L. ANNAEI SENECAE PHILOSOPHI: ET M. ANNAEI SENECAE RHETORIS QVAE EXTANT OPERA;

Ad veterum exemplarium fidem castigata: Græcis lacunis, quibus superiores Editiones scatebant, expletis: Ac illustrata COMMENTARIIS *selectioribus &* LOCIS COMMVNIBVS *ex vtroque Seneca factis; quorum Auctores citantur pagina sequenti.*

Secunda Editio, recensita & aucta Scholijs FED. MORELLI, Professoris Reg.

PARISIIS,

Excudebat P. CHEVALIER, in monte Diui Hilarij.

M. DC. XIII.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

SENECARVM SCRIPTA

ILLVSTRARVNT

M. ANTONIVS MVRETVS.
NICOLAVS FABER I. C.
FRANC. IVRETVS.
DIONYSIVS GOTHOFREDVS.
FLORENS CHRISTIANVS.
FED. MORELLVS.
} *Galli.*

DES. ERASMVS. Auctor damnatus
IVSTVS LIPSIVS.
IANVS GRVTERVS.
ANDREAS SCHOTTVS ANTVERPIEN.
} *Belgæ.*

FREDENAND. NON. PINCIANVS. } *Hispani* { *hic Complut. ille*
I. PETREIVS TOLETANVS. } *Hispani* { *Salmant. Rhetor.*

B. RHENANVS. *Selestadiensis.*
HADRIANVS IVNIVS. *Hornanus.* Auctor damnatus
IOANNES OPSOPOEVS. *Germanus.*

ORDO LIBRORVM SENECÆ PHILOSOPHI,

QVO SCRIPTI FVERVNT.

Consolatio ad Marciam.
Consolatio ad Heluiam.
Consolatio ad Polybium.
Epigrammata.
De Ira.
In sapientem non cadere iniuriam.
Cum mundus prouidentia regatur, quare multa mala bonis viris accidant.
De tranquillitate animi.
Ἀποκολοκυντωσις.
De Clementia.
De Beata vita.
De Breuitate vitæ.
De Beneficijs.
Epistolæ.
Quæstiones naturales.

AMPLISSIMO VIRO

NICOLAO BRVLARTO

DOMINO DE SILLERY, &c.

SVMMO FRANCIÆ CANCELLARIO.

EST hoc in more positum V. CL. vt qui in veterum scriptis euulgandis aliquid operæ ponunt, Patronum aliquem insignem ac nobilem quærant, sub cuius auspiciis lucubrationes suas in lucem proferant. Quum itaque nouam hanc Illustrium SENECARVM Editionem COMMENTARIIS selectioribus auctam recensuerim, neminem certè reperio cui magis conueniat esse sacram, quam tibi, cui SACRÆ Majestatis Regum HENRICI MAGNI, primùm, nunc verò LVDOVICI XIII. singulari Dei prouidentiâ concessum secundas partes tueri summa cum admiratione non solum Francorum, sed etiam exterarum Nationum ad quas virtutum tuarum fama iampridem delata est. Non enim, quod plerisque contigit, sola generis nobilitas, auorumque tuorum clara stemmata ad supremum honorum ac Dignitatum gradum fastigiumque te prouexere; Egregiæ illæ animi tui dotes, magnaque in rebus gerendis prudentia & εὐστοχία cum morum probitate coniuncta mirabiles tui apud Dunastas excitarunt amores, breuique effecerunt vt HENRICO MAGNO charus esses, omnésque Togatos gratia ac potentia in Aula regia facile vinceres. Hinc variæ Legationes quas feliciter obijsti apud exteras Gentes, magna cum Regis nostri Gallicique nominis gloria. Non tamen animus in præsentia tuas laudes recensere V. CL. nec si ea mens, in nobis par eloquentia virtutibus tuis: sed SENECAS nostros communione quadam virtutum commendare: quorum alter nobilis Eques Romanus in Romana Rep. Eloquentiæ laude clarus fuit: Alter non solum Eloquentia, sed etiam Ciuili prudentia excelluit Reique Publicæ gubernandæ scientia: testatur Quinquennium Regni Neronis ex ipsius L. A. Senecæ consilijs administratum: de quo fertur Trajani celebre dictum: *Omnes bonos Principes procul abesse à primo Quinquennio Neronis*, Nec mirum; polymatheiam enim illam quam Politica maximè requirunt, noster Seneca ostentat tot libris variis de rebus conscriptis, scientiarumque omnium peritiam, exceptis quibusdam Theologicis, in quibus labi & errare humanum est, & vt Iulianus Imperator olim scripsit ἐλεεῖν χρὴ μᾶλλον ἢ μισεῖν τοὺς ἐπὶ τοῖς μεγίστοις πράττοντας κακῶς· μέγιστον δὲ τῶν κακῶν ἡ θεοσέβεια. Hanc autem Editionem nouam assero, cum propter *Commentariorum* magnam accessionem: tum accuratam *Contextus Senecarum interpunctionem* quæ in præcedentibus Editionibus neglecta ac mirè confusa fuit, vt noua illa Eloquentiæ forma, ac Idea quam veteres in Senecæ Philosophi scriptis suspiciebant, vix appareret. Quotquot autem celebriores Notas ac Coniecturas in Senecas reperi varijs Editionibus dispersas in vnum veluti corpus digessi, ne forte Senecarum studiosi ignoratione melioris notæ, deterioribus in posterum adhærerent. Nam (vt scitè Hierocles Pythagoricus quondam Christianus) ἐν ἀγνοίᾳ τῶν κρειττόνων ἀνάγκη δουλεύειν τοῖς χείροσι. Hoc vero quicquid est à me in Senecas adlaboratum eo vultu velim accipias, eaque benignitate qua Litteratorum vigilias suscipere soles. Si enim hoc qualecumque meum studium tibi gratum esse contigerit ad maiora properanti calcar addes. Precor Deum Opt. Max. vt te Reip. quam diutissime seruet incolumem. Lutetiæ Parisiorum.

T. D. addictissimus

CAR. AVBERTVS Veromanduus.

IN LIBROS L. ANNÆI SENECÆ PHILOSOPHI

PRÆFATIO N. FABRI SENATORIS.

INTER tot tantósque viros, qui in omni scientiarum disciplinarúmque genere excelluerunt, quorum quidem scripta ad nos peruenerunt, nescio an vllus extiterit, cuius è re nostra, totiúsque generis humani magis fuerit, monumenta ingenij salua sanáque perdurasse, quàm L. Annæi Senecæ. Nam cum inter omnes disciplinas philosophia primum sibi locum iure vindicet: ea autem vera & germana philosophia sit, quæ nos quàm optimos, & quantũ humana patitur imbecillitas, beatissimę illius naturæ, cuius ipsa munus est, simillimos efficit: in tanto vero sectarum numero, nulla sit, quę id amplius luculentiúsque prestet, quęque ad nostrum dogma propius accedat Stoicorum schola; nos ea scripta, quę tam preclaram & egregiam doctrinam continent, tanto pluris estimare par est, quanto maiorem & vberiorem fructum ab ijs, quàm ab vllis alijs percipere, aut sperare possumus. Atque vtinam tanta nobis id genus scriptorum copia suppeteret, vt quę preferre ac sectari deberemus, diu deliberãdum esset. Verum cùm iam preter Epicteti pàuca, sola hæc Senecę nobis reliqua sint, gratissimo illo delectu frustrati sumus. Et tamen habenda gratia vetustati quæ cum Zenonem, Carneadem, Cleanthem, Brutum, Fabianũ, cęteráque illa Stoicæ scholę decora interciperet, ac perderet, in optimum scriptorẽ minus aliquanto iniuriosa fuit. Nec enim optimum vel cum bona Gręcorum gratia dicere verebor hũc, de quo Plutarchus ἡ φιλοσοφίας ἀπ' ὄνς ἀφροδίτης λύεα, nunquam Latinis ingeniis nimis indulgens, si Petrarchę credimus, sic iudicauit, in ijs quę ad mores pertinent, neminem ex Græcis exstitisse, quem cum hoc conferre posset. Ex Latinis etiam, qui illi minimum tribuunt, facile in eius scriptis copiosum ingenium, multam rerum cognitionem, egregiámque vitiorum insectationem laudant, pluresque & claras sententias, multáque morum gratia legenda agnoscunt. Quorum admiratione ducti sancti patres, Tertullianus, Lactantius, Hieronymus, Augustinus, cum propter rerum quę in his tractantur pondus, sententiarum quibus explicantur grauitatem: tum etiam propter conuenientiam, coniunctionémque doctrinę cum sua, pars Christianum esse, alij à regione Christiana non abhorrere censuerunt. Nec vero grande illud [illegible] excellens ingenium, quod verissimo elogio princeps omnis eruditionis à principe & ipso eiusdem laudis audiuit, vna glorię materia contineri potuit: sed per omnes disciplinas versatus, omne fere studiorum tractauit genus. Quę tamen eius supersunt preter naturales questiones, pauculos versus, & ἀποκολοκύντωσιν, omnia ad mores pertinent, reliqua interciderunt. Et ne quidem quæcumque ab eo de moribus vulgatá sunt, iniuriam temporis effugere potuerũt. Nam Quinctilianus dialogos scripsisse prodidit: quos ad moralẽ Philosophiam spectasse indicio est ille De superstitione, *cuius Diomedes Grammaticus*

tus suæ artis libro primo meminit, In quo quàm libere, quamque fortiter & tãtum non Christiane contra portenta illa religionum quæ iam diu inualuerant, differuerit, præter insignia illius dialogi fragmenta, quæ decimo & vndecimo capitibus libri sexti de Ciuitate Dei B. Augustinus inseruit, Tertullianus in Apologetico probat, cuius verba, quia etiam nunc in editione Pamelij magnæ lectionis, exactæque diligentiæ Theologi corrupta exstãt, subijciam, vt in libro P. Pithoei summæ eruditionis, doctrinæ morúmque sanctitatis viri leguntur O impię, *inquit*, voces, ô sacrilega conuicia. infrendite, inspumate, ijdem estis qui Senecam aliquem pluribus & amarioribus de vestra religione perorantem non reprehendistis. *Sed & quæ ipsum fortuitorum nomine ad tolerantiam doloris & mortis adhortantia atque animantia scripsisse testatur Tertullianus, in dialogi formam composita fuisse, illa de remedijs fortuitorum ad Gallionem quę extant, ex istis proculdubio fortuitis excerpta, satis indicant. quorum nollem titulum in Romana editione, & hac ipsa quæ Romanam in L. Seneca ad vnguem expressit, mutatum, & inscribi tantum Excerpta. Sic enim titulus potius concipi debuit.* EXCERPTA EX FORTVITIS AD GALLIONEM. *Sed ad rem. Librorum etiam Senecę* De officijs *idem ille Grammaticus Diomedes*, De matrimonio *B. Hieronymus primo aduersus Iouinianum, itémque* Exhortationum *Lactantius frequentissime in diuinarum institutionum opere meminerunt. Quin & ipse Seneca epist.* CVIII. *totam Philosophiam moralem vno se opere complexum scribit. Locum quia non vsquequaque in hac editione sanus est, vt in meis libris habetur, transcribam.* Id de quo quæris, *inquit*, ex ijs est quæ scire tantum eo vt scias, pertinet. Sed nihilominus quia pertinaciter properas, nec vis expectare libros, quos cum maximo ordine, cõtinentes totam moralem Philosophiæ partem, te statim expediam. illud prius, &c. *Hi sunt fortasse quos idem Lactantius lib.* VI. *libros moralis Philosophię vocat.* De prouidentia *etiam composuisse quędam, ex his quę habentur statim initio tractatus, Cum mundus prouidentia regatur, quare multa mala bonis viris accidunt:* & De immatura morte, *ex eiusdem Lactantij primo libro diuinarum institutionum clarum est. sed an opere separato, non liquet. Quæ omnia interijsse magno Philosophiæ damno, sed grauiore vetustatis inuidia, nemo est qui non sentiat. De natura vero multa & præclara vulgasse constat. Ipse cap.* IIII. *lib.* VI. *Naturalium quęstionum, iuuenem adhuc se de terræ motu librum edidisse testis est. Cassiodorus in Astronomię compendio libri Senecę* De forma mundi *mentionem facit, in quo videtur formę mundi rotundæ rationes reddidisse. Item & Boëtius in collectione de Geometria, si non potius ea collectio excerpta ex Cassiodoro censenda sit, quàm germanum Boëtij opus. Alia prętere a vulgasse ad naturalem Philosophiam spectantia, quorum ne nomen quidem exstat, argumento illa esse possunt, quæ Plinius cap.* LIII. *lib.* IX. *de ętate murenarum Vedij Pollionis, & lib.* XXXVI. *de marmoribus & lapidibus se à Seneca sumpsisse fatetur. Ad hæc commentationem etiam* De situ Indiæ, *in qua eius vrbes, amnes populósque enumerauerat:* & De situ, & sacris Ægyptiorum *composuit. vtriusque auctoritate Seruius vtitur in lib.* VI. & IX. *Æneid. alterius idem Plinius cap.* XVII. *lib.* VI. *Præter Philosophicos libros multa alia tum prosa oratione, tum numeris composuit. Sub Caio enim præcipuè causis agendis foróque vacauit, & maxime, vt ait Suetonius, placuit immo exitio pęne ei fuit eloquentia, parúmque abfuit, quin à Caio ob hoc solum occideretur, quòd apud eum causam aliquam disertissime egisset. subdítque Dio lib.* LIX. Τοῦτον μὲν οὖν ἀποθανεῖν κελεύσας ἀφῆκε, γυναικί τινι ᾗ ἐχρῆτο πιστεύσας, ὅτι φθόῃ τε ἔχοιτο κακῶς, καὶ οὐκ ἐς μακρὰν τελευτήσοι. *Quo tempore declamationes, & præfationes, quas non vno loco laudat Quinctilianus, emisisse eum verisimile est. Quædam etiam de arte dicendi scripsisse videtur.*

Nam quod idem Quinctilianus cap. 11. lib. IX. *profert à Seneca eleganter dictum,* Iurare patronorum non esse, sed restium, *ex quibusdã eloquentiæ præceptionibus desumptum probabile est. Nerone vero rerum potiente, quamuis maioribus imperij negotijs occupatus nullas amplius causas egerit, nihilominus tamen exercendæ & publicandæ facundiæ occasionem principis non exercitata in dicendo adolescentia præbuit quandoquidem laudationem Claudij, quam in eius funere pronunciauit, & orationes, quas ad Prætorianos, Senatúmque habuit, à Seneca compositas Tacitus refert. Hanc vero ad Senatum optimam imperandi rationem ita ex sapientiæ præceptis exprimentem* ὥστε *inquit Dio* καὶ ἐς ἀργυρᾶν στήλην ἐγγραφῆναι, καὶ ἐν ταῖς νέαις τῶν ἀεὶ ὑπάτων ἀρχαῖς ἀναγινώσκεσθαι ψηφισθῆναι· καὶ οἱ μὲν ἐκ τούτων, ὡς καὶ τὴν συγγραφὴν τινα καλὴν ἀναζητούμενοι προσδοκεύσαντο. *Plerasque alias etiam, quibus clementiam suam Nero obstringebat, Seneca testificando quàm honesta præciperet, inquit idem ille Tacitus, voce principis vulgauit: quarum tamen ne vestigium quidem permansit. Nam quæ apud Tacitum Senecæ ad Neronem habetur, non magis eius est, quàm ad illam responsio Neronis. Quinetiam si quæ maioris momenti ad Senatum mittebãtur epistolæ, eas ipse dictauit, & in vulgum emissas, & publicatas, ex eo apparet, quòd Quinctilianus cap.* v. *lib.* VIII. *Senecam laudat in scripto, quod Nero ad Senatum misit occisa matre, cum se periclitatum videri vellet. Addit & Xiphilinus,* καὶ τῶν βασιλίδων καὶ ἐξελευθέρων ἐγκώμια συντιθείς. *& fortassis Græcus homo in litteris Latinis parum exercitatus, consolationes ad Marciam & Polybium eo nomine intellexit. Epistolarum etiam libros edidit ad familiares, ex quibus plerasque ad Cæsonium Maximum fuisse non male quis colliget ex Epigrammate* XLIIII. *lib.* VII. *Martialis, quod ad Ouidium tale est:*

Facundi Senecæ potens amicus,
Caro proximus, aut prior Sereno,
Hic est maximus ille, quem frequenti
Felix littera pagina salutat.

Cuius Maximi idem Seneca meminit Epistola ad Lucilium LXXXVII. Ego, *inquit,* & Maximus meus biduum iam beatissimum agimus. *Hunc etiam Maximum Cæsonium in exilium Senecam fuisse secutum idem Martialis Epigrammate* XLIII. *eiusdem libri innuere videtur ad Ouidium Cæsoni in exilio comitem, quod ei tanquam Pisonianæ coniurationis conscio indictum à Nerone fuerat. Illud enim Epigramma sic concludit:*

Audiet hoc præsens, venturaque turba fuisse
Illi te, Senecæ quod fuit ille suo.

Sunt qui putent historias composuisse, illúdque quod vulgo L. Annæo Floro adscribitur historię Romanæ breuiarium, huic tribuunt, sed leuissimo argumento. Quamuis enim diuisio illa ætatum imperij Romani, cuius auctorem Senecam Lactantius ait, in illo Flori libello reperiatur, potuit tamen in aliquo suorum operum Philosophicorum hæc dixisse, vnde Florus desumpserit. Isidorus etiam Originum primo contractis Tironis, Persannij Philargij, & Aquilæ Mæcenatis liberti notis alias addidisse, opúsque in quinque notarum milia effecisse prodit: cuiusmodi in Regia, & præclari Senatoris Claudij Puteani, aliorumque bibliothecis exemplaria cuiusdam libri exstant L. Senecæ adscriptis, cum hac epigrafe, L. Annæi Senecæ liber notarum numero quinque milia. *Quæ poëmata composuerit, non constat. tantum apud Tacitum legitur, obiectum ei apud Neronem carmina crebrius factitare, postquam Neroni amor eorum euenisset. Et certè paucula eius quæ supersunt Epigrammata, alia etiam composuisse ostendunt. Tragœdię quæ solæ ex Latinis superant, aliquando ei tributae sunt. Verum Sidonius Apollinaris contra est, qui alium Senecam tragicum à Neronis præ-*

ceptore facit. Et certè Octauia nostri Senecæ esse non potest. Manifestum faciunt multa: sed ea præcipuè, quæ Agrippinæ vmbra loquitur,

Veniet dies, tempusque, quo reddat suis
Animam nocentem sceleribus, iugulum hostibus
Desertus & destructus, & cunctis egens:

Et nutrix Poppaea, Cæsari iuncta es tuo
Tæda iugali, quem tuus cepit decor,
Et culpa Senecæ.

quæ de se seu vera vel falsa non scripsisset Seneca: illa vero quæ de Neronis exitio vaticinatur Agrippina, viuo illo non nisi ab Apolline scribi potuerunt. Praeterea Terentianus Maurus cum de versu pastorali tractans, scribit,

In tragicis iunxere choris hunc sæpe diserti
Annæus Seneca, & Pomponius ante Secundus,

satis ostendit Senecam tragœdiarum scriptorem, nostro Senecae, quem Pomponio Secundo poëtae Tragico aequalem fuisse à Tacito didicimus, aetate posteriorem vixisse. Huic tamen Quinctilianus cap. II. *lib.* IX. *diserte tribuit Medeam tragœdiam inter eas editam, quae L. Senecae iuniori adscribuntur, hemistichiumque quod in ea legitur huius nostri Senecae esse dicit.* Interrogamus, *inquit,* aut inuidiæ gratia, vt Medea apud Senecam: Quas peti terras iubes?

nec dubiũ est quin hunc ipsum intelligat Philosophũ. Nam cum huius vnius in reliquo suo opere meminerit, si eo loco alium animo designasset, exactissimus scriptor aliquam distinctionis notã, qua cognosceretur quem intelligeret, adposuisset. de quo tamen acutiorem Criticorum iudicium expectamus. Sanè verius est, vt ἐκ παρόδου *hoc dicam, quod doctissimis viris placet, hoc tragœdiarum corpus nõ vnius esse ingenij. Nam Medea ceteris purior & floridior, Agamemnon, Troas, Hercules furens, sentẽtiarum frequentiam, breuitatem, declamatoriámque argutiam captant. scholámque magis redolent. Quid quòd in solo Oedipi choro Bucolicos versus exstare obseruauimus, quibus Senecam tragicum saepe in suis choris vsum Terentianus dixit? Sunt quidem in Medea Hexametri, sed omnes vno excepto Heroici: vt difficillimum sit pronuntiare cui adsignari debeant. Et haec de libris Senecae, qui interciderunt. Qui autem vetustatis iniuriam effugerunt, quemadmodum milites ex magna & cruenta clade fugientes, incompositi ad nos peruenerunt, plerísque etiam mutili & imperfecti. Quid cuique desit, aptius nobis aliquando suo quoque loco ostendetur. Interim, quod primum duces solent, palantes & vagos colligere, in numerósque & ordines digerere, conabimur. Fere libri ordine disponuntur, vel ratione materiae, quae in his tractatur, vel temporis, quo editi sunt, & emissi. Materiae ratio in ijs quae supersunt Senecae haberi non potest, quae nullam inter se connexitatem habet. temporis ergo, quo scripti sunt, quantum vel certis probationibus, vel coniecturis assequi poterimus, rationem sequemur. Consolatio ad Marciam prima occurrit, quae sub Caligula scripta videtur. dico videri, quia de ea aliquid certi statui non potest. Cur tamen ita sentiam, ratio est, quòd Tiberij Imperatoris in ea consolatione pietatẽ erga matrẽ, captata potius quàm oblata occasione laudat, quẽ tamẽ in ceteris suis scriptis sub Claudio, vel Nerone editis libere perstrinxit. Nec id facit vt Marciae gratiã demereatur, quã non propitijs auribus laudes eius audisse par est, cuius crudelitate patre orbata fuerat. Facit igitur vt tẽpori, imperãtique inseruiat, cuius offensionẽ verebatur. Leuior fortasse est ea coniectura, sed fortioribus hac in re deficimur. Certius est quod de cõsolatione ad Heluiã sequitur, quam initio sui exilij. i. anno primo Imperij Claudij compositã esse ex eius lectione dignoscimus. Imperij vero Claudiani initio in exilium missũ, Dio testis est, qui primum hoc Messallinae*

in principatu malum facinus recenset, quod Iuliam Germanici filiam in exilium miserit ἐγκλήματα αὐτῇ ἄλλα τε καὶ μοιχείας παρασκευάσασα. ἐφ' ᾗ καὶ ὁ Σενέκας ὁ Ἀνναῖος ἔφυγε. *quasi vero tantum propudium cuiquam ex animo adulterium obijcere potuerit, & non color quæsitus fuerit, quo nobilem mulierem, domúsque Germanici fautorem Senecam euerteret. Eiusdem temporis est fere consolatio ad Polybium, quæ in exilio scripta est, initio expeditionis Britannicæ. Id cognoscere licet ex his verbis quæ in ea habentur:* Sidus hoc, *inquit de Claudio*, quod præcipitato in profundum, & demerso in tenebras orbi refulsit, semper luceat. Hic Germaniam pacet, Britanniam aperiat, & patrios triumphos ducat & nouos. *nondum igitur aperuerat, quam tamen constat aggressum imperij sui anno secundo. Hinc etiam deprehendere licet mendum vel lapsum apud antiquum scriptorem in Iuuenalis Satyram* v. Hic (*inquit de Seneca*) sub Claudio, quasi conscius adulteriorum Iuliæ Germanici filiæ, in Corsicam relegatus, post triennium reuocatus est. *Legendum enim*, post octennium *siquidem nono demum anno Claudij, cæsa Messallina, reuocatus est. Epigrammata etiam quæ huic editioni adiuncta sunt, in exilio scripta sese ipsa clamant. Ordine procedit* ludus de morte Claudij, *quem* ἀποκολοκύντωσιν, ὥσπερ τινὰ ἀπαθανάτισιν, *initio statim imperij Neronis vulgatus: nisi fortasse aliquis libros* De ira, In sapientem non cadere iniuriam, & Cum mundus prouidentia regatur, quare multa mala bonis viris accidant, & De tranquillitate animi, *velit huic interstitio temporis, quod ab eius reditu ad mortem vsque Claudij fluxit, tribuere: de quibus tamen nisi quòd post Caij cædem editi sunt, nihil liquido affirmare ausim. Ludum proxime sequuti sunt* De Clementia *libri. hos enim decimo nono ætatis Neronis anno conscriptos auctor indicat cap.* IX. *lib.* I. *eius operis: cuius anni mense quarto imperium Nero suscepit.* De beata vita *post primum quadriennium Neronis scriptus est, cum scilicet auctoritate & dignitate cunctos prętergressus, immensisque auctus principis liberalitate diuitijs, ab inimicis accusari cœpit, quasi contra sectæ præcepta ter millies sestertium intra quadriēnium regiæ amicitiæ congessisset, laxius opulentiúsque habitaret, lautius atque splendidius cenaret ac viueret, quàm deceret modestiam & frugalitatem professum. Hę enim, vt inquit Tacitus, fuerunt Suillij, & aliorum improborum hominum de eo voces, à quibus Dio in historiam suam transtulit, in instrumento eum domestico* πεντακοσίους τρίποδας κεδρίνου ξύλου, ἐλεφαντόποδας ἴσους καὶ ὁμοίους *habuisse, quibus cenaret. Quæ sibi à maliuolis obiecta illo libro De beata vita diluit à cap.* XVII. *ad* XXVIII. *docétque semper in summos viros confictum, quòd contra præcepta viuerent, se nec sapientem esse, nec tantum de se promittere, sibi sufficere si malis, ijsque à quibus criminaretur, melior euaderet. diuitias tamen bonæ menti non officere, meliúsque apud sapiētes & bonos, quàm apud malos & stultos habitare. Hæc qui non intellexerunt Senecam de se dicere, fœde locum insignem cap.* XXVII. *illius libri, quod adhuc animaduersum non est, corruperunt. Is ita habet.* Quare hic Philosophus laxius habitat? quare hic lautius cenat? papulas obseruatis alienas, obsiti plurimis vlceribus. Hoc tale est, quale si quis pulcherrimorum corporum næuos, aut verrucas derideat, quem fœda scabies depascitur. Obijcite Platoni quòd petierit pecuniā, Aristoteli quòd acceperit, Democrito quòd neglexerit, Epicuro quòd consumpserit, mihi ipsi Alcibiadem, & Phædrū obiectate. *quo loci quid hæc postrema verba sibi velint, nō video. Qui hæc curari nolunt, aiunt à Socrate, quem paulo superius loquentem finxit, dici. Sed quid Alcibiades & Phædrus ad diuitias? Præterea à Socrate non dici vel hinc notum, quòd magnificentior habitatio, aut sumptuosior cena nunquam Socrati obiecta est: nec Seneca adeò vel historiæ, vel artis dicendi inscius, vt eum induceret Aristotelis tanto minoris, & Epicuri sexaginta demū annis post obductam cicutam nati exem-*

pla

pla referentem, de quo ne cogitare quidem potuit. Et ſane omnes ante annum CIↃ. IↃ. XXXVII. editiones locum ita exprimunt, mihi ipſi alicubi ad ſe, & Phædrum obiectate. ex qua lectione, quæ vulgo habetur, effecta eſt. Tres manuſcripti codices legunt, alicubi eſſem & pedrum vnus plane, alicubi eſſem & prædium, quod ſolum purum putum arbitror. Per aſſem enim & prædium ſuas opes ſignificando extenuat, quas maxime in fœnore & prædijs conſtituiſſe apud antiquos certum eſt. & ipſe auctor ſuas in his rebus ſitas in oratione ad Neronem apud Tacitum refert. Vbi eſt, inquit, animus ille modicis contentus? Tales hortos inſtruit, & per hæc ſuburbana incedit, & tantis agrorum ſpatijs, tam lato fœnore exuberat, &c. nec ampliorem manifeſte veræ lectionis probationem requiret, qui diligentius totum eum locum penſitarit. Nos reliqua perſequamur. An ſuccedat liber De breuitate vitæ, quæſtionis eſt. mihi ita videtur. Pompeio enim Paullino dictus eſt vectigalium publicorum præpoſito, Pompeiæ Paullinæ vxoris, quam ante aliquot annos duxerat, patri fortaſſe vel fratri. De ea enim intelligo, quod ἐπιφανεστάτοι γάμοι γαμῆσαι noſtrum Senecam circa illud tempus Dio retulit. Id autem oſtendunt quæ ad Paullinum cap. XVIII. eius libri diriguntur. Tu, inquit, orbis terrarum rationes adminiſtras tam abſtinenter quàm alienas, tam diligenter quàm tuas, tã religioſe quàm publicas. in officio amorem conſequeris, in quo odium vitare difficile eſt. Hæc non niſi de vectigalibus, quæ aptiſſime terrarum orbis rationes vocat, intelligi poſſunt, quorum cum L. Piſone & Ducennio Gemino ei cura extra ordinem demandata fuerat. Nam quæ de frumento publico ſubijcit, ad frumentum quod ex decumanis agris vectigalis nomine percipiebatur, refero. quin etiam tribus illis conſularibus iniunctam vna cum vectigalibus annonæ curam, nihil impedit: immo Tacitus id dicere videtur, qui narrationi de publico frumento vetuſtate corrupto frumentarijſque nauibus partim igne fortuito, partim tempeſtate perditis, quaſi ijs damnis obuiam itum in poſterum ſignificare vellet tres illos conſulares vectigalibus præpoſitos ſubiunxit. Præterea toto eo libro id agit, vt doceat hanc vnam eſſe vitæ extendendæ rationem, quam omnes breuiſſimam queruntur, ſi ceteris rebus omiſſis publicis priuatíſque, quas vel vanas, vel exitioſas, etiam quæ tutiſſimæ videntur, exitus probat, omnem ætatem ſapientiæ ſtudijs impendamus, nobíſque ipſis viuamus. huic vni curæ Paullinum relictis publicis, quibus detinebatur, negotijs, incumbere hortatur. Hæc maximè cum ipſius Senecæ vitæ conditione, quæ tum fuit cum tres illi conſulares vectigalibus præfecti ſunt, congruunt, nempe aliquot poſt menſibus, quàm ſuas opes, quibus in inuidiam apud Neronem trahebatur, reſignare voluit, commeatu non impetrato: commutatis tamen prioris potentiæ inſtitutis, prohibitis ſalutãtium cœtibus, philoſophiæ ſtudijs domi, vel proximis vrbi locis, quamdiu Romę Nero aderat, ſe continens. Hęc diſerte Tacitus: in eóque vitę inſtituto perſeueraſſe ad vltimum vſque diem non obſcure refert. Quo magis miror, vt id in tranſitu dicam, quibus rationibus, aut coniecturis ducti eum P. Mario, & L. Aſinio conſulibus quidam ſufficiant cum Trebellio Maximo, cum quo licet conſul fuerit, non tamen eo anno arbitror. Quod autem in eodem libro habetur, modo cum Caius Cęſar perijt, intra paucos, ſeptem ſcilicet vel octo dies, adfuiſſe vltimum malorum etiam obſeſſis, alimentorũ egeſtatem, ἐν πλάτει accipiendum eſt, cum XXII. anni inter Caij necem & hoc tempus quod in manu eſt, effluxerint. Sic enim & cap. XXX. & XXXI. lib. IV. de Beneficijs, de conſulatu Cinnę & Mamerci Scauri loquitur tãquam de re modo geſta, & tantum non præſenti, quos tamen conſtat triginta & quadraginta annis ante illorũ librorum editionem conſules fuiſſe: & epiſt. XLIX. iã Senex Modo, inquit, apud Socionem puer ſedi, modo cauſas agere cœpi, &c. Superſunt Epiſtolæ, & Quęſtiones naturales vltimi excellẽtis ingenij fetus, eiuſdem cum libro de breuitate vitę, temporis vel etiam

posterioris. In Epistolis passim rerum humanarum varietatem perpetuámque inconstantiam exagitat, honorum, diuitiarum, ceterorúmque, quæ vulgo sectamur, dubium euentum, sæpe etiam assecuto exitiosum. Vbique egestatis, exilij, mortísque contẽptum inculcat, solidámque eam securitatem esse, quam quisque in se reponit, docet. quam tamen difficile sit assequi, nisi vnius animi ratio habeatur, cetera vt superflua rescindantur, totúsque qui eam adipisci nititur, in se contrahatur. Hæc scribere erubuisset in summo rerum negotiorúmque fastigio, & clarissima imperij Romani luce versans, cuius non minus quàm Imperatoris moderator erat: non, inquam, ad amicum, cui interiora quoque nota erant, scripsisset, nisi re ipsa præstitisset, & exemplo suo vera esse comprobasset. Ad hoc autem præscriptum vitam eum suam instituisse, postquam inuidiosas eius diuitias Nero recusauit, supra diximus: quarum etsi possessionem specie retinuit, animo tamen deposuit, curamque earum & vsum abiecit. Denique Epistola XXCIII. XXCVII. & CXXIII. *talem vitam suam describit, nempe solitariam & parcissimam, qualem Tacitus hoc tempore egisse retulit. Nam florentibus & lætis rebus contentus fuisse vno vehiculo, mulione excalceato, mulis macris & strigosis, pane gregario, vel aliquando nullo, caricis pro pulmento, nemo persuadebit, cum sibi tum luxum obiectum ipse fateatur. Quin etiam si quid expressius & strictius de tempore quo illæ Epistolæ scriptæ sunt, definiendum est, vltimis mensibus consulatus Reguli & Rufi, & anno proxime sequente, Lecanio & Licinio consulibus, omnes missas arbitror. Et sane intra annum vnum editas esse ex earum lectione manifestum est, temporísque consecutio, quæ in ijs deprehenditur, ostendit. Decima octaua Decembri mense scripta est,* XXIII. *initio veris, quod malignum, & inuerso tempestatis ordine frigidum queritur.* LXVII. *vero ad eiusdem veris finem. Eiusdem autem esse veris peruersi & præposteri, probant quæ initio eius Epistolæ leguntur.* Vt à cõmunibus, *inquit,* initium faciam, ver aperire se cepit: sed iam inclinatum in æstatem, quo tempore calere debebat, intepuit. nec adhuc illi fides est: sæpe enim in hyemem reuoluitur. Vis scire quàm dubiũ adhuc sit? nondum me committo frigidæ, adhuc rigorem eius infringo. *Male in ceteris editionibus, vt obiter hanc maculam eluam,* nondum me committo frigido veri: *& in hac editione,* frigido aëri; *frigidam enim aquã intelligit, qua pro balneo quotidie vtebatur. Testis Plinius lib.* XXIX. *natural. histor. vnde se ipse psychrolutam, & frigidæ cultorem non vno loco vocat. Sed ad rem. Epistolam octuagesimam septimam. Iunio mense in Iulium vergente dedit, cum esset in Scipionis villa in agro Linternino sita, quam tunc temporis Vetulenus Ægialus libertinus colebat. Centesimam vigesimam tertiam autumni initio. vt inde appareat intra anni nec integri spatium omnes editas. Eum autẽ esse annum quem diximus. hinc noscere est, quòd in Campania, nempe Neapoli, Pompeijs, Baijs, Cumis, Puteolis, & in Linternino agro omnes à quinquagesima ad octuagesimam septimam datæ sunt: in quæ loca Senecam iuisse in comitatu Principis, in quo semper retentus est, intelligo; cum Nero scenarum publicarum desiderio, in quibus vocem ostentaret, tantam infamiam Romę auspicari veritus, Lecanio & Licinio Coss. Neapolim profectus est, vbi suam vocem primum publicam fecit: & hinc Beneuentum, Achaiam cogitans, vnde tamen statim mutato consilio in vrbem redijt, & cum eo Seneca. Inde, vel ex proximis vrbi villis, Albano nempe, & Nomentano, ceteras post octuagesimam septimam epistolas missas existimo. Præterea epistola nonagesima prima Lugdunensem coloniam fortuito igne exustam deplorat. quod eo anno accidisse credendum est, cum proxime sequenti, quo ipse Seneca occisus, Neronem quadragies sestertio Lugdunensem cladem solatum retulerit Tacitus: nec eiusmodi solatia diu post acceptas clades differri solita ex historijs obseruatum sit. Seneca in eadem illa epistola*

centesimum

centesimum eius coloniæ annum fuisse ab origine sua cum exusta est, scribit. Sed nec inter auctores constat quo anno deducta fuerit. Eusebius enim anno vltimo centesimæ decimæ octauæ Olympiadis deductam indicare videtur: nec ita exacte illius coloniæ annos Seneca definire voluit, quin etiam quod excurreret, intelligeretur. Is autem centesimus eius vrbis & sextus annus ad Dionis calculum fuit, qui exstructam Hirtio & Pansa Coss. prodit. Eiusdem sunt temporis libri naturalium quæstionum. Firmissimum argumentum est, quod in præfatione libri sexti, terræ motum, quo Pompeiorum magna pars proruit Memmio & Verginio Rufo Coss. Nonis Februarijs, describit. in quo tamen à Tacito dissentit, qui præcedenti anno narrat. Ceteros, qui huc vsque ei adscripti sunt, in nullo numero ponimus, indignos qui tanto auctori tribuantur. De Controuersijs & Suasorijs non loquor, in quibus patri suus hæres iure successisse videbatur. Declamationum vero libri decem excerpta esse Controuersiarum alibi docuimus. Epistolas ad Paullum dico, quæ non magis eximium nostri auctoris ingenium sapiunt, quàm responsiones ad illas Deo plenum ἢ θεοφόρον Paulli stilum: ideóque à doctis non magis pro Senecæ germanis agnoscuntur, quàm responsiones ab Ecclesia pro Paullinis antiquæ sunt & ante Augustini, Hieronymique ætatem, sed non nostro demum sæculo eiusmodi suppositiones occœperunt, De paupertate cento est ex epistolis, quem Iurisconsulti esse responderent eius qui concinnauit. De remedijs fortuitorum excerptum esse supra diximus ex fortuitorum dialogis. De virtutibus est Martini Braccarensis Episcopi, qui Canones Orientalium conciliorum in Hispaniam attulit, secundæque Braccarensi synodo approbauit sub Theodomiro Galleciæ rege, cui Myro successit, ad quem ille liber. Et hæc fortasse nimis multa de libris Senecæ. Nam quæ de stilo eius, & dicendi charactere hîc addi possent, Quinctilianus olim, & nostro sæculo Erasmus ad calumniam vsque excusserunt. Hæc, vt ad intelligentiam operum Senecæ fortassis non officient, ita magni in litteris et diserti viri, qui ea recensenda susceperat, & fere adfecerat, desiderium excitabunt: à quo eadem ornatoria, & omni ex parte meliora, ni morte præuersus fuisset, habituri eramus. Huic nos in præclaro curriculo fati malignitate deficienti, non ignaros alioqui quam difficile sit post Roscium in orchestra placere, & vanum ἡλίου λάμποντος λύχνον ἅπτειν, succenturiari, & iniuriæ publicæ, quantum in nobis fuit, intercedere, cum grauissimi & sanctissimi scriptoris amor, tum amicorum ornatissimorum virorum, quibus omnia volumus, ac debemus, expostulationes impulerunt. A libris Senecæ, quos Muretus recognouit, manum in hac editione abstinuimus. Quamuis enim in iis quædam deprehenderimus, quæ acutum properantis iudicium effugerunt, dum variis afflictus morbis, non longe à vitæ creta abesse se sentit, (hoc enim amicis per litteras significauit) opúsque premente fato vrget: addere tamen quicquam, vel immutare visum non est, vt saltem puri puti ex eius recensione exstarent. meliúsque & commodius separato Prætermissorum in L. Senecam opere, quod sub manu est, indicari, & adnotari posse censuimus. Quo, si hæc grata tibi, optime Lector, & accepta perspexerimus, nos, Deo dante & perficiente, breui te impertiemus.

PAVLLO V. PONTIFICI
OPT. MAX.

BEATISSIME PATER,

Longinquis Belgarum oris stilo & affectu Romam venio, & sacris tuis pedibus aduoluor duo allaturus, Gratulationem & Donum. Illam, cum omni Christiano orbe, qui in auspiciis noui Pontificatus exsultat, & talem sibi datum in fluctibus & procellis his rerum, voce, gestu, animo triumphat. Audierant fata duorum Pontificum, nec longo temporum interuallo diuisa, & dolebant: sed tui renunciatione allatâ, vidisses subitâ luce vultus illustres, & mutasse lacrimas in gaudia, an et gaudia in lacrimas dicam? Certè in multis ea vis fuit, et meritò. nam secunda illa fama virtutum tuarum iamantè sic inualuerat, vt suffragia quidem sacri Collegij apicem huius honoris contulerint, sed vota omnium destinarint. Rara felicitas, iudiciis dignitatem possidere, antequam insulis præferre: & censeri Pontificem, nondum esse. O magna vis virtutis! & ô occultum in animis præsagium, qui eò vocabant, quò Deus & merita iam ducebant! Deus, inquam. nam electio tua, quid nisi palàm diuina fuit? Non enim deliberatione longâ, nec suffragiorum morosâ trutinâ Pontificatus delatus est, sed impetu & veriùs instinctu impositus; & vna ac consentiens vox, quid vocem dico? neque ea exspectata est, sed procursus & adoratio talem fecit. Agnosco in rebus humanis vim & regimen Numinis, sed præsertim in arduis; & quos sibi proximos constituit, clariore quâdam notâ eligit, tuetur, fouet. Te fecit. quem? à naturâ, à doctrinâ, ab vsu eximium; & sanctimoniâ, castitate, benignitate, prudentiâ, quid verba facio? ab omni virtute sic conspicuum, vt publica vox sit & confessio, talem esse debere qui à populis adoretur. Ergo iure gratulamur, & nos etiam Belgæ propriâ quâdam caussâ. Ecce iactamur, ac pænè mergimur, fluctibus armorum simul & errorum: spes nobis est, & preces porrigimus, ô adiuua. vtere auctoritate tuâ et Principum, ac funesta hæc arma poni iube, quæ inualescunt in exitium Europæ. Cuius exiguus quidem, sed potens & magni in omnes partes momenti, angulus sumus: & vt hîc facies rerum erit, vereor et prædico (da veniam) in pleráque finitimâ Europâ erit. Non vocamus ad seuera, sed ad mitia consilia: Pacem, Pacem ingeminamus, & suaue illud nomen, quod non nisi belluæ adspernantur. Gratulationem igitur vides, BEATISSIME PATER, *sed donum etiam nunc meum offero & reuelo. En,* ANNÆVM SENECAM, *laudatissimum inter omnes veteres scriptorem, & virtutis studio pænè Christianum (ita nostri censuerunt) emendatum variè & illustratum damus, et deponimus ad sacros tuos pedes. Libens* ROMAM *venit, quid mirum est? in vetus suum domicilium & sedem. Ad* PAVLLVM: *quidni faciat? ad olim etiam familiarem et amicum. Nam Apostolorum ille alter quod hunc complexus sit, & ipse illum; etsi è scriptis huius parùm liquidò constat, tamen consensu suadent credere prisci illi nostri & sancti Patres. Suscipe igitur ô summe Antistes, et Virtutis atque Honesti vnicum præconem, tu qui illa habes & colis, amplectere, et bono generis humani (audacter dicam) famam & lucem illi circumda. Tui hoc arbitrij est. qui attollere & deprimere potes; quem Europa, Asia, Africa, quem America & ipse nouus orbis suspiciunt, & ab oraculo tuo solliciti omnes pendent. Nos certè,* BEATISSIME PATER, *et affectu iam, quod dixi, congeniculamus; felices, si præsentibus id liceret! Louanij, v. Kalend. Iulias,* ∞. IↃCV. I. LIPSIVS.

DESIDERII

DESIDERII ERASMI ROTERODAMI DE LVCIO ANNAEO SENECA IVDICIVM; CVIVS IN SVPERIORE PRÆFATIONE MENTIO FACTA EST.

VT SENECAM tam prodigiose deprauatum haberemus, præter illas vulgares causas, incuriam inscitiamque scribarum, temeritatem sciolorum mutantium quicquid non assequuntur, seorsum duas potissimum fuisse perspicio. Prior est ipsa Senecæ phrasis, quæ quoniam nusquam non affectat declamatorias argutias, interdum vsque ad ænigmatis obscuritatem, præsertim quum accedat orationis concisæ parumque compositæ abruptum, vt facillimus, ita periculosus erat lapsus, vel minus eruditis, vel oscitantibus. qua de re mox plura nobis dicentur. Altera, quod hunc scriptorem prisci Christiani sibi studio quodam vindicarunt, ac propemodum pro orthodoxo sunt amplexi: partim ob præceptorum sanctitatem, quam in huius libris animaduerterunt: partim commendatione libelli, qui continet epistolas aliquot vltro citroque inter Paulum Apostolum & Senecam missas, mendaci quidem titulo: sed in rebus humanis mirum est, quantum interdum habeat momenti fictum ac friuolum nugamentum. Non enim belli tantum, iuxta prouerbium, sed totius vitæ mortalium multa sunt inania. Iam quum semper vulgo nihil soleat esse leuius, quo seculum illud habebat homines ad pietatem proniores, magis credulos, minusque suspiciosos: hoc facilius erat illis fuco pietatis imponere. Nec parum accessit illi fauoris ex D. Hieronymi commendatione, qui Senecam recensuit in Catalogo sanctorum: quanquam in eo Catalogo commemorantur aliquot non admodũ probatæ sanctitatis, velut Nouatianus & Donatus hæretici. Ita factum est, vt ob religionis amorem fastiditis ethnicorum litteris, politioribus disciplinis, linguis, & antiquitatis peritia, Senecæ libros & priuatim sibi legerent, & publice iuuentuti prælegerent homines infantes, ac vix semigrammatici, tantum aspersi rudis illius & inconditæ philosophiæ somnio verius quam cognitione, qui professionem auspicabantur ab explicatione quatuor causarum, materialis, formalis, efficientis, & finalis. Deinde præfati epistolam esse moralis philosophiæ, diuidebant eam in duas partes principales, & rursus harum singulas in tres aut

quattuor minus principales. His fumis ingreſſi, quum ventum eſſet in medium, ſi qua vox occurriſſet inuſitatior, ſi quod ſchema, ſi qua ad auctores non vulgares alluſio, ſi quid græcitatis, ſi quid veteris hiſtoriæ, breuiter ſi quid omnino retruſioris eruditionis, quum harum rerum nihil didiciſſent quibus pæne ad oſtentationis vitium ſcatet Seneca, neceſſe erat, vt aut mera portenta comminiſcerentur, aut mutarent ſcripturam Quid ni? αἰσχρὸν γὰρ σιωπᾶν vbi cathedram conſcenderis: & inſcitiam profiteri non conuenit ei, qui pileo tituloque magiſtri artium celebris eſt. Vix dictu credibile, quantam hic impietatem commiſſam deprehenderim. Eundem locum interim adeo varie corruptum, & tam impudenter mutatum offendimus, vt nullum verbum nec inter deprauatores, nec cum germana lectione, quam in peruetuſtis exemplaribus inuenimus, cōueniret. Itaque dum quod ſemel deprauatum eſt, alius ſimili temeritate nititur emendare, rurſum alius atque alius ſubinde nouat aliquid, fit mendum inemendabile, vt nulla iam quamuis eruditi hominis diuinatio poſſit opitulari. Nam quod ſcribarum inſcitia committitur habet aliqua germanæ ſcripturæ veſtigia, quæ ſagacibus ingeniis praebent aliquam veri coniecturam: quemadmodum in his quæ ex notulis excipientium, aut ex dictantis voce non æqualiter ad omnium aures perlata vitia ſunt, locus aliquis relictus eſt eruditorum coniecturæ. Solebant enim profeſſores dictare ſcribendum, quod erant enarraturi. His nō omnes erant æque vicini, & diuerſa eſt nationum pronunciatio, nec ſemper articulata lingua eſt pronuncianti. Hinc euenit, vt *contantius* ſcriberetur pro *conſtantius*, & *alea* pro *area*. Similiter notularum varietas dabat anſam erroris. Attamen illud debemus Chriſtianorum ſtudio, quod cum tot clariſſimi ſcriptores interciderint, Seneca nobis magna ex parte ſuperſit: ſi tamen hoc eſt ſupereſſe. Cæterum illis non aſſentior, qui certant Senecam facere Chriſtianum, Nicodemo ſimilem: qui quum nullum habeant argumentum probabile, praeter epiſtolas, quas docebimus à ſtudioſo quopiam fuiſſe confictas, nullum prorſus habent argumentum, niſi quod ſub eodem Cæſare vixerunt Romæ. Certe cum non alius de contemnenda morte ſcripſerit vnquam, vel ſæpius, vel fortius, qui conuenit adeo fuiſſe meticuloſum, vt ne in ſcriptis quidem extrema ſenecta proditis vſquam ſubindicarit ſuam profeſſionem: tam cautum, vt nihil ſuboleuerit Neroni, qui quum illum decreuiſſet è medio tollere, & cauſas commentitias prætexeret, Chriſtianiſſimi crimen non obiecit? Sed quorſum attinet hoc commentum? An vt libros illius Chriſtianis hominibus commendent? Equidem arbitror magis in rem eſſe lectoris, vt Senecæ libros legat, velut hominis ignari noſtræ religionis, Etenim ſi legas illum vt paganum, ſcripſit Chriſtiane: ſi vt Chriſtianum, ſcripſit paganice. Quum autem in illo ſint plurima quae ſegnitiem noſtram poſſint ad virtutis ſtudium accendere, habebunt eadem acriores aculeos, ſi cogitemus ab ethnico profecta. Apud illos enim ſunt quaedam ita dicta geſtave, vt iuxta Chriſtianam quidem philoſophiam vehementer ſint improbanda, præ ſe ferant tamen miram virtutis indolem: velut illud Socratis, *Hoc vnum ſcio, quod nihil ſcio*, quum ſit abſurde dictum, tamen exprobrat nobis noſtram arrogantiam. Et Lucretiae factum, quum ſit optimo iure deteſtabile, nobis tamen commendat pudicitiae ſtudium: & hoc efficacius commendat, quod exemplum ab ethnica femina profectum ſit. Itaque quod

ad

ad mores attinet, maiore fructu legetur Seneca, si legatur, vt, quemadmodũ fuit, paganus. Nã & Christiane dicta vehemẽtius afficient: & secus dicta, minus lædent. Cęterum quod ad eruditionem aut eloquentiã pertinet, cum iudicio delectuque legẽdum esse Senecã, iã olim admonuit Quinctilianus, tãta æquitate temperans suam de illo censuram, vt nec personæ studio laudet improbanda, nec odio damnet quæ laudẽ promerentur. Proinde fortassis nõ ab re fuerit, si studiosę iuuentutis paucis indicẽ, quę sint in hoc auctore fugiẽda, quę sequenda. Primum habet voces suas, velut in hoc affectatas vt dissimilis sit Ciceroni: quanquam hoc illi cum Quinctiliano Pliniisque commune, & haud scio an cum toto illo sæculo, quod Ciceronis, velut argenteum aureo successit. Huius rei pauca subiiciam exempla, vt lector ex his coniiciat cætera. Pronomine reciproco *sui*, *sibi*, *se*, frequenter durius vtitur. *Tanquam*, pene semper vsurpat pro *velut*, siue, *vt si*, quando vult exẽplum subiicere. Aliquoties dicit *æque quam*, pro *æque atque*. *Cum* gaudet addere superlatiuis, *quam*, quod sciam, nunquam vt: *cum maxime*, pro *quam maxime Aduersus* pro *erga* frequenter vsurpat in bonam partem: vt, *gratus aduersus deos*. In hac sermonis forma. *Non modo contemnit homines, sed deos negligit*, vix vnquam addit cõiunctionem, *Sed & deos: sed deos quoque.* Hæc atque his similia, non reprehendo, nec damno: tantum indico non esse Tulliani candoris. Quinctilianus libro decimo tribuit illi styli vsum, quod in nullo scribendi genere non esset versatus: tribuit ingenium facile & copiosum: tribuit studium; & plurimarum rerum cognitionem: fatetur illum abundare multis & præclaris sententiis: probat libertatem in vitiis hominum insectãdis, addens illius libros & ad mores formandos conducibiles esse. In summa, fatetur in illius libris esse multa: quæ non solum probari debeant, verumetiam admirationem mereãtur. Sed ex aduerso detrahit illi Philosophiæ exactam cognitionem, adimit iudicium de seipso, quod illi corruperat humanum vitium philautia: qui næuus nonnunquam in doctis ac bonis viris reperitur, sed quem abunde multis pẽsent virtutibus. Nam id subindicat, quum ait: *Si nõ omnia sua amasset*. Ac mox, *Velles*, inquit, *eũ suo ingenio dixisse, alieno iudicio*. Parum æquus iudex Seneca fuisse videtur aliorum scriptorum. quod hisce verbis significauit Fabius: *Quem non equidem omnino conabar excutere, sed potioribus præferri non sinebam, quos ille non destiterat incessere: quum diuersi sibi conscius generis, placere se in dicendo posse, in quibus illi placerent, diffideret.* Quod ad plurasim attinet, putat, in eo corrupta esse pleraque, quæ hoc plus officiant, quod abundant dulcibus vitiis: nominatim illud taxat, quod pondera rerum minutissimis sententiis frangat. & alibi, ni fallor, notat in eo concisum & abruptum dicendi genus. Candorem in illo desiderasse videtur & Suetonius, in Nerone Claudio scribens hunc in modum: *Liberales disciplinas omnes fère puer attigit: sed à philosophia eum mater auertit, monens imperaturo contrariam esse: à cognitione veterum oratorum Seneca præceptor, quo diutius in admiratione sui detineret.* At idem in Caligula, Senecæ videtur tribuere lene comptumque dicendi genus, ita loquens de Cæsare: *Lenius comptiusque scribendi genus, adeo contemnens, vt Senecam tum maxime placentem, commissiones meras componere, & arenam sine calce esse diceret.* Quum Seneca sit affectibus tragicis vehemens, miror cur Suetonio videatur esse lenior: vt ne de sermonis cultu disputemus. At his etiam liberius in Senecam destomachatur Aulus Gellius noctium Atticarum libro

duodecimo, capite secundo. Posteaquam enim retulisset aliorum de Seneca iudicium: quorum alij censerent illius libros prorsus indignos qui legantur, quod eius oratio protrita videatur ac vulgaris, res atque sententiæ, aut inepto inanique impetu sint, aut leui quasiq; dicaci argutia, eruditio vernacula ac plebeia, nihil ex veterum scriptis habens neque gratiæ neque dignitatis: alij paulo æquiores, sermonis elegantiam magna ex parte illi detraherent, rerum vero cognitionem non adimerent, in vitiis autem obiurgandis, seueritatem grauitatemque non inuenustam cõprobarent: nominatim Senecæ iudiciũ, de Cicerone multa cum libertate reprehendit, vsque eo incandescens, vt illũ appellet nugatorem hominem: moxque subiicit: sed iam verborum Senecæ piget, hæc tamen inepti & insipidi & insulsi hominis ioca non praeteribo. Denique sic claudit cẽsuram: Dignus sane Seneca videatur lectione ac studio adolescentium. Mox vt arguat inter male dicta Senecæ, quæ plura videri vult quam bene dicta esse quaedam quæ probare possis, vnicam duntaxat profert sententiam hanc, *Quid refert quantum habeas? multo illud plus est, quod non habes:* etiam si non videtur hoc Senecæ dictum, sed Publij Mimi, quum sit versus trochaicus tetrameter catalecticus. In hoc Gellij iudicio, neque nihil est, neque vera tamen sunt omnia. Æquior in hunc est Cornelius Tacitus, qui quũ integritatem constantiamque hominis cum cæteris rerum scriptoribus prædicet, orationis etiam cultum tribuit: dicendi genus ad delectationem verius, quam ad seueritatem comparatum excusat hoc nomine, quod vir prudens quum perspiceret ferum adolescentis ingenium per philosophiæ præcepta ad virtutis amorem non posse flecti, suauioribus amœnioribusque studuerit illud vel emolliri, vel occupare. Hinc factum est, vt Nero pangendis carminibus præcelluerit, quum orationibus à Seneca compositis sese vẽditaret. Inter omnes virtutes, quas & multas & eximias in Senecæ scriptis esse fatetur Quinctillianus, nulla potior, quam quod lectorem miris aculeis ad honesti studium inflammet, ab humilibus curis ac sordidis voluptatibus auocet. Quod quum sit optimum, quid refert qua phrasi id efficias? quanquam ipsa quoque talis est, vt eruditissimo saeculo fuerit inter præcipuos: tantum abest vt hisce temporibus possit fastidiri. Neque tamen nihil habent veri, quæ doctissimi scriptores de illo pronuntiarunt. Fuit alienorum ingeniorum parum candidus censor, Subinde ludit in Graeculos, & interdum absque causa: neque fere refert ex probatis auctoribus, quod non conetur conuellere, quasi turpe sit, cuiquam omnino assentiri. Quoties autem ingeniorum & eloquentiae censuram sumpsit, quod potissimum facit in libris Declamationũ, quàm multos incessit petulantius, aliis tribuens fatuas sententias, alij insanas, aliis stultas, salibus plus satis dicacibus, parumq; dignis viro graui, ludens in plerosque? Quæ res speciem habet animi parum alienę laudi fauentis, & suę nimium indulgentis. Quanquã hic est ferme morbus ac fastidium eruditorum omnium, vt vix existat aliquis tam absolutus, vt alteri per omnia satisfaciat: nisi longa temporis praescriptio, summota iudicandi libertate, religione quadam animos omnium occupauit. Nasonem aliquoties parum amanter attingit, quod indulserit ingenio suo vitiaq; sua diligere maluerit quam corrigere. Quod iudicium videtur & Quinctiliano placuisse, qui putat ex illius Medea colligi posse, quãtum pręstare potuisset, nisi maluisset indulgere ingenio suo quam temperare. Atqui Seneca magis indulget ingenio suo in oratione pro-

sa,

sa, ac seriis argumentis, quam Ouidius in poëmatibus, pleris que ludicris. Alicubi desiderat in illo grauitatem rebus dignam, velut in descriptione diluuij Deucalionei: alias offenditur copia, quod desinere nesciat. Nõnunquam obiicit, quod sententiam aliquam mutuetur à Porcio Latrone: quasi talem non possit ex se comminisci, aut quasi non possit fieri, vt duobus eadem sententia veniat in mentem. Nec Virgilio parcit interim: nec Ciceroni: quæ tamen res cõducit studiis, si fiat æquis iudiciis, ac citra petulantiã. Iam hoc ipsum quod in Seneca cum primis laudatur, corruptum est. Insectatur mores hominũ libere salseque, sed non semper in loco, interdum immodice, tũ aliquoties affectatius, hisque modis, vt non ira multũ absit à scurrilitate: quædam vitia sic describit, dum insectatur, vt videatur ridere potius quam odisse, vtque doceat magis quam detestetur. Sũt enim quædam eius generis, vt ea depinxisse, sit vel docere, vel irritare. Qualis est obscœnissimus excursus in primo libro Quæstionum naturalium, de speculorum vsu. Iam quum Declamationũ libros scribat ad filios suos, Senecam, Melam, & Nouatum, tamen admiscet quædam, quæ vir verecundis vix auderet, etiam præfatus honorem auribus, proloqui, nedũ pater apud liberos. Et habet quidem hæc in mores publicos dicacitas voluptatis aliquid, sed parũ liberalis, ni pudoris habeatur ratio: nec quicquam procliuius, quam in his disertum esse. Vnde fit, vt hodie quoque Ecclesiastæ quidam, si de rebus sacris dicendũ sit, elingues, in hoc argumento sint linguacissimi. Quin vbiq; plurimus videtur iocorum affectator, etiam in rebus maxime seriis: in quibus optatim illũ aliquanto lõgius abesse ab ineptia, obscœnitate, vitioque scurrilitatis ac petulantiæ. Est omnino liberale quoddam iocandi genus, est & perpetua quædã orationis iucunditas, quae virum bonum nõ dedeceat, si in loco adhibeatur: at in Seneca saepe cachinnos sentias potius quã risum. Nec omnino temere est, quod de sententiis illius queritur Fabius, quas nusquam nõ affectat. Itaque fit, vt dum omnia per sententias conatur dicere, quanquã sunt plurimæ quibus nihil possit esse felicius, tamen intercurrant aliquot duræ, frigidæ, & ineptæ. Idem vsuuenit in captandis epiphonematibus & argutiis, quæ frequenter apud hunc in verbis sitæ sunt potius quam in rebus, vnde necesse est frigidiores esse nonnunquã & obscuras Quod genus est illud ex prima statim ad Lucilium epistola: *Quædam tempora surripiuntur nobis, quædam subducuntur, quædam effluunt.* Sed & illud quod mox idem subiungit: *Magna vitæ pars elabitur male agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus.* Neque nihil peccat in petendis affectibus, quos alij docendo præparant, suoque tractant loco. Nam passim agitare affectus adeo nõ probarum est à doctis, vt quidam affectus in totum submouerint, velut officiẽtes iudicio. At hos Seneca vbiuis & in ipso statim initio stimulat verius quam mouet, & in his maxime tragicos, quae Graeci πάθη vocant. Itaq; quoties in grandes materias incidit, puta de vniuerso, de natura deorum, de Stoico sapiente, de terrae motu, de fulmine, de diluuio, de fine mundi, de contemptu mortis, de motibus spontaneis, veluti suum nactus campum, videtur, ostentare grandiloquentiam suam, & nescio quid tragicum spirare. Horum vitiorum bonam partem probabile est illi ex palaestra declamatoria hæsisse, in qua paene detriuit aetatem. Nam & Quinctilianus fatetur, hoc exercitamenti genus, quum vtiliter repertum esset ad absoluẽdam eloquentiam, tamen nescio quo pacto factum, vt multum inuexerit

Senec.

corruptelæ. Quum enim illic captaretur applausus auditorum, ea quisque curabat adferre, non quæ essent optima, sed quæ placerent maxime. Nec illic temere applaudebatur ab ociosis ac fastidiosis, nisi sententiis argute dictis, schematibus & epiphonematibus, & si quid esset aut nouum, aut immodicum. Communia quanquam optima, fastidiebantur: nec raro quæ pessime dicta fuerant, iis frequentissime applaudebatur. Ita discessum est ab illo simplici ac naturali dicendi genere, quod omnibus anteferrur, vel hoc nomine, quod fide commendatur. Quid autem est oratio culta sine fide, nisi cantio probe modulata? Hinc est quod queritur Quinctilianus, quosdam vitia sua, quibus in declamando assueuerant, in forum & ad serias actiones detulisse, reorum graui periculo, dum patronus mauult causam perdere, quam iocum aut schema, nonnunquam cum risu quoque iudicum & coronæ. Talia quædam & Seneca retulit in libros, velut hæc quæ diximus: tum fictiones illas palam falsas, quibus frequenter vtitur. *Video quid velis, Posthac pendebo de vultu tuo, Quanquam Nouatus frontem contraxit.* Quin & in personis fingendis ac mutandis interdum tam subtilis est, vt hinc etiam obscuritas oriatur: dubitesque nonnunquam an ipse loquatur, an is, aduersus quem agit, an aliqua tertia persona. Non quod hæc non fiant ab aliis, sed parcius, sed mollius, sed magis perspicue. Multus est & in dialogismis, dum his aut illis personis suum affingit sermonem, quæ res & ad copiam, & ad delectationem, & ad vehementiam confert: non quod hoc faciat infeliciter, sed quod frequentius & declamatorie, hoc est, ad voluptatem magis, quam ad serium vsum causæ propositæ. Caligulæ Cæsaris iudicium contemni poterat, vt hominis parum integræ mentis, & qui Virgilij ac Titi Liuij statuas conatus sit è bibliothecis submouere: nisi & Fabius hoc notasset & ipsa res propemodum loqueretur. Desideres enim fere in huius scripturis ordinem & compositionem. Habet autem argumentum omne susceptum, initium, progressum & finem. Primum enim tractari solet, quid sit. Id explicatur diuisione, cuius partes digeruntur in ordinem: & in quaque tractanda ordo quidam est, dum ea primum tractantur, quæ proxime attinent ad rei substantiam, deinde ea quæ accidunt, tum si qua cognata sunt aut contraria, mox quæ hinc proficiscuntur, commoda vel incommoda. Denique quibus rationibus hæc parentur, seruentur, augeantur, aut contra, deuitentur, depellantur, aut minuantur, vt totus libet corporis instar sit, constans ex membris decenter collatis: id quod in Aristotele mireris, in Seneca desideres. Nec enim semper proponit ac diuidit, & si id fecit, non prosequitur quod proposuit, sed ad omnem occasionem excurrit, mox subinde veluti de nouo orditur. Raro vtitur transitionibus, quod in docendo plurimum lucis adfert: nonnunquam & circa finem operis incipit diuidere: est vbi oblitus sui repetit eadem. Quæ res declarat, illum vel ex declamatoriis exercitamentis traxisse hoc vitii, vel, quod vero propius est, non præmeditatum accessisse ad scribendum: nec tam iudicium rationemque sequutum, quam impetum ingenii. Non enim incedit illius oratio, sed fertur magis, salitque potius quam ingreditur, id quidem quod ad sententias attinet. Iam quod pertinet ad verborũ compositionem, perparcus est in adhibendis coniũctionibus, quæ sunt velut orationis nerui. Gaudet enim asyndetis: quod interdum magis facit ad dictionis vehementiam, seu verius argutiam. Neque

raro

raro contextus sermonis talis est, vt dubites vtro referẽdum sit membrum, ad superiora ne, an ad sequentia. Submolestum est interdum in eodem diuerse dicendi studium: veluti quod Mar. Tullius illud Platonis ἕκαστος ἡμῶν οὐχ αὐτῷ μόνον γέγονεν, eleganter reddidit, *Nemo nostrum sibi tantum nascitur*: ne similiter diceret, maluit deterius dicere, *Nemo sibi contigit*. Quæ verba, vt ingenue quod sentio dicam, nunquam intellecturus eram, nisi ex tenore sermonis coniectassem, illum æmulari voluisse Platonis sententiam. Sit sane copiæ laus; eadem aliter dicere: quid laudis habet, vt aliter dicas, male dicere? Quid quod carpendi libidine frequenter eadem committit, quæ reprehendit in aliis? Notat in quodam voces aliquot sordidas, in quibus sunt spongia, laterna, pulegium, acetum: mirisque salibus exagitat, quod quidam inter declamandum quaesierat, Cur testa si cadat, frangatur, spongia si cadat, non frangatur: quum ipse in vna epistola tot infulciat voces sordidiores, vniuersam balnei supellectilem ac functionem inibi natis vocabulis explicans. Qui minus autem liceat testam appellare testam, aut spongiam spongiam, si res postulet quam ficum vocare ficum, & fabam dicere fabam? Libenter iocatur in argutias sophisticas, & philosophorum subtiles magis quam necessarias quæstiunculas, & huiusmodi tricis sæpe nimium diu moratur lectorem: sed ita, vt facile appareat esse verum, quod notat Quinctilianus, illum in philosophia parũ diligenter fuisse versatum. Est enim artificis, scite illa ridere, quæ non sine ingenio traduntur à sophistis, & à Socrate facetissime diridentur. Quorsum autẽ attinet, Chrysippeis illis rogatiunculis totas explere paginas? An sapiens sapienti possit prodesse. An sapienti dari possit beneficium à diis. An virtutes sint animalia. An singulæ virtutes sint singula animalia, an vnum sit vniuersale. An seruare patrem sit animal. Huiusmodi nænias quum frequenter inculcet vsque ad tædiũ, tamen subinde damnat. Quid autem opus est facere quippiam in hoc ipsum, vt factum reprehendas? Quod alicubi quędam ex auctoribus perperam refert, sic excusat Quinctilianus, vt dicat illum deceptum eorum fiducia, quibus soleret quædam inquirenda mandare. Huius generis aliquot loca notata sunt ab eruditis. Alicubi citat ex Ouidio, quod est in Tibullo. Hæc eo cõmemorantur à nobis, non vt deterreamus lectoris studium, sed vt maiore cum fructu legatur vir tot eximiis virtutibus cõmendabilis. Addam quod mihi nonnunquã subolebat in illo, vt diximus, declamatoria quædam affectio, vt alicubi desideres simplex illud & naturale. Vnde Neronis mater, quum filio vellet mouere inuidiam, iactabat imperium Burro & Senecæ commissum esse: quorum Burrum appellabat vilem ac truncam manum, Senecam exulem, & linguam professoriam. Ingenio facili versatilique fuisse colligitur hinc, quod in diuersis argumentis stilum exercuit pari propemodum successu: quod nec Ciceroni, nec Virgilio contigit. Nam Tacitus commemorat illius poëmata: de quibus sentiens, incertum. Nam Tragœdiarum opus eruditi quidam malunt Senecę filio tribuere, quam huic: sunt qui fratri Senecę ascribant. Ex prima tragœdia versus aliquot refert: *Duc me parens summique dominator poli*, &c. Quanquam mihi videtur opus hoc Tragœdiarum non esse vnius hominis. Certe ex ludicro libello de morte Claudij, coniicere licet illum haudquaquam iratis Musis & Apolline versatum in hoc studij genere. Tametsi Fabius existimat, eam rem obstitisse Senecę, quominus in vno quopiam excelleret, quod in omni-

bus argumentis verſaretur. Id enim ſuſpicor eſſe quod ſcribit: *Si parum concupiſſet.* Certe Tacitus declarat hinc illi conflatam inuidiam, quod occupans omnia, nihil aliis laudis relinquere videretur. Commemorat Tacitus & orationes eiuſdem, quæ à nobis deſiderantur: niſi forte ſentit has quas habemus conſolatorias, vnam ad Marciam, alteram ad Polybium acephalon, tertiam ad Albinam, ſiue, vt in aliis reperitur, Elbiam matrem: quas tamen libros dixeris citius quam orationes. Indicat idem alias quaſdam orationes vulgo fuiſſe iactatas Neronis quidem nomine, ſed à Seneca compoſitas. Nec has opinor commemorat inter illius opera. Vnicam ex Cornelio Tacito huic adiecimus editioni, breuem quidem illam, ſed elegantem, planeque Senecæ phraſim referentem. Vtinam extarent & illa quæ moriturus dictauit. Nam ea Taciti temporibus habebantur in manibus. Commemorat & dialogos eius, quorum & Fabius meminit. Horum nihil extat, præter vnicum breuem, cui quidam titulum fecerunt Senſus & rationis: qui an illius ſit, neſcio, certe mutilatum habemus & conſarcinatum. Diuus Hieronymus aduerſus Iouinianum citat Senecæ librum de matrimonio. Ipſe in naturalibus quæſtionibus indicat ſe iuuenem ſcripſiſſe librum de terræ motu. Edidit opus de ſuperſtitioſis ritibus colentium deos. Nam & Auguſtinus in opere de Ciuitate Dei, libri ſexti capite quinto, multa hinc recenſet. Epiſtolas commemorat cum Fabio Tacitus, quas ſcripſit ad imitationem Platonis, ſed ad vnum omnes, videlicet Lucilium Balbum Siciliæ præſidem: quod argumentum ſibi propoſuiſſe videtur, vt ingenio ſuo indulgeret. Nullum enim liberius. Nam quicquid vel audieris, vel legeris, vel in ſomnis occurrerit, epiſtolæ ſit argumentum: deinde licet ordiri vnde velis, tranſire quo velis, finire quum velis: ſed interim abeſt illud, quod eſt in aliorum epiſtolis grauiſſimum, quæ vere & ex re ſcribuntur. Alioqui poteramus & nos ex prouerbiis ſingulis ſingulas facere epiſtolas: Iam an hoc opus habeamus integrum, neſcio: certe verba Senecæ, quę multa recenſet Gellius ex vigeſimo ſecundo libro epiſtolarum, nuſquam in illius ſcriptis inueniuntur. Et tamen eſt in eo libro quaedam epiſtola, cuius initium, *Quare quibuſdam temporibus.* in qua taxat quorundam κακοζηλίας & ſtili vitia. Ex hac, vt coniicio, aliquis Ciceroni beneuolens ſuſtulit eum locum, quo debacchatur in illius eloquentiam. Ex omnibus porro Senecae monumentis, nullum mea ſententia magis ſtudiorum referebat integrum extare, quam libros Declamationum: quos fuiſſe multos, declarat Epitome, quam habemus. Plurimum enim contuliſſet & ad inueniendum & ad iudicandum.

IVSTI LIPSI

PRO NOTIS SVIS
AD L. ANNAEVM SENECAM
PRÆSCRIPTIO, AC INTRODVCTIO LECTORIS.

EDIFICIVM enim vides : via munienda est, vt adeas, & me & Senecam cum fructu legas. Duo dicam : & Quid à me *hic factum, &* Quid à te *velim : da aurium, siue oculorum leuem operam, disces quæ ex vsu sit sciuisse. De me primum, pro copia ingenij, aut iudicij ista præstitisse. Primo,*

Senecæ Contextum, *& ipsa verba, quam emendatissima dedisse : secutum meos aut alienos libros veteres: quos diligenter comparaui, & iudicio ex ijs elegi, aut reieci. Adiumentum mihi in eo à quatuor eruditis viris, qui præiuerunt : Erasmo, Pinciano, Mureto, Grutero. Erasmo, qui primus manum & limam Senecæ admouit : & sæpe vtilem aut expolientem, est fatendum. Neque enim virum celebrem audio optantem, Ne ille vmquam eum attigisset ! Malignum votum est, & ab affectu, non à iudicio emissum. Ego aliter, & verius, enuncio : Nisi ille præuenisset, & explanasset ; salebras & aspera fuisse, ad quæ etiamnunc fortassis adhæreamus. Sed alter ab eo Ferdinandus Pincianus est : vir, vt verbo dicam, germanæ Criticæ exemplar : cui maximam partem sanum Senecam, meo quidem suffragio, transcribas. Bonis in Hispania libris, & bene est vsus : non præceps, non præpes, acutus tamen, & sagacitate ac modestia pari. Sed ille in solo textu emendando fuit : sensa non attigit, neque aliter illustrauit. Excepit igitur M. Antonius Muretus, elegantis ingenij & iudicij vir, & adspirauit ad vtramque hanc palmam. Totum Senecam dedit, & aut emendatum à se voluit, aut illustratum. Voluit, caussa duplici vix fecit : & quia labor eum & instantia in talibus (virum nouimus) non sequebatur ; & quia mors assecuta est, & filum hoc operis præcidit. Bona tamen & laudabilia multa sunt, vnum non attollas, imo non toleres, quod fidenter nimis sæpe contra libros rescribit, & Senecam non eorum fide, sed suo sensu, facit loquentem. Ah, apage. & honos sit scriptoribus priscis, & religio etiam scripturæ priscæ : à qua, si cum libuit abimus, quid puri aut germani mox erit ? Ianum Gruterum nostrum hoc mouit, vt ipse succederet, & Senecam iterum cum libris priscis & chirographis conferret: quod fecit industrie & sic perfecte, vt nimius videri quibusdam aut μικρολόγος possit. Non mihi. qui in Critico amo sedulitatem & fidem : & hanc etiam in Grutero operam, quod aliorum passim Notas aut* Interpretationes *adiecit. Vsui mihi fuit, in-*

genue fateor: & amo virum è mea olim disciplina, nunc & docendo factum. Quid autem ego, post hos omnes? Quod cœpi dicere, iudicio ex iis selegi, & meam etiam operam inspectionemque addidi, & Textum totum reformaui. Non cito passim libros, fateor: quid opus est? semel hic moneo & clamo, quidquid est, ab iis esse. Pauca sane à coniectura nostra: nisi sicubi ea ita clara est, vt peruicacia sit dubitare. Reliquas, nec paucas aut improbas, magis visum fuit, Notis inserere arbitrandas.

Alterum, quod à me proprie imputo, est Interpunctio, *& sensuum verborumque* Distinctio *: quæ sic confusa aut indecora antea in Seneca, vt negem in alio scriptore fuisse. Quam minuta pleraque, & intercisa, quam diuulsa, aut pendula? Vere erat, quod Caligula obiiciebat (si tamen hoc sensu)* Arena sine calce. *Nos ordinauimus, coniunximus, disiunximus, vt res erat: & præter lucem sententiæ, quam largiter infudimus, faciem eloquentiæ reddidimus, vberis illius & profluentis. Nam hæc ei fuit:* Iudicium *nostrum vide. Tertio,*

Argumenta *etiam libris scriptisque singulis præposui, & in breuiario quodam Ordinem ac materiam dedi. Hoc quam vsui lectori sit, & quam apposita introductio, ipse dicet: ego tantum, difficile mihi fuisse, & supra quam aliquis credat. Intricatus enim & multiplex Seneca, & parum sæpe (libere dicendum est) compositus aut digestus. Siue copia rerum hoc fecit, quas accumulauit; siue Stoico quodam more fortasse, materiem & opus parum ab initio ordinauit. Vtcumque est, culpam hanc agnosco: nec nisi iis titulis velo. Quarto,*

Notas Perpetuas *addidi: atque vno tenore perduxi, ad opus Epistolarum. In iis substiti aut defeci, fateor: & valetudo manum de tabula coegit. In loco moneo, & videbis. Sed in prioribus vsque eo diligentiam & stilum extendi, vt etiam minora quædam, & semidoctis obuia non neglexerim: quid ita? quia Senecam producere, & vulgi manibus inserere, votum mihi fuit: ideoque consilium, vulgo etiam hæc adaptare. Qui paucis et doctis modo scribunt, an non famam suam magis, quam fructum Lectoris spectant? Istum ego: et scio quædam sæpe transiri, aut seponi, vt minora, in quibus et Varrones nostri hæreant, cum disquiruntur. Itaque nihil in pompam Notæ istæ dabunt: Senecæ seruient, et illum illustrem, non me volent. Breues etiam sunt: quia ad externa aut aliena non diffundor. Si quid rituum aut historiæ veteris occurret, signo magis quam explico: quid enim ista ad Senecam proprie? cuius sententiam si capis, boni et legitimi Scholiastæ munus impleui. Atqui iuuat et pulchrum est ritus illos discere, et antiquitatem lustrare. Pulchrum, sed in loco: quid ista ad Philosophiam, quæ hic tractatur? Qui autem simul omnia volunt et affectant, pulcherrime cum Polybio gulosis, et imminentibus conuiuarum,*
Lib. III. *comparantur.* καὶ γὰρ ἐκεῖνοι πάντων ἀπογευόμενοι τῶν παρακειμένων, οὐδὲ κατὰ τὸ παρὸν ἡδέως ἀληθινῶς ἀπολαύουσι τῶν βρωμάτων, οὔτ' εἰς τὸ μέλλον ὠφέλιμον ἐξ αὐτῶν τὴν ἀνάδοσιν καὶ τροφὴν κομίζονται: Nam & illi omnia, quæ apposita sunt, gustantes, neque in præsentia vere fruuntur vllo ciborum, neque in posterum digerunt satis, aut vtiliter iis nutriuntur: *plane hic simile. voluptatis gratia degustant & libant varia; & sine alio fructu (Senecæ verbis)* omnia cursim & properantes transmittunt. *Itaque vetus meum consilium magis magisque sedet, quo institueram* Facem Historicam, *tum &* Ritualium *libros scribere, & in eos congerere, quidquid esset in moribus ritibusque priscis obscurum. Et facem quidem cœpi accendere: in quam grandiores illos ritus,* De Sacerdotibus, De Magistratibus, de Ludis, De Militia, De Nuptiis, De Funeribus, *& qui tales volebam includere: in Ritualium autem libros, minores, & singulos suis verbis ac litterarum quodam ordine expli-*

plicandos. Sicut Lexica quædam verborum vtiliter habemus: sic hæc rerum volebam esse. Vt ecce, in Seneca occurrunt, Abdicatio, Acta, Admissio, Adoratio, Assessor, Atriensis, *Iterumque,* Balnea, Basilica, Boleti: &, Calda: Caldarium, Canusinati *serui*, Caricæ *anno nouo*, Ceroma, Cestus*: & vno verbo, quidquid ritum antiquum tangit aut alludit; in isto libro, & sua quodque littera, haberes testibus exemplisque firmatum aut illustratum. Quid opus in singulis auctoribus persequi, quæ omnium fere communia sunt? Itaque & communis hic quidam velut Commentarius esset, Latinorum, Græcorum; Poëtarum, Oratorum, Historicorum, Philosophorum, Miscellorum. Hæc, inquam, institueram, & materiem ab annis* XXV. *iam paraueram: disponere & extruere ætas, & magis valetudo, me vetant. O vtile tamen opus! ô quis emulatur, & suscipit! trado facem, & vna gloriam, quæ cum litteris lucebit & viuet. Sed de nostra nunc re: breuis igitur fui, nec vagus aut superuacuus: exemplo quidem veterum, quotquot Græci aut Latini Scholiastæ exstant. Iamnuper hæc profluentia cœpit: parum sæpe decora, fatendum est, cum aut palam* * περίεργοι *sunt, & quod dicitur,* * λύκου πτερὰ ζητοῦσι, *aut inepti, & vt aliquid nouæ obseruationis infarciant,* galeam tibiæ, ocream capiti inducunt. *Atqui* Philosophica *etiam, inquies, parce, & stillicidium de situla, donas. In Notis, agnosco: sed alibi nonne affatim, & pleno sinu, à me factum? Profudi, quidquid eius opus erat, in tribus* Manuductionis, *totidem* Physiologiæ *libris: totidem* Ethicorum *restant, si Deus expolire & consummare dabit. Atque eos libros sic institui, vt quamquam à capite sectam sensusque Stoicos ordine exsequar, nihil tamen inseram, quod proprie non sit Senecæ illustrando. Inquire, videbis: & vna totum hoc opus probabis, si tibi, cum Homero quidem* * ----πρόφρων κραδίη, καὶ θυμὸς ἀγήνωρ. *Nam quibus alterum abest, volente me à libris iis absint. Hæc si miscere* Notis *ipsis voluissem, & suis quæque locis inspergere: quam floridæ magis & vberes fuissent! Considera, & maciem earum alibi sic excusa: Nam ego rem tuam inspexi: è qua magis fuit, semel & vno gradu, quam per ambages aut saltuatim, in Porticum illam induci. En habes, quæ præstiti: sequitur,*

* Nimii.
* Lupi alas quærunt.
* pectus prudens, animusque virilis.

Quid te *pariter velim: à quo pauca etiam eo exactum, siue rogatum. Primum, vt quamquam pleraque omnia Senecæ vtilia, & ad vitam; tamen quæ maxime talia, eligas; & ea ad mentem sæpius referas & ad manum. Inter libros eminent, me iudice, isti* Duæ Consolationes, De Prouidentia, de Clementia, De Tranquillitate, De Constantia, De Breuitate vitæ, De vita beata. *Sunt & libri* De Ira *inter bonos, item* De Beneficiis*: sed in partibus spinas suas aut fastidia habent: alioqui & pulcherrimos ac diuinos locos In* Epistolis *simile quarum quædam (Argumenta mea statim dicent) vtilissimæ: & aliæ in argutiis, aut si res dicenda est, ineptiis occupantur.*

Secundo, vt Philosophi, non Grammatici oculis ista legas. id est, rem, non verba cogites: & quamquam ea ducunt, splendida sæpe & magnifica, ab illa tamen non abducant. Sicut boni canes, non pellem extremam leuiter stringunt sed ipsam feram prehendunt & mordent: sic te oportet in sensus, non in circumdata verba intentum, eos captare. Atquin aliquid etiam est, vbi adhæreas. Vide an Notæ transferent: si non, ipse te transfer. Sicut in via, si salebra aut lama obiecta sit, transire quidem tentas: sin profundius est, nec licet, non stas stupidus, sed circumis leuiter, & iter tuum pergis; ita hic. Tenta & conare semel iterumque capere: non capis? abi. Tertio, vt

Senec.

Excepta habeas, & selectas aliquas sententias, siue locos: quas apud te sæpe agites, & in animo reuoluas. Cui vsui alioqui lecta? vt concitemur fortasse, dum legimus mox calor abeat, & ijdem simus: non aliter, quam spectatores in theatris. Imo vero adhæreant illa, nostra fiant, id est concoquantur. Non prodest cibus, *ait Seneca*, nec corpori accedit, qui statim sumptus emittitur. *Sedeant igitur in animo fideliter: nec sicut vnguentorum aliquis odor, statim ad aërem dissipentur. Huc te ducet, aut trahet potius, adiunctus Epictetus, quem lege, & Enchiridium quidem eius edisce. Postrema denique est precatio mea, siue etiam deprecatio. Illa, vt grata acceptaque habeas, quæ feci; hæc, ne culpes nimis aut succenseas, si quid omisi aut deliqui. Ætatem meam vide fatiscentem, valetudinem iam fessam; labores assiduos & scripta, quæ etiam huic operæ interuenerunt: durus es, nisi veniam, non dicam largiris, sed offers. Quod si quis meliora etiam afferet, faciat: vellem tamen apponi meis (& ex vsu publico esset) non opponi: ego certe me non opponam, & Democriti illud aureum imbibi,* * Νόμῳ, ϗ ἄρχοντι, ϗ σοφωτέρῳ εἴκειν. *Vale, & alijs scriptis meis fruite, istis vti, meum est votum.*

Epist. 11.

* Legi, Magistratui, & Sapientiori submitti.

IVSTI LIPSI

IVDICIVM SVPER L. ANNAEO SENECA PHILOSOPHO EIVSQVE SCRIPTIS.

LAVDAVIMVS hunc auctorem * alibi, & dotes ac bona eius * diffudimus: sed ad *Iudicium* nunc imus, & qui aduersantur audiemus, & EX ANIMI SENTENTIA tabellam dimittemus. Video inter veteres, tres fuisse qui ex professo culparunt, Caligulam, Fabium, Agellium: qua caussa, aut fine, videamus. De Caligula, Suetonius: *Ex professo in Manud. l. I. cap. XVIII.*

Lenius comptiusque scribendi genus adeo comtempsit, vt Senecam tum maxime placentem, Commissiones meras componere; & Arenam esse sine calce, diceret. Cap. LIII.

Caligulæ hoc iudicium est: nempe illius, qui *cogitauit etiam de Homeri carminibus abolendis:* itemque *Virgilij & T. Liuij scriptis, ex omnibus bibliothecis amouendis.* En hominem, cui bona scilicet placeant: & quo arbitro Seneca stet, vel cadat. Quid tamen in dicteriis illis voluit? *Commissiones componere*, id est, pompæ tantum & theatris apta scribere: quæ florem & fucum magis, quam robur & veritatem haberent. Sunt enim *Commissiones*, cum inter se ingenia committuntur, pro palma: ἀγωνίσματα Græcis ἢ ἐπιδείξεις. Hoc eo spectat, quod vt Suetonius dixit, *comptum & lene* illud dicendi genus Caligula odisset. Et de *comptu*, in Seneca est, fatemur: de *lenitate*, mihi non videtur, in istis quidem Philosophicis. vbi robur magis est, & acrimonia: fortasse aliter in Orationibus, de quibus proprie Caligula fortasse censebat. Sed alterum, quale est? *Arenam sine calce.* An quod minura commatia, & sensus iaceret, parum inter se deuincta? quod difflueret oratio eius, nec hæreret? An etiam, quod longus & sine fine esset: sicut stadium vel circus (nam id quoque Arena) sine meta? Possis vtrouis ducere: & de priore, mox in Fabio viderimus: de altero, certum est vberem & copiosum in rebus verbisque esse, eidem etiam Fabio assertum. Atque hunc igitur audiamus: non per conuicia, sed iudicio, vt apparet, & consilio arbitrantem, Ait, lib. x. Sueton. cap. XXXIIII.

Ex industria Senecam in omni genere eloquentiæ versatum distuli, propter vulgatam falso de me opinionem, qua damnare eum, & inuisum quoque habere sum creditus. Quod accidit mihi, dum corruptum, & omnibus vitiis fractum dicendi genus, reuocare ad seueriora iudicia contendo: tum autem solus fere hic in manibus adolescentium fuit, quem non equidem omnino conabar excutere, sed potioribus præferri non sinebam. quos ille non destiterat incessere: cum diuersi sibi conscius generis, placere se in dicendo posse iis, quibus illi placerent, diffideret. Amabant autem eum magis, quam imitabantur, tantumque ab illo defluebant, quantum ille ab antiquis descenderat. Foret enim optandum, pares, aut saltem proximos illi viro fieri: sed placebat propter sola vitia, & ad ea se quisque dirigebat effingenda, quæ poterat. Deinde cum se iactaret eodem modo dicere, Senecam infamabat: cuius & multæ alioquin, & magnæ virtutes fuerunt, ingenium facile &

copiosum, plurimum studij, & multa rerum cognitio, in qua tamen aliquando ab ijs quibus inquirenda quædam mandabat, deceptus est. Tractauit etiam omnem ferme studiorum materiam. nam & orationes eius, & poëmata, & epistolæ, & dialogi feruntur. In philosophia parum diligens, egregius tamen vitiorum insectator fuit, multæ in eo claræque sententiæ, multa etiam morum gratia legenda, sed in eloquendo corrupta pleraque, atque eo perniciosiora, quòd abundant dulcibus vitijs. Velles eum suo ingenio dixisse, alieno iudicio. Nam si aliqua contempsisset, si parum concupisset, si non omnia sua amasset, si rerum pondera minutissimis sententijs non fregisset: consensu potius eruditorum, quam puerorum amore comprobaretur. Verum sic quoque iam robustis, & seueriore genere satis firmis, legendus vel ideo, quod exercere potest vtrumque iudicium. Multa enim, vt dixi, probanda in eo, multa etiam admiranda sunt: eligere modo curæ sit, quod vtinam ipse fecisset! Digna enim fuit illa natura, quæ meliora vellet, quæ quod voluit, effecit.

Ista Fabius. quem boni rectique plurimum iudicij censorem agere, libens fateor: nisi sicubi affectus abducit, quod hic vereor factum. Ipse non dissimular, sparsam de se opinionem, iniquiorem Senecæ esse: & ego hercules agnosco. Tamen vel sic bona de Seneca, quædam alia dicit: & pensitemus. Ait. *In omni genere eloquentiæ versatum.*] Magna & vera laus est: versa & prosa valuit, omne studiorum argumentum fere tractauit. Pergit: *Ingenium facile, & copiosum.*] Agnoscimus: & de Facilitate, quis non inter legendum videt, fluere omnia è pleno pectore, & inexhausto illo ingenij fonte? Ipse de se: *Qualis sermo meus esset, si vna sederemus aut ambularemus, Illaboratus* & *Facilis, tales esse Epistolas meas volo.* De Epistolis hoc signate. Atqui eæ sunt, quæ curam & tractationem habuisse, inter omnia scripta, videantur. Iam de *Copia*, inuentiones illæ tam variæ & dispares, in vna re Moralium, dicent. Quot libri sunt, quot etiam fuerunt? Et inter omnia similia, nihil idem: imo vix sententiam aut imaginem reperias iteratam. Mirabiliter, siquis inquiret: & tale exemplum alibi requiret. Iterum Fabius: *Plurimum studij.*] Quod me dat in stuporem. In aula, in coniugio, in illo genere vitæ, familia, opibus, occupationibus, potuisse in libris scriptisque sic esse. Sed ipse pertinax & intempestiuum suum studium non celar, scribitque Lucilio suo: *Nullus mihi per otium dies exit: partem noctium studiis vindico. Non vaco somno, sed succumbo: & oculos vigilia fatigatos cadentesque in opere detineo. Secessi non tantum ab hominibus, sed à rebus: & primum à meis. Posterorum negotium ago: illis aliqua, quæ possint prodesse conscribo. Salutares admonitiones, velut medicamentorum vtilium compositiones, litteris mando.* En virum diligentem studiorum, & nostri! quis non amet pariter, nobis sic natum & occupatum? Verba ea repete & examina, quisquis es: pudebit vel spargere, vel audire calumniam, in generis humani sic amantem. Studium autem illud nisi tale fuisset; vnde tot istæc opera quæ habemus, & non habemus? Voluptati, somno, vitæ detraxit: quod nobis impendit. Pergit etiam Fabius: *Multa rerum cognitio.*] Vides Polymathiam, quam nouelli iudices frustra detractum eunt. At Fabius candide donat, & magnus ille Plinius, qui *Principem eruditionis*, inuidendo elogio, appellat. Et quis detrahet, qui varia in omni materie scripta eius videt, aut cogitat? In poësi plurima fuerunt: exstat Medea tragœdia, & gloriæ,

Epist. LXXV. (margin, beside "nij fonte? Ipse de se")

Epist. VIII. (margin, beside "celar, scribitque Lucilio suo")

sufficit

sufficit aur palmæ, in hoc quidem genere scriptorum. Quid oratoria eius, historica, philosophica, miscella? Omnia enim rractauit, non solum retigir: atque etiam *Dialogos* scripsit (vt hic Fabius) quo argumento nescio, & desiderabile tamen mihi hoc opus. Ar vna etiam Satyra in Claudium exstar: quam varie docta, arguta, venusta? nec Venus aut Lepor aliquid addant. Sed porro etiam Fabius *Egregius vitiorum insectator*.] Sane fuir, & vel nimium hac parte aliquis dicat, aut porius iam dixit. Mihi tamen non videtur. aut nimius etiam Epicterus, qui vel acrius ea insectatur. Cynicum hoc fuir, destringere passim & defricare: Stoici tenuerunr, etsi modestius, & in scriptis magis quam sermone, vsurparunr. Quis autem in philosopho damner, vitia insequi, pellere; virrures aduocare, inducere? proprium illorum opus est, aut debet. Cererum noster hac parte meriro à Fabio attollitur, acer & calidus insectator, & hostis toto animi sensu. Vide stimulos & ictus sententiarum, cum hoc agir: vide insurgentem, & pæne dicam ardescentem. Simplicius de Epicteti acrimonia: *Qui ab ea non excitetur, eum non nisi apud inferorum tribunalia corrigendum*. De nostro verissime vsurpem: sensum boni honestique non haber, quem eo non impellir. Aripse, inquiunr, hæc non sensit. Non sensit? da qui simular, & sic scribit. Sophocles olim vere:

——— ἄνδρα γὰρ καλῶς
Πράσσοντ᾽ ἀνάγκη χρηστὰ καρδίᾳ φέρειν ἔπη:
——— *virum est opus*
Bene facientem, verba consequi bona.

Est opus. & è fonte puro, pura; è sordido, sordida & maculantia aliqua manare. Neque abnuo, simulari ista posse, & solere: sed sic, vt frigus & remissio appareat, & vno verbo, animi dissensio & pugna. Amplius *Multæ in eo claræque sententiæ*.] Hoc vnice iactamus, & parem ei in Græcia au Lario non damus. quid parem? vix propinquum. Atque ex sententiæ acres, argutæ, penetrantes sunr: & quod capur, salutares. Vnus libellus, vna epistola eius dabit, quod satis sit vitæ formandæ, aur corrigendæ, siquis medenti se donat. Denique Fabius: *Multa probanda, multa etiam admiranda sunt.*] Quid hoc est? censorem, an laudatorem induximus? adhuc talis fuir: & ex animi sensu, conrra animum pæne fuir. Venite, audire, qui Fabium nobis obducitis: ego plura aut maiora non dixerim, qui Senecam produco. Est *probabilis*, est *admirabilis* in multis: quid vltra volumus? nam vbique talem esse, conditio hæc hominis non capir. Sunt igitur & culpæ, siue Vitia: atque ea ab eodem Fabio (nam ego ordine excerpam) audiamus. Primum est, *quod antiquos incesserit, diuersi conscius sibi generis.*] Hoc capur, hic fons est Fabianæ reprehensionis: qui veteris eloquentiæ (nec immerito) amator, reuocare eam, & nimium æui sui comptum, & fractum dicendi genus emendare conabatur. Qui aurem tuebantur, Senecam auctorem aur ducem præferebant: ideoque & hunc repellir, aut inuadit. Ait, *veteres incessisse:* nec falso. minime antiquarius Seneca & epistolæ istæ (vbi iudicia talia inspergir) docenr. Imo adeo abhorret, vt vix alium quam Virgilium è poëtis aduocet, aut Publium: raro vetustioris æui aut stili quemquam. Proprium aliquod & suum genus habuit: vr solent ista vel cum æratibus mutari, vel pro ingenio atque animo cuiusque formari. Quis Ciceronem Graccho aut Catoni similem dicar, aut velit? Nec illi Senecam, aut Plinium: sed nec

Tacitum. nam & iste caussas egit, & orationes scripsit. Tamen puro sinceroque iudicio, laudanda in stilo & eloquio hi posteriores etiam habēt. Quid de Symmacho dicam, quem multi bonique iam olim mirantur? tantum etiam ab illis abiuit, quantum illi à Cicerone. Vt in vultibus nostris, sic in stilo diuersitas: & laudabiles etiam formę, non sunt, vt sic dicam, vniformes. At enim multa Senecæ *in eloquendo*, ait Fabius, *corrupta*.] Ab hac caussa, quam dixi, à cultu & flore nimio: denique etiam, quod *rerum pondera minutissimis sententijs fregit.*] Ita enim idem addit: neque abnuo, crebras & minutas istas sententias interuenire. Sed pondera etiam rerum frangere? hoc nego, in istis quidem philosophicis libris, qui exstant. Augent magis, & intendunt. Stoicorum hoc proprium fuit, non gladiis, sed pugiunculis, rem gerere: & breui & accincto sermone esse. Docui * alibi: & vel Epictetus, qui superest, dicet. Imo vero in philosophia mire hoc decere videtur: aliud in Oratoria fateor, de qua proprie Fabium censere mihi liquet. Et tamen, vt reuelata fronte & pectore agam, non etiam abnuo interdum Sententiolas interuenire, frigidas aut inani argutia: & quas exire magis, quam ferire dicam. Sed paucæ sunt istæ: & meliorum numerus obumbrat. Sed culpat etiam Fabius, vt *in Philosophia parum diligentem.*] Quid hoc est? aut de qua parte loqui eum putem? Logica? non, opinor, tractauit. Naturali? quædam in ea sunt, & nominatim libri VII. *Quæstionum*: sed illi vero ita exacti, curiosi, subtiles, vt ipsa Aristotelea prouocent, aut vincant. De Morali igitur? nugæ, regnum hic inter omnes tenet. Sed Fabij mentem ego hanc arbitror, non inquisisse nimis aut penetrasse in interiora Philosophię; externa hac populari, & velut medicante, contentum. Quod fateor: & ipse noster sæpe hunc sensum & finem suum prodit, vtilia magis quam subtilia sequi. Prodit, & mihi probat: atque vtinam operati omnes Philosophię huc eant! Vltimum est, *Pleraque corrupta in eo esse.*] Quod ad eloquentiam iterum spectat, non illam puram, simplicem, & antiquam. Iam fassi sumus, & prædiximus: *oratio* eius (Taciti verbis) *multum cultus prætulit.* quare? caussa duplici: *vt fuit illi viro amœnum ingenium, & temporis eius auribus accommodatum.* Ecce, prior caussa ab ingenio & indole est, culta & amœna, facili & copiosa: altera ab ęui moribus & sensibus, cui oratio fere se aptat. Noster verissime: *Quemadmodum vniuscuiusque actio dicenti similis est; sic genus dicendi imitatur publicos mores.* Corruptio igitur ista, non nisi in cultu nimio: & quid valde damnes? ipse Fabius fatetur, *abundare eum dulcibus vitiis.* Sane dulcibus: & capiuntur, scio, istiipsi qui carpunt. Sed ad Fabium satis: tertius assurgat, & agat Agellius, qui sic scribit: *De Annæo Seneca partim existimant, vt de scriptore minime vtili, cuius libros attingere nullum pretium operæ sit: quod oratio eius vulgaris videatur & protrita; res atque sententiæ aut inepto inanique impetu sint, aut vt leui & quasi dicaci argutia; eruditio autem vernacula & plebeia, nihilque ex veterum scriptis habens neque gratiæ, neque dignitatis. Alij vero, elegantiæ quidem in verbis parum esse, non inficias eunt; sed & rerum, quas dicat, scientiam doctrinamque ei non deesse dicunt; & in vitiis morum obiurgandis seueritatem grauitatemque non inuenustam.* Duę partes sunt. prior ex professo hostilis, nec iudicium sed odium adfert. Ait, *scriptorem minime vtilem.*] Tune? quin vnica eius epistola magis talis, quam agelli tui omnes fructus. *Attingere libros nullum operæ pretium.*] Non vobis illis, siqui

* I. Manuduct. Diss. XIIII.

Epist. CXIIII.

ſi qui logodædali tantum eſtis, & in vna lingua polienda occupati. Deinde, *Oratio eius vulgaris & protrita.*] Quid poteſt vanius? alij nimium cultum obiiciunt? hic nullum. An indicium eſt, modum tenuiſſe? *Res & ſententiæ inepto inanique ſonitu.*] Tua, ita me Deus, omnia hæc verba: ſed non tua: aliis neſcio quibus tribuis; mox mitiora, & vero magis confinia adiungis, Ea ipſa tamen tenuem & macram, vt ſic dicam, laudem, habent: notam autem animi tui ab hoc ſcriptore auerſi, à quo & ſtilo nimium diuertis. Hęc cauſſa tepudij. quæ quiſque amat & habet, amari ab alijs vult; & odit diſſentientes. Audi ſemel Agelli. tu nil niſi veteres Comicos, & Latij puritatem ſectaris, & exprimis (fatendum eſt:) noſter in via alta & alia, in cothurno eſt: ne reuoca ad tuum ſoccum. Denique in te, & omnes iſtos caniculas. genus ſcribendi & materiem videamus: nihil pro ea melius fortaſſe potuit, aptiuſque philoſophatur, animos & mores format, excitat à formidine, à luxu & faſtu teprimit: hæc omnia fortiter & calide agenda ſunt, & oratio talis adhibenda. An non fecit? Ciceronem in eo genere confer, ſtagnum dices: hunc autem flumen rapidum, quod lectorem ſecum trahit. Satis, ſatis. ego Senecam vniuerſe, admiratione magis quam laude proſequendum arbitror: in partibus aliquid eſſe quod cenſeas, aut cui ſuccenſeas, non nego. Sane decidit interdum, aut à ſe mutat. vt in iocis aut dictis, quam ineptus alibi, ſiue affectatus eſt? in laudibus aut vituperijs, ſine modo? exordia, aut tranſitus, longinqua, aut comica? incuria etiam in hiſtoriis? inquiſitiones aut diſſertationes in Philoſophia, ſed & philologia, tenues? Sunt enim iſta, ſed pauca: & meliorum ſtatim interuentu ita penſantur, vt momentum ad deprimendum non habeant, in hac iudicij lance. Itaque ſententiam pro te, Seneca, audacter ferimus: in Philoſophia, & præſertim Morali eius parte, viciſti qui fuerunt, qui erunt: accipe palmam, non magis quam Herculi clauam (omnes omnia faciant) extorquendam. In ipſa eloquentia, duæ tuæ virtutes eximiæ: Copia in breuitate, Vehementia in facilitate. De Copia, bonus iudex & ſagax ſtatim agnoſcit, & *Fabius vt peculiarem virtutem etiam alibi adſignat: *Copiam Senecæ, vires Africani, maturitatem Afri.* Vt ridere merito ſit illos, qui ſiccum & aridum nobis dicunt. At de Vehementia, ego eius miror: & eſt tota oratio fere accincta, intenta, & robur in ea & acrimonia, qua vel ad Demoſthenem ſe iactet. Δεινότης quæ mirabilem illum oratorem facit, cum iſto certe ei communis eſt, itemque numeri illi viriles. Vnde autem, niſi ab animo tali? & *Pectus eſt* (pulcherrimo ſenſu Fabius) *quod diſertos facit, & VIS MENTIS.* Iudica ſic bone Lector, & bono tuo (ſpondeo, reſpondeo) Senecam ama.

* Lib. XII. cap. XII.

VITA L. ANNÆI SENECAE, A I. LIPSIO DESCRIPTA.

De patria, & parentibus.

CAPVT I.

IRORVM illustrium vitam prodere, vetus institutum: & quorum ingenia, scripta, aut facta miramur, iuuat alia nosse, quæ adhæserunt. De Seneca igitur, quatenus potest, dicam: & colligam ac disponam, ex ipso & variis scriptoribus, quod huc facit. Patriam ei Cordubam fuisse constat, veterem florentemque in Hispania Bætica coloniam: atque adeo in iis regionibus primam. Strabo aperte Πλεῖστον δὲ κόρδυβα ηὔξηται, μαρκέλλου κτίσμα, καὶ δόξῃ καὶ δυνάμει, καὶ ἡ τῶν Γαδιτανῶν πόλις. ἡ μὲν διὰ τὰς ναυτιλίας, καὶ διὰ τὸ προσθέσθαι ῥωμαίοις κατὰ συμμαχίας. ἡ δὲ, χώρας ἀρετῇ, καὶ μεγέθει, προσλαμβάνοντος καὶ τοῦ ποταμοῦ βαίτιος μέγα μέρος: *Plurimum inter Hispaniæ Bæticæ vrbes Corduba aucta est, Marcelli opus, gloria & potentia: itemque Gaditana vrbs. Hæc quidem ob nauigationes, & Romanorum societates, illa vero, ob regionis bonitatem, & amplitudinem, Bæti etiam fluuio multum huc conferente.* Laudat, & simul veterem ostendit, *Marcelli opus.* Cuius? Prætoris, an Consulis? Nam Prætor Hispaniam obtinuit M. Marcellus, ex Liuio, anno Vrbis DLXXXV. etsi in pace & otio, vt videtur. eoque magis inclinem, coloniam ab hoc deductam, fortasse & opidum auctum ornatumque. Neque enim nouum plane conditum, vel Silius dixerit: qui iam tempore Annibalis Cordubam nominauit. Ad illum igitur magis, quam ad Consulem Marcellum rettulerim, qui anno DCI. Hispaniæ præfuit, sed *citeriori*, vt est in Epitome, & ex Appiano colligas: atque ibi re feliciter gesta, triumphauit de Celtiberis. Itaque nihil ei tunc fuit cum Bætica, aut Corduba nostra: quæ est in Hispania vlteriore. Addit porro amplius Strabo: ᾤκησάν τε ἐξ ἀρχῆς ῥωμαίων τε καὶ ἐπιχωρίων ἐπίλεκτοι ἄνδρες. καὶ δὴ καὶ πρώτην ἀποικίαν εἰς τούσδε τοὺς τόπους ἔστειλαν ῥωμαῖοι: *Habitarunt hanc Cordubam ab initio selecti Romanorum, & indigenarum: atque adeo primam hanc in ea loca coloniam miserunt Romani.* Nota, de Selectis. Ita enim fuit: eoq; obtinuisse postea credam, vt *Colonia Patritia* diceretur. Plinius aperte: *Corduba, colonia Patricia cognominata.* Et in Augusti nũmis, PERMISSV CÆSARIS AVGVSTI. caput eius: tũ parte altera, COLONIA. PATRICIA. Cui titulo caussam dedisse abitror, quod splendida & diues, Patres ac Senatores etiam rei Romanæ daret. Nam iam Augusti æuo, ex prouinciis passim in Senatum legebantur. Sed ait & Strabo, *primam coloniam eo missam*: quod caute lege. Nam *Carteia*, in eadem Bætica, iam ante colonia deducta, à L. Canuleio Prætore: sed quia ex parum honestis, *Libertinorum* appellata fuit. Leges in Liuio, initio libri XLIII. Tueri tamen Strabonem possis fortasse & debeas: quod non missi coloni illi Roma aut ex Italia, sed ibi nati ex militibus Romanis & fœminis Hispanis, permittente Senatu, hybridæ isti libertate donati sint, & in colonia collocati. At Strabo *missam primam* diserte scripsit. Satis de Corduba: atque hæc patria fuit. qui parentes? E genre *Annæa* fuisse liquet: cui, ominis caussa, ab annis videtur nomen factum: respondetque cognomen *Senecæ*, item ominis boni. Ita enim ego opinor primo inditum: etsi Isidorus, *eum qui primus ita dictus sit, canum fuisse natum,* arbitretur. Sane *Seneca*, vel vt veteres, *Senica*, (est enim à *Sene*, *Senicis*.) γερόντιον significat, vt *Senecio*. Videatur Nonius, in *Senica*. Addo, quod in alia etiam gente reperio hoc cognomen, vt in *Accia*, lapide prisco: *M. Accio. Seneca..... Manlio Planta II. virg. Quinq.* Sitne autem stirpis Hispanæ gens Annæa, an in coloniam ex Italia missa, haud adfirmem: illud tantum, Equestrem etiam fuisse. Ita Seneca ipse de se, apud Tacitum: *Egone equestri & prouinciali loco ortus, proceribus*

Lib. III.

Lib. XLIII.

Lib. III. cap. I.

Lib. XIIII.

ribus ciuitatis adnumeror? inter nobiles, & longa decora præferentes, nouitas mea enituit? Pater igitur, fortasse & auus, inter Equites: neque vltra. Nam de *Nouitate* sua mox subiungit, non facturus, si qui maiorum ad honores peruenissent. Pater autem à se scriptisque suis etiam notus, *L. Annæus Seneca*: quem *Declamatoris* agnomine (in hoc genere excelluit) à filio fere distinguunt. Exstant non ipsius, sed alienæ ab eo digestæ Declamationes: quas Præloquijs, aut Interloquijs distinxit: & vel sic come atque amœnum ingenium suum satis ostendit. Vxorem habuit *Elbiam*, item Hispanã aut Hispaniensem, magni animi atque ingenij fœminam, vt filius eam (in Consolatione ad ipsam) satis describit. Pater, Augusti temporibus, Romam venit, & secuta mox vxor cum liberis, cumque ipso hoc Seneca nostro, adhuc tenello. Diu ibi in gratia & fama vixit, rem fecit: & ad vltima Tiberij censeo ætatem produxisse. Inducit me, quod Seianianæ coniurationis mentio est in eius libris, & alia quæ huc spectant. Omitto, & ad filium transeo, de quo proposui.

De ipso L. Annæo Seneca, eiusque fratribus: vbi natus, & quando Romam delatus.

CAP. II.

IS natus Cordubæ, & puer inde Romam translatus: quod ita indicat ipse, vbi materteram laudat. *Illius manibus in vrbem perlatus sum, illius pio maternoque nutritio, per longum tempus æger, conualui.* Si manibus perlatus, puerili in ætate oportet fuisse: & vides languisse tunc etiam, & opera curaque eiusdem focillatum. Hoc ego euenisse colligo decimoquinto, aut circiter anno, ante Augusti excessum: argumento ab adolescentia Senecæ in Tiberij æuo, mox dicendo. Ergo hic pater diu ante Romam migrarit. Fratres duos habuit, neq; vllas sorores. ex verbis eius ad matrem: *Carissimum virũ, ex quo trium liberorum mater eras, extulisti.* Hi tres autem, M. Annæus Nouatus, L. An. Seneca L. Annæus Mela fuerunt: nati ordine, quo recitaui. Hoc ex Controuersiarum inscriptionibus liquet, vbi sic, etsi cognominibus solis, recensentur. Maximus autem fratrum nomen mox mutauit, & in Iunij Gallionis transiit, ab eo adoptatus. Qui Gallio Senecæ patri in Declamationibus aliquoties nominatur, & *Noster* ei dicitur: siue à communi patria, Hispania, siue ab amicitia. quæ cum eo fuit. An & necessitudo aut cognatio? nescio, suspicor tamen ob hanc adoptionem. Est autem ille *Gallio*, qui *Pater*, Quinctiliano agnominatur, itemque Tacito, sexto Annalium. Noster autem iste adoptiuus in Eusebiano Chronico, *Iunius Annæus Gallio, frater Senecæ, & egregius declamator*, dicitur: an duplici illo gentis nomine (quod tamen veteribus rarum, imo non fuit) vt notet in quam adoptione iuit, & in qua natura fuit? Apparet, si recta est nomenclatura aut scriptura. Est ille, ad quem libros *De Ira* noster scripsit & misit, quem in iis *Nouatum* appellat: at eundem, inscriptione *De vita beata*, *Gallionem fratrem*, itemque in Epistolis, *Dominum suum Gallionem*. honeste, vt fratrem scilicet seniorem. Sed obserua igitur, non adoptatum videri, quo tempore libri *De ira* scripti, id est Caio viuo: postea denique, & tunc cognomen mutasse. At frater minimus, Annæus Mela est, Tacito, Dioni, & Eusebio nominatus, qui eques tantum Romanus (nam prior ille Senator fuit) Lucanum filium genuit, *grande adiumentum* (ait Tacitus) *claritudinis*. Atque hi igitur tres fratres, de quibus Martialis capiendus:

Et docti Senecæ ter numeranda domus.

Doctum vocat, illum Declamatorem: triplicem domum, tres filios familiasque dictas.

Consol. ad Helu. cap. xvi.

Ad Helu. cap. ii.

Adolescentia eius, præceptores, & studia.

CAP. III.

PVER igitur Romam venit, atque ibi, in optimis artibus, optimum ingenium adoleuit. *Adolescentia* eius in *Tiberij principatum incidit*, vt ipse fatetur: idque eo tempore, quo *aliena sacra mouebantur*. Is fuit annus Tiberij quintus, Vrbis conditæ

Epist. cviii.

Lib. II. Annal. in fin. DCCLXXII: quod ex Tacito est manifestum, qui *sacra Aegyptiaca & Iudaica pulsa* eo anno scribit. Itaque Seneca tunc plenam adolescentiam egerit, viginti aut vigintiduorum annorum. Nam ætatem grandiusculam sub ipso Augusto habuisse, ex eo liquet, quod cometam, siue flammam, ante excessum eius obseruauerit, de quo prodit: I. Quæst. cap. I. *Vidimus ante Diui Augusti excessum simile prodigium*: nec plane pueris talia curiose adnotentur. Præceptorem in eloquentia habuit ipsum patrem, opinor: atque id Controuersiarum libri & Præfationes dicunt. Cur autem non optimus senex, qui alios ducebat & docebat, suos in hac via dirigeret? Fecit, & duos egregie disertos reliquit, Gallionem, & nostrum: nam de Mela nihil legi. Ille est Gallio, quem à suauitate eloquij Statius commendat.

Hoc plus, quam Senecam dedisse terris,
Et dulcem generasse Gallionem.

Sonante & tinniente quadam eloquentia fuisse, auctor libelli De caussis corruptæ eloquentiæ ostendit: qui commemorat, *tinnitus Gallionis*. Si tamen huius, non patris. At noster, præter eloquentiam, philosophiæ magno impetu se dedit, & Virtus elegantissimum ingenium rapuit, etsi patre renitente. Ipse non semel ostendit, auersum eum à Philosophia fuisse, vxorem & se auertisse: imo odisse, palam alibi scribit. Ardor tamen filij vicit, & insignes ac serios eius æui Philosophos assiduus audiuit: nominatim, Epist. XLIX. *Attalum* Stoicum, *Sotionem* eiusdem sectæ, etsi Pythagorissare etiam visus, itemque *Papirium Fabianum*: quos & nominat identidem, ac grata memoria laudat. Sotioni quidem puer etiam operam dedit, scribitque: *Modo apud Sotionem puer sedi*. Sed & *Demetrium Cynicum* admiratus est, & coluit: sæpe cum eo item grandior & iam in Aula, * Vide Epistolam XLIX. domi forisque versatus. Nam & in via ac peregrinatione habebat. Iste ad honesta impetus: sed pater tamen fregit, & foro ac* caussis interim mancipauit. Quas diu actitasse eum apparet, & Caij etiam temporibus, magna eloquij gratia & fama. Sane scripta vlla Philosophica ante id æui non exstant.

Honores, & ciuilis vita.

CAP. IIII.

ATQVE idem pater latum clauum sumere etiam suasit, honorum candidatum. Consol. ad Helu. cap. XVI. Itaque Quæsturam primo gessit, in qua adipiscenda suffragium materteræ suæ agnoscit. *Illa*, inquit, *pro Quæstura mea gratiam suam extendit, & quæ ne sermonis quidem, aut claræ salutationis, sustinuit audaciam, pro me vicit indulgentia verecundiam*. Quid fœminæ hæc fuerit, & quo marito, in Notis meis ibi disces. Sed quando Quæsturam gesserit, haud liquido scio: ætas non abnuit, vt sub Tiberio: potuit & sub Caio, neque libet definire. Illud magis, Præturam statim ab exsilio gessisse, Agrippina faciente. Ita enim XII. Annal. Tacitus: *Agrippina veniam exsilij pro Annæo Seneca, simul Præturam impetrat* (à marito) *Lætum in publicum rata, ob claritudinem studiorum eius, vtque Domitij pueritia tali magistro adolesceret, & consilijs eiusdem ad spem dominationis vteretur*. Vides, Prætorem statim designatum: & laudes dotesque, quas Tacitus candide adiungit. Vulgi beniuolentia eo facto conciliabatur, quia iam vulgo in ore & gratia Seneca, *ob claritudinem studiorum*, denique *tali* & tanto *magistro* volebat Domitium suum crescere, itemque *consilijs eius* (nota ciuilem prudentiam) ad parandum Principatum, sed & regendum, niti. Ergo Prætor anno Vrbis DCCCII. fuit: numquid postea & Consul? Affirmant libri legum, ad S C. Trebellianum, vt Vlpianus: *Temporibus Neronis, octauo Kal. Septembres, Annæo Seneca & Trebellio Maximo* Coss. *factum est SC*. Idem in Iustiniani II. Institutionum scriptum. Qui autem Fastos nobis concinnarunt, faciunt hos Consules suffectos (nam ordinarij non fuerunt) anno Vrbis DCCCXV: quod esset, anno & paucis mensibus ante Senecæ mortem. Aliquis de tota re dubitet fortasse. quia Ausonius Gratiarum actione palam: *Diues Seneca, nec tamen Consul*: itemque nec ipse Seneca meminit vsquam huius honoris, etsi Epistolas plerasque tunc scripsit. Respondeo. de Ausonio, intelligendum Ordinarium consulatum videri: de ipso nostro, silentium non esse negationem. Annal. XIIII. Sed hoc etiam addo, non videri bene digessisse Fastorum concinnatores: neque illo anno profecto fuit. Nam ecce statim initio anni, Tacitus memorat refrigeratam

tatam eius apud Neronem gratiam, & calumniatores varie vellicasse: atque ipsum animosa oratione Principem accessisse, commeatum petentem, & opes suas refundentem. Non admisit quidem Nero: sed tamen Seneca ab eo tempore (addit Cornelius) *instituta prioris potentiæ commutat, prohibet cœtus salutantium, vitat comitantes, rarus per vrbem, quasi valetudine infensa, aut sapientiæ studijs domi attineretur.* Hæc non sunt pro nouo consule, aut etiam candidato: & mors eius non diu post secuta vetat assentiri. Quid tamen mouit viros doctos sic suspicari? Quod Tacitus illo anno *S C. factum* scribit, *ne simulata adoptio in vlla parte muneris publici iuuaret, ac ne vsurpandis quidem hereditatibus prodesset.* Sed profecto nihil hoc ad Trebellianum illud: alio spectat, si quis priora etiam illa in Tacito legit. Itaque fuisse equidem Consulem consentio, sed alio & priore tempore: nec certo designem. At perpetuus ille eius honos, Principis doctorem moderatoremque fuisse: optimi sane, quamdiu huius consiliis monitisque se dedit. Tacitus non celat, & duos nominat, quibus vtiliter Princeps se permisit. *Ibatur in cædes, nisi Afranius Burrus, & Annæus Seneca, se obiecissent. Hi rectores imperatoriæ iuuentæ, & pari in societate potentiæ concordes, diuersa arte ex æquo pollebant. Burrus militaribus curis, & seueritate morum: Seneca præceptis eloquentiæ, & comitate honesta: iuuantes inuicem, quo facilius lubricam Principis ætatem, si virtutem aspernaretur, voluptatibus concessis retinerent.* O laudabilem conatum, & consensum! Consensum, qui nimis rarus in Aulis, vbi quisque ita eminere fere vult, vt alium nolit. Sed ad Senecam:

Priuata vita, vxores, liberi, exsilium.

CAP. V.

ILLE in publico ecquid aliud gesserit, haud scio: priuatim reperio, aut certe colligo, in Ægypto adolescentem fuisse, occasione quod auunculus Præfectus ibi esset. Nam scribit de matertera, ad matrem: *Exemplum tibi suum, cuius ipse spectator fui narrabit.* Spectator? ergo in nauigatione ea adfuit (de qua ibi) cum ex Ægypto matertera rediret. Et quomodo, nisi ipse etiam ex Ægypto? Plane ita fuit: & hæc causa, cur plusculа de ipsa Ægypto, & Nilo, curiose libris (presertim Quæstionum Naturalium) inspergat. Fortassis & ex Ægypto ad Indiæ oras iuit, per mare rubrum: atque ita de India commentari voluit, Plinio scriptum. Sed Romæ iam, vxorem duxit: quam, non est proditum, habuisse tamen, liberi euincunt. Nam ipse *Marcum blandissimum puerum*, multa laude & affectu commemorat, ad *Heluiam* matrem: neque ambigendum quin filius sit. Vel carmen eius doceat, vbi inter vota: Consol. ad Helu. cap. xxi. Lib. vi. cap. xvii.

Sic dulci Marcus qui nunc sermone fritinnit,
Facundo patruos prouocet ore duos.

Nam vt illos audiam, qui ad *Marcum Lucanum* hoc referunt, ratio non videtur. Atqui mentionem prioris vxoris non facit. Non in his libris, fateor: quid tum? nec Annæi etiam Melæ fratris nominatim. non ergo habuit? Etsi videndum, an non de priore vxore capias ista: *Harpasten, vxoris meæ fatuam, scis hereditarium onus in familia mea remansisse.* Vix enim est vt de Paullina sic loquatur, & sentiat: imo onus relegat ad defunctam, vxorem, à qua penes heredem cum alia familia mansit. Sed clarius etiam alibi: *Cum sublatum est lumen, & vxor moris mei iam conscia conticuit.* Quæ vxor? illa prior. nam libri de Ira, Caio adhuc viuo, videntur scripti, in loco nobis doctum. At Paullinam post exsilium denique duxit, nobilem fœminam: quæ, inquam, iam seni nupsit, & potenti in aula. Quod ipsum Dio quoque, aut quisquis ille apud Dionem fuit, obiiciendum Senecæ putauit: nempe quod ætate grauis iuuenculam illam duxisset. Talis vterque fuit, & ipse Seneca prodit: *Hoc ego Paullinæ meæ dixi, quæ mihi valetudinem meam commendat, Venit mihi in mentem, in hoc sene & adolescentem esse, cui parcitur.* Adolescentem? ipsam Paullinam. Sane amans ea viri, vt ibi pluribus iactitat: nec falso, & in morte eius ostendit, cui suam (quod in ipsa fuit) iuit iunctum. Postea videbimus. Atque istæ vxores: & alia vita quieta, & fere sine offensa, excipio grandem illum exsilij casum. Nam sub Claudio, primo imperij eius anno, cum *Iulia* Germanici filia accusata adulterij esset (Dij Deæque, à Messallina!) & ipsa extorris est acta, & quasi inter adulteros Seneca, in Corsicam relegatus. Verane culpa fuerit, non dicam: nolim, & Tacitus Epist. l. III. De Ira. Epist. civ.

Senec.

fortaſſe mecum. qui, vbi de exſilio: *Seneca infenſus Claudio, memoria iniuriæ credebatur.* Nota, *iniuriæ*: ergo hæc ei facta. Et ſane quis alias accuſationes impudiciſſimi illius ſcorti (Meſſallinam dico) & damnationes huius obnoxiæ pecudis (Claudij) ignorat? Neque enim aliquid mali fere, niſi bonis & inſontibus, ſunt machinati. Vixit in exſilio annos circiter octo: & fortiter, imo vt ipſe ait, feliciter vixit, optimis ſtudiis meditationibuſque intentus. Ita enim ad matrem: *Inter eas res beatum ſe eſſe, quæ ſolent miſeros facere*: & pulcherrime deinde (vide, ſodes) philoſophatur. Addit in extremo, & aſſurgit: *Qualem me cogites, accipe: lætum & alacrem, velut optimis rebus. Sunt autem optimæ,*
Cap. IIII. *cum animus omnis cogitationis expers, vacat operibus ſuis, & modo ſe leuioribus ſtudiis oblectat, modo ad conſiderandam ſui vniuerſique naturam, veri auidus, inſurgit.* O hominem, ô verba honeſta! quæ imitati Octauiæ tragœdiæ auctor (non enim ipſe: apage.) voluit, his verſibus, in perſona Senecæ:

Melius latebam, procul ab inuidiæ malis
Remotus, inter Corſici rupes maris.
Vbi liber animus, & ſui iuris, mihi.
Semper vacabat, ſtudia recolenti mea.
O quam iuuabat (quo nihil maius parens
Natura genuit, operis immenſi artifex)
Cælum intueri, Solis & currus ſacros!

Hæc meliora, veriora etiam, quam quæ in Conſolatione ad Polybium abiecte nimis & demiſſe ſcribuntur: & an à noſtro Seneca? Dubitare non ſemel ſubiit, & pæne abdicare. Quomodocumque, homo fuit: & illud certe ſcriptum non niſi inimici protraxerunt, & publicarunt: fortaſſe & macularunt. Sed notes in Senecæ ſupra verbis, *Leuioribus etiam ibi ſtudiis ſe oblectaſſe*: quæ Poëtica cenſeo: & exſtat in ijs *Medea*: quam in exſilio ſcriptam, quo tempore Claudius Britanniam ſubegit, mihi pene certum: atque adeo argumentum illud elegit de Iaſone, vt aliquid inſpergeret ſcilicet de Oceano ſubacto. Sane verſus illi in Choro quo, niſi ad Claudium, ſpectant?

Parcite ô diui, veniam precamur,
Viuat vt tutus, mare qui ſubegit. Iterumque:
Iam ſatis diui mare vindicaſtis,
Parcite diuo.

Quod item ad Claudium, etſi viuum: & Deos Deo vult parcere, poëtica adulatione.

Opes eius, villæ, agri, fænus.

Cap. VI.

SED ab exſilio reuerſus ſtatim in ſplendore iterum fuit, opum iamtunc, & ante Aulam, largus. Nam pater eas reliquerat, nec omnes ſuæ induſtriæ aut fortunæ
Cap. II. debet. Ipſe ad matrem: *Tu filiafamilias locupletibus filijs vltro contuliſti.* Liberalitatem eius laudat, eo magis quod in *locupletes*, vt ait, nec ſane egentes. Hæc ante Aulam: at in ipſa ingentes opes quæſiuit, ſiue potius venientes vltro admiſit. Pleraſque enim
Lib. IIII. ex Principis munificentia habuit: atque ipſe ita ad Neronem, in Tacito noſtro. *Tu,* inquit, *gratiam immenſam, innumeram pecuniam dediſti: adeo vt plerumque intra me ipſe voluam, Vbi eſt animus ille modicis contentus? Tales hortos inſtruit, & per hæc ſuburbana incedit, & tantis agrorum ſpatiis, & tam lato fœnore exuberat?* Nota Hortos, Villas, Agros, Fænus, omnia laxe & vbertim. Vis iterum Taciti verba, ſed ab alieno ore & ſenſu? *Calumnia-*
XIIII. Ann. *tores*, inquit, *variis criminationibus Senecam adoriuntur, tanquam ingentes, & priuatum ſupra modum euectas opes, adhuc augeret: quodque ſtudia ciuium in ſe verteret: hortorum quoque amœnitate, & villarum magnificentia quaſi Principem ſupergrederetur.* Et Suillius, apud
Lib. XIII. eundem, modum etiam opum expreſſit: *Qua ſapientia, quibus Philoſophorum præceptis, intra quadriennium regiæ amicitiæ, ter millies HSS. parauiſſet? Romæ teſtamenta & orbos, velut indagine eius capi: Italiam & prouincias, immenſo fœnore hauriri.* Is modus nobis eſſet, ſeptuagieſquinquies centena millia Philippicorum. Opes penæ regiæ, fateor: ſed de malis artibus, & captatura, quod adiungit, adſpernamur. Habuit ante cenſum magnum, vt dixi: & in copioſa illa Aula, & ampla re Romana, quid mirum ſi auxit? Sed ait etiam,

Italiam & prouincias fœnore eius hauriri Significat, fœnebrem variis locis pecuniam habuisse: & suspicor etiam in Ægypto. Id ex epistola, qua scribit naues Alexandrinas subito aduenisse, omnes concurrisse in portum aut litus: *at ego*, inquit, *in hoc omnium discursu, magnam ex pigritia mea sensi voluptatem, quod epistolas meorum accepturus, non properaui scire, quis illic esset rerum mearum status, quid afferrent. Olim iam nec perit mihi quidquam, nec acquiritur.* Habuit ibi suos (nempe actores, aut procuratores) & res eius agebatur: ergo in pecunia aliqua grandi, aut & agris. Nam trans mare possedisse, vt illa ætas & copia erat, nihil nouum. Enimuero Dio inter caussas etiam Britannici belli recenset, quod *Seneca cum quadringenties* HS. (sunt decies centena millia Philippicorum) *magno fœnore Britannis credidisset, vniuersam illam pecuniam vno tempore repetebat*. An vere hoc, nescio: vbique enim infensus, & ex professo hostis, est nostro: tamen à vero non abit, etiam illic pecuniam habuisse. Quid iam Hortos, & Villas? plures habuit & cum vario instructo. Iuuenalis attigit: ------ *Senecæ prædiuitis hortos*. Sed & ipse villas suas commemorat *Nomentanam*, *Albanam*, itemque *Baianam*: & habuit sane plures. Sed & Domum in vrbe, quæ nomen apud posteros tenuit; locatque *Senecæ domum*, *in regione* x. P. Victor. Iam & suppellex inuidiam habuit, obiicitque Dio πεντακοσίας τρίποδας κεδρίνου ξύλου, ἐλεφαντόποδας, ἴσους καὶ ὁμοίους: *quingentas mensas è cedro, cum eburneis pedibus, similes omnes & æquales*. Magnum hoc fuit, si verum (nam ita semper in Dionis obiectionibus cauendum est:) magnum, tot illas mensas habuisse, quarum vna aliqua taxati vel latifundij æstimatione solet. Sed non tam lectas aut raras fuisse has oportet: quid si nec fuisse? Non, quin moris, lautis & luxuriosis habere. ita enim & Martialis de quodam:

> *Et Mauri Libycis centum stant dentibus orbes,*
> *Et crepat in nostris aurea lamna toris.* Lib. IX. epig. XXIII.

Nam in magnis conuiuijs, singulis suas mensas anteponebant (alibi adnotandum) & hoc fine sic plures habebant. Non, inquam, eo nego aut dubito. sed quia ipsus Seneca tangit & castigat hanc insaniam sæpius: etiam in Aula & senex, libris de Beneficijs, quos tunc scripsit. Quid, quod in illo De Tranquillitate (sub initium) palam negat *placere sibi mensas varietate macularum conspicuas*, nec solere vti? Mira hæc impudentia, in re conspicua & eius æui oculis obiecta, palam sic dissimulare, aut mentiri. Non arbitror: & magis Dionem? aut cui Dio partes has adsignat. Nam ex oratione aliqua aduersaria hæc videri, * alibi adnotaui: atque obiter ibi diuitiarum crimen dilui, legendum si quis volet. Sed magis ipsum Senecam legat, qui sub hoc tempus *De vita beata* librum edidit: in quo scopum habet aduersus criminantes se tueri. O elegantem, ô sapientem libellum! & calumniam hoc ipso caram, quod fuerit huic eliciendo. * I. Manuduct. Diss. XVIII.

Mores, & primum abstinentia, veritas, sanctitas pietasque.

Cap. VII.

SED Mores ipsi etiam hoc de Opibus refutant: & vsum ijs clamant, non abusum. Quid enim in fastum, luxum, pompam? doceant, & silemus. In cibos fortasse, & lautitiam? Audiamus ipsum, in publico profitentem: *Ego cum Attalum audirem in vitia, in errores, in mala vitæ perorantem, sæpe misertus sum generis humani, & illum sublimem altioremque humano fastigio credidi. Cum cœperat voluptates nostras traducere, laudare castum corpus, sobriam mensam, puram mentem: non tantum ab illicitis voluptatibus, sed etiam superuacuis, libebat circumscribere gulam & ventrem. Inde mihi quædam permansere Lucili. magno enim ad omnia impetu veneram: deinde ad ciuilem vitam reductus, ex bene cœptis pauca seruaui. Inde ostreis boletisque in omnem vitam renunciatum est: inde in omnem vitam vnguento abstinemus: inde vino caret stomachus: inde in omnem vitam balneum fugimus*. Quæ talis alibi frugalitas, * an quo nomine appellanda? Et scripsi de ea in Laudatione Senecæ: ne hic iteremus. Iam reliqua etiam vita seria & seuera. Non corrupit eum Aula, nec ad familiare & cognatum pæne vitium Adulationem flexit. Minime. ipse ad Neronem *Diutius morari me hic patere, non vt blandiar auribus tuis: nec enim mihi hic mos est: maluerim veris offendere, quam placere adulando*. Etiam moriturus, apud Tacitum, referri iubet Principi: *Non sibi promptum in adulationes ingenium: idque nulli magis gnarum, quam Neroni, qui sæpius libertatem*

Epist. LXXVII. — Epist. CVIII. — * I. Manud. Diss. XIIX. — II. De Clem.

Senec.

xv. Annal. *Senecæ, quam seruitium expertus esset.* Amplius, quæ morum vitæque exactio, & examen? iii. De Ira. Iterum ipse: *Vtor hac potestate, & quottidie apud me caussam dico. Cum sublatum è conspectu lumen est, & conticuit vxor moris iam mei conscia, totum diem mecum scrutor, facta ac dicta mea remetior. Nihil mihi abscondo, nihil transeo: quare enim quidquam ex erroribus meis timeam, cum possim dicere, Vide ne istud amplius facias, nunc tibi ignosco?* Potest maius aut clarius studium elucere Virtutis? Denique & pietas in Deum & submissio, quoties apparet? Epist. xcvi. Vnum excerptum posuero: *Si quid credis mihi, intimos affectus meos tibi cum maxime det, ego: in omnibus quæ aspera videntur & dura, sic formatus sum. non pareo Deo, sed assentior: ex animo illum, non quia necesse est, sequor. Nihil vnquam mihi incidet, quod tristis excipiam, quod malo vultu: nullum tributum inuitus conferam.* Et plura sunt talia, in *Manuductione*, aut *Physiologia*, à nobis notata. Imo tam claræ quædam pietatis, vt Tertullianus & prisci *Nostrum* appellent, Concilia, ipsa quædam auctoritate eius (in Fragmentis posui) vtantur. Atque adeo Otho Frisingensis asserat: *L. Senecam non tam Philosophum, quam Christianum dicendum.* Atque ob has eminentes virtutes, etiam illo æuo, ingens de eo opinio, & vel Im- xv. Annal. perio destinabant. Tacitus aperte hoc agitatum scribit: *vt traderetur imperium Senecæ, quasi insonti, claritudine virtutum ad summum fastigium delecto.* O Roma, non manebat te hæc felicitas, nec Deus sic respexit! Alioqui,

Libera si dentur populo suffragia, quis tam
Iuuen. Sat. x. *Perditus, vt dubitet Senecam præferre Neroni?*

At enim de veris virtutibus eius quidam dubitant, & verba hæc ac scenam fuisse. An igitur in morte fidem non fecit, quam omnia humana in leui haberet, quam Deo se præberet?

Mors eius, fortis, constans, è Tacito narrata.

Cap. VIII.

ET de ea commodum videamus: vnde autem potius, quam è fidissimo scriptorum Tacito hauriemus? Verba eius ecce habes:

Sequitur cædes Annæi Senecæ lætissima principi, non quia coniurationis manifestum compererat, sed vt ferro grassaretur, quando venenum non processerat. Solus quippe Natalis, & hactenus prompsit: missum se ad ægrotum Senecam vt viseret conquerereturque, cur Pisonem aditu arceret: melius fore si amicitiam familiari congressu exercuissent. Et respondisse Senecam, sermones mutuos & crebra colloquia neutri conducere: ceterum salutem suam incolumitate Pisonis inniti. Hæc ferre Granius Siluanus tribunus prætoriæ cohortis, & an dicta Natalis, suaque responsa nosceret, percontari Senecam iubetur. Is, forte an prudens, ad eum diem ex Campania remeauerat, quartumque apud lapidem suburbano rure substiterat. Illo propinqua vespera tribunus venit, & villam globus militum sepsit. Tum ipsi cum Pompeia Paullina vxore & amicis duobus epulanti mandata Imperatoris edidit. Seneca missum ad se Natalem, conquestumque nomine Pisonis quod visendo eo prohiberetur, se ratione valetudinis & amore quietis, excusauisse respondit. Cur salutem priuati hominis incolumitati suæ anteferret, caussam non habuisse, nec sibi promptum in adulationes ingenium: idque nulli magis gnarum quam Neroni, qui sæpius libertatem Senecæ, quam seruitium expertus esset. Vbi hæc à tribuno relata sunt, Poppæa & Tigellino coram, quod erat sæuienti Principi intimum consiliorum, interrogat, an Seneca voluntariam mortem pararet. Tum tribunus nulla pauoris signa, nihil triste in verbis eius aut vultu deprehensum confirmauit. Ergo regredi & indicere mortem iubetur. Tradit Fabius Rusticus, non eo quo venerat itinere reditum, sed flexisse ad Fenium præfectum, & expositis Cæsaris iussis, an obtemperaret interrogauisse: monitumque ab eo, vt exsequeretur, fatali omnium ignauia. Nam & Siluanus inter coniuratos erat, augebatque scelera in quorum vltionem consenserat. Voci tamen & aspectui pepercit. Intromisitque ad Senecam vnum ex centurionibus, qui necessitatem vltimam denunciaret. Ille interritus poscit testamenti tabulas: ac denegante centurione, conuersus ad amicos, quando meritis eorum referre gratiam prohiberetur, quod vnum iam tamen & pulcherrimum habebat, imaginem vitæ suæ relinquere testatur, cuius si memores essent, bonarum artium famam tam constantis amicitiæ laturos. Simul lacrymas eorum, modo sermone, modo intentior in modum coercentis, ad firmitudinem reuocat, rogitans: Vbi præcepta sapientiæ? vbi tot per annos meditata ratio aduersum imminentia? Cui enim ignaram fuisse sæuitiam Neronis? neque aliud superesse post matrem fratremque interfectos, quam vt educa-

vt educatoris præceptorisque necem adijceret. Vbi hæc atque talia velut in commune disseruit, complectitur vxorem. & paululum aduersus præsentem formidinem mollitus, rogat oratque temperaret dolori, ne æternum susciperet, sed in contemplatione vitæ per virtutem actæ, desiderium mariti solatys honestis toleraret. Illa contra, sibi quoque destinatam mortem adseuerat, manumque percussoris exposcit. Tum Seneca gloriæ eius non aduersus, simul amore, ne sibi vnice dilectam ad iniurias relinqueret: Vitæ, inquit, delinimenta monstraueram tibi, tu mortis decus mauis. non inuidebo exemplo. Sit huius tam fortis exitus constantia penes vtrosque par, claritudinis plus in tuo fine. Post quæ, eodem ictu brachia ferro exsoluunt. Seneca, quoniam senile corpus & paruo victu tenuatum, lenta effugia sanguini præbebat; crurum quoque & poplitum venas abrumpit. Sæuisque cruciatibus defessus, ne dolore suo animum vxoris infringeret, atque ipse visendo eius tormenta, ad impatientiam delaberetur, suadet in aliud cubiculum abscederet. Et nouissimo quoque momento suppeditante eloquentia aduocatis scriptoribus, pleraque tradidit, quæ in vulgus edita eius verbis, inuertere supersedeo. At Nero nullo in Paullinam proprio odio, ac ne glisceret inuidia crudelitatis, inhiberi mortem imperat. Hortantibus militibus, serui libertique obligant brachia, premunt sanguinem, incertum an ignaræ. Nam vt est vulgus ad deteriora promptum, non defuere qui crederent, donec implacabilem Neronem timuerit, famam sociatæ cum marito mortis petiuisse, deinde oblata mitiore spe, blandimentis vitæ euictam: cui addidit paucos postea annos laudabili in maritum memoria, & ore ac membris in eum pallorem albentibus, vt ostentui esset, multum vitalis spiritus egestum. Seneca interim durante tractu, & lenitudine mortis, Statium Annæum diu sibi amicitiæ fide & arte medicinæ probatum, orat promisum pridem venenum, quo damnati publico Atheniensium iudicio extinguerentur, properet: allatumque hausit frustra, frigidis iam artubus & clauso corpore aduersum vim veneni. postremo stagnum calidæ aquæ introiit, respergens proximos seruorum, addita voce, Libare se liquorem illum Ioui liberatori. Exin balneo illatus, & vapore eius exanimatus, sine vllo funeris solenni crematur. Ita codicillis præscripserat, cum etiamtum prædiues & præpotens, supremis suis consuleret.

Hæc Tacitus: neque pigebit insistere leuiter, & examinare, aut illustrare. Ait, *lætissimam Principi hanc cædem.*] Iamdiu enim grauabatur boni rectique hunc doctorem, & reuerentiæ illud frænum (quod vel inuito inhærebat) semel excutere voluit, eo sublato. Tamen aliter iurauerat, vt Suetonius prodidit: *Senecam*, inquit, *præceptorem ad necem compulit, quamuis sæpe commeatum petenti, bonisque cedenti, persancte iurasset, suspectum se frustra, periturumque potius, quam nociturum ei.* Iurauit, id est Deos quoque illusit. Ait, *Quando venenum non processerat.*] Tentauerat enim, & ita idem Tacitus supra: *Tradidere quidam, venenum Senecæ per libertum ipsius Cleonicum paratum, iussu Neronis; vitatumque à Seneca, proditione liberti, seu propria formidine, dum simplici victu, & agrestibus pomis, ac si sitis admoneret, profluente aqua vitam tolerat.* Pergit, *An prudens.*] Quasi gnarus coniurationis, & diei destinatæ. Item, *Ex Campania remeauerat.*] E villa aliqua ibi sua. Et sane ibi ante obitum sæpe in secessu vixit, & plerasque Epistolarum ad Lucilium scripsit. *Quartumque apud lapidem.*] In villa item aliqua sua. An Nomentana? Hoc Xicho Polentinus scripsit, sed mera, puto, coniectura. Neque Tacitus admittit, qui de *quarto lapide* ab vrbe prodit: atqui Nomentum vel *duodecimum* distat. *Nulla pauoris signa.*] En dignam Philosopho, & quidem Stoico, mortem: quam & sequentia deprædicant. *Imaginem vitæ suæ.*] Obsecro, si fœdus Seneca, vt Dio voluit, hæcne de vita sua, in clausula diceret? amicos scilicet, & arbitros eius cottidie, sic falleret? *Modo sermone.*] Leniter, & vt in alloquiis. *Aduersus præsentem formidinem mollitus.*] Non rescribo temere: tamen ambigat aliquis, an non *mollitam*, & ad vxorem referatur. Sequentia videntur inducere, cum rogat temperaret dolori, & quæ iungit. *Vitæ, inquit, delinimenta.*] Hæc & pleraque alia, sunt ipsa Senecæ, aut certe similia: quia exstabant vulgata, vt mox dicet. *Senile corpus.*] Meo calculo LXIII. aut quatuor annorum. Neque vltra fuisse, Neronis illa ad Senecam euincunt, non diu ante prolata, apud Tacitum: *Verum & tibi valida ætas, rebusque & fructui rerum sufficiens*: quæ de seniore haud vere dicas. *Aduocatis scriptoribus.*] O virum, ô animi robur? in ipsa etiam morte dictare, quod posteros iuuaret. Neque enim ambigendum, talia fuisse, ac constantiæ & sapientiæ mera præcepta. Argumentum, quod *in vulgus edita*: haud futurum, nisi præclara aliqua essent. Et quia edita, Tacitus omisit. ô improuide factum! & nobis quoque cygnæas illas voces audire vel leui aure esset! *Stagnum calidæ aquæ.*] Solium. & tunc primum calida vsus, cum non vltra vsurus. *Balneo illatus.*] Laconico & sicco, vt opinor. Nam vapore & acrimonia caloris, exanimatum ostendit. *Cum etiam tum prædiues & præpotens.*] Aliquid est, in quo Tacitus carpere videtur: nec

Eodem lib.

ſatis tamen capio. Tacitum funus voluit, & ſolennia eius vetuit: ſed quomodo in eo *ſupremis ſuis conſulit*? An ne teſtamentum Nero romperet? qui fortaſſe heres in parte magnâ ſcriptus, & nolebat ſibi per impendia aliquid perire. An in eo parcimoniam Senecæ tangit? ſed verba examinata non huc eunt. Alius videbit.

Corpus, morbi, forma.

Cap. IX.

Conſo. ad Helu. c. xvi. Epiſt. LIIII. FINIVT, niſi placet de Corpore aliquid addi: & iuuat magnorum ingeniorum
etiam habitacula, vt ſic dicam, nouiſſe. Corpore igitur à pueritiâ infirmo fuit.
Ipſe de materterâ, poſtquam in vrbem perlatus eſſet: *Illius pio maternoque nutricio*, PER
LONGVM TEMPVS *æger, conualui*. Et in epiſtolâ quâdam *Longum mihi commeatum va-
letudo dederat, repente inuaſit. Quo genere? inquies. Prorſus meritò interrogas: adeò nullum mihi
ignotum eſt. Vni tamen morbo quaſi aſſignatus ſum: quem quare Græco nomine appellem, neſcio:*
Aſthma. *ſatis enim aptè dici * Suſpirium poteſt*. Et mox addit: OMNIA *corporis aut incommoda, aut
pericula, per me tranſierunt*. Vide ſenem bene exercitatum! qui etiam adoleſcens *De-
ſtillationibus* vexatus fuit, & per eas videbatur ad tabem ire. Ipſe iterum: *Vexari te deſtilla-*
Epiſt. LXXVIII. *tionibus crebris ac febriculis, eò moleſtius mihi eſt, quia expertus ſum hoc genus morbi, quod inter
initia contempſi. Poterat adhuc adoleſcentia iniurias ferre, & ſe aduerſus morbos contumaciter
gerere: deinde ſuccubui, & eò perductus ſum, vt ipſe deſtillarem. Ad ſummam maciem dedu-
ctus, ſæpè impetum cepi abrumpendæ vitæ: patris me indulgentiſſimi ſenectus retinuit.* Satis cla-
re ſcribit, de macie ſuâ, & marcore: nec mirum Caligulæ ſic à fæmina perſuaſum.
Scribit enim Dio, *cùm cauſſam quandam in Senatu egregiè & feliciter Seneca egiſſet, liuore
ſuffuſum illum Principem, qui ſolus videri eloquens volebat, cogitaſſe de Seneca tollendo: & fe-
ciſſet, niſi vna è concubinis admonuiſſet, Fruſtrà mortem parari iam morituro: tabe quippe labora-
re*. Credidit, & ſaluti ea res Senecæ fuit. Adeo verum eſt, quod ipſe (an huc adſpiciens?)
ſcripſit: *Multorum mortem diſtulit morbus, & ſaluti illis fuit, videri perire*. Ceterum corpo-
re ſicco & exhauſto ad extremum fuit: quid mirum vel à morbis, vel magis à ſtudiis?
Et Tacitus etiam tertiam cauſſam adiungit: *Corpus paruo victu tenuatum*. Neque id for-
Epiſt. XLV. moſum fuiſſe, indicare videtur ipſe Seneca alibi: *Quòd libros meos petis, non magis ideò di-
ſertum me puto, quàm formoſum, ſi imaginem meam peteres*. Tangit, non fuiſſe: & imago quæ
Epiſt. CXIII. à Fuluio quidem Vrſino prodita eſt, non præfert dignum illo animo vultum. Ceterum,
Lib. III. cap. VII. corpus etſi tenue, firmabat exercitiis durioribus: vt cultu agri, & foſſione vinearum:
Epiſt. CXII. cuius meminit in Epiſtola quadam, & Quæſtionibus Naturalibus: vbi *diligentem vi-
nearum foſſorem* ſe appellat: itemque vniuerſe hortorum. quod *artificium* etiam *ſuum*
dicit.

Libri, qui non exſtant.

Cap. X.

DE Corpore tantum eſt: nec ab eo nobis fructus: ab animo maximi, & per Indicem videamus. Scripta enim eius exſtant multa, plura non exſtant: & hæc, quod eruere potui, hic dabo. Perierunt igitur, primum.

VERSVS *eius & poemata*, quos certum eſt vbertim ſcripſiſſe. Ipſe in exſilio feciſſe oſten-
Lib. XIIII. dit, & Tacitus, iam etiam ſeniorem, & in Aula. Ita enim inuidi calumniantur apud
Neronem: *Obijciebant etiam, eloquentiæ laudem vni ſibi adſciſcere, & Carmina crebrius factitare,
poſtquàm Neroni amor eorum veniſſet*.

ORATIONES, ſiue cauſſarum Actiones. Egit multas & illuſtres, atque in ipſo Senatu: vt omittam quas Principi ſcripſit, in Senatu item recitandas. Neque dubito *Edicta* ad populum, & *Epiſtolas* grauiores, ab illo conſcriptas, aut dictatas: quorum omnium leuis memoria ſupereſt, & tulit, vt ſolet, æuum.

DE TERRÆMOTV liber, quem iuuenem ſe ſcripſiſſe ipſe teſtatur VI. Nat. Quæſt. cap. IV. Non deſideres, quia eamdem materiam, in iiſdem Quæſtionibus, retractauit.

DE MATRI-

DE MATRIMONIO. Fueritne liber, an Epistola, nescio: sed citat Hieronymus adu. Iouinian. lib. I.

HISTORIA, aut compendium. ex Lactantij VII. cap. XV.

DE SVPERSTITIONE liber, haud dubie inter sapientes. Laudat & excerpit quædam Augustinus VI. De Ciuit. Meminit & Tertullianus in Apologetico.

DIALOGI. quos Fabius nominat, nec vltrà.

MORALIVM libri. Lactantius citat lib. II. cap. II. atque alibi, & ipsemet noster epist. CVI. initio, & epist. CIX. Scripsit in extremo, vt inibi apparet: ô insigne opus, & lugeo interreptum.

EXHORTATIONVM libri. Plures enim fuerunt, è Lactantio, & Fragmenta nostra vide. Hoc ipsum quis non inter egregia operum censebit reponendum? Sunt alia, sed quæ incertò ad hunc referas: vt *Notarum* libros, qui patris magis fuerunt. Item *De Caussis*. Ita enim scriptor innominatus Rerum Britanniæ: *Seneca De caussis. commemorat, Catonem oratoris officium definientem dixisse, Orator est vir bonus dicendi peritus.* Sed is quoque Patrem spectat, & sunt Controuersiarum libri: in quorum primò, Præfatione ipsa, hoc Catonis reperies ibi citatum. Siquid me etiam fugit, in Fragmentis reperies: etsi minora non tam effugiunt, quam patior elabi.

Sed heus, EPISTOLAS ad *Diuum Paulum* non memoramus? Quæ nunc sunt, non sunt tanti: imò certum est eiusdem auctoris, & Pauli & Senecæ, illas esse, & compositas à semidocto in ludibrium nostrum. Tentat Latinè loqui, quisquis auctor fuit. Ergo inter se non scripserunt?[a] Hieronymus, [b] Augustinus: atque etiam antiquior vtroque [c] Linus Pontifex, asserunt, & passiua opinio olim fuit. Atque adeo [d] Io. Sarisberiensis fortiter: *Desipere videntur, qui non venerantur eum, quem Apostolicam familiaritatem meruisse constat.* Itaque reiicere hoc totum & calcare non ausim: fuerint aliquæ, sed aliæ: si istę, requiro iudicium optimorum Patrum. Sed quid alij etiam de Seneca, videamus.

[a] De scriptoribus eccles.
[b] Epist. LIIII. ad Maced. & VI. De ciuit. c. X.
[c] De passione D. Pauli.
[d] Lib. VIII. Polycrat. cap. XIII.

ô ij

DE L. ANNAEO SENECA

VETERVM AVCTORVM LOCI.

Eusebius in Chronologia.

I. Olimp. CCXI. L. ANNÆVS Seneca Cordubensis, præceptor Neronis, & patruus Lucani Poëtæ, incisione venarum, & veneni haustu periit.

B. Hieronymus de scriptoribus Ecclesiasticis.

II. L. Annæus Seneca Cordubensis, Socionis Stoici discipulus, & patruus Lucani Poëtæ, continentissimæ vitæ fuit: quem non ponerem in Catalogo sanctorum, nisi me illæ epistolæ prouocarent quæ leguntur à plurimis Pauli ad Senecam, & Senecæ ad Paulum: in quibus, cum esset Neronis magister, & illius temporis potentissimus, optare se dicit, *eius esse loci apud suos, cuius sit Paulus apud Christianos.* Hic ante biennium quam Petrus & Paulus coronarentur martyrio, à Nerone interfectus est.

Commentarius antiquus in Iuuenalis Satyr. v. versu. CIX.

III. *A Seneca*] Hic sub Claudio quasi conscius adulteriorum Iuliæ Germanici filiæ, in Corsicam relegatus, post triennium reuocatus est. qui etsi magno desiderio Athenas intenderet, ab Agrippina tamen erudiendo Neroni in palatium adductus, sæuum immanemque natum & sensit cito & mitigauit: inter familiares solitus dicere, *Non fore sæuo illi leoni, quin, gustato semel hominis cruore, ingenita redeat sæuitia.* Huic postremo, quod habitus esset inter conscios coniurationis Pisonianæ, Nero per Tribunum vltimam necessitatem denunciauit. Hic interritus, amicorum animos, quibus iam eius casus lacrymas excieuerat, ad firmitudinem reuocauit, rogitans: *Vbi præcepta sapientiæ? vbi tot per annos meditata ratio aduersus imminentia? cui præterea ignara fuerit Neronis sæuitia? neque aliud superesse post matremque fratremque interfectos, quam vt educatoris præceptorisque necem adiiceret.* Deinde sibi venas præsecans, crurumque venas abrumpens, & durante tractu lentitudineque mortis, hausto veneno, postremo calidæ aquæ stagnum introiens, exanimatus est.

Tacitus lib. XV. Annalium. Cuius verba in Vita data & explicata sunt.

Cetera quæ ad Senecæ vitam pertinent, videre potes apud eumdem auctorem lib. XI. XII. XIII. XIIII. & XV. *Annalium: sed & apud Dionem lib. vlt. Suetonium & Xiphilinum in Nerone, Plutarchum* περὶ ἀοργησίας *& in vita Othonis.*

ELOGIA AVCTORVM DE L. ANNÆO SENECA.

L. Iunius Moderatus Columella, lib. III. de re rust. cap. III.

I. SED Nomentana regio nunc celeberrima fama est illustris, & præcipue quam possidet Seneca VIR EXCELLENTIS INGENII ATQVE DOCTRINÆ, cuius in prædiis vinearum iugera singula culleos octonos reddidisse plerumque compertum est.

M. Fabius Quinctillianus cap. X. lib. XII.

II. In his etiam quos ipsi vidimus, COPIAM SENECÆ, vires Africani, maturitatem Afri reperimus.

Tacitus annalium lib. XII.

III. At Agrippina, ne malis tantum facinoribus notesceret, veniam exsilij pro Annæo Seneca, simul præturam impetrat, lætum in publicum rata, ob CLARITVDINEM STVDIORVM EIVS, vtque Domitij pueritia TALI MAGISTRO adolesceret, & consiliis eiusdem ad spem dominationis vteretur.

Quam-

Lib. XIII.

Quamquam oratio composita à Seneca MVLTVM CVLTVS præferret, vt fuit illi viro INGENIVM AMOENVM, & temporis illius auribus accommodatum. IV.

Eodem libro.

Burrum tamen & Senecam MVLTARVM RERVM EXPERIENTIA COGNITOS. V.

Plinius cap. IIII. *lib.* XIIII.

Nouissime Annæo Seneca PRINCIPE TVM ERVDITIONIS, ac potentiæ, quæ postremo nimia ruit super ipsum, minime vtique miratore inanium. VI.

Plinius Iunior epist. III. *lib.* V. *de his qui doctrina & moribus insignes amatoria luserunt.*

Sed ego verear ne me non satis deceat quod decuit M. Tullium, C. Caluum, Asinium Pollionem, M. Messalam, Q. Hortensium, M. Brutum, &c. Annæum Senecam, &c. VII.

Franciscus Petrarcha epist. ad Annæum Senecam.

Plutarchus (inquit) siquidem Græcus homo, & Traiani principis magister, suos claros viros nostris conferens, cum Platoni & Aristoteli, quorum primum diuinum, secundum dæmonium Græci vocant, Marcum Varronem, Homero Virgilium, Demostheni Marcum Tullium obiecisset, ausus est ad postremum & ducum controuersiam mouere, nec eum tanti saltem veneratio discipuli continuit. IN VNO SANE SVORVM IMPARIA PRORSVS INGENIA NON ERVBVIT CONFITERI, quod quem tibi ex æquo in moralibus præceptis obiicerent, non haberent. VIII.

Idem epistola contra Gallum.

Et cum Tullio Senecam pono, de quo Plutarchus magnus vir & Græcus vltro fatetur, NVLLVM IN GRÆCIA FVISSE, QVI SIBI IN MORALIBVS POSSIT COMPARARI. IX.

Fronto orator apud Ioh. Salisberiensem Policrat. lib. VIII.

Seneca tantus vtique, quem Fronto secundum quosdam nepos Plutarchi asserit, *sic vniuersos exterminare errores, vt aurea videatur secula reformare, & Deos ab humano genere exsulantes, eius opera reuocatos, hominibus contracta societate misceri.* X.

Dio lib. LIX.

Ὁ καὶ δὴ Σενέκας ὁ Ἀνναῖος Λούκιος ὁ πάντας μὲν τοὺς καθ' ἑαυτὸν Ῥωμαίους, πολλοὺς δὲ καὶ ἄλλους σοφίᾳ ὑπεράρας, διεφθάρη παρ' ὀλίγον, μήτ' ἀδικήσας τι, μήτε δόξας, ὅτι δίκην τινὰ ἐν τῷ συνεδρίῳ παρόντος αὐτοῦ τοῦ Γαΐου καλῶς εἶπε: *Annæus Seneca, qui* OMNES SVI ÆVI ROMANOS, *multos vero & alios* SAPIENTIA ANTEIVIT, *propemodum periit: etsi nihil admisisset vel suspicione leui, sed quia causam quamdam in Senatu, præsente Caio, diserte egerat.* XI.

Xiphilinus in Nerone.

Ἐδυσχέραινον ὅ τε Σενέκας καὶ ὁ Βοῦρος, φρονιμώτατοί τε ἅμα καὶ δυνατώτατοι τῶν περὶ τὸν Νέρωνα ὄντες, &c. *Ægre tulerunt Seneca & Burrus, prudentissimi simul & potentissimi eorum qui Neroni aderant.* XII.

Iuuenalis Satyra V.

Nemo petit modicis quæ mittebantur amicis XIII.
A Seneca, quæ Piso Bonus, quæ Cotta solebat
Largiri.

Satyra VIII.

----- Quis tam XIIII.
Perditus, vt dubitet Senecam præferre Neroni?

Satyra IX.

Temporibus diris igitur iussuque Neronis XV.
Longinum, & magnos Senecæ prædiuitis hortos
Clausit, & egregias Lateranorum obsidet ædes
Tota cohors.

Martialis lib. VII. *ad Ouidium.*

Facundi Senecæ potens amicus. XVI.

Idem lib. XII.

Non es, crede mihi, bonus. quid ergo? XVII.
Vt verum loquar, optimus malorum.
Pisones, Senecasque, Memmiosque,
Et Crispos mihi redde, sed priores:
Fies protinus vltimus bonorum.

Tertullianus de Anima, cap. XX.

XVIII. Seneca, SÆPE NOSTER.

Ausonius in gratiarum actione pro Consulatu suo, ad Gratianum Imperatorem.

XIX. Diues Seneca, non tamen Consul.

Sidonius Apollinaris ad Felicem.

XX. Non quod Corduba præpotens alumnis
Facundum ciet, hic putes legendum,
Quorum vnus colit hispidum Platona,
Incassumque suum monet Neronem.

Cetera elogia inter Fragmenta reperies.

NOTÆ I. LIPSI IN VETERVM de L. A. Seneca Auctorum locos.

II. EIVS ESSE LOCI APVD SVOS.] Hoc in adsimulatis illis epistolis adumbratum exstat: *Nam qui meus apud te locus, qui tuus velim vt meus.* Balbuties est, fueritque: *qui tuus apud tuos locus, velim vt meus.*

III. SENSIT CITO, ET MITIGAVIT.] Pro mente Scholiastæ videbatur: *& indicauit*. Nam sequentia sic volunt.

VBI PRÆCEPTA SAPIENTIÆ?] Sunt è Tacito sumpta, an ex ipsis Senecæ verbis? quæ vulgo tradita Tacitus scribit.

IN ELOGIA L. A. SENECÆ.

I. NOMENTANA REGIO.] Vbi prædium & vineæ Senecæ: epist. CIIII. & CX.

VIII. PLVTARCHVS SIQVIDEM GRÆCVS.] Vnde hæc Petrarcha, nescio: in hodierno Plutarcho non puto legi. Bis quidem nominat Senecam: sed sine laudatione alia aut elogio. Semel libello De non irascendo: *Ideo*, inquit, *cum Nero tabernaculum quoddam octangulum, forma & pretio eximium confici iussisset: Seneca ad eum, Ostendisti pauperem teipsum. nam si hoc amiseris, talem non reparabis. Et ita euenit, cum nauis submersa esset, periyt & tabernaculum: quod Nero tamen moderatius tulit, memor Senecæ admonitionis.* Iterum in Galba, vbi de Othone: *Otho vtebatur familiariter Seneca, cuius opera & monitu missus est à Cæsare proprætore in Lusitaniam.* Attende obiter. generosa illa postea mors Othonis, ab hac consuetudine & præceptis Senecæ profecto fuit. Aliquid, etsi molli, ex forti amicitia adhæsit. Hactenus in Plutarcho reperio: cetera fide Petrarchæ nituntur.

FRAGMENTA

FRAGMENTA EX LIBRIS SENECAE QVI INTERCIDERVNT.

Quinctilianus cap. III. lib. VIII.

OSTRI *autem in iungendo, aut deriuando paullum aliquid ausi, vix in hoc satis recipiuntur. Nam memini iuuenis admodum inter Pomponium & Senecam etiam præfationibus esse tractatum,* an gradus eliminat *apud Attium, in tragœdia dici oportuisset.* I.

Cap. v. eiusdem libri.

II. *Facit quasdam sententias sola geminatio, qualis est Senecæ in eo scripto, quod Nero ad Senatum misit occisa matre, cum se periclitatum videri vellet:* Saluum me esse adhuc nec credo, nec gaudeo.

Cap. II. lib. IX.

III. *Noui vero, & præcipue declamatores, audacius, nec mehercules sine motu quodam imaginantur vt Seneca in controuersia, cuius summa est, quod pater filium & nouercam, inducente altero filio, in adulterio deprehensos occidit:* Duc: sequor, accipe hanc senilem manum, & quocumq; vis imprime. *Et paullo post:* Aspice, *inquit*, quod diu non credidisti. Ego vero non video, nox oboritur, & crassa caligo. *Habet hæc figura manifestius aliquid. Non enim narrari res, sed agi videtur.*

Ibidem.

IIII. *Nam in totum iurare, nisi vbi necesse est, graui viro parum conuenit. Et est à Seneca dictum eleganter,* Non patronorum hoc esse, sed restium.

Plinius Nat. Hist. lib. VI. cap. XVII.

V. *Seneca etiam apud nos tentata Indiæ commentatione,* LX. amnes eius prodidit. gentes duodeuiginti centumque. *Par labor sit montes enumerare.*

Cap. LIII. lib. IX.

VI. *AEui piscium memorandum nuper exemplum accepimus. Pausilypum villa est Campaniæ, haud procul Neapoli. in ea in Cæsaris piscinis à Pollione Vedio conie̅ctum piscem, sexagesimum post annum exspirasse scribit Annæus Seneca, duobus alijs æqualibus eius ex eodem genere, etiam tunc viuentibus.*

Suetonius Tiberij cap. LXXIII.

VII. Seneca eum (*Tiberium*) scribit, intellecta defectione, exemptum anulum, quasi alicui traditurum, parumper tenuisse: dein rursus aptasse digito, &c.

A. Gellius cap. II. lib. XII. Noct. Atticarum.

VIII. *Seneca in lib. XXII. Epistolarum moralium quas ad Lucilium composuit, deridiculos versus Q. Ennium de Cethego antiquo viro fecisse hos dicit:*

-----Dictus ollis popularibus olim,
Qui tum viuebant homines, atque æuum agitabant,
Flos delibatus populi & suada medulla.

Ac deinde scribit de ijsdem versibus verba hæc: Admirot eloquentissimos viros, & deditos Ennio, pro optimis ridicula laudasse. Cicero certe inter bonos eius versus & hos refert. *Atque id etiam de Cicerone dicit.* Non miror, *inquit*, fuisse qui hos versus scriberet, cum fuerit qui laudaret: nisi forte Cicero summus orator agebat causam suam, & volebat hos versus videri bonos. Paullo post. Apud ipsum quoque, *inquit Seneca*, Ciceronem inuenies etiam in prosa oratione quædam, ex quibus intelligas illum non perdidisse operam, quod Ennium legit. *Ponit deinde quæ apud Ciceronem reprehendat, quasi Enniana, quod ita scripserit in libris de republica, Vt Menelao Laconi fuit suauiloquens iucunditas. & quod alio in loco dixerit, Breuiloquentiam in dicendo colat.* Deinde: Non fuit, *inquit Seneca*, Ciceronis hoc vitium, sed temporis. necesse erat hæc dici, cum illa legerentur. *Deinde adscribit, Ciceronem hæc ipsa interposuisse ad effugiendam infamiam nimis lasciuæ orationis & nitidæ. De Virgilio quoque eodem in loco verba hæc ponit:* Virgilius quoque noster non ex alia caussa duros quosdam versus, & enormes, & aliquid supra mensuram trahentes interposuit, quam vt Ennianus populus agnosceret in nouo carmine antiquitatis aliquid. Addit non multo post ex Seneca: Quidam sunt tam magni sensus Q. Ennij,

vt licet scripti sint inter hircosos, possint tamen inter vnguentatos placere. *Et cũ reprehendisset versus, quos supra de Cethego posuimus,* Qui huiusmodi, *inquit,* versus amant, liceat sibi eosdem admirari & Soterici lectos. *Audias tamen commemorari ac referri pauca quædam quæ ipse idem Seneca bene dixerit: quale est illud quod in hominem auarum & auidum & pecuniæ sitientem dixit,* Quid enim refert quantum habeas? multo illud plus est quod non habes.

Tertullianus de Anima, cap. XLII.

IX. *Multo coactius Seneca:* Post mortem, *ait,* omnia finiuntur, etiam ipsa.

Lactantius diuinarum institutionum, lib. I. cap. IIII.

X. *Annæus quoque Seneca, qui ex Romanis vel acerrimus Stoicus fuit, quam sæpe summum Deum merita laude prosequitur? Nam cum de immatura morte dissereret,* Non intelligis, *inquit,* auctoritatem, ac maiestatem iudicis tui? Rector is orbis terrarum, cælique & deorum omnium Deus: à quo ista numina, quæ singula adoramus & colimus, suspensa sunt? *Item in exhortationibus:* Hic, cum prima fundamenta molis pulcherrimæ iaceret, & hoc ordiretur, quo neque maius quicquam nouit natura, nec melius, vt omnia sub ducibus suis irent, quamuis ipse per totum se corpus intenderat, tamen ministros regni sui deos genuit. *Et quam multa alia de Deo* NOSTRIS SIMILIA *locutus est? quæ nunc differo, quod aliis locis opportuniora sunt.* Cap. VII.

XI. *Et est illud verum, quod dixisse in Exhortationibus Senecam supra retuli,* genuisse regni sui ministros Deum. Eodem cap. VII.

XII. *Quod Seneca* VIR ACVTVS *in exhortationibus suis vidit.* Nos, *inquit,* aliunde pendemus. Itaque ad aliquem respicimus, cui quod est optimum in nobis, debeamus. Alius nos edidit, alius instruxit: Deus ipse se fecit.

Eiusdem lib. cap. XVI.

XIII. *Non illepide Seneca, in libris moralis philosophiæ,* Quid ergo est, *inquit,* quare apud poetas salacissimus Iupiter desierit liberos tollere? Vtrum sexagenarius factus est, & illi lex Papia fibulam imposuit? an impetrauit ius trium liberorum? an tandem illi venit in mentem, Ab alio exspectes, alteri quod feceris? & timet, ne quis sibi faciat, quod ipse Saturno?

Libri II. cap. II.

XIIII. *Recte igitur Seneca in libris Moralibus:* Simulacra, *inquit,* deorum venerantur, illis supplicant genu posito, illa adorant: illis per totum assident diem, aut adstant: illis stipem iaciunt, victimas cædunt: & cum hæc tantopere suspiciant, fabros, qui illa fecere, contemnunt. Eiusdem lib. cap. IIII.

XV. *Merito igitur etiam senum stultitiam Seneca deridet.* Non, *inquit,* bis pueri sumus (vt vulgo dicitur) sed semper. Verum hoc interest, quod maiora nos ludimus.

Cap. IX.

XVI. *Melius igitur Seneca, omnium Stoicorum acutissimus, qui vidit nihil aliud esse Naturam, quam Deum.* Ergo, *inquit,* Deum non laudabimus, cui naturalis est virtus? Nec enim illam didicit ex vllo. Immo laudabimus. quamuis enim naturalis illi sit, sibi illam dedit, quoniam Deus ipse natura est. Lib. III. cap. XV.

XVII. *Eodem ductus errore Seneca (quis enim veram viam teneret, errante Cicerone?)* Philosophia, *inquit,* nihil aliud est, quam recta viuendi ratio: vel, honeste viuendi scientia: vel, ars rectæ vitæ agendæ. Non errabimus, si dixerimus philosophiam esse legem bene honesteque viuendi. Et qui dixerit illam regulam vitæ, suum illi nomen reddiderit.

Ibidem.

XVIII. *Idem Seneca in exhortationibus:* Plerique, *inquit,* Philosophorum tales sunt, vt sint diserti in conuicium suum. quos si audias in auaritiam, in libidinem, in ambitionem perorantes, professionis indicium putes: adeo redundant in ipsos maledicta in publicum missa. quos non aliter intueri decet, quam medicos, quorum tituli remedia habent, pyxides venena. Ibidem.

XIX. Faciet sapiens, *inquit idem Seneca,* etiam quæ non probabit, vt etiam ad maiora transitum inueniat: nec relinquet bonos mores, sed tempori aptabit: & quibus alij vtuntur in gloriam, aut voluptatem, vtetur agendæ rei caussa. Et paullo post: Omnia quæ luxuriosi faciunt, quæque imperiti, faciet & sapiens, sed non eodem modo, eodemque proposito. Cap. XVI. eiusdem libri.

XX. *Et Seneca:* Nondum sunt, *inquit,* mille anni, ex quo initia sapientiæ nota sunt. *Multis ergo sæculis humanum genus sine ratione vixit.* Cap. XXIII.

XXI. *Fuisse Senecam inter Stoicos ait,* qui deliberaret, vtrumne Soli quoque suos populos daret, *inepte scilicet, qui dubitauerit.*

Cap. XXV.

Fragmenta ex libris Senecæ.

Cap. xxv.

Platonem quidem redemiſſe Aniceris quìdam traditur ſeſtertijs VIII. *Itaque inſectatus eſt conui-* xxii.
cijs redemptorem Seneca, quod paruo Platonem æſtimauerit.

Lib. v. cap. ix.

Qui volent ſcire omnia, Senecæ libros in manus ſumant, qui MORVM VITIORVMQVE PVBLI- xxiii.
CORVM ET DESCRIPTOR VERISSIMVS, ET ACCVSATOR ACCERRIMVS *fuit.*

Eiuſdem libri cap. xiiii.

Rectè igitur Seneca, incongruentiam hominibus obiectans, ait: Summa virtus illis videtur xxiiii.
magnus animus. & iidem eum, qui contemnit mortem, pro furioſo habent. quod eſt
vtique ſummæ peruerſitatis. Lib. vi. cap. xvii.

Item Senecæ in libris Moralis philoſophiæ dicentis: Hic eſt ille homo honeſtus, non apice, xxv.
purpuraue, non lictorum inſignis miniſterio, ſed nulla re minor: qui cum mortem in
vicino videt, non ſic perturbatur, tamquam rem nouam viderit: qui ſiue toto corpo-
re tormenta patienda ſunt, ſiue flamma ore recipienda eſt, ſiue extendendæ per pati-
bulum manus, non quęrit quid patiatur, ſed quam bene. *Qui autem Deum colit, hæc pa-
titur, nec timet.* Cap. xxiiii. lib. vi.

Nec lucrari ſe quiſquam putet, ſi delicti conſcium non habebit. ſcit enim illa omnia, in cuius con- xxvi.
*ſpectu viuimus: nec ſi vniuerſos homines, celare poſſumus cui nihil abſconditum. nihil poteſt eſſe
ſecretum quod: Exhortationes ſuas Seneca mirabili ſententia terminauit,* Magnum, *inquit,* neſ-
cio quid, maiuſque quam cogitari poteſt, numen eſt. cui viuendo operam damus,
huic nos approbemus. Nihil prodeſt incluſam eſſe conſcientiam: patemus Deo. *Quid
verius dici poteſt ab eo qui Deum noſſet, quam dictum eſt ab homine veræ religionis ignaro?*

Ibidem.

Idem in eiuſdem operis primo: Quid agis? *inquit.* quid machinaris? quid abſcondis? Cu- xxvii.
ſtos te tuus ſequitur. Alium tibi peregrinatio ſubduxit, alium mors, alium valetudo:
hæret hic, quo carere numquam potes. Quid locum abditum legis, & arbirros remo-
ues? Putas tibi contigiſſe, vt oculos omnium effugias? Demens, quid tibi prodeſt non
habere conſcium, habenti conſcientiam?

Eiuſdem, cap. xxv. xxviii.

Quanto melius & verius Seneca? Vultiſne vos, *inquit,* Deum cogitare magnum & placi-
dum, & maîeſtate leni verendum? amicum, & ſemper in proximo? non immolatio-
nibus, & ſanguine multo colendum: quæ enim ex trucidatione immerentium volu-
ptas eſt? ſed mente pura, bono honeſtoque propoſito? Non templa illi, congeſtis in
altitudinem ſaxis, ſtruenda ſunt: in ſuo cuique conſecrandus eſt pectore.

Lib. vii. cap. xv.

Non inſcite Seneca Romanæ vrbis tempora diſtribuit in ætates. Primam enim dixit infan- xxix.
tiam ſub rege Romulo fuiſſe, à quo & genita, & quaſi educata ſit Roma: deinde pue-
ritiam ſub ceteris regibus, à quibus & aucta ſit, & diſciplinis pluribus, inſtitutiſque for-
mata: at vero Tarquinio regnante cum iam quaſi adulta eſſe cœpiſſet, ſeruitium non
tuliſſe, & reiecto ſuperbæ dominationis iugo, maluiſſe legibus obtemperare, quam re-
gibus: cumque eſſet adoleſcentia eius fine Punici belli terminata, tum denique con-
firmatis viribus cœpiſſe iuueneſcere. Sublata enim Carthagine, quæ tam diu æmula
Imperij fuit, manus ſuas in totum orbem terra marique porrexit? donec regibus cun-
ctis, & nationibus imperio ſubiugatis, cum iam bellorum materia deficeret, viribus
ſuis male vteretur, quibus ſe ipſa confecit. Hæc fuit prima eius ſenectus, cum bellis
lacerata ciuilibus, atque inteſtino malo preſſa, rurſus ad regimen ſingularis imperij
recidit, quaſi ad alteram infantiam reuoluta. Amiſſa enim libertate, quam Bruto du-
ce & auctore defenderat, ita conſenuit, tamquam ſuſtentare ſe ipſa non valeret, niſi
adminiculo regentium niteretur.

B. Hieronymus aduerſus Iouinianum libro primo.

Claudia virgo Veſtalis, cum in ſuſpicionem veniſſet ſtupri, & ſimulacrum matris Idææ in vado xxx.
*Tyberis hæreret, ad comprobandam pudicitiam ſuam fertur cingulo duxiſſe nauem, quam multa mil-
lia hominum trahere nequiuerant.* Melius tamen, *inquit Lucani poetæ patruus,* cum illa eſſet
actum, ſi hoc quod euenit, ornamentum potius exploratæ fuiſſet pudicitiæ, quam
dubiæ patrocinium. Eodem libro.

Scripſerunt Ariſtoteles, & Plutarchus, & NOSTER SENECA *de matrimonio libros, ex quibus
& ſuperiora nonnulla ſunt, & iſta quæ ſubijcimus.* Amor, formæ obliuio eſt, & inſaniæ

Senec.

proximus, fœdum minimeque conueniens animo ſoſpiti vitium, turbat conſilia, altos & generoſos ſpiritus frangit, à magnis cogitationibus ad humillimas detrahit: querulos, iracundos, temerarios, dure imperioſos, ſeruiliter blandos, omnibus inutiles, ipſi nouiſſime amori, facit. Nam cum fruendi cupiditate inſatiabili flagrat, plura tempora ſuſpicionibus, lacrymis, conqueſtionibus perdit, odium ſui facit, & ipſe nouiſſime ſibi odio eſt.

Paullo infra.

xxxii. *Refert præterea Seneca*, cognouiſſe ſe quendam ornatum hominem, qui exiturus in publicum, faſcia vxoris pectus colligabat, & ne puncto quidem horæ præſentia eius carere poterat, potionemque nullam niſi alterius tactam labris, vir & vxor hauriebāt: alia deinceps non minus inepta facientes, in quæ improuida vis ardentis affectus erumpebat.

In fine.

xxxiii. Nam quid, *ait Seneca*, de viris pauperibus dicam? quorum in nomen mariti, ad eludendas leges quæ contra cælibes ſunt, pars magna conducitur. Quomodo poteſt regere mores, & præcipere caſtitatem, & mariti auctoritatem tueri, qui nupſit?

B. Auguſtinus de ciuitate Dei lib. vi. cap. x.

xxxiiii. *Libertas ſane quæ huic defuit, ne iſtam vrbanam theologiam theatricæ ſimillimam, aperte ſicut illam reprehendere auderet, Annæo Seneca, quem nonnullis indicijs inuenimus Apoſtolorum noſtrorum claruiſſe temporibus, non quidem ex toto, verum ex aliqua parte non defuit. Affuit enim ſcribenti, viuenti defuit. Nam in eo libro quem contra ſuperſtitiones condidit, multo copioſius ac vehementius reprehendit ipſe ciuilem iſtam & vrbanam theologiam, quam Varro theatricam atque fabuloſam. Cum enim de ſimulacris ageret*, Sacros, *inquit*, immortales, inuiolabileſq; deos in materia viliſſima atque immobili dedicant. Habitus illis hominum, ferarumque, & piſcium, quidam vero mixtos ex diuerſis corporibus induunt. Numina vocant, quæ ſi ſpiritu accepto ſubito occurrerent, monſtra haberentur. *Deinde aliquanto poſt, cum theologiam naturalem prædicans, quorumdam philoſophorum ſententias digeſſiſſet, oppoſuit ſibi quæſtionem, & ait:* Hoc loco dicet aliquis. Credam ego cælum & terram deos eſſe, & ſupra lunam alios, infra alios? Ego feram aut Platonem, aut Peripateticum Stratonem, quorum alter fecit Deum ſine corpore, alter ſine animo? *Et ad hoc reſpondens*, Quid tandem? *inquit:* veriora tibi videntur T. Tatij, aut Romuli, aut Tulli Hoſtilij ſomnia? Cluacinam T. Tatius dedicauit deam, Picum Tiberinumque Romulus, Hoſtilius Pauorem atque Pallorem, teterrimos hominum affectus: quorum alter mentis territæ morus eſt, alter corporis, ne morbus quidem, ſed color. Hæc numina potius credes, & cælo recipies? *De ipſis vero ritibus crudeliter turpibus, quam libere ſcripſit?* Ille, *inquit*, viriles ſibi partes amputat, ille lacertos ſecat. Vbi iratos deos timent, qui ſic propitios habere merentur? dij autem nullo ipſi debent coli genere, ſi & hoc volunt. Tantus eſt perturbatæ mentis & ſedibus ſuis pulſæ furor, vt ſic dij placentur, quemadmodum ne homines quidem ſæuiunt. Teterrimi, & in fabulas traditæ crudelitatis tyranni, lacerauerūt aliquorum membra, neminem ſua lacerari iuſſerunt. In regiæ libidinis voluptatem caſtrati ſunt quidam, ſed nemo ſibi ne vir eſſet, iubente domino, manus intulit. Se ipſi in templis contrucidant, vulneribus ſuis ac ſanguine ſupplicant. Si cui intueri vacet quæ faciunt, quæq; patiuntur: inueniet tam indecora honeſtis, tam indigna liberis, tam diſſimilia ſanis, vt nemo fuerit dubitaturus furere eos, ſi cum paucioribus furerent: nunc ſanitatis patrocinium eſt, inſanientium turba. *Iam illa quæ in ipſo Capitolio fieri ſolere commemorat, & intrepide omnino coarguit, quis credat niſi ab irridentibus aut furentibus fieri? Nam cum in Sacris Ægyptiis Oſirim lugeri perditum, mox autem de inuento magnum eſſe gaudium deriſiſſet; cum perditio eius inuentioque fingatur, dolor tamen ille atque lætitia, ab eis qui nihil perdiderunt, nihilque inuenerunt, veraciter exprimatur:* Huic tamen, *inquit*, furori certum tempus eſt. Tolerabile eſt, ſemel in anno inſanire. In Capitolium perueni, pudebit publicatę dementię, quod ſibi vanus furor attribuit, officij. Alius numina Deo ſubiicit, alius horas Ioui nunciat, alius lictor eſt, alius vnctor qui vano motu brachiorum imitatur vngentem. Sunt quę Iunoni ac Mineruę capillos diſponant, longe à templo non tantum à ſimulachro ſtantes digitos mouent ornantium modo. Sunt quę ſpeculum teneant, ſunt quæ ad vadimonia ſua deos aduocent: ſunt qui libellos offerant, & illos cauſſam ſuam doceant. Doctus Archimimus ſenex iam decrepitus, quotidie in Capitolio mimum agebat, quaſi dij libenter ſpectarent, quem homines deſierant. Omne illic artificum genus, operantium dijs immortalibus, deſidet. *Et paulo poſt:* Hi tamen, *inquit*, etiamſi ſuperuacuum vſum, non turpem nec infamem Deo promittunt: ſedent quæ-

dam

dam in Capitolio, quæ se à Ioue eamari putant: nec Iunonis quidem, si credere poetis velis, iracundissimæ respectu terrentur. *Hanc libertatem Varro non habuit, tantummodo poeticam theologiam reprehendere ausus est, ciuilem non ausus est, quam iste concidit. Sed si verum attendamus, deteriora sunt templa, vbi hæc aguntur, quam theatra, vbi finguntur. Vnde in his sacris ciuilis theologiæ has partes potius elegit Seneca sapienti, vt eas in animi religione non habeat, sed in actibus fingat. Ait enim:* Quæ omnia sapiens seruabit tamquam legibus iussa, non tamquam diis grata. *Et paullo post:* Quid quod & matrimonia, *inquit*, deorum iungimus, & ne pie quidem, fratrum scilicet & sororum? Bellonam Marti collocamus: Vulcano Venerem: Neptuno Salaciam: quosdam tamen cœlibes relinquimus, quasi conditio defecerit: præsertim cum quædam viduæ sint, vt Populonia, vel Fulgora, & diua Rumina, quibus non miror petitorem defuisse. Omnem istam ignobilem deorum turbam, quam longo æuo, longa superstitio congessit, sic, *inquit*, adorabimus, vt meminerimus, cultum eius magis ad morem, quam ad rem pertinere. *Nec leges ergo illæ, nec mos, in ciuili theologia id instituerunt, quod diis gratum esset, vel ad rem pertineret: sed iste, quem Philosophi quasi liberum fecerunt: tamen quia* ILLVSTRIS POPVLI ROMANI SENATOR *erat, colebat quod reprehendebat, agebat quod arguebat, quod culpabat adorabat.*

Cap. xi. de eodem Seneca.

Hic inter alias ciuilis theologiæ superstitiones reprehendit etiam sacramenta Iudæorum, & maxime sabbata: inutiliter id eos facere affirmans, quod per illos singulos septem interpositos dies septimam fere partem ætatis suæ perdant vacando, & multa in tempore vrgentia non agendo lædantur. *Christianos tamen iamtunc Iudæis inimicissimos, in neutram partem commemorare ausus est: ne vel laudaret contra suæ patriæ veterem consuetudinem, vel reprehenderet contra propriam forsitan voluntatem.* XXXV.

Ibidem.

De illis sane Iudæis cum loqueretur, ait: Cum interim vsque eo sceleratissimæ gentis consuetudo conualuit, vt per omnes iam terras recepta sit: victi victoribus leges dederunt. *Mirabatur hæc dicens, & quid diuinitus ageretur, ignorans. Subiecit plane sententiam, qua significaret, quid de illorum sacramentorum ratione sentiret. Ait enim:* Illi tamen caussas ritus sui nouerunt, & maior pars populi facit, quod cur faciat, ignorat. XXXVI.

Scriptor vitæ P. Virgilij Maronis.

Seneca tradidit, Iulium Montanum poetam solitum dicere, inuolaturum se quædam Virgilio, si & vocem posset, & os, & hypocrisin. eosdem enim versus, eo pronunciante, bene sonare, sine illo, inarescere quasi mutos. XXXVII.

Seruius in VI. Æneid.

Seneca scripsit de situ & sacris Aegyptiorum. hic dicit, circa Sienem extremam Ægypti partem esse locum, quem Philas, hoc est Amicas vocant, ideo quod illic est placata ab Ægyptiis Isis, quibus irascebatur, quod membra mariti Osiridis non inueniebat, quem frater Typhon occiderat. Quæ inuenta postea cum sepelire vellet, elegit vicinæ paludis tutissimum locum, quem ad transitum constat esse difficilem. limosa enim est & papyris referta. XXXVIII.

Idem Seruius in IX. Æneid.

Ganges fluuius Indiæ est, qui secundum Senecam in situ Indiæ nouem alueis fluit, *secundum Melonem septem: qui tamen & ipse commemorat nonnullos dicere, quod tribus alueis fluat.* XXXIX.

Priscianus lib. VII.

Seneca Ouidium sequens: Gausapa si sumpsit, gausapa sumpta proba. XL.

Concilium Turonense II. Can. XV.

Aliqui Laici, dum diuersa perpetrant adulteria, hoc quod de se sciunt, in alijs suspicantur, *sicut ait Seneca*, pessimum in eo vitium esse, qui in id quo insanit, ceteros putat furere. XLI.

NOTÆ I. LIPSI IN FRAGMENTA SENECÆ.

II. NEC CREDO, NEC GAVDEO.] *Nec credo, ob magnitudinem scilicet & præsentiam periculi: nec gaudeo, ob pietatem, quia mater molita est, & in eam debui insurgere ad amoliendum.*

III. SENECA IN CONTROVERSIA.] *Dubitet, sit noster iste, an pater.*

V. TENTATA INDIÆ COMMENTATIONE.] *Itaque regiones descripsit, aut & historiam scripsit, vt apparet. Adde Fragmentum* VII. & XXIX. & XXXVIII. & XXXIX.

IX. TERTVLLIANVS DE ANIMA.] *Citabat aliud ex eodem, cap. XX. vt Fragmentum: atque extat* IV. *De*

Benefic. cap. vii. totidem verbis. Sed & sequens sententia alibi in Epistolis, nisi memoria fallit.

XII. DEVS IPSE SE FECIT.] *Condito nempe mundo, qui est Deus Stoicus. Aliquid pro hoc sensu in Physiolog. I. Dissert. VII. vide & hunc locum, sis, adde.*

XXII. REDEMISSE ANICERIS SESTERCIIS OCTO.] *Iustissime, vt neutro genere accipias* octona sestertia: *id est*, Philippicos ducentos. *Sunt enim ipsa* viginti minæ, *quibus venijsse eum Laertius scripsit: etsi alij augent ad* triginta.

XXIIII. IDEM EVM, QVI CONTEMNIT MORTEM.] *De Peripateticis sermo, qui abhorrent mortem spontaneam.*

XXV. NON APICE, PVRPVRAVE.] *Apice, sacerdotum.*

XXVI. MAGNVM NESCIO QVID.] *Mirifica sententia, & merito Lactantio laudata. Sed nota, quod clauserit Exhortationes Seneca: sicut & eadem Physiologiam nostram, de Diuinis.*

XXIX. NON INSCITE SENECA.] *Hæc ad* Flori Historiam, *quæ exstat, referunt, & colligunt* Senecam *cognomento fuisse. Non puto huc facere, & res inspecta dicet: quia alia in Floro diuisio, aliisque finibus ætates terminantur, Confer, agnosces. Ergo verius, ipsius Senecæ scriptum hoc fuisse: & Florum imitando decerpsisse.*

XXXIII. QVI NVPSIT?] *Nempe pauperculus ille, vmbratilis maritus. Qui nubere dicitur aspere, quoniam in leges & manum venit, facturus quod iubetur, & obnoxius vt fœmina.*

XXXIIII. *Pulcherrima hæc Fragmenta explicata à me toto cap. XVIII. libri II. Electorum.*

XXXVI. VICTI VICTORIBVS LEGES DEDERVNT.] *Rutilius:*

Atque vtinam numquam Iudæa subacta fuisset,
Pompeij bellis, imperioque Titi!
Latius excisæ pestis contagia serpunt,
Victoresque suos natio victa premit.

Vbi etsi Iudæi nominantur, certum Christianos maxime intelligi: sicut & in Seneca ipso.

XXXVIII. DE SITV ET SACRIS.] *An et ipsam Ægyptum ergo descripsit? nisi legis*, de ritu. *Tamen & statim, Fragm. proximo*, de situ Indiæ.

XL. GAVSAPA SI SVMPSIT.] *Est ipse Ouidij versus, lib. II. de Arte. Ergo hoc vult, Senecam non versum scripsisse, sed illo exemplo* Gausapa *extulisse.*

L. ANNÆI

L. ANNÆI SENECÆ AD AEBVCIVM LIBERALEM DE BENEFICIIS LIBER PRIMVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

HOS libros inter Philosophiæ vltimos pono, etsi frontem anteà tenuerunt. Sed res ita est, si tempus spectes: & scripti omnino sunt sub Nerone, post Claudij mortem. Argumentum certum, quòd fine libri primi contemptim admodum de Claudio, & futile eius iudicium *traducit: non facturus vmquam illo viuo. Libri boni sunt, sed mehercule in ordine & tractatu confusi: quę vix est vel adnitentem expedire. Tamen, vt possumus. Primus liber exordium habet & querelam de ingratitudine, quæ crebra est, & inter vitia tamen magna. Ideò de beneficijs se scripturum,* Quæ vis eorum, & Proprietas *sit? Hæc vsque ad Cap.* v. *Tum definit, Beneficium non in materie, sed animo tribuentis esse: & ab eo pendendum. Diducit per exempla, & argumenta, vsque ad Cap.* XI. *Ibi duo membra dicendorum proponit,* Quæ Beneficia danda, & Quemadmodum? *Prius exsequitur ad finem libri: alterum differt in sequentem.*

CAPVT PRIMVM.

INTER multos ac varios errores temerè viuentium inconsultéque, nihil propemodum, vir optime Liberalis, dixerim [1] nocentius, quàm quod beneficia nec dare scimus, nec accipere. Sequitur enim vt malè collata, malè debeantur. de quibus non redditis, serò querimur: ista enim perierant, cùm darentur. Nec mirum est, inter plurima maximáque vitia nullum esse frequentius, quàm ingrati animi. Id euenire ex pluribus causis video. prima, quod non eligimus dignos, quibus tribuamus: sed [2] nomina facturi, diligenter in patrimonium & [3] vasa debitoris inquirimus: semina in solum effœtum & sterile non spargimus: beneficia sine vllo delectu magis projicimus, quàm damus. Nec facilè dixerim, vtrum turpius sit inficiari, an repetere beneficium. Id enim genus huius crediti est, ex quo tantum recipiendum sit, quantum vltrò refertur: [4] decoquere verò fœdissimum ob hoc ipsum, quia non opus est ad liberandum fidem facultatibus, [5] sed animo. reddit enim beneficium, qui libenter debet. Sed cùm sit in ipsis crimen, qui ne confessione quidem grati sunt, in nobis quoque est. Multos experimur ingratos, plures facimus: quia aliàs graues exprobratores exactorésque sumus [6] aliàs leues, & quos paullo pòst muneris sui pœniteat; aliàs queruli, & [7] minima momenta calumniantes. Ita gratiam omnem corrumpimus, non tantùm postquam dedimus beneficia, sed dum damus. Quis enim nostrûm contentus fuit, aut leuiter rogari, aut semel? quis non, cùm aliquid à se peti suspicatus est, [8] frontem adduxit, vultum auertit, occupationes simulauit, longis sermonibus, & de industriâ non inuenientibus exitum, occasionem petendi abstulit, & varijs artibus properantes necessitates elusit? [9] In angusto verò comprehensus, aut distulit, [10] id est, timidè negauit; aut promisit, sed difficulter, sed subductis supercilijs, sed malignis & [11] vix exeuntibus verbis? Nemo autem libenter debet, quod non accepit, sed expressit. Gratus esse aduersus eum quis-

quam poteſt, qui beneficium aut [14] ſuperbè iniecit, aut iratus impegit, aut fatigatus, vt moleſtiâ careret, dedit? Errat, ſi quis ſperat reſponſurum ſibi, quem dilatione laſſauit, exſpectatione torſit. Eodem animo beneficium debetur, quo datur: & ideò non eſt negligenter dandum. Sibi enim quis debet, quod [13] à neſciente accepit. Nec tardè quidem: quia cùm in omni officio magni æſtimetur dantis voluntas, qui tardè fecit, diu noluit. Vtique non contumelioſè. nam cùm ita naturâ comparatum ſit, vt [14] altiùs iniuriæ quàm merita deſcendant, & illa citò defluant, has tenax memoria cuſtodiat: quid exſpectat qui offendit, dum obligat? Satis aduerſus illum gratus eſt, ſi quis [15] beneficio eius ignoſcit. Non eſt autem quòd tardiores faciat ad benè merendum, turba ingratorum. Nam primùm (vt dixi) nos illam augemus: deinde ne deos quidem immortales ab hac tam [16] effuſa benignitate ſacrilegi, negligentéſque eorum, deterrent. Vtuntur naturâ ſuâ, & cuncta, interque illa ipſos munerum ſuorum malos interpretes, iuuant. Hos ſequamur duces, quantum humana imbecillitas patitur: demus beneficia, non fœneremus. Dignus eſt decipi, qui de recipiendo cogitauit, cùm daret. At malè ceſſit. Et liberi, & coniuges ſpem fefellerunt: tamen & educamus, & ducimus. adeóque aduerſus experimenta pertinaces ſumus, vt bella victi, & naufragi maria repetamus. Quanto magis permanere in dandis beneficijs decet? quæ ſi quis non dat quia non recipit. dedit vt reciperet, bonámque ingratorum facit cauſam: quibus ita demum turpe eſt non reddere, [17] ſi & licet. Quàm multi indigni luce ſunt? & tamen dies oritur. Quàm multi, quòd nati ſunt, queruntur? tamen natura ſobolem nouam gignit, ipſóſque qui non fuiſſe mallent, eſſe patitur. Hoc & magni animi & boni proprium eſt, non fructum beneficiorum ſequi, ſed ipſa, & poſt malos quoque bonum quærere. Quid magnifici erat multis prodeſſe, ſi nemo deciperet? nunc eſt virtus, dare beneficia: non vtique reditura, quorum à viro egregio ſtatim fructus perceptus eſt. Adeò quidem iſta res fugare nos, & pigriores ad rem pulcherrimam facere non debet; vt ſi ſpes mihi præciditur gratum hominem reperiendi, malim non recipere beneficia, [18] quàm non dare. Quia qui non dat, vitium ingrati antecedit. Dicam quod ſentio. qui beneficium non reddit, magis peccat; [19] qui non dat, citiùs.

II. [20] *Beneficia in vulgus cum largiri inſtitueris,*
Perdenda ſunt multa, vt ſemel ponas benè.

In priore verſu vtrumque reprehendas. nam nec in vulgus effundenda ſunt; & nullius rei, minimè beneficiorum, honeſta largitio eſt. quibus ſi [21] detraxeris iudicium, deſinunt eſſe beneficia: in aliud quodlibet incidunt nomen. Sequens ſenſus mirificus eſt, qui vno benè poſito beneficio, multorum amiſſorum damna ſolatur. Vide, oro te, ne hoc & verius ſit, & magnitudini benè facientis aptius, vt illum hortemur ad danda, etiam ſi nullum benè poſiturus eſt. Illud enim falſum eſt, *Perdenda ſunt multa.* Nullum perit. quia qui perdit, computauerat. Beneficiorum ſimplex ratio eſt: tantùm [22] erogantur. ſi reddet aliquid, lucrum eſt: ſi non reddet, damnum non eſt. Ego illud dedi, vt darem. nemo beneficia [23] in Kalendario ſcribit: nec auarus exactor ad horam & diē appellat. Numquam illa vir bonus cogitat, niſi admonitus à reddente: alioquin in formam [24] crediti tranſeunt. Turpis fœneratio eſt, beneficium expenſum ferre. Qualiſcunque priorum euentus eſt, perſeuera in alios conferre. meliùs apud ingratos iacebunt: quos aut pudor, aut occaſio, [25] aut imitatio aliquando gratos poterit efficere. Ne ceſſaueris: opus tuum perage, & partes boni viri exſequere. [26] Alium re, alium fide, alium gratiâ, alium conſilio, alium præceptis ſalubribus adiuua. Officia etiam feræ ſentiunt: nec vllum tam immanſuetum animal eſt, quod non cura mitiget, & in amorem ſui vertat. Leonum ora à magiſtris impunè tractantur: elephantorum feritatem vſque in ſeruile obſequium [27] demeretur cibus. Adeò etiam quæ extra intellectum atque æſtimationem beneficij ſunt poſita, aſſiduitas tamen meriti pertinacis euincit. Ingratus eſt aduerſus vnum beneficium? aduerſus alterum non erit. duorum oblitus eſt? tertium etiam eorum quæ exciderunt, memoriam reducet. [28] Is perdit, qui citò ſe perdidiſſe credit. At qui inſtat, & onerat priora ſequentibus, etiam ex duro & immemori pectore gratiam extundit. Non audebit aduerſus multa oculos attollere. quocumque ſe vertit, memoriam ſuam fugiens, ibi te videat: beneficijs tuis illum cinge. Quorum quæ vis, quæ ve proprietas ſit, dicam, ſi priùs illa, quæ ad rem non pertinent, tranſilire mihi permiſeris. [29] Num dicam quare tres Gratiæ, & quare ſorores ſint, & quare manibus implexis, quare ridentes, iuuenes, & virgines, ſolútæque ac pellucida veſte? Alij quidem videri volunt vnam eſſe, quæ det beneficium: alteram, quæ accipiat: tertiam, quæ reddat. [30] Alij tria beneficiorum genera, promerentium, reddentium,

(Margin: III. beside "fide, alium gratiâ...")

reddentium, simul & accipientium reddentiúmque. Sed vtrumlibet, ex istis iudica-
uerim: quid ista nos iuuat scientia? Quid ille [31] consertis manibus in se redeuntium
chorus? Ob hoc, quia ordo beneficij per manus transeuntis, nihilominus ad dantem
reuertitur, & totius speciem perdit, si vsquam interruptus est: pulcherrimus, si cohæ-
sit, & vices seruauit. Ideo ridentes: quia promerentium vultus hilares sunt, quales so-
lent esse qui dant, vel accipiunt beneficia. Iuuenes: quia non debet beneficiorum
memoria senescere. [32] Virgines: quia incorrupta sunt, & sincera, & omnibus sancta.
[33] In quibus nihil esse alligati decet, nec [34] adscripti: solutis itaque tunicis vtuntur.
Pellucidis autem; quia beneficia [35] conspici volunt. Sit aliquis vsque eò Græcis man-
cipatus, vt hæc dicat necessaria: nemo tamen erit qui etiam illud ad rem iudicet per-
tinere, quæ nomina illis Hesiodus imposuerit. [36] Aglaian maximam natu appellauit,
mediam Euphrosynen, tertiam Thalian. Horum nominum [37] interpretationem, &
prout cuique visum est, deflectit, & ad rationem aliquam conatur perducere: cùm
Hesiodus puellis suis, quod voluit nomen imposuerit. Itaque [38] Homerus vni mutauit,
Pasithean appellauit, & [39] in matrimonium produxit, vt scias illas Vestales non esse.
Inueniam alium poëtam, apud quem præcingantur, & spissis [40] aut Phryxianis pro-
deant. Ergo & Mercurius vnà stat: non quia beneficia [41] oratio commendat, sed quia
pictori ita visum est. Chrysippus quoque, penes quem subtile illud acumen est, &
in imam penetrans veritatẽ, qui rei agendæ caussa loquitur, & verbis non vltrà, quàm
ad intellectum satis est, vtitur, totum librum suum his ineptiis replet: ità vt de ratione
dandi, accipiendi, reddendíque beneficij pauca admodũ dicat: nec his fabulas, sed hæc
fabulis inserit. Nam præter ista quæ [42] Hecaton transscribit, treis Chrysippus gratias
ait Iouis & [43] Eurynomes filias esse. [44] ætate autem minores quàm Horas, sed meliuf-
cula facie, & ideò Veneri datas comites. Matris quoque nomen ad rem iudicat perti-
nere. Eurynomen enim dictam, quia latè [45] patentis matrimonij sit, beneficia diui-
dere: tanquam matri post filias soleat nomen imponi, aut poëtæ vera nomina red-
dant. quemadmodum [46] nomenclatori memoriæ loco audacia est: & cuicumque
nomen non potest reddere, imponit: ita poëtæ non putant ad rem pertinere, verum
dicere, sed aut necessitate coacti, aut decore corrupti, id quoque vocari iubent, quod
bellè facit ad versum. Nec illis fraudi est, si aliud quid [47] in censum detulerunt: pro-
ximus enim poëta suum illa ferre nomen iubet. Hoc vt scias ita esse, ecce Thalia, de qua
cùm maximè agitur, apud Hesiodum [48] Charis est, apud Homerum [49] Musa.

Sed ne faciam, quod reprehendo, omnia ista, quæ ita extra rem sunt, vt nec circa IV.
rem quidem sint, relinquam. Tu modo nos tuere, si quis mihi obiiciet, quod Chry-
sippum [50] in ordinem coëgerim, magnum mehercule virum, sed tamen Græcum, cuius
[51] acumen nimis tenue retunditur, & in se sæpe replicatur: etiam cum agere aliquid
videtur, pungit, non perforat. Hoc vero quod acumen est? De beneficiis dicendum
est, & ordinanda res, quæ maximè societatem humanam alligat: danda lex vitæ, ne sub
specie benignitatis inconsulta facilitas placeat; ne liberalitatem, quam nec deesse
oportet, nec superfluere, hæc ipsa obseruatio restringat, dum temperat: docendi sunt
libenter accipere, libenter reddere, & magnum ipsis certamen proponere, eos qui-
bus obligati sunt, re animóque non tantùm æquare, sed vincere. quia qui referre gra-
tiam debet, nunquam consequitur, nisi præcessit. hi docendi sunt nihil imputare: illi
plus debere. Ad hanc honestissimam contentionem, beneficijs beneficia vincendi, sic
nos adhortatur Chrysippus, vt dicat verendum esse, ne quia Charites Iouis filiæ sunt,
parum se gratè gerere, sacrilegium sit, & tam bellis puellis fiat iniuria. Tu me aliquid
eorum doce, per quæ beneficentior, gratiorque aduersus bene merentes fiam, per quę
obligantium, obligatorumque animi certent, vt qui præstiterint, [52] obliuiscantur,
pertinax sit memoria debentium. Istæ vero ineptiæ poëtis relinquantur: quibus aures
oblectare propositum est, & dulcem fabulam nectere. At qui ingenia sanare, & fidem
in rebus humanis retinere, memoriam officiorum ingerere animis volunt, serio lo-
quantur, & magnis viribus agant: nisi forte existimas, leui ac fabuloso sermone, & ani-
libus argumentis, prohiberi posse rem perniciosissimam, beneficiorum [53] nouas tabulas.

Sed quemadmodum superuacua transcurram, ita exponam necesse est, hoc primum
nobis esse discendum quid accepto beneficio debeamus. Debere enim dicit se alius V.
pecuniam quam accepit, alius consulatum, alius sacerdotium, alius prouinciam. Ista
autem sunt meritorum signa, non merita. Non potest beneficium manu tangi: [54] ani-
mo cernitur. multum interest inter materiam beneficij, & beneficium. Itaque nec au-
rum, nec argentum, nec quidquam eorum quæ [55] à proximis accipiuntur, beneficium

eſt, ſed ipſa tribuentis voluntas. Imperiti autem id, quod oculis incurrit, & quod traditur poſſidentque, ſolum notant: contra, illud quod in re carum atque pretioſum eſt, paruipendunt. Hæc quæ tenemus, quæ aſpicimus, in quibus cupiditas noſtra hæret, caduca ſunt: auferre ea nobis & fortuna, & iniuria poteſt: beneficium vero etiam amiſſo eo quod datum eſt, durat. Eſt enim recte factum, quod irritum nulla vis efficit. Amicum à piratis redemi: hunc alius hoſtis excepit, & in carcerem condidit. non beneficium, ſed vſum beneficij mei ſuſtulit. Ex naufragio alicui raptos, vel ex incendio liberos reddidi: hos vel morbus, vel aliqua fortuita iniuria eripuit: manet etiam ſine illis, quod in illis datum eſt. Omnia itaque, quæ falſum beneficij nomen vſurpant, miniſteria ſunt, per quæ ſe voluntas amica explicat. Hoc quoque in alijs rebus euenit, vt aliubi ſit ſpecies rei, aliubi ipſa res. Imperator aliquem [56] torquibus, murali, & ciuica donat. quid habet [57] per ſe corona pretioſum? quid [58] prætexta? quid [59] faſces? quid [60] tribunal, & [61] currus? nihil horum honor eſt, ſed honoris inſigne. Sic non eſt bene-

VI. ficium id quod ſub oculos venit, ſed beneficij veſtigium & nota. Quid eſt ergo beneficium? [62] Beneuola actio tribuens gaudium, capienſque tribuendo, in id quod facit prona, & ſponte ſua parata. Itaque non quid fiat, aut quid detur, refert, ſed qua mente. Quia beneficium non in eo quod fit aut datur, conſiſtit, ſed in ipſo dantis aut facientis animo. Magnum autem eſſe inter iſta diſcrimen, vel ex hoc intelligas licet, quod beneficium vtique bonum eſt: id autem quod fit aut datur, nec bonum nec malum eſt. [63] Animus eſt qui parua extollit, ſordida illuſtrat, magna & in precio habita dehoneſtat: ipſa, quæ appetuntur, neutram naturam habent, nec boni, nec mali. id refert, quò illa rector animus impellat, à quo forma datur rebus. Non eſt ergo beneficium ipſum, quod numeratur, aut traditur. ſicut nec in victimis quidem, [64] licet opimæ ſint, [65] auroque præfulgeant, deorum eſt honos; ſed [66] pia ac recta voluntate venerantium. Itaque boni etiam farre [67] ac fitilla religioſi ſunt; mali rurſus non effugiunt

VII. impietatem quamuis aras ſanguine multo cruentauerint. Si beneficia in rebus, non in ipſa benefaciendi voluntate conſiſterent, eo maiora eſſent, quo maiora ſunt, quæ accepimus. id autem falſum eſt. nonnunquam enim magis nos obligat, qui dedit parua magnificè: qui *Regum æquauit opes animo*: qui exiguum tribuit, ſed libenter: qui paupertatis ſuæ oblitus eſt, dum meam reſpicit: qui non voluntatem tantùm iuuandi habuit ſed cupiditatem: qui accipere ſe putauit beneficium, cum daret: qui dedit tamquam non recepturus, recepit tamquam non dediſſet: qui occaſionem, qua prodeſſet, [68] & occupauit & quæſiuit. Contra ingrata ſunt (vt dixi) licet re ac ſpecie magna videantur, quæ danti aut extorquentur, aut [69] excidunt: multoque gratius venit, quod facili, quam quod plena manu datur. Exiguum eſt quod in me contulit, ſed amplius non potuit. At hic quod dedit, magnum eſt: ſed dubitauit, ſed diſtulit, ſed cum daret gemuit, ſed ſuperbè dedit, ſed [70] circumtulit, & placere non ei, cui præſtabat, voluit.

VIII. [71] ambitioni dedit, non mihi. Socrati cum multa multi pro ſuis quiſque facultatibus offerrent: Æſchines pauper auditor, *Nihil*, inquit, *dignum te quod dare tibi poſſim, inuenio: &* [72]*. hoc vno modo pauperem me eſſe ſentio. Itaque dono tibi quod vnum habeo, Me ipſum. Hoc munus rogo qualecumque eſt, boni conſulas, cogiteſque alios cum multum tibi darent,* [73] *plus ſibi reliquiſſe.* Cui Socrates: *Quid ni tu*, inquit, *mihi magnũ munus dederis, niſi forte: paruo te æſtimas? Habebo itaque curæ, vt te meliorem tibi reddam quàm accepi.* Vicit Æſchines hoc munere Alcibiadis [74] parem diuitijs animum, & omnem iuuenum opulentorum

IX. munificentiam. Vides quomodo animus inueniat liberalitatis materiam, etiam inter anguſtias? Videtur mihi dixiſſe: *Nihil egiſti fortuna, quod me pauperem eſſe voluiſti: expediam nihilominus dignum huic viro munus: & quia de tuo non poſſum, de meo dabo.* Neque eſt quod exiſtimes illum vilem ſibi fuiſſe, [75] qui pretium ſe ſui fecit: ingenioſus adoleſcens inuenit, quemadmodum Socratem [76] ſibi daret. Non quanti quæque ſint, ſed

* à quali dentur, perſpiciendum. [77] * Callidus non difficilem aditum præbet immodica cupientibus: ſpeſque improbas, nihil re adiuturus, verbis fouet. At eius [78] peior eſt opinio, qui lingua aſper, vultu grauis, cum inuidia fortunã ſuam explicauit. [79] Colũt enim,

* deteſtanturque felicem, & ſi potuerint, eadem facturi, odere facientem. [80] * Coniugibus alienis nec clam, ſed apertè quidam [81] ludibrio habitis, ſuas alijs permiſcere. Ruſticus, inhumanus, ac [82] maleuolus, & inter matronas abominandæ conditionis eſt, ſi quis coniugem [83] in ſella proſtare vetuit, & vulgo admiſſis inſpectoribus vehi [84] vndique perſpicuam. Si quis nulla ſe amica fecit inſignem, nec alienæ vxori [85] æmulum præſtat hunc matronæ humilem, & ſordidę libidinis, & [86] ancillariolum vocant. Hinc decentiſſimum [87] ſponſaliorum genus, adulterium: & in conſenſu [88] vidui cælibatus, nemo

nemo vxorem duxit, nisi [89] qui abduxit. Iam rapta spargere, sparsa [90] pari auaritia recolligere certant: [91] nihil pensi habere, paupertatem alienam contemnere, [92] suam timere, nullum aliud vereri malum [93] pacem iniurijs perturbare, imbecilliores vi ac metu premere. Nam prouincias spoliari, & [94] nummarium tribunal, audita vtrimque [95] licitatione, alteri addici, non mirum: quando [96] quæ emeris vendere, gentium ius est. Sed longius nos impetus euehit, prouocante materia. Itaque sic finiamus, ne in nostro sæculo culpa subsidat. Hoc maiores nostri questi sunt, hoc nos querimur; hoc posteri nostri querentur, euersos esse mores, regnare nequitiam, in deterius res humanas & in omne nefas labi. At ista stant loco eodem, stabuntque, paullulum dumtaxat vltro aut citro mota, vt fluctus: quos æstus accedens longius extulit, recedens interiore littorum vestigio tenuit. Nunc in adulteria magis, quam in alia peccabitur, [97] abrumpetque frænos pudicitia: nunc conuiuiorum vigebit furor, & fœdissimum patrimoniorum exitium culina: nunc cultus corporum nimius & formæ cura, præ se ferens animi deformitatem: nunc in petulantiam & audaciam erumpet male dispensata libertas: nunc in crudelitatem priuatam ac publicam ibitur, bellorumque ciuilium insaniam, qua omne sanctum ac sacrum profanetur. Habebitur aliquando ebrietati honor, & plurimum meri cepisse virtus erit. Non exspectant vno loco vitia: sed mobilia & inter se dissentientia tumultuantur, pellunt inuicem, fuganturque. Ceterum idem semper de nobis pronuntiare debebimus, malos esse nos, malos fuisse, inuitus adijciam, & futuros esse. Erunt homicidæ, tyranni, fures, adulteri, raptores, sacrilegi, proditores: infra ista omnia ingratus est, nisi quod [98] omnia ista ab ingrato animo sunt, sine quo vix vllum magnum facinus accreuit. Hoc tu caue tamquam maximum crimen, ne admittas: ignosce tamquam leuissimo, si admissum est. Hæc est enim iniuriæ summa. Beneficium perdidisti. Saluum est tibi ex illo, quod est optimum: dedisti. Quemadmodum autem curandum, vt in eos potissimum beneficia conferamus, qui grate responsuri erunt: ita [99] quædam, etiam si de illis male sperabitur, faciemus, tribuemusque, non solum si iudicabimus ingratos fore, sed si sciemus fuisse. Tamquam si filios alicui restituere potero, magno periculo liberatos, sine vllo meo [100] incommodo, non dubitabo. Dignum, etiam impendio sanguinis mei tuebor, & in partem discriminis veniam: indignum, si eripere latronibus potero, clamore sublato, salutarem vocem homini non pigebit emittere. Sequitur vt dicamus, quæ beneficia danda sint, & quemadmodum. Primo demus necessaria, deinde vtilia, deinde iucunda vtique mansura. Incipiendum est autem à necessarijs. aliter enim ad animum peruenit, quod vitam continet: aliter quod exornat, aut instruit. Potest in eo aliquis fastidiosus esse æstimator, quo facile cariturus est, de quo dicere licet: *Recipe, non desidero. meo contentus sum.* [101] interim non reddere tantùm libet quod acceperis, sed abijcere. Ex his quæ necessaria sunt, quædam primum obtinent locum, sine quibus non possumus viuere; quædam secundum, sine quibus non debemus, quædam tertium, sine quibus nolumus. Prima huius notæ sunt, hostium manibus eripi, & tyrannicæ iræ, & proscriptioni, alijs periculis quæ varia & incerta humanam vitam obsident. Quidquid horum discusserimus, quo maius ac terribilius erit, hoc maiorem inibimus gratiam. Subit enim cogitatio, quantis sint liberati malis: & [102] lenocinium est muneri, antecedens metus. Nec tamen ideo debemus tardius quemquam seruare, quàm possumus: vt muneri nostro timor [103] imponat pondus. Proxima ab his sunt, sine quibus possumus quidem viuere, sed vt mors potior sit: tamquam libertas, & pudicitia, & mens bona. Post hæc habebimus coniunctione, ac sanguine, vsuque, & consuetudine longa, cara: vt liberos, coniuges, penates, ceteraque quæ vsque eo animus sibi applicuit, vt ab illis, quàm à vita diuelli grauius existimet. Subsequuntur vtilia, quorum varia & lata materia est. Hic erit pecunia non superfluens, sed ad sanum modum habendi parata: hic erit honor, & processus ad altiora tēdentium nec enim vtilius quidquã est, quàm sibi vtilem fieri. Iam certa ex abundanti veniunt, delicatos factura. In his sequemur, vt opportunitate grata sint, vt non vulgaria, quæque aut pauci habuerint, aut pauci intra hanc ætatem habent, [104] aut quæ etiam si natura pretiosa non sunt, tēpore aut loco fiant. Videamus quid oblatum maximè [105] voluptati futurum sit; quid frequenter occursurum habenti, vt toties nobiscum, quoties cum illo sit. Vtique cauebimus, ne munera superuacua mittamus: vt fœminæ aut seni arma venatoria, aut rustico libros, aut studijs ac litteris dedito retia. Æque ex contrario circumspiciemus, ne dum grata mittere volumus, suum cuique morbum exprobratura mittamus: sicut ebrioso vina, & valetudinario medicamenta.

Margin: X. (beside "est. Sed longius…"); XI. (beside "Sequitur vt dicamus")

Maledictum enim incipit esse, non munus, in quo vitium accipientis agnoscitur.
XII. Si arbitrium dandi penes nos est, præcipue mansura quæremus, vt quàm minimè mortale munus sit. Pauci enim sunt tam grati, vt quod acceperint, etiam si non vident, cogitent. Ingratis quoque memoria cum ipso munere incurrit: vbi ante oculos est & obliuisci sui non finit, sed auctorem suum ingerit & inculcat. Eo quidem magis duratura quæramus, quia numquam admonere debemus: ipsæ res euanescentem memoriam excitent. Libentius donabo [106] argentum factum, quàm signatum: libentius statuas, quàm vestem, & quod vsus breuis deterat. Apud paucos post rem manet gratia: plures sunt apud quos non diutius in animo sunt donata, quàm in vsu. Ergo si fieri potest, consumi munus meum nolo: exstet, hæreat amico meo, & conuiuat. Nemo tam stultus est, vt monendus sit, ne cui gladiatores aut [107] venationem iam munere edito mittat, & vestimenta æstiua bruma, hiberna [108] solstitio. Sit in beneficio sensus communis, tempus, locum, personas obseruet: quia [109] momentis quædam grata & ingrata sunt. Quanto acceptius est, si id damus, quod quis non habet, quàm cuius copia abundat? quod diu quærit, nec inuenit, quàm quod vbique visurus est? Munera non tam pretiosa, quàm rara & exquisita sint, quæ etiam apud diuitem sui locum faciant: sicut gregalia quoque poma, etiam post paucos dies itura in fastidium, delectant, si prouenere maturius. Illa quoque non erunt sine honore, quæ aut nemo illis alius dedit, aut
XIII. nos nulli alij. Alexandro Macedoni, cum victor Orientis, amicos supra humana tolleret, [110] Corinthij per legatos gratulati sunt, & ciuitate illum sua donauerunt. Cum risisset Alexander hoc officij genus, vnus ex legatis: *Nulli*, inquit, *ciuitatem vmquam dedimus aly, quàm tibi & Herculi.* Libens accepit delatum honorem, & legatos inuitatione aliaque humanitate prosecutus, cogitauit, non qui sibi ciuitatem darent, sed cui dedissent. Et homo gloriæ deditus, cuius nec naturam nec modum nouerat, [111] Herculis Liberique vestigia sequens, ac ne ibi quidem resistens vbi illa defecerant, ad socium honoris sui respexit à dantibus: tamquam cælum, quod mente vanissima complectebatur, teneret, quia Herculi æquabatur. Quid enim illi simile habebat væsanus adolescens, cui pro virtute erat felix temeritas? Hercules nihil sibi vicit: orbem terrarum transiuit, non concupiscendo, sed vindicando. Quid vinceret malorum hostis, bonorum vindex, terrarum marisque pacator? At hic [112] à pueritia latro, gentiumque vastator, [113] tam hostium pernicies, quàm amicorum, qui summum bonum duceret, terrori esse cunctis mortalibus? oblitus, non ferocissima tantùm, sed ignauissima quoque animalia [114] timeri, ob virus malum.
XIV. Ad propositum nunc reuertamur. Beneficium quod [115] quibuslibet datur, nulli gratum est. Nemo se [116] stabularij aut cauponis hospitem iudicat, nec conuiuam [117] dantis epulum, vbi dici potest: *Quid enim in me contulit?* Nempe hoc quod in illum, & vix bene notum sibi, & in illum etiam inimicum ac turpissimum hominem. Nunquid enim me dignum iudicauit? [118] morbo suo morem gessit. Quod voles gratum esse, rarum effice: quis patitur sibi [119] imputari vulgaria? Nemo hæc ita interpretetur, tamquam reducam liberalitatem, & frænis arctioribus reprimam. Illa verò, in quantum libet, exeat: sed eat, non erret. Licet ita largiri, vt vnusquisque etiam si cum multis accepit, in populo se esse non putet. nemo non habeat aliquam familiarem notam, per quam [120] speret se propiùs admissum. Dicat, Accepi idem quod ille, sed vltrò. Accepi quod ille: sed ego intra breue tempus cùm ille diu meruisset. Sunt qui idem habeant: sed non eisdem verbis datum, non eadem comitate tribuentis. Ille accepit, cùm rogasset: ego, cùm rogarer. Ille accepit: sed facile redditurus, sed cuius senectus & liberorum orbitas magna promittebat: mihi plus dedit: quamuis idem dederit, quia sine spe recipiendi dedit. [121] Quemadmodum meretrix ita inter multos se diuidit, vt nemo non aliquod signum familiaris animi ferat: ita qui beneficia sua amabilia vult esse, excogitet, quomodo & multi obligentur, & tamen singuli habeant aliquid, quo se ceteris præferat. Ego vero beneficijs non obiiciã moras: quęquo plura maioraque fuerint plus afferẽt laudis. Adsit tamẽ iudicium. neque enim cordi esse cuiquam possunt, forte ac temere data. Quare si quis existimat nos, cùm ista præcipimus, benignitatis fines [122] introrsus referre, & illi minus laxum limitem aperire; næ perperam monitiones nostras exaudit. Quam enim virtutem magis veneramur? cui magis stimulos addimus? quibúsve tam conuenit hæc adhortatio, [123] quàm nobis, societatem humani ge-
XV. neris sancientibus? Quid ergo est? cum sit nulla honesta vis animi, etiam si à recta voluntate incepit, nisi quam virtutem modus fecit, veto liberalitatem [124] nepotari. Tunc iuuat accepisse beneficium, & [125] supinis quidem manibus, vbi illud ratio ad dignos

dignos perducit: non quod quilibet casus & consilij indigens impetus defert: quod ostentare libet, & [126] inscribere sibi. Beneficia tu vocas, quorum auctorem fateri pudet? At illa quanto gratiora sunt, quantóque in partem interiorem animi numquam exitura descendunt: cum delectant, cogitantem magis à quo, quàm quid acceperis? [127] Crispus Passienus solebat dicere, quorumdam se iudicium malle, quàm beneficium: quorumdam beneficium malle, quàm iudicium. & subiiciebat exempla: *Malo*, aiebat, [128] *diui Augusti iudicium: malo* [129] *Claudij beneficium*. Ego vero nullius puto expetendũ esse beneficium, cuius vile iudicium est. Quid ergo? Non erat accipiendum à Claudio quod dabatur? erat: sed [130] sicut à Fortuna, quam scires statim posse malam fieri. Quid ergo ista inter se mixta diuidimus? Non est beneficium, cui deest pars optima datum esse iudicio. Alioquin pecunia ingens si non ratione, nec recta voluntate donata est, non magis beneficium est, quàm thesaurus. Multa sunt autem, quæ oportet accipere, [131] nec debere.

COMMENTARIA VARIORVM AVCTORVM
in Senecæ de Beneficijs, Librum primum.

IVSTVS LIPSIVS.

CAP. I. 1. Nocentius.] *Pro quo alij* peius, *alij* fœdius *edunt. At in scriptis nihil horum: vt appareat coniectanea hæc, non germana esse. Meus liber*: dixerim subesse tantum errorem: *sed nec id purum fortasse.*

2. Nomina facturi.] *Obligaturi aliquem, vt ij qui æs credunt. Asconius*: Nomina tituli debitorum: *quæ nempe in Codice vel Kalendario annotabant*, Seio tot HS. Lucio tantum dedi.

3. Vasa debitoris.] *Instrumentum, supellectilem, & quidquid non est soli. Inde* Vasa conclamare, *in castris: &* Vasarium, *pecunia quæ Præsidibus ad domesticum instrumentum. Græci ita laxè etiam τὰ σκεύη.*

4. Decoquere.] *Alij libri*, de quo queri, *malè. Decoquere valet, fidem nolle aut non posse liberare, foro cedere. Inde metaphora ad ingratos ex professo in beneficijs. Vide* IV. *De Benefic. cap.* XVII. *& epist.* LXXXI.

5. Sed animo.] *Cicero iam antè*: Gratiam & qui refert, habet, & qui habet, eo ipso quod habet refert: *bellè & acutè.*

6. Aliàs leues.] *Columella*: Multi beneficia, quæ in amicos contulerunt, leuitate destruunt.

7. Minima momenta.] *Occasionum aut temporum, quibus videantur potuisse reddere.*

8. Frontem adduxit.] *In tristitia aut fastidio facimus, & corrugamus. Inde homines* adducti, *graues, seueri, tristes. Adde infra lib.* IV. *cap.* XXXI. *lib.* VI. *cap.* VII. *In hoc genus Martialis.*

Durum est Sexte negare, cùm rogeris:
Quanto durius, antequam rogeris?

9. In angusto.] *Vbi elabi aut eludere non esset.*

10. Id est, timide.] *Benè. nam caussam dilationis exprimit, quæ est vt in præsenti amoliatur, non vt postea præstet. In eos quoque ille Hispanus*:

Inquiris, dubitas, cunctaris, téque diebus
Méque decem crucias: iam rogo, Phœbe, nega.

11. Vix exeuntibus.] *Quod signum animi imprompti. At Tiberius hîc contra. qui* compositus aliàs, & velut eluctantium verborum, solutiùs promptiusque eloquebatur, quoties subueniret. *Tacitus*, IV. *Annal.*

12. Superbè iniecit.] *Libri scripti*, abiecit: *ego vellem*, obiecit.

13. A nesciente.] *Rectè. vnus tamen meus*, & à nesciente: *ex quo, vt* à nesc. *facias. Vulgati*: quod à neglegente, *nec malè.*

14. Altius iniuriæ.] *Herodianus in Pertinacis Oratione*: *καὶ τὰ μὲν δεινὰ τῶν ἔργων ἀεὶ μνημονεύεται. τὸ γὰρ λυποῦν δυσεξάλειπτον· τὰ δὲ χρηστὰ, ἅμα τῇ ἀπολαύσει, καὶ τὴν περὶ αὐτῶν μνήμην συναφανίζει*: Iniuriarum, si quæ factæ sunt, semper est memoria; & quidquid offendit, ægrè eximitur aut obliteratur: at beneficiorum, vnà cum ipso fructu vsuque, memoria perit. *Plautus*:

—— ita sunt isti diuites.
Si quid benè feceris, leuior pluma est gratia:
Si quid peccatum est, plumbeas iras gerunt.

Tacitus & caussam vtrique affectioni assignat, IV. *Annal.* Procliuius est iniuriæ, quàm beneficio, vicẽ exsoluere. quia gratia oneri, vltio in quæstu habetur. *Dio Cassius, & aliam caussam, lib.* XLVI. Non eodem modo aduersus eos qui benè, & qui malè fecerunt, homines afficiuntur, sed iræ atque iniuriæ vel inuiti reminiscuntur; beneficij & gratiæ vltro obliuiscuntur. Atque istud quidem, quod dedignantur videri beneficio affecti, tamquam minores: illud autem, quod ignauiæ suspicionem de se præbere videantur, nisi malum malè factoribus reponant.

15. Beneficio eius ignoscit.] *Nempe contumelioso, & quod odium magis quàm gratiam mereatur.*

16. Effusa benignitate.] *Libri scripti aliquot*, necessitate. *Otiosam vocem non arbitror, tenuerimque & ipsam,*

sed mutatam: effusa nec cessante benignitate. *Duo enim in diuinis beneficiis laudanda. & quod larga, & quod assidua.*

17. Si & licet.] *Nam vera gratitudinis lex, legem non habere. Voluntaria tota est: & si tu adstringis & reposcis, iam beneficij gratia ac decor perijt, ingratitudinis autem infamia. Hanc enim solam habet: atque ideò habet, quia non necessitatem, aut pœnam. Hæc adde, illis abit.*

18. Quam non dare.] *Animosè. sed & Epicuri illius, etsi omnia vtilitate metientis, hoc scitum est:* Non solum honestius, sed iucundius esse, beneficia dare, quàm accipere. *Plutarchus in libello,* Cum Principe esse philosoph.

19. Qui non dat, citius.] *Benè. Muretum ne quis audiat excientem, aut in* Attius, *mutantem: quasi sequentes illius sint versus. Optimè, inquam, illud sic distinctum, & pro Senecæ mente, ista: Peccare vtrumque, & qui non dat, & qui non reddit: sed hunc ampliùs, illum citius. Iste quia obligatus, peccat, ille, quia non obligat. modo igitur iste plus peccat, ille tempore priùs citiùsque, & vt prædixit,* vitium ingrati antecedit.

CAP. II. 20. Beneficia in vulgus.] *Ad aliam partem sensumque transilit potiùs, quam transit: & alibi id facit. alioqui sufficere de leui hiatu.*

21. Detraxeris iudicium.] *Valerius:* Liberalitatis duo sunt maximè probabiles fontes, verum Iudicium, & honesta Beniuolentia. nam cum ab his oritur, tunc demum ei ratio constat.

22. Erogantur.] *A mea coniectura est. Libri,* erogatur, *singulariè: ex quo Muretus,* eroga tu, *imperando. Sententia nostra liquet: Beneficia, inquit, pura sunt, simplicia, aspectum alium non habent: erogantur & dantur tantùm.*

23. In Kalendario.] *Libro, in quo nomina, & pecunia fœnebris, quam Kalendis solent ponere: atque illinc vsuras ordiri. Alibi diximus.*

24. Crediti transeunt.] *Mei libri,* credendi trausit. *Legam,* credentis transit: *ad hominem ipsum referendo.*

25. Aut imitatio.] *Vt aliorum exemplo, quos gratos vident, grati fiant. Gruterus tamen malebat* incitatio: *ego vero* inuitatio. *Exigere non licet; inuitare ad gratitudinem, licet & iuuat.*

26. Alium re.] *Breuiter partitur benefaciendi modos aut vias. quos vberius, sed ferè eosdem ex Platone, Diogenes Laërtius.* Beneficentia, *inquit,* quadrifariam exercetur: Opibus, Corporibus, Disciplinis, Sermonibus. Opibus, cum egenos pecunijs aut alia re iuuamus; Corporibus, cum iniuria affectos tuemur aut vindicamus; Disciplinis, cùm docemus, medemur, aut arte aliqua ornamus; Sermonibus, cùm in iudicio defendimus, solamur aut tale. *Pulchra sunt, & gemina his nostris.*

CAP. III. 27. Demeretur cibus.] *Nam capti fame domantur, & offerentem deinde cibum amant, audiuntque. Plinium, Aelianum, vide.*

28. Is perdit.] *In hanc, & vicinas sententias, Plinius lib.* III. *epist.* IV. Est ita natura comparatum, vt antiquiora beneficia subuertas, nisi illa posterioribus cumules. Nam quãlibet sæpe obligati, siquid vnũ neges, hoc solum meminerunt, quod negatum est. *Publius Mimographus callidè:*

Beneficium sæpe dare, docere est reddere.

29. Num dicam quare.] *Fecì è libris, in quibus tamen est* Nunc. *sed sententia connexa, vt prairi, & interrogatione elata, ipsa se probat.*

30. Alij tria beneficiorum.] *Adde & aliam interpretationem, nec illepidam, è Phornutho:* His quidem duæ numero gratiæ dicuntur, his vero tres. duæ quidem, quod hos auspicari beneficium est necesse, hos verò vices reponere. Tres autem, quandoquidem non rectè fuerit, illum, cui remuneratum est, bene meritum gradum sistere; sed iterum est beneficium parandum, vt sine intermissioue id fiat.

31. Consertis manibus.] *Ita pingunt, & sculpunt. eóque Horatius:* Segnesque nodum soluere Gratias, *dixit.*

32. Virgines, quia incorrupta.] *Aliam etiam caussam Socratis dictum suggerit, quod in Stobæo:* Cum quendam videret passim, & sine dilectu, beneficia largientem; κακῶς, εἶπεν, ἀπόλοιο. ὅτι τὰς χάριτας, παρθένους οὔσας, πόρνας ἐποίησας: Male sit tibi, inquit. qui Gratias virgines, scorta fecisti. *Nam hæc scilicet se vulgo vulgant: etsi in Virginibus haud plane respondet.*

33. In quibus.] *Hæc separanda erant, & fecimus. neque enim ad* Virgines, *sed ad* Vestes *referenda.*

34. Adscripti.] *Mei sic libri. interpreterque, legem aut conditionem ijs non apponi; libera esse, nec tabellis seruitutis adstringi. Ita idem* III. *libro infra, cap.* XX. *de seruis:* Corpora enim obnoxia sunt, & adscripta dominis: mens quidem est sui iuris. *Vt enim* Addicti, *sic &* Adscripti. *Vulgo* adstricti *tamen est: etiam probè.*

35. Conspici volunt.] *Non tam cum dantur (hoc statim abnuit, & vetat) sed cum redduntur. itemque ab accipiente, cuius est ea propalare. Sunt igitur ideo* pellucidis tunicis, *conspicuæ, & quasi nudæ, vt à poëtis item dicuntur. Caussa & alia ingeniosè à Phornuto:* Introducuntur nudæ, vt cum nullam habeant possessionem, subministrare quædam possint, & prorsus vtiliter largiri. *Vult dicere, etiam pauperes ac nudos, posse benefacere.*

36. Aglaian maximam.] *Nihil verius, & Gruterus probè asseruit. Nam Hesiodus, quem ipse adspexit, ita palam.*

Τρεῖς δέ οἱ εὐρυνόμη χάριτας τίκε καλλιπαρήους,
Ἀγλαΐην, καὶ εὐφροσύνην, θαλίην τ' ἐρατεινήν:
Tresque Ioui Eurynome Charitas enixa venustas,
Aglaiamque, atque Euphrosynen, Thaliamque placentem.

Eadem nomina in Apollodori Bibliotheca, Plutarcho, alijsque.

37. Interpretationem.] *Quæ talis in Plutarchi libello, supra dicto:* Nihil perinde est lætitiæ gignẽdæ, ac beneficentia. ideóque sapiens fuit, qui nomina Gratijs imposuit, Aglaiæ, Eupbrosynes, & Thaliæ. *Phornuthus paria: sed & hoc addit,* ipsas Charitas vulgariter appellatas ἀπὸ τῆς χαρᾶς, id est à gaudio. *Licetne & mihi μεταλληγορῆσαι? Putem* Aglaiam *dici à splendore, quia talis est primus ille, qui donat; alteram,* Euphrosynem. *gaudium notare accipientis tertiam* Thaliam, *quæ germinat scilicet & fructificat ad referendum.*

38. Homerus Pasithean.] *Sunt versus in Iliad.* ξ.

Ἀλλ' ἴθ', ἐγὼ δέ κέ τοι χαρίτων μίαν ὁπλοτεράων

Δώσω

Δώσω ὀπυιέμεναι, καὶ σὴν κεκλῆσθαι ἄκοιτιν,
Πασιθέην:

Verum age, ego Charitum iuuenem vnam conciliabo
Vxorem tibi, connubiali & fœdere iungam,
Pasitheam.

Ita Iuno ibi ad Somnum, ô quàm scitè & appositè! quid enim magis gratum gratiosumque hominibus, quàm ille Diuus? ergo & Gratia vxor ei adsit. Sed quare Pasitheam *indigetat? διὰ τὸ, ait Eustathius, πανταχοῦ θεῖν, καὶ μὴ κρύπτεσθαι τὴν χάριν*: quia quaquauersus discurrit, nec Gratia occultatur. *Physica etiam caussa addatur. quia Somnus ad omnes venit, eiusque vxor.*

39. In matrimonium.] *Somni, vt iam dixi, sed &* Charitem *dedit nuptui idem poëta Iliad.* Σ.

——Χάρις λιπαροκρήδεμνος
Καλὴ, τὴν ὤπυιε περικλυτὸς ἀμφιγυήεις:
——Charis velata decore,
Pulchra, cui coniux Vulcanus, claudus vtrimque.

Et quare Vulcanus? quod gratiosa sint mechanica opera, *ait Phornuthus.*

40. Aut Phryxianis.] *A Phryxæo vellere tractum vult lumē æui nostri Turnebus: quia villosa tabis vestis. Hodie retento nomine*, Frise *vocamus Celtæ, & Belgæ. Alij hîc* Phrygianis *malunt, quasi à Phrygibus, qui primi (apud Plinium)* acu facere inuenerunt. *Sed de crassis vestibus, non de pictis hîc est sermo. Tu adi Turnebum lib.* XXXIII. *Aduersar.*

41. Oratio commendat.] *Libri scripti, & editi ante Muretum*, ratio commendat vel oratio. *Neque ego reiecerim alterutrum: quia vtrumque Mercurio à Græcis tribuitur, vna voce λόγου. In beneficio autem prima Ratio requiritur, siue Iudicium: deinde & Oratio benigna & comis. De istis, Plutarchus in libello* De audiendo: *Ἀλλὰ καὶ τὸν Ἑρμῆν ταῖς Χάρισιν οἱ παλαιοὶ συγκαθίδρυσαν, ὡς μάλιστα τοῦ λόγου τὸ κεχαρισμένον καὶ προσφιλὲς ἀπαιτοῦντος*: Mercurium Gratijs prisci illi associarunt, quod oratio maxime gratiosum illud & amabile desiderat: *etsi aliouorsum paullo ipse ducit. Magis pro Senecæ hic sensu, ipse Seneca, infra libro* II. *cap.* III. *Vide.*

42. Hecaton transscribit.] *Sic lege, cum manuscriptis. Significat Hecatonem multa mutuatum esse, atque adeo verbatim pene transcripsisse è Chrysippo.*

43. Eurynomes.] *Quæ vt Hesiodus ait,*

Ὠκεανοῦ κούρη, πολυήρατον εἶδος ἔχουσα:
Oceani proles, votiua prædita forma.

44. Ætate minores.] *Hoc quoque pater talium Hesiodus. qui* Horas *iam ante genitas ex* Ioue & Themi *fingit.*

45. Patentis matrimonij.] *Libris, & viris doctis hoc dedi: qui pertendunt* Matrimonium *ea facie, qua* Patrimonium *dici. Esto igitur, & sic explica. In re quidem, Phornutus accedit*: beneficentiores quodammodo esse, aut debere esse, quibus magnæ tributæ sunt sortes. *Quidni sunt? καὶ τί ὄφελος (Aristotelis verba* VIII. *Nicomachiorum, cap.* I.*) τῆς τοιαύτης εὐπορίας, ἀφαιρεθείσης εὐεργεσίας*; & quis vsus diuitiarum & abundantiæ, sublata beneficentia?

46. Nomenclatori.] *Munus ordinarium, siue officium, apud diuites. Sæpe autem ioco ludóque erant, cùm memoria fallente nomina aliqua dictarent, prompta semper audacia. Noster in epist.* XXVII. Nemo vetulus nomenclator, qui nomina non reddit, sed imponit, tam perperam tribus, quàm ille Troianos & Achiuos, persalutabat.

47. Incensum.] *A Romano ritu. quisque ciuis, nomen, ætatem, opes in censuales tabulas deferebant: atque ea vera, & iurat. Itaque ludens, Parùm refert, inquit, si aliud nomen proprium verumque habent: nec poëta id aspiciunt, sed quod facit ad versum. Eadem locutio in epist.* XCV.

48. Charis est.] *Versibus iam datis*, Thalia *inter Charitas censetur.*

49. Musa.] *Thalia inter Musas nomen, & vulgo etiam habetur.*

CAP. IV. 50. In ordinem.] *Tullio, alijsque crebra phrasis. vel à militia, vel à magistratibus ducta. Inter milites, sunt extra vel supra ordines, Legati, Tribuni, & tales: ij cogi in ordinem videntur, cùm ius iis demitur, paresque habentur gregarijs. Simile in magistratu. qui eminet, nec est in vulgi classe vel ordine: quo compellitur, si auctoritas eius spernitur aut violatur.*

51. Acumen nimis tenue.] *Adhæsit hæc culpa Chrysippo, & curiosa subtilitate virilem & masculam illam sectam (Stoicorum dico) eneruauit. Vis argumentum?* * trecenta vndecim volumina solius partis Logicæ reliquit. *Adeo ille differere magis docuit, quàm viuere.* * Diog. Laert.

52. Obliuiscantur.] *Vetus monitum, & quod Chiloni tribuitur. Eius nomine, Ausonius ita versibus comprehendit:*

Tu benè si quid facias, non meminisse fas est:
Quæ benè facta accipias, perpetuo memento.

53. Nouas tabulas.] *Id est, ablutionem vel potius abolitionem beneficiorum, & nequid debeamus. Sumptum à re nummaria, in qua* Nouæ tabulæ, *χρεῶν ἀποκοπαὶ bonis Glossis explicantur: id est, refectio & expunctio debitorum. Cùm enim pares rationes, & nulla reliqua, itur ad* Nouas tabulas *conficiendas. Simile in epist.* LXXXI. *& infrà De Benef.* VII. *cap.* X.

CAP. V. 54. Animo cernitur.] *Acutè sic Muretus. nam vetus omnis lectio*, geritur. *Quod defendi videatur istis è libro* II. *cap.* XXXIV. Non est quod exspectes, vt solutionem tibi ostendam; res inter animos geritur.

55. A proximis.] *Imò vero & à longinquis. An fuit*, aperto sinu? *an quod Grutero placitum*, pro maximis *an propius erit*, quæ pro summis? *Nam illa particula*, à, *libris sanè deest.*

56. Torquibus.] *Aureis. de quibus, alijsque hîc militaribus donis, liber* V. *Militiæ nostræ dicet.*

Senec.

57. Per se corona.] *Nihil. nam è quercu est.*
58. Prætexta.] *Insigne magistratuum.*
59. Fasces.] *Item magistratuum, vel potestatum.*
60. Tribunal.] *Prætoris, aut Proconsulis.*
61. Currus.] *Triumphalis.*

CAP. VI. 62. Beneuola actio.] *Repete Valerij verba:* Liberalitatis duo fontes, verum Iudicium, & honesta Beniuolentia. *Sed quare* honesta? *ne ad fœdum amorem & volentiam eas. Sallustius eodem facit:* Nemo munificus habebatur, nisi pariter volens.

63. Animus est.] *In Phornuto, vetus hoc verbum:* Munerum animus optimus.
64. Licet opimæ.] *Festus:* Hostiæ opimæ, præcipuæ, pingues.
65. Auróque præfulgeant.] *Nempe in cornibus & fronte. Mos Homero notus, in Odyss. γ.*

Τὴν (βοῦν) τοι ἐγὼ ῥέξω χρυσὸν κέρασιν περιχεύας:
Hanc (*bouem*) tibi ego faciam, circumdans cornibus aurum.

Tangit & alibi: sicut Ouidius,

—— inductáque cornibus aurum
Victima. *Virgilius:*
Et statuam ante aras aurata fronte iuuencum.

In lapide, Votis xx. alibus:

VOTA. FAVENTINVS. BIS. DENI. CONCIPIT. ORBIS.
VT. MACTET. REPETENS. AVRATA. FRONTE. IVVENCOS.

Liuius xxv. Apollini boue aurato, & capris duabus albis auratis. *A quo redargui Plinius videtur, lib.* XXXIII. *cap.* III. Deorum honori in sacris nihil aliud excogitatum, quàm vt auratis cornibus hostiæ, maiores dumtaxat, immolarentur. *Atqui* capræ, *non inter maiores.*

66. Pia ac recta.] *Plinius in Panegyrico:* Animaduerto enim etiam deos, non tam accuratis adorãtium precibus; quàm innocentia & sanctitate lætari: gratioremque existimari, qui delubris eorum puram castámque mentem, quàm qui meditatum carmen intulerit. *Nos ibi plura.*

67. Ac Fitilla.] *Non amat Seneca obsoletas voces, fateor, sed hanc mutare religio vetabat, in qua vsurpabant. Et libri sanè habent plerique,* ficillâ. *Teneamus igitur, nisi quis eligit,* fritillâ: *vt in Arnobio, lib.* VII. Quid fritilla, quid frumen? *Vide Festum in* Muries, *vbi* olla fritilis: *Nonium in* Exfit.

CAP. VII. 68. Et occupauit.] *Prauenit, aut prauertit.*
69. Excidunt.] *Est quod Capite* I. *dixit,* vt à nesciente dari.
70. Circumtulit.] *Ostentauit, vt in pompâ.*
71. Ambitioni dedit.] *Suo morbo.*

CAP. VIII. 72. Hoc vno modo.] *Quia alias nil quæro, nil desidero: sed dum tibi aliquid quæro, disco quod nesciebam, multa mihi abesse.*

73. Plus sibi reliq.] *At ego qui nihil habeo, vnum quod habeo donans, nihil mihi seruo.*
74. Parem diuitijs.] *Largum vt ipsa.*

CAP. IX. 75. Qui pretium.] *Malo, cum libris, illud,* qui *ablegari. Acutius ita efferetur: Non ideo se parui fecit, quia donauit: sed magni potius, quia nullum dignum se donum, extra se, repperit. Petronij hoc de Roma, assimilat:* Ipsa sui merces erat. *Flori:* Misera respublica in exitium suum merces erat.

76. Sibi daret.] *Se dando, Socratem ita suum fecit, vt illi instruendo vacaret: atque ita eum sibi quasi mancipauit:*
77. * Callidus non.] *Defectum odoror. & fuit de ijs qui donaturi, fallunt. Alter, inquit, benigne respondet, & ducit, non donat: alter aspere, & ostendit opes, non communicat:*

78. Peior opinio.] *Pincianus:* At is peior, opinor: *Sed fouet, non sanat: & est omnino hiatus, vt dixi.*
79. Colunt enim.] *Epistola* XLII. *par sententia. Vide.*
80. * Cuniugibus alienis.] *Neque ista satis nexa sunt: quid enim ad iam dicta? Est excursio siue παρέκβασις in aui sui mores: sed cui alia occasio, & caput fuit.*

81. Ludibrio habitis.] *Mimus ita dicunt: sicut veneriari,* ludere, *& παίζειν Græci. Ludibrio igitur habentur, quibus illuditur. vt Suetonius, de Tiberio:* Solitus matronarum capitibus illudere. *Tacitus de Nerone:* Illusisse eum pueritiæ Britannici.

82. Maleuolus.] *Libri plerique prisci,* mali moris. *Ego teneam: aut certe,* male morus. *male stultus.*
83. In sella.] *Qua matronæ vehebantur, siue cathedra. Dixi affatim* I. *Elector. Cap. de* Lectica.
84. Vndique perspicuam.] *Et sella aperta, & ipsa Cois illis vel carbasinis parum tecta. Noster infra:* Vt matronæ nostræ, ne adulteris quidem plus sui in cubiculo, quàm in publico ostendant. *Et alibi:* Quam in sella patente circumlatam, populus ab omni parte, æquè ac maritus inspexerit.

85. Æmulum præstat.] *Quo magis scilicet ametur. Nam vbi riualitas, affectus increscit: tum etiam concurritur, quasi ad latens aliquod bonum. Noster infra lib.* III. *cap.* XVI. Eò ventum est, vt nulla virum habeat, nisi vt irritet adulterum. *In Cicerone etiam* Æmulus *eo sensu:* Licet eum solus ames, me æmulum non habebis *Libri tamen aliquot scripti,* anulum.

86. Ancillariolum.] *Ancillarum amoribus deditum. Martialis:*

Ancillariolum tua te vocat vxor, & ipsa
Lecticariola est: estis Alauda pares.

87. Sponsaliorum genus.] *Initium & gradus ad matrimonium, & quasi Sponsalia adulterium.*
88. Vidui cælibatus.] *Mutuo vtrimque consensu & fœdere, soluunt coniugium diuertendo: tum liberi scilicet, iunguntur.*

89. Qui abduxit.] *Palam ducit, quam à marito, per adulter.ũ, clam iam abduxerat. Potes & interpretari,* abductã *per diuortium. Nec displicent aliquando:* nisi quam duxit. *vt in verbo ludat: quod inter obscæna etiam esse scimus. Sed non muto.*

90. Pati

90. Pari auaritia.] *Quomodo par auaritia sparsioni? imo dissimillima. Ex libris scriptis totum hoc legas:* Iam rapta spargere, sparsa rapaci auaritia colligere. *Nam in ijs est:* sparsa erat agri auaritia. *Ouidiana sunt:*

Quærere vt absumant, absumpta requirere certant.

91. Nihil pensi.] *A Sallustio dicas, in Catilinario:* Rapere, consumere, sua paruipendere, aliena cupere, nihil pensi neque moderati habere.

92. Suam timere.] *Meus liber:* suamque timere, quàm vllum aliud vereri malum. *Legam,* quam vllum aliud vere malum. *Paupertatem, opinione malum, magis timent; quam probrum, re malum. Tacitus simile, de Marcello:* Morum haud spernendus habebatur, nisi quod paupertatem extremum malorum crebebat. *Quidam etiam libri breuius:* suam, quàm vllum aliud vereri malum. *Neque id male. vtrobique autem,* magis, *intellegendum: vt prisci loqui solent.*

93. Pacem iniurijs.] *Vulgo hæc corrupta. sententia est, pacem publicam iniurijs aut rapinis Præsidum turbari, & populos per se quietos agi in arma.*

94. Nummarium tribunal.] *Cicero in Verrem:* Ecquod Romæ iudicium tam dissolutum, tam nummarium fore putasti? *corruptum, & in quo nummi ac nundinatio versantur.*

95. Licitatione.] *Vt in auctione, vtra pars plus daret.*

96. Quæ emeris.] *Poëta Hispanus:*

Nam quod emas, possis dicere iure tuum.

CAP. X. 97. Abrumpetque frænos.] *De eodem sexu, eadem metaphora Propertius;*

Vt semel impositi rupistis fræna pudoris.

98. Omnia ista ab ingrato.] *Ea mente Publius:*

Dixeris maledicta cuncta, cum ingratum hominem dixeris.

Ausonius:

Ingrato homine terra peius nil creat.

Denique Plautus:

Pol quidem, meo animo, ingrato homine nihil impensius.

99. Quædam etiam.] *Nempe obuia, & facilia. ex Tullij præcepto pari:* Quidquid sine detrimento possit commodari, tribuendum esse vel ignoto. ex quo sunt illa communia. Non prohibere aqua profluẽte, Pati ab igne capere ignem.

100. Incommodo.] *Abest consensu libris. ergo scribo:* magno periculo liberandos, sine vllo meo, non dubitabo. *Possit & vtraque voce iunctim scribi, & clarius:* magno periculo liberandos, liberatos sine vllo meo.

CAP. XI. 101. Interim non reddere.] *Valet* interdum.

102. Lenocinium est.] *Commendatio, quod gratiam dat & ornatum.*

103. Imponat pondus.] *Grauius auctiusque faciat.*

104. Aut quæ etiam.] *Supplenda ex libris:* Habent, aut hoc modo; quæ etiamsi. *Rara videntur, inquit, quæ vel pauci habent, vel non hoc modo habent: id est forma, magnitudine, alijs qualitatibus, quæ in æstimatione rerum variè spectantur. Vt, margaretæ communes satis: sed non tali pondere, candore, orbe. Idem in animalibus, alijsque.*

105. Voluptati futurum.] *Nam, vt Plautus,*

—— nullum beneficium
Esse duco id, quod, quoi facias, non placet.

CAP. XII. 106. Argentum factum.] *In vasis, statuis, ornamentis: quod manet. At* Signatum, *in Pecunia, dissipatur & abit.*

107. Venationem.] *Ipsas feras accipe, venatu captas, & venatui item (Romanum illum dico) aptas. Liuius lib. xxv.* Dux Philomenes erat, cum solito captæ venationis onere: *id est, cum apro, vt Polybius:* grandi bestia, *vt mox ipse Liuius. Spartianus in Hadriano:* Venationem semper cum amicis participauit. *Frontinus* III. *Stratag.* Venationi quoque (*ita lege*) & pecoribus quidam insuerunt litteras. *Sidonius lib.* IV. Venatu vtitur, nec vtitur venatione. *Glossæ Iuuenalis:*

—— festinat ad illam,
Quam primam rupto prædam gustauerit ouo:

id est, *inquit,* ad venationem, vnde nutrita est. *Gallorum idiotismus idem habet.*

108. Solstitio.] *Æstiuum accipe. vt fere veteres, quoties* Brumale *non adijciebant.*

109. Momentis quædam.] *Temporum aut occasionum Valerius:* Dono autem ipsi gratiam magnitudo quidem sua, sed efficaciorem aliquanto opportunitas conciliat.

CAP. XIII. 110. Corinthij.] *In Plutarcho,* Megarenses *id fecisse leguntur.*

111. Herculis.] *Idem infra* VII. *cap.* III. Alexander, quem per Liberi Herculisque vestigia felix temeritas egit: *sed per prioris illius magis. Vide Senecam patrem Suasoria* I.

112. A pueritia.] *Ab anno* XVI. *scribunt militiæ & imperijs à patre admotum; si tamen ea Pueritia.*

113. Tam hostium.] *Sensus & vsus volebant,* tam amicorum quàm hostium: *sed ea metathesis nescio quomodo crebra, & penè assidua, nostro est. Exempla in Fabro* I. *Semestr.*

114. Timeri ob virus.] *Idem de Ira,* II. *cap.* XI. Nec hoc sapientis dici velim, quod feræ quoque telum est. timeri.

CAP. XIV. 115. Quibus libet datur.] *Cicero* II. *De offic.* Multi multa faciunt, temeritate quadam, sine iudicio vel modo, in omnes; vel repentino quodam impetu animi, quasi vento, incitati. quæ beneficia æque magna habenda non sunt, atque ea quæ iudicio, consideratè, constanterque delata sunt. *Adde finem huiusce Capitis.*

116. Stabularij.] *Diuersitoris,* πανδοχέως, *vt Glossæ explicant. Qui enim viantes ipsos, atque animalia eorum excipit, quia ibi stant & manent,* Stabularius. *Ipse locus,* Stabulum. *Apuleius;* Pretio mansionis stabulario

Senec.

persoluto *Festus*: Prosedas, meretrices Plautus appellat, quod ante stabula sedeant: *nempe hæc diuersoria & caupon.as, quod etiam hodie. Inde &* Prostibula: *nec ad pecuaria stabula referas.*

117. Dantis epulum.] *Nempe publicum. nam in priuato aliud est, & obligamur.*

118. Morbo suo.] *Neque olim, neque nunc probo, quidquid me vellicent. At enim* Morbus *vitium est, & inueteratus affectus, Stoica lingua. Scimus, & aliud me doceant: sed quid hic de vitio, sodes, nisi si mores, legesque in vitio? Nam ijs obtemperabant, qui epulum in Capitolio, vel in foro & publico dabant. Itaque inclinabam legere, neque muto,* moribus morem gessit. *Tamen quisque pro se: præimus, non trahimus.*

119. Imputari vulgaria?] *Abest,* vulgatia *libris: neque ego desiderem.*

120. Speret se.] *Putet, opinetur: vt sæpe huius sequentisque æui scriptores.*

121. Quemadmodum meretrix.] *Pulchrè. & sunt hæc ab Ennio, aut fallor. Ille quidem eadem:*

— quasi in choro pila.
Ludens, datatim dat se & communem facit.
Alium tenet, alij annutat, alij manus.
Est occupata, at alij peruellit pedem.
Alij dat annulum, * spectaculum : labris
Alium inuocat; cum alio cantat; attamen
Alij dat digito litteras.

> * *Ita reperi in v. cod. vulgo,* expectādū a labris.

Scitè, nec potest supra.

122. Introrsus referre.] *Et quod sequitur, arctare ac minuere.*

123. Quam nobis.] *Stoicis. nam Epicurei diuellebant, ad sua priuatim commoda quidque referentes.*

CAP. XV. 124. Nepotari.] *Nepotes imitari, profundere, dilapidare. Tertullianus:* Aristippus in purpura nepotatur. *Inde &* Nepotatus, *ipsa actio, Suetonio & Plinio.*

125. Supinis quidem.] *Expansis promptisque.*

126. Inscribere sibi.] *Se auctorem profiteri.*

127. Crispus Passienus.] *Qui Neroni vitricus, Agrippinæ alter maritus: amœni ingenij, orisque diserti. Vide nostra ad* xii. *Annal. Taciti.*

128. Diui Augusti.] *Considerati & prudentis Principis.*

129. Claudij.] *Fatui & mori.*

130. Sicut à Fort.] *Id est, sicut cæca illa Dea indignis dignisque sæpe dat, & mox eripit: ita censere de Claudio licebat, capere, sed mox fortasse capiendum.*

131. Nec debere.] *Nec pro ijs obligari.*

M. A. MVRETVS.

CAP. I. INTER varios.] *Magna hominum pars casu potius, quàm ratione aut consilio viuere videtur, & nullo certo fine sibi proposito, huc atque illuc vagari: Cum tamen & res ipsa clamet, & sapientissimi homines, Isocrates in epistola ad Iasonis liberos, Aristoteles libro primo ad Nicomachum, & alij iampridem monuerint, vitam plenam errorum ac perturbationum fore, nisi habeamus certum aliquid quò tendamus, & ad quod omnia dirigamus. Et hoc est, quod poëta satyricus exclamat:*

Est aliquid, quò tendis, & in quod dirigis arcum:
An passim sequeris coruos testaque lutoque?

Non igitur mirum est, vitam temere inconsulteque viuentium multis ac varijs erroribus agitari: quorum nullum nocentiorem esse ait Seneca, quàm quod beneficia neque dare scimus, neque accipere. Beneficiorum enim vicissitudine vita maximè continetur.

Ista enim perierant.] *Qui Latini sermonis periti intelligentesque sunt, quos quotidie pauciores esse quàm credideram, animaduerto, facile sentiunt, vocem* Ista *huic loco non conuenire. Vetus liber meus habet* Istum enim. *Lego,* Iam tum enim.

Nomina facturi.] *Pecuniam fœneraturi.*

Vasa.] *τὰ σκεύη. ita vocantur bona omnia quæ non sunt soli.*

Inquirimos.] *Melius in quibusdam veteribus libris,* anquirimus.

De quo queri reuera.] *Iampridem docui legendum.* decoquere vero.

Reddit enim beneficium qui libenter debet.] *id est, qui cum alia ratione gratiam referre non possit, voluntate saltem & confessione gratus est. Pertinet huc nobilis ille Ciceronis locus ex oratione pro Plancio:* Dissimilis est pecuniæ debitio & gratiæ. Nam qui pecuniam dissoluit, statim non habet id quod reddidit: qui autem debet, æs retinet alienum. Gratiam autem, & qui refert, habet: & qui habet, eo ipso quod habet, refert. *De quo disputantur quædam apud Agellium capite quarto libri primi.*

Multos experimur ingratos.] *Deprehendimus. cum tamen eius rei nulla in nobis culpa sit. Sed plures facimus ipsi.*

Exprobratores exactorésque.] *Beneficium autem qui sine causa exprobrat, quod beneficium fuerat, iniuriam facit: qui exigit, ostendit, non beneficium fuisse, sed creditum.*

Aliàs leues.] *Et sic ostendimus, nos, id quod fecimus, fecisse* [illegible].

Aliàs queruli.] *ἐπαίτιοι, μεμψίμοιροι, & statim quiritantes atque ingratum vocantes, si is qui nobis gratiam debet, vllam vel leuissimam bene de nobis merendi occasionem prætermiserit.*

Aut leuiter rogari, aut semel?] *Vetus autem dictum est nihil carius emi, quàm quod precibus emendum est.*

Suspicatus est.] *Eleganter in hoc hominum genus Martialis:*

Durum est Sexte negare cum rogeris:
Quanto durius antequam rogeris?

Aut distulit, aut timide negauit.] *Legendum è libro vetere.* Aut distulit, id est timidè negauit. *Etenim qui differt,*

differt, genere quodam negat, sed apertè negare non audet. Sæpe autem ingenui homines apertè ac simpliciter negãtem facilius ferent. Martialis:

Mutua te centum sestertia Phœbe rogaui,
Cum mihi dixisses: Exigis ergo nihil.
Inquiris, dubitas, cunctaris: méque diebus
Téque decem crucias. Iam, rogo, Phœbe nega.
idem:
Primum est, vt præstes, si quid te Cinna rogabo:
Illud deinde sequens, vt cito Cinna neges.
Diligo præstantem: non odi Cinna negantem.
Sed tu nec præstas, nec cito Cinna negas.

A nolente.] *Legendum,* à neglegente.

Ab hac tam effusa liberalitate.] *Liber vetus,* benignitate.

Cunctanterque illos ipsos.] *Ineptus aliquis locum hunc de industria deprauarit necesse est. Rectissimè enim erat in alijs,* Et cuncta, interque illa ipsos.

Quibus turpe est.] *Emenda ex vetere libro,* Quibus ita demum turpe est non reddere, si & licet.

Ipsosque qui non fuisse mallent, esse patitur.] *Puto, sublata negatione, legendum,* Ipsosque qui fuisse mallent. *Fuisse autem est, amplius non esse, periisse: vt in illo,* fuimus Troes, fuit Ilium. *& in illo Plautino,* Ita tibi penè fuit Phronesium. *Sic quos significare volebant mortuos, vixisse dicebant.*

Tunc est virtus.] *Alij,* Nunc est virtus. *quod non damno. Meus liber vetus habet,* Hæc est virtus.

Qui beneficium non reddit, non magis peccat, quàm qui non dat citius.] *Vox* citius *redũdat, & sententiam corrumpit. Neque enim hîc de beneficio citius aut serius dando, sed simpliciter de dando reddendoque agitur. Aut igitur delenda est, aut quod magis puto, pro* citius *legendum* Attius: *Vt duos versus, quos statim subijcit, Attij esse intelligamus.*

In priore versu.] *Aristoteles libro primo Rhetoricorum de sententiarum vsu disputans, tradit, nobiles & vulgo celebratas sententias interdum euertendas & confutandas esse: quod veteres & sæpe & eleganter factitarunt: nostra ætas, vt alia, ita hoc quoque vel exercitationis vel ornamenti genus neglexit: postquam, vt bene viuendi, sic bene dicendi præcepta tenere quàm exercere malumus. Sic Cicero reprehendit versum illum Euripidis, quo vitam humanam fortuna, non sapientia regi dixerat: sic præceptum Biantis, vt ita amaremus, tanquam osuri: ita odissemus, tanquam amaturi. Sic Sophocles principio Trachiniarum illam Solonis sententiam, non posse ante mortem cuiusque de felicitate aut infelicitate ipsius liquido iudicari. Sic Plutarchus illam Epicuri, ita viuendum esse sapienti, vt lateret: aliasque permultas. Sic Seneca plurimas: vt hoc loco versus, vt mea quidem opinio fert, Attij, qui tamen ad beneficentiam cohortari videbantur.* II.

Illud enim.] *Legendum ex vetere libro,* Illud etiam.

Tantum eroga.] *Ex eodem,* Tantum eroga tu: *vnde alij fecerant,* erogatur.

Creditorem appellat.] *Iampridem monui, capite primo libri duodecimi Variarum lectionum, legendum hîc* debitorem. *neque cuiquam dubium puto esse, quin ita legendum sit.*

Alioqui formam.] *Liber vetus.* Alioquin in formam. *quæ recta scriptura est.*

Salutaribus.] *Idem liber,* salubribus. *Sed hæc, quæ neque de sententia, neque de orationis elegantia quidquam mutant, multa me de industria omissurum esse profiteor. Persequantur hæc, qui grandes libros conscribere amant. Ego mea omnia cuperem in vnam paginam posse concludere.*

Memoriam suam fugiens.] *Idem liber,* memoriam tui. III.

Virgines.] *Alia olim ratione iocans dixi, apud quendam, qui nemini vnquam gratiam reddebat, verè virgines esse gratias: nihil enim parere.*

Παρθένοι αἱ παρὰ σοὶ χάριτες· τίκτουσι γὰρ οὐδέν.
Αὐτὰρ ἐγὼ στέργω τὰς ἀγάμους χάριτας.

Et spissis prodeant.] *Legendum,* Et spissis auro Phrygianis prodeant: *monui pridem capite 1. libri 12. Variarum lectionum.*

Non quia beneficia ratio commendat vel oratio.] *Legendum,* Non quia beneficia oratio commendat. *cetera delenda. Error natus aut ex varietate scripturæ, aut ex hæsitantia librarij. Consimilia multa indicaui capite 16. lib. 15. Variar. lectionum.*

Si aliquid in censum detulerunt.] *Lege,* si aliud quid. *Deferre autem in censum, idem est, quod deducere in censum, apud iuris auctores, l. 64. D. de adquir. rer. dominio.*

Et magnum ipsis certamen.] *Pro* ipsis, *liber vetus habet* ipsi. *Mutandus ordo litterarum, vt legamus* sibi. IV.

Ad hanc honestissimam contentionem.] *Respexerit fortasse ad illud Hesiodi,* ἀγαθὴ δ' ἔρις ἥδε βροτοῖσιν.

Parum se gratè.] *Vide quæ scripsi libro 12. Var. lectionum.*

Beneficiorum nouas tabulas.] *Vt quicumque beneficia quamlibet magna ac multa acceperunt, nihil debere se putent.*

Hoc primum nobis esse discendum.] *Totum illud,* nobis esse discendum, *delendum videtur. In alijs* dicendum, *æquè male.* V.

Non potest beneficium manu tangi, sed animo geritur.] *Lege,* Non potest beneficium manu tangi, animo cernitur.

Amisso eo per quod datum est.] *Articulus* per *abest à vetere libro.*

Farre ac fitilla.] *Ita legendum, non, vt ante me,* farre ac fictili; *docui iampridem in Varijs lectionibus, & extitit tamen postea vnus ex istis, qui, vt scurra olim fana, ita ipsi aliena scripta ventris causa circumeunt, qui hoc sublegere sibique vindicare voluerit. Mirabilem & miserabilem animi & paruitatem & prauitatem.* VI.

Æschines pauper auditor.] *Cuius pater botulis & isitijs faciendis victitaret.* VIII.

IX. Non quanta quæque sunt.] *Lege*, Non quanti quæque sint.

Coniugibus alienis.] *Non est dubium, quin hoc loco multa desint. Neque scriptor vllus est, in quo plures ac fœdiores lacunæ, quàm in Seneca, reperiantur. Origo mali hæc fuit. Describebatur fere ab hominibus pijs & religiosis, qui ad populum sacras conciones habebant: ad quas magno eis vsui erat, propter sententias crebras, acutas, efficaces, & magnam partem cum religione nostra congruentes. Vt autem alijs grauioribus studijs occupati, describebant non totos semper libros, sed excerpta potius quædam, quæ ita continuabant inter se, ac si apud ipsum quoque Senecam continuata legerentur: cum tamen multa sæpe omissa essent. Hoc ego ex multorum vetustorum Senecæ codicum inter se collatione ita manifestò deprehendi, vt liquidò confirmare posse videar.*

In cella prostare.] *Vehebantur enim per vrbem ita tenuibus ac pellucidis vestibus indutæ, vt prope tota paterent. Horatius:* Cois tibi cernere pene est. Vt nudam.

Ancillariolum.] *Ancillarum amoribus deditum. Sic apud Martialem* mulier infantaria, *quæ delectatur infantibus;* Et quod mireris magis, infantaria non est. *Tale est apud Capitolinum*, mulierarius. *apud Martialem* mulier lecticariola, *quæ seruis lecticarijs faciebat copiam sui.*

In consensu.] *Alij libri*, concessu.

Iam rapta spargere.] *Ouidius:*

> Quærere vt absumant, absumpta requirere certant.
> Atque ipsæ vitijs sunt alimenta vices.

X. Habebitur aliquando ebrietati honor.] *Hoc quidem iam imperante Tiberio contigerat: de quo Suetonius:* Postea princeps in ipsa publicorũ morum correctione cum Pomponio Flacco & L. Pisone noctem continuumque biduum epulando potandóque consumpsit: quorum alteri Syriam prouinciã, alteri præfecturam vrbis confestim detulit, codicillis quoque iucundissimos & omnium horarum amicos professus. *& paulo post:* Ignotissimum quæsturæ candidatum nobilissimis antepoluit, ob epotam in conuiuio, propinante se, vini amphoram.

XII. Post rem manet.] *Antea ineptè legebatur*, Post remanet. *Sed ego talia emendanda puto, ostentanda non puto. Pusilli animi est tanta in his rebus ἀκριβολογία.*

XIII. Corinthij.] *Memoriæ lapsus. Non enim hoc de Corinthijs, sed de Megarensibus proditum est, & ita legitur in excerptis quibusdam è Plutarcho:* ὥς φασιν Ἀλεξάνδρῳ πολιτείαν Μεγαρεῖς ἐψηφίσαντο· τοῦ δὲ εἰς γέλωτα θεμένου τὴν σπουδὴν αὐτῶν, εἶπον ἐκεῖνοι, ὅτι μόνῳ πρότερον τὴν πολιτείαν Ἡρακλεῖ, καὶ μετ' ἐκεῖνον αὐτῷ ἐψηφίσαντο· ὁ δὲ θαυμάσας ἐδέξατο, τὸ τίμιον ἐν τῷ σπανίῳ τιθέμενος.

XIV. Etiam inimicum.] *Ita mutare ausus sum in ambigua veteris libri scriptura: cum antea legeretur* inimicum.

Morbo suo morem gessit.] *Integer locus est: quem tamen quidam, emendandi specie, per ipsum non stetit, quin deprauaret. Morbos vocabant vitiosas animi affectiones Catullus:*

> Quodcunque agit, renidet. hunc habet morbum.

Vide quæ scripsi capite secundo libri 12. Variar. lect.

FER. PINCIANVS.

CAP. I. LVCII Annæi Senecæ ad Ebutium Liberalem, &c.] *Docuimus in Plinianis annotationibus scribendum esse* Annæi *per diphtongum in penultima, ex auctoritate Terentiani Grammatici:* Annæus Seneca, & Pomponius ante secundus.

Sibi enim quisque debet, quod à nesciente accepit.] *Beneficium posse à nesciente dari, negat libro sexto Seneca, adiecta ratione. Item libro nono Controuersiarum:* Beneficium, *inquit*, est, quod totum eius causa præstatur, in quem confertur. *Proinde Probo lectionem quorundam codicum, qui non legunt hic* nesciente, *sed* negligente. *Quam videntur confirmare verba statim ante præcedentia,* & ideo non est negligenter dandum. *Et infra lib. 2.* nam qui negligens est in accipiendo, quum omne beneficium recens placeat, quid faciet quum prima eius voluptas refrixit? *Videtur appellare Seneca negligenter dare aut accipere beneficium, non alacri & læto animo vtrumque facere.*

Vtuntur natura sua, & cuncta, interque illos ipsos munerum suorum malos interpretes iuuant.] *Scribendum reor.* Vtuntur natura sua. Cunctanturque. Illos ipsos munerum suorum, &c.

Quibus torpe est non reddere. Scilicet quàm multi indigni sunt luce.] *Scribe*, quibus turpe est non reddere si licet. Quam multi indigni sunt luce, *ex vetere lectione.*

Qui beneficium non reddit, non magis peccat, quàm qui non dat citius.] *Castigo* Qui beneficium non reddit, magis peccat. Qui non dat, citius. *Nam in exemplaribus diui Francisci Salmanticensis & publicæ eius vrbis Academiæ secunda negatio* non *desideratur omnino. Præter quam putamus nos particulam* quam *remouendam, vt sensus fiat perspicuus & tanto auctore dignus.*

II. Tantum erogatur.] *Verior quorumdam codicum lectio* Tantum eroga.

III. Sed vtrumlibet ex istis iudicauerim.] *Corrige*, sed vtrumlibet ex istis iudica verum, *ex correctissimo exemplari cœnobij diuorum Facundi & Primitiui.*

Æglen maximam natu appellauerit.] *Castiga* appellauit, *ex vetere lectione.*

Prout cuique visum est conuenire, deflectit.] *Verbum* conuenire *superuacaneum est, ex exemplari Facundi & Primitiui.*

Pasithoan appellauit.] *Scribendum* Pasithean, *non* Pasithoan: *ex Homero quartodecimo Iliados, & vetere lectione.*

Non quia beneficia ratio commendat, vel oratio.] *Postrema duo verba* vel oratio, *aduentitia putamus, ab aliquo studioso in margine libri sui scripta, adnotante sic in alijs exemplaribus haberi, postea per incuriam librariorum in contextum relata. Cuiusmodi vitia non pauca tum in alijs, tum in hoc præcipuè autore admissa sunt, negocium non mediocre eius studiosis exhibentia.*

Nam

Nam prætet ista quę Hecaton scripsit.] *Vetus lectio* transcribit *agnoscit*, *non* scribit. *Hecatonis autem testimonio sępe aliàs Seneca vtitur, & plerique alij autores, vt dubitandum non sit de integritate eius dictionis.* v.

Debere enim dicit se.] *Est scriptus codex, in quo non habetur* dicit, *sed* putat.

Amisso eo per quod datum est.] *Particula* per *superfluit, si veteri lectioni credimus. quod confirmant verba sequentia:* Manet etiam sine illis, quod in illos datum est. *vbi etiam corrigendum arbitramur,* quod in illis datum est.

Quid habet per se corona pretiosum?] *Exemplar diui Francisci* speciosum *legit, non* preciosum, *& vt sentio, rectius. Indicant id verba paulo ante præcedentia,* vt alicobi sit species rei, alicubi ipsa res. vi.

Itaque boni etiam farre ac fictili religiosi sunt.] *Nullus ex scriptis codicibus*, fictili *agnoscit, sed partim* ficiola, *partim* ficilla. *Exemplar Facundi & Primatini minus deprauate;* fitilla. *Castigo,* ftitilla. *Genus id erat pultis sacrificijs familiare.*

Alcibiadis parem diuitijs animum.] *Legendum puto,* Alcibiadē pari diuitijs animo. *Vel sic:* Alcibiadis compara diuitijs animum.] viii.

Qui se precium sui fecit.] *Vetus lectio:* Pretium sui se fecit.

Difficilem aditum præbet.] *Quædam scripta exēplaria addunt negationem,* non difficilē aditum præbet.

Spesque improbas nihil se adiuturis verbis fouet.] *Castiga*, Spesque improbas nihil re adiuturus verbis fouet: *ex eisdem.* ix.

At eius peior est opinio, qui lingua asper.] *Sunt codices qui legunt,* At peior opinio: si lingua asper, *Scribendum existimo,* At peior opinor, qui lingua asper.

Nec clam, sed aperte quidem ludibrio habitis.] *Scribendum per transpositionem verbi* quidem: nec clam quidem, sed aperte ludibrio habitis: *ex scripta lectione.*

Inhumanus ac maliuolus.] *Eadem.* inurbanus, mali moris.

Indecentissimum sponsaliorum genus est.] *Corrigendum reor*, Hinc decentissimum sponsaliorum genus est: *vel sic,* Inde decentissimum sponsaliorum genus est.

Nisi qui abduxit iam raptam. Agros spargere, auaritiam recolligere certant.] *Vetusta lectio,* nisi qui abduxit. Iam rapta spargere, Sparsa erant, agri auaritia recolligere certant. *Vt possit forte* pari, *non* agri, *scribi. Cæterum hunc locum, sicuti pleraque alia huius operis, in medium relinquemus, vt ingeniosus lector pro captu ingenij sui aut emendet, aut in meliore statu reponat.*

Præ se ferens animi deformitatem.] *Scribe,* corpore præ se ferens animi deformitatem, *ex eadem.* x.

Sine vllo meo incommodo.] *Veteres codices non agnoscunt verbum* incommodo: *sed partim legunt*, sine vllo meo: *partim* sine vllo meò merito.

Iam cætera ex abundanti veniunt.] *Particula* Iam *in nonnullis exemplaribus desideratur: & pro verbo* sequemur, *quod mox paulo habetur* videamus *legunt*, *non* sequemur. xi.

Vt totiens nobiscum sit, quotiens cum illo sit.] *Scribe* vt totiens nobiscum, quotiens cum illo sit, *ex vetere lectione.*

Eo quidem magis duratura quæramus.] *In quibusdam codicibus* Eoque magis duratura quæramus. *In exemplari meo domestico, Gallicana manu scripto*, Et eo quidem magis, &c. xii.

Apud paucos post remanet gratia.] *Castigandum putamus contra omnia exemplaria*, Apud paucos post rem manet gratia.

Sic in beneficio sensus communis.] *Lege* Sit. *non* Sic.

Tempus, locum obseruet, personas.] *Præpostere locatæ dictiones, Lege,* Tempus, locum, personas obseruet: *ex codice cœnobij D. Francisci Salmanticensis antiquissimo & emendatissimo ac plane venerandæ fidei.*

Vbi illa defecerant.] *Fideliorem lectionem ducimus,* Vbi illi defecerant: *hoc est, Hercules, & Liber.* xiii.

Nulli gratum est.] *Quædam exemplaria,* nulli datum est. xiiii.

Morbo suo morem gessit.] *In quibusdam codicibus,* Minime. morbo suo morem gessit.

Illa enim in quantumlibet exeat.] *Omnis antiqua lectio*: Illa vero in quantumlibet exeat.

Ille accepit, quum rogasset; ego, quum rogarer.] *Quædam exemplaria,* Ille accepit, quum rogasset: ego, quum non rogarem. *Alia,* Ille accepit quum rogasset, ego non rogaui.

Næ perperam monitiones nostras exaudi.] *Exemplar Academiæ Salmanticensis,* Ne perperam monitiones nostras exaudiat.

Non quod quilibet casus.] *Dictio* quod *expungenda ex vetere lectione. Alioqui legendum erat inuerso ordine* quod non quilibet casus. xv.

Et quorumdam beneficium male quàm iudiciom.] *Coniunctio* & *delenda est, ex eadem.*

Quid ergo ista inter se mixta diuidimus?] *Distincte scribendum,* Quid ergo? ista inter se, &c.

ERASMVS ROTERODAMVS.

NVllum perdit.] Sensus obscurior est. potest enim accipi: Nullum beneficium perit: quia qui putat aliquod periisse, is computauerat, & iam non erat beneficium. Potest & sic intelligi. Qui perdidit, hoc ipsum computauerat, aliqua peritura. Veluti qui sementem facit, non qoeritur se perdere aliquot grana, qoum hoc non expectarit, vt omnia prouenirent. Liber manu descriptus habebat, *Nullum perdit, qui perdi, non computauerat.* Atque hoius lectionis erit arguta sententia, si tollas verbum *perdit*: *Nullum perdit qui non computauerat.* Hoc enim perdimus, quod decedit rationi nostræ, at beneficia non supputantur. Aut si tollas particulam *non*: *Nullum perdit qui perdi computauerat*, hoc est, qui hoc ipsum computauerat, quædam peritura. Sed prior sensus mihi magis arridet. Non dubitem affirmare, quamlibet reclamantibus exemplaribus, *redit* à Seneca fuisse scriptum, non *reddet*. Nam fructus proprie redire dicitur: vnde & reditus dicti, census annui. CAP. II.

III. *Græcis mancipatus.*] Editiones superiores habebant, *Gratijs mancipatus.* quæ lectio fuerat vtcunque tolerabilis, si quemadmodum codex manu descriptus habebat legamus *emancipatus*: quasi dicat alienus à Gratijs. Sed arbitror germanam esse lectionem, *mancipatus Græcis*, siue *Grayis*, pro addictus Græcis: vt quicquid ab illis proditũ fuerit, miretur. Siquidẽ hæc veterum Græcorum commenta sunt, quæ Seneca contemnit, sed petulantius quam pro merito. Quid enim erat hic, quod existimaret tot fabulis exagitandum? nisi forte totam poësin putat irridendam, quæ philosophiæ dogmata fabularum inuolucris iuuenum animis commendauit. Hunc ineptum, & carpendi libidinem, ne dicam petulantiam, eruditi notarunt in hoc scriptore.

Et spissis, aut phiseanis prodeant.] Sic habebant priores editiones. *Aut phissianis*, è spatio marginis suspicor in contextum fuisse relatum: quod nimium crebro factũ in auctoribus comperi. Codex manu descriptus habebat *spissatis*: quod mihi magis probatur. Allusit enim ad id quod paulo ãte dixerat de pellucidis tunicis ac solutis. Solutis enim opponit præcinctas, & pellucidis spissatas. Quod enim spissatum est, minime pellucet. Notat opinor vestes, quæ pilis extantibus hirsutæ sunt: aut hoc genus, quod nunc vulgo dicunt *vilites*, quo lanæ per se coactæ vestem faciunt, & si addatur acetum, ferro resistunt, imo etiam ignibus. Meminit Plinius libro octauo, capite quadragesimo octauo. Vidimus & ipsi pueri, vestes floccis, aut pannis multiplicatis spissatas in vsu fuisse. Erant qui haberent *phyxianas*.

Late patentis patrimonij.] Superiores editiones habebant, *Late patentis matrimonij.* Verum id reclamantibus licet exemplaribus, mutare non dubitauimus. Scribam fefellit paulo ante facta matris mẽtio. At Seneca respexit ad Eurynomen, quæ à spatiosis pascuis dicta est Græcis, quasi Latine dicas latipascuam. Vocem autem Græcam velut interpretans Seneca, *Late*, inquit, *patentis*. Olim autẽ diuitiæ potissimum in pecoribus erant: & facultates patrimonium dicimus, matrimonium non dicimus.

Et cuicunque nomen non potest reddere imponit.] Hic aliquis velut interpretans adiecerat hæc verba, *aliud loco nominis proprij.* Ea velut adulterina expunximus, maxime quod non habeantur in codice manu descripto, & officiunt argutiæ sensus. Reddit nomen, qui meminit, ac pronunciat impositum, qui nouum fingit.

IIII. *Putemus certe parum ingerere sacrilegium.*] Si diuinare licet, forte scriptum erat à Seneca, *vt putemus contra partem graue sacrilegium, si tam, &c.* Quæ diuinatio mihi potissimum arridet, vt pote quæ non multum recedit a scripturæ prioris vestigijs, & sensum habet argutum: *certe* vertitur in *contra*, *parum* in *patrem*, siue *parentem*, & *ingerere* in *grauem*, nisi mauis *ingeri*. Et enim qui volunt Charitas esse filias Iouis,

XV. putant graue sacrilegium etiam in partem committi, si filiabus fiat iniuria.

Veto liberalitatem tecum potiri.] Sic habebat prior editio. E vestigijs tamen vetusti codicis restituimus *nepotari*, a nepote dicto verbo, quemadmodum ab helluone dicimus helluari, a iuuene iuuenari: sentit autem, beneficium non esse dandum ei qui nequiter profusurus sit quod dederis.

IOANNES OPSOPOEVS.

CAP. I. L. Annæi Senecæ ad Æbucium.] Scribendum, ÆBVTIVM. sic enim lapides, & Græci Αἰβούτιος. In angusto vero comprehensus.] Manuscriptus codex Cl. Puteani, *compressus*, prisco more scribendi pro *comprensus*. sic CESS. pro *Censoribus*, COSS. pro *Consulibus*. Tibullus libro II. *Oscula compressis auribus eripiet*, pro *Comprensis*, vt annotat doctissimus Scaliger.

III. Inueniam alium Poëtam, &c.] Turnebus Aduersariorum libro XXIIII. cap. XIX. Seneca. scribit. *Inueniam alium poëtam apud quem præcingantur, & Spissis aut phryxianis prodeant.* sunt autem phryxianæ vestes, quæ phryxæi velleris crispos & eminentes villos imitantur. Franc. Modius in Nouantiquis lectionibus, epist. XXIX. Primo libro de Beneficijs. vulgo ista leguntur: *Inueniã aliũ poëtã, apud quem præcingantur, & spissis prodeant.* optime: si libri veteres in hanc lectionẽ consentirent: sed & Erasmus quoque scriptum reliquit, in omnibus quos ipse viderit, aut *Spissis phissianis*, aut certe *Phryxianis*, perscriptum extare: & ipse mihi testis sum non aliter in m. s. membranaceo codice, quo ab abbate S. Stephani Vuirzeburgi vsus sum, reperiri. considerandum igitur an forte legi debeat: *Inueniam aliũ poetam apud quem præcingantur, & spissu Phrygianis* (seu, quod malim, vt diuersa sint tunicarum genera, *Phrygianis ve*) *prodeant.* acupictæ sanè vestes & murice auroque intertextæ, quales erant Phrygianæ, mire huc conueniunt. Vt autem *spissu* & *Phrygianis* absolute dixit, subintelligendo τῷ *tunicis*: sic apud Trogi abbreuiatorem *lugubribus* quoque per se positum inuenias. Idem epist. CXXXIII. Me iudice Turnebus recte *Phryxianis* illud in m. ss. libris à nobis quoque repertum amplectitur, addito quid & vnde sint *Phryxianæ*.

Quia late patentis Matrimonij sit.] Quædam editiones habebant *Patrimonij* non rectè Rescribendum est *matrimonij*, vt in veteribus editionibus habetur. Iurisconsultissimus Cuiacius in notis ad lib. II. Institutionum Dn. Iustiniani: Patrimonia, bona paterna significat: matrimonium, bona materna. Seneca lib. I. de Beneficijs, cap. III. *quia latè patentis matrimonij sit*, &c. qui tamen locus ab Erasmo deprauatus. nam & apud Sueton. Tranquillum & Val. Maximum ita matrimonium accipi alij quidã adnotarunt, & D. Augustinus serm. CLXXXV. *Ibant*, inquit, *ad passiones obliuiscentes patrimonia & matrimonia sua.* Sic in glossis *fratrimonium* pro bonis fraternis. Hactenus Cuiacius.

Si aliud quid incensum detulerunt:] Superiorum editionum lectio est, *si aliquid in sensum detulerunt.* Doctissimus Nicotius probat, *si aliquid insulsum detulerunt.* quod Herodianus initio librorum suorum simile quid de historicis referat his verbis: Ἐπεμελήθησαν φράσεως τε καὶ εὐφωνίας, θαῤῥοῦντες, ὡς εἴ τι καὶ μυθῶδες λέγοιεν, τὸ μὲν ἡδὺ τῆς ἀκροάσεως αὐτοὶ καρπώσονται, τὸ δ᾽ ἀκριβὲς τῆς ἐξετάσεως οὐκ ἐλεγχθήσονται, Mureti lectio, *si aliud quid in sensum detulerunt*, confirmatur simili phrasi epistolæ XCV. *Hæc omnia æstimatorem desiderant, quanti quidque in censum deferendum sit.*

Quæ à proximis accipiuntur.] Modius epist.xxix. Membranæ, *quæ proximis accipiuntur*, referunt. ego putabam legendum, *quæ pro xenijs accipiuntur*. moris certe fuisse, vt xenia quæ prioribus tẽporibus prę- V.
cio non ita cara erant, posterioribus maxima & tenuiores plane exhaurientia mitterẽtur, ex historiis passim constat. Hæc Modius. at Puteani codex, scriptus diserte præfert, *quæ à proximis accipiuntur*, vulgatis editionibus congruenter.

Itaque boni etiam farre ac fitillâ religiosi sunt.] Modius epist. eadem: *Itaque boni etiã farre ac fictili religiosi sunt*, &c. non ambigo, quin vera sit hæc lectio, cum Cicero primo paradoxon & alij alibi ita lo- VI.
cuti sint: sed tamen celandum non putaui in membranis diserte *friuolis* pro *fictili* exstare: vnde quod proximum est, *friuolis* faciebam, quæ Festo vasa fictilia quassa sunt, & à I.C. quoque pro tenuissima & vilissima supellectili poni videntur in leg. solutum ff. de pig. actione. cum ait: *Non enim credibile est hoc conuenisse, vt ad vniuersam pensionem insulæ, friuola mea teneantur.* quid quod Satyricus quoque his ea quæ Græcis χύθρεια sunt, intellexisse videtur, ibi: *iam friuola transfert Vcalegen* & alibi: *Et ne teneam, Romanorum omnia regum Friuola.* Et epist. cxxxiii. Eo loco, quo editiones pręterunt, *Itaque boni etiam farre ac fictili religiosi sunt*: quod *friuolis* pro *fictili* in membranis quibusdam reperissem, forte an scribendum conieci, *farre ac friuolis religiosi sunt.* Et mox: Pro meo quoque placeat Mureti *fitilla*, Arnobij præsertim scriptoris doctissimi locis duobus testimonio inter pultes sacras, queis res diuina fieret, olim in vsu, nisi eò inclinarem, vt, Ciceronis potissimũ simili loquendi genere permotus, vulgatam lectionẽ retinẽdam censerem. Hæc Modius. At vulgatam lectionem *fictili*, nullus scriptorum codicum agnoscit, lectio Mureti *fit illa* propius ab iis est. sic enim potius quàm fritilla, vt volunt Pincianus & Scaliger à *θυτ*, θύειν, deriuans, scribendum præter Arnobium docet Plinius nat. hist. lib. xvii. cap. viii. *Et hodie* (ait) *sacra prisca atque natalium pulte fitilla conficiuntur.*

Et omnem iuuenum opulentorum munificentiam.] Hanc Lectionem confirmat Puteani codex, M.S. Quædam editiones habent. *Et omnium iuuenum opulentorum munificentiam.*

Ac maleuolus.] mauult doctissimus Lipsius Elect. 1. cap. xix. ex suo veteri, *& mali moris.*

Iam rapta spargere, sparsa pari auaritia recolligere certant. Hęc verba è Romana editione exclusa, in nostra IX.
iterum recepimus: quia in omnibus tam impressis quàm scriptis libris, licet mendosa, leguntur. Modius epist. xxix. ait se inuenisse in suo m.s. *Iam rapta spargere, rapta erant, agri auaritia recolligere certant. Nihil* &c. ex quibus putat fieri posse. *Iam rapta spargere: sparsa pari auaritia recolligere: nihil pensi habere*, &c. Similis periodus est apud Sallustium. Senecę verbis turbandis fuit in primis verbum *certant*. quod ego huc manasse mihi persuadeo ex versu illo tritissimo.

Quærere vt absumant, absumpta requirere certant.

ad marginem forte huius loci ab aliquo studioso, vt fit, adscripto. Hæc ille.

Tam hostium pernicies quam amicorum.] P. Faber Semestrium lib. 1. cap. xxiii. vbi de naturali & artificioso vocabulorum *tam* & *quàm* ordine: Seneca, *Tam hostium pernicies quàm amicorum*, ait pro *Tam amicorum pernicies quàm hostium.* quippe cum apud Iulianum Imperatorem ita Iulius Cęsar de ipso Alexandro loquatur: ὁ δὲ πρὸς τοὺς πολεμίους ὁ δὲ τῶν φίλων ἀπέχετο.

Morbo suo morem gessit.] Lipsius Electorum lib. 1. cap. x. Quare hic de morbo: Non paulo melius & acutius legeris. *Moribus morem gessit.* atque ita spondeo Senecam scripsisse. Malim etiam scribi, *m illum etiam inimicum*, non *inimicum* Sic ille: posterius quidem bene, non item prius. nam vulgata scriptu- XIV.
ra firmatur m.ss. consensu, & modo loquendi Senecę familiari. Epist. lxxix. *Non est autem, quod istam curam imputes mihi: morbo enim tuo daturus eras*, &c. Lib. 1. Nat. quæst. ca. xvi. *Inueniam quemadmodum morbo meo imponam & satisfaciam.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

Ex Cap. I.

I*Sta enim perierunt cum darentur.*] *Statim enim* non inuenuste posset reponi, vt, *statim*, opponatur præcedenti vocabulo *scro*. Grut.

Sed nomina facturi.] De nominibus, hoc est fœneratitijs cautionibus, vide Brissonium lib. 2. de verb. signific. & lib. 6. de formulis. Item Gul. Fornerium, ad l. 6. de verb. sign.

Id enim genus huius crediti est.] Vide Gruterum lib. 6. Suspicionum. cap. 11.

Ad liberandum fidem facultatibus.] Stephanus Epist. 10. ad Dalech. *facultate* legi mallet, quod absurdum sit cogitare Senecam de opibus loqui, cum plurima sint beneficia, quæ vt, qui accipit, nihil eorum accipit quæ opes vocantur, ita qui reddit, nihil tale reddit.

Aut fatigatus, vt m.c. dedit?] Iubet me nescio quæ illex libido reponere, *cedit*, & si publicæ lectioni omnia faueant manu exarata exempl. Grut.

Sibi enim quisque debet quod à nolente accepit.] vet. codex *quod à necessitate acc.*

Quam multi indigni luce sunt? & tamen dies oritur.] adde ex veteri cod. doctissimi viri Fr. Iureti, *tamen his dies oritur.*

Non fructum beneficiorum sequi, sed ipsa.] v. c. *sed tempora.*

Tunc est virtus.] v. c. *hinc est virtus.*

Ex Cap. II.

Nullius rei, minime beneficiorum honesta largitio est.] Nihil mutemus. nam frequentissimum est huic nostro coniungere duo negatiua. Grut.

Si reddet aliquid lucrum est, si non reddet, damnum non est.] Gruterus *si redit*, item, *si non redit*, legendum putat, & originem mendi venisse ex autographo quodam litteris Longobardicis scripto, quibus littera E, sæpe supplet vicem, I, vt & alij codices antiqui scribere consuerunt.

Creditorem appellat.] Gruterus vocem, *creditorem*, expungit, & quid sit appellare docet in fine lib. 3. cap. 7. de benef.

Expensum ferre.] v. c. *referre.*

EX CAP. III.

Manibus implexis.] Denodo Gratiarum ad hunc locum egregia quædam habet Adr. Turnebus lib. 19. c. 29. & lib. 36. c. 11. Aduersariorum.

Si rohæsit.] Scribatur, cohæret. nam in Naz codice est, cohærit, quod alij ceperunt pro cohæsit, cum tamen R. & S. Longobardica scriptura non distinguatur, & I. ac E. promiscua sit vsurpatio. Grut.

Nihil esse alligati decet, nec astricti.] v. c. *nec ascripti*, quomodo loquetur infra lib. 3. de benef. cap. 20. *Corpora obnoxia sunt & ascripta dominis.*

Vsque eo Gratus mācipatus.] Placet lectio v. c. *Gratijs mancipatus.* Sane Erasm. etiam fassus est se reperisse in suis m. ss. *Gratijs emancipatus*, quod ille interpretatus est, à Gratijs alienus. Sed mutasset sententiam si cogitasset vocem *emancipatus* idem prorsus valere ac *mancipatus*, seu addictus. Ipsemet Sen. Epist. 45. *Non enim me cuiquam emancipaui* ita enim inueni in vetusto libro. Alij auctores ea voce pari sensu vtuntur. Hor. Epod. od. 9. *emancipatus fœminæ.* & Symmachus lib. 1. Epist. 12. *Totum me inquies emancipauit sibi cura Pratorij*. sic enim ibi v. c. quare iam reponatur ea dictio. Iuretus.

Mediam Euphrosynem.] v. c. *Euphrosynam*, quod probari debet. veteres enim similia nomina efferre solebant, vt *Circam, Dircam, Penelopam, Pasiphaam*, pro quo vulgo passim Circem, Dircem &c. qua de re alibi dictum est fide & auctoritate m. ss. codicum. Iuretus.

In matrimonium produxit vt scias illas Vestales non esse virgines.] Locus hic facessit negotium nonnullis: mihi arridet scriptura v. c. *& in matrimonio produxit, vt scias illas non esse virgines Vest.* De hac locutione *in matrimonio produxit*, dicetur infra. Iuretus.

Fr. Iuretus, *& spinis anphrisianis prodeant.*] reperisse asserit in v. c. illique videri particulam, *an*, separari debere, vt idem valeat quod istæ, aut, vel, siue, quomodo non semel vsurpatus à priscis scriptoribus, vt in tit. Valentiniani Nouella, *De homicidio casu, an voluntate facto.* Itaque quod in quibusdam libris legitur *aut phrixianis*, arbitratur à glosa fluxisse, vt & alia multa.

Et spissis auro Phrygianis prodeant.] *spissis aut Phryxianis* magis arridet. Et quidem Phrixianæ vestes sunt quæ Phryxæi velleris crispos & eminentes villos imitantur, Sic Plin. lib. 8. cap. 48. *togas rasas Phryxianasque.*

Nomenclator.] sic appellatur qui nomina fere singulorum tenet, eaque pro re nata domino suggerit. De officio eius plura scies si conferas Senecæ loca quæ sunt lib. 6. c. 33. de benef. Epist. 19. & 27. l. de tranq. vitæ c. 12. Consule præterea de hoc genere hominum Philippum Beroaldum ad Suetonium in Augusto c. 19. & Carolum Sigonium lib. 2. de iudicijs cap. 30.

Aliud quid in censum detulerunt.] Pete intellectum à L. 64. ff. de acq. rer. dom. à Sigonio l. 1. c. 14. de ant. iure ciuium Rom. & Pamelio ad lib. Tertulliani de præscript. adu. Hæretic. c. 32.

EX CAP. IIII.

Beneficiorum nouas tabulas.] Lux fiet huic loco ab Epist. 81. *Animus sapientis vbi paria maleficiis merita sunt, desinit quidem debere, sed non desinet velle debere: Et hoc facit quod qui post tabulas nouas soluunt.* Sic autem appellabantur, quibus publice propositis æs alienum obæratis remittebatur aut condonabatur. Meminit Cic. lib. 2. Offic. & 2. Catilin. & Epist. vlt. l. 5. ad Att. Cæsar in princ. lib. 3. de bello ciuili. Sallustius in coniu. Catil. Quinctilianus Declam. 336 Suetonius in Iulio, cap. 42. & alij, Grut 17.

EX CAP. V.

Quæ à proximis accipiuntur. Gruterus suspicatur legendum, *quæ pro maximis accipiuntur*, quod Ep. 74. pro eo quod legitur hodie: *nisi omnia velut minuta contempserit, quæ pro maximis vulgus optat*, viderit in Palat. secundo, *quæ proximis vulgus optat.*

Et cinica donat.] v. c. *& tunica donat.*

EX CAP. VIII.

Et hoc modo pauperem.] certè *omnimodo*, magis fecerit ad exprimendam egestatem. Grut.

EX CAP. IX.

In sella prostare.] Bene monet Lipsius lib. 1. elect. c. 19. carpi hic in fœminis sellam apertā, quia velamenta scilicet magis ad sexus illius pudorem: vnde & noster alibi, *Non quam margarita suffecerit, quam in patente sella circumlatam per vrbem, populus ab omni parte æquè ac maritus inspexerit.*

Nummarium tribunal.] Intelliguntur iudices, iudiciumque nummis corruptum, longè aliter quam apud I. Ctos, quibus causa nummaria, iudiciumque nummarium, quando de pecunia disceptatur. *Sic nummarium iudicium* dicit Cic. 5. Verr. Suetonius in Domitia *nummarios iudices, & nummarios sacerdotes.* Hieronym. Hæc ex Beroaldo ad Tranquillum, & Læuino Torrentio. Gruterus.

EX CAP. X.

Habebitur aliquando ebrietati honor, & plurimum meri cepisse virtus erit.] In v. c. *plurimum lucri cepisse.* Vnde suspicio est latitare hic vitium, & quandam vocem mutatam fuisse, quæ cibi ingluuiem denotaret. *nam ebrietas & merum*, eadem sunt. Videtur autem voluisse loqui de nimio cibo, vt potu fortasse non male, *plurimum lurconi*. Simili modo dixit ep. 47. *Est ille plusquam capit, & ingenti auiditate onerat distentum ventrem.* & epist. 84. *Quæ gloria est capere multum?*

EX CAP. XII.

Munere iam edito.] Ex hoc loco colligitur venationem comprehensam sub muneris nomine, vt & ex pluribus alijs diuersorum auctorum qui notantur à P. Fabro, & Lipsio Saturn. sermonū lib. 1. c. 7. Gt.

Sunt qui idem habeant.] v. c. *Sunt qui, &c.*

EX CAP. XIIII.

Stabularij.] Ij sunt qui stabulum exercent, tectoque viatores excipiunt. nam stabulum etiā ad hominum mansionem constitutum diuersorium significat. vide Brissonium lib. 17. de verb. sign.

L. AN-

L. ANNÆI SENECÆ
AD AEBVCIVM LIBERALEM
DE BENEFICIIS LIBER II.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

ASSVMIT & repetit alterum membrum, Quemadmodum beneficia danda? *Varia dat praecepta: vt* Libenter, Cito, Sine dubitatione. *Quaedam* Palam, *quaedam in* secreto. *Sed omnia tamen sine superbia, aut iactatione. Deinde*, Quae nocitura, non dare, *nec si petant: non item* Turpia, *& infamia futura. Denique* Personae aestimandae, *& qui dat, & qui accipit: vt decora sint vtrique. Pars altera libri, Ipse* Accipiens *quomodo se gerat?* A quibus *capiat, &* Quomodo? *imprimis* Grate. *Ex occasione*, quid faciat ingratos? Superbia, Auaritia, Inuidia. *Pluribus deinde de* Gratitudine, *eamque constare voluntate, vbi res deficit.*

CAPVT PRIMVM.

INSPICIAMVS, Liberalis virorum optime, id quod ex [1] priore parte adhuc superest, Quemadmodum dandum sit beneficium: cuius rei expeditissimam videor monstraturus viam. Sic demus, quomodo vellemus accipere. ante omnia libenter, cito, sine vlla dubitatione. Ingratum est beneficium, quod diu inter manus dantis haesit, quod quis aegre dimittere visus est; & sic tamquam sibi praeriperet. Etiam si quid morae interuenit, euitemus omni modo, ne deliberasse videamur. Proximus est à negante, qui dubitauit, nullamque meretur gratiam. Nam cum in beneficio iucundissima sit tribuentis voluntas; qui nolentem se tribuisse ipsa cunctatione testatus est, non dedit, sed [2] aduersus ducentem male retinuit. Multi autem sunt, quos liberales facit frontis infirmitas. Gratissima sunt beneficia, parata, facile [3] occurrentia, vbi nulla mora fuit, nisi in accipientis verecundia. Primum est antecedere desiderium cuiusque: proximum sequi. Illud melius, occupare antequam rogemur: quia cum homini probo ad rogandum [4] os concurrat, & suffundatur rubor, qui hoc tormentum remittit, multiplicat munus suum. [5] Non tulit gratis, qui eum rogasset, accepit. Quoniam quidem, vt maioribus nostris, grauissimis viris, visum est, nulla res carius constat, quam quae precibus empta est. Vota homines parcius facerent, si palam facienda essent. adeo etiam deos, quibus honestissime supplicamus, tacite malumus & intra nosmetipsos precari. Molestum verbum est, onerosum, & demisso vultu dicendum, *Rogo*. Huius facienda est gratia amico, II.
& quicumque, quem amicum sis promerendo facturus. Properet licet: sero beneficium dedit, qui roganti dedit. Ideo diuinanda cuiusque voluntas, & cum intellecta est, necessitate grauissima rogandi liberanda est. Illud beneficium iucundum, victurumque in animo sciat, quod obuiam venit. Si non contingit praeuenire, plura rogantis verba intercidamus, ne rogati videamur: sed certiores facti, statim promittamus, facturosque nos etiam antequam interpellaremur, ipsa festinatione approbemus. Quemadmodum in aegris opportunitas cibi salutaris est, & aqua tempestiuè data remedij locum obtinuit: ita quamuis leue & vulgare beneficium sit, si praesto fuerit, si proximam quamque horam non perdidit, multum sibi adijcit, gratiamque pretiosi, sed lenti & diu cogitati muneris vincit. Qui tam parate fecit, non est dubium, quin libenter faciat. Itaque laetus facit, & induit sibi animi sui vultum. Ingentia III.
quorumdam beneficia silentium aut loquendi tarditas, imitata grauitatem & tristitiam corrupit, cum promitterent vultu negantium. Quanto melius, adijcere bona verba rebus bonis, & praedicatione humana benignaque commendare quae praestes? vt ille se castiget, quod tardior in rogando fuit. Adijcias licet familiarem querelam: *Irascor tibi, quod cum aliquid desiderasses, non olim scire me voluisti, quod tam diligẽter rogasti,*

quòd quem quã adhibuisti. Ego verò gratulor mihi: quòd experiri animum meum libuit: postea quidquid desiderabis, tuo iure exiges. Semel rusticitati tuæ ignoscitur. Sic efficies, vt animum tuum pluris æstimet, quàm illud quidquid est, ad quod petendũ venerat. Tũc est summa virtus tribuentis, tunc benignitas, vbi ille qui discessit, dicet sibi: *Magnum hodie lucrum feci, malo quòd illum talem inueni, quàm si multiplicatum hoc ad me alia via peruenisset.*

IV. *Huic eius animo numquam parem referam gratiam.* At plerique sunt, qui beneficia asperitate verborum & supercilio in odium adducunt, eo sermone vsi, ea superbia, vt impetrasse pœniteat. Aliæ deinde post rem promissam sequuntur moræ. nihil autem est acerbius, quàm vbi [6] quoque cum impetrasti, rogandum est. Repræsentanda sunt beneficia: quæ à quibusdam accipere difficilius est, quàm impetrare. Hic rogandus est, vt admoneat; ille, [7] vt sumat. Sic vnum munus per multorum teritur manus, ex quo gratiæ minimum apud promittentem remanet: quia auctori detrahit, quisquis post illum rogandus est. Hæc itaque curæ habebis, si graté æstimari quæ præstabis voles, vt beneficia tua illibata, vt integra ad eos, quibus promissa sunt, perueniant, [8] sine vlla, quod aiunt, deductione. Nemo illa intercipiat, nemo detineat: nemo in eo quod daturus es, gratiam suam facere potest, vt non tuam minuat.

V. Nihil æque amarum, quàm diu pendère. Æquiore quidam animo ferunt [9] præcidi spem suam, quàm trahi. Plerisque autem hoc vitium est, ambitione praua differendi promissa, [10] ne minor sit rogãtium turba. Quales regiæ potentiæ ministri sunt, quos delectat superbiæ suæ longum spectaculum: minúsque se iudicant posse, nisi diu multumque singulis, quid possint, ostentent. Nihil confestim, nihil semel faciunt. iniuriæ illorum præcipites, lenta beneficia sunt. Quare verissimum existima, quod ille Comicus dixit:

--- *Quid? tu non intelligis,*

Tantum te gratiæ demere, quantum moræ adijcis? Inde illæ voces, quas ingenuus dolor exprimit: *Fac, si quid facis*: & *Nihil est tanti: Malo mihi iam neges*: vbi in tædium adductus animus incipit beneficium odisse, dum exspectat. [11] Potest ob id ingratus esse. Quemadmodum acerbissima crudelitas est, quæ trahit pænam: & misericordiæ genus est, [12] citò occidere (quia tormentum vltimum finem sui secum affert; quod antecedit tempus, maxima venturi supplicij pars est:) ita maior est muneris gratia, quo minùs diu pependit. Est enim bonarũ etiam rerum solicita expectatio. & cum plurima beneficia remedium alicuius rei afferant; qui aut diutius torqueri patitur, quem protinus potest liberare, aut gaudere tardius, beneficio suo [13] manus affert. Omnis benignitas properat: & proprium est libenter facientis, cito facere. Qui tarde, & diem de die extrahens profuit, non ex animo fecit. Ita duas res maximas perdidit, & tempus, & argumentum amicæ voluntatis. tarde velle, nolentis est.

VI. In omni negotio. Liberalis, non minima portio est, quomodo quidque aut dicatur, aut fiat. multum celeritas fecit, multum abstulit mora. Sicut in telis eadem ferri vis est: sed infinitum interest, vtrum excusso lacerto torqueantur, an remissa manu effluant. gladius idẽ & stringit: & transforat: quàm [14] presso articulo venerit, refert: idem est quod datur; sed interest quomodo detur. Quàm dulce, quàm pretiosum est, si gratias sibi agi non est passus, qui dedit: si dedisse, dum dat, oblitus est! nam corripere eum, cui cum maxime aliquid præstes, dementia est, & inserere contumeliam meritis. Itaque non sunt exasperanda beneficia, nec quidquam illis triste miscendum. Etiam si quid erit, de quo velis admonere, aliud tempus eligito.

VII. Fabius Verrucosus beneficium ab homine duro aspere datum, *Panem* [15] *lapidosum* vocabat; quem esurienti accipere necessarium sit, esse acerbum. Tiberius Cæsar rogatus [16] à nepote [17] M. Allio prætorio, vt æri alieno succurreret: edere illum sibi nomina creditorum iussit. Hoc non est donare, sed creditores conuocare. Cum edita essent, scripsit, [18] *nepoti iussisse se pecuniam solui.* adiecta contumeliosa admonitione, effecit, vt nec æs alienum haberet, nec beneficium. Liberauit illum à creditoribus, sibi non obligauit. Aliquid Tiberius secutus est. puto noluit plures esse, qui idem rogaturi concurrerent. ista fortasse efficax ratio fuerit, ad hominum improbas cupiditates pudore reprimendas: beneficium vero danti, tota alia sequenda est via.

VIII. [19] Omni genere quod des, quo sit acceptius, adornandum est. Hoc vero non est beneficium dare, [20] reprehendere est. Et vt in transitu de hac quoque parte dicam quid sentiam, ne Principi quidem satis decorum est, donare ignominiæ caussa. Tametsi inquietudinem Tiberius, nec hoc quidem modo, quo putabat, potuit effugere. Nam aliquot postea, qui idem rogarent, inuenti sunt. omnes iussit reddere in senatu æris alieni caussas, & ita illis certas summas dedit. Non est illud liberalitas: censura est, [21] auxilium est, Principale tributum est.

Beneficium

Beneficium non est, cuius sine rubore meminisse non possum. Ad iudicem missus sum,
vt impetrarem, caussam dixi. Præcipiunt itaque omnes auctores sapientiæ, IX.
quędam beneficia palàm danda, quædam secretò. Palàm, quæ consequi glorio-
sum est: vt militaria dona, & honores, & quidquid aliud notitia pulchrius fit. Rursus
quæ non [22] producunt, nec honestiorem faciunt, sed occurrunt infirmitati, egestati,
ignominiæ, tacitè danda sunt: vt nota sint solis, quibus prosunt. Interdum & ipse qui
iuuatur, fallendus est: vt habeat, nec à quo acceperit, sciat. [23] Arcesilaus, vt X.
aiunt, [24] amico pauperi, & paupertatem suam dissimulanti, ægro autem, & ne hoc qui-
dem confitenti deesse sibi in sumptum ad necessarios vsus, cùm clàm succurrendum
iudicasset; puluino eius ignorantis sacculum subiecit, vt homo [25] inutiliter verecun-
dus, quod desiderabat, inueniret potius quàm acciperet. Quid ergo? ille nesciet à
quo acceperit? Primum nesciat, si hoc ipsum beneficij pars est. deinde multa alia fa-
ciam, multa tribuam, per quę intelligat & illius auctorem. Denique ille nesciet acce-
pisse se: ego sciam me dedisse. Parum est, inquis. Parum, si fœnerare cogitas; sed si da-
re [26] quo genere accipienti maximè profuturum erit, dabis. contentus eris te teste.
Alioquin non benefacere delectat, sed videri benefecisse. Volo, inquis, sciat: debito-
rem quæris. Volo vtique sciat: quid, si illi vtilius est nescire? si honestius, si gra-
tius? non in aliam partem abibis? Volo sciat: ita tu hominem non seruabis in tene-
bris? Non nego, quoties patitur res, percipiendum gaudium ex accipientis volunta-
te: sin adiuuari illum & oportet, & pudet; si quod præstamus, offendit, nisi abscon-
ditur: beneficium [27] in acta non mitto. Quid? ego illi sum indicaturus me dedisse:
cùm inter prima præcepta ac maximè necessaria sit, ne vnquam [28] exprobrem, imò
ne admoneam quidem? Hæc enim beneficij inter duos lex est. alter statim obliuisci
debet dati, alter accepti numquam. Lacerat animum & premit frequens meritorum
cõmemoratio. Liber exclamare, [29] quod ille triumuirali proscriptione serua- XI.
tus à quodam Cæsaris amico exclamauit, cùm superbiam eius ferre non posset: *Redde*
me Cæsari. Quousque dices: *Ego te seruaui, ego te eripui morti?* istud, si meo arbitrio me-
mini, vita est; si tuo, mors est. Nihil tibi debeo, si me seruasti, vt haberes, quem
ostenderes. Quousque me circumducis? quousque obliuisci fortunæ meæ non sinis?
semel in triumpho ductus essem. Non est dicendum, quid tribuerimus. qui admonet,
[30] repetit. Non est instandum, non est [31] memoriæ reuocandum: nisi vt aliud dãdo,
prioris admoneas. Ne alijs quidem narrare debemus. qui dedit beneficium, taceat:
narret, qui accepit. Dicetur enim, quod illi vbique iactanti beneficium suum: *Num*
negabis, inquit, *te recepisse?* & cum respondisset, *Quando?* [32] *Sæpe quidem*, inquit, *& multis*
locis: id est, quoties & vbicumque narrasti. [33] Quid opus est te loqui? quid alienum occu-
pare officium? Est qui istud facere honestius possit: quo narrante, & hoc laudabitur,
quod ipse non narras. Ingratum me iudicas, si istud te tacēte, nemo sciturus est? Quod
adeo non est committendum, vt etiam si quis coram nobis narrabit, ei respondendum
sit: *Dignissimus quidem ille est maioribus beneficijs, quæ ego magis velle me scio præstare, quam*
posse. Et hæc ipsa non [34] verniliter, nec ea figura, qua quidam reijciunt, quæ magis ad se
volunt attrahere: deinde adijcienda omnis humanitas. Perdet agricola quod sparsit, si
labores suos destituet in semine. Multa cura sata perducuntur ad segetem. nihil in fru-
ctum peruenit, quod non à primo vsque ad extremum æqualis cultura prosequitur:
eadem beneficiorum est conditio. Nunquid vlla maiora possunt esse, quam quæ in li-
beros patres conferũt? [35] Nec tamẽ tuta sunt, si in infantia deserantur, nisi longa pietas
munus suum nutriat. Eadem ceterorum beneficiorum conditio est: nisi illa adiuueris,
perdes. parum est dedisse, fouenda sunt. Si gratos vis habere quos obligas, non tantùm
des oportet beneficia, sed ames. Præcipue, vt dixi, parcamus auribus. admonitio tædiũ
facit, exprobratio odium. Nihil æque in beneficio dando vitandum est, quam super-
bia. Quid opus arrogantia vultus? quid tumore verborum? ipsa res te extollit. Detra-
henda est inanis iactatio: res loquentur, nobis tacentibus. Non tantùm ingratum, sed
inuisum est beneficium, superbe datum. [36] Cæsar dedit vitam [37] Pompeio Pen- XII.
no, si dat, qui non aufert: deinde absoluto & agenti gratias, porrexit osculandum sini-
strum pedem. Qui excusant, & negant id insolentiæ caussa factum: aiunt [38] socculum
auratum, imo aureum margaritis distinctum, ostendere eum voluisse. Ita prorsus: quid
hic contumeliosum est, si vir consularis aurum & margaritas osculatus est; & alioquin
[39] nullam partem in corpore eius electurus, quam purius oscularetur? Homo natus in
hoc, vt mores liberæ ciuitatis [40] Persica seruitute mutaret, parum iudicauit, si senator
senex, [41] summis vsus honoribus, [42] in conspectu principum supplex sibi, eo more ia-

Senec.

cuiſſet, quo victi hoſtes victoribus iacuere:inuenit aliquid infra genua,quo libertatem
detruderet.Non hoc eſt rempub. calcare?[43] & quidem, dicet aliquis (nam poteſt ad
rem pertinere) ſiniſtro pede. Parum enim fœde furioſeque inſolens fuerat, qui de ca-
pite conſularis viri[44] ſoccatus audiebat, niſi in os ſenatoris ingeſſiſſet imperator[45] pi-
XIII. gros ſuos. O ſuperbia magnæ fortunæ! O ſtultiſſimum malum! vt à te nihil acci-
pere iuuat? vt omne beneficium in iniuriam cõuertis? vt te omnia nimia delectant? vt
te omnia dedecent? quoque altius te ſubleuaſti, hoc depreſſior es, oſtendiſque[46] te nõ
agnoſcere iſta bona, quibus tantum inflaris. Quidquid das, corrumpis. Libet itaque
interrogare, quid tantopere te[47] ſuſtinet, quid vultum habitumque oris peruertat, vt
malis habere[48] perſonam, quam faciem?Iucunda ſunt, quæ humana fronte,certe leni,
placidaque tribuuntur: quæ cum daret mihi ſuperior, non exſultauit ſupra me, ſed
quam potuit, benigniſſimus fuit, deſcenditque[49] in æquum, & detraxit muneri ſuo
pompam.obſeruauit idoneum tempus, vt in occaſione potius,quam in neceſſitate ſuc-
curreret. Vno modo iſtis perſuadebimus,ne beneficia ſua inſolentia perdant, ſi oſten-
derimus non ideo videri maiora, quo tumultuoſius data ſunt: ne ipſos quidem ob id
cuiquam poſſe maiores videri. vanam eſſe ſuperbiæ magnitudinem, & quæ in odium
XIV. etiam amanda perducat. Sunt[50] quædam nocitura impetrantibus:quæ non dare,ſed
negare, beneficium eſt. Æſtimabimus itaque vtilitatem potius, quam voluntatem pe-
tentium. Sæpe enim noxia concupiſcimus; nec diſpicere quam pernitioſa ſint licet:
quia iudicium interpellat affectus. ſed cum ſubſedit cupiditas, cum impetus ille fla-
grantis animi,qui cõſilium fugat,cecidit;deteſtamur pernicioſos malorum munerum
auctores. Vt frigidam ægris negamus, & lugentibus ac ſibi iratis ferrum,aut amẽtibus
quidquid contra ſe vſurus ardor petit: ſic ea, quæ nocitura ſunt impenſe ac ſubmiſſe,
nonnumquam etiam miſerabiliter rogantibus, perſeuerabimus non dare. Tum initia
beneficiorum ſuorum ſpectare, tum etiam exitus decet:& ea dare quæ non tantum ac-
cipere, ſed etiam accepiſſe delectet. Multi ſunt qui dicant: *Scio hoc illi non profuturũ.*
ſed quid faciã?rogat, reſiſtere precibus eius non poſſum. Viderit.de ſe,non de me,queretur. Fal-
ſum eſt: imo de te, & merito quidem: cum ad mentem bonam redierit,cum[51] acceſſio
illa quæ animum inflammabat, ſe remiſerit.Quid ni eum oderit, à quo in damnum ac
periculum ſuum adiutus eſt?Exorari in perniciem rogantium,ſæua bonitas eſt. Quem-
admodum pulcherrimum opus eſt,[52] etiam inuitos nolenteſque ſeruare: ita roganti-
bus peſtifera largiri blandum & affabile odium eſt. Beneficium demus, quod vſu ma-
gis ac magis placeat, quod numquam in malum vertat.Pecuniam non dabo,quam nu-
meraturum adulteræ ſciam: ne in ſocietate turpis facti aut conſilij inueniar. Si potero,
reuocabo: ſin minùs, non adiuuabo ſcelus.Siue illum ira, quò non debebat, impellit,
ſiue ambitionis calor abducit[53] à tutis: non committam, vt poſſit quandoque dicere.
Ille amando me occidit. Sæpe nihil intereſt inter amicorum munera, &[54] hoſtium vota.
Quidquid illi accidere optant, in id horum intempeſtiua indulgentia, impellit, atque
inſtruit. Quid autem turpius, quàm (quod euenit frequentiſſimè) vt nihil interſit
XV. inter odium, & beneficium? Numquam,in turpitudinem noſtram reditu-
ra, tribuamus. Cùm ſumma amicitiæ ſit, amicum ſibi æquare; vtrique ſimul conſu-
lendum eſt. Dabo egenti: ſed vt ipſe non egeam. ſuccurram perituro: ſed vt ipſe non
peream. niſi ſi futurus ero magni hominis, aut[55] magnæ rei merces. Nullum benefi-
cium dabo, quod turpiter peterem. Nec exiguum dilatabo, nec magna pro paruis ac-
cipi patiar.Nam vt qui quod dedit,[56] imputat, gratiam deſtruit: ita qui quantum det,
oſtendit,[57] munus ſuum commendat, non exprobrat. Reſpiciendæ ſunt cuique fa-
cultates ſuę, vireſque: ne aut plus præſtemus, quàm poſſumus, aut minus. Æſtiman-
da eſt eius perſona, cui damus. quædam enim minora ſunt, quàm vt exire à magnis vi-
ris debeant: quædam accipiente minora ſunt. Vtriuſque itaque perſonam confer: &
idipſum, inter illas,quod donabis,examina, numquid aut danti graue ſit, aut paucum:
XVI. numquid rurſus qui accepturus eſt, aut faſtidiat, aut non capiat. Vrbem
cuidam Alexander donabat[58] væſanus, & qui nihil animo non grande conciperet.
cùm ille cui donabatur,ſeipſe menſus, tanti muneris inuidiam refugiſſet, dicens non
conuenire fortunæ ſuæ: *Non quæro,*inquit, *quid te accipere deceat, ſed quid me dare.* Ani-
moſa vox videtur, & regia: cùm ſit ſtultiſſima. Nihil enim per ſe quemquam decet:
refert quid, cui,quando, quare, vbi, & cetera, ſine quibus facti ratio non conſtabit.
Tumidiſſimum animal! ſi illum accipere hoc non decet, nec te dare. Habeatur perſo-
narum ac dignitatum proportio: & cum ſit vbique virtutis modus,æque peccat quod
excedit, quam quod deficit. Liceat iſtud ſane tibi, & te in tantum fortuna ſuſtulerit,
vt

vt [59] congiaria tua vrbes sint: quas quanto maioris animi fuit non capere, quam [60] spargere? est tamen aliquis minor, quam vt [61] in sinu eius condenda sit ciuitas. [62] Ab Antigono Cynicus petiit talentum. respondit, plus esse, quam quod Cynicus petere deberet. Repulsus petit denarium. respondit, minus esse, quam quod regem deceret dare. Turpissima est eiusmodi cauillatio. Inuenit quomodo neutrum daret. in denario regem, in talento Cynicum respexit: cum posset & denarium tamquam Cynico dare, & talentum tamquam rex. Vt sit aliquid maius, quam quod Cynicus accipiat; nihil tam exiguum est, quod non honeste regis humanitas tribuat. [63] Si me interrogas, probo. est enim intolerabilis res, poscere nummos, & contemnere. [64] Indixisti pecuniæ odium: hoc professus es, hanc personam induisti: agenda est. Iniquissimum est, te pecuniam sub gloria egestatis acquirere. Aspicienda ergo non minus sua cuique persona est, quam eius de quo iuuando quis cogitat. Volo Chrysippi nostri vti similitudine [65] de pilæ lusu: quam cadere non est dubium, aut mittentis [66] vitio, aut accipientis. Tunc cursum suum seruat, vbi inter manus vtriusque, apte ab vtroque & iactata & excepta versatur, necesse est autem lusor bonus, aliter illam collusori longo, aliter breui mittat. Eadem beneficij ratio est. nisi vtrique personæ, dantis & accipientis, aptatur: nec ab hoc exibit, nec ad illum perueniet, vt debet. Si cum exercitato & docto negotium est, audacius pilam mittemus. vtcunque enim venerit, manus illam expedita & agilis repercutiet. Si cum tirone & indocto: non tam rigide, nec tam excusse, sed languidius, & in ipsam eius dirigentes manum, remisse occurremus. Idem faciendum est in beneficiis. quosdam [67] doceamus, & satis iudicemus, [68] si conantur, si audent, si volunt. Facimus autem plerumque ingratos, & vt sint, fauemus: tamquam ita demum magna sint beneficia nostra, si gratia illis referri non potuit: vt malignis lusoribus propositum est, collusorem [69] traducere, cum damno scilicet ipsius lusus, qui non potest, nisi consentitur, extendi. Multi sunt tam prauæ naturæ, vt malint perdere quæ præstiterunt, quam videri recepisse, superbi & imputatores. Quanto melius, quantoque humanius id agere, vt illi quoque partes suæ constent, & fauere; vt gratia sibi referri possit, benigne omnia interpretari; gratias agentem, non aliter quam si referat, audire; præbere se facilem, ad hoc, vt quem obligauit, etiam exsolui velit? Male audire solet fœnerator, si acerbe exigit: æque si in recipiendo tardus ac difficilis moras quærit: beneficium tam recipiendum est, quam non exigendum. Optimus ille, qui dedit facile, numquam exegit: reddi gauisus est, bona fide quid præstitisset, oblitus, qui accipientis animo recepit. Quidam non tantum dant beneficium superbe, sed etiam accipiunt: quod non est committẽdum. Iam enim transeamus [70] ad alteram partem, tractaturi quomodo se gerere homines in accipiendis beneficiis debeant. XVIII.

XVII.

Quodcumque ex duobus constat officium, tantumdem ab vtroque exigit. Qualis pater esse debeat, cùm inspexeris: scies non minus operis illic superesse, vt dispicias, qualem esse oporteat filium. sunt aliquæ partes mariti, sed non minores vxoris. Inuicem ista quantum exigunt, præstant, & parem desiderant regulam: quæ, vt ait Hecaton, difficilis est. Omne enim honestum in arduo est, etiam quod vicinum honesto est. non enim tantum fieri debet, sed ratione fieri. Hac duce, per totam [71] viam eundum est. minima maximaque ex huius consilio gerenda sunt: quomodo hæc suaserit, dandum. Hæc autem hoc primum censebit, non ab omnibus accipiendum. A quibus ergo accipiemus? Vt breuiter tibi respondeam: ab his, quibus dedisse [72] vellemus. [73] Num etiam maiore dilectu quærendus est, cui debeamus, quam cui præstemus? nam vt non sequantur vlla incommoda (sequuntur autem plurima) graue tamen tormentum est debere, cui nolis. Contra, iucundissimum est ab eo accepisse beneficium, quem amare etiam [74] post iniuriam [75] possis. Illud vero homini verecundo & probo miserrimum est, si eum amare oportet, quem non iuuat. [76] Toties admoneam necesse est, non loqui me de sapientibus, quos quidquid oportet, & iuuat; qui animum in potestate habent, & [77] legem sibi, quam volunt, dicunt, & quam dixerunt, seruant: sed de imperfectis hominibus, honesta sequi volentibus, quorum affectus sæpe [78] contumaciter parent. Itaque eligendus est, à quo beneficium accipiam. Et quidem diligentius quærendus beneficij, quam pecuniæ creditor. Huic enim reddendum est, quantum accepi: & si reddidi, solutus sum ac liber. at illi plus soluendum est: & nihilominus etiam relata gratia, [79] cohæremus. Debeo enim, cùm reddidi, rursus incipere: [80] monetque amicitia non recipere indignum. Sic est beneficiorum quidem sacratissimum ius, ex quo amicitia oritur. Non semper, inquit, mihi licet dicere, Nolo: aliquãdo beneficium accipiendum est & [81] inuito. Dat tyrannus crudelis & iracũdus: qui munus suum fasti-

Senec.

dire te; iniuriam iudicaturus est. non accipiam? Eodem loco pone latronem & piratã,
quo regem animum latronis ac piratæ habentem. quid faciam? parum dignus est, cui
debeam. Cum eligendum dico cui debeas, [82] vim maiorem & metum excipio: quibus
adhibitis, electio perit. Si liberum est tibi, si arbitrij tui est, vtrum velis, an non; id apud
te ipse perpendes. si necessitas tollit arbitrium; scies te non accipere, sed parere. Nemo
id accipiendo obligatur, quod illi repudiare non licuit. Si vis scire, an velim; effice, vt
possim nolle. Vitam tamen tibi dedit. non refert quid sit, quod datur, nisi à volente
volenti detur. & seruasti me, non ideo seruator es. Venenum aliquando pro remedio
fuit. non ideo numeratur inter salubria. Quædam prosunt, nec obligant.
XIX. [83] Tuber quidam tyranni gladio diuisit, qui ad eum occidendum venerat: non ideò
illi tyrannus gratias egit, quòd rem quam medicorum manus reformidauerant, no-
cendo sanauit. Vides non esse magnum in ipsa re momentum? quoniam non videtur
dedisse beneficium, qui malo animo profuit. Casus enim beneficium est, hominis in-
iuria. [84] Leonem in amphitheatro spectauimus, qui vnum è bestiariis agnitum, cùm
quondam eius fuisset magister, protexit ab impetu bestiarum. Num ergo est benefi-
cium, feræ auxilium? minimè: quia nec voluit facere, nec benefaciendi animo fecit.
Quo loco feram posui, tyrannum pone. Et hic vitam dedit, & illa: nec hic, nec illa
beneficium. quia non est beneficium, accipere cogi. non est beneficium, debere, cui
nolis. Ante des oportet mihi arbitrium mei, deinde beneficium. Disputari de
XX. M. Bruto solet, an debuerit accipere à D. Iulio vitam, cum occidendum eum iudica-
ret. Quam rationem in occidendo secutus sit, aliàs tractabimus. Mihi enim, cum vir
magnus fuerit in aliis, in hac re videtur vehementer errasse, nec ex institutione Stoi-
ca [85] se gessisse: qui aut regis nomen extimuit, cum optimus ciuitatis status sub rege
iusto sit; aut ibi sperauit libertatem futuram, vbi tam magnum præmium erat & im-
perandi, & [86] seruiendi; aut existimauit ciuitatem in priorem formam posse reuoca-
ri, amissis pristinis [87] moribus: futuramque ibi æqualitatem ciuilis iuris, & statutas
suo loco leges, vbi viderat tot millia hominum pugnantia, non an seruirent, [88] sed
vtri. Quanta vero illum aut rerum naturæ, aut vrbis suæ tenuit obliuio, qui vno in-
terempto, defuturum credidit alium, qui idem vellet: cum Tarquinius esset inuen-
tus, post [89] tot reges ferro ac fulminibus occisos? Sed vitam accipere debuit: ob hoc
tamen non habere illum parentis loco, qui in ius dandi beneficij iniuria venerat. Non
enim seruauit is, qui non interfecit? nec beneficium dedit, sed [90] missionem.
XXI. Illud magis venire in disputationem potest aliquam, quid faciendum sit captiuo,
cui redemptionis pretium homo prostituti corporis & [91] infamis ore promittit? Pa-
tiar me ab impuro seruari? seruatus deinde, quam illi gratiam referam? Viuam cum
obscœno? non viuam cum redemptore? Quid ergo placeat, dicam. Etiam ab
aliquo tali accipiam pecuniam, quam pro capite dependam: accipiam autem tan-
quam creditum, non tamquam beneficium. Soluam illi pecuniam: & si occasio fue-
rit seruandi, periclitantem seruabo: in amicitiam, quæ similes iungit, non descen-
dam. nec seruatoris illum loco numerabo, sed fœneratoris: cui sciam reddēdum quod
accepi. Est aliquis dignus, à quo beneficium accipiam: sed danti nociturum est.
ideo non accipiam, quia ille paratus est mihi cum incommodo, aut etiam periculo
suo prodesse. Defensurus est me reum: sed illo patrocinio, regem sibi est facturus ini-
micum. Inimicus sim, si cum ille pro me periclitari velit, ego, quod facilius est, non
facio, vt sine illo pericliter. Ineptum & friuolum hoc Hecaton ponit exemplum Ar-
cesilai, quem ait à filiofamilias oblatam pecuniam non accepisse, ne ille patrem sor-
didum offenderet. Quid fecit laude dignum? quod furtum non recepit? quod maluit
non accipere, quàm reddere? quæ est enim alienam rem non accipere moderatio? Si
exemplo magni animi opus est, vtamur [92] Græcini Iulij viri egregij, quem C. Cæsar
occidit ob hoc vnum, quod melior vir erat, quam esse quemquam tyranno expediret.
Is cum ab amicis conferentibus ad impensam [93] ludorum pecunias acciperet, ma-
gnam [94] pecuniam à Fabio [95] Persico missam non accepit. Et obiurgantibus his, qui
non æstimabant mittentem, sed missa, quod repudiasset: *Ego*, inquit, *ab eo beneficium
accipiam, à quo* [96] *propinationem accepturus non sim?* Cumque illi [97] Rebilus consularis,
homo eiusdem infamiæ, maiorem summam misisset, instaretque, vt accipi iuberet:
Rogo, inquit, *ignoscas: nam & à* [98] *Persico non accepi.* Vtrum hoc munera accipere est, an
XXII. [99] senatum legere? Cum accipiendum iudicauerimus, hilares accipiamus. pro-
fitentes gaudium: & id danti manifestum sit, vt fructum præsentem capiat. Iusta enim
caussa lætitiæ est, lætum amicum videre: iustior, fecisse. Gratè ad nos peruenisse in-
dicemus,

dicemus, effusis affectibus: quod non ipso tantum audiente, sed vbique testemur. XXIII.
Qui grate beneficium accepit, primam eius [100] pensionem soluit. Sunt quidam,
qui nolunt nisi secreto accipere: testem beneficij & conscium vitant: quos scias licet
male cogitare. Quomodo danti in tantũ producenda notitia est muneris sui, in quan-
tum delectatura est eum, cui datur; ita accipienti adhibenda [101] concio est. Quod pu-
det debere, ne acceperis. Quidam furtiue agunt gratias, & in angulo, & ad aurem. Non
est ista verecundia, sed inficiandi genus. Ingratus est, qui, remotis arbitris, agit gratias.
Quidam [102] nolunt nomina secum fieri, nec interponi [103] pararios, nec signatores ad-
uocari, nec chirographum dare: idem faciunt, qui dant operam, vt beneficium in ip-
sos collatum, quam ignotissimum sit. Verētur palam ferre, vt sua potius virtute, quam
alieno adiutorio consecuti dicantur. Rariores in eorum [104] officijs sunt, quibus vitam,
aut dignitatem debent: & dum opinionem clientium timent, grauiorem subeunt in-
gratorum. Alij pessime loquuntur de optime meritis. Tutius est quosdam offen- XXIV.
dere, quam demeruisse, argumentum nihil debentium, [105] odio quærunt. Atqui nihil
magis præstandum est, quam vt memoria nobis meritorum hæreat, quæ subinde refi-
ciēda est: quia nec referre potest gratiam, nisi qui meminit; & qui meminit, iam refert.
Nec delicate accipiendum est, nec submisse & humiliter. Nam qui negligens est in ac-
cipiendo, cum omne beneficium recens placeat; quid faciet, cum prima eius voluntas
refrixerit? Alius accepit fastidiose, tamquam qui dicat: *Non quidem mihi opus est: sed quia
tam valde vis, faciam tibi mei potestatem.* Alius supine, vt dubium præstanti relinquat, an
senserit: alius vix labra diduxit, & ingratior, quam si tacuisset, fuit. Loquendum pro
magnitudine rei impensius, & illa adijcienda: *Plures quam putas, obligasti.* Nemo enim
non gaudet beneficium suum latius patere. *Nescis quid mihi præstiteris: sed scire te oportet,
quanto plus sit quam æstimas.* Statim gratus est, qui se onerat. *Numquam tibi gratiā referre
potero: illud certe non desinam vbique confiteri, me referre non posse.* Nullo magis Cæ- XXV.
sarem Augustum demeruit, & ad alia impetrandra facilem sibi reddidit [106] Furnius,
quam quod, cum patri Antonianas partes secuto veniam impetrasset, dixit: *Hanc
vnam Cæsar habeo [107] iniuriam tuam. effecisti vt viuerem, & morerer ingratus.* Quid est tam
grati animi, quam nullo modo sibi satisfacere? quam nec ad spem quidem exæquandi
vmquam beneficij accedere? His atque huiusmodi vocibus id agamus, vt volūtas non
lateat, sed aperiatur, vt luceat. Verba cessent licet. si quemadmodum debemus affecti
sumus conscientia eminebit in vultu. Qui gratus futurus est, statim dum accepit, de
reddendo cogitat. Chrysippus quidem dicit, illum velut in certamen cursus compo-
situm, & [108] carceribus inclusum, opperiri debere suum tempus, ad quod velut dato
[109] signo prosiliat. Et quidem magna illi celeritate opus est, magna cōtentione, vt con-
sequatur [110] antecedentem. Videndum est nunc, quid maxime faciat ingratos. Aut XXVI.
nimius sui [111] suspectus, & insitum mortalitati vitium, se suaque mirandi: aut auiditas,
aut inuidia. Incipiamus à primo. Nemo non benignus est sui iudex. inde est, vt om-
nia meruisse se existimet, & [112] in solutum accipiat: nec satis suo pretio se æstimatum
[113] putet. *Hoc mihi dedit. sed quam sero, sed post quot labores? quanto consequi plura potuissem. si
illum, aut illum, aut me colere maluissem? non hoc speraueram. In turbam coniectus sum. [114] tam
exiguo dignum me iudicauit. honestius [115] præteriri fuit.* Cn. Lentulus [116] augur, diuitia- XXVII.
rum maximum exemplum, antequam illum [117] libertini pauperem facerent (hic
[118] quater millies sestertium suum vidit, proprie dixi: nihil enim amplius quam vidit)
ingenij fuit [119] tam sterilis, quam pusilli. Cum enim esset auarissimus, nummos citius
emittebat, quam verba: tanta illi inopia erat sermonis. Hic cum omnia incrementa
sua D. Augusto deberet, ad quem attulerat paupertatem, [120] sub honore nobilitatis
laborantem; princeps iam ciuitatis, & pecunia, & [121] gratia, subinde Augusto solebat
queri, dicens, *A studijs se abductum. Nihil tantum in se congestum esse, quantum perdidisset,
relicta eloquentia.* At illi inter alia hoc quoque diuus Augustus præstiterat, quod illum
derisu ac labore irrito liberauerat. Non patitur auiditas quemquam esse gratum, num-
quam enim improbæ spei, quod datur, satis est. Eo maiora cupimus, quo maiora vene-
runt: multoque concitatior est auaritia, in magnarum opum congestu [122] collocata. vt
flammæ infinito acrior vis est, quo ex maiore incendio emicuit. Æque ambitio non
patitur quemquam in ea mensura honorum conquiescere, quæ quondam eius fuit
[123] impudens votum. Nemo agit de tribunatu gratias: sed queritur, quod non est ad
præturam vsque perductus. nec hæc grata est, si deest consulatus. ne hic quidem [124] sa-
tiat, si vnus est. Vltra se cupiditas porrigit, & felicitatem suam non intelligit: quia non
[125] vnde venerit, respicit, sed quo tendat. Omnibus his vehementius & importunius

XXVIII. malum eſt inuidia, quæ nos inquietat, dum comparat. Hoc mihi præſtitit: ſed
illi plus, ſed illi maturius: & deinde nullius cauſſam agit, contra omnes [126] ſibi fauet.
Quanto eſt ſimplicius, quanto pudentius, beneficium acceptum augere: ſcire nemi-
nem tanti ab alio, quanti à ſeipſo æſtimari? Plus accipere debuiſſem. ſed illi facile non
fuit plus dare, in multos diuidenda liberalitas erat. Hoc initium eſt. boni conſulamus,
& animum eius, grate excipiēdo, euocemus. Parum fecit; ſed ſæpius faciet. illum mihi
prætulit; & me multis. ille non eſt mihi par virtutibus, nec officijs; ſed habuit ſuam
[127] Venerem. Querendo non efficiam, vt maioribus dignus ſim, ſed vt datis indignus.
Plura illis hominibus turpiſſimis data ſunt. quid ad rem? quam raro fortuna iudicat?
Quotidie querimur, malos eſſe felices. ſæpe quæ agellos peſſimi cuiuſque tranſierat,
optimorum virorum ſegetem grando percuſſit. Fert ſortem ſuā quiſque, vt in ceteris
rebus, ita in amicitijs. Nullum eſt tam plenum beneficium, quod non vellicare mali-
gnitas poſſit: nullum tam anguſtum, quod non bonus interpres extendat. Numquam
XXIX. deerunt cauſſæ querendi, ſi beneficia à [128] deteriore parte ſpectaueris. Vide quam
iniqui ſint diuinorum munerum æſtimatores, etiam quidam [129] profeſſi ſapientiam.
Queruntur, quod non magnitudine corporum æquemus elephantes, velocitate cer-
uos, leuitate aues, impetu tauros: quod ſolidior ſit cutis beluis, decentior damis, denſior
vrſis, mollior fibris: quod ſagacitate nos narium canes vincant, quod acie luminum
aquilæ, ſpatio ætatis corui, multa animalia [130] nandi facilitate. Et cum quædā ne coire
quidem in idem natura patiatur, vt velocitatem corporum & vires pares animalibus:
ex diuerſis ac diſſidentibus bonis hominem non eſſe compoſitum, iniuriam vocant: &
in negligentes noſtri deos querimoniam iaciunt, quod non bona valetudo & [131] vitijs
inexpugnabilis data ſit, quod non futuri ſcientia. Vix ſibi temperant, quin couſque
impudentiæ prouchantur, vt naturam oderint, quod infra deos ſumus, quod non in
æquo illis ſtetimus. Quanto ſatius eſt ad contemplationem tot tantorumque benefi-
ciorum reuerti, & agere gratias, quod nos in hoc pulcherrimo domicilio voluerunt
[132] ſecundas ſortiri, quod terrenis præfecerunt? Aliquis ea animalia comparat nobis,
quorum poteſtas penes nos eſt? Quidquid nobis negatū eſt, dari non potuit. Proinde
quiſquis es iniquus æſtimator ſortis humanæ, cogita quanta nobis tribuerit parens no-
ſter, quanto valentiora animalia ſub iugum miſerimus, quanto velociora cōſequamur:
quam nihil ſit mortale, non [133] ſub ictu noſtro poſitum. Tot virtutes accepimus, tot
artes, animum denique, cui nihil non eodem quo intendit momēto peruium eſt, [134] ſi-
deribus velociorem, quorum poſt multa ſæcula futuros curſus antecedit. tantum de-
nique frugum, tantum opum, tātum rerum aliarum ſuper alias aceruatarum. Circum-
eas licet cuncta: & quia nihil totum inuenies, quod eſſe te malles. ex omnibus ſingula
excerpas, quæ tibi dari [135] velles. Ita bene æſtimata naturæ indulgentia, [136] confitearis
neceſſe eſt, in delicijs te illi fuiſſe. Ita eſt: cariſſimos nos habuerunt dij immortales, ha-
bētque. & qui maximus tribui honos potuit, ab ipſis proximos, collocauerunt. Magna
XXX. accepimus, maiora non [137] cepimus. Hæc, mi Liberalis, neceſſaria credidi, vt di-
cerem, & quia loquendum aliquid de magnis beneficijs erat, cum de minutis loquere-
mur, & quia inde manat etiam in cetera, huius deteſtabilis vitij audacia. Cui enim reſ-
pondebit grate, quod munus exiſtimabit magnum, aut reddendum, qui ſumma bene-
ficia ſpernit? Cui ſalutem, cui ſpiritum debebit, qui vitam accepiſſe ſe à dijs [138] negat,
quam quotidie ab illis petit? Quicumque ergo gratos eſſe docet, & hominum cauſſam
agit, & deorum: quibus nullius rei indigentibus, poſitis extra deſiderium, referre nihi-
lominus gratiam poſſumus. Non eſt, quod quiſquam excuſationem mētis ingratæ ab
infirmitate atque inopia petat, & dicat: *Quid enim faciā, & quomodo? quando ſuperioribus,
dominiſque rerum omnium gratiam referam?* Referre facile eſt, ſi auarus es, ſine [139] impen-
dio: ſi iners, ſine [140] opera. Eodem quidem momento, quo obligatus es, ſi vis, cum
quolibet [141] paria feciſti: quoniam qui libenter beneficium accepit, reddidit.
XXXI. Hoc ex paradoxis Stoicæ ſectæ minimè mirabile, vt mea fert opinio, aut incredibile
eſt, eum qui libenter accepit beneficium, reddidiſſe. Nam cùm omnia ad animum re-
feramus, fecit quiſque quantum voluit & cùm pietas, fides, iuſtitia, omnis denique
virtus intra ſe perfecta ſit; etiam ſi illi [142] manum exerere non licuit, gratus quoque
poteſt eſſe homo voluntate. Quotiens quod propoſuit, quiſque conſequitur, capit
operis ſui fructum. Qui beneficium dat, quid proponit? prodeſſe ei cui dat, & volu-
ptati ſibi eſſe. Si quod voluit, effecit, peruenitque ad me animus eius, ac mutuo gau-
dio affecit; tulit quod petiit. Non enim ſibi inuicem aliquid reddi voluit: aut non fuit
beneficium, ſed negotiatio. Benè nauigauit, qui quem deſtinauit portum, tenuit: teli
iactus

iactus certæ manus peregit officium, si petita percussit: beneficium qui dat, vult exci-
pi. gratè habet quod voluit, si bene acceptum est. Sed sperauit emolumentum aliquod.
non fuit hoc beneficium, cuius proprium est, nihil de reditu cogitare. Quod accipie-
bam, si eo animo accepi quo dabatur, reddidi. Alioquin pessima optimæ rei conditio
est: vt gratus sim, ad fortunam [43] mittor. Si illa inuita respondere non possum, sufficit
animus animo. Quid ergo? non quidquid potero, & faciam, & reddam? temporum re-
rumque occasionem sequar, & eius implere sinum cupiam, à quo aliquid accepi? sed
malo loco beneficium est, nisi & [44] excussis manibus esse grato licet.

Quia accepit, inquit, beneficium, licet animo benignissimo acceperit, non consum- XXXII.
mauit officium suum. restat enim pars reddendi. Sicut in lusu est aliquid, [45] pilam
scitè ac diligenter excipere; sed non dicitur bonus lusor, nisi qui aptè & expeditè re-
misit, quam exceperat. Exemplum hoc dissimile est. quare? quia huius rei laus in cor-
poris motu est, & in agilitate, non in animo. explicari itaque totum debet, de quo ocu-
lis iudicatur. Nec tamen ideò non bonum lusorem dicam, qui pilam, vt oportebat,
excepit, si per ipsum mora, quò minùs remitteret, non fuit. Sed quamuis, inquit, arti
ludentis nihil desit, quia partem quidem fecit, sed & partem quam non fecit, potest
facere: ludus tamen ipse imperfectus est, qui consummatur vicibus mittendi ac re-
mittendi. Nolo diutius hoc refellere. existimemus ita esse: desit aliquid lusui, non lu-
sori. sic & in hoc de quo disputamus, deest aliquid rei datæ, cui [46] par alia debetur,
non [47] animo. Qui animum parem sibi nactus est, quantum in illo est, quod voluit,
effecit. Beneficium mihi dedit. accepi non aliter, quàm ipse accipi voluit. Iam
habet, quod petit: & quod vnum petit, ego gratus sum. Post hæc vsus mei restat: & XXXIII.
aliquod ex homine grato commodum. hæc non imperfecti officij reliqua pars est; sed
perfecti [48] accessio. Facit Phidias statuam: alius est fructus artis, alius artificij. artis
est, fecisse quod voluit: artificij, fecisse cum fructu. Perfecit opus suum Phidias, etiam-
si non vendidit. Triplex est illi fructus operis sui. vnus conscientiæ: nunc absoluto
opere percepit. alter famæ, tertius vtilitatis: quem allatura est, aut gratia, aut vendi-
tio, aut aliqua commoditas. Sic beneficij fructus primus ille est, conscientiæ. Hunc
percepit, qui quò voluit, munus suum pertulit. Secundus est famæ. tertius eorum,
quæ præstari inuicem possunt. Itaque cum benignè acceptum est beneficium, is qui
dedit, gratiam quidem iam recepit, mercedem nondum. Debeo itaque quod extra
beneficium est, ipsum quidem benè accipiendo persolui. Quid ergo? inquit, XXXIV.
retulit gratiam, qui nihil fecit? [49] Plurimum fecit: bono animo bonum [50] retulit:
& quod est amicitiæ, ex æquo. [51] Post deinde aliter beneficium, aliter creditum sol-
uitur. Non est quod exspectes, vt solutionem tibi ostendam. res inter animos geritur.
Quod dico, non videbitur durum, quamuis primò contra opinionem pugnet tuam,
si te [52] commodaueris mihi, & cogitaueris res esse plures, quàm verba. Ingens copia
est rerum sine nomine, quas non propriis appellationibus notamus, sed alienis com-
modatisque. Pedem & nostrum dicimus, & lecti, & [53] veli, & carminis: canem, & ve-
naticum, & marinum, & sidus. Quia non sufficimus, vt singulis singula assignemus:
quotiens opus est, mutuamur. Fortitudo est virtus, pericula iusta contemnens: aut
scientia periculorum repellendorum, excipiendorum, prouocandorum. Dicimus ta-
men & gladiatorem fortem virum, & seruum nequam, quem in contemptum mortis
temeritas impulit. Parsimonia est scientia vitandi sumptus superuacuos: aut ars re fa-
miliari moderatè vtendi: [54] parcissimum tamen hominem vocamus pusilli animi &
contracti: cùm infinitum intersit, inter modum & angustias. Hæc alia sunt natura: sed
effecit inopia sermonis, vt & hunc & illum parcum vocemus; vt & ille fortis dicatur
cum ratione fortuita despiciens, & hic sine ratione in pericula excurrens. Sic benefi-
cium, est & actio, vt diximus beneficia, & ipsum quod datur per illam actionem: vt pe-
cunia, domus, prætexta. Vnum vtrique nomen est: vis quidem ac potestas longe alia.

Itaque attende. iam intelliges, nihil me, quod opinio tua refugiat, dicere. Illi be- XXXV.
neficio quod actio perficit, relata gratia est, si illud beneuolè excipimus: illud alterum
quod re continetur, nondum reddidimus, & volumus reddere. Voluntati voluntate
satisfecimus, rei rem debemus. Itaque quamuis retulisse illum gratiam dicamus, qui
beneficium libenter accepit; iubemus tamen aliquid simile ei quod accepit, reddere.
A consuetudine quædam quæ dicimus, abhorrent: deinde alia via [55] ad consuetudi-
nem redeunt. Negamus [56] iniuriam accipere sapientem: & tamen qui illum pugno
percusserit, iniuriarum damnabitur. Negamus rem [57] stulti esse: & tamen eum qui
rem aliquam stulto surripuerit, furti condemnabimus. Insanire omnes [58] stultos di-

cimus, nec tamen omnes curamus helleboro. his ipsis quos vocamus insanos, & [159] suffragium & [160] iurisdictionem committimus. Sic dicimus eum qui beneficium bono animo accepit, gratiam retulisse: nihilominus illum in ære alieno relinquimus, gratiam relaturum, etiam cum reddiderit. Exhortatio est illa, non infitiatio beneficij. Ne timeamus, néve intolerabili sarcina depressi deficiamus animo. Bona mihi donata sunt, & fama defensa, [161] detractæ sordes, spiritus, [162] & libertas potior spiritu; & quomodo referre gratiam potero? quando ille veniet dies, quo illi animum meum ostendam? hic ipse est, quo ille suum ostendit. Excipe beneficium, amplexare, gaude: non quòd accipias, sed quòd [163] reddas, debiturus sis. Non adibis tam magnæ rei periculum, vt casus ingratum facere te possit. Nullas tibi proponam difficultates, ne despondeas animo, ne laborum ac longæ seruitutis exspectatione deficias. non differo te: de præsentibus fiat. Numquam eris gratus, nisi statim es. Quid ergo facies? non arma sumenda sunt: & fortasse erunt. non maria emetienda: fortasse etiam ventis minantibus solues. vis reddere beneficium? benigne accipe, retulisti gratiam: non vt soluisse te putes, sed vt securior debeas.

COMMENTARIA VARIORVM AVTHORVM

I. LIPSIVS.

AP. I. 1. Priore parte.] *Quam incohauit. Cap. xi. libri I.*

2. Aduersus ducentem.] *Ab eo qui funem trahit, alio malè renitente.*

3. Occurrentia.] *Publiana illa sententia*: Bis est gratum, quod opus est vltro si offeras.

4. Os concurrat.] *Alij volunt* corruat: *cur autem? proprium huic ingenuo vitio verbum est, & è re sumptum. Qui molliores sumus, ipsum hoc experimur, os coire & ægrè diduci. Itaque & Fabius eo verbo. lib.* III. Est alius concursus oris, & cum verbis suis colluctatio. *Seneca epist.* XI. Lingua titubat, labra concurrunt.

5. Non tulit gratis.] *Apuleius*: Non enim leui mercede emit, qui precatur: aut paruum pretium accipit, qui rogatur.

CAP. IV. 6. Quoque cum impetr.] *A me est, cùm in libris inuenissem*, quoque quod impetr. *Sententia vulgo hæret.*

7. Vt sumat.] *Non displicet, & fit ita apud magnates: munus ab alio tibi traditur, nec hauris ex ipso fonte. Ergo Dispensator, aut talis, rogandus vt pro te sumat. Tamen libri ferè veteres*, vt consummet: *quod esset, finem & summam manum muneri imponat. Sed prius magis arridet.*

8. Sine deductione.] *Ostendit inter formulas fuisse, & lego in marmore Hispaniensi*: Signum Panthei. Testamento. Fieri. Ponique. Ex. argenti. libris. C. Sine. vlla. deductione. iussit. *Iterum*: Heredes. sine. vlla. deductione. xx. Posuere. *Valet igitur, vt nihil de summa detrahatur.*

CAP. V. 9. Præcidi spem.] *In hoc genus Martialis*:

Primum est vt præstes, si quid te Cinna rogabo:
 Illud deinde sequens, vt cito Cinna neges.
Diligo præstantem, non odi Cinna negantem:
 At tu nec præstas, nec cito Cinna negas.

10. Ne minor sit.] *Est & caussa alia, quam Plinius Panegyrico tangit: quod* beneficus suis commendationem ex difficultate captant.

11. Potest ob id.] *A Mureto ea lectio, siue potius Erasmo. At mei*, gratus, *non* ingratus *statim habent. Distinctione iuuanda & eluenda sententia est, ista*: Malo mihi iam neges. Vbi in tæd. ad. animus, in c. b. o. dum exspectat: potest ob id gratus esse? *An, inquit, gratus animus ob id beneficium esse potest, quod mora in odium traxit?*

12. Cito occidere.] *Tyranni sciebant. vt Tiberius cuidam* precāti pœnæ maturitatem, Nondum, inquit, tecum in gratiam redij? *Et Caius Caligula*, non temere in quemquam, nisi crebris & minutis ictibus animaduerti passus est, perpetuo notoque iam præcepto: Ita feri, vt sentiat se mori. *Vtrumque in Suetonio. Adde Lucani*:

—moremque nefandæ
Dirum sæuitiæ, pereuntis parcere morti.

13. Manus affert.] *Intellige, occidit, perdit. Notum, quid sit* manus sibi afferre: *atque inde, huc translatum.*

CAP. VI. 14. Presso articulo.] *Manu forti, & adacta. Contra est*, molli articulo. *Fabius lib.* II. Gladiatorem vehementis impetus, excipit aduersarij mollis articulus. *Nec dissimile quod in Cicerone*: Molli brachio, *&* Leui. *quæ omnia à re militari aut gladiatoria.*

CAP. VII. 15. Lapidosum.] *Is est, quem lapidem duratus.*

16. A nepote.] *Putarim maiuscula littera insigniendum*, Nepote: *& cognomen fuisse huius viri.*

17. M. Allio.] *Meus liber opt.* Aleo: *in alius* Ælio. *Cæterum ipse Tacito, aut Suetonio, non nominatur: res tangitur in plures Senatorum. Illi his verbis*: Propertio Celeri decies HS. largitus est. tentantes eadem, probare caussam Senatui iussit: cupidine seueritatis, in his etiam quæ rectè faceret, acerbus. Vnde ceteri silentium & paupertatem, confessioni & beneficio præposuêre. *At Suetonio ista*: Paucorum Senatorum inopia sustentata, ne pluribus opem ferret, negauit se subuenturum, nisi Senatui iustas necessitatum caussas probassent.

18: Nepoti.]

18. Nepoti.] *Iterum minuscula, & in eo scomma. Videbatur nomen edere, & vitium exprobrauit.* Nepotes, *ἄσωτοι*: luxuriosæ vitæ homines (*ait Festus*) quod non magis his rei suæ familiaris cura est, quàm iis quibus pater auusque viuunt.

CAP. VIII. 19. Omni genere.] *Valet, omni modo, & ratione. Iurisconsulti crebriusculè, & noster mox, c. x.*

20. Reprehendere.] *Assentior Pinciano legenti,* deprehendere: *detegere vitia latentia & efferre.*

21. Auxilium est.] *Grutero nostro visum, cum negatione inmissa legere:* Non est illud liberalitas, censura est; non auxilium est, principale tributum est. *vt autabeta ista haud indecore concinnant. Tributum autē Principale, quia velut ab inuito tribuitur in aliorum necessitates.*

CAP. IX. 22. Producunt.] *Prouehunt, attollunt. Inde* Producta *Stoicorum.*

CAP. X. 23. Arcesilaus.] *Crantoris discipulus, & qui mediæ Academiæ auctor fuit.*

24. Amico pauperi.] *Ctesibium nominat Laërtius: & dictum addit, cum pecunia inuenta esset, Ἀρκεσιλάου τὸ παίγνιον:* Arcesilai hic ludus. *At Plutarchus in libello,* Quomodo Adulator ab Amico noscendus: *disertè* Appelli Chio *hoc tribuit: & cetera consonat, nisi quod dictum effert, Ἀρκεσιλάου τοῦτο τὸ κλέμμα:* Arcesilai hoc furtum.

25. Inutiliter verecundus.] *Homericum est: Αἰδὼς δ' οὐκ ἀγαθὴ κεχρημένῳ ἀνδρὶ προΐκτῃ:*

Nec pudor vtilis est, homini qui pauperi adhæret.

26. Quo Genere.] *Quo modo. vt supra cap. VIII.*

27. In acta.] *Id est, non publico, non posteritati trado. Acta consilia solent rerum memorabilium vel in populo, vel Senatu: atque ea per certos huic curæ homines describi: tum publicari. Itaque prouerbij specie dictum,* In acta mittere: *& plura ego ad Annalem IV. Taciti.*

28. Exprobrem.] *Tullij idem monitum, in Lælio:* Odiosum est genus hominum, officia exprobrantium. quę meminisse debet is, in quem collata sunt; non commemorare, qui contulit. *Sanè ea res odium gignit, & maxime apud Principes, Tacitus IV. Hist.* Neque deerat ipse arrogantia vocare offensas, nimius commemorandis quæ meruisset.

CAP. XI. 29. Quod ille.] *Quis, ignoro: sed plures sic seruati.*

30. Repetit.] *Totidem pene verbis ante eum Publius:* Beneficium dedisse qui dicit, petit.

31. Memoriæ reuocandum.] *Alij libri,* memoria reuocanda: *at meus,* renouanda. *quod probem.*

32. Sæpe quidem.] *Acutum responsum. fructum beneficij percepisti in tua iactantia. Non est opus me dependere, tu tibi à te soluisti.*

33. Quid opus te loqui?] *Non opus. & argute in istos Martialis:*

Quæ mihi præstiteris memini, semperque tenebo.
Cur igitur taceo Postume? tu loqueris.
Non belle faciunt quædam duo. sufficit vnus
Huic operi: si vis vt loquar, ipse tace.

34. Verniliter.] *Blande & cum adulatione, sine animi tui sensu. Vox a* Verna, *id est seruulo, qui fere blandiuntur. vnde* Vernilis, *πλάνικος in Glossis prisc. · πλανικὸς autem ijsdem,* Ciuilis, Vrbanus. *Vernilitas eodem sensu in Seneca. epist.* XCIV. *In Tacito II. Hist. vbi nostri libri de Vitellio,* Quamuis odium humilibus blanditiis velaret: *ideo Robertum Stephanum legisse,* verniljbus blanditiis. *Apte profecto, si è membranis.*

35. Nec tamen tuta.] *Pincianus iubet, & parent alij,* Hæc tamen irrita.] *Ego nihil mutem.*

CAP. XII. 36. Cæsar.] *Omnino literula addenda,* C. Cæsar: Caligulam *notat.*

37. Pompeio Penno.] *Cetera mihi ignotus, an tamen idem, qui postea fame ab eo mori coactus, homo opulens & locuples, supra plerosque sui æui? de quo Seneca idem, De Tranquill. cap. XI.*

38. Socculum auratum.] *Plinius XXXVII. cap. II.* Tolerabiliorem tamen fecit (*Pompeius Magnus*) caussam Caij Principis, qui, super omnia muliebria, socculos induebat è margaritis. *Quidni igitur & auratos?*

39. Nullam partem.] *Significat superum inferumque impurum fuisse.*

40. Persica seruitute.] *Quia Persæ valde obnoxij suis regibus. & inde Cicero:* Regnum non modo Romano homini; sed nec Persæ quidem cuiquam tolerabile. *Et vero in hac ipsa re certum, Persas regibus suis manus pedesque osculatos:* & humi stratos seruiliter adorasse.

41. Summis vs. hon.] *Ita Pincianus & Muretus, ex coniectura. Mihi placebat,* summis honoribus, *absolutè dictum. At ecce apud me duo libri,* summissimis *clare præferunt: an non seruandum, & Comico illo more dictum, vt* ipsissimus?

42. In conspectu Principum.] *Accipio procerum & populi primorum, id est Senatorum: & aliquoties ita Seneca. At Gruterus malit,* in conspectu p. r. *id esset,* populi Romani.

43. Et quidem.] *Ista à Mureto, & hominis caussa tenui: sed credo mea, puro iudicio, meliora:* & quidem (licet aliquis non putet ad rem pertinere) sinistro pede: *Nam in eo arguatur non solum pedem præbuisse, quod turpe, basiandum, sed quod turpius indigniusque, sinistrum. At quod hic est R. P. possis etiam.* Rom. populum *explicare.*

44. Soccatus.] *Insolens hoc Romanis. & Cicero Verri grauiter obiecit, quod* soleatus in publico stetisset. *Nam domi duntaxat soleæ: in publico, & certe cum iudicia obibant, calceati togatique erant. Fœdus autem Caius, qui in muliebri etiam socco hæc patrabat.*

45. Pigros suos.] *Sententiam video, verbū sine exemplo est: videturque ita pedes, aut sordes circa pedes, notare. Io. Meursius, vir doctus,* epigros *vellet, & claues interpretari, qui calceis suppacti vel impacti. In Augustino ea vox,* Lignum ligno per subscudes, epigros, clauos, & glutē bituminis, non potest adhærere. *Sed & Isidoro, XIX.* Epigri & claui sunt, quibus lignum ligno adhæret. *Pincianus autem,* pictos soccos: *Libri non mutant, nisi quod vnus meus* pigros.

CAP. XIII. 46. Te non agnoscere.] *Libri scripti,* tibi non: *& quidā,* adagnoscere. *Suspecta mihi: sed tantum.*

47. Supinet.] *Alij* resupinet, *nec male. Habitus autem ille superborū, caput attollere, pectus proicere: quod est, sese* [*supinare, i. ὑπτιάζειν.*

48. Personam.] *Histrioniam, & alienam.*

49. In æquum.] *Ex alto descendit, se submisit, & velut parem gessit.*

CAP.XIV.50. Quædam nocitura.] *Tacitus* XV. *Annal.* Plura sæpe peccātur, dum demeremur, quam dum offendimus.

51. Accessio.] *Alij libri,* accensio. *Illud teneo, & est inuasio morbi & παροξυσμός. A febribus ductum.*

52. Etiam inuitos.] *Negat Horatius:*

Inuitum qui seruat, idem facit occidenti:

sed in re alia. nempe ijs, qui mori consilio & decreto volunt (prisco illo more) nec sunt interpellandi.

53. A tutis.] *Placet. nam in præceps, certe anceps, ambitio impellit. At libri aliter: & est in meis,* abducit a cotis, nō à semetipso vires inferri patiar, nec committam. *Alij porro:* acutis. Si nullum malum vires à semetipsa patiar, nec committam. *Quid hic est? vlcus, aut vlcera. neque ego nunc Machaon.*

54. Hostium vota.] *Euripides:*

Ἄκαιρος εὔνοι' οὐδὲν ἔχθρας διαφέρει:

Volentia importuna, āb odio haud dissidet.

CAP.XV.55. Magnæ rei merces.] *Vel perire paratus sum, si impendo me in rem hominemque magnum, vnius exitio redimendum.*

56. Imputat.] *Inscribit, & in rationibus expensi ponit.*

57. Munus suum commendat.] *Ita negatione eiecta, & mox posita legendum, sensu liquido.*

CAP.XVI. 58. Væsanus.] *Nusquam noster pronus in hunc regem: quem reuera vulgus & fortuna magis, quam prudentes & ratio attollunt.*

59. Congiaria.] *Scripsi aliquot,* congia: *sed eodem cadit, atque illud receptius. Pro quouis munere accipiunt. vt noster Consol. ad Marciam, cap.* XXII. Seianus patrem tuum clienti suo congiarium dedit: *crebrius tamen, sunt Principum sinona publice, in plebem.*

60. Spargere.] *Effuse dilargiri. & allusum ad fortuitas in theatris sparsiones.*

61. In sinu.] *Ad easdem sparsiones referam. nam sinu tesseras & munuscula excipiebant.* Condenda *autem, ambigue: siue vt adifices, siue vt reponas & occultes.*

CAP. XVII. 62. Ab Antigono.] *In Plutarchi Apophthegmatis ita:* Θρασύλλου τοῦ κυνικοῦ δραχμὴν αἰτήσαντος αὐτὸν, Ἀλλ' οὐ βασιλικὸν, ἔφη, τὸ δόμα. τοῦ δὲ εἰπόντος, Οὐκοῦν τάλαντον δός μοι, Ἀλλ' οὐ κυνικὸν, ἔφη, τὸ λῆμμα: Thrasyllo Cyoico drachmam ab eo petente, Regium non est, inquit, hoc dare. Illo igitur subijciente, Da talentum: Non est Cynicum, inquit, accipere. *Quæ Græce magis belle cadunt.*

63. * Si me.] *Videtur aliqua dissertatiuncula fuisse (quæ perijt) super hoc facto. Subijcit nunc, Si me quoque interrogas, sum inter probantes.*

64. Indixisti.] *Ad Cynicos proprie, non ad omnes Philosophos. De istis autem æruscatoribus, & poscinummijs, pulchre Herodes apud Agell. lib.* IX. *cap.* II. *& Lucianus plurifariam.*

65. De pilæ lusu.] *Quæ placuit & Plutarcho, libello de Socratis dæmonio: etsi Chrysippo non inscripsit.* ἡ χάρις, *inquit,* οὐχ ἧττον δεομένη τοῦ λαμβάνοντος, ἢ τοῦ διδόντος ἐξ ἀμφοῖν τελειοῦται πρὸς τὸ καλὸν, ὁ δὲ μὴ δεξάμενος, ὥσπερ σφαῖραν εὖ φερομένην, κατήσχυνεν ἀτελῆ ποιοῦσαν: Beneficium non minus desiderat accipientem, quam dantem, & ex vtrisque perficitur, honestumque tangit. Qui autem non excipit, sicut pilam recte delatam & directam, dehonestat beneficium, cadens, & finem suum non assecutum.

66. Vitio.] *Probum est. tamen libri,* studio, *aut* dubio.

67. Doceamus.] *Capere beneficia.*

68. Si conantur.] *Gratiesse, bene excipere.*

69. Traducere.] *Ludibrio exponere.*

CAP.XVIII. 70. Ad alteram.] *Anteà* aliam. *ego hoc recepi è meis. quia hæc reuera secunda pars: & hactenus peregit, quod è priore supererat.*

71. Viam.] *Hanc beneficiorum viam. Tamen libri,* vitam: *nimis etiam vere: ac Ratio dux & domina esse debet totius vitæ.*

72. Vellemus.] *A diuinatione Mureti mera est. nam libri omnes,* videamur. *quod conuenire H. Stephano videbatur, non mihi: & vellem ex eo,* voueamus, *vel,* gaudeamus.

73. Num etiam.] *Ita scripsi, & interrogando acui, praeuntibus meis libris. Alij,* Nam etiam: *quod reijciunt sequentia, quibus huic interrogatione respondetur.*

74. Post iniuriam.] *Nam bonus bonum, etiam læsus ab eo, amat.*

75. Possis.] *Ab hoc verbo, in scriptis meis ista inseruntur:* vbi amicitiam alicui iucundam eam fecit & iustam. *Quæ sanè haud abijcienda, nec insuper habenda sunt: imo à me concinnanda.* vbi amicitiam, alioqui iucundam, iam fecit & iustam. *Acutè. suaue à viro bono accipere, quem ames vel accepta iniuria: nunc magis, vbi amicitiam ante iucundam tantum, & sine beneficij vinculo, nunc cum te obligauit, fecit & iustam. Porro & Pincianus & Gruterus hæc in suis repererunt: nisi quod in quibusdam pro,* eam, *scriptum habent* causa: *item probe.* Causa *fecit iustam, nempe beneficium.*

76. Toties.] *Vbi vel semel ante, ô Seneca? non in his libris: aut partes eæ (quod puteo) desunt. Sed verius, alibi monitum esse: & hoc discrimen Sapientum inculcatum. Quod sequitur,* Quidquid oportet: *explicatur à me, in epistol.* CIV.

77. Legem.] *Vitæ, & actionum. qui Decreta sua firma & inmota habent.*

78. Contumaciter.] *Parent quidem, sed rebelles. obluctantur & repugnant.*

79. Cohæremus.] *Solutione facta, non soluimur: quia manet animi & voluntatis illud vinculum, quod beneficio interuenit.*

80. * Monetque.] *Mureto locus vitiatus videtur: & quiuis dicet. Libri tamen haud valde mutant, nisi quod:* manetque,

manetque, *& paullo post*: Sic ne in beneficiorum. *Mihi sedet legere*: rursus incipere. Nam & quo (*valet*, quomodo) in amicitiam oon reciperem indignum, sic nec in beneficiorum quidem. *Vide, & inquire: Senecæ mens ea est, & verba. Adhærent & adspiciunt superiorem illam clausulam*: Et quidem diligentius quær. e.b.q.pec. creditor. *cu cetera, quasi parenthesi, subijciuntur vel inseruntur: tum hæc αἰτιολογία: quare diligentius? Nam & quomodo, &c.*

81. Inuito.] *Contra vulgatam, imo & Iuris regulam*, Inuito beneficium non datur. *Lactantius*: Non est beneficium, quod ingeritur reluctanti. *Imo &* beneficiorum hæc est summa, *(Plinius Panegyrico)* si illis & non vti licet. *Atqui hîc exceptio: sed ita, vt Beneficia ea esse non dicas, sed Imperia.*

82. Vim maiorem.] *Θεῖ βίαν, siue* Diuinam vim *interpretantur Plinius, & Iurisconsulti, nempe illam cælestem: adde & regiam, quæ accedit.*

CAP. XIX. 83. Tuber.] *Hoc de Phæreo Iasone Cicero ita extulit III. de Nat. Deor. sententia plane, qua Seneca*: Nec prodesse Phereo Iasoni voluit is, qui gladio vomicam eius aperuit, quam sanare medici non poterant. Multi enim etiam cum obesse vellent, profuerunt; & cum prodesse, obfuerunt. *Cum Cicerone, Valerius I. cap. VIII. At Plutarchus, De vtilitate ex inimicis cap. Prometheo Thessalo tribuit, in his verbis*: ὥσπερ γὰρ ὁ τὸν Θεσσαλὸν Προμηθέα κτεῖναι διανοηθεὶς, ἔπαισε τῷ ξίφει τὸ φῦμα, καὶ διεῖλεν ὥστε σωθῆναι τὸν ἄνθρωπον: vt enim is, qui Thessalum Promethea interficere moliens, gladio percussit vomicam eius, & sic aperuit vt homo sanaretur: Ita sæpe contumelia ab inimico, malum animi latens curat.

84. Leonem.] *Potuit idem ille esse, imo meo animo fuit, quem Appion Plistonices vidisse apud Agellium narrat, in seruo Androclo, lib. V. cap. XIV. Nam ætas conuenit, & Appion ille sub Tiberio.*

CAP. XX. 85. Se gessisse.] *At libri scripti editique antea*, se egisse. *& cur ineptum volunt? dederim ex media illa ætate scriptorum vicena exempla.*

86. Seruiendi.] *Ad ministros vel fautores tyrannidis refer, qui enchebantur.*

87. Moribus.] *Hoc rectè. libertas & æquitas habitare ægre poterant inter ambitum, auaritiam, luxum; & caussam horum omnium, opes.*

88. Sed vtri.] *Hæc vera lectio, nec Muretus ingerat suum*, cui. *Vnus è scriptis meis, & Gruteri item, habet: sed & diu notarat Agricola Rodolfus. Pompeium & Iulium notat: quorum vterque, alio prætexto, de imperio certabat. Cicero non semel ad Atticum: & Seneca epist. XIV.* Quid tibi vis M. Cato? iam non agitur de libertate. olim pessumdata est. quæritur vtrum Cæsar, an Pompeius possideat Rempublicam. *Lucanus ipso verbo Senecæ*:

—— quærunt, vter imperet orbi.

89. Tot reges.] *Tres ferro, vnus fulmine, perierunt.*

90. Missionem.] *A re gladiatoria. Mittitur, qui liberatur. Pugna* sioe missiooe: *cùm necessum est cadere aut cadi. Ego II. Saturn.*

CAP. XXI. 91. Infamis ore.] *Meus*, infamis repromittit. *Nec abnuo exempla tamen subiungi, de infamia oris: itaque teneatur. etsi illud communiter dictum, magis ad thesim facit.*

92. Græcini Iulij.] *De quo in Taciti Agricola scripsi, atque ibi laudatur: alibi etiam à nostro Seneca, vt epist. XXIX.*

93. Ludorum.] *Vetus ita mos. quia largiter effundendum in voluptates illas populi; passim amici, imo & prouincia, conferebant.*

94. Pecuniam.] *Potest abesse.*

95. Persico.] *Paullus Fabius Persicus, Consul fuit sub Tiberio, anno DCCLXXXVI. Quare* Persicus? *à rege Perse, opinor, memoria victoriæ eius ab Æmilio Paullo partæ: è qua gente hic fuit, etsi maiores adoptione translati in Fabiam. Clarus igitur, sed ô fœdus! Adi & nostrum lib. IV. infrà, cap. XXX.*

96. Propinationem.] *Vox abest à meis: at hæc, aut similis fuit. Nam sententia perbella est, & è qua Martiali iocus*:

Quod nulli calicem tuum propinas,
Humane facis Herme, non superbe.

97. Rebilus.] *Fuit vnus sub Iulio Cæsare Consul, etiam alius sub Augusto, sed in magistratu mortuus. Hic tertius, quando & quis, nescio. Et per me sane pereat homo Oscus, aut lateat.*

98. Persico.] *Tangit Rebilum. significans, nec ab illo pari tuo in infamia, sed nobiliori stirpe, accepi: minus à te.*

99. Senatum.] *Hæc germana habeo, contra Pincianum. quidni fide librorum, & decore sententiæ? Non hoc est, inquit, munera capere; sed dantes examinare, quasi si Senatum legas. in quem scilicet non nisi probos purosque admittas.*

CAP. XXII. 100. Pensionem.] *Solutionem, certis temporibus diuisam & dispensatam.*

CAP. XXIII. 101. Concio.] *Populus & turba, vt omnes sciant. Noster I. De Clem.* O vocem in conciooem omnium mortalium mittendam! *Male, qui* cautio *sufficiunt.*

102. Nolunt.] *Ego vellem, cum quibusdam libris*, volunt: *sententia ista. Sicut quidam volunt pecuniam mutuam capere, & debere; nec tamen solennia obligationum & cautionum adhiberi: ita isti beneficiarij, qui accipere, nec sciri.*

103. Pararios.] *Conciliatores, proxenetas. Vide infra lib. III. cap. XV.*

104. Officijs.] *Salutatione, deductione, & istis: quæ præstabant obnoxij, aut clientes.*

CAP. XXIV. 105. Odio.] *Quod sit præsertim in magnis beneficijs, & quæ grauant capientem. Tacitus IV. Annal.* Beneficia vsque eo læta sunt, donec exsolui posse videntur: vbi multum anteuenere, pro gratia odium redditur. *De ijsdem Curtius*: Quædam imo beneficia odimus: *& vitam, & hæc summa, nemo libens alteri debet.*

CAP. XXV. 106. Furnius.] Caius *prænomine, qui Consul fuit anno DCCXXXVI. At pater eius, item* Caius, *inter Consulares relatus ab Augusto, quia designatus non muriat, anno DCCXXIII.*

107. Iniuriam.] *Callidissime dictum. In summo beneficio, iniuria tua mixta est: quia ingratum me fecisti, nec sum soluendo.*

108. Carceribus.] A Circo sumptum.

108. Signo.] Mappa. nam ea missa à Prætore aut Consule, è carceribus effundebantur.

110. Antecedentem.] Benefactorem. qui tempore præiuit: & manet in imagine de Cursu. nam difficile consequi diu præeuntem.

CAP. XXVI. 111. Suspectus.] Probe. at libri tamen fere, suspectum. Ferri posset, vt Prætextus, & Prætextum.

112. In solutum.] Id est, quasi non datum. sed debitum. non fiat cum eo nomen, sed expungatur.

113. Puret.] Subdunt mei libri, Nec dicat, Hoc m.d. Omnino recte & germane, si distinguas: Nec dicat, Hoc mihi dedit; sed, Quam sero, sed, Post quot labores? Verba nempe exprimit horum calumniatium: qui non benigne sibi dicunt, Hoc dedit: sed illa alia. Quam sero.

114. Tam exiguo.] Libri, tamquam. Vellem, tamne? interrogando.

115. Præteriti.] In numero sapientium non fuisse. Adspectum ad Senatores qui Præteriti dicuntur, cum non lecti. Sed & in repulsa ab honoribus, hoc verbum.

CAP. XXVII. 116. Augur.] De viro isto dixi ad IV. Annal. Taciti. Opes ei exitio fuere. quod ita Suetonius, Tib. cap. XLIX. Cn. Lentulum Augurem, cui census maximus fuit, angore & metu ad fastidium vitæ egit, & vt nequo, nisi ipso, herede moreretur.

117. Libertini paup.] Ergo illi (notabis) plus etiam possederunt: præsertim sub Claudio, quem obiter tangit, libertis suis addicto.

118. Quater millies.] Sunt ipsa centies centena millia, siue decem milliones Philippicorum: nostra æstimatione.

119. Tam sterilis.] Pinciani & mei libri: Ingenij fuit sterilis, tam pusilli quam animi. Ego teneam, sed copulam lubens inseram: & tam pusilli. Ingenio, & animo iuxta pusillus, vt mox ostendit: nec est, cur hæc vexentur, aut vexent.

120. Sub honore.] Alij libri, onere. quod sunt qui arripiant: ego non muto. & vere laborat magis paupertas sub honore & luce nobilitatis: quia condigne se ea & maioribus non potest gerere.

121. Gratia.] Mirum, in homine tam parui ingenij, animi, oris. Sed gratia hæc à nummis. quibus ditem,

—— decorat Suadela Venusque.

122. Collocata.] Abest à meis & potest.

123. Impudens vot.] Quo peruenire, cum paruus obscurusque esset, nec sine impudentia vouisset. At nunc assecutus, iterum altiora atque altiora: & quid deinde? casum. Simillimus locus de Ira III. cap. XXXI.

124. Satiat.] A Pinciani coniectura proba. nam libri, faciat.

125. Vnde venerit.] Idem alibi noster: Habet hoc vitium omnis ambitio non respicit. Manilius: Nec quod habet, numerat, tantum quod non habet, optat.

CAP. XXVIII. 126. Sibi fayet.] Non diiudicat merita, sed se præferendam censet.

127. Venerem.] Suam Gratiam, suum illicium. Plinius de Appelle, lib. XXXV. cap. X. Cum eadem ætate essent maximi pictores; collaudatis omnibus, deesse ijs vnam illam Venerem dicebat, quam Græci Charita vocant. Cui autem illa fauet & adest, ij felices & impetrabiles. vnde Sulla, qui Latinis cognomen Felicis habet Græcis [illegible] inscriptus, Venustus.

128. Deteriore.] Quæ deficiunt, aut vincuntur; non ea quæ vincunt.

CAP. XXIX. 129. Professi sap.] Credo Epicureos maxime notari, apud quos eiusmodi querelæ. Plinium vide lib. VII. initio, Lucretium lib. V. Sed & in Plutarchi, de Fortuna, hæc comparatio: tamen hominum etiam prælatio, à consilio & ratione. Aristoteles damnat & reiicit istos, qui hominem ceteris animantibus postponunt, lib. IV. De Partib. animal. cap. X. sed pulchre & diffuse Xenophon lib. IV. de Factis & dictis Socrat. item Cicero II. de Natura deor.

130. Nandi facil.] Libri scripti, felicitate. Itaque ariolabar olim, diuinandi felicitate: quia natura duce multa præsagiunt, tempestates, hiemes, ruinas alia. Sequitur etiam mox de futuri scientia. Tamen ariolabar fortasse, & tutius meliusque non abire à vulgata. Plinius enim in illa querela: Alia pernicitatem vsurpare, alia præpetes volatus, alia vires, alia nare.

131. Vitijs.] Pincianus ita correxit, cum esset virtus. quod ego cum libris teneam, & ad corporis virtutem siue robur transferam, quod ea non simus indomita & inuicta. Alterum tamen etiam acutum, quærentium, quod non valetudo inter vitia, libidinem & intemperantiam, sit firma.

132. Secundas.] Ex libris magis esset, secunda. Sed illud communius, Primas secundasque sortiri agere: & intelligimus partes.

133. Sub ictu.] Valet subiectum nobis & obnoxium: quod tangere, quod ferire possimus. Contra est, quod VII. De Benefic. Deum extra ictum sua diuinitas posuit.

134. Sideribus vel.] Cogitatione, qua nil celerius. Itaque pulchre Homerus, Odyss. H. τῶν νέες ὠκεῖαι, ὡσεὶ πτερὸν, ἠὲ νόημα: Quorum naues celeres, sicut ala auium, vel cogitatio.

135. Velles.] Vellem ego interrogatione totum hoc efferri: & mens ea Senecæ. Itane, inquit, quia vnum aliquod tutum esse nolis, ita tibi censeas singula optima excerpendi?

136. Confiteatis.] Mei codices voculam anteponunt, vt confit. Fuerit, tu te confit.

137. Cepimus.] Angusti oris corporisque vascula.

CAP. XXX. 138. Negat.] Epicuri assecla. qui Deos à cura nostri remouet, casui & atomis omnia permittit.

139. Impendio.] Vt nihil dones.

140. Opera.] Vt nihil facias.

141. Paria fecisti.] Crebrum in Seneca, Plinijs, Iurisconsultis. valet, rationibus redditis, reliqua nulla esse: quod & Pariare dicunt.

CAP. XXXI. 142. Manum exer.] Actiones suas fungi. operari.

143. Mittor.] Optime, nec audio qui, nitor. Mitti ad Fortunam dicit gratum futurum, qui ab ea opes & externa petenda,

petenda, quæ refundat: Atqui ea non in nostra potestate: ab illa pendent: nulla autem virtus ab illa: ergo nec gratitudo.

144. Excussis.] *Vacuus non apertis solum, sed motis & excussis. Clausa autem eadem aliquid continent, & ferunt.*

CAP. XXXII. 145. Pilam scite.] *Meus opt.* pilam iacere ac dil.

146. Pat alia.] *Res similis, vt exaequet in beneficiu. Non video, cur offendat Criticos.*

147. Animo, qui.] *Mihi potior distinctio hæc* non animo, qui animum parem sibi nactus est. Quantum in illo est &c. *Ita enim arguatur (vero verbo vtor, & poterant hæc à materia abesse:) Rei aliquid deest, cui alia non relata; animo nihil deest, cui animum iam reposui. Atqui ab eo beneficium, & in eo gratitudo.*

CAP. XXXIII. 148. Accessio.] *In eo tota inectiuncula huius solutio. Beneficium & gratia, in solo animo: si quid res accessit, accessit tantum. Et tamen debet, si potest: at istud accessorium, non gratia proprie, sed merces est.*

CAP. XXXIV. 149. Plurimum.] *Ne abeamus à libris, qui* Primum: *& distinctione inuenimus.* Primum, fecit. bono animo bonum retulit. *Duplex est responsio. Nilne fecit? imo fecit. quid? animum animo rependit. Deinde, alia solutio in beneficio, quam credito: & qua subdit.*

150. Retulit.] *Libri omnes,* obtulit. *& recte, quasi ipsum animum pretium ei obtulit & porrexit.*

151. Post deinde.] *Mihi hæc sana. & Comicum est* Postinde, Postdeinde: *eadem cum simplicibus.*

152. Commodaueris.] *Commodum volentemque præbueris.*

153. Veli.] *Pars vtraque inferior veli, vbi funibus distenditur,* Pes *dicitur: & quidem pro lateribus, Dexter aut Sinister. Lucanus* v.

—— & flexo nauita cornu
Obliquat læuo pede carbasa.

Catullus:

—— siue vtrumque Iupiter
Simul secundus incidisset in pedem.

Ita & Græci πούς. *Centena exempla sunt.*

154. Patcissimum.] *Plinius lib.* XXII. *cap.* XXIV. Homines animi humilis & præpatci, quos illi (*Græci*) dixere micropsychos.

CAP. XXXV. 155. Ad consuetud.] *De ijsdem Stoicis, de Constant. sapientis, cap.* III. Ita sublato alte supercilio, in eadem quæ ceteri descenditis, mutatis rerum nominibus.

156. Iniuriam.] *Hæc libello iam dicto proprie exsequitur.*

157. Stulti.] *Nam* omnia sapientis esse, *iam definiuerant Cynici, vt Diogenes Laertius in Diogene: & tenuerunt Stoici. quod ita in Zenone idem:* Καὶ οὕτων δὲ πάντα εἶναι. δεδόσθαι γὰρ αὐτοῖς παντελῆ ἐξουσίαν τὸν νόμον· τῶν δὲ φαύλων εἶναι τινὰ λέγεται, ὃν τρόπον καὶ τῶν ἀδίκων, ἄλλως μὲν τῆς πόλεως, ἄλλως τῶν χρωμένων φασί: Sapientum esse omnia. plenam enim perfectamque potestatem à lege (*primam illa & communi*) ijs datam. Malorum autem & stultorum quædam dicuntur esse. sicut & iniustorum, aliter quidem ciuitatis, aliter vtentium dicimus. *Vide me Manuduct.* III. *Dissertat.* XI.

158. Stultos.] *Vocem hanc frustra suspectam habent. Est ipsum Stoicorum scitum:* πάντας τοὺς ἄφρονας μαίνεσθαι: Omnes stultos insanire.: *Cicero in Paradoxis, Diogenes in Zenone, Horatius* II. *Sat.* III. *Vide item Manud.* III. *Diss.* XX.

159. Suffragium.] *In Comitiis.*

160. Iurisdictionem.] *In Magistratibus. Hæc Plutarcho absona visa libello* De communibus notionibus, *sub initium. vide.*

161. Detractæ sordes.] *In reatu. id est, liberaui eum in iudicio & defendi. Vestem mutare feci. quam sordidam sumebant rei, & capillo atque alio cultu squallebant. Simile lib.* IV. *infra, cap.* XII.

162. Et libertas.] *Defensa scilicet, verbo non proximo, sed vlteriore repetito.*

163. Reddas debiturus.] *Id est, animo reddas, & paria facias: in re & mercede reliquator sis. Meus liber,* debiturusque: *nec id male.*

M. A. MVRETVS.

OPtimum est.] *Lego* Primum est. *atque ita legendum, ostendit id quod subiungitur:* Proximum sequi. CAP. I.

Os concurrat.] *Frustra quidam emendare conati, legendum putarunt* corruat. *Concurrere os, & confundi pro eodem dicitur. Concurrit igitur os ijs quibus multo sanguine concurrente suffunditur, quasi natura ipsa obtendente velum quoddam pudoris.*

Potes ob id ingratus esse?] *Lego,* Potest. *vt neget Seneca posse quemquam ob tale beneficium, cuius longa expectatione tortus est, ingratum videri, etiam si nullam pro eo gratiam referat. Quis enim, quod tortus sit, gratiam se debere vllam putet?* V.

Aut gaudere beneficio suo tardius.] *Lege,* Qui aut diutius torqueri patitur, quem protinus potest liberare, aut gaudere tardius, beneficio suo manus affert. *Manus autem beneficio suo afferre eleganter dicitur is qui ipsemet beneficij sui gratiam extinguit.*

Sed infinitum interest.] *Male antea legebatur,* in infinitum. VI.

A nepote M'. Allio.] *Nepotem vocat decoctorem, vt in illo Horatiano,* VII.

—— ventres lamm à candente nepotum
Diceret vrendos. ——

Quod autem hic refertur ad id videlicet tempus pertinet, quo Tiberius paucorum senatorum inopiam subleuauit. Qua de re ita Suetonius: Paucorum senatorum inopia sustentata, ne pluribus opem ferret, negauit se alijs subuenturum, nisi senatui iustas necessitatum causas probassent. *Meminit & Tacitus libro secundo: quorum tamen neuter id quod hic de Allio dicitur, narrat.*

Arcesilaus.] *Apellem Chium fuisse, quem hoc modo Arcesilaus adiuuit, è Plutarcho didicimus, qui hanc ipsam bi-* X.

Senec

storiolam exponit enucleatius in commentario, quo docet quomodo quis adulatorem internoscere possit ab amico.

Quid? Ego illi.] *Alij,* Quidni ego illi. *quæ tantula deprauatio totam Senecæ sententiam peruertebat.*

XI. Qui dedat beneficium, taceat: narret qui accepit.] *Hac de re festiuissimum extat epigramma Martialis:*

Quæ mihi præstiteris, memini, semperque tenebo.
Cur igitur taceo Postume? tu loqueris.
Incipio quoties alicui tua dona referre,
Protinus exclamat: Dixerat ipse mihi.
Non belle quædam faciunt duo. sufficit vnus.
Huic operi. si vis vt loquar ipse tace.
Crede mihi. quamuis ingentia Postume dones.
Auctoris pereunt garrulitate sui.

XII. Nec tamen tuta sunt.] *Alij libri,* Hæc tamen itrita sunt.

Cæsar.] *Lege,* C. Cæsar. *ita autem ferè semper vocat Caligulam. & statim,* Penno *legendum non* Pœno.

Persica seruitute.] *Hoc enim honoris genus Persæ regibus suis deferebant. Sic apud Xenophontem quidam καταφιλῶσι τοῦ Κύρου τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας*

Submissis honoribus.] *Inepte. Lege, vt in alijs,* summis vsus honoribus.

Pigros suos.] *Vide Turnebum cap. 30. lib. 9. aduersariorum.*

XVII. Ab Antigono.] *Aliquanto hoc venustius extulit Plutarchus in apophthegmatis, si modo liber Plutarchi est.* Θρασύλλῳ τῷ Κυνικῷ δραχμὴν αἰτοῦντος αὐτὸν, ἀλλ᾽ οὐ βασιλικὸν, εἶπε, τὸ δῶμα. τοῦ δὲ εἰπόντος οὐκ οὖν τάλαντον δός μοι, ἀλλ᾽ οὐ Κυνικὸν ἔφη, τὸ λῆμμα.

XVIII. Ab ijs quibus dedisse videamur.] *Legendum puto,* Ab ijs quibus dedisse vellemus.

Monetque amicitia.] *Locus vitiatus videtur.*

XIX. Tuber quidam tyranni.] *Cicero lib. 3. de natura deorum:* Nec enim Herculi Deianira nocere voluit, cũ ei tunicam sanguine Cẽtauri tinctam dedit: nec prodesse Phæreo Iasoni, is qui gladio vomicam eius aperuit, quam medici sanare non poterant. *Narrat & Valerius libro primo.*

Se gessisse.] *Inepte in alijs,* se egisse.

XX. Non an seruirent, sed cui.] *Nec enim pugnabãt pro libertate, cum iam spes omnis præcisa erat: sed quod alij Põpeio, alij Cæsari seruire mallent. Ita autem censui iampridem emendandum hunc locum, cum in vetere libro reperissem:* Non an seruirent serui. *Alij postea eandem quidem sententiam effecerunt, sed nimium quantum à veteris scripturæ vestigijs recesserunt.*

XXI. Propinationem.] *Affinis enim erat illi vitio, quod in Herme quodam significat Martialis his versibus:*

Quod nulli calicem tuum propinas,
Humane facis Herme, non superbe.

XXVII. Antequam illum libertini pauperem facerent.] *Amare dictum in Claudium, sub quo libertinorum immensæ opes fuerunt.*

XXIX. Bona valetudo & vitijs inexpugnabilis.] *Quam neque cibi ac potionis, neque rerum venerearum intemperantia expugnare possit. Antea ineptissime legebatur,* Et virtus inexpugnabilis.

Maiora non cepimus.] *Id est, maiorum capaces non fuimus. Venustissimam sententiam deformarant, qui scripserant,* Maiora non debuimus.

XXX. Si iners, sine opera.] *Hanc quoque corruperant, vna voce detracta, hoc modo,* si iners opera.

FER. PINCIANVS.

CAP. I. SI sic demus, quomodo vellemus accipere.] *Antiqua exemplaria,* Sic demus, quomodo vellemus accipere.

Et sic dare, tanquam si sibi raperet.] *In eadem superfluit particula* si. *Nam legendum esse* eriperetur, *non* raperet, *alij ante me annotarunt. Codices alij,* tanquam sibi eriperet.

Proximus est autem neganti qui dubitauit.] *In eadem,* Proximus est autem à negante qui dubitauit.

Sed aduersus ducentem male retinuit.] *Tria illa verba* sed aduersus ducentem. *non agnoscunt nonnulla exemplaria.*

Parata, facile occurrentia, vbi nulla mora fuit.] *Scribe,* Parata, facilia occurrentia, vbi nulla interuenit mora: *ex vetere lectione.*

Os concurrat, & suffundatur rubor.] *Eadem,* os concurrat, & suffundatur rubore. *Scribendum existimo contra fidem omnium exemplarium.* os corruat, *non* os concurrat: *vt verba etiam mox paulo sequentia indicant,* Molestum verbum est, onerosum, & demisso vultu dicendum, Rogo.

Quoniam quidem, vt maioribus nostris, grauissimis viris, visum est.] *Duo illa verba,* grauissimis viris, *in exemplaribus aliquot non leguntur. Et scribo,* Quandoquidem, *non* quoniam quidem. *frequentissima in hoc autore menda.*

III. Tacite malimus & intra nos precari.] *Vetus lectio.* tacite malumus & intra nos metipsos precari.

Vt illum castiges, quod tardior in rogando fuit.] *Eadem,* vt ille se castiget, quod tardior in te rogando fuit.

Quam si multiplicatum hoc ad me, de quo loquebar, alia via peruenisset.] *Verba illa,* de quo loquebar, *non sunt Senecæ: si fidem adhibemus scriptis codicibus.*

IV. Quam vbi quod impetrasti, rogandum est.] *Exemplar diui Francisci,* quàm vbi quid impetrasti rogandum esse.

Vt beneficia tua illibata & integra.] *Scribe,* vt beneficia tua illibata, vt integra: *ex vetere lectione.*

V. Potes ob id ingratus esse.] *Castiga,* potest ob id gratus esse: *ex eadem.*

Est enim bonarum etiam rerum solicita expectatio.] *Scribo,* Est enim bonarum etiam rerum sollicitis expectatio grauis, *ex eadem.*

Aut gaudere beneficio suo tardius, manus affert.] *Legendum permutato ordine,* aut gaudere tardius, beneficio suo manus affert: *ex eadem.*

Et proprium est libenter facientis, cito facere.] *In exemplaribus diuæ Mariæ & diui Francisci vrbis Salmenticensis aliter hæc verba leguntur:* & proprium est benefacientis, libenter & cito facere.

Qui tarde dedit, & diem extrahens profuit.] *Quidam codices,* Qui tarde & diem de die extrahēs profuit. *Alij,* Qui tarde fecit, diu noluit, & qui de die diem extrahens profuit.

Sed in infinitum interest.] *Præpositio* in *superuacanea est, ex vetere lectione.* VI.

Etiam si quid erit de quo velis admonere.] *Breuior scripta lectio,* etiam si quid velis admonere.

Vt æri alieno succurreret. *Variant exemplaria. Quædam legunt,* vt ære alieno grauato ei succurreret. VII.
Alia, vt æri alieno eius succurreret.

Sed creditores conuocare.] *In quibusdam codicibus* onerare *legitur, non* conuocare, *vt legendum forte sit,* sed credito exonerare, *Subijcit enim paulo post,* Liberauit illum à creditoribus, sibi non obligauit.

Reprehendere est, vt in transitu de hac quoque parte dicam.] *Corrigo,* deprehēdere est Et vt in trā- VIII.
situ de hac quoque parte dicam, *ex vetere lectione.*

Et ne hoc quidem confitenti, deesse sibi in sumptum ad necessarios vsus.] *Puto scribendum,* & ne sic X.
quidem confitenti, deesse sibi in sumptum, *cætera. vt sis* in sumptus, *quod analoma Græci vocant. Posset etiā legi,* & ne hic quidem confitenti, *hoc est, in morbo.*

Puluino eius ignoranti sacculum subiecit.] *Scribe* ignorantis, *non* ignoranti, *ex scripta lectione.* XI.

Ego sciam me dedisse.] *Festiuiorem reddes orationem, si inuersis dictionibus legas,* ego sciam dedisse me.

Non est memoriæ reuocandum.] *Corrige,* non est memoria renouanda, *ex vetere lectione.*

Nisi vt aliud dando prioris admoneas.] *Scribendum,* nisi vbi aliud dando prioris admoneas, *ex eadem.*

Et hoc laudabitur, quod ipse non narras.] *Sunt codices, in quibus* narrabitur, *legas, non* laudabitur. *lepidiore sic & efficaciore sensu.*

Quæ ego magis velle me scio præstare, quam posse.] *Variant exemplaria. Quædam legunt,* ego magis velle me scio præstare quam præstitisse. *Alia sic,* sed & ego magis velle me scio omnia illi præstare quam adhuc præstitisse.

Multa cura sata producuntur ad segetem.] Perducuntur *scribendum, non* producuntur, *ex vetere lectione.*

Nec tamen tuta sunt.] *Emenda.* Hæc tamen irrita sunt, *ex eadem.*

Sed vt ames.] *Delenda particula* vt, *ex eadem.*

Detrahēda est inanis iactatio.] *Sunt exemplaria, in quibus legitur,* Detrahēda est inanis manus iactatio.

Cæsar dedit vitam.] *Scribe,* C. Cæsar dedit vitam: *ex scripta lectione.* XII.

Porrexit ad osculandum sinistrum pedem.] *Particula* ad *non habetur in eadem.*

Qui excusant eum, negant id insolentiæ causa factum.] *Quædam exemplaria,* Qui excusant & negant id, &c. *Alia breuius,* Qui excusant in insolentiæ causa factum.

Si senator senex submissis honoribus.) *Scribendum forte,* si senator senex summis vsus honoribus.

Pigros suos. *Quid si legas* pictos soccos? *Nam soccos muliebres picturis variari, nemo nescit. Et vsum C. Cæsarem muliebribus soccis, Tranquillus in eius vita prodit.*

Et omne beneficium in iniuriam conuertis.) *Lege,* vt omne beneficium, &c. *ex vetere lectione.*

Vno modo persuadebimus ne beneficia insolentia perdant.) *Scribendum,* vno modo istis persuade- XIII.
bimus, ne beneficia sua insolentia perdant: *ex eadem.*

Quæ tumultuosius data sunt.) Quo, *non* quæ, *eadem.*

Vt frigida ægris negamus.) Frigidam *legendum, non* frigida: *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

Et merito, quum ad mentem bonam redierit.) *Deest dictio,* quidem: & merito quidem quum ad XIIII.
mentem bonam redierit: *ex vetere lectione.*

Quod numquam in malum vertatur.) *Eadem* vertat *agnoscit, non* vertatur. *vt illud,* hoc illi quod nec bene vertat, *cætera. & mox paulo* adiuuabo, *non* iuuabo, *legitur.*

Siue ambitionis calor abducit à tutis: non committam.) *Exemplar diui Francisci fidelius hunc locum legit quam reliqua quæ hactenus ad manus meas venerint:* siue ambitionis calor abducit à tutis, non à semetipso vim sibi inferri patiar, nec committam, &c.

Ita qui quantum det, ostendit, munus suum non commendat, sed exprobrat.) *Scribe per minorem,* ita XV.
qui quantum det, ostendit, munus suum commendat, non exprobrat. *ex vetere lectione.*

Tecum inter illa quæ donabis, examina.) *Sic prior editio. Corrige,* & ipsum inter illas quod donabis examina: *ex eadem.*

Et cum regia sit, est stultissima.) *Antiquus codex,* & tamen regia, quum sit stultissima. XVI.

Personarum ac dignitatum proportio.) Ratio *legitur in exemplari diuorum Facundi & Primitiui, non* proportio.

Nihil tam exiguum est, quod non honeste regis humanitas tribuat.) *Quædam exemplaria,* Nam ni- XVII.
hil tam exiguum est, quod non honestet regia humanitas.

Aut mittentis studio.) *Duo scripta exemplaria* dubio, *agnoscunt, non* studio. *Quid si legas* deuio?

Vt malignis cursoribus propositum est.) Lusoribus, *non* cursoribus, *antiqua lectio.*

Per totam viam eundum est.) Vitam *lege, non* viam: *ex eadem.*

Subsequuntur autem plurima.) Sequuntur *eadem, non* subsequuntur.

Etiam post iniuriam possis.) *In scriptis quibusdam codicibus post hæc verba sequitur,* vbi amicitia iucun- XVIII.
dam alicui eam fecit & iustam. *In alijs,* vbi amicitiam alicui iucundam causa fecit & iustam.

Senec.

Honeſtam vitam ſequi volentibus.] *Scribe*, honeſta ſequi volentibus, *ex vetere lectione.*

XIX. Tyrannum pone.] *Si ſic legas, ſenſus non procedit. Vide itaque an* tyrannicidam *placeat legi pro* tyrannum.

XXI. Venire io diſputationem poteſt aliquando.] *Scribe* aliquam, *non* aliquando, *ex vetuſtis exemplaribus.*

Et infamis repromittit.] *Caſtiga*, & infamis ore promittit : *ex exemplari Facundi & Primitiui. Loquitur enim, vt paulo poſt apparet, de illis quorum teterrima libido, vt Lactantius inquit, nec capiti quidem parcit.*

Viuam cum obſcœno ? non viuam cum redemptore?] *Scribendum reor*, Viuam cum obſcœno? Nō. Viuam cum redemptore ? Non. *partim ex vetere lectione, partim ex coniectura.*

XXII. Quem Cæſar occidit.] *Corrige.* quem C. Cæſar occidit, *ex vetere lectione.*

Vtrum hæc munera accipere eſt, an ſenatum legere?] *Hæc verba inuectitia ſunt, vt arbitror, & aliunde in*
XXIII. *Senecæ contextum irrepſerunt. Certe in exemplari bibliotheca diuæ Mariæ non habentur omnino.*

Ita accipienti adhibenda concio eſt.] *Exemplar Gymnaſij Salmanticenſis*, conſcio, *legit*, *non* concio. *vt putem legendum in totum ſic*, ita accipienti adhibendus conſcius eſt. *dixerat enim paulo ante*, teſtem beneficij & conſcium vitant.

Quidam nolunt nomina ſecum fieri.] *Scribendum reor* volunt, *potius quàm* nolunt.

Quibus iam ante dignitatem debent:] Quibus vitam aut dignitatem debent, *codex diui Franciſci.*

XXIIII. Quia nec referre poteſt gratiam, niſi qui meminit: *Adde ex eodem*, & qui meminit, eam, refert.

Non mihi opus eſt :] *Lege*, non quidem mihi opos eſt: *ex vetuſtis exemplaribus. Nec adduci poſſum vt credam, Senecæ eſſe verba illa quæ ſtatim ante habentur*, tanquam qui dicat, *ſed gloſſema.*

XXV. Necad ſpem quidem exequendi vnquam beneficij accedere.] *Lege*, quàm nec ad ſpem quidem exæquandi vnquam beneficij accedere, *ex eiſdem.*

His atque eiuſmodi vocibus agamus.] *Scribendum ex eiſdem*, His atque eiuſmodi vocibus id agamus.

XXVI. Nec ſatis pro ſuo precio æſtimatum putet.] *Caſtiga*, nec ſatis ſuo precio ſe æſtimatum putet. *ex eiſdē.*

XXVII. Ingenij fuit ſterilis tam puſilli quàm animi.] *Sic prior editio quam lectionem agnoſcunt antiqua omnia exemplaria. Cuius loco ſubſtituendam puto inuerſo verborum ordine*, ingenij fuit tam ſterilis quàm puſilli animi.

Deriſum à labore irrito liberauerat.] *Vetus lectio* : deriſu ac labore irrito liberauerat.

Nec hoc quidem faciet, ſi vnus eſt vltra ſe, Cupiditas ſe porrigit.] *Scribendum*, Nec hic quidem faciat, ſi vnus eſt. Vltra ſe cupiditas porrigit, *ex eadem.*

XXVIII. Quanto eſt ſimplicius, quanto purius.] *Eadem* prudentius *agnoſcit, non* purius. *vt forte commodior lectio ſit* pudentius.

XXIX. Et quidē profeſſi ſapientiam qoeruntur, quod non magnitudine corporis æquemus elephantes,] *Lego per minorem*, etiam quidam profeſſi ſapieotiam. *Deinde ſcribe per maiorem:* Queruntur quod non magnitudine corporum æquemus elephantos, *partim ex vetere lectione, partim ex coniectura.*

Multa animalia nandi facilitate.] *expende, an ſit commodior lectio* facilitate *quàm* felicitate.

Pares animalibus habeamus.] *Hæc verba in nullo antiquorum exemplarium habentur.*

Et in negligentes ooſtri deos querimoniam iaciunt.] *Scribe*, & negligentes noſtri deos. *Reliqua deſiderantur in vetere lectione.*

Quod oon bona valetudo & virtus inexpugnabilis.] Vitijs *eadem, non* virtus *agnoſcit.*

Voluerunt ſecula ſortiri. *Eadem* ſecunda *agnoſcit, non* ſecula. *Legendum puto* ſecundas: *vt paulo poſt*, ab ipſis proximos nos collocauerunt. *Et libro tertio de Ira*: Optimum iudicauit quicquid dixiſſet ſequi, & ſecundas agere.

Quanto velociora aſſequamor.] Conſequamur *vetus lectio, non* aſſeqoamur.

Magna accepimus, maiora non debuimus.] *Scribendum*, Magna accepimus, maiora non cepimus:
XXX. *ex eadem : vt ſit exornatio paronomaſia, ſiue annominatio, literarum detractione,*

Hæc mihi liberalis.] *Lege*, Hæc, mi Liberalis, *ex eadem.*

Etiam inter cætera.] Etiam in cætera, *exemplar ſcholarum Salmanticenſium.*

Ab infirmitate atque inopia eruat.] Petat, *non* eruat, *vetus lectio.*

XXXI. Referre gratiam facile eſt.] *Superuacaneum eſt verbum* gratiam, *ex eadem.*

Prodeſſe ei cui dat ex voluntate, ſupra eſt.] *Caſtiga*, Prodeſſe ei cui dat & voluptati ſibi eſſe, *ex eadē.*

Peruenitque ad me animus eius.] *Scribendum arbitror.* munus, *non* animus.

Nihil de reditu cogitare.] *Scribe per duplex* d, redditu, *vel contra omnia Exemplaria.*

Non quicquid potero, & faciā, & reddā.] *Corrigendum arbitror:* Non quicquid potero faciā vt reddā.

Licet animo beniguiſſimo acciperet.] *Scribe* acceperit, *non* acciperet, *ex vetere lectione.*

Et expedite remiſit quam acceperat.] *Legendum puto* exceperat, *non* acceperat. *Nam præceſſerat paulo*
XXXII. *ante*, pilam iacere, & diligenter excipere : *& ſequitur*, qui pilam vt oportebat excepit.

Ludus per ſe imperfectus eſt. *Corrige*, tamen luſus ipſe imperfectus eſt : *ex vetuſta lectione.*

Ergo gratus ſum.] *Emendatiores codices*, ego gratus ſum.

XXXIII. Perfecit opus ſuum, etiam ſi non vendidit.] *Deeſt dictio* Phidias. Perfecit opus ſuum Phidias, *&c. ex eiſdem.*

Fructus primos ille cōſcientiæ.] *Deeſt verbū ſubſtantiuū* eſt, fructus primus ille eſt cōſcientiæ, *ex eiſdē.*

Secundus eſt & famæ, & eorum, quæ præſtari inuicem poſſunt.] *Legendum reor*, Secundus eſt famæ. Tertius eorum quæ præſtari inuicem poſſunt. *vt paria ſint imaginis membra. Erroris cauſam fuiſſe opinor ſimilitudinem ternarij numeri, per compendium ſcripti in exemplaribus antiquis, cum figura qua in eiſdem effigiatur coniunctio* &.

Itaque quum benigne acceptum eſt, beneficium eſt. Qui dedit gratiam quidem iam recepit.] *Caſtigandum puto* : Itaqoe quum benigne acceptum eſt beneficium, is qoi dedit, *&c.*

XXXIIII. Primom fecit. Bono animo bonum obrulit :] *Exemplar Facundi & Primitiui* Plurimum *legit, non* primum *&* retulit *mallem legeres quàm* obtulit.

Poſt deinde.]

Post deinde.] *Legendum existimo*, Post diuide.

Res esse magis quàm verba.] *Castiga*, plures res esse quàm verba, *ex exemplari scholarum Salmanticens.*

Sed aliunde commodatis, quia pedem & nostrum dicimus] *Corrigendum*, sed alienis, commodatisque. Pedem & nostrum dicimus, *ex vetere lectione*,

Fortitudo est pericula iusta contemnens:] *Scribe*, Fortitudo est virtus pericula iusta contemnens, *ex eadem*.

Vt & ille fortis dicatur.] *Sunt codices in quibus particula* vt *non habetur.*

Sic beneficium est, & actio dicitur beneficij.] *Sic prior editio*, *Quidam codices*, Sic beneficium est, & actio vt diximus bona. *Alij*, & actio vt diximus benefica.

Insanire omnes scilicet stultos dicimus:] *Verbum* scilicet *desideratur in scriptis codicibus*. XXXV.

Gratiam relaturum, etiam quum reddiderit.] Etiam quum retulit, *ijdem præferunt*, *Scribendum puto* etiam cum retulerit.

Ne intolerabili sarcina depressi deficiamus: Animo bono mihi donata sunt.] *Scribendum reor*, ne intolerabili sarcina depressi deficiamus animo. Bona mihi donata sunt.

Spiritus, & libertas potior spiritu.] *Restituendus forte hic deprauatissimus locus sic*, Spiritu & libertate potior, *vt superuacanea sit dictio vltima* spiritu: *adiecta fortasse ab aliquo qui putauit* potior *comparandi esse nomen, non verbum.*

Non vt soluisse te putes.] Non vt solutum te putes, *exemplaria diuæ Mariæ & diui Francisci.*

ERASMVS ROTERODAMVS.

Male *renuit*.] Codex manuscriptus habet *retinuit Ducentem* dixit, precibus trahentem: & male renuit qui victus improbitate rogantis parum constanter negat. CAP. I.

In eo quod daturus es] opinor legendum. Agit enim de his, per quos datur beneficium: qui dum eius gratiam ad se trahunt, gratiam danti debitam minuunt. IIII.

Potes ob id ingratus esse.] Codex scriptus habebat, *Potest ei ob id iam gratus esse*. Fortasse *potest* recte legeris. Sentit beneficio sic dato, nullam deberi gratiam: itaque ingratus esse non potest qui accipit. VI.

Manus adfert.] Sententia est: Vt occidit, qui remedium non adhibet in tempore: ita manus adfert, hoc est interficit, qui beneficium sero dat, quo poterat seruari cui dandum erat.

Sed iniustum est.] Prior editio habebat *iniustum est*. Sed *inuisum*, quod ex codice manu scripto restituimus, argutiæ plusculum habet ingratum est, quod non delectat: inuisum est. quod odimus. XI.

Vt coniugia tua vrbes sint.] Pro *coniugia*, reposuimus *congiaria*, quæ dicuntur munera principum. Nam vox *coniugia* nihil facit. XVII.

Non inseruirent seruitutem.] Potest duabus syllabis succurri, si legas, *pugnantia*, *vtri*: *non*, *an seruirent seruitutem*. Nam & Pompeius & Cæsar pariter ambiebant dominatum: & idem accidit quum Octauius instrueretur aduersum Antonium. XX.

Qui vnius dandi beneficij iniuria venerat.] Ex figuris corruptæ scripturæ deprehendi legendum, *in ius*: vt sit *exartinoor* in duabus vocibus, *ius* & *iniuria*. Cæsar habebat ius dandi vitam: sed hoc ius per iniuriam vsurparat.

Aut nimium sui suspectum.] Superior editio, Codex manu descriptus habebat, *suspectos*. Hinc germanam lectionem restituimus, *nimius sui suspectus*: vt *suspectus* sit a *suspicio*, quod est admiror, non a *suspicor*. XXVI.

Ingenij fuit tam sterilis, quam animi.] *Sterilis ingenij* dicit, ob tarditatem: *sterilis animi*, ob ingratitudinem XXVII.

Ne coire quidem in id natura patiatur.] Pro *in id*, scribendum arbitror *in idem*: & hæc verba, *pares animalibus*, non erant in descripto codice, nec videntur ad sensum facere. Sentit enim hic vix natura posse coniungi, vt idem animal & velocitate præcellat, & viribus. XXIX.

Etiam si ille manum exercere voluit.] Ad eum modum habebat vetus lectio. Codex manu scriptus habebat, *illi manum exercere non licuit*. Nec dubium, quin *exerere* sit legendum: si per fortunam non licuit virtuti manum exerere, tamen prompta voluntas gratum facit. Codex descriptus habebat, *homo*, pro *homini*. Vnde suspicor, vtramque vocẽ fuisse positam: *Gratus potest homo etiam homini esse voluntate*. Nam nemo dubitat, quin Deo sufficiat bona voluntas. XXXII.

IOANNES OPSOPOEVS.

Et sic tanquam sibi præriperet.] Puteani m, s. liquido præfert, *& sic dare tanquam sibi eriperetur*, &c. CAP. I.

Proximus est à negante qui dub. nullamque meretur gratiam.] Idem, Puteani codex sic habet *Proximus est à negante, qui dubitauit, nullamque iniit gratiam.*

Parata facile occurrentia, vbi nulla mora fuit.] Idem Puteani M.S. *parata, facilia, occurrentia, vbi nulla mora fuerit, nisi* &c.

Os concurrat.] Sic lib. III. de Ira, *Non defuerunt misero verba, non os concurrit*. Epist. XI. *lingua titubat, labra concurrunt*. Quinctillianus cap. III. lib. XI. *Est alij concursus oris & cum verbis suis colluctatio.*

Necess. gra. rog. lib.] Sic M. s. *necess. grauissima rogãdi liberan.* & paulo post *si præsto fuit*. iterum. *Qui tarde & diem de die extrahens profuit.* II.

Si tuo mors est.] M. s. *si tuo, mors nihil*, &c. omisso altero *est*.

Verniliter.] M. s. *vernaliter*. Nonius Marcellus cap. I. *Vernaliter pro adulterè, a vernis, quibus hæc viuendi ars est. Cæcilius Venatore: Credo, nimis tandem hoc fit venaliter*. Alibi tamen apud Senecam *vernilitas* legitur, & apud Quinctilianum cap. XI. lib. I. instit. orat. *seruili vernilitate imbui*. vt ne *verniliter* quidem improbari debeat. XI.

XXII. Non hoc est Remp. calcar? &c.] Lipsius Electorum lib. I. cap. X. Seneca lib. II. de beneficijs cap. XII. *Non hoc est remp. calcare? Equidem dicit aliquis: Non potest ad rem pertinere, sinistro pede.* Cedo, quis Palæmon hæc capiet? Sed acutam sententiam vera emendatione eruo ego, *Non hoc est remp. calcare, & quidem (licet aliquis non putet ad rem pertinere) sinistro pede?* Arguatur non insolens. Non solum, inquit, pedem osculandum præbuit, sed quod fœdius, sinistrum. Ex *dicit*, feci *licet*, non abnuentibus aliquot libris, qui *liciget.* & *licitet*, referunt: & pro *potest*, scripsi *putet*.

Qui excusant & negant id.] Turnebus Aduersar. lib. IX. cap. XXX. Vt cothurnus, sic & soccus Romanum non videtur fuisse calceamentum, sed Græcum: vtroque autem Romani vtebantur in palliatis comœdijs & tragœdijs. itaque homini dabatur vitio soccum gestasse atque vna etiam hæc nota Caio principi inuritur, vt in exoticum alienumque cultum, & Romanis hominibus insolitum demigranti. vnde à Seneca scribitur II. de Benefic. cap. XII. *Qui excusant eum, negant id insolentia causa factum: aiunt socculum auratum, imo aureum margaritis distinctum ostendere eum voluisse.* Ibidem apertius, *parum enim fœde furiosque insolens fuerat qui de capite consularis viri soccatus audiebat, nisi in os senatoris ingessisset imperator pigros suos.* indignum facinus videri vult Seneca sedisse in iudicio calceatum soccis Imperatorem, vt non vsitatis publice nec forensibus, sed alienigenis & domi, vt & synthesis solebat, sumendis: nec fortasse tam exterum calceamentum intellexit, & reprehendit Seneca, quam parum virile muliebreque: socci enim Romæ mulierum videntur fuisse, Suetonius in Vitellio, cap. 2. *a Messallina petijt vt sibi pedes præberet excalceandos, detractumque socculum dextrum inter togam tunicasque gestauit assidue.* Illud animaduertendum, quos appellet pigros Seneca: & mihi videtur ioculari vocabulo pedes appellare. cum enim illi quocunque nos ferant, in desidibus & pigris officio videtur deesse suo quadam ignauia, & pigri pigros & segnes reddere, vt in strenuis & gnauis contra videntur gnaui & strenui esse & prompti ac parati ad viam. Hæc Turnebus.

XXIII. Ita accipienti adhibenda concio est.] Videtur legendum, *ita accipienti adhibenda cautio est.* Eo enim spectant sequentia, *Quod pudet debere ne acceperis.*

M. S. *agunt gratias, & in angulo, & in aurem.*] Sic Seneca pater lib. II. contr. I. *acta in aurem legere*, & Martialis *in aurem laudare.*

XXVIII. Ille non est mihi par virtutibus nec officijs, sed habuit suam venerem.] Turnebus Aduersar. lib. IX. cap. XXX. Venerem non tantum amoribus præfuisse existimatum fuit, sed etiam hominum commendationi & conciliationi, vt facilius aliquid impetrarent ab aliquo, & in amicitiam influerent, & gratiam emererentur. *Ille*, inquit Seneca, *non est mihi par virtutibus nec officijs, sed habuit suam venerem.* hoc valet, sed ei fauit Venus, quæ gratiam quandam ei commendauit, qua placuit, & facile beneficium impetrauit. Vt & apud Flaccum lib. I. epist. VI. *Et bene nummatum decorat Suadela Venusque.* sunt enim hæc duarum dearum nomina, quæ facile homines, quibus fauent, suis muneribus beneuolentiæ & amicitiæ aliorum tradunt. Quispiam explicabit fortasse *suam Venerem*, suam venustatem & gratiã, neque præterea quicquam esse quærendum putabit, quam interpretationem, vt non condemno, ita alterã meliorem puto. dij enim nostri dicuntur esse, qui nobis fauent: vt apud Maronem XII. Æneid.

Sin nostrum annuerit nobis victoria Martem.

—nec dy texere Cupentum

Ænea veniente sui—

qui scilicet ei propitij erant fauebantque.

XXIX. Multa animalia nandi facilitate.] Superiores editiones habent, *multa animalia nandi felicitate.* Lipsius lib. II. epist. X. Quæ vero felicitas in nando? Vereor vt decurtata vox sit legendumque *diunandi.* Approbat ipse Seneca, qui statim adiungit, *futuri scientia.*

Et vires pares animalibus:] Modius epist. XXIX. Conuenit nostro libro cum veteribus & scriptis Erasmi Pincianique exẽplaribus in eo, quod primum illa, *pares animalibus habeamus:* deinde ista, *querimoniam faciunt*, ab illo absunt: qui etiam *ac desidentibus*, pro *accidentibus*, & *& vitijs*, pro *& virtus* refert. Vnde totum locum ita constituebam: *Et cum quadam nec coire in idem natura patiatur: vt velocitatem corporum, & vires: ex diuersis ac dissidentibus bonis hominem non esse compositum, iniuriam vocant, & negligentes nostri deos, quod non bona valetudo etiam vitijs inexpugnabilis data sit: quod non futuri scientia.* leuiter mutaui *desidentibus*, in *dissidentibus* postulante sententia: quæ etiam Senecæ sua non constabit, si *& virtus* pro *& vitijs*, retineatur. nullus hic virtuti locus vbi illud dicitur: homines libidine & vino diffluentes conuicium dijs facere, quod non in summa hac intemperantia etiam bona semper valetudine fruantur.

XXX. Ab infirmitate atque inopia petat atque dicat.] Priores editiones referunt, *inopia eruat* (pro quo in ora librorum *petat*) *& dicat.* In Romana neque *eruat*, neque *petat* reperitur. Reposui postremum ex scripti codicis fide.

XXXI. Ad fortunam mittor.] M. sc. *ad fortunam mitor.* & paulo post *& actio, vt diximus beneficia, & ipsum q. d. p. ill. actionem: vt pecunia, vt domus, vt prætexta.* Et hanc particulæ *vt* geminationem in suis quoque membranis obseruauit Modius epist. XXIX.

GRVTERVS ET IVRETVS.

Ex Cap. I.

SED *aduersus ducentem male retinuit.*] Vide hunc locum dilucide explicatum apud Grut. lib. II. Susp. c. 5.

Os concurrat.] Os concurrit cum contrahitur, quod plerumque fit vbi in magno pudore versamur, hucque crediderim facere illa verba Senecæ epist. 106. *Vide an affectus vultus nobis mutent, an faciem diffundant, an ruborem euocent, an fugent sanguinem.*

Et

Et suffundatur rubor.] Repone ex v.c. *& suffundat rubor.* non enim dubium est, quin germana & elegans sit scriptura, quam alij temere nimium mutarãt, quia non obseruarant actiua verba à priscis auctoribus passiue poni, & contra. Sen. non semel ita locutus est, vt deprehendi ex collatione priscarum membranarum. Locos notare iuuabit. Lib. 2. de benef. cap. 14. *quod nunquam in malum vertat*, epist. 29. *non desinent, sed intermittent.* epist. 50. *cum hostilia in portus tela vibrarent.* & epist. 53. *si quemadmodum laudet aspexeris*, epist. 73. *rediget ad liquidum.* lib. 3. natur. quæst. cap. 11. *sæpe motu terrarum itinera turbant.* Ita plane prisci codices, sed in editionibus vulgatis interpolata sunt omnia. Iuretus.

Ex Cap. II.

Huius facienda est gratia amico.] Non damno communem hanc lect. tantum moneo scribi in v. c. *faciendum est*, quod probum & antiquum censeri debet, si modo, *gratiam*, legas. nam eo modo dixit Seneca, *faciendum est gratiam amico*, quo Iurisconsultus ait, *sequendum est Iulians sententiam*, in l. 12. ff. de captiu. & *a tapue rationem reddendum*, in l. 19. ff. de neg. gest. & *permittendum est actionem*, in l. 45. ff. solu. matrim. Ita M. Tullius dixit, *sibi rem præsidio sperant futurum.* de quo A. Gellius. l. 1. cap. 7. Hæc Iuretus.

Ex Cap. III.

Commendare quæ præstes. Vt illum castiges quod tardior in rogando fuit, adijcias licet. Integer in speciem locus at non etiam integer: audacter quamuis legerim distinxerimque: *quæ præstes vt ille se castiget quod tardior in rogando fuit. Adijcias, &c.* ita quippe nulla fere littera minus m. ss. Pinc. & Palat. tres item Nax & Colõ. sunt quæ verba dantis, qui vult vt à semetipso petitor pœnas exigat, quod tardius rogauerit, citius alioquin impetraturus. sic inf. cap. 14. *Viderit, de se, non de me quæretur.* Tam insigñe locum miror hactenus medicorum latuisse curiosos oculos, manusque axitiosas. Grut.

Hunc animo.] Melius maxima pars m. ss. *Huic eius animo.*

Ex Cap. IIII.

Repræsentanda sunt beneficia.] v. c. *Reprehendenda sunt.*

Ex Cap. V.

Nihil æque amarum quamdiu pendere.] Quædam non aliena ab hoc loco P. Faber ad ea verba, *Quod pendet non est pro eo quasi sit*, l. 169. de reg. iu.

Qui tarde dedit, & diem extrahens profuit.] Quoniã libera est suspicio ciuis, suspicor proximum vero: *Qui diem de die extrahens profuit, non ex animo fecit.* Reiectis alijs, etiam voce illa, *tarde*, quæ in cascis mẽbranis non extat: tamquam ea nata fuerit ex marginali nota. pro tali sane habeo illam goomen: *Qui tarde fecit, diu noluit*, alibi dum ipsam, ni fallor, vsurpat auctor noster. Grut.

Ex Cap. VI.

Edere illum sibi nomina creditorum.] Vide hunc locum apud Iac. Ræuardum in cõm. ad l. 26. de diuers. reg. iur. qui non ingeniose eum applicat proposito suo. Grut.

Ex Cap. VII.

Et inferere contumeliam meritis. v. c. *& inferre contumeliam.*

Ex Cap. VIII.

Reprehendere est: vt in transitu &c.] mihi venit in mentem *dependere est.* quod hic magis cõuenire euincunt præcedentia. nam idem est quod soluere. epist. 20. *pro me dependet Epicurus*, & lib. 5. de benef. *pro ingratis dependere*, vt & alibi sæpius. Grut.

Omnes iussit reddere in senatu æris alieni causas.] *In senatum* legit Gruterus, & adfert nõnulla de hoc ipso facto Tiberij ex lib. 1. Annal. Taciti, quæ annotauit Lips.

Ad iudicem missus sum.] notat Ræuardus ad l. 102. ff. de reg. iur. intelligendum hic per *iudicem*, non iudicem datum, sed prætorem vel presidem, eum adi.

Ex Cap. X.

Lacerat animum.] Auctiore scriptura in v.c. *Pessimum est si lacerat animum.*

Ex Cap. XI.

Quæ magis ad se volunt attrahere.] Rectius in v.c. *quæ magis attrahere cupiunt.*

Nec tamen tuta sunt si infantia deserantur. Omnino existimo reponendum ex v.c. *nec tamen rata sunt.* Ad quam scripturam accedit quod alij notarunt in quibusdã libris esse: *hæc tamen irrita sunt.* Vox autem, *rata* mirifice huc quadrat & solemnis est, eo modo dixit Martial. lib. 10. epigr. 34.

Dij tibi dent quicquid Princeps Traiane mereris,
Et rata perpetuo quæ tribuêre velint.

Hæc Iuretus.

Ex Cap. XII.

Osculari sinistrum pedem.] notat idem de Maximino iuniore Iulius Capitolinus: *In salutationibus superbissimus, adeo vt manum porrigeret, & genua sibi pateretur osculari: nonnunquam etiam pedes. quod nunquam passus est senior Maximus, qui dicebat, Dij prohibeant vt quisquam ingenuorum pedibus meis osculum figat.* Plin. in Traiano laudat quod hæc non fecerit: *Non tu ciuium amplexus ad pedes tuos deprimis, nec osculũ manu reddis.* Vide Lipsium in fine cap. 6. lib. 1. elector.

Vt mores liberæ ciuitatis.] v.c. *vt leges.*

Submissis honoribus.] de ea locutione vide cap. 3. lib. 24. Suspicion. Grute. vbi interpretatur hunc locum contra Pinciani & Lipsij opinionem.

Supplex sibi, eo more iacuisset, quo victi hostes victoribus iacuere.] glossema illud superfluũ vult tolli Iuretus, & ex fide v.c. castigari, *supplex more victorum hostium iacuisset.*

Ex Cap. XIIII.

Sic ea quæ nocitura sunt.] v.c. *Sic omnium quæ nocitura sunt.*

Tum initia beneficiorum.] recte v.c. *Cum initia beneficiorum.*

Senec. D ij

Etiam inuitos nolentesque seruare] Pulchra quædam, quæ huc faciunt, pete à P. Fab. comment. ad tit. de reg. iur. l. 69.

Ex Cap. xvi.

Nihil animo.] v. c. *nihil omnino.* Iuretus.

Et cum sit vbique virtutis modus.] additur in v. c. *Et cum sit vbique virtus, modus, & medium.*

Ex Cap. xvii.

Cauillatio.] P. Faber. ad l. 65. ff. de reg. iu. *cauillationem* hic interpretatur facetias, iocum & sales, vti & apud Cic. lib. 2. de orat. Suetonium in Vespasiano cap. 3. & Tito. ca. 8, &c.

Poscere nummos & contemnere.] Apposite multa ad hæc. P. Faber. ad l. 1. ff. de iustit. & iure. Marq. & Freherus lib. 1. Parerg. c. 1.

Ex Cap. xviii.

Vim maiorem ac metum.] tu quisquis es, si insignia multa ad hunc locum scire aues, adi laboriosum P. Fabri comment. ad l. 116. de reg. iu. nec insuper habe quod ad eandem legem Ræuardus.

Si necessitas tollit arbitrium.] de hoc etiam erudita admodum Faber ad l. 169. ff. de reg. iu.

Nec interponi pararios.] sic olim vocabantur quorum interuentu negotia conciliabantur, quique nominum faciendorum vel cuiuslibet alterius negotij gerendi causa operam suam accommodabant, alio nomine dici possunt proxenetæ. Briss. lib. 14. de verb. sign. horum meminit. At Pararios Ræuardus lib. 3. c. 1. Varior. eos præcise intelligit quos Plaut. Actuarios, Scæuola librarios, Vlpianus vero tabelliones appellarunt.

Ex Cap. xxiiii.

Accipit fastidiose.] Egregia quædam ad hunc locum Fr. Duarenus lib. 1. de iure accrescendi cap. 3. item ad leg. 38. ff. de leg. 1.

Ex Cap. xxvii.

Cn. Lentulus augur.] De eodem Suetonius in Tiberio. cap. 49. *Cn. Lentulum Augurem, cui census maximus fuit, angore & metu ad fastidium vitæ egit, &c.* vide locum, & ibid. Beroald. & Torrent. item Lips. ad lib. 4. Ann. Taciti. ex eo enim loco Suetonij recte colligit huic homini nullos fuisse liberos superstites. Grut.

Ex Cap. xxviii.

Sed habuit suam Venerem.] Valet, fauit ei Venus, quæ gratiam quandam ei accommodauit, qua placuit & facile beneficium impetrauit, vt est apud Flacc. l. 1. ep. 6. *Et bene nummatum decorat suadela Venusque.* discimus ergo *Venerem* non tantum amoribus præesse existimatam fuisse, sed etiam hominum commendationi & conciliationi, vt facilius aliquid impetrarent ab aliquo & in amicitiam influerent gratiamque mererentur. quispiam explicabit fortasse, *suam venerem.* suam venustatem & gratiam, nec præterea quicquam esse quærendum putabit. quam interpretationem vt non condemno, ita alteram meliorem puto. Dij enim *nostri* dicuntur esse qui nobis fauent. vt apud Maron. 12. Æneid. *Sin nostrum annuerit nobis victoria Martem*, hæc Turnebus lib. 9. aduers. c. 30.

Ex Cap. xxx.

Cum quolibet paria fecisti.] paria facere, est rationibus redditis reliqua plane exsoluere, vel eo nomine satisfacere: exempla apposita pete à Budeo. l. 1. Parerg. c. 24. Briss. lib. 14. de verb. sign. locutionem eandem iterat noster plus centies. Gru.

Ex Cap. xxxi.

Vt gratus sim ad fortunam mittor. Si illa inuita respondere non possum, sufficit animus animo.] pro, *inuita* legitur in v. c. *muta*: quod non displicet vt videatur alludi ad morem consulendi deos in rebus anxijs, qui sæpe obmutescebant. Deinde pro *sufficit*, idem v. c. *sufficiat*. hæc Iuretus.

L. An-

L. ANNÆI SENECÆ
AD AEBVCIVM LIBERALEM
DE BENEFICIIS LIBER TERTIVS.

ARGVMENTVM IVSTI LIPSI.

GIT de Ingratis. qui illi sint & an puniendi, aut ad iudicem vocandi accurata disputatione negat: & addit, pœnam ys in Odio & Infamia esse, atque Animo ipso. Deinde ex occasione, an Dominus in seruum gratus esse debeat, an ab illo Beneficium accipiat, adfirmat, & hoc vberius, quia creber tunc seruorum vsus. Adnectit, An filius patri det Beneficium, disputat in vtramque, sed affirmantem affirmat.

CAPVT PRIMVM.

ON referre beneficijs gratiam, & est turpe, & apud omnes habe-
tur, Æbuci Liberalis. Ideò de ingratis etiam ingrati queruntur: cùm
interim hoc omnibus hæreat, quod omnibus displicet: adeoque in
contrarium itur, vt quosdam habeamus infestissimos non post be-
neficia tantùm, sed propter beneficia. Hoc prauitate naturæ acci-
dere quibusdam, non negauerim: pluribus, quia memoriam tem-
pus interpositum subduxit. Nam quæ recentia apud illos viguerunt,
ea interiecto spatio obsolescunt. De quibus fuisse mihi tecum [1] disputationem scio,
cùm tu illos non ingratos vocares, sed oblitos: tamquam ea res ingratum excuset,
quæ facit. [2] An quia hoc accidit alicui, non sit ingratus; cum hoc non accidat, nisi in-
grato? Multa sunt genera ingratorum, vt furum, homicidarum: quorum vna culpa
est, ceterum in partibus varietas magna. Ingratus est, qui beneficium accepisse se ne-
gat, quod accepit: ingratus est, qui dissimulat: ingratus, qui non reddit: [3] ingratissi-
mus omnium, qui oblitus est. Illi enim si non soluunt, tamen debent: & exstat apud
illos vestigium certè meritorum, intra malam conscientiam conclusorum: & aliquã-
do ad referendam gratiam conuerti ex aliqua caussa possunt, si illos pudor admonue-
rit, si subita honestæ rei cupiditas, qualis solet ad tempus etiam in malis pectoribus ex-
surgere: si inuitauerit facilis occasio: hic numquam fieri gratus potest, cui totum be-
neficium elapsum est. Et vtrum tu peiorem vocas, apud quem gratia beneficij interci-
dit, an apud quem etiam memoria? [4] Vitiosi oculi sunt, qui lucem reformidant: cæ-
ci, qui non vident. & parentes suos non amare, impietas est: non agnoscere, insania.
Quis tam ingratus est, quàm qui quod in prima parte animi positum esse debuit, &
semper occurrere, ita seposuit & abiecit, vt in ignorantiam verteretur? apparet illum II.
non sæpe de reddendo cogitasse, cui obrepsit obliuio. Denique ad reddendam
gratiam, & [5] virtute opus est, & [6] tempore, & [7] facultate, & adspirante fortuna. qui
meminit, sine impendio gratus est. Hoc quod non operam exigit, non opes, non feli-
citatem, qui non prestat; nullum habet, quo lateat, patrocinium. Numquam enim
voluit gratus esse, qui beneficium tam longe proiecit, vt extra conspectum suum po-
neret. quemadmodum quæ [8] in vsu sunt, & manum quotidie tactumque patiuntur,
numquam periculum situs adeunt: illa quæ ad oculos non reuocantur, sed extra con-
uersationem, vt superuacua iacuerunt, sordes ipsa colligunt vetustate: ita quidquid
frequens cogitatio exercet ac renouat, memoriæ numquam subducitur, quæ nihil
perdit, nisi ad quod non sæpe respexit. Præter hanc caussam, aliæ quoque sunt, III.
quæ nobis merita nonnumquam maxima [9] velant. Prima omnium ac potissima, quod
nouis semper cupiditatibus occupati, non quid habeamus, sed quid petamus, inspici-
mus: non in id [10] quod est, sed [11] quod appetitur, intenti. quidquid enim domi est,
vile est. Sequitur autem, vt vbi quod acceperis, leue nouorum cupiditas fecit, auctor
quoque eorum non sit in pretio. Amauimus aliquem & suspeximus, & [12] fundatum

ab illo statum nostrum professi sumus, quàm diu nobis placebant ea quę consecuti sumus: deinde irrumpit animum aliorum admiratio, & ad ea impetus factus est, vti mortalibus mos est, ex magnis maiora cupiendi: protinus excidit, quidquid antè apud nos beneficium vocabatur. nec ea intuemur, quæ nos alijs præposuêre, sed ea sola quæ fortuna præcedentium ostentat. Non potest autem quisquam & inuidere, & gratias agere: quia inuidere, querentis & mœsti est: gratias agere, gaudentis. Deinde, quia nemo nostrum nouit, nisi id tempus, quod cum maxime transit: ad præterita rari animum retorquent. Sic fit, vt præceptores, eorumque beneficia intercidant: quia totam pueritiam reliquimus. sic fit, vt in adolescentiam nostram collata pereant: quia ipsa numquam retractatur. Nemo quod fuit: tamquam in præterito, sed tamquam in perdito ponit: ideoque caduca memoria est, futuro imminentium. Hoc loco

IV. reddendum est Epicuro [11] testimonium, qui assiduè queritur, quod aduersus præterita simus ingrati, quod quæcumque percepimus bona, non in memoriam reducamus, nec inter voluptates numeremus: cum [14] certior nulla sit voluptas, quàm quæ iam [15] eripi non potest. Præsentia bona nondum tota in solido sunt, potest illa casus aliquis incidere: futura pendent, & incerta sunt: quod præterijt, inter tuta sepositum est. Quomodo ergo gratus quisquam esse aduersus beneficia potest, qui omnem vitam suam transilit? Præsentium [16] intuitus, ac præteritorum memoria gratum facit: memoriæ minimum tribuit, quisquis spei plurimum. Quemadmodum, mi Libe-

V. ralis, quædam res semel perceptæ hærent; quædam vt scias, non est satis didicisse (intercidit enim eorum scientia, nisi [17] continuetur) Geometriam dico, & [18] sublimium cursum, & si qua alia propter subtilitatem lubrica sunt: ita beneficia quædam magnitudo non patitur excidere, quædam minora, sed numero pluria, & temporibus diuersa, effluunt. Quia (vt dixi) non subinde illa tractamus, nec libenter quid cuique debeamus, recognoscimus. Audi voces petentium. nemo non victuram semper in animo suo memoriam dixit: nemo non deditum [19] se & deuotum professus est, & si quod aliud humilius verbum, quo se oppigneraret, inuenit. Post exiguum tempus, iidem illi verba priora, quasi sordida, & parum libera, euitant: perueniunt deinde eò, quò, vt ego existimo, pessimus quisque atque ingratissimus peruenit, vt obliuiscantur. Adeò enim ingratus est, qui oblitus est vti gratus sit, cui beneficium in mentem venit. Hoc tam inuisum vitium, an impunitum esse

VI. debeat, quæritur: & an hæc lex, quæ [20] in scholis exercetur etiam in ciuitate ponenda sit, qua [21] ingrati datur actio. quæ videtur [22] æqua omnibus. quid ni? cum vrbes quoque vrbibus, quæ præstitere exprobrent, & [23] maioribus collata, à posteris exigant. Nostri maiores, maximi illi viri, ab hostibus tantum [24] res repetierunt: beneficia magno animo dabant, magno perdebant. Excepta [25] Macedonum gente, non est [26] in vlla data aduersus ingratum actio. Magnumque hoc argumentum, dandam non fuisse: quia aduersus maleficium omne [27] consensimus. & homicidij, veneficij, parricidij, violatarum religionum, aliubi atque aliubi diuersa pœna est; sed vbique aliqua. Hoc frequentissimum crimen nusquam punitur, vbique improbatur. Neque absoluimus

VII. illud: sed cum difficilis esset incertæ rei æstimatio, [28] tantum odio damnauimus, & inter ea reliquimus, quæ ad vindices deos mittimus. Rationes autem multæ mihi occurrunt, propter quas crimen hoc in legem cadere non debeat. Primum omnium, pars optima beneficij periit, si actio sicut [29] certæ pecuniæ, aut ex conducto & locato datur. Hoc enim speciosissimum est, quòd dedimus vel perdituri: quòd totum permisimus accipientium arbitrio. [30] Si appello, si ad iudicem voco, incipit non beneficium esse, sed creditum. Deinde, cum res honestissima sit, referre gratiam, desinit esse honesta, si necessaria est. non enim magis laudabit quisquam gratum hominem, quam eum qui depositum reddidit, aut quod debebat, [31] citra iudicium soluit. Ita duas res, quibus in vita humana nihil pulchrius est, corrumpimus, gratum [32] animum, & beneficium. Quid enim aut in hoc magnificum est, si beneficium non dat, sed commodat? aut in illo qui reddit, non quia vult, sed quia necesse est? Non est gloriosa res, gratum esse: nisi tutum est, ingratum fuisse. Adijce nunc, quod huic vni legi [33] omnia fora vix sufficient. Quis erit qui non agat? quis, cum quo non agatur? omnes [34] sua extollunt, omnes etiam minima, quæ in alios contulere, dilatant. Præterea quæcumque in cognitionem cadunt, comprehendi possunt, & non dare infinitam licentiam iudici. Ideo melior videtur conditio [35] caussæ bonæ, si ad iudicem, quam si ad arbitrum mittitur: quia illum [36] formula includit, & certos, quos non excedat, terminos ponit; huius libera, & nullis astricta vinculis religio

gio, & detrahere aliquid potest, & adijcere, & sententiam suam non prout lex aut iu-
stitia suadet, sed prout humanitas & misericordia impulit, regere. Ingrati actio non
erat iudicem alligatura, sed regno liberrimo positura. [37] Quid sit enim beneficium,
non constat: deinde quantumcumque sit, refert quam benigne illud interpretetur
iudex. Quid sit ingratus, nulla lex monstrat. Sæpe & [38] qui reddidit quod accepit, in-
gratus est: & qui non reddidit, gratus. De quibusdam etiam imperitus iudex [39] dimit-
tere tabellam potest: vbi [40] fecisse, aut non fecisse pronunciandum est, [41] vbi prolatis
[42] cautionibus, controuersia tollitur. Vbi vero inter disputantes ratio ius dicit, ibi
animi coniectura capienda est: vbi id, de quo sola sapientia decernit, in controuersiam
incidit, non potest ad hæc sumi iudex ex turba [43] selectorum, quem [44] census in [45] al-
bum, & [46] equestris hereditas misit. Itaque non hæc parum idonea res visa est, VIII.
quæ deduceretur ad iudicem, sed nemo huic rei satis idoneus iudex inuentus est: quod
non admiraberis, si excusseris, quid habiturus fuerit difficultatis, quisquis in eiusmodi
reum [47] exisset. Donauit aliquis magnam pecuniam: sed diues, sed non sensurus im-
pendium. Donauit alius: sed toto patrimonio [48] cessurus. Summa eadem est: benefi-
cium idem non est. Etiam nunc adijce. Hic pecuniam pro [49] addicto dependit: sed
cum illam domo protulisset. ille dedit eandem: sed mutuam sumpsit, aut rogauit, &
se obligari [50] ingenti merito passus est. Eodem existimas loco esse illum, qui beneficium
ex facili largitus est: & hunc, qui accepit, vt daret. Tempore quædam magna fiunt,
non summa. Beneficium est donata [51] possessio, cuius fertilitas laxare possit annonam:
beneficium est, vnus in fame panis. Beneficium est, donare regiones, per quas [52] multa
flumina & nauigabilia decurrant: beneficium est, arentibus siti, & vix spiritum per
siccas fauces ducentibus, monstrare fontem. Quis inter se ista comparabit? quis ex-
pendet? difficilis est sententia, quæ non rem, sed vim rei quærit. Eadem licet sint, aliter
data [53] non idem pendent. Dedit mihi hic beneficium: sed non libenter, sed dedisse se
questus est, sed superbius me quam solebat, aspexit: sed tam tarde dedit, vt plus præ-
stiturus fuerit, si cito negasset. Horum quomodo iudex inibit æstimationem, cum ser-
mo, & dubitatio, & vultus meriti gratiam destruant? Quid quod quædam be- IX.
neficia vocantur, quia [54] nimis concupiscuntur: quædam non sunt ex hac vulgari no-
ta, sed maiora, etiam si minus apparent? Beneficium vocas, dedisse potentis populi ci-
uitatem, [55] in quatuordecim gradus deduxisse, & defendisse capitis reum: quid vtilia
[56] suasisse? quid retinuisse, ne in scelus rueret? quid gladium excussisse morituro? quid
efficacibus remedijs refocillasse lugentem, & quos [57] desiderabat volentem sequi, ad
vitæ consilium reduxisse? quid assedisse ægro, & cum valetudo eius ac salus [58] mo-
mentis constaret, excepisse idonea cibo tempora, & [59] cadentes venas vino refecisse,
& medicum adduxisse morienti? Hæc quis æstimabit? quis [60] similibus beneficijs iu-
bebit beneficia pensari? Donauit tibi domum: sed ego tuam supra te [61] ruere prædixi.
Dedit tibi patrimonium: sed ego naufrago tabulam. Pugnauit pro te, & vulnera exce-
pit: at ego vitam tibi [62] silentio dedi. Cum aliter beneficium detur, aliter reddatur, pa-
ria facere difficile est. Dies prætetea beneficio reddendo non dicitur, sicut pe- X.
cuniæ creditæ. Itaque potest, qui nondum reddidit, reddere. Dic enim, intra quòd
tempus deprehendetur ingratus? maxima beneficia probationem non habent: sæpe
intra tacitam duorum conscientiam latent. An hoc inducimus, vt ne demus beneficia
sine teste? quam deinde pœnam ingratis constituamus? vnam omnibus, cum disparia
beneficia sint? an inæqualem, & pro cuiusque beneficio maiorem, aut minorem? Age,
[63] intra pecuniam versabitur taxatio: quid quod quædam beneficia vitæ sunt, & ma-
iora vita? His quæ pronunciabitur pœna? [64] minor beneficio? iniqua est. par & capi-
talis? quid inhumanius, quàm cruentos esse beneficiorum exitus?
Quædam, inquit, [66] priuilegia parentibus data sunt. quomodo horum extra ordi- XI.
nem habita ratio est, sic aliorum quoque beneficiorum haberi debet. Parentum con-
ditionem sacrauimus, quia expediebat liberos tolli: sollicitandi ad hunc laborem
erant, incertam adituri fortunam. Non poterat illis dici, quod beneficia dantibus di-
citur: *Cui des, elige ipse tecum, Si deceptus es,* [65] *quære dignum, adiuua.* In liberis tollendis,
nihil iudicio tollentium licet: tota res voti est. Itaque vt æquiore animo adirent [67]
alcam, danda illis aliqua potestas fuit. Deinde alia conditio est parentum, qui benefi-
cia, quibus dederunt, dant nihilominus [68] daturique sunt: nec est periculum, ne de-
disse se [69] illis mentiantur. In ceteris quæri debet, non tantùm an receperint, sed an
dederint. Horum in confesso merita sunt: & quia vtile est iuuentuti regi, imposui-
mus illi quasi domesticos [70] magistratus, sub quorum custodia contineretur. Dein-

de omnium parentum vnum erat beneficium: itaque æstimari semel potuit, alia di-
uersa sunt, dissimilia, infinitis inter se interuallis distantia: itaque sub nullam regulam
cadere potuerunt. cum æquius esset omnia relinqui, quam omnia æquari.
XII. Quædam magno dantibus constant: quædã accipientibus magna sunt, sed gratuita
tribuentibus: quædam amicis data sunt, quædam ignotis. Plus est, quãuis idem detur, si
ei detur quem nosse [71] à tuo beneficio incipis. Hic auxilia tribuit, ille ornamenta, ille
solatia. Inuenies, qui nihil putet esse iucundius, nihil maius, quàm habere in quo ca-
lamitas [72] acquiescat: inuenies rursus, qui [73] dignitati suæ, quàm securitati, consuli
malit: est qui plus ei debere se iudicet, per quem [74] tutior est, quàm ei per quem ho-
nestior. Proinde ista maiora aut minora erunt, prout fuerit iudex, aut ad hæc, aut ad
illa, [75] inclinatus animo. Præterea creditorem mihi ipse eligo: beneficium sæpe ab eo
accipio, à quo nolo, & aliquando ignorans obligor. Quid facies? ingratum vocabis
eum, cui beneficium inscio, &, si sciuisset, non accepturo, impositum est: non voca-
XIII. bis eum, qui vtcumque acceptum non reddidit? Aliquis dedit mihi beneficium,
sed idem posteà [76] fecit iniuriam. Vtrum vno munere ad patientiam omnium iniuria-
rum astringor: an perinde erit, ac si gratiam retulerim, quia beneficium suum ipse in-
sequenti iniuria rescidit? quomodo deinde æstimabis; vtrum plus sit quòd accepit, an
in quo læsus est? Dies me deficiet, omnes difficultates persequi [77] tentantem. Tardio-
res, inquit, ad beneficia danda facimus, non vindicando data, nec inficiatores eorum
afficiendo pœna. Sed illud quoque tibi econtrario occurrat. multo tardiores fu-
turos ad accipienda beneficia, si periculum caussæ dicendæ adituri erunt, & innocen-
tiam sollicitiori habituri loco. Deinde, erimus per hoc ipsi quoque ad danda tardio-
res. nemo enim libenter dat inuitis: sed quicumque ad benefaciendum bonitate in-
uitatus est, & ipsa pulchritudine rei, etiam libentius dabit, nihil debituris nisi quod
XIV. volent. Minuitur enim gloria eius officij, cui diligenter [78] cautum est. Deinde,
pauciora erunt beneficia? sed veriora. quid autem mali est, inhiberi beneficiorum te-
meritatem? Hoc enim ipsum secuti sunt, qui nullam legem huic constituerunt: vt
circũspectius donaremus, circumspectius eligeremus eos, in quos merita conferrẽtur.
Etiam atque etiam cui des, considera: nulla actio rei, nulla repetitio. Erras, si existimas
succursurũ tibi iudicem. Nulla lex te in integrum [79] restituet: solam accipientis fidem
specta. Hoc modo beneficia auctoritatem suam tenent, & magnifica sunt: pollues il-
la, si materiam litium feceris. Æquissima vox est, & ius gentium præ se ferens, *Redde
quod debes*. Hæc turpissima est in beneficio, *Redde*. Quid reddet? [80] vitam, inquam, de-
bet, dignitatem, securitatem, sanitatem. reddi maxima quæque non possunt. Aut pro
his, inquit, aliquid quod tanti sit. Hoc est quod dicebam, interituram tantæ rei digni-
tatem, si beneficium [81] mercem facimus. Non est incitandus animus ad auaritiam,
ad querelas, ad discordiam: sua sponte in ista fertur. Quantum possumus, resistamus,
& quærenti occasiones, amputemus. Vtinam quidem persuadere possemus,
XV. vt pecunias creditas tantum à volentibus acciperent! vtinam nulla [82] stipulatio em-
ptorem venditori obligaret! nec pacta conuentaque impressis signis [83] custodirentur!
fides potius illa seruaret, & æquum colens animus! Sed necessaria optimis prætulerũt,
& cogere fidem, quàm spectare [84] malunt. Adhibentur [85] ab vtraque parte testes. ille
per tabulas [86] plurium nomina, interpositis [87] parariis, facit: ille non est [88] interro-
gatione contentus, nisi [89] rem manu sua tenuit. O turpem humano generi fraudis ac
nequitiæ publicæ confessionem! annulis nostris plus, quàm animis creditur. In quid
isti viri [90] ornati adhibiti sunt? [91] in quid imprimunt signa? nempe ne ille neget ac-
cepisse se, quod accepit. Hos incorruptos viros, & vindices veritatis existimas? at
his ipsis statim [92] non aliter pecuniæ committentur. Ita non honestius erat à quibus-
dam fidem falli, quàm ab omnibus perfidiam timeri? Hoc vnum deest auaritiæ, vt
beneficia sine sponsore non demus. Generosi animi & magnifici est, iuuare & prodesse.
qui dat beneficia, deos imitatur: qui repetit, fœneratores. Quid [93] illos dum [94] vindica-
mus, in [95] turbam sordidissimam redigimus?
XVI. Plures, inquit, ingrati erunt, si nulla aduersus ingratum datur actio. Imo potius,
pauciores: quia maiore delectu dabuntur beneficia. Deinde non expedit notum om-
nibus fieri, quam multi ingrati sint. pudorem enim rei tollet [96] multitudo peccantium,
& desinet esse probri loco, commune maledictum. Numquid iam vlla repudio eru-
bescit, postquam illustres quædam ac nobiles fœminæ, [97] non consulum numero, sed
maritorum annos suos computant? & [98] exeunt matrimonij caussa, [99] nubunt repudij?
Tam diu istud timebatur, quam diu rarum erat. quia vero nulla sine diuortio [100] acta
sunt,

ſunt; quod ſæpe audiebant, facere didicerunt. Numquid iam vllus adulterij pudor eſt, poſtquam eo ventum eſt, vt nulla virum habeat, niſi vt adulterum [101] irritet? argumentum eſt deformitatis, pudicitia. Quam inuenies tam miſeram, tam ſordidam, vt illi ſatis ſit [102] vnum adulterorum par? niſi ſingulis diuiſit horas, & non ſufficit dies omnibus? [103] niſi ad alium geſtata eſt, apud alium manſit? [104] Infrunita & [105] antiqua eſt, quæ neſciat, matrimonium vocari, [106] vnius adulterium. quemadmodum horum delictorum iam euanuit pudor, poſtquam res latius euagata eſt: ita ingratos plures efficies, & [107] audaciores, [108] ſi numerare ſe cœperint. [109] Quid ergo? impunitus erit ingratus? Quid ergo? impunitus erit impius? quid malignus? quid auarus? quid impotens? quid crudelis? Impunita tu credis eſſe, quæ inuiſa ſunt? aut vllum ſupplicium grauius exiſtimas [110] publico odio? Pœna eſt, quod non audet ab vllo beneficium accipere, quod non audet vlli dare, quod omnium deſignatur oculis, aut deſignari ſe iudicat: quod intellectum optimæ rei ac dulciſſimæ amiſit. An tu infelicem vocas, qui caret [111] acie oculorum, cuius aures morbus obſtruxit: non vocas miſerum eum, qui ſenſum beneficiorum amiſit? Teſtes ingratorum omnium deos metuit, vrit illum & angit intercepti beneficij conſcientia: denique ſatis hæc ipſa pœna magna eſt, quod rei (vt dicebam) iucundiſſimæ fructum non percipit. At quem iuuat accepiſſe, æquali perpetuaque voluptate fruitur: & animum eius à quo accepit, non rem intuens, gaudet. Gratum hominem ſemper beneficium delectat, ingratum ſemel. Comparari autem poteſt vtriuſque vita. cum alter triſtis ſit & ſolicitus, qualis eſſe infitiator, ac fraudulentus ſolet, apud quem non parentum qui debet, honor eſt, non [112] educatoris, non præceptorum: alter lætus, hilaris, occaſionem referendæ gratiæ exſpectans, & ex hoc ipſo affectu gaudium grande percipiens; nec quærens quomodo [113] decoquat, ſed quemadmodum plenius vberiuſque reſpondeat; non ſolum parentibus & amicis, ſed humilioribus quoque perſonis. Nam etiam ſi à ſeruo ſuo beneficium accepit, æſtimat non à quo, ſed quid acceperit. Quamquam quæritur à quibuſdam, ſicut ab Hecatone, an beneficium dare ſeruus domino poſſit? Sunt enim qui ita [114] diſtinguant, quædam beneficia eſſe, quædam officia, quædam miniſteria. Beneficium eſſe, quod alienus det: alienus eſt, qui potuit ſine reprehenſione ceſſare. Officium eſſe filij, vxoris, & earum perſonarum, quas [115] neceſſitudo ſuſcitat, & ferre opem iubet. Miniſterium eſſe ſerui, quem conditio ſua eo loco poſuit, vt nihil eorum quæ præſtat, [116] imputet ſuperiori. [117] Propterea ſeruos qui negat dare aliquando beneficium, ignarus eſt iuris humani. refert enim cuius animi ſit, qui præſtat, non cuius ſtatus. Nulli præcluſa virtus eſt, omnibus patet, omnes admittit, omnes inuitat, ingenuos, libertinos, ſeruos, reges, & exules. non eligit domum, nec cenſum; nudo homine contenta eſt. Quid enim erat tuti aduerſus repentina, quid animus magnum promitteret ſibi, ſi [118] certam virtutem fortuna mutaret? Si non dat beneficium ſeruus domino; nec regi [119] quiſquam ſuo, nec duci ſuo miles. Quid enim intereſt, quali quis teneatur imperio, ſi ſummo tenetur? Nam ſi ſeruo, quo minus in nomen meriti perueniat, neceſſitas obeſt, & patiendi vltima timor: idem iſtud obſtabit, & ei qui regem habet, & ei qui ducem: quoniam quamquam ſub [120] diſpari titulo, paria in illos licent. Atqui dant regibus ſuis, dant imperatoribus beneficia: ergo & dominis. Poteſt ſeruus iuſtus eſſe, poteſt fortis, poteſt magnanimus: ergo & beneficium dare poteſt. Nam & hoc virtutis eſt. adeoque dominis ſerui beneficia poſſunt dare, vt ipſos ſæpe [121] beneficia ſua fecerint. Non eſt dubium, an ſeruus beneficium dare poſſit cuilibet: quare ergo non & domino ſuo poſſit? Quia non poteſt, inquit, creditor domini ſui fieri, ſi pecuniam illi dederit. Alioqui quotidie dominum ſuum obligat: peregrinantem ſequitur, ægro miniſtrat, & labore ſummo colit. Omnia tamen iſta, quæ alio præſtante beneficia dicerentur, præſtante ſeruo miniſteria ſunt. Beneficium enim id eſt, quod quis dedit, cum illi liceret & non dare: ſeruus autem non habet [122] negandi poteſtatem: ita non præſtat, ſed paret, nec id ſe feciſſe iactat, quod non facere non potuit. Etiam ſub iſta lege vincam, & eo perducam ſeruũ, vt in multa liber ſit. Interim dic mihi, ſi tibi oſtendero aliquem ſeruum pro ſalute domini ſui, ſine reſpectu ſuæ dimicantem & confoſſum vulneribus, reliquias tamen ſanguinis ab ipſis vitalibus fundentem, & vt ille effugiendi tempus habeat, moram ſua morte quærentem: hunc tu negabis beneficium dediſſe, quia ſeruus eſt? Si tibi oſtendero aliquem, vt ſecreta domini prodat, nulla tyranni pollicitatione corruptum, nullis territum minis, nullis cruciatibus victum, auertiſſe quantum potuerit, ſuſpiciones quærentis, & impendiſſe ſpiritum fidei: hunc tu negabis beneficium domino dediſſe, quia ſeruus eſt? Vide ne eo magis ſit, quo rarius

Senec.

eſt exemplum virtutis in ſeruis: eoque gratius, quod cum fere inuiſa imperia ſint, & omnis neceſſitas grauis, commune ſeruitutis odium, in aliquo domini caritas vicit. Ita non ideo beneficium non eſt, quia à ſeruo profectum eſt: ſed ideo maius, quia deter-
XX. rere ab illo nec ſeruitus quidem potuit. Errat, ſi quis exiſtimat ſeruitutem in totum hominem deſcendere: pars melior eius excepta eſt. Corpora obnoxia ſunt, & [123] adſcripta dominis: mens quidem ſui iuris. quæ adeo libera & vaga eſt, vt ne ab hoc quidem carcere cui incluſa eſt, teneri queat, quo minus impetu ſuo vtatur,& ingentia agat,& in infinitum [124] comes cæleſtibus exeat. Corpus itaque eſt, quod domino fortuna tradidit. Hoc emit, hoc vendit:interior illa pars [125] mancipio dari non poteſt. Ab hac quidquid venit, liberum eſt. non enim aut nos omnia iubere poſſumus,aut in omnia ſerui parere coguntur: contra rempublicam imperata non facient, nulli ſceleri
XXI. manus commodabunt. Quædam ſunt quæ leges nec iubent, nec vetant facere: in his ſeruus materiam beneficij habet. quamdiu m præſtatur,quod à ſeruis exigi ſolet, miniſterium eſt. vbi plus quam quod ſeruo neceſſe eſt,beneficium. Vbi in [126] affectum amici tranſit, deſinit vocari miniſterium. Eſt aliquid, quod dominus præſtare ſeruo debeat,vt [127] cibaria, [128] veſtiarium: nemo hoc dixit beneficium. At indulſit,liberalius educauit, [129] artes quibus erudiuntur ingenui, tradidit: beneficium eſt. Idem, è contrario, fit in perſona ſerui. Quidquid eſt quod ſeruilis officij formulam excedit, quod non ex imperio, ſed ex voluntate præſtatur, beneficium eſt: ſi modo [130] tantum eſt,vt
XXII. hoc vocari potuerit, quolibet alio præſtante. Seruus (vt placet Chryſippo) perpetuus [131] mercenarius eſt. Queadmodum ille beneficium dat, vbi plus præſtat quam quod [132] operis locauit: ſic ſeruus vbi beneuolentia erga dominum fortunæ ſuæ modum tranſit, & altius aliquid auſus, quod etiam [133] felicius nato decori eſſet, & ſpem domini anteceſſit, beneficium eſt in tra domum inuentum. An æquum tibi videtur, quibus,ſi minus debito faciant,iraſcimur: non haberi gratiam,ſi plus debito ſolito que fecerint? Vis ſcire,quando non ſit beneficium? vbi dici poteſt. [134] Quid ſi nollet? Vbi vero id præſtat, quod nolle licuit, voluiſſe laudandum eſt. Inter ſe contraria ſunt, beneficium & iniuria. Poteſt dare beneficium domino,ſi à domino iniuriam poteſt accipere: atqui de iniuriis dominorum in ſeruos: [135] qui audiat,poſitus eſt, qui & ſæuitiam & libidinem, & in præbendis ad victum neceſſariis auaritiam compeſcat. Quid ergo? Beneficium dominus à ſeruo accipit? imo homo ab homine. Deniquè quod in illius poteſtate fuit,fecit: beneficium domino dedit:ne à ſeruo acceperis, [136] in tua poteſtate eſt.Quis autem tantus eſt,quem non fortuna indigere etiam infimis cogat? Multa iam beneficiorum exempla referam, & diſſimilia, & quædam inter ſe [137] contraria. Dedit aliquis domino ſuo vitam, dedit mortem, ſeruauit periturum: & hoc ſi parum eſt [138] pereundo ſeruauit. alius mortem domini [139] adiuuit, alius [140] decepit. Clau-
XXIII. dius Quadrigarius in duodeuiceſimo annalium tradidit, cum obſideretur [141] Adrumentum,& iam ad ſummam deſperationem ventum eſſet,duos ſeruos ad hoſtem träsfugiſſe, & [142] operæ pretium feciſſe. [143] Deinde vrbe capta, paſſim diſcurrente victore, illos per nota itinera ad domum in qua ſeruierant, præcucurriſſe, & dominam ſuam ante ſe egiſſe: & quærentibus quænä eſſet,dominam,& quidem crudeliſſimam [144] ad ſupplicium ab ipſis duci, profeſſos eſſe.Eductam deinde extra muros, ſumma cura celaſſe,donec hoſtilis ira conſideret.deinde, vt ſatiatus miles [145] ad Romanos mores cito rediit: illos quoque ad ſuos rediſſe, & dominam ſibi ipſos dediſſe. Manumiſit vtrumque è veſtigio illa: nec indignata eſt ab his ſe vitam accepiſſe, quos vitæ neciſque poteſtatem habuiſſet. Potuit ſibi hoc vel magis gratulari. Aliter enim ſeruata, munus notæ & vulgaris clementiæ habuiſſet: ſic ſeruata,nobilis fabula, & exemplum [146] duarum vrbium fuit. In tanta confuſione captæ ciuitatis, cum ſibi quiſque conſuleret, omnes ab illa præter transfugas fugerunt. At hi, vt oſtenderent quo animo facta eſſet prior illa tranſitio, à victoribus ad captiuam transfugerunt, perſonam [147] parricidarum ferentes. quod in illo beneficio maximum fuit, tanti iudicauerunt, ne domina occideretur, videri dominam occidiſſe. Non eſt, mihi crede, [148] non eſt dico,ſeruilis animi, egregium factum fama ſceleris emiſſe. C. Vettius, prætor Marſorum, ducebatur ad Romanum [149] imperatorem. Seruus eius gladium militi ipſi, à quo trahebatur, eduxit, & primum dominum occidit: deinde *Tempus eſt*, inquit, *me & mihi conſulere: iam dominum manumiſi*: atque ita ſe vno ictu träſiecit. Da mihi quemquam, qui magnificentius dominum ſeruarit. Corfinium Cæſar obſidebat: tenebatur incluſus
XXIIII. Domitius. Imperauit medico, eidemque [150] ſeruo ſuo, vt ſibi [151] venenum daret. Cùm tergiuerſantem videret: *Quid cunctaris*, inquit, *täquam tua in poteſtate totum iſtud ſit? mortem rogo*

tem rogo[152] *armatus.* Tum ille promisit, & medicamentum innoxium bibendum illi de-
dit: quo cum sopitus esset, accessit ad filium eius: *Iube me*, inquit, *asseruari, dum ex euen-
tu intelligis, an venenum patri tuo dederim.* Vixit Domitius, & seruatus à Cæsare est; prior
tamen illum seruus seruauerat. Bello ciuili, proscriptum dominum seruus ab- XXV.
scondit: & cum [153] anulos eius sibi aptasset, ac vestem induisset, speculatoribus oc-
currit: nihil se deprecari, quo minus imperata peragerent, dixit: & deinde ceruicem
porrexit. Quanti viri est, pro domino eo tempore mori velle, quo erat [154] rara fides
dominum mori nolle? in publica crudelitate mitem inueniri, in publica perfidia fide-
lem? cum præmia proditionis ingentia ostendantur, præmium fidei, mortem concu-
piscere? Nostri sæculi exempla non præteribo. Sub Tiberio Cæsare fuit accu- XXVI.
sandi frequens & pene publica rabies, quæ omni ciuili [155] bello grauius togatam ci-
uitatem confecit. Excipiebatur ebriorum sermo, simplicitas iocantium. nihil erat tu-
tum: omnis sæuiendi placebat occasio. Nec iam reorum exspectabatur euentus, cum
esset [156] vnus. Cœnabat Paulus prætorius in conuiuio quodã, imaginem Tiberij Cæ-
saris habens, [157] ectypam, & eminente gemma. Rem ineptissimam fecero, si nunc [158]
verba quæsiero, quemadmodum dicam illum matellam sumpsisse. Quod factum, si-
mul & [159] Maro, ex notis illius temporis vestigatoribus, notauit. At seruus eius cui ne-
ctebantur insidiæ, ei ebrio anulum extraxit. & cum Maro conuiuas testaretur, admo-
tam esse [160] imaginem obscœnis, & iam [161] subscriptionem componeret: ostendit in
[162] manu sua seruus anulum. Si quis hunc seruum vocat, & illum [163] conuiuam voca-
bit. Sub diuo Augusto nondum hominibus verba sua periculosa erant, iam XXVII.
molesta. Rursus, vir ordinis senatorij, inter cænam optauerat, ne Cæsar saluus rediret
ex ea [164] peregrinatione quam parabat: & adiecerat, *Idem omnes &* [165] *tauros & vitu-
los optare.* Fuerunt qui illa diligenter audirent. Vt primum diluxit, seruus qui cænan-
ti [166] ad pedes steterat, narrat quæ inter cænam ebrius dixisset. hortatur, vt Cæsarem
occupet, atque ipse se deferat. Vsus consilio, [167] descendenti Cæsari occurrit. & cum
[168] malam mentem habuisse se pridie iurasset, id vt [169] in se & filios suos recideret,
optauit: & Cæsarem, vt ignosceret sibi rediretque in gratiam secum, rogauit. Cum
dixisset se Cæsar facere: *Nemo*, inquit, *credet te mecum in gratiam redisse, nisi aliquid mihi
donaueris:* petitque non fastidiendam à propitio summam: & impetrauit. Cæsar ait:
[170] *Mea caussa dabo operam, ne vnquam tibi irascar.* Honestè Cæsar, quòd ignouit, quòd
liberalitatem clementiæ adiecit. Quicumque hoc audiuerit exemplum, necesse est
Cæsarem laudet, sed cum seruum ante laudauerit. Num exspectas, vt tibi narrem ma-
numissum, qui hoc fecerat? nec tamen gratis. pecuniam pro libertate eius Cæsar nu-
merauerat. Post tot exempla num est dubium, quin beneficium aliquando à XXVIII.
seruo dominus accipiat? Quare potius persona rem minuat, quam personam res ipsa
cohonestet? Eadem omnibus principia, eademque origo. nemo altero nobilior, nisi
cui rectius ingenium, & artibus bonis aptius. Qui imagines [171] in atrio exponunt, &
nomina familiæ suæ longo ordine, ac multis [172] stemmatum illigata flexuris, in parte
[173] prima ædium collocant: noti magis, quam nobiles sunt. Vnus omnium parens [174]
mundus est: siue per splendidos, siue per sordidos gradus, ad hunc prima cuiusque
origo perducitur. Non est, quod te isti decipiant; [175] qui cum maiores suos recensent,
vbicumque [176] defecit nomen illustre, illico Deum fingunt. Neminem despexeris,
etiam si circa illum obsoleta sunt nomina, & parum indulgente adiuta fortuna. [177] Si-
ue libertini ante vos habentur, siue serui, siue [178] exterarum gentium homines: erigi-
te audacter animos, & quidquid in medio sordidi iacet, transilite. exspectat vos [179] in
summo [180] magna nobilitas. Quid superbia in tantam vanitatem attollimur, vt bene-
ficia à seruis indignemur accipere, & sortem eorum spectemus, obliti meritorum?
Seruum tu quemquam vocas, libidinis & gulæ seruus, & adulteræ, imò adulterarum
commune mancipium? Seruum vocas [181] quemquam tu? Quò tandem ab istis [182] ge-
rulis raperis, [183] cubile istud tuum circumferentibus? quo te penulati isti [184] in mili-
tum & quidem non vulgarem cultum subornari? quo, inquam, te isti efferunt? ad
ostium alicuius [185] ostiarij, ad hortos alicuius, [186] ne ordinarium quidem habentis of-
ficium. Et deinde negas tibi beneficium à seruo tuo posse dari, cui osculum alieni ser-
ui beneficium est. Quæ est tanta animi discordia? eodem tempore seruos despicis: &
colis. Imperiosus intra limen atque impotens, humilis foris: & tam contẽptus, quàm
contemnens. Neque enim vlli magis abiiciunt animos, quàm qui improbè tollunt:
nullique ad calcandos alios paratiores, quàm qui contumelias facere, accipiendo di-
dicerunt. Dicenda hæc fuerunt, ad contundendam insolentiam hominum ex XXIX.
Senec.

fortuna pendentium, vindicandumque ius beneficij dandi à seruis, vt à filijs quoque vindicaretur. Quæritur enim, an aliquando liberi maiora beneficia dare parentibus suis possint, quàm acceperint? Illud conceditur, multos filios maiores potentioresque extitisse, quàm parentes suos: æque & illud, meliores fuisse. Quod si constat, potest fieri, vt meliora tribuerint: cum & fortuna illis maior esset, & melior voluntas. Quidquid, inquit, est, quod dat patri filius, vtique minus est: quia hanc ipsam dandi facultatem patri debet. Ita numquam beneficio eius vincitur, [187] cuius beneficium est ipsum, quod vincitur. Primum, quædam initium ab aliis trahunt, & tamen initiis suis maiora sunt. nec ideo aliquid non est maius eo à quo cœpit: quia non potuisset in tantum procedere, nisi cœpisset. Nulla non res principia sua magno gradu transit. Semina, omnium rerum caussa sunt: tamen minimæ partes sunt eorum quæ gignunt. Adspice Rhenum, adspice Euphratem, omnes denique inclytos amnes: quid sunt, si illos illic vnde effluunt, æstimes? quidquid est quo timentur, quo nominantur, in processu parauerunt. Tolle radicem. nemora non surgent; nec tanti montes vestientur. Adspice trabes, siue proceritatem æstimes, altissimas, siue crassitudinem spatiumque ramorum, latissime fusas: quantulum est his comparatum illud, quod radix tenui fibra complectitur? Innituntur fundamentis suis templa, & illa vrbis mœnia: tamen quæ in firmamentum totius operis iacta sunt, latent. Idem in ceteris euenit: principia sua semper sequens magnitudo obruit. Non potuissem quidquam consequi, nisi parentum beneficium antecessisset: sed non ideo quidquid consecutus sum, minus est eo, sine quo consecutus non essem. Nisi me nutrix aluisset infantem, nihil eorum quæ consilio ac manu gero facere potuissem, nec in hanc emergere nominis claritatẽ, quam ciuili ac militari industria merui: numquid tamen ideo, maximis operibus præferes nutricis officium? At quid interest, cum æquè sine patris beneficio, quàm sine nutricis, non potuerim ad vlteriora procedere?

XXX. Quod si initio meo, quidquid iam possum, debeo: cogita non esse initium mei patrem, ne auum quidem. Semper enim erit vlterius aliquid, ex quo originis proximæ origo descendat. Atqui nemo dicit me plus debere ignotis, & vltra memoriam positis maioribus, quam patri: plus autem debeo, si hoc ipsum quod genuit me pater meus, maioribus suis debet. [188] Quidquid præstiti patri, etiam si magnum est, infra æstimationem paterni muneris est: quia non essem, si non genuisset. Isto modo, etiam si quis patrem meum ægrum ac moriturum sanauerit, nihil præstare ei potero, quod non beneficio eius minus sit. non enim genuisset me pater, ni sanatus esset. Sed vide, ne illud [189] verius sit æstimari, an id quod potui, & id quod feci, meum sit, mearum virium, meæ voluntatis. Illud quod natus sum, per se intuere quale sit: animaduertes exiguum & incertum, & boni malique communem materiam. sine dubio primum ad omnia gradum: sed non ideo maiorem omnibus, quia primum. Seruaui patrem, & ad summam prouexi dignitatem, & principem vrbis suæ feci: nec tantum rebus à me gestis nobilitaui, sed ipsi quoque gerendarum ingentem ac facilem, nec tutam minus, quàm gloriosam dedi materiam. Honores, opes, quidquid humanos ad se animos rapit, congessi: & cum supra omnes starem, infra illum steti. Dic nunc, Hoc ipsum, quod ista potuisti, patris munus est. Respondebo tibi. Est prorsus, si ad ista facienda nasci satis est. sed si ad bene viuendum minima portio est viuere, & id tribuisti, quod cum feris mihi & animalibus quibusdam minimis, quibusdam etiam fœdissimis cõmune est; noli tibi asserere, quod non ex tuis beneficiis, [190] etiamsi non sine tuis, oritur. Puta me vitam pro vita reddidisse. Sic quoque munus tuum vici, cum ego dederim sentiẽti, sentiens me dare: cum vitam tibi non [191] voluptatis meæ caussa, aut certe per voluptatẽ dederim: cum tãto maius sit retinere spiritũ, quàm accipere, quãto leuius [192] mori ante mortis metum.

XXXI. Ego vitam dedi statim illa vsuro: tu nescituro, an viuerem. ego vitam dedi, mortem timenti tu vitam dedisti, vt mori possem. ego vitam tibi dedi consummatam, perfectam: tu me expertem rationis genuisti, [193] onus alienum. Vis scire, quàm non sit magnum beneficium, vitam sic dare? [194] si exposuisses, nempe iniuria erat genuisse. Quo quidem colligo, minimum esse beneficium, patris matrisque concubitum: nisi accesserint alia, quæ prosequerentur hoc initium muneris, & aliis officiis ratum facerent. Non est bonum viuere, sed bene viuere. At bene viuo: sed potui & male. ita hoc tantùm est tuum, quod viuo. Si vitam imputas mihi per se, nudam, egentem consilij, & id vt magnum bonum iactas: cogita te mihi imputare muscarum ac vermium bonum. Deinde, vt nihil aliud dicam, quàm bonis artibus me studuisse, vt cursum ad rectum iter vitæ dirigerem: in ipso beneficio tuo, maius quàm quod dederas, recepisti.

Tu enim

Tu enim me mihi rudem & imperitum dedisti: ego tibi filium, qualem genuisse gau-
deres. Aluit me pater. sidem præsto, plus reddo: quia non tantum ali se, sed xxxii.
à filio ali gaudet, & maiorem ex animo meo, quam ex ipsa re, percipit volupta-
tem. Illius alimenta ad corpus tantum meum peruenerunt. Quid si quis in tantum
processit, vt aut eloquentia per gentes enotesceret, aut iustitia, aut bellicis rebus,
& patri quoque ingentem circumfunderet famam, tenebrasque natalium suo-
rum clara luce discuteret: non inæstimabile in parentes suos beneficium contu-
lit? An quisquam Aristonem & Gryllum, nisi propter Xenophontem ac Platonem
filios, nosset? Sophroniscum Socrates exspirare non patitur. Ceteros enumerare
longum est, qui viuunt ob nullam caussam aliam, quam quod illos liberorum eximia
virtus tradidit posteris. Vtrum maius beneficium dedit M. Agrippæ pater, ne post
Agrippam quidem [195] notus: an patri dedit Agrippa, [196] nauali corona insignis, vnicum
adeptus inter dona militaria decus? qui tot in vrbe maxima opera excitauit, quæ &
priorem magnificentiam [197] vincerent, & nulla postea vincerentur? Vtrum Octauius
maius vllum beneficium dedit filio, an patri diuus Augustus, quamuis illum [198] vmbra
adoptiui patris abscondit? Quantam cepisset voluptatem, si illum, post debellata arma
ciuilia, vidisset securæ paci præsidentem, non agnoscens bonum suum, nec satis cre-
dens, quoties respexisset ad se, potuisse illum virum in domo sua nasci? Quid nunc ce-
teros persequar, quos iam consumsisset obliuio, nisi illos filiorum gloria è tenebris
eruisset, & adhuc in luce retineret? Deinde non quærimus, num quis filius patri
maiora beneficia reddiderit, quam à patre acceperat: sed an possit aliquis maiora red-
dere. Etiamsi quæ retuli exempla nondum satisfaciunt, nec beneficia parentum suo-
rum [199] supermicant: capit tamen hoc natura, quod nondum vlla ætas tulit. Si singula
paternorum meritorum magnitudinem exuperare non possunt, plura in vnum con-
gesta superabunt. Seruauit [200] in prælio patrem Scipio, & [201] prætextatus in xxxiii.
hostes [202] equum concitauit: parum est, quod vt perueniret ad patrem, tot pericula
[203] maximos duces cum maxime prementia contempsit, tot oppositas difficultates;
quod ad primam pugnam exiturus tiro per veteranorum corpora cucurrit; quod an-
nos suos transiliuit. Adijce, vt idem patrem reum defendat, & conspirationi inimico-
rum potentium eripiat: vt alterum illi consulatum, ac tertium, aliosque honores etiam
consularibus concupiscendos congerat, vt pauperi raptas belli iure opes tradat, &
quod est militarib. viris speciosissimum, diuitem illum spolijs etiam hostilibus faciat.
Si adhuc parum est, adijce vt prouincias & extraordinaria imperia continuet: adijce
vt dirutis maximis vrbibus, Romani imperij sine æmulo ad ortus occasusque venturi
defensor & conditor, maiorem nobilitatem nobili viro adijciat. [204]. Dic Scipionis
patrem: haud dubium est, quin generandi vulgare beneficium vicerit eximia pietas
& virtus, ipsi vrbi nescio, vtrum maius præsidium afferens, an decus. Deinde, si xxxiv.
hoc parum est, finge aliquem tormenta patris discussisse, finge in se transtulisse. Licet
tibi in quantum velis extendere beneficia filij, cum paternum munus & simplex sit, &
facile, [205] nec danti voluntarium. Quid necesse est multis? dedit etiam, quibus dedisse
se nescit. In quo [206] consortem habet, in quo spectauit [207] legem patriam, [208]. præmia
patrum, domus ac familiæ perpetuitatem, omnia potius quam eum cui dabat.
Quid si quis sapientiam consecutus, hanc patri tradiderit, etiam nunc disputabimus,
an maius aliquid dederit quam acceperat: cum vitam beatam patri reddiderit, acce-
perit tantum vitam? Sed patris, inquit, beneficium est, quidquid facis, quidquid præ-
stare illi potes. Et præceptoris mei, quod [209] institutis liberalibus profeci. Ipsos tamen
qui tradiderunt illa, transcendimus: vtique eos, qui prima elementa docuerunt. Et
quamuis sine illis nemo quidquam assequi posset, non tamen quantumcumque quis
assecutus est, infra illos est. multum, inter prima, ac maxima interest. nec ideo prima
maximorum instar sunt, quia sine primis maxima esse non possunt. Iam tempus xxxv.
est quædam ex [210] nostra (vt ita dicam) moneta [211] proferri. Qui id beneficium dedit,
quo est aliquid melius, potest vinci: pater dedit filio vitam, est autem aliquid vita me-
lius: ita pater vinci potest, quia dedit beneficium, quo est aliquid melius. Etiamnum,
qui dedit alicui vitam, si semel & iterum liberatus est mortis periculo, maius accepit
beneficium, quam dedit: pater autem vitam dedit: potest ergo, si sæpius periculo mor-
tis liberatus à filio fuerit, maius beneficium accipere, quam dedit. Qui beneficium
accepit, maius accepit, quo magis eo indiget: magis autem indiget vita qui viuit, quam
qui natus non est, vt qui ne indigere quidem omnino possit: maius ergo beneficium
accipit pater, si vitam à filio accepit, quam filius à patre, quod natus est. Patris benefi-

cia vinci à filijs beneficijs non possunt. quare? quia vitam accepit à patre: quam nisi
accepisset, nulla dare beneficia potuisset. Hoc commune est patri cum omnibus, qui
vitam dederunt alicui. non potuissent enim referre gratiam, nisi vitam accepissent.
Ergo nec medico in maius gratia referri potest. solet enim & medicus vitam dare: nec
nautæ si naufragum sustulit. Atqui & horum & aliorum, qui aliquo modo nobis vi-
tam dederunt, beneficia vinci possunt: ergo & patrum possunt. Si quis mihi benefi-
cium dedit, quod multorum beneficijs adiuuandum esset, ego autem beneficium illi
dedi, quod nullius adiutorio egeret, maius dedi quam accepi: pater filio vitam dedit
perituram, nisi multa accessissent, quæ illam tuerentur. filius patri si dedit vitam, dedit
eam, quæ nullius desideraret auxilium, in hoc, vt permaneret: ergo maius beneficium
XXXVI. accepit à filio pater, qui vitam accepit, quam ipse illi dederat. Hæc non de-
struunt parentum venerationem, nec deteriores illis liberos faciunt, imo etiam me-
liores. natura enim gloriosa est virtus, & anteire priores cupit. alacrior erit pietas, si ad
reddenda beneficia cum vincendi spe venerit. Id si patribus idem [212] volentibus con-
tigerit (quoniam pleraque sunt, in quibus nostro bono vincimur:) vnde certamen tam
optabile, vnde tantam felicitatem parentibus, vt fateantur seipsos filiorum beneficijs
impares? Nisi hoc ita iudicamus, excusationem damus liberis: & illos segniores ad
referendam gratiam facimus, quibus stimulos adijcere debemus, & dicere, Hoc agite
optimi iuuenes. posita est inter parentes ac liberos honesta contentio, dederint ma-
jora, an receperint. Non ideo vicerunt, quia occupauerunt, sumite modo animum,
qualem decet, & deficere nolite, vt [213] vincatis optantes. Nec desunt tam pulchro cer-
tamini duces, qui ad similia vos cohortentur, ac per vestigia sua ire ad victoriam sæpe
XXXVII. iam partam ex parentibus, iubeant. Vicit Æneas patrem. ipse eius in infantia leue
tutumque gestamen, grauem senio, per media hostium agmina, & per cadentis circa
se vrbis ruinas ferens, cum complexus sacra ac penates deos religiosus senex non sim-
plici vadentem sarcina premeret: tulit illum per ignes, &, quid non pietas potest?
pertulit, colendumque inter conditores Romani imperij posuit. Vicere [214] Siculi iu-
uenes, cum Ætna maiore vi peragitata, in vrbes, in agros, in magnam insulæ partem
effudisset incendium, vexerunt parentes suos. [215] Discedisse creditum est ignes, &
vtrimque flamma recedente limitem adapertum, per quem transcurrerent iuuenes
dignissimi, qui magna tuto auderent. [216] Vicit Antigonus: qui cum ingenti prælio
superasset hostem, præmium belli ad patrem transtulit, & imperium illi Cypri tradi-
dit. Hoc est regnum, nolle regnare, cum possis. Vicit patrem, imperiosum quidem,
T. [217] Manlius: qui cum [218] ad tempus relegatus esset à patre, ob adolescentiam brutam
ac hebetem, ad tribunum plebis, qui patri suo dixerat diem, venit: petitoque tem-
pore, quod ille dederat, sperans fore proditorem parentis inuisi (& bene meruisse se
de iuuene credebat, cuius exsilium pro grauissimo crimine inter alia Manlio objicie-
bat) nactus adolescens secretum, stringit occultatum sinu ferrum, &, *Nisi iuras*, inquit,
te diem patri remissurum, hoc te gladio transfodiam. In tua potestate est, [219] *vtro modo pater
meus accusatorem non habeat.* Iurauit tribunus: nec fefellit, & caussam accusationis re-
missæ concioni reddidit. Nulli alij licuit impune tribunum in ordinem redigere.
XXXVIII. Alia ex alijs exempla subeunt eorum, qui parentes suos periculis eripuerunt, qui ex in-
fimo ad summum protulerunt, & è plebe aceruoque ignobili numquam tacendos sæ-
culis dederunt. Nulla vi verborum, nulla ingenij facultate exprimi potest, quantum
opus sit, quam laudabile, quamque numquam à memoria hominum exiturum, posse
[220] hoc dicere: Parentibus meis parui, cessi: imperio eorum, siue æquum, siue iniquum
fuit, obsequentem submissumque me præbui: ad hoc vnum contumax fui, ne benefi-
cijs vincerer. Certate obsecro vos, & fusi quoque restituite aciem. Felices, qui vice-
rint: felices, qui vincentur. Quid eo adolescente præclarius, qui sibi ipsi dicere potue-
rit, neque enim fas est alteri dicere: Patrem meum beneficijs vici? Quid eo fortuna-
tius sene, qui omnibus vbique prædicabit, à filio suo se beneficijs victum? Quid autem
est felicius, quam [221] sibi cedere?

COMMEN-

COMMENTARIA VARIORVM AVTHORVM in librum tertium Senecæ de Beneficijs.

I. LIPSIVS.

CAP. I. 1. Disputationem.] Et hanc & plures, libris sequentibus, parum necessarias miscet, adeo incurrit in eam, quam sæpe tangit, ἀνοησίαν.

2. An quia.] Mihi hic lux est, & dicit: Ideone qui oblitus est excusetur, vt non ingratus; cum nemo obliuisci possit, nisi ingratus?

3. Ingratissimus.] Deprimit infra omnes oblitum. At mihi (bona tua venia, doctor) aliter videtur. Aut magnum est beneficium, aut exiguum, quod accepi. si istud, obliuisci possum, fateor, sed nec in paruo magnum peccare: si illud, qui possum? Dissimulatio hæc potius fit, aut negatio: nec notabilis beneficij oblinio facile surrepat. Ita, si hæc examinas, in λογομαχίαν magis, quam in seriam disputationem ibunt.

4. Vitiosi oc.] Hæc vetus & libraria scriptura est, pro quibus Muretus luscitiosi oculi. Cur recepta & bona, damnemus? Porro comparatio similis in Plutarcho de Atheis, & Superstitiosis. cum illos nihil, istos praue videntibus assimilat: & ideo illos palam deteriores esse.

CAP. II. 5. Virtute.] Ipsa gratitudine, & illa amici animi responsione.

6. Tempore.] Quod occasionem donet.

7. Facultate.] Opibus viribusque.

8. In vsu.] Vtensilia.

CAP. III. 9. Velant.] Obducunt, aut subducunt.

10. Quod est.] Iam adest, & tenetur.

11. Quod appetitur.] Semper Tantali, semper in nouas cupidines inhiantes.

12. Fundatum.] Debere nos illi incrementa & dignitatem.

CAP. IV. 13. Testimonium.] Iudicij & sententiæ bona.

14. Certior nulla.] Vide cap. VI. De vita beata.

15. Eripi non pot.] Præteritum enim tempus est, in quod fortuna ius perdidit, quod in nullius arbitrium reduci potest. De Breu. vitæ, cap. X.

16. Intuitus.] Credo hæc sana esse. nam hoc vnum docet diffuse, futurorum spem ingratos facere: contra, gratos esse aut fore, qui præsentia & præterita intuentur. Vide priora. Attamen Pincianus, & alij hic innouant, à me non audiendi.

CAP. V. 17. Continuetur.] Mei libri, contineant. ex quo verius putem, continuent.

18. Sublimium curs.] Astronomiam.

19. Se & deuot.] Meus liber: deditum, sed deuotum. Non satis, inquit, habent Deditos se dicere, sed malunt Deuotos. Iampridem monui de hac Deuotionis formula lib. V. cap. VIII. Antiquar. Lectionum.

CAP. VI. 20. In Scholis.] Declamatorijs.

21. Ingrati actio.] Vide Senecam patrem lib. IX. Controu. I. ipso Themate.

22. Æqua.] Æquitatem habere.

23. Majoribus.] Libri, maiores. itaque bene etiam Gruterus: & in maiores.

24. Res repetierunt.] Nota formula & ritus, per Feciales res repetendi: & si negarentur, bellum indicendi. Significat, Romanos non ab amicis, res aut beneficia collata repetijsse, vlla actione: sed tantum ab hostibus. Loci emendatio Mureto inscribenda. nam antea æs repetierunt. Meus liber proxime verum, es rep.

25. Macedonum.] Omnes libri. At nusquam id legas hodie: an non ideo fuit? Potuit & noster errasse, ac gentem pro gente supposuisse. Viri docti tamen consentiunt, vel Persarum, hic rescribere vel Medorum, quia Xenophon atque alij tradunt, Ingrati iudicium & pœnam Persis fuisse. Medi autem Persis finitimi, & pro ijs etiam vsurpati. Vide, si lubet, Muretum XCI. Variar. cap. III. Tamen & Philippus Macedo (quod pro vulgata aliquid) ingrati hospitis frontem stigmate inussit: infra libro IV. cap. XXXVII.

26. In vlla.] Non quidem ἁπλῶς & vniuerse in Ingratos: sed fuit Athenis, in liberos ingratos, concessa parentibus: Romæ, in libertos ingratos, patronis.

27. Consensimus.] Naturæ quodam instinctu, quæ ea præsertim maleficia coercet aut punit, quæ societatem hanc conuellunt.

28. Tantum odio.] Vt mendacium, & eiusmodi crimina, quæ frequentia dissuadet puniri.

CAP. VII. 29. Certæ pecuniæ.] In stipulatione, aut syngrapha, expressa.

30. Si appello.] Flagito, & posco priuatim: deinde ad iudicem, quod sequitur.

31. Citra iudicium.] Mei libri, extra iudicem: nec video, cur damnem.

32. Animum.] Scripti, hominem. quod Pincianus retinet, & mox beneficium item legit. Admittam: & sequentia verba faciunt, In hoc si b. dat: &, illo qui reddit. quæ omnia ad hominem ipsum talem referenda.

33. Omnia fora.] Quæ tunc trina. De Ira libro II. cap. IX.

34. Sua extol.] Aristoteles Ethic. Nicom. hoc vitium aperit: οἱ μὲν γὰρ παθόντες, τοιαῦτά φασι λαβεῖν τῶν εὐεργετῶν, ἃ μικρὰ ἦν ἐκείνοις, καὶ ἐξῆν παρ' ἑτέρων λαβεῖν, κατασμικρύνοντες· οἱ δ' ἀνάπαλιν, τὰ μέγιστα τῶν παρ' αὐτοῖς, καὶ ἃ παρ' ἄλλων οὐκ ἦν, καὶ ἐν κινδύνοις, ἢ τοιαύταις χρείαις: Qui enim affecti beneficio sunt, dicunt se à benefactoribus talia accepisse, quæ parua ipsis erant, & licebat ab alijs capere, omnia extenuantes. econtra qui fecerunt, quæ maxima apud ipsos, & quæ ab alijs non erat capere, item in periculis, aut eiusmodi opportunitate dedisse. Ita ille lib. VIII. cap. XIII. & alterum etiam vitium Extenuantium addit.

35. Caussæ bonæ.] Firmæ, & beneinstructæ. in ambiguis itur ad arbitrum: imo vbi res vacillat, ab ipso iudice ad illum flectunt. Hoc Cicero dictum voluit, pro Roscio Comœdo: Ceteri cum ad iudicem caussam labefactari animaduertunt, ad arbitrum confugiunt: hic ab arbitro ad iudicem venire est ausus.

36. Formula includ.] *Cicero ibidem.* Iudicium est certæ pecuniæ, Arbitrium, incertæ. Ad iudicium hoc modo venimus, vt aut totam litem obtineamus, aut amittamus: ad Arbitrium, vt neque nihil, neque tantum, quantum postulauimus, consequamur. Eius rei ipsa verba Formulæ testimonio sunt quid est in Iudicio? directum, asperum, simplex: Si paret HS. ꟾↃↃ. dari oportere. hic nisi planum facit HS. ꟾↃↃ. ad libellum sibi deberi, caussam perdit. Quid est in Arbitrio? mite, moderatum, Quantum æquius, melius, id dari. *Noster lib. II. de Clem. cap. vlt.* Clementia liberum arbitrium habet, non sub Formula, sed ex æquo & bono iudicat.

37. Quid sit.] *Imo vero id constat, & definitum est: sed* Quod *(ita legerim) id est, quale & quantum, non constat.*

38. Qui reddidit.] *Re, non animo, est gratus.*

39. Dimittere tabellam.] *An magis,* demittere? *in cistam, vt solet. Tamen & vulgatum interpreter,* Dimittere, *effari, & proulgare. Sane solent ex tabella iudices sententiam proferre, quod est notum. Sed & qui inter plures tabellam fert, dimittit eam cum à se tradit Quæsitori. Dixit Portius Latro* Ferre tabellam, VII. *Controu.* VIII. Iudex quam tulit tabellam de reo, reuocare non potest: quæsitor non mutabit pronunciationem.

40. Fecisse.] *Allusum ad solemnia iudicum verba,* Fecisse videri.

41. Vbi prolatis.] *Verius census, quàm ibi.*

42. Cautionibus.] *Scriptura ipsæ dicuntur, quibus debitor creditori cauet, seque obstringit.*

43. Selectorum.] *Est quidem agnomen Decuriæ vnius iudicialis (apud Plinium* XXXIII. *cap.* III.) *sed etiam aliter commune nomen ijs, qui ex omnibus Decurijs, quotannis sorte ducti, solent iudicare. Inscriptio vetus:* Iudex Selectus ex v. Decurijs. *Neque aliter Horatius:* Vnum ex iudicibus Selectis obuciebat. *Ouidius:*

Non bene Selecti iudicis arca patet. *Atque ita hic Seneca.*

44. Census.] *Clarum est. queriturque Plinius, Præfatione libri* XIV. iudicem fieri censu. *Latro apud Senecam Controu. I. libri II.* Censu iudex in foro legitur. *Ouidius.*

— dat census honores,

Inde grauis iudex, inde seuerus eques.

45. Album.] *Tabulam siue indicem, vbi Iudices scripti.*

46. Equestris.] *Ea erat* quadringentorum HS. *id est, Philippicum decies mille. Nam is census equester. Pincianus alias sagacißimus, obesa hic nare, cum rescribit:* & equester ordo.

CAP. VIII. 47. Exisset.] *Sorte lectus venisset. In vrnam coniecta nomina, sorte ducta, exibant.*

48. Cessurus.] *Mira beneficentia, totum patrimonium dare: imo rara aut nulla est, sed ponitur in exemplum.*

49. Addicto.] *Quem iudex creditori addixit, ob debitum.*

50. Ingenti merito.] *Illius, à quo sumpsit.*

51. Possessio.] *Ager ipse aut fundus.*

52. Multa flumina.] *Meus,* magna: *quod præferam. Tanta autem olim opes, vt & hæc donari potuerint: de quibus epist.* LXXXIX. *in fine, & De Tranquill. cap.* XI.

53. Non idem pendent.] *Non idem pondus pretiumque habebunt.*

CAP. IX. 54. Nimis concup.] *Non pro sententia verba, si examinas. Meus opt. codex,* minus. *Ex eo vere faciebam:* quia eminus conspiciuntur. *Quædam, inquit, beneficia conspicua, & in oculos vel procul se ingerunt: quædam aliter, & quamquam magna, minus apparent.*

55. In quattuordecim.] *Id est, equitem fecisse. Rem à signo dat intelligi: quia soli equites spectabant in* XIV.

56. Suasisse.] *Priora, conspicua illa sunt; sequentia, sequentis & obscurioris illius notæ.*

57. Desiderabat.] *Vxorem, liberos, amicos, iam præmortuos.*

58. Momentis.] *Obseruatione & captatione temporum.*

59. Cadentes.] *Languentes, & minus tumidas: spiritibus defectas. Epist.* XCV. vino fulcire venas cadentes. *Adde De Ira, lib.* III. *cap.* IX.

60. Similibus.] *Imo,* dissimilibus: *quod meus & alij veteres quidam. Nam hoc agitur, vt talia beneficia alijs paribus, sed non ijsdem, pensentur: pretio, inquam, paribus, non re similibus.*

61. Ruere.] *Quod Romæ crebrum: & ideo apte inter exempla.*

62. Silentio.] *Te non accusando, cum rogarer, aut torquerer. Siue, te non indicando, cum hostis insequeretur.*

CAP. X. 63. Intra pec.] *Vltra pecuniam æstimatio non fiet.*

64. Minor.] *Scilicet pecuniaria.*

CAP. XI. 65. Priuilegia par.] *Nam illi repetunt à liberis, & ingratos damnant, & alimenta etiam poscunt.*

66. Quære.] *Ita mei libri, & recte, sed vellem etiam vocula extracta, quæ in sequentis capite latuit:* quærere, dein dignum adiuua: *vel,* de hinc. *Querela tibi super, non actio: caue in posterum, & gratis dignisque confer.*

67. Aleam.] *Incertum, quomodo casuram bonos an malos habituri liberos essent.*

68. Daturique sunt.] *Mei libri sine copula. Vtrumuis recte, significat perpes esse in parentibus, & fore hoc benefaciendi studium.*

69. Illis.] *Liberis.*

70. Magistratus.] *Quia reuera omne imperium illis in prolem, Romano iure, etiam vitæ & necis.*

CAP. XII. 71. A tuo beneficio.] *Nempe antea ignotum. beneficio applicas tibi & iungis vltro.*

72. Acquiescat.] *Tria quæ præmisit, in exemplis repetit: sed ordine inuerso. à postremo orditur: atque hoc ad* Solatia *spectat.*

73. Dignitati.] *Ad* Ornamenta.

74. Tutior.] *Ad* Auxilia.

75. Inclinatus.] *Ipse pluris faciet Ornamenta, Auxilia, vel solatia.*

CAP. XIII. 76. Fecit iniur.] *De hac re ex professo epist.* LXXXI. *Vide.*

77. Tentantem.] *Ex vno meo libro,* interpretantem: *nec spreuerim. Facis enim. proponis nodos, interpretatur & soluit.*

78. Cautum

78. Cautum est.] *Cui conditiones adscriptæ, præmia & fructus in certo.*

CAP. XIV. 79. Restituet.] *Ex iure: quod succurrit ea ratione & formula minoribus, aut enormiter læsis, deceptisve.*

80. Vitam inquam.] *Ex meis libris.* Vitam quam debet. *Finis deinde commatis interrogatione acuatur,* sanitatem?

81. Mercem.] *Quod erit, si pretium illi ponimus, si taxamus.*

CAP. XV. 82. Stipulatio.] *Quæ & ipsa conceptis verbis olim in emptionibus adhibita. Plauti Comœdiæ docent.*

83. Custodirentur.] *In tabulis.*

84. Malunt.] *Sequela & numerus periodi,* maluerunt, *mallet.*

85. Ab vtraque.] *In rem vtriusque partis; vt illi cautum sit, hic ne circumuentus.*

86. Plurium nomina.] *Iac. Raeuardus explicat, quia* plurium, qui adhibebantur, testium nominibus chirographum signabatur. *Ego acceperim quasi esset,* plura nomina: *id est, cum pluribus contrahit, & nomina facit. Facit, inquam, nomina plurium, quos vel principales habet, vel sponsores. An & legi posset,* plurimùm? *id esset, plerumque per tabulas contrahit: at alius pignora item capit.*

87. Parariis.] *Supra eadem vox in hac re, lib. II. cap.* XXIII. *Et est in veteri quodam Lexico,* μεσίτης: *id est,* interuentor, proxeneta. *Nomen non à* pariando, *sed à parando videtur: quia parant vtrimque animos, & coniungunt. Alij (vt Raeuardus) explicant* tabelliones, actuarios: *quibus vt minus assentiar, facit Seneca epist.* CXX. Nolo per intercessorem mutueris. *Sane est hic ipse Pararius.*

88. Interrogatione.] *Stipulatione.*

89. Rem.] *Libri aliquot* reum. *sed* rem *tenemus, & pignus* ἐνέχυρον *interpretamur. Aliquis, inquit, ita diffidit, vt nullæ tabulæ aut sponsiones satisdent: sed rem tenere manu volvit, & in potestate habere pignus.*

90. Ornati.] *E dignioribus ciuium: ordinis Equestris, aut & Senatorij. Classici testes.*

91. In quid.] *Meus opt. codex:* hi, inquit: *quod omnino seruem, sed absque interrogatione vt legas,* hi, inquit, imprimunt signa. *Est enim velut dialogismus, & hoc ei respondetur. Sequentia deinde, iterum Seneca.*

92. Non aliter.] *Quorum fide niteris, nec iis in re simili fidem habes. aliorum signis, & tabulis obstringis.*

93. Illos.] *Beneficia dantes.*

94. Vindicamus.] *Tutos securosque esse volumus.*

95. Turbam sord.] *Gregem fœneratorum.*

CAP. XVI. 96. Multitudo.] *Noster De Clem. I. cap.* XXII. Facit enim consuetudinem peccandi, multitudo peccantium; & minùs grauis nota est, quam turba damnatorum leuat. *Vide ibi alia huius sententiæ.*

97. Non consulum.] *Quasi tot maritos, quot annos numerent. Iuuenalis:*

Sic crescit numerus. sic fiunt octo mariti,
Quinque per Autumnos.

Plures etiam illa apud Martialem, quæ penè tot quot dies: Aut minus, aut certè vix iam vigesima lux est,
Et nubit decimo iam Telesina viro.

Diuortijs quidem modum Augustus imposuerat (in Suetonio:) sed, vt videmus, libido & licentia euicerant: atque vt Tertullianus ait, Repudium iam votum erat, quasi matrimonij fructus: *Apologet. cap.* VI.

98. Exeunt.] *A viro, quem habent; ab vno coniugio, noui caussa.*

99. Nubunt.] *Amarè dictum. finis coniugij est, initij: hæ habent, solui.*

100. Acta.] *Nam in acta referebantur, vt rata & legitima essent; quod docui in* V. *Ann. Taciti.*

101. Irritet.] *Qui incitatur scilicet eo ipso, quod non licet. Habere vult, quam alter habet: ipse per iniuriam, ille per legem. Praua libido hoc habet. vt libidinum magister poëta:*

Quod licet, ingratum est: quod non licet, acrius vrit.

Iterum:

Quidquid seruatur, cupimus magis, ipsaque furem
Præda vocat.

Martialis iocosum exemplum:

Mæchus es Aufidiæ, qui vir Ceruine fuisti;
Riualis fuerat qui tuus, ille vir est.
Cur aliena placet tibi, quæ tua non placet vxor?
Numquid securus non potes hoc facere?

102. Vnum adulterorum.] *Hem, bona verba. Itane tunc mores? sed attolli quædam ab eo in his talibus, declamatorio more, scimus.*

103. Nisi ad alium.] *Hæc caliginosa sunt. distinctio dederit aliquam, si forte, lucem:* nisi singulis diuisit horas? & non sufficit dies omnibus. nisi ad alium. *Explico, nisi in sella gestata est ad vnum adulterum, sed obiter vidit; apud alium diutius mansit. Ita quasi cursim adulteros obibat, & visebat. Sed libri tamen consensu habent;* apud alium, *& nostra ista lectio est à Mureto. An aliud latet? nam meus liber,* gesta est, *non* gestata: *voluissem,* comessata est, *si faueret scriptura: nunc coronam ego offero, alius capiti imponat.*

104. Infrunita.] *Insulsa, fatua. dico De Vita beata, cap.* XXIII.

105. Antiqua.] *Priscis & exoletis moribus. rustica aliqua, & Sabina.*

106. Vnius adult.] *Non mutem quod est in libris,* vnum adulterium. *Pro hoc more Martialis illa vxor, de qua ipse:*

Vt mœchum patiar rogat vxor, Galle, sed vnum.
Huic ego non oculos eruo Galle duos?

107. Audaciores.] *Libri,* auctiores, *sed malim editum. Nam audaciam à numero sumpturi erant.*

108. Si numerare.] *In simili re, ipsis verbis vtitur De Clem. I. cap.* XXIV. Apparuit quantum periculum immineret, si serui nostri numerare nos cœpissent.

Senec. E iij

CAP. XVII. 109. Quid ergo?] *Hoc capiendum, quasi responsio & relatio ad illud prius. Obiiciebat ille, Quid ergo? ingrati impuniti? ipse non respondet, Quid ergo nonne & impij impuniti sunt, & alij?*

110. Publico odio.] *Apud Ciceronem loci similes, in Clodium, Pisonem, Antonium. Et reuera, animo in quo scintilla honesti, & sensus famæ, nihil tristius aut acerbius odio & detestatione communi.*

111. Acie ocul.] *Cicero De arusp. resp. in Clodium:* An tibi luminis obesset cæcitas plus, quàm libidinis? ne id quidem sentis, conniuentes illos oculos abaui tui magis optandos fuisse, quàm hos flagrantes sororis? *Certe mentis illa cæcitas, vltimum suppliciorum.*

112. Educatoris.] *Potius*, educatorum.

113. Decoquat.] *Fidem non soluat, rem creditori minuat & absumat.*

CAP. XVIII. 114. Distinguant.] *Pulchre, & notabiliter.*

115. Necessitudo.] *Festi nota huc facit:* Necessarios esse, vt Gallus Ælius ait, qui aut Cognati, aut Adfines, & in quos necessaria Officia conferuntur, præter ceteros. *Ille duos gradus Necessitudinis, tertiũ etiam Corn. Fronto facit, Meritorum.* Necessitudo, *inquit*, est vel sanguinis, vel meritorum, cum præceptoribus, cum amicis.

116. Imputet.] *In rationibus eius ponat. possit inscribere, vel expensum referre.*

117. * Propterea.] *Libri scripti*, prætetea. *Neque illud, aut hoc, apte nectitur prioribus, & omnino aliquid deest. nempe pars illa prior, qua disputatur, An seruus beneficium domino conferat? Seneca nunc ait, & post rationem vnam alteramve, hanc etiam addit. Ergo recte*, Præterea.

118. Certam.] *In se stabilem, se contentam & nixam.*

119. Quisquam suo.] *Si scriptum*, quisquam subditus; *ἰσόκωλος magis & expressa sententia esset.*

120. Dispari tit.] *Non enim serui, sed subditi aut ciues dicuntur: & tamen ius vitæ necisque in illos habent, Rex aut Imperator.*

121. Beneficia sua.] *Ego non damno, imo recte & argute dicitur: sicut illud*, Beneficia sua amare. *id est, Beneficiarios suos, & de quibus bene meritus fuerit. Prisci tamen libri*, beneficij sui: *nec id male. Suetonius Tiberio.* per quosdã beneficij sui cẽturiones. *Iterum Claudio:* Commeatus à Senatu peti solitos, beneficij sui fecit. *Prius tamen illud ἐμφατικώτερον, & impressius dicetur.*

CAP. XIX. 122. Negandi pot.] *Imo nec voluntatem. nec personam aut caput habet: iuris ciuilis quidem inuentiunculis & phrasibus.*

CAP. XX. 123. Adscripta.] *Addicta dominis. emptionum tabulis mancipata.*

124. Comes cæl.] *Sidera sequatur, aut præeat. Ad mentem & cogitationem referendum. Adde supra, lib. II. cap. XXIX.*

125. Mancipio.] *Iuris verbum. quod proprietatem, dominium, & quasi ea quæ manu capiuntur tenenturque, notat.*

CAP. XXI. 126. Affectum.] *Quo proprie constat beneficium.*

127. Cibaria.] *Dimensa sua, & Iusta.*

128. Vestiarium.] *Pecuniam, quæ pro veste datur. Adde cap. VIII. De Tranquill.*

129. Artes.] *Quod multi fecere. & ab ijs dominis Plautus, Terentius, Epictetus ipse manauit.*

130. Tantum.] *Nec enim minima præstatio, beneficium.*

CAP. XXII. 131. Mercenarius.] *Qui operas mercede locat, μισθωτός, μισθοφόρος. Duo genera: sunt liberi, sunt serui. Hic de liberis capiendum. sed vt illi, aiebat Chrysippus, operas suas in diem, aut tempus, locant: sic de seruis sentiendum, liberos esse, dumtaxat perpetua nobis opera obstrictos. De ipsis Mercenarijs seruis, infra lib. VI. cap. V.*

132. Operis.] *Atqui dominus opus locat, mercenarius conducit. Itaque cum in libris* operas *exstet: haud inuitus Mureto assentiar legenti*, quam ad quod operas locauit.

133. Felicius nato.] *Libero, ingenuo, nobili.*

134. Quid si nollet?] *Herile & minax verbum: cui adhæret, & intellegi datur:* cogam, malo doctus faciet.

135. Qui audiat.] *Præfectus vrbis. opinor ab ipso Augusto esse: & si Hadriano tribuitur*, quod seruos à dominis vetuit occidi, eosque iussit damnari per iudices, si digni essent. *Ita Spartianus in eius vita. Nempe rettulit, aut roborauit & amplianit ius illud vetus. Nã & addidit*, Ne lenoni aut lanistæ vẽderẽtur, caussa non præstita.

136. In tua pot.] *Callide. nam innuit, fac liberum, manumitte.*

137. Contraria.] *Vt vitam & mortem dare, quæ subiungit.*

138. Pereundo.] *Sua vita, eius redemit.*

139. Adiuuit.] *Vt C. Vettij seruus, de quo infra.*

140. Decepit.] *Vt L. Domitij, de quo item infra.*

CAP. XXIII. 141. Adrumetum.] *Mureti lectio: nam prisca omnes* Grumentum. *Atque istud in Italia in Lucanis esse Liuius, Florus, Appianus, Ptolomæus dicunt. Quid, quod Macrobius in hoc ipso facto, ita nominat? Sed impulit Muretum mutare, credo, quod mox de* Romano milite *sequitur. Quid ergo? nonne bello Punico hostilia multa Italiæ loca, & in eo præsertim tractu? itaque ego teneam.*

142. Operæ pret.] *Sunt ipsa Claudij verba, non ambigo. Pretium operæ, id est, condignam mercedem labore & periculo suo cepisse. Ita Liuius initio operis:* Facturusne operæpretium sim.

143. Deinde.] *Credam verbis distingui, & antiqua compositione:* operæpretium fecisse deinde. Vrbe capta.

144. Ad supplicium.] *Eadem Macrobius, I. Saturn. cap. XI.*

145. Ad Rom. mores.] *Mites & modestos.*

146. Duarum vrbium.] *Quarum? Grumenti, & Romæ, ait Gruterus: quia vtraque potuit æmulari. Sed cur non plurium etiam vrbium? cur non orbis? Muretus ait librum aliquem (fide hoc eius stet)* duarum, *habuisse tantum: itaque ex eo faciendum prorsus*, dominarum. *Hoc ita placuit, vt & in textum receperit: sed profecto eyciendum. Quod exemplum hic dominabus? quam vna seruata? quid nitebitur? seruorum tota laus est, vt scimus. Ego vero coniicio, & mihi certe approbo, fuisse:* exemplum durarurum. *Nihil à scriptura abeo: sensum ipsum Senecæ tango. Illa, inquit, sic seruata, nobile & scriptis sacratisque consecratum exemplum est.*

147. Parricidarum.]

147. Parricidarum.] *Quasi dominam ad supplicium raperent.*

148. Non est.] *Libri mei:* non dico. *Omnino lego:* non, dico, est. *Illa insertio & repetitio, valde affirmant.*

149. Imperatorem.] *Mei libri,* imperium. *& meo animo sic lege. Ducebatur (nota phrasi) ad mortem, ad supplicium ducebatur autem, ad iussum Romanum. Euenisse hoc scias Sociali bello Italicorum quo vel præcipui perduellium, Marsi.*

CAP. XXIV. 150. Seruo.] *Nam diu medicina Romæ apud libertos aut seruos, vt ingenuis parum digna. Iulius Cæsar primus decus addidit, &* ciuitate eos donauit: *qui liberi nempe, & exteri essent. Augustus deinde, in honorem Antonij Musæ, immunitatem.*

151. Venenum.] *Vide Plinium lib.* VII. *cap.* LIII. *Suetonium in Nerone, cap.* III. *qui tamen paullo aliter referunt at consentit cum Seneca magis Plutarchus, in Cæsare.*

152. Armatus.] *Quasi dicat iam nunc inferre eam mihi tibique possum. Arma ecce, & gladius.*

CAP. XXV. 153. Anulos.] *In Appiano* IV. *Ciuil. in Valerio* VI. *cap.* VIII. *in Macrobio. Anulos autem vestemque sumit, tanquam ingenuus & Senator: vt sic pro heroe se approbaret.*

154. Rara fides.] *Quidni raræ? nam præmijs inducebantur, ad dominos prodendos vel occidendos. & qui fecisset ac caput retulisset,* præmium capiebat libertatem, & dena millia drachmarum, itemque ciuitatē: *Appianus.*

CAP. XXVI. 155. Bello grauios.] *Tacitus non semel ostendit & queritur,* pacem quouis bello sæuiorem.

156. Vnus.] *Exitialis omnibus; & accusari, damnari erat.*

157. Ectypam.] *Meus liber,* ectypa, *diserte: vt ad gemmam ipsam referatur. Plinius* XXXVII. Hæ sunt gemmæ, quæ ad ectypas sculpturas aptantur. *Ectypa igitur gemma, expressa & effigiata.*

158. Verba quæs.] *Ne sordidis scilicet illis & communibus vtar,* matulam sumere.

159. Maro.] *Qui Tacito tamen non nominatur, quod sciam.*

160. Imaginem obsc.] *Tamquam in eo Impietas, & læsa maiestas, quod sacra Principis imago ad partes pudendas iuisset. O flebiles ineptias! de quibus Suetonius Tiberij cap.* LVIII. Capitale fuisse, circa Augusti simulacrum seruum cecidisse, vestē mutasse, nummo vel anulo effigiē impressam latrinæ aut lupanari intulisse. *Quin Philostratus narrat,* damnatum quemdam, quod seruum verberasset, qui Denarium cum effigie Cæsaris apud se habebat.

161. Subscriptionem.] *Non eo sensu, quo Asconius in Diuinatione notat,* Subscriptores *secundarios quosdam accusatores, & socios, præcipui illius esse; sed hic ipsam accusationem notat. quia qui deferebant, libello id faciebant, atque ei subscribebant. Eo sensu noster in Ludo, de morte Claudij:* Postulat nomen eius recipi, edit subscriptionem *Vide & Brissonij Lexicum, in verbo subscribere.*

162. Manu sua.] *Ergo non Dominum fuisse: & falsum Maronem arguebat.*

163. Conuiuam.] *Maronem indignum eo nomine, qui cædes & accusationes ibi machinabatur.*

CAP. XXVII. 164. Peregrinatione quam.] *Verbum hic meus liber inserit,* peregrinatione ille.

165. Tauros.] *Iocose. quia ijs periculum ab immolatione: & grandi numero peribant, cum saluus ille redijsset. Similis iocus in Ammiani* XXV. *de Iuliano:* Æstimabatur, si redisset de Parthis, boues iam defuturos. Marci illius similis Cæsaris, in quem id accepimus dictum: Οἱ λευκοὶ βόες Μάρκῳ τῷ Καίσαρι· ἂν σὺ νικήσῃς, ἡμεῖς ἀπωλόμεθα: Albi boues Marco Cæsari. Si tu viceris, nos perijmus.

166. Ad pedes.] *Domini, atque etiam lecti, si ille imus iaceret. Si medius, aut summus; tum ad latus posticum lecti stetisse, ad iacentium pedes, opperiendum: id est pene dominum. Martialis inde iocus:*

> Omnia cum retro pueris obsonia dones,
> Cur non mensa tibi ponitur A pedibus?

167. Descendenti.] *E palatio in forum.*

168. Malam ment.] *Solennia verba in satisfactione. Tibullus:* Et se iurabit mente fuisse mala: *id est parum sua & sana.*

169. In se & filios.] *Superstitio in votis aut imprecatione. si irrita esse non possent; tunc in se ea potius reuocabant, aut in alium deriuabant. Tibullus:*

> Et mala si qua tibi dixit dementia nostra,
> Ignoscas. capiti sint precor illa meo.

Noster lib. IV. *Infra, cap.* XXXI. Si quid mali dixi, mihi & capiti meo.

170. Mea caussa.] *Facetè. Nam ego luere debeo tuam vicem, & pecuniam à me dare. Qui lædunt, mulctari solent ego, qui lædor.*

CAP. XXVIII. 171. In atrio.] *Romanus ritus, quem fusè explicaui* I. *Elect. cap.* XXIX.

172. Stemmatum]. *Plinius* XXXV. *cap.* II. Stemmata vero lineis discurrebant ad imagines pictas. *Erant minores, & rotundæ imagines, quæ ad latera adsitæ genus illius maternum, aut & propinquos notabant: illius inquam præcipui, cuius imago. Statius:*

> Non tibi clara quidem senior placidissime gentis
> Linea, nec proauis demissum stemma.

173. Prima.] *In atrio, vbi salutatores & clientes excipiebantur. Ideò ibi, omnibus aduentoribus ostentui.*

174. Mundus.] *Cælum. nam Stoicâ sententia, ex illo animæ, & è sideribus. Seneca epist.* XLIV. *in hac ipsa re:* Omnes, si ad primam originem reuocentur, à dijs sunt.

175. Qui cum.] *Ita continuam, & in parte sententiam iuui, ex libris.*

176. Defecit.] *Hic Apollo me deserit. Libri fere, habent:* vbicumque nomen illustre fecit illo dominum fingunt. *Meus,* dominia: *vnus atque alter,* illo Deum fugiunt, *aut* fulgiunt. *Mihi non displiceat,* vbicumque nomen illustre defecit, in loco Deum fingunt: *aut* Deum fulciunt. *Quasi dicat quid isti vani se iactant, & Deum alibi auctorem originis inculcant: cùm omnes à Dijs simus? Defecit autem nomen illustre, in capite & origine: quam ferè solent ad deos referre.*

177. Siue libertini.] *Ita dispunximus, &* vos *(auctore meo libro) non* nos *scripsimus: ac sententiæ dedimus lucem*

178. Exteratum.] *Id est, O vos, siue libertinis geniti, siue seruis, siue & peregrinis: attollite animos, & cælum auctorem cogitate.*

179. In summo.] *In prima origine.*

180. Magna nobil.] *Quæ? illa cælestis.*

181. Quemquam tu?] *Addidi à meo libro: & repetitio illa acris est, & pungit.*

182. Gerulis.] *Lecticarius, qui humeris ferebant.*

183. Cubile.] *Lecticam. nam in ea iacebant, & cubabant.*

184. In militum.] *Nam Pænula militum vestis. & quidem honestiorum paulo, colore ruso. Martialis:*

Roma magis fuscis. vestitur, Gallia rufis,
Et placet hic pueris militibusque color.

Vide nos, 1. & Elector. cap. de Lectica: & si de militum punicea veste plura etiam sint dicenda, in loco.

185. Ostiarij.] *Vilissimi serui sed cui ob potentem dominum, vel placentem dominam, vt molles aditus habeas adularis.*

186. Ne ordinar.] *Iterum de seruo, & quidem vili: qui* Vicarius *alterius esset. Nam* Ordinarij. *primi serui, Vide epist.* cx.

CAP. XXIX. 187. Cuius benef.] *Vinci beneficio à patre manauit, quia ipse qui vincit, id est, filius, à patre.*

CAP. XXX. 188. Quicquid præst.] *Sunt verba aduersarij, & ita capienda.*

189. Verius.] *Æquius.*

190. Etiamsi non.] *Pro his verbis, libri scripti:* sed etiam sine tuis. *Qua lectio falsam sententiam habet: sed reformari molliter potest*, sed & non.

191. Voluptatis.] *Vti parentes.*

192. Mori.] *Acutè extenuat beneficium paternum, & suum auget. Sicut leuius est mori, priusquam timeas mori, nempe in infantia aut pueritia; sic maius æstimandum retinere aliquem in vita cuius sensum iam habet, quàm dare eam non sentienti.*

CAP. XXXI. 193. Onus alien.] *Scilicet matris, quæ in vtero gestauit.*

194. Si expos.] *Argumentatur. Sola genitura haud multum, quia si post eam exposuisses (crebrum illo æuo) verterat hoc ipsum beneficium in iniuriam: non ergo per se maximum est, cui opes, educatio, & alia accedant.*

CAP. XXXII. 195. Notus.] *De hac ignobilitate Agrippæ, Seneca pater lib. II. Contron.* IV.

196. Nauali.] *E rostris nauium concinnata: quam duo mortalium M. Varro, & Agrippa acceperunt. Plinius* XVI. *cap.* IV.

197. Vincerent.] *Nota de operibus Agrippæ, eorumque inuicto splendore.*

198. Vmbra adopt.] *Iulij Cæsaris. Ad altas arbores aspectum, quæ magnitudine minores tegunt & inumbrant.*

199. Supermicant.] *Veteres codices,* Superiniciunt.

CAP. XXXIII. 200. In prælio. *Ad Ticinum flumen, cum Annibale. Liuius* XXI. *Valerius, & alij: Plinij error est, lib.* XVI. *cap.* IV. *qui ad Trebiam scribit.*

201. Prætextatus.] Iam pubescens, *vt Liuius loquitur:* vix dum annos puerilitatis egressus, *vt Valerius.*

202. Equum.] *Nam totum prælium illud equestre.*

203. Maximos.] *Intelligit patrem ipsum Scipionem, & Romanos duces, qui premebantur, & (si licet dicere) cedebant, id est fugiebant.*

204. Dic. Scip.] *Pone nunc & adfer Scipionis illius patrem: quid præ his erit?*

CAP. XXXIV. 205. Nec danti.] *Imo vero voluntarium, obuio & communi sensu. Itaque libri,* sed danti. *Tota periodus confusa & tenebrosa, sic restituenda:* & facile. Sed voluntarium. Quid necesse est? ille multis dederit, e. q. d. s. nescit. *Inseritur obiectio. At enim voluntas paterna emicuit in te gignendo. Respondet: quid est opus? potest & sine tali certa voluntate homo gigni, & ipse in alijs fœminis genuerit.*

206. Consortem.] *Vxorem. nec sine ea genuit, aut sibi vni hoc beneficium inscribit.*

207. Legem.] *Quæ iussit ducere.*

208. Præmia.] *Data ab antiquo patribus: honores, antecessiones, & talia. quæ postea lex Iulia & Papia immensum auxerunt.*

209. Institutis.] *Haud mutem. aliquis tamen diuinet,* in studiis.

CAP. XXXV. 210 Nostra non.] *Stoica? an tua propria, ô Seneca? Credo illum hæc à se promere: priora ab Hecatone aut Chrysippo fuerunt.*

211. Proferri.] *Post hæc verba meus liber opt.* Siquid melius vita est, & à patre sola vita datur, potest beneficiis à filio vinci pater. *Tum deinde reliqua: nec ego vt spuria damnem, & si tamen iterari post videntur.*

CAP. XXXVI.] *In planam viam redit Seneca, ex illa scruposa & spinosa.*

212. Volentibus.] *Omissa vox est, quæ in libris plerisque,* legibusque. *Dicas fuisse,* volentibus lætisque, *vel etiam* libentibusque.

213. Vincatis optantes.] *Ita legendum. Claudianus.*

Adspice, completur votum, iam natus adæquat.
Te meritis, & quod magis est optabile, vincit.

CAP. XXXVII. 214. Siculi.] *De quibus Strabo, Valerius, Solinus, Ælianus. Catanæos fuisse consentiunt, in nominibus variant. Claudiani etiam de ijs epigramma est:*

Adspice sudantes venerando pondere fratres,
Diuino meritos semper honore coli.
Iusta quibus rapidæ cessit reuerentia flammæ,
Et mirata vagas reppulit Ætna faces.

Et plura, quæ in statuas illorum æneas scripsit. Vocat ipse, Amphinomum *&* Anapum.

215. Dissedisse.] *Melius veteres,* discessisse: *vel & melius mei libri* decessisse, *quasi per honorem & reuerentiam, viam dedisse.*

216. Vicit

216. Vicit Antigonus.] *Vbi hoc scriptum? aut quis iste Antigonus, qui patri regnum Cypri tradidit? In re & nomine illustri sunt tenebræ: & an Senecæ error est, an exscriptoris culpa? Pro re quidem legendum:* Vicit Antigoni F. *id est* filius. *Ita enim historia. Demetrius Antigoni filius, ingenti prælio Ptolomæum regem vicit: & statim à victoria Cyprum inuasit, & occupauit. atque hanc, & naues, & milites, apparatus hostiles patri tradidit: qui tunc denique* Regis *nomen assumpsit, & tenuit. Vide Plutarchum in Demetrio, & Diodorum lib.* xx.

217. Manlius.] *Cicero* III. *De offic. Liuius lib.* VII. *Valerius* V. *cap.* IV.

218. Ad tempus.] *Ego atque alij hæsimus. sed cum in meo codice nunc reperiam,* cum ante ad tempus; *nihil ambigo legere,* ante id tempus: *nempe dies dictæ, & res iam narrandæ.*

219. Vtro modo.] *Siue iuratus (quod posco) absistas? siue hoc gladio traiectus æternum sileas.*

CAP. XXXVIII. 220. Hoc dicere.] *Quod Lesbonicus ille, apud Plautum:*

> Semper ego, vsque ad hanc ætatem, ab ineunte adolescentia,
> Tuis seruiui seruitutem imperijs & præceptis, pater.
> Pro ingenio, ego me liberum esse ratus sum; pro imperio, tuum.

221. Sibi cedere.] *Quasi filius, alter sit ille. Non nolim tamen,* sic cedere. *At meus liber,* ibi occidere, *quasi in pugna illa cadere.*

M. ANTONIVS MVRETVS.

VITIOSI oculi sunt, qui lucem reformidant: cæci, qui non vident.] *Vox* oculi *abest à libro vetere: & ita scriptum est* Vitiosi, *vt aliquid erasum esse appareat. Cæcos quoque oculos nusquam alibi legi. Puto igitur totum hunc locum ita legendum esse,* Luscitiosi sunt qui lucem reformidant, cæci qui non vident. CAP. I.

Ab hostibus tantum res repetierunt.] *Ineptissime legebant alij.* Ab hostibus tantum æs petierunt. *Res repeti solitas per feciales, antequam cuiquam populo bellum indiceretur, norunt, quicunque primoribus labris historiam Romanam attigerunt.* VI.

Excepta Medorum gente.] *Ita hunc locum emendandum esse docui capite tertio libri duodecimi variarum lectionum.*

Gratum hominem.] *Legendum puto,* gratum animum.

Præterea quæcunque.] *Huic loco quomodo medicina facienda sit, alij fortassis acutiores videbunt. mihi nihil, quod satis placeat, in mentem venit.* VII.

Ex turba selectorum.] *Ita vocabantur decuriæ quædam iudicum: quos prætor ad res iudicandas selegerat. Horatius.*

> Vnum ex iudicibus selectis obijciebat.

Erant & aliæ decuriæ Nongentorum, & tribunorum ærarij. Vide Plinium capite secundo, libri. 33.

Exisset.] *Sorte ductus esset. Conijciebantur enim in vrnam iudicum nomina: deinde, qui exierant, iudicabant.* VIII.

Pudorem enim rei.] *Pertinet huc dictum Platonis in Archibium,* ὅτι ἀπολιδῶσιν ἐν τῇ πόλει τὸ ὁμολογεῖν πονηρὸν εἶναι. XVI.

Iofrunita & antiqua est.] *Infrunita, est insulsa. Sic in libro de vita beata:* Alterum infruniti animi est, alterum timidi & pusilli. *Sic in Sacris litteris:* Aoimo irreuerenti & infrunito ne tradas me domine. *Legitur hæc vox & apud Macrobium. Antiquam quoque dicit simplicem, minime malam,* εὐήθη.

Quanquam quæritur] *Totam hanc disputationem de seruis, num dominis beneficia tribuere possint, partim ex hoc Senecæ loco, partim ex epist.* 47. *partim ex Valerio consarcinatam Macrobius libro primo Saturnaliorum pro sua venditauit. Sed & ex Agelli & è Plutarchi Symposiacis tam multa, nullo pudore, in septimum librum Saturnaliorum suorum transtulit, vt appareat eum factitasse eandem artem, quam plerique hoc sæculo factitant, qui ita humani à se nihil alienum putant, vt alienis æque vtantur ac suis.* XVIII.

Propterea seruos.] *Ita legendum, non, vt in alijs,* Præterea. XX.

Pars melior eius excepta est.] *Libera est. Vocabulum sumptum à diuisione agrorum, in qua excepta & subsiciua dicebantur, quę nemini adtributa & adsignata erant: ideoque dominum non habebant.* XXII.

Quam quod operis locauit.] *Atqui dominus opus, mercenarius operas locat. Puto igitur legendum,* Quam ad quod operas locauit.

Drumentum.] *Macrobius,* Grumentum. *Male vterque. lege,* Adrumentum. *Nomen est vrbis in Africa.* XXIII.

Exemplum duarum vrbium fuit.] *Quarum quæso, duarum vrbium? An stultum est id quærere, quod inuestigari non potest? Itaque qui hoc viderent nihil esse, fecerunt.* Exemplum Grumentinæ vrbis fuit. *Sed neque hi locum correxerunt, &, quod quidem in ipsis fuit viam ceteris ad eum corrigendum obstruxerunt. Neque tamen quidquã emendatu facilius fuit. si paulo attentius considerassent. Vetus enim liber illud* vrbium *non habuit: sed hoc tantummodo,* exemplum duarum fuit: *ex quo facile videri potest, scriptum fuisse vsitato compendio* exemplum dñarum fuit: *id est, exemplum dominarum fuit. Potuit enim ceteras dominas exemplo suo admonere, ne sæuitiam & crudelitatem in seruos exercerent.*

Cluentius prætor Marsorum.] *Hic à Macrobio in vulgatis libris ita vocatur. Sed in vetere Macrobio probi & eruditi viri Herculis Ciofani* C. Vettius *dicitur. quod & verum puto.*

In publica crudelitate mitem.] *Alij omnes,* item, *vnius litterulæ detractione venustatem sententiæ corrumpentes.*

Exculptam.] *Liber vetus,* ectupam: *quo nihil rectius.* ἔκτυπον.

Subscriptionem.] *Ita plane legendum, non* proscriptiooem. *Subscriptores qui dicerentur, è diuinatione Ciceronis & ex Asconio notum est.* XXVI.

Seruus qui cœnanti ad pedes steterat.] *De hac consuetudine dixi quędam capite sexto libri decimi sexti Variarum lectionum.* XXVII.

Id vt in se & filios suos recidere.] *De hac quoque dixi capite quarto libri duodecimi.*

Senec.

XXVIII. Vbicunque defecit.] *Alij partim* fecit *legebant, partim* fulcit. *Vtrumque inepte. Sed talia multa pigeo in censum deferre.*

FERNANDVS PINCIANVS.

CAP. I. HÆc prauitate naturæ accidere.] Hoc, *non* hæc, *præfert vetus lectio.*

An quia hoc accidat alicui.] Aut, *non* an, *eadem legit.*

Nisi ad quod sæpe non respexit.] *Scribe*, nisi ad quod non sæpe respexit, *ex eadem.*

II. Merita nonnunquam maxime velant.] Maxima, *non* maxime, *eadem.*

III. Prima ac omnium potissima.] *Eadem*, Prima omnium ac potentissima.

Sed quod appetitur intenti.] *Scribe*, sed in id quod appetimus intenti, *ex exemplari diui Francisci.*

Inuidere, & gratias agere.] *Scribe*, & inuidere, & gratias agere, *ex eadem.*

IV. Quomodo gratus quisquam esse aduersus beneficia potest, qui omnem vitam suam transtulit? Præsentium intuitus, ac præteritorum memoria gratum facit. Memoriæ minimum tribuit, quisquis spei plurimum.] *Vetus lectio particulam* ergo *addit*, Quomodo ergo gratus quisquam, *cætera Item correctiora & antiquiora exemplaria* futurorum *legunt, non* præteritorum. *Quapropter adducor vt locum hunc ambustum & mutilatum sic resarciam, non ausim dicere restituam*: Quomodo ergo gratus quisquam esse aduersus beneficia potest, qui omnem vitam suam transtulit præsentium intuitu, spe futurorum? Memoria gratum facit. Memoriæ minimum tribuit, quisquis spei plurimum.

V. Nisi contineatur.] *Aliqui scripti codices*, nisi contiuuetur.

Quid cuique debeamus cognoscimus.] Recognoscimus *legendū, non* cognoscimus, *ex vetere lectione.*

Adeo tamen ingratus est.] *Corrige.* Adeo enim ingratus est, *ex eadem.*

VI. Et à maioribus collata à posteris exigant.] *Eadem*, maiores *legit. non* à maioribus, *Puto scribendum*, Et maioribus collata à posteris. exigant.

Ab hostibus tantum expetierunt beneficia. magno animo dabant, magno perdebant.] *Corrige*, ab hostibus tantum æs petierunt. Beneficia magno animo dabant, magno perdebant. *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

VII. Aut ex conducto, aut ex locato.] *Vetus lectio*, aut ex conducto & locato. *cui lectioni fauent Iurisconsulti: apud quos habetur titulus de locatione & conductione.*

Non magis laudabit quisquam.] *Deest coniunctio* enim. non enim magis laudabit quisquam, *ex eadem.*

Gratum hominem, & beneficium.] *Corrigo*, gratum hominem & beneficum, *contra omnia exemplaria.*

Si ad iudicem quam ad arbitrum mittitur:] *Legendum ex codice Facundi & Primitiui*, Si ad iudicem, quàm si ad arbitrum mittitur.

Et equestris hæreditas misit.] *Quid si legas?* & equester ordo transmisit. *Aut sic.* quem census in album equestris ordinis misit. *Nam teste præter alios Asconio Pediano in orationem pro M. Scauro, iudicia aliquando penes equestrem ordinem fuerunt.*

IX. Et cum valetudo eius ac salus momentis constaret, excepisse idonea cibi tempora.] *Duo verba* ac salus, *non habentur in plerisque exemplaribus, &* cibo *legitur, non* cibi: *in omni scripta lectione.*

X. An hoc indicimus, vt nunc demus beneficia sine teste?] *Corrige*, an hoc inducimus, vt non demus beneficia sine teste? *ex eadem.*

Inæquales & pro cuiusque beneficio.] *Scribendum ex eadem*: An inæqualem & pro cuiusque beneficio.

XI. Sollicitandi ad hunc laborem erunt.] *Emenda* erant, *ex eadem.*

Si deceptus es, quære, dignum adiuua.] *Quædam exemplaria*, Si deceptus es quærere, dignum adiuua *Legendum reor*, Si deceptus es, quære te dignum. Adiuua.

Quibus dederunt, nihilominus daturi sunt.] *Lego*, quibus dederunt, dant nihilominus, daturique sunt: *ex codice scholarum Salmenticensium.*

XII. Quædam excipientibus magna sunt.] *Idem codex* accipientibus *habet, non* excipientibus.

Quem nosse à beneficio incipis.] *Scribe*, quem nosse à beneficio tuo incipis: *ex antiqua lectione.*

Qui dignitati suæ quàm securitati suæ consuli malit.] *Legendum*, qui dignitati suæ quàm securitati consuli malit, *ex eadem.*

Beneficium sæpe ab ipso accipio à quo nolo.] *Corrige*, ab eo accipio à quo nolo, *ex eadem.*

XIII. An in quo læsus est?] *Castigandum puto*, an id quo læsus est?

Erimus per hæc ipsi quoque.] *Legendum* hoc, *non* hæc. *Et paulo post* inuitis *pro* inuitus: *ex scripta lectione.*

Nisi quod volunt.] *Scribo*, nisi quod volent, *ex eadem.*

XIV. In quos merita conferuntur.] *Legendum puto*, conferrentur, *non* conferuntur.

Et quærenti occasiones amputemus.] *Mallem legeres*, & quærendi occasiones amputemus.

XV. Itaque non honestius erat.] *Vetus lectio*, Ita non honestius erat.

XVI. Nisi apud alium gestata est, apud alium mansi?] *Dispice an legendum sit* pransit, *potius quàm* mansit. *Nam sæpenumero duas has res gestari & prandere, coniungit Seneca.*

Matrimonium vocari vnum adulterum.] *Scribe* adulterium: *non* adulterum. *ex vetere lectione. & mallem legeres* vnius *quàm* vnum.

XVII. Non educatoris.] *Emandatius, vt sentio, quædam exemplaria*, non educatorum. *Nam præcessit* parentum *& sequitur* præceptorum.

XVIII. Dare aliquando beneficium.] *Deest dictio*, domino. dare aliquando domino beneficium, *ex exemplaribus scriptis.*

Quid enim animus magnus promitteret sibi, si certam virtutem fortuna mutaret?] Magnum, *non* magnus,

magnus, *quidem codices. Alij*, magni, *Et considera, an sit probatior lectio* censu, *quàm* certam. *Dixit enim paulo ante.* non elegit domum, uec censum.

Et labore summo colit.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, eius laborem summo colit. *Puto castigandum* eius laborem suo tollit. x i x.

Sine respectu dimicantem.] *Idem* sine respectu sui dimicantem. *Lego* suæ, *non* sui. xxi.

Quàm quod seruo necesse est, beneficium.] *Lege*, quàm quod seruo necesse est, beneficium est, *ex vetere lectione.*

Est aliquid quod dominus præstare seruo debeat, vt cibarium, vestiarium.] *Eadem*, est aliquid quod dominus præstare seruo suo debeat, vt cibaria, vestiarium.

Quàm quod operis locauit.] *Omnis antiqua lectio* operas *agnoscit, non* operis. xxii.

Claudius Quadrigarius in secundo & vicesimo Annaliũ tradit, quod quum obsideretur Drumentum,] *Corrige*, Claudius Quadrigarius in duodeuicesimo Annalium tradit, Cum obsideretur Grumẽtum, *ex eadem. Grumentinos autem populos esse in Italia Lucaniæ regionis, notum est ex Plinio & reliquis.* xxiii.

Et exemplum duarum vrbium fuit.] *Castigo*, & exemplum Grumentinæ vrbis fuit: *ex eadem; in qua quum esset vitiose scriptum* Drumen *per compendium, vt solet fieri, non percipiens imperitus librarius quid esset* Drum en, *substituit* duarum. *Vera enim lectio erat*, Grumen vrbis, *hoc est Grumentinæ vrbis. Meminit historiæ Macrobius etiam primo Saturnaliorum.*

Non est, mihi crede, non est.] *Eadem*. Non est, mihi crede, non dico.

Atenus prætor Marsorum.] *Codices nonnulli* Vectenus, *non* Atenus *præferunt. Sed vtroque modo vitiose legitur. Macrobius enim primo Saturnaliorum docet scribendum esse* Cluentius, *non* Vectenus, *siue* Atenus. Cluentium, *inquit*, Pelignum Italicensem, comprehensum à cohortibus suis, ne Pompeio traderetur, seruus eius occidit, ac se, ne domino superstes fieret, interemit.

Cum tergiuersantem eum videret:] *Dele pronomen* eum, *ex vetere lectione.* xxiiii.

Petitque non fastidiendam & propitio summam.] *Quidam codices emendatius*: Petitque ne fastidiendam à propitio summam. xxvii.

Honeste Cæsar quod ignouit.] *vetus lectio*, Honeste Cæsar fecit, quod ignouit.

In parte prima ædium collocant.] Summa *non* prima, *eadem agnoscit.*

Vbicunque fecit nomen illustre, illo Domini fugiant.] *Sic prior editio. Locus est corruptissimus. correxerũt alij* fulsit, *pro* fecit. *recte Nos putamus legendum loco illorum verborũ* illo Domini fugiunt, illud domi pingunt. *Nam & in antiquo quodam exemplari* fingunt *legitur, non* fugiunt. xxviii.

Siue libertini ante nos habentur.] *legendum forte*, Siue libertini autem nobis aui.

Et tam contemptus quàm contemnis.] *Sunt exemplaria in quibus coniunctio* & *desideratur, & non* contemnis *legatur, sed* contemnens. xxix.

Illud conceditur.] *Scribe*, Istud conceditur: *ex vetere lectione.*

Cuius beneficium est ipsum quod vincit.] *Legendum* vincitur, *non*, vincit, *ex eadem.*

Maius eo quod cœpit:] *Codex Facundi & Primitiui*: maius eo quo cæpit. *Scribendum puto*, maius eo à quo cœpit.

Tantum quæ in firmamentum totius operis.] *Scribendum*, tamen, *non*, tantum, *ex vetere lectione.*

Cum æque sine patris beneficio, quàm sine nutricis fomento non potuerim, &c.] *Verbum* fomẽto *non habetur in vllo antiquo exemplari. Existimoque scribendum inuerso dictionum ordine sic*: cum æque sine nutricis beneficio, quàm sine patris non potuerim, *&c.*

Atqui nemo dicitur plus debere ignotis.] *Ex vetere lectione scribo*, Atqui nemo dicet me plus debere ignotis. xxx.

Maioribus suis debet.] *Verbum* suis *in codice Facundi & Primitiui non habetur: & puto scribendum* debeo. *non* debet.

Non enim genuisset me pater, ni sanatus esset.] *Duo exemplaria, Diui Francisci alterum, alterum diuæ Mariæ alter*: Non enim genuisset me pater meus, nisi beneficio eius sanatus esset.

An id quod potuit, & id quod fecit, meum sit.] *Legendum videtur contra omnia exemplaria*, An id quod potui & id quod feci, meum sit.

Per se intuere quale sit.] *Legendum reor*, prorsus intuere quale sit.

Sed non ideo maiorem omnibus, quia primum est.] *Veteres codices.* Sed non ideo magis est omnibus quia primum est.

Quicquid humanus ad se animus rapit.] *Castiga*, quicquid humanos ad se animos rapit. *ex eisdem.*

Respondebo tibi & prorsus.] *Scribe*, Respondebo tibi. Est prorsus, *ex eisdem.*

Sed si ad bene viuẽdum minima portio est.] *Quidam codices* benefaciendum *habent, nõ* bene viuendũ.

Quod non ex tuis beneficiis, sed etiam sine tuis oritur.] *Corrige*, quod non ex tuis beneficiis, etiam si non sine tuis oritur, *ex scripta lectione.*

Aut per voluptatem dederim.] *Eadem*, aut certe per voluptatem dederim.

Si exposuisses, nempe iniuria erat genuisse.] *Eadem.* Exposuisse est, nempe, *&c.* emendo exposuisses Nempe iniuria erat genuisse. xxxi.

Ita tamen hoc est tuum, quod viuo.] *Corrigendum.* Ita hoc tantum est tuum, quod viuo, *ex eadem.*

Ipso beneficio maius quàm quod dederas, recepisti.] *Scribe.* In ipso beneficio tuo maius quàm quod dederas, recepisti: *ex eadem. In quibusdam codicibus non habetur verbum* quod. *In alijs sic legas*, si bene viuo in ipso beneficio, *&c.*

Quantam accepisset voluptatem.] Cepisset *eadem habet, non* accepisset. xxxii.

Cum maxime prementia.] *Eadem*, tot eum cum maxime prementia. xxxiii.

Haud dubium est.] *Aduerbium* haud *non habetur in vetere lectione.*

Senec.

XXXIIII. Nec danti voluntarium.] *In eadem.* sed danti voluntarium. *Legendum forte*, sed & danti voluntarium

Quid necesse est multis? dedit etiam quibus dedisse se nescit.] *Scribe*, quod necesse est ille multis dederit, etiam quibus dedisse se nescit, *ex eadem.*

XXXV. Iam tempus est quædam ex nostra, vt ita dicam, moneta primo ferri.] *Eadem*. Iam tempus est, vt ex nostra, vt ita dicam, moneta aliquid proferamus.

Potest autem si sæpius periculo mortis liberatus.] *Eadem*, potest ergo, si sæpius à periculo mortis liberatus.

Eo quod natus est.] *In exemplari Facundi & Primitini desideratur verbum* eo.

Patris beneficia vinci.] *In quibusdam codicibus.* Quid inquit? Patris beneficia vinci, *&c.*

Quàm illi dederat.] *Scribe*, quàm ipse illi dedit, *ex vetere lectione.*

XXXVI. Natura enim gloriosa virtus.] *Deest in fine verbum* est. Natura enim gloriosa virtus est, *ex eadem.*

Nisi hic ita iudicamus.] *Scribe* hoc *non* hic, *ex eadem.*

Posita est inter parentes ac liberos.] *Legendum est.* Proposita est, *&c. Ex eadem.*

Ipse, cuius infantia leue tutumque gestamen.] *In eadem non* cuius *habetur, sed* eius. *vt putem legendum* Ipse eius in infantia leue tutumque gestamen.

Qui cum ante tempus relegatus esset.] *Verbum* ante *supernacaneum est, ex eadem.*

XXVIII. Proditorem parentis inuiti.] *Quid si legas* inuisi, *non* inuiti. *aut certe*, proditorem parentis in lite?

Siue iniquum fuit.] *Scribe*, siue iniquum fuit, ac durum, *ex eadem.*

ERASMVS ROTERODAMVS.

CAP. VIII. QVISQVIS *in eiusmodi regnum exisset, &c.*] Vnus codex manu descriptus, pro *regnum*, habebat, *reum*, Vnde cõijcio fuisse scriptũ à Seneca, *Quisquis in eiusmodi reum exisset*: vt *eiusmodi* sit neutri generis, & ad causas referatur, non ad hominem. Qui pararet quempiam agere reum ingratitudinis, vix inueniret argumenta quibus probaret quod intenderet. Hinc coniectari potest, quanto plus difficultatis habiturus esset iudex, de vtriusque animo pronuntiaturus.

Non idem pendent.] Aut *pendunt* legendum est, aut *pendens* erit a *pendere*, futuri temporis verbum.

XXVII. *Iam molesta.*] Nondum erant periculosa, quum iam essent molesta.

XXVIII. *Vbicunque fecit nomen illustre, &c.*] Hic locus variabat in exemplaribus. Nonnulli sic habebant, *illo Dominum fugiunt.* Alij, *illo Deum fugiunt.* Rursus alij. *Dominum fingunt.* Ex his diuinare licet, fuisse scriptum: *vbi quenque nomen fecit illustrem, ilico Deum fingunt.* Nec displicet *vbicunque*, si legas *illustrem*: nec *illustre*, displicet, si subaudias *aliquis*. Nisi forte pro *fecit*, legendum est *fletit*. Norat illos, qui tument nobilitate maiorum, ac sibi dij videntur, non homines, reliquosque fastidiunt.

IOANNES OPSOPOEVS.

CAP. III. QVidquid enim] M. f. *vilescit*, pro *vile est*. Postea in vet. codice *citra indicem* legitur, vt doctissimus Cl. Puteanus in impresso suo libro notauit.

Eadem licet.] Vet. codicis ordo planior, *Eadem sint licet, &c.*

IX. In quatuordecim.] *Gradus*, glossema est, ideoque expungendum, de quo monuit me summi iudicij

X. & integritatis vir Cl. Puteanus. Et illud in veteri libro abesse aduertit Modius epist. XXIX. Rem notã innuebat, non exprimebat vulgata loquendi cõsuetudo. Cicero II. Philippica. *Sedisti in quatuordecim, cum esset lege Roscia decoctoribus certus locus constitutus.* Suetonius in Iulio Cæsare, *sessum in quatuordecim ex scena per orchestram transiit.* & Seneca iterum epist. XLIIII. *At mehercules multis quattuordecim sunt clausi.* sic enim expresse præferunt omnes m. ss. *non quatuordecim gradus*, vt vulgo.

XII. An inæqualem.] Puteanus ex vet. cod. legit, *An in æqualem, &c.* quod & Pinciani libri agnoscunt.

XV. Proinde ista.] M. sc. *Proinde ista aut maiora aut min.*

XVI. Nec pacta.] Turnebus Aduersar. lib. XVI. cap. V. Pactum est ex parte stipulantium: conuentũ, cum quæ pepigerunt promissa sunt, de hisque est conuentum: hac de causa *pacta conuenta*, & *pacta conuentaque* Legimus: antecedit enim pactum, sequitur conuentum. Seneca hoc loco.

Postquã illustres.] V. Cl. P. Faber lib. II. Semestriũ c. XXIII. legit, *illustres quidẽ ac nobiles, &c.* non *quadã.*

Si numerare.] M. sc. *si numerari cœperint.* & post *dare aliquando beneficium domino, sgn.*

XXIII. Cum obsideretur.] Hic & in Mureti notis, scribe *Adrumeton.* Ἀδρύμητον Græcis.

XXIV. Et medicamentum.] M. s. habet, *& medicamentũ soporiferum illi dedit* Sed hoc olet glossã, ex sequẽtibus Senecæ verbis, & Plutarcho concinnatam, qui ait Domitium, ὡς ὑπνωτικὸν ἢ θανάσιμον πεπωκέναι.

XXVIII. Post tot.] Modius epist. LXXXV. Plane emendandum: *Post tot exempla non dubium est quin beneficium aliquando à seruo dominus accipiat?*

Eademque origo.] M. sc. absque copula enclitica, *eadem origo.*

Quo inquam te,] Lipsius Elect. I. cap. XIX. Pro *efferunt*, lego *ferunt*, Cubili (ait) vocat lecticam: Gerulos, lecticarios seruos. in collo enim, siue in humeris seruorum, lectica.

XXXVII. Vicere Siculi.] Scaliger annotationibus in Cornelij Seueri Ætnam: De fratrum Cataneorum nominibus varia apud scriptores opinio, alijs Philonomum & Calliam vocantibus: alijs Anapiam & Amphinomum: quibusdam etiam Æmanthiam & Critonẽ. Cuius historiæ plurimi meminerunt. Strabo, Pausanias Phocicis, Val. Maximus, Solinus, Ælianus, Martialis, alij, Sed omnium maxime Claudianus: qui eos egregio carmine celebrauit. cuius initium.

Aspice sudantes venerando pondere fratres,
Diuino meritos semper honore coli.

Iusta

Iusta quibus rapidæ cessit reuerentia flammæ:
Et merata vagas reppulit Ætna faces:
Complexi manibus fultos ceruice parentes
Attollunt vultus, accelerentque gradus.

Meminit & Ausonius in Catioa de clar. vrbib. Locus, in quo eorum erant statuæ, in quas id carmen scripsit Claudianus, vocabatur ab indigenis εὐσεβῶν χῶρος.

Qui cum ad tempus.] Lipsius Elect. 11. cap. xv. Nil temere hic mutem, ambigam tamen an non, *ad campos relegatus*, sicut in Suetonio, *in agros*: quia libri veteres vacillant, & quidam, *ante tempus*.

GRVTERVS ET IVRETVS.

Ex Cap. I.

ET *apud omnes habetur.*] additur in v. c. *habetur in vsu.*

Ex Cap. V.

Nemo non deditum se & deuotum.] traductus hic mos in gratijs habendis ab antiqua adulationis formula, qua solebant cum in sermonibus ad Imp. tum in operibus quæ in honorem eorum ponebant faciebantve, semper illud solemne addere: DEVOTVS NVMINI MAIESTATIQ. EORVM. Plena exemplorum monimenta, quæ non inutiliter requiras ab I. Lipsio lib. 5. c. 8. Ant. lect. & Briss. lib. 8. de formulis & solemnibus populi Rom. verbis.

Ex Cap. VI.

Aduersus ingratum actio.] Adducit hunc locum & similibus illustrat F. Duarenus ad tit. de re iudicata l. qui cum se. 10.

Homicidij, veneficij &c. alibi atque alibi diuersa pœna est &c.] lege ad hunc locum proba quædam P. Fabri lib. 2. Semest. c. 2. circa finem.

Ex Cap. VII.

Quod dedimus vel perdituri.] quædam ad hunc locum bonæ profecto monetę adfert Duarenus ad tit. de condict. indebiti. cap. 6.

Iudex dimittere tabellam potest.] de hoc more egregia quædam Ræuardus in lib. Pro tribunalium, quæ non adduco destitutus codice, tu lector vise si habes. Grut.

Vbi fecisse aut non fecisse pronuntiandum.] Vtitur huius loci autoritate Duar. lib. 1. cap 41. disput. anniuers. agens de iuris & facti quæstionibus. eum vide, nam exempla addit per quæ huic textui lux.

Iudex ex turba selectorum.] quid fuerint recte edisserunt Budæus ad l. muner. §. defensores ff. de muneribus. Turnebus lib. 20. c. 16. Ræuardus lib. 3. variorum, & lib. Protribunal. Cuiacius lib. 21. Obseruat.

Quem census in album & equestris hereditas misit.] Album hic tabula est in qua iudicum nomina secundum cuiusque ordinē descripta, cuius vt meminit Suet. in Claud. cap 16. in Domitiano cap. 8. indicat l. 11. de verb. sign Briss. plura inuenies apud Cortasium lib. 4. c. 6. Miscel. iuris ciuil. Ceterum quod hic de censu siue hereditate equestri Seneca prodit, idem & Ouidius lib. 7. Eleg. 7. Amorum.

Curia pauperibus clausa est, dat census honores,
Inde grauis iudex, inde feuerus eques.

Queriturque Plin. lib. 14. in præfatione, *Senatorem censu legi, iudicem fieri censu.* iterum lib. 33. cap. 1. *quod antea militares equi nomen dederant, hoc nunc pecunias indices tribuere*: nam putat Budæus Plin. *pecunias iudices* appellare, propter quadraginta HS. qui census erat equestris, de quo non inepta Sig. lib. 2. c. 3. de antiquo iure ciu. Rom accuratiora vero Hotoman. lib. de re nummar. Hæc cum ita se habeant, non audiemus Pinc. qui huius iuris antiqui Romanorum ignorantia, coniecit legendum, & equester ordo misit. Grut.

Ex Cap. VIII.

Pecuniam pro addicto dependit.] Fuerunt addicti, qui cum soluendo non essent, creditoribus addicebantur, nec seruitute eorum liberabantur, nisi debitis quocunque modo persolutis. de eorum conditione Ræuardus cap. 8. lib. sing. ad leg. 12 tab.

Ex Cap. IX.

In quatuordecim gradus deduxisse.] De his equitum sedibus vide curatissima omnia apud P. Fabr. lib. 2. c. 6. Semest. Torrentium ad Suetonij Neronem. cap 11. item Lips. lib. de Amphitheatro, cap. 14.

Momentis constaret.] Gothofr. legit *momentis mutaret* vel *mutaretur*. cum non dubitem quin ita inuenerit in membranis. placet mihi illud *mutaret*, vt tamen habeatur patiendi significatu, quemadmodum dixi l. 25. cap. 4. Suspic. Grut.

Ex Cap. X.

Sicut pecuniæ creditæ.] hunc locum allegat Cuiacius in Paratitlis in lib. 4. Cod. Iust. tit. 2. vt probet nō modo Iurecons. sed alienos etiam auctores *rem creditam* plerumque referre ad solam mutui caussam.

Ex Cap. XIII.

Periculum caussæ dicendæ.] v. c. *dicundæ*, eo modo quo alij auctores dicunt, *iuri dicundo*.

Minuitur enim gloria eius officij, cui diligenter cautum est.] v. c. *minuitur enim gratia eo officio cui diligenter cautum est.*

Ex Cap. XIV.

Æquissima vox est & ius gentium præ se ferens.] æquum & bonum à iure gentium interdum separari, interdum vero cum eo copulari, disce à P. Fabro ad tit. de reg. iu. l. 90.

Non est incitandus animus ad auaritiam.] v. c. *non est irritandus*. quę vox efficaciot, eaque frequenter vtitur

Seneca: ſic enim inf.lib.3.c.16. *vt adulterium irritet*: & lib. 7. cap. 2. *nec cupiditates irritari.* Idem epiſt. 36. *Alios in aliud irritat* & epiſt. 114. *Specie alicuius rei irritatum eſt.* Iuretus.

Ex Cap. xv.

Ille per tabulas plurium nomina interpoſitis &c.] Dubium non ſit Ræuardo lib. 3. c. 1. variorum, quin de illa obligatione hic ſentiat Seneca, quæ olim fieri nominibus dicebantur, idemque videri Hotoma. colligamus ex eius annot. in lib. 3. Inſtit. qualis autem illa ſit obligatio, ab iiſdem petatur. plura enim ſunt quam vt commode deſcribantur: nec per omnia idem ſentiunt. videatur & Marq. Freherus lib. 1. cap. 11. parerg.

Imprimunt ſigna.] de his ſignatoribus elegantia quædam Duarenus lib. 1. cap. 10. diſput. anniu. Ræu. d. loco Briſſonius lib. 6. de formulis.

Ex Cap. xvi.

Nubunt repudij.] contra legem Iul. (inquit P. Faber lib. 2. cap. 23. Semeſt.) qua non modo adulteriũ, ſed dotalis prædij ſine voluntate vxoris, alienatio, immo ipſum quoque diuortium coërcitum fuit: nam diuortijs modum ab Aug. impoſitum, cum matrimoniorum crebra mutatione vim legis Iuliæ de maritandis ordinibus eludi ſentiret, Suetonius tradit in Octauio cap. 34. vide Dionem lib. 54. & Briſſonium lib. ſingulari ad l. Iuliam de adult.

Tamdiu iſtud timebatur.] v. c. doctiſſimi Iureti, *Tamdiu ius timebatur.*

Quia vero nulla ſine diuortio acta ſunt.] ita aperte Naz. fidiſſimus codex & Pal. ſec. at Iureconſultus quidam emendare ſe dicit: *Quia vero multorum ſane diuortia audita ſunt.* non melius Medæa Peliam recoxit. priorem ſcripturam tueor Suſpic. lib. 26. c. 4. mecumque adeo probat qui multorum inſtar tibicinũ, I. Lipſ. ad lib. 5. Ann. Taciti. Suggeritque porro alterum exemplum, quod arguat non minus diuortia in publica acta relata fuiſſe quam matrimonia. Extat id apud Cælium ad Cic. *Paula Valeria, ſoror Triarij, diuortium ſine cauſa fecit, nuptura eſt D. Bruto: nondum retulerat:* locus hercle qui mihi ſatis liquidus, quare indicinæ vicem dabo alterum locum Suet. in Caligula cap. 36 *Quibuſdam abſentium maritorum nomine repudium miſit, iuſſitque in acta referri.* quid pote clarius? quid pote firmius? nam nihil hic pro inuſitato Trãquillus quam quod monſtrum iſtud pro legitimo volebat haberi diuortio, quod tale eſſe nec poterat nec debebat. Grut.

Antiquata eſt.] vera lectio *& antiqua eſt*, quod notauit Muretus, & ita reperi in v. c. Vox illa ſignificat aliquando ſimplicem & rudem, ac fere in contemptum vertit. Sic apud Cicer. orat. pro Sex. Roſcio: *Homines antiqui* (ait) *qui ex ſua natura cæteros fingerent.* Tale illud eſt eiuſdem Sen. epi. 87. *Hæc in antiquorum numerum reijciuntur, &c.* Iuretus.

Ex Cap. xviii.

Quas neceſſitudo ſuſcitat.] citat hæc ad l. 19. ff. de reg. Iu. Ræuardus apud quem videbis quænam *perſonæ* appellentur *neceſſariæ.*

Ignarus eſt iuris humani.] quid eo velit Seneca, vide apud Duarenum tit. de iuſt. & iure cap. 5.

Ex Cap. xix.

Cum illi liceret non dare.] alioqui ſi quæ cauſa vel naturalis pudor ſubſit, nõ tam donatio quam debiti ſolutio cenſetur. l. 25. §. conſuluit, de petit. hered. l. 19. §. ſi quis ſeruo. l. penult. de donat. l. 5. ff. de ritu nupt. vide Fornerium ad hunc locum in comment. ad l. 194. de verb. ſign.

Seruus non habet negandi poteſtatem.] Vide ſelecta quædam ad huius loci intellectum apud P. Fabrum ad l. 4. & l. 82. de reg. iuris.

Ex Cap. xx.

Et in infinitum comes.] *in* abeſt à v. c. recte. Sic enim ſolet Sen. vt ſup. lib. 2. c. 34. *Cum infinitum interſit.* & c. 67. *ſed infinitum intereſt.* ita enim habet idem v. c. Iuretus.

Corpus itaque eſt, quod domino fortuna tradidit.] de hoc præclara multa Cõnanus lib. 2. c. 2. comm. iur. ciu.

Hoc emitur, hoc venditur.] prætulerim omnium ætatum lectionem, omniumque etiam membranarum *hoc emit, hoc vendit.* vt ad dominum reſpiciat.

Aut in omnia ſerui parere coguntur.] vide tu mihi P. Fabrum ad l. 157. ff. de reg. iur.

Ex Cap. xxii.

Perpetuus mercenarius eſt.] Mutuare his lucem ab Duareno ad tit de ſeruitutibus.

De iniurijs dominorum in ſeruos qui audiat poſitus eſt.] Hinc probe argumentatur Hotoman. ad tit. Inſt. qui ſunt ſui vel alieni iuris, non licuiſſe dominis etiam ante D. Antonini conſtitutionem ſupra modum ſine iuſta cauſa in ſeruos animaduertere: eum tamen ius herile, quod antea latius erat, anguſtioribus circumſcripſiſſe terminis, primumque conſtituiſſe, vt non magis ſuum ſeruum quam alienum interficere ius eſſet. Verum tu cum conſule, & adiunge, ſi ſapis, amuſſitata quę affert ad iſtum Senecæ locum Connanus lib. 2. cap. 2. comment. iur. ciu.

Exempla referam & diſſimilia.] addit. v. c. *& ſimilia & diſſimilia.*

Ex Cap. xxiii.

Claudius Quadrigarius. Additur in v. c. *Caius Cl. Quadrigarius.*

In duo & viceſimo Annal.] in aliis editionibus *in ſecundo & viceſimo.* at optimè v. c. *in duodeuiceſimo.* Eo modo idẽ Sen. dixit *duodeuiceſimum*, lib. 1. de Clem. c. 9. & *duo deuiginti* li. 1. de breu. vitę. c. 13. de qua phraſi Nonius Marcell. & Gellius lib. 5. c. 4. qui etiam citat hunc Quadrigariũ in *vndeuiceſimo*, lib. 13. c. 28. Iur.

Illos per nota itinera ad domum in qua ſerui erãt præcurriſſe, & dominã ſuam ante ſe egiſſe.] Vereor ne hic lateat gloſſema, & melius ſit legere ſtrictiore verborum compendio, vt in v. c. *illos ad notam domum præcucurriſſe, dominamque eduxiſſe.* Iuretus.

Ex Cap. xxiv.

Imperauit medico eidemque ſeruo.] Sic eſt, Romæ medicina diu, vt ingenuo homine indigna, neglecta & ad ſeruos libertinoſque ablegata eſt. eos certe ſolos medicinam factitaſſe, pluribus exemplis demõſtrat

ſtrat Briſſ.lib.2.cap.3.Select.ex iure ciu.antiq. Requirantur & Parerga Marq. Freheri lib. 2. cap.16.

Mortem rogo armatus.] v. c. *mortem quæro armatus*, quod forte aptius. nam paulo ante dixit, imperaſſe ſibi dati venenum.

Medicamentum.] v. c. *medicament.*

Ex Cap. xxvii.

Nemo inquit credet, se mecum in gratiam rediſſe.] ſi mei arbitrij foret, quinque poſtremas voces funditus eradicauerim tanquā ab exſcriptoris gloſſemate hic propagatas. certe in excerptis Pal.pr. tātum eſt: *Nemo, inquit, crederet hoc, niſi, &c.* Grut.

Pecuniam pro eius libertate Cæſar numerauit.] Auribus meis fatua hæc lectio. quid? vt Cæſar pecuniā pro eo ſeruo? non credo. quid ergo? reducendam manu pictorum lectionem: *Cæſar numerauerat*, vt ſcilicet reſpiciat ad ſummam quam Rufo donauerat Cæſar. eam quippe non habuiſſet abſque ſerui opera.

Ex Cap. xxviii.

Ab iſtis gerulis raperis.] Lecticarios ſeruos intelligit. in collo enim ſiue in humeris ſeruorum lectica. Seneca epi. 80. *Idem de iſtis omnibus dicas, quos ſupra capita hominū ſupraque turbā delicatos lectica ſuſpēdit.* Plin. in Paneg. *illos ergo humeri ceruiceſque ſeruorum ſuper ora noſtra: te fama, te gloria, te ciuium pietas, te libertas ſuper ipſos principes vehunt.* vnde & *Succollandi* verbum Suetonio natum: hæc Lipſius lib.1.c.19. Elect.

Quo te penulati iſtim militum quidem non vulgarem cultum ſubornati?] Loquitur de lecticariis, quos ait militariter cultos, quia pænula veſtis etiam militaris. vide Lipſium lib.1. Elect. cap.25.

Ne ordinarium quidem habētis officium.] Ad iſtæc Briſſ. lib.13. de verb. ſigni. Ordinarij ſerui in l.15. §. Pretor ff. de iniuriis accipiendi ſunt, qui certum aliquod miniſterium officiumve in familia exercēt, mediaſtiniſque aduerſi ſunt, qui nullo certo muneri deſeruiunt, eoque ſenſu *ordinarium officium*, ſeruile hic dixit Seneca. alias ordinarij vicariis opponuntur. l.17. l.18. l.19. ff. de pec. l.5. §.1. ff. de tribut. &c.

Eodem tempore.] v.c. *eadem hora.*

Intra limen.] v.c. *intus limen.*

Ex Cap. xxix.

Cum æque ſine nutricis beneficio: quam ſine patris non potuerim.] Ita Pinciani textus & Mureti, vterque perperam, nam legi debet ex fide m. ſſ. *Cum æque ſine patris beneficio quam ſine nutricis non pot.* quarum dictionū ordinem minime interuertiſſent ſi veniſſet in mentem genus iſtud loquēdi perfamiliare auctori noſtro, quod & notaui ad cap. lib.23. Suſpic. Grut.

Ex Cap. xxx.

Sed non ideo maiorem omnibus quia primum.] Palat. ſec. tert. & Col. vulgatam fouēt lectionem, tantū poſt *primum* addunt vocem *eſt*. Et ſic etiam emendatum videtur in Naz. cum tamen prius fuiſſet: *maiorem omnibus quia primus eſt.* quod an germanum ſit auctoris, iudicent doctiores. ego ſane ſuſpicor. Grut.

. Ex Cap. xxxiii.

Tot maximos duces cum maxime prementia.] repone ex v.c. *tot maximos duces, tela cum maxime prementia.*

Ex Cap. xxxiv.

In quo ſpectauit legem patriam, præmia patrum, &c.] Viſita omnino Fr. Duarenum lib.1. cap.40. diſp. anniuerſ. reperies apud eum quæ huc proprie facient.

Ex Cap. xxxv.

Noſtra moneta.] Notat Stephanus lib.1. cap.1. Prood. ſignificari his verbis quædam ſumpta ex Stoicorum doctrina, & verum eſt. Grut.

Ex Cap. xxxvii.

Vicere Siculi iuuenes.] hi ſunt Amphinomus & Anapias, de quibus certatim poëtę & hiſtorici alij que. multa quoque Lud. Cælius lib.11. cap.17. lect. ant.

Qui cum ad tempus rèlegatus eſſet à patre] Lipſ. l.2. elect. cap.15. nihil hic temere mutauit, ambigit tamen an non reſcribi debeat *cum ad campos*, quia libri v. vacillēt. & quidā *cum ante ad tempus*, inter quos Naz. & Colon. Pat. tert. quidam, inter quos Pal. ſec. *cum ante tempus.* ego inhærens ductibus litterarum, ex veteri illa lect. *ante tempus*, non inuita forte Minerua fingebam: *qui cum ante in rus relegatus*, quam hariolationem examinent acutiores eandem hiſtor. narrat Cic. lib.3. de off. Val. max. l. 6. cap.9. Aur. Victor cap.28. de viris illuſt. Hinc interim obſeruandum (monente P. Fabro l.2. cap.5. Semeſtr.) Romanis in more poſitum non tantum ſeruos & libertos in agros ad opus publicū faciēdum priuatim ablegare, atque hoc tanquam exilio ſupplicioque domeſtico caſtigare, ſed etiam liberos ſuos. De ſeruis & libertis vide Cuiacium lib.10. obſeruat. cap.33. & Fabr. d. loco. De liberis pœnæ cauſa rus relegatis à parentibus exemplum habetur in Roſcio Amerino, de quo videatur Ciceronis oratio, in qua Erucio accuſatori reſpondet illud obiicienti. Grut.

In ordinem redigere.] Notandum eſt quod habet v.c. *in ordine*: Sane videas eam locutionem frequentem eſſe auctori, ſi modo credatur libris antiquis. Exempla proferre nō inutile erit. Supra li.1. de benef. c.3. *in matrimonio produxit.* lib.2. c.11. *in triumpho ductus eſſem*, lib.6. c.34. *in ſenſu recondendus.* Item li.1. de Clem. cap.18. *quod in homine licere.* & lib.2. de Clem. cap.1. *in medio adduxit.* & mox *vocem in concione mittendam.* Idem epiſt.9. *in vinculis coniecto.* epiſt.66. *in loco ſtili ſermo ſucceſſit.* epiſt.69. *in conſpectu eius venerūt.* epiſt.71. *in conſpectu adoleſcentiæ meæ reductus* epiſt.81. *in huius ipſius rei contentione transfert.* Idem lib.4. Cōtrouerſ. 1. *in conuiuio puderet venire.* Hæc vt dixi, ita concepta ſunt in vetuſtis membranis & aliquot editionibus, vt fruſtra quidam Neoterici tentant ſcripturam mutare. Itaque non dubium eſt quin veteres auctores iunxerint præpoſitionem *in* vel cum accuſandi, vel cum auferendi caſu, contra quam hodie vulgati Grammaticorum canones, cuius rei exempla plurima in libris aliorum auct. deprehenſa ex collatione m. ſſ. collegit dudum Giſanius in ſuo indice ad Lucretium, quæ curioſus inde repetet. Contrario vſu Cicero dixit, *in prædonum poteſtatem fuiſſe.* & Plautus, *in mentem fuit*, apud A. Gellium l. 1. c.7. hæc Iuretus.

L. ANNÆI SENECÆ
AD AEBVCIVM LIBERALEM
DE BENEFICIIS LIBER IIII.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

ARGVTA *fere tractat, sed vtilibus (vt semper) mixtis. Quærit, an Beneficium & Gratia per se expetenda? asserit, contra Epicureos, qui omnia fructu metiebantur. Inter alia hoc argumento, quod etiam Dij dant Beneficia: quod ipsum illos negantes vbertim docet. Obiectiones deinde remouet, quæ vtilitatem versari in* Beneficiis *docere videantur, Tum ad Gratiam venit, & ostendit eam quoque referendam solius Honesti, non Vtilis, adspectu. Tum quærit, An quem scias ingratum futurum, beneficium sit dandum? distinguit, & partim ait, partim negat.*

CAPVT PRIMVM.

EX omnibus quæ tractauimus, Æbuci liberalis, potest videri nihil
tam necessarium, aut magis (vt ait Salustius) cum cura dicendum,
quam quod in manibus est: An beneficium dare, & inuicem gratiam
referre, per se res expetendæ sint? [1] Inueniuntur qui honesta in mer-
cedem colant, quibusque non placeat virtus gratuita: quæ nihil ha-
bet in se magnificum, si quidquam habet venale. Quid enim est tur-
pius, quam aliquem computare, [2] quanti vir bonus sit: cum virtus
nec lucro inuitetur, nec absterreatur damno, adeoque neminem spe ac pollicitatione
corrumpat. vt contra in se [3] impendere iubeat, ac sæpius in [4] vltro tributis sit? Calcatis
vtilitatibus ad illam eundum est, quocunque vocauit, quocunque misit, sine respectu
rei familiaris: interdum etiam, sine vlla sanguinis sui parsimonia vadendum, nec vm-
quam imperiũ eius detrectandum. Quid consequar, inquit, si hoc fortiter, si hoc grate
fecero? [5] quod feceris. Nihil tibi extra promittitur: si quid forte obuenerit cõmodi, in-
ter accessiones numerabis. Rerum honestarum pretium, in ipsis est. Si honestum per se
expetendum est, beneficium autem honestũ est, non potest alia eius conditio esse, cum
eadem natura sit. Per se autem expetendũ esse honestum, sæpe & abũde probatum est.
In hac parte nobis pugna est cum Epicureorum delicata & vmbratica turba, in con-
II. uiuio suo philosophantium: apud quos virtus voluptatum ministra est. Illis paret, illis
deseruit, illas supra se videt. Non est, inquit, [6] voluptas sine virtute. Sed quare ante vir-
tutem est. De ordine putas disputationẽ esse? de re tota, & de potestate eius ambigitur.
non est virtus, si sequi potest. Primæ partes eius sunt. ducere debet, imperare, summo
loco stare: tu illam iubes [7] signum petere. Quid, inquit, tua refert? & ego, sine virtute,
nego beatam vitam posse constare. Ipsam voluptatem, quam sequor, cui me [8] manci-
paui, remota illa, improbo & damno. de hoc vno disputatur, vtrum virtus summi boni
caussa sit, an ipsa summum bonum. [9] Vt hoc vnum quæratur, ordinis tantum existimas
mutationem? ista vero confusio est & manifesta cæcitas, primis postrema præferre.
Non indignor, quod post voluptatem ponitur virtus, sed quod omnino cum volu-
ptate confertur. Contemptrix eius & hostis est, & longissime ab illa resiliens, labori
ac dolori familiarior, virilibus incommodis, [10] quam isti effœminato bono [11] inseren-
da. Hæc, Liberalis, dicenda fuerunt, quia beneficium (de quo nunc agitur)
III. dare, virtutis est, & turpissimum id caussa vllius alterius rei dare, quam vt datum sit.
Nam si recipiendi spe tribueremus, locupletissimo cuique, non dignissimo, daremus:
nunc vero diuiti [12] importuno pauperem præferimus. non est beneficium quod for-
tunam spectat. Præterea, si vt prodessemus, sola nos inuitaret vtilitas, minime benefi-
cia distribuere deberent, qui facillime possent, locupletes, & potentes, & reges, aliena
ope non indigentes. Dij vero tot munera, quæ sine intermissione diebus ac noctibus
[13] fundunt,

[13] fundunt, non darent. in omnia enim illis natura sua sufficit, plenosque & tutos, &
inuiolabiles præstat. Nulli ergo beneficium dabunt, si vna dandi caussa est, se intueri
ac commodum suum. Istud non est beneficium; sed fœnus: circumspicere, non vbi
optime ponas, sed vbi quæstuosissime habeas, vnde facillime tollas. quod cum longe à
diis remotum sit, sequitur vt liberales sint. nam si vna beneficij dandi caussa sit vtilitas,
nulla autem ex nobis vtilitas deo speranda est, nulla deo dandi beneficij caussa est.

Scio quid hoc loco respondeatur. Itaque non dat Deus beneficia, sed securus & ne- IV.
gligens nostri, auersus à mundo, aliud agit, aut (quæ maxima Epicuro felicitas vi-
detur) [14] nihil agit, nec magis illum [15] beneficia, quam iniuriæ tangunt. Hoc qui dicit,
[16] non exaudit præcantium voces, & vndique sublatis in cælum manibus vota facien-
tium, priuata ac publica. Quod profecto non fieret, nec in hunc furorem [17] omnes
mortales consensissent, alloquendi surda numina, & inefficaces deos: nisi nossent il-
lorum beneficia nunc vltro oblata, nunc orantibus data, magna, tempestiua, ingen-
tes minas interuentu suo soluentia. Quis est autem tam miser, tam neglectus, quis tam
[18] duro fato, & in pœnam genitus, vt non tantam deorum munificentiam senserit?
Ipsos illos complorantes sortem suam, & querulos circumspice. inuenies non ex toto
beneficiorum cælestium expertes: neminem esse, ad quem non aliquid ex illo beni-
gnissimo fonte manauerit. Parum autem id, quod nascentibus ex æquo distribuitur?
Vt quæ sequuntur, inæquali dispensata mensura, transeamus, parum dedit natura,
cum [19] se dedit? Non dat Deus beneficia. Vnde ergo ista quæ possides? quæ das? V.
quæ negas? quæ seruas? quæ rapis? vnde hæc innumerabilia, oculos, aureis, animum
mulcentia? vnde illa luxuriam quoque instruens copia? Neque enim necessitatibus
tantummodo nostris prouisum est: vsque [20] in delicias amamur. Tot arbusta, non vno
modo frugifera, tot herbæ salutares, tot varietates ciborum, per totum annum dige-
stæ, vt inerti quoque [21] fortuita terræ alimenta præberent. Iam animalia omnis gene-
ris, alia [22] in sicco solidoque, alia in [23] humido innascentia, alia per [24] sublime dimissa:
vt omnis rerum naturæ pars tributum aliquod nobis conferret. Flumina hæc amœ-
nissimis flexibus campos cingentia, illa præbitura commerciis viam, vasto & nauiga-
bili cursu vadentia: ex quibus quædam statis diebus mirabile [25] incrementum trahũt,
vt anhela & feruenti subiecta cælo loca subita vis æstiui torrentis irriget. Quid [26] medi-
catorum torrentium venæ? quid in ipsis littoribus aquarum calentium exundatio?

---[27] Te Lari maxime, teque
Fluctibus, & fremitu assurgens Benace marino.

Si pauca quis tibi donasset iugera, accepisse te diceres beneficium; immensa terra- VI.
rum late patentium spatia, negas esse beneficium? Si pecuniam tibi aliquis donauerit,
& arcam tuam (quoniam id tibi magnum videtur) impleuerit, beneficium vocabis:
tot metalla defodit, tot flumina emisit [28] in aëra, super quæ decurrunt [29] sola aurum
vehentia; argenti, æris, ferri immane pondus omnibus locis obrutum, cuius inuesti-
gandi tibi facultatem dedit, ac latentium diuitiarum in summa terra [30] signa disposuit:
negas te accepisse beneficium? Si domus tibi donetur, in qua marmoris aliquid ref-
plendeat, & [31] tectum nitidius, auro aut coloribus sparsum, non mediocre munus vo-
cabis: ingens tibi domicilium, sine vllo [32] incendij aut ruinæ metu struxit, in quo vides
non tenues [33] crustas, & ipsa qua secantur [34] lamina graciliores, sed integras lapidis
pretiosissimi moles, sed totas variæ distinctæque materiæ, cuius tu paruula frusta mi-
raris, [35] tectum vero aliter nocte, aliter interdiu fulgens: negas te [36] vllum munus ac-
cepisse? Et cum ista quæ habes magno æstimes, quod est ingrati hominis, nulli debere
te iudicas? Vnde tibi istum quem trahis spiritum? vnde istam, per quam actus vitæ tuæ
disponis, atque ordinas, lucem? vnde sanguinem; cuius cursu vitalis continetur ca-
lor? vnde ista palatum tuum saporibus exquisitis vltra satietatem lacessentia? vnde hæc
irritamenta iam lassæ voluptatis? vnde ista quies, in qua putrescis, ac marces? Nonne si
gratus es, dices,

---Deus nobis hæc otia fecit:
Namque erit ille mihi semper Deus. illius aram
Sæpe tener nostris ab ouilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boues, vt cernis, & ipsum
Ludere quæ vellem, calamo permisit agresti.

Ille Deus est, non qui paucas boues, sed qui per totum orbem armenta dimisit, qui
gregibus vbique passim vagantibus pabulum præstat, qui pascua hibernis æstiua sub-
stituit, qui non calamo tantum cantare, & agreste atque inconditum carmen ad [37] ali-

quam tantum [38] oblectationem modulari docuit, sed tot artes, tot vocum varietates,
tot sonos, alios spiritu nostro, alios externo, cantus edituros, commentus est. Neque
enim nostra ista, quæ inuenimus, dixeris: non magis, quam quod crescimus, quam
quod ad constitutum temporum sua corpori officia respondent. Nunc puerilium
dentium lapsus, nunc [39] adsurgentem iam ætatem, & in robustiorem gradum trans-
euntem pubertas, & vltimus [40] ille dies fugienti vitæ terminum ponens. Insita sunt
nobis omnium ætatum, omniumque artium semina, magisterque ex occulto Deus
VII. [41] producit ingenia. Natura, inquit, hæc mihi præstat. Non intelligis te, cum
hoc dicis, mutare nomen Deo? Quid enim aliud est natura, [42] quam Deus, & diuina
ratio, toti mundo & partibus eius inserta? quoties voles, tibi licet aliter hunc aucto-
rem rerum [43] nostrarum compellare. & Iouem illum optimum ac maximum rite di-
ces, & [44] tonantem, & statorem: qui non (vt historici tradiderunt) ex eo quod post
votum susceptum, acies Romanorum fugientium stetit, sed quod stant beneficio eius
omnia, stator, [45] stabilitorque est: hunc eumdem & fatum si dixeris, non mentieris. nam
cum fatum nihil aliud sit, quam series implexa causarum, ille est prima omnium caussa,
ex qua ceteræ pendent. quæcumque voles illi nomina proprie aptabis, vim aliquam
effectumque cælestium rerum continentia. Tot appellationes eius possunt esse, quot
munera. Hunc & Liberum patrem, & Herculem, ac Mercurium [46] nostri putãt.
VIII. Liberum patrem: quia omnium parens sit, quod [47] ab eo primum inuenta [48] seminum
vis est, [49] consultura per voluptatem. Herculem: quia vis eius inuicta sit, quandoque
lassata fuerit operibus editis, [50] in ignem recessura. Mercurium: quia [51] ratio penes il-
lum est, [52] numerusque, & ordo, & scientia. quocumque te flexeris, ibi illum videbis
occurrentem tibi. nihil ab illo vacat: opus suum ipse implet. Ergo nihil agis ingratissi-
me mortalium, qui te negas Deo debere, sed naturæ. quia nec natura sine Deo est, nec
Deus sine natura: sed idem est vtrumque, [53] nec distat. Officium si quod à Seneca acce-
pisses, Annæo te diceres debere, vel Lucio: non creditorem mutares, sed nomen, quo-
niam siue prænomen eius, siue nomen dixisses, siue cognomen, idem tamen ille esset.
Sic hunc naturam voca, fatum. fortunam: omnia eiusdem Dei nomina sunt, varie vten-
tis sua potestate. Et iustitia, probitas, prudentia, fortitudo, frugalitas, vnius animi bona
IX. sunt: quidquid horum tibi placuit, animus placet. Sed ne in aliam disputatio-
nem ex obliquo abeam, plurima beneficia ac maxima in nos Deus confert, sine spe re-
cipiendi: quoniam nec ille collato eget, nec nos ei quidquam conferre possumus. Er-
go beneficium per se expetenda res est. vna spectatur in eo accipientis vtilitas: ad hanc
accedamus, sepositis commodis nostris. Dicitis, inquit, diligenter eligendos quibus
beneficia demus: quia nec agricolæ quidem semina arenis committunt. [54] quod si ve-
rum est, nostram vtilitatem in beneficiis dandis sequimur, quemadmodum in arando
serendoque, neque enim serere, per se res expetenda est. Præterea, quæritis cui dan-
dum sit beneficium: quod non esset faciendum, si per se beneficium dare, expetenda
* res esset. quocumque loco, & quocumque modo daretur, beneficium erat. [55] * Hone-
stum propter nullam aliam caussam, quam propter ipsum, sequimur. Tamen etsi nihil
aliud sequendum est, quærimus quid faciamus, & quando, & quemadmodum: per
hæc enim constat. Itaque cum eligo cui dem beneficium, id ago, vt beneficium sit:
X. quia si turpi datur, nec honestum esse potest, nec beneficium. Depositum red-
dere, per se res expetenda est: non tamen semper reddam, nec quolibet loco, nec
quolibet tempore. aliquando nihil interest, vtrum infitier, [56] an palam reddam. Intue-
bor vtilitatem eius, cui redditurus sum, & nociturum illi depositum negabo. Idem in
beneficio faciam. videbo quando dem, cui dem, quemadmodum, quare. Nihil enim
sine ratione faciendum est. non est autem beneficium, nisi quod ratione datur:
quoniam ratio, omnis honesti comes est. Quam sæpe hominum, donationem suam
inconsultam obiurgantium, hanc audimus vocem, *Mallem perdidisse*, [57] *quam illi
dedisse?* Turpissimum genus damni est, inconsulta donatio: multoque grauius male
dedisse beneficium, quam non recepisse. Aliena enim culpa est, quod non rece-
pimus: quod cui daremus non eligimus, nostra. In electione nihil minus, quam
hoc quod tu existimas, spectabo, à quo recepturus sim. eligo enim eum qui gra-
tus, non qui redditurus sit. Sæpe autem & non redditurus, gratus est; & ingratus,
qui reddidit. Ad animum tendit æstimatio mea. Ideo locupletem, sed indignum
præteribo: pauperi viro bono dabo. Erit enim in summa inopia gratus: & cum omnia
illi deerunt, supererit animus. Non lucrum ex beneficio capto, non voluptatem,
non gloriam. vni placere contentus, in hoc dabo, vt quod oportet faciam: quod
oportet

oportet autem, non est sine electione: quę qualis futura sit, interrogas?
Eligam virum integrum, simplicem, memorem, gratum, alieni abstinentem, sui XI.
non auarè tenacem, beneuolum. Hunc vero cum elegero, licet nihil illi fortuna tri-
buat, quo referre gratiam possit, ex sententia res gesta erit. Si vtilitas me & sordida
cōputatio liberalem facit, si nulli prosum, nisi vt inuicem ille mihi prosit: non dabo
beneficium proficiscenti in diuersas longinquasque regiones, non dabo absfuturo sem-
per, non dabo sic affecto, vt spes ei nulla sit conualescendi, non dabo ipse deficiens:
non enim habeo tempus recipiendi. Atqui vt scias, rem per se expetendam esse, bene-
facere; aduenis modo in nostrum delatis portum, & statim abituris, succurrimus.
Ignoto naufrago nauem, qua reuehatur, & damus & [58] instruimus. Discedit ille, vix sa-
tis noto salutis auctore, & numquam amplius in conspectum nostrum reuersurus, de-
bitores nobis deos [59] delegat, precaturque vt illi pro se gratiam referant: interim nos
iuuat sterilis beneficij conscientia. Quid cum ipso vitæ in fine constitimus, cum testa-
mentum ordinamus, non beneficia nobis nihil profutura diuidimus? quantum tem-
poris consumitur, quamdiu secreto agitur, quantum & quibus demus? Quid enim in-
terest, quibus demus, à nullo recepturi? Atqui numquam diligentius damus, num-
quam magis iudicia nostra torquemus, quàm vbi remotis vtilitatibus, solum ante ocu-
los honestum stetit: tamdiu officiorum mali iudices, quamdiu illa deprauat spes ac
metus, ac inertissimum vitium, voluptas. Vbi mors interclusit omnia, & ad ferendam
sententiam incorruptum [60] iudicem misit, quærimus dignissimos, quibus nostra tra-
damus: nec quidquam cura sanctiore componimus, quàm quod ad nos non pertinet.
Et mehercule tunc magna voluptas subit cogitantem, *Hunc ego locupletiorem* XII.
faciam: huius dignitati adiectis opibus, aliquid splendoris affundam. Si nō damus beneficia,
nisi recepturi, intestatis moriendum sit. Dicitis, inquit, beneficium [61] creditum inso-
lubile esse: creditum autem non est res per se experenda. Cùm creditum dicimus, ima-
gine & translatione vtimur. Sic & legem, iusti iniustique regulam esse: & regula non
est res per se expetenda. Ad hæc verba demonstrandæ rei caussa descendimus. Cum
dico creditum, intelligitur tamquam creditum. Vis scire? adiicio insolubile, cùm cre-
ditum nullum non solui aut possit, aut debeat. Adeò beneficium vtilitatis caussa dan-
dum non est, vt sæpe, quemadmodum dixi, cum damno, ac periculo dandum sit. Sic
latronibus circumuentum defendo, vt tuto transire permittatur: reum gratia labo-
rantem tutor, & hominum potentium factionem in me conuerto, quas illi [62] detra-
xero sordes, sub accusatoribus iisdem fortasse [63] sumpturus, cum abire in partem alte-
ram possim, & securus spectare aliena certamina: spondeo pro iudicato, & [64] suspen-
sum amici bonis libellum [65] deiicio, creditoribus eius me obligaturus: vt possim ser-
uare proscriptum, ipse proscriptionis periculum adeo. Nemo Tusculanum aut Ti-
burtinum emere paratus, salubritatis caussà, & æstiui secessus, [66] quoto anno empturus
sit disputat, cum emerit, [67] tuendum est. Eadem in beneficiis ratio est. nam cum in-
terrogaueris, quid reddat, respondebo, bonam conscientiam. quid reddit beneficium?
dic tu mihi, quid reddat iustitia, quid innocentia, quid magnitudo animi, quid pudi-
citia, quid temperantia, si quidquam præter ipsas [68] petis. Mundus in quid XIII.
[69] incessum absoluit? in quid [70] sol diem extendit & contrahit? omnia ista beneficia
sunt: fiunt enim nobis profutura. Quomodo mundi officium est, circumagere [71] re-
rum ordinem, quomodo solis loca mutare, ex quibus oriatur, in quæ cedat, & hæc sa-
lutaria nobis facere sine præmio: ita viri officium est inter alia, & beneficium dare.
Quare ergo dat? ne non det, ne occasionem benefaciendi perdat. Vobis voluptas est,
[72] inerti otio assuefacere corpusculum, & securitatem soporis simillimam appetere, &
sub densa [73] vmbra latitare, tenerrimisque cogitationibus, quas tranquillitatem voca-
tis, animi marcentis oblectare torporem, & cibis potionibusque intra hortorum late-
bram corpora ignauia pallentia saginare: nobis voluptas est, dare beneficia vel labo-
riosa, dum aliorum labores leuent: vel periculosa, dum alios à periculis extrahant: vel
rationes nostras aggrauatura, dum aliorum necessitates & angustias laxent. Quid mea
interest, an recipiam beneficia? etiam cùm recepero, danda sunt. Beneficium, eius
commodum spectat cui præstatur, non nostrum: alioquin nobis, non illi, damus.
Itaque multa, quæ summam vtilitatem aliis afferunt, pretio gratiam perdunt. Merca-
tor vrbibus prodest, medicus ægris, [74] mango vænalibus: sed omnes isti, [75] quia ad
alienum commodum pro suo veniunt, non obligant eos quibus prosunt.
Non est beneficium quod in quæstum mittitur. Hoc dabo, hoc recipiam: auctio XIIII.

est. Non dicam pudicam, quæ amatorem vt incenderet repulit: quæ aut [76] legem, aut virum timuit. vt ait Ouidius:

Quæ quia non licuit, non dedit, illa dedit.

Non immerito in numerum peccantium refertur, quæ pudicitiam timori præstitit, & [77] non sibi. eodem modo qui beneficium vt reciperet dedit, non dedit. Ergo & nos beneficium damus animalibus, quæ aut vsui, aut alimento futura nutrimus? beneficium damus arbustis quæ colunus, ne siccitate, aut immoti & neglecti soli duritia, laborent? Nemo ad agrum colendum ex [78] æquo & bono venit nec ad vllam rem, [79] cuius extra ipsam fructus est. Ad beneficiũ dãdum non adducit cogitatio auara, nec sordida, sed humana, liberalis, cupiens dare etiã cum dederit, & augere nouis ac recentib. vetera: & non habens propositũ, quãto ei qui præstat bono futura sit: alioquin humile est, sine laude, sine gloria, prodesse, quia expedit. quid magnifici est, se amare, sibi parcere, sibi acquirere? Ab omnibus istis vera beneficij dandi cupido auocat: ad detrimentum, [80] iniecta manu, trahit, & vtilitates relinquit, ipso benefaciendi opere lætissima.

XV. Numquid dubium est, quin contraria sit beneficio iniuria? Quomodo iniuriam facere, per se vitanda ac fugienda res est: sic beneficium dare, per se expetenda. illic turpitudo, contra omnia præmia in scelus hortantia, valet: ad hoc inuitat honesti per se efficax species. Non mentiar, si dixero, neminem non [81] amare beneficia sua, neminem non ita compositum animo, vt libentius eum videat, in quem multa congessit: cui non caussa sit iterum dandi beneficij, semel dedisse. quod non accideret, nisi nos ipsa delectarent beneficia. quàm sæpe dicentem audias? *Non sustineo illum deserere, cui dedi vitam, quem è periculo eripui. Rogat me vt caussam suam contra homines gratiosos agam. Nolo sed quid faciam? iam illi semel, iterumque affui.* Non vides inesse isti rei propriam quamdã vim, quæ nos beneficia dare cogit? primum quia oportet, deinde quia dedimus. Cui initio ratio non fuisset præstandi, aliquid ei præstamus ob hoc, quia præstitimus. Adeoque nos ad beneficia non impellit vtilitas, vt & inutilia tueri ac fouere perseueremus, sola beneficij caritate: cui etiam infeliciter dato, indulgere, tam naturale, quam

VI. [82] liberis prauis. Iidem isti gratiam referre ipsos fatentur, non quia honestum est, sed quia vtile. quod non esse ita, minore opera probandum est. quia quibus argumentis collegimus beneficium dare, per se rem expetendam esse, ijsdem etiam hoc colligemus [83] Fixum est illud, à quo in cetera probationes nostræ exeunt, honestum ob nullam aliam caussam, quam quia honestum sit coli. Quis ergo controuersiam facere audebit, an gratum esse, honestum sit? quis non ingratum detestetur hominem sibi ipsi inutilem? Quid autem cum tibi narratur de eo, qui aduersus summa beneficia amici sui ingratus est, quomodo id fers? vtrum tamquam rem turpem fecerit, an tamquam vtilem rem sibi & profuturam omiserit? Puto, nequam hominem existimas: cui pœna, [84] non cui curatore opus sit. quod non accideret, nisi gratum esse, per se expetendum, honestumque esset. Alia fortasse minus dignitatem suam præferunt, & an sint honesta, interprete egent: hoc expositum est, pulchriusque, quam vt splendor eius dubie ac parum luceat. quid tam laudabile, quid tam æqualiter in omnium [85] animos

XVII. receptum, quam referre bene meritis gratiam? Ad hoc, dic mihi, quæ caussa nos perducit? Lucrum? quod qui non contemnit, ingratus est. Ambitio? & quæ iactatio? est soluisse, quod debebas? Metus? nullus ingrato. huic enim vni rei non posuimus legem, tamquam satis natura cauisset. Quomodo nulla lex amare parentes, indulgere liberis iubet: superuacuum est enim, in quod imus, impelli. quemadmodum nemo in amorem sui cohortandus est, quem cum nascitur trahit: ita ne ad hoc quidem, vt honesta per se petat. Placet suapte natura: adeoque gratiosa virtus est, vt insitum sit etiam malis probare meliora. Quis est, qui non beneficus videri velit? qui non inter scelera & iniurias opinionem bonitatis affectet? qui non ipsis quæ impotentissime fecit, speciem aliquam induat recti? velit quoque & ijs videri beneficium dedisse, quos læsit? [86] Gratias itaque agi sibi ab his, quos afflixere, patiuntur: bonosque se ac liberales fingunt, quia præstare non possunt. quod non facerent, nisi illos honesti & per se expetendi amor cogeret moribus suis opinionem cõtrariam quærere, & nequitiam abdere, cuius fructus concupiscitur, ipsa verò odio pudorique est: nec quisquam tantum à naturali lege desciuit, & hominem exuit, vt [87] animi caussa malus sit. Dic enim cuilibet ex istis, qui rapto viuunt, an ad illa quæ latrocinijs & furtis consequuntur, malint ratione bona peruenire? Optabit ille, cui grassari & [88] transeuntes percutere quæstus est, potius illa inuenire, quam eripere. Neminem reperies, qui non nequitiæ præmijs, sine nequitia, frui malit. Maximum hoc habemus naturæ meritum, quod virtus in omnium

nium

nium animos lumen suum[89] præmittit: etiam qui non sequuntur illam, vident.
Vt scias, per se expetendam esse grati animi affectionem, per se fugienda res est in- XVIII.
gratum esse: quoniam nihil æque concordiam humani generis dissociat ac distrahit,
quam hoc vitium. Nam quo alio tuti sumus, quam quod mutuis iuuamur officijs? hoc
vno instructior vita, contraque incursiones subitas munitior est, beneficiorum com-
mercio. Fac nos singulos; quid sumus? præda animalium & victimæ, ac vilissimus & fa-
cillimus sanguis. quoniam ceteris animalibus in tutelam sui satis virium est. quæcum-
que vaga nascuntur, & actura vitam segregem, armata sunt: hominem imbecillitas
cingit: non vnguium vis, non dentium, terribilem ceteris fecit: nudum & infir-
mum, societas munit. Duas res dedit, quæ illum [90] obnoxium ceteris, validissimum fa-
cerent, rationem & societatem. Itaque qui par esse nulli posset, si diduceretur, rerum
potitur. Societas illi dominium omnium animalium dedit: societas terris genitum, in
alienæ naturæ transmisit imperium, & dominari etiam in mari iussit. Hæc morborum
impetus arcuit, senectuti adminicula prospexit, solatia contra dolores dedit: hæc for-
tes nos facit, quod licet contra fortunam [91] aduocare. Hanc tolle: & vnitatem generis
humani, qua vita sustinetur, scindes. tolletur autem, si efficies, vt ingratus animus non
per se vitandus sit, sed quia aliud illi timendum est. quam multi sunt enim, quibus in-
gratis esse tuto licet? denique ingratum voco, quisquis metu gratus est.
Deos nemo sanus [92] timet. Furor est enim metuere salutaria: nec quisquam amat, XIX.
quos timet. Tu denique Epicure Deum inermem facis. omnia illi tela, omnem de-
traxisti potentiam, & ne cuiquam metuendus esset, proiecisti ipsum extra [93] metum.
Hunc igitur septum ingenti quodam & inexplicabili [94] muro diuisumque à contactu
& à conspectu mortalium, non habes quare verearis: nulla illi nec tribuendi, nec no-
cendi materia est. In medio [95] interuallo [96] huius & alterius cæli desertus, sine animali,
sine homine, sine re, ruinas mundorum supra se circaque se cadentium euitat, non
exaudiens vota, nec nostri curiosus. Atqui hunc vis videri colere, non aliter quam
parentem: grato, vt opinor, animo: aut si non vis videri gratus, quia nullum habes il-
lius beneficium, sed te atomi & istæ [97] micæ tuæ forte ac temere conglobauerunt, cur
colis? Propter maiestatem, inquis, eius eximiam, singularemque naturam. Vt conce-
dam tibi nempe hoc facis nulla spe, nullo pretio inductus. Est ergo aliquid per se ex-
petendum, cuius te ipsa dignitas ducit: id est honestum. quid est autem honestius,
quam gratum esse? huius virtutis materia tam late patet, quam vita. Sed inest, XX.
inquit, huic bono etiam vtilitas aliqua. cui enim virtuti non inest? sed id propter se
expeti dicitur, quod quamuis habeat aliqua extra se commoda, sepositis quoque illis
ac remotis, placet. Prodest gratum esse: ero tamen gratus, etiam si noceat. Qui gratus
est, quid sequitur? vt hæc res illi alios amicos, alia beneficia conciliet? Quid ergo si
quis sibi offensas concitaturus est? si quis intelligit, adeo per hoc se nihil consecutu-
rum, vt multa etiam ex reposito acquisitoque perdenda sint: num libens in detri-
menta descendet? Ingratus est, qui in referenda gratia [98] secundum datum videt, qui
sperat cum reddit. Ingratum voco, qui ægro assidet, quia testamentum facturus
est, cui de hereditate, aut de legato vacat cogitare. Faciat licet omnia, quæ facere
bonus amicus & memor officij debet, si animo eius obuersatur spes, [99] si captator
est, & [100] hamum iacit: [101] vt aues, quæ laceratione corporum aluntur, lassa
morbo pecora, & casura è proximo speculãtur, ita hic imminet morti, & circa cadauer
volat. Gratus animus ipsa virtute propositi sui capitur. Vis scire hoc ita esse, XXI.
nec illum vtilitate corrumpi? Duo sunt genera grati hominis. dicitur gratus, qui ali-
quid pro eo quod acceperat, reddit. hic fortasse ostentare se potest: habet quod iactet,
quod proferat. dicitur gratus, qui bono animo accepit beneficium, bono debet. Hic
intra conscientiam clusus est. quæ illi contingere potest vtilitas ex affectu latenti?
Atqui hic etiam si vltra facere nihil potest, gratus est: amat, debet, referre gratiam cu-
pit. Quidquid vltra desideras, non ipsi deest. Artifex est etiam, cui ad exercendam
artem instrumenta non suppetunt: nec minus canendi peritus, cuius vocem exaudiri
fremitus obstrepentium non sinit. Volo referre gratiam. post hoc aliquid superest mi-
hi, non vt gratus, sed vt [102] solutus sim. Sæpe enim & qui gratiam retulit, ingratus est:
& qui non retulit, gratus. Nam vt omnium aliarum virtutum, ita huius, ad animum
tota æstimatio redit. hic si in officio est, quidquid defuit, fortuna peccat. Quomodo
est disertus etiam qui tacet, fortis etiam qui compressis manibus, vel & alligatis: quo-
modo gubernator etiam qui in sicco est, quia consummatæ scientiæ nihil deest, etiam
si quid obstat quo minus se vtatur: ita gratus est, etiam qui vult tantum, nec habet

huius voluntatis suæ vllum alium, quam se testem. Imo amplius adiiciam. est aliquando gratus, etiam qui ingratus videtur, quem mala interpres opinio in contrarium traducit. Hic quid aliud sequitur, quam ipsam conscientiam? quæ etiam obruta delectat, quæ concioni ac famæ reclamat, & in se omnia reponit, & cum ingentē ex altera parte turbam contra sentientium aspexit, non numerat suffragia, sed [103] vna sententia vincit. Si vero bonam fidem perfidiæ suppliciis affici videt, non [104] descendit è fastigio, sed supra pœnam suam consistit. Habeo, inquit, quod volui, quod petij. Non

XXII. pœnitet, nec pœnitebit, nec vlla iniquitate me eo fortuna perducet, vt hanc vocem [105] audiam, *Quid mihi volui? quid mihi nunc prodest bona voluntas?* Prodest & in equuleo, prodest & in igne. qui si singulis membris admoueatur, & paullatim viuum corpus circumeat: licet ipsum [106] corpus plenum bona conscientia stillet: placebit illi ignis, per quem bona fides collucebit. Nunc quoque illud argumentum, quamuis dictum iam, reducatur. Quid est quare grati velimus esse, cum morimur? quare singulorum perpendamus officia? quare id agamus, in omnem vitam nostram memoria decurrente, ne cuius officij videamur obliti? Nihil iam superest, quo spes porrigatur. in illo tamen [107] cardine positi, abire è rebus humanis quam gratissimi volumus. Est videlicet magna in ipso opere merces rei, & ad alliciendas mentes hominum ingens honesti potentia cuius pulchritudo animos circumfundit, & delinitos admiratione luminis ac fulgoris sui rapit. At multa hinc commoda oriuntur. Et tutior est vita melioribus, [108] amorque & [109] secundum bonorum iudicium, ætasque [110] securior, quam innocentia, quam grata mens prosequitur. Fuisset enim iniquissima rerum natura, si hoc tantum bonum miserum, & anceps, & sterile fecisset. Sed illud intuere, an ad istam virtutem, quæ sæpe tuto ac facili aditur, etiam per saxa, & rupes, & feris ac serpentibus

XXIII. obsessum iter, fueris iturus. Non ideo per se non est expetendum, cui aliquid extra quoque emolumenti adhæret. fere enim pulcherrima quæque, multis & aduenticijs comitata sunt dotibus: sed illas trahunt, ipsa præcedunt. Num dubium est, quin hoc humani generis domicilium, circuitus solis ac lunæ, vicibus suis [111] temperet? quin alterius calore alantur corpora, terræ relaxentur. immodici humores comprimantur, alligantis omnia hyemis tristitia frangatur: alterius tepore efficaci & penetrabili rigetur [112] maturitas frugum? quin ad huius cursum [113] fecunditas humana respondeat? quin ille annum obseruabilem fecerit circumactu suo; hæc mensem, minoribus se spatijs flectens? Vt tamen detrahas ista, non erat ipse sol idoneum oculis spectaculum, dignusque adorari: si tantum præteriret? non erat digna suspectu luna, etiam si otiosum sidus transcurreret? Ipse [114] mundus quoties per noctem ignes suos fudit, & tantum stellarum innumerabilium refulsit, quem non intentum in se tenet? quis sibi illa, tunc cum miratur, prodesse cogitat? Aspice ista [115] tacito superne cælo labentia quemadmodum velocitatem suam sub specie stantis atque immoti operis abscondant. Quantum ista nocte, quam tu innumerum ac discrimen dierum obseruas, agitur? quanta rerum turba sub hoc silentio euoluitur? quantam fatorum seriem certus [116] limes [117] adducit? Ista quæ tu non aliter, quam in decorem sparsa consideras, singula in opere sunt. Nec enim est, quod existimes septem sola discurrere, cetera hærere paucorum motus comprehendimus: innumerabiles vero, longiusque à conspectu nostro seducti [118] dij, eunt, redeuntque. Et ex his qui oculos nostros patiuntur, plerique [119] obscuro gradu pergunt, & per occultum aguntur. Quid ergo? non caperis tan-

XXIV. tæ molis aspectu, etiam si te non regat, non custodiat, non foueat, generetque, ac spiritu suo eriget? Quemadmodum hæc cum primum vsum habeant, & necessaria [120] vitaliaque sint, maiestas tamen eorum totam mentem occupat: ita omnis virtus, & in primis illa grati animi, multum quidem præstat, sed non vult ob hoc diligi: amplius quiddam in se habet, nec satis ab eo intelligitur, à quo inter vtilia numeratur. Gratus est, quia expedit? ergo & quantum expedit. Non recipit sordidum virtus amatorem: [121] soluto ad illam sinu veniēdum est. ingratus hoc cogitat: *Volebam gratiam referre, sed timeo impensam, timeo periculum, vereor offensam: faciam potius, quod expedit.* Non potest eadem ratio & gratum facere, & ingratum. Vt diuersa illorum opera, ita inter se diuersa proposita sunt. Ille ingratus est, quamuis non oporteat, quia expedit: hic gratus est, quamuis non expediat, quia oportet. Propositum est nobis [122] secundum rerum naturam viuere, & deorum exemplum sequi: dij autem quodcumque faciunt, in eo nihil præter ipsam faciendi rationem sequuntur. nisi forte existimas illos fructum operum suorum ex fumo extorum, & turis odore percipere. Vide quanta quotidie moliantur, quanta distribuant, quantis terras fructibus impleant, quam opportunis &

in

in omnes oras ſetentibus ventis maria permoueant, quantis imbribus repente deie-
ctis ſolum molliant, venaſque fontium arentes reintegrent, & inſuſo per occulta nu-
trimento renouent. Omnia iſta ſine mercede, ſine vllo ad ipſos perueniente commo-
do faciunt. Hæc quoque noſtra ratio, ſi exemplari ab ſuo non aberrat, ſeruet, ne ad
res honeſtas conducta veniat. Pudeat vllum venale eſſe beneficium: gratuitos habe-
mus deos. Si deos, inquit, imitaris, da & ingratis beneficia. Nam & ſceleratis XXVI,
ſol oritur, & piratis patent maria.[123] Hoc loco interrogant, an vir bonus daturus ſit be-
neficium ingrato, ſciens ingratum eſſe? Permitte mihi aliquid interloqui, ne interro-
gatione inſidioſa capiamur, Duos ex conſtitutione Stoica accipe ingratos. alter in-
gratus, quia [124] ſtultus eſt. Stultus, etiam malus eſt: qui malus eſt, [125] nullo vitio caret:
ergo & ingratus eſt. Sic omnes malos dicimus, intemperantes, auaros, luxurioſos,
malignos: non quia iſta omnia ſingulis magna & nota vitia ſint, ſed quia eſſe poſſint: &
ſunt, etiamſi latent. Alter eſt ingratus, qui à vulgo dicitur, in hoc vitium natura pro-
nus & propenſus. Illi ingrato, qui ſic hac culpa non caret, quomodo nulla caret, dabit
beneficium vir bonus. nulli enim dare poterit, ſi tales homines ſubmouerit. Huic in-
grato, qui beneficiorum fraudator eſt, & in hanc partem procubuit animo, non ma-
gis dabit beneficium, quam decoctori pecuniam credet; aut depoſitum committet
ei, qui iam pluribus abnegauit. Timidus dicitur aliquis, quia ſtultus eſt: & hoc quidem
malos ſequitur, quos indiſcreta & vniuerſa vitia circumſtant. dicitur timidus proprie,
natura etiam ad inanes ſonos pauidus. Stultus omnia vitia habet, ſed non in omnia na-
tura pronus eſt. alius in auaritiam, alius in luxuriam, alius in petulantiam inclinantur.
Itaque errant illi, qui interrogant Stoicos: Quid ergo? Achilles timidus eſt? Quid XXVII.
ergo? Ariſtides, cui iuſticia nomen dedit, iniuſtus eſt? Quid ergo? & Fabius, qui cun-
ctando reſtituit rem, temerarius eſt? Quid ergo? Decius mortem timet? Mucius pro-
ditor eſt? Camillus deſertor? Non hoc dicimus, ſic omnia vitia eſſe in omnibus, quo-
modo in quibuſdam ſingula eminent: ſed malum ac ſtultum nullo vitio vacare. nec
audacem quidem timoris abſoluimus: ne prodigum quidem auaritia liberamus. Quo-
modo homo omnes ſenſus habet, nec ideo tamen omnes homines aciem habent Lyn-
ceo ſimilem: ſic qui ſtultus eſt, non tam acria & concitata habet omnia, quam quidam
quædam. Omnia in omnibus vitia ſunt: ſed non omnia in ſingulis exſtant. Hunc na-
tura ad auaritiam impellit: hic libidini, hic vino deditus eſt: aut ſi nundum deditus, ita
formatus, vt in hoc illum mores ſui ferant. Itaque vt ad propoſitum reuertar, nemo
non ingratus eſt, qui malus eſt: habet enim omnia nequitiæ ſemina: tamen proprie
ingratus appellatur, qui ad hoc vitium vergit. huic ergo beneficium non dabo. Quo-
modo male filiæ conſulit, qui illam contumelioſo & ſæpe [126] repudiato collocauit:
quomodo malus pater familias habebitur, qui [127] negotiorum geſtorum damnato, pa-
trimonij ſui curam mandauerit: quomodo dementiſſime teſtabitur, qui tutorem filio
reliquerit, pupillorum ſpoliatorem: ſic peſſime beneficia dare dicetur, quicumque in-
gratos eligit, in quos peritura conferat. [128] Dij quoque, inquit, multa ingratis XXVIII.
tribuunt. Sed illa bonis parauerant: contingunt autem etiam malis, quia ſeparari non
poſſunt. Satius eſt autem, prodeſſe etiam malis propter bonos, quam bonis deeſſe pro-
pter malos. Ita, quæ refers, diem, ſolem, hyemis æſtatiſque curſus, & media veris au-
tumnique temperamenta, imbres, & fontium hauſtus, ventorum ſtatos flatus, pro vni-
uerſis inuenerunt: excerpere ſingulos non potuerunt. Rex honores dignis dat, [129] con-
giarium & indignis: [130] Frumentum publicum tam fur quam periurus & adulter acci-
piunt, &, ſine delectu morum, quiſquis [131] ciuis eſt. cum aliquid eſt, quod tamquam
ciui non tamquam bono datur, ex æquo boni ac mali ferunt. Deus quoque quædam
in vniuerſum humano generi dedit, à quibus excluditur nemo. nec enim poterat fieri,
vt ventus bonis viris ſecundus eſſet, contrarius malis: commune autem bonum erat
patere commercium maris, & regnum humani generis relaxari. Nec poterat lex caſu-
ris imbribus dici, ne in malorum improborumque rura defluerent. Quædam in me-
dio ponuntur. tam bonis quàm malis conduntur vrbes: monumenta ingeniorum, &
ad indignos peruentura, publicauit editio: medicina & ſceleratis opem [132] miniſtrat.
Compoſitiones remediorum ſalutarium nemo ſuppreſſit, ne ſanarentur indigni. In
his exige cenſuram, & perſonarum æſtimationem, quæ ſeparatim tamquam digno
dantur: non in his, quæ promiſcuè turbam admittunt. Multum enim refert, vtrum
aliquem non excludas, an eligas. [133] Ius fori omnibus dicitur: pace etiam homicidæ
fruuntur: ſua repetunt, etiam qui aliena rapuerunt. Percuſſores, & domi ferrum exer-
centes, murus ab hoſte defendit: legum præſidio, qui plurimum in illas peccauerunt,

ptoteguntur. Quædam non poterant certis contingere, nisi vniuersis darentur. Non est itaque quod de istis disputes, ad quæ [134] publice inuitati sumus: illud quod iudicio
XXIX. meo ad aliquem peruenire debet, ei quem ingratum sciam, non dabo. Ergo, inquit, nec consilium deliberanti dabis ingrato, nec aquam haurire permittes, nec viam erranti monstrabis? an hæc quidem facies, sed nihil donabis? Distinguam istud: certe tentabo [135] distinguere. Beneficium, est opera vtilis: sed non omnis opera vtilis, beneficium est. Quædam enim tam exigua sunt, vt beneficij nomen non occupent. Duæ res coire debent, quæ beneficium efficiant. Primum, rei magnitudo. quædam enim sunt infra huius nominis mensuram. Quis beneficium dixit, quadram panis, aut stipem æris abiecti, aut ignis accendendi factam potestatem? & interdum ista plus prosunt, quam maxima: sed tamen vilitas sua illis, etiam vbi tempore facta sunt necessaria, detrahit pretium. Deinde quod potissimum est, oportet accedat: vt eius caussa faciam, ad quem volebam peruenire beneficium: dignumque eum iudicem, & libens id tribuam, percipiensque ex munere meo gaudium. quorum nihil est in istis, de quibus loquebamur. Non enim tanquam dignis illa tribuimus, sed negligenter tamquam
XXX. parua: & non homini damus, sed [136] humanitati. Aliquando daturum me etiam indignis quædam non negauerim, in honorem aliorum: sicut in petendis honoribus quosdam turpissimos nobilitas industriis, sed [137] nouis prætulit. Non sine ratione, sacra est magnarum virtutum memoria: & esse plures bonos iuuat, si gratia bonorum non cum ipsis cadat. [138] Ciceronem filium [139] quæ res consulem fecit, nisi pater? [140] Cinnam nuper quæ res ad consulatum recepit ex hostium castris? quæ [141] Sextum Pompeium, [142] aliosque Pompeios, nisi vnius viri magnitudo? tanta quidem, vt satis alte omnes suos etiam ruina eius attolleret. Quid nuper [143] Fabium Persicum, cuius osculum [144] etiam impuri vitabant, sacerdotē non in vno collegio fecit, nisi Verrucosi, & Allobrogici, & illi trecenti, qui hostium incursioni pro rep. vnam domū obiecerant? Hoc debemus virtutibus, vt non præsentes solum illas, sed etiam ablatas è conspectu colamus. Quomodo illæ id egerunt, vt non in vnam ætatem prodessent, sed beneficia sua etiam post ipsas relinquerent: ita & nos non vna ætate grati sumus. Hic magnos viros genuit, dignus est beneficiis, qualiscumque est, dignos dedit. Hic egregiis maioribus ortus est: qualiscumque est, sub vmbra suorum lateat. Vt loca sordida repercussu solis illustrantur, ita inertes maiorum suorum luce resplendeant.

XXXI. [145] Excusare hoc loco, mi Liberalis, deos volo. Interdum enim solemus dicere: Quid sibi voluit prouidentia, quæ [146] Aridæum regno imposuit? Illi putas hoc datum? patri eius datum est, & fratri. Quare [147] C. Cæsarem orbi terrarum præfecit, hominem humani sanguinis auidissimum, quem non aliter fluere in conspectu suo iubebat, quàm si ore excepturus esset? Quid ergo tu illi hoc datum existimas? patri eius [148] Germanico datum, datum [149] auo, [150] proauoque, & ante hos aliis non minus claris viris, etiam si priuati paresque aliis vitam exegerunt. [151] Quid tu, cum Mamercum Scaurum Cos. faceres, ignorabas ancillarum suarum menstruum ore illum hiante exceptare? Numquid enim ipse dissimulabat? numquid purus videri volebat? Referam dictum tibi eius in se, quod circumferri memini, & ipso præsente laudari. Pollioni Asinio iacenti, obscæno verbo vsus, dixerat se facturum id quod pati malebat. & cum Pollionis attractiorem vidisset frontem: *Quidquid*, inquit, *mali dixi, mihi & capiti meo.* Hoc dictum suum ipse narrabat. Hominem tam palam obscænum, ad fasces, & ad tribunal admisisti? nempe dum veterem illum Scaurum, [152] senatus principem cogitas, indi-
XXXII. gne fers sobolem eius iacere. [153] Deos videre est, vt alios indulgentius tractent, propter parentes auosque, alios propter futuram nepotum pronepotumque, ac longe sequentium posterorum indolem. Nota est enim illis operis sui series. omnium illis rerum per manus suas iturarum scientia [154] in aperto semper est: nobis ex abdito subit. & quæ repentina putamus, illis prouisa veniunt ac familiaria. Sint hi reges, quia maiores eorum non fuerunt, [155] quia pro summo imperio habuerunt iustitiam, abstinentiam, quia non remp. sibi, sed se reip. dicauerunt. Regent hi, quia vir bonus [156] quidam proauus eorum fuit: qui animum supra fortunam gessit, qui in dissentione ciuili, quoniam ita expediebat reip. vinci quam vincere maluit. Referri illi gratia tam longo spatio non potuit. in illius respectum iste populo præsideat: non quia scit aut potest, sed quia alius pro eo meruit. Hic corpore deformis est, adspectu fœdus, & ornamenta sua [157] traducturus. iam me homines accusabunt, cæcum & temerarium dicent, nescientem quo loco, quæ summis ac excellentissimis debentur, ponam. At ego scio, alij me illud dare, alij olim debitum soluere. Vnde isti norunt illum quemdam,

gloriæ

gloriæ sequentis fugacissimum, eo vultu ad pericula euntem, quo alij ex periculo re-
deunt? nunquam bonum suum à publico distinguentem? Vbinquis, iste, aut [158] quis
est? apud me istæ expensorum acceptorumque rationes [159] dispunguntur. Ego quid
cui debeam, scio. alijs post longam diem repono, alijs [160] in antecessum: ac prout oc-
casio, & reip. meæ facultas tulit. Ingrato ergo aliquando quædam, sed non XXXIII.
propter ipsum dabo. Quid si, inquit, nescis, vtrum gratus sit, an ingratus? exspectabis
donec scias, an dandi beneficij tempus non amittes? Exspectare longum est. nam (vt
Plato ait) difficilis humani animi coniectura est: non exspectare, temerarium est. Huic
respondebimus, numquam exspectare nos certissimam rerum comprehēsionem: quo-
niam in arduo est veri exploratio: sed ea ire, qua ducit veri similitudo. Omne hac via
procedit officium. sic serimus, sic nauigamus, sic militamus, sic vxores ducimus, sic li-
beros tollimus: cum omnium horum incertus sit euentus. Ad ea accedimus, de qui-
bus bene sperandum esse credimus. Quis enim pollicetur serenti prouentum, naui-
ganti portum, militanti victoriam, marito pudicam vxorem, patri pios liberos? Sequi-
mur [161] qua ratio, non qua veritas trahit. Exspecta, vt nisi bene cessura non facias, &
nisi comperta veritate nihil moueris: relicto omni actu vita consistit. Dum verisimi-
lia me in hoc aut in illud impellant, [162] [163] non verebor beneficium dare ei, quem ve-
risimile erit gratum esse. Multa, inquit, interuenient, per quæ & malus pro bo- XXXIV.
no surrepat, & bonus pro malo displiceat. fallaces enim sunt rerum species, quibus
credimus. Quis negat? sed nihil aliud inuenio, per quod cogitationem regam. His ve-
ritas mihi vestigijs sequenda est. certiora non habeo. Hæc vt quam diligentissime
æstimem, operam dabo, nec cito illis assentiar. Sic enim in prælio potest accidere, vt
telum meum in commilitonem manus dirigat, aliquo errore decepta; & hosti, tam-
quam meo, parcam sed hoc & raro accidet, & non vitio meo: cui propositum est ho-
stem ferire, ciuem defendere. Si sciam ingratum esse, non dabo beneficium. At obre-
psit, at imposuit. nulla hic culpa tribuentis est: quia tamquam grato dedi. Si promise-
ris, inquit, te daturum beneficium, & postea ingratum esse scieris, dabis, an non? Si fa-
cis, sciens peccas: das enim cui non debes. si negas, & hoc modo peccas: quia non das
ei, cui promisisti. [164] Secta vestra hoc loco titubat, & illud superbum promissum, [165]
numquam sapientem facti sui pænitere, nec vmquam emendare quod fecerit, nec mu-
tare consilium. Non mutat sapiens consilium, omnibus his manentibus quæ erant,
cum sumeret. Ideo numquam illum pœnitentia subit: quia nihil melius illo tempore
fieri potuit, quàm quod factum est: nihil melius constitui, quam quod constitutum
est. Ceterum ad omnia cum exceptione veniet, si nihil inciderit quod impediat: ideo
omnia illi succedere dicimus, & nihil contra opinionem accidere, quia præsumit ani-
mo, posse aliquid interuenire, quod destinata prohibeat. Imprudentium ista fiducia
est, fortunam sibi spondere: sapiens vtramque partem eius cogitat. scit quantum liceat
errori, quam incerta sint humana, quàm multa consilijs obstent. ancipitem rerum ac
lubricam sortem suspensus sequitur, & consilijs certis incertos euentus. Exceptio
autem, sine qua nihil destinat, nihil aggreditur, & hic illum tuetur. Promissi XXXV.
beneficium, nisi si quid incidisset, quare non deberem dare. Quid enim, si quod illi
pollicitus sum, patria [166] sibi me dare iusserit? Si lex lata erit, ne id quisquam faciat, quod
ego me amico meo facturum promiseram? Promisi tibi filiam [167] in matrimonium.
postea [168] peregrinus apparuisti: non est mihi cum extraneo connubium. Eadem lex
me defendit, quæ vetat. Tunc fidem fallam, tunc inconstantiæ crimen audiam, si cum
omnia eadem sint, quæ erant promittente me, non præstitero promissum. alioquin
quidquid mutatur, libertatem facit de integro consulendi, & meam fidē liberat. Pro-
misi aduocationem: postea apparuit per illam caussam præiudicium in patrem meum
quæri. promisi me peregrè vna exiturum: sed iter infestari latrocinijs nunciatur. [169] in
rem præsentem venturus fui: sed æger filius, sed puerpera vxor tenet. Omnia esse de-
bent eadem, quæ fuerunt cum promitterem, vt promittentis fidem teneas. Quae au-
tem maior fieri mutatio potest, quam si te malum virum & ingratum comperi? quod
tamquam digno dabam, indigno negabo, & irascendi quoque caussam habebo dece-
ptus. Inspiciam tamen, & quantum sit de quo agitur: dabit mihi consilium XXXVI.
promissae rei modus. Si exiguum est, dabo: non quia dignus es, sed quia promisi. nec
tamquam munus dabo, sed verba mea redimam, & [170] aurem mihi peruellam: damno
castigabo promittendi temeritatem. Ecce vt doleat, vt postea consideratius loquaris:
quod dicere solemus, [171] linguarium dabo. Si maius erit, non committam (quemad-
modum Maecenas ait) vt [172] sestertio centies obiurgandus sim. Inter sese enim vtrum-

quecomparabo. Est aliquid, in eo quod promiseris, perseuerare. est rursus multum in
eo, ne indigno beneficium des. Hoc tamen quantum sit, attendendum. si leue, conni-
ueamus: si vero magno mihi aut detrimento, aut rubori futurum, malo semel excu-
sare, quare negauerim, quam semper, quare dederim. Totum, inquam, in eo est, [173]
quanti promissi mei verba taxentur. Non tantum quod temere promisi, retinebo, sed
quod non recte dedi, repetam. Demens est, qui fidem præstat errori.

XXXVII. Philippus Macedonum rex habebat militem manu fortem, cuius in multis expe-
ditionibus vtilem expertus operam, subinde ex præda aliquid illi virtutis caussa dona-
uerat, & hominem venalis animæ crebris [174] auctoramentis accendebat. Hic naufra-
gus in possessiones cuiusdam Macedonis expulsus est, quod vt Macedoni illi nun-
ciatum est, accucurrit, spiritum eius recollegit, in villam illum suam transtulit, le-
ctulo suo cessit, [175] affectum semianimẽque recreauit, diebus triginta impẽsa sua curauit,
refecit, viatico instruxit, subinde dicentem: *Gratiam tibi referam. videre tantum mihi im-
peratorem meum contingat.* Narrauit Philippo naufragium suum, auxilium tacuit, & pro-
tinus petijt, vt sibi prædia cuiusdam donaret. Ille quidem erat hospes eius, is ipse, à quo
receptus erat, à quo sanatus. Multa interim reges, in bello præsertim, opertis oculis do-
nant. non sufficit homo iustus vnus tot armatis cupiditatibus. non potest quisquam
eodem tempore & bonum virum, & bonum ducẽ agere. Quomodo tot millia homi-
num insatiabilia satiabuntur? quid habebunt, si suum quisque habuerit? Hoc Philip-
pus sibi dixit, cum illum induci in bona quæ petebat iussit. Expulsus bonis suis ille,
non vt rusticus iniuriam tacitus tulit, contentus quod non & ipse [176] donatus esset: sed
Philippo epistolam strictam ac liberam scripsit: qua accepta ita exarsit, vt statim,
[177] Pausaniæ mandaret, bona priori domino restitueret. ceterum improbissimo militi
ingratissimo hospiti, auidissimo naufrago, [178] stigmata inscriberet, ingratum hospitem
testantia. Dignus quidem fuit, cui non inscriberentur illæ litteræ, sed insculperentur,
qui hospitem suum, nudo & naufrago similem, in id in quo iacuerat ipse litus expu-
lerat. Sed videbimus, quis modus pœnæ seruandus fuerit: auferẽdum vtique fuit, quod
summo scelere inuaserat. Quis autem pœna eius moueretur, qui id commiserat, pro-
XXXVIII. pter quod nemo [179] misereri miseros posset? Dabit tibi Philippus quia promisit,
etiam si non debet, etiam si iniuriam; etiam si scelus facturus est, etiam si vno facto
præclusurus est naufragis litora? Non est leuitas, à cognito & damnato errore discede-
re: & ingenue fatendum est: *Aliud putaui: deceptus sum.* Hæc vero superbæ stultitiæ per-
seuerantia est: *Quod semel dixi, qualecumque est, fixum ratumque sit.* Non est turpe, cum
re mutare consilium. Age, si Philippus possessorem illum eorum litorum reliquisset,
quæ naufragio ceperat, nonne omnibus miseris aqua & igni interdixerat? Potius est,
inquit, intra fines regni mei, te litteras istas [180] oculis inscribendas, durissima fronte
circumferre. ostende quam sacra res sit mensa hospitalis. præbe in facie tua legendum
istud decretum, quo cauetur, ne miseros tecto iuuare capitale sit. Magis ista constitu-
XXXIX. tio sic erit rata, quam si illam [181] in æs incidissem. Quare ergo, inquit, Zeno ve-
ster cum quingentos denarios mutuos cuidam promisisset, & illum parum [182] idoneũ
comperisset, amicis suadentibus ne daret, perseuerauit credere, quia promiserat? Pri-
mum alia conditio est in credito, alia in beneficio. Pecuniæ, etiam male creditæ exa-
ctio est. & appellare debitorem ad diem possum, & si foro cesserit, [183] portionem feram.
beneficium & totum perit, & statim. Præterea hoc mali viri est, illud mali patrisfami-
liæ. Deinde ne Zeno quidem, si maior fuisset summa, credere perseuerasset. Quin-
genti denarij sint. Illud quod dici solet, in morbo consumat. [184] fuit tanti, non reuo-
care promissum suum. Ad cęnam quia promisi, ibo, etiam si frigus erit: non quidem,
si niues cadent. Surgam ad sponsalia, quia promisi: quamuis non concoxerim: sed
non, si febricitauero. Sponsum [185] descendam, quia promisi: sed non si spondere [186] in
incertum iubebis, si [187] fisco obligabis. Subest, inquam, tacita exceptio, si potero, si
debebo, si hęc ita erunt. Effice, vt idem status sit. cum exigitur, qui fuit cum promit-
terem. destituere leuitas non erit, si aliquid interuenit noui. Quid miraris, cum condi-
tio promittentis mutata sit, mutatum esse consilium? eadem mihi omnia præsta: &
idem sum. Vadimonium promittimus, tamen deseritur. Non in omnes datur actio.
XL. [188] deserentem vis maior excusat. Idem etiam illa in quæstione responsum exi-
stima, an omni modo referenda sit gratia, & an beneficium vtique reddendum sit.
Animum præstare gratum debeo: ceterum aliquãdo me referre gratiam non patitur
mea infelicitas, aliquando felicitas eius cui debeo. Quid enim regi, quid pauper diuiti
reddam? vtique cum quidam recipere beneficium, iniuriam iudicent, & beneficia
subinde

ſub inde alijs beneficijs onerent. Quid amplius in horum perſonam poſſum, quam velle? nec enim ideo beneficium nouum reijcere debeo, quia nondum prius reddidi. 19 Accipiam tam libenter, quam dabitur: & præbebo me amico meo exercēdæ bonitatis ſuæ capacem materiam. Qui noua accipere non vult, acceptis offenditur. Non refero gratiam. quid ad rem? non eſt per me mora, ſi aut occaſio mihi deeſt, aut facultas. Ille præſtitit mihi nempe cum occaſionem haberet, cum facultatem. Vtrum bonus vir eſt, an malus? apud bonum virum, bonam cauſſam habeo: apud malum, non ago. Ne illud quidem exiſtimo faciendum, vt referre gratiam, etiam inuitis his quibus refertur, properemus, & inſtemus cedentibus. Non eſt referre gratiam, quod volens acceperis, nolenti reddere. Quidam, cum aliquod illis miſſum eſt munuſculum, ſubinde aliud intempeſtiue remittunt, & nihil ſe debere teſtantur. 20 Reijciendi genus eſt, protinus aliud inuicem mittere, & munus munere expungere. Aliquando & non reddam beneficium cum poſſim, quando plus mihi detracturus ero, quam illi collaturus: ille non erit ſenſurus vllam acceſſionem recepto eo, quo reddito, mihi multum abſceſſurum erit. Qui feſtinat vtique reddere, non habet animum grati hominis, ſed debitoris. Et breuiter dicam, qui nimis cito cupit ſoluere, inuitus debet: qui inuitus debet, ingratus eſt.

COMMENTARIA VARIORVM AVTHORVM in librum quartum Senecæ de Beneficiis.

I. LIPSIVS.

AP. I. 1. Inueniuntur.] *Epicurei.*

2. Quanti.] *Quo pretio virtutem ſequatur. quaſi non ipſa ſui pretium.*

3. Impendere.] *Non accipere ab ea, ſed dare. damno ſæpius (externa ſi ſpectes) iacturaque ſit.*

4. Vltrotributis.] *Sunt impendia in publica opera & locationes, vt ea ſarta tecta redemptores tali pretio habeant. Hoc quia non capitur, vt in Tributis, ſed ipſa Reſpublica mancipibus vltro dat: factum, vt* Vltrotributa *dicerentur. Vide Turnebum* 1. *Aduerſ. cap.* XXIX. *Sententia igitur, ex alluſione: Virtus adeo lucrum & tributa non accipit, vt ſæpius eroget, & ſit quaſi inter Vltrotributa. Simile in epiſt.* CXIII. Me iuſtum eſſe gratis oportet. parum eſt: adhuc illud perſuadeat ſibi, Me in hac pulcherrimam virtutem vltro etiam impendere iuuet.

5. Quod feceris.] *Factum ipſum, facti merces.*

CAP. II. 6. Voluptas ſine.] *Diſſertatio eadem, De vit. beat. capp.* IX. X. XI. XII. *Vide.*

7. Signum petere.] *A militia, in qua Tribuni minoreſque duces à ſummo Imperatore id petunt: excubiarum ſcilicet teſſeram. Videſis Milit. noſtram libro* V.

8. Mancipaui.] *Totum, & quaſi mancipio, dedi. Nam Epicurei in ea, & ob eam, viuunt. Statim,* diſputari, non diſputatur, *libri mei habent: & feras, vt ſint Epicurei etiam illius verba.*

9. Vt hoc vnum.] *Seneca iam reſponſio.*

10. Quam iſti.] *Ellipſis crebra, vt illud* Magis *intellegatur. Ita autem ſcripsi.*

11. Inſerenda.] *E libris aliquot legas.* effæminato bono. Inſerenda hæc, Liberalis, fuerunt: *quibus abeſt τὸ,* dicenda.

CAP. III. 12. Importuno.] *Ambigo an non,* diuiti, oportuno, *Nos vero, inquit, pauperem antehabemus in beneficio ſæpe diuiti homini, aut oportuno: id eſt, commodo, & qui vſui eſſe poſſit.* Oportunus, ἐπιτήδειος. *Tamen* Importuno, *etiam id eſt, petenti & vrgenti.*

13. Fundunt.] *E diuite & pleno ſinu: an & ad theatrales ſparſiones aſpectum?*

CAP. IV. 14. Nihil agit.] *Noſter, Ludo de morte Claudij:* Ἐπικούρειος θεὸς οὔτε αὐτὸς πρᾶγμα ἔχει, οὔτε ἄλλοις παρέχει: Epicureus Deus neque ipſe negotium habet, neque alijs exhibet. *Cicero* 1. *De Legib.* Epicurus in primo capite libri optimi (Canonem *intelligit*) ſcripſit, Nihil curare deum, nec ſui, nec alieni. *Auſonius, ex ea mente:*

Quod eſt beatum, morte & æterna carens,
Nec ſibi parit negotium, nec alteri.

Dat & cauſſam Epicurus, in epiſtola ad Herodotum. Οὐ γὰρ συμφωνοῦσι πραγματεῖαι, καὶ φροντίδες, καὶ ὀργαὶ, καὶ χάριτες μακαριότητι, ἀλλ' ἀσθενείᾳ, καὶ φόβῳ καὶ προσδεήσει τῶν πλησίον ταῦτα γίνεται: Non enim cōueniunt actiones, & curæ, & iræ, & gratiæ, ſummæ beatitudini; ſed infirmitatis hæc ſunt, & metus, & indigentiæ aliorum.

15. Beneficia.] *Lucretius:*

Nec bene promeritis capitur, neque tangitur ira.

16. Non exaudit.] *Videbatur robuſtius,* num exaudit: *interrogando.*

17. Omnes mortales.] *Planè omnes, etiam iſti à nouo nuper orbe. grande argumentum in hanc impietatem.*

18. Duro fato.] *Dijs aduerſis natus, & in miſerias. Petronius:* Hunc adoleſcentem, quem vides, malo fato natus eſt.

19. Se dedit.] *Vtendam, fruendamque. Adspicimus eam, pascimur ab ea, & varie oblectamur.* Natura hic, *Mundus.*

CAP. V. 20. In delitias.] *Id est, vt matrum instar, etiam delicate nos habeat.*

21. Fortuita.] *Obuia, sponte nata.*

22. In sicco. *Terrestria.*

23. Humido.] *Pisces.*

24. Sublime.] *Aues.*

25. Incrementum.] *Vt Nilus, & quidam alij. Vide Nat. Quæst.* III. *cap.* XXVI.

26. Medicatorum.] *In quibus sulphur, alumen, ferrum, nitrum, bitumen: aut vis talium ac spiritus. Vide Nat. Quæst.* III. *cap.* XX. *item de Prouid. cap.* II.

27. Te lari.] *Hæc non cohærent. & omnino aliquid deest; ac post flumina de lacubus cum dixisset, hæc Virgiliana deinde inseruit.*

CAP. VI. 28. In aera.] *Mens,* in archa. *nihil præ vulgata eruo.*

29. Sola aurum.] *Putant hæc mutila: ego sana farta habeo, & intellego: Flumina aurum vehere, super quæ sola decurrunt. Et verissimum est. Tagus olim, Pactolus, hodie flumina Noui orbis, aurum in arenis suis superne vehunt.*

30. Signa.] *Et terræ colore, atque alia quæ metallorum leguli obseruant.*

31. Tectum.] *Interius accipe, lacunar ipsum. Nam de coloribus qua iungit, in externo tecto vix conueniunt.*

32. Incendij.] *Imponit Seneca hæc omnia, cælum, terra, mundus in ignem, ex Stoica sententia, recessura. Tu sæpe & iamnunc cap.* VIII.

33. Crustas.] *Quibus parietes tegebant, & ornabant. Quod Cariæ inuentum fuisse, Plinius ambigue prodit lib.* XXXV. *cap.* VI.

34. Laminæ graciliores.] *Tenuiores sua serra. Nota de hac gracilitate.*

35. Tectum.] *Cælum ipsum.*

36. Vllum.] *Mei,* nullum: *græcanico more.*

37. Aliquam tantum.] *Diu est, cùm emendaui,* aliquantam: *& palam accedit meus liber.*

38. Oblectationem.] *Mei alijque,* obseruationem. *cur reijcias? Obseruatio est, & leges in modulando: sed pauca & leues in pastorio calamo inflando.*

39. Adsurgentem.] *Concinnius,* adsurgente iam ætate: *& mox,* transeunte.

40. Ille dies.] *Ferri posit, nec sententia quidquam peccat. At libri alio ducunt, qui* ille deus surgenti iuuentæ: *aut vt meliores, meique,* ille deus. *Dentem, dico, ingerit Seneca (nam certe ita scripsit) illum, qui iuuentam finit, & ad viriles statosque annos ducit:* Ij Genuini *sunt duo, Latinis sic dicti, siue* Maxillares: *Græcis κραντῆρες, σωφρονιστῆρες, γόμφιοι. Plinius de istis, lib.* XI. cap. XXXVII. Homini nouissimi, qui Genuini, vocantur, circiter vigesimum annum gignuntur. *Quod ille ex Aristotele.* II. *De Hist. anim. cap.* IV. *sumpsit. At Hippocrates producit paullo magis terminum, & nasci ait ἐν τῇ τετάρτῃ ἑβδομάδι:* in quarta hebdomade annorum. *Ad mentem igitur Seneca hæc obseruatio, & ipsa Græca verba. quia κραντῆρας dicunt, περὶ τὸ κραίνειν τὴν ἡλικίαν:* ob eo quod perficiant iuuentam; *siue σωφρονιστῆρας, quasi* prudentes, *quod adolescentiam tunc definant, & in virilem maturitatem transire.*

41. Producit ingenia.] *Videbatur legendum,* ingenita. *Sed cum Tertullianus quoque hunc locum ita laudet, De Anima, cap.* XX. *nil mutemus. Producit igitur ingenia,* ex seminibus scilicet insitis, & occultis per infantiam, quæ sunt & intellectus. *Ita enim ibi ille doctor: & me, sodes, Vide* III. *Physiol. Dissert.* VII.

CAP. VII. 42. Quam Deus.] *Idem lib.* II. *Quæst. Nat. cap.* XLV. Vis illum Naturam vocare? non peccabis. *Adde huc rei cetera. Plinius fine cap.* VII. *lib.* I. Per quæ declaratur Naturæ potentia, idque esse, quod Deum vocamus. *Nos in Physiol.* I. *Dissertat.* V.

43. Nostrarum.] *Falsò. an tantum rerum nostrarum auctor? omnium. Libri vett.* naturarum: *rectum erit, mutato numero,* naturæ. *Natura rerum, in communi sermone, hoc totum.*

44. Tonantem.] *Quod Græca etiam voce receptum efferri, docent lapides, in quibus legi* Ioui Brontonti.

45. Stabilitorque.] *Sic libri fidi. & est duntaxat explicatio prioris cognominis, non ipsum.*

CAP. VIII. 46. Nostri.] *Stoici, qui placebant sibi in his talibus, & mythica illa siue fabulosa, ad mystica & arcana subtiliter aptabant. Damnem? haud prorsus: imo Homero ausim dicere mentem hanc fuisse. At de re, ipsa hæc aut similia vnius Dei nomina, interpretata reperies in Zenone Diogenis Laertij: qui hoc recenset, vt dogma sectæ & scitum. Vide me Physiol.* I. *Dissertat.* IX. *Est & Orphei versus:*

Εἷς Ζεὺς, εἷς Ἀΐδης, εἷς Ἥλιος, εἷς Διόνυσος:
Iupiter est idem Pluto, Sol, & Dionysius.

47. Ab eo.] *Nusquam hæc verba in membranis. Ablegari possunt; ac sequens* primùm, *non infeliciter reformari,* per eum.

48. Seminum.] *Nulla ea vox in meis. & an non ita scripserit?* quod per eum inuenta vis. *Quæ vis? quam Arnobius explicat:* feruentia numina vim vomuere Lucilij: *ipsum dico hoc humanum semen, & vim genitalem. Si remotius videtur, maneat: etsi tentaui etiam legere:* quod per eum iuuentæ vis. *Alludat ad Liberum, qui ipse iuuenis semper. Ceterum de has interpretatione Augustinus, VI. de Ciuit.* Liberum à liberamento appellatum volunt, quod mares in coëundo, per eius beneficium emissis seminibus, liberentur. & ob hoc virilem eam partem in eius templo poni. *Imo illinc & Thyrsi, & plura quæ volens omitto.*

49. Consultura.] *Vsui futura. etsi plenius esset,* posteritati, propagationi, *aut tale. Nam cui alioqui consulet?*

50. In ignem.] *Stoica mundi conflagratio, & illa decantata ἐκπύρωσις. Comparat cum Hercule, quia & is, monte Oeta solutus in ignem.*

51. Ratio.] *Itemque Oratio: sed non hæc fine illa, id est Mente.*

52. Numerusque.] *Placet. & auctores habeo, qui mensuras, pondera, numeros huic inuentori tribuant. Meus tamen liber,* nostrisque, *hic præfert.*

53. Nec

53. Nec distat.] *Legunt iunctim alij,* nec distat officio.

CAP. IX. 54. Quod si verum est.] *Hæc verba miror eiecta, cum & libri optimi suggerant, & sententia clamose poscat.*

55.* Honestum.] *Notam apposui, & mihi hæc defecta. Hactenus enim obiectio: nunc responsio, sed ad secundam, non primam obiectionem. Considera.*

CAP. X. 56. An palam.] *Malim transponi,* palam, an.

57. Quam illi dedisse.] *Glossema sapiunt.*

CAP. XI. 58. Instruimus.] *Armamentis, & viatico.*

59. Delegat.] *Frequens Iuris verbum. & significat pro se vicarium dare qui soluat. Vide infrà.* VII. *De benef. cap.* XIX: *Epist.* XVIII. XXVII. *& plures. Hoc istud, Symmachus imitatur lib.* VI. Ago gratias, & meam vicem, quia soluendo par non sum, cælestibus delego virtutibus.

60. Iudicem.] *Nos ipsos, sed ab affectibus iam purgatos.* Misit *autem, iudiciale & comitiale verbum. Mittere in consilium, in suffragium. quis mittit? quæsitor.*

CAP. XII. 61. Creditum in sol.] *Quia semper obligamur, & cum soluimus, debemus.*

62. Detraxero sord.] *Eadem suprà phrasis, lib.* II. *cap. vlt. Dixi.*

63. Sumpturus.] *In me translaturus. quia ij qui illum, me vindicem, vt solet, incurrent. Igitur ego accusabor, ego in sordibus & squalore ero.*

64. Suspensum.] *Solet tabella siue, vt hic, libellus suspendi rebus vænalibus: etiam nunc vsitatum. Si quis ergò latitabat, frustrabatur, aut fraudabat; omisso homine, rem persequebantur, & domos, fundos, vænalia sic proponebant. Ait* suspensum: *in alto & conspicuo. atque ita Suetonius, de Claudio. cap.* IX. Lege prædiatoria, vænalem pependisse. *Quid? ipsum? non: sed metonymia decora, res eius. Talem libellum* Titulum *Tibullus dixit:*

——sedes iubeat si vendere auitas,
Ite sub imperium sub titulumque lares.

65. Deiicio.] *A Cicerone lux, & ipsi à Seneca, in ea pro Quinctio:* Libellos Sex. Alfenus procurator. P. Quinctij deiicit. *Solet, vbi quis defensorem se profitebatur, imo si opus, sponsorem solutoremque.*

66. Quoto anno.] *Si vera sententia. qui emere Tusculanum salubritatis caussa vult, non prorogat nec disputat, quando? statim emit, & vbi emit, tuetur atque instaurat: ita in beneficiis, da, & dando iterum iterumque, tuere. Sed non nego, suspecta mihi dicta verba. cur de anno? cur non de fructu potius, quod illatio huius similitudinis poscit? Nam negat rogandum, Quid reddat? An fuit,* quota empturus: *nempe vsura aut,* quoto nummo. *An etiam,* quoto anno disputat? *vt reliqua sint è glossematio. Certe comparatio (alius cogitet) tale vellet.*

67. Tuendum.] *Nec id superuacue additur. nam vt emisse satis non est, impendia facienda in tuitionem & sarta tecta: sic in beneficijs, sine spe fructus danda; & data, aliis etiam impendiis tuenda. Hoc posterius exsequitur, cap.* XV. *vbi concludit ipso isto verbo, etiam* inutilia beneficia tuenda ac fouenda esse.

68. Petis.] *Meus liber & alij quidam,* non petis: *ex quo acute Modius,* quid temperantia? si quidquam præter ipsas petis, non petis.

CAP. XIII. 69. Incessum.] *Noster codex,* incessu, *aut,* vicessu. *Omnino cum eodem Modio scribendum,* vices suas *Mundum vocat cælum, vt sæpe. quod vicibus volui & reuolui, nemo nescit.*

70. Sol diem.] *Eadem aut similia istis Epictetus:* Sicut sol preces aut blandimenta non exspectat, vt exoriatur: sed statim fulget, & ab omnibus salutatur: sic tu nec plausus expecta, nec strepitus vel laudes vt benefacias, sed sponte benefacias. & pariter ac sol carus eris. *Hæc in Stobæo, de Magistratu.*

71. Rerum ordinem.] *Astra illa, & ortum atque interitum variare, quæ ab ijs pendent.*

72. Inerti otio.] *Hæc itam meo:* voluptates est inertis otij facere corpusculum: *& quibusdam Gruteri libris, Faciam,* voluptas est, inertis otij iacere corpusc. *Alij,* inerti otio sarcire.

73. Vmbra.] *Hortorum, vel arborum.*

Propter aquæ riuos, sub ramis arboris altæ.

74. Mango væn.] *Quos comit, ornat, format. Mango autem proprie,* κυνοτρόφος, canum educator & altor, *vt in eruditis Glossis: sed longius tractum, &* puerorum altores & negotiatores, *sic dicti.*

75. Quia ad.] *Potius,* qui ad.

CAP. XIV. 76. Legem.] *Iuliam.*

77. Non sibi.] *Id est, quæ non sua caussa nec conscientiæ pudica fuit, sed legi aut famæ.*

78. Æquo &c.] *Significat, non amore æqui honestique agrum & armenta colo: nec aliam rem, vt addit.*

79. Cuius extra.] *Quæ nempe fructum aliquem, præter se, habet ac donat. Vt, agrum, bouem colo, pasco: quare? ob ipsum? neutrum: sed illam, ob segetem; hunc ob operas. Ergo extra ipsos, fructus eorum est.*

80. Iniecta.] *Ritu iuris veteris, in vindicando vel asserendo, manus iniectio erat. Tibullus:*

Et dicam meus est, inijciamque manus.

Cicero alibi: Veritas ad se, iniecta manu, vocat.

CAP. XV. 81. Amare benef.] *Aristoteles de hoc affectu, toto cap.* VII. *libri* IX. *Ethic. ad Nicom. & caussas inquirit. Vide pulchra. Tetigit & Claudianus argute:*

——meritisque suis obnoxia virtus,
Quos seruauit, amat.

82. Liberis.] *Aristoteles loco dicto, vult nos* affici erga beneficia, vt artifices erga opus; poëtas erga versus.

CAP. XVI. 83. Fixum est.] *Siue magis,* esto. *Mox etiam,* sibiipsi vtilem: *non* inutilem.

84. Non curatore.] *Homines nequam sua disperdunt, ideoque bonis interdicti curatorem accipiunt. At hic de alia nequitia, & quæ pœnam magis, quam curam requirat.*

85. Animos.] *Meus hæc scribit,* in omnium ad omnes receptos. *Puto fuisse,* tam æqualiter ad omnes receptum. *Reliqua verba, ab hæsitantia, recepta & geminata sunt.*

CAP. XVII. 86. Gratias.] *Exemplum in Taciti Agricola, quem cum Domitianus proconsulatu priuasset;*

agi sibi gratias passus est, nec erubuit beneficij inuidia.

87. Animi caussa.] Non audiendus Pincianus, qui inani caussa, diuinat. Animi caussa, Latinis valet, per iocum, per voluptatem, animi recreandi caussa. Plautus: Prætetea aliquantum, animi caussa, in delicijs dispetdidit. Cæsar. VII. Gallic. Quid Romanos in illis munitionibus, animine caussa cottidie exetceri putatis?

88. Transeuntes.] Pro hac voce, mei libri peruenire habent. nihil erno.

89. Præmittit.] Alias, petmittit: nec male.

CAP. XVIII. 90. Obnoxium.] Ab Erasmi coniectura est, nam libris abest fere illud, ceteris. Meus habet: obnoxio validissimum, & aliquot Gruteri. Facio, ex obnoxio validissimum: neque aliter fuit. Obnoxius, qui alteri quasi subiectus, eius verens, & ab eo pendens. Talis per se homo: sed duo illa, ex metuente fecerunt metuendum.

91. Aduocare.] Aduocare alios in auxilium, & solatium? an Aduocare metaphoricos dictum, stare & caussam agere? Ita de Clem. I. cap. IX Adeo nihil facilius potes, quam contra Cæsarem aduocare? Sed quid, inquies, societas contra fortunam; vel quia rationibus & exemplis mutuo docemur? vel quia, vt dixi, auxilia siue solatia inuicem poscimus, & impetramus.

CAP. XIX. 92. Timet.] Epist. CXXIII. Supetstitio errot insanus est. amãdos timet; quos colit, violat.

93. Metum. Ita omnis scripta lecti o. ex quo faciebam, metam. Extra limitem eum abiecisti, inquit, & extra mundi hoc spatium, vt nihil ei cum mundo esset. Lib. VII. infra: Alius dijs obijcit neglegẽtiam nostri, alius illos extra mundum suum ptoijcit. Iterum epist. XC. Non de ea philosophia loquot, quæ ciuem extra patriã posuit, extra mundum deos. Itaque bene pro sententia hic legit & edidit Muretus, extra mundum: sed nos religiose scripturam sectati sumus.

94. Muro.] Vallo totius mundi.

95. Interuallo.] Quod ipse Epicurus μετακόσμιον, Cicero aliique Intermundium reddiderunt: nempe spatium inter mundos. Quinctilianus, lib. VII. cap. IV. Epicutus Deo humanam formam, locumque inter mundos dedit.

96. Huius & altet.] Imo plurium cælorum. quia infinitos ille Mundos constituebat.

97. Micæ.] Ita vertit Atomos, ex quibus non corpus hoc solum, sed ipsa anima Epicuro. Vide epistolam eius ad Herodotum, in Laertio.

CAP. XX. 98. Secundum datum.] Alterum sequensque donum.

99. Si captator.] Assentior Grutero, particulam, si, delenti.

100. Hamum.] Plinius. Nonne vt tegum, ita Cæsarum munera, illitos cibis hamos, opertos præda laqueos æmulabantut? Idem in Epistolis Hamata munera, eodem sensu.

101. Vt aues.] Vultures & corui. Apposita imago, & eadem vtitur epist. XCV. Vultur est, cadauet exspectat. Vide.

CAP. XXI. 102. Solutus.] Arguta hæc distinctio animo grati sumus, re solu imus.

103. Vna sent.] Sua.

104. Descendit.] Non submittit se, nec deijcitur.

CAP. XXII. 105. Audiam.] Potius, audiat: nempe ipsa Fortuna.

106. Corpus.] Redundat.

107. Cardine.] Vbi salus & vita vertitur. An magis allusum ad agrorum cardines siue limites, quia sequitur de abeundo? Ita esset, in extremo limite illo positi.

108. Amorque.] Hæc omnia id est septena circiter verba ordine, reddidi contextui ex meis libris: nec ausim hercules delere. Germana videntur & pura.

109. Secundum.] Fauens, propitium: vt, secunda fama.

110. Secutiot.] Atqui iam preimit, tutiot. Dubito.

CAP. XXIII. 111. Temperet.] De ea temperie caloris humorisque, quam duo hæc astra concilient, & sic generent ac producant, præter alios, Aristoteles IV. De generat. animal. cap. vlt.

112. Maturitas.] Nam tepido humore suo resoluit, & quasi putrefacit: omitto, quod crescere faciat, & ad augmenti finem venire. Cicero de Nat. deor. II. Multaque ab ea (Luna) manant & fluunt, quibus & animantes alantur, augescantque: & pubescant, maturitatemque assequantur, quæ oriuntur è terra.

113. Fœcunditas hum.] Ad Lunares menses partuum ratio respondet.

114. Mundus.] Cælum.

115. Tacito.] At mei libri, tanto superne cœtu. puto vere. Magnus ibi cœtus in superiore cælo astrorum, & sine numero numerus.

116. Limes.] Zodiacum dicit, per quem errantia sidera feruntur: & ex eorum positu hæc inferiora, ipsosque homines ingenia & mores formari, Chaldæi censuerunt.

117. Adducit.] Veteres, educit.

118. Dijeunt.] Stoicum est. qui sidera faciebant Deos. Nos in Physiol. II. Diss. XIV.

119. Obscuro gradu.] Quem obseruatio nondum comprehendit. moueri videmus, quo modo aut lege, nescimus.

CAP. XXIV. 120. Vitaliaque.] Vitam dent, & ad tuendam eam faciant.

121. Soluto.] Aperto, ad dandum parato.

CAP. XXV. 122. Secundum ter.] Perpetuum dogma Stoicum, τέλος εἶναι τὸ ὁμολογουμένως τῇ φύσει ζῆν: Finem esse conuenientet naturæ viuete. Vide Manud. II. Dissert. XIV.

CAP. XXVI. 123. Hoc loco.] Differt respondere ad obiectiunculam, alia interserit. ad illam autem, cap. XXVIII.

124. Stultus.] Opponunt Sapienti. & Stoica sua lingua omnem malum, & omne vulgus, sic appellant. Consentire cum hoc dogmate (vt multis aliis) Sophocles videtur:

—ἡ δὲ μωρία
Μάλισ' ἀδελφὴ τῆς πονηρίας:
—verum Amentia

Soror

Sorot videtur maxime esse Malitiæ.

125. Nullo vitio.] *Plutarchus De commun.notion. contra Stoicos, carpit ὅτι πάντας ἐπίσης κακοὺς, καὶ ἀδίκους, καὶ ἀπίστους, καὶ ἄφρονας τοὺς μὴ σοφοὺς ἀποφαίνονται*: quod omnes ex æquo malos, & iniustos, & infidos, & dementes statuunt, qui non sunt sapientes, *Imo etiam τοὺς προκόπτοντας, siue* proficientes, *id est seipsos habent in eadem classe. Nos plene in Manud. III. Diss. XX.*

CAP: XXVII. 126. Repudiato.] *De viro, cui vxor repudium misit. & ita Marcellus Iurisconsultus, alijque. Caussa autem repudij prait, quod* contumeliosus, *& mala tractationis damnandus.*

127. Negot.gest.] *Titulus in Digestis & Codice*, De negotijs gestis. *Sunt, qui res litesque alienas administrāt: & in eos hæc actio, si mala cura aut fide.*

CAP. XXVIII. 128. Dij quoque.] *Hæc nunc ad obiectiunculam, supra positam tantum. Pulchra autem, ita me Deus & philosophica.*

129. Congiarium.] *A congio, quæ liquidorum mensura. Solent autem antiquitus dari in populum tot olei congij, aut vini. Inde nomen ductum longius, ad quasuis, etiam pecuniæ, donationes: sed maxime Principum, aut publicas.*

130. Frumentum.] *Quod in vna vrbium, singulari inuento, Romæ dabatur e publico, in plebem tenuiorem. Scripsi affatim 1. Elector. & nuper in admirandis.*

131. Ciuis est.] *Mei ita libri, & apta sententia: quia extra ciues non dabatur. nemo admittebatur peregrinus. Tamen alij testantur in suis legi*, incisus est. *Quod cum Grutero haud spernam: firmetque Plinius, in Panegyrico:* Omnes tamen antequam te viderent, recipi, incidi iussisti, vt iaminde ab infantia parentem publicū munere educationis, experirentur. *Apparet igitur inscriptos, imo vero incisos siue insculptos in tabulis. Pincianus autem legi volebat*, quisquis incensu est: *nec id male. quia* recensus *fieri solet (ita Suetonius appellat) & identidem purgari ex tabula, alijque suffici.*

132. Ministrat.] *Mei & quidam alij*, monstrat.

133. Ius fori.] *Libri*, ius & fori: *& quibusdam vox*, omnibus, *abest. Itaque Claudius Puteanus Senator acutè:* Ius & furi dicitur.

134. Publice iuuit.] *Vt ad Solem, æstatem, imbres, fontes: & quæ alia beneficia Natura in publico & promiscuè offert.*

CAP. XXIX. 135. Distinguere.] *Possit abesse.*

136. Humanitati.] *Ex Aristotelis dicto haustum. qui culpatus, quod improbo aliquid dedisset,* Οὐ τῷ ἀνθρώπῳ φησὶν, ἀλλὰ τῷ ἀνθρωπίνῳ. *Ipsa verba Seneca reddidit: at Herodes Atticus apud Agellium, pulchre immutauit in re pari:* Demus, *inquit*, huic aliquid æris, cuicuimodi est, tamquam homines, non tamquam homini.

CAP. XXX. 137. Nouis.] *Ita dicti Romanis, qui à se oriuntur, quique lucem & imagines maiorum non haberent. Vno verbo, qui in vetere fama & notitia non essent.*

138. Ciceronem f.] *Quem deuicto statim Antonio collegam in Consulatu Augustus cepit. Quid? Ciceroni defuncto hoc tribuens, an & sic Antonio insultans? Rem ipsam in Plutarcho habes, Appiano, Plinio libro* XXII. *cap.* VI. *& Dione, actis anni* DCCXXIV. *ex quo item discas, suffectum dumtaxat Consulem fuisse, idque in extrema parte anni.*

139. Quæ res.] *Nam virtutes omnes aberant: stupor & vitia aderant. Seneca pater in Suasoria vltima:* Homo qui nihil ex paterno ingenio habuit, præter vrbanitatem. *Scriptor vetus, apud Sidonium, lib.* VII. *epist.* XIV. Filium M. Ciceronis populus Romanus non agnoscebat loquentem. *Præterea ebriosus ad summum: de quo Plinius, alijque.*

140. Cinnam.] *Qui & ipse Cn. Pompeij, ex filia, nepos. Vide de Clem.* I. *cap.* IX. *Fuit verò iste* Cn. Cornelius Cinna Magnus, *ordinarius Consul anno vrbis* DCCLVIII.

141. Sext. Pompeium.] *Quem igitur? illum notum ac famosum. Cnei filium? vix opinor. designatus enim Consul fuit, pace cum eo à Triumviris facta, anno* DCCXV. *sed designatus tantum, & bello mox coorto victus atque interfectus. Itaque magis est intellegi* Sex. Pompeium Sex. F. *qui consul fuit anno* DCCXVIII. *Quo nomine & alius item Consul. cum Sex. Apuleio, anno quo Augustus obijt*, DCCLXVII.

142. Aliosque Pomp.] *Non sane filios illius Magni ne erres: sed gentis eiusdem, si non familiæ. vt vnum è iam dictis, &* Cn. Pompeium, *qui inter suffectos Consules anno* DCCXXIII: *fragmentis Capitolinis. Sed & posteà, sub Tiberio alij. Nam duæ aut tres fuere (ipse Paterculus dubitat)* Pompeiorum familiæ: *omnes tamen eius nominis prouecti, ob vnum illud nomen, vt hic noster.*

143. Fabium Pers.] *Dixi aliquid supra, lib.* II. *cap.* XXI. *Adde ad ista, Iuuenalis versus:*

Cur Allobrogicis, & magna gaudeat arâ,
Natus in Herculeo Fabius lare:

& quæ de mollitie eius deinde addit. Nam hunc tangit.

144. Etiam impuri.] *Satis audacter hæc & plura, è mera coniectura, edidit Muretus. Scripti quidam,* etiam impediret viri vota boni. *Meorum vnus,* etiam impodiei deuitabam: *ex quo faciebam,* etiam impodici deuitabant. *Quid si,* vt podicem, deuitabant? *vt discrimen inter fœdam fœtidamque illam partem non faciat, & os hoc spurcum? Posses ex altera scriptura:* cuius osculi, etiam impudici, virus vitabant. *Ipsi obscæni & impudicitiam professi, virus illud oris fugiebant.*

CAP. XXXI. 145. Excusare.] *Etsi pleraque laudabilia & notanda in nostro: tamen hic locus inter eximios, & sapientiæ altæ: vna cum Cap. sequenti.*

146. Aridæum.] *Libri* exarchideum. *sed habeamus pro vero editum: & fuit Aridæus frater Alexandri Magni, matre impari.*

147. C. Cæsarem.] *Caligulam. verè natum ad reliquias Romani sanguinis hauriendas.*

148. Germanico.] *Magno simul & amabili viro: cui vitam & imperium, dij non dederunt, ne Romanis iterum darent.*

149. Auo.] *Druso Germanico, Tiberij fratri. quem Tacitus appellat*, breues & infaustos populi Romani amores.

150. Proauoque.] *Tib. Claudio, Liuiæ marito priori: qui tamen fama aut factis non nimis illustris. Sed magis est, communiter* Proauum *intellegi, siue* Proauos (*& eo numero legi hic mallem*) *Claudiæ gentis.*

151. Quid tu.] *Hæc directio sermonis non ad ipsum Liberalem: sed ad Prouidentiam est: cuius hæc opera. nisi aliquis,* Quid tum *legit, & mox,* faceret, *aliaque pariter mutat. Sed de ipso homine, Tacitus breuiter* VI. *Annal:* Mamercus Scaurus, insignis nobilitate & orandis caussis, vita probrosus. *Certè probrosus: sed etiamne eloquens? Ita, & laudat iterum ab ea parte Tacitus* III. *Annal.* Scaurus oratorum ea ætate vberrimus erat. *Seneca pater lib.* I. *Controu.* Scaurus non tantum disertissimus homo, sed venustissimus. *Et ex professo præfatione libri Decitui. At de* impuritate *eius, etiam Tertullianus comminit, de Pallio: ipse autem sub Tiberio, etsi alio crimine, periit, &* familia Scaurorum in eo est exstincta. *Suasoria* II.

152. Senatus Principem.] *De quo Cicero, Asconius, alij.*

CAP. XXXII. 153. Deos videre est.] *A Mureto commation, contra omnes libros. in quibus consensu,* Deos verisimile est. *Fortè.* Deos tueris? simile est vt. *Ita supra,* Deos excusare volo. *Vel lege:* Deos videre similiter est.

154. In aperto.] *Ita sane. omnia tempora in præsenti.*

155. Quia pro.] *Cum Grutero,* qui. *& mox,* qui non remp.

156. Quidam.] *Liber meus addit,* quidam ante, *& sequens statim,* qui, *omittit. Legatur;* qui iam antè p. e. fuit, animum.

157. Traducturus.] *Derisui expositurus, in ore populi vilia facturus. Vt in Iuuenali:*

—— in qua se traducebat Vlysses
Ancipitem.

Eodem:

Squallentes traducit auos. *ibi Scholiastes:* Dedecorat parentes suos. *Martialis:*

Rideris, multoque magis traduceris Afer.

A traductionibus per fora & theatra noxiorum: quod Polybius & Græci παραδειγματίζειν *dicunt,* ostentui exponere.

158. Quis est?] *Veteres subdunt,* vnde vos scitis? *siue vt meus,* vnde nos scitis? *Quæ Muretus deletum it, aliorum assensu, non meo. Ego immutatum:* aut quis est, vnde? nescitis. apud me istæ. *Quæritis, vbi, quis, vnde (sic solet de ignotis:) vos nescitis, at mihi hæc liquent.*

159. Dispunguntur.] *A re nummaria verbum. &* Dispungit, *qui per puncta rationum it, confert, pariatque:* Expungit, *autem, qui paribus factis, nomina delet.*

160. In antecessum.] *Mei,* in antecessum est, *vocula adiecta. Item à nummularijs & significat, compendio sermonis, antequam dies cessus sit soluere: occupare, & anteuenire. Noster cum alibi, tum epist.* VII. *atque ibi ego. Mox forte,* rei meæ.

CAP. XXXIII. 161. Qua ratio.] *Quod ratione asserente & indicante futurum videtur: non quod liquido futurum constet.*

162. Non verebor.] *Nihil: præsertim in bonis. Menandri præceptum congruit:*

Ὅταν τι πράττῃς ὅσιον, ἀγαθὴν ἐλπίδα
Πρόβαλλ' ἑαυτῷ, τοῦτο γινώσκων, ὅτι
Τόλμῃ δικαίᾳ καὶ θεὸς συλλαμβάνει:
Vbi agere honesti insistis aut quidquam boni,
Propone spem menti bonam; certus Deum
Conatibus iustis tuis fore adiuuam.

163. Non verebor.] *Scripti abeunt:* non verè beneficium dabo. *Vellem,* numero beneficium dabo: *id est, statim, sine alia mora. Si displicet hoc Comicum;* non temere b. dabo.

CAP. XXXIV. 164. Secta vestra.] *Quis supposuit? nam scripti & editi,* Conscientia, *non* Secta. *ex quo Mureto placebat,* Scientia: *alij,* Constitutio. *At verum erit,* Constantia. *nam de ea agitur, & Stoico isto dogmate, quod Sapiens in decretis suis nihil mutet. Res clara est: & mox quoque Seneca purgat* inconstantiæ crimen.

165. Numquam sap.] *Quod manat ex illo capite,* μὴ δοξάζειν τὸν σοφόν, τουτέστι ψευδεῖ μὴ συγκατατίθεσθαι μηδενί: Non opinaturum sapientem, hoc est falso nulli accessurum. *Itaque decreta eius omnia vera & firma sunt: eoque nec mutationi, nec pœnitentiæ subiecta. Vide Manud.* III. *Dissert.* VIII.

CAP. XXXV. 166. Sibi me.] *Scripti,* sibi non. *Legendum,* nos.

167. In matrimonium.] *Meum in optimo meo legi,* in verum, *vel* nerum; *ambigua littera. Suspicor,* nurum. *Nam parentes ita inter se (Plautus docebit) contrahebant. An,* in torum?

168. Peregrinus.] *Et tu & tuus filius. At coniugium, Romanis legibus, inter ciues tantum est.*

169. In rem p.] *Coram adfuturus ipse, A Iurisconsultis est. & noster vsurpat sæpius: aliaque exempla Brissonius* XIV. *De verb. sign. dabit.*

CAP. XXXVI. 170. Aurem peru.] *Id est, ipse me admonebo: ad cautionem in posterum adhortabor. Nam aurem vellere, commonefacientis est, & memoriam item excitantis. Plinius.* Est in aure ima memoriæ locus, quam tangentes antestamur. *Virgilius:* Cynthius aurem Vellit, & admonuit. *Noster iterum lib.* V. *infra, cap.* VII. *& epist.* XCIV.

171. Linguarium.] *Meus selectior liber,* linguari iuri. *An quid latet? an vulgatæ adhæremus, & cum Mureto explicamus, multam dependam & quasi vectigal, pro lingua temere locuta? Nam* Linguarium *ita apposite, vt* Vasarium, Hordearium, Calcearium, Cerarium: *quod pro vasis, hordeo, calceis, cera datur. Ipsis verbis sententia ea affirmatur,* Damno castigabo: *&,* Verba mea redimam.

172. Sestertio centies.] *Sic in Consolatione ad Heluiam:* Quorum Pantomimæ sestertio decies nubunt: *& in Tacito atque alijs, crebro. Miror, omissam eam vocem in editione Romana. Argute Mecænas, nolle se obiurgari tanto impendio, id est rebus ipsis non verbis. Reddat nobis* CCL. M. *Philipp.*

173. Quanti promissi.] *Id est, magna an parua promiserim: quæ summa & impendium è verbis meis surgat.*

Statim

Statim etiam, qui fidem præstat errori *eligendum, cum libris priscis: & significat non præstandam fidem, vbi est error.*

CAP. XXXVII. 174. Auctoramentis.] *Donis, præmijs. Nos in II. Saturn.*

175. Affectum.] *Mei libri* afflictum, semiuiuumque.

176. Donatus.] *In seruitutem.*

177. Pausaniæ.] *An qui postea eum occidit?*

178. Stigmata.] *Inustas fronti notas, de quibus affatim II. Elector.*

179. Miserari miseros.] *Placet, & sequentia illa stabiliunt:* Nonne omnibus miseris aqua & igni interdixerat? *Item:* Vno facto præclusurus est naufragis litora. *Tamen scripti plerique*, misereri misericors: *quod ipsum haud improbum.*

CAP. XXXVIII. 180. Oculis.] *Quid? ipsis oculis inscriptæ notæ? nec potuit, nec solet. In fronte duntaxat, aut facie: id est supra, aut circa oculos. An fuit,* foculis? *non quod ipsis proprie foculis inscriptæ, sed ferro quod candnerat in illis. Talis dictio Columellæ:*

Deletura quoque est fronti data signa focorum.

An magis verum, ocius? *quod esset, statim & sub hoc meo adspectu inscribendas.*

181. In æs.] *Quod in legibus receptum: & eo respicit.*

CAP. XXXIX. 182. Idoneum.] *Pro eo qui sufficiat, & sit soluendo: quomodo & Iurisconsulti.*

183. Portionem.] *Et hodie ita ius: & olim actione Tributoria, aut quasi Seruiana, persequebantur.*

184. Fuit tanti.] *Pulchre. quasi dicat. vel hoc impendio emere debui promissi fidem.*

185. Descendam.] *Quia in foro & ad tribunal publicæ illæ sponsiones.*

186. In incertum.] *Summa non expressa. quod cautiores merito fugiunt.*

187. Fisco.] *Cuius graues leges, an priuilegia. &* caussa eius, nisi sub bono Principe, numquam mala est, *ait Plinius.*

188. Deserentem.] *Legerim distinxerimque:* Non in omnes datur actio deserentes; vis maior excusat.

CAP. XL. 189. Accipiam.] *Homeri olim consilio:*

—— οὐ γὰρ καλὸν ἀπωθέειν δῶρα θεῶν:

—— non etenim pulchrum sit spernere dona.

190. Reijciendi genus est.] *Meus,* Reijciendi sunt pignus. *Certo fuit:* reijciendi sumpti genus, *postrema voce compendio scripta.*

M. ANTONIVS MVRETVS.

IN vltro tributis?] *Fateor me non satis intelligere, quæ sint vltro tributa. Neque mihi vllo modo satisfaciunt quæ de eis scripsit Turnebus capite vicesimo nono libri primi aduersariorum.* CAP. I.

Amamur.] *Nemo non videt, quanto hoc melius sit, quàm quod antea legebatur,* armamur. V.

Quibus beneficia demus.] *Male alij,* debeamus. IX.

Præterea quæritis beneficium.] *Locus deprauatus. Fortassis legendum:* Preterea queritis quomodo detis beneficium?

Propter ipsum.] *Inepte emendarant,* propter vsum.

Turpissimum genus damni.] *Sic liber vetus. Insulse antea.* Turpissimum genus dandi.

Sic enim & legem dicimus.] *Alij,* scimus. *Vtrum melius sit, dubitaturum neminem arbitror.*

Suspensum amici bonis libellum deijcio.] *Hoc faciebant, qui à se amicum absentem defendi profitebantur.* X.
Cicero pro Quintio: Libellos Sex. Alfenus procurator P. Quintij, familiaris & propinquus Sex. Næuij, deijcit. XII.

Iniecta manu.] *Verbum iuris, quo significatur prehensio & vindicatio pro domino.*

Vt libentius eum videat.] *Corrumpebant sententiam huius loci, qui interijciebant negationem.* XIV.

Superuacuum est enim, in quod natura imus, impelli.] *Fœde in alijs libris deprauatus erat hic locus: cum* XV.
ita legeretur, Superuacuum est, inquit, in naturæ ius impelli, *Hæc non libens adnumero: sed interdum tamen id facere cogor, ne quis maleuolus pauca me præstitisse dicat.* XVII.

Vilissimus & facillimus sanguis.] *In vetere erat,* bilissimus. *Vnde isti belli emendatores fecerant,* bellissimus. XVIII.

Proiecisti ipsum extra mundum.] *Inepte in alijs,* extra metum. *In intermundijs deorum sedem esse dicebat Epicurus.* XIX.

Et tutior est vita.] *Comprehensionem hanc iam ante deprauatam ab alijs magis etiam deprauauit Erasmus, qui vtinam à Seneca abstinuisset manus. Minore negotio pleraque restituerentur.* XXII.

Ciceronem filium.] *Ciceronem filium cum Augusto consulem fuisse auctor est Plutarchus:* ἐπὶ γὰρ τοι τάχιστα κατεπολέμησεν Ἀντώνιον, ὑπατεύων αὐτὸς, εἵλετο συνάρχοντα τοῦ Κικέρωνος τὸν υἱόν. XXX.

Aridæum.] *Male in alijs* Arrhidæum. *frater fuit Alexandri magni, sed ignobili matre ortus.*

Mamercum Scaurum.] *Insignis & abominanda hominis turpitudo. Merito igitur Tacitus eum opprobrium maiorum vocat.* XXXI.

Vnde vos scitis.] *Vetus liber,* Vnde isti nos: *Delenda omnia. Librarius per errorem redierat ad id quod paulo antecessit.* Vnde isti norunt. *Deinde animaduerso errore, non deleuit tamen ea quæ frustra geminauerat.* XXXIII.

Conscientia nostra.] *Legendum,* Scientia vestra. *Inducit autem, suo more, quendam aduersus Stoicos loquentẽ.* XXXIV.

Eadem lex.] *Sic melius, quam, vt antea,* Eadem res. XXXV.

Aurem mihi peruellam.] *Ipse me admonebo, vt postea cautior sim, minusque facilis ad promittendum, Virgilius,* XXXVI.

—— Cynthius aurem

Vellit & admonuit. ——

Hic ipse libro sequenti, Sine tu,loquar meçum:.&, Ego mihi aurem peruellam.

Linguarium dabo.] *Non probari mihi quod Turnebus de hac voce sensit, simulque quo modo eam intelligendam putem, scripsi capite quinto libri xij, Variarum lectionum.*

Demens est qui fidem præstat errori.] *Vox* fidem *abest à veteribus libris. Legendum videtur*, Demens est, qui perstat in errore.

FER. PINCIANVS.

CAP. I. CVM virtutem nec lucrum inuitet, nec absterreat damnum.] *Vetus lectio*, Cum virtus nec lucro inuitet,nec absterreat damno. *Posset legi*, Cum virtus nec lucro inuitetur,nec absterreatur dãno.

Vt cuncta in se impendere iubeat.] *Scribendum*, Vt contta in se impendere iubeat, *ex eadem.*

In vltro tributis fit.] *Exemplar diui Francisci*, multis tributis fit.

II. Disputationem esse oportet de re tota.] *Quidam codices*, Disputatio est de re tota: *Et perpende an pro verbo quod sequitur*, potestate, *substituendum sit* parte, *Sequitur enim mox paulo:* Primæ partes eius sunt.

III. Si vna beneficij dandi caussa sit vtilitas.] *Antiqua lectio*, Nam si vna beneficij dandi causa sit dandi vtilitas. *Alij codices*, dati vtilitas. *lego* dantis vtilitas.

IIII. Itaque non dat Deus beneficia.] *Considera an legendum sit*, Vtique non dat Deus beneficia.

Vota facientibus priuata geri ac publica.] *Verbum* geri, *expungendum ex vetusta lectione.*

Nisi noscerent illorum beneficia nunc oblata.] *Scribe*, nisi noscerent illorum vera beneficia nunc vltro oblata, *ex eadem.*

Quis est itaque tam miser.] *Legendum*, Quis est autem tam miser, *ex eadem.*

Parum autem id quod nascentibus.] *Desideratur ex eadem verbum* est. Parum autem est id quod nascentibus.

V. Vsque in delicias armamur.] *Corrige*, vsque in delicias amamur, *ex eadem.*

Illa præbitura commercia via vasta & nauigabili cursu vadentia.] *Castiga*, Illa præbitura commercia mari, vasto & nauigabili cursu vadentia, *ex eadem.*

Statis diebus.] *Quædam exemplaria.* æstatis diebus.

Vt anhela & feruenti subiecta cœlo loca.] Arida *habet eadem, non* anhela.

VI. In aera super quæ decurrunt sola auri vehentia.] *Præpositio* in *non habetur in exemplari Facundi & Primitiui: vt putem reliqua sic fere restitui posse:* arenas super quas decurrunt solidi auri vehentia. *Tanto magis quod eandem sententiam repetitam inuenies in libro de Consolatione ad Martiam.*

Ille Deus non est,qui paucas boues.] *Præpostero ordine scripta verba. Lege*, Ille Deus est,non qui paucas boues: *ex vetere lectione.*

VII. Effectumque cœlestium.] *Eadem*, Effectumque cœlestium rerum.

VIII. Nec distat officium.] *Lege*, nec distant officio, *ex eadem.*

Fortunam que.] *Particula* que *superuacanea est; ex eadem. Alioqui scribendum erat* fortunamve.

Sed ne aliam disputationem ex obliquo habeam.] *Emendo contra omnia exemplaria*, Sed ne in aliam disputationem ex obliquo abeam.

IX. Quocunque modo & quocunque loco daretur.] *Scribe*, Quæ quocunque loco & quocunque modo daretur, *ex vetere lectione.*

Vtrum inficiet,an palam reddam.] *Eadem*, Vtrum inficiet, an parum reddam.

X. Quam hoc quod existimas.] *Codices nonnulli*, quam hoc quod tu æstimas.

Ingratus qui reddidit. *Vetus lectio*, Et ingratus qui reddidit.

XI. Sui non auarum, non tenacem.] *Eadem*, sui non auare tenacem.

Hunc vero cum elegero.] Hunc ego cum elegero, *eadem.*

Si latronibus circumuentum defendo.] *Scribe* Sic latronibus,&c. *ex eadem.*

XII. Nemo Tusculanum atque Tybertinum.] *Emendatiores codices*, Nemo Tusculanũ aut Tyburtinum.

XIII. Inertis otij facere crepusculum.] *Legendum forte*, inerti ocio assuefacere corpusculum.

Nobis voluptas est.] *Antiquum exemplar*, virilis nobis voluptas est.

XV. Alioquin nobis illud damus.] *Codices aliquot*, Alioquin nobis, non illi damus.

XVI. Tam naturale quam liberis prauis.] *Vetus lectio* tam naturale est quam liberis paruis.

Iisdem etiam hoc collegimus.] *Scribe*, ijsdem etiam hoc colligemus, *ex eadem.*

Quomodo id fecerit.] *Expende an legendum sit*, Quomodo id feres?

Et profuturam commiserit?] *In eadem* omiserit *habetur, non* commiserit.

XVII. Superuacuum est,inquit,in naturæ ius impelli.] *Quædam exemplaria*, Superuacuum est enim in quod natura imus,impelli. *Alia breuius.* Superuacuum est,in quod imus, impelli.

Placet suapte natura,adeoque gratiosa virtus est.] Placent suapte natura. Adeoque gratiosa virtus est, *ex vetere lectione.*

Speciem aliam induat tecti. Velit quoque his videri beneficium dedisse.] *Sunt codices qui* inducat *præferant, non* induat. *Postrema autem verba omnes sic legunt*: Velit quoque etiam his videri, *&c.*

Vt animi causa malus sit.] *Exemplaria quædam* enim *legunt non* animi: *vt forte scribendum sit* inani.

Dic ergo cuilibet ex istis.] *Scribo*, Dic enim cuilibet ex istis, *ex vetere lectione.*

XVIII. Quæ illum obnoxio quolibet validissimum facerent.] *Sic prior editio. Expende, an legendum sit*, quæ illũ à noxio quamlibet valido securum facerent.

Societas terras gentium in alienæ, *&c.*] *Castiga*, Societas terris gentium in alienæ, *&c. ex exemplari scholarum Salmant.*

Sed quia aliud illi timeodum est.] *Lege*, sed quia aliquid illi timendum est, *ex vetere lectione.*

Proiecisti

Proiecisti ipsum metum.] *Eadem* proiecisti illum extra metum. XIX.

Est aliquid per se expetendum.] *Eadem.* Est ergo aliquid per se expetendum.

Ex apposito acquisitoque.] Reposito, *non* apposito *eadem.* XX.

Lapsa morbo pecora.] *Quidam codices* laxa. *Alij melius* lassa. *Nullus* lapsa.

Bono dedit.] *Vetus lectio,* bono debet. XXI.

Hic intra conscientiam occlusus est.] Clusus, *non* occlusus, *eadem.*

Atque hic etiam si.] Atqui *legendum videtur, non* Atque.

Quicquid defuit, fortuna peccat.] Deficit, *non* defuit, *codices nonnulli.*

In contrarium tradidit.] In contrarium vertit, *alia exemplaria.* XXII.

Licet ipsum corpus plenum bona conscientia stillet.] *Exemplaria nonnulla,* Bene conscio homini si cot bonum plenum bona conscientia stillet.

Per qoem bona fides collucebit.] *Vetus lectio,* Per quem bona conscieutia lucebit.

Nunc quoque illud argumentum, quamuis dictum, iam reducatur.] *Eadem.* Nunc illud quoque argumentum supra dictum reducatur. *Alij codices.* Nunc illud quoque argumentum quamuis ductum reducatur.

Quæ sæpe tuto ac facili datur.] *Corrigendum reor,* quæ sæpe tuta ac facili additur: *vt subintelligatur via Græco more. Nam & in exemplari Facundi & Primitiui,* tuta *scriptum est, non* tuto.

Num dubium est.] *Vetus lectio.* Non dubium est. XXIII.

Minoribus sphæræ spaciis flectens.] *Eadem,* minoribus se spaciis flectens.

Aspice ista tanto superne cœtu labentia.] *Scribendum fortasse,* Aspice ista tacito superne cœlo labentia, *vt quod libenter facit Seneca, oblata occasione, ac nonnunquam captata, alludat ad Virgilianum versum:* Sidera cuncta notat tacito labentia cœlo: *præsertim quod mox paulo subijcit.* Quanta rerum turba sub hoc silentio euoluitur.

In oumerum ac discrimen demum obseruas.] dierum, *non* demum. *præferunt antiquissima exemplaria diui Francisci & scholarum Salmanticensium. Nec mutandam eam dictionem censeo. Nam rudibus & imperitis non præstat alium nox vsum, quam quietis, discriminis, ac numeri, & spatio temporis, & dierum connumeratione.*

Certus limes adducit?] Educet, *non* adducit. *vetus lectio.*

Et necessaria vitaliaque sint.] Vtilia *quidam præferunt codices, non* vitalia.

Ita omnis illa virtus & imprimis grati animi.] *Exemplar Facundi & Primitiui,* Ita omnis virtus illa & imprimis grati animi. *Scribendum puto,* ita omnis virtus, & imprimis illa grati animi. XXIV.

Nihil præter ipsam faciendi rationem.] *Eadem,* quid præter ipsam faciendi ratiooem. XXV.

Alter ingratus, quia stultus est. Qui stultus, etiam malus est.] *Corrige,* Alter est ingratus, quia stultus est. Stultus etiam malus est. *ex veteri lectione.* XXVI.

In hoc vitium natura pronus & propensus.] *Scribe,* in hoc vitium natura propensus, *reliqua superfluunt. ex eadem.*

Qui hac culpa non caret.] *Legendum,* qui sic hac culpa non caret. *ex eadem.*

Qui beneficiorum defraudator est.] *Particula* de *superuacanea est: ex eadem. Notandumque mox infra in dictione* coctori, *desiderari eandem particulam quæ hic redundat: vt euidens sit, hic scribendum fuisse,* fraudator, *illic vero* decoctori, *Cuiusmodi portenta numerosissima admittere solet librariorum imperitia, transpositis tum syllabis, tum dictionibus, nonnunquam etiam integris versibus.*

Et ob hoc quidem malos sequitur.] *Exemplar Facundi & Primitiui,* Et hoc malus sequitur. *Exemplar diui Francisci.* Et ob hoc quia malos sequitur.

Tam acria & concitata habet omnia.] *Deesse existimo negationem contra omnium codicum fidem, vt scribendum videatur,* non tam acria & concitata habet omnia. XXVII.

Sanctius est autem.] Satius *legito, non* Sanctius, *ex vetere lectione.* XXVIII.

Et media veris autumnique tempora.] Temperamenta *eadem agnoscit, non* tempora.

Quisquis ciuis est: cum aliquid est, quod tamquam ciuis.] *Castiga,* quisquis ciuis est. Quicquid aliud est quod tanquam ciui. *Cæterum pro verbo illo* ciuis, *in omnibus scriptis codicibus habetur* incisus: *vt putem legendum altero ex duobus modis, aut* in censu *aut* census.

Deus quoque quædã in vniuersum humano generi dedit.] *Lege ex vetere lectione,* Deus quoque quædam munera vniuerso humano generi dedit.

Medicina & sceleratis opem ministrat.] Monstrat *eadem habet, non* ministrat.

Non his quæ promiscue turbam admittunt.] *Deest præpositio* in, non in his quæ promiscue, *&c. ex eadem.*

Ius fori omnibus dicitur.] *Eadem,* Ius & fori dicitur.

Quædam non poterant cæteris contingere.] *Mallem legeres* certis, *quàm* cæteris.

Interdum ista plus prosunt.] *Deest coniunctio* &, *quæ non parum leporis addit orationi.* Et interdum ista plus prosunt, *ex eadem.* XXIX.

Quosdam turpissimos vtilitas, alios nobilitas industriis prætulit.] *Scribendum,* quosdam turpissimos nobilitas industriis prætulit, *reliqua superfluunt, ex eadem.* XXX.

Non sine ratione sacra est magnarum virtutum memoria:] *Ea distinctione scribendum puto, vt tria illa verba* non sine ratiooe, *ad præcedentia pertineant, adstipulante etiam exemplari scholarum Salmant.*

Et etiam plures bonos iuuat.] Et esse plures bonos iuuat, *vetus lectio.*

Ciceronem filium quæ res consulem fecit?] Ciceronis, *non* Ciceronem, *eadem.*

Tanta quidem.] Tanta quondam, *eadem.*

Cuius osculum etiam impediret viri vota boni.] *Varie in varijs legitur exemplaribus, in nullo recte. Posset non obscure sic forte legi:* cuius osculum etiam impuri viri vitabant. *De hoc Fabio Persico, homine obscœni oris, habita superius mentio.*

Senec.

Quomodo illę id egerunt.] *Lege.* Quomodo illi iidem egerũt, *ex vetere lectione. Et mox* ipſos, *non* ipſas.

XXXI. Referam hoc dictum eius in ſe.] *Pronomen* hoc *non habetur in eadem.*

Pollioni Annio iacenti.] *Corrigendum arbitror,* Pollioni Aſinio iacenti.

Cogitaſſet, indigne fert ſobolem eius iacere.] *Vetus lectio,* cogitas, indigne fers ſobolem eius iacere.

XXXII. Animum ſupra fortunam geſſit.] *Eadem,* qui animum ſupra fortunam geſſit.

Referre illis gratiam.] *Scribe,* Referri illis gratia, *ex eadem.*

Alio me iſtud dare. Alio olim debitum ſoluere.] *Legendum vtrobique* alij, *non* alio, *ex eadem.*

XXXIII. Ingrato ego aliquando quædam.] Ergo *eadem, non* ego.

XXXIV. Conſcientia noſtra hoc loco titubat.] Veſtra *legendum, non* noſtra, *ex eadem.*

XXXV. Patria ſibi me dare iuſſerit?] *Codices quidam,* patria ſibi non dare iuſſerit?

Non eſt mihi cum extraneo connubium.] Externo *vetus lectio, non* extraneo.

XXXVI. Ignarium dabo.] Linguarium *omnis antiqua lectio: quo nomine appellatur fortaſſe à Seneca tenue illud lignum, quo blaſphemorum linguæ cohercere ſolent.*

XXXVII. A quo receptus, à quo ſanatus.] *Scribe,* à quo receptus erat, à quo ſanatus, *ex eadem.*

Non ſufficit homo iuſtus.] *Quidam codices.* Non ſufficit homo iuſtus vnus.

Vt bona priori domino reſtitueret.] *Verbum* vt *deſideratur in exemplari Facundi & Priuitini.*

XXXIX. Effice vt idem ſit cum exigitur, qui fuit cum promitterem. Deſtituere leuitas non erit.] *Scribo,* Effice vt idem ſtatus ſit, quum exigis, qui fuit cum promitterem, deſtituere leuitas erit. *ex vetere lectione.*

XL. Quid enim regi, quid pauperi, quid diuiti reddam?] *Emendandum reor.* Quid enim regi, quid principi; quid diuiti reddam? *ex conſuetudine loquendi Senecæ, qui duas dictiones, reges & principes, frequenter copulat, vt in quinto:* A principibus dico, à regibus. *& mox paulo:* Reges & principes dixi, quibus tamen poteſt opera nauari.

Quando plus mihi detracturus ero.] *Scribe.* Quando? ſi plus mihi detracturus ero, *ex vetere lectione.*

Qui feſtinat vtique reddere.] *Corrige.* Qui feſtinat itaque reddere, *ex eadem, & ſi ſint codices qui legant* qui feſtinat reddere, non habet animum vtique grati hominis.

ERASMVS ROTERODAMVS.

CAP. XVIII. ILLVM *obnoxio quolibet validiſſimum, &c.*] Vnus codex manu ſcriptus habebat, *ceteris obnoxium*: alter non habebat, *quolibet*: hinc germanam ſcripturam coniectauimus, *illum ceteris obnoxium, validiſſimum facerent.* Sentit enim hominem vt inermem, ceteris omnibus expoſitum iniurijs, ſola ratione & ſocietate tutum eſſe.

XXII. *Ac multa hinc commoda oriuntur, & tutior eſt vita melioribus, amatque, & ſecundum bonorum iudicium, ætaſque ſecurior.*] Sic habebat editio prior: quam nemo dubitat eſſe mendoſam. Itaque quum non ſuffragarentur exemplaria, germanam, ni fallor, lectionem ita reſtituimus: *At multa hinc commoda oriuntur: & tutior eſt vita melioribus, atque ſecundum bonorum iudicium, etiam ſecurior. At,* enim, conuenit obijcienti ex aduerſo. *Et tutior,* eſt reſpõdentis idem accidere in omni genere virtutis. *Securior* autem refertur ad *tutior.* Poteſt enim eſſe tuta vita, quæ non ſit ſecura Porro boni magis ſpectãt ſecurum, quam tutũ: eo ſpectat quod addit, ſecundum bonorum iudicium. Securitas enim non naſcitur niſi ex bona cõſcientia.

XXIII. *Quantum iſta nocte, quantum in numerum ac diſcrimen demum obſeruas. Igitur quanta, &c.*] Sic habebat ſuperior editio. Omnes codices deſcripti, pro *igitur*, habebant *agitur*, & recte: *dierum*, pro *demum*, non recte. Reſtituimus hunc in modum: *Quantum iſta nocte, quam tu in numerum ac diſcrimen demum obſeruas, agitur? Quanta rerum, &c. Demum,* dixit pro *tantum.* Senſus eſt: Tu tantum obſeruas numerum ac diſcrimen ſtellarum noctu lucentium: quid agant, non attendis.

XXXII. *Deos veriſimile eſt,*] Conſentiebant exemplaria. At ſermo eſt imperfectus, ni repetas ex ſuperioribus, *cogitare.* aut *indigne* ferre.

Rationes diſponuntur.] Codex manu deſcriptus, & alter vetuſtiſſimus, habebat, *diſpunguntur.* Loquitur enim de ſoluendo quod debetur. Magis autem mihi placet, *res priuata mea*, quam *reipublicæ.* Iam enim ad perſonam hominis redijt.

XXXV. *Vt promittentis fidem teneam.*] In vetuſtiſſimis exemplaribus erat *teneat*. Dicitur autem ab eo qui promiſit, ad illum cui promiſſio facta eſt. Ille tenet fidem tuam, qui te habet obligatum.

IOANNES OPSOPOEVS.

CAP. I. CVM virtus nec lucro inuitetur.] Turnebus Aduerſar. lib. I. cap. XXV. Liuius lib. XXXIX. ita ſcribit: *Vectigalia ſummis pretijs, vltrotributa infimis locauerunt.* vbi ambigi video, quid iſta interſe differant: eadem enim ſi eſſent, iiſdem pretijs locata opportuit: ſed vectigalia omnibus nota cõfido, vltro tributorum ignoratio ſententiæ cognitioni officit. Ego vltrotributa eſſe puto, impenſas & attributiones publicorum faciendorum, & ſartorum tectorum præſtandorum, mancipibus & redemptoribus certa mercede locatorum. ita vectigalia, quibus reditus & fructus populi Romani conſtabat, quantum potuerunt, cenſores auxerunt: vltrotributa, quibus impenſæ ſumptusque, & erogationes pecuniæ publicæ ex aerario hauriebantur, quantum potuerunt, pretijs diminuerunt, & ad minimam ſummam perduxerunt. huic autem noſtræ ſentẽtiæ, ſi adſtipulator quæritur, præſto Plutarchus erit, in Car. Cenſor. Nam de eadem cenſura Liuium ſecutus ita ſcribit: [illegible]. Itaque iſtud libro XLIII. *Qui publica vectigalia, aut vltrotributa conduxiſſent*: in eandem ſententiam accipiendum etiam arbitror. Quocirca eleganter à Seneca lib. IV. cap. I. de Beneficijs ſcriptum eſt: *Cum virtutem, nec lucrum inuitet, nec damnum abſterreat,*

abſterreat, adeoque neminem ſpe ac pollicitatione corrumpat, vt cuncta in ſe impendere iubeat, ac ſæpius in vltrotributis ſit. ſignificat enim ſumptum magnum, impenſaſque virtutis cauſa ſæpe eſſe faciendas.

Quid cõſequar inquit ſi hoc fortiter &c.] Modius epiſt. LXXXV. Senecæ locus eſt initio ſtatim libri quarti eius operis quod de Beneficijs inſcribitur: *Quid conſequar, inquit, ſi hoc fortiter, ſi hoc grate fecero: Quod ſi feceris, nihil tibi extra promittitur: ſi quid forte obuenerit commodi, inter acceßiones numerabis.* quem ego interpolatum a bonis fratribus ſi non certo ſtatuam, Senecæ iniuriam fecero. numquam grauiſſimus & doctiſſimus ſcriptor iſta ita dixiſſet. & ſuſpicor ab illo ſcriptum, cum in membranis D. Stephani cœnobij, quod Vvirzeburgi eſt, pro iſtis, *quod ſi feceris*, reperiatur *quid feceris*: ſuſpicor, inquam, totum hoc ita legendum: *Quid conſequar, inquit, ſi hoc fortiter, ſi hoc grate* (minus bene coniiciunt quidam mutandum hoc in *gratis*) *fecero? quid? nihil tibi extra promittitur.* Hæc ille. Sed Romana lectio luce clarior eſt.

Non indignor quod poſt voluptatem ponitur virtus, &c.] Modius eadem epiſt. Ex manuſcripto II.
codice hæc ita conſtituenda arbitror: *Non indignor quod poſt voluptatem ponitur virtus, ſed quod omnino cum voluptate conferatur contemtrix eius & hoſtis, & longißime ab illa reſiliens, laboris ac doloris familiarior, virilibus incommodis quam iſti effeminato bono. Inſerenda hæc mi Liberalis, fuerunt, &c.* fefellit interpolatores quod τὸ familiarior ad ſequentia trahi non poſſe putabant. ad proximum igitur *inſerendi* confugerunt; additis de ſuo, vt ſunt in hanc partem ſuo more & modo liberales, vocibus *eſt, magis, & dicenda*, quas ego aliam ſibi ſedem quærere iubeo.

Carmen ad aliquam tantum oblectationem.] Lipſius epiſt. X. lib. II. Non negabis verum eſſe, *ad ali-* VI.
quantam oblectationem.

Effectumque cæleſtium rerum continentia.] Ita habet Scriptus Putanei liber.

Sed idem eſt vtrumque, nec diſtat.] Modius epiſt. LXXXV. Latine ne dicatur, officium accipere, du- VIII.
bito; atque vt hoc neſcio, ita illud indicio membranarum ſcio corrigendum hic: *ſed idem eſt vtrumque; nec diſtat officio. Si quid à Seneca, &c.*

Putanei codex eodem modo legit & diſtinguit, niſi quod particula *nec* inibi deſit.

Ibidem ita legit Modius, ſuppletque ex veteri libro Herbipolenſi: *Dictis, inquit, diligēter eligēdos quibus beneficia debeamus, quia ne agricolæ quidem ſemina harenis committant. Quod ſi verum eſt, noſtram vtilitatem, &c.*

Videbo quando dem, cui dem.] Ordo m. ſc. commodior videtur, *Videbo cui dem, quando dem.* X.

Turpiſſimum genus damni eſt.] Priores editiones *genus dandi* habent. Romana ſubſtituit *genus perdendi*: contra mentem Mureti, vt nota indicio eſt. Libri ſcripti Mureti, Puteani, & Modij, *genus damni* exhibent: quorum auctoritate id in hanc editionem receptum eſt.

Alieni abſtinentem, ſui non auare tenacem.] Modius epiſt. LXXXV. Alijs aliud, mihi ſcripta lectio XI.
placebat impenſius, quæ referebat; *alieni abſtinentem, ſui non auare tenacem.* vt medium inter auarum & prodigum innuat. Non abſimilis eſt ſcriptura M. ſc. Puteani: *Eligam virum bonum, integrum, ſimplicem, memorem, gratum, alieni abſtinentem, ſui non auare tenacem, beniuolum.*

Non dabo beneficium proficiſcēti in diuerſas longinquaſque &c.] Modij membranæ vno *nõ dabo* omiſſo, concipiunt: *non dabo beneficiũ proficiſcenti in diuerſas lõginquasque regiones aſ nituro ſemper, non dabo, &c.*

Debitores nobis de re delegat.] Turnebus Aduerſ. lib. XII. cap. IX. *Debitores*, inquit Seneca, *nobis deos derogat, precaturque vt illi pro gratiam ſe referant.* ego haud dubitem quin Seneca ſcripſerit, *debitores nobis deos delegat.* delegat enim debitorem, qui alium pro ſe qui ſoluat, ſubſtituit. quod verbũ familiare iuriſconſultis cum ſit, & eorum ſermone Seneca libros ſuos ſæpe ornet, denique hoc verbum ſententia non poſtulet tantum, verum etiam flagitet, cur non audacter ſecundum ipſum decernimus & cauſam damus?

Ac inertiſſimum vitium.] optime: non incertiſſimum vt habebat Mureti editio. Forte, *ac inertiſſimum vitium.*

Suſpenſis bonis.] Turnebus ibidem: Suſpenſa bona dixit Seneca, quæ venalia pendent in tabula proſcripta, vt Tranquillus in Claud. cap. IX. *Lege prædiatoria in vacuum pependerit.* Senecæ verba ſunt, *& ſuſpenſis amici bonis libellum deiicio, creditoribus eius me obligaturus.* Deiicere autem libellos is ſolebat, qui creditoribus ſe obligare paratus erat, vel ſoluere parabat, vel denique eum cuius bona proſcribebãtur, defendere volebat. Cicero pro Quintio, *Libellos Sex. Alphenus procurator P. Quintij familiaris & propinquus Sex. Næuij deiicit.*

Quid reddit beneficium? Dic tu &c.] Modius epiſtola LXXXV. In ſcripto codice legitur: *Quid reddit* XII.
beneficium? D. t. m. q. r. i. q. m. a. q. p. q. t. ſi quidquam præter ipſas non petis? In quid mundus vices ſuas abſoluit? In quid ſol, &c. recte quoad poſtrema: minus recte, quoad illa, *præter ipſas non petis*, ſed vbi pedum viſa ſit, via. manifeſte enim legendum: *quid temperantia? ſi quidquam præter ipſas, ipſas non petis.* repetit quod ſæpe dixerat, honeſtum propter ſeipſum ſolum expetendum, atque hoc qui non facerent, non virtutes, etiamſi alioqui viderentur, ſectari ſed aliquam ex eis vtilitatem.

Superuacuum eſt enim, in quod imus, impelli.] Hanc lectionem confirmat. M. ſc.

Quemadmodum nemo in amorem ſui cohortandus eſt, quem cum naſcitur trahit.] Modius epiſt. LXXXV. Membranæ mutant: *quemadmodum naſcitur, trahit*: vnde forte faciendum, *quem adeo dum naſcitur trahit.*

Proieciſti ipſum extra metum.] Lipſius Elect. II. cap. IX. *proieciſti ipſum extra metũ.* In verbulo pauxil- XIX.
lum mendum, grande in ſententia. Inuoluitur enim mens Epicuri, & ſimul reprehenſionis acumen. quod vtrumque apparebit, ſi ſcribas, *extra metam.* Nempe ita ſenſit ſenex ille ab horto, (ex Lucretio & Laertio id clarum) Deum non tangi rebus humanis, non ijs curare: atque vt id pronius ſuaſu eſſet, poſuit eum ſuo quodam & proprio loco. non ſupra ſolum, ſed extra mundum. Seneca impiam hanc ſententiam iterum tangit libro VII. infra: *Alius dijs obiicit neglegentiam noſtri, alius iniquitatem, alius illos extra mundum ſuum proiicit.* Vbi eodem etiam proiiciendi verbo vſus, quod parum apte hic de metu. At

in metæ verbo apposita etiam metaphora, quasi extra limitem omnem huius stadij & finem.

XXIII. Quam tu in numerum ac discrimen dierum obseruas.] Turnebus aduers. lib. XII. cap. IX. *In numerum & discrimen dierum* equidem legere malim, quam quomodo placet viro sane doctissimo, hic tamen mihi non nominando, vbi reprehenditur.

XXVIII. Ius fori omnibus dicitur.] Vetus lectio, *Ius & fori dicitur.* Vnde Cl. Puteanus eo quo præstat ingenij acumine & iudicio censet legendum, *Ius & furi dicitur.* & pro etiam.

XXX. Quid nuper Fabium Persicũ.] Turnebus paulo ante citato libro & capite: Fabius Persicus, quem impurissimum & obscœnissimum omnium mortalium describit Seneca, & perpetuis ioutit stigmatis, is plane est quem Iuuenalis perstrinxit Satyra VIII. cum scripsit:

Cur Allobrogicis & magna gaudeat ara,
Natus in Herculeo Fabius lare, si cupidus, si
Vanus, & Euganea quantumuis mollior agna:
Si tenerum attritus Catinensi pumice lumbum,
Squalentes traducit auos, emptorque veneni
Frangenda miseram funestat imagine gentem?

Statim, Lipsius epist. X. lib. II. Seneca scriptus qui apud me, *Osculum etiam impodici deuotabã.* Forte, *etiam impudici deutabant.* Notat hominem opicum, & capitis sui prodigum: Simile est illud Suetonij de Q. Rhemmio: *quem flagrasse adeo vsque ad infamiam oris, dictoque non infecto notatum cuiusdam, qui cum in turba osculum sibi ingerentem, quamquam refugiens, deuitare non posset, Vis tu, inquit, magister quotiens festinantem aliquem vides, abligurire?* Atque eadem quæ Lipsij, coniectura est. Puteani clarissimi, vetere codice hanc scripturam repræsentante, *cuius osculum etiam impodici deuota bom.*

XXXII. Hic corpore deformis est asp. fœdus & ornamẽta sua traducturus.] Sic Iuuenalis Satyra vndecima,

—— Nec enim loricam poscit Achillis
Thersites, in qua se transducebat Vlysses.

Ego quid cui debeam scio.] Turnebus lib. XII. Aduersar. cap. IX. Vt aliquid in solutũ dari dicimus, ita elegãter dicimus, dari in antecessum: quod quidem est, dari & solui antequam deberi incipiat, aut peti possit, quod nos ante manum dari dicere consueuimus. Eo genere dicẽdi aliquoties Seneca vtitur & iurisconsulti, nos vero libri quarti loco contenti erimus. *Ego* inquit, *quid cui debeam scio: alijs post longam diem repono, alijs in antecessum aut prout occasio & rei facultas tulit,* id est, alijs etiam antequam debeam soluo.

XXXIII. Et nisi comperta veritate nihil moueris:] P. Faber comment. ad tit. de reg. iuris, ad l. CXIV. legit *Nisi comperta veritate si nihil moueris, relicto omni actu vita consistit.* M. sc. Puteani habet, *sic relicta omni actu vita consistit.*

XXXIV. Si facis, sciens peccas.] Rectius videtur ita distingui: quam *si facis, sciens peccas.*

Secta vestra hoc loco titubat.] A quo sit istud *Secta*, incertum. Muretus voluerat *Scientia* legi. Vulgati libri habent *Conscientia.* Si quid mutandum esset, mallem *Constitutio.* Hæc enim vox frequens est Senecæ. Supra cap. XXVI. huius libri: *Duos ex constitutione Stoica accipe ingratos.* Lib. V. cap. XIII. *Nec hoc ex nostra constitutione tantum.*

XXXV. Cum promitterem.] M. sc. legit *promitteres*: quod probum facit sequens *teneas.*

Idem auctius, *si te malum virum comperi & ingratum, quem prius bonum & gratum putabam?*

XXXVI. Non quia dignus es.] M. sc. *quia dignus es,* non *es.* & mox: *verba mea redimam*, vt superiores editiones.

Linguarium dabo.] Turnebus lib. XII. Aduersar. cap. IX. *Linguarium* hic appellat Seneca tanquã linguarum thecam & repositorium, in quo se dicit linguam conditurum, ne temere promittat. natum est hoc verbum è ioculari vulgi sermone, quo & nos plerumque iocantes vtimur. At Muretus variarum lectionum lib. XII. cap. V. longe aliter eam vocem accepit: neque dubitat, quin *linguarium* sit id quod pro lingua, quæ temere locuta est, penditur. Ipsum vide.

Demens est qui fidem præstat errori.] M. sc. vt & impressi codices. Quædam editiones habent. *Demens est qui perstat in errore.*

XXXIX. Etsi foro cesserit.] Turnebus lib. XVI. Aduersar. cap. V. Foro cedere non aliud esse videtur, quàm æris alieni causa in forum non ventitare, & creditoribus non soluere, quod genus cessionis erat. Itaque inter creditores bona diuidebantur. Seneca: *& appellare debitorem ad diem possum, & si foro cesserit, portionem feram.* id tamen de argentariis præcipue dici solebat, qui mensam in foro habebant. Et cap. IX. lib. XII. Hæc verba Senecæ ad eam actionem pertinent, quam Iurisconsulti tributoriam vocant, qua creditores pro portione de peculio serui capiunt, & ad eam, quæ quasi Seruiana vocatur.

Quingenti denarij.] Idem ibidem: *Quingenti denarij sunt: illud, quod dici solet, in morbo consumat:* verba sunt hominum male precantium illis, quibus de suo aliquid erogauere ingratis, aut improbis soloere coacti sunt: hac, inquiunt pecunia non sanus & valens fruatur, sed valetudinarius in morbo vtatur.

XL. Spondere in incertum.] Idem lib. XVI. Aduersar. cap. IX. *Spondere in incertum* apud Senecam, est non in certam nummorum summam, sed quantumcumque quis debeat fide sua iubere: quæ periculosissima sponsio erat.

Cum possim, quando plus mihi.] M. sc. cum hac distinctione legit, *possim. Quando? Si plus mihi,* &c. quomodo etiam Pincianus in suis fuisse testatur.

GRVTERVS ET IVRETVS.

Cap. I.

Et sapius in vltro tributis fit.] Recta lectio: quamq. vetusta confirmãt exempl. ne itaque audiat quisquam librum Pinc. in quo *in multu tributis*, eadem vox etiã apud Varr. Liuium lib. 9. & 43. Ant. August.

gust. *vltro tributa* dicta ait operum publicorum, quæ Censores locabant redemptoribus, vel vt ædificarent, vel vt sarta tecta conseruarent, sumptum & impensam: atque ita fuisse appellata, quod cum quinto quoque anno ab omnibus tributa soluerētur Censoribus, ij vice versa redemptoribus tamquam tributum penderent. Sensus igitur huius loci est, tantum abesse vt virtus spe alicuius præmij quemquam corrumpat, vt etiam velit impendi cuncta in seipsam ab eo qui eius est cultor, ac sæpius inter vltro tributa computari possit. Huic metaphoræ fauent quæ habemus in fine epist. 113. *Hoc ante omnia sibi quisque persuadeat, me iustum esse gratis oportet. parum est: adhuc illud persuadeat sibi: Me in hanc pulcherrimam virtutem vltro etiam impendere iuuat.* De vltrotributis vide Turn. l. 1. cap. 25. Aduers. & Car. Sigonium lib. 2. cap. 4. de antiquo iure ciu. Rom.

EX CAP. VI.

Ad aliquam tantum oblectationem modulari docuit.] v.c. *ad aliquam tamen oblectat.* bene, nam illud, *tantum*, repetitum est ex superiori linea, error natus ex hoc compendio, *tamen*, quod in vtrumque sæpe degenerat. Iuretus.

Ad constitutum tempus sua corpori officia respondet.] v.c. *ad constitutum temporum.* Sic idem Sen. lib. de breu. vitæ, cap. 16. *Spectaculi & voluptatis expectatur constitutū.* Ea phrasis Tac. & aliis frequentissima est. Iuret.

EX CAP. VII.

Statilioque est.] Brissonius lib. 1. de formulis videtur hoc loco legisse. *Statibilitorque est:* sic enim citat ex Senecæ lib. 4. de benef. adiungitque D. Augustinum lib. 7. de ciu. Dei cap. 7. & ita sane, ne quid dissimulem habent omnia manu exarata exemplaria.

EX CAP. VIII.

Consultura per voluptatem.] v.c. Iureti habet, *& consumpta per volupt.*

EX CAP. X.

Hanc audimus vocem.] v.c. *exaudimus.*

EX CAP. XII.

Reum gratia laborantem.] Ad hoc notat quidam: id est oppressum. *Laborare* tamen *gratia* & *gratia opprimi* multum differunt. *laborat* cui illa oneri est: opprimitur qui ei non est ferendo, ideoque succumbit. quid ergo? gratia pressum reddere decuisset. sic noster infra l. 6. c. 8. *quosdam ipsa quos premebat potentia eripuit, &c.* potentia enim & gratia idem. significatque hæc copiam plurimorum amicorum, vt patet ex Ciceronis orat. pro Quinctio, ad quam vide Hotomanni commentarium: plura enim affert ea de re exempla.

Spondeo pro iudicato, & suspensum amici bonis libellum deijcio.] v.c. *si spondeo pro iudicato & suspensis.*

Suspensum amici bonis libellum.] De libellis in celeberrimis vrbis locis propositis, creditore latitante, vide Briss. l. 6. de formulis. Turneb. li. 12. cap. 9. Adu. Ræuardum li. Protribunalium, & Torrentium in Suetonij Claudium cap. 9.

EX CAP. XIII.

Commodum spectat.] v. *exspectat.*

Mango venalibus.] iterum noster ep. 80. *Detrahis vestimenta venalibus, ne qua vitia corporis lateant.* Venalium nomen quemadmodum Quinct. li. 8. cap. 1. scribit. cum commune sit omnibus rebus, quæ mercis numero habētur, tamen peculiariter seruis nouitiis tribuitur. Vide Brissonium li. 19. de verb. signific. & Fornetium ad l. 207. de verb. sig.

EX CAP. XVI.

Puto nequam hominem existimas.] Arbitratur Ræuard. ad l. 119. de reg. iur. Senecā respexisse ad formulam illam, qua interdicebatur prodigo bonorum suorum administratio, extatque apud Iul. Paulum lib. 3. tit. 6. Sentent. *Quando tu bona paterna habitaque nequitia tua disperdis, liberosque tuos ad egestatem perducis, ob eam rem tibi aere commercioque interdico.* vis verbi eius ex Donato petatur, vel Gellio.

EX CAP. XVIII.

Si seduceretur.] v.c. *si per se niteretur.*

EX CAP. XXII.

Abire rebus humanis quam gratissimi volumus.] Nonnulla ad hunc locum exquisita inuenies apud Fabr. ad l. 12. ff. de reg. iuris.

EX CAP. XXIII.

Sparsa consideras.] v.c. *sparsim.*

Innumerabiles vero.] v.c. *Inenumerabiles.*

EX CAP. XXVI.

Alter ingratus est, quia stultus est. Stultus etiam malus est.] Auctior est scriptura v.c. *Alter ingratus est, quia stultus, alter quia malus est: Stultus enim malus est. Quia malus est, nullo vitio caret.* Iuretus.

Luxuriosos, malignos.] vox, *malignos* deest in v.c. & videtur ociose conflata ex præcedenti. *malos.*

EX CAP XXVII.

Pupillorum spoliatorem.] Vide quomodo istud instituto suo accommodet Brissonius lib. 7. de formulis vbi ei de tutoribus sermo.

EX CAP. XXXI.

Mamercum Scaurum.] Vide de hoc homine Tacit. li. 6. Ann. & ibi Lipsij commentarium. multa quoque apud Pamelium in annotat. ad Tertullian. de Pallio. adi & suasoriam secundam. Admonendus est autem lector in v.c. Iureti *Mamertum* legi, quomodo apud Sidonium Apollinarem, qui vulgo *Mamercus* Episcopus editur, in quibusdam v.c. *Mamertus.*

Attractiorem vidisset frontem.] v.c. *contractiorem.*

Quicquid mali dixi, mihi & capiti meo.] Mos quondam obtinebat vt si cui imprudenti maledictum ex-

cidisset, quod alterius animum offendisset, aut si quid cui imprecatus esset, cuius sibi gratiam veniamque dari postularet, in caput suum recidere precaretur ea, quæ alij euenire optauerat, exẽpla require ab Brissonio li.1.de formulis. Eo hic alludit impurus iste: sed alludit tantum. nam quid sibi velit disce ab Torrentij Comment. in Suetonij cap.22. Cæsare, item cap.45. Tiberio Grut.

Ex Cap. xxxii.

In dissensione ciuili.] v.c. *in disceptatione ciuili.*

Vinci quam vincere maluit.] placet quod est in v.c. *mori quam vincere maluit.*

Apud me ista expensorum acceptorumque rationes dispungentur.] Nummulariorum verba & eorum qui circa Kalendarium, de quibus nihil possum melius quam Budæus ad l. si prior ff. qui potior. in pign. hab. Brissonius lib.4. de verb. sign. item lib.6. de form. Ræuardus lib.3. Varior. cap.9. & Pamelius in lib. Tertull. aduersus Iudæos cap.9.

Et reip. mea.] v.c. Iureti, *& rei meæ.*

Ex Cap. xxxiii.

Vt Plato ait.] v.c. *Platon.* quæ scriptura multis aliis locis extat in vetustis membranis.

Sequimur qua ratio, non qua veritas trahit.] vocabulum *ratio* id hic significat, quod ratiocinatione nostra colligimus: quæ certe immensum abire potest à veritate, possumus enim ratiocinari, Ille aliis gratus fuit, ergo & mihi erit. hanc rationem sequendam ait Seneca, etsi veritati, quæ nobis in occulto est, nec quam præscire possimus, aliud quid subsit: eum nempe ingratum fore. Hæc Simo Vlricus Pistoris Germaniæ suæ subnascens flos.

Expecta vt nisi, &c.] Lego & dispungo hunc locum cum v.c. *Expecta vt nisi bene cessura non facias, & nisi comperta veritate: nihil mouerts: Relicta omni actu vita consistet. Cum verisimilia me in hoc aut illud impellant, non vere ei beneficium dabo quam verisimile erit gratum esse.* Iuretus.

Ex Cap. xxxiiii.

Et hosti tanquam meo parcam.] Adde ex v.c. Iureti, *tanquam ciui meo.*

Cum exceptione veniet si nihil inciderit.] v.c. *Cum hac exceptione veniet, si nihil acciderit.*

Partem eius cogitat.] v.c. *spectat.*

Sortem suspensus sequitur.] v.c. *sortem nouit, suspensus sequitur.* Iuretus.

Ex Cap. xxxv.

Cum extraneo connubium.] v.c. cum *externo contubernium.*

In rem præsentem venturus.] In rem præsentem olim veniebant, cum locum oculo ac digito designare volebant, de quo more exempla multa habebis apud Bud. in l.2. ff. de orig. iu. Brissonium lib.14. de verbor. sign. Hic tamen Senecam loqui de aduocato, qui alioqui in iudicio patrocinium clienti erat præstiturus, monet Ianus Langlæus Ocij Semestris li.1. cap.2.

Ex Cap. xxxvii.

Sed Philippo Epistolam strictam ac liberam scripsit.] Aliter in v.c. *sed perpulchre epistolam scripsit*, quæ scriptura fortasse non est contemnenda. nam alibi Seneca non semel ita locutus est, vt cum, *pulchre hominem agnoscere*, dixit li.5. de benef. c.24. & li.7. c.5. *cum pulcherrime quid à nobis dicatur intelligat.*

Stigmata inscribere.] id est plura verba quæ crimen continerent caussamque notæ, Petronius: *Impleuit Eumolpus frontem ingentibus litteris, & notum Fugitiuorum epigramma per totam faciem liberali manu duxit.* vide Lipsium li.2. Elect. cap.15.

In id in quo iacuerat.] v.c. *in id quo iacuerat.*

Ex Cap. xxxviii.

Aqua & igni interdixerat?] Vide multa ad hunc locum Fornerij ad l.44. de verb. sign.

In æs incidissem.] Vti fieri alias solebat lege iam perlata, de hoc more plura apud Ant. August. lib. de legibus cap.16. & Brissonium lib.3. de formulis.

Ex Cap. xxxix.

Si foro cesserit.] Hæc verba ad eam actionem, quam Iurisconsulti tributoriam vocant, qua creditores pro portione de peculio serui capiunt, & ad eam quæ quasi Seruiana vocatur. Ceterum *foro cedere* præcipue dici solebant argentarij, cum copiam sui in foro non faciebant, fraudandorũ eorum causa qui pecunias apud mensam suam depositas habebant l. si hominem. §. quoties ff. Depositi.

Non in omnes datur actio: deferentem vis maior, &c.] hoc est, vim maiorem excusationi esse quibuscunque non sistentibus se iudicio promissa, statutaque die. quid sit autem vis maior. pete ex Brissonio lib.19. de verb. sign.

L. ANNÆI

L. ANNÆI SENECÆ
AD AEBVCIVM LIBERALEM
DE BENEFICIIS LIBER V.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

ABSOLVTIS *duabus præcipuis partibus,* Quomodo dandum Beneficium, Quomodo accipiendum: *transire se dicit ad quædam nõ tam in ipsa materie, quam ex ipsa, & vicina ac connexa. Quæstiunculas subserit, primo istam: An turpe Beneficiis vinci? negat vinci posse, & parẽ semper esse, qui grate meminit, qui cupit animo referre, si re nõ potest. Quæstiuncula secunda: An aliquis sibi beneficiũ donet? item negat, & in vtramque tamen partem argutatur. Tertia quæstiuncula. An aliquis ingratus Stoice dici possit? ait, & docet. Quarta, An non omnes ingrati sint? minime, etsi plurimos fatetur. Deinde ex ad textu, Quousque, & an alius pro alio obligemur? vt filius pro patre, & talia. Distinctione respondet, & magis negat. Quinta Quæstiuncula; An triste beneficium, & inuito etiam dari possit? potest. Vltima denique: An repeti Beneficium possit?*

CAPVT PRIMVM.

IN prioribus libris videbar consummasse propositum, cum tractassem, quemadmodum dandum esset beneficium, & quemadmodum accipiendum. hi enim sunt huius officij fines. Quidquid vltra moror non seruio materiæ, sed indulgeo: quæ quo ducit, sequendum est, non quo inuitat. Subinde enim nascetur, quod lacessat aliqua dulcedine animum, magis non necessarium, quam superuacuum. Verum quia [1] ita vis, perseueremus, peractis quæ rem continebant, scrutari etiam ea quæ sunt his connexa, verum non cohærentia: quæ quisquis diligenter inspicit, nec facit operæ pretium, nec tamen perdit operam. Tibi autem [2] homini natura optimo, & ad beneficia propenso, Liberalis Æbuci, nulla eorum laudatio satisfacit. Neminem vmquam vidi tam benignum, etiam leuissimorum officiorum æstimatorem. Iam bonitas tua eousque prolapsa est, vt tibi dari putes beneficium, quod vlli datur. paratus es, ne quem beneficij pæniteat, pro ingratis [3] dependere. Ipse vsque eo abes ab omni iactatione, vsque eo statim exonerare cupis quos obligas, vt quidquid in aliquem confers, velis videri [4] non præstare, sed reddere. Ideoque plenius ad te sic data reuertuntur. nam fere sequuntur beneficia non reposcentem: & vt [5] gloria fugientes magis ac magis sequitur, ita fructus beneficiorum gratius respondet illis, per quos etiam esse ingratis licet. Per te vero non est mora, quo minus beneficia qui acceperunt, [6] vltro repetant: nec recusabis conferre alia, & [7] suppressis dissimulatisque plura ac maiora adijcere. Propositum optimi viri, & ingentis [8] animi est, tam diu ferre ingratum, donec feceris gratum. Nec te ista ratio decipiet. succumbunt vitia virtutibus, si illa [9] non cito odisse properaueris.

Illud vtique vnice tibi placet, velut magnifice dictum: *Turpe est beneficiis vinci.* quod II.
an sit verum, non immerito quæri solet: longeque aliud est, quam mente concipis. Nunquam enim in rerum honestarum certamine superari, turpe est: dummodo arma non proijcias, & victus quoque velis vincere. Non omnes ad bonum propositum easdem afferunt vires, easdem facultates, eandem fortunam: quæ optimorum quoque consiliorum, [10] dumtaxat exitus, temperat. [11] Voluntas ipsa rectum petens, laudanda est, etiam si illam alius gradu velociori antecessit. non vt in certaminibus, ad spectaculum editis, meliorem palma declarat: quamquam in illis quoque sæpe deteriorem prætulit casus. Vbi de officio agitur, quod vterque à sua parte esse quam plenissimum cupit, si alter plus potuit, & ad manum habuit materiam sufficientem animo suo, si illi, quantum conatus est, fortuna permisit; alter autem voluntate par est, etiam si minora

quam accepit reddidit, aut omnino non reddidit, sed vult reddere, & toto in hoc intentus est animo: hic non magis victus est, quam qui in armis moritur. quem occidere facilius hostis potuit, quam auertere, [12] Quod turpe existimas, id accidere viro bono non potest, vt vincatur. numquam enim succumbet, numquam [13] renunciabit. ad vltimum vsque diem vitæ stabit paratus, & in bac [14] statione morietur: magna se acce-
III. pisse præ se ferens, paria voluisse. [15] Lacedæmonij vetant suos [16] pancratio aut
cestu decernere, vbi inferiorem ostendit victi confessio. Cursor [17] metam prior contingit: velocitate alium, non animo, antecessit. Luctator [18] ter abiectus, perdidit palmam, non tradidit. Cum inuictos esse Lacedæmonij ciues suos magno æstimarent, ab his certaminibus remouerunt, in quibus victorem facit non iudex, non per se ipse exitus, sed [19] vox cedentis, & [20] tradere iubentis. Hoc quod illi in ciuibus suis custodiunt, virtus ac bona voluntas omnibus præstat, ne vnquam vincantur: quoniam quidem etiam [21] inter superantia animus inuictus est. Ideo nemo trecentos Fabios victos dicit, sed occisos. Et Regulus captus est à Pœnis, non victus: & quisquis alius sæuientis fortunæ vi ac pondere oppressus, non submittit animum. In beneficiis idem est. plura aliquis accepit, maiora, frequentiora: non tamen victus est. Beneficia fortasse beneficiis victa sunt, si inter se data & accepta computes: si dãtem & accipientem comparaueris, quorum animi & per se æstimandi sunt, penes neutrum erit palma. Solet enim fieri, vt etiam cum alter multis vulneribus confossus est, alter leuiter quidem saucius, pares
IIII. exisse dicantur, quamuis alter videatur inferior. Ergo nemo vinci potest bene-
ficiis: si scit debere, si vult referre, [22] si quod rebus non potest, animo æquat. Hic, quam diu in hoc permanet, quam diu tenet voluntatem; gratum animum signis [23] approbat: quid interest, ab vtra parte munuscula plura numerentur? Tu multa dare potes: at ego tantum accipere possum, tecum stat fortuna: mecum bona voluntas. tamen tam par tibi sum, quam multis armatissimis nudi, aut leuiter armati. Nemo itaq. beneficiis vincitur: quia tam gratus est quisque, quam voluit. Nam si turpe est beneficiis vinci, non oportet à præpotentibus viris accipere beneficium, quibus gratiam referre non possis. A principibus dico, à regibus: quos eo loco fortuna posuit, ex quo largiri multa possent, pauca admodum & imparia datis recepturi. Reges & principes dixi, quibus tamen potest opera nauari, & quorum illa excellens potentia per animorum [24] consensum ministeriumque constat. Sunt quidam extra omnem subducti cupiditatem, qui vix vllis humanis desideriis continguntur: quibus nihil potest præstare ipsa fortuna. Necesse est à Socrate beneficio vincar: necesse est à Diogene, qui per medias Macedonum gazas nudus incessit, calcatis regiis opibus. [25] Nonne ille tunc merito & sibi & ceteris, quibus ad dispiciendam veritatem non erat offusa caligo, supra eum eminere visus est, infra quem omnia iacebant? Multo potentior, multo locupletior fuit, omnia tunc possidẽte Alexandro. plus enim erat, quod hic nollet accipere, quam
V. quod ille posset dare. Non est turpe ab bis vinci, neque enim minus fortis sum,
si cum inuulnerabili me hoste committis: nec ideo ignis minus vrere potest, si in materiam incidit inuiolabilem flammis: nec ideo ferrum secandi vim perdidit, si non recipiens ictum lapis solidus. inuictæque aduersus dura naturæ, diuidendus est. Idem tibi de homine grato respondeo. Non turpiter vincitur beneficiis, si ab his obligatus est ad quos aut fortunæ magnitudo, aut eximia [26] virtus aditum redituris ad se beneficiis clausit. A parentibus fere vincimur. nam tam diu illos [27] odio habemus, quam diu graues iudicamus, & quam diu beneficia illorum non intelligimus. Cum iam ætas aliquid prudentiæ collegit, & apparere cœpit, propter illa ipsa eos amari à nobis debere, propter quæ non amabantur, admonitiones, seueritatem, & inconsultæ adolescentiæ diligentem custodiam, rapiuntur [28] nobis. Paucos vsque ad verum fructum à liberis percipiendum perduxit ætas: ceteri liberos [29] onere senserunt. Non est tamen turpe, vinci beneficiis à parente. quidni non sit turpe, cum à nullo turpe sit? Quibusdam enim & pares, & impares sumus pares animo, quem solum illi exigunt, quem nos solum promittimus: impares fortuna, quæ si cui obstitit quo minus referret gratiam, non ideo illi tamquam victo erubescendum est. Non est turpe, non consequi, dummodo sequaris. Sæpe necesse est, ante alia beneficia petamus, quàm priora reddidimus. Nec ideo non petimus, aut turpiter petimus, quia non reddituri debebimus: quia non per nos erit mora, quo minus gratissimi simus. Sed interueniet aliquid extrinsecus, quod prohibeat. nos tamen nec vincemur animo, nec turpiter his rebus superabi-
VI. mur, quæ non sunt in nostra potestate. Alexander Macedonum rex gloriari so-
lebat, à nullo se beneficiis victum. Non est quod nimius animi Macedonas, & Græcos,

& Caras,

& Caras, & Persas, & nationes districtas [30] sine exercitu suspiciat: ne hoc sibi præstitisse regnum à Thraciæ angulo porrectum vsque ad litus incogniti maris, iudicet. Eadem re gloriari Socrates potuit, eadam Diogenes, à quo victus est. Quid ni victus sit illo die, quo homo supra mensuram humanæ superbiæ tumens, vidit aliquem, cui nec dare quidquam posset, nec eripere? [31] Archelaus rex Socratem rogauit, vt ad se veniret. dixisse Socrates traditur, *Nolle se ad eum venire, à quo acciperet beneficia, cum reddere illi paria non posset.* Primum, in ipsius potestate erat, non accipere: deinde ipse dare beneficium prior incipiebat. Veniebat enim rogatus, & id dabat, quod vtique ille non erat Socrati redditurus. [32] Etiamnum Archelaus daturus erat aurum & argentum, recepturus contemptum auri & argenti. Non poterat ergo Archelao referre Socrates gratiam? & quid tantum erat accepturus, quantum dabat, si ostendisset hominem vitæ ac mortis peritum, vtriusque [33] fines tenentem? Si regem, in luce media errantem, ad rerum naturam admisisset, vsque eo eius ignarum, vt quo die solis defectio fuit, regiam clauderet, & filium (quod in luctu ac rebus aduersis [34] moris est) tonderet? Quantũ fuisset beneficium, si timentem è latebris suis extraxisset, & bonum animum habere iussisset, dicens: Non est ista solis defectio, sed duorum siderum coitus, cum luna humiliori currens via, infra ipsum solem, orbem suum posuit, & illum obiectu sui abscondit: quæ modo partes eius exiguas, si in transcursu strinxit, obducit; modo plus tegit, si maiorem partem sui obiecit; modo excludit totius adspectum, si recto libramento inter solem terrasque media successit? Sed iam ista sidera huc & illo diducet velocitas sua. iam recipient diem terræ, & hic ibit ordo per sæcula: quæ dispositos ac prædictos dies habent, quibus sol intercursu lunæ vetetur omnes radios effundere. Paullum exspecta. iam emerget, iam istam velut nubem relinquet, iam exsolutus impedimentis, lucem suam libere mittet. Socrates parem gratiam Archelao referre non posset, si illum docuisset regnare? parum scilicet magnum beneficium à Socrate accipiebat, si vllum [35] dare potuisset Socrati? Quare ergo hoc Socrates dixit? Vt facetus, & cuius per figuras sermo procedere solitus erat, derisor omnium, maxime potentium, maluit illi [36] vafre negare, quam contumaciter ac superbe. Dixit se nolle beneficia ab eo accipere, cui non posset paria reddere. Timuit fortasse, ne cogeretur accipere quæ nollet: timuit, ne quid indignum Socrate acciperet. Dicet aliquis: Negaret, si nollet. Sed instigasset in se regem insolentem, & omnia sua magno æstimari volentem. Nihil ad rem pertinet, vtrum dare aliquid regi nolis, an accipere à rege: in æquo vtramque ponit repulsam. & superbo fastidiri acerbius est, quam non timeri. Vis scire, quid vere noluerit? Noluit ire ad voluntariam [37] seruitutem is, cuius [38] libertatem ciuitas libera ferre non potuit.

VII. Satis (vt existimo) hanc partem tractauimus, an turpe esset beneficiis vinci: quod qui quærit, scit non solere homines sibi ipsis beneficium dare. manifestum enim fuisset, non esse turpe à seipso vinci. Atqui apud Stoicos quosdam & de hoc ambigitur, an possit aliquis sibi beneficium dare? an debeat referre sibi gratiam? quod vt videretur quærendum, illa fecerunt. Solemus dicere, *Gratias mihi ago*, & *De nullo queri possum alio, quã de me*: *Ego mihi irascor*, &, *Ego à me pœnas exigam*, &, *Odi me*, multa præterea huiusmodi, per quæ vnusquisque de se, tamquam de altero loquitur. Si nocere, inquit, mihi possum: quare non & beneficia mihi dare possum? Præterea quæ si in alium contulissem, beneficia vocarentur: quare si in me contuli, non sint? Quod si ab altero accepissem, deberem: quare si mihi ipse dedi, non debeam? Quare sim aduersus me ingratus, quod non minus turpe est, quam in se sordidum esse, & in se durum ac fæuum, & sui negligentem? Tam alieni corporis leno male audit, quam sui. Nempe reprehenditur assentator, & aliena subsequens verba, paratus ad falsa laudator: non minus placens sibi, & se suspiciens, &, vt ita dicam, assentator suus. Vitia non tantum cum foris peccant, inuisa sunt, sed cum in se retorquentur. Quem magis admiraberis, quam qui imperat sibi, quam qui se habet in potestate? Gentes facilius est barbaras, impatientesque alieni arbitrij, regere, quam animum suum continere, & [39] tradere sibi. Plato, inquit, agit Socrati gratias, quod ab illo didicit: quare Socrates non agat, quod ipse se docuit? M. Cato ait: *Quod tibi* [40] *deest*, [41] *à teipso mutuare.* quare donare mihi non possum, si commodare possum? Innumerabilia sunt, in quibus consuetudo nos [42] diuidit. Dicere solemus: *Sine tu, loquar mecum*: &, *Ego mihi aurem peruellam.* Quæ si vera sunt, quemadmodum aliquis sibi irasci debet, sic & gratias agere: quomodo obiurgare se, sic & laudare: quomodo damno sibi esse, sic & lucro potest. Iniuria & beneficium, contraria sunt. si de aliquo dicimus, *iniuriam sibi fecit*: poterimus dicere, *Beneficium sibi dedit.*

VIII. [43] Nemo sibi debet: natura prius est, vt quis

debeat, deinde vt gratiam referat. debitor non est sine creditore, non magis quam maritus sine vxore, aut sine filio pater. Aliquis dare debet, vt aliquis accipiat: non est dare, nec recipere, in dexteram manum de sinistra transferre. Quomodo nemo se portat, quamuis corpus suum moueat & transferat: quomodo nemo, quamuis pro se dixerit, [44] affuisse sibi dicitur, nec statuam sibi tamquam [45] patrono ponit: quomodo si æger cum cura sua conualuit, mercedem à se non exigit: sic in omni negotio, etiam cum [46] aliquis probe fecerit, non tamen debebit referre gratiam sibi, quia nõ habebit, [47] cui referat. Vt concedam aliquem dare sibi beneficium: dum dat, & recipit. vt concedam aliquem à se accipere beneficium, dum accipit, reddit. Domi (quod aiunt) [48] versura fit. & velut [49] lusorium nomen statim transit. Neque enim alius dat quam qui accipit, sed vnus atque idem. Hoc verbum DEBERE, non habet nisi inter duos locum: quomodo ergo in vno consistit, qui se obligando liberat? Vt in orbe ac pila nihil est imum, nihil summum, nihil extremum, nihil primum, [50] quia motu ordo mutatur, & quæ sequebantur præcedunt, & quæ occidebant oriuntur, omnia quomodocumque ierint, in idem reuertuntur: ita in homine existima fieri. cum illum in multa mutaueris, vnus est. Cecidit se: iniuriarum cum quo agat, non habet. alligauit & clausit: de vi non tenetur. beneficium sibi dedit: protinus danti reddidit. Rerum natura nihil dicitur perdere, quia quidquid illi auellitur, ad illam [51] redit: nec perire quidquam potest, quod quo excidat non habet, sed eodem reuoluitur vnde discedit. Quid simile, inquit, habet hoc exemplum propositæ quæstioni? dicam. Puta te ingratum esse, non peribit beneficium: habet illud, qui dedit, puta te recipere nolle: apud te est. antequam redditur. Non potes quidquam amittere: quia quod detrahitur, nihilominus tibi acquiritur. Intra teipsum orbis agitur. accipiendo das, dando accipis.

IX Beneficium, inquit, sibi dare oportet: ergo & referre gratiam oportet. Primum illud falsum est, ex quo pendent sequentia. Nemo enim sibi beneficium dat, sed naturæ suæ paret, à qua ad caritatem sui compositus est: vnde illi summa cura est nocitura vitandi, profutura appetendi. Itaque nec liberalis est, qui sibi donat: nec clemens, qui sibi ignoscit: nec misericors, qui malis suis tangitur. Quod aliis præstare liberalitas est, clementia, misericordia: sibi præstare, natura est. Beneficium res voluntaria est: at prodesse sibi, [52] necessarium est. Quo quis plura beneficia dedit, beneficentior est. Quis vnquam laudatus est, quod sibiipsi fuisset auxilio? quod se eripuisset latronibus? nemo sibi beneficium dat, non magis quam hospitium: nemo sibi donat, non magis quam credit. Si dat sibi quisque beneficium, semper dat, sine intermissione dat: inire beneficiorum suorum non potest numerum. Quomodo ergo gratiam referet, cum per hoc ipsum, quo gratiam refert, beneficium det? Quomodo enim discernere poterit, vtrum det sibi beneficium, an reddat, cum intra eumdem hominem res geratur? Liberaui me periculo: beneficium mihi dedi. iterum me periculo libero: do beneficium, an reddo? Deinde vt primum illud concedam, dare nos beneficium nobis: quod sequitur non concedam. nam etiam si damus, non debemus. quare? quia statim recipimus. Accipere beneficium nos oportet, deinde debere, deinde referre. Debendi locus non est, quia sine vlla mora recipimus. Dat nemo, nisi alteri: debet nemo, nisi alteri: reddit nemo, nisi alteri. Id intra vnum non potest fieri, quod toties duos exigit.

X. Beneficium est, præstitisse aliquid vtiliter. verbum autem *Præstitisse*, ad alios spectat. Numquid non demens videbitur, qui aliquid vendidisse sibi se dicet? quia venditio alienatio est, & rei suæ, iurisque sui, in alium [53] translatio. Atqui quemadmodum vendere, sic dare aliquid, à se dimittere est, & id quod tenueris, habendum alteri tradere. Quod si est, beneficium nemo sibi dedit: quia nemo dat sibi [54] aliquid. Duo contraria in vnum coëunt, vt idem sit dare, & accipere. Sed etiamnum multum interest, inter dare, & accipere. quidni? cum ex diuerso ista verba posita sint. atqui si quis sibi beneficium dat, nihil interest inter dare & accipere. [55] Paulloante dicebam, quædam ad alios pertinere & sic esse formata, vt tota significatio illorum discedat à nobis. Frater sum, sed alterius. nemo est enim suus frater, Par sum, sed alicui. quis est enim par sibi? Quod comparatur, sine altero non intelligitur: quod iungitur, sine altero non est. Si & quod datur, sine altero non est: & beneficium sine altero non est. Id ex ipso vocabulo apparet, in quo hoc continetur, bene fecisse. Nemo autem sibi benefacit, non magis quam sibi fauet, quam suarum partium est. Diutius hoc & pluribus exemplis licet prosequi. quidni? cum inter ea sit habendum beneficium, quæ secundam personam desiderant. Quædam cum sint honesta, pulcherrima, summæ virtutis, nisi cum altero non habent locum. Laudatur, & inter maxima humani generis bona, fides [56] colitur. num quis ergo

ergo dicitur sibi fidem præstitisse? Venio nunc ad [17] vltimam partem. Qui gratiam refert, aliquid debet impendere, sicut qui soluit pecuniam: nihil autem impendit, qui gratiam sibi refert, non magis quam consequitur, qui beneficium à se accepit. Beneficium & gratiæ relatio, vltro citroque ire debent: intra vnum hominem non est vicissitudo. Qui ergo gratiam refert, inuicem prodest ei, à quo consecutus est aliquid: qui sibi gratiam refert, cui prodest? sibi. Et quis non alio loco relationem gratiæ, alio beneficium cogitat? Qui gratiam sibi refert, sibi prodest. & quis vmquam ingratus hoc noluit facere? imo quis non ingratus fuit, vt hoc faceret? Si gratias, inquit, nobis agere debemus, & gratiam referre debemus. Dicimus autem, *Ago gratias mihi, quod illam vxorem nolui ducere, & cum illo non contraxi societatem*. Cum hoc dicimus, laudamus nos: vt factum nostrum comprobemus, gratias agentium verbis abutimur. Beneficium est quod potest, & cum datum est, non reddi: qui sibi beneficium dat, non potest non recipere, quod dedit: ergo non est beneficium. Alio tempore beneficium accipitur, alio redditur. In beneficio hoc est probabile, & suspiciendum, quod alteri vt aliquis prodesset, vtilitatis interim suæ oblitus est: quod alteri dedit, ablaturus sibi. hoc non facit, qui beneficium sibi dat. Beneficium dare, socialis res est, aliquem conciliat, aliquem obligat: sibi dare, non est socialis res, neminem conciliat, neminem obligat, neminem in spem inducit, vt dicat: Hic homo colendus est. illi beneficium dedit: dabit & mihi. Beneficium est, quod quis non sua caussa dat, sed eius cui dat: is qui sibi beneficium dat, sua caussa dat: non est ergo beneficium. Videor tibi iam illud, quod in principio dixeram, mentitus? Dicis me abesse ab eo qui [18] operæpretium facit; imo totam operam bona fide perdere? Exspecta, etiam hoc verius dices, simul ac te ad has latebras perduxero: à quibus cum euaseris, nihil amplius assecutus eris, quam vt eas difficultates effugias, in quas licuit non descendere. Quid enim boni est nodos operose [19] soluere, quos ipse vt solueres, feceris? Sed quemadmodum quædam in oblectamentum ac iocum sic alligantur, vt eorum solutio imperito difficilis sit: quæ ille qui implicuit, sine vllo negotio separat; quia commissuras eorum [60] & moras nouit: & nihilominus illa habent aliquam voluptatem. tentant enim acumen animorum & intentionem excitant: ita hæc quæ videntur callida & insidiosa, securitatem, torporem ac segnitiem ingeniis auferunt, quibus modo tempus in quo vagentur, sternendus est, modo [61] scabri aliquid & confragosi obiiciendum, per quod erepant, & sollicite vestigium faciant. Dicitur nemo ingratus esse. id sic colligitur. Beneficium est quod prodest; prodesse autem nemo homini malo potest, vt dicitis Stoici: ergo beneficium non accipit malus: itaque nec ingratus est. Etiamnum, beneficium honesta & probabilis res est. Apud malum nulli honestæ rei aut probabili locus est: ergo nec beneficio: quod si accipere non potest, nec reddere quidem debet. & ideo non fit ingratus. Etiamnum, vt dicitis: Bonus vir omnia recte facit: si omnia recte facit ingratus esse non potest. Bonus beneficium reddit; malus non accipit. quod si est, nec bonus quisquam ingratus est, nec malus. ita ingratus in rerum natura est nomē, & hoc inane. Vnum est apud nos bonum, honestum. id peruenire ad malum non potest: desinit enim malus esse, si ad illum virtus intrauerit. Quamdiu autem malus est, nemo illi dare beneficium potest: quia bona malaque dissentiunt, nec in vnum eunt. Ideo nemo illi prodest: quia quidquid ad illum peruenit, id prauo vsu corrumpit. Quemadmodum stomachus morbo vitiatus, & colligens bilem: quoscumque accepit cibos mutat, & omne alimentum in caussam doloris trahit: ita animus cæcus, quidquid illi commiseris, id onus suum, & perniciem, & occasionem miseriæ facit. Felicissimis itaque opulentissimisque plurimum æstus subest, minusque se inueniunt, quo in maiorem materiam inciderunt, qua fluctuarentur. Ergo nihil potest ad malos peruenire, quod prosit: imo nihil quod non noceat. Quæcumque enim illis contigerunt, in naturam suam vertunt, & extra speciosa, profuturaque si meliori darentur, illis pestifera sunt. Ideo nec beneficium dare possunt: quoniam nemo potest, quod non habet, dare: [62] hic benefaciendi voluntate caret. Sed quamuis hæc ita sint, accipere tamen malus potest, quæ beneficiis similia sint: quibus non redditis, ingratus erit. Sunt animi bona, sunt corporis, sunt fortunæ. Illa animi bona, à stulto ac malo submouentur: ad hæc admittitur, quæ & accipere potest, & debet reddere, & si non reddit, ingratus est. Nec hoc ex nostra constitutione tantum. Peripatetici quoque, qui felicitatis humanæ [63] longe lateque terminos ponunt, aiunt, minuta peruenire beneficia ad malos. hæc qui non reddit, ingratus est. Nobis itaque beneficia esse non placet, quæ non sunt animum factura meliorem: [64] commoda tamen illa esse, & expetenda, non negamus

XI. (margin, beside first line)
XII. (margin, beside "Videor tibi")
XIII. (margin, beside "Sed quamuis")

Senec.

Hæc & viro bono dare malus poteſt,& accipere à bono: vt pecuniam,veſtem, hono-
res, & vitam. quæ ſi non reddet, in ingrati nomen incidet. At quomodo ingratum
vocas, eo non reddito, quod negas eſſe beneficium? Quædam etiam ſi vera non ſint,
propter ſimilitudinem eodem vocabulo comprehenſa ſunt. Sic [65] pyxidem, & argen-
team & auream dicimus. ſic illiteratum, non ex toto rudem, ſed ad litteras altiores
non perductum. ſic qui male veſtitum & pannoſum vidit, nudum ſe vidiſſe dicit. Be-
neficia iſta non ſunt: habent tamen beneficij ſpeciem. Quomodo iſta ſunt tamquam
beneficia: ſic & ille tamquam ingratus eſt,non ingratus.Falſum eſt.quia illa beneficia,
& qui dat appellat, & qui accipit. Ita & qui veri beneficij ſpecie fefellit, tam ingratus
XIV. eſt,quam veneficus, qui [66] ſoporem cum venenum crederet,miſcuit. Cleanthes
vehementius agit. Licet, inquit, beneficium non ſit quod accipit, ipſe tamen ingra-
tus eſt: quia non fuit redditurus, etiam ſi accepiſſet.Sic latro eſt,etiam antequam ma-
nus inquinet: quia ad occidendum iam armatus eſt, & habet ſpoliandi atque interfi-
ciendi voluntatem. Exercetur & aperitur opere nequitia, non incipit. Ipſum quod
accepit, beneficium non erat, ſed vocabatur. Sacrilegi dant pœnas, quamuis nemo
vſque [67] ad deos manus porrigat. Quomodo, inquit, aduerſus malum ingratus eſt
quiſquam, cum malo dari beneficium non poſſit? Ea ſcilicet ratione, quia accepit ab
illo aliquid ex his, quæ apud imperitos bona ſunt: quorum ſi malis copia eſt, ipſe quo-
que in ſimili materia gratus eſſe debebit: & illa qualiacumque ſunt, cum pro bonis
acceperit, pro bonis reddere. [68] Æs alienum habere dicitur, & qui aureos debet, &
qui corium forma publica percuſſum, quale apud [69] Lacedæmonios fuit, quod vſum
XV. numeratæ pecuniæ præſtat. Quo genere obligatus es, hoc fidem exſolue. Quid
ſint beneficia, an & in hanc ſordidam humilemque materiam deduci magnitudo no-
minis clari debeat; ad vos non pertinet: [70] ad alios ſpectat verum. Vos ad ſpeciem veri
componite animum: & dum honeſtum dicitis, quidquid eſt id, quod nomine honeſti
iactatur, id colite. Quomodo, inquit, nemo per vos ingratus eſt, ſic rurſus omnes in-
grati ſunt. Nam (vt dicitis) omnes ſtulti mali ſunt: qui autem habet vitium vnum,
[71] habet omnia: omnes autem ſtulti & mali ſunt. omnes ergo ingrati ſunt.Quid ergo?
non vndique humano generi conuicium fit? non publica querela eſt, beneficia [72] pe-
riſſe,& pauciſſimos eſſe,qui de benemerentibus non inuicem peſſime mereantur? Nec
eſt quod hanc tantum noſtram murmurationem putes. pro peſſimo prauoque nume-
rantium,quidquid citra recti formulam [73] cecidit. Ecce [74] neſcio, quæ non ex philoſo-
phorum domo clam, ſed ex medio conuentu, populos genteſque damnatura vox
mittitur:

----Non hoſpes ab hoſpite tutus,
Non ſocer à genero. fratrum quoque gratia rara eſt:
Imminet exitio vir coniugi, illa mariti.

Hoc iam amplius eſt. beneficia in ſcelus verſa ſunt: & ſanguini eorum non parcitur,
pro quibus ſanguis fundendus eſt. Gladio ac venenis beneficia ſequimur: ipſi patriæ
manus afferre, & [75] faſcibus ſuis illam premere, potentia ac dignitas eſt. Humili ſe ac
depreſſo loco putat ſtare,quiſquis non ſupra rempublicam ſtetit. Accepti ab illa exer-
citus in ipſam conuertuntur, & imperatoria [76] concio eſt, Pugnate contra coniuges,
pugnate contra liberos. aras,focos,penates, armis inceſſite. Qui ne triumphaturi qui-
dem intrare vrbem [77] iniuſſu ſenatus deberetis, quibuſque exercitum victorem redu-
centibus curia [78] extra muros præberetur: nunc ciuibus cæſis,perfuſi cruore cognato,
vrbem [79] ſubrectis intrate vexillis. Obmuteſcat inter militaria ſigna libertas, & ille
victor, pacatorque gentium populus, remotis procul bellis,omni terrore compreſſo,
XVI. intra muros obſeſſus, [80] aquilas ſuas horreat. Ingratus eſt Coriolanus: ſero &
poſt ſceleris pœnitentiam pius. poſuit arma, ſed in medio parricidio poſuit. Ingratus
Catilina. parum eſt illi capere patriam, niſi euerterit, niſi [81] Allobrogum in illam co-
hortes immiſerit, & trans alpes accitus hoſtis, vetera & ingenita odia ſatiauerit, ac diu
debitas [82] inferias [83] Gallicis buſtis duces Romani perſoluerint. Ingratus C. Marius,
ad conſulatum [84] à caliga perductus: qui niſi Cimbricis cædibus Romana funera
æquauerit, niſi ciuilis exitij & trucidationis non tantum [85] dederit ſignum, ſed [86] ipſe
ſignum fuerit, parum [87] mutatam ac repoſitam in priorem locum fortunam ſuam ſen-
tiet. Ingratus L. Sulla: qui patriam durioribus remediis quam pericula erant, ſanauit.
qui cum à Præneſtina arce, vſque ad Collinam portam, [88] per ſanguinem humanum
inceſſiſſet, alia edidit in vrbe prælia, alias cedes: [89] legiones duas, quod crudele eſt,
poſt victoriam; quod nefas, poſt fidem, [90] in angulum congeſtas contrucidauit, &
proſcri-

proſcriptionem commentus eſt: dij magni: vt qui ciuem Romanum occidiſſet, impunitatem, & [91] pecuniam, tantumnon [92] ciuicam acciperet. Ingratus Cn. Pompeius: qui pro tribus conſularibus, pro triumphis tribus, pro tot honoribus, quos ex maxima parte [93] immaturus inuaſerat, hanc gratiam reipublicæ reddidit, vt in poſſeſſionem eius [94] alios quoque induceret, quaſi potentiæ ſuæ detracturus inuidiam, ſi quod nulli licere debebat, pluribus licuiſſet: dum extraordinaria concupiſcit imperia, dum prouincias, vt [95] eligat, [96] diſtribuit, dum ita [97] triumuiris remp. diuidit, vt tamen in ſua domo duæ partes eſſent, eo redegit populum Rom. vt ſaluus eſſe non poſſet, niſi beneficio [98] ſeruitutis. Ingratus ipſe Pompeij hoſtis ac victor, qui à Gallia Germaniaque bellum in vrbem circumegit, & ille plebicola, ille popularis, [99] caſtra in circo Flaminio poſuit, propius quam [100] Porſenæ fuerant. Temperauit quidem ius crudelitatemque victoriæ. quod dicere ſolebat, præſtitit: neminem occidit [101] niſi armatum. Quid ergo eſt? Ceteri arma cruentius exercuerunt, ſatiati tamen aliquando [102] abiecerunt: hic gladium cito condidit, numquam [103] poſuit. Ingratus Antonius in dictatorem ſuum, quem [104] iure cæſum pronuntiauit, interfectoreſque eius in prouincias & imperia dimiſit, patriam vero proſcriptionibus, incurſionibus, bellis laceratam, poſt tot mala, deſtinauit [105] ne Romanis quidem regibus: vt quæ Achæis, Rhodijs, & plerisque vrbibus claris ius integrum, libertatemque cum immunitate reddiderat, ipſa tributum [106] ſpadonibus penderet. Deficiet dies, enumerantem ingratos, vſque in vltima patriæ exitia. Æque immenſum erit, ſi percurrere cœpero, ipſa reſpublica quam ingrata in optimos ac deuotiſſimos ſibi fuerit: quamque non minus ſæpe peccauerit, quam in ipſam peccatum eſt. [107] Camillum in exſilium miſit: Scipionem [108] dimiſit. exſulauit poſt Catilinam Cicero, diruti eius penates, bona direpta, factum quidquid victor Catilina feciſſet. [109] Rutilius innocentiæ pretium tulit [110] in Aſia latere: Catoni populus Romanus [111] præturam negauit, conſulatum [112] pernegauit. Ingrati publice ſumus. Se quiſque interroget; nemo non aliquem queritur ingratum. Atqui non poteſt fieri, vt omnes querantur, niſi querendum eſt [113] de omnibus. Omnes ergo ingrati ſunt. Tantum? & [114] cupidi omnes, & maligni omnes, & timidi omnes, illi in primis qui videntur audaces. Adijce, & ambitioſi omnes ſunt, & impij omnes. Sed non eſt quod iraſcaris. ignoſce illis: omnes inſaniunt. Nolo te ad incerta reuocare, vt dicam, Quam ingrata ſit iuuentus, [115] vide. Quis non patri ſuo ſupremum diem, vt innocens ſit, optat? vt moderatus, [116] exſpectat? vt pius, cogitat? Quotus quiſque vxoris optimæ mortem timet, vt non [117] computet? Cui rogo litigatori defenſo, tam magni beneficij, [118] vltra res proximas, memoria durauit? Illud in confeſſo eſt. quis ſine querela moritur? quis extremo die dicere audet: XVII.

Vixi, & quem dederat curſum fortuna, peregi?

quis non recuſans, quis non gemens exit? Atqui hoc ingrati eſt, non eſſe contentum [119] præfato tempore. Semper pauci dies erunt, ſi illos numeraueris. Cogita, non eſſe ſummum bonum in tempore. quantumcumque eſt, boni conſule. Vt prorogetur tibi dies mortis, nihil proficit ad felicitatem: quoniam mora non fit beatior vita, ſed longior. Quanto ſatius eſt, gratum aduerſus perceptas voluptates, non aliorum annos computare ſed ſuos benigne æſtimare, & in lucro ponere? Hoc me dignum iudicauit Deus? hoc ſatis eſt. Potuit plus? ſed hoc quoque beneficium eſt. Grati ſimus aduerſus deos, grati aduerſus homines, grati aduerſus eos, qui nobis aliquid præſtiterunt; grati etiam aduerſus eos qui noſtris præſtiterunt. In infinitum, inquis, me obligas, XVIII.
cum dicis, & noſtris. itaque pone aliquem finem. Qui filio beneficium dat, vt dicis, & patri eius dat. [120] Primum vnde, quo, quæro. Deinde illud vtique mihi determinari volo, ſi & patri beneficium datur, numquid & fratri? numquid & patruo? numquid auo? numquid vxori & ſocero? Dic mihi, vbi debeam deſinere: quouſque perſonarum ſeriem ſequar. Si agrum tuum coluero, tibi beneficium dedero: ſi domum tuam ardentem reſtinxero, aut ne cadat excepero, tibi beneficium non dabo? Si ſeruum tuum ſeruauero, tibi imputabo: ſi filium tuum ſeruauero, non habebis beneficium meum?

Diſſimilia ponis exempla: quia qui agrum meum colit, agro beneficium non dat, ſed mihi: & qui domum meam, quo minus ruat fulcit, præſtat mihi. ipſa enim domus ſine ſenſu eſt. Debitorem me habet, quia nullum habet. Et qui agrum meum colit, non illum, ſed me demereri vult. Idem de ſeruo dicam. mei mancipij res eſt, mihi ſeruatur: ideo ego pro illo debeo. Filius ipſe beneficij capax eſt. itaque ille accipit: ego beneficio lætor. contingor, non obligor. Velim tamen, tu qui debere non putas, reſpondeas mihi: filij bona valetudo, felicitas, patrimonium pertinet ad patrem? felicior futurus XIX.

est, si falsum habuerit filium: infelicior, si amiserit? Quid ergo? qui & felicior fit à me, & infelicitatis maximæ periculo liberatur, non accipit beneficium? Non, inquit, quædam enim in alios conferuntur, sed ad nos vsque permanãt: ab eo autem exigi quidque debet, in quem cõfertur: sicut pecunia ab eo petitur, cui credita est, quamuis ad me illa aliquo modo venerit. Nullum beneficium est, cuius cõmodum non & proximos tangat, nonnunquam etiam longius positos. Non quæritur, quo beneficium ab eo cui datum est, transferatur, sed vbi primò collocetur. à reo tibi ipso & à capite repetitio est. Quid ergo? oro te, non dicis, filium mihi donasti, & si hic perisset, victurus non fui? pro eius vita beneficium non debes, cuius vitam tuæ præfers? Etiamnum cum filium tuum seruaui, ad genua procumbis, diis vota soluis, tamquam ipse seruatus. Illæ voces exeunt tibi: *Nihil interest,* [121] *mea à me seruaueris. duos seruasti: imo me magis.* Quare ista dicis, si non accipis beneficium? quia & si filius meus pecuniam mutuam sumpserit, creditori numerabo, non tamen ego debuero. quia etsi filius meus in adulterio deprehensus erit, erubescam, non ideo ego ero adulter. Dico me tibi obligatum pro filio: non quia sum, sed quia volo me offerre tibi debitorem voluntarium. At peruenit ad me summa ex incolumitate eius voluptas, summa vtilitas, & orbitatis grauissimum vulnus effugi. Non quæritur nunc, an profueris mihi, sed an beneficium dederis. prodest enim & animal, & lapis, & herba: nec tamen beneficium dant, quod numquam datur, nisi à volente. Tu autem non vis patri, sed filio dare: & interim, ne nosti quidem patrem. Itaque cum dixeris, Patri ergo beneficium non dedi, filium eius seruando? contra oppone, Patri ergo beneficium dedi, quem non noui, quem non cogitaui? Et quid, quod aliquando euenit, vt patrem oderis, filium serues: beneficium ei videberis dedisse, cui tunc inimicissimus eras, cum dares? Sed vt dialogorum altercatione seposita, tamquam iurisconsultus [122] respondeam, mens spectanda est dantis. beneficium ei dedit, cui datum voluit. Sicut si in patris honorem fecit, pater accepit beneficium: sic pater beneficio in filium collato non obligatur, etiam si fruitur. Si tamen occasionem habuerit, volet & ipse præstare aliquid: non tamquam soluendi necessitatem habeat, sed tamquam incipiendi caussam. Repeti à patre beneficium non debet: si quid pro hoc benigne facit, iustus, non gratus est. Nam illud finiri non potest: si patri do beneficium, & matri, & auo, & auunculo, & liberis, & affinibus, & amicis, & seruis, & patriæ. Vbi ergo beneficium incipit stare? Sorites enim ille inexplebilis subit: cui difficile est modum imponere, quia paullatim surrepit, & non desinit serpere. Illud solet quæri: Fratres duo dissident. si alterum seruo, an dem beneficium ei qui fratrem inuisum non perisse moleste laturus est? Non est dubium, quin beneficium sit etiam inuito prodesse: sicut non dedit beneficium, qui inuitus profuit.

xx. Beneficium, inquit, vocas, quo ille offenditur, quo torquetur? Multa beneficia [123] tristem frontem & asperam habent, quemadmodum secare & vrere vt sanes, & vinculis coërcere. Non est spectandum an doleat quis beneficio accepto: sed an gaudere debeat. Non est malus denarius, quem barbarus & ignarus formæ publicæ reiecit. Beneficium & odit, & accepit: si modo id prodest, si is qui dabat, vt prodesset dedit. nihil refert an bonam rem malo animo quis accipiat. Agedum, hoc in contrarium verte. Odit fratrem suum, quem illi expedit habere. hunc occidi. non est beneficium, quamuis ille dicat esse, & gaudeat. Insidiosissime nocet, cui gratiæ aguntur pro iniuria. [124] Video. Prodest aliqua res, & ideo beneficium est: nocet, & ideo non est beneficium. Ecce, quod nec prosit, nec noceat, dabo: & tamen beneficium est. Patrem alicuius in solitudine exanimem inueni, corpus eius sepeliui. nec illi profui (quid enim illius intererat, quo genere dilaberetur?) nec filio. quid enim per hoc commodi accessit illi? Dicam quid consecutus sit: officio sollenni & necessario per me functus est. Præstiti patri eius, quod ipse præstare voluisset, necnon & debuisset. Hoc tamen ita beneficium est, si non misericordiæ & humanitati dedi, vt quodlibet cadauer absconderem: sed si corpus agnoui, si filio tunc hoc præstare me cogitaui. At si terram ignoto [125] mortuo inieci, nullum habeo huius officij debitorem, [126] in publicum humanus. Dicet aliquis, Quid tantopere quæris, cui dederis beneficium, tamquam repetiturus aliquando? Sunt qui numquam iudicant esse repetendum, & has caussas afferunt. Indignus, etiam repetenti non reddet: dignus, ipse per se referet. Præterea si bono viro dedisti, exspecta: ne iniuriam illi facias appellando, tamquam non fuisset sua sponte redditurus. si mâlo viro [127] dedisti, fer. Beneficium [128] verbo ne corruperis, creditum faciendo. Præterea, lex quod non iussit repeti, vetuit. Vera sunt ista. quam diu me nihil vrget, quam diu fortuna nihil cogit, [129] petam potius beneficium quam repetam: sed si de salute liberorum

agitur,

agitur si in periculum vxor deducitur, si patriæ salus ac libertas mittit me etiam quo ire nollem, imperabo pudori meo, & testabor omnia me fecisse, ne opus esset mihi auxilio hominis ingrati. nouissime recipiendi beneficij necessitas, repetendi verecundiam vincet. Deinde, cum bono viro beneficium do, sic do, tamquam numquam repetiturus, nisi necesse fuerit. Sed lex inquit, non permittendo exigere, vetuit. XXI.
Multa legem non habent, nec actionem: ad quæ consuetudo vitæ humanæ, lege omni valentior, dat aditum. Nulla lex iubet amicorum secreta non eloqui, [130] nulla lex fidem etiam inimico præstare. Quæ lex ad id præstandum nos quod alicui [131] promisimus, alligat? Querar tamen cum eo qui arcanum sermonem non continuerit, & fidem datam, nec seruatam, indignabor. Sed ex beneficio, inquit, creditum facis. Minime. non enim exigo, sed repeto: & ne repeto quidem sed admoneo. Ne vltima quidem necessitas in hoc aget, vt ad eum veniam, cum quo diu mihi [132] luctandum sit. Qui tam ingratus est, vt illi non sit satis admoneri, cum transibo, nec dignum iudicabo, qui gratus esse cogatur. Quomodo fœnerator quosdam debitores non appellat, quos scit decoxisse, & in quorum pudorem nihil superest, quod pereat: sic ego quosdam ingratos palam ac pertinaciter præteribo, nec ab vllo beneficium repetam, nisi à quo non ablaturus ero, sed recepturus. Multi sunt, qui nec negare sciant, XXII.
quod acceperunt, nec referre: qui nec tam boni sunt quam grati, nec tam mali quam ingrati, segnes & tardi, lenta nomina, non mala. Hos ego non appellabo, sed commonefaciam, & ad officium aliud agentes educam, qui statim mihi sic respondebunt: *Ignosce, non mehercule sciui hoc te desiderare, alioquin vltro obtulissem. Rogo ne me ingratum existimes. memini quid mihi præstiteris.* Hos ego quare dubitem, & sibi meliores & mihi facere? Quemcumque potuero, peccare prohibebo, multo magis amicum, & ne peccet, & ne in me potissimum peccet. Alterum illi beneficium do, si illum ingratum esse non patior: nec dure illi exprobrabo quæ præstiti, sed quam potero mollissime, vt potestatem referendæ gratiæ faciam, renouabo memoriam eius, & petam beneficium: ipse me repetere intelliget. Aliquando vtar verbis durioribus, si emendari illum sperauero posse. nam deploratum propter hoc quoque non exagitabo, ne ex ingrato inimicum faciam. Quod si admonitionis quoque [133] suggillationem ingratis remittimus, segniores ad reddenda beneficia faciemus. Quosdam vero sanabiles & qui fieri boni possunt, si quid illos momorderit, perire patiemur admonitione sublata? qua & pater filium aliquando correxit, & vxor maritum [134] aberrantem ad se reduxit, & amicus languentem amici fidem erexit. Quidam vt expergiscantur, non feriendi, XXIII.
sed commouendi sunt: eodem modo quorumdam ad referendam gratiam fides non cessat, sed languet. hanc peruellamus. Noli munus tuum in iniuriam vertere. iniuria est enim, si in hoc non repetis, vt ingratus sim. Quid si ignoro, quid desideres? quid si occupationibus districtus, & in alia vocatus, occasionem non obseruaui? ostende mihi quid possim, quid velis. Quare desperas, antequam tentas? quare properas & beneficium, & amicum, perdere? Vnde scis nolim, an ignorem, an animus, an facultas desit mihi? experire. Admonebo ergo, non amare, non palam, sine conuicio: sic, vt [135] se redisse in memoriam, non reduci putet. Caussam dicebat apud diuum Iulium XXIV.
ex veteranis quidam, paullo violentior aduersus [136] vicinos suos, & caussa premebatur. *Meministi*, inquit, *Imperator in Hispania talum te torsisse*, [137] *circa Sucronem?* cum Cæsar meminisse se dixisset: [138] *Meministi quoque*, inquit, *sub quadam arbore minimum vmbræ spargente, cũ velles residere feruentissimo sole, & esset asperrimus locus, in quo ex rupibus acutis, vnica illa arbor eruperat, quemdam ex commilitonibus* [139] *penulam suam substrauisse?* Cum dixisset Cæsar: *Quid ni meminerim? & quidem siti confectus, quia* [140] *impeditus ire ad fontem proximũ non poteram, repere manibus volebam, nisi commilito, homo fortis ac strenuus, aquam mihi in galea sua attulisset. Potes ergo*, inquit, *Imperator agnoscere illum hominem, aut illam galeam?* Cæsar ait, se non posse galeam agnoscere, hominem pulchre posse: & adiecit, puto ob hoc iratus, quod se à [141] cognitione media ad veterem fabulam adduceret: *Tu vtique ille non es. Merito*, inquit, *Cæsar me non agnoscis. nam cum hoc factum est, integer erã, postea ad Mundam in acie oculus mihi effossus est, & in capite* [142] *lecta ossa. Nec galeam illam si videres, agnosceres: machæra enim Hispana diuisa est.* Vetuit illi exhiberi negotium Cæsar: & agellos, in quibus [143] vicinalis via, caussa rixæ ac litium fuerat, militi suo donauit.

Quid ergo non repeteret beneficium ab imperatore, cuius memoriam multitudo rerum confuderat? quem fortuna [144] ingens, exercitus disponentem, non patiebatur singulis militibus occurrere? Non est hoc repetere beneficium, sed resumere bono loco positum, & paratum: ad quod tamen vt sumatur, manus porrigenda est. Repetam XXV.

itaque, quia hoc aut necessitate facturus ero, aut illius caussa, à quo repetam. Tiberius Cæsar inter [145] initia dicenti cuidam, *Meministi*, antequam plures notas familiaritatis veteris proferret: *Non memini*, inquit, *quid fuerim*, Ab hoc nedum esset repetendum beneficium, [146] optanda erat obliuio. Aduersabatur omnium amicorum & æqualium notitiam, & illam solam præsentem fortunam suam adspici, illam solam cogitari ac narrari volebat: inquisitorem habebat, veterem amicum. Magis tempestiue repetendum est beneficium, quam petendum. Adhibenda verborum moderatio, vt nec ingratus possit dissimulare. Tacendum & exspectandum, si inter sapientes viueremus: & tamen sapientibus quoque indicare melius fuisset, quid rerum nostrarum status posceret. Deos, quorum notitiam nulla res effugit, rogamus: & illos vota non exorant, sed admonent. [147] Dijs quoque, inquam, Homericus ille [148] sacerdos allegat officia, & aras religiose cultas, quo obsequentes faciat: [149] & parent. Moneri velle ac posse, [150] secunda virtus est. Huc illuc frænis leniter motis flectendus est animus, [151] paucis sui rector optimus: proximi sunt, qui admoniti in viam redeunt. His non est dux detrahendus. Opertis oculis inest acies, sed sine vsu, quam lumen [152] à dijs immissum ad ministeria sua euocat. Instrumenta cessant, nisi illa in opus suum artifex mouerit. Inest interim animis voluntas bona: sed torpet, modo delicijs ac situ, modo officij inscitia. Hanc vtilem facere debemus: nec irati relinquere in vitio, sed vt magistri puerorum discentium patienter ferre offensationes memoriæ labentis. Quæ, quemadmodum subiecto vno aut altero verbo, ad contextum reddendæ orationis adducta est, sic ad referendam gratiam admonitione reuocanda est.

COMMENTARIA VARIORVM AVTHORVM
in librum quintum Senecæ de Beneficiis.

I. LIPSIVS.

AP. I. 1. Ita vis.] *Poetarum more. nempe tu vis, & facis cum velle.*

2. Homini.] *Meus*, hominum: *& magis laudet.*

3. Dependere.] *Pendet è prioribus. quia tibi instribus & imputas alijs benefacta, sequitur vt gratus pro ijs sis, & soluas, id est dependas.*

4. Non præstare.] *Non dare, sed soluere tam pro accepto.*

5. Gloria fug.] *Liuius*: Adeo spreta in tempore gloria, interdum cumulatior redit. *Noster in epist.* Gloria vmbra virtutis est, etiam inuitos comitabitur.

6. Vltro repetant.] *Agant qui sunt rei.*

7. Suppressit.] *Meus*, suspensis. *haud malè, sed tum quoque velim*, dissimulatisve, *disiungendo, non copulando.*

8. Animi.] *Idem liber*, causæ. *quod lateat, nescio. nam vulgata per quidem bona videtur.*

9. Non cito.] *A mureto est. nam editi hactenus* concito odisse. *Et sententiam haud improbam effecit, nisi quòd vocula* cito *redundat, nec aptè cum* properandi *verbo texetur. Alij quidam scripti*, quàm cito adisse: *alij*, odisse: *at meo vox ea nulla est, scribiturque*: quàm cito properaueris.

CAP. II. 10. Dumtaxat.] *Ad sequentia verba eum referes, nihil in consilia ipsa potest, nec mutat quin bona, talia sint: sed tantùm euentus. Et si vel vox suspecta. meus* dignum *scribebat*, dum taxat: *aliquo etiam sensu.*

11. Voluntas.] *Adsidet hoc Apuleij*: Omnibus bonis in rebus conatus in laude, effectus in casu est.

12. Quod turpe.] *In meis*, Quod ipse. *Et ita est. ad Liberalem refertur, de quo paulo antè*: longè aliud est, quam mente concipis.] *In eo igitur erras, inquit, quod existimas virum bonum beneficijs vinci.*

13. Renunciabit.] *Conditioni huic, aut amico certamini.*

14. Statione.] *Amicitia. in qua nefas stationem & excubias deserere.*

CAP. III. 15. Lacedæmonij.] *Ex decreto siue rhetrâ Lycurgi. An ea obtinuit Romanorum hoc tempore? vix videtur, ex Propertio, & Philostrato: at tu vide Turnebum* XXVII. *Aduers. cap.* VIII *Petrum Fabrum lib. 1. Agonistic. cap.* XII. *&* IX.

16. Pancratio.] *Pugilatus est, & glossis antiquis*, παγκρατιαστὴς, pugil, pugillator: *sed cum discrimine à Cestu. Quod & Seneca hic innuit, & seorsim ponit: itemque Propertius*:

Et patitur duro vulnera pancratio:
Nunc ligat ad cestum gaudentia brachia loris.

Pancratiastes igitur est, qui nudis manibus pugnisque, nexus miscet, sed & pedibus ac toto corpore certat. Inde nomen Græcis, quòd viribus & omni robore aduocato: sicut & eosdem παμμάχους *vocant. Imò & Lucta huc certaminis mixta. At Cestus, simplicius; & si grauius, pugnat. Nam is manus obarmat (sunt enim Cestus segmenta lorea, grauia, bullis siue nodis è ferro, ære, plumbo intersiincta) & pondere illo caput, genas, collum aduersarij aut pectus quatit.*

17. Metam.] *Pleraque scripta lectio* Cretam: *& ita vocabant. vide epist.* CVIII.

18. Ter abiectus.] *Suidas, in verbo* τριαχθῆναι.

19. Vox cedentis.] *Disertè de Voce. & Plutarchus hoc voluit, cùm in ista re caussam reddit prohibitionis eius Lycurgi* (*in Laconicis*) ὅπως μηδεὶς αὐτῶν ἐν τῷ πονεῖν ἀπαυδᾶν ἐθίζηται: nequis assuesceret in laboribus despondere

despoodere animum & voce id fateri.

20. Tradere.] *Manu porrecta id significantis. nam ea confessionis, & prælationis illius nota. Plutarchus in Lycurgo:* ea sola certaminum permisisse ciuibus, ἐν οἷς χεὶρ οὐκ ἀνατείνεται: in quibus manus non protenditur. *ad hanc nempe confessionem. Prouerbium innotuit,* Manum dare.

21. Inter superan.] *Ex istis Pincianus argutè faciebat:* in ter superatis, *quia de Luctatore ter abiecto praiuit. Sed Senecæ verba nunc de Spartano toto instituto, non de Lucta sunt. Meus liber,* intus superantiam. *Certum mihi rescribere:* intus superati animus. *hoc sensu, Hominis etiam superati animus intus inuictus est.*

CAP. IV. 22. Si quod.] *Meus.* quidem. *Lego,* Si quem, *molliore sensu.*

23. Approbat.] *Ex eodem meo,* approbandi. *Signis, id est rebus externis: atque omnino sic legendum.*

24. Consensum.] *Politicum dictum Liuius II.* Vires imperij in consensu obedientium sunt.

25. Nonne ille.] *Scripti.* O nè. *quod planè verum est, exclamandi particula, & altera affirmandi. Meus,* Omne *refert.*

CAP. V. 26. Virtus.] *Vt de Socrate & Diogene dictum.*

27. Odio.] *Ea vox abest à scriptis libris. nec mirari conuenit, sed fortiter relegare. Deprauat sententiam. quæ germana est, Parentes tamdiu in vita habemus, atque iis fruimur; quamdiu in adolescentia eos ferè grauamur. Vbi firmior ætas firmius indicium dedit; tunc abeunt, & moriuntur. Itaque grati non sumus, quia cùm possumus, non intelligimus: cùm hoc, & volumus, serum est, & iam fuerunt.*

28. Nobis.] *Meus,* à nobis.

29. Onere.] *Non beneficio. Educandi, monendi, dirigendi labores habuêre: fructum, nisi in tacita spe & gaudio vix vllum.*

CAP. VI. 30. Sine exercitu.] *An hoc vult, ligatas obnoxiasque fuisse, etiam sine exercitu, solo metu & viri gloria attonitas? An placebit rescribi,* suo exercitu?

31. Archelaus.] *Macedonum rex fuit, qui in venatione ex vulnere fortuito obijt, ipso anno quo Socrates. Diodorus lib.* XIV. *De ipsa re, breuiter Diogenes:* Aspernatus est magno animo Archelaum Macedonem Scopam Cranonium, & Eurylochum Larissæum, cùm nec pecunias ab iis missas accepit, nec ipse ad eos ire voluit.

32. Etiamnum.] *Ea vocula interrogatione efferenda est:* Etiamnum? Archelaus, *&c. Valet, Est-ne amplius? Addone etiam?*

33. Fines.] *Quatenus, & quomodo, viuere ac mori oporteret.*

34. Moris est.] *Græcis quidem. nam Romanis contra.*

35. Date.] *Id est, ipsum illud beneficium erat capere, tanto viro dare.*

36. Vafre.] *Cur non cum libris,* nasutè?

37. Seruitutem.] *Noti Sophoclæ versus:*

> Ὅστις δὲ πρὸς τύραννον ἐμπορεύεται,
> Κείνου 'στὶ δοῦλος, κἂν ἐλεύθερος μόλῃ:
> Ad regias qui conferet domos gradum,
> Fit seruus istic, liber etsi accesserat.

38. Libertatem.] *In monendo, & corripiendo. Atque eam veram caussam odij, & ex eo mortis, produnt.*

CAP. VII. 39. Tradere sibi.] *Vt sit suæ potestatis. non seruiat affectibus, aut corpori ancilletur.*

40. Deest.] *Meus,* deerit.

41. A teipso.] *Opinor acutè dici, Para à te ipso patientiam. careas, nec appetas.*

42. Diuidit.] *Ex vno duos facit.*

CAP. VIII. 43. Nemo sibi.] *Caput hîc nouum feci. nam res tota alia, & orditur iam refutare. Abruptè satis, fateor: si tamen hæc plena.*

44. Affuisse.] *Patrocinio vel aduocatione iuuisse. Fori verbum est. Ouidius:*

> Munera det diues, ius qui profitebitur, adsit.

45. Patrono.] *Quod liberti, aut clientes (ad istos hîc spectat) solenniter solent: & bases cum eiusmodi titulis multæ exstant.*

46. Aliquis probe.] *Vetus scriptio:* aliquid prodesse sibi: *quod ego fecerim,* aliquid probe sibi fecerit.

47. Cui referat.] *Meus,* quo referat. *quod hominem locumque diuersum magis notat.*

48. Versura.] *Versuram facere, ait Donatus,* est creditorem mutare, & fœnus fœnore dissoluere. *Domi autem ea fit, cùm vt suprà dictum, à nobis ipsis mutuamur. Vide epist.* XIX.

49. Lusorium.] *Inane, nec verum. Ita arma* lusoria, *quæ veris & decretorijs opponuntur. ita* Spectaculum non fidele, & lusorium. *epist.* LXXIX.

50. Quia motu.] *Meus negationem inserit,* quia neque motu. *& res ita habet: dixitque clarè,* nihil primum esse, nihil extremum. *Opinione tamen nostra tale aliquid potest: ac vide Aristotelem, si vis, II. de Cælo, cap. II.*

51. Redit.] *Amissa forma, in aliam: & æterna materia prima. Vide epist.* XXXVI.

CAP. IX. 52. Necessarium.] *Eo modo, quo necessaria dicuntur.* οὕτως ἔχοντα καὶ πεφυκότα: ita se habentia, & sic nata. *Aristoteles I. De part. Animal. cap. I. Adde cap. V. lib. V. Metaph.*

CAP. X. 53. Translatio.] *Legitima definitio, & Imperatoriæ illi consonans:* Alienatio est omnis actus, per quem dominium transfertur.

54. Aliquid.] *Perplacet Gruteri correctio:* dat sibi. Alioqui duo contraria.

55. Paulloante.] *Initio Capitis:* Præstitisse; ad alios spectat.

56. Colitur.] *Liuius libro IX. de Romanis:* Apud quos iuxta diuinas religiones Fides colitur. *Et habuit Romæ iam à Numa sacrarium, aut templum.*

CAP. XI. 57. Vltimam.] *An* alteram? *Intellegit hoc quod obiectum erat (initio cap. IX.)* Beneficium sibi dare potest, ergo & referre gratiam. *Prius membrum de Beneficio refutauit: nunc hoc alterum, de Gratia.*

CAP. XII. 58. Operæpretium.] *Alludit ad verba primi Capitis, atque ipsa repetit. Vide.*

59. Solucre.] Aristippi in us lepidum dictum: Proponente quodam captiunculam, & vt solucret vrgente: O farue, inquit, quid opus soluere, quod etiam ligarum exhibet negotium?
60. Et moras.] Vulgo, mores. Illud aptius, & tamen aptius vellem. An fuit, ex more?
61. Scabri.] Est à Pinciano. at libri omnes crebri. valde fallor, aut creperi fuit.
62. Hic benef.] Sententia redditur, sic, scribendo.
CAP. XIII. 63. Longe lateque.] Nam & corporis ac fortunæ bona ad Summum bonum admittunt.
64. Commoda.] Εὐχρηστα Stoicorum voce: de quibus in Manud. II. Dissert. XXIII.
65. Pyxidem.] Contra vim verbi, quia πυξὶς Græcis est ἀπὸ τῆ πύξε: Latinè Buxidem dicas, à Buxo. Atqui à ligno metalla abeunt.
66. Soporem.] Medicamentum soporiferum, ὑπνωτικὸν, vt ille Domitij medicus suprà, lib. III. cap. XXIII. dedit. Ita Glossæ Soporem, κάρωσιν exponunt: id est, soporationem: & Seneca epistola LXXXIII. Nec sopore sumpto, dormiturum.
CAP. XIV. 67. Ad Deos.] Meus, ad cælos: & verum est. De sententia, vide infra, libro VII. cap. VII. & De const. sap. cap. IV.
68. Æs alien.] Quia olim pecunia omnis in ære. vox igitur retenta, etsi argentum & aurum successit.
69. Lacedæmonios.] Nicolaus Damascenus: νομίσματι χρῶνται σκυτίνῳ: nummo vtuntur coriaceo.
CAP. XV. 70. Ad alios.] Meus, & plerique scripti: in alios quæritur verum. Sententia quidem est. vos viles & è turba. vos stulti, frustrà de vero beneficio quæritis, eius non capaces: ad speciem & imaginem eius ite. veritas alijs quæritur.
71. Haber omnia.] Suprà, lib. IIII. cap. XXVI.
72. Perisse.] Catulli querela:

Omnia sunt ingrata, nihil fecisse benigne est.

Homeri iam olim: Odyss. δ.

—ἐπεὶ οὔ τις ἐπὶ χάρις μετόπισθ' εὐεργέων:
—nec vlla est gratia post benefacta.

73. Cecidit.] Occidit, meus liber.
74. Nescio quæ.] Idem ille, nescio quemdam, qui non. & paullò post, clamat, pro clàm. Legam: Ecce nescio quem, qui non è philosophorum domo clamat, sed. Enimuero illud clàm, quod à Mureto est, non placet: nec enim Philosophi mussantes loquuntur, sed palàm & liberè conuicium moribus faciunt. Itaque si eius cetera lectio tenenda, tamen hic faciam, è phil. domuncula. Id enim genus angustius & vilius ferè habitant.
75. Fascibus suis.] Magistratibus & imperiis ab illa datis. Ad Marium, Sullam, Cæsarem pertinet.
76. Concio est.] Qualis illa Cæsaris, apud Lucanum:

Tollite iam pridem victricia, tollite signa:
Viribus vtendum est, quas fecimus. arma tenenti
Omnia dat, qui iusta negat.

Sed responsio deinde Lælij pulchra, & planè pro Senecæ mente. Vide.
77. Iniussu.] Nam Senatus primum dabatur triumphaturo, in æde Bellonæ: atque ibi rebus expositis, ille fiebat auctor. Populus autem propriè iubebat, Senatus decernebat. Itaque hîc de Iniussu, non nimis ex formula. De solo tamen Senatu Seneca, pro more sui aut superioris æui, sub Principibus. nam olim, etiam inuito Senatu, populus sæpe dedit.
78. Extra muros.] Nec enim fas intrare vrbem cum imperio, sine auctoritate.
79. Subrectis.] Vt in acie & pugna.
80. Aquilas.] Legiones suas.
CAP. XVI. 81. Allobrogum.] Quos in societatem solicitauit.
82. Inferias.] De more. quia fuso hostili sanguine placare mortuos solent: idque ad sepulchrum.
83. Gallicis Bustis.] Locus ita Romæ dictus, vbi cæsi conditique à Camillo Galli. Liuius: Media vrbe, qua nunc Busta Gallorum sunt. Varro: Is locus, ad Busta Gallica. quod Roma recuperata, Gallorum ossa, qui possederant vrbem, ibi coaceruata ac consepta.
84. A caliga.] Id est, à gregario milite, & ab imis ordinibus. Nam eorum caliga: & caligati inde milites. Meus tamen Gallica: sed malè. Lapis vetus: OMNIBVS. OFFICIIS. IN. CALIGA. FVNCTO.
85. Dederit sig.] I. symbolum: cùm tesseram eundi Romam, & trucidandi dedit.
86. Ipse signum.] An quia eius adspectu mouebantur, & miserum vindicabant? An potiùs, quia tacitum signum gestu, & à se dabat: vt videlicet interficerentur, quibuscumque manus osculum negasset? Florus lib. III. Ancarius, ipso vidente Mario, confossus est, quia scilicet fatalem illam manum non porrexerat salutanti. Augustinus III. De Ciu. In ipsius autem Marij oculis continuo feriebantur, quibus salutantibus dextram porrigere noluisset. Plutarchus in Mario: Quoscumque salutantes, neque affatus esset, neque resalutasset complexusve esset, hoc ipsum signum erat interficiendi eos in viis.
87. Mutatam.] Libri scripti omnes, multatam. quod tamen haud approbem, etsi placitum Pinciano.
88. Per sang.] Quia ad Præneste, & mox ad vrbem, pugnas aliquot pugnauit, & vicit cum magna cæde.
89. Legiones duas.] Idem noster, Septem millia hominum. De Clem. I. cap. XII. Vide.
90. In angulum.] In ouile, quod erat in campo Martio. Alij, vt Florus, in villam publicam.
91. Pecuniam.] Duo talenta, Plutarchus: id est, mille ducentos Philippæos.
92. Ciuicam.] Ludit, aut mordet. Quid superest, nisi vt Ciuica donentur, Ob ciues non seruatos, sed necatos?
93. Immaturus.] Ne Senatoria quidem ætate: & bis triumphauit (Plinius lib. VII.) adhuc eques Romanus. Annos XXIII. natus res gerere cœpit, ciuili bello Sullæ adiunctus.
94. Alios.] M. Crassum, & C. Cæsarem, Triumuirali potentia inter ipsos constituta.
95. Eligat.] Sicut elegit Hispanias & Africam.

96. Distribuit.]

96. Distribuit.] Cæsari Gallias & Illyricum. Crasso Syriam.

97. Triumuiris.] Gruterus, ex vno codice, dum ita cum tertio remp. diu. Id est, inquit, cum M. Crasso: nam duæ partes in eius domo, quia & socer eius Iulius Cæsar, iam in domo. Acute omnino. sed libri alij Triumuiris retinent: parum apte, quia ipse etiam Triumuir. Ergo legerim: dum ita Triumuir r d. Ipse Triumuir diuidit alijs; & reuera solus plus duobus tenuit, potuitque.

98. Seruitutis.] Tacitus I. Annal. Discordantis patriæ non aliud remedium fuisse, quam si ab vno regeretur.

99. Castra.] Satis inuidiose. nemo (quos legerim) ita scripsit: ne Lucanus quidem, ex professo Cæsaris, & Cæsarum adeo, hostis. Ille traxisse quidem agmina dicit, sed non armata, & pacis habentia vultum. Ipse Cæsar de se, I. Ciuil. Milites in proxima municipia deductos scribit, sese ad vrbem profectum. Quod non conuenit cum his Senecæ castris, & quidem in Circo Flaminio. Cur tamen ibi? Quia extra vrbem Senatum primo habuit Cæsar (more Imperatorum) in Apollinis templo. & iuxta, ille Circus. Probabile autem, Cæsarem aliquos milites, etsi togatos fortasse, secum eo traxisse, præsidij caussa: quod nunc Seneca attollit.

100. Porsenæ.] Qui in Ianiculo castra habuit.

101. Nisi arm.] Velleius: Neminem, nisi acie consumptum ciuem, patria desiderauit.

102. Abiecerunt.] Vt Sulla.

103. Posuit.] Ius sibi semper educendi seruauit, perpetua illa Dictatura.

104. Iure cæsum.] Id vero voce aut scito Antonius numquam fecit: imo palam pro eo, vt primum copia fuit, pugnauit. Hactenus submisit se necessitati & rerum fluxui, vt Obliuionem & veniam præteritorum pateretur indici. At Seneca, declamatorio illo more, hoc interpretatur, probasse necem Iulianam; quia statim vltus non fuisset, quia cum ipsis coniuratis fœdus aliquod percussisset.

105. Ne Romanis.] Nempe suæ Cleopatræ.

106. Spadonibus.] Qui apud reginam potentes. Horatius:

Romanus, eheu posteri negabitis,
  Emancipatus fœminæ,
Fert vallum & arma miles, & spadonibus
  Seruire rugosis potest.

CAP. XVII. 107. Camillum.] Ipsa hæc exempla Valerius, lib. v. cap. III. rettulit, ingrati Senatus, & populi.

108. Dimisit.] Quod mollius est. quam misit: valetque, passa est ire, aut certe in eo manere. Notum est de secessu Scipionis in Liternum suum. atque ibi neglectum à ciuibus obijsse.

109. Rutilius.] De quo sæpe noster. In exsilium misse missus damnatusque ab equitibus, in eo perseuerauit. Vide de Proud. cap. III.

110. In Asia.] Smyrnæ.

111. Præturam.] Prælato etiam illi Vatinio. Semel autem negauit, anno sequenti dedit.

112. Pernegauit.] Cur sic loqueris? nam semel dumtaxat petijt, instante ciuili bello: nec nisi semel igitur populus negauit. Vult hoc tamen, quod Prætura mox delata sit, at non Consulatus: atque ita quasi perpetuum negatus.

113. De omnibus.] Sententiæ acumen hoc est. Omnes queruntur: singuli autem fere de singulis, certe diuersis: ergo omnes ingrati, quod querela ea euincit.

114 Cupidi omnes.] Hæc & sequentia Stoicæ altitudinis, & illius Paradoxi, Omnia vitia in omnibus esse: Manud. III. Diss. xx.

115. Vide.] Ista vox abest meo libro. scribitque anteriora: Quam ingrata vite sit iuuentus. Posses: Quam ingrata vide sit I. Sed verius, Quam ingrata, videsis, iuuentus. Libri alij ob voculam istam Comicam valde turbãt.

116. Exspectat.] locus ille notus, apud Quinctilianum: cum pater obiecisset filio, Quod mortem suam exspectaret: Ego vero non exspecto, inquit: Pater arguti ssime, Imo rogo exspectes.

117. Computet.] Id est, simul de morte & de lucello cogitet: quod à diuitis vxoris morte exspectet. In mixta autem cogitatione, dolens, vt sic dicam, gaudet.

118. Vltra res.] Res simpliciter lites, & actus rerum. Ita res prolatæ dicuntur, cum feriæ forum habent. Iam sententia est: Nemo litigator meminit patrocinij, post vnas ferias: non extendit memoriã vltra actum proximũ rerum.

119. Præfato.] Mihi melior librorum nostrorum scriptio, præstito. Id autem genus Ingrati etiam Lucretius damnat; & sunt hæc à schola Epicuri.

Deinde animi ingratam naturam pascere semper,
Atque explere bonis rebus, satiareque numquam:

& plura in hanc sententiam libro III.

CAP. XVIII. 120. Primum vnde, quo.] Id esset, vnde incipis, quousque progrederis? Meus tamen & quidam libri, Primum de quo: minus plene.

CAP. XIX. 121. Mea an me.] Imo interest, si late ad alia refers: malimque, meum an me.

122. Respondeam.] Non disputem vltra aut dubitem, sed velut de iure, certum respondeam.

CAP. XX. 123. Tristem frontem.] Speciem & aspectum. Tacitus, In frontem pulchra. Valerius, In fronte beata.

124. Video.] Dialogismus est, & interposita persona. Si non, legas: Vides?

125. Mortuo inieci.] Ita moris & religionis, vt vel transeuntes inijcerent deserto terram. Horatius.

—licebit Iniecto ter puluere curras.

Quinctilianus Declamat. v. Ignotis cadaueribus humum congerimus, & insepultum corpus nulla festinatio tam rapida transcurrit, vt non quantulocumque veneretur aggestu.

126. In publicum.] Naturæ & humanitati hoc tribuens.

127. Dedisti, fer.] Scripti, dedisti flectere. ex quo verissime Erasmus, plectere: pœnas imprudentiæ lue.

128. Verbo ne.] Ipso illo Repetendi: quod exactionem, & ex debito, sonat. Posses legi, vero.

129. Petam potius.] *Placet & est sententia, conuiter potius quasi beneficium petam, quam vt datum repetam. Arguitur eadem infra, cap.* XXII. Renouabo memoriã eius, & petam beneficium, ipse me repetere intelliget. *Item, cap.* XXV. Magis tempestiue repetendum est beneficium, quam petendum. *Pincianus tamen e quibusdam libris hic legebat,* Prætercam potius.

CAP. XXI. 130. Nulla lex fidem.] *Iurisconsultus:* Graue est fidem fallere, quam seruari natura æquum est. *Ergo prona ea & insita, non hæc secundaria & scripta lex sancit.*

131. Promisimus.] *Nudis verbis, sine stipulatione. nam cum hac, aliter est.*

132. Luctandum.] *Altercatione exprimendum beneficium.*

CAP. XXII. 133. Suggillationem.] *A corpore sumptum. est* ὑπωπιασμὸς, *nota & liuore verbere.*

134. Aberrantem.] *A sua. in vagis amoribus abnoctantem.*

CAP. XXIII. 135. Se redisse.] *Forte,* redire.

CAP. XXIV. 136. Vicinos suos.] *Vt solent feroces illi, aut & diuites, qui terminos assidue promouebant.*

137. Circa sucronem.] *Bello Hispaniensi euenisse debuit: etsi in scriptoribus illis hodie siletur.*

138. Meministi quoque.] *Pleraque scripta lectio,* meministi equidem: *& decorum in sermone militari. Atque illud* Equidem, *alijs etiam personis usurpari solet.*

139. Penulam.] *Quæ in militum & itinerantium vsu.*

140. Impeditus.] *Pede læsus, & deuinctus. Sed ego non nollem,* quia pedibus.

141. Cognitione.] *Proprium verbum, vbi Principes aut maiores magistratus, extra ordinem rem noscunt & arbitrantur. Suetonius Claudio:* Negantem cognitionis, sed ordinarij iuris rem esse.

142. Lecta ossa.] *Allusum, vel lusum in lectione ossium funebri. De Prouid. cap.* III. Remedij caussa quibusdam & radi ossa, & legi. *Adde Consol. ad Marc. cap.* XXII.

143. Vicinalis.] *Hyginus definit,* quæ à vico ad vicum ducit: *in vsum nempe vicinia. vt Liuio libro* XXI. Itineres ad vicinalem vsum. *Pinciano cur visum legere,* vicina silua, *non equidem video.*

CAP. XXV. 144. Ingens, exercitus.] *Vellem,* ingentes exercitus.

145. Initia.] *Principatus sui.*

146. Optanda erat obliu.] *Nam memoria cum periculo, & propior læsisse. Plinius Panegyrico:* Quorum votum ante fuerat, vt memoriæ Principis elaberentur.

147. Dijs quoque.] *Apollini.*

148. Sacerdos.] *Chryses. Homerus ista, in Iliade prima.*

149. Et parent.] *Meus liber,* & pareere. *quid fuerit, nescio:* parare *quidem dij non belle aut decore dicuntur.*

150. Secunda virtus.] *Quæ ergo prima? Meus item liber alijque,* secula. *Si autem hic* secunda: *quomodo statim,* proximi sunt? *Interpolata hæc habeo aut defecta.*

151. Paucis sui.] *Scripti:* paucis animus, sui rector optimus. *Breui monito animus in viam ducendus, qui se alioqui optime reget. Sed & vulgata expeditur: Animus monito flectendus, qui apud paucos se regit.*

152. A dijs.] *Verum puto,* radijs.

M. A. MVRETVS.

CAP. I. IN superioribus libris.] *Opinor legendum,* Quattuor superioribus libris. *Sed illud* Quattuor, *ita scriptum fuisse, IV. inde datam errori caussam.*

Dependere.] *Soluere. Inde Actio de bene depenso.*

Si illa concito odisse properaueris.] *Nihil velim temere affirmare. Sed pro* concito, *legendum putem,* non cito.

II. Aut omnino non reddidit.] *Alij,* aut omnia. *Sed hæc veterum librorum scriptura, est & quidem perspicue melior.*

IIII. Si scit debere.] *Particulam (si) alij omnes omiserant, & locum male distinxerant.*

VI. Alexander Macedonum rex.] *Eadem gloriatio Scipionis:*

Cui nemo ciuis neque hostis
Quiuit pro factis reddere operæpretium.

X. Id ex ipso vocabulo apparet.] *Male alij* Idem, *pro* Id ex.

Quidni? cum inter ea.] *In alijs.* Quid? cum inter ea. *quomodo deprauatur sententia.*

XIII. Illa à stulto ac malo submouentur.] *Voces duas ab alijs interiectas deleui, vt redundantes.*

Commoda & expectanda.] εὔχρηστα καὶ προηγμένα. *Voces Stoicorum propriæ.*

XIV. Cui tamen etsi malus est.] *De hac voce scripsi capite* XVIJ. *libri* XJ. *Var. lect.*

XV. Ad alios spectat verum.] *In alijs omnibus editionibus ita deformatus erat hic locus, vt non intelligeretur.*

Non ex philosophorum domo clamat.] *Cum in vetere libro scriptum viderem* clamet, *ausus sum vnam litteram addere, & edendum curaui,* clam, sat: *neque dum me illius mutationis piget.*

XVI. Romana funera.] *Ita melius iudicaui, quàm, vt vulgo editum erat,* omnia funera. *Paulo post etiam, vbi legebatur* exilij. *malui* exitij.

Durioribus remedijs quàm pericula erant.] *Videtur respexisse ad illum apud Græcos nobilem versum:*

Τὸ φάρμακον σου τῆς νόσου μεῖζον κακόν.

XVII. Vltra res proximas.] *Ita dicit res, vt cum dicimus res prolatas, aut ad res redire.*

Præfato tempore.] προειμαρμένῳ *ab eadem enim origine est fatum.*

XX. At si terram ignoto mortuo inieci.] *Hoc inter præcipua humanitatis officia numerabant. Virgilius:* aut tu mihi terram Inijce. *Horatius:* Licebit, iniecto ter puluere curras.

Si malo viro dedisti, flerem.] *Sunt qui legant,* Si malo viro dedisti, flerem, *quo nihil stultius. Quando enim cuiquam auctor esset Seneca, vt fleret? Ego, extritis tribus litteris, lego,* Si malo viro dedisti, fer.

Ne

Ne esset mihi opus auxilio hominis ingrati?] *Alij omnes omiserant vocem* opus.

Ne vltima quidem necessitas.] *Male alij*, Nam vltima quoque. XXI.

FER. PINCIANVS.

MAGIS non superuacuum, quam necessarium.] *Ita præfert maior pars exemplarium. Sed sunt etiam quæ inuerso ordine legant*, magis non necessarium, quam superuacuum, *quæ lectio videtur mihi probatior, quia sequitur eodem ordine*, nec facit operæ pretium, nec perdit operam. CAP. I.

Propositum optimi viri, & ingentis animi est.] *Verbum* est *in emendatioribus exemplaribus desideratur: adijcienda que altera coniunctio* &, *vt sit:* Propositum & optimi viri, & ingentis animi.

Ex toto in hoc intentus animo: *Scribe*, & toto in hoc intentus animo, *ex vetere lectione.* II.

Velocitate illum, non animo antecessit.] Alium *puto, non* illum, *legendum.* III.

Quoniam quidem inter superantia animus inuictus est.] *Corrigendum reor* Quandoquidem inter superatis animus inuictus est. *Adducunt me vt sic emendem, verba non multo ante præcedētia*, Luctator ter abiectus perdidit palmam, non tradidit. *& veteres codices non* Quoniam quidem habēt, *sed* Quādoquidem.

Quibus nihil potest præstare fortuna.] *Vetus lectio*, quibus nihil potest præstare ipsa fortuna. IV.

Rapiuntur à nobis.] *Præpositio* à *superuacanea est, ex eadem.* V.

Nos tamen nec vincemur animo, nec turpiter his rebus superabimur.] *Quædam exemplaria:* Nos tamen non vincemur (animo enim res geritur) nec turpiter, *&c.*

Vt facetus.] Vir facetus. *Vetus lectio.* VI.

Quare Socrates non agat, quod ipse se docuit?] *Antiquum exemplar*, quare Socrates non agat sibi quod Platonem docuit? VII.

M. Cato ait:] *Vide an legendum sit*, Hecaton ait, *cuius testimonio subinde vti Senecam, iam à principio testati sumus.*

Natura sibi dedit.] *Hæc verba in correctioribus desiderantur.* VIII.

Etiam cum aliquis probe fecerit.] *Tolerabilior lectio exemplaris scholarum Salmenticensium*, etiam cum aliquid prodesse sibi fecerit.

Quod excedat, non habet.] *Exemplar vetustum*, quo excidat. *In altero*, excidat.

Quid simile, inquit, habet hoc exemplum huic propositæ quæstioni?] *Verbum* huic *desideratur in vetere lectione.*

Nemo sibi beneficium dat, non magis quàm hospitiū. Nemo sibi donat, non magis quàm credit.] *Scripti codices.* Nemo sibi beneficium dat, non magis quàm credit, *reliqua superfluunt.* IX.

Quando ergo gratiam referet.] *Lege.* Quomodo ergo gratiam referet, *ex eisdem.*

Iurisque sui in alium translatio.] *Scribe*, iurisque in ea sui in alium translatio, *ex eisdem.* X.

Sed etiamnum multum interest inter dare & accipere.] *Sunt exemplaria, in quibus hæc omnino verba desiderentur. Sunt alia in quibus deest primum tantum verbum* sed.

Frater sum alterius.] *Vetus lectio*, Frater sum, sed alterius. *Confirmant hanc lectionem verba sequentia*, Par sum, sed alicui.

Quid? cum inter ea sit habendum beneficium.] *Codices nonnulli.* Quidni? cum inter ea, *&c.*

Nisi cum altero non habent locum.] Nisi in altero non habent locum, *vetus lectio.*

Illi beneficium dedi.] *Scribe* dedit, *non* dedi, *ex eadem.* XI.

Dicis me abesse ab eo qui operæprecium facit.] *Puto corrigendum.* Quod dicis: Me abiisse ab eo qui operæprecium facit. XII.

Expecta etiam hoc.] *Considera an sit probatior lectio.* Expecta etiam nunc.

Crebri aliquid & confragosi.] *Scribendum fortasse*, scabri, *non* crebri.

Hic benefaciendi voluntate caret.] *Scribendum puto*, huic benefaciendi, *&c.*

Quæ accipere potest.] *Lege*, quæ & accipere potest, *ex vetere lectione.* XIII.

Non hoc ex nostra constitutione.] Nec hoc ex nostra constitutione, *eadem.*

Ita qui viri boni spem fefellit.] *Exemplaria diui Francisci & scholasticum*, Ita & qui veri beneficij speciem fefellit.

Cleanthes vehementius ait.] *Vetus lectio*, Cleanthes vehementius agit. XIV.

Qui ad occidendum.] *Scribe ex eadem*, quia ad occidendum.

Quamuis nemo vsque ad eos manus porrigat.] *Videtur legendum*, vsque ad deos.

Ea scilicet ratione, quia accipiet ab illo aliquid ex his quæ apud imperitos sunt: cui tamē & si malus est.] *Vetusta exemplaria*, ea scilicet ratione, qua accipiet ab illo aliquid ex his quæ apud imperitos sunt: quorum & si malis copia est. *Legendum arbitror*, accepit, *non* accipiet. *Et putamus deesse verbum* bona, *vt scribatur*, ex his quæ apud imperitos bona sunt. *Quæ lectio videtur probari verbis sequentibus*, & illa qualiacumque sunt, cum pro bonis receperit, pro donis reddere.

Sed alios spectat.] *Eadem*, in alios quæritur. XV.

Ecce nescio quænam.] *Particula* nam *delenda ex eisdem.*

Trans alpes accitus hostis.] *Lege*, & trans alpes accitus hostis, *ex eisdem.* XVI.

Parum mutatam,] *Scribendum*, parum mulctatam, *ex eisdem.*

Et pecuniam, tantum non ciuicam.] *Legendum puto ordine præpostero*, pecuniam, & tantum non ciuicam: *vt subintelligas* coronam.

Eo redegit R. P. vt saluus esse non posset,] *Pro duobus elementis*, R. P. *non accipio* rempublicam *sed* Romanum populum: *quia subdit*, saluus esse non posset. *Aut si* rempubl. *intelligas*, salua, *non* saluus, *necesse est legas, vt alij ante me adnotarunt.*

Ingratus esse Pompeij hostis ac victor à Gallia Germaniaque.] Ingratus ipse Pompeij hostis ac victor C. Iulius Cæsar, qui à Gallia Germaniaque: *vetus lectio.*

Neminem occidit nisi armatum.] *Legendum reor*, odit, *non* occidit: *quandoquidem verbum eius fuit*, Armatus sit oportet quem oderim.

Proscriptionibus, incursionibus, bellis laceratam.] *Verbum* incursionibus *nō habetur in vetere lectione.*

Nisi querendum est de omnibus.] *Legendum arbitror*, nisi querendum esset de omnibus.

XVII. Vt dicam, quàm ingrata sit vide iuuentus.] *Castigandum putamus*, vtique quàm ingtata sit iuuentus vide.

Vt non computet?] *Multum venustatis energiaque conciliat orationi coniunctio* &, *quam agnoscunt antiqua exēplaria*, vt non & computet.

Vt prolongetur tibi dies mortis.] Vt prorogetur tibi dies mortis, *eadem.*

De quo vado ad quem currit.] *Sic prior editio. Legendum puto*, de quo vsque ad quem currit. *quod ex verbis quæ infra sequuntur, apparet. In nonnullis tamen exemplaribus verbum* vado *non habetur, sed tantum legitur*, de quo ad quem currit.

XIX. Sie pater beneficio in filium collato.] *Scribendum opinor* sed, *non* sie.

XX. Beneficium odit & accepit.] *Lego*, beneficium & odit & accepit, *ex vetere lectione.*

Hunc occidi.] *Lege*, Hunc ego oeeidi, *ex eadem.*

Nullum in hoc habeo huius beneficij debitorem in publicum. Humanus dicit aliquis.] *Corrigendum reor*, nullum in hoc huius officij debitorem, nisi publicum humanum. Dicet aliquis.

Indignus etiam repetenti non teddet. Dignus etiam per se referet.] *Vetus lectio.* Indignus etiam tepetenti non teddet. Dignus ipse per se teferet.

Petam potius beneficium quàm repetā.] *Scribe*, præteream: *non* petam, *ex eadem. vt post paulo*, Sic ego quosdam ingratos palam ac pertinaces præteribo.

XXI. Cum quo diu mihi luctandum sit. Quis tam ingtatus est, vt illi.] *Scribe per maiorem, vt sit initium sensus sequentis*, Cum quo diu mihi luctandum sit, qui tam ingratus est, vt illi non sit satis admoneti, eum ttansibo. *ex eadem.*

XXII. Si quid illos remorderet.] *Scribendum* momorderit, *non* temorderet, *ex eadem.*

XXIII. Ad ferendam gratiam.] Referendam *eadem, non* fetendam.

XXIV. Ex veteranis quidam paulo violentior.] *Scribendum puto*, ex veteranis quidā Publius Militio, *sic enim vocabatur hic miles, vt constabit paulo post.*

Quendam ex commilitonibus penulam.] *Legendum & hic reor*, quendam P. Militionem, *& reliqua.*

Er quidem siti confectus, qui impeditus.] Equidem, *non* & quidem, *vetus agnoscit lectio.* Eadem quia *legit, non* qui.

Nisi commilito, homo fortis.] *Exemplar scholarum Salman:* nisi pto militio homo fortis. *Corrigendum vt ante testatus sum*, nisi P. Militio homo fortis.

Nam galeam illam si videres, agnosceres.] *Vetus lectio.* Nec galeam illam si videris, agnosces.

Machæra enim Isponia diuisa est.] *Exemplar diui Francisci* Hispania *legit, non* Isponia, *vt videatur scribēdum* Hispanica.

Et agellos in quibus vicinalis via causa rixæ ac litium fuerat.] *Legendum forte* vicina sylua, *non* vicinalis via.

Militi suo donauit.] *Exemplar scholasticum*, milito suo donauit. *Scribendum, vt dixi*, Militioni suo donauit.

XXV. Optanda erat obliuio.] *Legendum reor*, obtendebat obliuionem.

Melius fuisset quid rerum nostrarum status posceret.] *Quidam codices*, bonū est quid rerum nostrarum status poscat.

Paucis animus sui rector optimus.] *Deest verbum* mouetur, *siue* monetur, *ex nōnullis exemplaribus:* Paucis animus sui rector optimus mouetur.

Opertis oculis inest acies, sed sine visu.] *Vetus lectio*, Opertis oculis eadem est acies, sed sine visu.

Quod lumen à diis immissum ad ministeria sua vocat.] *Eadem* quam *agnoscit, non* quod: *&* euocat, *siue* aduocat, *non* vocat: *vt putem scribendum sic*, quem lumen ab his emissum ad ministeria sua euocat.

ERASMVS ROTERODAMVS.

CAP. XIII. SIc *paropsidem.*] Tres vetusti codices habebant *pyxidem.* πυξὶς enim Græcis à πύξος dicitur, quod ex buxo fieret. Vnde falsò pyxidem argenteam auream ve diximus.

XIV. *Cui tamen & si malus est, ipse quoque, &c.*] Duo vetustissimi codices habebant, *quorum si malus copia est, ipse quoque, &c.* Mihi videtur deesse vocula, *quæ apud illos bona sunt*: nisi forte reddidit Græcam figuram, τὰ παρ' αὐτῶν, quod modo explicuit, *quorum illis copia est*, quæ verba dubito num ab interptete sint adiecta, & hinc variatam scripturam.

XX. *Si malo viro dedisti, flere: Beneficium veto ne corrumpas, &c.*] In vetustissimo codice, & altero pro *flere*, erat *flectere*: in Longobardico, pro *veto, verbo*, diuino fuisse scriptum: *Si malo viro dedisti, plectere. Beneficium vere, siue verbo ne corrumpas.* hoc est, da pœnas, qui male collocaris: nec ideo beneficio commutes nomen. Aut ita: *Beneficium malo viro dedisti, flere:* vt *re* referatur ad *verbo.* Re sis tristis, non mutato rei nomine. Aut *flerem.* nomen rei ne corrupetis.

XXV. *Ab hoc quam diu non esset repetendum, &c.*] Pro *quam diu*, Longobardicus codex habebat *quum ni.* Opinor legendum, *Ab hoc quidem non esset repetendum beneficium, Optanda erat obliuio.* Nec displicet si *ni*, vertas in *ne: quid, ne esset repetendum beneficium, optanda erat obliuio?*

IOAN-

IOANNES OPSOPOEVS.

QVo minus gratissimus.] M. sc. & v. sequente, *non tamen non vincemur, animo enim res regitur, nec turpiter, &c.* v.

Modus excludit totius aspectum.] Turnebus cap. v. Aduersar. lib. xvi. Libramentum rectum pro perpendiculo posuit Seneca sane quam eleganter. Eius verba sunt, *modo exclusit totius aspectum, si recto libramento inter solem terrasque successit*, id est, ad perpendiculum inter vtrunque interposita fuit. vi.

Vt facetus.] In scripto Puteani codice est, *vir facetus*.

Vnde scis nolim an ignorem?] In eodem, *vnde scis an nolim*. xxxiii.

Nec galeam illam si videres.] Io. Brodæus Miscellaneorum lib. i. cap. xi. *Nam galeam illam si videres, agnosceres. machæra enim Hispania diuisa est*: Seneca libro de Beneficijs quinto, circa finem. Ego, *machæra enim Hispanica*, restituendum arbitror. Polybius lib. vi. *ἅμα δὲ τῷ θυρεῷ μάχαιραν, ταύτην δὲ περὶ τὸν δεξιὸν φορεῖ μηρόν. καλοῦσι δ' αὐτὴν Ἰβηρικήν. ἔχει δὲ αὐτὴ κέντημα διάφορον, καὶ καταφορὰν ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν βίαιον, διὰ τὸ τὸν ὀβελίσκον αὐτῆς ἰσχυρὸν καὶ μόνιμον εἶναι* Liuius: *Postea quam gladio Hispaniensi detruncata corpora.* xxxiv.

Animus, paucis sui rector optimus.] M. sc. *paucis animus sui rector optimus monetur.* xxv.

GRVTERVS ET IVRETVS.

Ex Cap. V.

Q*Vam priora reddidimus.*] v. c. *reddiderimus.*

Sed interueniet aliquid.] bene v. c. *etsi interueniet aliq.*

Nec ex vincemur animo, nec turpiter.] omnino reponi debet v. c. *nec vincemur. Animo enim res agitur nec turpiter. Iuretus.*

Ex Cap. vi.

Et filium (quod in luctu ac rebus aduersis moris est) tonderet.] de quo more Plutarchus lib. de superstitione. dicebaturque tonsura lugubris quasi *ἐν χρῷ κουρά.* plura Alexander ab Alex. lib. 3. Gen. dierum cap. 7. Iunius cap. 5. lib. de coma. N. Hotomanus cap. 16. lib. singularis Obseruationum quæ ad ver. nupt. rit. pert. Torrentius ad cap. 5. Suet. Caligulæ.

Vafrè negare quàm contumaciter ac superbe.] v. c. *nasute negare q. c. ac superbe*, vbi illud, *nasute*, placet. quomodo Seneca pater dixit, Suasoria 1. *nasus Atticus.* & Suaso. vlt. *homo nasutissimus dissimulauit.* Iuretus.

Negasset si nollet.] v. c. *si vellet.*

Ex Cap. vii.

Plato inquit.] v. c. *Platon*, vt sup. lib. 4. de benef. cap. 33. & alibi sæpius.

Quare Socrates non agat.] v. c. *sibi non agat.*

Ex Cap. x.

Inter dare & accipere.] v. c. *inter dantem & accipientem.*

Nemo est enim suus frater.] Explicat Cuiacius tit. de hæred. qual. & diff. Instit. lib. 2. refertque Fornerius tit. de verb. sign. ad l. 120.

Ex Cap. xi.

Qui gratiam sibi refert, sibi prodest.] non est in mss. vox *sibi* quæ priori cernitur loco.

Ex Cap. xii.

Ita animus cæcus.] v. c. *pro cæcus*, habet, *malus*. vnde suspicio latere hic mendum, & ab auctore positam dictionem paullo remotiorem, cuius interpretandæ caussa, glossographus quispiã, illas duas, *cæcus*, & *malus*, addiderit. Sed quæ dictio *scæuus*, vt quidem conijcio, quæ proprie hic conuenit, & quæ multis auctorum locis sæpe deprauata fuit. hæc Iuretus.

Ex Cap. xiv.

Corium forma publica percussum.] de eo vide Hotomanum lib. de re nummaria, cap. De forma & nota publica nummorum.

Ex Cap. xv.

Ad consulatum à caliga perductas.] Innuit fuisse prius gregarium militem. Caliga enim, vt l. 48. inquit Dio *στρατιωτικὸν ὑπόδημα.* clare Suetonius in Caligula cap. 9. *Caligulæ nomen à castrensi ioco traxit, quia manipulari habitu inter milites educabatur.* vbi consule Beroaldum & Torrentium: nec non etiam Lipsium ad lib. 1. Ann. Taciti.

Ex Cap. xvi.

Vt qua Achais Rhodijs.] quomodo ex isto Senecæ loco verba historicorum, agentium de Rhodiis, exponenda sint, enucleat P. Faber ad l. 106. de reg. iu.

Ex Cap. xxi.

Multa legem non habent nec actionem.] vt hæc tibi lector palam fiant: ecce delego commentarios Duareni in tit. de pactis. Ræuardi vero ad l. 24. ff. de reg. iu. Fornerij denique ad l. 9. §. quod si ff. de verb. sign.

Quod alicui promisimus alligat?] rem & sententiam horum verborum multis enodat Duarenus in tit. 3. de in litem iurando. iterum lib. 2. cap. 8. disput. anniuers.

Senec.

Ex Cap. xxiv.

Quidam paulo violentior.] v. codex *vehementior*. Sic idem lib. de breu. vitæ cap. 6. *Vir acer & vehemens*.

Talum te torsisse.] v. c. *talum extorsisse te*.

Cum velles residere.] melius multo v. c. Iureti habet *considere*.

Repere manibus volebam.] vox, *manibus* plane abest à v. c. Iureti.

Es in capite lecta ossa.] quædam editio *electa ossa*. in veteri autem codice Iureti *fracta sunt ossa*.

Machæra enim Hispana.] optime v.c. *Hispania*. Falluntur qui mutare & substituere tentant *Hispanica*. nam ea locutione dictum est, qua, *prouincia Hispania* ab eodem Seneca in proœmio lib. 10. controu. & *mulier Gallia* à Sallustio apud Nonnium Marcellum, cap. 8. de mutata declinatione. & *terra Italia* ab A. Gellio li. 6. c. 6. sic apud Ausonium vbi editiones habent: *Imprecer ex merito quid non tibi Iberica tellus?* veteres meæ membranæ habent *Iberia*. Iuretus.

In quibus vicinalis via.] de vicinalibus vijs multa præclara Brissonius li. 19. de verb. sign. at hæc *via vicinalis* ea est quæ vel ex vicis vel in vicos ducit, quomodo & accipitur Frontino lib. 2. de Aquæductibus. item Iustiniano in §. item si putator. Inst. de lege Aquillia. videatur ibidem Theophilus & Cuiacius.

Ex Cap. xxv.

Quem fortuna ingens exercitus disponentem non patiebatur.] recte legit Iuretus ex v.c. *ingentes exercitus*.

Quam lumen à Dijs immissum ad ministeria sua euocat.] locus hic hactenus fuit conclamatus. Sed iam salutare remedium adferam ex v.c. cuius ex scriptura probissima est: *quia lumen à Dijs immissum à ministerijs suis euocatur*. Iuretus.

Ferre offensationes.] v. c. *offensiones*.

L. AN-

L. ANNÆI SENECÆ
AD AEBVCIVM LIBERALEM
DE BENEFICIIS LIBER SEXTVS.

ARGVMENTVM IVSTI LIPSI.

TERVM Quæstiunculæ, Chrysippéo quodam more. Prima, An Beneficium eripi possit? variè differit, claudit tamen vsum eius eripi posse, non ipsum. Secunda. An debeamus ei, qui vel inuitus profuit, vel ignarus? negat. Tertia, An ei, qui sua caussa nobis profuit? si tantùm sua, abnuit. si & mea: admittit. Exempla & argutias miscet. Quarta, An fas incommodi aliquid alteri optare, vt gratiam possis referre? non est, & damnat. Aliam viam aperit referendæ gratiæ etiam felicibus, etiam Regibus, per consilia, monita, doctrinam.

CAPVT PRIMVM.

VÆDAM, Liberalis virorum optime, exercendi tantum ingenij caussa quærũtur, & semper [1] extra viam iacent: quædam & dum quæruntur, oblectamẽto sunt, & quæsita vsui. omnium tibi copiam faciam. tu illa, vt cumque tibi visum erit, aut peragi iubeto, aut [2] ad explicandũ ludorũ ordinẽ induci. [3] His quoque si abire protinus iusseris, nonnihil actum erit. nam etiam quod discere superuacuũ est, prodest cognoscere. [4] Ex vultu igitur tuo pendebo, prout ille suaserit mihi: alia detinebo diutius, alia [5] expellam, & [6] capite agam.

An beneficium eripi possit, quæsitum est. Quidam negant posse. non enim res est, II.
sed actio: quomodo aliud est munus, aliud ipsa donatio: aliud qui nauigat, aliud ipsa nauigatio. Et quamuis æger non sit sine morbo, non tamen idem est æger & morbus: ita aliud est beneficiũ ipsum, aliud quod ad vnumquẽque nostrũ beneficio peruenit. Illud incorporale est, irritũ nõ fit: materia illi[9] huc & illuc iactatur, & dominũ mutat. Itaque cùm eripis, ipsa rerum natura reuocare quod dedit nõ potest. Beneficia sua [7] interrũpit, non rescindit. Qui moritur, tamẽ vixit: qui amisit oculos, tamen vidit. Quæ ad nos peruenerũt, ne sint effici potest: ne fuerint, nõ potest. pars autẽ beneficij & quidem certissima est, quæ fuit. Nonnunquã vsu beneficij longiore [8] prohibemur, beneficium quidẽ ipsum nõ eraditur. Licet omnes in hoc vires suas natura aduocet, [9] retro illi agere se nõ licet. Potest eripi domus, & pecunia; & mancipium, & quidquid est, in quo hæsit beneficij nomẽ: ipsum verò stabile & immotũ est. Nulla vis efficiet, ne hic dederit, ne ille acceperit. Egregiè mihi videtur M. Antonius apud [10] Rabiriũ poëtã, cùm fortunam
suam transeuntem [11] alio videbat, & sibi nihil relictum, præter ius mortis, id quoque, si III.
cito occupauerit, exclamare: *Hoc habeo,* [12] *quodcumque dedi*. O quantum habere potuit, si voluisset! Hæ sunt diuitiæ certæ, in quacumque sortis humanæ leuitate, vno loco permansuræ quæ quo maiores fuerint, hoc minorem habebunt inuidiam. Quid tamquam tuo parcis? [13] Procurator es. Omnia ista quæ vos tumidos, & supra humana elatos, obliuisci cogunt vestræ fragilitatis, quę ferreis claustris custoditis armati, quæ [14] ex alieno sanguine rapta vestro defenditis; propter quæ classes cruentaturas maria deducitis; propter quæ quassatis vrbes, ignari, quantum telorum in [15] aduersos fortuna cõparet; propter quæ ruptis toties [16] affinitatis, [17] amicitiæ, collegij fœderibus, inter contendentes duos terrarum orbis [18] elisus est; non sunt vestra, in depositi [19] caussa sunt, iam iamque ad alium dominum spectantia, aut hostis illa, aut [20] hostilis animi successor, inuadet. Quæris quomodo illa tua facias? donando. Consule ergo rebus tuis, & certam tibi earum atque inexpugnabilem possessionem para: honestiores illas non solum, sed tutiores facturus. illud quod suspicis, quo te diuitem ac potentem putas quãdiu possides, sub nomine sordido iacet. Domus est, seruus est, numini sunt: cum dona

IV. ſti, beneficium eſt. Fateris, inquit, nos aliquando beneficium non debere ei, à
quo accepimus: ergo ereptum eſt. Multa ſunt propter quæ beneficium debere deſini-
mus: non quia ablatum, ſed quia corruptum eſt. Aliquis reum me defendit: ſed vxo-
rem meam per vim ſtupro violauit. Non abſtulit beneficium, ſed opponendo illi pa-
rem iniuriam, ſoluit me debito: & ſi plus læſit, quàm ante profuerat, non tantùm gra-
tia extinguitur, ſed vlciſcendi querendique libertas fit, vbi in comparatione beneficij
præponderauit iniuria. ita non aufertur beneficium, ſed vincitur. Quid? non tam duri
quidam, & tam ſcelerati patres ſunt, vt illos auerſari & [21] eiurare ius faſque ſit?
Numquid ergo illi abſtulerunt, [22] quæ dederant? minimè: ſed impietas ſequentium
temporum, commendationem omnis prioris officij ſuſtulit. Non beneficium tollitur,
ſed beneficij gratia: & efficitur, non ne habeam, ſed ne debeam. Tamquam pecuniam
aliquis mihi credidit: ſed domum meam incendit penſatum eſt creditum damno: nec
reddidi illi, nec tamen debeo. Eodem modo & hic. qui aliquid benigne aduerſus me
fecit, aliquid liberaliter, ſed poſteà multa ſuperbe, contumelioſe, crudeliter: eo loco
me poſuit, vt perinde liber aduerſus eum ſim, quaſi non accepiſſem. [23] vim beneficijs
ſuis attulit. Colonum ſuum non [24] tenet, quamuis [25] tabellis manentibus, qui ſegetem
eius proculcauit, qui ſuccidit arbuſta: non quia recepit quod pepigerat, ſed quia ne
reciperet, effecit. Sic debitori ſuo creditor ſæpe damnatur, vbi plus ex alia [26] cauſſa
abſtulit, quàm ex credito petit. Non tantum inter creditorem & debitorem iudex ſe-
det qui dicat, Pecuniam credidiſti. Quid ergo? pecus abegiſti, ſeruum eius occidiſti,
[27] agellum quem non emeras, poſſides: æſtimatione facta, debitor diſcede, qui credi-
tor veneras. Inter beneficia quoque & iniurias [28] ratio confertur. Sæpe, inquam, bene-
ficium manet, nec debetur, ſi ſecuta eſt dantem pœnitentia, ſi miſerum ſe dixit, quod
dediſſet, ſi cum daret, ſuſpirauit, vultum [29] obduxit, perdere ſe credidit, non donare:
ſi ſua cauſſa, aut certè non mea dedit: ſi non deſijt inſultare, gloriari, & vbique iacta-
re, & acerbum munus ſuum facere. Manet itaque beneficium, quamuis non debea-
tur: ſicuti quædam pecuniæ, de quibus ius creditori [30] non dicitur, debentur, ſed non
V. exiguntur. Dediſti beneficium: iniuriam poſtea feciſti: & beneficio gratia
debetur, & iniuriæ vltio. Nec ego illi gratiam debeo, nec ille mihi pœnam: alter ab
altero [31] abſoluitur. Cum dicimus, Beneficium illi reddidi: non hoc dicimus, illud
nos quod acceperamus reddidiſſe, ſed aliud pro illo. Reddere enim eſt, [32] rem pro re
dare. Quidni? cum omnis ſolutio non idem reddat, ſed [33] tantundem. Nam & pecu-
niam dicimur reddidiſſe, quamuis numerauimus pro argenteis aureos, quamuis non
interuenerint nummi, ſed [34] delegatione & verbis perfecta ſolutio ſit. Videris mihi di-
cere: Perdis operam. Quorſum enim pertinet ſcire me, an maneat quod non debetur?
Iuriſconſultorum iſtæ acutæ ineptiæ ſunt, qui [35] hereditatem negant [36] vſucapi
poſſe: ſed ea quæ in hereditate ſunt: tamquam quidquam aliud ſit hereditas, quàm ea
quæ in hereditate ſunt. Illud mihi potiùs diſtingue, quod poteſt ad rem pertinere,
cum idem homo beneficium mihi dedit, & poſtea fecit iniuriam, vtrum & beneficium
illi reddere debeam, & me ab illo nihilominus vindicare, ac veluti duobus nomini-
bus ſeparatim reſpondere: an alterum alteri [37] contribuere, & nihil negotij habere, vt
beneficium iniuria tollatur, beneficio iniuria. Illud enim video in foro fieri. quid in
veſtra ſchola iuris ſit, vos ſciatis. [38] Separantur actiones, & de eo quod agimus, de eo-
dem nobiſcum agitur. [39] Non confunditur [40] formula. ſi qui apud me pecuniam de-
poſuerit, idem mihi poſteà furtum fecerit, & ego cum illo furti agam, & ille mecum
VI. depoſiti. Quæ propoſuiſti, mi Liberalis, exempla, certis legibus continentur,
quas neceſſe eſt ſequi: lex legi non miſcetur. Vtraque ſua via it: depoſitum habet ſuam
actionem propriam, tam mehercule quam furtum. Beneficium nulli legi ſubiectum
eſt: me arbitro vtitur. licet me comparare inter ſe quantum profuerit mihi quiſque,
aut quantum nocuerit: tum pronunciare, vtrum plus debeatur mihi, an debeam. In
illis nihil eſt noſtræ poteſtatis: eundum eſt, qua [41] ducimur. In beneficio tota pote-
ſtas mea eſt: ego itaque iudico illa, non ſeparo, nec diduco, ſed iniurias ac beneficia
ad eumdem iudicem mitto. Alioquin iubes me eodem tempore amare & odiſſe, que-
ri & gratias agere: quod natura non recipit. Potius comparatione facta inter ſe bene-
ficij & iniuriæ, videbo an etiam [42] vltro mihi debeatur. Quomodo ſi quis ſcriptis no-
ſtris, alios ſuperne [43] imprimat verſus, priores litteras non tollit ſed abſcondit: ſic be-
neficium ſuperueniens [44] iniuria apparere non patitur. Vultus tuus, [45] cui re-
VII. gendum me tradidi, colligit [46] rugas, & attrahit frontem, quaſi longius exeam. Vide-
ris mihi dicere:

[47] Quo

[47] *Quo tantum mihi dexter abis? ? huc dirige cursum.*
Littus ama.---

[48] Non possum magis. Itaque si huic satisfactum existimas, illo transeamus, an ei de-
beatur aliquid qui nobis inuitus profuit. Hoc apertius potui dicere, nisi propositio
deberet esse confusior, vt distinctio statim subsecuta ostenderet vtrumque quæri, an
ei deberemus, qui nobis, dum non vult, profuit; & an ei, qui dum nescit. Nam si quis
coactus aliquid boni fecit, quin nos non obliget, manifestius est, quam vt vlla in hoc
verba impendenda sint. Et hæc quæstio facile expeditur, & si qua similis huic mo-
ueri potest, si totiens illo cogitationem nostram conuerterimus. Beneficium nullum
est, nisi quod ad nos primum aliqua [49] cogitatio defert, deinde [50] amica & benigna.
Itaque nec fluminibus gratias agimus, quamuis aut magna nauigia patiatur, & ad sub-
uehendas copias largo ac perenni alueo currant, aut piscosa & amœna pinguibus ar-
uis interfluant: nec quisquam Nilo beneficium debere se iudicat, non magis quam
odium, si immodicus superfluxit, tardeque recessit: nec ventus beneficium dat, licet
lenis & secundus adspiret: nec vtilis & salubris cibus. Nam qui beneficium mihi datu-
rus est, debet non tantum prodesse, sed velle. Ideo nec mutis animalibus quidquam
debetur: & quam multos è periculo velocitas equi rapuit? nec arboribus: & quam
multos æstu laborantes, ramorum opacitas texit? Quid autem interest, vtrum mihi
qui [51] nescit, profuerit, an qui scire [52] non potuit? cum vtrique velle defuerit. Quid au-
tem interest, vtrum me iubeas naui, aut vehiculo, aut lanceæ debere beneficium: an ei
qui æque quam ista propositum benefaciendi nullum habuit, sed profuit casu:
Beneficium aliquis nesciens accipit, nemo à nesciente. Quomodo multos fortuita sa- VIII.
nant, nec ideo remedia sunt, & in flumen alicui cecidisse [53] frigore magno, caussa sa-
nitatis fuit: quomodo quorumdam, [54] flagellis quartana discussa est, & metus repen-
tinus animum [55] in aliam curam auertendo suspectas horas fefellit: nec ideo quidquam
horum etiamsi saluti fuit, [56] salutare est: sic quidam nobis prosunt, dum nolunt, imo
quia nolunt: non tamen ideo illis beneficium debemus. Quid si perniciosa illorum cō-
silia fortuna deflexit in melius, an existimas me debere ei quidquam, cuius manus cum
me peteret, percussit hostem meum, qui nocuisset, nisi errasset? Sæpe [57] testis dum
aperte peierat, etiam veris testibus abrogauit fidem, & reum velut factione circum-
uentum miserabilem reddidit. Quosdam ipsa, quæ premebat, [58] potentia eripuit:
& iudices quem damnaturi erant [59] caussa damnare gratia noluerunt. Non tamen
hi beneficium dederunt, quamuis profuerint. quia telum quo missum sit, non quo
peruenerit, quæritur: & beneficium ab iniuria distinguit, non euentus, sed animus.
Aduersarius meus dum contraria dicit, & iudicem superbia offendit, & [60] vnum te-
stem temere dimittit, caussam meam erexit. Non quæro an pro me errauerit, quia
contra me voluit. Nempe vt gratus sim, velle debeo idem facere quod ille. vt IX.
beneficium daret, velle debuit. Nam quid est iniquius homine, qui eum odit, à quo in
turba calcatus, aut respersus, aut quo nollet, impulsus est? At quid est aliud, quod il-
lum querelæ eximat, cum in re sit iniuria, quam [61] nescisse quid faceret? Eadem res effi-
cit, ne hic beneficium dederit, ne ille iniuriam fecerit. & amicum & inimicum vo-
luntas facit. Quam multos militiæ [62] morbus eripuit? quosdam ne ad ruinam domus
suæ occurrerent, inimicus vadimonio tenuit: ne in piratarum manus peruenirent,
quidam naufragio consecuti sunt. Nec his tamen beneficium debemus: quoniam
extra sensum officij casus est: nec inimico cuius nos lis exercuit, dum vexat ac detinet.
Non est beneficium, nisi quod à bona voluntate proficiscitur, nisi illud agnoscit, qui
dedit. Profuit aliquis mihi dum nescit: nihil illi debeo. profuit cū vellet nocere: [63] imi-
tabor ipsum. Ad primum illum reuertamur. vt gratiam referam, aliquid [64] facere X.
me vis: ipse vt beneficium mihi daret, nihil fecit. Vt [65] ad alterum transeamus, vis me
huic gratiam referre, vt quod à nolente accepi, volens reddam. Nam quid de tertio
loquar, qui ab iniuria in beneficium delapsus est? Vt beneficium tibi debeam, parum
est [66] voluisse te dare: vt non debeam, satis est, noluisse. Beneficium enim voluntas
[67] nuda non efficit: sed quod beneficium [68] non esset, si optimæ ac plenissimæ volun-
tati fortuna deesset, id æque beneficium non est, nisi fortunam voluntas antecessit.
Non enim profuisse te mihi oportet, vt ob hoc tibi obliger, sed ex destinato profuisse.
Cleanthes exemplo eiusmodi vtitur: Ad quærendum, inquit, & accersendum XI.
ex Academia Platonem, duos pueros misi. alter totam porticum perscrutatus est, alia
quoque loca in quibus illum inueniri posse sperabat, percurrit, & domum non minus
lassus quam [69] irritus redit: alter apud proximum [70] circulatorem resedit, & dum

vagus atque erro [71] vernaculis congregatur & ludit, transeuntem Platonem, quem
non quæsierat, inuenit. Illum, inquit, laudabimus puerum, qui, quantum in se erat,
quod iussus est fecit: hunc, feliciter inertem, castigabimus. Voluntas est, quæ apud
nos ponit officium: cuius vide quæ conditio sit, vt me debito obstringat. Parum est
illi velle, nisi profuit: parum est profuisse, nisi voluit. Putà enim aliquem donare vo-
luisse, nec donasse. animum quidem eius habeo, sed beneficium non habeo: quod con-
summat & res, & animus. Quemadmodum ei qui voluit mihi pecuniam credere, sed
non credidit, nihil debeo: ita ei qui voluit mihi beneficium dare, sed non potuit, ami-
cus quidem ero, sed non obligatus. Et volam illi aliquid præstare: nam & ille voluit
mihi. ceterum si benigniore fortuna vsus præstitero, beneficium dedero, non gratiam
retulero. Ille mihi gratiam debebit referre: huic initium à me [72] fiet numerandi.

XII. Intelligo iam quid velis quærere. non opus est te dicere: [73] vultus tuus loquitur. Si
quis sua caussa nobis profuit, ei-ne, inquis, debetur aliquid? hoc enim sæpe te conque-
rentem audio, quod quædam quæ homines sibi præstant, [74] aliis imputant. Dicam,
mi Liberalis: sed prius hanc quæstiunculam diuidam, & rem æquam ab iniqua sepa-
rabo. Multum enim interest, vtrum aliquis beneficium nobis det sua caussa, an nostra:
an sua & nostra. Ille qui totus ad se spectat, & nobis prodest, quia aliter sibi prodesse
non potest: eo loco mihi est, quo qui pecori suo hibernum & æstiuum pabulum pro-
spicit; eo loco, quo qui captiuos suos, vt commodius væneant, pascit, & opimos boues
saginat ac defricat; quo [75] lanista, qui [76] familiam suam summa cura exercet, atque
XIII. ornat. Multum (vt ait Cleanthes) à beneficio distat negotiatio. Rursus non
sum tam iniquus, vt nihil ei debeam, qui cum mihi vtilis esset, fuit & sibi. Non enim
exigo, vt sine respectu sui mihi consulat. imo etiam opto, vt beneficium mihi datum,
vel magis danti profuerit: dummodo id qui dabat, duos intuens dederit, & inter me
seque diuiserit. Licet id ipse ex maiore parte possideat, si modo me in consortium ad-
misit, si duos cogitauit: ingratus sum, non solum iniustus, nisi gaudeo hoc illi profuis-
se, quod proderat mihi. Summæ malignitatis est, non vocare beneficium, nisi quod
dantem aliquo incommodo affecit. Aliter illi, qui beneficium dat sua caussa, respon-
debo. Quare potius te mihi profuisse dices, quàm me tibi? Puta, inquit, aliter fieri non
posse me magistratum, quam si decem captos ciues ex magno captiuorum numero re-
demero: nihil debebis mihi, cum te seruitute ac vinculis liberauero? atqui mea id caus-
sa faciam. Aduersus hoc respondeo. Aliquid istic tua caussa facis, aliquid mea. Tua,
quod redimis: mea, quod eligis. tibi enim ad vtilitatem tuam satis est, quoslibet rede-
misse. Itaque debeo, non quod redimis me, sed quod eligis. poteras enim & alterius
redemptione idem consequi, quod mea. Vtilitatem mei partiris mecum, & me in be-
neficium recipis, duobus profuturum. Præfers me aliis: hoc totum mea caussa facis.
Itaque si Prætorem te factura esset decem captiuorum redemptio, decem autem soli
captiui essemus, nemo quidquam tibi deberet ex nobis; quia nihil haberes, quod cui-
quam imputares, à tua vtilitate seductum. Non sum iniquus beneficij interpres: nec
XIV. desidero illud mihi tantum dari, sed & tibi. Quid ergo, inquit, si in sortem
nomina vestra conijci iussissem, & tuum nomen inter redimendos exisset, nihil debe-
res mihi? imo deberem, sed exiguum. Quid sit hoc, dicam. Aliquid mea caussa facis,
quod me ad fortunam redemptionis admittis. quod nomen meum exiit, sorti debeo:
quod exire potuit, tibi. Aditum mihi ad beneficium tuum dedisti, cuius maiorem par-
tem fortunæ debeo: sed hoc ipsum tibi, quod fortunæ debere potui. Illos ex toto præ-
teribo, quorum [77] mercenarium beneficium est. quod qui dat, non computat cui,
sed quanti daturus sit, quod vndique [78] in se conuersum est. Vendit mihi aliquis fru-
mentum. viuere non possum, nisi emero: sed non debeo vitam, quia emi. Nec quàm
necessarium fuerit, æstimo, sine quo victurus non fui: sed [79] quàm gratuitum, quod
non habuissem, nisi emissem in quo inuehendo mercator non cogitauit quantum au-
XV. xilij allaturus esset mihi, sed quantum lucri sibi. Quod emi, non debeo. Isto
modo, inquit, ne medico quidquam debere te, nisi mercedulam dices: nec præce-
ptori, quia aliquid numeraueris. atqui omnium horum apud nos magna caritas, ma-
gna reuerentia est. Aduersus hoc respondetur, quædam pluris esse, quàm emuntur.
Emis à medico rem inæstimabilem, vitam ac valetudinem bonam: à bonarum artium
præceptore studia liberalia, & animi cultum. Itaque his non rei pretium, sed operæ
soluitur, quod deseruiunt, quod à rebus suis auocati nobis vacant. mercedem non me-
riti, sed occupationis suæ ferunt. Aliud tamen dici potest verius, quod statim ponam,
si prius quomodo istud refelli possit, ostendero. Quædam, inquit, pluris sunt quàm
vænierunt,

vænierunt, & ob hoc aliquid mihi extra pro illis, quamuis empta sint, debes. Primum,
quid intereſt quanti sint, cum de pretio, inter ementem & vendentem conuenerit?
Deinde non væniit illud ſuo pretio, [80] ſed tuo. Pluris eſt, inquit, quàm væniit. Sed
pluris vænire non potuit: pretium autem cuiuſque rei [81] pro tempore eſt. Cum bene
iſta laudaueris: tanti ſunt, quanto pluris vænire non poſſunt. præterea nihil vendi-
tori debet, qui [82] bene emit. Deinde etiam ſi pluris iſta ſunt, non tamen vllum iſtic
tuum munus eſt, vt non [83] ex vſu effectúve, ſed ex conſuetudine & [84] annona æſtime-
tur. Quod tu pretium ponis traiicienti maria, & per medios fluctus, cum è terræ
conſpectu receſſit, certam ſecanti viam, & proſpicienti futuras tempeſtates, & ſecuris
omnibus iubenti ſubito vela ſtringi, armamenta demitti, paratos ad incurſum procel-
læ & repentinum impetum ſtare? huic tamen tantæ rei præmium [85] vectura perſoluit.
Quanti æſtimas in ſolitudine hoſpitium, in imbre tectũ, in frigore balneum, aut ignẽ?
ſcio tamen quanti iſta conſecuturus diuerſorium ſubeam. Quantum nobis præſtat,
qui labentem domum [86] ſuſcipit? & agentem ex imo [87] rimas [88] inſulam, incredibili
arte ſuſpendit? certo tamen & leui pretio fultura conducitur. Murus nos ab hoſtibus
tutos, & à ſubitis latronum incurſionibus præſtat. notum eſt tamen; illas turres, pro
ſecuritate publica propugnacula habituras, excitaturus faber, quid in diem mereat.

Infinitum erit, ſi latius exempla conquiram, quibus appareat, paruo magna con- XVI.
ſtare. Quid ergo? quare medico & præceptori plus quiddam debeo, nec aduerſus il-
los mercede [89] defungor? Quia ex medico ac præceptore in amicum tranſeunt, & nos
non arte quam vendunt, obligant, ſed benigna & familiari voluntate. Itaque medico,
qui nihil amplius quam [90] manum tangit, & me inter eos, quos [91] perambulat, ponit,
ſine vllo [92] affectu facienda vitandave præcipiens, nihil amplius debeo: quia me non
tamquam amicum vidit, ſed tamquam [93] imperatorem. Ne præceptorem quidem ha-
beo cur venerer, ſi me in grege diſcipulorum habuit, ſi non putauit dignum propria &
peculiari cura, ſi numquam in me direxit animum: & cum in medium effunderet, quæ
ſciebat, [94] non didici, ſed excepi. Quid ergo eſt, quare iſtis debeatur multum? non
quia pluris eſt quod vendiderunt quam emimus, ſed quia nobiſipſis aliquid præſtite-
runt. Ille [95] plus impendit, quam medico neceſſe eſt: pro me, non pro [96] fama artis, ex-
timuit: non fuit contentus remedia monſtrare, ſed [97] admouit. Interea ſolicitus aſſe-
dit, ad [98] ſuſpecta tempora occurrit: nullum miniſterium oneri illi, nullum [99] faſtidio
fuit. Gemitus meos non ſecurus [100] excepit. in turba [101] multorum inuocantium, ego
illi potiſſima [102] cura fui. tantum aliis vacauit, quantum mea valetudo permiſerat.
Huic ego nõn tamquam medico, ſed tamquam amico, obligatus ſum. Alter rurſus in
docendo, & laborem & tædium tulit, præter illa quæ præcipientibus in commune
dicuntur, aliqua inſtillauit ac tradidit, hortando bonam indolem erexit, & modo lau-
dibus fecit animum, modo admonitionibus diſcuſſit deſidiam. Tum ingenium latens
& pigrum, iniecta (vt ita dicam) manu, [103] extraxit: nec quæ ſciebat, maligne diſpen-
ſauit, quo diutius eſſet neceſſarius, ſed cupiit, ſi poſſet, vniuerſa [104] transfundere. Ingra-
tus ſum, niſi illum inter gratiſſimas [105] neceſſitudines diligo. Sordidiſſimorum XVII.
quoque artificiorum [106] inſtitoribus ſupra conſtitutum aliquid [107] adiecimus, ſi nobis
[108] opera illorum enixior viſa eſt: & gubernatori, & opifici viliſſimæ mercis, & in diem
ſe locanti [109] corollarium aſperſimus. In optimis vero artibus quæ vitam aut [110] conſer-
uant, aut [111] excolunt, qui nihil ſe plus exiſtimat debere quam pepigit, ingratus eſt.
Adijce, quod talium ſtudiorum traditio [112] miſcet animos. hoc cum factum eſt, tam
medico quam præceptori pretium operæ ſoluitur, animi debetur. Plato cum XVIII.
flumen naue tranſiſſet, nec ab illo quidquam [113] portitor exegiſſet, honori hoc ſuo da-
tum credens, dixit [114] poſitum illi eſſe apud Platonem officium. Deinde paulo poſt,
cum alium atque alium gratis eadem tranſueheret ſedulitate, negauit illi iam apud
Platonem poſitum officium. Nam vt tibi debeam aliquid, pro eo quod præſtas, debes
non tantum mihi præſtare, ſed tamquam mihi. non potes ob id quemquam [115] appel-
lare, quod [116] ſpargis in populum. Quid ergo? nihil debetur pro hoc? Nihil tamquam
ab vno. cum omnibus ſoluam, quod tibi cum omnibus debeo. Negas, inquit,
vllum dare beneficium eum, qui me gratuita naue per flumen Padum tulit? nego. ali- XIX.
quid boni facit, beneficium non dat. Facit enim ſua cauſſa, aut vtique non mea. Ad
ſummam, ne ipſe quidem ſe mihi beneficium iudicat dare: ſed aut reip. aut viciniæ, aut
ambitioni ſuæ præſtat: & pro hoc aliud quoddam commodum exſpectat, quam quod
à ſingulis recepturus eſt. Quid ergo, inquit, ſi Princeps ciuitatem dederit [117] omnibus
Gallis, ſi [118] immunitatem Hiſpanis, nihil hoc nomine ſinguli debebunt? Quidni de-

beant? debebunt autem non tamquam proprium beneficium, ſed tamquam publici
partem. Nullam, inquit, habuit cogitationem mei. Illo tempore, quo vniuerſis pro-
derat, noluit mihi proprie ciuitatem dare: nec in me direxit animum. Ita quare ei de-
beam qui me ſibi non [119] ſubſtituit, cum facturus eſſet quod fecit? Primum cum co-
gitauit Gallis omnibus prodeſſe,& mihi cogitauit prodeſſe,eram enim Gallus: & me,
etiam ſi non mea: publica tamen [120] nota comprehendit. Deinde ego quoque illi non
tamquam proprium debebo, ſed quomodo vnus è populo: non tamquam pro me ſol-
XX. uam, ſed tamquam pro patria [121] conferam. Si quis patriæ meæ pecuniam cre-
dat, non dicam me illius debitorem,nec hoc æs alienum profitebor aut [122] candidatus
[123] aut reus: ad exſoluendum tamen hoc, portionem meam dabo. Sic iſtius muneris
quod vniuerſis datur, debitorem me nego: quia mihi dedit quidem, ſed non propter
me: & mihi quidem, ſed neſciens an mihi daret: nihilominus aliquid mihi depen-
dendum ſciam, quia ad me quoque circuitu longo peruenit. Propter me factum de-
bet eſſe, quod me obliget. Iſto, inquit, modo, nec Lunæ nec Soli quidquam debes
non enim propter te mouentur. Sed cum in hoc moueantur, vt vniuerſa conſeruent,
& pro me mouentur: vniuerſorum enim pars ſum. Adijce nunc, quod noſtra & horũ
conditio, diſſimilis eſt. Nam qui mihi prodeſt, vt per me proſit & ſibi,non dedit bene-
ficium: quia me inſtrumentum vtilitatis ſuæ fecit. Sol autem & Luna etiam ſi nobis
proſunt, non in hoc tamen proſunt, vt per nos proſint ſibi. quid enim nos illis confer-
XXI. re poſſumus? Sciam, inquit, Solem ac Lunam nobis velle prodeſſe, ſi nolle
potuerint. illis autem non licet non moueri. ad ſummam, conſiſtant, & opus ſuum in-
termittant. Hoc vide quot modis refellatur. Non ideo minus vult, qui non poteſt
nolle. imo magnum argumentum eſt firmæ voluntatis, ne mutare quidem poſſe. [124]
Vir bonus non poteſt non facere, quod facit: non enim erit bonus, niſi fecerit. ergo
nec bonus vir beneficium dat, quia facit quod debet. non poteſt autem non facere,
quod debet. Præterea multum intereſt, vtrum dicas, Non poteſt hoc non facere, quia
cogitur: an, Non poteſt nolle. Nam ſi neceſſe eſt illi facere,non debeo ipſi beneficiũ,
ſed cogenti. Si neceſſe eſt illi velle ob hoc, quia nihil habet melius quod velit, ipſe ſe
cogit. Ita quod tamquam coacto non deberem, tamquam cogenti debeo. Deſinant,
inquit, velle. Hoc loco tibi occurrat, Quis tam demens eſt, vt eam neget voluntatem
eſſe, cui non eſt periculum deſinendi, vertendique ſe in contrarium: cùm ex diuerſo
nemo æquè videri debeat velle, quàm cuius voluntas vſque eo certa eſt, vt æterna ſit?
An ſi is quoque vult, qui poteſt ſtatim nolle, is non videbitur: velle, in cuius naturam
XXII. non cadit nolle? Agedum, inquit, ſi poſſunt, reſiſtant. Hoc dicis, Omnia iſta
ingentibus [125] interuallis diducta, & in cuſtodiam vniuerſi diſpoſita, ſtationes ſuas de-
ſerant, ſubita confuſione rerum ſidera ſideribus incurrant, & rupta rerum concordia
in ruinam diuina labantur, contextuſque velocitatis citatiſſimæ, in [126] tot ſæcula pro-
miſſas vices in medio itinere deſtituat, & quæ nunc eunt alternis redeúntque oppor-
tunis [127] libramentis, mundum ex æquo temperantia, repentino concrementur [128] in-
cendio, & ex tanta varietate ſoluantur, atque eant in vnum omnia. Ignis cuncta poſſi-
deat, quem deinde pigra nox occupet, & profunda vorago [129] tot deos ſorbeat. Eſt
tanti, vt tu coarguaris, iſta [130] concidere? Proſunt tibi etiam inuito, eúntque iſta tua
XXIII. cauſſa: etiamſi [131] maior illis alia, ac prior cauſſa eſt. Adijce nunc, quod non
externa cogunt Deos, ſed ſua illis [132] in legem æterna voluntas eſt. ſtatuerunt, quæ [133]
non mutarent. Itaque non poſſunt videri facturi aliquid, [134] quamuis nolint: quia
quidquid deſinere non poſſunt, perſeuerare voluerunt: nec vnquam primi conſilij
Deos pœnitet. Sine dubio [135] ſtare illis & deſciſcere in contrarium, non licet: ſed non
ideo, quia vis ſua illos in propoſito tenet, [136] ex imbecillitate permanent: ſed quia non
licet ab optimis aberrare, & ſic ire decretum eſt. In prima autem illa [137] conſtitutioné,
cum vniuerſa diſponerent, etiam noſtra viderunt, rationemque hominis habuerunt.
Itaque non poſſunt videri ſua tantum cauſſa decurrere, & explicare opus ſuum: quia
pars operis ſumus & nos. Debemus ergo & Soli & Lunæ, & cæteris cæleſtibus bene-
ficium: quia etiamſi [138] potiora illis ſunt, in quæ oriuntur, nos tamen in maiora ituri
iuuant. Adijce quod deſtinato iuuant. ideoque obligati ſumus, qui non in beneficium
ignorantium incidimus; ſed hæc quæ accipimus, accepturos ſcierunt: & quamquam
maius illis propoſitum ſit, maiorque actus ſui fructus, quam ſeruare mortalia: tamen
in noſtras quoque vtilitates à principio rerum præmiſſa mens eſt, & is ordo mundo
datus, vt appareat curam noſtri non inter vltima habitam. Debemus parentibus no-
ſtris pietatem, & multi non vt gignerent, coierũt. Dij non poſſunt videri neſciſſe, quid
effecturi

effecturi essent, cum omnibus alimenta protinus, & [139] auxilia prouiderint: nec eos
per negligentiam genuere, quibus tam multa genuerant. Cogitauit enim nos ante
[140] natura, quam fecit: nec tam leue opus sumus, vt illi potuerimus [141] excidere. Vide
quantum nobis permiserit, quam [142] non intra homines, humani imperij conditio sit.
vide in quantum corporibus vagari liceat, quæ non coercuit [143] fine terrarum, sed
omnem in partem sui misit. vide, animi quantum audeant, quemadmodum soli aut
nouerint deos, [144] aut quærant, & mente in altum data diuina [145] comitentur. Scias,
non esse hominem [146] tumultuarium & incogitatum opus. Inter maxima rerum sua-
rum, natura nihil habet quo magis glorietur, aut certe [147] cui glorietur. Quantus iste
furor est, [148] controuersiam dijs muneris sui facere? Quomodo aduersus eos hic erit
gratus, quibus gratia referri [149] sine impendio non potest, qui negat ab his accepisse se,
à quibus [150] cum maxime accipit, qui & semper daturi sunt, numquam recepturi?
Quanta autem peruersitas, ob hoc alicui non debere, quia etiam infitianti benignus
est: & continuationem ipsam, seriemque beneficij, argumentum vocare necessario
dantis? *Nolo sibi habeat. quis illum rogat?* & omnes alias impudentis animi voces his ad-
strue. Non ideo de te minus meretur, is, cuius liberalitas ad te etiam dum negas per-
uenit: cuiusque beneficiorum, vel hoc maximum, quod [151] etiam querenti daturus est.
Non vides, quemadmodum teneram liberorum infantiam parentes ad salu- XXIV.
brium rerum patientiam cogant? Flentium corpora, ac repugnantium, diligenti cura
fouent: & ne membra libertas immatura detorqueat, in rectum exitura [152] constrin-
gunt: & mox liberalia studia inculcant, adhibito [153] timore nolentibus. [154] Ad vltimum
audacem [155] iuuentam frugalitati, pudori, moribus bonis, si parum sequitur, [156] coactam
applicant. [157] Adolescentibus quoque, ac iam [158] potentibus sui, [159] remedia metu
aut intemperantia reijciunt, vis adhibetur ac seruitus. Itaque beneficiorum maxima
sunt, quæ à parentibus accipimus, dum aut [160] nescimus [161] aut nolumus. His XXV.
ingratis, & repudiantibus beneficia, non quia nolunt, sed ne debeant, similes sunt ex
diuerso nimis grati: qui aliquid incommodi precari solent his quibus obligati sunt,
aliquid aduersi, in quo affectum memorem accepti beneficij approbent. An hoc recte
faciant, & pia voluntate, quæritur: quorum animus simillimus est prauo amore fla-
grantibus, qui amicæ suæ optant exsilium, vt desertam fugientemque comitentur:
optant inopiam, vt magis desideranti donent: optant morbum, vt assideant: & quid-
quid inimicus optaret, amentes vouent. Fere idem itaque exitus est odij, & amoris
insani. Tale quiddam & his accidit, qui amicis incommoda optant, quæ detrahant, &
ad beneficium iniuria veniunt: cum satius sit vel cessare, quam per scelus officio locum
quærere. Quid si gubernator à dijs tempestates infestissimas, & procellas petat, vt
gratior ars sua periculo fiat? quid si imperator deos oret, vt magna vis hostium cir-
cumfusa castris, fossas subito impetu compleat, & vallum trepidante exercitu [162] con-
uellat, & in ipsis [163] portis infesta signa constituat, quo maiore cum gloria rebus lapsis
profligatisque succurrat? Omnes isti beneficia sua detestabili via ducunt, qui deos con-
tra eum aduocant, cui ipsi [164] affuturi sunt, & ante illos sterni, quam erigi volunt. In-
humana ista, & peruerse grati animi natura est, contra eum optare, cui honeste deesse
non possis. Non nocet illi votum meum, inquit, quia simul opto & periculum, XXVI.
& remedium. Hoc dicis, non nihil te peccare, sed minus quam si sine remedio peri-
culum optares. Nequitia est, vt extrahas, mergere; euertere, vt suscites; vt emittas, in-
cludere. Non est beneficium, [165] iniuriæ finis: nec vmquam id detraxisse meritum est,
quod ipse qui detraxit, intulerat. Non vulneres me malo, quam sanes. potes inire gra-
tiam, si quia vulneratus sum, sanas: non, si vulneras, vt sanandus sim. Numquam cica-
trix, nisi [166] collata vulneri, placuit? quod ita coisse gaudemus, vt non fuisse mallemus.
Si hoc ei optares, cuius nullum beneficium haberes, inhumanum erat votum: quanto
inhumanius ei optas, cui beneficium debes? Simul, inquit, vt possim ferre illi XXVII.
opem, precor. Primum, vt te in media parte voti tui [167] occupem, iam ingratus es. non-
dum audio qnid illi velis præstare: scio quid illum velis pati. Sollicitudinem illi & me-
tum, & maius aliquod imprecaris malum. optas vt ope indigeat: hoc contra illum est.
optas vt tua indigeat ope: hoc pro te est. non succurrere vis illi, sed soluere. Qui sic
properat, ipse [168] solui vult, non soluere. Ita quod vnum in voto tuo honestum videri
poterat, turpe & ingratum est, nolle debere. optas enim, non vt tu facultatem habeas
referendæ gratiæ, sed vt ille necessitatem implorandæ. Superiorem te facis, & quod
nefas est, bene meritum [169] ad pedes tuos mittis. quanto satius est, honesta voluntate
debere, quam per malam rationem soluere? Si infitiareris quod acceperas, minus pec-

cares nihil enim nisi quod dederat, amitteret: nunc vis illum subijci tibi iactura rerum suarum, & status mutatione in id deuocari, vt infra [170] beneficia tua [171] iaceat. Gratum te reputabo? coram eo, cui prodesse vis, opta. Votum tu istud vocas, quod inter gratum & inimicum potest [172] diuidi? quod non dubites aduersarium & hostem fecisse, si extrema taceantur? Hostes quoque optauerunt capere quasdam vrbes, vt seruarent: & vincere quosdam, vt ignoscerent. nec ideo non hostilia vota: in quibus, quod mitissimum est, post crudelitatem venit. Denique qualia esse iudicas vota, quæ nemo tibi minus volet, quam is pro quo fiunt, succedere? pessime cum eo agis, cui vis à dijs noceri, à te succurri: inique cum ipsis dijs. Illis enim durissimas partes imponis, tibi humanas. vt tu prosis, dij nocebunt? Si accusatorem submitteres, quem deinde remoueres, si aliqua illum lite implicares, quam subinde discuteres, nemo de tuo scelere dubitaret: quid interest, vtrum istud fraude tentetur, an voto? nisi quod [173] potentiores illi aduersarios quæris. Non est quod dicas: Quam enim illi iniuriam facio? Votum tuum aut [174] superuacuum est, aut [175] iniuriosum: imo iniuriosum, etiamsi irritum. Quidquid non efficis, [176] Dei munus est: [177] iniuria vero quidquid optas. Sat est.

XXVIII. tibi non aliter debemus irasci, quam si feceris. Si vota, inquit, valuissent, & in hoc valuissent, vt tutus esses. Primum, certum mihi optas periculum sub incerto auxilio. deinde vtrumque certum puta: quod nocet, prius est. Præterea, tu conditionem voti tui nosti: me tempestas occupauit, portus ac præsidij dubium. Quantum existimas tormentum, etiamsi accepero, eguisse? etiamsi seruatus fuero, trepidasse? etiamsi absolutus fuero, caussam dixisse? Nullius metus tam gratus est finis, vt non gratior sit solida & inconcussa securitas. Opta, vt reddere mihi beneficium possis, cùm opus

XXIX. erit, non vt opus sit. Si esset in tua potestate quod optas, [178] ipse fecisses. Quanto hoc honestius votum est? Opto in eo statu sit, quo semper beneficia distribuat, nunquam desideret. [179] Sequatur illum materia, qua tam benigne vtitur largiendo iuuandoque, vt numquam illi sit dandorum beneficiorum inopia, datorum pœnitentia. Naturam per se pronam ad humanitatem, ad misericordiam, & clementiam, irritet ac prouocet turba gratorum: quos illi & habere contingat, nec [180] experiri necesse sit. Ipse nulli implacabilis sit, ipsi nemo [181] placandus. tam æquali in eum fortuna indulgentia perseueret, vt nemo in illum possit esse, nisi conscientia gratus. Quanto hæc iustiora vota sunt, quæ tè in vllam occasionem differunt, sed gratum statim [182] faciunt? Quid enim prohibet referre gratiam prosperis rebus? quàm multa sunt, per quæ quidquid debemus, reddere etiam felicibus possumus? fidele consilium, assidua conuersatio, sermo comis, & sine adulatione iucundus; aures, si deliberare velit, [183] diligentes, [184] tutæ, si credere; conuictus familiaritas. Neminem tam altè secunda posuerunt, vt non illi eo magis [185] amicus desit, quia nihil absit. Ista tristis, & omni voto sub-

XXX. mouenda occasio, ac procul repellenda. vt gratus esse possis, [186] iratis dijs opus est? Nec ex hoc quidem peccare te intelligis, quod melius cum eo agitur, cui ingratus es? Propone in animo tuo carcerem, vincula, sordes, seruitutem, bellum, egestatem: hæ sunt occasiones tui voti. si quis tecum contraxit, per ista [187] dimittitur. Quin potius eum potentem esse velis, cui plurimum debes, & beatum? Quid enim (vt dixi) vetat, te referre etiam summa felicitate præditis gratiam? cuius plena tibi occurret & varia materia. Quid? tu nescis debitum etiam locupletibus solui? Nec te inuitum [188] distringam: Omnia sanè excluserit opulenta felicitas; monstrabo tibi, cuius rei inopia laborent magna fastigia, quid omnia possidentibus desit. Scilicet ille, qui verum dicat, & hominem inter mentientes stupentem, ipsaque consuetudine pro rectis [189] blanda audiendi, ad ignorantiam veri perductum, vindicet à consensu concentuque falsorum. Non vides quemadmodum illos in præceps agat exstincta [190] libertas, & fides in obsequium seruile submissa, dum nemo [191] ex animi sui sententia suadet, dissuadetque, sed adulandi [192] certamen est, & vnum amicorum omnium officium, vna contentio, quis blandissime fallat? Ignorauere vires suas, & dum se tam magnos quam audiunt, credunt, [193] attraxere superuacua, & in discrimen rerum omnium peruentura bella: vtilem & necessariam rupere concordiam: secuti iram, quam nemo reuocabat, multorum sanguinem hauserunt fusuri nouissime suum, [194] dum vindicant inexplorata pro certis, flectique non minus existimant turpe quàm vinci, & perpetua credunt, quæ in summum perducta maxime nutant. Ingentia super se ac suos regna fregerunt, nec intellexerunt, in illa scena, & vanis & cito diffluentibus bonis refulgente, ex eo tempore ipsos nihil non aduersi exspectare debuisse, ex quo nihil veri audire

XXXI. potuerunt. Cum bellum Græciæ indiceret Xerxes, animum tumentem, oblitumque

tumque quàm caducis confideret, nemo non impulit. Alius aiebat, non laturos nuncium belli, & ad primam aduentus famam, terga versuros: alius, nihil esse dubij, quin illa mole non vinci solum Græcia, sed [195] obrui posset: magis verendum, ne vacuas desertasque vrbes inuenirent, & profugis hostibus vastæ solitudines relinquerentur, non habituris, vbi tantas vires exercere possent. Alius, illi vix rerum naturam sufficere, angusta esse classibus maria, militi castra, explicandis equestribus copiis campestria vix patere [196] cælum satis ad emittenda omni manu tela. Cùm in hunc modum multa vndique iactarentur, quæ hominem nimia æstimatione sui furentem concitarent, [197] Demaratus Lacedæmonius solus dixit, ipsam illam qua sibi placeret multitudinem indigestam & grauem, metuendam esse ducenti [198] non enim vires, sed pondus habere: immodica numquam regi posse, nec diu durare, quidquid regi non potest. In primo, inquit, statim monte Lacones obiecti, dabunt tibi sui experimentum. Tot ista gentium millia [199] trecenti morabuntur, hærebunt in vestigio fixi, & commissas sibi angustias tuebuntur, & corporibus obstruent, tota illos Asia non mouebit loco. tantas minas belli, & penè totius generis humani ruentis impetum, paucissimi sustinebunt. Cum te [200] mutatis legibus suis natura [201] transmiserit, in semita hærebis, & æstimabis futura damna, cùm putaueris quanti Thermopilarum angusta constiterint. Scies te fugari posse, cum scieris posse retineri. Cedent quidem tibi pluribus locis, velut torrentis modo ablati, cuius cum magno terrore prima vis defluit: deinde hinc atque [202] illinc coorientur, & [203] tuis te viribus prement. Verum est quod dicitur, maiorem belli apparatum esse, quam qui recipi ab his regionibus possit, quas oppugnare constituis. Sed hæc res contra nos est: ob hoc ipsum te Græcia vincet, quia non capit. vti toto te non potes. Præterea, quæ vna rebus salus est, occurrere ad primos rerum impetus, & inclinatis opem ferre non poteris, nec fulcire ac firmare labantia. Multo ante vinceris, quam victum esse te sentias. Ceterum non est, quod exercitum tuum ob hoc sustineri putes non posse, quia numerus eius duci quoque ignotus est. Nihil tam magnum est, quod perire non possit: cui nascitur in perniciem, vt alia quiescant, ex ipsa magnitudine sua caussa. Acciderunt quæ Demaratus prædixerat. Diuina atque humana impellentem, & [204] mutantem quidquid obstiterat, trecenti stare iusserunt: stratusque per totam passim Græciam Xerces intellexit, quantum ab exercitu turba distaret. Itaque Xerces pudore, quam damno miserior, Demarato gratias egit, quod solus sibi verum dixisset, & permisit petere quod vellet: petit ille, vt Sardes [205] maximam Asiæ ciuitatem curru vectus intraret, [206] rectam capite tiaram gerens. id solis datum regibus. Dignus fuerat præmio, antequam peteret: sed quam miserabilis gens, in qua nemo fuit, qui verum diceret regi, nisi qui [207] non dicebat sibi?

Diuus Augustus filiam [208] intra pudicitiæ maledictum impudicam [209] relegauit, & flagitia Principalis domus in publicum [210] emisit: admissos [211] gregatim adulteros, pererratam nocturnis [212] comessationibus ciuitatem, forum ipsum ac [213] rostra, ex quibus pater legem de adulteriis tulerat, filiæ in stupra placuisse, quotidianum [214] ad Marsyam concursum: cum ex adultera in [215] quæstuariam versa, ius omnis licentiæ sub [216] ignoto adultero peteret. [217] Hæc tam vindicanda Principi quàm tacenda (quia quarumdam rerum turpitudo etiam [218] ad vindicantem redit) parum potens iræ publicauerat. Deinde cum, interposito tempore, in locum iræ subijsset [219] verecundia, gemens, quod non illa silentio pressisset, quæ tamdiu nescierat, [220] donec loqui turpe esset, sæpe exclamauit. *Horum mihi nihil accidisset, si aut Agrippa, aut Mecænas vixisset.* Adeo tot habenti millia hominum, duos reparare difficile est. Cæsæ sunt legiones, & protinus scriptæ. fracta classis, & intra paucos dies natauit noua. sæuitum est in opera publica ignibus, surrexerunt meliora consumptis: tota vita, Agrippæ & Mecænatis [221] vacauit locus. Quid putem? defuisse similes qui assumerentur, an ipsius vitium fuisse, qui maluit [222] queri, quam [223] quærere? Non est quod existimemus, Agrippam & Mecænatem solitos illi vera dicere: qui si vixissent, inter dissimulantes fuissent. Regalis ingenij mos est, in præsentium contumeliam, amissa laudare, & his virtutem dare vera dicendi, à quibus iam audiendi periculum non est. XXXII.

Sed vt me ad propositum reducam, XXXIII.
vides quam facile sit, gratiam referre felicibus, & in summo humanarum opum positis. Dic illis non quod volunt audire, sed quod odisse [224] semper volent: plenas aures adulationibus, aliquando vera vox intret: da consilium vtile. Quæris, quid felici præstare possis? effice, ne felicitati suæ credat: vt sciat illam multis & fidis manibus continendam. Parum in illum contuleris, si illi semel stultam fiduciam permansuræ semper potentiæ excusseris, docuerisque mobilia esse quæ dedit casus & maiore cursu fugere

quam veniunt: nec his portionibus, quibus ad summa peruentum est, retro iri? sæpe
inter fortunam maximam & vltimam [225] nihil interesse? Nescis quantum sit pretium
amicitiæ, si non intelligis multum te ei daturum, cui dederis amicum, rem non do-
mibus tantum, sed sæculis raram: quæ non aliubi magis deest, [226] quam vbi creditur
abundare. Quid? istos tu [227] libros, quos vix nomenclatorum complectitur aut me-
moria, aut manus, amicorum existimas esse? Non sunt isti amici, qui agmine magno
[228] ianuam pulsant, qui in primas & secundas [229] admissiones digeruntur. Consuetudo
ista vetus est regibus, regesque simulantibus, [230] populum amicorum describere. Est
proprium superbiæ, [231] magno æstimare introitum, ac tactum sui liminis, pro honore
dare, vt ostio suo propius [232] assideas, vt gradum prior intra domum ponas, in qua dein-
XXXIV. ceps multa sunt ostia, quæ receptos quoque excludunt. Apud nos primi om-
nium [233] C. Gracchus & mox Liuius Drusus instituerunt segregare turbam suam, &
alios [234] in secretum recipere, alios [235] cum pluribus, alios [236] cum vniuersis. Habuerũt
itaque isti amicos primos, habuerunt & secundos, [237] numquam veros. Amicum vocas,
cuius [238] disponitur salutatio? aut potest huius tibi patere fides, qui per fores [239] mali-
gne apertas non intrat, sed illabitur? Huic peruenire vsque ad [240] distringendam liber-
tatem licet, cuius vulgare & publicum verbum & promiscuum ignotis, [241] AVE, non
nisi suo ordine emittitur? Ad quemcumque itaque istorum veneris, quorum salutatio
vrbem [242] concutit, scito etiam si animaduerteris obsessos ingenti frequentia [243] vicos,
& commeantium in [244] vtramque partem cateruis itinera compressa, tamen venire te
in locum hominibus plenum, amicis vacuum. In pectore amicus, non [245] in atrio quæ-
ritur. illo recipiendus est, illic retinendus, & in sensus recondendus. Hoc doce, gratus
es. Male de te existimas, si inutilis es, nisi afflicto; si rebus bonis superuacuus. Quem-
admodum te & in dubijs, & in aduersis, & in lætis sapienter geris, vt dubia prudenter
tractes, aduersa fortiter, læta moderate: ita in omnia vtilem te amico exhibere potes.
Aduersa eius si nec deserueris, nec optaueris, multa nihilominus, vt non optes, in
tanta varietate, quæ tibi materiam exercendæ fidei præbeant, incident. Quemadmo-
dum qui optat diuitias alicui in hoc, vt illarum partem ipse ferat, quamuis pro illo vi-
deatur optare, sibi prospicit: sic qui optat amico aliquam necessitatem, quam adiuto-
rio suo fideque discutiat; quod est ingrati, se illi [246] præfert, & tanti æstimat illum mi-
serum esse, vt ipse gratus sit, & ob hoc ipsum ingratus est. Exonerare enim se vult, & vt
graui sarcina liberare. Multum interest, vtrum properes referre gratiam, vt reddas be-
neficium; an, vt ne debeas. Qui reddere vult, illius se commodo aptabit, & idoneum
illi venire tempus volet: qui nihil aliud quam ipse liberari vult, quacumque ad hoc
XXXV. cupiet peruenire, quod est pessimæ voluntatis. Ista, inquam, nimia festinatio
ingrati est id apertius exprimere non possum, quam si repetiuero quod dixi. Non vis
reddere acceptum beneficium, sed effugere. Hoc dicere videris, Quando isto carebo?
quocumque modo mihi laborandum est, ne isti obligatus sim. Si optares vt illi solue-
res de suo, multum abesse videreris à grato: hoc quod optas, iniquius est. Exsecraris
enim illum, & caput [247] sanctum tibi, dira imprecatione defigis. Nemo, vt existimo,
de immanitate animi tui dubitaret, si aperte illi paupertatem, si captiuitatem, si famem
ac [248] metum imprecareris. At quid interest, vtrum vox ista tua sit, [249] an votum? [250] Sa-
nus aliquid horum opta. I nunc, & hoc esse grati puta, quod ne ingratus quidem fa-
ceret, qui modo non vsque in [251] odium, sed tantum ad infitiationem beneficij perue-
XXXVI. niret. Quis pium dicet Æneam, si patriam capi voluerit, vt captiuitate patrem
eripiat? Quis [252] Siculos iuuenes, vt bona liberis exempla monstrarent, si optauerunt
vt Ætna immensa ignium vi supra solitum ardens, [253] daret ipsis occasionem exhibẽdæ
pietatis, ex medio parentibus incendio raptis? Nihil debet Scipioni Roma, si Punicum
bellum vt finiret, [254] perseuerare maluit: nihil Decijs quod morte patriam seruauerunt,
si prius optauerant, vt deuotioni fortissimæ locum vltima rerum necessitas faceret.
Grauissima infamia est medici, [255] opus quærere. Multi quos auxerant morbos, & irri-
tauerant, vt maiore gloria sanarent, non potuerunt discutere, aut cum magna misero-
XXXVII. rum vexatione vicerunt. [256] Callistratum aiunt, ita certe Hecaton auctor est,
cum in exsilium iret, in quod multos simul cum illo [257] seditiosa ciuitas & intempe-
ranter libera expulerat, optante quodam, vt Atheniensibus necessitas restituendi ex-
sules esset, [258] abominatum talem reditum. [259] Rutilius noster animosius. cum enim qui-
dam illum consolaretur, & diceret instare arma [260] ciuilia: breui futurum, vt omnes
exsules reuerterentur: *Quid tibi*, inquit, *mali feci vt mihi peiorem reditum, quam exitum
optares? Malo, vt patria exsilio meo* [261] *erubescat, quam reditu* [262] *mæreat*. Nõ est istud exsiliũ,
cuius

cuius neminem non magis, quam damnatum, pudet. Quemadmodum illi seruauerunt
bonorum ciuium officium, qui reddi sibi penates suos noluerunt clade communi,
quia satius erat duos [263] vnico malo affici, quam omnes publico: ita nou seruat grati
hominis affectum, qui bene de se merentem difficultatibus vult opprimi, quas ipse
submoueat: qui etiam si bene cogitat, male precatur. Ne in [264] patrocinium quidem
nedum in gloriam est, incendium extinxisse quod feceris. In quibusdam XXXVIII.
[265] ciuitatibus impium votum sceleris vicem tenuit. Demades certe Athenis, cum qui
necessaria funeribus venditabat, damnauit, cum probasset magnum lucrum optasse:
quod contingere illi sine multorum morte non poterat. Quæri tamen solet, an me-
rito damnatus sit. Fortasse optauit, non vt multis venderet, sed vt care: vt paruo sibi
constarent, quæ venditurus esset. Cum constet negotiatio ex empto & vendito, quare
votum eius in vnam partem trahis, cum lucrum ex vtraque sit? Præterea omnes licet,
qui in ista negotiatione sunt, damnes: omnes enim idem volunt, idem intra se optant.
Magnam hominum partem damnabis. cui enim non ex alieno incommodo lucrum?
Miles bellum optat. agricolam annonæ caritas erigit. [266] eloquentiæ exoptat pretium
litium numerus. medicis [267] grauis annus in quæstu est. institores [268] delicatarũ merciũ
iuuentus corrupta locupletat. nulla tempestate, nullo igne lædantur tecta: iacebit
opera fabrilis, [269] Vnius votum deprehensum est, omnium simile est. An tu [270] Arrun-
tium, & [271] Aterium, & ceteros qui [272] captandorum testamentorum artem professi
sunt, non putas eadem habere, quæ [273] designatores & [274] libitinarios, vota? Illi tamen
quorum mortes optent, nesciunt: hi familiarissimum quemque, ex quo propter ami-
citiam [275] spei plurimum est, mori cupiunt. Illorum [276] damno nemo viuit: hos quis-
quis [277] differt, [278] exhaurit. Optant ergo, non tantum vt accipiant, quod turpi serui-
tute meruerunt, sed etiam vt tributo graui liberentur. Non est itaque dubium, quin
hi magis quod damnatum est in [279] vno, optent: quibus quisquis morte profuturus
est, vita nocet. Omnium tamen istorum tam nota sunt vota, quam impunita. Denique
se quisque consulat, & in secretum pectoris sui recedat, & inspiciat quid tacitus opta-
uerit. quam multa sunt vota, quæ etiam sibi fateri pudet! quam pauca, quæ facere co-
ram teste possimus! Sed non quidquid reprehendendum, etiam [280] damnandum XXXIX.
est: sicut hoc votum amici, quod in manibus est, male vtentis [281] bona voluntate, & in
id [282] incidentis, quod euitat. nam dum gratum animum festinat ostendere, ingratus
est. Hic, ait, in potestatem meam recidat, gratiam meam desideret, sine me saluus,
honestus, tutus esse non possit. tam miser sit, vt illi [283] beneficij loco sit, quidquid red-
ditur. [284] Hæc diis audientibus. Circumueniant illum domesticæ insidiæ, quas ego
possim solus opprimere. instet potens inimicus & grauis, infesta turba nec inermis, &
creditor vrgeat & accusator. Vide quam sis æquus, horum optares nihil, si tibi XL.
beneficium non dedisset. Vt alia taceam, quæ grauiora committis, pessima pro opti-
mis referendo, hoc certe delinquis, quod non exspectas suum cuiusque rei tempus:
quod æque peccat, qui non sequitur, quam qui antecedit. Quomodo non semper be-
neficium recipiendum est, sic non vtique reddendum. Si mihi non desideranti redde-
res, ingratus esses: quanto ingratior es, qui desiderare me cogis? Exspecta. quare
[285] subsidere apud te munus meum non vis? quare obligatum moleste fers? quare, quasi
cum acerbo fæneratore, [286] signare rationem parem properas? Quid mihi negotium
quæris? quid in me [287] deos immittis? quomodo exigeres, qui sic reddis? Ante XLI.
omnia ergo, Liberalis, hoc discamus, beneficia secure debere, & occasiones redden-
dorum obseruare, non [288] manu facere: hanc ipsam cupiditatem primo quoque tem-
pore liberandi se, meminerimus ingrati esse. Nemo enim libenter reddit, quod [289] in-
uitus debet: & quod apud se non vult esse, onus iudicat esse, non munus. Quanto me-
lius ac iustius, in promptu habere merita amicorum: & offerre, non ingerere, nec
obæratum se iudicare? quoniam beneficium commune vinculum est, & inter se duos
alligat. Dic, Nihil moror, [290] quo minus tuum reuertatur ad te: opto hilaris accipias.
si necessitas alterutri nostrum imminet, fatoque quodam datum est, vt aut tu cogaris
beneficium recipere, aut ego accipere, det potius qui solet. Ego paratus sum: *Nulla
mora in Turno.* ostendam hunc animum, cùm primum tempus aduenerit: interim dij
[291] testes sunt. Soleo, mi Liberalis, notare hunc in te affectum, & quasi [292] manu XLII.
prendere, verentis & æstuãtis, ne in vllo officio sis tardior. Non decet gratum animum
solicitudo, sed contra, summa fiducia sui: & ex conscientia veri amoris, dimissa omnis
anxietas. Tam cum vitio est, [293] recipere quod non debes, quam non dare quod debes.
hoc beneficij primum dati sit ius, vt recipiendi tempus eligat, qui dedit. At vereor, ne

homines de me [294] sequius loquantur. Male agit, qui [295] famæ, non conscientiæ gratus est. Duos istius rei iudices habes: [296] te, quem non potes fallere; & illum, quem potes. Quid ergo, si nulla interuenerit occasio? semper debebo? Debebis: sed palam debebis, sed libenter debebis, sed cum magna voluptate apud te depositum intueberis. Pænitet accepti beneficij, quem nondum redditi piget. quare qui tibi dignus visus

XLIII. est, à quo acciperes, indignus videatur, cui debeas? In magnis erroribus sunt, qui ingentis animi credunt, proferre, donare, plurium [297] sinum ac domum replere: cum ista interdum non magnus animus faciat, sed magna fortuna. Nesciunt, quanto maius ac difficilius interim sit capere, quam fundere. Nam vt nihil alteri detraham, quoniam [298] vtrumque vbi ex virtute fit, par est: non minoris est animi beneficium debere, quam date. eo quidem operosius hoc quam illud, quo maiore diligentia custodiuntur accepta, quam dantur. Ideo non est trepidandum, quam cito [299] reponamus, nec [300] properandum intempestiue: quia æque delinquit, qui ad referendam gratiam properat tempore alieno, quam qui suo cessat. Positum est illi apud me nec illius nomine, nec meo timeo. bene illi cautum est. non potest hoc beneficium perdere, nisi mecum: imo ne mecum quidem. Egi illi gratias, id est, retuli. Qui nimis de beneficio reddendo cogitat, nimis cogitare alterum de recipiendo putat. Præstet se in vtrumque facilem: si vult recipere beneficium, referamus, reddamusque læti. illud apud nos custodiri mauult, quid thesaurum eius eruimus? quid custodiam recusamus? dignus est, cui vtrum volet, liceat. Opinionem quidem & famam eo loco habeamus, tamquam non [301] ducere, sed [302] sequi debeat.

COMMENTARIA VARIORVM AVTHORVM
in librum sextum Senecæ de Beneficiis.

I. LIPSIVS.

CAP. I. 1. Extra vitam.] *Vsum in ipsa non habent: differuntur ingenij caussa tantum. Muretus,* viam *voluit: præter rem & libros.*

2. Ad explicandum.] *Moris, vt in theatra aut amphitheatra, ante commissionem ludorum, ipsi actores aut paria inducerentur populo ostentui, & velut in pompa: quod hodiéque scænici nostri seruant. Vide Saturnalia nostra, 11. cap. XVIII. Itaque mens Senecæ: Aut iube me hæc absoluere, & perficere: aut, vt in ludis, inducere tantùm & ostentare. Hunc locum velim Saturnalibus meis additum, loco dicto: valdè eo facit.*

3. His quoque.] *Ex meo & Pinciani:* Quia his.

4. Ex vultu.] *Vultúne absentis? ineptiæ, & poëtarum imitamenta.*

5. Expellam.] *Ex hoc theatro, si abire innues.*

6. Capite agam.] *Has voces Muretus capitis damnauerat, eieceratque male. Quidam scripti,* & ea perite agam. *Sed illud perplacet, & quædam horum, inquit, ipsósque homines pellam, & capite prehensos trudam. Ita solet, vbi præcipitamus. Contra est,* Capite sistere, *in Plauto.*

CAP. II. 7. Interrumpit.] *Cursum sistit.*

8. Prohibemur.] *Pro sententia magis,* prohibemus.

9. Retro illi.] *Communi sententia, qua præterita reuocare nec Deos posse censent.*

CAP. III. 10. Rabirium.] *Qui bella ciuica videtur scripsisse, & laudat Ouidius:*

—magnique Rabirius oris.

Velleius: Nostri æui eminent principes carminum, Virgilius Rabiriusque.

11. Alio.] *Ad Augustum.*

12. Quodcumque dedi.] *Similes alibi voces. Illa Alphonsi, regis Aragonum, eximia. roganti,* Quid seruaret sibi, qui tam multa multis donaret? ea ipsa, quæ dono, *inquit. Martialis.*

Extra fortunam est, quidquid donatur amicis;
Quas dederis, solas semper habebis opes.

Mens igitur Antonij, Hoc vnum habeo, quod non habeo: dedi & deposui apud alios.

13. Procurator.] *Cuius? Fortunæ: nec es in rebus tuis.*

14. Ex alieno.] *E cædibus & bellis. videntur enim ea spolia ex sanguine ipso lecta. Si tamen absit præpositio,* ex, *feram: essétque, quæ alij sanguine & vita sua pararunt, vos iisdem tuemini & tenetis.*

15. Aduersos.] *ipsos obsidentes.*

16. Affinitatis.] *Ad Cæsarem & Pompeium spectat: quia hic illi gener.*

17. Amicitiæ collegij.] *Ad M. Antonium & Augustum. Diu amici, collegæ in Triumuiratu & Consulatu: sed & iidem affines, cum Octauiam vxorem haberet Antonius, illius sororem.*

18. Elisus.] *Fractus & quassus. vt solet, vbi quid inter duos premitur.*

19. Caussa.] *Iure & conditione depositi censentur.*

20. Hostilis.]

20. Hostilis.] *Acuta lectio, quasi ab hoste sæpe vix differat hæres. At ex meo libro:* aut hostis successoris anni inuadent. *Sed illud melius.*

CAP. IV. 21. Eiurare.] *Eiurat, qui iurat aliquid sibi non esse.* Ita bonam copiam eiurare: *se eam non habere* bonam spem eiurare, *in Seneca De Vit. beat. cap. XXVI. nec eam sibi esse. Ergo hic,* eiurare parentes, *non agnoscere, nec pro talibus habere.*

22. Quæ dederant.] *Vitam, educationem, alia beneficia.*

23. Vim benef.] *Quasi dicat, ea occidit, interfecit.*

24. Tenet.] *Obligatum obstrictúmque habet.*

25. Tabellis.] *Fundi elocati.*

26. Caussa.] *Prætextu & titulo.*

27. Agellum.] *Meus atque alij,* argentum, quod. *quidni teneam? Argentum factum intelligit, ad mensam & ministerium.*

28. Ratio conf.] *Quod fit, cum vtrimque accepta & expensa examinantur, & dispunguntur.*

29. Obduxit.] *Meus* abduxit, *Grutero assentior* adduxit *reponenti. De eo verbo nos ad Tacitum: & est tristitia aut seueritatis nota. vt contrà, dilatatio & diffusio, in benignitate.*

30. Non dicitur.] *Quiane contra legem, puta fænebrem, data? an quia pupillo, filio familias, aut personæ cum qua in iudicio non consistas? an denique, quia exceptione creditor repellitur? Nam vt Iurisconsultus ait,* desinit esse debitor, qui nactus est exceptionem iustam. *Desinit, inquam, esse intellectu ac potestate iuris, quia efficaciter ab eo nõ exigitur: reipsa tamen est, & nomen non amittit. Quo posteriore sensu Seneca,* deberi, sed non exigi, *hic scripsit.*

CAP. V. 31. Absoluitur.] *Fortasse,* absoluimur.

32. Rem prote.] *Explicatio magis, quàm etymologia est. sicut* Fides, *quia fit quod dicitur. Stoici autem in hisce notationibus crebri, aut nimij: quod Cicero, aliique obseruant.*

33. Tantumdem.] *Non idem corpus, sed vel aliud eiusdem generis, vel pretium.*

34. Delegatione.] *Supra explicauimus, esse cum ab alio creditori soluimus, & nomen aliquod nostrum illi transcribimus.*

35. Hereditatem.] *Agmine Iurisconsulti nostri in Senecam hic eunt. Et est vero discrimen, nec superuacuum, in Hereditate & Rebus. Nam illa ius quoddam incorporale est: istę corpora. sicut Beneficium distinctum, ipso Seneca auctore, à re quæ donatur. Tamen & Hereditatis voce, ipsas res sæpe Latini appellarunt. vt vel Cicero cum definit,* Hereditatem pecuniam esse, quæ alicuius morte ad alium perueniret. *Hoc sensu, rectè Seneca.*

36. Vsucapi.] *Temporum spatio alterius fieri, idque vtendo.*

37. Contribuere.] *Iungere, vnire, miscere. Sic* Contribui legatum cæteris, *in Pandectis: item* Contributa bona: *& in Liuio & Cæsare* contributi populi *dicuntur, qui alijs adiuncti, & formulæ eorum facti. Facit huc quod Modestinus definit* Compensationem, debiti & crediti inter se contributionem: *id est, confusionem, & vt neutrum exstet.*

38. Separantur.] *Etiamnum verba Liberalis quærentis, ne erres: & Seneca demùm cap. sequenti respondet.*

39. Non confunditur.] *Verissime ita P. Faber, negatione addita, & secuti sumus. Vult enim omnino & hoc agit, non confundi nec contribui.*

40. Formula.] *Actio, siue eius titulus.*

CAP. VI. 41. Ducimur.] *A lege.*

42. Vltro.] *Mira vis in hac vocula, nec facilè exprimenda. Valet.* Insuper, Amplius etiam, ἔτι δὲ: *& plus aliquid in exemplis obseruandum, quàm interpretandum.*

43. Imprimat.] *In ceratis tabellis.*

44. Iniuria.] *Ita libri prisci, & sententia exigit planissime. quam alio deflexerant, qui* iniuriam *scribebant, contra totam hanc Senecæ dissertionem.*

CAP. VII. 45. Cui regendum.] *Supra, cap. I.* Ex vultu igitur tuo pendebo. *Nam facit se quasi cum Liberali præsenti disputare, & inuicem illi sermonis dat partes, vt cap. V. & postea. Et si tota hæc scena parum fortasse decora, certè non grauis est.*

46. Rugas.] *Quod fit, vbi quid displicet aut tædet.*

47. Quo tantum.] *E Virgilio, in certamine nauali, lib. V.*

48. Non possum.] *Respondet Seneca, quam maxime lego litus, altum disputationum vito. Et vides, quàm breuiter dixerim.*

49. Cogitatio.] *Vt consultum spontaneumque non fortuitum sit.*

50. Amica.] *Volens, & cum proposito bene faciendi.*

51. Nescit.] *Ad hominem.*

52. Non potuit.] *Ad animantes, aut inanima.*

CAP. VIII. 53. Frigore.] *Quod febres potuit discutere: sicut perfusio aquæ rigentis post balneum.*

54. Flagellis.] *An quia ater & lentus ille humor incaluit, & motu item dissipatus est?*

55. In aliam.] *Quasi non vacauerit ei, vacare morbo. Sed vera caussa, quod magnus ille metus humores & corpus mouet: ideoque & morbi legem frangit aut turbat.*

56. Salutare.] *Sua vi & natura: sed* συμβεβηκότως *& casu.*

57. Testis.] *Libri omnes,* hostis: *& istud vulgatum, est ab Agricola. Tueatur aliquis scripturam. quasi dicat, hostis & aduersarius noster, hostilis animi notus testis.*

58. Potentia.] *Accusatorum.*

59. Caussa.] *Meus & alij scripti,* caussæ *quod eligam, & mox* gratiæ. *At de re, exemplum in Valerio, de L. Cotta, quem certis criminibus accusatum à Scipione Æmiliano, & conuictum, tamen iudices absoluere maluerunt.* quia homines sapientissimi verebantur, inquit, ne præcipuæ accusatoris amplitudini damnatio eius donata existimaretur.

Senec.

60. Vnum testem.] *Sententia esset, quod fisus alijs testibus, vnum dimisisset, quasi iam superfluum & vacantem, re confecta. Sed magis adhæserim scriptæ lectioni,* & in vnum testem: *quod interpretor, caussam temerè ab eo creditam & collocatam in vno teste: cum plures habere potuisset. sed per superbiam noluit, & sibi atque vni illi putauit credendum.*

CAP. XI. 61. Nesciisse.] *In hanc rem Phocylides pulchrè:*

Ὅστις ἑκὼν ἀδικεῖ, κακὸς ἀνὴρ ἀλλ' ὑπ' ἀνάγκης,
Οὐκ ἐρέω. τὸ τέλος βουλὴν δ' εὐθύνει ἑκάστου:
Quisquis sponte nocet, vir is improbus. at qui nolens,
Non idem dicam. mens, quæ discriminat, esto.

Liuius: Mentem peccare, non corpus: & vnde consilium absuerit, culpam abesse.

62. Morbus.] *Sonticus, qui excusat ne citati ad nomen respondeant.*

63. Imitabor.] *Voluntatem eamdem seruauero, nocere potius tentabo, eius exemplo.*

CAP. X. 64. Facere me.] *Breuius ista in meo codice:* aliquid meum vis; cum ipse v.b.m.d. nihil fecerit. *Germana puto.*

65. Ad alterum.] *Nam tria genera, quibus non obligamur, etsi bene fecerint. Primi, qui nihil à se contulerunt: alteri, qui nolentes iuuerunt; tertij, qui nocere volentes.*

66. Voluisse te.] *Res enim sequi debeat. at contra est in altero membro: etiamsi res adest, cum voluntas abest, nihil debeo.*

67. Nuda.] *Mera ac sola.*

68. Non esset.] *Rectè. Erasmum nemo audiat, qui tollit negantem particulam, ex diametro Senecæ aduersus. Res mihi clara est. Nuda, inquit, voluntas beneficium non efficit. & sicut illa à Fortuna destituta id non confert, ita nec ille cui Fortuna fauit, nisi voluntas præiuit.*

CAP. XI. 69. Irritus.] *Quidam libri* iratus: *malè.* Irritus *laboris sui & conatus. nihil effecit quærendo.*

70. Circulatorem.] *Agyrtam Græcis. qui circulos hominum congregant & faciunt. Vide epist.* XXIX.

71. Vernaculis.] *Seruus eiusdem populi aut vrbis, & propriè domesticus. Capitolinus in Macrino:* In vernaculis vel aulicis tam impius, tam asper, vt serui illum sui non Macrinum dicerent, sed Macellinũ. *Id genus, lepidi plerumque aut dicaces. ideo Martialis:* Vernaculorum dicta, sordidum dentem. *Ammianus* XVII. Iulianum appellãtes loquacem talpam, litterionem Græcum, & huic congruentia plurima atque vernacula iactantes. *Itaque non nimis displiceat in Suetonio retineri, Vitellij cap.* XIV. Nullis tamen infensior quàm vernaculis, & mathematicis: *dicentibus istis, & prædicentibus.*

72. Fiet numerandi.] *Commatium hoc sine idoneo sensu ita editur. Meus,* à me fiet gratiæ. *quod fortasse probum est, certè in sensum probum. ille mihi gratiam debebit referre; ego initium & caussam eius dedero. Sed quia libris alijs* Numerandi *verbum, per me mutetur in* munerandi: *& verus item sensus, Qui mihi benè voluit tantum, si ego ei benè fecero; ille mihi gratiam debet, non ego reddidi, imò à me initium factum est muneris & beneficij. Vtrouis modo scribas, rescribe etiam* hinc, *pro huic, initio membri.* Hinc, *id est ab ista parte.*

CAP. XII. 73. Vultus.] *Velut cum præsenti, vt suprà, cap.* VII.

74. Alijs imp.] *Sua caussa, suique commodi faciunt; & alteri, quasi beneficium, inscribunt. Sibi datum, in alterius rationibus ponunt.*

75. Lanista.] *Dicitur non solum doctor & ἐπιστάτης μονομάχων, sed qui alit & quæstus caussa habet, θρεμματοτρόφος, μονομαχοτρόφος, vt Glossæ. Vide me in Saturnal.* I. *cap.* XV.

76. Familiam.] *Gregem gladiatorum & manum. sed quia serui, & quidem infimi,* Familiæ *nomine vulgo censebantur. Ego in ijsdem libris.*

CAP. XIV. 77. Mercenarium.] *Mercedem & præmium spectans.*

78. In se conuers.] *Vnum se spectat, foras & ad alios non tendit.*

79. Quam gratuitum.] *Meus liber,* sed ingratum mihi. *An facimus,* sed an gratũ mihi. q. n. h. nisi emissem? *cum interrogatione. Etsi,* gratuitum, *temerè non mutem.*

CAP. XV. 80. Sed tuo.] *Quanti tu æstimasti.*

81. Pro tempore.] *Atque ideò variat. vt iudicia aut cupiditas hominum, siue & copia aut inopia mercium fuit.*

82. Bene emit.] *Id est, vili emit. lucri fecit. Ciceronis iocus:* Quo melius emptum (*id est vilius*) sciatis, Tertia deducta est.

83. Ex vsu.] *Id est, pro magnitudine vsus, quem mihi præstant.*

84. Annona.] *Prout ea increpuit, aut est accensa.*

85. Vectura.] *Naulum.*

86. Suscipit.] *Tignis & fulturis.*

87. Rimas.] *Meus,* ruinas. *nec spernas. Sed* rimas *non moueo: & suspendi vult superiora domus, donec ima instaurata & firmata.*

88. Insulam.] *Domum cœnaculariam, in qua tenuiores ferè & inquilini habitabant. συνοικίαν.*

CAP. XVI. 89. Defungor.] *Liberor, munus impleo.*

90. Manum.] *Venas siue arterias obiter explorat.*

91. Perambulat.] *Visit tantum, atque abit.*

92. Affectu.] *Cum frigore quodam, & ex lege ac more.*

93. Imperatorem.] *Non mutem. nam & ægri dicebantur imperare medicis (qui tunc non dignissimæ sortis) quos aduocabant scilicet, & puto, annua mercede obstrictos habebant. Alfenus lege* XXVI. *De Libert.* Medicus quod putaret multo plures imperantes sibi habiturum: *id est patronos, & qui opera eius ægri vterentur. Varro* I. *de R. R.* Coloni habent anniuersarios vicinos quibus imperent, medicos, fullones, fabros: *qui ad nutum sint præsto, ob annuum illud salarium. Tamen Muretus mallet:* non tamquam amicus, sed tamquam Imperatori. *Nam imperare etiam medicorum. vt in nostro De ira* I. *cap.* XVI. Si intrassem valetudinarium exercitatus & sciens

ſciens, non idem imperaſſem omnibus per diuerſa ægrotantibus *Terentius in perſona medici*: Quod iuſſi dare bibere, & quantum imperaui, date. *Et ſanè pro Seneca fortaſſe magis hæc lectio, vt ad ipſum medicum referatur volentem & amicum, quæ pars prima in beneficio. Nam ita paullo antè*: Ex medico & præceptore, in amicum tranſeunt. *& infrà*: Non tamquam medico, ſed amico, obligatus ſum. *Sed & ex priore idem aut ſimilis ſenſus.*

94. Non didici.] *Quaſi illo abijciente magis, quàm porrigente. Itaque ſuſtuli, inquit, non ſumpſi.*

95. Plus impendit.] *Meus & Pinciani codices*, magis pependit: *vt ad ſolicitudinem referatur, & animum anxium in curando. Sed vulgatum etiam approbum*, Plus impendit, *operæ temporiſque.*

96. Fama artis.] *Vt ſæpe. ne malè audiunt medici, ne ipſe imperitior haberetur, abſque ſucceſſu.*

97. Admouit.] *Sua manu. In meo tamen libro*: ſed admonuit.

98. Suſpecta.] *Cùm vis morbi ſolet ingruere, vel cùm criſis eſſet.*

99. Faſtidio.] *Vt quadam ſordida, & ſenſibus moleſta.*

100. Excepit.] *Meus & alij*, audiuit.

101. Multotum.] *Addit idem voculam*, infirmorum inuoc.

102. Cura fui.] *Scripti omnes*, curatio. *cur mutarunt?*

103. Extraxit.] *In lucem produxit. audere, tentare, videre, & adſpici fecit.*

104. Transfundere.] *Omnem ſcientiam ſimul in me derimare. O pulchra optimi doctoris nota!*

105. Neceſſitudines.] *Neceſſarios.*

CAP. XVII. 106. Inſtitoribus.] *Qui merces vendunt, emúntve. qui tabernis præpoſiti*, ἐγχασπεαδηχαι. *Ouidius*:

Iuſtitor ad dominam veniet diſcinctus emacem.

Noſter hoc ipſo libro, cap. xxxviii. Inſtitores delicatarum mercium.

107. Adieeimus.] *Nos domini, qui tabernæ præpoſuimus dedimus aliquid ſupra mercedem, quam pacti eramus. Nam ad emptores, non commodè hoc referas, nec ex more.*

108. Opera.] *Diligentior & impenſior in re mea facienda, in plurimi vendendo.*

109. Corollarium.] *Auctarium*, ἐπίμετρον. *Varro de L. L.* Manupretium, à manibus & pretio. Corollarium, ſi additum præterquam quod debitum eius vocabulum fictum à corollis, quod hæ cum placuerant actores, in ſcæna dari ſolitæ. *Sueton. Aug. cap.* xlv. Corollaria & præmia alienis quoque ludis de ſuo offerebat. *Cicero in Verr.* Vt ad fructus illos arationum, corollarium hoc nummorum accederet.

110. Conſeruant.] *Vt medicina.*

111. Excolunt.] *Vt litteratura.*

112. Miſcet.] *Inter ſe iungit, amicitiam conciliat. Admodum verè dictum.*

CAP. XVIII. 113. Portitor.] πορθμεύς, *qui traijcit & tranſportat.*

114. Poſitum.] *Seruatum ibi, reconditum in animo, reſumendum ab eo cum vellet.*

115. Appellare.] *Quaſi debitorem.*

116. Spargis.] *Vt in ludis ſolet.*

CAP. XIX. 117. Omnibus Gallis.] *Alludit ad ipſum eius æui factum. nam Claudius Galliæ Comatæ plenam ciuitatem, id eſt cum iure ſuffragij dedit. Tacit. xi. Annal.*

118. Immunitatem. *A tributis.*

119. Subſtituit.] *Me non habuit animi conſilijque ſui ſcopum. Non propoſuit aut ſuppoſuit in mente talem.*

120. Nota.] *Gentis nomine.*

121. Conferam.] *Proprie vbi plures donant. Inde formula*, Ex ære collato.

CAP. XX. 122. Candidatus.] *Nec miror, ſi candidati magiſtratuum æs ſuum & alienum profeſſi ſint: quare? vt liqueret cenſum Senatorum eos habere, qui ad magiſtratus, & publicum illum ſplendorem, quærebatur.*

123. Aut reus.] *Sed qua cauſſa rei igitur profeſſi? an non omnes, ſed Repetundarum, Peculatus, aut criminum, in quibus pecuniaria res agebatur? Itaque ibi videndum, quid in ſuo ære, quid in alieno haberent: & inde ſæpe in culpam aut innocentiam argumenta. Sed & opus deducere æs alienum, vt litis æſtimatio deinde ſolueretur. Mihi hæc in mente: melius promenti, acceptor ero. Sed heus, ſuccurrit. an non illa ſententia: Neque extra iudicium, neque in iudicio (ſiquis trahat) fatebor me illius debitorem. Extra iudicium, cum in candida mea ero: ſiue in ſordida, reus.*

CAP. XXI. 124. Vir bonus.] *Diſſimile eſt. nam poteſt deſinere bonus eſſe. ſed hoc quoque ſcilicet è ſublimitate illa, an arrogantia Stoica, qui* Hominem Deo parem: Iouem plus non poſſe, quam virum bonum, *& hæc talia iactabant.*

CAP. XXII. 125. Interuallis.] *Quæ inter cælos & ſidera ipſa ſunt.*

126. Tot ſæcula.] *Nec enim immortalem mundum Stoici faciunt.*

127. Libramentis.] *Quod Sol remotior, quod Luna vicinior; quod ille ardore diurno, hæc humore nocturno, inuicem temperant.*

128. Incendio.] *Stoicorum* ἐκπυρώσιν.

129. Tot deos.] *Nam* Chryſippus & Cleanthes, *vt Plutarchus ait*, cælum, terram, aërem, mare dijs compleuerunt & neminem tamen ex tam multis immortalem reliquerunt, excepto vno Ioue. Imo ceteros omnes natos eſſe, & interituros, ex ignis vi. *Vide nos Phyſiol.* II. *Diſſ.* xxii.

130. Concidere?] *Secutus ſum libros, & Gruteri noſtri coniecturam: niſi quod interrogatione animauerim. Eſtne tanti, inquit, & condignum ſcilicet præmium, ad te arguendum, vt iſta omnia collabantur & ruant? Nam hoc optas, & obijcis: Si poſſunt nolle deſinant. Atquin, ô homo, non deſinent: proſunt tibi, proderuntque vel inuito.*

131. Maior illis.] *Lex illa vniuerſi, & conſeruatio rerum.*

CAP. XXIII. 132. In legem.] *Quid aptius altiuſque dici poteſt? legite hæc, qui animo tales eſtis.*

133. Non mutarent.] *Nam vt* I. *Quæſt. Natur.* Maieſtatis deminutio eſt, & confeſſio erroris mutanda feciſſe. Neceſſe eſt ei eadem placeaot, cui niſi optima placete noo poſſunt.

134. Quamuis nolint.] *Clarius*, quasi vt nolint. *Ibidem (in Quæstion.) Seneca:* Nec ob hoc minus liber aut potens est: ipse est enim necessitas sua.

135. State.] *Male voculam expulerant: libri asserunt & sensus. Sidera quiescere non possunt etsi tu voues: neque item in contrarium aut diuersam exorbitare.*

136. Ex imbecillitate.] *Mei libri*, in imbecill. *Puto ipse*, nec imbecillitate: *ex syllaba prioris voculæ.*

137. Constitutione.] *Qua primæ cuiusque mundi, cum renascuntur (Stoico sensu:) an illa apud Iouem ab æterno?*

138. Potiora illis.] *Sic statim:* Maius illis propositum, maiorque actus sui fructus, quam seruare mortalia. *De Ira II. cap.* XXVII. Non enim nos caussa mundo sumus. nimis nos suspicimus. si digni nobis videmur, propter quos tanta moueantur. *Et est Stoicum dogma*, Mundum factum Deorum hominumque caussa.

139. Auxilia.] *E libris est. vulgo*, & vtilia.

140. Natura quam.] *Id est, Deus.*

141. Excidere.] *Fortuito & quasi per casum nasci. Dum aliud opus struit, nos præter opus obiter genuit. An* excidere *etiam, elabi eius mente, interpretemur? non sumus tam leuis res, vt extra curam cogitationemque posuerit.*

142. Non intra homines.] *Imo & ad animantes ceteras pertinet, quibus iugum nempe damus.*

143. Fine terrarum.] *Siue, quia maria sulcamus, in aërem vehiculis aut funibus tollimur; siue, quia oculos etiam mittimus in ipsum cælum; siue denique quia nulli glebæ affixis quaquauersus licet ire.*

144. Aut quærant.] *Pulchre. & hoc ipsum diuinæ mentis signum, quod semper imus ad diuina.*

145. Comitentur.] *Siderum nempe cursum. Vide libri II. supra, cap.* XXIX. *libri* III. *cap.* XX.

146. Tumultuarium.] *Epicuri desipiens dogma, à fortuito atomorum concursu nos formantis.*

147. Cui glorietur.] *O acute & vere! Vide De Vit. beat. (ex vulgata distinctione) cap.* XXXII.

148. Controuersiam.] *In dubium vocare Dei beneficia, & sint ne vere talia, atque à voluntate.*

149. Sine impendio.] *Nempe aduersus homines. quibus reddi gratia sine re non potest.*

150. Cum maxime.] *Possit & lege:* cum maxima accepit, & semper.

151. Etiam querenti.] *Querulo & increpanti. At Pincianus*, non quærenti: *id est, nolenti.*

CAP. XXIV. 152. Constringunt.] *Fasceis, & in cunis.*

153. Timore.] *A virga & ferula.*

154. Ad vltimum.] *Quomodo, si de adolescentia mox subiungit? an forte*, adultorum?

155. Iuuentam.] *Ideo adolescentiæ hic præponit (contra ætatum seriem: quia de animi & morum formatione agit, atque opportune studijs adiunxit.*

156. Coactam.] *Vi patriæ potestatis, metu Abdicationis.*

157. Adolescentibus.] *De Adultis dixit. at etiam, inquit, cum adolescunt, vis & imperium adhibentur.*

158. Potentibus sui.] *Sumpta virili Toga, quæ ideo* Libera *dicta. cum custos & pædagogus remoti.*

159. Remedia.] *Ad corporis morbos refer. nam de animi, iam præiuit.*

160. Nescimus.] *In infantia & pueritia.*

161. Aut nolumus.] *In adolescentia & iuuenta.*

CAP. XXV. 162. Conuellat.] *Nam stipitibus interpositis fiebat. vnde hæc phrasis. Lib. V. De Milit. Rom. dixi.*

163. Portis.] *Castrorum. quæ quattuor erant.*

164. Affuturi.] *Defensuri.*

CAP. XXVI. 165. Iniuriæ finis.] *Desinere iniuriam esse.*

166. Collata vulneri.] *Id est, per se non placet. sed comparatione placet. Malo, quam vulnus.*

CAP. XXVII. 167. Occupem.] *Voto nondum plene prolato, præueniam.*

168. Solui vult.] *Ita me Deus, acutissimè. Significat, illi graue est beneficium, & liberari statim vult: nec tam gratus esse, quam expeditus.*

169. Ad pedes.] *Vt supplex tibi sit.*

170. Beneficia sua.] *Pro hominibus acceperim, & ijs quibus bene fecit. Ante notauimus, sic vsurpari.*

171. Liceat.] *Ad pedes, vt præmisit.*

172. Diuidi.] *Quia prior pars hostilis est, altera amica.*

173. Potentiores.] *Ipsos deos, quos voto conuenis.*

174. Superuacuum.] *Si non succedit, non auditur.*

175. Iniuriosum.] *Si auditur, cum noxa scilicet coniunctum.*

176. Dei munus.] *Qui te benignior, parcit, nec exaudit.*

177. Iniuria.] *In animo tuo, & ipsa illa conceptione voti.*

CAP. XXVIII. 178. Ipse fecisses.] *Ipse in discrimen me adduxisses, ipse læsisses, deiecisses: vt scilicet auxilio esses. Ergo scelus admisisses, vt gratus deinde esses? Nam certè qui optat, cupit; qui cupit, fecerit si possit.*

CAP. XXIX. 179. Sequatur.] *Facilis ei sit, habeat, nec vnquam destituat.*

180. Experiri.] *Ipse auxiliator, ille auxilij numquam egeat.*

181. Placandus.] *Nemini supplicare debeat, nullius iram mitigare.*

182. Faciunt.] *Optimo illo, & tam propenso animo.*

183. Diligentes.] *Ad audiendum, & mox suadendum.*

184. Tutæ.] *Ad continendum, si quid arcani deposuit.*

185. Amicus desit.] *Quia semper* magnæ fortunæ *(Velleij dictum)* comes adulatio: *& veritas ac candor apud felices potentésque vix habitant.*

CAP. XXX. 186. Iratis dijs.] *Vt noceant.*

187. Dimittitur.] *Si quis vinculo aliquo tecum hæret, per hæc liberatur. Ista enim ei optas, vt soluere aut solui possis.*

188. Distringam.] *Illigatum tenebo.*

189. Blanda audiendi.] *Tacitus de hoc genere:* Quorum aures ita formatæ, vt nil nisi iucundum, & læsurum,

surum, accipiant. *Ideo Diogenes*, Adulationem, melleum esse laqueum.

190. Libertas.] *Amicorum & familiarium. qua apud eum nefas vti.*

191. Ex animi.] *Formula vetus, qua significabant puriter, libere, & ex interiore sensu dici.*

192. Certamen est.] *Quod vetus illud dictum expreßit, ab isto aut proximo æuo:* Omnis Romanus adulatione corrumpitur, aut corrumpit.

193. Attraxere.] *Vltro aduocarunt & arceßiuerunt bella.*

194. Dum vindicant.] *Miror quid illud sit, quod in meis libris additur. in altero quidem*, dum hoc sæpe iudisse vindicant: *altero opt.* dum hac specie iudisti vindicant. *Numquid*, hac specie iusti?

CAP. XXXI. 195. Obrui.] *In tota hac narratiuncula Declamatorij flosculi sparsi. iste vnus, & olim Claudij Marcelli, qui in huius argument: Suasoria.* Non vincent nos, sed obruent, *pronunciari à Spartanis facit.*

196. Cælum.] *Aerem.*

197. Demaratus.] *Olim rex Spartæ, & tunc exsul.*

198. Non vires.] *Liuius similiter:* Esse impedimentum maius, quàm auxilium.

199. Trecenti.] *Mira prædictio Demarati. & quomodo hæc tam distincta, nisi post factum, sciri potuerunt? Sed ista quoque ex declamantium licentia: donemus.*

200. Mutatis leg.] *Declamator in Suasoria* II. Maria, terrásque, rerum Natura statione mutauit sua: moriamur trecenti, vt hic primum inuenerit, quod mutate non possit. *Vides Mutandi verbum in hac re placuisse quia nempe è terra mare, è mari terram fecit. Herodotum vide.*

201. Transmiserit.] *In Græciam, constrato Hellesponto.*

202. Illic coorientur.] *Mei libri iterum hic voces inserunt. alter*, illinc similis nascentur coorientur: *alter opt.* à similis nascentur. *Quid hoc est? an* apibus similes nascentur? ὥστε ἴσμα τῶν μελισσῶν ἀδηλων.

203. Tuis te vir.] *Quas explicare non poteris. quæ se inuoluent aut obterent.*

204. Mutantem.] *Sensu, quo suprà.*

205. Maximam Asiæ.] *In Lydia sita est, & Strabonis etiam æuo magna.*

206. Rectam capite.] *Quam &* Citarim *appellant. De hoc ritu Plutarchus in Artaxerxe, Xenophon* II. *Anabas. Sed Suidas optimè, & nostram hanc rem simul tangit ex Phylarchi Histor.* XI. Tiara, *inquit*, ornatus capitis, quam soli reges rectam ferebant apud Persas duces autem, inclinatam. Demaratus autem Lacedæmonius, qui cum Xerxe Athenas venit, ob successum aliquem lætiorem rege ei permittente peteret quod vellet, petiit in recta tiara Sardes inuehi.

207. Non dicebat.] *Ego hoc teneam, etsi meis libris negatio abest. Sententia, Nemo è Persis & indigenis regi verum dixit, solus hic homo externus, cuius res non agebatur. Nihil ei ex victoria aut clade accedebat, decedebátve. Non ergo sibi dicebat, id est in rem aut commodum suum. Tamen libri sine negatione, vt dixi: & interpretere*, Qui sibi dicebat, *alijs non auditurus. Itaque nec videbatur ijs dicere.*

CAP. XXXII. 208. Intra Pudic.] *Non capio, alius viderit. quidam libri*, vltra: *atque omnino ego legam*, vltra impudicitiæ. *id est, adeo impudicam, vt hoc maledictum commune flagitia eius excederent. Plus erat, quà impudica.*

209. Relegauit.] *In Pandateriam insulam primo, mox Rheginorum opido clausit.*

210. Emisit.] *Suetonius:* De filia, absens, ac libello per Quæstorem recitato, notum Senatui fecit.

211. Gregatim.] *Sunt ex ipsa accusatione, siue perscriptione Augusti. Gregatim autem, quod non singulos, sed per greges & classes admitteret. O propudium!*

212. Comessationibus.] *Cum hic atque illic apud amasios suos lurcaretur.*

213. Rostra.] *Ibi quoque, haud dubiè, lectulis stratis comessabunda, & quod sequitur.*

214. Ad Marsyam.] *Cuius statua in foro erat, & ad eam tribunal. Itaque coronare Marsyam victores solent, & qui caussas tenuissent. At hæc muliercula, libidinum coronas, & pugnarum numeros, imponebat. Plinius* XXI. *cap.* III. Apud nos exemplum licentiæ huius non est aliud, quàm filia D. Augusti, cuius luxuria noctibus coronatum Marsyam, litteræ illius Dei gemunt. *Quibus postremis legerim*, litteræ illius degemunt. *Qui* Deũ *ad Augustum refert, errat: & iam de* Diuo *præcesit. sed nec audiendus mihi, qui rescribit. At de Senecæ loco, non negauerim coronas eas simpliciter ad conuiuales referri posse, quas abiens ipsa & comessatores Marsyæ imposuerint: nam & id fœdum, testari ibi conuiuatos esse.*

215. Quæstuariam.] *Fecit ne ergo, quod Meßallina, similis aut gemina mulier?*

Excepit blanda intrantes, atque æra poposcit.

216. Ignoto.] *Qui nec ipsam, quem nec ipsa nosset.*

217. Hæc tam.] *Ita rectè, absque negatione. vindicanda sanè hæc erant, sed & tacenda. ex Germanorum moribus Taciti effato:* Scelera ostendi oportere, dum puniuntur; flagitia abscondi.

218. Ad vindicantem.] *Maximè hunc, & patrem.*

219. Verecundia.] *Pudor è domestico flagitio.*

220. Donec loqui.] *Cùm iam in summo, & sine remedio essent.*

221. Vacauit.] *Imo Crispus Sallustius*, incolumi Mecænate proximus, mox præcipuus cui secreta Principum inniterentur. *Tac.* III. *Annal. sed nomen, aut gratiam fortaße parem non habuit.*

222. Quæri.] *Se non habere.*

223. Quærere.] *Vt haberet.*

CAP. XXXIII. 224. Semper volent.] *Quod æternum manabit, vt solent bona & recta consilia aut monita. Contra in adulatione. Critias:*

Ὅστις δὲ τοῖς φίλοισι πάντα πρὸς χάριν
Πράσσων ὁμιλεῖ, τὴν παραυτίκ' ἡδονὴν
Ἐχθρὰν ἐποίησ' εἰς τὸν ὕστερον χρόνον:
Quicumque amicis, gratiæ caussa, omnia:
Dicit facitque; is ille præsens gaudium

Permutat odio, in posterum tempus, graui.

225. Nihil inter.] Noster de Tranquill. Horæ momentum interest, inter solium & aliena genua.

226. Quam vbi.] Apud diuites & felices: quorum res & fortuna, non ipsi amantur.

227. Libros.] Nota morem. amicos & clientes, nominatim atque ordine, in libros digerebant nomenclatores, vt meminisse & nominare possent, ac domino suggerere. Epist. LXVIII. Digerere in litteram senes orbos.

228. Ianuam.] Mane salutaturi.

229. Admissiones.] Solent pro dignitatum discrimine amicos aut clientes diuidere. Honestiores primos ad salutationem admittere: tum alios, tertiosque. Probabile & in iis libris, de quibus ante, descriptos ita fuisse. Lampridius in Alexandro: Moderationibus tantæ fuit, vt amicos non solùm primi ac secundi loci, sed etiam inferioris, ægrotantes viseret. Qui nunquam ille fortasse de locis Senatoriis & Equestribus accipiendus. Tiberius amicos etiam in tres classes descripsit, quod apud Suetonium cap. XLVI. vide. Ergo primæ admissionis, erant honestiores & quasi interiores amici. de quibus & Seneca de Clem. I. cap. X. Totam cohortem primam interioris admissionis. Ab hoc more Admissionales, & officium Admissionis: de quibus ego ad VI. Annal. Taciti.

230. Populum.] Cœtum & turbam ita dicunt. In Manilio: Aëtei populi, de auibus. In eodem:
—— populos exponere captos, de piscibus. In Apuleio: sepedum populorum vndæ, de formicis. In Columella: Duo populi coniungi debent, de apibus. Denique in Floro: populus virorum. ita igitur & hic populus amicorum: sicut item Homero & Græcis ἔθνος. In Sidonio satis audacter: Scelerum populus, id est copia peccatorum.

231. Magno æstimare.] Imò & Ostiarii vendebant. Vide De const. sap. cap. XIV.

232. Assideas.] Atque ibi exspectes, Donec Bithyno libeat vigilare tyranno. Vide epist. XCV. & alibi.

CAP. XXXIV. 233. C. Gracchus.] Nempe isti plebi colæ, qui magno agmine obsidebantur.

234. In secretum.] In cubiculum interius.

235. Cum pluribus.] In aliud, atrio proximum.

236. Cum vniuersis.] In ipso atrio, vbi communiter salutabant.

237. Numquam.] Fortasse, numquid.

238. Disponitur.] Loco suo, & vice.

239. Maligne.] Ægrè & fastidiosè à superbo ostiario.

240. Distringendam.] Soluendam, laxandam libertatem: quam metus & reuerentia retinet, ac velut clausam habet. Hoc sensu Destringendam mauelim.

241. Aue.] Vulgo receptum in his salutationibus. Martialis: Et matutinum portat ineptus Aue.

242. Concutit.] Mouet & quatit, quia vndique ad eos concursus.

243. Vicos.] Vbi exspectant aditum exclusi, & atrio non capiente.

244. Vtramque part.] Quine vtrimque ad ædes veniunt? an qui ab iis abeunt, adeuntque? id est, qui prorsus & rursus commeant. an etiam de iis accipis, qui fortuito transeunt, vias angustas ab hac obsidione esse? Ceterum de copia, Virgilius.

Si non ingentem, foribus domus alta superbis,
Mane salutantum totis vomit ædibus vndam.

245. In atrio.] Idem epist. XIX. Errat, qui amicum in atrio quærit, in conuiuio probat.

246. Præfert.] Quia vult vt opis sua sit egens. ab eo pendeat.

CAP. XXXV. 247. Sanctum.] Ob beneficia.

248. Metum.] Ita libri consensu. tamen Pincianus mortem vellet; & sagaciter Gruterus, letum, Ego neutrum etiam probo. nam quomodo gratus sit (in eo hac tractatiuncula) si mors hominem occupet? Periclitari optat, non perire: & vt auxilii sui egeat. non potest, si obit. Metum igitur teneamus, grandem aliquem, & à grandibus, si voles.

249. An votum.] Libri turbant: ac meus & quidam, Aliquid interest, vtrum vox ipsa sit voti tui. Sed, meo iudicio, turbant. nam vulgata optima. si voce palam imprecareris, inhumanus & scæuus esses; quid autem interest an ore, an animo hoc facias? Vox igitur, aperta; votum, tacitum, sed Deo notum.

250. Sanus.] Meus: Sanius aliquid, oro, opta: sed & hic vulgatam præfero. sanus, inquit, nihil horum tibi optes. desipias mentis, si facias: cur igitur alteri, quod non tibi?

251. Odium.] Qui non hostis ex professo factus esset.

CAP. XXXVI. 252. Siculos.] De quibus lib. III. extremo, supra.

253. Daret.] In libro meo aliisque, daretur ipsis occasio. rectè, si supra legas, ardente.

254. Perseuerare.] Durare, donec ipse idoneus magistratibus & imperiis.

255. Opus quær.] Vt aut ægri, aut magis ægri sint. Quod tamen vulgo medicis lepide obiicit, & subsannat Philemon:

Τίς οὗτος ἐστι; ἰατρός. ὡς κακῶς ἔχει
Ἅπας ἰατρὸς, ἂν κακῶς μηδεὶς ἔχῃ;
Quis ille porro? medicus. ô quam sese habet
Medicus male omnis, nemo si male sese habet!

CAP. XXXVII. 256. Callistratum.] Oratorem eximium, & qui Demosthenem, actione sua de Oropo, ad eloquentiæ studium excitauit. Exsilii & damnationis eius ipse Demosthenes commeminit, oratione aduersus Polyclem.

257. Seditiosa.] Athenæ.

258. Abominatum.] Ne ea necessitas patriæ incideret.

259. Rutilius.] De quo supra, lib. V. cap. XVII.

260. Ciuilia.] Sullana.

261. Erubescat.] Quæ innocentem eiecit.

262. Mæreat.] In publica calamitate.

263. Vnico.] A Pinciano est. at libri omnes, iniquo. Fortasse, inique malo a. q. omnes publice.

264. Patrocinium.]

264. Patrocinium.] *Ne excusat quidem & patrocinatur, adeo non laudatur.*

CAP. XXXVIII. 265. Ciuitatibus.] *De Atheniis adiungit, cur Romam suam omittit? in qua* Claudiam, insontem crimine, impium votum subuertit, *vt Valerius loquitur, & narrat lib.* VIII. *cap.* I. *Suetonius Tiber cap.* II. *Agellius, alij.*

266. Eloquentiæ.] *Hæc mire, & pro arbitrio (quam sæpe autem!) inuerterat Muretus. Ista vulgata & vetus editio est. nec mei discrepant, nisi quod transposita voce:* Eloquentiæ pretium exoptat. *Fecerim,* exopatur. *Possis etiam,* Eloquentia pretium exoptat, litium numerum.

267. Grauis.] *Qui morbus nos grauat.*

268. Delicatar. merc.] *Serici, Coæ vestis, vnguentorum, margaritarum.*

269. Vnius.] *Quem Demades damnauit.*

270. Arruntium.] *De quo ad Tacitum.*

271. Aterium.] *Siue* Haterium, *qui ipse è Tacito notus.*

272. Captandorum.] *Hoc genus Romæ crebrum, &* Captatores *dicebantur, quia similes venantibus, prædam sectabantur & lucrum. Orbis & senibus adhærebant, obsequijs, officijs, munusculis alliciebant: omnia vno fine, vt in fine testamenti pars essent. Martialis:*

Scis te captari, scis hunc qui captat, auarum,
Et scis quid captet, quid Mariane velit.

Isti ijdem, Heredipetæ: *& suauiter ab Horatio artificum describitur, satyra* V. *lib.* II. *Quid à Petronio? suauissime, in senis sui Eumolpi persona, qui Crotonem venerat. in qua vrbe, inquit,* homines omnes in duas partes diuisi. Nam aut Captantur, aut captant. Videbitis, *inquit,* opidum tamquam in pestilentia campos, in quibus nihil aliud est, nisi cadauera quæ lacerantur, aut corui qui lacerant. *Atque isti* Corui, *siue &* Vulturij, *sunt Captatores. Cui lubet ridere, (nihil enim in vlla Comœdia bellius) ipsum adito. Sed quid tu hic, Seneca, in Aruntium & Haterium? te huius culpæ culpant. Ecce Suillius apud Tacitum:* Romæ testamenta, & orbos, velut indagine eius capi. *Sed Suillius dixerit: gratiæ & potentiæ eius aliquid datum, hoc credo.*

273. Designatores.] *Qui funera comitabantur, disponebant, ordinabant. Horatius:*

——cùm ficus prima calorque,
Designatorem decorat lictoribus atris.

Scripsi cap. XV. *De Amphitheatro.*

274. Libitinarios.] *Libitina cognomen Veneris. & auctor Dionysius, Seru. Tullium regem, cum scire numerum nascentium, morientium, in viros transeuntium vellet, instituisse singulis templum, in quod nummum aliquem inferrent, atque ita numerarentur describerentúrque. Vt, nascentes, in Iunonis Lucinæ; morientes, in Veneris Libitinæ; puberes, & qui virilem togam sumerent, in Iuuentæ. Hinc manauit, vt ea dea funeribus præesse crederetur, atque inibi, quidquid ad ea, curaretur.* Libitinarij *ergo, qui* Libitinam *(vt Valerius lib.* V. *cap.* II.*)* exercebant *qui funera efferenda côducebant, & cetera in hunc apparatum. Glossis,* Libitinarius *ἐνταφιαστής, siue Funerator. item, ἐνταφιοπώλης, qui vendit quæ ad funus. Ipsa* Libitina, *ἐντάφιον, funus, Inde Horatio:* Effugere Libitinam. *Pro officio, Liuius:* In vrbe pestilentia tanta, vt Libitina tunc vix sufficeret. *In Asconio, pro Milone legas:* Fasces ex lecto Libitinæ raptos, allatos ad domum Scipionis & Hypsæi: *ac capiam de fascibus Designatorum, qui illic asseruati. Nam lictores ijs dat Horatius.*

275. Spei plur.] *At libri scripti,* rei plurimû. *Pincianus legebat,* cû quo propter rem amicitiæ plurimû est: *(nec insulse.*

276. Damno.] *Nihil enim ijs tollitur, etsi non additur.*

277. Differt.] *Spem illorum morte, non cito implet.*

278. Exhaurit.] *Quia munera assidue mittunt, & vt tributa pendunt.*

279. Vno.] *Iterum, illo Atheniensi.*

CAP. XXXIX. 280. Damnandum.] *Sententia iudicis, exemplo illius Demadis.*

281. Bona vol.] *Referendi gratiam.*

282. Incidentis.] *In ingratitudinem, quam properat effugere improbo voto.*

283. Beneficij.] *Non gratia tantum: neque soluar ego solum, sed obligem.*

284. Hæc dijs.] *Pessime omissa erat hæc clausula, quæ in scriptis. Hæc tu, inquit, si non palam & hominibus, at dijs audientibus voues.*

CAP. XL. 285. Subsidere.] *Hærere & remanere.*

286. Signare.] *Signantur rationes, cum finiuntur; cum bene dispuncta, & pares facta, comprobantur. Imo ipsa illa verba videntur subscripsisse in Codicis paginis,* Par ratio.

287. Deos immittis.] *Votis tuis hostes factos.*

CAP. XLI. 288. Manu facere.] *id est, non quærere & opera nostra arcessere. Phrasis perfrequens Senecæ, & iam* alibi explicata.* * Consol. ad Marc. ca. XII.

289. Inuitus.] *Nihil mutandum. Inuitus debet, qui adstrictum se ægre fert, qui non vult munus apud se residere. at idem, inquit, nec libenter reddit, id est, nec hilari promptoque animo. quippe quem non habet. Indignanti propior, & quasi recusanti munus, regerit potius quàm reddit.*

290. Quo minus.] *Melior ac planior mei libri scriptio:* quomodo munus reuertatur ad te: *etsi illud:* quomodo, *compendio scribitur: & mallem,* quando.

291. Testes sunt.] *Bene Gruterus,* sunto.

CAP. XLII. 292. Manu prend.] *De rebus quæ certa sunt, & quas velut manu tangimus & tenemus. Seneca De Tranq. cap.* I. Quædam vitia in aperto posita, quæ manu prenderem.

293. Recipere quod.] *Ego hanc sententiolam non capio. Recipienti debetur, quomodo debet? Mihi ex mente Senecæ videbatur:* reddere cùm non debes. *Certe de tempore reddendi agitur, vt in verbis ante, & mox sequentibus: non de indebito, aut debito. An sic placet,* recipere quomodo non debes, quam dare quomodo non debes?

294. Sequius.] *Deterius, sinisterius. In libris scriptis adduntur vocula,* id est obliquius aut malè, vel iniuste:

quæ palam interpretamenta sunt. Varro: Non modo absens quidquam de te sequius cogitabit, sed etiam ruminabitur humanitatem. *Liuius:* Inuitus, quod sequius sit, de meis ciuibus loquor.

295. Famæ.] *Ad famam. eius caussa & adspectu.*

296. Te,quem non.] *Ex scripto meo hæc breuius:* Illum quem non potes fallere, & quem potes. *Quem non potes,nempe te & animum; quem potes, populum.*

CAP. XLIII. 297. Sinum.] *Ita enim mos,togæ sinum expandere,& in eum recipere donata. Sinum implere,minoribus donis, aut pecunia: domum, ornamentis, alioque instructo.*

298. Vtrumque.] *Longè aliter meus:* quoniam vtrumlibet virtute par est: *breuius & castigatius. Vt tia paria Stoicis ita & virtutes: neque crescit bonum, aut decrescit. Dogma ipsum ita habet: πάντα τὰ ἀγαθὰ ἴσα εἶναι καὶ πᾶν ἀγαθὸν ἐπ' ἄκρον εἶναι αἱρετόν. καὶ μήτε ἄνεσιν καὶ μήτε ἐπίτασιν δέχεσθαι.* Omnia bona paria esse, & omne bonum in summo desiderabile. neque remissionem aut intensionem suscipere. *Nos in Manuduct. III. Dissert. IV.*

299. Reponamus.] *Vicem reddamus. Iuuenalis:*

—numquámne reponam?

300. Properandum.] *Libri fere scripti,* procurandum: *optime Gruterus,* procurrendum. *Metaphora est. non nimis citò excurrendum, & priusquam aperti carceres.*

301. Ducere.] *Præire, & nos ad eam adspicere.*

302. Sequi.] *Ex bene factis, bona erit: si non statim, tardius; si non apud omnes, saltem peritos & bonos.*

M. ANTONIVS MVRETVS.

CAP. I. EXtra viam.] *Ita vetus liber, non, vt vulgo,* Extra vitam.

II. Ne fuerint non potest.] *Μόνου γὰρ αὐτοῦ καὶ θεὸς στερίσκεται,*
Ἀγένητα ποιεῖν ἅσσ' ἂν ᾖ πεπραγμένα, ait Agatho.

III. Hoc habeo quodcumque dedi.] *Egregia vox, ad quam illustrandam valde pertinent ea quæ Cyrus & fecisse & dixisse narratur libro octauo παιδείας, vt Croesum doceret, optime pecunias apud amicos deponi: neque vllos esse tutiores ac fideliores esse thesauros. sed & Alexandri Magni quiddam simile memoratur: & Alfonsus Siciliæ Rex interrogatus quid seruaret sibi, qui tam multis tam multa donaret, Ea, inquit, ipsa quæ dono, cætera enim in meorum numero non habeo. Extat & scitum in primis & elegans in eandem sententiam Martialis Epigramma:*

Callidus effracta nummos fur auferet arca.
Prosternet patrios impia flamma lares.
Debitor vsuram pariter sortemque negabit.
Non reddet sterilis semina iacta seges.
Dispensatorem fallax spoliabit amica.
Mercibus exstructas obruet vnda rates.
Extra fortunam est, quicquid donatur amicis.
Quas dederis, solas semper habebis opes.

IIII. Qui creditor veneras.] *Post hæc verba in alijs omnibus editionibus sequebantur hæc,* inter beneficia quoque & iniurias ratio confert. *quæ leuiter emendata, & mota loco non suo, paulo inferius in suam sedem restitui. Dici autem non potest, quam multa in optimis quibusque scriptoribus huius generis peccata sint.*

V. Reddere enim est rem pro re dare.] *Subfrigida vocabuli notatio: quales frequentissimæ sunt apud Stoicos, & Stoicorum hac in re imitatores veteres Romanos iurisconsultos. Talis est & illa Ciceronis, fidem ex eo dictam, quia fiat quod dictum est: illa iurisconsultorum, testamentum, quod sit testatio mentis: & mutuum, quod fiat ex meo tuum: & similes.*

Delegatione.] *Delegare dicitur, qui pro se alium debitorem volenti creditori substituit. Verbis autem perfectam solutionem vocare videtur acceptilationem.*

Acutę ineptiæ.] *Inepte acutus hoc loco videri Seneca ipse posset, si hæc ex persona sua diceret. Nec enim ignotum esse cuiquam qui ius ciuile primoribus labris attigerit. potest, aliud esse hereditatem, aliud res hereditarias: eamque non ineptam & futilem, sed veram & vtilem esse distinctionem. Neque sane eius est qui beneficiũ à re quæ tribuitur, tam acute distinguat, non eodem acumine videre, à rebus hereditarijs differre ac distingui hereditatem: Sed Liberalem loquentem induxit, qui, vt homo neque in iure ciuili, neque in philosophia valde exercitatus, & hanc & illam distinctionem vt nimis subtiliter excogitatam, & in verbis tantum, vt ipse quidem putabat, positam, reijciebat.*

Contribuere.] *Hæ sunt, quæ compensationes dicuntur. Modestinus: Compensatio est debiti & crediti inter se contributio. l. 1. De compens.*

VII. Vultus tuus,] *Eruditus aliquis hoc loco notam apposuerat ex Quintiliano his verbis:* Notat hoc Quintilianus, quod ex consuetudine scholæ declamatoriæ fingimus interdum manifesto falsa. facit hoc & alias frequenter Seneca. *Quam notam cum valde probarem, prætermittendam non esse ratus sum. locus Quintiliani est capite primo libri VI.*

VIII. Vnum testem temere dimittit,] *Id est, vnius testis sponte gratiam facit, causæ suæ nimium fidens. Pincianus locum hunc corruperat.*

XII. Quædam homines sibi præstant, alijs imputant.] *Hoc est, quod vere negat Pamphilus Terentianus ingenui hominis esse: ideoque id se facere nolle profitetur.*

Ego, Charine, neutiquam esse id officium ingenui puto,
Cum is nil promereat, postulare id gratiæ apponi sibi.

XVI. Quos perambulat,] *Propriè locutus est. nam & inde περιοδευταὶ dicuntur medici, qui perambulant vrbem, ægrotorum curandi gratia. Alij sunt quos circumforaneos Cicero vocat.*

Sed tamquam imperatorem,] *Putaui olim legendum,* non tamquam amicus, sed tamquam imperator.

Nam

Nam iubere & imperare verba sunt medicis vsitata. Terentius:

Quod iussi ei dare bibere & quantum imperaui,
Date. *& paulopost.*
Non imperabat coram, quid facto opus esset puerperæ.

Vbi autem ægroti medicis quorum vtuntur opera, imperare dicantur, non sane facile reperias. Vnus quod sciam locus est Alfeni. de operis libertorum, vbi ita legitur. Medicus quod putaret, si liberti sui medicinam non facerēt, multo plures imperantes sibi habiturum, postulabat vt sequerentur se, neque opus facerent. *Quo ex vno loco quod Franciscus Duarenus colligit inualuisse hanc loquendi consuetudinem apud auctores Latinos, vt medici mei ego imperator dicar, crederem, si testes in eam rem aliquos produceret. Nunc illo tantum Alfeni loco nititur, & hoc Senecæ: quem & si homo eruditus Pincianus affirmat in omnibus vetustis libris eodem modo vt editus est legi; ego tamē vnum habeo, quo me donauit vir probus & eruditus, mihique insigniter carus, Antonius Constantinus, in quo sine vlla lituræ suspicione ita legitur:* quia me non tanquam amicum, sed tanquam quemlibet alium vidit. *Quæ scriptura non sane reijcienda est.* quemlibet *enim* alium *dicit,* ἢ τυχόντα, ἵνα τῶν πολλῶν.

Non securus excipit.] *Ita idem ille liber melius, quam vt in alijs,* audiuit. XXIII.

Et alia vtilia.] *Ab alijs libris vocum similitudo vltimam exturbarat.* XXV.

Quorum animus similis est prauo amore flagrantibus,] *Tales esse & eos qui flagitioso puerorum amore flagrant, ostendit & Socrates apud Platonem in Phædro: cupere enim, eos quos amant, & animo esse remisso ac diffluenti, atque auerso ab omni honestate: & corpore languido atque effeminato, & bonis externis parum commode instructos, vt eos sibi obnoxios habeant. Itaque concludit pueros non secus amari ab eiusmodi impuris hominibus, quam agnos à lupis* ὡς λύκοι ἄρνα φιλοῦσ', ὡς παῖδα φιλοῦσιν ἐρασταί.

Ipse solui.] *Male antea in alijs,* ipsum solui.

Cum bellum Græciæ indiceret Xerxes.] *Hanc historiam elegantissime exponit Herodotus libro septimo.* XXVII.

Rectam capite tiaram gerens.] *Quod hic dicitur, id solis regibus licuisse, testatur & Xenophon libro secundo anabaseos.* XXXI.

Nisi qui non dicebat sibi.] *Fateor me non perspicere, quid sit, quod Demaratus negatur sibi verum dixisse. Nam quod quidam exponunt* sibi, *id est, commodo suo, nugas agunt. In libro Constantiniano totus hic locus ita legitur:* Quàm miserabilis gens, in qua vix vnus inuentus est, qui verum regi diceret. *Quæ scriptura plane perspicua, est fortassis etiam vera.*

Quotidianum ad Marsyam concursum: *Marsyæ statuam in foro fuisse notum est, & haud procul ab ea agi solitas causas. Eam interdum coronabant, qui dicendo placuerant, & diserti visi, popularem plausum tulerant. At Iulia eam coronari iubebat ab ijs quos in illa nocturna palæstra valentissimos colluctatores experta esset. Eam filiæ turpitudinem, aliasque eiusdem generis Augustus epistola complexus, eam epistolam per quæstorem in senatu recitari absente se voluit. Ea de re Plinij verba sunt libri* XXI. *capite tertio:* Apud nos exemplum licentiæ huius non est aliud, quàm filia Diui Augusti, cuius luxuria noctibus coronatum Marsyam, litteræ illius Dei gemunt. *Quem Plinij locum emendatione egere arbitratus est Læuinus Torrentinus libro secundo commentariorum in Suetonium, legendumque hoc modo,* Litteræ illius describunt. *Ego autem, quod bona venia viri optimi & eruditissimi, mihique amicissimi dictum sit, vulgatam scripturam retinendam arbitror, multorum ipsam quoque veterum codicum testimonio fultam. Deum enim, vocat Augustum ipsum,* πάλαι ἀποθεωθέντα. *Sic de eodem libri septimi capite* XLV. In summa Deus ille, cælumque nescio adeptus magis an meritus, herede hostis sui filio excessit. *Eius litteras dicit gemere, quod ita dolenter scriptæ erant, vt ingemiscere quodammodo viderentur.* XXXII.

Primi omnium C. Gracchus.] *In alijs omissum prænomen historiam dubiam relinquebat.* XXXIII.

Aue.] *Liber vetus* Habe. *& constat ex Quintiliano, eam illorum temporum & scribendi & pronuntiandi consuetudinem fuisse.* XXXIV.

Eloquentiæ exceptat pretium litium numerus.] *Locus manifesto corruptus. Liber vetus sic habet:* Eloquens exceptat prerium litium numeros. *Vt fortasse legendum sit,* Eloquēs captat pretium ex litium numero. XXXVIII.

Ex quo propter amicitiam rei plurimum est.] *Pincianus:* Cum quo propter rem amicitiæ plurimum est. *Ego pro* rei, *lego* spei, *cetera retineo.*

Quoniam vtrumque vbi ex virture fit, par est.] *Stoici, vt omnia peccata, sic omnia recte facta paria esse dicebant: neque maiorem esse fortitudinem vulneribus pro patria excipiendis, quam in morsu pulicis fortiter ferendo: neque maiorem temperantiam; si quis à virgine formosa, & in ipso ætatis flore constituta, quàm si ab informi & capulari vetula abstineret: dum vtrumque ex virtute fieret. Auctor Plutarchus.* XLIII.

FER. PINCIANVS.

His quoque si abire protinus iussetis.] *Vetus lectio,* In his quoque si abire protinus iusseris. *Fideliorem lectionem arbitror.* Quin his quoque si abire protinus iusseris. CAP. I.

Prodest cognoscere,] Agnoscere *eadem non* cognoscere.

Et ea perire agam.] *Eadem,* ea perire agam. *Corrigendum reor* alia peragam. *Præcessit enim paulo ante,* aut peragi iubeto. *vt sint tria membra:* Alia detinebo, Alia expellam, Alia peragam.

Materia illius huc & illuc iactatur.] *Eadem:* Materia vero eius huc & illuc iactatur. II.

Apud Rapirium poëtam.] *Scribendum,* Rabirium, *non* Rapirium. *Fuit enim C. Rabirius poëta Epicus, de quo Quin.* 10. *meminit, & Ouid.* 4. *de Ponto:* Cum foret & Marsus magnique Rabirius oris. III.

Quæ ex alieno sanguine rapta.] *Puto præpositionem* ex *aduentitiam esse.*

Quomodo illa tua facias? dono dando.] *Sic quidam præferunt codices. Sed magis arridet aliorum lectio, in quibus* donando *scriptum est, non* dono dando. *Confirmant eam verba sequentia,* cum donasti, beneficium est. *in quibus tamen verbis superfluit dictio* cum, *ex codice nuper mihi allato Pinciæ patria mea ex cœnobio diui Pauli.*

Beneficium dare desinimus.] Beneficium debere desinimus, *vetus lectio.* IV.

Quid non tam duri quidam etiam scelerati patres sunt, vt illos auersari & euitare ius fasque sit.] *Lego*, quid non tam duri quidam & tam scelerati patres sunt, vt illos auerri & eiurare ius fasque sit: *ex eadem.*

Tanquam pecuniam aliquis mihi crediti:] *Verbum* tanquam *non habetur in quibusdam codicibus.*

Quam quod est crediti.] *Lege*, quam quod ex crediti causa petit, *ex eadem.*

Inter beneficia quoque & iniurias ratio confert.] *Legendum puto* confertur, *non* confert *Cæterum verba hæc alieno loco posita opinamur, & locanda ante ea quæ aliquanto post sequuntur*: Dedisti beneficium, iniuriam postea fecisti. *Illud autem quod mox ante legitur.*, Argentum quod noo emeras, *mihi non probatur, & si ita omnia præferant exemplaria. Pro meliore lectione duxerim*, Agellum quem non emeras.

Sæpe etiam beneficium manet.] Sæpe inquam beoeficium manet: *duo fidelissima exemplaria. In alijs non habetur dictio* etiam.

v. Acutæ ineptiæ sunt.] *Quid si legas?* argutæ, *non* acutæ, *Vel sic*, argutiæ ineptæ sunt.

vi. Vtraque sua via habet actionem propriam tam mehercule quam depositũ, quam furtum.] *Corrige*, vtraque sua via it. Depositum habet suam actionem propriam tam mehercule quàm furtum, *ex vetere lectione.*

An etiam vltro debeatur.] *Sunt codices in quibus legitur*, an mihi vltra debeatur.

Sic beneficium superueniens iniuriam apparere non patitur.] *Exemplar diui Pauli* iniuria *legit, non* iniuriam, *recte.*

vii. Quo tandem mihi dexter abis?] *Scribe.* Quo tantum mihi dexter abis? *ex 5. Æneidos, & vetustis codicibus.*

Et in flumen alicui cecidisse frigore magno.] *Lego contra omnia exemplaria.* fragore, *non* frigore.

viii. Et vnum testem temere dimittit.] *Scribe*, & in vnum testem temere dimittit: *ex vetere lectione, cæterum erratum esse in ordine verborum existimamus, legendumque ad hunc modum*: Aduersarius meus dum contraria dicit, & in vnum testem temere dimittit iudicem superbia offendit, & causam meam erexit.

ix. At quid est aliud, quo illum querelæ eximat.] *Vetus lectio*: At quicquid est aliud. *& cætera. Corrigendum puto*: At qui quid est aliud, *&c.*

x. Ad primum illud reuertamur.] *Scribe*, Ad primum illum reuertamur. *ex exemplari scholastico.* Repetuntur enim tria genera hominum quibus nihil debetur, & si beneficium conferant.

Vt debeam, non satis est voluisse.] *Emendo*, vt non debeam, satis est noluisse, *ex vetere lectione.*

xii. Non opus te dicere.] Non opus est te dicere *eadem.*

xiii. Quare potius te mihi profuisse dices] *Eadem.* Vsus me quare potius te mihi, *&c.*

Aduersus hoc respondebo. Aliquid istius tua causa facis, aliquid mea. Tua quod redimis me. tibi enim ad vtilitatem tuam satis est.] *Castigo*: Aduersus hoc respondeo. Aliquid istic tua causa facis. aliquid mea. Tua quod redimis: mea, quod eligis. tibi enim ad vtilitatem tuam, *& reliqua ex exemplari diui Francisci.*

Idem consequi quod vtilitatem rei partiris mecum.] *Corrige*, idem consequi quod mea. Vtilitatem rei partiris mecum. *ex omni vetere lectione.*

xiiii. Sed quam ingratum quod non habuissem, nisi emissem:] *Scribendum forte*, sed quam gratuitum, quod non habuissem, nisi emissem.

xv. Cum è terræ coospectu recessit. Certam secanti viam.] *Corrige*, cum æthetè conspectu recessit certam secanti viam *ex vetere lectione.*

xvi. Quia me non tanquam amicum vidit, sed tamquam imperatorem.] *Sic quidem omnia quæ hactenus legerim, habent exemplaria. Opinor autem corrigendum alterutro ex duobus modis. Aut sic*: quia me non tanquam amicum vidit, sed tanquam inuocatorem. *Accersere enim medicum, inuocare appellat Seneca paulo post, his verbis*: In turba multorum inuocantium ego illi potissima curatio fui *Aut certe* emptorem *legas pro* imperatorem, *ex ipsius etiam Ciceronis verbis, quæ mox paulo sequuntur*: Non quia pluris est quod viderunt, quam emimus.

Ille plus impendit.] *Quidam codices*, ille magis perpendit. *Alij* ille magis pependit.

In docendo & laborem & tædium tulit.] *Exemplaria aliquot*, in docendo me & laborem & tædium tulit.

Iniecta (vt ita dicam) manu.] *Breuius quidam codices*, iniecta dicam manu.

Sed cupit, si posset] *Scribe*, sed cuperet, si posset, *ex vetere lectione.*

xviii. Quid ergo nihil tibi debetur pro hoc tanquam ab vno, nisi cum omnibus soluam, quod tibi cum omnibus debet.] *Scribo.* Quid ergo; nihil debetur pro hoc? Tanquam ab voo, nihil. Cum omnibus soluam, *&c. ex eadem.*

xix. Nihil hoc nomine debebunt?] *Lege*, nihil hoc nomine singuli debebunt, *ex eadem.*

Deinde ego quoqoe illi non tanquam proprium debebo, sed commune munus ex populo, non tanquam pro me soluam.] *Exemplar diui Pauli breuius*: Deinde ego quoque illi non tanquam pro me soluam, sed tanquam pro patria conferam. *cætera superfluunt. Alioqui legendum erat*: Deinde ego quoque illi non tanquam proprium debebo, sed quomodo vnus è populo. Non tamquam pro me soluam, sed, *reliqua.*

xx. Nec ex hoc æs alienum profitebor.] *Præpositio* ex *delenda ex vetere lectione.*

Quia dedit quidem,] *Lege*, quia mihi dedit quidem, *ex eadem.*

xxi. Ergo magnum argumentum est firmæ voluntatis, ne mutari quidem posse.] *Eadem*, Ergo maximũ argumentum est firmæ voluntatis, ne mutari quidem posse.

Itaque quod tanquam coacto noo deberem,] *Scribe* Ita, *non* itaque, *ex eadem.*

Inter tot sæcula promissas vices.] *Scribe*, in tot sæcula promissas vices, *ex eadem.*

Sit

Sit tanti vt tu coarguaris.] *Lege*, est tanti vt tu coarguaris, *ex eadem. Sequitur confestim.* XXII.
Possint tibi etiam inuito,] *Scribendum reor*, primo sunt tibi etiam inuito.
In imbecilitate permanent,] Ex imbecillitate permanent, *legendum ex vetere lectione.* XXIII.
Nos tamen in maiora ituri iuuant,] Itura, *non* ituri, *eadem.*
Quam non intra homines tantum.] *Verbum* tantum *expungendum, ex exemplaribus diui Francisci, & scholarum Saluant.*
Quæ cohercuit fine terrarum.] *Scribe*, quæ non coherc.f.t. *ex vetere lectione.*
Quis negat ab his accepisse à quibus cum maxime accepit.] *Scribe per minorem, vt ad superiora referas:* qui negat accepisse se à quibus cum maxime accipit, *ex eadem.*
Et omnes alias impudentis animi voces astruat.] *Eadem* astrue *legit. non* astruat.
Vel hoc maximum quod etiam quærenti daturus est.] *Corrige*, vel hoc maximum est quod etiam non querenti daturus est, *ex eadem. Quædam tamen codices legunt*, quod etiam quærenti daturus est. XXIV.
Coaptant & applicant.] *Castiga*, coactam applicant, *ex eadem.*
Ius adhibetur ac seruitus.] Vis adhibetur aut seruitus, *quidam codices.*
Fere idem itaque exitus est.] *Inuertendus verborum ordo, legendumque*, fere itaque idem exitus est, *ex vetere lectione.* XXV.
Non nocet illi votum meum inquit.] *Eadem*, Non nocet inquit illi votum meum. XXVI.
Vt possem ferre illi opem,] Possim *videtur legendum, non* Possem.
Vt ope indigeat] *Scribe*, optas vt ope indigeat, *ex vetere lectione.*
Sed vt ille necessitatem implorandæ. Superiorem te facis] *Deest ex omnibus scriptis exemplaribus dictio* rei, *vt sit* implorandæ rei. *Quædam etiam exemplaria legunt*, Eo voto superiorem te facis. XXVII.
Si inficiareris quod acceperis.] *Legendum*, quod acceperas, *ex eisdem.*
Sed quos illi & habere contingat.] *Verbum* Sed *non habetur in eisdem.*
Tutæ secretæ,] *Prior editio & omnes scripti codices* tutæ sic credere *agnoscunt. Quam lectionem veram genuinamque ducimus, si pro illa particula* sic, *remota litera* c, *legatur* si: *vt accipiatur* credere, *pro* committere. XXIX.
Ista tam tristis est,] Ita *non* ista, *vetus lectio. vt forte legendum sit:* Ita tua tristis est. XXX.
Et omni voto submouenda occasio,] *Exemplar diui Francisci*, octio *præfert, non* occasio : *vt sit forte scribendum* optio.
Vindicet à consensu contemptuque falsorum.] *Exemplar diui Francisci*, Vindicet cum consensu contemptuque falsorum. *Scribendum forte.* cum sensu contemptuque falsorum.
Attraxere superuacua.] *Quidam codices*, attraxere vires suas ad superuacua.
Super se ac sua regna fregerunt,] Super se ac suos regna fregerunt : *vetus lectio.* XXXI.
Non laturos nuncios belli.] Nuncium, *non* nuncios, *eadem.*
Vix patere cœlum sagittis ad emittenda omnia manu tela.] Satis, *non* sagittis. *in eadem habetur.*
Et emissas sibi angustias.] Commissas, *pro* emissas, *recte emendatum ex omnibus scriptis exemplaribus. Illud tamen sciendum* commissas *hoc loco non significare adeo angustas, vt sese contingant, sed Lacedæmoniorum fidei fortitudinique ad tuendum concreditas. Æmilius Probus in vita Themistoclis*, Huius consilium plerisque ciuitatibus displicebat : & in terra dimicari magis placebat. Itaque missi sunt delecti cum Leonida Lacedæmoniorum rege, qui Thermopilas occuparent, longiusque barbaros progredi non paterentur. *Idem significare videtur Herodotus septimo historiarum scribens, cum multi essent alij suæ quisque ciuitatis duces, imperij tamen summam penes Leonidem fuisse. Sed apertissime omnium Valerius Maximus lib. 3. capite de fortitudine, de Leonida loquens : Cæterum perfidia, inquit, & scelere incolarum eius regionis, & loci opportunitate, qua plurimum adiuuabatur spoliatus, occidere dimicans, quam assignatam sibi à patria stationem deserere maluit.*
Velut torrentis modo ablati,] *Quidam codices* mole, *non* modo.
Deinde hinc atque illinc coorientur.] *Commodior lectio est* adorientur, *quam* coorientur.
Stratusque per totam Græciam passim Xerces.] *Quidam codices ordine inuerso*, Stratusque per totam passim Græciam Xerces.
Hæc tam vindicanda principi quam tacenda.] *In nonnullis exemplaribus*, Hæc non tam vindicanda principi quam tacenda. XXXII.
Solitos illi vera dicere.] *Mallem legeres*, solos illi vera dicere.
Alios vniuersos habuerunt.] *Scribe ex vetere lectione*; alios cum vniuersis. Habuerunt. *vt verbum* Habuerunt *ad sequentia pertineat. Proinde verba quæ sequuntur:* XXXIIII.
Itaque isti amicos primos habuerunt & secundos.] *sic legenda erunt*: Habuerunt itaque isti amicos primos. Habuerunt & secundos.
Nunquam veros.] *Expende, an commodior sit lectio*, neutros veros : *& si duriuscula sit correctio.*
Aduersa eius si nec deserueris,] *Scribe*, si aduersa eius non deserueris, *ex vetere lectione, & si sint codices in quibus habeatur*, Aduersa eius nec deserueris.
Et tanti existimat illum miserum esse,] Æstimat, *non* existimat, *maior exemplarium pars.*
An vt ne debeas.] *Particula* vt *superuacanea est ex quibusdam exemplaribus : quæ paulo post* aptabit *legunt, non* aptauit.
Si famem ac metum imprecareris,] *Scribendum reor contra omnia exemplaria* mortem, *non* metum.
Vtrum vox ista tua an sit voti tui? Sanius aliquid horum opta.] *Vetus lectio:* Vtrum vox ista sit voti tui. Sanius enim aliquid horũ opta. *Castigandum puto*, Vtrum vox ista sit voti tui, si animus ei aliquid horum optat. XXXV.
Vt bona liberis exempla monstrarent, si optauerunt.] *Errorem esse existimo in ordine verborum : legendumque*, si vt bona liberis exempla monstrarent, optauerunt, &c. XXXVI.
Vt Ætna immensa ignium supra solitum ardens, daretur ipsis occasio.] *Corrige*, vt Ætna immensa

ignium vi supra solitum ardens, daret ipsis occasionem: *ex vetere lectione.*

Grauissima infamia est medici opus quærere. Multi quos auxerant morbos & reuocauerant.] *Eadem sic habet,* Grauissima infamia est medici, opus quærere medici. Multi quos auxerant morbos & irritauerant.

XXXVII. Quia satius erat duos iniquo malo affici.] *Perpende an legendum sit vnico, non iniquo. Quædam tamen exemplaria vno præferunt. & aliquanto post* votum *legendum, non notum: ex omni antiqua lectione.*

XXXVIII. Demades Athenis certe.] *Ita prior editio. Legendum permutato verborum ordine,* Demades certe Athenis, *ex eadem.*

Ex alieno commodo lucrum.] *Scribe,* Ex alieno incommodo lucrum, *ex eadem.*

Miles bellum optat in gloriam. Agricolam annonæ caritas erigit.] *Emendandum reor,* Miles bellum optat. In gloriam agricolam annonæ caritas erigit.

Eloquentiæ precium exoptat litium numerus.] *Quid si legas?* Eloquentiæ principes exoptant litium numerum.

Illi quorum mortes optent nesciunt.] *Scribe,* Illi tamen quorum mortes optent nesciunt, *ex vetere lectione.*

Ex quo propter amicitiam rei plurimum est,] *Locum deprauatissimum sic restituendum reor,* cum quo propter rem amicitiæ plurimum est.

Omnium tamen istorum vota sunt impunita.] *Vetus lectio omnis,* Omnium tamen istorum tam nota sunt vota. quam impunita.

XXXIX. Quod in manibus est,] *Legendum forte,* quod immane est: *quia aliquanto ante,* Nemo, *inquit,* vt existimo de immanitate animi tui dubitaret, si aperte illi paupertatem, &c.

Et in id incidentis, quod euitat.] *Deest verbum* vitium, *ex quibusdam exemplaribus,* & in id incidentis vitium quod euitat.

Resignare rationem parem properas.] Signare, *non* resignare, *vetus lectio.*

XL. Quo minus tuum reuertatur.] *Exemplar diui Pauli,* quo minus tuum reuertatur ad te.

XLI. Nulla mora inter nos est.] *Corrige,* nulla mora in Turno est. *Nam initium est Virgiliani versus ex 12 Æneidos circa initia:*

Nulla mora in Turno. nil est quod dicta retractent
Ignaui Æneadæ.—

adstipulante etiam vetere lectione.

XLII. Nec decet gratum animum.] Non decet gratum animum, *eadem.*

Dimissa est omnis anxietas.] *Verbum* est *non habetur in vllo vetusto codice.*

Duo istius rei iudices habes, illum quem potes.] *Vetus lectio,* Duos istius rei iudices habes, illum quem non potes, & quem potes.

Proferre dona,] *Eadem,* proferre, donare.

XLIII. Nec procurandum intempestiue:] *Corrigendum puto,* nec properandum intempestiue: *quia sequitur statim:*

Qui ad referendam gratiam suo tempore cessat; quam qui alieno properat.] *Quem locum crediderim legendum esse mutato verborum ordine, hoc pacto:* qui ad referendam gratiam properat tẽpore alieno quam qui suo cessat.

Præstat esse in vtrumque facilem:] Præstat se in vtrumque facilem, *vetus lectio.*

Quid thesaurum eius eripimus?] *Eadem* quid thesaurum eius eruimus? *Et si sunt exemplaria, vbi legatur,* qui custodiam recusamus.

Tanquam non ducere, sed sequi debeat.] *Codices quidam,* tanquam quæ non ducere, sed sequi debeat.

ERASMVS ROTERODAMVS.

CAP. X. Sed quod beneficium non esset.] Consentiebant tres diuersi codices, & in his Longobardicus: quanquam mihi non quæ vox in prioribus editionibus non erat, videtur superesse. Sic enim ratiocinatur Seneca: Si in beneficio tantum potest voluntas, vt debeamus ei cuius promptissimæ iuuandi voluntati fortuna defuit: è contrario beneficium illi non debebimus, cui suppetiit fortuna sed voluntas non antecessit.

XVI. *Modo laudibus afficit animum.*] Longobardicus habebat, *fecit animum:* hoc est, animauit ad studia. Et elegans est facere animos.

XIX. *Sed commune munus ex populo.*] Ita superiores editiones, & consentiebat Longobardicus. Nos tamen non veriti sumus reponere, *munere populo:* retulit enim illud Græcum, ὡς τῶν πολλῶν.

XXIII. *In maiora iturus immanit.*] Longobardicus habebat, *in maiora ituri:* vt referatur ad solem & lunam.

XXIX. *Aut res si deliberare velit, diligentes, tu te sic credere.*] Nos reposuimus, *aut res si deliberare velit, diligentes, tutæ, secretæ.* Diligentes, vt attendant: tutæ, ne prodant: secretæ, ne spargant in vulgus.

XXXII. *Intra impudicitia maledictum.*] Longobardicus habebat *vltra.* Verum vt *intra* legamus, faciunt quæ sequuntur, *in publicum emisit.* Quanquam si legas *vltra*, sensus est tolerabilis: non solum laborabat infamia, sed in propatulo res erat.

XXXIV. *Huic peruenire vsque ad distringendam.*] Prior editio sic habebat. *Hunc peruenire vsque ad distribuendam libertatem licet, cuius vulgare, & publicum verbum & promiscuum: Ignotus non nisi suo ordine emittatur.* Exemplar peruetustum pro *hunc*, habebat *huic*: post *ignotus*, habebat *habe.* Iam nationibus quibusdam peculiare est, pro *b*, sonare *v* consonantem: & Germanicum est, aspirare nonnunquam & tenues. ita factum est, vt pro *aue*, scriptum sit *habe.* Ad hunc itaque modum sinceram scripturam reposuimus: *Huic*

peruenire

peruenire vsque ad distringendam libertatem licet, cuius vulgare & publicum verbum & promiscuum ignotis, Aue, non nisi suo ordine emittitur? Distringere libertatem, dixit, pro expromere, quemadmodum distringimus gladium. Amicitiæ proprium est, liberas inuicem voces emittere. Quando autem amicus ille salutator audebit libertatem hanc exerere in amicum, cui non licet verbum *Aue*, quod vulgo ignotus dicit ignoto, nisi suo ordine emittere?

Vtrum vox ista sit voti tui. Sanus aliquid horum opta.] Ita superior editio, nec suffragabantur exemplaria. Itaque diuinauimus fuisse scriptum. *Vtrum vox ista tui sit, an voti tui: Sanus aliquid horum opta.* Sensus est: fortasse non imprecaris talia amico: sed quid refert quum optes? Sanus aliquid tale opta tibi. Hinc conſecta, quam immaniter optes amico. XXXV.

IOANNES OPSOPOEVS.

P*Ropter quæ ruptis toties affinitatis, amicitiæ, collegij fœderibus.*] Vet. c. Philippi Roberti Iureconsulti Diuisionensis habet, *ruptis toties compaginibus affinitatis*, vt in scheda ab humanissimo viro Iac. Gilloto ad me missa consignauit doctiss. Iuretus. III.

Iurisconsultorum istæ acutæ ineptiæ sunt.] Cuiacius videatur sub finem comment. Ad Africanum tractat. IIII. V.

Non confunditur formula.] P. Faber comment. ad leg. XLVI. tit. de diuer. reg. iuris, putat abnutiue legendum. *Non confunditur formula.* Mureti editio habet *Confunditur formula*, negatione abiecta.

Sed ex destinato profuisse.] M. sc. omissa *ex* particula habet, *sed destinato profuisse.* Sic cap. XXIII. absque illa. *Adijce quod destinato iuuant.* X.

An sua & nostra.] *An & sua & nostra.* M. sc. Item mox. *nec medico quicquam te debere, nisi.* XII.

Sed tamquam imperatorem.] Nunquam mihi satisfecit vox *imperatorē*. Nec credere possum ægros à Seneca medicorum imperatores nominari, quos alibi medicorū genua tangere dicit. Et si ita esset, æque id nominis amico ægro competeret, atque cuiuis alij: & taceret omnino auctoris sententia. Videndum igitur an non legi debeat, *qui me non tanquam amicum vidit, sed tanquam intemperantem.* Ad eos namque qui se vino vel cibo ingurgitarunt, accersitus medicus manum tangit, inediam vnius atque alterius diei imperat, nulla de re alia sollicitus, quia certus illos facile ad se redituros, cum crapulam exhalarint. Coniecturæ huius fulcrum pono locum è libro. Quod in sapientem non cadat iniuria, cap. XIII. vbi Seneca de sapiente cum medico comparato ait: *quos non aliter videt quam ægros intemperantes.* Mutationis ansam forte librarius inde sumsit, quod supra lib. IV. cap. XXXVII. scripserat; *videre tantum mihi imperatorem meum contingat.* XVI.

Artificiorum institoribus.] M. sc. & cusi codices, *institutoribus*, pro *institoribus*, XVII.

Cum satius sit cessare.] M. sc. recte. Sic cap. XXXVII. *quia satius erat duos vnico malo affici, quā omnes publico.* XXV.

Nunquam veros.] Editiones ante Romanam, *nunquam veros.* Lipsius comment. ad VI. Annal. Taciti, legit *numquid veros?* interrogatione sententia erecta. XXXIV.

Aue non nisi suo ordine emittitur.] Cuiacius Obseruat. cap. XV. lib. I. Seneca, Habe *non nisi suo ordine emittitur.* Sic enim habent veteres codices, Erasmo teste, qui tamen, vti fecit, improbare id ac reiicere non debuit: nam & hanc rationem scribendi probasse. Quinctilianus videtur, lib. I. cap. X. *multum* inquit, *est litteratus qui sine aspiratione & producta syllaba salutauit, AVETE. Recta est hac via: quis negat? sed alia est mollior & magis trita.*

Et in sensus recondendus.] Membranæ Puteani ita referunt. Simili phrasi ait Seneca epist. VII. *Ista condenda in animum sunt.* & mox. *potes, si aduersa eius nec deserueris, nec optaueris. Multa nihilominus, vt non optes, in tent.* & 23. *patrem er peret.*

Eloquentiæ exoptat prætium litium numerus.] Vulgo legitur, *Eloquentiæ exceptat pretium litium numerus*: P. Faber, comment. ad l. 206. tit. de reg. iur. duplicem proponit coniecturam. Vel *Eloquentiam expectat pretium litium numerus* vel, *Eloquentiam expectat pret. lit. numerum.* Alia item est Pinciani, alia Mureti. Sed nulla satisfacit. XXXVIII.

Aterium.] Scribendum cum aspitatione, vt apud Senecam patrem. *Haterium.* XLIII.

Sinum ac domum replere.] Ita legitur in veteribus editionibus.

Ideo non est trepidandum, quam cito reponamus, &c.] P. Faber Semestrium lib. I. c. XXIII. Seneca more suo ita scripserat in li. VI. de Beneficijs: *Ideo non est trepidandum, quam cito reponamus, nec properandum intempestiue, quia æque delinquit qui ad referendam gratiam suo tempore cessat, quam qui alieno properat.* Quam ob rem non possum non improbare, quod vir alioqui doctus, qui castigationes ad Senecam edidit, sed eius figuræ immemor, quam in scribendo vsurpare Seneca consueuerat, verborum ordinem sic immutauit; vt naturalem potius quàm artificiosum, sequutus, & sola coniectura nullius veteris libri auctoritate nixus, reponendum curaret id quod passim excusis in libris hodie legitur: *Æque delinquit qui ad referendam gratiam properat tempore alieno, quam qui suo cessat.* Ergo apud Senecam auctore me restituatur vetus lectio.

GRVTERVS ET IVRETVS.

Ex Cap. I.

V*Isum erit.*] v. c. *fuerit.*

Ex Cap. III.

Id quoque si cito occupauerit.] *Idque si cito* emendat Gruterus, vt innuat ne ius quidem liberæ mortis futurum Antonio, id aliquantulum differat occupare.

Consule ergo.] v. c. *confer ergo.*

Senec.

Ex Cap. IIII.

Aestimatione facta.] Ex hoc Vlpianique loco qui est l.10.§.2. de compens. perspicuum esse ait Raeuardus, in iis etiam, quae ex maleficiis oriuntur actionibus, locum fuisse compensationi. vide de hac re Duarenum l. 7. ff. solu. matrim. quem tamen impugnat Ferrerius ad l. 29. de verb.sign.

Ex Cap. V.

Quamuis numerauimus.] v.c. *numerauerimus.*

Sed delegatione & verbis.] Delegare est vice sua alium reum creditori dare, vel cui iusserit. l. 11.ff. de nouat. & delegat.

Confunditur formula si apud.] P. Faber ad l. 46. de reg. iur. abnutiue legendum putat *non confunditur.* Vide eum.

Ex Cap. XI.

Apud proximum circulatorem resedit.] Circulatores, qui serpentes, simias circunferunt & proponunt l. vlt.ff.de extraord.crim. vtitur hoc verbo etiam Asinius Pollio in Epist. ad Cic. lib. 10. & Tertullianus lib.de praescr.adu. haeret.c.43.& cap.23 Apol. adu.gent.

Transeuntem Platonem.] v.c. *Platona.* quomodo dixit *Idomenea, & Pytoclea*, Epist. 21. & *Nesida* Epist. 54. & *Orphea*, Epist.88. & *Promethea* lib. 5. declam.5.sic enim ibi v. c. Iuretus.

Ex Cap. XII.

Eo loco quo quis capitur.] verba illa, *eo loco* bene desunt in v.c.nam repetita sunt ex proxima superiore linea Iuretus.

Lanista qui familiam.] qui fuerint *Lanistae* petatur ex Fabro lib.2.Semest.cap.10.& Lipsio lib.1. Saturn. serm. cap. 15.

Ex Cap. XV.

Mercedulam.] v. c. *mercedulas,*

Non venit illud suo precio sed tuo.] explicat hoc ipsum, vt alia huius capitis, Fornerius ad l. 164. §. habere. l.192 ff. de verb.sign.

Ex Cap. XVI.

Sed tanquam imperatorem.] Hic locus mirè torsit omnes, quorum notas legere cuiuis facile est. Sane nemo acutior existimabit aegros à Seneca vocari medicorum Imperatores, cum alibi dicat *genua medicorum tangi ab agris*, lib.de bre.vitae.c.8.quod ab imperio longe alienum est. Itaque in vetustis codicibus varia huius loci scriptura offenditur. Priscae autem membranae quibus vsus sum habent, *sed tanquam agrum*, abiecta scilicet voce, *Imperatorem:* quae tamen vix est vt temere multis antiquis libris haereat. Quare suspicio est, pro *Imperatorem*, legendum potius *imploratorem*, vt ex varietate lectionum hanc vnam elicere liceat, *sed tanquam agrum imploratorem.* Firmatur verbis proxime sequentibus, cum pariter dicit *agros inuocantes.* Haec acutissimus Iuretus.

Valetudo permiserat.] v.c. *permisit.*

Quae praecipientibus in commune dicuntur.] v.c. *quae à praeceptoribus in commune dicuntur.*

Ex Cap. XX.

Aut candidatus aut reus.] Sic mss. omnes, sed quid? an cādidati, magistratum inituri aes alienum profiteri solebant? ita videtur Raeuardo ex huius loci auctoritate comm.de reg. iu.l. 166.& vtrosque id facere coactos, vult quoque Pamelius in lib. 5.adu. Marcio cap.1. Tertull.

Ex Cap. XXII.

Ista tibi concedere possunt etiam inuito.] suspicor totum hunc locum sic emendandum : *Est tanti vt coarguaris, ista concidere. Prosunt tibi etiam, &c.* vt *concidere*, referatur ad hanc caelorum machinam. Grut.

Ex Cap. XXV.

Officio locum quaerere.] v.c. *officij locum quaerere.*

Ex Cap. XXVII.

Bene meritum ad pedes.] v.c.Iureti *beneficij meritum ad pedes,*

Et status mutatione in id deuocari vt infra beneficia sua iaceat.] v. c. *vel status mutatione in id denotare vt infra beneficia tua iaceat*, quae scriptura videtur aptior : nam denotare positum puto in deteriorem partem pro quadam nota afficere, & dedecus inurere. Iuretus.

Ex Cap. XXX.

A consensu contentuque falsorum.] v.c. *à consensu contemtuque f.* quod magis placet. Iuretus.

Ex Cap. XXXI.

Xerxes.] v.c.*Xerses*, vt saepe alibi.

Stratusque per totam passim Graeciam Xerxes.] v. c. Iureti, *Strataque per totam Asiam passim multitudine sua Xerses intellexit.*

Ex Cap. XXXII.

Relegauit.] Adducit hanc ex Seneca fabulam Brissonius lib. ad L.Iul.de adul.additque consimilem de eadem Iulia narrationem ex Vellej lib. poster.

Quotidianum ad Marsiam concursum.] Ad Marsiam quod spectat statua erat in celeberrima fori parte. forum autem Rom.ea aetate nocturnis stupris infame. itaque videtur Iulia haec forum illud noctu frequentasse, & ad statuam eius Marsiae ignotis admissariis promiscue libidinē suam implesse, nec hoc solum, sed quemadmodum milites exauctorati arma sua ad Martis, gladiatores rude donati ad Herculis ponebant, ita etiam haec Marsiae illi, non eloquentiae, vt alij, sed libidinis suae coronas contulisse. vide Plin. de hac re. lib. 21. cap. 3. Lipsium lib. 3. antiq. lect. & ad lib. 1. Ann. Tac. Item Torrentium ad Suet. Aug.

Interposito tempore.] v. c. *interposito longo tempore.*

Ex Cap.

Ex Cap. xxxiii.

Parum in illum contuleris.] v.c. Iureti, *parumne contuleris.* quæ scriptura aperte melior est.

Ex Cap. xxxiiii.

In primas & secundas admissiones.] habebant antiquitus plures amicorum cohortes & quasi gradus viri summates de quibus plura Lipsius ad lib.6. Ann. Taciti.

Vrbem concutit.] v.c. *concitat.*

Et in sensus recondendus.] de qua locutione sup. Iuretus ad lib. 3. de ben.

Ex Cap. xxxvii.

Qui etiam si bene cogitat.] v.c. *qui etiam si beneficium optat.*

Ex Cap. xxxviii.

Quæ designatores.] De designatoribus vide plurima apud Budæū ad l. 4. de his qui notantur infamia. Lipsium cap.15. lib. de Amphit. Dousam lib.4.c.1. Plaut. explan.

Et libitinarios.] de hoc contempto grege vide nonnulla apud Val. Max lib.5. c. 2. quæ Philosopho lucem dabunt. Adde etiam Budæum ad l. Quicumque, ff. de instit. act.

Ex Cap. xliii.

Plurium sinum ac domum replere.] vise Fabrum lib.1. Semest. cap. 22. ex quo auries ad huius loci explanationem, non pænitenda.

Nec properandum intempestiue.] v. c. *nec percurrendum.*

Sed sequi debeat.] v.c. *debeatur.* quod fortasse dictum est eo more quo apud veteres patiendi verba pro actiuis posita notat Gellius lib. 18. cap. 12.

L. ANNÆI SENECÆ
AD AEBVCIVM LIBERALEM
DE BENEFICIIS LIBER SEPTIMVS.

ARGVMENTVM Ivsti Lipsi.

IMILIA *prioribus, Quæstiunculæ, & subtilibus vtilia tamen mixta. Illud principio serium. coercendam curiositatem, & nimiam sciendi cupidinem: animum potius ad mores & virtutem, id est Sapientiam mittendum. Ex verbi deinde occasione Quæstio, An aliquis donare Sapienti possit, cum eius sint omnia? ait posse, quia animo quidem, non vsu tamen omnia possidet. Altera, An qui tentauit reddere beneficium, reddiderit? ita: sed tamen iterū iterūque conandū docet. Tertia, An quod à viro bono acceperis, eidem iam malo reddes? Reddes, sed cum cautione, ne illa quibus male, & in suam alienam ve noxam vtatur. Quarta, Nūquid obliuisci datorē beneficij sui oporteat? Nō omnino. & posse tenere memoria ait, imo & interdum exigere. Vltima, Quomodo ferendi Ingrati? placido animo, mansueto, magno.*

CAPVT PRIMVM.

ONVM, mi Liberalis, habeas animum volo:

[1] *In manibus terra. Non hic te carmine longo,*
Atque per ambages & longa exorsa tenebo.

Reliqua hic liber cogit: & exhausta materia, circumspicio, non quid dicam, sed quid non dixerim. Boni tamen consules quidquid superest, cum tibi superfuerit. Si voluissem [2] lenocinari mihi, debuit paullatim [3] opus crescere, & ea pars in finem reseruari, quam quilibet etiam satiatus appeteret. Sed quidquid maxime necessariū erat, in primum statim congessi: nunc si quid effugit, recolligo. Nec mehercule, si me interrogas, nimis ad rem existimo pertinere, vbi dicta sint quæ regunt mores, persequi cetera, non in remedium animi, sed in exercitationem ingenij inuenta. Egregie enim hoc dicere [4] Demetrius Cynicus, vir meo iudicio magnus, etiam si maximis comparetur, solet: *Plus prodesse, si pauca præcepta sapientiæ teneas, sed illa in promptu tibi & in vsu sint, quam si multa quidem didiceris, sed illa non habeas* [5] *ad manum.* Quemadmodum, inquit, magnus luctator est, non qui omnes [6] numeros [7] nexusque perdidi-

cit, quorum vſus [8] ſub aduerſario rarus eſt, ſed qui in vno ſe aut altero bene & diligenter exercuit, & eorum occaſiones intentus exſpectat: nec enim refert, quam multa ſciat, ſi ſcit quantum victoriæ ſatis eſt: ſic in hoc ſtudio multa delectant, pauca [9] vincunt. Licet neſcias, quæ ratio Oceanum [10] effundat ac reuocet: quare ſeptimus quiſque annus ætati [11] ſignum imprimat? quare latitudo porticus ex remoto ſpectantibus, non ſeruet proportionem ſuam, ſed vltima [12] in anguſtias coeant, & columnarum nouiſſima interualla iungantur: quid ſit, quod geminorum conceptum ſeparet, partum iungat. vtrum [13] vnus concubitus ſpargatur in duos, an toties concepti ſint. cur pariter natis [14] fata diuerſa ſint, maximiſque rerum ſpatijs diſtent, quorum inter ortus [15] minimum intereſt. Non multum tibi nocebit tranſiſſe, quæ nec licet ſcire, nec prodeſt. Inuoluta veritas [16] in alto latet. Nec de malignitate naturæ queri poſſumus: quia nullius rei difficilis inuentio eſt, niſi cuius hic vnus inuentæ fructus eſt, [17] inueniſſe. Quidquid nos meliores beatoſque facturum eſt, aut in aperto, aut in [18] proximo poſuit. Si animus fortuita contempſit, ſi ſe ſupra metum ſuſtulit, nec auida ſpe infinita complectitur, ſed didicit [19] à ſe petere diuitias: ſi deorum hominumque formidinem eiecit, & ſcit [20] non multum eſſe ab homine timendum, à Deo [21] nihil: ſi contemptor omnium, quibus torquetur vita, dum ornatur, eo perductus eſt, vt illi liqueat, mortem nullius mali eſſe materiam, multorum finem: ſi animum virtuti conſecrauit, & quacumque vocat illa, planum putat: ſi ſociale animal eſt, & in commune genitus, mundum vt vnam domum ſpectat, & conſcientiam ſuam dijs aperit, ſemperque tamquam in publico viuit: ſi ſe magis veritus quam alios, ſubductus illis tempeſtatibus, in ſolido ac ſereno ſtetit: conſummauit ſcientiam vtilem, atque neceſſariam. reliqua oblectamenta otij ſunt. Licet enim iam in tutum retracto animo, ad hæc quoque excurrere, cultum, non robur, ingenijs afferentia.

II. Hæc Demetrius noſter vtraque manu tenere [22] proficientem iubet, hæc nuſquam dimittere, imo affigere & [23] partem ſui facere, eoque quotidiana meditatione perduci, vt ſua ſpõte occurrant [24] ſalutaria, & vbique ac ſtatim deſiderata præſto ſint: & ſine mora vlla veniat illa turpis honeſtique diſtinctio, ſciatque [25] nec malum eſſe vllum niſi turpe, nec bonum niſi honeſtum. Hac regula vitæ opera [26] diſtribuat: ad hanc legem & agat cuncta, & exigat: miſerrimoſque mortalium iudicet, in quantiſcumque opibus refulgebunt, ventri ac libidini deditos, quorum animus inerti otio torpet. Dicat ipſe ſibi: Voluptas fragilis eſt & breuis: [27] faſtidit obiecta: quo auidius hauſta eſt, citius [28] in contrarium recidens, cuius ſubinde neceſſe eſt aut [29] pœniteat, aut [30] pudeat. In qua nihil eſt aut magnificum, aut quod naturam hominis, dijs proximi, deceat. res humilis, membrorum turpium ac vilium miniſterio veniens, exitu fœda. Iſta eſt voluptas & homine & viro digna non implere corpus, nec ſaginare, nec cupiditates irritare, quarum tutiſſima eſt quies: ſed perturbatione carere, & ea [31] quæ hominum inter ſe rixantium ambitus concutit, & ea quæ intolerabilis ex alto venit, vbi de dijs [32] famæ creditum eſt [33] vitiiſque illos noſtris æſtimauimus. Hanc voluptatem æqualem, intrepidam, numquam ſenſuram ſui tædium, percipit hic quem deformamus cum maxime: qui, vt ita dicam, [34] diuini iuris atque [35] humani peritus, [36] præſentibus gaudet, ex futuro non pendet. nihil enim firmi habet, qui in incerta propenſus eſt. Magnis itaque curis exemptus, & diſtorquentibus mentem, nihil ſperat, aut cupit, nec ſe mittit [37] in dubium, ſuo contentus. Nec illum exiſtimes paruo eſſe contentum. [38] omnia illius ſunt. non ſic, quemadmodum Alexandri fuerunt: cui, quamquam in littore [39] maris rubri ſteterat, plus deerat quàm qua venerat. illius ne ea quidem erant, quæ tenebat, aut vicerat, cùm in Oceano Oneſicritus [40] præfectus claſſibus præmiſſus explorator erraret, & bella in ignoto mari quæreret. Non ſatis apparebat inopem eſſe, qui [41] extra naturæ terminos arma proferret? qui ſe in profundum, inexploratum & immenſum, auiditate cæca prorſus immitteret? Quid intereſt, quot eripuerit regna, quot dederit, quantum terrarum tributo premat? tantum illi deeſt, quantum cupit.

III. Nec hoc Alexandri tantum vitium fuit, quem per Liberi Herculiſque veſtigia felix temeritas egit, ſed omnium quos fortuna [42] irritauit implendo. Cyrum & Cambyſen, & totum regni Perſici ſtemma percenſe. Quem inuenies, cui modum imperij [43] ſatietas fecerit? qui non vitam in aliqua vlterius procedendi cogitatione finierit? Nec id mirum eſt. quidquid cupiditati contigit, penitus hauritur & conditur: nec intereſt, quantum in id quod inexplebile eſt, congeras. Vnus eſt ſapiens, cuius omnia ſunt, nec ex difficili [44] tuenda. Non habet mittendos trans maria [45] legatos, nec metenda [46] in ripis hoſtilibus caſtra, non opportunis caſtellis diſponenda præſidia, non opus eſt legione, nec æque-

equestribus turmis. Quemadmodum dij immortales regnum inermes regunt, & illis
rerum suarum ex edito tranquilloque tutela est: ita hic officia sua, quamuis latissimè
pateant, sine tumultu obit: & omne humanum genus, potentissimus eius optimus-
que, infra se videt. Derideas licet: ingentis spiritus res est, cùm Orientem Occiden-
témque lustraueris animo, quo etiam remota & [47] solitudinibus interclusa penetran-
tur, cum tot animalia, tantam copiam rerum, quas natura beatissime fundit, aspexe-
ris, emittere hanc Dei vocem: Hæc omnia [48] mea sunt. Sic fit, vt nihil cupiat: quia ni-
hil est [49] extra omnia. Hoc ipsum, [50] inquis, volui. teneo te: volo, videre quo- IV.
modo ex his laqueis, in quos tua sponte decidisti, explicceris. Dic mihi. quemadmo-
dum potest aliquis donare sapienti, si omnia sapientis sunt? nam id quoque quod illi
donat, ipsius est. Itaque non potest dari beneficium sapienti: cui quidquid datur, de
suo datur. atqui dicitis, sapienti posse donari. Idem autẽ me scito, & de amicis interro-
gare. Omnia dicitis illis esse communia: ergo nemo quidquam amico donare potest:
donat enim illi communia. [51] Nihil prohibet aliquid & sapientis esse, & eius qui pos-
sidet, cui datum & assignatum est. Iure ciuili [52] omnia regis sunt: & tamen illa quorum
ad regem pertinet vniuersa possessio, in singulos dominos [53] descripta sunt, & vnaquæ-
que res habet possessorem suum. Itaque dare regi & domum, & mancipium, & pecu-
niam possumus: nec donare illi de suo dicimur. Ad reges enim potestas omnium per-
tinet, ad singulos proprietas. Fines Atheniensium aut Campanorum vocamus, quos
deinde inter se vicini priuata terminatione distinguunt. & totus ager huius aut illius
reipublicæ est: pars deinde suo domino quæque censetur. ideoque donare agros no-
stros reip. possumus, quamuis illius esse dicantur: quia aliter illius sunt, aliter mei.
Numquid dubium est, quin seruus [54] cum peculio, domini sit? dat tamen domino suo
munus. Non enim ideo nihil habet seruus, quia non est habiturus, si dominus illum
habere noluerit: nec ideo non est munus, cum volens dedit, quia potuit eripi, etiamsi
noluisset. * [55] Quemadmodum probemus omnia (nunc enim omnia sapientis esse, in- *
ter nos conuenit) illud quod quæritur colligendum est, quomodo liberalitatis ma-
teria aduersus eum supersit, cuius vniuersa esse concessimus. Omnia patris sunt, quæ
in [56] liberorum manu sunt: quis tamen nescit, donare aliquid & filium patri? Omnia
deorum sunt: tamen diis posuimus donum, & [57] stipem iecimus. Non ideo quod ha-
beo, meum non est, si tuum est: potest enim idem esse meum & tuum. Is, inquis, cuius
prostitutæ sunt, leno est: omnia autem sapientis sunt, inter omnia autem & prostitu-
tæ sunt: ergo & prostitutæ sapientis sunt. leno autem est, cuius prostitutæ sunt: ergo
sapiens est leno. Sic illum vetant emere. dicunt enim: Nemo rem suam emit: omnia
autem sapientis sunt: ergo sapiens nihil emit. Sic vetant & mutuum sumere, quia ne-
mo vsuram pro pecunia sua pendit. Innumerabilia sunt, per quæ [58] cauillantur, cùm
pulcherrimè, quid à nobis dicatur, intelligant. Enimuero sic omnia sapientis V.
esse dico, vt nihilominus proprium quisque in rebus suis dominium habeat: quemad-
modum sub optimo rege, omnia rex imperio possidet, singuli dominio. Tempus istius
probandæ rei veniet. interim boc huic quæstioni sat est, id quod aliter sapientis, aliter
meum est, me posse donare sapienti. Nec mirum est, aliquid ei cuius est totum, posse
donari. Conduxi domum à te. in hac aliquid tuum, aliquid meum. res tua est: vsus rei
tuæ, meus est. Itaque nec fructus tanges, colono tuo probibente, quamuis tua in pos-
sessione nascantur: & si annona carior fuerit, aut fames.

Heu frustra magnum alterius spectabis aceruum.

in tuo natum, in tuo positum, in horrea iturum tua. Nec conductum meum, quam-
quam sis dominus, intrabis: nec seruum tuum, [59] mercenarium meum abduces: & abs
te rhedam si conduxero, beneficium accipies, si tibi in vehiculo tuo sedere permise-
ro. Vides ergo posse fieri, vt aliquis accipiendo quod suum est, munus accipiat.

In omnibus istis quæ modo retuli, vterque eiusdem rei dominus est. quomodo? quia VI.
alter rei dominus est, alter vsus. Libros dicimus esse Ciceronis: eosdem [60] Dorus libra-
rius suos vocat: & vtrumque verum est. alter illos tamquam auctor sibi, alter tamquam
[61] emptor asserit: ac recte vtriusque dicuntur esse. Vtriusque enim sunt: sed nõ eodem
modo. sic potest T. Liuius à Doro accipere, aut emere libros suos. Possum donare sa-
pienti, quod [62] viritim meum est, licet illius sint omnia. Nam cum regio more cuncta
[63] consciẽtia possideat, singularum autẽ rerum in vnumquemque proprietas sit sparsa:
& accipere munus, & debere, & emere, & conducere potest. Cæsar omnia habet,
[64] fiscus eius priuata tantum, ac sua: & vniuersa [65] in imperio eius sunt, in patrimonio
propria. Quid eius sit, quid non sit, sine diminutione imperij [66] quæritur. nam id quo-

que quod tamquam alienum abiudicatur, aliter illius est. Sic sapiens vniuersa animo
VII. possidet, iure ac dominio sua. Bion modo omnes sacrilegos argumentis esse
colligit, modo neminem. Cum omnes [67] de saxo deiecturus est, dicit: Quisquis id quod
deorum est, sustulit & consumpsit, atque in vsum suum vertit, sacrilegus est: omnia au-
tem deorum sunt: quod quisque ergo tollit, deorum tollit, quorum omnia sunt: ergo
quisquis tollit aliquid, sacrilegus est. Deinde cum effringi templa, & expilari impune
Capitolium iubet: dicit, Nullum sacrilegium esse. quia quidquid sublatum est ex eo
loco qui deorum erat, in eum transfertur locum, qui deorum est. Hic respondetur:
Omnia quidem deorum esse, sed non omnia diis dicata. In his obseruari sacrilegium,
quæ religio numini adscripsit. Sic & totum mundum deorum esse immortalium tem-
plum, solum quidem amplitudine illorum ac magnificentia dignum: & tamen à sacris
profana discerni, & non omnia [68] licere in angulo, cui nomen [69] fani impositum est,
quæ sub cælo & conspectu siderum licent. Iniuriam sacrilegus Deo quidem [70] non
potest facere, quem [71] extra ictum sua diuinitas posuit: sed tamen punitur, quia tam-
quam Deo fecit. Opinio illum nostra, [72] ac sua, obligat pœnæ. Quomodo ergo sacri-
legus videtur, qui aliquid aufert sacri, etsi quocumque transtulit, quod surripuerat,
intra terminos est mundi: sic & sapienti furtum potest fieri. Aufertur enim illi, non ex
his quæ vniuersa habet, sed ex his quibus dominus inscriptus est, quæ [73] viritim ei ser-
uiunt. Illam alteram possessionem agnoscet, hanc nollet habere, etsi poterit: emit-
tetque illam vocem, quam [74] Romanus Imperator emisit, cum illi ob virtutem &
bene gestam Rempub. tantum agri decerneretur, quantum arando vno die circuire
potuisset: *Non est*, inquit, *vobis eo opus ciue: cui plus opus sit, quam vni ciui.* Quanto maioris
viri putas, respuisse hoc munus, quam meruisse? multi enim fines aliis abstulerunt, sibi
VIII. nemo constituit. Ergo cum animum sapientis intuemur, potentem omnium,
& per vniuersa dimissum, omnia illius esse dicimus: cum ad hoc ius [75] quotidianum, si
ita res tulerit, [76] capite censebitur. Multum interest possessio eius animi magnitudine
æstimetur, an censu. hæc vniuersa [77] habere; de quibus loqueris, abominabitur. Non
referam tibi Socratem, Chrysippum, Zenonem, & ceteros magnos quidem viros,
maiores tamen, quia [78] in laudem vetustorum [79] inuidia nō obstat. Paullo ante Deme-
trium retuli: quem mihi videtur rerum natura, nostris tulisse temporibus, vt ostende-
ret, nec illum à nobis corrumpi, nec nos ab illo [80] corripi posse: virum exactæ (licet
neget ipse) sapientiæ, firmæque in his quæ proposuit constantiæ: eloquentiæ vero eius
quæ res fortissimas deceat, non concinnatæ, nec in verba sollicitæ, sed ingenti animo,
prout impetus tulit, res suas prosequentis. Huic non dubito, quin prouidentia & ta-
lem vitam. & talem dicendi facultatem dederit, ne aut exemplum sæculo nostro, aut
IX. conuicium deesset. Demetrio si res nostras aliquis deorum possidendas velit
tradere sub lege certa, ne liceat [81] donare, affirmauerim repudiaturum, dicturumque:
Ego vero me ad istud inextricabile pondus non aliquo, nec in altam fæcem rerum hūc
[82] expeditum hominē demitto. Quid ad me defers [83] populorum omnium mala? quæ
nec daturus quidem acciperem: quoniam multa video, quæ me donare [84] non deceat.
Volo sub conspectu meo ponere, quæ gentium oculos regumque perstringunt? volo
intueri [85] pretia sanguinis, animarumque vestrarum? Prima mihi luxuriæ spolia pro-
pone: siue illa vis per ordinem expandere, siue (vt est melius) in vnum aceruum dare.
Video elaboratam scrupulosa distinctione [86] testudinem, & fœdissimorum pigerri-
morumque animalium, testas ingentibus pretiis emptas, in quibus ipsa illa quæ pla-
cet [87] varietas, [88] subditis medicamentis, in similitudinem veri coloratur. Video istic
[89] mensas, & æstimatum lignum [90] senatoris censu, eo pretiosius, quo illud in plures
[91] nodos, arboris infelicitas torsit. Video istic [92] crystallina, quorum [93] accendit [94] fra-
gilitas pretium. omnium enim rerum voluptas apud imperitos, ipso quo fugate de-
bet [95] periculo crescit. Video murrhina pocula. parum scilicet luxuria magno furit,
nisi quod vomant, capacibus gemmis inter se [96] propinarent. Video vniones, non sin-
gulos singulis auribus comparatos: iam enim exercitatæ aures oneri ferendo sunt:
iunguntur inter se, & insuper [97] alij binis superponuntur. non satis muliebris insania
viros subiecerat, nisi bina ac terna patrimonia auribus singulis pependissent. Video
sericas vestes, si vestes vocandæ sunt, in quibus nihil est quo defendi [98] aut corpus,
aut denique pudor possit: quibus sumptis mulier parum [99] liquido, [100] nudam se non
esse, iurabit. Hæc ingenti summa, ab [101] ignotis etiam ad commercium gentibus ac-
cersuntur, vt matronæ nostræ, ne adulteris quidem plus sui in cubiculo, quàm in pu-
X. blico ostendant. Quid agis auaritia? quot rerum caritate aurum tuum victum
est? omnia

eſt: omnia iſta quæ retuli, in maiore honore pretioque ſunt. Nunc volo tuas opes re-
cognoſcere, laminas [102] vtriuſque materiæ, ad quas cupiditas noſtra caligat. At me-
hercule terra, quæ quidquid vtile futurum nobis erat protulit, iſta [103] defodit & mer-
ſit, & vt noxijs rebus ac malo gentium in medium prodituris, toto pondere incubuit.
Video ferrum ex ijſdem tenebris eſſe prolatum, quibus aurum & argentum: ne aut
inſtrumentum in cædes mutuas deeſſet, [104] aut pretium. Et adhuc iſta aliquam mate-
riam habent: eſt in quo errorem oculorum animus ſubſequi poſſit: video iſthic [105] di-
plomata, & [106] ſyngraphas, & [107] cautiones, vacua habendi [108] ſimulacra, vmbras quaſ-
dam auaritiæ laborantis, per quas decipiant animum, inanium opinione gaudentem.
Quid enim iſta ſunt? quid fœnus, & [109] Kalendarium, & vſura, niſi humanæ cupidi-
tatis [110] extra naturam quæſita nomina? Poſſum de rerum natura queri, quod aurum
argentumque non interius abſconderit, quod non illis maius, quam quod detrahi poſ-
ſet, pondus iniecerit. Quid ſunt iſtæ [111] tabulæ, quid computationes, & [112] vænale tem-
pus, & [113] ſanguinolentæ [114] centeſimæ? voluntaria mala ex conſtitutione noſtra pen-
dentia, in quibus nihil eſt, quod ſubijci oculis, quod teneri manu poſſit, inanis auaritiæ
ſomnia. O miſerum, ſi quē delectat ſui patrimonij [115] liber magnus, & vaſta ſpatia terra-
rum colenda per [116] vinctos, & immenſi greges [117] pecorum per prouincias ac regna
paſcendi, & [118] familia bellicoſis nationibus maior, & ædificia priuata [119] laxitatem vr-
bium magnarum vincentia! Cum bene iſta, per quæ diuitias ſuas diſpoſuit ac fudit,
circumſpexerit, ſuperbumque ſe fecerit, ſi quidquid habet, ei quod cupit comparet,
pauper eſt. Dimitte me, & illis [120] diuitijs meis redde. Ego regnum ſapientiæ noui, ma-
gnum, ſecurum. ego ſic omnia habeo, vt [121] omnium ſint. Itaque cum C. Cæſar. XI.
illi [122] ducenta donaret, ridens reiecit, ne dignam quidem ſummam iudicans, qua non
accepta gloriaretur. Dij deæque, quam pauxillo illum animum aut honorare voluit,
aut [123] corrumpere! Reddendum egregio viro teſtimonium eſt. [124] Ingentem rem ab
illo dici audiui, cum miraretur dementiam eius, quod ſe putaſſet tanti poſſe mutari.
Si [125] *tentare*, inquit, *me conſtituerat, toto illi fui experiendus* [126] *imperio*. Sapienti ergo XII.
donari aliquid poteſt, etiam ſi ſapientis omnia ſunt: æque nihil prohibet, cum omnia
amicis dicamus eſſe communia, aliquid amico donari. Non enim mihi ſic cum amico
communia omnia ſunt, quomodo cum ſocio, vt pars mea ſit, pars illius: ſed quomodo
patri matrique communes liberi ſunt: quibus cum duo ſunt, non ſinguli ſingulos ha-
bent, ſed ſinguli binos. Primum omnium iam efficiam, vt quiſquis eſt iſte, qui me in
ſocietatem vocat, ſciat ſe nihil mecum habere commune. Quare? quia hoc conſortiū
ſolum [127] inter ſapientes eſt, inter quos amicitia eſt. ceteri non magis amici ſunt, quam
ſocij. Deinde pluribus modis communia ſunt. [128] Equeſtria omnium equitum Roma-
norum ſunt. in illis tamen locus meus fit proprius, quem occupaui. hoc ſi cui [129] ceſſi,
quamuis illi communi re ceſſerim, tamen aliquid dediſſe videor. Quædam quorum-
dam ſub certa conditione ſunt. habeo in equeſtribus locum, non vt vendam, non vt
locem, non vt habitem: in hoc tantum, vt ſpectem. Propterea non mentiar, ſi dicam me
habere in equeſtribus locum: ſed cum in theatrum veni, ſi plena ſunt equeſtria, & iure
habeo locum illic, quia ſedere eſt mihi liberum: & non habeo, quia ab his, cum qui-
bus ius mihi loci commune eſt, occupatus eſt. Idem inter amicos puta fieri. Quidquid
habet amicus, commune eſt nobis: ſed illius proprium eſt, qui tenet. vti, illo nolente,
non poſſum. Derides me, inquis. Si quod amici eſt, meum eſt, liceat mihi vendere.
Non licet. nam nec equeſtria: & tamen communia tibi cum ceteris equitibus ſunt. Nō
eſt argumentum, ideo aliquid tuum non eſſe, quia vendere nō potes, quia conſumere,
quia mutare in deterius aut melius non potes. Tuum enim eſt, etiā quod ſub lege cer-
ta tuum eſt. [130] Accepi, ſed certe non minus habes. [131] Ne te traham longius, XIII.
Beneficium maius eſſe non poteſt: ea per quæ beneficium datur, poſſent eſſe maiora, &
plura, [132] in quæ ſe beneuolentia effundat, & ſic ſibi indulgeat, quemadmodum aman-
tes ſolent: quorum plura oſcula, & complexus arctiores, nō augent amorem, ſed exer-
cent. Hæc quoque, quæ venit quæſtio, [133] profligata eſt [134] in prioribus: itaque breuiter
perſtringetur. Poſſunt enim in hanc, quæ data ſunt alijs, argumenta transferri. Quæri-
tur, an qui omnia fecit, vt beneficium redderet, reddiderit. Vt ſcias, inquit, illum non
reddidiſſe, omnia fecit, vt redderet. Apparet ergo, non eſſe id factum, cuius faciendi oc-
caſionem non habuit. Vt creditori ſuo pecuniam non ſoluit is, qui vt ſolueret, vbique
quæſiuit, nec inuenit. Quædam eius conditionis ſunt, vt effectum præſtare debeant:
quibuſdam pro effectu eſt, omnia attētaſſe, vt efficerent. Si omnia fecit vt ſanaret, per-
egit medicus partes ſuas: etiam damnato reo, oratori conſtat eloquentiæ officium, ſi

omni [135] arte vsus est. Laus [136] imperatori etiam victo, & duci redditur, si & prudentia, & industria, & fortitudo muneribus suis functa est. Omnia fecit, vt beneficium redderet: obstitit illi felicitas tua. Nihil incidit durius, quod veram amicitiam experiretur. Locupleti donare non potuit, sano assidere, felici succurrere: gratiam retulit, etiam si tu beneficium non recepisti. Præterea huic intentus semper, & huius rei tempus operiens, qui in hoc multum curæ, multum sedulitatis impendit, plus laborauit, quàm cui cito referre gratiam contigit. Debitoris exemplum dissimile est: cui pa-

XIV. rum est pecuniam quæsisse, nisi soluit. Illic enim stat acerbus super caput creditor, qui nullum diem [137] gratis occidere patiatur, hic benignissimus, qui cum te viderit concursantem & sollicitum, atque anxium, dicat: *mitte hanc de pectore curam*. Desine tibi molestus [138] instare. omnia à te habeo. Iniuriam mihi facis, si me quidquam amplius desiderare iudicas. Plenissime ad me peruenit animus tuus. Dic, inquit, mihi, reddidisse beneficium diceres illum, si gratiam retulisset. Eodem ergo loco est, qui reddidit, & qui non reddidit. Contra, nunc illud pone, si oblitus esset accepti beneficij, si ne tentasset quidem gratus esse, negares illum gratiam retulisse? At hic diebus noctibusque se lassauit, & omnibus alijs renunciauit officiis, huic vni imminens, & [139] operatus, nequa se fugeret occasio. Eodem ergo loco erunt, ille qui curam referendæ gratiæ abiecit, & hic qui numquam ab illa recessit? iniquus es, si rem à me exigis, cum videas animum non defuisse. Ad summam, puta, cum captus esses, me pecuniam mutuatum, rebus meis in securitatem creditoris [140] oppositis, nauigasse hieme iam sæua, per infesta latrociniis littora, emensum quidquid periculi afferre potest etiam pacatum mare: peragratis omnibus solitudinibus, cum quos nemo non fugiebat ego quærerem, tandem ad piratas perueni: & iam te alius redemerat. negabis me gratiam retulisse? etiamsi in illa nauigatione pecuniam, quam saluti tuæ contraxeram, naufragus perdidi, etiam vbi in vincula quæ detrahere tibi volui, ipse incidi: negabis me retulisse gratiam? At meherclè Athenienses, Harmodium & Aristogitonem, [141] tyrannicidas vocant: & Mucij manus in hostili ara relicta, instar occisi Porsenæ fuit: & semper contra fortunam luctata virtus, etiam citra effectum propositi operis, enituit. Plus præstitit, qui fugientes occasiones secutus est, & alia atque alia captauit, per quę referte gratiam posset, quam is quem, sine vllo sudore, gratum prima fecit occasio.

XV. Duas, inquit, res ille tibi præstitit, voluntatem, & rem: tu quoque illi duas debes. Merito istud diceres ei, qui tibi reddidit voluntatem otiosam: [142] huic vero, qui & vult, & conatur, & nihil intentatum relinquit, [143] non potes dicere. vtrumque enim præstat, quantum in se est. Deinde, non semper numero numerus æquandus est: aliquando vna res pro duabus valet. Itaque in locum rei succedit tam propensa voluntas, & cupida reddendi. Quod si animus sine re, ad referendam gratiam non valet: nemo aduersus deos gratus est, in quos voluntas sola confertur. Dijs, inquit, nihil aliud præstare possumus. Sed si huic quoque, cui referre gratiam debeo, nihil aliud præstare possum: quid est, quare non eo aduersus hominem gratus sim, quo nihil am-

XVI. plius in deos confero? Si tamen quid sentiam quæris, & vis [144] signare responsum: hic beneficium recepisse se iudicet: ille se sciat non reddidisse. Hic illum dimittat: ille se teneat. hic dicat, Habeo: ille respondeat, Debeo. In omni quæstione propositum sit nobis bonum publicum. præcludendæ sunt excusationes ingratis, ad quas refugere possint, & sub quibus infitiationem suam tegere. Omnia feci? fac etiam nunc. Quid tu tam imprudentes iudicas maiores nostros fuisse, vt non intelligerent iniquissimum esse, eodem loco haberi eum qui pecuniam, quam à creditore acceperat, libidine aut alea absumpsit, & eum qui incendio, aut latrocinio, aut aliquo casu tristiore, aliena cum suis perdidit? nullam excusationem receperunt, vt homines scirent fidem vtique præstandam. Satius enim erat à paucis etiam iustam excusationem non accipi, quam ab omnibus aliquam tentari. Omnia fecisti vt redderes. Hoc illi satis sit: tibi parum. Nam quemadmodum, ille si enixam & sedulam operam transire [145] pro irrita patitur, cui gratia referatur indignus est: ita tu ingratus es, nisi ei qui voluntatem bonam in solutum accepit, eo libentius debes, quia dimitteris. Non rapias hoc nec [146] testeris: occasiones reddendi nihilominus quæras. Redde illi, quia repetit; huic, quia remittit: illi, quia malus; huic, quia non malus. Ideoque non est, quod ad te hanc quæstionem iudices pertinere: an quod beneficium quis à sapiente acceperit, reddere debeat, si ille desinit esse sapiens, & in malum versus est. Redderes enim & depositum, quod à sapiente accepisses: & etiam malo, redderes creditum: quid est, cur non & beneficium? Quia mutatus est ille, te mutat? Quid? si quid à sano accepisses, ægro non redderes:

cùm

cùm plus ſemper imbecillo amico debeamus? & hic æger eſt animo: adiuuetur, feratur. ſtultitia, morbus eſt animi. Diſtinguendum hoc, quo magis intelligatur, exiſtimo.

Duo ſunt beneficia: vnum, quod dare niſi ſapiens ſapienti non poteſt: hoc eſt XVII.
abſolutum & verum beneficium. alterum, vulgare, plebeium, cuius inter nos [147] imperitos commercium eſt. De hoc non eſt dubium, quin illi qualiſcumque eſt debeam reddere, ſiue homicida, ſiue fur, ſiue adulter, euaſit. Habent ſcelera leges ſuas, melius iſtos iudex, quàm ingratus emendat. nemo te malum, quia eſt, faciat. Malo beneficiũ
projiciam, bono reddam, huic, quia debeo; illi, ne debeam. De altero bene- XVIII.
ficij genere dubitatur, quod ſi accipere non potui niſi ſapiens, ne reddere quidem niſi ſapienti poſſum. Puta enim me reddere. ille non poteſt recipere: non eſt iam huius rei capax. ſcientiam vtendi perdidit. Quid ſi me remittere manco pilam iubeas? ſtultum eſt dare alicui, quod accipere non poſſit. Vt reſpondere [148] ab vltimo incipiam: Non dabo illi, quod accipere non poterit: reddam, etiam ſi accipere non poterit. Obligare enim non poſſum, niſi accipientem: liberari tantum, ſi reddo, poſſum. Ille
vti illo non poterit? viderit. penes illum erit culpa, non penes me. Reddere XIX.
eſt, inquit, accepturo tradidiſſe. Quid enim ſi cui vinum debeas, & hoc ille infundere reticulo iubeat, aut cribro: reddidiſſe te dices, aut reddere voles, quod dum redditur, inter duos perit? Reddere, eſt id quod debeas, ei cuius eſt, volenti dare. hoc vnum mihi præſtandum eſt. Vt quidem habeat, quod à me accepit, iam vlterioris eſt curæ. Non [149] tutelam illi, ſed fidem debeo: multoque ſatius eſt, illum non habere, quàm me non reddere. Et creditori ſtatim in [150] macellum laturó, quod accepit, reddam. etiam ſi mihi adulteram cui numerem, delegauerit, ſoluam: & ſi nummos quos accipiet, in ſinum ſuum diſcinctus fundet, dabo. Reddendum enim mihi eſt: non ſeruandum, cum reddidero, aut tuendum. Beneficij accepti, non redditi cuſtodiam debeo. Dum apud me eſt, ſaluum ſit. ceterum licet accipientis manibus effluat, dandum eſt repoſcenti. Reddam bono, cum expediet; malo, cum petet. Tale, inquit, beneficium, quale accepiſti, non illi potes reddere. Accepiſti enim à ſapiente: ſtulto reddis. [151] Imo reddo illi, quale nunc poteſt accipere: nec per me fit deterius, ſed per illum, id quod accepi, reddam. Cui ſi ad ſapientiam redierit, reddam quale accepi: dum in malis eſt, reddam quale ab illo poteſt accipi. Quid, inquit, ſi non tantum malus factus eſt, ſed ferus, ſed immanis, qualis [152] Apollodorus, aut Phalaris: & huic beneficiũ, quod acceperas, reddes. Mutationem ſapientis tantam natura non patitur. nam in peſſima ab optimis lapſus, neceſſe eſt etiam in malo veſtigia boni teneat. Numquam in tantum virtus exſtinguitur, vt non certiores [153] animo notas imprimat, quam vt illas eradat vlla mutatio. Feræ inter nos educatæ cum in ſiluas eruperunt, aliquid manſuetudinis priſtinæ retinent: tantumque à placidiſſimis abſunt; quantum à veris feris & numquam humanam manum paſſis. Nemo in ſummam nequitiam incidit, qui vmquam hæſit ſapientiæ. altius infectus eſt, quam vt ex toto elui, & tranſire in colorem alium poſſit. Deinde interrogo, vtrum iſte ferus ſit animo tantum, an & in perniciem publicam excurrat? Propoſuiſti enim mihi Apollodorũ & Phalarin tyrannum, quorũ ſi naturam habet intra ſe malus, quidni ego iſti beneficium ſuum reddam, ne quid mihi cum eo ſit iuris amplius? Si vero ſanguine humano non tantum gaudet & paſcitur, ſed & ſupplicijs omnium ætatum crudelitatem inſatiabilem exercet, nec ira, ſed auiditate quadam ſæuiendi furit, ſi [154] in ore parentum filios iugulat, ſi non contentus ſimplici morte, [155] diſtorquet, nec vrit ſolum perituros, ſed [156] excoquit, [157] ſi ara eius cruore ſemper recenti madet: [158] parum eſt huic beneficium non reddere. Quicquid erat, quo mihi cohæreret, [159] interciſa iuris humani ſocietas abſcidit. Si præſtitiſſet quidem mihi aliquid, ſed arma patriæ meæ inferret: quidquid meruerat, perdidiſſet, & referre illi gratiam ſcelus haberetur. ſi non patriam meam impugnat, ſed ſuæ grauis eſt, & ſepoſitus à mea gẽte, ſuã exagitat: abſcidit nihilominus illũ tanta prauitas animi. etiã ſi non inimicũ, inuiſum mihi efficit: priorque mihi ac potior eius officij
ratio eſt, quod humano generi, quàm quod vni homini debeo. Sed quamuis XX.
hoc ita ſit, & ex eo tẽpore omnia mihi in illũ ſint libera, ex quo, corrũpendo fas omne, vt nihil in eum nefas eſſet, effecerit: illum mihi ſeruandum modum credam, vt ſi beneficium illi meum neque vires maiores daturum eſt in exitium commune, nec confirmaturum quas habet, id autem erit, quod illi reddi ſine pernicie publica poſſit, reddam. Seruabo filium eius infantem. quid hoc beneficium obeſt cuiquam eorum, quos crudelitas eius lacerat? pecuniam quæ ſatellitem ſtipendio teneat, non ſubminiſtrabo. Si marmora & veſtes deſiderabit, nihil oberit cuiquam id quo luxuria eius inſtrui-

tur: militem & arma non suggeram. Si pro magno petet munere [160] artifices scænæ,
& scorta, & quæ feritatem eius [161] emolliant, libens offeram. Cui triremes & [162] cera-
stas non mitterem, [163] lusorias & [164] cubiculatas, & alia ludibria regum in mari lasci-
uientium mittam. Et si ex toto eius sanitas desperata fuerit, [165] eadem manu beneficiũ
omnibus dabo, illi reddam: quando ingenijs talibus vitæ exitus remedium est: opti-
mumque est obire ei, qui ad se numquam rediturus est. Sed hæc rara nequitia est, &
semper portenti loco habita, sicut hiatus terræ, & de cauernis maris [166] ignium eru-
ptio. Itaque ab illa recedamus: de his loquamur, quæ detestamur sine horrore. Huic
homini malo, quem inuenire in quolibet foro possum, quem [167] singuli timent, reddã
beneficium, quod accepi. Non oportet mihi nequitiam eius prodesse, quod [168] in me
non est, redeat domum bonus an malus. [169] Quàm diligenter istud excuterem, si non
XXI. redderem, sed darem? Hic locus fabulam poscit. Pythagoricus quidam eme-
rat à sutore [170] phæcasia, [171] rem magnam, non præsentibus nummis. Post aliquot dies
venit ad tabernam, redditurus: & cum clausam diu pulsaret, fuit qui diceret: *Quid per-
dis operam tuam? sutor ille quem quæris, elatus, combustus est. Quod nobis fortasse molestum est,
qui in æternum nostros amittimus:* [172] *tibi minimè, qui scis futurum, vt* [173] *renascatur.* iocatus
in Pythagoricum. At philosophus noster, treis aut quatuor denarios (nõ inuita manu)
domum retulit, subinde concutiens. Deinde cum reprehendisset hanc suam non red-
dendi tacitam voluptatem, intelligens arrisisse sibi illud lucellum, redit ad eandem
tabernam, & ait: *Ille tibi viuit. tu redde, quod debes.* Deinde per clostrum, qua se com-
missura laxauerat, quatuor denarios in tabernam inseruit, ac misit, [174] pœnas à se exi-
XXII. gens improbæ cupiditatis, ne alieno assuesceret. Quod debes, quære cui red-
das: & si nemo poscet, ipse te appella. Malus an bonus sit, ad te non pertinet. Redde
& [175] accusa, non oblitus, quemadmodum inter vos officia diuisa sunt. illi obliuio im-
perata est, tibi meminisse mandauimus. Errat tamen, si quis existimat, cum dicimus
eum qui beneficium dedit, obliuisci oportere, excutere nos illi memoriam rei præser-
tim honestissimæ. quædam præcipimus [176] vltra modum, vt ad verum & suum redeãt.
Cum dicimus, Meminisse non debet: hoc volumus intelligi, prædicare non debet,
nec iactare, nec grauis esse. Quidam enim beneficium quod dederunt, omnibus [177] cir-
culis narrant. hoc sobrij loquuntur, hoc ebrij non continent: hoc ignotis ingerunt,
hoc amicis committunt. Vt hæc nimia & exprobratrix memoria subsideret, obliuisci
eum qui dedit, iussimus, & plus imperando quam præstari poterat, silentium suasimus.
XXIII. Quoties parum fiduciæ est in his quibus imperas, amplius est exigendum
quam satis est, vt præstetur quantum satis est. In hoc omnis hyperbole extenditur, vt
ad verum mendacio veniat. Itaque qui dixit,

Qui candore niues anteirent, cursibus auras:

quod non poterat fieri, dixit: vt crederetur quantum plurimum posset. Et qui dixit,

His immobilior scopulis, violentior amne:

ne hoc quidem se persuasurum putauit, aliquem tam immobilem esse, quàm scopu-
lum. Numquam tantum sperat hyperbola, quantum audet: sed incredibilia affirmat,
vt ad credibilia perueniat. Cum dicimus, Qui beneficium dedit, obliuiscatur: hoc dici-
mus, similis sit oblito: memoria eius non appareat, nec [178] incurrat. Cum dicimus,
beneficium repeti non oportere, non ex toto repetitionem tollimus: sæpe enim opus
est malis exactore, etiam bonis admonitore. Quid ergo? occasionem ignoranti non
ostendam? necessitates illi meas non detegam, quare nescisse se aut mentiatur, aut [179]
doleat? Interueniat aliquando admonitio, sed verecunda, quæ non poscat, nec in ius
XXIV. vocet. Socrates amicis audientibus: *Emissem, inquit, pallium, si nummos haberẽ.*
Neminem poposcit, omnes admonuit. à quo acciperet, [180] ambitus fuit. Quid ni esset?
Quantulum enim erat, quod Socrates accipiebat? at multum erat, commeruisse, à
quo Socrates acciperet. Non illos castigare mollius potuit, Emissem, inquit, pallium,
si nummos haberem. Post hæc quisquis properauerit, sero dat. iam Socrati defuit.
Propter acerbos exactores, repetere prohibemus: non vt numquam fiat, sed vt parcè.
XXV. Aristippus aliquando delectatus vnguento: [181] *Male, inquit, istis,* [182] *effæ-
minatis eueniat, qui rem tam bellam infamauerunt,* Idem dicendum est: Male istis impro-
bis & importunis beneficiorum suorum [183] quadruplatoribus eueniat, qui tam bellam
admonitionem inter amicos sustulerunt. Ego tamen vtar hoc iure amicitiæ, & bene-
ficium ab eo repetam, [184] à quo petissem: qui alterius beneficij loco accepturus est, po-
tuisse reddere. Numquam, ne querens quidem, dicam:

Eiectum

------ Eiectum littore egentem
Excepi, & regni demens in parte locaui.

Non eſt iſta admonitio, non: conuicium eſt. Hoc eſt in odium beneficia perducere:
hoc eſt efficere, vt ingratum eſſe, aut [185] liceat, [186] aut iuuet. Satis, abundéque eſt, ſub-
miſſis & familiaribus verbis, memoriam reuocare.

Si benè quid de te merui, fuit aut tibi quidquam
Dulce meum.

Ille inuicem dicat: Quid ni merueris? eiectum littore egentem excepiſti. Sed
nihil, inquit, profecimus: diſſimulat, oblitus eſt. quid facere debeam? Quæris rem XXVI.
maxime neceſſariam, & in qua hanc materiam conſummari decet, quemadmodum
ingrati ferendi ſint? Placido animo, manſueto, magno. Numquam te tam inhuma-
nus, & immemor, & ingratus, offendat, vt non tamen dediſſe delectet. Numquam in
has voces iniuria impellat: Vellem non feciſſe. Beneficij tui etiam [187] infelicitas pla-
ceat. Semper illum [188] pœnitebit, ſi te ne nunc quidem pænitet. Non eſt, quod indi-
gneris tamquam aliquid noui acciderit: magis mirari deberes, ſi non accidiſſet.
Alium labor, alium impenſa deterret: alium periculum, alium turpis verecundia, ne
dum reddit, fateatur accepiſſe: alium ignorantia officij, alium pigritia, alium occu-
patio. Adſpice, quemadmodum immenſæ hominum cupiditates hient ſemper, & po-
ſcant: non miraberis ibi neminem reddere, vbi nemo ſatis accipit. Quis eſt iſtorum
tam firmæ mentis ac ſolidæ, vt tuto apud eum beneficia deponas? Alius libidine inſa-
nit, alius abdomini ſeruit, alius lucri totus eſt, cuius ſummam [189] non vinces: alius in-
uidia laborat, alius cæca ambitione, & in gladios ruente. Adiice torporem mentis ac
ſenium, & huic contrariam inquieti pectoris agitationem, tumultuſque perpetuos.
adiice æſtimationem ſui nimiam & tumorem, [190] ob quæ contemnendus eſt, inſolen-
tem. Quid contumaciam in peruerſa nitentium, quid leuitatem ſemper alio tranſi-
lientem loquar? Huc accedat temeritas præceps, & numquam fidele conſilium [191] da-
turus timor, & mille errores, quibus voluimur: audacia timidiſſimorum, diſcordia fa-
miliariſſimorum, & publicum malum, incertiſſimis fidere, faſtidire poſſeſſa, optare
[192] quæ conſequi poſſe ſpes non fuit. Inter affectus inquietiſſimos, rem [193] quie- XXVII.
tiſſimam, fidem quæris? Si tibi vitæ noſtræ vera imago ſuccurret, videberis tibi videre
[194] captæ cum maximè ciuitatis faciem, in qua, omiſſo pudoris rectique reſpectu, [195]
vires in conſilio ſunt, velut [196] ſigno ad permiſcenda omnia dato. Non igni, non ferro
abſtinetur: ſoluta legibus ſcelera ſunt: nec [197] religio quidem, quæ inter arma hoſtilia
ſupplices texit, vllum impedimentum eſt ruentium in prædam. Hic ex priuato, hic
ex publico, hic ex profano, hic ſacro rapit: hic effringit, hic tranſilit, hic non con-
tentus [198] anguſto itinere, ipſa quibus arcetur, [199] euertit, & in lucrum ruina venit.
Hic [200] ſine cæde populatur, hic ſpolia [201] cruenta manu geſtat. nemo non fert ali-
quid ex altero. In hac auiditate generis humani, næ tu nimis fortunæ communis obli-
tus es, qui quæris inter rapientes [202] referentem. Si indignaris ingratos eſſe: indigna-
re luxurioſos, indignare auaros, indignare impudicos, indignare ægros deformes, ſe-
nes pallidos. Eſt iſtud graue vitium, eſt intolerabile, & quod diſſociet homines, quod
concordiam, qua imbecillitas noſtra fulcitur, ſcindat ac diſſipet: ſed vſque eo vulga-
re eſt, vt illud nec qui queritur quidem effugerit. Cogita tecum, an quibuſ- XXVIII.
cumque debuiſti, gratiam retuleris, an nullum vmquam apud te perierit officium, an
omnium te beneficiorum memoria comitetur. Videbis quæ puero data ſunt, ante
adoleſcentiam elapſa: quæ in iuuenem collata ſunt, non perduraſſe in ſenectutem.
Quædam [203] perdidimus, quædam [204] proiecimus, quædam è conſpectu noſtro
paullatim [205] exierunt: à quibuſdam oculos [206] auertimus. Vt excuſem tibi imbecil-
litatem tuam, in primis fragilis eſt memoria, & rerum turbæ non ſufficit. neceſſe eſt
quantum recipit, emittat, & antiquiſſima recentiſſimis obruat. Sic factum eſt, vt mi-
nima apud te nutricis eſſet auctoritas: quia beneficium eius [207] longius ætas ſequens
poſuit. ſic factum eſt, vt præceptoris tibi non eſſet vlla veneratio: ſic euenit, vt circa
conſularia occupato comitia, aut [208] ſacerdotiorum candidato, quæſturæ [209] ſuffra-
gator excideret. Fortaſſe vitium, de quo quereris, ſi te diligenter excuſſeris, in ſinu in-
uenies. Inique publico iraſceris crimini, [210] ſtulte tuo. vt abſoluaris, [211] ignoſce. Me-
liorem illum facies ferendo, vtique peiorem exprobrando. non eſt, quod frontem
eius indures: ſine, ſi quid eſt pudoris reſidui, ſeruet. Sæpe [212] dubiam verecundiam,
vox conuiciantis clarior, [213] rupit. nemo id eſſe, quod etiam videtur, timet. [214] depre-
henſus pudor amittitur. Perdidi beneficium. Numquid quæ [215] conſecraui- XXIX.

mus perdidiſſe nos dicimus? Inter conſecrata beneficium eſt, etiam ſi male reſpondit, bene collocatum. Non eſt ille, qualem ſperauimus. Scimus nos quales fuimus, ei diſſimiles damnum tunc factum, nunc [216] apparuit. Ingratus non ſine noſtro [217] pudore protrahitur: quoniam quidem querela amiſſi beneficij, non bene dati ſignum eſt. Quantum poſſumus, cauſſam eius apud nos agamus: fortaſſe non potuit, fortaſſe ignorauit: fortaſſe facturus eſt. Quædam nomina bona, lentus ac ſapiens creditor fecit, qui ſuſtinuit, ac mora fouit. Idem nobis faciendum: [218] nutriamus fidem langui-

XXX. dam. Perdidi beneficium. Stulte, non noſti detrimenti tui tempora. perdidiſti, ſed cum dares: nunc palam factum eſt. Etiam in his quæ videntur [219] in perdito, moderatio plurimum profuit. Vt corporum, ita animorum molliter vitia tractanda ſunt. ſæpe quod [220] explicauit mora, pertinacia trahentis abruptum eſt. Quid opus eſt maledictis? quid querelis? quid inſectatione? quare illum liberas? quare dimittis? Si ingratus eſt, iam nihil debet. Quæ ratio eſt, exacerbare eum, in quem magna contuleris, vt ex amico dubio fiat non dubius inimicus, & patrocinium ſibi noſtra [221] infamia quærat. Nec deſit qui dicat: Neſcio quid eſt, quod eum, cui tantum debuit, ferre non potuit. ſubeſt aliquid. Nemo non ſuperioris dignitatem quærendo, etiam ſi non inquinauit, [222] aſperſit: nec quiſquam fingere contentus eſt leuia, cum [223] ma-

XXXI gnitudine mendacij fidem quærat. Quanto illa melior via, qua ſeruatur illi [224] ſpecies amicitiæ, & ſi reuerti ad ſanitatem velit, etiam amicitia? Vincit malos pertinax bonitas: nec quiſquam tam duri infeſtique aduerſus diligenda animi eſt, vt etiam [225] vi tractus bonos non amet: quibus hoc quoque cœpit debere, quod [226] impunè non ſoluit. Ad illa itaque cogitationes tuas flecte. Non eſt mihi relata gratia, quid faciam? quod dij omnium rerum optimi auctores: qui beneficia [227] ignorantibus dare incipiunt, [228] ingratis perſeuerant. Alius illis obiicit [229] negligentiam noſtri, alius [230] iniquitatem: alius illos [231] extra mundum ſuum proiicit, & ignauos, hebeteſque [232] ſine luce, ſine vllo opere deſtituit. Alius ſolem cui debemus, quod inter laborem quietemque tempus diuiſimus, quod non tenebris immerſi confuſionem æternæ noctis effugimus, quod annum curſu ſuo temperat, & corpora alit, ſata euocat, percòquit fructus, [233] ſaxum aliquod, aut [234] fortuitorum ignium globum, & quiduis potius quam [235] deum appellat. Nihilominus tamen more optimorum parentum, qui maledictis ſuorum infantium arrident, non ceſſant dij beneficia congerere, de beneficiorum auctore dubitantibus: ſed æquali tenore bona ſua per gentes populoſque diſtribuunt, vnam potentiam ſortiti, prodeſſe. Spargunt opportunis imbribus terras, maria flatu mouent, ſiderum curſu notant tempora, hiemes æſtateſque interuentu lenioris ſpiritus molliunt: errorem labentium animorum placidi ac propitij ferunt. Imitemur illos. demus, etiam ſi multa in irritum data ſint: demus nihilominus aliis, demus ipſis, apud quos iactura facta eſt. Neminem ab excitanda domo ruina deterruit: & cum penates ignis abſumpſit, fundamenta tepente adhuc area ponimus, & vrbes [236] hauſtas ſæpius eodem ſolo condimus. Adeo ad bonas ſpes pertinax animus eſt. Terra marique humana opera ceſſarent, niſi male cadentia iterum tentare

XXXII. libuiſſet. Ingratus eſt. non mihi fecit iniuriam, ſed ſibi: ego beneficio meo, cum darem, vſus ſum. nec ideo pigrius dabo, ſed diligentius. quod in hoc perdidi, ab aliis recipiam. Sed huic ipſi beneficium dabo iterum, & tamquam bonus agricola, cura cultuque ſterilitatem ſoli vincam. Periit mihi beneficium: [237] iſte omnibus. Non eſt magni animi, dare & perdere. hoc eſt magni animi, perdere & dare.

COMMEN-

COMMENTARIA VARIORVM AVTHORVM in librum septimum Senecæ de Beneficiis.

I. LIPSIVS.

AP. I. 1. In manibus.] *A nauigantibus iam portum terramque tangimus.*

2. Lenocinari.] *Illecebras & lenocinia mihi circumdare. gratiosum venustumque me reddere.*

3. Opus crescere.] *Ita solent & rethores, & qui auribus animisque se aptant: paullatim surgere, & ex aurora solem dare.*

4. Demetrius.] *Inter astra eius aui, non solum stellas: si Seneca fides, vbique laudanti. Vt mox, cap.* VII. *& epist.* XX. *item* LXII. *& sæpius.*

5. Ad manum.] *Prompta vt exerceas & vtare. Notabile dictum: qui legis, attende. Sperne hæc varia, & Sæpè vana: pauca & vtilia disce, & vt facias disce. Aristippus consonat:* Σεμνυνομένου τινὸς ἐπὶ πολυμαθίᾳ, ἔφη, ὥσπερ οὐχ οἱ τὰ πλεῖστα ἐσθίοντες καὶ γυμναζόμενοι ὑγιαίνουσι μᾶλλον τῶν τὰ δέοντα προσφερομένων, οὕτως οὐχ οἱ πολλὰ, ἀλλ' οἱ χρήσιμα ἀναγινώσκοντες, εἰσὶ σπουδαῖοι: Quodam gloriante ob multiplicem doctrinam, Sicut inquit, nō ij qui plurimum comedunt aut exercentur, melius valent, iis qui modica & necessaria adsumunt: ita nec qui multa, sed qui vtilia legunt discuntque, studiosi & eruditi sunt. *Heraclitus hoc ipsum neruose & breuiter:* πολυμαθίη νόον ἔχειν οὐ διδάσκει: mentem multisciam habere non docet. *Non docet? non, quibus opus ad vitam, tranquillitatem, felicitatem.*

6. Numeros.] *Palæstræ verbum, in motibus illis & formatione flexuque membrorum. Quinctilianus libro.* XII. Et vt Palæstrici doctores, illos quos Numeros vocant (*Male quidam libri* Neruos) non idcirco discentibus tradunt, vt his omnibus in ipso luctandi certamine vtantur: sed vt subsit copia illa, ex qua vnū aut alterum, cuius se occasio dederit, efficiant. *Quæ apta sane etiam ad Demetrij sensum. Iuuenalis, de famina ad palum se exercente:* Atque omnes implet numeros. *Ibi Scholiastes priscus:* Hoc est, vniuersa efficit dictata. vt tantum currat in exercitio, quantum gladiator. *Corrigo,* aut tantum curat. *Valerius l.* VIII. *cap.* III. Motusque omnes (*ita veteres*) ac numeros defensionis fortiter exsecuta. *Inde prouerbium,* omnibus numeris perfectus. *& similia, quæ idem ille Valerius sæpe iterat.*

7. Nexusque.] *In lucta, Lucanus:*

Conseruere manus & multo brachia nexu.

Dicunt aliter Nodos, *&* Ligaturas.

8. Sub aduersario.] *In ipsa pugna: at bene sub doctore, & in ludo.*

9. Vincunt.] *Rem conficiunt. affectus & vitia domant.*

10. Effundat ac.] *Fluentem & refluentem faciat, statis horis.*

11. Signum impr.] *Quo sensu? vt reuera corpori aliquod signum sit, & velut transitus nota? sicut anno* VII. *dentes cadunt, & nascuntur: bis septimo, pubertas erumpit: ter septimo, genæ vestiuntur: quater septimo, gemini (supra dictum) emergunt. In Philone quidem tale aliquid distincte est legere, De opificio mundi: vide. An hoc placet, septimo quoque anno mutari hominem, & signum ætatis imprimi, noua nomenclatura? Vt ad primum Septenarium* Infans; *inde ad alterum,* Puer; *ad tertium,* Adolescens; *ad quartum,* Iuuenis; *quintum,* Vir; *sextum,* Maturus *vel* Grauis; *septimum,* Senex; *atque inde* Decrepitus. *Isto autem sensu, melius in Seneca* ætatis signum: *quod etiam est in quibusdam libris. An denique ad gradus vel* κλιμακτῆρας *ætatum adspexit? in quibus antiquitus proditum, septimo quoque anno, mutationem aut discrimen euenire: & magis, cum is cum nouenario concurrit, anno sexagesimo tertio. Itaque signum imprimit, morbi, vel periculi, vel mutationis.*

12. In angustias.] *Lucretius idem quærit, lib.* IV.

Porticus æquali quamuis est denique ductu,
Stansque in perpetuum paribus suffulta columnis
Longa; tamen parte ab summa cum tota videtur,
Paullatim trahit angusti fastigia coni:

sed ipse quoque inter obscura & ignorata, quod ad causam, mox habet. Non item Optici hodie. nam aiunt semper in lineis parallelis, longius ductis. remotiora conti & angustari, ob bases minores quo longiores, lineasque quæ paullatim concurrunt. Adde nostrum, Quæst. Nat. I. *cap.* III.

13. Vnus concubitus.] *Ita sane. & Hippocrates effatur,* τὰ δίδυμα ἀφ' ἑνὸς λαγνεύματος γίνεται: geminos ab vno opere Venereo fieri. *Argumentum in canibus, quæ vno coitu multiplicem fœtum edunt: in mulieribus ipsis, quæ & hoc fatebuntur: denique in tempore partus, quod idem. Caussa, quia plures sinus vel reductiones in matrice; quæ vbi scisso semine implentur & retinent, plures mox partus.*

14. Fata diuersa.] *Quidni? nam & formatio diuersa. quia & si ex vno semine; diuiditur id tamen, & plus minusve, crassius, tenuius, in hanc illamve partem illabitur: atque ita in materia & qualitatibus discrimen. Sed & in tempore discrimen. Idem Hippocrates:* Οὐ γὰρ ἐς ἅπαξ χωρέει ἡ γονὴ, ἀλλὰ καὶ ἐς δὶς καὶ τρὶς ἀπο[illegible]: Non enim simul semelque semen peruenit, sed bis terque euomitur & exit, *quasi per ictus.*

15. Minimum interest.] *Nostro sensu. sed motione ipsa cæli, & citata illa vertigine, permultum: si tamen ad astra eas caussas placet ire.*

16. In alto.] *Ad puteum Democriti alludit, in quo veritatem demersit.*

17. Inuenisse.] *Id est, per quam meliores aut prudentiores non reddimur; tantum, scitiores.*

18. Proximo.] *Iuxta apertum, non diu quærendum.*

19. A se petere.] *A suo animo qui paucis contentus, diues est.*

20. Non multum.] *Quid, præter mortem? & cum ea metus tui finis.*

21. Nihil.] *Stoicæ. quia nolunt Deum vindicare, aut nocere.*

Senec.

CAP. II. 22. Proficientem.] *Ita vocant Stoici, eum qui in via ad Sapientiam est, qui iam promouit aliquid & profecit. Nos in Manuduct. II. Dissertat. IX.*

23. Partem sui.] *Animo induere, vt adhæreant: agnata videantur.*

24. Salutaria.] *Decreta ista ac δόγματα.*

25. Nec malum.] *Capitalis distinctio, & cardo Sapientiæ. Nihil bonum, nisi honestum: & contra. id est, Sola virtus bona, solum Vitium malum. In Manud. II. Dissert. XX.*

26. Distribuat.] *Quidquid videt, audit, ista metiatur & censeat.*

27. Fastidir.] *Meus, & alij quidam,* fastidio obiecta. *probo.*

28. In contrar.] *Dolorem, qui aut vt comes adhæret, aut vt proles ex ea nascitur.*

29. Pæniteat.] *In luxu & ganea.*

30. Pudear.] *Et hoc & illud, in libidine.*

31. Quæ hominum.] *Duplicem perturbationem hic facit: à terra, & à cælo. Illam, quæ ex opibus, honoribus, spe metuque (vt verbo dicam) rerum humanarum. Istam, quæ à superstitione, & praua de dijs opinione. de qua addit.*

32. Famæ cred.] *Quę facit illos vltores. vindices fulmine armat, apud inferos etiam tortores collocat: & talia, quæ Sophistæ rident.*

33. Vitijsque illos nostris.] *Quia nos vltionis cupidi, quia nos male facientibus reponimus: & plura taliũ affectuũ.*

34. Diuini.] *Quomodo dij colendi.*

35. Humani.] *Quid homines deceat, quid sibi alijsque debeat.*

36. Præsentibus.] *Horatius:* Lætus in præsens animus, quod vltra est Oderit curare.

37. In dubium.] *Incerta non appetit. incerta, dum quærit; incerta, dum habet.*

38. Omnia il.] *Stoico paradoxo, de quo Manud. III. Dissert. XI.*

39. Maris rubri.] *Non de sinu Arabico siue Ægyptio ceperis (parum sit eo venisse, & longius omnino iuit:) sed de mari Indico. quod* Rubrum *aut antiquis dictum, ostendi in admirandis.*

40. Præfectus.] *Vna cum Nearcho.*

41. Extra naturæ.] *Quasi cum terris Natura desineret, & Oceanus ignotus & immotus, caligo & chaos deinde haberent. Hæc Declamatores, ex communi tunc opinione. vt in Suasoria I. ad Alexandrum:* Iidem sint termini & regni tui, & mundi. *Alius:* Tempus est Alexandrum cum orbe & cum sole desinere. *quasi vltra igitur nec sol, nec orbis. Poëta etiam Pedo, de Germanico Oceano:*

— ruit ipse dies, orbemque relictum
Vltima perpetuis claudit natura tenebris.

CAP. III. 42. Irritauit.] *Cupidinem magis elicuit, indulgendo.*

43. Satietas.] *Proprie. id est, quod satis haberent.*

44. Tuenda.] *Sine cura, sine impendio habenda.*

45. Legatos.] *More sui æui, Legatos Consulares, qui legionibus prouincijsque præsint. Nec enim hic de Legatis communibus, & qui mandata ferunt.*

46. In ripis.] *Iterum Romano ritu, in terminis imperij castra & castella erant, ad ripas Eufratis, Danubij, Rheni.*

47. Solitudinibus.] *Quæ sub Zona frigida, siue torrida, vt ipsi putabant: & quos hodierna inspectio refutauit.*

48. Mea sunt.] *Vsu, visu sapienti id non potest, cogitatione & animo, qui scit sibi hęc facta Nos Manud. III. Diss. XI.*

49. Extra omnia.] *Omnia autem sua censet.*

CAP. IIII. 50. In quis.] *Argute & feliciter ad rem applicat, à qua videbatur abire.*

51. Nihil.] *Seneca iam respondet.*

52. Omnia regis.] *Potestate & imperio, vt dicet.*

53. Descripta.] *Distributa. Horatius:*

Sedesque descriptas piorum.

54. Cum peculio.] *Peculium est, quod seruus vel ex diario comparsit, vel dono accepit. Id eius est, domino conniuente, & more fauente.*

55. Quemadmodum.] *Hæc inconnexa, & fortasse traiecta sunt. Concinnius paullo:* Quemadmodum perhibemus (*ita malim, quam* probemus) omnia sapientis esse (nunc enim inter nos conueniat:) illud quod quæritur: *Scripsi* conueniat, *& verius puto quam* conuenit.

56. Liberorum.] *Qui ipsi manu nondum sint missi.*

57. Stipem.] *Varro:* Diis enim thesauris assem dant, stipem dicunt. *Plura ego ad Taciti XIV. Annalem.*

58. Cauillantur.] *Quod Græcis σοφίσματα Latinis* Cauillus, Calumnia, Captio, Captendula.

CAP. V. 59. Mercenarium.] *Qui operas mihi locat præbetque in dies, menses, annos. Atque eo tempore meus est, te vel inuito.*

CAP. VI. 60. Dorus librarius.] *Bibliopolæ nomen, &* Librarius *igitur non solum qui scribit, sed vendit. Sequentia hoc asserunt: &* Libraria *in Agellio, taberna venalium librorum.*

61. Emptor.] *Emit enim, sed vendendos.*

62. Viritim.] *In meum caput transscriptum.*

63. Conscientia.] *Omisit siue eiecit Muretus, imperiose. Quid si bona vox est? & significat regis omnia esse, eumque possidere animo & tacito censu. Quid si mutanda etiam? quod Erasmus voluit, fecitque* communia. *Meus liber* conscia *scribit, sed cum apice, qui compendium scripturæ notat.*

64. Fiscus.] *Ita enim dicebant principis bona propria, & ab Ærario secernebant. Plinius Panegyrico:* At fortasse non eadem seueritate Fiscum, qua Ærarium cohibes: imo tanto maiore, quo plus tibi licere de tuo, quam de publico, credis.

65. In imperio.] *Ita idem Plinius:* Ecquid Cęsar non suum videat? tãdemque imperium Principis, quã patrimonium maius est. Multa enim ex patrimonio refert in imperium, quæ priores Principes occuparant, non vt ipsi fruantur, sed nequis alius.

66. Quæritur.]

66. Quæritur.] *Nam sub bono Principe, vt idem ille inquit,* dicitur Actori atque etiam Procuratori tuo, In ius veni, sequere ad tribunal. *Et mox:* Sors & vrna fisco iudicem assignant.

CAP. VII. 67. De saxo.] *Tarpeio, Romano ritu. nam id supplicium in magnis scelcribus.*

68. Licere.] *Fœda, impura.*

69. Fani.] *Ab eo,* quod Pontifices in sacrando fati sint finem: *vel potius* fines, *in Varronis* v. *de L. L. Ille igitur angulus & secreta pars, cui fines fando dicti, Fanum.*

70. Non potest.] *Supra lib.* v. *cap.* xiv. *De constant. sap. cap.* iv.

71. Extra ictum.] *Vt tangi ledive non possit.*

72. Ac sua.] *Nam & ipse scit, atque vt Deo posita aufert.*

73. Viritim.] *Malè* vicissim. *Supra cap.* vi. Quod viritim meum est.

74. Romanus Imp.] *Quis hic est?* Horatius Cocles, *aut Muretus & toto capite asserit* xviii. *Libri* xix. *Variar. Lectionum. Nam illi, ob strenuam in ponte Sublicio operam populus Romanus* tantum agri dedit, quantũ vno die circumarasset. *Hoc ita Liuius, Dionysius, Plinius: neque factum negamus, sed huc facere non persuademur. Primum, miles ille Cocles fuit, non* Romanus Imperator, *vt Seneca: deinde, accepit præmium, non refutauit, vt item ex Seneca: tertio, quis hic modus supra ciues alios, aut quid minus vno iugere potuit? In numero, inquam, nulla comparatio aut diuersitas: quam fuisse oportet, aut Senecæ illa frigida, aut nihili esse. Ego arbitror hæc spectare M. Curium illum, paupertate nobilem: & Valerium do auctorem.* Decretis, *inquit,* à Senatu septem iugeribus agri populo, sibi autem quinquaginta, popularis assignationis modum non excessit: parum idoneum reip. ciuem existimans, qui eo, quod reliquis tribueretur, non esset contentus. *Quid clarius, aut aptius? Eadem Plinius:* M. Curij nota concio est, perniciosum intellegi ciuem, cui septem iugera non essent satis. *Enimuero iampridem* bina iugera *assignari solita (Varro, & idem Plinius:) sed nunc in victoria de Pyrrho, & multo terrarũ adiecto, largiores sint in populum & in ducem. Nihil hic scrupuli, nisi in Senecæ fortè sequentibus verbis, scribentis:* tantum agri decretum, quantum circuire vno die arando potuisset. *Atque non nisi iugerum vnum, vno die aratur: & inde nomen (Varro, Plinius, alij)* quod vno iugo boum, in die, exarari posset. *Vbi ergo illa* septena, *imò* quinquagena? *Ambigo, nõ in re aut homine, sed in Senecæ scriptione, satin' ea ab intento & hoc agente fuerit. Sanè si de* Iugero *vno accipis, palam falsum eum fuisse affirmandum est: sed quid si plura etiam ipse dicit? Nam ait,* circuite: *quod accipi potest, non de reciprocatione illa in arando, sed de ambitu: & vt tantum agri, quantum bobus, vno sulco, circumduxisset. Ita sanè ille* quinquaginta *circumarauerit, aut vltra. In Valerio quidem nihil erroris esse, cum Plinius, tum & res mihi dicit. ac bellè omnino decretum, cum alij* septena *haberent, vt ipse* septies septena: *quæ sunt* xlix. *iugera: sed Valerius scilicet rotundè fecit extulitque,* quinquaginta. *Siquis certiora, doceat.*

CAP. VIII. 75. Cotidianum.] *Quo vtimur, & quo Meum Tuum dicimus.*

76. Capite.] *Accipiam, statu & conditione sua censebitur. Aspicit autem ad Censuales tabulas, in quibus viritim singuli, & eorum opes, descripta. Itaque tunc, inquit, non tantas ei opes dabo: sed communi & eiusdem iure, censum capitis eius inspiciam, & pro eo æstimabo.*

77. Habere.] *Tuo illa possessionis sensu.*

78. In laudem.] *Dicit, magnos viros fuisse: sed ævo quoque maiores factos, & quia benignior in tales fama. At viuis ea obstat: etsi sunt & magni hodie, vt ecce Demetrius.*

79. Inuidia.] *Sallustius.* Viuos interdum fortuna, sæpe inuidia fatigat. vbi anima naturæ cessit, demptis obtrectatoribus, ipsa se virtus magis magisque extollit. *Propertius.*

Omnia post obitum fingit maiora vetustas,
Maius ab exsequiis nomen in ora venit.

80. Corripi.] *Sunt qui legant,* corrigi. *At mihi non placet. Frustrà enim aut stultè Natura hominem gignat ostentetque eo quo corrigi non possimus. Imò contrà melius esset, & ex officio benigni Dei. Mihi vetus coniectura sedet,* & nos ab illo corripi. *Ideò genitus est, vt exemplum sæculo non deesset incorrupti viri, & item vitiorum acris insectatoris. Vocum consonantia ita melior, in* corrumpi, *&* corripi: *denique firmat omnino clausula:* Prouidentiam ei & talem vitam, & talem facultatem dedisse, ne aut exemplum sæculo, aut conuitium deesset. *Conuitium profectò in correptione est: & propriè ita Cynici solent, cuius hic secta. Vide de isto ipso conuiciante aut oblatrante (ita loquitur) Suetonium Vespas. cap.* xiii. *& Neronis cap.* xxxix.

CAP. IX. 81. Donare.] *Atque ita exonerare se, & amoliri.*

82. Expeditum.] *Quod est in paupertate. Apuleius:* Prorsus ad viuendum, velut ad natandum, is melior, qui onere liberior.

83. Populorum.] *Quæ omnes & singulos exagitant: quid hæc in vnum collecta mihi premendo offers?*

84. Non deceat.] *Vt luxuriæ, libidinis, aut & deliciarum instrumenta.*

85. Pretia sang.] *Quibus sanguinem & animam impenditis.*

86. Testudinẽ.] *Quà lectos, & repositoria maximè ornabant. Plinius* ix. Testudinũ putamina secare in laminas, lectósq; & repositoria iis vestire, Caruilius Pollio instituit. *Vtebãtur marinis, & maximè Indicis. Iuuenalis:*

Qualis in Oceani fluctu testudo nataret,
Clarum Troiugenis factura ac nobile fulcrum.

Fulcrum *lecti. Lucianus in Asino:* κλίνη δὲ μεγάλη ἀπὸ χελώνης ἰνδικῆς: *Vertit Apuleius:* Lectus Indica testudine pellucidus. *Ex eius verbo nota lucem & splendorem infuisse. quod & ista Martialis:*

Gemmantes prima fulgent testudine lecti.

Etsi intellegere etiam liceat gemmas *insertas fuisse. Ita enim Philo,* τρίκλινα καὶ πολύκλινα χελώνης ἢ ἐλέφαντος κατεσκευασμένα, καὶ πολυτελεστέρας ὕλης ὧν τὰ πλεῖστα λιθοκόλλητα: Tricliniares lecti & Stibadia testudine aut ebore adornata, & meliore etiam materia: atque ea pleraque gemmata.

87. Varietas.] *Ita Clemens Alexandrinus:* χελώνας ποικιλλομένας κλίνας: testudine variegatos lectos. *Nam miscellum & insiticium opus fuit, vt hodie ossicula in lignum affabrè inungunt. Hoc paullo antè Seneca,* scrupulosam distinctionem *dixit.*

88. Subditis.] *Alij* sublitis. *non muto. De sensu,quid? an ex Plinij istis elicimus,* XVI.*cap.* XLIII. Excogitatæ sunt & lignobracteæ. Testudo in hoc secta. nuperque portentosis ingeniis, Principatu Neronis,inuentum vt pigmentis perderet se, plurisque væniret imitata lignum. *Vult pigmentis factum, vt testudo colorem amitteret,& in ligni speciem iret. Nam addit:* Sic lectis pretia quæruntur. sic terebinthum vinci iubent,sic citrum pretiosius fieri,sic acer despici. Modo luxuria vero fuerat contenta ligno,iam lignũ etiam è testudine facit. *Hoc autem factum,siue colorata ipsa testudine: siue segmentis eius tenuibus colore alio supposito* (*hic* subdito) *qui perluceret: vt fit scilicet in vitro, aut tali materie.*

89. Mensas.] *E citro. Petronius:*

—ecce Afris eruta terris.
Citrea mensa,greges seruorum, ostrumque renidens.

E Mauretania adferebantur. vide Plinium XIII. *cap.* XV.

90. Senat.censu.] *Ita planissimè, è Tertulliano, & sine hyperbole. De Pallio:* M. Tullius quingentis millibus nummum orbem citri emit: bis tantum Asinius Gallus numerat. *Illud* bis tantum *facit* Decies HS. *id est* XXV. millia Philippæorum, *qui Senatorum ab Augusto census. O prodigia! Petronij ista ipsa mens, sed à nobis emendandi, post dictos versus:*

Ponitur ac maculis imitatur vilibus aurum,
Quæ sensim trahat. hoc sterile ac malè nobile lignum
Ebria turba mero circumuenit.

Lego: Quod censum trahat. *Redit ad indignationem super citro. & ecce ponitur aliquid, inquit, & maculis aurum prouocat, quod totum censum auferat & absumat. An etiam legas,* Ponitur,ac maculis mutatur vilibus aurum? *vt velit aurum sepositum & spretum præ citro? tum autem iunctim cetera:* Quod censum trahat, hoc sterile, *&c. Supra aurum fuisse, etiam Martialis:*

Accipe felices, Atlantica munera, siluas.
Aurea qui dederit dona, minora dabit.

91. Nodos.] *Quæ pars nodosa* maculas *illas facit Petronio nominatas, & de quibus libro De Tranquill. cap.* I.

92. Crystallina.] *Vide De Ira* III. *cap.* XL.

93. Accendit.] *Sic* Incendia annonæ, *augmenta & intentiones Latini dicunt.*

94. Fragilitas.] *Eadem Plinius* XXXIII. *initio:* Crystallina ex eadem terra effodimus, quibus pretium faceret ipsa fragilitas.

95. Periculo.] *Aptè & hoc Plinius:* Hoc argumentum opum, hæc vera luxuriæ gloria existimata est, habere quod possit statim totum perire.

96. Propinarent.] *Ab Erasmo est, quod fatetur. Quid libri? consensu,* pronuntiarent, *aut* pronuntiauerint. *quomodo & meus, nisi quod ambiguum relinquat,* per, *an* pro, *scripserit. Ego fecerim,* permutarint, *vel* permutauerint: *atque ita fuit, Alternant inter se pocula & potiones.*

97. Alij binis.] *Ita quaterni fierent. etsi communiter & decore vnus binis superponebatur. Plinius:* Hos digitis suspendere, ac binos & ternos auribus, fœminarum gloria est. *Id* tribaccam *vocat Petronius:* Quò margarita cara, tribacca, Indica? *Et profectò magis est, vt Senecæ quoque is sensus. alij singuli superponuntur binis: quod palam docent sequentia verba,* bina ac terna patrimonia. *Singulas enim vult censum & patrimonium efficere. De ea re Tertullianus, de Habitu muliebri:* Breuissimis loculis patrimonium grande profertur. vno lino decies HS. inseritur, saltus & insulas tenera ceruix fert. graciles aurium cutes Kalendarium expendunt. *Quid mirum?* centies HS. *imo &* sexcenties *vnam margaretam æstimatam in Plinio legas: id est, supra* auri millionem. *Adde De constant. sap. cap.* XIV.

98. Aut corpus.] *Simile noster, epistola* XC. Telas, quibus vestis nihil celatura conficitur, in quâ non dico nullum corpori auxilium, sed nullum pudori est.

99. Liquido.] *Clarè & certò. Ouidius:*

Sis tamen, & liquido iuratus dicere posses.

100. Nudam.] *Corpore per eas vestes apparente. Ideo* pellucidas *dixere, &* collucentes. *Vide Epist.* XC.

101. Ignotis.] *Seruis.*

* Vt matronæ.] *Talis apud Patrem Senecam sensus Controu.* 7. *lib.* 2. Vt adultera tenui veste perspicua sit: & nihil in corpore vxoris suæ plus maritus quam quilibet alienus agnouerit.

CAP. X. 102. Vtriusque.] *Auri & argenti.*

103. Defodit.] *Plinij querela grauis & adsimilis, proœmio libri* XXXIII. *Item noster Epist.* XCIV. Aurum & argẽtum, propter ista numquam pacem agens ferrũ, quasi malè nobis cõmitterentur, natura abscondit.

104. Aut pretium.] *Nam ob aurum cædes.*

—nec bella fuerunt.
Faginus adstabat cum scyphus ante dapes.

105. Diplomata.] *Principalium donationum aut beneficiorum.*

106. Syngraphas.] *Priuatorum nominum.*

107. Cautiones.] *Scripturas obligationesque sub chirographo.*

108. Simulacra.] *Quid enim iis, præter apices litterarum, habes? re ipsa, dico, habes, plus tamen vi & potestate.*

109. Kalendarium.] *Liber fœnebris, in quo vsuræ descripta per Kalendas. Vide Epist.* LXXXVII.

110. Extra naturam.] *Non enim ipsa produxit: auaritia & habendi studium inuenit.*

111. Tabulæ.] *Contractuum.*

112. Vænalem.] *Quia gratuita pecunia non datur, sed ob tempus & moram pretium, id est Vsura. Itaque pro tempore soluitur, & ipsa illa mora emitur.*

113. Sanguinolentæ.] *Quæ sanguinem & vitam miserorum secum trahunt. cruentæ vsuræ.*

114. Centesimæ.] *Vsuræ inter durissimas, & quæ centesimo mense* (*vnde nomen*) *sortem æquant. Ita enim olim*

per

per Kalendas siue menses numerabant. At nobis sint duodeni annui nummi, è centum. Vide Epist. CXVIII.

115. Liber.] *Codex, aut Kalendarium.*

116. Vinctos.] *Per compeditos, & ergastularios: vt tunc mos habebat. de quo ego ex professo* II. *Elector.cap.* XV.

117. Pecorum.] *Ad istos, qui Pecuariam exercebant.*

118. Familia.] *Obsecro, nota ad Romanorum opes, & numerum seruorum. Collegi & firmaui in Admirandis, sed hunc locum nimis vellem adiectum. Numerus autem seruorum, inquit, superat totas gentes quasdam militares. Nonne igitur plura millia? Sed fallor, aut ad Spartanos allusum: qui haud ita numerosi.*

119. Laxitatem vrb.] *Notabile & istud. adde alterum Senecæ locum Epist.* XC. *vbi disertè item*, Domus instar vrbium.

120. Diuitiis meis.] *A Natura & Sapientia datis.*

121. Omniũ.] *Quisque suũ possideat, teneat: ego animo omnia vſurpẽ, cogitatione lustrẽ, opinione fruar & possideam.*

CAP. XI. 122. Ducenta.] Quinque millia *Philippicorum.*

123. Corrumpere.] *Ad opum & pecuniæ amorem possessionemque traducere: à sapientia auertere.*

124. Ingentem rem.] *Ineptè siquid induco. Facio & assero,* Ingenti ore.

125. Tentare.] *Periculum roboris & constantiæ meæ facere.*

126. Imperio.] *Quasi dicat, nec dato quidem illo, se cessurum illis decretis & vita.*

CAP. XII. 127. Inter sap.] *Soli sapientes inter se amici, Stoico dogmate: reliqui hostes, etiamsi parentes, liberi, agnati sint. Diogenes in Zenone:* πολίτας, καὶ φίλους, καὶ οἰκείους, καὶ ἐλευθέρους, τοὺς σπουδαίους μόνον. *Nos in Manud.* III. *Diss.* XVI.

128. Equestria.] *Gradus quatuordecim, in quibus ij spectant & sedent.*

129. Cessi.] *Cùm iam in spectaculo assedissem. Ciceronis* III. *de Finibus huc faciunt:* Quemadmodum theatrum cùm commune sit, rectè tamẽ dici potest eius esse locum, quem quisque occuparit: sic in vrbe mundóve commune non aduersatur ius, quo minus suum quidque cuiuſque sit.

130. Accepi.] *Aut nulla, aut manca hic sententia. quam egregiè supplet meus codex:* Accipi potest, sed certè. *Accipi aut occupari locus ille communis potest, sed nihilominus tuus manet: & alias ipse iterum occupabis.*

CAP. XIII. 131. Ne te trah.] *Benè & pensiculatè Muretus monuit, defectum hic esse. Alia enim disputatio, & An beneficia beneficiis sint maiora? Negat esse, ex Stoæ decreto, Omnia rectè facta &* κατορθώματα *paria censentium.*

132. In quæ se.] *Scripti quidam,* in quæ sunt qui beniuol. *Meus,* inique sunt qui ben. *Puto fuisse,* in quæ se vndique beniuolentia.

133. Profligata.] *Affecta iam, & penè confecta.*

134. In prior.] *Libro* II. *cap.* XXXI. *& deinceps.*

135. Arte.] *At in meo & aliis plerisque scriptis,* si omni iure: *nec damnem. Si omnia attulit, quæ ad ius causæ.*

136. Imperatori.] *Fortasse* imperatoria etiam victo duci. *vt tautologiam fugiamus.*

CAP. XIV. 137. Gratis.] *Sine vsura.*

138. Instare.] *Teipsum vrgere & premere.*

139. Operatus.] *Malè & contra libros substituerant,* opperiens. *Operari alicui rei, est operam ei dare, & intendere. Lucretius:*

Et quibus in rebus consuerunt esse operati.

Noster De Breuit. vit. cap. XII. Discendis canticis operati.

140. Oppositis.] *Propriè in pignore & hypotheca sic loquuntur. Catullus:*

Furi, villula nostra non ad Austri
Flatus opposita est, nec ad Fauoni,
Verum ad millia quindecim & ducentos.
O ventum horribilem, atque pestilentem!

Terentius: Ager oppositus est pignori, ob decem minas.

141. Tyrannicidas.] *Etsi, vt Valerius ait, dumtaxat* tyrannide liberare conati sunt. *Thucydides rem exsequitur libro* VI. *& tyranni fratrem ab iis occisum narrat, Hipparchum: ipsum tyrannum, Hippiam, triennio etiam post imperasse. Fama tamen obtinuit, ipsum tyrannum cæsum: quod idem libro* I. *scribit, & passim Græci vulgant. At noster hic cum Thucydide sentit.*

CAP. XV. 142. Huic vero.] *Libri scripti referunt,* Huic vero debes, qui. *at meus optimè:* huic non debes, & qui vult, & qui conatur, *Opponit alteram partem: Illi meritò diceres, qui ignauus; huic non debes, qui omnia facit.*

143. Non potes dicere.] *Glossematium est, & meus indicat, qui,* scilicet non potes dicere: *eapsa primore voce scholion notificans.*

CAP. XVI. 144. Signare.] *Pro more Iurisprudentium, qui tunc obtinuit. Antiquitus consulebantur tantum, nec responsa signabant: apud Pomponium, De origine iuris. Postea (sub Augusto aut circa) obtinuit, vt auctoritatis fideique caussa subscriberent.*

145. Pro irrita.] *Pro nulla, aut frustratoria. nihil ei adscribit aut tribuit.*

146. Testeris.] *In animo, aut apud alios. Ecce, liberatus sum: ille me dimittit.*

CAP. XVII. 147. Imperitos.] *Ita mollius appellant, non sapientes: alias, sua lingua* Stultos.

CAP. XVIII. 148. Ab vltimo.] *Obiectionis verbis istis,* Accipere non possit.

CAP. XIX. 149. Tutelam.] *Ne res pereat iam reddita.*

150. Macellum.] *Nepoti alicui, qui pecuniam apud macellarios, ganeæ suæ caussa, relinquet.*

151. Imo reddo.] *Est à Mureto. libri scripti,* Non reddo: *ex quo Erasmus distinctione legebat:* Non. reddo illi. *Pincianus,* Nunc reddo. *In meo veritas:* Nam reddo.

152. Apollodorus.] *Nominat iterum noster* II. *de Ira, cap.* IV. *Vide.*

153. Animo.] *Inclusam feritatem habeat, nec factis adhuc ostendat. Est quod mox aliis verbis:* intra se malus.

154. In ore.] *Incoram, spectantibus iis. Tacitus III. Hist.* Iulianus ad Vitellium perductus, in ore eius iugulatur.

155. Distorquet.] *Per tormenta necat.*

156. Excoquit.] *Lento igne vstulat.*

157. Si ara eius.] *Hoc ad Caligulam aliquem fortasse referri posset. sicut idem noster De Tranquill. cap.* XIV.
Nec iam procul erat tumulus, in quo Cæsari Deo nostro cottidianum fiebat sacrum. *Sed non placet. de communi, imo extera tyrannide, Seneca hic agit. Scripti libri,* Si ars eius est cruor, & semper. *Optimè Gruterus*, Si arx eius cruore semper recenti. *sed interpretando diuertit ad rupem Tarpeiam: non sequor. Imo tyrannorum propriæ arces, & in iis intellego patratas cædes.*

158. Parum est.] *Quasi dicat, imo maleficium dandum est.*

159. Intercisa.] *Exuit enim hominem ipse, & à cœtu nostro se remouit.*

CAP. XX. 160. Artifices.] *Histriones, mimos. Ita enim vocabant id genus, Græcorum exemplo, qui τεχνίτας διονύσου, & simpliciter τεχνίτας. Suetonius Iulij, cap.* LXXXIV. Tibicines, & scænici artifices. *Ammianus* XXVIII. Scænarij artifices: *& plura exempla. Vnum in Suetonij Vespasiano corrigendum, cap.* XVII. Præstantes poëtas, necnon & artifices coëmit; item colossi refectorem insigni congiario magnaque mercede donauit. *Quid est* coëmere, *in hunc sensum? Scio quid magni Critici ab vlteriore antiquitate de* Emptiuo milite, *id est mercenario petãt: sed meo animo non satisdant. Quin lego:* artifices scænæ, itẽ colossi: *& sequentia adfirmabunt.*

161. Emolliant.] *Lasciuire enim præstat, quàm sæuire: & huc se tyranni potius vertant.*

162. Cerastas.] *Mureti est: qui addit, nauibus imposita nomina ab animalibus,* Pristes, Tigres, Centauros, Cercuros: *atque ita* Cerastas, *Quæ vera, sed in singulis nauibus: non in genere aut specie aliqua, de qua hic sentit. Verius, æratas legi: quod iamolim monuit Io. Brodæus. Nam æratæ naues, rostratæ sine bellicæ: quas negat tyranno, robur & subsidium, mittendas.* Ceratas *si quis retinet, quia cera illini naues etiam solent: nihil pro re dicit.*

163. Lusorias.] *Aptas ad lusus & vagationes in mari quieto. Epistola* IV. Vbi luserunt nauigia, sorbentur. *Aetas sequens* Lusorias *etiam pro bellicis & excubitoriis nauibus dixit: sed tamen minoribus, & quibus discurrere & explorare conatus hostiles solent.*

164. Cubiculatas.] *Grandes, ad regum diuersoria membris suis instructas, instar alicuius domus.* Thalamegos *Græca voce: & descriptas aliquot prodigiosas in Athenæo habes.*

165. Eadẽ manu.] *Id est, interficiã eum vel hac manu: & hoc ipsum erit reddere ei beneficiũ, vniuersis autem dare. Quomodo quia tolli eum è vita, qua tam malè vtitur, eius interest: item plurium, quibus iniurias, stupra, cædes, infert.*

166. Ignium erup.] *E mari & aquis. Vide De Prouid. cap.* 1.

167. Singuli.] *Non vniuersi. qui publicè noxius non est.*

168. In me non est.] *Omnino pro Senecæ mente sit legi vt in meo & quibusdam*, prodesse. quod meum non est, redeat ad Dominum, bonus sit an malus. *Ego, inquit, debeo. quid refert bono, an malò? debeo? & quod igitur alienum est, ad illum redeat qualemcumque.*

169. Quam diligenter.] *Veteres*, Quid: *lego*, Quin.

CAP. XXI. 170. Phæcasia.] *Genus calceamenti Græcanici. Epist.* XX. Puto quædam esse, quæ decent Phæcasiarum palliatumque. *Iuuenalis:*

Phæcasianorum vetera ornamenta deorum. *vbi* Phæcasiatorum *vellem: nisi Pythœana editio alio duceret, quæ* Hæc Asianorũ: *& ad Asiæ populos ac templa adstringit. Appianus, Plutarchus, Hesychius etiam nominãt.*

171. Rem magnam.] *Censui olim glossema esse, ad ignotam vocem. An magis placet vrbanè & ioco hoc insertum? rem scilicet magnam. In Coloniensi editione, sæpe bona,* rem non magnam: *ex quo aliquis,* re non magna. *Ideo, inquit, non præsenti pecunia, quia res ei non magna, nec in bulga semper nummi.*

172. Tibi minime.] *Hoc inter morologa, vt sic appellem, Senecæ fuerit. qui inserit à suo sensu, quæ non potuere in alienum ita cadere. Quomodo ille nescio quis, sciuit subito hunc Pythagoricum esse? Et sciuerit; iocus certe non subitus, sed arcessitus.*

173. Renascatur.] *Ex illa decantata Pythagoræ παλιγγενεσία: qua animas migrare in corpora censuit, & sic iterum iterumque nasci.*

174. Pœnas à se.] *Quare pœnas, aut quas? nempe denario vno plus soluit, cum antea fortasse tres daturus esset. Itaque velut pro mora aut dubitatione sua hoc dependit.*

CAP. XXII. 175. Accusa.] *Quem? illum, quia malus est? vt simul & reddas, & ponas admonitione beneficium? An ipsum te? quod tamdiu distuleris, nec citius reddideris?*

176. Vltra modum.] *Vt ligna curuamus, sed correcturi.*

177. Circulis.] *Conuentibus hominum, stationibus: quæ ferè circulares sunt.*

CAP. XXIII. 178. Incurrat.] *Vbique se ingerat.*

179. Doleat.] *Si verè nesciuit.*

CAP. XXIV. 180. Ambitus.] *Ambitio, desiderium, pugna.*

CAP. XXV. 181. Male, inquit.] *Hæc dictio eius plenior in Diogene.* Πρὸς Χαρώνδαν εἰπόντα, τίς ὁ μεμυρισμένος; Ἐγώ, φησίν, ὁ κακοδαίμων, κἀμοῦ κακοδαιμονέστερος ὁ Περσῶν βασιλεύς. Ἀλλ' ὅρα μὴ οὐδὲν τῶν ἄλλων ζώων παρὰ τοῦτο τι ἐλαττοῦται, ὅπως οὐδ' ἂν ἄνθρωπος. κακῶς κακοὶ δ' ἀπόλοιντο οἱ κίναιδοι, οἵ τινες καλὸν ἡμῶν ἄλειμμα διαβάλλουσιν: Ad Charondam dicentem, Quis hic vnguentatus? Ego, inquit, miser, & me miserior Persarum rex. Sed vide, ne vt ceteræ animantes propterea nihilo deteriores fiunt, non item homo. Malè autem mali cinædi pereant, qui bellum nobis vnguentum infamarunt.

182. Effeminatis.] *Cinædus, in Græco. & obliquè perstrinxit Charondam, opinor, qui rogabat.*

183. Quadruplatoribus.] *Quadruplatores, accusatores sunt lucri caussa, & sectantes quartam ex lege. Quia ij intenti in prædam, & accusabant simul & poscebant: vocat argute* beneficiorum quadruplatores, *qui importune exigunt, & nisi affatum reponis, accusant.*

184. A quo petissem.] *A viro bono, & amico.*

185. Liceat.] *Scripti omnes,* libeat. *Tamen illud melius. & diuisim dixit,* aut liceat: *nempe in exprobrantem, & beneficio suo manus, vt ipse loquitur alibi, afferentem.*

186. Aut iuuet.] *In animo delectet, talem fallere sic inhiantem.*

CAP. XXVI. 187. Infelicitas.] *Mala & infelix locatio.*

188. Pœnitebit.] *Acutè. tua ista benignitas tam firma, in æternum ruborem & pudorem eum dabit.*

189. Non vinces.] *Quis sensus? non vinces & explebis improbam eius cupidinem? verba non dicunt, aut si, firmiter dicunt: imo ipsa infirma & manca sunt. Libri scripti, & mei:* cuius summam non vinces spectat. *Vera lectio,* non vices: *id est, alius totus in lucro est, cuius cumulum aut numerum, non ambitionem & redditionem spectat. Vices facere non vult in beneficiis, sed capere tantum. Quod si vulgata tenetur (me auctore numquam:) tum oporteat tamen voce auctius scribere:* non vinces. peccat alius inuidia, laborat alius cæca. *Sed sperne.*

190. Ob quæ cont.] *In ipsis insolescentem, & se mirantem, ob quæ despicere magis ius erat & deæstimare. Nonne in vanis, imo & prauis, plerique se attollunt?*

191. Daturus.] *Ea vox abest meo libro, & rectè. Argutius breuiusque est,* Timor, consilium infidele, *siue Consultor infidelis: atque is sensus.*

192. Quæ consequi.] *Alibi vitium tangit, fastidij & contemptus in rebus, quas anteà in magnis habuimus, & improbè penè optabamus. Itaque nihil ego mutem. Quidam tamen libri:* optare quæ consequi, *voce inserta. At mihi ea lectio friget.*

CAP. XXVII. 193. Quietissimam.] *Quæ reuera est à constantia, & leuitas ei aduersa.*

194. Captæ.] *Pulchra imago. acerba, fateor, sed noster vitijs non palpatur, verum insultat.*

195. Vires.] *Quisque, quantum potest, tantum audet & facit.*

196. Signo.] *Vt in oppido capto, tuba canere solet: & tum ad id signum miles discurrere.*

197. Religio.] *Sacra apud hostes sæpe, & infulæ prælatæ, aut templa occupata, eos sedarunt vel arcuerunt: non ita in ciuili hac prædatione, vbi numen & iusiurandum calcatur.*

198. Angusto itinere.] *Per foramen aut fenestram intrandi.*

199. Euertit.] *Muros & ædes subruerit.*

200. Sine cæde.] *Togati vulturij.*

201. Cruenta.] *Venefici, sicarij, & id genus.*

202. Referentem.] *Ita legendum. & iam à querela ad rem snam redit. Ecce, inquit, vti publica hac rapina est, & omnes auidè quærere & prædam: quis tu es, qui gratos quæris, id est reportantes? Auferre omnes volunt, non referre.*

CAP. XXVIII. 203. Perdidimus.] *Exciderunt nobis.*

204. Proiecimus.] *Vltro aspernati, & obliti sumus.*

205. Exierunt.] *Tempore se subduxerunt.*

206. Auertimus.] *Quasi à grauibus, & fastidientes ea videre.*

207. Longius.] *Remouit à te. progressu ætatis seiunctior es ab eo factus.*

208. Sacerdotiorum.] *Nec enim vnum vni tantum, plura cumulabantur.*

209. Suffragator.] *Adiutor, qui vocem suam & alienam commodauit, conciliauit.*

210. Stulte.] *Quis enim se inclamat in publico, aut iurgat?*

211. Ignosce.] *Tu alijs, vt alij tibi, dando veniam, merere.*

212. Dubiam ver.] *Mediam inter pudere & depudere.*

213. Rupit.] *Totam in impudentiam vertit. frena ei laxauit.*

214. Deprehensus.] *Enallage. id est, eum ij qui pudent, deprehensi sunt. Clarius esset:* Deprehensis. *Iuuenalis in hanc rem:*

—nihil est audacius illis
Deprehensis. iram atque animos à crimine sumunt. *Atque in illo sexu maximè id elucet.*

CAP. XXIX. 215. Consecrauimus.] *In templo dijs suspendimus.*

216. Apparuit.] *Ne nunc indignare. vetus iactura est, etsi iam emersit & se ostendit. Libri tamen scripti confusius:* Damnum nunc, tunc factum, apparuit. *Mente eadem. qua & mox exprimitur:* Stulte non nosti detrimenti tui tempora. perdidisti, sed cum dares.

217. Pudore.] *Imo honore & claritate, si Plinio fides, in Panegyrico:* Nam liberalitatem iucundiorem debitor gratus, clariorem ingratus facit. *Vtrumque verum. & celebratur bonitas, cui malitia imposuit: & tacitus tamen pudor est, in animo decepto.*

218. Nutriamus.] *Benignitate. non exasperemus & abrumpamus ferocia.*

CAP. XXX. 219. In perdito.] *In causa perdita atque amissa.*

220. Explicauit.] *A re intricata aut illigata. quam patientia (in mulierculatum filamentis videmus) explicuit & dissoluit: calor aut violenta tractio abrupit.*

221. Infamia.] *Quam iracundia aut conuitia facient.*

222. Aspersit.] *Vt in omni calumnia, etiamsi vulnus coit, apparet cicatrix.*

223. Magnitudine.] *Atroci aliquo mendacio, quod eo ipso fidem habeat, quia vix habet. Quis enim inopinata illa temere fingeret?*

CAP. XXXI. 224. Species.] *Alij libri,* spes: *sed illud præfero. Tacitus de Mecœnate:* Speciem magis in amicitia Principis, quàm vim tenuit.

225. Vt tractus.] *Vnde hæc lectio, nescio. Muretus fatetur* vitiatus *legi: nec emendationem in promptu sibi esse. Libri scripti,* iniuriatus: *mei,* iniuriatos: *Coloniensis editio,* iniuriam. *Ego legerim,* vt etiam in iniuria bonos. *Sensus. nemo ita prauus, & virtutis hostis, vt non amet eos qui etiam in iniuria boni sunt. Nam tale hic. ecce ingratus sum, lædo, beneficium nec refero nec agnosco: at ille perseuerat benè velle benefacere. quis non amet talem non solum post, sed in iniuria, bonum?*

226.Impune.] *Cui etiam hoc noui beneficij accessit, quod ingratitudo eius toleretur, imo transmittatur.*

227.] Ignorantibus.] *In prima ætate infantiæ aut pueritiæ.*

228.Ingratis.] *Grandioribus, & cum iam sensum eorum habemus, aut certe debemus.*

229.Neglegentiam.] *Quod res humanas non curent.*

230.Iniquitatem.] *Quod mala bonis, bona malis suggerant.*

231.Extra mundum.] *Vt Epicurus. supra lib. IV. cap. XIX.*

232.Sine luce.] *In illo mani, inter mundos.*

233.Saxum.] *Anaxagoræ delirium, qui* μύδρον διάπυρον *dicebat esse Solem,* καὶ μείζω τῆς Πελοποννήσου: Saxum & globum igneum, & maiorem Peloponneso. *Ita in Diogene vertendum. & bene Suidas,* οὗτος ὁ φιλόσοφος τὸν ἥλιον μύδρον ἔλεγεν εἶναι διάπυρον, τουτέστι, πύρινον λίθον: Iste Philosophus (*Anaxagoras*) dixit solem esse mydrum ignitum, id est lapidem talem. *Plutarchus in Lysandro, statuere eum facit* τὰ ἄστρα λιθώδη καὶ βαρέα sidera lapidea & grauia. *Plura ibi vide; nec iis igitur qui* μύδρον: ferrum *hic vertunt, accede. Ad hanc rem Claudiani versus faciunt, De Consul. Mallij.*

—hic semper lapsuræ pondera terræ
Conatur rapido cæli fulcire rotatu:
Acceditque diem prærupti turbine saxi.

Ad Anaxagoram. qui diem accendit motu rapido saxi, id est sui Solis.

234.Fortuitorum.] *Qui ignes assidue confluunt, & conueniunt. Epicuri sententia, in Lucretio:*

Aut quia conueniunt ignes, & semina multa.
Confluerê ardoris consuerunt tempore certo,
Quæ faciunt solis noua semper lumina gigni.

Plutarchus II. de Plac. Phil. ostendit Xenophanis hoc idem fuisse. Quædam ego, II. Physiol. Diss. XII.

235.Deum.] *Stoicis enim talis, atque omnia sidera. Pythagoræ ipsum vetustum dogma:* ἥλιον τε καὶ σελήνην, καὶ τοὺς ἄλλους ἀστέρας, εἶναι θεούς: Solem, Lunam, & alia astra, Deos esse. *Quid vetustior eo Trismegistus Hermes?* ὁ ἥλιος θεὸς μέγιστος τῶν κατ' οὐρανὸν θεῶν, ᾧ πάντες εἴκουσιν οἱ οὐράνιοι θεοὶ, ὡσανεὶ βασιλεῖ τε καὶ δυνάστῃ: Sol Deorum cælestium maximus, cui reliqui Dij cedunt, tamquam regi & principi,

236.Haustas.] *Terræmotu, & comitante hiatu.*

CAP. XXXII.237.Iste omnibus.] *Quia bonæ frugis, imo bonæ spei esse desiit. inter desperatos est.*

M. ANTONIVS MVRETVS.

Cap.I. NON seruet portionem suam.] *Fortassis legendum* proportionem.

II. Proficientem.] τὸν προκόπτοντα, *propria vox Stoicæ disciplinæ.*

Quem deformamus.] *Deformare est* ἀποτυπῶσαι. *Vtitur hoc verbo & Cicero eodem sensu.*

IIII. Inter nos conuenit.] *Alij inepte,* Inter duos conuenit.

VII. Romanus Imperator.] *Vide quæ scripsi capite XVII. libri XIX. Variarum lectionum.*

XII. Equestria.] *Ita vocat quatuordecim illos gradus in quibus spectandi causa sedere nisi equitibus Romanis lege Roscia non licebat.*

XIII. Ne te traham longius.] *Perspicuum est multa hoc loco deesse: in quibus hoc disputabatur, possetne beneficium aliud alio maius esse. Concludit autem Seneca conuenienter disciplinæ Stoicorum, beneficia quidem ipsa neque maiora neque minora esse posse: paria enim sunt omnia* κατορθώματα, *sed materiam beneficij posse esse aut maiorem aut minorem.*

XIIII. Athenienses Harmodium & Aristogitonem tyrannicidas vocant.] *Quanquam non tyrannum ipsum, sed tantum fratrem illius interfecerunt. Vide Thucydidem libro sexto.*

Immo reddo illi.] *Locum hunc, vt alios sane quam multos, deprauauerat Erasmus.*

XIX. Apollodorus aut Phalaris.] *Hos coniungit etiam libro secundo de ira. Et Phalaris quidem vulgo notus est, Apollodorus non item. Meminit illius Plutarchus in commentario quo docet, Philosophum vel maxime cum principibus viris disputare debere, his verbis:* τὸν δ' Ἀπολλόδωρον τὸν τύραννον καὶ Φάλαριν, καὶ Διονύσιον φίλους καὶ συνήθεις ἀποτυμπανίζον, ἐστρέβλουν, καὶ ἐνεπίμπρασαν. *Meminit & Suidas vbi de Hieronymo tyranno disserit, quo ait neque Phalarin, neque Apollodorum, neque alium fuisse vllum tyrannum sæuiorem.*

Si ara eius est cruor & semper recenti madet.] *Non dubito quin legendum sit,* Si ara eius cruore semper recenti madet. *Sed tamen quia coniectura tantum fretus ita iudico, aliorum iudicium facere malui.*

XX. Cui triremes & cerastas.] *Ita plane legendum, non vt antea,* ceratas. *Multis nauibus de nominibus animalium imponebant nomina, cerastas, pristes, tigres, centauros, cercuros, alia einsmodi.*

Cubiculatas.] *Ita expressit thalamegos. Suetonius Græcam appellationem retinere maluit.*

Eadem manu beneficium omnibus dabo, illi reddam.] *Hoc dicit: eum interficiam. Consceleratis enim hominibus duo tantum bona euenire posse docet Plato: vt aut corrigantur, aut moriantur. Illo fit, vt boni esse incipiant: hoc, vt peccare desinant.*

XXI. Phaecasia.] *Genus calceamenti rustici. Hesychius.*

Per clostrum.] *Per seram. Clostrum seu claustrum à claudendo, vt haustrum ab hauriendo. Plautus:*

Bene vale anime mi: nam sonitum & crepitum claustrorum audio.

Virgilius: Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum claustra fremunt.

Hoc enim dicit, eos fremere circa ipsos obices portarum, si qua exitus detur, erumpere cupientes.

XXV. Non est ista admonitio, non: conuicium est.] *Sic Cicero:* Non sunt hæc ab indulgentia nostra, non habent radices suas.] *Alij inepte scripserunt,* Immo.

XXXI. Vt etiam vitiatus.] *Corrupta vox, quam quomodo emendem, non habeo.*

Saxum aliquod.] *Anaxagoræ ea stultitia fuit, qui dicebat solem esse μύδρον διάπυρον.*

Fortuitorum ignium globum.] *Epicuri delira mentum, conuenire ignes, & ardoris semina, Quæ faciũt solis noua semper lumina gigni. Lucretius libro quinto.*

FER. PINCIANVS.

Reliquias hic liber cogit. Exhausta materia circumspicio.] *Vetus lectio,* Reliqua hic liber cogit, & exhausta materia circumspicio. CAP. I.

In ptimum statum congessi:] *Legendum* statim, *non* statum, *ex eadem.*

Pauca manent.] *In quibusdam codicibus,* pauca vincunt. *In alijs,* pauca iuuant.

Ætati signum imprimat:] *Exemplar diui Francisci,* ætatis *præfert, non* ætati.

Et columnarum nouissime interualla iungantur:] *Legendum reor* nouissima, *non* nouissime.

Si se supra metum sustulit & posuit.] *Postrema duo verba,* & posuit, *non habentur in vetere lectione.* II.

Voluptas fragilis & breuis fastidit obiecta:] *Eadem,* Voluptas fragilis est, breuis, fastidit obiecta. *Quidam codices,* fastidio obiecta.

Cuius subinde necesse est pœniteat.] *Legendum ex eadem,* cuius subinde necesse est aut pœniteat, aut pudeat.

Qui maxime, vt ita dicam, diuini iuris atque humani peritus.] *Exemplaria quædam,* quàm maxime *legunt, non* qui maxime: *vt putem legendum esse,* cum maxime. III.

Quantum in id quod inexplebile est congeras.] *vetus lectio,* quantum eo quod inexplebile est congeras.

Nihil prohibet aliquid esse & eius qui possidet, & eius cui datum & assignatum est.] *Corrigendum,* Nihil prohibet aliquid & sapientis esse, & eius qui possidet, cui datum & assignatum est, *ex eadem.* IV.

Et totus ager aut vllius R.P. est.] *Exemplar diui Pauli Pinciam,* & totus ager illius R.P. est.

Cuius vniuersa esse contendimus.] *Veteres codices* concessimus, *non* contendimus, *habent.*

Tua in possessione nascantur:] *Hoc exornationis genus aliorum est autorum, non Senecæ: proinde legendum, vt in eisdem habetur,* in tua possessione nascantur. V.

At recte vtriusque dicuntur esse.] *Per minorem ijdem,* ac recte vtriusque dicuntur esse. VI.

Quæ viritim ei seruiunt.] Vicissim, *non* viritim, *sunt exemplaria quæ legant.* VII.

Per ordinem pandere.] Per ordinem expandere, *vetus lectio.*

Ipsa illa quæ placet varietas.] *Quædam exemplaria* veritas, *non* varietas. IX.

Iam enim exercitatæ aures oneri ferendo sunt.] *Nonnulli codices verbum* aures *non agnoscunt. Nam paulo ante præcessit* auribus.

Video istic diplomata.] Ista, *non* istic, *quædam exemplaria.* X.

Itaque cum Cæsar illi ducenta talenta donaret.] *Scribendum reor:* Itaque cum C. Cæsar, *&c. vt mox paulo liquebit.* XI.

Pauxillo illum animum.] Pusillo, *non* Pauxillo, *vetus lectio.*

Cum miraretur dementiam eius.] *Exemplar scholarum,* Cum miraretur Caij dementiam.

Quibus cum duo sint.] *Quidam codices,* quibuscunque duo sunt. XII.

In illis tãtum locus meus sit proprius quem occupaui.] Tamen *legendum, non* tantũ, *ex vetere lectione.*

Vti hoc nolente non possum.] *Eadem,* vti his illo nolente non possum.

Quo veram amicitiam experiretur.] *Aut scribendum erit,* quo veram amicitiam experireris: *aut certe,* quod veram amicitiam experiretur: *vt præfert exemplar Pincianum.* XIII. XIV.

Hic benignissimus, qui te, cum cursantem & sollicitum atque anxium viderit.] *Scribe,* Hic benignissimus, qui cum viderit te concursantem & solicitum: *ex vetere lectione.*

Si gratiam retulisset.] *Exemplar scholarum,* sic gratiam retulisse. *Legendum puto,* si sic gratiam retulisset.

Contra illud pone.] *Scribe,* Contra nunc illud pone, *ex vetere lectione.*

Rebus meis in securitatem creditoris oppositis.] *In quibusdam codicibus* appositis, *non* oppositis, *scriptum est. Mallem legeres* depositis.

Etiam si in illa nauigatione, *& mox statim,* Etiam vbi in vincula.] *Exemplar Scholarum,* etiam nisi in illa nauigatione, etiam nisi in vincula. XV.

Huic vere debes & qui vult, & qui conatur, & nihil intentatum relinquit, sed non potes dicere.] *Verba aliquot superuacanea faciunt, vt sensus vix cohæreat. Legendum existimo sic:* Huic vero qui vult, & qui conatur & nihil intentatum relinquit, non potes dicere.

Hic dicat, Habeo: ille respondeat, Non habeo.] *Vetusta exemplaria:* Hic dicat, Habeo: ille respõdeat, Debeo. *Quam lectionem approbant verba sequentia,* ita tu ingratus es, nisi ei qui voluntatẽ bonam in solutum accepit, eo libentius debes, quia dimitteris. XVI.

Hoc illi satis. tibi parum.] *Scribe,* Hoc illi satis sit. Tibi parum. *ex eisdem.*

Inter nos & imperitos.] *Delenda coniunctio* &, *ex eisdem.* XVII.

Malo beneficiũ proijciam, bono reddã. Huic, quia debeo; illi, ne debeã.] *Longe aliter in exemplari Pinciano:* Malo beneficiũ proijci à bono quàm nõ reddi etiã malo. Reddã huic, quia debeo: illi ne debeã.

Vt quidam debeat quod à me accipit. Iam vlterioris est curæ.] *Ita prior editio. Corrigendum arbitror,* vt custodiam debeam eius quod à me accepit, iam vlterioris est curæ: *Nam sequitur mox paulo:* Beneficij accepti, non redditi custodiam debeo. XIX.

Non. Reddo illi quale nunc potest accipere: *Sic habent omnia exemplaria, sed corrupte, Legendum arbitror,* Nunc reddo illi, *&c.*

Intra se malus.] *Verbum* se *superuacaneum est, ex vetere lectione.*

Omnia mihi in illum bona sint libera.] *Etiam hoc loco verbum* bona *redundat, ex eadem.*

xx. Cui triremes & ceratas non mitterem.] *In exemplari diui Francisci,non* triremes *habetur,sed* Tyrrhenicas. *Item puto* cecyras *reponendum,siue* cercuros,*pro,*ceratas,*ex Plinij 7. historiæ naturalis, cap. 55.*

Quanquam ingenijs talibus.] *Ita præferunt vetusta omnia exemplaria. sed puto castigandum,* Namque ingenijs talibus.

Optimum est obire ei.] *Lege ex vetere lectione,* Optimumque est obire ei.

Quod in me non est,redeat domum bonus malus.] *Vetusta exemplaria,* quod meum non est, redeat ad dominum, bonus sit an malus.

Quàm diligenter istud excuterem.] *Verbum,* Quàm *superuacaneum videtur. Aut certe legendum est* Quid m? Diligenter istud excuterem.

xxi. At philosophus noster.] *Exemplar scholarum Salmanticensium.* At Pythagoricus noster.

xxii. Ad te non pertinet.] *In quibusdam exemplaribus post hæc verba sequitur protinus:* Nõ enim tibi debet eius prodesse malignitas.

Quemadmodum inter nos officia diuisa sunt.] *Scribendum puto* inter vos,*non* inter nos.

Quæ ideo præcipimus vltra modum,vt ad verum suum redeãt.] *Vetus lectio:* Quæ ideo petimus vltra modum,vt ad verum & suum redeãt. *Quæ lectio videtur confirmari verbis quæ paulo post sequuntur:* In hoc omnis hyperbole extenditur,vt ad verum mendacio veniat. *Cæterum libètius legerem:* Quædã petimus, *siue* Quædam præcipimus (*sunt enim exemplaria,quæ* præcepimus *agnoscunt*) *quàm.* Quæ ideo petimus.

xxiii. In hoc omnis hyperbole excedit.] *Vetus omnis lectio* extenditur *agnoscit,non* excedit.

Itaque ille cum dixit.] *Eadem,*Itaque ille qui dixit. *Quidam tamen codices.* Itaque iste qui dixit.

xxvi. Occasionem ignorãti non ostendam?] *Exemplar diui Francisci,*occasionẽ ignoranti illi non ostẽdam?

Tam firmæ voluntatis.] Tam firmæ mentis, *vetus lectio.*

Semper aliquo transilientem.] Alio,*non* aliquo, *legendum putauerim.*

Quibus volumur.] *Quidam codices,* in quibus voluimur.

Quæ cõsequi posse spes non fuit.] *In nõnullis exemplaribus,* Optare quæ consequi posse spes nõ fuit.

xxvii. Captæ quàm maxime ciuitatis faciem.] *Ita prior editio. Scribendum* cum maxime : *ex vetere lectione, & Senecæ consuetudine.*

Ipsa quibus arcetur.] *Exemplar Franciscanum,* arctatur *non* arcetur: *& forte rectius,quia præcessit,* angusto itinere.

xxviii. Ante beneficiorum memoria comitetur.] *Corrige,* an omnium te beneficiorũ memoria comitetur, *ex vetere lectione.*

xxix. Simus quales fuimus nos.] *Scribendum inuerso ordine,* Simus nos quales fuimus, *ex eadem.*

Damnum nõ tunc factum apparuit.] *Exemplar diui Pauli minus corrupte,* Damnum nunc tunc factum apparuit. *Legendum puto, mutato dictionum ordine,* Damnum tunc factum nunc apparuit. *Quam sententiam repetit alijs verbis paulo post:* Stulte,non nosti detrimenti tui tempora:perdidisti,sed cùm dares.

xxxi. Qui beneficia ignoranti dare incipiunt.] *Sunt exemplaria in quibus* ignorati *habetur,non* ignoranti.

Saxum aliquod.] *Exemplar Franciscanum,* saxum aliquod ignitum.

xxxii. Non est magni animi, beneficium dare & perdere.] *Verbum* beneficium *non agnoscunt plerique codices.*

ERASMVS ROTERODAMVS.

CAP. xix. NOn reddo illi,quale nunc potest accipere.] Distinctio torsit me; legendum, *Non reddo,*&c. vt *non* sit improbantis argumentum. quasi dicat: non est ita. Imo reddo, quale potest accipere.

xxiii. *A quo acciperet,ambiguus fuit.*] Longobardicus codex habebat, *ambitus fuit:* & recte. sentit enim, Socratis amicos inter se contendisse,quis daret.

Non ne multum erat eum meruisse, à quo,&c.] Sic prior editio. Lõgobardicus habebat, *eum fuisse.* quæ lectio non est absurda. hoc est, talem esse virum, vt Socrates ab eo dignaretur accipere. Alioqui probabile est, *emeruisse,* versum *in eum meruisse.*

IOANNES OPSOPOEVS.

i. ANnus ætatis signum.] In m. sc. est, *annus ætatis signum.*

vii. Nullum sacrilegium.] M. sc. *nullum sacrilegum esse.* quos oppositionis lex requirit. prius enim omnes sacrilegos esse collegerat: modo neminem.

viii. Nec nos.] Lipsius in comment. ad xvi. Ann. Taciti: Pro *nec nos,* omnino scribo, *& nos.* ita enim concludit Seneca, *ne aut exemplum sæculo, aut conuicium deesset.*

ix. Senatoris censu.] M. sc. *senatorio censu.*

Superponuntur.] Aliæ editiones legunt *supponuntur.* Lipsius comment. ad iii. Ann. Taciti dubitat, an *suppanguntur* substituendum sit.

xi. Ducenta donaret.] Quædam editiones habent, *ducenta talenta donaret.*

xx. Cerastas.] Turnebus Aduersar. lib. xxviii. cap. xxiii. In Seneca haud equidem dubitem emendare *æratas,* pro *ceratis,* cum ait: *Cui triremes & ceratas non mitterem, lusorias & cubiculatas, & alia ludibria regum in mari lasciuientium.* In veteri libro *his ceratas* reperi, *æratas* defendo, quæ æreo rostro armatæ sunt. Brodæus. Miscellan. lib. iiii. capite xiii. Rostratæ naues, quas Græci χαλκεμβόλους & χαλκήρεις vocitant, vnde dictæ sint, nemo est vel mediocriter litteris imbutus, qui ignoret: earum autem nauium rostra quia ex ære fiebant, æratæ etiam nominabãtur. Cæsar. *Interim L. Nasidius ab Cn. Pompeio cum classe nauium sedecim in quibus pauca erant ærata.* Virgilius lib. ix. licet heroicis temporibus nullæ tales essent.

Quot

Quot prius ærata steterant ad littora puppes.

Ceratæ vero naues à quibusdam dicũtur, quasi cera & ebore, citroque, id est vermiculo pictæ: quos lib. xxx. in eam adduxit opinionem Plinius. Non sum nescius, Troianis sæculis pictas etiam fuisse naues: siquidem eas μιλτοπαρῄους vocat Homerus. Monstrat & hoc Herodotus libro tertio. Hoc in præsentia asseuero, ceratas, quasi cera piceque simul confusis oblitas à plerisque appellari: licet repugnent clari grammatici. Ouidius Metamorph. xi.

Iamque labant cunei, spoliataque tegmine cera
Rima patet.——

Idem lib. de remed. amor. ii.

Nec satis vna tenet ceratas anchora puppes.

Seneca lib. de Beneficiis vii. *Cui triremes & ceratas mitterem.* Mihi sane (ne mẽtiar) *æratas* non displicuisset: nihil tamen immuto. Græci quoque κηρὸν pro eadem ceræ picisque mixtura accipiunt. Lucianus in dialogo Mercurij & Charontis: τὸν κηρὸν ὡς ἐμπλάσαι τοῦ σκαφιδίου τὰ ἀνεῳγότα. Consule lib. xvi. cap. xii. Plinium. Hactenus Brodæus. Mox iterum Turnebus cap. xxv. lib xxiiii. Aduersar. Apud Vegetium cap. xxiii. lib. iiii. quæ sunt lusoriæ naues, in controuersiam venit. Ego eo nomine interpretor naues. quas in Danubio aduersus Barbaros Romani in excubiis habebant, quæ huc & illuc discursare solebant. nam ludere nauis dicitur, quæ huc & illuc velut lasciuia quadam currit, Seneca epist. iv. *vbi naues luserunt, hauriuntur.* sic autem etiam potius vocatæ sunt, quod ludicræ triremibus & æratis comparatæ viderentur, & tanquam ad lusum haberentur.

Phæcasia.] Lipsius Elect. i. cap. xxvi. *Phæcasia*, inquit Seneca, *rem magnam.* Quare rem magnam? nos scimus ita appellari Græcanicos calceos, & pretium eorum non plus tribus denariis, vt statim addit. xxi.
Dico ego glossema esse imperiti alicuius Macci, ad *Phæcasia* vocem, quam ille non magis intellexit quam Milphio Pœnulum Plauti.

Quod debes quære cui reddas] M. sc. non male, *Sic tu quod debes, quære cui reddas*, & mox *extenditur*, xxii.
pro *excedit*.

Pinciano consentit Puteani codex legenti, *tam firmæ mentis ac solidæ.* xxxi.

Vt etiam vi tractus.] Priores editiones referunt, *vt, etiam vitiatus* Muretus licet corruptam vocem quomodo emendet, se non habere professus sit: tamen qui editioni Romanæ præfuerunt, *vt etiam vi tractus*, reposuerunt: qua auctoritate, nescio. Puteani membranæ hanc exhibent scripturam, *vt etiam iniuriatus.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

Ex Cap. I.

R*Eliquias hic liber cogit,*] emendo ex v. c. *reliqua* nam *reliqua* absolute posuit more aliorum auctorum, pro debitis restantibus ex potiore summa non soluta. Iuretus.

Demetrius Cynicus.] effusus vbique in eo laudando noster, de eo vide Lipsium ad Taciti lib. 16. An. extremo.

Inuoluta veritas in alto latet] v. c. *inuoluta ratio.*

Aut in proximo posuit. Si animus] aliquot verba, quæ desunt in aliorum editionibus, proponam fide v. c. qui sic habet: *aut in proximo posuit. Et ideo licet sapiens nesciat naturas omnium rerum, scit tamen nec malum esse nisi turpe, nec bonum nisi honestum. Si animus, &c.* Et quidem videtur sana esse lectio, nam statim proximo cap. 2. dicit: *Et sine mora vlla veniat illa turpis honestique distinctio.* vbi vox, *illa*, plane referri debet ad eam clausulam, *Scit tamen, &c.* Iuretus.

Ex Cap. II.

Sciatque nec malum esse vllum nisi turpe, nec bonum nisi honestum] Hæc vero plane superflua & temere repetita, ex illa clausula proxime præcedentis capitis, scilicet: *scit tamen nec malum, &c.* Iuretus.

Ex Cap. III.

Nec equestribus turmis in v. c. Iureti, *nec equitum tribus turmis*; sic Ausonius in Grypho: *tres equitum turmæ.*

Vt nihil cupiat] v. c. *vt nihil sapiens cupiat.*

Ex Cap. IV.

Omnia patris sunt quæ in liberorum manu] Accommodat hæc proposito suo Ræuardus ad l. 93. de reg. iur. tu eum consule.

Ex Cap. V.

Nec seruum tuum mercenarium meum abduces] Mercenarij appellabantur qui operas suas mercede locabant. l. 1. §. si filius fa. ff. de vi & vi arm. l. 5. §. si quid seruus ff. quemad. seru. amitt. Plerunque autem ita seruos alienos, quorum conductis operis vtebantur, vocabant. Saluianus li. 5. de vero Dei iudicio, ad finem: *Illorum more dominorum nobiscum barbari agunt, qui mancipia obsequiis suis non necessaria mercedibus promerendis locant.*

Ex Cap. VII.

Romanus imperator] v. c. *Corenius Imperator.*

Multi enim imperatores] postrema vox plane abest à v. c. & ex glossa manasse videtur. Iuretus.

Ex Cap. VIII.

Capite censebitur] aliter & rectius v. c. Iureti, habet enim, *capite census scribatur.*

Ex Cap. IX.

Luxuriæ spolia] v. c. *luxuriei.*

In similitudinem veri] v. c. *in speciem veri.*

Murrhina pocula] ex gemma solis calore densata confici solita, Plinius lib. 37. cap. 2. tradit. vide de iis Brissonium lib. 1. de verb. sign.

Senec.

Ex Cap. x.

Vasta spatia terrarum colenda per vinctos] alligatis mancipiis rura fere omnia colebant antiqui, de quibus vide Brillonium lib.2.sel.antiq.cap.9.& Lipsium lib.2. Elect.cap.15.

Ex Cap. xi.

Ducenta donaret] v. c. *ducenta talenta donaret.*

Ex Cap. xvi.

Et vis signare responsum] respexit author ad morem veterem. priscis enim temporibus responsa sua non signabant Iurisconsulti, sed plerunque Iudicibus ipsi scribebant, aut testabantur qui illos consulebant. postea inualuit vt respōsa signata darentur. de quo vide Brissoniū lib.3. de formulis, in fine.

Ex Cap. xviii.

Ille vti non poterit, viderit] v. c. *quomodo accipiat, viderit.* Iuretus.

Ex Cap. xix.

Si ara eius cruore semper recenti madet] Suspicor legendū, *si arx eius cruore semper, &c.* ex dubiis literis cod. Naz. arcemque capio pro rupe Tarpeia, vnde homines deiiciebantur. Grut. vide eū lib. 27. c.9. Susp.

Ex Cap. xxi.

A sutore Phacasia] v. c. Iureti *à sculptore phecasiam.*
Et cum clausam diu praestaret] v. c. *& cum ad clausam.*
Sutor ille] v. c. *Sculptor ille.*
Tres aut quatuor] hæc tria verba plane absunt à v. c.
Quatuor denarios in tabernam] vox, *quatuor*, etiam abest à v. c.

Ex Cap. xxvi.

Tam firmæ voluntatis ac solidæ] v. c. Iureti habet, *tam tuta mentis & solidæ.*
Alius lucrosus est] In ora vulgati cuiusdam libri, *lucri totus*, sed valde placet quod habet v. c. *lucricosus*, nec dubito quin ita scripserit Seneca, qui hominem lucri cupidum eo nomine exprimere voluit. At *lucrosus* aliud significat Latinis. *Lucricosum* autem eodem modo dixit quo *tenebricosam domum* Epist. 51. sic enim ibi habet eadem vetus membrana: Sed & *verticosus*, & *ventricosus*, aliaque huius generis nomina latine dici nemo ignorat. Iuretus.
Ambitione & in gladios ruente] rectius v. c. Iureti, *ambitione in gladios ruit.*
Ob quæ contemnendus est, insolentem] v. c. *ab quo contemnendus est insolens.*
Semper alio transilientem] v. c. *semper aliqua transilientem.*
Errores quibus voluimus] bene v. c. Iureti, *quibus inuoluimus.*

Ex Cap. xxxi.

Vt etiam vitiatus bonos non amet] Præclaram sententiam vna dictio valde obscurat & corrumpit: nam illud, *vitiatus*, parum conuenit, cuius loco alter quidam codex habet, *miniatus*, pro quo in editione Mureti editum est, *vitractus*, ex sola suspicione scilicet. In hac repugnantia liceat etiam mihi diuinare legi posse, *etiam inuitus*, Sane mens auctoris id postulat, nec longius petita est castigatio. Iuretus.
Sata euocat] v. c. *reuocat.*

IVSTVS

IVSTVS LIPSIVS.

DE EPISTOLIS L. ANNÆI SENECÆ QVARE, QVANDO, ET AD quem scriptæ.

PISTOLAS *has ita scripsit, & inscripsit: non quia veræ sint & assidue sic missæ: non ego arbitror: sed placuit titulus & ratio scribendi libera, in qua incipias, desinas cùm lubet; inseras, varies, ut lubet; neque adstringeris ad ordinem aut materiem certam. Est velut silua quædam rerum, & miscellanea argumenta: etsi Philosophiæ tamen finibus clausa. Ego censeo Senecam hæc obiter & carptim scripsisse, per interualla, ut quidque meditatus erat, aut incidebat, inter ambulandum, exercendum, in horto, in domo, in lecto. Quando enim illud ingenium quieuerit? Sunt igitur quotidiani conceptus, siue μελετήματα: sed ita me Deus, pulchra, vtilia, alti animi atque honesti. Quin tamen & veræ quædam Epistolæ interuenerint, haud fortiter eo negatum sed quædam. Hoc vel argumēto temporis adstruas, quo sunt scriptæ. Omnes enim intra biennium, ut facile ex ipsis colligas: consulatu Memmij Reguli & Virginij Rufi, itemque Lecanij & Licinij: id est, haud longe ante eius mortem. Meminit in epistola* XCI. Lugdunēsis coloniæ exustæ, *& deplorat: atqui clades ea illis extremis Consulibus incidisse videtur, cum Tacitus scribat* Neronem solatum cladem Lugdunensem quadragies HS, *anno sequenti Neque enim ista remedia differri diu solent. Sed & ipse Seneca non uno loco ostendit, Epistolas has in senio suo scriptas. Scripsit autem ad Luciliū: & quis ille? Origine humilis, industria emersit, & ad equestrem ordinem, tum ad Procurationem Siciliæ peruenit. Disces ex his epistolis, si obseruas. Ingenium illustre fuisse videtur, litteris & poëticæ etiam amicum: iisque dotibus Senecæ carum. Laudat mirifice eum, etsi colore quodam & figurate, libri* IIII. *Natural. Quæst. initio, quos ipsos libros ei inscripsit. Ostendit ibi sub Caio potuisse, sub Claudio: fidem eius commendat, inuictum muneribus animum, alia digna lectu, siquis virum nosse cupit. In his etiam Epistolis, à iuuentute se ei amicum fuisse significat, & ætatem perseuerasse. Alia de viro non possum, nec cognomen quidem eius eruere. Nam quod quidam* Iuniorem *appellant? inducti loco Senecæ (epist.* XXV.) Iuniores? quid refert? non dinumerantur anni: *puer videt, quàm sit puerile. Ad ætatem ea, non appellationem spectant. Paullo igitur minor Seneca fuit, tamen & ipse senex, argumento epistolæ nonagesimæ sextæ. Satis, si addidero, diuidi à quibusdam has epistolas in libros: & olim sic fuit. Agellius palam citat* librum XXII. Epistolarum: *& scripti codices diuidunt, sed diuerse. Seneca ipse tangere & ingerere videtur, in epistola* XXXIII. Desideras his quoque epistolis, sicut prioribus, adscribi aliquas voces nostrorum, *Diuidit à prioribus: quid nisi à libro priore contentis?*

Senec.

L. ANNÆI SENECÆ AD LVCILIVM EPISTOLÆ.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

TEMPORIS æstimationem & vsum Lucilio commendat: non differri debere, non elabi, non male poni.

EPISTOLA PRIMA.

ITA fac, mi Lucili: [1] vindica te tibi, & tempus quod adhuc aut [2] auferebatur, aut [3] surripiebatur, aut [4] excidebat, collige & serua. Persuade tibi sic esse, vt scribo. quædam tempora [5] eripiuntur nobis, quædam [6] subducuntur, quædam [7] effluunt. Turpissima tamen est iactura, quæ per negligentiam venit: & si volueris attendere, magna vitæ pars elabitur [8] male agentibus, maxima [9] nihil agentibus [10] tota aliud agentibus. Quem mihi dabis, qui aliquod pretium tempori ponat? qui diem æstimet? qui intelligat se quotidie mori? In hoc enim fallimur, quod mortem [11] prospicimus: magna pars eius iam præteriit. quidquid ætatis retro est, mors tenet. Fac ergo, mi Lucili, quod facere te scribis, omnes horas complectere: sic fiet, vt minus [12] ex crastino pendeas, si hodierno manum inieceris. Dum differtur vita, transcurrit. Omnia, mi Lucili, aliena sunt: tempus tantum nostrum est. In huius rei vnius fugacis ac lubricæ possessionem natura nos misit, ex qua [13] nos expellit quicumque vult. Sed tanta stultitia mortalium est, vt quæ minima & vilissima sunt, certe reparabilia, [14] imputari sibi, cum impetrauere, patiantur: nemo se iudicet quidquam debere, qui tempus accepit. cum interim hoc vnum est, quod ne gratus quidem potest reddere. Interrogabis fortasse, quid ego faciam, qui tibi ista præcipio? Fatebor ingenue: quod apud luxuriosum, sed diligentem, euenit, ratio mihi constat [15] impensæ. Non possum dicere, me nihil perdere: sed quid perdam, & quare, & quemadmodum, dicam: caussas paupertatis meæ reddam. Sic euenit mihi, quod plerisque [16] non suo vitio ad inopiam redactis: omnes ignoscunt, nemo succurrit. Quid ergo est? non puto pauperem, cui quantulumcumque superest, [17] sat est. Tu tamen malo serues tua, & [18] bono tempore vti incipias. Nam, vt visum est maioribus nostris: *Sera parsimonia [19] in fundo est.* Non enim tantum minimum in imo, sed [20] pessimum remanet.

COMMENTARIA VARIORVM AVTHORVM in Senecæ Epistolas.

I. LIPSIVS.

VINDICA TE] *In libertatem cum tibi te assere, nec aliis viue aut serui.*

2. Auferebatur.] *A potentioribus, per officia & cultum.*

3. Surripiebatur.] *A nostra sortis, per blanditias & sermones. Amici, fures temporum.*

4. Excidebat.] *Tua neglegentia & omissione. De Vit. beat. cap.* XXXII. Non multum accepit homo temporis, etiamsi illud totum sibi vindicat. cui licet nihil facilitate eripi, nihil neglegentia patiatur excidere; tamen ad immortalium cognitionem nimis mortalis est.

5. Eripiuntur.] *Respondet τῷ* Auferebatur.

6. Subducuntur.] *Idem quod,* Surripiebatur.

7. Effluunt.] *Explicat illud* Excidebat.

8. Male agentib.] *In luxu, libidine, vitiis.*

9. Nihil agent.] *In otio, ignauia: & maxime somno.*

10. Tota aliud.] *Aliud agunt, qui occupati non vbi oporteat. Virtus nos vocabat; externa & vana quærimus, & hoc agimus tota vita.*

11. Prospi-

11. Proſpicimus.] *Quidam libri*, Quaſi procul eſſe coniicimus: *falſo, & ab ignorantia acutioris dicti. Mortem quaſi inſtantem & futuram habemus: atqui iam in parte venit & fuit. Quomodo? à quo die nati ſumus, morimur: &, vt ipſe epiſt.* XXIV. non repente in mortem incidimus, ſed minutatim procedimus. *Plura ibi vide.*

12. Ex craſtino:] *Sic De Breu. vit. cap.* IX. Maximum viuendi impedimentum eſt exſpectatio, quæ ex craſtino pendet.

13. Nos expellit.] *Improbe. quis nolentem eo ſpoliet, vel Falaris, vel Nero? Manuarij libri*, ex qua expellitur: *quod audio, hoc ſenſu: Solus ille poſſeßione hac eiicitur, qui retinere vult: qui patitur eripi, ſurripi, elabi. Nec male alij* non expellit: *negando.*

14. Imputari.] *Quaſi magna beneficia.*

15. Impenſæ.] *Mei*, expenſæ. *Senſus. Male pono tempus, ſed ſcio me male ponere: ſicut laxi patres familias expendunt, ſed ratio expenſæ etiam ſine ratione illis conſtat. Medela propior ſum, quia noui morbum.*

16. Non ſuo vitio.] *Sed temporum aut fortunæ. Indicat callide, in Aula ſibi tempus perire.*

17. Sat eſt.] *Numquam ſero reditur ad bonam mentem.*

18. Bono tempore.] *Ætate bona, & valida.*

19. In fundo.] *Viſum & Heſiodo iam olim:*

—— δειλὴ δ' ἐνὶ πυθμένι φειδώ:

—— in fundo parcere ſerum eſt. *Significat Seneca, vetus Romanum etiam verbum eſſe.*

20. Peſſimum.] *Epiſt.* CVIII. Quemadmodum ex amphora primum, quod eſt ſinceriſſimum, effluit, grauiſſimum quoque turbidumque ſubſidit: ſic in ætate noſtra, quod eſt optimum, primum eſt.

MVRETVS.

ITA fac mi Lucili.] *Antiqui breues quaſdam ſententias, quibus multum ſapientiæ paucis verbis adſtrictum contineretur, ad Deũ referebant auctorem. Eiuſmodi fuerunt*, Noſce te ipſum: Deum ſequere: Ne quid nimis: *eiuſdemque generis alia. Fuit & hæc in nobiliſſimis atque omnium ſermone celebratiſſimis*, Tempori parce. *Mentio eius apud Ciceronem libro tertio de finibus, apud hunc noſtrum epiſtola, vt à me quidem numerantur, nonageſima quarta: vt ab aliis, nonageſima quinta: apud Clementem Alexandrinum ſtromate primo: apud Stobæum λόγῳ γ. & alios. Et quod ait princeps medicorum, vitam eſſe breuem, artem vero longam, non de medendi modo arte, ſed & de ſapientia, quæ viuendi ars eſt, multo etiam verius dici poteſt. Zenonis eſt, nulla re ita nos egere, vt tempore. Nos autem ridicule de vitæ breuitate querimur: partem eius multo maximam ſine fructu effluere patimur. & cum mortem nobis imminere ſentimus, ſi quis ſe triduum aut quatriduum ad vitam nobis adiecturum profiteatur, omnia dare ac profundere parati ſumus: cum ſæpe integros menſes atque annos ita nobis eripi paßi ſimus, vt ſi ex pleno ac redundanti & ſuperfluenti aliquid nullo pretij largiremur. At Theophraſtus ſυνεχῶς ἔλεγε, πολυτελὲς ἀνάλωμα εἶναι τὸν χρόνον. Hoc igitur ſapientiſſimum præceptum hac prima epiſtola pertractat & Lucilio commendat Seneca.*

Aut auferebatur.] *ab amicis potentioribus, qui, omnibus omiſſis, quaſi pro imperio operam ſibi dari volunt.*

Aut ſurripiebatur.] *Clanculum, quaſi quæ ex inſidijs.*

Aut excidebat.] *Per incuriam ac negligentiam tuam.*

Perſuade tibi.] *Eandem ſententiam mutato tantum orationis genere repetit, vt altius in animo inſigat.*

Male agentibus.] *vt ea quæ alea, quæ libidini, quæ ventri atque abdomini, quæ ſectandis potentioribus datur.*

Nihil agentibus,] *vt euenit iis qui otio atque ignauia marcent.*

Aliud agentibus,] *negligenter ac languide omnia tractantibus, & quiduis potius cogitantibus, quam id quod agũt*

Mortem proſpicimus,] *tanquam procul inſtantem: cum tamen illa aſſidue, ſupra caput immineat.*

Manum inieceris,] *Verbum iuris. vt, & id, quo ſtatim vtitur.* In poſſeſſionem mittere.

Dum differtur vita, tranſcurrit,] Ἡμεῖς ὅταν ἀρχώμεθα ζῆν, τότε ἀποθνήσκομεν, *dixiſſe fertur Theophraſtus. Et hoc eſt, quod, & ſi longe alio ſenſu, dixit Martialis.*

Sera nimis vita eſt craſtina, viue hodie.

Horatius autem vere & ſerio: Sapere aude:

Incipe. viuendi qui recte prorogat horam,
Ruſticus expectat, dum defluat amnis, at ille
Labitur & labetur in omne volubilis æuum.

Cum impetrauere.] *Multo hoc melius, quam quod antea legebatur*, cum periere.

Cui quantulumcumque ſupereſt, ſat eſt.] *Quamuis igitur mihi, ætate iam ad ſenium inclita, ſupereſſe non multum poteſt: pauper tamen mihi non videor, cum id ipſum quod ſupereſt, quantulum eſt, mihi ſatis eſſe ducam.*

Bono tempore.] *mature.*

Sera parſimonia.] *Heſiodeum eſt:* δειλὴ δ' ἐνὶ πυθμένι φειδώ.

Non enim tantum minimum,] *Citantur ex Antiphane verſus quidam, quibus ait vitam noſtram ſimilem eſſe vini. vbi enim paulum ſupereſt, aceſcere.*

Σφόδρ' ἐστὶν ἡμῶν ὁ βίος οἴνῳ προσφερής.
Ὅταν ᾖ τὸ λοιπὸν μικρὸν, ὄξος γίγνεται.

Hic noſter epiſtola centeſima octaua. Meliora præteruolant: deteriora ſuccedunt. quemadmodum ex amphora primum quod eſt ſinceriſſimum effluit, grauiſſimum quodque turbidumque ſubſidit: ſic in ætate noſtra quod eſt optimum primum eſt.

PINCIANVS.

QVod mortem proſpicimus.] *Codices nonnulli*, quod mortem procul eſſe coniicimus.

In huius rei nimis fugacis ac lubricæ possessionem.] *Vetus omnis lectio non habet* nimis, *sed vnius, quod & rectius, quæ sequitur,* Cum interim hoc vnum est, &c.

Ex qua expellit quemcumque vult.] *Prior editio,* ex qua expellitur quicumque vult. *Exemplar Scholasticum,* Ex qua nemo expellitur nisi quicunque vult.

Et tanta stultitia mortalium est.] *Scribe,* Sed tanta stultitia mortalium est, *ex eadem.*

Imputari sibi cum periere, patientur:] *Castigatissima quadam exemplaria* impetrauere *agnoscunt, non* periere.

Quid est?] *Scribe,* Quid ergo est, *ex vetere lectione.*

ERASMVS.

ERipiuntur.] *Eripiuntur quæ vi tolluntur: subducuntur, quæ clam. Pro* eripiuntur, *quidam codices habebant* surripiuntur.

Quod mortem prospicimus.] *Prospicimus ventura, & quæ procul absunt. At non iam magna ex parte à tergo est. Aliquis non intelligens astutiam, addidit,* non prospicimus.

Ex qua expellitur quicunque vult.] *Argutius est quod habebat codex vetustus,* ex qua expellit quemcumque vult. *Natura misit in hanc possessionem, sed hac lege, vt sit exeundum quandocunque vult ipsa.*

OPSOPOEVS.

O*Mnes quos habui scripti codices, duo Puteani, tertius Nicotij, & quartus Ambianus, consentiunt in hac scriptura sine dubio vera.* & si volueris attendere, maxima vitæ pars elabitur male agentibus, magna nihil agentibus, tota vita aliud agentibus. *Huius periodi explicationem vide apud Alciatum Parergon Iuris lib.* IIII. *cap.* XIIII.

In optimo Puteani codice supra hac verba mortem prospicimus, *explicationis causa scriptum erat,* quasi procul esse conniicimus. *Postea* mi *abest à tribus m. ss.*

Alter Puteani codex optimæ fidei, ex qua non expellitur quicumque vult: *ceteri non ita bene,* ex qua expellit quencunque vult: *vnus,* quicunque vult.

Omnes m. ss. Et tanta stult. *non* Sed *Iidem* dicere nihil perdere. *& mox.* Sed euenit mihi. *&* incipies.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

CORPORIS quietem approbat, sed & animi in vna aliqua re aut studio. Damnat curiosulos, qui per varios auctores & scripta discurrunt: pauca bonaque potius legere, & iis immorari suadet: Excerpendum semper aliquid, & animo inserendum: à suo exemplo, qui sensum tunc Epicuri egregium, de Paupertate.

EPIST. X.

EX his quæ mihi scribis, & ex his quæ audio, bonam spem de te concipio. non discurris, nec locorum mutationibus inquietaris. Ægri animi ista iactatio est. Primum argumentum [1] compositæ mentis existimo, posse consistere, & secum morari. Illud autem vide, ne ista lectio multorum auctorum, & omnis generis voluminum, habeat aliquid vagum & instabile. Certis ingeniis immorari & innutriri oportet, si velis aliquid trahere, quod in animo fideliter sedeat. [2] Nusquam est, qui vbique est. In peregrinatione vitam agentibus hoc euenit, vt multa hospitia habeant, nullas amicitias. Idem accidat necesse est iis qui nullius se ingenio familiariter applicant, sed omnia cursim & properantes transmittunt. Non prodest [3] cibus, nec corpori accedit, qui statim sumptus emittitur. Nihil æquè sanitatem impedit, quàm remediorum crebra mutatio. Non venit vulnus ad cicatricem, in quo crebro medicamenta tentantur. Non conualescit planta quæ sæpe transfertur. nihil tam vtile est, quod in transitu prosit. [4] Distrahit animum librorum multitudo. Itaque cum legere non possis quantum habueris, sat est habere quantum legas. Sed modo, inquis, hunc librum euoluere volo, modo illum. Fastidientis stomachi est, multa degustare: quæ vbi varia sunt & diuersa, inquinant, non alunt. Probatos itaque semper lege: & si quando ad alios [5] diuertere libuerit, ad priores redi. Aliquid quotidie aduersus paupertatem, aliquid aduersus mortem auxilij compara, nec minus aduersus ceteras pestes. Et cum multa percurreris, vnum excerpe, quod illo die [6] concoquas. Hoc ipse quoque facio: ex pluribus quæ lego, aliquid apprehendo. Hodiernum hoc est, quod apud Epicurum nactus sum. soleo enim & in aliena castra transire, non tamquam transfuga, sed tamquam explorator. *Honesta,* inquit, *res est, læta paupertas.* Illa vero non est paupertas, si læta est. Cui enim cum paupertate bene conuenit, diues est. Non qui parum habet, sed qui plus cupit, pauper est. Quid enim refert, quantum illi in arca, quantum in horreis iaceat, quantum pascat, aut fœneret, si alieno imminet, si non acquisita, sed acquirenda computat? Quis sit diuitiarum modus, quæris? Primus, habere [7] quod necesse est; proximus, [8] quod sat est.

IVSTVS

1. COmpoſitæ mentis.] *ὁ γὰρ ἀστεῖος, ait Philo in Abrahamo, ἀπραγμοσύνης ζηλωτὴς βίον ἠρεμαῖον, ὑποχωρεῖ, καὶ μόνωσιν ἀγαπᾷ, λανθάνειν τοὺς πολλοὺς ἀξιῶν, οὐ διὰ μισανθρωπίαν· φιλάνθρωπος γὰρ, εἰ καί τις ἄλλος· ἀλλὰ διὰ τὸ προβεβλῆσθαι κακίαν, ἣν ὁ πολὺς ὄχλος ἀσπάζεται, χαίρων μὲν ἐφ' οἷς στένειν ἄξιον, λυπούμενος δὲ ἐφ' οἷς γεγηθέναι καλόν*: Quia vir bonus vitæ quietæ amator, ſeceſſum quærit & ſolitudinem, latere cupiens, non odio hominum: eſt enim, ſi quis alius, eorum amans: ſed quia fugit & proculcat vitia, quibus vulgus delectatur, gaudere ſolitum iis quæ dolenda ſunt, & dolere iis quæ gaudenda.

2. Nuſquam eſt.] *Martialis*: Quiſquis vbique habitat Næuole, nuſquam habitat.

3. Cibus.] *Tali imagine Epictetus in iſtos, qui* cùm bucceam dimittere non poſſint, volumina ementes, iniicere & deuorare conantur. *Arrian. Diſſ. s. cap.* XXVI. *Et Polybius pulcherrimè, lib.* III. *iſtos librarios helluones æquiparat τοῖς λίχνοις τῶν δειπνῶν*: catillonibus & guloſis conuiuis. qui, *inquit*, appoſitos cibos variè & carptim delibantes, neque in præſentia voluptatem ſolidam, neque fructum aut alimoniam in poſterum ferunt.

4. Diſtrahit animum.] *Quidam mei*, Diſtringit librorum multitudo: *fortaſſe verè. Id eſſet, diſtinet & ligat.*

5. Diuertere.] *Aliàs*, tranſire.

6. Concoquas.] *Bene, vt hæreat in re cibi. ſed librifere*, excoquas: *vnde ego*, excolas, *vellem.*

7. Quod neceſſe eſt.] *Quod natura requirit: & vt viuere poſſis.*

8. Quod ſat eſt.] *Quod humanitas requirit, & vt commodè viuere poſſis. Lucilius in hac re arguté*:

Nam ſi, quod ſatis eſt homini, id ſatis eſſe potiſſet,
Hoc ſat erat: nunc cum hoc non eſt, qui credimus porro,
Diuitias vllas animum mi explere potiſſe?

Cui quod ſatis eſt, ſatis non eſt, nihil ei ſatis erit.

MVRETVS.

EX iis quæ mihi ſcribis.] *Quidam ſunt qui vno loco diutius conſiſtere non poſſunt: & crebram locorum mutationem ad curas ac moleſtias animi deponendas vtilem eſſe opinantur. Eos notat principio huius Epiſtolæ: & Lucilio, quod ex eo numero non ſit, gratulatur. Prope autem idem argumentum eſt Epiſtolæ* XXVIIJ. *Tum etiam in ratione ſtudiorum, illam per varios ſcriptores circumcurſationem reprehendit: ſatiuſque eſſe docet, paucos, ſed eoſdem optimos ac probatiſſimos deligere, quos ſæpe relegendo in ſuccum ac ſanguinem conuertas tuum. Addit ad extremum elegans dictum Epicuri, quod eo die apud illum notauerat.*

PINCIANVS.

BEne compoſitæ mentis.] *Verbum* bene *non habetur in eadem.*

Quæ vbi varia ſunt & diuerſa, coinquinant.] *Eadem* inquinant *agnoſcit, non* coinquinant.

Et ſi quando ad alios diuerti libuerit.] Diuertere, *non* diuerti, *exemplar Scholaſticum. Exemplar Pincianum, & pleraque alia*, tranſire.

OPSOPOEVS.

TRes *m. ſſ.* ſcribis, & ex his. *Poſtea*, illud autem vide, *priores editiones & omnes m. ſſ.*

M. ſſ. exigentibus *pro* agentibus. *Poſtea tres*, nihil tam vtile eſt vt in tranſitu proſit. *mox omnes*, Diſtringit librorum multitudo.

Tres diuerti, *vnus* deuerti, *Poſtea, quatuor.* quæ legi. *in tribus deeſt particula* enim: *in Nicotiano tota periodus*, Cui enim *vſque ad* diues eſt: *legitur vero in omnibus epiſtola* 4.

Nihil æque ſanitatem impedit.] *v. c.* nihil tam æque ſan. imp.

Diſtrahit animum librorum multitudo.] *v. c.* diſtringit, *& deſuper ſatis priſca manu additum erat. i.* diſtrahit. *vt inde liqueat gloſam hactenus præualuiſſe. Reducendum igitur verbum* diſtringit, *maximè cum illud familiare ſit authori, quod exemplis probari non eſt inutile, vt ſimul loci reſtituantur, qui in vulgatis aliorum editionibus ſæpe corrupti ſunt, vt Epiſt.* 66. rem diſtrictam & operoſam: *ſic enim ibi idem v. c. vulgo* diſtractam. *Et Epiſt.* 123. epulis in multa pericula diſtrictis, *vbi quidam legunt* diſcretis. *Et Epiſt.* 105. vbique quo diſtringatur inueniet. *nam quod ibi in ora cuiuſdam editionis Lugdunenſis additur alias legi*, quo diſtrahatur, *ſpurium eſt. Idem lib. de breuit. vitæ cap.* 6. quando diſtrictus animus. *& cap.* 10. illis diſtrictis in multa. *& cap.* 14. variis cupiditatibus diſtricta vrbe. *Ineptus.*

Et cum percurreris.] *bene v. c.* percurreris.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

MALE & temerè ſæpe Amicos dici, qui re non ſunt. Si quis talis, omnia illi fidendum, & communicandum eſſe, tamquam alteris nobis. Timidi & ſubducti arguuntur; ſed & creduli nimis, atque aperti. Medium optimum.

EPIST. III.

EPiſtolas ad me perferendas tradidiſti, vt ſcribis, amico tuo. Deinde admones me, ne omnia cum eo ad te pertinentia communicem, quia nec ſoleas ipſe quidem hoc facere. Ita eadem epiſtola illum & dixiſti amicum, & negaſti. Itaque ſic priore illo verbo [1] quaſi publico vſus es, & ſic illum amicum vocaſti, quomodo omnes candidatos, [2] bonos viros dicimus, quomodo obuios, ſi nomen non ſuccurrit,

[3] dominos falutamus. [4] Hoc abierit. Sed fi aliquem amicum exiftimas, cui non tantumdem credis quantum tibi, vehementer erras, & non fatis nofti vim veræ amicitiæ. Tu vero omnia cum amico delibera, fed [5] de ipfo prius. Poft amicitiam credendum eft, ante amicitiam iudicandum. Ifti vero præpoftere officia permifcent, qui contra præcepta [6] Theophrafti, cum amauerint, iudicant; & non amant, cum iudicauerint. Diu cogita, an tibi in amicitiam aliquis recipiendus fit: cum placuerit fieri, toto illum pectore admitte: [7] tam audacter cum illo loquere, quàm tecum. Tu quidem ita viue, vt [8] nihil committas, nifi quod committere etiam inimico poffis: fed quia interueniunt quædam, quæ confuetudo fecit arcana, cum amico omnes curas, omnes cogitationes tuas mifce. [9] Fidelem fi putaueris, facies. Nam multi fallere docuerunt, dum timent falli: & aliis ius peccandi fufpicando fecerunt. Quid eft ergo, quare vlla verba coram amico retraham? quid eft, quare me coram illo non putem folum? Quidam quæ tantum amicis committenda funt, obuiis narrant, & in quaflibet aures, quidquid illos vrit, exonerant: quidam rurfus etiam cariffimorum confcientiam reformidant, &, fi poffent, ne fibi quidem credituri, interius premunt omne fecretum. Neutrum faciendum eft. vtrumque enim vitium eft, & [10] omnibus credere, & nulli: fed alterum honeftius dixerim vitium, alterum tutius. Sic vtrofque reprehendas, & eos qui femper inquieti funt, & eos qui femper quiefcunt. Nam illa tumultu gaudens, non eft induftria, fed exagitatæ mentis concurfatio: & hæc non eft quies, quæ motum omnem moleftiam iudicat, fed diffolutio & languor. Itaque hoc quod apud [11] Pomponium legi, animo tuo mandabitur. *Quidam adeò in latebras refugerunt, vt putent in turbido effe quidquid in luce eft.* Inter fe ifta mifcenda funt, & quiefcenti agendum, & agenti quiefcendum eft. Cum rerum natura delibera. illa dicet tibi, fe & diem feciffe & noctem.

I. LIPSIVS.

1. QVafi publico.] *Senfu & more vulgi. de quo & Plutarchus. IV. Quaft. Conuiual. initio.* Amicum accipere hîc oportet non ftrictim & Sophifticé, illum immutabilem & firmum, fed communi modo, Beniuolum.

2. Bonos viros.] *Mos fuit, vt qui in Senatu (vbi fub Principibus fuffragia) candidatum produceret,* Bonum *vel* Optimum virum *diceret. Veftigium eius in Plinij Panegyrico*: Faciebas ergo, cùm diceres Optimos, *Nos odoratiffimus, atque ibi notauimus: vide.*

3. Dominos.] *Martialis*:

Cum te non noffem, Dominum regemque vocabam.

4. Hoc abierit.] *Abfunt ea duo verba optimo meo, & quibufdam libris. Si retines, valent. hoc miffum fecerim, ne acrius inquiram aut carpam. Alij legunt,* Hac abiecit: *hac via & modo excufetur.*

5. De ipfo.] *Sidonius*: Eft enim confuetudinis meæ, vt eligam ante, poft diligam.

6. Theophrafti.] *Plutarchus, De fraterno amore*: Θεόφραστος ἔλεγεν, ὅτι οὐ φιλοῦντα δεῖ κρίνειν, ἀλλὰ κρίναντα φιλεῖν: Theophraftus dixit, non amantem iudicare; fed cum iudicaueris, amare oportere. *Sic & Sidonius*: Namque vt fodalis tibi deuinctior fierem, iudicaui.

6. Tam audacter.] *Hoc negant effe à ciuili prudentia. vt Publius*: Ita crede amico, ne fit inimico locus. *Vt Sophocles.*

—ἔς τε τὸν φίλον
Τοσαῦθ' ὑπουργῶν ὠφελεῖν βουλήσομαι,
Ὡς αἰὲν οὐ μενοῦντα· τοῖς πολλοῖσι γὰρ,
Βροτῶν ἄπιστός ἐσθ' ἑταιρείας λιμήν:
—amico ego velim
Sic credere atque commodare, vt neutiquam
Semper futuro. nam profecto plurimis
Sodalitatis portus infidus fuit.

8. Nihil committas.] *Libri omnes infita voce,* nihil tibi committas. *Coniicio fuiffe,* nihil tibi confcifcas.

9. Fidelem.] *Liuius*: Vult fibi quifque credi, & habita fides ipfam obligat fidem. *Plutarchus Præceptis connubialibus*; ποιεῖ γὰρ καὶ τὸ πιστεύειν δοκεῖν πιστεύεσθαι, καὶ τὸ φιλεῖν φιλεῖσθαι: Fit enim vt fi fidas, fides tibi redhabeatur; & amere, fi ames.

10. Omnibus credere.] *Hefiodeum eft*:

Πίστεις δ' ἄρα ὁμῶς καὶ ἀπιστίαι ὤλεσαν ἄνδρας:
Ipfa fides homines, & diffidentia perdit.

nempe, cùm fine modo. Temperandæ funt.

11. Pomponium.] *Poëtam Tragicum hoc nomine fcio, fed & alios. At ifta non olent poëtam: eftque in meo libro opt.* Pompeium philofophum.

MVRETVS.

MVRETVS.

EPistolas.] *Familiariter reprehendit Lucilium, quod amici nomine ita vsus esset, vt vulgus solet: docetque eum demum esse vere ac proprie amicum, quicum omnia nostra æque ac nobiscum communicare possumus: cum tamen vulgo omnes quibuscum aliqua nobis vel leuis intercedit necessitudo, amicos vocare soleamus. Hanc quoque duplicem huius nominis acceptionem Socrates notans dicere interdum solebat,* ὦ φίλοι, οὐδεὶς φίλος.

Dominos.] *Visitata iam tum erat illa consuetudo Dominos vocandi, quos colerent, aut quorum nomina non succurrerent. Idque potentiores ambiebant, vt domini à tenuioribus vocarentur: & nisi id fieret, moleste ferebant.*

Martialis:

Mane salutaui vero te nomine, casu:
Nec dixi dominum Cæciliane meum:
Quanti libertas constet mihi tantare quiris?
Centum quadrantes abstulit illa mihi.

Idem:

Cum re nou nossem dominum regemque vocabam.

Idem:

Cum voco te dominum, noli tibi Cinna placere.
Sæpe etiam seruum sic resaluto meum.

Seneca Epistola CIIII. Illud mihi in ore erat domini mei Gallionis, *Notum est & Epigramma Græcum non sane valde boni poetæ Palladæ:*

Ην ὁ φίλος τι λάβῃ, δόμινε φράτερ αὐτὸς ἔγραψεν·
Ην δὲ λάβῃ μηδὲν, τὸ φράτερ εἶπε μόνον.
Ωνια γὰρ καὶ ταῦτα τὰ ῥήματα· αὐτὰρ ἔγωγε
Οὐκ ἐθέλω δόμινε· οὐ γὰρ ἔχω δόμινα.

Errat & ille.] *Vsque ad illa verba,* Tu vero omnia, *delenda sunt quæ interiecta sunt omnia, vt inuecta huc ex epistola decimanona.*

Theophrasti.] *Cuius est,* ὅτι δεῖ κρίναντα φιλεῖν, ἀλλ' οὐ φιλοῦντα κρίνειν.

Multi fallere docuerunt, dum timent falli.] *Pertinet huc illud Liuianum:* Vult sibi quisque credi: & habita fides, ipsam plerumque obligat fidem.

PINCIANVS.

ILla dicet tibi se & diem fecisse, & noctem.] *In quibusdam codicibus,* Illa dicet tibi, & diem fecisse se & noctem. *In alijs,* Illa dicet tibi, se & diem fecisse, se & noctem.

OPSOPOEVS.

MOdius Epist. II. *Vnica littera immutata, & vocali prima in locum quartæ substituta, Senecæ suæ locutionis elegantia constabit, legendo,* hac abierit. *quod valet, hac via, hac ratione, hoc modo excusari dictum suum potest. Huic Modij coniecturæ fere accedit scriptura Nicotiani codicis,* ac habierit, *Seneca Epistola x. similiter dicit:* vide quo iudicium meum abeat. *Et cap. xy. consol. ad Martiam,* istud inter res nõdum iudicatas abeat. *ita enim v.c. non* habeatur. *Ambianus & Puteani duo habent,* Hoc aberit.

Errat & ille, qui amicum in atrio quærit, in conuiuio probat.] *Absunt à Romana editione. Iusserat quidem ea deleri Muretus vna cum sequenti periodo: sed operæ male obtemperarunt. In hac editione denuo illa recipimus, & quæ præter rem hîc ex epistola xix. inculcata sunt, notulis duabus inclusimus. Omnes nostri manuscripti ea agnoscunt, Nicotiano excepto, qui periodum* Nullum, *&c. plane non habet.*

In omnibus m. ss. habetur præpostero: *vt subaudiatur quæ in vno superscripta est vox* ordine.

M. ss. duo, Quid est? Quare ergo vlla verba, *&c. Nicotianus,* Quid est quare ergo, vlla verba, *&c. Vnus Puteani, isque optimus,* Quid est ergo, quare vlla verba, *&c.*

Vox tuo *abest ab omnibus codicibus scriptis.*

Quomodo obuios si nomen non succurrit dominos salutamus.] *Huc referendum illud Martialis,* cum te non nossem dominum regemque vocabam. *De hac voce, domini, quomodo in vsu fuerit vide Torrent. in Suet. Aug. Cap. 53. item Claudio 39. Lipsium in lib. 2. Ann. Tac. Brissonium lib. 8. de form.*

Cui non tantumdem credis.] *quædam ad ista probe monete Fornerius in l. 223. §. amicos D. de verb. sign.*

Quicquid illos vrit.] *sic sæpe loquuntur auctores. Symmach lib. 5. epist. 64.* Externos quoque & memorati viri nescios causæ vrit indignitas. *Horatius lib. 1. Epist. 10. dicit calceum angustiorem* pedem vrere. *& Liuius lib. 7.* bello vrere. *Plura Iuretus ad lib. 5. Epistolarum Symmachi.*

ARGVMENTVM I. LIPSI IN EPIS. IIII.

HORTATVR ad perseuerandum in Philosophia: à qua in serium & grauem, ac verè virum transferebatur. Ceteros, pueros esse: timere non timenda, vt Mortem imprimis. Atqui hanc finem malorum esse, & impetu aut desperatione multos contempsisse: cur non ratione? Vitam ergo non amandam & cottidie cogitandum: quàm ex variis leuibusque caussis mors veniat, Emblema dein ex Epicuro, de veris Diuitijs.

EPIST. IIII.

PErseuera vt cœpisti, & quantum potes propera: quo diutius frui emendato animo & composito possis. Frueris quidem etiam dum emendas, etiam dum componis: alia tamen illa voluptas est, quæ percipitur ex contemplatione mentis ab omni labe puræ & splendidæ. Tenes vtique memoria, quantum senseris gaudium, cum [1] prætexta posita, sumpsisti virilem togam, & [2] in forum deductus es: maius exspecta, cum puerilem animum deposueris, & te [3] in viros philosophia transscripserit. Adhuc enim non pueritia in nobis, sed, quod est grauius, [4] puerilitas remanet: & hoc quidem peius est, quod auctoritatem habemus senum, vitia puerorum: nec puerorum tantum, sed infantium. Illi leuia, hi falsa formidant: nos vtraque. [5] Profice modo; & intelliges, quædam ideo minus timenda, quia multum [6] metus afferunt. Nullum [7] magnum malum, quod extremum est. Mors ad te venit. timenda erat, si tecum esse posset: necesse est, aut non perueniat, aut pertranseat. Difficile est, inquis, animum perducere ad contemptum animæ. Non vides, quàm ex friuolis caussis contemnatur? Alius ante amicæ fores laqueo pependit; alius se præcipitauit à tecto, ne dominum stomachantem diutius audiret; alius, ne reduceretur è fuga, ferrum adegit in viscera. Non putas virtutem hoc effecturam, quod effecit nimia formido? Nulli potest secura vita contingere, qui de producenda nimis cogitat: qui inter magna bona multos consules numerat. Hoc quotidie meditare, vt possis æquo animo vitam relinquere: quàm multi sic complectũtur & tenent, quomodo qui à torrente rapiuntur, spinas & aspera. Plerique inter mortis metum, & vitæ tormenta, miseri fluctuant: & [8] viuere nolunt, & mori nesciunt. Fac itaque tibi iucundam vitam, omnem pro illa sollicitudinem deponendo. Nullum bonum iuuat habentem, nisi ad cuius amissionem præparatus est animus. Nullius autem rei [9] facilior amissio est, quàm quæ desiderari amissa non potest. Ergo aduersus omnia quæ accidere possunt etiam potentissimis, adhortare te & indura. De Pompeij capite [10] pupillus & [11] spado tulere sententiam: de Crasso crudelis & insolens Parthus. Caius Cæsar iussit [12] Lepidum [13] Decimo tribuno præbere ceruicem: ipse Chæreæ præstitit. Neminem eo fortuna prouexit, vt non tantum illi minaretur, quantum permiserat. Noli huic tranquillitati confidere. momento mare vertitur: [14] eodem die, vbi [15] luserunt nauigia, sorbentur. Cogita posse latronem & hostem admouere iugulo tuo gladium, vt potestas maior absit, nemo non seruus habet in te vitæ necisque arbitrium. Ita dico, [16] quisquis vitam suam contempsit, tuæ dominus est. recognosce exemplum eorum, qui domesticis insidijs, perierunt, aut aperta vi, aut dolo: & intelliges, non pauciores seruorum ira cecidisse, quàm regum. Quid ad te itaque, quam potens sit quem times, cum id propter quod times, nemo non possit? At si forte in manus hostiũ incideris, victor te duci iubebit, [17] eo nempe quo duceris. Quid te ipse decipis, & hoc nunc primum, quod olim patiebaris, intelligis? Ita dico, ex quo natus es, duceris. Hęc & huiusmodi versanda in animo sunt, si volumus illam vltimam horam placidi exspectare: cuius metus omnes alias inquietas facit. Sed vt epistolæ finem imponam, accipe quod hodierno die mihi placuit. & hoc quoque ex alienis [18] hortulis sumptum est. *Magna diuitiæ sunt*, [19] *lege naturæ composita paupertas*. Lex autem illa naturæ, scis quos nobis terminos statuit? Non esurire, non sitire, non algere. Vt famem sitimque depellas, non est necesse superbis assidere liminibus, nec supercilium graue, & contumeliosam etiam [20] humanitatem pati: non est necesse maria tentare, nec sequi castra. Parabile est quod natura desiderat, & expositum: ad superuacua sudatur. illa sunt quæ [21] togam conterunt, quæ nos senescere [22] sub tentorio cogunt, quæ in [23] aliena littora impingunt. Ad manum est, quod satis est.

IVSTVS LIPSIVS.

1. PRætexta.] *Quæ puerorum scilicet, ad annum pubertatis aut circa.*

2. In forum.] *Tirocinij die, quo parentes & amici solemniter eo deducebant, auspicij caussa, & velut ad res nunc aptum.*

3. In viros.] *Diogenes Cynicus*, præcone in Olympiis proclamante, Dioxippus viros vicit: Imo iste mancipia, inquit, ego viros. *Laertius. Ego aliquid Manud. II. Diss. I.*

4. Puerilitas.] *Tale De const. sap. cap. XII.*

5. Profice modo.] *In sapientiæ studia, & verum dilectu. At alij*, prospice: *nec id male. Intende aciem, & longius vide.*

6. Metus

6. Metus afferunt.] *Muretus*, auferunt:*ſed ſententia, dum planam facere vult, parum arguta alit recta.Teneo cum libris*, afferunt : *ſenſu. quædam non timeas, quia nimium timeas : id eſt mortem. Nam ita hanc times, vt timorem extremum : ſi autem , nonne metu iam omni vindicat?*

7. Magnum malum.] *Vox*, malum *ſcriptis abeſt*, *ſententiæ tamen deeſt.*

8. Viuere nolunt.] *Epicteti increpatio* : Θαυμαστοὶ ἄνθρωποι, μήτε ζῆν θέλοντες, μήτε ἀποθνήσκειν : Mirifici homines , nec viuere nec mori vultis.

9. Facilior amiſſio.]] *Boetius adſpexit:* Perexile bonum eſt, quod æquo animo feratur amiſſum.

10. Pupillus.] *Rex Ægypti, puer & ſub tutela.*

11. Spado.] *Potinus Eunuchus,regis & rerum potens.*

12. Lepidum.] *Illum cognatum ſuum,& Druſillæ ſororis mar[illegible]m.Coniurationis crimine damnauit, de quo Suetõ. Calig.cap* XXIV.*ego in Comm. ad* XIV. *Annal. Taciti.*

13. D[illegible]imo.] *Scripti*, Dextro. *Parum de nomine,ſed Tribuni igitur ipſi honeſtiores puniebant,occidebant.*

14. Eodem die.] *Quibuſdam*, die, *abeſt : & poſsis ad* momentum *referre.*

15. Luſerunt.] *In tranquillitate,ſecuræ & vage.*

16. Quiſquis vitam.] *Tragicus :* Contempſit omnes ille, qui mortem prius. *Iuſtinus:* Nihil eſt difficile perſuadere, perſuaſis mori.

17. Eo nempe.] *Sunt Senecæ, velut reſpondentis:Ducar inquis.quid tum , aut quo? huc quo ab ipſa Natura cottidie, id eſt ad mortem. Vt tyrannus non faciat , nonne ipſa? nonne per te illuc ibas?*

18. Hortulis.] *Epicuri.*

19. Lege naturæ.] *Adde de Vit. beat. cap.* XIII.

20. Humanitatem.] *In ipſis conuiuijs, aut ſermonibus , aut & donis , ſuperbe ſe gerunt , contemnunt aut illudunt. Quid.m lib[illegible]*, humilitatem. *male.*

21. Togam conterunt.] *In officiis ciuilibus,ſalutatione,deductione : vbi clientuli iſti ſemper togati. Vidi,q[illegible]i* contexunt *legerent,caculos.*

22. Sub tentorio.] *In militia vt rem faciamus.*

23. Aliena littora.] *Longinquas & trans mare terras, eodem fine. Ad mercatores ſpectat.*

MVRETVS.

PErſeueta.] *Monet , vt vrgeat ſtudium Philoſophię : aſſuefacitque ſe ad contemptum & mortis , & rerum in vita ſuperuacanearum.*

In viros.] *Ita legendum ex vetere libro, non, vt ante*, in virum.*In viros autem tranſcribebantur , qui incipiebant per ſe cenſeri, iamque res ſuas liberè tractare atque adminiſtrare poterant. Id Athenis vocabant* ληξιαρχικὸν γραμματεῖον. *de quo ita Harpocration :* ληξιαρχικὸν γραμματεῖον, εἰς ὃ ἐνεγράφοντο οἱ τελειοῦντες τῶν παίδων, ὡς ἐξὸν ἤδη τὰ πατρῷα διοικεῖν.

Illi leuia, hi falſa formidant : nos vtraque.] *Lucretius.*

Nam veluti pueri trepidant , atque omnia cæcis
In tenebris metuunt : Sic nos in luce timemus
Interdum nihilo quæ ſunt metuenda magis, quam
Quæ pueri in tenebris pauitant finguntque futura.

Profice modo.] πρόκοπτ' αὐτῷ. *Ita melius, quam vt antea*, Proſpice.

Lepidum.] *Qui aduerſus ipſum aut coniurarat , aut coniuraſſe inſimulabatur: vt colligo ex his Suetonij verbis:* Reliquas ſorores nec cupiditate tanta, nec dignatione dilexit: vt quas ſæpe exoletis ſuis proſtrauit. quo facilius eas in cauſa Æmilij Lepidi condemnauit, quaſi adulteras, & inſidiarum aduerſus ſe conſcias.

Duci.] *verbum* duci *interdum ſimpliciter poni pro eo quod eſt* ad mortem duci *iam pridem docui libro primo cõmentariorum in Catilinarias. Ita autem eo frequentiſsime vtitur Seneca. Huius igitur loci ſententia eſt , etiam ſi hoſtis nos in ſuam poteſtatem perductos duci iubeat , non alio tamen duci iuſſurum quam quo natura ipſa nos ducit. Quod in extremo huius [illegible]ſtola legebatur*, Cui cum paupertate bene conuenit, diues eſt, *tralatum huc erat ex epiſtola ſecunda. Itaque hinc deleri iuſsi.*

OPSOPOEVS.

INuerſo ordine m.ſſ. eiam dum emendas, etiam dum componis. *Statim : Tres non habent*, in nobis.

M.ſſ. Profice modo: intelliges: *& proxime* , Nullum magnum quod extremum eſt.

Recte m. ſſ. aut tranſeat. *item*, ad contemptionem animæ *quod poſtremum agnoſcunt quoque Modij membranæ, vt indicat Epiſt.* 11.

Modius epiſtola CXXX. Alius ſe præcipitauit à tecto, &c. *Melius aberit præpoſitio,nec eſt in membranis Dominicanorum Herbipolenſium. ſic dixit Horatius:*

Hic ſe præcipitem tecto dedit, ille flagellis
Ad mortem cæſus.

At noſtri codices conſtanter repræſentant è tecto.

Rectiſsime legitur in m. ſſ. tam noſtris quam Herbipolenſibus (in 18 epiſtola Modij) qui aqua torrente rapiuntur, ſpinas &c. *ad imitationem Virgilij* x. *Æneidos.*

---- torrentis aquæ vel turbinis atri More furens.

Sic torrens vnda *dicitur apud eundem Virgilium,& noſtrum Senecam lib.de beata vita, cap.* XIV. torrens curſus. *Natural. quæſt.* III. *cap.* XXVII. torrens impetus *epiſt.* XXIII.

M.ſſ. Nullum bonum adiuuat habentem. *& mox*, quæ incidere poſſunt.

Modius epist. 11. Malunt scripti libri omnes: De Pompeij capite pusio & spado tulere sententiam. *quod quale sit, ipsi viderint. Sic ille. At nostri liquidò præferunt receptam lectionem.*

Bene videtur emendasse Muretus, momento mare vertitur. *Sed nec vulgata lectio* euertitur, *manuscriptorum consensu firmata, male habet Virg. 1. Æn.* Disiecitque rates, euertitque æquora ventis.

Copula & non est in m.ss. Mox ijdem legunt, Aut si forte.

M.ss. sine aspiratione ortulis. *quod ab etymo propius est.* & statuat.

M ss. & opp situm, *in excerptis legitur,* Parabile est quod natura desiderat & cito apponitur.

Facilior amissio est.] *vnus v.c.* fœlicior.

Pupillus & spado.] *v.c.* pusillus & sp.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

ARCET ab ostentatione Philosophiæ, & ne cultu notabilē aut victu se faciat. Non sperne-re vulgi omnia, sed modice adhibere, & citra vitium. Sordes abdicat: ad Naturæ legem nos vocat. Clausula est, ex Hecatone, de Spe & Metus coniunctione. Liberum ab altero esse, qui alteram posuit: obnoxium vtrique, qui vni.

EPIST. V.

QVOD pertinaciter studes, & omnibus omissis, hoc vnum agis, vt te quotidie meliorem facias, & probo & gaudeo: nec tantum hortor, vt perseueres, sed etiam rogo. Illud autem te admoneo, ne eorum more qui non proficere, sed [1] conspici cupiunt, facias aliqua, quæ in [2] habitu tuo, aut [3] genere vitæ notabilia sint. [4] Asperum cultum, & [5] intonsum caput, & negligentiorem barbam, & indictum [6] argento odium & [7] cubile humi positum, & quidquid aliud ambitionem [8] peruersa via sequitur, deuita. Satis ipsum nomen philosophiæ, etiam si modeste tractetur, inuidiosum est. Quid si nos hominum consuetudini cœperimus excerpere? Intus omnia dissimilia sint: [9] frons nostra populo conueniat. Non [10] splendeat toga: ne [11] sordeat quidem. non habeamus argentum, in quod solidi [12] auri cælatura descenderit: sed non putemus frugalitatis indicium auro argentoquē caruisse. Id agamus, vt meliorem vitam sequamur quam vulgus, non vt contrariam: alioqui quos emendari volumus, fugamus, & à nobis auertimus. Illud quoque efficimus, vt nihil imitari velint nostri, dum timent ne imitanda sint omnia. Hoc primum philosophia promittit, [13] sensum communem, humanitatem & congregationem: [14] à qua professione [15] dissimilitudo separabit. Videamus ne ista, per quæ admirationem parare volumus, ridicula & odiosa sint. Nempe propositum nostrum est, [16] secundum naturam viuere. Hoc contra naturam est, torquere corpus suum, & faciles odisse munditias, & squallorem appetere, & cibis non tantum vilibus vti, sed tætris & horridis. Quemadmodum [17] delicatas res desiderare, luxuriæ est: ita vsitatas & non magno parabiles fugere, dementiæ est. Frugalitatem exigit philosophia, non pœnam: potest autem esse non incompta frugalitas. Hic mihi modus placet. Temperetur vita inter bonos mores & publicos: [18] suspiciant omnes vitam nostram, sed & [19] agnoscant. Quid ergo? Eadem faciemus, quæ cæteri? nihil inter nos & illos intererit? plurimum. Dissimiles esse nos vulgo, sciat, qui inspexerit propius. qui domum intrauerit, nos potius miretur, quàm supellectilem nostram. Magnus ille est, qui fictilibus sic vtitur, quemadmodum argento: nec ille minor est, qui [20] sic argento vtitur, quemadmodum fictilibus. Infirmi animi est, pati non posse diuitias. Sed vt huius quoque diei lucellum tecum communicem, apud [21] Hecatonem nostrum inueni, cupiditatum finem, etiam ad timoris remedia proficere. [22] *Desines*, inquit, *timere, si sperare desieris*, Dices, quomodo ista tam diuersa pariter sunt? Ita est, mi Lucili: cum videantur dissidere coniuncta sunt. Quemadmodum eadem catena [23] & custodiam & militem [24] copulat: sic ista quæ tam dissimilia sunt, pariter incedunt. Spem metus sequitur. Nec miror ista sic ire. vtrumque pendentis animi est, vtrumque futuri exspectatione soliciti. Maxima autem vtriusque caussa est, quod non ad præsentia aptamur, sed cogitationes in longinqua præmittimus. Itaque prouidentia, maximum bonum conditionis humanæ, in malum versa est. Feræ pericula quæ vident, fugiunt; cum effugere, securæ sunt: nos & venturo torquemur, & præterito. Multa bona nostra nobis nocent. timoris enim tormentum memoria reducit, prouidentia anticipat. Nemo tantum præsentibus miser est.

I. LIPSIVS.

I. LIPSIVS.

1. CONSPICI cupiunt.] *Contra hoc genus multa Epictetus in Differt.lib.IV. cap.VIII. multa, inquam, iſtis gemella.*

2. Habitu.] *Veſte aut corporis cultu.*

3. Genere vitæ.] *Miniſterio, ſuppellectile, menſa.*

4. Aſpetum cultum.] *Veſtem hirtam aut ſordentem.*

5. Intonſum.] *Philoſophorum tunc habitu: idemque in barba. quam aut neglegenter, aut nec tondebant.*

6. Argento odium.] *Quod ydem renuebant fictilibus contenti.*

7. Cubile humi.] *Siue ipſe lectus in terra, ſiue minus exſtructus. Nam diuitum thori alti; aliorum humiles & depreſſi.*

8. Peruerſa via.] *Qua ad gloriam eunt, non eundo.*

9. Frons noſtra.] *Obuia & exterior omnis iſta facies.*

10. Splendeat.] *Nitida, recens lota, & pexa: vt in elegantibus.*

11. Sordeat.] *Alba. quod ſatis ſit. Vide De Tranquill. cap. I.*

12. Auri cælatura.] *Emblema, ſiue Latinis* Inſerta.

13. Senſum communem.] *Non in decretis animi, ſed in externo rerum vſu.*

14. Aqua profeſſione.] *Id eſt, ab eo quod philoſophia promittit: iam dictum. Aly,* profeſſionis. *quod ſit, A ſocietate & congregatione ſeparat, diſſimilis profeſſio.*

15. Diſſimilitudo.] *Si abimus à* ſenſu communi, congregatione, *& talibus.*

16. Secundum naturam.] *Commune philoſophorum axioma. De Vit.beat.cap.III. &* VIII. *item Epiſt.XLI. in fine.*

17. Delicatas res.] *Meus liber:* Quemadmodum petere delicatos cibos, luxurioſi eſt, ita vſitatos & non magno paratos fugere.

18. Suſpiciant.] *Taciti venerentur, vt bonam.*

19. Agnoſcant.] *Vt non aliam prorſus, nec ſupra hominem.*

20. Sic argento.] *Ariſtippi ea mens. qui increpanti quod perdicem quinquaginta drachmis emiſſet: &* Tu, *inquit,* iſtam obolo non emeres? *Annuente,* Mihi autem, *ait,* quinquaginta drachmæ ſunt obolus.

21. Hecatonem noſtrum.] *Stoicum, Panætij diſcipulum, domo Rhodium.*

22. Deſines timere.] *Nam ſuſpenſus hic alter ab altero affectus: Ariſtoteles II. Rhet. ad Theod. cap. V. In Tragico alibi:* Qui nil poteſt ſperare, deſperet nihil.

23. Et cuſtodiam.] *Ipſum qui cuſtoditur, reum & in noxa. Epiſt.LXX. & LXXVIII.*

24. Copulat.] *Manilius, tales cuſtodes facit qui ſub Andromeda nati, lib. V.*

Vinctorum dominus, ſociuſque in parte catenæ,
Interdum pœnis innoxia corpora ſeruat.

Eſt hæc Militaris cuſtodia, & honeſtior: de qua nos ad Tacit. III. Annal. plenè.

MVRETVS.

QVOD pertinaciter ſtudes.] *Reprehendit conſuetudinem quorundam, qui vt ſe Philoſophiæ deditos eſſe, vel oſtenderent, vel perſuaderent, intonſo capillo, impexa barba, adducto ſupercilio incultu & ſordibus, & aſperitate vitæ inſignes eſſe cupiebant. Cuius generis ne noſtris quidem temporibus exempla deſunt. Irridet & Horatius quoſdam, qui eodem prope modo poetarum nomen aucupabantur.*

Nanciſcetur enim nomen pretiumque poetæ,
Si tribus Anticyris caput inſanabile, nunquam
Tonſori Licino commiſerit.

Addit in extremo quaſi pro corollario, elegantem ſententiam Hecatonis de naturali quadam metus & ſpei coniunctione.

Conſpici.] *Conſpicui eſſe, & differre à ceteris notabili aliquo diſcrimine. Hi ſunt qui in ſacris litteris dicuntur facere omnia πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις.*

Cubile humi poſitum.] χαμευνίαι.

Ambitionem peruerſa via ſequitur.] *Non enim ſapientia ſolum, ſed ſæpius etiam ambitio ſub ſordido pallio latet, neque vlli homines ſitientiores gloriæ ſunt, quam qui eam, fugientium ſpecie, perſequuntur. Inde Plato Diogeni Cynico, qui ſe Platonis faſtum calcare diceret, Calcas, inquit, ſed alio faſtu. Et Ariſtoteles ſordidum ac neglectum Lacedemoniorum veſtitum ad arrogantiam refert. De dicto Hecatonis quod ſequitur, pluribus verbis diſputaui cap. VI. lib. XII variarum lectionum.*

PINCIANVS.

FVGAMVS & à nobis auertimus.] *Scribe inuerſo ordine,* Fugamus à nobis & auertimus, *ex vetere lectione.*

ERASMVS.

AQVA profeſſione nos diſſimilitudo ſeparabit.] *Non dubium quin legendum ſit,* profeſſionis diſſimilitudo. *A qua congregatione, diſſimilitudo profeſſionis ſeparabit. Vult enim eos intus habere philoſophiam, non profiteri. Quod hic præcipit de Philoſophis, mire quadrat in monachos.*

Sed non agnoſcant.] *Argutius eſt, quod habebat codex vetuſtus,* ſed agnoſcant. *Suſpicimus etiam aliena, ſed agnoſcimus noſtra, quæ & ipſi præſtare queamus.*

Senec.

OPSOPOEVS.

M.ss. Euita. *& postea,* fugamus à nobis, & auertimus.

M.ss. vno consensu, A qua professione dissimilitudo nos separabit. *atque ita quoque in suis libris legi testatur Modius Ep. cxxx. Mox iterum constans nostrorum lectio,* odiosa sint.

Verbum est *non habet optimus Puteani codex. Eiusmodi particulis interpolatores sæpius Senecam locupletarunt.*

Turneb. cap. VIII. *l.* 5. *aduers. Custodia sæpe est reus, cui custoditur, aut in carcere, aut à militibus seruatur. Seneca:* Quemadmodum eadem catena & custodiam & militem copulat. *Itaque miror Seru. in* IX. *Æneid. hæc scribere:* nam vt hi qui custodiuntur, custodiæ dicantur vsurpatum est: vnde male in vsu, custodiæ audiuntur. *Nam custodias à magistratu audiri, elegantissime dici, ex eo quem protuli Seneca loco non est obscurum. Vide quæ de custodia doctissime scripsit Lipsius comment. ad* III. *An. Taciti: & Modius epist.* 21. *Nouantique.*

Delicatas res desiderare luxuriæ est.] *v. c. Iureti,* desiderare delicias res luxuriæ est.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PROFICERE se in Philosophia; & argumentum esse, quod vitia sua agnoscat. Velle se cum eo, vt vero amico, omnia communicare, quæ sint vtilia: idque proprium sapientis. Consuetudinem bonorum valde efficacem, & supra ipsa præcepta videri: quod exemplo Philosophorum aliquot docet.

EPIST. VI.

INTELLIGO, Lucili, non emendari me tantum, sed [1] transfigurari: nec hoc promitto iam aut spero, nihil in me superesse, quod mutandum sit. Quidni multa habeam quæ debeant [2] corrigi, quæ [3] extenuari, quæ [4] attolli? Et hoc ipsum argumentum est in melius translati animi, quod vitia sua, quæ adhuc ignorabat, videt. [5] Quibusdam ægris gratulatio fit, cum seipsi ægros esse senserunt. Cuperem itaque tecum communicare tam subitam mei mutationem: tunc amicitiæ nostræ certiorem fiduciam habere cœpissem, [6] illius veræ, quam non spes, non timor, [7] non vtilitatis suæ cura diuellit: illius, cum qua homines moriuntur, & pro qua moriuntur. Multos tibi dabo, qui [8] non amico, sed [9] amicitia caruerunt. Hoc non potest accidere, cum animos in societatem honesta cupiendi par voluntas trahit. Quidni non possit? Sciunt enim ipsos omnia habere communia, & quidem magis aduersa. Concipere animo non potes, quantum momenti afferre mihi singulos dies videam. Mitte, inquis, & nobis ista, quæ tam efficacia expertus es. Ego vero cupio ista omnia in te transfundere, & in hoc gaudeo aliquid discere, [10] vt doceam: nec me vlla res delectabit, licet eximia sit & salutaris, quam mihi vni sciturus sim. Si cum hac exceptione detur sapientia, vt illam inclusam teneam, nec enunciem, reijciam. Nullius boni, sine socio, iucunda possessio est. Mittam itaque ipsos tibi libros: & ne multum operæ impendas, dum passim profutura sectaris, imponam [11] notas, vt ad ea ipsa protinus quæ probo & miror, accedas. Plus tamen tibi & viua vox & conuictus, quàm oratio, proderit. in rem præsentem venias oportet. Primum quia homines amplius oculis quam auribus credunt? deinde quia longum iter est per præcepta, breue & efficax per exempla. Zenonem Cleanthes non expressisset, si eum tantummodo audisset. vitæ eius interfuit, secreta perspexit, obseruauit illum, [12] an ex formula sua viueret. Plato & [13] Aristoteles, & omnis [14] in diuersum itura sapientium turba, plus [15] ex moribus, quam ex verbis Socratis traxit. [16] Metrodorum, & [17] Hermachum, & [18] Polyænum, magnos viros non schola Epicuri, sed contubernium fecit. Nec in hoc te accerso tantum, vt proficias, sed vt prosis. plurimum enim alter alteri conferemus. Interim quia diurnam tibi mercedulam debeo, quid me hodie apud Hecatonem delectauerit, dicam. *Quæris,* inquit, *quid profecerim? Amicus esse mihi* [19] *cœpi.* Multum profecit. numquam erit solus. [20] Qui sibi amicus est, scito hunc amicum omnibus esse.

I. LIPSIVS.

1. TRANSFIGVRARI.] *In alium habitum hominemque ire. Epist.* XCIV. Qui facienda & vitanda percepit, nondum sapiens est, nisi in ea, quæ didicit, animus eius transfiguratus est. *Itaque mutatio hæc fine, μεταμορφώσεως, animorum est hominisque interni.*

2. Corrigi.] *Praua & curua. alij,* colligi *è libris quibusdam eligent: nempe sparsa, inquiunt, & dissoluta.*

3. Extenuari.] *Vbi tumidi affectus.*

4. Attolli.] *Vbi viles & depressi.*

5. Quibus-

5. Quibuſdam ægris.] *Vt in lethargo: vt in melancholia, vbi inſani maxime ſibi ſani.*
6 Illius veræ.] *Noſtra & Stoica.*
7. Non vtilitatis.] *Quæ eſt Epicuri amicitia.*
8. Non amico.] *Vulgari, de quo Epiſt.* III.
9. Amicitia.] *Fructu ipſo qui ex amico capitur, dum caſtigat, monet, communicat.*
10. Vt doceam.] *Stoicus ſenſus. Ita Cato apud Ciceronem,* III. *De Fin.* Impellimur natura vt prodeſſe velimus, imprimiſque docendo rationibuſque prudentiæ tradendis. Itaque non facile eſt inuenire, qui quod ſciat ipſe, non tradat alteri.
11. Notas.] *Cuiuſmodi in margine ſolent olim & nunc poni, Laudis vel Culpa.*
12. An ex formula.] *Meus & meliores,* vt ex formula: *quod eſſet, ideo obſeruauit, vt viuere poſſet ad eius normam. Nam ſuum ſic vſurpari, non nouum. Malim tamen,* vtrum ex.
13. Ariſtoteles.] *Error aut calor ſcriptionis eſt. ille adeo non conuixit Socrati, nec vidit quidem, Nam obijt Socrates primo anno Olympiadis* XCV. *vt plerique, ſiue vt Diodorus,* XCVII. *Atqui Ariſtoteles natus eſt anno primo Olympiadis* XCIX. *id eſt, ſeptem poſt eum annis: quod præter Laertium, Dionyſius, Agellius, & Euſebius tradiderunt: quomodo ergo in conuictu ei fuerit? Scio Ammonium in vita Ariſtotelis tradere* de tribus annis, *quos cum Socrate egerit, & quod* vigeſimo deinde ad Platonem venerit: *ſed ſupino errore, & calculus annorum ipſe Ammonij refellit.*
14. In diuerſum.] *Nam plures ſectæ, velut aquarum diuortia, ab illo capite factæ.*
15. Ex moribus.] *De ea re ita Xenophon, lib.* IV. *de Socr.* Οὕτω δὲ Σωκράτης ἦν ἐν παντὶ πράγματι, καὶ πάντα τρόπον, ὠφέλιμος, ὥστε τῷ σκοπουμένῳ τοῦτο, καὶ εἰ μετρίως αἰσθανομένῳ φανερὸν εἶναι, ὅτι οὐδὲν ὠφελιμώτερον ἦν τοῦ Σωκράτει συνεῖναι, καὶ μετ' ἐκείνου διατρίβειν ὁπουοῦν καὶ ἐν ὁτῳοῦν πράγματι: Ita autem Socrates erat in omni re & omnimodis, vtilis, vt attendenti & vel modice intelligenti liqueret, nihil vtilius fieri poſſe, quam illi adeſſe, cum eo verſari, vbicumque, & in re quacumque. *ac plura addit.*
16. Metrodorum.] *Duo fuerunt hoc nomine Epicuri diſcipuli. prior* Metrodorus Stratonicenſis, *qui tamen ab illo ad Carneadem defecit: alter,* Athenienſis, *qui perſtuerauit, & libris etiam pluribus diſciplinam propagauit. Hunc intellegit.*
17. Hermachum.] *Hic eſt* Hermachus, Agemarchi filius, Mitylenæus, *qui in ſchola & diatriba Epicuro ſucceſsit. Diogenes.*
18. Polyænum.] *Athenodori filium, Lampſacenum: item inter diſcipulos. & ſi ante Epicurum obijt, vt ex eius Teſtamento colligas.*
19. Cœpi.] *Ea vox abeſt ſcriptis pleriſque.*
20. Qui ſibi amicus eſt.] *Et hæc verba item deſunt: ſed deſunt. Ex Stoico dogmate manat, qui ſe amat, id eſt bonum ſapientemque facit, hunc & alios ſic amare,*

Nec ſibi, ſed toti genitum ſe credere mundo.

MVRETVS.

INTELLIGO Lucili,] *Gratulatur ſibi apud Lucilium, quod ſe quotidie progreſſus ad virtutem aliquos facere ſentiat: qua de re extat perelegans commentarius Plutarchi. Tum docet intimam & adſiduam bonorum conſuetudinem multo eſſe omnibus præceptis efficaciorem.*

Quibuſdam ægris.] *Nonnunquam enim ita deiectæ ac proſtratæ ſunt vires, vt ægrotus ipſe ægrotare ſe non ſentiat: quo nihil letalius. Tunc igitur ſpes aliqua ſalutis affulget, cum qui ita affectus erit, morbum ſuum ſentire incipit.*

In diuerſum itura.] *Ab eo enim profeminatæ ſunt philoſophorum quaſi familiæ: & vt ex Appennini iugo fluminum ſic ex varijs eius multiplicibuſque ſermonibus ſapientum diuortia extiterunt. vt eſt apud Ciceronem libro tertio de Oratore.*

Plus ex moribus, quam ex verbis Socratis.] *Ariſtides quidem vel ex ipſo aſpectu ac contactu Socratis mirificam ſe quandam vtilitatem percipere ſolitum eſſe profitetur his verbis:* Ego enim, ô Socrates, nihil vnquam à te didici, vt & ipſe noſti. proficiebam autem, quoties tecum vna eram etiam ſi tantum vna in domo eſſemus, quanquam non in eodem cubiculo: magis tamen, ſi quando in eodem etiam cubiculo. Et tum quoque magis, ſi in te dicentem intuerer, quam ſi oculos aliam vllam in partem dirigerem: multo autem maxime ac plurimum proficiebam, ſi quando proxime te ſederem, tangeremque te, & hærentem tibi. *Hæc vt potui, expreſſi è Platonis Theage in extremo.*

PINCIANVS.

OBſeruauit illum an ex formula ſua viueret.] *Quidã codices*, obſeruauit vt ex formula ſua viueret. Quid me apud Hecatonem delectauerit. *Deſideratur dictio* hodie, *ex omni vetere lectione.* Quid me hodie, &c.

OPSOPOEVS.

MODIVS *epiſt.* 11. *Scribe,* Quidni multa habeam quæ debeant colligi, quæ extenuari, quæ attolli? *Sparſa & diſſoluta colliguntur, tumida & grandia extenuantur, abiecta & demiſſa attolluntur. ſæpeque adeo ita loquitur Seneca. Modio adſtipulantur omnes noſtræ membranæ.*

Tres m.ſſ. cum ipſos ægros ſe eſſe ſenſerunt. *vnde recte Nicotianus,* cum ipſi ægros ſe eſſe ſenſerunt.

Delenda vox eum, *ſcriptis libris approbantibus.*

Iamdudum monuerat Brodæus cap. vlt. lib. 1. *de Miſcell.* Hermachum *legendum eſſe, de quo mentionem facit in Epicuro Laertius, & Cicero in libris de finibus bonorum & malorum.*

Verbum cœpi, *ex Gloſſemate natum eſſe comprobant m.ſſ. Mox duo Puteani codices legunt* Multũ proficit. Nũ-

Senec.

quam erit solus. Scito hunc amicum omnibus esse. *Eodem modo Nicotianus & Ambianus : nisi quod qui adyciunt* proficit qui numquam, &c. *At quæ proxima sunt verba.* Qui sibi amicus est, *neque in scriptis, neque in cusis exemplaribus leguntur.*

Scripti omnes, existimes, &, Nondum illi tuto committeris *Tres.* Ego certe confitebor.

Plato.] *v. c.* Platon, *vt iam supra.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PROFICIENTI turbam vitandam, & vitia ab ea trahi: vitanda item spectacula, & maxime cruenta. Neque publice recitandum, aut differendum, apud dissimiles. Pluris fit, inquit, vnus alterque auditor bonus, aut etiam nullus.

EPIST. VII.

QVID tibi vitandum præcipue existimes, quæris? turbam. Nondum enim illi te tuto committeris. Ego certe confiteor imbecillitatem meam. Numquam mores quos extuli, refero. Aliquid ex eo quod composui, turbatur: aliquid ex his quæ fugaui, redit. Quod ægris euenit, quos longa imbecillitas vsque eo affecit, vt numquam sine offensa proferantur, hoc accidit nobis, quorum animi ex longo morbo reficiuntur. Inimica est multorum conuersatio. Nemo non aliquod nobis vitium [1] aut commendat, aut [2] imprimit, aut nescientibus [3] allinit. Vtique quo maior est populus cui commiscemur, hoc periculi plus est. Nihil vero est tam damnosum bonis moribus, quam in aliquo spectaculo desidere. Tunc enim per voluptatē facilius vitia surrepunt. Quid me existimas diecre? auarior redeo, ambitiosior, luxuriosior? imo vero crudelior & inhumanior, quia inter homines fui. Casu in [4] meridianum spectaculum incidi, lusus exspectans, & sales, & aliquid laxamenti, quo hominum oculi ab humano [5] cruore acquiescant. Contra est, quidquid ante pugnatum est, misericordia fuit. Nunc omissis nugis, mera homicidia sunt: [6] nihil habent quo tegantur: ad ictum totis corporibus expositi, numquam frustra [7] manum mittunt. Hoc plerique [8] ordinarijs paribus & [9] postulaticiis præferunt. Quid ni præferant? non galea, non scuto repellitur ferrum. Quo munimenta? quo gladij artes? Omnia ista mortis moræ sunt, Mane leonibus & vrsis homines, meridie spectatoribus suis obijciuntur. Interfectores [10] interfecturis iubētur obijci, & victorem in aliam detinent cædem. exitus pugnantium mors est: [11] ferro & igne res geritur. Hæc fiunt, dum [12] vacat arena. Sed latrocinium fecit aliquis: [13] quid ergo meruit? vt [14] suspendatur. Occidit hominem. qui occidit, ille meruit vt hoc pateretur: tu quid meruisti miser, vt hoc spectes? Occide, [15] vre, verbera. [16] Quare tam timide incurrit in ferrum? quare parum audacter occidit? quare parum libenter moritur? [17] Plagis aguntur in vulnera, & mutuos ictus nudis & obuijs pectoribus excipiunt. Intermissum est spectaculum? interim iugulantur homines, ne nihil agatur. Age ne hoc quidem intelligitis, [18] mala exempla in eos redundare qui faciunt? Agite dijs immortalibus gratias, quod [19] eum docetis esse crudelem, qui non potest discere. Subducendus populo est tener animus, & parum tenax recti: facile transitur ad plures. Socrati, Catoni, & Lælio excutere mentem suam dissimilis multitudo potuisset: adeo nemo nostrum, qui [20] cum maximie concinnamus ingenium, ferre impetum vitiorum tam magno comitatu venientium potest. Vnum exemplum aut luxuriæ, aut auaritiæ, multum mali facit: conuictor delicatus paullarim eneruat & emollit: vicinus diues cupiditatem irritat: malignus comes quamuis candido & simplici, [21] rubiginem suam affricuit: quid tu accidere [22] his credis, in quos publice factus est impetus? Necesse est aut imiteris, [23] aut oderis. Vtrumque autem deuitandum est: ne vel similis malis fias, quia multi sunt: neve inimicus multis, quia dissimiles sunt. Recede in teipsum quantum potes. cum his versare, qui te meliorem facturi sunt: illos admitte, quos tu potes facere meliores. Mutuo ista fiunt, & homines dum docent, discunt. Non est ergo quod te gloria publicādi ingenij producat in medium, vt [24] recitare istis velis, aut disputare: quod facere te vellem, si haberes isti populo [25] idoneam mentem. Nemo est, qui intelligere te possit. Aliquis fortasse vnus aut alter incidet: & hic ipse formandus tibi erit, instituendusque ad intellectum tui. Cui ergo, inquis, ista didici? non est quod timeas, ne operam perdideris, si tibi didicisti. Sed ne mihi soli hodie didicerim, communicabo tecum quæ occurrerunt mihi egregie dicta circa eumdem fere sensum tria: ex quibus vnum hæc epistola indebitum soluet, duo [27] in antecessum accipe. Democritus ait: *Vnus mihi pro*

populo

populo est, & populus pro vno. Bene & ille quisquis fuit (ambigitur enim de auctore) cum quæreretur ab illo, quo tanta diligẽtia artis spectaret ad paucissimos peruenturæ? *Satis sunt*, inquit, *mihi pauci, satis est vnus, satis est nullus.* Egregie hoc tertium. Epicurus cum vni ex consortibus studiorum suorum scriberet: *Hæc, inquit, ego non multis, sed tibi: satis enim magnum alter alteri theatrum sumus.* Ista mi Lucili, condẽda in animum sunt, vt cõtemnas voluptatem, ex plurium assensione venientem. Multi te laudant. Ecquid habes cur placeas tibi, si is es quem multi intelligunt? introrsus bona tua spectent.

IVSTVS LIPSIVS.

1. AVT commendat.] *Exemplo.*

2. Imprimit.] *Sermone.*

3. Allinit.] *Conuersatione.*

4. Meridianum.] *In arena duplex spectaculum, Matutinum & Meridianum. Ibi cum bestiis; nunc qui reliqui, inter se depugnabant. Me vide in Saturnal.*

5. Cruore.] *Qui mane affatim effusus.*

6. Nihil habẽt.] *Epist. xcv.* Homo sacra res, homo, iam per lusum & iocum occiditur: & quem erudiri ad accipienda inferẽdaque vulnera nefas erat, is iam nudus inermisque producitur satisque spectaculi in homine mors est.

7. Manum mittunt.] *Ad ictum. De manibus gladiatoriis, nos quoque in Saturn.*

8. Ordinarijs.] *Qui leg timo tempore, loco, & apparatu inducuntur. qui proprie & primo gladiatores sunt. At isti, velut vicarij quidam & subito suffecti, minus artis aut pompæ habebant.*

9. Postulaticijs.] *Plus etiam quàm Ordinarijs. nam isti sepositi quidam, & velut Principales erant: quos populo poscenti, per gratiam indulgebant.*

10. Interfectoris.] *Scriptum, interfectis: sed sententia ita poscit. A libris Muretus abiuit qui, inter se, fecit.*

11. Ferro & igne.] *Ferro, quo occiduntur: igne, quo in eadem agunt. statim.* Occide, vre.

12. Vacat arena.] *A legitimo & ordinario spectaculo, matutino. Statim:* Intermissum est spectaculum.

13. Quid ergo meruit?] *Malim,* Quid ergo? meruit, vt.

14. Suspendatur.] *In cruce. nam hoc latronibus destinatum supplicium. Tamen pro mente hic magis fortasse,* meruit, vt sic pereatur?

15. Vre, verbera.] *Vre facibus, aut candenti ferro; verbera, flagris. Adi epist. xxvii. & nos in Saturn.*

16. Quare tam timide.] *Voces & affectus populi. qui sic in Cicerone:* In gladiatorijs pugnis timidos, & supplices, & vt viuere liceat obsecrãtes, odisse solemus. *In nostro de Ira* i. Quid gladiatoribus quare populus irascitur, & tam inique, vt iniuriam putet, quod non libenter pereunt? Contemni se iudicat, & vultu, gestu, ardore, de spectatore in aduersarium vertitur.

17. Plagis.] *Verberibus, vt supra.*

18. Mala exempla.] *Qui tam libenter occiditis, non timetis à potentiore occidi?*

19. Eum docetis.] *Manifesto hoc ad Neronem. & in eius clementiæ laudem, blandè nec tamen falsò (sub initia quidem imperij) hic insertum.*

20. Cum maxime concinnamus.] *In via & profectu sumus ad bonam mentem, nondum habemus: fingimus & formamus. His talibus quam vitandæ turba docet & Epictet. Dissertatio, lib. ii. cap.* xvi.

21. Rubiginem suam.] *Quam Æruginem Horatius dixit. Epictetus:* Ἀνάγκη τὸν συγκατασδιόμενον τῷ ἠσβολωμένῳ, μὴ καὶ αὐτὸν ἀπολαῦσαι τῆς ἀσβολῆς: Fieri non potest, quin qui versetur & adhæreat fuligine tincto, & ipse fuliginem ab eo participet.

22. His eredis.] *Nihil autem, etsi libri plerique,* his moribus cedis: *non mala item sententia. Quantum periculi ab iis moribus vtrisq; est, in quæ publice consensum? Sed melior aptiorq; è vulgata. si vnus alter ve conuictor corrumpit, aut deijcit: quomodo ij stabunt, qui à toto populo petuntur? quod iis euenit, qui turbæ se committunt.*

23. Aut oderis.] *Quidam liber*, odiaris. *quod verbi non sperno: sed hic locum non habere sequentia docent.*

24. Recitate.] *Tua scripta in publico, vt olim solet.*

25. Idoneam mentem.] *Aliqui,* mercem.

26. In antecessum.] *Vox à foro & argentariis. significat inante solui, & priusquam dies cessit. Glossæ:* Antecessum: *προχρεία. vult esse, dare vel accipere eis προχρείαν: quod Latinus,* Prærogare, *vel* Præcipere. *Quintilianus Declamat.* Quod apud mercatores solet, in antecessum dedi. *Florus* iii. Marius & Carbo, desperata victoria, & ne inulti perirent, in antecessum sanguine Senatus sibi parentabant. *Eas enim duas voces, è fido codice, nos Floro redonamus. Vtitur & noster, epist.* cxviii. *initio, De Benefic.* iiii. *capite* xxxii.

MVRETVS.

QVid tibi vitandum.] *Monet vitandam esse turbam, vitanda spectacula, vitandum denique consuetudinem etiam singulorum, præterquam eorum qui nos meliores efficere, aut meliores à nobis effici possunt.*

Interfectores interfectis iubentur obiici.] *Magnum videlicet periculum erat, ne qui mane interfecti erant, meridie resurgerent pugnaturi aduersus interfectores suos. Vetus liber habebat,* interfectis. *Deleui quattuor postremas litteras, vt esset,* inter se.

Sed latrocinium fecit aliquis.] *Non enim ferè solebant exhiberi, ac produci, nisi qui scelere aliquo mortem meritι essent.*

Quare tam timide.] *Solebat populus eos gladiatores odisse, eisque irasci, qui parum animose ferrũ reciperẽt, mortiq; parum libenter occurrerent. Cicero pro Milone:* Etenim si in gladiatorijs pugnis & in infimi generis hominum

conditione atque fortuna timidos & supplices,& vt viuere liceat obsecrãtes etiam odisse solemus, fortes & animosos, & se acriter ipsi morti offerentes, seruare cupimus, eorumque nos magis miseret,qui nostram misericordiam non requirunt, quam qui illam efflagitãt, quanto hoc magis in fortissimis ciuibus facere debemus?

Plagis] *id est,ait quidam,retibus. Ineptissime. Plagis enim,id est, ictibus agebantur in vulnera cum essent, qui timidos ac refugientes sequerentur à tergo,ac verberarent,cogerentque etiam multos ruere in ferrum.*

Mala exempla] *Principes enim talibus spectaculis docentur crudelitatem,quam in nos postea exerceant.*

Eum docetis esse crudelẽ] *Neronem dicere videtur,qui primis temporibus lõgissime aberat ab omni crudelitate*

Vnus mihi pro populo] *εἷς ἐμοὶ μύριοι.*

PINCIANVS.

Qvotum animi ex longo morbo inficiuntur] *Eadem.* reficiuntur *præfert,non,* inficiuntur.

Omnia ista mortes metæ sunt] *Lego ex eadem,* omnia ista mortis motæ sunt.

Interfectores interfectis iubentur obiici] *Exemplar scholasticum* interfecturis *habet non* interfectis.

Vnum exemplum aut luxuriæ,aut auaritiæ] *Prior coniunctio* aut *superflua,ex vetere lectione.*

Non est quod te gloria publicandi ingenij] *Adde verbum* ergo. Non est ergo,&c. *ex eadem.*

Si tibi didicisti] *Scribe,* Tibi didicisti. *vt superfluat particula, si, ex eadem.*

ERASMVS.

ORdinariis patribus] *Quidam habebant* pattibus, paribus *legendum arbitror. Loquitur de paribus gladiatorum. Hæc autem verba*, vt in expeditione, *videntur adiecta ab enarratore quopiam.*

OPSOPOEVS.

M. *ss.* vsque eo adfecit, vt nusquam sine offensa, &c. *consentiunt quoque membranæ Modij epist. xxxvi. Copula,* est, *non agnoscitur à m. ss. tribus.*

De meridianis spectaculis & gladiatoribus lege Turnebi cap. xix. lib. xxvii. Aduers. P. Fabri Semest. lib. 2. cap. vt Lipsii Saturnal. serm. lib. ii. cap. xv.

De ordinariis paribus & postulaticiis vide Cæliũ Rhodig. lect. antiq. cap. x. lib. xi. & Lipsiũ Sat. serm. lib. ii. cap. xvi.

M. ss. Interfectores interfectis iubent obiici. *Lipsius cap. xv. lib. ii. Saturnal. sermonum emendat,* Interfectores interfecturis iubentur obijci. *Et sic in antiquo exemplari haberi monuit Pincianus.*

Omnes, Plagis agitur in vulnera. Mutuos, *&c. duo,* excipiant.

Sensus ipse vna cum libris scriptis & impressis requirit, vt legamus, Quid tu accidere his moribus credis, *&c. in Romana editione male vna dictione locum mutilarunt.*

Recte Nicot. codex. Recede in te ipse qu. *Sic epist. xxv.* in te ipse secede. *Mox* Ergo *abest à m. ss.*

M. ss. omnes habent, idoneam mercem, *& post, non habent* inquis.

Interfectis iubentur obijci] *v. c.* Interfecturis.

Excutere mentem suam] *bene v. c.* excutere morem suum. *Iuretus.*

Cum his versare.] *v. c.* cum his conuersare.

Ne mihi soli didicerim] *v. c.* profecerim, *quod magis amplector: nam hoc verbum vsitatum Senecæ vt supra. Epistola* 4. Profice modo & intelliges. *sic enim ibi v. c. non vt vulgo,* Prospice. *Et Epistola.* 35. Dum mihi proficis. *Et paulo post* profice,& ante omnia hoc cura. *Et mox,* Istud sapienti perfecto contingit, aliquatenus & proficienti prouectoq. *Idem l. 7. de benef. cap. 2.* tenere proficiẽtem iubet. *hæc doctissimus Iuretus.*

Ecquid habes] *v. c.* Et quid, *cuius generis exempla dudum obseruata ab Ob. Gifanio in indice ad Lucretium.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PENDET à priore epistola, & est velut obiectio. Quid? vitare me vis turbam, & populum? atqui Stoici tui docent rebus accedere, in rebus mori. Respondet, non otium se suadere, sed secessum. à suo exemplo: qui relictis aliis, Sapientiæ vacat, & præcepta eius scriptis propagat. Hoc operum maximum, & pulcherrimum esse. Denique inserta ab Epicuro, Libertatem veram à Philosophia dari.

EPIST. VIII.

TV me, inquis, vitare turbam iubes, secedere, & conscientia esse contentum: vbi illa præcepta vestra, quæ imperant in actu mori? Quid? ego tibi videor interim sedere? in hoc me recondidi, & fores clausi, vt prodesse pluribus possim. Nullus mihi per otium dies exit: partem noctium studiis vindico: non vaco somno, sed succumbo, & oculos vigilia fatigatos, cadentesque, in opere detineo. Secessi non tantũ ab hominibus, sed etiam à rebus, & primum à meis. Posterorum negotium ago: illis aliqua quæ possint prodesse, conscribo: salutares admonitiones, velut medicamentorum vtilium cõpositiones, litteris mando, esse illas efficaces in meis vlceribus expertus: quæ

etiam

etiam si persanata non sunt, serpere desierunt. Rectum iter, quod sero cognoui, & lassus errando, alijs monstro. Clamo, Vitate quæcumque vulgo placent, quæ casus attribuit: ad omne fortuitum bonum, [3]suspiciosi pauidique subsistite. Et fera, & piscis, spe aliqua oblectante decipitur. Munera ista fortunæ putatis? [4] insidiæ sunt. Quisquis nostrum tutam agere vitam volet, quantum plurimum potest, ista [5] viscata beneficia deuitet: in quibus hoc quoque miserrimi fallimur, habere nos putamus, [6] habemur. In præcipitia cursus iste deducit: huius eminentis vitæ exitus cadere est. Deinde ne resistere quidem licet, cùm cœpit transuersos agere felicitas. [7] Aut saltem rectis, aut semet frueris. Qui hoc faciunt, non euertit fortuna, [8] sed cernulat & allidit. Hanc ergo sanam & salubrem formam vitæ tenere memento, vt corpori tantum indulgeas, quantum bonæ valetudini satis est. Durius tractandum est, ne animo male pareat: cibus famem sedet, potio sitim exstinguat, vestis arceat frigus, domus munimentum sit aduersus infesta corpori. Hanc vtrum cespes erexerit, an [9] varius lapis gentis alienæ, nihil interest: scito hominem tam bene culmo, quam [10] auro tegi. Contemne omnia, quæ superuacuus labor velut ornamentum ac decus ponit. Cogita in te, præter animum, nihil esse mirabile: cui magno nihil magnum est. Si hoc mecum, si hoc cum posteris loquor, non videor tibi plus prodesse, quam cum ad vadimonium aduocatus descenderem, aut tabulis testamenti annulum imprimerem, aut in senatu [11] candidato vocem & manum commodarem? Mihi crede: qui nihil agere videntur, maiora agunt, humana diuinaque simul tractant. Sed iam finis faciendus est, & aliquid, vt institui, pro hac epistola dependendum. id de meo non fiet. adhuc Epicurum [12] replicamus, cuius hanc vocem hodierno die legi. *Philosophiæ seruias oportet, vt tibi contingat* [13] *vera libertas.* Non differtur [14] in diem, qui se illi subiecit & tradidit. [15] statim circumagitur. hoc enim ipsum philosophiæ seruire, libertas est. Potest fieri, vt me interroges, quare ab Epicuro tam multa bene dicta referam potius quam nostrorum: quid est tamen, quare tu istas Epicuri voces putes esse, non publicas? Quam multa poetæ dicunt, quæ à philosophis aut dicta sunt aut dicenda? Non attingam tragicos aut togatas nostras: habent enim hæ quoque aliquid seueritatis, & sunt inter comœdias & tragœdias mediæ: quantum disertissimorum versuum inter mimos iacet? quàm multa Publij, non [16] excalceatis, sed [17] cothurnatis dicenda sunt? Vnum eius versum, qui ad philosophiam pertinet, & ad hanc partem quæ modo fuit in manibus, referam, quo negat fortuita in nostris habenda.

Alienum est omne, quidquid optando venit.

Hunc versum à te dici non paullo melius, & adstrictius, memini:

Non est tuum, fortuna quod fecit tuum.

Illud etiamnum melius dictum à te non præteribo:

Dari bonum quod potuit, auferri potest.

Hoc non imputo in solutum, de tuo tibi.

I. LIPSIVS.

1. IN actu mori. *Noster, in Fragmento quod Vitæ beatæ adhæsit:* Quid agis Seneca? deseris partes. certe Stoici vestri dicunt, Vsque ad vltimum vitæ finem in actu erimus.

2. Interim sedere.] *Desidere, & otiosus esse, Suum exemplum obycienti reponit. Vis videre etiam in secessu actionem, & in otio negotium esse? en me & studia mea. Libri tamen plerique:* Quod ego tibi videor interim suadere, in hoc.

3. Suspiciosi.] *Nequid, specie boni, mali lateat.*

4. Insidiæ sunt.] *Martialis lib. IV. in captatorem:* Qui potest insidias, dona vocare, tuas.

5. Viscata Beneficia.] *Quæ qui tangit, obhæret. Plinius lib. IX. epist. XXX.* Qui iis potissimum donant, qui donare maxime possunt. quos ego viscatis hamatisque muneribus non sua promere puto, sed aliena corripere.

6. Habemur.] *Noster epist.* CXIX. Sic diuitias habet, quomodo habere dicimur febrem, cùm illa nos habeat. *De Vit. beat. cap.* XXII. Ad postremum, diuitiæ meæ sunt, tu diuitiarum es. *Valerius:* Proculdubio hic non possedit diuitias, sed à diuitijs possessus est. *Bionis vetus dictum, in auarum:* Οὐχ οὗτος τὴν οὐσίαν κέκτηται, ἀλλ' ἡ οὐσία τοῦτον: Non iste bona possidet, sed bona ipsum. *Bona igitur sententia: sed libri tamen nostri,* fallimur: habere nos putamus, hæremus, *& ad viscum atque aues referri possit, quæ prædam tenere se putant, tenentur.*

7. Aut rectis.] *Muretus vulgauit,* Aut rectus sta aut semel fuge. qui hoc faciunt, non euertit. *Sed nos scripturam veterem, nostriq; optimi libri præferre maluimus, in loco hercules corrupto, quid si defecto? Quidam scripti, pro* frueris, *habent* fructe: *alij,* fucte. *Ego non attollo hunc locum, imo depono.*

8. Sed cernulat.] *Ergo minus hoc est quam* Euertere, *quod præiuit: an maius? Sane qui cernuum se abycit, præcipitat &, quod hic addit,* allidit. Cernulat *autem in Glossario explicatur* κυβιστᾷ: *in caput se*

iacit pronum: & Cernuus, ... quia ita solent per lusum id genus. Solinus, de Trigide: Notantur frequentissime, in littore, trita tabie: cernuari: cum assequi raptores fœtus sui non possunt. Apuleius 1. Corpus exanimatum in flumen pæne cernuat. Varro apud ...um: Pelles bubulas oleo perfusas percurrebant, ibique cernuabant. Prudentius.

Cernuat ora senex barbatus, & oscula figit.

Seruius in hoc Virgily lib. x. incūbit cernuus armo: In eam partē, qua cernimus, prolapsum interpretatur.

9. Varius lapis.] Marmor varij coloris.

10. Auro.] In laquearibus.

11. Candidato.] Hoc est, quod in eodem argumento noster, De tranquill. cap. III. dixit, Extrahere candidatos. Verba: Nec enim is solus reip. prodest, qui candidatos extrahit, & tuetur reos. adde cetera. Quia enim quasi latentes, voce & manu, vt hic scribitur, producit & ostēdit. Extrahere ibi scripsit. Plinius Panegyrico: Quippe cum orationi oculos, vocem, manum commodares: in eadem re candidatorum. Nam vt idem Plinus fatetur (lib. III. epist. XX.) cum iam comitia per Principem in Senatu haberentur, excesserant manifestis illis apertisque suffragiis licentiam concionum. Non tempus loquendi, non tacendi modestia, non denique sedendi dignitas custodiebatur. Procurrebant omnes cum suis candidatis: & plura, quæ adde.

12. Replicamus.] Vt solet in vertendo & voluendo libros. Ita meus & meliores: alij complicamus; vulgo, compilamus.

13. Vera libertas.] Quæ ea sit, vide epist. LXXV. in extrema.

14. In diem.] Vt vulgo solet in seruis: qui non sunt liberi, nisi post annorum seruitutem.

15. Statim circumagitur.] Ad Romanum ritum. quo manumissi, manu capiti imposita, in orbem vertebantur. Persius:

Verterit hunc dominus, momento temporis exit
Marcus Dama.

Horatius:

——— quibus vna Quiritem
Vertigo facit.

Ritus, qui significabat liberos iam esse, huc illuc ire posse, quo vellent.

16. Excalceatis.] Quod in mimis & comicis, qui socco non cothurno vtebantur.

17. Cothurnatis.] Tragicis, quorum altiores hi calcei, vt magis sublimes & augustæ essent regum aut principum illæ personæ. Noster epist. LXXVI. Vt cothurnati, simul exierunt, excalceantur & redeunt ad staturam suam.

MVRETVS.

TV me inquis.] Videri poterat Seneca disciplinæ suæ conditoribus contraria docere, cum Lucilio auctor esset, vt se à rebus agendis abduceret, vitaretque omnium prope consuetudinem: otiumque ac solitudinem amaret. Zeno enim & Chrysippus & ceteri Stoicorum duces suadebant, capessendam esse rēpubl. neque sapiente esse in otio consenescendum. At Seneca neque se id sibi consilij capere ait, neque cuiquam dare, vt se desidiæ atque ignauiæ tradat: tantum ne nos improborum, quæ maxima multitudo est, exempla transuersos agant, secedendum esse, & excolendū in otio animum, omissa aliarum rerum omnium cura: intereaque commendenda ac consignanda litteris sapientiæ præcepta: quod qui faciunt, multo eorum vita humano generi fructuosior est, quam si forensibus negotiis intenti, leuium & nihil ad beatam vitam pertinentium rerum tractatione tempus omne consumerent.

Quid? ego tibi videor interim sedere?] Inepte in aliis legebatur, Quod ego tibi videor interim suadere. Sed ego talia plerumque tacitus prætermitto. Quid enim lectoris interest scire, quis primus ita emendauerit? Relinquamus hæc adolescentulis, qui vnam aut alteram litteram corrigere, putant esse idem, quod olim vincere Olympia. Ego quæ scribo, non gloriolæ meæ causa scribo, sed vtilitatis alienæ.

Posterorum negotium ago.] quibus fortasse scripta mea profutura sunt. Non minus autem, immo vero plus etiā, humano generi prosunt homines eruditi, qui in bibliothecas suas abditi, serunt, vt ait vetus poeta, arbores quæ alteri sæculo prosint, quam si, vulgi more, in tractandis haud magni momenti negotiis industriam suam exercerent. Qua de re ita scriptū est apud Vegetium libro secūdo de re militari: Cato ille maior, cum & armis inuictus esset, & exercitū sæpe duxisset, plus se reip. credidit profuturum, si disciplinam militarem conferret in litteras. Nam vnius ætatis sunt quæ fortiter fiunt: quæ vero pro vtilitate publica scribuntur, æterna sunt.

Suspiciosi] Sunt qui è vetere libro legant, subsidiosi. Cum locus aperte haberet suspitiosi, nihil mutandum censui.

Insidiæ sunt] Hinc fortasse sumpserit Martialis:

Qui potes insidias dona vocare tuas.

Habemur] Talibus enim muneribus nos fortuna quasi quibusdam compedibus vinctos tenet.

Aut rectis saltem aut temet fruere] Ita vulgati libri, nullo, vt opinor, idoneo sensu. Vnus è meis, aut tectus statim aut semel fugere. Conieci legendum, Aut tectus ista aut semel fuge.

Cernuat] Quasi ludentis in morem deiicit In glossario est Cernulat ... Cernuare igitur, & cernulare idem. Tres voces, quæ paulo supra hæc legebantur, Qui hoc faciunt, non sunt in veteribus libris.

Circumagitur] Ritus quidam erat manumittendi. Persius:

Verterit hunc dominus, momento temporis exit
Marcus Dama.

PINCIANVS.

PINCIANVS.

QVisque noſtrum tutam agere vitam volet,] *Legendum* veſtrum, *non* noſtrum.

Quod habere nos putamus, hætemus.] *Corrige*, quod habere nos putamus. Habemur. *ex eadē.*

Hanc vtrum ceſpes erexetit.] *Quidam codices* extruxerit *legunt, non* erexerit.

Mihi crede, qui nihil agete vidētur, maiora agunt, humana diuinaque ttactant.] *Scribe*, Mihi crede, qui nihil vel minora agere vidētur, maiora agūt, quia humana diuinaq; ſimol tractāt, *ex vetere lectione.*

adhuc Epicurum complicamus.] *Bona pars ſcriptorum codicum* teplicamus *præfert, non* complicamus.

ERASMVS.

QVod habete nos putamus, hætemus.] *Pro* habere, *quidam habebant*, abire: *ſed mendoſe. Seneca alluſit ad Græcas voces* ἰχέμω *eſt* habemus, ἰχέμβα hætemus.

OBSOPOEVS.

A *Subſidio ſubſidioſum audacter formauit Seneca epiſt. vij* ad omne fottuitum bonum ſubſidioſi, pauidique ſubſiſtite. *Ita inuenio in lib. N. Fabri, quem cum optimis codicibus ſcriptis contulit Stal. in Caſtigationibus Feſti.*

M.ſſ. Quiſquis veſtrum: *& hæc ſequent:* quod *deſit in tribus, Similis locutio eſt lib. 1. de ira cap. 7. de affectibus.* Habent, & non habentur. *Membranæ omnes hanc referunt ſcripturam:* Aut ſaltem, (*duo*, ſaltim, rectis, aut ſemel fuete. (*vnus* fruete) Nou vertit fortuna, ſed cetnulat, &c. *Male ergo in impreſſis tres hæ voces.* Qui hoc faciunt, *inculcata ſunt: vt quæ ſenſum officiant. Quid vero diſiunctiua illa oratio ſibi velit, hactenus laboratur. Omnia me fallunt, niſi Seneca reſpexit ad vulgatum adagium, cuius Cicero in altera ad Quinctum fratrē epiſtola his verbis meminit:* Ceterà fuerūt in eadem epiſtola grauiora, quam vellem: ὀρθὰν τὰν ναῦν, *&* ἄμυξ δωεῖν *vt itaque hic, ita & illic ellipticos verba erunt intelligenda. quaſi dicat Seneca aut rectus velis curſū tenere oportet (nā quos trāſuerſos agit felicitas, ij reſiſtere nequeūt) aut ſemel ruere, hoc eſt perire.* Ruere *enim legēdum eſt pro* fuete. *ſeu* fruere *Et hoc ad præſtationē ſcribo. Seneca ipſe epiſt. lxxi.* Ne hoc quidē (*ait*) miſeræ teip. cōtinget, ſemel ruete. *De altera vero prouerbij parte vt nō auſim plane affirmare, ita nō alienū iudico quod eſt epiſt. lxxxv.* Qui hoc potuit dicere, Neptune nūquā hāc nauē, niſi rectā atti ſatisfecit. *Antiq. Put. cod. & Amb. legūt,* Cogita præter animū: *reliqui duo.* Cogitare præter animum. *Omnes m.ſſ.* id non de meo fiet. adhuc Epicurum complicamus.

Cuiacius Obſeruat. lib. v. cap. xiij. Citcum agitur, *id eſt, ſit liber, de quo manumiſsionis more vide illum citato loco: & Angelum Politianum Miſcell. cap. xcviij.*

M.ſſ. quæ philoſophis aut dicta ſunt, aut dicenda? Non atr. tragicos. nec togatas noſtras.

Brodæus Miſcell. lib. ii. cap. xviij. Cothurni tragica calceamenta ſunt ſubleuato altius ſubere, vt mimi priſcorum herōū in ſcena perſonas induentes, grandiores apparerent. Soccus vero humile eſt calceamentorum genus in modum crepidarū, comœdis proprium: qui fortaſſe Excalceati, cum tragicis hiſtrionibus collati, à Seneca epiſt. viij. appellantur: Quantum diſettiſſimorum vetſuum inter mimos iacet? quā multa Publij non excalceatis, ſed cothornatis dicenda ſunt? *Idem epiſt. lxxvij.* Vt cothurnati ſimul exierunt, excalceantur, & ad ſtaturam ſuam tedierunt. *Lucianus in Menippo:* καὶ καταβὰς ἀπὸ τῶν ἐμβατῶν, πένης καὶ ταπεινὸς περιέρχεται. *Nec ſcio an rectius per excalceatos, planipedes expoſuerimus, actores planis, id eſt nudis pedibus proſcenium introeuntes.*

Aut tabulis teſtamenti annulum imprimerem.] *recte: nam teſtes annulo ſuo vel alieno, qui* χαρακτῆρα *haberet, ſignare debebant l. ad teſtiū § ſi quis ex teſtibus. ff. qui teſt. fac. poſſ. § poſſunt autem. Inſt. de teſtam.*

Satim citcumagitur.] *Apud veteres quoties manumittebant, alapa percuſſos circumagebant, & liberos confirmabant, vti commentatur Cornutus ad illud Perſii Satyr. 5.*

Quibus vna Quiritem
Vertigo facit.

Meminere huius moris Appianus lib. 4. belli ciu. Arrianus in Epiſt. lib. 2. c. 1. & Claudianus lib. de 4. conſul. Honorij De hoc Cuiacius lib. 5. Obſeruat. cap 15. Briſſonius lib. 1. cap. 11. ſel. antiq. & Raeuardus cap. 7. lib. de aut. prudent.

Hodierno die legi.] *vox,* die, *abeſt à v. c.*

Poteſt fieri vt me intertoges.] *duæ voces, vt me, abſūt ab codē v. c. Iureti, & recte, à gloſa enim fluxiſſe vidētur.*

Aliqoid ſeueritatis] *in vno v. c.* ſecuritatis, *forte legendum.* ſerietatis, *Iuretus.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

ITEM pars aut explicatio priorum. Sapientem non quærere homines, ſeipſo contentū. Quid ergo? non etiam amicum? Imò, ſed poteſt & ſine eo eſſe: poteſt amittere, & amiſſum reparare. In eo ipſo fructus & voluptas eſt, dum parat. An ergo ſua cauſſa, vt Epicurei cenſent? Non, ſed potius alterius cui proſit, pro quo periclitetur, pro quo moriatur. Merces virtutis, ipſa eſt. Fuſius deinde & ſubtilius, Quatenus ſe contentus, quatenus non ſit: & in verbis diſtinctiuncula Stoica.

EPIST. IX.

AN merito reprehendat in quadam epiſtola Epicurus eos, qui dicunt ſapientem ſeipſo eſſe contentum, & propter hoc amico non indigere, deſideras ſcire. Hoc

objicitur [1] Stilponi ab Epicuro, & his quibus summum bonum visum est [2] animus impatiens. In ambiguitatem incidendum est, si exprimere ἀπάθειαν vno verbo scite voluerimus, & Impatientiam dicere. Poterit enim contrarium ei, quod significare volumus, intelligi. Nos enim eum volumus dicere, qui respuat omnis mali sensum: accipietur is, qui nullum possit ferre malum. Vide ergo, num satius sit, aut [3] inuulnerabilem animum dicere, aut animum extra omnem patientiam positum. Hoc inter nos [4] & illos interest. Noster sapiens [5] vincit quidem incommodum omne, sed sentit: illorum, ne sentit quidem. Illud nobis cum illis commune est, sapientem [6] seipso esse contentum: sed tamen & amicum habere vult, & vicinum, & contubernalem, quamuis sibi ipse sufficiat. Vide quam sit se contentus. aliquando sui parte contentus est, si illi manum aut morbus, aut hostis inciderit. Si quis oculum casus excusserit, reliquiæ illi suæ satisfacient: & erit imminuto corpore & amputato tam lætus, quam integro fuit. Quæ sibi desunt, non desiderat: sed non deesse mauult. Ita sapiens se contentus est, non vt velit esse sine amico, sed vt possit: & hoc quod dico possit, tale est. amissum æquo animo fert: sine amico quidem numquam erit. in sua potestate habet, quã cito reparet. Quomodo si perdiderit Phidias statuam, protinus alteram faciet: sic & hic faciendarum amicitiarum artifex, substituet alium in locum amissi. Quæris quomodo amicum cito facturus sit? dicam, si illud mihi tecum conuenerit, vt statim tibi soluam quod debeo, & quantum ad hanc epistolam, [7] paria faciamus. Hecaton ait: *Ego tibi monstrabo* [8] *amatorium, sine medicamento, sine herba, sine vllius veneficæ carmine.* [9] *Si vis amari, ama.* Habet autem non tantum amicitiæ vsus, veteris & certæ, magnam voluptatem, sed etiam initium & comparatio nouæ. Quod interest inter metentem agricolam, & serentem: hoc inter eum qui parauit amicum, & qui parat. [10] Attalus philosophus dicere solebat, *Iucundius esse amicum facere, quàm habere*: quomodo artifici iucundius est pingere, quam pinxisse. Illa in opere suo occupata solicitudo, ingens oblectamentũ habet in ipsa occupatione. Non æque delectatur, qui ab opere perfecto remouit manũ. iã fructu artis suæ fruitur: ipsa fruebatur arte, cum pingeret. Fructuosior est adolescentia liberorum, sed infantia dulcior. Nunc ad propositum reuertamur. Sapiens etiamsi contentus est se, tamen habere amicum vult: si ob nihil aliud, vt exerceat amicitiam, ne tam magna virtus iaceat: non ob hoc quod [11] Epicurus dicebat in hac ipsa epistola, vt habeat qui sibi ęgro assideat, succurrat in vincula coniecto, vel inopi: sed vt habeat aliquem, cui ipse ægro assideat, quem ipsum circumuentum hostili custodia liberet. Qui se spectat, & propter hoc ad amicitiam venit, male cogitat: quemadmodum cœpit, sic desinet. Parauit amicum aduersus vincula laturum opem: cum primũ crepuerit catena, discedet. Hæ sunt amicitiæ, [12] quas *Temporarias* populus appellat. Qui caussa vtilitatis assumptus est, tamdiu placebit, quamdiu vtilis fuerit. Hac re [13] florentes amicorum turba circumsedet: circa euersos ingens solitudo est: & inde amici fugiunt, [14] vbi probantur. Hac re ista tot nefaria exempla sunt, aliorum metu relinquentium, aliorum metu prodentium. Necesse est initia inter se & exitus congruant. Qui amicus esse cœpit, quia expedit; placebit ei aliquod pretiũ contra amicitiã, si vllum in illa placet pretium præter ipsam. In quid amicum paro? vt habeam pro quo mori possim, vt habeam quem in exsilium sequar, cuius me morti opponam & [15] impendam. Ista quam tu describis, [16] negotiatio est, non amicitia: quæ ad commodũ accedit, quæ quid consecutura sit, spectat. Nõ dubie habet aliquid simile amicitiæ, affectus amantium: possis dicere illam esse insanam amicitiam: numquid ergo quisquam amat lucri caussa? numquid ambitionis aut gloriæ? Ipse per se amor, omnium aliarum rerum negligens, animos in cupiditatem formæ, non sine spe mutuæ caritatis, accendit. Quid ergo? ex honestiori caussa coit turpis affectus? Non agitur, inquis, nunc hoc, an amicitia propter se, an propter aliud sit expetẽnda. nam si propter seipsam expetenda est, potest ad illam accedere, qui seipso contẽtus est. Quomodo ergo ad illam accedit? quomodo ad rem pulcherrimam: non lucro captus, nec varietate fortunæ perterritus. Detrahit amicitiæ maiestatem suam, qui illam [17] parat ad bonos casus. Se contentus est sapiens. Hoc, mi Lucili, perperam plerique interpretantur: sapientem vndique submouent, & [18] intra cutem suam cogunt. Distinguendum est autem, quid & quatenus vox ista promittat. Se contentus est sapiens, ad beate viuendum, non ad viuendum. Ad hoc enim multis illi rebus opus est; ad illud tantùm animo sano, & erecto, & despiciente fortunam. Volo tibi [19] Chrysippi quoque distinctionem indicare. Ait sapientem nulla re indigere, & tamen multis illi rebus opus esse: contra, stulto nulla re opus est, nulla enim re scit vti, sed omnibus eget. [20] Sapienti & manibus, & oculis, & multis ad quotidianum vsum necessarijs opus est, sed

eget

eget nulla re: egere enim, necessitatis est: nihil autē necesse sapienti est. Ergo quamuis seipso contentus sit, amicis illi opus est. hos cupit habere quam plurimos, non vt beate viuat: viuet enim etiam sine amicis beate. Summum bonum extrinsecus instrumenta non quærit, domi colitur: ex se totum est. incipit fortunæ esse subiectum, si quam partem sui foris quærit. Qualis tamen futura est vita sapientis, si sine amicis relinquatur in custodiam coniectus, vel in aliqua gente aliena destitutus, vel in nauigatione longa retentus, aut in desertum littus eiectus? qualis est Iouis, cum [10] resoluto mundo, & diis in vnum confusis, paullisper cessante natura, [11] acquiescit sibi, cogitationibus suis traditus. Tale quiddam sapiens facit. in se reconditur, secum est: quamdiu quidem illi licet suo arbitrio res suas ordinare, se contentus est: & ducit vxorem, se contentus est: & liberos tollit, se contentus est: & tamen non viuet, si fuerit sine homine victurus. Ad amicitiam fert illum nulla vtilitas sua, sed naturalis irritatio. nam vt aliarum nobis rerum innata dulcedo est, sic amicitiæ. Quomodo solitudo in odio est, sic in dulcedine appetitio societatis. Quomodo hominem homini natura conciliat, sic inest huic quoque rei stimulus, qui nos amicitiarum appetentes faciat. Nihilominus cum sit amicorum amantissimus, cum illos sibi comparet, sæpe præferat: omne intra se bonum terminabit, & dicet quod Stilpon ille dixit, Stilpon quem Epicuri epistola insequitur. Hic enim capta patria, amissis liberis, amissa vxore, cum ex incendio publico solus, & tamen beatus exiret, interroganti Demetrio, cui cognomen ab exitiu vrbium Poliorcetes fuit, *Numquid perdidisset? Omnia*, inquit, *bona mea mecum sunt.* Ecce vir fortis ac strenuus. ipsam hostis sui victoriam vicit. Nihil, inquit, perdidi. dubitare illum coegit, an vicisset. Omnia mea mecum sunt. Iustitia, virtus, temperantia, prudentia, hoc ipsum, nihil bonum putare quod eripi possit. Miramur animalia quædam, quæ per medios ignes sine noxa corporum transeunt: quanto hic mirabilior vir, qui per ferrum & ruinas & ignes, illæsus & indemnis euasit? Vides quanto facilius sit totam gentem, quam vnum virum vincere? Hæc vox illi est communis cum Stoico. æque & hic intacta bona per concrematas vrbes fert. Se enim ipso contentus est, hoc felicitatem suam fine designat. Ne existimes nos solos generosa verba iactare: & ipse Stilponis obiurgator Epicurus, similem illi vocem emisit, quam tu boni consule, etiam si hunc diem iam expunxi, *Si cui*, inquit, *sua non videntur amplissima, licet totius mundi dominus sit, tamen miser est.* Vel si hoc modo tibi melius enunciari videtur: id enim agendum, vt non verbis seruiamus, sed sensibus: *Miser est, qui se non beatissimum iudicat, licet imperet mundo.* Vt scias autem hos sensus communes esse, natura scilicet dictante, apud poëtam comicum inuenies.

[12] *Non est beatus, esse se qui non putat.*

Quid enim refert qualis status tuus sit si tibi videtur malus? Quid ergo? inquis, si beatum se dixerit ille turpiter diues, & ille multorum dominus, sed plurium seruus: beatus sua sententia fiet? Non quid dicat, sed quid sentiat, refert: nec quid vno die sentiat, sed quid assidue. Non est autem quod verearis, ne ad indignum res tanta perueniat. Nisi sapienti sua non placent. omnis stultitia laborat fastidio sui.

I. LIPSIVS.

1. STilponi.] *Cuius Zeno auditor fuit, & quædam ab eo hausit.*

2. Animus impatiens.] *Quorum sententia nimis rigida erat, Sapientem medijs in rebus neutram in partem moueri, aut inclinare. Id ἀδιαφορίαν vocabant, & in hac Summum bonum esse. Vide me diffusè edisserentem* III. *Manuduct. Diss.* VII.

3. Inuulnerabilem animum.] *Parum scitè exprimit, meo quidem sensu. Cur non* imperturbabilem animum *potius? cur non vno verbo (licet enim fingere)* imperturbationem?

4. Et illos.] *Megaricos, inter quos Stilpo.*

5. Vincit quidem.] *Sensum non adimunt Stoici, victoriam donant: vt [illegible]er De Prouid. cap.* II. Nec hoc dico, non sentit illa, sed vincit. *Vide me loco dicto.*

6. Seipso contentum.] *Magnificum dogma, & inter inopinata. De quo ego Manud.* III. *Dissert.* X.

7. Paria faciamus.] *Nihil reliqui sit, neuter in alterius ære.*

8. Amatorium.] *Glossæ veteres explicant, φίλτρον. Idem Latini,* Venenum.

9. Si vis amari.] *Martialis hoc ipsum:*

—— Marce vt ameris, ama.

10. Attalus.] *E Stoa, sub Tiberio, philosophus. de quo epist.* CVIII. *& alibi.*

11. Epicurus dicebat.] *Eius dogma, Amicitiam ob vsum fructumque esse. Verba in Laërtio:* Εἶναι καὶ γίγνεσθαι τὴν φιλίαν διὰ τὰς χρείας: Esse & contrahi amicitiam, ob vsus. *Plutarchus, De amore in liberos.* Θαυμάζονται ἐν τοῖς θεάτροις [illegible],

Μισθοῦ γὰρ ἀνθρώπου, τίς ἀνθρώπων φιλεῖ;

κατ' Ἐπίκουρον, ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν, μήτηρ τὸ τέκνον, οἱ παῖδες τοὺς τεκόντας:
In theatris admirationi est, qui dicit,

Mercede namque quis hominis, hominem diligit?

Iuxta Epicurum, pater filium, mater prolem, ipsi liberi parentes. *Stoici contra. & hanc quoque virtutem, vt omnes, sua caussa & pretio colendam. Cicero III. de Finib.* Minimè vero probatur huic disciplinæ (*Stoicæ*) de qua loquor, aut amicitiam, aut Iustitiam, propter vtilitates adsciscі, aut probari. *Plura nos in Ethicis: & videsis Manuduct. III. Dissert. XVI.*

12. Quas temporarias.] *Temporibus aptas, & cum iis manentes, abeuntes. Ita in Curtio,* Temporaria ingenia: *quæ consilia & sese pro temporibus mutant.*

13. Florentes amicorum turba.] *Communis locus. sed isti nomine amici, non re audiunt. Euripides.*

Ὄνομα γὰρ, ἔργον δ' οὐκ ἔχουσιν οἱ φίλοι,
Οἱ μὴ 'πὶ ταῖσι συμφοραῖς ὄντες φίλοι.
Nomen quidem, sed rem ipsam amici non habent,
Qui sorte tristi non se amicos exibent.

14. Vbi probantur.] *Libri prisci,* vnde probantur. *rectè vtrumuis. Ennius.*

Amicus certus in re incerta cernitur.

Lucretius:

Quo magis in dubiis homines spectare periclis
Conuenit, aduersisque in rebus noscere qui sint:

Exactio igitur & probatio Amici, in re tristi.

15. Impendam.] *Ipse moriar. Ab hac caussa argutè Panegyristes, Theodosio:* Humilis hæc virtus (*Amicitia*) dubiumque virtus iudicabatur, nec Palatiis digna, sed periculis habebatur.

16. Negotiatio est.] *Cicero II. De Nat. Deorum:* Amicitiam si ad fructum nostrum referemus, non erit ista Amicitia, sed mercatura quædam vtilitatum suarum.

17. Parat ad bonos casus.] *Sic libri: & sententia bona, clara. Muretus vocem reiectum iuit, ediditque:* ad casus. *nec malè, si tamen hoc Seneca.*

18. Intra cutem.] *Intra se. Prouerbiale est: vt in Horatio,*

——quoniam in propria non pelle quiessem.

Martiali: —— memento

Intra pelliculam cerdo manere tuam.

19. Chrysippi distinctionem.] *De qua ego Manuduct. III. Diss. XI.*

20. Resoluto mundo.] *Per conflagrationem siue ἐκπύρωσιν Stoicam.*

21. Acquiescit sibi.] *Crysippus aiebat,* Solum Iouem manere, omnium Deorum, post conflagrationem: ipsum autem recedere in Prouidentiam, atque vna manere ambos in sola Ætheris siue Ignis essentia. *Volebat nempe Iouem, cum Prouidentia, disponere futura, & Mundum componere: nec ineptè. Vide me II. Physiol. Diss. XXII.*

22. Non est beatus.] *Aliquid ego II. Manuduct. Dissert. XVII.*

Hactenus produxi, & vno tenore per viā iui: vereor vt deinceps sic possim, æquabili industria & disquisitione. Quid vereor? imò non possum: ita assidui languores, & iamnuper acre illud morbi abiecerunt & abiiciunt, vt ægrè ad hæc talia adsurgam. Confessio exprimitur: Eia valetudo cedo, en manum tollo.

MVRETVS.

AN meritò.] *Explicat quomodo sapiens, etiam si se ipso contentus sit, amico tamen indigeat. Pro corollario addit, vt solet sententiam Epicuri.*

Ἀπάθειαν.] *Vide quanto opere laboret homo disertissimus, vt vnam vocem Græcam exprimat. Ἀπάθεια est status animi ad eam firmitatem ac duritiam perducti, vt ne sentiat quidem ea quibus ceteri turbari solent. Sed si quis pro eo impatientiam, aut impatientem animum dixerit, periculum est, ne is intelligatur, qui nihil ferre ac tollerare possit: quod vel maximum vitium fuerit. Sic cum inæstimabile vsitate dicatur, quod ita magnum est, vt æstimari non queat: apud Ciceronem tamen Stoicorum placita Latine interpretantem, inæstimabile est, quod nullius pretii est quod nulla æstimatione dignum est.*

Si vis amari, ama.] *Videor alicubi legisse epigramma quoddam hoc argumento: cuius hæc clausula est:* Marce vt ameris, ama. *Neque tamen vbi legerim memini. Non alienus hinc est Theocriti versiculus.*

Στέργετε τὼς φιλέοντας, ἵν' αὖ φιλέητε, φιλᾶσθε.

Quisquis amatur, amet, vt & ipse, vbi amarit, ametur.

Qui sibi ægro adsideat.] *His enim & similibus de caussis amicos, sapienti parandos monebat Epicurus, Horatius.*

At si aliquis casus lect[illegible] affixit, habes qui
Adsideat, fomenta paret, medicum roget, vt te
Suscitet, ac reddat natis, carisque propinquis.

Qui illam parat ad casus.] *Id est, qui pro varietate casuum modo amicus esse, modo ab amicitia recedere, cogitat. Ita melius, quam, vt in aliis libris,* ad bonos casus.

Volo tibi Chrysippi.] *Vt quod hic ex Chrysippo adfertur, plane intelligatur: sciendum est, non idem esse apud Stoicos egere & indigere, id est, δεῖσθαι & ἐνδεῖσθαι. Nam egere eum dicunt, qui ita caret aliqua re, vt angatur animo, & eius desiderium ferre non possit. Indigere autem eum modo, qui caret re aliqua, qua vti scit, quaque vtilis esse ei potest. Hoc posito, colligebant, sapientem nulla re egere, quibusdam indigere: stultum contra multis rebus egere, nulla indigere. Nam sapienti quidem nihil abest, quod impotenter desideret, aut cuius absentiā non æquo animo ferat, quippe qui possit æquissimo animo etiam è vita, si ita res ferat, discedere. Indiget tamen interdum quibusdam rebus, vt victu, vt vestitu,*

vt veſtitu, ceteriſque eiuſdem generis, quibus, ſi eorum copia fuerit, recte vtetur. μόνος γοῦν ἐκεῖνος χρείαν ἔχει. *Neque enim hoc Latine tam rotunde aut tam apte ad intelligendum exprimi poteſt. At ſtultus multis rebus perpetuo eget: inſatiabiles enim ſunt cupiditates: neque tamen vlla earum indiget: neque enim vlla re vti ſcit: neque quidquam ei eſt vtile. Hæc attigit vt cunque Cicero libro primo Tuſculanarum: ſed, vt* ἔπος εἰπεῖν, *non pro cetera ſua elegantia & perſpicuitate dicendi. Plutarchus multo melius in libro de communibus notionibus aduerſus Stoicos: qui hæc irridet quidem, neque fortaſſis immerito, ſed efficit tamen, vt intelligantur.*

Qualis eſt Iouis.] *Stoici Iouem, ſeu naturam ac principium aliarum omnium rerum, ignem eſſe dicebant: eius enim partem aliquam craſſiorem effectam, verti in animalem ac ſpirabilem naturam, ex eius porro denſioribus partibus, aquã, & ex aqua effici terram. ſtatis autem temporibus omnia illa denuo inflammari & igneſcere: ita vt & animi & dij alij omnes interirent, Iupiter ſolus maneret, conuerſis in ſe omnibus. Hanc* ἐκπύρωσιν, *id eſt conflagrationem vocabant. Laertius in Zenone* ὁ δὲ *(de ſummo illo Deo loquitur)* ἄφθαρτός ἐστι καὶ ἀγέννητος, δημιουργὸς ὢν τῆς διακοσμήσεως, ἀναλίσκων εἰς ἑαυτὸν τὴν ἅπασαν οὐσίαν, καὶ πάλιν ἐξ ἑαυτοῦ γεννῶν. *Exponitur idem & irridetur à Plutarcho in libro de communibus notionibus: & ab hoc noſtro ad ipſum finem conſolationis ad Marciam. Ait igitur, ſapientem ita victurum in ſolitudine, ſi res ferat, vt Iouem, exiguo illo tempore, quo conuerſis in ſe omnibus, pauliſper à generatione ceſſat. Hanc opinionem ab Heraclito Stoici duxerant.*

Ad amicitiam.] *Epicurei aperte profitebantur, amicitias ſuo quemque commodo aut ſua voluptate metiri: ita vt ne filios quidem patribus caros eſſe dicerent, niſi propter voluptatem fructum ve, quem ex eis aut caperent, aut ſe capturos eſſe ſperarent. Melius Stoici, non ſolum naturalem eſſe caritatem in filios, verum etiam hominem animal eſſe natura congregabile, & appetens ſocietatis: eſſeque hominem quemlibet natura alteri carum: atque ab ipſa natura cognationem quandam eſſe inter omnes nos conſtitutam. Gratuitam itaque eſſe bonorum & ſapientium amicitiam, non vlla mercede emercatam. Merito igitur ait Plutarchus, ad hunc verſum olim tota theatra exclamaſſe,*

Μισθοῦ γὰρ ἄνθρωπός τις ἄνθρωπον φιλεῖ.

Hominem vt amet, mercede quiſquam adducitur?

Sed ſi vere fatenda ſunt, laudantur in theatris, quæ domi negliguntur. hominumque magna pars hac in re Stoicos laudat, Epicurum ſequitur. Fuiſſe quoſdam & è Stoicis, qui hac quidem in re ab Epicuro non abhorrerent, oſtendit Cicer. lib. 2. de finibus. Sed locus ille Ciceronis mirifice deprauatus eſt: qui quomodo emendandus videatur, docui in iis, quos iampridem conſcriptos, propediem, ſi Deus volet, editurus ſum, Variarum lectionum libris.

Stilpon.] *Quod hic de Stilpone Zenonis Magiſtro dicitur, apud Laertium quoque his verbis relatum eſt:* ἀλλὰ καὶ Δημήτριος ὁ Ἀντιγόνου καταλαβὼν τὰ Μέγαρα, τήν τε οἰκίαν αὐτοῦ φυλαχθῆναι, καὶ πάντα τὰ ἁρπαγέντα φροντίσαι ἀποδοθῆναι. ὅτε καὶ βουλομένου παρ' αὐτοῦ τῶν ἀπολωλότων ἀναγραφὴν λαβεῖν, ἔφη μηδὲν τῶν ἰδίων ἀπολωλέναι, παιδείαν γὰρ μηδένα ἐξενηνοχέναι, τόν τε λόγον ἔχειν καὶ τὴν ἐπιστήμην.

PINCIANVS.

VN verbo cito voluerimus.] *Verbum* cito *aduentitium exiſtimo, & vel expungendum ex contextu, vel in locum eius ſubſtituendum* ſcito, *aut* ſcite.

Si quis oculum caſu excuſſerit.] *Scribe* caſus, *non* caſu, *vetus lectio.*

Et erit in minuto corpore & amputato tam lætus, quam in integro fuit.] *Quædam exemplaria*, & erit imminuto corpore & amputato tam lætus animus, quam integrò fuit. *Alia ſic*, & erit imminuto corpore & amputato tam lætus, quam cum integer fuit.

Sed quæ ſibi deſunt, num deſiderat? Non deeſſe mauult.] *Omnia ſcripta exemplaria pro particula illa* num, *legunt*, non *vt putem per tranſpoſitionem verborũm ſcribendum ſic*: Quæ ſibi deſunt, non deſiderat, ſed non deeſſe mauult.

Habes autem non tantum amicitiæ vſum veteris, & certe magnam voluptatem, ſed etiam initiũ & comparationem nouæ.] *Caſtigo partim ex vetere lectione, partim ex coniectura:* Habes autem non tantum vſu amicitiæ veteris & certe magnam voluptatem, ſed etiam initio & comparatione nouæ.

Sed habeat aliquem.] *Scribe per minorem ex eadem*, ſed vt habeat aliquem.

Qui ſe ſpectat, & propter hoc ad amicitiam venit.] *Quædam exemplaria*, & propter hoc amicitiam init. *Illud noſcendum in nonnullis exemplaribus hæc verba initium præbere epiſtolæ à ſuperiore diſtinctæ, cuius lemma eſt: Quomodo aliquis ſibi amicum faciat, & quod niſi ſapienti ſua non ſufficiunt ſiue placent.*

Quia cauſa vtilitatis aſſumptus eſt.] *Scribe*, Quæ cauſa vtilitatis aſſumpta eſt: *ex vetere lectione vt referatur ad amicitiam.*

Et dicet quod Stilbon ille dixit.] *Lege*, Stilpon, *per* p, *non per* b: *ex Suida, Diogene, & reliquis.*

Etiam ſi hunc diem expunxi.] *Particula* ſi *ſuperuacanea eſt & item paulo poſt dictio* bona: *ex vetere lectione.*

OPSOPOEVS.

M. SS. *omittunt rationalem* enim, *ante* eum. *Paulo poſt, m. ſſ. legunt*, Illud nobis & illis commune eſt. *Statim idem*, aut hoſtis exciderit. *Poſtea M. ſſ.* Sed quæ ſibi deſunt, non deſiderat: non deeſſe mauult: *Excuſa lectio eſt à Pinciano. Modius epiſt. xxxvi. legit ex ductu literarum m. ſſ. librorum*: & vt quæ ſibi deſunt non deſiderat: ſed non deeſſe mauult, ita ſapiens, &c.

Scribit Modius epiſtola cxxx. membranas ſuas habere ſi nihil aliud, *&* non hoc quod Epicurus dicebat, *omiſſo vtroque loco.* τῦ ob. *at duo è noſtris codicibus, inter quos optimus, clarè hanc præpoſitionem priore loco exhibent, poſteriore vero omnes vno conſenſu*, non ad hoc quod dicebat Epicurus, *quamuis vt illic omitti non improbem, facit ſimilis loquendi formula epiſt. xxxv.* Si nihil aliud, ob hoc profice, vt amare diſcas.

Senec.

M. ss. & priores editiones, quem ipse circumuentum. *recte.*
Cum Pinciani libris facit optimus Puteani in seqummo legens:
Quæ vtilitatis causa adsumpta est: *&c. Ambianus in neutro:* Quod vtilitatis causa assumptũ est. tam d. pl. q. vtile fuerit. *ceteri stant ab excusa lectione, Mox reiciunt omnes dictionem* ingens.
Delendum est alterum pretium, *membranis sic iubentibus, quod ipsum à suis abesse notauit Modius epist. xxxx.*
Et statim duo optimi, In quid amicum paras.
Vulgata lectio non satisfacit, & libri scripti hic mutili sunt, præter Nicotianum, qui perquam belle locum ita sarcit. Non agitur, inquis, nunc de hoc, an amicitia propter seipsam appetenda sit., Immo vero nihil magis probandum est: Nam si propter seipsam expetenda est. *&c. Atque hæc totidem verbis in altero Puteani codice ad oram antiquitatis diligentissimus P. Daniel manu sua notauerat.*
Constanter omnes scripti, vt & superiores editiones, agnoscunt vocem bonos: parat ad bonos casus. *Mallem eam in* nouos *commutare, quam in tanto librorum consensu demere.*
Scrib. est è tribus m. ss. nulla re egere. *& ita postulas Stoica:* τὸ δεῖσθαι καὶ ἐνδεῖσθαι, egere & indigere, *distinctio.*
Aduersatiua sed *abest ab omnibus m. ss.*
A vulgata lectione discedunt m. ss. Tres habent, Quomodo solitudo in odium est, & appetitio societatis. Quomodo, &c. *quartus Ambianus,* Quomodo solitudo in odium, & appetitio societatis hominem homini natura conciliat: sic inest: *&c. Postea, nullus è m. ss. agnoscit vocem,* temperantia.
Animum extra omnem patientiam positum.] *Animaduertendum* patientiam, *hic non habere consuetam significationem, sed sonare. c.* τὸ πάσχειν, *seu* παθητὸν. *Stephanus lib. 2. cap. 12. Prood.*
Si ob nihil aliud vt.] *v. c.* si ad nihil aliud, ad hoc vt, *Iuretus.*
Apud poëtam comicum.] *Vox* poëtam *abest à v. c. non male.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

SOLITVDINEM bonam, sed bonis aut progressis, esse: aliis aliam. Nam mali aut stulti maximè in ea peccant, remoto arbitro, & sibi relicti. Obiter præceptiuncula de Votis: & nihil concipere, nisi quod palam possis nuncupare.

EPIST. X.

SIc est, non muto sententiam. fuge multitudinem, fuge paucitatem, fuge etiam vnũ. Non habeo cum quo te communicatum velim, & vide quo iudicium meum abeat: audeo te tibi credere. Crates, vt aiunt, huius ipsius [1] Stilponis auditor, cuius mentionem priori epistola feci, cum vidisset adolescentulum secreto ambulantem interrogauit, *Quid illic solus faceret? Mecum*, inquit, *loquor.* cui Crates: *Caue*, inquit, *rogo & diligenter attende, ne cum homine malo loquaris.* Lugentem timentemque custodire solemus, ne solitudine male vtatur: nemo est [2] ex imprudentibus, qui relinqui sibi debeat. Tunc mala consilia agitant: tunc aut aliis, aut ipsis futura pericula struunt. Tunc cupiditates improbas ordinant: tunc quidquid aut metu, aut pudore celabat, animus expromit: tunc audaciam acuit, libidinem irritat, iracundiam instigat. Denique, quod vnum solitudo habet commodum, nihil vlli committere, non timere indicem, perit stulto: ipse se prodit. Vide itaque quid de te sperem, imo quid spondeam mihi. spes enim incerti boni nomen est. non inuenio cum quo te malim esse, quam tecum. Repeto memoria, quam magno animo quædam verba proieceris, quam roboris plena. gratulatus sum protinus mihi, & dixi: [3] non à summis labris ista venerunt; habent hæ voces fundamentum. iste homo non est vnus è populo, ad salutem spectat. Sic loquere, sic viue: vide ne te vlla res deprimat. Votorum tuorum veterum licet diis [4] gratiam facias: alia de integro suscipe: [5] roga bonam mentem, bonam valetudinem animi, deinde corporis. Quid ni tu ista vota sæpe facias? audacter Deum roga, nil illum de alieno rogaturus. Sed vt more meo cum aliquo munusculo epistolam mittam, verum est, quod apud [6] Athenodorum inueni: *Tunc scito esse te omnibus cupiditatibus solutum, cum eò perueneris, vt nihil Deum roges, nisi quod [7] rogare possis palam.* Nunc enim quanta dementia est hominum? turpissima vota diis insusurrant: si quis admouerit aurem, conticescent, & quod scire hominem nolunt, Deo narrant. Vide ergo ne hoc præcipi salubriter possit: Sic viue cum hominibus, tamquam Deus videat: sic loquere cum Deo, tamquam homines audiant.

I. LIPSIVS.

E*T tamen iterum post interuallum admoneo: sed, vt prædixi, non sic assiduam & intentam. Homini homo ignosce.*
1. Stilponis auditor.] *Auditor, sed non assecla aut sectarius: nam Diogenis Cynici fuit. Sed tanta Stilponis*

Venus

Venus in dicendo, vt pleroſque ſtudioſorum Megara ad ſe traxerit: inter eos Cratetem hunc, & Zenonem noſtrum. Laertius in Stilpone.

2. Ex imprudentibus.] *Nam* vt mali tragœdi, *ait Epictetus*, ſoli canere non poſſunt, ſed cum pluribus. ſic quidam ſoli deambulare non poſſunt. *At bonus poteſt, & bonis cogitationibus meliorem ſe reddere. Ideo Antiſthenes interrogatus*, Quid ex Philoſophia feciſſet lucri? τὸ δύνασθαι, ἔφη, ἑαυτῷ ὁμιλεῖν. poſſe mecum loqui & verſari, *inquit.*

3. Non a ſummis labris.] *Sed à pectore & intimo ſenſu. Illud autem prius conuenit in eos, qui, vt Lucianus loquitur*, ἀπ' ἄκρου χείλους φιλοσοφοῦσι: à ſummo labio philoſophantur: *ſiue vt Fauorinus dicebat*, μέχρι τοῦ λέγειν, ἄνευ τοῦ πράττειν: verborum tenus, factorum expertes. *Pulchre Epictetus, apud Arrianum*, III. *Diſſert.* XVI. *hos tales increpat:* Et quare, *inquit*, indocti in ſermonibus & perſuaſione efficaciores ſæpe, quam vos ſunt, ô Philoſophi? Ὅτι ἐκεῖνοι μὲν τὰ σαπρὰ ταῦτα ἀπὸ δογμάτων λαλοῦσιν, ὑμεῖς δὲ τὰ κομψὰ ἀπὸ τῶν χειλῶν· διὰ τοῦτο ἄτονα ἐστι, καὶ νεκρά: Quoniam illi ſordentia ſua ex decreto, & animi ſenſu, proferunt; vos autem iſta elegantia à labris. ideoque infirma ſunt, & mortua. *Nota opponi iſta*, ἀπὸ δογμάτων, καὶ ἀπὸ χειλῶν.

4. Gratiam facias.] *Remittas, non exigas. Epiſtola* XX. Hoc opta, omnia alia vota Deo remiſſurus.

5. Roga Bonam Mentem.] *Id eſt Stoica*, Rectam, *ſiue* Perfectam *Rationem: Mentem benè eruditam & factam, iudicij ſanam. Ita Perſius, inter publica vota.*

Mens bona, Fama, Fides. hæc clarè, & vt audiat hoſpes.

Petronius: At ne Bonam quidem Mentem, aut valetudinem petunt.

Iuuenalis:

Orandum eſt, vt ſit Mens ſana, in corpore ſano.

Propertius:

Mens Bona, ſiqua dea es, tua me in ſacraria condo.

6. Atheodorum.] *De quo ego Manuduct.* I. *Diſſert.* XII.

7. Rogare poſſis Palam.] *Pulcherrimus hic locus. Mala nocitura, aut infamia non pudet à Dijs petere; coram hominibus pudet. Idem noſter, De Benef.* VI. *cap.* XXXVIII. Quam multa ſunt vota, quæ etiam ſibi fateri pudet? quam pauca, quæ facere coram teſte poſſimus? *Idem de Benef.* II. *cap.* I. Vota homines parcius facerent, ſi palam facienda eſſent. adeò etiam Deos, quibus honeſtiſſimè ſupplicamus, tacitè malumus & intra nos precari. *Catullus:*

—— tacito ſuſpendit vota labello.

At contrà vir ſapiens,

—— recti cuſtos, imitator honeſti,
Et nihil arcano qui roget ore Deos:

Vt Martialis de illo appoſitè, lib. I. *Adde & Horatium lib.* I. *epiſt.* XVI.

8. Turpiſſima vota.] *Perſius Sat.* II.

At bona pars procerum tacita libabit acerra.
Haud cuiuis promptum eſt, murmurque, humileſque ſuſurros
Tollere de templis, & aperto viuere voto.

Vulgus, atque adeò praui, tacitis votis ſacrificant, & intra ſe precari. quæ turpia murmurat ille, petat ille, & quæ palā non audent. Plutarchus, de Defectu oraculorum: Apollinem alij de Theſauris, aut Hereditatibus, aut inceſtis Nuptiis conſulunt: vt planè refellatur Pythagoras, qui dixit, Homines, quando Deos adeunt, fieri meliores. Illi verò, quos animi morbos, coram viro grauiore aut ætate maturo, recondere & abnegare decebat; hos detectos & apertos ad Deum deferunt. *Opportunè de Pythagora: cuius etiam hoc fuit*, μετὰ φωνῆς εὔχεσθαι. Oportere clarè & vocaliter precari. *Clemens Alexandrinus* IV. *Strom.* Τί [illegible] οἱ Πυθαγόρειοι βούλονται, μετὰ φωνῆς εὔχεσθαι κελεύοντες: Ἐμοὶ δοκεῖν, οὐχ ὅτι τὸ θεῖον ᾤοντο μὴ ἐπαΐειν τῶν ἠρεμῆ [illegible], ἀλλ' ὅτι δικαίας ἐβούλοντο εἶναι τὰς εὐχὰς, ἃς οὐκ ἄν τις αἰδεσθείη ποιεῖσθαι, πολλῶν ὄντων συνειδότων: Quid igitur Pythagorei volunt, clara voce precari iubentes? Meo iudicio, non quia Numen non poſſet audire tacitè aut ſubmiſsè precantes: ſed quia cenſebant iuſtas debere eſſe preces, & quas nemo vereretur palam concipere, multiſque conſciis. *Adſpice hoc Macrobius* I. *Saturn.* Præceptum eſt Philoſophiæ: Sic loquendum eſſe cum hominibus, tanquam Dij audiant; ſic cum Diis, tanquam homines audiant.

MVRETVS.

SIc eſt.] *Solitudinem proficientibus, neque ſatis adhuc confirmatis, vtilem eſſe: Stultis vt alia omnia, noxiam. Ad poſtremum addit pulcherrimum præceptum de iis quæ à Deo petenda ſunt.*

Turpiſſima vota.] *Hanc ipſam hominum ſtultitiam his verſibus exagitat Horatius:*

Vir bonus, omne forum quem ſpectat, & omne tribunal,
Quandocunque deos vel porco, vel boue placat:
Iane pater, clare, clare cum dixit, Apollo,
Labra mouet metuens audiri, pulchra Lauerna
Da mihi fallere, da ſanctum iuſtumque videri:
Noctem peccatis, & fraudibus obiice nubem.

OPSOPOEVS.

OPtimus è m. ſſ. quanti roboris. Gratulatus &c. duo, quanti roboris plena. Grat.
M. ſſ. omnes, audacter De ū roga. Nihil illū de alieno rogatur' es. *Et poſtea optimus*, Deo inſuſurrāt. Senec.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

BENE sperare se de amico Lucilij, in quo plurimus pudor & rubor. Hunc aliquando à natura esse, nec vllis præceptis excuti: ac sequi etiam Sapientem. Comparere item in malis interdum, & mali notam. Monitum deinde salutare Epicuri: Semper virum bonum repræsentare nobis, qui coërceat vt pædogogus. Velut illo præsente facere omnia, & loqui.

EPIST. XI.

LOCVTVS est mecum amicus tuus bonæ indolis: in quo quantum esset animi, quantum ingenij, quantum iam etiam profectus, sermo primus ostendit. Dedit enim nobis gustum, ad quem respôdebit: non enim ex præparato locutus est, sed subito deprehensus. Vbi se collegit, verecundiam, [1] bonum in adolescente signum, vix potuit excutere; adeò illi ex alto [2] suffusus est rubor. Hic illum, quantum suspicor, etiam cum se confirmauerit, & omnibus vitiis exuerit, sapientem quoque sequetur. Nulla enim sapientia, naturalia corporis aut animi vitia ponuntur: quidquid infixum & ingenitum est, lenitur arte, non vincitur. Quibusdam etiam constantissimis in cônspectu populi sudor erumpit, non aliter quàm fatigatis & æstuantibus solet: quibusdam tremunt genua dicturis: quorumdam dentes colliduntur, lingua titubat, labra concurrunt. Hæc nec disciplina, nec vsus vnquam excutit: sed natura vim suam exercet, & illos [3] vitij sui etiam robustissimos admonet. Inter hæc & ruborem esse scio, qui grauissimis quoque viris subitus offunditur. Magis quidem in iuuenibus apparet, quibus & plus caloris est, & tenera frons: nihilominus veteranos & senes tangit. Quidam numquam magis, [4] quàm cùm erubuerint, timendi sunt: quasi omnem verecundiam effuderint. Sulla tunc erat violentissimus, cum faciem eius sanguis inuaserat. [5] Nihil erat mollius ore Pompeij, numquam non coram pluribus erubuit: vtique in concionibus. [6] Fabianum, cum in senatum testis esset inductus, erubuisse [7] memini: & hic mirè illum pudor decuit. Non accidit hoc ab infirmitate mentis, sed à nouitate rei: quæ inexercitatos etsi non concutit, mouet, naturali in hoc facilitate corporis pronos. Nam vt quidam boni sanguinis sunt, ita quidam incitati & mobilis, & citò in os prodeuntis. Hæc, vt dixi, nulla sapientia abigit: alioquin haberet rerum naturam sub imperio, si omnia eraderet vitia. Quæcunque attribuit conditio nascendi, & corporis temperatura, cum multum se diuque animus composuerit, hærebunt. Nihil horum vitari potest, non magis quàm accersi. [8] Artifices scenici, qui imitantur affectus, qui metum & trepidationem exprimunt, qui tristitiam repræsentant, hoc indicio imitantur verecundiam: deiiciunt vultum, verba submittunt, figunt in terram oculos & deprimunt, ruborem sibi exprimere non possunt. nec prohibetur hic, nec adducitur. Nihil aduersus hæc sapientia promittit, nihil proficit: sui iuris sunt, iniussa veniunt, iniussa discedunt. [9] Iam clausulam epistola poscit: accipe, & quidem vtilem & salutarem, quam te affigere animo volo. *Aliquis* [10] *vir bonus nobis eligendus est, ac semper ante oculos habêdus, vt sic tamquam illo spectante viuamus, & omnia tamquam illo vidente faciamus.* Hoc, mi Lucili, Epicurus præcepit: custodem nobis & pædagogum dedit: nec immerito. Magna pars peccatorum tollitur, si peccaturis testis adsistat. Aliquem habeat animus, quem vereatur, cuius auctoritate etiam secretum suum sanctius faciat. O felicem illum, qui [11] non adspectus tantum, sed etiam cogitatus emendat. O felicem, qui sic aliquem vereri potest, vt ad memoriam quoque eius se componat, atque ordinet. Qui sic aliquem vereri potest, citò erit verendus. Elige itaque Catonem: si hic videtur tibi nimis rigidus, elige remissioris animi virum Lælium: elige eum, cuius tibi placuit, & vita, & oratio, & [12] ipsius animum ante te ferens & vultus, illum semper tibi ostende, vel custodem vel exemplum. Opus est, inquam, aliquo, ad quem mores nostri se ipsi exigant. Nisi ad regulam, praua non corriges.

I. LIPSIVS.

1. BOnum in adolescente] *Et mihi semper laudatum.*

Αἰδομένων δ' ἀνδρῶν πλέονες σόοι ἠὲ πέφανται:

Queis pudor est, plures sunt salui, quam perierunt.

ait Sapientiæ fons Homerus. Et Symmachus: Quorum mens honesta est, eorum imbecilla frons est.

2. Suffusus

2. Suffusus est rubor.] *Signum & index Virtutis. Diogenes Cynicus olim, ἰδών ποτε μειράκιον ἐρυθριῶν, Θάῤῥει, ἔφη, τοιοῦτόν ἐστι τῆς ἀρετῆς τὸ χρῶμα* cernens adolescentulum erubescentem, Confide, inquit: talis Virtutis est color. *Menander.*

Πᾶς ἐρυθριῶν γε χρηστὸς εἶναί μοι δοκεῖ·

Quisquis erubescit, censeo hunc ego probum.

Catonis etiam dictum (in Plutarcho:) τοὺς νέους μᾶλλον ἀγαπᾶν τοὺς ἐρυθριῶντας, ἢ τοὺς ὠχριῶντας: Adolescentium magis se amare erubescentes, quam expallescentes.

3. Vitij sui.] *Nam tale etiam nimius pudor, sine δυσωπία. Stoici igitur & verbis distinguebant, vt solent. Plutarchus, De nimia verecundia: Οἱ σωικοὶ καὶ τῷ ῥήματι τὸ αἰσχυντηλὸν καὶ δυσωπητικὸν τοῦ αἰδεῖσθαι διέστησαν·* Stoici & verbo ipso Pudere, ab eo quod est Verecundari, distinxerunt. *Ergo illud in vitio, hoc laude: & si Latinus vix tale discrimen.*

4. Quam cum erubuerint.] *Sicut in Domitiano notatur à Tacito,* sæuus ille vultus, & rubor, à quo se cõtra pudorem muniebat. *De eodem Plinius:* Pallor in corpore, in ore impudentia, multo rubore suffusa. *Et hunc tacita aut aperta ira sæpe facit: ideoque scite disparat Sidonius, in suo Theoderico:* Lactea cutis iuuenili rubore suffunditur. namque hunc ille crebro colorem, non ira, sed verecundia facit.

5. Nihil mollius ore Pompeij.] *De quo tamen Sallustius:* Oris probi, animo inuerecundo: *indignante Lenæo liberto, & scriptis vindicante.*

6. Fabianum.] *Philosophum & Rhetorem. vide epist.* c.

7. Memini.] *Vixit enim floruitque, adolescente Seneca, sub Tiberio.*

8. Artifices scenici.] *τεχνῖται διονύσου Græcis: histriones, & id genus. Vide* VII. *de Benef. cap.* XX.

9. Iam clausulam.] *Meus bonus liber,* clausam. *quidni esset, vt Summa, Summulas?*

10. Vir bonus eligendus.] *Sub quo velut custode viuas. Nimis salutare monitum: de quo in epist.* XXV. *& ego in Manud.* III. *Diss. vltima.*

11. Non aspectus tantum.] *Bene ad sententiam, non ad libros; qui omnes,* non actus: *quod esset, non actiones tantum, sed cogitationes. Pro priore illa mente scriberem,* tactus: *quod notat scilicet præsentem. Et si quidam mouent, in suis libris,* non præsens tantum, *legi. Sed de ipsa re, Plutarchus habet inter signa Profectus:* Si magnorum virorum memoria, in affectu aut perturbatione, statim se repræsentet, & immotos nos conseruet. *Xenophon Socrati hoc tribuit, lib.* IV. *Dict. & Factor. ὅτι καὶ τὸ μεμνῆσθαι αὐτοῦ μὴ παρόντος, οὐ μικρὰ ὠφέλει τοὺς εἰωθότας αὐτῷ συνεῖναι, καὶ ἀποδεχομένους αὐτόν·* quod etiam memoria absentis plurimum iuuabat eos, qui versari cum illo soliti, & sermones eius accipere. *Euripidem huc ducas:*

Ἀλλ' ὧν ἔχει τι σχῆμα, κἂν ἄπωθεν ᾖ

Ἀνὴρ ὁ χρηστὸς, δυστυχοῦντας ὠφελεῖ·

Speciem hoc habet, quod dissitus quoque vir bonus,

Iuuare miseros, & prodesse possiet.

12. Ipsius animum.] *Variant libri. Modius volebat:* ipsius ante se ferens animum vultus. *Ego probem, cum meo & quibusdam;* ipsius animo ante te ferens vultus: *id est, eius vultus & imaginem animo præferens, ac proponens, quasi præsentis. Alij tamen libri:* ipse animum ante se ferens vultus: *id est, qui robur & virtutem vultu prætulit.*

MVRETVS.

LOCVTVS est.] *De amico quodam Lucilij bene sperare se ostendit: quem tamen ne tum quidem cum ad sapiẽtiam peruenerit, pudorem, qui in eo plurimus erat, depositurũ esse censet: idque ei cum multis magnis viris esse commune. Addit in extremo præceptum Epicuri longe vtilissimum ijs qui se ab omni turpitudine abducere cupiunt. Proponere eos sibi debere magnum aliquem & spectatum virum, de quo semper cogitent, quem sibi semper ante oculos suos subijciant, quem interesse omnibus actionibus suis putent. Ita fore, vt nihil vel in solitudine faciant, quod non eo præsente facere auderent. Simile argumentum Epistolæ.* XXV.

OPSOPOEVS.

P*Articula* enim *abest à scriptis omnibus. Mox legendum ex veteribus codicibus,* subitus effunditur.

Corrige, (scribit Modius epist. xxxvi.) Nihil horum vetari potest, non magis quam accersi. *sequitur enim:* nec prohibetur hic nec adducitur. *Modio subscribunt Aminaus & Nicotianus codices. Postea, Recte legitur in tribus m.ss.* qui non præsens tantum, sed etiam cogitatus emendat. *Idem enim hic voluit Seneca, quod postremus* CII. *epist. verbis:* Scies magnorum virorum, non minus præsentia, esse vtilem memoriã.

Modius epist. CXXX. *Qui potest quis animum alterius ante se ferre? plane scribo legoque:* & ipsus ante se ferens animum vultus, *turbant bonos viros insolens illud* ipsus *antique pro* ipse *positum, vt etiam pueri, qui modo Terentium vel à limine viderint, sciunt. Hæc Modius. At duo Puteani codices clare præferunt,* & ipse animum ante se ferens vultus. *in quorum altero manifesto recentior interpolatoris manus agnoscebatur, supra postremam pronominis* ipse *vocalem,* ius, *supra* se, te *scribentis, post* ferens *copulam* & *interserentis, & ex* vultus, *apice imposito* vultum *facientis.*

Subitus offunditur] *v. c. affunditur.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

FACETE de senectute sua narrat, & in villa se eius admonitum. Admonitum autem sine tristitia: nec tristem eam, imo iucundam esse, & vitiys minus opertuuam. Omnem vitam breuem: sed qualemcumque, vsu faciendam nostram, & manum illi inyciendam. Cottidie dicamus & censeamus, Vixi.

EPIST. XII.

QVOCVMQVE me verto, argumenta senectutis meæ video. Veneram in suburbanum meum, & querebar de impensis ædificij dilabentis: ait villicus non esse negligentiæ suæ vitium: omnia se facere, sed villam veterem esse. Hæc villa inter manus meas creuit. Quid mihi futurum est, si iam putria sunt ætatis meæ saxa? Iratus illi, proximam occasionem stomachandi arripio. Apparet, inquam, has platanos negligi. nullas habent frondes. quam nodosi sunt, & retorridi rami? quam tristes & squallidi trunci? Hoc non accideret, si quis has circumfoderet, si irrigaret. Iurat [1] per Genium meum, se omnia facere, in nulla re cessare curam suam: sed illas vetulas esse. Quod inter nos sit, ego illas posueram, ego illarum primum videram folium. Conuersus ad ianuam: Quis est, inquam, iste decrepitus, & merito [2] ad ostium admotus? foras enim spectat. Vnde istunc nactus es? quid te delectauit, alienum mortuum tollere? At ille, Non cognoscis me? inquit. ego sum Felicio, cui solebas [3] sigillaria afferre: ego sum Philositi villici filius, deliciolum tuum. [4] Profecto, inquam, iste delirat. [5]. Pupulus, etiam deliciolum meum factus est. Prorsus potest fieri. [6] dentes illi cummaxime cadunt. Debeo hoc suburbano meo, quod mihi [7] senectus mea, quocumque aduerteram, apparuit. Complectamur illam, & amemus: plena est voluptatis, si illa scias vti. Gratissima sunt poma, [8] cum fugiunt: pueritiæ maximus in exitu decor est: deditos vino potatio extrema delectat, illa quæ mergit, quæ ebrietati summam manum imponit. Quod in se iucundissimum omnis voluptas habet, in finem sui differt. iucundissima est ætas deuexa iam, non tamen præceps: & illam quoque in [9] extrema tegula stantem, iudico habere suas voluptates: aut hoc ipsum succedit in locum voluptatum, nullis egere. Quam dulce est, cupiditates [10] fugasse ac reliquisse? Molestum est, inquis, mortem ante oculos habere. Primum ista tam iuueni ante oculos debet esse, quam seni: non enim citamur [11] ex censu: deinde nemo tam senex est, [12] vt improbe vnum diem speret. Vnus autem dies, gradus est vitæ. tota ætas partibus constat, & orbes habet circumductos maiores minoribus. Est aliquis, qui omnes complectatur & cingat: hic pertinet à natali ad diem extremum. est alter, qui annos adolescentiæ excludit. est qui totam pueritiam ambitu suo adstringit. est deinde ipse annus, in se omnia continens tempora, quorum multiplicatione vita componitur. Mensis arctiore præcingitur circulo: angustissimum habet dies gyrum: sed & hic ab initio ad exitum venit, ab ortu ad occasum. Ideo Heracletus, cui cognomen Scotinon fecit orationis obscuritas: *Vnus*, inquit, *dies par omni est*. Hoc alius aliter accepit: dixit enim parem esse horis: nec mentitur. Nam si dies tempus est vigintiquattuor horarum, necesse est omnes inter se dies pares esse: quia nox habet, quod dies perdidit. Alius ait, parem esse vnum diem omnibus similitudine: nihil enim habet longissimi temporis spatium, quod non in vno die inuenias, lucem & noctem, & alternas mundi vices. [13] Planiora facit ista nox alias contractior, alias productior. Itaque [14] sic ordinandus est dies omnis, tamquam [15] cogat agmen, & consummet atque expleat vitam. [16] Pacuuius qui Syriam [17] vsu suam fecit, cum vino & illis funereis epulis [18] sibi parentauerat, sic in cubiculum ferebatur à cœna, vt inter plausus exoletorum hoc ad symphoniam caneretur: [19] *βεβίωκε. βεβίωκε.* nullo non se die extulit. Hoc quod ille ex mala conscientia faciebat, nos ex bona faciamus, & in somnum ituri, læti, hilaresque dicamus,

Vixi, & quem dederat cursum fortuna peregi.

Crastinum si adiecerit Deus, læti recipiamus. Ille beatissimus est & securus sui possessor, qui crastinum sine sollicitudine exspectat. Quisquis dixit, Vixi, quotidie ad lucrum surgit Sed iam debeo epistolam cludere. Sic, inquis, sine vllo ad me peculio veniet? Noli timere: aliquid secum feret. quare aliquid dixi? multum. Quid enim hac voce præclarius, quam illi trado ad te perferendam? *Malum est in necessitate viuere. sed in ne-*

in neceſſitate viuere, neceſſitas nulla eſt. Quid ni nulla ſit? patent vndique ad libertatem viæ multæ, breues, faciles. Agamus Deo gratias, quod [20] nemo in vita teneri poteſt. calcare ipſas neceſſitates licet. Epicurus, inquis, dixit: quid tibi cum alieno? [21] Quod verum eſt, meum eſt. perſeuerabo Epicurum tibi ingerere: vt iſti qui in verba iurant, nec quid dicatur æſtimant, ſed à quo, ſciant, quæ optima ſunt, eſſe communia.

IVSTVS LIPSIVS.

1. PER Genium meum.] *Libri fere,* Genium ſuum: *nec damnes. Vulgatum iurare, vel adiurare, per Salutem ſuam & Genium: quem interpretatur Chariſius, τὴν ἑκάστου τύχην,* cuiuſque Fortunam. *In Apuleio:* Per fortunas Genioſque veſtros. *Sed & per alterius Genium, præſertim Principis, aut Domini ſui: vt in Propertio,*

Exuitur, Geniumque meum proſtratus adorat.

Et plura exempla alijs iam notata.

2. Ad oſtium admotus.] *Alluſio ad ritum collocandi cadaueris. quod ſolet ad oſtium deponi, pedibus & facie foras verſis. Itaque ludit, & ait: Merito iſte ianitor eſt & oſtium ſeruat: nam mox ita locandus, & efferendus. Virgilius adſpexit, lib.* VIII.

—recipitque ad limina greſſum,
Corpus vbi exanimi poſitum Pallantis.

Plura ego I. *Elect. cap.* VI.

3. Sigillaria adferre.] *Dies poſt Saturnalia, itemque ipſa munera (quia ſigillis olim conſtabant) quæ pueris ſollenne offerre,* Sigillaria *dicta. Suetonius Claudij cap.* V. Quadraginta aureos in Saturnalia & Sigillaria miſiſſe: *atque ibi interpretes. Solent autem maiores minoribus fere mittere, & amatores amatis.*

4. Profecto inquam.] *Diuinabam,* perfecte.

5. Pupulus etiam.] *Eſt puer ſiue paruus pupus: & conuenit hic, quia faciebat ſe in delicijs luſibuſque Seneca fuiſſe. Tamen veteres,* vetulus: *alij,* populus. *Lego autem,* & iam, *diuulſim.*

6. Dentes illi.] *Iocus iterum. nam & pueris ſeptuennibus dentes cadunt, itemque ſenibus. Noſter epiſt.* LXXXIII: *hac ipſa re ludens:* Prinus puer ait nos eamdem criſim habere: quia vtrique dentes cadunt.

7. Senectus mea.] *Non tam grauis, quam ὑπέροχος facit. Vitam vide.*

8. Cum fugiunt.] *Iam cedentia ætati, & abeuntia. vt* Vinum fugiens.

9. Extrema tegula.] *Quaſi lapſui vicinam. Nam inſtabile ibi & ſuſpenſum veſtigium, in extremis dico tectis. Alij ad guttam adſpectum putant, quæ raſura adhuc ibi pendet. Sed ego veterem lectionem præferam, quæ eſt* regula. *Interpretor* lineam extremam, *quam Stadijs ſolita duci, curſui finis. Seneca noſter epiſt.* XLIX. Admoueri lineas ſentio: *atque ibi vide. Sane has lineas Græci etiam κανόνας, & Latini* Regulas *dicebant. Statius:*

Vt tuit, atque æquum ſummiſit regula limen.

Etiam Caſsiodorus III. *Variarum. At autem hic Seneca,* Stantem in extrema regula: *ſicut de Ira* I. *cap.* XI. Imperium in extremo ſtabat. *Et alibi:* In vltimo gradu poſitus.

10. Fugaſſe ac.] *Mei & Gruteriani,* fatigaſſe. *Omnino ita fuit: in curſu ſcilicet manet: & ſenex in extrema linea, reliquit à tergo voluptates ac fatigauit.*

11. Ex cenſu.] *E tabulis cenſualibus, in quibus iuniores ſenioreſque notati, & cuiuſque adeo æuum. Talis autem citatio in Militia & Delectu obtinebat: at non, inquit, in morte.*

12. Vt improbe.] *Alij cum negatione,* vt non improbe. *Vulgatum eligam: & quiſque ſenex ſalua fronte vnum diem ſperet: quid ſi annum cum Catone? Ita enim ille apud Ciceronem:* Nemo eſt tam ſenex, qui ſe annum non putet poſſe viuere.

13. Planiora.] *Quidam* Planeta: *at ſcripti fere,* plura, *itemque* non, *vbi,* nox *ſcribitur. Ego concinnam,* Plura facit iſta non alia alias contractior, alias productior. *Plures ſunt, inquit, dies, at non diuerſi: etiamſi ſpatio diſſident.*

14. Sic ordinandus dies.] *Horatij præceptum.*

Omnem crede diem tibi diluxiſſe ſupremum. *Muſonius: Οὐκ ἔστι τὴν ἐνεστῶσαν ἡμέραν καλῶς βιῶναι, μὴ προθέμενον αὐτὴν ὡς ἐσχάτην βιῶναι:* Non eſt præſentem diem bene tranſigere, niſi qui proponit velut vltimam illam tranſigere.

15. Cogat. agmen.] *Bene, à militia. nam vltimi ſunt agminis coactores. Tamen bonus ille meus,* cogat alium.

16. Pacuuius.] *Quis iſte, quæro. Proprætorne Syriæ fuit? apparet, & quidẽ annos plures, ſub Tiberio: cui hoc proprium, continuare imperia. At nullũ ego* Pacuuiũ *ſub eo Syriæ Præſidẽ ſed* Pomponium, *cognomine* Flaccũ *reperio. qui videtur ſtatim à Germanici morte Syriæ præfectus, tenuitque annos circiter tredecim. Nã obijt anno vrbis* DCCLXXXVI. *cœpit, vt videtur,* DCCLXXIII. *Aliũ equidẽ illis annis non obſeruare memini, qui eã rexerit. At de morte huius, Tacitus* VI. *Annali,* Flacco Pomponio Syriæ proprætore defuncto, recitantur Cæſaris litteræ. *De electione, Suetonius Tiberij cap.* XLII. *Huic autem ſucceſsit mox L. Vitellius, & tenuit ad C. uum: vt nec eſſe quidem alius potuerit, Tiberij principatu, plures illos annos, quam* Pomponius: *quem tamen non auſim in Seneca ſubſtituere. An ſi forte* Pacuuius *ille, non Præſes, ſed Procurator Cæſaris, ibi fuit?*

17. Vſu ſuam fecerat.] *Ob diuturnum ibi imperium, vt dixi, & moram.*

18. Sibi parentauerat.] *Alluſum ad conuiuia funerum, ſicut ab eodem epiſt.* CXXII Non conuiuantur, ſed iuſta ſibi faciunt. *Et de Vit. beat. cap.* XI. Locus, in quo luxuriæ parentatur.

19. Βεβίωκε.] *E quibuſdam libris, βεβίωται. Cicero ad Atticum:* Homini non recta, ſed voluptaria quærenti, nonne βεβίωται? *id eſt,* Vita acta eſt?

20. Nemo in vita teneri.] *Tragicus:*

Eripere vitam nemo non homini poteſt,
At nemo mortem.
Senec.

21. Quod verum eſt.] *Meus ille liber*, Quod ſecurum.

MVRETVS.

QVOCVNQVE me verto.] *Vrbaniſsime narrat, quemadmodum cum ad villam ſuam veniſſet, multa ſenectutis ſuæ argumenta deprehenderit. Addit vnumquemque noſtrum quotidie ad mortem paratum eſſe debere.*

Pueritiæ maximus in exitu decor eſt.] *Ideo Sappho Ouidiana ad Phaonem:*

O nec adhuc iuuenis, nec iam puer.

Sed & Homerus illam primæ lanuginis ætatem gratiſsimam eſſe ait.

Πρῶτον ὑπηνήτῃ, τ͂ πὲρ χαριεστάτη ἥβη.

Ex cenſu.] *Ex ætate. in libris enim cenſualibus etiam ætas cuiuſque notabatur. Hæ ſunt quas* παιδογηρασίας *Modeſtinus vocat.*

Syriam vſu ſuam fecit.] *Cum diutiſsime ei præfuerit, ita volēte Tiberio, qui vt quēque cuique prouinciæ præfecerat ita fere ibi conſeneſcere cogebat.*

PINCIANVS.

QVOD inter nos ſit.] *Scribendum puto.* quid interim nobis ſit? *vt mox ante,* Quid mihi futurum eſt? *Nam vetus omnis lectio habet.* Quid inter nos ſit? *& paulo poſt,* primus *legendum, non* primum.

Ego ſum Philoſiti villici filius.] *Exemplaria quędam* Philoſiti *legunt, alia* Philoſoti, *Mallem legeres* Philiſti: *quod Græcam magis refert indolem.*

Cupiditates fatigaſſe ac reliquiſſe.] Fugaſſe *quidam codices, non* fatigaſſe.

Vt non improbe vnum diem ſperet.] *Negatio* non *ſuperuacanea eſt, ex nonnullis exemplaribus.*

Hic pertinet à natali ad diem extremum.] *Codicum pars* pertingit *agnoſcit, non* pertinet.

Eſt deinde per ſe annus.] *Vetus lectio,* Eſt deinde ipſe annus.

Cui cognomen ſcotinon fecit orationis obſcuritas.] *Legendum reor* ſcotiny, *vt ſit genitiuus Græcus, non* ſcotinon.

Planeta facit iſta, non alias contractior, alias productior dies.] *Exemplaria quædam* Plura *habent, non* Planeta, *Alia* pluralitas *Verbum autem* dies, *in cunctis deſideratur.*

Et illis funereis epulis ſe ſepeliſſet, & quaſi ſibi parentauerit.] *Vetus lectio breuior,* & illis funebribus epulis ſibi parentauerit. *reliqua ſuperuacanea ſunt.*

Quid ni nulla? ſi patent vndique ad libertatem viæ.] *Scribe,* Quid ni nulla ſit? Patent vndique ad libertatem viæ, *ex eadem.*

OPSOPOEVS.

M. ſſ. Quocumque me verti. *& ſequenti verſu,* Ait villicus mihi, non &c. *Recte haberet Romana editio,* Quod inter nos dictum ſit, *ſi modo* dictum *omiſiſſet, abeſt enim ab omnibus tam noſtris, quam Pinciani & Modij membranis. Poteſta. De ritu cadaueris ad ianuam, facie pedibuſque in publicum verſis collocandi vide Lipſ. Electorum lib. 1. cap. VI. vbi citato hoc Senecæ loco ita ſcribit: Locus hercule argutus? & cuius ſententia, quis neget, quam diſerte ad hunc ritum? Nam ait: Illum ſenem merito ad oſtium admotum. quare? quia ludere eſt viſum, & in officium hominis. oſtiarius enim erat: & in ſenium. quaſi iam in extrema tegula ſtaret ſeminortuus, & ideo iure ad ianuam collocandus? Ait etiam, Foras illum ſpectare. quid, niſi alludens ad illum corporis mortui ſitum, foras & in publicum obuerſi? Interſuit profecto iuuentutis explicari enim locum: at ego addam etiam correctionem. Nam vbi vulgo,* Perfecte, inquam, delirat iſte vetulus, *lib. manuſſ. quos vidi,* iſte populus. *Non dubitabis ſcribere & interpungere,* Perfecte inquam, delirat iſte: pupulus & iam deliciolum meum factus eſt, *Pupulus paruus pupus. Vera lectio, & venuſtà pre vulgata. Hactenus Lipſius.*

M. ſſ. potio extrema *& poſtea, melior eorundem lectio,* cupiditates fatigaſſe ac rel. *Statim omnes.* tam ſeni ante oculos debet eſſe quam iuueni. *cuius loquendi formulę exempla plurima collegit P. Fab. Sen. 1. c. xxiij.*

M. ſſ. Præcingitur circulo. *Mox ijs conſentientibus delendum eſt nomen* Scotinon, *vtpote manifeſtum gloſſema. Idem notauit Modius epiſt. cxxx. Tres ſcripti Modij in citata epiſtola, & quatuor noſtri* quod non & in vno die inuenias, lucem & noctem, & in alternas mundi vices. *At quę ſequuntur, ita extant in noſtris:* Plura facit iſta non alias contractior, alias productior. Itaque, &c. *Ambianus pro* non, *ſcriptum habet* nem. *& in ora libri ſcholium hoc,* Non plura facit, quo ad viciſſitudines alternas.

Notat ibidem Modius Pincianum, quod verba illa ſe ſepeliſſet *non recte omitti poſſe cenſere viſus ſit. Sed reuera è nota ſunt ad dictionem* parentauerit. *in quatuor manuſſ. ſincere ſcribitur,* cum vino & illis funobribus epulis ſibi parentauerit. parentauerat *ſcribendum, vt habent veteres editiones.*

In veteribus codicibus ſcribitur bebiote. *in vno* bebiotæ. *quod Græcis Characteribus* βεβίωται *fecit. Quæ vera huius loci ſcriptura eſt, non vulgata,* βεβίωκε. *Iis enim adclamari ſolebat quibus vita iucunde trānſacta eſt. Cicero epiſt. 11. lib. XII. ad Atticum.* Verum ſi quæris, homini non recta, ſed voluptaria quærenti nonne βεβίωται: tu interea dormis. *Idem alibi,* Quare ſtomachor omnia, ſed mihi βεβίωται. viderint iuuenes. *Verſu eodem, Nicotianus liber habet,* ex mala conſuetudine fac. *Sed vulgatam lectionem ſtabiliit non abſimilis de Diodoro locus lib. de beata vita cap. XIX.*

M. ſſ. in præſenti, ſecum fert. *& poſtea vnus,* iurarunt.

Et merito ad oſtium admotus: foras enim ſpectat.] *hoc dicit quod olim cadauer poſt efflatam animam cubiculo efferrent, & in veſtibulo ædium efferrent ad ianuam, hac ceremonia addita vt corpus mortui foras ſpectaret, & facie pedibuſque eſſet in publicum verſis. Bene igitur Seneca ait illum ſenem* merito ad oſtium admotum, *ludens in officium hominis oſtiarius enim erat, & in ſenium, quaſi iam in extrema tegula ſtaret ſeminortuus, & ideo iure ad ianuam collocandus, foras ſpectans. Vide Lipſium lib. 1. Elector. cap. 6.*

Cui

Cui ſolebas ſigillaria efferre.] *non tantum dies Saturnalibus adiecti*, ſigillaria, *ſed & ipſa munuſcula ſic vocitabantur. de us vide Suetoniũ in Claudio cap. 5. & 16. Nerone cap. 28. & ad eum Torrentium, Gellium lib. 2. cap. 3. lib. 5. cap. 4. Alex. ab Alex. li. 3. cap. 4. Gen. die.*

Philoſiti.] *v. c.* Philoſij.

Nemo in vita teneri poteſt.] *additur in v. c.* poteſt inuitus. *quod placet. Inretus,*

Vt iſti qui in verba iurant.] *Iuriſiurandi in verba meminit Horatius, Ode 15. Epod. & Epiſt. 1. lib. 1. Tacit. lib. 1. hiſt. Briſſonius lib. 5. de form.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

FORMAT pulchre aduerſus fortuita, & robur donat. Maxime autem, ne futurorum metu angamur: incerta ea eſſe, & poſſe non euenire. Spe igitur omnem metum temperandum Deinde illud robuſtius Fac & præcipe ventura: à Deo ſunt, & in bonum.

EPIST. XIII.

MVLTVM tibi eſſe animi ſcio. nam etiam antequam [1] inſtruerem te præceptis ſalutaribus, & dura vincentibus, ſatis aduerſus fortunam placebas tibi: & multo magis, poſtquam cum illa conſeruiſti manum, vireſque expertus es tuas. quæ numquam certam dare fiduciam ſui poſſunt, niſi cum multæ difficultates hinc & illinc apparuerint, aliquando vero & propius acceſſerint. Sic verus ille animus, & in alienum non venturus arbitrium, probatur: hæc eius [2] obruſſa eſt. Non poteſt athleta magnos ſpiritus ad certamen adferre, qui numquam [3] ſugillatus eſt. Ille [4] qui fudit ſanguinem ſuum, cuius dentes crepuerunt ſub pugno, ille qui ſupplantatus aduerſarium toto tulit corpore, nec proiecit animum proiectus, qui quoties cecidit contumacior reſurrexit, cum magna ſpe deſcendit ad pugnam. Ergo, vt ſimilitudinem iſtam proſequar, ſæpe iam fortuna ſupra te fuit: nec tamen tradidiſti te, ſed ſubſiliſti, & acrior reſtitiſti. [5] multum enim adiicit ſibi virtus laceſſita. Tamen ſi tibi videtur, accipe à me auxilia quibus munire te poſſis. Plura ſunt, Lucili, quæ nos terrent, quam quæ premunt: & ſæpius opinione, quam re laboramus. Non loquor tecum Stoica lingua, ſed hac ſubmiſſiore. Nos enim dicimus, omnia iſta quæ gemitus mugituſque exprimunt, leuia eſſe, & contemnenda. Omittamus hæc magna verba, ſed, dij boni, vera: illud tibi præcipio, ne ſis miſer ante tempus: cum illa quæ velut imminentia expauiſti fortaſſe numquam ventura ſint, certe nondum venerint. Quædam ergo nos magis torquent, quam debeant: quædam ante torquent, quam debeant: quædam torquent, cum omnino non debeant Aut augemus dolorem, aut fingimus, aut præcipimus. Primum illud, quia res in controuerſia eſt, & [6] litem conteſtatam habemus, in præſentia differatur. Quod ego leue dixero. tu grauiſſimum eſſe contendes. ſcio alios inter flagella ridere, alios gemere ſub colapho. Poſtea videbimus, vtrum iſta ſuis viribus valeant, an imbecillitate noſtra: illud præſta mihi, vt quoties circumſteterint, qui tibi te miſerum eſſe perſuadeant, non quid audias, ſed quid ſentias cogites. & cum patientia tua deliberes, ac te ipſe interroges, qui tua optime noſti: Quid eſt quare iſti me complorent? quid eſt quod trepident, quod contagium quoque mei timeant, quaſi tranſilire calamitas poſſit? Eſt aliquid iſtic mali? an res iſta magis infamis eſt quam mala? Ipſe te interroga: Numquid ſine cauſa crucior, & mœreo, & quod non eſt malum facio? Quomodo, inquis, intelligam, vana ſint, an vera, quibus angor? Accipe huius rei regulam. Aut præſentibus torquemur, aut futuris, aut vtriſque. De præſentibus, facile eſt iudicium. ſi corpus tuum liberum eſt, ſanum eſt, nec vllus ex iniuria dolor eſt: videbimus quid futurum ſit, hodie nihil negotij habet. At enim futurum eſt. Primum diſpice, an certa argumenta ſint venturi mali. plerumque enim ſuſpicionibus laboramus, & illudit nobis illa, [7] quæ conficere bellum ſolet, fama: multo autem magis ſingulos conficit. Ita eſt, mi Lucili. cito [8] accedimus opinioni: non coarguimus illa, quæ nos in metum adducunt: nec excutimus, ſed trepidamus: & ſic vertimus terga, quemadmodum illi, quos puluis motus fuga pecorum, exuit caſtris, aut quos aliqua fabula ſine auctore ſparſa conterruit. Neſcio quomodo magis vana perturbant. vera enim modum ſuum habent: quidquid ex incerto venit, cõiecturæ & licentiæ pauentis animi traditur. Nulli itaque tam pernicioſi, tam irreuocabiles, quam lymphatici metus ſunt. ceteri enim ſine ratione, hi ſine mente ſunt. Inquiramus itaque in rem diligenter. Veriſimile eſt, aliquid futurum mali? non ſtatim verum eſt

Quam multa non exſpectata venerunt, quam multa exſpectata numquam comparuerunt? Etiam ſi futurum eſt, quid iuuat dolori ſuo occurrere? ſatis cito dolebis, cum venerit: interim tibi meliora promitte. Quid facies lucri? tempus. Multa interuenient, quibus vicinum periculum vel prope admotum, aut ſubſiſtat, aut deſinat, aut in alienum caput tranſeat. Incendium ad fugam patuit: quoſdam mollitet ruina depoſuit: aliquando gladius ab ipſa ceruice reuocatus eſt: aliquis carnifici ſuo ſuperſtes fuit. Habet etiam mala fortuna leuitatem. fortaſſe erit, fortaſſe non erit: interim dum non eſt, meliora propone. Nonnumquam nullis apparentibus ſignis, quæ mali aliquid pronuncient, animus ſibi falſas imagines fingit, aut verbum aliquod dubiæ ſignificationis detorquet in peius, aut maiorem ſibi offenſam proponit alicuius quam eſt, & cogitat non quantum iratus ille ſit, ſed quantum liceat irato. Nulla autē cauſſa vitæ eſt, nullus miſeriarum modus, ſi timetur quantum poteſt. Hic prudentia proſit, hic robore animi euidentem quoque metum reſpue: ſi minus, vitio vitium repelle, [9] ſpe metum tempera. Nihil tam certum eſt ex his quæ timentur, vt non certius ſit, & formidata ſubſidere, & ſperata decipere. Ergo & ſpem ac metum examina: & quoties in certa erunt omnia, tibi faue, crede quod mauis. ſi plures habebis ſententias metus; nihilominus in hanc partem potius inclina, & perturbare te deſine. Ac ſubinde hoc in animo volue, maiorem partem mortalium, cum illi nec ſit quidquam mali, nec pro certo futurum ſit, æſtuare ac diſcurrere. Nemo enim reſiſtit ſibi, cum cœperit impelli, nec timorem ſuum redigit ad verum. Nemo dicit, Vanus auctor eſt, vanus: aut finxit, aut credidit. Damus nos referentibus, expaueſcimus dubia pro certis, non ſeruamus modum rerum, ſtatim in timorem venit ſcrupulus. Pudet me ſic tecum loqui, & tam leuibus remedijs te focillare. Alius dicat, Fortaſſe hoc non veniet: tu dic, Quid porro ſi veniet? Videbimus [10] vtrum veniet: fortaſſe pro me veniet, & mors iſta vitam honeſtabit. Cicuta magnum [11] Socratem fecit: Catoni gladium aſſertorem libertatis extorque, magnam partem detraxeris gloriæ. Nimium diu te cohortor, cum tibi admonitione magis, quam exhortatione opus ſit. Non in diuerſum te à natura tua ducimus: natus es ad iſta quæ dicimus. Eo magis bonum tuum auge, & exorna. Sed iam finem epiſtolæ faciam, ſi illi ſignum ſuum impreſſero: id eſt, aliquam magnificam vocem perferendam ad te mandauero. *Inter cetera mala, hoc quoque habet ſtultitia proprium, ſemper incipit viuere.* Conſidera quid vox iſta ſignificet, Lucili virorum optime: & intelliges quam fœda ſit hominum leuitas, quotidie noua vitæ fundamenta ponentium, nouas ſpes etiam in exitu inchoantium. Circumſpice tecum ſingulos. occurrent tibi ſenes, qui ſe cum maxime ad ambitionem, ad peregrinationes, ad negotiandum parent. Quid eſt autem turpius, quam ſenex viuere incipiens? Non adiicerem auctorem huic voci, niſi eſſet ſecretior, nec inter vulgata Epicuri dicta, quæ mihi [12] & laudare, & adoptare permiſi.

I. LIPSIVS.

1. INSTRVEREM te.] *Alij libri* inſtrueres te. *Velim,* inſtruerere.

2. Obruſſa eſt.] *Quidam libri,* Hæc eius probatio obtruſa eſt: *e quo poſſis*, probatio & obruſſa eſt. *Sed prius illud interpretatio videtur. neque enim aliud* Obruſſa (*Monetæ verbum*) *quam auri per ignem examen, & depurgatio. Suetonius Nerone, cap.* XLIV. *ibi Scholiaſtæ.*

3. Sugillatus eſt.] *Gloſſæ veteres,* ὑπωπιασθείς, Sugillatus. *Iterumque:* Sugillat, πλήσσει, ὑπώπια ποιεῖ: percutit, vibices facit. *Nam* ὑπώπια, *proprie ſub oculis, & in genis,* ἐκχυμώματα: *quæ pugilibus crebra ab ictu.*

4. Qui fudit ſanguinem.] *Priſci libri,* qui vidit: *recte. Noſter De Prouid. cap.* IV. Veteranus cruorem ſuum ſpectat, qui ſcit ſe ſæpe viciſſe poſt ſanguinem.

5. Multum adijcit ſibi.] *Creſcit, & vt vetus poëta,*

——vireſcit vulnere virtus.

6. Litem conteſtatam.] *Nos Stoici cum Epicureis, aliſque quibus Dolor eſt malum: at nobis Indifferens.*

7. Quæ conficere bellum.] *Ad Liuij hæc verba dicas adſpectum, libro* XXVII. Fama bellum conficit, & parua momenta in ſpem metumve impellunt animos.

8. Accedimus opinioni.] *Atque ita mala præcipimus, male. Bis terque enim ita miſeri: quod pulchre Diogenes, in Stobæo,* Πάντα μὲν ἂν τὰ δεινὰ πόνων μᾶλλον ἐκπλήττειν τοὺς προσδοκῶντας, ἢ λυπεῖν τοὺς πειρασθέντας· ὁ γὰρ φόβος οὕτω χαλεπὸς ἐστιν, ὥστε πολλοὶ ἤδη προέλαβον τὸ ἔργον: Omnia grauia magis percellere ſolent eos qui futura præcipiunt, quam qui iam patiuntur. Metus enim ita improbus eſt, vt multi quod venturum videtur, anticipent. *Euripides pariter:*

Ἤδη τὸ μέλλον ἐκφοβεῖ καθ᾽ ἡμέραν,
Ὡς ἐστί γε πάσχειν τ᾽ ὄντος μεῖζον κακόν.
Quod eſt futurum, cotidie metus mouet,
Vt plus mali exſpectando, quam patiendo, ſit

9. Spe

9. Spe metum tempera.] *Alterum alteri miſcendum eſt, vt præcipit ipſe epiſt.* cıv. *Sed & notabile,* Philoſophos fuiſſe, qui Elpiſtici Græcis ſunt appellati, qui vitam potiſſimum Spe contineri affirmabant: eaque abſciſſa, & oblectatione, quæ ex ea oritur, vitam non poſſe tolerari. *Videntur iſti Summum bonum in Spe poſuiſſe. Plutarchus hæc de iis, Quæſt. Conuiual.* ıv. *cap.* ıv.

10. Vtrum veniet.] *Quidam libri,* vter vincat: *alij,* vtrum vincat. *Tum ego legerem,* vtrum vincet: *me ſcilicet qui obſtabo.*

11. Socratem fecit.] *Libri fere:* confecit. *An forte rogando,* non fecit?

12. Et laudare.] *Mem,* adlaudare: *probe.*

MVRETVS.

MVltum tibi.] *Multa vtilia & ſalubria remedia proponit aduerſus metum earum rerum quæ opinione potius, quàm re formidabiles ſunt quæque & accidere & non accidere poſſunt.*

Sed, dij boni, vera.] *Ita dictum. vt ab Ouidio.*

Oſcula, di magni, trans mare digna peti.

PINCIANVS.

CErte nunquam venerint.] *Caſtigatior vetus lectio,* Certe nondum venerunt.

Quædam ergo nos magis torquent.] *Eadem,* Quædam enim nos magis torquent.

Primum id quia res in controuerſia eſt.] Illud *legendum, non* id, *ex eadem.*

Satis cito dolebit, cum venerit.] Dolebis *legendum, ex eadem, non* dolebit.

Quid faciet lucri tempus,] *Scribe,* Quid facies lucri? Tempus, *ex eadem.*

Interim non eſt, meliora propone.] *Legendum,* Interim dum non eſt, meliora propone: *ex eadem.*

Si plures habebit ſententias metus.] Habebis, *antiqua lectio præfert, non* habebit. *Quædam etiam exemplaria* habes *legunt, non* habebit, *aut* habebis.

Cum illic, nec ſit quicquam mali,] Illi, *legendum, non* Illic, *ex eadem.*

Et tam leuibus tibi remediis refocillare.] *Eadem* focillare *agnoſcit, non* refocillare.

Videbimus vtrum veniet.] Videbimus vtrum vincat, *eadem.*

Et mors iſtam vitam honeſtabit.] *Eadem partim* iſta *legit, non* iſtam: *partim non habet omnino hoc verbũ.*

Cicuta magnum Socratem coofecit.] *Scribendum reor,* Cicuta magnum Socratem fecit.

Qui ſe quam maxime ad ambitionem parent.] *Vetus Lectio,* cum maxime, *non* quam maxime, *Lego:* tunc maxime.

ERASMVS.

HInc & illinc apparuerint. *Alij aliud habebant. Legendum,* apparuerint: *vt opponatur illi* propius acceſſerint. *Apparent & quæ procul abſunt.*

Hæc eius probatio obſtruſa eſt.] *In aliis aliud erat æque deprauatum. Vetuſtus codex habebat,* Hæc eius obruſſa eſt, *Obruſſam aliquis interpretatus eſt* probatio *& hanc vocem inſulſerunt in contextum. Obryzum autem aurum dicitur probatum. Forte ſcriptum erat* obtuſſatio, *pro* probatio. *Cuius linguæ vox ſit* obryzum, *ambigitur.*

OPSOPOEVS.

VEteres codices, in te quam inſtrueres te. *quibus accedunt membranæ Modij epiſt.* cxxx. *Et mox, vno conſenſu exhibent,* Ille qui ſanguinem ſuum fudit. *Ambianus ſolum pro* fudit, *habet* fuſum vidit. *cap.* ııı. *libri, Quare bonis viris mala accidant, cum ſit prouidentia ſcribit Seneca in eandem ſententiam:* Audaciter veteranus cruorem ſuum ſpectat, qui ſcit ſe ſæpe viciſſe poſt ſanguinem.

M.ſſ. Quædam ergo nos magis torquent quam debent.

Vnus, Inquiramus itaque in re diligenter: *duo,* in rem: *bene, ſic enim libri de beneficiis primi initio,* diligenter in patrimonium & vaſa debitoris inquirimus. *& Epiſt.* xxviij. Inquire in te.

Omnes ſcripti, periculum vt prope admotum, vt *valet* quamuis *ſic explicatur in codice Ambiano.*

quàm iratus ille ſit, *M.ſſ. & verſu ſequenti,* ſi timeretur. *quod ſi retineatur, paulo ante ſcribendum erit.* Cauſſa vitæ eſſet, *ex Ambiano.*

Tres codices, Vanus auctor eſt, vanus eſt: aut finxit, aut credidit.

Modius epiſt. cxxx. *teſtatur ſe ſic in membranis reperiſſe,* Pudet me ſic tecum loqui & tam lenibus te remediis focillare. Alius dicat, fortaſſe non veniet: tu dic. Quid porro ſi veniet videbimus vter vincat. *Ita etiam noſtræ, niſi quod* ibi *interijciunt,* Pudet me ibi ſic tecum loqui. *Conſequenter legunt omnes;* Fortaſſe pro me venit, & mors iſta vitam honeſtabit. Cicuta à mag. Soc. confecit.

Sed ſubſiluiſti.] *v. c.* ſubſiluiſti.

Aut præcipimus,] *v. c. Ioreti* præripimus,

Inquiramus itaque rem, *v. c.* Inquiramus itaque in rem. *rectius. nam alibi ſic loquitur, quod alij iam notarunt, quibus iſta ſequentia addi poſſunt. Epiſt.* 32. Inquiro in te. *& lib.* 4. *declam.* 2. non inquiro in totum annum. *& lib. cont.* 2. hactenus in te inquiri poteſt, *Ioretus.*

Socratem fecit] *v. c.* confecit, *quod videtur rectius, vt conficere hoc loco idem valeat, quod perficere, & abſoluere omnibus numeris.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PRVDENTISSIMA epiſtola. Monet corporis vitæque curam habendam, ſed non nimiam. Timeri autem corpori tria, Pauperiem, Morbos, Violentiam: maximè hanc vltimam, quæ à potentibus eſt, aut tyrannis. Vt non timeas, tria vitentur: Odium, Inuidia, Contemptus. Quomodo autem, Sapientia dicet: & breuiter ipſe.

EPIST. XIV.

FAteor inſitam eſſe nobis corporis noſtri caritatem: fateor nos huius gerere tutelam: nec nego indulgendum illi, [1] ſeruiendum nego. Multis enim ſeruiet, qui corpori ſeruit, qui pro illo nimium timet, qui ad illud omnia refert. Sic gerere nos debemus, non tamquam propter corpus viuere debeamus, ſed tamquam non poſſimus ſine corpore. Huius nos nimius amor timoribus inquietat, ſolicitudinibus onerat, contumeliis obiicit. Honeſtum ei vile eſt, cui corpus nimis carum eſt. Agatur eius [2] diligentiſſimè cura: ita tamen, vt cum exiget ratio, cum dignitas, cum fides, mittendum in ignem ſit. Nihilominus, quantum poſſumus, euitemus incommoda quoque, non tantum pericula: & in tutum nos reducamus, excogitantes ſubinde, quibus poſſint timenda depelli. quorum tria, ni fallor, genera ſunt. Timetur inopia, timentur morbi, timentur quæ per vim potentioris eueniunt. Ex his omnibus nihil magis nos concutit, quàm quod ex aliena potentia impendet. Magno enim ſtrepitu & tumultu venit. Naturalia mala quæ retuli inopiæ atque morbi, ſilentio ſubeunt, nec oculis nec auribus quidquam terroris incutiunt: ingens alterius mali pompa eſt, ferrum circa ſe & ignes habet, & catenas, & [3] turbam ferarum, quam in viſcera immittat humana. Cogita hoc loco carcerem, & cruces, & eculeos, & vncum, & adactum per medium hominem, qui [4] per os emergat, ſtipitem; & diſtracta in diuerſum [5] actis curribus membra; illam [6] tunicam alimentis ignium & illitam & intextam; quidquid aliud, præter hæc, commenta ſæuitia eſt. Non eſt itaque mirum, ſi maximus huius rei timor eſt, cuius & varietas magna, & apparatus terribilis eſt. Nam quemadmodum plus agit tortor, quo plura inſtrumenta doloris expoſuit (ſpecie enim vincuntur, qui patientia reſtitiſſent:) ita ex his, quæ animos noſtros ſubigunt & domant, plus proficiunt, quæ habent quod oſtendant. Illæ peſtes non minus graues ſunt, famem dico & ſitim, & præcordiorum [7] ſuppurationes, & febrem viſcera ipſa torrentem: ſed latent. nihil habent quod intentent, quod præferant: hæc, vt magna bella, adſpectu paratúque vicerunt. Demus itaque operam, abſtineamus offenſis. Interdum populus eſt, quem timere debeamus; interdum, ſi ea ciuitatis diſciplina eſt, vt plurima per ſenatum tranſigantur, gratioſi in eo viri; interdum ſinguli, quibus poteſtas populi, & in populum data eſt. Hos omnes amicos habere, operoſum eſt: ſatis eſt inimicos non habere. Itaque ſapiens numquam potentium iras prouocabit: imo declinabit, non aliter quam in nauigando procellam. Cum peteres Siciliam, traieciſti fretum. temerarius gubernator contempſit [8] Auſtri minas. ille eſt enim, qui Siculum pelagus exaſperet, & [9] in vertices cogat. [10] non ſiniſtrum petit littus, ſed id, [11] quo proprio Charybdis maria conuoluit. At ille cautior, peritos locorum rogat, qui æſtus ſit, quæ ſigna dent nubes, & longe ab illa regione verticibus infami curſum tenet. Idem facit ſapiens: nocituram potentiam vitat, hoc primum cauens, ne vitare videatur. Pars enim ſecuritatis & in hoc eſt, non ex profeſſo [12] eam petere: quia quæ quis fugit, damnat. Circũſpiciẽdum nobis eſt ergo, quomodo à vulgo tuti eſſe poſſimus. Primum [13] nihil inde concupiſcamus, vnde rixa eſt inter competitores: deinde nihil habeamus, quod cum magno emolumento inſidiantis eripi poſſit. quàm minimum ſit in corpore tuo ſpoliorum. Nemo ad humanum ſanguinem propter ipſum venit, aut admodum pauci: [14] plures computant, quam oderunt. Nudum latro tranſmittit: etiam in obſeſſa via pauperi pax eſt. Tria deinde ex præceptione veteri præſtanda ſunt, vt vitentur: Odium, Inuidia, Contemptus. Quomodo hoc fiat, ſapientia ſola monſtrabit. Difficile enim temperamentum eſt, verendumque, ne in contemptum nos inuidiæ timor transferat: ne dum [15] calcari nolumus, videamur poſſe calcari. Multis timendi attulit cauſſas, timeri poſſe. Vndique nos reducamus, non minus contemni quàm ſuſpici nocet. Ad philoſophiam ergo confugiendum eſt. hæ litteræ non dico apud bonos ſed apud mediocriter malos, [16] inſularum loco ſunt. Nam forenſis eloquentia, & quæcumque alia populum mouent,

uent, aduerſarium habent: hæc quieta, & ſui negotij, contemni non poteſt: cui ab omnibus artibus, etiam apud peſſimos honor eſt. Numquam in tantum conualeſcet nequitia, numquam ſic contra virtutes coniurabitur, vt non philoſophiæ nomen venerabile & ſacrum maneat. Ceterum philoſophia ipſa tranquille modeſteque tractanda eſt. Quid ergo, inquis? videbitur tibi M. Cato modeſte philoſophari, qui bellum ciuile ſententia ſua reprimit? qui furentium principum armis medius interuenit? qui aliis Pompeium offendentibus, aliis Cæſarem, ſimul laceſſit duos? Poteſt aliquis diſputare, an illo tempore capeſſenda fuerit ſapienti reſpublica. Quid tibi vis M. Cato? iam non agitur de libertate, olim peſſundata eſt: quæritur vtrum Cæſar, an Pompeius poſſideat rempublicam. Quid tibi cum iſta contentione? nullæ partes tuæ ſunt: dominus eligitur. [17] Quid tua, vter vincat? melior vincere non poteſt: poteſt eſſe peior, qui victus fuerit; non poteſt melior, qui vicerit. Vltimas partes attigi Catonis: ſed ne priores quidem anni fuerunt, qui ſapientem in illam [18] rapinam reipublicæ admitterent. Quid aliud quam vociferatus eſt Cato, & miſit irritas voces, cum modo per populi leuatus manus, & obrutus ſputis, [19] & portandus extra forum traheretur, modo è ſenatu in carcerem duceretur? Sed poſteà videbimus, an ſapienti opera perdenda ſit: interim ad hos te voco, qui à republica excluſi, ſeceſſerunt ad colendam vitam, & humano generi iura condenda, ſine vlla potentioris offenſa. Non conturbabit ſapiens publicos mores, nec populum in ſe vitæ nouitate conuertet. Quid ergo? vtique erit tutus, qui hoc propoſitum ſequetur? Promittere tibi hoc non magis poſſum, quam in homine temperante bonam valetudinem: & tamen facit temperantia bonam valetudinem. Perit aliqua nauis in portu: ſed tu quid accidere in medio maris credis? Quanto huic periculum paratius foret, multa agenti, molientique, cui ne otium quidem tutum eſt? Pereunt aliquando innocentes: quis negat? nocentes tamen ſæpius. Ars ei conſtat, qui [20] per ornamenta percuſſus eſt. Denique conſilium omnium rerum ſapiens, non exitum ſpectat. Initia in poteſtate noſtra ſunt: de euentu fortuna iudicat, cui de me [21] ſententiam non do. At aliquid vexationis affert, aliquid aduerſi. [22] non damnatur latro, cùm occidit. Nunc ad quotidianam ſtipem manum porrigis, aurea te ſtipe implebo. Et quia facta eſt auri mentio, accipe quemadmodum vſus fructuſque eius tibi eſſe gratior poſſit. *Is maximè diuitiis fruitur, qui minimè diuitiis indiget.* E de inquis, auctorem. Vt ſcias quam benigni ſimus, propoſitum eſt aliena laudare: Epicuri eſt, aut Metrodori, aut alicuius ex illa officina. Et quid intereſt, quis dixerit? omnibus dixit. Qui eget diuitiis, timet pro illis: nemo autem ſolicito bono fruitur. Adiicere illis aliquid ſtudet, dum de incremento cogitat: oblitus eſt vſus, rationes accipit, forum conterit, [23] kalendarium verſat, fit ex domino procurator.

I. LIPSIVS.

1. Seruiendum nego.] *Nam vt Salluſtius,* Animi imperio, corporis ſeruitio magis vtimur. *Chryſippus autem (in Claudiano, De ſtatu animi, lib. II. cap. IX.)* ab ipſo penè in principio ſui operis, Animo dominandi ius tribuit, corporis legem ſeruitutis imponit. *Scilicet hoc inter fundamenta, Sapientiæ (Simplicius in Epictetum)* vt corpori mens imperet, & ſuper id ſeſe efferat: eoque non vt parte, ſed inſtrumēto vtatur. Qui aliter; ὁ πολὺς ἄνθρωπος, vulgaris homo eſt, ac verbo potiùs Homo, quàm reipſa.

2. Diligentiſſime cura.] *Nam ait Epictetus Diſſert. XI. libri* I V. ſi equum Natura tibi crediſſet, non prorſus eum neglexiſſes. Ergo nunc etiam puta, corpus tibi tamquam equum eſſe traditum. Laua id, abſterge, facito nequis auerſetur, nequis abhorreat. *Et in ſumma, artifex eſt vtile tibi redde, & ſerua hoc inſtrumentum.*

3. Turbam ferarum.] *Priſco ritu, quo homines beſtiis obiiciebant in Amphitheatris.*

4. Per os emergat.] *Quod Græci σκολοπίζειν dicunt, ſiue* Palo infigere: *familiare ſupplicium, hodie Aſiaticis. Scripſi in de Cruce, lib. I.*

5. Actis curribus.] *non malè. nam ad Quadrigas aut currus alligare noxios etiam ſolent, & in diuerſum actis equis diſtrahere. De Metio notum. Tamen ſcripti ferè,* cruribus. *Id quoque rectè. cùm homines arboribus curuatis innexos brachiis pedibuſque, tum in rectum iis dimiſſis, diſcerpunt. Scinis paſſim vſurpanit, atque etiam Alexander in Darij interfectore.*

6. Tunicam alimentis.] *Hanc deſcribit Iſidorus, etſi malè.* Culleum *appellet. Ait* tunicam fuiſſe ex ſparto, in modum crumenæ factam, & ſolitam liniri pice & bitumine. *Hanc miſeros illos induebant, & in ea ſic vſtulabant.* Moleſtam tunicam *vulgo appellabant. vt Martialis, lib. X.*

Nam cum dicatur, tunica præſente moleſta,
Vre manum: plus eſt dicere, Non facio.

Et Iuuenalis.

Auſi, quod liceat tunica punire moleſta.

Quidni moleſta, *in qua lento igne ſic ardebant? Tertullianus ad Martyres:* Iam & ad ignes quidam ſe auctora-

uetunt, vt certum spatium in tunica ardente conficerent. Sautei ludebant hæc talia, & sæpe cum argumento: vt si quis Herculem Oetæum repræsentaret. Idem Afer, in Apologetico: Et qui viuus ardebat, Herculem induerat. Alia etiam vstulandi ratio in Amphitheatris, & cathedra ferrea ignita, in qua collocabantur. O ingenia sæuitiæ! Eusebius Cæsariensis, de Attalo martyre, lib. v. cap. I. ἐπὶ τῆς σιδηρᾶς ἐπιτεθεὶς καθέδρας, καὶ κνισσούμενος: in ferrea locatus est cathedra, & amburebatur. Mox hoc instrumentum, aut simile, τήγανον appellat, quasi ad frigendum & torrendum.

7. Suppurationes.] Plures libri, suspirationes. An non Asthma dictum volunt: quod ipse epist. LIV. Suspirium interpretatur? Et tentatum se eo genere morbi ostendit; & nihil molestius adfirmat. Itaque potest hîc teneri, & intelligi: etsi Suppurationes etiam nota, & Græcorum φύσεις.

8. Austri minas.] Vide Consol. ad Marc. cap. XVII.

9. In vertices cogat.] Ea natura eius loci, & Charybdim mare verticosū Plinius appellat. Vide infrà epist. LXXIX.

10. Non sinistrum.] Vbi Scylla est, versus Pelorum. Virgilius.

De[…]um Scylla latus, læuum implacata Charybdis.
Obsidet.

Quod ita est, Siciliæ respectu: & si quis ex ea soluat. At qui ex Italia, læuam Scyllam habent, dextram Charybdim si media vtrinsque, vt solent, nautæ tenent.

11. Quo propior Charybdis.] Obserua de temerario gubernatore hæc dici, & qui Austri minas, ipsamque Charybdim contemnit. Itaque propius etiam ad eam se admouet. & quasi prouocat pericula, vt quidam potentium iras. At cautior ille, inquit, minimè: & quæ sequuntur.

12. Eam petere.] Libros secutus sum potius, quam Muretum qui eam fugere vulgauit. Sententia ex illo eadem elicitur. non petendam palam securitatem: quia sic videmur fugere potentes (subducendo nos, & remouendo:) quod est tacitè eos damnare.

13. Nihil inde concupiscamus.] Libri plerique, nihil inde concupiscamus. Rixa est inter competitores. Tolerabilius, quam quod vulgo, fateor: sed quid tamen illud, erit? Meus liber optime, nihil idem. Dele mox, vnde.

14. Plures computant.] Id est, lucrum ex eo facinore euenturum proponunt: & ideo magis, quàm odij ergo, suscipiunt. Seneca De Benef. V. Quotusquisque vxoris optimæ mortem timet, vt non computet? Argute, vt non simul etiam de lucello, ab eius morte cogitet.

15. Calcari nolumus.] Assentior Modio, calcare. Timemus inuidiam, & magni esse ad opprimendum: ita ipsi mox opprimi opportuni.

16. Insularum loco.] Dignitatum & honorum: Vide ad Heluiam, cap. XIII.

17. Quid tua vter.] Variè hic locus scribitur, atque interpolatur, vt solent acuta. Vera lectio mihi ista: Quid tua vter vincat? potest melior vincere, non potest non peior esse qui vicerit. Ecce, inquit, duo sunt, & vterque de imperio & potentia sua certat, alio titulo. Potest ex his duobus melior videri (Pompeius scilicet) dum vincit, non potest dum vicit. Nam victor animum reserabit, & successus malitiam eliciet, adhuc repressam. Planè idem in Lucano Brutus, ad ipsum hunc Catonem, vbi dissuadet pariter bello interesse:

Lib. II. —quod si pro legibus arma
Ferre iuuat patriis, libertatémque tueri:
Nunc neque Pompeij Brutum, neque Cæsaris hostem,
Post bellum VICTORIS habes.

Libertatem & leges tueri, vterque præfert: sed alter opprimet, qui vincet. Victor igitur tyrannus, & illi ego hostis.

18. Rapinam reip.] Verè. nam hinc Cæsar, hinc Pompeius, Vatinius, Curio, alij distrahebant, diripiebant. Muretus tamen, ruinam, maluit, præter libros.

19. Et portandus.] Consensu ita libri, nec mutem. Traheretur, inquit, sed portandus. nam trahi aut extrahi renuebat. Seneca De Constant. Sapientis, cap. I. Quod Catoni dissuasuro legem toga in foro esset erepta, quodque à rostris vsque ad arcum Fabianum per seditiosæ factionis manus tractus, voces improbas, & sputa, & omnes alias contumelias pertulisset. Illa & me vide.

20. Per ornamenta.] A gladiatoribus est: quorum arma sic dicta. Ego in Saturnalibus, II. cap. XVII.

21. Sententiam non do.] Non permitto vt de me iudicet, sed Ratio.

22. Non damnatur.] Quo hæc spectent, non video. Imo nec vera sunt, & omnino damnatur latro cùm occidit, Putarim sic hæc cum prioribus legenda. At aliquid vexationis afferet, aliquid aduersi. Non damnatur latro, nisi eùm occidit. Futuri verbo legendum, Afferet: & hoc pro priore sensu. Fortasse aliquid aduersi: sed ne occupa aut damna, nisi cum factum. In meo libro erat: Nam damnatur. Si quis melius, donet.

23. Kalendarium.] Librum pecuniæ fœnebris, quæ per Kalendas exigebatur, soluebatúrque. Vide Epist. LXXXVII.

PINCIANVS.

ET turbam ferarum quam in viscera condat humana.] Sunt codices qui ficarum legant, non ferarum.
Et cruces, & eculeos.] Vetus lectio, culeos, non eculeos.
Gratiosi timeantur in eo viri.] Verbum timeantur non habetur in eadem.
Qui Siculum pelagus interdum etiam plus quàm timere debeamus, exasperet.] Verba illa interdum etiam plus quàm timere debeamus. desiderantur in eadem.
Rixa est inter competitores.] Lege, vnde rixa est inter competitores, ex eadem.
Plures computant quam oderint.] Sunt codices in quibus occiderint legatur, non oderint. Quid si legas plures compilant quàm occiderint.

Quid

Quid tum? alter vincere poteſt, melior vincere non poteſt. non poteſt eſſe peior qui victus fuerit, melior qui vicerit.] *Sunt exemplaria in quibus ſic legitur, vt recitaui. In alijs diuerſo modo.* Quid tu alter vincat. Poteſt melior vincere, non poteſt non peior eſſe qui vicerit. *In quibuſdam ita.* Quid tibi an alter vincat. Poteſt melior vincere: non poteſt non eſſe peior qui vincit. *quæ lectio videtur rectior, modo legatur, non* vincit, *ſed* vincitur, *& ſunt quædã exemplaria, vbi ſic habeatur:* Quid tu alter vincat. Poteſt melior vincere, nõ poteſt peior eſſe qui vicerit.

Et miſit iratas vos.] Irritas, *non* iratas, *omnis priſca lectio.*

Et portandus extra forum traheretur.] *Scribendum reor,* deportandus, *ſiue* exportandus, *non* & portandus.

An ſapienti opera perdenda ſit.] *Quidam codices,* an ſapientiora opera perpendenda ſit *vt forte ita reſtitui poſſit,* a ſapienti opera P.R. impendenda ſit.

Sed tu quid accidere in medio mari credis?] *Scribendum ordine verborum permutato,* ſed quid tu accidere, *&c. ex vetere lectione.*

Propoſitum eſt aliena laudare.] *In quibuſdam codicibus* dare, *legitur, non* laudare.

ERASMVS.

ALter vincere poteſt, &c.] *Hic locus mire variabat in exemplaribus, vetuſtus codex habebat,* Alter vincat, poteſt melior vincere, non poteſt non peior eſſe qui vicerit. *Alius,* poteſt, melior vincere, non poteſt peior eſſe qui vicerit. *Vetus lectio mihi magis arridet:* Alter vincere poteſt, melior non poteſt. *reliqua videntur adiecta ab interprete, nempe hæc:* Non poteſt eſſe peior qui victus fuerit. melior qui vicerit. *In hoc argutia eſt ſententiæ: Non refert vter vincat, quum ambo ſint æque mali: alter vincere poteſt, quia duo ſunt: melior non poteſt, quia neuter vir bonus.*

OPSOPOEVS.

SCripti codices, qui per os emergeret: *mox,* & in litam & textam, & quicquid, *&c. De his tormentis Io. Brodæus Miſcellan. lib. 11. cap. IX.*

Verbum timeantur *ab eſt ab omnibus m. ſſ. etiam Pinciani & Modij. eſtque ex gloſſa. nam iſta* gratioſi in eo viri, *ex præcedentibus pendent.*

Nicotianus, & in vortices cogat. *iterum,* vorticibus, *vna cum Ambiano*

M. ſſ. conſtanter, eam petere quia *ſit* eam *refertur ad ſecuritatem. alioqui ſenſus non procederet. Linea ſequenti, vera lectio è m. ſſ. reſtituenda eſt:* Primum nihil idem concupiſcamus. rixa eſt inter competitores. Deinde, *&c. Eandem agnoſcunt Modij membranæ, epiſt.* CXXX. *Vult idem ruſus ſcribi debere* ne dum calcare nolumus, *Sed noſtra exemplaria non adſtipulantur: nec ſenſus permittit. hoc enim dicit Seneca,* Ne dum calcari nolumus, *id eſt, ne dum ſuſpici volumus,* videamur poſſe calcari, *hoc eſt contemni. Ideo ſtatim infert,* non minus contemni quam ſuſpici nocet.

M. ſſ. Aduerſarios, *Poſtea, non habent* ſua. *Paulo poſt, omnes,* Quid tu alter vincat. Poteſt melior vincere. Non poteſt non peior eſſe qui vicerit.

M. ſſ. & impreſſi alij, in illam rapinam reip.

M. ſſ. Et portandus extra forum traheretur, *& poſtea* quam in homine temperanti.

Per ornamenta, *id eſt per arma, vt explicat Lipſius Saturn. II. cap. XVII.*

IVRETVS.

ET crucem & eculeos.] *De* eculeo *ſiue* equuleo *conſulatur Brodæus lib. 2. cap. 9. Miſcel. Turnebus lib. 15. c. 16. Aduerſar. imprimis vero Sigonius lib. 3. de iudicijs cap. 18.*

Quibus poteſtas populi & in populum data eſt.] *hæc & præcedentia exponit Duarenus in tit. 4. de conſtit. Princip. cap. 1. item lib 2. cap. 29. diſput. anniuerſ.*

Denique initium omnium rerum ſapiens non exitum ſpectat.] *reduci debet ſcriptura v. c.* denique cõſilium omnium, &c. *Sic Symmachus lib. 2. Epiſt. 28.* Argue vt vis rerum conſilia poſt exitum. *Et M. Tullius initio Orat. pro Rabirio Poſth. ſcribit,* nos plerunque facere vt conſilia euentis ponderemus. *Hæc Iuretus.*

Nunc ad quotidianum ſtipem manum porrigis, aurea te ſtipe implebo.] *vox* ſtipe *plane abeſt à v. c. & ſane ſuperflua eſt & fruſtra repetita ex voce præcedente,* ſtipem. *Iuretus.*

Kalendarium verſat. *Librum fænebris pecuniæ creditæ ſignificat, in quo nomina ſcribebantur l. penult. ff. q. cert. pet. l. vlt. ff. de pec. &c. nomen ex eo deſcendit quod* Kalendas *olim fænerari ſolerẽt, vnde Naſo lib. 2. de remed. Amor.*

Qui Puteal Ianumque timent, celeréſque Kalendas.

de iis Budæus ad l. tali. §. ſocer. ff. de iure dotium. Aleiatus lib. 2. Parerg. cap. 23. Briſſonius lib. 3. de verbor. ſign. & lib. 6. de form. Pamelius in Tertull. lib. de cultu fœm.

ARGVMENTVM I. LIPSI IN EPIS. XV.

AD curam etiam corporis Exercitatio ſpectat: ſed hæc laborioſa, aut occupata non eſto. Facilis & breuis ſufficit: vt curſus, ſaltus, geſtatio, vocis intentio. Clauſula ab Epicuro, Ne vita in futurum feratur: præſentibus acquieſce.

EPIST. XV.

[1] MOS antiquis fuit, vsque ad meam seruatus ætatem, primis epistolæ verbis adijcere: *Si vales, bene est.* Rectè [2] & nos dicimus: *Si philosopharis, bene est.* Valere enim hoc demum est: sine hoc, æger est animus. Corpus quoque etiam si magnas habet vires, non aliter quàm furiosi aut phrenetici, validum est. Ergo hanc valetudinem præcipue cura, deinde & illam secundam: quæ non magno tibi constabit, si volueris bene valere. Stulta est enim, mi Lucili, & minime conueniens litterato viro, occupatio exercendi lacertos, & dilatandi ceruicem, ac latera firmandi. Cum tibi feliciter [3] sagina cesserit, & tori creuerint: nec vires vnquam opimi bouis, nec pondus æquabis. Adijce nunc, quod maiore corporis sarcina animus eliditur, & minus agilis est. Itaque, quantum potes, circumscribe corpus tuum, & animo locum laxa. multa sequuntur incommoda huic deditos curæ. Primum exercitationes, quarum labor spiritum exhaurit, & inhabilem intentioni ac studiis acrioribus reddit: deinde, copia ciborum, [4] subtilitas animi impeditur. Accedunt pessimæ notæ [5] mancipia in magisterium recepta, homines [6] inter oleum & vinum occupati: quibus ad votum dies est actus, si bene desudauerunt, si in locum eius quod effluxit, multum potionis alterius, [7] ieiuno gutture ingesserunt. Bibere & sudare, [8] vita cardiaci est. Sunt exercitationes & faciles & breues, quæ corpus & [9] sine mora laxent, & tempori parcat: cuius præcipua ratio habenda est. Cursus, & [10] cum aliquo pondere manus motæ, & saltus, vel ille qui corpus in altum leuat, vel ille qui in longum mittit, vel ille (vt ita dicam) [11] saliaris, aut (vt contumeliosius dicam) fullonius. Quodlibet ex his elige, [12] vsu fit facile. Quidquid facies, cito redi à corpore ad animum, illum diebus ac noctibus exerce. labore modico alitur ille. Hanc exercitationem non frigus, non æstus impediet, ne senectus quidem. Id bonum cura, quod vetustate fit melius. Neque ego te iubeo semper imminere libro, aut pugillaribus. dandum & aliquod interuallum animo: ita tamen vt non resoluatur, sed remittatur. [13] Gestatio & corpus concutit, & studio non officit: possis legere, possis dictare, possis loqui, possis audire: quorum nihil nec ambulatio quidem vetat fieri. Nec tu intentionem vocis contempseris: quam veto te [14] per gradus & certos modos attollere, deinde deprimere. Quod si velis deinde quemadmodum ambules discere, admittes istos, quos noua artificia [15] docuit fames: erit qui gradus tuos temperet, & buccas edentis obseruet, & in tantum procedet, in quantum eius audaciam [16] patientiæ lenitate produxeris. Quid ergo? à clamore protinus & à summa contentione vox tua incipiet? Vsque adeo naturale est, paulatim incitari, vt litigantes quoque à sermone incipiant, ad vociferationem transeant. nemo statim, *Quiritium fidem* implorat. Ergo vtcumque tibi impetus animi suaserit, modo vehementius fac vitiis conuicium, modo lentius, prout vox quoque te hortabitur & latus. [17] Modesta, cum receperis illam reuocarisque, descendat, non decidat: moderatoris sui temperamentum habeat, nec indocto & rustico [18] more desæuiat. Non enim id agitur, vt exerceatur vox, sed vt exerceat. Detraxi tibi non pusillum negotium: [19] mercedula, & munus gratum, ad hæc beneficia accedet. Ecce insigne præceptum. *Stulti vita ingrata est, trepida est, tota in futurum fertur.* Quis hæc, inquis, dicit? Idem qui suprà. Quam tu nunc vitam dici existimas stultam? [20] Babæ & Ixionis? Non ita est. nostra dicitur: quos cæca cupiditas in nocitura, certe numquam satiatura, præcipitat: quibus si quid satis esse posset, fuisset: qui non cogitamus quàm iucundum sit nihil poscere, quàm magnificum sit plenum esse, nec ex fortuna pendere. Subinde itaque, Lucili, quàm multa sis consecutus, recordare: cum adspexeris quot te antecedant, [21] cogita quot sequantur. Si vis gratus esse aduersus deos, & aduersus vitam tuam, cogita quàm multos antecesseris. Quid tibi cum ceteris? [22] te ipse antecessisti. finem constitue, quem transire ne possis quidem, si velis: discedent aliquando ista insidiosa bona, & sperantibus meliora, quàm assecutis. Si quid in illis esset solidi, aliquando & implerent: nunc haurientium sitim concitant, & [23] inuitant speciosi apparatus. Quod futuri temporis incerta [24] sors voluit, quare potius à fortuna impetrem, vt det, quàm à me, ne petam? Quare autem petam, oblitus fragilitatis humanæ? Congeram? in quid? laborem? ecce hic vltimus dies. vt non sit, prope ab vltimo est.

I. LIPSIVS.

1. MOs antiquis.] *Plinius lib. 1. Epist.* xi. Vel solum illud scribe, vnde priores incipere solebant: Si vales, bene est, ego valeo.

2. Et nos dicimus.] *Malim,* dicemus.

3. Sagina

3. Sagina cesserit.] *Nam athletæ certo victu vtebantur, corpori viribusque augendis. De quo Hier. Mercurialis, medicus & amicus mihi inter primos adfatim lib. 1. de Arte Gymnastica, itemque Budæus ad Pandectas, & in Agonistico III. Petrus Faber.*

4. Subtilitas animi.] *Verissimè & Ariston scitè Athletas assimilabat* τοῖς ἐν γυμνασίῳ κίοσι, ὁμοίως λιπαροὺς καὶ λιθίνους: columnis quæ sunt in gymnasio, pariter nitidos & saxeos: *id est sine sensu. Magis etiam Diogenes Cynicus. qui* ἐρωτηθεὶς διὰ τί οἱ ἀθληταὶ ἀναίσθητοί εἰσιν, ἔφη, ὅτι κρέασιν ὑείοις καὶ βοείοις ἀνῳκοδόμηνται: interrogatus, quare Athletæ ferè sine sensu aut mente essent? Quia, inquit, ex suillis & bouillis carnibus constant: *acute ad stuporem animalium alludens, & iis aptans, qui vescebantur. Galenus etiam de Athletarum sagina, & ab ea stupore, idem fatetur: additque,* καὶ τοῦτο πρὸς ἁπάντων σχεδὸν ἀνθρώπων ᾄδεται, ὡς γαστὴρ ἡ παχεῖα τὸν νοῦν οὐ τίκτει λεπτόν: Hoc ab omnibus hominibus ferè decantatur, quòd venter pinguis mentem non gignit tenuem. *Versum indicat prouerbialem:*

Παχεῖα γαστὴρ λεπτὸν οὐ τίκτει νόον.

5. Mancipia in magisterium.] *Aliquot libri,* magistratum: *eodem sensu Indicat Græculos magistros.*

6. Inter oleum & vinum.] *Vnguntur, & bibunt.*

7. Ieiuno gutture ingesserunt.] *E suis quidam:* multum potionis altius in ieiunum guttur regesserunt. *Nihil equidem muto. sententiam autem vide & hauri, ex epist.* CXXII. *&* LXXXVIII.

8. Vita cardiaci est.] *Notum* καρδιαλγίαν *dici, in ore stomachi vitium, ab humore acri vellicante & rodente. Itaque Dioscorides id dixit* στομάχου δηγμόν, *& Plinius interpretatus,* Stomachi rosiones. *Celsus* Cardiacum morbum *describit, libro.* III. *cap.* XIX. nimiam imbecillitatem corporis, quod stomacho languente, immodico sudore digeritur. *En tibi, de* sudore. *De* potu, *in eodem.* imbecillitati iacentis vino ciboq; succurrendum, *& id sæpius. Spectat eò & Iuuenalis, Sat.* V.

Ipse capillato diffusum Consule potat,
Cardiaco numquam cyathum missurus amico.

Cardiaco, *cui medicina scilicet à tali vino.*

9. Sine mora laxent.] *Alij libri,* lassent.

10. Cum aliquo pondere.] *Quo sine Halterum etiam vsus in exercitijs. Vide epist.* LVI.

11. Saliatis.] *Sublatis pedibus, & alternantibus, identidem repetitus. quem Salij sacerdotes in pompa & gestatione Ancilium vsurpabant: eundemque ferè fullones.*

12. Vsu fit facile.] *Pinciani lectio vetus:* Quemlibet ex his elige, vsu rudem, facilem. *Quemlibet, nempe saltum: nec arte eum compone. Meus liber & quidam,* Quodlibet *retinent; & tum,* vsum facilem rudem. *Dubites an non,* vsu facile reddes: *& si Pinciano magis adhæream.*

13. Gestario.] *In essedo. de quo exercitij genere, & fructu, scripsi in epistola quadam (Centuria Miscellanea, ad Abrah. Ortelium.*

14. Per gradus & certos modos.] *Vt phonasci scilicet præscribebant: quibus non alligat nos Seneca.* Gradus *autem in voce, adscensus descensusque, siue elatio, demissio. Fabius:* Ab ima ad summam vocem multi sunt gradus. *At* Modi; *qualitatem magis spectant.*

15. Docuit fames.] *Satyricus hoc ipsum:*

Græculus esuriens, in cælum, iusseris, ibit.

16. Patientiæ lenitate.] *Meus & quidam,* patientiæ crudelitate. *Verum erit,* patientia & credulitate.

17. Modesta cum receperis.] *Vox,* modesta, *abest optimo libro: & ego expungam.*

18. More desæuiat.] *Idem,* deseruiet. *An fortè,* deferueat?

19. Mercedula & minus.] *Mira hic varietas. Alij libri,* mercedula & vnum Græcum. *Alij* mercedulæ & vnus Græcus. *Meus,* mercedula & minis gratus. *Putarim equidem iunctim hæc legenda:* Detraxi tibi non pusillum negotium mercedulæ, & vnius Græci. *Vel ex meo,* mercedulæ, & magistratus. Ad hæc beneficia accedet ecce insigne præceptum. *De sententia mihi panè liquet sic esse. En, inquit, dissertatiuncula ista commodaui tibi, & molestiam detraxi. quam; Mercedis, & Græculi magistri: Docui te sine magistro, sine stipendio exerceri. Aliter solebant. vt Plinij Panegyrico:* Cùm exercitationibus nostris non veteranorum aliquis, sed Græculus magister adsistit. *Ij* Progymnastæ *dicebantur, vt in epist.* LXXXIII. Exercitores *Plauto.*

20. Babæ & Ixionis?] *Meus,* Habæ & Isionis? *Nota fatuitatis homines ab illo æuo fuisse, est suspicari.*

21. Cogita quod sequantur.] *Sapiens, & cottidiani vsus, monitum. Non prospice tantum, sed respice. Phauorinus benè:* τὸν εὐθυμεῖσθαι θέλοντα, χρὴ ἐν μὲν τοῖς ἀγαθοῖς ἀφορᾶν εἰς τοὺς ἐλάττω κεκτημένους. ἐν δὲ τοῖς κακοῖς, εἰς τοὺς μᾶλλον δυστυχοῦντας: Eum qui tranquille volet agere, oportet in bonis quidem rebus adspicere ad eos qui minora assecuti sunt; in malis, ad eos qui maiora. *Aliter plebeium ingenium.*

Nec quod habet, numerat, tantum quod non habet, optat: *vt ait Manilius.*

22. Teipse antecessisti.] *Ex humili enim surrexisti, è plebe eques factus, & nunc Cæsaris Procurator.*

23. Et inuitant speciosi.] *Aliquot libri* imitantur speciosos. *Nescio an,* irritantur specioso apparatu. *Irritantur, nempe qui amant.*

24. Sors voluit.] *Libri plerique,* sors induit.

MVRETVS.

INtentionem vocis.] *Hæc quoque inter vtilia exercitationis genera numeratur à medicis: de qua, ne per plures libros vagari necesse habeas, vide quæ scripsit summus medicus, mihique vetere amicitia coniunctissimus, Hieronymus Mercurialis libro sexto artis gymnasticæ.*

Per gradus.] *Intelligit eam, quam veteres vocabant* mnurtitionem. *Vide Plutarchi* ὑγιεινά.

Babæ & Ixionis.] *Homines fuisse dicuntur illis temporibus notæ fatuitatis.*

Si quid satis esse posset.] *Respexerit fortassis ad hos versus Lucilij.*

Senec. R

Nam si quod satis est homini, id satis esse potesset,
Hoc sat erat. nunc, cum hoc non est, qui credimus porro
Diuitias vllas animum mi explere potesse?

Cũ aspexeris quo te antecedãt.] *Hoc quoque reprehẽdit Horatius, quod nemo auarus fortunas suas per se æstimet.*

Neque se maiori pauperiorum
Turbæ comparet: hunc atque hunc superare laboret.

Sapientissimè autem præcipiebat Phauorinus homini de bonis suis cogitanti, inspiciendos eos qui minus bonorum haberent: de malis, eos quos plura & grauiora premerent. ita facile fore que que sua sorte contentum. Verba ipsius hæc sunt: ἐνθυμεῖσθαι διαλογιζόμενον ἐν μὲν τοῖς ἀγαθοῖς ἀφορᾶν εἰς τοὺς ἧττον ἀγαθὰ κεκτημένους, ἐν δὲ τοῖς κακοῖς εἰς τοὺς μᾶλλον δυστυχοῦντας.

PINCIANVS.

QVodlibet ex his elige, vsu sit facile.] *Vetus lectio*, quemlibet ex his eligere vsu rudem facilem.

Imminere libro aut tabulis, aut pugillaribus.] *Verba illa* aut tabulis, *non habentur in eadem.*

Vt non resoluatur, sed vt remittatur.] *Scribe*, vt non resoluatur, sed remittatur, *ex eadem.*

Quod si velis deinde quemadmodum ambules discere.] *Scribendum cum distinctione*, Quod si velis. Deinde quemadmodum ambules discere. *Ita erit sensus apertior, & fauet etiam vetus lectio.*

Fac in ciues conuitium.] *Plerique codices non legunt* in ciues, *sed* vicinis, *Codices amendatiores*, vitiis.

In id valebit.] In id latus molesta, *agnoscit omnis vetus lectio, non* in id valebit.

Detraxit tibi non pusillum negotium mercedula & munus gratum, ad hæc beneficia accedet.] *Vitiatissimus est locus. Scripta exemplaria modo* vnum Græcũ *legunt. vbi scriptum est*, munus gratum, *modo* vnus Græcus, *vt forte ita legi possit:* Detraxit mihi non pusillum negocium mercedulæ vnus Græcus ad hæc beneficia accedens. *vt pro vno Græco, Epicurum accipias, à quo has sententias Lucilio debitas mutuabatur Seneca:*

Te ipsum ipse antecessisti.] *Verbum* ipsum *superfluit ex vetere lectione.*

Ecce hic vltimus dies.] *Scribe*, Ecce hic vltimus dies est, *ex eadem.*

ERASMVS.

PRout vox quoque te hortabitur in id valebit.] *In aliis erat* in id latus modesta: *in aliis aliud. Nihil horum placet. Coniicio fuisse scriptũ* prout vox quoque hortatur & latus. modesta *siue* moderata. *nisi malis*, molesta: *Imperitus quispiam, qui suspicatus est lateris mentionem absurdè fieri, vbi de pronunciando agitur, corrupit scripturam.*

Habe & Ixionis.] *Vide num legendum sit*, Babys & Ixionis: *vt intelligas Babym Marsyæ fratrem, qui ipsum Apollinem ad canendi certamen euocauit: & Ixionem, qui nubem pro Iunone constuprauit. Scholium indicauit, Babam & Ixionem, fuisse duos Senecæ temporibus notæ fatuitatis homines. cui quantum tribuendum sit nescio.*

OPSOPOEVS.

M.SS. bene est. Ego valeo. Recte nos dicimus. *Postea, idem* subtilitas impeditur, *omissa voce* animi. *Modius epist. cxxvij. Nihil hic Pincianus (aut) aut ante Pincianum Erasmus. Libri membranacei tamen, quibus ego vsus, referunt vno consensu:* si in locum eius quod effluxerit, multũ potionis altius in ieiunũ guttur regesseruut. *Sic ille, at nostri codices paulo diuersius, & ni fallor, rectius,* si in locum eius quod effluxit, multũ potionis altius in ieiuno ituræ regesserũt. *Ex* ituræ, *à sciolis factum est* gutture, *quod ex Ambiano codice deprehendo, qui illius vocis loco,* gutture *in ora notatum habet.* In ieiuno, *nempe* intestino. *vt Græcis* νῆστις, *sic latinis ieiunum, dicitur intestinum ordine à ventriculo secundum, inter* ἔκφυσιν *& gracilia intestina, antequam in anfractus conuoluantur, medium. Cornelius Celsus lib. 4. cap. 1. inde dictum scribit, quia nunquam quod accipit continet: sed protinus in inferiores partes transmittit. Idem hila seu hilla veteribus appellabatur. Festus:* Hit, aquę diminutiue dicitur hilla, quam Græci dicunt νῆστιν, intestinum, est quod ieiunum vocant. *De hoc ergo accipiendus est Senecæ locus. Si quis tamen ad* ieiuno, *malit subaudire* corpore, *vel* stomacho: *patrocinij loco vti poterit epist. 122. verbis.* Isti (*au*) non videntur tibi contra naturam viuere qui ieiuni bibunt, qui vinum recipiunt inanibus venis, & ad cibum ebrii transeunt? Atqui frequens hoc adolescentium vitiũ est, qui vires excolũt. in ipso pæne balnei limine, inter nudos bibunt, immo potant, vt sudorẽ quem mouerũt potionibus crebris ac feruentibus, subinde distringant. *Et confestim:* Merũ illud delectat, quod nõ innatat cibo, quod libere penetrat ad neruos. Illa ebrietas iuuat, quæ in vacuum venit.

M. ss. lassent *pro* laxent. *& post*, *partim* vsum rude facile, *partim*, vsu rude facile. *ex quo quid commodè elici possit, lector considera.*

M. ss. Dandum est al. *& postea*, sed remittatur, *quod notauerat quoque Pincianus.*

M. ss. Admitte istos. *mox* patientiæ crudelitate produxeris. *Et postea, sic scribitur totus hic locus in mẽbranis,* modo vehementius fac vicinis conuicium, modo lẽtius, pro vt vox te quoque hortabitur in id latus modest. Cum rec. il. r. q. desc. n. decidat; mediatoris sui habeat (*Ambiana*, medietatẽ oris sui habeat) & hoc indocto & rustico more desæuiat. Non enim id agimus, vt exerceatur, &c. *Et statim*, Detraxit tibi non pusillũ negotiũ mercedula, & vnũ Græcũ (*vna*, Græcus: *alia*, grat.) ad hæc beneficia accedat.

Recte m. ss. Stulta vita ingrata est, trepida, tota, &c. *Sequitur enim*, Quam tu nunc vitam dici existimas stultam? *Mox iidem scribunt* Isionis, *non* Ixionis.

Qui corpus in altum leuat, vel ille qui in longum mittit.] *De hisce saltandi generibus Mercurialis lib. 2. cap. 11. artis gymnasticæ.*

Vel ille, vt ita dicam, Saliaris.] *de* Saliari saltu *actum mihi lib. 4. Suspic. cap. 12. Gruterus.*

Fullonius.]

Fullonius. *Varro lib. de ling. lat.* Apud fullonem vestimentum cum cogitur, conciliari dicitur. *Vide ad hæc Scaligerum.*

Moderatoris sui temperamentum] *i. e.* mediatoris.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PHILOSOPHIAM vitæ necessariam, sed illam veram, esse; quæ in factis sit, & profectu. Dispone ab ea actiones & consilia. Non obstare, si Fatum sit, aut Fortuna sit: nam & illa docebit Deo parere, & Fortunam ac fortuita adspernari. Clausula item ab Epicuro: Secundum naturam qui viuit, diues; sperne opinionem.

EPIST. XVI.

LIQVERE tibi hoc scio, Lucili, neminem posse beatè viuere, ne tolerabiliter quidem, sine sapientiæ studio: & beatam vitam [1] perfecta sapientia effici, ceterum tolerabilem etiam inchoata. Sed hoc, quod liquet, firmandum, & altius quotidiana meditatione figendum est. Plus operis est in eo, vt proposita custodias, quàm vt honesta proponas. Perseuerandum est, & assiduo studio robur addendum, donec [2] bona mens sit, quod bona voluntas est. Itaque tibi apud me pluribus [3] verbis opus non est, aut affirmatis, aut tam longis: intelligo te multum profecisse. Quæ scribis, vnde veniant scio: non sunt ficta, nec colorata. Dicam tamen quid sentiam. iam de te spem habeo, nondum fiduciam. Tu quoque idem facias volo. non est quod tibi citò & facilè credas: excute te, & variè scrutare, & obserua. Illud ante omnia vide, vtrum in philosophia, an in ipsa vita profeceris. Non est philosophia populare artificium, nec ostentationi paratum: [4] non in verbis, sed in rebus est. Nec in hoc adhibetur, vt aliqua oblectatione consumatur dies, vt dematur otio nausea: animum format & fabricat, vitam disponit, actiones regit, agenda & omittenda demonstrat, [5] sedet ad gubernaculum, & per ancipitia fluctuantium dirigit cursum. sine hac nemo securus est. Innumerabilia accidunt singulis horis, quæ consilium exigunt, quod ab hac petendum est: Dicet aliquis: Quid mihi prodest philosophia, [6] si fatum est? quid prodest, si Deus rector est? quid prodest, [7] si casus imperat? Nam & mutari certa non possunt, & nihil præparari potest aduersus incerta: si aut consilium meum Deus occupauit, decreuitque quid facerem, aut consilio meo nil fortuna permittit. Quidquid est ex his, Lucili, vel si omnia hæc sunt, philosophandum est: siue nos inexorabili lege fata constringunt, siue arbiter Deus vniuersi cuncta disponit, siue casus res humanas sine ordine impellit & iactat, philosophia nos tueri debet. Hæc adhortabitur, vt Deo libenter pareamus, vt fortunæ contumaciter resistamus: hæc docebit vt Deum sequaris, feras casum. Sed non est nunc in hanc disputationem transeundum, quid sit iuris nostri, si prouidentia in imperio est, aut si fatorum series illigatos trahit, aut si repentina, aut subita dominantur: illo nunc reuertor, vt te moneam & exhorter, ne patiaris animum tuum delabi & refrigescere. Constitue illum, & contine, vt habitus fiat quod est impetus. Iam ab initio, si bene te noui, circumspexisti ecquid hæc epistola munusculi attulerit? excute illam, & inuenies. Non est quod mireris animum meum: adhuc de alieno liberalis sum. Quare autem alienum dixi? quidquid bene dictum est ab vllo, meum est. Sic quoque quod ab Epicuro dictum est: *Si ad naturam viues, numquam eris pauper: si ad opinionem, numquam diues. Exiguum natura desiderat, opinio immensum.* Congeratur in te, quidquid multi locupletes possederunt: vltra priuatum pecuniæ modum fortuna te prouehat, auro tegat, purpura vestiat, & eò deliciarum opumque perducat, vt terram marmoribus abscondas, & non tantum habere tibi liceat, sed calcare diuitias: accedant statuæ & picturæ, & quidquid ars vlla luxuriæ laborauit: maiora cupere ab his disces. Naturalia desideria finita sunt: ex falsa opinione nascentia, vbi desinant, non habent. nullus enim terminus falso est. Via eunti aliquid extremum est: error immensus est. Retrahe te à vanis: & cum voles scire, quod petis, vtrum naturalem habeat, an [8] cæcam cupiditatem, considera an possit alicubi consistere. Si longè progresso, semper aliquid longius restat; scito id naturale non esse.

I. LIPSIVS.

1. PErfecta sapientia.] *Optanda magis, quàm assequenda. Formant Stoici, non ostendunt. Vide me super his gradibus, Manud. II. Dissert.* VIII. & IX.

II. Bona mens sit.] *Quæ firma est, & fiduciam sui habet: voluntas bona quidem Stoicis, sed mutabilis. Itaque Bona Mens est, velle, scire, tenere Bona.*

3. Verbis opus non est.] *Commoda sententia, sed ab Erasmo, qui verba ista infarsit. Nam libri:* verbis haud affirmatis, nec tamen longis. *Meus,* verbis audax summatis, nec tamen longis. *Quidam:* verbis haud assumatis. *Quid lateat, me latet.*

4. Non in verbis.] *Non hercules. &* mendacium incongruens, atque ineptum est, non in pectore, sed in labiis habere bonitatem, *ait Lactantius. Ne ergo ——* virtutem verba putes, vt Lucum ligna: *nec oblectationem ex philosophia, sed fructum para.*

5. Sedet ad gubernaculum.] *Ex meo libro,* sed & gubernaculum est: *& si illud non moto.*

6. Si fatum est?] *Vt Stoici censebant.*

7. Si casus imperat?] *Vt Epicurei.*

8. Cæcam cupiditatem.] *Cui tria adiuncta, aiebat Aristoxenus Pythagoricus:* Ἀπρέπειαν, ἀσυμμετρίαν ἀκαιρίαν. Indecorum, Immodicum, Intempestiuum. *Adde istis Consol. ad Helu. cap.* XI.

MVRETVS.

LIquere tibi.] *Animum non leniter tingendum philosophia præceptis, sed penitus imbuendum. Dissoluit deinde argumentum, quo quidem contendebant, siue fato administrarentur omnia, vt Stoici, seu casu ac temere euenirent, vt Epicuri tradebant, inutilem esse philosophiam: Postremo exponitur egregium dictum Epicuri de cupiditatibus terminandis.*

PINCIANVS.

COtidiana meditatione.] *Sunt codices qui legant, non* meditatione, *sed* lectione.

Nec tamen longis.] Nec tam longis, *vetus lectio.*

Quod iam de te spem habeam, nōdum fiduciam.] *Particula illa* iam *non habetur in quibusdam codicibus. In alijs habetur. sed desideratur* quòd.

Vt aliqua oblectatione consumatur dies.] *Nonnulla exemplaria,* vt cum aliqua oblectatione consumatur dies.

Si aut consilium meum Deus occupauit.] Sed aut consilium, *&c. quidam codices. & si tolerabilis etiam est prior lectio.*

Aut si repentina, aut subita dominantur.] *Vetus lectio,* aut si repentina vis & subita dominatur.

Si bene te noui, circumspicies.] Circumspexisti *eadem, non* circumspicies.

Retrahe te à vanis.] *Scribe,* Retrahe ergo te à vanis.

ERASMVS.

CEterum tolerabilem, etiam inchoata.] *Hunc locū non scriba quilibet, sed eruditulus aliquis deprauarat. Sic enim mutarat scripturam:* cæterum nec tolerabilem, sine ipsa etiam inchoari. *quum Seneca senserit à sapientia perfecta præstari beatam vitam: ab inchoata, hoc est imperfecta, tolerabilem.*

OPSOPOEVS.

QVod est in prioribus editionibus, ceterum tolerabilem, *agnoscunt quoque m. ss. & postea, m. ss.* Itaque tibi apud me pluribus verbis, aut (*vel* haut) adfirmitatis, nec tam longis, intelligo te multum profecisse.

M. ss. vt cum aliqua ob. *Postea,* Incerta. Sed aut cons. *Paulo post,* aut si repentina ac subita dominantur.

Ita ordinantur verba in m. ss. Contine illum, & constitue.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PHILOSOPHIAM autem non differendam, amplectandam omissis rebus. At pauper ero. Quid si hoc expetendum? expeditus philosophaberis. Iam Natura pauca desiderat: atque ea non deerunt. Clausula, Cui paupertas grauis, etiam opes erunt: nam vitium est in animo.

EPIST. XVII.

PROIICE omnia ista, si sapis: imò vt sapias: & ad bonam mentem magno cursu, ac totis viribus, tende. Si quid est quo teneris, aut expedi, aut incide. Moratur, inquis, me res familiaris. sic illam disponere volo, vt [1] sufficere nihil agenti possit: ne aut

paupertas

paupertas mihi oneri sit, aut ego alicui. Cum hæc dicis, non videris vim ac potentiam eius de quo cogitas boni nosse: & summam quidem rei peruides, quantum philosophia prosit; partes autem nondum satis subtiliter dispicis. nec dum scis, quantum vbique nos adiuuet: quemadmodum & in maximis ([2] vt Ciceronis vtar verbis) opitulatur, & in minima descendat. Mihi crede, aduoca illam in consilium: suadebit tibi, ne [3] ad calculos sedeas. Nempe hoc quæris, & hoc ista dilatione vis consequi, ne tibi paupertas timenda sit. Quid si appetenda est? multis ad philosophandum obstitere diuitiæ: paupertas expedita est, secura est. [4] Cum classicum cecinit, scit non se peti: cum [5] aliqua conclamatio est, quomodo exeat, non quid efferat, quærit. Si nauigandum est, non perstrepunt portus, nec vnius comitatu inquieta sunt littora; non circumstat illam turba seruorum, ad quos pascendos transmarinarum regionum est optanda fertilitas. Facile est pascere paucos ventres; & bene institutos, & nihil aliud desiderantes, quam impleri. Paruo fames constat, magno fastidium. Paupertas contenta est desideriis instantibus satisfacere. Quid est ergo, quare tu hanc recuses contubernalem, cuius mores sanus diues imitatur? Si vis vacare animo, aut pauper sis oportet, aut pauperi similis. Non potest studium salutare fieri sine frugalitatis cura: frugalitas autem, paupertas voluntaria est. Tolle itaque istas excusationes: Quantum sat est, nondum habeo: si ad illam summam peruenero, tunc me totum philosophiæ dabo. Atqui nihil prius quam hoc parandum est, quod tu differs, & post cetera paras. Ab hoc incipiendum est. Parare, inquis, vnde viuam, volo. [6] Simul & parare disce. Si quid te vetat bene viuere, bene mori non vetat. Non est quod paupertas nos à Philosophia reuocet, ne egestas quidem: toleranda est enim ad hoc properantibus vel fames, quam tolerauere quidam in obsidionibus. Et quod aliud erat illius patientiæ præmium, quàm in arbitrium non cadere victoris? quanto hoc maius est, quo promittitur perpetua libertas, nullius nec hominis, nec Dei timor? Et quidem vel esurienti ad ista veniendum est. Perpessi sunt exercitus inopiam omnium rerum, vixerunt herbarum radicibus, & [7] dictu fœdam tulerunt famem. hæc omnia passi sunt pro regno (quò magis mireris) alieno: [8] dubitabit aliquis ferre paupertatem, vt animum furoribus liberet? Non est ergo prius acquirendum. licet ad philosophiam etiam sine viatico peruenire. Ita est, cum omnia habueris, tunc & sapientiam habere voles. Hæc erit vltimum vitæ instrumentum, & (vt ita dicam) additamentum. Tu verò, siue aliquid habes, iam philosophare: vnde enim scis, an iam nimis habeas? siue nihil, hoc prius quære, quàm quidquam. At necessaria deerunt. Primum deesse non poterunt, quia natura minimum petit: naturæ autem se sapiens accommodat. Sed si necessitates vltimæ inciderint, iamdudum [9] exiliet è vita, & molestus sibi esse desinet. Si verò exiguum fuerit & angustum, quo possit vita produci: id boni consulet, nec vltra necessaria solicitus aut anxius, ventri & scapulis suum reddet, & occupationes diuitum, concursationesque ad diuitias euntium, securus lætusque ridebit, ac dicet: Quid in longum ipse te differs? expectabisne fœnoris quæstum, aut ex merce compendium, aut tabulas beati senis, cum fieri possis statim diues? Repræsentat opes sapientia: quas cuicumque fecit superuacuas, dedit. Hæc ad alios pertinent: tu locupletibus propior es. [10] Sæculum muta, nimis habes. Inest omni sæculo, quod sat est. Poteram hoc loco epistolam claudere, nisi te malè instituissem. [11] Reges Parthos non potest quisquam salutare sine munere, tibi valedicere non licet gratis. Quid istuc? ab Epicuro mutuum sumam. *Multis parasse diuitias, non finis miseriarum fuit, sed mutatio.* Non hoc miror. non est enim in rebus vitium, sed in ipso animo. Illud quod paupertatem grauem fecerat, & diuitias graues fecit. Quemadmodum nihil differt, vtrum ægrum in ligneo lecto, an in aureo colloces: quocumque illum transtuleris, morbum suum secum transfert: sic nihil refert, vtrum animus æger in diuitiis, an in paupertate ponatur. malum suum, illum sequitur.

I. LIPSIVS.

1. SVfficere nihil agenti.] *Quid? ergo philosophia nihil agit? Sola aliquid, & plurimum: nisi ad externam tamen actionem hac refers. At libri ferè,* sufficere in hoc agenti. *ex quo rectè Gruterus,* vnum hoc agenti.

2. Vt Ciceronis vtar verbis.] *Vbi hoc ille? haud nunc commemini. An in Hortensio, vbi ex professo laudauit?*

3. Ad calculos.] *Ne computes, & victus potius, quam vitæ rationes disponas.*

4. Cum classicum cecinit.] *Retuli ad morem, quo rei citabantur classico, ad 11. Annalem Taciti. Nunc magis est vt Grutero meo subscribam, ad Classicum militare aptanti. Petronius:*

Cùm cecinere tubæ, iugulo stat diuite ferrum; *paupertas non petitur, & à se tuta est.*
5. Aliqua conclamatio.] *Vt in igne, ruina, periculo.*
6. Simul & parare disce.] *Vis parare? rationem parandi etiam disce? vt viuere promptus sis, & mori. Sic affecto nihil decrit: si enim desit, ecce ianua, exi.*
7. Dictu fœdam.] *Alÿs placet,* fœdis. *nam libri ferè,* fœdius. *Alimenta autem fœda dictu, à quibus abhorremus, vt fœtida, vt cadauera etiam humana.*
8. Dubitabit aliquis.] *Pro toto hoc argumento, pulchrè Manilius:*

Quæremus lucrum naui, mortemque sequemur
In prædas. pudeat tanto bona velle caduca.
Quid cælo dabimus? quantum est, quo væneat omne?
Impendendus homo est, Deus esse vt possit in ipso.

Pulchra, inquam, hæc magis, an pia?
9. Exsiliet è vita.] *Morte sponte sumpta, vt Stoici quidem docebant. De quo ego Manuduct.* III. *Dissert.* XXII.
10. Sæculum Muta.] *Id est, antiqua exempla respice, luxui propior es.* Quoniam quidem *(vt ipse ad Heluiam cap.* XII. *ait)* eò temporum prolapsa luxuria est, vt maius viaticum exsulum sit, quam olim patrimonium principum fuit. *Bene ergo de* Sæculo: *ex quo qui* Sacculum *consuerunt, inconcinni mihi sartores.*
11. Reges Parthos.] *Vide Aelianum* 1. *Var. Hist. cap.* 1. *Et exempla in Oriente plura sunt. inter ea & Magorum, in nostris Sacris: qui Christum adoraturi, munera obtulerunt.*

MVRETVS.

PRoiice omnia ista.] *Nihil esse cur Philosophandi tempus differat paupertatis metu, quæ non modo incommodi nihil affert, sed etiam commodo plerumque est verè atque ex animo philosophari cupientibus.*

PINCIANVS.

VT sufficere nihil agenti possit.] *Quædam exemplaria* officere, *pro* sufficere *legunt, alia* vt sufficere in hoc agenti possit. *Alia,* vt suffic ere hoc agenti possit.
Cum aliqua conclamatum est.] *Vetus lectio,* cum aliqua vi conclamatum est: *Scribendum reor,* cum alicubi conclamatum est.
Bene mori non vetat.] *legendum* vetet, *non* vetat, *alias claudicabit sensus, & sic præfert vetus lectio.*
Aut ex mercede compendium.] *Quidam codices,* aut ex merce compendium.
Illud quoque paupertatem nobis grauem fecerat.] *Verbum* quoque *tollendum ex vetere lectione.*

OPSOPOEVS.

M. *SS.* Cum aliqua conclamata est. *In excerptis, infra quæ vulgo de paupertate inscribuntur, legitur,* cum aliquo conclamatum est, *Et postea Modius epist.* CXXVIJ. *dicit scrib. videri,* & dictu fœdis tulerunt famem. *Tres nostri adstipulantur omnino, quartus ex parte, in margine refert* fœdius, *vnde extrita vltima vocali facile fit* fœdis.
Ibidem Modius: in vno m.s. codice ista. Id est omni facculo quod sat est. *non comparebant: in duobus hoc modo legebantur,* Id est autem omnia sæcula quæ sata est. *Vnde suspicabar glossemata hæc esse, legēdumque eis omissis:* Hæc ad alios pertinent, tu locupletibus propior es, Sæculum muta, nimis habes, *redeamus, inquit, ad Fabriciorum & Curiorum tempora, immodice diues eris. Hæc ille. Libri quos inspexi, habent.* id est, autem omnia *(vnus* omni*)* scio, quod sat est. *Romana editio, & hæc Parisina,* Saculum muta, nimis habes. Inest omni sacculo, quod sat est. *Hinc leui mutatione fiet:* Sæculum muta: nimis habes. Inest autem omni sæculo quod sat est. *Ex compendiosa scriptura.* scl'm, *consuerunt nobis* sacculum.
M.ss. Nec hoc miror. *item,* paupertatem nobis grauem, *vt quoque in excerptis est pag.* 186. 20.

GRVT.

Ne ad calculos sedeas.] *Sic epist.* 48. *dicit* sedere ad album. *Calculi autem hic sunt quibus numeramus vtimurque in computando, vt probaui contra quorumdam opinionem lib.* 29. *Suspic. cap.* 50. *Gruterus.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

SAPIENTEM, in publica lasciuia, temperanter se gerere: & aut nihil aut parum ex moribus libare. Quomodocunque; vtile esse, certis diebus abstinere, parcere, pauperes adsimilare. Præexercitatio est ad veram inopiam, si ea venit. Clausula ab Epicuro: Ira insania assidet.

EPIST. XVIII.

1. DECEMBER est mensis, cum maximè ciuitas desudat. Ius luxuriæ publicè datum est: ingenti apparatu sonant omnia: tamquam quidquam inter Saturnalia intersit, & dies rerum agendarum. Adeò nihil interest, vt non videatur mihi errasse,

qui

qui dixit, [1] olim menſem Decembrem fuiſſe, nunc annum. Si te hic haberem, libenter tecum conferrem quid exiſtimares eſſe faciẽdum. vtrum nihil ex quotidiana cõſuetudine mouendum, an, ne diſſidere videremur cum publicis moribus, & hilarius cœnandum & exuendam togam. Nam quod fieri niſi [3] in tumultu & triſti tempore ciuitatis non ſolebat, voluptatis cauſſa ac feſtorum dierum veſtem mutauimus. Si te bene noui, arbitri partibus functus, nec per omnia nos ſimiles eſſe [4] pilleatæ turbæ voluiſſes, nec per omnia diſſimiles: niſi forte his maxime diebus animo imperandum eſt, vt tunc voluptatibus ſolus abſtineat, cum in illas omnis turba procubuit. Certiſſimum argumentum firmitatis ſuæ capit, ſi ad blanda & in luxuriam trahentia [5] nec it, [6] nec abducitur. Hoc multo fortius eſt, ebrio ac vomitante populo, ſiccum ac ſobrium eſſe: illud temperatius, non excerpere ſe, nec inſigniri, nec miſceri omnibus: & eadem, ſed non eodem modo, facere. Licet enim ſine luxuria agere feſtum diem. Ceterum adeo mihi placet tentare animi tui firmitatem, vt ex præcepto magnorum virorum tibi quoque præcipiam: interponas aliquot dies, quibus contentus minimo ac viliſſimo cibo, dura atque horrida veſte, dicas tibi: Hoc eſt quod timebatur? In ipſa ſecuritate animus ad difficilia ſe præparet, & contra iniurias fortunæ, inter beneficia firmetur. Miles in media pace [7] decurrit ſine vllo hoſte, [8] vallum iacit, & ſuperuacuo labore laſſatur, vt ſufficere neceſſario poſſit. Quem in ipſa re trepidare nolueris, ante rem exerce. Hoc ſecuti ſunt, qui omnibus menſibus paupertatem imitati, prope ad inopiam acceſſerunt, ne vnquam expaueſcerent, quod ſæpe didiciſſent. Non eſt nunc quod exiſtimes me ducere te [9] ad modicas cœnas & [10] pauperum cellas, & quidquid aliud eſt, per quod luxuria diuitiarum tædio ludit: [11] Grabatus ille verus ſit, & ſagum, & [12] panis durus ac ſordidus. Hoc triduo & quatriduo fer, interdum pluribus diebus: vt non luſus ſit, [13] ſed experimentum. Tunc mihi crede, Lucili, exultabis, [14] dupondio ſatur, & intelliges ad ſaturitatem non opus eſſe fortuna: hoc enim quod neceſſitati ſat eſt, debet etiam irata. Non eſt tamen quare tu multum tibi facere videaris: facies enim quod multa millia ſeruorum, multa millia pauperum faciunt. Illo nomine te ſuſpice, quod facies non coactus. Tam facile erit tibi illud pati ſemper, quam aliquando experiri. Exerceamur [15] ad palum: & ne imparatos fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris. Securius diuites erimus, ſi ſcierimus quam non ſit graue pauperes eſſe. Certos habebat dies ille magiſter voluptatis Epicurus, quibus maligne famem exſtingueret: viſurus an aliquid deeſſet ex plena & conſummata voluptate, vel quantum deeſſet, & an dignum, quod quis magno labore penſaret. hoc certe in his epiſtolis ait, quas ſcripſit, [16] Charino magiſtratu, ad Polyænum. Et quidem gloriatur, [17] non toto aſſe ſe paſci: Metrodorum, qui nondum tantum profecerit, toto. In hoc tu victu ſaturitatem non putas eſſe? Et voluptas eſt. Voluptas autem, non illa leuis & fugax, & ſubinde reficienda, ſed ſtabilis & certa. Non enim iucunda res eſt [18] aqua & polenta, aut fruſtum hordeacei panis: ſed ſumma voluptas eſt, poſſe capere etiam ex his voluptatem, & ad id ſe reduxiſſe, quod eripere nulla fortunæ iniquitas poſſit. Liberaliora ſunt [19] alimenta carceris: ſepoſitos ad capitale ſupplicium, non tam anguſte qui occiſurus eſt, paſcit. Quanta eſt animi magnitudo, ad id ſua ſponte deſcendere, quod [20] nec ad extrema quidem redactis timendum ſit? hoc eſt præoccupare tela fortunæ. Incipe ergo, mi Lucili, ſequi horum conſuetudinem, & aliquos dies deſtina, quibus ſecedas à tuis rebus, minimoque te facias familiarem. Incipe cum paupertate habere commercium.

Aude hoſpes contemnere opes, & te quoque dignum
Finge Deo.----

Nemo alius eſt Deo dignus, quam qui opes contempſit. quarum poſſeſſione tibi non interdico: ſed efficere volo, vt illas intrepide poſſideas. quod vno conſequeris modo, ſi te etiam ſine illis beate victurum perſuaſeris tibi, ſi illas tanquam exituras ſemper adſpexeris. Sed iam incipiamus epiſtolã complicare. Prius, inquis, redde quod debes. [21] Delegabo tibi Epicurum. ab illo fiet numeratio. [22] *Immodica ira gignit inſaniam.* Hoc quam verum ſit, neceſſe eſt ſcias, cum habueris [23] & ſeruum, & inimicum. In omnes perſonas hic exardeſcit affectus, tam ex amore naſcitur, quam ex odio: nõ minus inter ſeria, quam inter luſus & iocos. Nec intereſt, ex quam magna cauſſa naſcatur, ſed in qualem perueniat animum. Sic ignis non refert quam magnus, ſed quo incidat. nam etiam maximum ſolida non receperunt: rurſus arida, & corripi facilia, ſcintillam quoque fouent vſque in incendium. Ita eſt, mi Lucili, ingentis iræ exitus, furor eſt: & ideo ira vitanda eſt, non moderationis cauſſa, ſed ſanitatis.

IVSTVS LIPSIVS.

1. DEcember est.] *Saturnalia tunc, Sigillaria, & ludi. Ego in Saturnalib.*

2. Olim mensem.] *Quisquis ille, acute dixit. & pro luxu eius æui. Toto anno Saturnalia.*

3. In tumultu.] *Olim, cum ad Saga ibatur. Vide me 1. Saturn. cap. II.*

4. Pilleatæ turbæ.] *Teneamus. nam pilleos Saturnalibus sumebant. Ibidem docui. Quod alij*, pullatæ turbæ, *non habet hic locum, & contra libros est.*

5. Nec it.] *Sponte.*

6. Nec abducitur.] *Ab alijs, aut à turba.*

7. Decurrit.] *In armis per aliquot milliaria, exercitij genus. Vide Militiam nostram lib.* V.

8. Vallum iacit.] *Et fert quoque, vt ibidem doctum.*

9. Ad modicas cœnas.] *A Mureto est: at ego maluissem,* ad medicas cœnas, *sobrias, & sanitatis factas. Sed non ita libri praeunt, qui* admoueas cænas; *aut,* dicere moneas cænas, *fere habent. Itaque ingeniose (quomodo ille aliter?) Iosephus Scaliger, vt accepi:* ad monas cœnas *diuinabat, id est* μόνας κοινάς: *vt allusio sit & argutatio in nominibus, cum* cœna *Latinis dicta, quasi* κοινὴ, *communis cibatio: &* μόνη *opponatur, cum soli & seorsim dapem sumunt. Sed nec Turnebi improbum,* ad Timoneas cœnas. *De Timone notum, qui homines fugiebat & oderat, & solitarius agebat victitabatq;. Igitur in prouerbio* Timoneæ cœnæ, *sine conuiuio conuiuium. Vide Turnebum lib.* XXIV. *Aduersar. cap.* XXXIII.

10. Pauperum cellas.] *Apparet igitur tunc quoque cænaculis aut diætis abstinuisse, & in seruili aliqua & angusta cella cænasse. Horatius tangere videtur:*

> Mundæque, paruo sub lare Pauperum,
> Cœnæ, sine aulæis & ostro,
> Sollicitam explicuere frontem.

Etsi ad alienas hæc ædes, & vere pauperum, magis sit referre. De isto autem diuitum ritu, Seneca ad Heluidm cap. XII. *vide.*

11. Grabatus ille verus.] *Alij* ferus. *Teneamus editum: sit vere* grabatus, *id est vilis & viliorum lectus:* σκιμπόδιον.

12. Panis durus.] *Non recens, sed siccus aut mucidus.*

13. Sed experimentum.] *Præceptum toti huic rei in Epicteto simile,* III. *Dissert.* XIII. μελέτησόν ποτε διαγωγὴν ὡς ἄρρωστος, ἵνα ποθ' ὡς ὑγιαίνων διαγάγῃς. ἀσίτησον, ὑδροπότησον, ἀπόσχου ποτὲ παντάπασιν ὀρέξεως, ἵνα ποτὲ καὶ εὐλόγως ὀρεχθῇς: Meditare aliquando & vsurpa vitæ rationem, tanquam infirmus, vt recte valere etiam possis. Abstine à cibis, aquam pota, aliquando omnem appetitum cohibe, vt mox etiam recte & rationabiliter possis appetere.

14. Dupondio satur.] *Duobus assibus. Recte ita Erasmus, cum antea in scriptis,* dispendio.

15. Ad Palum.] *Quod genus* palaria *dictum a nos in Militia, lib.* V. *Hoc quoque Erasmo inscribatur: nam in libris, ad* paululum.

16. Charino Magistratu.] *More Græco,* Χαρίνου ἄρχοντος. *Ita enim annum & tempus illi notabant, vt Romani per Consules. Hoc Muretus. At libri plures,* magistratui. *Tum esset, scriptam epistolam nomine* Charini magistratus, *ad Polyænum.*

17. Non toto asse se.] *Atqui* Timocrates ei obiecit, quod minam cottidie in cibos sumeret: *scriptum Laertio, Epicuri amatori, & reiectum. Nam alij plures,* vilissimis & simplicissimis cibis vixisse. *Inuenio hæc eius verba in Stobæo:* Βρυάζω τῷ κατὰ τὸ σωμάτιον ἡδεῖ, ὕδατι καὶ ἄρτῳ χρώμενος. Καὶ προσπτύω ταῖς ἐκ πολυτελείας ἡδοναῖς, οὐ δι' αὐτάς, ἀλλὰ διὰ τὰ ἐξακολουθοῦντα αὐταῖς δυσχερῆ: Plenus sum & diffluo voluptate corpusculi, idque Aqua & Pane vtens. Despuo autem sumptuosas voluptates, non ob ipsas, sed incommoda quæ comitantur.

18. Aqua & polenta.] *Ipsa Epicuri verba, in epistola ad Menœceum:* καὶ μᾶζα καὶ ὕδωρ τὴν ἀκροτάτην ἀποδίδωσιν ἡδονὴν, ἐπειδὰν ἐνδέων τις αὐτὰ προσενέγκηται: Polenta & Aqua summam voluptatem præbent, siquis illa indigens sumit.] *Adde infra Epistolam.* CX.

19. Alimenta carceris.] *Nam certus modicusq; cibus captiuis, vti & seruis: idq;, quia in dies finitus,* Diarium *dicebant. In Controuersiis Seneca, lib.* IX. Cum introductus esset ex carcere in Senatum, postulaturus vt diaria acciperet. *Sallustius in oratione Lepidi:* Quinis modijs libertatem omnium æstimauere. qui profecto non amplius possunt alimentis carceris. Namque vt illis exiguitate mors prohibetur, senescunt vires: sic neque absolui cura familiari tam parua re possis, & ignauissimi quique tenui ista spe frustrantur. *Vides exigua fuisse hæc alimenta, & lege* XII. *tabul.* libram farris, in dies singulos.

20. Nec ad extrema quidem redactis.] *Liber meus & meliores,* nec extremis quidem decretis. *Et germana hæc scriptio: valetq;, cum extrema decreta sunt.*

21. Delegabo tibi Epicurum.] *Scripti fere,* Delegabo te ad Epicurum. *Vtrouis modo, ad* Delegationem *adspectum, fori verbum: cum alium pro nobis debitorem, & vicarium, substituimus. Vide De Benef.* VI. *capite.* V.

22. Immodica ira.] *Imo* quidam è Sapientibus iram dixerunt breuem insaniam. *Vide De Ira* I. *cap.* I.

23. Et seruum, & inimicū.] *Suspecta hæc Muretus habet: non ego. Sententia sub Tiberio aliquo, aut tyrannis, vera & prompta. Serui accusabant, calumniabantur in occulto: & credebatur. Hoc iniquissimum, & legibus vetitum, tamen illi admittebant: cum iusta & magna indignatione eorum, quibus eueniebat. Exempla in Tacito sunt: & hic apparet, Lucilio idem euenisse, qui* inimicum *habuit, & quidem* seruum.

MVRETVS

MVRETVS.

DECEMBER] *Quomodo sapientia studio deditus gerere se debeat certis quibusdam diebus, quibus tota ciuitates, quasi laxandorum animorum causa, publice insaniunt: vt fiebat olim Romæ mense Decembri, nunc parte quadam mensis Februarij, Addit, certos quosdam dies sumendos esse, quibus experiamur quomodo paupertatem ferre possimus. Concludit postremo epistolam dicto quodam Epicuri de vicinitate iræ & insaniæ.*

Ducere te ad modicas cœnas.] *Ita quidam veteres libri: Meus.* ducere te ad moneas cœnas. *Dubitaui num legendum sit,* ad Timoneas cœnas. *Vt hoc nomine significaret durum, asperum, & solitarium victum, qualis fuisse dicitur Timonis, cum è maximis opibus ad summam inopiam redactus, & ab omnibus destitutus esset.*

Charino magistratu.] *Χαρίνου ἄρχοντος. Sic enim significabant annum Athenienses, ex nomine τοῦ ἐπωνύμου, vt Romani ex nomine Consulum ordinariorum.*

Seruum & inimicum.] *Hæ voces mihi suspectæ sunt.*

Quo maxime ciuitas desudat.] *Eadem,* quum maxime ciuitas desudat.

PINCIANVS.

GRabbatus ille ferus fit.] *Scribe,* Grabbatus ille verus fit, *ex eadem.*

Incipe cum paupere habere commercium.] *Scribe,* paupertate, *non* paupere, *ex eadem.*

ERASMVS.

G*Rabbatus ferus fit.*] Pro *grabbatus ferus,* quidam habebat *verus,* forte *ferus* legendum, vt commendet vigiliam.

OPSOPOEVS.

M*Embrana veteres,* cum maxime ciuitas sudat.

Priores editiones. non intersit. *Petrus Faber Semestrium lib. 1. cap. 24.* Pro non intersit, *restituendum* modo intersit: *ea quæ statim subiciuntur, aperte probant:* Adeo *inquit,* nihil interest, vt non videatur mihi errasse qui dixit, olim mensem Decemb. fuisse, nunc annum: *& quod Saturni mensem toto anno celebratum ab imperatore Claudio Seneca in Apocolocyntosi scribit. Hæc P. Faber. Mod. epist. 127. Sine sententia oratio est, tentant igitur quidam corrigere mutato τῷ* non *in* nunc *leguntque,* tanquam quiddam inter Saturnalia nunc intersit, *at ego profiteor, cum illud* non *in tribus nostris m. ss. codicibus non reperiatur, plane scribendum ex auctoritate eorundem:* December mensis est, quo cum maxime ciuitas desudat *&c.* tanquam quiddam inter Saturnalia intersit, & dies *&c. Huic particulæ* non *relegationem fauent quoque nostræ membranæ.*

M. ss. nec insignire. *Postea duo.* discurrit. *sed probum est* decurrit. *Milites enim cum in armis ordinem seruantes pleno passu incedebant, aut currebant, decurrere dicebantur, vt docet Turnebus cap. 8. lib. 5. Aduers.*

Idem cap. 33. lib. 34. Aduers. Senecæ locum emendabo, & explicabo, sed deprauatam scripturam prius exhibebo. Non est nunc quod existimes me dicere, vt te admoueas ad cœnas & pauperum cellas. *Vetus liber ita descriptum hoc habet,* non est quod nunc existimes me dicere Temoenas cœnas & pauperum cellas. *Puto verum esse* Timoneas, *à Timone, qui humanum genus exosus erat, vitamque quandam inhumanam & feram sequebatur, in cibisque non modo vulgaribus, sed etiam vilissimis, & ab reliquis hominibus prope damnatis acquiescebat. Hæc Turnebus. Quatuor nostri clare habent,* me dicere temoneas cœnas. *Nec dubitandum est quin genuina sit quam restituit Turnebus lectio. Strabo lib. 17 refert Antonium post Actiacam cladem ab amicis desertum sibi Timonis exemplo domicilium construxisse, quod τιμώνειον appellaret. Copiosius vero Plutarchus in Antonio vbi quæ de Timonis & Apemanti conuiuio verba leguntur, mire hunc Senecæ locum illustrant.* Καὶ ποτε (ait) τῆς τῶν χοῶν οὔσης ἑορτῆς, εἱστιῶντο κατ' αὐτοὺς οἱ δύο τοῦ δ' Ἀπημάντου φήσαντος· ὡς καλὸν, ὦ Τίμων, τὸ συμπόσιον ἡμῶν, εἴγε σὺ ἦν, μὴ ἐμοῦ. *Timoneas itaque cœnas possumus interpretari solitarias, omni hominum consortio excluso, more Timonis, cui ne quidem cum Apemanto sui simili conuiuium iucundum erat.*

Scripti quos vidi (scribit Mod. epist. 127.) consentiunt emendandum: & intelliges ad securitatem non opus esse fortuna. *tota præcedens epistola versata in eo est, vt Lucilio, quem à philosophia abstinebat res familiaris, quam ita se prius disponere velle dicebat, vt posset sufficere nihil agenti, ac sic animo otioso, & de rebus ad vitam necessariis securo studiis daturum se promittebat, vt hunc inquam Lucilio persuaderet, posse iam tam eum de paupertate securum hoc agere, atque hoc est quod iterum hic repetit. Bene Modius, & præter tres m. ss. attestantur Excerpta alibi & Seneca ipse in hac epistola paulo ante,* In ipsa securitate animus ad difficilia se præparet. *infra iterum,* Securius diuites erimus &c.

M. ss. quarum possessionem tibi non interdico. *Excerpta,* possessiones.

GRVTERVS ET IVRETVS.

QVod fieri nisi in luctu & tristi tempore, &c.] *puta propter exercitus cladem, aut seditionem in vrbe, aut ob imperatoris primarijue alicuius personæ obitum, quod ipsum asserit quoque Plutarchus in Cæs. & Cicer. post Lucanum, lib. 2. Pharsal.*

Plebeo tectus amictu.

Omnis honos: nullos comitata est purpura fasces. *de hoc vide Fabrum lib. 2. Semestr. cap. 10.*

Miles in media pace decurrit sine vllo hoste] *Facit huc omnino quod Tertullianus lib. ad Martyres cap. 3. de militibus loquens:* Etiam in pace, labore & incommodis bellum pati iam ediscunt, in armis deambulando, campum decurrendo, fossam moliendo, &c.

Senec.

Grabatus ille verus sit] *v.c.* vilis sit.
Exerceamur ad palum] *de ea exercitatione vide Vegetium lib.1.cap.11.& ad eum Stevvechius.*
Magister voluptatis] *v.c.* voluptaris.
Animi magnitudo] *v.c.* animi fortitudo.
Sequi horum consuetudinem,& aliquos dies destina] *v.c. Iureti*, sequi horum similitudinem, & aliq. d. destinare.
Solida non receperunt] *v.c.* recipiunt.

ARGVMETVM I. LIPSI.

OMITTENDAS aut abiiciendas occupationes, & otium captandum: sed otium, non latebras. Monet ab aula, & splendore abire: quæ tumultus & fluctus suos habent. Clausula ab eodem magistro: Vide quibuscum mensa communices.

EPIST. XIX.

EXsulto quotiens epistolas tuas accipio. implent enim me bona spe: iam non promittunt de te, sed spondent. Ita fac, oro atque obsecro: quid enim habeo melius, quod amicum rogem, quam quod [1] pro ipso rogaturus sum? Si potes, subduc te istis occupationibus: si minus, eripe. Satis multum temporis sparsimus, incipiamus in senectute [2] vasa colligere. Numquid inuidiosum est? [3] in freto viximus, moriamur in portu. Neque ego suaserim tibi nomen ex otio petere, quod nec iactare debes, nec abscondere. Numquam enim vsque eo te abigam, generis humani [4] furore damnato: vt latebram tibi aliquam parari & obliuionem velim. id age, vt otium tuum non emineat, sed appareat. Deinde videbunt de isto, quibus integra sunt [5] & propria consilia: an velint vitam per obscurum transmittere. tibi liberum non est. In medium te protulit ingenij vigor, scriptorum elegantia, claræ & nobiles amicitiæ. Tanta notitia te inuasit, vt si in extrema mergaris, ac penitus condaris, tamen priora te monstrabunt. tenebras habere non potes: sequetur pristinæ lucis multum, quocumque fugeris. Quietem potes vindicare, sine vllius odio, sine desiderio, aut morsu animi tui. Quid enim relinques, quod inuitus relictum à te possis cogitare? clientes? quorum nemo teipsum sequitur, sed aliquid ex te. Amicos? olim amicitia petebatur: nunc præda. Mutabunt testamenta destituti senes? migrabit ad aliud limen salutator? non potest paruo res magna constare. Æstima vtrum te relinquere, an aliquid ex tuis malis. Vtinam tibi quidem senescere contigisset intra natalium tuorum modum, nec te in altum fortuna misisset! Tulit te longe à conspectu vitæ salubris rapida felicitas, prouincia & procuratio, & quidquid ab istis promittitur: maiora deinde officia te excipient, & ex alijs alia. Quis exitus erit? quid exspectas, [6] donec desinas habere, quod cupias? Nunquam erit tempus. Qualem dicimus esse seriem caussarum, ex quibus nectitur fatum, talem & cupiditatem: altera ex fine alterius nascitur. In eam demissus es vitam, quæ numquam tibi miseriarum terminum ac seruitutis ipsa factura sit. Subduc ceruicem iugo tritam. semel illam incidi, quam semper premi, satius est. Si te ad priuata retuleris, minora erunt omnia, sed affatim implebunt: at nunc plurima & vndique ingesta non satiant. Vtrum autem mauis, ex inopia saturitatem, an in copia famem? Et auida felicitas est, & alienæ auiditati exposita. Quamdiu tibi satis nihil fuerit, [7] ipse alijs non eris. Quomodo, inquis, exibo? vtcumque. Cogita quam multa temere pro pecunia, quam multa laboriose pro honore tentaueris: aliquid & pro otio audendum est, aut in ista solicitudine procurationum, & deinde vrbanorum officiorum, senescendum in tumultu, ac semper nouis fluctibus, quos effugere nulla modestia, nulla vitæ quiete contingit. Quid enim ad rem pertinet an tu quiescere velis? fortuna tua non vult. Quid si illi etiam nunc permiseris crescere? quantum ad successum accesserit, accedet ad metus. Volo tibi hoc loco referre dictum Mecænatis. [8] vera in ipso eculeo docuit, *Ipsa enim altitudo* [9] *attonat summa*. Si quæris, in quo libro dixerit, in eo qui Prometheus inscribitur. Hoc voluit dicere, attonita habet summa. Est ergo tanti vlla potentia, vt sit tibi [10] tam ebrius sermo? Ingeniosus vir ille fuit, magnum exemplum Romanæ eloquentiæ daturus, nisi illum [11] eneruasset felicitas, imo castrasset. Hic te exitus manet, nisi iam contrahas vela, nisi (quod ille [12] sero voluit) terram leges. Poteram tecum & hac Mecænatis sententia paré facere rationem: sed mouebis mihi controuersiam, si te noui, nec voles quod debeo, [13] in aspero & probo accipere. Vt se res habet, ab Epicuro versura facienda est. *Ante, inquit, circumspiciendum est, cum quibus edas & bibas, quam quid edas & bibas. Nam* [14] *sine amico visceratio, leonis ac lupi vita est.* Hoc non continget tibi, nisi secesseris: alioquin habebis conuiuas, quos

quos [15] ex turba salutantium nomenclator digesserit. Errat autem qui [16] amicum in atrio quærit, in conuiuio probat. Nullum habet maius malum occupatus homo, & [17] bonis suis obsessus, quàm quod amicos sibi putat, quibus ipse non est: quod beneficia sua efficacia iudicat ad conciliãdos amicos, cum quidam, quo plus debent, magis oderint. Leue æs alienum debitorem facit; [18] graue inimicum. Quid ergo? Beneficia non parant amicitias? parant, si accepturos licuit eligere; [19] si collata, non sparsa sunt. Itaque dum incipis esse mentis tuæ, interim hoc consilio sapientum vtere. vt magis ad rem existimes pertinere, [20] quis, quam quid acceperit.

I. LIPSIVS.

1. PRo ipso rogaturus.] *Deos scilicet, in eius bonum.*
2. Vasa colligere.] *Quod milites discessuri, & castra mutaturi, faciunt.*
In freto.] *Cui nomen à feruore:* quod in fretum, *ait Varro,* sæpe concurrat æstus, atque efferuescat.
4. Furore damnato.] *Vt Timon ille Misanthropus, & plures fecere.*
5. Et propria consilia.] *Bene in meo,* & prima, *qui nondum scilicet genus vitæ ingressi, quibus omnia libera.*
6. Donec desinas habere.] *Iunctã Malim legi,* desinas habere, quod cupias? *Ita plenus opum honorumque sis, vt habeas vltra quod cupias.*
7. Ipse aliis non eris.] *Non sufficies aliis. tu petes, & à te alij assiduè petent: quod semper in istis potentibus.*
8. Vera in ipso eculeo.] *Placeat quorundam librorum scriptio:* Mecænatis vera in ipso eculeo elocuti. *Quomodo autem in* eculeo? *id est, dignitate & Aula, vbi assidua tormenta. Omnia potuit apud Augustum: nihil ei defuit, præter hoc, quiescere & securum esse.*
9. Attonat summa.] *Percutit, & velut tonitru quatit. Ouidius.*

—Faunique bicornes
Numine contactas attonuere suo.

10. Tam ebrius sermo.] *Non hic nimis, meo iudicio. sed & alibi Mecænatem huius culpæ arguit, & calamistrati vt sic dicam, sermonis. Vide epist.* CXIV.
11. Eneruasset felicitas.] *In epistola* XCII. *Habuit (Mecænas)* grande & virile ingenium, nisi ipse illud discinxisset.
12. Sero voluit.] *Cum in frigore apud Augustum esset: cum vxor eius Terentia supra ipsum amata.*
13. In aspero & probo.] *Muretus sic edidit, & interpretatur: Asperos nummos, recentes esse: veteres enim longo vsu solere deteri. Vrbane igitur dictum Mecænatis, quasi talem nummum esse ait: quem tamen non sperat fore, vt Lucilius in solutum accipiat, sed vetustiorem poscat. Ego Hadriano Turnebo, imo ante eum Erasmo, subscripserim legẽtibus:* Nec voles quod debeo, nisi in aspero & probo accipere. *Voles, inquit, probam asperamque philosophiæ aliquam sententiam, non mollem & fugientem hanc Mecænatis. De aspero nummo multi dixerunt, capiuntque nouum, non detritum. Ego vel de veteri magis acceperim (ij enim probiores) sed in thesauris asseruato & integro; vel de puri candidique argenti nummo, & cui minima mixtura æris aut plumbi, exque eo decoloratio. Certe in Glossis priscis, ἀσπρὸν λευκὸν,* Asperum *interpretatur: id est,* Nummus albus. *Iterumque,* Aspritudo, candor. *Ita apud Nicetam, ἀσπρίζειν, est τὸ λευκαίνειν: & hodieque apud Turcas,* Aspri, *nummuli ex argento.*
14. Sine amico visceratio.] *Visceratio, epulum cum carne. Vide epist.* LXXIII. *Damnat igitur μονοφαγίαν,* solitariam vitam & victum, *quam & Græci pro conuicio obijciebant. Alexis:*

Ἐῤῥ' ἐς κόρακας μονοφάγε καὶ τοιχωρύχε.
Abi in malam rem soli epulo, & effractarie.

Pulcherrimè autem ille, quisquis fuit, apud Romanos: qui quo die solus cœnasset, dixit, βεβρωκέναι, μὴ δεδειπνηκέναι· ὡς τοῦ δείπνου κοινωνίαν καὶ φιλοφροσύνην ἐπιζητοῦντος ἀεὶ ἡδύσματος: Edisse se, non cœnasse, tamquam cœna communionem semper & oblectantem requirat familiaritatem. *Hæc Plutarchus Quæstion. Conuiual.* VII. *in prologuio. Et res ita est, optimeque Latinis* conuiuium: *iisdemque* cœna, *quasi κοινή.*
15. Ex turba salutantium.] *Quibus cœna, officiorum velut merces. Apparet autem à Nomenclatore, qui obseruabat electos & Vocatori indicatos vel officiosos maximè, vel quorum ordo iam esset.*
16. Amicum in atrio.] *Vbi salutationes. Adde pro sententia, De Benef.* VI. *cap.* XXXIV.
17. Bonis suis obsessus.] *Quæ non habet, sed à quibus habetur, & velut cingitur clauditurque.*
18. Graue inimicum.] *Et idem in beneficiis,* quæ vsque eo læta sunt, donec exsolui posse videantur; supra, odium pro gratia redditur.] *Tacitus alibi, & Seneca.*
19. Si collata.] *Iudicio donata. et sic quidam libri,* collocata: *bene etiam pro hoc sensu.*
20. Quis, quam quid.] *Non quid detum, sed cui dones.*

MVRETVS.

EXulto] *Lucilio suadet, non vt in latebras & solitudinem, sed vt relictis curis & inanibus honorum titulis, in otium se conferat.*

In ipso equuleo] *id est, vt opinor, cum ipsa sua felicitate torqueretur. Fortassis etiam in equuleo eum fuisse dicit toto illo triennio ante mortem, quo dormire nunquam potuit.*

In aspero & probo] *Asperi nummi sunt recentes. veteres enim longo vsu deteri ac leuari solent. Vrbane igitur dictum Mæcenatis, quod modo attulerat, quasi nummum asperum ac probum esse ait, quem tamen non sperat fore, vt Lucilius in solutum accipiat: sed aliquam vetustiorem sententiam postulet pro solito epistolæ epimetro. Subiicit igitur aliam ab Epicuro. Quod hic somniauit Erasmus de Aspero & Probo grammaticis, ita ineptum est, vt laboraturus sit, si quis velit quidquam ineptius excogitare.*

Senec.

PINCIANVS.

VTinam tibi quidem ſeneſcere contigiſſet] *Verbum* quidem *non habetur in quibuſdam codicibus,nec male.*

Nunquam erit tempus] *Scribe,*nunquam erit tempus deſinendi,*ex vetere lectione.*

Minora erunt omnia,& affatim implebunt ,] *Scribe* , ſed affatim implebunt, *non* & affatim implebunt *ex eadem.*

Et auida felicitas eſt alienæ auiditati expoſita.] *Iteranda coniunctio, & legendumque* , & auida felicitas eſt,& alienæ auiditati expoſita,*ex eadem.*

Quantum ad ſucceſſum acceſſerit, accedet & metus] *Scri.* accedet ad metus , *non* accedet & metus,*ex eadem.*

ERASMVS.

IN aſpero & probo accipere.] *conſidera Lector,vtrum malis Aſperum & Probum grammaticos accipere, an addere voculam,*niſi in aſpero & probo : *vt ſit alluſio ad monetam.Nummus probus eſt, qui non peccat in materia : aſper,quum nondum eſt detritus vſu :ſiquidem moneta recens aſperitatem habet. Videntur eſſe verba forenſia, ſiue Iuriſconſultorum :* Nec voles quod debeo,niſi in aſpero & probo accipere.

OPSOPOEVS.

BEne in *m.ſſ.*quibus integra ſunt & prima conſilia. *Prima conſilia dicit, & integra, vbi nihil dum deliberatum eſt,& omnia libera ſunt,ita vt poſſis quam partem velis amplecti : qualia eorum ſunt qui nondum certũ vitæ genus elegerunt.lib.6.de beneficiis,cap.23.*nec vnquam primi conſilij deos pœnitet.*Poſtea m.ſſ.* Tam(*Nicotianus* Iam,*quod rectum puto*) notitia te inuaſit,vt in extr.m.ac.p.recondaris,tamen priora monſtrabunt.

*Scribe e m.ſſ.*Subduc ceruicem iugo tritam. Semel, *&c. item. Tres m. ſſ.* Vera in ipſo eculeo edocuit. *Nicotianus* , Mecænatis vera in ipſo eculeo elocuti *probe. In Ambiano apponitur hoc ſcholium :* Ponit eculeum pro dignitate torquente poſſidentem.*poſtea. Tres codices habent* , ad conciliandos animos *& linea ab hac altera, ſenſui aptius quod in m.ſſ.& prioribus editionibus eſt,* collocata. *nam locum, cuius in beneficiis dandis vna cum tempore & perſona eſt habenda ratio,includit : & rectus dictionis* ſparſa,*opponitur,quam* collata.

GRVTERVS ET IVRETVS.

INcipiamus in ſenectute vaſa colligere] *metaphora à re militari,cum caſtra mouenda erant* , vaſa colligi *dicebantur. vide plura exempla apud Briſſonium lib.4.de formulis.*

Ac penitus condaris] *bene v.c.Iureti* recondaris.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PHILOSOPHIAM in factis,non verbis eſſe : itaque ad illa eundum.Et conſtanter eundum.nam Sapientia,eſt conuenientia,& tenor vnus voluntatum, ac vitæ. Paupertas etiam non timenda : & diuitiæ,ſi aſſint,non amandæ.Iterum monitio, pauperem certis diebus agere, & imitari.

EPIST. XX.

SI vales,& te dignum putas qui aliquando fias tuus, gaudeo. mea enim gloria erit, ſi te iſtinc vbi ſine ſpe exeundi fluctuaris,extraxero. Illud autem, mi Lucili, te rogo atque hortor,vt philoſophiam in præcordia ima demittas,&experimẽtum tui profectus capias,nõ oratione,nec ſcripto : ſed animi firmitate,& cupiditatum deminutione. Verba rebus proba. Aliud propoſitum eſt declamantibus, & aſſenſionem coronæ captantibus , aliud his qui iuuenum & otioſorum aures diſputatione varia aut volubili detinent.[1] Facere docet philoſophia,non dicere : & hoc exigit, vt ad legem ſuam quiſque viuat,ne orationi vita diſſentiat.vt ipſa inter ſe vita vnius, ſine actionum diſſenſione , coloris ſit. Maximum hoc eſt & officium ſapientiæ , & indicium , vt verbis opera concordent, vt & ipſe vbique par ſibi idemque ſit. Quis hoc præſtabit ? pauci , aliqui tamen. Eſt difficile hoc : nec dico ſapientem ſemper vno iturum gradu, ſed vna via. Obſerua itaque , numquid veſtis tua domuſque diſſentiant : numquid in te liberalis ſis, in tuos ſordidus : numquid cœnes frugaliter , ædifices luxurioſe. Vnam ſemel ad quam viuas regulam prende , & ad hanc omnem vitam tuam exæqua. Quidam ſe domi contrahunt , dilatant foris , & extendunt. Vitium eſt hæc diuerſitas , & ſignum vacillantis animi, ac nondum habentis tenorem ſuum. Etiamnum dicam vnde ſit iſta

inconſtantia,

inconstantia, & dissimilitudo rerum consiliorúmque. Nemo proponit sibi quid velit, nec si proposuit, perseuerat in eo, sed transilit: nec tantum mutat, sed redit, & in ea quæ deseruit ac damnauit, reuoluitur. Itaque vt relinquam definitiones sapientiæ veteres, & totum complectar humanæ vitæ modum, hac possum contentus esse: Quid est sapientia? Semper [2] idem velle atque idem nolle. Licet illam exceptiunculam non adiicias, vt rectum sit quod velis. Non potest cuiquam semper idem placere, nisi rectum. Nesciunt ergo homines quid velint, nisi illo momento, quo volunt. in totum, nulli velle, aut nolle decretum est. Variatur quotidie iudicium, & in contrarium vertitur: ac plerisque agitur vita per lusum. Preme ergo quod cœpisti: & fortasse perduceris aut ad summum, aut eo quod summum nondum esse [3] solus intelligas. Quid fiet, inquis, huic turbæ familiarium? Turba ista cum à te pasci desierit, ipsa se pascet: aut quod tu beneficio tuo non potes scire, paupertatis scies. Illa veros certósque amicos retinebit: discedet quisquis non te, sed aliud sequebatur. Non est autem vel ob hoc vnum amanda paupertas, quod à quibus ameris, ostendit? O quando ille veniet dies quo nemo in honorem tuum mentiatur! Huc ergo cogitationes tuæ tendant, hoc cura, hoc opta, omnia alia vota Deo remissurus, vt contentus sis temetipso & ex te nascentibus bonis. Quæ potest esse felicitas Deo propior? Redige te ad parua, ex quibus cadere non possis: idque vt libentius facias, ad hoc pertinebit tributum epistolæ huius: quod statim conferam. Inuideas licet: etiam nunc libenter pro me dependet Epicurus.[4] *Magnificentior (mihi crede) sermo tuus in grabato videbitur & in panno. non enim dicentur tantum illa, sed probabuntur.* Ego certè aliter audio quæ dicit [5] Demetrius noster, cum illum vidi nudum, [6] quanto minus quam stramentis incubantem? tunc enim non præceptor veri, sed testis est. Quid ergo? non licet diuitias [7] in sinu positas contemnere? Quid ni liceat? & ille ingentis animi est, qui illas circumfusas sibi multum diúque miratus, [8] quod ad se venerint, ridet, suásque audit magis esse quàm sentit. Multum est, non corrumpi diuitiarum contubernio. Magnus est ille qui in diuitiis pauper est: sed securior, qui caret diuitiis. Nescio, inquis, quomodo iste paupertatem laturus sit, si in illam inciderit. Nec ego [9] Epicuri angelus scio, an pauper iste contempturus sit diuitias, si in illas inciderit. Itaque in vtroque mens æstimanda est, inspiciendúmque, an ille paupertati indulgeat, an hic diuitiis non indulgeat. Alioquin leue argumentum est bonæ voluntatis grabatus, aut pannus, nisi apparuit aliquem illa non necessitate pati, sed malle. Ceterum magnæ indolis est, ad ista non properare tamquam ad meliora, sed præparare tamquam ad facilia. Et sunt, Lucili, facilia. cum vero multo ante meditatus accesseris, iucunda quoque. Inest enim illis, sine qua nihil est iucundum, securitas. Necessarium ergo iudico id quod tibi scripsi magnos viros sæpe fecisse, aliquos dies interponere, quibus nos imaginaria paupertate exerceamus ad veram: quod eo magis faciendum est, quod deliciis permaduimus, & omnia dura ac difficilia iudicamus. [10] Potius excitandus è somno, & vellicandus est animus, admonendúsque naturam nobis minimum constituisse. Nemo nascitur diues. quisquis exit in lucem, iussus est [11] lacte & panno esse contentus. ab his initiis nos regna non capiunt.

I. LIPSIVS.

1. FAcere docet Philosophia.] *In totam hanc rem præclara Epictetus* III. *Dissert.cap.* XXI. Sicut ij, *inquit*, qui à stomacho laborant, cibum statim eiciunt: sic qui præcepta nuda acceperunt, sermone effundunt. At concoque potius, in succum verte, & mutationem in mente factam ostende. Ecce faber, qui peritus artis est, non obambulat clamitans, Audite me disserẽtem de re fabrili: sed tacitus domum & tabernam conducit, instruit, & operibus ostendit se peritum. Tale tu fac. ede, bibe, vt decet. matrimonium cõtrahe, liberos gigne, rempublicam gere, conuicium tolera, fer patrem, fratrem, vicinum iniquum: & talia nobis ostende, vt verè te philosophum cognoscamus. *Vide pluria.*

2. Idem velle atque.] *Hæc est Zenonis* ὁμολογία, *siue* conuenientia, *finis philosophiæ. De qua ego vberrim* II. *Manud. Diss.* XV.

3. Solus intelligas.] *Qui solus te nosti, & veram Sapientiam iam nosti.*

4. Magnificentior mihi crede.] *An hec igitur verba Epicuri sunt? debent, nisi defectus aliquis sit: quod mihi videtur. Atque hæc Senecæ magis sunt, post illa Epicuri, quæ desiunt.*

5. Demetrius noster.] *Ille nobilis tunc Cynicus, de quo alibi noster, & de hac eius paupertate*, *De Vit. beat. cap.* XVIII.

6. Quanto minus quam stramentis.] *Significat tomento Circensi incubuisse, fracto, & stramento diffluente. Plinius lib.* XVIII. *de veteribus Romanis:* Quies somnusque in stramentis erat. *Lib.* XXX. Tomenta Galliarum inuentum. Italiæ quidem mos etiamnunc durat in appellatione stramenti.

7.In ſinu poſitas.] *In quem aurum recipi ſolet, & condi. Poteſt & prouerbialiter intelligi, domi & in occulto poſitas.*

8.Quod ad ſe venerint.] *Non cupientem non æſtimatem. At meo eſt,* venerit. *ex quo legi poßit,* cùm ad ſe venerit. *Aliquit etiam, inquit, diu eas in pretio habuit: ſed bonæ iam mentis & ſanus, ridet & ſpernit.*

9.Epicuri Angelus.] *Alij libri,* angulus, *quidam* æmulus. *Sed quocumque verba ea verſo; nec bona video, nec facio. Aſſentior Pinciano è ſuis legenti:* Neſcio, inquit Epicurus, an pauper. *Tu ais, neſcire quomodo diues ille paupertatem feret? nec ego, ait Epicurus, quomodo pauper tuus diuitias, ſi obuenient. Mens eſt, quæ de vtroque decernat.*

10.Potius excitandus.] *Placeret,* ociùs.

11.Lacte & Panno.] *Simplici cibo, ſimplici tegmine. Nec* pane *tamen ſpreuerim, de grandiori iam ætate.*

MVRETVS.

SI vales.] *Re & vita, non verbis, philoſophandum: & contemnendam paupertatem ei qui ſerio philoſophari velit.*

Iuuenum otioſorum aures.] *Quis putaſſet quemquam vſque eo ſtultum fore, vt hoc loco, pro* otioſorum, *legeret* occiſorum? *& tamen ea ſcriptura omnes libros occuparat.*

PINCIANVS.

CVm illum inquit vidi nudum.] *Verbum,* inquit, *deſideratur in vetere lectione.*

Nec ſcio ego Epicuri angelus, ſi pauper, *&c.*] *Emenda,* nec ſcio, inquit Epicurus, ſi iſte pauper, *&c. ex eadem.*

Ineſt illis ſine qua nihil eſt, &c.] *Deeſt coniunctio* enim. *vt ſit,* Ineſt enim illis, &c. *ex eadem.*

Aliter audio quæ dicit Demetrius noſter, cum illum vidi nudum, quãtominus quam in ſtramentis incubantem.] *Ita prior editio. Alius codex habebat,* Ego certe aliter audio quod dicit Demetrius noſter, cùm illum vidi nudum. Alius, cum in ſtramentis vilibus incubantem. *Neutra caret ſcrupulo.*

OPSOPOEVS.

M. interpoſita copula, iuuenum & otioſorum.

M. ſſ. non adiicias, vt rectum ſit quod velis, Non poteſt enim cuiquam, &c. *& verſu.6.* Ac, *pro* Itaque.

M. ſſ. Magnus ille qui in diuitiis pauper eſt. Neſcio, &c. *reliqua abſunt. Poſtea Quidam m. ſſ.* angulus, *quidam* æmulus *habent, & deinde. Rectius legetur, vt eſt in tribus m. ſſ.* præparari.

GRVTERVS ET PVRETVS.

DEfinitiones ſapientiæ veteres.] *v.c.* veteris.

Niſi apparuit.] *v.c.* Niſi apparuerit.

Ad iſta non properare.] *Rectior eſt ſcriptura v.c.* ad iſta non properare tanquam meliora, ſed præparari tanquam facilia. *Iuretus.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

VERVM ſplendorem à Philoſophia, non ab honoribus aut titulis eſſe. Dare illam nomen manſurum & famam, habenti; & adhærenti quoque. Emblema ab Epicuro: Vt diuitias augeas, cupiditates minue.

EPIST. XXI.

CVM iſtis negotium tibi eſſe iudicas, de quibus ſcripſeras? maximum negotium tecum habes: tu tibi moleſtus es. Quid velis, neſcis: melius probas honeſta, quàm ſequeris. vides vbi ſit poſita felicitas, ſed ad illam peruenire non audes. Quid ſit autem quod te impediat, quia parum ipſe diſpicis, dicam. Magna hæc eſſe exiſtimas, quæ relicturus es: & cum propoſuiſti tibi illam ſecuritatem, ad quam tranſiturus es, retinet te huius vitæ, à qua receſſurus es, fulgor, tamquam in ſordida & obſcura caſurum. Erras, Lucili: ex hac vita ad illam aſcenditur. Quod intereſt inter ſplendorem & lucem, cum hæc certam originem habeat ac ſuam, ille niteat alieno: hoc inter hanc vitam, & illam. Hæc, quia fulgore extrinſecus veniente percuſſa eſt, craſſam illi ſtatim vmbram faciet quiſquis obſtiterit: illa vero ſuo lumine illuſtris eſt. Studia te tua clarum & nobilem efficient. Exemplum Epicuri referam. cum [1] Idomeneo ſcriberet, & illum à vita ſpecioſa ad fidelem ſtabilemque gloriam reuocaret, [2] rigidæ tunc potentiæ miniſtrum, & magna tractantem: *Si gloria,* inquit, *tangeris, notiorem te epiſtolæ meæ facient, quàm omnia iſta quæ colis, & propter quæ coleris.* Numquid ergo mentitus eſt? quis Idomenea noſſet, niſi Epicurus illum ſuis litteris [3] incidiſſet? Omnes illos [4] megiſtanas & ſatrapas, & regem ipſum, ex quo Idumenei titulus petebatur, obliuio alta ſuppreſſit. Nomen Attici perire Ciceronis epiſtolæ non ſinunt. nihil illi profuiſſet [5] gener Agrippa, & [6] Tiberius progener, & [7] Druſus Cæſar pronepos: inter tam magna nomina taceretur, niſi Cicero illum [8] applicuiſſet. Profunda ſupra nos altitudo temporis veniet, pauca ingenia caput exſerent

ferent, & in idem quandoque ſilentium abitura, obliuioni reſiſtent, ac ſe diu vindicabunt. Quod Epicurus amico ſuo potuit promittere, hoc tibi promitto, Lucili. Habebo apud poſteros gratiam, [9] poſſum mecum duratura nomina educere. Virgilius noſter duobus memoriam æternam promiſit, & præſtat:

Fortunati ambo, ſi quid mea carmina poſſunt,
Nulla dies vnquam memori vos eximet æuo:
Dum domus Aeneæ Capitoli immobile ſaxum
Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.

Quoſcumque in medium fortuna protulit, quicumque membra ac partes alienæ potentiæ fuerant, horum gratia viguit, domus frequentata eſt, dum ipſi ſteterunt: poſt ipſos cito memoria defecit. Ingeniorum creſcit dignatio: nec ipſis tantum habetur, ſed quidquid illorum memoriæ adhæſit, excipitur. Ne gratis Idomeneus in epiſtolam meam venerit, ipſe eam de ſuo redimet. Ad hunc Epicurus illam nobilem ſententiam ſcripſit, qua hortatur vt Pythoclea locupletem non publica, nec ancipiti via faciat. [10] *Si vis*, inquit, *Pythoclea diuitem facere, non pecuniæ adyciendum, ſed cupiditatibus detrahendum eſt.* Et apertior iſta ſententia eſt, quàm vt interpretanda ſit, & diſertior quàm vt adiuuanda. Hoc vnum te admoneo, ne iſtud tantum exiſtimes de diuitiis dictum: quocumque transtuleris, idem poterit. Si vis Pythoclea honeſtum facere, non honoribus adiiciendum eſt, ſed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea eſſe in perpetua voluptate, non voluptatibus adiiciendum eſt, ſed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea ſenem facere, & implere vitam, non annis adiiciendum eſt, ſed cupiditatibus detrahendum. Has voces non eſt quod Epicuri eſſe iudices, publicæ ſunt. Quod fieri in ſenatu ſolet, faciendum ego in philoſophia quoque exiſtimo. cum cenſuit aliquis, quod ex parte mihi placeat: iubeo illum [11] diuidere ſententiam, [12] & ſequor. Eo libentius Epicuri egregia dicta commemoro, vt iſtis qui ad illa confugient, ſpe mala inducti, qui [13] velamentum ſeipſos ſuorum vitiorum habituros exiſtimant, probem, quocumque ierint, honeſtè eſſe viuendum. Cum adierint hos hortulos, & inſcriptum hortulis, *Hoſpes hic bene manebis, hic ſummum bonum voluptas eſt*: paratus erit iſtius domicilij cuſtos, hoſpitalis, humanus, & te polenta excipiet, & aquam quoque largè adminiſtrabit. & dicet: *Ecquid benè acceptus es?* Non irritant, inquam, hi hortuli famem, ſed extinguunt: nec maiorem ipſis potionibus ſitim faciunt, ſed naturali & gratuito remedio ſedant. In hac voluptate conſenui. de his tecum deſideriis loquor, quæ [14] conſolationem non recipiunt, quibus dandum eſt aliquid vt deſinant. Nam de illis extraordinariis quæ licet differre, licet caſtigare & opprimere, hoc vnum commonefaciam, Iſta voluptas [15] non naturalis eſt, non neceſſaria: huic nihil debes. ſi quid impendis, voluntarium eſt. Venter [16] præcepta non audit, [17] poſcit, appellat. non eſt tamen moleſtus creditor, paruo dimittitur: ſi modo das illi [18] quod debes, non [19] quod potes.

I. LIPSIVS.

1. IDOMENEO ſcriberet.] *Cui adulatum etiam eſſe*, & identidem per epiſtolas laudaſſe, *obijcitur apud Laertium, in vita Epicuri, initio. Idem in Athenæi lib.* VII. Ἐν τῇ γαστρὶ ἐπαινεῖν ἀποδέχεσθαι καὶ Ἰδομενέα καὶ Μητρόδωρον: quod ventris cauſſa bonus vir ille (*Epicurus*) adulatus ſit & Idomeneum & Metrodorum.

2. Rigidæ tunc Potentiæ.] *Iam olim emendabam*, regiæ: *& teneo. Fuit miniſter vel Lyſimachi, vel alterius tunc regis. Sic noſter iterum loquitur, De Benef. II. cap.* V. Quales regiæ potentiæ miniſtri ſunt.

3. Incidiſſet?] *Tamquam in adamante aut ære. At libri plerique*, indidiſſet: *verius.*

4. Megiſtanas.] *Magnates Suidas*: Μεγιστᾶνες, οἱ τῷ βασιλεῖ ἐπιφανεῖς ὑπ' ἐξουσίας: Megiſtanes conſpicui apud Regem, ob potentiam. *At Satrapæ, propriè regionum Præfecti.*

5. Gener Agrippa.] *Qui Pomponiam eius duxit.*

6. Tiberius progener.] *Qui Agrippinam, eius neptem. Cornelius Nepos in vita Attici, & Suetonius in Tiberio, cap.* VII.

7. Druſus Cæſar pronepos.] *Nempe Tiberij filius. Ibidem Suetonius.*

8. Applicuiſſet.] *Sibi & famæ iunxiſſet, inſeruiſſet. Muretus, præter omnes libros*, aperuiſſet: *temerè.*

9. Poſſum mecum.] *Potes ô noſter, & fama tua ac tuorum, quamdiu Romanæ litteræ, manebit.*

10. Si vis Pythoclea.] *Verba ipſa in Stobæi Serm.* XVII. *ſic exſtant.* Εἰ βούλει πλούσιόν τινα ποιῆσαι, μὴ χρημάτων προστίθει, τῆς δὲ ἐπιθυμίας ἀφαίρει: Si vis diuitem aliquem facere, non pecuniæ adiice, ſed cupiditatibus detrahe. *Mutauit Stobæus dictiunculam, & τινὰ ſcripſit, pro* Πυθοκλέα. *Fuit iſte Pythocles formoſus adoleſcens, & in quo malè Epicurus audiuit, quod præter Laërtium, tangit Plutarchus aduerſus Colotem. Damnat enim Epicurum, qui* adoleſcentem octodecim annos natum, ita eximiè laudauerit, vt ſcriberet Οὐκ εἶναι φύσιν ἐν ὅλῃ τῇ Ἑλλάδι ἀμείνω: Non eſſe indolem in tota Græcia meliorem. *Sed quod ad ſententiam, an-*

rea est. quam Plato sibi velit inscribi, si verè Stobæus Ser. x. Πλάτων πρὸς τὸν ἀεὶ ζητοῦντα χρηματίζεσθαι· ὦ πονηρὲ, εἶπε, μὴ πειρῶ τὴν κτῆσιν αὔξειν, ἀλλὰ τὴν ἐπιθυμίαν μειοῦν. Plato cuidam rei augendæ semper cupido, O improbe, inquit, ne stude possessiones augere, sed cupiditates minuere. *Neque dissonat illud Socratis: qui interrogatus,* πῶς ἂν γένοιτό τις πλούσιος; εἰ τῶν ἐπιθυμιῶν, ἔφη, πένης: Quomodo quis diues fieret? si cupidinum, inquit, inops. *Quod alibi tamen Cleanthi video adscriptum.*

11. Diuidere sententiam.] *De Vit. beata, cap. III.*

12. Et sequor.] *Nempe sic diuisam, vnam eius partem.*

13. Velamentum seipsos.] *Meus & quidam,* velamenta ipsa: *rectè, aut clarius,* velamentum ipsa: *nempe illa, dictæ.*

14. Consolationem.] *Id est, quæ verbis non lenias. qualia sunt, naturalia & necessaria desideria: quæ re explere debeas, sed facili & parata.*

15. Non naturalis est.] *Abest negatio à scriptis: & potest, aut fortasse debet. Nam Epicurus* diuidebat Cupiditatum genera, *(ait Cicero v. Tusc.)* non nimis fortasse subtiliter, vtiliter tamen. partim esse, Naturales, & Necessarias; partim Naturales, & non Necessarias; partim Neutrum. Naturales, satiari pænè nihilo; nec secundum genus, difficile ad potiendum; tertias, planè inanes, & eiiciendas funditus putauit. *Eadem diuisio in Nemesio, De Anima, cap.* XVIII. *qui* Voluptates triplices *ita facit.* Naturales ac Necessarias esse, sine quibus vita non constat: vt alimenta, & vestes. Naturales autem non Necessarias, quæ natura & lege honestæ sunt, sed carere iis licet. vt est coniugalis Concubitus: possum enim castus permanere. Neque Necessarias, neque Naturales: vt Ebrietas, Petulantia, Luxus. *Addit vir ille sanctus:* Qui conuenienter Deo vult viuere, primas solas persequetur: qui in secunda classe, potest & alteras, sed modo & tempore: tertiæ autem omnino omnibus fugiendæ sunt. *Ista hic & alibi Senecæ lucem donent.*

16. Præcepta non audit.] *Cato apud Agellium:* Arduum ad ventrem verba facere, qui careat auribus.

17. Poscit, appellat.] *Impudens & molestus creditor. Homerus:*

Οὐ γάρ τι στυγερῇ ἐπὶ γαστέρι κύντερον ἄλλο
ἔπλετο, ἥ τ' ἐκέλευσεν ἕο μνήσασθαι ἀνάγκῃ.
Non est improbior res altera ventre molesto,
Quique sui inuitos etiam memores iubet esse.

18. Quod debes.] *Simplex aliquid.*

19. Quod potes.] *Lautum aut affluens, si tu ipse talis.*

MVRETVS.

CVM istis.] *Non esse timendam obscuritatem iis qui relictis speciosis honorum titulis, ad philosophandum se conferunt. Famam enim & duraturam ad posteros gloriam nullare magis, quàm scriptis & familiaritate eruditorum hominum comparari. Adycit ex Epicuro, quanti momenti sit in omnem vitam terminatas habere cupiditates.*

Si vis Pythoclea.] *Ipsa Epicuri verba hæc sunt:* Εἰ βούλει πλούσιον τινα ποιῆσαι, μὴ χρημάτων προστίθει, τῆς δὲ ἐπιθυμίας ἀφαίρει.

PINCIANVS.

SVis literis incidisset?] *Eadem partim legit* indidisset, *partim* indicasset, *non* incidisset.

Non irritant, inquit, hi hortuli famem.] *Verbum, inquit, desideratur in quibusdam exemplaribus.*

Omnes illos magistratus & satrapas.] *Ex vetustissimo codice reposui,* Megistanas. *nam hoc verbo vsus est Suetonius: nos magnates siue primates dicimus.*

OPSOPOEVS.

OMnino legendum (*scribit Lipsius Ep. 5. lib. 5.*) regiæ tunc potentiæ. *Idomeneus ille, minister regis. Pro Lipsio facit similis formula lib. II. de beneficiis, cap. 5.* Quales regiæ potentiæ ministri sunt, &c. *Et Postea. In tribus scriptis codicibus legitur,* Habebo apud posteros gratiam.

Vox honor *habetur in omnibus m.ss. & impressis nonnullis, Ea igitur restituta legendum,* nec ipsis tantum honor habetur. *Corruptus sequens locus ex geminæ lectionis commistione. vt m.ss indicant, quorum duo ita habent,* cum adieritis audierit his hortulos & inscriptum hortulis: *vnus* cum adieritis audieritis hos ortulos & insctiptum ortulis. *Sincerior est Nicotianus codex,* Cum audierit his inscriptum hortulis Hospes, &c. *Mox m.ss. omnes,* vt desuiant. *Postea è m.ss reponendum,* Illud alterum, &c. *Idem postea.* Idomeneo quæ scribitur.

GRVTERVS ET IVRETVS.

IDomeneo.] *v. c. Ivreti,* Idiomeneo, *& ita semper nominat.*

Omnes illos Megistanas.] *Megistanes Græcis sunt viri summi ac proceres cuiusque regni, quibus permissum vt cum regibus epularentur: quo vocabulo etiam vsus Tacitus, & Suetonius cap. 5. Caligulæ.*

Potentiæ fuerant.] *v. c.* fuerunt.

In Epistolam meam venerit.] *v. c. pro* meam, *habet* magnum. *quod videtur rectius, vt scilicet* magnum, *aduerbialiter ponatur. Iuretus.*

Bene acceptus es?] *v. c.* accepturus.

Iubeo illum diuidere sententiam & sequor.] *quoties sententia sua duas pluresve res quis complectebatur, ea si non omnes probarentur. postulabatur vt diuideret, id est, vt de singulis rebus referretur. meminit iterum huius moris noster lib. De vita beata. Brissonius 2. de form. & Stephanus lib. 2. Prood. cap. 11.*

ARGV-

ARGVMENTVM I. LIPSI.

FORTITER exeundum esse ab occupationibus, & soluendos laqueos aut rumpendos. Sed tamen opportunitas & εὐκαιρία expectetur: nec elabatur. Spernit deinde & abiicit splendores istos falsos. Tum ab Epicuro sententia: Omnes exire pueros è vita: id est, vel a eius ignaros.

EPIST. XXII.

IAM intelligis educendum esse te ex istis occupationibus, speciosis & malis: sed quomodo id consequi possis, quæris. Quædam non nisi à præsente monstrantur. Non potest medicus per epistolas cibi, aut balnei, tempus eligere: vena tangenda est. Vetus prouerbium est, *Gladiatorem in arena capere consilium.* Aliquid aduersarij vultus, aliquid manus mota, aliquid ipsa inclinatio corporis, intuentem monet. Quid fieri soleat, quid oporteat, in vniuersum & mandari potest, & scribi: tale consilium non tantum absentibus, sed etiam posteris datur. illud alterum quando fieri debeat, aut quemadmodum, ex longinquo nemo suadebit: cum rebus ipsis deliberandum est. Non tantum præsentis, sed vigilantis est, occasionem obseruare properantem. Itaque hanc circumspice: hanc si videris, prende: & toto impetu, totis viribus id age, vt te istis officiis exuas. Et quidem quam sententiam feram, attende. Censeo aut ex ista vita tibi, aut è vita exeundum. Sed illud idem existimo, leni eundum via: vt quod male implicuisti, soluas potius quam abrumpas. dummodo, si alia soluendi ratio non erit, vel abrumpas. Nemo tam timidus est, vt malit semper pendere, quàm semel cadere. Interim, quod primum est, impedire te noli, contentus esto negotiis, in quæ descendisti, vel quod videri mauis, incidisti. Non est quod ad vlteriora nitaris: aut perdes excusationem, & apparebit te non incidisse. Ista enim quæ dici solent, falsa sunt: Non potui aliter. Quid si nollem? necesse erat. Nulli necesse est, felicitatem cursu sequi: est aliquid, etiam si non repugnare, subsistere, nec instare fortunæ ferenti. Numquid offenderis, si in consilium non venio tantum, sed aduoco? & quidem prudentiores quàm ipse sum, ad quos soleo referre, si quid delibero. Epicuri epistolam ad hanc rem pertinentem legi, Idomeneo quæ scribitur. quem rogat, vt quantum potest fugiat & properet, antequam aliqua vis maior interueniat, & auferat libertatem recedendi. Idem tamen subijcit, nihil esse tentandum, nisi cum apte poterit tempestiuéque tentari: sed cum illud tempus diu captatum venerit, exsiliendum ait. Dormitare de fuga cogitantem vetat, & sperat etiam ex difficillimis salutarem exitum: si nec properemus ante tempus, nec cessemus in tempore. Puto nunc & Stoicam sententiam quæris. non est quod quisquam illos apud te temeritatis infamet: cautiores quàm fortiores sunt. Exspectas forsitan, vt tibi hæc dicantur: Turpe est cedere oneri: luctare cum officio, quod semel recepisti. Non est vir fortis & strenuus, qui laborem fugit: verum ibi crescit illi animus, ipsa rerum difficultate. Dicentur tibi ista, si operæpretium habebit perseuerantia, si nihil indignum bono viro faciendum patiendúmve erit: alioquin sordido se & contumelioso labore non conteret, nec in negotiis erit negotij caussa. Ne illud quidem, quod existimas eum facturum, faciet, vt ambitiosis rebus implicitus, earum semper æstus ferat. Sed cum viderit grauia in quibus volutatur, incerta, ancipitia, referet pedem, nec vertet terga, sed sensim recedet in tutum. Facile est autem, mi Lucili, occupationes euadere, si occupationum pretia contempseris. illa sunt, quæ nos morantur & detinent. Quid ergo? tam longas spes relinquam? ab ipsa messe discedam? nudum erit latus? incomitata lectica? atrium vacuum? Ab his ergo inuiti homines recedunt, & mercedem miseriarum amant, ipsas exsecrantur. Sic de ambitione, quomodo de amica queruntur: id est, si verum affectum eorum inspicias, non oderunt, sed litigant. Excute istos, qui quæ cupiere, deplorant, & de earum rerum loquuntur fuga, quibus carere non possunt: videbis voluntariam esse illis in eo moram, quod ægre ferre ipsos & misere, loquuntur. Ita est, mi Lucili, paucos seruitus, plures seruitutem tenent. Sed si deponere illam in animo est, & libertas bona fide placuit: in hoc autem vnum aduocationem petis, vt sine perpetua sollicitudine id tibi facere contingat: quidni te tota cohors Stoicorum probatura sit? Omnes Zenones & Chrysippi moderata, & honesta, & vera suadebunt. Sed si propter hoc tergiuersaris, vt circumspicias, quantum feras tecum, & quam magna pecunia instruas otium: num-

quam exitum inuenies. Nemo cum sarcinis enatat. Emerge ad meliorem vitam, propitus diis. sed non sic, quo modo istis propitij sunt, quibus bono ac benigno vultu mala magnifica tribuerunt: ab [4] hoc vno excusati, quod ista quæ vrunt, quæ excruciant, optantibus data sunt. Iam imprimebam epistolæ signum: resoluenda est, vt cum sollenni ad te munusculo veniat, & aliquam magnificam vocem secum ferat, & ecce occurrit mihi nescio vtrum verior, an eloquentior. cuius? inquis. Epicuri. Adhuc enim [5] alienas sarcinas adorno. *Nemo non ita exit è vita, tamquam modo intrauerit.* Quemcumque vis occupa, adolescentem, senem, medium: inuenies æquè timidum mortis, æque inscium vitæ. nemo quidquam habet facti. in futurum enim nostra distulimus. Nihil me magis in ista voce delectat, quam quod exprobratur senibus infantia. Nemo, inquit, aliter, quàm quomodo natus est, exit è vita. Falsum est, peiores morimur, quàm nascimur. Nostrum istud, non naturæ vitium est. illa de nobis conqueri debet, & dicere: Quid hoc est? sine cupiditatibus vos genui, sine timoribus, sine superstitione, sine perfidia, ceterisque pestibus. quales intrastis, exite. Percepit sapientiam, si quis tam securus moritur, quàm nascitur. Nunc vero trepidamus, cum periculum accessit: non animus nobis, non color constat: lacrimæ nihil profuturæ cadunt. Quid est turpius, quàm in ipso limine securitatis esse solicitum? Caussa autem hæc est, quod inanes omnium bonorum sumus, [6] quorum in fine vitæ desiderio laboramus. Non enim apud nos pars eius vlla subsedit. transmissa est, & effluxit. Nemo quam bene viuat, sed quàm diu, curat: cùm omnibus possit contingere, vt bene viuant; vt diu, nulli.

I. LIPSIVS.

1. VEL quod videri mauis.] *Olim memini, vulgo contaminata, emendare: & sic meus optimus liber, nisi quod scribit*, vel quia.

2. Fortunæ ferenti.] *A vento secundante metaphora: simillima in Statio. II. Thebaid.*

—Quantumque ferentem
Fortunam virtute domas.

Vterque vult, modum etiam fauenti & efferenti fortuna poni: & contrahi vela, dum ventus à puppi implet. Vide De Vit. beat. cap. XXII.

3. Aduocationem petis.] *Moram interponis. Vide ad Marciam. cap.* X.

4. Hoc vno excusati.] *Veteres omnes*, ad hoc vnum. *Si mutamus, velim* ab hoc vno.

5. Alienas sarcinas.] *Dubito an* alienis. *Meas sarcinas instruo, rebus alienis. vt Epist.* XVI. Adhuc de alieno liberalis sum.

6. Quorum in fine.] *Membranæ meliores:* cum in fine. *Legam:* quod in fine vitæ, vitæ desideriis laboramus; *voce repetita.*

MVRETVS.

IAM intelligis.] *Quomodo expedire & explicare se debeat is, qui multorum negotiorum procuratione districtus est, cum se ad philosophiam conferre meditatur.*

PINCIANVS.

ET quidem prudentiores quàm ipse sum; ad quos soleo deferre si quid delibero.] *Quidam codices* sunt *legunt, non* sum. *Alij diuerso in totum modo, hoc pacto:* Equidem ad prudentiores quàm ipse sum soleo deferre, si quid delibero.

Id est si verum affectum eorum inspicias.] *Exemplaria nonnulla*, & si verum affectum, *&c.*

Vitæ desiderio laboramus.] Cum in fine vitæ desiderio laboramus, *antiqua lectio. Corrigendum existimo*, quorum in fine vitæ desiderio laboramus.

OPSOPOEVS.

LOco *horum* verum vbi, *scribitur* ibi *in vett. cod. nostris & Modij, epist.* CXXVII. *&* *postea. m. ss.* si occupationum pretia contempseris, *& iterum cum vet. editionib. & Modii exemplaribus faciunt nostra in hoc* queruntur: id est, si verum &c. *Rursus m. ss.* Sed si ponere, &c. *Postea tres*, ad hoc vnum excusati. *Paulo inferius omnes*, quales intrastis, exite, *Iterum. In omnibus m. ss. deest copula* etiam, *neque Modii membranæ eam agnoscunt.*

ARGVMEN-

ARGVMENTVM I. LIPSI.

MONET verum gaudium quærere. quod illud? ſeuerum, & ex vero Bono natum: Reliqua fallacia & fugacia ſunt, hoc ſolidum, & firmum; quia in ſolido ſitum, & animo, optima noſtri parte. Vno verbo, poſitum eſt in Conſcientia. Epicuri deinde dictum: Turpe & moleſtum vitam ſemper incohare: & inconſtantes damnantur.

EPIST. XXIII.

PVTAS me tibi ſcripturum, quam humane nobiſcum hiems egerit, quæ & remiſſa fuit, & breuis: quam malignum ver ſit, quam præpoſterum frigus, & alias ineptias verba quærentium. Ego vero aliquid, quod & mihi & tibi prodeſſe poſſit, ſcribam. Quid autem id erit, niſi vt te exhorter ad bonam mentem? Huius fundamentum quod ſit, quæris? ne gaudeas vanis. Fundamentum hoc eſſe dixi: [1] culmen eſt. Ad ſumma peruenit, qui ſcit quo gaudeat, qui felicitatem ſuam in aliena poteſtate non poſuit. Sollicitus eſt, & incertus ſui, quem ſpes aliqua proritat: licet ad manum ſit, licet non ex difficili petatur, licet illum numquam ſperata deceperint. Hoc antè omnia fac, mi Lucili: [2] diſce gaudere. Exiſtimas me nunc detrahere tibi multas voluptates, qui fortuita ſubmoueo, qui ſpes: dulciſſima oblectamenta, deuitandas exiſtimo? imo contra, nolo tibi vmquam deeſſe lætitiam. volo illam tibi domi naſci: naſcitur, ſi modo intra teipſum ſit. Ceteræ hilaritates non implent pectus, ſed frontem remittunt, leues ſunt: niſi forte tu iudicas illum gaudere, qui ridet. Animus debet eſſe alacer & fidens, & ſuper omnia erectus. Mihi crede, res ſeuera eſt verum gaudium. An tu exiſtimas quemquam ſoluto vultu, &, vt iſti delicati loquuntur, [3] hilari oculo mortem contemnere? paupertati domum aperire? voluptates tenere ſub freno? meditari dolorum patientiam? Hæc qui apud ſe verſat, in magno gaudio eſt, ſed parum blando. In huius gaudij poſſeſſione eſſe te volo. numquàm deficiet, cum ſemel vnde petatur inueneris. Leuium metallorum fructus in ſummo eſt: illa opulentiſſima ſunt, quorum in alto latet vena, aſſidue plenius reſponſura fodienti. Hæc quibus delectatur vulgus, tenuem habent ac [4] perfuſoriam voluptatem: & quodcumque inuectitium gaudium eſt, fundamento caret. Hoc de quo loquor, ad quod te conor perducere, ſolidum eſt, & quod plus pateat introrſus. Fac oro te, Lucili cariſſime, quod vnum poteſt te præſtare felicem. diſijce & conculca iſta quæ extrinſecus ſplendent, quæ tibi promittuntur ab alio: ad verum bonum ſpecta, & de tuo gaude. Quid eſt autem hoc? de te ipſo, & tui optima parte. Corpuſculum quoque, etiam ſi nihil fieri ſine illo poteſt, magis neceſſariam rem crede, quam magnam. Vanas ſuggerit voluptates, breues, pœnitendas, ac niſi magna moderatione temperentur, in contrarium abituras. Ita dico, in præcipiti eſt voluptas, ad dolorem vergit, niſi modum teneat. modum autem tenere in eo difficile eſt, quod bonum eſſe credideris. Veri boni auiditas, tuta eſt. Quid ſit iſtud, interrogas, aut vnde ſubeat? dicam. Ex bona conſcientia, ex honeſtis conſilijs, ex rectis actionibus, ex contemptu fortuitorum, ex placido vitæ & continuo tenore vnam prementis viam. Nam illi qui ex alijs propoſitis in alia tranſiliunt, aut ne tranſiliunt quidem, ſed caſu quodam tranſmittuntur, quomodo habere quidquam certum manſurumve poſſunt, ſuſpenſi & vagi? Pauci ſunt, qui conſilio ſe ſuaque diſponant: ceteri eorum more [5] quæ fluminibus innatant, non eunt, ſed feruntur. Ex quibus alia lenior vnda detinuit, ac mollius vexit; alia vehementior rapuit; alia [6] proxime ripam, curſu langueſcente depoſuit; alia torrens impetus eiecit in mare. Ideo conſtituendum eſt, quid velimus, & in eo perſeuerandum. Hic eſt locus ſoluendi æris alieni. Poſſum enim vocem tibi [7] Epicuri tui reddere, & hanc epiſtolam liberare. *Moleſtum eſt ſemper vitam incohare.* aut ſi hoc modo magis ſenſus poteſt exprimi: *Male viuunt qui ſemper viuere incipiunt.* Quare inquis? deſiderat enim explanationem iſta vox. Quia ſemper illis imperfecta vita eſt. non poteſt autem ſtare paratus ad mortem, qui modo incipit viuere. Id agendum eſt, vt ſatis vixerimus: nemo hoc putat, qui orditur cum maximè vitam. Non eſt quod exiſtimes, paucos eſſe hos. propemodum omnes ſunt. Quidam viuere tunc incipiunt, cum deſinendum eſt. ſi hoc iudicas mirum, adijciam quod magis admireris; quidam ante viuere defecerunt, quam inciperent.

I. LIPSIVS.

1. CVLMEN est.] *Nascitur enim ex Sapientia, & est eius velut fructus.*
2. Disce gaudere.] *De vero Gaudio, in quo semper est Sapiens, vide quæ huc faciunt, Manuduct. III. Dissert. V.*
3. Hilari oculo.] *Quidam libri*, hilariculo. *quod sane verbi pro delicatis istis & mollitellis videatur.*
4. Perfusoriam.] *Non penetrantem, sed exterius adspergentem. Ita* perfusorie dicere, *apud Iurisconsultos leniter, & sine attentione aut cura.* perfusoriæ assertiones, *in Suetonij Domitiano, cap. VIII. Sic noster epist.* CX. Si illa se non perfuderit, sed infecerit. *Meus huc & quidam libri*, superfusoriam: *nec male.*
5. Quæ fluminibus.] *Ita Epictetus, apud Stobæum:* Vita, *inquit*, quæ à Fortuna pendet, rapido flumini similis est turbulenta, cænosa, impura. *Sed noster dilatat pulcherrime, & adaptat.*
Proxime ripam.] *Meus & scripti*, proximæ ripæ. *Teneam: aut*, proxima ripa.
7. Epicuri tui.] *Ergo in iis castris Lucilius? apparet: nec alia caussa fortasse toties huius dicta inculcat.*

MVRETVS.

PVTAS me tibi scriptutum.] *Solum sapientem vero ac solido gaudio frui. Plerosque homines ante viuere desinere, quam inceperint.*

PINCIANVS.

FORVM more qui fluminibus innatant.] *Quidam codices*, eorum more quæ fluminibus innatant.
Ex quibus alios lenior vnda detinuit.] Alia, *non* alios, *idem. & mox infra vbique ita est corrigendum.*
Torrens impetus deiecit in mare.] Proiecit *in aliquibus legitur codicibus, non* deiecit. *Fidelior mihi videtur lectio.* deuexit.

OPSOPOEVS.

TRES *m.ss. optimæ fidei*, hilariculo, *in quorum vno inter* i & c *recenti manu* o *adiectum erat, quasi* hilari oculo, *cum vulgo legi deberet. Magis placet illud forma diminutiua, delicatorum, certe orationi infractæ & eneruatæ conuenientius. Talis enim hominibus est oratio, qualis vita, vt exemplis monstratur à Seneca epist.* CXIV.
Malim, vt est in tribus scriptis, lenior vnda. *Vergilius.*
—leni fluit agmine Tybris,
Et statum, omnes habent, impetus in mare eiecit.

GRVTERVS ET IVRETVS.

AD summa peruenit.] *v.c.* summam, *quod valde arridet Summam enim vocat rei absolutam perfectionem qua voce alibi sæpe vtitur, vt*, summa beatæ vitæ, *Ep. 44. &* summam voti sui inuenit, *Epist. 67. Alus locis pariter restitui debet, vt Epist. 75.* vltra summam non est locus. *sic enim habet v.c. vulgo* summum. *Idem in proœmio lib. 10. contr.* ad summam euasurus iuuenis. *ita etiam v.c. vulgo.* summa. *& lib. 2. de ben. cap. 15.* cum summa amicitiæ sit amicum sibi æquare, *ea est lectio v.c. non* summa amicitia, *vt passim in excusis. Eodem sensu Petronius Arbiter dixit*, summam Thucydidis. *hæc Iuretus.*
Meditari dolorum patientiam.] *v.c.* meditari de dolorum patientia.
Disijce & conculca.] *v.c.* dissice, *quæ vox antiqua est, & multis auctorum locis corrupta contra fidem m.ss. Iuretus.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

EPISTOLA inter bonas, pulchrasque. Hortatur non timere ventura, & si minentur: imo proponere ventura, & sic se formare, examinando aut eleuando. Quid enim omnes isti metus sunt? vltimus eorum mors est: & ratione contemne. Magni viri fecerunt, e plebe & seruitiis fecerunt: cur tu non adspires? Deme personam rebus. quod times, dolor est: quem muliercula in puerperio tulit. Denique in hac natus es, iactari, dolere, mori: agnosce sortem. Tamen (Epicuri præcepta) nec opta mortem, nec time.

EPIST. XXIV.

SOLLICITVM te esse scribis de iudicij euentu, quod tibi furor inimici denunciat, & existimas me suasurum vt meliora tibiipsi proponas, & acquiescas spei blandæ. Quid enim necesse est mala accersere, & satis cito patienda cum venerint, præsumere, ac præsens tempus futuri metu perdere? [1] Est sine dubio stultum, quia quandoque sis futurus miser, esse iam miserum: sed ego [2] alia te ad securitatem via ducam. Si vis omnem solicitudinem exuere, quidquid vereris ne eueniat, euenturum vtique propone: & quodcumque illud est malum, tecum ipse metire, ac [3] timorem tuum taxa. intel-
liges

liges profecto aut [4] non magnum, aut non longum eſſe, quod metuis. nec diu exempla, quibus confirmeris, colligenda ſunt: omnis illa ætas tulit. In quamcumque partem rerum, [5] vel ciuilium, vel externarum, memoriam miſeris, occurrent tibi ingenia, aut [6] profectus, aut impetus magni. Numquid accidere tibi, ſi damneris poteſt durius, quam vt mittaris in exilium? vt ducaris in carcerem? numquid vltra quidquam timendum eſt vlli, quam vt vratur? quam [7] vt pereat? Singula iſta conſtitue. & contemptores eorum cita, qui non quærendi, ſed eligendi ſunt. Damnationem ſuam Rutilius ſic tulit, tamquam nihil illi moleſtum eſſet aliud, quam quod male iudicaretur. Exſilium [8] Metellus fortiter tulit, Rutilius etiam libenter. alter, vt rediret, Reipub. præſtitit: alter reditum ſuum [9] Syllæ negauit, cui nihil tunc negabatur. In carcere Socrates diſputauit, & exire (cum eſſent [10] qui promitterent fugam) noluit: remanſitque, vt duarum rerum grauiſſimarum hominibus metum demeret, mortis & carceris. Mucius ignibus manum impoſuit. Acerbum eſt vri: quanto acerbius ſi id te faciente patiaris? Vides hominem non eruditum, nec vllis præceptis contra mortem aut dolorem ſubornatum, militari tantum robore inſtructum, pœnas à ſe irriti conatus exigentem. ſpectator diſtillantis in hoſtili foculo dextræ ſtetit, nec ante remouit nudis oſſibus fluentem manum, quam ignis illi ab hoſte ſubductus eſt. Facere aliquid in illis caſtris felicius potuit, nihil fortius. Vide quanto acrior ſit ad occupanda pericula virtus, quam crudelitas ad irroganda. Facilius Porſena Mucio ignouit, quod voluerat occidere, quàm ſibi Mucius, quod non occiderit. Decantatæ, inquis, in omnibus ſcholis fabulæ iſtæ ſunt. iam mihi, cum ad contemnendam mortem ventum fuerit, Catonem narrabis. Quid ni ego narrem, vltima illa nocte Platonis librum legentem, poſito ad caput gladio? duo hæc in rebus extremis inſtrumenta proſpexerat, alterum vt vellet mori, alterum vt poſſet. Compoſitis ergo rebus, [11] vtcumque componi fractæ atque vltimæ poterant; id agendum exiſtimauit, ne cui Catonem aut occidere liceret, aut ſeruare contingeret. & ſtricto gladio, quem vſque in illum diem ab omni cæde purum ſeruauerat: Nihil, inquit, egiſti fortuna omnibus conatibus meis obſtando. non pro mea adhuc, ſed pro patriæ libertate pugnaui. nec agebam tanta pertinacia, vt liber, ſed vt inter liberos viuerem: nunc quoniam deploratæ ſunt res generis humani, Cato deducatur in tutum. Impreſſit deinde mortiferum corpori vulnus: quo obligato à medicis, cum minus ſanguinis haberet, minus virium, animi idem, iam non tantum Cæſari, ſed ſibi iratus, nudas in vulnus manus egit, & generoſum illum contemptoremque omnis potentiæ ſpiritum non emiſit, ſed eiecit. Non in hoc exempla hæc nunc congero, vt ingenium exerceam, ſed vt te aduerſus id quod maxime terribile videtur, exhorter. Facilius autem exhortabor, ſi oſtendero, non tantum fortes viros hoc momentum efflandæ animæ contempſiſſe: ſed quoſdam ad alia ignauos, in hac re exæquaſſe animum fortiſſimorum. ſicut illum Cn. Pompeij ſocerum Scipionem, qui contrario in Africam vento relatus, cum teneri nauem ſuam videret ab hoſtibus, ferro ſe tranſuerberauit, & quærentibus vbi imperator eſſet: *Imperator*, inquit, *bene ſe habet*. Vox hæc illum parem maioribus fecit, & fatalem Scipionibus in Africa gloriam non eſt interrumpi paſſa. Multum fuit Carthaginem vincere, ſed amplius mortem. Imperator, inquit, bene ſe habet. An aliter debebat Imperator, [12] & quidem Catonis, mori? Non reuoco te ad hiſtorias, nec ex omnibus ſæculis contemptores mortis, qui ſunt plurimi, colligo: reſpice ad hæc noſtra tempora de quorum languore ac deliciis querimur. omnis ordinis homines ſuccurrent, omnis fortunæ, omnis ætatis, qui mala ſua morte præciderunt. Mihi crede, Lucili, adeo mors timenda non eſt, vt beneficio eius [13] nihil anteferendum ſit. Securus itaque inimici minas audi: & quamuis conſcientia tua tibi fiduciam faciat, tamen quia multa extra cauſſam valent, & quod æquiſſimum eſt ſpera, & ad id te quod eſt iniquiſſimum, compara. Illud ante omnia memento, demere rebus tumultum, ac videre quid in quaque re ſit: ſcies nihil eſſe in iſtis terribile, niſi ipſum timorem. Quod vides accidere pueris, hoc nobis quoque maiuſculis pueris euenit. illi quos amant, quibus aſſueuerunt, cum quibus ludunt, ſi perſonatos vident, expaueſcunt. Non hominibus tantum, ſed & rebus perſona demenda eſt, & reddenda facies ſua. Quid mihi gladios & ignes oſtendis, & turbam carnificum circa te frementium? Tolle iſtam pompam ſub qua lates, & ſtultos territas. mors es, quam nuper ſeruus meus, quam ancilla contempſit. Quid tu rurſus mihi flagella & eculeos magno apparatu explicas? quid ſingulis articulis ſingula machinamenta, quibus extorqueantur, aptata, & mille alia inſtrumenta excarnificandi particulatim hominis? Pone iſta, quæ nos obſtupefaciunt: iube conticeſcere ge-

mitus & exclamationes, & vocum inter lacerationem elisarum acerbitatem. Nempe dolor est, quem podagricus ille contemnit, quem stomachicus ille in ipsis delicijs perfert, quem in puerperio puella perpetitur. Leuis est, si ferre possum: breuis est, si ferre non possum. Hæc in animo voluta, quæ sæpe audisti, sæpe dixisti: sed an vere audieris, an vere dixeris, effectu proba. hoc enim turpissimum est, quod nobis obijci solet, verba nos philosophiæ, non opera tractare. Quid tu? nunc primum tibi mortem imminere scisti, nunc exsilium, nunc dolorem? in hæc natus es. Quidquid fieri potest, quasi futurum cogitemus. Quod facere te moneo, scio certe fecisse. Nunc admoneo, vt animum tuum non mergas in istam solicitudinem, hebetabitur enim, & minus habebit vigoris, cum exsurgendum erit. Abduc illum à priuata caussa ad publicam: dic mortale tibi & fragile corpusculum esse, cui non ex iniuria tantum aut ex potentioris viribus denuntiabitur dolor, sed ipsæ voluptates in tormenta vertuntur. Epulæ cruditatem afferunt, ebrietates neruorum torporem tremoremque: libidines pedum, manuum, articulorum omnium deprauationes. Pauper fiam? inter plures ero. Exsul fiam? ibi me natum putabo, quo mittar. Alligabor? quid enim? nunc solutus sum? Ad hoc me natura graue corporis mei pondus adstrinxit. Moriar? hoc dicis, desinam ægrotare posse, desinam alligari posse, desinam mori posse. Non sum tam ineptus, vt Epicuream cantilenam hoc loco persequar, & dicam vanos esse inferorum metus, nec Ixionem rota volui, nec saxum humero Sisiphi trudi in aduersum, nec [14] vllius viscera & renasci posse quotidie, & carpi. Nemo tam puer est, vt Cerberum timeat, & tenebras, & [15] laruarum habitum nudis ossibus cohærentium. Mors nos aut consumit, [16] aut emittit. Emissis meliora restant, onere detracto: consumptis nihil restat. bona pariter malaque submota sunt. Permitte mihi referre hoc loco tuum versum, si prius admonuero, vt te iudices non alijs scripsisse ista, sed etiam tibi. Turpe est aliud loqui, aliud sentire: quanto turpius, aliud scribere, aliud sentire? Memini te illum locum aliquando tractasse, non repente nos in mortem incidere, sed minutatim procedere. [17] Quotidie morimur, quotidie enim demitur aliqua pars vitæ: & tunc quoque cum crescimus, vita decrescit. Infantiam amisimus, deinde pueritiam, deinde adolescentiam: vsque ad hesternum, quidquid transiit temporis, periit. hunc ipsum quem agimus diem, cum morte diuidimus. Quemadmodum clepsydram non extremum stillicidium exhaurit, sed quidquid ante defluxit: sic vltima hora, qua esse desinimus, non sola mortem facit, sed sola consummat. Tunc ad illam peruenimus, sed diu venimus. Hæc cum descripsisses, quo soles ore, semper quidem magnus, numquam tamen acrior, quam vbi veritati commodas verba, dixisti:

[18] *Mors non vltima venit, qua rapit vltima, mors est.*

Malo te legas, quam epistolam meam. apparebit enim tibi, hanc quam timemus mortem extremam esse, non solam. Video quo spectes. quæris quid huic epistolæ infulserim, quod dictum alicuius animosum, quod præceptum vtile? Ex hac ipsa materia quæ in manibus fuit, mittetur aliquid. Obiurgat Epicurus non minus eos qui mortem concupiscunt, quam eos qui timent, & ait: *Ridiculum est, currere ad mortem, tædio vitæ, cum genere vitæ, vt currendum esset ad mortem, effeceris.* Item alio loco dicit: Quid tam ridiculum, quam appetere mortem, cum vitam tibi inquietam feceris metu mortis? His adiicias & illud eiusdem notæ licet, tantam hominum imprudentiam esse, imo dementiam, vt quidam [19] timore mortis cogantur ad mortem. Quidquid horum tractaueris, confirmabis animum, vel ad mortis, vel ad vitæ patientiam. In vtrumque monendi ac firmandi sumus: & ne nimis amemus vitam, & [20] ne nimis oderimus. [21] etiam cum ratio suadet finire, non timere, nec cum procursu [22] capiendus est impetus. Vir fortis ac sapiens non fugere debet è vita, sed exire. Et ante omnia ille quoque vitetur affectus, qui multos occupauit, libido moriendi. Est enim, mi Lucili, vt ad alia, sic etiam ad moriendũ inconsulta animi inclinatio: quæ sæpe generosos atque acerrimæ indolis viros corripit, sæpe ignauos iacentesque. illi contemnunt vitam, hi grauantur. Quosdam subit eadem faciendi videndique satietas, & vitæ non odium, sed fastidium: in quod prolabimur, ipsa [23] impellente philosophia, dum dicimus: [24] *Quousque eadem?* Nempe expergiscar, dormiam, satiabor, esuriam, algebo, æstuabo: nullius rei finis est: sed in orbem nexa sunt omnia: fugiunt ac sequuntur. Diem nox premit, dies noctem: æstas in autumnum desinit, autumno hiems instat, quæ vere compescitur: omnia transeunt, vt reuertantur. nihil noui video, nihil noui facio, Fit aliquando & huius rei nausea. Multi sunt, qui non acerbum iudicent viuere, sed superfluum.

I. LIPSIVS

IVSTVS LIPSIVS.

1. EST sine dubio stultum.] *Similia de Timore non præcipiendo, epist.* XIII. *&* LXXIV. *atque alibi.*

2. Alia via.] *Plane contraria, vt omnia timeas. Hocipsum in epist.* LXXVIII. Omnem Fortunæ licentiam in oculis habe, tamquam quidquid potest facere, factura sit. Quidquid exspectatum est diu, leuius accidit. *Vere sapientis vsurpatio & remedium: de quo ego in occasione, Manuduct.* II. *Dissert.* I.

3. Timorem taxa.] *Iudicio, quanti sit, æstima.*

4. Non magnum.] *Epicuri decantatum in dolore solatium. Infra statim:* Leuis est, si ferre possum; breuis est, si ferre non possum. *Æschylus:*

Θάρσει. πόνου γὰρ ἄκρον οὐκ ἔχει χρόνον·

Confide. tempus non habet summus dolor.

5. Vel ciuilium.] *Nostrarum & Romanarum. quæ ad tuos ciues.*

6. Profectus.] *In Sapientia. Reperies, inquit, aut qui iudicio & ratione, Sapientiæ tempe alumni, hæc contempserint, vt Cato: aut qui impetu & nobilitate animi, vt Scipio.*

7. Vt pereat.] *Muretus vellet, (nescio an ex libris)* vt pendeat? *Non ego. decrescat enim oratio: & minus* pendere, *quam* vri. *Quod editum etiam est, libri nostri manuarij omnes habent.*

8. Metellus.] *Est Q. Metellus Numidicus, victo Iugurtha dictus. qui Censor, & clarissimus vir, cum iurare in leges Apuleij Saturnini Tr. pl. nollet, in exsilium missus, fortiter tulit; donec occiso illo, precibus lacrimisque filij præsertim, qui ob id* Pij *cognomen meruit, restitutus est. Cicero varijs locis, Florus, Appianus, alij.*

9. Sullæ negauit.] *Noster de Prouid. cap.* III. Rutilius Sullæ Dictatori solus aliquid negauit, & reuocatus non tantum retro cessit, sed longius fugit. *Ouidius:*

Et graue magnanimi robur mirare Rutili,
Non vsi reditus conditione dati.

10. Qui promitterent fugam.] *Xenophon in Apologia:* Ἔπειτα τῶν ἑταίρων ἐκκλέψαι βουλομένων αὐτὸν, οὐκ ἐπείσθη, ἀλλὰ καὶ ἐπισκῶψαι ἐδόκει, ἐρόμενος, Εἴ που εἰδεῖέν τι χωρίον ἔξω τῆς Ἀττικῆς, ἔνθα οὐ προσβατὸν θανάτῳ; Amicis furtim eripere illum volentibus, non paruit, imo & illusit, interrogans, An alibi extra Atticam, regionem nossent, quo mors non aspiraret?

11. Vtcumque componi.] *Meus liber,* vt tunc componi. *In tali scilicet statu.*

12. Et quidem Catonis.] *Fortis illius viri Imperator, an non ipse fortis? Nam toti exercitui Scipio præerat: Catone inter Legatos.*

13. Nihil anteferendum sit.] *Dilutior sententia, si attendis. Quid, quod libri consensu damnant, & verba inserunt,* anteferendum timendumve sit? *Omnes, inquam, olim editi & scripti. Scapellum hoc Muretus adhibuit: præstabat medicinam. A me ea fit:* nihil à te verendum timendumve sit. *Adeo, mi Lucili, mors tibi non timenda; vt illi, nihil vereri aut timere, debeas. Mala aut metus sola tollis.*

14. Vllius viscera.] *De Tityo poeta. & inter alios Lucretius, qui hæc talia abijcit, & ad moralem sensum aliquem aptat, pro Epicuri doctrina lib.* III.

15. Larualem.] *Ita scripti libri: editi,* Laruarum. *Sed illud ad ipsos mortuos refert, qui pallentes, tenues, & laruales quædam vmbræ, vt Sidonius dixit.*

16. Aut emittit.] *Plures libri,* exuit. *nempe corpore isto, & velamento. Vtrouis autem modo, Mors nihil, aut nihil est. Si enim emittit, viuimus. quo sensu Lucanus lib.* III.

Aut nihil est sensus animis à morte relictum,
Aut mors ipsa nihil.

Si consumit, cum illa perimus. atque ita Seneca Tragici valeat, Post mortem nihil est, ipsaque mors nihil. *Quid autem hic Stoici, diximus* III. *Physiol. Diss.* XI.

17. Cottidie morimur.] *Seneca hoc sæpe tractat & inculcat: etiam Plutarchus, prorsus vt noster, suggerente Mureto. In libro, De Ei in Delphis.* Nos, *inquit,* vnam mortem ridicule timemus, toties iam mortui, & morientes. Non enim solum, vt Heraclitus ait, Ignis mors aeris est generatio; & huius mors, Aquæ: sed idipsum clarius in homine videas. Perit Virilis ætas Senio accedente, perit Iuuentus Virili ætate, Pueritia Iuuentute, Infantia per Pueritiam. Quin & hesternus dies in hodiernum occidit, & hodiernus crastino morietur.

18. Mors non vltima.] *Ita omnes libri, ad Muretum: qui edidit,* Mors non vna: *versu, inquit, & sententia postulante. Ego contra postulem, vetera teneri: deleta modo particula,* sed, *quæ versum, an versus, turbat. Potest enim Heroicus ita esse; possunt & bini Anapæstici.*

Mors non vltima venit,
Quæ rapit vltima, mors est.

Non quæ venit, & iam præterijt, Mors est: sed illa propie, quæ rapit vltima, & nos aufert.

19. Timore mortis.] *Simile epist.* LXX. Stultitia est, timore mortis mori. *Ibi me vide,*

20. Ne nimis oderimus.] *Curtius lib.* V. Fortium virorum est, magis mortem contemnere, quam odisse vitam. Sæpe tædio laboris, ad vtilitatem sui compelluntur ignaui. At virtus nihil inexpertum omittit. Vltimum omnium mors est, ad quam non pigre ire, satis est.

21. Etiam cum ratio.] *Quod Stoici volebant, & caussas esse sumendæ interim mortis. De quo decreto ego Manud.* III. *Diss.* XXII. *&* XXIII.

22. Capiendus est impetus.] *Plinius pariter, lib.* I. *epist.* XXII. Impetu quodam & instinctu currere ad mortem, commune cum multis: deliberare vero, & caussas eius expendere, vtque suaserit ratio, vitæ mortisque consilium suscipere vel ponere, ingentis est animi. *Adde Senecam epist.* XXX. *&* LV.

Senec.

23. Impellente Philosophia.] *Quę reuera non magni facit totum hoc viuere, & in eadem circulari. Lucretius lib. III. Naturam ipsam rerum loquentem facit:*

Nam tibi præterea, quod machinet inueniamque,
Quod placeat, nihil est: eadem sunt omnia semper.
Si tibi non annis corpus iam marcet, & artus
Confecti languent; eadem tamen omnia restant,
Omnia si pergas viuendo vincere sæcla.

24. Quousque eadem?] *De Tranquill. cap. II.* Fastidio illis cœpit esse vita, & subit illud rabidarum deliciarum, Quousque eadem? *Vox vulgi fuit, & iterum exprimit epist.* LXXXIX.

MVRETVS.

SOLLICITVM te esse scribis.] *Prǽclara epistola, qua Lucilio euentum iudicij cuiusdam metuenti, primum ostendit, quam stultum sit, torquere se expectatione eius rei quę an euentura sit nescias. Deinde ostendit efficacissima remedia aduersus ea omnia, quorum expectatione homines perterrefieri solent.*

Timorem tuum taxa.] *Æstima, adhibito iudicio, quanti sit id quod metuis.*

Quam vt pereat?] *Hic oscitantia librariorum, omissę sunt aliquot voces. Legendum enim hoc modo:* Quam vt vratur? Quam vt pendeat?

Excarnificandi particulatim hominis?] *In alijs quibusdam libris,* articulatim. *Vtra verior scriptura sit, haud facile dixerim.*

Leuis est, si ferre possum:] *Enarthecũs Epicurum sumptum. Si grauis, breuis: longus, si leuis. Epicurus autem ex illo Æschylo sumpserat.*

Θάρσει. πόνου γὰρ ἄκρον οὐκ ἔχει χρόνον.
Confide. summus non habet tempus dolor.

Quotidie morimur.] *Sępe tractatur hic locus à Seneca. Tractatur & à Plutarcho pereleganter in libro* περὶ τοῦ ΕΙ τοῦ ἐν Δελφοῖς. *Cuius verba adscribam.* Ἀλλ' ἡμεῖς ἕνα φοβούμεθα γελοίως θάνατον, ἤδη τοσούτους τεθνηκότες, καὶ θνήσκοντες. οὐ γὰρ μόνον (ὁ Ἡράκλειτος ἔλεγε) πυρὸς θάνατος, ἀέρι γένεσις, καὶ ἀέρος θάνατος, ὕδατι γένεσις, ἀλλ' ἔτι σαφέστερον ἐπ' ἀνθρώπων ἴδοις ἄν· φθείρεται μὲν ἀκμάζων γινομένου γέροντος· ἐφθάρη δὲ ὁ νέος εἰς τὸν ἀκμάζοντα, καὶ ὁ παῖς εἰς τὸν νέον, εἰς δὲ τὸν παῖδα τὸ νήπιον· ὅ τε χθὲς εἰς τὸν σήμερον τέθνηκεν, ὁ δὲ σήμερον εἰς τὸν αὔριον ἀποθνήσκει.

Mors non vna venit.] *Alij,* Mors non vltima venit: *quomodo & sententia corrumpebatur & versus.*

Obiurgat Epicurus.] *Ab hac disciplina fortaßis duxit Martialis hoc pręceptum:*

Summum ne metuas diem, nec optes.

Timore mortis cogantur ad mortem.] *Idem Martialis.*

Hostem dum fugeret, se Fannius ipse peremit,
Hic, rogo, non furor est, ne moriare, mori?

Quousque eadem?] *Hanc ipse alibi vocem rabidarum deliciarum vocat. Sunt quos vitæ tædium ac fastidium capiat: cum omnia perpetuo tanquam in orbem volui, & alia alijs succedere videant. Varietatem requirere se aiunt: sine qua molesta & insuauia sunt omnia. Extat inter τοὺς νεκρικοὺς Samosatensis sophistæ, dialogus quidam Chironis & Menippi, qui mihi valde videtur huc pertinere.*

Diem nox premit.] *Horatius.*

Truditur dies die:
Nouæque pergunt interire lunæ.

PINCIANVS.

NVNQVID vltra quicquam corpori timendum est.] *Non* corpori, *sed* illi *quidam praferunt codices: Alij fidelius,* vlli.

Vt beneficio eius nihil anteferendum.] *Desunt tres dictiones ex omni vetere lectione, legendumque ita,* vt beneficio eius nihil anteferendum timendum ve sit.

Quod facere te moneo, sed scio certe fecisse.] *Particula* sed *eradenda, ex eadem.*

Mors non aut consumit, aut exuit.] *Exemplaria quadam non* exuit *habent, sed* emittit: *cui lectioni fauet verbum statim sequens,* emissis.

Vel ad mortis, vel ad vitæ patientiam. At in vtrumque emonendi ac firmandi sumus.] *Vetus lectio.* vel ad mortem, vel ad vitæ patientiam, aut in vtrumque. emonendi enim ac firmandi sumus.

Sed non temere, nec cum procursu capiendus est impetus.] *Particula* nec *desideratur in quibusdam codicibus: & quidem, vt sentio, recte.*

OPSOPOEVS.

RECTE *in m.ss.* tibi ipse proponas. *Sic alibi frequenter. Epist.* 17. Cl: mo mihi ipse *& Paulo inferius.* quam vt vratur, quam vt pereat.

Interrogationis nota post gladio *ponenda est e m.ss.*

M.ss. æquasse: *& statim,* cum teneri nauem suam vidisset ab hostibus.

M.ss. Quid singulis art. sing. m. q. ext. aptata. & mille alia instrumenta ex c. particulatim hominis explicas *nempe repetendum* ἀπὸ κοινοῦ.

M.ss. dolor. Ipsæ vol. *Adiecta est particula* sed *ab aliquo, propter præcedens* non tantum.

M.ss. Omnia

M. ff. Omnia sic transeunt, vt reuertantur Nihil noui facio, nihil noui video. Fit aliquando & huius, reinausia. *Iombus, ταυτα, ceteris ταυτα.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

ADeo mors timenda non est] *negatio abest à v.c. rectè ut & elegantius Iuretus.*

Nec vllius viscera & renasci posse] *v.c.* nec Titij viscera. *fabula hac nota ex Virg. 6. Æ E. & Nasone 4. Metam, Iuretus.*

Vbi veritati commodas verba] *v.c.* commendas.

Vitæ non odium, sed fastidium] *vide vt hanc sententiam explanatione sua ornet P. Faber. libro primo Semest. capite decimo.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PRAESCRIBIT de duobus amicis, iuuene & sene, aliter atque aliter cum vtroque agendum: cum illo fortius; cum hoc remissius, ne desperet. Ipsum Lucilium hortatur ad mediocritatem, aut paupertatem: deinde (Epicuri voce) vt sumat sibi Pædagogum. Fac omnia, tamquam aliquis spectet.

EPIST. XXV.

QVod ad duos amicos nostros pertinet, diuersa via eundum est. alterius enim vitia emendanda, alterius frangenda sunt. Vtar libertate tota: non amo illum, nisi offendero. Quid ergo? inquis, quadragenarium pupillum cogitas sub tutela tua continere? Respice ætatem eius iam duram & intractabilem. non potest reformari. tenera finguntur. An profecturus sim nescio: malo successum mihi, quam fidem deesse. Nec desperaueris, etiam diutinos ægros posse sanari, si contra intemperantiam steteris, si multa inuitos & facere coegeris & pati. Nec de altero quidem satis fiduciæ habeo: excepto eo quod adhuc peccare erubescit. nutriendus est hic pudor: qui quamdiu in animo eius durauerit, aliquis erit bonæ spei locus. Cum hoc veterano, parcius agendum puto, ne in desperationem sui veniat: nec vllum tempus aggrediendi [1] melius fuit, quam hoc, dum interquiescit, dum emendato similis est. Alijs hæc intermissio eius imposuit. mihi verba non dat: expecto cum magno fænore vitia reditura, quæ nunc scio cessare, [2] non deesse. Impendam huic rei dies: & vtrum possit aliquid agi, an non possit, experiar. Tu nobis te, vt facis, fortem præsta, & sarcinas contrahe. Nihil ex his quæ habemus necessarium est. Ad legem naturæ reuertamur: diuitiæ paratæ sunt. Aut gratuitum est quo egemus, aut vile. [3] Panem & aquam natura desiderat. nemo ad hæc pauper est: intra quæ quisquis desiderium suum clusit, [4] cum ipso Ioue de felicitate contendat, vt ait Epicurus: cuius aliquam vocem huic epistolæ inuoluam. *Sic fac*, inquit, *omnia,* [5] *tamquam spectet aliquis.* Prodest sine dubio, custodem sibi imposuisse, & habere quem respicias, quem interesse cogitationibus tuis iudices. Hoc quidem longe magnificentius est, sic viuere tamquam sub alicuius boni viri, ac semper præsentis, oculis: sed ego etiam hoc contentus sum, vt sic facias quæcumque facies, tamquam spectet aliquis. Omnia nobis mala solitudo persuadet. Cum iam profeceris tantum, vt sit tibi etiam tui reuerentia, licebit dimittas pædagogum: interim te aliquorum auctoritate custodi. Aut Cato ille sit, aut Scipio, aut Lælius, aut cuius interuentu perditi quoque homines vitia supprimerent; dum te efficis eum, coram quo peccare non audeas. Cum hæc effeceris, & aliqua cœperit apud te tui esse dignatio, incipiam tibi permittere: quod idem suadet Epicurus. Tunc præcipue in te ipse secede, cum esse cogeris in turba. Dissimilem te fieri multis oportet. dum tibi tutum non est à te recedere: circumspice singulos. Nemo est, cui non satius sit cum quolibet esse, quam secum. Tunc præcipue in te ipse secede, cum esse cogeris in turba, si bonus vir, si quietus, si temperans es: alioquin in turbam tibi à te recedendum est. Istic enim malo viro [6] propius es.

I. LIPSIVS.

1. MElius fuit.] *Grutero assentior,* fuerit.

2. Non deesse.] *Malim,* desisse.

3. Panem & aquam.] *Lucanus, poeta prorsum philosophus:*

Discite quam paruo liceat producere vitam,

Senec. T

Et quantum Natura petat.
——satis est populis fluuiusq;, Ceresque.

Euripides:

Ἐπεὶ τί δεῖ βροτοῖσι, πλὴν δυοῖν μόνον,
Δήμητρος ἀκτῆς, πώματός θ' ὑδρηχόου;

Nam quid opus est mortalibus, nisi hæc duo,
Cererisq; fruges, poculumq; puræ aquæ?

4. Cum ipso Ioue.] *Adi epistolam* cx. *vbi hæc Epicuri vox expressa.*

5. Tamquam spectet aliquis.] *Meus & plures scripti*, spectet Epicurus: *& scito germanum esse. Sunt ipsa Epicuri verba, ad aliquem è suis. quem iubet cupitq;, velut se teste & spectatore, viuere. At post ternas lineas non mutabis, & rectè ibi*, tamquam spectet aliquis. *Vide supra, epist.* xi.

6. Propius es.] *Quidam*, propior: *& sententia est illa. quam & ex vulgata efficias, littera addita*, Istic enim à malo viro propius abes. *Prope abesse ab aliquo, Cicero & Seneca vsurpant, pro Vicinum esse. Ipsa autem res est, qua supra epist.* x. Mecum loquor. Caue, inquit Crates, ne cum homine malo loquaris.

MVRETVS.

QVod ad duos amicos] *Duorum Lucilij amicorum vnius adolescentis, alterius senioris, non idem ingenium esse ait, neque eandem rationem vtriusque corrigendi. Tum ex Epicuri schola sumit, quo cohortetur Luciliū, vt naturæ præscripto parens, assuescat paulo esse contentus. Addit ex eodem, omnia proficienti, tanquam sub oculis grauis alicuius & seueri viri, agenda esse.*

Tenera finguntur.] *Horatius*:

Fingit equum tenera docilem ceruice magister. *& Plato ait iuuenes κηρίνους εἶναι.*

Panem & aquam.] *Euripides.*

Ἐπεὶ τί δεῖ βροτοῖσι, πλὴν δυοῖν μόνον,
Δήμητρος ἀκτῆς, πώματός θ' ὑδρηχόου;

Cum ipso Ioue] *Sic epistola* cx. Habeamus aquam, habeamus polentam. Ioui ipsi de felicitate controuersiam faciamus. *Epicurus ipse apud Laërtium*: καὶ μᾶζα καὶ ὕδωρ τὴν ἀκροτάτην ἀποδίδωσιν ἡδονήν. *Stobæus* Ἐπίκουρος ὁ Γαργήττιος ἐκέκραγε λέγων· ᾧ ὀλίγον οὐχ ἱκανόν· τούτῳ γε οὐδὲν ἱκανόν. ἕτοιμος δ' ἔφασκεν ἔχειν καὶ τῷ Διὶ ὑπὲρ εὐδαιμονίας ἀγωνίζεσθαι, μᾶζαν ἔχων καὶ ὕδωρ.

PINCIANVS.

OMnia nobis mala solitudo persuadet.] Vitia *legunt nonnulla exemplaria, non* mala.

OPSOPOEVS.

M. *ss. constanter*, dum tibi tutum non sit ad te recedere.
Verbum es *non reperitur in membranis, vt neque duo illa quæ in alijs editionibus sunt*, vis esse: *quemadmodum Modius monuit epist.* 127. *Nouant. Delenda item copula* enim. *ex eisdem.*

ARGVMENTVM P. LIPSI.

SENEM se esse, & tamen animo vigere. Fortiter de morte loquitur: quæ sola, inquit, indicat an aliquid sit facti. Reliqua, verba sunt: robur & virtus apparebit, cùm animam ages. Ab Epicurò clausula: Disce mortem meditari.

EPIST. XXVI.

MODO dicebam tibi, in conspectu esse me senectutis: iam vereor, ne senectutem post me reliquerim. Aliud iam his annis, [a] certe huic corpori vocabulum conuenit: quoniam quidem Senectus, lassæ ætatis, non fractæ nomen est. Inter decrepitos me numera, & extrema tangentes. Gratias tamen mihi apud te ago: non sentio in animo ætatis iniuriam, cū sentiam in corpore. tantum vitia, & vitiorum ministeria senuerunt [3] Viget animus, & gaudet non multum sibi esse cum corpore: magnā oneris partem sui deposuit, exultat, & mihi facit controuersiam de senectute. hunc ait esse florē suum. Credamus illi. bono suo vtatur. Ire in cogitationem iuuat, & dispicere, quid ex hac tranquillitate & modestia morum sapientiæ debeam, quid ætati: & diligēter excutere, quæ non possim facere, [4] quæ nolim: possim ne aliquid, quod nolim. Nam si quid non possum, non posse me gaudeo. Quæ enim querela est, quod incōmodum, si quod debet desinere, defecit? Incommodum summum, est, inquis, minui & deperire, &, vt proprie dicam, liquescere. Non enim subito impulsi ac prostrati sumus: carpimur, singuli

ſinguli dies aliquid ſubtrahunt viribus. Et quis exitus eſt melior, quam in finem ſuum, natura ſoluente, dilabi? Non quia aliquid mali eſt [5] ictus, & è vita repentinus exceſſus? ſed quia lenis hæc via eſt, [6] ſubduci. Ego certe, velut appropinquet experimentum, & ille laturus ſententiam de omnibus annis meis dies venerit, ita me obſeruo &c alloquor: Nihil eſt, inquam, adhuc, quod aut rebus aut verbis exhibuimus. leuia ſunt iſta & fallacia pignora animi, multiſque inuoluta lenocinijs: quid profecerim, morti crediturus ſum. Non timide itaque componor ad illum diem, quo remotis ſtrophis ac fucis, de me iudicaturus ſum, vtrum loquar fortia, an ſentiam: numquid ſimulatio fuerit & mimus, quidquid contra fortunam iactaui verborum contumacium. Remoue exiſtimationem hominum. dubia ſemper eſt, & in partem vtramque diuiditur. Remoue ſtudia totam vitam tractata. mors de te pronuntiatura eſt. Ita dico, diſputationes & litterata colloquia, & ex præceptis ſapientium verba collecta, & eruditus ſermo, non oſtendunt verum robur animi. eſt enim oratio etiam timidiſſimis audax. quid egeris, tunc apparebit, cum animam ages. [7] Accipio conditionem: non reformido iudicium. Hæc mecum loquor: ſed tecum quoque me locutum puta. Iunior es, quid refert? non dinumerantur anni. Incertum eſt, quo te loco mors exſpectet. itaque tu illam omni loco exſpecta. Finire iam volebam: & manus ſpectabat ad clauſulam: ſed [8] conficienda ſunt ſacra: & huic epiſtolæ viaticum dandum eſt. Puta me non dicere, vnde ſumpturus ſim mutuum: ſcis cuius arca vtar. Exſpecta puſillum, & [9] de domo fiet numeratio: interim commodabit Epicurus, qui ait: *Meditare vtrum commodius ſit, vel mortem tranſire ad nos, vel nos ad eam.* Hic patet ſenſus. Egregia res eſt, mortem condiſcere. Superuacuum forſitan putas id diſcere, quo ſemel vtendum eſt? hoc eſt ipſum, quare meditari debeamus. ſemper diſcendum eſt, quod an ſciamus, experiri non poſſumus. Meditare mortem. Qui hoc dicit, meditari libertatem iubet. qui mori didicit, ſeruire dedidicit. ſupra omnem potentiam eſt: certe extra omnem. Quid ad illum carcer, & cuſtodia, & clauſtra? [10] liberum oſtium habet. Vna eſt catena quæ nos alligatos tenet, amor vitæ: qui vt non eſt abijciendus, ita minuendus eſt: vt ſi quando res exiget, nihil nos detineat, nec impediat, quo minus parati ſimus, quod quandoque faciendum eſt, ſtatim facere.

I. LIPSIVS.

1. Modo dicebam tibi.] *Quando, aut vbi? Epiſtola XII. in ſimili ætatis, argumento, & augmento.*

2. Certe huic corpori.] *Abeſt vulgatis vocula, certe: at neceſſaria eſt, & quaſi corrigit & mitigat de prægrandi ætate, & potius valetudine ac corpore fracto ſenem ſe eſſe.*

3. Viget animus.] *Scriptis oſtendis, quibus nihil robuſtius & ſimul illud Menandri affirmas:*

Εἴτ' ἄλλ' ἀφαιρεῖν ὁ πολὺς εἴωθε χρόνος
Ἡμῶν, τὸ γὰρ φρονεῖν ἀσφαλέστερον ποιεῖ:
Vt alia longus auferat nobis dies.
At ſapere & intelligere firmius facit.

4. Quæ nolim] *Trica hic in libris, vix extricanda. Meus:* quæ nolim perdere nec habituro aliquid ſi nolim quidquid non poſſe me gaudeo. *Eliciat aliquis:* quæ nolim. proderitne abituro aliquid, ſi nolim quidquid non poſſum, & gaudeo. *Iuuat quærere, inquit, quid Sapientiæ, quid Ætati adſcribam. Sunt quæ facere non poſſim: Ætatis eſt. ſunt quæ etiam nolo: Sapientiæ eſt. Proderitne autem mox abituro & morituro, ſi nolim quod non poſſum, & non poſſe gaudeo? Proderit. nam in Virtutem ita abit. Exempli gratia. à Venere ætas arcet: ſunt qui indignantur, & velint: ſtultitia eſt. ſunt qui quod non poſſunt item nolunt, & cum Sophocle gaudeant rabidam canem effugiſſe: Sapientia & Virtus eſt. Qui meliora à ſe aut libris habet, porrigat.*

5. Ictus, & è vita.] *Quidam,* citus, &c.

6. Subduci.] *Quod fit in ſenili morte, cum vt Sol aut lumen, paullatim ſubtrahimur exſtinguimurque. Epiſt. XXX.* Senectus leniter emittit, non repente auulſum vitæ, ſed minutatim ſubductum.

7. Accipio conditionem.] *Præſtitiſti magnanime ſenex: & conſtans hoc robur pretuliſti, & ſi in ſubita & indicta morte.*

8. Conficienda ſunt ſacra.] *Interpretor, Sollennia omnia adhibenda: nihil omittendum, velut in ſacris. Prouerbij vicem habet. At Mureti lectio,* conficienda ſunt ſagmata: *Mureti eſt: nec veſtigium in libris.*

9. De domo fiet.] *A me ipſo, & meis copiis, non ab alio.* Nunc *etiam mutuor, parum adhuc ipſe abundans aut inſtructus.*

10. Liberum oſtium.] *Sermo Stoicus. & identidem, vbi de morte ſubeunda vel ſumenda:* ἤνοικται ἡ θύρα; Aperta eſt ianua. *Exi, ſodes. Arrianus I. Diſſert. IX. & alibi.*

MVRETVS.

Modo dicebam tibi,] *Decrepitum iam eſſe ſe, non ſenem: & vigere tamen animo, neque vllo mortis metu teneri.*

PINCIANVS.

PRositne habituro aliquid, sic quicquid nolim, quicquid non possim, non posse me gaudeo] *Locus vitiatissimus, verbis partim redundantibus, partim deficientibus: nec in vllo alio maior exemplarium dissonantia. discussis igitur, & diligenti censura perpensis scriptorum codicum verbis, hanc lectionem elicio:* Prosintne habituro quæ velim. Atqui si nolim, quicquid non posse me scio, gaudeo.

Quam in finem suum natura soluente dilabi] *Vetus lectio* delabi, *non* dilabi.

Totam vitam tracta.] *Legendum censeo,* tota vita tractata. *Nam & exemplar Facundi & Primitiui* tractata *præfert, non* tracta.

Finire iam volebam:] *Fidelior vetus lectio.* Desinere iam volebam.

Putas me non dicere vnde sumpturus sum mutuum.] Puta *scribendum, non* putas, *ex vetere lectione.*

Expecta me pusillum,] *Dictio* me *desideratur in nonnullis exemplaribus.*

OPSOPOEVS.

A*Ddita voce lege,* certè huis corpori vocabulum conuenit. *extat ea tam in nostris, quam Modij codicibus.*

Locus non satis à mendo liber. Referam veterum codicum scripturam, vt ingenij exercendi materiam habeant lectores. Sic igitur præ se ferunt quæ non possim facere, quæ nolim prodesse habiturus, (*vnus* abiturus) atqui (*vnus* ad qui, *alius* ad quid) si nolim, quicquid non posse me gaudeo. *Ambianus in margine hanc habebat notatam:* quæ non possim facere & quæ facere nolim, prosit ne habituro vel abituro. atqui si nolim *&c.*

Non displicet Nicotiani codicis lectio, Non quia aliquid malicitus & è vita repentinus excessus.

M.ss. de me iudicaturus sum. *Et postea ijdem,* studia tota vita tracta: *vnus omnino* tractata. *quod rectum dico. Iubet Seneca studia toto vitæ spatio tractata remouere, hoc est, disputationes, litterata colloquia, & cetera quæ ipse enarrat: quia inepta omnia sint, præter vnicam mortem, ad experimentum de animi robore & constantia faciendum.*

Tres m.ss. Iuuenior es *& sic Modius in suis quoque reperit, ea forma (ait epistola 127.) qua Calpurnius aliique* diuitior. Et paulo inferius. *m.ss. omnes.* Desinere iam volebam.

GRVTERVS ET IVRETVS.

DE domo fiet numeratio] *ad huius loci intelligentiam vide multa apud Reuardum lib. 1. Variorum cap. 15, & Brissonium lib. 6. de formulis.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

MONET, & excusat. Quid enim? ipse iam bonus, iam sanus? Non sum, inquit: sed inter agros, de communi malo, & remedio, tecum dissero. Voluptates nocent, aut falso iuuant: Virtus sola solidum gaudium parit. Sed hanc tu adsume & habe: per alium non potes. Historiola de Caluisio faceta. Epicuri dictum, Diuitiæ sunt, naturalis paupertas.

EPIST. XXVII.

TV me inquis, mones. iam enim te ipse monuisti, iam correxisti? ideo aliorum emendationi vacas? Non sum tam improbus, vt curationes æger obeam: sed tamquam in eodem [1] valetudinario iaceam, de communi malo tecum colloquor, remedia communico. Sic itaque me audi, tamquam mecum loquar. in secretum te meum admitto; & te adhibito, [2] mecũ exigo. Clamo mihi ipse, Numera annos tuos: & pudebit eadem velle, quæ volueras puer, eadem parare. Hoc denique tibi [3] citra diem mortis præsta: moriantur ante te vitia. Dimitte istas voluptates turbidas, magno luendas. non venturæ tantum, sed præteritæ nocent. Quemadmodum scelera etiam si non sint deprehensa cum fierent, solicitudo non cum ipsis abit, ita improbarum voluptatum, etiam post ipsas, pænitentia est. Non sunt solidæ, non sunt fideles. etiam si nõ nocent, fugiunt. Aliquod potius bonum mansurum circumspice. nullum autem est, nisi quod animus ex se sibi inuenit. Sola virtus [4] præstat gaudium perpetuum, securum: etiam si quid obstat, nubium modo interuenit, quæ infra feruntur, nec vmquam diem vincunt. Quando ad hoc gaudium peruenire continget? non quidem cessatur adhuc, sed [5] non festinatur. Multum restat operis, in quod ipse necesse est vigiliam, ipse laborem tuum impendas, si effici cupis. [6] Delegationem rés ista non recipit. Aliud litterarum genus adiutorium admittit. [7] Caluisius Sabinus memoria nostra fuit diues: & [8] patrimonium habebat libertini, & ingenium. Numquam vidi hominem [9] beatum indecentius. Huic memoria tam mala erat, vt illi modo nomen Vlixis excideret, modo

Achillis,

Achillis, modo Priami: quos tam bene nouerat, [10] quam pædagogos nostros nouimus. Nemo vetulus nomenclator, qui nomina non reddit, sed imponit, [11] tam perperam tribus, quam ille Troianos & Achiuos persalutabat. Nihilominus [12] eruditus volebat videri. Hanc itaque compendiariam excogitauit. magna summa emit seruos, vnum [13] qui Homerū teneret, alterū qui Hesiodum: nouem præterea Lyricis singulos assignauit. Magno emisse illum non est quod mireris. non inuenerat: faciendos locauit. Postquam hæc familia illi cōparata est, cœpit conuiuas suos inquietare. Habebat [14] ad pedes hos, à quibus subinde cum peteret versus, quos referret, sæpe in [15] medio versu excidebat. Suasit illi Satellius quadratus, stultorum diuitum [16] arrosor, & quod sequitur, arrisor, & quod duobus his adiunctum est, derisor, vt Grammaticos haberet [17] analectas. Cum dixisset Sabinus, centenis milibus sibi constare singulos seruos: Minoris, inquit, [18] totidem scrinia emisses. Ille tamen in ea opinione erat, vt putaret se scire, quod quisquam in domo sua sciret. Idem Satellius illum hortari cœpit, vt luctaretur, hominem ægrum, pallidum, gracilem. Cum Sabinus respondisset, Et quomodo possum? vix viuo. Noli, obsecro te, inquit, istud dicere. non vides quam multos [19] seruos valentissimos habeas? Bona mens [20] nec commendatur, nec emitur: & puto, si venalis esset, non haberet emptorem. at mala quotidie emitur. Sed accipe iam quod debeo, & vale. *Diuitiæ sunt, ad legem naturæ composita paupertas.* Hoc sæpe dicit Epicurus, aliter atque aliter. Sed numquam nimis dicitur, quod numquam satis discitur. Quibusdam remedia monstranda, quibusdam inculcanda sunt.

IVSTVS LIPSIVS.

1. VALETVDINARIO.] *Glossæ priscæ,* Valetudinarium, *νοσοκομεῖον, διαιτητήριον: male valentium, & se curantium locus. Nominat auctor libelli De caussis corruptæ eloquentiæ, item Columella aliquoties. Videtur in ædibus diuitum fuisse, vbi numerosa familia, talis locus. Adde nostrum De Ira lib.1. cap.* XVI.

2. Mecum exigo.] *Expostulo. De Breuit. vit. cap.1.* Aristoteli cum rerum natura exigenti.

3. Citra diem.] *Plerique libri,* circa: *nec male.*

4. Præstat gaudium.] *De quo ego Manud.* III. *Dissert.* V.

5. Non festinatur.] *Negationem Muretus adhibuit sententiæ formandæ, sed præter libros. Ego legam:* Non quidem cessaturo adhuc, sed festinaturo multum restat operis: in quod ipse, *& clausula reliqua. Quæris, quando peruenies? Multum operis restat, etiam festinaturo, quid cessaturo?*

6. Delegationem.] *A re nummariâ. Aes hoc alienum alteri non delegabis soluendum, aut transcribes: à te facienda numeratio.*

7. Caluisius Sabinus.] *Estne ille, qui in Tacito* VI. *Annalium, sub Tiberio accusatus?* Aceruatim ex eo Annius Pollio, Appius Silanus, Scauro Mamerco simul, ac Sabino Caluisio majestatis postulantur. *Sed dimissum ostendit: &* Celsus vrbanæ cohortis Tribunus Appium ac Caluisium discrimini exemit. *Tunc igitur dimissus, sed à Caio Caligula post aliquos annos, reprehensus: de quo Dio, libro* LIX. Caluisius Sabinus inter primos Senatores, cum recens à Pannoniæ administratione rediisset, postulatus, morte spontanea damnationem anteuenit. *An hic iste sit, nescio. ætas conuenit: fortasse obstet, quod libertinus fuit, vt mox dicitur: etsi id quoque genus sub Principibus ad summos honores euecti.*

8. Patrimonium habebat libertini.] *Ita hæc edenda, aut certe* libertinum. *quod magis probem: vt significet non ipsum talem, sed è talibus esse. Libri pro nobis. Sententia arguta, nec sine scommate, quo Seneca inclinat. Habebat, inquit, opes magnas, vt solent nunc libertini: sed & ingenium tale, id est humile, terreum, & quod saperet, stirpem.*

9. Beatum indecentius.] *Vulgi, non sapientum iudicio beatum, quod est diuitem. Nam illi, ait noster,* Beatum appellant, ad quem pecunia magna confluxit: *epist.* XLV. *Indecenter igitur beatus, quia parum decore aut eleganter opibus vti poterat, bardus, blennus, frutex.*

10. Quam pædagogos.] *Muretus ad ista:* Nos nempe, qui iam senes sumus, quibus omnis pædagogorum memoria excidit. *Nescio, an sic Seneca. Quis enim tam madida memoria, cui pædagogus, tot annorū indiuiduus comes, exciderit? Meum tunc magis librum audiam:* quam pædagogos nostros nouos nouimus. *Eam enim vocem inserit: & certum, nouitios ignotos etiam esse. At mihi sedebat:* modo Priami: & quos tam bene. *Ille, inquit, obliuiscebatur omnium: etiam quos nouerat, vt pædagogos solemus.*

11. Tam perperam tribus.] *Macte Pinciane. tibi, an tuis libris, debemus. Acutum est: & nomenclator tribules salutabat, aut resalutabat, nomine Domini: vetulus aliquis praue, & pro Titio Seium. Nostri codices:* tamproperanter quam. *quod illuc sane ducas, si diducas.*

12. Eruditus volebat videri.] *Et obtinebat: quidni? Verissime Euripides in Heraclidis:*

—— οἰόμεσθα γὰρ
Τὸν εὐτυχοῦντα πάντ' ἐπίστασθαι σοφῶς.
—— nam censemus hoc,
Qui diues est felixque, scire hunc omnia.

13. Qui Homerum.] *Saltem hoc bono indicio, aut sua gestione, quod primas huic primo daret.*

14. Ad pedes.] *Ad lecti sulcra, cum cœnaret: quos adspicere, & innuere posset.*

15. Medio versu.] *Facetius, &, credo, verius est,* medio verbo: *quod prisci libri referunt. Tam insida me*

Senec. T iij

moria, vt destitueret in verbo, & totum non efferret.

16. Arrosor.] *Meus,* abrasor: *quod eodem vadit.*

17. Analectas.] *Scite, & nimis argute.* Analecta *in conuiuijs, Græco verbo, reliquiæ, & quæ sublegunt aut colliguntur sparsa. Suadebat igitur, habere Grammaticos ab hoc officio; qui reliqua eius, & quæ exciderent ei, & velut ore aut orbe deciderent, colligerent & collecta redderent, atque ita explerent. Non potest venustius. Habes Grammaticos & litteratores, qui suggerunt velut cibum & ingerunt: ecce adde* Sublegulos, *qui elapsa tibi ... nant.*

18. Totidem Scrinia.] *In quibus reponi libri & scripta solent. Id quoque igitur argute: Hi tibi, tanquam armaria & scrinia sunt, à quibus auctores petas: cur non ipsa emisti, minoris quidem, & quæ fidelius etiam asseruassent?*

19. Seruos valentissimos.] *Nam sicut doctrinam seruorum, suam putabat: cur non item robur?*

20. Nec commendatur.] *Verius,* commodatur: *nec vsu, nec mancipio datur.*

MVRETVS.

Tv me inquis mones.] *Ferendus non videtur, qui ea vitia in alijs reprehendit, quibus & ipse obnoxius est, & vt Græci prouerbio dicunt, Alijs medetur, vlceribus ipsus scatens. Ne igitur in hanc reprehensionem incurrat Seneca, ne ve nimium sibi sumat, si se iam à vitijs liberum profiteatur: ait se non vt medicum agere cum Lucilio, sed cum eo de communibus morbis loqui, & remedia, si qua habet, cum illo communicare. Inserit historiam longe iucundissimam de Caluisio quodam Sabino: & ad finem addit ex more dictum Epicuri.*

Quam pædagogos nostros nouimus.] *nos qui iam senes sumus, quibus omnis pædagogorum memoria excidit.*

PINCIANVS.

Hoc denique tibi circa diem mortis præsta:] *Aliquot codices,* Hoc denique tu tibi ante diem mortis præsta.

Dimitte istas voluptates turbidas magno leuandas.] *Scribendum puto* luendas *non* leuandas.

In quod ipse necesse est vigiles, ipse laborem tuum impendas.] *Castigatius vetusta lectio,* vigiliam *habet, non* vigiles.

Tam properanter, quam ille Troianos & Achiuos persalutabat.] *Sic prior editio. Corrigo ex exemplari Facundi & Primitiui,* tam perperam tribus quam ille Troianos, reliqua.

In medio versu excidebat.] Verbo, *non* versu, *eadem agnoscit.*

Vt Grammaticos haberet analectos.] *Eadem* analectas, *habet, non* analectos. *Quam lectionem etiam Rhodiginus agnoscit.*

ERASMVS.

Vt Grammaticos haberet analectos.] *Quidam habebat,* analetas, *alius* analectas: *quod magis arridet, vt intelligas eos, qui minutissima quæque colligunt ex authoribus. Nam ἀνάλεκτα dicuntur reliquiæ, decidentes è conuiuio.*

OPSOPOEVS.

Tres m. ss. *quemadmodum Pinciani codices;* vigiliam, *pro* vigiles.

In hac demum editione Caluisius *scriptum est, veteribus codicibus sic iubentibus, Tacito item lib. 1. Annalium adstipulante, qui Caluisij Sabini legati meminit: & Plutarcho in Galba. Sed & quod sequitur, emendandum est, sic namque m. ss.* & patrimonium habebat libertini & ingenium. *Consentiunt quoque Modij codices, epist. 127. Tum temporis exosæ erant libertinorum immensæ opes. has notat Seneca in Caluisio, vt & ingenium stupidum ac seruile. Alibi exprobat libertinis balnea, & virguncularum specula.*

Adijce vocem m. ss. & lege, tam perperam tribus, quam ille *&c. mox ijdem habent,* in medio verbo excidebat.

Cælius Rhodiginus lib. 13. lect. antiq. cap. 31. Apud Senecam si quis solicitius inquirat, quos-nam arbitremur dici Grammaticos analectas, eos ita nuncupari contenderim, qui lectione multa exercitati, memoria sint firmissima & indubitata, vt quicquid vnquam legerint vel audierint, fere habeant ad manum & in numerato, quoniam ἀναλέγειν significet Græce ἀναμφισβητήτως ἔχειν καὶ ἐννοεῖν, id est firmiter tenere ac concipere. Vel quia memoriæ subsidium & ingenij domino essent futuri. Sicuti analectides dicuntur, quibus ex xylino, vel quauis materia, tanquam puluillis constipant scapulas prominentes puellæ vt videri habitiores possint. Quod Ouidianum carmen liquido comprobarit, quod ita habet:

Conueniunt tenues scapulis analectides altis,
Angustum circa fascia pectus erat.

Analecta in Epigrammatario poeta sunt reliquiæ sub mensa, quæ quod colligi debeant, id sunt sortita nomen: quamuis etiam pro instrumentis ad idipsum destinatis quidam interpretari maluerint. Martialis:

Colligere longa turpe nec pudet dextra
Analecta, & quicquid canes reliquerunt.

Et alibi:

Ocia sed scopis nunc analecta dabunt.

Erant Athenis apodectæ, qui tributis, collationibus, & omnino vectigalibus præerant, quæque in ijs ambigua forent

induto

iudicio diſcernebantur: iis ab excipiendo inditum videtur nomen. Sed & apodect... vocabant, qui frumenta met... tur. Hoc ideo non tacui, ſi forte cui apodectas, *dici grammaticos non* analectas, *arrideat magis. Hac Calius. Alci... tus vero Pareig. l. 8. cap. 25. Quid ſint analecta, haud quaquam explicatu difficile eſt: vulgo enim Grammatici... terpretantur reliquias ſeu micas, aut oſſa quæ de menſa cadunt: vnde & Analectę, ſerui, qui ſub menſa micas... aſportabant: quod enim pretioſiora fierent pauimenta, ſerui collectis manu reliquiis, non ſcopis, ſed ſpongiis ea exte... bant. Martialis:*

Otia ſed ſcopis nunc analecta dabunt.

Et enim ἀναλέγειν, diſperſa colligere, ſicut auicula faciunt, cum ſemina de aruis roſtro excerpunt. Hinc iocus apud Senecam epiſtola vigeſima ſeptima de Caluiſio Sabino cui conuiuas ſeruos literatos ad pedes habente, vt verſus quos referret illius memorię ſuggererent: Suaſit, *inquit*, illi Satellius Quadratus ſtultorum diuitum arroſor, & quod ſequitur arriſor, vt Grammaticos haberet analectas, *id eſt qui ſub ſpecie colligendarum reliquiarum eſſent illi à memoria. Sic Alciatus. Turnebus Aduerſ. lib. 23. cap. 33. Quaſitum eſt qui ſint Grammatici analecta. Quidam interpretantur doctiſſimos, qui omnia ad manum & innumerato habent: alii eos qui minutiſſima quaque colligunt ex auctoribus: ego neutris aſſentior: quid enim eſſet in eo ſenſu leporis & argutiæ? ego potius exiſtimem ſanna quadam deriſum Sabinum fuiſſe. vt enim analectę ſerui dicebantur, qui reliquias cœnæ, aut ea quæ ceciderant de menſa, colligere ſolebant (ea autem analecta dicebantur) ſic cum ipſe Sabinus inter cœnãdum in verſibus, quos ſubiectos referebat, ſubinde excideret. Quadratus feſtiue dixit, ei grammaticis analectis opus eſſe, qui colligerent eum cadentem, & verba quoque ei excidentia inter cœnam redderent. Sed & cum in ſcriniis libros reponere ſoleamus, & ſeruis, quos edicere memoriter poetas aliquos iuſſerat, tãquam eorum poetarum ſcriniis vteretur, ac de immani pretio eorum quereretur,* Minoris, *idem Quadratus,* totidem, inquit, ſcrinia emiſſes. *Hactenus Turnebus.*

Priores editiones, & vetera exemplaria, Bona mens nec commodatur, nec emitur.

GRVTERVS ET IVRETVS.

VT Grammaticos haberes analectas.] *Analecta ſerui dicuntur qui reliquias cœnæ aut ea quæ ceciderunt de menſa, colligere ſolebant. quomodo autem hic locus explicetur vide apud Alciatum lib. 8. Parerg. cap. 25. & Turneb. lib. 24. Aduerſ. cap. 33.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

LOCA mutata, animum non mutant. ipſe te debes. Tolle internam ægrimoniam, omnis locus bonus iucunduſque erit. Eligam tamen, ſi poſſum, quietiſſimum & minùs turbis aut vitiis opportunum. Clauſula: Peccata tua noſce, iam es ſaluus.

EPIST. XXVIII.

HOC tibi ſoli putas accidiſſe, & admiraris quaſi rem nouam: quòd peregrinatione tam longa, & tot locorum varietatibus, non diſcuſſiſti triſtitiam grauitatemque mentis. Animum debes mutare, non cælum. Licet vaſtum traieceris mare, licet (vt ait Virgilius noſter) *terraque vrbeſque recedant*: ſequentur te, quocumque perueneris, vitia. Hoc idem cuidam querẽti Socrates ait: *Quid miraris, nihil tibi* [1] *peregrinationes prodeſſe, cùm te circumferas?* Premit te eadem cauſſa quæ expulit. Quid terrarum iuuare nouitas poteſt? quid cognitio vrbium, aut locorum? in irritum cedit iſta iactatio. Quæris quare te fuga iſta non adiuuet? tecum fugis. Onus animi deponendum eſt: [2] non ante tibi vllus placebit locus. Talem nunc eſſe habitum tuum cogita, qualem Virgilius noſter vatis inducit, iam concitatæ & inſtigatæ, multumque habentis in ſe ſpiritus non ſui:

Bacchatur vates, magnum ſi pectore poſſit
Excuſſiſſe Deum.

Vadis huc & illuc, vt excutias inſidens pondus, quod ipſa iactatione incommodius fit. ſicut in naui onera immota minus vrgent: inæqualiter conuoluta, citius eam partẽm in quam incubuere demergunt. Quidquid facis, contra te facis, & motu ipſo noces tibi. ægrum enim concutis. At cùm iſtud exemeris malum, omnis mutatio loci iucũda fiet. In vltimas expellaris terras licebit, in quolibet barbariæ angulo colloceris: hoſpitalis tibi illa qualiſcumq; ſedes erit. Magis quis veneris, quàm quò, intereſt: & ideò nulli loco addicere debemus animum. Cum hac perſuaſione viuendũ eſt: Non ſum vni angulo natus: patria mea totus hic eſt mundus. Quod ſi liqueret tibi, non admirareris, nil adiuuari te regionum varietatibus, in quas ſubinde priorum tædio migras. Prima enim quæque placuiſſet, ſi omnem tuam crederes. Non peregrinaris, ſed erras & ageris, ac locum ex loco mutas: cum illud quod quæris, [3] Benè viuere, omni loco poſitum ſit. Num quid tam turbidum fieri poteſt, quàm forum? ibi quoque licet quietè viuere, ſi neceſſe ſit. Sed ſi liceat diſponere ſe, cõſpectum quoque & viciniam fori procul fugiam.

nam vt loca grauia, etiam firmissimam valetudinem tentant: ita bonæ quoque menti, necdum adhuc perfectæ, & conualescenti, sunt aliqua parum salubria. [4] Dissentio ab his qui in fluctus medios eunt, & tumultuosam probantes vitam, quotidie cum difficultatibus rerum, [5] magno animo colluctantur. Sapiens feret ista, non eliget: & malet in pace esse, quàm in pugna. Non enim multum prodest vitia sua proiecisse, si cum alienis rixandum est. Triginta, inquis, tyranni Socratem circumsteterunt, nec potuerunt animum eius infringere. Quid interest, quot domini sint? seruitus vna est. Hanc qui contempserit, in quantalibet turba dominantium liber est. Tempus est desinere, sed si prius portorium soluero. [6] *Initium est salutis, notitia peccati.* Egregiè mihi hoc dixisse videtur Epicurus. Nam qui peccare se nescit, corrigi non vult. deprehendas te oportet, antequam emendes. Quidam vitiis gloriantur. Tu existimas aliquid de remedio cogitare, qui mala sua virtutum loco numerant? Ideò quantum potes, teipse coargue. inquire in te: accusatoris primum partibus fungere, deinde iudicis, nouissimè [7] deprecatoris. [8] aliquando te offende.

I. LIPSIVS.

1. Peregrinationes prodesse.] *Meus*, profunt. *Fuisse potuit*, si prosunt.
2. Non ante tibi.] *Idem*, non aliter tibi.
3. Bene viuere.] *Horatius*:

———nauibus atque
Quadrigis petimus benè viuere. quod petis, hic est.
Est Vlubris: animus si te non deficit æquus.

4. Dissentio ab his.] *Cuiusmodi Cynici.*
5. Magno animo.] *Meus*, magno opere.
6. Initium est salutis.] *Ita Tertullianus*, Pœnitentiam (*hæc ex Notitia peccati, & adhæret*) humanæ salutis, quasi Pharum *esse*.
7. Deprecatoris.] *Veniam à te pete, emendaturus.*
8. Aliquando te offende.] *Malim*, & offende. *Deprecare, inquit, & impetra: aliquando & pœnam, nec pœnitentiam tantum habe. A quo? ab ipso te, qui iudicium hoc exerces. Spectant ista ad Examen sui, de quo ego aliquid Manuduct. III. Dissert. vlt.*

MVRETVS.

Hoc tibi soli.] *Nihil adiuuare mutatione regionum eos qui secum vitia sua circumferunt. Hoc præceptum sæpe inculcat Horatius. Addit in fine egregiam Epicuri sententiam.*

Animum debes mutare, non cælum.] *Horatius*:

Cælum, non animum, mutant, qui trans mare currunt.

Græci hoc suauius: τὸν τόπον, οὐ τὸν τρόπον

Bene viuere, omni loco positum.] *Horatius*:

———nauibus atque
Quadrigis petimus bene viuere. quod petis, hic est.
Est Vlubris: animus si te non deficit æquus.

PINCIANVS.

Magis quis veneris, quàm quo interest.] Veneris *eadem, non* veneris.
Inquire in te.] *Eadem* inquire te in te.

OPSOPOEVS.

Deest enim, *in scriptis omnibus.*
M.ss. te ipse coargue: *Vt alias Seneca sæpe.*

IVRETVS.

Magno animo colluctantur.] *v.c.* eluctantur. *quod magis sequor.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

MARCELLINVM difficilem corrigi. Adspernatur enim, & illudit: tamen non deseram, & fortasse vel sic peruincam. Sententia Epicuri, Ne stude populo placere: id est multis.

EPIST. XXIX.

De Marcellino nostro quæris, & vis scire quid agat. Raro ad nos venit, nulla alia ex caussa, quàm quia audire verum timet: à quo periculo iam abest. nulli enim nisi audituro dicendum est. Ideò de Diogene, nec minus de aliis Cynicis, qui libertate promiscua

promiſcua vſi ſunt, & obuios quoſque monuerunt, dubitari ſolet, an hoc facere debuerint. Quid enim ſi quis ſurdos obiurget, aut natura morbove mutos? Quare, inquis, verbis parcam? gratuita ſunt. Non poſſum ſcire an ei profuturus ſim, quem admoneo: illud ſcio, alicui me profuturum, ſi multos admonuero. Spargenda eſt manus: non poteſt fieri, vt non aliquando ſuccedat, multa tentanti. Hoc, mi Lucili, non exiſtimo faciendum magno viro. diluitur eius auctoritas, nec habet apud eos ſatis ponderis, quos poſſet minus obſolefacta corrigere. Sagittarius non aliquando ferire debet, ſed aliquando deerrare. Non eſt ars, quæ ad effectum caſu venit. Sapientia ars eſt. certum petat: eligat profecturos: ab his quos deſperauit, recedat: non tamen citò relinquat; ſed in ipſa deſperatione extrema remedia tentet. Marcellinum noſtrum ego nondum deſpero. etiamnum ſeruari poteſt: ſed ſi citò illi manus porrigitur. Eſt quidem periculum, ne porrigentem trahat. magna in illo ingenij vis eſt; ſed iam tendentis in prauum. Nihilominus adibo hoc periculum, & audebo illi mala ſua oſtendere. Faciet quod ſolet, aduocabit illas facetias, quæ riſum euocare lugentibus poſſunt: & in ſe primum, deinde, in nos iocabitur: omnia quæ dicturus ſum, occupabit. Scrutabitur ſcholas noſtras, & obiiciet philoſophis congiaria, amicas, gulam: oſtendet mihi alium in adulterio, alium in popina, alium in aula: oſtendet mihi lepidum philoſophum [1] Ariſtonem, qui [2] in geſtatione diſſerebat. hoc enim [3] ad edendas operas tempus acceperat. De cuius ſecta cum quæreretur, Scaurus ait: *Vtique [4] Peripateticus non eſt.* De eodem cum conſuleretur [5] Iulius Græcinus, vir egregius, quid ſentiret: *Non poſſum,* inquit, *tibi dicere. neſcio enim quid [6] de gradu faciat.* tamquam de eſſedario interrogaretur. Hos mihi [7] circulatores, qui philoſophiam honeſtius neglexiſſent, quàm vendunt, in faciem ingeret. Conſtitui tamen contumelias perpeti. moueat ille mihi riſum: ego fortaſſe illi lacrimas mouebo: aut, ſi ridere perſeuerabit, gaudebo, tamquam in malis, quod illi genus [8] inſaniæ hilare contigerit. Sed non eſt illa hilaritas longa. obſerua, videbis eoſdem intra exiguum tempus acerrimè ridere & [9] & acerrimè rabere. Propoſitum eſt aggredi illum, & oſtendere quanto pluris fuerit, cum multis [10] minoris videretur. Vitia eius etiam ſi non excidero, inhibebo. non deſinent, ſed intermittent: fortaſſe autem & deſinent, ſi intermittendi conſuetudinem fecerint. Non eſt hoc ipſum faſtidiendum. quoniam quidem grauiter affectis, ſanitatis loco eſt bona remiſſio. Dum me illi paro, tu interim qui potes, qui intelligis vnde quo euaſeris, & ex eo ſuſpicaris, [11] quouſque ſis euaſurus, compone mores tuos, attolle animum, aduerſus formidata conſiſte, numerare eos noli, qui tibi metum faciunt. Nonne videatur ſtultus, ſi quis multitudinem timeat eo loco, per quem tranſitus ſingulis eſt? æquè ad tuam mortem multis aditus non eſt, licet illam multi minentur. Sic iſtud natura diſpoſuit. ſpiritum tibi tam vnus eripiet, quàm vnus dedit. Si pudorem haberes, vltimam mihi penſionem remiſiſſes. Sed ne ego quidem me ſordidè geram [12] in fœnore æris alieni, & tibi quod debeo impingam. *Numquam volui populo placere. nam quæ ego ſcio, non probat populus; quæ probat populus, ego neſcio.* Quis hoc? inquis: tamquam neſcias cui imperem. Epicurus. Sed idem hoc omnes tibi ex omni domo conclamabunt, Peripatetici, Academici, Stoici, Cynici. Quis enim [13] placere poteſt populo, cui placet virtus? malis artibus popularis fauor quæritur: ſimilem te illis facias oportet. Non probabunt, niſi agnouerint. Multo autem ad rem magis pertinet, qualis tibi videaris, quam qualis aliis. Conciliari niſi turpi ratione amor turpium non poteſt. Quid ergo illa laudata, & omnibus præferenda artibus rebuſque philoſophia præſtabit? ſcilicet vt malis tibi placere, quàm populo: vt æſtimes iudicia, non numeres: vt ſine metu deorum hominumque viuas: vt aut vincas mala, [14] aut finias. Ceterum ſi te videro celebrem ſecundis vocibus vulgi, ſi intrante te clamor, plauſus, & [15] pantomimica ornamenta obſtrepuerint, ſi tota ciuitate feminæ te puerique laudauerint: quid ni ego tui miſerear, cum ſciam [16] quæ via ad iſtum fauorem ferat?

I. LIPSIVS.

1. Ariſtonem.] *Plures hoc nomine fuerunt, & quidem Stoicus, Zenonis auditor: quem noſter aliquoties citat Chium etiam patria facit. Valdè alius iſte, degener nominis & profeſſionis.*
2. In geſtatione.] *In eſſedo.*
3. Ad edendas operas.] *Quaſi de ſcænico, aut arenario loqueretur.*
4. Peripateticus non eſt.] *Sedebat enim non ambulabat.*
5. Iulius Græcinus.] *Quem eodem, quo hic elogio afficit, De Benefic. II. cap. XXI.* Si exemplo magni animi opus eſt, vtemur Græcini Iulij, viri egregij, quem C. Cæſar occidit. *Eſt ille Iulij Agricolæ pater,* ſtudio eloquentiæ ſapientiæque notus, *vt ait Tacitus: Agricolæ, qui ſocer Taciti ipſius fuit.*

6. De gradu faciat.] *Suspicatus olim* (*II. Saturn. cap.* XII. degradus *legendum, vt* retrogradus *item formamus: & sanè quidam libri* degradu, *vnica dictione referunt. Seruemus tamen, & dictum Arena censeamus, vt illud* De genu pugnare: *in eodem Seneca, De Prouid. cap. II. Quin & Liuius lib.* XXXIV. De gradu conari. *Sententiæ hic puto, Essedarios solitos etiam pedites pugnare, de curru subito delapsos. Nescio igitur, aiebat, cuiusmodi hic Essedarius (ad Gestationem eius allusum) quem numquam de gradu & incessu pugnantem vidi.*

7. Circulatores.] *Vox additur meo libro*, Circulatores sophistas. *Porrò illi dicti, qui circulos & coronas populi cogunt, vernacula aut scurrilia dicta proferunt, præstigias exhibent, aut alia plebeculæ miranda: Græcis ἀγύρται, pari causa.*

8. Insaniæ hilare.] *Ab Erasmo aut Agricola est: optimè. nam libri*, insaniæ eultare. *Noster De vit. beat. cap.* XI. Plerisque contingit hilarem insaniam insanire, ac per risum furere. *Neque igitur malè*, hilaræ, *hic legatur.*

9. Acerrime rabere.] *Ita & rabie agitari. Varro:* Quid blateras, quid rabis, quid vis tibi? *apud Ciceronem poeta vetus:*

Sed quid oculis rabere visa est derepente ardentibus?

Bonum igitur hoc verbi: nec ineptè tamen Erasmus, rudere: *quia & libri quidam*, rubere.

10. Minoris videretur.] *Ergo olim sapientiæ & modestiæ deditus, postea ad vana, & vulgo maiora, iuit: si tamen hæc vera lectio. Nam meus, & quidam*, videbitur. *Quod ad futuram Sapientiam trahas. Docebo quàm hæc parua, illa magna.*

11. Quousque sis euasurus.] *A summa (si licitum) Sapientia: nunc in via & profectu es.*

12. In fœnore æris.] *Meus & plures*, in fine. *quod verissimum habeo, & adprobant priora illa*, vltimam pensionem. *Quare autem* finis æris alieni? *quia scilicet finis libri: & videtur sanè per libros distinxisse, vt initio dixi.*

13. Placere potest populo.] *Locus in philosophia magnus, & magni vsus nihil velle, quod velit vulgus. Ita Diogenes Cynicus, cum aliquando theatrum iniret, aduersus, & obuiens exeuntibus, rogatus* Quid faceret? Quod in omni vita, inquit, studeo: *nempe aduersus et diuersus vobis esse. Atque idem (apud Stobæum, Serm.* III.) *dicentibus*, Διογένην ἀνόητον εἶναι, Ἀνόητος μὲν οὐκ εἰμί, ἔφη, τὸν δὲ ὑμέτερον νοῦν οὐκ ἔχω: Diogenem amentem esse. Amens, inquit, non sum, sed eamdem vobis mentem non habeo. *Caput Sapientiæ est aliter affici & iudicia vulgi insta non habere. Itaque iterum magnus Diogenes*, πρὸς τὸν εἰπόντα, οἱ πλεῖστοί σου καταγελῶσι, κἀκείνων τυχὸν, εἶπεν, οἱ ὄνοι. Ἀλλ' οὔτ' ἐκεῖνοι τῶν ὄνων ἐπιστρέφονται, οὔτ' ἐγὼ ἐκείνων: ad eum qui diceret, Vulgus te irridet: Fortasse & illos asini, inquit. Sed neque ipsi asinos curant aut attendunt, neque ego illos. *Scitissimè. deteriores de melioribus non iudicant, sed garriunt & præsumunt: non aliter quàm bestiæ de nobis, nos de Diuis. Cum Pythagora statuendum:* φαῦλος κριτὴς παντὸς καλοῦ πράγματος ὄχλος. διὸ οὔτ' ἐπαίνων τῶν ἐπαινούντων καταφρονεῖς, καὶ τῶν ψόγων καταφρόνει: Malus iudex omnis honesti populus. Quorum igitur laudes haud æstimes contemne etiam vituperationes. *Quò spectat hoc eius monitum*, Per viam publicam non ire. *Non vt incessu vitemus, sed vt sensu, & vita.*

14. Aut finias.] *Stoicum illud, Exi, ianua patet.*

15. Pantomimica ornamenta.] *Quibus Pantomimi in theatris affici ornarique solēt. Nam fauor & plausus illis, à vulgo quidem.*

16. Quæ via.] *Illa popularis, & vanarum malarumque artium.*

MVRETVS.

DE Marcellino nostro.] *Marcellinum, hominem ingeniosum & vrbanum, non esse quidem facilem ad corrigendum: neque dum tamen se de illo omnem spem abiecisse, & tentaturum omnia. Addit ad finem dictum Epicuri, non esse optandum philosophanti, vt populo placeat.*

Ad edendas operas.] *Quasi de liberto, auctorato ve aliquo locutus est.*

Et acerrime rabere.] *Ita plane legendum, non, vt Erasmus ineptè voluerat*, rudere. *De hoc autem verbo dixi capite 19. lib. 9. Variarum lectionum.*

Vnde quo.] *ἐξ οἵων εἰς οἷα vt dicebat Iphicrates.*

Popularis fauor.] *Etiam in leuioribus artificiis placere populo, signum olim habitum esse κακοτεχνίας, scribit Athenæus.*

PINCIANVS.

ET in ipsa desperatione extrema remedia tentet.] *Malim legere*, sed in ipsa desperatione, *&c.*

Acerrime arridere, & acerrime rabere.] *Pro* rabere, *quidam habebant* rabere, *quidam* rubere, *quidam* rabire, *Pro* rubere *puto, scribendum* rudere. *Lusit enim Seneca vocum affinitate, quæ est in ridere & rudere. Rident qui gaudent, rudunt irati. Vnde illud Persii.*

— Pecuaria rudere dicas.

OPSOPOEVS.

M. SS. non vlla alia ex causa quàm quod aud. *max*, obuios monuerunt, *omissa dictione* quoque.

Optimus Puteani codex vnica dictione degradu. *Iust. Lipsius Saturn. lib. II. cap. 12. censet* degradus *legendum.*

Veteres codices, quàm multis minoris videretur. *vnus* meroris *loco* minoris. *alius*, qui multi meroris videretur. *Versu sequenti malim quod est in m. ss.* sed intermittent.

GRVTERVS ET IVRETVS.

AD edendas operas.] *Notat hic edere operas sumi pro præstare, vti & l. 9. l. 21. ff. de oper. libert. Brissonius lib. 5. de verb. sign.*

Tanquam

Tanquam de essedario interrogaretur.] *Essedarij sunt qui ex essedo pugnant. tangit autem hunc locum P. Fabe. lib. 2. Semest cap. 11. & Lipsius lib. 2. cap. 12. Satur. Serm.*

Non desinent, sed intermittentur.] *Elegantius v. c.* intermittent. *quomodo solet loqui Seneca, de quo supra Iuretus ad cap. 1. lib. 2. de benefic.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

MORTI parare nos debere, & robur in eam sumere, ab exemplo Aufidij Bassi: qui senex libenter audit de ea; & loquitur, & rationibus adstruit, non timendam. Obiter ista aliqua.

EPIST. XXX.

[1] BASSVM Aufidium, virum optimum, vidi quassum, ætati obluctantem. Sed iam plus illum degrauat, quàm quod possit attolli. Magno senectus & vniuerso pondere incubuit. Scis illum semper infirmi corporis & exausti fuisse: diu illud continuit, & vt verius dicam, [2] concinnauit. subitò defecit. Quemadmodum in naue quæ sentinam trahit, vni rimæ aut alteri obsistitur: vbi plurimis locis laxari cœpit & cedere, succurri non potest nauigio dehiscenti: ita in senili corpore aliquatenus imbecillitas sustineri & fulciri potest. vbi tamquam in putri ædificio omnis iunctura diducitur, & dum alia excipitur, alia discinditur: circumspiciendum est, quomodo exeas. Bassus tamen noster alacer animo est: [3] hoc philosophia præstat. in quocumque corporis habitu fortem, in conspectu mortis hilarem lætúque, nec deficientem, [4] quamuis deficiat. Magnus gubernator & scisso nauigat velo, & [5] si exarmauit, tamen reliquias nauigij aptat ad cursum. Hoc facit Bassus noster: & eo animo vultuque finem suum spectat, quo alienum spectare, nimis securi esse putares. Magna res est hęc, Lucili, & diu discenda, cùm aduentat hora illa ineuitabilis, æquo animo abire. Alia genera mortis, spei mixta sunt. Desinit morbus, incendium extinguitur, ruina quos videbatur oppressura [6] deposuit; mare quos hauserat, eadem vi qua sorbebat, eiecit incolumes; gladium miles ab ipsa perituri ceruice reuocauit: nihil habet quod speret, quem senectus ducit ad mortem. huic vni intercedi non potest. Nullo genere homines mollius moriuntur, sed nec diutius. Bassus noster videtur mihi [7] prosequi se, & [8] componere, & viuere tamquam superstes sibi, & sapienter ferre [9] discidium sui. Nam de morte multa loquitur, & id agit sedulò, vt nobis persuadeat, si quid incommodi aut metus in hoc negotio est, morientis vitium esse, non mortis: nec magis in ipsa quidquam esse molestiæ, quàm post ipsam. Tam demens autem est qui timet quod non est passurus, quam qui timet quod non est sensurus. An quisquam hoc futurum credit, vt per quam nihil sentitur, ea sentiatur? Ergo, inquit, mors adeò extra omne malum est, vt sit extra omnem malorum metum. Hæc ego scio & sæpe dicta, & sæpe dicenda. sed neque cum legerem, æquè mihi profuerunt: nequecum audirem, his dicentibus, qui negabant timenda à quorum metu aberant. Hic verò plurimum auctoritatis habuit, cum loqueretur de morte vicina. Dicam enim quid sentiam. Puto etiam fortiorem eum esse, qui in ipsa morte est, quàm qui circa mortem est. [10] Mors enim admota, etiam imperitis animum dedit, non vitandi ineuitabilia. Sic gladiator tota pugna timidissimus [11] iugulum aduersario præstat, & errantem gladium sibi attemperat. At illa quæ in propinquo est, vtique ventura, desiderat lentam animi firmitatem: quæ est rarior, nec potest nisi à sapiente præstari. Libentissimè itaque illum audiebam, quasi ferentem de morte sententiam, & qualis esset eius natura, velut propius inspectæ, indicantem. Plus, vt puto, fidei haberet apud te, plus ponderis, si quis reuixisset, & in morte nihil mali esse narraret expertus. Accessus mortis quam perturbationem afferat, optimè hi tibi dicent, qui secundum illam steterunt, qui venientem & viderunt. [12] & receperunt. Inter hos Bassum licet numeres, qui nos decipi noluit. is ait, tam stultum esse qui mortem timeat, quàm qui senectutem. Nam quemadmodum senectus [13] adolescentiam sequitur, ita mors senectutem. Viuere noluit qui mori non vult. Vita enim cum exceptione mortis data est: ad hanc itur: quam ideò timere dementis est; quia certa expectantur, dubia metuuntur. Mors necessitatē habet, æquam & inuictam. Quis queri potest, in ea conditione se esse, in qua nemo non est? prima enim pars æquitatis, est æqualitas. Sed nunc superuacuum est, naturæ caussam agere: quæ non aliam voluit legem nostram esse, quàm suam. quidquid composuit, re-

ſoluit:& quidquid reſoluit, componit iterũ. Iam verò ſi cui cõtigit, vt illum ſenectus leniter emitteret, non repentè auulſum vitæ, ſed [14] minutatim ſubductum, nonne ille gratias agere diis omnibus debet, quod ſatiatus ad requiem homini neceſſariam, laſſo gratam, perductus eſt. Vides quoſdam optantes mortem, & quidem magis quàm rogari ſolet vita. Neſcio vtros exiſtimem maiorem nobis animum dare: qui depoſcunt mortem, an qui hilares eam quietique opperiuntur. quoniam illud ex rabie interdum, ac repentina indignatione fit; hæc ex iudicio certo tranquillitas eſt. Venit aliquis ad mortem iratus morti: venientem nemo hilaris excipit, niſi qui ſe ad illam diu compoſuerat. Fateor ergo, ad hominem mihi carum, ex pluribus me cauſſis frequentius veniſſe, vt ſcirem an illum toties eumdem inuenirem: numquid cum corporis viribus minueretur animi vigor. qui ſic creſcebat illi, quomodo manifeſtior notari ſolet agitatorum lætitia, cum [15] ſeptimo ſpatio palmæ appropinquant. Dicebat quidem ille Epicuri præceptis obſequens, primum ſperare ſe, nullum dolorem eſſe in illo extremo anhelitu: ſi tamen eſſet, habere aliquantulum in ipſa breuitate ſolatij. Nullum enim dolorem longum eſſe, qui magnus eſt. Ceterum ſuccurſurum ſibi etiam in ipſa diſtractione animæ corporiſque, ſi cum cruciatu id fieret, poſt illum dolorem ſe dolere non poſſe. Non dubitare autem ſe, quin ſenilis anima in primis labris eſſet, [16] nec magna vi diſtraheretur à corpore. Ignis qui valentem materiam occupauit, aqua, & interdum ruina extinguendus eſt: ille qui alimentis deficitur, ſua ſponte ſubſidit. Libenter hæc, mi Lucili, audio, non tamquam noua, ſed tamquam in rem præſentem perductus. Quid ergo? non multos ſpectaui abrumpentes vitam? ego verò vidi: ſed plus momenti apud me habent, qui ad mortem veniunt ſine odio vitæ, & admittunt illam, non attrahunt. Illud quidem aiebat tormentum noſtra nos ſentire opera, quod tunc trepidamus, cum propè à nobis eſſe credimus mortem. A quo enim non eſt, parata omnibus locis, omnibuſque momentis? Sed conſideremus, inquit, tunc cum aliqua cauſſa moriendi videtur accedere, quanto aliæ propiores ſint quæ non timentur. Hoſtis alicui mortem minabatur: hanc cruditas occupauit. Si diſtinguere voluerimus cauſſas metus noſtri, inueniemus alias eſſe, alias videri. Non mortem timemus, ſed cogitationem mortis: ab ipſa enim ſemper tantumdem abſumus. Ita ſi timenda mors eſt, ſemper timenda eſt. quod enim tempus morti exemptum eſt? Sed vereri debeo, ne tam longas epiſtolas peius quam mortem oderis: itaque finem facio. Tu tamen mortem vt numquam timeas, ſemper cogita.

I. LIPSIVS.

1. BAſſum Aufidium] *Illum, opinor, qui Hiſtorias ſcripſit, & quidem belli Ciuilis. Colligas ex Suaſoria* VI. *apud Senecam. vbi eius de morte Ciceronis fragmentum. Sed &* belli Germanici *ſcripſiſſe, & in ijs* Salluſtij velocitatem expreſſiſſe, *Fabius tradit. Plinius item minor nominat, & auunculum addit ſuum ſcripſiſſe* A fine Aufidij Baſſi (*vbi ille deſiit*) libros triginta vnum: *lib.* III. *epiſt.* V. *De iſto igitur, an magis de filio eius, iam noſter.*

2. Concinnauit.] *Quaſi conſtruxit, & diffluens iunxit. In Plauto ea ſignificatio, & Gloſſis:* Συνκολλῶμαι, Concinno.

3. Hoc philoſophia.] *Meus liber,* hunc philoſophia. *Nempe animum: & tunc continuando legeris,* præſtat in quocumque.

4. Quamuis deficiat.] *Scripti,* deficiatur. *Fortaſſe:* deficiat. Vt magnus.

5. Si exarmauit.] *Abſolutè ſic dictum: nec temerè mutem. Tamen libri vacillant, & quidam* exarmatur, *aut* exarmetur*: meorum vnus, vt & Eraſmi,* ſi exarmauerit eum tempeſtas. *Vulgatum ſi tenemus, patiendi tamen ſignificatione capiemus vt in Conſol. ad Heluiam, cap. vlt.* Exarmata naui, naufragium ſuum ſpectantem. *Hoc eſt, amiſſis fractiſve rudentibus, ancoris, velis: quæ ſunt nauium armamenta.*

6. Depoſuit.] *Sine noxa, & velut manu collocauit. Simile in epiſt.* XIII. Incendium ad fugam patuit, quoſdam molliter ruina depoſuit.

7. Proſequi ſe.] *Tamquam in funere.*

8. Componere.] *In lectulo, aut rogo. Horatius:* Omnes compoſui felices.

9. Diſcidium ſui.] *A Mureto eſt, nec diſpliceat. Libri tamen omnes,* deſiderium. *quod item in mortuis valet quos ſuperſtites ſcilicet deſiderant. Omnis autem hic ſermo, tamquam Baſſus poſt Baſſum viuat.*

10. Mors enim admota.] *Pulcher hic locus. quem interpretetur & firmet ſimillimus Panegyrici, Theodoſio dicti:* Magno quidem, fateor, pectoribus humanis, atque adeò maximo, lux amori, interitus horrori eſt: ſed quatenus aut iſta optari poteſt, aut ille vitari. At ſi vltima ſupra caput ſteterit hora, & verterit dies numquam reuerſurus, ac ſe confeſſa mors fuerit: non timentur extrema, cum certa ſunt. Hinc reorum vſque ad damnationem metus: poſtea attonitus ſtupor, & ex deſperatione ſecuritas, & ad locum ſupplicij, carnifice non trahente, properatio. *Sunt diſerta, & cum his Annæi certantia.*

11. Iugulum aduerſario.] *De hoc ritu nos in Saturnalibus lib.* II.

12. Et receperunt.] *Si receperunt, quomodo narrabunt & dicent? Imò, credo, vult eos qui proximi fuerunt, &*

tamen

tamen ſe receperunt, nobis de ea loqui. Itaque ſic legam. Meus liber, & reperunt : *poſſis igitur,* & repulerunt, *aut,* reiecerunt. *Sed cum recogito, quid ſi vult mortem* receptam ; *etſi non totam? animo etiam & fide receptam, ad eamque paratos eſſe?*

13. Adoleſcentiam ſequitur.] *Late, pro virili etiam ætate: vt ſæpe.*

14. Minutatim ſubductum.] *Supra hoc verbi, in eadem re, epiſt.* XXVI. *Pro ſenſu,* Alexis poëta comicus, eum quidam ſenem eum vidiſſet,& ægre incedentem, Quid agis? interrogauit. Ille autem, κατὰ σχολὴν ἀποθνήσκω· Otioſe morior : *id eſt, paullatim illuc eo. Stobæus Serm.* CXV.

15. Septimo ſpatio.] *Notum in circo toties cucurriſſe, & metam ambiuiſſe. Comparat autem & Iuncus (apud Stobæum, De Senectute) pulchre vitam cum Curſu aut nauigatione.* Senex enim emenſus hoc grande pelagus, iuſſu gubernatoris ad portum appellit, & naui exit : aut in Stadio alibi peracto certamine, & coronam adeptus, Agonibus valedicit. At iuuenis in medio velut mari non aſſecutus nauigationis terminum, quem votis toties deſtinarat obiit : aut in Stadio adhuc currens, lapſus eſt, & ſine corona eductus.

16. Nec magna vi.] *Non hercules. ac cum Sophocle,*

> Σμικρὰ παλαιὰ σώματ' εὐνάζει ῥοπή·
> Pulſu leui iacent vetuſta corpora.

Sicut matura poma ſponte cadunt, cruda auelluntur: ſic in iuuene, aut ſene.

MVRETVS.

BASSVM Aufidium.] *Baſſum ſcribit, quaſſo quidem corpore, ſed firmo tamen animo, mortis appropinquantis metu nullo affici. Inde ſumpta occaſione, de contemptu mortis, & quomodo ſe quiſque ad eam parare debeat, differit.*

Et componere.] *Verbum vſitatum in mortuis. Horatius :*

> Omnes compoſui felices. nunc ego reſto.
> Confice.

Septimo ſpatio.] *Septies enim currebant. Propertius :*

> Septima quam metam triuerit ante rota.

PINCIANVS.

NEQVE eum audirem his dicentibus,] *Vetus lectio,* neque cum audirem ab his dicentibus.

Et ſi exarmauit,] *Quidam habebat annotatum,* & ſi exarmauerit eum tempeſtas. *Alioquin videtur* exarmare *poſitum neutraliter.*

ERASMVS.

INVENIEMVS alias videri.] *Conſentiebant exemplaria. Videtur aliquid deeſſe : niſi hoc ſentit, diſcrimen non eſſe in re, ſed in opinione : Quidam habebat,* alias eſſe, alias videri.

OPSOPOEVS.

M. ſſ. Subito defecit *ſtatim,* iunctura deducitur : *pars* diducitur.

M. ſſ. præſtat : in conſpectu mortis hilarem. & in quocumque corporis habitu fortem lætumque, nec deficient em, quamuis deficiatur. *hoc poſtremum verbum notauit quoque Modius epiſt.* 70.

Hunus iterum ac noſtri codices conſentiunt in lectionem oræ aliquod editionum aſſcriptam, & ſapienter ferre deſiderium ſui.

M. ſſ. cum ſuperioribus editionibus, quod non eſt paſſurus, quam qui timet quod non eſt ſenſurus.

M. ſſ. duabus voculis adiectis, Hic vero plurimum apud me auctoritatis habuit. *& paulo poſt duabus detractis,* Puto fortiorem eum eſſe qui in ipſa morte eſt, quam qui circa mortem. Mors, &c.

Reſcribendum eſt indicantem, *vt habent aliæ editiones, & vetera exemplaria.*

M. ſſ. Prima autem pars, &c. *Et inferius, ijdem.* Venit aliquis ad mortem iratus morti: venientem nemo hilaris excipit. *quod & in ſuis libris eſſe Modius profitetur. epiſt.* 70.

Scripti omnes, Ego vero vidi.

GRVTERVS ET IVRETVS.

IVNCTVRA dilabitur.] *Placet magis quod eſt in v. c.* diducitur : *nam hoc verbum frequens auctori eſt, vt infra Epiſt.* 54. diducimus illam in particulas. *& Epiſt.* 45. verborum ambiguitates diducere. *& Epiſt.* 50. morte vita diducitur. *& Epiſt.* 71. in particulas diducere. *& lib.* 1. *de Clem. cap.* 4. diduci alterum non poſſet ſine vtriuſque pernicie. *& lib.* 6. *nat. quæſt. cap.* 14. vi ſua diducat & diſſipet. *Itaque veriſimile eſt iſtud* dilabitur, *ex gloſſa irrepſiſſe. Iuretus.*

Quamuis deficiat.] *v. c.* deficiatur. *Sic paulo poſt,* qui alimentis (*ait*) deficitur. *Et Epiſt.* 42. fortunæ fauore deficitur. *& Epiſt.* 105. tanto tibi videberis defici, *ita enim habet v. c. non vt alij ſubſtituunt,* deficere. *Iuretus.*

Cum ſeptimo ſpatio palmæ appropinquant.] *Curriculum ludorum curſum ſeptimo apud Romanos ſpatio pluribus ex locis docet Faber lib.* 1. *cap.* 28. *Agonist.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

ET vota, & iudicia vulgi, spernendum? ad verum bonum eundum est. id autem, Scientia rerum, per quam vera & falsa noscas; peritura & mansura. Exemplis illustrat.

EPIST. XXXI.

AGNOSCO Lucilium meum, incipit quem promiserat exhibere. sequere illum impetum animi, quo ad optima quæque, calcatis popularibus bonis, ibas. Non desidero maiorem melioremque te fieri, quam moliebaris. Fundamenta tua multum loci occupauerunt. tantum effice, quantum conatus es: & illa quæ tecum in animo tulisti, tracta. Ad summam, sapiens eris, si clauseris aures, quibus ceram parum est obdere. Firmiori spissamento opus est, quam vsum in sociis Vlixem ferunt. Illa vox quæ timebatur, erat blanda, non tamen publica: at hæc quæ timenda est, non ex vno scopulo, sed ex omni terrarum parte circumsonat. Prætervehere itaque non vnum locum insidiosa voluptate suspectum, sed omnes vrbes: surdum te amantissimis tui præsta. Bono animo male precantur: & si vis esse felix, deos ora, ne quid tibi ex his quæ optantur eueniat. Non sunt ista bona, quæ in te isti volunt congeri: vnum bonum est, quod beatæ vitæ caussa & firmamentum est, [1] sibi fidere. Hoc autem contingere non potest, nisi contemptus est labor, & in eorum numero habitus, quæ neque bona sunt, neque mala. Fieri enim non potest, vt vna res modo mala sit, modo bona: modo leuis & perferenda, modo expauescenda. Labor bonum non est. quid ergo est bonum? laboris [2] contemptio. Itaque in vanum operosos culpauerim: rursus ad honesta nitentes, quanto magis incubuerint, minusque sibi [3] vinci ac strigare permiserint, admirabor & clamabo, [4] Tanto melior surge [5] & respira: & cliuum istum vno, si potes, spiritu exsupera. Generosos animos labor nutrit. Non est ergo quod ex illo vereri voto parentum tuorum eligas, quid contingere tibi velis, quid optes: & [6] in totum iam per maxima acto viro turpe est, etiamnum deos fatigare. Quid votis opus est? fac te ipse felicem. facies autem, si intellexeris bona esse, quibus admixta est virtus: turpia, quibus malitia coniuncta est. Quemadmodum sine mixtura lucis nihil splendidum est: nihil atrum, nisi quod tenebras habet, aut aliquid in se traxit obscuri: quemadmodum sine adiutorio ignis, nihil calidum est, nihil sine [7] aëre frigidum: ita honesta & turpia virtutis & malitiæ societas efficit. Quid ergo est bonum? [8] rerum scientia. Quid malum est? rerum imperitia. Ille prudens atque artifex, pro tempore, quæque [9] repellet aut eliget. Sed nec quæ repellit timet, nec miratur quæ eligit: si modo magnus illi & inuictus animus est. Submitti te ac deprimi veto. laborem si non recuses, parum est; posce. Quis ergo, inquis, labor friuolus & superuacuus est? in quem humiles caussæ vocauerint. non est malus, non magis quam ille qui pulchris rebus impenditur: quoniam animi est ipsa tolerantia, quæ se ad dura & aspera hortatur, & dicit: Quid cessas? Non est viri, timere sudorem. Huc & illuc accedat, vt perfecta virtus sit, æqualitas ac tenor vitæ per omnia [10] consonans sibi: quod non potest esse, nisi rerum scientia contingat, & ars, per quam diuina & humana noscantur. Hoc est summum bonum: quod si occupas, incipis deorum esse [11] socius, non supplex. Quomodo, inquis, isto peruenitur? non per [12] Peninum Graiumve montem, nec per [13] deserta Candauiæ: nec Syrtes tibi, nec Scylla aut Charybdis, adeundæ sunt: [14] quæ tamen omnia transisti procuratiunculæ pretio. Tutum iter est, iucundum est, ad quod natura te instruxit. Dedit tibi illa, quæ si non deserueris, par Deo surges. Parem autem Deo pecunia non faciet; Deus nihil habet. [15] Prætexta non faciet: Deus nudus est. Fama non faciet, nec ostentatio tui, & in populos nominis dimissa notitia: nemo nouit Deum. multi de illo male existimant, & impune. Non turba seruorum, lecticam tuam per itinera vrbana ac peregrina portantium: Deus ille maximus potentissimusque ipse [16] vehit omnia. Ne forma quidem & vires beatum te facere possunt: nihil horum [17] non patitur vetustatem. Quærendum est ergo [18] quod non fiat in dies deterius, cui non possit obstari. Quid hoc est? animus: sed hic rectus, bonus, magnus. Quid aliud voces hunc, quam [19] Deum in humano corpore hospitantem? Hic animus tam in equitem Romanum, quam in libertinũ, quam in seruum, potest cadere. Quid est eques Romanus, aut libertinus, aut seruus? Nomina [20] ex ambitione, aut [21] ex iniuria nata. Subsilire

in cælum

in cælum ex angulo licet: exſurge modo, & *te quoque dignum Finge Deo.* Finges autem non auro, non argento: non poteſt ex hac materia [22] imago Deo exprimi ſimilis. Cogita illos, [23] cum propitij eſſent, fictiles fuiſſe.

I. LIPSIVS.

1. SIBI fidere.] *A ſe pendere, & ex ſe naſcentibus bonis: externa omnia contemptui habere.*
2. Contemptio.] *Subiungit meus liber:* id eſt, non curare, cum oportet laborem ſubire. *Gloſſographi, an Seneca ſint, ambigo: illius magis.*
3. Vinci ac ſtrigare.] *Puto germanum eſſe, etſi libri fere,* vitia conſurgere. *Quidam tamen ad illud praeunt. Guilelmo Peliſſerio erutum & adſcribendum. Eſt autem* Strigare, *militare verbum, de equis qui in Striga caſtrorum conſiſtunt, & quieſcunt. Inde longius ductum, & quoties vel in via interquieſcunt, ſtrigare eos dicunt.*
4. Tanto melior.] *Exclamandi laudandique formula, vt epiſt.* LXXI. Tanto melior, tanto felicior.
5. Et reſpira.] *Meus, & plures ſcripti,* inſpira: *at Ioſ. Scaliger,* reſtriga, *vellet: vt aduerſum ſit illi* Striga.
6. In totum iam.] *Variant libri. meus:* in totum per maxime apto. *Melius illo vulgato non occurrit.*
7. Aere frigidum.] *Stoicum dogma, Aerem primo frigidum eſſe. Vide me* II. *Phyſ. Diſſ.* XV.
8. Rerum ſcientia.] *Socraticum eſt.* ὃς ἔλεγε καὶ ἓν μόνον ἀγαθὸν εἶναι, τὴν ἐπιστήμην, καὶ ἓν μόνον κακὸν, τὴν ἀμαθίαν· qui dicebat, & vnicum Bonum eſſe, Scientiam: & vnicum Malum, Inſcitiam: *Laertius in Socrate: & hoc omnino à Seneca adſpectum. Stoici retinebant dogma, qui vniuerſe definiebant,* Εἶναι δὲ ἀγνοίας τὰς κακίας, ὧν αἱ ἀρεταὶ ἐπιστῆμαι· Eſſe Vitia ignorantias illarum rerum, quarum ſcientiæ Virtutes ſint. *Inde Docti &* Rudes, *pro Bonis Maliſque, nos* II. *Manuduct. Diſſertat.* I. *Plura etiam in Ethicis.*
9. Repellet, aut eliget.] *Nec enim ſtultam* ἀδιαφορίαν *cum Ariſtone inducunt Stoici ſed ipſa Media diſcrimen ſuum habent, vt malis etiam quæ non velis. Ego diffuſe, Manud.* II. *Diſſ.* XXII.
10. Conſonans ſibi.] *Alluſum ad Zenonis* ὁμολογίαν, *ſiue* Conuenientiam, *quam finem ſtatuebant. Vide Manuduct.* II. *Diſſ.* XV.
11. Socius, non ſupplex.] *Nam ſapiens ſcilicet par Deo: & quæ talia ſuperbe ac vane Porticenſes. Ponimus & refutamus, Manud.* III. *Diſſ.* XIV.
12. Peninum Graiumve.] *Ad Annibalis & Herculis tranſitus reſpexit.*
13. Deſerta Candauiæ.] *Montana pars Macedoniæ, quæ à Dyrrachio incipit,* Candauia *dicitur: eaque ſaltuoſa, & deſerta. Plinius,* Candauiæ montes *dixit libro* III. *cap.* XXIII. *& Strabo* ὄρος Κανδαουίας, montem Candauiæ: *Lucanus,* Candauiæ ſaltus. *In Ptolomæi tabulis videbis: & ſunt qui diuidunt Macedoniam ab Illyrico. Strabo etiam ab alia cauſſa ea loca vaſta ac deſerta oſtendit, libro* VII. quod bellis & rebellionibus opida pleraque & habitationes diruta ſint, nec ad id æui reſtituta.
14. Quæ tamen omnia.] *Ergo & in prioribus locis alibi Procurator? id eſt, in Gallia aut Macedonia? dicas, ſi conſilio* omnia *noſter ſcripſit.*
15. Prætexta non faciet.] *Honos aut magiſtratus, ad quem aſpiras. Nam de ambitioſis aut auaris eſt ſermo.*
16. Vehit omnia.] *Muretus notat Sacris noſtris conuenire:* Portans omnia verbo virtutis ſuæ. *Et ſane ipſe Auriga, ipſe Currus, vt ita dicam, eſt, quo machina hæc mundi vehitur, ac ſuſtentatur.*
17. Non patitur vetuſtatem.] *Recte. tempore pereunt, aut flaceſcunt. Sed & alio ſenſu libri quidam recte,* nihil horum patitur vetuſtatem, *ſine negatione: quod eſſet, nihil horum fert æuum aut ſubſiſtit.*
18. Quod non fiat in dies.] *Perplexitas hic librorum. Meus, & quidam:* quod non fiat in dies, cui non poſſit obſtari. *Alij,* in dies eius quo non poſſit obſtari. *Alij,* eique non poſſit obſtari. *Certum vulgatam interpolatam eſſe: an ſic concinnandam?* quod non fiat indigens eius, quod non poſſit optari. *Vel,* quo non fias indigens eius. *Significaret, interna & vera bona quærenda, ad quæ Votis non opus, ſed Voluntate, & ſunt in nobis. Sane initio epiſtolæ contra Vota dictum: & omnino tale hic fuit.*
19. Deum in humano.] *De hac locutione & ſenſu, ego vbertim Manuduct.* II. *Diſſertat.* XIX. *item Phyſiol.* III. *Diſſert.* VIII.
20. Ex ambitione.] *Vt Eques, aut Senator.*
21. Ex iniuria.] *Vt libertinus aut ſeruus. Nam ab oppreſſione æqualium, ſeruitus.*
22. Imago deo ſimilis.] *Atqui nos ſumus ſcilicet: nonne & hoc Chriſtiani dogmatis?*
23. Cum propitij eſſent.] *Vetere imperio, & paupertate: cum Roma moribus armiſque floreret. Nunc irati Dij videntur, & nos peſſum peſſum paulatim imus.*

MVRETVS.

AGNOSCO Lucilium meum.] *Solam virtutem bonum eſſe.*

Vinci ac ſtrigare.] *Strigare eſt dare aliquid ſpatij equis in ſuperando cliuo ad interquieſcendum ac recipiendum ſpiritum.*

Nihil ſine aere frigidum.] *Hæc ſententia Stoicorum erat, omnium corporum aera frigidiſſimum eſſe. Vide Plutarchum* περὶ τοῦ πρώτου ψυχροῦ. *Balbus apud Ciceronem ſecundo de natura deorum:* Ipſe vero aer, qui natura eſt maxime frigidus, minime eſt expers caloris. *Quo in loco operæ pretium eſt cognoſcere Lambini temeritatem vel exempli cauſa, vt intelligatur, quantum ei fides haberi debeat. Qui cum in omnibus libris conſtantiſſime ita ſcriptum videret, ignoraretque illam quam dico, Stoicorum ſententiam, deleta voce* frigidus, *ſubſtituit,* humidus, *& in notis ſuis ita ſcripſit:* Sic legendum eſt, vel libris omnibus inuitis. *Mirum quin dixerit, Ipſo Cicerone inuito: aut ipſa veritate reclamante.* Non vt habent. frigidus. *Et aut qui negant, multum huic homini debere Ciceronem. Non enim hoc tantum loco, ſed innumerabilibus alijs eandem illi operam inuitis omnibus libris præſtitit.*

Laborem si non recuses, parum est. posce.] *Mirifici homines sumus, quicumque corrigendis veterum libris operam damus. Quod damnamus in aliis, ipsi sæpe numero admittimus. Ne longius abeamus ego ipse qui modo correctorem Ciceronis reprehendebam, eiusdem culpæ affinis deprehendor. Certe enim in omnibus, quos vidi libris scriptum erat* Laborem si non recuses, parum esse posse. *Vapulemus igitur ambo, si ambo deliquimus.*

Deus ille maximus potentissimusque ipse vehit omnia.] *Dicas hunc hominem legisse id quod de Deo in sacris litteris scriptum est.* Portans omnia verbo virtutis suæ.

PINCIANVS.

Minusque sibi vinci ac stringere permiserint.] *Sic prior editio. Quædam exemplaria,* minusque sibi vitia.
Ille prudens atque artifex.] *Nonnulli codices* Prudēs artifex *tantū legunt.* (cōsurgere permiserint.
Laborem si non recuses, parum est posse.] *Corrige,* laborem si non recuses, parū est. Posce. *ex vet. lect.*
Deum in humano corpore hospitem?] *Scribe,* Deum in humano corpore hospitantem, *ex eadem.*

OPSOPOEVS.

VERBI strigare *significationem explicat Turnebus Aduers. lib. 24. cap. 1.*
Tres m. ss. & inspira. *Ios. Scaliger Castig. in Propert. lib. 4. legit,* & restriga. *Hodie (ait) male in libris* & inspira. *Strigare equi dicuntur, quum interquiescunt: à Striga loco, vbi hoc solent facere in exercitu. auctor Charisius. Glossæ falso legunt* Triga Trigæ, *τόπος, ὅπου ἵπποι γυμνάζονται. Contrarium est* Restrigare. *Mox inferius, notat Muretus in omnibus, quos viderit, libris scriptum fuisse,* Laborem si non recuses, parum est posse. *At nostri clare eam quam ipse edidit lectionem repræsentant, & ita emendandum monuerat Modius epistola 70.*

Idem Modius ibidem: Membranæ, non per Peninum Graium ve montem. *nempe* Pœninum *scribendum, accipiendumque de Pœnis alpibus, quemadmodum per Graium quoque montem Alpes Graias significari constat. Hæc ille. In Puteani codice optimæ notæ, plane est* per Fœninum.

M. ss. inserta particula, Parem autem te Deo. &c. *Mox, in iisdem scribitur,* Deum ille maximus. *quæ lectio Modio etiam epist. 70. concinnior videtur.*

M. ss. nihil horum patitur vetustatem. *recte. ea nempe loquendi formula, qua epist. 36. vinum non pati ætatem ait quod in dolio placuit. κάλλος (ait Isocrates) ἢ χρόνος ἀνήλωσεν, ἢ νόσος ἐμάρανε.*

M. ss. Quærendum est quod non fiat in dies eius, quo (*Atubianus recenti manu* cuique) non possit obstari. *Cetera quæ sequuntur,* quo nil melius possit optari, *non extant in manuscriptis. Modius suspicatur aliquid latere vitij. Mihi videtur è gemina lectionis annotatione propagatum: vt pars legerit,* Quærendum est quod non fiat deterius, quo non possit obstari: *pars loco postremi mem.* quo melius non possit optari. *Lector sequatur quod volet.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

MINVSQVE sibi vinci ac strigare permiserint.] *Strigare dicuntur equi quoties interquiescunt. dictum à* striga, *quod erat spatium turmarum in quo equi stringebantur. vide Turnebum lib. 24. cap. 1. Aduers. & Scaligerum in Parodiam Virgilij.*

Non per Apenninum Graiumue montem.] *Verior est lectio v. c.* non per Pœninum, *quæ vox facile hic degenerauit in alteram magis tritam & vulgatam. Plinius autem memorat Alpium fauces* Graias & Pœninas. *Cornelius Tacitus* Peninas Alpes, *qui etiam* Penina iuga, &, Peninum iter *nuncupat. Quare in prisca & vulgata S. Mauritij passione scribitur:* In Gallias properans ad Alpium Penniarum aditum venit. *Mendosum locum esse patet, pro* Peninarum. *Eius autem appellationis ratio, quia Hannibal Pœnus ea parte transierat. Hæc doctissimus Iuretus.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

LAVDAT Lucilij solitudinem, & subductionem. Porro hortatur, nequis tempus eripiat, illud tam breue & fugax. Contemnat etiam vulgaria vota.

EPIST. XXXII.

INQVIRO in te, & ab omnibus sciscitor, qui ex ista regione veniunt, quid agas, vbi & cum quibus moreris. Verba dare non potes: tecum sum. Sic viue, tamquam quid facias auditurus sim: imo tamquam visurus. Quæris, quid me maxime ex his quæ de te audio, delectet? quod nihil audio: quod plerique ex his quos interrogo, nesciunt quid agas. Hoc est salutare, non cōuersari dissimilibus, & diuersa cupientibus. Habeo quidem fiduciam non posse te torqueri, mansurumque in proposito, etiam si solicitantium turba circumeat. Quid ergo est: non timeo ne immutent te, timeo ne impediant. Multum autem nocet & qui moratur, vtique in tanta breuitate vitæ: quam breuiorem inconstantia facimus, aliud eius subinde atque aliud faciētes initium. Diducimus illam in particulas ac lancinamus. Propera ergo Lucili carissime, & cogita, quātum celeritati additurus fueris, si à tergo hostis instaret, si equitē aduentare suspicareris, ac fugientium premere vestigia. Fit hoc: premeris. accelera, & euade. perduc te in tutum

tutum, & ſubinde conſidera, quàm pulchra res ſit conſummare vitam ante mortem, deinde exſpectare ſecurum reliquam temporis ſui partem: in poſſeſſione beatæ [2] vitæ poſitum: quæ beatior non fit, ſi longior. O quando videbis illud tempus quo ſcies tempus ad te non pertinere, quo tranquillus placiduſque eris, & craſtini negligens, & in ſumma tui ſatietate? Vis ſcire, quid ſit quod faciat homines auidos futuri? [3] Nemo ſibi contigit. Optauerunt vtique tibi alia parentes tui: ſed ego tibi contra, omnium eorum contemptum opto, quorum illi copiam. Vota illorum multos compilant, vt te locupletent: quidquid ad te transferunt, alicui detrahendum eſt. Opto tibi tui facultatem, vt vagis cogitationibus agitata mens, tandem reſiſtat, & certa ſit: vt placeat ſibi, & intellectis veris bonis, quæ [4] ſimul intellecta ſunt, poſſidentur ætatis adiectione non egeat. Ille demum neceſſitates ſupergreſſus eſt, & exauctoratus ac liber, qui viuit vita peracta.

I. LIPSIVS.

1. TE torqueri.] *A recto in prauum.*

2. Vitæ poſitum.] *Quidam ſcripti,* vitæ ponit: *è quo velim,* ponentem. *Sententia eſt, Nec ſapientem quidem vitam longam cupere, & diu eſſe in poſſeſſione Virtutis: quia Beatitudo tempore non creſcit. Eſt inter Stoica parodoxa, & explicaui Manuduct. III. Diſſert. III.*

3. Nemo ſibi contigit.] *Eraſmus in Adagijs cenſet, Senecam reſpicere ad illud tritum Platonis,* Neminem ſibi naſci. *Dij boni, quam diuertit à noſtri mente! quæ eſt, Homines diſtrahi, varia & vana agitare, optare: neminem apud ſe eſſe, & ſe contentum. Hoc autem facit Sapiens, qui ſibi ſufficit. Eo ſenſu melius in ſcriptis:* nemo ſibi contingit: *præſenti tempore. Eſt autem ſimile, quod mox ſequitur:* Opto tibi tui facultatem: *vt tibi contingas, non alij & alia diripiant, ac potiantur.*

4. Simul intellecta ſunt.] *Nam in iudicio & habitu optimæ Mentis eſt Beatitudo: qui momento contingit, purgata & perfecta Ratione. Vide aliquid eadem Diſſert. III. in fine.*

PINCIANVS.

NON conuerſari cum diſſimilibus,] *Præpoſitio* cum *in omni antiqua lectione deſideratur.*

Diducimus illam in particulas ac lancinamus.] *Eadem* laniamus *agnoſcit, non* lancinamus.

Nemo ſibi contigit.] Contingit *eadem, non* contigit.

OPSOPOEVS.

M. ſſ. *omiſſa præpoſitione* cum, non conuerſari diſſimilibus.

Torqueri *idem valet atque dimoueri à vita recta, in Nicotiano codice ſcribitur* detorqueri.

M. ſſ. non timeo ne mutent te: *iterum,* nocet etiam qui moratur.

M. ſſ. duo Nemo ſibi contingit. *& ſequentis tres,* ſed ego contra. *certe redundat alterum* tibi.

GRVTERVS ET IVRETVS.

DIDVCIMVS illam in particulas ac lancinamus.] laciniamus *ſcribendum oſtendit Gruterus lib. 7. Suſpic. c. 6.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

NEGAT ſententias aut chrias è Stoicis excerpendas. Primum, quia omnia plena talibus & denſa ſunt: deinde quia turpe, cum auctore ſemper loqui. Noſtra faciamus, & vita præferamus.

EPIST. XXXIII.

DESIDERAS his quoque epiſtolis, [1] ſicut prioribus, adſcribi aliquas voces [2] noſtrorum procerum. Non fuerunt circa floſculos occupati: totus contextus illorum virilis eſt. inæqualitatem ſcias eſſe, vbi quæ eminent, notabilia ſunt. Non eſt admirationi vna arbor, vbi in eamdem altitudinem tota ſilua ſurrexit. Eiuſmodi vocibus referta ſunt carmina, refertæ hiſtoriæ. Itaque nolo Epicuri illas eſſe exiſtimes: publicæ ſunt, & maxime noſtræ. Sed in illo magis annotantur, quia raræ interueniunt, quia [3] inſpectatæ, quia mirum eſt aliquid fortiter dici ab homine mollitiem profeſſo. Ita enim plerique iudicant. apud me vero Epicurus eſt & fortis, licet [4] manuleatus ſit. Fortitudo, & induſtria, & ad bellum prompta mens, [5] tam in Perſas quam in [6] alte cinctos cadit. Non eſt ergo quod exigas [7] excerpta, & repetita: continuũ eſt apud noſtros, quidquid apud alios excerpitur. Non habemus itaque [8] iſta odorifera, nec emptorem decipimus, nihil inuecturum cum intrauerit, præter illa quæ in fronte ſuſpenſa ſunt. Ipſis permittimus, vnde velint ſumere exemplar. Puta nos velle ſingulares ſententias ex turba ſeparare: cui illas adſignabimus? Zenoni, an Cleanthi, an Chryſippo, an Panætio, an

Posidonio: Non sumus sub rege: sibi quisque se vindicat. apud istos quidquid dicit [9] Hermachus, quidquid [10] Metrodorus, [11] ad vnum refertur. Omnia quæ quisquam in illo contubernio locutus est, vnius ductu & auspicijs dicta sunt. Non possumus, inquam, licet tentemus, ex tanta rerum æqualium copia, aliquid educere.

Pauperis est numerare pecus.

Quocumque miseris oculum, id tibi occurrit quod eminere posset, nisi inter paria legeretur. Quare depone istam spem, posse te summatim degustare ingenia maximorum virorum: tota tibi inspicienda sunt, tota tractanda. Res geritur, & per lineamenta sui ingenij opus nectitur, ex quo nihil subduci sine ruina potest. Nec recuso, quo minus singula membra, [12] dummodo in ipso homine, consideres. Non est formosa, cuius crus laudatur aut brachium, sed illa cuius vniuersa facies admirationem singulis partibus abstulit. Si tamen exegeris, non tam mendice tecum agam: sed plena manu fiet. Ingens eorum turba est passim iacentium: sumenda erunt, non colligenda. Non enim excidunt, sed fluunt perpetua, & inter se connexa sunt. Nec dubito, quin multum conferant rudibus adhuc; & [13] extrinsecus auscultantibus. Facilius enim singula insidunt circumscripta, & carminis modo inclusa. Ideo pueris & sententias ediscendas damus, & has quas Græci [14] Chrias vocant: quia complecti eas puerilis animus potest: quia plus adhuc non capit certi profectus. Viro captare flosculos turpe est, & fulcire se notissimis & paucissimis vocibus, & memoria stare. Sibi iam innitatur. dicat ista, non teneat. Turpe est enim seni aut prospicienti senectutem, ex commentario sapere. Hoc Zeno dixit. tu quid? Hoc Cleanthes. tu quid? quousque [15] sub alio moueris? & impera, & dic, quod memoriæ tradatur: aliquid & de tuo profer. Omnes itaque istos numquam auctores, semper interpretes, sub aliena vmbra latentes, nihil puto habere generosi, numquam ausos aliquando facere, quod diu didicerant. Memoriam in alienis exercuerunt. Aliud est, meminisse: aliud, scire. Meminisse, est rem commissam memoriæ custodire. At contra scire, est & sua facere quæque, nec ab exemplari pendere, & toties ad magistrum respicere. Hoc dicit Zeno, [16] hoc Cleanthes. Aliquid intersit inter te, & librum. quousque disces? iam & præcipe. Quid est, quare audiam, quod legere possum? Multum, inquit, viua vox facit. non quidem hæc, quæ alienis verbis commodatur, & [17] actuarij vice fungitur. Adijce nunc, quod isti qui [18] numquam tutelæ suæ fiunt, primum in ea re sequuntur priores, in qua nemo non a priore desciuit: deinde in ea re sequuntur, quæ adhuc quæritur. numquam autem inuenietur, si contenti fuerimus inuentis. Præterea qui alium sequitur, nihil inuenit, imo nec quærit. Quid ergo? non ibo per priorum vestigia? ego vero vtar via veteri: sed si propiorem planioremque inuenero, hanc muniam. Qui ante nos ista mouerunt, non domini nostri, sed duces sunt. Patet omnibus veritas, nondum est occupata: multum ex illa etiam futuris relictum est.

I. LIPSIVS.

1. SICVT prioribus.] *Ergo abiunctæ sunt, disparatæ? apparet: & velut ex interuallo scriptas, aut libris potius diuisas. Dixi in Præloquio.*

2. Nostrorum procerum.] *Stoicorum, sicut antea Epicuri fere.*

3. Insperatæ.] *Veteres,* inspectæ, *aut* inspectatæ. *Legerem,* inaspectatæ.

4. Manuleatus sit.] *Notum tunicas chirodotas, siue manicatas, mulierum aut mollium fuisse. Viri brachijs nudis incedebant. Virgilius itaque obijcit.*

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitras.

Agellium lib. VII. *cap.* XII. *vide. Simile in De Vit. beat. cap.* XIII. Hoc est tale, quale vir fortis stola indutus. *Tale vel asperius de Epicuro & asseclis, Arcesilaus, qui interrogatus,* Cur ex alijs sectis ad Epicuream trāsirent multi, nemo ex illis ad alias? Nam, inquit, ex viris Galli fiunt (*eunuchi*) ex Gallis viri numquam.

5. Tam in Persas.] *Qui fluxa & soluta veste: sed ijdem militares. Ammianus* XXIII. Adeo autem dissoluti sunt, & artuum laxitate, vagoque incessu iactitantes se, vt effæminatos existimes, cum sint acerrimi bellatores.

6. Alte cinctos.] *Quod militum Romæ, item strenuorum aut actuosorum erat. Vtrumque habitum Horatius tangit:*

Malthinus tunicis demissis ambulat: est qui
Inguen ad obscænum subductis vsque facetus.

Alibi noster, de Mecænate: Putes alte cinctum dixisse.

7. Excerpta & repetita.] *Intelligit ne* Repetita, *laudabilia & quæ solent lectione iterari; an quia etiam inter legendum ad ea dici solet,* Repete? *Hoc puto: & si* Repetita, *quasi diuisa & in locos suos partita, possis legere.*

8. Ista odorifera.] *Lucebat, & decebat, in textu poni vocem libris aliquot assertam,* oculiferia, *siue* ocliferia: *nam veritas ita est, & sententia poscit. Non habemus nos, inquit, vt in tabernis, exposita quædam cum titulis, aut per se splendentia, quæ oculos feriunt, & transeuntes ad emendum alliciunt: non habemus: sed pariter*

vbique

vtique decor & bonitas est. Vox autem quæ facta. quia talibus, vt ipse loquitur (epist. LXXXVIII.) imperitorum feriuntur oculi: terentque alibi: Splendore imperitorum verberant oculos.

9. Hermachus.] Successor Epicuri in schola.

10. Metrodorus.] Inter nobiles eiusdem amicos & discipulos.

11. Ad vnum.] Epicurum.

12. Dummodo in ipso.] Putarem, quomodo.

13. Extrinsecus auscultantibus.] Qui ad penetralia nondum admissi: allusumque ad libros & auditores ἐξωτερικούς.

14. Chrias vocant.] Concinna aliqua Dicta, aut Facta. Vt, Crates dixit, Caue cum homine malo loquare. Facta, vt, Crates cum indoctum puerum vidisset, pædagogũ eius percussit. Vide Fabium lib.1. cap. XVI.

15. Sub alio moueris?] Alieno nutu iussuque regeris?

16. Hoc Cleanthes.] Prorsus his gemina Epictetus apud Arrian. lib. II Dissert. XIX. Diodorus illa dixit, & Cleanthes, & Chrysippus: tu vero quid? Non in eo elaborasti, vt Decretum aliquod tuum faceres: atque ita nihil à Grammatico differs. Quis fuit Hectoris pater? Priamus. Qui fratres? Alexander, & Deiphobus. Quæ mater? Hecuba. Historiam hanc accepi à quo? ab Homero. Similis tu, qui conuiuas, cum vanissimus sis, enumerandis scriptoribus, attonitos reddis. Deinde etiam addit: Age, Stoicum aliquis mihi ostendat, si habetis. Vbi is? Nam qui Stoicos sermunculos edisserat, mille dabitis: sed volo Stoicum. Quis ergo is est? vt Phidiacam statuam dicimus, ad artem Phidiæ exactè factã: ita illum mihi ostendite, ad ea quæ profitemini dogmata expressum.

17. Actuarij vice.] Ita dicuntur, qui Acta excipiunt & scribunt. Vide me ad Annalem Taciti V. si lubet.

18. Numquam tutelæ suæ.] Alieni semper arbitrij, vt pupilli.

MVRETVS.

ODorifera.] Est qui legat oculifera, idque se ex libro vetere facere dicat. Non damno.

OPSOPOEVS.

LIpsius Electorum lib.1.c.16. Nenum, sed idoneum plane verbum suggerunt libri, ista oculifera: vel vt Modius noster repetit, oclifera. Germana lectio. Sic appellat significanter illa quæ ad speciem in fronte tabernarum cum titulis exponunt: quæ incurrunt in transeuntium oculos, & emptorem alliciunt. Eiusmodi, inquit, inuitamenta in nostra secta Stoica non reperies. Hactenus Lipsius. Vide item ep. Iulam Modij 70. Adsentiunt quoque duo è nostris libris, quorum vnus Puteani, oclifera, alter Io. Nicotij, oclifetia prafert.

M. ss. absque interrogatione, Puta nos velle sing. sent. ex turba separare.

M. ss. & per lineamenta sua ingenij opus nectitur. mox mulier desideratur in omnibus. Et inferius in duobus interpungitur post fluunt.

M. ss. Qui plus adhuc, &c. vt referatur ad animum.

Quatuor nostri, nihil existimo habere generosi: iterumque, Aliud autem est meminisse.

Proprium magis hic (ait Modius epist.70.) verbum membranaceum: quæ alienis verbis commodatur. Nec nostri codices aliter legunt.

Scriptorum lectio est, Præterea qui aliud sequitur, nihil inuenit, immo nec quærit.

M. ss. tres, sed si priorem planiorem que inuenero. vnus propiorem habet pro priorem. quod iam olim asseruit vir clariss. P. Faber Semestrium lib.1. cap.10. ita scribens: Priorem reijciendum esse Erasmus vidit, & alacuis apertiorem legit ait, ipse vero vel potiorem vel proniorem mauult. Ego propiorem ratione ad veritatem ductus nunc primum restituo: quæ ipsa patebat quidem omnibus, vt Seneca verbum vsurpem, nondum erat occupata.

GRVTERVS ET IVRETVS.

INsperatæ.] v.c. insuspectatæ.

Licet manuleatus sit.] quis manuleatus dicatur, docebit te Gellius lib.7. cap.12.

Nihil inuenturum cum intrauerit.] v.c. cum interuenent.

Ab exemplari pendere.] v.c. Ivretiad exemplar pendere.

Alienis verbis commendatur.] v.c. commodatur, quod alijs locis defendi potest: vt sup. Epist.24. veritati commodas verba. & Epist 70. commodabit pœnæ suæ manum. & Epist.89. auaritiæ commodare digitos. Epist.105. suis se commodat. Iuretus.

Et actuarij vice fungitur.] sic d citur, qui acta Senatus excipiebat veloci stilo. de eo adi Beroaldum & Torrentium ad Suetonij Iulium.cap.55. Langlaum lib.7.c.19. Otij Semestrij. Lipsium ad Ann. Taciti.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

GAVDERE se in profectu Lucilij, quia ab ipso est: & ipse eum formauit. Hortatur porro pergere, & ad summum.

EPIST. XXXIV.

CRESCO & exsulto, & discussa senectute recalesco, quoties ex his quæ agis & scribis, intelligo quantum te ipse (nam [1] turbam olim reliqueras) supergrederis. Si agricolam [2] arbor ad fructum perducta delectat, si pastor ex fœtu gregis sui capit vo-

luptatem, si alumnum suum nemo aliter intuetur quàm ut adolescentiam illius suam iudicet: quid euenire credis his, qui ingenia educauerunt, & quæ tenera formauerunt, adulta subito vident? Assero te mihi. meum opus es. Ego cùm vidissem indolem tuam inieci manum, exhortatus sum, addidi stimulos, nec lentè ire passus sum, sed subinde incitaui: & nunc idem facio. Sed iam currentem hortor, & inuicem hortantem. Quid, aliud, inquis,[3] adhuc volo? in hoc plurimum est.[4] Non sic quomodo principia totius[5] operis dimidium occupare dicuntur, ita res animo constat: pars magna bonitatis est, velle fieri bonum. Scis quem dicam bonum? perfectum, absolutum, quem malum facere nulla vis, nulla necessitas possit. Hunc in te prospicio, si perseueraueris & incubueris, & id egeris, vt omnia facta dictáque tua inter se congruant ac respondeant sibi, & vna forma percussa sint. Non est huiusmodi animus in recto, cuius[6] acta discordant.

I. LIPSIVS.

1. TVrbam olim.] *Libri scripti*, turbam quam olim. *Lego*, turbam quidem olim.

2. Arbor ad fructum.] *Meus*, arbor fructum productura: *& bene.*

3. Adhuc volo?] *Vide ne distinctiuncula magis expedias.* Quid aliud, inquis, adhuc? volo. *Vt hac Lucilij sint: & quid vltra hortere, mi Seneca? iam volo. Et subdit: Multum hoc quidem esse, non tamen omnia.*

4. Non sic quomodo.] *Quidam libri*, Nam sic: *& melius.*

5. Operis dimidium.] *Notum adagium, & Horatio, in hac ipsa re expressum:* Dimidium facti qui cœpit habet: sapere aude. *Velis, & tenta sapere: dimidium rei erit. Nec enim totum: neque sola voluntas sufficit: sed videndum vt recta ea sit, quod sine Scientia non assequitur. Itaque Seneca gradationem hanc facit:* Actio recta non erit, nisi Voluntas sit recta: ab hac enim est actio. Rursus voluntas non erit recta, nisi habitus animi rectus fuerit: ab hoc enim est voluntas. Habitus porro animi non erit, sine Scientia: *qua bona scilicet & Mala distinguit. Vide epist.* xcv.

6. Acta discordant.] *Nam Sapientis nota, semper idem velle & nolle. Itaque nihil opus addere*, cuius, dictis acta: *& si quidam hoc libri, nam pertinet ad* ὁμολογίαν, *de qua sæpe.*

PINCIANVS.

ITaque pars magna bonitatis est velle fieri bonum.] *Verbum* itaque *redundat, ex eadem.*

Cuius acta discordant.] *Aliquot codices*, cuius dictis acta discordant.

OPSOPOEVS.

L*Ege*, incitaui, *vt est in scriptis libris & excusis. Et mox, non displicet Nicotiani codicis lectio.* Quid aliud, inquis, adhuc volo? In hoc plurimum esse. *sic aptius sequentia quadrant, non satis scilicet esse bene vitam inchoasse & aliquousque produxisse, nisi perseueretur. Alioquin vulgata scriptura non adeo recte procedit, nisi cum Nicotiano exemplari legatur*, Nam sic, *&c.*

M. ss. agnoscunt particulam. Itaque, *quam tamen Pincianus ex vetere lectione abundare notat.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

QVantum te ipse (nam turbam olim reliqueras) supergrederis.] *v. c.* supertegeras.

Nec commouetur quidem,] *Melius v. c. Intreti*, ne commouetur quidem.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

AMICVM illum sibi optat, id est virum bonum. aliter enim amicus nemo est, etiamsi amat. Hoc ergo faciat, & imprimis discat CONVENIENTER *viuere, id est constanter, id est sapienter.*

EPIST. XXXV.

CVM te tam obnixè rogo[1] vt studeas, meum negotium ago. habere amicum volo: quod contingere mihi (nisi pergas excolere te, vt cœpisti)[2] non potest. Nunc enim amas me, amicus non es. Quid ergo? hæc inter se diuersa sunt? imo dissimilia. Qui amicus est, amat: qui amat, non vtique amicus est. Itaque amicitia[3] semper prodest: amor etiam aliquando nocet. Si nihil aliud, ob hoc profice, vt amare discas. Festina ergo, dum mihi proficis, ne istuc alteri didiceris. Ego quidem percipio iam fructum, cum mihi fingo vno nos animo futuros, & quidquid ætati meæ vigoris abscessit, id ad me ex tua, quamquam[4] non multum abest, rediturum: sed tamen re quoque ipsa lætus esse volo. Venit ad nos ex his quos amamus, etiam absentibus, gaudium: sed id leue & euanidum. Conspectus, & præsentia, & conuersatio aliquid habet viuæ voluptatis: vtique si non tantum quem velis, sed qualem velis videas. Affer itaque te mihi,[5] ingens munus: & quo magis instes, cogita me senem esse, te mortalem. Propera

pera

pera ad me, ſed ad te prius, profice, & ante omnia hoc cura, vt conſtes tibi. Quoties experiri voles, an aliquid actum ſit, obſerua an eadem velis hodie quæ heri. Mutatio voluntatis indicat animum natare aliubi, atque [6] aliubi apparere, prout tulit ventus. Non vagatur, quod eſt fixum & fundatum. Iſtud ſapienti perfecte contingit, aliquatenus & [7] proficienti prouectóque. Quid ergo intereſt? hic commouetur quidem, non tamen tranſit, ſed ſuo loco nutat: ille nec commouetur quidem.

I. LIPSIVS.

1. VT ſtudeas.] *Stoico ſenſu, Studeas: id eſt, philoſophiæ operam naues. Vide Manuduct. II. Diſſert. I.*

2. Non poteſt.] *Neque enim inter malos, aut inter diſsimiles, Amicitia.*

3. Semper prodeſt.] *Amicitia Bonum eſt: Boni autem Stoica definitio,* id quod prodeſt. *Manuduct. II. Diſſert. XXI.*

4. Non multum abeſt.] *Ergo & Lucilius inter ſenes, aut ſeneſcentes.*

5. Ingens munus.] *Ad vocem factúmque Æſchinis, qui ſeipſe munus Socrati obtulit, vt gratus eſſet. Noſter I. De Benef. cap. VIII.*

6. Aliubi apparere.] *Siue vt ij qui in naui, arbitrio ventorum, feruntur: ſiue vt inſulæ quædam in aquis vagantes: vt noſter Gruterus notat.*

7. Proficienti.] *De quibus gradibus ego in Manuduct. II. Diſſert. IX.*

MVRETVS.

PRopera ad me.] *In aliis,* Propterea ad me. *Coniecturam meam veterem libri veteris auctoritas comprobauit.*

PINCIANVS.

SI tamen re quoque ipſa lætus eſſe volo.] *Vetus lectio,* Sed tamen re quoque, *&c.*

OPSOPOEVS.

IN *m. ſſ. reperio,* Cum te tam valde rogo. *Deinde paulo poſt, ſcribendum è duobus m. ſſ.* animum nutare, alibi atque aliubi apparere. *Sic in fine epiſtolæ,* ſuo loco nutat.

Tres, Iſtud ſapienti perfecto contingit: *vnus,* Iſtud ſapienti perfectoque contingit.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

LAVDAT quemdam qui otio ſe admouit, à republica amouit: & vt contemnat vulgi voces. Pergat bonus eſſe, aut magis fieri; pergat & mortem aſpernari, idque ratione.

EPIST. XXXVI.

AMicum tuum hortare, vt iſtos magno animo contemnat, qui illum obiurgant, quod vmbram & otium petierit, quod dignitatem ſuam deſtituerit; & cum plus conſequi poſſet, prætulerit quietem omnibus. Quàm vtiliter negotium ſuum gesserit, quotidie illis oſtendet. Hi quibus inuidetur, [1] non deſinent tranſire. alij elidentur, alij cadent. Res eſt inquieta, felicitas: ipſa ſe exagitat, mouet cerebrum, non vno genere. Alios in aliud irritat: [2] hos in potentiam, illos in luxuriam: hos inflat, illos mollit, & totos reſoluit. [3] At bene aliquis illam fert: ſic, quomodo vinum. Itaque non eſt quod tibi iſti perſuadeant, eum eſſe felicem, qui [4] à multis obſidetur. ſic ad illum, quemadmodum ad lacum, concurritur: quem [5] qui exhauriunt, & turbant. Nugatorium & [6] inertem vocant. Scis quoſdam peruerſe loqui, & [7] ſignare contraria. [8] Felicem vocabant. quid ergo? erat? Ne illud quidem curo, quod quibuſdam nimis horridi animi videtur & tætrici. Ariſton aiebat, malle ſe adoleſcentem triſtem, quàm hilarem & amabilem turbæ. [9] Vinum enim fieri bonum, quod recens durum & aſperum viſum eſt: non pati ætatem, quod [10] in dolio placuit. Sine eum triſtem appellent, & inimicum proceſſibus ſuis. bene ſe dabit in vetuſtate ipſa triſtitia. perſeueret modo colere virtutem, perhibere liberalia ſtudia, non illa [11] quibus perfundi ſatis eſt, ſed hæc [12] quibus tingendus eſt animus. hoc eſt diſcendi tempus. Quid ergo? aliquod eſt, quo non ſit diſcendum? minime. ſed quemadmodum omnibus annis ſtudere honeſtum eſt: ita [13] non omnibus inſtitui. Turpis & ridicula res eſt, [14] elementarius ſenex. Iuueni parandum, ſeni vtendum eſt. Facies ergo rem vtiliſſimam tibi, ſi illum quàm optimum feceris. Hæc aiunt beneficia eſſe expetenda tribuendáque, non dubie primæ ſortis, quæ tam prodeſt dare quàm accipere. Denique nihil illi iam liberi eſt: ſpopondit. minus autem turpe eſt creditori, quàm ſpei bonæ decoquere. Ad illud æs alienum ſoluendum, opus eſt negotianti nauigatione proſpera, agrum colenti vbertate eius quam colit terræ, & cæli fauore: ille quod debet, ſola poteſt voluntate

persoluere. In mores fortuna ius non habet. Hos disponat: vt quam tranquillissimus ille animus ad perfectum veniat. qui nec ablatum sibi quidquam sentit, nec adiectum, sed in eodem habitu est, quocumque res cadunt. Cui siue aggeruntur vulgaria bona, supra res suas eminet: siue aliquid ex istis vel omnia casus excussit, minor non fit. Si in Parthia natus esset, arcum infans statim tenderet: si in Germania, protinus puer [11] tenerum hastile vibraret: si auorum nostrorum temporibus fuisset, [12] equitare, & hostem cominus percutere didicisset. Hæc singulis disciplina gentis suæ suadet, & imperat. Quid ergo huic meditandum est? quod aduersus omnia tela, quod aduersus omne hostium genus benè facit, mortem contemnere: quæ quin habeat in se aliquid terribile, vt & animos nostros (quos in amorem sui natura formauit) offendat, nemo dubitat: nec cum necesse esset in id comparari & acui, in quod instinctu quodam voluntario iremus, sicut feruntur omnes ad conseruationem sui. Nemo discit, vt, si necesse fuerit, æquo animo in rosa iaceat: sed in hoc duratur, vt tormentis non submittat fidem: vt, si necesse fuerit, stans etiam aliquando saucius, pro vallo peruigilet, & ne pilo quidem incumbat. quia solet obrepere interim somnus in aliquod adminiculum reclinatis. Mors nullum habet incommodum. Esse enim debet aliquid, cuius sit incommodum. Quod si tanta cupiditas longioris æui te tenet, cogita nihil eorum quæ ab oculis abeunt, & [17] in rerum naturam, ex qua prodierunt ac mox processura sunt, reconduntur, consumi. Desinunt ista, non pereunt. Et mors, quam pertimescimus ac recusamus, intermittit vitam, non eripit, [18] veniet iterum, qui nos in lucem reponat dies, quem multi recusarent, nisi oblitos reduceret. [19] Sed postea diligentius docebo, omnia quæ videntur perire, mutari. Æquo animo debet rediturus exire. Obserua orbem rerum in se remeantium: videbis in hoc mundo nihil exstingui, sed vicibus descendere ac resurgere. Æstas abit, sed alter annus illam adducit: [20] hiems cecidit, referent illam sui menses: solem nox obruit, sed ipsam statim dies abiget. Stellarum iste decursus, quidquid præterierit, repetit: pars cæli leuatur assidue, pars mergitur. Denique finem faciam, si hoc vnum adiecero, nec infantes, nec pueros, nec mente lapsos, timere mortem: & esse turpissimum, si eam securitatem nobis ratio non præstat, ad quam stultitia perducit.

I. LIPSIVS.

1. NOn desinent transire.] *Ab vno proposito in aliud, mutare vitam & statum. Sic fine epistolæ prioris:* Hic commouetur quidem, non transit.

2. Hos in potentiam.] *Malim,* in impotentiam.

3. At bene aliquis.] *Hæc clausula obiectionem habet: Atqui sunt etiam felices, qui temperant, nec abutuntur. Ita, inquit: sed qui vt vino ea vtuntur, id est modicè nec abundanter. Hoc ducere videtur: sed plura fortasse dixisse. nec integra hæc aut plena.*

4. A multis obsidetur.] *Clientibus, salutatoribusque.*

5. Qui exhauriunt.] *Aptissime. Re vera vires illi efficiesi aliquid petunt à potentibus, aut suimus. gratiam, pecuniam, alia quibus egent. Itaque exhauriunt: sed & turbant, quia adsiduè inquietant.*

6. Inertem vocant.] *Illum amicum, philosophiæ deditum. Vetus & hodiernum conuicium, in Bonæ Mentis operatos.*

7. Signare contraria.] *Meum & quidam,* significatione contraria: *quod item probum.*

8. Felicem vocabant.] *Ad hunc, nescium, cum in ambitione & splendore erat? an Cornelium Sullam intelligit?*

9. Vinum fieri bonum.] *Homines cum vino comparauit etiam Alexius Comnenus:*

Ὁμοιότατον ἄνθρωπος οἴνῳ τὴν φύσιν,
Τρόπον τε· τὸ γὰρ οἶνον τὸν νέον,
Πολλὴ γ' ἀνάγκη, καὶ τὸν ἄνδρ' ἀποζέσαι,
Πρῶτον, ἀφυβρίσαι τ', ἀπανθῆσαι δὲ
Σκληρὸν γενέσθαι, καὶ καταστῆναι πάλιν,
Ἡδὺν δ' ἀπ' ἐκεῖ τ' ἐπίλοιπον διατελεῖν·
Similis Vir est Vino, indole atque moribus.
Nam musteum illud & nouum cùm conditur,
Deferueat primum est opus; sic & Virum,
Cum iuuenis est, exæstuare; hinc sobrium
Mox effici, & seueritate præditum:
Mitem inde fieri, & esse in æui reliquum.

At quod hic de Vino, ad Poma transtulit Attius, in A. Gellio XIII. cap. II. Nam cùm Pacuuius dixisset, Videri sibi carmina eius duriora paullum & acerbiora. Ita est, inquit Attius: neque id sanè me pœnitet. Nam quod in pomis est, itidem aiunt esse in ingeniis. quæ dura & acerba nascuntur, post fiunt mitia & iucunda: sed quæ gignuntur statim vieta & mollia, non matura mox fiunt, sed putria.

10. In dolio placuit.] *Ex more veteri, qui vinum nouellum doliis condebant: sed mox vbi paullum defæcasset, defundebant*

fundebant in amphoras & cados. Proculus Ic.tus l.XV.Tritic.vino & ol.leg. In Dolia vina ea mente conjicimus, vt ex his postea in Amphoras & Cados defundamus. *Quia igitur id nouellum aut turbidum, elegantiores fugiebant bibere. & Cicero hac mente, in Bruto:* Num igitur, qui hoc sentiat, si is potare velit, de Dolio sibi hauriendum putet? *Obiicit & Pisoni, vt sordido:* Panis & Vinum à propola, & de cupa. *quod idem est illi,* de Dolio.

11. Quibus perfundi.] *Vt sunt amœniora ista, vulgo Liberalia dicta.*

12. Quibus tingendus.] *Vt est Philosophia: quæ sola verè Liberale studium: Epist.* LXXXVIII.

13. Non omnibus institui.] *Pergere in Sapientiæ studijs, omni ætate decet; non item incipere, & in rudimentis esse.*

14. Elementarius senex.] *Qui inter pueros elementa discit.*

15. Tenerum hastile.] *Illorum verbo, Frameam.*

16. Equitare.] *Non quòd omnes olim hoc Romani, sed nobiliores, aut stirpe equestri: inter quos scilicet hic amicus Lucilij. Nam ceteri ad pedestrem militiam destinabantur.*

17. In rerum naturam.] *De Benef.* V. *cap.* VIII. Rerum natura nihil dicitur perdere, quia quidquid illi auellitur, ad illam redit. nec perire quidquam potest, quod quo excidat non habet, sed eodem reuoluitur vnde discedit.

18. Veniet iterum.] *Hæc est non illa Pythagorica, sed Stoica quadam παλιγγενεσία, siue (ita loquamur) Renascentia: cùm post orbis Deflagrationem, & sollemnem ἐκπύρωσιν, iterum alius orbis & διακόσμησις, atque eadem & ijdem reponentur. Vide me Physiol.* II. *Dissert.* XXII. *Tangit & Lucretius hoc dogma, lib.* III.

Nec si materiam nostram collegerit ætas.
Post obitum, rursumque redegerit, vt SITA NVNC EST
Atque iterum nobis fuerint data lumina vitæ:
Pertineat quidquam tamen ad nos id quoque factum.

19. Sed postea. *Vbi nescio: non in his libris ex professo.*

20. Hiems cecidit.] *An potius*, cedit.

MVRETVS.

AMicum tuum.] *Adolescens quidam Lucily, vt videtur hortatu sese ad Philosophiæ studium contulerat: quo nomine reprehendebatur à multis: vt semper optima quæ plurimis displicent. Monet Lucilium, quemadmodum illum adducere debeat ad contemnendas eiusmodi stultas reprehensiones, & ad id quod suscepit, vrgendum.*

Ariston aiebat.] *Simillimum huic Attij poetæ dictum extat libro xiij. noctium Atticarum, capite xj.*

Perbibere.] *Verbum Horatianum.* Nunc perbibe puro.

Pectore verba puer, nunc te melioribus offer.

Veniet iterum qui nos in lucem reponat dies.] *Stulta opinio, quæ tamen illis temporibus multorum animos occuparat. Sæpe fuisse nos in hac vita: sed oblitos esse: redituros eosdem post aliquot annorum millia: sed rursus omnium oblitos: idque sæpius factum esse, sæpius factum iri. Hæc admonere nos debent, quantopere auij ferantur à vero homines summis ingenijs præditi, nisi aura eis diuina lucis affulserit. Magna gratia præpotenti Deo, qui nos à talium errorum caligine per filium liberauit.*

PINCIANVS.

DEnique illi iam mihi liberum est. Spopondit.] *Vetus lectio.* Denique nihil illi iam liberum esse spospondit.

Nec necesse esset in id comparari.] *Scribe.* Nec enim opus esset, *&c. ex eadem.*

OPSOPOEVS

TRes iterum, & significare contraria, *& postea quatuor,* Denique nihil illi iam liberi est.

M. st. Sed in eo habitu est quomodocumque res cedunt. *& inferius.* Nec enim opus esset in id comp.

Constanter omnes. Esse enim debet aliquis, cuius sit incommodum. *Et postea,* quicquid præterit.

GRVTERVS ET IVRETVS.

ET ridicula res est.] *v. c.* ridiculosa.

Nec enim necesse esset in id comparari & acui, in quod instinctu quodam voluntario iremus.] *Reducenda lectio v. c.* nec enim opus esset id vi comparari. *Oportent enim duo sibi contraria,* vim, & instinctum voluntarium. *Iuretus.*

Et in rerum naturam ex qua prodierunt, ac mox processura sunt.] *v. c.* & in rerum natura ex qua prodierunt, ac mox recessura.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PERSEVERANDVM in via & militia Sapientiæ esse. Ab hac salutem, felicitatem, libertatem pendere. Perueniri, & vinci, Ratione duce.

EPIST. XXXVII.

QVOD maximum vinculum est ad bonam mentem, promisisti virum bonum. Sacramento rogatus es. Deridebit, si quis tibi dixerit, mollem esse militiam & facilem. nolo te decipi. Eadem honestissimi huius, & illius [1] turpissimi auctoramenti,

Senec.

verba sunt, [2] *vri, vinciri, ferroque necari.* Ab illis qui manus arenæ locant, & [3] edunt ac bibunt, quæ per sanguinem reddant, cauetur vt ista vel inuiti patiantur: à te, vt volens libénsque patiaris. Illis licet [4] arma submittere, misericordiam populi tentare: tu neque submittes, nec vitam rogabis. recto tibi inuictóque moriendum est. Quid porro prodest, paucos dies aut annos lucrifacere? [5] Sine missione nascimur. Quomodo ergo, inquis, me expediam? effugere non potes necessitates: potes vincere. [6] Fiat via, & hanc tibi viam dabit philosophia. ad hanc te confer, si vis saluus esse, si securus, si beatus: denique si vis esse, quod est maximum, liber. Hoc contingere aliter non potest. Humilis res est stultitia, abiecta, sordida, seruilis, multis affectibus & sæuissimis subiecta. Hos tam graues dominos, interdum alternis imperantes, interdum pariter, dimittit à te sapientia, quæ sola libertas est. [7] Vna ad hanc fert via, & quidem recta. non aberrabis: vade certo gradu. Si vis tibi omnia subiicere, te subiice rationi. multos reges, si ratio te rexerit. Ab illa disces, quid & quemadmodum aggredi debeas: non incides rebus. Neminem mihi dabis, qui sciat quomodo quod vult cœperit velle. non consilio adductus vllo, sed impetu impactus est. Non minus sæpe fortuna in nos incurrit, quàm nos in illam. Turpe est non ire, sed ferri: & subito in medio turbine rerum stupentem quærere: Huc ego quemadmodum veni?

I. LIPSIVS.

1. TVrpissimi auctoramenti.] *Gladiatorij. quo in verba Editoris aut Lanistæ iurabant. Vide me II. Saturn. cap. v.*

2. Vri, vinciri.] *Ita libri, nec mutem. Petronius:* In verba Eumolpi sacramentum iurauimus, vri, vinciri, verberari, ferroque necari, tamquam legitimi gladiatores. *Ipsus Seneca, Epist.* LXXI. Quid miraris, si vri, occidi, alligari iuuat? *Si lubet, dicto loco me vide.*

3. Edunt ac bibunt.] *In sagina sunt, sed cuius exitus cruentus. Eo allusum.*

4. Arma submittere.] *Nos hoc & alia explicamus. Saturn. II. cap.* XXIII.

5. Sine missione.] *Id quoque à gladiatorio ritu. Aliquando mittebantur, aut ea spe pugnabant: aliquando, sine ea, & ferro absumendi. Nos diffusè, II. Saturn. cap.* XXII.

6. Fiat via.] *Quidã,* Fit via. *id esset, ratione quadã & methodo. At Gruterus,* Fit via vi: *Virgiliano hemistichio*

7. Vna ad hanc via.] *Nempe recta Rationis ductu, vt subiicit, per Sapientiam.*

MVRETVS.

VRi virgis ferroque necari.] *Verba erant eorum qui in magistrorum, id est, lanistarum verba iurabant, seque eis auctorabant. Horatius:*

> Quid refert, vri virgis ferroque necari?
> Auctoratus eas.

PINCIANVS.

SAcramento ligatus es. Deridebit, si quis dixerit.] *Eadem non* ligatus *agnoscit, sed* rogatus, *vt sit* rogatus, *pro* interrogatus. *Codex tamen Franciscanus* decipit *legit, non* deridebit, *quod non displicet: quia paulo post sequitur,* nolo te decipi.

OPSOPOEVS.

EX *Horatio substituit hæc verba Muretus,* vri virgis ferroque necari, *an libris consentientibus, non indicat. Certe nostri dissident. & cum cusis aliquot legunt,* vri, vinciri, ferroque necari. *Proba monstrat iuramenti formula in Petronij Arbitri fragmentis:* In verba Eumolpi sacramentum iurauimus, vri, vinciri, verberari, ferroque necari, & quidquid aliud Eumolpus iussisset, tanquam legitimi gladiatores domino, corpora animosque religiosissime addicimus. *Huc iterum alludit Seneca Epist.* lxxi. Quid miraris, si vri, vulnerari, occidi, alligari iuuat? aliquando etiam libet.

Modius epist.lxx. In m.ss. illud vicibus *nullum est, neque quidquam eo opus. Virgilius etiam dixit:* Alternis dicetis, amant alterna camoenæ.

Et ita nostri præter Ambianum, in quo scribitur, alternatim imperantes. *Seneca iterum epist. lxxij.* hic deprimitur alternis & extollitur.

GRVTERVS ET IVRETVS.

SAcramento ligatus es.] *In nouissima editione Lugdunensi, additur in ora alias legi,* sacramente, *sed hoc inepte. Habet autem v.c.* sacramento rogatus es, *quemadmodum etiam mss. Epist. lxvj. vbi vulgo est,* & velut sacramento ligatus. *Idem v.c. refert,* rogatus es. *quæ scriptura proba est, & confirmari potest locis aliorum auctorum, qualis est iste Seruij in illud Virgilij 2. Æneid.*

Sacrata resoluere iura, vt non incidat (ait) in sacramenti pœnam. Nam miles legibus sacramentorum rogabatur, vt exiens ad bellum, iuraret se nihil contra remp. facturum, &c. *ita enim reperisse optimo manuscripto codice P. Danielis. Hæc Iuretus.*

Turpissimi auctoramenti.] *duplex fuit genus gladiatorum* coacti & voluntarij, *de quibus Lipsius lib. 2. cap. 5. Saturnal. serm. P. Faber lib. 2. c. 11. Semest. & Brisson. lib. 8. de formulis.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PRAECEPTA vtilia ad Sapientiam, magis quàm Dissertationes sæpe esse. Illa irrepere in animum, & seminis modo fructificare & diffundi.

EPIST.

EPIST. XXXVIII.

MERITO exigis, vt hoc inter nos epistolarum commercium frequentemus. Plurimum proficit sermo, qui minutatim irrepserit animo. Disputationes præparatæ, & effusæ audiente populo, plus habent strepitus, minus familiaritatis. Philosophia bonum consilium est: consilium nemo [1] clamore dat. Aliquando vtendum est & illis, vt ita dicam, concionibus; vbi qui dubitat, impellendus est: vbi verò non hoc agendum est, vt velit discere, sed vt discat, ad hæc submissiora verba veniendum est. Facilius intrant, sed & hærent. nec enim multis opus est, sed efficacibus. Seminis modo spargenda sunt. quod quamuis sit exiguum, cum occupauit idoneum locum, vires suas explicat, & ex minimo in maximos auctus diffunditur. Idem facit oratio. non latè patet, si aspicias: in opere crescit. Pauca sunt quæ dicuntur: sed si illa animus benè exceperit, conualescunt & exsurgunt. Eadem est, inquam, præceptorum conditio, quæ seminum. multum efficiunt, & si angusta sunt: tantum, vt dixi, idonea mens rapiat illa, & in se trahat. Multa inuicem & ipsa generabit, & plus reddet, quam acceperit.

I. LIPSIUS.

1. CLamore dat.] *Non malè Muretus: tamen Muretus. Nam libri omnes,* clarè dat: *quod esset, clara & elata voce. Sanè mox exponit,* submissiora verba.

PINCIANUS.

ET effusæ audiente populo.] *Vellem legeres,* audienti, *non* audiente.
Idem facit ratio.] Oratio *scribe non,* ratio, *ex vetere lectione.*

OPSOPOEUS.

MSS. qui minutatim irrepit animo, *Et inferius,* Facilius intrant, & hærent.
In maximos auctus diffunditur. *habent nostra & Mody exemplaria, epist. paulo ante citata.*

ARGUMENTUM I. LIPSI.

VARIE, & varios, in philosophia scripsisse: excitari nos debere, & ardorem capere ab exemplo. Naturam eo ducere, quæ ad excelsa vocat: in quibus non est, plebeia Felicitas, non item voluptas, quia aut fragilia sunt, aut nocent.

EPIST. XXXIX.

[1] COMMENTARIOS quos desideras, [2] diligenter ornatos, & in angustum coactos, ego verò componam: sed vide ne plus profectura sit [3] oratio ordinaria, quam hæc quæ nunc [4] vulgo Breuiarium dicitur, olim cum Latinè loqueremur, Summarium vocabatur. [5] Illa res discenti magis necessaria est: [6] hæc scienti. illa enim docet, hæc admonet. Sed vtriusque rei tibi [7] copiam faciam. Tu à me, non est quod [8] illum aut illum exigas. qui [9] notorem dat, ignotus est. Scribam ego quod vis, sed meo more. Interim multos habes, quorum scripta nescio an [10] satis ordinent. Sume in manus indicem philosophorum: hæc ipsa res [11] expergisci te coget, si videris quàm multi tibi laborauerint; concupisces & ipse ex illis vnus esse. Habet enim hoc optimum in se generosus animus, quod concitatur ad honesta. Neminem excelsi ingenij virũ humilia delectant & sordida: magnarum rerum species ad se vocat & extollit. Quemadmodum flamma surgit in rectum, iacere ac deprimi non potest, non magis quàm quiescere: ita noster [12] animus in motu est, eò mobilior & actuosior, quò vehementior fuerit. Sed felix qui ad meliora hunc impetum dedit: ponet se extra ius ditionemque fortunæ. secunda temperabit, aduersa cõminuet, & aliis admiranda despiciet. Magni animi est, magna contẽnere, ac mediocria malle, quàm nimia. Illa enim vtilia [13] vitaliaque sunt: at hæc, eò quòd superfluunt, nocent. Sic segetem nimia sternit vbertas: sic rami onere franguntur: sic ad maturitatem non peruenit nimia fœcunditas. Idem animis quoque euenit, quos immoderata felicitas rumpit: qua non tantum in aliorum iniuriam, sed etiam in suam vtuntur. Quis hostis in quemquam tam contumeliosus fuit, quam in quosdam voluptates suæ sunt? quorum impotẽtiæ atque insanæ libidini ob hoc vnum possis ignoscere, quod quæ fecere, patiuntur. Nec immerito hic illos furor vexat. necesse est in immensum exeat cupiditas, quæ naturalem modum transiliit. Illa enim habet suum finem: inania, & ex libidine orta, sine termino sunt. Necessaria metitur vtilitas, superuacua quo redigis? Voluptatibus itaque se mergunt, quibus in consuetudinẽ ad-

ductis carere non possunt: & ob hoc miserrimi sunt, quod eo perueniunt, vt illis quæ superuacua fuerant, facta sint necessaria. seruiunt itaque voluptatibus, non fruuntur: & mala sua, quod malorum vltimum est, amant. Tunc autem consummata est infelicitas, vbi turpia non solum delectant, sed etiam placent: & desinit esse remedio locus, vbi quæ fuerant [14] vitia, mores sunt.

I. LIPSIVS.

1. COmmentarios.] *Philosophicos, vt coniicio: sed breues, & summam continentes.*

2. Diligenter ornatos.] *Meliores libri,* ordinatos: *quos audio. Ordine & methodo scriptos, memoriæ & disciplinæ adiuuandæ.*

3. Oratio ordinaria.] *Longa & tractata, quæ disserendi speciem habet: quæque philosophis vulgo in vsu.*

4. Vulgo Breuiarium.] *Vox bis ter in Suetonio, Plinio, alijs æui medij.*

5. Illa res.] *Ordinaria oratio.*

6. Hæc scienti.] *Breuiarium.*

7. Copiam faciam.] *Fecisime? vt iam habeamus.*

8. Illum ant illum.] *Auctorem scilicet, quem laudem identidem atque aduocem, fideiussisse.*

9. Nototem dat.] *Noster in ludo, de morte Claudij:* Siquis à me notorem petisset, te fui nominaturus, qui me optimè nosti. *Xenophon γνωστῆρα dixit: adhiberi solet, vbi de statu aut qualitate cuiuspiam dubitatur. Dicit igitur Seneca, Mihi fidere & credere debebis: alium notorem siue cognitorem (vt Cicero) non dabo.*

10. Satis ordinent.] *Id est,* ordinata sint, *& materiam disponant.*

11. Expergisci te coget.] *Me certè, cum vel Chrysippi tantum, vel Aristotelis librorum indices video.*

12. Animus in motu est.] *Vide Consol. ad Heluiam, cap. vi.*

13. Vitaliaque sunt.] *Mansura, vitam & æuum ferre possunt.*

14. Vitia, mores sunt.] *Tacitus in Germania:* Nec corrumpere & corrumpi, Sæculum vocatur. *Ita enim prætexunt vulgo, Mores sunt, Sic viuitur, Sæculum est.*

MVRETVS.

QVi notorem dat.] *Notorem dicit, quem vsitatius dicimus cognitorem. Petronius.* At ego ne mea quidem vestimenta ab officio recepissem, nisi notorem dedissem.

OPSOPOEVS.

MOdius ibidem: *verum est,* Commentarios quos desideras diligenter ordinatos, &c. *Sequitur statim,* Inter multos habes: quorum scripta nescio an satis ordinent. *& sequenti xl. Epist.* Nihil autem ordinatum est, quod præcipitatur & properat.

M. ss. ratio ordinaria, *non* oratio. *Et statim ait,* Illa res discenti magis necessaria est, *id est illa ordinaria ratio commentariorum componendorum.*

M. ss. Habet enim hoc optimum in se generosus animus.

Vulgata & scripta exemplaria, Illa enim vtilia vitaliaque sunt; at hæc eo quo superfluunt nocent. *Vox* vitalia *non videtur fuisse remouenda. Horatius Satyra 7. lib. 2.*

——— Amicum
Mancipium domino, & frugi quod sit satis, hoc est,
Vt vitale putes.

Proinde (scribit Turnebus Aduersariorum lib. decimooctauo cap. vigesimo septimo) quasi frugalitas nimia & attentio acrior ad rem diligentiaque noceat: & quamuis qui nequam & dissoluti sunt, perditi profligatique sint, neque vita digni, quos ne salus quidem ipsa seruare posse videatur: cum contra viuere videantur & vitales esse, qui sunt frugi & attenti: tamen nimia auiditate & auaritia & nimia parsimonia exitium sæpe acerbum accersitur. Simile est illud Lactantij libro sexto, Vnum est enim sapientis & iusti & vitalis viri opus, diuitias suas in sola iustitia collocare. *Hactenus Turnebus.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

PRofectura sit oratio.] *v. c. Iureti; rectius,* profutura sit ratio.

Vulgo breuiarium dicitur.] *Eius vocis mentio apud Suetonium in Augusto cap. 101. Galba cap. 12. Plinius lib. 18.* vt omnis culturæ quoddam breuiarium peragatur. *sic* breuiaria rationes *apud Scæuolam l. vlt. ff. de pecul. leg. Torrentius.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

HORTATVR scribere, quia sibi imago mitis. tum de Serapione, prompti & profusi sermonis quod negat Philosophum decere. Grauis & tarda oratio magis intrat & descendit.

EPIST. XL.

QVod frequenter mihi scribis, gratias ago, nam quo vno modo potes, te mihi ostendis. Numquam epistolam tuam accipio, vt non protinus vna simus. Si imagines nobis amicorum absentium iucundæ sunt, quæ memoriam renouant, & desiderium absentiæ, falso atque inani solatio leuant: quanto iucundiores sunt litteræ, quæ vera amici absentis vestigia, veras notas afferunt? Nam quod in conspectu [1] dulcissimum est,

est, id amici manus epistolæ impressa præstat, agnoscere. Audisse te scribis, [2] Serapionem philosophum, [3] cùm istuc applicuisset, solere magno cursu verba [4] conuoluere, quæ non effundit vna, sed premit & vrget. plura enim veniunt, quàm quibus vox vna sufficiat. Hoc non probo in philosopho, cuius pronuntiatio quoque, sicut vita, debet esse composita. nihil autem ordinatum est, quod præcipitatur & properat. Itaque oratio illa [5] apud Homerum concitata, & sine intermissione in morem niuis superueniens, oratori data est: at lenis & melle dulcior [6] seni profluit. Sic itaque habe, istam vim dicendi rapidam atque abundantem, aptiorem esse [7] circulanti, quàm agenti rem magnam ac seriam, docentique. æquè stillare illam nolo, quàm currere. nec [8] extendat aures, nec obruat. Nam illa quoque inopia & exilitas, minus intentum auditorem habet, tædio interruptæ tarditatis: facilius tamen insidit quod expectatur, quã quod prætervolat. Denique tradere homines [9] discipulis præcepta dicuntur: non traditur, quod fugit. Adiice nũc, quod quæ veritati operam dat oratio, incomposita debet esse & simplex. Hæc popularis nihil habet veri. mouere vult turbam, & inconsultas aures impetu rapere, tractandam se non præbet: aufertur. Quomodo autem regere potest, quæ regi non potest? Quid quod hæc oratio, quæ sanandis mentibus adhibetur, descendere in nos debet? remedia non possunt, nisi immorentur. Multum præterea habet inanitatis, & vani: plus sonat quam valet. Lenienda sunt quæ me exterrent, compescenda quæ irritant, discutienda quæ fallunt: inhibenda luxuria, corripienda auaritia. Quid horum raptim potest fieri? quis medicus ægros in transitu curat? Quid quod ne voluptatem quidem vllam habet, talis verborum sine delectu ruentium strepitus? sed vt pleraque quæ fieri posse non crederes, cognouisse satis est: sic istos qui verba exercuerũt, abundè est semel audisse. Quid enim quis discere, quid imitari velit? quid de eorum animo iudicet, quorum oratio perturbata & [10] admissa est, nec potest reprimi? Quemadmodum per procliue currentium, non vbi visum est, gradus sistitur, sed incitato corporis põdere se rapit, ac longius quam voluit effertur: sic ista dicendi celeritas nec in sua potestate est, nec satis decora philosophiæ. quæ ponere debet verba, non proiicere, & pedetentim procedere. Quid ergo? non aliquando & insurget? Quid ni? sed salua dignitate morum: quam violenta ista [11] & nimia vis exuit. Habeat vires magnas, moderatas tamen: perennis sit vnda, non torrens. Vix oratori permiserim talem dicendi velocitatem, irreuocabilem, ac sine lege vadentem. Quemadmodum enim iudex subsequi poterit, aliquando etiam imperitus ac rudis: tum quoque cum illum aut ostentatio abstulerit, aut [12] affectus impotens sui? tantum festinet atque ingerat, quantum aures [13] pati possunt. Rectè ergo facies, si non videris istos, qui quantum dicant, non quemadmodum, quærũt: & ipse malueris aliquando si necesse est, vel [14] iuxta P. Vinicium dicere. qui, cum quæreretur, quomodo diceret, Asellius ait, *Tractim*. Nam [15] Geminus Varius ait: *Quomodo istum disertum dicatis, nescio: tria verba non potest iungere.* Quid ni malis tu sic dicere, quomodo Vinicius? Aliquis tam insulsus interuenerit, quam qui illi singula verba vellenti, tamquam dictaret, non diceret, ait: *Dic, vel numquam dicas.* [16] Nam Q. Haterij cursum suis temporibus oratoris celeberrimi, longè abesse ab homine sano volo. Numquam dubitauit, numquam intermisit: semel incipiebat, semel desinebat. quædam tamen & nationibus puto magis aut minus conuenire. In Græcis hanc licentiam tuleris: nos etiam cum scribimus, [17] interpungere consueuimus. Cicero quoque noster, à quo Romana [18] eloquentia exstitit, [19] gradarius fuit. Romanus sermo magis se circumspicit, & æstimat, & præbet æstimandum. Fabianus vir egregius & vita & scientia, & quod post ista est, eloquentia quoque, disputabat expeditè magis, quam concitatè: vt posses dicere, facilitatem esse illam, non celeritatem. Hanc ego in viro sapiente recipio. non exigo, vt oratio eius sine impedimento exeat: proferatur tamen malo, quàm profluat. Eò autem magis te deterreo ab isto morbo, quòd non potest tibi ista res contingere aliter, quàm [20] si te pudere desierit. perfrices frontem oportet, & ipse te non audias. Multa enim inobseruatus ille cursus feret, quæ reprehẽdere velis. Non potest, inquam, tibi contingere res ista, salua verecundia. Præterea exercitatione opus est quotidiana, & à rebus studium transferendum est ad verba. Hæc autem etiam si aderunt, & poterunt sine vllo tuo labore decurrere, tamen temperanda sunt. nam quemadmodum sapienti viro incessus modestior conuenit: ita oratio pressa, non audax. Summa ergo summarum hæc erit: tardiloquum te esse iubeo.

I. LIPSIVS.

1 DVlcissimum est.] *Nempe, Agnoscere. Itaque distinctione ego iuui. Sicut oculis præsentem agnoscimus, sic absentem ex impressa manu.*

2. Serapionem.] *Quis philosophaster iste fuerit, nescio: nisi quod illo & sequenti æuo tales fuêre multi.*

3. Cum istuc aplic.] *In Siciliam, opinor. Itaque legam & distinguam:* Audisse te scribis Serapionem philosophum, cum istuc applicuisset: & solere magno. *Nunciarat enim Seneca, & indicium quæsierat super homine, quem audierat. Quod si vulgata tenes, sententia esset, Audisse Lucilium, quod Serapio Romæ solitus esset verba ita facere.*

4. Conuoluere.] *Aptum est. quid tamen, quod libri consensu,* conuellere? *An fortè* cõuerrere? *an* cõpellere?

5. Apud Homerum.] *De Vlysse, cui donat*

——— ἔπεα νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίῃσιν:

——— sermonem niuibus hibernis adsimilantem.

quod de copia benè interpretatur Seneca, & densè verba cecidisse, vt niues.

6. Seni profluit.] *Nestori, apud eumdem.*

7. Circulanti.] *Circulos facienti, & captanti: circulatori. Epist.* LXXXVIII. Appion, qui tota circulatus est Græcia. *Et epist.* LII. Communes locos voluunt, & in priuato circulantur.

8. Extendat aures.] *Quæ pendent & quasi trahuntur à diu tracto verbo, aut sensu.*

9. Discipulis.] *Meus,* disciplinis: *nec malè.*

10. Admissa est.] *Vt qui admitti solent. Tamen scripti,* immissa. *pari sensu.*

11. Et nimia vis.] *Quidam libri,* inimica vis: *possis,* mimica.

12. Affectus impotens.] *Scripti ferè,* effectus impetus sui. *quod esset, ablatus impetu suo, & calore insito.*

13. Pati possunt.] *Imò verò,* pati non possunt: *quod meus etiam liber.*

14. Iuxta P. Vinicium.] *Scriptis abest,* iuxta: *& fatetur Erasmus addidisse. Legerim ergo ad libros:* velut P. Vinicius dicere.

15. Geminus Varius.] *Declamator etiam illo æuo notus.*

16. Nam Q. Haterij.] *Sic olim emendauimus. Canorus & profluens orator fuit, impetu non cura valuit: ideoque eloquentia eius simul cum ipso extincta. Tacitus lib.* IV. *& Seneca pater in controuersiis. Hieronymus aduers. errores Ioan. Hierosol. emendetur:* Q. Ateius (*imò* Haterius) qui ingeniũ in numerato habebat, vt sine monitore tacere non posset: de quo egregiè Cæsar Augustus, Quintus, inquit, noster sufflaminãdus est. *Quod dictum, rapidum cursum orationis eius bellè respexit.*

17. Interpungere consueuimus.] *Notis post singula verba positis. Neque enim alia adhuc interpunctio vsurpata antiquis Tractauim epistola quadam ad Audeiantium.*

18. Eloquentia exstitit.] *Libri:* exiliit, *vel,* exiluit. *Tenere possit, vel scribere,* exiuit.

19. Gradarius fuit.] *Non cursor: gradu iuit. De equis etiam dicitur. Lucilius:* Ipse equus non formosus, gradarius, optimus vector.

20. Si te pudere desierit.] *Mallem,* si pudere desieris.

MVRETVS.

QVod frequenter.] *De Serapione quodam pseudophilosopho scribit qui quasi conciones habebat ad populum, in quibus nihil æque cauebat, quàm ne vsquam hæsitare atque insistere videretur. Prouoluebat verba nusquã interrupto impetu, non illud laborans, vt qui audiebant meliores fierent, sed vt ipse promptus in dicendo ac copiosus haberetur. Tale disputandi genus ait circulatoribus magis quàm philosophis conuenire. Huius ipsius vitij exempla, vel maxime illustria notaui in quibusdam maximarum rerum ad populum interpretibus: quorum oratio, quæ non compta ac calamistrata, sed grauitatis, auctoritatis, maiestatis ac sanctimoniæ plena esse deberet, tota papauere ac sesamo sparsa est, & ex mellitis verborum cõtexta globulis, ita vt ad eos, non tamquã ad vitæ magistros, aut vitiorum correctores, sed tamquã ad comœdos aut histriones eatur. Stant illi & cum frontẽ bis terve perfricuerunt, barbãque permulserunt, hiante & mirificum aliquid ac θαυμαστὸν expectante plebe, plebis autem nomine etiam quosdam ex optime vestitis cõprehendo, laxãt habenas linguæ, & similiter cadentia, similiterq; desinentia coaceruantes, paria paribus, contraria contrarijs opponentes, multa etiam semel suo ordine dicta, sursum versum, aut alias variato ordine repetentes: eaque memoriã in re puerili ostentantes, atque hæc saltatricularũ in morẽ gesticulatorijs neq; vnquã quietis manibus, adiungẽte argute multa, multa quibus risum excutiant, dicũt. nunquã interim aut sibi aut auditoribus respirandi facultate permissa: quibus omnibus rebus admirationem imperitis, cordatis & intelligentibus nauseam ac stomachum commouent. Hos igitur nouos Serapiones tuperem hanc epistolam cum cura legere, & inspicere num cum vitio affines sint eorum quæ hic à Seneca reprehẽduntur. Profuerit eisdem legere & ea quæ super eadem re apud scriptorem noctiũ Atticarum à Musonio disputantur: quæ & ipsa subiiciam.* Musonium, *inquit,* philosophum solitum dicere accepimus: Cum philosophus hortatur, monet, suadet, obiurgat, aliudve quid disciplinarum disserit: tum qui audiunt, si de summo & soluto pectore obuias vulgatas que laudes effutiunt si clamitãt etiam, si gestiunt, si vocum eius festiuitatibus, si modulis verborum, si quibusdam quasi frequentamentis orationis mouentur, exagitantur, & gestiunt: tum scias, & qui dicit, & qui audit frustra esse: neque illic philosophum loqui, sed tibicinem canere. Animus, inquit, audientis philosophum, si quæ dicuntur, vtilia ac salubria sunt, quæque & errorum atque vitiorum medicinas ferunt laxamentum atque otium prolixe laudandi non habet. Quisquis ille est qui audit, nisi ille est plane deperditus, inter ipsam philosophi orationem & perhorrescat necesse est, & pudeat tacitus, & pæniteat, & gaudeat, & admiretur: varios adeo vultus disparilesque sensus gerat perinde vt eum conscientiamque eius affecerit vtrarumque animi partium aut sincerarum, aut ægrarum philosophi pertractatio.

Namque Echerij.] *Emendaui,* Namque Haterij. *De hoc autem vide præfationem patris Senecæ in quartum lib. Declamationum.*

Nos etiam cum scribimus.] *Omnia scribebant veteres ijs litterarum formis, quas hodie maiusculas vocamus. Neque vlla fere erant inter singulas voces internalla. Punctis interiectis vocem à voce distinguebant, hoc modo,* QVAMQVAM. TE. MARCE. FILI.

PINCIANVS.

QVæ non effudit vna, ſed premit & vrget.] *Eadem*, quæ non effundit, imo premit & vrget. *Exemplar Pincianum notatum habet in margine, legendum eſſe*, quæ non effundit vna vox, ſed premit & vrget, *quam lectionem probo, quia ſubiicit ſtatim*. Plura enim veniunt, quam quibus vox vna ſufficiat.

A quo Romana eloquentia exiliuit.] *Quidam codices*, exuit, *non* exiliuit.

OPSOPOEVS.

IVdices *abeſt à manuſcriptis. vnus habet*. ſcias aptiorem eſſe circulanti. *Vtrumque verbum olet gloſſema. Niſi fallor, genuina fuit lectio periodi iſtius*, Sic itaque habe, vim iſtam dicendi rap. ar. ab. ap. eſſe circulanti, quam agenti, &c.

Mody libri ſcripti pertinaciter, quam violenta iſta & inimica vis exuit. *ſed male. Noſtri conſtanter, vt in excuſis*, quam violenta iſta & nimia vis exuit: *& bene, Senecæque menti congruenter. paulo ante dixerat verbis ſaltem commutatis*, vim dicendi rapidam atque abundantem.

M. ſſ. aut effectus impetus ſui. *Mureti lectio non mala erit, ſi* affectus *ſcribas*.

Ita reperio in veteribus codicibus ſcriptum. Et ipſe maluerit, ſi neceſſe eſſe eſt, vel P. Vinicium dicere, qui itaque cum quæreretur, quomodo P. Vinicius diceret, *&c. Et poſtea*, tam inſulſus interuenerit, quam qui *&c.*

Bene emendauit Muretus. Namque Haterij, *ſed plenius Lipſius in comment. ad Tacitum*, Nam Q. Haterij. *hoc ei nomen fuiſſe præter Tacitum teſtantur Seneca pater, & B. Hieron.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

MEmoriam renouant.] *v.c.* reuocant.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

OPVLCHRAM, altamque epiſtolam! Deum in nobis habitare, & bonum virum ſine eo nullum eſſe. Colamus ipſum, & animum, qui ab illo deſcendit. In eo propria noſtra bona ſunt: alia omnia aliena. Bonum autem, recta Ratio.

EPIST. XLI.

FACIS rem optimam, & tibi ſalutarem, ſi, vt ſcribis, perſeueras ire ad bonam mentem: quàm ſtultum eſt optare, cum poſſis [1] à te impetrare. Non ſunt ad cælum eleuandæ manus, nec exorandus æditius, vt nos ad aures ſimulacri, quaſi magis exaudiri poſſimus, admittat: prope eſt à te Deus. tecum eſt. intus eſt. Ita dico, Lucili, [2] ſacer intra nos ſpiritus ſedet, malorum bonorumque noſtrorum obſeruator & cuſtos: hic prout à nobis tractatus eſt, [3] ita nos ipſe tractat. Bonus vir ſine Deo nemo eſt. An poteſt aliquis ſupra fortunam, niſi ab illo adiutus, exſurgere? ille dat conſilia magnifica, & erecta. In vnoquoque virorum bonorum ([4] *Quis Deus incertum eſt*) *habitat Deus*. Si tibi occurrit vetuſtis arboribus & ſolitam altitudinem egreſſis [5] frequens lucus, & conſpectum cæli denſitate ramorum aliorum alios protegentium ſubmouens: illa proceritas ſiluæ, & ſecretum loci, & admiratio vmbræ, in aperto tam denſæ atque cõtinuæ, fidem tibi numinis facit. Et [6] ſi quis ſpecus ſaxis penitus exeſis montem ſuſpenderit, non manufactus, ſed naturalibus cauſſis in tantam laxitatem excauatus: animum tuum quadam religionis ſuſpicione percutiet. Magnorum [7] fluminum capita veneramur: ſubita & ex abdito vaſti amnis eruptio aras habet. coluntur aquarum calentium fontes: & ſtagna quædam, vel opacitas vel immenſa altitudo ſacrauit. Si hominem videris interritum periculis, intactum cupiditatibus, inter aduerſa felicem, in mediis tempeſtatibus placidum, ex ſuperiore loco homines videntem, [8] ex æquo deos: non ſubibit te veneratio eius? non dices: iſta res maior eſt altiorque, quàm vt credi ſimilis huic, in quo eſt, corpuſculo poſſit? Vis iſtuc diuina deſcendit. animum excellentem, moderatum, omnia tamquam minora tranſeuntem, quidquid timemus optamuſque ridentem, cæleſtis potentia agitat. non poteſt res tanta ſine adminiculo numinis ſtare. Itaque maiore ſui parte illic eſt, vnde deſcendit. Quemadmodum radij ſolis contingunt quidem terram, ſed ibi ſunt vnde mittuntur; ſic animus magnus & ſacer, & in hoc demiſſus vt propius diuina noſſemus, conuerſatur quidem nobiſcum, ſed hæret origini ſuæ. Illinc pendet: illuc ſpectat ac nititur: noſtris tamquam melior intereſt. Quis eſt ergo hic? animus qui nullo bono niſi ſuo nititur. Quid enim eſt ſtultius, quàm in homine aliena laudare? quid eo dementius, qui ea miratur, quæ in alium protinus transferri poſſint? Non faciunt meliorem equum aurei fræni. Aliter leo aurata iuba [9] demittitur, dum contractatur, & ad patientiam recipiendi [10] ornamenta cogitur fatigatus: aliter incultus, integri ſpiritus. Hic ſcilicet impetu acer, qualem illum eſſe natura voluit, ſpecioſus ex horrido, cuius hic decor eſt, non ſine timore adſpici, præfertur illi languido, & bracteato. Nemo

gloriari nisi suo debet. Vitem laudamus, si fructu palmites onerat, si ipsa ad terram, pondere eorum quæ tulit, adminicula deducit. Num quis huic illam præferet vitem, cui aureæ vuæ, aurea folia dependent? Propria virtus est in vite, fertilitas. In homine quoque id laudandum est, quod ipsius est. Familiam formosam habet, & domum pulchram: multum serit, multum fœnerat. nihil horum in ipso est, sed circa ipsum. Lauda in ipso, quod nec eripi potest, nec dari: quod proprium est hominis. Quæris quid sit? Animus, & ratio in animo perfecta. Rationale enim animal est homo. consummatur itaque eius bonum, si id adimpleuit cui nascitur. Quid est autem quod ab illo ratio hæc exigit? rem facillimam, [11] secundum naturam suam viuere: sed hanc difficilem facit communis insania. In vitia alter alterum trudimus. quomodo autem ad salutem reuocari possunt, quos nemo retinet, populus impellit?

I. LIPSIVS.

1. A Te impetrare.] *A voluntate tua pendet. Velis esse bonus, eris: vt Stoici quidem censebant. Ita & Horatius:*

Hæc satis est orare Iouem, quæ donat & aufert;
Det vitam, det opes, æquum mi animum ipse parabo.

2. Sacer intra nos.] *Animus ille ab æthere auulsus, pars Animæ mundi, id est Dei, & ipse Deus. Vide Manuduct. II. Diss. XIX. & Physiol. III.*

3. Ita nos ipse tractat.] *Si bene honestéque habuimus, habet: si æstimauimus, sustulimus, attollit. Negligit etiam, neglectus.*

4. Quis Deus.] *Ouidij in Metamorphosi versus.*

5. Frequens lucus.] *Plinius XII. cap. I.* Lucos, atque in iis silentia ipsa adoramus. *Plura ipse ibi, & ego ad Germaniam Taciti.*

6. Siquis specus.] *Tamquam & ibi sedes numinum. Apuleius. I. Florid. inter adorata viatoribus.* Speluncam frondibus obumbratam.

7. Fluminum capita.] *Notaui & exemplis firmaui, ad Annalem Taciti XIV.*

8. Ex æquo Deos.] *Id est, qui homines superat, Deos æquat. Gloriatio hæc Stoicorum crebra.*

9. Dimittitur.] *Meus & plures scripti ita referunt, & rectum habeo. Demittitur autem, quia subiicit se & animos deprimit, mox ornandus.*

10. Ornamenta.] *Quæ illa? monilia, aurum iubis inspersum, & si quid tale.*

11. Secundum naturam.] *Explicaui Manuduct. II. Dissert. XVII.*

MVRETVS.

FAcis rem optimam.] *In omnibus bonis viris quiddam inesse diuini. Hominem suis ac propriis bonis, non externis, æstimandum esse.*

Quàm stultum est optare.] *Impietatis & stultitiæ plena hæc sententia Stoicorum fuit. Audiebant summo omnium gentium consensu deos bonorum datores vocari. Ipsi autem præter virtutem, bonam mentem, rationem perfectam, & talia, nihil in bonis habendum esse ducebant, & ea diuinitus dari negabant. sibi ea quemque suis viribus parare dicebant. Itaque si sibi constare vellent, deos nullius boni datores esse dicerent, necesse erat. Dari quidem ab eis ea quæ ipsi præposita aut producta vocarent: opes, imperia, vires corporis, & similia: vera bona non dari. Hac stultitia imbutus Horatius, ita cecinit:*

Hæc satis est orare Iouem. qui donat & aufert:
Det vitam, det opes: æquum mi animum ipse parabo.

Immo vero, nugator, iste æquus animus vel maximum Dei donum est, neque obtingere tibi nisi diuino beneficio potest. Nobis certum atque exploratum est, fontem esse omnium bonorum Deum. Hic ipse philosophus, tanta vis veritatis est, fatetur, paulo post, à Deo dari magnifica & erecta consilia: neque posse quemquam, nisi ab eo adiutum, supra fortunam exsurgere.

Quis Deus incertum est.] *Versus è metamorphosi Ouidiana.*

ERASMVS.

ALiter leo aurata iuba innititur.] *Ita prior editio. In aliis erat,* innititur, *in aliis,* dimittitur. *Forte legendum erat,* nitet. *Agit enim de decore natiuo.*

OPSOPOEVS.

P. *Faber Semestrium lib. II. cap. 7.* Pro nitet *(ait) quod Erasmi est, non Senecæ,* dimittitur, *repono: quoniam hoc verbum in veteribus nonnullis, in aliis autem* innititur *(quod ab eo parum recedit, etsi corruptum est) legi. eiusdem Erasmi nota fidem faciunt. Sed proba & recta est antiqua lectio: quam in integrum restituo: cum è caueis propriè dimissa & emissa dicantur animalia. Virgilius quidem de apibus.*

Hinc vbi iam emissum caueis ad sidera cœli.

Hactenus Faber. Idem fere Modius epist. 70. his verbis: Illud nitet *ab Erasmi coniectura est. qui & ipse fatetur in omnibus libris aut* innititur, *aut* dimittitur *reperiri. quo magis inclino vt veram, aut pro vera habeam lectionem nostrarum membranarum, quæ omnes* mittitur *præferunt, non ignotum theatris & venationibus vocabulum. Hæc Modius. Accedit item nostrarum librorum consensus in voce mittitur.*

M. ss. Familiam formosam habet, *& v. 32.* si id impleuit.

GRVTERVS

GRVTERVS ET IVRETVS.

AD aures simulachri.] *v.c.* aurem.

. Magnorum fluminum capita veneramur.] *de his ceremonijs Plinius lib. 8. vbi Clitumni meminit.* Pons terminus sacri prophanique: in superiori parte nauigare tantum, infra etiam natare concessum. *imo in quibusdam aquis nauigare etiam vetitum. idem lib. eodem de lacu Vadimonis:* Nulla in hoc nauis; sacer enim est, &c.

Iuba nitet.] *plane rectius in v.c. Iureti,* iuba mittitur.

In vitia alter alterum trudimus.] *In v.c.* alter alterni, *vnde videtur tollenda prima vox,* alter, *vt tantum legatur,* in vitia alterni trudimus, *quod elegantius est. Iuretus.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

NON cito credendum de viro bono: rem magnam esse. Quosdam præferre, aut simulare, malos futuros, si sit occasio. Exemplo cuiusdam docet. Tum non laborandum in externis, quæ incommoda, aut falsa commoda, habent.

EPIST. XLII.

IAm tibi iste persuasit, se virum bonum esse. Atqui vir bonus tam cito nec fieri potest, nec intelligi. Scis quem nunc virum bonum dicam? huius [1] secundæ notæ. nam ille alter fortasse, [2] tamquam phœnix, semel anno quingentesimo nascitur: nec est mirum, [3] ex interuallo magna generari. Mediocria & in turbam nascentia, sæpe fortuna producit: eximia vero, ipsa raritate commendat. Sed iste multum adhuc abest ab eo, quod profitetur: & si sciret quid esset vir bonus, nondum se esse crederet: fortasse etiam fieri posse desperaret. At male existimat de malis. Hoc etiam mali faciunt. nec vlla maior pœna nequitiæ est, quam quod sibi ac suis displicet. At odit eos qui subita & magna potentia impotenter vtuntur. Idem faciet, cum idem poterit. multorum, quia imbecilla sunt, latent vitia: non minus ausura, cum illis vires suæ placuerint, quam illa quæ iam felicitas aperuit. Instrumenta illis explicandæ nequitiæ desunt. Sic tuto serpens etiam pestifera tractatur, dum riget frigore. non desunt tunc illi venena, sed torpent. Multorum crudelitas, & ambitio, & luxuria, vt paria pessimis audeat, fortunæ fauore deficitur. eadem velle eos cognosces: da posse, quantum volunt. Meministi, cum quemdam affirmares esse in tua potestate, dixisse me, volaticum esse ac leuem, & te non pedem eius tenere, sed pennam. Mentitus sum: [4] pluma tenebatur, quam remisit & fugit. Scis [5] quos postea exhibuerit tibi ludos, quam multa in caput suum casura tentauerit. Non videbat, se per aliorum pericula in suum ruere: non cogitabat, quam onerosa essent quæ petebat, etiam si superuacua non essent. Hoc itaque in his quæ affectamus, ad quæ labore magno contendimus, inspicere debemus, aut nihil in illis commodi esse, aut plus incommodi. Quædam superuacua sunt, quædã tanti non sunt. Sed hæc non prouidemus: & gratuita nobis videntur, quæ carissime constãt. Ex eo licet stupor noster appareat, quod ea sola putamus emi, pro quibus pecuniam soluimus: & gratuita vocamus, pro quibus nos ipsos impendimus. Quæ emere nollemus, si domus nobis nostra pro illis esset danda, si amœnum aliquod fructuosumve prædium: ad ea paratissimi sumus peruenire cum solicitudine, cum periculo, cum iactura pudoris, & libertatis, & temporis. Adeo nihil est cuique se vilius. Idem itaque in omnibus consiliis rebusque faciamus, quod solemus facere, quoties ad institorem alicuius mercis accessimus: videamus, hoc quod concupiscimus, quanti deferatur. Sæpe [6] maximum pretium est, pro quo nullum datur. Multa possum tibi ostendere, quæ acquisita acceptaque, libertatem nobis extorserunt. nostri essemus, si ista nostra non essent. Hæc ergo tecum ipse versa, non solum vbi de incremento agetur, sed etiam vbi de iactura. Hoc periturum est? nempe aduenticium fuit. tam facile sine isto viues, quã vixisti. Si diu illud habuisti, perdis postquam satiatus es: si non diu, perdis antequam assuescas. Pecuniam minorem habebis? nempe & molestiam. gratiam minorem? nempe & inuidiam. Circumspice ista, quæ nos agunt in insaniam, quæ cum plurimis lacrymis amittimus: scies non damnum in his molestum esse, sed opinionem damni. Nemo illa perisse sentit, [7] sed cogitat. [8] Qui se habet, nihil perdidit. sed quoto cuique habere se contigit?

I. LIPSIVS.

1. SEcundæ notæ.] *Proficientem, & nondum in summo.*

2. Tamquam phœnix. *Rara hac auis veri Sapientis, aut nulla. Vide nos Manuduct. ij. Dissert.* VIII.

3. Ex interuallo.] *De Constant. sap. cap.* VII. Raro forsitan, magnisque ætatum interuallis inuenitur *ille Sapiens.*

4. Pluma tenebatur.] *Argute. nam pluma etiam minus, quam penna. Hac in alis, & firmior: illa in toto corpore sparsa, & leui nisu euellenda.*

5. Quos postea exhibuerit.] *Inimicus ille, opinor, de quo epist.* XXIV. *qui iudicium intentauit.*

6. Maximum pretium est.] *Nempe eius, quod affectamus. Tamen libri quidam,* maximi pretij: *apertius, meliusque.*

7. Sed cogitat.] *Re carere possumus, opinio molestiam adfert.*

8. Qui se habet.] *In potestate: qui non est affectuum, aut opinionum.*

MVRETVS.

IAm tibi.] *Non facile credendum, quenquam virum bonum esse. Multis ad malefaciendum non animum deesse, sed vires.*

PINCIANVS.

SEd etiam de iactura.] *Vetusta lectio,* sed etiam vbi de iactura.

Perdidisti postquam satiatus es.] Perdis, *non* perdidisti, *eadem habet recte. nam iteratur confestim idem verbum* Perdis.

OPSOPOEVS.

M. *ss.* magna potentia impotenter vtuntur. *Eadem lectio est Modij membranarum citato loco.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

NON latere, quæ faciat: rumorem omnia perferre. Ergo viue, inquit, vt in publico. Quid si etiam lateas? animus tuus scit & videt.

EPIST. XLIII.

QVOMODO hoc ad me peruenerit, quæris: quis mihi id te cogitare narrauerit, quod tu nulli narraueras. Is qui scit plurimum; rumor. Quid ergo, inquis, tantus sum, vt possim excitare rumorem? non est quod te [1] ad hunc locum respiciens metiaris: ad istum respice, in quo moraris. Quidquid inter vicina eminet, magnum est illic, vbi eminet. Nam magnitudo non habet certum modum: comparatio illam aut tollit, aut deprimit. Nauis quæ in flumine magna est, in mari paruula est: gubernaculum quod naui alteri magnum, alteri exiguum est. Tu nunc in prouincia, licet contemnas ipse te, magnus es: quid agas, quemadmodum cœnes, quemadmodum dormias, quæritur, scitur. Eo [2] tibi diligentius viuendum est. Tunc felicem te esse iudica, cum poteris in publico viuere, cum te parietes tui tegent, non abscondent: quos plerumque circumdatos nobis iudicamus, non vt tutius viuamus, sed vt peccemus occultius. Rem dicam, ex qua mores æstimes nostros, vix quemquam inuenies, qui possit aperto ostio viuere. Ianitores conscientia nostra, non superbia opposuit. Sic viuimus, vt deprehendi sit, subito adspici. Quid autem prodest recondere se, & oculos hominum auresque vitare? Bona conscientia turbam aduocat, mala etiam [3] in solitudine anxia atque solicita est. Si honesta sunt quæ facis, omnes sciant: si turpia, quid refert neminem scire, cum tu scias? O te miserum, si contemnis [4] hunc testem.

I. LIPSIVS.

1. AD hunc locum.] *Romam, vbi, foris aut in prouincijs magni parui obscuriq; erant, in tanto lumine.*

2. Tibi diligentius.] *Scripti vocem inserunt,* tibi dic diligentius. *Lego,* tibi dein diligentius: *aut,* tibi, dico, diligentius.

3. In solitudine anxia.] *Tertullianus:* Nullum maleficium sine formidine est, quia nec sine conscientia sui.

4. Hunc testem.] *Nam vt Polybius in fragmentis: Οὐδεὶς οὕτως οὔτε μάρτυς ἐστὶ φοβερὸς, οὔτε κατήγορος δεινὸς, ὡς ἡ σύνεσις, ἡ κατοικοῦσα ταῖς ἑκάστων ψυχαῖς:* Nullus neque TESTIS tam formidabilis, neque iudex tam grauis, quam Conscientia, quæ mentibus cuiusque insidet & inhabitat.

PINCIANVS.

GVbernaculum quod naui alteri magnum, alteri exiguum est] *Scribendum ex eadem,* Gubernaculum quod alteri naui magnum est, alteri exiguum est.

Eo tibi diligentius viuendum est,] *Codex Franciscanus addit complusculа verba hoc pacto,* Quanto diligentius

vita

vita tua, pro honoris faſtigio quæritur, tanto tibi diligentius viuendum eſt.

OPSOPOEVS.

M*ſſ. abſque negatione.* Nam magnitudo habet certum modum, *nempe per ſe & ſine reſpectu alterius conſiderata. attamen magis placet cuſa lectio.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PVLCRA epiſtola. Nemo ſe à ſtirpe contemnat, ſi ad Sapientiam, id eſt Virtutem venit. Hac ſola nobilitat.

EPIST. XLIV.

ITERVM tu mihi te puſillum facis, & dicis, malignius tecum egiſſe naturam prius, deinde fortunam? cùm poſſis te eximere vulgo, & ad felicitatem omnium maximam emergere. Si quid aliud eſt in philoſophia boni, hoc eſt, quod ſtemmâ non inſpicit. Omnes ſi ad primam originem reuocentur, [1] à diis ſunt. Eques Romanus es, & ad hunc ordinem tua te [2] perduxit induſtria: at mehercules multis [3] quatuordecim ſunt clauſi. Non omnes curia admittit: caſtra quoque, quos ad laborem & periculum recipiunt, [4] faſtidioſe legunt. Bona mens omnibus patet: omnes ad hoc ſumus nobiles. nec reiicit quemquam philoſophia, nec eligit: omnibus lucet. Patricius Socrates non fuit: Cleanthes aquam traxit, & rigando hortulo locauit manus: Platonem [5] non accepit nobilem philoſophia, ſed fecit. Quid eſt quare deſperes his te poſſe fieri parem? omnes hi [6] maiores tui ſunt, ſi te illis geris dignum. Geres autem, ſi hoc protinus tibi perſuaſeris, à nullo te nobilitate ſuperari. Omnibus nobis totidem ante nos ſunt. nullius non origo vltra memoriam iacet. [7] Plato ait: *Neminem regem non ex ſeruis eſſe oriundum, neminem non ſeruum ex regibus.* Omnia iſta longa varietas miſcuit, & ſurſum deorſum fortuna verſauit. Quis ergo generoſus? ad virtutem bene à natura compoſitus. Hoc vnum eſt intuendum. alioqui ſi ad vetera reuocas, nemo non inde eſt, [8] ante quod nihil eſt. A primo mundi ortu, vſque in hoc tempus, perduxit nos ex ſplendidis ſordidiſque alternata ſeries. Non facit nobilem [9] atrium plenum fumoſis imaginibus. nemo in noſtram gloriam vixit: nec quod ante nos fuit, noſtrum eſt. [10] Animus facit nobilem: cui ex quacumque conditione ſupra fortunam licet ſurgere. Puta itaque te non eſſe equitem Romanum, ſed libertinum: potes hoc conſequi, vt ſolus ſis liber inter ingenuos. Quomodo? inquis. ſi mala bonaque non populo auctore diſtinxeris. Intuendum eſt, non vnde veniant, [11] ſed quo eant. Si quid eſt quod beatam vitam poteſt facere, id bonum eſt ſuo iure: deprauari enim in malum non poteſt. Quid eſt ergo, in quo erratur? cum omnes beatam vitam optent, quod inſtrumenta eius pro ipſa habent, & illam dum petunt, fugiunt. Nam cum ſumma beatæ vitæ ſit ſolida ſecuritas, & eius [12] inconcuſſa fiducia, ſollicitudinis colligunt cauſſas, & per inſidioſum iter vitæ non tantum ferunt ſarcinas, ſed trahunt. Ita longius ab effectu eius quod petunt, ſemper abſcedunt, & quo plus operæ impendunt, hoc ſe magis impediunt, & feruntur retro. Quod euenit in labyrintho properantibus, ipſa illos velocitas implicat.

I. LIPSIVS.

1. ADiis ſunt.] *Decerpti ab æthere, ſæpius dictum & dicendum.*

2. Perduxit induſtria.] *Non natus es Eques, ſed factus. Cenſum induſtria quæſiſti, & ex eo dignitatem.*

3. Quattuordecim.] *Gradus in theatris, proprij & ſepoſiti Equitibus.*

4. Faſtidioſe legunt.] *Nam ætatem, genus, mores, cenſum etiam (olim quidem) inſpiciebant. Nos in Militia, lib. 1.*

5. Non accepit nobilem.] *Alij contra, & aſſenſu traditum, Platonem nobilem vtrinque fuiſſe, Apuleius De Dogmate Plat.* Ariſto ei fuiſſe pater dictus eſt: ceterum Perictione Glauci filia mater fuit. Et de vtroque nobilitas ſatis clara. Nam Ariſto pater, per Codrum, ab ipſo Neptuno originem duxit: ab Solone ſapientiſſimo maternus deriuatus eſt ſanguis. *Hæc ipſa Laertius, atque alij, tradiderunt: & puer adeo,* aurum nobilitatis inſigne in auricula geſtauit, *ſcriptum eidem Apuleio. Quomodo non ergo nobilem accepit? ſed cape & adiuua, non ſic nobilem celebremque.*

6. Maiores tui ſunt.] *At libri negatiuo addunt,* non ſunt: *recte, ſi interrogando effers.*

7. Plato ait.] *Vbi, alius dicet. Ego contra in eo legi:* Reges ex regibus oriundos, donec ad Iouem origo reuocetur: *Alcibiade primo. Vera tamen illa dictio: & periodus aui fortunaque ſi vides, eunt hæc in orbem.*

8. Ante quod nihil eſt.] *An quia è cælo & aſtris ſumus, quæ prima in rebus? An verius, è primis principiis omnes, Deo & Materia?*

Senec.

9. Atrium plenum.] *Romanus proprie mos, collocandi in tabulariis per atria imagines maiorum: atque ex iis nobilitas æstimata. Aperui & feruis 1. Elect. cap.* XXIX.

10. Animus facit nobilem.] *Ita vero, ille altus, bonus, hanc laudem & titulum habet vel Euripide iudice.*

—— τοὺς γὰρ ἀνδρείους φύσιν
Καὶ τοὺς δικαίους, τῶν κενῶν δοξασμάτων,
Κἂν ὦσι δούλων, εὐγενεστέρους λέγω:
—— namque ab animo strenuos,
Iustosq; , quamuis orti & è seruis sient,
Stirpe anteire vulgo nobiles puto.

11. Sed Quo eant.] *Bionis hoc tale ad Antigonum:* O rex, sagittarijs si opus habes, non Vnde sint interrogas, sed scopum proponis, & qui tangunt, eligis: sic & alios explora, non Vnde, sed Quales sint.

12: Inconcussa fiducia.] *Inter alta Stoicorum, & nimis:* Sapientem sibi fidere, securum sui esse.

PINCIANVS.

SI ad vetera te reuocas.] *Verbum te superuacaneum est: ex vetere lectione.*

OPSOPOEVS.

TOlle *vocabulum* gradus, *scriptis omnibus annuentibus. Simile glossema supra notatum est lib. de Beneficijs. M. ss. omnes*, solida securitas, *non* tranquillitas.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

NON multis libris, sed bonis, ad Sapientiam opus. Veteres superflua quædam, aut arguta, frustra scripsisse. Tum contra cauillos, & vocum captiones. Res, res, & earum discrimina quærenda: quis Beatus, & quod vere Bonum?

EPIST. XLV.

LIbrorum istic inopiam esse quereris. Non refert quam multos, sed quam bonos habeas. lectio certa prodest, varia delectat. Qui quo destinauit peruenire vult, vnam sequatur viam, non per multas vagetur. non ire istud, sed errare est. Vellem, inquis, magis libros mihi quam consilium dares. Ego vero [1] quoscumque habeo mittere paratus sum, & totum horreum excutere: me quoque isto si possem, transferrem, & nisi mature te finem officij sperarem impetraturum, hanc senilem expeditionem indixissem mihi: nec me Charybdis, & Scylla, & [2] fabulosum istud fretum deterrere potuisset. Transnatassem ista, non solum traiecissem, dummodo te complecti possem, & præsens æstimare quantum animo creuisses. Ceterum quod libros meos tibi mitti desideras, non magis ideo me disertum puto, quàm [3] formosum putarem, si imaginem meam peteres. Indulgentiæ scio istud esse, non iudicij: & si modo iudicij est, indulgentia tibi imposuit. Sed qualescumque sunt, tu illos sic lege, tanquam verum quæram adhuc, non sciam, & contumaciter quæram. Non enim me cuiquam mancipaui, nullius nomen fero: multum magnorum virorum iudicio credo, aliquid & meo vindico. Nam illi quoque non inuenta, sed quærenda nobis reliquerunt: & inuenissent forsitan necessaria, nisi & [4] superflua quæsissent. Multum illis temporis verborum cauillatio eripuit, & captiosæ disputationes, quæ acumen irritum exercent. Nectimus nodos, & ambiguam significationem verbis alligamus, deinde dissoluimus. Tantum nobis vacat? iam viuere, iam mori scimus? Tota illo mente pergendum est, vbi prouideri debet, ne res nos, non verba, decipiant. Quid mihi vocum similitudines distinguis, quibus nemo vmquam nisi dum disputat, captus est? res fallunt. illas discerne. Pro bonis mala amplectimur: optamus contra id quod optauimus: pugnant vota nostra cum votis, consilia cum consilijs. Adulatio quam similis est amicitiæ? Non imitatur tantum illam, [5] sed vincit, & præterit: apertis & propitiis auribus recipitur, & in præcordia ima descendit, eo ipso gratiosa quo lædit. Doce quemadmodum hanc similitudinem dignoscere possim. venit ad me pro amico blandus inimicus: vitia nobis sub virtutum nomine obrepunt: temeritas sub titulo fortitudinis latet: moderatio vocatur ignauia: pro cauto timidus accipitur. In his magno periculo erratur: his certas notas imprime. Ceterum qui interrogatur, [6] an cornua habeat, non est tam stultus, [7] vt frontem suam tentet: nec rursus tam ineptus aut hebes, vt non habere se nesciat, quod tu illi subtilissima collectione persuaseris. Sic ista [8] sine noxa decipiunt, quomodo [9] præstigiatorum acetabula & calculi, in quibus fallacia ipsa delectat. Effice, vt quo-

vt quomodo fiat intelligam: [10] perdidi vsum. Idem de istis captionibus dico: quo enim nomine potius sophismata appellem? nec ignoranti nocent, nec scientem iuuant. Si vis vtique verborum ambiguitates diducere; hoc nos doce, beatum non eum esse, quē vulgus appellat, ad quem pecunia magna confluxit: sed illum, cui bonum omne in animo est, erectum, & excelsum, & mirabilia calcantem. qui neminem videt, cum quo se commutatum velit: qui hominem ea sola parte æstimat, qua homo est: qui natura magistra vtitur, ad illius leges componitur, sic viuit, quomodo illa præscripsit: cui bona sua nulla vis excutit: qui mala in bonum vertit, certus iudicij, inconcussus, intrepidus: quem aliqua vis mouet, nulla perturbat: quem fortuna, cum in eum quod habuit telum nocentissimum, vi maxima intorsit, pungit, non vulnerat, & hoc raro. Nam cetera eius tela, quibus genus humanum debellatur, grandinis more dissultant: quæ incussa tectis, sine vllo habitatoris incommodo crepitat, ac soluitur. Quid me detines in eo, quem tu ipse [11] Pseudomenon appellas, de quo [12] tantum librorum compositum est? Ecce tota mihi vita mentitur: hanc coargue, hanc ad verum, si acutus es, redige. Necessaria iudicat, quorum magna pars superuacua est: etiam quæ non est superuacua, nihil in se momenti habet in hoc, vt possit fortunatum beatumque præstare. Non enim statim bonum est, si quid necessarium est. Ac proijcimus bonum, si hoc nomen pani aut polentæ damus, & ceteris sine quibus vita non ducitur. Quod bonum est, vtique necessarium est: quod autem necessarium est, non statim bonum est: quoniam quædam necessaria sunt, eadem vilissima. Nemo vsque eo dignitatem boni ignorat, vt illud ad hæc in diem vtilia demittat. Quid ergo? non eo potius curam transferes, vt ostendas omnibus, magno temporis impendio quæri superuacua: & multos transisse vitam, dum vitæ instrumenta conquirunt? Recognosce singulos, & considera vniuersos: nullius non vita spectat in crastinum. Quid in hoc sit mali, quæris? infinitum. non enim viuunt, sed victuri sunt: omnia differunt. Etiam si attenderemus, tamen nos vita præcurreret: nunc vero cunctantes quasi aliena transcurrit, & vltimo die finitur, omni perit. Sed ne epistolæ modum excedam, quæ non debet sinistrā manum legentis implere: in alium diem hanc litem cum dialecticis differam, nimium subtilibus, & hoc solum curantibus, [13] non & hoc.

I. LIPSIVS.

1. QVoscumque habeo.] *Meos præsertim, & illos Lucilius petebat.*

2. Fabulosum.] *Non falsum, sed fabulis auctum. Sic* Hydaspes fabulosus, *in Horatio: de quo fama & fabula.*

3. Formosum putarem.] *Non ergo videtur fuisse, in corpore quidem. nam animo, quid pulchrius?*

4. Superflua quæsissent.] *Cacoethes philosophantium olim, nuper, hodie. Ipsi Stoici in hac culpa, ante omnes Chrysippus.*

5. Sed vincit.] *Plinius Panegyrico:* Ingeniosior est enim ad excogitandum simulatio veritate.

Vt qui conducti plorant in funere, dicunt
Ac faciunt prope plura dolentibus ex animo:

ait Horatius.

6. An cornua habeat.] *Est quem κεράτινον λόγον vocabant, quasi* Cornutum sermonem: *diciturque inuenisse primus Eubulides Dialecticus, aut Diodorus.*

7. Vt frontem suam tentet.] *Imo vero fecit Diogenes Cynicus facetissime. nam* ratiocinatori tali, concludenti ipsum cornua habere, manu frontem tangens, Equidem, inquit, illa non video.

8. Sine noxa decipiunt.] *Vt in omni alio cauillo. Itaque Aristippus egregie, ad subtiliter disserentem, & vincentem:* Ego, inquit, victus abeo, iucundius quam tu victor domiturus.

9. Præstigiatorum acetabula.] *Ludus est, vel manuum agilitas, hodieq; in vsu, & pueris aut plebi in admiratione. Calculos siue nummos in mensa ponunt, deinde acetabulis (vasculis aut pyxidibus) opertos tam dextre loco mouent, & transferunt, vt cum hic esse censeas, alibi compareant: & arte magica fieri arbitrere. Græci vocant ψηφοπαίκτας, quia ludunt calculis: vel & ψηφοκλέπτας, quia velut eos furantur. Glossa:* Præstigiator, *ψηφοπαίκτης. Suidas & ψηφολόγους dictos ostendit, quem ea voce vide. At opportune notat Muretus, hanc comparationem ab Arcesilao esse, de quo Stobæus Serm. LXXX. Ἀρκεσίλαος δ' εἰώθει λέγειν, τοὺς διαλεκτικοὺς ἐοικέναι τοῖς ψηφοπαίκταις, οἵτινες χαριέντως παραλογίζονται.* Arcesilaus philosophus aiebat, Dialecticos similes præstigiatoribus calcularijs, qui iucunde decipiunt.

10. Perdidi vsum.] *Neque enim delectant, iam nota.*

11. Pseudomenon.] *Mentientem Cicero vertit.*

12. Tantum librorum.] *Fortasse & ab alijs, sed certe à Chrysippo. Is solus scripsit; περὶ τοῦ ψευδομένου εἰσαγωγῆς, α. περὶ τῶν ψευδομένων, ς. περὶ τῆς τοῦ ψευδομένου λύσεως, γ. πρὸς τοὺς φάσκοντας τὰ λήμματα ἔχειν ψευδῆ τοῦ ψευδομένου λόγον, α. Sunt vndecim libri vnius Chrysippi: & an falso Seneca,* tantum librorum? *Nam & alij, non ambigo, scripsere.*

13. Non & hoc.] *Muretus accipit, Nihil aliud quam spinosos Syllogismos ex repugnantibus curantes: qui fere sic*

conformari solent : Non & hoc, & illud. Hoc autem est : non illud igitur. *Ego vero aliter, Damnat, quisfirtam Dialecticam curant, non grauiora : & hanc vt ἔργον habent, non πάρεργον. Debebant, inquit, non hanc curare tantum, sed & hanc : id est, in additamento, non in principali habere.*

MVRETVS.

Librorum] *Libris non multis opus esse, sed bonis. & in studijs non subtilia quærenda esse, sed vtilia.*

Præstigiatorum acetabula & calculi,] *Hi sunt quos Græci psephopæctas vocant, frequentissimum etiam hodie circulatorum genus, qui celeritate quadam ac dexteritate manuum, è pluribus acetabulis, quæ in mensa exponunt, efficiunt, vt quos calculos sub vno ab eis conditos putares, eos statim sub alio ostendant: ita vt calculi illi ex vno acetabulo in aliud transisse videantur. Quod autem Seneca cum eorum ludo dialecticorũ argutas ineptias comparat, Arcesilai est. Is enim dicebat, τοὺς διαλεκτικοὺς ἐοικέναι τοῖς οἵ τινες ψηφοπαίκτας χαριέντως παραλογίζονται. Stobæus λόγῳ π.*

Perdidi vsum.] *Neque enim amplius delectat, cum, quomodo fiat, intelligimus.*

Et hoc solum curantibus, non & hoc.] *id est, nihil fere aliud curantibus, quam molestissimos & spinosissimos syllogismos ex repugnantibus : qui fere ita conformari solent :* Non & hoc & illud. *Hoc autem est, non igitur illud.*

PINCIANVS.

Vellem, inquis, magis consilium mihi quam libros dares.] *Locus manifeste prepostere scriptus. Lego,* Vellem inquis, magis libros mihi quam consilium dares.

OPSOPOEVS.

M. ss. & quo plus operæ impenderunt, hoc se magis impediunt, feruntur retro.

M. ss. sperarem impetraturum. *& statim,* nisi & superuacua quæsissent.

M. ss. probiore lectione & interpunctione, verbis illigamus, deinde dissoluimus. Tantum nobis vacat; Iam viuere, iam mori scimus.

Vetulabam in eum. *non reperiuntur in m. ss.*

M. ss. tres, Quod bonum est, vtique necessarium est, quod necessarium est non vtique bonum: est quoniam quidem necessaria sunt quædam eadem vilissima.

GRVTERVS ET IVRETVS.

Transnatassem ista.] *v. c.* transnassem.

Vellem inquis, magis libros mihi quam consilium dares.] *inuersum ordinem asseuerat Gruterus, & ex fide m. ss. quatuor legendum :* magis consilium mihi quam libros dares.

Ne cuiquam mancipaui.] *bene v. c.* emancipaui, *quo verbo iam supra vsus lib. 1. de benef. c. 3. vt ex v. c. ad eum locum notaui. Certe etiam ita se reperisse in omnibus suis m. ss. testatur Gruterus ad hunc locum, licet putet illud,* mancipaui, *magis retinendum. Iuretus.*

Quæ non debet sinistram manum legentis implere.] *hoc referendum ad angustias & minutam libelli formam monet Lipsius cap. 1. Epist. instit.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

DE libro Lucilij iudicat, & laudat.

EPIST. XLVI.

Librum tuum quem mihi promiseras, accepi, & tamquam lecturus [1] ex commodo adaperui, ac tantum degustare volui. Deinde blanditus est ipse, vt procederem longius: qui quam disertus fuerit, ex hoc intelligas licet. breuis mihi visus est, cum esset nec mei, nec [2] tui temporis, sed qui primo adspectu [3] aut T. Liuii, [4] aut Epicuri posset videri. tanta autem dulcedine me tenuit & traxit, vt illum sine vlla dilatione perlegerem. [5] Sol me inuitabat, [6] fames admonebat, [7] nubes minabantur: tamen exhausi totum. Non tantum delectatus, sed gauisus sum. Quid ingenii iste habuit? quid animi? dicerem, quid impetus? si interquieuisset, si interuallo surrexisset. Nunc non fuit impetus, sed tenor, compositio [8] virilis & sancta. Nihilominus interueniebat dulce illud, & loco lene. Grandis & rectus es. hoc te volo tenere, sic ire. Fecit aliquid & materia. ideo eligenda est fertilis, quæ capiat ingenium, quæ excitet. De libro tuo plura scribam, cum illum retractauero: nunc vero parum mihi sedet iudicium, tamquam audierim illa, non legerim. Sine me & inquirere. Non est quod verearis, verum audies. O te hominem felicem, quod nihil habes, propter quod quisquam tibi [9] tam longe mentiatur: nisi quod etiam vbi caussa sublata est, mentimur & consuetudinis caussa.

I. LIPSIVS.

1. Ex commodo.] *Vbi commodum esset.*

2. Tui temporis.] *Scripti fere,* corporis : *sed illud teneam : Qui esset grandior, quam aut tuum aut meum tempus ferret scribere, siue legere.*

3. Aut T.

3. Aut T. Liuij.] *Multa enim ſcripſit abolita, etiam philoſophica. Et certe libri Hiſtoriarũ nec ex quadrante exſtãt.*
4. Aut Epicuri.] *Qui omnes philoſophos copia librorum vicit, etiam Chryſippum: Laertius.*
5. Sol me inuitabat.] *Vt poſito libro inambularem, aut me inſolarem, vngerémque.*
6. Fames admonebat.] *item ponere, & cibum ſumere.*
7. Nubes minabantur.] *Poſtea inductæ. & ſuadebant exercere corpus, ante pluuiam.*
8. Virilis & ſancta.] *An etiam,* ſana.
9. Tam longe.] *In tua prouincia aliquid potes, hîc Romæ nihil.*

OPSOPOEVS.

DVlce illud, & loco lene.] *in quibuſdam erat,* leue. Loco *dixit, pro* in tempore. *Interueniebat lenitas, ſed in loco.*

Abeſt vero *à m. ſſ. in quibus poſtrema epiſtolæ clauſula ita concipitur,* niſi quod iam etiam vbi, cauſa ſublata eſt, mentimur conſuetudinis cauſa.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

FAMILIARITER cum ſeruis agendum, viuendumque. Peccatum in eo ſui æui, ex faſtu & faſtidio. Iudicio tamen, liberius aut ſeuerius, hos illoſque (pro indole & virtute cuiuſque) habendos.

EPIST. XLVII.

LIBENTER ex his qui à te veniunt cognoui, familiariter te cum ſeruis tuis viuere. hoc prudentiam tuam, hoc [1] eruditionem decet. Serui ſunt? imo homines. Serui ſunt? imo contubernales. Serui ſunt? imo humiles amici. Serui ſunt? imo conſerui, ſi cogitaueris tantumdem in vtroſque licere fortunæ. Itaque rideo iſtos qui turpe exiſtimant cum ſeruo ſuo cœnare: quare? niſi quia ſuperbiſſima conſuetudo cœnanti domino ſtantium ſeruorum turbam circumdedit. Eſt ille plus quàm capit, & ingenti auiditate onerat diſtentum ventrem, ac deſuetum iam ventris officio, vt maiore opera omnia egerat, quàm ingeſſit: at infelicibus ſeruis [2] mouere labra, ne in hoc quidem, vt loquantur, licet. [3] virga murmur omne compeſcitur: & ne fortuita quidem verberibus excepta ſunt, [4] tuſſis, ſternutamentum, ſingultus: magno malo vlla voce [5] interpellatum ſilentium luitur: nocte tota ieiuni, mutique perſtant. Sic fit, vt iſti de domino loquantur, quibus coram domino loqui non licet. At illi quibus non tantùm coram dominis, ſed cum ipſis erat ſermo, quorum os non conſuebatur, parati erãnt pro domino porrigere ceruicem, periculum imminens in caput ſuum auertere. In conuiuiis loquebantur, ſed in tormentis tacebant. Deinde eiuſdem arrogantiæ prouerbium iactatur: [6] *Totidem eſſe hoſtes, quot ſeruos.* Non habemus illos hoſtes, ſed facimus. Alia interim crudelia & inhumana prætereo, quod nec tamquam hominibus quidem, ſed tamquam iumentis abutimur: quod cùm ad cœnandum diſcubuimus, alius [7] ſputa detergit, alius [8] reliquias temulentorum ſubditus colligit, alius pretioſas aues ſcindit: [9] pectus & clunes, ceteris ductibus circumferens eruditam manum, [10] in fruſta excutit. Infelix qui huic vni rei viuit, vt altilia decenter ſecet. niſi quod miſerior eſt, qui hoc voluptatis cauſſa docet, quam qui neceſſitatis, diſcit. Alius vini miniſter in [11] muliebrem modum ornatus, cum ætate luctatur. Non poteſt effugere pueritiam, ſed retrahitur. iamque [12] militari habitu glaber, [13] deſtrictis pilis, [14] aut penitus euulſis, tota nocte peruigilat: quam [15] inter ebrietatem domini ac libidinem diuidit, & in cubiculo vir, & in conuiuio puer eſt. Alius cui conuiuarum [16] cenſura permiſſa eſt, perſtat infelix, & exſpectat, quos adulatio, & intemperantia aut gulæ, aut linguæ, [17] reuocet in craſtinum. Adiice obſonatores, quibus dominici palati notitia ſubtilis eſt: qui ſciunt, cuius rei illum ſapor excitet, cuius delectet adſpectus, cuius nouitate nauſeabundus erigi poſſit, quid iam ipſa ſatietate faſtidiat, quid illo die eſuriat. Cum his cœnare non ſuſtinet, & maieſtatis ſuæ diminutionem putat, ad eamdem menſam cum ſeruo ſuo accedere. Dij melius, quod ex iſtis dominos habẽt. [18] Stare ante limen [19] Calliſti dominum ſuum vidi, & eum qui illi [20] impegerat titulum, qui inter [21] reiicula mancipia produxerat, aliis intrantibus excludi. Retulit illi gratiam ſeruus, ille [22] in primam decuriam coniectus, in qua [23] vocem præco experitur, & ipſe illum inuicem [24] apologauit, & ipſe non iudicauit domo ſua dignum. Dominus Calliſtum vendidit: ſed [25] domino quàm multa Calliſtus? Vis tu cogitare iſtum quem ſeruum tuum vocas, [26] ex iiſdem ſeminibus ortum, eodem frui cælo, æquè ſpirare, æquè viuere, æque mori? Tam tu illum ingenuum videre potes, quàm ille te ſeruum. [27] Mariana clade quàm multos ſplendidiſſime natos, [28] ſenatorium per mili-

tiam auspicantes gradum, fortuna depressit? alium ex illis [29] pastorem, alium custodem casæ fecit. Contemne nunc eius fortunæ hominem, in quam transire, dum contemnis, potes. Nolo in ingentem me locum immittere, & de vsu seruorum disputare, in quos superbissimi, crudelissimi, & contumeliosissimi sumus. Hæc tamen præcepti mei summa est: Sic cum inferiore viuas, quemadmodum tecum superiorem velles viuere. Quoties in mentem venerit, quantum tibi in seruum liceat: veniat in mentem, tantundem in te domino tuo licere. At ego, inquis, nullum habeo dominum. [30] Bona ætas est. forsitan habebis. nescis quâ ætate Hecuba seruire cœperit, quâ Crœsus, quâ Darij mater, [31] quâ Plato, quâ Diogenes? Viue cum seruo clementer. [32] comiter quoque & in sermonem admitte, & in consilium, & in conuictum. Hoc loco acclamabit mihi tota manus delicatorum: Nihil hac re humilius, nihil turpius. Hos ego eosdem deprehendam, alienorum seruorum [33] osculantes manum. Ne illud quidem videtis, quàm omnem inuidiam maiores nostri dominis, omnem contumeliam seruis detraxerint? Dominum, [34] patremfamiliæ appellauerunt: seruos (quod etiam in mimis adhuc durat) familiares. Instituerunt diem festum, [35] quo non solum cum seruis domini vescerentur, sed quo vtique honores illis in domo gerere, [36] ius dicere permiserunt, & domum pusillam rempublicam esse iudicauerunt. Quid ergo? omnes seruos admouebo mensæ meæ? non magis quàm omnes liberos. Erras, si existimas me quosdam quasi sordidioris operæ reiecturum, vt puta illum mulionem, & illum bubulcum: non ministeriis illos æstimabo, sed moribus. Sibi quisque dat mores: ministeria casus assignat. Quidam cænent tecum, quia digni sunt; quidam, vt sint. Si quid enim in illis ex sordida conuersatione seruile est, honestiorum conuictus excutiet. Non est, mi Lucili, quod amicum tantum in foro & in curia quæras: si diligenter attenderis, & domi inuenies. Sæpe bona materia cessat sine artifice. tenta, & experire. Quemadmodum stultus est, qui equum empturus, non ipsum inspicit, sed stratum eius ac frænos: sic stultissimus est, qui hominem aut ex veste, aut ex conditione, quæ vestis modo nobis circumdata est, æstimat. Seruus est? sed fortasse liber animo. Seruus est? hoc illi nocebit? ostende quis non sit. Alius libidini seruit, alius auaritiæ, alius ambitioni; omnes timori. Dabo consularem, [37] aniculæ seruientem; dabo [38] ancillulæ diuitem: ostendam nobilissimos iuuenes [39] mancipia Pantomimorum. Nulla seruitus turpior est, quàm voluntaria. Quare non est quod fastidiosi te deterreant, quo minus seruis tuis hilarem te præstes, & non superbè superiorem. [40] Colant potius te, quàm timeant. Dicet nunc aliquis, me vocare [41] ad pileum seruos, & dominos de fastigio suo deiicere: quod dixi, colant potius dominum, quàm timeant. Ita ne, inquit, prorsus colam tamquam clientes, tamquam salutatores? Hoc qui dixerit, obliuiscetur, id dominis parum esse, quod Deo satis est, qui colitur & amatur. Non potest amor cum timore misceri. Rectissime ergo te facere iudico, quod timeri à seruis tuis non vis, quod verborum castigatione vteris. Verberibus [42] muta admonentur. non quidquid nos offendit, & lædit. Sed ad rabiem cogunt venire delitiæ, vt quidquid non ex voluntate respondit, iram prouocet. [43] Regum nobis induimus animos. nam illi quoque obliti & virium suarum, & imbecillitatis alienæ, sic excandescunt, sic sæuiunt, quasi iniuriam acceperint: à cuius rei periculo illos fortunæ suæ magnitudo tutissimos præstat. Nec hoc ignorant, sed occasionem nocendi [44] captant, querendo. acceperunt iniuriam, vt facerent. Diutius te morari nolo. non est enim tibi exhortatione opus. Hoc habent inter cetera boni mores: placent sibi, & permanent. leuis est malitia, sæpe mutatur: non in melius, sed in aliud.

I. LIPSIVS.

1. ERuditionem decet.] *Nam Eruditio Stoicis dicitur, Sapientia. Notaui Manud. II. Dissert. I.*

2. Mouere labra.] *Idem notat, & carpit, De Ira. III. cap.* XXXV. Quid flagella media cœna petis, quod serui loquuntur? quod non eodem loco & turba concionis est, & silentium solitudinis? *Apud Persas simile, Ammianus lib.* XXIII. Nec ministranti apud eos famulo, mensæque adstanti, hiscere vel loqui licet, vel spuere. ita prostratis pellibus labra omnium vinciuntur.

3. Virga murmur.] *Et videtur fuisse Officij genus, qui intenderent, & loquentes coercerent. Quo exemplo postea apud Principes* Silentiarij *qui hanc reuerentiam ei præstarent.*

4. Tussis, sternutamentum.] *De Ira II. cap.* XXV. Quid est cur tussis alicuius, aut sternutamentum, nos in rabiem agat?

Interpellatum.] *Quidam libri* interpolatum, *item rectè.*

6. Totidem hostes.] *Ista sublegit Macrobius I. Satur. cap. X. De ipso autem adagio Festus, in* Quot serui.

7. Sputa detergit.] *De Breuit. vit. cap.* XII. Quam curiose infelices pueruli ebriorum sputa detergant.

8. Reliquias temulentorum.] *Analecta à cibis.*

9. Pectus

9. Pectus & clunes.] *Nam hæ duæ partes in auibus expetitæ. Non displiceret tamen quorumdam librorum lectio:* Per pectus & elunes eertis ductibus circumferens eruditam manum, frusta excutit.

10. In frusta excutit.] *De Breuit. vit. cap.* XII. Quanta arte scindantur aues in frusta non enormia. *Atque hæc scilicet, ut manu tangerent, in orbem aut lancem subiectam excutiebant.*

11. Muliebrem modum.] *Comatos, & in veste longa: eosdémque calamistratos & comptulos. Apuleius:* Scitulè ministrantes pueri calamistrati, pulchrè intusiati. *Ambrosius lib.* IV. *Epist. ad Irenæum:* Torquatos & calamistratos habent in ministerio, ipsi promissa barba, illos remissa coma. *Atque isti ferè erant à cyathis.*

12. Militari habitu.] *Forma tali, & ætate robusta: an & vestem notat? Nam isti pueri in rusa esse solent, vt & milites, alibi à me notatum.*

13. Destrictis pilis.] *Psilothro aut resina opinor. Tunc enim facile eos fricando, & manu admota, destringere. At libris tamen nostris nulla ea vox est, sed* retritis, *aut* tritis: *quod ego teneam, aut certè,* detritis: *ac significat forcipe aut rasorio potius cultro pilos recisos minutósque. Quod solent & adustione præstare. Confirmat quod sequitur.*

14. Aut penitus euulsis.] *Nónne enim & psilothro destricti penitus euelluntur? æquè sane ac volsellis, quas ipsas adhibebant. Ceterum radi aut velli, mollibus istis in assiduo vsu, vt læues semper essent. Suetonius de Othone,* corpore vulso fuisse, & faciem cottidie rasitasse. *Lucilij versus:*

Rador, subuellor, desquamor, pumicor, ornor:

à me quidem sic legendus.

15. Inter ebrietatem.] *Dicit totam noctem vigilare, sed partitis ministerijs. Priorem partem in conuiuio esse, ebrio domino cyathissantem: alteram in lecto, virum illi agentem. Vah pudor, non vltrà explico. Et tales nempe grandes isti pueri, quos Achilles vocitabant, & in vtramque Venerem habebant.*

16. Censura permissa est.] *Vocator.*

17. Reuocet in crastinum.] *De Adulatione, liquet: ea caussa iusta reuocandi: sed idémne in Lingua aut Gulæ intemperantia? contra dicas, tales non reuocatos. Nisi forte Vitiosos istos ipsa Vitia capiebant. Dubitans legere:* reuocet non reuocet in crastinum. *Adulatio reuocet, non reuocent duo dicta.*

18. Stare ante limen.] *Vt clientulum, egressus expectantem. Simillimum de* Felicione *quodam sui æui Epictetus, 1. Differt.* XIX. Sutorem quemdam habuit Epaphroditus, quem vt nullius vsus aut frugis vendidit. At istum, bono suo dæmone, Cæsarianus aliquis emit, & Cæsaris sutor est factus. Vidisses statim, vt eum coluerit Epaphroditus Quid agit optimus Felicio? Amo te. Deinde siquis nostrum interrogaretur, Quid agit Epaphroditus? dicebatur, cum Felicione super re quapiam deliberare.

19. Callisti dominum.] *Hic præpotens libertus Claudianus fuit, & è Tacito, Suetonio, Dione notus.*

20. Impegerat titulum.] *Vanales serui cum titulo ad pectus, qui, qualésque essent: ex Ædilicio edicto. Dicit autem* Impactum titulum, *quasi per contemptum, & notis fortasse insignem. Nam addit, inter* reiicula mancipia *productum: vt prauum, & titulo non allaudante.*

21. Reicula mancipia.] *Probamus: & libri tamen* ridicula *constanter scribunt. Nec male, quia risu & iocis excipi solent, ab ipsis etiam præconibus: vt in Apuleij* VIII. *disces.*

22. In primam decuriam.] *Plures vna vanales: & videntur serie, ac per decurias (quidam libri* curias *vellent) producti. Vltimi autem, optimi reseruati; vilissimi in primo agmine expositi. Martialis idem ostendit, sed & casulis aut cellis à mangone distinctos. lib.* IX.

Inspexit molles pueros, oculisque comedit,
Non hos, quos primæ prostituere casæ,
Sed quos arcanæ seruant tabulata catastæ:
Et quos non populus, nec mea turba videt.

23. Vocem præco experitur.] *Identidem clamando, nec emptorem reperiendo. Quod Apuleius sibi euenisse, reiiculo item & subcisiuo, memorat lib.* VIII. Tunc præco diruptis faucibus & rauca voce saucius, in meas fortunas ridiculos construebat iocos.

24. Apologauit.] *Displicet Henrico Stephano, & vellet,* ablegauit. *At libri omnes ingerunt: & quidam explicant,* conuicio affecit *vel* notauit. *Ego putem vulgi verbum, sed Græcanici fontis esse,* Ἀπολέγειν: *quod valet illis* reiicere, repudiare. *Ipsa vox retenta, sed aliter paullo flexa, Ita dixerunt* Catamidiare, Aporiari, *& id genus alia.*

25. Domino quam multa.] *Ipsi domino aliquid à Cæsare petenti Callistus impetrauit, sed non sine pretio aut dono. Non displiceret etiam,* domini quàm multa: *vt notet vniuersè potentiam Callisti, & secordiam Claudij, sub quo mancipia ista omnia pro arbitrio ferebant, agebant.*

26. Ex iisdem seminibus.] *Ipsa hæc Epictetus 1. Differt.* XIII. Non recordaberis, qui sis, & quibus imperes? nónne cognatis? nónne natura fratribus? nonne à Ioue oriundis?

27. Mariana clade.] *Liquet mihi legendum,* Variana. *Nam neque Marius tulit cladem à barbaris, sed dedit. Nec ad ipsos Germanos referre potes, factos ab eo seruos: nam addit* Senatorium gradum auspicatos, *quod certe Romanorum est, non Germanorum. Cape igitur de Quinctilij Vari clade, cum tribus legionibus ab Arminio cæsi: atque in ea multi honesti aut nobiles facti serui.*

28. Senatorum per militiam.] *Dixi in Militia lib.* II. *cap.* IX. *Tribunos Laticlauios fuisse, & primum hunc velut aditum in curiam. Adde Epicteti locum lib.* III. *Differt.* XXVI. Si militauero, inquit, liberabor malis omnibus. Militat igitur, fert ea quæ seruus aliquis verbero: ac nihilo secius alteram tertiámque militiam postulat. Deinde eum ipsum Colophonem imposuerit, & factus fuerit Ordinis Senatorij tunc incipit seruus esse: cum in curiam ingreditur, pulcherrimam seruitutem seruit. *Disce tres militias sic militasse, id est ter Tribunos, siue per tres annos aut semestria fuisse, & tum Senatores habitos, ex instituto Augusti.*

29. Pastorem.] *Quis enim alius seruorum vsus inter barbaros? & de iis agit: spectátque eodem de casa, quod adiungit. Non enim Palatia illic, nec mediastinis opus, aut atriensibus.*

30. Bona ætas est.] *Iuuentus: vt Mala ætas, Senectus.*

31. Qua Plato.] *Quem Dionysius, libertate eius offensus, Polidi Lacedæmonio vendendum tradidit. quod fecit, & adductum in Æginam, Anniceri Cyrenaico viginti minis vendidit: qui illico tamen Athenas ad amicos liberum eum remisit.*

32. Comiter quoque.] *Quidam libri*, in iter quoque.

33. Osculantes manum.] *Quod ipsum seruorum erga dominos erat. Videsis me.II. Elect.cap.* VI.

34. Patremfamiliæ.] *Tertullianus*: Gratius est nomen pietatis, quàm potestatis: etiam familiæ magis patres, quàm domini vocantur.

35. Quo non solum.] *Quidam libri*, non quo solo: *& ita sententia melior. Nam & alias cœnabant cum Dominis; sed tunc de more, & ipsi velut Domini. Vide Saturnalia nostra I. cap. II.*

36. Ius dicere.] *Quod etiam aliàs inter ipsos vsurpabant. Certè Plutarchus de Catone Censorio scribit*: Serui si qui capitalem fraudem admisisse videbantur, de iis, si in iudicio conseruorum capitis damnati fuissent, supplicium sumebat.

37. Aniculæ seruientem.] *Quam captat, & heredipeta est.*

38. Ancillulæ diuitem.] *A more eius corruptum.*

39. Mancipia Pantomimorum.] *Vide Quæst.Nat.VII.cap.vlt.*

40. Colant potius te.] *Poeta vetus dixit:*

Malo vereri, quàm timeri me à meis.

41. Ad pileum.] *Ad libertatem.*

42. Multa admonentur.] *Puto*, muta: *& quæ sermonis vsum sensumque non habent.*

43. Regum nobis induimus.] *De ira II.cap.* XXXI. Regis quisque intra se habet animum, vt licentiam sibi dari in alterum velit, in se nolit. *Musonius*: Τί προβαλλόμεθα τυράννους, μακρῷ χείρονες αὐτῶν καθεστῶτες, τὰς γὰρ ὁρμὰς αὐτοῖς ἔχομεν ὁμοίας, ἐν ταῖς οὐχ ὁμοίαις τύχαις: Cur tyrannos abiicimus & damnamus, ipsi longe iis deteriores? nam impetus affectusque eosdem habemus, etsi in dissimili fortuna.

44. Captant, Quærendo.] *Querelas struunt iaciuntque, vt læsi: atque hoc ideò, vt lædant.*

MVRETVS.

Libenter.] *Reprehendit quorundam superbiam in seruos: & Lucilium laudat, quod cum suis familiariter viuat. Multa ex hac epistola impudenter compilauit Macrobius libro primo Saturnaliorum. Quanto autem maiore odio digni sunt, qui hodie ingenuis hominibus non aliter vtuntur ac seruis?*

Sic fit vt isti de domino loquantur.] *Neque vllam maiorem voluptatem capiant, quàm cum eis absentibus aut male dicunt, aut male precantur. Vt ille in vetere comœdia:*

μάλα γ' ἐποπτεύειν δοκῶ,
Ὅταν καταράσωμαι λάθρα τῷ δεσπότῃ.

Totidem esse hostes, quot seruos.] *Catonis est.*

Callisti.] *Hic Claudij libertus erat. Dominum autem dicit, non Claudium, sed priorem.*

PINCIANVS.

Ex his qui ad te veniunt.] *Scribendum* à te, *non* ad te, *ex vetere lectione.*

Eruditam manum frustra excutit.] *Quidam codices*, eruditam manum in frustra excitat.

Tu tam illum ingenuum videre potes, quàm ille te seruum.] *Lege commutatis dictionibus:* Tam tu illum videre ingenuum potes, quàm ille te seruum: *ex vetustis exemplaribus.*

Itaque, inquit, prorsus colant.] *Scribe*, Ita, inquam, prorsus colant, *ex eisdem.*

Verberibus multa admonentur.] *Vetus lectio.* verberibus multa amouentur. *Puto corrigendum*, verberum mulcta amouentur. *Quid si legas?* Verberibus multa admonentur, *seu* amouentur.

Sic exardescunt, sic fæuiunt.] Sic excandescunt, sic sæuiunt, *eadem.*

Diutius te me morari nolo.] *Verbum* me *redundat ex eadem.*

Et permanent.] *Coniunctio* & *non habetur in eadem.*

Frusta excutit.] *Alius habebat*, in frusta: alius frusta *omissa propositione. Opinor legendum*, erudita manu frusta excutit. *quod & hodie faciunt aulicorum ministri in quadris panarijs.*

Seruus est, hoc illi non nocebit.] *Sic erat in quodam*: Seruus est, hoc illi, alij non nocebit, *sed non admodum placet.*

Non quicquid nos offendit; & lædit, *&c.*] *Sic legebatur in quodam*: non quod nos offendant, quod lædant, sed ad *&c.*

OPSOPOEVS.

M*ss.* superbissima consuetudo cœnanti domino stantium seruorum turbam circumdedit.

Vnus è nostris, & scripti duo Modij, vlla voce interpolatum silentium. *quod Epist. 58. Nouant hoc Curij testimonio probat*, Vincam tamen silentium, & si nihil aliud, certe gemitu interpolabo.

M.ss. quod cum ad cœnandum discubuimus, *& inferius*, Mariana clade multos, *&c. omissa quam particula, & absque interrogatione.*

Vnus, Inster quoque & in sermonem illum amitte, *duo*, Commitem (*vnus* Comiter) quoque & in sermonem illum admitte.

Mss. tres, non quo solo cum seruis domini vescerentur, sed quo vtique honores, *&c. Et sic ex veteri*

suo

ſuo libro, cum ſententiæ totius medicina legendum monuerat Lipſius Satur. lib. 1. cap. 11.

En iterum duplex lectio vnius loco obtruſa: & error in ceteris editionibus ſimplex, ut Romana geminatus. Fidem faciunt libri ſcripti ita hunc locum referentes: Seruus eſt, ſed fortaſſe liber animo. Seruus eſt. hoc illi nocebit? Oſtende quis non ſit. *Qui interrogationis notam & vim non animaduerterunt, aſſuta negatiua* non, *ſcripſerunt,* hoc illi non nocebit. *quæ ſcriptura in pleriſque impreſſionibus recepta eſt. at Ambianus codex fraudem omnino detegit. nam ſuper hæc verba,* hoc illi nocebit, *in interlineari diaſtemate ſcriptum habet,* alias non. *Hinc* aliis non *factum: & Eraſmus in quodam reperit,* hoc illi, aliis non nocebit. *Romana editio hoc poſtremo verbo iterato fecit,* hoc illi nocebit: aliis non nocebit. *Apage hoc extremum ſcabies occupat. Hæc ideo pluribus, vt origine mendi indicata veritatem lectionis m. ſſ. codicum, à Modio nuper epiſt. 123. publicatæ, confirmarem.*

Ego ſic reſtituendum putarem (ſcribit P. Faber. Semeſt. 11. cap. 6.) Verberibus multi admonent. At non quidquid nos offendit, *&c. hoc ſenſu, Tu melius quam alij, Lucili, erga ſeruos te geris, quod eos increpas, illi verberant ob leuem offenſiunculam: etiamſi reuera læſi non fuerint: dum præ delicijs, iracundi animi rabiem compeſcere non poſſunt. Hæc ille. Tres noſtri,* Verberibus multa admouentur, *vnus* amouentur. *Quid ſi legas,* verberibus multa admouentur? *quaſi dicat, muta & bruta animantia verberibus coerceri & ad laborem impelli ſolent, ſerui non debent. homines enim ſunt, non iumenta.*

M. ſſ. tam noſtri quam Pinciani, ſic excandeſcunt *& ſtatim,* placent ſibi, permanent.

GRVTERVS ET IVRETVS.

VT iſti de domino loquantur.] *Senſus imperfectus eſt, quem implebis ſi leges,* obloquantur. *nam ita habet 5. c. Agratius autem ait,* obloqui, *eſſe obtrectatoris. quam vocem meus Seneca palam hic deſiderat. Iuretus.*

Pretioſas aues ſcindit pectus & clunes certis ductibus circumferens eruditam manum in fruſta excutit.] *Aliam à multis ſententiam eliciens Gruterus, ſic repoſuit:* & pectus & clunes certis ductibus circumferens, erudita manu fruſta excitat. *vt ſcilicet voluerit Seneca, iſtos & pectore & clune inter carpendum, neſcio quam præ ſe tuliſſe geſticulationem.*

Et eum qui illi impegerat titulum.] *Hoc eo refert Briſſonius lib. 6. de formulis, quod olim titulum ſingulorum ſeruorum ſcribi, ita vt intelligi recte poſſet quid morbi vitij ve cuique eſſet, Ædiles curules edicto præceperant. cuius caput ad hanc rem pertinens citat Gellius lib. 4. cap. 2.*

Mariana clade quam multos.] *Ad hæc Lipſius ad lib. 1. Ann. Cladene Mariana? vbi iſta aut quandonam C. ille Marius victor vbique, ſi memini, & fecit ſeruos, non dedit. quod de ea accipias, quam Germanis intulit, nugæ. An Germani Senatorium per militiam auſpicantur gradum? certiſſime reſcribendum,* Variana, *eamque intelligit, quæ contigit imperante Auguſto: & opportuno recentique exemplo admonet, poſſe è ſumma fortuna labi ad imam.*

Oſculantes manum.] *Cum tamen hoc ſeruorum. Arrianus lib. 2. Diſſertat. cap. 20.* Tribunatum adeptus eſt? ecce obuij omnes gratulantur. alius oculos oſculatur, alius collum, ſerui manus. *Poſtea tamen inualuit vt & potentiorum manus oſculo libarentur, vt videre eſt apud Plutarchum in Catone: lege Hotomanum lib. ſingulari Obſeruat. quæ ad veterum ritum nupt. pertinent. cap. 31. & Lipſium lib. 2. c. 6. Elect.*

Dominum patrem familiæ.] *v. c.* patrem familias, *& inf. Epiſt. 65.* agamus bonum patrem familiæ, *idem v. c.* patrem familias.

Iram prouocet.] *v. c.* euocet *quomodo dixit inf. Epiſt. 49.* deſiderium euocant, *& Epiſt. 52.* quem magnitudo rerum euocauerat. *Iuretus.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

Amicis eadem expedire, & alterum alteri vtilem eſſe. Tum contra captiunculas, & ſpinoſas ineptias. Quid facitis? quid luditis? de vita agitur: ſuccurre, & forma. De fortuna: contra eam da arma.

EPIST. XLVIII.

AD epiſtolam quam mihi ex itinere miſiſti, tam longam, quàm ipſum iter fuit, poſteà reſcribam. Seducere me debeo, & quid ſuadeam, circumſpicere. Nam tu quoque qui conſulis, diu an conſuleres cogitaſti: quanto magis hoc mihi faciendum eſt, cùm longiore mora opus ſit, vt ſoluas quæſtionem „quàm vt proponas? Vtique cum ¹ aliud tibi expediat, aliud mihi iterum ego ² tamquam Epicurus loquor. Mihi vero idem expedit, quod tibi: aut non ſum amicus, niſi quidquid agitur ³ ad te pertinens, meum eſt. Conſortium rerum omnium inter nos facit amicitia: nec ſecundi quidquam ſingulis eſt, nec aduerſi. ⁴ in commune viuitur. Nec poteſt quiſquam beate degere, qui ſe tantum intuetur, qui omnia ad vtilitates ſuas conuertit: alteri viuas oportet, ſi vis tibi viuere. Hæc ſocietas diligenter & ſancte obſeruanda eſt, quæ nos omnes omnibus miſcet, & iudicat aliquod eſſe commune ius generis humani. plurimum ad illam quoque (de qua loquebar) interiorem ſocietatem amicitiæ colendam proficit. Omnia enim cum amico communia habebit, qui

multa cum homine. Hoc, Lucili virorum optime, mihi ab istis subtilibus præcipi malo, quid amico præstare debeam, quid homini, quàm quot modis Amicus dicatur, & Homo quam multa significet. In diuersum ecce sapientia & stultitia discedunt. cui accedo? in vtram ire partem iubes? [5] Illi homo pro amico est, [6] huic amicus non est pro homine: ille amicum sibi parat, hic se amico: Tu mihi verba distorques, & syllabas digeris. Scilicet nisi interrogationes vaferrimas struxero, & conclusione falsa à vero nascens mendacium adstrinxero, non potero à fugiendis petenda secernere. Pudet me in re tam seria senes ludimus. Mus syllaba est: mus autem caseum rodit: syllaba ergo caseum rodit. Puta nunc me istud non posse soluere: quod mihi [7] ex ista sententia periculum imminet? quod incommodum? Sine dubio verendum est, nequando in muscipula syllabas capiam, aut nequando si negligentior fuero, caseum liber comedat. Nisi fortè acutior est illa collectio: Mus syllaba est: syllaba autem caseum non rodit: mus ergo caseum non rodit. O pueriles ineptias! in hoc supercilia subduximus? in hoc barbam demisimus? hoc est quod tristes docemus & pallidi? Vis scire, quid philosophia promittat generi humano? consilium. Alium mors vocat, alium paupertas vrit, alium diuitiæ [8] vel alienæ torquent, [9] vel suæ: ille malam fortunam horret, hic se felicitati suæ [10] subducere cupit: hunc [11] homines male habent, [12] illum dij. Quid mihi [13] lusoria ista proponis? non est iocandi locus. ad miseros aduocatus es. Opem te laturum naufragis, captis, ægris, egentibus, intentæ securi subiectum præstantibus caput, pollicitus es: quo diuerteris? quid agis? hic cum quo ludis, timet. [14] Succurre, quisquis eloquentior es, pereuntium pœnis. Omnes vndique ad te manus tendunt, perditæ vitæ, perituræque auxilium aliquod implorant, in te [15] spes opésque sunt. Rogant vt ex tanta illos volutatione extrahas, vt disiectis & errantibus clarum [16] veritatis lumen ostendas. Dic quid natura necessarium fecerit, quid superuacuum, quàm faciles leges posuerit; quàm iucunda sit vita, quàm expedita, illas sequentibus; quàm acerba & implicita eorum, qui opinioni plus quàm naturæ crediderunt. Quid istorum cupiditates demit? quid temperat? Vtinam tantum non prodessent: nocent. Hoc tibi, cum voles, manifestissimum faciam, & comminui & debilitari generosam indolem, in istas argutias coniectam. Pudet dicere contra fortunam militaturis, quæ porrigant tela, quemadmodum illos subornent. Hac ad summum bonum itur? per istud philosophiæ sunt nigræ, & turpes, infaméque etiam [17] ad album sedentibus, exceptiones. Quid enim aliud agitis, cum eum quem interrogatis, scientes in fraudem inducitis, quàm vt [18] formula cecidisse videatur? Sed quemadmodum illum prætor, sic hos philosophia in integrum restituit. Quid disceditis ab ingentibus promissis, & grandia locuti, effecturos vos, vt non magis auri fulgor, quàm gladij perstringat oculos meos, vt ingenti constantia, & quod [19] omnes optant, & quod [20] omnes timent, calcem, ad Grammaticorum elementa descenditis? Quid dicitis? sic itur ad astra? hoc enim est quod philosophia mihi promittit, vt me parem Deo faciat: ad hoc inuitatus sum, ad hoc veni. fidem præsta. Quantum potes ergo, mi Lucili, reduc te ab istis exceptionibus [21] & præscriptionibus philosophorum. Aperta decent & simplicia bonitatem. Etiam si multum superesset ætatis, parcendum erat, vt sufficeret necessariis: nunc quæ dementia est, superuacua discere in tanta temporis egestate?

I. LIPSIVS.

1. Aliud tibi expediat.] *Videtur de mansione in prouincia fuisse consultatio: at Seneca maluisset redire, & adesse.*

2. Tamquam Epicurus.] *Pro eius sensu & dogmate. qui vtilitatibus amicitias metitur: atque ea alij alia. Adi Epist. IX.*

3. Ad te pertinens.] *Quidam scripti, à te protinus.*

4. In commune viuitur.] *Quod pulchre ita Aristoteles*, interrogatus. Quid esset Amicus? μία ψυχὴ δύο σώμασιν ἐνοικοῦσα: Vna anima duobus corporibus inhabitans.

5. Illi homo.] *Stoico illi.*

6. Huic amicus.] *Epicureo. qui nec ius aliquod commune se habere censet, sed ad se vnum omnia refert.*

7. Ex ista sententia.] *Mens liber*, scientia. *Putarem*, inscientia.

8. Vel alienæ torquent.] *Inuidia.*

9. Vel suæ.] *Quas non disponit bene, aut dispensat. Item torquent, metu amittendi.*

10. Subducere cupit.] *Ferendæ impar.*

11. Homines male habent.] *Irascitur iis, vt læsus.*

12. Illum dij.] *Qui cælestes incusat.*

13. Lusoria

13. Luſoria iſta.] *Arma batuentium.*

14. Succurre, quiſquis eloquentior.] *Fide Eraſmi, ex vno codice recepta lectio: ſed nec ipſi proba. Scripti valde abeunt: quibus noſter & plures:* ſuccurrere. Quidquid laqueati reſpondent in pœnis. *Quidam,* ſuccurre. quid eſt quod laqueati. *Concinnabam ego:* hic cum quo ludis, timet. ſuccurre. Quidquid illaqueatorum pendet in pœnis, omnes vndique ad te manus tendunt. *Ecce, tu laqueos verborum iocoſe nectis: at iſti miſeri vere illaqueati pendent in ſuis quiſque pœnis. hi omnes te ſpectant auxiliarem, & liberatorem.*

15. Spes opeſque ſunt.] *Salluſtianum eſt, de Mario:* Spes atque opes ciuitatis in illo ſitæ.

16. Veritatis lumen.] *Hoc promittunt philoſophi, & præſtant. Lucretius:*

——— quique per artem
Fluctibus è tantis vitam, tantiſque tenebris,
In tam tranquillo, & tam clara luce locarunt.

Vtramque imaginem ibi habes, & Volutationis, *&* Luminis.

17. Ad album ſedentibus.] *Leguleij. circa album Prætoris, & formulas occupatis.*

18. Formula cecidiſſe.] *Quod fit, cum actio alter, apud alium, alio tempore, quam oportuit præſcriptumque eſt, inſtituitur. Iuriſconſultis iſta: & nos aliquid De Clem. 11. cap. 111.*

19. Omnes optant.] *Bona externa.*

20. Omnes timent.] *Mala eadem.*

21. Et præſcriptionibus.] *Ita & exceptiones dicuntur, quibus reus agentem repellit. Talia autem in Sophiſmatis, & ſcita quædam legeſque ad reijciendum & ſoluendum.*

MVRETVS.

AD Epiſtolam.] *Hanc epiſtolam lacerarant in duas: & poſterioris principium fecerant ab illis verbis* Mus ſyllaba eſt. *ego rurſus membra diuulſa coniunxi.*

Alium paupertas vrit.] *In alijs,* Alium mors vocat, alium paupertas vrit. *Inepte, neque enim quidquam eſt, quod reſpondeat illi membro.* Alium mors vocat: *neque vero eſſe quidquam poteſt. Non enim vocat mors τὸν μὲν ἢ τὸν δὲ· ſed omnes ex æquo. Eſt autem operæ ſcire, quomodo locus hic corruptus fuerit: vt ſi qua ſimilia inciderint, facilius animaduertantur. Librarius, aliud agens, ita ſcripſerat:* Alium mors, alium paupertas vrit. *deinde cum videret, duas illas voces,* Alium mors, *vacare: neque tamen eas delere vellet, ſedulo enim cauebant, ne quid, quod ſcripſiſſent, delerent: addidit notulam, & ad marginem ſcripſit,* vacat. *quo ſignificaret, illud* Alium mors *vacare ac redundare. Secuti alij ſtultiores librarij non tantum duas illas ſupernacaneas voces retinuerunt, ſed ex illo* vacat, *quod erat ad marginem, fecerunt* vocat. *Ita duplicatus & propagatus error. Peccata in hoc genere in ſcriptis veterum multa reperiet, ſi quis paulo attentius conſiderabit.*

PINCIANVS.

IN diuerſum. Ecce ſapientia & ſtultitia diſcedunt.] *Error in ordine. Lege per maiorem,* In diuerſum ecce ſapientia & ſtultitia diſcedunt, *ex eadem.*

Quod in re tam ſeria ſenes ludimus.] *Superfluit verbum* quod: *ex eadem. Illud notandum, in pleriſque antiquorum exemplarium connecti hanc epiſtolam cum ſequente, & vnam eſſe, non duas.*

Fidem præſta quantum potes. Ergo mi Lucili reduc te ab iſtis exceptionibus.] *Erratum eſt in ordine & diſpunctione verborum. Corrige,* fidem præſta. Quantum potes ergo, mi Lucili, &c.

OPSOPOEVS.

PLACET *Nicotiani libri ſcriptura,* niſi quicquid agitur a te, protinus meum eſt. *In eodem deeſt abnutiua particula* non, *verſu penultimo.*

M. ſſ. Succurre quicquid laqueati reſponderium pœnis: *in margine vero duorum,* Succurre, quid quod laqueati reſpondent in pœnis. *Quid lateat, alij acutiores viderint.*

M. ſſ. omiſſo pronomine me. vt parem Deo faciat.

GRVTERVS ET IVRETVS.

EX iſta ſententia.] *v. c.* ſcientia.

Luſoria iſta proponis.] *in v. c.* componis: *quod verbum videtur aptius eſſe. Iuretus.*

Etiam ad album ſedentibus.] *Album tabula erat dealbata. velut Theophilus in §. pœnales, Inſtit. de actionibus, ſcribit, albis litteris notata, in qua Prætores edicta ſua, quo omnibus innoteſcerent, actiones & interdicta proponebant, l. 2. §. eodem ff. de origi. iur. l. 7. & l. 9. ff. de Iuriſd. &c. Vide Briſſonium de verb. ſign.*

Quam vt formula cecidiſſe videatur.] cadere forma *in vett. libris dicitur, qui non vt oportuit actionem inſtituit. Locus autem hic Senecæ facit, vt non 12. tabulis, ſed Prætoris edicto, plus petendo creditores cauſa cecidiſſe credat Rauardus lib. 3. c. 14. varior. vide eum ibidem, item lib. de autorit. prudent. cap. 2. Cuiacium & Hotomanum ad §. 28. ſi quis agens. Inſtit. de actio. Briſſonium lib. 3. de verb. ſign. & Torrentium in Suetonij Claudium cap. 14.*

Perſtringat oculos.] *bene v. c.* præſtringat *quomodo dixit inf. Epiſt. 72.* cedunt enim nimio ſplendore præſtricti. *& Epiſt. 3.* præſtrinxerit oculos meos *& lib. 7. de benef. cap. 9.* quæ gentium oculos regemque præſtringunt. *Ita enim ibi quidam v. c.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

POMPEIORVM adſpectu, memoriam ſibi Lucilij renouatam. De breuitate & curſu Temporis: nihil longum aut vetus in eo eſſe. Obiter contra Dialecticos: & totum id genus proſpiciendos tantum.

EPIST. XLIX.

EST quidem, mi Lucili, ſupinus & negligens, qui in amici memoriam ab aliqua regione admonitus reducitur: tamen repoſitum in animo noſtro deſiderium loca interdum familiaria euocant, nec exſtinctam memoriam reddunt, ſed quieſcentem irritant. ſicut dolorem lugentium, etiam ſi mitigatus eſt tempore, aut ſeruuli [1] familiaris admiſſio, aut veſtis, aut domus renouat. Ecce Campania, & maxime Neapolis, ad [2] Pompeiorum tuorum conſpectum, incredibile eſt, quam recens deſiderium tui fecerit. Totus mihi in oculis es, cum maxime à te diſcedo: video lacrimas combibentem, & affectibus tuis inter ipſam coercitionem exeuntibus non ſatis reſiſtentem. [3] modo amiſiſſe te videor. Quid enim non modo eſt, ſi recorderis? Modò [4] apud Sotionem philoſophum puer ſedi, modo cauſſas agere cœpi, modo deſij velle agere, modo deſij poſſe. Infinita eſt velocitas temporis, quæ magis apparet reſpicientibus. Nam ad præſentia intentos fallit: adeo præcipitis fugæ tranſitus lenis eſt. Cauſſam huius rei quæris? quidquid temporis tranſijt, eodem loco eſt: pariter adſpicitur, vna iacet: omnia inde in profundum cadunt, & alioquin non poſſunt longa interualla eſſe in ea re, quæ tota breuis eſt. Punctũ eſt quod viuimus, & adhuc puncto minus: ſed hoc minimum ſpecie quadam longioris ſpatij natura diuiſit. Aliud ex hoc infantiam fecit, aliud pueritiam, aliud adoleſcentiam, aliud inclinationem quamdam ab adoleſcentia ad ſenectutem, aliud ipſam ſenectutem. In quam anguſto, quot gradus poſuit? Modo te proſecutus ſum: & tamen hoc modo, ætatis noſtræ bona portio eſt: cuius breuitatem [5] aliquando futuram cogitemus. Non ſolebat mihi tam velox tempus videri. nunc incredibilis curſus apparet: ſiue quia [6] admoueri lineas ſentio, ſiue quia attendere cœpi & computare damnum meum. Eo magis vtique indignor, aliquos ex hoc tempore (quod ſufficere nec ad neceſſaria quidem poteſt, etiam ſi cuſtoditum diligentiſſime fuerit) in ſuperuacua maiorem partem erogare. Negat Cicero, ſi duplicetur ſibi ætas, habiturum ſe tempus quo legat Lyricos, eodem modo Dialecticos. Triſtius inepti ſunt. illi ex profeſſo laſciuiunt: hi agere ſeipſos aliquid exiſtimant. Nec ego nego proſpicienda iſta: ſed proſpicienda tantum, & à limine ſalutanda, in hoc vnum, ne verba nobis dentur, & aliquid eſſe in illis magni ac ſecreti boni iudicemus. Quid te torques & maceras in ea quæſtione, quam ſubtilius eſt contempſiſſe, quam ſoluere? Securi eſt, & ex commodo migrantis, minuta conquirere. Cum hoſtis inſtat à tergo, & [7] mouere iuſſus eſt miles, excutit neceſſitas [8] quidquid pax otioſa collegerat. Non vacat mihi verba dubie cadentia conſectari, & vafritiam in illis meam experiri.

Adſpice qui coeant populi, quæ mœnia clauſis
Ferrum acuant portis.

Magno mihi animo ſtrepitus iſte belli circumſonantis exaudiendus eſt. Demens omnibus merito viderer, ſi cum ſaxa in munimentum murorum ſenes fœminæque congererent; cum iuuentus intra portas armata ſignum eruptionis exſpectaret, aut poſceret; cum hoſtilia in portis tela vibrarent, & ipſum ſolum ſuffoſſionibus & cuniculis tremeret; ſederem otioſus, & eiuſmodi quæſtiunculas ponens. Quod non perdidiſti, habes: cornua autem non perdidiſti: cornua ergo habes: aliaque ad exemplum huius acutæ delirationis concinnata. Atque æque licet demens tibi videar, ſi iſtis impendero operam. & nunc obſideor. Tunc tamen periculum mihi obſeſſo externum imminceret, murus me ab hoſte ſecerneret: nunc mortifera mecum ſunt. Nunc vaco ad iſtas ineptias. ingens negotium in manibus eſt. Quid agam? mors me ſequitur, fugit vita: aduerſus hæc me doce aliquid. effice ne ego mortem fugiam, vita [9] me non effugiat. Exhortare aduerſus difficilia, de æquanimitate: aduerſus ineuitabilia, anguſtias temporis mei laxa: doce non eſſe poſitum bonum vitæ in ſpatio eius, ſed in vſu: poſſe fieri, imo ſæpe fieri, vt qui diu vixit, parum vixerit. Dic mihi dormituro, Potes non expergiſci: dic experrecto, Potes non dormire amplius. Dic exeunti, Potes non reuerti: dic redeunti, Potes non exire. Erras, ſi in nauigatione

tione tantum exiſtimas minimum eſſe, quo à morte vita diducitur:in omni loco æque tenue interuallum eſt. Non vbique ſe mors tam prope oſtendit : vbique tam prope eſt. Has tenebras diſcute : & facilius ea trades,ad quæ præparatus ſum. Dociles natura nos edidit,& rationem dedit imperfectam,ſed quæ perfici poſſet. De iuſtitia mihi, de pietate diſputa, de frugalitate, de pudicitia vtraque, & illa cui alieni corporis abſtinentia eſt, & hac cui ſui cura. Si me nolueris per deuia ducere, facilius ad id quo tendo, perueniam. Nam (vt ille ¹¹ ait Tragicus) *Veritatis ſimplex oratio eſt.* Ideoque illam implicare non oportet. nec enim quidquam minus conuenit, quam ſubdola iſta calliditas, animis conantibus magna.

I. LIPSIVS.

1. FAMILIARIS admiſſio.] *Qui illius ſcilicet fuit, quem luges. Eo admiſſo & viſo, recrudeſcit dolor. Alij tamen libri,* admonitio.

2. Pompeiorum tuorum.] *Villam, opinor, in Pompeiano habebat. Vide initio epiſt.* LXX.

3. Modo amiſiſſe te.] *Ex eo loco in Siciliam euntem, Seneca proſequente. Ita enim infra :* Modo te proſecutus ſum.

4. Apud Sotionem.] *Aliquoties* Sotion *quidam citatur* De ſucceſſione philoſophorum, *à Laertio, Græce Σωτίων : non iſte, opinor. Citatur & Agellio, lib.* I. *cap.* VIII. e Peripatetica diſciplina : *& ſi male ibi libri quidam* Phocion. *Sed noſter iſte magis Pythagoricus fuiſſe videtur, ex epiſtola* CVIII. *De quo etiam Euſebius Chronico, extremis Auguſti annis :* Sotio philoſophus Alexandrinus, præceptor Senecæ, clarus habetur.

5. Aliquando futuram.] *In ſenio, & ſub exitum.*

6. Admoueri lineas.] *Vt in ſtadio, vbi curritur ad lineam, & iam tangimus. Duplex enim ibi linea, & à qua, & ad quam currebant : χαρακτὰ aut γραμμὴν Græci dixerunt. Varij meminerunt : & Euripides alluſit Antigona :*

—ἐπ' ἄκραν ἱκόμην γραμμὴν κακῶν·

Deuenimus ſummam ad malorum lineam.

Iterum in Electra :

Μή μοι, τὸ πρῶτον βῆμ' ἐὰν δράμῃ καλῶς,
Νικᾶν δοκείτω τὴν δίκην, πρὶν ἂν πέρας
Γραμμῆς ἵκηται, καὶ τέλος κάμψῃ βίου·
Ne mihi, licet primum cucurrerit bene
Curſum, æſtimetur victor, ante lineam
Quam tangat, atque compleat vitæ modum.

Sed & Pindarus in Pythiis, γραμμὴν vocat, quod antea τέρμα. Hoc ipſo adſpectu Horatius :

—mors vltima linea rerum eſt.

Alij (vt Muretus) ad ludum calculorum referunt, vbi lineæ, & vltimam ἱερὰν ſiue ſacram volunt dictam. Eo cum alter calculos promouerat, ludus finiebatur. Fuerunt & in circo lineæ : ſed ad illas Stadiales mihi verius referri. Quod autem eſt, Admoueri lineas : *tale epiſt.* XXVI. Decrepitos, & extrema tangentes. *Etiam in Valerio. lib.* I. *cap.* VII. Propioribus lineis admoueri.

7. Mouere iuſſus.] *Quidam libri,* induere : *quod de armis capias.*

8. Quidquid pax.] *Spolia & ſarcinulas.*

9. Me non effugiat.] *Si tempus aliud aut male agens perdo, effugit vita : ſi bene & vtiliter pono, nihil mihi perit.*

10. Minimum eſſe.] *Tabulam vnam ;*

—digitis à morte remotam
Quatuor.

11. Ait Tragicus.] *Euripides in Phœniſſis :*

Ἁπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφυ·
Eſt veritati ſermo ſimplex condecens.

MVRETVS.

EST quidam.] *In tanta breuitate vitæ, totum tempus omiſſis inutilibus, ad vtilia conferendum.*

Admoueri lineas.] *Id eſt, me ad finem ipſum propius accedere, ſumptum à ludo duodecim ſiue ſcriptorum, ſiue ſcrupulorum. vbi enim alter colluſorum ad vltimam lineam, quæ & hiera, id eſt, ſacra, dicebatur, calculos ſuos promouerat, neceſſe erat ludum finiri : & eum vinci, cui iam quo proferret vlterius non erat. Quod ſi idem vtrique contigerat, dicebantur hieram facere : & tunc neutrius victoria erat. Ab eodem ludo ſumptum eſt illud Horatij.*

Mors vltima linea rerum eſt.

Plutarchus : παλινῳδίαν, ὥσπερ τὴν ἀφ' ἱερᾶς, ἐπάγουσιν ἡμῖν τὸ γέρας· intelligit enim τὴν ψῆφον τὴν ἀφ' ἱερᾶς, γραμμῆς. In ludo aſtragalorum ἱερὰ γραμμὴ vocabatur media ex quinque : qua de re vide Pollucem libro 9.

Veritatis ſimplex oratio eſt.] *Euripideum.*

Ἁπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφυ.

PINCIANVS.

AVT ſeruuli familiaris amiſſio.] Admiſſio *crediderim legendum, potius quam* amiſſio.

Nobis ſatis reſiſtentem.] *Quædam exemplaria,* non ſatis reſiſtentem.

Ætatis noſtræ portio eſt.] *Scribe.* Ætatis noſtræ bona portio eſt, *ex vetere lectione.*

Aduerſus hæc me doce : aliquid affer, ne mortem fugiam.] *Corrigo,* aduerſus hæc me doce aliquid. Effice, ne mortem fugiam, *ex eadem.*

Senec.

ERASMVS.

SVCCVRRE, quid quod laqueati respondent in pœnis.] *In aliis erat.* Quisquis eloquentiores in pœnis quicquid laqueati respondentium pœnis, *Vnus codex Anglicus habebat,* quisquis eloquentriores, pereuntium pœnis. *quod sequuti sumus: non quod per omnia satisfaciat, sed quod minimum displiceat. Si pro* respondet, *legas,* despondent, *pro* desperant, *tolerabilis erit lectio.*

Vtinam tantum prodessent, quantum nocent.] *Rectius habebatur in quodam:* Vtinam tantum non prodessent, Nocent. *vim enim coniunctionum supplet pronuntiatio: post silentium acutiore voce accinitur.* Nocent.

OPSOPOEVS.

M*ss.* Eo magis itaque indignor.

Quatuor m. ss. & vnus Mody epist. 122. eodem loco dialecticos, Tristius inepti sunt. *in Ambiano ante* tristius, *interpolatum est* qui.

Aduersus hoc me doce aliquid. Effice vt ego mortem non fugiam, &c. *ita omnino emendauit hunc locum Modius dicta epistola, & Pincianus ex parte.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

QVID enim non modo est, si recordatis?] *v.c.* si recorderis.

Non vbique se mors tam prope ostendit.] *bene v.c.* mors tantum prope est. *Iur.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

CAECOS nos in vitiis esse, aut velamenta iis quærere. Agnoscenda autem, & remedia quærenda. Vnde alioqui animi sanitas? quæ etiam contingere vel inueteratis vitiis potest: quia ille facilis est flecti, & Natura ad bonum volat.

EPIST. L.

EPISTOLAM tuam accepi post multos menses, quam miseras. superuacuum itaque putaui, ab eo qui afferebat, quid ageres, quærere. Valde enim bonæ memoriæ est, si meminit: & tamen spero te sic iam viuere, vt vbicumque eris, sciam quid agas. Quid enim aliud agas, quam vt meliorem te ipse quotidie facias, vt aliquid ex erroribus ponas, vt intelligas tua vitia esse, quæ putas rerum? Quædam enim locis & temporibus adscribimus: at illa, quocumque transierimus, secutura sunt. [1] Harpasten, vxoris meæ fatuam, scis [2] hereditarium onus in domo mea remansisse. Ipse enim auersissimus ab istis prodigiis sum. si quando fatuo delectari volo, non est mihi longe quærendus: me rideo. Hæc fatua subito desiit videre. Incredibilem tibi narro rem, sed veram. nescit esse se cæcam: subinde pedagogum suum rogat, vt migret, ait domum tenebrosam esse. Hoc quod in illa ridemus, omnibus nobis accidere, liqueat tibi. nemo se auarum esse intelligit, nemo cupidum. Cæci tamen ducem quærunt: nos sine duce erramus, & dicimus: Non ego ambitiosus sum, sed nemo aliter Romæ potest viuere. Non ego sumptuosus sum, sed vrbs ipsa magnas impensas exigit. Non est meum vitium quod iracundus sum, quod nondum constitui certum genus vitæ: adolescentia hæc facit. Quid nos decipimus? non est extrinsecus malum nostrum: intra nos est, in visceribus ipsis sedet. Et ideo difficulter ad sanitatem peruenimus, quia nos ægrotare nescimus. Si curari cœperimus, quando tot morbos, tantasve ægritudines discutiemus? Nunc vero, ne quærimus quidem medicum: qui minus negotij haberet, si adhiberetur ad recens vitium, sequerentur teneri & rudes animi, recta monstrantem. nemo difficulter ad naturam reducitur, nisi qui ab illa defecit. Erubescimus discere bonam mentem. at mehercules turpe est magistrum [3] huius rei quærere. Illud desperandum est, posse nobis casu tantum bonum influere: laborandum est: &, vt verum dicam, ne labor quidem magnus est; si modo, vt dixi, ante animum nostrum formare incipimus, & recorrigere, quam indurescat prauitas eius. Sed nec indurata despero. Nihil est quod non expugnet pertinax opera, & intenta ac diligens cura. Robora in rectum, quamuis flexa, reuocabis: curuatas trabes [4] calor explicat; & aliter natæ, in id finguntur, quod vsus noster exigit: quanto facilius animus accipit formam, flexibilis, & [5] omni humore obsequentior? [6] quid enim aliud est animus, quam [7] quodammodo se habens spiritus? vides autem tanto spiritum esse faciliorem omni alia materia, quanto tenuior est. Illud, mi Lucili, non est quod te impediat, quo minus de nobis bene speres, quod malitia iam nos tenet, quod diu in possessione nostri est. Ad neminem ante bona mens venit, quam mala. omnes præoccupati-

cupati ſumus, virtutes diſcere, vitia dediſcere: ſed eo maiore animo ad emendationem noſtri debemus accedere, quod ſemel traditi boni perpetua poſſeſſio eſt. [8] Non dediſcitur virtus. Contraria enim mala in alieno hærent: ideo expelli & exturbari poſſunt: fideliter ſedent, quæ in locum ſuum veniunt. [9] Virtus ſecundum naturam eſt: vitia inimica & infeſta ſunt. Sed quemadmodum virtutes receptæ exire non poſſunt, faciliſque earum tutela eſt: ita initium ad illas eundi arduum, quia hoc primum imbecillæ mentis atque ægræ eſt, formidare inexperta. Itaque cogenda eſt mens, vt incipiat. Deinde non eſt acerba medicina: protinus enim delectat, dum ſanat. Aliorum remediorum poſt ſanitatem voluptas eſt: philoſophia pariter & ſalutaris & dulcis eſt.

I. LIPSIVS.

1. HARPASTEN.] *ἁρπαστὸν bene ominatum nomen: quaſi bellula futura, & rapienda ab omnibus. vt ἁρπαστὸν, pilæ genus, ea re dixerunt.*

2. Hereditarium onus.] *Hereditate, cum reliquis famulis, tranſmiſſam.*

3. Huius rei quærere.] *Negatio excidit, atque ex ſententia repono:* huius rei, non quærere. *Pudet diſcere: pudere debebat non diſcere.* Nemo enim (*ait epiſt.* 111. per ſe ſatis valet, vt emergat: oportet manum aliquis porrigat, aliquis educat. *Doctrina enim quæritur Virtus: illa ſine magiſtro non eſt. Stoicum dogma: de quo nos Manud.* II *Diſſert.* x.

4. Calor explicat.] *Ligno ſciſſo, & ponderibus alio rſum ducto, ſubditus. Vaſcularij & nautæ cottidie faciunt.*

5. Omni humore.] *Non trabe aut robore tantum, ſed aëre aut aqua, quibus nil flexibilius.*

6. Quid enim aliud.] *Quia de* humore *præmiſit: ecce ipſe Animus, inquit, eſt Aer: & ergo ductilis.*

7. Quodammodo ſe habens.] *Spiritus nempe talis: & vt Stoici, πνεῦμα θερμὸν,* calidus ſpiritus. *Vide me Phyſiol.* III. *Diſſert.* IX.

8. Non dediſcitur.] *Stoicum eſt, Sapientem ſumme & ſemper beatum eſſe. Stabile illud Bonum non vi, non caſu excuti, aut minui: ſed nec creſcere. Videſis* III. *Manud. Diſſert.* III.

9. Virtus ſecundum Naturam.] *Vide iterum Manuduct.* II. *Diſſert.* x.

MVRETVS.

EPISTOLAM tuam.] *Peccare in eo plæroſque homines, quod vitia ſua rebus adſcribunt. Tenera facilius quidem corrigi: ſed tamen inueterata quoque pertinaci ſtudio emendari iuxta illud Horatij,*

Inuidus, iracundus, iners, vinoſus, amator,
Nemo adeo ferus eſt, vt non miteſcere poſſit,
Si modo culturæ patientem commodet aurem.

Harpaſten.] *Simile quiddam notaui in amico quodam meo, homine eruditiſſimo: qui cum ætate (eſt enim octogenario maior) ſurdaſter effectus ſit, hoc tamen in ſe vitium non agnoſcit: ſed vere ac ſerio conqueritur, peſſimam conſuetudinem inualuiſſe: homines multo ſummiſſius loqui, quam ſolebant, ita vt videantur vereri ne intelligantur.*

Non dediſcitur.] *Dogma Stoicum, virtutem non amitti: de quo alio loco fortaſſis pluribus diſſeremus.*

ERASMVS.

NVNC vaco ad iſtas ineptias?] *Pro,* Nunc vaco, *rectius erat,* Non vaco. *Quamquam alterius lectionis idem eſt ſenſus, ſi legatur per interrogationem.*

OPSOPOEVS.

M*ſſ. repetito verbo* ſum, Non ego ſumptuoſus ſum.
M ſſ. Ideo depelli & exturbati poſſunt.

GRVTERVS ET IVRETVS.

AIT domum tenebroſam.] *repone ex v. c.* tenebricoſam, *qua voce vſus idem Seneca Epiſt.* 87. *vbi* tenebricoſum balneum *vocat. Sic Cicero* tenebricoſos ſenſus, *&,* tenebricoſum tempus, dixit. *Et ipſe Seneca pari nomine* lucricoſum, *vt ſup. notaui ad lib.* 7. *de benef. c.* 26. *Iuretus.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

DE Aetna aliquid, vberius de Baiis; & hac occaſione, in molles & luxui deditos. Hunc pellendum, & militandum eſſe: in quo? in voluptatem, in dolorem, alia. Hoc agentem, bonum in locis ſeriis ſanctiſque agere; vitare laſciua, aut peramœna.

EPIST. LI.

QVOMODO quiſque poteſt, mi Lucili: tu iſtic habes Ætnam, illum nobiliſſimum Siciliæ montem: quem quare dixerit Meſſalla vnicum, ſiue Valgius (apud vtrumque enim legi) non reperio, cum plurima loca euomant ignem, non tantum

edita, quod crebrius euenit, videlicet quia ignis in altissimum effertur, sed etiam iacentia. Nos vt cumque possumus, contenti sumus Baiis: quas postero die, quam attigeram, reliqui. locum ob hoc deuitandum, cum habeat quasdam naturales dotes, quia sibi illum celebrandum luxuria desumpsit. Quid ergo? vlli loco indicendum est odium? minime. sed quemadmodum aliqua vestis sapienti ac probo viro magis conuenit quam alia, nec vllum colorem ille odit, sed aliquem putat parum aptum esse frugalitatem professo: sic regio quoque est, quam sapiens vir, aut ad sapientiam tendens, declinet, tamquam alienam bonis moribus. Itaque de secessu cogitans, numquam [1] Canopum eliget, quamuis neminem Canopus esse frugi vetet. Ne Baias quidem, diuersorium vitiorum esse cœperunt. Illic sibi plurimum luxuria permittit: illic tamquam aliqua licentia debeatur loco, magis soluitur. Non tantum corpori, sed etiam moribus salubrem locum eligere debemus. Quemadmodum inter tortores habitare nolim, sic nec inter popinas quidem. Videre ebrios per littora errantes, & comessationes nauigantium, & symphoniarum cantibus perstrepentes lacus, & alia quæ velut soluta legibus luxuria, non tantum peccat, sed publicat, quid necesse est? Id agere debemus, vt irritamenta vitiorum quàm longissime profugiamus. Indurandus est animus, & à blandimentis voluptatum procul abstrahendus. [2] Vna Hannibalem hiberna soluerunt: & indomitum illum niuibus atque Alpibus virum enernauerunt fomenta Campaniæ. Armis vicit, vitijs victus est. [3] Nobis quoque militandum est: & quidem genere militiæ, quo numquam quies, numquam otium datur. Debellandæ sunt in primis voluptates: quæ ([4] vt vides) sæua quoque ad se ingenia rapuerunt. Si quis sibi proposuerit, quantum operis aggressus sit, sciet nihil delicate, nihil molliter esse faciendum. Quid mihi cum istis calentibus stagnis? [5] quid cum sudatorijs, in quæ siccus vapor [6] corpora exhausturus includitur? Omnis sudor per laborem exeat. Si faceremus, quod fecit Hannibal, vt interrupto cursu rerum, omissoque bello, fouendis corporibus operam daremus: nemo non intempestiuam desidiam, victori quoque nedum vincenti periculosam, merito reprehenderet. Minus nobis, quam illis Punica signa sequentibus, licet: plus periculi restat cedentibus, plus operis etiam perseuerantibus. Fortuna mecum bella gerit: non sum imperata facturus. iugum non recipio, imo quod maiore virtute faciendum est, excutio: non emolliendus animus. Si voluptati cessero, cedendum est dolori, cedendum labori, cedendum est paupertati: idem sibi in me iuris esse volet & ambitio, & ira? inter tot affectus distrahar, imo discerpar. [7] Libertas proposita est: ad hoc præmium laboratur. Quæ sit libertas, quæris? nulli rei seruire, nulli necessitati, nullis casibus: fortunam [8] in æquum deducere. quo die intellexero [9] illam plus posse, nil poterit. Ego illam feram, cum in manu mors sit? His cogitationibus intentum, loca seria sanctaque eligere oportet. Effeminat animos amœnitas nimia: nec dubie aliquid ad corrumpendum vigorem potest regio. Quamlibet viam iumenta patiuntur, quorum durata in aspero vngula est: in molli palustrique pascuo saginata, cito subteruntur. Et fortior miles [10] ex confragoso venit: segnis est vrbanus [11] & verna. Nullum laborem recusant manus, quæ ad arma ab aratro transferuntur: in primo deficit puluere ille vnctus & nitidus. Seuerior loci disciplina firmat ingenium, aptumque magnis conatibus reddit. Literni honestius Scipio, quam Baijs exulabat. ruina eius non est tam molliter collocanda. Illi quoque, ad quos primos fortuna Romani populi publicas opes transtulit, C. Marius, & Cn. Pompeius, [12] & Cæsar, exstruxerunt quidem villas in regione Baiana, sed illas imposuerunt summis iugis montium. Videbatur hoc magis militare, ex edito speculari late longeque subiecta. Adspice quam positionem elegerunt, quibus ædificia excitauerunt locis, & qualia: scias non villas esse, sed castra. Habitaturum tu putas vmquam fuisse [13] in Vtica Catonem vt prænauigantes adulteras dinumeraret, & adspiceret tot genera cymbarum varijs coloribus picta, & fluitantem toto lacu rosam, vt audiret canentium nocturna conuitia? nonne manere ille intra vallum maluisset, quod in vnam noctem [14] manu sua duxisset? Quid ni malit, quisquis vir est, somnum suum classico, quam symphonia rumpi? Sed satis diu cum Baijs litigauimus, numquam satis cum vitijs: quæ oro te, mi Lucili, persequere sine modo, sine fine. nam illis quoque nec finis est, nec modus. Proijce quæcumque cor tuum laniant: quæ si aliter extrahi nequirent, cor ipsum cum illis reuellendum erat. Voluptates præcipue exturba, & inuisissimas habe, latronum more, [15] quos Philetas Ægyptij vocant. in hoc [16] nos amplectuntur, vt strangulent.

1. Canopum.]

I. LIPSIVS.

1. CAnopum.] *Duodecim milliaribus ab Alexãdria diſtantem,* impendio locum fanis, & LÆTIS diuerſorijs extructum, *vt Ammianus loquitur. Sed & aeris ibi mira tẽperies & ſalubritas: Serapidis etiam celebre fanum. Ab his cauſis delicati, religionis etiam ſpecie, celebrabant. & vt Strabo ait,* ſuper omnia memorabilis eſt turba eorum, qui ad feſtiuos illic dies, per foſſam, Alexãdria nauigant. Quæ foſſa diebus ac noctibus nauicularum plena eſt, viros pariter ac mulieres vectantium, qui cantant ac tripudiãt, cum extrema laſciuia atque impudentia. *Eſt & in prouerbio* Canopea luxuria: *neque iniuria inter infames Seneca habet.*

2. Vna Hannibalem.] *Sic legendum. Sola vna hiberna: adeo periculoſum tale contubernium.*

3. Nobis quoque militandum.] *Epictetus* III. *Diſſertat.* XXIV. στρατεία τίς ἐστιν ὁ βίος ἑκάστου, καὶ αὕτη μακρὰ καὶ ποικίλη: Militia eſt vita cuiuſque, atque ea longa ac varia.

4. Vt vides.] *In Annibale, iam dicto.*

5. Quid cum ſudatorijs.] *Quæ Laconica vocant.*

6. Corpora exhauſturus.] *Epiſt.* CVIII. Decoquere corpus, atque exinanire ſudoribus, inutile ſimul delicatúmque credimus.

7. Libertas propoſita.] *Is enim inter fines fructuſque philoſophiæ. Et quæ libertas ea ſit, Epictetus cum alibi, tum toto Capite* 1. *libri* IV. *Adde Senecam, epiſt.* LXXV. *in fine.*

8. In æquum deducere.] *Ne ſupra me ſtet, imperetque.*

9. Illam plus poſſe.] *Inepte, aut falſo. ſi plus poteſt, quomodo nihil poteſt? Quin tu lege:* illa me plus poſſe *Simul, inquit, ſi mihi ſenſus & mens, vt ſciam me plus poſſe (velim modo) quam fortunam: tunc exarmata eſt, nihil poteſt.*

10. Ex confragoſo.] *E ſaltibus & montanis, locis aſperis.*

11. Et verna.] *Domi & in vrbe natus, educatuſque.*

12. Et Cæſar.] *De eius villa Baiana Tacitus* XIV. *Annal.* Viam Miſeni propter & villam Cæſaris, quæ ſubiectos ſinus EDITISSIMA proſpectat.

13. In Vtica.] *Certum eſt, hoc male edi. Nam de Vticæ delicijs nec fama eſt, nec hic ijs locus, vbi de Baijs ſermo. Modius volebat,* In Vatiæ *nempe villa, quæ in his ſane locis. Sed ſcriptæ lectio omnis* inimica, *aut* in vnica, *aut* mimiaca, *aut denique* in numma. *at mens habet,* in ima. *Quid ſit, neſcio: niſi locum aliquem delicatum Baijs, & laſciuia factum. Dubitaui,* in mica, *legere: quod certe cum ſcriptura conuenit: & videntur ſic appellaſſe loca cænationum minuta, ſed elegantia & lautitiæ facta. Martialis.*

> Mica vocor, quid ſim cernis, cænatio parua:
>   Ex me Cæſareum proſpicis ecce tholum.
> Frange toros, pete vina, roſas cape, tingere nardo:
>   Ipſe iubet mortis dememinille Deus.

Mica aurea *illa in Cælimontio fuit, (vt P. Victor locat:) vnde proſpectus in vicinum* Diui Claudij templum. *Itaque ait, viuendum genialiter eſſe: quoniam & Dij (Imperatores) moriantur: quidni homines? Si tamen* Mica *illa in Domitiani palatio, vt volunt (neque abnuo plures eo nomine fuiſſe:) tunc Flauiæ gentis templum magis accipiemus. Sed ait igitur* cænationem paruam *eſſe: vnde & nomen à Græco* μικκὸς, *quod Dores ita pro* μικρὸς. *Nunc ad Senecam, talis fameſa* Mica *Baiis fuerit: quo exemplo aliæ ſic ſtructæ, & dictæ. Sane lectio* Vtica. *eſt ex ipſa* Mica *formata: ſi diuidis litteram primorem.*

14. Manu ſua.] *Non ſolus quidem: ſed Imperatores & ipſi olim manum operi admouebant. quod hic adſignificat.*

15. Quos Philetas Ægyptij] *Qui tunc Græce loquebantur, & cœperunt ab imperio Macedonum. Nam talis ſane vox eſt, & priſcis vſurpata. vt Heſiodo in Operibus:*

> Ὃς δὲ γυναικὶ πέποιθε, πέποιθ᾽ ὅγε φιλήτῃσι.
> Quiſquis fœminæ habet fidem, habet fidem & ille latroni.

Archilocho:

> φιλήτα νύκτωρ περὶ πόλιν πωλεύμενον.
> Furi & latroni, qui per vrbem it noctibus.

Heſychius φιλήτης· κλέπτης, λῃστής. Philetas, fur, latro. *Feſtus:* Pilare & Compilare, ſunt qui Græcæ originis putent. Græci enim fures, Piletas. *Æolice nempe* πιλήτας. *Adde, ſi vis, Euſtathium in Odyſſ. γ. & Iliad. ζ.*

16. Nos amplectuntur.] *Alludit ad etymon Græcæ vocis. nam* φιλεῖν *etiam oſculari eſt, & amplecti: quod quia latrones ſubdole faciunt, hinc nomen. Et ſi alij ab* ὑφαιρεῖν *deriuent, à* Suſtollendo, *quaſi eſſet* ὑφελήτης. *Vide Euſtathium.*

MVRETVS.

QVomodo] *Vitanda eſſe ea loca in quibus periculum eſt ne animi eneruentur, & effeminentur.*

Canopum] *Et tota Ægyptus, & in ea præcipue Canobus omnium libidinum atque impuritatum domicilium fuit. Audiebantur illic noctes & dies turpiſſimi & obſcœniſſimi cantus virorum & mulierum, qui quaſi initiandi cauſa eo ex Alexandria per foſſam lintribus vehebantur. Strabo:* Ἀντὶ πάντων δ᾽ ἐστὶν ὁ τῶν πανηγυριζόντων ὄχλος, τῶν ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας κατιόντων τῇ διώρυγι. πᾶσα γὰρ ἡμέρα καὶ πᾶσα νὺξ πληθύει τῶν ἐν τοῖς πλοιαρίοις καταυλουμένων καὶ κατορχουμένων ἀνέδην μετὰ τῆς ἐσχάτης ἀκολασίας καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. *Canopum an Canobum dicas, nihil intereſt.*

Vim Hannibalis hiberna ſoluerunt:] *Ita conieci legendum: cum in alijs eſſet,* vna Hannibalem hiberna ſoluerunt.

Philetas] *Quaſi tu dicas baſiatores. Male alij,* Philiſtas.

PINCIANVS.

ÆTnam & illum nobiliſſimum Siciliæ montem:] *Coniunctio* & *ſupernacanea eſt in plerìſque exemplaribus.*

Et aſpicere tot genera cymbarum] *Verbum* aſpicere *deſideratur in vet. lectione: alioquin* aſpiceret *legendum erat.*

Quam ibi vnam noctem anxius ipse duxisset.] *Scribendum.* quod in vna nocte manu sua ipse duxisset, *ex eadem. & paulo post* extirpa, *non* exturba, *legendum.*

ERASMVS.

EFfœminat animos, amœnitas, &c.] *Rectius habebatur*: Effœminat animos amœnitas nimia: nec dubie aliquid, &c.

In huius epistolæ medio, deerat huius epistolæ finis: tum aliæ duæ integræ, quarum posterioris finis erat: Quid enim refert, &c.

OPSOPOEVS.

M*Vreti coniectura longius à vulgata aliarum editionum lectione recedit. Scopum tangunt membranæ nostræ & Mody epist.58. vno consensu legentes.* Vna Hannibalem hiberna soluerunt, *Emphasis est in vna.*

Modius epist.123. Correctio Pinciani, nostrorum librorum auctoritate confirmata est, in quibus To adspicerer *etiam nullum erat, legebatúrque pro illo* in Vtica, *quod ab illis videtur, qui Vticæ sibi Catonem manus intulisse meminerant: aut* in vnica, *aut* Miniaca, *aut certè* inimica. *ex quo vt quid faciẽdum sit, non temere affirmarim, ita leui coniectura ductus reposuerim*: Habitaturum tu putas vnquam fuisse in Vaciæ Catonẽ, vt præter nauigantes adulteras dinumeraret, & tot genera cymbarum varijs coloribus picta, & fluitantem toto lacu rosam, vt audiret canentium nocturna conuitia, nonne &c. in Vaciæ *villa puta, de qua qui epistolam Senecæ 55. legerit, minus fortasse à me dissidebit, fuit certè hæc eo situ, vt quæ hoc loco commemorantur, ex ea videri & audiri commode possent. neque video quomodo ex vulgata scriptura sententia aliqua tantum non contra mentem Senecæ elici possit. nam quod hoc dicas: Catonem potius vallo subitario salutem suam commissurum fuisse quam Vticæ mœnibus & propugnaculis inclusurum contra vim Cæsaris, si Vticæ necesse habuisset adulteras dinumerare, & alia grauitate sua indigna videre, aliquid est: nisi de Scipione quoque antea dixisset. Liternum eum, quam Baias exsilij locum legisse, & in comparationem adijci videretur, perinde Catonem quoque potius intra vallum vna nocte à se excitatum mansurum fuisse, quam in villa splendida quidem, sed tot illecebris obnoxia. de hac re ita censeo: etsi quo magis cogito, eo sa lectio excusabilior mihi videatur. Hactenus Modius. Nostri codices* inimica *referunt. in Ambiano ex ea voce interpolata factum est* in Vtica. *Sed scholium, si qua huic fides, adiectum,* ciuitas est vltra Baias aquas, *fauet Mody coniectura tritum satis Vticam in Africa sitam fuisse, at Vaciæ villa (vt Seneca ait) Baias trans parietem habet. Abest item à nostris verbum* aspiceret.

M.ss. quidam, & sine dubio recte, intra vallum maluisset, quod in vnam noctem manu sua ipse duxisset.

GRVTERVS ET IVRETVS.

IN Vtica Catonem] *mira varietas lectionum, quibus & ista additur esse in vno v. c.* in Ienica Cat.

Quos Philistas Ægyptij] *v. c.* Pstulistas.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

VACILLARE nos in rectis: opus esse adiutorio, & directione. Alios autem alijs facilius duci formarique, vt natura est. Sed vt formeris, elige è priscis, & è præsentibus. fuge tamen verbosos, ambitiosos, plausum captantes.

EPIST. LII.

QVID est hoc, Lucili, quod nos aliò tendentes, aliò trahit, & eò vnde recedere cupimus, impellit? quid colluctatur cum animo nostro, nec permittit nobis quidquam semel velle? Fluctuamus inter varia consilia: nihil libere volumus, nihil absolute, nihil semper. Stultitia, inquis, est: cui nihil constat, nihil diu placet. Sed quomodo, aut quando nos ab illa reuellemus? Nemo per se satis valet, vt emergat, oportet manum aliquis porrigat, aliquis educat. Quosdam ait Epicurus ad veritatem sine vllius adiutorio contendere,[1] ex ijs se fecisse sibi ipsum viam. hos maxime laudat. quibus ex se impetus fuit, qui seipsos protulerunt. quosdam indigere ope aliena, non ituros si nemo præcesserit, sed bene secuturos, ex his Metrodorum ait esse. Egregiũ hoc quoque, sed secundæ sortis ingenium. Nos ex illa prima nota non sumus: bene nobiscum agitur, si in hanc secundam recipimur. Nec hunc quidem contempseris hominem, qui alieno beneficio esse saluus potest: & hoc multum est, velle seruari. Præter hæc adhuc inuenies aliud genus hominum, ne ipsum quidem fastidiendum, eorum qui cogi ad rectum compelliquẽ possunt: quibus non duce tantum opus sit, sed adiutore, & vt ita dicam, coactore. Hic tertius color est. Si quæris huius exemplar, Hermachum ait Epicurus talem fuisse. Itaque[2] alteri magis gratulatur,[3] alterum magis suspicit. Quamuis enim ad eumdem finem vterque peruenerit: tamen maior est laus, idem effecisse in difficiliore materia. Puta enim duo ædificia excitata esse, ambo paria, æque excelsa, æque magnifica: alterum dura area accepit, illic protinus opus creuit: alterius fundamenta lassarunt, in mollem ac fluidam demissa humum: multumque laboris exhaustum est, dum peruenitur ad solidum. Apparet in altero, quidquid factum est: alterius, magna pars & difficilior latet. Quædam ingenia facilia & expedita: quædam[4] manu (quod aiunt) facienda sunt, & in fundamentis suis occupāda. Itaque ego illum feliciorem dixerim, qui nihil negotij secum habuit: hunc quidẽ de se melius meruisse, qui malignitatem

tatem naturæ ſuæ vicit, & ad ſapientiam ſe non perduxit, ſed extraxit. Hoc durũ & laborioſum ingenium nobis datum, ſcias licet. imus per obſtantia. Itaque pugnemus, aliquorum inuocemus auxilium. Quem, inquis, inuocabo, hunc, aut illum? Tu vero etiam ad priores reuertere, qui vacant adiuuare nos poſſunt, non tantũ qui ſunt, ſed & qui fuerunt. Ex ijs autem qui ſunt, eligamus non eos, qui verba magna celeritate præcipitant, & communes locos voluunt, & in priuato[5] circulantur: ſed eos qui vita docent, qui cum dixerint quid faciendum ſit, probant faciendo: qui docent quid vitandum ſit, nec vnquam in eo, quod fugiendũ dixerint, deprehenduntur. Eum elige adiutorem, quem magis admireris cum videris, quam cum audieris. Nec ideo te prohibuerim hos quoque audire, quibus conſuetudo eſt admittere populum, ac diſſerere: ſi modo hoc propoſito in turbã prodeunt, vt meliores fiant faciantque meliores: ſi non ambitionis hoc cauſſa exercent. Quid enim turpius philoſophiã captante clamores? Numquid æger laudat [6] medicũ ſecantem? tacete, fauete, & præbete vos curationi. etiam ſi exclamaueritis, non aliter audiam, quam ſi ad tactum vitiorum veſtrorum ingemiſcatis. Teſtari vultis attendere vos, moueríque rerum magnitudine? ſane liceat. vt quidem iudicetis, & feratis de meliore ſuffragium; quid ni non permittam? Apud Pythagoram diſcipulis quinque annis tacendũ erat. numquid ergo exiſtimas, ſtatim illis & loqui & laudare licuiſſe? Quanta autem dementia eius eſt, quem clamores imperitorum hilarẽ ex auditorio dimittunt? Quid lætaris, quod hominibus ijs laudaris, quos nõ potes ipſe laudare? Differebat populo Fabianus: ſed audiebatur modeſte. Erumpebat interdum magnus clamor laudantium: ſed quem magnitudo rerum euocauerat, nõ ſonus inoffenſæ ac molliter lapſæ orationis. Interſit aliquid inter clamorem theatri, & ſcholæ. eſt aliqua & laudandi licentia. Omnia rerum omnium, ſi obſeruentur, indicia ſunt: & argumentũ morum ex minimis quoque licet capere. Impudicum & inceſſus oſtendit, & [7] manus mota, & vnum interdum reſponſum, & [8] relatus ad caput digitus, & flexus oculorum. Improbum riſus, inſanum vultus habituſque demonſtrat. Illa enim in apertum per notas exeunt. Qualis quiſque ſit, ſcies, ſi quemadmodum laudetur, adſpexeris. Hinc atque illinc philoſopho [9] manus auditor intentat, & [10] ſuper ipſum caput mirantium turba conſiſtit. non laudatur ille nunc, ſi intelligas, ſed conclamatur. Relinquantur iſtæ voces illis artibus, quæ propoſitum habent placere populo: philoſophia adoretur. Permittendum erit aliquando iuuenibus, ſequi impetum animi. tunc autem hoc ex impetu facient, cum ſilentium ſibi imperare non poterunt. Talis laudatio aliquid exhortationis affert ipſis audientibus, & animos adoleſcentium extimulat. Ad rem commoueantur, non ad verba compoſita, alioqui nocet illis eloquentia, ſi non rerum cupiditatem facit, ſed ſui. Differam hoc in præſenti. deſiderat enim propriam & longam exſecutionem quemadmodum populo diſſerendum, quid ſibi apud populum permittendum ſit, quid populo apud ſe. Damnum quidem feciſſe philoſophiam, non erit dubium, poſtquam [11] proſtituta eſt: ſed poteſt [12] in penetralibus ſuis oſtendi, ſi modo non [13] inſtitorem, ſed antiſtitem nacta eſt.

I. LIPSIVS.

1. Ex ijs ſe.] *Eſt à Pinciano quidem, ſed libri palam eo ducunt. Se autem Epicurus ponit inter αὐτοδιδάκτους. Cicero 1. De Nat. Deor.* Gloriabatur, vt videmus in ſcriptis, ſe magiſtrum habuiſſe nullum. *Idem ex Laertio: etſi quidam, audiſſe Xenocratem.*

2. Alteri magis gratulatur.] *Metrodoro, qui benignam naturam ſortitus.*

3. Alterum magis.] *Hermachum.*

4. Manu facienda.] *Labore & opere. Vide Conſol. ad Marc. cap. xix.*

5. Circulantur.] *Circulos faciunt, aut quærunt.*

6. Medicum ſecantem?] *De tota hac re Epictetus Diſſert. III. cap. XXIII.* Solitus eſt dicere Rufus (*Muſonius:*) Si tantum habetis otij vt me laudetis, ego vero non dico. Itaque ſic dicebat, vt quiſque noſtrum qui aſſideret, putaret ſe ab aliquo illi delatum. Sic reprehendebat facta, ſic ob oculos cuiuſque mala ponebat. O viri, taberna modica eſt, philoſophi ſchola. Non oportet gaudentes exire, ſed mœrentes. *Ipſa hæc, paullo diffuſius, in Agellio, ſed eidem Muſonio refert accepta.* Muſonium, *inquit*, philoſophum ſolitum dicere accepimus: Cum philoſophus hortatur, monet, ſuadet, obiurgat? tum qui audiunt, ſi de ſummo & ſoluto pectore obuias vulgataſque laudes effutiũt, ſi clamitant etiam, ſi geſtiunt, ſi vocum eius feſtiuitatibus, ſi modulis orationis mouentur, exagitantur, & geſtiunt: tum ſcias, & qui dicit, & qui audit, fruſtra eſſe: neque illic philoſophũ loqui, ſed tibicinem canere. Animus, inquit, audientis philoſophũ, ſi quæ dicuntur vtilia ac ſalubria ſunt, quæque errorum atque vitiorum medicinas ferunt, laxamentũ atque otium prolixe laudãdi non habet. *Plutarchus etiam talia, De audiendo:* Voces, *inquit*, laudum non promiſcue vſurpandæ: & Epicurus in amicorũ epiſtolis dum plauſus & fauores fieri ſibi prædicat, ſtomachũ nobis facit. Sicut & illi, qui genere

laudum offendunt: cum philoſopho acclamant, Acute, ſeni Scite vel Floride. Hi enim theatrales aut declamatorias voces ad philoſophos transferunt, & orationi caſtæ accommodant laudationem meretricis. Itaque qui foris ſunt ambigunt, tibicinis, an citharœdi, an ſaltatoris alicuius ea ſit laudatio. *Hæc vberius retuli, quia ſequentibus fidem aut lucem addunt.*

7. Manus mota.] *In obſcœnam figuram, aut nimis alioqui molliter.*

8. Relatus ad caput digitus.] *Quo argumento Caluus Pompeium, vt mollem, perſtrinxit:*

Faſciola qui crura ligat, digito caput vno
Scalpit, quid credas hunc ſibi velle? virum.

Sumpſit ex eo Iuuenalis Sat. IX. Qui digito ſcalpunt vno caput. *Pompeium autem hoc* genuino quodam more feciſſe, *Ammianus excuſat, libro* XVII. *Lucianus etiam effœminati hominis notam ponit,* τῷ δακτύλῳ ἄκρῳ τὴν κεφαλὴν κνᾶσθαι: ſummo digitulo caput ſcabere.

9. Manus auditor intentat.] *Quas admirans tollit, & plaudit.*

10. Super ipſum caput.] *Surgunt enim, vt ſui impotes, & manus ſuper eum ſedentem efferunt.*

11. Proſtituta eſt.] *In publicum ſic producta. cum omnibus locis, viis, foris philoſophi diſſerant.*

12. In penetralibus.] *Scholis, aut & domibus.*

13. Inſtitorem.] *Qui venalem eum habet.*

PINCIANVS.

SEd quomodo nos aut quando nos ab illa reuellemus?] *Poſterius pronomen* nos *redundat ex eadem. & bona pars exemplarium* reuellemur *legit, non* reuellemus.

Quoſdam ait Epicurus ad veritatem ſine vllius adiutorio exiſſe, feciſſe ſibi ipſos viam. *Exemplar Facundi & Primitiui:* Quoſdam Epicurus ait ad veritatem contendere ſine vllius adiutorio. Ex ſe feciſſe ſibiipſis viam. *Quid ſi legas,* ex his ſe feciſſe ſibi ipſi viam. *Nam Epicurus gloriabatur, authore etiam Cicerone, nullo vſum fuiſſe præceptore. Tanto magis, quod ſecundæ notæ exemplum attulit Metrodorum, tertiæ Hermachum: vt veriſimile ſit, primæ notæ exemplum non fuiſſe prætermiſſurum.*

Alterum puram aream accepit,] *Scribendum arbitror,* Alterum dura area accepit.

OPSOPOEVS.

LEge *m. ſſ.* qui ſe ipſi protulerunt. *& poſtea,* ſi in ſecundam recipimur.

M. ſſ. tres alterum puram aream accepit, illic protinus opus creuit: alterum fundamenta laſſabunt (*vel* laxabunt) in mollem ac fluidam humum miſſa. *Bene, ſi* duram, *&* lapſabunda, *cum vulgo ſcribamus.*

M. ſſ. Hoc durum & laborioſum ingenium nobis datum ſcias licet.

M. ſſ. quod ab hominibus his laudatus es.

Modius epiſt. 58. *Legendum,* Tunc autem cum hoc ex impetu facient. *vt dicat impetu illi ſuo vti permittim plauſu: dum ex animo, non ſimulatione ille proficiſcatur.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

NVnquid æger laudat medicum ſecantem.] *Notandum ideo eo medicorum ignobilius fuiſſe munus, quod ipſimet manibus ſuis olim venas inciderent, medicamenta præberent, clyſteres, emplaſtra, collyria admouerent, iiſdemque omnibus, quibus hodie Chirurgi, partibus fungerentur, quod probatur tam è Iuriſconſultis, quam ex aliis à Briſſonio lib. 2. c. 4. Select. antiqu.*

Si quemadmodum laudetur] *optime v. c.* laudet. *cuius locutionis, quæ auctori familiaris eſt, exempla notata ſunt ſup. ad lib. 2. de benef. cap. 1. Iuret.*

Silentium ſibi imperare.] *v. c. Iureti impetrare.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

NAVIGATIONEM ſuã deſcribit, & iactationem in mari. Per occaſionẽ, in vita nos iactari, ſed vitia ſua paucos ſcire, aut fateri. Philoſophia docebit, excitabit: demus nos, pares Deo faciet.

EPIST. LIII.

QVid non poteſt mihi perſuaderi, cui perſuaſum eſt vt nauigarem? Solui mari languido. erat ſine dubio cælum graue ſordidis nubibus, quæ fere aut in aquam, aut in ventum reſoluuntur: ſed putaui tam pauca millia à [1] Parthenope tua vſque Puteolos ſurripi poſſe, quamuis dubio & impendente cælo. Itaque quo celerius euaderẽ, protinus, per altum [2] ad Neſida direxi, [3] præciſurus omnes ſinus. Cum iam eo proceſſiſſem, vt mea nihil intereſſet, vtrum irem, an redirem: primum [4] æqualitas illa, quæ [5] me corruperat, periit. nondum erat tempeſtas, ſed iam inclinatio maris, ac ſubinde crebrior fluctus. Cœpi gubernatorẽ rogare, vt me in aliquo littore exponeret. Aiebat ille, aſpera eſſe & importuoſa, nec quidquam ſe æque in tempeſtate timere, quam terram. Peius autem vexabar, quam vt periculum mihi ſuccurreret. Nauſea enim me, ſegnis hæc & [6] ſine exitu, torquebat: quæ bilem mouet, nec effundit. Inſtiti itaque gubernatori, & illum vellet nollet coegi vt peteret littus. Cuius vt viciniam attigimus, non exſpecto vt quidquam ex præceptis Virgilij fiat, *Obuertant pelago proras* --- aut anchora de prora iaciatur: ſed memor [7] artificij mei veteris, mitto me in mare, quomodo pſychro-

psychrolutam decet, [9] gauſapatus. Quæ putas me paſſum, dum [10] per aſpera erepo, dum viam quæro, dum facio? Intellexi, non immerito nautis terram timeri. Incredibilia ſunt, quæ tulerim: cum [11] me ferre non poſſem. Illud ſcito, Vlixem non fuiſſe tam [12] irato mari natum, vt vbique naufragia faceret. nauſeator erat, at ego quocumque nauigare debuero, [13] vigeſimo anno perueniam. Vt primum ſtomachum ([14] ſcis non cum mari nauſeam effugere) collegi, vt corpus [15] vnctione recreaui, occœpi mecum cogitare, quanta nos vitiorum noſtrorum ſequeretur obliuio, etiam corporalium, quæ ſubinde admonent ſui, nedum illorum quæ eo magis latent, quo maiora ſunt. Leuis aliquem motiuncula decipit: ſed cum creuerit, & vera febris exarſerit, etiam duro & [16] perpeſſitio [17] confeſſionem accepit. Pedes dolent, articuli punctiuneulas ſentiunt: [18] adhuc diſſimulamus, & aut talum extorſiſſe nos dicimus, aut in exercitatione aliqua laboraſſe. Dubio & incipiente morbo, quæritur nomen: qui [19] talaria cœpit intendere, [20] & vtroſque pedes dextros fecit, neceſſe eſt podagrā fateri. Contra euenit in iis morbis, quibus afficiuntur animi: quo quis peius ſe habet, minus ſentit. Non eſt quod mireris, Lucili cariſſime. Nam qui leuiter dormit, & ſpecies ſecundum quietem capit, aliquando dormire ſe dormiens cogitat: grauis ſomnus etiam ſomnia exſtinguit, animumque altius mergit, quam vt vti vllo intellectu ſinat. Quare vitia ſua nemo confitetur? quia etiam nunc in illis eſt. Somnium narrare, vigilantis eſt: & vitia ſua confiteri, ſanitatis indicium eſt. Expergiſcamur ergò, vt errores noſtros coarguere poſſimus. ſola autem nos philoſophia excitabit, ſola ſomnum excutiet grauem. Illi te totum dedica: dignus illa es, illa te digna eſt. ite in complexum alter alterius: omnibus aliis rebus te nega, fortiter, aperte. Nō eſt quod precario philoſopheris. Si æger eſſes, curam intermiſiſſes rei familiaris, & forenſia tibi negotia excidiſſent; nec quemquam tanti putares, cui [21] aduocatus in cauſſam deſcenderes: toto animo id ageres, vt quam primum morbo liberareris. Quid ergo? non & nunc idem facies? Omnia impedimenta dimitte, & vaca bonæ menti. nemo ad illam peruenit occupatus. Exercet philoſophia regnum ſuum: dat tempus, non accipit. [22] Non eſt res ſubſiciua: ordinaria eſt, domina eſt: adeſt, & iubet. Alexander [23] cuidam ciuitati, partem agrorum, & dimidium rerum omnium, promittenti. *Eo inquit, propoſito veni in Aſiam, non vt id acciperem quod dediſſetis; ſed vt id haberetis, quod reliquiſſem.* Itidem philoſophia rebus omnibus: Non ſum id tempus acceptura, quod vobis ſuperfuerit; ſed id habebitis, [24] quod ipſa erogauero. Totam huc conuerte mentem, huic aſſide, hanc cole: ingens interuallum inter te & ceteros fiat. Omnes mortales multo antecedes, non multo te dij antecedent. [25] Quid inter te & illos interfuturū ſit, quæris? diutius erunt. At mehercule magni artificis eſt, clauſiſſe totum in exiguo. Tantum ſapienti ſua, quantum Deo omnis ætas patet. Eſt aliquid, quo ſapiens antecedat Deum. ille [26] naturæ beneficio, non ſuo ſapiens eſt: ecce res magna, habere imbecillitatem hominis, ſecuritatem Dei. Incredibilis vis philoſophiæ eſt, ad omnē fortuitam vim retundendam. Nullum telum in corpore eius ſedet: munita eſt ſolidaque. quædam defatigat, & velut leuia tela laxo [27] ſinu eludit, quædam diſcutit, & in eum vſque qui miſerat reſpuit.

I. LIPSIVS.

1. PArthenope tua.] *Dicas ego illinc oriundum Lucilium.*

2. Ad Neſida.] *Quæ inſula eſt Campaniæ à Plinio adſcripta, inter Pauſilyppum & Puteolos. Meminit Cicero ad Atticum, Statius, aliique.*

3. Præciſurus.] *Compendium nauigandi facturus, & rectà Puteolos petiturus, curuatura omni ſinuum omiſſa. Itaque procul à terra, magis alto me commiſi.*

4. Æqualitas illa.] *Dubij cæli, neutro adhuc inclinati.*

5. Me corruperat.] *Induxerat nauigare, & deiecerat de veteri propoſito: quod commune mihi cum M. Catone erat,* Mari non ire quo terra poſſem.

6. Sine exitu.] *Quam vomitus non releuaret.*

7. Artificij mei veteris.] *Ita epiſt.* LXXXIII. Ille tantus Pſychrolutes, qui Kalendis Ianuariis in Euripum ſaltabam. *Ibi vide.*

8. Pſychrolutam decet.] *Natatorem in frigida.*

9. Gauſapatus.] *Qui in gymnaſiis exercebantur, itemque balneis, ij fere lodicula, aut gauſapina leuiter obuoluti erāt, & circa verendas maxime partes. Sic Petronij Trimalcio, poſt balneum lecticæ imponitur,* coccinea gauſapa inuolutus. *Sic Auguſtus, Suetonij cap.* LXXXIII. *deambulabat* ſegeſtrio vel lodicula inuolutus. *Gauſapa autem hic ad manum, quia & nautis eorum vſus.*

10. Per aſpera erepo.] *Scripti,* eripior, *& poteſt ad ſeruos nautaſq; referri, qui ſenem adiutabant, & exportabāt.*

11. Me ferre non poſſem.] *Refer quo iam dixi, dum exportatur: vel ad nauſeā, cauſſam huius incommodi. quam ſi ferre potuiſſet, hac vitabat.*

12. Irato mari.] *Bene. vbique habuit Neptunum infensum, inter omnes Deos. Quid ita? Homeri figmentum commodum, quia Prudentia omnibus fere, excepto mari, moderatur aut imperat. Illic Vlysses impar.*

13. Vicesimo anno.] *Tanto ergo infelicior. nam ille non nisi Decennium iactatus.*

14. Scis non cum mari.] *Grutero adsentior, delendam negationem: aut quod malim, mutandam:* scis enim cum mari. *Res ita habet. mari relicto, illa deserit.*

15. Vnctione recreaui.] *In sole.*

16. Perpessitio.] παθητῷ, πολυτλήμονι. *Epist.* CIV. Socratem perpessitium senem, per omnia aspera iactatum.

17. Confessionem accepit.] *Libri plerique,* excipit: *nullus,* extorquet: *quod licenter Muretus ingesserat. Legã cum Agricola,* exprimit: *aut potius in prioribus addita litterula*, etiam à duro & perp. confessionem accipit. *Ludit in voculis* Decipit, *quod præiuit, &* Accipit.

18. Adhuc dissimulamus.] *Vera sunt, & in amicis quibusdam vidi. Lucianus eadem in Ocypode:*

Ἅπας γὰρ αὑτὸν βουκολεῖ ψευδηγορῶν,
Ὡς ἐνστραφεὶς, ἢ προσκόψας τοι λίθον,
Λέγει φίλοισι, μὴ λέγων τὴν αἰτίαν.
Nam quisque sese pascit his mendacijs,
Quasi alibi læsus aut curuatus sit gradus:
Et sic amicis dictitans, caussam premit.

19. Talatia cœpit intendere.] *Tumoribus augere, quos sollenniter podagra gignit. Talaria autem, partes circa talos.*

20. Et vtrosque pedes.] *In lectione perplexitas, non in sensu. Nam iste quidem est: At simul vterque iam pes intumuit, abeunt mendacia, & podagram fatemur esse. Lucianus hoc ipsum:*

Ἐπὰν δὲ καὶ τὸν ἕτερον ἀλγήσῃς πόδα,
Στένων δακρύεις. ἐν δέ σοι φράσαι θέλω,
Τοῦτ' ἔστ' ἐκεῖνο, κἂν θέλῃς, κἂν μὴ θέλῃς·
Vbi vero & alterum dolebis iam pedem,
Flens ingemiscis. at ego hoc vnum dixero,
Hoc illud est, hoc podagra, nolis an velis.

Sensus igitur liquet, de vtroque pede: *sed quomodo* vterque pes dexter fit? *Quidam libri,* destros: *& quidam transpositis verbis*, vtrosque pedes fecit dextros. *Equidem nihil extrico. nisi placet disiunctas male voces, & concinnari:* vtrosque pedes distorserit: *vel,* detorserit.

21. Aduocatus in caussam.] *Libri scripti,* aduocatus in remissione descenderes. *Quid in remissione morbi? imo tunc posset. Legam,* aduocatus in rem ipse descenderes. *Aduocati vel absentes scripto aderant, vel in ipsa re præsentes. Hoc, inquit, istud æger non feceris.*

22. Non est res subsiciua.] *Non in secundis curis habenda: est res* ordinaria, *prima & sollenniter facienda. Sicut* Ordinarius Consul, *opponitur ac præponitur secundo illi, &* Suffecto.

23. Cuidam ciuitati.] *Ipsi Dario hoc responsum lego, in Curtij libro* IV. *Qui cum obtulisset* Lydiam, Ioniam, Æolidem: *respondit,* Se cum transiret mare, non tanti belli exiguam hanc mercedem, sed Persepolim caput regni, vltimique Orientis oram imperio destinasse.

24. Quod ipsa erogauero.] *Erasmi editio,* quod ipsa redegero, erogauero. *Quidam scripti* quod ipsa regero, id est erogauero. *Non displiceat,* quod ipsa reiecero. *reliquis deletis.*

25. Quid inter te & illos.] *Tales vaniloquentias Stoicorum notamus, & vere notamus, Manuduct.* III. *Dissert.* XIV.

26. Naturæ beneficio, non suo.] *A se Sapiens, tu ab industria.*

27. Sinu eludit.] *De leuibus telis prouerbiale fuit, Veste repelli. Catullus:*

Quare nos tela ista tua euitamus amictu,
At fixus nostris tu dabis supplicium.

MVRETVS.

MEmor artificij mei veteris.] *Solebat enim frigida lauari: & alicubi ait, se quotannis Kalendis Ianuarij ipsis solere in aquam virginem desilire.*

Est aliquid quo sapiens antecedat Deum.] *Impia & intolerabilis arrogantia Stoicorum: qui non satis esse ducebant sapientem suum cum Deo ex æquo componere, nisi etiam anteponerent.*

ERASMVS.

QVi vt talaria cœperit intendere, *&c.*] *Pro,* talaria *erat* calcaria: *pro* fetierit, fecerit, *Nam Grãmmaticorũ filij negant*, ferio *habere præteriti vocem. Podagra vero ioco dicitur vtrunque pedem fecisse dextrum: quod sic aquasset, vt nihil interesset.*

OPSOPOEVS.

PRiores editiones & m. ss. ad Nesida. *accusatiui terminatione Græca, quã Seneca gaudet, sic flectens* Pythoclea, Idomenea, Orphea. *Cicero* Nesidem *dixit, epist.* 1. *lib.* 16. *ad Atticum.* Nonis *(ait)* Quintil. veni in Puteolanum iens ad Brutum in Nesidem. *sic enim emendat Lipsius Antiq. lect. lib.* 4. *cap.* 19.

M. ss. iacitur Memor artificij mei, vetus frigidæ cultor, mitto me in mare. *Sic etiam Modij codices præferunt, vt indicat epist.* 123. *Huc spectat Plinius libro vndetrigesimo nat. hist. cap.* 1. Carminis Nassiliensis frigida hibernis algoribus lauari persuasit. mersit ægros in lacus. Videbamus senes consulares vsque in ostentationem rigentes. Qua de re extat etiam Annæi Senecæ astipulatio.

M. ss. cum prioribus editionibus, quem scis non cum mari nausiam effugere.

Quid Muretum mouerit vt hæc castraret, nescio. vellem monuisset. Ceteræ editiones certe habent, qui vt talaria cœperit

perit intendere,& vtroſque dextros pedes fecerit,neceſſe *&c. nec ſequitur duo m.ſſ. niſi quod* qui vbi vt, cæpit.*&* fecit *referant. Ambianus aliquanto diuerſius, &* (*quia aliud iam non ſuppetit*) *forſan rectius*, qui vbi talaria cepit intendere, & vtroſque pedes infecit, neceſſe podagram fateri. *Egregie vero idem, quod hic Seneca, expreſſit Lucianus in Ocypode: his verſibus*

Απας γὰρ αὐτὸν βυκολεῖ ψευδονομῶν.
ὡς ἐστρομμένος, ἢ προσκόψας τοι βάσιν,
Λέγει φίλοισι, μὴ φράζας τὴν αἰτίαν·
Ο μὴ λέγει γὰρ, ὡς δοκῶν λαθεῖν τινας,
Χρόνος δέ γ᾽ ἕρπων μηνύει, κἂν μὴ θέλῃ
Καὶ τότε δαμασθεὶς, ὀνομάζας μου τοὔνομα,
Πᾶσι θρίαμβος, ἐμβεβάσακται φίλοις·

id eſt,

Quilibet enim ſe decipit mendacio,
Luxatum alicubi,aut grauiter alliſum pedem
Dum dictitat,veramque cauſam ſupprimit.
Quod enim ipſe celat,& latere alios cupit,
Hoc tempus inuito arguit eo poſt tamen:
Ac tum domitus,vtroque nomine me vocans,
Geſtatur ab amicis,triumphus omnibus.

Et poſtea, tunc demum podagram vocitari indicans, cum vtrumque pedem morbus torſerit, ita ludit:

Επειδὰν δὲ καὶ τὸν ἕτερον ἀλγύνῃς πόδα,
Στένων δακρύσεις, ἓν δέ σοι φράσαι θέλω,
Τοῦτ᾽ ἔς᾽ ἐκεῖνο, καὶ θέλῃς, κ᾽ἂν μὴ θέλῃς.

Vbi vero & alterum pedem inuadet dolor,
Flebis gemens.at dicere vnum tibi volo,
Hoc illud eſt,nolis velis,hoc illud eſt.

M.ſſ. Grauis ſopor etiam ſomnia extinguit. *& inferius* omnibus aliis rebus te nega. *& poſtea*, cui aduocatus in remiſſione deſcenderes.

M.ſſ. tela laxo ſinu eludit, *rectius quàm* excludit.

GRVTERVS ET IVRETVS.

PRæciſurus omnes ſinus.] *Ad horum intelligentiam adeas Gallia Solem Budæum ad l. qui cum eo ff. de re militari.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

SVSPIRIO ſe laboraſſe: atque ita de morte cogitaſſe. Non timendam, quia idem poſt eam quod antequam eramus, erit. Preparemur.

EPIST. LIV.

LONGVM mihi [1] commeatum deſiderat mala valetudo: repentè me inuaſit. Quo genere? quis, prorſus merito interrogas: adeò nullum mihi ignotum eſt. Vni tamen morbo quaſi aſſignatus ſum: quem quare [2] Græco nomine appellem, neſcio. ſatis enim aptè dici ſuſpirium poteſt. Breuis autem valdè, & procellæ ſimilis, impetus eſt: intra horam ferè deſinit. Quis enim diu expirat? Omnia corporis aut incommoda, aut pericula, per me tranſierunt: nullum mihi videtur moleſtius. Quid ni? aliud enim quidquid eſt, ægrotare eſt: hoc, eſt animam agere. Itaque medici, hanc meditationem mortis vocant. [3] Facit aliquando ſpiritus ille, quod ſæpe conatus eſt. Hilarem me putas hæc tibi ſcribere, quia effugi? ſi hoc fine, quaſi bona valetudine delector: tam ridiculé facio, quàm ille, quiſquis ſe viciſſe putat, cum vadimonium diſtulit. Ego verò & in ipſa ſuffocatione non deſij cogitationibus lætis ac fortibus acquieſcere. Quid hoc eſt? inquam. tam ſæpè mors experitur me? faciat. at ego illam diu expertus ſum. Quando, inquis? antequam naſcerer. Mors eſt, non eſſe id quod antè fuit, ſed quale ſit, iam ſcio: [4] hoc erit poſt me, quod ante me fuit. Si quid in hac re tormenti eſt, neceſſe eſt, & fuiſſe antequam prodiremus in lucem: atqui nullam ſenſimus tunc vexationem. Rogo non ſtultiſſimum dicas, ſi quis exiſtimet lucernæ peius eſſe cum extincta eſt, quàm antequam accenderetur: nos quoque & accendimur, & extinguimur: medio illo tempore aliquid patimur. Vtrimque verò alta ſecuritas eſt. In hoc enim, mi Lucili, niſi fallor, erramus, quod mortè iudicamus ſequi: cum illa & præceſſerit, & ſecutura ſit. Quidquid ante nos fuit, mors eſt. Quid enim refert, vtrum non incipias, an deſinas? vtriuſque rei hic eſt effectus, non eſſe. His & huiuſmodi exhortationibus tacitis (nam verbis locus non erat) alloqui me non deſij: deinde paullatim ſuſpirium illud, quod eſſe iam anhelitus cœperat, interualla maiora fecit, & retardatum eſt, ac remaſit. Nec adhuc, quam-

uis desierit, ex natura fluit spiritus. sentio hæsitationem quamdam eius, & morã, Quomodo volet, dum modò non ex animo suspirem. hoc tibi de me recipe: non trepidabo ad extrema: iam præparatus sum: nihil cogito de die. Illum lauda & imitare, quem non piget mori, [5] cum iuuat viuere. Quæ enim virtus est, cum eiiciaris, exire? tamen est & hic virtus. Eiicior quidem, sed tamquam exeam. Et ideò numquam eiicitur sapiens: quia eiici, est inde expelli, vnde inuitus recedas. Nihil inuitus facit sapiens. necessitatem effugit: quia vult quod ipsa coactura est.

I. LIPSIVS.

1. COmmeatum dederat.] *Olim sic emendaui, cum libri,* comitatum. *Diu, inquit, dimiserat me morbus, repentè est adortus & retraxit. Est sumptum à re militari, in qua commeatus datur militi, id est venia commeandi, priuatæ rei, aut valetudinis caussa. Noster de Ira 1. cap.* XVI. Duci iussit eum, qui ex commeatu sine commilitone redierat.

2. Græco nomine.] *Vtrum* Ἆσθμα *an* Ὀρθόπνοιαν *vult dictam? Nam plus aliquid quàm Asthma, siue spirandi difficultas, in hoc impetu est: & minus quàm Orthopnœa, in breuitate. Vide apud veterem amicum nostrorum, doctissimum Mercurialem, Variar.* VI. *cap.* XVI.

3. Facit enim.] *Malim,* faciet.

4. Hoc erit post me.] *Aliquoties hæc talia in Seneca, quasi mors omnia tollat. Quo autem sensu, vide me Physiol.* III. *Diss.* XI.

5. Cum iuuat viuere.] *In iuuentute, aut bona ætate: at ego iam senex sum.*

MVRETVS.

LOngum mihi.] *Ait se asthmate, quo crebro laborabat, mortis admoneri: eam autem à se negligi.*

Antequam nascerer.] *Sic & Seneca tragicus:*

Quæris, quo iaceas post obitum loco?
Quo non nata iacent.

Sed multo satius est timere mortem, quàm tam impia opinione metum ipsius discutere. Quid autem est, quod se hic Seneca innuit putare, nihil ex homine superesse post mortem: cum alibi tam aperte profiteatur, bonorum virorum animos, morte obita, in cælum ferri, atque illic beatissime viuere? Nimirum certum ac stabile esse nihil potest, nisi quod vero ac solido fundamento nititur: ideóque semper veterum philosophorum, de Deo, de animorum immortalitate, & similibus iudicia fluctuarunt. Socrates ipse paulo post moriturus de animorum immortalitate dubitabat. Magnum igitur in nos ac singulare beneficium Dei, qui harum rerum veritatem ipsius æternæ veritatis voce nobis patefacere dignatus est.

Illum tu lauda.] *Hæc non cohærent cum superioribus: ita vt multa deesse constet.*

PINCIANVS.

ET huiusmodi exhortationibus tacitis.] *Deest verbum* scilicet, *vt sit,* & huiusmodi exhortationibus tacitis scilicet, *ex vetere lectione.*

Nihil cogito de die tuto.] *Scribendum* toto, *non* tuto, *ex eadem.*

OPSOPOEVS.

COmmeatum *pro* comitatum *primus scripsit Lipsius lib.5.epist.5. Commeatum dare (ait) honeste ductum à re militari: id est, diu me morbus dimiserat, nunc repente adortus.*

M. ss. hoc animam agere, & *mox,* Facit enim aliquando *&c.*

Idem. nihil cogito de die toto. Illum tu lauda *&c. & statim,* quod coactura est.

GRVTERVS ET IVRETVS.

DIci suspirium potest.] *Anhelitus hanc difficultatem grauissimam, quam Græci* ὀρθόπνοιαν *vocant, primus Seneca latino hoc sermone donauit, quo deinde etiam in brutis vsi veterinarij medici. de eo autem morbo plura vide ad hunc locum pertinentia apud Mercurial. lib.6. cap.16. varia lect.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

DE Vatiæ villa, & de ipso Vatia: tum de bono maloque otio. Item amicos animo adesse posse, & debere.

EPIST. LV.

AGESTATIONE cum maximè venio, non minus fatigatus, quàm si tantum ambulassem, quantum sedi. labor est enim, & diu ferri: ac nescio an eò maior, quia contra naturam est: quæ pedes dedit, vt per nos ambularemus; oculos, vt per nos videremus. Debilitatem nobis indixere deliciæ: & quod diu noluimus, posse desiuimus. Mihi tamen necessarium erat cõcutere corpus, vt siue bilis insederat faucibus, discuteretur; siue ipse ex aliqua caussa spiritus densior erat, extenuaret illũ iactatio. quam profuisse mihi sensi. Ideò diutius vehi perseueraui, inuitãte ipso littore, quod inter Cumas & Seruilij Vatiæ villam curuatur, & hinc mari, [1] illinc lacu, velut angustum iter clauditur.

citur. Erat enim [3] à recenti tempestate spissius. Fluctus autem illud (vt scis) frequens & concitatus exæquat: longior tranquillitas soluit, cum arenis, quæ humore alligantur, succus abscessit. Ex consuetudine tamen mea circumspicere cœpi, an aliquid illic inuenirem, quod mihi bono posset esse: & direxi oculos in villam, quæ aliquando Vatiæ fuit. In hac ille prætorius diues, nulla alia re quam otio notus, consenuit, & ob hoc vnũ felix habebatur. Nam quoties aliquos amicitia [4] Asinij Galli, quoties [5] Seiani odium, [6] deinde amor merserat, (æquè enim offendisse illum, quam amasse, periculosum fuit) exclamabant homines: *O Vatia* [7] *solus scis viuere.* At ille latere sciebat, non viuere. multum autem interest, vtrum vita tua otiosa sit, an ignaua. Numquam aliter hanc villam Vatia viuo præteribam, quam vt dicerem: *Vatia hic situs est.* Sed adeo, mi Lucili, philosophia sacrum quiddam est, & venerabile; vt etiam si quid illi simile est, mendacio placeat. Otiosum enim hominem, seductum existimat vulgus, & securum, & se contentum, sibique viuentem: quorum nihil vlli contingere, nisi sapienti, potest. Ille quidem nulla re sollicitus scit sibi viuere. ille enim (quod est primum) scit viuere. Nam qui res & homines fugit, quem cupiditatum suarum infelicitas relegauit, qui alios feliciores videre non potuit, qui velut timidum atque iners animal, metu obliuit, ille sibi non viuit, sed (quod est turpissimum) ventri, somno, libidini. Non continuò sibi viuit, qui nemini. Adeo tamen magna res est constantia, & in proposito suo perseuerantia, vt habeat auctoritatem inertia quoque pertinax. De ipsa villa nihil possum tibi certi scribere, frontem enim eius tantum noui, & exposita: quæ ostendit etiam transeuntibus. Speluncæ sunt duæ magni operis, laxo atrio [8] pares, manufactæ: quarum altera solem non recipit, altera vsque in occidentem tenet. [9] Platanona medius riuus, & à mari & ab Acherusio lacu receptus, [10] Euripi modo diuidit, alendis piscibus (etiam si assiduo exhauritur) sufficiens. Sed illi, cum mare patet, parcitur: cum tempestas piscatoribus dedit ferias, manus ad parata porrigitur. Hoc tamen est commodissimum in villa, quod Baias [11] trans parietem habet: incommodis illarum caret, voluptatibus fruitur. Has laudes eius ipse noui: esse villam totius anni credo. Occurrit enim Fauonio, & illum adeo excipit, vt Baijs neget. Non stultè videtur elegisse hunc locũ Vatia, in quẽ otium suum pigrum iam & senile conferret. Sed non multum ad tranquillitatem locus confert: animus est, qui commendat omnia. Vidi ego in villa hilari & amœna mæstos, vidi in media solitudine occupatis similes. Quare non est quod existimes, ideo parum bene compositum esse te, quod in Campania nõ es. quare autem non es? huc vsque cogitationes tuas mitte. Conuersari cum amicis absentibus licet: & quidem, quoties velis, quamdiu velis. magis hac voluptate, quæ maxima est, fruimur, dum absumus. Præsentia enim nos delicatos facit: & quia aliquando vna loquimur, ambulamus, cum consedimus, cum diducti sumus, nihil de his quos modo vidimus, cogitamus. & ideo æquo animo ferre debemus absentiam, quia nemo nõ multum etiam præsentibus abest. Pone hic primum noctes separatas: deinde occupationes vtrinque diuersas, deinde studia secreta, suburbanas profectiones: videbis non multum esse, quod nobis peregrinatio eripiat. Amicus animo possidendus est. hic autem numquam abest: quemcumque vult, quotidie videt. Itaque mecum stude, mecum cœna, mecum ambula. In angusto viuerimus, si quidquam esset cogitationibus clausum. Video te, mi Lucili, cum maximè audio: adeo tecum sum, vt dubitem, an incipiam non epistolas, [12] sed codicillos tibi scribere.

I. LIPSIVS.

1. A Gestatione.] *Qua in essedo vehi mos: & explicaui in epistola quadam ad Ortelium, Centur. Miscell. Epist. xi.*

2. Illinc lacu.] *Lucrino.*

3. A recenti tempestate spissius.] *Ita ex melioribus libris. Vulgati autem spissiusque à tempestate: quia recenter atque arenas ligauerant. quod aliter in siccis, & diffluunt.*

4. Asinij Galli.] *Cui Tiberius offensus, & diu in custodia habitum inopia cibi interemit. Tacitus vi. Annalium.*

5. Seiani odium.] *Qui omnia apud Tiberium aliquandiu potuit: euexit, depressit, oppressit, quos voluit.*

6. Deinde amor.] *Quia illo iam inuiso & occiso, quoscumque amicos habuerat Tiberius ferè sustulit.*

7. Solus scis viuere.] *Procul scilicet à Ioue & fulmine.*

8. Pares manufactæ.] *Ita Muretus. At libri scripti:* magni operis, cuius laxo atrio paries manufactus. *Legam,* cuiuis laxo atrio pares, manufactæ. *Sunt, inquit,* magni operis: *ergo non natiuæ. vt olim censui: deinde in modum magni atrij factæ, & cuius illi pares, etsi sic manu cauatæ & factæ.*

9. Platanona.] *Solent enim siluæ id genus arborum habere, vmbræ tantum caussa Martialis*

Daphnonas, Platanonas, & aërias cyparissos.

10. Euripi modo.] *Quos ipsos in hortis & villis habebant manufactos.*

Senec.

11. Trans parietem.] *Qui villam cingit.*
12. Sed codicillos.] *Mitti solitos ad præsentes. Dixi in Epistolica institutione.*

PINCIANVS.

DEbilitatem nobis inducere deliciæ.] Indixere, *non* induxere, *eadem.*
Amicitiæ Asinij Galli.] *Scribe* amicitia, *non* amicitiæ, *ex eadem.*
Et altera vsque in Occidentem tenet.] *Coniunctio* & *supervacanea est: ex eadem, &* tenetur, *non* tenet, *legunt pleraque exemplaria. Quid si legas?* torretur *non* tenetur.
Prata bona medius riuus diuidit.] *Prior editio*: Prata noua medius riuus diuidit. *Exemplar Facundi & Primitiui:* Platanos medius riuus diuidit. *Exemplar Franciscanum*: Plata noua medius riuus diuidit. *Lego,* Platanona medius riuus diuidit.
Manus ad parata porrigitur.] *Quidam codices* priuata, *non parata.*
Vt Baias neget.] Baiis, *non* Baias, *scribendum ex vetere lectione.*
Animus est qui sibi commendat omnia.] *Verbum* sibi *desideratur in emendatioribus exemplaribus.*

OPSOPOEVS.

MSS. Erat enim à recenti tempestate spissum.
Integerrimus senator Cl. Puteanus legit, æque enim odisse illum, quàm amasse, periculosum fuit.
Puteani codex, cuius laxo atrio paries manu facta: Æquarum *&c. Nicotianus*, cuius laxo atrio pares manufactæ, quarum, *&c. At doctiss. Lipsius electorum 1. cap. 16. Lego (ait)* laxo atrio pares manufactis. *Speluncas enim natiuas fuisse vult, sed tam eleganti ingenio loci, vt prouocare possent omnes manufactas.*
M.ss. omnes tenetur *pro* torretur. *à sole scilicet, vt habet scholium Ambiani.*
M.ss. ipse noui: esse illam totius anni credo. *Hinc fecit Lipsius*, esse villam, *loco iam citato.*
Modius epist. 132. Paullo plenius membrana abbatiæ S. Stephani: animus est, qui sibi omnia commendet. *ita etiam nostræ. quamuis verbum* sibi *in emendatioribus Pinciani exemplaribus desideretur.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

SIue bilis insederat faucibus.] *Excutit hunc locum illustratque medicorum princeps Mercurialis lib. 6. de arte gymnastica cap. 10.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

MENTEM compositam, vacare sibi & studiis, etiam in turba. Suo exemplo docet. Magis optandum internum silentium, & pacem. Inertia porrò mala, & ea cupidinum mater.

EPIST. LVI.

PEREAM, si est tam necessarium, quàm videtur, silentium in studia seposito. Ecce varius clamor vndique me circumsonat: [1] supra ipsum balneum habito. Propone nunc tibi omnia genera vocum, quæ in odium possunt aures adducere: cum fortiores exercentur, & [2] manus plumbo graues iactant, cum aut laborant, aut laborantem imitantur, gemitus audio: quoties retentum spiritum remiserunt, sibilos, & acerbissimas respirationes: cum in [3] alipten inertem, & hac plebeia vnctione contentum incidi, audio crepitum illisæ manus humeris: quæ prout plana peruenit, aut concaua, ita sonum mutat. Si verò [4] pilicrepus superuenerit, & [5] numerare cœperit [6] pilas, actum est. Adijce nunc [7] scordalum, & furem deprehensum, & illum cui [8] vox sua in balneo placet. Adijce nunc eos, qui in piscinam cum ingenti impulsæ aquæ sono saliunt. Præter istos, quorum si nihil aliud, [9] rectæ voces sunt, [10] alipilum cogita, tenuem & stridulam vocem, quò sit notabilior, subinde exprimentem, nec vnquam tacentem, nisi dum vellit alas, & [11] alium pro se clamare cogit. Iam [12] libarij varias exclamationes, & [13] botularium, & [14] crustularium, & omnes popinarum institores, mercem sua quadam & insignita modulatione vendentes. O te inquis, ferreum, aut surdum, cui mens inter clamores tam varios, tam dissonos, constat: cum [15] Chrysippum nostrum assidua salutatio perducat ad mortem. At mehercules, ego istum fremitum non magis curo, quàm fluctum aut deiectum aquæ. Quamuis audiam [16] cuidam genti hanc vnam fuisse caussam, vrbem suam transferendi, quia fragorē Nili cadentis ferre non potuit. Magis mihi vox auocare videtur, quàm crepitus. Illa enim animum abducit, hic tantū aures implet, ac verberat. In iis quæ me sine auocatione circumstrepunt, [17] essedas transcurrentes pono, & fabrum inquilinum, & ferrarium vicinum, aut hunc qui [18] ad metam sudantem [19] tabulas experitur & tibias, nec cantat, sed exclamat. Etiam molestior est mihi sonus, qui intermittitur subinde, quàm qui cōtinuatur. Sed iam me sic ad omnia ista duraui, vt audire [20] vel pausarium possim, voce acerbissima remigibus modos dantem. Animum enim cogo sibi intentum esse, nec auocari ad externa. omnia licet

fori

toris reſonent; dum intus nihil tumultus ſit, dum inter ſe non rixentur cupiditas & timor, dum auaritia luxuriaque non diſſideant, nec altera alteram vexet. Nam quid prodeſt totius regionis ſilentium, ſi affectus fremunt?

[21] *Omnia noctis erant, placida compoſta quiete.*

Falſum eſt, nulla placida quies eſt, niſi quam ratio compoſuit. nox exhibet moleſtiam, non tollit, & ſolicitudines mutat. Nam dormientium quoque inſomnia tam turbulenta ſunt, quam dies. [22] Illa tranquillitas vera eſt, in quam bona mens explicatur. Adſpice illum, cui ſomnus laxæ domus ſilentio quæritur: cuius aures ne quis agitet ſonus, omnis ſeruorum turba conticuit, & ſuſpenſum, accedentium propius veſtigium ponitur. Huc nêpe verſatur atque illuc, ſomnum inter ægritudines leuem captans, quæ non audit, audiſſe ſe queritur. Quid in cauſſa putas eſſe? animus illi obſtrepit: hic placandus eſt, huius compeſcenda eſt ſeditio: quem non eſt quod exiſtimes placidum, ſi iacet corpus. Interdum quies inquieta eſt. Et ideò ad rerum actus excitãdi, ac tractatione bonarum artium occupandi ſumus, quoties nos malè habet inertia ſui impatiens. Magni imperatores cum malè parere militem vident, aliquo labore compeſcunt, & expeditionibus detinent. numquam vacat laſciuire diſtrictis: nihilque tam certum eſt quam otij vitia negotio diſcuti. Sæpe videmur tædio rerum ciuiliũ, & infelicis atq; ingratæ [23] ſtationis pœnitentia, ſeceſſiſſe: tamen in illa latebra, in quam nos timor & laſſitudo coniecit, interdum recrudeſcit ambitio. Non enim exciſa deſijt, ſed fatigata, aut etiam abiecta, rebus parum ſibi cedentibus. Idem de luxuria dico, quæ videtur aliquando ceſſiſſe: deinde frugalitatem profeſſos ſollicitat, atque in media parſimonia voluptates non damnatas, ſed relictas petit: & quidem eò vehementius, quò occultius. Omnia enim vitia in aperto leuiora ſunt: morbi quoque tunc ad ſanitatem inclinant, cum ex abdito erumpunt, ac vim ſuam proferunt. Et auaritiam itaque, & ambitionem, & cetera mala mentis humanæ, tunc pernitioſiſſima ſcias eſſe, cum ſimulata ſanitate ſubſidunt. Otioſi videmur, & non ſumus. Nam ſi bona fide ſumus, ſi receptui cecinimus, ſi ſpecioſa contemſimus, vt paulo ante dicebam, nulla res nos auocabit, nullus hominum auiumque concentus interrumpet cogitationes bonas, ſolidaſque & iam certas. Leue illud ingenium, nec ſe adhuc reduxit introrſus, quod ad vocem [24] ex accidenti erigitur. Habet intus aliquid ſolicitudinis, & concepti pauoris, quod illum curioſum facit, vt ait Virgilius noſter:

Et me, quem dudum non vlla iniecta mouebant
Tela, nec aduerſo glomerati ex agmine Graij:
Nunc omnes terrent auræ, ſonus excitat omnis
Suſpenſum, & pariter comitique oneríque timentem.

Prior ille ſapiens eſt, quem non tela vibrantia, non arietata inter ſe arma agminis denſi, non vrbis impulſæ fragor territat: hic alter imperitus eſt, rebus ſuis timet, ad omnem crepitum expaueſcẽs, quem vna quælibet vox pro fremitu accepta deiecit, quem motus leuiſſimi exanimant. Timidum illum ſarcinæ faciunt. Quemcumque ex iſtis felicibus elige, multa trahentibus, multa portantibus, videbis illum *comitique oneríque timentem*. Tunc ergo te ſcito eſſe compoſitum, cum ad te nullus clamor pertinebit: cum te nulla vox tibi excutiet: non ſi blandietur, non ſi minabitur, non ſi inani ſono [25] varia circumſtrepet. Quid ergo? non aliquando commodius eſt, carere conuicio? fateor. Itaque ego ex hoc loco migrabo: experiri & exercere me volui. Quid neceſſe eſt diutius torqueri: cum tam facile remedium Vlixes ſocijs etiam aduerſus Sirenas dederit, & inuenerit?

I. LIPSIVS.

1. SVpra ipſum balneum.] *Baiis, non Romæ. Nam hic ei laxior & aptior domus. Ibi, in diuerſorio.*

2. Manus plumbo graues.] *Halteres notat, quibus & ad ſaltandum vſi, ſeque velut librandum; & iiſdem ſed grauioribus ad exercendum, & ſine magno motu ſudorem euocandum, ſublatis depreſſiſque manibus, aut huc illuc iactatis. Erant autem illæ maſſę plumbeæ, in circuli dimidiati, aut & aliam formam: ἁλτῆρες Græcis à primo vſu dicti, παρὰ τὸ ἅλλεσθαι,* à ſaltando. *Iuuenalis Sat. VI.*

Cùm laſſata graui ceciderunt brachia maſſa.

Scholiaſtes ibi: Halteras dicit, quibus vtuntur athletæ cum exercent. quaſi plumbeis ponderibus exerceatur. *Martialis:*

Quid pereunt ſtulto fortes haltere lacerti?
Exercet melius vinea foſſa viros.

3. Alipten.] *Vnctorem.*

4. Pilicrepus.] *Gloſſæ Iſidori:* Pilicrepus, qui pila ludit. *In veteri lapide:* Ego ſum, ouantes conuenite pilicrepi. *Et mox:* Vrſumque canite voce concordi ſenem, Hilarem, iocoſum, pilicrepũ, ſcholaſticũ.

Ergo ad pilas lusorias hæc referendum: non tum Calios, aliisque, ad pilas fornacarias, id est glomos quosdam pice illitos, quos in hypocausta conniciebant, ignis alendi. Certum autem, pilas crepare ac sonitum edere, cùm datatim luditur, & decidunt: maximè in tabulatis, quibus tunc ludebant. Statius:

Quid nunc strata solo referam tabulata, crepantes
Auditura pilas? vbi languidus ignis inerrat.
Ædibus, & tenuem voluunt hypocausta vaporem.

Neque enim ad pilas illas fornacarias hæc eunt: sed tantum ostendit, vbi Tabulata illa fuerint, nempe adsita Hypocausto. Plinius lib. v. in sua villa, Apodyterio superponit sphæristerium. At bella etiam interpretatio (quid aliter ab optimo, & doctissimo, elegantissimo viro? quem ego inter amicos vnicè amo æstimoque) Marci Velseri, qui ex lapide iam dicto obseruat, pila vitrea Romanos lusitasse: quæ certè lapsæ crepabant, & dissiliebant. Initium lapidis:

VRSVS TOGATVS VITREA QVI PRIMVS PILA
LVSI DECENTER CVM MEIS LVSORIBVS
LAVDANTE POPVLO MAXIMIS CLAMORIBVS
THERMIS TRAIANI THERMIS AGRIPPÆ ET TITI.

Sed an ad Senecam nunc ista, hæreo: quia Vrsus primum se lusisse dicit: & quidem in thermis Traiani. Ergo post Senecæ æuum hæc inuentio, & inter nouitias fuit. Obserua tamen ibi, thermis & balneis (vt hic) lusisse.

5. Numerare cœperit.] Id est, tot pilarum, sine casu, iactus: quod & hodie fit in pila, vt Petronius appellat, sparsius. Etsi Petronius ostendit, etiam deciduas numerasse adstantes, sed id nouo more & per delicias Trimalcionis. De illo enim: Notauimus etiam res nouas. nam duo spadones in diuersa parte circuli stabant, quorum alter matellam tenebat argenteam; alter numerabat pilas, non has quidem, quæ inter manus lusu expellente vibrabant; sed eas quæ in terram decidebant. Viri ibi docti putant, hunc numeratorem Pilicrepum dictum: quod non tam Seneca, quàm lapis & Isidorus refellunt.

6. Pilas.] Explicaui. sed Turnebus, plus mallet, cum quibusdam libris: & tunc scilicet, cùm plures, quàm essent, manus aut vices numeraret, magnos excitatos clamores. Non audio nec nostrum quidem Hadrianum Iunium, qui Pilos, legit, item cum suffragio aliquot librorum: & explicat Pilicrepum, qui pilos cum forsiculatum crepitu (quod & hodie) truncat, & adnumerat.

7. Scordalum.] Plures libri. Sordalum. sed illa vox in Isidoro, & explicatur: Scordalus, ferox: est & in Petronio, Redditaque scordalo vice. Noster iterum vtitur epist. LXXXIII. Tillius Cimber & nimius erat in vino, & scordalus. Quod assidet interpretationi Isidori, significatque hominem in vino feroculum & liberioris linguæ fuisse. Plebeia vox, & inter vulgi conuicia: cui originem à Græco σκῶρ (quod oletum aut merdam notat) aliqui petunt, alij à σκορόδῳ siue allio, quasi fœtidum dicas.

8. Vox sua in balneo.] Cantillabant illic, recitabant etiam. Nam, vt Horatius:

Suaue locus voci resonat conclusus.

9. Rectæ voces.] Non fractæ, aut fractæ.

10. Alipilum,] Inscriptio vetus: M. OCTAVIVS. PRIMIGENIVS ALIPILVS A. TRITONE. Glossæ: Alipilarius δρωπακιστής. Nempe ille, qui aut dropace (vnguento è pice) pilos alarum euellit, aut & volsellis. Iuuenalis de puero verè puero:

———nec vellendas iam præbuit alas.

11. Alium pro se clamare.] Eum, cui alas immodestè vellit: ideoque dolorem excitat. Hoc ad Volsellas magis spectat.

12. Libarij.] Qui liba venum proclamat.

13. Botularium.] Qui botulos aut botellos. quorum duo genera: vel ex ouis, & nucleis, cepa ac porro, & pluribus apud Apicium lib. II. cap. V. vel ex sanguinis viscerumque infarctis, in Tertulliano & Festo. Græcis à distentione, id genus est φύσκαι.

14. Crustularium.] Seneca epist. XCIX. Solamur crustulo pueros. Horatius.

———pueris dant crustula blandi
Doctores.

Frustum panis benè cocti, leuiter melliti. Video testamentis aliquoties iussum dari. vt in lapide prisco quidam, NATALE. SVO. PERPETVO. DARI. MVNICIPIB. ET. INCOL. ET. MVLIERIB. NVPTIS. CRVSTVL. P. I. MVLSI. HEMIN. id est. crustuli pondo vnum. mulsi heminam. In alio. VT. EX. EO. VECTIGALE. QVOTANNIS. COLONIS. MVLSVM. ET. CRVSTVM. NATALI. CÆSARIS. AVGVSTI. DARETVR.

15. Chrysippum nostrum.] Quem? illum nobilem Græcum? atqui salutationum ille mos non sic sollennis Græcis. Neque nostrum dixisset sic familiariter, præsertim cum Lucilius in aliis castris. Meus liber, Crisippum: neque dubito legere Crispum, magnum Senecæ amicum: ad quem & Epigramma scriptum.

16. Cuidam genti.] Vide Quæst. Nat. IIII. cap. II.

17. Essedas.] Nam & sic efferebant. Iornandes: Curribus falcatis, quos more vulgari Essedas vocant. Glossa: Esseda, bastarna: Si displicet, possis, essedis, legere.

18. Ad metam sudantem.] Fuit quidem hoc cognomento in regione Vrbis quarta, apud Victorem & Notitiam imperij: sed & Baiis fuisse oportet, vbi hæc scripta. Dio tradidit lib. XLVIII. simulacrum Calypsus ibi sudasse, cum portus ab Agrippa strueretur: an id Metæ tali impositum, & inde cognomen?

19. Tabulas experitur.] Sic scripti libri: quid tamen velit ea vox, nescio; neque aptè cum Tibiis dicas iungi. An fortasse, fabula se experitur & tibia? id esset experimentum sui capit in fabula agenda ad tibiam. Itaque sequitur, non cantat, sed exclamat: quod sanè ad ipsum virum, non instrumenta illa referas. At Muretus edidit, tubas experitur: sed è vera Pinciani coniectura. quam etiam lectionem verba ea dicta damnant. Quod si tamen de tuba fuit, legam σὺν πείρᾳ: tubula se experitur. Nam & nobiles viri tubæ & tibiæ operam dabant; atque etiam, vt apparet, cum cantu. Vidi aductatum, in vetere codice legi, scapulas: tum conarer, scabillo se experitur: quod genus instrumenti cum Tibia etiam Suetonius iungit, Calig. cap. LV.

20. Vel pausarium.] Portisculus *Vel* Hortator (*Græcis κελευστής*) *dictus: quia & pergendi, & pausandi, modos remigibus daret. Ouidius:*

—— & qui REQVIEMQVE, modumque
Voce dabat nautis, animorum HORTATOR Epopeus.

21. Omnia noctis.] *Versus Varronis. quem cum altero habes apud Senecam patrem, lib.* VII. *Controu.* I.

22. Illa tranquillitas.] Zeno (*apud Plutarchum, Quomodo cognoscis te profecisse*) *ait*, ex insomniis suum quemque processum posse sentire: si videlicet non turbida aut turpia ea sint, sed alta tranquillitate composita, imagines & animi motus hilariores habeant. *Sunt ipsa hæc, & priora, Seneca.*

23. Stationis.] *Officij & muneris. à militia ductum.*

24. Ex accidenti.] *Plures libri,* & accidentia.

25. Varia circumstrepet.] *Alias,* vana.

MVRETVS.

PEREAM.] *Nimis delicatos esse, qui, nisi in altissimo silentio, operam studijs posse à se dari negant. Interdum autem non tam externa nobis, quam ipsum sibi animum obstrepere, cui nisi pacato ac composito vera contingere tranquillitas non potest.*

Pilicrepus.] *Qui pilas crepat, aut crepante pila lusitat: quod facere solebant paulo ante balneum, vel dum hypocausta & sudationes calescerent: qui si plures, quam essent, manus & vices numerarat, maximus excitabatur clamor ab aduersarijs. Ita Turnebus cap.4.lib.7. aduersariorum. At Mercurialis pilicrepos fuisse ait qui sphæris pice oblitis curabant, ne ignis balneorum extingueretur,* ἐπιζω.

Scordalum.] *Vide Turnebum eo ipso, quem modo citaui loco.*

Furem.] *Balnearium.*

Alipilum.] *Eum qui alas vellit ac depilat.*

Alium pro se.] *Eum qui vellit alas.*

Cum Chrysippum nostrum.] *Tales videlicet salutatores fuisse oportet, quales Sebosum & Arrium describit Cicero libro secundo epistolarum ad Atticum.*

Cuidam genti.] *Vide hunc ipsum capite 2. lib. 4. naturalium quæstionum.*

Metam sudantem] *In decima regione vrbis erat: quam vocabant templum Pacis.*

PINCIANVS.

CVM in aliquem inertem, & hac plebeia functione contentum incidi.] *Scribendum existimo aliptem, non aliquem: & vnctione codex meus familiaris habet, non* functione. *De alipte Iuuenalis: cuius verba mire cum verbis Senecæ congruunt.*

Si vero pellicrepus superuenerit.] Pilicerpus, *non* pellicrepus, *legunt duo antiqua & correctissima exemplaria, vt sit qui pilas euellat.*

Et ferrarium vicinum.] Ferrarium *eadem, non* ferrarium.

Tabulas experitur & tibias.] *Legendum forte non* tabulas, *sed* tubas.

Animum non cogo sibi intentum esse.] *Scribe,* Animum enim cogo sibi intentum esse, *ex vetere lectione.*

Et ideo ad rerum actus exercitandi.] *Legendum ex eadem* excitandi, *non* exercitandi.

Ad vocem ex accidenti erigitur.] *Eadem,* ad vocem & accidentia erigitur.

Arietata in arma agminis densi.] Inter, *non* in, *eadem.*

Et carere conuitio?] *Quidam codices* conuictu, *non* conuitio.

Et experiri & exercere me volens.] *Prior coniunctio* & *redundat. &* volui *lego, non* volens *vtrumque ex vetere lectione.*

ERASMVS.

SI vero pelicrepus superuenerit.] *Quidam habebat.* pellicrepus. *Calius Rodiginus putat legendum esse,* pilicrepus: *& quod adfert probabile est, lib.30.cap.19. Mox pro* pilos, *putat legendum* pilas. *Nam à pila dictum existimat* pilicrepus, *non à pilo.*

Adijce nunc sordalum.] *Scholium quoddam indicabat, sordalum dici, qui sordes efferret è balneo, aut qui sordidaret balneum. Huic commentulo quantum tribuendum sit, nescio. Omnino significat, aliquem molestum lauantibus: quandoquidem mox adijcit furem deprehensum. Forte balneari verbo* scordalus *dicebatur, qui oleret allium quasi* scorodalus. *Sic vsurpare videtur epistola 84. quanquam Græcis* Σκώρ *sonat stercus. Sed probabilius est, vt mutata litterula legamus* scordylum, *siue* scordulum: *vt coniicium sit in hominem ingrati odoris, postea quam incaluit: quod accidit pisci scordulo.*

Alipedum.] *Calius contendit legendum* alipilum: *inde ductum, quod vellat pilos alarum. Reperies eodem loco, quem mox indicaui.*

Iam librare.] *Sic habebant quidam: alij,* liberi: *alij aliud sed probabilius est quod diuinat Calius,* libarij, *pro his qui liba vendunt: quemadmodum & botularium dixit, qui botulos, id est farciminis genus, vendebat: & crustularium, qui crustula vendebat.*

OPSOPOEVS.

TVRNEBVS *cap.4.lib.7. Aduers. Extra controuersiam esse reor, legendum esse,* quoties retentum spiritum remiserunt: *non vt irrepsit in omnia volumina,* recentem: *sed & mox,* & hac plebeia vnctione contentum: *non vt vulgo* functione *percrebuit. Statim m. ss. omnes,* cum in aliquem inertem. *Loco* aliquem *sufficè* aliptem, *nec vtrumque, vt in editione Romana, tolera. De alipte Iuuenalis Satyra. 6.*

Callidus & cristæ digitos impressit aliptes.
Ac summum dominæ femur exclamare coegit.

Lud. Cælius antiq.lect.lib.30. cap.19. Epist.est Senecæ, in qua tumultuosa balneorum luxuria notatur. Si vero pelicrepus *(inquit)* superuenit, & numerare cœpit pilas, actum est. *Quid sibi hic pelicrepus velit, non video: verum certissima ducor coniectura, vt pelicrepum arbitrer legendum: cumque intelligam, qui pilas hoc est sphæras aut glomos pice illitas in ignem balneorum siue vaporarij conijceret, sicubi forte restingueretur. In hanc sententiam vt pedibus eam, Papinius facit Syluarum primo, in balneo Etrusci:*

Quid nunc strata solo referam tabulata, crepantis
Auditura pilas, vbi languidus ignis inerrat
Ædibus, & tenuem voluunt hypocausta vaporem?

Meminit huiusmodi pilarum, vt opinor, & architectus Vitruuius libro quinto: Suspensuræ caldariorum ita sunt faciendæ vt primum sesquipedalibus tegulis solum sternatur inclinatum ad hypocaustum, vti pila quum immittatur, non possit intus resistere: sed rursus redeat ad præfurnium, ipsa per se ita flamma facilius peruagabitur sub suspensione. *Domitius vero Papinij expositor, ita locum eum enarrat:* Quid nunc *(inquit)* ego narrem tibi tabulata, quæ in sublimi parte ædium sunt, quo desinunt vaporaria, habentia in vertice pilam concauam, quo peruenit flamma ignis in imo ardentis, sed languida & tenuis: vt domus ita tepeat, non autem æstuet: *Hæc sententia an congruat, iudicent volentes. Nos quod varia suggerit lectio pro captu ingenij in lucem promimus: sicut & illud quod obseruatum doctissimis est, inter eos qui corporis curam agunt, recenseri tonsores, balneatores, pilicrepos, alipilos, mediastinos, mangones, aliptas seu pædotribas cinifflones arcularios, propolas, pigmentarios coronarios, cosmetas, & id genus alios. Hæc Rhodiginus. Turnebus. Aduers. cap. 4. lib. 7. Quis tandem est pilicrepus, quem Seneca ait, si superuenerit & plus numerare cœperit, actum esse? sic enim in eo lego, non* pelicrepus, *nec* pilas. *eum interpretantur in hoc labore excutiendi & enodandi voces abstrusas in auctoribus primi hominessubsellij, qui pilas in vaporarium conijciat. à quibus dissentio, atque eum interpretor qui pilas crepat, aut pila crepitante insitat (nam pila crepitum facit) quod facere solebant paulo ante balneum, vel dum hypocausta & sudationes calescerent. Martialis lib. 14. epig. 163.*

Redde pilam, sonat æs thermarum: ludere pergis?
Virgine vis sola lotus abire domum.

quo etiam sensu illud Pap.l.1. Sil.in baln. Etrusc. accipio:

Quid nunc strata solo referam tabulata crepantes
Auditura pilas, vbi languidus ignis inerrat
Ædibus, & tenuem voluunt hypocausta vaporem?

In mittenda autem & remittenda pila, cum pilicrepus plures quam essent manus & vices numerarat, maximus excitabatur clamor ab aduersarijs. Hactenus Turnebus. Atque huic quidem quod ad plus *attinet, fauet Nicotianus codex, &* numerare cœperit plus, *scriptum habent at Puteani membranæ vocali addita,* pilus, *vt etiam Ambiani.*

Turnebus ibidem: Subijcit Seneca, adijce nunc sordalum & forem deprehensum. *Epist.73. scordalum appellat, quam veriorem scripturam esse reor.* Tullius, *inquit,* Cimber & nimius erat in vino, & scordalus. *scordalum interpretor velut scorodalum, id est hominem aliatum, & illuuie squaloreque fœdum & sordidũ & impurum, vt de quodam seruo apud Plautum in Mostell.Sc.* exi à culina, *dicitur,* Germana illuuies oboluisti allium. *Talis enim cum balnea inibat, & in elegantes lautosque inciderat, magno clamore & vociferatione excipiebatur: nisi forte ab immunditia & fœtore excrementorum alui nomen habet. hoc verbum etiam extat in v.C. Memmij Petronio,* ego autem nactus occasionem vindictæ, Eumolpum excludo, reddit atque scordalo vice, sine æmulo scilicet & cella vtor & nocte. *vt tamen verum fatear, scordalus in Petronio scribitur, vt existimo, perperam, Est & hodie Græcis scordalus morbus in oculis equorum, in angulo crescente caruncula. Hæc Turnebus.*

Cælius antiqu.lect.lib.30.cap.19. Expuncto mutilo verbo, pro alipedum, *lege* alipilum, *id est, alarum pilos vellentem. quod auctoris sententiæ mire congruit.*

Turnebus citato loco: Lego mox. Iam libarij varias exclamationes. *sic vocatur qui liba vendit. Cælius item libro & capite dictis: Sed & mox Seneca confluentem ad balnea institorum & cuiusque vilissimi turbam enarrans:* Iam librarij, *inquit,* varias exclamationes, & botularium, & distillarium, *&* omnes popinarum institores, mercem suam quadam & insignita modulatione vendentes. *Hic mendum irrepsit in verbum vnum, reliqua perobscura sunt. Nam vbi* librarij *scribitur modo, legerim libentius* libarij, *à vendendis libis: de quibus in Fastis Ouidius, ita vt vna modo littera pereat extrita. De botulario vero, vt nostro beneficio pernoscant & hoc studiosi iuuenes, intelligo verbo illo venditores confectoresque botulorum. ea erant farcimina, Festo tradente: de quibus & Apicius, quisquis is est:* Botellum sic facies. ex oui vitellis coctis, nucleis pineis concisis, cepem addes, porrum concisum, thus crudum, miscebis piper minutum, & sic intestinum farcies, adiicies liquamen, & vinum, sicque coquas. *Erat quidem botulus mensis omnibus gratus, sed in Saturnalibus celebrabatur præcipue, dum ex eo corona fieret pulti. Propterea libro quinto Valerius Martialis, fœmina tamen diminuta,*

Et pultem niueam premens botellus.

Sed & in distichis idem poeta sic cecinit:

Qui venit botulus medio tibi tempore brumæ.
Saturni septem venerat ante dies.

Superest apud Senecam verbum non admodum vulgo notum, quod est distillarius. *Scimus quidem à Latinis fere distillationes dici, quæ à Græcis coryzæ, branchi, catarrhi vocentur. Quamuis hæc apud illos differant: quum sit coryza, dum pituita tantum nares obsidet, grauedo Latine dicta, sicut Celsus meminit: catarrhus vero qui fluxio dici valet, quum fauces palatumque: at branchos, quum & guttur & arteria corripitur: ob quod & artericum quandoque vt Paulus scripsit, vitium id appellant. Omnia tamen hæc Hippocrates etiam coryzas vocat. Cæterum expositio hæc ad Senecæ sensum parum facit. Proinde sciendum, distillationem quandoque pro liquamine capi, quo vtimur ad intinctus, sine, vt Græce dicam, embammata. Hinc Seneca scite admodum & docte distillarium vocauit, qui id genus concinnaret distrahe-*

diſtraheretque, quem inſignita modulatione merces ſuas vendere ſcribit: qui mos adhuc paſſim ſeruatur in vrbibus. Hæc Cælius, non incongrue cetera, modo à voce diſtillarius *ſibi caniſſet. Sed via eunti (ait Seneca) aliquid extremum eſt, error immenſus eſt. Nata eſt illa ex altera quam m. ſſ. nonnulli præferunt,* cluſtularius. *Hodie rectè legitur in excuſis* cruſtularius.

M. ſſ. mercem ſuam quadam & inſignita modulatione vendentes. *vnus omittit coniunctionem, &c.*

M. ſſ. cui mens inter tot clamores, tam varios, &c.

Meta ſudans, vt dicit Eutropius, locus vbi experiebantur iuuenes velocitatem ſuam. Hoc ſcholium eſt Ambiani codicis. In quarta vrbis regione illam fuiſſe ſignificat P. Victor.

M. ſſ. Etiam nunc moleſtior eſt mihi ſonus.

Modius epiſt. 58. m. ſſ. aut etiam abirata. *puto rectum,* abiurata. *qui mos pleriſque hodieque vſque adeo, vt non tantum quidam ſpe ſua fruſtrati ambitionem in poſterum omnem, ſed & vitam communem eiurent. Hæc ille. Sed noſtri luculenter cum impreſſis,* aut etiam abiecta: *Nicotianus tamen,* obruta.

M. ſſ. conſentiunt cum Pinciani lectione, ad vocem & accidentia erigitur.

M. ſſ. vana circumſtrepet. *Et ſtatim,* migrabo. Experiri & exercere, &c.

GRVTERVS ET IVRETVS.

CVm in aliptem inertem.] *Aliptarum munus tangit Cicero lib. 1. epiſt. ad Lentulum:* Vellem non ſolum ſalutis meæ, quemadmodum medici: ſed etiam vt aliptæ virium & coloris rationē habuiſſent: *de hiſce digna lectu multa Fornerius ad l. 203. §. quid autem ff. de verb. ſign.*

Et furem deprehenſum.] de balneario fure *velim adeas Alciatum lib. 2. cap. 33. Parerg. P. Victorium lib. Varior. Cuiacium ad ſententias Iulij Pauli. Langlæum lib. 8. cap. 2. Otij ſemeſt. Deuſam prac d. ad Arbitrum lib. 2. cap. 2. & Freherum lib. 2. cap. 12. Parerg.*

Iam librarij varias exclamationes.] *Ita ſe legere, non* librarius *teſtatur Cælius Rhodiginus lib. 30. ſelect. antiq. cap. 19. vide Turnebum lib. 7. Aduerſ. c. 4. & Mercurialem lib. 1. artis gymnaſt. c. 12. qui totum fere hoc caput explicat.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

DE crypta Neapolitana, & ibi horrore. tum primos motus in poteſtate non eſſe. Aliquid de animi tenuitate, & celeritate.

EPIST. LVII.

CVM Baijs deberem Neapolim repetere, facile credidi tempeſtatem eſſe, ne [1] iterum nauem experirer. ſed tantum luti tota via fuit, vt poſſem videri [2] nihilominus nauigaſſe. Totum [3] athletarum fatum mihi illo die perpetiendum fuit à ceromate nos haphe excepit, in [4] Crypta Neapolitana. Nihil illo carcere longius, [5] nihil illis faucibus obſcurius, quæ nobis præſtant, non vt per tenebras videamus, ſed vt ipſas. Ceterum etiam ſi locus haberet lucem, puluis auferet, in aperto quoque res grauis & moleſta: quid illic, vbi in ſe volutatur, & cum ſine vllo ſpiramento ſit incluſus, in ipſos à quibus excitatus eſt recidit? Duo incommoda inter ſe contraria ſimul pertulimus. eadem via, eodem die, & luto & puluere laborauimus. Aliquid tamen mihi illa obſcuritas, quod cogitarem dedit. ſenſi quemdam ictum animi, & ſine metu mutationem, quam inſolitæ rei nouitas ſimul ac fœditas fecerat. Non de me nunc tecum loquor, qui multum ab homine tolerabili, ne dum à perfecto abſum, ſed de illo in quem ius fortuna perdidit: huius quoque ferietur animus, [6] mutabitur color. Quædam enim, mi Lucili, nulla virtus effugere poteſt: admonet illam natura mortalitatis ſuæ. Itaque & vultum adducet ad triſtitiam, & inhorreſcet ad ſubita, & caligabit, ſi vaſtam altitudinem in crepidine eius conſtitutus deſpexerit. Non eſt hic timor, ſed naturalis affectio inexpugnabilis rationi. Itaque fortes quidam, & paratiſſimi fundere ſuum ſanguinem, alienum videre non poſſunt: quidam ad vulneris noui, quidam ad veteris & purulenti tractationem inſpectationémque concidunt, & linquuntur animo: alij gladium facilius recipiunt, quam vident. Senſi ergo (vt dicebam) quamdam non quidem perturbationem, ſed mutationem: rurſus, ad primum conſpectum redditæ lucis, alacritas incogitata rediit & iniuſſa. Illud deinde mecum loqui cœpi, quam inepte quædam magis ac minus timeremus, cum omnium idem finis eſſet. Quid enim intereſt, vtrum ſupra aliquem [7] vigiliarium ruat, an mons? nil inuenies. Erunt tamen qui hanc ruinam magis timeant, quamuis vtraque mortifera æque ſit. Adeo non effectus, ſed efficientia timor ſpectat. Nunc me putas de Stoicis dicere, qui exiſtimant [8] animam hominis magno pondere extriti [9] permeare non poſſe, & ſtatim ſpargi, quia non fuerit illi exitus liber: ego vero non facio. qui hoc dicunt, videntur mihi errare. Quemadmodum flamma non poteſt opprimi: nam circa id diffugit, quo vrgetur: quemadmodum aër verbere aut ictu non læditur, nec ſcinditur

quidem, sed circa id cui cessit refunditur: sic animus qui ex tenuissimo constat, deprehendi non potest, nec [10] intra corpus affligi: sed beneficio subtilitatis suæ, per ipsa quibus premitur, erumpit. Quomodo fulmini, etiam cum latissime percussit ac fulsit, per exiguum foramen est reditus: sic animo, qui adhuc tenuior est igne, per omne corpus fuga est. Itaque de illo quærendum est, an possit immortalis esse? hoc quidem certum habe, si superstes est corpori, propter hoc illum nullo genere posse perire, [11] propter quod non perit: quoniam nulla immortaliras cum exceptione est, nec quidquam noxium æterno est.

I. LIPSIVS.

1. ITetum nauem experirer.] *Tam infeliciter, quam supra, epist.* LIII.

2. Nihilominus nauigasse.] *In essedo videlicet: via madida & inæquali, mutante identidem illo, ac quasi natante. Simili metaphora, de hac ipsa via, Statius Siluarum* IV.

Nutabat cruce pendula viatot,
Rodebátque rotas maligna tellus,
Et plebs in medijs Latina campis
Horrebat mala NAVIGATIONIS.

Emenda ibidem ex meo libro, Sorbebátque rotas.

3. Athletarum fatum.] *Quorum est* ceromate *perfundi, &* haphe *deinde inspergi. Mihi simile: qui in via prima luto & liquore, velut crasso ceromate, delibutus sum: deinde in crypta: arenis, & puluere, vt haphe perspersus.*

Crypta Neapolitana.] *Qua perfosso monte Pausilypo (incertum, quo magni operis auctore) recta Neapolim ducit:* multorum stadiorum longitudine, *ait Strabo, atque vt hodie dimensio est,* passuum circiter mille. *Alioqui super ipsum montem eundum fit, ambitu magno, & via ardua.*

5. Nihil faucibus obscutius.] *Fauces, angusti transitus etiam vocabantur: ne quis de aditu capiat, qui certe illustris. Obscuritas autem hic, tempore Senecæ, & densæ tenebræ, vt ostendit: non æque Strabonis, id est Tiberij. qui disertim scribit,* τὰ φῶτα ἐκ τ ἐπιφανείας τοῦ ὄρους, πολλαχόθεν ἐκκοπεισῶν θυρίδων, διὰ βάθους πολλοῦ κατάγεται. lumen è superficie montis, plutifariam fenestellis incisis, pet multam altitudinem demitti. *Oportuit hæc luminaria obstructa æuo aut neglecta fuisse, si tam densæ tunc tenebræ. Quod idem fuit ad tempora Alphonsi primi Aragonum regis: qui prouincia ea subdita, viam istam & fauces aperuit, complanauit, duas fenestras incidit, quæ lumen in mediam speluncam obliquum funderent: vt hodie que comparent.*

6. Mutabitur colot.] *De tota hac re, pulchre Stoiculus quispiam apud Agellium lib.* XIX. *cap.* I. *& nos Manud.* III. *Diss.* VII.

7. Vigiliarium ruat.] *Locus & specula, in qua Vigiles; vt Valetudinarium, Spoliarium, Viuarium. Sed super lectione ambigo, & meus liber,* Iugularium *præfert. Suspicabar aliquando,* Tigillarium *an,* vigilem atrium.

8. Animam hominis.] *De hoc Stoico sensu scripsi Physiol.* III. *Diss.* XI.

9. Permeare non posse.] *Est Pinciani coniectura, sed bella & blandiens. Libris scribitur,* permanere: *neque damnes aut si, in* permanere *aptissime mutes.*

10. Intra corpus affligi.] *Velim,* effligi.

11. Propter quod non perit.] *Vni meorum abest vox,* proptet: *& relegem libenter, aut mutem in* propterea. *Non displiceat etiam:* pet quod hoc perit. *Hoc, id est corpus.*

MVRETVS.

ACeromate nos haphe excepit.] *Vtrumque ab athletis sumpsit. Ceroma vnguentum est è cera: haphe, puluis quo inspergebantur luctaturi.*

PINCIANVS.

ET tamen luti tota via fuit.] *Eadem,* Sed tantum luti tota via fuit.

Non vt nos per tenebras videamus,] *Pronomen* nos *non habetur in eadem.*

Itaque & vultum adducet ad tristitiam.] *Castiorem lectionem putamus* abducet *quam* adducet.

Vigiliarium ruat, an mons,] *Vetus lectio,* vigilarium, *non* vigiliarium.

Adeo non effectus, sed efficientiam timot spectat.] *Sunt exemplaria quæ non* efficientiam, *sed* efficaciam *præferunt. Opinor scriptum fuisse,* adeo non effectum, sed effectus causam timor spectat. *Deinde librariorum inscitia duas dictiones in vnam coaluisse, scilicet* effectus causam, *n.* efficaciam *siue* efficientiam.

Permanere non posse,] *Corrigendum reor,* permeare non posse. *Sequitur enim,* quia non fuerit illi exitus liber.

ERASMVS.

VEl pausarium.] *Pausarium ipse interpretatur, qui voce temperat impetum remigantium. Notatum est ab eruditis & hoc in Seneca, quod à vocabulis sordidioribus interdum non abstinuerit. Quo de genere videntur ex his esse quædam.*

OPSOPOEVS.

REctius *m. ss.* excitatus *pro* incitatus. *Iidem breuius postea* Quædam enim, mi Lucili, nulla effugere virtus potest.

M. ss. magis aut minus. *Et mox duo,* vigiliarium ruat, aut mons. Nihil inuenies. *omissis duabus dictionibus,* an turris. *vt suspicer glossema esse* vigiliarium *explicare volentis. de duarum enim rerum saltem ruina auctorem loqui sequentia probant. Videtur autem vigiliarum turris seu specula editis locis inædificata, in qua vigiles excubare solent. Sic spoliarium, viuarium, valetudinarium locorum nomina sunt.*

Locus

Locus non conſtare videtur M.ſſ. habent, propter illum nullo genere poſſe, propter quod non perit.. *Ambiguus inter* genere *&* poſſe, *interſerit* mori: *manus tamen recentior eſt. Si quid audendum eſt, legam, perire illum nullo genere poſſe, propter quod hoc perit. illum* intelligo animum, *hoc* corpus.

GRVTERVS ET IVRETVS.

ACeromate nos haphe excepit.] *huic loco lucem tibi dabit P. Faber lib. 3. Agoniſt. cap. 22.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

VERBA quædam nupera, deſita nunc eſſe. tranſit ad Phyſica, & quotuplex τὸ ὄν, *ex Platone. Aptat ad Ethica, & nihil hic idem, aut firmum, eſſe. Tum ſubtilitates quem vſum habere poſſint? & hunc ex omni re captandum. Adnectit de ſenectute, & morte, neutram optandam, aut recuſandam.*

EPIST. LVIII.

QVANTA verborum nobis [1] paupertas, imo egeſtas ſit, numquam magis quam hodierno die intellexi. Mille res inciderunt, cum forte de Platone loqueremur, quæ nomina deſiderarent, nec haberent: quædam vero cum habuiſſent, faſtidio noſtro perdidiſſent. Quis autem ferat in egeſtate faſtidium? Hunc quem Græci œſtrum vocant, pecora peragentem, & totis ſaltibus diſſipantem, aſilum noſtri vocabant. hoc Virgilio licet credas:

Et lucum Silari iuxta illicibuſque virentem
Plurimus Alburnum volitans, cui nomen aſilo
Romanum eſt, œſtrum Graci vertere vocantes,
Aſper, acerba ſonans quo tota exterrita ſiluis
Diffugiunt armenta.—

[2] Puto intelligi iſtud verbum interiſſe. Nec te longe differam, quædam ſimplicia in vſu erant, ſicut *cernere ferro* inter ſe dicebant. Idem Virgilius hoc probabit tibi:

—*Stupet ipſe Latinus,*
Ingentis, genitos diuerſis partibus orbis,
Inter ſe coiſſe viros, & cernere ferro.

quod nunc decernere dicimus: ſimplicis illius verbi vſus amiſſus eſt. Dicebant antiqui, *ſi iuſſo*, id eſt, ſi iuſſero. Hoc nolo mihi credas: [3] ſed fide Virgilio:

Cetera qua iuſſo, mecum manus inferat arma.

Non id ago nunc hac diligentia, vt oſtendam quantum tempus apud grammaticum perdiderim: ſed vt ex hoc intelligas, quantum apud Ennium & Attium, verborum ſitus occupauerit: cum apud hunc quoque, qui quotidie excutitur, aliqua nobis ſubducta ſint. Quid, inquis, ſibi iſta vult præparatio? quo ſpectat? Non celabo te. cupio, ſi fieri poteſt propitiis auribus tuis, [4] Eſſentiam dicere: ſin minus, dicam & iratis. [5] Ciceronem auctorem huius verbi habeo, puto locupletem. ſi recentiorem quæris; [6] Fabianum, diſertum & elegantem, orationis, etiam ad noſtrum faſtidium, nitidæ. Quid enim fiet, mi Lucili? quomodo dicetur οὐσία res neceſſaria, [7] naturam continens, fundamentum omnium? Rogo itaque permittas mihi hoc verbo vti. nihilominus dabo operam, vt ius a te datum parciſſime exerceam: fortaſſe contentus ero mihi licere. Quid proderit facilitas tua, cum ecce id nullo modo Latine exprimere poſſim, propter quod linguæ noſtrę conuicium feci? Magis damnabis anguſtias Romanas, ſi ſcieris vnam ſyllabam eſſe, quam mutare non poſſim. Quæ hęc ſit quęris? τὸ ὄν. Duri tibi videbor ingenij: in medio poſitum, poſſe ſic transferri, vt dicam, Quod eſt. Sed multum intereſſe video. cogor verbum pro vocabulo ponere: ſed id ſi neceſſe eſt, ponam. Quod eſt, Sex modis hoc a Platone dici, amicus noſter homo erudititiſſimus hodierno die dicebat. Omnes tibi exponam, ſi ante indicauero, eſſe aliquod genus, eſſe & ſpeciem. Nunc enim primum illud genus quærimus, ex quo ceteræ ſpecies ſuſpenſæ ſunt, a quo naſcitur omnis diuiſio quo vniuerſa comprehenſa ſunt. Inuenietur autem, ſi cœperimus ſingula retro legere. ſic enim perducemur ad primum. Homo ſpecies eſt, vt Ariſtoteles ait: equus ſpecies eſt, canis ſpecies. ergo commune aliquod quærendum eſt his omnibus vinculum, quod illa complectatur, & ſub ſe habeat. Hoc quid eſt? animal. Ergo genus eſſe cœpit omnium horum quæ modo retuli, hominis, equi, canis, animal. Sed ſunt quędam, quę animam habent, nec ſunt animalia. placet enim ſatis & arbuſtis animam ineſſe. itaque & viuere illa, & mori dicimus.

Ergo animantia superiorem tenebunt locum, quia animalia in hac forma sunt, & sata. Quædam anima carent, vt saxa. itaque aliquid erit animantibus antiquius, scilicet corpus hoc sic diuidam, vt dicam corpora omnia aut animata esse, aut inanimantia. Etiamnum est aliquid superius, quam corpus. Dicimus enim quædam corporalia esse, quædam incorporalia. Quid ergo erit ex quo hæc diducantur? illud cui nomen modo parum proprium imposuimus, Quod est. Sic enim in species secabitur, vt dicamus: Quod est, aut corporale est, aut incorporale. Hoc ergo genus est primum & antiquissimum, &, vt ita dicam, generale [7] cetera genera quidem sunt, sed specialia, tamquam [8] homo genus est. Habet enim in se nationum species, Græcos, Romanos Parthos; colorum, albos, nigros, flauos: habet singulos, Catonem, Ciceronem, Lucretium. Itaque qua multa continet, in genus cadit: qua sub alio est, in speciem. Illud genus, Quod est generale, supra se nihil habet. Initium rerum est. omnia sub illo sunt. Stoici volunt superponere huic etiam aliud genus magis principale: de quo statim dicam, si prius aliud genus, de quo locutus sum, merito primum poni docuero, cum sit rerum omnium capax. Quod est, in has species diuido, vt sint corporalia, aut incorporalia. Nihil tertium est. Corpus quomodo diuido? vt dicam, aut animantia sunt, aut inanimantia. Rursus animantia quemadmodum diuido? vt dicam, quædam animum habent, quædam tantum animam: aut sic: quædam impetum habent, incedunt, transeunt: quædam solo affixa, radicibus aluntur & crescunt. Rursus animalia in quas species seco? aut mortalia sunt, aut immortalia. Primum genus Stoicis quibusdam [9] videtur, Quid: sed quare videatur, subijciam. In rerum (inquiunt) natura quædam sunt, quædam non sunt. Et hæc autem quæ non sunt, rerum natura complectitur, quæ animo succurrunt, tamquam Centauri, Gigantes, & quidquid aliud falsa cogitatione formatum, habere aliquam imaginem cœpit, quamuis non habeat substantiam. Nunc ad id quod tibi promisi, reuertor, quomodo quæcumque sunt, [10] in sex modos Plato partiatur. Primum illud Quod est, nec visu, nec tactu, nec vllo sensu comprehenditur: cogitabile est. quod generaliter est: tamquam homo generalis sub oculos non venit, sed specialis venit, vt Cicero & Cato. Animal non videtur, sed cogitatur: videtur autem species eius, equus & canis. Secundum ex his quæ sunt, ponit Plato, quod eminet & exsuperat omnia. Hoc ait per excellentiam esse. vt poëta communiter dicitur. omnibus enim versus facientibus hoc nomen est. sed iam apud Græcos in vnius notam cessit. Homerum intelligas, cum audieris poëtam. Quid ergo hoc est? Deus, scilicet maior ac potentior cunctis. Tertium genus est eorum quæ proprie sunt: innumerabilia hæc sunt, sed extra nostrum posita conspectum. Quæ sunt, interrogas? propria Platonis supellex est. [11] Ideas vocat, ex quibus omnia, quæcumque videmus, fiunt: & ad quas cuncta formantur. Hæ immortales, immutabiles, inuiolabiles sunt. Quid sit Idea, id est, quid Platoni esse videatur, audi. Idea est eorum, quæ natura fiunt, exemplar æternum. Adijciam definitioni interpretationem, quo tibi res apertior fiat. Volo imaginem tuam facere. exemplar picturę te habeo, ex quo capit aliquem habitum mens, quem operi suo imponat. Ita illa quę me docet & instruit facies, à qua petitur imitatio, Idea est. Talia ergo exemplaria infinita habet natura rerum, hominum, piscium, arborum: ad quę, quodcumque fieri ab illa debet, exprimitur. Quartum locum habet εἶδος. Quid sit hoc εἶδος, attendas oportet: & Platoni imputes, non mihi, hanc rerum difficultatem. nulla est autem sine difficultate subtilitas. Paulo ante pictoris imagine vtebar. ille cum reddere Virgilium coloribus vellet, ipsum intuebatur: Idea erat Virgilij facies, futuri operis exemplar: ex hac quod artifex trahit, & operi suo imposuit, εἶδος est. Quid intersit, quęris? alterum exemplar est, alterum forma ab exemplari sumpta, & operi imposita. alteram artifex imitatur, alteram facit. Habet aliquam faciem statua: hęc est Idos. habet aliquam faciem exemplar ipsum, quod intuens opifex, statuam figurauit: hęc Idea est. Etiamnum aliam desideras distinctionem? Idos in opere est: Idea extra opus: nec tantum extra opus est, sed ante opus. Quintum genus est eorum, quæ communiter sunt. hæc incipiunt ad nos pertinere: hic sunt omnia, homines, pecora, res. Sextum genus eorum est, quæ quasi sunt, tamquam inane, tamquam tempus. Quæcumque videmus ac tangimus, Plato in illis non numerat, quæ esse proprie putat. Fluunt enim, & assidua diminutione atque adiectione sunt. Nemo nostrum idem est in senectute, qui fuit iuuenis. nemo est mane, qui fuit pridie. Corpora nostra rapiuntur fluminum more. quidquid vides, currit cum tempore. nihil ex his quæ videmus, manet. Ego ipse dum loquor mutari ista, mutatus sum. Hoc est [12] quod ait Heraclitus: *In idem flumen bis non descendimus;*

descendimus. Manet idem fluminis nomen, aqua transmissa est. Hoc in amne manifestius est, quàm in homine. sed nos quoque non minus velox cursus prætervehit: & ideo admiror dementiam nostram, quod tantopere amamus rem fugacissimam, corpus, timemusque ne quando moriamur: cum omne momentum, mors prioris habitus sit. Vis tu timere, ne semel fiat quod quotidie fit? De homine dixi, fluida materia & caduca, & omnibus obnoxia casibus: mundus quoque, æterna res & inuicta, mutatur, nec idem manet. Quamuis enim omnia in se habeat quæ habuit, aliter habet quàm habuit, ordinem mutat. Quid, inquis, ista subtilitas mihi proderit? si me interrogas, nihil. Sed quemadmodum ille cælator oculos diu intentos ac fatigatos remittit atque auocat, &, vt dici solet, pascit: sic nos animum aliquando debemus relaxare, & quibusdam oblectamentis reficere. sed ipsa oblectamenta opera sint: ex his quoque, si obseruaueris, sumes quod possit fieri salutare. Hoc ego, mi Lucili, soleo facere: [13] ex omni natione, etiam si à philosophia longissime auersa est, eruere aliquid conor, & vtile efficere. Quid de istis capiam, quæ modo tractauimus, remotis à reformatione morum? quomodo meliorem me facere Ideæ Platonicæ possunt? quid ex istis traham, quod cupiditates meas comprimat? Vel hoc ipsum, quod omnia ista quæ sensibus seruiunt, quæ nos accendunt & irritant, negat Plato ex iis esse quæ vere sint. Igitur ista imaginaria sunt, & ad tempus aliquam faciem ferunt: nihil horum stabile, nec solidum est. & nos tamen cupimus tamquam aut semper futura, aut semper habituri. Imbecilli fluidique per interualla consistimus: mittamus animum ad illa, quæ æterna sunt. miremur in sublimi volitantes rerum omnium formas: Deumque inter illa versantem, & prouidentem, quemadmodum quæ immortalia facere non potuit, quia materia prohibebat, defendat à morte, ac ratione vitium corporis vincat. Manent enim cuncta, non quia æterna sunt, sed quia defenduntur cura regentis. Immortalia tutore non egent: hæc conseruat artifex, fragilitatem materiæ vi sua vincens. Contemnamus omnia, quæ adeo pretiosa non sunt, vt an sint omnino, dubium sit. Illud simul cogitemus, si mundum ipsum non minus mortalem, quàm nos sumus, prouidentia periculis eximit, posse tamen aliquatenus nostra quoque prouidentia longiorem prorogari huic corpusculo moram, si voluptates, quibus pars maior perit, potuerimus regere & coercere. Plato ipse ad senectutem se diligentia pertulit. Erat quidem corpus validum ac forte sortitus, & illi nomen [14] latitudo pectoris fecerat: sed nauigationes ac pericula multum detraxerunt viribus: parsimonia tamen, & eorum quæ auiditatem euocant modus, & diligens sui tutela, perduxit illum ad senectutem, multis prohibentibus caussis. Nam hoc scis, puto, Platoni diligentiæ suæ beneficio contigisse, quod [15] natali suo decessit, & [16] annum vnum atque octogesimum impleuit, [17] sine vlla deductione. Ideo Magi, qui forte Athenis erant, immolauerunt defuncto, amplioris fuisse sortis quàm humanæ rati, quia consummasset perfectissimum numerum, quem nouem nouies multiplicata componunt. Non dubito, quin paratus esset paucos dies ex ista summa, & sacrificium, remittere. Potest frugalitas producere senectutem: quam vt non puto concupiscendam, ita ne recusandam quidem. Iucundum est esse secum quam diutissime, cum quis se dignum quo frueretur, effecit. Itaque de isto [18] ferimus sententiam, an oporteat fastidire senectutis extrema, & finem non opperiri, sed manu facere. Propè est à timente, qui fatum segnis exspectat: sicut ille vltrà modum deditus vino est, qui amphoram exsiccat, & fæcem quoque exsorbet. De hoc tamen quæremus, pars summa vitæ, [19] verum fæx vitæ hæc sit, an liquidissimum ac purissimum quiddam, si modo mens sine iniuria est, & integri sensus animum iuuant, nec defectum & præmortuum corpus est. Plurimum enim refert, vitam aliquis extendat, [20] an mortem. At si inutile ministeriis est corpus, quid ni oporteat educere animum laborantem? & fortasse paullo ante quàm debet, faciendum est, ne cum fieri debeat, facere non possis: & cum maius periculum sit male viuendi, quàm cito moriendi, stultus est qui non exigui temporis mercede, magnæ rei aleam redimit. Paucos longissima senectus ad mortem sine iniuria pertulit. multis iners vita sine vsu iacuit sui. [21] Quanto deinde crudelius iudicas, aliquid ex vita perdidisse, quamuis finiendæ? Noli me inuitus audire, tamquam ad te iam pertineat ista sententia: sed quid dicam æstima. Non relinquam senectutem, si me totum mihi reseruabit: totum autem ab illa parte meliore. At si cœperit concutere mentem, si partes eius conuellere, si mihi non vitam reliquerit, sed animam: prosiliam [22] ex ædificio putrido ac ruenti. Morbum morte non fugiam, dumtaxat sanabilem, nec officientem animo: non afferam mihi manus propter dolorem. sic mori, vinci est. Hunc tamen si sciero perpetuo mihi esse

patiendum: exibo non propter ipsum, sed quia impedimento mihi futurus est ad omne, propter quod viuitur. Imbecillus est & ignauus, qui propter dolorem moritur: stultus, qui doloris caussa viuit. Sed in longum exeo. est præterea materia [23] quæ ducere diem possit. Et quomodo finem vitę imponere poterit, qui epistolę non potest? Vale ergo: quod libentius quàm [24] mortes meras lecturus es.

I. LIPSIVS.

1. PAupertas, imo egestas.] *Plus igitur hæc est: & Pauperies esse rei potest, quæ non egeas. Plinius lib.* IV. *epist.* Inopia, ac potius vt Lucretius ait, hac egestate patrij sermonis. *Noster epist.* XVII. Non est quod paupertas nos à philosophia reuocet, nec egestas quidem.

2. Puto intelligi.] *Siue,* intelligis.

3. Sed fide.] *Alij,* fideli: *fortasse,* fido.

4. Essentiam dicere.] *Optime ita Muretus, cùm in libris esset,* quid sentiam.

5. Ciceronem auctorem.] *Sidonius:* Lecturus es hîc nouum verbum Essentiam: sed scias hoc ipsum dixisse Ciceronem.

6. Fabianum.] *Quem intelligit Fabius*: Vsiam, quam Flauius Essentiam vocat. *Nomen ei fuit,* Ser. Flauius Papirius Fabianus.

7. Naturam continens.] *Omnia enim ex Vsia: quæ est propie Stoicis, Deus & Materia.*

8. Homo genus est.] *Atqui supra Species erat, sed ex Aristotele: hic Logicam Chrysippi sequi cum probabile est, hodie ridendam.*

9. Videtur, Quid.] *Ita lego, cum libris sit ambiguè* Quid, *vel* Quod: *sed illud præfero. Muretus in vno etiam repperisse ait,* Quiddam. *Græce dixerunt indubie,* τὸ τί. *Pincianus sententiam loci primus peruidit, & breuiter posuit: Stoicis aliud aliquod genus* Ente *superius esse, nempe* Qood: *ita enim ipse legit.* Id *igitur ijs diuiditur, in vere Ens, &* Non ens. *Vere, vt omnia quæ in rerum natura sunt:* Non ens, *vt sunt Centauri, Chimeræ, & quæ in mente sola subsistunt.*

10. In sex modos Plato.] *Primò quidem in duos: atque ita in Timæo, & Sophista* τὸ ὄν *diuidit. Apuleius ex illo:* τὰς οὐσίας, quas Essentias dicimus, duas esse ait: per quas cuncta gignantur, Mundusque ipse. Quarum vna cogitatione sola concipitur; altera sensibus subiici potest. Prior illa verè esse memoratur: hanc vero non esse possumus dicere. Et primæ quidem Essentiæ primum Deum esse, & Mentem, Formasque rerum & Animam: secundæ, omnia quæ informantur, quæque gignuntur, & quæ ab Substantiæ superioris exemplo originem ducunt. *Hæc ita vniuerse in Platone: sed distinctius noster in sex modos partitur. Primum est,* Ens νοητὸν, intelligibile: *vt Animal. Secundum, excellentissimum Ens, & caussa Entium,* Deus. *Tertium,* Idéa. *Quartum ipsa* Εἴδη *siue* Species. *Quintum, quæ sensibus subiecta, id est,* corpora. *Sextum, quæ* quasi sunt, *vt inane Tempus.*

11. Ideas vocat.] *De his ego aliquid Physiol.* II. *Dissert.* III.

12. Quod ait Heraclitus.] *Plato in Cratylo:* λέγει που Ἡράκλειτος, ὅτι πάντα ῥεῖ, καὶ οὐδὲν μένει. καὶ ποταμοῦ ῥοῇ ἀπεικάζων τὰ ὄντα, λέγει, ὡς δὶς ἐς τὸν αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἂν ἐμβαίης: Ait Heraclitus, omnia fluere, nec quidquam manere. & cum fluuij cursu ista quæ sunt comparans, addit, quod nec in idem flumen bis possis ingredi. *Idem in Empirico legas,* III. *Hypotheseon.*

13. Ex opinatione.] *Sic libri, & interpreteris, ex omni genere hominum aut secta. Muretus mallet,* tractatione: *est in ora quorumdam librorum,* oratione, *quod mihi præplaceat.*

14. Latitudo pectoris.] *Apuleius:* Platoni habitudo corporis cognomentum dedit, namque Aristocles prius nominatus. πλατὺς *Græcis,* latus.

15. Natali suo.] *Qui fuit mensis Thargelionis septimus dies, Plutarcho auctore Quæst. Conuiu.* VIII. *Quæst.* I. *& Laertio.*

16. Annum vnum atque octogesimum impleuit.] *Conuenit cum Athenæo, qui ad* annum LXXXII. peruenisse *prodidit, libro* V. *Item Censorino, qui ait* Magnos viros non prius vita excessisse, quam ad annum illum octogesimum & vnum peruenerint: in quo Plato finem vitæ & legitimum esse existimauit, & habuit. *Idem Suidas: at Neanthes apud Laërtium annos* LXXXIIII. *adscribit.*

17. Sine vlla deductione.] *Iusto calculo. quippe obiit ipso natali suo: ergo expleuit, nec plus minus fuit. Formularis sermo est in ratiocinijs. Vide De Benef.* II. *cap.* IV.

18. Feremus sententiam.] *Quid hic Stoici aut Seneca, edisseram Manuduct.* III. *Dissert.* XXII.

19. Vtrum fæx vitæ hæc sit.] *Ita poëta ille Comicus apud Stobæum:*

Σχεδὸν ἔοικ' ἐστιν ὁ βίος ἡμῶν οἴνῳ προσφερής,
Ὅταν ᾖ τὸ λοιπὸν μικρὸν, ὄξος γίνεται:
Hæc vita vino similis admodum eluet,
Cum paullulum supersit, est fæx atque acor.

20. An mortem.] *Quia vitia scilicet non est, in miseris malisque, sine spe, ægr.*

21. Quanto deinde crudelius.] *Verba aduersæ sententiæ, non suæ sunt.*

22. Ex ædificio putrido.] *Stobæus Serm.* CXVIII. *Gorgiæ Leontino hoc adscribit,* qui senex interrogatus, ecquid libens moreretur? μάλιστα, εἶπεν. ὥσπερ γὰρ ἐκ σαπροῦ καὶ ῥέοντος οἰκιδίου ἀσμένως ἀπαλλάττομαι: Maxime, inquit. nam, vt ex putri & diffluente domuncula, non inuitus abeo.

23. Quæ ducere diem.] *Id est, vbi hæc materies & disputatio, & vel diem traxerit. Alij explicant.* materiam in nobis esse, quæ mortem differre possit: *subtiliter magis, quàm vere.*

24. Mortes meras.] *Quas epistola hæc vltima habet, & sanat. Ingratum verbum desino, & in illud Valetudinis muto. Olim sic ego: mutant quidam, &* mortis moras *probant. mihi improbe.*

MVRETVS.

MVRETVS.

QVanta verborum.] *Primum oſtendit magnam eſſe Latini ſermonis egeſtatem. Deinde docet eos inepte facere, qui linguam per ſe inopem contrahere potius, quam amplificare, nituntur. Tum ingreditur ad id ex quo eibuius conqueſtionis nata occaſio eſt: & Platonica quædam de ente, de eſſentia, de genere, ac ſpecie & idea explicans, oſtendit, multa noua vocabula neceſſario procudenda eſſe ei qui de philoſophia Latine diſſerere inſtituit. Poſtremo demonſtrat, ex iis quoque diſputationibus, quæ non alio referri ac dirigi quàm ad acuendum & exercendum ingenium videntur, aliquid tamen, quod ad inſtituendam vitam moréſque formandos pertineat, elici poſſe.*

Paupertas, immo egeſtas.] *Plus eſt egeſtas quam paupertas. Sic Epiſtola* 17. Non eſt quod paupertas nos à philoſophia reuocet, ne egeſtas quidem. *Martialis.*

Non eſt paupertas Neſtor habere nihil. *Lucretius.*

Propter egeſtatem linguæ & rerum nouitatem.

Et cernere ferro.] *Hanc ſcripturam & agnoſcit & confirmat Seruius. Sunt tamen qui ex veteribus libris contendant legendum* decernere. *At Seruius poſteritatem hoc modo legere cœpiſſe ait. Et decipit, ſi quis plus tribuit vlli libro, qui hodie reperiatur, quàm aut Seruij teſtimonio, aut Senecæ.*

Eſſentiam dicere:] *Primus, vt opinor, hunc locum emendaui: cum ante me alij omnes nullo ſenſu legerent* quid ſentiam dicere. *Vide quæ ſcripſi capite vltimo lib. 15. Variarum lectionum.*

Etiam ad noſtrum faſtidium.] *Iam enim plerique nonnulla Ciceronis, vt parum nitida & parum expolita, faſtidiebant. Idque & ex multis Senecæ locis, & ex dialogo de oratoribus, qui Tacito tribuitur, facile perſpici poteſt.*

Vſia.] *Stulte putauit Perionius pro vſia dici poſſe naturam. Neque nego eſſe quædam, in quibus huic interpretationi locus eſſe poſſit. Sed certe aliter dicenda eſt in diſputationibus philoſophicis οὐσία, & aliter φύσις. Neque ſatis aptum eſt, quod in ſcholis tritum eſt, ſubſtantia. Vbi enim hæc ſubtiliter diſtinguenda ſunt, aliud eſt ὑπόστασις, & aliud οὐσία, aliud εἶναι, aliud ὑπάρχειν. Subſtantia autem eſt ὑπόστασις. Denique οὐσία nullo modo melius Latine dici poteſt quam eſſentia.*

TO ON.] *Vt eſſentia, ſic entis nomine vti neceſſe habent, qui Latine philoſophari volunt. Neque vero ita defungi queunt vt pro ante dicant id quod eſt: alioqui in magnas ſæpenumero ſe induent difficultates. Idem accidit iis qui poſſibile & impoſſibile dicere, ſaltem in diſputationibus philoſophicis, reformidant: cum Plato, Ariſtoteles, Epicurus, Zeno in lingua infinitis partibus copioſiore innumerabilia tamen vocabula fingere neceſſe habuerint. Equidem, vt de meo ſenſu libere atque ingenue fatear, multa puto ab iſtis delicatis, in S. Thoma, in Ioanne Scoto, aliiſque eiuſmodi eruditiſſimis hominibus irrideri, quæ & neceſſaria ſunt & talia, vt ſi quis ea vetuſtis illis temporibus protuliſſet magnam ei gratiam omnes philoſophiæ ſtudioſi habituri fuiſſe videantur. Nos dum teneris auribus videri volumus, tenera nobis ac puerilia eſſe ingenia, neque vera ac ſolida eruditionis capacia oſtendimus.*

Illud cui nomẽ.] *Facit ens genus, quod diuidatur in corporale, & incorporale. Accipit igitur ens pro eſſentia. Nam entis quidem longe aliæ ſunt & apud Platonem & apud Ariſtotelem diuiſiones.*

Hoc ergo genus eſt primum.] γενικώτατον. *at ſpeciale, ὃ γένος ὂν εἶδος εἶναι δύναται. ὑπάλληλον Peripatetici vocant.*

Homo genus eſt.] *Immo vero εἶδος εἰδικώτατον. Neque ſunt hæ diuerſæ hominum ſpecies, Græcus, Romanus, Parthus: aut albus, niger, flauus: neque ſinguli homines ſpecie, ſed numero tantum differunt. Ac fatendum eſt, eſſe in his Senecam paulo craſſiorem. Nondum valde manibus hominum terebantur Ariſtotelis ſcripta, è quibus ſolis accurata & exquiſita harum rerum tractatio peti poterat.*

Stoici volunt ſuperponere.] *Notandum eſt voluiſſe Stoicos, eſſe aliud quoddam genus ipſo ente ſuperius.*

Primum genus Stoicis quibuſdam videtur, ſed quare videatur, ſubiiciam.] *Poſt verbum* videtur, *deeſt nomen eius generis, quod quidam è Stoicis ipſo ente ſuperius eſſe volebant. Quodnam autem id fuiſſe dicemus? Diuinare difficile eſt. Neque ſane eiuſmodi res eſt, in qua peruestiganda torquere ſe quiſquam diutius debeat. Proponam tamen coniecturam meam. vt de ea ab aliis iudicetur. Suſpicor igitur, genus illud ente ſuperius fuiſſe τὸ τί: id eſt, aliquid: atque ita Stoicos illos dixiſſe: eſſe aliquid ὄντως ὄν, id eſt, quod reuera eſſet: aliquid autem, quod reuera quidem non eſſet, ſed animo tamen ac cogitatione informaretur: quales ſunt centauri, tragelaphi, chimera, & ſimilia. Diuidi igitur τὸ τί ἢ εἰς τὸ ὄν, ἢ εἰς τὸ μὴ ὄν: atque ita eſſe ſuperius: quoniam & entia complectitur & non entia. In hanc ſuſpicionem adducor ex loco quodam Platonis in Sophiſta, vbi quiddam ab hoc non valde abhorrens dicere videtur. Sed hæc coniectura modo eſt: de qua quiſque, vt volet iudicabit. Commodum hæc ſcripſeram, cum ad me, tanquam cælo delapſus, homo & nobilitate generis & multarum rerum cognitione, & virtute præſtans, Antonius Franciſcus Neapolites, Panormitanus, ſummus amicus meus, venit: quem ego hos totos octo annos non videram. Is poſt illa communia, quæ in amicis, quos longo interuallo videmus, vſitata ſunt: Affero, inquit, tibi libros veteres duos, in quibus pleraque Senecæ ſcripta ſunt: quibus tu, cui eius ſcriptoris editionem iam in manibus eſſe audio, arbitratu tuo vtaris licet. Tu vero, inquam, & ſi aduentus tuus mihi per ſe iucundiſſimus eſt, nihil, quo is gratior ac iucundior fieret, adferre potuiſti. Sed ſuntne in eis epiſtolæ ad Lucilium? Sunt, inquit. Quæſo igitur, inſpiciamus, ecquid tuus iſte liber adimere mihi moleſtiſſimum ſcrupulum, quo nunc cum maxime torqueor, poſſit. Nec mora, hunc ipſum locum inſpeximus: eumque in veteribus illis membranis ita ſcriptum deprehendimus.* Primum genus Stoicis quibuſdam videtur quiddam quare videatur, ſubiiciam. *quæ ſcriptura & perſpicue vera eſt, & coniecturam illam meam non abſurdam neque alienam fuiſſe demonſtrat.*

Nunc ad id.] *Ait apud Platonem ens ſex modis dici. Vno modo ens eſt τὸ νοητὸν, id eſt, quod ſub ſenſum non cadit, ſed mente tantum ac cogitatione comprehenditur. Secundo ens vocatur id quod ſupra alia omnia entia eſt. ἐπέκεινα τοῦ ὄντος, ποιοῦν αὐτό τ' ἄλλα πάντα. Id eſt, Deus. Solus enim Deus vere eſt κυρίως μόνος ἡ οὐσία. Itaque ipſe de ſe in libris diuinis:* Ego ſum qui ſum. *Tertio entia vocantur Ideæ. Quarto τὰ εἴδη. Quinto ea quæ etiam vulgo eſſe dicuntur; id eſt, ea quæ cernimus ac tangimus. Sexto ea quę non ſunt, ſed quaſi ſunt, vt inane, vt tempus, vt motus. Hęc duo poſtrema genera non ſatis proprie eſſe dicuntur.*

Senec.

Videtur autem species eius.] *Immo ne equus quidem aut canis videtur, sed hic equus & hic canis.*

Poeta. *εἰωθότων τῶν ἀνθρώπων, ait Galenus, τὰ πρωτεύοντα τῶν ἐν τῷ γένει, τῷ τοῦ γένους περιλαμβάνειν ὀνόματι. Cicero in topicis*: Homerus, propter excellentiam, commune poetarum nomen effecit apud Græcos suum. *Plutarchus in sympoſiacis: πολλῶν ὄντων ποιητῶν, ἕνα τὸν κράτιστον ἐξαιρέτως ποιητὴν καλοῦμεν.*

Quæ proprie sunt:] *Plato in Timæo ait ideas numquam fieri, semper esse: corporea autem omnia nunquam esse, semper fieri.*

Omnia quæ fiunt.] *Liber vetus Siculus*: Omnia quæ videmus, fiunt.

Quodcumque fieri.] *Idem liber.* Quicquid fieri.

Ante opus.] *Idea est, τὸ καθόλου τὸ πρὸ τῶν πολλῶν. εἶδος, τὸ καθόλου τὸ ἐπὶ πολλῶν.*

In idem flumen.] *Plato Cratylo, λέγει που Ἡράκλειτος, ὅτι πάντα ῥεῖ, καὶ οὐδὲν μένει· καὶ ποταμοῦ ῥοῇ ἀπεικάζων τὰ ὄντα, λέγει, ὡς δὶς ἐς τὸν αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἂν ἐμβαίης.*

Vis tu timere.] *Liber Siculus.* Vis tu non timere: *quod mihi melius & bene Latine loquentium consuetudini congruentius videtur.*

Inuenies.] *Liber Siculus* sumes.

Ex omni vacatione.] *Puto legendum.* Ex omni tractatione.

A philosophia.] *morali. hanc enim ἐξαιρέτως, philosophiam vocant.*

Nihil horum stabile, nec solidum.] *Idem liber*: Nihil horum stabile, nihil solidum.

In sublime.] *Idem*, in sublimi.

Quia materia prohibebat.] *Impie stulta veterum opinio, Deum voluisse quidem à primo omnia immortalia facere, sed non potuisse, propter materiæ vitium. Quasi non, vt cetera omnia, ita materiam condiderit, ac procrearit Deus, Recte Lactantius*: Idem materiæ fictor est, qui & rerum materia constantium.

Contemnamus omnia.] *Primum præceptum, quod è superiori disputatione ducitur. Ea quibus homines vulgo superbiunt, aurum, gemma, possessiones, non modo magni pretij non sunt, sed ne sunt quidem: vt Platoni videtur. Contemnenda igitur sunt: soláque immortalia & æterna curanda.*

Illud simul cogitemus.] *Alterum præceptum. Mundus per se caducus est: sed Dei prouidentia conseruatur. Ergo corpus quoque nostrum, quod suapte natura fluxum fluidúmque est, adhibita cura & prouidentia aliquatenus conseruari potest.*

Et illi nomen.] *Cum prius Aristocles auito nomine diceretur. Platis græce, latus. Quod autem hic de Platone dicitur, cum sibi vitam moderata viuendi ratione produxisse, idem fere de Herodico Selymbriano memoriæ proditũ est & à Platone ipso, & ab Aristotele, & à Plutarcho. Et Galenus quiddam de se non absimile narrat. Eiusdem rei luculentissimum maximéque commemorabile exemplum vidi olim Patauij, Aloisium Cornelium Venetum, hominem splendidissimo genere natum, eundémque amœnissimo ingenio, & suauissimis moribus præditum: cuius etiam libellus extat de commodis quæ ex parca & moderata viuendi ratione capiuntur. Is cum anno fere quadragesimo ita profligata valetudine esset, vt à medicis prope depositus ac desperatus, mortem potius quàm vitam ad breue aliquod tempus ægre extracturus videretur, ita vitam instituere cœpit, vt cibum ad pondus, potum ad mensuram sumeret, neque vnquam ne tantulo quidem modum quem ipse sibi præscripserat, excederet, modicis corporis exercitationibus vteretur, curas omnes procul ab se ablegaret, animum sermonibus amicorum, alijsque honestis oblectationibus hilararet: quibus rebus id consecutus est, vt & morborum expers vixerit, & diu medicis suis superstes ad extremam senectutem peruenerit.*

Ex ædificio putrido ac ruenti.] *Sumptum, vt opinor, è dicto quodam Gorgiæ Leontini, de quo hæc leguntur: Γοργίας ὁ ῥήτωρ ἐν γήρᾳ ἐσχάτῳ ὑπάρχων, ἐρωτηθεὶς, εἰ ἡδέως ἀποθνήσκοι, μάλιστα, εἶπεν. ὥσπερ γὰρ ἐκ σαπροῦ καὶ ῥέοντος οἰκιδίου, ἀσμένως ἀπαλλάττομαι.*

Mortis meras.] *Id est meras de morte disputationes, quales sunt hæ meæ.* Mortis *est quarti casus, numeri pluralis.*

PINCIANVS.

Ciceronem autorem huius verbis habeo.] *Castigandum existimo*, Ciceronem autorem vsiæ verbi habeo, *quod sequentia monstrant.*

Natura continens fundamentum omnium?] Naturam, *non* natura, *pleraque legunt exemplaria.*

Sed id si necesse est, ponam quod esset.] *Ex vetere lectione lege*, sed ita necesse est, ponam quod est.

Esse aliquid genus & speciem.] *Sic prior editio. Eadem.* Esse aliud genus, esse & speciem.

Canis est species.] *Verbum* est *non habetur in eadem.*

Quædam anima carent.] *Eadem*, sed sunt quædam quæ anima carent.

Primum genus Stoicis quibusdam videtur: sed quare videatur, subiiciam.] *Exemplar correctissimum Facundi & prim t ui, loco illius particulæ* sed *habet* quod: *vt sit legendum*, Primum genus Stoicis quibusdam videtur quod. Quare videatur, subiiciam. *hoc sensu: Visum esse Stoicis, primum genus non esse, quod est: quia natura complectatur, etiam quæ non sunt: sed tantum, quod.*

Quæ sunt, interrogas? Proprie Plato Ideas vocat.] *Vetus lectio*: Quæ sunt, interrogas? Propria Platonis supellex est. Plato ideas vocat.

Ex quibus omnia quæ sunt fiunt.] *Secus eadem*: ex quibus omnia quæcumque videmus fiunt.

Eorum quæ naturaliter fiunt.] *Eadem*, eorum quæ natura sunt.

Exemplar picturæ tuæ habeo.] *Scribe* te, *non* tuæ, *ex eadem.*

In idem flumen bis descendimus, & non descendimus.] *Bona pars exemplarium breuius*: In idem flumen bis descendimus. *vt putem legendum, addita negatione*: in idem flumen bis non descendimus. *Sententia Aristotelis & aliis memorata.*

Tanquam semper futura, ac semper habituri.] *Vetus lectio*, tanquam aut semper futura, aut semper habituri.

Hac ratiooe vitium corporis vincat.] *Scribe,*ac,*non* hae *ex eadem.*

Potest tamen aliquatenus nostra quoque prouidentia prorogare huic corpusculo morā.] *S[illegible]dum reor,*posse tandem aliquatenus nostra quoque prouidentia longiorem prorogari huic corpu[illegible]lo moram.

Vtrum fex vitæ hæc sit.] *Scribe.*Vtrum ea fex sit.*reliqua tollenda ex vetere lectione.*

ERASMVS.

AVt turris.oon erat.] *Et hæ duæ voces efficiunt sensui. Mox proximo, pro* efficientiam, *melius erat,* efficientia : *hoc est,ea quæ adferunt exitium.*

Mortis moras.] *pro* moras : *habebat* consulta : *an recte vide.*

OPSOPOEVS.

M.*ss.*Est lucum Silari iuxta ilicibusque virentem pluribus, &c. *Virgiliani vero codices vulgati lib.3. Greg.*Est lucos Silari circa, ilicibusque virentem Plurimus,&c.*ydem mox,* oestron Graij vertere.

*Ante legebatur,*sed fideli Virgilio,*vt ita Seneca scripserit (ait Modius epist.132.) parum etiam illum nouit, cui id persuaderi poterit omnino emendandum :* sed fidem Virgilio : *volo,puta,te adhibere. Sic ille. Et ita m.ss.nostri. Ambianus vero,*sed fidem adhibe Virgilio.

*Modius idem è suis libris legit,*disertum & orationis,&c.*Sed nostri discessionem faciunt,& eunt in correctionem Mureti.*

*M.ss.*esse aliquid genus,esse & speciem.*& sic S.Stephani membranæ quoque apud Modium epist. 58.Ambianus codex,*esse aliquod genus & speciem.

*M.ss.*Homo sp.est,vt Arist.ait equus sp.est,canis species est.

*M.ss.*Sed quædam anima carent. *Statim Modius epist.eadem : Legunt membranæ,*corpora omnia aut animalia esse,aut inanimalia: *& inferius,*aut animantia sunt,aut inanimaotia,*quod vtrobique mihi quidem non displicet,vt enim hic fortunæ Gratiæ non agantur, satius tamen opinor Senecam suis verbis loquentem audire quàm alienis.Hactenus ille. Ac priori quidem loco adstipulatur nostrorum vnus, alius ex parte, legens,* corp.om. aut animalia esse aut inanima.*Posteriori nullus,sed omnes faciunt cum edita lectione.*

*M.ss.tres.*Primum genus Stoicis quibusdam videtur. Quid quare videatur,subiiciam.

*M.ss.*ex quibus omnia quæcunque videmus,fiunt.*Et paulo post,*& in assidua diminutione, &c.

*M.ss.partim,*si obseruaueris,sumes,quod possit,&c.*partim* fames : *non autem,*inuenies.

Modius epist. 132. Vacatio *hoc loco positum pro vitæ genere,valde mihi suspectum est,oletque barbariem: censeamque tum membranis nostris scribendum,*ex omoi natione,&c.*quod valet ex omni secta & genere hominum.sic enim & Satyrographus :*

> Natio comœda est, rides? maiore cachinno
> Concutitur,&c.

Sic ille.Nec aliter noster Seneca lib.7.nat.quæst.cap.16. Et hoc in commune de tota natione, *historicorum scilicet.Et lib.6.cap.26.*Philosophi quoque credula natio,dixerunt.

*M.ss.*in sublimi volit.r.o.formas, Deumque inter illa versantem, & hoc prouidentem. *vnus.* inter illas versantem.

*M.ss.*vtrum ea hæc sit,*Vnde recte Pincianus collegit legendum,*vtrum ea fæx sit.

Lipsius epist.5.lib.5.Legendū mortes meras.*nam tota ante epistola de morte.Modius epistola 58.Legunt alij* mortes meas,*sed nugæ meræ ista sunt :scribendū,* quod lubentius quàm mortes meras lectutus es.*ita etiam Muretus censuit.Ne tamen in eorum sententiam eam,mouet me præter constantem m.ss. auctoritatem scopus Senecæ, eo spectans vt doceat vitam prouidentia nostra & frugalitate extendi posse,nec mortem ob senectutem, morbum, vel dolorem accelerandam esse.Ab hac parte stant verba :* Illud simul cogitemus,si mundum ipsum non minus mortalem, quàm nos sumus, prouidentia periculis eximit, posse aliquatenus nostra quoque prouidentia longiorem prorogari huic corpulo moram, si voluptates, quibus pars maior perit, potuerimus regere & coërcere. *Et iterum in calce epistolæ :* Est præterea materia quæ ducere diem possit. *id est mortem differre.Libentius itaque* mortis moras,*quàm* mortes meras : *legerim. Vale etiam mortuis dicebatur. Seruius ex Varronis logistoricis ad Virgilij versum,*Salue æternum mihi maxime Palla, Æternumque vale. *& alibi Donatus ad act.4.sc.11.Terent.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

NEmo nostrum idem est in senectute qui fuit iuuenis.] *Acuta quadam circa hunc locum Duarenus in tit.de iudicijs cap.4.*

Quam mortis meras.] *Correctio hæc Lipsio debetur.Mortis autem vox quarti est casus, numeri pluralis : sic vocat acutas has de morte disputationes.*

Senec.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

VOLVPTATIS & Gaudij discrimen: atque hoc honestum verbum esse. Laudat deinde stilum Lucilij, & philosopho verba item non negligenda; amandas etiam parabolas atque imagines. Seriò autem non obiter philosophandum esse: nec nobis ipsis citò placendum, quæ adulatio nos perdit.

EPIST. LIX.

MAGNAM ex epistola tua percepi voluptatem. permitte enim mihi vti verbis publicis, nec illa ad significationem Stoicam reuoca. Vitium esse voluptatem credimus. Sit sane: ponere tamen illam solemus, ad demonstrandam animi hilarem affectionem. Scio, inquam, & voluptatem (si [1] ad nostrum album verba dirigimus) rem infamem esse, & gaudium [2] nisi sapienti non contingere. Est enim animi elatio, [3] suis bonis viribusque fidentis. Vulgo tamen sic loquimur, vt dicamus, magnum gaudium nos ex illius consulatu, aut ex nuptiis, aut ex partu vxoris percepisse: quæ adeo non sunt gaudia, vt sæpe initia futuræ tristitiæ sint. Gaudio autem iunctum est, non desinere, nec in contraria verti. Itaque cum dicit Virgilius noster: *Et mala mentis Gaudia*; disertè quidem dicit, sed parum propriè: nullum enim malum gaudium est. Voluptatibus hoc nomen imposuit, & quod voluit, expressit: significauit enim homines, [4] malo suo lætos. tamen ego non immerito dixeram, cepisse me magnam ex epistola tua voluptatem. Quamuis enim [5] ex iusta causa imperitus homo gaudeat, tamen affectum eius impotentem, & in diuersa statim inclinaturum, voluptatem voco, opinione falsi boni motam, immoderatam & immodicam. Sed vt ad propositum reuertar, audi quid me in epistola tua delectauerit. habes verba in potestate: non effert te oratio, nec longius quàm destinasti, trahit. Multi sunt, qui ad id quod non proposuerant scribere, alicuius verbi decore placentis vocentur; quod tibi non euenit. pressa sunt omnia, & rei aptata. Loqueris quantum vis, & plus significas quàm loqueris. Hoc maioris rei indicium est. apparet animum quoque nihil habere superuacui, nihil tumidi. Inuenio tamen translationes verborum, vt non temerarias, ita quæ periculum sui fecerint. Inuenio imagines: quibus si quis nos vti vetat, & poëtis illas solis indicat esse concessas, neminem mihi videtur ex antiquis legisse, apud quos nondum captabatur plausibilis oratio. Illi qui simpliciter, & demonstrandæ rei caussa eloquebantur, parabolis referti sunt: quas existimo necessarias, non ex eadem caussa qua poëtis sed vt imbecillitatis nostræ adminicula sint, & vt discentem & audientem in rem præsentem adducant. [6] Sextium ecce cum maxime lego, virum acrem, [7] Græcis verbis, Romanis moribus philosophantem. mouit me imago ab illo posita: ire [8] quadrato agmine exercitum, vbi hostis ab omni parte suspectus est, pugnæ paratum. Idem, inquit, sapiens facere debet: omnes virtutes suas vndique expandat, vt vbicumque infesti aliquid oritur, illic parata præsidia sint, & ad nutum regentis sine tumultu respondeant. Quod in exercitibus his quos imperatores magni ordinant, fieri videmus, vt imperium ducis simul omnes copiæ sentiant, sic dispositæ, vt [9] signum ab vno datum, peditem simul equitemque percurrat: hoc aliquanto magis necessarium esse nobis, Sextius ait. Illi enim sæpe hostem timuere sine caussa, tutissimumque illis iter, quod suspectissimum fuit: nil stultitia pacatum habet. tam superne illi metus est, quàm infrà. vtrumque trepidat latus. Sequuntur pericula & occurrunt, ad omnia pauet: imparata est, & ipsis terretur auxiliis. Sapiens autem, ad omnem incursum munitus & intentus, non si paupertas, non si luctus, non si ignominia, non si dolor impetum faciat, pedem referet. Interritus & contra illa ibit, & inter illa. Nos multa alligant, multa debilitant: diu in istis vitiis iacuimus. elui difficile est. non enim inquinati sumus, sed infecti. [10] Ne ab alia imagine ad aliam transeamus, hoc quæram, quod mecum sæpe dispicio, quid ita nos stultitia tam pertinaciter teneat? Primo quia non fortiter illam repellimus, nec toto ad salutem impetu nitimur: deinde, quia illa quæ à sapientibus viris reperta sunt, non satis credimus, nec apertis pectoribus haurimus, leuiterque tam magnæ rei insistimus. Quemadmodum autem potest aliquis, quantum satis sit, aduersus vitia discere, qui [11] quantum à vitiis vacat, discit? Nemo nostrum in altum descendit. summa tantum decerpsimus: & exiguum temporis impendisse philosophiæ, satis abundeque occupatis fuit. Illud præcipue impedit, quod cito nobis placemus: si inuenimus qui nos bonos viros dicat, qui prudentes, qui sanctos, agnoscimus. Nec sumus modica laudatione contenti: quidquid in nos adulatio sine pudore congessit,

tamquam

tamquàm debitum prendimus: optimos nos eſſe, ſapientiſſimos affirmantibus aſſentimur, cum ſciamus [12] illos ſæpe mentiri. Adeoq; indulgemus nobis, vt laudari velimus in id, cui contraria cum maximè facimus. Mitiſſimum ille ſe in ipſis ſupplicijs audit, in rapinis liberaliſſimum, in ebrietatibus ac libidinibus temperatiſſimum. Sequitur itaque, vt ideò mutari nolimus, quia nos optimos eſſe credimus. Alexãder cum iam in India vagaretur, & gentes, ne finitimis quidem ſatis notas, bello vaſtaret, in [13] obſidione cuiuſdam vrbis dum circuit muros, & dum imbecilliſſima mœnium quærit, ſagitta ictus, [14] diu perſedere, & incœpta agere perſeuerauit. Deinde cum, repreſſo ſanguine, ſicci vulneris dolor creſceret, & crus equo ſuſpenſum paullatim obtorpuiſſet, coactus abſiſtere, [15] *Omnes*, inquit, *iurant me Iouis eſſe filium, ſed vulnus hoc hominem eſſe me clamat.* Idem nos faciamus: cum pro ſua quemque portione adulatio infatuat, dicamus: Vos quidem me dicitis prudentem eſſe: ego autem video quàm multa inutilia concupiſcam, nocitura optem. ne hoc quidem intelligo, quod animalibus ſatietas monſtrat, quis cibo debeat eſſe, quis potioni modus: quantum capiam, adhuc neſcio. Iam docebo, quemadmodum intelligas te non eſſe ſapientem? Sapiens ille eſt, qui plenus gaudio, hilaris & placidus, inconcuſſus, [16] cum dijs ex pari viuit. Nunc ipſe te conſule: ſi numquam mœſtus es, nulla ſpes animum tuum futuri expectatione ſollicitat, ſi per dies noctesque par & æqualis animi tenor erecti & placentis ſibi eſt: perueniſti ad humani boni ſummam. Sed ſi appetis, voluptates, & vndique, & omnes: ſcito tantum tibi ex ſapientia, quantum ex gaudio, deeſſe. Ad hoc cupis peruenire, ſed erras, qui inter diuitias illuc venturum eſſe te ſperas. Inter honores gaudium, id eſt, inter ſolicitudines quæris? iſta quæ ſic petis, tamquam datura lætitiam ac voluptatem, cauſſæ dolorum ſunt. Omnes, inquam, illi tendunt ad gaudium: ſed vnde ſtabile magnumque conſequantur, ignorant. Ille ex conuiuijs & luxuria: ille ex ambitione, & circumfuſa clientium turba: ille ex amica. alius ex ſtudiorum liberaliũ vana oſtentatione, & nihil ſanantibus litteris. Omnes iſtos oblectamenta fallacia & breuia decipiunt. ſicut ebrietas, quæ vnius horæ hilarem inſaniam, longi temporis tædio penſat, ſicut plauſus & acclamationis ſecundæ fauor, qui magna ſolicitudine & partus eſt, & expiandus. Hoc ergo cogita, hunc eſſe ſapientiæ effectum, gaudij æqualitatem. Talis eſt ſapientis animus, [17] qualis mundi ſtatus ſuper Lunam. ſemper illic ſerenum eſt. Habes ergo, quare velis ſapiens eſſe: quia numquam ſine gaudio eſt. Gaudium hoc non naſcitur, niſi ex virtutum conſcientia. Non poteſt gaudere, niſi fortis, niſi iuſtus, niſi temperans. Quid ergo, inquis? ſtulti ac mali non gaudent? non magis, quàm prædam nacti leones. Cùm fatigauerunt ſe vino & libidinibus, cum illos nox [18] inter vina defecit, cum voluptates anguſto corpori vltra quam capiebat ingeſtæ ſuppurare cœperunt, tunc exclamant miſeri Virgilianum illum verſum:

> *Namque vt ſupremam falſa inter gaudia noctem*
> *Egerimus, noſti.*

Omnem luxurioſi noctem inter falſa gaudia, & quidem tamquam ſupremam, agunt. Illud gaudium, quod deos deorumque æmulos ſequitur, non interrumpitur, non deſinit: deſineret, ſi ſumptum eſſet aliunde. Sed quia non eſt alieni muneris, nec arbitrij quidem alieni. Quod non dedit fortuna, non eripit.

I. LIPSIVS.

1. AD noſtrum album.] *Stoicum. vt in noſtro foro & tribunali ſuperius arbitramur.*

2. Niſi ſapienti.] *Super tota hac re ego vberius Manuduct. III. Differt. V.*

3. Suis bonis viribuſque.] *In vno libro repperi,* ſuis bonis veriſque. *& valdè placeat. Nam Gaudium omne Stoicis ex ſola virtute oritur, & conſequitur ſummum illud bonum, & ſi boni pars non eſt. Si tamen* vires *retines, ad firmum fundatumque in virtute animi ſtatum referes.*

4. Malo ſuo lætos.] *Nam & lætitia inter mala, & apud malos eſt. Cicero Tuſcul. IV. Stoicè:* Atque vt confidere decet, timere non decet; ſic quidem gaudere decet, lætari non decet: quoniam docendi cauſſâ à Gaudio Lætitiam diſtinguimus. *Muretus appoſitum Affranij verſum adducit,*

Gaudebit ſapiens, lætabuntur ceteri:

Afranij, an ſuum?

5. Ex iuſta cauſſa.] *Turbent aliquem ſcripti, qui,* ex homine iſta cauſſa. *Sed fuit ſcilicet,* ex honeſta cauſſa.

6. Sextium ecce.] *Q. Sextius fuere pater & filius, vterque philoſophiæ ſtudijs ſcriptiſque noti. Nominat & laudat ſæpe noſter iterumque Suetonius in vita Craſsitij:* Dimiſſa repentè ſchola tranſiit ad Q. Sextij ſectam. *Sectam enim & ipſe fecit, aut potius illam Pythagoræ renouauit: atque inter aſſeclas etiam Flauianum illum habuit (Seneca pater lib. III. Contron. in Præfat.) de quo ſupra dixi. Meminit eius Plinius, laudabili facto, & quale olim Democriti, in præmiſſa olei caritate omne illud præſtimantis.* Hoc poſtea (*inquit Plinius lib. XVIII. cap. XXVIII.*) Sextius è

Romanis sapientiæ affectatoribus Athenis fecit, eadem ratione. *Plutarchus de illo aliud memorabile habet libello. Quomodo sentias te proficere:* Quidam, *inquit*, relicta tepublica & negotiis, in medio philosophiæ cutsu hærent, aut corruunt, vt Romanus ille Sextius. quem memorant relictis honotibus & magistratibus, caussa philosophiæ, cum rursus angeretut & in principio ipsa doctrina offeoderet, pænè ex naui in mare se præcipitasse desperabundum. *Ad honores natum vides: quod nosteritem Seneca, epist.* xcviii. Honores tepulit pater Sextius, qui ita natus vt remp. deberet capessere, latum clauom, Diuo Iulio dante, non recepit. *Vide etiam Manud.* I. *Dissert.* vi.

7. Græcis vetbis.] *Nam vides Athenis multum egisse: sed mores, inquit, Romanos habuit graues, constantes. Citat tamen Latina quædam Claudianus Mamertus* II. *De Anima, cap.* IX. *sed ab ipso fortasse versa.*

8. Quadrato agmine.] *Explicaui De Militia, libro* v.

9. Signum ab vno.] *In tessera, aut verbo. Hac quoque explicata in Militia.*

10. Ne ab alia imagine.] *Manet in illa militari, vbi capti* alligantur, tenenrur.

11. Quantum a vitiis vacat.] *Sapientiæ studium inter subsiciua habet.*

12. Illos sæpe mentiri.] *Dilutum est, & velim,* illos spei mentiri. *quod esset, cum sciamus hac dari spei, qua à nobis aliquid captant.*

13. Obsidione cuiusdam vrbis.] *Vrbis* Mazagarum, *vt Curtius, lib.* VIII. *appellat, & factum hoc denarrat. Idem lib.* IV. *Arrianus, qui* Massagas *dicit, &* leuiter Alexandrum in malleolo pedis petcussum. *At Curtius* in sura, *& grauius vulnus facit.*

14. Diu persedere.] *Sic ferè scripti sed meus,* diu perdere: *ex quo ego,* pergere, *velim. Nam* perfodere *vix conuenit. quia pedes ibat, vt narrat Curtius, & læsus demum iussit equum admoueri. Alij quidam,* diu perstitit ire: *sed ex interpolatione.*

15. Omnes, inquit, iurant.] *Curtius effert:* Se quidem Iouis filium dici, sed corporis ægri vitia sentire.

16. Cum diis ex pari.] *Id est, pariter & æqualiter viuit. Stoicum γαυρίασμα, de quo sæpe iam monui, & reieci in Manud.* III. *Dissert.* XIV.

17. Qualis mundi status.] *Meliores libri,* qualis mundus super Lunam: *& credo interpolatum ab ijs, qui nesciebant Cælum ipsum Mundum dici. De re, vide De Ira* III. *cap.* VI. *Scripsit & poëta, de sapiente:*

Perpetuum nulla temeratus nube serenum.

18. Intet vina defecit.] *Alius,* inter vitia; *& præferam.*

MVRETVS.

MAgnam.] *Cum se ex epistola Lucilij magnam voluptatem cepisse dixisset per occasionem exponit quid inter se gaudium & voluptas è Stoicorum præscripto differant. Tum persequitur id quod instituerat, ostenditque quid se potissime in epistola Lucilij delectauerit. Ad extremum docet, qualis sit vita sapientis: quamque vnusquisque nostrum seuere de se iudicare & assentatoribus minime credere debeat.*

Gaudium nisi sapienti non contingere.] *Hoc est quod dicebat Afranius.*

Gaudebit sapiens, lætabuntur ceteri.

Tralationes verborum.] *Quid tralatio & imago intersit, petendum ex Aristotele libro tertio rhetoricorum, è Demetrio περὶ ἑρμηνείας, Fabio, libro octauo, & aliis rhetoribus.*

Apud quos nondum captabatur.] *Ita vt constet eos illis vsos non esse ad petendum populi plausum.*

Parabolis refetti.] *Tales esse solebant Syrorum & Palæstinorum sermones: vt & S. Hieronymus monet, & res ipsa loquitur.*

PINCIANVS.

OPinione falsi boni immoderatam & immodicam.] *Legendum*, opinione falsi boni motam immoderatam & immodicam, *ex eadem.*

Iouenio tamen tralationes verborum, vt non temerarias, ita oon indecoras. Itaque periculum sui fecerint.] *Breuius plerique codices:* Inuenio tamen tralatiooes verborum, vt non temerarias, ita quæ non periculum sui fecerint. *Alij sic:* Inuenio tralationes vetbotum, vt non temerarias, ita quæ periculum sui fecerint. *Et paulo post,* mouet *scribe, non* mouit.

Namque vt supremam falsa intet gaudia noctem egerimus. Nosti eos totam luxuriari noctem inter falsa gaudia. Et quidem tanquam supremum agunt.] *Lego,* Namque vt supremam falsa inter gaudia noctem egerimus nosti. Omnem luxuriosi noctem inter falsa gaudia, & quidem tamquam sopremam agunt, *ex vetere lectione.*

ERASMVS.

SI ad nostrum aloum.] *Pro* ad nostrum aluum. *Rodulphus legendum putat,* ad nostrum album: *vt intelligas ad iudicium Stoicorum. Et magnopere placet Rodulphi sententia.*

OPSOPOEVS.

MOdius epist. 137. *Referunt membranæ altero omisso:* vt non temerarias, ita quæ periculum sui fecerint. *& profecto aut ita legendum, aut hoc modo quo iam dicam:* vt non temerarias, vt nõ indecoras, ita quæ, &c. *Hæc ille. Nostrorum eadem varietas est quæ codicum Pinciani.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

SI ad oostrum album.] *Quin de Stoicorum albo intelligat minime dubitandum videtur Stephano; & sane sic est Grut.*

Sequuntur poricula & occurrunt.] *Adducit hunc versum Senecæ Fornerius ad l.* 110. *de verb. signif. vt eos compescat qui litem his mouent:* Sequester dictus ab eo quod occurtenti aut quasi sequenti eos qui contendunt,

tendunt, committitur: *quaſi videlicet, quis abſurde iiſdem occurrere atque idem ſequi videatur cum in illis quæ coniunctim dicuntur, ordo nullus obſeruetur, nec quicquam vtrum prius poſterius-ve ſcribatur aut dicatur interſit. L.14. quidam ff. de pecul. leg.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

VOTA vulgi ſpernenda: Naturam audiendam eſſe.

EPIST. LX.

QVEROR, litigo, iraſcor. Etiámnum optas quod tibi optauit nutrix tua, aut pædagogus, aut mater? Nondum intelligis, quantum mali optauerint? O quam inimica nobis ſint vota noſtrorum? eò quidem inimiciora, quò ceſſere felicius. Iam non admiror, ſi omnia nos à prima pueritia mala ſequuntur: inter execrationes parentum creuimus. Exaudiant quoque dij noſtram pro votis [1] vocem gratuitam. Quouſque poſcemus aliquid deos, quaſi nondum ipſi alere nos poſſimus? Quàm diu ſationibus implebimus [2] magnarum vrbium campos? quàm diu nobis [3] populus metet? quàm diu [4] vnius menſæ frumentum multa nauigia, & quidem non ex vno mari, ſubuehent? Taurus pauciſſimorum iugerum paſcuis impletur: vna ſilua elephantis pluribus ſufficit: homo & terra paſcitur, & mari. Quid ergo? tam inſatiabilem nobis natura aluum dedit, cum tam modica corpora dediſſet, vt vaſtiſſimorum edaciſſimorumque animalium auiditatem vinceremus? minimè. Quantulum eſt enim quod naturæ datur? paruo illa dimittitur. Non fames nobis ventris noſtri magno conſtat, ſed ambitio. Hos itaque (vt ait Salluſtius) *ventri obedientes* animalium loco numeremus, non hominum: quoſdam verò ne animalium quidem, ſed mortuorum. Viuit is, qui ſe vtitur: qui verò latitant & torpent, ſic in domo ſunt, tamquam [5] in conditiuo. Horum licet in limine ipſo [6] nomen marmori inſcribas, mortem ſuam anteceſſerunt.

I. LIPSIVS.

1. VOcem gratuitam.] *Quæ mercedem non trahat: externâ non poſcat.*
2. Magnarum vrbium cãpos.] *Notat latifundia, quæ priuati illi diuites tenebant, vel vrbibus ſuffectura.*
3. Populus metet.] *Tota natio aut prouincia aliqua meſſem nobis faciet.*
4. Vnius menſæ frumentum.] *Interpretor, vnius domini & domus, quæ familiam tantam habet. Legiones enim illæ ſeruorum, vt Plinius appellat, multum frumentum requirebant: & adde cottidianam hoſpitalem menſam. Hæc autem frumenta* non ex vno mari (*ſupero, inferoque*) *aduehebantur, nec ex vna regione. Seneca epiſt.* XXCIX. Amnes, magnarum gentium termini, vſque ad oſtium à fonte veſtri ſunt. Latifundiis veſtris maria cinxiſtis, trans Hadrianum, & Ionium, Ægeumque veſter villicus regnat. *Qui autem hic* inſtrumentum, *aut* ſtrumentum *eodem ſenſu pro*, frumento *ſubſtituunt, & ad menſæ apparatum referunt; falluntur, veteris moris opumque ignari.*
5. In conditiuo.] *Sepulchro, vbi condimur: quod* Conditorium *Suetonio, & vtrique Plinio.*
6. Nomen marmori.] *Ritu ſepulchrorum,* Talis hic ſitus eſt.

MVRETVS.

QVeror.] *Et hanc & duas quæ proxime ſequuntur, puto non epiſtolas eſſe, ſed fragmenta epiſtolarum.*

OPSOPOEVS.

M*Odius epiſt. 58. Manu exaratus*: Quam diu vnius menſæ ſtrumentum: *vt fortaſſe ſcripſerit Seneca inſtrumentum: apparatumque conuiuarum intellexerit, qui ferè peregrinis delicijs inſtruebatur, ipſe Seneca alibi, plenisſimeque Petronius, omneſque certatim cum alijs ſcriptores, tum in primis ſatyrographi. Et ita vnus è noſtris: ac ceteri* frumentum.

Duo m. ſſ. ceteris auctius, Viuit is qui multis vſui eſt. Viuit is qui ſe vtitur. Qui vero, &c. *& ſtatim omnes cum prioribus editionibus,* quomodo in conditiuo.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

EMENDARI & immutari ſtudeamus: mortem cogitemus, vt ſemper imminentem, & vtique venturam.

EPIST. LXI.

DESINAMVS quod voluimus velle. Ego certè id ago ſenex, non eadem velle, quæ puer volui. In hoc vnum eunt dies, in hoc noctes: hoc opus meum eſt, hæc cogitatio, imponere veteribus malis finẽ. Id ago, vt mihi inſtar totius vitæ, ſit dies. Nec mehercules [1] tamquam vltimum rapio, ſed ſic illum adſpicio, tamquam eſſe vel vltimus poſſit. Hoc animo tibi hanc epiſtolam ſcribo, tamquam cum maximè ſcribentem mors

euocatura sit. Paratus exire sum, & ideò [2] fruor vita: quia quàm diu futurum hoc sit, [3] non nimis pendeo. Ante senectutem curaui, vt benè viuerem: in senectute, vt benè moriar. Bene autem mori, est libenter mori. Da operam, ne quid vmquam inuitus facias. quidquid necesse est, futurum est. Repugnanti, non volēti necessitas est: in volente necessitas non est. Ita dico, qui imperia libens excipit, partem acerbissimam seruitutis effugit. facere quod nolit. Non qui iussus aliquid facit, miser est: sed qui inuitus facit. Itaque sic animum componamus, vt quidquid res exiget, id velimus: & in primis finem nostri sine tristitia cogitemus. antè ad mortem, quam ad vitam, præparandi sumus. Satis instructa vita est: [4] sed nos instrumentorum eius auidi sumus. Deesse nobis aliquid videtur, & semper videbitur. Vt satis vixerimus, nec anni nec dies facient, sed animus. Vixi, Lucili carissime, quantum satis erat: mortem plenus exspecto.

I. LIPSIVS.

1. Tamquam vltimum rapio.] *Et more vulgi voluptatibus me perfundo.*
2. Fruor vita.] *Securus & lætus.*
3. Non nimis pendeo.] *Sic veteres ferè, nec muto. Non anxius sum, neque animi pendeo.*
4. Sed nos instrumentorum eius.] *Scripti*, instrumento eius. *Vellem*, instruendæ eius.

PINCIANVS.

Qvia quandiu futurum hoc sit, non minus pendo.] *Quidam pro verbis illis*, non minus pendo, nemini pendo *legunt. Quòd si scribas*: non animi pendeo, *vel certe*, minimi pendo.

ERASMVS.

Eadem velle.] *Pro* eadem velle, *erat* ne eadem velle videar.
Tamquam maxime scribentem.] *Pro* maxime, *erat* cum maxime.

OPSOPOEVS.

M*odius epist. 132. Elegantior & solentior Seneca, lectio scripta*, tamquam me cum maxime scribentem *&c.*

Idem epist. 58. M. ss. Repugnanti. inuolēti necessitas est: in volēte necessitas non est. vt inuolēs *dicatur, quemadmodum*, imparens, *quod valet non parens*, inobediens, improlis *aut* improlus, incicur, *& similia.*

Argvmentvm I. Lipsi.

HOMINES aut negotia non obstare Bonæ menti. Laus Demetrij.

[1]EPIST. LXII.

Mentivntvr, qui sibi obstare ad studia liberalia turbam negotiorum videri volunt: simulant occupationes, & augent, & ipsi se occupant. Vaco, mi Lucili, vaco: & vbicumque sum, meus sum. Rebus enim non me trado, [2] sed commodo: nec consector perdendi temporis caussas: & quocumque constiti loco, ibi cogitationes meas tracto, & aliquid in animo salutare verso. Cum me amicis dedi, non tamen mihi abduco: nec cum illis moror, quibus me tempus aliquod congregauit, aut caussa [3] ex officio nata ciuili, sed cum optimo quoque sum: ad illos, in quocumque loco, in quocumque sæculo fuerunt, animum meum mitto. Demetrium, virorum optimum, [4] mecum circumfero, & relictis [5] conchyliatis, cum illo seminudo loquor, illum admiror. Quid ni admirer? vidi nihil ei deesse. Contemnere omnia aliquis potest: omnia habere nemo potest. Breuissima ad diuitias, per contemptum diuitiarum, via est. Demetrius autem noster sic viuit, non tamquam contempserit omnia, sed tamquam aliis [6] habenda permiserit.

I. LIPSIVS.

1. B*reuicula hæc est, vt priores: nec tamen, cum Mureto, habeo pro lacinijs aut fragmentis. Sunt cogitationes & ὑπομνήματα Senecæ, quæ voluit* Epistolarvm *titulo venire in lucem.*
2. Sed commodo.] *Vsum mei, non mancipium, dono.*
3. Ex officio nata ciuili.] *Quod inter ciues, de more, vsurpatur. vt ire ad Nuptias, ad Togam virilem, ad Funera, ad Salutationes.*
4. Mecum circumfero.] *Pectore gesto.*
5. Conchyliatis.] *Qui in lacernis purpureis, aut togis purpuratis.*
6. Habenda permiserit.] *Ipse rex, & eorum dominus: sed vsum aliis indulget.*

OPSOPOEVS.

M. *ss.* vbicūque sum ibi meus sum, *sic statim.* quocunq; cōstiti loco, ibi cogitationes meas tracto. *M. ss.* aut causa ex officio nata ciuili. *quod postremum vocabulum etiam etiam ex vetusto Moniensi cod. manuscripto reposuit V. C. P. Faber, comment. ad l. 2. tit. de diuersis reg. iuris antiq.*

Argvmen-

ARGVMENTVM I. LIPSI.

CONSOLATORIA super morte amici, sapiens & perpulchra.

EPIST. LXIII.

GRAVITER fers decessisse Flaccum, amicum tuum: plus tamen æquo dolere te nolo. Illud, vt non doleas, vix audebo exigere: & esse melius scio. Sed cui ista firmitas animi continget, nisi iam multum supra fortunam elato? Illum quoque ista res vellicabit, sed tantum vellicabit. Nobis autem ignosci potest, prolapsis ad lacrimas: si non nimiæ decurrerunt, si ipsi illas repressimus. Nec sicci sint oculi amisso amico, nec fluant. lacrimandum est, non plorandum. Duram tibi legem videor ponere? cùm poëtarum Græcorum maximus, ius flendi dederit [1] in vnum dumtaxat diem: [2] cum dixerit, etiam Nioben de cibo cogitasse. Quæris vnde sint lamentationes, vnde immodici fletus? per lacrimas argumenta desiderij quærimus: & dolorem non sequimur, sed ostendimus. [3] Nemo tristis sibi est. O infelicem stultitiam! est aliqua & doloris ambitio. Quid ergo? inquis, obliuiscar amici? Breuem illi apud te memoriam promittis, si cum dolore mansura est. Iam istam frontem ad risum quælibet fortuita res transferet. Non differo in longius tempus, quo desiderium omne mulcetur, quo etiam acerrimi luctus residunt: cum primum te obseruare desieris, imago ista tristitiæ discedet. Nunc ipse [4] custodis dolorem tuum, sed custodienti quoque elabitur: eoque citius, quò est acrior, desinit. Id agamus, vt iucunda fiat nobis amissorum recordatio. nemo libenter ad id redit, quod non sine tormento cogitaturus est. Si tamen illud fieri necesse est, vt cum aliquo nobis morsu, amissorum quos amauimus nomen occurrat: hic quoque morsus habet suã voluptatem. Nam, vt dicere solebat [5] Attalus noster; Sic amicorum defunctorum memoria iucunda est, quomodo poma quædam sunt suauiter aspera: quomodo in vino nimis veteri [6] ipsa nos amaritudo delectat: cum vero interuenit spatium, omne quod angebat extinguitur, & pura ad nos voluptas venit. Si illi credimus, amicos incolumes cogitare, melle ac placenta frui est: eorum qui fuerunt retractatio, non sine acerbitate quadam iuuat. Quis autem negauerit, hæc acria quoque, & habentia austeritatis aliquid, stomachum excitare? Ego non idem sentio. mihi amicorum defunctorum cogitatio, dulcis ac blanda est. habui enim illos, tanquam amissurus: amisi, [7] tamquam habeam. Fac ergo mi Lucili, quod tuam æquitatem decet. Desine [8] beneficium Fortunæ malè interpretari. abstulit, sed dedit. Ideò amicis auidè fruamur, quia quamdiu contingere hoc possit, incertum est. Cogitemus quàm sæpe illos reliquerimus, in aliquam peregrinationem longinquam exituri: quàm sæpe eodem morantes loco, non viderimus: intelligemus, plus nos temporis perdidisse in viuis. Feras autem hos, qui cum negligentissimè amicos habeant, miserrimè lugent: nec amant quemquam, nisi cum perdiderunt? Ideoque tunc effusius mœrent, quia verentur, ne dubium sit an amauerint: sera indicia [9] affectus sui quærunt. Si alios habemus amicos, malè de his & meremur, & existimamus: quia parum valent in vnius elati solatium: si non habemus, maiorem ipsi nobis iniuriam fecimus, quàm à fortuna accepimus. Illa vnum abstulit: nos quemquam non fecimus. Deinde [10] ne vnum quidem amauit, qui plus quàm vnum amare non potuit. Si quis despoliatus, amissa vnica tunica, complorare se malit, quàm circũspicere quomodo frigus effugiat, & aliquid inueniat quo tegat scapulas, nonne tibi videatur stultissimus? Quem amabas, extulisti: quære, quem ames. Satius est amicum reparare, quàm flere. Scio pertritũ iam hoc esse, quod adiecturus sum: non tamen ideò prætermittam, quia ab omnibus dictum est. Finem dolendi etiam qui consilio non fecerat, tempore inuenit: turpissimum autem est in homine prudente remedium mœroris, lassitudo mœrendi. Malo relinquas dolorem, quàm ab illo relinquaris. quamprimum id facere desiste, quod, etiamsi voles, diu facere non poteris. [11] Annum fœminis ad lugendum constituere maiores, non vt tam diu lugerent, sed ne diutius: viris nullum legitimum tempus est, quia nullum honestum. Quam tamen mihi ex illis mulierculis dabis, vix retractis à rogo, vix à cadauere reuulsis; cui lacrimæ in totum mensem durauerint? Nulla res citius in odium venit, quam dolor: qui recens, consolatorem inuenit, & aliquos ad se adducit: inueteratus verò deridetur. nec immeritò: aut enim simulatus, aut stultus est. Hæc tibi scribo, is qui [12] Annæum Serenum, carissimum mihi, tam immodicè fleui, vt (quod minimè velim) inter exempla sim eorum quos dolor vicit. hodie tamen factum meum damno, & intelligo maximam mihi caussam sic lugendi fuisse, quòd numquam cogitaueram, mori eum ante me posse. Hoc vnum mihi

occurrebat, minorem esse, & multo minorem: tamquam ordinem fata seruarent. Itaque assiduè cogitemus, tam de nostra quàm omnium quos diligimus, mortalitate. Tunc ego dicere debui: Minor est Serenus meus; quid ad rem pertinet? post me mori debet, sed ante me potest. quia non feci, imparatum subito fortuna percussit. Nunc cogito omnia & mortalia esse, & incerta lege mortalia. Hodie fieri potest, quidquid vmquam potest. Cogitemus ergo, Lucili carissime, citò nos eò peruenturos, quò illum peruenisse mœremus. Et fortasse ([13] si modò sapientum vera fama est, recipitque nos locus aliquis) quem putamus perisse, præmissus est.

I. LIPSIVS.

1. IN vnum dumtaxat diem.] *Homerum intelligi certum est, & huc aduocari. Vbi autem hoc ille? vt puta in Iliad. τ. vbi Vlysses Achillem à nimio luctu absterret: atque inter alia dicit,*

Ἀλλὰ χρὴ τὸν μὲν καταθάπτειν ὅς κε θάνῃσι,
Νηλέα θυμὸν ἔχοντας, ἐπ' ἤματι δακρύσαντας;
Sed sepelire decet defunctum, pectore forti
Constantes, vnamque diem fletu indulgentes.

2. Cum dixerit, etiam Nioben.] *Hoc non indidem, sed ex Iliade vltima est. in qua Achilles ita Priamo lugenti.*

——— νῦν δὲ μνησώμεθα δόρπου.
Καὶ γὰρ τ' ἠΰκομος Νιόβη ἐμνήσατο σίτου,
Τῇ περ δώδεκα παῖδες ἐνὶ μεγάροισιν ὄλοντο.
——— nunc cœnæ nos quoque demus.
Namque & pulchricomam Nioben cœnasse putandum est,
Etsi bis senos, lugeret funera, natos.

3. Nemo tristis sibi.] *Tale, quod Martialis de Gellia:*

Amissum non flet, cum sola est Gellia, patrem:
 Siquis adest, iussæ prosiliunt lacrimæ.
Non dolet hic, quisquis laudari, Gellia, quærit,
 Ille dolet verè, qui sine teste dolet.

Sed ipsa hæc verba noster iterat, epist. XCIX. Plus ostentatio doloris exigit, quàm dolor. Quotusquisque sibi tristis est? *& plura addit in hunc scænicum dolorem.*

4. Custodis dolorem tuum.] *Idem ad Marciam, cap.* VIII. Quoties aliud egeris, animus relaxabitur: nunc te ipsa custodis.

5. Attalus noster.] *Sæpe nominat, laudatque: & audisse eum alibi fatetur. Sed & hoc tribuit*, quòd Etruscorum doctrinam Græca subtilitate miscuerit: II. *Quæst.* Nat. *cap.* L. *Quid Seneca pater? magni virum notificat:* Attalus, *inquit*, Stoicus, qui solum vertit à Seiano circumscriptus, magnæ vir eloquentiæ, ex philosophis, quos nostra ætas vidit, longè & subtilissimus, & facundissimus: *Suasoria* II.

6. Ipsa nos amaritudo.] *Catullus*: Ingere mi calices amariores. *Et est primo in vino veterascente δριμύτης quædam, vt Galenus appellat, id est* acritudo; *denique postremò πικρότης*, amaritudo.

7. Tamquam habeam.] *Cogitatione enim fruor, & mihi repræsento.*

8. Beneficium Fortunæ.] *Nam & amici inter res externas sunt: & si non amicitia. Fortuna in illos ius habet; Itaque malè huic* Naturæ *substituunt, præter libros.*

9. Affectus sui Quærunt.] *Ita & meus: tamen aliquot scripti auctius*, affectus sui relinquunt, & quærunt. *Vacare alterum verbi videtur: nisi rescribas*, relinquere quærunt.

10. Ne vnum quidem amauit.] *Quare? quia amicitia sociabilis virtus est: nec, vt lasciuus ille amor, in vnum fertur.*

11. Annum Fœminis.] *Ita annum in quocumque alio luctu, annum, dico, communem: at illum Romuli decem mensium, in luctu viri. Dixi aliquid Consol. ad Helu. cap.* XV.

12. Annæum Serenum.] *Cui de tranquillitate inscripsit. Obiit autem præcipiti fato, de quo Plinius. lib.* XXII. Fungi familias nuper interemere, & conuiuia tota. Annæum Serenum, Præfectum Neronis Vigilum, & Tribunos, & Centuriones.

13. Simodò sapientum.] *Dubiè & trepidè super immortalitate, vt alias. Vide me Physiol.* III. *Dissert.* XI. *&* XIV.

MVRETVS.

MOleste fers.] *Liber Siciliensis pro his duabus vocibus habet*, Grauiter fero. *quod mihi sine controuersia melius videtur, & si librum illum citius habuissem, vtique scripturam illam sequutus essem.*

Ipsa nos amaritudo delectat.] *Inde est illud Catulli,*

Minister vetuli puer Falerni,
Ingere mi calices amariores.

PINCIANVS.

DEsine beneficium naturæ male interpretari.] *Omnis antiqua lectio* fortunæ *agnoscit, non* naturæ. *quæ scriptura videtur confirmari verbis sequentibus:* Maiorem ipsi nobis iniuriam fecimus, quàm à fortuna accepimus.

Quia ab hominibus dictum est.] Omnibus *lege, non* hominibus, *ex eadem.*

OPSOPOEVS.

OPSOPOEVS.

M. ss. optimi, Moleste fero. *Quod sequitur de vini amaritudine, explicatur à Brodeo Miscellan. cap. 3. lib. 1.* Fortunæ *reponendum est loco* naturæ. *illud agnoscunt omnes tam nostri, quam Pinciani codices, & iubet ita ratio. Amici enim inter fortunæ bona recensentur: & illorum possessio ac fructus, fortunæ beneficium est, non naturæ. Liquet hoc ex sequentibus:* si non habemus (*alios amicos sc.*) maiorem ipsi nobis iniuriam fecimus, quam à fortuna accepimus, Illa vnum abstulit: nos quemcunque (*itam. ss.*) non fecimus. Quemcunque *è suis codd. laudat etiam Modius epist. 132. vt quod magis sententiam philosophi explicet: quæ est, fato nobis erepto aliquo amico, vno quidem eius culpa nos priuari, at nostrapte omnibus iis carere, quos vs nos non insinuauimus.*

Superiores editiones & m. ss. ne vnum quidem nimis amauit.

Interijt iste Annæus fungorum esu. Plinius nat. hist. lib. 22. cap. 23. Fungi familias nuper interemere, & tota conuiuia, Annæum Serenum præfectum Neronis vigilum, & tribunos, & centuriones.

GRVTERVS ET IVRETVS.

QVomodo in vino nimis veteri ipsa nos amaritudo delectat.] *vnde Catullus apud Gellium libro 7. capite 20.*

Minister vetuli puer Falerni.
Ingere mi calices amariores.

Plura Brodæus lib. 1. cap. 3. Miscellaneorum.

Annum fœminis ad lugendum constituerunt maiores.] *hac de re multa apud Brissonium lib. de iure Connub. item lib. 10. de verb. sign. & Rævardum lib. 1. cap. 10. Variorum.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

Q. SEXTII laudatio, & ipsius deinde Sapientia. Veteres eius auctores venerandos, & nos tamen posse adijcere.

EPIST. LXIV.

FVISTI heri nobiscum. Potes queri, si heri tantum: ideo adieci, nobiscum: mecum enim semper es. Interuenerant quidam amici, propter quos maior fumus fieret: non hic qui erumpere ex lautiorum culinis, & [1] terrere vigiles solet: sed hic modicus, qui hospites venisse significaret. Varius nobis sermo fuit, vt in conuiuio, nullam rem vsque ad exitum adducens, sed aliunde alio transiliens. lectus est deinde liber Q. Sextij patris, magni, si quid mihi credis, viri, &, [2] licet negent, Stoici. [3] Quantum in illo, dij boni, vigoris est, quantum animi? hoc non in omnibus philosophis inuenies. Quorumdam scripta clarum habent tantum nomen: cetera exsanguia sunt. Instituunt, disputant, cauillantur: non faciunt animum, quia non habent. Cum legeris Sextium, dices: Viuit, viget, liber est, supra hominem est, dimittit me plenum ingentis fiduciæ. In quacumque positione mentis sim, cum lego hunc (fatebor tibi) libet omnes casus prouocare, libet exclamare: Quid cessas fortuna? congredere, paratum vides. Illius animum induo, qui quærit vbi se experiatur, vbi virtutem suam ostendat:

Spumantemque dari pecora inter inertia votis
Optat aprum, aut fuluum descendere monte leonem.

Libet aliquid habere quod vincam, cuius patientia exercear. Nam hoc quoque egregium Sextius habet, quod & ostendet tibi beatæ vitæ magnitudinem, & desperationē eius non faciet. Scies illam esse in excelso, sed volenti penetrabilem. hoc quidem virtus tibi ipsa præstabit, vt illam admireris, & tamen speres. Mihi certe temporis multum auferre solet contemplatio ipsa sapientiæ. non aliter illam intueor obstupefactus, quā ipsum interim mundum, quem sæpe tamquam spectator nouus video. Veneror itaque inuenta sapientiæ, inuentoresque: adire tamquam multorum hereditatem iuuat. Mihi ista acquisita, mihi laborata sunt. Sed agamus bonum patrem familiæ: faciamus ampliora, quæ accepimus. maior ista hereditas à me ad posteros transeat. Multum adhuc restat operis, multumque restabit: nec vlli nato post mille sæcula præcludetur occasio, aliquid adhuc adijciendi. Sed etiam si omnia à veteribus inuenta sunt: hoc semper nouum erit, vsus, & inuentorum ab alijs scientia & dispositio. Puta relicta nobis medicamenta, quibus sanarentur oculi. non opus est mihi alia quærere: hæc tantum morbis & temporibus aptanda sunt. Hoc asperitas oculorum conleuatur. hoc palpebrarum crassitudo tenuatur. hoc vis subita & humor auertitur. hoc acuitur visus. Teras ista oportet, & eligas tempus, adhibeas singulis modum. Animi remedia inuenta sunt ab antiquis: quomodo autem admoueantur, aut quando, nostri operis est quærere. Multum egerunt qui ante nos fuerunt, sed non peregerunt: suspiciendi tamen sunt,

& [4] ritu deorum colendi. Quid ni ego magnorum virorum & imagines habeam, incitamenta animi, & natales celebrem? Quid ni illos honoris caussa semper appellem? Quam venerationem præceptoribus meis debeo, eamdem illis præceptoribus generis humani, à quibus tanti boni initia fluxerunt. Si consulem videro aut prætorem, omnia quibus honor haberi solet, faciam: [5] equo desiliam, [6] caput adaperiam, semita cedam. Quid ergo? Marcum Catonem vtrumque, & Lælium Sapientem, & Socratem cum Platone, & Zenonem, Cleanthemque, in animum meum sine dignatione summa recipiam? Ego vero illos veneror, & tantis nominibus semper assurgo.

I. LIPSIVS.

1. Terrere vigiles.] *Tertullianus Apolog. cap.* xxxviii. Ad fumum cœnæ Serapicæ sparteoli excitabuntur: *id est Vigiles, qui scilicet incendijs curabant.*

2. Licet negent Stoici.] *Quidam libri,* neget. *Ipse aut alij negabant, & Pythagoricum inscribebant: sed sententijs decretisq; Stoicus erat. Vide Manuduct. 1. Dissert.* vi.

3. Quantùm in illo.] *Hæc omnia de nostro si accipis, eleganter & iuste facis: nec potuit verius se descripsisse.*

4. Ritu deorum colendi.] *Lucretius:*

——— nonne decebit
Hos homines numero diuum dignarier esse?

5. Equo desiliam.] *De hoc ritu dixi Elector. 1. cap.* xxi.

6. Caput adaperiam.] *Petaso detracto. si habeam: vel vestis lacinia, vt solent caput etiam tegere. Nam in vrbe pilleos non gestabant. Fuse dixi in libello extremo, De Amphitheatro.*

PINCIANVS.

Sed hæc tamen morbis & temporibus aptanda sunt.] Modis *legendum, non* morbis. *ex eadem indicant id etiam verba authoris paulo post:* Teras ista oportet, & eligas tempus, adhibeas singulis modum.

OPSOPOEVS.

Mss. Quantus in illo, di boni, vigor est.

Meminus epist. 58 *Non displicebat quod erat in S. Stephani libro veteri,* omnia quibus honor honori haberi solet, faciam. *vt honor loco poster. erg. pro magistratu accipiatur solenni I.c. nostri more. Idem nostri transposita saltem vnica dictione,* om. q. honor haberi sol, *&c.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

Sed hic modicus, qui hospites venisse significaret] *In v. c.* significet. *quod magis sequor. Sed moneo latitare hic vitium occultissimum, nec deprehendere potuissem sine scriptura veteri, licet mendosa. Priscus codex habet* hie medicus, *vnde conijcio Senecam scripsisse,* hic medius, *vt nomine* medij ignis, *designet moderatum honestumque ciborum apparatum, qui non sit ex opiparis, nec ex vilioribus. nam etsi noui isti hospites non aduenissent, non tamen propterea domi focus modicus desinebat. Hæc autem* medicus, medius, *&* modicus, *sæpe inuicem confunduntur in priscis exemplaribus. Iuretus.*

Equo desiliam.] *Clarum id ex Liuij, Valerij, Plutarchi historia de Q. Fabio: etiam ex Dione, apud quem lib.* 36. *Pompeius descendere sibi equo Tigranem regem iussit per lictorem. petatur hac de re Lipsius lib. 1. Elect. c.* 23.

Argvmentvm I. Lipsi.

PHYSIOLOGICA tractat, de Caussa & Materia. Quatenus vtilia, docet: si cum modo tractentur, & bono fine, id est vita. Attolli per hæc animum ad Deum, & Honestum.

EPIST. LXV.

Hesternum diem diuisi cum mala valetudine, antemeridianum illa sibi vindicauit postmeridiano mihi cessit. Itaque lectione primum tentaui animum. deinde cum hanc recepisset, plus illi imperare ausus sum, imo permittere. Aliquid scripsi, & quidem intentius, quam soleo, dum cum materia difficili contendo, & vinci nolo: donec interuenerunt amici, qui mihi vim afferrent, & tamquam ægrum intemperantem coercerent. In locum stili sermo successit: ex quo eam partem ad te perferam, quæ in lite est. te [1] arbitrum adegimus: plus negotij habes quam existimas. [2] Triplex caussa est. Dicunt, vt scis, Stoici nostri, duo esse in rerum natura, ex quibus omnia fiant: [3] caussam & materiam. Materia iacet iners, res ad omnia parata, cessatura, si nemo moueat. Caussa autem, [4] id est ratio, materiam format, & quocumque vult versat: ex illa varia opera producit. Esse debet ergo vnde aliquid fiat, deinde à quo fiat: hoc caussa est, illud materia. Omnis ars imitatio est naturæ: itaque quod de vniuerso dicebam,

bam, ad hæc transfer, quæ ab homine facienda sunt. Statua, & materiam habuit, quæ pateretur artificium: & artificem, qui materiæ daret faciem. Ergo in statua materia æs fuit, caussa artifex. Eadem condicio rerum omnium est. ex eo constant quod fit, & ex eo quod facit. Stoicis placet [5] vnam caussam esse, id quod facit. [6] Caussam Aristoteles putat tribus modis dici. Prima, inquit, caussa est ipsa materia, sine qua nihil potest effici. Secunda opifex. Tertia forma, quæ vnicuique operi imponitur, tamquam statuæ. nam hanc Aristoteles Idos vocat. Quarta quoque, inquit, his accedit, propositum totius operis. Quid sit hoc aperiam. Æs prima statuæ causa est: numquam enim facta esset, nisi fuisset id ex quo ea funderetur, duceretur ve. Secunda caussa artifex est: non potuisset enim æs illud in habitum statuæ figurari, nisi accessissent peritæ manus. Tertia caussa est forma: neque enim statua ista Doryphoros aut Diadumenos vocaretur, nisi hæc illi esset impressa facies. Quarta caussa est, faciendi propositum: nam nisi hoc fuisset, facta non esset. Quid est propositum? quod inuitauit artificem, quod ille secutus fecit. Vel pecunia est hoc, si venditurus fabricauit: vel gloria, si laborauit in nomen: vel religio, si donum templo parauit. Ergo & hæc caussa est, propter quam fit. An non putas inter caussas facti operis numerandum, quo remoto factum non esset? His quintam Plato adijcit exemplar, quam [7] ipse Ideam vocat: hoc est enim ad quod respiciens artifex, id quod destinabat, efficit. Nihil autem ad rem pertinet, vtrum foris habeat exemplar, ad quod referat oculos, an intus, quod sibi ipse concepit & posuit. Hæc exemplaria rerum omnium Deus intra se habet, numerosque vniuersorum quæ agenda sunt, & modos mente complexus est. plenus his figuris est, quas Plato Ideas appellat, immortales, immutabiles, infatigabiles. Itaque homines quidem pereunt: ipsa autem humanitas ad quam homo effingitur, permanet; & hominibus laborantibus, intereuntibus, illa nil patitur. [8] Quinque ergo caussæ sunt, vt Plato dicit: Id ex quo, id à quo, id quo, id ad quod, id propter quod. nouissime id quod ex his est. Tamquam in statua (quia de hac loqui cœpimus) Id ex quo, æs est: Id à quo, artifex est: Id quo, forma est, quæ aptatur illi: Id ad quod, exemplar est, quod imitatur is qui facit: Id propter quod, facientis propositum est. Id quod ex istis est, ipsa statua. Hæc omnia mundus quoque (vt ait Plato) habet. Faciens, hic Deus est: Ex quo fit, hæc materia est: Forma, hæc est habitus, & ordo mundi quem videmus: Exemplar, scilicet ad quod Deus hanc magnitudinem operis pulcherrimi fecit: Propositum, propter quod fecit. Quæris, quid sit propositum Deo? Bonitas, ita certe Plato ait. Quæ Deo faciendi mundum caussa fuit? bonus est, bono nulla cuiusquam boni inuidia est. Fecit itaque quam optimum potuit. Fer ergo iudex sententiam, & pronuncia, quis tibi verisimillimum videatur dicere, non quis verum dicat. id enim tam supra nos est, quam ipsa veritas. Hæc quæ ab Aristotele & Platone ponitur turba caussarum, aut nimium multa, aut nimium pauca comprehendit. Nam si quocumque remoto quid effici non potest, id caussam iudicant esse faciendi, pauca dixerunt. Ponant inter caussas tempus. nihil sine tempore potest fieri. Ponant locum, si non fuerit vbi fiat aliquid, ne fiet quidem. Ponant motum. nil sine hoc nec fit nec perit: nulla sine motu ars, nulla mutatio est. Sed nos nunc primam & generalem caussam quærimus. hæc simplex esse debet. nam & materia simplex est. Quærimus, quid sit caussa: Ratio faciens, id est, Deus. Ita enim quæ nunc retuli, non sunt multæ & singulæ caussæ, sed ex vna pendent, ex ea quæ facit. Formam dicis caussam esse: hanc imponit artifex operi. pars est, non caussa. Exemplar quoque non est caussa, sed instrumentum caussæ necessarium. Sic necessarium est exemplar artifici, quomodo scalprum, quomodo lima. sine his procedere ars non potest. non partes tamen hæc artis, aut caussæ sunt. Propositum, inquit, artificis, propter quod ad faciendum aliquid accedit, caussa est. vt sit caussa, non est efficiens caussa, sed superueniens. Hæ autem innumerabiles sunt: nos de caussa quærimus generali. Illud vero non pro solita ipsis subtilitate dixerunt, totum mundum & consummatum opus, caussam esse. multum enim interest inter opus, & caussam operis. Aut fer sententiam: aut (quod facilius in eiusmodi rebus est) [9] nega tibi liquere, & nos reuerti iube. Quid te, inquis, delectat tempus inter ista conterere, quæ tibi nullum affectum eripiunt, nullam cupiditatem abigunt? Ego quidem priora illa ago ac tracto, quibus pacatur animus, & me prius scrutor: deinde hunc mundum. Ne hoc quidem tempus, vt existimas, perdo. Ista enim omnia si non concidantur, nec in hanc subtilitatem inutilem distrahantur attollunt & leuant animum, qui graui sarcina pressus, explicari cupit, & reuerti ad illa quorum fuit. Nam corpus hoc animi pondus ac pœna est: premente illo vrgetur, [10] in vinculis est, nisi accessit philosophia, & illum respirare re-

rum naturæ spectaculo iussit, & à terrenis dimisit ad diuina. Hæc libertas eius est, hæc euagatio: subducit interim se custodiæ in qua tenetur, & cælo reficitur. Quemadmodum artifices ex alicuius rei subtilioris intentione, quæ oculos defatigat, si malignum & [11] precarium lumen habent, in publicum prodeunt, & in aliqua regione ad populi otium dedicata oculos libera luce delectant: sic animus in hoc tristi & obscuro domicilio clausus, quoties potest, apertum petit, & in rerum naturæ contemplatione requiescit. Sapiens assectatorque sapientiæ adhæret quidem in corpore suo, sed optima sui parte abest, & cogitationes suas ad sublimia intendit, & [12] velut sacramento rogatus, hoc quod viuit stipendium putat: & ita formatus est, vt illi nec amor vitæ, nec odium sit, patiturque mortalia, quamuis sciat ampliora superesse. Interdices mihi inspectione rerum naturæ, ac toto abductum rediges in partem? Ego non quæram, quæ sint initia vniuersorum, quis rerum formator, quis omnia in vna massa & materia inerti conuoluta discreuerit? Non quæram, quis sit artifex huius mundi? qua ratione tanta magnitudo in legem & ordinem venerit? quis sparsa collegerit, confusa distinxerit, [13] in vna deformitate latentibus faciem diuiserit? [14] vnde lux tanta fundatur? ignis sit, an aliquid igne lucidius? Ego ista non quæram? ego nesciam vnde descenderim? [15] semel hæc mihi videnda sint, an sæpe? Nesciam quo hinc iturus sim? [16] quæ sedes expectet animam, solutam legibus seruitutis humanæ? Vetas me cælo interesse, id est, iubes me viuere capite demisso? Maior sum, & ad maiora genitus, quam vt mancipium sim mei corporis: quod equidem non aliter adspicio, quam vinculum aliquod libertati meæ circumdatum. Hoc itaque oppono fortunæ, in quo resistat; nec per illud ad me vllum transire vulnus sino. Quidquid in me potest iniuriam pati, hoc est in hoc obnoxio domicilio: animus liber habitat. numquam caro ista compellet ad metũ, numquam ad indignam bono simulationem, numquam in honorem huius corpusculi mentiar. Cum visum fuerit, distraham cum illo societatem: & nunc tamen dum hæremus, non erimus æquis partibus socij: animus ad se omne ius ducet. Contemptus corporis sui, certa libertas est. Vt ad propositum reuertar, huic libertati multum conferet & illa, de qua modo loquebamur, inspectio. Nempe vniuersa [17] ex materia & ex Deo constant: Deus ista temperat, quæ circumfusa rectorem sequuntur, & ducem. Potentius autem est quod facit, quod est Deus, quam materia patiens Dei. Quem in hoc mundo locum Deus obtinet, hunc in homine animus: quod est illic materia, id nobis corpus est. Seruiant ergo deteriora melioribus: fortes simus aduersus fortuita: non contremiscamus iniurias, non vulnera, non vincula, non egestatẽ. Mors quid est? aut finis est, aut transitus. nec desinere timeo; idem est enim quod non cœpisse: nec transire; quia nusquam tam anguste ero.

I. LIPSIVS.

1. Arbitrũ adegimus.] *Priscili libri*, adduximus. *vnde verius fortasse*, addiximus. *Brissonium in Formulis vide.*

2. Triplex caussa est.] *Lis triplex est: siue in triplici caussa captus es addictusq; index.*

3. Caussam & Materiam.] *Explicaui partim Physiol. I. Diss. IV. partim lib. II. Diss. II.*

4. Id est ratio.] *Sic Stoici loqui amant: quia velut Ratione Deus per Materiam discurrit, & operatur. Vide Consol. ad Helu. cap. VIII. De Vit. beat. cap. XXXII.*

5. Vnam caussam esse.] *Deum, qui efficit: nam Materia patitur.*

6. Caussam Aristoteles.] *Quattuor genera facit I. Postphysic. cap. III. & II. Physic. cap. III. Efficientem, Formalem, Materialem, Finalem.*

7. Ipse Ideam vocat.] *Dixi Physiol. II. Dissert. III.*

8. Quinque ergo caussæ, vt Plato.] *Plutarchus tamen breuius ex eius mente diuidit:* Platoni, *inquit*, Τριχῶς τὸ αἴτιον λέγεται ὑφ' οὗ, ἐξ οὗ, πρὸς ὅ. κυριώτερον δὲ ἡγεῖται τὸ ὑφ' οὗ. τὸ δὲ εἶναι τὸ ποιοῦν, ὅ ἐστι νοῦς. tripliciter caussa dicitur, A quo, Ex quo, Ad quod. Proprie verò dici maxime censet eam, A quo quæ est Efficiens, id est Mens. *Cum sic diuidit, intelligit* Efficientem, Materialem, Finalem. *Tum autem* Exemplaris, & Formalis, *in* Efficiente *intelliguntur inclusæ.*

9. Nega tibi liquere.] *A Romano ritu, in re ambigua,* Non liquet *pronunciantium.*

10. In vinculis est.] *Ideo Græci corpus hoc* δέμας *vocant*, ὡς δεδεμένης ἐν αὐτῷ τῆς ψυχῆς [illegible] tamquam ligata hic ab ipsa anima; præter naturam.

11. Precarium lumen.] *Varie corruptum in libris, [illegible] restitutum est. Precarium autem lumen, modicum non iustum, & vt solent quæ precibus impetrantur.*

12. Velut sacramento rogatus.] *Ita supra dictum,* Vitam militiam esse.

13. In vna deformitate.] *In chao.*

14. Vnde lux tanta.] *A Sole nimirum.*

15. Semel hæc mihi.] *Ad* παλιγγενεσίαν *Stoicam spectat, de qua ego Physiol. II. Dissert. XXI. Fortasse & ad Pythagoricam, de qua item ego Physiol. III. Dissert. XII.*

16. Quæ

16. Quæ sedes exspectet.] *Aliqua sublunaris, ut Stoici censent: ac vide me Physiol. III. Dissert. XIV.*
17. Ex Materia & ex Deo.] *Non solum à Deo, sed ex Deo: & sæpe sic loquuntur. Quid ita? quia omnibus cæleris & igneis aliquid insitum, qui est ipse Stoicis Deus, & omnia permanat.*

MVRETVS.

HEsternum.] *Disputationem quandam sibi cum amicis fuisse de causis rerum, de quibus expositis sententiis inter se dissidentibus Platonis, Aristotelis, Stoicorum, Lucilium arbitrum facit.*

PINCIANVS.

ESse debet ergo vnde aliquid fiat. Denique à quo fiat.] *Scribe,* Esse ergo debet vnde aliquid fiat; Deinde à quo fiat. *ex eadem.*
Nulla sine motu ars, nulla mutatio est.] *In quibusdam codicibus* imitatio *habetur, non* mutatio.
Ne hoc quidem tempus, vt existimas, perdo] *Lege,* Nec ego hoc quidem tēpus, &c. *ex vetere lectione.*
Quemadmodum artifices ex alicuius rei subtilioris intentione, quæ oculos defatigat,] *Scribendum,* Quemadmodum artifices cum alicuius rei subtilioris intentione oculos defatigant, *ex eadem. Quidam tamen codices non* intentione, *sed* inspectione *præferunt. Cui lectioni suffragantur verba, quæ non multo post habētur:* Interdices mihi inspectionem rerum naturæ. *& paulo ante calcem:* Et illa, de qua modo loquebamur inspectio.
Et velut sacramento ligatus,] Rogatus, *non* ligatus, *eadem.*
An sæpe nascendum quo hinc iturus sim.] *Legendum reor,* an sæpe. Nesciam quo hinc iturus sim?
Et nunc cum hæremus,] *vetus lectio,* & nunc tamen dum hæremus.

OPSOPOEVS.

PRobe tres m. ss. post meridiano mihi cessit. *vt alicui loco cedere dicimus, ita malam valetudinem sibi postmeridiano tempore cessisse Seneca scribit.*
M. ss. tres, te arbitrum adduximus, *vnus* addiximus. *Lipsius Elect. 1. cap. 16. Repone (ait) phrasin fori veteris,* te arbitrum adigimus. *quæ nota iam ex Cicerone & Itis.*
M. ss. Putas inter causas facti operis esse numerandum.
M. ss. duo rectè in accusandi casu, Facientem, hic Deus est: *& deinde,* Formam, hæc, &c. *dependēt enim à præcedentibus,* Hæc omnia mundus quoque habet.
Modius epist. 132. Ista bona fecit, *inducere nos iubent membrana S. Stephani, & altera Prædicatorum Herbipolēsium: & sequitur sane immediate,* fecit itaque quam optimum potuit. *mstra idem iubent.*
M. ss. duo, si malignum & præclarum lumen habent. *Hæc duo coire non poterant, conciliarunt itaque adiectione negatiuæ nonnn impressis quidem libris.* si malignum & non præclarum lumen habent: *in scripto vno autem,* si mal. & præcl. lumen non habent. *Errorum labyrinthus est vbi semel à vero discesseris. Hic ergo gradum sistamus, & veritatis viam ab Ambiano codice indicatam sequamur. Eccam, quæ nihil planius:* si malignum & precarium lumen habent.
Rectius duco, in vna deformitate iacentibus faciem diuiserit, *è m. ss.*
Cusa lectio est à Pinciano, at m. ss. an sæpe nascendum: quo, &c.
M. ss. 7. quam vinculum aliquod libertati meæ circundatum. *Iidem statim.* Potentius autē est ac preciosius quod facit, &c.

GRVTERVS ET IVRETVS.

IN locum stili sermo successit] *v. c.* in loco *cuius exempla notauit sup. Iuretus ad lib. de benef.*
Homines quidem pereunt: ipsa autem humanitas, ad quam homo effingitur, permanet] *P. Faber lib. 2. Semest. c. 1. obseruat* humanitatem *hic notare ideam quādam hominis. quin & Stephanus lib. 2. Proodop. c. vlt. ait verbum hoc non id sonare, quod passim apud Latinos eo significatur, sed id quod Græcis sonat* ἀνθρωπότης: *atque etiā adeo exemplar effictum.*
Non quis verum dicat] *v. c. Iureti,* verissimum.
Nega tibi liquere, & nos reuerti iube] *Solebant iudices in re ambigua & dubia ita se iudicandi necessitate expedire, si pronunciarent* sibi non liquere. *l. 13. §. vlt. ff. de arbit. l. 36. ff. de re iud. Nec in publicis tantum, sed in priuatis hanc pronunciandi formulam locum sibi vindicasse arguit locus iste Senecæ. Plura hac de re Brissonius lib. 10. de verb. sign. & lib. 5. de formulis.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

CLARANVM senem, sed alacrem esse: eumdem corpore deformem, animo honestum. Non refert de casa, in qua is habitet. Discrimen Bonorum Stoicis: & omnia paria esse. Quid ergo? idē Gaudium, & Patientia? idem, quod ad Virtutem: non ad Materiam. Externa etiam, non dare Boni augmentum. Hæc diffuse, distincte, pulchre. O legamus, & aptemus!

EPIST. LXVI.

CLaranum condiscipulum meum vidi, post multos annos [1] non puto exspectas, vt adiiciam senem: sed mehercules viridem animo ac vigentem, & cum corpusculo suo colluctantem. Inique enim se natura gessit, & talem animum [2] male collo-

cauit: aut fortasse voluit hoc ipsum nobis ostendere, posse ingenium fortissimum ac beatissimum sub qualibet cute latere. Vicit tamen omnia impedimenta: & ad cetera contemnenda à contemptu sui venit. Errare mihi visus est qui dixit:

Gratior est pulchro veniens è corpore, virtus.

nullo enim honestamento eget: ipsa & magnum sui decus est, &[3] corpus suum consecrat. Certe Claranum nostrum cœpi intueri: [4] formosus mihi videtur, & tam rectus corpore, quam est animo. Potest ex casa vir magnus exire: potest & ex deformi humilique corpusculo, formosus animus ac magnus. Quosdam itaque videtur mihi in hoc natura tales generare, vt approbet virtutẽ omni loco nasci. Si posset per se nudos edere animos, fecisset. nunc quod amplius est, facit: quosdam enim edit corporibus impeditos, sed nihilominus perrumpentes obstantia. Claranus mihi videtur in exemplar editus: vt scire possemus, non deformitate corporis fœdari animum, sed pulchritudine animi corpus ornari. Quamuis autem paucissimos vna egerimus dies, tamen multi nobis sermones fuerunt, quos subinde egeram, & ad te mittam. Hoc primo die quæsitum est, quomodo possint paria bona esse, si [5] triplex eorum conditio est. Quædam (vt nostris videtur) prima bona sunt: tamquam gaudium, pax, salus patriæ. Quædam secunda, in materia infelici expressa: tamquam tormentorum patientia, & in morbo graui temperantia. Illa bona directo optamus nobis. hæc, si necesse erit. Sunt adhuc tertia: tamquam modestus incessus, & compositus, ac probus vultus, & conueniens prudenti viro gestus. Quomodo ista inter se paria esse possunt, cum alia optanda sint, alia auersanda? Si volumus ista distinguere, ad primum reuertamur, & consideremus id quale sit. Animus intuens vera, peritus fugiendorum ac petendorum; non ex opinione, [6] sed ex natura pretia rebus imponens, toti se inferens mundo, & in omnes eius actus contemplationem suam mittens, cogitationibus actionibusque intẽtus, ex æquo magnus ac vehemens, asperis blandisque pariter inuictus, neutri se fortunæ submittens, supra omnia quæ contingunt acciduntque eminens, pulcherrimus cum decore, cũ viribus sanus ac siccus, imperturbatus, intrepidus, quem nulla vis frangat, quem nec attollant fortuita, nec deprimant. Talis animi virtus est, hæc eius facies, si sub vnum veniat adspectum, & semel tota se ostendat. Ceterum multæ eius species sunt, quæ pro vitæ varietate & pro actionibus explicantur: nec minor fit aut maior ipsa. [7] Decrescere enim summum bonũ non potest, nec virtuti ire retro licet: sed in alias atque alias qualitates cõuertitur, ad rerum quas actura est habitum figurata. Quidquid attigit, in similitudinem sui adducit & tingit: actiones, amicitias, interdum domos totas, quas intrauit disposuitque, condecorat: quidquid tractauit, id amabile, cõspicuum, mirabile facit. Itaque vis eius & magnitudo vltra non potest surgere, quando incrementum maximo nõ est. Nihil inuenies rectius recto, non magis quam verius vero, quam temperato temperatius. omnis in modo est virtus: modus certa mensura est. Constantia non habet quo procedat, nõ magis quam fiducia, aut veritas, aut fides. Quid accedere perfecto potest? nihil. aut perfectum non erat, cui accessit: ergo ne virtuti quidem, cui si quid adiici potest, defuit. Honestum quoque nullam accessionem recipit: honestum est enim propter illa quæ retuli. Quid porro decorum & iustum, & legitimum? non eiusdem esse formæ putas, certis terminis comprehẽsum? Crescere posse, imperfectæ rei signum est: bonum omne in easdem cadit leges: iuncta est priuata & publica vtilitas, tam mehercules, quã inseparabile est, laudandum petendumque. Ergo virtutes inter se pares sunt, & opera virtutum, & omnes homines quibus illa contigere. Satorum vero animaliumque virtutes, cum mortales sint, fragiles, caducæque, & incertæ, exsiliunt reciduntque: & ideo non eodem pretio æstimantur. Vna inducitur humanis virtutibus regula: vna enim est ratio recta, simplexque. Nihil est diuino diuinius, cælesti cælestius Mortalia eminent, cadunt, deteruntur, crescunt, exhauriuntur; implentur: itaque illis in tam incerta sorte inæqualitas est: diuinorum vna natura est. Ratio autem nihil aliud est, quam in corpus humanum pars diuini spiritus mersa. Si ratio diuina est, nullum autem bonum sine ratione est, bonum omne diuinum est: nullum porro inter diuina discrimen est, ergo nec inter bona. Paria itaque sunt gaudium, & fortis atque obstinata tormentorum perpessio. in vtroque enim eadem est animi magnitudo: sed in altero remissa, & laxa; in altero pugnax, & intenta. Quid? tu non putas, parem esse virtutem eius qui fortiter hostium mœnia expugnat, & eius qui obsidionem patientissime sustinet? Et magnus Scipio, qui Numantiam claudit & comprimit, cogitque inuictas manus in exitium ipsas verti: & magnus ille obsessorum animus, qui scit nihil esse clausum, cũi mors aperta est, & in complexu libertatis exspirat. Æque reliqua quoque inter se paria sunt, tran-

quillitas,

quillitas, simplicitas, liberalitas, constantia, æquanimitas, tolerantia: omnibus enim istis vna virtus subest, quæ animum rectum & indeclinabilem præstat. Quid ergo? nihil interest inter gaudium, & dolorum inflexibilem patientiam? nihil, quantum ad ipsas virtutes: plurimum, quantum ad illa, in quibus virtus vtraque ostenditur. In altero namque naturalis animi remissio ac laxitas: in altero, contrà naturam dolor. Itaque media sunt hæc, quæ plurimum interualli recipiunt. Virtus in vtraque par est: virtutem materia non mutat: nec peiorem facit dura & difficilis, nec meliorem hilaris & læta. Necesse est ergo æqualia sint bona vtraque: quia nec hic potest se melius in hoc gaudio gerere, nec ille melius in illis cruciatibus. duo vero, quibus nihil fieri melius potest, paria sunt. Nam si quæ extra virtutem posita sunt, aut minuere illam, aut augere possunt; desinit vnum bonum esse, quod honestum est. Si hoc concesseris, omne honestum perit. Quare? dicam: quia nihil honestum est, quod ab inuito, quod à coacto fit. omne honestum voluntarium est. Admisce illi pigritiam, querelam, tergiuersationem, metum: quod habet in se optimum, perdidit, sibi placere. Non potest honestum esse, quod non est liberum. nam quod timet, seruit. Honestum omne securum est, tranquillum est. si recusat aliquid, si complorat, si malum iudicat, perturbationem recipit, & in magna discordia volutatur. Hinc enim species recti vocat, illinc suspicio mali retrahit. Itaque qui honestè aliquid facturus est, quidquid opponitur, id etiam si incommodum putat, malum non putat: velut libens faciet. Omne honestum iniussum, incoactumque est, sincerum, & nullo malo mixtum. Scio quid mihi hoc loco responderi possit. Hoc nobis persuadere conaris, nihil interesse, vtrum aliquis in gaudio sit, an [8] in equuleo iaceat. & tortorem suum lasset. Poteram respondere [9] quod Epicurus ait, *Sapientem, si in Phalaridis tauro peruratur, exclamaturum: Dulce est, & ad me nil pertinet.* Quid miraris, si ego paria bona dico, vnius in conuiuio iacentis, alterius inter tormenta fortissimè stantis: cum (quod incredibilius est) dicat Epicurus, dulce esse torqueri? Et hic respondeo, plurimum interesse inter gaudium & dolorem. Si quæratur electio, [10] alterum petam, alterum vitabo. illud secundum naturam est, hoc contra. Quamdiu sic æstimantur, magno inter se dissident spatio: cum vero ad virtutem ventum est, vtraque par est, & quæ per læta procedit, & quæ per tristia. Nullum habent momentum vexatio & dolor, & quidquid aliud incommodi est: virtute enim obruitur. Quemadmodum minora lumina claritas solis obscurat: sic dolores, molestias, iniurias, virtus magnitudine sua elidit atque opprimit; & quocumque affulsit, ibi quidquid sine illa apparet, exstinguitur: nec magis vllam portionem habent incommoda, cum in virtutem inciderint, quàm in mari nimbus. Hoc vt scias ita esse, ad omne pulchrum vir bonus sine vlla cunctatione procurret. stet illic licet carnifex, stet tortor atque ignis, perseuerabit: nec quid passurus, sed quid facturus sit, adspiciet: & se honestæ rei tamquam bono viro credet. vtilem illam sibi iudicabit, tutam, prosperam. Eumdem ergo locum habebit apud illum honesta res, sed tristis atque aspera, quem vir bonus, pauper, aut exsul, ac pallidus. Agedum pone ex alia parte virum bonum, diuitiis abundantem, ex altera nihil habentem, sed in se omnia: vterque æque bonus vir erit, etiam si fortuna dispari vtetur. Idem (vt dixi) in rebus iudicium est, quod in hominibus. æque laudabilis est virtus in corpore valido ac libero posita, quàm in morbido ac vincto. Ergo tua quoque virtus non magis laudabilis, si corpus illæsum tibi & integrum fortuna præstiterit, quàm si ex aliqua parte mutilatum. alioqui hoc erit, ex seruorum habitu dominum æstimare. Omnia enim ista, in quæ dominiũ casus exercet, seruilia sunt, pecunia, & corpus, & honores: imbecilla, fluida, mortalia, possessionis incertæ. Illa rursus libera & inuicta opera virtutis. quæ non ideo magis appetenda sunt, si benignius à fortuna tractantur; nec minus, si aliqua rerũ iniquitate premuntur. Quod amicitia in hominibus est, hoc in rebus appetitio est. Non, puto magis amares virum bonum locupletem, quàm pauperem: nec robustum & lacertosum, quàm gracilem, & lãguidi corporis: ergo ne rem quidem magis appetes hilarem ac pacatam, quàm distractam & operosam. Et si hoc est, magis diliges ex duobus æque bonis viris, nitidum & vnctum; quàm puluerulentum & horrentem. deinde hucusque peruenies, vt magis diligas integrum omnibus membris & illæsum, quàm debilem aut luscum. Paullatim fastidium tuum illo vsque procedet, vt ex duobus æque iustis ac prudentibus, comatũ & crispulũ malis, quàm recaluastrũ. Vbi par est in vtroq; virtus, nõ cõparet aliarum rerum inæqualitas: omnia enim alia nõ partes, sed accessiones sunt. Nam quis tam iniquã censuram inter suos agit, vt filium sanum quàm ægrum magis diligat? procerũve & excelsum, quàm breuem & modicum? Fœtus suos non distinguunt feræ, & se in alimentum

patiter omniū sternunt: aues ex æquo partiuntur cibos. Vlixes ad Ithacæ suæ saxa sic properat, quemadmodum Agamemnon ad Mycenarum nobiles muros. Nemo enim patriā, quia magna est, amat, sed quia sua. Quorsum hæc pertinent? vt scias, virtutem omnia opera sua, velut fœtus suos, isdem oculis intueri, æque indulgere omnibus: & quidem impensius, laborantibus. Quoniam quidem etiam parentum amor, magis in eā quorum miseretur, inclinat. Virtus quoque opera sua quæ videt affici & premi, non magis amat, sed parentum bonorum more, magis complectitur ac fouet. Quare non est vllum bonum altero maius? quia non est quidquam apto aptius, quia plano nihil est planius. Non potes dicere, Hoc magis par est alicui quàm illud: ergo nec honesto honestius quidquam est. Quod si par omnium virtutum natura est, tria genera bonorum in æquo sunt. Ita dico, in æquo est moderate gaudere, & moderate dolere. Lætitia illa non vincit hanc animi firmitatem, sub tortore gemitus deuorantem. Illa bona optabilia sunt, hæc mirabilia. vtraque nihilominus paria: quia quidquid incommodi est, velamento maioris boni tegitur. Quisquis hæc imparia iudicat, ab ipsis virtutibus auertit oculos, & exteriora circumspicit. Bona vera idem pendunt, idem patent: falsa multum habent vani. Itaque speciosa & magna contra visentibus, cum ad pondus reuocata sunt, fallunt. Ita est, mi Lucili, quidquid vera ratio commendat, solidum & æternum est, firmat animum, attollitque, semper futurum in excelso: illa quæ temere laudantur, & vulgi sententia bona sunt, inflant inanibus lætos. Rursus ea quæ timentur tamquam mala, iniiciunt formidinem mentibus, & illas non aliter, quam animalia species periculi, agitant. Vtraque res ergo sine caussa animum & diffundit, & mordet: nec illa gaudio, nec hæc metu digna est: sola ratio immutabilis & iudicij tenax est. non enim seruit, sed imperat sensibus. Ratio rationi par est, sicut rectum recto: ergo & virtus, quæ non aliud est quam recta ratio. Omnes virtutes rationes rectæ sunt: si rectæ sunt, & pares sunt. Qualis ratio est, tales & actiones sunt: ergo omnes pares sunt. Nam cum similes rationi sint, similes & inter se sunt: pares autem actiones inter se esse dico, qua rectæ sunt, & honestæ. Cæterum magna habebunt discrimina, variante materia: quæ modo latior est, modo angustior; modo illustris, modo ignobilis; modo ad multos pertinens, modo ad paucos. In omnibus tamen istis, id quod optimum est, par est: tamquam viri boni, omnes pares sunt, quà boni sunt: sed habent differentias ætatis: alius senior, alius iunior. habent corporis: alius formosus, alius deformis est. habent fortunæ: ille diues, hic pauper est; ille gratiosus, potens, vrbibus notus & populis, ignotus hic plerisque, & obscurus. Sed per illud quod boni sunt, pares sunt. De bonis ac malis sensus non iudicat: quid vtile, scit; quid inutile, ignorat. Non potest ferre sententiam, nisi in rem præsentem perductus est: nec futuri prouidus est, nec præteriti memor: quid sit consequens nescit. Ex hoc autem rerum ordo seriesque contexitur, & vnitas vitæ in perfectum itura. Ratio ergo arbitra est bonorum ac malorum: aliena & externa pro vilibus habet: & ea quæ neque bona sunt, neque mala, accessiones minimas ac leuissimas iudicat. omne illi bonum in animo est. Ceterum quædam prima existimat, ad quæ ex proposito venit, tamquam victoriam, bonos liberos, patriæ salutem: quædam secunda, quæ non apparent nisi in rebus aduersis: tamquam æquo animo pati morbum magnum, exsilium: quædam media, quæ nihilo magis secundum naturam sunt, quam contra naturam: tamquam prudenter ambulare, composite sedere. Non enim minus secundum naturam est, sedere, quàm aut stare, aut ambulare. Duo illa superiora diuersa sunt. prima enim secundum naturā sunt, gaudere liberorum pietate, patriæ incolumitate: secunda contra naturam sunt, fortiter obstare tormentis, & sitim perpeti, morbo vrente præcordia. Quid ergo? aliquid cōtra naturam bonū est? minime. sed illud aliquando contra naturā est, in quo bonum illud exsistit. vulnerari enim, & subiecto igne tabescere, & aduersa valetudine affligi, contra naturam est: sed inter ista seruare animum infatigabilem, secundum naturam est. Et vt, quod volo, exprimā breuiter, materia boni aliquando contra naturam: at bonum numquam, quoniam bonū sine ratione nullum est: sequitur autem ratio naturā. Quid est ergo ratio? naturæ imitatio. Quid est summum hominis bonum? ex naturæ voluntate se gerere. Non est, inquit, dubium, quin felicior pax sit numquam lacessita, quam multo reparata sanguine. Non est dubium, inquit, quin felicior sit inconcussa valetudo, quàm ex grauibus morbis & extrema minitantibus in tutum vi quadam & patiētia educta. Eodem modo non erit dubium, quin maius bonum sit gaudium, quàm obnoxius animus ad perpetiendos cruciatus vulnerū aut ignium. Minime: illa enim quæ fortuita sunt, plurimum discriminis recipiūt: æstimantur enim vtilitate sumentium. Bonorū

vnum

vnum propoſitum eſt,conſentire naturæ: hoc in omnibus pars eſt. Cum alicuius in ſenatu ſententiam ſequimur, non poteſt dici: Ille magis aſſentitur, quàm ille: ab omnibus in eamdem ſententiam itur. idem de virtutibus dico: omnes naturæ aſſentiuntur. idē de bonis dico: omnia naturæ aſſentiuntur. Alter adoleſcens deceſſit, alter ſenex, aliquis præter hos infans, cui nihil amplius contigit, quàm proſpicere vitam: omnes hi æque fuere mortales, etiam ſi mors aliorum longius vitam paſſa eſt procedere, aliorum in medio flore præcidit, aliorum interrupit principia. Alius inter cœnandum ſolutus eſt, alterius continuata mors ſomno eſt, aliquem concubitus exſtinxit. his oppone ferro transfoſſos, aut examinatos ſerpentū morſu, aut fractos ruina, aut per longam neruorum cōtractionem extortos minutatim, aliquorum melior dici, aliquorum peior poteſt exitus: mors quidem omnium par eſt. per quæ venit, diuerſa ſunt; id in quod deſinunt, vnum eſt. mors nulla maior aut minor eſt: habet enim eumdem in omnibus modum, finiſſe vitam. Idem tibi de bonis dico. hoc bonum inter meras voluptates eſt, hoc inter triſtia & acerba; illud fortunæ indulgentiam rexit, hoc violentiam domuit: vtrumque æque bonum eſt, quamuis illud plana emolliuerit, hoc aſpera. Idem finis omnium eſt. bona ſunt, laudanda ſunt, virtutem rationemque comitantur: virtus æquat inter ſe, quidquid agnoſcit. Nec eſt quod hoc inter noſtra placita mireris. apud Epicurum duo bona ſunt, ex quibus ſummum illud beatumque componitur: vt corpus ſine dolore ſit, animus ſine perturbatione. Hæc bona non creſcunt, ſi plena ſunt. quo enim creſcet, quod plenum eſt? Dolore corpus caret: quid ad hanc accedere indolentiam poteſt? Animus conſtat ſibi, & placidus eſt: quid accedere ad hanc tranquillitatem poteſt? Quemadmodum ſerenitas cæli non recipit maiorem adhuc claritatem, in ſinceriſſimum nitorem repurgata: ſic hominis corpus animumque curantis, & bonum ſuum ex vtroque nectentis, perfectus eſt ſtatus, & ſummam voti ſui inuenit, ſi nec æſtus animo eſt, nec dolor corpori. Si qua extra blandimenta contingunt, non augent ſummum bonum, ſed, vt ita dicam, condiunt & oblectant: abſolutum enim illud humanæ naturæ bonū, corporis & animi pace contentum eſt. Dabo apud Epicurum tibi etiamnum ſimillimam huic noſtræ diuiſionem bonorum. Alia enim ſunt apud illum, quæ malit contingere ſibi: vt corporis quietem, ab omni incommodo liberam, & animi remiſſionem, bonorum ſuorum contemplatione gaudentis. Alia ſunt, quæ quamuis nolit accidere, nihilominus & laudat & comprobat: tamquam illam, quam paullo antè dicebam, male valetudinis, & dolorum grauiſſimorum perpeſſionem. in qua Epicurus fuit illo ſummo ac fortunatiſſimo die ſuo: [14] ait enim ſe veſicæ & exulcerati ventris tormenta tolerare, vlteriorem doloris acceſſionem non recipientia: eſſe nihilominus ſibi illum beatum diem. beatum autem agere, niſi qui eſt in ſummo bono, non poteſt. Ergo & apud Epicurum ſunt hæc bona, quæ malles non experiri: ſed quia ita res tulit, & amplexanda & laudanda & exæquanda ſummis ſunt. Non poteſt dici, hoc non eſſe par maximis bonum, quod beatæ vitæ clauſulam impoſuit, cui Epicurus extrema voce gratias egit. Permitte mihi, mi Lucili virorum optime, aliquid audacius dicere. ſi vlla bona maiora eſſe aliis poſſent: hæc ego quæ triſtia videntur, mollibus illis & delicatis prætuliſſem. Maius eſt enim perfringere difficilia, quàm læta moderari. Eadem ratione fit, ſcio, vt aliquis felicitatem bene, & calamitatem fortiter ferat. Æque fortis eſſe poteſt, qui pro vallo ſecurus excubuit, nullis hoſtibus caſtra tentantibus: & qui ſuccisis poplitibus in genua ſe excepit, nec arma dimiſit. Macte virtute eſto, ſanguinolentis & ex acie redeuntibus dicitur. Itaque hæc magis laudauerim bona exercitata & fortia, & cum fortuna rixata. Ego dubitem, quin magis laudem truncam illam & retorridam manum Mucij, quàm cuiuſlibet fortiſſimi ſaluam? Stetit hoſtium flammarumque contemptor, & manum ſuam in hoſtili foculo diſtillantem perſpectauit, donec Porſenna, cuius pœnæ fauebat, gloriæ inuidit, & ignem inuito eripi iuſſit. Hoc bonum quidni inter prima numerem: tantoque maius putem, quàm illa ſecura & intentata fortunæ, quanto rarius eſt hoſtem amiſſa manu viciſſe, quam armata? Quid ergo? inquis, hoc bonum tibi optabis? Quid-ni? hoc enim, niſi qui poteſt & optare, non poteſt facere. An potius optem, vt [15] malaciſſandos articulos exoletis meis porrigam? vt muliercula, aut aliquis in mulierculam ex viro verſus, digitulos meos ducat? Quid-ni ego feliciorem putem Mucium, qui ſic tractauit ignem, [16] quaſi illam manum [17] tractatori præſtitiſſet? In integrum reſtituit, quidquid errauerat. confecit bellum inermis ac mancus, & illa manu trunca [18] reges duos vicit.

I. LIPSIVS.

1. NOn puto exspectas.] *Vel quia ipse scis, vel quia præmisi,* condiscipulum. *Ergo senis senem.*

2. Male collocauit.] *Simile illi,* Ingenium Galbæ male habitat.

3. Corpus suum consecrat.] *Quod est velut paruum eius Dei templum.*

4. Formosus mihi videtur.] *Itaque Platonici tales animo pulchros amabant.* Nec enim, *ait Apuleius,* deformitas corporis talem poterit abigere appetitum: sed cum ipsa anima complacita est, homo totus adamatur.

5. Triplex eorum conditio.] *Vide, si lubet, Manuduct.* III. *Dissert.* VI.

6. Sed ex natura.] *Id est recta ratione.*

7. Decrescere summum bonum non potest.] *Nos aliquid Manuduct.* III. *Dissert.* IV. *itémque* III. *& quod sequitur, de* paritate virtutum, *ibi ex professo.*

8. In equuleo iaceat.] *Cicero* V. *De Finibus:* Sit vir bonus cæcus, debilis, morbo grauissimo affectus, exsul, orbus, torqueatur in eculeo: quem hunc appellas Zeno? Beatum, inquit. Etiam beatissimum Quippe, inquiet, cùm tam docuerim gradus istam rem non habere, quam virtutem, in qua sit ipsum Beatum.

9. Quod Epicurus ait.] *Cicero* V. *Tuscul.* Epicuro dicere licebit, Nullum sapienti esse tempus, etsi vratur, torqueatur, secetur, quin possit exclamare, Quam pro nihilo puto? *denique etiam,* Beatam vitam in Phalaridis taurum descensuram.

10. Alterum petam.] *Quod Stoicum in verbis discrimen est, inter adiaphora. Vide me Manuduct.* II. *Dissert.* XXII.

11. In ea quorum miseretur.] *Auctor Thebaidis:*

Quo caussa melior, sorsque deterior trahit,
Inclinat animus, semper infirmo fauens.
Miseros magis Fortuna conciliat suis.

Hæc ibi ipsa Iocasta mater, inclinata in miserum Polynicem. Noster Consol. ad Helu. cap. vlt. Necesse est, cum omnia feceris, mater, cogitationes tuas subinde ad me recurrere, nec quemquam ex liberis frequentius tibi obuersari: non quia alij minus cari sint, sed quia naturale est manum sæpius referre ad id quod doleat.

12. Viri boni omnes pares.] *Id quod quoque inter Paradoxa Stoica, Sapientes inter se pares. Explanaui Manud.* III. *Diss.* III.

13. Quid est ergo Ratio?] *Hæc valde notanda, pro sensu præcipui dogmatis Stoicorum,* Naturam sequi. *Quod equidem explicaui aliquot Dissertationibus, Manud.* III.

14. Ait enim se vesicæ.] *Ipsa verba eius apud Laertium, ex epistola ad Idomeneum, hæc sunt:* Cum ageremus vitæ beatum, & eumdem supremum diem, scribebamus hæc. Aderat autem vesicæ morbus & vrinæ mittendæ difficultas, & viscerum affectiones tantæ, quæ magnitudinem vltrà non reciperẽt. Obstabat tamẽ & repellebat hæc omnia animi in nobis gaudium, memoria rationum inuentorumque nostrorum. *Adde Epist.* XCII.

15. Malacissandos articulos.] *Quidam libri,* malaxandos. *Vtrumuis rectum, & Graciense, imo Græcum. Dicunt enim* μαλακίζειν, *&* μαλάσσειν, emollire, lenire. *Plautus illud prius* malacissare *vsurpauit.*

16. Quasi illam manum.] *Legerem,* quam si.

17. Tractatori præstitisset.] *Ita dicti, quos in prioribus lineis descripsit: qui manu artifice membra, & plurimum manus digitisque, ducebant & leniter trahebant. Martialis libro* III.

Percurrit agili corpus arte tractatrix.

Describit pulchrè Clearchus apud Athenæum, lib. VI. *in delicijs & mollitie Paphij cuiusdam adolescentis.* Iacebat quidem ille, *inquit,* in lectulo: sed ad pedes lecti sedebat quispiam, qui eius pedes genibus suis impositos tenui panniculo confoueret. Quid autem preterea fecerit, vel silente me non obscurum. Deinde alius ad ipsum lectum sedens, καὶ τοῦ νεανίσκου τὴν χεῖρα παρειμένου, ἐγκρατησάμενος ταύτην καὶ προσαπτόμενος κατέψηχέ τι, καὶ τῶν δακτύλων ἕκαστον ἐν μέρει διαλαμβάνων, εἶλκέ τι καὶ ἐξέτεινεν, ὥς τι τὸν πρῶτον αὐτὸν ὀνομάζοντα Σικύαν εὐστόχως εἰρηκέναι δοκεῖν: cum adolescens manum suam velut languidam remisisset, ille appronans se & huic accidens, demulcebat eam & contrectabat, digitorum singulos trahens & extendens per vices, ita vt qui primus illum Cucurbitam vocauit, ingeniose & feliciter dixisse videatur. *Ecce verum Tractatorem: & quare Cucurbitam? quòd vt illa trahit cutem & extendit, & tumentem leniter reddit, sic iste. Vetus aliquis scriptor, aut certe ex veteri Ioannes Sarisberiensis, hæc sic narrat, vt ex Clearcho translata dicas, lib.* III. *Polycratici cap.* XIII. Cùm lasciuientis diuitis luxus libidini vota sua præcingit, recumbentis pedes calamistratus comatulus excipit: & in aliorum conspectu pedes, & ne plus dicam, teneris manibus tibias tractat. Chirotecatus enim incessit diutius, vt manus Soli subtractas emolliret, ad diuitis vsum. Deinde licentia paullum procedente totum corpus impudico tactu oberrans pruriginem scalpit, quam fecit, & ignes Veneris languentibus inflammat. *Finem hic etiam fœda tractationis habes: denique & manus Tractatoris mollicellas, chirotecarum vsu à Sole defensas.*

18. Reges duos vicit.] *Tarquinium exsulem, & Porsenam, quos ab obsidione remouit.*

MVRETVS.

CLaranum.] *Primum Clarani exemplo, qui & senex erat, & deformi ac distorto corpore, docet satis magnum esse ipsius per se virtutis decorem: neque eam aut pulchritudine corporis cohonestari; aut deformitate fœdari. Deinde exponit sermonem quendam à se cum Clarano habitum: quomodo, cum triplex quædam bonorum distinctio sit, bona tamen omnia sint paria. Ad postremum, bona quædam, quæ vulgo minus optabilia videntur, sibi ait visum iri omnium maxime optabilia, si tale vllum in bonis discrimen esse posset.*

Vtad-

Vt adiiciam ſenem:] *Hoc etiam ſatis vel ex eo intelligi poteſt, quòd condiſcipuli fuimus.*

Male collocauit.] *Ita dictum, vt Galba ingenium male habitare.*

Quomodo poſſint paria bona eſſe.] *In alys* tria bona eſſe. *Sed res ipſa clamat legendum eſſe* paria.

Ergo virtutes inter ſe pares ſunt.] *Virtus rectum eſt. Rectum non recipit incrementum. Ergo ne virtus quidē. Si virtus incrementum non recipit, ne ea quidem quæ à virtute manant. eſt autem illud. & hoc igitur. Quo fit vt rectè facta omnia paria ſint. Stoica ſunt hæc: vt & peccata omnia paria eſſe.*

In equuleo taceat.] *Non indicet conſcios: nihil eorum prodat, propter quæ torquetur. Melius haud dubiè, quam, vt in alys,* iaceat.

In perfectum itura.] *Liber Sicilienſis,* per rectum itura*: quod melius puto.*

In quo bonum illud exiſtit.] *Idem liber.* conſiſtit.

Cum alicuius in Senatu ſententiam ſequimur.] *Idem liber.* Cum alicuius Senatus ſententiam ſequitur. *melius videtur.*

PINCIANVS.

GRatior eſt pulchro veniēs è corpore virtus.] *Eadem,* Gratior & pulchro veniens in corpore virtus. *Bona tamen exemplarium pars ita habet, vt impreſſa lectio.*

In ſimilitudinem ſui adducit & cingit:] *Rectior lectio,* in ſimilitudinem ſui adducit & fingit.

Minuuntur, cadunt.] *Mallem legeres,* eminent cadunt. *Nam & quæ ſequuntur, continuo per oppoſitum dicta ſunt,* deteruntur creſcunt, exhauriuntur, implentur.

In exitum ipſas ſui verti:] Suum, *non* ſui, *omnis antiqua lectio.*

Libertas, conſtantia, æquanimitas.] Liberalitas, *non* libertas, *eadem.*

Inter gaudium & dolorem inflexibilemque patientiam?] *Exemplar Franciſcanum,* inter gaudium & dolorum inflexibilem patientiam.

Plurimum quantum ad illa.] *Vetus omnis lectio,* plurimum inter illa.

Naturalis animi remiſſio.] *Scribe,* naturalis eſt animi remiſſio.

Alterius in gaudio poſiti, alterius inter tormenta fortiſſime ſtantis:] *Exemplar peruetus & correctum,* vnius in conuiuio iacentis, alterius inter tormenta fortiſſime ſtantis.

Ergo tuam quoque virtutem non magis laudabilis.] *Scribe.* Ergo tua quoque virtus non magis laudabilis, *ex vetere lectione.*

Quàm breuem aut modicum.] *Lege,* quàm breuem & modicum, *ex eadem.*

Falſa multum habent vani.] *Scribendum,* Illa falſa multum habent vani, *ex eadem.*

Quàm multo reparata ſanguine.] *Caſtigandum cenſeo,* quàm multorum parta ſanguine.

Vi quadam & patientia educta.] *Exemplar Franciſcanum,* vi quadam patientiæ inducta.

Maiora eſſe alijs poſſunt.] *Idem exemplar* poſſent *agnoſcit, non* poſſunt.

Et vt calamitatem fortiter ferat.] *Particula* vt *redundat ex vetere lectione.*

Vt male laxandos articulos exoletis meis porrigam.] *Nonnulla exemplaria* laxandos *tantum habent: non* male laxandos: *Alia rectius,* malaxandos, *hoc eſt, molliendos: à verbo Græco tractum. Hoc melius quàm* malacizandos.

OPSOPOEVS.

M*ſſ.* ad primum bonum reuertamur. *Paulo inferius. Modius epiſt. 132. Scribendum vt liquido liquet, & libri clamant,* toti ſe inſerens mundo. *Conſentiunt tres è noſtris.*

Ibidem: Conſentiunt membranæ omnes in Talis animus virtus eſt, &c. *& profectò aut meum me iudicium decipit, aut ita plane legendum. animus, inquit, aſperis blandiſque pariter inuictus, ſupra omnia quæ contingunt acciduntque, eminens, imperturbatus, intrepidus, quem nulla vis frangat, quem nec attollat fortuna, nec deprimat: hic ille talis animus eſt decantata illa virtus, quæ oculis ſubijci alioqui nequit. Hactenus ille. cui ſuffragantur itidem omnes noſtræ. Seneca epiſt. 76.* Ratio perfecta, virtus vocatur. *iterum,* Ratio explicita & recta, & ad naturæ voluntatem accommodata, vocatur virtus.

M.ſſ. honeſtum eſt enim propter illa quæ tetuli. *& mox, Lege,* quibus illæ contigere, *ſc. virtute è tribus m.ſſ.*

M.ſſ. Mortalia minuuntur, cadunt, &c. *Recepta lectio Pinciani eſt.*

Abeſt a. m. ſſ. particula ſed. *& linea ab hinc quarta omnes legunt,* in exitium ipſas ſuum verti.

Omnes Pinciani & noſtri m. ſſ. ſimplicitas, liberalitas, conſtantia. *& inferius,* plurimum inter illa, in quibus *& cetera.*

Baſileenſes editiones, malum non putat, velut libens faciat. *m. ſſ. vero,* malum non putet, velit, libens faciat. *Nec ſunt iſta, vt in editione Romana, eradicanda. eis enim reſpondet quod ſequitur,* iniuſſum, inecoactumque, ſincerum, nullo malo mixtum.

Magis placet verbum duorum opt. m. ſſ. procurret, *quàm* percurret. *Epiſt. 71.* vt ad omnes caſus procurrerem. *Et paulo poſt omittitur* ergo.

M ſſ. Ergo tuam quoque virtutem non magis laudabis, ſi corpus illæſum tibi & integrum (*vnus,* ſi corpus illiticum integrum, *alius,* ſi corpus illi tuum integrum: *alius denuo,* ſi corpus illibatum integrum) fortuna præſtiterit, quàm ſi ex aliqua parte mutilatum mulctatum. *Et ſtatim.*

M. ſſ. tres, ſerua ſunt, *pro* ſeruilia ſunt.

Dele poſtremum eſt, *& paulo poſt lege,* hilarem ac pacatam, *membranis ita volentibus.*

Optimus Puteani codex, & vnitas vitæ perfectum itura. *Nicotianus integrius,* per rectum itura. *quo pacto legit Mureti liber Sicilienſis.*

Duo Puteani exemplaria.] Vt malaxandos articulos, &c.

GRVTERVS ET IVRETVS.

ET quæ per læta procedit, & quæ per tristia.] *In v. c.* & quæ per lata procedit, & quæ per stricta, *quam scripturam non repudio, maxime cum paulo post subijciat auctor*: Variante materia, quæ modo latior est, modo angustior. *Itaque videtur quodam glossemate interpolatus hic locus. Iuretus.*

Quam distractam & operosam.] *Repone ex v. c.* districtam: *de qua voce sup. Iuretus ad Epist. 2.*

Quorsum hæc.] *v. c.* Quorsus.

Transfossos aut examinatos serpentum morsu.] *v. c.* transfixos aut exan. serpentium m.

Ego non dubito quin magis laudem.] *Restituit Iuretus ex v. c.* Ego condubitem quin m. *cum interrogationis nota.*

In integrum restituit, quicquid errauerat.] *Quod ad mouendas actiones attinet, cum non videantur consentire, qui errant, nihil mirum est restitutionem in integrum à Pratore indulgeri ob iustum errorem: cum in omnibus negocijs contrahendis, si error aliquis interuenerit nihil valeat quod actum est, quia nihil sit consensui tam contrarium, quam error, qui imperitiam detegit. l. si per errorem inf. de iurisd. omn. iud. Hinc explicandum quod* [illegible] *hic dicit Seneca. P. Faber ad l. 116. ff. de reg. iur.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

POST Præfatiunculam Quæstio, An omne bonum optabile? Ait, esse: etiam cuius materia in malis. Vt, fortiter vri, ægrotare, flagellari. Non ipsa vstio, morbus, flagella; sed illud, fortiter & patienter, inquit, est optabile. Deinde, Virtutes nexas esse: & vti vna, omnes. Sunt & hæc pulchra, fortis, germani Stoici.

EPIST. LXVII.

VT à communibus initium faciam, ver aperire se cœpit: sed iam inclinatum in æstatem, quo tempore calere debebat, intepuit: nec adhuc illi fides est. sæpe enim in hiemem reuoluitur. Vis scire quàm dubium adhuc sit? nondum me [1] committo frigidæ: adhuc [2] rigorem eius infringo. Hoc est, inquis, nec calidum, nec frigidum pati. Ita est, mi Lucili. iam ætas mea contenta est suo frigore; vix media regelatur æstate. Itaque maior pars [3] in vestimentis degitur. Ago gratias senectuti, quod me [4] lectulo affixit. Quid ni gratias illi hoc nomine agam? quidquid [5] debebam nolle, non possum. Cum libellis mihi plurimus sermo est. si quando interueniunt epistolæ tuæ, tecum esse mihi videor: & sic afficior animo, tamquam tibi non rescribam, [6] sed respondeam. Itaque & de hoc quod quæris, quasi colloquar tecum: quale sit, vna scrutabimur. Quæris an omne bonum optabile sit. Si bonum est, inquis, fortiter torqueri, & magno animo vri, & patienter ægrotare, sequitur vt ista optabilia sint. nihil autem video ex istis voto dignum. Neminem certe adhuc scio eo nomine votum soluisse, quod flagellis cæsus esset, aut podagra distortus, aut equuleo longior factus. [7] Distingue, mi Lucili, ista: & intelliges esse in his aliquid optandum. Tormenta abesse à me velim: sed si sustinenda fuerint, vt me in illis fortiter, honestè, animose geram, optabo. Quidni ego malim non incidere bellum? sed si inciderit, vt vulnera, vt famem, & omnia quæ bellorum necessitas fert, generose feram, optabo. Non sum tam demens, vt ægrotare cupiam: sed si ægrotandum fuerit, vt nihil intemperanter, nihil effeminate faciam, optabo. Ita non incommoda optabilia sunt, sed virtus qua perferuntur incommoda. Quidam ex nostris existimant, omnino asperorum fortem tolerantiam non esse optabilem, sed nec abominandam quidem: quia voto purum bonum peti debet, & tranquillum, & extra molestiam positum. Ego dissentio. Quare? primùm quia fieri non potest, vt aliqua res bona quidem sit, sed optabilis non sit: deinde si virtus optabilis est, nullum autem sine virtute bonum, & omne bonum optabile. Deinde etiam [8] si tormentorum fortis patientia optabilis non est: etiamnum interrogo, Nónne fortitudo optabilis est? atqui pericula contemnit & prouocat. Pulcherrima pars eius, maximéque mirabilis illa est, non cedere ignibus, obuiam ire vulneribus: interdum tela ne vitare quidem, sed pectore excipere. Si fortitudo optabilis est, & tormenta patienter ferre optabile est: hoc enim, fortitudinis pars est: sed separa ista, vt dixi; nihil erit quod tibi faciat errorem. Non enim pati tormenta optabile est, sed pati fortiter. Illud opto fortiter, quod est virtus. Quis tamen vmquam hoc sibi optauit? Quædam vota aperta & professa sunt, cum particulatim fiunt; quædam latent, cum vno voto multa comprehensa sunt. Tamquam

opto

opto mihi vitam honeſtam: vita autem honeſta actionibus varijs conſtat. In hac eſt [8] Reguli arca, Catonis ſciſſum manu ſua vulnus, Rutilij exſilium, calix venenatus qui Socratem tranſtulit è carcere in cælum. Ita cum optaui mihi vitam honeſtam, & hæc optaui, ſine quibus interdum honeſta non poteſt eſſe.

---- O terque quaterque beati,
Queis ante ora patrum, Troiæ ſub mœnibus altis
Contigit oppetere!

Quid intereſt, optes hoc alicui, an optabile fuiſſe fatearis? Decius ſe pro Rep. deuouit, & in medios hoſtes concitato equo mortem petens irruit. Alter poſt hunc paternæ virtutis æmulus, [9] conceptis ſollennibus, [10] ac iam familiaribus verbis, in aciem confertiſſimam incurrit, de hoc ſolicitus tantum [11] vt litaret, optabilem rem putans bonam mortem. Dubitas ergo, an optimum ſit memorabilem mori, & in aliquo opere virtutis? Cum aliquis tormenta fortiter patitur, [12] omnibus virtutibus vtitur fortaſſe, cum vna in promptu ſit, & maxime appareat, patientia. ceterum illic eſt fortitudo: cuius patientia & perpeſſio, & tolerantia, rami ſunt. illic eſt prudentia, ſine qua nullum initur conſilium: quæ ſuadet quod effugere non poſſis, quam fortiſſime ferre. illic eſt conſtantia: quæ deiici loco non poteſt, & propoſitum nulla vi extorquente dimittit. illic eſt indiuiduus ille comitatus virtutum. Quidquid honeſte fit, vna virtus facit, ſed [13] de conſilij ſententia: quod autem ab omnibus virtutibus comprobatur, etiam ſi ab vna fieri videtur, optabile eſt. Quid? tu exiſtimas ea tantum optabilia eſſe, quæ per voluptatem & otium veniunt? quæ excipiuntur [14] foribus ornatis? Sunt quædam triſtes voluptates, ſunt quædam vota, quæ non gratulantium cœtu, ſed adorantium venerantiumque celebrantur. Ita tu non putas Regulum optaſſe, vt ad Pœnos perueniret? Indue magni viri animum, & ab opinionibus vulgi ſecede paulliſper: cape quantam debes virtutis pulcherrimæ ac magnificentiſſimæ ſpeciem, quæ nobis non ſertis, ſed ſudore & ſanguine colenda eſt. Adſpice M. Catonem, ſacro illi pectori puriſſimas manus admouentem, & vulnera parum demiſſa laxantem. Vtrum illi tandem dicturus es, [15] *Vellem quæ velles*, &, *Moleſte fero?* an, [16] *Feliciter, quod agis?* Hoc loco mihi Demetrius noſter occurrit, qui vitam ſecuram, & ſine vllis fortunæ incurſionibus *mare mortuum* vocat. Nihil habere ad quod exciteris, ad quod te concites, cuius denunciatione & incurſu firmitatem animi tui tentes: ſed in otio inconcuſſo iacere, non eſt tranquillitas, [17] malacia eſt. Attalus Stoicus dicere ſolebat: *Malo me fortuna in caſtris ſuis, quam in delicijs habeat.* torqueor, ſed fortiter: bene eſt. occidor, ſed fortiter: bene eſt. Audi Epicurum, dicet, *Et dulce eſt.* Ego tam honeſtæ rei ac ſeueræ numquam [18] molle nomen imponam. Vror, ſed inuictus. Quid ni optabile ſit, non quod vrit me ignis, ſed quod non vincit? Nihil eſt virtute præſtantius, nihil pulchrius: & bonum eſt, & optabile, quidquid ex huius geritur imperio.

I. LIPSIVS.

1. COMMITTO frigidæ.] *Sic libri ſuadent legere, & monuit in paucis bonus doctuſque vir Nic. Faber. Significat, ſe frigida plane non vti, ad lauandum, vt ſolet: idque ob aëris adhuc intemperiem. Sed, inquit,* rigorem eius infringo. *quomodo? vel Sole admiſſo, vel tepida infuſa. Specta totum eo, quod balneis & lotione calida numquam vti ſolet, ſemper Pſychrolutes. Adi epiſt.* LXXXIII. *quæ ipſa hæc interpretatur.*

2. Rigorem eius infringo.] *Sic aliquot libri: ex quibus Pincianus malebat,* rigore eius infringor. *Poſſit aliquis* ad hunc rigorem eius infringor.

3. In veſtimentis degitur.] *Volebat & hic Pincianus,* in ſtramentis, *aduerſantibus libris: nec audimus. Veſtimenta, ipſius lecti ſunt. vt in Propertio:*

Nunc queror in toto non ſidere pallia lecto.

& Terentio:

Huc eſt intro latus lectus, veſtimentis ſtratus eſt.

vt in ipſo Seneca, epiſt. LXXVIII. Eſt virtuti etiam in lectulo locus. non tantum arma & acies dant argumenta alacris animi: & in veſtimentis vir fortis apparet.

4. Lectulo affixit.] *Lucubratorio illi, non dormitorio. nam & hos veteres habebant: atque homines quieti, aut literis operati, fere ſemper in lecto. Iuuenalis, de iſto*

Eſt genus ignauum, quod lecto gaudet & vmbra.

Seneca epiſt. LXXII. Quædam ſunt, quæ poſſis & in ciſio ſcribere, quædam lectum & otium deſiderant.

5. Debebam nolle.] *Diſcurrere, ſalutare tempus terere.*

6. Sed reſpondeam.] *Ore videlicet, vt ſi coram videam.*

7. Diſtingue mi Lucili, iſta.] *Notat Muretus ex Ariſtotele, iſta ſecundæ notæ, dici* [illegible], ſub conditione optanda: *vt, ſi ægrotes, ſanari: & talia.*

8. Reguli arca.] *In qua clauis confixus fictit. De Prouid. cap.* III.

9. Conceptis sollennibus.] *Formula enim deuouendi erat, Pontifice præeunte, quæ est in Liuij libro* VIII.

10. Ac iam familiabus.] *Non ignotis: itemque velut proprijs huic familia, quia pater vsurpauerat.*

11. Vt litaret.] *Non sacrificaret se tantum, sed Deos propitiaret. Mori certus, sed ex salute publica môri optans. Nonnius Marcellus:* Sacrificare, est veniam petere: litare est propitiare, & votum impetrare.

12. Omnibus virtutibus vtitur.] *Nam Stoico scito, nexæ eæ inter se sunt. Vide me Manuduct.* III. *Differt.* IV.

13. De consilij sententia.] *Ex forensi formula. Nam Prætor aut Quæsitor pronuntiat, de consilij sententia.*

14. Floribus ornatis.] *Quæ in re læta, lauru & lucernis solent obduci. Multa olim super hoc ritu ego* I. *Elector. cap.* III.

15. Vellem quæ velles.] *Ita in Plauto,* Velim vt velles Tranio: *in consolatione, & cum affectu magis, quam effectu.*

16. Feliciter quod agis.] *Formula approbandi, & in re læta gratandi. Suetonius Claudij cap.* VII. *Domitiani.* XIII.

17. Malacia est.] *Quæ in mari dicitur, cum stat sine ventis & fere motu. Alludit autem ad mollitiem obiter, & languorem animi effeminati.*

18. Molle nomen.] *Vt est illud* Dulce *Epicuri.*

MVRETVS.

VT à communibus.] *Paucis quibusdam senectutis suæ imbecillitate præmissis explicat quæstionem, sint ne bona omnia optabilia: & ea quæ talia non videntur, talia tamen esse concludit.*

Quod me lectulo affixit.] *Sic apud Horatium:*

Aut alius casus lecto te affixit.

Vbi cum quidam contra omnium librorum fidem legere vellet. afflixit: *obiecto sibi a me hoc Senecæ loco respondere ausus est, Senecam apud se tanti non esse. Ego hominis stultitiam risu & silentio excepi.*

Distingue, mi Lucili, ista.] *Breuis & expedita mihi distinctio videtur ea quæ traditur ab Aristotele, libro septimo politicorum: bona quædam simpliciter optabilia esse, quædam ἐξ ὑποθέσεως. Bonum & optabile simpliciter est, nullum facinorosum esse in ciuitate: sed si qui sint: hoc posito, bonum & optabile est, pœnas ab eis exigi. Sic non ægrotare, simpliciter bonum & optabile est: sin aliter euenerit, morbum magno & forti animo ferre. Eadem ceterorum omnium ratio est.*

Vellem quæ velles.] *De hoc loco tradidi quædam iampridem capite octauo libri noni Variarum lectionum: quæ alij postea, credo, vt sibi probari ostenderent, venditarunt pro suis.*

PINCIANVS.

NONDVM me committo frigido veri:] *Exemplar Franciscanum* aeri *legi, non* veri.

Adhuc vigor est eius in frigore.] *Corrigendum puto,* adhuc rigore eius infringor.

Itaque maior pars in vestimentis degitur.] *Scribendum reor, non* vestimentis, *sed* stramentis: *hoc est, in cubili. Sequitur enim,* quod me lectulo afflixit.

Quasi colloquor tecum:] Colloquar, *non* colloquor, *vetus lectio.*

Omnium nostrorum fortem tollerantiam.] *Scribe* tormentorum, *non* nostrorum, *tum ex vetere lectione, tum quod subijcit,* tormentorum fortis patientia.

An feliciter, quod agis?] Quidem, *non* quod; *eadem.*

ERASMVS.

MALACIA est.] *Quod nos diuinauimus de malacia, idem annotarat Rodulphus: addens, Cæsarem in commentarijs belli Gallici, hac voce notare segnem & immotum maris torporem.*

OPSOPOEVS.

M. ss. in vestimentis degitur. *Et Modius epist.* 22. *Ex membranis Dominicanorum, & omnibus omnino libris,* vestimentis *repono pro* stramentis, *quod à coniectura Pinciani est, existimantis nullum vsum vestimentorum in lectulis, quorum statim est mentio. Sed humanum quid passus est hic eruditissimus alioqui vir. Terentius. Heautontim. scena,* Ego me non tam astutam:

Est mihi vltimis conclaue in ædibus quoddam retro;

Huc est introlatus lectus, vestimentis stratus est.

Nisi forte alia hæc res: quod mihi tamen, vt adhuc est, persuaderi non potest. Hactenus ille. Nec est quod longe abeamus. ipse Seneca sibi suam vindicat lectionem Epist. 78. Est, *inquit,* mihi crede, virtuti etiam in lectulo locus. Non tantum arma & acies dant argumenta alacris animi indomitique terroribus: & in vestimentis vir fortis apparet.

M. ss. non agnoscunt sequentia, nec tamen ideo solummodo ferre tormenta optabile est. *Modius item ibidē Succinctius (ait) longe membranæ:* Si fortitudo optabilis est, & tormenta patienter ferre optabile est. hoc enim fortitudinis pars est *plane concinne, vt ego arbitror. illa enim* nec tamen &c. *videntur a bono aliquo viro adscripta, qui monere vellet. patienter ferre tormenta non ob hanc tantum, quam afferret philosophus caussam, esse optabile, sed ideo quoque quod homini Christiano religionis causa quiduis fortiter perpeti, cœlum aperiat, & apud Deum eum gratiosum faciat.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

CONCEPTIS solennibus.] *Certa plane fuisse & solennia verba, quibus Dictatores, Coss. Prætores sese hostiumque legiones deuouebant, ostendit Cicero lib.* 2. *de Nat. Deor. Plinius lib.* 28. *cap.* 2. *& auctor de vir. illust.*

c.27.de P. Decio filio agens. Quibus autem verbis vterentur aperit Liuius lib.8.& Briſſonius lib.1.de formulis.

Quæ excipiuntur foribus ornatæ.] *Hoc dicit quod in omni publica priuataque lætitia receptum, ianuam ornari lauro & lucernis. Tertullianus in Apolog.* Cur die læto non laureis poſtes adumbramus? nec lucernis diem infringimus &c. *Apuleius lib.4. Metam.* Domus tota lauris obſita, tædis lucida ſtrepebat hymenæum. *Plura Lipſius lib.1.cap.3.Elect.*

Quæ nobis non ſertis, ſed ſudore.] *Locus mutilus, quem ſuppleo fide v.c.* quæ nobis non ture nec ſertis. *Iurctus.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

SVADET otium, ſed cum Philoſophia iunctum. Idipſum non iactandum eſſe. Et in eo delitescendum, ſe, apud ſe, agendum: id eſt, vt in vitia inquiramus, emendemus. Denique hoc otium, ſuper aliorum negotia eſſe: quod magnæ reip. ſeruit.

EPIST. LXVIII.

CONSILIO tuo accedo: abſconde te in otio, ſed & otium tuum abſconde. Hoc te facturum, Stoicorum [1] etiamſi non præcepto, at exemplo licet ſcias: ſed ex præcepto quoque facies: id tibi, cum voles, approbabo. [2] Nec ad omnem Rempub. mittimus, [3] nec ſemper, [4] nec ſine vllo fine. Præterea, cum ſapienti [5] Remp. ipſo dignam dedimus, id eſt, mundum: non eſt extra Remp. etiamſi ſeceſſerit. imo fortaſſe relicto vno angulo, in maiora atque ampliora tranſit, & cœlo impoſitus, intelligit [6] cum ſellam aut tribunal aſcenderat, [7] quam humili loco ſederit. Depono hoc apud te: numquam plus agere ſapientem, quam cum in conſpectum eius diuina atque humana venerunt. Nunc ad illud reuertor, quod ſuadere tibi cœperam, vt otium tuum ignotum ſit. Non eſt [8] quod inſcribas tibi philoſophiam. atque etiam aliud propoſito tuo nomen impone: valetudinem, & imbecillitatem vocato, & deſidiam. Gloriari otio, iners ambitio eſt. Animalia quædam, ne inueniri poſſint, veſtigia ſua circa cubile ipſum confundunt: idem tibi faciendum eſt. alioqui non deerunt qui perſequantur. Multi aperta tranſeunt, condita & obſtruſa rimantur. furem ſignata ſollicitant. vile videtur, quidquid patet: aperta [9] effractarius præterit. Hos mores habet populus, hos imperitiſſimus quiſque: in ſecreta irrumpere cupit. Optimum itaque eſt, non iactare otium ſuum. iactandi autem genus eſt, nimis latere, & à conſpectu hominum ſecedere. Ille Tarentum ſe abdidit, ille Neapoli inclusus eſt: ille multis annis non tranſit domus ſuæ limen. Conuocat turbam, quiſquis otio ſuo aliquam fabulam impoſuit. Cum ſeceſſeris, non eſt agendum hoc, vt de te homines loquantur, ſed vt ipſe tecum loquaris. Quid autem tecum loquaris? quod homines de aliis libentiſſime faciunt, de te apud te male exiſtima. Aſſueſce & dicere verum, & audire. Id autem maxime tracta, quod in te eſſe infirmiſſimum ſenties. Nota habet quiſque ſui corporis vitia. itaque alius vomitu leuat ſtomachum, alius frequenti cibo fulcit, alius interpoſito ieiunio corpus exhaurit & purgat. Hi quorum pedes dolor repetit, aut vino aut balneo abſtinent: in cetera negligentes, huic à quo ſæpe infeſtantur, occurrunt. Sic in animo noſtro ſunt quaſi [10] cauſſariæ partes, quibus adhibenda curatio eſt. Quid in otio facio? vlcus meum curo. Si oſtenderem tibi pedem turgidum, liuidam manum, aut contracti cruris aridos neruos, permitteres mihi vno loco iacere, & fouere morbum meum: maius malum eſt hoc, quod non poſſum tibi oſtendere. In pectore collectio & vomica eſt. Nolo laudes, nolo dicas: O magnum virum! contempſit omnia, & damnatis humanæ vitæ furoribus fugit. Nihil damnaui, niſi me: non eſt, quod proficiendi cauſſa venire ad me velis. Erras, qui hinc aliquid auxilij ſperas. non medicus, ſed æger hic habitat. Malo illa, cum diſceſſeris, dicas; ego iſtum beatum hominem putabam, & eruditum: erexeram aures. deſtitutus ſum, nihil vidi, nihil audiui, quod concupiſcerem, ad quod reuerterer. Si hoc ſentis, ſi hoc loqueris, aliquid profectum eſt. Malo ignoſcas otio meo, quam inuideas. Otium, inquis, Seneca mihi commendas? ad Epicureas voces dilaberis. Otium tibi commendo, in quo maiora agas & pulchriora, quam quæ reliquiſti. Pulſare ſuperbas potentiorum fores, [11] digerere in litteram ſenes orbos, plurimum in foro poſſe, inuidioſa potentia ac breuis eſt, &, ſi verum æſtimes, ſordida. Ille me gratia forenſi longe antecedit. ille ſtipendiis militaribus [12] & quæſita per hoc dignitate. ille clientum turba. huius turbæ par eſſe non poſſum, huius gratiæ. Tanti eſt ab hominibus vinci, dum à me fortuna vincatur. Vtinam quidem hoc propoſitum ſequi olim fuiſſet animus tibi! vtinam de vita

beata non in conspectu mortis ageremus: sed nunc quoque non moremur. Multa enim, quæ superuacua esse & mimica, crediturí fuimus rationi, nunc experientiæ credimus. Quod facere solent qui serius exeunt, & volunt tempus celeritate reparare, calcar addamus. hæc ætas optime facit ad hæc studia: iam despumauit, iam vitia primo feruore adolescentiæ indomita lassauit; non multum superest, vt exstinguat. Et quando inquis, tibi proderit istud, quod in exitu discis, aut in quam rem? in hanc [13] vt exeam melior. Non est tamen quod existimes, vllam ætatem aptiorem esse ad bonam mētem, quam quæ se multis experimentis, longa ac frequenti rerum patientia domuit: quæ ad salutaria, mitigatis affectibus, venit. Hoc est huius boni tempus. quisquis senex ad sapientiam peruenit, [14] annis peruenit.

IVSTVS LIPSIVS.

1. ETIAMSI non præcepto.] *Ita de Vit. beat. cap.* XXVIII. Non quo miserint me illi, sed quo duxerint, ibo: *in hac ipsa re.*

2. Nec ad omnem remp.] *De Vit. beat. cap. vlt.* Negāt nostri ad quālibet remp. accessurum sapientē.

3. Nec semper.] *Nec omni tempore, & vt non aliud agat.*

4. Nec sine vllo fine.] *Pausa & quies in senectute esto. Cum diu reip. id est alijs; etiam tibi vaces.*

5. Remp. ipso dignam.] *Totum hoc argumentum ex professo tractauit libello, qui cum Vita Beata coiuit, & cum ea legitur. Vide cap.* XXIX. XXX. *& sequentia.*

6. Cum sellam.] *Curulem, in Magistratu.*

7. Quam humili loco.] *Respectu curæ, quam cælo & mundo impendit. Muretus opportune profert Themistij in hanc rem Epigrammation:*

> Ἄντυγος αἰθερίης ἐπιβὰς ποτὲ, νῦν πόθεν ἄλλης
> Ἄντυγος ἀργυρέης. αἶσχος ἀπειρέσιον.
> Ἦσθα κάτω κρείσσων. ἀναβὰς δ' ἐγένου μέγα χείρων,
> Δεῦρ' ἀνάβηθι κάτω. νῦν γὰρ ἄνω κατέβης.

Quod subito vertimus:

> Æthereæ io sella positum te cura subinit
> * Sellæ argentatæ. pro pudor & macula!
> Maior eras, humilis; minor es nunc, sublimatus.
> Descende, vt possis scandere nunc iterum.

* *Nam tunc vehebatur in carpento argenteo.*

Sese alloquitur Themistius, à Iuliano Cæsare ad Consulatum euectus, & à Sapientiæ studio abductus.

8. Quod inscribas tibi philosophiam.] *Non debet. modeste & sine ostentatione tractanda est. Ideo Socrates olim Antisthenı, qui* pallium tritum & scissum obuertebat, atque ostendebat: Ὁρῶ σου, ἔφη, διὰ τοῦ τρίβωνος τὴν κενοδοξίαν: Video, inquit, per pallium tuam vanitatem. *Adde similis argumenti in epist.* V. *&* XIV. *&* XVIII. *&* CIII.

9. Effractarius.] *Qui obserata frangunt & reserant. Sidonius* Effractorem *vocat:* Scrinia tua manus effractorum arguta populabitur. *Isidorus:* Apertularius, effractor. *Illud, quia operta aperit. Glossæ:* Apertularius, *ὑπανοίκτης.*

10. Caussarix partes.] *Caussarij in militia, qui caussam commeatus aut vacationis, valetudinem allegant. Inde Caussarij. pro ægris aut affectis: itemque,* in caussa *esse, pro morbo. Nos in militia, & Mercurialis lib.* VI. *Variar. cap.* I. *Restitui Senecæ hanc vocem, Consol. ad Marciam cap.* XI. *vide.*

11. Digerere in litteram senes.] *Salutandi caussa, pugillares aut libros habebant, vbi litterarum ordine scripti potentes, diuites, orbi quorum gratiam aut opes captabant. De Benefic.* VI. *cap.* XXXIII. Quid tu istos libros, quos vix nomenclatorū aut memoria aut manus complectitur, amicorum existimas esse? Non sunt isti amici, qui magno agmine ianuam pulsant. *Quamquam illi libri proprie de Clientibus sunt: sed simile suadent in Patronis aut regibus istos fuisse.* Diguruntur *igitur* in litteram, *non* lineam *(vt quidam volunt:) quia quisque in sua tali legitur,* Annæus, Burrhus, Canius. *Quibusdam libris,* in litteraturam: *sensu pari.*

12. Et quæsita per hoc dignitate.] *Vel Equestri, vel Senatoria. Nam & qui Primum pilum duxerant, Equites fiebant; & qui Tribunatu militum functi, Senatores. Supra, epist.* XLVII.

13. Vt exeam melior.] *Ad vocem Solonis, qui moriturus audire aliquid cupidus, &* Quo fine; *interrogatus:* Ve doctior, *inquit,* moriar.

14. Annis peruenit.] *Id est, beneficio annorum peruenit. ætati hoc debet.*

MVRETVS.

CONSILIO tuo.] *Sectandum quidem otium, sed non ostentandum.*

Etiam si non præcepto; at exemplo.] *Stoicorum enim principes, & si remp. sapienti capescendam esse dicebant, ipsi tamen ad eam numquam accesserunt. Atque hoc nomine in primis est reprehendit Plutarchus, quod eorum cum vita pugnet oratio.*

Nec ad omnem.] *Non enim ad eam quæ ita deprauata est, vt neque sanari, neque corrigi queat.*

Nec semper.] *Dandum enim temporis aliquid etiam quieti & studijs.*

Nec sine vllo fine.] ὥσπερ γὰρ ἀθλητικῆς, οὕτω καὶ πολιτικῆς πράξεως καταλύουσι τὸ γῆρας. *Romæ Senator à sexagesimo anno non cogebatur, à septuagesimo ne citabatur quidem. Et tum Plato, tum Aristoteles valde senibus mandanda sacerdotia dicunt, vt non satis iam idoneis ad aliorum munerum procurationem. qua de re celebratus est apud Græcos versiculus:*

> Ἔργα νέων, βουλαὶ δ' ἀνδρῶν, εὐχαὶ δὲ γερόντων.

Præterea] *Sapiens mundum ipſum ſibi patriam eſſe ducit. Ergo ne tunc quidem cum in rerum cæleſtium contemplatione defixus eſt, à rep. ſua recedit: ſed tunc denique partem illius optimam & nobiliſſimam tractat.*

Receſſerit.] *Liber vetus*, Seceſſerit.

Quam humili loco ſederit.] *Deſcendere videtur ſapiens, cum ſellam curulem conſcendit. omiſſa enim rerum ſublimium tractatione, ſe ad inferiora demittere cogitur. Hac de re extat pulcherrimum nobiliſſimi philoſophi Themiſtij epigramma, quo, cum conſul ab impio Iuliano creatus eſſet, cohortatur ſeipſum, vt relictis vanis illis honorum inſignibus, conſcendat denuo ad ſtudium ſapientiæ. Deſcendiſſe enim ſe, cum in ſellam & tribunal conſcendiſſe viſus eſt.*

> Ἄντυγος οὐρανίης ὑπεράμενος εἰς πόθον ἦλθε
> Ἄντυγος ἀργυρέης αἶσχος ἀπειρέσιον.
> Ἦσθα πάρος κρείσσων· ἀνέβης δ᾽ ἔνερθε μέγα χείρων.
> Δεῦρ᾽ ἀνάβηθι κάτω· νῦν γὰρ ἄνω κατέβης.

Hoc tam pulchrum epigramma, qui tribuerunt Pallada, nimis honorifice de inſulſi hominis ingenio iudicarunt.

Quaſi cauſariæ partes,] *Ita dictum, vt cauſarios milites dixit Liuius.*

PINCIANVS.

Si non præcepto ad exemplum,] *Exemplar meum*, ſi non præcepto. at exemplo.

Depono hoc apud te,] Depone *quidam codices, non* depono.

Atque etiam aliud propoſito tuo nomen impone: valitudinem & imbecillitatem vocato deſidiã.] *Vetus lectio*. Atqui aliud propoſito tuo nomen impone. Valitudinẽ & imbecillitatẽ vocato & deſidiã.

Plus habeo gratiæ.] Habet *non* habeo, *in eadem inuenies. Illud notandum, putare me ordinem verborum hoc loco perturbatum haberi, legendaque eſſe omnia ad hunc modum:* Ille clientum turba, cuius turbæ par eſſe non poſſum, plus habet gratiæ. Eſt tanti ab hominibus vinci, dum a me fortuna vincatur.

Tanti eſt ab hominibus vinci.] *Inuerte dictiones*: Eſt tanti ab hominibus vinci: *ex vetere lectione: & ſi nonnulli codices præferant* omnibus, *non* hominibus.

Iam diſputauit,] *Quid ſi legas*, Iam diſpumauit: *quia ſubdit*, primo feruore adoleſcentiæ: *eſt enim metaphora, ſumpta à muſto.*

Hoc eſt breuius huius boni tempus.] *Verbum* breuius *non habetur in vetuſtis codicibus.*

OPSOPOEVS.

Necessario *legendum eſt*, non iactare otium ſuum. *Negligentia potius quam ſtudio vocem* otium *in Romana editione omiſſam puto.*

Delendum eſt poſterius tecum, *ex auctoritate m. ſſ. Mox ijdem:* hoc eſt huius boni tempus, *& ita Pincianus.*

Cum ſellam aut tribunal aſcenderit.] *De his Ræuardus lib. Pro tribunal. cap. 7.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

Aperta effractarius præterit.] *De his plurima lectu digna Langlæus lib. 8. cap. 3. Ocij Semeſt.*

Aſſueſce & dicere verum.] *v. c.* Aſſueſces.

Quaſi cauſſariæ partes.] cauſarij *dicuntur tum ij qui leui qualibet de cauſa morbos incurrunt, tum qui aliquo pacto male habent. vide Mercurialem lib. 6. c. 1. Variar lect.*

Argvmentvm I. Lipsi.

LOCA non mutanda, ſed magis quieſcendum corpore, vt & animus poſſit. Hunc in ſalutari ſtudio defigendum, & quæ nocent vitanda.

EPIST. LVIII.

Mvtare te loca, & in alium de alio transſilire, nolo. Primum, quia tam frequens migratio, inſtabilis animi eſt. coaleſcere otio non potes, niſi deſinas circumſpicere & errare. Vt animum poſſis continere, prius corporis tui fugam ſiſte. Deinde, plurimum remedia continuata proficiunt. interrumpenda non eſt quies, & vitæ prioris obliuio. Sine dediſcere oculos tuos: ſine aures aſſueſcere ſanioribus verbis. quoties proceſſeris, in ipſo tranſitu aliqua quæ renouent cupiditates tuas, tibi occurrent. Quemadmodum ei, qui amorem exuere conatur, euitanda eſt omnis admonitio dilecti corporis: nihil enim facilius quam amor recrudeſcit: ita qui deponere vult deſideria rerum omnium, quarum cupiditate flagrauit, & oculos & aures ab his quæ reliquit, auertat. Cito rebellat affectus. quocumque ſe verterit, pretium aliquod præſens occupationis ſuæ adſpiciet. Nullum ſine auctoramento malum eſt. Auaritia pecuniam promittit: luxuria multas ac varias voluptates; ambitio purpuram & plauſum, & ex hoc potentiam, & quidquid potentia poteſt. Mercede te vitia ſolicitant; hic tibi gratis viuendum eſt. Vix effici toto ſæculo poteſt, vt vitia tam longa licentia tumida ſubigantur, & iugum accipiant; nedum, ſi tam breue tempus interuallo diſcindimus. Vnam quamlibet rem vix ad perfectum adducit aſſidua vigilia & intentio. Si me quidem velis audire, hoc meditare. exerce te, vt mortem & excipias, & ſi ita res ſua-

debit, accersas intereſt nihil, an illa ad nos veniat, an ad illam nos. Illud imperitiſſimi cuiuſque verbum, falſum eſſe ipſe tibi perſuade: *Bella res eſt,* [4] *mori ſua morte.* Illud præterea tecum licet cogites: Nemo [5] niſi ſuo die moritur. Nihil perdis ex tuo tempore. nam quod relinquis, alienum eſt.

I. LIPSIVS.

1. TRANSILIRE nolo.] *Meus & aliquot ſcripti,* tranſire.

2. Coaleſcere otio non potes.] *Vt enim ipſe alibi:* Non coaleſcit planta, quæ ſæpe trãsfertur.

3. Sine auctoramento.] *Sine mercede &* pretio, *quod ante dixit.*

4. Mori ſua morte.] *Ita Suetonius, de Iulianis percuſſoribus:* nemo amplius triennio ſuperuixit, neque ſua morte defunctus eſt. *Sua, id eſt ex natura communi lege, quam manu non facis. Opponitur mors* βιοθάνατος, violenta.

5. Niſi ſuo die.] *Veriſſimum eſt. noſtro ratiocinio præmorimur; fati decreto morimur.*

PINCIANVS.

NEDVM ſi tam breue tempus per interualla diſcindimus.] *Exemplar antiquum*, nedum ſi tam breue temporis interuallum diſcindimus.

OPSOPOEVS.

M*ſſ. partim*, ſi tam breue tempus interuallum diſcidimus, *partim* interuallo diſcindimus, *partim*, diſcimus.

GRVTERVS ET IVRETVS.

AD perfectum reducit.] *v. c.* perducit.

An illa ad nos veniat.] an, *abeſt à v. c. Iureti, & recte.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

POMPEIIS ſe fuiſſe, & præteriti temporis admonitu, ſenſiſſe eius fugam. Mortem inſtare portum nempe iactationum. neque timendam, neque appetendam, aut ſumendam: niſi interdum. & quando? cum ratio, non impetus ſuadebit. Pluria & perpulchra in hunc ſenſum.

EPIST. LXX.

POST longum interuallum Pompeios tuos vidi. in conſpectum adoleſcentiæ meæ reductus ſum. quidquid illic iuuenis feceram, videbat mihi facere adhuc poſſe, & paullo ante feciſſe. Prænauigamus, mi Lucili, vitam. & quemadmodum in mari, vt ait Virgilius noſter,

----Terræque vrbeſque recedunt:

ſic in hoc curſu rapidiſſimi temporis, primum pueritiam abſcondimus, deinde adoleſcentiam, deinde quidquid eſt illud inter iuuenem & ſenem medium, in vtriuſque confinio poſitum, deinde ipſius ſenectutis optimos annos. nouiſſime incipit oſtendi publicus finis generis humani. Scopulum eſſe illum putamus, dementiſſimi? [1] portus eſt, aliquando petendus, numquam recuſandus. In quem ſi quis intra primos annos delatus eſt, non magis queri debet, quam qui cito nauigauit. Alium enim, vt ſcis; venti ſegnes ludunt ac detinent, & tranquillitatis lentiſſimo tædio laſſant: alium pertinax flatus celerrime perfert. Idem euenire nobis puta. alios vita velociſſime adduxit, quo veniendum erat etiam cunctantibus: alios macerauit & coxit. quæ, vt ſcis, non ſemper retinenda eſt. [2] Non enim viuere bonum eſt, ſed bene viuere. Itaque ſapiens viuit, quantum debet, non quantum poteſt. Videbit vbi victurus ſit, cum quibus, quomodo, quid acturus. cogita ſemper, qualis vita, non quanta ſit. Si multa occurrunt moleſta, & tranquillitatem turbantia, [3] emittit ſe: nec hoc tantum in neceſſitate vltima facit, ſed cum primum illi cœperit ſuſpecta eſſe fortuna, diligenter circumſpicit numquid illo die deſinendum ſit. Nihil exiſtimat ſua referre, faciat finem, an accipiat? tardius fiat, an citius. non tamquam de magno detrimento timet. [4] Nemo multum ex ſtillicidio poteſt perdere. Citius mori, vel tardius, ad rem nõ pertinet: bene mori, aut male, ad rem pertinet. bene autem mori, eſt effugere male viuendi periculum. Itaque effœminatiſſimam vocem [5] illius Rhodij exiſtimo, qui cum in caueam coniectus eſſet à tyranno, & tamquam ferum aliquod animal aleretur, ſuadenti cuidam vt abſtineret cibo: *Omnia*, inquit, *homini*, *dum viuit*, *ſperanda ſunt.* Vt ſit hoc verum, non omni pretio vita emenda eſt. Quædam, licet magna, licet certa ſint, tamen

ad illa

ad illa turpi infirmitatis confeſſione non veniam. Ego cogitem, in eo qui viuit omnia poſſe fortunam, potius quam cogitem in eo qui ſcit mori, nihil poſſe fortunam? Aliquando tamen, etiam ſi certa mors inſtabit, & deſtinatum ſibi ſupplicium ſciet, non commodabit pœnæ ſuæ manum. Stultitia eſt, [4] timore mortis mori. venit qui occidat. Exſpecta. quid occupas? quare ſuſcipis alienæ crudelitatis procurationem? vtrum [5] inuides carnifici tuo, [6] an parcis? Socrates potuit abſtinentia finire vitam, & inedia potius quam veneno mori. [8] triginta tamen dies in carcere, & in exſpectatione mortis exegit: non hoc animo, tamquam omnia fieri poſſent, tamquam multas ſpes tam longum tempus reciperet ſed vt præberet ſe legibus, vt fruendum amicis extremum Socratem daret. Quid erat ſtultius, quam mortem contemnere, venenum timere? [10] Scribonia grauis fœmina, amita [11] Druſi Libonis fuit, adoleſcentis tam ſtolidi, quam nobilis, [12] maiora ſperantis, quam aut [13] illo ſæculo quiſquam ſperare poterat, [14] aut ipſe vllo. cum æger à ſenatu in lectica relatus eſſet, non ſane [15] frequentibus exequijs, (omnes enim neceſſarij [16] deſeruerant impie, iam non reum, ſed funus) habere cœpit conſilium, vtrum conſciſceret ſibi mortem, an exſpectaret. Cui Scribonia: *Quid te*, inquit, *delectat* [17] *alienum negotium agere?* [18] Non perſuaſit: manus ſibi attulit, nec ſine cauſſa. Nam poſt diem tertium aut quartum inimici moriturus arbitrio, ſi viuit, alienum negotium agit. Non poſſis itaque [19] de re in vniuerſum pronunciare, cum mortem vis externa denunciat, occupanda ſit, an exſpectanda. Multa enim ſunt, quæ in vtramque partem trahere poſſunt. Si altera mors cum tormento, altera ſimplex & facilis eſt, quid ni huic inijcienda ſit manus? Quemadmodum nauim eligam nauigaturus, & domum habitaturus, ita mortem vtique qua ſum exiturus è vita. Præterea, quemadmodum non vtique melior eſt longior vita, ſic peior vtique mors longior. In nulla re magis, quam in morte, morem animo gerere debemus exeat qua impetum cepit: ſiue ferrum appetit, ſiue laqueum, ſiue aliquam potionem venas occupantem, pergat, & vincula ſeruitutis abrumpat. Vitam & alijs approbare quiſque debet, mortem ſibi. optima eſt, quæ placet. Stulte hæc cogitantur, Aliquis dicet me parum fortiter feciſſe, aliquis nimis temere, aliquis fuiſſe aliquod genus mortis animoſius. Vis tu cogitare id in manibus eſſe conſilium, [20] ad quod fama non pertinet? hoc vnum intuere, vt te fortunæ quam celerrime eripias. Alioqui aderunt qui de facto tuo male exiſtiment. Inuenies etiam [21] profeſſos ſapientiam, qui vim afferendam vitæ ſuæ negent, & nefas iudicent ipſum interemptorem ſui fieri. exſpectandum eſſe exitum, quem natura decreuit. Hoc qui dicit, non videt ſe libertati viam claudere. [22] Nil melius æterna lex fecit, quam quod vnum introitum nobis ad vitam dedit, exitus multos. Ego exſpectem vel morbi crudelitatem, vel hominis, cum poſſim per media exire tormenta, & aduerſa diſcutere? Hoc eſt vnum, cur de vita non poſſimus queri: neminem tenet. Bono loco res humanæ ſunt, quod nemo niſi vitio ſuo miſer eſt. Placet? viue. non placet? licet eo reuerti vnde veniſti. Vt dolorem capitis leuares, ſanguinem ſæpe emiſiſti: ad extenuandum corpus vena percutitur: non opus eſt vaſto vulnere diuidere præcordia. [23] Scalpello aperitur ad illam magnam libertatem via: & puncto ſecuritas cõſtat. Quid ergo eſt, quod nos facit pigros, inerteſque? Nemo noſtrum cogitat, quãdoque ſibi ex hoc domicilio exeundum. Sic veteres inquilinos indulgentia loci & conſuetudo, etiã inter iniurias detinet. Vis aduerſus hoc corpus liber eſſe? tamquam migraturus habita: propone tibi quandoque hoc contubernio carendum. fortior eris ad neceſſitatẽ exeundi. Sed quemadmodum ſuis finis veniet in mentem, omnia ſine fine concupiſcentibus? Nullius rei meditatio tam neceſſaria eſt. Alia enim exercentur fortaſſe in ſuperuacuum. aduerſus paupertatem præparatus eſt animus? permanſere diuitiæ. ad contemptum nos doloris armauimus? numquam à nobis exiget huius virtutis experimentum integri ac ſani felicitas corporis. vt fortiter amiſſorum deſideria pateremur, præcepimus nobis? omnes quos amabamus, ſuperſtites fortuna ſeruauit. Huius vnius rei vſum qui exigat dies, veniet. Non eſt quod exiſtimes, magnis tãtum viris hoc robur fuiſſe, quo ſeruitutis humanæ clauſtra perrumperent. non eſt quod iudices, hoc fieri niſi à Catone non poſſe, qui quam ferro non emiſerat animam, [24] manu extraxit: cum viliſſimæ ſortis homines ingenti impetu in tutum euaſerint, cumque [25] commodo mori non licuiſſet, nec ad arbitrium ſuum inſtrumenta mortis eligere: obuia quæque rapuerunt, & quæ natura non erant noxia, vi ſua tela fecerunt. Nuper in ludo [26] beſtiariorũ, vnus è Germanis, cum ad [27] matutina ſpectacula pararetur, ſeceſſit ad exonerandum corpus. nullum aliud illi dabatur ſine cuſtode ſecretum. ibi lignũ id, quod ad emundanda obſcœna adhærente ſpongia poſitum eſt, totum in gulam farſit, & vi præcluſis faucibus ſpiri-

tum elisit. Hoc fuit morti contumeliam facere. ita prorsus. Parum munde, & parum decenter. Quid est stultius, quam fastidiose mori? O virum fortem! ô dignum, cui fati daretur electio! quam fortiter ille gladio vsus esset! quam animose in profunda se altitudinem maris, aut abscissæ rupis, immisisset! Vndique destitutus inuenit, quemadmodum & mortem sibi deberet, & telum: vt scias ad moriendum nihil aliud in mora esse, quam velle. Existimetur de facto hominis acerrimi, vt cuique visum erit, dum hoc cõstet, præferendam esse spurcissimam mortem seruituti mundissimæ. Quoniam cœpi sordidis exemplis vti; perseuerabo. plus enim à se quisque exiget, si viderit hanc rem etiam à contemptissimis posse contemni. Catones, Scipionesque, & alios, quos audire cum admiratione consueuimus, supra imitationem positos putamus: iam ego istã virtutem habere tam multa exempla in ludo bestiario, quam in ducibus belli ciuilis ostẽdam. Cum adueheretur nuper inter custodias quidam ad matutinum [18] spectaculum missus, tamquam somno premẽte nutaret, caput vsque eo demisit, donec radijs insereret, & tamdiu se in sedili suo tenuit, donec ceruicem circumactu rotæ frangeret. eodem vehiculo quo ad pœnam ferebatur, pœnã effugit. Nihil obstat, erumpere & exire cupienti. [19] In aperto nos natura custodit. Cui permittit necessitas sua, circumspiciat exitum mollem. cui ad manum plura sunt, per quæ sese asserat, is delectum agat, & qua potissimum liberetur consideret: cui difficilis occasio est, is proximam quãque pro optima arripiat, sit licet inaudita, sit noua. Non deerit ad mortem ingenium, cui non defuerit animus. Vides quemadmodum extrema quoque mancipia, vbi illi stimulos adegit dolor, excitentur, & intentissimas custodias fallant? Ille vir magnus est, qui mortem sibi non tantum imperauit, sed inuenit. Ex eodem tibi munere plura exempla promisi. [20] Secundo Naumachiæ spectaculo, vnus è barbaris lanceam, quam in aduersarios acceperat, totam iugulo suo immersit. Quare, inquit, non omne tormentum, omne ludibrium iam dudum effugio? quare ego mortem armatus exspecto? Tanto hoc speciosius spectaculum fuit, quanto honestius mori discunt homines, quam occidere. Quid ergo? quod animi perditi noxiosique habent, non habebunt illi, quos aduersus hos casus instruxit longa meditatio, & magistra rerum omnium ratio? Illa nos docet, fati varios esse accessus, finem eumdem. nihil autem interesse, vnde incipiat [21] quod venit. Eadem illa ratio monet, vt, si licet, moriaris sine dolore: sin autem non potest, fac quemadmodum potes, & quidquid obuenerit ad vim adferendam tibi, inuadas. Iniuriosum est rapto viuere: at contra pulcherrimum, mori rapto.

I. LIPSIVS.

1. Portus est.] *Vitam cum mari conferri, & in eo agitatione, crebrum. Quies autem & portus, in morte. Vide Consol. ad Polyb. cap.* XXVIII.

2. Non enim viuere bonum.] *Plutarchus Consol. ad Apollon.* Modus enim vitæ, honestum; non temporis longinquitas est. *Itemq; antea:* Non esse longissimam vitam optimam; sed honestissimam. Neque enim qui plurimum cithara cecinit, aut orauit, aut nauem gubernauit, sed qui optime, commendatur. *Adde epist.* XCIII.

3. Emittit se.] *Ex Stoico decreto, quibus probatur illa ἐξαγωγὴ & eductio è vita, si caussa non sit vitæ. Diximus in Manud.* III. *Dissert.* XXII.

4. Nemo multum ex stillicidio.] *Aptissima imago. Vita velut guttatim per horas & dies fluit: & mox desinit: quid mali, inquit, si paulo citius?*

5. Illius Rhodij.] *Telesphori, qui à Lysimacho in caueam coniectus. Vide de Ira lib.* III. *cap.* XVII.

6. Timore mortis mori.] *Supra epist.* XXIV. Tantam hominum imprudentiam esse, vt quidam timore mortis cogantur ad mortem. *Lucretius:*

Et sæpe vsqueadeo, mortis formidine, vitæ
Percipit homanos odium lucisq; videndæ,
Vt sibi consciscant mærenti pectore letum.

Arcesilaus, apud Plutarchum Consol. ad Apollonium: πολλοὶ διὰ τὴν ἀσθένειαν, καὶ τὴν πρὸς τὸν θάνατον διαβολήν, ἀποθνήσκουσιν ἵνα μὴ ἀποθάνωσι· Multi ob vilitatem ingenij, & criminationes mortis moriuntur ne moriantur: *Nimirum, vt Diogenes aiebat,* ὁ φόβος οὕτω χαλεπός, ὥστε πολλοὶ ἤδη προέλαβον τὸ ἔργον. οἱ μὲν ἐν τῷ χειμαζόμενοι, οὐ περιμείναντες καταδῦναι τὴν ναῦν, ἀλλὰ πρότερον αὐτοὺς ἀποσφάξαντες: adeo difficilis & mala res metus est, vt multi anteceperint ipsum factum, id est id quod timebatur. Vt qui in naui tempestate iactantur & periclitantur, non exspectato dum ea mergatur, sese interficiunt. *Lucanus his consonat.*

—multos in summa pericula misit
Venturi timor ipse mali.

7. Inuides carnifici.] *Ne gloriam tui interfecti habeat.*

8. An parcis?] *Ne interficiendi molestiam.*

9. Triginta dies.] *Post ipsam damnationẽ, quia* Delia festa, *vt Xenophon ait,* interuenerunt. Ἀνάγκη, *inquit,* ἐγένετο αὐτῷ μετὰ τὴν κρίσιν τριάκοντα ἡμέρας βιῶναι, διὰ τὸ Δήλια μὲν ἐκείνου τοῦ μηνὸς εἶναι. τὸν δὲ νόμον

μηδένα

μηδένα ἐὰν δημοσίᾳ ἀποθνῄσκειν, ἕως ἂν ἡ θεωρία ἐκ Δήλου ἐπανέλθῃ : Necesse illi fuit triginta dies post sententiam, viuere, quia Delia festa illo mense erant. Lex autem non sinebat publice quemquam tollere, nisi pompa è Delo redijsset. *Simile Romanis, non funestare dies festos & latos supplicijs.*

10. Scribonia grauis fœmina.] *Quondam Augusti coniux: Tacitus II. Annal.*

11. Drusi Libonis.] *Cuius criminatio & mors, in eodem scriptore ibidem: at non hoc de Scribonia hic narratum.*

12. Maiora sperantis.] *Imperium & res summas.*

13. Illo sæculo.] *Tiberiano. cum ipse Princeps intentus, & potentia sua anxius.*

14. Aut ipse vllo.] *Ne laxo quidem & libero. quia non illis ingenium ad eminendum.*

15. Frequentibus exsequijs.] *Cur hoc mutant? appellat enim statim* funus: *& vt iam mortuus deducebatur. Volunt tamen,* obsequijs. *etiam docti.*

16. Deseruetant impie.] *Non video cur illi impietatis sic accusentur, in iusto à Principe metu, & ne fuisse viderentur. Malim,* impium.

17. Alienum negotium.] *Carnificis, cui destinaris.*

18. Non persuasit.] *Sic libri omnes, nec muto. Videtur enim mens Scriboniæ fuisse, ne mori præuerteret, & occuparet quod alius erat facturus. Et si aliorsum id vertit mox Seneca, & Drusi factum ἐπικῶς probans, ait* alienum *etiam* negotium agere, *qui alteri viuunt, & animam in manu eius positam trahunt. Alij tamen ediderunt sublata negatione,* Persuasit: *moti, opinor, sequentibus verbis.*

19. De re in vniuersum pronuntiare.] *Lege nostra, sodes, super ea tota, in Manud. III. Dissert. XXII.*

20. Ad quod fama non pertinet.] *Nec enim ipse eam auditurus es. atque eo sensu, non pertinet: pertinet tamen, si post te etiam de ea curas.*

21. Professos sapientiam.] *Peripateticos.*

22. Nil melius æterna lex.] *Haud dissimile illud Tragici, in diuina Thebaide:*

Vbique mors est. optime hoc cauit Deus:
Eripere vitam nemo non homini potest,
At nemo mortem.

23. Scapello aperitur.] *Secta nimirum vena. quæ crebra via mortis Senecæ æuo, & ipsius Senecæ fuit.*

24. Manu extraxit.] *De Prouid. cap. II.* Animam, indignam quæ ferro contaminaretur, manu eduxit.

25. Commodo mori.] *Alij* cumque suo modo mori: *mihi non placitum. Certe non licuit ijs commode mori, qui asseruabantur, inter custodias, & inclusi.*

26. Bestiariorum.] *Qui ad bestias damnati, vel auctorati.*

27. Matutina spectacula.] *Supra, epist. VII. Similia autem exempla habes & in Symmacho libro II. epist. XLVI.*

28. Spectaculum missus.] *Missus aliunde, à Præside prouinciæ. Suspicabar aliquando,* Mysus: *vt supra* Germanus.

29. In aperto nos natura custodit.] *Quasi dicat. liberi sumus, & natura in aperto, non in clauso nos habet. Vita alligauit, sed vinculis quæ, cum voles, & vt voles, rumpas.*

30. Secundo Naumachiæ spectaculo.] *Naumachiam bis Nero dedit: alteram intelligit. Possis & ad diem spectaculi alterum referre.*

31. Quod venit.] *Vide an non argutius,* quod finit: *& si alterum nec damno, & accipio, Nihil interesse vnde veniat, quod omnino venit.*

MVRETVS.

Post longum interuallum] *Effluere vitam nobis non sentientibus. Stultum esse, de vita breuitate conqueri. Mortem expectandam quidem æquo animo: sed si res ita postulet, adsciscendam, & interdum eligendum mollissimum illius genus: interdum quodcunque se obtulerit, occupandum. Hoc postremum ex illa stulta Stoicorum sapientia est, qui putabant multa euenire posse propter quæ sapiens mortem sibi consciscere deberet. Vellem, Seneca aut ab illa insania abfuisset, aut saltem in ea commendanda parcior ac moderatior fuisset.*

Prænauigamus] *In quibusdam veteribus* Prætemauigamus: *quod mihi quidem magis arridet.*

Abscondimus] *Nauticum verbum hoc quoque Virgil.*

Protinus aërias Pheacum abscondimus arces.

Emittit se.] *Stoicum loquendi genus* ἐξάγειν ἑαυτόν. εὔλογος ἐξαγωγή.

Stultitia est] *Martialis:* Hic, rogo, non furor est, ne moriare, mori?

Scribonia] *Hanc historiam accurate explicat Tacitus libro secundo annalium ab excessu D. Augusti.*

PINCIANVS.

Et quemadmodum Virgilius noster ait, in mari terræque vrbesque recedunt,] *Erratum in ordine verborum. Lege:* Et quemadmodum in mari, vt ait Virgilius noster, terræque vrbesque recedunt: *ex vetere lectione.*

Stultitia est, timore mortis mori] *Eadem addit complusculа verba hoc pacto:* Si ibi commendaret, stultitia esset: Stultitia est, timore mortis mori.

Quam illo seculo quisquam sperare poterat. at ipse quum æger à senatu, &c.] *Lego ex eadem,* quam illo seculo quisquam sperare poterat, aut ipse vllo. *Quum æger* à senatu *&c.*

Non sane frequentibus obsequijs,] *Exemplar Facundi & Pruntiani,* exequijs *legit, non* obsequijs.

Vtrum consciscetet mortem,] *Vetus lectio,* vtrum consciscetet sibi mortem.

Alia enim exercent fortasse in supervacuum.] Exercentur *legendum, non* exercent, *ex eadem.*

Nunquam à nobis exiget huius virtutis experimentum] *Scribo contra omnia exemplaria* exegit, *non* exiget, *quia præcedit,* permansere diutius, *& sequitur,* superstites fortuna seruauit.

Huius vnius rei vsum qui excitet dies veniet.] *Exemplar Franciscanũ* exigat, *habet, non* excitet, *rectissime*

dixerat enim paulo ante, nunquam à nobis exegit huius virtutis expetimentum.

Cumque commodo mori non licuisset,] *Non* commodo, *sed* quomodo, *omnia scripta exemplaria præferunt: vt putem omissum fuisse librariorum incuria verbum aliquod, necessarium ad complementum sententiæ.*

Et in præolusis faucibus spiritum elisit.] *Præpositio* in *superuacanea est, ex eisdem.*

Triginta dies in carcere & in expectatione mortis exegit, propter delia festa. Xenophon libro 4. de Socrate: ὁμολογεῖται οὐδένα πω τῶν μνημονευομένων ἀνθρώπων κάλλιον θάνατον ἐνεγκεῖν. ἀνάγκη μὲν γὰρ ἐγένετο αὐτῷ μετὰ τὴν κρίσιν τριάκοντα ἡμέρας βιῶναι διὰ τὸ Δήλια μὲν ἐκείνου μηνὸς εἶναι, τὸν δὲ νόμον μηδένα ἐᾶν δημοσίᾳ ἀποθνήσκειν, ἕως ἂν ἡ θεωρία ἐκ Δήλου ἐπανέλθῃ.

GRVTERVS ET IVRETVS.

Tranquillitatis lentissimo tædio,] *v. c.* lentissimæ.

Bene mori, aut male] *v. c.*

Triginta tamen dies in carcere] *propterea videlicet quod illo mense Delia festa peragerentur: lex vero non sineret palam in quemquam animaduerti, antequam oraculi consultores Delo reuerterentur. Xenophon lib. 4. quod animaduertit P. Faber lib. 2. Semest. cap. 9.*

Non satie frequentibus obsequiis] *v. c.* exsequijs, *quam scripturam constanter retinere suos libros testantur Pincianus & Gruterus. Sane si quis paulo accuratius sensum autoris expendet, videbit illud,* exsequijs, *nescio quid argutius sonare. Non statim subiecit,* hunc Libonem non iam reum, sed funus fuisse: *funeri autem* exsequiæ *aptius conueniunt quam* obsequia, *quæ proprie viuis debentur:* Frequentes *autem* exsequias *dicit, quod Ouidius in carmine de morte Psittaci:*

Occidit, exsequias ite frequenter aues.

Ita enim ibi in veteri codice. hæc Iuretus.

Vsum qui exigat dies] *v. c. excitet.*

Cumque commodo mori non licuisset] *P. Faber lib. 1. Semest. cap. 4. scribit malle se:* cumque suo modo mori. *Ego ei subscribo. Grut.*

Quam fastidiose mori] *v. c. Ioreti* studiose.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

SVMMVM Bonum in oculis habendum, eo singula consilia vel actiones referendas. Quod igitur illud? vnum Honestum. Adulterant, qui Externa, miscent: quia in solo animo hæret. Deinde, Bona paria esse: & Contemptum à Claritate non differre, si vtrumque ex Honesto. Catonem dat exemplum, & (ô pulchre!) dilatat. Mortem honestam à vita tali, non item differre: contra Academicos, qui gradus faciunt Beatitatis. Non esse, nec illam, nec Honestum intendi. Itaque in eculeo, Beatissimo esse licere. Itane? non pallebit, tremet, dolebit? Imo (à natura enim ista:) sed hæc omnia animi robore vincet. Nec tamen statim omnes. discrimina sunt inter Sapientes, aut Studiosos. Lege sodes, attende, mirare.

EPIST. LXXI.

SVbinde me de rebus singulis consulis, oblitus vasto nos mari diuidi. cum magna pars consilij sit in tempore, necesse est euenire, vt de quibusdam rebus tunc ad te perferatur sententia mea, cum iam contraria potior est. Consilia enim rebus aptantur: res nostræ feruntur, imo voluuntur. Ergo cõsilium sub die nasci debet: & hoc quoque tardum est nimis: [1] sub manu, quod aiunt, sub manu nascatur. Quemadmodum autem inueniatur, ostendam. Quoties quid fugiendũ sit, aut quid petendum, voles scire: ad summum bonum, & propositum totius vitæ respice. Illi enim cõsentire debet quidquid agimus. non disponet singula, nisi cui iam vitæ suæ summa proposita est. Nemo, quamuis paratos habeat colores, similitudinem reddet, nisi iam constet quid velit pingere. Ideo peccamus, quia de partibus vitæ omnes deliberam⁹, de tota nemo deliberat. Scire debet quid petat ille, [2] qui sagittam vult mittere: & tunc dirigere, & moderari manu telum. errant consilia nostra, quia non habent quo dirigantur. Ignoranti quem portum petat, nullus suus ventus est. Necesse est multum in vita nostra casus possit, quia viuimus casu. Quibusdam autem euenit, vt quædam scire se nesciant: quemadmodum quærimus sæpe eos, cum quibus stamus: ita plerumque finem summi boni ignoramus appositum. nec multis verbis, nec circuitu longo, quid sit summum bonum colliges: digito, vt ita dicam, demonstrandum est, nec in multa spargendum. Quid enim ad rem pertinet, in particulas illud diducere, cum possis dicere: Summum bonum est, quod honestum est? & quod magis admireris, [1] Vnum bonum est, quod honestum est: cetera falsa & adulterina bona sunt. Hæc si persuaseris tibi, & virtutem adama-

adamaueris (amare enim parum est) quidquid illa contigerit, id tibi, qualecunque aliis videbitur, faustum felixque erit: & torqueri, si modo iacueris ipso torquente securior: & ægrotare, si non maledixeris fortunæ, si nō cesseris morbo. Omnia denique quæ ceteris videntur mala, & mansuefcent, & in bonum abibunt, si super illa eminueris. Hoc liqueat, nihil esse bonum, nisi honestum: & omnia incommoda suo iure bona vocabuntur, quæ modo virtus honestauerit. Multis videmur maiora promittere, quam recipit humana conditio. non immerito. ad corpus enim respiciunt. reuertantur ad animum: iam hominem Deo metientur. Erige te, Lucili virorum optime, & relinque istum [4] ludum litterarium philosophorum, qui rem magnificentissimam ad syllabas vocant, qui animum minuta docendo demittunt & conterunt: fies similis illis, [5] qui inuenerunt ista, non qui docent, & id agunt vt philosophia potius difficilis, quā magna videatur. Sequere illos, si quid apud te habeo auctoritatis. Socrates, qui totam philosophiam reuocauit ad mores, & hanc summam dixit esse sapientiam, bona malaq; distinguere: *Vt sis beatus*, inquit, *& te alicui stultum videri sine*. Quisquis volet, tibi contumeliam faciat, & iniuriam: tu tamen nihil patieris, si modo tecum erit virtus. Si vis, inquit, beatus esse, si fide bona vir bonus, sine contemnat te aliquis. Hoc nemo præstabit, nisi qui [6] omnia bona exæquauerit: quia nec bonum sine honesto est, & honestum in omnibus par est. Quid ergo? nihil interest inter præturam Catonis, & repulsam? nihil interest vtrum Pharsalica acie Cato vincatur, an vincat? hoc eius bonum, quo victis partibus non potest vinci, par erat illi bono, quo victor rediret in patriam, & componeret pacem? Quid-ni par sit? eadem enim virtute & mala fortuna vincitur & ordinatur bona. virtus autem non potest maior aut minor fieri. Vnius staturæ est. Sed Cn. Pompeius amittet exercitum: sed illud pulcherrimum reip. [7] prætextū optimates, & prima acies Pompeianarum partium, senatus ferens arma, vno prælio profligabūtur: & tam magni ruina imperij, in totum dissiliet orbem. aliqua pars eius in Ægypto, aliqua in Africa, aliqua in Hispania cadet. ne hoc quidem miseræ reip. continget, semel ruere. Omnia licet fiant. Iubam in regno suo, non locorum notitia adiuuet, non popularium pro rege suo virtus obstinatissima: Vticensium quoque fides [8] malis fracta deficiat, & Scipionem in Africa nominis sui fortuna destituat: olim prouisum est, ne quid Cato detrimēti capiat. Victus est tamen. Et hoc numera inter repulsas Catonis. tam magno animo feret, aliquid sibi ad victoriam, quàm ad præturam obstitisse. Quo die [9] repulsus est, lusit, qua nocte periturus fuit, legit. eodem loco habuit, prætura & [10] vita excedere. omnia quæ acciderent, ferenda esse persuaserat sibi. Quid-ni ille mutationem Reip. forti & æquo pateretur animo? Quid enim mutationis periculo exceptum? non terra, non cælum, non totus hic rerum omnium cōtextus, quamuis Deo agente ducatur. [11] nō semper tenebit hunc ordinē: sed illum ex hoc cursu aliquis dies deijciet. Certis eunt cuncta temporibus: nasci debēt, crescere, exstingui. Quæcumque vides supra nos currere, & hæc quibus innixi atque impositi sumus veluti solidissimis, carpentur ac desinent. nulli nō senectus sua est. inæqualibus ista spatiis eodem natura demittit. quidquid est, non erit, nec peribit, [12] sed resoluetur. Nobis solui, perire est. Proxima enim intuemur: ad vlteriora non prospicit mens hebes, & quæ se corpori addixerit: alioqui fortius finē sui suorumque pateretur, si speraret omnia illa sic in vitam mortemque per vices ire, & composita dissolui, dissoluta componi. in hoc opere æternam artem cuncta tēperantis Dei verti. Itaque Cato cum æuum animo percurrerit, dicet: Omne humanum genus, quodque est, quodque erit, morte damnatum est. omnes quæ vsquam rerum potiūtur vrbes, [13] quæque alienorum imperiorum magna sunt decora, vbi fuerint, aliquando quæretur, & vario exitij genere tollentur. alias destruent bella, alias desidia, paxque ad inertiam versa consumet, & magnis opibus exitiosa res luxus. Omnes hos fertiles campos [14] repentina maris inundatio abscondet, aut in subitam cauernam confidentis soli lapsus abducet. Quid est ergo, quare indigner, aut doleam, si exiguo mōmento publica fata præcedo? magnus animus Deo pareat: & quidquid lex vniuersi iubet, sine cunctatione patiatur. Aut in meliorem emittitur vitam. lucidius tranquilliusque [15] inter diuina mansurus: aut certe sine vllo futurus incommodo, [16] naturæ suæ remiscebitur, & reuertetur in totum. Non est ergo M. Catonis maius bonum honesta vita, quam mors honesta: quoniam [17] non intenditur virtus. [18] Idem esse dicebat Socrates veritatem & virtutem: quomodo illa non crescit, sic nec virtus quidem. habet numeros suos, plena est. Non est itaque, quod mireris paria esse bona, & quæ ex proposito sumenda sunt, & quæ [19] subita res tulit. nam si hanc inæqualitatem receperis, vt fortiter torqueri in minoribus bonis numeres, numerabis etiā in malis: & infelicem Socratem dices in car-

cere, infelicem Catonem vulnera sua animosius quam fecerat, retractantem: calamitosissimum omnium Regulum, fidei pœnas etiam hostibus seruatæ pendentem. Atqui nemo hoc dicere, ne ex mollissimis quidem, ausus est. negant enim illum esse beatum, sed tamen negant miserum. Academici veteres beatū quidem esse etiam inter hos cruciatus fatentur, [20] sed non ad perfectum, nec ad plenum: quod nullo modo potest recipi. Nisi beatus est, in summo bono non est. Quod summum bonum est, supra se gradum non habet: si modo illi virtus inest, si illam aduersa non minuunt, si manet etiam comminuto corpore incolumis. manet autem. Virtutē enim intelligo animosam & excelsam: quam incitat, quidquid infestat. Hunc animum quem sæpe induunt generosæ indolis iuuenes, quos alicuius honestæ rei pulchritudo percussit, vt omnia fortuita cōtemnant, profecto sapientia infundet, & tradet: persuadebit vnum bonum esse quod honestum. Hoc nec remitti nec intendi posse, non magis quam regulam, qua rectum probari solet. quam si flectes, quidquid ex illa mutaueris, iniuria est recti. Idem ergo de virtute dicemus: & hæc recta est. flexuram non recipit. rigida est: amplius intendi non potest. Hæc de omnibus rebus iudicat, de hac nulla. Si rectior ipsa non potest fieri, nec quæ ab illa quidem fiunt, alia aliis rectiora sunt. huic enim necesse est respondeant. ita paria sunt. Quid ergo? inquis. iacere in conuiuio, & torqueri, paria sunt? Hoc mirum videtur tibi? illud licet magis admireris. Iacere in conuiuio, malum est: torqueri in equuleo, bonum est: si illud turpiter, hoc honeste fit. bona ista aut mala, non efficit materia, sed virtus. hæc vbicumque apparuit, omnia eiusdem mensuræ ac pretij sunt. In oculos nunc mihi manus intentat ille, qui omnium animum æstimat ex suo, quod dicam paria bona esse aduersa fortiter portantis, & prospera honeste iudicantis: quod dicam paria bona esse eius qui triumphat, & eius qui ante currum vehitur, inuictus animo. Non putant enim fieri, quidquid facere non possunt: ex infirmitate sua de virtute ferunt sententiam. Quid miraris, si vri, vulnerari, occidi, alligari iuuat? aliquando etiam libet. Luxurioso frugalitas pœna est, pigro supplicij loco labor est, [21] delicatus miseretur industrij, desidioso studere torqueri est. Eodē modo hæc, ad quæ omnes imbecilli sumus, dura atque intoleranda credimus, obliti quam multis tormentū sit vino carere, aut prima luce excitari. Non ista difficilia sunt natura, sed nos fluidi & enerues. Magno animo de rebus magnis iudicandum est: alioqui videbitur illarum vitium esse, quod nostrum est. Sic quædam rectissima, cum in aquam demissa sunt, speciem curui præfractique visentibus reddunt. Non tantum quid videas, sed quemadmodum, refert. animus noster ad vera perspicienda caligat. Da mihi adolescentem incorruptum, & ingenio vegetum, dicet [22] fortunatiorem sibi videri, qui omnia rerum aduersarum onera rigida ceruice sustollit, qui supra fortunam exstat. Non mirum est, in tranquillitate non concuti: illud mirare, ibi extolli aliquem, vbi omnes deprimuntur; ibi stare, vbi omnes iacent. Quid est in tormentis, quid est in aliis quæ aduersa appellamus, mali? hoc, vt opinor, succidere mentem, & incuruari, & succumbere: quorum nihil sapienti viro potest euenire. Stat rectus sub quolibet pondere. nulla illum res minorem facit, nihil illi eorum quæ ferenda sunt, displicet. Nam quidquid cadere in hominem potest, in se cecidisse non queritur: vires suas nouit: scit se esse oneri ferendo. [23] Non educo sapientem ex hominum numero, nec dolores ab illo, sicut ab aliqua rupe nullum sensum admittente, submoueo. memini ex duabus partibus illum esse compositum. Altera est irrationalis. hæc mordetur, vritur, dolet: altera rationalis. hæc inconcussas opiniones habet, intrepida est, & indomita. In hac positum est summum illud hominis bonū. quod antequam impleatur, incerta mentis volutatio est: cum vero perfectum est, immota illa stabilitas est. Itaque [24] inchoatus, ad summā procedens, cultorque virtutis, etiamsi appropinquat perfecto bono, sed ei nondum summam manum imposuit, ibi interim cessabit, & remittet aliquid ex intentionē mentis. nondum enim incerta transgressus est, etiam nunc versatur in lubrico. beatus vero, & virtutis exactæ, tunc se maxime amat, cum fortissime expertus est: & metuenda cæteris, si alicuius honesti officij pretia sunt, non tantum fert, sed amplexatur, multoque audire mauult. [25] Tanto melior, quam felicior. Venio nunc illo, quo me vocat exspectatio tua. Ne extra rerum naturam vagari virtus nostra videatur, & tremet sapiens, & dolebit, & expallescet: hi enim omnes corporis sensus sunt. Vbi ergo est origo calamitatis? vbi illud malum verum est? illic scilicet, si ista animum detrahunt, si ad confessionem seruitutis adducunt, si illi [26] pœnitentiam sui faciunt. Sapiens quidem vincit virtute fortunam. At multi professi sapientiam, leuissimis nonnumquam minis exterriti sunt. Hoc loco nostrum vitium est, qui quod dicitur de sapiente, exigimus & à proficiente. Suadeo adhuc mihi ista quæ laudo,

nondum

nondum perſuadeo: etiamſi perſuaſiſſem, nondum tam parata haberem, aut tam exercitata, vt ad omnes caſus procurrerent. Quemadmodum lana quoſdam colores ſemel ducit, quoſdam niſi ſæpius macerata & recocta non perbibit: ſic alias diſciplinas ingenia cum accepere, protinus præſtant: hæc niſi alte deſcendit, & diu ſedit, animum non colorauit, ſed infecit, nihil ex his quæ promiſerat, præſtat. Cito hoc poteſt tradi, & pauciſſimis verbis, vnum bonum eſſe virtutem: nullum certe ſine virtute: & ipſam virtutem in parte noſtri meliore, id eſt, rationali poſitam. Quid erit hæc virtus? iudicium verum, & immotum: ab hoc enim impetus veniet mentis, ab hoc omnis ſpecies, quæ impetum mouet, redigetur ad liquidum. Huic iudicio conſentaneum erit, omnia quæ virtute contacta ſunt, & bona iudicare, & inter ſe paria. Corporum autem bona corporibus quidem bona ſunt, ſed in totum non ſunt bona. His[27] pretium quidem erit aliquod, ceterum dignitas non erit: magnis inter ſe interuallis diſtabunt, alia maiora, alia minora erunt. Et in ipſis ſapientiam ſectantibus[28] magna diſcrimina eſſe, fateamur neceſſe eſt. alius iam in tantum profecit, vt contra fortunam audeat attollere oculos, ſed non pertinaciter: cedunt enim nimio ſplendore præſtricti. alius in tantum, vt poſſit cum illa conferre vultum: ſi iam peruenit ad ſummum,[29] & fiduciæ plenus eſt. Imperfecta neceſſe eſt labent, & modò prodant, modò ſubrepantur, aut ſuccidant. Sublabentur autem, niſi ire & niti perſeuerauerint: ſi quidquam ex ſtudio & fideli intentione laxauerint, retro eundum eſt. Nemo profectum ibi inueniet, vbi reliquerat. Inſtemus itaque, & perſeueremus. plus quàm profligauimus, reſtat: ſed magna pars eſt profectus, velle proficere. Huius rei conſcius mihi ſum: volo, & tota mente volo. Te quoque inſtinctum eſſe, & magno ad pulcherrima properare impetu video. Properemus. ita demum vita beneficium erit: alioqui mora eſt, & quidem turpis inter fœda verſantibus. Id agamus, vt noſtrum omne tempus ſit. non erit autem, niſi prius nos noſtri eſſe cœperimus. Quando continget contemnere vtramque fortunam? quando continget omnibus oppreſſis affectibus, & ſub arbitrium adductis, hanc vocem emittere? Vici. Quem vicerim, quæris? Non Perſas, nec extrema Medorum, nec ſi quid vltra Dahas bellicoſum iacet: ſed auaritiam, ſed ambitionem, ſed metum mortis, qui victores gentium vicit.

IVSTVS LIPSIVS.

1. SVb manu, quod aiunt.] *Suetonius Augusto*; Quò celerius ac ſub manu annunciari poſſet.

2. Qui ſagittam vult.] *Similis imago apud Aristotelem in hac ipsa re. 1. Ethic. Nicom. cap.* II. *Vide me in Manuduct.* II. *cap.* XIII.

3. Vnum bonum, quod honeſtum.] *Capitale Stoicum dogma, & fons reliquorum. Ego Manuduct.* II. *Dissert.* XX.

4. Ludum litterarium philoſophorum.] *Faber ex codice scripto,* litterariorum: *at mihi ex meo placeat,* litteralium. *Philosophis se licet qui litteras curant, & Philosophiam Philologiam reddunt.*

5. Qui inuenerunt.] *Socrati, Zenoni, talibus, vita philosophis.*

6. Omnia bona exæquauerit.] *In læta aut tristi materie ea sint. Supra, epist.* LXVI. *diffusè.*

7. Prætextum, optimates.] *Suetonius Iulij cap.* XXX. Et prætextum quidem illi ciuilium armorũ hoc fuit. *Pompeius autem Optimatum & reip. caussam agere videbatur, atque id ambitioni suæ prætexebat. Possis etiam accipere, Senatum velut prætextum vestis & purpuram, in reliquo reip. corpore esse. Ita Epictetus* Virum bonum, purpuram in veſte *facit.*

8. Malis fracta deficiat.] *Meus & quidam,* malis paſſa & fracta deſinat. *Fortè,* malis preſſa: *vel vt Gruterus noster,* quaſſa.

9. Repulſus eſt, luſit.] *Pila quidem, & in publico. adeò nec puduit, nec doluit. Adde epist.* CIV.

10. Vita exeedere.] *Quia de Prætura etiam, in illeis* excidere.

11. Non ſemper tenebit.] *Refert Muretus ad id, quod Plato etiam scribit in Politico,* Solem & ſidera non eodem ſemper motu, ſed alio alias ferri: atque adeò vbi nunc occidit Sol, inde ortum olim eſſe. *Non refuto. simplicius tamen arbitror, ad Stoicam ἐκπύρωσιν, siue* conflagrationem *referre, cum omnia confusa peribunt. Similis sententiæ sunt, quæ Consol. ad Polyb. cap.* XXI. *legas.*

12. Sed reſoluetur.] *In prima principia, Ignem & Materiam.*

13. Quæque alienorum imperiorum.] *Tota sententia est. tam vrbes quæ imperant, vt Roma aliqua, aut Carthago: & quæ imperantur, vt Corinthus, Syracusæ, Athenæ; quæ tamen illis ipsis imperantibus decus & lumen afferunt. Nam clarum & magnificum est scilicet, tam magnis imperare. Sunt igitur decora alieni imperij.*

14. Repentina maris inundatio.] *Id quoque Stoicum, Cataclysmo mundi partes perire, aut inuerti. Vide Physiol. lib.* II. *Dissert.* XX.

15. Inter diuina manſurus.] *Inter aut iuxta sidera. In Physiol.* II. *Dissert.* XI.

16. Naturæ ſuæ reminiſcebitur.] *Sæpe sic ambiguè de Anima, vtrum maneat, an statim ad originem sui id est sidera recurrat. Nos loco dicto.*

17. Non intenditur Virtus.] *Stoicum dogma, Non crescit, non minuitur. Vide Manud.* III. *Dissert.* IV.

18. Idem eſſe Veritatem & Virtutem.] *Eo sensu, quòd Virtus sit scientia: omnis autem scientia veritas. Plato*

non ipsum quidem Summum Bonum Veritatem esse, sed ei adhærere: sicut Soli lucem. Esse igitur ἀγαθοειδῆ, non ipsum ἀγαθόν: de Republ. VI *& antea ἐδόκει εἰκαιότερον σοφία τῇ ἀληθείας εἶναι*: nihil affinius familiariusque Sapientiæ, quàm Veritatem esse. *Denique ἡγουμένης τῆς ἀληθείας, οὐκ ἄν ποτε χορὸν αὐτῇ κακῶν ἀκολουθῆσαι*: præeunte Veritate, numquam chorum Vitiorum subsecuturum. *Plura talia elogia, quæ huc spectant.*

19. Subita res tulit.] *Casus, non consilium.*

20. Sed non ad perfectum.] *Diximus in Manuduct.* III. *Dissert.* VI.

21. Delicatus miseretur industrij.] *Non displiceat lectio, quæ è manuscripto meo alijsque eruitur*: delicatis miseria est continentia, indoctis industria, desidioso studere. e.

22. Fortunatiorem sibi videri.] *Paria in De Provident. cap.* II.

23. Non educo sapientem.] *Vide Manuduct.* III. *Dissert.* VII.

24. Inchoatus, ad summa procedens.] *Est ille* Proficiens *& προκόπτων, cœptus formari & doceri, nondum doctus. Nos hæc discrimina in Manud.* II. *Diss.* IX.

25. Tanto melior.] *Sic epist.* XXXI. Tanto melior, surge & inspira. *De Tranquill. cap. vlt.* Dicamus Tanto fortior, tanto felicior. *Quinctilianus*: Vnde illa laudatio: Tanto melior, nec ego intellexi. *Est igitur acclamandi laudandique formula.*

26. Pænitentiam sui faciunt.] *Stilis excutiunt decreta sua: sicut Bruto morituro, qui Virtutem accusat, vt verba.*

27. Pretium erit aliquod.] *Stoicè ἀξία*, dignatio. *Nam inter Adiaphora quoque discrimen, & alia æstimationem, alia reiectionem habent. Manud.* II. *Dissert.* XXII.

28. Magna discrimina esse.] *Explicaui Manud.* II. *Dissert.* IX.

29. Et fiduciæ plenus est.] *Hæc sit legenda, & distinguenda, vtiliter monui ibidem.*

MVRETVS.

SVbinde me.] *A certo iudicio de fine bonorum nasci certam regulam iudicandi in rebus singulis. quid petendum fugiendum ve sit. Virtutes omnes, itemque omnes actiones, quæ cum virtute coniunctæ sunt, inter se pares esse, æque laudabiles, æque expetendas. Summi enim nullam esse accessionem: nec summum esse quod accessionem vllam recipiat.*

Non semper tenebit hunc ordinem.] *Plato in politico ait, cælum, solem, sidera, non semper eodem modo, sed interdum in has, interdum in contrarias partes moueri: atque adeo, vbi nunc occidit sol, inde olim ortum esse, & vnde nunc oritur, ibi occidisse. Hæc opinio & Hipparchi nobilis mathematici fuit.*

Omnes hos fertiles campos.] *Hoc Aristoteleum est, vbi nunc est mare, aliquando continentem & fuisse & fore: ipsiusque terræ faciem ac situm in temporis diuturnitate mutari. Et certe multa talium mutationum vestigia extant.*

PINCIANVS.

ERgo Concilium sub die nasci debet.] *Venustior lectio antiqui exemplaris* sub diem, *quàm* sub die.

Summum est, quod honestum est.] *Scribe*, Summum bonum est, quod honestum est, *ex omni antiqua lectione.*

Qui animum minuta docendo dimittunt.] *Legendum* demittunt, *non* dimittunt, *ex eadem.*

Et hanc summam dixit esse sapientiam.] *Coniunctio* & *superuacanea est, vt reor & verbum sequens* inquit, *mutandum in* inquam. *Bisque idem admissus est error, nisi nos potius erramus.*

Eodem natura demittit.] *Omnis vetus lectio* dimittit.

Rigidari quidem amplius, intendi non potest.] *Exemplaria pleraque, cum impressa lectione*, rigidari *præferunt. Alia*, rigida est. *vt considerandum lectores habeant, an ita legi commode possit*: Rigida esse amplius, non intendi potest.

Nec quæ illa quidem fiunt.] *Vetus lectio*, nec quæ ab illa quidem fiunt.

Qui supra fortunam extat.] *Scribe*, quàm qui supra fortunam extat, *ex eadem.*

Vbi ergo est origo calamitatis, vbi illud malum vetum est?] *Scribendum*, Vbi ergo est calamitas? Vbi illud vestrum malum est? *ex codice antiquo.*

Si ista animum detrahunt.] Distrahunt, *non* detrahunt. *in eodem habêtur codice.*

Omnia quæ virtute contracta sunt.] *Quædam exemplaria* contenta sunt. *præferunt, non* contracta sunt.

ERASMVS.

SCit se esse natum oneri ferendo.] *Ita vetus editio. In priscis exemplaribus non habebatur* natum. *Ita dixit* esse oneri ferendo, *quemadmodum dicimus* est soluendo.

OPSOPOEVS.

M*SS.* sub diem nasci debet: & hoc quoque tardum est nimis: sub manu quoque, sub manu quod aiunt, nascatur. *Cl. Puteanus hanc mihi lectionem suppeditauit*, sub die nasci debet: & hoc quod tardum est nimis, sub manu, quod aiunt, nascatur. *Calius antiquarum lectionum cap.* 32. *lib.* 30. *adagio hoc*, Sub manu, *summam temporis celeritatem significari docet ex Tranquillo in Augusto. cuius verba sunt*: Aerarium militare cum vectigalibus nouis constituit, & quo celerius ac sub manu annuciari cognoscique posset, quid in prouincia quaque gereretur, iuuenes primo modicis interuallis per militares vias, dehinc vehicula disposuit.

P. Faber comment. ad l. I. *de iustit. & iur. pro* litterarium, *reponit* litterariorum, *& paulo post* Fias, *pro* fies, *ex manuscripto Memmij codice.*

M. ss. dimittunt à quo propius abest Pinciani *demittunt* quam Mureti.

M. ss.

M. ss. quisque volet tibi contumeliam faciat & iniuriam. Si quisquis legas, hic ordo erit: faciat tibi contumeliam & iniuriam, quisquis volet: tu tamen nihil patieris.

M. ss. si speraret omnia illa : sic vitam, mortemque per vices ire & cetera. & statim, Itaque vt Cato, &c.

M. ss. alienorum imperiorum magna sunt decora. recte. Euripides in Adromache : Λακώνων γῆς σχῆμα Θ.....

M. ss. repentini maris inundatio. ea ratione scilicet qua sequitur subitam cauernam.

M. ss. concisius, non magis quam regulam, qua rectum probari solet, flectes. Quidquid &c.

Modius epistola 21. In membranis quas vidi, non sunt ista quod dicam paria bona esse aduersa fortiter portantis, & prospera honesta iudicantis. & nescio quomodo mihi hic abesse posse videntur, sic tamen, vt temere nihil fecisse aut pronunciasse videri velim, qui iudicium de hac re omne penes collegam meum esse cupio. Hactenus ille. Vnus è nostris codicibus exhibet illa, ceteri hac tantum, quod dicam paria bona esse honeste iudicantis.

Idem ibidem: Quid est amabo aliud omnia rerum aduersarum onera rigida ceruice sustollere, quàm supra fortunam suam extare omnino insanè. bene abest in scripto illud quàm, quod inepti sycophantæ alicuius elegantissimam hanc locutionem non intelligentis, stabiliendo loco, quem ruere alioqui existimaret, commentitium fulcrum est. Ita Modius, & recte, consentientibus etiam quatuor nostris. Sed vellem stilo temperasset. Pincianus Seneca obstetrix, ex vetere lectione quam scribi inseruit.

M. ss. vt hoc opinor. fortean transpositis vocabulis, hoc vt opinor. Idem paulò post, inchoatus, & ad summa procedens.

Aliæ editiones, tanto melior quam fortior. Vnde Lipsius epist. v. Scito tanto monachale glossema esse, legendumque audire mauult melior quàm fortior. Sed hæc diuinatio est. at Mureti correctio libris bonis fidisque firmata. Senecam ipsum sponsorem habet. Epist. 31. ad honesta nitentes, quanto magis incubuerint minusque sibi vinci ac frigate permiserint, admirabor, & clamabo, Tanto melior surge, & inspira, &c. Lib. de Tranquillitate animi, capite vltimo. Laudemus toties dignum laudibus, & dicamus, Tanto fortior, tanto felicior. Adclamandi formulæ sunt cum laudatione coniunctæ. Non absimiles quas sparsim apud Senecam nostrum leguntur: lib. 6. natur. quæst. Vade fortiter, vade feliciter. Epist. 67. Feliciter quod agis. Epist. 66. Macte virtute esto, sanguinolentis & ex acie redeuntibus dicitur. Ex alijs auctoribus collecta exempla suppeditat Lipsius Electorum lib. 1. cap. 10.

Optimorum duorum m. ss. alter. Vbi origo calamitas: alter, Vbi ergo calamitas, & hoc rectum esse indicauit Pincianus.

M. ss. si ista animum detrahunt. Pincianus reposuit distrahunt. Modius epist. 21. magis illud probat. possunt enim (ait) etiam sapientis animum fortasse afficere variè hæ, de quibus agit, turbationes: sed sic, vt nihil pudendum in se admittat, aut vllo modo concidat malisve succumbat,

Lege cum scriptis & impressis, & modo prodeant.

Modius epistola eadem: Nullus hic Dacis locus: quare cùm in scripto codice sit Adahas, lego: Non Persas, non extrema Medorum, nec si quid vltra Dahas bellicosum iacet, &c. sunt enim Dahæ cum Sacis, Massagetis, alijs, interioris Asiæ populi, Persis quondam tributarij: cum quibus postea à Magno, vt & alij multi, subingati sunt. Strabo, Curtius, & quis non? Feliciter, Modi. Puteani membrana optima liquido Dahas: reliqua vel Adhas transpositis litteris, vel vna interiecta, Dachas.

GRVTERVS ET IVRETVS.

SVb manu, quod aiunt, nascatur.] Doctiam testati sunt se reperisse in suis m. ss. sub manu quoque, sub manu, quod aiunt, nascatur: quemadmodum etiam inuenitur in v. c. nec dubitandum est, quin ita scripserit Seneca. Illi, qui verba truncarunt tanquam superflua, decepti sunt, nec respexerunt repetita vt maiorem temporis celeritatem exprimeret. Similes verborum repetitiones extant in alijs auctoribus, sed fere corruptæ in vulgatis editionibus, quod alio loco notatum est. Iuretus.

Ecin bonum abibunt.] v. c. habebunt.

Diminuunt & contetunt.] quidam v. c. demittunt & conuertunt.

Quisquis volet tibi contumeliam facere, faciat.] facere, glossam sapit, & rectissime abest à v. c. in quo etiam non, quisquis: sed quisque, scriptum est: quod sanum esse nemo doctior dubitauerit. Nam prisci & optimi auctores sic locuti. Alcimus in Epigram. de Virgilio:

Longe erit à primo quisque secundus erit.

Musonium capitone l.......

Pacero legi quisque legem sanxeris.] Ita boni libri. Symmachus lib. 1. Epist. 52. quisque bonæ frugis est in publicum commodum vindicatur. Sid. Apollinaris & Prudentius ita pariter locuti, nec erat ratio cur in huius carmine quædam editio pro, quisque, semper apponeret, quisquis, contra fidem vtc. Iuretus.

Naturæ suæ remittebitur.] v. c. si naturæ remiscebitur.

Difficilia natura.] Pc. si naturæ.

Et tremet sapiens cor dolebit.] In optimo v. c. & tremebit, quod licet nouum ac insolens videri possit, tamen non temere reiiciendum: nam Nonius Marcellus, cap. de mutat. coniugat. adnotauit veteres multa eiusmodi verba inflexisse, vt, expedibo, pro, expediam, audibo, pro audiam, aperibo, pro, aperiam, dicebo, pro, dicam, &c. reddebo, pro, reddam, Iuretus.

Ad omnes casus procurrerem.] v. c. procurrerent,

Redigerut ad liquidum.] bene v. c. rediget: cuius locutionis exempla notata sup. ad lib. 3. de benef. c. 37.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

DIFFERT petitionem Lucilij. ex occasione, differri à nobis Boni studium: malè huic vni, omissis aliis, vacandum est. Nihil incidere, quod impediat, Sapienti quidem: aliqua Proficienti. Discrimen inter vtrosque. Externa nec addere, nec demere Sapienti, semper se contento.

EPIST. LXXII.

QVOD quæris à me, liquebat mihi, [1] sic rem edidiceram: sed diu non retentaui memoriam meam. Itaque non facilè me sequitur. quod euenit libris [2] situ cohærentibus, hoc euenisse mihi sentio: explicandus est animus, & quæcumque apud illum deposita sunt, subinde excuti debent, vt parata sint quoties vsus exegerit. Ergo hoc in præsentia differamus: multum enim operæ, multum diligentiæ poscit. Cum primum longiorem eodem loco sperauero moram, tunc istud in manus sumam. Quædam enim sunt, quæ possis & [3] in cilio scribere: quædam [4] lectum, & otium, & secretum desiderant. nihilominus his quoque occupatis diebus agatur aliquid, & quidem totis. numquam enim non succedent occupationes nouæ. serimus illas: itaque ex vna exeunt plures: deinde ipsi nobis dilationem damus. Cum hoc peregero, toto animo incumbam: & si hanc rem molestam composuero, studio me dabo. Non cum vacaueris, philosophandum est: omnia alia negligenda, vt huic assideamus. cui nullum tempus satis magnum est, etiam si à pueritia vsque ad longissimos humani æui terminos vita protenditur. Non multum refert, vtrum omittas philosophiam, an intermittas. non enim vbi interrupta est manet, sed eorum more, quæ intenta dissiliunt, vsque ad initia sua recurrit, quod à continuatione discessit. Resistendum est occupationibus: [5] nec explicandæ, sed submouendæ sunt. tempus quidem nullum est parum idoneum studio salutari. Atqui multi [6] inter illa non student, propter quæ studendum. Incidet aliquid quod impediat? non equidem eum, cuius animus in omni negotio lætus atq; alacer est. Imperfectis adhuc intercinditur lætitia: [7] sapienti verò contexitur gaudium, nulla rumpitur caussa, nulla fortuna: semper & vbiq; tranquillum est. Non enim ex alieno pendet, nec fauorem fortunæ, aut hominis expectat: domestica illi felicitas est. exiret ex animo, si intraret. ibi nascitur. Aliquando extrinsecus, quo admoneatur mortalitatis, interuenit: sed id leue, & quod summam cutem stringat. Aliquo, inquam, incommodo afflatur: maximum eius illud bonum, est fixum. Ita dico, extrinsecus aliqua sunt incommoda, velut in corpore interdum robusto solidoque, eruptiones quædam pustularum, & vlcuscula: nullum in alto malum est. Hoc, inquam, interest inter [8] consummatæ sapientiæ virum, & alium procedentis: quod inter sanum, & ex morbo graui ac diutino emergentem. cui sanitatis loco est, leuior accessio. Hic, nisi attendit, subinde grauatur, & in eadem reuoluitur. Sapiens recidere non potest, [9] ne incidere quidem amplius. Corpori enim ad tempus bona valetudo est: quam medicus etiam si reddidit, non præstat. sæpe [10] ad eumdem quem aduocauerat, excitatur: animus semel in totum sanatur. Dicam quomodo intelligas sanum: si se ipse contentus est, si confidit sibi, si scit omnia vota mortalium, omnia beneficia quæ dantur petunturque, nullum in beata vita habere momentum. [11] Nam cui quid accedere potest, id imperfectum est: cui quid abscedere potest, id imperpetuum est. cuius perpetua futura lætitia est, is suo gaudeat. Omnia autem quibus vulgus inhiat, vltro citroque fluunt. Nihil dat fortuna mācipio: sed hæc quoque fortuita tunc delectant, cum illa ratio temperauit ac miscuit. hæc est etiam quæ externa commendet, quorum auidus vsus ingratus est. Solebat Attalus hac imagine vti: Vidisti aliquando canem missa à domino frusta panis aut carnis aperto ore captantem? quidquid excepit, protinus integrum deuorat, & semper ad spem futuri hiat. Idem euenit nobis. quidquid expectantibus fortuna proiecit, id sine vlla voluptate demittimus, statim ad rapinā alterius erecti & attenti. Hoc sapienti non euenit: plenus est. etiam si quid obuenit, securè excipit, ac reponit. lætitia fruitur maxima, continua, sua. Habet aliquis bonam voluntatem, habet profectum, sed cui multum desit à summo? hic deprimitur alternis, & extollitur, ac modo in cœlum alleuatur, modo defertur ad terram. Imperitis ac rudibus, nullus præcipitationis finis est: in Epicureum illud chaos decidunt inane, sine termino. [12] Adhuc est genus tertium eorum qui sapientiæ alludunt: quam non quidem attigerunt, in conspectu tamen, &, vt ita dicam, [13] sub ictu habent: hi non concutiuntur, ne defluunt quidem: nondum in sicco,

iam

iam in portu sunt. Ergo cum tam magna sint inter summos imosque discrimina, cum medios quoque sequatur fructus suus, sequatur ingens periculum ad deteriora redeundi: non debemus occupationibus indulgere. excludendæ sunt: si semel intrauerint, in locum suum alias substituent. Principiis illarum obstemus. melius non incipient, quam desinent.

I. LIPSIVS.

1. SIc rem edidiceram.] *Erasmi lectio, nec longè nimis à libris. Muretus*, si reminiscerer, *suo iure & more. Meus & aliquot scripti*: Si rem ædificarem per se, sed non retractaui. *Fecerim*: liquebat mihi scire, modo edissetere (*vel* edicere) possem. sed diu. *Quid? imò aliter*: liquebat mihi, si remeditari possem: *& rem attigi. Remeditari, vt reminisci.*

2. Situ cohærentibus.] *Quod facile in illis voluminibus.*

3. In cisio scribere.] *A Pinciani sagacitate est, cùm libri ferè*, inscisio. *Est autem cisium vehiculi genus: & vult quædam per iter aut gestationem etiam scribi. Quis damnet? at quidam libri*, in circo: *nec id malè. vbi omnia vocibus strepunt, & auocatio multiplex est: atque aiunt sic factitasse Iulium Cæsarem, qui* inter spectandum epistolis libellisque legendis, aut rescribendis, vacabat: *auctore Tranquillo.*

4. Lectum & otium.] *Quieti isti & otiosi, non sellis sedebant olim, vt nos, sed plurimum in lectulo erant, semi tamen recti. Ouidius.*

Non hæc in nostris, vt quondam, scribimus hortis,
Nec consuete meum lectule corpus habes.

Plinius lib. v. epist. Visus est sibi iacere in lectulo suo, compositus in habitum studentis. *Adde supra, epist.* LXVII.

5. Nec explicandæ.] *Id est, non disponenda per tempora, & digerenda sunt: quod faciunt tamen homines seriosi.*

6. Inter illa non student.] *Inter vanitates, officia, tristitias.* Studere *autem, est philosophari Stoica lingua. Ego in Manud.* II. *Dissertat.* I.

7. Sapienti verò contexitur gaudium.] *Est dogma Porticus, Sapientem semper in gaudio esse, explicatum Manud.* III. *Dissert.* V.

8. Consummatæ sapientiæ.] *Iterum hic discrimina perfecti Sapientis, & incohati, videnda plenè Manud.* II. *Dissert.* IX.

9. Ne incidere quidem.] *Argutatur in vocibus venustè, Neque recidere in eumdem, nec incidere in alium.*

10. Ad eumdem quem aduocauerat.] *Sensum Muretus, opinor, secutus (nam libros minimè) edidit*: quem excitauerat, aduocatur. *At ego leui mutatione libros tueor*: ad eumdem qui aduocauerat. *Idem qui antea vocauerat, reuocat, & redire in morbo redeunte iubet.* Excitatur *autem, ob subitam, aut intempestiuam, vel noctu vocationem.*

11. Nam cui quid accedere.] *Meus*, cui aliud (*alij*, aliquid) accidere potest: *tertissimè. Duo dicit. Sapiens in perpetuo gaudio & fiducia: quare? quia nihil accidere potest, quamuis turbidum, quod turbet. quare etiam? quia nihil decedere, quod minuat vel abrumpat. Itaque sequentia legenda, vt edidi auctoribus libris.*

12. Adhuc est genus tertium.] *Et hæc explicata Manud.* III. *Dissert.* IX.

13. Sub ictu habent.] *A sagittariis, qui emissuri telum ad scopum, & si nondum emiserunt. Alij à gladiatoribus petunt, iam feriturus. Parum est, de sensu liquet, vel ex Seneca similibus locis. De Benefic.* II. *cap.* XXIX. *De Vit. beat. cap.* XII. *Ad Marciam, cap.* IX. *Adde hoc Lucani:*

——— quod nolles stare sub ictu
Fortunæ, quo mundus erat Romanaque fata,
Coniux sola fuit.

Ad Pompeium dicit, qui solam Corneliam extra bella habuit.

PINCIANVS.

LIquebat mihi si rem edicerem per se, sed diu non retentauit memoriam meam.] *Exemplar Franciscanum*, liquebat mihi, sic rem edidiceram, sed diu non retentaui memoriam meam.

Quædam enim sunt, quæ posses & incise scribere.] *Codex Facundi & Primitiui non* incise, *legit, sed* in circo. *Alij*, incisio. *quam lectionem probo, est enim cisium, genus vehiculi gestatorij, autore Nonio Marcello. Nec* posses *legendum, sed* possis.

Sapientis vero contexitur gaudium, nulla rumpitur fortuna:] *Vetus lectio*, Sapientibus vero contexitur gaudium. Nulla rumpitur causa, nulla fortuna.

Aliquo, inquam, incommodo afflatur.] *Melior lectio*, aliquando, *quam* aliquo.

Hæc est etiam quæ æterna commendet.] *Veteres codices*, Hæc etiam est quæ externa commendet.

Ad rapinam alterius erecti & attoniti.] *In quibusdam exemplaribus* attenti *habetur, non* attoniti.

Quam non quidem attigerunt.] Contigerunt *vetus omnis lectio, non* attigerunt.

Cum medios quoque sequatur fructus suus.] *Prior editio* fluctus, *non* fructus. *quod non displicet: quia præcessit*, iam in portu sunt, *Scripti quoque codices eam lectionem agnoscunt.*

OPSOPOEVS.

M. SS. tunc istud in manus sumam. *Paulo post abest ab eis dictio* sua.

Hæc lectio dissimilis est reliquis editionibus & scriptis libris. Illa legunt. Cui quid abscedere non potest. id imperpetuum est: hi, cui aliquid abscedere potest, id imperpetuum est, *vel* id perpetuum non est.

Medius epistola 21. *Di deæque te quisquis es, qui negatiuam huc infercisti primus, qua ex oratione vera alioqui, falsa*

Senec.

concludit. quid enim magis contra rem, quam cui aliquid abscedere non potest, id inperpetuum, hoc est minime perpetuum esse? at tu dices te legisse disiunctim: id in perpetuum est, *hoc est æternum. vade quo dignus es, inepte, & Seneca suam relinque sententiam, qui scripsit:* cui quid abscedere potest, id imperpetuum est. *qua ratione inuentur dixisse Tertullianus,* imbonitas, inodor: *Arnobius,* intactus: *Lucretius,* inambitiosus, indeceptus: *Ouidius Metamorphosi & alibi,* indesertus, incallidus.

GRVTERVS ET IVRETVS.

M. *SS. tres,* & semper ad spem venturi hiat.
Quæ possis & incedendo scribere.] *v. c.* & incisione scribere.
Sub ictu habent.] *A gladiatorum arte traductum videtur, qui sub ictu habent aduersarium, cum intectum & nudum iam iam ictui sunt. diciturque sub ictu esse, qui ictui se alterius exposuit. Et ab ea mente Lactantius quoque forsan lib. 7. cap. 12. diu. instit.* Nec vim repellere potest, quia sub aspectum & sub ictum venit. *hæc Acidalius lect. Velleian. lib. 2.*

ERASMVS.

Quæ possis & incise scribere.] *In alijs erat,* incedendo scribere. *forte scriptum erat.* incessim scribere: *quemadmodum dicimus* cursim. *nisi* incise *dicitur scribi, quod ex interuallo scribitur.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PHILOSOPHOS non esse contumaces. Parere magis, & amare Principes, quam illos ambitiosos, aut Palatinos. Nam isti appetut, inuident, semper inquieti, & sæpe irati. Illi autem, amant, quia in quiete sub iis sunt; & tales sunt, id est bonarum mercium pleni. Imputant etiam hoc beneficium, & si pluribus contingat. Hortatur deinde assurgere ad Virtutem, id est Deum Nam Sapientem (Stoica superbia) vel illi parem.

EPIST. LXXIII.

ERRARE mihi videntur, qui existimant philosophiæ fideliter deditos [1] contumaces esse ac refractarios, & contemptores magistratuum ac regum, eorumve per quos publica administrantur. E contrario enim, nulli aduersus illos gratiores sunt: nec immerito. nullis enim plus præstant, quàm quibus frui tranquillo otio licet. Itaque hi, [2] quibus ad propositum benè viuendi aditum confert securitas publica, necesse est auctorem huius boni, vt parentem colant: multo quidem magis, quàm illi inquieti, & [3] in medio positi; qui multa principibus debent, sed [4] multa & imputant. quibus numquam tam plenè occurrere vlla liberalitas potest, vt cupiditates illorum quæ crescunt, dum implentur, exsatiet. Quisquis autem de accipiendo cogitat, oblitus accepti est. nec vllum habet malum cupiditas maius, quàm quòd ingrata est. [5] Adiice nunc, quòd nemo eorum qui in republica versantur, quos vincat, sed à quibus vincatur, adspicit: & illis non tam iucundum est, multos post se videre, quàm graue, aliquem ante se. Habet hoc vitium omnis ambitio: non respicit. Nec ambitio tantum instabilis est, verum cupiditas omnis: quia [6] incipit semper à fine. At ille vir sincerus ac purus, qui reliquit & curiam, & forum, & omnem administrationem reip. vt ad ampliora secederet, diligit eos per quos hoc ei facere tuto licet, solusque illis [7] gratuitum testimonium reddit, & magnam rem [8] nescientibus debet. Quemadmodum præceptores suos veneratur ac suspicit, quorum beneficio [9] illis se vitiis exuit: sic & his, sub quorum tutela positus exercet artes bonas. Verù alios quoq; rex viribus suis protegit. quis negat? Sed quemadmodum Neptuno plus debere se iudicat, ex his qui eadem tranquillitate vsi sunt, qui plura & pretiosiora illo mari vexit: & animosius à mercatore, quam à vectore soluitur votum; & ex ipsis mercatoribus effusius gratus est, qui odores ac purpuras & auro pensanda portabat, quàm qui vilissima quæque & saburræ loco futura congesserat: sic huius pacis beneficium ad omnes pertinentis, altius ad eos peruenit, qui illa bene vtuntur. Multi enim sunt ex his togatis, quibus pax operosior bello est. An idem existimas pro pace debere eos, qui illam ebrietati aut libidini impendunt, aut aliis vitiis, quæ vel bello rumpenda sunt? nisi fortè tam iniquum putas esse sapientem, vt nihil viritim se debere pro communibus bonis iudicet. Soli lunæque plurimum debeo: & non vni mihi oriuntur. anno, temperantique annum Deo, priuatim obligatus sum: quamuis non in meum honorem descripta sint. [10] Stulta auaritia mortalium possessionem proprietatemque discernit, nec quidquam suum credit esse, quod publicum est: at ille sapiens nihil iudicat suum magis, quàm cuius illi cum humano genere cõsortium est. Nec enim essent ista cõmunia, nisi pars illorum pertineret ad singulos. socium efficit, etiam quod ex minima

ex minima portione commune eſt. Adiice nunc, quod magna & vera bona non ſic diuiduntur, vt exiguum in ſingulos cadat: ad vnumquemque tota perueniunt. Ex congiario tantum ferunt homines, quantum in capita promiſſum eſt: epulum & [11] viſceratio, & ſi quid aliud capitur manu, diſcedit in partes: at hæc indiuidua bona, pax, & libertas, tam omnium tota, quam ſingulorum ſunt. Cogitat itaque ſapiens, per quem ſibi horum vſus fructuſque contingat, per quem non ad arma illum, nec ad ſeruandas vigilias, nec ad tuenda mœnia, & multiplex belli tributum publica neceſſitas vocet: agitque gubernatori ſuo gratias. Hoc docet philoſophia præcipue, bene debere beneficia, bene ſoluere. interdum autem ſolutio eſt ipſa confeſſio. Confitebitur ergo multum ſe debere ei, cuius adminiſtratione ac prouidentia cõtingit illi pingue otium, & arbitrium ſui temporis, & imperturbata publicis occupationibus quies.

O Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit.
Namque erit ille mihi ſemper Deus.-----

Si illa quoque otia multum auctori ſuo debent, quorum munus hoc maximum eſt:

Ille meas errare boues (vt cernis) & ipſum
Ludere quæ vellem, calamo permiſit agreſti:

quanti æſtimamus hoc otium, quod inter deos agitur, quod deos facit? Ita dico, Lucili, & te in cælum compendiario voco. Solebat Sextius dicere, [12] *Iouem plus non poſſe quam bonum virum.* Plura Iupiter habet, quæ præſtet hominibus: ſed inter duos bonos non eſt melior, qui locupletior. non magis, quam inter duos, quibus par ſcientia regendi gubernaculum eſt, meliorem dixeris, cui maius ſpecioſiuſque nauigium eſt. Iupiter quo antecedit virum bonum? diutius bonus eſt. Sapiens nihilo ſe minoris æſtimat, quod virtutes eius ſpatio breuiore clauduntur. Quemadmodum ex duobus ſapientibus, qui ſenior deceſſit, non eſt beatior eo, cuius intra pauciores annos terminata virtus eſt: ſic Deus non vincit ſapientem felicitate, etiamſi vincit ætate. non eſt virtus maior, quæ longior. Iupiter omnia habet: ſed nempe aliis tra[illegible]t habenda. ad ipſum hic vnus vſus pertinet, quod vtendi etiam omnibus cauſſa eſt: [illegible]piens tam æquo animo omnia apud alios videt, contemnitque, quam Iupiter. & hoc ſe magis ſuſpicit, quod Iupiter vti illis non poteſt, ſapiens non vult. Credamus itaque Sextio, monſtranti pulcherrimum iter, & clamanti, *Hac itur ad aſtra*: hac, ſecundum frugalitatem; hac, ſecundum temperantiam; hac, ſecundum fortitudinem. Non ſunt dij faſtidioſi, non inuidi: admittunt, & aſcendentibus manum porrigunt. Miraris hominem ad deos ire? Deus ad homines venit, imo (quod propius eſt) [13] in homines venit. Nulla ſine Deo mens bona eſt. Semina in corporibus humanis diuina diſperſa ſunt. quæ ſi bonus cultor excipit, ſimilia origini prodeunt, & paria his ex quibus orta ſunt ſurgunt: ſi malus, non aliter quam humus ſterilis ac paluſtris, necat, ac deinde [14] creat purgamenta pro frugibus.

I. LIPSIVS.

1. CONTVMACES eſſe ac refractarios.] *Crebra obiectio in Stoicos, propter magnitudinem ſermonis atque animi, & quia terribilia calcabant. Epictetus* IV. *Diſſert. cap.* VII. At iſta verba contemptores legum efficiunt. Quæ vero verba legibus obediẽtiores reddũt? Lex non eſt, quæ fertur à ſtultis. & tamẽ vide quomodo ad illa etiam ſe aptẽt & efficiant paratos. *Plura lege & apud me, ſi lubet, Manuduct.* I. *Diſſert.* XV.

2. Quibus ad propoſitum bene viuendi aditum.] *Libri ſcripti fere*, quibus altum ad propoſitum bene viuendi confert: *meus & quidam*, quibus alterum. *Quod probem. nam primum aditum confert cuique voluntas ſua, & ſtudium; alterum hac publica ſecuritas, quia datur & licet.*

3. In medio poſiti.] *Non ſeducti, & à turba remoti, vt philoſophi.*

4. Multa & imputant.] *Quia officia & miniſteria Principibus exhibẽt, qui in actu. Nihil inſcribere poſſunt otioſi.*

5. Adiice nunc, quod.] *His ſimilia, aut gemina vide* II. *De Beneſ. cap.* XXVII. & III. *De ira cap.* XXX. & XXXI:

6. Incipit ſemper a fine.] *Finis vnius, eſt initium alterius. Hoc cupitum habeo? aliud cupio, & fit ſeries infinita.*

7. Gratuitum teſtimonium.] *Mercede alia, aut priuato beneficio, non emptum.*

8. Neſcientibus debet.] *Quia nec ſciunt Principes, aut intendunt, illi ſe hoc præſtare.*

9. Illis ſe vitiis exuit.] *Mureti eſt: è libris facias,* illis inuiis exiit. *Nam ſtulti ſemper extra viam, & errabundi: in recto & alto Sapiens,*

Diſpicere vnde queat alios, paſſimque videre
Errare, atque viam palantes quærere vitæ.

10. Stulta auaritia mortalium.] *Spectant ad Paradoxum illud, Omnia ſapientis eſſe: de quo nos Manuduct.* III. *Diſſert.* XI.

11. Viſceratio.] *Epiſt.* XIX. Sine amico viſceratio, leonis ac lupi vita eſt. *Sed ibi de priuata viſceratione, cum ex ſacrificio, aut tali cauſſa, caro vberior, nec ſoli abſumenda, Hic de publica, cum Princeps aut magiſtratus daret. In epulis autem & ſacrificijs publicis etiam caro & talia, partibus diſtributa: quod Plutarchus argumentum priſcæ frugalitatis habet. Quæſt. Conuiual.* II. *cap.* VI.

12. Iouem plus non posse.] *Vana, ridenda. Vide hæc omnia in Manuduct.* III. *Dissertat.* XIIII.
13. In homines venit.] *Nam recta Ratio in nobis, vt volunt, ipsa eius pars est.*
14. Creat purgamenta.] *Quidam scripti,* eurat: *bono item sensu. Cum enim bonus cultor curare & educare fruges debeat; iste curam purgamentis impendit, id est paleas, & stipulas (res externas) habet pro frugibus.*

PINCIANVS.

ANIMOSIVS à mercatore quam à vectore.] *Adde coniunctionem* &, *vt fit* & animosius. &c. *ex eisdem.*

OPSOPOEVS.

M*ss. tres,* pacis beneficium ad omnes pertinentis. *vt supra,* repentini maris inundatio, *epist.* 71. *Vocula* etiam *desideratur in omnibus m.ss.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

HABET hoc vitium omnis ambitio, non respicit.] *Ridicule quidam I.C. hic mauult* non retrospicit. *nam nihil aliud significat ipsum* respicit. *noster Epist.* 48. Infinita est velocitas tẽporis, quæ magis apparet respicientibus. *Item Epist.* 92. Hoc nos pessimos facit quod nemo vitam suam respicit. quid facturi simus cogitamus: quid fecerimus non cogitamus. *iterum cap.* 10. *de breuit. vitæ:* occupatorum animi velut sub iugo sunt, flectere se & respicere non possunt. *& alibi frequenter.*

Quod ex minima portione commune est.] *Reperi in v. c. quod ex minimatione commune est. quæ vox a me nondum lecta, fateor: sed non video qua causa probari non possit,* minimatio. *cuius priscæ vocis interpretandæ gratia, videtur iam olim quispiam glossographus addidisse ista duo.* minima portione, *quæ deinde in textum irrepserunt. vt alia pleraque huius generis. Iuretus.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

O PVLCHRA, ô honesta Epistola! & de ipso Honesto, vnum illud re Bonum esse: cetera, opinione. Qui tuto, qui secure volet viuere, sic sentiat. Quid etiam? scutum in omnia fortuita promptum habe[illegible] Deum sequi. Obiectiunculis quibusdam deinde respondet: postremo, vitam beatam, vt circulum esse; in paruo, in magno, perfectam: nihil addi, nihil detrahi ab Externis. Iterandum est ô pulchra, ô honesta! qui mentem talem habes, fruere.

EPIST. LXXV.

EPISTOLA tua delectauit me, & marcentem excitauit: [1] memoriam quoque meam, quæ iam mihi segnis ac lenta est, euocauit. Quid ni tu, mi Lucili, maximum putes instrumentum beatæ vitæ hanc persuasionem, [2] vnum bonum esse, quod honestum est? Qui omne bonum honesto circumscripsit, [3] intra se felix est. nam qui alia bona iudicat, in fortunæ venit potestatem, alieni arbitrij fit. Hic amissis liberis mœstus, hic sollicitus ægris, hic turpibus & aliquam passis infamiam tristis. Illum videbis alienæ vxoris amore cruciari, [4] illum suæ. Non deerit, quem repulsa distorqueat: erunt, quos honor ipse vexet. Illa vero maxima est ex omni mortalium populo turba miserorum, quam exspectatio mortis exagitat, vndique impendens. [5] nihil enim est, vnde non subeat. Itaque vt in hostili regione versantibus, huc & illuc circumspiciendum est, & ad omnem strepitum circumagenda ceruix: nisi hic timor è pectore eiectus est, palpitantibus præcordijs viuitur. Occurrent acti in exsilium, & euoluti bonis: occurrent (quod genus egestatis grauissimum est) [6] in diuitijs inopes: occurrent naufragi, similiave naufragis passi, quos aut [7] popularis ira, aut inuidia, perniciosum optimis telum, inopinantes securosque disiecit, procellæ more, quæ in ipsa sereni fiducia solet emergere; aut [8] fulminis subiti, ad cuius ictum etiam vicina tremuerunt. Nam vt illic quisquis ab igne propior stetit, percusso similis obstupuit: sic in his per aliquam vim accidentibus, vnum calamitas opprimit, ceteros metus: paremque passis [9] tristitiam facit, pati posse. Omnium animos mala aliena ac repentina sollicitant. Quemadmodum aues, etiam inanis fundæ sonus territat: ita nos non ad ictum tantum exagitamur, sed ad crepitum. Non potest ergo quisquam beatus esse, qui huic se opinioni credidit. non enim beatum est, nisi quod intrepidum. inter suspecta male viuitur. Quisquis se multum fortuitis dedit, ingentem sibi materiam perturbationis, & inexplicabilem fecit: vna hæc via est ad tuta vadenti, & externa despicere, & honesto contentum esse. Nam qui aliquid virtute melius putat, aut vllum præter illam bonum; ad hæc quæ à fortuna sparguntur sinum expandit, & sollicitus [10] missilia eius exspectat. Hanc imaginem animo tuo propone, ludos facere fortunam, & in hunc mortalium cœtum honores, diuitias, gratiam

excutere

excutere: quorum alia inter diripientium manus scissa sunt, alia infida societate diuisa, alia magno detrimento eorum, in quos deuenerant, prensa: ex quibus quædam aliud agentibus inciderunt, quædam quia nimis captabantur, amissa, & dum auide rapiuntur, excussa sunt. Nulli vero, etiam cui rapina feliciter cessit, gaudium rapti durauit in posterum. Itaque [11] prudentissimus quisque, cum primum induci videt munuscula, à theatro fugit, & scit magno parua constare. Nemo manum conserit cum excedente: nemo exeuntem ferit: circa præmium rixa est. Idem in his euenit; quæ fortuna desuper iactat. æstuamus miseri, distringimur, multas habere cupimus manus: modo in hunc, modo in illum respicimus: nimis tarde nobis mitti videntur, quæ cupiditates nostras irritant, ad paucos peruentura, expectata omnibus. Ire obuiam cadentibus cupimus: gaudemus si quid inuasimus, inuidentque alij, quos spes vana delusit: vilem prædam magno aliquo incommodo luimus, [12] aut inde fallimur. Secedamus itaque ab istis ludis, & demus raptoribus locum. Illi spectent bona ista pendentia, & ipsi magis pendeant. Quicumque beatus esse constituit, vnum esse bonum putet, quod honestum est. Nam si vllum aliud existimat, primum male de prouidentia iudicat: quia multa incommoda iustis viris accidunt: & quia quidquid nobis dedit, breue est & exiguum, si compares mundi totius æuo. Ex hac deploratione nascitur, vt ingrati diuinorum interpretes simus. querimur, quod non semper & quod pauca nobis, & incerta, & abitura contingant. Inde est quod nec viuere, nec mori volumus. vitæ nos odium tenet, timor mortis. Nutat omne consilium, nec implere nos vlla felicitas potest. Caussa autem est, quod non peruenimus ad illud bonum immensum & insuperabile, vbi necesse est resistat voluntas nostra; quia vltra summum non est locus. Quæris, quare virtus nullo egeat? præsentibus gaudet, non concupiscit absentia: nihil non illi magnum est, quia satis. Ab hoc discede iudicio: non pietas constabit, non fides: multa vtramque præstare cupienti patienda sunt, ex his quæ mala appellantur: multa impendenda sunt ex his, quibus indulgemus tamquam bonis. Perit fortitudo, quæ periculum facere debet sui: perit magnanimitas, quæ non potest eminere, nisi omnia velut minuta contempserit, quæ pro maximis vulgus optat: perit gratia, & [13] relatio gratiæ æstimatur labor, si quidquam pretiosius fide nouimus, si non optima spectamus. Sed vt illa præteream, aut ista bona non sunt quæ vocantur, aut homo felicior Deo est. quoniam quidem quæ parata nobis sunt, non habet in vsu Deus: nec enim libido ad illum, nec epularum lautitia, nec opes, nec quidquam ex his hominem inescantibus, & vili voluptate ducentibus, pertinet. Ergo aut, quod incredibile est, bona Deo desunt; aut hoc ipsum argumentum est, bona non esse, quæ Deo desunt. Adiice, quod multa quæ bona videri volunt animalibus quam homini pleniora contingunt. Illa cibo auidius vtuntur: Venere non æque fatigantur: virium illis maior est & æquabilior firmitas. sequitur vt multo feliciora sint homine. Nam sine nequitia, sine fraudibus degunt; fruuntur voluptatibus, quas & magis capiunt, & ex facili, sine vllo pudoris aut pœnitentiæ metu. Considera tu itaque, an id bonum vocandum sit, quo Deus ab homine vincitur. Summum bonum in animo constituamus. obsolescit, si ab optima nostri parte ad pessimam transit, & transfertur ad sensus, qui agiliores sunt animalibus multis. Non est summa felicitatis nostræ in carne ponenda. Bona illa sunt vera, quæ ratio dat; solida ac sempiterna, quæ cadere non possunt, nec decrescere quidem aut minui. cetera opinione bona sunt: & nomen quidem habent commune cum veris, proprietas in illis boni non est. Itaque [14] commoda vocentur, & (vt nostra lingua loquar) producta: ceterum sciamus mancipia nostra esse, non partes; & sint apud nos, sed ita vt meminerimus extra nos esse. Etiam si apud nos sint, inter subiecta & humilia numerentur, propter quæ nemo se attollere debeat. quid enim stultius, quam aliquem eo sibi placere, quod ipse non fecit? Omnia ista nobis accedant, non hæreant: vt si abducantur, sine vlla nostri laceratione discedant. Vtamur illis, non gloriemur: vtamur parce, tamquam depositis apud nos, & abituris. Quisquis illa sine ratione possedit, non diu tenuit. ipsa enim felicitas se nisi temperat, premit: si fugacissimis bonis credidit, cito deseritur; & [15] vt non deseratur, affligitur. Paucis deponere felicitatem molliter licuit: ceteri, cum his inter quæ eminuere, labuntur, & illos degrauant ipsa quæ extulerant. Ideo adhibebitur prudentia, quæ modum illis ac parsimoniam imponat. quoniam quidem licentia opes suas præcipitat, atque vrget: nec vmquam immodica durarunt, nisi illa moderatrix ratio compescuit. Hoc multarum tibi vrbium ostendet euentus, quarum in ipso flore luxuriosa imperia ceciderunt, &

quidquid virtute erat partum, intemperantia corruit. Aduersus hos casus muniendi sumus. nullus autem contra fortunam inexpugnabilis murus est: intus instruamur. Si illa pars tuta est, pulsari homo potest, capi non potest. Quod sit hoc instrumentum, scire desideras? nihil indignetur sibi accidere, sciatque illa ipsa quibus lædi videtur, ad conseruationem vniuersi pertinere, & ex his esse, quæ cursum mundi officiumque consummant. [16] Placeat homini, quidquid Deo placuit: ob hoc seipsum suaque miretur, quod non potest vinci, quod mala ipsa sub se tenet, quod ratione, qua valentius nihil est, casum doloremque & iniuriam subigit. Ama rationem: huius te amor contra durissima armabit. Catulorum amor in venabula impingit feras, quas feritas & inconsultus impetus præstat indomitas: iuuenilia nonnunquam ingenia cupido gloriæ in contemptum tam ferri, quam ignium, misit: species quosdam, atque vmbra virtutis in mortem voluntariam trudit: quanto his omnibus fortior ratio est, quanto constantior, tanto vehementior per metus ipsos & pericula exibit. Nihil agitis, inquit, quod negatis vllum esse aliud ab honesto bonum. non faciet vos hæc munitio tutos à fortuna, & immunes. Dicitis enim inter bona esse liberos pios, & bene moratam patriam, & parentes bonos; horum pericula non potestis spectare securi; perturbabit vos obsidio patriæ, liberorum mors, parentum seruitus. Quid aduersus hos pro nobis responderi soleat, ponam: deinde tunc adiiciam, quid præterea respondendum putem. Alia conditio est in his, quæ ablata in locum suum aliquid incommodi substituunt: tanquam bona valetudo vitiata, in malam transfertur: acies oculorum exstincta, cæcitate nos afficit: non tantum velocitas perit poplitibus incisis, sed debilitas pro illa subit. Hoc periculum non est in his, quæ paullo ante retulimus. quare? si amicum bonum amisi, non est mihi pro illo perfidia patienda: nec si bonos liberos extuli, in illorum locum impietas succedit. Deinde non amicorum ille aut liberorum interitus, sed corporum est. Bonum autem vno modo perit, si in malum transit, quod natura non patitur: quia omnis virtus & opus omne virtutis incorruptum manet. Deinde, etiam si amici perierunt, etiam si probati respondentesque voto patris liberi: est quod illorum expleat locum. Quid sit, quæris? quod illos bonos fecerat, virtus. Hæc nihil vacare patitur loci: totum animum tenet, desiderium omnium tollit: sola satis est. Omnium enim bonorum vis & origo in ipsa est. Quid refert, an aqua decurrens intercipiatur atque abeat, si fons ex quo fluxerat, saluus est? Non dices vitam iustiorem saluis liberis, quam amissis, nec ordinatiorem, nec prudentiorem, nec honestiorem: ergo nec meliorem quidem. Non facit collectio amicorum sapientiorem, non facit stultiorem detractio: ergo nec beatiorem, aut miseriorem. quamdiu salua fuerit virtus, non senties quid abscesserit. Quid ergo? non est beatior & amicorum & liberorum turba succinctus? Quid ni non sit? Summum enim bonum nec infringitur, nec augetur: in suo modo permanet: vt cumque fortuna se gessit, siue illi senectus longa contigit, siue citra senectutem finitus est, eadem mensura summi boni est, quamuis ætatis diuersa sit. Vtrum maiorem an minorem circulum scribas; ad spatium eius pertinet, non ad formam: licet alter diu manserit, alterum statim obduxeris, & in eum quo scriptus est [17] puluerem solueris, in eadem vterque forma fuit. Quod rectum est, nec magnitudine æstimatur, nec numero, nec tempore: non magis produci, quam contrahi potest. [18] Honestam vitam ex centum annorum numero, in quantum voles corripe, & in vnum diem coge: æque honesta est. modo latius virtus funditur, regna, vrbes, prouincias temperat, fert leges, colit amicitias inter propinquos liberosque dispensat officia: modo arcto fine circumdatur paupertatis, exsilij, orbitatis: non tamen minor est, si ex altiore fastigio in priuatum, ex regio in humilem subducitur, ex publico & spatioso iure in angustias domus vel anguli coit. Æque magna est, etiam si in se recessit, vndique exclusa. nihilominus enim magni spiritus est & erecti, exactæ prudentiæ, indeclinabilis iustitiæ. Ergo æque beata est. beatum enim illud in vno loco positum est, in ipsa mente, stabile, grande, tranquillum: quod sine scientia diuinorum humanorumque non potest effici. Sequitur illud, quod me responsurum esse dicebam. Non affligitur sapiens liberorum amissione, non amicorum. eodem enim animo fert illorum mortem, quo suam expectat. non magis hanc timet, quam illam dolet. [19] Virtus enim conuenientia constat: omnia opera eius cum ipsa concordant, & congruunt: hæc concordia perit, si animus, quem excelsum oportet esse, luctu aut desiderio submittitur. Inhonesta est omnis trepidatio & solicitudo, & in vllo actu pigritia. Honestum enim securum & expeditum est, interritum est, in procinctu stat. Quid

ergo?

ergo? non aliquid [20] perturbationi ſimile patietur? non & color eius mutabitur, & vultus agitabitur, & artus refrigeſcent? & quidquid aliud, non ex imperio animi, ſed inconſulto quodam naturæ impetu geritur? Fateor: ſed permanebit illi perſuaſio eadem: nihil illorum malum eſſe, nec dignum, ad quod mens ſana deficiat. Omnia quæ facienda erunt, audacter facit & prompte. Hoc enim ſtultitiæ proprium quis non dixerit, ignaue & contumaciter facere quæ facit, & alio corpus impellere, alio animum, diſtrahique inter diuerſiſſimos motus? Iam propter illa ipſa, quibus extollit ſe miraturque, contempta eſt, & ne illa quidem quibus gloriatur, libenter facit. Si vero aliquod timetur malum, eo perinde, dum exſpectatur, quaſi veniſſet vrgetur: & quidquid ne patiatur timet, iam metu patitur. Quemadmodum in corporibus futuri languoris ſigna præcurrunt: quædam enim ſegnit a neruis ineſt, & ſine labore vllo laſſitudo & oſcitatio & horror membra percurrens: ſic infirmus animus, multo antequam opprimatur malis, quatitur, præſumit illa, & ante tempus cadit. Quid dementius autem, quam angi futuris, nec ſe tormento reſeruare, ſed accerſere ſibi miſerias, & admouere: quas optimum eſt differre, ſi diſcutere non poſſis? Vis ſcire, futuro neminem debere torqueri? quicumque audierit poſt quinquageſimum annum ſibi patienda ſupplicia, non perturbatur, niſi ſi medium ſpatium tranſilierit, & ſe [21] in illam ſæculo poſt futuram ſolicitudinem immiſerit. Eodem modo fit, vt animos libenter ægros, & captantes cauſſas doloris, vetera atque oblitterata contriſtent. & quæ præterierunt, & quæ futura ſunt, abſunt: neutra ſentimus. non eſt autem, niſi ex eo quod ſentias, dolor.

I. LIPSIVS.

1. MEMORIAM quoque meam.] *Ergo illud fuit, quod ſupra epiſt.* LXXII. *quærebatur, & negabat ſe memoriam retentaſſe. Vide initium.*

2. Vnum bonum, qood honeſtum.] *Eſt certe maximum inſtrumentum, & radix (vt ego appellaui) omnium decretorum. Vide Manud.* II. *Diſſert.* XX.

3. Intra ſe felix.] *Caput primum Epicteti, in Pugillari:* Τῶν ὄντων τὰ μὲν ἐφ' ἡμῖν, τὰ δὲ οὐκ ἐφ' ἡμῖν. Quæ ſunt, alia in Nobis, alia non in Nobis: *& addit, illa in poteſtate noſtra eſſe, libera, & liberum efficere, id eſt Beatum. Beatitas igitur intra, nec extra quærenda eſt.*

4. Illum ſuæ.] *Nimio aut ſuſpicioſo (quod adhæret) amore. Mecænas aliquis in hac ſorte.*

5. Nihil enim eſt, vnde.] *Vbique mors eſt. ab homine, fera, domo, tegula, arbore, aqua, vento, aura: & quid excipiam? non ipſum te, qui eam times. Potes & manus tibi adſerre.*

6. In diuitiis inopes.] *Auari.*

7. Popularis ira.] *Dic verum Seneca, & pro tuo auo: Principis ira, aut odium.*

8. Fluminis ſubiti.] *Similis comparatio, & ſententia, in De Clement.* I. *cap.* VIII.

9. Triſtitiam facit, pati poſſe.] *O occulta, & vera! Nihil in tyrannide magis angit, quam quod ab exemplo timemus: & in vno læſo, lædi poſſe videmur, & ſuſpicamur.*

10. Miſſilia eius exſpectat.] *A ludis ſumptum, in quibus teſſerulæ ſpargi donorum indices, aut ipſa etiam dona ſolent. Quia ex alto mittebantur in ſorte capientes,* Miſſilia *dicta.*

11. Prudentiſſimus quiſque.] *Plebeia enim hæc oblectamenta, aut captura: honeſtiores ſpernebant.*

12. Aut inde fallimur.] *Corruptum. Fortaſſis,* auiditate fallimur: *aut,* auidique.

13. Relatio gratiæ æſtimatur.] *Cum Grutero meo libens ſic diſtinxi, & ſcripſi: & ſi ex meo facias,* relatio gratiæ exiſtimatur labi. *Illud melius, veriuſque.*

14. Commoda vocentur.] *Quia aliquid commodant: Græcis* [illegible]. *Vide me diffuſe Manuduct.* III. *Diſſ.* XXII.

15. Vt non deſeratur, affligitur.] *Id eſt, ſi maneant opes & potentia, cadunt ſuper ipſum, & deiiciunt. Tacitus:* Potentia, quæ nimia, poſtremo ruit ſuper ipſum.

16. Placeat homini.] *Vide paria Manud.* II. *Diſſert.* XVI. *Hic enim finis hominis, Naturam id eſt Deum ſequi.*

17. Puluerem ſolueris.] *Mathematici veteres, non creta in tabulà, vt hodie, ſed radio in puluere ſcribebant: atque inde Ciceroni,* puluis eruditus. *Perſius:*

Nec qui abaco numeros, & ſecto in puluere metas
Scit riſiſſe vafer.

Vbi Scholiaſtes: Geometræ conſueti ſunt in abaco, radio, id eſt aliquo ſtilo formas aliquas & menſuras in ſummo terræ annotare. *Bene de Abaco. nam hanc menſulam, ſiue tabulam habebant, in qua puluerem ſpargerent atque adæquarent.*

18. Honeſtam vitam.] *Totum hoc argumenti pertractaui Manud.* III. *Diſſ.* II.

19. Virtus enim conuenientia conſtat.] *Exprimit Zenonis illam* ὁμολογίαν, *de qua Manud.* II. *Diſſert.* XV.

20. Perturbationi ſimile patietur?] *Vide epiſt.* LVII.

21. In illam ſæculo poſt futuram.] *Ergo* Sæculum *hic pro anno* trigeſimo *circiter, ſi vera lectio de* quinquageſimo anno.

PINCIANVS.

ILLA vero maxima est ex omni mortalium populorũ turba miserorum,] *Emenda*, Illa vero maxima ex omni mortalium populo turba miserorum, *ex eisdem.*

Circa præmium rixa est,] Primum, *non* præmium, *eadem.*

Aliquos spes vana delusit:] *Lege*, inuadendique aliquos spes vana delusit, *ex eisdem.*

Aut inde fallimur.] *Omnia quæ legerim exemplaria, ita habent, præter vnum Franciscanum, in quo legitur:* aut decipimor, aut fallimur.

Quicumque beatum esse se constituet,] *Vetus lectio*, Quicumque beatus esse constituet.

Et, vt lingua nostra loquar, producta:] *Coniunctio* & *non habetur in eadem.*

Nisi temperatur.] *Corrige*, nisi temperat, premit, *ex eadem.*

Ad conuersationem vniuersi pertinere.] *Scribe*, conseruationem, *non* conuersationem, *ex eadem.*

Quod negatis vllum esse aliud honesto bonum.] *Legendum* quod negatis vllum esse aliud ab honesto bonum. *alia exemplaria* quod negatis vllum esse aliud bonom quam hooestum.

Quare si amicum bonum amisi, *Si sustinetur particula* Quare, *per interrogationem legatur sententia necessum erit, vt sit responsio.* Si amicum bonum amisi. *Sed in antiquissimo & correctissimo exemplari diui Francisci, quod subinde aduoco, non habetur* Quare

Quod si quæris.] *Scribendum per interrogationem*, Quid si quæris? *ex vetere lectione.*

Quid illos qooque bonos fecerat virtus.] *Lego*, quod illos bonos fecerat virtus, *ex eadem.*

Noo facit collectio amici sapientiorem,] Amicorum *lege*, *non* amici, *ex eadem.*

Siue circa senectutem finitus est,] Citra *legendum, non* circa, *ex codicibus Pinciani & Facũdi ac Primitiui.*

Et nullo actu pigritia.] *Corrige*, & in nullo actu pigritia, *ex vetere lectione.*

OPSOPOEVS.

HOc *ordine leguntur in m. ss. quæ sequuntur*, voum bonum esse, quod honestum est: Nam qui alia b. i. in f. v. p. al. ar. fit. Qui o. h. h. circ. intra se felix est.

M. ss. omnes, cum recedente, *& mox*, circa præmium rixa est. Primum *à Pinciano inductum omnes hactenus editiones occupauit in hac demum legitimo possessori cessit.*

Variant m. ss. Duo, Aliquo spes vana delusit, *omisso*, inuadendique, *vnus*, inuidentesque aliquos spes vana delusit: *alius*, inoidentque alij quos spes vana delusit. *quod postremum magis placet.*

M. ss. si ab optima nostri parte ad pessimam transit. *M. ss.* vt si abducentur: *& postea*, Ipsa enim se felicitas, nisi temperatur, premit. *Et statim*, Quare si amicum bonum amisi.

Omittit quoque, *Pincianus, sed nostri m. ss. constanter referunt*, quod illos quoque bonos &c.

M. ss. tres, vitam iustiorem, *pro* virum iustiorem. *vnus simpliciter*. iustiorem. *Et videntur duo illa supplementa* virum, *&* vitam, *aliũde esse. Sic absolute confestim.* Non facit collectio amicorum sapientiorem.

Expunge posterius eius, *membranis volentibus.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

QVISQVAM beatus esse.] *v. c.* quisque.

Hanc imaginem.] *adde ex v. c. Iureti*, hanc enim imaginem.

Nutat omne coosilium.] *v. c.* natat. *quomodo locutus sup. Epist.* 35. mutatio voluntatis (*ait*) indicat animum natare aliubi, atque aliubi apparere. *Iuretus.*

Resistat volontas.] *v. c. sistat.*

Vltra summum non est locus.] *v. c.* summam, *qua voce solet vti auctor, vt notatum sup. ad epist.* 23.

Quæ pro maximis vulgus optat.] *v. c. Iureti*, quæ pro primis vulgus optat.

Perit gratia & relatio gratiæ. Æstimatur labor, si.] *Videtur locus bicmelius dispungi & legi in v. c. Iureti qui habet*, perit gratia & relatio gratiæ si timetur labor.

Ergo aut incredibile est.] *v. c.* credibile.

In animo coostituamus.] *v. c.* cootineamus.

Ad pessima transit.] *v. c.* ad pessimam.

In eum in quo scriptus est. puluerẽ soloeris.] *Adolescentes olim, vt ad ceteras artes perdiscendas libero quidem homine dignas, animum appellebant: ita Geometriæ plurimum operæ impendebant. Quare in gymnasiis præsto semper erat abacus* puluere *conspersus, in quo lineas virgula describerent, ac figuras ducerent: quas commode si quid displiceret, aut immutarent aut delerent: aliaque ratione deformarent: Hinc* puluis eruditus *pro mathematicis disciplinis, à Cicerone lib. de nat. deor. 2.* quia illum numquam eruditum puluerem attigistis, *plura Brodæus lib. 1. c. 1. Miscell.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PHILOSOPHIAM verba non captare, nec tamen ingenio aut eloquio renunciare. Præcipuum est, sit vita vt sermo. Deinde, tentemus progredi: quoniam per gradus ascenditur, & sunt tres Proficientium classes.

EPIST. LXXV.

MINVS tibi accuratas à me epistolas mitti queris. quis enim accurate loquitur, nisi qui vult putide loqui? Qualis sermo meus esset, si vna sederemus, aut ambu-

ambularemus, illaboratus & facilis: tales eſſe epiſtolas meas volo, quæ nihil habeant accerſitum, nec fictum. Si fieri poſſet, quid ſentiam, oſtendere quam loqui mallem. Etiam ſi diſputarem, nec ſupploderem pedem, nec manum iactarem, nec attollerem vocem: ſed iſta oratoribus reliquiſſem, contentus ſenſus meos ad te pertuliſſe, quos nec exornaſſem, nec abieciſſem. hoc vnum plane tibi approbare vellem, omnia me illa ſentire quæ dicerem: nec tantùm ſentire, ſed amare. Aliter homines amicam, aliter liberos oſculantur: tamen in hoc quoque amplexu tam ſancto & moderato, ſatis apparet affectus. Non mehercules ieiuna eſſe & arida volo, quæ de rebus tam magnis dicentur: neque enim philoſophia [1] ingenio renunciat: multum tamen operæ impendi verbis non oportet. Hæc ſit propoſiti noſtri ſumma: quod ſentimus, loquamur; quod loquimur, ſentiamus. Concordet ſermo cum vita. ille promiſſum ſuum impleuit, qui & cum videas illum, & cum audias, idem eſt. Videbimus qualis ſit, quantus: [2] vnus ſit. Non delectent verba noſtra, ſed proſint. Si tamen contingere eloquentia non ſolicito poteſt, aut ſi parata eſt, aut paruo conſtat, aſſit, & res pulcherrimas proſequatur. Sit talis, vt res potius quàm ſe oſtendat. Aliæ artes, ad ingenium totæ pertinent: hic animi negotium agitur. Non quærit æger medicum eloquentem, ſed ſanantem: ſed ſi ita competit, vt idem ille, qui ſanare poteſt, cõptè de his quæ facienda ſunt diſſerat, boni conſulet: non tamen erit, quare gratuletur ſibi, quod inciderit in medicum etiam diſertum. hoc enim tale eſt, quale ſi peritus gubernator etiam formoſus eſt. Quid aures meas ſcalpis? quid oblectas? aliud agitur. vrendus, ſecandus, abſtinendus ſum. Ad hæc adhibitus es: curare debes morbum veterem, grauem, publicum. Tantum negotij habes, quantum in peſtilentia medicus: circa verba occupatus es? iamdudum gaude, ſi ſufficis rebus. Quando multa diſces? quando quæ didiceris affiges tibi, ita vt excidere non poſſint? quando illa experieris? Non enim vt cetera memoriæ tradidiſſe ſatis eſt: in opere tentanda ſunt. Non eſt beatus qui ſcit illa, ſed qui facit. Quid ergo? [3] infra illum nulli gradus ſunt? ſtatim [4] ad ſapientiam præceps eſt? Non exiſtimo. Nam qui proficit, in numero quidem ſtultorum eſt, magno tamen interuallo ab illis diducitur: inter ipſos quoque proficientes, ſunt magna diſcrimina. [5] In tres claſſes (vt quibuſdam placet) diuiduntur: [6] primi ſunt, qui ſapientiam nondum habent, ſed iam in vicinia eius conſtiterunt. tamen etiam quod prope eſt, extra eſt. Qui ſint hi, quæris? qui omnes iam affectus ac vitia poſuerunt: quæ erant complectenda, didicerunt: ſed illis adhuc inexperta fiducia eſt. bonum ſuum nondum in vſu habent. Iam tamen in illa quæ fugerunt, recidere non poſſunt: iam ibi ſunt, vnde non eſt retro lapſus: ſed hoc illis de ſe nondum liquet, & quod in quadam epiſtola ſcripſiſſe me memini, ſcire ſe neſciunt. Iam contigit illis bono ſuo frui, nondum confidere. Quidam hoc proficientium genus, de quo locutus ſum, ita complectuntur, vt illos dicant iam effugiſſe morbos animi, affectus nondum, & adhuc in lubrico ſtare quia nemo ſit extra periculum malitiæ, niſi qui totam eam excuſſit. nemo autem illam excuſſit, niſi qui pro illa ſapientiam aſſumpſit. Quid [7] inter morbos animi interſit & affectus, ſæpe iam dixi: nunc quoque te admonebo. Morbi ſunt inueterata vitia, & dura: vt auaritia, vt ambitio nimia: poſtquam hæc animum implicuerunt, & perpetua eſſe mala eius cœperunt. Vt breuiter finiam, morbus eſt iudicium in prauo pertinax, tamquam valde expetenda ſint, quæ leuiter expetenda ſunt. vel, ſi mauis, ita finiamus: [8] Nimis imminere leuiter petendis, vel ex toto non petendis, aut in magno pretio habere in aliquo habenda, vel in nullo. Affectus ſunt, motus animi improbabiles, ſubiti & concitati: qui frequentes neglectique, fecere morbum. ſicut diſtillatio vna, nec adhuc in morem adducta, tuſſim facit; aſſidua & vetus, phthiſin. Itaque qui plurimum profecere, extra morbos ſunt: affectus adhuc ſentiunt, perfecto proximi. Secundum genus eſt eorum, qui & maxima animi mala & affectus depoſuerunt, ſed ita vt non ſit illis ſecuritatis ſuæ certa poſſeſſio: poſſunt enim in eadem relabi. Tertium illud genus extra multa & magna vitia eſt, ſed non extra omnia. effugit auaritiam; ſed iram adhuc ſentit. iam non ſolicitatur libidine; ſed habet etiamnum ambitionem. iam non concupiſcit, ſed adhuc timet. & in ipſo metu ad quædam ſatis firmus eſt, quibuſdam cedit: mortem contemnit, dolorem reformidat. De hoc loco aliquid cogitemus: benè nobiſcum agetur, ſi in hunc admittimur numerum. Magna felicitate naturæ, magnaque & aſſidua intentione ſtudij, ſecundus occupatur gradus: ſed nec hic quidem contemnendus eſt color tertius. Cogita quantum circa te videas malorum: adſpice, quam nullum ſit nefas ſine exemplo, quantum quotidie nequitia proficiat, quantum publicè priuatimque peccetur: intelliges ſatis nos conſequi, ſi inter peſſimos non ſumus.

Ego vero, inquis, spero me posse & amplioris ordinis fieri. Optauerim hoc nobis magis. quàm promiserim. præoccupati sumus: ad virtutem contendimus, inter vitia districti: pudet dicere, honesta colimus quantum vacat. At quàm grande præmium nos exspectat, si occupationes nostras, & mala tenacissima, abrumpimus? Non cupiditas nos, non timor pellet; inagitati terroribus, incorrupti voluptatibus, nec mortem horrebimus, nec deos: sciemus mortem malum non esse, deos malos non esse. Tam imbecillum est, quod nocet, quàm cui nocetur: optima vi noxia carent. Exspectant nos, si ex hac aliquando fæce in illud euadimus sublime & excelsum, tranquillitas animi, & expulsis erroribus absoluta libertas. Quæris, quæ sit ista? non homines timere, non deos: nec turpia velle, nec nimia: in seipsum habere maximam potestatem. Inæstimabile bonum est, suum fieri.

I. LIPSIVS.

1. INgenio renunciat.] *Meus*, ingeniorum velut renunciat. *Quidam*, ingeniorum velut gelu renunciat. *Quid fuerit, non educo.*

2. Vnus sit.] *Conuenientia sit in vita. Epist.* cxx. Magnam rem puta, vnum hominem agere. *Vide ibi.*

3. Infra illum.] *Qui nempe scit & facit: id est, vere sapientem.*

4. Ad sapientiam.] *Placeat cum quibusdam libris*, à sapientia præceps: *quod interpretor, Quid igitur? præcipitium est statim ab illa sapientia? non est discrimen inter vicinos, & longinquos?*

5. In tres classes.] *Nos in Manudact.* 11. *Dissert.* IX.

6. Primi sunt qui sapientiam.] *Hos Chrysippi verbis describi video, apud Stobæum Serm.* CI. Ὁ δ' ἐπ' ἄκρον προκόπτων, ἅπαντα πάντως ἀποδίδωσι τὰ καθήκοντα, καὶ οὐδὲν παραλείπει. τὸν δὲ τούτου βίον οὐκ εἶναί πω φησὶν εὐδαίμονα, ἀλλ' ἐπιγενέσθαι αὐτῷ τὴν εὐδαιμονίαν, ὅταν αἱ μέσαι πράξεις αὗται προσλάβωσι τὸ βέβαιον καὶ ἑκτικόν, καὶ ἰδίαν πῆξιν τινὰ λάβωσιν: Qui in summo est Proficiens, omnia omnino officia præstat, nihilque omittit. Tamen huius vitam ait (*Chrysippus, aut Zeno*) nondum beatam esse, sed superuenire Beatitudinem & accedere, cum mediæ istæ actiones constantiam, & habitum, & firmum fixumque aliquid fuerint nactæ. *Faciunt planè ad ista Seneca, & meis illis in Manuductione licet iungas.*

7. Inter morbos animi.] *Cicero sæpe confundit, & Morbos etiam affectus vocat: sed nostri disparant, & ipse ex eorum & Chrysippi (nominat enim) sensu*, IV. *Tusculana*: Intelligatur igitur, Perturbationem (*Senecæ, Affectum*) iactantibus se opinionibus inconstanter & turbide, in motu esse semper: cum autem hic feruor concitatioque animi inueteraoerit, & tamquam in venis medullisque insederit, tum exsistit & Morbos.

8. Nimis imminere leuiter petendis.] *Similis finitio in Laërtio*, Νόσημα, ἐστὶν οἴησις σφόδρα δοκοῦντος αἱρετοῦ: Ægrotatio, est opinatio rei valde expetendæ. *Et si illic à* Morbo *etiam sine* Ἀρρωστήματος *distinguit, Senecæ hic neglectum. Nos in Ethicis videbimus.*

9. Tam imbecillum est quod nocet.] *Timere enim videtur, ideoque vel cauere, vel vlcisci.*

PINCIANVS.

MVltum tamen operis impendi verbis non oportet.] *Legendum* operæ. *non* operis, *ex eadem.*

Quid aures meas scalpis, quid oblectas? Aliud agitur. Vrendus, secandus, abstinendus sum.] Scabis, *non* scalpis: *&* abscindendus, *non* abstinendus, *in quibusdam habetur exemplaribus.*

Postquam hæc animum implicuerunt, & perpetua eius mala esse cœperunt.] *Nonnulli codices*: Hæc cum semel cœperunt animum, implicuerunt, & perpetua eius mala esse cœperunt.

Assidua & vetus ptysin.] *Legendum reor*, phthisin, *non* ptysin, *& mox paulo* profecere, *non* præfecere.

Iam non sollicitatur libidine. sed tolerat enim nunc ambitionem.] *Sic prior editio. Corrigendum* Iam non sollicitatur libidine, etiam nunc ambitionem sentit: *ex vetere lectione. & si quidam codices legãt.* Iam non sollicitatur libidine, at etiam nunc ambitione.

Optima & noxa carentia expectant nos, si ex hac aliquando fece in illud euadimus sublime & excelsum. Tranquillitas animi est expulsis erroribus absoluta libertas.] *Scribe*, Optima noxa carent. Expecta nos, si ex hac fece in illud euadimus sublime & excelsum, tranquillitas animi, & expulsis erroribus absoluta libertas, *ex collatione & diligenti excussione veterum codicum.*

OPSOPOEVS.

M.ss. prosequatur. Sit talis, &c. *aliquando integrius.*

Et nostræ, & Mody membranæ (vt scribit Epist. 58.) referunt, statim à sapientia præceps est? Non, vt existimo.

M. ss. Iam ibi sunt, vnde non est retro lapsus.

E. m. ss. lego. Optima vi noxia carent. Expectant nos, &c.

GRVTERVS ET IVRETVS.

DEos malos non esse.] *v.c.* Deos maiores non esse, *vnde forte legendum*, Deos mali aoctores non esse. *Iuretus.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PHILOSOPHVM se audire, & scholam adire. Conqueritur de hominum incuria vel ignauia, qui alia discunt, philosophari negligunt. Ne tu sic, ô Lucili. propera, & Bonum disce: quod Bonum? vnum illud Honestum. Et iterum argumentis euincit, tale esse; alia non esse. Laudabilis & sapiens Epistola.

EPIST.

EPIST. LXXVI.

INIMICITIAS mihi denuncias, si quidquam ex his quæ quotidie facio, ignoraueris. Vide quàm simpliciter tecum viuam: hoc quoque tibi committam. Philosophum audio, & quidem quintum iam diem habeo, ex quo in scholam eo; & ab octaua disputantem audio. [1] Bona, inquis, ætate. Quid ni bona? quid autem stultius, quàm quia diu non didiceris, non discere? Quid ergo? idem faciam, [2] quod trossuli & iuuenes? Bene mecum agitur, si hoc vnum [3] senectutem meam dedecet. Omnis ætatis homines hæc schola admittit: in hac senescamus, [4] hanc vt iuuenes sequamur. In theatrum senex ibo, & in circum deferar, & nullum par sine me depugnabit: ad philosophum ire erubescam? Tam diu discendum est, quàm diu nescias, &, si prouerbio credimus, [5] quàm diu viuas. Nec vlli hoc rei magis conuenit, quàm huic: tam diu discendum est quemadmodum viuas, quàm diu viuis. Ego tamen hic aliquid & doceo. Quæris quid doceam? etiam seni esse discendum. Puder autem me generis humani. Quoties scholam intraui (præter ipsum theatrum Neapolitanorum, vt scis, transeundum est, Metronactis petentibus domum) [6] illud quidem, farctum est: & hoc ingenti studio, quis sit [7] pithaules bonus, iudicatur. Habet tibicen quoque Græcus & præco cõcursum: at in illo loco, in quo vir bonus discitur, paucissimi sedent: & hi plerique videntur nihil boni negotij habere: quod agant: inepti & inertes vocantur. Mihi contingat iste derisus. æquo animo audienda sunt imperitorum cõuicia: & ad honesta vadenti contemnendus est iste contemptus. Perge, Lucili, & propera, ne tibi accidat quod mihi, vt senex discas: imo ideo magis propera, quoniam id nunc aggressus es, quod perdiscere vix senex possis. Quantum, inquis, proficiam? [8] quantum tentaueris. Quid expectas? nulli sapere casu obtigit. Pecunia veniet vltro, honor offeretur, gratia ac dignitas fortasse ingerentur tibi: virtus in te non incidet, ne leui quidem opera aut paruo labore [9] cognoscitur: sed est tanti laborare, omnia bona semel occupaturo. Vnum enim est bonum, quod honestum: in illis nihil inuenies veri, nihil certi, quæcumque famæ placent. Quare hoc vnum sit bonum, quod honestum, dicam: quoniam me parum executum priore epistola iudicas, magisque hanc rem tibi laudatam quàm probatam putas. Et vt in arctum, quæ dicta sunt, cõtraham: omnia suo bono constant. vitem fertilitas commendat, sapor vinum, velocitas ceruum. Quare fortia dorso iumenta sint, quæris? quia eorum hic vnus est vsus, sarcinam ferre. In cane sagacitas prima est, si inuestigare debet feras: cursus, si consequi: audacia, si mordere & inuadere. Id in quoque optimum est cui nascitur, quo censetur. In homine optimum quid est? Ratio: hac antecedit animalia, [10] deos sequitur. [11] Ratio ergo perfecta, proprium hominis bonum est: cetera illi cum animalibus satisque communia sunt. Valet? & leones. formosus est? & pauones. velox est? & equi. non dico, in his omnibus vincitur. Non quæro quid in se maximum habeat, sed quid suum. Corpus habet? & arbores. habet impetum & motum voluntarium? & bestiæ, & vermes. habet vocem? sed quanto clariorem canes, acutiorem aquilæ, grauiorem tauri, dulciorem mobilioremque lusciniæ? Quid in homine proprium? Ratio. hæc recta & consummata, felicitatem hominis impleuit. Ergo si omnis res, cum bonũ suum perfecit, laudabilis est, & ad finem naturæ suæ peruenit, homini autem suum bonum ratio est, si hanc perfecit, laudabilis est, & finẽ naturæ suæ attigit. hæc ratio perfecta, virtus vocatur, eadémque honestum est. Id itaque vnum bonum est in homine, quod vnum hominis est. nunc enim non quærimus quid sit bonum, sed quod sit hominis bonum. Si nullum aliud est hominis, quàm ratio: hæc erit vnum eius bonum, sed pensandum cum omnibus. Si sit aliquis malus, puto improbabitur: si bonus puto probabitur. Id ergo in homine propriũ solũque est, quo & probatur, & improbatur. Non dubitas, an hoc sit bonum: dubitas, an solum bonum sit. Si quis omnia alia habeat, valetudinem, diuitias, [12] imagines multas, [13] frequens atrium, sed malus ex confesso sit: improbabis illum. Item si quis nihil quidem illorum quæ retuli, habeat, deficiatur pecunia, clientum turba, nobilitate, & auorum proauorúmque serie, sed ex confesso bonus sit: probabis illum. Ergo est vnum bonum hominis: quod qui habet, etiam si aliis destituitur, laudandus est: qui non habet, in omnium aliorum copia damnatur ac reijcitur. Quæ conditio rerum: eadem & hominum est. Nauis bona dicitur, non quæ pretiosis coloribus picta est, nec cui [14] argenteum aut aureum rostrum est, nec cuius [15] tutela ebore cælata est, nec quæ fiscis ac opibus regiis pressa est: sed stabilis, & firma, & iuncturis aquam excludentibus spissa, ad ferendum incursum maris solida, gubernaculo parens, ve-

lox, & [16] consentiens vento. Gladium bonum dices, non cui deauratus est balteus, nec cui vagina gemmis distinguitur: sed cui & ad secandum subtilis acies, & mucro munimentum omne rupturus. Regula non quàm formosa, sed quàm recta sit, quæritur. Eo quodque laudatur, cui comparatur, quod illi proprium est. Ergo in homine quoque nihil ad rem pertinet, quantum aret, quantum fœneret, à quàm multis salutetur, quàm pretioso incumbat lecto, quàm pellucido poculo bibat, sed quàm bonus sit: bonus autem est, si ratio explicita & recta est, & ad naturæ voluntatem accommodata. Hæc vocatur virtus: hoc est honestum, & vnicum hominis bonum. Nam cum sola ratio perficiat hominem, sola ratio perfecta beatum fecit. hoc autem vnum hominis bonum est, quo vno beatus efficitur. Dicimus & illa bona esse, quæ à virtute profecta contactáque sunt, id est opera eius omnia. Sed ideo vnum ipsa bonum est, quia nullum sine illa est. Si omne in animo bonum est; quidquid illum confirmat, extollit, amplificat, bonum est: validiorem autem animum, & excelsiorem, & ampliorem, facit virtus. nam cetera quæ cupiditates nostras irritant, deprimunt quoque animum & labefaciunt: & cum videntur attollere, inflant, ac multa vanitate deludunt. Ergo vnum id bonum est, quo melior animus efficitur. Omnes actiones totius vitæ, honesti ac turpis respectu, temperantur: ad hæc faciendi, & non faciendi, ratio dirigitur. Quid sit hoc, dicam. Vir bonus quod honeste se facturum putauerit, faciet, etiam si laboriosum erit: faciet, etiam si damnosum erit: faciet, etiam si periculosum erit. rursus quod turpe erit, non faciet, etiam si pecuniam affert, etiam si voluptatem, etiam si potentiam. Ab honesto nulla re deterrebitur, ad turpia nulla spe inuitabitur. Ergo si honestum vtique secuturus est, turpe itaque vitaturus: & in omni actu vitæ spectaturus hæc duo: nullum aliud bonum quàm honestum, nec aliud malum quàm turpe. Si vna indeprauata virtus est & sola permanet tenoris sui, vnum est bonum virtus: cui iam accidere ne sit bonum, non potest. Mutationis periculum effugit sapientia. [17] Sapientia non eripitur, sapientia in stultitiam non reuoluitur. Dixi, si forte meministi, concupita vulgo, & formi data, inconsulto impetu plerosque calcasse. inuentus est [18] qui flammis imponeret manum: [19] cuius risum nō interrumperet tortor: qui in funere liberorum lacrimam non mitteret: qui morti intrepidus occurreret. amor, ira, cupiditas, pericula depoposcerunt. Quod si hoc potest breuis obstinatio animi aliquo stimulo excitata: quanto magis virtus quæ non ex impetu, nec subito, sed æqualiter valet; cui perpetuum robur est? Sequitur, vt quæ ab inconsultis sæpe contemnuntur, à sapientibus semper, ea nec bona sint, nec mala. Vnum ergo bonū ipsa virtus est, quæ inter hanc fortunam & illam superba incedit, cum magno vtriusque contemptu. Si hanc opinionem receperis, aliquid bonum esse præter honestum, nulla non virtus laborabit. nulla enim obtineri poterit, si quidquam extra se respexerit. Quod si est, rationi repugnat, ex qua virtutes sunt; & veritati, quæ sine ratione non est. quæcumque autem opinio veritati repugnat, falsa est. Virum bonum concedas necesse est, summæ pietatis erga deos esse: itaque quidquid illi acciderit, æquo animo sustinebit. sciet enim id accidisse lege diuina, qua vniuersa procedunt. Quod si est, vnum illi bonum erit, quod honestum: in hoc enim positum est & parere dus, nec excandescere ad subita, nec deplorare sortem suam, sed patienter excipere fatum, & facere imperata. Si enim vllum aliud est bonum quam honestum, sequetur nos auiditas vitæ, auiditas rerum vitam instruentium: quod est intolerabile, infinitum, vagum. Solum ergo bonum est honestum, cui modus est. Diximus, hominum futuram feliciorem vitam quàm deorum, si ea bona sunt, quorum nullus diis vsus est, tanquam pecunia & honores. Adiice nunc, quod si modo solutæ corporibus animæ manent, felicior illis status restat, quam est dum mersantur in corpore. Atqui si ista bona sunt, quibus per corpora vtimur, emissis erit peius: quod contra fidem est, feliciores esse liberis, & in vniuersum datis, clausas & obsessas. Illud quoque dixeram, si bona sunt ea quæ tam homini contingunt, quàm mutis animalibus, & muta animalia beatam vitam actura: quod fieri nullo modo potest. Omnia pro honesto patienda sunt: quod non erat faciendum, si esset vllum aliud bonum, quàm honestum. Hæc quamuis latius exsecutus essem priore epistola, constrinxi. & breuiter percurri. Numquam autem vera tibi opinio talis videbitur, nisi animum alleues & teipsum interroges: si res exegerit, vt pro patria moriaris, & salutem omnium ciuium tua redimas, an porrecturus sis ceruicem, non tantum patienter, sed etiam libenter? Si hoc facturus es, nullum aliud bonum est. Omnia relinquis, vt hoc habeas. Vide, quanta vis honesti sit? Pro Rep. morieris [20] etiamsi statim facturus hoc eris, cum scieris tibi esse faciendum. [21] interdum

ex re

ex re pulcherrima magnum gaudium etiam tempore breui ac exiguo capitur: & quāuis fructus operis peracti nullus ad defunctum exemptumque rebus humanis pertineat, ipſa tamen contemplatio futuri operis iuuat: & vir fortis & iuſtus cum mortis ſuæ pretia ante ſe poſuit, libertatem patriæ, ſalutem omnium pro quibus dependit animam, in ſumma voluptate eſt, & periculo ſuo fruitur. Sed ille quoque, cui etiam hoc gaudium eripitur, quod tractatio operis maximum & vltimum præſtat, nihil cunctatus deſiliet in mortem, facere recte piéque contentus. Oppone etiam nunc illi multa, quæ dehortentur. Dic, Factum tuum matura ſequetur obliuio, & parum grata exiſtimatio ciuium: reſpondebit tibi. Iſta omnia extra opus meum ſunt. ego ipſum contemplor: hoc eſſe honeſtum ſcio. Itaque quocumque ducit ac vocat, venio. Hoc ergo vnum bonum eſt, quod non tantum perfectus animus, ſed generoſus quoque & indolis bonæ ſentit: cetera leuia ſunt, mutabilia. Itaque ſollicite poſſidentur, etiam ſi fauente fortuna in vnum congeſta ſunt: dominis ſuis incumbunt grauia, & illos ſemper premunt, aliquando & elidunt. Nemo ex iſtis quos purpuratos vides, felix eſt, non magis quàm ex illis quibus ſceptrum & chlamydem [22] in ſcæna fabulæ aſſignant. cum præſente populo elati inceſſerunt, & cothurnati; ſimul exierunt, excalceantur, & ad ſtaturam ſuam redeunt. Nemo iſtorum, quos diuitiæ honoréſque in altiore faſtigio ponunt, magnus eſt. Quare ergo magnus videtur? [23] Cum baſi illum ſua metiris. Non eſt magnus pumilio, licet in monte conſtiterit: coloſſus magnitudinem ſuam ſeruabit, etiam ſi ſteterit in puteo. Hoc laboramus errore: ſic nobis imponitur: quod neminem æſtimamus eo quo eſt, ſed adiicimus illi & ea, quibus adornatus eſt. Atqui cum voles veram hominis æſtimationem inire, & ſcire qualis ſit, nudum inſpice. ponat patrimoniū, ponat honores, & alia fortunæ mendacia: corpus ipſum exuat: animum intuere, qualis quantuſque ſit, alieno an ſuo magnus. [24] ſi erectis oculis gladios micantes videt, & ſi ſcit ſua nihil intereſſe vtrum anima per os, an per iugulum exeat, beatum voca. Si cum illi denuntiata ſunt corporis tormenta, & quæ caſu veniunt, & quæ potentioris iniuria, ſi vincula & exſilia, & vanas humanarum formidines mentium, ſecurus audit, & dicit,

---- Non vlla laborum,
O virgo, noua mi facies inopináve ſurgit.
Omnia præcepi, atque animo mecum ipſe peregi.

Tu hodie iſta denuncias: ego ſemper denunciaui mihi, & hominem paraui ad humana. præcogitati mali mollis ictus venit. At ſtultis & fortunæ credentibus, omnis videtur noua rerum & inopinata facies. magna autem pars eſt apud imperitos mali, nouitas. Hoc vt ſcias, ea quæ putauerunt aſpera, cum aſſueuere, patiuntur. Ideo ſapiens aſſueſcit futuris malis: & quæ alij diu patiendo leuia faciunt, hic leuia facit diu cogitando. Audimus aliquando voces imperitorum, dicentium: Neſciebam hoc mihi reſtare. ſapiens ſcit ſibi omnia reſtare: quidquid factum eſt, dicit, Sciebam.

I. LIPSIVS.

1. Bona, inquis, ætate.] *Ridentis verba. & iuuenis ſcilicet diſcis.*

2. Quod troſſuli.] *Equites. in quo ordine tunc quia plerique iuuenes, & grandiores ad Latum clauum ſtatim veniebant; factum, vt & pro iuuenibus caperentur. Vide me* II. *Elector. cap.* I. *Vtitur iterum Seneca, Epiſt.* LXXXVII.

3. Senectutem meam dedecet.] *Sim ſane ſenex Scholaſticus, & ridear: ſicut & in prouerbio erat,* Mittatur ſenex in ſcholam. *Vtinam non alia in me dedecora!*

4. Hanc, vt iuuenes, ſequamur.] *Scriptis abeſt omnibus illud,* hanc: *nec ſcio an Latine ſatis,* Sequi ſcholam. *Ex libris igitur argutius legam:* in hac ſeneſcamus, vt iuueneſcamus. *Seneſcamus in iſta Sapientiæ ſchola, vt alios animos, ſi non annos ſumamus, & in meliorem ſtatum renouemur.*

5. Quamdiu vivas.] *Plato in Amatoribus:* Τί δὲ ὂν φιλοσοφεῖν; τί δ' ἄλλο γε, ἢ κατὰ τὸν Σόλωνα; Σόλων γάρ που εἶπε,

Γηράσκω δ' αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος.

Καὶ ἐμοὶ δοκεῖ ἀεὶ οὕτω χρῆναι, ἕν γέ τι μανθάνειν τὸν μέλλοντα φιλοσοφήσειν, καὶ νεώτερον ὄντα καὶ πρεσβύτερον:
Quid igitur eſt philoſophari? Quid aliud, niſi illud Solonis? qui dixit,

Aſſiduè addiſcens ad ſenium venio.

Et mihi ſic decere videtur, eum, qui philoſophus eſt futurus, aliquid ſemper diſcere, & iuuenem exſiſtentem & ſenem. *Talia in Lachete idem, & alibi: nos in Manud.* I. *Diſſert.* I.

6. Illud quidem farctum eſt.] *Plenum, ſtipatum.*

7. Pithaules bonus.] *Ita Græcis, qui doliolo ſiue cado canit. Nam & id genus inflatur modulate, ſicut Vtris. Qui autem iſtum,* Aſcaulæ *Græcis, nobis* Vtricularij *dicti.*

8. Quantum tentaueris.] *Nam conatui effectus hic reſpondet, vt Stoicis viſum: & velis eſſe bonus, eris.*

9. Cognoſcitur.] *Diſcitur.*

Senec.

10. Deos ſequitur.] *Bene, atque etiam belle, quia praiuit de anteceſsione, nunc de ſequela. At Claudius Puteanus, inter Galliæ decora, volebat,* Diis æquatur : *pro ſolita inſolentia Stoicorum.*

11. Ratio ergo perfecta.] *Per doctrinam : & facta Naturam ſequi. At quæ hic de Animalibus, & ſingulis ſuas detes aut tela eſſe ; Phocylides eadem.*

Ὅπλον ἑκάστῳ νεῖμε θεός, φύσιν ἠερόφοιτον,
Ὄρνισιν ὠκύ, πολλὴν ταχυτῆτ' ἀλκήν τε λέουσι,
Ταύροις δ' αὐτοχύτοις κεράεσσι, κέντρα μελίσσαις,
Ἔμφυτον ἄλκαρ ἔδωκε. λόγος δ' ἔρυμ' ἀνθρώποισι:
Arma animantum cuique Deus dedit. alipotentes.
Aëra vti penettent ; fortes celeréſque leones,
Finxit, cornupetas tauros, & apes pungentes.
Sola homini Ratio telum eſt, munimen & vnum.

12. Imagines multas.] *Nobilitatem veterem.*

13. Frequens atrium.] *Clientibus & ſalutatoribus plenum.*

14. Argenteum aut aureum.] *Per luxum nam ex ære aut ferro ſolet, ad vſum.*

15. Tutela ebore cælata.] *Tutela dicitur, locus in prora vbi dij tutelares: ſiue ipſe Deus Deáve, ſuus cuique naututor. Silius :* Tutelæque Deum fluitant. *Feſtus, in Europâ: Alij eam à* Prædonibus raptam, & naue, cuius tutela effigiem tauri habuerit, in eam regionem eſſe delatam. *Ita hæc legenda vel ex Lactantio, qui de eadē re, lib. 1. cap.* XI. Rapuiſſe dicitur in aquila catamitum. poëticus color eſt: ſed aut per religionem (*ſcribe,* legionem) rapuit, cuius inſigne Aquila eſt; aut nauis in qua eſt impoſitus, tutelam habuit in aquila figuratam : ſicut taurum figuratum, cum rapuit Europam. *Satis, pro Seneca, de Tutela, quæ Græcis παράσημον, & Latinis etiam* Inſigne, *qua dignoſcebatur eo, & naui ferè nomen dabat. Tacitus* VI. *Annal.* Nec quiſquā, ariete ſacrificauerit, credito Phryxum vexiſſe : ſiue id animal, ſeu nauis inſigne fuit.

16. Conſentiens vento.] *Pinciani eſt, & perplacet. Libri tamen*, non ſentiens ventum : *deterius.*

17. Sapientia non eripitur.] *In libris hæc alia, & auctiora. Legas :* periculum effugit. Stultitia ad Sapiētiam erepit, Sapientia in ſtultitam non reuoluitur. *Sententia eſt, Stultos mutari poſſe, & paullatim* (ideo Erepere) *ac per gradus ad Sapientiam venire : non contrà. Nam Stoicorum ſapiens fixus in bono eſt.*

18. Qui flammis.] *Mucius Romanus.*

19. Cuius riſum.] *Seruus, qui in vindictam domini Aſdrubalem interfecerat.*

20. Etiam ſi ſtatim.] *Ita lego, ſpreta negatione. ſignificat enim, etiam ſine alio fructu vel diutinæ cogitationis, id facturum aliquem eſſe.*

21. Interdum ex re.] *Pinciano aſſentior*, Interim.

22. In ſcæna fabulæ.] *Sæpe hæc vita cum Mimo comparatur, & iuſte. Breuiter olim Socrates :* τῷ τ' ἀπαιδεύτων βίῳ, καθάπερ ὑποκριτῇ, πολλὰ τύφου μετενδύματα ἐπίκειται : Vitæ indoctorum, tamquam hiſtrioni, multa faſtus indumenta circumpoſita ſunt. *Adde Epiſt.* LXXX.

23. Cum Baſi illum ſua.] *Cum cothurno, quo incedit : cum opibus, quibus inſiſtit.*

24. Si erectis oculis.] *Imo rectum,* tectis.

PINCIANVS.

ET quidem quintum iam diem habeo, ex quo in ſcholam eo.] *In nonnullis exemplaribus* equidem *habetur, non* & quidem. *ſed omnino ſuſpecta mihi tota hæc lectio: mallemque legeres ſic*, & quidem quintus iam dies abiit, ex quo in ſcholam eo. *etſi nullus antiquus codex faueat.*

Si hoc vnum ſenectutem meam decet.] *Scribendum reor* dedecet, *non* decet.

Metronactis petenti domum.] Petentibus, *non* petenti, *vetus lectio.*

Illud quidem factum eſt, & hoc ingenti ſtudio, quis ſit Pithaules, bonus iudicatur.] *Caſtiga :* Illud quidem ingenti ſtudio, quis ſit Pithaules bonus, iudicatur. *reliqua ſuperuacanea ſunt. ex eadem.*

Honor afferetur.] *Caſtigatum exemplar* offeretur *habet, non* afferetur.

Vnum eſt bonum quod honeſtum.] *Lege,* vnum enim eſt bonum quod honeſtum, *ex vetere lectione.*

Et vt in arctum quæ dicta ſunt contraham:] *Particula* vt *redundat, ex eadem.*

Et ſapor vinum.] *Coniunctio* & *delenda, ex eadem.*

Quare fortia dorſo iumenta ſint, quætis?] Quàm *legendum non* quare, *ex eadem.*

Nec cui argenteum roſtrum eſt.] *Scribe,* nec cui argenteum, aut aureum roſtrum eſt : *ex eadem.*

Velox, & non ſentiens ventum.] *Expende an ſit aptior lectio,* velox & conſentiens vento.

Etiam ſi ſtatim facturus hoc eris.] *Lege,* etiam ſi non ſtatim facturus hoc eris, *ex vetere lectione.*

Interdum ex pulcherrima.] *Scribendum puto per maiorem.* Interim ex te pulcherrima.

Sed ille quoque.] *Lege per maiorem.* Sed & ille quoque *ex vetere lectione.*

Et parum grate exiſtimatio ciuium reſpondebit tibi. Iſta omnia extra opus meum ſunt.] *Corrige,* parum grata exiſtimatio. Reſpondebit tibi. Iſta omnia extra opus meum ſunt. *ex eadem.*

Cum baſi illum ſua metire. paruus pumilio licet in monte conſtitet.] *Corrigendum ex eadem,* cum baſi illum ſua metiris. Non eſt magnus pumilio, licet in monte conſtiterit.

Sciebam hæc mihi reſtare.] *In quibuſdam codicibus notatum inueni in margine legendum eſſe*, Neſciebam, *non* Sciebam. *Sed poteſt tolerari* Sciebam, *ſi legatur per interrogationem ducentem ad negationem.*

ERASMVS.

QVis ſit? Pitaules.] *In alijs erat,* quid ſit? *Nam ſubaudiendum eſt* quæris. *Non enim quæritur quis homo ſit: ſed quid rei, cuius gratia factus ſit concurſus. Et quum de hominis artificio percontamur, non dicimus:* Quis eſt: *ſed* Quid eſt? *& reſpondetur,* muſicus eſt.

Pitaules.] *In alijs erat* Pythelaus, *forte legendum* Phyſaules, *ab inflandis tibiis.*

OBSO-

OPSOPOEVS.

Omnes ſcripti codices, In hoc ſeneſcamus, vt iuuenes ſequamur.
Rectè omittitur hoc *in Ambiano codice*.

Brodæus Miſcellan.lib.11.cap.13. Quando chorus canebat, choricis tibijs, id eſt choraulicis, artifex concinebat, in canticis autem Pyraulicis reſpondebat Diomedes libro 3. Tu corrige Pithaulicis. *Seneca epiſtola 76.* Pithaules bonus iudicatur. *Grammatici* Phyſaules, *ab inflandis tibijs, perperam caſtigant. Vopiſcus*: Choraulas centum, etiam pithaulas centum. *Gloſſographi, Pithaulas, quaſi tibijs perſuadentes tibicines, indoctè explicant. Nos Pithaulem aut eundem eſſe cum aſcaule, aut parum admodum differre iudicamus, Latinéque vtricularium appellari. Tranquillus in Nerone Claudio, cap.54.* Et choraulem & vtricularium. *Tibiam vero qua is vtitur, Piuam vocant Itali, nos Cornemuſam appellamus. Hæc Brodæus* πίθον *muſicum inſtrumentum fuiſſe apparet ex Ariſt. vlt. problemate ſect. 19. Inde Pithaules qui cados eiuſmodi ſpiritu ad modulationem animabat. Varro*, Priuſquam in orcheſtra Pithaules inflet tibias, domi ſuæ ramices rumpit.

M.ſſ. cum prioribus editionibus, in quo vir bonus quæritur, in quo vir bonus diſcitur.

Modius epiſtola 21. ipſe contemptus *habent membrana, & plus longe dicitur. Ambianus codex*, ipſe contemptor.

M.ſſ. cum prioribus editionibus, ne leui quidem opera aut paruo labore cognoſcitur.

Cl. Puteanus, bono publico natus, pro deo ſequitur, *ſufficit* diis æquatur. *Acute, vt ſolet omnia, & Stoicorum paradoxis congruenter Epiſtola* 91. Si curvirtus animuſque in corpore præſens, hic Deos æquat. *Epiſto.31.* Par Deo ſurges. *Libro quod in ſapientem non cadat iniuria, cap.* 8. Sapiens vicinus proximuſque diis conſiſtit, excepta mortalitate ſimilis Deo. *Sexcenta alia ſunt in eandem ſententiam dicta, immo, quod magis omnibus inopinatum eſt, interdum ſapientem ſuum Deo præfert Seneca.*

Brodæus Miſcellan lib.1. cap.10. Tutela à Latinis nominatur Dei ſignum, proræ impoſitum, naui nomen imponens. Sil.

Tutelæque Deum fluitant. ——

Ouidius Triſtium primo.

——Et pictos verberat vnda Deos
Nauis tutelam.——

M.ſſ. velox, & non ſentiens ventum.

Vnus e. m. ſſ. cui iam accidere niſi bonum, non poteſt. Mutationis periculum effugit, Stultitia ſapientiam eripit. *Ceteri, niſi fallor, purius*: cui iam acc. ne ſit bonum, non poteſt: mut.per.effugit. Stultitia ad ſapientiam eripit, *vnus* erepit. *quod probo. Idem è ſuis notauit Modius epiſtola* 21.

Idem ibidem: *Membrana*, quam eſt, dum mer ſantur in corpore. *quod haud dubie melius eſt: animæ enim corpus quaſi tenebroſus & profundus quidam carcer eſt, communi omnium ſententia. At noſtræ nihil mutant.*

Idem eadem epiſtola: Scriptus codex: magnus pumilio licet, *&c. vide an forte ſcribendum*: magnus pumilio non eſt, licet in monte conſtiterit. *ductus ſane litterarum tale quid ſuadet. Hæc Modius. Puteanus optimus*, Non magnus pumilio. *Ambianus*, Magnus non eſt pumilio, &c.

M.ſſ. bene interſerta coniunctione, denuntiaui mihi, & hominem paraui ad humana.

M.ſſ. quæ putauerunt aſpera, fortium cum aſſueuere, patiuntur.

GRVT. & IVRETVS.

INimicitias mihi denuntias.] *Solebant veteres, ſiqua graues inter eos inciderent ſimultates, amicitiam ſolemni quadã ratione renuntiare, & inimicitias præſentibus ſuperſtitibus profiteri. Exprimit euidenter Suetonius in Claudio: vbi de Germanico loquitur:* Ac non tam quidem vltra progreſſus, quam vt amicitiam ei renuntiaret, mandaret domeſticis vltionem ſiquid accideret. *de hoc ipſo Tacitus lib. 6. An.* Morem fuiſſe maioribus quoties dirimerent amicitias, interdicere domo, eumque finem gratiæ ponere. *Vide plura apud Raeuardum lib.5.cap.15. Vario. Durantium lib.2.c.11.Var. & Lipſium ad lib.2. Ann.Taciti.*

Pithaules bonus.] *Turnebus lib.* 11. *Aduerſ. cap.* 25. Pithaulas capit *pro tibicinibus qui Pithia cantant. vide eum, & Brodæum lib.2. Miſcel.cap.13.*

Et præco concurſum.] *Nempe qui muſicis agonibus vicerant, ipſorum laudes publicè proclamabantur atque decantabantur à præconibus, qui præcones etiam deinde inter ſe decertabant, vt probatur ex Cicer. lib.5.epiſt.68. quæ eſt ad Lucceium. plura de hiſce P. F. lib.2.c.14. & 15. Agonyſticon.*

Imperitorum conuicia.] *v. c.* inſpectorum.

Contemnendus eſt iſte contemptus.] *Rectius. v. c. Iureti, eſt ipſe.*

Finem naturæ ſuæ attigit.] *v. c. tetigit.*

Nec cuius tutela ebore cælata eſt.] *Sic vocabant Latini* τὸ παράσημον, *Dei ſignum proræ impoſitum, naui nomen imponens, vti ex Plutarcho in Conuiuio ſeptem Sapientum, & Luciano in Dial. cui titulus* πλοῖον, ἢ εὐχαί, *apparet. Silius*, Tutelæque Deum fluitant. *Ouidius 1. Triſtium.*

Et pictos verberat vnda Deos. *Valerius Flaccus lib.1.*

Viſa coronatæ fulgens tutela carinæ.

Plura Brodæus lib.1. cap.10. Miſcell. Turnebus lib.19. cap.2. Aduerſ.

Quam pretioſo incumbat lecto.] *v. c.* ſpecioſo.

Breuiter percurri.] *Bene v. c. Iureti*, percucurri.

Omnia relinquis.] *Addit. v. c.* omnia enim relinquis.

Quocumque ducit ac vocant.] *v. c.* ducit aut vocat.

Paruus pumilio.] *v. c.* magnus pumilio, *quæ ſcriptura extat etiam in multis aliorum priſcis codicibus. Cum* Senec.

tamen mendosa sit, suspicor auctorem scripsisse, manus. *Sic enim Arnobius lib. aduers. nationes posuit vocem*, mannos, *pro* paruos. *Verba eius sunt ex lib. 3. de diis loquens.* Nonnullos &c. mannos, longos, medios, macilentos, pingues, crassos. *Ita habet vetustus codex Bibliothecæ Regiæ, vt me docuit clarissimus I. C. Fr. Pithoeus. In vulgatis exemplaribus passim legitur*, nanos. *quod ex ignoratione priscæ & raræ dictionis manasse credo. hæc doctissimus Iuretus.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

ET hac inter bonas, vtilesque. Narrat obiter de Alexandrinis nauibus. aliis accurrentibus, se neglexisse. Quanti enim ista, aut quamdiu? Senex sum, abeo. Et aliquando sponte abeundum, vt fecit Marcellinus. Tum contra metum mortis: rationesque huius temnendæ.

EPIST. LXXVII.

[1] SVBITÒ hodie nobis [2] Alexandrinæ naues apparuerunt, quæ præmitti solent & nunciare secuturæ classis aduentum. [3] tabellarias vocant. Gratus illarum Cāpaniæ adspectus est. [4] omnis in pilis Puteolorum turba consistit, & ex ipso genere velorum Alexandrinas, quamuis in magna turba nauium, intelligit. Solis enim licet [5] supparum intendere, quod in alto omnes habēt naues. Nulla enim res æquè adiuuat cursum, quàm summa pars veli: illinc maximè nauis vrgetur. Itaque quoties ventus increbuit, maiorque est quàm expedit, antenna submittitur. minus habet virium flatus ex humili. [6] Cum intrauere Capreas & [7] promontorium, ex quo

Alta procelloso speculatur vertice Pallas,

ceteræ velo iubentur esse contentæ: supparū Alexandrinarum insigne est. In hoc omnium discursu properantium ad litus, magnam ex pigritia mea sensi voluptatem, quòd epistolas meorum accepturus, non properaui scire, quis illic esset [8] rerum mearum status, quid afferrent. Olim iam nec perit quidquam mihi, nec acquiritur. Hoc etiam si senex non essem, fuerat sentiendum: nūc verò multo magis. quia quantulumcumque haberem, tamen plus iam mihi superesset viatici, quàm viæ: præsertim cùm eam viam simus ingressi, quam peragere non est necesse. Iter imperfectum erit, si in media parte, aut citra petitum locum steteris: vita non est imperfecta, si honesta est. Vbicumque desines, si benè desinis, tota est. Sæpe autem & fortiter desinendum est, & non ex maximis caussis. nam nec hæ maximæ sunt, quæ nos tenēt. Tullius Marcellinus, quem optimè noueras, adolescens quietus & citò senex, morbo, & non insanabili correptus, sed longo & molesto & multa imperante, cœpit deliberare de morte. cōuocauit complures amicos. vnusquisque aut quia timidus erat, id illi suadebat, quod sibi suasisset: aut quia adulator & blandus, id consilium dabat, quod deliberanti gratius fore suspicabatur. Amicus noster Stoicus, homo egregius, &, vt verbis illum quibus laudari dignus est, laudem, vir fortis ac strenuus, videtur mihi optimè illum cohortatum. Sic enim cœpit: *Noli, mi Marcelline, torqueri, tanquam de re magna deliberes. Non est res magna, viuere. omnes serui tui viuunt, omnia animalia: magnum est, honestè mori, prudenter, fortiter. Cogita quamdiu iam idem facias. Cibus, somnus, libido: per hunc circulum curritur. Mori velle non tantum prudens, & fortis aut miser, sed etiam fastidiosus potest.* Non opus erat suasore illi, sed adiutore. [9] serui parere nolebant. Primum detraxit illis metum, & indicauit tunc [10] familiam periculum adire, cum incertum esset, an mors domini voluntaria fuisset: alioquin tam mali exempli esse occidere dominum, quàm prohibere. Deinde ipsum Marcellinum admonuit, non esse inhumanum, quemadmodum cœna peracta [11] reliquiæ circumstantibus diuiduntur: sic peracta vita aliquid porrigi his, qui totius vitæ ministri fuissent. Erat Marcellinus facilis animi, & liberalis, [12] etiam cum de suo fieret. Minutas itaque summulas distribuit flentibus seruis, & illos vltro consolatus est. Non fuit illi opus ferro, non sanguine: triduo abstinuit, & in ipso cubiculo [13] poni tabernaculum iussit. [14] Solium deinde illatum est, in quo diu iacuit, & calida subinde suffusa, paullatim defecit: vt aiebat, non sine quadam voluptate. quam afferre solet lenis dissolutio, non inexperta nobis, quos aliquando liquit animus. In fabellam excessi, non ingratam tibi: exitum enim amici tui cognosces, non difficilem, nec miserum. Quamuis enim mortem sibi consciuerit, tamen mollissimè excessit, & vitæ elapsus est. Sed ne inutilis quidem hæc fabella fuerit. Sæpe enim talia exempla necessitas exigit. Sæpe debemus mori; nec volumus: morimur, nec volumus. Nemo tam imperitus est, vt nesciat sibi quandoque moriendū: tamen cum propè accesserit, tergiuersatur, tremit, plorat. Nonne tibi videbitur stultissimus omnium, qui fleuerit quod [15] ante annos mille non

le non vixerat? æquè stultus est, qui flet, quòd post annos mille non viuet. Hæc paria sunt: non eris, nec fuisti. Vtrumque tempus alienum est. In hoc punctum coniectus es; quod vt extendas, quousque extendes? Quid fles? quid optas? perdis operam.

Desine fata Deûm flecti sperare precando:

rata & fixa sunt, atque magna & æterna necessitate ducuntur. Eo ibis, quò omnia eunt. Quid tibi nouum est? ad hanc legem natus es: hoc patri tuo accidit, hoc matri, hoc maioribus, hoc omnibus ante te, hoc omnibus post te. Series inuicta, & nulla mutabilis ope, illigat ac trahit cuncta. Quantus te populus moriturorũ sequetur, quantus comitabitur? Fortior, vt opinor, esses, si multa millia tibi cõmorerentur. atqui multa millia hominum & animalium [16] hoc ipso momento, quo tu mori dubitas, animam variis generibus emittunt. Tu autem non putabas te aliquando peruenturum ad id, ad quod semper ibas? nullum sine exitu iter est. Exempla nunc magnorum virorum me tibi iudicas relaturum? puerorum referam. [17] Lacon ille memoriæ traditur impubes adhuc, qui captus clamabat, *Non seruiam*, sua illa Dorica lingua, & verbis fidem imposuit. Vt primum iussus est fungi seruili & contumelioso ministerio: afferre enim vas obscœnum iubebatur: [18] illisum parieti caput rupit. Tam prope libertas est: & seruit aliquis? Ita non sic perire filium tuum malles, quàm per inertiam senem fieri? Quid ergo est, cur perturberis, si mori fortiter etiam puerile est? Puta te nolle sequi, duceris. Fac tui iuris quod alieni est. Non sumes pueri spiritum, vt dicas, Non seruio? Infelix, seruis hominibus, seruis rebus, seruis vitæ. Nam vita, si moriendi virtus abest, seruitus est. Ecquid habes propter quod expectes? Voluptates quæ te morantur ac retinent, consumpsisti: [19] nulla tibi noua est: nulla non iam odiosa ipsa satietate. quis sit vini, quis mulsi sapor, scis: nihil interest, centum per vesicam tuam, an mille amphoræ transeant, [20] saccus es. quid sapiat ostreum, quid mullus, optimè nosti. nihil tibi luxuria tua in futuros annos intactum reseruauit. Atqui hæc sunt, à quibus inuitus diuelleris. Quid est aliud quod tibi eripi doleas? Amicos & patriam? tanti enim illam putas, vt tardius cænes? [21] solem quoque, si posses, extingueres. Quid enim vnquam fecisti luce dignum? confitere non curiæ te, non fori, non ipsius naturæ rerum desiderio, tardiorem ad moriendũ fieri. Inuitus relinquis macellum, [22] in quo nihil reliquisti. Mortem times: at quomodo illam [23] media oblectatione contemnis? Viuere vis: scis enim. Mori times: quid porrò ista vita, non mors est? [24] Cæsar, cum illum transeuntem per Latinam viam, vnus [25] ex custodiarum agmine, demissa vsque in pectus vetere barba, rogaret mortem: [26] *Nunc enim*, inquit, *viuis?* Hoc istis respondendum est, quibus [27] succursura mors est: Mori times. nunc enim, viuis? Sed ego, inquit, viuere volo, qui multa honestè facio. inuitus relinquo officia vitæ, quibus fideliter & cum industria fungor. Quid? tu nescis vnum esse ex vitæ officiis, & mori? Nullum officium relinquis. non enim certus numerus quem debeas explere, finitur. Nulla vita est non breuis. nam si ad naturam rerum respexeris, etiam Nestoris & [28] Statiliæ breuis est: quæ inscribi monumento suo iussit, annis se nonaginta nouem vixisse. Vides aniculam gloriari senectute longa. quis illam ferre potuisset, si contigisset centesimum implere? [29] Quomodo fabula, sic vita: non quàm diu, sed quàm bene acta sit, refert. Nihil ad rem pertinet, quo loco desinas. quocumque voles, desine: tantum bonam clausulam impone.

I. LIPSIVS.

1. SVbito hodie.] *Nihil caussæ est, cur acuti hic simus, & S. V. B. legamus, interpretemurque ex formula*, Si vales bene. *Abnuunt libri, & mos eius æui.*

2. Alexandrinæ naues.] *Frumentariæ: classis enim illa instituta ab Augusto, vt satis docui I. Elector. cap. de Frumentatione.*

3. Tabellarias vocant.] *Quia velut nuncii erant, aduentantis classis.*

4. Omnes in pilis.] *In fictis molibus: quas Augustus, portum formando, ibi iecit. Ego ad Taciti Annal. xiv.*

5. Supparum intendere.] *Velum summo malo appensum sic vocabant: id est minusculum velum, & quod in ventis fauentib. nautæ solent extendere. Lucanus optimè.*

——summaque tendens
Suppara, velorum perituras colligit auras.

Statius:

——summis annectite suppara velis.

Manilius:

——non inuehet vndis
Suppara, nec pelagus Xerxes ferietque, tegetque:

etsi communiter ille, pro velis.

6. Cum intrauere Capreas.] *Quæ insula, Tiberio adamata & infessa, interiacet: & mare medium inter Mineruæ promontorium habet.*

7. Promontorium, ex quo.] *Templum ibi Mineruæ, & periculum in flectendo, vt solet. Ideò ibi Deæ libabant. Statius:*

Prima salutauit Capreas, & margine dextro
Sparsit Tyrrhenæ Mareotica vina Mineruæ:

De ipsis istis Alexandrinis nauibus, aut uaui. Est iuxta Surrentum, & à promontorio Miseni, quod sinu medio opponitur, distinctum. Liuius de eo lib. XL. Inter Duumuiros ita diuisa tuenda maritima ora, vt promontorium iis Mineruæ velut cardo in medio esset: alter in dexteram partem, vsque ad Massiliam, alter læuam, ad Barium vsque tueretur.

8. Rerum meatum status.] *Nam pecuniam, fortasse & agros, in variis prouinciis habebat: atque etiam actores.*

9. Serui parere nolebant.] *Vt dominum manu adiuuarent, & easdem apprimerent.*

10. Familiam periculum adire.] *Ex more veteri, & S.C. Silaniano, quo tenebantur serui & liberti, qui sub eodem tecto fuissent, domino interfecto, Nos ad Annal. Taciti* XIV. *de Pedanio Secundo sic occiso.*

11. Reliquiæ circumstantibus.] *Serui ad pedes, aut lectum, solent reliquias diuidere: ex Suetonij Galba, cap.* XXII. *Martiali, Athenæo, aliis.*

12. Etiam cum de suo.] *Quasi nunc non de suo. haud vltra fruiturus, & hac relinquens.*

13. Poni tabernaculum.] *An non lecticam dormitoriam? atque in ipso cubiculo de more erat. Potius ergo, tentorium aliquod instar balneoli, quo Solium & ipse tegerentur.*

14. Solium.] *Balnearum vas siue cupa, ad lauandum.*

15. Ante annos mille.] *Simile in Stobæi Eclogis Teles Pythagoreus, magnus sublimisque vir, vt indicant fragmenta:* At ille non amplius erit. Nempe nec ante decem millia annorum fuit, nec Troicis temporibus, sed nec proauorum tuorum.

16. Hoc ipso momento.] *Pulchra contemplatio & vera. Totum orbem vide, notum, ignotum: multa millia omnibus momentis nasci, mori, certum est: & quosdam eodem genere leti.*

17. Lacon ille.] *Plutarchus in Apophth. Laconicis.*

18. Illisum parieti caput.] *Potuit alius esse ab illo Plutarchi: etsi reliqua conueniunt. sed hic dissonant, quod Plutarchus scribit,* præcipitem se ab alto dedisse, & sic obiisse.

19. Nulla tibi noua est.] *In ipso hoc argumento Lucretius:*

Nec noua viuendo procuditur vlla voluptas.

20. Saccus es.] *Plures libri, saccus est: vt ad vesicam ipsam referas: placeatque. Alioqui & allusum videri potest ad vini castrationem, quæ sacco fiebat.*

21. Solem quoque.] *Vt citius cenes, aut diutius dormias stertasque.*

22. In quo nihil reliquisti.] *Coemisti, quidquid ibi lautum aut rarum.*

23. Media oblectatione.] *Vel in venere, quæ accelerat; vel in gula, quæ conciliat. Tunc nec cogitas.*

24. Cæsar.] *C. Cæsar Caligula.*

25. Ea custodiarum agmine.] *Ex ipsis qui custodiebantur. trahebantur à Prætorianis militibus concatenati.*

26. Nunc enim, inquit, viuis?] *Argutum est, & simile illi Similis dicto siue scripto,* Tot annos egit; septem dumtaxat vixit: *quasi vita in miseriis, nec vita sit.*

27. Succursura mors est.] *Liberatura à vitiis, à molestiis.*

28. Statiliæ breuis est.] *Quæ* ex nobili domo, Claudio Principe, nonagintanouem annos vixit, *Plinius* VII. *cap.* XLVIII.

29. Quomodo fabula.] *Epictetus:* Memento auctorem te esse fabulæ, qualem doctor esse voluit: si breuem, breuis; si longam, longæ. *Varro:* Non eos optimè vixisse, qui diutissimè, sed qui modestissimè vixerint.

MVRETVS.

S.V.B. Hodie nobis.] *Ante male legebatur* Subito: *cuiusmodi vitio etiam duo loci in epistolis ad Atticum laborabant, iam pridem correcti ab Iacobo Bona fide Tholosate: quamuis eam gloriolã alij sibi postea iniuste & inepte vindicauerunt, His autem notis significabant id quod plerumque in principio epistolarum ponebatur,* Si vales, bene est.

Tunc familiam periculum adire.] *Id est, seruos qui sub eodem tecto fuissent. Ex senat. consulto Silaniano.*

Nestoris.] *Qui vixit ad nonaginta annos: non, vt Latini putarunt, ad trecentos. γενὰ interdum est annorum triginta.*

Statiliæ.] *Vide Plinium libri septimi capite* 84.

PINCIANVS.

NOn enim certus numerus quem debeas explere, finitur.] *Emendandum reor,* Num enim certus numerus, &c. *vt sit interrogatio.*

ERASMVS.

TAm mali exempli esset occidere dominum, quàm prohibere.] *Non dubium est, quin ordo sit inuersus, Sensus enim hunc postulat* Tam mali exempli esse prohibere dominum, quàm occidere. *Nimirum si constaret dominum nolle viuere, iuxta illud Flacci:*

Inuitum qui seruat, idem facit occidenti.

OPSOPOEVS.

S*Vppara* (*scribit Turnebus Aduersariorum lib.* 21. *capit.* 4.) *non tam vela fuisse videntur, quam velorum* quadam

quædam supplementa & summæ partes, quæ supra ipsa vela & antemnam expandebantur: quod, vt opinor, sursum pararentur. Lucanus lib. 5.

——— summaque pandens
Suppara velorum perituras colligit auras,

Papinius 5. Sil.

——— Vns summis annectite suppara velis.

Hæc Turnebus. Scheda Festi: Supparum appellant dolonem, quod est velum minus in naui, vt acation; maius. Supparum autem dictum ait Sinnius Capito, velut separatum quod sit, disiunctumque à dolone interioris mali. *Scripti Senecæ libri habent* siparum. *Isidorus:* Siparum, genus veli vnum pedem habens, quo iuuari solent nauigia in nauigatione, quoties vis venti languescit. De quo Lucanus.

——— summaque tendens
Sipara velorum periturus colligit auras.

M. ss. Alioquin tam mali exempli esse occidere dominũ quàm prohibere. *P. Faber Semest. l. 1. cap. 23: vbi de naturali & artificioso verborum* non tantum, sed &, tam, quam, *& similium ordine agit: Ceterum (ait) non modo Iurisconsultis, verum etiam auctori grauissimo Senecæ, id loquendi genus perfamiliare fuisse reperio: quod qui non animaduerterunt, Deus bone, quàm fœde turpiterque lapsi sunt, dum in emendandis, vt ipsi existimarunt, at quemadmodum ipse indico, deprauandis Senecæ scriptis laborarunt. I quidem interpretis eruditissimi factum nec excusare, ferre possum, qui testatur se apud Senecam horum verborum*, Alioquin tam mali exempli esset occidere dominum quàm prohibere, *ita ordinem immutasse contra probatorum & veterum codicum fidem, vt legatur in excusis*, prohibere dominum quam occidere. *& si enim Senecæ sententiam interpres omnino assecutus est, illius tamen loquendi morem non percepit, & ideo perperam optimi auctoris verba loco mouit, atque vt ex animi sui sensu transposita ederentur curauit. Cur perperam? quia scilicet alibi haud infrequenter, vti diximus, ita loquitur Seneca. veluti cum ait epistola 117.* Hæc nempe sunt alimenta, quibus hic mundus administratur: aqua, terra, spiritus, Omnia ista tam causa viuendi sunt quàm viæ mortis. *voluit dicere, Omnia ista tam vias esse mortis, quàm viuendi causas. Subiicit enim,* Itaque quamprimum moriar. Quamprimum istud quod esse vis? quem illi diem ponis? Citius fieri quàm optas, potest, *& paulo ante posuerat:* Homo demens optas rem tuam. Ita quãprimum moriar. Fortasse inter has voces senex factus es. Alioqui quid in mora est? nemo te tenet, euade qua visum est. Elige quamlibet rerum naturæ partem, qua tibi præberi exitum iubeas. *Non est absimile genus loquendi, quod ab eodem auctore vsurpatur, vbi ait epist. 55.* Aeque enim offendisse illum quam amasse periculosum fuit. *& alibi:* Aeque dignus est pœna qui ipse vim adhibet, vt qui ab alio admota ad lucrum suum vtitur; *æque dignum esse pœna significans eum, qui admota vi vtitur, ac eum qui adhibet, &c. Plura si desideras exempla, ipsum consule dicto loco.*

Modij (epist. 111.) & nostra membrana, & calda subinde subfusa: *& statim inferius,* lenis, dissolutio, non inexperta nobis, *omisso τῷ* animi.

Vox sibi *non apparet in exemplaribus veteribus.*

Editiones aliæ, Quantus te populus morientium sequetur. *m. ss. tres,* moriturorum.

Plutarchus in Apophthegmat. Lacon narrat Spartanum hunc puerum præcipitio sibi mortem consciuisse
Παῖς Σπαρτιάτης αἰχμαλωτισθεὶς ὑπ' Ἀντιγόνου τοῦ βασιλέως, καὶ πραθεὶς, τὰ μὲν ἄλλα πάντα ὑπήκουε τῷ πριαμένῳ, ὅσα ᾤετο προσήκειν ἐλευθέρῳ ποιεῖν, ὡς δὲ προσέταξεν ἀμίδα κομίζειν, οὐκ ἠνέσχετο, εἰπών. Οὐ δουλεύσω. ἐνισταμένου δ' ἐκείνου, ἀναβὰς ἐπὶ τὸν κέραμον καὶ εἰπὼν, εἴσῃ τῆς ὠνῆς, ἔβαλεν ἑαυτὸν κάτω, καὶ ἐτελεύτα.

M. ss. solemque, si posses, extingueres. *Lipsius epist. 23. lib. 3. Comminanda sententia est*, vt tardius canes, solem quoque, si posses, extingueres. *Clarum.*

Vocem rerum *non exhibent antiqui libri. Deinde postea legunt, quibus fideliter & industrie fungor.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

SVpparum intendere.] Suppara *non tam vela fuisse videntur, quam velorum quædam supplementa & summæ partes, quæ supra ipsa vela & antemnam expandebantur: quod (vt opinatur Turnebus lib. 21. cap. 4. Adu.) sursum pararentur. Lucanus lib. 5.*

Summaque pandens
Suppara velorum perituras colligit auras. *Papinius 5. Silu.*
——— vns summis annectite suppara velis.

Præter Turnebum videatur & Scaliger in castigationibus ad Festum. Notat autem Iuretus in v. c. siparum, *vel* sipparum, legi.

Et calida subinde suffusa.] *melius in v. c.* & calda, *quam scripturam alijs locis offendi in priscis membranis, vt Epist. 83.* vocatur parum calda, *& Epist. 86.* non videbatur maioribus nostris caldum nisi obscurum. *Idem lib. 1. de ira cap. 12.* si calda non bene præbeatur. *Sed & eodem modo ipsemet vocat* caldarium, *Epist. 86. vt etiam Vitruuius de Architec. lib. 5. c. 10. & lib. 8. cap. 2. Quintilianus refert lib. 1. c. 10.* ab Augusto emendatum fuisse. C. Cæsarem, quod is dixisset calidum dicere quam caldum: *non quia* calidum *Latinum non esset, sed odio sum. Martialis,* Frigida non deerit, non deerit calda petenti. *hæc Iuretus.*

Lenis dissolutio animi.] *Vox,* animi, *abest à v. c. Iureti, & rectè, nam repetita est ex primo sequente, aiunt.*

Quos aliquando liquit animus.] *Non improbo hanc vulgatam lectionem, velim tamen admonitum acutiorem lectorem, num probabile sit Senecam potius scripsisse,* quis, *vel,* queis, *pro,* quibus, *Moueor quia eadem plane phrasi dixit lib. 1. de ira, cap. 12.* non flebit nec liquetur animo: *nam ita habere quosdam priscos libros alij monuere, cuius loco nonnulli referunt,* linquetur. *Huc spectat illa adnotatio Festi, Pomp.* Liquetur (*ait*) labitur, fluit. *Quare illo loco Curtij Rufi,* linquentem reuocauit animum, *forte,* liquentem. *nam &* animi deliquium *non à* delinquo, *sed* deliquen, *dici nonnulli volunt. Iuretus.*

Quid tibi nouum est.] *v. c.* noui est.
Atqui hæc sunt.] *v.c.* Atque, *quomodo non semel habet idem v. c. Iureti.*
Amicos & patriam?] *Melius in v. c. Iureti*, amicos esse patriæ?
Statiliæ breuis.] *v.c.* Satiæ breuis.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

DE morbis suis, etiam in iuuentute: & quid sit ijs leuandis? Honesta, inquit, studia, itemque amici: sed remediorum remedium, contemptus mortis. Eò vocat Lucilium: & contra Dolorem plura disserit, alta, animosa, vera.

EPIST. LXXVIII.

VEXARI te distilationibus crebris ac febriculis, quæ longas distilationes & in cõsuetudinem adductas sequuntur, eò molestius mihi est, quia expertus sum hoc genus valetudinis: quod inter initia contempsi. Poterat adhuc adolescentia iniurias ferre, & se aduersus morbos contumaciter gerere: deinde succubui, & eò perductus sum, [1] vt ipse distilarem. Ad summam maciem deductus, sæpe impetum cepi abrumpendæ vitæ: patris me indulgentissimi senectus retinuit. Cogitaui enim, non quàm fortiter ego mori possem, sed quam ille fortiter [2] desiderare non posset. Itaq; imperaui mihi vt viuerem. aliquando enim & viuere, fortiter facere est. Quæ mihi tunc fuerint solatio, dicam: si prius hoc dixero, hæc ipsa quibus acquiescebam, medicinæ vim habuisse. In remedium cedunt honesta solatia: & quidquid animum erexit, etiam corpori prodest. Studia mihi nostra saluti fuerunt. Philosophiæ acceptum fero quòd surrexi, quòd conualui: illi vitam debeo, & [3] nihil illi minus debeo. Multum mihi contulerunt ad bonam valetudinem amici, quorum adhortationibus, vigiliis, sermonibus alleuabar. Nihil æquè Lucili virorum optime, ægrum reficit atque adiuuat, quam amicorum affectus: nihil æquè exspectationem mortis ac metum surripit. Non iudicabam me, cum illos superstites relinquerem, mori: putabam, inquam, me victurum, non cum illis, sed per illos: non effundere spiritum mihi videbar, sed tradere. Hæc mihi dederunt voluntatẽ adiuuandi me, & patiendi omne tormentum. [4] alioqui miserrimum est, cum animum moriendi proieceris, non habere viuendi. Adhæc ergo remedia te confer. Medicus tibi quantum ambules, quantum exercearis, monstrabit: ne indulgeas otio, ad quod vergit iners valetudo: vt legas clarius, & spiritum, cuius iter & receptaculum laborat, exerceas: vt nauiges, & viscera molli iactatione concutias: quibus cibis vtaris: vinum quando virium caussa aduoces, quando intermittas, ne irritet & exasperet tussim. Ego tibi illud præcipio, quod non tantum huius morbi, sed totius vitæ remedium est: contemne mortem. Nihil triste est, cum huius metum effugimus. Tria hæc in omni morbo grauia sunt, metus mortis, dolor corporis, intermissio voluptatum. De morte, satis dictum est. hoc vnum dicam, non morbi hunc esse, sed naturæ metum. multorum [5] mortem distulit morbus: & saluti illis fuit, videri perire. Morieris, non quia ægrotas, sed quia viuis. Ista te res & sanatum manet. cum conualueris, non mortem, sed valetudinem effugies. Ad illud nunc proprium incõmodum reuertamur. magnos cruciatus habet morbus: sed hos tolerabiles interualla faciunt. Nam summi doloris intentio inuenit finem. Nemo potest valde dolere, & diu. sic nos amantissima nostri natura disposuit, vt dolorem aut tolerabilem, aut breuem faceret. Maximi dolores consistunt in macerrimis corporis partibus: nerui, articulique, & quidquid aliud exile est, acerrime sæuit, cum in arcto vitia concepit. Sed citò hæ partes obstupescunt, & ipso dolore sensum doloris amittunt: siue quia spiritus naturali prohibitus cursu, & mutatus in peius, vim suam qua viget, admonetque nos, perdit: siue quia corruptus humor, cum desiit habere quò confluat, ipse se elidit, & his quæ nimis impleuit, excutit sensum. Sic podagra & chiragra, & omnis vertebrarum dolor, neruorumque interquiescit, cùm illa quæ torquebat hebetauit: omnium istorum [6] prima verminatio vexat, impetus mora extinguitur, & finis dolendi est, obtorpuisse. Dentium, oculorum, aurium dolor ob hoc ipsum acutissimus est, quòd inter angusta corporis nascitur: non minus mehercule, quàm capitis ipsius. Sed quo incitatior est, eo citius in alienationem stuporemque conuettitur. Hoc itaque solatium vasti doloris est, quod necesse est desinas illum sentire, si nimis senseris. Illud autem est quod imperitos in vexatione corporis malè habet: non assueuerunt animo esse contẽti: multum illis cum corpore fuit. Ideò vir magnus ac prudens animum deducit à corpore, & multum cum meliore & diuina parte versatur: cum hac querula

querula ac fragili, quantum necesse est. Sed molestum est, inquis, carere assuetis voluptatibus, abstinere cibo, sitire, esurire. Hæc prima abstinentia grauia sunt: deinde cupiditas relanguescit, ipsis per quæ cupimus fatigatis, ac deficientibus. Inde morosius est stomachus: inde quorum fuit auiditas, odium est: desideria ipsa moriuntur. Non est autem acerbum carere eo, quod cupere desieris. Adijce, quod nullus non intermittitur dolor, aut certe remittitur. Adijce, quod licet & cauere venturum, & obsistere imminenti remedijs. Nullus enim non signa præmittit, vtique qui ex solito reuertitur. Tolerabilis est morbi patientia, si contempseris id quod extremum minatur. Noli mala tua facere tibi ipsi grauiora, & te querelis onerare: leuis dolor est, si nihil illi opinio adiecerit. Contra, si exhortari te cœperis, ac dicere, *Nihil est, aut certe exiguum est, duremus, tam desinet*: leuem illum, dum putas, facies. Omnia ex opinione suspensa sunt. non ambitio tantum ad illam respicit, & luxuria, & auaritia: ad opinionem dolemus. Tam miser est quisque, quam credit. Detrahendas præteritorum dolorum conquestiones puto, & illa verba: *Nulli vmquam fuit peius. Quos cruciatus, quanta mala pertuli? nemo me surrecturum putauit. Quoties deploratus sum à meis, quoties à medicis relictus? In equuleum impositi non sic distrahuntur.* Etiam si sunt vera ista, transierunt. Quid iuuat præteritos dolores retractare, & miserum esse, quia fueris? Quid, quod nemo non multum malis suis adijcit, & sibi ipse mentitur? Deinde quod acerbum fuit, retulisse iucundum est. naturale est, mali sui fine gaudere. Circumcidenda ergo duo sunt, & futuri timor, & veteris incommodi memoria: hoc ad me iam non pertinet, illud nondum. In ipsis positus difficultatibus dicat:

---- *Forsan & hæc olim meminisse iuuabit.*

Toto contra illum pugnet animo, vincetur, si cesserit: vincet, si se contra dolorem suum intenderit. Nunc hoc plerique faciunt, attrahunt in se ruinam, cui obstandum est. istud quod premit, quod impendet, quod vrget, si subducere te cœperis, sequetur & grauius incumbet: si contra steteris, & obniti volueris, repelletur. Athletæ quantum plagarum ore, quantum toto corpore excipiunt? ferunt tamen omne tormentum gloriæ cupiditate: nec tantum quia pugnant, ista patiuntur, [7] sed vt pugnent. exercitatio ipsa tormentum est. Nos quoque euincamus omnia, quorum præmium non corona, nec palma est, [8] nec tubicen prædicationi nominis nostri silentium faciens: sed virtus, & firmitas animi, & pax in ceterum parta, si semel in aliquo certamine debellata fortuna est. Dolorem grauem sentio. Quid ni sentias, si illum muliebriter tuleris? Quemadmodum perniciosior est hostis fugientibus, sic omne fortuitum incommodum magis instat cedenti & auerso. Sed graue est. quid? nos ad hoc fortes sumus, vt leuia portemus? Vtrum vis, longum esse morbum, an concitatum & breuem? Si longus est, habet intercapedinem, dat refectioni locum; multum temporis donat. necesse est vt exsurgat, & desinat. Breuis morbus ac præceps alterutrum faciet: aut exstinguetur, aut exstinguet. Quid, autem interest, non sit, an non sim? in vtroque finis dolendi est. Illud quoque proderit ad alias cogitationes auertere animũ, & à dolore discedere. Cogita quid honeste, quid fortiter feceris: bonas partes tecum ipse tracta: memoriam in ea quæ maxime miratus es, sparge. tunc tibi fortissimus quisque, & victor doloris, occurrat. Ille, qui dum varices exsecandas præberet, legere librum perseuerauit. Ille, qui non desijt ridere, cũ ob hoc ipsum irati tortores omnia instrumenta crudelitatis experirentur. Non vincetur dolor ratione, qui victus est risu? Quidquid vis, nunc licet dicas, distillationes, & vim cõtinuæ tussis egerentem viscerum partes, & febrem præcordia ipsa torrentem, & sitim, & artus in diuersum articulis exeuntibus tortos: plus est flamma, & equuleus, & lamina, & vulneribus ipsis intumescentibus, [9] quod illa renouaret & altius vrgeret impressum. inter hæc tamen aliquis non gemuit: parum est. non rogauit: parum est. non respondit: parum est. risit, & quidem ex animo: vis tu post hoc [10] dolorem deridere? Sed nihil, inquit, agere sinit morbus, qui me omnibus abduxit officijs. Corpus tuum valetudo tenet, non animum. Itaque cursoris moratur pedes, sutoris ac fabri manus impediet. Si animus tibi esse in vsu solet; suadebis, docebis, audies, disces, quæres, recordaberis. Quid porro? nihil agere te credis, si temperans æger sis? ostendes morbum posse superari, vel certe sustineri. Est, mihi crede, virtuti etiam in lectulo locus. Non tantum arma & acies dant argumenta alacris animi, indomitique terroribus; [11] & in vestimentis vir fortis apparet. Habes quod agas. bene luctare cum morbo; si nihil te coegerit, si nihil exorauerit, insigne prodis exemplum. O quã magna erat gloriæ materia, si spectaremur ægri! ipse te specta, ipse te lauda. Præterea, duo sunt genera voluptatum; corporales morbus inhibet, non tamen tollit, imo, si verũ æstimes, incitat.

magis iuuat bibere sitientem: gratior est esurienti cibus. Quidquid ex abstinentia contigit, auidius excipitur. Illas vero animi voluptates, quæ maiores certioresque sunt, nemo medicus ægro negat: has quisquis sequitur, & bene intelligit, omnia sensuum blandimenta contemnit. O infelicem ægrum! quare? quia non [12] vino niuem diluit: quia non rigorem potionis suæ, quam capaci scypho miscuit, renouat [13] fracta insuper glacie: quia non ostrea illi Lucrina in ipsa mensa aperiuntur: quia non circa cænationem eius tumultus coquorum est, [14] ipsos cum obsonijs focos transferentium. hoc enim [15] iam luxuria commenta est. Ne quis intepescat cibus, ne quid [16] palato iam calloso parum ferueat, cænam culina prosequitur. O infelicem ægrum! edet quantum concoquat. non iacebit in conspectu [17] aper, vt vilis caro, à mensa relegatus, nec in repositorio eius [18] pectora auium, totas enim videre fastidium est, congesta ponentur. Quid tibi mali factum est? cænabis tamquam æger: imo aliquando tamquam sanus. Sed omnia ista facile perferemus, sorbitionem, aquam calidam, & quidquid aliud intolerabile videtur delicatis & luxu fluentibus, magisque animo quam corpore morbidis: tantum mortem desinamus horrere. Desinemus autem, si fines bonorum ac malorum cognouerimus: ita demum nec vita tædio erit, nec mors timori. Vitam enim occupare satietas sui non potest, tot res varias, magnas, diuinas percensentẽ: in odium illam sui adducere solet iners otium. Rerum naturam peragranti, numquam in fastidium veritas veniet: falsa satiabunt. Rursus, si mors accedit & vocat, licet immatura sit, licet mediam præcidat ætatem: perceptus longissime fructus est. cognita est illi ex magna parte natura, scit tempore honesta non crescere. His necesse est videri omnem vitam breuẽ, qui illã voluptatibus vanis, & ideo infinitis, metiuntur. His te cogitationibus recrea, & interim epistolis nostris vacando: veniet aliquod tempus, quod nos iterum iungat ac misceat. quantumlibet sit illud, longum faciet scientia vtendi. Nam, vt Posidonius ait, [19] *vnus dies hominum eruditorum plus patet, quam imperiti longissima ætas.* Interim tene hoc mordicus, aduersis non succumbere, lætis non credere, omnem fortunæ licentiam in oculis habere: tamquam quidquid potest facere, factura sit. Quidquid exspectatum est diu, leuius accedit.

I. LIPSIVS.

1. VT ipse distillarem.] *Liquescerem, & consumerer. Fuerit id genus morbi, quo etiam sub Caio laborauit. qui infensus ei ob eloquentiam, occidere destinarat: sed mulierculæ opera seruatus est, quæ affirmaret tabe eum laborare, nec diu posse viuere. ferrum superuacuum. Dio* LXIX.

2. Desiderare non posset.] *Significat, patrem suum philosophia alienum (quod alibi testatur) parum fortem ad tales casus fuisse. Igitur negatio hic conuenit, & libri afferunt: Muretus tamen,* desiderare me posset.

3. Nihil illi minus debeo.] *Quasi dicat, hoc inter minima eius beneficia. Corpus enim spectat, reliqua animum.*

4. Alioqui miserrimum est.] *Miserum est, cum nolis mori, non omnia facere vt viuas.*

5. Mortem distulit morbus.] *In ipso* Seneca, *iam dictum.*

6. Prima verminatio.] *Morsicatio prima, & velut pruritus doloris. Vtitur ea voce sæpius: vide de Vit. beat. cap.* XVII.

7. Sed vt pugnent.] *Vt pugnæ idonei sint, & exercitio præparentur. In ipso autem exercitio hæc mala.*

8. Nec tubicen.] *Qui præcinebat, vt vox deinde Præconis succederet, & victorem renunciaret.*

9. Quod illa renouaret.] *Quid intelligit? ferrum plagis immissum, saniendi, non explorandi caussa? videtur.*

10. Dolorem deridere?] *Mihi negatio inserenda videatur,* dolorem non deridere? *Sed & ante vellem,* vis tuum post hoc: *minorem scilicet, nec cum tali comparandum.*

11. Et in vestimentis.] *Dormitorijs, vel quibus in lecto tegeris. Supra, epist.* LXVII.

12. Vino niuem diluit.] *Dicas magis, vinum dilui niue. Sed sic iterum loquitur* II. *De Ira, cap.* XXV. *neque niuatas potiones solum, sed* niuem *ipsam* tosisse, *noster scribit, epist.* XCV.

13. Fracta insuper glacie.] *Seneca* IIII. *Quæst. Nat. cap. vlt.* Inde est, quod nec niue quidem cõtenti sunt, sed glaciem, velut certior illi ex solido rigor sit, exquirunt.

14. Ipsos cum obsonijs focos.] *Epist.* XCV. Quid illa purulenta, & quæ tantum non ab ipso igne in os transferuntur, iudicas sine noxa in ipsis visceribus exstingui? *Et* IV. *Quæst. cap. vlt.* Ardentes boletos, & raptim condimento suo mersatos, demittunt pæne fumantes.

15. Iam luxuria commenta est.] *Non quin foculos siue ἐσχάρας, qui cum prunis transferrentur, iam antea habuerint Græci Romaniq; : sed non ad boletos, & talem istum luxuriæ vsum.*

16. Palato iam calloso.] *Quarto Quæstion.* Emortuæ fauces, & occallatæ cibis ardentibus.

17. Aper, vt vilis caro.] *De luxu in apris, quos totos apponebant, & denique satis habebant ostendere, scripsi ad satiram* IV. *Polioroet. Dialogismo* I.

18. Pectora auium.] *Epist.* XLVII. *de captore:* Alius pretiosas aues scindit: pectus & clunes in frusta excutit.

19. Vnus dies hominum eruditorum.] *Eruditorum, id est Sapientum, Stoica lingua. De sensu autem, similis in Philone Iudæo, libro, Quis diuinor. oper. heres:* ἐπιγράφεται δὲ τῷ τοιούτῳ ἄρρητον εὐφροσύνην, καλὸν γῆρας, οὐ δίαιταν πολυχρόνιον, ἀλλὰ τὸ μετὰ ἐπιστήμης ζῆν. τὸ γὰρ ἐνιαύσιον πλανήτης κρεῖττον, ὅσῳ καὶ βραχύτερον φῶς

φῶς σκότους αἰωνίου. μίαν γὰρ ἡμέραν ὑγιεινῶς εἶπε προφήτης ἀνὴρ, βούλεσθαι βιῶναι μετ᾽ ἀρετῆς, ἢ μυρία ἔτη ἐν σκιᾷ θανάτου, σκιὰν τὸν φαῦλον αἰνιττόμενος βίον: Pollicetur autem talem agenti pacem, bonam senectutem. .d est, non longæuitatem, sed vitam cum prudentia coniunctam. Nam vel diei felicitas multitudine annorum melior, quanto breuis aliqua lux tenebris æternis. Vnam enim diem, dixit salubriter vir propheta, malle se viuere cum virtute, quam multa millia annorum in vmbra mortis. Vmbram mortis, malam indicans vitam. *Hæc Philo, ex Moyse & Dauide: verùmque ipse Dauid:* Melior est dies vna in atrijs tuis, super millia.

MVRETVS Sr.

VErminatio] *Ita vocant primum quasi morsum exorientis doloris.*

Nam, vt Posidonius ait,] *Ex hoc dicto Posidonij est, vt puto, quod ait Cicero quinto Tusculanarum, vnum diem bene & ex philosophiæ præceptis actum esse pæne toti immortalitati anteponendum. Verius multo ante illos & magnificentius dixerat vates diuino spiritu afflatus.* Melior est dies vna in atrijs tuis super millia.

PINCIANVS.

NOn minus mehercule quam capitis ipsius, sed quo incitatior est,] *Vetus lectio.* Non minus mehercule quam capitis ipsius, si incitatio est.

Animum deducit à corpore,] Diducit *verior lectio quam* deducit.

Corpus tuum valitudo tenet,] *dictio* tuum *superuacanea est, ex vetere lectione. generalis est enim sententia Exemplar Facundi & Primitiui,* Corpus cum valide tenet. *& mox paulo* moratur *scribe, non* morantur.

Quantumlibet sit illud,] *Nonnulli codices,* quantulum licet si illud.

OPSOPOEVS.

MOdius epistola III. Scriptus liber, & aut legas clarius, & spiritum cuius iter & receptaculum laborat, exerceas: aut nauiges *& cetera. plane bene. si tantum pro* & aut legas, sed aut legas legatur. *Sed de hoc silent nostri. nec disiunctiua oratio locum habet. Vocis intentionem medicus simul imperat, & nauigationem, quæ gestationis species est, neque studio officit. possis legere, possis dictare, possis loqui &c. vt est in epist.* 15.

M. ss. partim, incitatior, *partim* Sed si incitatior, *partim* Sed si incitatior est, in alienationem soporemque conuertitur. *nulli habent* eo citius.

M. ss. Tolerabilis est morbi patientia, *non* præsentia.

M. ss. cum hoc ipsum irati. *Germana Senecæ lectio. sic enim (vt docet Modius epist. III.) optimus Latinæ linguæ auctor, vel Cicerone & Cæsare testibus, Terentius Eunucho suo:*

Id equidem aduenions mecum stomachabar modo.

Et Phormione.

Eho an id succenses nunc illi.

Vtrobique enim id, *valet* ob id, *vt in nostro* hoc, ob hoc.

GRVTERVS ET IVRETVS.

NOn assueuerunt animo esse contenti] *v. c.* intenti.

Obsistere imminenti] *v. c. Iureti addit,* morbo.

Ferunt tamen omne tormentum gloriæ cupiditate] *Eleganter Chrysostomus in serm. de mansuetudine,* Absurdum est quod Athletæ in gymnicis agonibus & puluentibus verbera & vulnera ferunt, propter vanam gloriam, coronam nullius momenti spectantes: nos autem coronandi à Christo non imperamus iræ, non omnia fortiter toleramus. *vide Ciceronem lib 2. & 5. Tuscul. qu. sed magis V. Fabrum lib. 2. cap. 13. Agonist.*

Alienis non gemuit,] *v. c.* ingemuit.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

De Charybdi aliquid, Scylla, & Ætna. Tum, Sapientes inter se pares esse & ad Sapientiam hortatur, etiamsi gloria non comitetur. Atqui comitabitur, vel post vitam. Bona.

EPIST. LXXIX.

EXspecto epistolas tuas, quibus mihi indices, circumitus Siciliæ totius quid tibi noui ostenderit, & omnia de ipsa Charybdi certiora. Nam Scyllam [2] saxum esse, & quidem nō terribile nauigantibus, optime scio: Charybdis an respondeat fabulis, perscribi mihi desidero. Et si forte obseruaueris, (dignū est autem, vt obserues) fac nos certiores, vtrum [3] vno tantum vento agatur in vortices, an omnis tempestas æquè mare illud contorqueat: & an verum sit, quidquid illo freti turbine arreptū est, per multa millia trahi conditum, & [4] circa Tauromenitanū litus emergere. Si hæc mihi perscripseris, tunc tibi audebo mandare, vt in honorem meum Ætnam quoque ascendas: quam consumi, & sensim subsidere, ex hoc colligunt, quod [5] aliquanto longius nauigantibus solebat ostendi. Potest hoc occidere, non quia montis altitudo desedit, sed quia ignis euanuit, & minus vehemens [6] ac largus effertur: ob eamdem caussam, fu-

mo quoque per diem segniore. Neutrum autem incredibile est, nec montem qui deuoretur quotidie minui, nec ignem non manere eumdem: qui non ipse ex se est, sed in aliqua inferna valle conceptus exæstuat, [7] & alibi pascitur: in ipso monte non alimentum habet, sed viam. In Lycia regio notissima est, [8] Ephestion incolæ vocant, perforatum pluribus locis solum, quod, sine vllo nascentium damno ignis innoxius circuit. Læta itaque regio est, & herbida, nil flammis adurentibus, sed tantum vi remissa ac languida refulgentibus. Sed reseruemus ista, tunc quæsituri, cum tu mihi scripseris, quantum ab ipso ore montis niues absint, quas ne æstas quidem soluit: adeo tutæ sunt ab igne vicino. Non est autem, quod istam curam imputes mihi: [9] morbo enim tuo daturus eras, etiam si nemo mandaret tibi, donec Ætnam describas in tuo carmine, & hunc solennem omnibus Poëtis locum attingas. quem quo minus Ouidius tractaret; nihil obstitit, quod iam Virgilius impleuerat: [10] ne Seuerum quidem Cornelium vterque deterruit. Omnibus præterea feliciter hic locus se dedit: & qui præcesserant, non præripuisse mihi videntur quæ dici poterant, sed aperuisse. Sed multum interest, vtrum ad consumptam materiam, an ad subactam accedas: crescit in dies, & inuenturis inuenta non obstant. Præterea, condicio optima est vltimi. Parata verba inuenit, quæ aliter instructa nouem faciem habent: nec illis manus inijcit, tamquam alienis: sunt enim publica. Iurisconsulti negant, quidquam publicum vsucapi. Aut ego te non noui, aut Ætna tibi [11] saliuam mouet. Iam cupis grande aliquid, & par prioribus scribere. Plus enim sperare modestia tibi tua non permittit: quæ tanta in te est, vt videaris mihi retracturus ingenij tui vires, si vincendi periculum sit. tanta tibi priorum reuerentia est. Inter cetera, hoc habet boni sapientia: nemo ab altero potest vinci, nisi dum ascenditur. dum ad summum perueneris, paria sunt: non est incremento locus, statur. Numquid sol magnitudini suæ adijcit? numquid luna vltra quam solet procedit? maria non crescunt: mundus eumdem habitum ac modum seruat. Extollere se, quæ iustam magnitudinem impleuere, non possunt. Quicumque fuerint sapientes, [12] pares erunt & æquales. habebit vnusquisque ex his proprias dotes: alius erit affabilior, alius expeditior, alius promptior in eloquendo, alius facundior: illud de quo agitur, quod beatum facit, æquale erit in omnibus. An Ætna tua possit sublabi, & in se ruere, an hoc excelsum cacumen & conspicuum per vasti maris spatia detrahat assidua vis ignium, nescio: virtutem non flamma, non ruina inferius adducet. Hæc vna maiestas deprimi nescit, nec proferri vltra, nec referri potest. Sic huius, vt cælestium, stata magnitudo est. Ad hanc nos conemur educere. iam multum operis effectum est, immo si verum fateri volo, non multum. Nec enim bonitas est, pessimis esse meliorem. Quis oculis glorietur, qui suspicentur diem? quibus sol per caliginem splendet? licet contentus interim sit effugisse tenebras, adhuc non fruitur bono lucis. Tunc animus noster habebit quod gratuletur sibi, cum emissis his tenebris, in quibus volutatur, non tenui visu clara prospexerit, sed totum diem admiserit, & redditus cælo suo fuerit, cum receperit [13] locum, quem occupauit sorte nascendi. Sursum vocant illũ initia sua. Erit autem illic, etiam antequã hac custodia exsoluatur, cũ vitia desiecerit, purusque ac leuis in cogitationes diuinas emicuerit. Hoc nos oportet agere, Lucili carissime, in hoc ire impetu toto: licet pauci sciant, licet nemo videat. Gloria, vmbra virtutis est: etiã inuitos comitabitur. Sed quemadmodũ aliquando vmbra antecedit, aliquando sequitur: ita gloria aliquando ante nos est, visendãque se præbet, aliquando in auerso est, maiorque quo serior, vbi inuidia secessit. Quamdiu videbatur furere Democritus? vix recepit Socratẽ fama. Quãdiu Catonẽ ciuitas ignorauit? respuit: nec intellexit, nisi cũ perdidit. Rutilij innocẽtia ac virtus lateret, nisi accepisset iniuriam: dũ violatur, effulsit. Numquid non sorti suæ gratias egit, & exsilium suum complexus est? De his loquor, quos illustrauit fortuna, dum vexat: quam multorum profectus in notitiam euasere, post ipsos? quam multos fama non excepit, sed eruit? Vides Epicurum, quantopere non tantũ eruditiores, sed hæc quoque imperitorum turba miretur. Hic ignotus ipsis Athenis fuit, circa quas delituerat. Multis itaque iam annis Metrodoro suo superstes, in quadam epistola, cum amicitiam suam & Metrodori, grata commemoratione cecinisset, hoc nouissime adiecit, *Nihil sibi & Metrodoro inter bona tãta nocuisse, quod ipsos illa nobilis Græcia non ignotos solum habuisset, sed pæne inauditos.* Numquid ergo non, postea quam esse desierat, inuentus est? numquid non opinio eius emicuit? Hoc Metrodorus quoque in quadã epistola confitetur, *Se & Epicurum non satis emicuisse: sed post, se & Epicurum magnum* [14] *paratumque nomen habituros apud eos qui voluissent per eadem ire vestigia.* Nulla virtus latet: & latuisse, non ipsius est damnum.

damnum. Veniet qui conditam, & sæculi sui malignitate compressam, dies publicet. Paucis natus est, qui populum ætatis suæ cogitat. Multa annorum millia, multa populorum superuenient: ad illa respice. etiam si omnibus tecum viuentibus silentiũ liuor indixerit, venient qui sine offensa, sine gratia iudicent. Si quod est pretium virtutis ex fama, nec hoc interit. Ad nos quidem nihil pertinebit posterorum sermo: tamen etiam non sentientes colet, ac frequentabit. Nulli non virtus & viuo, & mortuo, retulit gratiam: si modo illam bona secutus est fide, si se non exornauit & pinxit, sed idem fuit, siue ex denuntiato videbatur, siue imparatus ac subito. Nihil simulatio proficit. paucis imponit leuiter extrinsecus inducta facies: veritas in omnem partem sui semper eadem est. Quæ decipiunt, nihil habent solidi. Tenue est mendacium: perlucet, si diligenter inspexeris.

I. LIPSIVS.

1. SAxum esse.] *Apud Seruium* III. *Æn.* Sallustius Scyllam saxum esse dicit, simile formæ celebratæ procul visentibus.

2. Et quidem non terribile.] *Ego hoc rectum censeo, nec accedo, qui,* modo terribile, *supponunt: quasi etiamnunc pro veteri fama esset. Non, inquam, accedo: nec res est tanta, aut fuit.*

3. Vno tantum vento.] *Quo illo? Austro. Vide Consol. ad Marc. cap.* XVII. *& supra, epist.* XIV.

4. Circa Tauromenitanum.] *Satis dissitum, sed ventus nempe & fluctus eo ducunt. Seruius idem.* Nam sorbet vniuersa, quæ prehendit: & secundum Sallustium, ea circa Tauromenitanum litus egerit. *Strabo, lib.* VI. Demonstratur ante Messanam profunditas quædam vasta (Charybdis) in quam æstus freti abducunt nauigia contorta, & absorptorum fragmenta deuoluuntur ad litus Tauromenitanum.

5. Aliquanto longius.] *Ælianus Var. Hist. lib.* VIII. *cap.* XI. τὴν γ' οὖν Αἴτνην φασὶν οἱ πλέοντες ἐξ ἐλάσσονος ὁρᾶν, ἢ πρὸ τοῦ ἑωρᾶτο: Ætnam aiunt nauigantes e longinquo minus aspici, quam antea solebat.

6. Ac largus effertur.] *Nostri omnes sic libri, & Gruteriani: tamen Modius è suis,* ac largus efferuit.

7. Et alibi pascitur.] *Scripti,* & aliis: *recte. non ipsius montis visceribus, sed interiora sua pabula habet.*

8. Ephestion incolæ.] *Scribe Hephæstion,* ἡφαίστειον, *quasi* Vulcanium, *à re ipsa dictum. Plinius lib.* V. *cap.* XXVII. In Lycia mons Chimæra, noctibus flagrans: Hephæstium ciuitas, & ipsa sæpe flagrantibus iugis.

9. Morbo enim tuo.] *Morbo animi. sic enim affectum, & titillationem illam poeticam appellat.*

10. Ne Seuerum quidem Cornelium.] *Cui hodie opusculum de Ætna adscribitur, quod exstat.*

11. Saliuam mouet.] *Quod fit in subito appetitu cibi, aut obsonij. lingua & os humescunt, & sumere allubescunt.*

12. Pares erunt & æquales.] *Nos in Manuduct.* III. *Dissert.* III.

13. Locum quem occupauit.] *Nempe illum in cælo locum, vbi cum primo orbe fuit. Ex eo scintilla in terras desiluit, animus noster factus, eo rediturus.*

14. Paratumque nomen.] *Fortasse,* pacatumque: *extra calumnias & detractiones.*

15. Siue ex denunciato.] *Qui mos hodieque inter magnates, præmittere & nunciare aduentum.*

PINCIANVS.

AN omnis tempestas atque mare illud contorqueat:] Æque, *non* atque, *vetus lectio. etsi quædam exemplaria legant,* an omnis tempestas atque flatus mare illud contorqueat.

Quicquid illo freti turbine] *Sunt codices, in quibus non habeatur verbum* freti.

Quod aliquando longius nauigantibus soleat ostendi.] *Scribe* solebat, *non* soleat, *ex vetere lectione.*

Fumo quoque per diem segnior.] *Legendum puto* segniore.

Foratum pluribus locis solum,] *Quædam exemplaria* perforatum *legunt, non* foratum.

Retractaturus ingenij tui vires,] Retracturus *omnis prisca lectio, non* retractaturus.

Detrahat assidua vis ignium,] *Expende an legendum sit* deterat, *potius quam* detrahat.

Non ruina inferius adducet] *Vetus lectio* abducet *agnoscit, non* adducet.

Circa quas delituerat.] Apud quas delituerat, *emendatiores habent codices.*

Nunquid non opinio eius emicuit?] *Vetus lectio* enituit *habet, non* emicuit. *& paulo post* enituisse, *non* emicuisse.

Qui voluissent per eadem ire vestigia] *Addenda coniunctio* & *vt sit,* & qui voluissent, *&c. ex eadem.*

ERASMVS.

NAm Scyllam, &c.] *Negatio videtur redundare,* & quidem terribile nauigantibus, *vt intelligamus hoc sentire Senecam, Scyllam respondere fabulis, de Charybdi dubitare. Alioqui hæc vox,* & quidem, *augere solet, nõ excipere aut imminuere. Quidam codex habebat.* Nam Scyllam quidem saxum esse, & quidem non terribile. na. *Vnde dubito, num forte scriptum fuerit,* Scyllam quidem saxum esse, sed equiti terribile, non nauigantibus: *vt intelligas hactenus Scyllam respondere fabulis.*

Nec ignem non manere eundem.] *Quidam habebant,* nec ignem manere eundem. *Quanquam vtriusque lectionis idem est sensus. Quale est illud Maronis:*

——Nec tales tangere curas.

Morbo enim tuo daturus eras, etiam si nemo quid mãdaret tibi, donec Ætnam, *&c. Variabat lectio, sed nihil arridebat. Si cui displicet vulgata, perpendat num ita legi possit:* Morbo enim tuo daturus, etiam si nemo: *vt hic per aposiopesin subaudias* roget. *Mox:* Quid? Mandem tibi, vt dum Ætnam describis in tuo carmine, & hunc solemnem, *&c. Sentit enim, illum more poetarum non omissurum in descriptione locum quem libenter tractent, qui facile splendescit.*

Senec.

OPSOPOEVS.

P.*Faber Semest.lib.1.cap.14.Pro* non terribile, *omnino legendum est* modo terribile *qua voce id significat Seneca, suis etiam temporibus Scyllam respondisse fabulis, & periculosissimum fuisse nauigantibus: inde illud credo iactatum est,*incidit in Scyllam,*Sane Plinius lib.3.natura hist.cap.* 8.*in freto Siculo esse scopulum Scyllam, itē Charybdim mare verticosum,ambo clara sæuitia testatur, & Seneca ipse ad Lucilium epist.*44. Nec me Charybdis & Scylla, & fabulosum istud fretum deterrere potuisset. Transnatassem ista, non solum traiecissem, dummodo te complecti possem.*Itaque ratio castigationis eius manifesta est. Ita quidem Faber, sed libri vetusti non respondent.*

*M.ss.tres,*dignum est autem quod obserues.*Ac v.11.scripti & editi priores,*ex hoc colligunt quidam.

Mod.epist.111.Quisquam ne dubitabit,tantum non ex illis qui iurati semper & vbique dubitare,cui membranarum lectio præ vulgata auro contra redimenda sit,quæ habet: sed quia ignis euanuit,& minus vehemens ac largus efferuit:*si quis hercule,si quis: huic egomentis igniculos euanuisse iampridem contendo.Hæc ille.nostri m.ss.assentiuntur vulgatæ lectioni.*

M.ss.tres, iam multum operis effecti est. *& statim*, Quis oculis gloriatur, quis suplicetur diem, cui sol,&c.

*M.ss.hic manci sunt,vnus tantum ita refert,*se & Epicurum enituisse: sed post se & Epicurum,magnum paratumque nomen habituros qui voluissent,&c.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

VVLGVS ad spectaculum & ad stadium, sese ad studium & animum iuisse. Hunc colendum,non corpus: & facile id esse,si Bona velis. Ad libertatem eundum; quod fit spretis calcatisque cupidinibus. In eo veram felicitatem,non externo splendore esse. Bona.

EPIST. LXXX.

HOdierno die non tantum meo beneficio mihi vaco, sed spectaculi, quod omnes molestos [1] ad sphæromachiam auocauit. Nemo irrumpit, nemo cogitationem meam impedit: quæ hac ipsa fiducia procedit audacius.[2] Non crepuit subinde ostium, [3] non alleuabatur velum: [4] licebit vni vadere, quod magis necessarium est per se eunti, & suam sequenti viam. Non ergo sequor priores? facio. sed permitto mihi & inuenire aliquid,& mutare, & relinquere. Non seruio illis, sed assentior. Magnum tamen verbum dixi, qui mihi silentium promittebam, & sine interpellatore secretum: ecce ingens clamor ex stadio profertur, & me non excutit mihi, sed in huius ipsius rei [5] contentionem transfert. Cogito mecum, quam multi corpora exerceant, quam ingenia pauci: quantus ad spectaculum non fidele & lusorium fiat concursus, quanta sit circa artes bonas solitudo: quam imbecilli animo sint, quorum lacertos humerosque miramur. Illud maxime reuoluo mecum. si corpus perduci exercitatione ad hanc patientiam potest, qua & pugnos pariter & calces [6] non vnius hominis ferat, qua [7] solem ardentissimum in feruentissimo puluere sustinens aliquis, & sanguine suo madens diem ducat: quanto facilius animus corroborari possit, vt fortunæ ictus inuictus excipiat, vt proiectus, vt conculcatus exurgat? Corpus enim multis eget rebus, vt valeat: animus ex se crescit, se ipse alit, se exercet. Illi multo cibo, multa potione opus est, [8] multo oleo, longa denique opera: tibi continget virtus sine apparatu, sine impensa. Quidquid facere te potest bonum, tecum est. Quid tibi opus est vt sis bonus? velle. Quid autem melius potes velle, quam eripere te huic seruituti, quæ omnes premit, quā mancipia quoque conditionis extremæ, & in his sordibus nata, omni modo exuere conantur? [9] Peculium suum, quod comparauerunt ventre fraudato, [10] pro capite numerant: [11] tu non concupisces quanticumque ad libertatem peruenire, qui te putas in illa natum? Quid ad arcam tuam respicis? emi non potest. Itaque [12] in tabellas vanum conijcitur nomen libertatis: quam nec qui emerunt habent, nec qui vendiderunt. Tibi des oportet istud bonum, à te petas. Libera te primum metu mortis: illa nobis primum iugum imponit: deinde metu paupertatis. Si vis scire quam nihil in illa mali sit, compara inter se pauperum & diuitum vultus. Sæpius pauper, & fidelius ridet: nulla [13] sollicitudo in alto est: etiam si qua incidit cura, velut nubes leuis transit. Horum qui felices vocantur, hilaritas ficta est, aut grauis & suppurata tristitia: & quidem grauior, quia interdum non licet palam esse miseros: sed inter ærumnas cor ipsum excedentes, necesse est agere felicem. Sæpius hoc exemplo mihi vtendum est: nec enim vllo efficacius exprimitur hic [14] humanæ vitæ mimus, [15] qui nobis partes has, [16] quas male agamus, assignat. [17] Ille qui in scæna elatus incedit, & hæc resupinus dicit.

En impero

[18] *En impero Argis.* [19] *regna mihi liquit Pelops,*
Quà Ponto ab Helles atque ab Ionio mari,
Vrgetur Iſthmos:

ſeruus eſt, [20] quinque modios accipit, [21] & quinque denarios. Ille qui ſuperbus, atque impotens, & fiducia virium tumidus ait,

Quod niſi quieris Menela, hac dextra occides:

[22] diurnum accipit, [23] in cænaculo dormit. Idem de iſtis licet omnibus dicas, quos ſupra capita hominum, ſupráque turbam delicatos lectica ſuſpendit: omnium iſtorum perſonata felicitas eſt. Contemnes illos, ſi deſpoliaueris. [24] Equum empturus, ſolui iubes ſtratum, detrahis veſtimenta venalibus, ne qua vitia corporis lateant: hominem inuolutum æſtimas? Mangones, quidquid eſt quod diſpliceat, aliquo lenocinio abſcondunt. Itaque ementibus ornamenta ipſa ſuſpecta ſunt: ſiue crus alligatum, ſiue brachium adſpiceres, nudari iuberes, & ipſum tibi corpus oſtendi. Vides illum Scythiæ Sarmatiæve regem, inſigni capitis decorum? ſi vis illum æſtimare, totumque ſcire qualis ſit, [25] faſciam ſolue. [26] multum mali ſub illa latet. Quid de aliis loquor? ſi perpendere te voles ſepone pecuniam, domum, dignitatem: intus te ipſe conſidera. Nunc qualis ſis, [27] aliis credis.

I. LIPSIVS.

1. AD Sphæromachiam.] *Libri vt ſolet in Græcis, variant. Quidam*, ad ſpheram mathemam: *alij*, ad ſpero in athema: *meus*, aſperam in ethnam. *Sphæromachia quidem nota eſt, pilaris luſus & certamen. Nominat Papinius in Siluis.* Sphæromachias ſpectamus, & pilaris luſio admittitur. *Ipſa enim Pila*, Sphæra *dicitur. atque ita Sidonius lib. 5. epiſt.* XVII. Sphæræ primus ego ſignifer fui: *& luſores*, Sphæriſtas *appellat Seneca adfirmare etiam lectionem hanc videtur ſtatim, dum ait* Spectaculum non fidele, & luſorium. *Lubricum enim, anceps: & luſus magis, quàm certamen. Tamen Pincianus ille, iudicij bonus, ambigit, &* Sphyromachiam *legi mallet*: calcium & talorum pugnam. *Nam & eo alludens mox Seneca:* patientiam, qua pugnos pariter & calces non vnius hominis feras. *Ego memini puer Athi Hainoniæ certamen hoc ſollenne videre, quo mariti & iuuenes, proiecta in medium pila, pugnis calcibúſque de ea propellenda certabant, & ad talem locum (qui meta erat) prouehenda. Simile apud veteres? neſcio. Equidem ſimplicem hic Sphæromachiam fuiſſe, vix perſuadeor. Cur enim ad cottidianum tale ſpectaculum, & in balneis vſurpatum tota ciuitas concurreret? niſi ſi eximij aliqui ſphæriſtæ. Cur autem in* Stadio *præberetur? nam de eo ſequitur: atque is athletarum magis locus, & quæ ſubiungit, ad illos ducunt.* Ἐπέχω *igitur.*

2. Non crepuit ſubinde oſtium.] *An in aperiendo, cùm cardo vertitur? an etiam tunc moris oſtium digito vel manu percuti, ne inopinanti ſuperuenires?*

3. Non alleuabatur velum.] *Foribus cubiculi prætenſum: de quo ego pluſcula, ad Annalem Taciti* XIII. *Alleuabatur autem ab admiſſionalibus miniſtris: quos Aimoinus lib.* II *De Geſt. Franc. cap.* V. tenentes cortinam, *ab hoc more appellat.*

4. Licebit voi vadere.] *Quidam*, vno euadere: *plerique autem omnes*, vno, *vel* imo, *Probo vulgatum*; vel, vnum. *Sententia, licebit mihi ſoli incedere, per cogitationes & ſtudia mea ire: quod expedit illi, qui ſectam non ſequitur.*

5. Contentionem transfert.] *Vt contendam & conferam hoc certamen cum ſtudio meliore. An placet cum quibuſdam libris*, contemplationem? *certè mihi.*

6. Non vnius hominis.] *Nam etſi paria ferè Athletarum pugnabant, tamen aliquando mixti aut per cateruas: & vt id non fuerit, ordine alij poſt alios ſupponebantur. Ita vnus victor plures ſuſtinebat.*

7. Solem ardentiſſimum.] *Cicero:* Pugiles inexercitati, etiamſi pugnos & plagas ferre poſſint, Solem tamen ſæpe ferre non poſſunt.

8. Multo oleo.] *Hac item ad athletas, quorum crebra vnctio*, multi cibi, *& ſagina.*

9. Peculium ſuum.] *Redimere ſe ære ſuo ſerui ſolent. Vide, ſi lubet, me ad Taciti* XIV. *Annalem.*

10. Pro capite.] *Id eſt, pro libertate. Nam ſerui caput non habent.*

11. Tu non concupiſces.] *Paria iſtis Epictetus Diſſert.* IIII. *cap.* I. Pro iſta, quæ putatur libertas, alij ſe ſuſpendunt, alij ſe præcipitant: eſt etiam cùm totæ vrbes perierunt: & tu ob veram, ob inſidiarum expertem, ob tutam libertatem nihil capias laboris? *Vera autem hæc libertas, quam intelligunt, eſt finis Philoſophiæ, ait Simplicius*: illa nimirum, in qua à parente & auctore Deo producti ſumus, vt neque formidemus quidquam, nec doleamus, neque vlli deteriori naturæ aut rei ſeruiamus. *Et huc ſpectat illud Paradoxum decretum*, Solum ſapientem liberum eſſe.

12. In tabellas vanum conijcitur.] *Manumiſſionis tabellas: quæ fidei cauſſa dabantur.*

13. Solicitudo in alto eſt.] *In imo & profundo corpore.*

14. Humanæ vitæ mimus.] *Auguſti morituri quæſitum*, Ecquid hunc mimum vitæ ſatis commodè egiſſe videretur? *Enchiridium Epicteti, cap.* XXIII. *vide, & in illud Simplicium. In Anthologio:*

Σκηνὴ πᾶς ὁ βίος, καὶ παίγνιον· ἢ μάθε παίζειν,
Τὴν σπουδὴν μεταθείς, ἢ φέρε τὰς ὀδύνας:

Scena eſt hæc vita, & mimus. vel ludere diſce,
Seria poſtponens, vel cruciare miſer.

Senec. Gg

15. Qui nobis partes has.] *Teles Pythagoricus:* Δεῖ ὥσπερ τὸν ἀγαθὸν ὑποκριτὴν, ὅ, τι ἂν ὁ ποιητὴς περιθῇ πρόσωπον, τοῦτο ἀγωνίζεσθαι καλῶς. οὕτω καὶ τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα, ὅ, τι ἂν περιθῇ ἡ τύχη. καὶ γὰρ αὕτη, φησὶν ὁ Βίων, ὥσπερ ποιήτρια, ὅτε μὲν πρωτολόγου, ὅτε δὲ ὑστερολόγου περιτίθησι πρόσωπον, καὶ ὅτε μὲν βασιλέως, ὅτε δὲ ἀλήτου: Oportet, ſicut bonũ hiſtrionem, quamcumq; perſonã poëta impoſuerit, eam decorè exſequi & ſuſtinere: ſic & bonũ virum, quamcũque Fortuna dederit. Nam & hæc, ait Bion, velut poëtria, aliquãdo primi, aliquando vltimi actoris perſonam imponit, eſt etiam cum regis, & aliàs mendici. *Laertius etiam, in Zenone:* Εἶναι γὰρ ὅμοιον τῷ ἀγαθῷ ὑποκριτῇ τὸν σοφόν, ὃς ἄν τε Θερσίτου, ἄν τε Ἀγαμέμνονος πρόσωπον ἀναλάβῃ, ἑκάτερον ὑποκρίνεται προσηκόντως: Eſſe bono hiſtrioni ſimilem Sapientem. qui ſiue Therſitæ, ſiue Agamemnonis perſonam acceperit, vtramque decenter exprimit & imitatur.

16. Quas male agamus.] *Noſtra culpa, & inſcitia, non illo ſic imponente. Vellet enim bene agi, & facit Sapiens.*

17. Ille qui in ſcena.] *Atreus, qui Pelopis filius & heres. & quæ ſequuntur, ſunt ex Attij Atreo.*

18. En Impero Argis.] *Meilibri,* Impero Argis, *ſine illa particula. Et grandius mihi eſſet,* Imperito Argis, *ſiue antique,* Imperitod.

19. Regna mihi liquit.] *In Fabio legitur,* ſceptra mihi.

20. Quinque modios accipit.] *Dimenſum & cibarium ſeruile, in menſes. Et ſi tamen in Donato ſcribitur:* Serui quaternos modios accipiebant frumenti in menſem. *Sed fieri poteſt, imo ſolet, vt honeſtiores pluſculum acciperent, ſicut iſti actores. Ego aliquid ſuper hac re 1. Elector. cap. de Frumentat.*

21. Et quinque denarios.] *Septem denarios Lucianus videtur agnoſcere, ſuo æuo. Sed hæc talia mutant. De modo iſto lucaris (ſic appellabant) ego ad 1. Annal. Taciti.*

22. Diurnum accipit.] *Diarium, & mercedulam.*

23. In cænaculo.] *Vbi tenuiores & inopes. Sic actor Plautinus, qui Iouem Amphitruonem refert, iocosè:*

Ego ſum ille Amphitruo, cuius ſeruus Soſia,
In ſuperiore qui habito cænaculo.

Tamen ſcripti ferè, centunculo, *aut* centuculo; *meus,* cetulo. *Et de centunculo ſanè placeat: atque id ſtratum ſeruorum fuiſſe.*

24. Equum empturus.] *Horatij illud obuium:*

Regibus hic mos eſt, vbi equos mercantur, apertos
Inſpiciunt.

Macrobius 1. Saturn. cap. XI. Quemadmodum ſtultus eſt, qui empturus equum, non ipſum inſpicit, ſed ſtratum eius & frænum: ſic eſt, qui hominem ex veſte, aut conditione, quæ modo veſtis nobis circumdata eſt, æſtimandum putat. *Apuleius, De Deo Socratis:* Neque enim in emendis equis phaleras conſideramus, & balthei polimina inſpicimus, & ornatiſſimæ ceruicis diuitias contemplamur: ſed iſtis omnibus exuuiis amolitis & amotis, equum ipſum nudum, & ſolum corpus eius & animum cõtuemur. *Socrates, in Stob. Serm. 1.* Οὔτε ἵππος εὐγενὴς κρίνοιτ' ἂν ὁ πολυτελῆ σκευὴν ἔχων, ἀλλ' ὁ τῇ φύσει λαμπρός. οὔτε ἀνὴρ σπουδαῖος, ὁ πολύτιμον οὐσίαν κεκτημένος, ἀλλ' ὁ τὴν ψυχὴν γενναῖος: Neque equus generoſus iudicetur, qui ſtratum & inſtructum ſplendidum habeat, ſed qui natura ſit talis: ita nec vir honeſtus, qui multas & æſtimabiles opes habeat, ſed qui aoimo ſit præſtans.

25. Faſciam ſolue.] *Id eſt, diadema inſigne regni. Nam hoc, non aliud quàm Faſcia aut vitta capiti circumdata.*

26. Multum mali ſub illa.] *Regis cuiuſpiam dictum, ad mulierculam admirantem:* O mulier, hunc pãnum humi iacentem non tollas, ſi ſcias quantum mali ſub eo lateat.

27. Aliis credis.] *Adulatoribus, & blandis hoſtibus.*

MVRETVS.

AD ſphæromachiam.] *De hoc ludo Statius in præfatione quarti ſiluarum.* Sed & Sphæromachias ſpectamus, & pilaris luſio admittitur. *Videat qui volet, Pollucem libro nono, aut potius Mercurialem.*

Non aleuatur velum.] *Velum dicit, quod cubiculorum foribus prætendi ſolet. Leuatur autem, cum omnibus patet aditus ad dominum. Inde eſt in libris iuris,* leuato velo, *quod ineptiſſimus quidam parœmiographus vt prouerbium accepit.*

Vni vadere.] *Certe libri veteres habent* vno. *ſed ego neutrum ſatis intelligo.*

Suppurata.] ὕπουλα.

En impeto Argis.] *Atreus, vt opinor, in vetere tragœdia ita loquens inducebatur. Verſum autem hunc emendaui ex vetere libro Siculo. nam in ceteris erat acephalus.*

Quinque modios accepit & quinque denarios.] *Puto hoc ſeruorum menſtruum demenſum fuiſſe.*

In cœnaculo.] *Ibi enim habitabant pauperes. Sic iocans Plautinus Iupiter ita de ſe ait.*

In ſuperiore qui habito cœoaculo.

Equum empturus ſolui iubes ſtratum.] *Si quis equum empturus, eum inſtratum tantum inſpiciat, nummos ſuos profundere, ſeque ipſe in laqueos inducere velle videtur. Diligenter enim inſpicienda ſunt ſingulæ partes, ne quod vitij lateat. Ideoque ita cecinit Horatius:*

Regibus hic mos eſt, vbi equos mercantur, apertos.
Inſpiciunt.

At quidam, qui quaſi artem factitabat recta deprauandi, opertos, *non* apertos, *legere voluit. vt oſtenderet nihil eſſe tam ſtultum, quod ipſe, ſi ſemel adamaſſet, non pro recto ac vero defendere auderet.*

PINCIANVS.

PINCIANVS.

AD ſphæromachiam auocauit.] *Scribendum arbitror* ſphyromachiam,*non* ſphæromachiam:*hoc eſt, calcum ſine talorum pugnam: vt ſequentia videntur probare*, ſi corpus perduci exercitatione ad hanc patientiam poteſt, qua & pugnos pariter & calces non vnius hominis ferat.

Non alleuabatur velum.] Alleuabitur ,*vetus lectio,non* alleuabatur.

Qui nobis pártes quas male agamus aſſignat.] *Scribe*, qui nobis partes has, quas, *&c.ex eadem.*

Latius incedit,] *Scribendum reor* laxius , *non* latius.

Quod de aliis loquor.] *Emendatiora exemplaria*, Quid de aliis loquor? *vt ſit interrogatio.*

OPSOPOEVS.

ORdo auribus gratior in m.ſſ. ingenia quàm pauci, *Et inferius, deſit dictio* primum *in iiſdem.*

Huius verſus tumor notatur à Quinctiliano cap.4.lib.9. Itaque (*at*) vbi neceſſe eſt, affectamus etiam tumòrem, qui ſpondæis atque iambis maxime continetur,

Hypero argus ſceptra mi liquit Pelops.

Sic quidem ſcribitur vulgo: ſed iamdudum monuit Turnebus Aduerſariorum lib.12.cap.11.è Seneca legendum.

En impeto Argis, regnâ mi liquit Pelops.

At Lipſius epiſt.5.lib.5. verſus cauſa ſcribendum cenſet, Imperito Argis.

M.ſſ. ſeruus quinque modios accepit, *abſque verbo* eſt.

GRVTERVS ET IVRETVS.

AD ſphæromachiam auocauit.] *Ita certo legendum non* ſphyromachiam, *vti placet Pinciano: & vero non ego primus ille Aduocatus Philoſophi, ita etiam legendum ſenſit Beroaldus, Stephanus epiſt.ad Dalech. 34. item P. Faber lib.1.c.6. Agoniſt. quem videat curioſus lector.*

Non alleuatur velum.] *Intelligit velum quod prætendebatur foribus, de quo Suetonius in Claudio c.10. & Iulius Pollux lib.10, Id velum leuabatur in admiſſionibus vt patet ex iſto loco Senecæ, & Lampridio in Alexandro. Inde apud I.C.* cauſas cognoſcere leuato velo , *id eſt palam omnibus admiſſis l.5.Cod.de naufragiis. Erant & alia vela in cænationibus arcendi frigoris, itémque ornatus cauſa, de quibus noſter lib. 4. Qu.nat. Tertullianus de habitu muliebri, Lipſius ad lib. 13. An.Taciti.*

Quam ingenia pauci.] *Melius v.c. Iureti*, ingenia quam pauci.

Peculium ſuum quod comparauerant ventre fraudato.] *De hoc late Rauardus ad l. 19. de reg. iur. Lipſius ad l. 14. Ann.Tac. Briſſonius lib. 4. de form.*

Concupiſces quanticunque.] *v. c.* tanticumque.

In cœnaculo dormit.] *v.c.* centulo. *Sed & in Calepini Lexico hic locus citatur, & paſſim habetur,* centunculo, *vt inde conſtet priſcas Senecæ editiones non aliter retuliſſe. Quare videndum eſt, num,* centuculo, *vera ſit lectio & pro vilibus ſtragulis accipi debeat. hæc Iuretus.*

Obiicienda rumoribus.] *v. c. Iureti* obiicienda ſermonibus, *quomodo inf. epiſt. 122.* Luxurioſi vitam ſuam eſſe in ſermonibus dum viuunt, volunt.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

DE homine ingrato exordium: tum quæſtio, An grati eſſe debeamus aduerſus eum, qui antè iuuit, poſt nocuit? Subtiliter & diffuſe hoc diſputat, & varie diſtinguit.

EPIST. LXXXI.

QVERERIS incidiſſe te in hominem ingratum. Si hoc nunc primum, age aut fortunæ, aut diligentiæ tuæ gratias. Sed nihil facere hoc loco diligentia poteſt, niſi te malignum. Nam ſi hoc periculum vitare volueris, non dabis beneficia: ita ne apud alium pereant, apud te peribunt. Non reſpondeant potius, quam non dentur: & poſt malam ſegetem ſerendum eſt. Sæpe quidquid perierat aſſidua infelicis ſoli ſterilitate, vnius anni reſtituit vbertas. Eſt tanti, vt gratũ inuenias, experiri & ingratos. Nemo habet tam certam in beneficiis manũ, vt non ſæpe fallatur: aberrent, vt aliquando hæreant. Poſt naufragium maria tentantur: fœneratorem [1] non fugat à foro decoctor. Cito inerti otio vita torpebit, ſi relinquendũ eſt quidquid offendit. Te vero benigniorem hæc ipſa res faciat. nam cuius rei euentus incertus eſt, id, vt aliquando procedat, ſæpe tentandum eſt. Sed de iſto ſatis multa in iis libris locuti ſumus, qui de Beneficiis inſcribuntur: illud magis quærendum videtur, quod [2] non ſatis (vt exiſtimo) explicatum eſt: An is qui profuit nobis, ſi poſtea nocuit, paria fecerit, & nos debito ſoluerit? Adiice ſi vis & illud: Multo plus poſteà nocuit, quam antè profuerat. Si rectam illam rigidi iudicis ſententiam quæris, alterum ab altero abſoluet, & dicet: Quamuis iniuria præponderet, tamen beneficiis donetur, quod ex iniuria ſupereſt. Plus nocuit? ſed prius profuit. itaque habeatur & temporis ratio. Iam illa manifeſtiora ſunt quàm vt admoneri debeas, quærendum eſſe, quàm libenter profuerit, quàm inuitus nocuerit: quoniam

animo & beneficia & iniuriæ constant. Nolui beneficium dare, victus sum aut verecundia, aut instantis pertinacia, aut spe. Eo animo quidque debetur, quo datur: nec quantum sit, sed à quali profectum voluntate, perpenditur. Nunc coniectura tollatur. Et illud beneficium fuit, & hoc quod modum beneficij prioris excessit, iniuria est. Vir bonus vtrosque calculos sic ponit, vt [3] se ipse circumscribat: beneficio adiicit, iniuriæ demit. Ille alter remissior iudex, quem esse me malo, iniuriæ obliuisci debebit, officij meminisse. Hoc certè, inquit, iustitiæ conuenit, suum cuique reddere, beneficio gratiam, iniuriæ talionem, aut certè malam gratiam. Verum erit istud, cum alius iniuriam fecerit, alius beneficium dederit. nam si idem est, beneficio vis iniuriæ extinguitur. Nam cui, etiam si merita non antecessissent, oportebat ignosci, post beneficia lædenti, plus quàm venia debetur. Non pono vtrique par pretium: pluris æstimo beneficium, quàm iniuriam. [4] Non omnes debere sciunt grati beneficium. Potest etiam imprudens, & rudis, & vnus è turba, [5] vtique dum prope est ab accepto, reddere beneficium, [6] & pensare: ignorat autem [7] quantum debeat. Vni sapienti notum est, quanti res quæque taxanda sit. Nam ille de quo loquebar modo, stultus etiamsi bonæ voluntatis est, aut minus quàm debet, aut tempore, aut quo non debet loco: reddit: id quod referendum est, effundit atque abiicit. Mira in quibusdam rebus verborum proprietas est: & consuetudo sermonis antiqui quædam efficacissimis, & officia docentibus, notis signat. Sic certe solemus loqui: *Ille illi gratiam retulit.* Referre, est vltro quod debeas afferre. Non dicimus, *Gratiam reddidit.* Reddunt enim, & qui reposcuntur, & qui inuiti, & qui vbilibet, & qui per alium. Non dicimus, *Reposuit beneficium aut soluit:* nullum enim nobis placuit, quod æri alieno conuenit, verbum. Referre, est ad eum à quo acceperis, ferre. Hæc vox significat voluntariam relationem. Qui retulit, ipse se appellauit. Sapiens omnia examinabit secum, quantum acceperit, à quo, quando, vbi, quemadmodum. Itaque negamus quemquam scire gratiam referre, nisi sapientem. non magis quàm beneficium dare quisquam scit, nisi sapiens: hic scilicet, qui magis dato gaudet, quàm alius accepto. Hoc aliquis inter illa numerat, quæ videmur inopinata omnibus dicere, παράδοξα Græci vocant: & ait, Nemo ergo scit præter sapientem referre gratiam? ergo nec quod debet creditori suo, reponere quisquam scit alius? nec cum emit aliquam rem, pretium venditori persoluere? Sed ne nobis fiat inuidia, scito idem dicere Epicurum. Metrodorus certe, ait, *Solum sapientem referre gratiam scire.* Deinde idem admiratur, cum dicimus, [8] *Solus sapiens scit amare, solus sapiens amicus est.* Atqui & amoris & amicitiæ pars est, referre gratiam: imo hoc magis vulgare est, & in plures cadit, quàm vera amicitia. Deinde idem admiratur, quod dicimus fidem nisi in sapiente non esse: tanquam non ipse idem dicat. An tibi videtur fidem habere, qui referre gratiam nescit? Desinant itaque infamare nos, tamquam incredibilia iactantes: & sciant apud sapientem esse ipsa honesta, apud vulgum simulacra rerum honestarum & effigies. Nemo referre gratiam scit, nisi sapiens. Stultus quoque vtcumque scit, & quemadmodum potest, referat: scientia illi potius, quàm voluntas desit. Velle non discitur. Sapiens inter se omnia comparabit. maius enim opus, aut minus fit (quamuis idem sit) tempore, loco, caussa. Sæpe enim hoc non potuere diuitiæ in domum infusæ, quod opportune dati mille denarij. Multum enim interest, donaueris, an succurreris: seruauerit illum tua liberalitas, an instruxerit. Sæpe quod datur, exiguum est: quod sequitur ex eo, magnum. Quantum autem existimas interesse, vtrum aliquis [9] quod dederat, sumpserit, an beneficium acceperit, vt daret? Sed ne in eadem, quæ [10] satis scrutati sumus, reuoluamur; in hac comparatione beneficij & iniuriæ, vir bonus iudicabit quidem quod erit æquissimum: sed beneficio fauebit, in hanc erit partem procliuior. Plurimum autem momenti persona solet afferre, in rebus eiusmodi. Dedisti mihi beneficium in seruo, iniuriam fecisti in patre: seruasti mihi filium, sed patrem abstulisti. Alia deinceps, per quæ procedit omnis collatio, prosequetur: & si pusillum erit quod intersit, dissimulabit. Etiam si multum fuerit, si id donari salua pietate ac fide poterit, remittet: id est, si ad ipsum tota pertinebit iniuria. Summa rei hæc est. facilis erit in commutando: patietur [11] plus imputari sibi. inuitus beneficium per cōpensationem iniuriæ soluet: in hanc partē inclinabit, huc verget, vt cupiat debere gratiam, cupiat referre. Errat enim, si quis beneficiū libentius accipit, quàm reddit. Quanto hilarior est qui soluit, quam qui mutuatur; tanto debet lætior esse, qui se maximo ære alieno accepti beneficij exonerat, quàm qui accipiens cum maxime obligatur. Nā in hoc quoque falluntur ingrati, quod creditori quidē præter

sortem

ſortem, extra ordinem numerant: beneficiorum autem vſum eſſe gratuitum putant. Et illa creſcunt mora: tantóque plùs ſoluendum eſt, quanto tardius. Ingratus eſt, qui beneficium reddit ſine vſura. Itaque huius quoque rei habebitur ratio, cum conferentur accepta & expenſa. Omnia facienda ſunt, vt quam gratiſſimi ſimus. noſtrum enim in hoc bonum. quemadmodum iuſtitia non eſt, vt vulgo creditur, ad alios pertinens; maxima pars eius in ſe redit. Nemo non cum alteri prodeſt, ſibi profuit. Non eo nomine dico, quod volet adiuuare adiutus, protegere defenſus, quod bonum exemplum circuitu ad facientem reuertitur: ſicut mala exempla recidunt in auctores, nec vlla miſeratio contingit his, qui patiuntur iniurias, quas poſſe fieri, faciendo docuerunt: ſed quod virtutum omnium pretium in ipſis eſt. Non enim exercentur ad præmium: rectè facti, feciſſe merces eſt. Gratus ſum. non vt alius mihi libentius præſtet, priori irritatus exemplo: ſed vt rem iucundiſſimam ac pulcherrimam faciam. Gratus ſum. non quia expedit; ſed quia iuuat. Hoc vt ſcias ita eſſe, ſi gratum eſſe non licebit, niſi vt videar ingratus, ſi reddere beneficium non aliter quàm per ſpeciem iniuriæ potero; æquiſſimo animo ad honeſtum conſilium, per mediam infamiam, tendam. Nemo mihi videtur pluris æſtimare virtutem, nemo illi magis eſſe deuotus, quàm qui boni viri famam perdidit, ne conſcientiam perderet. Itaque, vt dixi, maiore tuo, quàm alterius bono gratus es. Illi enim vulgaris & quotidiana res contigit, recipere quod dederat: tibi magna, & ex beatiſſimo animi ſtatu profecta, gratum fuiſſe. Nam ſi malitia miſeros facit, virtus beatos, gratum autem eſſe virtus eſt: rem vſitatam reddidiſti, inæſtimabilem conſecutus es, conſcientiam grati: quæ niſi in animum diuinum, fortunatúmque non peruenit. In contrarium autem huic affectum, ſumma infelicitas vrget. Nemo ſi ingratus eſt, non miſer erit: non differo illum, ſtatim miſer eſt. Itaque ingrati eſſe vitemus, non aliena cauſſa, ſed noſtra. Minimum ex nequitia leuiſſimúmque ad alios redundat: quod peſſimum ex illa eſt, & ([13] vt ita dicam) ſpiſſiſſimum, domi remanet, & premit habentem. quemadmodum Attalus noſter dicere ſolebat, *Malitia ipſa* [13] *maximam partem veneni ſui bibit.* Illud venenum, quod ſerpētes in alienam perniciem proferunt, ſine ſua continent, non eſt huic ſimile: hoc, habentibus peſſimum eſt. Torquet ingratus ſe, & macerat: odit quæ accepit, quia redditurus eſt, & extenuat: iniurias vero dilatat atque auget. Quid autem eo miſerius, cui beneficia excidunt, hærent iniuriæ? At contra ſapientia exornat omne beneficium, ac ſibi ipſa commendat, & ſe aſſidua eius commemoratione delectat. Malis vna voluptas eſt, & hæc breuis, dum accipiunt beneficia: ex quibus ſapienti longum gaudium manet, ac perenne. Non enim illum accipere, ſed accepiſſe delectat: quod immortale eſt, & aſſiduum. Illa contemnit, quibus læſus eſt: nec obliuiſcitur per negligentiam, ſed volens. Non vertit omnia in peius: ſed nec quærit cui imputet caſum, & peccata hominum ad fortunam potius refert. Non calumniatur verba, nec vultus: quidquid accidit, benigne interpretando leuat: nec offenſæ potius, quàm beneficij meminit. Quantum poteſt in priore ac meliore ſe memoria detinet; nec mutat animum aduerſus bene meritos, niſi multum malefacta præcedant, & manifeſtum etiam conniuenti diſcrimen eſt: tunc quoque in hoc dumtaxat, vt talis ſit poſt maiorem iniuriam, qualis ante beneficium. Nam cum beneficio par eſt iniuria, aliquid in animo beneuolentiæ remanet. Quemadmodum reus [14] ſententiis paribus abſoluitur, & ſemper quidquid dubium eſt, humanitas inclinat in melius: ſic animus ſapientis, vbi paria maleficiis merita ſunt, deſinet quidem debere, ſed non deſinet velle debere: & [15] hoc facit, quod qui poſt tabulas nouas ſoluunt. Nemo autem gratus eſſe poteſt, niſi contempſerit iſta, propter quæ vulgus inſanit. Si referre vis gratiam, & in exſilium eundum eſt, & effundendus ſanguis, & ſuſcipienda egeſtas, & ipſa innocentia ſæpe maculanda, indignisque obijcienda rumoribus. Non paruo ſibi conſtat homo gratus. Nihil carius æſtimamus, quam beneficium, quamdiu petimus: nihil vilius, cum accepimus. Quæris quid ſit, quod obliuionem acceptorum nobis faciat? cupiditas accipiendorum. cogitamus non quid impetratum, ſed quid impetrandum ſit. Abſtrahunt à recto diuitiæ, honorês, potentia, & cetera, quæ opinione noſtra cara ſunt, pretio ſuo vilia. Neſcimus æſtimare res: de quibus non cum fama, ſed cum rerum natura deliberandum eſt. Nihil habent iſta magnificum, quo mentes in ſe noſtras trahant, præter hoc, quod mirari illa conſueuimus. Non enim quia concupiſcenda ſunt, laudantur; ſed concupiſcuntur, quia laudata ſunt: & cum ſingulorum error publicum fecerit, ſingulorum errorem facit publicus.

Sed quemadmodum illa credimus, sic & in hoc fidei populi credamus, nihil esse grato animo honestius. Omnes hoc vrbes, omnes etiam ex barbaris regionibus gentes conclamabunt: in hoc bonis malisque conueniet. Erunt qui voluptates laudent, erunt qui labores malint: erunt qui dolorem maximum malum dicant, erunt qui ne malum quidem appellent: diuitias aliquis ad summum bonum admittet, alius illas dicet humanæ malo vitæ repertas: nihil esse eo locupletius, cui quod donet fortuna non inuenit. In tanta iudiciorum diuersitate, referendam bene merentibus gratiam, omnes vno tibi, quod aiunt, ore affirmabunt: in hoc tam discors turba consentiet, cum interim iniurias pro beneficiis reddimus. Et prima caussa est, cur quis ingratus sit, si satis gratus esse non potuit. Eo perductus est furor, vt periculosissima res sit, beneficia in aliquem magna conferre. nam quia putat turpe non reddere, non vult esse, cui reddat. Tibi habe, quod accepisti: non repeto, non exigo. profuisse tutum sit. Nullum est odium perniciosius, quàm ex beneficij violati pudore.

I. LIPSIVS.

1. NOn fugat à foro decoctor.] *Alij,* Coactor, *referunt.* Coactor *quidem est, qui argentariorum aut fœneratorum reliqua, & summulas exigit, qui &* Collectarius *dicitur: sed aptior* Decoctori *hic locus, an* Coctori? *nam meus & magis fidi libri,* tortor.

2. Non satis, vt existimo.] *Attigit tamen lib.* III. *De Benef. cap.* XIII.

3. Se ipse circumscribat.] *Decipiat se, & vltro fallat in hoc calculo.*

4. Non omnes debere sciunt grati.] *Librorum hæc scriptum est, Romanam suppositiciam non moror. Lego tamen,* gratè.

5. Vtique dum prope est.] *Id est, in recenti beneficio, quod nondum excidit. Nam vulgus vetustioris obliuiscitur.*

6. Et pensare.] *Sententia est: potest par reddere, sed non paria facere: quia in beneficio non acceptum solum consideratur, sed animus, tempus, occasio tua & mea.*

7. Quantum debeat.] *Alij,* pro re debeat: *meus,* quantum præbeat.

8. Solus sapiens scit amare.] *Vide Manuduct.* III. *Dissert.* XVI.

9. Quod dederat, sumpserit.] *Mirè intricant libri: & hæc Muretiana, præter ipsos. Mitto alios, meus:* Quantum autem, existimas, interest, vtrum aliquid quod dederat, vel quod præstarat, sumpserit, an beneficium. *Alludunt alij, & Erasmi quidam codices,* vtrum aliquis de rata quod præstaret sumpserit. *Nos concinnamus:* existimas, interest, vtrum aliquis de arca, vel quod præsto erat, sumpserit, an beneficium. *Verissimè, opinor. Quid censes, inquit, interesse, vtrum aliquis domo & ab arca, paratam pecuniam sumpserit: an vt posset benefacere, beneficium acceperit? id est, ipse mutuum sumptum, alteri dederit? De sententia, nec ambigo; vix de scriptura.*

10. Satis scrutati sumus.] *Libris De Beneficijs.*

11. Plus imputari sibi.] *Plus sibi deberi.*

12. Vt vita dicam, spississimum.] *Suspicatur Pincianus* pessimum: *& ita sane quidam libri. Tamen non mutem. At cur igitur præfatur,* vt ita dicam? *non quia vox insolita, sed quia metaphora audacior videri possit.*

13. Maximam partem veneni sui.] *Pulcherrimè. Ita Hierax Pythagoricus:* Iniuria, *inquit,* & malitia ab auctore incipiens, in illum qui afficitur, redundat. Sed ipsum auctorem inprimis lædit, minus eum qui patitur. Ἐπεὶ καὶ ἀπ' αὐτοῦ τὴν κίνησιν λαμβάνει, καὶ τὴν ἐπαύξησιν. ἐγκαθεζομένη πάλιν, τὸν τίκτοντα πρῶτον ἀνάπτει, καὶ πρὸ τόκου ἐν ταῖς ὠδῖσι φλέγει, καὶ διιοῦσα λυμαίνεται, καὶ τῷ ἐπ' αὐτῇ ἰῷ χρώζει δυσωπῷ τῇ βαφῇ: Quoniam ab ipso auctore & motum, & incrementum accipit. Excitata igitur, eum qui parit primùm apprehendit, & ante partum in ipsis nixibus conatibúsque adurit, & trāsiens lædit, & suo veneno tingit, colore pessimo. *Et statim.* Οὕτω καὶ πᾶς ἄδικος, αὐτὸς τῆς κακίας πρῶτος γεύεται, πρὶν εἰς ἄλλους ἀφεῖναι: Ita quiuis improbus prius malitiam suam ipse bibit & degustat, priusquam in alios emittat. *Dicas ex illo sumpsisse nostrum: quem etiam vide epistola.* LXXXVII.

14. Sententiis paribus.] *Seneca pater Controuersia* III. *lib.* I. *itemque prima, libri* II.

15. Hoc faciet, quod qui post tabulas.] *E Pinciani duobus libris hæc sunt, & boni argutique sensus. Tamen meus auctior:* hoc facit, quod qui accepto quidem præstauerat vsuram vel huiusmodi remittit, vel tabulas nouas soluit. *Alij assident: quid dicam, hæreo. A glossulis, aut interpolatione, hæc omnia esse? vix probabile est. Tentabam obiter:* hoc faciet, quod qui accepto quod prærogauerat, vsuram vel eius modum remittit; vel, tabulis nouis, soluit. *Sed haud satis hæc sententia applica.* Tabulas nouas *scimus esse, cùm æs alienum remittitur, & noui igitur codices fiunt.*

MVRETVS.

DEcoctor.] *Ita vnus vetus liber, melius opinor, quàm, vt alij,* coactor.

Vtique dum prope est ab accepto.] *Ita emendaui, auctoribus duobus vetustis libris.*

Ignorat autem quantum debeat.] *Ita liber Antonij Constantini. at Siculus.* Ignorat autem quantum pro eo debeatur.

PINCIANVS.

FOeneratorem non fugat à foro coactor.] *Quædam exemplaria, non* coactor, *habent, sed* tortor *vt legendum putem,* coctor, *qui alias dicitur* decoctor.

Quamuis

Quamuis iniuriæ præponderent, tamen beneficiis donetur, cum quod iniuria ſupereſt, plus nocuit, ſed prius proficit.] *Scribendum per maiorem*, Quamuis iniuria præponderet: tamen beneficiis donetur, quod ex iniuria ſupereſt. Plus nocuit, ſed prius profuit, *ex vetere lectione.*

Vtique dum prope ſibi eſt, reddere beneficium, & penſare ab accepto.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Vtique dum prope eſt ab accepto, *reliqua ſuperfluunt.*

Quantum autem exiſtimas intereſſe, vtrum aliquis quod dederat, receperit, vel quod præſtauit ſumpſerit.] *Vetus lectio, & breuior, & correctior:* Quantum autem putas intereſſe, vtrum aliquis quod deerat, ſed quod præſtabat, ſumpſerat. *reliqua non habentur.*

Etiam ſi multũ erit, ſed ſi id donati ſalua pietate ac fide poterit, remittet,] *Scribe per maiorem.* Etiamſi multum erit, etſi id donari, &c. *ex* [illegible]*gatiſſ. codice.*

Quam qui cum maxime obligatur.] *Lege ex exemplari dñi Pauli Pinciani*, quam qui accipiens cum maxime obligatur.

Et illa creſcunt mora.] *Videtur ſcribendum.* At illa creſcunt mora.

Noſtrum enim hoc bonum quemadmodum iuſtitia non eſt, vt vulgo creditur, ad alios pertinẽs.] *Corrigendum reor mutato verborum ordine:* Noſtrum enim hoc bonum eſt, non quemadmodum iuſtitia vt vulgo creditur, ad alios pertinens.

Nec vllà miſeratio contingit his qui patiuntur iniurias.] *Legendum exiſtimo*, cum patiuntur, *non* qui patiuntur. *alias nullum elicies ſenſum.*

Nemo ſi ingratus eſt, non miſer erit, non differo illum, ſtatim miſer eſt.] *Corrigendum ex codice Franciſcano. reliquos enim deprauatos inuenio.* Nemo ſi ingratus eſt, miſer erit. Non differo illum. Statim miſer eſt.

Quod peſſimum ex illa eſt, & (vt dicam) ſpiſſiſſimum,] *Legendum reor* peſſiſſimum, *non* ſpiſſiſſimum: *formauit enim ſuperlatiuum à ſuperlatiuo, vt apud Græcos* primiſſimus, ipſiſſimus, &c.

Illud autem venenum.] *Verbum* autem *tollendum ex vetere lectione.*

Sed nec quærit cui imputet caſum,] *Dele verbum* ſed, *ex eadem.*

Et hòc facit, quod qui poſt tabulas accepto quidem præſtãuerãt vſuram. Vel hi remittunt, vel tabulas nouas ſoluunt.] *in duobus fideliſſimis exemplaribus Franciſcano & Facundi ac Primitiui, multa ex his verbis non habentur, ni fallor rectiſſime. Legitur in his ad hunc modum:* Et hoc facit, quod quid poſt tabulas nouas ſoluunt. *reliqua deſiderantur.*

Cogitamus non quid impetratum ſit, ſed quid petendum ſit.] *Scribe*, impetrandum, *non* petendum *ex exemplari diuæ Mariæ Salmenticenſis.*

Sic & in hoc quidem populo demus,] *Vetuſtum exemplar*, Sic & hoc fidei populi credamus.

Quam me beneficij violati pudere.] *Sic pleriquc habent codices caſtigatiores*, quam beneficij oblati pudere.

OPSOPOEVS.

MODIVS *Epiſt. 120. Corruptum eſſe locum res ipſa clamat: itaque neſcio qui adiecit in editione Baſileenſi, iſta*, & penſare ab accepto, *in quibuſdam libris non addi. quare putet fortaſſe etiam præcedentia iſta*, vtique dum prope ſibi eſt, reddere beneficium, *mutanda in* vtique dum probæ fidei eſt, reddere beneficium. *Ego ſcio iſta*, reddere beneficium, *inepti alicuius eſſe additamentum. neque enim aut in membranis noſtris, aut in exemplari Facundi & Primitiui, quo vſus Pincianus, reperitur non magis quam* & penſare *quod ſequitur: & in noſtris rurſum ſolis τὸ* pro re. *quibus omnibus conſideratis, ita totum hunc conſtituendum arbitror:* Non omnes grati ſciunt debere beneficium. Poteſt etiam imprudens, & rudis, & vnus e turba, vtique dum probe eſt ab accepto: ignorat autem, quantum debeat. Vni ſapienti notum eſt, quanti res quæque taxanda ſit: *Etiam vnus e multis, inquit, poteſt eſſe gratus quidem, recenti præſertim beneficio, ſcire autem quantum debeat non poteſt, quod hoc tantum in eum cadat, qui res ſingulas ſua æſtimatione metitur. Hæc Modius: & ita quidem duo manu exarati. Sed nec ſic locus perſanatus eſt. aliquid deeſſe innuit quod ſequitur*, Nam ille de quo loquebar modo, ſtultus. *cuius nulla in prioribus mentio, niſi ad imprudentem & rudem referas. quod vt non probem, in cauſa eſt copula* etiam. *cui enim copuletur, nihil præceſſit. Deinde quid dicemus imprudentem poſſe? referre an debere beneficium? debere poſſe negat Seneca, quia rem quamque taxare neſciat. Si referre, vnde hoc verbum repetemus, ſiquidem id m. ſſ. non habent! Certe quomodo me vel ex hac ſcriptorum codicum, vel Mureti lectione expediam, non habeo. Expecto qui opem ferat deum aliquem, velut ex machina.*

M. ſſ. duo, Sapiens inter ſe omnia comparabit.

Variant ſcripti codices: quidam, vtrum aliquis quod dederat, ſed quod præſtabat, ſumpſerit: *vnus*, vtrum aliquis quod dederat rata, ſed quod præſtat, ſumpſerit? *alius*, ſeu quod præſtarat. *Neſcio an hic voluerit Seneca exprimere quod copioſius libro tertio de Beneficiis, capite octauo, his verbis:* Hic peconiam pro addito dependit: ſed cum illam domo protuliſſet. Ille dedit eandem: ſed mutuam ſumpſit, aut rogauit, & ſe obligari ingenti merito paſſus eſt. Eodem exiſtimas loco eſſe illum qui beneficium ex facili largitus eſt: & hunc qui accepit, vt daret?

Modius epiſtola paullo ante citata: Manu deſcriptus liber Dominicanus, Itaque ingrati eſſe vitemus non cauſſa aliena quam noſtra. *qua locutione Comicus dixit:* Tacita mulier bona eſt quam loquens, *& ad hoc exemplum ſexcenta alia. Hæc ille. Noſtri ſtant à vulgatis.*

Ambianus, & vt ita dicam peſſiſſimum. *quo pacto legendum ratus eſt Pincianus. Et poſtea m. ſſ.* ac ſibi ipſa commendat.

M. ſſ. tres, ſic & hoc fidem populo credamus. *vnus* ſic & hoc fidei populi credamus.

Lipſius epiſtola vigeſima tertia libri tertij: Qui conueniat vt miretur, quod irridet? Lego, quamuis iners.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

CONTRA delicias, & mollem vitam: itemque otium ignauum. studiis id dedicandum esse: & præsertim Philosophiæ: quæ muniat contra metus, & externa omnia mala, contra ipsam mortem. Frustra in hanc nos argutiis aut Sophismatis armari, & obiter contra facientes. Mortem per se indifferentem esse: sed talem, aut talem, honestam, & contra. Iterumque contra cauillatores, Bona.

EPIST. LXXXII.

DESII iam de te esse solicitus. Quem, inquis, deorum sponsorem accepisti? eum scilicet qui neminem fallit, animum, recti ac boni amatorem. In tuto pars tui melior est. potest fortuna tibi iniuriam facere: quod ad rem magis pertinet, non timeo ne tu facias tibi. I, qua cepisti: & in isto te vitæ habitu compone, placide, non molliter. Male tibi esse malo, quam molliter. Male nunc sic accipe, quemadmodum à populo solet dici, dure, aspere, laboriose. Audire solemus sic quorumdam vitam laudari, quibus inuidetur: *Molliter viuit.* hoc dicunt, malus est. Paullatim enim effœminatur animus, atque in similitudinem otij sui & pigritiæ, in qua iacet, soluitur. Quid ergo? viro non vel obrigescere satius est? Deinde delicati timent mortem, cui vitam suam fecere similem. Multum interest inter otium, & conditiuum. Quid ergo, inquis, non satius est vel sic iacere, quam istis officiorum vorticibus volutari? Vtraque res letalis est, & contractio, & torpor. Puto, æque [1] qui in odoribus iacet mortuus est, quam qui rapitur vnco. Otium sine litteris mors est, & hominis viui sepultura. Quid denique prodest secessisse, tamquam non trans maria nos solicitudinum caussæ persequantur? Quæ latebra est, in quam non intret metus mortis? quæ tam munita & in altum subducta vitæ quies, quam non dolor territet? Quocumque te abdideris, mala humana circumstrepent. Multa extra sunt, quæ circumeunt nos, quo aut fallant, aut vrgeant: multa intus, quæ etiam in media solitudine exæstuant. Philosophia circumdanda est, [2] inexpugnabilis murus, quem fortuna multis machinis [3] lacessitum non transit. In insuperabili loco stat animus, qui externa deseruit, & arce se sua vindicat: infra illum omne telum cadit. Non habet, vt putamus, fortuna longas manus: neminem occupat, nisi hærentem sibi. Itaque quantum possumus, ab illa resiliamus: quod sola præstabit sui naturæque cognitio. Sciat quo iturus sit, vnde ortus: quod illi bonum, quod malum sit: quid petat, quid deuitet: quæ sit illa ratio, quæ appetenda ac fugienda discernat, qua cupiditatum mansuescit insania, timorum sæuitia compescitur. Hæc quidam putant ipsos etiam [4] sine philosophia repressisse: sed cum securos aliquis casus expertus est, exprimitur sera confessio. Magna verba excidunt, cum tortor poposcit manum, cum mors propius accessit. Possis illi dicere: Facile prouocabas mala absentia: ecce dolor, quem tolerabilem esse dicebas: ecce mors, quam contra multa animose locutus es: sonant flagella, gladius micat:

Nunc animis opus Aenea, nunc pectore firmo.

Faciet autem illud firmum assidua meditatio: si non verba exercueris, sed animum: si contra mortem te præparaueris: aduersus quam non exhortabitur, nec attollet, qui cauillationibus tibi persuadere tentauerit, mortem malum non esse. Libet enim, Lucili virorum optime, ridere ineptias Græcas, quas nondum, [5] quamuis mirer, excussi. Zeno noster hac collectione vtitur: Nullum malum gloriosum est: mors autem gloriosa est: mors ergo non est malum. Profecisti, liberatus sum metu: post hæc, non dubitabo porrigere ceruicem. Non vis seuerius loqui, nec morituro risum mouere? Non mehercule facile tibi dixerim, vtrum ineptior fuerit, qui se hac interrogatione iudicauit mortis metum extinguere: an qui hoc tamquam ad rem pertineret, conatus est soluere. Nam & ipse interrogationem contrariam opposuit, ex eo natam, quod mortem inter Indifferentia ponimus, quæ ἀδιάφορα Græci vocant. Nihil, inquit, indifferens gloriosum est: mors autem gloriosum est: ergo mors non indifferens. Hæc interrogatio vides [6] vbi obrepat. mors non est gloriosa, sed fortiter mori gloriosum est: & cum dicit, Indifferens nihil gloriosum est: concedo tibi ita, vt dicam, nihil gloriosum esse, nisi circa indifferentia: [7] Indifferentia autem esse dico, nec bona, nec mala, tamquam morbum, dolorem, paupertatem, exsilium, mortem: nihil horum per se gloriosum est, nihil tamen sine his. Laudatur enim non paupertas, sed is quem non submittit,

submittit, nec incuruat: laudatur non exsilium, [8] sed qui hoc non doluit: laudatur non dolor, sed ille quem nihil coegit dolor. Nemo mortem laudat, sed eum cui mors ante abstulit animum, quam conturbauit. Omnia ista per se non sunt honesta, nec gloriosa: sed quidquid virtus ex illis adiit, tractauitque, honestum & gloriosum facit. Illa in medio posita sunt: interest, [9] vtrum malacia illis an virtus manum admouerit. Mors enim illa, quæ in Catone gloriosa est, in Bruto statim turpis est & erubescenda. [10] Hic est enim Brutus, qui cum periturus mortis moras quæreret, [11] ad exonerandum ventrem secessit, & euocatus ad mortem, iussusque præbere ceruicem: *Præbebo, inquit, ita viuam.* Quæ dementia est fugere, cum retro ire non possis? Præbebo, inquit, ita viuam. pæne adiecit, vel sub Antonio. O hominem dignum, qui vitæ dederetur! Sed, vt cœperam dicere, vides ipsam mortem nec malum esse, nec bonum: Cato illa honestissime vsus est, turpissime Brutus. Omnis res, quod non habuit decus, virtute addita sumit. Cubiculum lucidum dicimus: hoc idem obscurissimum est nocte: dies illi lucem infundit, nox eripit. Sic istis quæ à nobis indifferentia ac media dicuntur, diuitiis, viribus, formæ, honoribus, regno: & contra, morti, exsilio, malæ valetudini, doloribus, quæque alia aut minus, aut magis pertimuimus: aut malitia, aut virtus dat boni vel mali nomen. Massa per se nec calida, nec frigida est. in fornacem coniecta concaluit: in aquam remissa refrixit. Mors honesta est, per illud quod honestum est: id est virtus, & animus externa contemnens. Est & horum, Lucili, [12] quæ appellamus Media, grande discrimen. Non enim sic mors indifferens est, quomodo vtrum [13] capillos pares habeas, necne: mors inter illa est, quæ mala quidem non sunt, tamen habent mali speciem. Sui amor est, & permanendi conseruandique se insita voluntas, atque aspernatio dissolutionis: quia videtur multa nobis bona eripere, & nos ex hac cui assueuimus rerum copia educere. Illa quoque res morti nos alienat, quod hæc iam nouimus: illa ad quæ transituri sumus, nescimus qualia sint, & horremus ignota. Naturalis præterea tenebrarum metus est, in quas adductura mors creditur. Itaque etiamsi indifferens mors, non tamen inter ea est quæ facile negligi possint: magna exercitatione durandus est animus, vt conspectum eius accessumque patiatur. Mors contemni debet magis, quam solet. multa enim de illa credimus: multorum ingeniis certatum est, ad augendam eius infamiam. Descriptus est carcer infernus, & perpetua nocte oppressa regio, in qua ingens ianitor Orci.

Ossa super recubans antro semesa cruento,
Aeternum, latrans exsangues territat vmbras.

Sed etiam cum persuaseris ista fabulas esse, nec quidquam defunctis superesse quod timeant, subit alius metus. [14] Æque enim timent, ne apud inferos sint, quam ne nusquam. His aduersantibus, quæ nobis infudit longa persuasio, fortiter pati mortem, quid ni gloriosum sit, & inter maxima opera mentis humanæ quæ numquam ad virtutem exsurget, si mortem malum esse crediderit: exsurget, si putabit indifferens esse. Non recipit rerum natura, vt aliquis magno animo accedat ad id quod malum iudicat: pigre veniet, & cunctanter: non est autem gloriosum, quod ab inuito & tergiuersante fit. nihil facit virtus, quia necesse est. Adice nunc, quod nihil honeste fit, nisi cui totus animus incubuit atque affuit, cui nulla parte sui repugnauit. Vbi autem ad malum acceditur, aut peiorum metu fit, aut spe bonorum, ad quæ peruenire tanti sit deuorata vnius mali patientia. Dissident inter se iudicia facientis. Hinc est, quod iubeat proposita perficere: illinc, quod retrahat, & ab re suspecta ac periculosa fuget. Igitur in diuersa distrahitur. Si hoc est, perit gloria. Virtus enim concordi animo decreta peragit: non timet quod facit.

Tu ne cede malis, sed contra audentior ito,
Quam tua te Fortuna sinet.

Non ibis audentior, si mala illa esse credideris. Eximendum hoc è pectore est: [15] alioquin hæsitabit imperium moratura suspicio. trudetur in id, quod inuadendum est. Nostri quidem videri volunt Zenonis interrogationem veram esse, fallacem autem, alteram & falsam, quæ illi opponitur. Ego non redigo ista ad legem Dialecticam, & ad illos artificij veternosissimi nodos: totum genus istud exturbandum iudico, quo circumscribi se qui interrogatur, existimat, & ad confessionem perductus aliud respondet, aliud putat. Pro veritate simplicius agendum est: contra metum fortius. Hæc ipsa quæ voluuntur ab illis, [16] soluere malim & expendere, vt persuadeam, non vt imponam. In aciem educturus exercitum, pro coniugibus ac liberis mortem obiturum, quomodo exhortabitur? Do tibi Fabios, totum Reip. bellum in vnam

transferentes domum. Laconas tibi ostendo, in ipsis Thermopylarum angustiis positos, nec victoriã sperantes, nec reditum. ille locus illis sepulchrum futurus est. Quemadmodum exhortaris, vt totius gentis ruinam, obiectis corporibus excipiant, & vita potius quam loco cedant? Dices, Quod malum est, gloriosum non est: mors gloriosa est: mors ergo non malum? O efficacem concionem! Quis post hanc dubitet se infestis ingerere mucronibus, & stans mori? At ille Leonidas quam fortiter illos allocutus est? *Sic*, inquit, *commilitones prandete, tamquam apud inferos cœnaturi.* Non in ore creuit cibus, non hæsit in faucibus, non elapsus est manibus? alacres illi & ad prandium promiserunt, & ad cœnam. Quid [17] dux ille Romanus, qui ad occupandum locum milites missos, cum per ingentem hostium exercitum ituri essent, sic allocutus est? *Ire commilitones illo necesse est: vnde redire non est necesse.* Vides quam simplex & imperiosa virtus sit. Quem mortalium circumscriptiones vestræ fortiorem facere, quem erectiorem possunt? Frangunt animum, qui numquam minus contrahendus est, & in minuta ac spinosa cogendus, quam cum aliquid [18] grande componitur. Non trecentis, sed omnibus mortalibus mortis timor detrahi debet: quomodo illos docebis malum non esse? quomodo opiniones totius æui, quibus protinus infantia imbuitur, euinces? quod auxilium inuenies? Quid dices imbecillitati humanæ? quid dices quo inflammati in media pericula irruant? qua oratione hunc timendi consensum, quibus ingenij viribus obnixam contra te persuasionem humani generis auertes? verba mihi captiosa componis, & interrogatiunculas nectis. Magnis telis magna portenta feriuntur. Serpentem illam in Africa sæuam, & Romanis legionibus bello ipso terribiliorem, frustra sagittis fundisque petierunt. [19] Ne Python quidem vulnerabilis erat, cum ingens magnitudo pro vastitate corporis solida, ferrum, & quidquid humanæ torserant manus, reiiceret. [20] molaribus demum fracta saxis est: & aduersus mortem tu tam minuta iacularis? subula leonem excipis? Acuta sunt ista quæ dicis. Nihil est acutius arista, quædam inutilia & inefficacia, ipsa subtilitas reddit.

I. LIPSIVS.

1. QVI in odoribus iacet.] *Simile hoc prouerbiale, in Theognide: Λαιλαδὼν ᾗ πίνων ὅμοιον σῶμα ϑανόντι.*

2. Inexpugnabilis murus.] *Dixi aliquid Manud. III. Dissert. I.*

3. Lacessitum non transit.] *Meus,* non traxit: *quod esset, deiecit, euertit.*

4. Sine philosophia repressisse.] *Nescio an,* reperisse, *aptius: vt priora omnia complectatur.*

5. Quamuis miser.] *Imo damnas, non miraris. Legebam olim,* quamuis iners. *Nunc melius arbitror, littera addita:* quamuis mirere. *Licet mireris, & tacitus carpas, nondum abieci.*

6. Vbi obrepat.] *Latenter imponat.*

7. Indifferentia autem esse dico.] *Nos fuse Manud. II. Dissert. XXII.*

8. Sed qui hoc non doluit.] *Meus, & quidam hic auctiores:* non doluit, quamuis isset: *quod & in Pinciani fuit. Lego,* quamuis esset.

9. Vtrum malacia illis.] *A Mureto est, & sunt qui defendant. Mihi tamen certum libris credere, qui,* malitia *scribunt. Opponit enim virtuti, & est Græcorum κακία.*

10. Hic est enim Brutus.] *Decimus ille Brutus, qui à Mutina in Macedoniam fugam intendit, sed perfidia hospitis captus in via & proditus est.*

11. Ad exonerandum ventrem.] *Senecæ hoc fide nititur: nemo alius, quos hodie legimus, impegit. De Cn. Carbone hoc saltem Valerius lib. IX. cap. XIII.* qui tertio consulatu suo, iussu Pompeij ad supplicium ductus, petiit à militibus demisse, vt sibi aluum alleuiare, priusquam exspiraret, liceret: quo miserrimæ lucis vsu diutius frueretur. *At idem de nostro hic Bruto:* Exiguum & infelix momentum vitæ quanto dedecore emit? Nam à Furio comprehensus, non solum ceruicem gladio subtraxit, verum etiam constantius eam præbere admonitus, ipsis his verbis iurauit: Ita viuam, dabo.

12. Quæ appellamus Media, grande discrimen.] *Exsecutus sum in Manuductione, loco dicto.*

13. Capillos pares.] *Hoc exemplo sollenniter Stoici vtebantur, ex Laertio & Stobæo. Nihil autem interest scilicet pares an impares habeam.*

14. Æque enim timent.] *Est solita hysterologia. & vult dictum: Æque timent, ne nusquam sint (id est, pereant) quam ne apud inferos.*

15. Alioquin hæsitabit imperium.] *Assentior Grutero,* hebetabit.

16. Soluere malim & expendere.] *Imo vero,* expandere: *& ita illud* voluuntur *intelligetur. Dialectici contrahunt & conuoluunt, rhetores expandunt.*

17. Dux ille Romanus.] *Q. Caditius, opinor, qui* CCCC. *milites duxit in montem, imo in mortem, per medios hostium cuneos. Agellius, & Florus in primo bello Punico, etsi alius aliter virum appellat.*

18. Grande componitur.] *Meus,* componit.

19. Ne Python quidem.] *Meus, & quidam,* Nephitio: *ex quo ingeniose P. Faber,* ne Pythio: *quasi dicat, nec Apollo ille, qui Pythonem occidit, hanc læserit. Sed profecto audacius & elatius hoc fit: ac plane Erasmo assentior,* ne pilo quidem. *Crescit enim oratio, Non sagitta, non funda lapides, non pili vehementior ictus potuit, sed tormenta denique acciderunt.*

20. Molaribus

20. Molaribus demum fracta.] *Quos ballistæ intorquebant. Valerium vide lib. 1. Orosium, Agellium, Plinium.*

MVRETVS.

MALE mihi esse malo quam molliter.] *Liber Siculus* male tibi, *quod verius puto.*

Hoc dicunt, malus est.] *Ita veteres libri, quibus vsus sum, non, vt alij,* mollis.

Vtraque res letalis est,] *alij* detestabilis. *Secutus sum librum Constantini.*

Hic est enim Brutus,] *Ad D. Brutum hæc pertinere arbitror, qui, vt ait Velleius, fugiens in hospitio cuiusdam nobilis viri, nomine Capeni, domo, ab ijs quos miserat Antonius, iugulatus est. ad M. quidem Brutum pertinere nullo modo possunt.*

Multorum ingenijs.] *Plato quoque libro tertio de rep. grauiter reprehendit poetas, quod talibus commentis mortem, satis suapte sponte terribilem: terribiliorem etiam effecerint.*

Tu ne cede malis, sed contra audentior ito.] *Addiderant hemistichium,* Quam tua te fortuna sinet. *Sed hoc neque apud Virgilium, neque in veteribus Senecæ libris legitur, & plane ineptum est.*

PINCIANVS.

NVNC sic excipe.] *Fidelius in quodam antiquo exemplari,* Nunc sic accipe.

Insuperabili loco stat animus,] *Scribe*, in insuperabili loco stat animus, *ex vetere lectione.*

Laudatur non exilium, sed qui hoc non doluit.] *Scribendum*, laudatur non exilium, sed is qui patienter tulit, *ex eadem. Sunt tamen exemplaria, in quibus legitur*: Laudatur non exilium, sed qui non doluit quamuis isset: *pro quo fortasse reponendum*, sed qui non doluit cum exulasset.

Sed etiam cum persuaseris istas fabulas esse,] *Scribe* ista, *non* istas, *ex exemplari correcto & prisco, & paulo ante* territat, *non* terreat, *habet vetus lectio.*

Et abre suspecta ac periculosa fugiat.] *Malim legeres* fuget, *quam* fugiat.

Non ibis audacior, si mala illa esse credideris.] *Scribe*, audentior, *non* audacior. *repetit enim Virgilianum verbum, sic etiam agnoscente vetere lectione.*

Nec victoriam sperant, nec reditum.] *Scribe* sperantes, *non* sperant, *ex castigat. codice, in quo etiam* funditus *legitur paulo post, non* futurus.

Ne Python quidem vulnerabilis erat,] *Scribendum censeo,* nec Python quidem inuulnerabilis erat. *etsi arbitror hæc verba, Senecæ non esse, sed studiosi, Senecæ verba refellentis, exemplo Pythonis, qui fuerat ab Apolline sagittis confectus. Quæ verba postea, per errorem à librariis in ordinem contextus tracta fuerunt.*

ERASMVS.

NE Python quidem.] *Hæc verba non congruunt sententiæ. legendum videtur*, ne pilo quidem: *aut*, no pilis quidem: *vt intelligas, post sagittas & fundas adhibita pila.*

OPSOPOEVS.

M. *ss. in secunda persona,* & cum dicis.

M. ss. Qui cum periturus mortis moras quæreret.

Modius epist. 120. Membranæ duabus dictionibus in vnam contractis legunt, vna littera leuiter immutata: vides ipsam mortem, &c. *& ita è nostris Ambianus codex.*

Idem ibidem: In margine erat, His obseruantibus. *vnde non difficile erat, etsi libri nulli monerent, facere,* His obuersantibus. *quod valet* in oculos animumque incurrentibus. *Hactenus Modius. Mox. m. ss. duo* offundit *exhibent pro* infudit.

In omnibus m. ss. quos contuli, & Virgilij exemplaribus quæ inspexi, inuenitur hoc hemistichium, Quam tua te fortuna sinat. *vt mirer Muretum, qui id ne quidem apud Virgilium extare in suis notis scriptum reliquit.*

Perperam processerunt: *m. ss. recte* promiserunt, *vidit Modius epist. 120. notatum est in annotationibus ad Senecam rhetorem. Comprobat Sabini venustus iocus apud Senecam patrem, suasoria 11.* Ego illi ad prandium promisissem, ad cœnam renuntiassem.

M. ss. & ceteræ editiones vno verbo auctius, Ite comilitiones illo necesse est, vnde redire non est necesse, *& statim,* circumscriptiones vestræ, *non* nostræ.

Modius epist. 116. totum locum ex Herbipolensi scripto codice ita legit: Serpentem illam in Africa sæuam, & Romanis legionibus bello ipso terribiliorem, frustra sagittis fundisque petierunt, ne pilo quidem vulnerabilis erat, &c. *vsus sagittarum & fundarum eminus, pili cominus. quodque hic libri meliores sexum mutant in serpente, alibi quoque notaui historicos,* anguis serpentis, *& similium vocibus lubentius femininum genus tribuere, contra quam poëtæ facere solent, apud quos frequentius masculino reperiuntur. Hæc Modius. Atque posterius certum reddunt libri & exempla Senecæ epistola quadragesima secunda*: Tuto serpens pestifera tractatur. *& lib. 1. de clementia* Serpentes paruulæ fallunt &c. *posterius vero incertum nullibi enim* pilo, *sed vel* Pithio, *vel* Phithio, *vel* Phytio.

M. ss. tres Progymnasias. *quod facile transit in* Progymnastas. *vt legendum docuit Muretus.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

TIMENT mortem,] *v. c.* morti.

In insuperabili loco stat.] *Particula*, in, *abest optimè à v. c. Iureti.*

Contra quam.] *v. c.* quam contra.

Zeno noster.] *v. c.* Zenon, *vt alibi sæpe. Sic idem v. c. solet scribere,* Platon, *pro quo vulgo* Plato, *Iur.*

Post hoc non dubitabo.] *v. c.* Posthac, *qua voce non semel vtitur, vt sup. epist. 78.* vis tu posthoc dolorem deridere? *Idem lib. 1. de Clem. c. 9.* posthoc detulit vltra. *sic enim ibi quidam v. c. Et lib. de consol. ad Alb. cap. vlt.* post hoc nemo miratur *Iur.*

Habuit decus.] *v. c. Iureti*, e decus. *Et cogitandum est, num veteres tales syllabas addiderint dictionibus, vt illarum vis augeretur.*

Nobis infundit longa.] *v.c.* offundit.

Totum Reip. bellum.] *v.c.*totum Romani populi bellum.

Thermopylarum angustiis.]*Tacere nec possum,nec debeo varietatẽ scripturæ quã reperi in optimo v.c.* Thermopilatrij angustiis. *vox quidem rara,sed quæ proba videtur,& digna quæ iam nunc primum restituatur. Iuretus.*

Quem erectiorem possunt.] *v.c.*exercitiorem : *sed nihil muto,nam illa prior dictio frequens est auctori, vt cum dicat*, magnifica & erecta, *Epist.*41. excelsum & erectum,*Epist.*45. grandis & erectus,*Epist.* 46. *ita enim sibi quidam,v.c.Et lib.*2.*de Clem.c.*1. Vegeta atque erecta.*Iuretus.*

Qua oratione hunc.] *v.c.* ratione.

Ne Python quidem vulnerabilis erat.].*Varie hic locus concipitur,& facessit negotium eruditis.Mihi valde arridet scriptura v.c.* ne Pythio:*vult enim indicare hyperbolica quadam figura tantum fuisse laboris in confodiendo isto serpente Africa,vt ne quidem ipse Deus Pythius,si affuisset, suis sagittis vulnerare potuisset. Nota fabula serpentis Pythonis. Itaque iam confirmatur coniectura magni viri P. Fabri,qui monuerat reponendum,*ne Pythio.*hæc Iuretus.*

Et aduersus mortem tu tam minuta iacularis ?] *Non displicet lectio v.c.* & aduersus mortem totam minuta iacularis? *Iuretus.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

VIVENDVM, vt coram Deo inspectore & arbitro. Adiungit de sua tunc vita, temperantia,vigilantia. Iterum (vt priore epistola) contra μακρολόγους, & qui minutis sermonibus aut cauillis Sapientiam eneruant. Docet ab ipso Zenone, contra ebrietatem differente. Atqui fortius clariusque agendum: & exemplum prabet,& vitium illud damnat.Bona.

EPIST. LXXXIII.

SINGVLOS dies tibi meos,& quidem totos, indicari iubes. Bene de me iudicas, si nihil esse in illis putas, quod abscondam. Sic certe viuendum est, tanquam in conspectu viuamus: sic cogitandum, tanquam aliquis in pectus intimum inspicere possit: & potest. Quid enim prodest ab homine aliquid esse secretum? [1] nihil Deo clusum est. Interest animis nostris, & cogitationibus mediis interuenit. Sic interuenit dico, [2] tanquam aliquando discedat. Faciam ergo quod iubes, & quid agam, & quo ordine, libenter tibi scribam. Obseruabo me protinus: & quod est vtilissimum,diem meum recognoscam.Hoc nos pessimos facit, quod nemo vitam suam respicit. Quid facturi simus,cogitamus, & id raro. quid fecerimus, non cogitamus, atqui consilium futuri ex præterito venit. Hodiernus dies solidus est. nemo ex illo quidquam mihi eripuit: totus inter stratum lectionemque diuisus est.Minimum exercitationi corporis datum: & hoc nomine ago gratias senectuti. non magno mihi constat: cum me moui, lassus sum. Hic autem exercitationis, etiam fortissimis, finis est. [3] Progymnastas meos quæris? vnus mihi sufficit [4] Earinus, puer (vt scis) amabilis: sed mutabitur. Iam aliquem teneriorem quæro. Hic quidem ait, nos eamdem crisim habere, quia vtrique [5] dentes cadunt: sed iam vix illum assequor currentem, & intra paucissimos dies non potero. vide quid exercitatio quotidiana proficiat. Cito magnum interuallum fit, inter duos itinere diuerso euntes. eodem tempore ille ascendit, ego descendo: nec ignoras,quanto ex his velocius alterum fiat. Mentitus sum, iam enim ætas nostra non descendit, sed cadit. Quomodo tamen hodiernum certamen nobis cesserit, quæris? quod raro cursoribus euenit, [6] Hieran fecimus. Ab hac fatigatione magis, quam exercitatione, in frigidam descendi. hoc apud me vocatur parum calda. Ille tantus [7] Psychrolutes, qui Kalendis Ianuariis [8] in Euripum saltabam, [9] qui anno nouo quemadmodum legere,scribere, dicere aliquid, sic auspicabar [10] in Virgineum desilire: primum [11] ad Tiberim transtuli castra: deinde [12] ad hoc solium, quod cum fortissimus sum, & omnia bona fide fiunt, sol temperat. [13] non multum mihi ad balneum superest. [14] Panis deinde siccus, & [15] sine mensa prandium: post quod non sunt lauandæ manus. Dormio minimum. consuetudinem meam nosti: breuissimo somno vtor, & [16] quasi interiungo.Satis est mihi,vigilare desiisse. aliquando dormisse me scio, aliquando suspicor. Ecce Circensium obstrepit clamor: subita aliqua & vniuersa voce feriuntur aures meæ. nec cogitationem meam excutiunt, nec interrumpunt quidem. Fremitum patientissime fero: multæ voces, & in vnum confusæ, pro fluctu mihi sunt,aut vento siluam verberante, & ceteris sine intellectu sonantibus. Quid ergo est? nunc cui animum adiecerim, dicam. Superest ex hesterno mihi cogitatio, quid sibi voluerint prudentissimi viri,qui rerum maximarum probationes leuissimas & perplexas fecerunt: quæ vt sint veræ, mendacio tamen similes sunt. Vult nos ab ebrietate deterrere Zeno, vir maximus, huius sectæ fortissimæ ac sanctissimæ cõditor. Audi ergo quemadmodum colligat, virum bonum non futurum ebrium. Ebrio

secretum

ſecretum ſermonem nemo committit: viro autem bono committit: ergo vir bonus ebrius non erit. Quemadmodum oppoſita interrogatione ſimili derideatur, attende. Satis enim eſt, vnam ponere ex multis. Dormiēti nemo ſecretum ſermonem committit: viro bono autem committit: ergo vir bonus non dormit. Quo vno modo poteſt, Poſidonius Zenonis noſtri cauſſam agit: ſed ne ſic quidem, vt exiſtimo, agi poteſt. Ait enim ebrium duobus modis dici: altero, cum aliquis vino grauis eſt, & impos ſui: altero,[17] ſi ſolet ebrius fieri, & huic obnoxius vitio eſt. Nunc à Zenone dici qui ſoleat fieri ebrius, non qui ſit. Huic autem neminem commiſſurum arcana, quæ per vinum cloqui poſſit. quod eſt falſum. Prima enim illa interrogatio complectitur eum qui eſt ebrius, non eum qui futurus eſt. Plurimum enim intereſſe concedes inter ebrium & ebrioſum poteſt & qui ebrius eſt, tunc primum eſſe, nec habere hoc vitium: & qui ebrioſus eſt, ſæpe extra ebrietatem eſſe. Itaque id intelligo, quod ſignificari verbo iſto ſolet: præſertim cum ab homine diligentiam profeſſo ponatur, & verba examinante. Adijce nunc, quod ſi hoc intellexit Zeno, & nos intelligere voluit, ambiguitate verbi quæſiuit locum fraudi: quod faciendum non eſt, vbi veritas quæritur. Sed ſane hoc ſenſerit: quod ſequitur, falſum eſt, ei qui ſoleat ebrius fieri, non committi ſermonem ſecretum. Cogita enim quam multis militibus, non ſemper ſobriis, & imperator, & tribunus, & centurio, tacenda mandauerit. De illa C. Cæſaris cæde, illius dico qui ſuperato Pompeio Rempublicam tenuit tam creditum eſt Tillio Cimbro, quam C. Caſſio. Caſſius tota vita aquam bibit: Tillius Cimber & nimius erat in vino,[18] & ſcordalus. In hanc rem iocatus eſt ipſe: *Ego*, inquit,[19] *quemquam feram, qui vinum ferre non poſſum?* Sibi quiſque nunc nominet eos, quibus ſcit & vinum male credi, & ſermonem bene. Vnum tamen exemplum, quod occurrit mihi, referam, ne intercidat. Inſtruenda eſt enim vita exemplis illuſtribus. non ſemper confugiamus ad vetera.[20] L. Piſo, vrbis cuſtos, ebrius[21] ex quo ſemel factus eſt, fuit. maiorem partem noctis in conuiuio exigebat: vſque in horam ſextam fere dormiebat: hoc erat eius matutinum. Officium tamē ſuum, quo tutela vrbis continebatur, diligentiſſime adminiſtrauit. Huic & diuus Auguſtus dedit ſecreta mandata, cum illum[22] præponeret Thraciæ, quam perdomuit: & Tiberius proficiſcēs in Campaniam, cum multa in vrbe & ſuſpecta relinqueret & inuiſa.[23] Puto quia illi bene ceſſerat Piſonis ebrietas, poſtea[24] Coſſum fecit vrbis præfectum, virum grauem, moderatum, ſed merſum vino, & madentem: adeo, vt ex ſenatu aliquando, in quem è conuiuio venerat, oppreſſus inexcitabili ſomno, tolleretur. Huic tamen Tiberius multa ſua manu ſcripſit, quæ committenda ne miniſtris quidem ſuis iudicabat. Nullum Coſſo aut priuatum ſecretum, aut publicum elapſum eſt. Itaque declamationes iſtas de medio remoueamus: Non eſt animus in ſua poteſtate, ebrietate deuinctus. Quemadmodū muſto dolia ipſa rumpuntur, & omne quod in imo iacet, in ſummam partem vis caloris eiectat: ſic vino exæſtuante, quidquid in imo iacet abditum, effertur, & prodit in medium. Onerati mero, quemadmodum non continent cibum, vino redundante, ita ne ſecretum quidem: quod ſuum alienumque eſt, pariter effundunt. Sed quamuis hoc ſoleat accidere, ita & illud ſolet, vt cum his quos ſcimus libentius bibere,[25] de rebus neceſſariis deliberemus. Falſum eſt ergo hoc, quod patrocinij loco ponitur, ei qui ſoleat ebrius fieri,[26] non dari tacitum. Quanto ſatius eſt, aperte accuſare ebrietatem, & vitia eius exponere? quæ etiā tolerabilis homo vitauerit, nedum perfectus ac ſapiens. cui ſatis eſt ſitim exſtinguere: qui etiam ſi quando orta eſt hilaritas, aliena cauſſa producta longius, tamen citra ebrietatem reſiſtit. Nam de illo videbimus,[27] an ſapientis animus nimio vino turbetur, & faciat ebriis ſolita. Interim ſi hoc colligere vis, virum bonum non debere ebrium fieri, cur ſyllogiſmis agis? dic quam turpe ſit, plus ſibi ingerere quam capiat, & ſtomachi ſui non noſſe menſuram: quam multa ebrij faciant, quibus ſobrij erubeſcant: nihil aliud eſſe ebrietatem, quam voluntariam inſaniam. Extende in plures dies illum ebrij habitum: numquid de furore dubitabis? nunc quoque non eſt minor, ſed breuior. Refer Alexandri Macedonis exemplum, qui Clitum cariſſimum ſibi ac fideliſſimum inter epulas transfodit: & intellecto facinore, mori voluit,[28] certe debuit. Omne vitium ebrietas & incendit, & detegit: obſtantem malis conatibus verecundiam remouet. Plures enim pudore peccandi, quā bona voluntate, prohibitis abſtinent. Vbi poſſedit animum nimia vis vini, quidquid mali latebat, emergit. Non facit ebrietas vitia, ſed protrahit. tunc libidinoſus ne cubiculum quidem exſpectat, ſed cupiditatibus ſuis quantum petierint, ſine dilatione permittit: tunc impudicus morbum profitetur ac publicat: tunc petulans non linguam non manum continet. Creſcit inſolenti ſuperbia, crudelitas ſæuo, malignitas liuido

omne vitium [19] detegitur & prodit. Adiice illam ignorationem sui, dubia & parum explanata verba, incertos oculos, gradum errantem, vertiginē capitis, recta ipsa mobilia velut aliquo turbine circum agente totam domum: stomachi tormenta, cum effervescit merum, ac viscera ipsa distendit. Tunc tamen vtcumque tolerabile est, dum illi vis sua est: quid cum somno vitiatur, & quæ ebrietas fuit, cruditas facta est? Cogita quas clades ediderit publica ebrietas. Hæc acerrimas gētes, bellicosasque, hostibus tradidit: hæc multorum annorum pertinaci bello defensa mœnia patefecit: hæc contumacissimos, & iugum recusantes, in alienum egit arbitriū: hæc inuictos acie mero domuit. Alexandrum, cuius modo feci mentionem, tot itinera, tot prælia, tot hiemes, per quas, victa temporū locorumque difficultate, transierat, tot flumina ex ignoto cadentia, tot maria tutum dimiserunt: intemperantia bibendi, & ille [20] Herculaneus ac fatalis scyphus condidit. Quæ gloria est, capere multum? Cum penes te palma fuerit, & propinationes tuas strati somno ac vomitantes recusauerint, cū superstes toti cōuiuio fueris, cum omnes viceris virtute magnifica, & nemo tam vini capax fuerit; vinceris à dolio. M. Antonium, magnum virum & ingenij nobilis, quæ alia res perdidit, & in externos mores ac vitia non Romana traiecit, quam ebrietas, [21] nec minor vino Cleopatræ amor? Hæc illum res hostem reipublicæ, hæc hostibus suis imparem reddidit, hæc crudelem fecit, cum [22] capita principum ciuitatis cœnanti referrentur, cū inter apparatissimas epulas luxusque regales ora ac manus proscriptorū recognosceret, cū vino grauis, sitiret tamen sanguinem. [23] Intollerabile erat quod ebrius faciebat, etiam si sobrius faceret: quāto intollerabilius, quod hæc in ipsa ebrietate faciebat? Fere vinolentiam crudelitas sequitur. [24] violatur enim exasperaturque sanitas mentis. Quemadmodum difficiles faciunt oculos diutini morbi, etiā ad minimam radij solis offensionem: ita ebrietates continuæ efferant animos. Nam cum sæpe apud se non sint, [25] consuetudine insaniæ durata vitia, vino concepta, etiam sine illo valent. Dic ergo, quare sapiens non debeat ebrius fieri. Deformitatem rei & importunitatem ostende rebus, non verbis: quod facillimum est. Proba istas, quæ voluptates vocantur, vbi transcenderint modum, pœnas esse. Nam si illud argumentaberis, [26] sapientem multo vino inebriari, & retinere rectum tenorem, etiam si temulentus sit: licet colligas, nec veneno poto moriturum, [27] nec sopore sumpto dormiturum, nec elleboro accepto quidquid in visceribus hærebit, [28] eiecturum, deiecturumque. Sed si tentantur pedes, lingua non constat: quid est, quare illum existimes in parte sobrium esse, in parte ebrium?

I. LIPSIVS.

1. Nihil Deo clusum est.] *Efficax & pium dogma! quod Epictetus aliquoties inculcat. vt lib.* II. *Differt. cap.* VIII. Dei statua aut simulacro præsente, non ausis tale aliquid facere, qualia facis: ipso autem Deo intrinsecus præsente, & omnia inspiciente & audiēte, non verecundaris hæc cogitare, hæc agere, ô ignare naturæ tuæ, & Diis infeste? *Iterum lib.* 1. *cap.* XIV. *cum præmisisset Deum omnia intueri, omnibus adesse, magis quam Solem:* tamen, *inquit*, etiam custodem cuique nostrum addidit, & Genium curatorem. Cum igitur fores obduxeris, & tenebras intus feceris, ne succurrat dicere, Solus sum: non enim es: sed Deus intus est, & Genius noster intus est. quibus quid opus illato lumine, vt videant quid faciatis? *Ille autem Genius, est habitans in nobis Deus, vt Seneca hic sentit: etsi de adsistente etiam capias vere.*

2. Tamquam aliquando discedat.] *Atqui non discedit: & dictum sic excusat. pro hoc sensu, melius interrogatione efferri.*

3. Progymnastas meos.] *Habebant priuatim istos, velut* Præexercitores, *qui docebant & ducebant.*

4. Earinus puer.] *Quasi vernus & floridus: & tali nomine deliciæ etiam Domitiani. Tamen meus & plures scripti,* Farius. *quasi à Faro & Ægypto puer, vnde lepidi & amæni.*

5. Dentes cadunt.] *Supra Epist.* XII.

6. Hieran fecimus.] *Admota adhuc magis lux his verbis, quam illata. Fallor, aut vnus Polybij locus, est qui faciat, cum scribit libro* 1. *de Pœnis & Romanis,* diu illos in Sicilia decertasse, neq; malis victos, vt Fabius ait destitisse: sed tandem, *inquit*, *ὡς ἂν ἀπαθεῖς ἢ ἀήττητοί τινες ἀθληταὶ ἱερὸν ἐποιήσαντο στέφανον·* velut indefessi & inuicti viri atque athletæ, sacram coronam fecere. *Plane, quod hic noster, dicit: eos paria fecisse in certamine & vtrumque coronam demeruisse, neque cepisse. Credo enim moris fuisse, vt in victoria ambigua, & cum pares inuenti, Deo corona sacraretur, ideoque prouerbium. ἱερὸν ποιεῖν nempe τὸν στέφανον: Quod noster dixit, ἱερὰν, ad* coronam *adspectans. Ita arbitror. alij ad* lineam sacram *referunt, quæ (vt aiunt) in medio Stadio; vel in lusu calculorum. Aiunt, parum probant, aut huc aptant. Adde tamen, si lubet, notata mihi epist.* XLIX.

7. Psychrolutes.] *Hoc se nomine supra decorat, & iactat, epist.* LIII. *Idem de se Horatius* 1. *epist.* XV.

——gelida cum perluor vnda
Per medium frigus.

8. In Euripum saltabam.] *Qui hortis & prætorijs, ex more erant. Fossæ, & incilia cum aquis.*

9. Qui anno nouo.] *Moris, vt Kalendis Ianuarij quisque artes suas aut opificia delibaret, auspicij caussa. Ita ego, inquit, tunc solenniter in frigidam desiliebam. De more, videsis quæ scripsi ad Annalem Taciti IV. in verba* Drusum auspicandi gratia tribunal ingressum.

10. In Virginem desilire.] *Hanc signate nominat, quia frigida cumprimis: & ideo appetita Psychrolutis. Martialis.*

Virgine vis sola lotus abire domum.

Alibi, crudam Virginem *dicit.*

11. Ad Tiberim.] *Qui mitior Virgine, & egelidior.*

12. Ad hoc solium.] *Quo domi nunc vtor, aqua à Sole, si non ab igne, temperata.*

13. Non multum mihi ad balneum.] *Quo gloriatur in omnem vitam se abstinuisse, epist.* CVIII.

14. Panis deinde siccus.] *Sine obsonio.*

15. Sine mensa prandium.] *Quod stans, & de manu sumebat.*

16. Quasi interiungo.] *Ita meliores libri, & est honesta traductio ab aurigis. Vide De Tranquil. cap.* XV. *Alij tamen,* interuigilo, *legunt & tuentur: faciant, in re coimus.*

17. Si solet ebrius fieri.] *Ita. si Græce μέθυσον dixit, in vtrumque ea vox valet. At vix Latinis: & μεθυστικὸς siue qui solet & gaudet,* Ebriosus *dicitur.*

18. Et scordalus.] *Dixi epist.* LVI.

19. Quemquam feram.] *Supra me dominum. nempe Cæsarem.*

20. L. Piso vrbis custos.] *De quo Tacitus* VI. *Annalium, atque ego ibi: Suetonius Tiberij cap.* XLII.

21. Ex quo semel factus est.] *Ita scripti meliores. si recte; sensum puto, Post vnam illam ebrietatem, quæ Præfectum vrbis fecit, placuit semper esse ebrium. vel etiam, Cum semel in die ebrius; semper erat, non desistebat.*

22. Præponeret Thraciæ.] *Hæc in Tacito, & meo Commentario.*

23. Puto quia bene.] *Seiungenda à prioribus vt distinxi. non enim Cossum præfecit iens in Campaniam Tiberius, sed quinquennio circiter post: quod ex Annalibus, & morte Pisonis, clarum.*

24. Cossum fecit.] *Cossum Cornelium Cn. F. Lentulum, qui Consul sub Augusto anno* DCCLII. *an filium eius, qui sub Tiberio Consul* DCCLXXVIII.

25. De rebus necessariis deliberemus.] *Imo consilia tunc non liberiora tantum, sed meliora, in quibusdam præsertim ingeniis. de quo Plutarchum lege Quæst. Conuiu.* VII. *cap. vlt.*

26. Non dati tacitum.] *Sensus, non mandari aut credi secretum. Sed phrasis insolentior. an forte,* non nudari tacitum.

27. An sapientis animus.] *Stoicum enim dogma est, Non fieri ebrium. Vide Manuduct.* III. *Dissert.* XVIII.

28. Certe debuit.] *Assumptum est è vetere mea coniectura. nam libri fere,* deliuit, *aut* diruit, *quidam,* decuit. *In quibusdam &,* eruit: *ex quo bene etiam Gruterus,* meruit.

29. Detegitur & prodit.] *In meo,* detexitur, *in aliis,* taxatur; *ex quo fecerim,* laxatur: *scilicet remoto omni verecundiæ repagulo aut freno.*

30. Herculaneus scyphus.] *Ita Plutarchus, in Alexandro:* quosdam tradere, quod scypho Herculis epoto, statim in morbum incidisset. *Quis autem ille? In Athenæi* XI. *leges.* Boëotios primũ magnos quosdam argenteos scyphos fecisse, quos Herculaneos vocant, quia Hercules ille Boëotius sit vsus. *Idem scriptor in* XII. *ostendit, scyphum eum libatorium fuisse, & in extrema mensa vsurpatum. Nam* Herculem epulandi cupidissimum fuisse: ideoque apud homines, eius exemplo, morem obtinuisse, vt libantes nihil in calice vini relinquant. *Adde ex Niceta Choniate, de Camatero Logotheta.* magnum edonem & bibonem fuisse, superasse illos, in quorum manibus amphoræ, vt calices, versabantur, καὶ τὸν σκύφον εἶχεν ἀεὶ ὑπόδειπνον τὸν ἡρακλεῖον: & habebant semper post cœnam illum scyphum Herculaneum.

31. Nec minor vino, Cleopatræ.] *Putarem,* vini.

32. Capita principum.] *In proscriptione. nominatim Ciceronis.*

33. Intolerabile erat, quod.] *Concinnaui olim:* Intolerabile erat, quod ebrius fieret: quanto intolerabilius. *Et libri scripti sane huc ducunt. Sententia est, Turpe erat illum Triumuirum & reip. curatorem palam ebrium fieri: quid talia faceret? At quidam libri quia habent,* quod ebrius faceret (*vt meus:*) *possis legere,* ebrius iaceret.

34. Violatur enim.] *Libri,* vilatur, villatur, *meus,* vellatur. *ex quo Pincianus* belluatur, *ingeniose faciebat. Ego suspicor,* fellatur, *amarescit & bilescit, à felle. quod nouitium nobis verbum; sed & alia in Seneca.*

35. Consuetudine insaniæ durata.] *Liber meus & quidam,* consuetudo. *Lego:* Nam cum sæpe apud se non sint, consuetudo insaniæ durat, ac vitia vino concepta etiam s.i. valent. *Vera eius mens, & lectio. Sæpe per ebrietatem à se abeunt: & vt redeant, manet consuetudo insaniendi, ac vini vitia sine vino.*

36. Sapientem multo vino.] *Vide Paradoxum istud, in Manuduct.* III. *Dissert.* XVIII.

37. Nec sopore sumpto.] *Ita vocat soporiferum medicamen. vt Æmilius Probus in Dione, & noster* V. *de Benefic.*

38. Eiecturum deiecturumque.] *Si vox altera non superest (nec puto) accipe.* Eiecturum *superne,* Deiecturum *inferne. Vis vtraque hellebori.*

MVRETVS.

PRogymnasios.] *Liber vetus meus* Progymnastos. *Vtraque vox mihi æque incognita. sed legendum* Progymnastas. *Ita enim à Platone & Xenophonte vocari Syngymnastas, id est, eos qui vna cum aliquo exercentur: auctor est Pollux.*

Hieram fecimus.] *Ad mediam in stadio lineam, quæ hiera dicebatur, ambo æque fessi peruenimus. & ita neuter vicit.*

Psychrolutes.] *Ita vocantur, qui frigida corpus abluunt.*

Kalendis Ianuarijs.] *Quo tempore frigus maxime viget. sed Kalendis Ianuarij, quod reliquo anno facere meditabantur, id quasi ominis causa delibabant. Ouidius.*

Quisque suas artes ob idem delibat agendo,
Nec plus quam solitum testificatur opus.

Ad Tiberim] *Tanquam paulo minus frigidum, quam est aqua Virgo.*

Interiungo.] *Ita veteres libri, non, vt vulgati,* Interuigilo: *Interiungere autem dicuntur, qui sub meridiem equos soluunt, vt interquiescant. Horatius pro eodem dicit iter diuidere.*

Hoc iter ignaui diuisimus, altius ac nos
Præcinctis vnum.

Et ab eadem metaphora Varro diem diuidere, Seneca lib. 1. de tranquillitate vitæ. Quidam medio die interiunxerunt, & in pomeridianas horas aliquid leuioris operæ distulerunt. *Martialis.*

Interiungere quæris ad Camænas.

Tillio Cimbro] *Ita plane legendum, non, vt in alijs,* Illi Cimbro.

Scordalus.] *Hic locus manifesto confirmat allatam à Turnebo huius vocis expositionem.*

L. Piso.] *Suetonius in Tiberio:* Postea princeps in ipsa publicorum morum correctione cum Pomponio Flacco & L. Pisone noctem continuúmque biduum epulando potandóque consumpsit: quorum alteri Syriam prouinciam, alteri præfecturam vrbis confestim detulit. *De Thracia ab eo domita & diligentia in custodienda vrbe Vellcius libro secundo:* Atrox in Thracia bellum ortum, omnibus eius gentis nationibus in arma accensis. L. Pisonis, quem hodiéque diligentissimum atque eundem lenissimum securitatis vrbanæ custodem habemus, virtus compressit.

Certe debuit.] *Male in alijs* eruit.

PINCIANVS.

SIc interuenit dico, non tanquam aliquando discedat.] *Tolle negationem,* non *ex vetere lectione.*

Breuissimo somno vtor, & quasi interuigilo.] *Eadem* interiungo *habet rectissime, non* interuigilo.

Sed sane si hoc senserit:] *Verbum* si *delendum, ex eadem.*

Tam creditum est illi Cymbro,] *Corrige,* tam creditum est Tullio Cymbro, *ex exemplari Franciscano & ex ipso Seneca paulo post, prætereaque Suetonio, Appiano, Plutarcho, & alijs.*

Ebrius ex quo semel factus fuit.] *Codices correcti,* ebrius, ex quo semel factus est, fuit.

Extende in plures dies illum ebrij habitum.] *In quibusdam exemplaribus verbum* dies *desideratur, in quibusdam pro eo* vites *substitutum leges.*

Et intellecto facinore, mori voluit. Certe eruit omne vitium ebrietas, & incēdit, & detegit.] *Verba illa,* Certe eruit, *aliter habentur in vetere lectione. Quædam exemplaria,* Certe diruit, *Exemplar diuæ Mariæ,* Certe deliuit. *Quæ lectio propius ad veritatem accedit. Scribendum enim puto per minorem, vt legatur coniunctim ad superiora,* certe delituit: *& referatur ad Alexandrum, qui occiso Clito, conspectum hominum veritus, domi se multos dies continuit, ad confirmandum pudorem: autore Curtio.*

Vallatur enim, exasperaturque sanitas mentis.] *Exemplaria quædam* vallatur *agnoscunt: vt habent impressi codices. Alia,* villatur. *Alia,* violatur, *Codex diuæ Mariæ Salmenticens.* bellatur, *vt fere adducar, legi posse* belluatur, *hoc est in belluæ naturam transit.*

Nam cum sæpe apud se non sunt, consuetudine insaniæ durata,] *Corrige,* Nam cum sæpe apud se non sint, vbi consuetudo insaniæ durata est, *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

ERASMVS.

HIeram fecimus.] *Apparet vehementissimum ac laboriosissimum cursum fuisse dictum ἱερὸν, vt subaudias δρόμον: quemadmodum & nautæ dicunt* sacram anchoram: *& medici* sacram dosin, *ἱερὸν μυρδε.*

Nec sopore sumpto dormiturum,] *Ex exemplari feliciore reposuimus* opio. *Opium enim copiosius sumptum, lethalem adfert somnum.*

OPSOPOEVS.

NOn displiceret perpetas *ex Ambiano codice, si ceteri assentirent.* Perpetos *interpretatur Nonius, indoctos stultos, rudes & insulsos.*

De hoc diuidendi genere vide iuris consultissimum Cuiacium lib. 17. Obseruationum capite trigesimonono.

Optimus m. ss. cum vulgatis, & nos intelligere voluit. *ceteri,* noluit. *Optime (scribit Modius epistola 96. Nouantiq.) impostorum enim est intelligi ita velle, vt verborum ambiguitate deceptos ex eisdem refellere queant. notum olim artificium vati Delphico, & quot erant alibi vsquam tum.*

Pinciani, & duo Puteani exemplaria, ebrius ex quo semel factus est, fuit, *id est (vt explicat Lipsius comment. ad 6. Annal. Taciti) post vnam illam ebrietatem (quæ tam bene cesserat, & cuius pretium præfecturam ipsam habebat, vt Plinius scribit libri 14. nat. hist. cap. vltimo, & Suetonius Tib. cap. 42. semper placuit ei esse ebrium.*

M. ss. si quando hortata est hilaritas.

Iidem, illum ebrij habitum.

Scripta & impressa antehac exemplaria, sed protrahit.

Lipsius Electorum 1. capite decimo sexto: Hac nulla res, quæ emendo, Intolerabile erat quod ebrius fiebat: quanto intolerabilius, quod hæc ipsa in ebrietate faciebat? *Præiuit mihi vnicus liber, in quo vestigium non est pessimarum vocum quas ieci. Sententia patet. Intolerabilis, in Antonio, & in Triumuiro reip. constituendæ, ebrietas: quanto intolerabilior in ebrietate crudelitas? Hæc Lipsius. cuius emendationem comprobant nunc tres m. ss.*

GRVTERVS

EAtinus puer] *v.c.Iureti.* Faruius,*alij codices aliter.*

Itinere diuerſo euntes] *Vox* itinere , *plane deeſt in v.c.recte,nam,diuerſo,aduerbialiter poſuit.Id non ſatis obſeruatum fecit,vt gloſſographi addita dictione locum interpolarint.Iuretus.*

Auſpicabar in Virginem deſilire] *Aquam quæ Romæ influeret omnium fere frigidiſsimam* , virginem *appellatam probatur ex Frontino lib.1.de Aquęductibus* Virgo appellata eſt quod quætentibus aquam militibus, puella virguncula venas quaſdam monſtrauit, quas ſecuti qui foderunt , ingentem aquæ modum inuenerunt : *de eadem alia multa Plinius lib.31.c.3.Marlianus lib.5.c.5. vrbis Romæ Topograp. Fabricius in Roma & alij plerique.*

Et quaſi interiungo] *vera lectio,confirmata fide omnium membranarum:ſic Martialis lib.3.Epiſt.67.* Exarſitque dies & hora laſſos Interiungit equos meridiana.*Iuretus.*

Quemadmodum difficiles faciunt oculos] *v.c.* quemadmodum afficiunt oculos.

Nec opio ſumpto] *Spuria lectio eſt,& rectiſsime noſter v.c.* nec ſopore ſumpto. *Confirmat idem Seneca lib.5.de benef.cap.13.* ſoporem eum venenum eſſe crederet, miſcuit: *ſic enim ibi vetuſti codices, cuius loco vulgati libri habent,* ſaporem, *vt etiam alij teſtati ſunt.Iuretus.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

STILVM lectionemque alternanda eſſe.Lecta autem , in ſuccum vnum vertenda , & noſtra facienda. Denique adhortatio ad Sapientiam.Bona & vtilia monita.

EPIST. LXXXIV.

ITinera iſta quæ ſegnitiam mihi excutiunt , valetudini meæ prodeſſe iudico, & ſtudiis. Quare valetudinem adiuuent, vides: cum pigrum me, & negligentem corporis,litterarum amor faciat, [1] aliena opera exerceor. Studiis quare proſint , indicabo. [2] A lectionibus receſſi. Sunt autem, vt exiſtimo, neceſſariæ primum, ne ſim me vno contentus : deinde, vt cum ab aliis quæſita cognouero, tum & de inuentis iudicem, & cogitem de inueniendis. Alit lectio ingenium : & ſtudio fatigatum , non ſine ſtudio tamen,reficit.Nec ſcribere tantum,nec tantum legere debemus.altera res cõtriſtabit, & vires exhauriet : de ſtilo dico:altera ſoluet ac diluet,Inuicem hoc illo commutandum eſt,& alterum altero temperandum : vt quidquid lectione collectum eſt, ſtilus redigat in corpus [3] Apes(vt aiunt) debemus imitari, quæ vagantur, & flores ad mel faciendum idoneos carpunt : deinde quidquid attulere,diſponunt,ac per fauos digerunt : & vt Virgilius noſter ait.

......liquentia mella
Stipant,& dulci diſtendunt nectare cellas.

De illis non ſatis conſtat , vtrum ſuccum ex floribus ducant, qui protinus mel ſit: an quæ collegerunt , in hunc ſaporem mixtura quadam , & proprietate ſpiritus ſui, mutent. Quibuſdam enim placet, non faciendi mellis ſcientiam eſſe illis, ſed colligendi. Aiunt inueniri apud Indos [4] mel in arundinum foliis, quod aut ros illius cæli, [5] aut ipſius arundinis humor dulcis & pinguior gignat. In noſtris quoque herbis vim eamdem, ſed minus manifeſtam & notabilem poni : quam perſequatur & contrahat animal huic rei genitum. Quidam exiſtimant,conditura & diſpoſitione in hanc qualitatem verti, quæ ex tenerrimis virentium florentiumque decerpſerint : non ſine quodam , vt ita dicam, fermento , quo in vnum diuerſa coaleſcunt.Sed ne ad aliud , quam de quo agitur, abducar, nos quoque apes debemus imitari, & quæcũque ex diuerſa lectione congeſſimus,ſeparare.melius enim diſtincta ſeruantur. Deinde adhibita ingenij noſtri cura & facultate, in vnum ſaporem varia illa libamenta confundere:vt etiam ſi apparuerit vnde ſumptum ſit , aliud tamen eſſe , quam vnde ſumptum eſt , appareat. quod in corpore noſtro videmus,ſine vlla opera noſtra,facere naturam.Alimenta quæ accepimus,quãdiu in ſua qualitate perdurant,& ſolida innatant ſtomacho,onera ſunt: at cum ex eo quod erant,mutata ſunt,tunc demum in vires & in ſanguinem tranſeunt: Idem in his,quibus aluntur ingenia, præſtemus : vt quæcumque hauſimus, non patiamur integrà eſſe,ne aliena ſint. Concoquamus illa : alioquin in memoriam ibunt, non in ingenium. Aſſentiamur illis fideliter, & noſtra faciamus , vt vnum quiddam fiat ex multis; ſicut vnus numerus fit ex ſingulis,cum minores ſummas & diſſidentes computatio vna comprehendit. Hoc faciat animus noſter. omnia quibus eſt adiutus,abſcondat ; ipſum tantum oſtendat, quod effecit. Etiamſi alicuius in te comparebit ſimilitu-

do; quem admiratio tibi altius fixerit: similem esse te volo quomodo filium, non quomodo imaginem. Imago, res mortua est. Quid ergo? non intelligitur cuius imiteris orationem? cuius argumentationem? cuius sententias? puto aliquando ne intelligi quidem posse, si magni viri. [6] nec enim omnibus, quæ ex quoque velut exemplaria traxit, formam suam impressit, vt in vnitatem illam competant. Non vides quam multorum vocibus chorus constet? vnus tamen ex omnibus sonus redditur. aliqua illic acuta est, aliqua grauis, aliqua media. accedunt viris fœminæ, interponuntur tibiæ: singulorum illic latent voces, omnium apparent. De choro dico, [7] quem veteres philosophi nouerant. [8] In commissionibus nostris plus cantorum est, quā in theatris olim spectatorum fuit. [9] cum omnes vias ordo canentium impleuit, & [10] cauea æneatoribus cincta est, & ex pulpito omne tibiarū genus organorumque consonuit, fit concentus ex dissonis. Talem animum esse nostrum volo, vt multæ in illo artes, multa præcepta sint, multarum ætatum exempla, sed in vnum conspirata. Quomodo, inquis, hoc effici poterit? assidua intentione: si nihil egerimus, nisi ratione suadente. hanc si audire volueris, dicet tibi: Relinque ista iamdudum, ad quæ discurritur. relinque diuitias, aut periculū possidentium, aut onus. relinque corporis atque animi voluptates: molliunt & eneruant. relinque ambitum: tumida res est, vana, ventosa. nullū habet terminum tam solicita est, ne quem ante se videat, quam ne post se alium. laborat inuidia, & quidem duplici. Vides autem quam miser sit is, cui inuidetur, si & inuidet? Intueris illas potentium domos, illa tumultuosa, rixa salutantium, limina? multum habent contumeliarum, vt intres: plus, cum intraueris. Præteri istos gradus diuitum, & [11] magno aggestu suspensa vestibula. [12] non in prærupto tantum istic stabis, sed in lubrico. Huc potius te ad sapientiam dirige, tranquillissimasque res, & simul amplissimas, pete. Quæcumque videntur eminere in rebus humanis, quamuis pusilla sint, & comparatione humillimorum exstent, per difficiles tamen & arduos tramites adeuntur. Confragosa in fastigium dignitatis via est. At si conscendere hunc verticem libet, cui se fortuna submisit: omnia quidem sub te, quæ pro excelsissimis habentur, adspicies, sed tamen venies ad summa per planum.

I. LIPSIVS.

1. ALiena opera.] *Equorum quin essedo vehunt, aut seruorum in sella.*

2. A lectionibus recessi.] *Imo cum quibusdam libris,* non recessi: *& sequentia docent. Sequela etiam sermonis & illatio postulat. Quare prosint studiis? quia gestatio legere non impedit, vel certe legentem audire. Itaque meus & aliquot scripti,* à lectoribus *habent: & statim,* necessarij.

3. Apes, vt aiunt.] *Hæc omnia transcripsit Macrobius 1. Saturn. initio.*

4. Mel in arundinum foliis.] *Strabo lib. XV.* Εἴρηκε δὲ καὶ περὶ τῶν καλάμων ὅτι ποιοῦσι μέλι, μελισσῶν μὴ οὐσῶν: Dicitur quod & ex arundinibus mel faciant, cum apes non habeant. *Intelligunt nostrum istud* Saccharum, *Arabica voce dictum.*

5. Aut ipsius arundinis humor.] *Illa veritas est. Lucanus.*

Quique bibunt tenera dulces ab arundine succos.

Nec coctura etiam ignota iis fuit, ex Statio:

Et quas percoquit Ebusia cannas.

6. Nec enim omnibus quæ.] *Turbant libri, & variant. Alij,* nec enim ex omnibus quæ ex quo velut exemplaria struxit, formam: *meus,* nec enim ex omnibus quæ heco vel ex quo. *Ego faciebam:* nec enim omnibus, quæ velut exemplaria struxit, ex æquo formam suam impressit, *traiectione aliqua vocum. De sententia, vix ambigo eam esse. Ille magnus vir, inquit, cui similem te velis, non vbique sui similis, nec eadem semper stili forma. Itaque ne possis quidem æqualiter referre inæqualem.*

7. Quem veteres philosophi.] *Quid philosophis cum choro? Mihi aut vox insititia est, aut mutanda potius in* philodi. *Nam Græcis* φιλῳδοὶ, cantus amantes.

8. In commissionibus nostris.] *Omnino sic legendum: atque ita meus & meliores. Commissiones ludorum dici, satis notum est: & sequētia Senecę palam de ludis. At vidi qui pertinaciter* comessationes *retinent: quo argumento? quia in veterum conuiuiis inquiunt, cantores, & tibicines, & citharistæ. Aliud nos doceant. Illud oportebat, tanto numero, quanto spectatores in theatris fuisse, Id autem qui potest? & quæ cœnatio sic capax? Sequentia etiam refutant.*

9. Cum omnes vias.] *Theatrorum. nam viæ inter cuneos, & præcinctiones. Vbique igitur (nota) ibi cantores dispositi. Viæ autem quomodo sint in triclinijs?*

10. Cauea æneatoribus.] *En, & hic theatrum. Tubicines autem sollenniter in ludis, ad committendos, & finiendos. Vide me Satur. II. cap. IX.*

11. Magno aggestu suspensa vest.] *Spoliorum aggestu, quæ affigi postibus solent.*

12. Non in prærupto tantum.] *Et alte stabis, vt cadere possis: & parum firmiter, vt labi.*

PINCIANVS.

ALectionibus recessi.] *Scribe,* à lectione non recessi. *ex codice Franciscano. Cæteris cum impressis conuenit.*

Inuicem hoc illo commutandum eſt.] Commeandum. *non* cõmutandum. *omnis habet antiqua lectio.*

Et alterum altero temperandum.] *Maior codicum pars* reparandum *legit, non* temperandum.

Etiam ſi alicuius in te cõparebit ſimilitudo.] *In correcto exemplari,* Quòd ſi alicuius, *& catera rectius.*

Ne intelligi quidem poſſe, ſi magni viri:] *In nonnullis codicibus,* ne intelligi quidem poſſe, ſi magni viri ingenium eſt.

Nec enim omnibus quæ ex quoque velut exemplaria traxit.] *Variant hic codices. Quidam legunt,* ex æquo, *non* exquo. *Alij,* exemplari, *non* exemplaria. *Alij* ſtruxit *agnoſcunt, non* traxit. *Ex hac diſſonantia lectionum commodam aliquam excogitato ingenioſus lector.*

Vt vnitatem cum illa petant.] *Quædam exemplaria,* & in vnitatem illa compugat.

Et cauea venatoribus cincta.] *Exemplar Facundi & Pnnutus non* venatoribus *legit, ſed* æneatoribus *pulcherrime.*

Quàm ne ſe poſt alium.] *Vetus lectio,* quàm ne alium poſt ſe. *Sunt tamen codices, in quibus verbum* alium *redundat.*

Si is cui inuidetur & inuidet.] *Coniunctio ſi ſuperuacanea eſt, ex antiquo codice.*

Tranquilliſſimaſque res & ſimul ampliſſimas pete.] *Deeſt verbum* eius, tranquilliſſimaſque res eius & ſimul ampliſſimas pete, *ex vetere lectione.*

ERASMVS.

PVta aliquando ne intelligi quidem poſſe, ſi magni viri.] *Locus eſt deprauatus, nec ſubueniebant exemplaria. Interim lectionem vtcunque tibicine fulciemus, donec quod certum eſt, emerſerit. Opinor inuerſum ordinem, atque ita legendum.* Puto aliquando ne intelligi quidem poſſe, ſi magni viri: *vt hic ex ſuperioribus repetas argumentationem & ſententias. Deinde ſequitur:* Nec enim ex omnibus velut exemplaria traxit, ex quo formam ſuam impreſſit, vt in vanitatẽ illa competant. *Senſus hic eſt: Si magni viri orationem initeris, non agnoſci cuius ſit ſententia, quum ille non collegerit ex quibuſlibet, poſteaquam illis impreſſit ſuam formam, vt competant in vnitatem. Verum video tolerabilem lectionem, ſi pro,* ex quo, *legas,* nec enim omnibus quæ ex quoque velut exemplaria traxit, *&c. Rurſus ſi legas* traxerit, *pro* traxit, *vt ſit ſenſus. Non omnibus impreſſit formam, qua ex quo traxerit: hoc eſt, non addidit notam, qua liqueat, quid ex quo traxerit.* Et quare non impreſſit formam? vt illa competant in vnitatem. *In quodam exemplari, pro* traxit, *erat* ſtruxit: *tum Ennij nomen erat additum,* Magni viri Ennij.

OPSOPOEVS.

M. *SS.* Inuicem hoc & illo commeandum eſt.

Optimus codex, nec aliena ſint. Cõquoquamus illa. *huic atteſtatur Modij ſcripta lectio epiſt. 116. Nouant.*

Nihil ſani eſt in m. ſſ. modo & inuitantem illa competat, *modo,* & inuitatem illa compoeat, *modo* & in veritatem illa competat, *referentibus.*

Abeſt dictio ſonus *à tribus m. ſſ.*

Lipſius epiſtola 9. libri 3. quæſt. epiſtolicarum Pax mi Seneca, quis credet? in vno conuiuio aliquo plus cantorũ, quàm olim ſpectatorum? impudens mendacium. Recte in manuſ. Seneca Io. Latomi, In commiſſionibus. *& intelligit commiſſiones ludorum, patet ex ſequentibus. Quomodo hoc Pincianum fugerit, miror. Ita Lipſius. Vnus è noſtris,* commeſſionibus. *reliqui tres clare,* commiſſionibus.

G.RVT. & IVRETVS.

PIgrum me, & negligentem.] *Sequor quod habet v. c.* pigrum viæ & neglig. *Iuretus.*

Hoc illo commutandum eſt.] *v. c.* hoc & illo commeandum eſt, *& videtur vox eſſe proprior & accommodatior ſenſui, quam illud vulgatum,* commutandum: *vt indicet ſtudioſum vti hac parte veluti quodam commeatu.* Commeatus *autem facultas eſt abeundi ad præſcriptum diem reuerſuro. Simili metaphora dixit Epiſt. 54.* à mala valetudine ſibi datum longum commeatum. *Iuretus.*

In commeſſationibus noſtris.] *Pax mi Seneca quis credet? in vno conuiuio aliquo plus cantorum, quam olim ſpectatorum? impudens mendacium. recte in m. ſſ. Io. Latomi,* In commiſſionibus, *& intelligit commiſſiones ludorum. patet ex ſequentibus. ſic Lipſius lib. 3. Epiſt. quæſt. 9.*

Et cauea æneatoribus cincta eſt.] *Nimirum in omnibus ludis, etiam ſcenicis, ſignum erat commiſſionis* tuba. æneatoreſque *hi, tubicines ideo Apuleius* tubam terminalem *appellat, quia primitias & ludicra certamina finiret terminaretque. Virgi.*

At tuba commiſſos medio canit aggere ludos.

Quintilianus in Gladiatore: Sonabant clangore ferali tubæ. *vide ea de re plura apud Lipſium li. 2. Satur. ſer. c. 9.*

Et magno aggeſtu ſuſpenſa veſtibula.] *Veſtibulum locus inter fores ædium & viam, Aulo Gellio lib. 16. c. 5. Macrobio lib. 6. Saturn. cap. 8. idque pars domus l. 1. Cod. de cuſtod. reor. l. 19. §. de veſtibulo ff. comm. diuid. Fornerius ad l. 245. de verb. ſignific.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

SOPHISMATA improbat, & à ſerijs ſtudijs ea arcet. Exempla quædam dat, ſed ad vtilia traducit, & contra Peripateticos, Sapientem vacare affectibus debere. Deinde, Beatam vitam ſibi ſufficere: vnam & æqualem eſſe, ſeu longam, ſeu breuem. Non etiam imminui ab externis, etſi mala, aut damna incurrant, & Sapientem omnibus benè vti. Bona, ſapiens. Epiſtola.

EPIST. LXXXV.

PEPERCERAM tibi, & quidquid nodoſi adhuc ſupererat, præterieram: contentus quaſi guſtum tibi dare eorum, quæ à noſtris dicuntur, vt probetur virtus ad ex-

plendam beatam vitam sola satis efficax. Iubes me, quidquid est interrogationum aut nostrarum, aut ad traditionem nostram excogitatarum, comprehendere: quod si facere voluero, non erit epistola, sed liber. Illud toties testor, hoc me argumentorum genere non delectari. pudet in aciem descendere pro diis hominibúsque susceptam, [3] subula armatum. Qui prudens est, & temperans est: qui temperans est, & constans: qui constans est, & imperturbatus est, qui imperturbatus est, sine tristitia est. qui sine tristitia est, beatus est: ergo prudens beatus est, & prudentia ad beatã vitam satis est. Huic collectioni hoc modo Peripateticorum quidam respondent. vt imperturbatum, & constantem, & sine tristitia, sic interpretantur, tamquam imperturbatus dicatur, qui raro perturbatur & modice, non qui numquam. Item sine tristitia eum dici aiunt, qui non est obnoxius tristitiæ, nec frequens, nimiusve in hoc vitio. Illud enim humanam naturam negare, alicuius animum immunem esse tristitia: sapientem non vinci mærore, ceterum tangi: & cetera in hunc modum sectæ suæ respondentia. [2] Non hi tollunt affectus, sed temperant: quantulum autem sapienti damus, si imbecillimis fortior est, & mœstissimis lætior, & effrenatissimis moderatior & humillimis maior? Quid si miretur [3] velocitatem suam Ladas, ad claudos debilesque respiciens?

Illa vel intactæ segetis per summa volaret
Gramina, nec cursu teneras læsisset aristas,
Vel mare per medium fluctu suspensa tumenti,
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.

Hæc est pernicitas per se æstimata, non quæ tardissimorum collatione laudatur. Quid si sanum voces, leuiter febricitantem? non est bona valetudo, mediocritas morbi. Sic, inquit, sapiens imperturbatus dicitur. [4] quomodo apyrina dicuntur, non quibus nulla inest duritia granorum, sed quibus minor. Falsum est. Non enim diminutionem malorum in bono viro intelligo, sed vacationem. nulla debent esse, non parua. Nam si vlla sint, crescent, & interim impedient. Quomodo oculos maior & perfecta suffusio excæcat, sic modica turbat. Si das aliquos affectus sapienti, impar illis erit ratio, & velut torrente quodam auferetur: præsertim cum illi non vnum, sed vniuersum affectuum cœtum relinquis, cum quo colluctetur. Plus potest quãuis mediocrium turba, quam posset vnius magni violentia. Habet pecuniæ cupiditatem, sed modicam: habet ambitionem, sed non concitatam: habet iracundiam, sed placabilem: habet inconstantiam, sed minus vagam ac mobilem: habet libidinem, non insaniam. Melius cum illo ageretur, qui vnum vitium integrum haberet, quam cum eo qui leuiora quidem, sed omnia. Deinde nihil interest, quam magnus sit affectus: quantuscunque est, parere nescit, consilium non accipit. Quemadmodum rationi nullum animal obtemperat, nõ ferum, non domesticum & mite; natura enim illorum est surda suadenti: sic non sequuntur, non audiunt affectus, quantulicumque sint. Tigres, leonesque numquam feritatem exuũt, aliquando submittunt: & cum minime exspectaueris, exasperatur toruitas mitigata. Numquam bona fide vitia mansuescunt. Deinde si ratio proficit, ne incipient quidem affectus. si inuita ratione cœperint, inuita perseuerabunt. Facilius est enim, initia illorũ prohibere, quam impetum regere. Falsa est itaque ista mediocritas & inutilis, eodemq; loco habenda, quo si quis diceret modice insaniendum, modice ægrotandũ. Sola virtus habet, non recipiunt animi mala, temperamentum: facilius sustuleris illa, quàm rexeris. Numquid dubium est, quin vitia mentis humanæ inueterata & dura, [5] quæ morbos vocamus, immoderata sint: vt auaritia, vt crudelitas, vt impotentia, vt impietas? ergo immoderati sunt & affectus: ab his enim ad illa transitur. Deinde si das aliquid iuris tristitiæ, timori, cupiditati, ceterisque motibus prauis, non erunt in nostra potestate. Quare? quia extra nos sunt, quibus irritantur. Itaque crescũt, prout magnas habuerint minoresve caussas, quibus concitantur. maior erit timor, si plus quò exterreatur, aut propius adspexerit: acrior cupiditas, quò illam amplioris rei spes euocauerit. Si in nostra potestate non est, an sint affectus; ne illud quidem est, quanti sint: si ipsis permisisti incipere, cum caussis suis crescent, tantique erunt, quanti fient. Adiice nunc, quòd ista quantumuis exigua sint, in maius excedunt. numquam perniciosa seruant modum. Quamuis leuia initia morborum, serpunt: & ægra corpora, minima interdum mergit accessio. Illud verò cuius dementiæ est credere, quarum rerum extra nostrum arbitrium posita principia sunt, earum nostri esse arbitrij terminos? Quomodo ad id finiendum satis valeo, ad quod prohibendum parum valui? cum facilius sit excludere, quàm admissa comprimere. Quidam ita distinxerunt, vt dicerent: Temperans ac prudens

ac prudens positione quidem mentis, & habitu tranquillus est, euentu non est. nam quantum ad habitum mentis suæ, non perturbatur, nec contristatur, nec timet: sed multæ extrinsecus caussæ incidunt, quæ illi perturbationem afferant. Tale est quod volunt dicere: Iracundum quidem illum non esse, irasci tamen aliquando: & timidum quidem non esse, timere tamen aliquando: id est, vitio timoris carere, affectu non carere. Quod si recipitur, vsu frequenti timor transit in vitium: & ira in animum admissa, habitum illum ira carentis animi retexit. Præterea, si non contemnit venientes extrinsecus caussas, & aliquid timet, cum fortiter eundum erit aduersus tela, ignes, pro patria, legibus, libertate, cunctanter exibit, & animo recedente. Non cadit autem in sapientem hæc diuersitas mentis. Illud præterea iudico obseruandum, ne duo quæ separatim probanda sunt, misceamus. Per se enim colligitur, vnum bonum esse quod honestum: per se rursus, ad vitam beatam satis esse virtutem. Si vnum bonum est, quod honestum, omnes concedunt ad beatè viuendum sufficere virtutem: econtrario non remittetur, si beatum sola virtus facit, vnum bonum esse quod honestum est. Xenocrates & Speusippus [6] putant beatum vel sola virtute fieri posse: non tamen vnum bonum esse quod honestum est. Epicurus quoque iudicat, cum virtutem habeat, beatum esse, sed ipsam virtutem non satis esse ad beatam vitam: quia beatum efficiat voluptas, quæ ex virtute est, non ipsa virtus. Inepta distinctio. Idem enim negat, vmquam virtutem esse sine voluptate, ita si ei iuncta semper est, atque inseparabilis, & sola satis est: habet enim secum voluptatem, sine qua non est, etiam cum sola est. Illud autem absurdum est, quod dicitur beatum quidem futurum vel sola virtute; non futurum autem perfectè beatum: quod quemadmodum fieri possit, non reperio. Beata enim vita bonum in se perfectum habet, inexsuperabile: quod si est, perfectè beata est. Si deorum vita nihil habet maius aut melius: beata autem vita diuina est: nihil habet, in quod amplius possit attolli. Præterea, si beata vita nullius est indigens, omnis beata vita perfecta est, eademque est & beata, & beatissima. Numquid dubitas, quin beata vita summum bonum sit? ergo si summum bonum habet, summè beata est. Quemadmodum summum, adiectionem non recipit (quid enim supra summum erit?) ita ne beata quidem vita, quæ sine summo bono non est. Quòd si aliquem magis beatum induxeris, & multo magis innumerabilia discrimina summi boni facies: cum summum bonum intelligam, quod supra se gradum non habet. Si est aliquis minus beatus quam alius, sequitur, vt hic alterius vitam beatioris magis concupiscat, quàm suam. beatus autem nihil suæ præfert. Vtrumlibet ex his incredibile est: aut aliquid beato restare, quod esse quàm quod est malit: aut id illum non malle, quod illo melius est. Vtique enim quo prudentior est, hoc magis se ad id quod est optimum, extendet, & id omni modo consequi cupiet. Quomodo autem beatus est, qui cupere etiamnum potest, imò qui debet? Dicam quid sit, ex quo veniat hic error. Nesciunt beatam vitam vnam esse. in optimo illam statu ponit qualitas sua, non magnitudo. Itaque [7] in æquo est longa & breuis, diffusa & angustior, in multa loca, multasque partes distributa, & in vnum coacta. Qui illam numero æstimat, & mensura, & partibus; iam illi quod habet eximium, eripit. Quid autem est in beata vita eximium? quòd plena est. Finis, vt puta, edendi bibendique satietas est: hic plus edit, ille minus: quid refert? vterque iam satur est. hic plus bibit, ille minus. quid refert? vterque non sitit. Hic pluribus annis vixit, hic paucioribus: nihil interest si tam illum multi anni beatum fecerunt, quàm hunc pauci. Ille quem tu minus beatum vocas, non est beatus: non potest nomen imminui. Qui fortis est, sine timore est; qui sine timore est, sine tristitia est: qui sine tristitia est, beatus est. Nostrorum hæc interrogatio est. Aduersus hanc sic respondere conantur, falsam nos rem, & controuersam pro confessa inducere, eum qui fortis est, sine timore esse. Quid ergo? inquit. fortis imminentia mala non timebit? istud dementis alienatique, non fortis est. Ille verò, inquit, moderatissimè timet, sed in totum extra metum non est. Qui hæc dicunt, rursus in idem reuoluuntur, vt illis virtutum loco sint minora vitia. Nam qui timet quidem, sed rarius & minus, non caret malitia, sed leuiore vexatur. At enim dementem puto, qui mala imminentia non extimescit. Verum est quod dicit, si mala sunt: sed si scit mala illa non esse, & vnam tantum turpitudinem malum iudicat; debebit securè pericula adspicere, & aliis timenda contemnere. aut si stulti & amentis est, mala non timere: quo quis prudentior est, hoc timebit magis. Vt vobis, inquit, videtur, præbebit se periculis fortis. Minimè. non timebit illa, sed vitabit: cautio illum decet. timor non decet. Quid ergo? inquis. mor-

tem,vincula,ignes,alia tela fortunæ non timebit? Non:scit enim illa non esse mala,sed videri: omnia ista humanæ vitæ formidines putat. Describe captiuitatẽ, verbera,catenas,egestatem,& membrorum lacerationes,vel per morbum,vel per iniuriam:& quidquid aliud attuleris,inter lymphaticos metus numerat. Ista timidis timenda sunt. An id existimas malum,ad quod aliquando nostra sponte veniendum est? Quæris,quid sit malum? Cedere his quæ mala vocantur, & illis libertatem suam dedere, pro qua cuncta patienda sunt. Perit libertas, nisi illa contemnimus, quæ nobis iugum imponunt. Non dubitarent quid cõueniret forti viro,si scirent quid esset fortitudo. Non est enim inconsulta temeritas, nec periculorum amor, nec formidabilium appetitio: scientia est distinguendi quid sit malum,& quid non sit. Diligentissima in tutela sui fortitudo est, & eadem patientissima eorum, quibus falsa species malorum est. Quid ergo, si ferrum intẽtatur ceruicibus viri fortis,si pars subinde alia atque alia suffoditur, si viscera sua in sinu suo vidit, si ex interuallo,[8] quo magis tormenta sentiat, repetitur, & per siccata viscera recens demittitur sanguis, non timere istum tu dices, non dolere? iste verò dolet: sensum enim hominis nulla exuit virtus: sed non timet. inuictus ex alto dolores suos spectat. Quæris,quis tunc animus illi sit? qui ægrum amicum adhortãtibus. Quod malum est,nocet: quod nocet, deteriorem facit: dolor & paupertas deteriorem non faciunt: ergo mala non sunt. Falsum est,inquit, quod proponitur: non enim si quid nocet,etiam deteriorem facit. Tempestas & procella nocet gubernatori, nõ tamen illum deteriorem facit. Quidam Stoici ita aduersus hoc respondent: Deteriorem fieri gubernatorem tempestate ac procella, quia non possit id quod proposuit efficere, nec tenere cursum suum: deteriorem illum in arte sua non fieri, in opere fieri. Quibus Peripateticus: Ergo, inquit, & sapiẽtem deteriorem faciet paupertas & dolor,& quidquid aliud tale fuerit: virtutem enim illi non eripiet, sed opera eius impediet. Hoc rectè diceretur, nisi dissimilis esset gubernatoris conditio,& sapientis. Huic enim propositum est in vita agenda,non vtique quod tẽtat efficere,sed omnia rectè facere: gubernatori propositum est, vtique nauem in portum perducere. Artes ministræ sunt: præstare debent, quod promittunt: sapientia domina rectrixque est. Artes seruiunt vitæ,sapientia imperat. Ego aliter respondendum iudico,nec artem gubernatoris deteriorem vlla tempestate fieri, nec ipsam administrationem artis. Gubernator tibi nõ felicitatem promisit, sed vtilem operam,& nauis regẽdæ scientiam. hæc eò magis apparet,quò illi magis aliqua fortuita vis obstitit. Qui hoc potuit dicere,[9] *Neptune nũquam hãc nauem, nisi rectam:* arti satisfecit. tempestas non opus gubernatoris impedit,sed successum. Quid ergo? inquis. non nocet gubernatori ea res quæ illum tenere portum vetat? quæ conatus eius irritos efficit? quæ aut refert illum, aut detinet, & exarmat? Non tanquam gubernatori,sed tamquam nauiganti nocet. Alioquin gubernatoris artem adeò non impedit,vt ostendat. tranquillo enim,vt aiunt,quilibet gubernator est. Nauigio ista obsunt, non rectori eius,quà rector est. Duas personas habet gubernator: alteram communem cum omnibus qui eandem conscẽderunt nauem, qua ipse quoque vector est: alteram propriam,quà gubernator est. tempestas tamquam vectori nocet,non tamquam gubernatori. Deinde gubernatoris ars alienum bonum est,ad eos quos vehit,pertinet: quomodo medici ars ad eos,quos curat: sapientia commune bonum est,& eorum cum quibus viuit, & proprium ipsius. Itaque gubernatori fortasse nocetur, cuius ministerium aliis promissum tempestate impeditur: sapienti non nocetur à paupertate, nõ à dolore, non ab aliis tempestatibus vitæ. Non enim prohibentur opera eius omnia, sed tantum ad alios pertinentia: ipse semper in actu est, non in effectu. tunc maximus, cum illi fortuna se opposuit: tunc ipsius sapientiæ negotium agit, quam diximus & alienum bonũ esse, & suum. Præterea, ne aliis quidem tunc prodesse prohibetur, cum illum aliquæ necessitates premunt. Propter paupertatem [10] prohibetur docere, quemadmodum tractanda respublica sit: at illud docet, quemadmodum tractanda sit paupertas. per totam vitam opus eius extenditur. Ita nulla fortuna, nulla res, actus sapientis excludit. Id enim ipsum agit, quo alia agere prohibetur. Ad vtrosque casus aptus est: bonorum rector, & malorum victor. Sic, inquam, se exercuit, vt virtutem tam in secundis quàm in aduersis exhibeat: nec materiam eius, sed ipsam intueatur. Itaque nec paupertas illum, nec dolor, nec quidquam aliud quod imperitos auertit & præcipites agit, prohibet. Tu illũ premi putas malis? vtitur. Non ex ebore tantum Phidias sciebat facere simulacra, faciebat ex ære: si marmor illi, si adhuc viliorem materiam obtulisses, fecisset quale ex illa fieri optimum posset. Sic sapiens virtutem, si licebit, in diuitiis explicabit; si minus, in

paupertate

paupertate: si poterit, in patria; si minus, in exsilio: si poterit, imperator; si minus, miles: si poterit, integer; si minus, debilis. quamcumque fortunam acceperit, aliquid ex illa memorabile efficiet. Certi sunt domitores ferarum, qui sæuissima animalia & ad occursum [11] exterrentia hominem, docent pati iugum: nec asperitatem excussisse contenti, [12] vsque in contubernium mitigant. Leonibus magister manum insertat, [13] osculatur tigrim suus custos, elephantem minimus Æthiops iubet [14] subsidere in genua, & [15] ambulare per funem. Sic sapiens est artifex domandi mala. Dolor egestas, ignominia, carcer, exsilium, [16] vbicumque horrenda, cum ad hunc peruenere mansueta sunt.

I. LIPSIVS.

1. SVbula armatum.] *Tenui & subtili isto argutiarum telo. Sic supra, epist.* LXXXII. Subula leonem excipis.

2. Non his tollunt affectus.] *Adde De Ira* I. *cap.* VII. *&* VIII.

3. Velocitarem suam Ladas.] *Primus restitui, cùm scriberetur* laudans. *Ladas autem celebratæ in adagium vsque velocitatis cursor.*

4. Quomodo apyrina dicuntur.] *Hæc ipsa sunt in vetere scriptore Telete apud Stob. Serm.* CVI. *vbi disputat hanc ipsam materiam, περὶ ἀπαθείας,* De Imperturbatione. Visne igitur, *inquit,* vt quemadmodum malum Punicum ἀπύρηνον dicimus, & homines ἀτραχήλους καὶ ἀπλεύρους, (sine collo, aut latere:) ita etiam indolentes, ac intrepidos? Nam ibi significamus ἀπλεύρους, non simpliciter sine costis aut lateribus, sed breuibus ijs aut prauis: sicut & Amentem dicimus & Exsensum, non qui plane ijs caret, sed qui talem mentem & sensus habet. An potius ista credi ridiculum est? sed quemadmodum innocens & impeccans dicitur, qui ab omni noxa & peccato purus est; sic & indolens, & intrepidus, dicendus est, qui extra dolorem metúmque omnino sit. *Addesis plura. Sed pro Seneca, vides vsitatum* Apyrinorum *exemplum hic fuisse. Sunt autem* Apyrina, *vel* Apyrena (*vtrumque Græcis*) Punica, quibus lignosus nucleus abest, & candidior natura, & blandiores sunt acini: *vt Plinius lib* XIII. *cap.* XIX. *& nominat iterum libro* XIII. *cap.* VI. *Quò similitudo igitur pertineat, clarum: non nullos habere affectus, sed rariores & mitiores, sicut Punica illa nucleos.*

5. Quæ morbos vocamus.] *Supra epist.* LXXV.

6. Putant beatum vel sola virtute.] *Non tamen beatissimum: & in eo à Stoa dissident, vt mox obserues.*

7. In æquo est longa & breuis.] *In Manuduct.* VI. *Dissert.* III.

8. Quò magis tormenta sentiat, repetitur.] *Est Areuæ verbum, & in re gladiatoria sollenne,* Repete: *id est, ingemina ictus, atque itera. Pincianus,* referitur: *non audio.*

9. Neptune numquam hanc nauem.] *Hoc ipsum in Telete, eodem argumento:* καλῶς τὸ τοῦ κυβερνήτου. Ἀλλ' ὦ γε Πόσειδον ὀρθήν. οὕτω καὶ ἀνὴρ ἀγαθὸς εἴποι πρὸς τὴν τύχην, Ἀλλ' ὦ γε ἄνδρα, καὶ οὐ βλᾶκα: Pulchrè hoc à gubernatore, Neptune tamen rectam. Ita & vir bonus compellat Fortunam, At virum tamen, non peponem. *Adde Senecam Consol. ad Marc. cap.* VI.

10. Prohibetur Docere.] *Factis nempe & vsu: quia ex censu ad rempublicam admittebantur. Non prohibetur scriptis: vt Zeno, Chrysippus, alij.*

11. Exterrentia hominem.] *Rectè ad sensum Muretus: quid ita tamen libri omnes,* expauentia? *Legam:* ad occursum expauenti ea homine: *aut certè* expauefacientia, *sit legendum.*

12. Vsque in contubernium.] *Vt vnà degant, ac versentur.*

13. Osculatur tigrim.] *Hæc talia in ludis publicè tunc exhibita, & obseruata.*

14. Subsidere in genua.] *Ad rectorem illum ceruice accipiendum.*

15. Ambulare per funem.] *Suetonius Galbæ, cap.* VI. *atque ibi Scholiastæ: nos in epistola super Elephantis.*

16. Vbicumque horrenda.] *Quidam libri,* quæcumque: *fuerit,* cuicumque.

MVRETVS.

PEperceram.] *Multa colligit, quibus Stoici probabant, virtutem solam satis esse ad bene beatéque viuendum: & alter sententium opiniones breuiter refutat. Multa de hac Stoicorum sententia apud Ciceronem in libris de finibus & quinto Tusculanarum leguntur. Sed extat & summi Peripatetici Alexandri Aphrodisiensis eruditissimus commentariolus, in quo accurate aduersus hanc gloriosam & magnificam Stoicorum sententiam disputatur.*

Gustum dare.] *Loquendi genus eorum proprium, qui quæ esui ac bibitui sunt, venalia habent. ea enim licitatoribus gustanda dare consueuerunt.* Euripides: γεῦμα τῆς ἐμῆς χερός.

Quicquid est interrogationum.] *Id est, syllogismorum. Qui enim ἐπιχειρηματικῶς disputabant, vt mathematici, quasi pro suo iure sumebant ea ex quibus efficerent quod volebant: nihil laborantes, concederentur sibi ab aduersario, an minus. At qui dialecticè, interrogabant, & ijs vtebantur quæ sibi concessa essent: vt perpetuo facit apud Platonem Socrates. Hodie cum vetus dialectices vsus ab ijs maxime ignoratur, qui eam docent, consuetudo illa sublata est. Sed ex eo interrogationes vocabant syllogismos dialecticos. Itaque Lucianus falsè, vt solet, irridens philosophastrum quendam, qui aggressus historiam scribere, omnia syllogismis intexuerat, ita scribit:* ἐν ἀρχῇ μὲν γὰρ εὐθὺς ἐν τῷ προοιμίῳ συνηρώτα τοὺς ἀναγνωσομένους. *& paulo post:* εἶτα μετὰ μικρὸν ἄλλος συλλογισμός, εἶτα ἄλλος, καὶ ὅλως ἐν ἅπαντι σχήματι συνηρώτητο αὐτῷ τὸ προοίμιον.

Qui prudens est, & temperans est.] *Huiusmodi sunt, quæ breuia & consectaria Stoicorum Cicero vocat.*

Huic collectioni.] *Ad verbum expressit nomen* συλλογισμῷ.

Ladas.] *Ineptissime alij* laudans. *Ladæ pernicitas celebrior est, quàm vt de ea plura huc congeri debeant.*

Senec.

Apytina.] *Vide Plinium capite 6. libri 23. Sic & apoda dicuntur, non quod nullos omnino habeant pedes, sed quod insigniter paruos.*

Sed omnis plus potest quamuis mediocrium turba.] *Otiosæ voces,* sed omnis. *Itaque eas deleui. In vetere libro erat,* sed omnia. *Error librarij fuit, praepropere respicientis ad id quod paulo post sequitur,* leuiora quidem. sed omnia. *Sic erratum est apud Ciceronem libro quinto de finibus, in extremo: vbi vulgo ita legitur:* Quid ergo? aliter homines aliter philosophos loqui putas oportere? quanti quidq; sit, aliter doctos & indoctos. Sed cum constiterit inter doctos, quāti res quæque sit, *& cetera. Omnino enim verba illa,* quāti quidque sit, *per errorem tralata sunt in locum superiorem ex ijs quæ paulo post sequuntur,* quanti res quæque sit. *Itaque delenda sunt.*

Plus potest quamuis mediocrium turba.] *Conuenit cum illo Homerico:*

Συμφερτὴ δ' ἀρετὴ πέλει ἀνδρῶν μάλα λυγρῶν.

Ægra corpora minima interdū mergit accessio.] *Non absimile est, quod dixit Sophocles de corporibus senum.*

Σμικρὰ παλαιὰ σώματ' εὐνάζει ῥοπή.

Retexit.] *Texturam illius dissoluit.*

Itaque in æquo est longa & breuis.] *Tam enim felix est, qui punctum temporis felix est, quam qui seculum.* τὸ γὰρ ἀγαθὸν ὁ χρόνος αὔξει προσγινόμενος, ἀλλὰ κἂν ἀκαρές τις ὥρας γένηται φρόνιμος, οὐδὲν πρὸς εὐδαιμονίαν ἀπολειφθήσεται τοῦ τὸν αἰῶνα χρωμένου τῇ ἀρετῇ, καὶ μακαρίως ἐν αὐτῇ καταβιοῦντος.

Neptune.] *Verba sunt gubernatoris Rhodij, fatentis, nauem quidem, cui ipse praeerat, à Neptuno posse mergi: sed se tamen vtique praestiturum, ne id culpa sua contigisse videatur.*

PINCIANVS.

Qvod si sanum voces leuiter febricitantem.] *Scribe,* Quid, *non* Quod, *ex eadem.*

Idem enim negat numquam virtutem esse sine voluptate.] *Scribe* vnquam, *non* numquam *ex eadem.*

Aut si stulti & amentis est, mala non timere.] *Scribendum per maiorem,* At si stulti & amentis est, *& c ex eadem.*

Inter lymphaticos metus numera.] *Eadem* numerat *habet, non* numera.

Si ex internallo, quo magis tormenta sentiat, repetitur.] *Quid si legas:* referitur, *non* repetitur?

Et per siccata viscera recens dimittitur sanguis.] *Vetus lectio* exsiccata, siue assiccata, *Item existimo legendum* demittitur, *non* dimittitur.

Non in effectu tunc maximus.] *Legendum per maiorem & absque negatione,* In effectum tunc maximus, *ex eadem.*

Osculatur tigrim suus custos.] *In quibusdam codicibus legitur,* osculantur tigres suos custodes.

Elephantem minimus & Æthiops iubet subsidere in genua.] *Dele coniunctionem* &, *paulo post adde illam, vt scribatur,* & ambulare per funem, *ex vetere lectione.*

Vbique horrenda, cùm ad hunc peruenere, mansura sunt.] *Eadem:* Quæcunque horrenda adhunc peruenere, mansueta sunt.

ERASMVS.

Qvomodo aprina dicuntur, &c.] *Reposuimus* apytina: *qua voce vsus est Plinius lib. 23. cap. 6.*

Argentea epistomia.] *Cælius Rhodiginus legendum putat,* epistomia.

OPSOPOEVS.

M. SS. imbecillissimis. *quæ supremi gradus forma vsitata est.*

Lipsius Electorum 1. capite decimosexto: Noli dubitare quin scripserit, velocitatem suam Ladas. *Ladæ cursoris prouerbio celebrata velocitas est. & per hanc vocem vide quàm acutior sensus.*

M. ss. duo, habet libidinem, non insanam: *Ambianus,* sed non insanam. *probe.*

M. ss. Falsa est itaque ista mediocritas, *non* vrique.

Videtur coniunctio & *vacare. in m. ss. legitur.* induxeris, induces & multo, *&c.*

M. ss. finis, vt puto, edendi, *&c. Et inferius, meliores lib. 6.* controuersiosam pro confessa vindicare.

M. ss. inter lymphatos metus numerat: *ille scilicet qui tela fortunæ non timebit, qui omnia ista humanæ vitæ formidines putat Monuerat olim Pincianus, nuper Modius epist. 126. Tandem ergo ita emendetur.*

M. ss. ad quod aliquando nobis nostra sponte veniendum est.

M. ss. Falsum est, inquit, quod proponitis.] *Iterum paulo inferius,* ipse semper in actu est, in effectu tunc maximus, *impressi* in effectum. *Sed videtur glossema ad vocem* in actu. *ideo Muretus vt alienum relegauit.*

Pro exterrentia, *scriptus vnus cum excusis ante annum 85. habet* expauefacientia, *alius* expauentia, *duo* expauescentia.

GRVT. & IVRETVS.

Avt ad traditionem nostram.] *v. c.* ad traductionem, *quod sincerius videtur, vt* traductionis *nomine hic intelligat aliorum Philosophorum sententias, quæ refellebant Stoicorum dogma cum calumnia & contemptu: nam* traducere *hoc aliquando denotat. Eo spectant verba ipsius Senecæ inf. hac eadem epist.* Nostrorum hæc (*ait*) interrogatio est. Aduersus hanc sic respondere conantur, falsam nos rem & controuersam pro confessa iudicare. *Idem epist. 87.* Aduersus hoc sic respondent Peripatetici, vt quod primum proponimus, falsum esse dicant. *Alio loco dicit infamatos Stoicos, vt epist. 81.* Desinant itaque (*ait*) infamare nos tanquam incredibilia iactantes. *Et epist. 100.* & infamant præcepta nostra duritia. *hæc Iuretus.*

Velocitatem suam Ladas.] *Ita primum restituendum docuit Lipsius lib. 1. Elect. cap. 16. cum antea passim extaret,* laudans. *nullo sensu. nam* Ladæ *cursoris prouerbio celebrata velocitas est.*

ARGV-

ARGVMENTVM I. LIPSI.

DE villa Africani; ædificio & balneo, nec polito, nec lauto. Contra luxum sui æui. In extremo, de oleis serendis, occasione villæ.

EPIST. LXXXVI.

IN ipsa Scipionis Africani villa iacens hæc tibi scribo, [1] adoratis manibus eius & ara, quam sepulchrum [2] esse tanti viri suspicor: animum quidem eius in cælum, ex quo erat, redisse persuadeo mihi. non quia magnos exercitus duxit (hos enim & Cambyses furiosus, ac furore feliciter vsus habuit) sed ob egregiam moderationem pietatemque, magis in illo admirabilem, cum reliquit patriam, quam cum defendit. Aut Scipio Romæ deesse debebat, [3] aut Romæ libertas. *Nihil*, inquit, *volo derogare legibus, nihil institutis. æquum inter omnes ciues ius sit: vtere sine me beneficio meo patria. caussa tibi libertatis fui*, [4] *ero & argumentum. Exeo, si plus quam tibi expedit, creui.* Quid ni ego admirer hanc magnitudinem animi, qua in exsilium voluntarium secessit, & ciuitatem exonerauit? Eo perducta res erat, vt aut libertas Scipioni, aut Scipio libertati faceret iniuriam. neutrum fas erat. Itaq; dedit locũ legibus, & se [5] Liternum recepit, tam suum exilium Reip. imputaturus, quam Hannibalis. Vidi villam structam lapide quadrato, murum circumdatum siluæ, turres quoque in propugnaculum villæ vtrimque subrectas. Cisternam ædificiis ac viridibus subditã, quæ sufficere in vsum vel exercitus posset. Balneolum angustum, tenebricosum ex consuetudine antiqua. non videbatur maioribus nostris caldum, nisi obscurum. Magna ergo me voluptas subit, contemplantem mores Scipionis ac nostros. In hoc angulo ille Carthaginis horror, cui Roma debet, quod tantum semel capta est, abluebat corpus laboribus rusticis fessum: exercebat enim opere se, terramque (vt mos fuit priscis) ipse subigebat. Sub hoc ille tecto tam sordido stetit, hoc illum pauimentum tam vile sustinuit. At nunc quis est, qui sic lauari sustineat? pauper sibi videtur ac sordidus, nisi parietes magnis & [6] pretiosis orbibus refulserunt; nisi [7] Alexandrina marmora [8] Numidicis [9] crustis distincta sunt; nisi illis vndique operosa & [10] in picturæ modum variata circumlitio prætexitur; [11] nisi vitro absconditur camera; nisi Thasius lapis, quondam rarum in aliquo spectaculum templo, piscinas nostras circumdedit; in qua [12] multa sudatione [13] corpora exinanita demittimus; nisi aquam [14] argentea epistomia fuderunt. Et adhuc plebeias fistulas loquor: quid cum ad balnea libertinorum peruenero? quantum statuarum, quantum columnarum est nihil sustinentium, sed in ornamentum positarum, [15] impensæ caussa? quantum [16] aquarum per gradus cum fragore labentium? Eo deliciarum peruenimus, vt [17] nisi gemmas calcare nolimus. In hoc balneo Scipionis minimæ sunt rimæ, magis quam fenestræ, muro lapideo exsectæ, vt sine iniuria munimenti, lumen admitterent. At nunc [18] blattaria vocant balnea, si qua non ita aptata sunt, vt [19] totius diei solem fenestris amplissimis recipiant; nisi & lauantur simul [20] & colorantur; nisi ex solio agros & maria prospiciunt. Itaque quæ concursum & admirationem habuerant [21] cum dedicarentur, hæc in antiquorum numerum reiiciuntur, cum aliquid noui luxuria commenta est, quo ipsa se obrueret. At olim & pauca erant balnea, nec vllo cultu exornata. Cur enim ornaretur [22] res quadrantaria, & in vsum, non oblectamentum reperta? [23] Non suffundebatur aqua, nec recens semper [24] velut ex calido fonte currebat: nec referre credebant, in quam perlucida sordes deponerent. Sed, dij boni quam iuuabat illa balnea intrare obscura, & [25] gregali tectorio inducta, quæ scires Catonem tibi ædilem, aut Fabium Maximum, aut ex Corneliis aliquem manu sua temperasse? Nam hoc quoque nobilissimi [26] ædiles fungebantur officio, intrandi ea loca quæ populum receptabant, exigendique munditias, & vtilem ac salubrem temperaturam: non hanc, quæ [27] nuper inuenta est, similis incendio. adeo quidem vt conuictum in aliquo scelere seruum, viuum lauari oporteat. Nihil mihi videtur iam interesse, ardeat balneum, an caleat. Quantæ nunc aliqui rusticitatis damnant Scipionem, quod non in caldarium suum [28] latis specularibus diem admiserat? quod non in multa luce decoquebatur, & exspectabat, vt in balneo concoqueret? O hominem calamitosum, nesciit viuere! [29] Non pacata aqua lauabatur, sed sæpe turbida, & cum plueret vehementius, pæne lutulenta. Nec multum eius intererat, an sic lauaretur: veniebat enim, vt sudorem illic ablueret, non vt vnguentum.

Quas nunc quorumdam futuras voces credis? Non inuideo Scipioni: vere in exsilio vixit, qui sic lauabatur. Imo si scias, non quotidie lauabatur. Nam, vt aiunt qui priscos mores vrbis tradiderunt, brachia & crura quotidie abluebant, quæ scilicet sordes opere collegerant: ceterum toti [30] nundinis lauabantur. Hoc loco dicet aliquis, liquet immundissimos fuisse. Quid putas illos oluisse? militiam, laborem, virum. Postquam munda balnea inuenta sunt, [31] spurciores sunt. Descripturus infamem & nimiis notabilem deliciis Horatius Flaccus, quid ait?

[32] *Pastillos Rufillus olet.* ——

Dares nunc Rufillum, perinde esset, ac si hircum oleret, & Gorgonij loco esset, quem idem Horatius Rufillo opposuit. Parum est sumere vnguentum, ni bis die terque renouetur, ne euanescat in corpore. Quid, quod odore tamquam suo gloriantur? Hæc si tibi nimium tristia videbuntur, villæ imputabis: in qua [33] didici ab Ægialo diligentissimo patrefamiliæ (is enim nunc huius agri possessor est) quamuis vetus arbustum posse transferri. Hoc nobis senibus discere necessarium est, quorum nemo non oliuetum alteri ponit. Quod vidi, hoc dico: illud arboretum trimum aut quadrimum fastidienti fructus autumno deponere. te quoque proteget illa, quæ

Tarda venit, seris factura nepotibus vmbram;

vt ait Virgilius noster: qui non quid verissime, sed quid decentissime diceretur, adspexit; nec agricolas docere voluit, sed legentes delectare. Nam (vt omnia alia transeam) hoc quod hodie mihi necesse fuit reprehendere, adscribam:

Vere fabis satio est, tunc te quoque medica putres
Accipiunt sulci, & milio venit annua cura.

An vno tempore ista ponenda sint: & [34] an vtriusque verna sit satio, hinc æstimes licet. Iunius mensis est quo tibi scribo, iam procliuus in Iulium. Eodem die vidi fabam metentes, milium serentes. Ad oliuetum reuertor, quod vidi duobus modis dispositum. Magnarum arborum truncos circumcisis ramis, & ad vnum redactis pedem, [35] cum scapo suo transtulit, amputatis radicibus, relicto tantum capite ipso, ex quo illæ pependerãt. Hoc fimo tinctum in scrobem demisit: deinde terram non aggessit tantum, sed calcauit & pressit. Negat quidquam esse [36] hac (vt ait) spissatione efficacius. videlicet frigus excludit & ventum. minus præterea mouetur: & ab hoc nascentes radices prodire patitur, ac solum apprehendere, quas necesse est teneras adhuc, & precario hærentes; leuis quoque reuellat agitatio. parum autem arboris [37] antequam obruat radit. ex omni enim materia quæ nudata est, vt ait, exeunt radices nouæ. Non plures autem super terram eminere debet truncus, quam tres aut quattuor pedes: statim enim ab imo vestietur: nec magna pars, quemadmodum in oliuetis veteribus, arida & retorrida erit. Alter ponendi modus hic fuit. Ramos fortes, nec corticis duri, quales esse nouellarum arborum solent, eodem genere deposuit. Hi paullo tardius surgunt: sed cum tamquam à planta processerint, nihil habent in se horridum, nec triste. Illud etiam nunc vidi, vitem ex arbusto suo annosam transferri: huius capillimenta quoque (si fieri potest) collegenda sunt, deinde liberalius sternenda vitis, vt etiam ex corpore radicescat. Et vidi non tantum mense Februario positas, sed etiam Martio exacto tenent, & complexæ sunt non suas vlmos. Omnes autem istas arbores, quæ (vt ita dicam) [38] grandiscapiæ sunt, ait aqua adiuuandas cisternina: quæ si prodest, habemus pluuiam in nostra potestate. Plura te docere non cogito: ne quemadmodum Ægialus noster [39] me sibi aduersarium parauit, sic ego parem te mihi.

I. LIPSIVS.

2. ADORATIS manibus eius & ara.] *Ara quæ* diis manibus *ex more poni solet, & millena aliquot hodie exstant. Tamen meus & quidam,* arca. *quod valde amplector, non tam quia cineres siue vrnas in* Arcis *aut loculis lapideis conditos etiam sciam; quam quod mos gentis Corneliæ tale hic poscat. De eo Plinius lib.* VII. In gente Cornelia nemo ante Syllam Dictatorem traditur crematus. idque voluisse, veritum talionem, eruto C. Marij cadauere. *Atqui ex ea Scipio, ergo in arca cadauer conditum.*

2. Esse tanti viri suspicor.] *Cur suspicaris tantum? quia ambigebatur, & potuit Cenotaphium modo esse. Certe alterum aut hic, aut iuxta Romam fuit, vbi item ostendebatur sepulchrum. Liuius* XXXVIII. Africanum alij Romæ, alij Linterni, & mortuum, & sepultum, tradunt. Vtrobique monumenta ostenduntur, & statuæ. *De statua, nihil hic Seneca, & oportet translatam fuisse. Communior autem fama de Linterno fuit: pro qua Strabo & Valerius.*

3. Aut Romæ libertas.] *Ita Muretus, sua non Senecæ mente. Nam libri plerique omnes,* aut Roma in libertate: *quidam* aut Roma libertati *quomodo & Otho Frisingensis legit & transcripsit lib.* II. *cap.* XL. *Vetera nempe hæc menda sunt: ego emaculẽ* aut Romanæ libertati. *Aut deserere Romam Scipio debebat, aut premere eius*

(Scipione

(Scipione indignum) libertatem. Quid ita? quia præſens grauis libertati erat, ob opes & gratiam: & ipſe magni animi facta iam ediderat ſupra eam: Liuium, Valerium, atque alios vide. Huc faciunt omnino ſequentia. Siquis tamen, cum Othone, Roma libertari, *velet: ſenſus eſto, Parum tuta Roma libertatem eſſet, illo præſente.*

4. Ero & argumentum.] *Docebo, quàm nil niſi æquale & ciuile poſsis ferre.*

5. Liternum recepit.] *Quod alias* Linternum: *ſuitque iuxta Cumas, procul à Baiis octauo lapide.*

6. Pretioſis orbibus.] *Nam cruſtas aut ſegmenta marmorum varie figurabant, in orbem, in ouum, in quadram, in quadratam. Ita & Iuuenalis* Lacedæmonium orbem *dixit.*

7. Alexandrina marmora.] *Plura ſane Alexandria & Ægypto aduehebantur,* Luculleum *nigricans,* Ophites *maculans,* Porphyrites *punicans, & hæc ipſa iterum diſtincta: an autem vnum aliquod proprie* Alexandrinum *dictum fuerit ignoro.*

8. Numidicis cruſtis.] *Atquin Iſidorus negat* cruſticis aptũ. *Nam ita ait:* Numidicum marmor Numidia mittit, ad cutem ſuccum dimittit croco ſimilem, vnde & nomen accepit, non cruſtis, ſed in maſſa & liminum vſu aptum. *Vbi quod eſt,* ad cutem, *lege* cotem: *& vult cote attritum, talem ſuccum croceum emittere. At de* cruſtis, *large fallitur: Plinium vide lib. XXXV. cap. 1. disertim contra aſſerentem. Male autem eumdem legit ac tranſcripſit libro XXXVI. cap. VI. vbi iſta:* Numidicum marmor non in columnis tantum cruſtiſve, ſed in maſſa ac viliſſimo liminum vſu. *niſi quis emendat (& velim) in Iſidoro:* non cruſtis modo, ſed.

9. Cruſtis diſtincta ſunt.] *Sidonius 2. epiſt. 2. negat in ſuo balneolo hæc eſſe.* Non illic paros, Caryſtos, Phryges, Numidæ, rupium variatarum poſuere cruſtas. *Varij igitur generis colorisque cruſtis parietes diſtinguebant. Adde Plinium, ſodes,* XXXV. *cap.* 1. *& videbis Neroniano æuo hoc tale inuentum.*

10. In picturæ modum.] *Muſiuum opus intelligit, quo ſolent ambire quadras aut orbes, & velut marginare. Ideo addit,* circumlitionem prætexi. *Vera autem etiam pictura in Muſiuis, id eſt variæ rerum formæ.*

11. Niſi vitro abſconditur camera.] *Plinius* XXXVI. Pulſa ex humo pauimenta in cameras tranſiere, è vitro: nouitium & hoc inuentum. *Statius in ipſo Etruſci balneo:*

Effulgent cameræ vario faſtigia vitro.

Reperio & loco marmoris, Vitrum in Bibliotheca parietibus, apud Boëtium: in domus ipſius, apud Vopiſcum in Firmo.

12. Multa ſudatione exinanita.] *Nam poſt ſiccum balneum, ſiue Laconicum, quidam in piſcinas, frigidamque deſcendebant. Martialis VI. de Balneo Tuccæ:*

Ritus ſi placeant tibi Laconum,
Contentus potes arido vapore,
Cruda Virgine Martiaue mergi.

Quomodo autem ibi Virgine, aut Martia? ita, ibi: quia ex Aquaductibus, conceſſu Principum, deriuabant. Frontinus dicit, & palam Statius pluſculis verſibus in Balneo Etruſci.

13. Corpora exinanita.] *Sic epiſtola* CVIII. Decoquere corpora, & ſudoribus exinanire. *Tamen meliores libri,* exſaniata, *& alij alludunt: ego etiam adſertum olim in Elect. 1. cap.* XVI.

14. Argentea Epiſtomia.] *Proba vox, & obturacula ſignificat, ori vaſorum aut labrorum (vt hic) indita; quibus verſis, liquorem emittant. Libri tamen epithomica, aut* epitomia *fere habent: vnde Iac. Cuiacio placitum,* epitonia *reponere quæ vox* Verticilla *ſignificat; proprie quibus aliquid intenditur, vt corda aut fides. Sed de* argento, *etiam Statius in Balneo Etruſci,*

Nil ibi plebeium, nuſquam Temeſæa notabis
Æra, ſed argento felix propellitur vnda,
Argentoque cadit, labriſque nitentibus inſtat.

15. Impenſæ cauſſa.] *Non in vſum, ſed vt opes oſtenent. Plinius hoc appellat,* lauritiæ cauſſa XXXVI. *cap.* VI. Columnis vtebantur (*antiqui*) nec lautitiæ cauſſa, ſed quia firmius aliter ſtatui non poterant.

16. Aquarum per gradus.] *E labris aut receptaculis, in ſolia inferiora & ſubiecta.*

17. Niſi gemmas calcare.] *Tale Statius in Tiburtino Manlij:* Calcabam nec-opinus opes. *Plinius* XXXIII. *cap.* XII. *oſtendit vulgo etiam* ſtrata argento balnea mulierum *fuiſſe: Imo paſsim pauimenta aurata. Seneca De Ira* III. *cap.* XXXV. Qui nolunt domi niſi auro pretioſa calcare. *Et Epiſt.* XVI. Non tantum habere ſed calcare diuitias.

18. Blattaria vocant.] *Satis commode quidem. nam id genus lucem fugit, &* tenebroſis balneis gaudet, inaſciturque. *Idem Plinius.*

19. Totius diei ſolem.] *Laudat & Lucianus in Balneis* τὸ εὐφεγγὲς, bene luminoſum: *& Martialis de illo Tuccæ:*

Lux ipſa eſt ibi longior, dieſque
Nullo tardior à loco recedit.

Statius in Etruſci: Multus vbique dies. *Plinius lib. 2. epiſt. 3.* Balneum plurimus ſol implet, & circumit.

Et colorantur.] *Solent ſub dio inſolari, poſt vnctionem: hic licet & libet in ipſo balneo, ſic aprico.*

21. Cum dedicarentur.] *De publicis balneis accipe. atque ea ſolenniter ſolent vſibus populi dedicari.*

22. Res quadrantaria.] *Notum eſt quadrantem mercedulam balneatoris fuiſſe.*

23. Non ſuffundebatur aqua.] *A ſeruo miniſtro? imo opinor etiam tunc habuiſſe, qui ſubſeruirent. An potius è vaſis illis labriſque, non manabat calida aſsidue aqua? Nam ſequitur:*

24. Velut ex calido fonte.] *Quod ad* Dracones, *aut* Milliaria, *in quibus calefiebat aqua, liceat referre, aut ad labra exceptoria, & per epiſtomia, de quibus dictum, effundentia. De Milliariis, vide Quæſt. Nat.* III. *cap.* XXIV.

25. Gregali tectorio.] *Si rectum eſt, vulgare tectorium è calce explico, non marmore aut cruſtis. Sed meus & alij* grotali tectorio; *quidam* gretali: *ex quo aliquis,* cretali.

26. Ædiles fungebantur.] *Quorum erat loca inſpicere & curare valetudini apta, aut vſibus cottidianis, vt munda ea aptaque eſſent. Sic popinas, ganeas, balneas, & hæc talia tuebantur: quæ Seneca alibi dicit,* loca

Ædilem metuentia. *De quibus ego ad Taciti Annal. 11. in fine. Proprie autem de Balneis, noto & in Plutarcho III. Quæst. Nat. cap.* X. Ignis ex olea, *inquit*, inimicus est balueis, & tabulata ac fornices subditus labefactat. Ideo periti Ædiles non permittunt Balnearum redemptoribus lignis oleaginis vti, sicut nec lolium conÿcere in ignem aut herbas, quod horum vapor grauedines capitis ac vertigines concinnat.

27. Nuper inuenta est, similis incendio.] *De qua & Plutarchus Quæst. conuiu.* VIII. *cap.* IX. Olim, *inquit*, temperies balneorum erat. & remissio, adeo vt rex Alexander febricitans iaceret in balneo, & Gallorum coniuges pultis ollas in balnea infetentes, vna cum liberis vescerentur, ibi lauantibus. Νῦν δὲ λυττῶσιν ἔοικε τὰ βαλανεῖα, καὶ ὑλακτεῖ, καὶ σπαράττεται. ὁ δὲ ἐγκείμενος ἀὴρ ἐν αὐτοῖς, ὑγρῷ μίγμα καὶ πυρὸς γεγονὼς, οὐδὲν ἐᾷ τῷ σώματι ἡσυχίαν ἄγειν, ἀλλὰ πᾶσαν ἄτομον κλονεῖ καὶ ταράττει καὶ μεθίστησιν ἐξ ἕδρας, ἄχρι ἂν κατασβέσωμεν αὐτοὺς πεπυρωμένους καὶ ζέοντας· Nunc autem rabidorum, & latrantium, & sese lacerantium, balnea imaginem præbent. Aer vero in iis, mixtus ex humido & igneo, nihil permittit in corpore quiescere, sed omnem particulam eius, & velut atomon, mouet ac perturbat, & sede sua exagitat, donec restingamus istos ita incensos & feruentes: *aqua nempe frigida, & à loco abductos. Puto autem hæc ad Laconica pertinere, vbi cibos decoquebant, & corpus exinanibant: quę non semel tangit noster.*

28. Latis specularibus.] *Ita assolent. contra ventos obÿcere Specularia (vicem hodie vitrearum) & illos excludere, lucem admittere. Martialis:*

Hibernis obiecta Notis specularia puros
Admittunt soles, & sine fece diem.

29. Non pacata aqua.] *Scripti*, non saccata aqua. *& discimus igitur, à delicatis aquam etiam, ne turbida interueniret, exceptam sacco aut centunculo in canalibus esse.*

30. Nundinis lauabantur.] *Cum in vrbem venirent.*

31. Spurciores sunt.] *Meus & quidam*, puriores sunt. *quod si interrogatione efferas, cur displiceat?*

32. Pastillos Rufillus.] *Pastilli sunt Græcorum* διαπάσματα, οἷς ἀναμίγνυσι τοὺς ἱδρῶτας, πικρὰ τῇ φύσει καὶ στυπτικά· Medicamenta quibus sudores tollunt, amara & astringentia. *Plutarchus Quæst. Conuiual.* I. *cap.* VI. *Vtebantur hircosi.*

33. Didici ab Ægialo.] *Quem & Plinius memorat inter vineæ nobiles cultores, lib.* XIV. *cap.* IV. Magna fama & Vetuleno Ægialo, perinde libertino, fuit in Campaniæ rure Linternino, maiorque etiam fauore hominum, quoniam ipsum Africani colebat exsilium. *Vides possessorem villæ huius Scipionis fuisse.*

34. An vtriusque verna sit satio.] *Calumniatur, an reprehendit, nescio: illud vereor. Nam milium quidem & Iunio seritur, vt hic noster: sed quid vetat, & Vere seri, vt Virgilius? Imo Plinius inter ea habet, quæ* trina tempestate anni *seruntur, Æstate, Hieme, Vere. Vide lib.* XVIII. *cap.* VII.

35. Cum scapo suo transtulit.] *Prisci libri*, cum rapo suo, *aut* rapto, *aut vt meus*, capto. *Cuiacius probat* rapum, *& ita appellari ipsum caput, quia ea sit forma. Mihi*, scapo, *placebat.*

36. Hac, vt ait, spissatione.] *Ita aliquot scripti: Muretus tamen & adsecla*, pisatione: *quasi* pinsatione: *quod miror. Non enim* ἀναλόγως pinsatio à pinsere. *Vulgata quid clarius?*

37. Antequam obruat, radit.] *Pincianus correxit, cùm anteà* radix *legeretur: placet vel inuitis libris.*

38. Grandiscapiæ sunt.] *Græco verbo*, μακρόκαυλοι· *& vel hinc supra probes, de* Scapo.

39. Me sibi aduersarium.] *Æmulum industria, & vel superare conantem.*

MVRETVS.

AVT Romæ libertas.] *Videbatur enim Romæ non esse* ἰσονομίαν, *si Scipio, propter rerum gestarum magnitudinem, ne abduci quidem posset ad caussam dicendam, neque accusantibus tribunis respondere dignaretur, sed ab eis impune populum ad grates diis agendas auocaret, vt fecerat.*

Viridibus.] *Ita vocabant prata & arboreta.*

Ad balnea libertinorum.] *Salse & aculeatè dictum. Ad tantas enim opes libertini sub Claudio peruenerant, vt prę iis ipsi principes ciuitatis egeni viderentur.*

Pisatione.] *Et* pinso *&* piso *pro eodem dicebant: vt* mensam, *&* mesam, mensem, *&* mesem, Hortensium *&* Hortesium.

Aut Scipio Romæ deesse debebat, aut Roma in libertate.] *Antiquus codex:* Aut Scipio Romæ esse non debebat, aut Roma in libertate. *In aliis:* Aut Scipio Romæ deesse debebat, aut Roma sine libertate. *Sed prior lectio magis probatur.*

Quid putas illo soluisse maliciam labore virum.] *Sic prior editio. Legendũ reor:* Quid putas illos oluisse militiam, laborem, virum. *vt paulo post:* Pastillos Rufillus olet. *vt verba illa.* Quid putas illos oluisse *interrogatio sit eius qui antiquorum sordes improbabat: Seneca autem responsio sit*, Militiam, laborem, virum *Posset etiam legi* vires, *non* virum.

Annuo tempore ista ponenda sunt:] *Corrige*, an vno tempore ista ponenda sint, *ex exemplari Franciscano.*

Relicto tantum capite ipso, ex quo illæ pependerant.] *Castigatior lectio cuiusdam antiqui codicis* relicto tantum capite vno, ex quo, *cetera.*

Quas necesse est teneras adhuc, & precario hærẽtes.] *Prior editio, & omnes quos legerim scripti codices*, cæteras *habent, non* teneras: *vno excepto, in quo* cereas *legitur, non* cæteras: *rectissime.*

Parum autem arboris antequam obruat radix.] *Sic in omnibus meis exemplaribus. Sed* radit *scribendum non* radix, *ex his quæ sequuntur datur intelligi.*

Grandis copiæ sunt, *Forte*, grandiscapiæ, sunt, *vt sit* grandiscapiæ, *dictio composita, hoc est*, grandis capitis. *nam si separatim* copiæ *legas, quare adderet*, vt ita dicam?

ERASMVS.

ERASMVS.

QVID putas illo ſoluiſſe maliciam labore virum.] *Sic habebat prior editio. Britannicum exemplar ſubuenit!* Quid putas? illo ſoluiſſe militiæ laborem decebat virum.

OPSOPOEVS.

M*.ſſ. & impreſsi,* hos enim, *exercitus ſcilicet habuit Cambyſes. verſu vltimo, ſcripti omnes,* aut Roma in libertate.

Meliores codices, magnitudinem animi, qua in exſilium, &c. *vnus,* quod in exilium.

Lipſius Elect. 1. cap. 16. Verbum vetus praferunt aliquot mei libri, corpora noſtra exſaniata. *Exſaniare, ſaniem tollere Celſus de morſu rabidi canis,* ſal enim exſaniat. *Indubie Seneca ita ſcripſit. & reuocandum in vſum probiſsimum verbum. Simile mendum in hac ſanie, apud eundem ſcriptorem, epiſt. 96.* Et antiqui medici neſciebant dare cibum ſæpius, & vino fulcire venas cadentes: neſciebant ſanguinem emittere, & diutinam ægrotationem balneo ſudoribuſque laxare. *Legendum* ſaniem emittere, *& referendum ad hunc morem in balneis ſudandi. Seneca alibi,* Quid mihi cum iſtis calentibus ſtagnis? quid cum ſudatoriis, in quæ ſiccus vapor corpora exhauſturus includitur? *Sanguinis miſsionem qui ignaram putat medicis antiquis: dignus, cui ipſi ſanguis ſed è capite, mittatur. Hac Lipſius: cui duo quoque è noſtris exemplaria manum dant.*

Ibid. Ludouicus Cælius lection. antiq. lib. 30. cap. 18. Impreſsi codices epitoma *praferunt, aut* opitonica. *Neutrum recte, ſiquidem vel Latinis auctoritatum tibicinibus peruincimus,* epiſtomia *legendum (etenim Græca id plane claret doctrina) nam, libro Architectonicę decimo Vitruuius ita ſcribit:* Singulis autem canalibus ſingula epiſtomia ſunt incluſa, manubriis ferreis collocata: quæ manibus quum torquentur ex area nares patefaciunt in canales *Et infra idem Vitruuius:* Motione vero vectium vehementiore, ſpiritus frequens compreſſus epiſtomiorum aperturis influit. *Ex iis auctoris huius verbis, vt de Varrone taceam, manifeſtum (arbitror) dici epiſtomia qualia nunc paſsim tonſores habent in vaſculis penſilibus capiti abluendo. Sed & inſtrumenta ea, quibus è vaſis ſubinde vina educimus, cannulas ſimplex nominat vulgus, epiſtomia recte dici poſſe animaduerto. Hæc Cælius. At Cuiacius apud Paul. recept. ſentent. lib. 3. emendat* epitonia. *Et ita plane ſcriptum habet alter Puteani codex. Notat quoque Briſſonius in lib. de verb. ſignific. &* epitonia *legendum ait, vt in l. 17. D. de act. empt. in cod. Florent. legitur. P. Victorius certe in cunctis manuſcriptis apud Varronem lib. 3. de re ruſt. cap. 5.* epitoniis *pro vulgato* epitomiis *ſe inueniſſe teſtatur. Vitruuij vero codices antiqui* epitonia *praferunt, non* epitomia, *vt quidam monuerunt. Dicuntur vero epitonia, vertibula, cum quibus chordæ fides've muſicorum inſtrumentorum intenduntur: tum quibus ora ſalientium obturantur vel laxantur: prout hoc vel illo modo torquentur: ἀπὸ τοῦ ἐντείνεσθαι ſic nominata.*

M. ſſ. vnus tes quadratoria. *ceteri* res quadrantaria. *Cælius lib. 30. antiq. lect. cap. 19. Legendum* res quadrantatia: *quoniam qui balneas ingrederentur, quadrantē balneatori ſoluerent. Id aperte ſignificat eo verſiculo Iuuenalis:*

Cædere Siluano porcum, quadrante lauati.

Nec non Horatius Sat. 3.

——Dum tu quadrante lauatum
Rex ibis.——

Non deerunt forſan, qui artem quadratariam ab Seneca in Iniis potius ſignificatam putent, quę Iureconſultis non alias videatur quam marmoria, Sed illepide omnino, ne dicam inſulſe. Hactenus Cælius.

M. ſſ. vnus ſiccata aqua: *quod nihil eſt: veſtigium tamen vetuſtæ lectionis retinet. Recte alij duo* ſaccata aqua, *id eſt colata defæcata, atque ab arenulis purgata. Sic vinum ſaccatum, ſeu ſacco caſtratum: vel limpidum, vel cui vires ſacculo adempta. Martialis Epigrammat. libro duodecimo:*

——vt liquidum potet Alauda merum,
Turbida ſollicito transfundere Cæcuba ſacco.

Cicero ſecundo de finibus, Quibus vinum defuſum è pleno ſit: hirſiphon, vt ait Lucilius, cui nihil dempſit, nil vires ſacculus abſtulit. *Serenus Sammonicus de lotio:*

Quod facit ex aſino ſaccatus corporis humor.

Saccis interdum addebantur herbæ bene olentes, aromata, & peregrini ſapores, qui liquorem ſic colatum palato commendarent, & odorem naribus gratum ſpirarent. Plinius libri vigeſimiſecundi capite decimoſeptimo. Teutones quibus frequentia ſunt balnea, hodie adhuc cum lauantur, ſerpillum, chamælum, & eius generis herbas ſuauiter fragrantes caldæ, lixiuio præſertim immiſcere ſolent. Vt ſaccata aqua delicati tempore Senecę non ſolum liquida & clara, ſed etiam odorifera in caldaria vſi fuiſſe credantur.

M. ſſ. duo, Quid quod idem hoc edocere ſuo gloriatur? *probius alij duo,* Quid quod iidem *(deeſt in altero* iidem) hoc odore tamquam ſuo gloriantur?

Lipſius libro primo Electorum capite decimo ſexto: Longe diuerſam (à prioribus editionibus nempe) lectionem haurio ex libris: Quod vidi hoc dico: illud arboretum trimum aut quadrimum faſtidienti fructus autumno deponere. Te quoque prot. i. *Ita mei manuſſ. niſi quod* arborum: *vnde ego,* arboretum. *In ſequentibus prorſus lego.* An vno tempore iſta ponenda ſint. *& paullo ante,* reprehēdere: *valde appoſite ad ſententiam. Ecce enim, vt libenter antiquos, ſic Virgilium hic noſter tangit tamquam agrariæ rei parum peritum: quoniam ſcripſiſſet milium & fabam ſub idem tempus ſeri. Sed mehercule calumniatur, aut ludit iſte Socrates. Milium ex iis quatrina tempeſtate anni ſeruntur, æſtate, hieme, vere: in Italia tamen plurimum æſtate. Quam ſolam ſationem hic Seneca agnoſcit. At tu vide Plinium libri decimioctaui capite ſeptimo, & liberabis facile Virgilium huius culpæ. Hactenus Lipſius.*

Plinius lib. 14. cap. 4. de inſignibus vinearum cultoribus: Magna fama & Vetuleno Ægialo perinde libertino fuit in Campaniæ rure Linternino, maiorque etiam fauore hominum, quoniam ipſum Africani colebat exſilium.

Nunc ſcapo, *prius* rapo. *vt etiam m. ſſ. Cuiacius Obſeruat. lib. 24. cap. 5. Stirpes feruntur ſurſum, radices deorſum, dependentes ex arborum capite, quod & rapum dicitur, quia rapi formam habet. Seneca epiſt. 86.* magnarum arborū

trucos cum rapo ſuo tranſtulit amputatis radicibus, *quæ verba vetus gloſſema quod ſubiungitur, ita interpretatur,* relicto capite ipſo, ex quo illæ pependerant. *Et ita quoque capita vitium apud Catonem accipienda ſunt.*

M.ſſ. vnus, parum autem valet arboris antequam obruat radix.

M.ſſ. tres, nihil habent in ſe abhorridum aut triſte.

Pro grandis copiæ, *repoſui* grandiſcapiæ, *nixus antiquorum codicum auctoritate Pinciani & Scaligeri: cuius caſtigationes in Feſtum vide. grandiſcapias arbores dicit, quæ grandi capite, hoc eſt radice ſunt.*

M.ſſ. tres non repræſentant dictionem noſter.

Argvmentvm I. Lipsi.

FRVGALITAS Senecæ, & externorum contemptus: admonitio ad alios, vt ſic velint, faciantque. Diſſertatiuncula deinde, quibus approbat Fortuita in bonis non eſſe: dumtaxat Commoda dici poſſe.

EPIST. LXXXVII.

NAVFRAGIVM, antequam nauem aſcenderem, feci: quomodo acciderit, non adiicio, [1] ne & hoc putes inter Stoica paradoxa ponendum: quorum [2] nullum eſſe falſum, nec tam mirabile quam prima facie videtur, cum volueris approbabo, imo etiam ſi nolueris. Interim hoc me iter docuit, quam multa haberemus ſuperuacua, & quam facile iudicio poſſemus deponere, quæ ſi quando neceſſitas abſtulit, non ſentimus ablata. Cum pauciſſimis ſeruis, quos vnum capere vehiculum potuit, ſine vllis rebus, niſi quæ corpore noſtro continebantur, [3] ego & Maximus meus biduum iam beatiſſimum agimus. Culcitra in terra iacet, ego in culcitra. Ex duabus penulis, altera ſtragulum, altera opertorium facta eſt. De prandio nihil detrahi potuit. [4] paratum fuit non magis hora, [5] nuſquam ſine caricis, nuſquam ſine pugillaribus. Illæ, ſi panem habeo, pro pulmentario ſunt: [6] ſi non, pro pane. [7] quotidie mihi annum nouum faciunt, quem ego fauſtum & felicem reddo bonis cogitationibus, & animi magnitudine: qui numquam maior eſt, quam vbi aliena ſepoſuit: fecit ſibi pacem, nihil timendo: fecit ſibi diuitias, nihil concupiſcendo. Vehiculum in quod impoſitus ſum, ruſticum eſt. [8] Mulæ viuere ſe ambulando teſtantur, mulio [9] excalceatus non propter æſtatem. Vix à me obtineo, vt hoc vehiculum velim videri meum. Durat adhuc peruerſa recti verecundia. quoties in aliquem comitatum lautiorem incidimus, inuitus erubeſco: quod argumentum eſt, iſta quæ probo, quæ laudo, nondum habere certam ſedem & immobilem. Qui ſordido vehiculo erubeſcit, pretioſo gloriatur. Parum adhuc profeci, nondum audeo frugalitatem palam ferre, etiam nunc curo opiniones viatorum. Contra totius generis humani opiniones mittenda vox erat: Inſanitis, erratis, ſtupetis ad ſuperuacua, neminem æſtimatis ſuo. Cum ad patrimonium ventum eſt, diligentiſſimi computatores, ſic rationem ponitis ſingulorum: quibus aut pecuniam credituri eſtis, aut beneficia. Nam hæc quoque iam expenſa fertis. Late poſſidet, ſed multum debet: habet domum formoſam, ſed alienis nummis paratam: familiam nemo cito ſpecioſiorem producet, ſed nominibus non reſpondet. Si creditoribus ſoluerit, nihil illi ſupererit. Idem in reliquis quoque facere debebatis, excutere quantum proprij quiſque habeat. Diuitem illum putas, quia aurea ſuppellex etiam in via eum ſequitur, quia in omnibus prouinciis arat, quia [10] magnus Kalendarij liber voluitur, quia tantum ſuburbani agri poſſidet, quantum inuidioſe in deſertis Apuliæ poſſideret: & cum omnia dixeris, pauper eſt. quare? quia debet. quantum, inquis? omnia: niſi forte iudices intereſſe, vtrum aliquis ab homine, an à fortuna mutuum ſumpſerit. Quid ad rem pertinent mulæ ſaginatæ, vnius omnes coloris? Quid iſta vehicula cælata?

—inſtrati oſtro alipedes, pictiſque tapetis.
Aurea pectoribus demiſſa monilia pendent.
Tecti auro fuluum mandunt ſub dentibus aurum.

Iſta nec dominum meliorem poſſunt facere, nec malum. M. Cato Cenſorius (quem tam reip. hercule profuit naſci quàm Scipionem: alter enim cum hoſtibus noſtris bellum, alter cum moribus geſſit) [11] canterio vehebatur, & [12] hippoperis quidem impoſitis, vt ſecum vtilia portaret. O quam cuperem illi nunc occurrere aliquem ex his [13] troſſulis [14] in via diuitibus, [15] curſores & Numidas, & multum ante ſe pululeris agentem! Hic ſine dubio cultior comitatiorque quam M. Cato videretur: hic, inter illos apparatus delicatos qui cummaxime dubitat, [16] vtrum ſe ad gladium locet.

an ad cultrum. O quantum erat ſæculi decus, imperatorem triumphalem, cenſorium (& quod ſuper omnia hæc eſt) Catonem, vno caballo eſſe contentum,& ne toto quidem! Partem enim ſarcinæ,ab vtroque latere dependentes, occupabant. Ita non omnibus [17] obeſis mannis, & [18] aſturconibus, & tollutariis præferres vnicum illum equum, ab ipſo Catone defrictum? Video non futurum finem in iſta materia vllum, niſi quem mihi ipſe fecero. Hic itaque conticeſcam, quantum ad iſta: quæ ſine dubio talia diuinauit futura, qualia nunc ſunt, qui primus appellauit impedimenta. Nunc volo pauciſſimas adhuc interrogationes noſtrorum tibi reddere, ad virtutem pertinentes, quam ſatisfacere vitæ beatæ contendimus. Quod bonum eſt,bonos facit:nam & in arte muſica quod bonum eſt, facit muſicum: fortuita bona non faciunt: ergo non ſunt bona. Aduerſus hoc ſic reſpondent Peripatetici, vt quod primum proponimus, falſum eſſe dicant. Ab eo, inquiunt, quod eſt bonum, non vtique fiunt boni. In muſica eſt aliquod bonum, tamquam tibia, aut chorda,aut organum aliquod aptatum ad vſus canendi: nihil tamen horum facit muſicum. Hic reſpondebimus. Non intelligitis, quomodo poſuerimus, quod bonum eſt muſico. Non enim id dicimus, quod inſtruit muſicum, ſed quod facit: tu ad ſupellectilem artis, non ad artem venis. Si quid autem in ipſa arte muſica bonum eſt, id vtique muſicum faciet. Etiamnum facere id planius volo. Bonum in arte muſica duobus modis dicitur: altero,quo effectus muſici adiuuatur: altero, quo ars. Ad effectum pertinent inſtrumenta, tibiæ, & organa, & chordæ, ad artem ipſam non pertinent. Eſt enim artifex etiam ſine iſtis: vti fortaſſe non poteſt arte. Hoc non eſt æque duplex in homine. idem enim bonum & hominis, & vitæ. Quod contemptiſſimo cuique contingere ac turpiſſimo poteſt, bonum non eſt: opes autem & lenoni,& laniſtæ contingunt: ergo non ſunt bona. Falſum eſt, inquiunt, quod proponitur. Nam & in grammatica, & in arte medendi, aut gubernandi, videmus bona humillimis quibuſque contingere. Sed iſtæ artes non ſunt magnitudinem animi profeſſæ, non conſurgunt in altum, nec fortuita faſtidiunt. Virtus extollit hominem, & ſupra cara mortalibus collocat: nec ea quæ bona, nec ea quæ mala vocantur, aut cupit nimis,aut expaueſcit. Chelidon, vnus [19] ex Cleopatræ mollibus,patrimonium grande poſſedit. [20] nuper Natalis,tam improbæ linguæ quam impuræ, [21] in cuius ore fæminæ purgabantur,& multorum heres fuit,&multos habuit heredes. Quid ergo? vtrum illum pecunia impurum effecit,an ipſe pecuniam impurauit? quæ ſic in quoſdam homines, quomodo denarius in cloacam cadit. Virtus ſuper iſta conſiſtit, [22] ſuo ære cenſetur: nihil ex iſtis [23] quomodolibet incurrentibus bonum iudicat. Medicina,&gubernatio,non interdicit ſibi ac ſuis admirationem taliũ rerum. Qui non eſt vir bonus, poteſt nihilominus medicus eſſe: poteſt gubernator, poteſt grammaticus, tam mehercules quam coquus. Cui contingit habere non quælibet, hunc non quemlibet dixeris. Qualia quiſque habet, talis eſt. Fiſcus tanti eſt,quantum habet: imo [24] in acceſſionem eius venit quod habet. Quis pleno ſacculo vllum pretium ponit,niſi quod pecuniæ in eo conditæ numerus effecit? Idem euenit magnorum dominis patrimoniorum: acceſſiones illorum & appendices ſunt. Quare ergo ſapiens magnus eſt? quia magnum animum habet. Verum eſt ergo,quod contemptiſſimo cuique contingit, bonum non eſſe. Itaque indolentiam nũquam bonum dicam. habet illam cicada,habet pulex. Ne quietem quidem, & moleſtia vacare, bonum dicam. quid eſt otioſius verme? Quæris,quæ res ſapientem faciat? [25] quæ Deum. Des oportet illi aliquid diuinum, aliquid cæleſte: magnificum. Non in omnes bonum cadit, nec quemlibet poſſeſſorem patitur. Vide.

Et quid quæque ferat regio, & quid quæque recuſet.
Hic ſegetes, illic veniunt felicius vuæ:
Arborei fœtus alibi, atque iniuſſa vireſcunt
Gramina nonne vides, croceos vt Tmolus odores,
India mittit ebur, molles ſua tura Sabæi?
At Chalybes nudi ferrum. --

Iſta in regione deſcripta ſunt, vt neceſſarium mortalibus eſſet inter ipſos commercium, ſi inuicem alius ab alio aliquid peteret. Summum illud bonum, & ipſum ſuam habet ſedem: non naſcitur vbi ebur,nec vbi ferrum. Quis ſit ſummi boni locus, quæris? animus. hic niſi purus ac ſanctus eſt, Deum non capit. Bonum ex malo non fit: fiunt autem ex auaritia diuitiæ: ergo non ſunt bonum. Non eſt,inquit,verum,bonum ex malo non naſci. Ex ſacrilegio enim & furto pecunia naſcitur. itaque malum quidem eſt ſacrilegium & furtum: ſed ideo, quia plura mala facit, quam bona. Dat enim

lucrum, ſed cum metu, ſolicitudine, tormentis & corporis & animi. Quiſquis hoc dicit, neceſſe eſt recipiat, ſacrilegium ſicut malum ſit, quia multa mala facit, ita bonum quoque ex aliqua parte eſſe, quia aliquid boni facit: quo quid fieri portentoſius poteſt? [26] Quamquam ſacrilegium, furtum & adulterium inter bona haberi, prorſus perſuaſimus. Quam multi furto non erubeſcunt, quam multi adulterio gloriantur? nam [27] ſacrilegia minuta puniuntur, magna in triumphis feruntur. Adiice nunc, quod ſacrilegium: ſi omnino ex aliqua parte bonum eſt, etiam honeſtum erit, & recte factum vocabitur: noſtra enim actio eſt: quod nullius mortalium cogitatio recipit, ergo bona naſci ex malo non poſſunt. Nam ſi, vt dicitis, ob hoc vnum ſacrilegium malum eſt, quia multum mali adfert: ſi remiſeris illi ſupplicia, ſi ſecuritatem ſpoponderis, ex toto bonum erit. Atqui maximum ſceleris ſupplicium, in ipſis eſt. Erras, inquam, ſi illa ad carnificem aut ad carcerem differs. ſtatim puniuntur cum facta ſunt imo dum fiunt. Non naſcitur itaque ex malo bonum, non magis quam ficus ex ulea. ad ſemen nata reſpondent: bona degenerare non poſſunt. Quemadmodum ex turpi honeſtum non naſcitur, ita ne ex malo quidem bonum: nam idem eſt honeſtum & bonum. Quidam ex noſtris aduerſus hoc ſic reſpondent: putemus pecuniam bonum eſſe vndecunique ſumptam, non tamen ideo ex ſacrilegio pecunia eſt, etiamſi ex ſacrilegio ſumitur. Hoc ſic intellige. In eadem vrna & aurum eſt, & vipera. Si aurum ex vrna ſuſtuleris, quia illic & vipera eſt, non ideo mihi vrna aurum dat, quia viperam habet, ſed aurum dat, cum & viperam habeat. Eodem modo ex ſacrilegio lucrum fit: non qua turpe & ſceleratum eſt ſacrilegium, ſed qua lucrum habet, quemadmodum in illa vrna vipera malum, eſt, non aurum quod cum vipera iacet: ſic in ſacrilegio malum eſt ſcelus, non lucrum. Quibus apponitur: Diſſimillima vtriuſque rei conditio eſt Illic aurum poſſum, ſine vipera tollere: hic lucrum ſine ſacrilegio facere non poſſum. lucrum iſtud non eſt appoſitum ſceleri, ſed immixtum. Quod dum conſequi volumus, in multa mala incidimus: id bonum non eſt: dum diuitias conſequi volumus, in multa mala incidimus: ergo diuitiæ bonũ non ſunt. Duas, inquit, ſignificationes habet propoſitio veſtra. vnam, dum diuitias conſequi volumus, in multa nos mala incidere: in multa autem mala incidimus, & dum virtutem conſequi volumus. Aliquis, dum nauigat ſtudij cauſſa, naufragium fecit: aliquis captus eſt. Altera ſignificatio talis eſt: Per quod in mala incidimus, id bonum non eſt. Huic propoſitioni non erit conſequens, per diuitias nos, aut per voluptates in mala incidere: aut ſi per diuitias in multa mala incidimus, non tantum bonum diuitiæ non ſunt, ſed malum ſunt. Vos autem illas dicitis tantum, bonum non eſſe. Præterea, inquit, conceditis diuitias habere aliquid vſus: [28] inter commoda illas numeratis. Atqui eadem ratione ne commodum quidem erunt: per illas enim multa nobis incommoda eueniunt. His quidam hoc reſpondent: Erratis, qui incommoda diuitiis imputatis. Illæ neminem lædunt aut ſua cuique nocet ſtultitia, aut aliena nequitia. ſic, quemadmodum gladius, qui neminem occidit, occidentis telum eſt. Non ideo diuitiæ tibi nocent, ſi propter diuitias tibi nocetur. Poſidonius (vt ego exiſtimo) melius: qui ait diuitias eſſe cauſſam malorum, non quia ipſæ faciant aliquid, ſed quia [29] facturos irritant. Alia eſt enim cauſſa efficiens, quæ protinus neceſſe eſt noceat: alia præcedens. hanc præcedentem cauſſam diuitiæ habent. Inflant animos, ſuperbiam pariunt, inuidiam contrahunt, & vſque eo mentem alienant, vt fama pecuniæ nos etiam nocitura delectet. Bona autem omni carere culpa decet. pura ſunt, non corrumpunt animos, non ſolicitant: extollunt quidem & dilatant, ſed ſine tumore. Quæ bona ſunt, fiduciam faciunt: diuitiæ audaciam. Quæ bona ſunt, magnitudinem animi dant: diuitiæ inſolentiam. Nihil autem aliud eſt inſolentia, quam ſpecies magnitudinis falſa. Iſto modo, inquis, etiam malum ſunt diuitiæ, non tantum bonum non ſunt. Eſſent malum, ſi per ſe nocerent, ſi (vt dixi) haberent efficientem cauſſam: nunc præcedentem habent, & quidem non irritantem tantum animos, ſed attrahentem. Speciem enim boni oſtendunt veriſimilem, ac pleriſque credibilem. Habet virtus quoque præcedentem cauſſam, ad inuidiam: multis enim propter ſapiẽtiam, multis propter iuſtitiã inuidetur: ſed nec ex ſe hanc cauſſam habet, nec veriſimilem. Contra enim veriſimilior illa ſpecies hominum animis obiicitur à virtute, quæ illos in amorem & admirationem vocet. Poſidonius ſic interrogandum ait: Quæ neque magnitudinem animo dant, nec fiduciam, nec ſecuritatem, non ſunt bona: diuitiæ autem, & bona valetudo, & ſimilia his, nihil horum faciunt: ergo non ſunt bona. Hanc interrogationem magis etiamnum hoc modo intendit: Quæ neque magnitudinem animo dant, nec fiduciam, nec ſecuritatem,

contra

contrà autem inſolentiam, tumorem, arrogantiam creant, mala ſunt: à fortuitis autem in hæc impellimur: ergo non ſunt bona. Hac, inquit, ratione ne commoda quidem iſta erunt. Alia eſt commodorum conditio, alia bonorum. Commodum eſt, quod plus vſus habet, quàm moleſtiæ: bonum ſincerum eſſe debet, & ab omni parte innoxium. Non eſt id bonum, quod plus prodeſt: ſed quod tantum prodeſt. Propterea, commodum & ad animalia pertinet, & ad imperfectos homines, & ad ſtultos. Itaque poteſt ei eſſe incommodum mixtum: ſed conuụodum dicitur, à maiore ſui parte æſtimatum. Bonum ad vnum ſapientem pertinet, inuiolatum eſſe oportet. Bonum animum habe. vnus tibi nodus, ſed Herculaneus, reſtat. Ex malis bonum non fit: ex multis paupertatibus diuitiæ fiunt: ergo diuitiæ bonum non ſunt. Hanc interrogationem noſtri non agnoſcunt. Peripatetici & fingunt illam, & ſoluunt. Ait autem Poſidonius, hoc ſophiſma per omnes dialecticorum ſcholas iactatum, ſic ab Antipatro refelli. Paupertas non per poſitionem, ſed per detractionem dicitur, vel (vt antiqui dixerunt) per orbationem: Græci dicunt κατὰ στέρησιν. non quod habeat, dicitur, ſed quod non habeat. Itaque ex multis inanibus nihil impleri poteſt: diuitias multæ res faciunt, non multæ inopiæ. Aliter quàm debes, paupertatem intelligis. Paupertas eſt, non quæ pauca poſſidet, ſed quæ multa non poſſidet. Ita nō ab eo dicitur quod habet, ſed ab eo quod ei deeſt. Facilius quod volo exprimerem, ſi Latinum verbum eſſet, quo ἀπορία ſignificatur. Hanc paupertati Antipater aſſignat. Ego non video quid aliud ſit paupertas, quam parui poſſeſſio. De iſto videbimus, ſi quando valde vacabit, quæ ſit diuitiarum, quæ paupertatis ſubſtantia: ſed tunc quoque conſiderabimus, numquid ſatius ſit paupertatem permulcere, diuitijs demere ſupercilium, quàm litigare de verbis, quaſi iam de rebus iudicatum ſit. Putemus nos ad concionem vocatos. Lex de abolendis diuitiis fertur: his interrogationibus ſuaſuri aut diſſuaſuri ſumus? his effecturi, vt populus Romanus paupertatem, fundamentum & cauſſam imperij ſui, requirat ac laudet? diuitias autem ſuas timeat? vt cogitet has ſe apud victos reperiſſe? Hinc ambitum, & largitiones, & tumultus, in vrbem ſanctiſſimam temperatiſſimámque irrupiſſe? nimis luxurioſè oſtentari gentium ſpolia? quod vnus populus eripuerit omnibus, facilius vni ab omnibus eripi poſſe? Hæc ſatius eſt ſuadere, & expugnare affectus, non circumſcribere. Si poſſumus, fortius loquamur: ſi minus, apertius.

I. LIPSIVS.

1. NE & hoc putes.] *Fallor, aut aſſero legendum:* vt & hoc *Nam ita nude poſitum, Paradoxum eſt: ſi explicare deſinat.*

2. Nullum eſſe falſum.] *Sunt enim, vt Cleanthes aiebat, παράδοξα μὲν, οὐ μὴν παράλογα:* præter opinionem, non præter verum. *Epictetus* IV. *Diſſert.* I. *Vide me in Manud.* III. *Diſſ.* II.

3. Ego & Maximus meus.] *Eſt ille Cæſonius Maximus, inter intimos & fidos eius amicos: de quo Tacitus, & Martialis. Notaui ad Taciti Annalem* XV. *in fine, & locum hunc ibi adde.*

4. Paratum fuit non magis Hora.] *Meus & quidam,* parentium fuit. *Hæreo in his vocibus, & tota clauſula. quid eſt,* nō magis hora? *Imo nullo parato opus, ſi panis tantùm & caricæ. Muretus ait legi alibi,* paratum ſine magis hira: *vnde eruit,* ſine magiro: *quod Græcè eſſet ſine coquo. Neſcio. nihil tale in noſtris libris.*

5. Nuſquam ſine caricis. *Meus nunc & ſtatim,* numquam. *De* Caricis *autem (ea ficus aridæ ſunt, à* Caria, *Vnde frequentes; vt* Cauneæ, *à Cauno:) de Caricis, inquam, certum hæc talia, ficus, paſſulas, palmulas in prandium ſiue guſtum olim fuiſſe. Ita Auguſtus ad Tiberium:* Nos in eſſedo palmulas guſtauimus.

6. Si non, pro pane.] *Plinius* 15. *cap.* 19. Ficus panis ſimul & obſonij vicem ſiccatæ implent. vtpote cùm Cato, cibaria ruris operarijs iuſta lege ſanciens, minui iubeat per fici maturitatem.

7. Cottidie mihi annum nouum.] *Hæc enim dulcia anno nouo, quaſi omen, dare & mittere inuicem ſolebant, talis futuri anni. Ouidius* 1. *Faſtor.*

Quid vult palma ſibi, rugoſáque carica, dixi,
  Et data ſub niueo condita mella cado?
Omen, ait, cauſſa eſt: vt res ſapor ille ſequatur,
  Et peragat cœptum dulcis vt annus iter.

Et caricas *igitur, &* cariotas *ſiue palmulas* (palmas *poëta dicit) tunc ſolent datare. Martialis:*

Aurea porrigitur Iani cariota Kalendis.

8. Mulæ viuere ſe ambulando.] *Mularum mulorúmque in vehiculis vſus, etiam heroicis temporibus apud Homerum. In pretio erant. Plautus:*

Ego faxim muli, pretio qui ſuperant equos,
Sint viliores Gallicis canteriis.

Et præſertim mulæ Galaticæ, *ex Plutarchi περὶ φιλοπλουτίας. Per viam etiam illarum creber vſus, Auſonius:*

Cornipedes rapiant impoſta petorita mulæ.

Nunc ait noſter, macras ſe habuiſſe, & quas motus indicaret viuere: præter diuitum morem, quibus in vſu mulæ ſaginatæ, vnius omnes coloris, *hac ipſa epiſtola ſtatim, & Conſol. ad Marc. cap.* XI.

Senec.

9. Excalceatus non propter æstatem.] *Sed egestatem.*

10. Magnus Calendarij liber voluitur.] *Id est, fænebris pecuniæ liber. nam Kalendis vsuræ cedebant, & petebantur. Itaque nomina, & pecunia, per Kalendas, in tali codice scribebantur. de quo Martialis:*

Superba densis arca palleat nummis,
Centum explicentur paginæ Kalendarum.

Sæpe noster, & Iurisconsulti.

11. Canterio.] *Equo secto.*

12. Hippoperis quidem.] *Horatius manticam appellat:*

——nunc mihi curto
Ire licet mulo.
Mantica cui lumbos onere vlceret, atque eques armos.

13. Trosulis.] *Suprà, epist.* LXXVI.

14. In via diuitibus.] *Qui & in via diuitias suas explicant. tales videri volunt.*

15. Cursores & Numidas.] *Epist.* CXXIII. Omnes iam sic peregrinantur, vt illos Numidarum præcurrat equitatus, agmen cursorum antecedat. *Vide.*

16. Vtrum se ad gladium locet.] *Iste quidem diues apparet, sed ære alieno obrutus deliberat, vtrum auctoret se & faciat gladiatorem, an bestiarium. Mos pessimi æui, vt honeste nati arenæ operas locarent, grandi pretio. Itaque iste desperabundus hoc agitat. Gladius, gladiatorum est; culter, venatorum. Vide me Saturn. 2. cap. 3.*

17. Obesis mannis.] *Buricis, siue burdonibus, paruis equis. Gallica vetus vox est.*

18. Asturconibus.] *Martialis:*

Hic breuis ad numerum rapidos qui colligit vngues,
Venit ab auriferis gentibus Astur equus.

19. Ex Cleopatræ mollibus.] *Sunt effæminati, eunuchi, id genus. Liuius* XXXIII. Prosequentibus mollibus viris, qui ioci caussa conuiuio interfuerant. *Paullo post eosdem* semiuiros, & obscenos *vocat. Nonius Marcellus:* Maltas veteres molles appellari voluerunt, quasi μαλακούς. *Lucilius:* Insanum vocant (*puto,* Infamem) quem maltam ac fæminam dici videt. *Etiam* Mollities, *ipsa illa* θήλεια νόσος.

20. Nuper Natalis.] *Non ille Antonius Natalis, qui in Pisoniana coniuratione, Senecam ipsum accusauit (in Taciti* XV. *Annali:) nam ait,* nuper *fuisse: ergo iam obierat. Quis sit, an pater huius?*

21. In cuius ore fœminæ.] *Fuit quod ille Scaurus, Ligur. de Benef. 4. cap. 31.*

22. Suo ære censetur.] *Proprio, non aduenticio bono.*

23. Quomodolibet incurrentibus.] *Magis probo,* quolibet: *quod scripti quidam.*

34. In accessionem eius venit.] *Intellige. ipse fiscus, siue Sportula pecuniaria, accedit pecuniæ. Nihil est, fine ea.*

25. Quæ Deum.] *Perfecta ratio: quæ pars in nobis est Communis illius Rationis, id est Dei. Tamen in meo, & quibusdam:* quæ cæteri: *in vno,* quæ Deum ceteri. *Quid hoc sit, non peruado.*

26. Quamquam sacrilegium.] *Gruteri est emendatio, certa.*

27. Sacrilegia minuta.] *Tale quispiam:* Paruos fures in compedibus, magnos in purpura spectari.

28. Inter commoda illas.] *Stoicorum* εὔχρηστα. *Vide Manud. 11. Dissert.* XXII.

29. Factutos irritant.] *Pro tota hac re pulchra, & similia: in Sophoclis Antigona, de Argento:*

Τὸ δ' ἐκδιδάσκει καὶ παραλλάσσει φρένας,
Χρηστὰς πρὸς αἰσχρὰ πράγμαθ' ἵστασθαι βροτῶν,
Πανουργίας δ' ἔδειξεν ἀνθρώποις ἔχειν,
Καὶ παντὸς ἔργου δυσσέβειαν εἰδέναι:
Hoc illud est quod mutat & mentes docet,
Ad fœda rerum & praua se conuertere:
Fraudes dolósque suggerit mortalibus,
Et improbos, simúlque & impios, facit.

MVRETVS.

NOn magis hora.] *Quid hæc verba sibi velint, plane non assequor. In vno librorum meorum est.* Sine magis hira. *Cogitabam si forte legendum esset,* Sene magiro: *vt prandium dicat coqui opera nihil egisse: coquum autem ipsum Græco nomine appellauerit: Nam & fere Græci erant.*

Annum nouum.] *Kalendis enim Ianuarij, vt alia, sic caricas inter se missitabant, eásque ominis causa esitabant: Ouidius primo fastorum:*

Qui vult palma sibi, rugosáque carica, dixi,
Et data sub niueo condita mella cado?
Omen, ait, causa est: vt res sapor ille sequatur,
Et peragat cœptum dulcis vt annus iter.

Vtrum se ad gladium.] *Ad pugnandum inter gladiatores, an inter bestiarios. Nam eo corruptelæ ventum erat, vt multi tunc etiam honesto loco nati, adesis patrimonijs, operas ad talia suas locarent.*

Defrictum.] *Libri veteres partim* defrictum *habent, partim* destrictum. *Neutram scripturam damnare ausim.*

Cui contigit habere rem non quemlibet.] *Id est, rem minime vulgarem,* πρᾶγμά τι οὐ τοῦ τυχόντος. Hunc non quemlibet: *Id est, scito eum quoque ipsum minime vulgarem esse,* οὐ τοῦ τυχόντος.

PINCIANVS.

NOndum audeo frugalitatem palam ferre.] *Quædam exemplaria* proferre *legunt, non* ferre.

Quia magnus calendarij liber voluitur.] *Rectior vetus lectio,* euoluitur.

Ec cum

Et cum omnia dixeris, paupet est.] *Scribe per maiorem, & absque coniunctione*, Cum omnia dixeris pauper est. *eadem.*

Quem tam necessarium Ro. po. hercule profuit nasci quam Scipionem.] *Eadem*, quem tam R. P. fuit nasci quam Scipionem, *reliqua desiderantur. Exemplar tamen quoddam* profuit *habet, non* fuit.

Et hippoperis quidem impositis, vt secum vtilia pottaret.] *Puto legẽdum, nõ* vtilia, *sed* vtensilia. *Nam non ita multo post subycit*: partim enim sarcinæ ab vtroque latere dependentes occupabant.

Cursotes & Numidas, & multum ante se pulueris agentem.] *Emendatissimum exemplar*, agentibus *egit, non* agentem : *recte. vt referatur ad* trossulis, *non ad* Catonem.

Cultiot imitatiorque quàm M. Cato videretur :] Comitatiot, *non* imitatior, *legendum ex vetere lectione.*

Ab ipso Catone defrictum.] *Stare potest verbum* defrictum : *vt illud*, nam multos qui frigabat consul factus est. *Sed veteres codices legunt* destrictum : *vnde strigiles dicta.*

Quod bonum est. facit musicum.] *Aliqua exemplaria*, quod bonum est, bonos facit musicos.

Ab eo, inquit, quod est bonum,] *Maior codicum pars*, inquis, *agnoscit, non* inquit.

Quomodo posuerimus quod bonum est musico.] *Corrige*, quomodo posuerimus quod bonum est, in musica, *ex vetere lectione.*

Etiam nunc facere his me planius volo.] *Castigandum ex eadem.* Etiamnum facete id planius volo.

Nec cupit nimis, nec expauescit.] *Lege*, aot cupit nimis, aut expauescit, *ex eadem.*

Chelidonius ex Cleopatræ mollibus.] *Aliqui codices*, Cheledon vnus ex Cleoparræ molibus.

Cui contingit habere rem non quamlibet, hunc non quemlibet dixeris.] *Breuior vetus lectio.* Cui contiogit habere non quælibet, hunc non quemlibet dixeris. *& paulo post* accessionem *lege pro* accessione, *ex eadem.*

Vetum est quod contemptissimo.] *Scribe*, Vernm est ergo quod contemptissimo, *&c. ex eadem.*

Necesse est vt recipiat, sactilegium.] *Verbum* vt *desideratur in antiquo codice.*

Quo quid fieri portentuosius potest.] *Legendum*, portentosius, *ex vetustis codicibus.*

Prorsus persuasimus.] *Forte legendum*, prorsus persuasi sumus.

Dissimillima enim vtriusque tei conditio est.] *Coniunctio* enim *eradenda, ex vetere lectione.*

Illic luctum sine sacrilegio facere non possunt.] *Corrige*, Hic lucrum, *&c. Præcessit enim alterum* illic, *ex eadem.*

Duas, inquit, significationes habet propositio nostra.] Vestra *legendum, non* nostra, *ex eadem : etsi in aliquibus exemplaribus non habeatur omnino ea dictio.*

Et sua cuiqui nocet stultitia.] *Scribe*, aut sua cuique nocet stultitia, *ex eadem.*

Essent malum, si per se nocerent.] *Eadem*, Essent malum, si ipsæ nocerent.

Bonum animum habete.] *Scribe*, Bonum animum habe, *ex eadem.*

Græci dicunt steresin, cum dicuot non quod habeat dicitur, sed quod non habeat.] *Lego.* Græci dicunt cata steresin. Non quod habeat dicit, sed quod ooo habeat. *vt verbum* habeat *ad paupertatem referatur. Reliqua superuacanea sunt ex eadem.*

Aliter, inquit, quam debes paupertatem intelligis.] *Deest coniunctio* enim. Alitet enim, inquit, quam *&c. ex eadem.*

OPSOPOEVS.

S*cripti omnes* deponere, *nullus* contemnere.

Modius epist. 116. Membranæ nostræ: quia magnus Kalendarij liber voluitur, quia tantum sububani possidet, *&c. vtrumque recte. volui solebant, non plicari nostro more libri, & hinc voluminis vocabulum. meliusque adeo τὸ agri subauditur.*

M. ss. partim quem tamerei. p. fuit nasci, *partim* quem tam Reip. fuit nasci, *partim* quem tam è Rep. fuit nasci. *quod laudo.*

Scribe cantetio *è M. ss. Festo, Varrone.*

Lipsius elect. 11. cap. 1. Opportune glossematium amolior, τὸ dioitibus : *ad vocem* trossulis *à benignis illis patribus parum perite adiectum.*

Idem Saturn. serm. lib. 11. cap. 3. Ludit suauiter in homines inopes sui æris, diuites alieni: qui re cum spe consumpta, ad extremum deliberant gladiatores fiant an venatores. Id enim valet, ad cultrum. *Putant aliquando*, ad pulpitum, *blandiente coniectura, sed vana. Nam culter proprie venatorum. Suetonius Augusto*: Lixa quidam cultro venatorio cinctus. *Martialis ad lemma* Culter Venatotius :

Si desecta gemes grandi venabula rostro,
Hic breuis in grandem cominus ibit aprum.

Meliores libri, quod proponitis. nam & in grammatice, *& paulo inferius* Des oportet illi diuinum aliquid celeste, *&c.*

Præpone Et, *ad versus complementum, è m. ss. & Virgil. Georg. 1.*

M. ss. non ideo inquam mihi vena aurum dat. *Et paulo post.* gladius neminem occidit, occidentis telum est. *vnus*, occidentis tamen telum est.

M. ss. adiecto verbo, Aliter, inquit, quàm debes, *&c. Ἀπεία Græcarum literarum vestigijs elici non potest: quæ sunt* ἈΝΗΤΠΆΡΣΙΑ. *Dempto* H *ἀνυπαρξία effeceris. Hæc non male assignatur paupertati. denotat namque facultatum seu diuitiarum absentiam, aut (vt ita loquar) carentiam, opum defectum: ἀπεία contra nihil aliud quàm ipsam egestatem, inopiam, siue penuriam, illa igitur proposito est multo accommodatior, vt quæ cum paupertate coire possit.*

Senec.

Culcitra in terra.] *Vbique in meo v. c. scribitur*, culcita *qua scriptura pariter extat apud Varronem in fine lib.4. de ling. lat. Festum Pompeium, & Nonium, itemque Ciceronem 4. Tuscul. vbi* culcita plumea *vocatur. Plautus in mil. glor.* culcitam laneam *dicit. Quare videtur etiam sic legendum apud Isidorum Etym. lib.19. c.25. & Senecam epist.108. hæc Iuretus.*

Late possidet, &c.] *de his & seq. Brissonius lib.6. de formul. Nomina etiam factiturum Atticum, quærere solitum* quoto anno, & quantum in solo, *Cicero ex quorundam sententia epist.9. lib.9. ad Atticum scribit.*

Quem tam Romano populo hercule profuit nasci.] *v.c. Iureti.* Quem tam è republica fuit nasci.

Aliquem ex his trossulis in via diuitibus.] *arguit hic eorum ambitionem quibus non satis erat in vrbe & conspectu populi ostentare opes, nisi insuper peregrinantes, omnium eas etiam ingererent oculis, & huc facit quod præcessit,* Diuitem illum putas, quia aurea suppellex etiam in via eum sequitur. *Ad Trossulorum vocem quod attinet, vetus ea quidem, & ante Ciceronem, sed qua posteriori æuo refloruit iterum sub principibus, vnde & ea hic vsus Seneca, & Lampridius in vita commodi,* cooptatus inter trossulos princeps iuuentutis, cum togam sumpsit. *sic enim ferio vtroque sensu locum illum emendauit Lipsius. nam* trossuli equites, *vt è Plinio, Festo, Varrone iamdudum monuit Ios. Scaliger.*

Cursores & Numidas.] *vox,* & *abest à v. c. Iureti.*

Quod proponitur.] *v. c.* propontis.

Pecuniam consputcauit.] *v.c.* insputcauit.

Quomodolibet incurrentibus.] *v. c.* quolibet.

Interdicit admirationem.] *v. c.* admiratione.

Tmolus.] *v. c.* Thmolus.

India mittit ebur.] *v.c.* mittat.

Ad carnificem aut carcerem differt.] *v. c. videtur elegantius habere,* à carnifice aut à carcere differs. *Iuretus.*

Et fingunt illam.] *v. c.* effingunt.

Paupertas non per positionem.] *v. c. Iureti,* per possessionem, *quod forte rectum est, quia mox sequitur,* Paupertas est non quæ pauca possideat.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

Liberalia studia in bonis non esse, nec ad Virtutem per se ducere. Singillatim hoc docet, in Grammatica, Musica, Geometria, Astronomia. Etsi tamen non ducunt, conducunt: id est, iuuant & præparant. Tum diuisio alia Artium, in Vulgares, Ludicras, pueriles, Liberales: & in istis, solam Philosophiam esse, quæ verè liberum facit. Sola etiam de Bonis Malisque indagat, sola noscit, Sola igitur colenda, aut præcipuè est: & ostendit, quàm inutilia, aut superflua Philologi sectentur; quidam etiam Philosophi. O bona hic, ô aurea! Legite iuuenes, senésque.

EPIST. LXXXVIII.

[1] De liberalibus studiis quid sentiam, scire desideras. [2] Nullum suspicio, nullum in bonis numero, [3] quod ad æs exit. Meritoria artificia sunt, hactenus vtilia, si præparant ingenium, non detinent. Tamdiu enim istis immorandum est, quamdiu nihil animus agere maius potest. rudimenta sunt nostra, non opera. Quare liberalia studia dicta sint vides, quia homine libero digna sunt. Ceterum [4] vnum studium verè liberale est, quod liberum facit, hoc sapientiæ, sublime, forte, magnanimum: cetera pusilla & puerilia sunt. An tu quidquam in istis esse credis boni, quorum professores turpissimos omnium ac flagitiosissimos cernis? Non discere debemus ista, sed didicisse. Quidam illud de liberalibus studiis quærendum iudicauerunt, an virum bonum facerent. Ne promittunt quidem, nec huius rei scientiam affectant. Grammaticus circa curam sermonis versatur, &, si latius euagari vult, circa historias. Iam vt longissime fines suos proferat, circa carmina. Quid horum ad virtutem viam sternit? Syllabarum enarratio, & verborum diligentia, & fabularum memoria, & versuum lex ac modificatio? Quid ex his metum demit, cupiditatem eximit, libidinem frænat? Ad geometriam transeamus, & ad musicam: nihil apud illas inuenies, quod vetet timere, vetet cupere: quæ quisquis ignorat, alia frustra scit. Videndum vtrum doceant isti virtutem, an non. si non docent, nec tradunt quidem: si docent, philosophi sunt. Vis scire, quàm non ad docendam virtutem consederint? adspice quàm dissimilia inter se omnium studia sint. atqui similitudo esset idem docentium. Nisi forte tibi [5] Homerum philosophum fuisse persuadent, cum his ipsis quibus colligunt, negent. Nam [6] modo Stoicum illum faciunt, virtutem solam probantem, & voluptates refugientem, & ab honesto [7] ne immortalitatis quidem pretio recedentem: modo Epicureum, [8] laudantem statum quietæ

quietæ ciuitatis,& inter conuiuia cantusque vitam exigentis: modò Peripateticum, [9] bonorum tria genera inducentem: modo Academicum, [10] incerta omnia dicentem. Apparet nihil horum esse in illo, quia omnia sunt: ista enim inter se dissident. Demus illis, Homerum philosophum fuisse. nempe sapiens factus est, [11] antequam carmina vlla cognosceret: ergo illa discamus, quæ Homerum fecere sapientem. Hoc quidem me quærere, vtrum [12] maior ætate fuerit Homerus an Hesiodus, non magis ad rem pertinet, quàm scire an minor Hecuba fuerit, quàm Helena, & quare [13] tam male tulerit ætatem. Quid, inquam, annos [14] Patrocli & Achillis inquirere, ad rem existimas pertinere? Quæris, [15] Vlixes vbi errauerit, potius quàm efficias, ne nos semper erremus? Non vacat audire, vtrum inter Italiam & Siciliam iactatus sit, an [16] extra notum nobis orbem: neque enim potuit in tam angusto error esse tam longus. Tempestates animi nos quotidie iactant, & nequitia in omnia. Vlixis mala impellit. non deest forma quæ sollicitet oculos, non hostis: hinc monstra effera, & humano cruore gaudentia: hinc insidiosa blandimenta aurium: hinc naufragia, & tot varietates malorum. Hoc me doce, quomodo patriā amem, quomodo vxorem, quomodo patrem, quomodo ad hæc tam honesta [17] vel naufragus nauigem. Quid inquiris, an Penelopa impudica fuerit, [18] an verba sæculo suo dederit, an Vlixem illum esse quem videbat, antequam sciret, suspicata sit? Doce me, quid sit pudicitia, & quantum in ea bonum: in corpore, [19] an in animo posita sit. Ad musicum transeo. Doces me, quomodo inter se acutæ ac graues voces consonent, quomodo neruorū disparem reddentium sonum fiat concordia. Fac potius, quomodo animus secum meus consonet, nec consilia mea discrepent. Monstras mihi, qui sint [20] modi flebiles. monstra potius, quomodo inter aduersa non emittam flebilē vocē. Metiri me geometres docet latifundia. potius doceat, quomodo metiar quantum homini sit satis. Numerare docet me arithmetica, & [21] auaritiæ commodare digitos. potius doceat, nihil ad rem pertinere istas cōputationes. Non esse feliciorem, cuius patrimonium [22] tabularios lassat: imò quàm superuacua possideat, qui infelicissimus futurus est, si quantum habeat, per se computare cogatur. Quid mihi prodest scire agellum in partes diuidere, si nescio cum fratre diuidere? Quid prodest colligere subtiliter pedes iugeri, & comprehendere etiam si quid decempedam effugit, si tristem me facit vicinus potens, & aliquid ex meo abradens? Doces me, quomodo nihil perdam ex finibus meis: at ego discere volo, quomodo totos hilaris amittam. Paterno agro, inquit, & auito expellor. Quid? ante auum tuū quis istum agrum tenuit? Cuius, non dico hominis, sed populi fuerit, expedire potes? Non dominus istò, sed colonus intrasti. Cuius colonus es? [23] si benè tecum agitur, heredis. Negant iurisconsulti quidquam vsucapi, quod publicum est: publicum est hoc quod tenes, & quidem generis humani. O egregiam artem! scis rotunda metiri, in quadratum redigis quamcumque acceperis formam. interualla siderum dicis: nihil est quod in mensuram tuam non cadat. Si artifex es, metire hominis animum. dic quam magnus sit, dic quam pusillus sit. Scis quæ recta sit linea: quid tibi prodest, si quid in vita rectum sit, ignoras? Venio nunc ad illum qui cælestium notitia gloriatur.

Frigida Saturni quò sese stella receptet,
Quos ignis cæli Cyllenius erret in orbes:

Hoc scire quid proderit? vt sollicitus sim, cum Saturnus & Mars ex contrario stabunt, aut cum Mercurius vespertinum faciet occasum vidente Saturno? Potius hoc discam, vbicumque sunt ista, propitia esse, non posse mutari. Agit illa cōtinuus ordo fatorum, & ineuitabilis cursus: per statas vices remeant. Effectus rerum omnium [24] aut mouent, aut notant. Sed siue quidquid euenit faciunt, [25] quid immutabilis rei notitia proficiet? siue significāt, quid refert prouidere, quod effugere non possis? Scias ista, nescias, fient.

Si verò solem ad rapidum stellasque sequentes
Ordine respicias, numquam te crastina fallet
Hora, nec insidiis noctis capiere serena.

Satis abundéque prouisum est, vt ab insidiis tutus essem. Numquid me crastina non fallit hora? fallit enim, quod nescienti euenit. Ego quid futurum sit, nescio: quid fieri possit, scio. Ex hoc nihil desperabo: totum expecto. Si quid remittitur, boni consulo. Fallit me hora, si parcit: sed ne sic quidem fallit. Nam quemadmodum scio omnia accidere posse, sic scio & non vtique casura. Vtique secunda expecto: malis paratus sum. In illo feras me necesse est [26] non per perscriptum euntem. Non enim adducor, vt in numerum liberalium artium pictores recipiam, non magis, quàm statuarios, aut mar-

morarios, aut ceteros luxuriæ ministros. Æquè luctatores, & totā [27] oleo ac luto constantem scientiam expello ex his studijs liberalibus, aut & vnguētarios recipiam, & cocos, & ceteros voluptatibus nostris ingenia accommodantes sua. Quid enim, oro te, liberale habent isti [28] ieiuni vomitores, quorum corpora in sagina, animi in macie & veterno sunt? An liberale studium istud esse iuuentuti nostræ credimus, quam maiores nostri [29] rectam exercuerūt, hastilia iacere, sudem torquere, equum agitare, arma tractare? Nihil liberos suos docebant, quod discendum esset iacentibus. Sed nec hæ nec illæ docent, aluntve virtutem. Quid enim prodest equum regere, & cursum eius fræno temperare, affectibus effrænatissimis abstrahi? Quid prodest multos vincere luctatione vel cestu, ab iracundia vinci? Quid ergo? nihil liberalia nobis conferunt studia? ad alia multum, ad virtutem nihil. Nam & hæ viles ex professo artes, quæ manu constant, ad instrumenta vitæ plurimum conferunt, tamen ad virtutem non pertinent. Quare ergo liberalibus studiis filios erudimus? Non quia virtutem dare possunt, sed quia [30] animum ad accipiendam virtutem præparant. Quemadmodum prima illa, vt antiqui vocabant, litteratura, per quam pueris elementa traduntur, non docet liberales artes, sed mox præcipiendis locum parat: sic liberales artes non perducūt animum ad virtutem, sed expediunt. Quattuor ait esse Posidonius artium genera. Sunt vulgares & sordidæ, sunt ludicræ, sunt pueriles, sunt liberales. Vulgares opificum, quæ manu constant, & ad instruēdam vitam occupatæ sunt: in quibus nulla decoris, nulla honesti simulatio est. Ludicræ sunt, quæ ad voluptatem oculorū atque aurium tendūt. His annumeres licet machinatores, qui [31] pegmata per se surgētia excogitant, & tabulata tacitè in sublime crescentia, & alias ex inopinato varietates, aut dehiscentibus quæ cohærebant, aut his quæ distabant sua sponte coeuntibus, aut his quæ eminebant, paulatim in se residentibus. His imperitorum feriuntur oculi, omnia subita (quia caussas non nouere) mirantium. Pueriles sunt, & aliquid habentes liberalibus simile, hæ artes quas ἐγκυκλίους Græci, nostri liberales vocant. Solæ autem liberales sunt, imò (vt dicam verius) liberæ, quibus curæ virtus est. Quemadmodum, inquit, est animi aliqua pars philosophiæ naturalis, est aliqua moralis, est aliqua rationalis; sic & hæc quoque liberaliū artium turba locum sibi in philosophia vindicat. Cum ventum est ad naturales quæstiones, geometriæ testimonio statur. Ergo eius quam adiuuat, pars est? multa adiuuant nos, nec ideò partes nostræ sunt: imò si partes essent, non adiuuarent. Cibus adiutoriū corporis, nec tamen pars est. Aliquid nobis præstat geometriæ ministerium. Sic philosophiæ necessaria est, quomodo ipsi faber: sed nec hic geometriæ pars est, nec illa philosophię. Præterea, vtraque fines suos habet. sapiens enim caussas naturalium & quærit & nouit, quorum numeros mensurásque geometres persequitur & supputat. Qua ratione constent cœlestia, quæ illis sit vis, quæve natura, sapiens scit: cursus & recursus & obseruationes, per quas descendunt & alleuantur, ac speciem interdum stantiū præbent, cum cælestibus stare non liceat, colligit mathematicus. Quæ caussa in speculo imagines exprimat, scit sapiens: illud tibi geometer potest dicere, quantū abesse debeat corpus ab imagine, & qualis forma speculi, quales imagines reddat. Magnum esse solem philosophus probabit: quantus sit, mathematicus, qui vsu quodam & exercitatione procedit: sed vt procedat, impetrāda illi quædam principia sunt. Non est autem ars sui iuris, cui precarium fundamentum est. Philosophia nil ab alio petit, totum opus [32] à solo excitat. Mathematica (vt ita dicā) superficiaria est, in alieno ædificat, aliena accipit principia, quorum beneficio ad vlteriora perueniat: si per se iret ad verum, si totius mūdi naturam posset cōprehendere, dicerem multum collaturā mentibus nostris quę tractatu cælestium crescunt, trahúntque aliquid ex illo. Vna re consummatur animus, scientia bonorum ac malorum immutabili. quæ soli philosophiæ competit. Nulla autem ars alia de bonis ac malis quærit. [33] Singulas habet circumire virtutes. Fortitudo contemptrix timendorum est: terribilia, & sub iugum libertatem nostram mittentia, despicit, prouocat, frāngit: numquid ergo hanc liberalia studia corroborāt? Fides sanctissimum humani pectoris bonum est, nulla necessitate ad fallendum cogitur, nullo corrumpitur præmio. Vre, inquit, cæde, occide, non prodam: sed quò magis secreta quæret dolor, hoc illa altius condam. numquid liberalia studia hos animos facere possunt? Temperantia voluptatibus imperat: alias odit atque abigit, alias dispensat, & ad sanū modum redigit, nec vmquam ad illas propter ipsas venit. Scit optimum esse modū cupitorum, non quantum velis, sed quantum debeas, sumere. Humanitas vetat superbum esse aduersus socios, vetat auarum: verbis, rebus, affectibus comem se, facilémque omnibus

præstat

præstat: nullum alienum malum putat, bonum autem suum id maximè, quod alicui bono futurum est, amat. numquid liberalia studia hos mores præcipiunt? non magis quàm simplicitatem, ac modestiam, ac frugalitatem, ac parsimoniam non magis quàm clementiam, quæ alieno sanguini tanquam suo parcit, & scit homini non esse homine prodigè vtendum. Cùm dicatis, inquit, sine liberalibus studiis ad virtutem non perueniri, quemadmodum negatis illa nil conferre virtuti? quia nec sine cibo ad virtutẽ peruenitur, cibus tamen ad virtutem non pertinet. Ligna nihil naui conferunt, quamuis non fiat nauis sine lignis. Non est, inquã, cur aliquid putes eius adiutorio fieri, sine quo non potest fieri. Potest quidem etiam illud dici, sine liberalibus studiis veniri ad sapientiam posse: quamuis enim virtus discenda sit, tamen non per hæc discitur. Quid est autem, quare existimem, non futurum sapientem eum qui litteras nescit: cum sapientia non sit in litteris? Res tradit, non verba: & nescio an [34] certior memoria sit, quæ nullum extra se subsidium habet. Magna & spatiosa res est, sapientia: vacuo illi loco opus est: de diuinis humanisque discendum est: de præteritis, de futuris, de caducis, de æternis, de tempore: de quo vno, vide [35] quam multa quærantur. Primum, an per se sit aliquid: deinde, an aliquid ante tempus sit: si tempus cum mundo cœpit, an & ante mundum quia fuerit aliquid, fuerit & tempus. Innumerabiles [36] quæstiones sunt de animo tantum: vnde sit, qualis sit, quando esse incipiat, quamdiu sit: an aliunde alio transeat, & domicilium mutet, ad alias animalium formas, aliasque coniectus: an non amplius quàm semel seruiat, & emissus [37] vagetur in toto: vtrum corpus sit, an non sit: quid sit facturus, cum per nos aliquid facere desierit: quomodo libertate sua vsurus cum ex hac effugerit cauea: an obliuiscatur priorum, & illic nosse se incipiat, [38] postquam de corpore abductus in sublime secessit. Quamcumque partem rerum humanarum diuinarumque comprehenderis, ingenti copia quærendorũ ac discendorum fatigaberis. Hęc tam multa, tam magna, vt habere possint liberum hospitium, superuacua ex animo tollenda sunt. Non dabit se in has angustias virtus. laxum spatium res magna desiderat. expellantur omnia: totum pectus illi vacet. At enim delectat artium notitia multarum. Tantum itaque ex illis retineamus, quantum est necessarium. [39] An tu existimas reprehendendum, qui superuacua vsu sibi comparat, & pretiosarum rerum pompam in domo explicat: non putas eum, qui occupatus est in superuacua litterarum supellectile? Plus scire velle quàm sit satis, intemperantiæ genus est. Quid, quòd ista liberalium artium consectatio molestos, verbosos, intempestiuos, sibi placentes facit, & ideò non discentes necessaria, quia superuacua didicerunt? [40] Quatuor millia librorum Didymus grammaticus scripsit: [41] miser, si tam multa superuacua legisset. In his libris de patria Homeri quæritur, in his de Æneæ [42] matre vera: in his [43] libidinosior Anacreon, an ebriosior vixerit: in his, [44] an Sappho publica fuerit: & alia, quæ erant dediscenda, si scires. I nunc, & longam esse vitam nega. Sed ad nostros quoque cum perueneris, ostẽdam multa securibus recidenda. Magno impendio temporum, magna alienarum aurium molestia, laudatio hæc constat: *O hominem litteratum!* Simus hoc titulo rusticiore contenti: *O virum bonum!* Itane est? annales euoluam omnium gentiũ, & quis primus carmina scripserit, quæram: quantum temporis inter Orphea intersit & Homerum, cum fastos non habeam, computabo: & Aristarchi notas, quibus aliena carmina compunxit, recognoscam: & ætatem in syllabis conteram? Itane in geometriæ puluere hærebo? Adeo mihi præceptum illud salutare excidit: *Tempori parce?* Hæc sciã, [45] vt quid ignorem? Appion grammaticus qui sub C. Cæsare [46] tota circumlatus est Græcia, & [47] in nomen Homeri ab omnibus ciuitatibus adoptatus, aiebat: Homerum vtraque materia consummata, & Odyssea, & Iliade, principium adiecisse operi suo, quo bellum Troianum complexus est. Huius rei argumentum afferebat, quod [48] duas litteras in primo versu posuisset ex industria librorum suorum numerum continentes. Talia sciat oporter, qui multa vult scire. Non vis cogitare, quãtum temporis tibi auferat mala valetudo, quant umoccupatio publica, quantum occupatio priuata, quantum occupatio quotidiana, quantum somnus. metire ætatem tuam: tam multa non capit. De liberalibus studiis loquor: philosophi quantum habent superuacui, quantum ab vsu recedentis? Ipsi quoque ad syllabarum distinctiones, & coniunctionum ac præpositionum proprietates descenderunt, & inuidere grammaticis, inuidere geometris. Quidquid in illorum artibus superuacuum erat, transtulere in suam. Sic effectum est, vt diligẽtius sciant loqui, quàm viuere. Audi, quantum mali faciat nimia subtilitas, & quam infesta veritati sit. [49] Protagoras ait, de omni re in vtramque partem disputari posse, ex æquo. &

de hac ipſa, an omnis res in vtramque partem diſputabilis ſit. Nauſiphanes ait, ex his quæ videntur eſſe, nihil magis eſſe, quàm non eſſe, Parmenides ait, ex his quæ videntur, [10] nihil eſſe in vniuerſum. Zenon Eleates omnia negotia de negotio deiecit: ait nihil eſſe. Circa eadem ferè Pyrrhonij verſantur, & Megarici, [11] & Eretrici, & Academici, qui nouam induxerunt ſcientiam, nihil ſcire. Hæc omnia in illum ſuperuacuùm ſtudiorum liberalium gregem coniice. Illi mihi non profuturam ſcientiam tradunt, hi ſpem omnis ſcientiæ eripiunt: ſatius eſt ſuperuacua ſcire, quàm nihil. Illi non præferũt lumen, per quod acies dirigatur ad verum: hi oculos mihi effodiunt. Si Protagoræ credo, nihil in rerum natura eſt, niſi dubium: ſi Nauſiphani, hoc vnum certum eſt, nihil eſſe certi: ſi Parmenidi, nihil eſt præter vnum: [12] ſi Zenoni, ne vnum quidem. Quid ergo nos ſumus? quid iſta quæ nos circumſtant, alunt, ſuſtinent? Tota rerum natura vmbra eſt, aut inanis, aut fallax. Non facilè dixerim, vtrum magis iraſcar illis, qui nos nihil ſcire voluerunt: an illis, qui ne hoc quidem nobis reliquerunt, nihil ſcire.

I. LIPSIVS.

1. DE liberalibus ſtudiis.] *In pleriſque priſcis ſeorſim, quaſi liber, ſcribitur, inſcribiturque:* L. Annæi Senecæ liber de ſeptem artibus liberalibus. *Ita & in meo, locaturque poſt epiſtolas, & libellum De remediis fortuitorum. Mihi tamen Epiſtola videtur: & plures tales longæ ſunt, an longiores.*

2. Nullum ſuſpicio.] *Vt Stoicus loquitur. nam & Zeno (quod obiectum à multis)* τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν ἄχρηστον ἀποφαίνει, ἐν ἀρχῇ τῆς πολιτείας: liberalem doctrinam inutilem declarat, initio ſuæ Reipublicæ. *Hæc talia, vti temperanda, & dextrè capienda ſint, dixi* 1. *Manuduct. Diſſ.* 1. *&* 11.

3. Quod ad æs exit.] *Scripti,* ædes exit; *quidam,* adhæſit. *Haud valdè à vulgato, id eſt vero abeunt: & miror viros doctos ſic damnare. Equidem vel teneo editum,* ad æs exit; *vel reſcribo,* ad æs it. *Ait, Non numero inter bona, artes quæ mercedulam aut pecuniam quærunt. Et verò ſequentia verba non ne palam* Meritoria artificia *appellant? Nam Muretus,* Militaria, *cum legi volunt, aliud profectò egit.*

4. Vnum ſtudium vere liberale.] *Idem ad Heluiam, cap.* XVI.

5. Homerum philoſophum perſuadent.] *Certè mihi, ſi quiſquam fuit. Vide Manuduct.* 1. *Diſſert.* VII.

6. Modo Stoicum.] *Et ſunt in eo, quæ huc ducant. Sed de iſtis ſequentibus, videſis Plutarchum libro de Homero, per partes & ſectas, vt hic Seneca, exſequentem.*

7. Ne immortalitatis.] *Quam Calypſo pollicebatur.*

8. Laudantem ſtatum quietæ ciuitatis.] *Duplex talis locus. prior initio Iliad.* Iota, *vbi Vlyſſes in Alcinoi gratiam, laudat Phæacum dapſilem illam vitam: quos verſus Plutarchus, & ex eo Muretus, huc conducunt. Alter eſt Iliad. Tau. in deſcriptione clypei Achillis: qui magis ſanè ad Senecæ iſta facit.* Erant, *inquit,* in eo duæ ciuitates pulchræ factæ:

——ἐν τῇ μὲν ῥα γάμοι τ' ἔσαν, εἰλαπίναι τε,
Νύμφας τ' ἐκ θαλάμων, δαΐδων ὕπο λαμπομενάων,
Ἠγίνεον ἀνὰ ἄστυ, πολὺς δ' ὑμέναιος ὀρώρει:
Inque vna connubia, item conuiuia agebant,
E thalamis ſponſæ, facibus præeuntibus, ibant,
Atque frequens Hymenæus erat, voceſque fauentes.

Tum de choreis addit, cantu & cithara, & iudiciis: quæque ad ſtatum *ſpectant, vt noſter,* quietæ ciuitatis. *Nam altera ciuitas, in turbis & bello.*

9. Bonorum tria genera.] *Simul omnia, de Mercurio, complexus, Iliad* ω.

——οἷος δὴ σὺ δέμας καὶ εἶδος ἀγητός,
Πέπνυσαί τε νόον, μακάρων δ' ἐξ ἐσσὶ τοκήων:
——qualis corpore tu pulcher, pulcher quoque forma:
Atque animo prudens, & natus ſtirpe beata.

Dat corporis formam, animi bona, & nobilitatem.

10. Incerta omnia dicentem.] *Ideo Pyrrhonij ſibi vindicabant, & ducem ſuæ ſectæ præſcribebant: Laertius in Pyrrhone.*

11. Antequam carmina vlla cognoſceret.] *Hæc aſſertio (bona tua pace Seneca) temeraria aut improba mihi viſa. Quidni ſtatim à puero carmina cognouiſſe potuit, nec ſapiens eſſe? Probabilius, fuiſſe talem, antequam talia, id eſt carmina illa diuina ſcriberet: idque aſſentimur. Ergo pro* cognoſceret, *ego quidem vellem,* conderet.

12. Maior ætate Homerus.] *Aſſerit Plutarchus, Conſolat. ad Apollonium, atque alij: alij contra. Varro, quaſi arbiter. putat* non eſſe dubium, quin aliquo tẽpore eodem vixerint, *apud Agellium* III. *cap.* XI. *Idem Agellius in Chronologia:* De Homero & Heſiodo inter omnes ferè ſcriptores conſtat, ætatem eos egiſſe vel iiſdem ferè temporibus, vel Homerum aliquãto antiquiorem: *Videſis Velleium, & noſtras ibi Notas.*

13. Tam male tulerit.] *Vt ſenior videretur, quam eſſet.*

14. Patrocli & Achillis.] *Politianus in Miſcellaneis, cap.* XLV.

15. Vlixes vbi errauerit.] *Similis correptio illa Bionis, apud Stobæum Serm.* VIII. Βίων ἔλεγε τοὺς γραμματικοὺς ζητοῦντας τὴν Ὀδυσσέως πλάνην, μὴ ἐξετάζειν τὴν ἰδίαν μηδὲ καθορᾶν, ὅτι καὶ ἐν αὐτῷ τούτῳ πλανῶνται, πονοῦντες περὶ τὰ μηδὲν χρήσιμα: Bion aiebat, Grammaticos de errore Vlyſſis quærentes, ſuum non inquirere: nec animaduertere, quod in hoc ipſo errarent, in vanis & inutilibus illis laborantes.

16. Extra notum nobis orbem.] *Id eſt, vltra columnas Herculis, in mari exteriore. Vide in Agellio lib.* XIV. *c.* VI.

17. Vel naufragus nauigem.] *Magis probem,* naufragiis: *quod ſcripti quidam.*

18. An

18. An verba ſæculo ſuo.] *Bis idem quærit.Itaque Gruterus volebat.* An Penelope pudica. *Ego in prioribus non mutem, ſed hic litterulam*: ac verba *& ſic connectam.*

19. An in animo poſita.] *In ipſo animo: eſt enim virtus ideoque* nec oppreſſo corpore amittitur, *vt Auguſtinus egregiè diſputat De Ciuit.Dei* I.*cap*.XVII.*&* XVIII.*Vis aliena pudicitiam non excutit,etſi pudorem mouit.*

20. Modi flebiles.] *Lidij.*

21. Auaritiæ commodare digitos.] *Nam digitis ipſis numerabant,& numeros exprimebant.*

22. Tabularios laſſat.] *Tabulæ erant accepti & expenſi,vectigalium & opum.Qui præerant,*Tabularij, *dicti. Legas in Gloßis etiam, Λογιστής*, Tabularius: *id eſt* Numerator *vel* Calculator,*quia in tabulis exercent.*

23. Si bene tecum agitur.] *Id eſt,vt felix ſis & ex voto res ſuccedat proles tua; aut ſi non habes, externi heredis. Quid ſi nec heredis? nam potes inteſtatus mori,poteſt tyrannus eripere & fiſco applicare.*

24. Aut mouent,aut notant.] *Nos de eo in Phyſiol.*II.*Differt.*XIII.

25. Quid immutabilis rei.] *Bellè in Anthologia.*

Εἰ μὲν ἦν μαθεῖν, ἃ δεῖ παθεῖν,
Καὶ μὴ παθεῖν, καλὸν ἦν τὸ μαθεῖν
Εἰ δὲ δεῖ παθεῖν, ἃ δεῖ μαθεῖν,
Τί δεῖ μαθεῖν, χρὴ γὰρ παθεῖν:
Scite ſi licet, quæ debes ſubire,
Et non ſubire: pulchrum ſit ſcire.
Sed ſi ſubire oportet, quæ licet ſciri,
Quorſum ſcire? nam debes ſubire.

26. Non per præſcriptum euntem.] *Non numerantem artes liberales,vt vulgus.*

27. Oleo ac luto.] *Ceromate,& haphe. ſupra epiſt.*LVII.*initio. Athleticam intelligit.*

28. Ieiuni vomitores.] *De quibus epiſt.*CXXII.*vide.*

29. Rectam exercuerunt.] *Meus,*rectum exercuerunt haſtile iacere: *atque ita legendum.Rectum haſtile ideò,quia ſequitur* Sudem torquere.*In ſudis exercitiis,gladio ſe parabant,& ventilabant: haſtile autem,miſſile telum erat in rectum.Tamen ſiquis tueri,*rectam, *velit: poſſit è ſequentibus,* Nihil liberos ſuos docebant, quod diſcendum eſſet iacentibus.*Opponat,*rectis iacentes.

30. Animum ad accip.virt.præparant.] *Philo,De congreſſu quær.erudit.gratia:* Ὥσπερ ἐν οἰκίαις αὔλειοι πρόκεινται κλισιάδες, ἐν δὲ πόλεσι τὰ προάστεια, δι' ὧν εἴσω βαδίζειν ἔξεστιν. οὕτως καὶ ἀρετῆς πρόκειται τὰ ἐγκύκλια, ταῦτα γὰρ ὁδός ἐστιν εἰς ἐκείνην φέρουσα: Vt in ædibus veſtibula ſunt ante fores; in opidis pro-urbia, per quæ in ipſa itur: ſic virtuti præiacent liberales artes. Hæc enim via eſt, quæ fert ad illam.

31. Pegmata per ſe.] *Affatim de iis nos,libello De Amphitheatro,cap.*XXII.

32. A ſolo excitat.] *Ab ipſis fundamentis.*

33. Singulas habet circumire.] *Muretus,* lubet, *ſubſtituit: Pythœus,* hauet; *ego vellem,* habeo,*ſi mutat vel.*habe.

34. Certior memoria fit.] *Ideo Druides (apud Cæſarem* VI.*Gallicor.)* fas non putabant ſua litteris mandare. quòd nollent eos qui diſcunt, litteris confiſos, minus memoriæ ſtudere.

35. Quam multa Quærantur.] *Explicata hæc à nobis,cum ſequentibus,Phyſiol.*II.*Differtat. vltima.*

36. Quæſtiones ſunt de Animo.] *Totus & hic locus ordine pertractatus Phyſiol.*III.*Differt.*VIII.*& deinceps.*

37. Vagetur in toto.] τῷ ὅλῳ: *in Mundo.*

38. Poſtquam de corpore.] *Eſt Mureti,nam libri,*an de corpore; *vel,* vnde. *Lego*: cum de corpore.

39. An tu exiſtimas.] *Hæc & ſequentia nimis velim Philologi noſtri attendant,& admittant.*

40. Quatuor millia librorum.] *Suidas notat,*tria millia & quingentos *ſcripſiſſe. Dictus fuit ab aßiduitate & perpeßione laboris χαλκέντερος*: ferreis viſceribus: *vixitque Ciceronis & Auguſti æuo.*

41. Miſer, ſi tam multa.] *Haud malè alij libri,*miſererer, ſi.

42. Matre vera.] *Nam opinione mater venus erat.*

43. Libidinoſior Anacreon.] *Superfluens quæſtio, & verè grammatica. Vtrumque autem in eo eximiè comparet.*

44. An Sappho publica.] *Vidi qui vellet,*Sappho podica, *alium qui,* Sappho Sibylla; *ego (ſiquid mutandum) vellem,*pullaria.*Scitum, quid ei obiectum. Sed,*publica,*ſi tenetur; explica, an & vulgo ſe vulgauerit.*

45. Vt quid ignorem?] *Veteres,*& quid.*Senſum non elicio: non quidem aptum,aut ſalutarem. Fortaſſe*: Hæc ſciam, & quis ignorem? *Id eſſet,Illa extra me ſciam: ipſe quis ſim,neſciam? vel etiam*: & quid ſi ignorem?

46. Tota circumlatus eſt Græcia.] *Quaſi manibus geſtatus, & vt publica quædam pompa. Tamen,* circulatus,*in meo libro optimo legitur: & probem, Agyrta fuit & circulator. Eſt qui πλειστονίκης vulgo agnominabatur, vt in Clemente, Euſebio, Agellio legas,quaſi* multi-victor: *ſiue, vt in Suida, Ἀπίων ὁ πλειστονίκης, filius ſcilicet Pliſtonicæ: Didymi,de quo antè,diſcipulus,& agnominatus item ab aßiduitate μόχθος*, labor: *à Tiberio iocosè & verè,* cymbalum mundi.

47. In nomen Homeri.] *Cognominatus paßim alter Homerus.*

48. Doas litteras.] *Scilicet* M.*&* H.*in voce* μῆνιν: *quæ ſignant* XLVIII.*Quid alius nugator (in Plutarcho, Quæſt. Conuiu.*IX.*cap.*III.*) qui totidem Syllabas in primo verſu Iliados, & illo Odyſſeæ notabat? idem, in vtroque poſtremo. Nam ſeptemdecim Syllabæ ſunt initio vtriuſque operis, ſedecim in fine.*

49. Protagoras ait.] *Hæc omnia,pertractaui* II.*Manuduct. Differt.*

50. Nihil eſſe in vniuerſum.] *Docui ibi ſcribendum,*Ex his quæ videntur, vnum eſſe vniuerſum, *vel ſi vis,* vniuerſa.

51. Et Eretrici.] *Olim emendauimus: & ſic dicti à patria Menedemi, ſectæ auctoris. De non ſcientia,idem ferè Pyrrhonii cenſebant.*

52. Si Zenoni.] *Cognomento,Eleati.*

Senec.

MVRETVS.

DE liberalibus studiis.] *Liberalia studia vocabantur Romæ quæ apud Græcos ἐγκύκλια μαθήματα, id est certa quædam, quæ omnes fere ingenui & honesto loco nati, non illa quidem accurate & exquisite perdiscere, sed delibare tamen modice ac degustare consueuerant. Nam & Grammaticis operam dabant, à quibus rectam orationis structuram & syllabarum modum cognoscerent, historicorumque ac poetarum intelligentia imbuerentur: & geometriam, musicen, arithmeticemque quidam & picturam discebant, & præterea luctandi, equitandi aliarumque corporis exercitationum magistros habebant. De illis igitur studiis vniuerse pronuntiat Seneca, nihil esse in eis suapte vi expetendum: eatenus tantum vtilia esse quatenus ineunes nondum grauiorum ac solidiorum capaces præparant, & instruunt ad studium sapientiæ: quod vere ac merito vnum ex omnibus liberale vocari potest, cum eo in vno ea vis sit, vt homines à teterrima vitiorum ac cupiditatum seruitute eximat.*

Quot ad aes exit.] *Fateor, me ex his verbis nullam idoneam & huic loco congruentem sententiam elicere posse. Sed & pro eo quod statim sequitur* meritoria, *libentius legerim* militaria.

Nisi forte tibi Homerum.] *Plærique veterum videri volebant omnem philosophiam, omnesque philosophorum disciplinas ab Homero, tanquam à fonte fluxisse. At Seneca hoc ipsum argumento esse ait, eum philosophum non fuisse, quod apud eum diuersarum maximeque inter se dissidentium opinionum semina reperiuntur.*

Virtutem solam.] *Nam quod Vlixes patriam illam suam tanquam nidulũ, in asperrimis saxis positã tanti facit, vt ab eius studio ac cupiditate ne immortalitate quidem à Circe & à Calypsone proposita auocari queat, id ita interpretantur: vt Ithacæ nomine virtutem accipiant, præ qua vna sapienti viro alia omnia contemnenda sint.*

Modo Epicureum.] *Vt cum Vlixem ita loquentem facit,*

> Οὐ γὰρ ἐγώγέ τί φημι τέλος χαριέστερον εἶναι,
> Ἢ ὅταν εὐφροσύνη μὲν ἔχῃ κατὰ δῆμον ἅπαντα,
> Δαιτυμόνες δ' ἀνὰ δώματ' ἀκουάζωνται ἀοιδοῦ
> Ἥμενοι ἑξείης, παρὰ δὲ πλήθωσι τράπεζαι
> Σίτου καὶ κρειῶν, μέθυ δ' ἐκ κρητῆρος ἀφύσσων
> Οἰνοχόος φορέῃσι, καὶ ἐγχείῃ δεπάεσσι.
> Τοῦτό τί μοι κάλλιστον ἐνὶ φρεσὶν εἴδεται εἶναι.

Modo peripateticum.] *Vt cum sæpe opes & prosperos successus in bonis numerat, deosque ipsos vocat δωτῆρας ἐάων.*

Vtrum maior ætate fuerit Homerus an Hesiodus.] *Alij enim æquales fuisse, alij hunc, illum alij antiquiorem esse dicunt. Vide Agellium libri 3. capite 11. & libri 17. cap. 21.*

An minor Hecuba fuerit quàm Helena.] *Natu grandiorem fuisse Helenam puto. Sed vt quæ Iouis filia esset, melius ferebat ætatem.*

Patrocli & Achillis.] *Vulgo putant iuniorem fuisse Patroclum. Sed vide quæ super hac re collegit Politianus capite 45. Miscellaneorum.*

Vtrum inter Italiam.] *Certum est tamdiu errare non potuisse in hoc nobis cognito mari. Dicebant igitur quidam eum errasse in mari Atlantico. Sed quid opus est, ea quæ ficta & fabulosa esse constat, tam scrupulose ac tam anxie quærere? Ad hanc quæstionem respexit Agellius capite 6. libri cum ait disputatum à familiari quodam suo, erraueritne Vlixes ἐν τῇ ἔσω θαλάσσῃ κατὰ Ἀρίσταρχον, ἐν τῇ ἔξω κατὰ Κράτητα.*

Vlixis mala.] *Simile Diogenis dictum refertur grammaticos reprehendentis, quod Vlixis mala solicite anquirerent, negligerent sua.*

An penelopa impudica fuerit.] *Sunt enim qui dicunt, eam omnibus porcis fecisse copiam sui, atque ex illo promiscuo coitu natum Pana. At alij hunc ipsum capripedem Deum natum ex Penelopa & Mercurio in hircum conuerso: Egregiam mulieris pudicitiam, quæ cum se à virorum consortio puram integramque seruaret, ab hirci, bellè videlicet & suaue olentis animalis concubitu non abhorruerit.*

Ad musicum transeo.] *Diogenis hoc est.* τοὺς μουσικοὺς τὰς μὲν ἐν τῇ λύρᾳ χορδὰς ἁρμόττεσθαι, ἀνάρμοστα δὲ ἔχειν τὰ τῆς ψυχῆς ἤθη.

Oleo ac luto.] *Ceromate & haphe, vt in superioribus dixit.*

Ieiuni vomitores.] *Vide epistolam 122.*

Pegmata per se surgentia.] *De Pegmatis vide Philandrum in nonum Vitruuij, & qui ab eo citantur: De cœnationibus autem alijsque ædificiis versatilibus Suetonium in Nerone. & hunc nostrum epistola 90.*

Artes quas ἐλευθερίους.] *Pro* ἐλευθερίους *legendum est* ἐγκυκλίους. *atque ita libri veteres habent.*

Nescio an certior memoria sit.] *Litteras memoriæ officere potius, quam prodesse, multi ex veteribus iudicabant, earum enim fiducia minus plerumque diligentes in iis quæ discimus in memoria infigendis sumus. Itaque Thamus Ægyptiorum rex apud Platonem in Phædro, cum Theuth inuentor litterarum vocasset eas memoriæ medicamentum, ita eum refellit:* καὶ νῦν σὺ πατὴρ ὢν γραμμάτων, δι' εὔνοιαν τοὐναντίον, εἶπε, ἢ δύναται. τοῦτο γὰρ τῶν μαθόντων λήθην μὲν ἐν ψυχαῖς παρέξει, μνήμης, ἀμελετησίᾳ, ἅτε διὰ πίστιν γραφῆς ἔξωθεν ὑπ' ἀλλοτρίων τύπων, οὐκ ἔνδοθεν αὐτοὺς ὑφ' αὑτῶν ἀναμιμνησκομένους. οὔκουν μνήμης, ἀλλ' ὑπομνήσεως φάρμακον εὗρες. *Simile quiddam & Cæsar libro 6. de bello Gallico.*

Duas litteras in primo versu.] *Nam* Μ *&* Η *quæ sunt primæ litteræ Iliados, significant 48.*

Eretrici.] *Hi ita vocati sunt à patria Menedemi conditoris sui. Inepte antea legebatur* Cretici *& ineptius ex eo fecerat Pincianus* Critici.

PINCIANVS.

SYllabarum enarratio.] *Sic scripta omnia præferunt exemplaria, Sed considerandum, an* enumeratio *sit scribendum, non* enarratio.

Si tristem me facit vicinus potens.] *Vetus lectio* impotens *habet, non* potens: *rectius. Sunt tamen exemplaria quæ* præpotens, *legant.*

Quid immutabilis rei noticia proficies?] *Mallem legeres* proficiam, *quam* proficies: *vt noticia ſit caſus auferendi.*

Vt ab inſidijs tutus eſſem, nunquid me craſtina non fallit hora? fallit enim quod neſciēti euenit.] *Scribe*, vt ab inſidijs tutus eſſes. Nunquid te craſtina non fallit hora, nec inſidiis noctis capieris opacæ. fallit enim: *cætera ex vetere lectione.*

His imperitorum feriuntur oculi.] Feruntur *eadem agnoſcit, non* feriuntur: *hoc eſt ducuntur, trahuntur, vt illud ſummi poëtæ.*

Trahit ſua quémque voluptas.

Pueriles ſunt, & aliquid habentes liberalibus ſimile hæ artes, quas eleutheras Græci,] *Legendum puto.* ſed aliquid: *non* & aliquid. *Item antiqui & emaculati codices, & item impreßi ante Germanicam impreßionem, non* eleutheras *habent, ſed* encyclius, *hoc eſt circulares. Ita certe appellat illas apud Græcos. vt alios omittam, Athenæus: apud noſtros, Capella Martianus, & communi vulgatáque nomenclatura Græci encyclopædiam vocant, hoc eſt circularem diſciplinam. De cuius nominis ratione alia alij: plura Philoponus in poſteriora.*

Eſt aliqua moralis, eſt aliqua rationalis, ſic & hic quoque.] *Tria illa prima verba*, eſt aliqua moralis, *ſuperflua ſunt ex nonnullis exemplaribus: & legendum* hæc, *non* hic: *ex vetere lectione.*

Aliquid nobis præſtat geometriæ miniſterium.] Aliquod, *non* Aliquid, *exemplar facundi & Primitini.*

Hoc illa altius condent.] *Scribe*, condam, *non* coodent: *ex vetere lectione.*

De diuinis humaniſque dicendum eſt,] Diſcendum, *non* dicendum, *eadem.*

Primum an per ſe ſit aliquid:] *Eadem*, Primum an ipſum ſit aliquid. *Quibuſdam tamen exemplaribus conuenit cum impreßis.*

Deinde an aliquid ante tempus ſit, ſi tempus cum mundo cœperit: an & ante mundum quia,] *Duo emendati codices:* Deinde an aliquid ante tempus ſit ſine tēpore. Cum mundo cœperit, an &, *&c.*

Miſer erat, ſi tam multa ſuperuacua legiſſet.] *Verbum* erat *in aliquibus ſcriptis codicibus non habetur.*

Noli cogitare, quantum temporis tibi auferat mala valetudo,] *Scribe per minorem, & lege cum ſuperioribus:* nou cogitare, quantum temporis auferat mala valetudo. *vt pronomen* tibi *ſuperfluum ſit. Alioqui* ſibi *ſcribendum erat, non* tibi, *ex vetere lectione.*

Parmenides ait, ex his quæ videntur, nihil eſſe in vniuerſo.] *Corrigendum reor.* Parmenides ait, ex his quæ videntur nihil eſſe niſi vnum.

Omnia negocia de negocio deiecit.] *Verba illa* de negocio *in pleriſque exemplaribus non habentur.*

Et Meganci & cretici,] *Legendum* critici, *non* cretici, *hoc eſt, ſi liceret dici, iudiciales. Sed id verbum receptum iam à Latinis & Latij iure donatum eſt.*

OPSOPOEVS.

M*ſſ. tres*, hoc ſapientiæ, ſublime, &c. *nam* ſtudium *ex prioribus ſubintelligitur.*

M. ſſ. bonorum genera inducentem, *omiſſo* tria.

Ambianus codex, Fides ſanctiſſimum humani generis bonum eſt.

Vnus Puteani, non magis quam ſimplicitatem, quam modeſtiam ac moderationem, non magis quam frugalitatem ac parſimoniam, &c. *Et ſic legendum aduertit P. Faber comm. ad l. 1. de iuſt. & iure.*

M. ſſ. tres, an aliquid ante tempus ſit, ſine tempore: cum mundo cœperit, &c. *& ita duo Pinciani codices emendati.*

M. ſſ. duo, miſereret, ſi tam, &c. *vnus*, mirarer, ſi tam.

Lipſius epiſt. 9. lib. 3. Lego (ait) totam circulatus eſt Græciam, *Tangit hominem nugatorem & Agyrtam.*

Priores editiones & Cretici. *Brodæus Miſcell. lib. 1. cap. vlt. opinabatur ſcribendum*, & Sceptici. *Lipſius epiſt. 19. lib. 11. Hæremus in philoſophis Creticis. alij* Critici *placent. at tu certum puta*, Eretrici, *Nam & hi de non ſcientia idem Pyrrhoniis & Megaricis ſenſerunt. Cicero 3. de Oratore:* Fuerunt etiam alia genera philoſophorum qui ſe omnes Socraticos eſſe dicebant, Ereticorum, Herilliorum, Megaricorum, Pyrrhoneorum. *Prorsa etiam Seneca legerim*, omnia negotia vno negotio deiecir.

GRVT. & IVRETVS.

AN minor Hecuba fuerit quam Helena. quare.] *v. c. Iureti*, cum maior fu. Hec. qu. Hel. quare.

Acutæ ac graues voces] *particula*, voces, *abeſt à v. c. Iureti, ſane videri poteſt irrepſiſſe ex quodam gloſſemate.*

Colligere pedes iugeri, &c.] *Regionum in partes diuiſionem decempedis & perticis pedibuſque iugeri collectis factam præterea ex Cicerone Philippi. 4. & Acad. 4. Propertio Eleg. 2. lib. 4. colligitur. Briſſonius lib. 6. de Formulis.*

Ad præſcriptum euntem] *v. c.* per præſcriptum.

Ludicræ ſunt quæ ad voluptatem] *Qui dicantur artem facere ludicram, pete ex Briſſonio libro primo de verb. ſignif.*

Qui pegmata per ſe ſurgentia] *de ijs egregia Scaliger notis ad Manilium, & Marcilius ad lib. 1. Martialis: ita antiqui appellabant machinas quaſdam è ligno, quibus vſus in theatris & arenis, & hæc ornatus cauſa ſæpe tecta auro vel argento.*

Ex inopinato voluptates] *Placet lectio v. c.* ex inopinatas voluptates. *Quod autem quidam libri habent,* varietates, *minus aptum eſt: nam hic ſermo ſit de rebus ad ludos & ſpectacula pertinentibus, quæ proprio nomine olim dicebantur*, voluptates, *vt pridem alibi notatum. Iuretus.*

Superbum eſſe aduerſus ſocios] *v. c. apud ſocios.*

Comem ſe facilémque omnibus præſtat] *Sic quidem hactenus omnes editiones: at reperi in optimo vetuſto exemplari, litteris integris ſcriptum*, cōmunem ſe facilémque. *Quam ſcripturam amplector, maxime cum videam eandem conſeruari in aliorum auctorum libris calamo exaratis, cuius rei aliquot exempla dudū prolata ad Symmachum*

lib. 2. Epist. 79. Quibus addatur hic locus Rufini lib. 2. hist. Eccl. cap. 19. Communem se præbere erga sacerdotes Deo. *Sic apud Suetonium in Tito. Fl. Vespasiano. cap. 22. pro* comissimus, *reponendum esse.* cōmunissimus, *ex codice VViterbiensi bene monuit Casaubonus. Nec tamen propterea velim damnari receptam hactenus lectionem. Iuretus.*

Non magis quam simplicitatem.] *v. c. Iureti,* Non magis quam simplicitatem ac moderationem, ac modestiam, non magis quam frugalitatem.

Nauis sine lignis] *v. c.* nauis nisi è lignis.

An per se sit aliquid] *v. c. an ipsum sit aliquid,*

Domicilium mutet] *v. c.* domicilia.

Superuacua vsu sibi comparat] Superuacua vsibus comparat, *in v. c. habetur, & recte.*

Aristarchi notas] *quidam v. c.* Eustarchi.

Hæc sciam, vt ignorem ?] *Locus varia scriptura codicum interpolatus. Existimo sinceriorem esse lectionem v. c. in quo nulla interrogationis nota extat, qua sane opus hic non est. Habet autem:* nec sciam quid ignorem, *hoc sensu videlicet. Non laboro si nesciam multa quæ ignorare satius putem. Iuretus.*

Pirrhonij] *de Pirrhonijs Philosophis in omnibus hæsitantibus, nihilque, reuera esse asserentibus, vide Hadr. Iunii Centu. 6. Adag. 59.*

Argvmentvm I. Lipsi.

Philosophiæ & Sapientiæ discrimen: & illius diuisio varia, partiumque iterum diuisio, & descriptio. Monitum deinde, hæc & talia ad mores atque animum referenda: & obiter in male diuites inuehitur, luxumque simul & auaritiam castigat.

EPIST. LXXXIX.

Rem vtilem desideras, & ad sapientiam properanti vtique necessariam, diuidi philosophiam, & ingens corpus eius in membra disponi. Facilius enim per partes in cognitionem totius adducimur. Vtinam quemadmodū vniuersi mundi facies in conspectum venit, ita philosophia tota nobis posset occurrere, simillimum mundo spectaculum! Profecto enim omnes mortales in admirationem sui raperet, relictis his quæ nunc magna, magnorum ignorantia, credimus. Sed quia contingere hoc non potest, [1] sic erit à nobis adspicienda, quemadmodum mundi secreta cernuntur. Sapientis quidem animus totam molem eius amplectitur, nec minus illam velociter obit, quam cælum acies nostra: nobis autem, quibus perrumpenda caligo est, & quorum visus in proximo deficit, singula quæque ostendi facilius possunt, vniuersi nondum capacibus. Faciam ergo quod exigis, & philosophiam in partes, non in frusta, diuidam. Diuidi enim illam, non concidi, vtile est. nam comprehendere quemadmodum maxima, ita minima, difficile est. Describitur in tribus populus, in centurias exercitus. Quidquid in maius creuit, facilius agnoscitur, si discessit in partes: quas (vt dixi) innumerabiles esse & paruas, non oportet. Idem enim vitij habet nimia, quod nulla diuisio: simile confuso est, quidquid vsque in puluerem sectum est. Primum itaque, sicut videtur tibi dicam, [2] inter sapientiam & philosophiam quid intersit. Sapientia perfectum bonum est mentis humanæ: philosophia sapientiæ amor est & affectatio. Hæc ostēdit, quo illa peruenit. Philosophia vnde dicta sit, apparet: ipso enim nomine fatetur. [3] Quidam sapientiam ita finierunt, vt dicerent eam diuinorum & humanorum scientiam. Quidam ita: Sapientia est, nosse diuina & humana, & horum caussas. Superuacua mihi videtur hæc adiectio, quia caussæ diuinorum humanorúmque partes sunt. Philosophiam quoque, fuerunt qui aliter atque aliter definirent. alij, studium illam virtutis esse dixerunt: alij, studium corrigendæ mentis. A quibusdam dicta est, appetitio rectæ rationis. Illud quasi constet, aliquid inter philosophiam & sapientiam interesse. Neque enim fieri potest, vt idem sit quod affectatur, & quod affectat. Quomodo multum inter auaritiam & pecuniam interest, cum illa cupiat, hæc concupiscatur: sic inter philosophiam & sapientiam. Hæc enim illius effectus, & præmium est: illa venit, ad hanc itur. Sapientia est, quam Græci σοφίαν vocant. Hoc verbo quoque Romani vtebantur, sicut philosophia nunc quoque vtuntur. Quod & togatæ tibi antiquæ probabunt, & inscriptus [4] Dossenni monimento titulus:

Hospes resiste, & sophiam Dossenni lege.

Quidam ex nostris, quamuis philosophia studium virtutis esset, & hæc peteretur, illa peteret, tamen non putauerunt illas distrahi posse. Nā nec philosophia sine virtute est, nec sine philosophia virtus est. Philosophia studium virtutis est, sed per ipsam virtutē:

nec virtus autem esse sine studio sui potest, nec virtutis studium sine ipsa. Non enim quemadmodum in his qui aliquid ex distanti loco ferire conãtur, alibi est qui petit, alibi quod petitur: nec quemadmodũ itinera quæ ad vrbes perducunt, extra ipsas sunt. ad virtutem venitur per ipsam. Cohærent ergo inter se philosophia, virtusque. [5] Philosophiæ tres partes esse dixerunt & maximi & plurimi auctores: Moralem, Naturalem, & Rationalem. Prima componit animum, secunda rerum naturam scrutatur, tertia proprietates verborum exigit, & structuram, & argumentationes, ne pro vero falsa surrepant. Ceterum inuenti sunt, & qui in pauciora philosophiam, & qui in plura diducerent. Quidam ex Peripateticis quartam partem [6] adiecerunt, Ciuilem: quia quamdam propriam exercitationem desideret, & circa aliam materiam occupata sit. Quidam adiecerunt his partem, quam Græci οἰκονομικὴν vocãt, administrandæ rei familiaris scientiam. Quidam & de generibus vitæ locum separauerunt. Nihil autem horum in illa parte morali non reperitur. Epicurei duas partes philosophiæ putauerunt esse, Naturalem atque Moralem. [7] Rationalem remouerunt. Deinde cum ipsis rebus cogerentur ambigua secernere, falsa sub specie veri latentia coarguere, ipsi quoque locum, quem [8] De iudicio & regula appellant, alio nomine rationalem induxerunt: sed eum accessionem esse naturalis partis existimãt. Cyrenaici naturalia cũ rationalibus sustulerũt, & contenti fuerunt moralibus: sed hi quoque qui remouent, aliter inducunt. In quinque enim partes moralia diuidunt: vt vna sit de fugiendis & expetendis, altera de affectibus, tertia de actionibus, quarta de caussis, quinta de argumentis. Caussæ rerum ex naturali parte sunt, argumenta ex rationali, actiones ex morali. [9] Aristo Chius non tantum superuacuas esse dixit naturalem & rationalem, [10] sed etiam contrarias: moralem quoque, quam solam reliquerat, circumcidit. Nam eum locum [11] qui monitiones continet, sustulit, & pædagogi esse dixit, non philosophi: tamquam quidquam aliud sit sapiens, quam humani generis pædagogus. Ergo cum tripertita sit philosophia, moralem eius partem primum incipiamus disponere. Quam in tria rursus diuidi placuit: vt [12] prima esset inspectio suum cuique distribuens, & [13] æstimans quanto quidque dignum sit, maxime vtilis. quid enim est tam necessarium, quam pretia rebus imponere? Secunda [14] de impetu: tertia [15] de actionibus. Primum enim est, vt quanti quidque sit, iudices: secundum, vt impetum ad illa capias ordinatum temperatúmque: tertium, vt inter impetum tuum, actionémque conueniat, vt in omnibus istis tibi ipsi consentias. Quidquid ex his tribus defuerit, turbat & cetera. Quid enim prodest, intus æstimata habere omnia, si sis impetu nimius? Quid prodest impetus repressisse, & habere cupiditates in tua potestate, si in ipsa rerum actione tempora ignores, nec scias quando quidque, & vbi, & quemadmodum agi debeat; Aliud est enim, dignitates & pretia rerum nosse: aliud articulos: aliud impetus refrænare, & ad agenda ire, non ruere. Tunc ergo vita sibi concors est, vbi actio nõ destituit impetum. Impetus ex dignitate rei cuiusque concipitur, perinde remissus acriorue, prout illa digna est peti. Naturalis pars philosophiæ in duo scinditur: Corporalia, & Incorporalia. Vtraque diuiduntur in suos, vt ita dicã, gradus Corporũ locus in hos primũ, [16] in ea quæ faciunt, & quæ ex his gignuntur: gignuntur autem elementa. [17] Ipse elementi locus, vt quidam putant, simplex est: vt quidam, in materiam, & [18] caussam omnia mouentem, & elementa diuiditur. Super est vt rationalem partem philosophiæ diuidamus. Omnis oratio aut continua est, aut inter respondentem & interrogantẽ diuisa. Hanc διαλεκτικὴν illã ῥητορικὴν placuit vocari. hęc verba curat & sensus, & ordinem. διαλεκτικὴ in duas partes diuiditur: [19] in verba, & significationes: id est, in res quæ dicuntur, & vocabula quibus dicuntur. [20] Ingens deinde sequitur vtriusque diuisio. Itaque hoc loco finem faciam:

— Et summa sequar fastigia rerum.

Alioqui si voluero facere partium partes, quæstionum liber fiet. [21] Hæc, Lucili virorum optime, quo minus legas non deterreo: dummodo quidquid legeris, ad mores statim referas. Illos cõpesce, marcentia in te excita, soluta constringe, contumacia doma, cupiditates tuas publicasque, quantum potes, vexa: & istis dicentibus, Quousque eadem? responde, Ego debeo dicere, Quousque eadem peccabitis? Remedia ante vultis, quam vitia desinere. ego vero eo magis dicam, & quia recusatis, perseuerabo. Tunc incipit medicina proficere, vbi in corpore alienato dolorem tactus expressit. Dicã etiam inuitis profutura. Aliquando aliqua ad vos non blanda vox veniet: & quia verum singuli audire non vultis, publice audite. Quousque fines possessionum propagabitis? ager vni domino, qui populum cepit, angustus est. Quousque arationes vestras porrigetis, [22] ne prouinciarum quidem satione contenti circumscribere prædiorũ modum? Illu-

ſtrium fluminum per priuatum decurſus, & amnes magni, magnarumq; gentium termini, vſque ad oſtium à fonte, veſtri ſunt. Hoc quoque parum eſt, niſi latifundijs veſtris maria cinxiſtis: niſi trans Hadrianum, & Ionium, Ægæumque, veſter villicus regnet: niſi inſulæ, ducum domicilia magnorum, inter viliſſima rerum numerentur. Quam vultis, late poſſidete: ſit fundus, quod aliquando imperium vocabatur: facite veſtrum quidquid poteſtis, [23] dum plus ſit alieni. Nunc vobiſcum loquor, quorum æque ſpatioſe luxurioſa, quam illorum auaritia diffunditur. Vobis dico; Quouſque nullus erit lacus, cui non villarum veſtrarum faſtigia immineant? nullum flumen, cuius non ripas ædificia veſtra prætexant? Vbicumque ſcatebunt aquarũ calentium venæ, ibi noua diuerſoria luxuriæ excitabuntur. Vbicumque in aliquem ſinũ littus curuabitur, vos protinus fundamenta iacietis, [24] nec contenti ſolo, niſi quod manu feceritis, [25] maria agetis introrſus. Omnibus licet locis tecta veſtra ſplendeant, alicubi impoſita montibus, in vaſtum terrarum mariſque proſpectum, alicubi ex plano in altitudinem montium educta: cum multa ædificaueritis, cum ingentia, tamen & ſingula corpora eſtis, & paruula. Quid proſunt multa cubicula? in vno iacetis. [26] Non eſt veſtrum, vbicumque non eſtis. Ad vos deinde tranſeo, quorum profunda & inſatiabilis gula, hinc maria ſcrutatur, hinc terras. Alia hamis, alia laqueis, alia retium varijs generibus cum magno labore perſequitur: nullis animalibus, [27] niſi ex faſtidio, pax eſt. Quantulum enim ex iſtis epulis, quæ per tot comparatis manus, feſſo voluptatibus ore libatis? quantulum ex iſta fera, periculoſe capta, dominus crudus ac nauſeans guſtat? quantulum ex tot conchylijs, tam longe aduectis, per iſtum ſtomachum inexplebilem labitur? Infelices etiam, quod non intelligitis, vos maiorem famem habere, quam ventrem. Hæc alijs dic: vt dum dicis, audias ipſe. Scribe: vt dum ſcripſeris, legas; omnia ad mores, & ad ſedandam rabiem affectuum referens. Stude, non vt plus aliquid ſcias, ſed vt melius.

I. LIPSIVS.

1. SIc erit à nobis adſpicienda] *Mirum quid ita libri in vocula nota turbent. Nam alij,* abſcienda, adſcienda; *mens,* abſcidenda.

2. Inter ſapientiam &c.] *Nos in manud.* II. *Diſſert.* VII.

3. Quidam ſapientiam ita.] *De his omnibus finitionibus, ibidem.*

4. Doſſenni monumento.] *Fuit Fabius Doſſennus Atellanarum ſcriptor, cuius mentio & verſus in Plinij* XIV. *cap.* XIII. *Item Horatio.*

Quantus ſit Doſſennus edacibus in paraſitis.

5. Philoſophiæ tres partes.] *Explicaui Manuduct.* II. *Diſſert.* V.

6. Adiecerunt ciuilem.] *Politicam.*

7. Rationalem remouerunt.] *Laertius.*

Τὴν διαλεκτικὴν ὡς περιέλκουσαν ἀποδοκιμάζουσι·

Dialecticam, vt ſuperfluam, remouerunt.

8. De iudicio & regula.] *Diuidunt ipſi philoſophiam in tres partes,* τὸ κανονικὸν, καὶ φυσικὸν, καὶ ἠθικόν: Canonicam (*ſiue* Regularem) Phyſicam, Ethicam. Regularem dicunt, quæ introductiones ad opus continet: tractaturq; de ea in libro vnico. qui Canon ſiue Regula inſcribitur. *Sed ea pars, quia iudicium format ac præparat, appellarunt etiam* περὶ κριτηρίου, καὶ ἀρχῆς, καὶ στοιχειωτικόν: De Iudicatorio, & Principio, & Elementarem. *Iſta Laertius in Epicuro: & ex his Senecæ mens clara.*

9. Ariſto Chius.] *Zenonis auditor. de cuius hoc ſenſu Laertius:* τόν τε φυσικὸν τόπον καὶ τὸν λογικὸν ἀνῄρει, λέγων τὸν μὲν εἶναι ὑπὲρ ἡμᾶς, τὸν δὲ οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς: Phyſicum & Logicum locum ſuſtulit, dicens illum eſſe ſuper nos, hunc nihil ad nos.

10. Sed etiam contrarias.] *Impedire Sapientiam, aduerſari Virtuti.*

11. Qui monitiones continet.] Τὴν παραινετικὴν, *de qua in epiſt.* XCIV. *atque ibidem Ariſtonis hæc contemptio.*

12. Prima eſſet inſpectio.] *Hæc diuiſio tenuis aut ſterilis eſt præ illa quæ in Laertio ponitur, ex mente & vſu plurium Stoicorum. Vide.*

13. Æſtimans quanto quidque.] *Eſt igitur pars, quæ in Laertio dicitur,* περὶ τῆς πρώτης ἀξίας· de prima æſtimatione.

14. De impetu.] *In eodem* περὶ ὁρμῶν.

15. De actionibus.] *Et ipſe agnoſcit,* περὶ πράξεων.

16. In ea quæ faciunt.] *Duo prima principia, Deum & Materiam. Etſi alterum illorum patitur, Dei reſpectu: ſed agit tamen, compoſitorum.*

17. Ipſe elementi locus.] *Non ſatis hæc capio. vt quid enim iam Elementa cum Principijs confundit? Niſi ſi Elementum aliter à quibuſdam capi vult, & vt ipſa Principia contineat atque etiam Elementa. Hoc apparet.*

Cauſſam omnia mou.] *Ipſum Deum, ſiue (vt Stoici ſæpe) eius Rationem.*

19. In verba, & ſignificationes.] *In Laertij Zenone:* τὴν διαλεκτικὴν διαιρεῖσθαι εἴς τε τὸν περὶ τῶν σημαινομένων, καὶ τὸν φωνῆς τόπον· Dialecticam diuidi in eorum Quæ ſignificantur, & Vocis locum.

20 Ingens Deinde ſequitur.] *Videnda in ipſo Laertio, ibidem.*

21. Hæc Lucili, virorum optime.] *Mens alijq; ſcripti hic ordiuntur nonam epiſtolam: neque abs re videatur.*

22. Ne prouinciarum quidem.] *En vix credenda latifundia,& his sequentibusque lucem, aut fidem etiam, mutuare ex III. De Benefic. cap. VIII. item Epist. LXXXIV. & nostris Admirandis libro II. cap. XV.*
23. Dum plus fit alieni.] *Omnia appetite, non omnia habebitis: & plus semper erit, quod alij possideant.*
24. Nec contenti solo.] *Nam aggeres & moles in ipso mari struebant, atque superstruebant.*
25. Maria agetis introrsus.] *A terra repelletis, versus suum Oceanum. Horatius:*
Contracta pisces æquora sentiunt,
Iactis in altum molibus.
26. Non est vestrum.] *Vsu videlicet. quorsum autem, sine vsu?*
27. Nisi ex fastidio.] *Quæ iam edisse non libet. obsoleta ea gula est.*

MVRETVS.

De iudicio & regula] *Insseram scribi*, De iudicio, & regulam. *Sed mihi obtemperatum non est. ἀπὸ κριτηρίου κανόνα. Κριτήριον non satis apte vertitur iudicium: hoc enim perinde est, ac si quis αἰσθητήριον vocaret sensum. Sed in Latinæ linguæ inopia talia multa deuoranda sunt.*

Hanc ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗΝ, illam ΡΗΤΟΡΙΚΗΝ,] *Huius scripturæ veritatem & libri veteres, & sententia ipsa confirmat. Alij inepte*, Hanc ΑΝΑΛΥΤΙΚΗΝ, illam ΤΟΠΙΚΗΝ.

PINCIANVS.

Simillimum mundo spectaculum] *Lege* Simillimum vel mundo spectaculum, *ex codice antiquissimo.*
Et sic à nobis aspicienda] *Scribe*, erit à nobis aspicienda, *ex antiquo exemplari.*
Quia causæ diuinorum humanorumque partes sunt] *Exemplar Francifcanum*, quia causæ diuinorum, humanorum pars diuinorum sunt.
Illud quasi constet,] *Omnis emendatior lectio* constitit, *non* constet.
Nec iustus homo esse sine studio sui potest.] *Corrige*, Nec virtus autem esse sine studio sui potest, *ex vetere lectione.*
Sed ad virtutem venitur per ipsam] *In eadem verbum* sed *non habetur, rectè.*
Sed eam accessionem esse.] Eum *legendum, non* eam: *vt referas ad* locum. *ex eadem.*
Ipse elementis locus] Elementi *eadem, non* elementis.
Hanc analyticam, illam topicam placuit appellari.] *Eadem aliter profert, Græcis literis:* Hanc, dialecticem: illam, rhetoricen placuit appellari.
Analytica in duas partes diuiditur:] Dialectice, *in eadem scriptum est, Græcis characteribus: non* Analytica.
Itaque in eo loco finem faciam] *Eadem*, Itaque hoc loco finem faciam.
Quousque arationes vestras porrigetis, ne prouinciarum quidem statione contenti] *Scribendum*, Quousque orationibus vestris fines vestros porrigetis: *cætera ex eadem. Sed legendum puto* satione, *non* statione.
Per priuatum decursus] *Deest verbum* est, per priuatum decursus est, *ex eadem.*
Nisi trans Adrianum & Ionium] Adriam, *non* Adrianum, *eadem rectè, Res est nota. Ideo confirmationibus supersedi.*
Quam vultis late possidere?] *Scribe*, possidere. *nec est vlla in verbis interrogatio. ex eadem.*
Non contenti solo nisi quod manu feceritis] *Scribendum*, nec contenti solo, &c. *ex eadem.*
Quantulum enim ex istis epulis, quæ per tot comparatis manus,] *Lege ex eadem*, Quantulum enim est quod ex istis epulis, quas per tot comparatis manus.

ERASMVS.

Arma egetis introrsus.] *Sic habebat prior editio, consentientibus plerisque exemplaribus. Vnus codex manu descriptus habebat*, mariutam. *vnde conijcio legendum*, maria introrsus agetis: *vt conueniat cum illo Maronis*: Iulia qua ponto longe sonat vnda refuso. *Item cum illo Flacci:* Marisque Baiis obstrepentis vrges Summouere littora, Parum locuples continente ripa, *Alioqui legi poterat*, arua. *Sic enim ædificabant in littore, vt aruorum spatium redderent angustius amplitudine ædificiorum. Nam mox sequitur apud Horatium*, Quid quod vsque proximos Reuellis agri terminos? &c. *lib. II. Ode 18.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PHILOSOPHIAE laus. ea vitam formauit, consortia & imperia instituit, leges & iura dedit. An etiam artes vitæ vtiles, vt fabricam, marmorariam, metallariam, vestiariam, aliasque? Negat ipse, contra Posidonium, & inferiora hæc maiestate illius esse, & multa horum supernacua. Non corporis, sed animi negotium illa gerit, & gessit. Rudi etiam sæculo, an fuere Sapientes? Non, sed Sapientibus similes, beneficio non Doctrina, sed Natura. Multa in his bona, & scientia aut vita fructuosa.

EPIST. XC.

Qvis dubitare, mi Lucili, potest, quin Deorum immortalium munus sit, quod viuimus: [1] philosophiæ, quod bene viuimus? Itaque tanto plus nos debere huic,

quam diis quanto maius beneficium est bona vita, quam vita? Pro certo deberetur, nisi ipsam Dij philosophiam tribuissent: cuius scientiã nulli dederunt, facultatem omnibus. Nam si hanc quoque bonum vulgare fecissent, & prudentes nasceremur: sapientia quod in se optimum habet perdidisset, quod inter fortuita non est. Nunc enim hoc in illa pretiosum atque magnificum est, quod nõ obuenit, quod illam sibi quisque debet, quod non ab alio petitur. Quid haberes, quod in philosophia suspiceres,[a] si beneficiaria res esset? Huius opus vnum est, de diuinis humanisque verum inuenire: ab hac numquam recedit iustitia, pietas, religio, & omnis alius comitatus virtutum consertarum, & inter se cohærentiũ. Hæc docuit colere diuina, humana diligere, & penes Deos imperium esse, & inter homines consortium: quod aliquamdiu inuiolatũ mansit, antequam societatem auaritia distraxit, & paupertatis caussa etiã his quos fecit locupletissimos, fuit. Desierunt enim omnia possidere, dum volunt propria. Sed primi mortalium, quique ex his geniti, naturam incorrupti sequebantur, eamdem habebant & ducem, & legem, commissi melioris arbitrio. Naturæ est enim, potioribus deteriora submittere. Mutis quidem gregibus aut maxima corpora præsunt, aut vehementissima. Non præcedit armenta degener taurus, sed qui magnitudine ac toris ceteros mares vicit: elephantorũ gregẽ excelsissimus ducit: inter homines, pro sũmo est optimus. Animo itaque rector eligebatur. ideoque summa felicitas erat gentium: in quibus non poterat potentior esse, nisi melior. Tantum enim quantum vult potest, qui se nisi quod debet, non putat posse. Illo ergo sæculo, quod aureũ perhibetur, penes sapientes fuisse regnum Posidonius iudicat. Hi continebant manus, & infirmiores à validioribus tuebantur: suadebant, dissuadebantque, & vtilia atque inutilia monstrabant. Horum prudentia, nequid deesset suis, prouidebat, fortitudo arcebat pericula; beneficentia augebat, ornabatque subiectos. Officium erat imperare, non regnum. Nemo quantum posset aduersus eos experiebatur, per quos cœperat posse. nec erat cuiquam aut animus in iniuriam, aut caussa: cum bene imperanti, bene pareretur, nihilque rex maius minari male parentibus posset, quam vt abiret e regno. Sed postquam, surrepentibus vitiis, in tyrannidem regna versa sunt: opus esse cœpit legibus, quas & ipsas inter initia tulere sapientes. Solon, qui Athenas æquo iure fundauit: inter septem æui sapiẽtia notos. Lycurgum si eadẽ ætas tulisset, sacro illi numero accessisset octauus. [b] Zaleuci leges Charondæque laudantur. hi non in foro, nec in cõsultorum atrio, sed in Pythagoræ tacito illo sanctoque secessu didicerunt iura, quæ florenti tunc Siciliæ, & per Italiam Græciæ ponerent. Hactenus Posidonio assentior: artes quidem à philosophia inuentas, quibus in quotidiano vsu vita vtitur: non concesserim, nec illam fabricæ assertam gloriam. Illa, inquit, sparsos[c] & casulis tectos, aut aliqua rupe suffossa, aut exesæ arboris trunco, [d] docuit tecta moliri: Ego vero philosophiã iudico, non magis excogitasse has machinationes tectorum supra tecta surgentium: & vrbes premẽtium, quam viuaria piscium in hoc clausa, vt tempestatũ pericula non adiret gula, & quamuis acerrime pelago sæuiente, haberet luxuria portus suos, in quibus distinctos piscium greges saginaret. quid ais? Philosophia docuit homines habere clauem & seram? & quid aliud erat, auaritiæ signum dare? Philosophia hæc, cum tanto habitantium periculo, imminentia tecta suspendit? Parum enim erat fortuitis tegi, & sine arte & difficultate naturale sibi inuenire aliquod receptaculum. Mihi crede, felix illud sæculum ante architectonas fuit. Ista nata sunt, iam nascente luxuria, in quadratum tigna decidere, & ferro per designata currente, certa manu trabem scindere.

Nam primi cuneis scindebant fissile lignum.

Non enim tecta[e] cænationi, epulum recepturæ, parabantur: nec in hunc vsum pinus aut abies deferebatur longo vehiculorum ordine, [f] vicis intrementibus, vt ex illa lacunaria auro grauia penderent. [g] Furcæ vtrimque suspensæ fulciebant casam: spissatis ramalibus, ac fronde cõgesta, & in procliue disposita, decursus imbribus quamuis magnis erat. Sub his tectis habitauere securi. Culmus liberos texit: sub marmore atque auro seruitus habitat. In illo quoque dissentio à Posidonio, quod ferramenta fabrilia excogitata à sapientibus viris iudicat. Isto enim modo dicat licet sapientes, per quos.

Tunc laqueis captare feras, & fallere visco
Inuentum, & magnos canibus circumdare saltus.

Omnia enim ista sagacitas hominum, non sapientia inuenit. In hoc quoque dissentio, sapientes fuisse, qui ferri metalla & æris inuenerunt cum incendio siluarum adusta tellus, in summo venas iacentes liquefacta fudisset. Ista tales inueniunt, quales colunt. Ne illa quidem tam subtilis quæstio mihi videtur, quam Posidonio: Vtrum malleus in vsu esse prius,

esse prius, an forcipes cœperint. Vtraque inuenit aliquis exercitati ingenij, acuti, non magni, nec elati, & quidquid aliud corpore incuruato, & animo humum spectante, quærendum est. Sapiens facilis victu fuit. quid-ni? cùm hoc quoque sæculo esse quàm expeditissimus cupiat? Quomodo oro te conuenit, vt Diogenem mireris, [9] & Dædalum? Vter ex his sapiens tibi videtur, qui serram commentus est: an ille, qui cum vidisset puerum caua manu bibentem aquam, fregit protinus exemptum è perula calicem, hac obiurgatione sui: Quàm diu homo stultus superuacuas sarcinulas habui? qui se complicuit in dolio, & in eo cubitauit? Hodie vtrum tandem sapientiorem putas, qui inuenit quemadmodum in immensam altitudinem [10] crocum latentibus fistulis exprimat; qui [11] Euripos subito aquarum impetu implet, aut siccat; [12] versatilia cænationum laquearia ita coagmentat, vt subinde alia facies atque alia succedat, & toties tecta, quoties fercula mutentur: an eum, qui & aliis & sibi hoc monstrat, quàm nihil nobis natura durum ac difficile imperauerit? Posse nos habitare sine marmorario fabro, posse nos vestitos esse sine commercio Serum, posse nos habere vsibus nostris necessaria, si contenti fuerimus his, quæ [13] terra posuit in summo? Quem si audire humanum genus voluerit, tam superuacuum sciet sibi coquum esse: [14] quam militem. Illi sapientes fuerunt, aut certe sapientibus similes, quibus expedita erat tutela corporis. Simplici cura constant necessaria: in delicias laboratur. Non desiderabis artifices, si sequere naturam. illa noluit esse districtos: ad quæcumque nos cogebat, instruxit. Frigus intolerabile est corpori nudo. Quid ergo? numquid non pelles ferarum, & aliorum animalium, à frigore satis abundéque defendere queunt? non corticibus arborum pleræque gentes tegunt corpora? [15] non auium plumæ in vsum vestis consetuntur? non hodiéque magna Scytharum pars, [16] tergis vulpium induitur ac murium, quæ tactu mollia, & impenetrabilia ventis sunt? Opus est tamen calorem solis æstiui vmbra crassiore propellere. Quid ergo? non vetustas [17] multa abdidit loca, quæ vel iniuria temporis, vel alio quolibet casu excauata in specum recesserunt? Quid ergo? non quamlibet virgeam cratem texuerunt manu, & vili obleuerunt luto, deinde stipula aliisque siluestribus operuere fastigium, & pluuiis per deuexa labentibus, hiemem transiere securi? Quid ergo non in defosso latent Syrticæ gentes? quibus propter nimios solis ardores, nullum tegumentum satis repellendis caloribus solidum est, nisi ipsa arens humus. Non fuit tam inimica natura, vt cum omnibus aliis animalibus facilem actum vitæ daret, homo solus non posset sine tot artibus viuere. Nihil horum ab illa nobis imperatum est, nihil ægre quærendum vt possit vita produci. Ad parata nati sumus: nos omnia nobis difficilia facilium fastidio fecimus. Tecta tegumentaque, & fomenta corporum, & cibi, & quæ nunc ingens negotium facta sunt, obuia erant, & gratuita, & opera leui parabilia: modus enim omnium, prout postulabat necessitas, erat: nos ista pretiosa, nos mira, nos magnis multisque conquirenda artibus fecimus. Sufficit ad id natura, quod poscit. A natura luxuria desciuit, quæ quotidie seipsam incitat, & tot sæculis crescit, & ingenio adiuuat vitia. Primo superuacua cœpit concupiscere, inde contraria, nouissime corpori animum addixit, & illius deseruire libidini iussit. Omnes istæ artes, quibus aut [18] excitatur ciuitas, aut strepit, corporis negotium gerunt: cui omnia olim tamquam seruo præstabantur, nunc tamquam domino parantur. Itaque hinc textorum, hinc fabrorum officinæ sunt, hinc odores coquentium, hinc molles corporis motus docentium mollesque cantus & infractos. Recessit enim ille naturalis modus, desideria ope necessaria finiens: iam rusticitatis & miseriæ est, velle quantum sat est. Incredibile est, mi Lucili, quam facile etiam magnos viros dulcedo orationis abducat à vero. Ecce Posidonius, vt mea fert opinio, vnus ex iis qui plurimum philosophiæ contulerunt, dum vult describere primum, quemadmodum alia torqueantur fila, alia ex molli solutoque ducantur: deinde quemadmodum tela suspensis ponderibus tectum stamen extendat, quemadmodum subtemen insertum quod duritiam vtrinque comprimentis tramæ remolliat, spata coire cogantur & iungi: textricum quoque artem à sapientibus dixit inuentam, oblitus postea repertum hoc subtilius genus, in quo

Tela iugo iuncta est, stamen secernit arundo.
Inseritur medium radiis subtemen acutis,
[19] *Quod lato feriunt insecti pectine dentes.*

Quid si contigisset illi videre has nostri temporis telas, quibus [20] vestis nihil celatura conficitur, in qua non dico nullum corpori auxilium, sed nullum pudori est? Transit,

deinde ad agricolas, nec minus facunde describit proscissum aratro solum, & iteratum, quo solutior terra facilius pateat radicibus, tum sparsa semina, & collectas manu herbas, ne quid fortuitum & agreste succrescat, quod necet segetem. Hoc quoque opus ait esse sapientium: tamquam non nunc quoque plurima cultores agrorum noua inueniant, per quæ fertilitas augeatur. Deinde non est contentus his artibus, sed in pistrinum sapientem submittit. Narrat enim quemadmodum, rerum naturam imitatus, panem cœpit facere. Receptas, inquit, in os fruges, concurrens inter se duritia dentium frangit, & quidquid excidit, ad eosdem dentes linguâ refertur: tunc vero saliuæ miscetur, vt facilius per fauces lubricas transeat. Cum peruenit in ventrem, aqualiculi feruore concoquitur, tunc demum corpori accedit. Hoc aliquis secutus exemplar, lapidem asperum aspero imposuit, ad similitudinem dentium; quorum pars immobilis motum alterius expectat: deinde vtriusque attritu grana franguntur, & sæpius regeruntur, donec ad minutiam frequenter trita redigantur. Tunc farinam aqua sparsit, & assidua tractatione perdomuit, finxitque panem: quem primo cinis calidus, & feruens testa percoxit: deinde furni paullatim reperti, & alia genera, quorum feruor seruiret arbitrio. Non multum abfuit, [22] quin sutrinum quoque inuentum à sapientibus diceret. Omnia ista ratio quidem, sed non recta ratio commenta est. Hominis enim, non sapientis inuenta sunt: tam mehercules quàm nauigia, quibus amnes, quibusque maria transimus, aptatis ad excipiendum ventorum impetum velis, & additis à tergo gubernaculis, quæ huc atque illuc cursum nauigij torqueant: & exemplum à piscibus tractum est, qui cauda reguntur, & leui eius in vtrumque momento velocitatem suam flectunt. Omnia hæc quidem, inquit, sapiens inuenit: sed minora, quàm vt ipse tractaret, sordidioribus ministris dedit. Imo non ab aliis excogitata ista sunt, quàm à quibus hodiéque curantur. Quædam nostra demum prodisse memoria scimus: vt [23] speculariorum vsum, perlucente testa, clarum transmittentium lumen: vt [24] suspensuras balneorum, & impressos parietibus tubos, per quos circumfunderetur calor, qui ima simul & summa foueret æqualiter. Quid loquar marmora, quibus templa, quibus domus fulgent? Quid [25] lapideas moles in rotundum ac leue formatas, quibus porticus & capacia populorum tecta suscipimus? Quid [26] verborum notas, quibus quamuis citata excipitur oratio, & celeritatem linguæ manus sequitur? Vilissimorum mancipiorum ista commenta sunt: sapientia altius sedet, nec manus edocet, animorum magistra est. Vis scire, quid illa eruerit, quidve effecerit? Non indecoros corporis motus, nec varios per tubam ac tibiam cantus, quibus exceptus spiritus, aut [27] in exitu aut [28] in transitu, formatur in vocem: non arma, nec muros, nec bella: vtilia molitur, paci fauet, & genus humanum ad concordiam vocat. Non est, inquam, instrumentorum ad vsus necessarios opifex. quid illi tam paruula assignas? artificem vides vitæ. Alias quidem artes sub dominio habet. nam cui vita, illi vitæ quoque ornamenta seruiunt: ceterum ad beatum statum tendit, illo ducit, illo vias aperit. Quæ sint mala, quæ videantur, ostendit: vanitatem exuit mentibus, dat magnitudinem solidam: inflatam vero & ex inaui speciosam reprimit: nec ignorari sinit, inter magna quid intersit & tumida: [29] totius naturæ notitiam, ac suæ tradit. Quid sint dij, qualésque, declarat: quid inferi, quid [30] lares & genij. Quid [31] in secundam numinum formam animæ perpetuæ, [32] vbi consistant, quid agant, quid possint, quid velint. [33] Hæc eius initiamenta sunt, per quæ non municipale sacrum, sed ingens omnium deorũ templum mundus iste reseratur: cuius vera simulacra, verasque facies cernendas mentibus protulit. nam ad spectacula tam magna hebes visus est. ad initia deinde rerum reddit, & æternam [34] rationem toti inditam, & [35] vim omnium seminum singula propriè figurantem. Tum de animo cœpit inquirere, vnde esset, vbi, quamdiu, [36] in quot membra diuisus. Deinde à corporalibus se ad incorporalia transtulit, veritatemque & argumenta eius excussit: post hæc quemadmodũ discernerentur [37] vitæ ac necis ambigua: in vtraque enim falsa veris immixta sunt. Non abduxit, inquam, se, vt Posidonio videtur, ab istis artibus sapiens, sed ad illas omnino non venit. Nihil enim dignũ inuentu iudicasset, quod non erat dignum perpetuo vsu iudicaturus. ponenda non sumeret. [38] Anacharsis, inquit, inuenit rotam figuli, cuius circuitu vasa formantur. Dein quia [39] apud Homerum inuenitur figuli rota, mauult videri versus falsos esse, quàm fabulam. Ego nec Anacharsin huius rei fuisse auctorem contendo: & si fuit, sapiens quidem hoc inuenit, sed non tamquam sapiens: sicut multa sapientes faciunt, qua homines sunt, non qua sapientes. Puta velocissimum esse sapientem: cursu omnes anteibit,

quā

qua velox est, non quà sapiens. Cuperem Posidonio aliquem vitrarium ostendere, qui [40] spiritu vitrum in habitus plurimos format, qui vix diligenti manu effingerentur. Hæc inuenta sunt, postquam sapientem inuenire desiuimus. Democritus, inquit, inuenisse dicitur fornicem, vt lapidum curuatura paulatim inclinatorum medio saxo alligaretur. Hoc dicam falsum esse. Necesse est enim ante Democritum, & pontes, & portas fuisse, quarum fere summa curuantur. Excidit porro vobis eumdem Democritum inuenisse, quemadmodum [41] ebur poliretur, quemadmodum decoctus calculus in smaragdum conuerteretur, qua hodieque coctura inuenti [42] lapides coctiles colorantur. Ista sapiens licet inuenerit, non quà sapiens erat, inuenit. multa enim facit, quæ ab imprudentissimis aut æquè fieri videmus, aut peritiùs, aut exercitatius. Quid sapiens inuestigauerit, quid in lucem protraxerit, quæris? Primum rerum naturam, quam non vt cetera animalia oculis secutus est, tardis ad diuina. Deinde vitæ legem, quam [43] ad vniuersa direxit: nec nosse tantum, sed sequi docuit deos, & accidentia non aliter excipere, quàm imperata. Vetuit parere opinionibus falsis, & quanti quidque esset, vera æstimatione perpendit: damnauit mixtas pœnitentiæ voluptates. Et bona semper placitura laudauit, & palàm fecit, felicissimum esse, cui [44] felicitate opus non est: potentissimum esse, qui se habet in potestate. Non de ea philosophia loquor, quæ [45] ciuem extra patriam posuit, [46] extra mundum deos, quæ virtutem donauit voluptati: [47] sed de illa, quæ nullum bonum putat, nisi quod honestum est; quæ nec hominis, nec fortunæ muneribus deleniri potest; cuius hoc pretium est, non posse pretio capi. Hanc philosophiam fuisse illo rudi sæculo, quo adhuc artificia deerant, & ipso vsu discebant vtilia, non credo: [48] sicut ante fortunata tempora, cum in medio iacerent beneficia naturæ promiscuè vtenda, antequam auaritia atque luxuria dissociauere mortales, & ad rapinam ex consortio discurrere, non erant illi sapientes viri, etiam si faciebant facienda sapientibus. Statum quidem generis humani, non alium quisquam suspexerit magis; nec si cui permittat Deus terrena formare, & dare gentibus mores, aliud probauerit, quàm quod apud illos fuisse memoratur, apud quos

------ nulli subigebant arua coloni,
Nec signare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quærebant, ipsáque tellus,
Omnia liberius, nullo poscente, ferebat.

Quid hominum illo genere felicius? In commune rerum natura fruebantur: sufficiebat illa, vt parens, in tutelam omnium: hæc erat publicarum opum secura possessio. Quid ni ego illud locupletissimum mortalium genus dixerim, in quo pauperem inuenire non posses? Irrupit in res optime positas auaritia: & dum seducere aliquid cupit, atque in suum vertere, omnia fecit aliena, & in angustum ex immenso redacta, paupertatem intulit, & multa concupiscendo, omnia amisit. Licet itaque [49] velit nunc cõcurrere & reparare quod perdidit; licet agros agris adijciat, vicinum vel [50] pretio pellat æris, vel iniuria; licet in prouinciarum spatium rura dilatet, & possessionem vocet, per sua longam peregrinationem: nulla nos finium propagatio eo reducet, vnde discessimus. Cum omnia fecerimus, multum habebimus: vniuersum habebamus. Terra ipsa fertilior erat illaborata, & in vsus populorum non diripientium larga. Quidquid natura protulerat, id non minus inuenisse, quàm inuentum monstrare alteri, voluptas erat: nec aut vlli superare poterat, aut deesse. inter concordes diuidebatur. Nondum valentior imposuerat infirmiori manum, nondum auarus abscondendo [51] quod sibi iacetet, alium necessarijs quoque excluserat: par erat alterius, ac sui cura. Arma cessabant, incruentæque humano sanguine manus, odium omne in feras verterant. Illi, quos aliquod nemus densum à sole protexerat, qui aduersus sæuitiam hiemis, aut imbris, vili receptaculo tuti sub fronde viuebant, placidas transigebant sine suspirio noctes. Sollicitudo nos in nostra purpura versat, & acerrimis excitat stimulis: [52] mollem somnum illis dura tellus dabat. Non impendebant cælata laquearia: sed in aperto iacentes sidera superlabebantur, & insigne spectaculum noctium, mundus in præceps agebatur, silentio tantum opus ducens. tam interdiu illis, quàm noctu, patebat prospectus huius pulcherrimæ domus: libebat intueri signa, ex media cæli parte vergentia, rursus ex occulto alia surgentia. Quid ni iuuaret vagari inter tam late sparsa miracula? At vos ad omnem [53] tectorum pauetis sonum, & inter picturas vestras si quid increpuit, fugitis attoniti. Non habebant [54] domos, instar vrbium. Spiritus ac liber inter aperta flatus, & leuis vmbra ru-

pis aut arboris, & perlucidi fontes, riuique non opere, nec fistula, nec vllo coacto itinere obsolefacti, sed sponte currentes, & prata sine arte formosa, inter hæc agreste domicilium, rustica positum manu. Hæc erat secundum naturam domus, in qua libebat habitare, nec ipsam, nec pro ipsa timentem: nunc magna pars nostri metus, tecta sunt. Sed quamuis egregia illis vita fuerit, & carens fraude, [15] non fuere sapientes, quando hoc iam in opere maximo nomen est. Non tamen negauerim fuisse alti spiritus viros, & vt ita dicam, [16] à diis recentes. neque enim dubium est, quin meliora mūdus nondum effetus ediderit. Quemadmodum autem omnibus indoles fortior fuit, & ad labores paratior: ita non erant ingenia omnibus consummata. Non enim dat natura virtutem: ars est, bonum fieri. Illi quidem non aurum, nec argentum, nec perlucidos lapides ima terrarum fæce quærebant, parcebantque adhuc [17] etiam mutis animalibus: tantum aberat, vt homo hominem non iratus, non timens, tantum spectaturus occideret. Nondum vestis illis erat picta, nondum texebatur aurum: adhuc non eruebatur. Quid ergo? ignorantia rerum innocentes erant. multum autem interest, vtrum peccare aliquis nolit, an nesciat. Deerat illis iustitia, deerat prudentia, deerat temperantia ac fortitudo. Omnibus his virtutibus habebat similia quædam rudis vita: virtus non contingit animo, nisi instituto & edocto, & ad summum assidua exercitatione perducto. Ad hoc quidem, sed sine hoc nascimur: & in optimis quoque antequam erudias, virtutis materia, non virtus est.

I. LIPSIVS.

1. PHilosophiæ, quod bene.] *Aristotelis illud aßidet:* Qui docuissent nos magis venerabiles debere esse iis qui genuissent τοὺς μὲν γὰρ τοῦ ζῆν, τοὺς δὲ τοῦ καλῶς ζῆν παρασχόντας: illos enim viuendi tantum, hos bene viuendi auctores esse.

2. Si beneficiaria res.] *Beneficij alieni, quæque tribui posset.*

3. Zaleuci leges Charondæque.] *De istis aliquid Manuduct. I. Dissert. V.*

4. Et Casulis tectos.] *Erasmi diuinatio est: at scripti,* è caucasis lectos, *aut,* causalis. *Et hercle vix melius est edere: nisi quod* casæ *non primo statim facta, sed post rupes & antra ingenio reperta sunt. Hunc gradum Lucretius facit, lib.* v.

Sed nemora, atque cauos montes, siluásque colebant,
Et frutices inter condebant squallida membra.

De cultioribus iam autem narrat,

Inde casas postquam, ac pelles, ignémque pararunt,
Et mulier coniuncta viro concessit in vnum.

Fortasse in Seneca igitur, & aut cauis tectos.

5. Docuit tecta moliri.] *Cicero ad Philosophiam:* Tu eos inter se primo domiciliis, deinde coniugiis iunxisti.

6. Cænationi epulum.] *Magnum & amplum conuiuium. Nec displiceat scribi,* populū. *Ita Seneca Epist.* CXV. capacem populi cænationem *dixit.*

7. Vicis intrementibus.] *Iuuenalis Sat.* III.

—— modo longa coruscat
Sarraco veniente abies, atque altera pinnum
Plaustra vehunt. nutant alte, populoque minantur.

8. Furcæ vtrimque suspensæ.] *Fortè,* suspensam.

9. Et Dædalum?] *Plinius lib.* VII. *cap.* LVII. *Alij* Talo *tribuunt, qui Dædali ex sorore nepos, vt Diodorus* IV. *Bibliotheca.*

10. Crocum latentibus fistulis.] *Quod in theatris fiebat ad sparsionem. Nos De Amphitheatro, cap.* XVI.

11. Euripos subito.] *Id quoque in spectaculis: & Circo. nam ibi impletis iis foßis, per occultos canales ex Aquæductibus, totam arenam inundabant, ad Naumachiam aut talia.*

12. Versatilia cænationum laq.] *De quibus Suetonij Nerone, cap.* XXXI. *Fuere &* triclinia versatilia, *ad iocum, & homines floribus ac rosis inuoluendos apud Lampridium in Eligabalo.*

13. Terra posuit in summo.] *Non in imo, vt metalla. In summo sunt herba, fruges, stirpes.*

14. Quam militem.] *Nam bella è talibus, ex auro, inquam, & luxu.*

15. Non auium plumæ.] *Nam & ea olim in vsu agrestibus, aut siluicolis. vt de Philoctete Attius, apud Ciceronem:*

Configo tardus celeres, stans volatiles,
Pro veste pinnis membra textis contegens.

Sunt & noui orbis Indi, qui plumatili veste hac vtuntur.

16. Tergis vulpium ac murium.] *Quod de Germanis Tacitus:* Gerunt & ferarum pelles, proximi ripæ negligentius, vlteriores exquisitius. *Isidorus:* Mastruca, vestis Germanica ex pelliculis ferarū. *De Scythis, Iustinus:* Lanæ iis vsus ignotus: pellibus tantum ferinis aut marinis vestiūtur. *De* marinis, *haud temere mutem: nam & in Tacito est de* pellibus belluarū, quas exterior Oceanus gignit. *Tamen alij,* murinis: *quod esset hic pro Seneca, de* muribus. *Quod idē ex Eginharto, in vita Caroli Magni:* Ex pellibus lutrinis vel murinis (*ita scriptus liber*) thorace confecto, humeros ac pectus hieme muniebat. *Sunt autem isti mures Scythici,*

thici, Martium & Hermelinarum *nomine hodie noti. Ceterum & in Homero, Agamemnon* —— ἕσσατο δέρμα λέοντος: texit se pelle leonis, *itemque Dolon, & Nestor. Apollonij etiam Scholiastes notat*: σύνηθες τοῖς ἥρωσι τὸ δερματοφορεῖν: Sollenne heroibus, pelles gestare.

17. Multa abdidit loca.] *Cur vetustas* abdat? *aliquis suspicetur*, adedit: *sed tolero.*

18. Excitatur ciuitas.] *In alijs*, exercitatur: *quod præferam.*

19. Quod lato feriunt.] *Ouidiani versus sunt è 6. Metamorph. certamine Palladis cum Arachne & si paullo aliter ibi leguntur, & medium vnū Seneca omisit. At cur hic libri scripti consensu*, Quod lato pariunt? *Gruterus acutè putet*, pauiunt, *fuisse: quod antiquis percutere est. Sed antiquis: Ouidius vix est vt vsurparit. Vnde ergo libri turbant? leui sæpe & ridicula caussa: ac fuerit in archetypo aliquo*, fatiunt. *inde hoc*, patiunt, *diffusum.*

20. Vestis nihil celatura.] *Serica, bombycina, & id genus pellucida: Adi de Benef. VII. cap. IX. & consol. ad Helu. cap. XV.*

21. Et iteratum.] *Est à Pinciano, etsi libri*, inter aratrum. *Sed bene bonus Censor. est enim agricultura vox; & in Columella* Arationem iteratio sequitur, vt veruactum resoluatur in puluerem. *Imo &* Tertiatio *sæpe.*

22. Quin sutrinum quoque.] *Quippini. nam & Stoicorum sapiens, bonus sutor est. Manud. 3. Dissert. 17.*

23. Speculariorum vsum.] *Specularia, quadra siue orbes fenestris inserti, ad lucem immittendam, ventos excludendos: vicem & vsum hodie vitreorum. Dicta à lap. de Speculari; cui hoc nomen à natura tralucente. Creber olim in Hispania, Cypro, Cappadocia, Africa: nunc sitne in notitia, nescio, vix in vsu. At olim frequenti. neque enim Cænationes solum aut cubicula eo illustrabant, sed Balnea (supra in epistola LXXXVI.) sed totas Porticus, in Plinij epistola XVIII. libri II. Item Pomaria & Hortos (tanta copia erat) contra cæli iniurias sic claudebant. ex Martiali palàm lib. 8. Epigr. XIV. & LXVIII. Adde nostrum de Prouid. cap. 4.*

24. Suspensuras balneorum.] *Eadem voce & sensu Palladius, opinor, lib. 1. cap. XL.* suspensuras cellarum *in Balneis dixit: id est*, locum ab humore suspensum, *vt idem loquitur*, & ne vligo refrigeraret. *Nam antea simpliciter Balneas solo instruebant: postea repertum, suspendi, & à terra paullum alleuari, ob caussam dictam, & vt calor diutius perseueraret. Ita Vitruuius lib. V. cap. X.* Suspensuras caldariorum *facit*: vt tegulis sesquipedalibus solum sternatur, & supra laterculis bessalibus pilæ struantur, atque eæ habeant altitudinem pedum duorum. *Vides suspensionem: an à Sergio Orata primum repertam? Ita enim Plinius libro IX. cap. LIX.* Sergius Orata primus inuenit pensiles balneas. *Nominat easdem, & idem hoc æui indicat, lib. 26. cap. III. vbi de Asclepiade medico*: Tum primum, *inquit*, pensilium balnearum vsu ad infinitum blandiente. *Quando primum? Asclepiade medicante, qui Cn. Pompeij, & Mithridatis regis, temporibus vixit: ergo Sergij Orata, ait circa, qui L. Crassi oratoris. Ita quod Seneca ait* sua memoria prodisse, *laxius paullo capiendum est: sicut &* de Notis, *quæ Ciceronis æuo innotuerunt. An aliquis putet, alias Suspensuras intelligi? nempe super hypocausta & camerationes suppositas, vbi ignis, & superiora per tubos calefacta? Penè hoc censeam, & nouitij id fuisse inuenti: de quo scripsi in epistola LXXV. Centuriæ 3. ad Belgas, amico meo Balthazari Robiano. Porro quod vir & medicus doctissimus*, Pensiles balneas *interpretatur ipsa labra à laquearibus suspensa, & leni motu huc illuc agitanda nescio, & hæreo, donec testimonio ab antiquitate impellar.*

25. Lapideas moles.] *Columnas.*

26. Verborum notas.] *De quibus exsecutus sum in epistola 27. Centuriæ 1. ad Belgas.*

27. In exitu.] *Sicut in tuba.*

28. In transitu.] *In foratili tibia.*

29. Totius naturæ ac suæ.] *Alludit ad finem, Viuere secundum naturam vniuersi, & suam: de quo ego Manud. III. aliquot Dissertationibus.*

30. Lares & Genij.] *Distincta hæc, & quomodo, vide Physiol. 1. Dissert. 18.*

31. In secundam numinum.] *Proximo à dijs loco, & dignitate. Nam & pars Deorum sunt.*

32. Vbi consistant.] *Circa imum ætherem, & cælum Lunæ. Nos in Physiol. 3. Diss. XIV.*

33. Hæc eius initiamenta.] *Dixi aliquid Physiol. II. Dissert. 6.*

34. Rationem toti inditam.] *Incorporalem illam Rationem, de qua Physiol. 1. Dissert. 7.* Toti *autem, id est Mundo. Nam Stoicus sermo disparat hoc ab* Vniuerso. *Nos quoque in Physiol. II. Diss. V.*

35. Vim omnium seminum.] *De qua vide Physiol. 3. Dissert. 4.*

36. In quot membra.] *Ita partes appellat: quæ Stoicis octo sunt. Vide Physiol. 3. Diss. 17.*

37. Vitæ ac necis ambigua.] *Nam vita videtur nobis, quod mors est: & contra. Nam animus hic inclusus, velut carcere aut sepulchro potius continetur: viuit & viget liber illic, & inter stellas.*

38. Anacharsis rotam.] *Laërtius.* Εὗρε δὲ εἰς τὸν βίον ἄγκυράν τε, καὶ κεραμικὸν τροχόν, ὥς τινες: Repperit (*Anacharsis*) ad vitæ vsum & Anchoram, & Rotam figuli, vt quidam volunt. *Addit*, vt quidam: *& ostendit dubitatum. Strabo certe Euphorum etiam reprehendit, qui id dixerit*: πῶς γάρ; *inquit*, ὃν οἶδεν Ὅμηρος πρεσβύτερος ὤν: Quomodo enim? quem Homerus nouit, qui est antiquior. *Sed eleuatur aut repellitur hoc argumentum à Posidonio, in Seneca mox verbis.*

39. Apud Homerum inuenitur.] *Palam Iliad. Σ. sub finem, his versibus;*

—— ὡς ὅτε τις τροχὸν ἄρμενον ἐν παλάμῃσιν
Ἑζόμενος κεραμεὺς πειρήσεται, αἴ κε θέῃσιν;
Sicut cum figulus tractare rotam meditatur,
Et specimen capit, an celeri sat turbine currat.

Posidonius viderit, qui optimos & decentissima imaginis versus amolitur.

40. Spiritu vitrum.] *Eadem hodie formatura est, & miranda.*

41. Ebur poliretur.] *Non opinor Democritum repperisse. vnde enim Homerus adhiberet in ornamentis ebur? vt in equi phaleris. Iliad. Δ. versu 141. Et Odyssea τ. in Somni portis*, πριστοῦ ἐλέφαντος, sectum ebur *agnoscit. Sane scripti hic fere libri*, molitetur, *vel*, molliretur: *quod verius igitur puto, etiam è sequentium similitudine.*

42. Lapides coctiles.] *Scripti plerique.* lapides ad hoc vtiles.

43. Ad vniuersa direxit.] *Nec male*, vniuersi. *Intelligit autem finem illum, Naturam sequi.*

44. Felicitate opus non est.] *Nempe illa externa, & vulgi.*

45. Ciuitatem extra patriam.] *Nam Epicurus à republica suos remouet, & sibi viuere quemque iubet. societatem soluit.*

46. Extra mundum deos.] *De Benefic. lib.* IV. *cap.* XIX.

47. Sed de illa.] *Stoica.*

48. Sicut ante fortunata.] *Libri scripti,* sicut autem. *Et certe,* ante, *non placet: nam de illis ipsis fortunatis temporibus loquitur. Fortasse, transposita litterula,* sicut vatum fortunato tempore. *Nam poëtę hac tempora nobis deformant. Sin autem, legito:* Sicut ante, fortunato tempore.

49. Velit nunc concurrere.] *Fortasse,* conuerrere.

50. Pretio pellat aëris.] *Muretus fecit,* pellat agris. *Scripti,* eris: *legendum,* eis, *vel,* tertis.

51. Quod sibi iaceret.] *Sine vsu, & fructu: abditum, aut sepositum.*

52. Mollem somnum illis.] *Meus & quidam, voce præmissa:* aquam mollem, *liceat:* ad aquam.

53. Tectorum pauetis sonum.] *Ruinæ metu.*

54. Domos instar vrbium.] *Docui in Admirandis, Romæ sic fuisse.*

55. Non fuere sapientes.] *Vide Manud.* II. *Dissert.* V.

56. A diis recentes.] *Ab illis conditos factosque, nulla adhuc propagine.*

57. Etiam mutis animalibus.] *Id est, piscibus. à quibus prima cædes cœpit, & in obsonium illi versi.*

MVRETVS.

ILLA, inquit, sparsos & casulis tectos,] *E Posidonio nimirum hauserat Cicero, cum illa de philosophia scriberet:* Tu eos inter se primo domiciliis, deinde coniugijs, tum litterarum & vocum communione iunxisti.

Vt & Diogenem mireris & Talum?] *Alij* & Dædalum. *Et certe Plinius serræ inuentorem Dædalum facit. Eius verba sunt è capite 56.* Fabricam materiariam Dædalus, & in ea serram, asciam, perpendiculum: terebram, glutinum, ichtbyocollam, *At Ouidius Perdicem Dædali sororis filium. Ita enim de eo scribit octauo metamorphoseon:*

Ille etiam medio spinas in pisce notatas
Traxit in exemplum: ferroque incidit acuto
Perpetuos dentes: & serræ repperit vsum
Primus.

At Diodorus Siculus Talum, his verbis ex quarto bibliotheca: τῆς ἀδελφῆς τοῦ Δαιδάλου γεγονὼς υἱὸς Τάλως ἐπαιδεύετο παρὰ Δαιδάλῳ, παῖς ὢν τὴν ἡλικίαν,, εὐφυέστερος δ' ὢν τοῦ διδασκάλου, τὸν τε κεραμευτικὸν τροχὸν εὗρε, καὶ σιαγόνι περιτυχὼν ὄφεως, καὶ ταύτῃ ξυλίφιον μικρὸν διαπρίσας ἐμιμήσατο τὴν τραχύτητα τῶν ὀδόντων διόπερ κατασκευασάμενος ἐκ σιδήρου πρίονα, καὶ διὰ τούτου πρίζων τὰ ἐν τοῖς ἔργοις ξύλα ἔδοξεν εὑρηκέναι μέγα πρὸς τὴν τεκτονικήν, *Hanc igitur scripturam in vetere etiam libro meo repetitam sequi visum est.*

Anacharsis.] *At Diodorus, vt vidimus hoc quoque inuentum tribuit Talo. Alij, vt ait Plinius Hiperbio Corinthio.*

PINCIANVS.

PHilosophiæ autem quod bene viuimus.] *Remoue verbum* autem, *ex eadem.*

Pro certo deberetur.] *Lege per minorem cum præcedentibus,* pro certo haberetut, *ex eadem.*

Cuius scientiam nulli dederunt.] Vlli *habent, non* nulli, *antiquiora duo exemplaria.*

Et sapientia quod in se optimum habet.] *Superuacanea est coniunctio* &, *ex eisdem.*

Inter septem æui sapientia notus.] *Scribe* notos, *non* notus: *ex castigatis exemplaribus. Posset etiam legi,* inter septem æui illius sapientes natus.

Nec illi fabricæ asseram gloriam.] Illam *lego non* illi, *ex vetere lectione.*

Ante architectores fuisse.] *Non* architectores, *sed* architectonas *præfert eadem litteris Græcis, quanquam male delineatis & vacillantibus.*

Et ferro per designata currente.] *Scribe* serra, *non* ferro, *ex eadem.*

Non enim tecta cœnationum epulas receptura parabantur,] *Scribe*, Non enim tecta cœnationi epulum recepturæ parabantur, *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

Et in procliue disposita.] *Idem exemplar* deposita *legit, non* disposita.

In summo venas iacentes liquefactas fudisset.] Liquefacta, *non* liquefactas, *ex eodem scribendum.*

Ipsa tales inueniunt.] Ista *mallem legeres, quam* ipsa.

Et animo humum spectante.] *Sunt codices in quibus verbum* animo *non habetur.*

Quæ si audire humanũ genus voluerit,] *Scribe,* Quam, *non* Quæ: *vt referas ad naturã. ex vetere lectione.*

In delicijs laborantur etiam.] In delicias laboratur, *eadem. In qua verbum,* etiam *non habetur.*

Facilem actum vitæ daret,] *Legendum fortasse,* Facilem ac tutam vitam daret.

Nos ista perniciosa, nos misera.] *Corrige,* Nos ista preciosa. Nos mira. *ex vetere lectione.*

Itaque hinc textorum, hinc fabrorum officinæ sunt,] *In quibusdam codicibus non* hinc *habetur, sed* hnic: *non minus commoda lectione.*

Separata coire cogantur.] *Castigua,* spata coire cogantur, *ex omni antiqua lectione.*

Textricum quoque artem à sapientibus dixit inuentam.] Textrini *lege per minorem, non* Textricum, *recte. vt non multo post* sutrinum.

Quod lato pariunt insecti pectine dentes.] *Sic legitur in omnibus scriptis exemplaribus. Sed* feriunt *esse legendum, non* pariunt, *docet Ouid. 6. Metam. vnde hi versus desumpti. Quos notandũ in eodem Ouidij 6. aliter haberi:*

Inseritur medium radijs sub tegmen acutis,
Quod digiti expediunt, atque inter stamina ductum
Percusso feriunt insecti pectine dentes.

niſi forte Seneca ex commodo ſuo illos concidit.

Proſciſſum aratro ſolum & inter aratrum.] *Legendum reor,* non inter aratrum, *ſed* iteratum.

Et ſæpius regeruntur.] *Legendum credo* reteruntur, *non* regeruntur. *præceſſit enim* atritum.

Omnia hæc quidem, inquit, ſapiens inuenit :] *Error in ordine verborum. Corrige ex codice Facundi & Primitiui:* Omnia hæc, inquit, ſapiens quidem inuenit.

Deinde à corporibus ſe ad incorporalia tranſtulit.] *Corrige*, Deinde à corporalibus ſe ad incorporalia tranſtulit, *ex vetere lectione.*

Quia homines ſunt, non quia ſapientes] *Lego* qua *non* quia, *vtrobique. Nam & ſtatim ſubiicitur*, qua velox eſt, non qua ſapiens.

Qui curſu omnes anteibit.] *Dictio* qui *tollenda, ex vetere lectione.*

Aliqoem vitriarium oſtendere.] Vitrarium, *non* vitriarium, *legit in antiquo exemplari; quod & videtur expoſcere analogiæ ratio. Præterque grammaticos quoſdam, id magis approbare video.*

Qui vix diligenti manu effingerentur.] *Vetus lectio*, qui vix diligentia manuum effingerentur.

Quemadmodum ebur molliretur.] *Sic quidem legunt omnes ſcripti codices. Sed* poliretur *exiſtimo legendum, non* moliretur.

Non qoia ſapiens erat.] *Corrigendum, vt ante admonui*, non qua ſapiens erat, *adſtipulante etiam vetere lectione.*

Sed illa quæ nullum bonom putat.] *Scribe*, ſed de illa quæ nullum bonom putat, *ex eadem.*

Tam inter diem illis quam noctem patebant proſpectus huius pulcherrimæ domus.] *Caſtigo*, Tam interdiu illis quam noctu patebat proſpectus huius pulcherrimæ domus.

Et (vt ita dicam) aditis recentes.] *Sunt exemplaria quæ* recedentes *habeant, non* recentes.

ERASMVS.

QVID in ſecundam nominum formam animæ perpetuæ,] *Sic magno conſenſu habebant exemplaria: Si pro* nominum, *legamus* hominum, *tolerabilior fuerit lectio: vt intelligas animas perpetuas in ſecundam hominum formam. Perit enim forma corporis, ſed manet ea quæ potior eſt, aut alia datur priore melior. Sed vero propius eſt, fuiſſe ſcriptum,* numinum formam. *Numinum enim eſt immortalitas, animæ ſecundam habent formam: quod eſſe quidem cœperunt, ſed non deſinunt eſſe. Mollior erit ſermo, ſi ſublata præpoſitione legas*, ſecundum numinum formam perpetuæ : *id eſt, more numinum.*

OPSOPOEVS.

DOctiſſ. Scaliger Caſtigat. in Tibull. male excuſſum ait extendat. *ſcribendum* extendant, *nempe* tela. *quæ numero plurali, ſunt inſtrumenta textoria. Sic enim Tibullus,*

> Firmaque conductis adnectit licia telis. *Alibi:*
> Atque aliqua aſſidue textrix operata Mineruam
> Cantat, & apploſo tela ſonant latere.

Doctiſſimo Iureto videtur aptior eſſe lectio hæc. Primum rerum naturam.

Verum eſt, *à diis recentes. Sic libro. Quare bonis viris mala accidant, cum ſit prouidentia, cap.* II. Demetrij noſtri hæc vox eſt. à qua recens ſum.

GRVTERVS ET IVRETVS.

VERSATILIA cænationum laquearia.] *Sic appellare videtur* cænationes, *illas rotundas, quæ vice* mundi, *vt ait Suetonius in Nerone, circumagerentur. meminit & Lampridius in Elogabalo:* Oppreſſit in tricliniis verſatilibus paraſitos ſuos violis & floribus, ſic vt animam aliqoi efflauerint cum eripi ad ſummum non poſſent. *Vide Fuluium Vrſinum in append. P. Ciacconij de Triclinio.*

Tergis vulpium induitur ac murium.] *Mures antiqui intellexerunt non tantum domeſticas illas beſtiolas pecori infeſtas, ſed ſilueſtres feraſque beſtias minoris formæ, pelle commendabiles, quo in genere ſunt martes & hermelini. de iis plura vide apud Turnebum lib.* 15. *cap.* 23. *Aduerſ.*

Speculariorum vſum.] *Sic vocabantur quibus lumen tranſmittebatur & ſol admittebatur in ædes, vt hodie per vitreamina & chartacea fit. l.* 12. *§. ſpecularia ff. de inſtr. vel inſtr. l.* 9. *§.* 1. *ff. quod vi aut clam. Martialis lib.* 8. *Epigr.*

> Hibernis obiecta notis ſpecularia puros
> Admittunt ſoles, & ſine fece diem : *Seneca ſupra.*

Quantæ nunc aliquis ruſticitatis damnet Scipionem, quod non in caldarium ſuum latis ſpecularibus diem admiſerat ? *Briſſonius lib.* 17. *de verb. ſign.*

Impreſſos parietibus tubos.] *De iis Alciatus lib.* 12. *Parerg. cap.* 2.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

LVGDVNENSIS coloniæ incendium triſte, & ſubitum : ea iniectione, cogitandum de inopinatis, & quæ homini poſſunt accidere. Ponit ante oculos incerta & fluxa hæc rerum : maxima & firmiſſima minui, mutari, ſubduci, terræmotu, aquis, flammis. Omnia mortalia morte damnata eſſe. Ergo nec iſtam homini, nec infamiam timenda.

EPIST. XCI.

LIBERALIS noſter nunc triſtis eſt, nunciato incendio, quo Lugdunenſis colonia exuſta eſt. Mouere hic caſus quemlibet poſſet, nedum hominem patriæ ſuæ

amantiſſimum. Quæ res efficit,vt firmitatem animi ſui quærat, quam videlicet ad ea quæ timeri poſſe putabat, exercuit: hoc vero tam inopinatum malum, pene inauditum non miror ſi ſine metu fuit, cum eſſet ſine exemplo. Multas enim ciuitates incendium vexauit,nullam abſtulit. Nam etiam vbi hoſtili manu in tecta ignis immiſſus eſt, multis locis deficit: & quamuis ſubinde excitetur, raro tamen ſic cuncta depaſcitur, vt nihil ferro relinquat. Terrarum quoque vix vmquam tam grauis & pernitioſus fuit motus, vt tota oppida euerteret. Numquam denique [5] tam infeſtum vlli exarſit incendium, vt nihil alteri ſupereſſet incendio. Tot pulcherrima opera, quæ ſingula illuſtrare vrbes ſingulas poſſent, vna nox ſtrauit; & in tanta pace, quantum ne bello quidem timeri poteſt, accidit. Quis hoc credat? vbique armis quieſcentibus, cum toto orbe terrarum diffuſa ſecuritas ſit, Lugdunum quod oſtendebatur in Gallia, quæritur. Omnibus fortuna,quos publice afflixit, quod paſſuri erant, timere permiſit: nulla res magna non aliquod habuit ruinæ ſuæ ſpatium: in hac, vna nox fuit inter vrbem maximam,& nullam. Denique diutius illam tibi periſſe, quam periit, narro. Hæc omnia Liberalis noſtri affectum inclinant, [3] aduerſus ſua firmum & erectum. nec ſine cauſſa concuſſus eſt. Inexpectata plus aggrauant: nouitas adiicit calamitatibus pondus: nec quiſquam mortalium non magis, [4] quod etiam miratus eſt, doluit. Ideo nihil nobis improuiſum eſſe debet.in omnia præmittendus eſt animus: cogitandumque, non quidquid ſolet, ſed quidquid poteſt fieri. Quid enim eſt, quod non fortuna cum voluit, & florentiſſimo detrahat? quod non eo magis aggrediatur & quatiat,quo ſpecioſius fulget? Quid illi arduũ,quidve difficile eſt? non vna via ſemper, ne tota quidem incurrit. Modo noſtras in nos manus aduocat, modo ſuis contenta viribus, inuenit pericula ſine auctore. Nullum tempus exceptum eſt: in ipſis voluptatibus cauſſæ doloris oriuntur. Bellum in media pace conſurgit, & auxilia ſecuritatis in metum tranſeunt: ex amico inimicus, hoſtis ex ſocio. In ſubitas tempeſtates,hibernisque maiores, agitur æſtiua tranquillitas. Sine hoſte patimur hoſtilia: & cladis cauſſas, ſi alia deficiunt, nimia ſibi felicitas inuenit. Inuadit temperatiſſimos morbus, validiſſimos phthiſis, innocentiſſimos pœna, ſecretiſſimos tumultus. Eligit aliquid noui caſus, per quod velut oblitis vires ſuas ingerat. Quidquid longa ſeries, multis laboribus, multa Deum indulgentia ſtruxit, id vnus dies ſpargit ac diſſipat. Longam moram dedit malis properantibus, [5] qui diem dixit, [6] horam, momentumque temporis, euertendis imperiis ſufficere. Eſſet aliquod imbecillitatis noſtræ ſolatium, rerumque noſtrarum, ſi tam tarde perirent cuncta, quam fiunt: [7] nunc incrementa lente exeunt, feſtinatur in damnum. Nihil priuatim, nihil publice ſtabile eſt: tam hominum, quam vrbium, fata voluuntur. Inter placidiſſima terror exſiſtit, nihilque extra tumultuantibus cauſſis, mala vnde minime expectabantur, erumpunt. Quæ domeſticis bellis ſteterant regna, quæ externis, impellente nullo ruunt. Quota quæque felicitatem ciuitas pertulit? Cogitanda ergo ſunt omnia, & animus aduerſus ea quæ poſſunt euenire, firmandus. Exſilia, tormenta,bella, morbos, naufragia meditare. poteſt re patriæ, [8] poteſt patriam tibi caſus eripere: poteſt te in ſolitudinem abiicere, poteſt hoc ipſum in quo turba ſuffocatur, fieri ſolitudo. Tota ante oculos ſortis humanæ conditio ponatur: nec quantum frequenter euenit, ſed quantum plurimum poteſt euenire, præſumamus animo, ſi nolumus opprimi, nec vllis inuſitatis velut nouis obſtupefieri. In plenum cogitanda fortuna eſt: Quoties Aſiæ, quoties Achaiæ vrbes vno tremore ceciderunt?quot oppida in Syria? quot in Macedonia deuorata ſunt?Cyprum quoties vaſtauit hæc clades? quoties in ſe Paphus corruit? Frequenter nobis nunciati ſunt totarum vrbium interitus: & nos, inter quos frequenter iſta nunciantur, quota pars omnium ſumus? Conſurgamus itaque aduerſus fortuita: & quidquid inciderit, ſciamus non eſſe tam magnum, quam rumore iactetur. Ciuitas arſit opulenta,ornamentumque prouinciarum, quibus [9] & inſerta erat, & excepta, vni tamen impoſita, & huic non altiſſimo monti. Omnium iſtarum ciuitatum, quas nunc magnificas ac nobiles audis,veſtigia quoque tempus eradet. Non vides, quemadmodum in Achaia clariſſimarum vrbium iam fundamenta conſumpta ſint, nec quidquam exſtet, ex quo appareat illas ſaltem fuiſſe? non tantum manufacta labuntur, non tantum humana arte atque induſtria poſita vertit dies: iuga montium diffluunt, totæ deſedere regiones. Operta ſunt fluctibus, quæ procul à conſpectu maris ſtabant: vaſtauit ignis colles, per quos elucebat: eroſit & quondam altiſſimos vertices, ſolatia nauigantium, ac ſpeculas, [10] ad humilem arenam deduxit. Ipſius naturæ opera vexantur: & ideo æquo animo ferre debemus vrbium

excidia. Caſura omnia exſtant: omnibus exitus manet: ſiue interna vi flatuque [11] præcluſa violenti pondus, ſub quo tenentur, excuſſerint; ſiue torrentium [12] in abdito vis obſtantia effregerit; ſiue flammarum violentia compaginem ſoli ruperit; ſiue vetuſtas, à qua nihil tutum eſt, expugnauerit minutatim; ſiue grauitas cæli eiecerit populos, & ſitus deſerta corruperit. Enumerare omnes fatorum vias, longum eſt: hoc vnum ſcio. omnia mortalium opera, mortalitate damnata ſunt: inter peritura viuimus. Hæc ego atque eiuſmodi ſolatia admoueo Liberali noſtro, incredibili quodam patriæ ſuæ amore flagranti: quæ fortaſſe conſumpta eſt, vt in melius excitaretur. Sæpe maiori fortunæ locum fecit iniuria: multa ceciderunt, vt altius ſurgerent, & in maius.[13] Timagenes felicitati vrbis inimicus aiebat, *Romæ ſibi incendia ob hoc vnum dolori eſſe, quod ſciret meliora reſurrectura, quam arſiſſent.* [14] In hac quoque vrbe veriſimile eſt certaturos omnes eſſe, vt maiora certioraque, quam amiſere, reſtituantur. [15] Sint vtinam diuturna, & melioribus auſpiciis in æuum longius condita! Nam huic coloniæ ab origine ſua [16] centeſimus annus eſt, ætas ne homini quidem extrema. A Planco deducta in hanc frequentiam, loci opportunitate, conualuit: quæ tamen grauiſſimos caſus intra ſpatium humanæ pertulit ſenectutis. Itaque formetur animus ad intellectum patientiamque ſortis ſuæ, & ſciat nihil inauſum eſſe fortunæ. Aduerſus imperia illam idem habere iuris, quod aduerſus imperantes: aduerſus vrbes idem poſſe, quod aduerſus homines. Nihil horum indignandum eſt. in eum intrauimus mundum, in quo his legibus viuitur. Placet? pare. non placet? quacumque vis exi. Indignare, ſi quid in te iniqui propriè conſtitutum eſt: ſed ſi hæc imos ſummoſque neceſſitas alligat, in gratiam cum fato reuertere, à quo omnia reſoluuntur. Non eſt quod nos tumulis metiaris, & his [17] monumentis, quæ viam diſparia prætexunt: Æquat omnes cinis. impares naſcimur, pares morimur. Idem de vrbibus, quod de vrbium incolis dico: tam Ardea capta, quam Roma eſt. Conditor ille iuris humani, non natalibus nos, nec nominum claritate diſtinxit, niſi dum ſumus. Vbi vero ad finem mortalium ventum eſt: Diſcede, inquit, ambitio: omnium quæ terram premunt, [18] ſiremps lex eſto. Ad omnia patienda pares ſumus: nemo altero fragilior eſt, nemo in craſtinum ſui certior. Alexander Macedonum rex diſcere Geometriam infelix cœperat, ſciturus quam puſilla terra eſſet, ex qua minimum occuparat. Ita dico infelix ob hoc, quod intelligere debebat falſum ſe gerere cognomen. quis enim eſſe magnus in puſillo poteſt? Erant illa quæ trahebantur, ſubtilia, & diligenti intentione diſcenda: non quæ percipere poſſet væſanus homo, & trans Oceanum cogitationes ſuas mittens. *Facilia*, inquit, *me doce*. Cui præceptor: *Iſta*, inquit, *omnibus eadem ſunt, æque difficilia*. Hoc puta rerum naturam dicere: iſta de quibus quereris, omnibus eadem ſunt: nulli dari faciliora poſſunt: ſed quiſquis volet, ſibi ipſi illa reddet faciliora. Quomodo? æquanimitate. Et doleas oportet, & ſitias, & eſurias, & ſeneſcas, & ſi tibi longior contigerit inter homines mora, & ægrotes, & perdas aliquid & pereas. Non eſt tamen quod iſtis, quæ te circumſtrepunt, credas: nihil horum malum eſt, nihil intolerabile, aut durum. Ex conſenſu iſtis metus eſt. ſic mortem times, quomodo famam: quid autem ſtultius homine, verba metuente? Eleganter Demetrius noſter ſolet dicere, *eodem loco ſibi eſſe voces imperitorum, quo ventre redditos crepitus. Quid enim*, inquit, *mea refert*, [19] *ſurſum iſti an deorſum ſonent?* Quanta dementia eſt vereri, ne infameris ab infamibus? Quemadmodum famam extimuiſtis ſine cauſſa: ſic & illa, quæ numquam timeretis, niſi fama iuſſiſſet. Numquid detrimenti faceret vir bonus, iniquis rumoribus aſperſus? nec morti quidem hoc apud nos noceat: [20] & hæc malam molitionem habet. Nemo eorum qui illam accuſant, expertus eſt. interim temeritas eſt, damnare quod neſcias. At illud ſcis, quam multis vtilis ſit, quam multos liberet tormentis, egeſtate, querelis, ſuppliciis, tædio. Non ſumus in vllius poteſtate, cum mors in noſtra poteſtate ſit.

I. LIPSIVS.

1. LIBERALIS noſter.] *Videtur ille Æbutius* Liberalis, *cui De Beneficijs inſcripſit.*

2. Tam infeſtum vlli.] *Mallem vel*, vllibi, *vel* vllum.

3. Aduerſus ſua firmum.] *Putarem*, ſueta: *ex ſequentibus.*

4. Quod etiam miratus eſt.] *Vt inopinatum & inſolitum: Vnde hoc? Quomodo? Quis putaſſet?*

5. Qui diem dixit.] *Is fuit Euripides, & eo noſter videtur adſpicere. Nam verſus eius eſt:*

Ὁ δ' ὄλβος οὐ βέβαιος, ἀλλ' ἐφήμερος.

Felicitas non firma, ſed dialis eſt.

De quo Demetrius Phalereus cenſebat, melius habiturum, ſi non diem, ſed momentum dixiſſet. *Et ipſa correctio, quæ hic in Seneca: & illa Demetrij apud Plutarchum legitur, Conſol. ad Apollonium.*

6. Horam momentumque.] *Legerim cum Grutero.* hora momentumque eu. imp. ſuffecere.

Senec.

7. Nunc incrementa lente.] *Tacitus in Agricola*: Natura infirmitatis humanæ, tardiora sunt remedia, quam mala. Et vt corpora lente augescunt, cito exstinguuntur: sic ingenia facilius oppresseris, quam reuocaueris.

8. Potest patriam tibi.] *Vt Lugdunum incendio factum.*

9. Et incerta erat, & excepta.] *Loco inserta, & positu; excepta conditione, & colonia Romana facta.*

10. Ad humilem arenam ded.] *Meus & plures scripti*: ad humile deduxit, *spreta media voce.*

11. Præclusa violenti pondus.] *Muretus ex istis fecerat*, præclusi venti. *Ego putem*: interna vis, flatusque præclusi, violente pondus.

12. In abdito vis obstantia.] *Scripti*, in abdito vastorum obstantia. *Sed sane vox* Vis, *aut similis requiritur: nisi placet repeti & intelligi è linea priore.*

13. Timagenes.] *Nicolao Fabro accepto refertur hæc emendatio. & intelligit illum Augusti inimicum occultum & obtrectatorem, præsenti statui infensum: hominem liberæ linguæ, quamquam seruus, imo captiuus antea fuisset. Vide Senecam patrem, lib.* X. *Controuer.* V. *& nostra lib.* III. *De Ira, cap.* XXIII.

14. In hac quoque vrbe.] *Verum vaticinium. nam ita surrexit, & statim, vt vix nouem annis à clade floruerit & Galbæ imperio pro Vitellio steterit*, pertinaci pro Nerone fide, *ait Tacitus. Contendit etiam cum Viennensi colonia, & æmulationes exercuit, affectus felicium. Hæc ex Taciti* I. *Histor. Quod autem pro Nerone, non mirum: nam is* cladem Lugdunensem (*ait idem Tacitus*) quadragies sestertio solatus erat: *centum millibus Philippæorũ.*

15. Sint vtinam diuturna.] *Sunt, Seneca: & durat floretque ea vrbs hodie, inter Galliæ primas.*

16. Centesimus annus est.] *Ergo solatium illud à Nerone tardiuscule adhibitum, anno vrbis* DCCCXVIII. *Lugdunum autem condita à Munatio Planco, anno* DCCXI. *Oportuit arsisse,* DCCCXI. *aut paullo post potius, ne Senecam exacte computasse censeamus.*

17. Monumentis quæ viam.] *Nam vtrinque ad viarum publicarum limites monumenta fere statuta: quæ transeuntes mortis admonerent. Sed ea magna, parua, modica, ornata & titulis (vt fortuna cuiusque) diuersa: at mors vna omnibus, quidquid domus illæ dispares; quidquid natales, opes, vita dissident.*

18. Siremps Lex esto.] *Eximia correctio ab illo Iac. Cuiacio est. Spectat ad legum formulam, in quibus præscribi solet, de tali aut tali re, simile ius esse. Priscum est verbum: & notaui* I. *Antiquar. Lection. cap.* I.

19. Sursum isti an deorsum.] *Alludit ad famam quæ deprimit, & quæ attollit.*

20. Et hæc malam molitionem.] *Legi possit*, mali mollitionem, *vel potius*, amolitionem habet: *tamen aliud etiam fuit.*

MVRETVS.

TIMAGENES.] *Hunc locum, ita vt editi, emendandum esse, primus me per literas monuit, vir clarissimus, optimus, eruditissimus, Nicolaus Faber Parisiensis, consiliarius regius.*

Siremps lex esto.] *Vetus verbum in legibus senatique consultis vsitatum est. est autem idem ac si diceret: similis lex omnibus posita est. Hanc emendationem debemus summo I. C. Iacobo Cuiacio.*

PINCIANVS.

LVgdunum quod ostendebatur in Gallia, quæritur.] *Codex antiquus non* quæritur *habet, sed* quæri.

Validissimos ptysis.] Phtisis *legendum, non* ptysis, *ex vetere lectione, cuius vitij & ante admonui.*

Qui diem dixit, horam momentumque temporis, euertendis imperiis sufficere.] *Puto, reclament licet omnia exemplaria, desiderari in his verbis negationem* non: *legendumque*, qui diem dixit, non horam, momentumque temporis, *cetera. Quam sententiam mutuatus videtur Seneca à Phalereo Demetrio: qui cum legisset apud Euripidem, diuitias rem esse diariam, sufficereque vel vnicam diem ad alleuanda quæ depressa sunt: vel è contrario reliqua pronuntiauit ab Euripide recte dicta, nisi quod non diem fuit dicturus, sed momentum, Autor est Plutarchus in consolatione ad Apollonium.*

Si tanto tempore reparentur cuncta, quanto finiuntur.] *Emendatiora exemplaria*, Si tanto tempore perirent cuncta, quanto fiunt. *Alia.* si tam tarde perirent cuncta, quam fiunt.

Ornamentumque prouinciarum quibus & inserta erat & excepta.] *Considerandum an sit commodior lectio* prouincialium, *quam* prouinciarum.

Ac speculas ad humilem arenam deduxit.] *Vetus lectio*, ac speculas ad humile deduxit.

Omnibus exitus manet.] *Eadem*, omnes exitus manent.

Siue interna vi flatuque præclusa violenti.] *Eadem*, siue interna vis flatusque præclusa violenti. *Sed expendendum, an sit aptior lectio* præclusi, *quam* præclusa.

Siue torrentium in abdito vastior obstantia effregerit.] Vastorum *lege, non* vastior, *ex eadem.*

Felicitatis vrbis inimicus.] *Puto desiderari hoc loco, principis C. Caligulæ nomen: quem infensissimum extitisse vrbis successibus, autor est Tranquillus.*

Ætas ne homini quidem extrema deducta.] *Vetus lectio*: Ætas ne homini quidem extrema, à Plauto deducta. *Alij codices non* à Plauto *habent, sed* à Plano *alij* à Planco *recte. Eusebius in Chronicis*, Munatius, *inquit*, Plancus, Ciceronis discipulus, orator habetur insignis: qui cum Galliam comatam regeret, Lugdunum condidit.

Nihil horum dedignandum est.] *Legendum* indignandum, *non* dedignandum, *ex eadem.*

Tam Ardea capta quam Roma capta est.] *Eadem*, Tam Ardea capta quam Roma est.

Discede, inquit, ambitio: omnium quæ terram premunt, seruus miles esto.] *Corruptissima verba, nec in vllo scripto codice castigatiora. Minus vitiosa, ni fallor, futura, si sic legantur*: Discede, inquit, ambitio. Omniũ quæ terrã premunt, seriem vnam esse. *Quandoquidẽ in vetere lectione* fere miles *habetur, non* seruus miles.

Ista de quibus quæris omnibus eadem sunt.] Queteris, *non* quæris *vetus lectio.*

Nisi fama vicisset.] *Eadem*, iussisset *agnoscit, non* vicisset.

Cum

Cum ne morti quidem hæc apud nos noceat.] *Scribendum puto*, ne morti quidem hi apud nos noceant, *vt pronomen* hi *referat rumores. Nam dictio* cum *in omnibus antiquis codicibus propalam deſideratur.*

Et hoc malam molitionem habet,] *In eiſdem ſic vt recitaui habetur, ſed legendum puto*, & hæc malam amolitionem habet: *hoc ſenſu, mortem quoque, ſicuti infamiam, & alia huiuſmodi, amolitionem habere, ſed malam: hoc eſt, amoliri homines illam. ſed decipi. Non enim, vt creditur, malum eſt nemine id experto. Ab amoliendo amuleta dicta, quæ circa collum aut in brachiis geſtari ſolent gratia amoliendi faſcinationes, morbos ve. Græci phylacteria vocant, hoc eſt, vt ſic dicam, ſeruatoria. Dioſcorides, & alij.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

LVGDVNVM, quod oſtendebatur in Gallia, quæritur.] *De naturali ciuitatum interitu memorabilia multa vide apud Fabrum lib. 1. Semeſt. c. 9. Confer & ad hunc locum Lipſium ad lib. 16. Ann. Taciti.*

Omnium quæ terra præmit ſiremps lex eſto.] *Palmaria hæc emendatio Iure conſultorum principi Cuiacio debetur. Clauſula autem:* ſiremps lex eſto. *vna eſt de ſolemnibus populi Romani, valetque* ſimilis *aut* eadem. *meminit Feſtus, quem vide, & ibidem Scaligerum. item Lipſium lib. 1. cap. 1. Antiq. lect. Briſſonium lib. 2. de formulis. Stephanum lib. 2. cap. 10. Prood.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

RATIONEM in homine dominari, & huc omnia referri, & in ea perfecta Beatam vitam eſſe. Externa leue aut nullum pondus habere. Vtique Voluptatem non facere momentum, irrationalium bonum. Et poſſe tamen ſumi externa, quæ ſecundum Naturam ſunt, ſed iudicio: & hoc tunc in iis Bonum eſſe, bene eligi. Nihilominus & ſine iis, ſola Virtute beatum, imo Beatiſſimum aliquem eſſe. Accedere hæc poſſe, non tamen augere addita, nec minuere detracta Beatitatem. in quam nec Tempus aliquid poteſt. Deo aſſimilemur, ad illum eamus.

EPIST. XCII.

PVTO, inter me teque conuenit, externa corpori acquiri, corpus in honorem animi coli, [1] in animo eſſe partes miniſtras, per quas mouemur alimurque, propter [2] ipſum principale nobis datas. In hoc principali eſt aliquid irrationale, eſt & rationale. Illud huic ſeruit: hoc vnum eſt, quod alio non refertur, ſed omnia ad ſe perfert. Nam illa quoque diuina ratio omnibus præpoſita eſt, ipſa ſub nullo eſt: & hæc autem noſtra eadem eſt, quia ex illa eſt. Si de hoc inter nos conuenit, ſequitur vt de illo quoque conueniat, in hoc vno poſitam eſſe beatam vitam, vt in nobis ratio perfecta ſit. Hæc enim ſola non ſubmittit animum, ſtat contra fortunam: in quolibet rerum habitu [3] ſeruata, ſeruat. Id autem vnum bonum eſt, quod numquam defringitur. Is, inquam, beatus, quem nulla res minorem facit: tenet ſumma, & ne vlli quidem, niſi ſibi innixus. Nam qui aliquo auxilio ſuſtinetur, poteſt cadere. Si aliter eſt, incipient in nobis multum valere non noſtra. Quis autem vult conſtare fortuna, aut quis ſe prudens ob aliena miratur? Quid eſt beata vita? ſecuritas & perpetua tranquillitas. Hanc dabit animi magnitudo, dabit conſtantia bene iudicati tenax. Ad hoc quomodo peruenitur? ſi veritas tota perſpecta eſt, ſi ſeruatus eſt in rebus agendis ordo, modus, decor, & innoxia voluntas, aut benigna, intenta rationi, nec vmquam ab illa recedens, amabilis ſimul, mirabiliſque. Denique, vt breuiter tibi formulam ſcribam, talis animus ſapientis eſſe viri debet, qualis Deum deceat. Quid poteſt deſiderare is, cui omnia honeſta contingunt? Nam ſi poſſunt aliquid non honeſta conferre ad optimum ſtatum, in iis erit beata vita, ſine quibus non eſt. Et quid ſtultius, turpiuſve, quam bonum rationalis animi ex irrationalibus nectere? Quidam tamen augeri ſummum bonum iudicant, quia parum plenum ſit, fortuitis repugnantibus. Antipater quoque, [4] inter magnos ſectæ huius auctores, aliquid ſe tribuere dicit externis, ſed exiguum admodum. Vides autem quale ſit, die non eſſe contentum, niſi aliquis igniculus alluxerit. Quod poteſt in hac claritate ſolis habere ſcintilla momentum? Si non es ſola honeſtate contentus, neceſſe eſt aut [5] quietem adiici velis, quam heſychian vocant Græci, aut voluptatem. Horum alterum vtcumque recipi poteſt: vacat enim animus moleſtia, liber ad conſpectum vniuerſi, nihilque illum auocat à contemplatione naturæ: alterum illud, voluptas, bonum pecoris eſt. Adiicimus rationali irrationale, honeſto inhoneſtum. [6] Magnam vitam facit titillatio corporis? quid ergo dubitatis dicere, bene eſſe homini, ſi palato bene eſt? Et hunc tu, non dico inter viros numeras, ſed inter homines, cuius ſummum bonum ſaporibus, ac coloribus, ac ſonis conſtat? Excedat ex hoc animalium numero pulcherrimo, ac diis ſecundo, mutis ag-

gregetur animal pabulo natum. Irrationalis pars animi [7] duas habet partes: alteram animosam, ambitiosam, impotentem, positam in affectionibus: alteram humilem, languidam, voluptatibus deditam. Illam effrænatam, meliorem tamen, certe fortiorem ac digniorem viro, [8] reliquerunt: hanc necessariam beatæ vitæ putauerunt, eneruem & abiectam. Huic rationem seruire iusserunt, & fecerunt animalis generosissimi bonum, demissum & ignobile. Præterea mixtum, portentosumque, & ex diuersis animalium congruentibus membris. nam, vt ait Virgilius noster in Scylla,

Prima hominis facies & pulchro pectore virgo
Pube tenus, postrema immani corpore pistrix,
Delphinum caudas vtero commissa luporum.

Huic tamen Scyllæ fera animalia iuncta sunt, horrenda, velocia: at isti sapientiam ex quibusnam composuere portentis? Prima hominis pars, est ipsa virtus: huic committitur futilis caro, & fluida, & receptandis tantum cibis habilis, vt ait Posidonius. Virtus illa diuina in lubricum desinit, & superioribus eius partibus venerandis atque cælestibus, animal iners ac marcidum attexitur. [9] Illa vtcumque alta quies, nihil quidem ipsa animo præstabat, sed impedimenta remouebat: voluptas vltro dissoluit, & omne robur emollit. Quæ inuenietur tam discors inter se iunctura corporum? Fortissimæ rei inertissima adstruitur, seuerissimæ parum seria, sanctissimæ intemperans vsque & indigesta. Quid ergo, inquit, si virtutem nihil impeditura sit bona valetudo, & quies, & dolorum vacatio, non petes illa? Quid ni petam? non quia bona sunt, sed quia secundum naturam sunt, & quia bono à me [10] iudicio sumuntur. Quod erit in illis tunc bonum? hoc vnum, bene eligi. Nam cum vestem qualem decet sumo, cum ambulo vt oportet, cum cæno quemadmodum debeo: non cæna, aut ambulatio, aut vestis bona sunt, sed meum in his propositum, seruandi in quaque re rationi conuenientem modum. Etiam nunc adiiciam: Mundæ vestis electio appetenda est homini, natura enim homo mundum & elegans animal est. Itaque non est bonum per se munda vestis, sed mundæ vestis electio: quia non in re bonum est, sed in electione: quia actiones nostræ honestæ sunt, non ipsa quæ aguntur. Quod de veste dixi, idem de corpore me existima dicere. nam hoc quoque natura, vt quamdem vestem, animo circumdedit: velamentum eius est. Quis autem vnquam vestimenta [11] æstimauit arcula? Nec bonum, nec malum vagina gladium facit. Ergo de corpore quoque idem tibi respondeo: sumpturum quidem me, si detur electio, & sanitatem & vires: bonum autem futurum, iudicium de illis meum, non ipsa. Est quidem, inquit, sapiens beatus: [12] summum tamen illud bonum non assequitur, nisi illi & naturalia instrumenta respondeant. Ita miser quidem esse, qui virtutem habet, non potest; beatissimus autem non est, qui naturalibus bonis destituitur, vt valetudine, & membrorum integritate. Quod incredibilius videtur, id concedis, aliquem in maximis & continuis doloribus non esse miserum, esse etiam beatum: quod leuius est, negas, beatissimum esse. Atqui si potest virtus efficere, ne miser aliquis sit, facilius efficiet vt beatissimus sit. minus enim interualli à beato ad beatissimum restat, quàm à misero ad beatum. An quæ res tantum valet, vt ereptum calamitatibus inter beatos locet: non potest adiicere quod superest, vt beatissimum faciat? in summo deficit cliuo? [13] Commoda sunt in vita, & incommoda: vtraque extra nos. Si non est miser vir bonus, quamuis omnibus prematur incommodis: quomodo non beatissimus, & si aliquibus commodis deficitur? Nam quemadmodum incommodorum onere vsque ad miserum non deprimitur, sic commodorum inopia non deducitur à beatissimo: sed tam sine commodis beatissimus est, quam non est sub incommodis miser. An non potest illi eripi bonum suum, si potest minui? Paullo ante dicebam, igniculum nihil conferre lumini solis: claritate enim eius, quidquid sine eo lucet, absconditur. Sed quædam, inquit, soli quoque obstant. At solis vis & lux integra est, etiam inter opposita: & quamuis aliquid interiaceat, quod nos prohibeat eius adspectu, in opere est, cursu suo fertur. Quoties inter nubila luxit, non est sereno minor, nec tardior quidem, quoniam multum interest, vtrum aliquid obstet tantum, an impediat. Eodem modo virtuti opposita nihil detrahunt. non est minor, sed minus fulget: nobis forsitan non æque apparet ac nitet, sibi eadem est, & more solis obscuri, in occulto vim suam exercet. Hoc itaque aduersus virtutem possunt calamitates, & damna, & iniuriæ, quod aduersum solem potest nebula. Inuenitur qui dicat, sapientem corpore parum prospero vsum, nec miserum esse, nec beatum. Hic quoque fallitur. exæquat enim fortuita virtutibus, &

tantundem

tantumdem tribuit honestis, quantū honestate carentibus. Quid autem fœdius, quid indignius, quā comparare veneranda contemptis? Veneranda enim sunt, fides, iustitia, pietas, fortitudo, prudentia: e contrario vilia sunt, quæ sæpe contingunt pleniora vilissimis, crus solidū, & lacertus, & dētes, & horū sanitas, firmitasque. Deinde si sapiens cui corpus molestū est, nec miser habebitur, nec beatus, sed in medio relinquetur: vita quoque eius nec appetenda erit, nec fugienda. Quid autem tam absurdum, quam sapientis vitam appetendam non esse? aut quid tam extra fidem, quam esse aliquam vitam nec appetendam, nec fugiendā? Deinde, si damna corporis miserū non faciunt, beatum esse patiuntur. Nam quibus potentia non est in peiorem transferendi statum, nec interpellandi quidem optimum. Frigidum, inquit, aliquid & calidum nouimus: inter vtrumque tepidum est. Sic aliquis beatus est, aliquis miser: aliquis nec miser, nec beatus. Volo hanc contra nos positam imaginem excutere. Si tepido illi plus frigidi ingessero, fiet frigidum: si plus calidi affudero, fiet nouissime calidum. At huic, nec misero, nec beato, quātum cumque ad miserias adiecero, miser non erit, quemadmodum dicitis: ergo imago ista dissimilis est. Deinde trado tibi hominem, nec miserum, nec beatum. huic adiicio cæcitatem, non fit miser: adiicio debilitatem, non fit miser: adiicio dolores continuos & graues, non fit miser. Quem tam multa mala in miseram vitam non transferunt, nec ex beata quidem educunt. Si non potest, vt dicitis, sapiens ex beato in miserum decidere, non potest in non beatum. quare enim qui labi cœpit, alicubi subsistat? quæ res non patitur illum ad imum deuolui, retinet in summo. Quid ni non possit beata vita rescindi? nec remitti quidem potest: & ideo virtus ad illam per se ipsa satis est. Quid ergo? inquit. sapiens [14] non est beatior, qui diutius vixerit, quem nullus auocauit dolor: quā ille qui cū mala fortuna sæpe luctatus est? Responde mihi: Numquid & melior est, & honestior? si hæc non sunt, nec beatior quidem est. Rectius viuat, oportet, vt beatius viuat: si rectius non potest, ne beatius quidem. Non intenditur virtus: ergo ne beata quidem vita, quæ ex virtute est. Virtus enim tantum bonum est, vt istas accessiones minutas non sentiat, breuitatem æui & dolorem, & corporum varias offensiones. Nam voluptas non est digna, ad quam respiciat. Quid est in virtute præcipuum? futuro non indigere, nec dies suos computare. In quantolibet tēpore, bona æterna consummant. Incredibilia nobis hæc videntur, & supra humanam naturam excurrentia. Maiestatem enim eius ex nostra imbecillitate metimur, & vitiis nostris nomen virtutis imponimus. Quid porro, non æque incredibile videtur, aliquem in summis cruciatibus positum, dicere, Beatus sum? atqui hæc vox in ipsa officina voluptatis est audita. [15] *Beatissimum*, inquit, *hunc & vltimum diem ago*, Epicurus cum illum hinc vrinæ difficultas torqueret, hinc insanabilis exulcerati dolor ventris. Quare ergo incredibilia sunt ista apud eos, qui virtutem colunt: cum apud eos quoque reperiantur, apud quos voluptas imperat? Hi quoque degeneres & humillimæ mentis aiunt, in summis doloribus, in summis calamitatibus, sapientem nec miserum futurum, nec beatum. Atqui hoc quoque incredibile est, imo incredibilius. Non video enim, quo modo non in infimum agatur, è fastigio suo deiecta virtus. Aut beatum præstare debet: aut si ab hoc depulsa est, non prohibebit fieri miserum. [16] Stans non potest vinci: aut vincatur oportet, aut vincat. Diis, inquit, immortalibus solis & virtus & beata vita contingit: nobis vmbra quædam illorum bonorum, & similitudo. accedimus ad illa, non peruenimus. Ratio vero, diis hominibúsque communis: hæc in illis consummata est, in nobis consummabilis. Sed ad desperationē nos vitia nostra perducunt. Nam ille alter secundus, vt aliquis parum constans ad custodienda optima, cuius iudicium labat etiamnum & incertum est, desiderat oculorum atque aurium sensum, bonam valetudinem, & non fœdum adspectum corporis, & habitu manētem suo, ætatis præterea longius spatium. [17] Per hanc potest non pœnitenda agitare, vt in imperfecto viro. Huic malitiæ vis quædam inest, qua animum habet mobilem ad praua: [18] ille agit carens malitia, & ea agitatio abest à bono. Non est adhuc bonus, sed in bonum fingitur: cuicumque autem deest aliquid ad bonum, malus est.

Sed si cui virtus animusque in corpore præsens;

hic deos æquat, illò tēdit originis suæ memor. Nemo improbe eo conatur adscendere, vnde descenderat. Quid est autem, cur non existimes in eo diuini aliquid existere, qui Dei pars est? totum hoc quo continemur, & [19] vnum est, & Deus: & socij eius sumus, & membra. Capax est noster animus: perfertur illo, si vitia non deprimant. Quemadmodum corporum nostrorū habitus erigitur, & spectat in cælum; ita animus, cui in quantum vult, licet porrigi, in hoc à natura rerum formatus est, vt paria dijs velit, & sic

vtatur suis viribus, ac se in spatium suum extendat. Nam si aliena vi ad summa nitere- tur, magnus erat labor, ire in cælum: redit. cum hoc iter nactus est, vadit audacter, & contemptor omnium, nec ad pecuniam respicit: aurum argentumque, illis in quibus iacuere tenebris dignissima, non ad hunc æstimat splendorem, quo imperitorum verberant oculos. [20] scit erui è cæno, ex quo illa secreuit cupiditas nostra & effodit. Scit, inquam, alibi positas esse diuitias, quam quo cogeruntur: animum impleri debere, non arcam. Hunc imponere dominio omnium rerum licet, hunc in possessionem rerum naturæ inducere, [21] vt suorum. Oriens Occidensque terminus fiat, deorumque ritu cuncta possideat; cum opibus suis diuites superne despiciat: quorum nemo tam lætus est suo, quam tristis alieno. Cum se in hanc sublimitatem tulit, corporis quoque, velut oneris necessarij, non amator, sed procurator est: nec se illi cui impositus est, subijcit. Nemo liber est, qui corpori seruit. nam vt alios dominos, quos nimia pro illo sollicitudo inuenit, transeas, ipsius morosum imperium delicatumque est. Ab hoc, modo æquo animo exit, [22] modo magno prosilit: nec quis deinde reliquijs eius futurus sit exitus, quærit. Sed vt ex barba capillos detonsos negligimus: ita ille diuinus animus egressurus hominem, quo receptaculum suum conferatur, ignis illud exurat, an feræ distrahant, an terra contegat, non magis ad se iudicat pertinere, [23] quam secundas ad editum infantem. Vtrum proiectum aues differant, an consumatur

—canibus data præda marinis,

quid ad illum? Qui tunc quoque, cum inter homines est, nullas minas timet: vllasne timebit post mortem minas [24] eorum, quibus vsque ad mortem timeri parum est? [25] Non conteret, inquit, me, nec vncus, nec proiecti ad contumeliam cadaueris laceratio. fœda visuris. Neminem de supremo officio rogo: nulli reliquias meas commendo. ne quis insepultus esset, [26] rerum natura prospexit. Quem sæuitia proiecerit, dies condet. Diserte Mecænas ait:

Nec tumulum curo. sepelit natura relictos.

[27] Alte cinctum putes dixisse. habuit enim ingenium & grande & virile, nisi illud ipse discinxisset.

I. LIPSIVS.

1. IN animo esse partes ministras.] *Hæc explico* III. *Physiol. Dissert.* XVII.

2. Ipsum priocipale.] *De quo ibidem, Diss.* XVIII. *itemque de sequentibus. Vide.*

3. Seruata seruat.] *Si tu eam seruas integram, nec submittis, ipsa te seruat. Sed libri plerique,* Seruitus seruat: *& quidam,* se virtus, *quod germanum puto.*

4. Inter magnos sectæ.] *De isto Antipatra ego in Manuduct.* I. *Dissert.* II.

5. Quietem adijci.] *Quam interpretatur ἀοχλησίαν etsi libri ignorabiles fere ibi litteras habent: nec male εὐθυμίαν legas, quæ ipsa Democriti sententia fuit: & finem hanc statuebat.*

6. Magnam vitam.] *Ante editi,* Magno: *quod præ isto placet, aut* Magni. *Sententia est, non ideo magni habendam vitam, si in voluptate externa est.*

7. Duas habet partes.] *De quibus nos in loco proxime dicto.*

8. Reliquerunt.] *Qui? nempe Epicurei: & de ijs loquitur. Illi, inquit, relicto τῷ θεωρητικῷ, solum τὸν πρακτικὸν sunt secuti.*

9. Illa vtcumque alta quies.] *Tranquillitas, & Hesychia.*

10. Iudicio sumuntur.] *Hoc Stoicum. in Adiaphoris. siue Medijs,* Eligere *&* Sumere *quæ sunt secundum naturam. Ipsa bona non sunt, sed iudicium tale bonum. Nos in Manuduct. lib.* II. *Dissert.* XXIII.

11. Æstimauit arcula.] *In quibus recunduntur, & asseruantur. Vide de Tranquill. cap.* I.

12. Summum tamen illud bonum.] *Est hæc nota & capitalis controuersia inter Stoicos & Academicos (quibus Peripatetici consentiunt) à Virtute beatitatem esse, sed non plenam & summam. Ad hanc, externa etiam requiri.*

13. Commoda & incommoda.] *Nos in Manuduct.* II. *Dissert.* XXIII.

14. Non est beatior, qui diutius.] *Item in Manuduct.* III. *Dissert.* III.

15. Beatissimum, inquit, hunc.] *Verba hæc Epicuri supra notaui, Epist.* LXVI.

16. Stans non potest vinci.] *Mens liber,* non potest mitti. *ex quo fecerim:* Constans non potest remitti.

17. Per hanc potest non pœnitenda.] *Obscura hæc omnia, aut mutila: nec subuenio.*

18. Ille agit carens.] *Murcius ex veteri aliquo:* illum agit hærens.

19. Vnum est, & Deus.] *Nam & Mundus Stoicis Deus dicitur, de quo* I. *Physiol. Dissert.* VII. *vbi ipsa hæc examinamus.*

20. Scit erui è cæno.] *Bellissime hæc ita emendauit Gruterus noster, è vestigijs priscæ scripturæ, & recepi in contextum.*

21. Vt suorum. Oriens.] *Scripsi,* vt sua Orientis Occidentisque: *probe, si porro legas,* terminis finiat. *Vulgata tamen distinctione ego expedieram.*

22. Modo magno prosilit.] *Cum sponte scilicet exit, morte sumpta.*

23. Quam secundas.] *Membranas quibus infans in vtero inuoluitur, editúmque in lucem sequuntur: vnde Secundæ. Græcis à simili caussa, τὰ ὕστερα.*

24. Eorum quibus vsque ad.] *Tyrannorum, qui in cadauera sæuiunt.*

25. Non

15. Non conteret, inquit.] *Malim*, non conterret. *Neque Vnci eſt conterrere, ſed trahere.*

26. Rerum natura proſpexit.] *Hic paria Lucanus, lib.* VII. *in Cæſarem, qui inſepultos ciues in Pharſalia reliquit:*

Nil agis hac ira. tabeſne cadauera ſoluat,
An rogus, haud refert. placido Natura receptat
Cuncta ſinu.

27. Alte cinctum.] *Induſtrium, gnauum, fortem. nam tales fere eorum cinctus. At Mecænas inter mollículos & remiſſos, & in publico etiam diſcinctus. Adde epiſt.* CXIV.

28. Illud ipſe diſcinxiſſet.] *Libri*, illud ſecum diſcinxiſſet: *quod eſſet, vna cum veſte & corpore ingenium diſſoluiſſet. At meus, & quidam:* ſecundis cinſiſſet. *Itaque legas etiam cum Grutero*, ſecunda diſcinxiſſent. *Res nimis proſpera & fluentes, fluxum illum & mollem reddiderunt.*

MVRETVS.

PArtes miniſtras.] *Id eſt, quæ famulentur ancillenturque rationi. Inepte autem alij* partes miſtas. *Quod nos repoſuimus, veteres libros adſtipulatores habet.*

Propter ipſum principale] *Ita vocat* τὸ ἡγεμονικόν.

Quam heſychian vocant Græci,] *Imperite alij, contra veterum librorum fidem, ſcripſerant* ΠΑΤΣΩΛΗΝ.

Irrationalis pars animi duas habet partes:] τὸ θυμοειδὲς, καὶ ἐπιθυμητικόν.

Eneruam & abiectam] *Ita ſcribi iuſſi, librum Siculum ſecutus, cum in alijs male, vt opinor* inermem *ſcriptum eſſet.*

Huic militiæ vis] *Videntur hæc non ſatis cohærere cum ſuperioribus.*

Ille agit careos malitia.] *Liber Siculus*, Illum agit hærens malitia. *quod fortaſſe verius ſit.*

Quam ſecundas ad editum infantem.] *Secundas dicit* τὰς ὑστέρας, *quæ editum infantem ſequuntur,*

Alte cinctum] *militarem, patientem laboris. Horat.*

Hoc iter ignaui diuiſimus, altius ac nos
Præcinctis vnum. Diſcinxiſſet *autem, eſt*, eneruaſſet, effeminaſſet.

PINCIANVS.

IS INQVAM beatus quam nulla res] *Deeſt verbum* eſt, Is inquam beatus eſt quem nulla res, *ex vetere lectione.*

Si veritas tota perfecta eſt] *Scribe*, Si veritas tota perſpecta eſt, *ex eadem.*

Vides autem quale ſit, & te non eſſe contentum,] *Sic prior editio. Corrige*, Vides autem quale ſit, ſole & non eſſe contentum, *ex exemplari domeſtico, reliquis hoc loco deprauatis. Corroborant hanc emendationem verba ſequentia*: Quod poteſt in hac claritate ſolis, *cætera. & aliquanto poſt*: Paulo ante dicebam, igniculum nihil conferre lumini ſolis.

Liber ad conſpectum vniuerſi] Inſpectum, *non* conſpectum, *vetus lectio.*

Tam diſcors inter ſe iunctura corporum] Corporis, *non* corporum, *legendum ex eadem.*

Sanctiſſimæ intemperans vſque ad indigeſta.] *Eadem* ingeſta *agnoſcit, non* indigeſta. *Quid ſi legas?* Intemperans æque ac iniuſta.

Non ne petas illas] *Elegantior antiqua lectio*, non petes illa?

Hoc vnum bene elegi] *Scribendum* eligi, *non* elegi. *& mox paulo* cæna, *non* cæno, *ex eadem.*

Ego de corpore quoque] *Lege* Ergo, *non* Ego, *ex eadem.*

Summum enim bonum non ſequitur. *Emenda*, Sūmum tamen illud bonum non ſequitur, *ex eadē.*

Non eſſe miſerum etiam beatum] *Scribe*, non eſſe miſerum, eſſe etiam beatum, *ex eadem.*

In quantolibet tempore bona æterna conſummat,] Quantulo, *non* quanto, *eadem.*

Et habitu manente ſuo] Manentem *legit eadem, non* manente, *vt referatur ad* aſpectum. *Legendum item*, Sed *vt puto, non* &.

Vt in perfecto. Huic malitiæ vis quædam ineſt.] *Scribendum reor, mutata litterarum quantitate.* Vt imperfecto viro huic malaciæ vis quædam ineſt. *vt ſit* malaciæ, *pro* mollitudinis, *vt ſupra.*

Ad praua ille agit earens malitia, & ea agitatio abeſt à bono.] *Locus in omnibus exemplaribus corruptus. Corrigendus forte ſic*: Ad praua illum agit hærens malacia, & ea agitatus abeſt à bono.

Vt ſuarum poſſeſſionum Orientis Occidentiſque terminus fiat.] *Vetus lectio compendioſior & elegantior*, vt ſua Orientis Occidentiſque terminus fiat.

Vtrum proiectum autes differant, an conſumatur canibus data præda marinis,] *Exemplar diuæ Mariæ* proiectam *agnoſcit, non* proiectum, *vt ſcribendum ſit* proiectas. *Item* conſumantur *libentius legerim, quā* conſumatur *&* Latinis *legendum, non* marinis. *Eſt enim Virgilianus verſus ex nono*: Heu terra ignota canibus data præda Latinis Alitibuſque iaces.

Quid ad illum qui tunc quoque cum inter homines eſt, nullas minas timet, vllas ne timebit poſt mortem minas eorum quibus vſque ad mortem timeri parum eſt. Non conteret, inquit, me, nec vncus] *Breuior fideliorque vetus lectio*: Quid ad illum qui nullas, ſed tunc quoque cum inter homines eſt, minas timet vllas poſt mortem timebit? Parum eſt, conteret, *&c.*

Niſi illud ſecundis cinxiſſet.] *Ita omnes ſcripta & hactenus impreſſa lectio habet. Correctio erat in promptu*, niſi illud ſecum diſcinxiſſet.] *Diſcinctum fuiſſe Mæcenatem & Virgilius in eleg. in eius obitum, & alij teſtantur. Seneca item ſtatim ante*: Alte cinctum putes dixiſſe. *De ſoluto autem & diſcincto Mæcenatis ingenio, legito multa libro vigeſimo Epiſtolarum, in epiſtola cuius initium eſt.* Quare quibuſdam temporibus prouenerit corrupti generis oratio.

ERASMVS.

QVam dosinam vocant Græci.] *Ex vestigijs nihil certi potuit deprehendi: nisi quod σχολὴν aut ... scriptum arbitror.*

Magno vitam facit] *Videtur deesse verbum*, magno pusillum. Vitam, *&c. Tamen erit lectio toleralibis, si* magno *recipias pro* ſapiente, *& addas interrogationis notulam.*

Quia animum habet mobilem, at praua illa agit arens malitia, & ea agitata abeſt. De bono, *&c. Sic habebat prior editio. Quidam codices pro* at, *habebant* ad: *& pro* agitata, cogitata. *Ex diuinatione repoſuimus,* huic, maliciæ vis quædam in eſt, quia. *ſiue* qua, animum habet mobilem ad praua. Illa agit carens malicia, & ea agitatio abeſt à bono. Non eſt adhuc, *&c.*

OPSOPOEVS.

T*Vrnebus aduerſ. lib. 15. cap. 23. Alte cinctum antiqui vocabant ſtrenuum, fortem, virilem, minime mollem: credo quod genus illud cincturæ hominum non eſſet delicatorum: nam præcinctura vt fluctior & laxior in Cæſare argumentum habuit mollitudinis: & diſcincti quoque effeminati habebantur demiſſiſque eſſe veſtibus elegantia videbatur mollioris. Seneca hoc loco. Horat. lib. 1. Sat. 5.*

Hoc iter ignaui diuiſimus, altius ac nos
Præcinctis vnum:

id eſt, quod vnum eſſe ſolet ſtrenuioribus. Iterum lib. 11. Sat 8.

His vbi ſublatis puer alte cinctus acernam
Gauſape purpureo menſam perterſit: —

id eſt, fortis & ſtrenuus menſam terſit.

GRVTERVS ET IVRETVS.

NOn conteret me vncus] *Eorum quibus iuſta fieri poterant, cadauera ſolemni pompa capulo ad rogum efferebantur, aliorum vero quibus lege iuſta fieri erat prohibitum quod improbi ac nefarij iudicarentur, vnco trahebantur: quique trahebant, Hamotrahones dicebantur, authore Feſto. eo iterum reſpexit noſter lib. 3. cap. 3. de Ira:* & cadauera quoque trahens vncus &c. *Rænardus cap. 22. lib. ad leg. 12. tab.*

Alte cinctum putes dixiſſe] *ſic antiqui vocabant ſtrenuum, fortem, virilem, minime mollem: credo, quod genus illud cincturæ hominum non eſſet delicatorum. de quibus vide Turnebum lib. 15. cap. 23. Aduerſ.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

DE morte philoſophi Metronactis, qui iuuenis obijt. Parum id refert: & vita non ſpatio, ſed actu metienda eſt. Omnis bona ea, longa: denique nihil hic longum.

EPIST. XCIII.

IN epiſtola qua de morte [1] Metronactis philoſophi querebaris, tamquam, & potuiſſet diutius viuere, & debuiſſet, æquitatem tuam deſideraui: quæ tibi in omni perſona, in omni negotio ſupereſt, in vna re deeſt, in qua omnibus. Multos inueni æquos aduerſus homines: aduerſus deos neminem. Obiurgamus quotidie fatum: Quare ille in medio curſu raptus eſt? quare ille non rapitur? quare ſenectutem & ſibi & alijs grauem extendit? Vtrum obſecro te, æquius iudicas, te naturæ, an tibi parere naturam? quid autem intereſt quam cito exeas, vnde vtique exeundum eſt? Non vt diu viuamus, curandum eſt: ſed vt ſatis. nam vt diu viuas, fato opus eſt: vt ſatis, animo. [2] Longa eſt vita, ſi plena eſt. impletur autem, cum animus ſibi bonū ſuum reddidit, & ad ſe poteſtatem ſui transtulit. Quid illum octoginta anni iuuant, per inertiam exacti? [3] non vixit iſte, ſed in vita moratus eſt; nec ſero mortuus eſt, ſed diu. Octoginta annis vixit. Intereſt, mortem eius ex quo die numeres. At ille obijt viridis: ſed officia boni ciuis, boni amici, boni filij executus eſt: in nulla parte ceſſauit. licet eius ætas imperfecta ſit, vita perfecta eſt. Octoginta annis vixit. Imo octoginta annis fuit: niſi forte ſic vixiſſe eum dicis, quomodo dicuntur arbores viuere. Obſecro te, mi Lucili, hoc agamus, vt quemadmodum [4] pretioſa rerum, ſic vita noſtra non pateat multum, ſed multum pendat. Actu illam metiamur, non tempore. Vis ſcire, quid inter hunc interſit vegetum contemptorēque fortunæ functum omnibus vitæ humanæ ſtipendijs, atque in ſummum bonum euectum, & illum cui multi anni tranſmiſſi ſunt? alter poſt mortem quoque eſt, alter ante mortem perijt. Laudemus itaque, & in numero felicium reponamus eum, cui quantulumcumque temporis contigit, bene collocatum eſt. Vidit enim veram lucē, non fuit vnus è multis. [5] & viuit, & vixit, & viguit. Aliquando ſereno vſus eſt: aliquando, vt ſoler, validi ſideris fulgor per nubila emicuit. Quid quæris, quamdiu vixerit? vixit ad poſteros vſque: tranſilijt, & ſe in memoriam dedit. Nec ideo mihi plures annos accedere

dere recusauerim: nihil tamen ad beatam vitam defuisse dicam, si spatium eius incidi- tur. Non enim ad eum diem me aptaui quem vltimum mihi spes auida promiserat: sed nullum non tamquam vltimum adspexi. Quid me interrogas, quando natus sim? an inter iuniores adhuc censear? habeo meum. Quemadmodum in minore corporis habitu, potest homo esse perfectus: sic & in minore tẽporis modo, potest esse vita perfecta. Ætas inter externa est. Quamdiu sim, alienum est: quamdiu vir bonus sim, meum est. Hoc à me exige, ne velut per tenebras æuum ignobile emetiar: vt agam vitam, non vt præteruehar. Quæris quod sit amplissimum vitæ spatium? vsque ad sapientiam viuere. Qui ad illam peruenit, attigit non longissimum finem, sed maximum. Ille vero glorietur audacter, & dijs agat gratias: interque eos, sibi & rerum naturæ imputet, quod fuit. Merito enim imputabit: meliorem illi vitam reddidit, quam acceperat. Exemplar boni viri posuit: qualis quantusque esset, ostendit: si quid adiecisset, fuisset simile præterito. Et tamen quousque viuimus? omnium rerum cognitione fruiti sumus [6] Scimus à quibus principalis natura se attollat, quemadmodum ordinet mundum, per quas vices annum reuocet, quemadmodum omnia quæ vsquam erant, cluserit, & seipsam sui finem fecerit. Scimus, sidera impetu suo vadere: præter terram nihil stare, cetera cõtinua velocitate decurrere. Scimus quemadmodum solem luna prætereat: quare tardior velociorem post se relinquat: quomodo lumen accipiat, aut perdat: quæ caussa inducat noctem, quæ reducat diem. Illuc eundum est, vbi ista propius adspicias. nec hac spe, inquit sapiens ille, fortius exeo, quod patere mihi ad deos meos iter iudico. Merui quidẽ admitti, & iam inter illos fui: animúmque illo meum misi, & ad me illi suum miserunt. Sed tolli me de medio puta, & post mortem nihil ex homine restare: æque magnum animum habeo, etiam si nusquam transiturus excedo. Non tam multis vixit annis, quam potuit. Et paucorum versuum liber est, & quidem laudandus, atque vtilis: [7] annales Tamusij scis [8] quam non decori sint, [9] & quid vocentur. æque est vita quorundam longa, & quod Tamusij sequitur annales. Numquid feliciorem iudicas eum, qui summo die muneris, quam eum qui medio occiditur? numquid aliquem esse tam cupidum vitæ putas, vt iugulari [10] in spoliario, quam in arena malit? Non maiore spatio alter alterum præcedimus. mors per omnes it: qui occidit, consequitur occisum. Minimum est, de quo sollicitissime agitur. Quid autem ad rem pertinet quamdiu vites, quod euitare non possis?

I. LIPSIVS.

1. Metronactis.] *Qui Neapoli docuit, & obijt, vt discas ex Epist.* LXXVI.

2. Longa est vita, sit.] *In hanc sententiam Plutarchus, Consol. ad Apollonium:* Οὐχ ὁ μακρότατος βίος ἄριστος, ἀλλ᾽ ὁ σπουδαιότατος: Non longissima vita optima, sed honestissima. *Et addit:* Neque enim qui plurimum cithara cecinit, aut orauit, aut in naui gubernauit, sed qui bene, commendatur. Bonum autem non est in temporis diuturnitate situm, sed in Virtute & decora proportione. *Iterumque mox,* μέτρον γὰρ τοῦ βίου τὸ καλόν, οὐ τὸ τοῦ χρόνου μῆκος Mensura enim vitæ, Bonum; non autem temporis diuturnitas est.

3. Non vixit iste, sed.] *Similis gnome Simonidis,* qui interrogatus, Quantum temporis vixisset? Tempus haud multum, inquit, annos vero complures. *Quasi in temporis rationem non veniat, nisi vita bene acta.*

4. Pretiosa rerum.] *Gemmæ & lapides, quæ in breuitate pretium habent.*

5. Et viuit.] *Nunc in cælo: ac male hæ voces à vulgatis exsulant.*

6. Scimus à quibus principalis natura] *Principalem naturam accipio, Naturam rerum: quæ attollitur & surgit à Deo & materia. Nec male etiam cum Erasmo,* Scimus ad quid: *aut mea diuinatiuncula,* Scimus quibus: *quod vtrumque eodem it, & hominum deorúmque caussa Mundum, vt Stoici volunt, factum. Incidebat etiam,* Scimus à quibus principiis natura: *nec male.*

7. Annales Tamusij.] *In Suetonij Iulio, cap.* IX. *Historia Tamusii Gemini memoratur: nec vero distat, esse istum.*

8. Quam non decori siot.] *Alij libri,* non dederosi; *alij,* non dedecorosi; *quidam,* decorosi. *Verbi aliquid non obuij, nec mihi occurrit.*

9. Et quid vocentur] *Nempe quod illi Catulliani* Annales Volusi, cacata charta.

10. In spoliario.] *Pars Arenæ siue Amphitheatri fuit, in qua inducti, exui solent, & læsi ac deinceps inutiles occidi, Ego 1. Saturn. cap.* XVIII.

PINCIANVS.

Dum vtique exeundum est.] *Castiga,* vnde vtique exeundum est. *& paulo ante* parere, *non* parare, *ex vetere lectione.*

Nec sero mortuus, sed diu.] *Deest verbum* est, nec sero mortuus est, sed diu, *ex eadem.*

Et vixit, & viguit.] *Nonnulla exemplaria,* & viuit, & vixit, & viguit.

Vt agam vitã, vt non præteruehar.] *Vetus lectio ordine præpostero,* vt agam vitam, non vt præteruehar.

Scimus ad quid principalis natura se attollat,] *Scribe,* Scimus à quibus principalis natura se attollat, *ex eadem.*

Etiam inter illos fui: *Lego per diuisionem*,& iam inter illos fui,*ex eadem*.

Etiam si nusquam transiturus accedo. *Eadem*,excedo,*agnoscit*,*non* accedo.

Annales Tamusij.] *Lego*,Annales Tanusij: *tum ex vetere lectione*,*tum ex Suetonio Tranquillo in Cæsare dictatore*. Meminerunt,*inquit*,huius coniurationis Tanusius Geminus in historia. *Et mox paulo*:Tanusius adijcit Crassum pœnitentia vel metu,*cetera*.

Quam non decori sint.] *Exemplaria quædam*, quam non dedecorosi sint. *Alia pro* decori, derosi *habent*. *Sunt etiam qui legant*,quam non dederosi sint,*vt forte scribendum sit*, quanto opere derisi sint: *aut sic*, quanto derisui sint.

Et qui vocentur.] *Legitur etiam in nonnullis codicibus*,& quid vocentur.

Hæc est vita quorundam longa,& quod Vanusij sequitur annales.] *Corrigendum arbitror*:Atque est vita quorundam longa,& quod Tanusij sequitur annales. *Sed considera, an magis placeat legi per transpositionem dictionum*,& quod sequitur Tanusij annales.

Nunquid aliquem esse tam cupidum vitæ putas,] *Vetus lectio*: Nunquid aliquem tam stulte cupidum esse vitæ putas.

Quid autem ad rem pertinet,quandiu vites,] *Scribe*, Quid enim ad rem pertinet, *&c. ex quibusdam scriptis codicibus*.

ERASMVS.

TAmusi.] *Quidam habebant*, Tamasij. *Catullus iocatur in quendam Volusium*: Annales Volusi cacata charta. *hinc illud*,& qui vocentur. Quam non decori sint,& qui vocentur. *Quidam codex sic habebat*: Annales Tamusij scis quam non desidero: & si sint, qui vocentur. *Tolerabilis erat lectio*, *si pro* vocentur, *legas* iocentur; *vt accipiamus aliquos iocos sparsisse*,*quod his Seneca delectaretur*.

OPSOPOEVS.

IDem lib.eodem.cap.22. *Quod de Volusi annalibus ioculari diceb.itur obscœnitate: idem de annalibus Tanusij celebratum fuisse*,*epist*.94.*refert Seneca his verbis*,Annales Tanusij scis quam non decori sint,& qui vocentur: *alij Tamusium tamen scribunt*,*non Tanusium*. *Sed Tanusium agnoscunt codices Tranquilli in Iulio*,*cap*.9.

GRVTERVS ET IVRETVS.

VT iugulari in spoliario.] *quid sit spoliarium pete ex Brissonio lib*.17.*de verb.signific*.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

DISSERTATIO, *vtrum Dogmatica*, *an Parænetica pars philosophiæ vtilior? & an altera sine altera sufficiat? Aristo priorem præfert*, *& solam admittit*: *eiusque hic argumenta. alij & alteram adiungunt*,*ac magnos eius vsus ostendunt*: *& Seneca deducit eleganter*,*argute*, *fructuose*. *Lege*,*& oblectare*.

EPIST. XCIV.

1. EAM partem philosophiæ,quæ dat propria cuique personæ præcepta,nec in vniuersum componit hominem,sed marito suadet,quomodo se gerat aduersus vxorem: patri,quomodo educet liberos: domino,quomodo seruos regat: quidam solam receperunt,ceteras quasi extra nostram vtilitatem vagantes reliquerunt: tamquā quis possit de parte suadere, nisi qui summam prius totius vitæ complexus est. Sed[2] Aristo Stoicus econtrario hanc partē leuem existimat,& quæ non descendat in pectus vsque: [3]at illam non habentem præcepta,plurimū ait proficere,ipsaque decreta philosophiæ: constitutionem esse summi boni. quam qui bene intellexit& didicit,quid in quaque re faciendum sit,sibi ipse præcepit. Quemadmodū qui iaculari discit, destinatum locum captat,& manum format ad dirigenda quæ mittit: cum hāc vim ex disciplina & exercitatione percepit,quocūque vult, illa vtitur. didicit enim non hoc aut illud ferire,sed quodcumque voluerit. sic qui se ad totam vitam instruxit, non desiderat particulatim admoneri, doctus in totum: non quomodo cum vxore aut cum filio viueret, sed quomodo bene viueret. in hoc est,& quomodo cum vxore ac liberis viuat. Cleanthes vtilem quidem iudicat & hanc partem, sed imbecillem nisi ab vniuerso fluit, nisi decreta ipsa philosophiæ & capita cognouit. In duas ergo quæstiones locus iste diuiditur. Vtrū vtilis, an inutilis sit: & an solus virum bonum possit efficere, id est, vtrum superuacuus sit,an omnes faciat superuacuos. Qui hanc partem videri volunt superuacuam, hoc aiunt. Si quid oculis oppositum moratur aciem, remouendum est: illo quidem non abiecto operam perdidit,qui præcepit: Sic ambulabis,illo manum porriges. Eodem modo, vbi aliqua res obcæcat animum, & ad officiorum dispiciendum ordinem impedit, nihil agit qui præcipit: Sic viues cum patre, sic cum vxore. Nihil enim proficient præcepta, quamdiu menti error obfusus est: si ille discutitur, apparebit quid cuique debeatur

beatur officio. Alioquin doces illum, quid sano faciendum sit, non sanum efficis. Pauperi, vt agat diuitem, monstras: hoc quomodo manente paupertate fieri potest? Ostendis esurienti, quid tamquam sarur faciat: fixam potius medullis famem detrahe. Idem tibi de omnibus vitiis dicam, ipsa remouenda sunt; non præcipiendum, quod fieri illis manentibus non potest. Nisi opiniones falsas, quibus laboramus, expuleris: nec auarus, quomodo vtendum pecunia sit, exaudiet; nec timidus, quomodo pericula contemnat. Efficias oportet, vt sciat pecuniam nec bonum, nec malum esse: ostendas illi miserrimos diuites. Efficias vt quidquid publicè expauimus, sciat non esse tam timendum, quàm fama circumfert: nec dolorem quoque nec mortem. Sæpe in morte, quam pati lex est, magnum esse solatium, quòd ad neminem redit: in dolore pro remedio futuram obstinationem animi, qui leuius facit sibi, quidquid contumaciter passus est. Optimam doloris esse naturam, quod non potest nec qui extenditur, magnus esse, nec qui est magnus, extendi. Omnia fortiter excipienda, quæ nobis mundi necessitas imperat. His decretis cùm illum in conspectũ suæ conditionis adduxeris, & cognouerìs beatam vitam esse, non quæ secundum voluptatem est, sed secũdum naturam: cùm virtutem vnicum bonum hominis adamauerit, turpitudinem solum malum fugerit, reliqua omnia, diuitias, honores, bonam valetudinem, vires, imperia, scierit esse mediam partem, nec bonis annumerandam, nec malis monitorem non desiderabit ad singula, qui dicat: Sic incede, sic cœna: hoc viro, hoc fœminæ, hoc marito, hoc cœlibi cõuenit. Ista enim qui diligentissimè monent, ipsi facere non possunt. Hæc pædagogus puero, hæc auia nepoti præcipit: & irascendum non esse, magister iracundissimus disputat. Si ludum litterarium intraueris, scies ista quæ ingenti supercilio philosophi iactãt, * in pueris esse præscripto. Vtrum manifesta demum, an dubia præcipies? non desiderant manifesta monitores: præcipienti dubia, non creditur: superuacuum est ergo præcipere. Id adeò sic disce. Si id mones quod obscurum est & ambiguum, probationibus adiuuandum erit: si probaturus es, illa per quæ probas, plus valent, satisque per se sunt. Sic amico vtere, sic ciue, sic socio. quare? quia iustum est. Omnia ista mihi locus de iustitia tradit. Illic inuenio æquitatem per se expetendam, nec metu nos ad illam cogi, nec mercede cõduci: non esse iustum, cui quidquam in hac virtute placet, præter ipsam. Hæc cum persuasi mihi, & perbibi, quid ista præcepta proficiunt, quæ eruditum docent? Præcepta dare scienti, superuacuum est: nescienti, parum. Audire enim debet, non tantum quid sibi præcipiatur, sed etiam quare. Vtrum inquam, veras opiniones habenti de bonis malisque, sunt necessaria, an non habenti? qui non habet, nihil à te adiuuabitur: aures eius contraria monitionibus tuis fama possedit. qui habet exactum iudicium de fugiendis petendisque, scit quid sibi faciendum sit, etiam te tacẽte. tota ergo pars ista philosophię submoueri potest. Duo sunt, propter quæ delinquimus. Aut inest animo prauis opinionibus malitia contracta: aut etiam si non est falsis occupatus, ad falsa procliuis est, & citò specie quò non oportet trahente, corrumpitur. Itaque debemus aut percurare mẽtem ægram & vitiis liberare, aut vacantem quidem, sed ad peiora pronam, præoccupare. Vtrumque decreta philosophiæ faciunt: ergo tale præcipiẽdi genus nihil agit. Pręterea, si præcepta singulis damus, incomprehensibile opus est. Alia enim dare debemus fœneranti, alia colenti agrum, alia negotianti, alia regũ amicitias sequenti, alia pares, alia inferiores amaturo. In matrimonio præcipias, quomodo viuat cum vxore aliquis quã virginem duxit, quomodo cum ea quę alicuius matrimonium experta est quemadmodum cum locuplete, quemadmodum cum indotata. An non putas aliquid esse discriminis inter sterilem, & fœcundam; inter prouectiorem, & puellam; inter matrem, & nouercam? Omnes species complecti non possumus: atqui singulæ propria exigunt. Leges autem philosophiæ breues sunt, & omnia alligant. Adiice nunc, quod sapientis præcepta finita esse debent, & certa: si qua finiri non possunt, extra sapientiam sunt: sapientia rerum terminos nouit. Ergo ista pars præceptiua submouenda est: quia quod paucis promittit, præstare omnibus non potest: sapientia autem omnes tenet. * Inter insaniam publicam, & hanc quæ medicis traditur, nihil interest: nisi quod hæc morbo laborat, illa opinionibus falsis. Altera caussas furoris traxit ex valetudine, altera animi mala valetudo est. Si quis furioso pręcepta det, quomodo loqui debeat, quomodo procedere, quomodo in publico se gerere, quomodo in priuato; erit ipso, quem monebit, insanior. bilis nigra curanda est, & ipsa furoris caussa remouenda. Idem in hoc alio animi furore faciendum est. ipse discuti debet: alioquin abibunt in vanum monentium verba. Hæc ab Aristone dicuntur. Cui respondebimus ad singula. Primum aduersus

illud quod ait, si quid obstat oculo, & impedit visum, debere remoueri. Fateor, huic non esse opus præceptis ad videndum, sed remedio quo purgetur acies, & officientem sibi moram effugiat. Natura enim videmus: cui visum sui reddit, qui remouet obstantia. Quid autem cuique debeatur officio, natura non docet. Deinde cuius curata suffusio est, is non protinus cum visum recepit, aliis quoque potest reddere: malitia liberatus, & liberat. Non est opus exhortatione, nec cōsilio quidē: vt colorum proprietates oculus intelligat. à nigro album, etiam nullo monente, distinguet. multis contra præceptis eget animus, vt videat quid agendum sit in vita. Quamquam oculos quoque ægros medicus non tantum curat, sed etiam monet. Non est, inquit, quòd protinus imbecillam aciem committas improbo lumini: à tenebris primò ad vmbrosa procede, deinde plus aude, & paullatim claram lucem pati assuesce. Non est quod post cibum studeas, non est quod * plenis oculis ac tumentibus imperes. Afflatum & vim frigoris in os occurrentis euita: alia eiusmodi, quæ non minus quam medicamenta proficiunt. Adiicit remediis medicina consilium. Error, inquit, est caussa peccandi: hunc nobis præcepta non detrahunt, non expugnant opiniones de bonis ac malis falsas. Concedo, per se efficacia præcepta non esse ad auertendam prauam animi persuasionem: sed non ideò, ne aliis quidem adiecta proficiunt. Primum memoriam renouant: deinde quæ in vniuerso confusius videbantur, in partes diuisa diligentius considerantur. Aut tu isto modo licet & cōnsolationes dicas superuacuas, & exhortationes: atqui non sunt superuacuæ: ergo ne monitiones quidem. Stultum est, inquit, præcipere ægro, quid facere tāquam sanus debeat: cum restituenda sanitas sit, sine qua irrita sunt præcepta. Quid quod habent ægri sanique quædam communia, de quibus admonendi sunt? tamquam, ne auidè cibos appetant, vt lassitudinem vitent. Habent quædam præcepta communia pauper, & diues. Sana, inquit, auaritiam, & nihil habebis, quod admoneas aut pauperem, aut diuitem, si cupiditas vtriusque considet. Quid quod aliud est, non concupiscere pecuniam: aliud, vti pecunia scire? cuius auari modum ignorant, etiam non auari visum. Tolle, inquit, errores: superuacua præcepta sunt. Fallum est. puta enim auaritiam relaxatam: puta adstrictam esse luxuriam, temeritati frænos iniectos, ignauiæ subditum calcar: etiam remotis vitiis, quid & quemadmodum debeamus facere, discendum est. Nihil, inquit, efficient monitiones, admotæ grauibus vitiis. Ne medicina quidem morbos insanabiles vincit: tamen adhibetur aliis in remedium, aliis in leuamentū. Ne ipsa quidem vniuersæ philosophiæ vis, licet tota in hoc vires suas aduocet, duram iam & veterem animis extrahet pestem: sed non ideò nihil sanat, quia non omnia. Quid prodest, inquit, aperta monstrare? plurimum. interdum enim scimus, nec attendimus. Non docet admonitio, sed aduertit, sed excitat, sed memoriam continet, nec patitur elabi. Pleraque ante oculos posita transimus: admonere, genus adhortandi est: sæpe animus etiā aperta dissimulat: ingerenda est itaque illi notitia rerum notissimarum. Illa hoc loco in Vatinium Calui repetenda sententia est: *Factum esse ambitum, scitis: & hoc vos scire, omnes sciunt.* Scis amicitias sanctè colendas esse, sed non facis. Scis improbum esse, qui ab vxore pudicitiam exigit, ipse alienarum corruptor vxorum. Scis vt illi nil cum adultero, sic nihil tibi esse debere cum pellice: & non facis. Itaque subinde reducendus es ad memoriam. non enim reposita illa esse oportet, sed in promptu. Quæcumque salutaria sunt, sæpe agitari debent, sæpe versari: vt non tantum nota sint nobis, sed etiam parata. Adiice nunc, quod aperta quoque, apertiora fieri solent. Si dubia sunt, inquit, quæ præcipis, probationes adiicere debebis: ergo illæ, non præcepta, proficient. Quid quod etiam sine probationibus, ipsa monentis auctoritas prodest? sic quomodo iurisconsultorum valent responsa, etiamsi ratio non redditur. Præterea, ipsa quæ præcipiuntur, per se multum habent ponderis: vtique si aut carmini intexta sunt, aut prosa oratione in sententiam coartata. Sicut illa Catoniana: *Emas, non quod opus est, sed quod necesse est. Quod non opus est, asse carum est.* Qualia sunt illa, aut reddita oracula, aut similia: *Tempori parce; Te nosce.* Numquid rationem exiges, cum tibi aliquis hos dixerit versus?

Iniuriarum remedium est, obliuio.
Audentes fortuna iuuat.
Piger sibiipse obstat.

Aduocatum ista non quærunt: affectus ipsos tangunt, & natura vim suam exercente proficiunt. Omnium honestarum rerum semina animi gerunt, quæ admonitione excitantur: non aliter quàm scintilla flatu leui adiuta, ignem suum explicat. Erigitur virtus, cum tacta est & impulsa. Præterea, quædam sunt quidem in animo, sed parum prompta: quæ

pta: quæ

pta: quæ incipiunt in expedito esse, cum dicta sunt. Quædam diuersis locis iacēt sparsa, quæ contrahere inexercitata mens non potest. Itaque in vnum conferenda sunt, & iungenda, vt plus valeant, animumque magis alleuent. Aut, si præcepta nihil adiuuãt, omnis institutio tollenda est: ipsa natura contenti esse debemus. Hoc qui dicunt, non vidēt alium ingenij esse mobilis & erecti, alium tardi & hebetis: vtique alius alio ingeniosior est. Ingenij vis præceptis alitur & crescit, nouasque persuasiones adiicit innatis, & deprauata corrigit. Si quis inquit, non habet recta decreta, quid illũ admonitiones iuuabũt vitiis obligatum? Hoc scilicet? vt illis liberetur. non enim exstincta in illo indoles naturalis est: sed obscurata, & oppressa. Sic quoq; tentat resurgere, & contra praua nititur. nacta verò præsidium, & adiuta præceptis, conualescit: si tamen illam diutina pestis infecit, non enecuit. Hãc enim ne disciplina quidem philosophiæ, toto impetu suo cõnixa, restituet. Quid enim interest inter decreta philosophiæ, & præcepta: nisi quod illa generalia præcepta sunt, hæc specialia? Vtraq; res præcipit: sed altera in totũ, particulatim altera. Si quis, inquit, recta habet & honesta decteta, hic ex superuacuo monetur. Minimè. nam hic quoque doctus quidem est facere, quæ debet: sed adhuc non satis prospicit. Non enim tantum affectibus impedimur, quo minus probanda faciamus, sed imperitia inueniendi, quid quæque res exigat. Habemus interdum compositum animum: sed residem, & inexercitatum ad inueniẽdam officiorum viam, quam admonitio demonstrat. Expelle, inquit, falsas opiniones de bonis & malis: in locum autem earum veras repone. & nihil habebit admonitio, quod agat. Ordinatur ista sine dubio ratione animus, sed non ista tantum. Nam quamuis argumentis collectum sit, quæ bona, quæ mala sint: nihilominus habent præcepta partes suas: & prudentia, & iustitia officiis constant: officia præceptis disponuntur. Præterea, ipsum de bonis malisque iudiciũ confirmatur officiorum exsecutione, ad quam præcepta perducunt. Vtraque enim inter se consentiunt: nec illa possunt præcedere, vt non hæc sequãtur, & hæc ordinem sequuntur suum. Vnde apparet illa præcedere. Infinita, inquit, præcepta sunt. Falsum est. nam de maximis ac necessariis rebus, non sunt infinita: tenues autem, differentias habent, quas exigunt tempora, loca personæ. Sed his quoque dantur præcepta generalia. Nemo, inquit, præceptis curat insaniam, ergo nec malitiam quidem. Dissimile est. nam si insaniam sustuleris, sanitas reddita est: si falsas opiniones exclusimus, non statim sequitur dispectus rerum agendarum: & vt sequatur, tamen admonitio corroborabit rectam de bonis malisque sententiam. Illud quoque falsum est, nihil apud insanos proficere præcepta. Nam quemadmodum sola non possunt, sic curationem adiuuant: [7] & denunciatio, & castigatio insanos coërcuit. De illis insanis nunc loquor, quibus mens mota est, non erepta. [8] Leges, inquit, vt faciamus quod oportet, non efficiunt: & quid aliud sunt, quàm minis mixta præcepta? Primum omnium, ob hoc illæ non persuadent, quia minantur: at hæc non cogunt, sed exorant. Deinde leges à scelere deterrent: præcepta in officium adhortantur. His adiice, quod leges quoque proficiunt ad bonos mores: vtique si non tantum imperant, sed docent. In hac re dissentio à Posidonio. Non probo, quod Platonis legibus adiecta principia sunt. Legem enim breuem esse oportet, quò facilius ab imperitis teneatur, velut emissa diuinitus vox sit. Iubeat, non disputet. Nihil videtur mihi frigidius, nihil ineptius, quàm lex cum prologo. Mone, dic quid me velis fecisse: non disco, sed pareo. Proficiunt itaque malis moribus, vti videbis ciuitates, vsas malis legibus. At nõ apud omnes proficiunt. Ne philosophia quidẽ: nec ideò inutilis, & formandis animis inefficax est, quid autem philosophia, nisi vitæ lex est? Sed putemus non proficere leges: non ideo sequitur, vt ne monitiones quidem proficiant. Aut sic & consolationes nega proficere, dissuasionesque, & adhortationes, obiurgationes, & laudationes. Omnia ista monitionum genera sunt: per ista ad perfectum animi statum peruenitur. Nulla res magis animis honesta induit, dubiosque & in prauum inclinabiles reuocat ad rectum quàm bonorum virorum conuersatio. Paullatim enim descendit in pectora: & vim præceptorum obtinet, frequenter audiri, adspici frequenter. Occursus mehercule ipse sapientium iuuat: & est aliquid quod ex magno viro vel tacente proficias. Nec tibi facilè dixerim quemadmodum prosit, sicut illud intelligam, profuisse. Minuta quædam, vt ait Phœdon, animalia, cum mordent, non sentiuntur. adeò tenuis illis & fallens in periculum vis est: tumor indicat morsum, & in ipso tumore nullum vulnus apparet. Idem tibi in conuersatione virorum sapientium eueniet. non deprehendes quemadmodum, aut quando, tibi prosit: profuisse deprehendes. Quorsum, in-

Senec.

quit, hoc pertinet? æquè præcepta bona, si sæpe tecum sint, profutura, quam bona exempla. [9] Pythagoras ait, alium animum fieri intrantibus templum, deorumque simulachra ex vicino cernentibus, & alicuius oraculi opperientibus vocem. Quis autem negauerit, feriri quibusdam præceptis efficaciter etiam imperitissimos? velut his breuissimis vocibus, sed multum habentibus ponderis: *Nihil nimis.*

Auarus animus nullo satiatur lucro.

Ab alio expectes, alteri quod feceris.

Hæc cum ictu quodã audimus, nec vlli licet dubitare, aut interrogare, Quare? adeò etiam sine ratione ipsa veritas ducit. Si reuerentia frænat animos, aut vitia compescit: cur non admonitio idem possit? Si imponit pudorem castigatio: cur admonitio non faciat, etiam si nudis præcepitis vtitur? Illa vero efficacior est, & altius penetrat, quæ adiuuat ratione, quod præcipit, quæ adiicit, quare quidque faciendum sit, & quis facientem obedientemque præceptis fructus exspectet. Si imperio proficitur, & admonitione proficitur: atqui proficitur imperio: ergo & admonitione. [10] In duas partes virtus diuiditur, in contemplationem veri, & actionem: contẽplationem institutio tradit, actionem admonitio. Virtutem & exercet, & ostendit recta actio: acturo autem si prodest qui suadet; & qui monet, proderit. Ergo si recta actio virtuti necessaria est, rectas autẽ actiones admonitio demonstrat, & admonitio necessaria est. Duæ res plurimũ roboris animo dant fides veri, & fiducia: vtramque admonitio facit. Nam & creditur illi, & cum creditum est, magnos animus spiritus concipit, ac fiducia impletur: ergo admonitio non est superuacua. M. Agrippa, vir ingentis animi, qui solus ex his quos ciuilia bella claros potentesque fecerunt, felix in publicum fuit: dicere solebat, multum se huic debere sententiæ: *Nam concordia paruæ res crescunt, discordia maxima dilabuntur.* Hac se aiebat, & fratrẽ, & amicũ optimũ factũ. Si eiusmodi sententiæ familiariter in animũ receptæ, formant eum: cur non hæc pars philosophiæ, quæ talibus sententiis constat, idem possit? Pars virtutis disciplina cõstat, pars exercitatione: & discas oportet, & quod didicisti, agendo confirmes. Quod si ita est, non tantũ scita sapientiæ prosunt, sed etiam præcepta: quæ affectus nostros [11] velut edicto coërcent, & obligãt. Philosophia, inquit, diuiditur in hæc, [12] scientiã & habitum animi. Nã illam qui didicit, & facienda ac vitanda percipit: nundum sapiens est, nisi in ea quæ didicit, animus eius transfiguratus est. Tertia pars ista præcipiẽdi, ex vtroque est, & ex decretis & ex habitu: itaque superuacua est ad implendam virtutem, cum duo illa sufficiãt. Isto ergo modo & consolatio superuacua est, nam hæc quoque ex vtroque est: & exhortatio, & suasio, & ipsa argumentatio. nam & hæc ab habitu animi compositi validique proficiscitur. Sed quamuis ista ex habitu animi veniant; optimus animi habitus & ex his est, & ex illis. Deinde istud quod dicis, iam perfecti viri est, ac summam consecuti felicitatis humanæ. Ad hoc autem tardè peruenitur: interim etiam imperfecto, sed proficiẽti, demonstranda est in rebus agendis via. Hanc forsitan etiam sine admonitione dabit sibi ipsa sapientia: quæ iam eò perduxit animum, vt moueri nequeat, nisi in rectum. Imbecillioribus quidem ingeniis, necessarium est aliquem præire. Hoc vitabis, hoc facies. Præterea, si exspectat tempus quo per se sciat, quid optimum factu sit: interim errabit, & errando impedietur, quò minus ad illud perueniat, quo possit se esse contentus: regi ergo debet, dum incipit posse se regere. Pueri ad præscriptum discunt, digiti illorum tenentur, & aliena manu per litterarum simulacra ducũtur: deinde imitari iubentur proposita, & ad illa reformare chirographum: sic animus noster dum eruditur ad præscriptum, iuuatur. Hæc sunt per quæ probatur, hanc philosophiæ partẽ superuacuam non esse. Quæritur deinde, an ad faciendum sapientem sola sufficiat. Huic quæstioni [13] suum diem dabimus. interim omissis argumentis, nonne apparet nobis esse opus aliquo aduocato, qui contra populi præcepta præcipiat? nulla ad aures nostras vox impunè perfertur. nocent qui optant, nocent qui execrantur. nam & horum imprecatio falsos nobis metus & inserit, & illorum amor malè docet benè optando. Mittit enim nos ad longinqua bona, & incerta & errantia, cum possimus felicitatẽ domo promere. Non licet, inquam, ire recta via. trahunt in prauum parentes, trahunt serui: nemo errat vni sibi, sed dementiam spargit in proximos, accipitque inuicẽ Et ideò in singulis vitia populorum sunt, quia illa populus dedit. dum facit quisque peiorẽ, factus est. Didicit deteriora, deinde docuit: effectaque est ingens illa nequitia, congesto in vnum, quod cuique pessimum scitur. Sit ergo aliquis custos, & aurem subinde peruellat, abigatque rumores, & reclamet populis laudantibus. Erras enim, si existimas [14] nobiscum vitia

nasci,

nasci superuenerunt, ingesta sunt. Itaque monitionibus crebris, opiniones quæ nos circumsonant compescamus. Nulli nos vitio natura conciliat: nos illa integros ac liberos genuit. Nihil quidem quod auaritiam nostrã irritaret, posuit in aperto: pedibus aurum & argentum subiecit, calcandumque ac premendum dedit, quidquid est, propter quod calcamur ac premimur. Illa vultus nostros erexit in cælum, & quidquid magnificum mirũque fecerat, videri à suspicientibus voluit: ortus occasusque, & prosperantis mundi volubilem cursum, interdiu terrena aperientem, noctu cælestia: tardos siderum incessus, [15] si compares toti; citatissimos, si cogites, quanta spatia numquam intermissa velocitate circumeant: defectus solis & lunæ, inuicem obstantium. Alia deinceps digna miratu, siue per ordinem subeunt, [16] siue subditis caussis mota prosiliunt, vt nocturni ignium tractus, & [17] sine vllo ictu sonituque fulgores [18] cæli patiscentis, columnæque ac trabes, & varia simulacra flammarum. Hæc supra nos natura disponit: [19] aurum quidem & argentum, & propter ista numquam pacem agens ferrum, quasi male nobis cõmitterentur, abscondit. Nos in lucem, propter quæ pugnaremus, extulimus: nos & caussas periculorum nostrorum, & instrumenta, disiecto terrarum pondere eruimus: nos fortunæ mala nostra tradidimus, nec erubescimus summa apud nos haberi, quæ fuerant ima terrarum. Vis scire, quam falsus oculos tuos decipit fulgor; nihil est istis, quamdiu mersa & inuoluta cœno suo iacent, fœdius, nihil obscurius. quid nisi quando per longissimorum cuniculorum tenebras extrahũtur: nihil est illis dum fiunt, & à fæce sua separantur, informius. Denique ipsos opifices intuere, per quorum manus sterile terræ genus & informe perpurgatur, videbis quanta fuligine oblinantur. Atqui ista magis inquinant animos, quàm corpora: & in possessore eorum, quàm in artifice, plus est sordium. Necessarium itaque est admoneri, & habere aliquem aduocatum bonæ mentis, éque tanto fremitu tumultuque falsorum, [20] vnam denique audire vocem. Quæ erit illa vox? ea scilicet, quæ tibi tantis clamoribus ambitiosis exsurdato, salubria insusurret verba: quæ dicat, Non est quod inuideas istis, quos magnos felicesque populus vocat: non est quod tibi compositæ mentis habitum & sanitatem plausus excutiat: non est quod tibi tranquillitatis tuæ fastidium faciat ille, [21] sub illis fascibus, purpura cultus: non est quod feliciorem eum iudices, cui submouetur, quam [22] quem lictor semita deiicit. Si vis exercere tibi vtile, nulli autem graue imperium, submoue vitia. Multi inueniuntur, qui ignem inferant vrbibus, qui inexpugnabilia sæculis, & per aliquot ætates tuta prosternant, qui æquum arcibus aggerem attollant, & muros in miram altitudinẽ adductos arietibus ac machinis quassent: multi sunt, qui ante se agant agmina, & tergis hostium graues instent, & ad mare magnum perfusi cæde gentiũ veniant: sed hi quoque, vt vincerent hostem, cupiditate victi sunt. Nemo illis veniẽtibus restitit, sed nec ipsi ambitioni, crudelitatique restiterant: tunc cùm agere visi sunt alios, agebãtur. Agebat infelicem Alexandrũ furor aliena deuastandi, & ad ignota mittebat. An tu putas sanum, qui à Græciæ primum cladibus, in qua eruditus est, incipit: qui quod cuique optimum est, eripuit? Lacedæmona seruire iubet, [23] Athenas tacere. Non contentus tot ciuitatum strage, quas aut vicerat Philippus, aut emerat, & alias alio loco proiicit, & toto orbe arma circũfert: nec substitit vsquam lassa crudelitas. immanium ferarum modo, quæ plus quàm exigit fames, mordent. Iam in vnum regnum multa regna coniecit, iam Græci Persæque eundem timent; iam etiam à Dario liberæ nationes iugum accipiunt: [24] hic tamen vltra Oceanum solemque, indignatur ab Herculis Liberique vestigiis victoriam flectere, ipsi naturæ vim parat. Non ille ire vult, sed non potest stare: non aliter, quàm in præceps deiecta pondera, quibus eundi finis est, iacuisse. Ne Cn. quidẽ Põpeio externa bella, aut domestica, virtus aut ratio suadebat: sed insanus amor magnitudinis falsæ, modò in Hispaniam & Sertoriana arma, modò [25] ad colligendos piratas, ac maria pacanda vadebat. Hæ prætexebantur caussæ, ad continuãdam potentiam. Quid illum [26] in Africam, quid [27] in Septemtrionem, quid in Mithridatem, & Armeniam, & omnes Asiæ angulos traxit? infinita scilicet cupido crescendi: cum sibi vni parum magnus videretur. Quid C. Cæsarem in sua fata, pariter ac publica, immisit? gloria & ambitio, & nullus supra ceteros eminendi modus. Vnum ante se ferre non potuit cum resp. supra se duos ferret. Quid, tu C. Marium semel consulem (vnum enim consulatum accepit, [28] ceteros rapuit) cum Theutonicos Cimbrosque cõcideret, cum Iugurtham per Africæ deserta sequeretur, tot pericula putas appetisse, virtutis instinctu? Marius exercitum, Marium ducebat ambitio. Isti cum omnia concuterẽt, concutiebãtur: turbinum more, qui rapta cõuoluunt, sed ipsi ante voluuntur, & ob hæc maiore impetu incurrunt, quia nullũ illis sui regimen est. Ideoq; cum multis fuerũt mali, pestiferam

illam vim,qua plerisque nocuerunt,ipsi quoque sentiunt.Non est quod credas, quemquam fieri aliena infelicitate felicem. Omnia ista exempla, quæ oculis atque auribus nostris ingeruntur, retexẽda sunt, & plenum malis sermonibus pectus exhauriendum: Inducenda est in occupatum locum virtus:quæ mendacia contra verum placentia extirpet, quæ nos à populo, cui nimis credimus, separet, ac sinceris opinionibus reddat. Hæc est enim sapientia, in naturam cõuerti,& eò restitui, vnde publicus error expulerit. Magna pars sanitatis est, hortatores insaniæ reliquisse, & ex isto cœtu inuicem noxio procul abiisse. Hoc vt esse verum scias, adspice, quanto aliter vnusquisque populo viuat,aliter sibi. Non est per se magistra solitudo innocentiæ, nec frugalitatem docent rura: sed vbi testis ac spectator abscessit,vitia subsidunt,quorum monstrari & conspici fructus est.Quis eam,quam nulli ostenderet,induit purpuram? quis posuit secretam in auro dapem?quis sub alicuius rusticæ arboris proiectus vmbra, luxuriæ suæ põpam solus explicuit?Nemo oculis suis lautus est,ne paucorum quidem & familiarium, sed apparatum vitiorum suorum pro modo turbæ spectantis expandit. Itaque irritamentum est omnium,in quæ insanimus,admirator & conscius. Ne concupiscamus efficies, si ne ostendamus effeceris. Ambitio, & luxuria, & impotentia, scænam desiderant: sanabis ista,si absconderis.Itaque si in medio vrbium fremitu collocati sumus,stet ad latus monitor, & contra laudatores ingentium patrimoniorum laudet paruo diuitem, & vsu opes metientem. Contra illos, qui gratiam ac potentiam attollunt, otium ipse suspiciat traditum litteris,& animum ab externis ad sua reuersum. Ostendat ex constitutione vulgi beatos, in isto inuidioso fastigio suo trementes & attonitos, longéque aliam de se opinionem habentes,quàm ab aliis habetur. Nam quæ aliis videntur excelsa,ipsis prærupta sunt. Itaque exanimantur, & trepidant, quoties despexerunt in illud magnitudinis suæ præceps. Cogitant enim varios casus,& in sublimi maximè lubricos: tunc appetita formidant, & quæ & illos graues aliis reddit, grauior ipsis felicitas incumbit. Tunc laudant otium lene & sui iuris: odio est fulgor, & fuga iam à rebus adhuc stantibus quæritur: tunc demum videas philosophantes metu, & ægræ fortunæ sana consilia. Nam quasi ista inter se contraria sint bona fortuna, & mens bona: ita melius in malis sapimus, secunda rectum auferunt.

I. LIPSIVS.

1. EAm partem philosophiæ.] *παραινετικὴν, siue:* Præceptiuam. *Infra, Epist* XCV *initio.*

2. Aristo Stoicus.] *Qui idem* Chius *cognomento, supra epist.* LXXXIX. *& eius ibi hæc sententia*· Aristo Chius moralem scientiam circuncidit,& eum locum qui monitiones continet,sustulit.

3. At illam non Habentem.] *Δογματικὴν, siue* Decretoriam.

4. In puerili esse præscripto.] *In gnomis & sententiis, quæ describendæ & ediscendæ proponuntur. Ita infra:* Pueri ad præscriptum discunt,digiti illorum tenentur. *Præscriptum ergo, exemplar.*

5. Inter insaniam publicam.] *Qua populi gentesque laborant, præter Sapientem. Vide illud Paradoxum.* Omnes stultos insanire.

6. Plenis oculis ac tumẽtibus.] *Sic in Suetonij Tiberio, cap.* VII. Contentis ac tumentibus oculis prosequi. *quod fit vbi figimus oculos, atque ipsos velut intendimus, & spiritu implemus. Fit in amore, fit in diutino intuitu.*

7. Et denuntiatio.] *Comminatio, periculi admonitio.*

8. Leges, inquit, vt faciamus.] *Ponit, vt positum: atque non præiuit.*

9. Pythagoras ait.] *Hoc ita in Cicerone* II. *de Legib.* Et illud bene dictum est à Pythagora, doctissimo viro, tum maximè & pietatem & religionem versari in animis, cum rebus diuinis operam daremus.

10. In duas partes.] *Aliquid in Manuduct.* II. *Dissertat.* V.

11. Velut edicto.] *Allusum ad morem eius æui, quo Principes Edicta in publico proponebant, populo admonendo, castigando, coërcendo. Notaui ad lib.* III. *Annal. Taciti.*

12. Scientiam & habitum.] *Scientiam, quæ Decretis constat: Habitum, qui ab actione & exercitio illorum paratur. Sed nec ista obiectio præiuit.*

13. Suum diem dabimus.] *In epistola sequenti:* Petis à me, vt id quod in diem suum dixeram debere referri, repræsentem.

14. Nobiscum vitia nasci.] *Hoc enim Stoici fortiter abnuunt, & volunt Natura bonos esse. Vide Manuduct.* II. *Dissert.* X.

15. Si compares toti.] *Mundo supremo.*

16. Sine subditis caussis.] *Id esset, inferis & subiectis: nempe à vaporibus terrenis. Quidam tamen libri,* subitis: *repentinis & incertis, vt nasci solent meteora.*

17. Sine vllo ictu sonituque fulgores.] *De quibus nostrum vide Nat. Quæst.* I. *cap.* XIV. *&* XV.

18. Cæli patiscentis.] *Sic lego, cum Pinciano: & omnino diuellendum hoc à Fulgoribus, qui alia caussa fiunt. Intelligit igitur* Chasmata, *aut tales cæli recessus. At vulgata lectio erat,* fulgores cæli fatiscentis.

19. Aurum quidem & argentum.] *Similis sententia quædam De Benef.* VII. *cap.* X. *& ista Plinij, lib.* XXXIII. *initio:* Terra & hæc (*inuantia*) summa sui parte tribuit, vt minimè parca facilisque in omnibus, quæ prosunt. Illa nos premunt, illa nos ad inferos agunt, quæ occultauit atque demersit.

20. Vnam

20. [Vnam denique audire.] *Pincianus vellet*, veram : *possit &*, viuam.

21. Sub illis Facibus.] *Qui erecti praeunt : ideo sub illis. Intelligit magistratum, aut imperium.*

22. Quem lictor semita.] *Nam in submouendo, manu & virga etiam impellebant. Vide me de tota re Elector. 1. cap. XXII.*

23. Athenas tacere.] *Quarum propria eloquentia, sed & loquentia. Ideo Tertullianus*, linguatam ciuitatem *dixit : Sidonius*, Athenis loquacior, *adagij forma.*

24. Hic tamen vltra.] *Alij libri*, Istamen, *vel*, His. *Puto fuisse* : It tamen : *nempe animo & cupidine. Muretus interpolauerat.*

25. Ad colligendos piratas.] *Ita scripti libri : contra quos idem Muretus*, cogendos, *ediderat. Sed illud bene. fudit enim fugauitque piratas : sed vt finis belli esset*, reliquias eorum Contractas *(ait Velleius)* in vrbibus, remotoque à mari loco, in certa sede constituit. *Ita quisparsi per omnia maria erant : collegit, & fregit.*

26. In Africam.] *Bello Mariano, missus eo contra Domitium & regem Iarbam.*

27. In Septemtrionem.] *In Galliam iuit, eodem bello, & res ibi cum Metello feliciter gessit. An & Mithridatis bello intelligit, petitos Colchos, Iberos, Albanos?*

28. Ceteros rapuit.] *Non videtur profecto, si duos vltimos excipias. Nam priores, in discrimine patriæ, absenti delati. Vide Plutarchum.*

MVRETVS.

EAM partem philosophiæ] *Duorum generum sunt ea quæ in philosophia traduntur : dogmata seu decreta, & præcepta. Dogmata sunt ratæ quædam sententiæ, quibus de fine bonorum, de sapientia, de statu sapientis, aliisque eiusmodi non vere tantum, sed & firme ac constanter iudicamus. Euiusmodi sunt, beatam vitam in sola virtute consistere : diuitias, firmitatem valetudinis, bonam existimationem & talia præponenda quidem esse contrariis, si nobis detur electio, neque tamen bona esse : cum hoc nomen in virtute tantum & ea quæ à virtute manant, conueniat : neque qui eis omnibus careat, omnibus prematur aduersis, dum virtute præditus sit, idcirco minus beatum fore. Sapientem semper quietum esse, semper placidum, semper similem sui, neque vnquam eorum quæ extra se posita sunt, aut adeptione lætari, aut amissione torqueri. Hæc igitur & huiusmodi sunt dogmata : quæ non ad hanc aut illam vitæ partem diriguntur, sed ad omnem vitam pertinent, & vniuersi hominis animum informant. At præcepta sunt, quæ ad singulas vitæ partes pertinent : vt cum præcipimus, quomodo vir cum vxore, pater cũ liberis, ciuis cum ciuibus gerere se debeat. Hæc quidam sola recipiebant : generales illas disputationes, vt inutiles & supervacaneas, contemnebant : Aristo contra, decreta amplexabatur magnique faciebat : præcepta minime necessaria esse dicebat. Nam neque profutura iis, qui non ante decretis confirmati essent, eaque penitus perbibissent, & illa qui cognossent ipsos sibi præcipere quid faciendũ sit, neque monitore ad singula indigere. Seneca rationes quibus Aristo vtebatur exponit, easque confutat. Addit præterea, in ea quæ proxime sequitur epistola, quæ huius quasi quædam appendix est, non præcepta modo vtilissima esse, sed etiam descriptiones quasdam tum vitiosorum, tum virtute præditorum hominum, quibus veteres philosophi ad res tanquam oculis subiiciendas vtebantur, quales sunt characteres, qui tribuuntur Theophrasto, neque sane illius philosophi elegantia indigni videntur. Sciendum autem est, ex accurata huius epistolæ lectione petendam esse intelligentiam loci cuiusdam obscurissimi è primo libro Ciceronis de officiis, cuius hoc principiũ est*, Omnis de officio duplex est quæstio. *de cuius vera sententia quotquot vsque in hunc diem conatum suum ad libros illos illustrandos contulerunt, ne per somnium quidem cogitarunt.*

Aut vacantem quidam,] *Id est, nullis prauis opinionibus occupatam : Male in aliis libris legebatur* vagantem.

Inter insaniam publicam.] *Quæ omnes, præter sapientem, insani sunt, neque tamen elleborum potant neque curatorem accipiunt. De hac insania intelligendus Horatius, cum ita scribit :*

Insanire putas solemnia me : neque rides,
Nec medici credis, nec curatoris egere.

Ad videndum,] *Male in aliis*, ad videndum. *de oculis enim sermo est.*

Non probo, quod Platonis legibus adiecta principia sint.] *Vt Senecæ à Posidonio licuit, sic mihi hoc loco à Seneca dissentire liceat. Mihi quidem proœmia illa legum Platonicarũ plane admirabilia videntur. Prius enim amore honestatis : quod in illis proœmiis fit. tum, si id parum proficiat, propositis pœnis, quod præstant subiectæ proœmiis sanctiones, animi ciuium ab improbitate & à turpitudine sunt auocandi. Sed suum cuique iudicium.*

PINCIANVS.

AT illam habentem præcepta.] *Legendum puto* decreta, *non* præcepta, *vt ex sequentibus constat.*

Quocunque illa vult, vtitur.] *Inuertẽdæ sunt dictiones*, quocũque vult, illa vtitur, *ex vetere lectione.*

Alioquin doces illud quod sano faciendum sit], *Castigo*, Alioquin doces illum quid sano faciendũ

Sic incide, sic cœna :] *Nonnulla exemplaria*, sic incide, sic mane. [sit, *ex eadem.*

Vtrum manifesta domum an dubia percipies?] *Corrige*, Vtrum deinde manifesta, an dubia præcipies? *& mox paulo* monitore *legito, ex vetere lectione.*

Si iam mones quod obscurum est] *Scribe per maiorem*, Si id mones quod obscurum est, *ex eadem.*

Scit sibi faciendum, scit etiam te tacente.] *Castigo*, Scit quid sibi faciendum sit, quid non, etiam te tacente, *ex exemplari domestico.*

Aut procurare mentem ægram,] *Codices nonnulli* percurare *legunt, non* procurare.

Aut vagantem] *Agnoscunt quædam vetusta exemplaria* aut vacãtem. *& si sunt quæ impressæ lectioni cõsentiãt.*

Malitia liberatur, & liberatis non est opus exhortatione.] *Vetus lectio*, Malitia liberatus & liberat. Non est opus exhortatione.

Non vt tantum nota sint nobis, sed etiam parata] *Permuta dictionum ordinem*, vt non tantum nota sint nobis *&c. ex eadem.*

Emas non quod opus est, sed quod necesse est,] *Scribendum reor contra omnia exemplaria* nõ emas quod opus non est, sed quod necesse est. *Confirmat hanc emendationem Seneca ipse subdens :* Quod non opus est, asse charum est. *Alioqui quod opus est, necesse est.*

Auimum quoque magis alleuent.] *Lege*, animumque magis alleuent, *ex vetere lectione.*

Non vident alud ingenium esse hominis mobilis & erecti, aliud tardi & hebetis.] *Corrige*, non vident alium esse ingenij mobilis & erecti, alium tardi & hebetis, *ex eadem.*

Vtique alius alio ingeniosior est.] *Eadem*, Vtique alium alio ingeniosiorem.

Hoc scilicet vt liberetur,] *Scribe*, Hoc scilicet, vt illis liberetur, *ex eadem.*

Si tamen illam diutina pestis non infecit, nec enecuit,] *Corrige*, si tamen illam diutina pestis infecit, nec enecuit: *ex exemplari Scholarum Sabnentiensium. Dixerat enim paulo, ante obscuratam esse & oppressam indolem non extinctam. Considerandumque an sit magis commoda lectio* tantum, *quam* tamen.

Sed ad hæc non satis prospicit.] *Præpositio* ad *supervacanea est, &* perspicit, *legendum, non* prospicit, *ex vetere lectione.*

Dubiosque & in paruum inclinabiles.] *Sic quidem omnia quæ legerim exemplaria præter Franciscanum in quo* inclinantes *legitur, non* inclinabile.

Si sæpe recum sint, profutura quam bona exempla.] *Desunt duo verba in fine addenda*, plus putes: *ex vetere lectione.*

Pythagoras ait, alium animum fieri intrantib. templum, deorumque simulacra ex vicino cernentibus & alicuius oraculi vocem opperientibus.] *Locus mutilatus, & verbis nonnullis cassus in exemplaribus omnibus: præterquam in meo familiari, in quo sic habetur:* Pythagoras ait, alium animum fieri intrantibus templum, deorumque simulacra ex vicino cernentibus, & alium ante fores alicuius oraculi vocem opperientibus.

Etiam si nudis præceptis vtimur] *Scribendum* vtitur *non* vtimur, *ex vetere lectione.*

Quæ adiuuat ratione quæ præcipit,] *Castigatius eadem*, quæ adiuuat ratione quod præcipit.

Si imperio & admonitione proficitur.] *Lege ex eadem*, Si imperio proficitur, & admonitione.

Vtraque admonitio facit.] *Scribendum*, Vtramque admonitio facit, *ex eadem.*

Quæ affectus nostros velut edicto coercent & obligant.] *Scribe*, ablegant, *non* obligant. *ex eadem.*

Nam qui dedicit & facienda ac vitanda percipit,] *Scribe*, illam qui didicit, & facienda ac vitand percepit, *ex eadem.*

Cui duo ista sufficiant.] *Legendum*, cui duo illa sufficiant, *ex eadem.*

Nulla ad aures nostras vox impune profertur.] *Lege* perfertur, *non* profertur, *ex eadem.*

Nemo erat vni,] *Eadem*, Nemo erat vni sibi.

Opinioões quæ nos circũsonant, cõpescamus.] *Eadẽ*, opinioões quæ nos circũsonant, repellãtur.

Calcandumque ac ptemendũ dedit, & quicquid est propter quod calcamur ac premimur.] *Scribe per maiorem*, Calcandumque ac ptemendum dedit quicquid est propter quod, *&c. ex eadem.*

Et fine vllo ictu sonituque fulgores cœli satiscentes.] *Legendum videtur per maiorem, & distincte*, Cœli fatiscentes. *Vt per fulgores accipias quod Græci σέλας appellant: per cœlos fatiscentes, chasmata, etsi vetus omnis lectio non* fatiscentes *præferat, sed* patescentes.

Hæc supra nos natura disponit.] *Vetus lectio:* Hæc supra nos itura disposuit.

Sterile terræ genus & informe perpurgatur.] *Maior codicum pars* infernum *legit, non* informe.

Vnam denique vocem audire.] *Quid si legas*; veram, *non* vnam, *lubrico lapsu inter vtrumque verbum, cum* veram *per compendium scribitur.*

Quam quem lictor semita deiicit.] *Antiqua lectio*, quam te quem lictor semita deiicit.

Nemo illis venientibus resistit,] *Scribe* restitit, *non* resistit, *ex eadem.*

In qua cruditus est incœpit, qui quod cuique optimum est, eripuit?] *Scribe*, incipit & eripit *præsenti tempore, non* incipit *&* eripuit. *Nam præterquam quod vetus lectio ita habet, sequitur eodem tempore* iubet, *cum dicit statim.*

Lacedemoniam seruire iubet.] *Lege* Lacedemona *non* Lacedæmoniam, *ex correctioribus codicibus.*

Et alias alio loco proiicit,] *Coniunctio* & *supervacanea est, ex eisdem.*

Nec subsistit vnquam lassata crudelitas,] *Corrige*, nec subsistit vsquam lassa crudelitas, *ex eisdem.*

Cum Teutonicos Cimbrosque consideret,] Teutonos *lege, non* Teutonicos, *ex geographis omnibus & vetere lectione.*

Qui rapta conuoluunt, & ob hæc maiore impetu incurrunt,] *Scribendum*, qui rapta conuoluunt, sed ipsi ante voluuntur, & ob hoc maiore impetu incurrunt, *ex eadem.*

Ideoque cum multis fuerunt mali.] *Corrige*, Ideoque cum multis fuerint malo, *ex eadem.*

Et ex isto cœtu inuicem noxia procul abegisse,] *Castiga*, & ex isto cœtu inuicem noxio procul abiisse, *ex eadem.*

Quis sub alicuius vmbra rusticæ arboris positus,] *Lege*, Quis sub alicuius rusticæ arboris proiectus vmbra *ex eadem.*

Sit vt non ostendamus effeceris.] *Castigatior vetus lectio*, si ne offendamus, effeceris.

OPSOPOEVS.

Lipsij El. cap. 23.) vetus, quam te quem lictor *&c. idem monuerat Pincianus.*

Cætera editiones a bsque altero &, quæ illos graues.

GRVTERVS ET IVRETVS.

SCis improbum esse qui ab vxore pudicitiã exigit &c.] *Idem postea Antonius prodidit, cuius particulam B. August. lib. 2. de Adult. coniug. ad Pollentium ex Codice Gregoriano refert. Sic etiam Lactantius lib. 6 c. 23.* Seruanda igitur ab vtroque fides alteri est, imo exemplo continentiæ docendo vxor vt se caste gerat: iniquum est enim vt id exigas quod præstare ipse non possis. *videatur & Papinianus l. 13. §. iudex ff. de adult. sed imprimis Brissonius lib. singul. de adult. & P. Faber lib. 2. Semest. c. vlt.*

Quam te quem lictor semita deiicit.] *sic legendum putat Lipsius lib. 1. Elect. cap. 22. & hinc discit, lictores non sola submouisse voce, quod & pluribus ab eo confirmatur locis.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

HAERET aut pendet à priore, quæriturque, An igitur Parænetica sola sufficiat? cum præsertim ostenderit, tantos eius & tam claros vsus. Negat, & argumenta quæ adferuntur ponit, ac refellit. Dogmaticam igitur laudat, & ab illo fonte manare Præcepta, & vitam ea contineri ostendit. Florida miscet, & in Luxum, Libidinem, Ambitum obiter excurrit. Tota pulchra & fructuosa est.

EPIST. XCV.

PETIS à me, vt id quod [1] in diem suum dixeram debere referri, repræsentem, & scribam tibi, an hæc pars philosophiæ, quam Græci παραινετικὴν vocant, nos præceptiuam dicimus, satis sit ad consummandam sapientiam. Scio te in bonam partem accepturum, [2] si negauero. Eo magis promitto, & verbum publicum perire non patior: *Postea noli rogare, quod impetrare nolueris.* Interdum enim obnixe petimus, id quod recusaremus, si quis offerret. Hæc siue leuitas est, siue vernilitas, punienda est promittendi facilitate. Multa videri volumus velle, sed nolumus. Recitator historiam ingentem attulit, minutissime scriptam, arctissime plicatam, & magna parte perlecta: *Desinam*, inquit, *si vultis.* Acclamatur, *Recita, recita* ab his qui illum obmutescere illico cupiunt. Sæpe aliud volumus, [3] aliud optamus: & verum ne dijs quidem dicimus; sed dij aut non exaudiunt, aut miserentur. Ego me, omissa misericordia, vindicabo, & tibi ingentem epistolam impingam: quam tu si inuitus leges, dicito: *Ego mihi hoc contraxi.* téque inter illos numera, quos vxor magno ducta ambitu torquet: inter illos, quos diuitiæ per summum acquisitæ sudorem, male habent: inter illos, quos honores, nulla non arte atque opera petiti, discruciant: & ceteros, malorum suorum compotes. Sed vt, omisso principio, rem ipsam aggrediar: Beata, inquiunt, vita constat ex actionibus rectis: ad actiones rectas, præcepta perducunt: ergo ad beatam vitam præcepta sufficiunt. Non tamen semper ad actiones rectas præcepta perducunt, sed cum obsequens ingenium est: aliquando frustra admouentur, si animum opiniones obsident prauæ. Deinde, etiam si recte faciunt, nesciunt facere si recte. Non potest enim quisquam nisi ab initio formatus, & tota ratione compositus, omnes exsequi numeros, vt sciat quando oporteat, & in quantum, & cum quo, & quemadmodum. Quare non potest toto animo ad honesta conari, ne constanter quidem, aut libenter: sed respiciet, sed hæsitabit. Si honesta, inquit, actio ex præceptis venit, ad beatam vitam præcepta abunde sunt: atqui est illud: ergo & hoc. His respondemus, Actiones honestas ex decretis fieri, non tantum præceptis. Si aliæ, inquit, artes contentæ sunt præceptis, contenta erit & sapientia: nam & hæc ars vitæ est. Atqui gubernatorem facit ille qui præcipit, Sic moue gubernaculum, sic vela submitte, sic secundo vento vtere, sic aduerso resiste, sic dubium communémque tibi vindica. alios quoque artifices præcepta confirmant: ergo non hoc idem poterunt artifices viuendi? Omnes istæ artes circa instrumenta vitæ occupatæ sunt, non circa totam vitam. Itaque multa illas inhibent extrinsecus, & impediunt, spes, cupiditas, timor. At hæc quæ artem vitæ professa est, nulla re, quo minus se exerceat, vetari potest. discutit enim impedimenta, & tractat obstantia. Vis scire quam dissimilis sit harum artium conditio, & huius? In illis excusatius est voluntate peccare, quam casu: in hac, maxima culpa est, sponte delinquere. Quod dico, tale est. Grammaticus non erubescit solœcismum, si sciens facit: erubescit, si nesciens. Medicus si deficere ægrum non intelligit, quantum ad artem magis peccat, quam si se intelligere dissimulat. At in hac arte viuendi, turpior volentium culpa est. Adijce nunc, quod artes quoque pleræque, imo ex omnibus liberalissimæ, habent decreta sua, non tantum præcepta: sicut medicina. Itaque alia est Hippocratis secta, alia Asclepiadis, alia Themisonis. Præterea nulla ars contemplatiua sine decretis suis est, [4] quæ Græci vocant δόγματα: nobis decreta licet appellare, vel scita, vel placita: quæ in geometria & in astronomia inuenies. Philosophia autem & contemplatiua est, & actiua: spectat, simúlque agit. Erras enim, si illam putas tantum terrestres operas promittere: altius spirat. Totum, inquit, mundum scrutor, nec me intra contubernium mortale contineo, suadere vobis, ac dissuadere contenta: magna me vocant, supráque vos posita.

Nam tibi de summa cæli ratione, deumque,
Disserere incipiam, & rerum primordia pandam,

Vnde omnis natura creet res, auctet, alatque,
Quoque eadem rursus natura perempta resoluat:

vt ait Lucretius. sequitur ergo, vt cum contemplatiua sit, habeat decreta sua. Quid, quod facienda quoque nemo rite obibit, nisi is cui ratio erit tradita, qua in quaque re omnes officiorum numeros exsequi possit? quos non seruabit, [5]qui in re præcepta acceperit. Imbecilla sunt per se, &, vt ita dicam, sine radice, quæ partibus dantur. Decreta sunt quæ muniant, quæ securitatem nostram, tranquillitatemque tueantur, quæ totam vitam, totamque rerum naturam simul contineant. Hoc interest inter decreta philosophiæ, & præcepta: quod inter elementa, & membra. hæc ex illis dependent: illa & horum caussæ sunt & omnium. Antiqua, inquit, sapientia nihil aliud, quam facienda & vitanda, præcepit: & tunc longe meliores erant viri: postquam docti prodierunt, boni desunt. Simplex enim illa & aperta virtus in obscuram & solertem scientiam versa est, docemurque disputare, non viuere. Fuit sine dubio, vt dicitis, vetus illa sapientia, cum maxime nascens rudis: non minus quam ceteræ artes, quarum in processu subtilitas creuit. Sed ne opus quidem adhuc erat remedus diligentibus. Nondum in tantum nequitia surrexerat, nec tam late se sparserat: poterant vitiis simplicibus obstare remedia simplicia. Nunc necesse est tanto operosiora esse munimẽta, quanto valentiora sunt, quibus petimur. Medicina quondam paucarum fuit scientia herbarum, quibus sisteretur fluens sanguis, vulnera coirent paullatim: deinde in hanc peruenit tam multiplicem varietatem. Nec est mirum, tunc illam minus negotij habuisse, firmis adhuc, solidisque corporibus, & facili cibo, nec per artem voluptatemque corrupto. [6]Qui postquam cœpit, non ad tollendam, sed ad irritandam famem quæri, & inuentæ sunt mille conditura, quibus auiditas excitaretur: quæ desiderantibus alimenta erant, onera sunt plenis. Inde pallor, & neruorum vino madentium tremor, & miserabilior ex cruditatibus, quam ex fame macies: inde incerti labentium pedes, & semper qualis in ipsa ebrietate titubatio: inde in totam cutem humor admissus, distentusque venter, dum male assuescit plus capere, quam poterat: inde suffusio luridæ bilis, & decolor vultus, tabesque in se putrescentium, & retorti digiti articulis obrigescentibus, neruorum sine sensu iacentium torpor, aut palpitatio sine intermissione vibrantium. Quid capitis vertigines dicam? quid oculorum auriumque tormenta, & cerebri æstuantis verminationes, & omnia per quæ exoneramur, internis vlceribus affecta? Innumerabilia præterea febrium genera, aliarum impetu sæuientium, aliarum tenui peste repentium, aliarum cum horrore & multa membrorum quassatione venientium? Quid alios referam innumerabiles morbos, supplicia luxuriæ? Immunes erant ab istis malis, qui nondum se deliciis soluerant, qui sibi imperabant, sibi ministrabant. Corpora opere ac vero labore durabant, aut cursu defatigati, aut venatu, aut tellure versata: excipiebat illos cibus, qui nisi esurientibus placere non poterat. Itaque nihil opus erat tam magna medicorum supellectile, nec tot ferramentis, atque pyxidibus. Simplex erat ex simplici caussa valetudo: [6]multos morbos multa fercula fecerunt. Vide quantum rerum per vnam gulam transiturarum permisceat luxuria terrarum marisque vastatrix: necesse est itaque inter se tam diuersa dissideant, & hausta male digerantur, aliis alio nitentibus. Nec mirum, quod inconstans variusque ex discordi cibo morbus est: & illa ex contrariis naturæ partibus in eumdem compulsa redundat. Inde [7]tam nullo ægrotamus genere, quam viuimus. Maximus ille medicorũ, & huius scientiæ conditor, [8]fœminis nec capillos defluere dixit, nec pedes laborare. Atqui hæ iam & capillis destituuntur, & pedibus ægræ sunt. Non mutata fœminarum natura sed vita est. nam cum virorum licentiam æquauerint, corporum quoque viriliũ viria æquauerunt. [9]Non minus peruigilant, non minus potant, & oleo & mero viros prouocant: æque inuitis ingesta visceribus per os reddunt, & [10]vinum omne vomitu remetiuntur: æque niuem rodunt, solatium stomachi æstuantis. Libidine vero, nec maribus quidem cedunt, pati natæ. Dij illas deæq. male perdãt: adeo peruersum cõmentæ genus impudicitiæ, [11]viros ineunt. Quid ergo mirandum est, maximum medicorum ac naturæ peritissimum, in mendacio prehendi, cum tot fœminæ podagricæ caluæque sint? Beneficium sexus sui vitiis perdiderunt: & quia fœminam exuerũt, damnatæ sunt morbis virilibus. Antiqui medici nesciebant dare cibum sæpius, & [12]vino fulcire venas cadentes: [13]nesciebãt saniem emittere, & diutinam ægrotationem balneo sudoribusq. laxare: nesciebant crurum vinculo, brachiorumque, latentem vim, & in medio sedentem ad extrema reuocare. Non erat necesse circumspicere multa auxiliorum genera, cum essent periculorum paucissima. Nunc vero quam longe processerunt mala

valetudinis? has vsuras voluptatum pendimus, vltra modum fasque concupitarum. Innumerabiles esse morbos miraris? coquos numera. [14] Cessat omne studium: & liberalia professi, sine vlla frequentia, desertis angulis præsident. In rhetorum ac philosophorum scholis, solitudo est: at quam celebres culinæ sunt, quanta circa nepotum focos iuuentus premit? Transeo [15] puerorum infelicium greges: quos post transacta conuiuia, [16] aliæ cubiculi contumeliæ expectant. Transeo agmina exoletorum, [17] per nationes coloresque descripta, vt eadem omnibus leuitas sit, eadem primæ mensura lanuginis, eadem species capillorum, ne quis cui rectior est coma, crispulis misceatur. Transeo pistorum turbam, transeo ministratorum, per quos [18] signo dato ad inferendam cænam discurritur. Dij boni, quantum hominum vnus venter exercet? Quid, tu illos boletos, voluptarium venenum, nihil occulti operis iudicas facere, etiam si præsentanei non fuerant? Quid, tu illam æstiuam niuem non putas callum iecinoribus obducere? Quid, illa ostrea, inertissimam carnem, cœno saginatam, nihil existimas limosæ grauitatis inferre? Quid, illud [19] Sociorum garum, pretiosam [20] malorum piscium saniem, non credis vrere salsa tabe præcordia? Quid, illa purulenta, & quæ tantum non ab ipso igne in os transferuntur, iudicas sine noxa, [21] in ipsis visceribus extingui? Quam fœdi atque pestilentes ructus sunt, quantum fastidium sui exhalantibus crapulam veterem? scias putrescere sumpta, non concoqui. Memini fuisse quondam [22] in sermone nobilem patinam, in quam quidquid apud lautos [23] soler diem ducere, properans in damnum suum popina congesserat: [24] veneriæ spondylique, & ostrea eatenus circumcisa, qua eduntur, interuenientibus distinguebantur echinis, [25] torti distractique sine vllis ossibus mulli constrauerant. Piget iam esse singula: coguntur in vnum sapores. In cæna fit, quod fieri debet saturo in ventre. Expecto iam vt manducata ponantur. quantulo autem hoc minus est, testas excerpere atque ossa, & dentium opera coquum fungi? Graue est luxuriari per singula: omnia semel, & in eumdem saporem versa, ponantur. Quare ego ad vnam rem manum porrigam? plura veniant simul: multorum ferculorum ornamenta coëant & cohæreant. Sciant protinus hi, qui iactationem ex istis peti & gloriam aiebant, non ostendi ista, sed conscientiæ dari. Pariter sint, quæ disponi solent, iure vno perfusa: nihil intersit, ostrea echinis, spondyli perturbati mullis [26] concoctique ponantur. Non esset confusior vomentium cibus. Quomodo ista perplexa sunt, sic ex istis non singulares morbi nascũtur, sed inexplicabiles, diuersi, multiformes: aduersus quos & medicina armare se cœpit [27] multis generibus, multis obseruationibus. Idem de philosophia dico. Fuit aliquando simplicior inter minora peccantes, & leui quoque cura medicabiles: aduersum tantam morum euersionem, omnia conanda. Et vtinam sic denique [28] lues ista vinceretur! Non priuatim solum, sed publice furimus. Homicidia compescimus, & singulas cædes: quid bella, & occisarum gentium gloriosum scelus? Non auaritia, non crudelitas modum nouit: & ista quamdiu furtim & à singulis fiunt, minus noxia, minusque monstrosa sunt: ex senatusconsultis plebisque scitis scelera exercentur, & publice iubentur, vetita priuatim. Quæ clam commissa capite luerent, eadem quia [29] paludati fecere, laudamus. Non pudet homines, mitissimum genus, gaudere sanguine alterno, bella gerere, gerendaque liberis tradere: cum inter se etiam mutis ac feris pax sit? Aduersus tam potentem explicitumque late furorem operosior philosophia facta est, & tantum sibi virium sumpsit, quantum his, aduersus quæ parabatur, accesserat. Expeditum erat, obiurgare indulgentes mero, & petẽtes delicatiorem cibum, non erat animus ad frugalitatem magna vi reducendus, à quo paullulum discesserat:

Nunc manibus rapidis opus est, nunc arte magistra.

[30] Voluptas ab omni parte quæritur: nullum intra se manet vitium. In auaritiam præceps luxuria est: honestatis obliuio inuasit: nihil turpe est, cuius placet pretium. Homo, [31] sacra res, homo iam per lusum & iocum occiditur: & quem erudiri ad inferẽda accipiendaque vulnera nefas erat, is [32] iam nudus inermisque producitur: [33] satisque spectaculi in homine, mors est. In hac ergo morum peruersitate, desideratur solito vehementius aliquid, quod mala inueterata discutiat: decretis agendum est, vt reuellatur penitus falsorum recepta persuasio. His si adiunxerimus præcepta, consolationes, adhortationes, poterunt valere: per se inefficaces sunt. Si nolumus habere obligatos, & malis quibus iam tenentur, auellere, discant quid malum, quid bonum sit: sciant omnia præter virtutem mutare nomen, modo mala fieri, modo bona. Quemadmodum primum militiæ vinculum est [34] religio, & signorum amor, & deserendi nefas, tunc deinde facile cetera exiguntur mandanturque ad iusiurandum adactis: ita in his,

quos velis ad beatam vitam perducere, prima fundamenta iacienda sunt, & insinuanda virtus. Huius quadam superstitione teneantur: hanc ament: cum hac viuere velint, sine hac nolint. Quid ergo? non quidam sine institutione subtili euaserunt probi, magnosque profectus assecuti sunt, dum nudis tantum præceptis obsequuntur? Fateor: sed felix ingenium illis fuit, & salutaria in transitu rapuit. Nam vt dij immortales nullam didicere virtutem, cum omni editi; & pars naturæ eorum est, esse bonos: ita quidam ex hominibus egregiam sortiti indolem, in ea quæ tradi solent, perueniunt sine longo magisterio; & honesta complexi sunt, cum primum audierunt. Vnde ista tam rapacia virtutis ingenia, vel ex se fertilia? At illis aut hebetibus & obtusis, aut mala consuetudine obsessis, diu rubigo animorum effricanda est. Ceterum vt illos in bonum pronos citius educit ad summa, & hos imbecilliores adiuuabit, malisque opinionibus extrahet, qui illis philosophiæ placita tradiderit: quæ quam sint necessaria, licet videas. Quædam incident nobis quæ nos ad alia pigros, ad alia temerarios faciunt. Nec hæc audacia reprimi potest, nec illa inertia suscitari, nisi caussæ eorum eximantur, falsa admiratio, falsa formido. Hæc nos quam diu possident, dicas licet: Hoc patri præstare debes, hoc liberis, hoc amicis, hoc hospitibus: tentantem auaritia retinebit. Sciet pro patria pugnandum esse: dissuadebit timor. Sciet pro amicis desudandum esse, ad extremum vsque sudorem: sed deliciæ vetabunt. Sciet in vxorem grauissimum esse genus iniuriæ, habere pellicem: sed illum libido in contraria impinget. Nihil ergo proderit dare præcepta, nisi prius amoueris obstantia præceptis: non magis, quam proderit arma in conspectu posuisse, propiusque admouisse, nisi vsuræ manus expediuntur. Vt ad præcepta quæ damus, possit animus ire, soluendus est. Putemus aliquem facere, quod oportet. non faciet assidue, non faciet æqualiter: nescit enim quare faciat. Aliqua vel casu, vel exercitatione, exibunt recta: sed non erit in manu regula, ad quam exigantur, cui credat recta esse quæ fecit. Non promittet se talem in perpetuum, qui casu bonus est. Deinde, præstabunt tibi fortasse præcepta, vt quod oportet facias: non præstabunt, vt quemadmodum oportet: & si hoc non præstant, ad virtutem non perducunt. Faciet quod oportet monitus, concedo: sed id parum est. quoniam quidem non in facto laus est, sed in eo quemadmodum fiat. Quid est cæna sumptuosa flagitiosius, & equestrem censum consumente? quid tam dignum censoria nota, si quis, vt isti ganeones loquuntur, sibi hæc & genio suo præstet? [35] & tricies tamen HS. [36] adiiciales cænæ frugalissimis viris constiterunt. Eadem res si gulæ datur, turpis est: si honori, reprehensionem effugit. Non enim luxuria, sed impensa sollennis est. Mullum ingentis formæ (quare autem non pondus adiicio, & aliorum gulam irrito? [37] quattuor pondo & ad selibram fuisse aiebant) Tiberius Cæsar missum sibi, cum in macellum deferri & venire iussisset? *Amici*, inquit, *omnia me fallunt, nisi istum mullum aut Apicius emerit, aut P. Octauius.* Vltra spem illi coniectura processit. licitati sunt: vicit Octauius, & ingentem consecutus est inter suos gloriam, cum [38] quinque millibus HS. emisset piscem, quem Cæsar vendiderat, ne Apicius quidem emerat. Numerare tantum Octauio fuit turpe. nam ille qui emerat, vt Tiberio mitteret (quamquam illum quoque reprehenderim) admiratus est rem, qua putauit Cæsarem dignum. Amico ægro aliquis assidet: probamus. at hoc si hereditatis caussa facit, [39] vultur est, cadauer exspectat. Eadem & turpia sunt, & honesta: refert, quare, aut quemadmodum fiant. Omnia autem honeste fient, si honesto nos addixerimus, idque vnum in rebus humanis bonum iudicauerimus, quæque ex eo sunt: cetera, in diem bona sunt. Ergo insigi debet persuasio, ad totam pertinens vitam: hoc est, quod decretum voco. Qualis hæc persuasio fuerit, talia erunt quæ agentur, quæ cogitabuntur: qualia autem hæc fuerint, talis vita erit. In particulas suasisse, totum ordinanti parum est. M. Brutus in eo libro, quem περὶ καθήκοντος inscripsit, dat multa præcepta & parentibus & liberis & fratribus. hæc nemo faciet quemadmodum debet, nisi habuerit quo referat. Proponamus oportet finem summi boni, ad quem nitamur, ad quem omne factum nostrum dictúmque respiciat: veluti nauigantibus ad aliquod sidus dirigẽdus est cursus. Vita sine proposito, vaga est. Quod si vtique proponendum est, incipiunt necessaria esse decreta. Illud, puto, cõcedes, nihil esse turpius dubio, & incerto ac timido, pedem modo referẽte, modo producẽte. Hoc in omnibus rebus accidet nobis: nisi eximantur, quæ reprehendũt animos ac detinent, & conari totos vetant. Quomodo sint dij colẽdi, solet præcipi. [40] Accendere aliquem lucernam sabbathis prohibeamus: quoniam nec lumine dij egent, & ne homines quidem delectantur fuligine. Vetemus [41] salutationibus matutinis fungi, & [42] foribus assidere

assidere templorum: humana ambitio istis officiis capitur. Deum colit, qui nouit. Vetemus [43] lintea & strigiles Ioui ferre, & [44] speculum tenere Iunoni. Non quærit ministros Deus. quid ni? ipse humano generi ministrat: vbique & omnibus præsto est. Audiat licet; quemadmodum se gerere in sacrificiis debeat, quam procul resilire à molestiis ac superstitionibus: numquam satis profectum erit, nisi qualem debet Deũ, mente conceperit, omnia habentem, omnia tribuentem, beneficia gratis dantem. Quæ caussa est diis benefaciendi? natura. Errat, si quis putat illos nocere velle: non possunt. nec accipere iniuriam queunt, nec facere. Lædere etenim lædique, coniunctum est. Summa illa ac pulcherrima omnium natura, quos periculo exemit, nec periculosos quidem fecit. Primus est deorum cultus, deos credere: deinde, reddere illis maiestatem suam, reddere bonitatem, sine qua nulla maiestas est. Scire, illos esse qui præsident mundo, qui vniuersa vi sua temperant, qui humani generis tutelam gerunt, interdum curiosi singulorum. Hi nec dant malum, nec habent: ceterum castigant quosdam, & coërcent, & irrogant pœnas, & aliquando [45] specie boni puniunt. Vis deos propitiare? bonus esto. Satis illos coluit, quisquis imitatus est. Ecce altera quæstio, quomodo hominibus sit vtendum. Quid agimus? quæ damus præcepta? Vt parcatur sanguini humano? quantulum est ei non nocere, cui debeas prodesse? Magna scilicet laus est, si homo mansuetus homini est. Præcipiemus vt naufrago manum porrigat, erranti viam monstret, [46] cum esuriente panem suum diuidat? Quando omnia quæ præstanda sunt ac vitanda, dicam, cum possim breuiter hanc formulam humani officij tradere? Omne hoc quod vides, quo diuina atque humana conclusa sunt vnum est: [47] membra sumus corporis magni. Natura nos cognatos edidit, [48] cum ex iisdem [49] & in eadem gigneret. Hæc nobis amorem indidit mutuum; & sociabiles fecit: illa æquum iustumque composuit: ex illius constitutione miserius est nocere, quàm lædi: & illius imperio paratæ sunt ad iuuandum manus. Iste versus, & in pectore, & in ore sit:

Homo sum. humani nihil à me alienum puto.

[50] Habeamus in commune, quod nati sumus. Societas nostra lapidum fornicationi simillima est: quæ casura, nisi inuicem obstarent, hoc ipso sustinetur. Post deos hominesque, dispiciamus quomodo rebus sit vtendum. In superuacuum [51] præcepta iactauimus, nisi illud præcesserit, qualem de quaque re habere debeamus opinionem, de paupertate, de diuitiis, de gloria, de ignominia, de patria, de exsilio. Æstimemus singula, fama remota: & quæramus quid sint. non quid vocentur. Ad virtutes transeamus. præcipiet aliquis, vt prudentiam magni æstimemus, vt fortitudinem complectamur: temperantiam amemus: iustitiam, si fieri potest, propius etiam quàm ceteras, nobis applicemus. Sed nihil agetur, si ignoramus, quid sit virtus: vna sit, an plures: [52] separatæ, an annexæ, an qui vnam habet, & ceteras habeat: quomodo inter se differant. Non est necesse fabro de fabrica quærere, quod eius initium, quis vsus sit: non magis quàm pantomimo, de arte saltandi. Omnes istæ artes se sciunt: nihil deest. Non enim ad totam pertinent vitam: virtus & aliorum scientia est, & sui. discendum de ipsa est, vt ipsa voluntas discatur: actio recta non erit, nisi recta fuerit voluntas. ab hac enim est actio. Rursus voluntas non erit recta, nisi habitus animi rectus fuerit: ab hoc enim est voluntas. Habitus porro animi non erit in optimo, nisi totius vitæ leges perceperit: & quid de quoque iudicandum sit, exegerit, nisi res ad verum redegerit. Non contingit tranquillitas, nisi immutabile certumque iudicium adeptis: ceteri decidunt subinde, & reponuntur, & inter omissa appetitaque alternis fluctuantur. [53] Caussa huius iactationis est, quod nihil liquet incertissimo regimine vtentibus, fama. Si vis eadem semper velle, vera oportet velis. Ad verum sine decretis non peruenitur: continent vitam. Bona & mala, honesta & turpia, iusta & iniusta, pia & impia, virtutes vsusque virtutum, [54] rerum commodarum possessio, existimatio ac dignitas, valetudo, vires, forma, sagacitas sensuum, hæc omnia æstimatorem desiderant, quanti quidque in censum deferendum sit. Falleris enim, & pluris quædam quàm sunt, putas adeoque falleris, vt quæ maxima inter vos habentur, diuitiæ, gratia, potentia, [55] sestertio nummo æstimanda sint. Hoc nescies, nisi constitutionem ipsam, qua ista inter se æstimantur, inspexeris. Quemadmodum folia virere per se non possunt, ramum desiderant, cui inhæreant, ex quo trahant succum: sic ista præcepta si sola sunt, marcent: infigi volunt sectæ. Præterea, non intelligunt hi qui decreta tollunt, eo ipso confirmari illa, quo tolluntur. Quid enim dicunt? præceptis satis vitam explicari, superflua esse decreta sapientiæ, id est, dogmata. Atqui hoc ipsum quod dicunt, decretum est: tam

hercule, quàm si nunc ego dicerem recedendum esse à præceptis superuacuis, & in hæc sola studium conferendum: hoc ipso quo negarem curanda esse præcepta, præciperem. Quædam admonitionem philosophiæ desiderant, quædam probationem: [16] & quidem multa quia inuoluta sunt, vixque summa diligentia ac summa subtilitate aperiuntur. Si probationes necessariæ sunt, & decreta, quæ veritatem argumentis colligunt. Quædam aperta sunt, quædam obscura. Aperta, quæ sensu comprehenduntur, [17] quæ memoria: obscura, quæ extra hæc sunt. Ratio autem non impletur manifestis: maior eius pars pulchriorque in occultis est. Occulta probationem exigunt, probatio non sine decretis est, necessaria ergo decreta sunt. Quæ res communem sensum facit, eadem perfectum, certarum rerum persuasio: sine qua, omnia in animo natant: necessaria ergo sunt decreta, quæ dant animis inflexibile iudicium. Denique cum monemus aliquem, vt amicum eodem habeat loco quo se, vt ex inimico cogitet posse fieri amicum, in illo amorem incitet, in hoc moderetur odium: adiicimus, iustum est & honestum. Iustum autem honestumque decretorum nostrorum continet ratio: ergo hæc necessaria est, sine qua nec illa sunt. Sed vtraque iungamus. namque & sine radice inutiles rami sunt; & ipsæ radices his, quæ genuere, adiuuantur. Quantum vtilitatis manus habeant, nescire nulli licet: aperte iuuant: cor, illud quo manus viuunt, ex quo impetum sumunt, quo mouentur, latet. Idem dicere de præceptis possum: aperta sunt; decreta vero sapientiæ in abdito. Sicut sanctiora sacrorum tantum initiati sciunt: ita in philosophia, arcana illa admissis receptisque in sacra ostenduntur: at præcepta, & alia huiusmodi profanis quoque nota sunt. Posidonius non tantum præceptionem (nihil enim nos hoc verbo vti prohibet) sed etiam suasionem, & consolationem, & exhortationem necessariam iudicat. His adiicit caussarum inquisitionem, quam cur ætiologiam dicere non audeamus, cum Grammatici, custodes Latini sermonis, suo iure ita appellent, non video. Ait vtilem futuram esse descriptionem cuiusque virtutis. hanc [18] Posidonius ætiologiam vocat: quidam χαρακτηρισμὸν appellant, signa cuiusque virtutis & vitij ac notas reddentem, quibus inter se similia discriminentur. Hæc res eamdem vim habet, quam præcipere. Nam qui præcipit, dicit: Illa facies, si voles temperans esse. Qui describit, ait, Temperans est, qui facit illa, qui illis abstinet. Quæris, quid intersit? alter præcepta virtutis dat, alter exemplar. Descriptiones has, & (vt [19] publicanorum vtar verbo) εἰκονισμοὺς ex vsu esse confiteor. Proponamus laudanda: inuenietur imitator. Putas vtile tibi dari argumenta, per quæ intelligas nobilem equum, ne fallaris empturus, ne operam perdas in ignauo? Quanto hoc vtilius est, excellentis animi notas esse, quas ex alio in se transferre permittitur?

Continuo pecoris generosi pullus in aruis
Altius ingreditur, & mollia crura reponit.
Primus inire viam, & fluuios tentare minaces
Audet, & ignoto sese committere ponto.
Nec vanos horret strepitus: illi ardua ceruix.
Argutumque caput, breuis aluus obesaque terga
Luxuriatque toris animosum pectus:
----tum, si qua sonum procul arma dedere,
Stare loco nescit, micat auribus, & tremit artus,
Collectumque premens voluit sub naribus ignem.

Dum aliud agit Virgilius noster, descripsit virum fortem. Ego certe non aliam imaginem magno viro dederim. si mihi Cato exprimendus inter fragores bellorum ciuilium impauidus, & primus incessens admotos iam exercitus alpibus, ciuilique se bello ferens obuium, non alium illi assignauerim vultum, non alium habitum. altius certe nemo ingredi potuit, quàm qui simul contra Cæsarem Pompeiumque se sustulit, & aliis Cæsarianas opes, aliis Pompeianas fouentibus, vtrumque prouocauit, ostenditque aliquas esse reip. partes. Nam parum est in Catone dicere: *Nec vanos horret strepitus.* Quid-ni, cùm veros vicinosque non horreat? cum contra decem legiones, & Gallica auxilia, & mixta barbarica arma ciuilibus, vocem liberam mittat, & Remp. hortetur, ne pro libertate decidat, sed omnia experiatur, honestius in seruitutem casura, quàm itura? Quantum in illo vigoris ac spiritus, quantum in publica trepidatione fiduciæ est? Scit se vnum esse, de cuius statu non agatur: non quæri, an liber Cato, sed an inter liberos sit. Inde periculorum gladiorumque contemptus. Libet admirantem inuictam constantiam viri, inter publicas ruinas non labantis, dicere: *Lu-*

xuriatque

xuria tque toris animoſum pectus. Proderit non tantum quales eſſe ſoleant boni viri, dicere, formámque eorum & lineamenta deducere: ſed quales fuerint narrare, & exponere Catonis illud vltimũ ac fortiſſimum vulnus, per quod [60] libertas amiſit animam: Lælij ſapientiam, & cum ſuo Scipione concordiam: alterius Catonis domi foriſque egregia facta: [61] Tuberonis ligneos lectulos, cum in publicum ſternerentur, hædináſque pro ſtragulis pelles, & [62] ante ipſius Iouis cellam propoſita conuiuis vaſa fictilia. quid aliud eſt, paupertatem in Capitolio conſecrare? Vt nullum aliud factum eius habeam, quo illum Catonibus inſeram, hoc parum credimus? Cenſura fuit illa, non cœna. O quàm ignorant homines cupidi gloriæ, quid illa ſit, aut quemadmodum petenda! Illo die populus Romanus multorum ſupellectilem ſpectauit, vnius miratus eſt. Omnium illorum aurum argentúmque fractum eſt, & millies conflatum: at omnibus ſæculis Tuberonis fictilia durabunt.

I. LIPSIVS.

1. IN diem ſuum dixeram.] *Supra, priore epiſtola:* Huic quæſtioni ſuum diem dabimus.

2. Si negauero.] *Quia res intricata, & minimè blanda aut grata eſt: ideo facile feres abnuentem. Tamen faciam, ne fruſtrà petieris; & ne vulgi verbum pereat: Noli rogare, quod impetratum etiam nolis. Nam ſunt qui petunt, quaſi in alterius gratiam aut honorem: vt, Recita hoc carmen, Diem illum nobis adſis: & in animo velint negatum gratiam aut honorem. Hæc ſententia horum & ſequentium eſt, à qua alij mihi videntur abiuiſſe.*

3. Aliud optamus.] *A Dijs nempe, vbi palam, & audientibus alijs, vota concipimus. Tunc enim ſæpe hic diſſenſus. Pro vita & victoria mali Principis precor, ſeruus pro domini, maritus vxoris, & quæ ſunt talia: animo abdicante, An & refers ad vota etiam tacita & libera? nimirum errore eligendi mala petimus, etſi bona intendimus. vt opes, honores, famam. Itaque aliud volumus communiter; diſtincte autem vouendo, abimus.*

4. Quæ Græci vocant Dogmata.] *De his ego Manuduct. II. Diſſert. XII.*

5. Qui in te præcepta.] *Mureti editio:* qui mera præcepta acceperit. Imbecilla: *vocibus alijs eiectis. At libri retineri ſuadent: ex quorum vno Pincianus:* qui in rem præcepta acceperit, non in omne. *Ego aſſentior, ſed velim magis,* non in commune.

6. Multos morbos multa fercula.] *Vide in hanc rem Plutarchi. Quæſt. Conuiual. VIII. cap. IX. totum.*

7. Tam nullo ægrotamus genere.] *Tam parum certo, & vno, & ſimplici: quàm neque victus eſt è certis & vnis.*

8. Fœminis nec capillos defluere.] *Non dicit hoc quidem in Aphoriſmis libro VI. Hippocrates; dumtaxat,* Mulieres non laborare podagra, niſi menſes defecerint. *At de capillorum defluuio, in Eunuchis præmittit:* Eunuchi, *inquit,* non laborant podagra neque calui fiunt. *Galenus tamen ibi, vtrumque hoc euenire Eunuchis ait, quia fœminarum ſimiles ſunt, ijſdem incommodis carentium. Additque, quod hic Seneca,* olim id ita fuiſſe Hippocratis æuo, cum moderate victitarent: nunc in vtriſque fallere, ob vitam victumq; diuerſa.

9. Non minus peruigilant.] *In conuiuijs illis intempeſtiuis. Quibuſdam tamen libris tria hæc verba abſunt, etiam optimo meo: in alijs,* peruigilantur *ſcriptum è quo Pincianus ingenioſe,* pugillantur.

10. Vinum omne vomitu.] *Totidem fere verbis, De Prouidentia, cap. III.* Hi quidquid biberint, vomitu remetientur, triſtes, & bilem ſuam reguſtantes. *Mos autem inualuerat, ante cœnam bibere, & vomitu refundere. Iuuenalis, de ipſis fœminis*

——tamquam alta in dolia longus
Deciderit ſerpens, bibit & vomit.

& pluſcula ibi huic rei. Etiam Martialis:

Nec cænat prius, aut prius recumbit,
Quàm ſeptem vomuit meri deunces.

Seneca in Epiſt. LXXXVIII. Ieiuni vomitores *dicuntur. Cœpiſſe mos, aut inualuiſſe videtur, Pompeij Magni temporibus, cum Aſclepiades medicus vixit. de quo Plinius lib.* XXVI. *cap.* III. Damnauit merito & vomitiones, tunc ſupra modum frequentes. *Damnat & Celſus lib.* I. *cap.* III. *qui* iſtud luxuriæ cauſſa fieri non oportere confitetur, interdum valetudinis cauſſa recte fieri experimentis credit. *Adde iſtis quæ notamus in Epiſt.* CXXII.

11. Viros ineunt.] *Flagitium & fœditas mihi quidem ignota, & apage à viris ipſis, meo voto. Vtne hoc patiamur? Nego recte ſcribi. quo enim ſenſu? Vt fœminæ in equo ſedeant, quod breuibus puellis Ouidius concedit? Atqui nec illud ſchema eſt, quod ſic merito exſecretur Seneca: & vel ita ineuntur, non ineunt. An ad Ligures, aut Fellantes referas? non conuenit hoc verbi, de* Ineundo: *nec Fœminarum etiam iſta magis, quàm virorum Mihi lubet corrigere,* Viri ſunt, ineunt: *& ad Tribadas referre. Illa profecto virum agunt: & de iſtis Clemens Alexandrinus:* καὶ γυναῖκες ἀνδρίζονται παρὰ φύσιν, γαμούμεναί τε καὶ γαμοῦσαι: Et fœminæ viri ſunt contra naturam, & nubunt, & item ducunt vxores. *Non perſequor, nec retego Stygijs tenebris dignam fœditatem. Poßit & legi,* viroſæ ineunt. *quæ virum quærunt, virum agunt.*

12. Vino fulcire venas.] *Ouidius:*

Vt ſolet infuſo vena redire mero.

Adde De Benef. III. cap. IX.

13. Neſciebant ſaniem emittere.] *Legebatur antea,* ſanguinem: *nos primi emendauimus, veritate inducti. Quis neſcit veteres medicos ſanguinem eduxiſſe? ſed de ſudoribus loquitur, prauiſque humoribus, per balnea eductis, Vide me I. Elector. cap. XVI.*

Senec.

24. Cessat omne studium.] *In Belgica oraculum.*

25. Puerorum infelicium greges.] *Alibi sic loquitur: & quidni* greges? *Nam vt Plutarchus ait,* ἐν τοῖς ἡγεμονικοῖς δείπνοις ἑκάστῳ παρέστηκε τῶν κατακειμένων οἰνοχόος· in principum conuiuiis cuique accumbentium suus adstabat pincerna.

16. Aliæ cubiculi contumeliæ.] *Vt aut patiantur, aut faciant obscana. Faciant etiam, dico, ex epistola* XLVII. *Vide.*

17. Per nationes coloresque.] *Ita solent, atque item per ætates. Vide de Breuit. vit. cap.* XII.

18. Signo dato.] *Ibidem, de Breuitate:* Quanta celeritate, signo dato, glabri ad ministeria discurrant. *Vide Notas.*

19. Sociorum garum.] *De quo Plinius* XXXI. *cap.* VII. *& libro* IX. *cap.* XVIII. *Adi Iunium* VI. *Animadu. cap.* XVII.

20. Malorum piscium saniem.] *Scombrorum fere, qui ad nihil aliud fere viles, ait Plinius.* Sanies *autem, vt Manilij lib.* V. *de garo:*

Hinc sanies pretiosa fluit, floremque cruoris
Euomit, & misto gustum sale temperat oris.

21. In ipsis visceribus exstingui.] *Vide supra epist.* XXXVIII.

22. In sermone nobilem patinam.] *Volunt ad Æsopi patinam referre, de qua Plinius lib.* X. *cap.* 21. *imo Pincianus ipsum nomen hic reponit, & legit:* Quondam Æsopi nobilem patinam. *Non probo. nam ista piscium patina fuit, ex sequentibus; illa auium, ex Plinio ipso.. Alius ergo hic mentio, quicumque is fuit.*

23. Solet diem ducere.] *Non muto, & intellige diem extrahi varijs ferculis, & scenam ita longioris cænæ instrui. Si tamen,* solent diducere, *legas, haud improbem.*

24. Veneriæ spondylique.] *Quid proprie* Veneriæ, *nescio: an conchilia aliqua hoc nomine, quia Venus iis vecta? Inter pisces quidem sunt, & Plinij melioribus libris nominantur, in* XXXII. *cap.* XI. *Vbi enim vulgo:* Vrenæ, vua, xiphiæ: *prisca scriptura,* Veneriæ, vua, *præfert.* Spondyli *autem (alijs* sphondyli) *in eodem loco nominantur: & Macrobio inter lautitias, in cœna Pontificia,* III. *Saturnalium, Martiali lib.* VII *epigr.* XVII.

25. Torti distractique.] *E melioribus libris,* districtique. *Porro autem, libri quidam:* contraxerant pituitam. singula coguntur.

26. Concoctique ponantur.] *Vna cocti.*

27. Multis generibus, multis obseruationibus.] *Dubito an non fuerit,* multigeneribus obseruationibus.

28. Lues ista vinceretur.] *Libri,* vindicetur, indicetur, meditetur. *Puto germanum,* medicetur.

29. Paludati fecere.] *Ita enim, & eo habitu, id est, coccineo paludamento induti, proficisci ad bellum solent. Male qui, palam sufficerunt.*

30. Voluptas ab omni parte quæritur.] *Dilutum hoc, & ad acriorem sensum praeunt scripti:* Voluptas ex omni quæritur: *lege,* ex homine: *& coniunctim hoc ad priora refer.*

31. Sacra res, homo.] *Haud absona repetitio: tamen concinnius etiam,* homini, *cum Pinciano & aliis libris scribatur.*

32. Iam nudus inermisque.] *vt solent meridiani gladiatores. supra, epist.* VII.

33. Satisque spectaculi in homine.] *Siue cum aliis,* ex homine. *Sententia est, quæ in epistola* XC. Homo hominem, non timens nec iratus, tantum spectaturus occidit: *id est, iubet occidi.*

34. Religio, & signorum amor.] *Iuramenti religionem intelligit: in quo hac ipsa de Signis comprehensa. Vide Militiam nostram, lib.* I.

35. Et tricies tamen HS.] *Video qui hunc dicant censum equestrem, & ideo recte sic edi, cum de isto praiuerit. Sed profecto* Tricies *illud valde superat, & vel septies propemodum excedit. Sunt enim (nostra æstimatione)* Septuagintaquinque Philippum millia. *Scripta omnis lectio habebat,* & toties tamen sestertio: *atque est dicta illa mutatio à Mureto. Ego censeam excidisse notam numeri, legendumque,* & toties tamen DC. HS. *quod esset,* sexcentis sestertiis: *ipse equester census ab Augusto. Possis eodem sensu,* & tot tamen HS. *adspectu ad priora. De istis impendiis, aliquid ego in Admirandis, lib.* IV. *cap.* VII.

36. Adiciales cænæ.] *Libri,* adiciales: *vera scriptura,* aditiales. *quia dabantur in aditu, & auspicio honorum.*

37. Quatuor pondo.] *Rarum pondus. nam vt Plinius ait, lib.* IX. magnitudo iis modica, binasque libras ponderis raro admodum excedunt. *Excessit iste largiter, & alter apud Martialem, lib.* X.

—mullus tibi quatuor emptus
Librarum, cœnæ pompa caputque fuit.

38. Quinque millibus HS.] *Essent nobis,* centum vigintiquinque Philippi. *Libri fere veteres,* quinque HS. *habent: sed & sic eadem summa. nam intelliguntur neutro genere* Sestertia quina. *Neque pretium hoc immodicum (vt tunc ganea feruebat:) nam & Asinius Celer postea, Caio Caligula Principe,* mullum vnum octo millibus nummum emit: *Philippicis ducentis. in eodem Plinio.*

39. Vultur est.] *Conuicium in heredipetas, & qui funus exspectant: à natura auis, quæ cadaueribus pascitur. Catullus:*

Suscitata cano vulturium capite

Martialis:

Cuius vulturis hoc erit cadauer?

40. Accendere lucernam sabbathis.] *Lucernas accendere in honorem Deorum aut Principum, festis diebus, mos apud Romanos: sed, vt apparet, paullatim Iudaici ritus inualuere, & Sabbathi diem illa superstitione coluerunt. Persius sat.* V.

Herodis

Herodis venere dies, vnctáque feneſtra
Diſpoſitæ pinguem nebulam vomuere lucernæ.

41. Salutationibus matutinis.] *Ecce, officia quæ hominibus tribuebant, ad Deos eadem transtulere: & vt potentes ſalutare mane, ſic etiam iſtos inſtituerunt. Apuleius* XI. Incohatæ lucis ſalutationibus, religioſi primã nunciantes horam, perſtrepunt. *Prudentius:*

Mane ſalutatum concurritur, omnis adorat
Pubes.

Plautus, atque alij, crebro.

42. Foribus aſſidere.] *Nondum ſcilicet apertis. nam cum prima luce, aut ante, faciebant.*

43. Lintea, & ſtrigiles.] *Quaſi lotione Dij egerent. ſunt enim hæc balnearia inſtrumenta. Nec miremur: nam & cibum eſui apponebant. Vide me* II. *Elector. cap.* XVIII.

44. Speculum tenere.] *Vt ornet ſe, & comat. vel potius ipſi comebant, imaginarie hoc vſurpantes. Seneca apud Auguſtinum* VI. *de Ciuit. Dei, in libello De ſuperſtitione (vtinam exſtaret!)* Sunt quæ Iunoni ac Mineruæ capillos diſponant, longè à templo, non tantum ſimulacro, ſtantes, digitos mouent ornantium modo. ſunt quę ſpeculum teneant. *Tertullianus, de Ieiunijs:* Qui in idolis comendis & ornandis, & ad ſingulas horas ſalutandis adulantur, Curationem facere dicuntur.

45. Specie boni puniunt.] *Id eſt, dant bona externa, quæ in malum cedunt. Videntur indulgere, caſtigant.*

46. Cum eſuriente.] *Notat Muretus, proximum hoc Sacrorum illi præcepto eſſe:* Eſurienti frange panem tuum.

47. Membra ſumus.] *De hac ſententia ego in Phyſiol.* I. *Diſſert.* VIII.

48. Cum ex iiſdem.] *Elementis, & item aſtris, ſecundum Stoicos.*

49. Et in eadem.] *Vel, in actiones eaſdem, & finem: vel, reſoluendos in illa eadem, è quibus ſumus.*

50. Habeamus in commone.] *Ego legerim & diſtinxerim:* Habeamus. in cõmune quidem nati ſumus. *Dixerat verſum debere in ore & corde eſſe:* Habeamus. *inquit: nam certè in commune nati ſumus. Itaque verſum illum interpretatur, vt* nihil humani alienum *cenſeamus: id eſt, iuncta, nobiſcum & ſociata eſſe.*

51. Præcepta iactauimus.] *Imo,* iactabimus.

52. Separatæ, an annexæ.] *Nexæ Stoicis. & vide Manuduct.* III. *Diſſert.* IV.

53. Cauſſa huius iactationis.] *Libri fere,* cauſſa iuſque iactationis: *aut,* cauſſa viſque. *quod probat Pincianus. Sed verius erit,* cauſſa eiuſce iactationis.

54. Rerum commodarum,] *Stoica phraſi, res externæ ita dicuntur, quæ vulgo Bona. Eſt idem, quod commoda.*

55. Seſtertio nummo.] *Valet, minimo. communis ita ſermo, & velut formula, in imaginario pretio, aut nullo. Cuiacius lib.* 19. *Obſeruat, cap.* 31.

56. Et quidem multa.] *Dixerat,* quædam *probationem deſiderare: velut corrigit, imo* multa, *inquit, quia inuoluta & obſcura.*

57. Quę memoria.] *Ex ſenſibus tamen nata.*

58. Poſidonius Ætiologiam.] *Non opinor, & de ea præiuit, & vox ab iſta re diſſidet. Reponam* ethologiam, *ſiue ἠθολογίαν, quæ huc facit: quod Rutilius & Fabius dicent.*

59. Publicanorum vtar verbo.] *Quære, aut vbi, Publicanis hoc verbum in vſu? puto in portorijs fuiſſe, vbi ſerui traijciebantur, & equi, atque alia maioris pretij. Vt conſtaret tales & tales ſoluiſſe portorium, nec alios, deſcribebant formam faciémque ſingulorum & id vocabant εἰκονισμὸν. Potuit & in pecunia aſſignanda aut deleganda locum habere, Dabis tali, & tali forma, ano, notæ: vt hodieque interdum qui pecuniam in Italia aut alibi capiendam transſcribunt.*

60. Libertas amiſit.] *Henr. Stephanus,* emiſit: *rectè.*

61. Tuberonis ligneos.] *Vide Valerium lib.* VII. *cap.* V. *Ciceronem pro Murena.*

62. Ante ipſius Iouis.] *Epulo publico, in Capitolio. Adde Epiſt.* XCVIII.

MVRETVS.

PEtis à me.] *Hæc, vt dixi, appendix quędã eſt ſuperioris epiſtolæ. Docet autem, vt neque dogmata, ita neque præcepta per ſe ad ſapientiam ſufficere: vtilia tamen eſſe non præcepta modo, ſed & eas quas dixi, deſcriptiones, ſiue characteres, quos ipſe alio nomine εἰκονισμοὺς vocat.*

Si negauero.] *Si noluero repræſentare quod petis, ſed in diem ſuam illud diſtulero.*

Eo magis promito.] *Quia negare etiam liberum eſt.*

Aliud optamus.] *à dijs petimus εὐχόμεθα.*

Aut non exaudiunt, aut miſerentur.] *Si enim annuerent, mala nobis ſæpe maxima, & ea quæ minime vellemus, impingerent.*

Etiam ſi recte faciunt neſciunt facere ſe recte.] *Neque enim cauſam tenent, cur quidque fieri debeat. Atque hoc quidẽ recte & vere à Stoicis dicebatur: illud abſurde, quod dicebant, ex miſerrimo beatum poſſe fieri aliquem, qui tamen nullum prorſus ſenſum haberet tantæ illius mutationis ſuæ. Plutarchus περὶ κοινῶν ἐννοιῶν. τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν παραγενομένην πολλάκις οὐδ' αἰσθάνεσθαι τὸν κτησάμενον οἴονται, διαλεληθέναι δ' αὐτόν, ὅτι μικρῷ πρόσθεν ἀθλιώτατος ὢν καὶ ἀφρονέστατος, νῦν ὁμοῦ φρόνιμος καὶ μακάριος γέγονεν.*

Vis ſcire quàm diſſimilis. *Locus hic erudite ab Ariſtotele tractatur libro ſecundo Ethicorum.*

Qui mera præcepta.] *Id eſt, nihil præter præcepta. Inepte aliqui* in re præcepta.

Feminis nec capillos defluere nec pedes laborare] *Hippocrates libro ſexto definitionum, ait eunuchos neque recaluaſtros fieri, neque podagra laborare: quod eis vſuuenire Galenus ait, quia fœminarum ſimiles ſunt, quæ vtroque incommodo carent. Subijcit autem Hippocrates ipſe, mulieres immunes eſſe à podagra, niſi quas purgationes illæ menſtruæ defecerint. Sed addit Galenus, id verum fuiſſe temporibus Hippocratis, cum vtrique temperatius moderatiúſque viue-*

bant. At suo tempore, propter intemperantiam victus & eunuchos & feminas sæpe podagra laborare. Quod & ante Galenum, vt videmus, prodiderat Seneca.

Vinum omne vomitu remetiuntur :] *Sic Martialis :* Data vina remensus. *Vbi enim se virorum more in palæstra exercuerant, bibebant ante cœnam quod statim vomerent. Martialis :*

Nec cœnat prius aut recumbit ante,
Quam septem vomuit meri deunces. *Iuuenalis :*
tandem illa venit rubicundula, totum
Oenophorum sitiens, plena quod tenditur vrna
Admotum pedibus : de quo sextarius alter
Ducitur ante cibum, rabidam facturus orexin.
Dum redit, & loto terram fecit intestino,
Marmoribus riui propeant, aut lata Falerno
Peluis olet. nam sic tanquam alta in dolia longus
Deciderit serpens, bibit, & vomit, ergo maritus,
Nauseat, atque oculis bilem substringit opertis.

Sunt autem hæc propomata, quæ Plutarchus quoque inter præcipuas causas numerat, ex quibus noui & veteribus incogniti morbi extiterunt. Vide eum problemate nono libri octaui συμποσιακῶν.

Vino fulcire venas cadentes :] *Ouidius.*

Vt solet infuso vena redire mero.

Non fuerant.] *Ita legendum, non vt alij,* fuerunt.

Sociorum garum.] *Ita emendandum putaui : cum veteres quoque libri haberent,* Sosiorum. *De sociorum garo vide Plinium capite 8. lib. 31.*

Nobilem patinam.] *Patinam Æsopi dicit : de qua vide Plinium cap. 51. lib. 10.*

Veneriæ spondylique.] *Vide Rondeletum libro 11. de testaceis, capite 34.*

ΠΕΡΙ ΚΑΘΗΚΟΝΤΟΣ.] *Hunc librum Cicero vocat de virtute, Priscianus de officio.*

Cum esuriente panem suum diuidat.] *Quantulum abest ab eo quod in diuinis litteris legitur.* Frange esurienti panem tuum.

Ætiologian.] *Stulte alij.* Etymologian.

Tuberonis ligneos lectulos.] *Vide Ciceronem pro Murena.*

PINCIANVS

NOn tamen semper ad actiones rectas præcepta perducunt.] *Verbum* tamen *desideratur in vetere lectione.*

Atque illud ergo. hic his respõdemus.] *Lego.* At qui est illud: ergo & hoc His respõdemus. *ex eadem.*

Vnde omnis natura creat res, haurit alitque, Quæque eadem rursus.] *Vetus lectio :* Vnde omnis natura creat res, auget, alitque, Quoque eadem rursus : *minus vitiose. Scribendum :* Vnde omnis natura creet res, alatque Quove eadem rursus. *ex Lucretij primo.*

Qui in re præcepta acceperit, non in nomine.] *Exemplar Franciscanum,* qui in rẽ præcepta acceperit, non in omne. *Confirmatur hæc lectio verbis continuo sequentibus :* Imbecilia sunt per se, vt ita dicam, sine radice, quæ partibus dantur. *In quibus verbis deest coniunctio &, ex vetere lectione: vt fit,* & vt ita dicam sine radice.

Aliarum impetu subeuntium.] *Corrige.* Aliarum impetu sæuientium, *ex eadem.*

Aut cursu defatigari, aut venatu, aut tellure versata.] *Exemplar Franciscanum & meum familiare alter habent, & quidem vt sentio rectius,* aut cursu defatigata, aut venatu, aut tellurem versantia.

Et huiusmodi scientiæ conditor.] Huius, *non* huiusmodi, *vetus lectio.*

Atqui etiam capillis destituuntur & pedibus ægræ sunt.] *Sic prior editio. Corrigendum puto,* Atqui hæ iam capillis destituuntur, *&c.*

Non minus peruigilant, non minus potant.] *In codice antiquo non habetur* peruigilant, *sed* peruigilentur : *vt fere persuadear scribendum esse* pugillantur, *etsi verbum sit non frequentatum: tamen quia Seneca solet huiusmodi vti verbis, non debet videri nimis absurdum si sic legatur. Pugiles autem fuisse mulieres, Iuuenalis proclamat : & Terentius id quoque innuere videtur, dicens.* Si qua est paulo habitior, pugilem esse aiunt.

Et vinum omne vomitu remitunt :] Remetiuntur, *non* remitunt : *vetus omnis lectio.*

Et antiqui medici nesciebant dare cibum sæpius] *Coniunctio* & *supernacanea est. nec* cibum *legitur, sed* scyphum, *in correctissimo exemplari.*

Nesciebãt crurum vincula brachiorúmque latentẽ vim, *&c.*] *Scribe,* vinculo *non* vincula, *ex eodem.*

Quanta circa nepotum focos iuuentus premit.] *Scribendum reor* premitur, *non* premit.

Aliæ cubiculi contumeliæ expectant.] Cobili, *non* cubiculi, *exemplar castigatum.*

Eadem prima mensura lanuginis.] *Scribe,* primæ, *non* prima, *ex vetere lectione.*

Ne quis cui erectior est coma, crispulis misceatur.] *Eadem* rectior *legit, non* erectior.

Quid illud Sosiorum garum, preciosam malorum piscium saniem.] *Lego* sociorum, *non* Sosiorum *ex eadem. & Plinio lib. 31. cap. 7. & Ausonio poëta, & omnibus fere scriptoribus. Præterea dictio* malorum, *in vetustissimo codice Facundi & Primitiui non habetur : quod non admodum probo. Videtur enim significare scombros pisces, ad nihil aliud vtiles : teste eodem Plinio, eodem loco.*

Exhalantibus crapula ventrem.] *Corrige,* exhalantibus crapulam veterem. *& mox statim,* coocoqui, *pro* coqui. *ex eodem.*

Memini fuisse quondam in sermone nobilem patinam.] *Sic quidem omnia præferunt exemplaria. Sed, ni coniectura fallor, legi debet:* Memini fuisse quondam Æsopi nobilem patinam. *De hac Æsopi patina Plinius multa lib. 10. cap. 51. Meminit & Æsopi huius, vt ditissimi Macrob. 3. Saturnaliorum.*

Apud

Apud lautos ſolet diem ducere.] *Sic omnes codices, ſed frigida opinor ſententia. Animaduertendumque, an ſit fidelior ſcriptura* diduci in diuerſas patinas *quam* diem ducere, *hoc ſenſu quæ ſeparata & diducta magnificas & ſumptuoſas apud lautos ſtruunt menſas, ea omnia in vnam Æſopi patinam accumulata fuiſſe.*

Et oſtrea catenus circumciſa, quæ eduntur, interuenientibus diſtinguebantur.] *Puto corrigendum,* & oſtrea è teſtis circunciſa, quæ dentibus interuenientibus diſtinguebantur: *aut ſic,* quæ dentium interuentu diſtinguebantur. *Nam dictio* echinis *ad ſequentia pertinet. Legendumque* echini, *non* echinis, *Obuallant hanc correctionem verba quæ ſequuntur:* Quantulo autem minus eſt hoc teſtas excerpere, atque oſſa. Dentium opera coquum fungi.

Diſtractique ſine vllis oſſibus mulli.] *Exemplaria quædam* diſtricti *habent, non* diſtracti. *Alia,* diſtincti. *Alia,* diſtricti.

Conſtrauerunt. Piger eſſe iam ſingula, coquuntur in vnum ſapores. In cœna fit, quod fieri debet ſaturo in ventre.] *Vitiatiſſima verba, reſtituendaque ad hunc modum ex exemplaribus Pinciani & Facundi & Primitiui:* contraxerint pituitam ſingula. Coquuntur in vnum Saporis in cœnam fit, qui fieri debet ſaturo in ventre. *Sunt tamen exemplaria quædam, quæ* congeruntur *præferant, non* coquuntur.

Priuatim quæ commiſſa capite luerent, tamen quia paludati fecere, laudamus.] *Verbum* priuatim *ſuperioribus adiungendum. In reliquis variant exemplaria. Quædam legunt:* Quæ clam commiſſa capite luerent tamen, *cætera.*

Non pudet hominis mitiſſimum genus,] Hominum *codices nonnulli, non* hominis. *Alij, quod magis placet* homines. (ritur.

Voluptas ex omni quæritur] *Verior lectio ex variis exēplaribus colligitur.* Voluptas ab omni parte quæ-

Honeſtatis obliuio inuaſit.] *Elegantior vetus lectio:* Honeſti obliuio inuaſit.

Homo, ſacra res, homo iam per luſum & iocum occiditur.] *Eadem,* Homo ſacra res, homini iam per luſum, *cætera: rectius, vt alludat ad veterem parœmiam,* Homo homini Deus.

Satiſque ſpectaculi in homine mors eſt.] *Scribe,* Satiſque ſpectaculi & ex homine mors eſt, *ex eadē.*

Sine inſtructione ſubtilieuaſerunt probi,] *Eadem,* inſtitutione *agnoſcit, non* inſtructione.

Quæ quam ſint neceſſaria, ſcilicet videas.] *Exemplar antiquiſſimum non* ſcilicet *legit, ſed* ſæculo.

Sciet in vxorem grauiſſimum eſſe genus iniuriæ, habere pellicem:] *Verbum* habere *delendum, ex vetere lectione.*

Vt ad præcepta quæ damus poſſit animus ſoluendus ire.] *Caſtiga,* Vt ad præcepta quæ damus, poſſit animus ire, ſoluendus eſt, *ex eadem,*

Exhibebit recta] *Eadem,* exhibuit recta. *Legendum forte,* exibunt recta. (*ex eadem.*

Non præſtabunt quemadmodum oportet:] *Emendo,* non præſtabunt, vt quēadmodum oportet,

Faciet ergo quod oportet monitus.] *Dictio* ergo *ſuperfluit, ex eadem.*

Amici, inquit, omnia me fallunt,] *Legendum puto* omina, *non* omnia *& pronomen* me *deſideratur in omnibus antiquis codicibus.*

Nam ille qui emerat,] *Omnis vetus lectio,* non illi qui emerat, *vt dictio ſequens* admiratus *per maiorem litteram ſcribenda ſit.*

Quæque ex eo ſunt, ſemper bona ſunt.] *Poſtremæ tres dictiones,* ſemper bona ſunt, *deſiderātur in eadem.*

Niſi æſtimantur, quæ rependunt animos] Repellunt, *non* rependunt, *eadem.*

Nunquam ſatis perfectum erit,] *Scribe,* profectum, *non* perfectum, *ex eadem. Conſiderandum tamen an* perſpectum, *emendatior ſit lectio quam* perfectum.

Errat, ſi quis putat illos nocere velle vel poſſe: nec accipere iniuriam.] *Legendum,* Errat ſi quis putat illos nocere velle. Non poſſunt Nec accipere iniuriam, *ex eadem.*

Et aliquando ſpe boni puniunt.] *Scribe,* ſpecie, *non* ſpe, *ex eadem.*

Erranti vt viam monſtret] *Particula* vt *delenda eſt, ex eadem.*

Paratæ ſunt iuuantis manus.] *Exemplar familiare,* paratæ ſunt ad iuuandum manus. *In reliquis,* paratæ ſunt iuuandis manus.

Iſti verſus & in pectore & ore ſint:] *Vetus lectio,* Iſte verſus & in pectore & in ore ſit.

Habeamus in commune, quod nati ſumus.] *Exemplar Franciſcanum:* Habeamus. In commune nati ſumus, *vt forte non* Habeamus *legendum ſit, ſed* Coëamus.

Cauſa iuſque iactationis] *Scribe,* Cauſa viſque iactationis, *ex vetere lectione.*

Continent vitā & bonam & malam.] *Correctū & antiquū exemplar.* Continent vitam. Bona & mala.

Rerum commodarū poſſeſſio, exiſtimatio ac dignitas.] *Quidam codices,* commodatio, *non* commodatum. *Alij,* moderatio. *& mox paulo* æſtimationem *ſubſtitue, pro* æſtimatorem: *&* ſcilicet, *pro* ſcire licet.

Hoc neſcis niſi conſtitutionem ipſam] Neſcies *vetus lectio, non* neſcis.

Recedendum eſſe à præceptis ſuperuacuis & decretis,] *Corrigendum reor,* recedendum eſſe à præceptis ſuperuacuis ſine decretis: *hoc eſt, quæ præcepta ſuperuacua ſunt ſine decretis.*

Et quidem multa quia inuoluta ſunt, vix ſumma diligentia, &c.] *Scribe per minorem, vt adiunges ſuperioribus,* & quidem multa, quia inuoluta ſunt, vixque ſumma diligentia, *&c. ex vetere lectione.*

Aperta quæ ſenſu comprehenduntur, quæ memoria obſcura quæ extra hæc ſunt.] *Nullo pacto adduci poſſum, vt credam fidelia eſſe duo illa verba,* quæ memoria: *nec intelligo ſenſum vllum commodum poſſe ex his erui. Cum itaque paulo poſt ſenſus communis fiat mentio, ſubdubito an ſcribendum ſit, etſi duriore caſtigatione, hoc pacto:* Aperta, quæ ſenſu comprehenduntur communi. Obſcura, quæ extra hunc ſunt.

Sine qua omnia in animo natant. Neceſſaria ergo ſunt decreta,] *Scribo,* Sine qua ſi omnia in animo natant, neceſſaria ſunt decreta, *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

Adiicimus iuſtum & honeſtum.] *Lego,* adiicimus iuſtum eſt honeſtum, *ex eadem.*

Aperte iuuat cor, illud quo manus iuuant ex quo impetum ſumunt,] *Corrige,* Aperte iuuant. *Pertinentque duo hæc verba ad præcedentia. Tum ſequitur per maiorem.* Cor illud quo manus viuunt, ex quo impetum ſumunt, *ex vetere lectione.*

Admissis receptisqut ostenduntur in sacro.] *Corrupta & præpostero ordine scripta verba. Emenda*, admissis receptisque in sacra ostenduutur, *ex eadem.*

His adiicit causarum inquisitionem & etymologiam, quam cur ita dicere non audeamus.] *Breuior vetus lectio & correctior:* His adiicit ætologiam quam quare dicere non audeamus. *Nimirum verba illa* causarum inquisitionem. *glossema fuerunt, quo dictio Græca* ætologiam *exponebatur.*

Ait vtilem futnram esse descriptionẽ cuiusqne virtutis.] *Eadem,* Ait vtilem futuram & descriptioni cuiusque virtutis ac vitij. *etsi quidam codices* discretioni *legant, non* descriptioni.

Hanc Possidonius etymologiam vocat, quidem characterismum] *Legendum, vt dixi,* ætologiam, *non* etymologiam. *Sed illud sciendum, desiderari hæc verba in nonnullis antiquorum exemplarium.*

Luxuriatque totis animosum pectus anheli, tum si qua sonitum procul arma dedere.] *Verbum* anheli *non habetur in vetere lectione, nec item in tertio Georgicorum, vnde mutuati sunt hi versus. Item scito deesse ex serie Virgiliani carminis verba complusculа, quæ in codice antiquo gymnasii Salmenticensis plene leguntur hoc pacto.*

> Luxuriatque toris animosum pectus. Honesti.
> Spadices, glaucique: color deterrimus albis
> Et gilno. Tum, si qua sonum procul arma dedere.

Et primus incedens admotus iam exercitus alpibus,] *Corrige*, & primus incessens admotos iam exercitus alpibus *ex vetere lectione.*

Non enim quæri debet an liber Cato,] *Verbum* debet *superuacaneum est, ex eadem.*

Inter publicas ruinas non labentis,] *Eadem* labantis, *non* labentis.

Tiberonis ligneos lectos] *Eadem* lectulos, *non* lectos.

Fractum est, & in milites conflatum.] *Exemplar Franciscanum,* fractũ est, & milies conflatum, *Exemplar Scholasticum,* fractum est, conflatum, *reliqua non agnoscit. Legendum forte,* fractum est, & in vile æs conflatum.

ERASMVS.

VEneriæ spondyiique.] *Quid sibi velit illa vox,* veneriæ *nondum quiui deprehendere, non suffragantibus exemplarib. quæ fere consentiunt. Vineras in deliciis fuisse, non legi: & hic piscium tantum fit mentio. An* murenæ *legendum sit, nescio. Aristoteles inter genera piscium refert* spyrænam. *Theodorus vertit* malleolum. *fieri potest, vt hæc vox ignota, deprauata fuerit in* veneriam, *aut aliam huic similem. Nam varie habetur.*

Echinis totam distractique sine vllis ossibus nulli constrauerunt. Piget esse picta, singula coquuntur in vna saporis.] *Sic habebat editio prior. Aliud exemplar habebat.* Echini torti distractique sine vllis ossibus multis contraxerunt pituitam. *Aliud consentiebat, nisi quod pro* multis, *habebat* mulli. *In aliis alia atque alia erat lectio, sed nulla quam totam probares. Itaque diuinandum est, quod in eruditis auctoribus nimium crebro accidit. Vide num sit legendum.* Spondylique & ostrea, eatenus circumcisa qua eduntur, interuenientibus distinguebantur echynis. Totam distracti sine vllis ossibus mulli contrauerant. Piget esse singula, cogũtur in vnum sapores, *vt* piget esse, *sit pro* piget comedere. *Vox* picta *videtur superesse. Enarrator quispiam supra singula, adiecerat* dicta: *id alius vertit in* picta, *aut si quid ad rem facit,* elixa *legendum arbitror. Existimo me propemodum totam lectionem diuinasse.*

Et præconari totos vetent.] *Arbitror legendum* perconari, *pro perficere, siue pertendere.*

OPSOPOEVS.

L*Ipsius Elect. 1. cap. 26. Scribe,* quod in diem dixeram debere, repræsentem. *reliqua sunt à mala manu. In diem debere, & Repræsentare aduersa sunt: ea metaphora à re pecuniaria Seneca lusit.*

Ausonius ad Paulinum, epist. 7. Scis autem, *inquit,* me id nomen muriæ quod in vsu vulgi est, nec solere, nec posse dicere, cum scientissimi veterum & græca vocabula fastidientes, Latinum in gari appellatione non habebant, sed quocunque nomine loquar, liquor iste Sociorum vocatur.

Leguntur hi versus Georg. 3. Vulgati codices in tertio versu habent Primus & ire viam. *in nono,* & tremit artus, *non* fremit.

GRVTERVS ET IVRETVS.

QVid illud Sociorum garum] Garum *tantopere prisco seculo nobilitatum, constat saniem fuisse cruentam ex intestinis piscium, præcipue scombrorum, eliquatam. Laudatissimum autem maximique pretij fuit, quod* Garum sociorum *vocitabant, superbo admodum titulo. vnde pulchre Martialis in Xeniis.*

> Expirantis adhuc scombri de sanguine primo
> Accipe fastosum, munera rara, garum.

Plura de eo pete ex Hadr. Iunio lib. 6. cap. 17. Animaduersorum, & Hyer. Magio lib. 2. c. 9. Miscell.

Primum militiæ vinculum est religio] *Eos qui Militiæ nomẽ dabant, non prius militum numero habitos, quam iureiurando adactis, cincti & in numeros relati essent, pluribus ex locis probat Brissonius lib. 2. Select. antiq. cap. 6. De ritu vero militum cingendorum & discingendorom cap. sequenti.*

Salutationibus matutinis fungi] *Apuleius lib. 11. Metam.* Rebus rite consummatis, inchoatæ lucis salutationibus religiosi primam nunciantes horam perstrepunt. *Arnobius lib 7.* Quid sibi volunt excitationes illæ, quas canitis matutinis collatis ad tibiam vocibus? &c. *Prudentius Peristeph.*

> Mane salutatum concurritur, omnis adorat
> Pubes—— *Vide Scaligerum castig. ad Tibull. lib. 1. & Brissonium lib. 6. de formulis.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

CONTRA Querulos: & omnia à Fato ac Deo venire. Quid igitur indignamur? Pareamus istis, aut potius assentiamur.

EPIST. XCVI.

TAmen tu indignaris aliquid, aut quereris: & non intelligis, nihil esse in istis mali; nisi hoc vnum, quod indignaris & quereris? Si me interrogas, nihil puto viro miserum, nisi aliquid esse in rerum natura putet miserum. [1]. Non feram me, quo die aliquid ferre non potero. Male valeo? pars fati est. Familia decubuit? fenus offendit? domus crepuit? damna, vulnera, labores, metus incurrerunt? Solet fieri. hoc parum est: debuit fieri. decernuntur ista, non accidunt. Si quid credis mihi, intimos affectus meos tibi cummaxime detego: in omnibus quæ aduersa videntur & dura, sic formatus sum. [2] Non pareo Deo, sed assentior: ex animo illum, non quia necesse est, sequor. Nihil vmquam mihi incidet, quod tristis excipiam, quod malo vultu: nullum tributum inuitus conferam. Omnia autem ad quæ gemimus, quæ expauescimus, tributa vitæ sunt. Horum, mi Lucili, nec speraueris immunitatem, nec petieris. Vesicæ te dolor inquietauit: [3] epulæ fuerunt parum dulces: detrimenta continua: propius accedam, [4] de capite timuisti. Quid tu, nesciebas hæc te optare, cum optares senectutem? Omnia ista in longa vita sunt, quomodo in longa via & puluis & lutum & pluuia. Sed volebam, inquis, viuere, carere tamẽ incommodis omnibus. Tam effœminata vox virum dedecet. Videris, quemadmodum hoc votum meum excipias: ego illud magno animo, non tantum bono facio. Neque dij, neque deæ faciant, vt te [5] fortuna in delicijs habeat. Ipse te interroga, si quis potestatem tibi Deus faciat, vtrum velis viuere in macello, an in castris. Atqui viuere, mi Lucili, militare est. Itaque hi qui iactantur, & per operosa atque ardua sursum atque deorsum eunt, & expeditiones periculosissimas obeunt, fortes viri sunt, primoresque castrorum: isti quos [6] publica quies, aliis laborantibus molliter habet, [7] Turturillæ sunt; tuti contumeliæ caussa.

I. LIPSIVS.

1. NOn feram me.] *Male mihi erit, de me querar & angar.*

2. Non pareo Deo, sed.] *Vera sapientia, & finis vitæ Stoicis, naturam id est Deum sequi. Ego in Manud. II. Dissert.* XIX.

3. Epulæ fuerunt.] *Alias,* epistulæ: *nec spernam. Epistolæ scilicet, quæ talia tristia nunciarunt.*

4. De capite timuisti.] *Supra epist.* XXIV.

5. Fortuna in deliciis.] *Tale de Prouidentia cap.* I. Deus bonum virum in deliciis non habet.

6. Publica Quies.] *Quidam libri* putrida, *alij,* putida: *sed illud teneo, & ad publicam pacem refero.*

7. Turturillæ sunt.] *Vacillauimus ego atque alij in hoc loco. ecce vna Isidori (è Glossario nuper publicato) notula nos firmat, à Petro Scriuerio, erudito viro suggesta:* Turturilla. ita dictus locus, in quo corruptelæ fiebant, quod ibi turturi opera daretur, id est panem. *Lego in extremo,* id est ganeæ. *Talia autem loca & homines tuti, non per honorem, sed contumeliam, & quia spernuntur.*

PINCIANVS.

QVomodo in longa via sunt & puluis & lutum & pluuia.] *Verbum* sunt *desideratur in vetere lectione.* Turturillæ sunt, tuti contumeliæ causa.] *Sic legunt exemplaria omnia, fortasse autem non* turturillæ *scribi debuit, sed* Turtilinæ: *quæ dea fuit apud antiquos, à tutando dicta sicuti & Tutanus deus, auctore Nonio. Meminit & Augustinus in ciuitate Dei.*

OPSOPOEVS.

PRiores editiones, Turturillæ sunt. *Lipsius Elect. 1. cap. 16. Hærere in hac voce necessum est, qui nusquam hærent. Pincianus, vir egregius & doctrina minime ventosa, legebat,* Tutilinæ sunt, *allusione ad Deam priscam, cui nomen à tutando. Non conuenit. in vitium enim hæc Seneca dixit, non in laudem. Aptius fortasse ego,* Turdi illi sunt. *Turdum reperio paulo supra eam ætatem hominem mollem, & infamis cuiusdam ignauiæ. Quid autem, si nomen eius abijt in dictum vulgi? qualia quædam ex ima plebe scriptor hic alias vsurpat. Verba Senecæ patris sunt lib. 9. Contr. 4.* Oppressi sunt in templo ab omni multitudine, quæ postulabat vt Romam Sabinus cum Turdo proficisceretur. Erat inter infames maxime & inuisos homines Turdus. Cum Turdus promitteret iturum se, Sabinus, silentio facto ait, Ego ad Cæsarem non sum iturus cum mattea. *Ex quibus clarum de infami mollitie huius Turdi. fortaße & tota illa cum Sabino actio causam aut principium huic adagioni dedit. Et herclè tam magis cogito, tam magis probo. Hæc Lipsius.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

TVrdi illi sunt] Turdi illi sunt *legendum putat Lipsius lib. 1 Elect. cap. 16. ita vt hic turdus significet hominem mollem, & infamis cuiusdam ignauiæ.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

ET nunc & olim, fuisse malos. Exemplum à iudicio Clodiano, quod ille nummis & adulterijs corrupit. De vi deinde Conscientiæ, damnari ab ea mala, atque etiam puniri interno flagello aut morsu.

EPIST. XCVII.

ERras, mi Lucili, si existimas nostri sæculi esse vitium, luxuriam & negligentiam boni moris, & alia quæ obiicit suis quisque temporibus. Hominum sunt ista, non temporum: nulla ætas vacauit à culpa. Etsi æstimare licentiam cuiusque sæculi incipias: pudet dicere, numquam apertius, quam coram Catone, peccatum est. Credat aliquis pecuniam esse versatam in eo iudicio, in quo reus erat Clodius, ob id adulterium, quod cum Cæsaris vxore in operto cōmiserat, violatis religionibus eius sacrificij, quod [1] pro populo fieri dicitur, sic submotis extra conspectum omnibus viris, [2] vt picturæ quoque masculorum animalium contegantur. Atqui dati iudicibus nummi sunt: & quod hac etiamnum pactione turpius est, stupra insuper matronarum & adolescentulorum nobilium, [3] salarij loco exacta sunt. Minus crimine, quam absolutione, peccatum est, Adulterij reus, adulteria diuisit: nec ante fuit de salute securus, quam similes sui iudices suos reddidit. Hæc in eo iudicio facta sunt, in quo, si nihil aliud, Cato testimonium dixerat. Ipsa ponam verba Ciceronis, quia res fidem excedit: *Accersiuit ad se, promisit, intercessit, dedit. Iam vero, ô dy boni, rem perditam! etiam noctes certarum mulierum, atque adolescentulorum nobilium introductiones, nonnullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerūt.* Non vacat de pretio queri, plus in accessionibus fuit. Vis seueri illius vxorem? dabo illam. Vis diuitis? huius quoque tibi præstabo concubitum. Adulterium vbi feceris, damna. Illa formosa quam desideras, veniet: illius tibi noctem promitto, nec differo: intra comperendinationem, fides promissi mei stabit. Plus est distribuere adulteria, quam facere: illud est [4] matribus familiæ denunciare, hoc illudere. Hi iudices Clodiani à senatu petierant præsidium, quod non erat nisi damnaturis necessarium: & impetrauerant. Itaque eleganter illis Catulus, absoluto reo: *Quid vos, inquit, præsidium à nobis petebatis? an, ne nummi vobis eriperentur?* Inter hos tamen iocos, impune tulit ante iudiciū adulter, in iudicio leno: qui damnationem peius effugit, quam meruit. Quidquam fuisse corruptius illis moribus credis, quibus libido non sacris inhiberi, non iudiciis poterat? quibus in ea ipsa quæstione, quæ extra ordinem senatusconsulto exercebatur, plus quā quærebatur admissum est? Quærebatur, an post adulteriū aliquis posset tutus esse: apparuit sine adulterio tutum esse non posse. Hoc inter Pompeiū & Cæsarem, inter Ciceronem Catonemque commissum est: Catonem inquam illum, quo sedente negatur populus permisisse sibi postulare [5] Florales iocos nudandarū meretricum. Credis spectasse tunc seuerius homines, quam iudicasse? Et fient, & facta sunt ista: & licentia vrbium, aliquando disciplina metuque, numquā sponte considet. Non est itaque quod credas, nunc plurimū libidini permissum esse, legibus minimum. Longe enim frugalior hæc iuuentus, quam illa, est, cū reus adulteriū apud indices negaret, iudices apud reum confiterentur: cum stuprum committeretur rei iudicandæ caussa: cum Clodius iisdem vitiis gratiosus quibus nocens, [6] conciliaturas exerceret in ipsa caussæ dictione. Credat hoc quisquā? qui damnabatur vno adulterio, absolutus est multis. Omne tempus Clodios, non omne Catones feret. Ad deteriora faciles sumus: quia nec dux potest, nec comes deesse: & res etiam ipsa sine duce, sine comite procedit: non pronum est tantum ad vitia, sed præceps. Et, quod plerosque inemendabiles facit, omnium aliarum artium peccata, artificibus pudori sunt, offenduntq; deerrantem: vitæ peccata delectāt. Non gaudet nauigio gubernator euerso, non gaudet ægro medicus elato, non gaudet orator, si patroni culpa reus cecidit: at contra; omnibus crimen suū voluptati est. Lætatur ille adulterio, in quod irritatus est ipsa difficultate: lætatur ille circumscriptione furtoque, nec ante illi culpa, [7] quam culpæ fortuna displicuit. Id praua consuetudine euenit. Alioqui vt scias, subesse animis, etiam in pessima abductis, boni sensum, nec ignorari turpe, sed negligi; omnia peccata dissimulāt, & quamuis feliciter cesserint, fructu illorum vtuntur, ipsa subducunt. At bona conscientia prodire vult, & conspici: ipsas nequitia tenebras timet. Eleganter itaque ab Epicuro dictum puto, [8] *Potest nocenti contingere vt lateat, latendi fides non potest.* Aut si hoc modo melius hunc explicari posse iudicas sensum: *Ideo non prodest latere peccantibus, quia latendi etiam si felicitatem habent,*

bent, fiduciam non habent, Ita eſt. tuta ſcelera eſſe poſſunt: ſecura non poſſunt.[9] Hoc ego repugnare ſectæ noſtræ, ſi ſic expediatur, non iudico. quare? quia prima & maxima peccantium eſt pœna, peccaſſe. nec vllũ ſcelus, licet illud fortuna exornet muneribus ſuis, licet tueatur ac vindicet, impunitum eſt: quoniam ſceleris, in ſcelere, ſupplicium eſt. Sed nihilominus [10] & hæc, & illa, ſecundæ pœnæ premunt ac ſequuntur: timere ſemper & expaueſcere, & ſecuritati diffidere. Quare ego hoc ſupplicio nequitiã liberem? quare non ſemper illam in ſuſpenſo relinquam? Illic diſſentiamus cum Epicuro, [11] vbi dicit, nihil iuſtum eſſe natura, & crimina vitanda eſſe, quia vitari metus nõ poſſit. Hic conſentiamus. mala facinora conſcientia flagellari, & plurimum illi tormentorum eſſe, eo quod perpetua illam ſolicitudo vrget ac verberat, quod ſpõſoribus ſecuritatis ſuæ nõ poteſt credere. Hoc enim ipſum [12] argumẽtum Epicuri eſt, natura nos à ſcelere abhorrere, quod nulli nõ etiã inter tuta timor eſt. Multos fortuna liberat pœna, metu neminem. quare? quia infixa nobis eius rei auerſatio eſt, quam natura damnauit. Ideo numquam fides latendi fit etiam latentibus: quia coarguit illos conſcientia, & ipſos ſibi oſtendit. Proprium autem eſt nocentium, trepidare. Malè de nobis actum erat, quod multa ſcelera legem & iudicem effugiunt, & ſcripta ſupplicia: niſi illa naturalia & grauia de præſentibus ſoluerent, & [13] in locum patientiæ timor cederet.

I. LIPSIVS.

1. PRo populo.] *Vide Ciceronem 1. ad Atticum, omnia exſequentem. Fiebat autem ſacrum hoc Bonæ deæ, per Virgines Veſtæ, idque pro ſalute populi Romani.*

2. Vt picturæ quoque.] *Iuuenal. in Sat. vi.*

——— ſed omnes
Nouerunt Mauri atque Indi, quæ pſaltria penem.
Illuc, teſticuli ſibi conſcius vnde fugit mus,
Intulerit, vbi velari pictura iubetur
Quæcumque alterius ſexus imitata figuram eſt.

de ipſo hoc Clodio, qui Pſaltriæ habitu eò penetrauit.

3. Salarij loco.] *Mei & alij ſcripti*, ſtillari loco. *Sanè* Stillarium *aliquis interpretetur pro additamento vel auctario, quod ſupra legitimam menſuram in liquidis, velut ſtillando, datur. Et hinc metaphora, Ipſe mox Seneca*, acceſſionem *vocat: & Cicero*, mercedis cumulum.

4. Matribus familiæ denunciare.] *Velut imperium in eas exercere, & per minas ad alium mittere. quod plus eſt, quam per blanditias ſurrepere & illudere.*

5. Florales iocos.] *Vide Valerium lib. ii. cap vltimo. Martialis, atque alij meminerunt.*

6. Conciliaturas.] *Lenocinia.*

7. Quam culpæ fortuna.] *Id eſt, non aliter culpa diſplicuit, quam ſi ſucceſſus euentuſque non placuit. ex voto non fuit.*

8. Poteſt nocenti contingere.] *Reperio hæc ipſa in epiſtola Epicuri ad Menœcea*: Οὐκ ἔστι τὸν λάθρα τι ποιοῦντα πιστεύειν ὅτι λήσει, κἂν μυριάκις ὑπὸ τοῦ παρόντος λανθάνῃ. μέχρι γὰρ καταστροφῆς ἄδηλον εἰ καὶ λήσει: Non eſt vt qui clam aliquid facit, confidat latere ſe ſemper, etiamſi millies in præſenti lateat. Vſque ad finem enim incertum eſt an latebit.

9. Hoc ego repugnare ſectæ.] *Stoicæ. Quid ita? quia Stoici peccatum ob ipſum fugi ſpernique volebãt, vt virtutem amari ob ipſam. At Epicurei præmia & pœnas in vtriſque ſpectabant. Neque prorſus damno, ait Seneca, neque pugnat nobiſcum: quia etſi in peccato malum eſt, tamen & pœnæ ſecundæ adhærent ſequunturque; & earum aſpectu, peccare etiam timeamus.*

10. Et hæc & illa.] *Puto melius*, & illæ. *Nimirum, &* hæc *prima dicta pœna; &* illæ, *quæ ſequuntur.*

11. Vbi dicit, nihil iuſtum.] *Dicit hoc in eadem illa epiſtola ad Menœcea, ſub finem: & multis diſputat, Ius aut Iniuſtitiam, commodum & incommodum reſpicere tantum, neque idem ſemper aut vbique eſſe. Addit, quod huc facit:* τὴν ἀδικίαν οὐ καθ' ἑαυτὴν κακόν, ἀλλ' ἐν τῷ κατὰ τὴν ὑποψίαν φόβῳ, εἰ μὴ λήσει ὑπὸ τῶν τοιούτων ἐφεστηκότας κολαστάς: Iniuſtitiam per ſe & natura non eſſe malum, ſed metu ſuſpicionis, ne fortaſſe non lateat talium facinorum vindices & exactores. *At contra Stoici. Cicero iii. de Finibus*: Minimè vero probatur huic diſciplinæ (*Stoicæ*) de qua loquor, aut Amicitiam, aut Iuſtitiam, ob vtilitates adſciſci, aut probari. Ius autem, quod ita dici appellarique poſſit, id eſſe Natura, alienumque à Sapiente non modo iniuriam cuiquam facere, verumetiam nocere.

12. Argumentum Epicuri eſt.] *Non eſt, quia ipſum hoc negat, vt dixi. Legam*, Epicure, eſt. *vt compellet eum & refutet.*

13. In locum patientiæ.] *Vt ipſa ſuplicia paterentur & ſubirent. Deterius eſt, quod alij*, pœnitentiæ.

MVRETVS.

ERtas] *Multa vitia, quæ nata ſæculo noſtro videntur, priſcis temporibus eadem fuiſſe. Homines facilius vitia, quam rectè facta imitari. Sceleratis numquam contingere ſecuritatem. quam ſententiam & alibi repetit, & epiſtola 105. Vide autem de ea Ciceronem primo & ſecundo de finibus.*

Quæ obiicit ſuis quiſque temporibus.] *Nam etiam Heſiodus quem illius de quattuor ætatibus figmenti antiquiſſimum auctorem habemus, ferrea ſe ætate natum eſſe conqueritur.*

Μηκέτ' ἔπειτ' ὤφελλον ἐγὼ πέμπτοισι μετεῖναι
Ἀνδράσιν, ἀλλ' ἢ πρόσθε θανεῖν, ἢ ἔπειτα γενέσθαι.
Νῦν γὰρ δὴ γένος ἐστὶ σιδήρεον,

Verba Ciceronis.] *E primo libro epistolarum ad Atticum,*

Conciliaturas.] *Honesto nomine vocauit lenocinia. Conciliandi enim verbum proprie in matrimonio dicitur. Ouid.*

Non me nupsisti conciliante seni.

Quod cum Cæsaris vxore in aperto commiserat.] Operto *Mallem legeres quàm* aperto. *nota est historia.*

Violatis religionibus eius sacrificij.] *Quidam codices* religionis *habent non* religionibus. *Proinde legendum puto in totum sic,* violata religione eius sacri.

Sic submotis extra conspectum omnibus viris.] *Vetus omnis lectio*, conceptum *habet* , *non* conspectum.

Etiam noctes scortorum mulierum] *Vetus quoddam exemplar* certarum *habet, non* scortorum.

Hoc vero matribus familiæ denunciare est.] *Locus mutilatus in reliquis exemplaribus, præterquam in meo, vbi integer habetur. Legendum igitur hoc pacto,* Illud est matribus familiæ denunciare, hoc illudere.

Quicquid fuisse corruptius illis moribus credis.] Quicquam *legito, non* Quicquid, *ex vetere lectione.*

Florales iocos nudandarum mulierum.] *Exemplar Franciscanum* nudarum *correctius quàm* nudandarum.

Et fieri facta ista ex licentia vrbium.] *Scribe,* Et fient & facta ista sunt. Et licentia vrbium, *ex vetere lectione.*

Iudices apud eum confiterentur.] Reum *fidelior & sincerior lectio* , *quam* eum : *vt eadem dictio venuste iteretur, & ex autoris consuetudine.*

Rei iudicandæ causa.] Iudicandi *libentius legerim quam* iudicandæ, *& paulo post* , vno adulterio legito, *non* vni.

Non omne Catones fert] *Scribe* feret, *non* fert, *ex vetere lectione.*

Non prænuncius tantum ad vitia, sed præceps.] *Sic omnis antiqua & recentior lectio. Sed scribendum existimo altero ex duobus modis: aut sic,* Non in pronum imus tantum ad vitia, sed in præceps. *aut certe sic:* Non proni imus tantum ad vitia, sed præcipites.

Offenduntque dum errantem vitæ peccata delectant.] *Legendum*, offenduntque deerrantem. Vitæ peccata delectant. *ex vetere lectione.*

Lætatur ille circumscriptione furti, quod non tam illi culpa quã culpæ fortuna displicuit.] *Corrige,* Lætatur ille circumscriptione furtoque, nec ante illi culpa quam culpæ fortuna displicuit. *ex eadem.*

Subesse animis etiam in pessima adductis.] *Scribendum* abductis, *non* adductis, *ex eadem. & paulo post dictio* omnes *per minorem scribenda , legendaque cum superioribus.*

Latendi fides non potest.] *Legendum puto* fiducia, *non* fides *vt ex sequentibus liquet.*

Quia latendi etiam si facultatem habeant, fiduciam non habent.] *Scribe*, quia latendi etiam si felicitatem habent, fiduciam non habent, *ex vetere lectione.*

Hoc ergo repugnare sectæ nostræ.] Ego, *non* ergo, *legendum ex eadem.*

Legem & iudicem effugiunt.] Vindicem, *non* iudicem, *quædam exemplaria.*

OPSOPOEVS.

P*Vblicata Ciceronis epist. ad Atticum,* introductiones *exhibent pro* perductiones. *Et paulo post.* Quid vos inquit, præsidium à nobis postulabatis? An, ne nummi vobis eriperentur, timebatis?

Prius, & concisura aquarum à cuniculis interfluentium. *Lipsius Elect. 1. cap. 16. Ausim legere,* concisura laquearium cubiculis interfl. *Certe manusc. fere.* cubiculis.

Non immerito frustra fuit omnis Erasmi & Mureti labor in pauperis cella. *Saluum id namque est, nec emendatione eget. Alioquin & locus hic male haberet epist. 18.* Non est nunc quod existimes me dicere Timoneas cœnas (*sic enim legendum esse supra indicatum fuit*) & pauperum cellas, & quicquid aliud est, per quod luxuria diuitiarum tædio ludit. *Vt enim diuites (recitante Seneca in consolatione ad Heluiam) quosdam dies sumebant cum iam illos diuitiarum tædium cœperat, quibus humi cœnarent, & remoto auro argentoque fictilibus vterentur: sic voluptatis causa ex atrijs & cubiculis suis in viliorum capitum & seruorum cellas se conferre solebant. Distincta vt erant habitacula, ita horum nomina quoque. Hinc apud Vitruuium cap. 10. lib. 6. hostiariorum cellæ ad ianuas, & familiaricæ circa cubicula & triclinia: in quibus domestici, vt ad vocem & nutum dominorum præsto essent. Iulius Bassus apud Senecam rhetorem lib. 7. Contr. 6. de seruo:* Ex cella migrabit in cubiculum suæ dominæ, vel domina ex cubiculo suo migrabit in cellam, *Demetrio Pompei seruo* iamdum diuitiæ esse debuerant, duo vicarij, & cella laxior: *libro de trãquillitate animi, cap. 8. Erant & meretricibus cellulæ cum titulo in fronte suspenso. Clarum hoc è Contr. 11. lib. 1. M. Senecæ.*

Turnebus Aduers. lib. 26. cap. 12. Recta domus à Seneca dicitur quæ nimio luxu corrupta non est, neque laquearibus & marmoribus pellucet, neque eleganti tectorio aut lacunari perpolita est, sed laudabilem quandam mediocritatem ostendit.

IVRETVS.

N Octes certarum mulierum.] *vox,* certarum, *parum apta videtur, & hic variant libri fortasse ;* clarum. *Iuretus.*

ARGVMEN-

ARGVMENTVM I. LIPSI.

SOLIS internis Bonis fidendum: alia venire, abire. Hoc meditandum, & omnia vt fugatia adſpicienda, atque habenda. Præparandus itaque animus ad amiſſionem talium, & ad tolerandum obfirmandus. Quidni? alij tulerunt. Sequere exempla, imo ipſe eſt exemplum. Plane inter bonas vtileſque Epiſtola.

EPIST. XCVIII.

NVmquam credideris felicem quemquam, ex felicitate ſuſpenſum. fragilibus innititur, qui aduentitio lætus eſt: exibit gaudium, quod intrauit. At illud ex ſe ortum, fidele, firmumque eſt, & creſcit, & ad extremum vſque proſequitur: cetera quorum admiratio eſt vulgo, in diem bona ſunt. Quid ergo? non vti iuuat ac voluptati eſſe poſſunt? Quis negat? ſed ita, ſi illa ex nobis pendent, non ex illis nos. Omnia quæ fortunam intuentur, ita fructifera ac iucunda fiunt, ſi quis habens illa, ſe quoque habet, nec in rerum ſuarum poteſtate eſt. Errant enim, mi Lucili, qui aut boni aliquid nobis, aut mali iudicant tribuere fortunam: materiam dat bonorum ac malorum, & initia rerum apud nos in malum bonumve exiturarum. Valentior enim omni fortuna animus eſt: in vtramque partem ipſe res ſuas ducit, beatæque ac miſeræ vitæ ſibi cauſſa eſt. Malus omnia in malum vertit, etiam quæ ſpecie optimi venerant: rectus atque integer, corrigit praua fortunæ, & dura atque aſpera ferendi ſcientia mollit: idéque & ſecunda grate excipit modeſteque, & aduerſa conſtāter atque fortiter. Qui licet prudens ſit, licet exacto faciat cuncta iudicio, licet nihil ſupra vires ſuas tentet: nō contingit illi bonum integrum illud, & extra minas fortunæ poſitum, niſi certus aduerſus incerta eſt. Siue alios obſeruare volueris (liberius enim inter aliena iudicium eſt) ſiue teipſum fauore ſeposito; & ſenties hoc, & cōfiteberis, nil ex his optabilibus & caris vtile eſſe, niſi te cōtra leuitatem caſus, rerumque caſum ſequentium, inſtruxeris: niſi illud frequenter & ſine querela, inter ſingula damna dixeris: *Diis aliter viſum eſt.* Imo mehercule, vt carmē fortius ac iuſtius petam, quo animum tuum magis fulcias, hoc dicito, quoties aliquid aliter quam cogitabas euenerit: *Dij melius.* Sic compoſito nihil accidet. ſic autem cōponetur, ſi, quid humanarum rerum varietas poſſit, cogitauerit, antequam ſenſerit. Si & liberos, & coniugem, atque patrimonium ſic habuerit, tamquam non vtique ſemper habiturus: & tamquam non futurus ob hoc miſerior, ſi habere deſierit. Calamitoſus eſt animus futuri anxius, & ante miſerias miſer, qui ſolicitus eſt, vt ea quibus delectatur, ad extremum vſque permaneant. Nullo enim tempore conquieſcet; & exſpectatione futuri, præſentia, quibus frui poterat, amittet. In æquo eſt autē amiſſio rei, & timor amittendæ. Nec ideo præcipio tibi negligentiā. Quin vero metuenda declina; & quidquid conſilio proſpici poteſt, proſpice: quodcumque læſurum eſt, multo antequā accidat, ſpeculare & auerte. In hoc ipſum tibi plurimum conferet fiducia, & ad tolerandum omnino obfirmata mens. Poteſt fortunam cauere, qui poteſt ferre: certe in tranquillo non tumultuatur. Nil eſt nec miſerius nec ſtultius, quam prætimere, quæ iſta demētia eſt, malum ſuum antecedere? Denique, vt breuiter includam quod ſentio, & iſtos ſatageos, ac ſibi moleſtos deſcribam tibi, tam intemperantes in ipſis miſerijs ſunt, quā ante illas. Plus dolet quam neceſſe eſt, qui ante dolet quam neceſſe ſit. Eadem enim infirmitate dolorem non æſtimat, qua non exſpectat. Eadem intemperantia fingit ſibi perpetuam felicitatē, fingit ſibi creſcere debere quæcumq; cōtigerunt, non tantum durare: & [1] oblitus huius petauri, quo humana iactantur, ſibi vni fortuitorum conſtantiā ſpōdet. Egregie itaque videtur mihi Metrodorus dixiſſe in ea epiſtola, qua ſororē, amiſſo optimæ indolis filio, alloquitur: [2] *Mortale eſt omne mortalium bonum.* de his loquitur bonis, ad quæ concurritur. Nam illud verum bonum non moritur certum eſt ſempiternumque, ſapientia & virtus: hoc vnum cōtingit immortale mortalibus. Ceterum tam improbi ſunt, tāque obliti quo eant, quo illos ſinguli dies trahant, vt mirentur aliquid ſe amittere, amiſſuri vno die omnia. Quidquid eſt, cui dominus inſcriberis, apud te eſt, tuum non eſt: nihil firmum infirmo, nihil fragili æternum & inuictum eſt. Tam neceſſe eſt perire quam perdere: & hoc ipſum, ſi intelligimus, ſolatium eſt, æquo animo perdere, quod periturum eſt. Quid ergo aduerſus has amiſſiones auxilij inueniemus? Hoc, vt memoria teneamus amiſſa, nec cum ipſis fructum excidere patiamur, quē ex

illis percepimus. Habere, eripitur: habuisse, numquam. Peringratus est, qui cum amiserit, pro accepto nihil debet. Rem nobis eripit casus, vsum fructumque apud nos relinquit: quem nos iniquitate desiderij perdimus. Dic tibi, Ex istis quæ terribilia videntur, nihil est inuictum. Singula vicere iam multi: ignem Mucius, crucem Regulus, venenum Socrates, exsilium Rutilius, mortem ferro adactam Cato: & nos vincamus aliquid. Rursus ista, quæ vt speciosa & felicia trahunt vulgum, à multis & sæpe contēpta sunt. Fabricius diuitias imperator reiecit, censor notauit: [3] Tubero paupertatem & se dignam & Capitolio iudicauit, cum fictilibus in publica cæna vsus, ostendit debere his hominem esse contentum, quibus dij etiamnū vterentur. [4] Honores repulit pater Sextius, quia ita natus vt remp. deberet capessere, [5] latum clauum diuo Iulio dante, non recepit. Intelligebat enim, quod dari posset, & eripi posse. Nos quoque aliquid ipsi faciamus animose: simus inter exempla. Quare deficimus? quare desperamus? quidquid fieri potuit, potest. Nos modo purgemus animum, sequamurque naturam, à qua aberranti cupiēdum timendumque est, & fortuitis seruiendū. Licet reuerti in viā, licet in integrum restitui. Restituamur, vt possimus dolores, quocumque modo corpus inuaserint, perferre, & fortunæ dicere: *Cum viro tibi negotium est, quære quem vincas.* [6] His sermonibus, & his similibus, lenitur illa vis vlceris: quam opto mehercules mitigari, & aut sanari, aut stare, & cum ipso senescere. Sed securus de ipso sum. de nostro damno agitur, quibus senex egregius eripitur. Nam ipse vitæ plenus est, cui adijci nihil desiderat sua caussa, sed eorum quibus vtilis est. Liberaliter facit, quod viuit. Alius iam hos cruciatus finisset: hic tam turpe putat mortem fugere, quam ad mortem confugere. Quid ergo? non si suadebit res, exibit? Quid ni exeat? si nemo iam eo vti poterit? si nihil aliud, quam dolori operam dabit? Hoc est, mi Lucili, philosophiam [7] in opere discere, & ad verum exerceri: videre quid homo prudens animi habeat contra mortem, contra dolorem: cum illa accedat, hic premat. Quid faciendum sit, à faciente discendum est. Adhuc argumentis actum est, an possit aliquis dolori resistere, an mors magnos quoque animos admota submittere: quid opus est verbis? in rem præsentem eamus: nec mors illum contra dolorem facit fortiorem, nec dolor contra mortem. Contra vtrūque sibi fidit: nec spe mortis patienter dolet, nec tædio doloris libenter moritur. hunc fert, illam exspectat.

I. LIPSIVS.

1. OBlitus huius petauri.] *Ad ludi genus respicit, tunc frequentis. Rota suspendebatur, per quam motam corpora trajiciebant saltu: atque ij Petauristæ dicebantur, ipsa illa Petaurum. Videntur & in Petauro suspensi fuisse, & in eo elati, deiecti: quo noster maxime spectat. Manilius lib.* v.

Ad numeros etiam ille ciet cognata per artem
Corpora, quæ valido saliunt excussa petauro,
Alternosq; cient motus: elatus & ille
Nunc iacet, atque huius casu suspenditur ille.

Vide ibi doctißimum Scaligerum. Et sane artificis cuiusdam oscillationis hoc genus fuisse videtur. Petauri *autem, vel* peccati, *libri hic scribunt: pro quo vulgo editur,* fati.

2. Mortale est omne.] *Muretus notat ex Euripide sumptum:* Θνητῶν δὲ θνητὸς ὄλβος. Mortalium mortalis est felicitas.

3. Tubero paupertatem.] *Supra epist.* xcv.

4. Honores repulit pater Sextius.] *Vide epist.* lix.

5. Latum clauum.] *Insigne Senatorium, pectore demissum.*

6. His sermonibus & his similibus.] *Non dubie hic hiatus, & fuit aliquid de sene, qui lugebat, & solatij egebat. An non est ipse Marullus, de quo epistola sequente? Fortasse. & credam vel integram hic epistolam perijsse.*

7. In opere discere.] *In re & facto discere, & experiri lecta vel audita. Quidam tamen libri,* in opus ducere: *item bene.*

MVRETVS.

MOrtale est omne mortalium bonum.] *Ab Euripide hoc Metrodorus sumpserat.* Θνητῶν δὲ θνητὸς ὄλβος.

Honores repulit pater Sextius.] *Hic cum honores repudiasset, seque ad philosophiæ studium contulisset, sub principium tantam è suo illo consilio molestiam sensit, vt parum absuerit, quin mortem sibi ipse consciscerit. Plutarchus:* καθά φησι Σέξτιον τὸν Ῥωμαῖον ἀφεικότα τὰς ἐν τῇ πόλει τιμὰς καὶ ἀρχὰς διὰ φιλοσοφίαν, ἐν δὲ τῷ φιλοσοφεῖν αὖ πάλιν δυσπαθοῦντα καὶ χρώμενον τῷ λόγῳ χαλεπῶς, τὸ πρῶτον ὀλίγου δεῆσαι καταβαλεῖν ἑαυτὸν ἔκ τινος διήρους

Quibus senex egregius eripitur.] *Cum huius senis nullam in superioribus mentionem fecerit, facile adducor, vt putem, multa huius epistolæ principio desiderari.*

PINCIANVS.

NVnquam credideris felicem quemquam ex felicitate suspensum. Fragilibus innititur qui aduentitio lætus est. Exibit, &c.] *Sunt codices qui legant, & forte rectius,* Numquam credideris felicem quemquam

quemquam esse ea felicitate suspensum quæ fragilibus innititur, qui aduentitio lætus est. Exibit, *&c.*

Fidele firmumque] *Scribe*, fidele firmumque est, *ex vetere lectione.*

Omnia quæ fortuna intuetur, *Eadem*, intuentur, *non* intuetur.

Si quis habens ista se quoque habet,] *Scribe*, Si quis habens illa se quoque habet, *ex eadem.*

Vt carmen fortius ac iustius repetam] *Exemplaria quædam*, petam *legunt*, *non* repetam. *Alia*, an petam. *pro quo non absurde fortasse substitueris* amputem, *hoc est, breuius faciam.*

Quin vero metuenda declina,] *Scribe*, Tu vero metuenda declina, *ex omni vetere lectione.*

Et ad tolerandum omne confirmata mens,] Omnino, *non* omne, *eadem.*

Tam intemperantes in ipsis miserijs quam sunt ante illas.] *Puto inuertendas esse dictiones, legendumque;* tam intemperantes in ipsis miserijs sunt quam ante illas.

Plus dolet quam necesse est. Eadem enim infirmitate] *Resarci locum mutilatum sic*: Plus dolet quam necesse est, qui ante dolet quam necesse sit. Eadem enim infirmitate, *ex vetere lectione.*

Intemperantia fingit sibi perpetuam felicitatem,] *Lege*, eadem intemperantia fingit, *&c. ex eadem.*

Et oblitus fati quo humana iactantur,] *Prior editio*, & oblitus huius peccati quo humana iactantur: *minus vitiose, legendum enim* petauri, *non* peccati: *ex omnibus scriptis exemplaribus. De cuius dictionis significatione legendi glossematum scriptores.*

Mortale est omnium mortalium bonum.] Omne *legendum, non* omnium, *ex eisdem.*

Quo illo singuli dies turbent,] *Vetus lectio* turbant, *forte* trudant. *Gallicanum meum exemplar contra reliqua omnia* trahant, *non* turbant *legit, siue* turbent.

Æquo animo perdere quod periturum est] *Exemplar Facundi ac Primitini*, æquo animo perdere quod perdendum est, *rectius.*

Intelligebat enim quod dari posset & eripi,] *Vetus lectio*, intelligebat enim quod dari potest, & eripi posse. *Alij codices*, Intelligebat enim quod dari posset, & eripi posse.

Animosi sumus inter exempla, quare deficimus:] *Lege*, Sumus inter exempla, quare deficimus, *ex eadem.*

Ista vis vlceris, quam opto mehercules mitigari,] *Scribe*, illa vis vlceris, quam opto mehercule mitigari, *ex eadem.*

Sed securus de isto sum.] Ipso, *non* isto, *eadem.*

Quid ergo nonne suadebit & exibit.] *Corrigendum*, Quid ergo? nonsi suadebit, exibit? *ex eadem.*

Philosophiam in opere discere,] *Sic legunt pleraque omnia exemplaria. Vnum tantum scholasticum habet;* philosophiam in opus ducere.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

CONSOLATORIA in morte filij, sapiens, ita me Deus, & diserta.

EPIST. XCIX.

EPISTOLAM, quam scripsi Marullo, cum filium paruulum amisisset, & diceretur molliter ferre, misi tibi. In qua non sum morem solitum secutus, nec putaui leniter illum debere tractari, cum obiurgatione esset quam consolatione dignior. Afflicto enim, & magnum vulnus male ferenti, paullisper cedendũ est: exsatiet se, aut certe primum impetum effundat. Hi qui sibi lugere sumpserunt, protinus castigentur, & discant quasdam etiam lacrymarum ineptias esse. [1] Solatia expectas? conuicia accipe. tam molliter tu fers mortem filij? quid faceres, si amicum perdidisses? Decessit filius incertæ spei, paruulus: pusillum temporis perijt. Caussas doloris conquirimus, & de fortuna etiam inique queri volumus: quasi non sit iustas querendi caussas præbitura. At mehercule satis mihi iam videbaris animi habere, etiam aduersus solida mala, nedũ ad istas vmbras malorum, quibus ingemiscunt homines moris caussa. Quod damnorum omnium maximum est, si amicũ perdidisses, danda opera erat, vt magis gauderes quod habueras, quam mœreres quod amiseras. Sed plerique non computant, quanta perceperint, quantumve gauisi sint. Hoc habet inter reliqua mala dolor, quod nõ superuacuus tantũ, sed ingratus est. Ergo quod habuisti talem amicum, perijt opera? tot annis, tanta coniunctione vitæ, tam familiari studiorum societate, nihil actum est? Cum amico [2] effers amicitiam: & quid doles amisisse, si habuisse non prodest? Mihi crede, magna pars ex illis quos amauimus, licet ipsos casus abstulerit, apud nos manet. Nostrũ est quod præterijt tempus: nec quidquam est loco tutiore, quam quod fuit. Ingrati aduersus percepta, spe futuri, sumus: quasi non quod futurum est, si modo successerit nobis, cito in præterita transiturum sit. Anguste fructus rerum determinat, qui tantum præsentibus lætus est. & futura & præterita delectant: hæc exspectatione, illa memoria.

ſed alterum pendet, & non fieri poteſt; alterum non poteſt non fuiſſe. Quis ergo furor eſt, certiſſimo excidere? Acquieſcamus his quæ iam hauſimus: ſi modo non perforato animo hauriebamus, & tranſmittente quidquid acceperat. Innumerabilia ſunt exẽpla eorum, qui liberos iuuenes ſine lacrymis extulerint: qui in ſenatum, aut in aliquod publicum officium à rogo redierint, & ſtatim aliud egerint: nec immerito. Nam primum, ſuperuacuum eſt dolere, ſi nihil dolendo proficias: deinde iniquum eſt queri de eo, quod vni accidit, & omnibus reſtat. Deinde, deſiderij ſtulta conqueſtio eſt, vbi minimum intereſt inter amiſſum, & deſiderantem. Eo itaque æquiore animo eſſe debemus, quod quos amiſimus, ſequimur. Reſpice celeritatem rapidiſſimi temporis: cogita breuitatem huius ſpatij, per quod citatiſſimi currimus: obſerua hunc comitatum generis humani, eodem tendentis, minimis interuallis diſtinctum, etiam vbi maxima videntur: quem putas periſſe, præmiſſus eſt. Quid autem dementius, quam cum idem tibi iter emetiendum ſit, flere eum qui anteceſſit? Flet aliquis factum, quod non ignorauit futurum? aut ſi mortem in homine non cogitauit, ſibi impoſuit. Flet aliquis factum, quod aiebat non poſſe non fieri? quiſquis aliquẽ queritur mortuum eſſe, queritur hominem fuiſſe. Omnes eadem conditio deuinxit: cui naſci contingit, mori reſtat. Interuallis diſtinguimur, exitu æquamur. Hoc quod inter primum diem & vltimum iacet, varium, & incertum eſt, ſi moleſtias æſtimas, etiam puero longum: ſi velocitatem, etiam ſeni anguſtum. Nil non lubricum & fallax, & omni tempeſtate mobilius. Iactãtur cuncta, & in contrarium tranſeunt, iubente fortuna: & in tanta volutatione rerum humanarum, nil cuiquam, niſi mors, certum. Tamen de eo queruntur omnes, in quo vno nemo decipitur. Sed puer deceſſit. Nondum dico melius agi cum eo qui vita defungitur: ad eum tranſeamus qui conſenuit: quantulo vincit infantem? Propone profundi tẽporis vaſtitatem, & vniuerſum complectere: deinde hoc quod ætatem vocamus humanam, compara immenſo: videbis quam exiguum ſit, quod optamus, quod extendimus. Ex hoc quantum lacrymæ, quantum ſollicitudines occupant, quantum mors, antequã veniat, optata: quantum valetudo, quãtum timor, quantum teneri aut rudes aut inutiles anni? dimidium ex hoc edormitur. Adijce labores, luctus, pericula: & intelliges etiam in longiſſima vita, minimum eſſe quod viuitur. Sed quis tibi concedat, non melius ſe habere eum cui cito reuerti licet, cui ante laſſitudinem peractum eſt iter? Vita, nec bonum nec malum eſt: boni ac mali locus eſt. Ita nihil perdidit ille, niſi aleam in damnum certiorẽ. Potuit euadere modeſtus ac prudens, potuit ſub cura tua in meliora formari: ſed (quod iuſtius timetur) potuit fieri pluribus ſimilis. Adſpice illos iuuenes, quos ex nobiliſſimis domibus[2] in arenam luxuria proiecit: adſpice illos, qui ſuam alienamque libidinẽ exercent, mutuo impudici: quorum nullus ſine ebrietate, nullus ſine aliquo inſigni flagitio dies exit: plus timeri quam ſperari potuiſſe manifeſtum erit. Non debes itaque cauſſas doloris accerſere, nec leuia incommoda indignãdo cumulare. Non hortor, vt nitaris & vrgeas: non tam male de te iudico, vt tibi aduerſus hæc totam putem virtutem aduocandam. Non eſt dolor iſte, ſed morſus: tu illum dolorem facis. Sine dubio multum philoſophia profecit, ſi puerum, nutrici adhuc quam patri notiorem, animo forti deſideras. Quid? nunc ego duritiam ſuadeo, & in funere ipſo erigere vultum volo, & animum ne contrahi quidem patior? Minime inhumanitas eſt iſta, non virtus, funera ſuorum iiſdem oculis, quibus ipſos videre, nec commoueri ad primam familiarium diuiſionem. Puta autem me vetare: quædam[4] non ſunt ſui iuris. Excidunt etiam retinentibus lacrymæ, &[5] animum profuſæ leuant. Quid ergo eſt? permittamus illis cadere, non imperemus. Fluant quantum affectus eiecerit, non quantum poſcet imitatio. Nihil vero mærori adijciamus, nec illum ad alienum augeamus exemplum. Plus oſtentatio doloris exigit, quam dolor: [6] quotuſquiſque ſibi triſtis eſt? [7] Clarius, cum audiuntur, gemunt: & taciti quietique, dum ſecretum eſt, cum aliquos viderint, in fletus nouos excitantur. Tum [8] capiti ſuo manus ingerunt, quod potuerant facere, nullo prohibente, liberius: tunc mortem comprecantur ſibi, tunc lectulo deuoluuntur. Sine ſpectatore ceſſat dolor. Sequitur nos vt in alijs rebus, ita in hac quoque hoc vitium, ad plurium exempla componi; nec quid oporteat, ſed quid ſoleat, adſpicere. A natura diſcedimus: populo nos damus, nullius rei bono auctori, & in hac re, ſicut in omnibus, inconſtantiſſimo. Videt aliquem fortem in luctu ſuo? impium vocat, & efferatum. Videt aliquem collabentem, & corpori affuſum? effœminatum ait, & eneruem. Omnia itaque ad rationem reuocanda ſunt. Stultius vero nihil eſt, quam famam captare triſtitiæ, & lacrymas approbare: quas iudico ſapienti viro alias permiſſas cadere, alias vi ſua latas.

Dicam quid intersit. Cum primum nos nuncius acerbi funeris perculit, cum tenemus corpus è complexu nostro in ignem trāsiturum, lacrimas naturalis necessitas exprimit: & spiritus ictu doloris impulsus, quemadmodum totum corpus quatit, ita oculos, quibus adiacentem humorem perpremit & expellit. Hæ lacrimæ per elisionē cadunt, nolentibus nobis. Aliæ sunt, quibus exitum damus, cum memoria eorum quos amisimus, retractatur: & inest quiddam dulce tristitiæ: cum occurrūt sermones eorum iucundi, conuersatio hilaris, officiosa pietas, tunc oculi velut in gaudio relaxantur. His indulgemus, illis vincimur. Non est itaque, quod lacrimas propter circumstātes assidentésque aut contineas, aut exprimas: nec cessant, nec fluunt vnquam tam turpiter, quam finguntur. Eant sua sponte: ire autem possunt placidis atque cōpositis. Sæpe salua sapientis auctoritate fluxerunt, tanto temperamēto, vt illis nec humanitas, nec dignitas deesset. Licet, inquam, naturæ obsequi, grauitate seruata. Vidi ego in funere suorum verendos, in quorum ore amor eminebat, remota omni lugentiū scæna. Nihil erat, nisi quod veris dabatur affectibus. Est aliquis & dolendi decor. hic sapienti seruandus est: & quemadmodum in ceteris rebus, ita & in lacrimis aliquid sat est. Imprudētium vt gaudia, sic dolores exundauere. Æquo animo excipe necessaria. Quid incredibile, quid nouum euenit? quam multis cum maxime [9] funus locatur? quam multis vitalia eruuntur? quam multi post luctum tuum lugent? Quoties cogitaueris puerum fuisse, cogita & hominem, cui nihil certi promittatur, quem fortuna nō vtique perducit ad senectutem: vnde visum est, dimittit. Ceterum de illo frequenter loquere, & [12] memoriam eius quantum potes, celebra: quæ ad te sæpius reuertetur, si erit sine acerbitate ventura. Nemo enim libenter tristi conuersatur, nedum tristitiæ. Si quos sermones eius, si quos quamuis paruuli iocos cum voluptate audieras, sæpius repete: potuisse illum implere spes tuas, quas paterna mente conceperas, audacter affirma. Obliuisci quidem suorum, ac memoriam cum corporibus efferre, & effusissime flere, meminisse parcissime, inhumani animi est. Sic aues, sic feræ fœtus suos diligunt: [12] quarum concitatus est amor, & pene rabidus, sed cum amissis totus exstinguitur. Hoc prudentem virum non decet: [13] meminisse perseueret, lugere desinat. Illud nullo modo probo, quod ait Metrodorus, [14] esse aliquam cognatam tristitiæ voluptatem: hanc ipsam captandā in eiusmodi tempore. Ipsa Metrodori [15] verba subscripsi: de quibus non dubito, quid sis sensurus. Quid enim turpius, quam captare in ipso luctu voluptatem, imo per luctum: & inter lacrimas quoque, quod iuuet, quærere? Hi sunt qui nobis obiiciunt nimiū rigorem, & infamant præcepta nostra duritia, quod dicamus dolorem in animū aut admittendum non esse, aut cito expellendum. Vtrum tādem est aut incredibilius, aut inhumanius, non sentire amisso amico dolorem, an voluptatem in ipso dolore aucupari? Nos quod præcipimus, honestum est. cum aliquid lacrimarum affectus effuderit, &, vt ita dicam, despumauerit, non esse tradendum animum dolori. Quid tu dicis? miscendam ipsi dolori voluptatem. Sic consolamur crustulo pueros, sic infantium fletum infuso lacte compescimus. Ne illo quidem tempore quo filius ardet, aut amicus exspirat, cessare pateris voluptatē, sed ipsum vis titillare mœrorem. Vtrum honestius dolor ab animo submouetur, an voluptas ad dolorem quoque admittitur? admittitur, dico? captatur, & quidem ex ipso. Est aliqua, inquit, voluptas cognata tristitiæ. Illud nobis licet dicere: vobis quidē non licet. Vnum bonum nostis voluptatem, vnum malum dolorem. Quæ potest inter bonum, & malum, esse cognatio? Sed puta esse. nunc potissimum eruitur: & ipsum dolorem scrutamur an aliquid habeat iucundum circa se, & voluptarium? Quædam remedia aliis partibus corporis salutaria, vel ut fœda & indecora, adhiberi aliis nequeunt: & quod alibi prodesset sine damno verecundiæ, id fit inhonestum loco vulneris. Non te pudet luctum voluptate sanare? seuerius ista plaga curanda est. Illud potius admone, nullum mali sensum, ad eum qui perit, peruenire: nam si peruenit, non periit. Nulla, inquam, eum res lædit, qui nullus est: viuit, si læditur. Vtrum putas illi male esse, quod nullus est, an quod est adhuc aliquis? Atqui nec ex eo potest ei tormentum esse, quod non est: quis enim nullius sensus est? nec ex eo, quod est: effugit enim maximum mortis incommodum, non esse. Illud quoque dicamus ei, qui deflet ac desiderat in ætate prima raptum: Omnes quantum ad breuitatem æui, si vniuerso compares, & iuuenes & senes in æquo sumus. Minus enim ad nos ex omni ætate venit, quàm quod minimū esse quis dixerit. quoniam quidem minimum aliqua pars est, hoc quod viuimus, proximum nihilo est: & tamen [16] ob dementiam nostram late disponitur. Hæc tibi scripsi, non tamquam exspectaturus esses remedium à me tam serum: liquet enim mihi te locutum tecum, quidquid lecturus es: sed vt castigarem illam exiguam moram, quā à te

Senec.

recessisti: & in reliquum exhortarer, contra fortunam tolleres animos, & omnia eius tela non tamquam possent venire, sed tamquam vtique essent ventura, prospiceres.

I. LIPSIVS.

1. SOlatia exspectas.] *Hic ego incipere ipsam Epistolam ad Marullum (vel vt alij libri,* Marillum) *opinor, & totam deinceps ad finem poni.*

2. Effers amicitiam.] *Tamquam vna mortuam.*

3. In arenam luxuria.] *De quibus epist.* LXXXVII. *& alibi dictum. qui se locant ad gladium aut cultrum.*

4. Non sunt sui iuris.] *Non sunt libera, imperio alieno aguntur. quo? naturæ.*

5. Animum profusæ leuant.] *Apud Senecam patrem lib.* X. *Controu.* I. Plerumque omnis dolor per lacrimas effluit.

6. Quotusquisque sibi tristis est?] *Ita in epist.* LXIII. Nemo sibi tristis est. *Vide.*

7. Clarius, cum audiuntur, gemunt.] *Martialis:*

Amissum non flet, cum sola est Gellia, patrem:
Siquis adest, iussæ prosiliunt lacrimæ.

8. Capiti suo manus.] *Siue vt crines vellant, siue vt frontem feriant.*

9. Funus locatur.] *Efferendum nempe, & vrendum à Libitinarijs.*

10. Quam multis vitalia eruuntur? *Si in Ægypto, aut alibi hæc scriberet, vbi condiri mos corpora, & intestina erui, probarem: in Romanis moribus, qui possum? Nam illi comburebant, & quidem totos, nec de partibus erutis legi, aut certe non obseruaui. Si alius, ne mutemus. Etsi libri tamen mutant, qui,* vitalia emittunt; *aut,* emuntur, *vt in meo. Equidem legerim:* quam multi vitam alij amittunt? *aut vero,* quam multi vita alij emittuntur? *Sed quod magis etiam placeat, quibusdam libris abest repetitio, scribuntq;:* Quam multi, cum maxime funus locatur, in talia emittunt? *placeat, inquam si pariter rescribas,* vitam alij amittunt. *Ecce, inquit, dum de funere curatur, funus superuenit, aut funera.*

11. Memoria eius.] *Plutarchus Consol. ad Apollonium:* Ὠφέλιμος δὲ τοῖς ἀποιχομένοις, ἡ διὰ τ' ἀγαθῆς μνήμης τιμή. οὐδεὶς γὰρ ἀγαθὸς ἄξιος θρήνων, ἀλλ' ὕμνων καὶ παιάνων, οὐδὲ πένθους, ἀλλὰ μνήμης εὐκλεοῦς. Commodum aliquod est defunctis, si pia memoria eos colamus. Nemo enim bonus gemitu dignus est; sed hymnis & laudibus; neque luctu, sed recordatione laudabili.

12. Quarum concitatus est.] *Scripti nescio quid velint:* quarum contraria (*alij,* contrarius) ac concitatus.

13. Meminisse perseueret.] *Tacitus simile:* Fœminis lugere honestum est, viris meminisse.

14. Esse aliquam cognatam.] *Ita Ouidius:*

Fléque meos casus, est quædam, flere, voluptas.

Statius:

—— tunc flere, & scindere vestes,
Fatáque, & iniustos rabidis pulsare querelis.
Cælicolas, solamen erat.

Vide Aristotelem 1. *Rhetor. cap.* XI.

15. Verba subscripsi.] *Exstant in meo alijsque Græca quadam, sed sic deprauate scripta, vt nihil mihi quidem sit eruere.*

16. Ob dementiam nostram.] *Gruterus acute & vere,* ô dementiam.

MVRETVS.

CLarius, cum audiuntur, gemunt.] *Vt Gelliam facere ait Martialis:*

Amissum non flet, cum sola est, Gellia patrem:
Si quis adest, iussæ prosiliunt lacrimæ. *Verum autem est, quod subijcitur:*
Ille dolet vere, qui sine teste dolet.

Esse aliquam cognatam tristitiæ voluptatem.] *Ouidius:*

—— est quædam flere voluptas
Expletur lacrimis egeriturque dolor.

Ipsa Metrodori verba subscripsi,] *Desiderari hoc loco Græca verba Metrodori, etiam lacuna, quæ in vetere libro est, indicat.*

PINCIANVS.

QVibus ingemiscunt homines amoris causa.] *Exemplar Franciscanum non habet* amoris *sed* moris.

Quantum ve gauisi sint.] *Particula* ve *redundat, ex vetere lectione.*

Hic habet inter reliqua mala dolor, quod non superuacuus tantum, sed ingratus est.] *Legendum* hoc habet inter reliqua mali dolor. Non superuacuus tantum, sed ingratus est. *ex eadem.*

Aut si mortem in homine non cogitant,] *Scribendum puto,* At, *non* Aut.

Flet aliquis factum quod aiebat non posse fieri.] *Exemplar Facundi & Primitiui.* Flet aliquis factum, quod aiebat non posse non fieri.

Sed quis tibi concedit,] *Vetus lectio* concedat, *non* concedit.

Ita nihil perdidit ille, nisi aleam in damnum certius.] *Castiga,* Ita nihil perdidit ille, nisi aleam in damnum certiorem, *ex eadem.*

Puta autem me vetare quædam quæ non sunt sui iuris.] *Lege,* Puta autem me vetare. Quædam sunt sui iuris. *ex eadem.*

Quibus adiacentem humorem perpremit] *Lege* premit, *non* perpremit, *ex eadem.*

Nec

Nec fluunt vnquam tam turpiter, quam finguntur.] *Scribendum opinor*, nec fluunt vnquam tam turpiter, quam cum finguntur.

Quam multis vitalia eruuntur.] *Vetus lectio*, quam multi vitalia emittunt.

Sic aues: sic feræ suos diligunt,] *Scribe*, Sic aues, sic feræ suos diligunt fœtus, *ex eadem.*

Hanc ipse captandam in eiusmodi tempore.] *Sic prior editio. Sed legendum arbitror* esse, *non* ipse. *Alioqui in meo peruetere exemplari redundat hac dictio.*

Dolorem aut admittendum non esse,] *Scribito*, dolorem aut admittendum in animum non esse, *ex vetere lectione.*

Dico admittitur captatur.] *Inuerte dictiones*, Admittitur, dico captatur, *ex eadem. & si in meo vetusto codice* immo *legitur, vbi scriptum est* dico, *& paulo post* curanda, *non* sananda, *aliquot præferunt exemplaria.*

ERASMVS.

QVam multis vitalia emuntur.] *Sic prior in alijs erat:* emittunt. eruuntur, *opinor legendum. Sensit enim de cadaueribus, quibus eximuntur vitalia, vt possint condiri.*

Metrodori verba subscripsi,] *In duobus exemplaribus comperi vestigia Græcorum elementorum, sed adeo deprauata, vt ex his nihil potuerit conijci dignum memoratu.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

DE Papirio Fabiano philosopho iudicium, eiusque scriptis.

EPIST. C.

[1] FAbiani Papirij libros, [2] qui inscribuntur *Ciuilium*, legisse te cupidissime scribis: sed non respondisse exspectationi tuæ. deinde, oblitus de philosopho agi, compositionem eius accusas. Puta esse quod dicis: & effundi verba, non fingi. Primum, habet ista res suam gratiam: & est decor proprius orationis leniter lapsæ. Multum enim interesse existimo, vtrũ exciderit, an fluxerit. Nunc in hoc quoque, quod dicturus sum ingens differentia est. Fabianus mihi [3] non effundere videtur orationem, sed fundere: adeo larga est, & sine perturbatione, non sine cursu tamen, veniens. Illud plane fatetur & præfert, non esse se tractatam, nec diu tortam. Sed [4] ita, vt vis, esse credamus: mores ille, non verba composuit; & animis scripsit ista, non auribus. Præterea, ipso dicente non vacasset, tibi partes intueri: adeo te summa rapuisset: & fere quæ impetu placent, minus præstant [5] ad manum relata. Sed illud quoque multum est, primo adspectu oculos occupasse: etiamsi contemplatio diligens inuentura est, quod arguat. Si me interrogas, maior ille est [6] qui iudicium abstulit, [7] quam qui meruit. Et scio hunc tutiorem esse: scio audacius sibi [8] de futuro promittere. Oratio solicita philosophum non decet. Vbi tandem erit fortis & constans, vbi periculum sui faciet, qui timet verba? Fabianus non erat neglegẽs in oratione, sed securus: itaque nihil inuenies sordidum. Electa verba sunt, non captata; nec huius sæculi more contra naturam suam posita & inuersa; splendida tamen, quamuis sumantur è medio: sensus honestos & magnificos habent, non coactos in sententiam, [9] sed altius ductos. Videbimus, quid parum recisum sit, [10] quid parum structum, quid non huius recentis polituræ: cum circumspexeris omnia, nullas videbis angustias inanes. Desit sane varietas marmorum, & [11] concisura aquarum cubiculis interfluentium, [12] & pauperis cella, & quidquid aliud luxuria, non contenta decore simplici, miscet: quod dici solet, [13] *domus recta est*. Adijce nunc, quod de compositione non constat. Quidam illam volunt esse ex horrido comptam: quidã vsque eo aspera gaudent, vt etiam quæ mollius casus explicuit, ex industria dissipent, & clausulas abrumpant, ne ad exspectatum respondeant. Lege Ciceronem. cõpositio eius vna est: [14] pedem seruat, curata, lenta, & sine infamia mollis. At contra, Pollionis Asinij salebrosa & exsiliens, & vbi minime expectes, relictura. Denique apud Ciceronem omnia desinunt: apud Pollionem cadunt: exceptis paucissimis, quæ ad certum modum, & ad vnum exemplar, adstricta sunt. Humilia præterea tibi videri dicis omnia, & parum erecta: quo vitio carere eum iudico. Non sunt humilia illa, sed placida. [15] sunt enim tenore quieto compositoque formata, nec depressa, sed plana. Deest illis oratorius vigor, stimulique quos quæris, & subiti ictus sententiarum: sed totum corpus videris; quamuis sit incomptum, honestum est. Non habet oratio eius, [16] sed debet dignitatem. Affer quem Fabiano possis præponere. Dic Ciceronem, cuius libri ad philosophiam pertinentes, pæne totidem sunt, quot Fabiani. Cedam. sed non statim pusillum est, si quid maximo minus est. Dic Asinium Pollionem. Cedam. & re-

ſpondeamus: In re tanta eminere eſt, & poſt duos eſſe. Nominà adhuc Liuium. Scripſit enim & dialogos, [17] quos non magis philoſophiæ annumerare poſſis, quàm hiſtoriæ: & ex profeſſo philoſophiam continentes libros. Huic quoque dabo locũ: vide tamen, quam multos antecedat, qui à tribus vincitur, & tribus eloquentiſſimis. Sed non præſtat omnia. non eſt fortis oratio eius, quamuis elata ſit: non eſt violenta, nec torrens, quamuis effuſa ſit: [18] non eſt perſpicua, ſed pura. Deſideres, inquies, cõtra vitia aliquid aſpere dici, contra pericula animoſe, contra fortunã ſuperbe, contra ambitionem contumelioſe. Volo luxuriam obiurgari, libidinem traduci, impotẽtiam frangi: ſit aliquid oratorie acre, tragicè grande, comice, exile. Vis illum aſſidere puſillæ rei, verbis? Ille rerum ſe magnitudini addixit: eloquentiam, velut vmbram, non hoc agens, trahit. Non erunt ſine dubio ſingula circumſpecta, nec in ſe collecta, nec omne verbũ excitabit ac punget: fateor: [19] exibunt multa, nec ferient, & interdum otioſa præterlabetur oratio: ſed multum erit [20] in omnibus locis, & ingens ſine tædio ſpatium. Denique illud præſtabit, vt liqueat tibi, illum ſenſiſſe, quæ ſcripſit. Intelliges actum hoc, vt tu ſcires quid illi placeret, non vt ille placeret tibi. Ad profectum omnia tendunt, & ad bonam mẽtem: non quæritur plauſus. Talia eſſe ſcripta eius non dubito, etiam ſi magis reminiſcor quam teneo: hæretque mihi color eorũ, non ex recenti conuerſatione familiariter, ſed ſummatim, vt ſolet ex vetere notitia. Cum audirem certe illum, talia mihi videbantur: non ſolida, ſed plena, quæ adoleſcentẽ indolis bonæ attollerent, & ad imitationem ſui vocarent, ſine deſperatione vincendi, quæ mihi adhortatio videtur efficaciſſima. Deterret enim, qui imitandi cupiditatem modo fecit, ſpem abſtulit. Ceterum verbis abundabat, ſine commendatione partium ſingularum, in vniuerſum magnificus.

I. LIPSIVS.

1. FAbiani Papirij.] *De quo epiſt. XI. LII. & LVIII. & Seneca pater totum virum deſcribit, & genus eloquij, de quo hic cenſura: imo requirit in eo, quæ filius excuſat & tuetur. Videſis lib. II. Contron. in Præfatione.*

2. Qui inſcribuntur Ciuilium.] *Id eſſet*, Politieorum: *dignum hercules Philoſopho argumentum. At libri quidam*, artium ciuilium *habent; alij*, artium & vilium; *quidam*, artium iulium; *denique*, archinilium. *Vt ſuſpicio ſit remotioris & Græcanicæ vocis. An ſi forte, αἰτιῶν φυσικῶν? ſcripſit certe, & citatur eo titulo à Chariſio*, Cauſſarum naturalium.

3. Non effundere.] *Cum impetu videlicet, & turbide; ſed fundere leniter, & cum ordine.*

4. Ita vt vis.] *Bene è libris aliquot aſſeruit Gruterus. Sententia. Age, eſto vti dicis, parum compoſitus aut conſtructus: nempe philoſophum, non oratorem, agit.*

5. Ad manum relata.] *Quæ audita placent, & ſtatim non æque in manum ſumpta, & relecta: cum iudicium moroſe collegit, & certius appendit ac librat.*

6. Qui iudicium abſtulit.] *In dicendo rapuit, & velut inuitum traxit.*

7. Quam qui meruit.] *Accurata dictione, aut ſcriptione. Plus illic ingenij, & ignis; hic curæ, & intentionis.*

8. De futuro promittere.] *Viuere poſſe, & ætatem ferre.*

9. Sed altius ductos.] *Meus & quidam*, ſed tutius. *Alij*, latius. *quod probem, & opponitur breuibus ſenſibus & coactis.*

10. Quid parum ſtructum.] *Compoſitum: vt ſupra. At Pincianus mallet*, ſtrictum: *non ego.*

11. Conciſura aquarum.] *Refero ad aquas, & minutos Euripos, in cœnationibus olim, & præſertim æſtiuis. De quibus Seneca, de Tranquill. cap. I.* Quid perlucentes ad imum aquas, & circumfluentes ipſa conuiuia loquar? *Idem quæſt. Nat. III. cap. XVII. inter* opera luxuriæ *narrat:* In cubili natant piſces, & ſub ipſa menſa capitur, qui ſtatim transferatur in menſam.

12. Et pauperis cella.] *Bene habet. neque aliud eſt, quam diuites iſtos habuiſſe diſtinctam etiam Cœnationem, aut Cubiculum, quod* Pauperis cellam *dicerent. vbi certis diebus velut tenuem & pauperem victum imitarentur. Vide epiſt.* XVIII.

13. Domus recta eſt.] *Sine vitio eſt. etſi minus ornata aut inſtructa.*

14. Pedem ſeruat, curata.] *Meo & aliquot ſcriptis abeſt vox*, ſeruat: *ſcribúntque* vna eſt, pedem curuat, lenta. *Legi poßit*, pedem curat.

15. Sunt enim tenore quieto.] *Valde amplectar, quod in quibuſdam*: ſed placida, & ad animi tenorem quietum compoſitúmque formata. *Eſt ipſum, quod pater de illo:* Iam videlicet compoſitus & pacatus animus, cum veros compreſſiſſet affectus, parum bene imitari poterat, quæ effugerat. *Oratio igitur lenis & placida, vt ipſe animus.*

16. Sed debet dignitatem.] *Priores duas voces male eiecerat Muretus, libris omnibus aſſertas. Ego mutem leniter*, ſed dabit. *Argute hoc ait: Oratio eius, eſto, dignitatem non habet, ſed eam dabit. id eſt, tota honeſti & virtutis plena, iſta animo inſeret, & faciet te magnum & honeſtum.*

17. Quos non magis philoſophiæ.] *Etſi enim philoſophiam tractant & promittunt; non tamen à veteris ſtudio Liuius abit, & Hiſtorias atque exempla crebra miſcet.*

18. Non eſt perſpicua.] *Nam & pater Seneca obſcuritatem eum ab Arellio Fuſco tenuiſſe indicat.*

19. Exibunt multa.] *A gladiatoribus, quorum manus* Exire *dicuntur. cum parant ferire.*

20. In omnibus locis.] *Pinciano aſſentior legenti*, lucis. *Atqui de obſcuritate diximus. Ita: ſed ſplendorem hic rerum accipimus, & dignitatem.*

MVRETVS.

MVRETVS.

PAuperis cella,] *Multos alios locos in hac epiſtola reſtitui: in hoc labor omnis meus irritus fuit.*

PINCIANVS.

QVi inſcribuntur ciuilium,] *Quidam codices agnoſcunt hanc lectionem. Alij habent,* qui inſcribuntur artium ciuilium. *Alij,* qui inſcribuntur artium & Iulium. *Alij, ſine coniunctione,* Artium Iulium. *Alij,* Archinilium.

Et non reſpondiſſe expectationi tuæ.] *Legendum reor,* ſed non reſpondiſſe expectationi tuæ.

Puto eſſe quod dicis, & effundi verba, non fingi.] *Lege,* Puta eſſe quod dicis, & effundi verba, non figi, *ex vetere lectione.*

Non effundere videtur orationem, ſed fundere.] *In exemplari Facundi & Primitiui vtrobique legitur* effundere. *Puto in priore loco ſcribendum eſſe* fundere. in poſteriore *effundere. Sequitur enim,* adeo larga eſt. *Item non longe à fine epiſtola de oratione eius loquens,* non eſt, *inquit,* violenta, nec torrens, quamuis effuſa ſit.

Primo aſpectum oculorum occupaſſe,] *Scribe,* Primo aſpectu oculos occupaſſe, *ex vetere lectione.*

Quod parum reciſum ſit, quod parum ſtructum,] *Eadem* quid, *non* quod, *vtrobique. Item* ſtrictum *puto ſcribendum, non,* ſtructum, *quia ſequitur non multo poſt,* exceptis pauciſſimis quæ ad certum modum, & ad vnum exemplar aſtricta ſunt. *quamuis de Pollione id, non de Fabiano.*

Non ſunt enim tenore quieto compoſitóque formata.] *Caſtiga ex eadem,* & ad animi tenorem quietum compoſitúmque formata.

Sed totum corpus videri quam ſit comptum honeſtum eſt.] *Sic prior editio. Alter tamen eadem,* Sed totum corpus videris quam ſit comptum. Honeſtum eſt.

Quos non magis philoſophiæ annumerare poſſis, quam hiſtoriæ] *Aut inuerſas eſſe dictiones opinor, &* *legendum,* quos non magis hiſtoriæ annumerare poſſis, quam philoſophiæ: *aut certe eradendam eſſe negationem* non, *& ſcribendum,* quos magis philoſophiæ, *cætera.*

Non eſt fortis oratio eius, quamuis elata ſit:] *Exemplar domeſticum* electa *habet non* elata.

Deſideras, inquis, contra vitia aliquid aſpere dici,] *Lege,* Deſideres, inquit, contra vitia, &c. *ex vetere lectione.*

Non erunt ſine dubio ſingula circumſpecta,] *Exemplar Franciſcanum* circumſecta *legit, non* circumſpecta: *vt puto, recte. Præceſſit namque,* Videbimus quid parum reciſum ſit: *& ſequitur cuſtigio,* nec in ſe collecta.

Sed multum erit in omnibus locis & ingens ſine tædio ſpacium.] *Corrige,* Sed multum erit in omnibus lucis. Sed ingens ſine tædio ſpacium, *ex vetere lectione.*

Deterret enim qui imitandi cupiditate non fecit, ſpem abſtulit] *Exemplar Franciſcanum ſine negatione pulcherrime:* Deterret enim qui imitandi cupiditatem fecit, ſpem abſtulit.

ERASMVS.

C*Onciſura aquarum à cuniculis interfluentium, & pauperis cella.*] Quidam habebant à *cubiculis*: quod erat tolerabile, ſi tollas à præpoſitionem. *Sed pauperis,* conſtat vocem eſſe ſuppoſititiam: nec adhuc queo diuinare, quid ſit reponendum.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

DE ſubita morte cuiuſdam noti: & ex occaſione, nihil fidendum aut ſpondendum nobis. Omnia incerta, ideóque vita bona non differenda, longa autem non optanda: & exagitat Mecænatis turpiſſimum votum.

EPIST. CL.

OMnis dies, omnis hora, quam nihil ſimus oſtendit, & aliquo argumento recenti admonet fragilitatis oblitos, cum æterna meditantes reſpicere cogit ad mortem. Quid ſibi iſtud principium velit, quæris? Senecionem Cornelium, equitem Romanum ſplendidum & officioſum, noueras: ex tenui principio ſe ipſe promouerat, & iam illi decliuis erat curſus ad cetera. Facilius enim creſcit dignitas, quam incipit. [1] Pecunia quoque circa paupertatem plurimam moram habet, dum ex illa ereptat. Hic etiam Senecio diuitiis imminebat, ad quas illum duæ res ducebant efficaciſſimæ, & quærẽdi, & cuſtodiendi ſcientia: quarum vel altera locupletem facere potuiſſet. Hic homo ſummæ frugalitatis, non minus patrimonij quam corporis diligens, cum me ex conſuetudine mane vidiſſet, cum per totum diem amico grauiter affecto, & ſine ſpe iacenti, vſque in noctem aſſediſſet, cum hilaris cænaſſet, genere valetudinis præcipiti abreptus, angina, vix compreſſum arctatis faucibus ſpiritum traxit in lucem. Intra pauciſſimas ergo horas, poſtquam omnibus erat ſani ac valentis officiis functus, deceſſit. Ille qui & mari & terra pecuniam agitabat, qui [2] ad publica quoque, nullum relinquens inexpertum genus quæſtus, acceſſerat; in ipſo actu bene cedentium rerum, in ipſo procurrentis pecuniæ impetu, raptus eſt.

Insere nunc Melibœe pyros, pone ordine vites.

Quam stultum est a tatem disponere? ne crastino quidem dominamur. O quanta dementia est, spes longas inchoantium: Emam, ædificabo, credam, exigam, honores geram, tum demum lassam & plenam senectutem in otium referam. Omnia, mihi crede, etiam felicibus dubia sunt. Nihil sibi quisquam de futuro debet promittere: id quoque quod tenetur, per manus exit, & ipsam [3] quam premimus horam, casus incidit. Voluitur tempus, rata quidem lege, sed per obscurum: quid autem ad me, an naturæ certum sit quod mihi incertũ est? Nauigationes longas, & pererratis littoribus alienis, seros in patriam reditus proponimus? militiam, & castrensium laborum [4] tarda manupretia? procurationes, officiorúmque per officia processus: cum interim ad latus mors est. quæ quoniam numquam cogitatur, nisi aliena, nobis subinde ingerũtur mortalitatis exempla, non diutius, quam dum miramur, hæsura. Quid autem est stultius, quam mirari id vllo die factum, quod omni potest fieri? Stat quidem terminus nobis, vbi illum inexorabilis fatorum necessitas fixit: sed nemo scit nostrum, quam prope versetur. Sic itaque formemus animum, tamquam ad extrema ventum sit: nihil differamus, quotidie [5] cum vita paria faciamus. Maximum vitæ vitium est, quod imperfecta semper est, [6] quod etiam aliquid ex illa differtur. qui quotidie vitæ suæ summam manum imposuit, non indiget tempore. Ex hac autem indigentia timor nascitur, & cupiditas futuri exedens animum, [7] Nihil est miserius dubitatione venientium, quorsum euadent. Quantum sit illud quod restat, aut quale, [8] collecta mens inexplicabili formidine agitatur. Quomodo effugiemus hanc volutationem? vno, si vita nostra non prominebit, si in se colligetur. Ille enim ex futuro suspenditur, cui irritum est præsens. Vbi vero quidquid mihi debui, redditum est, vbi stabilita mens scit, nihil interesse inter diem & sæculum: quidquid deinceps dierum rerúmque venturum est, ex alto prospicit, & cũ multo risu seriem temporum cogitat. Quid enim varietas mobilitásque casuum perturbabit, si certus sit aduersus incerta? Ideo, mi Lucili, propera viuere: & singulos dies, singulas vitas puta. Qui hoc modo se aptabit, cui vita sua quotidie fuit tota, securus est. In spe viuentibus, proximum quódque tempus elabitur: subitque auiditas, & miserrimũ atque miserrima omnia efficiens, metus mortis. Inde illud [9] Mecænatis turpissimum votum: quo & debilitatem non recusat, & deformitatem, & nouissime acutam crucem, dummodo inter hæc mala spiritus prorogetur.

Debilem facito manu,
Debilem pede, coxa:
Tuber adstrue gibberum.
Lubricos quate dentes.
Vita dum superest, bene est.
Hanc mihi, vel acuta
[10] *Si sedeam cruce, sustine.*

Quod miserrimum erat, si incidisset, optatur: & tamquam vita petitur, [11] supplicij mora. Contemptissimum putarem, si viuere vellet vsque ad crucem. Tu vero, inquit, me debilites licet, dum spiritus in corpore fracto & inutili maneat: depraues licet, dum monstroso [12] & distorto temporis aliquid accedat: suffigas licet, & acutam sessuro crucem subdas: est tanti, vulnus suum premere, & patibulo pendere destrictum, dum differat id quod est in malis optimum, supplicij finem. Est tanti, [13] habere animam, vt agam. Quid huic optes, [14] nisi deos faciles? quid sibi vult ista carminis effæminati turpitudo? quid timoris dementissimi pactio? quid tam fœda vitæ mendicatio? Huic putas vmquam recitasse Virgilium,

Vsque adeone mori miserum est?

Optat vltima malorum: & quæ pati grauissimum est, extendi ac sustineri cupit. qua mercede? scilicet vitæ longioris. Quid autem huius viuere est? diu mori. Inuenitur aliquis, qui malit inter supplicia tabescere, & perire membratim, & toties per stillicidia amittere animam, quam semel exhalare? Inuenitur qui velit adactus ad illud [15] infelix lignum, iam debilis, iam prauus, & in fœdum scapularum ac pectoris tuber elisus, cui multæ moriendi caussæ etiam citra crucem fuerant, trahere animam tot tormenta tracturam? Nega nunc magnum beneficium esse naturæ, quod necesse est mori. Multi peiora pacisci adhuc parati sunt: etiam amicum prodere, vt diutius viuant: & liberos ad stuprum manu sua tradere, vt contingat lucem videre, tot conscium scelerum. Excutienda vitæ cupido est: discendúmque nihil interesse quando patiaris, quod quandoque

doque patiendum est: quam bene viuas referre, non quamdiu: sæpe autem in hoc esse bene, ne diu.

I. LIPSIVS.

1. PEcunia quoque circa.] *Idem de Lampide quodam Plutarchus, An seni sit gerenda respublica:* qui interrogatus, Quomodo tantas opes sibi parasset? respondit, Paruas quidem magno, magnas paruo labore. *Muretus suggessit.*

2. Ad publica quoque.] *Ad vectigalium redempturas, odiosas.*

3. Quam premimus horam.] *Clarum est. & nec hora hac certa, & casus potest abrumpere. At Mureto visum,* oram, *legere, & funem nauticum interpretari. Libri sunt à nobis.*

4. Tarda manupretia.] *Nam promotiones castrenses gradatim fiebant: nec magna, nisi in extremis, præmia.*

Vt locupletem aquilam tibi sexagesimus annus
Adferat.

5. Cum vita paria faciamus.] *Tamquam nihil sit reliqui. non illa nobis, non nos illi obligemur. Abi, abeo.*

6. Quod etiam aliquid.] *Veteres,* quod in aliquid. *ex quo Pincianus*, quod in aliud ex alio. *At meus liber, in margine:* quod meum aliquid*: optime. Fruar tota, manum iniiciam, nihil incerto tempori reseruem.*

7. Nihil est miserius.] *Meus vocem præmittit,* cum nihil: *legam,* quoniam nihil.

8. Collecta mens.] *Assentior Pinciano:* Non collecta. *Nisi magis placet leuiter rescriptũ, distinctumq;,* Quantum sit illud, & quale, collectu, mens inex. *Collectu siue collectione, quid illud & quale, mens turbatur.*

9. Mecænatis turpissimum votum.] *Imo & Homericum illud simile, in Odyssea:*

Βουλοίμην κ' ἐπάρουρος ἐὼν θητευέμεν ἄλλῳ
Ανδρὶ παρ' ἀκλήρῳ, ᾧ μὴ βίοτος πολὺς εἴη,
Η πᾶσιν νεκύεσσι καταφθιμένοισιν ἀνάσσειν.
Malim equidem vel in agris vitam ducere seruus
Pauperem apud dominum, cui res non ampliter adsit,
Quam cunctis dominari, apud Orcum, morte potitis,

Quid Euripides? apud eum Iphigenia:

Τὸ φῶς τόδ' ἀνθρώποισιν ἥδιστον βλέπειν.
Τὰ νέρθε δ' οὐδὲν. μαίνεται δ' ὃς εὔχεται
Θανεῖν. κακῶς ζῆν κρεῖσσον, ἢ θανεῖν καλῶς.
Lucem videre hominibus est suauissimum,
Inferna minime. desipit, qui vult mori.
Meliusque viuere male, quam mori bene.

Sed magis etiam assidet Epicuri dogma: τὸν σοφὸν καὶ πηρωθέντα τὰς ὄψεις, μεθέξειν τοῦ βίου: Sapientem etiam oculis cassum mansurum in vita: *quæ ipsa eius verba sunt in Laertio, & ab iis Mecænas videatur hausisse.*

10. Si sedeam cruce.] *Ita omnes meliores libri, & esse veram lectionẽ firmaui in libello De cruce.* Sedent *autem* in acuta cruce, *qui stipite acuto transfixi ab imo sunt, per os emergente. Versus porro caussa,* sedeam, *dissyllabũ exaudiendum: atq; ita libris quibusdam,* sedam, *scriptum.*

11. Supplicij mora.] *Nam erat in extremus Mecænatis,* sustine. *id est, serua mihi vitam & extende, etiam in cruce, vltimisque malis.*

12. Et distorto.] *Variant libri, ac quidam,* & sancto; *alij,* & deserto, *atque in margine,* discerpto; *meus & nonnulli,* & serto. *Facerem* defecto, *aut* secto. *nam ita in versibus erat, membris mutilari.*

13. Habere animam, vt agam.] *Non alio fine viuere, quam vt moriens viuam. Habeam animam, vt semper emittam.*

14. Nisi deos faciles?] *Accipio. meruit exaudiri, & habere Deos in vota faciles. Quid, inquit, aliud tam fœde timido optemus?*

15. Infelix lignum.] *Ita Crucem vocabant: ego in libellis eius rei.*

MVRETVS.

PLurimam moram] *Inepte in alijs* plurimum amorem. *Quod autem hic ait Seneca, difficillimam esse luctationẽ ijs qui ex paupertate conantur emergere: vbi autem ex ea erepserunt, faciliores eis & expeditiores esse progressus: idem olim nobilem quendam naucleum Lampin nomine, dixisse tradunt. Interrogatum enim, quomodo tantas opes sibi comparasset, respondisse, paruas quidem magno, magnas autem paruo labore. Plutarchus* ἐν τῷ εἰ γέροντι πολιτευτέον. *Proculus in Hesiodum,*

Oram casus incidit.] *Oram vocat funem nauticum. Male autem* alij, horam.

PINCIANVS.

CVm æterna meditantes respicere cogit ad mortem.] *Scribe,* Tum æterna meditatos, *&c. ex vetere lectione.*

Pecunia quoque circa paupertatem plurimum amorem habet, dum ex illa ereptat.] *Sic omnia legũt exemplaria, sed quis sit sensus non percipio, forte scribendũ non* amorem, *sed* moræ, *aut, si hoc arridet magis,* molẽ.

Illi qui & mari & terra pecuniam agitabat, qui ab publica quoque.] *Lego,* Ille quem & mari & terra pecunia agitabat, *ex vetere lectione & in vno tantũ meo codice scriptum annotaui* publicanos, *non* publica.

In ipso actu bene cedentium rerum,] *Fortasse verior est lectio* ictu, *hoc est, momento, quam* actu.

Et castrensium laborum tarda manu precia,] *Scribe coniunctim* manuprecia, *ex vetere lectione.*

Quæ quoniam nunquam cogitatur, nisi aliena, nobis subinde geruntur mortalitatis exẽpla.] *Lege,* Quæ quoniam nunquã cogitatur nisi aliena, subinde nobis ingerantur mortalitatis exẽpla, *ex vetere*

lectione, & præcipue ex exemplari Franciscano.

Tanquam ad extremum ventum sit,] Extrema, *non* extremum, *eadem agnoscit.*

Quod etiam aliquid ex illa differtur.] *Mendosa verba, & difficilis ad corrigendum coniectura. Sed ni fallor, verior erit scriptura,* quod in aliud ex alio differtur. *Nam & vetus omnis lectio pro* etiam aliquid, *habet* in aliquid: *& hoc verbum* aliquid, *cum per compẽdium scribitur, dubitationem affert, sit ne legendum* aliquid, *an* aliud, *sicut etiam hoc ipso loco scriptum erat in exemplari Facundi & Primitini.*

Nihil est miserius dubitatione vehementer irruentium, quorsum euadant.] Venientium, *non* vehementer irruentium, *omnia ferme exemplaria scripta: vt forte legendum sit* voluentium, *siue* volutantium. *Cui lectioni suffragari videtur quod sequitur.* Quomodo effugiemus hanc volutationem.

Collecta mens inexplicabili formidine agitatur.] Explicabili *omnia exemplaria, non* inexplicabili *quibus fauet quod sequitur statim,* Vno si vita nostra non prominebit, si in se colligitur. *Considerandũ tamen an desit negatio, sicuti multis locis superfluit. & legendum sit,* Non collecta mens, *siue* incollecta mens, *vt sint honesto dicendi modo inculcata duo nomina,* incollecta & inexplicabili, *idem habentia initium.*

Si certus sis aduersus incerta.] *Legendum* sit, *non* sis, *præcessit enim verbum tertiæ personæ* cogitat, *ex vetere lectione.*

Subitque auiditas, & miserrimũ atque miserrima omnia efficiet, metus mortis,] *Castiga,* subitque auiditas temporis, & miserrimus atque miserrima omnia efficiens, metus mortis, *ex eadem.*

Debilem facito manu, debilem pede. Coxa tuber. astrue gibberum.] *Scribe,* Debilem facito manu, Debilem pede. Debilem coxa. Tuber astrue gibberum: *ex eadem.*

Hanc mihi velacutam si subdas crucem sustineo, quod miserrimum erat.] *Scribe,* Hanc mihi vel acuta si sedeam cruce sustine. Quod miserrimum erat. *ex eadem. & si impressæ lectioni fauere videantur verba mox paulo sequentia.* suffigas licet & acutam sensuro crucem subdas. *sed* cessuro *ibi non* sensuro, *scribi debet, vt notabo. Ita verba illa magis ab antiqua lectione stant quam ab impressa.*

Quid tam fœda vitæ mendicatio?] *Sunt codices qui legant, non* mendicatio, *sed* commendatio, *nescio quã recte, quia supra velut commendauit vitam suam, cum dixit,* Hanc mihi vel acuta si sedeam cruce sustine.

OPSOPOEVS.

L*Ipsius comm. ad 13. Annal. Taciti, Male substituunt* publicanos. *per* publica *intelligitur, τὸ δημόσιον, τελωνεία.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

ALIQVID de immortalitate animæ. tum quæstiuncula, An claritas post mortem ad nos faciat? Disputat tenuiter primo & scholastice: tum in extremo adsurgit, & ad Deum ac cælestia animum ducit. Corpus hoc, sarcinam aut velamentum esse: sperni debere & exui, cum Deus & dies ille vocant.

EPIST. CII.

QVomodo molestus est iucundum somnium videnti, qui excitat: aufert enim voluptatem, etiamsi falsam, effectum tamen veræ habentem: sic epistola tua mihi fecit iniuriam. reuocauit enim me [1] cogitationi aptæ traditum, & iturum, si licuisset, vlterius. Iuuabat de æternitate animarum quærere, imo mehercule credere. credebam enim facile opinionibus magnorum virorum, rem gratissimam [2] promittentium magis, quam probantium. Dabam me spei tantæ. iam eram fastidio mihi, iam reliquias ætatis infractæ contemnebam, in immensum illud tempus, & in possessionem omnis æui transiturus: cum subito experrectus sum, epistola tua accepta, & tam bellum somnium perdidi. quod repetam, si te dimisero, & redimam. Negas me [3] epistola prima totam quæstionem explicuisse, in qua probare conabar id quod nostris placet, claritatem quæ post mortẽ contingit, bonum esse Id enim me nõ soluisse, quod opponitur nobis: Nullum, inquiunt, bonum ex distantibus: hoc autem ex distantibus constat. Quod interrogas, mi Lucili, eiusdem quæstionis est, loci alterius: & ideo non hoc tantum, sed alia quoque eodem pertinentia distuleram. Quædam enim, vt scis, moralibus [4] rationalia immixta sunt. Itaque illam partem recta ad mores pertinentem tractaui, Numquid stultum sit ac superuacuum, vltra extremum diem curas trãsmittere. An cadant bona nostra nobiscum, nihilque sit eius qui nullus est. [5] An ex eo quod cum erit, sensuri non simus [6] antequam aliquis fructus percipi aut peti possit. Hæc autem omnia ad mores spectant: itaque suo loco posita sunt. At quæ à dialecticis cõtra hanc opinionem dicuntur, segreganda fuerunt: & ideo seposita sunt. Nunc quia omnia exigis, omnia quæ dicunt persequar, deinde singulis occurram. At nisi aliquid prædixero, intelligi non poterunt quæ refellentur. Quid est, quod prædicere velim? [7] Quædam continua esse corpora, vt hominem: quædam composita, vt nauem, domum, omnia denique quorum diuersæ partes iunctura in vnum sunt coactæ: quædam ex distantibus,

quorum

quorum adhuc membra separata sunt, tamquam exercitus, populus, senatus. Illi enim, per quos ista corpora efficiuntur, iure aut officio cohærent, natura diducti & singuli sunt. Quid est, quod etiam nunc prædicere velim? Nullum bonũ putamus esse, quod ex distantibus constat. [8] vno enim spiritu vnum bonũ contineri ac regi debet, vnum esse [9] vnius boni principale. Hoc si quando desideraueris, [10] per se probatur: interim ponendum fuit, [11] quo nostra tela nitatur. Dicitis, inquit, nullum bonum ex distantibus esse: Claritas autem ista, bonorum virorum [12] secunda opinio est. Nam quomodo fama non est vnius sermo, nec infamia vnius mala existimatio: sic nec claritas, vni bono placuisse. Consentire in hoc plures insignes & præstantes viri debent, vt claritas sit. Hæc autem ex iudicijs plurium efficitur, id est, distantium: ergo non est bonum. Claritas, inquit, laus est à bonis bono reddita: laus oratio: oratio vox est, aliquid significans. vox autem, licet virorum sit bonorum, bonum non est. Neque enim quidquid vir bonus facit, bonum est. nam & plaudit, & sibilat: sed nec plausum quisquam, nec sibilum, licet omnia eius admiretur & laudet, bonum dicit, non magis quam sternutamentum aut tussim. Ergo claritas bonum non est. Ad summam, dicite nobis, vtrum laudantis, an laudati bonum sit? Si laudantis bonum esse dicitis, tam ridiculam rem facitis, quam si affirmetis meum esse, quod alius bene valeat. Sed laudare dignos, honesta actio est: ita laudantis bonum est, cuius actio est, non nostrum qui laudamur: atqui hoc quærebatur. Respondebo nunc singulis cursim. Primum, an sit aliquid ex distantibus bonum, etiam nũc quæritur, & pars vtraque sententias habet. Deinde, claritas desiderat multa suffragia: potest & [13] vnius boni viri iudicio esse contenta. Nam omnes bonos bonus vnus iudicat. Quid ergo, inquit, & fama erit vnius hominis existimatio, & infamia vnius malignus sermo? [14] Gloriam quoque, inquit, latius fusam intelligo: consensum enim multorum exigit. Diuersa horum conditio est, & illius. Quare? quia si de me bene vir bonus sentit, eodem loco sum, quo, si omnes boni idem sentirent. omnes enim si me cognouerint, idem sentient. Par illis idemque iudicium est: [15] æque vero insistitur ab his, qui dissidere non possunt Ita pro eo est, ac si omnes idem sentiant: quia aliud sentire non possunt. Ad gloriam & famam, non est satis vnius opinio. Illic idem potest vnius sententia, quod omnium: quia omnium [16] si perrogetur, vna erit: hic diuersa dissimilium iudicia sunt, dissimiles affectus. Dubia omnia inuenias, leuia, suspecta. Putas tu posse sententiam vnam omnium esse? [17] non est vnius vna. Illis placet verum: veritatis vna vis, vna facies est: apud hos falsa sunt, quibus assentiuntur. Numquam autem falsis constantia est: variantur & dissident. Sed laus, inquit, nihil aliud quam vox est: vox autem bonum non est. Cum dicunt claritatem laudem esse bonorum, à bonis redditam: iam non ad vocem referunt, sed ad sententiam. Licet enim vir bonus taceat, sed aliquem iudicet dignũ laude, laudatus est. Præterea, aliud est laus, aliud laudatio. Hæc & vocem exigit. Itaque nemo dicit laudem funebrem, sed laudationem, cuius officium oratione constat. Cum dicimus aliquem laude dignum, non verba illi benigna hominum, sed iudicia promittimus. Ergo laus etiam taciti est bene sentientis, ac bonum virum apud se laudantis. Deinde, vt dixi, ad animum refertur laus, non ad verba; quæ conceptam laudem egerunt; & in notitiam plurium emittunt. Laudat qui laudandum esse iudicat. Cum [18] Tragicus ille apud nos ait, *Magnificum esse laudari à laudato viro*: laude d gno, ait Et cum æque antiquus poëta ait, *Laus alit artes*: non laudationem dicit, quæ corrumpit artes. nihil enim æq; & eloquentiam, & omne aliud studium auribus deditum vitiauit, quam popularis assentio. Fama vtique vocem desiderat, claritas non. potest enim citra vocem contingere. cõtenta iudicio: plena est, non tantum inter tacentes, sed etiam inter reclamantes. Quid intersit inter claritatem & gloriam; dicam. Gloria multorũ iudicijs constat; claritas bonorum. Cuius, inquit, bonũ est claritas, id est, laus bono à bonis reddita vtrum laudati an laudantis? Vtriusque: meum qui laudor, quia natura me amantem omnium genuit; & benefecisse gaudeo, & gratos me inuenisse virtutum interpretes lætor. Hoc puriũ bonum est, quod grati sunt, sed & meum. Ita enim animo compositus sum, vt aliorum bonum, meum iudicem: vtique eorum, quibus ipse sum boni caussa. Est illud laudantium bonum: virtute enim geritur: omnis autem virtutis actio bonum est. Hoc contingere illis non potuisset, nisi ego talis essem. Itaque vtriusque bonũ est, merito laudari: tam mehercule, quam bene iudicasse, iudicantis bonum est, & eius, secundum quem iudicatum est. Nunquid dubitas, quin iustitia & habentis bonum sit, & eius cui debitum soluit? Merentem laudare, iustitia est: igitur vtriusque bonum est. Cauillatoribus istis abunde responderimus. Sed non debuit hoc nobis esse propositum, arguta

disserere, & philosophiam in has angustias ex sua maiestate detrahere. Quanto satius est, ire aperta via & recta, quã sibiipsi flexus disponere, quos cũ magna molestia debeas relegere: neq; enim quidquam aliud istæ disputationes sunt, quam inter se perite captantiũ lusus. Dic potius, quam naturale sit, in immensum mentẽ suam extendere. Magna & generosa res est humanus animus: nullos sibi poni nisi communes & cum Deo terminos patitur. Primum, humilem non accipit patriam: Ephesum aut Alexandriam, aut si quod est etiamnum frequentius incolis latius tectis solum. Illi patria est, quodcumque suprema & vniuersa circuitu suo cingit. Hoc omne conuexũ, intra quod iacent maria cum terris, intra quod aër humanis diuina [19] secernens etiam coniungit, intra quod [20] disposita tot numina in actus suos excubant. Deinde, arctam ætatem sibi dari non sinit. Omnes, inquit, anni mei sunt, nullum sæculum magnis ingeniis clusum est, nullum non cogitationi peruium tempus. Cum venerit dies ille qui mixtũ hoc diuini humanique secernat, corpus hoc, vbi inueni, relinquam: ipse me diis reddam, nec nunc sine illis sum, sed graui terrenoque detineor. Per has mortalis æui moras, illi meliori vitæ longiorique proluditur. Quemadmodũ nouem mensibus nos tenet maternus vterus, & præparat non sibi, sed illi loco in quem videmur emitti, iam idonei spiritum trahere, & in aperto durare: sic per hoc spatium, quod ab infantia patet in senectutem, in alium [21] naturæ sumimur partum. Alia origo nos exspectat, alius rerum status. Nondum cœlum, nisi ex interuallo, pati possumus. Proinde intrepidus [22] horam illam decretoriam prospice: non est animo suprema, sed corpori. Quidquid circa te iacet rerum, tamquam hospitalis loci sarcinas specta: transeundum est: [23] Excutit redeuntem natura, sicut intrantem. Non licet plus efferre, quam intuleris: imo etiam ex eo, quod in vitam attulisti, pars magna ponenda est. Detrahetur tibi hæc circumiecta, nouissimum velamentum tui, cutis: detrahetur caro & suffusus sanguis, discurrensque per totum: detrahentur ossa ueruique, firmamenta fluidorum ac labentium. Dies iste, quem, tamquam extremum reformidas, [24] æterni natalis est. Depone onus. quid cunctaris; tamquam non prius quoque, relicto, in quo latebas, corpore, exieris? Hæres & reluctaris: tum quoque magno nisu matris expulsus es. Gemis, ploras: & hoc ipsum flere, nascentis est. Sed tunc debebat ignosci. rudis & imperitus omnium veneras: ex maternorum viscerũ calido mollique fomento emissum, afflauit aura liberior. Deinde, offendit duræ manus tactus: tenerque adhuc, & nullius rei gnarus obstupuisti inter ignota. Nunc tibi non est nouum separari ab eo, cuius ante pars fueris: æquo animo membra iam superuacua dimitte, & istud corpus inhabitatum diu, pone. Scindetur, obruetur, abolebitur. Quid contristaris? ita solet fieri. Pereunt semper velamenta nascentium Quid ista sic diligis, quasi tua? istis opertus es. Veniet qui te reuelet dies, & ex cõtubernio fœdi atque olidi ventris educat. Hinc nunc quoque tu quantũ potes, subuola: vtique etiam necessariis, quæ cohærebunt, alienus. Iam hinc, [25] altius aliquid sublimiusque meditare. [26] Aliquando naturæ tibi arcana retegentur, discutietur ista caligo, & lux vndiq; clara percutiet. Imaginare tecũ, quantus ille sit fulgor, tot sideribus inter se, lumen miscentibus. Nulla serenum vmbra turbabit: æqualiter splendebit omne cæli latus: dies & nox, aeris infimi vices sunt. Tunc in tenebris vixisse dices, cum totam lucem totus adspexeris: quam nunc, per angustissimas oculorum vias, obscure intueris & tamen admiraris tam procul. Quid tibi videbitur diuina lux, cum illam suo loco videris? Hæc cogitatio nihil sordidum animo subsidere sinit, nihil humile, nihil crudele. Deos omnium rerum esse testes ait. illis nos approbari, illis in futurum parari iubet, & æternitatem proponere: quam qui mente concepit, nullos horret exercitus, non terretur tuba, nullis ad timorem minis agitur. Quid ni non timeat, qui mori sperat? [27] si is quoque, qui tamdiu animum iudicat manere, quamdiu retinetur corporis vinculo; exsolutum, statim spargi; id agit, vt etiam post mortem vtilis esse possit. Quamuis enim ipse ereptus sit oculis, tamen

Multa viri virtus animo, multusque recursat.
Gentis honos.

Cogita, quantum nobis exempla bona prosint: scies magnorum virorum, non minus præsentia, esse vtilem memoriam.

I. LIPSIVS.

1. COgitationi aptæ.] *Fortassis, altæ.*

2. Promittentium magis, quam.] *Vides nutare super immortalitate Animæ, & velle magis, quam credere. Ego de ea re in Physiol. III. Dissert. XI.*

3. Epistola prima.] *Ea non exstat, aut nihil tale præiuit. Itaque meo libro assentiar legenti*, primam : *& statim*, conabaris.

4. Rationalia immixta.] *Logica.*

5. An ex eo quod cum erit.] *Repræsentaui veterem lectionem, ab aliis varie interpolatam. Legam*, quod tum erit : *post mortem scilicet. & est quæstio, An quæ hic de nobis dicentur, & quæ fama erit, eius sensus ad nos eo peruenturus sit?*

6. Antequam aliquis.] *Hæc intricata legam* : aut ecquando aliquid fructus. *An statim videlicet, an cum purgati erimus & sublimati?*

7. Quædam continua esse.] *Ipsa hæc diuisio in Plutarchi Præceptis connubialibus*; τῶν σωμάτων οἱ φιλόσοφοι τὰ μὲν ἐκ διεστώτων λέγουσιν εἶναι, καθάπερ στόλον, καὶ στρατόπεδον· τὰ δὲ ἐκ συναπτομένων, ὡς οἰκίαν, καὶ ναῦν. τὰ δὲ ἡνωμένα καὶ συμφυῆ, καθάπερ ἐστὶ τῶν ζώων ἕκαστον : Philosophi aiunt Corporum alia ex distantibus coustare, vt Classem, & Exercitum : alia ex compositis, vt Domum & Nauem : alia denique vnita & continua esse, vt quodque Animantium. *Eadem in Pomponio Icto. Q. xxx. De vsurpationibus. Adde Senecam, Quæst.* Natur. II. *cap.* II. *etsi tertium ibi genus ex* Distantibus *omittit.*

8. Vno enim spiritu.] *Quæ sunt* Continua *corpora. eaque hisipsis verbis Pomponius definiebat* : quæ continentur vno spiritu.

9. Vnius boni Principale.] τὸ ἡγεμονικόν.

10. Per se Probatur.] *Vellem*, probabitur.

11. Quo nostra tela nitatur.] *Est ab Erasmi coniectura. qui vult ad telam alludi, cui texendæ stamen substerni solet, sic reliquæ argumentationi hanc fulturam. Ingeniose ille. antea erat*; quia io nostra tela mittuntur, *sicut & scripti fere libri. Ego putarem* : quia inde nostra tela mittuntur. *ab hoc principio pugnamus, & aduersarios sternimus.*

12. Secunda opinio] *Amica & fauens.*

13. Vnius boni viri.] *Neque enim alij boni ab illo dissentient. Ita Sidonius in Carm.* XXIIII. Hic si te probat, omnibus placebis.

14. Gloriam quoque, inquit.] *Gloriam igitur Stoici non tribuunt Sapienti, sed Claritatem. Tale Philo Iudæus, super verbis* Euigilauit Noë. ὁ δὲ σοφὸς οὐκ ἔνδοξος, ἀλλ' εὐκλεής, ὃ μὴ κολακείᾳ νοθευόμενον, ἀλλὰ βεβαιούμενον ἀληθείᾳ καρπούμενος ἔπαινον : Sapiens non gloriosus, sed clari nominis, fruiturque laude non adulterata per blanditias, sed stabilita per veritatem.

15. Æque vero insistitur.] *Sic Desiderius. sententia est : æque viam illam veri omnes boni premunt, & insistunt. Sed libri aliqui remotioris verbi fuisse argumt, dum scribunt*, vero inficitur; *vel*, inspicitur; *quidam*, prospicitur; *meus*, æque enim inficiscitor. *Oedipum ego specto.*

16. Si perrogetur.] *Vox curiæ : cum consul omnium sententias ordine exquirit.*

17. Non est vnius vna.] *Nam variant, & nemo (sapiente excepto) sibi constat.*

18. Tragicus ille apud nos.] *Puto intelligi Nænij versum. qui alibi apud Ciceronem* : Lætus sum laudari me (inquit Hector apud Næuium) abs te, pater, laudato viro.

19. Secernens etiam coniungit.] *Nam super Aërem, Cælum statim excipit, vbi Dij, id est, æterni ignes, Idemque coniungit, quia terram cum cælo medius interiectus nectit.*

20. Disposita tot numina,] *Partim cælo, partim aëre, terra, mari : quæ plena scilicet omnia Geniorum.*

21. Naturæ sumimur partum.] *Scripti plures*, naturæ sumus, *aut*, simus : *at Pincianus optime*, maturescimus.

22. Horam illam decretoriam.] *Quasi dicas* κρίσιμον *&* Iudicialem. *Nam decernit iudex, cum sententiam profert & in alterutrum statuit. Hinc* Arma decretoria, *quæ* Tuloriis *noster opponit, ep. st.* CXVII. *quibus de victoria aut vita certatur. Item.* Decretorius stilus, I. *De Clement. cap.* XIV. *quo pater filium damnat, & exheredem facit, Neque aliter Plinius*, Caniculæ sidus vuis decretorium *dixit* : *item*, Diem quo Aquila oritur, florentibus oleis decretorium.

23. Excutit redeuntem.] *Nihil, præter te, in te aut circa te relinquit.*

24. Æterni natalis est.] *Facit ad immortalitatem animæ, suo quodam sensu Stoicis creditam : & ambigue creditam. Vide Physiol.* III. *Diss.* XI.

25. Altius aliquid sublimiusque.] *Nam videtur, inquit Themistius*, ipsum τοῦ θανάτου, id est mortis nomen, hominem è vita migrantem in sublime ferre, καὶ ἄνω εἰς θεόν, id est sursum ad Deum vehere.

26. Aliquando naturæ tibi.] *Hoc Stoici agere volebant Animam astris sociatam, illa & naturam rerum totam contemplari : quod ipsum & Deus. Cicero in Hortensio* : Vna igitur erimus beati cognitione Naturæ, & scientia : quæ sola etiam Deorum est vita laudanda. *Nostra adde Physiol.* III. *Dissert.* XIV.

27. Suis quoque qui.] *Epicurum intelligit.*

PINCIANVS.

EFfectum tamen vere habentem :] *Scribe* affectum tamen vere habentem, *ex vetere lectione.*

Cogitationi aptæ traditum & iterum, si licuisset vlterius.] Iturum *legendum reor, non* iterum. *etsi posset etiam legi* iture. *vt referatur ad nomen* cogitationi.

Credebam enim me facilem opinionibus] *Exemplar Pincianum*, Credebã enim facile opinionibus.

Neget me epistola prima] Negat *legendum, non* neget, *ex vetere lectione.*

Ao ex eo quodcunque erit, sensuri sumus, antequã aliquis fructus percipi aut peti possit.] *Eadem*, An ex eo quodcumque erit sensuri sumus antequam aliquis fructus, *&c. Ego dictiones illas*, antequam *redundare exstimo. & mox paulo* posita *legitur in eadem, non* sita.

Nisi aliud præcidero, intelligi non poterunt quæ refellentur.] *Maior codicũ pars*, nisi aliquid prædixero intelligi *&c. Exemplar Facundi & Pintiani*, & nisi aliquid prædixero. *Corrigendum puto*, Sed nisi aliquid, *&c.*

Quid est quod etiam nunc prædicere velim?] *Inuerte dictiones,* Quid est etiam nunc quod prædicere velim? *Ita mea sententia melius legetur, astipulante etiam exemplari Francifcano.*

Vno enim spiritu vnum bonum contineri ac regi debet.] *Expende an sit rectior lectio* cōtinuari, *quam* contineri.

Quia in nostra tela mittuntur.] *Legendum forte,* quia in nos tela mittuntur.

Dicis, inquit, nullum bonum ex distantibus esse.] Dicitis, *non* Dicis, *vetus lectio.*

Claritas autem ista bonorum virorum secunda opinio est.] *Verbum* secunda *expungendum ex quodam scripto codice allato nobis ab vrbe Valentia ad vsus harum castigationum.*

Vox est autem licet virorum sit bonum. Nam & plaudit & sibilat] *Exemplar Scholarum Salmanticensium,* Vox est autem licet bonorum virorum sit bonum non est. Nam qui plaudit, & sibilat. *in quibus verbis ex duobus substantiuis verbis* est, *prius remoueri debet.*

Diuersa horum conditio est & illius.] *Scribe.* Diuersa horum conditio & illius est, *ex vetere lectione.*

Æque vero insistitur ab his, qui dissidere non possunt.] *Exemplar familiare* prospicitur *habet, non* insistitur. *vt sit sensus : Æque consuli veritati à bonis, qui discordare non possunt. Exemplar Franciscanum*, æque veto inficitur. Dissidere non possunt. *reliqua non habentur. Eodem modo legitur in codice Facundi & Primitiui: nisi quod pro* inficitur, habet ioficiscitur *quod & alia exemplaria agnoscunt.*

Illic enim potest vnius sententia, quod omnium :] *Scribe,* Illic idem potest vnius sententia, *&c. ex vetere lectione.*

Quia omnium si prorogetur, vna erit] *Exemplar familiare non* prorogetur *habet, sed,* interrogentur.

Non est vnius vna sententia.] *Scribe altero ex duobus : aut sic,* Non est omnium vna sententia, *aut certe quod magis probo, sic :* Non est. Vnius vna sententia est.

Cum dicant claritatem laudem esse bonorum à bonis teddi, iam non ad vocem referunt,] *Corrige ex meo exemplari domestico, reliqua enim deprauata erant:* Cum dicant claritatem laudem esse bonorum à bonis redditam, non ad vocem referunt.

Et omne aliud studium auribus deditum] *Scribe* debitum, *non* deditum, *ex eodem exemplari.*

Vtique eorum quibus ipse sum boni causa.] *Legendum,* Vtique eorum quibus istius sum boni causa, *ex vetere lectione.*

Est istud laudantium bonum.] *Eadem,* illud, *non* istud *præfert. Item exemplar Frãcifcanum* laudationum *ferme habet, non* laudantium.

Quin iustitia & habentis bonum sit,] *Codex Facundi & Primitiui* an iustitia & habentis bonum sit.

Et an bonum sit eius cui debitum soluit.] *Exemplar Franciscanum,* & sit autem eius cui debitum soluit. *Lego,* & sit item eius, &c.

Abunde respondebimus.] *Considera an verior sit lectio,* responderimus, *quam* respondebimus.

Arguta dissetere,] *Mallem legeres,* argutias secete.

Quam inter se perite captantium lusus.] *Nihil me hoc loco adiuuerunt scripta exemplaria. Sed coniectura ductus, opinor restituenda esse hæc verba sic:* quam inuicem se puerorum captantium lusus.

Aut si quod est etiam nunc frequentius oculis lætius vectis solū. illi patria est, quodcunque suprema & vniuersa circuitu suo cingit,] *Puto corrigendum,* aut si quod est etiam nunc frequentius aceolis, lætius nautis solum. Patria illi est, quodcunque suprema & vniuersa circuitu suo cingit. *Nam in antiquis exemplaribus verba illa,* Patria illi est, *hoc ipso ordine habetur: & in quibusdã* oculis *per duplex* oo. *legitur. Item in exemplari Franciscano, pro* suprema, solemnia *legitur. Vt possit fortasse sic in totũ legi:* Patria illi est, quacunq; sol meat, & vniuersa circuitu suo cingit. *Posset etiã tolerari* vectis: *posset legi* aduenis *posset* vectoribus coniungi.] *Puto scribendum,* etiam coniungit.

Deinde actam ætatem sibi dati non finit.] *Existimo scribendum* certam, *aut* arctam, *non* actam.

Omnes, inquit, ante me sunt,] *Scribe,* Omnes, inquit, anni mei sunt, *ex correctioribus codicibus.*

Nullam non cogitationi paruum tempus.] *Legendum* peruium, *non* paruum, *ex eisdem.*

Qui mixtum hoc diuini humanique fecetnat tempus. Hic vbi inueni, relinquam] *Corrigẽdum reor,* qui mixtum hoc diuini humanique fecerat. Corpus hoc vbi inueni relinquam.

Ipse me diei reddam:] Diis, *non* diei, *vera lectio est, quia sequitur,* nec nunc sine illis sum, *astipulãte etiam exemplari scholastico.*

In quem videmur emitti. Iam idonei spiritum trahere & in apperto durare.] *Scribe* in quem videmur emitti iam idonei spiritum trahere, &c.

In alium naturæ sumimur partum. Alia origo nos spectat.] *Posset legi pro illis verbis,* in alium naturæ sumimur partum, in alium maturescimus partum. *sed rectissime, vt puto, legit hunc locum exemplar Scholarum,* in alium naturæ sumimur, & tanquam partum alia nos ab origo expectat.

Relicto in quo latebas corpore exiteris.] *Vetus lectio* exietis *habet, non* exiteris.

Demum offendit duræ manus tactus,] Deinde *eadem, non* Demum.

Pereunt sæpe velamenta nascentium.] *Malem legeres,* semper *quam* sæpe :

Huic nunc quoq; tu quantū potes subuolutaris quæ nisi etiã necessariis cohærebũt Alienus iam hinc altius aliquid sublimiusq; meditare.] *Sic prior editio. Scribendũ reor,* Hinc nunc quoque tu quantum potes subuola, ab aliis, nisi quæ necessario cohærebũt, alienus. Iam hinc altius sublimiusque cogita.

Aliquando naturæ tibi arcana retegentur.] *In exemplari Scholastico non* Aliquando *habetur, sed* Antequam. *vt forte legendum sit per minorem cum præcedentibus,* intra te quando naturæ tibi. *cætera. Forte sic,* meditare illa. Quando naturæ tibi : *reliqua.*

Cum totam lucem & totus aspexeris,] *Delenda coniunctio & ex vetere lectione.*

Et tamen admiraris illam procul. *Scribe,* Et tamen admiraris iam procul. *ex eadem.*

Quid tibi videbitur diuina lux.] Videtur *eadem non* videbitur.

Quid ni nõ timeat, qui mori speret :] *Codex Franciscanus :* Quã qui ni timeat, qui mori speret. *Puto legendum,*

legendum, Quam qui meminit, quid mori expauet, *vel sic.* Quamqui mente teneat, quid mori expauet *Dixerat enim* : Quam qui mente concipit.

Si is quoque qui tandiu animum] *Exemplar Scholasticum* : Sed ille quoque. *vt forte desit coniunctio, legendumque sit* : Sed & illa quoque, *cætera.*

Non minus præsentiam esse vtilem quam memoriam.] *Sic prior editio. Præposterus est ordo verborum, legendumque,* non minus memoriam quam præsentiam esse vtilem : *ex meo familiari codice.*

ERASMVS.

Nisi aliud prædixero.] *Reclamantibus licet exemplaribus lego* præcidero : *quemadmodum & in his quæ sequuntur. Alludit enim ad rem inuolutam : quam interdum non licet explicare, nisi quadam prius amputaris.*

In nostra tela mittuntur.] *Non suffragabantur exemplaria : non dubito tamen quin legendum sit,* cui nostra tela innitatur. *Sentit enim, assumendum aliquid per se notum, ad fulturam argumentationis : quemadmodum telæ substernitur stamen.*

Laus alterius.] *In aliis,* laus à litteris. *Ipse sermonis textus nos docet legendum* : Laus alit artes. *Est enim clausula carminis heroici. Id imitatus. Cic.* Honos alit artes. *item Ouidius* : Laudataque virtus Crescit.

OPSOPOEVS.

L *Ipsius Elect. 1. cap. 16. Emendo,* frequentius in colis lætius tectis solum. *Hæc sane opidorum ornamenta multitudo ciuium, amœnitas ædificiorum.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

Quia omnium si rogentur, vna erit] *In ora postremæ editionis Lugdunensis additum videas legendum potius,* si cogetur. *Sunt etiam aliæ varietates exemplarium notatæ à doctissimo Grutero, qui bene monuit reponendum esse,* si perrogetur, *non vt alij codices,* prorogetur, vel prærogetur. *Error natus ex hac notarum confusione,* prorogetur progetur, prorogetur. *Est autem proprium verbum, quo vsi veteres eadem in re. Plin. Epist.* 84. cum sententiæ perrogarentur. *Cor. Tacit. lib.* 20. sententias de maiore negotio non more atque ordine, sed prout libuisset, perrogabat. *Sic enim ibi restituit primus Torrentius ex fide v. c. Titus Liuius lib.* 29. perrogari eo die sententiæ non potuere. *alia exempla collegit Brissonius lib. 2. de formul. Iuretus.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

MALITIA, & insidia inter se hominum. Tu tamen non eadem facito, aut repone: sed mitis in omnes & volens esto.

EPIST. CIII.

[1] QVid ista circumspicis, quæ tibi possunt fortasse euenire, sed possunt & non euenire? incendium dico, ruinam, aliaque, quæ nobis incidunt, non insidiantur: illa potius vide, illa deuita, quæ nos obseruant, quæ captant. [2] Rari sunt casus, etiam si graues, naufragium facere, vehiculo euerti: [3] ab homine homini quotidianum periculum. Aduersus hoc te expedi, hoc intentis oculis intuere. Nullum enim malum frequentius, nullum pertinacius, nullum blandius. Tempestas minatur, antequam surgat: crepant ædificia, antequam corruant: prænunciat fumus incendium: subita est ex homine pernicies, & eo diligentius tegitur, quo propius accedit. Erras, si istorũ tibi qui occurrunt vultibus credis, [4] hominum effigies habent, animos ferarum: nisi quod illarum perniciosior est [5] primus incursus, quos transire non queunt. Nunquam enim illas ad nocendum nisi necessitas inigit: aut fame, aut timore coguntur ad pugnam: homini perdere hominem libet. Tu tamen ita cogita, quod ex homine periculum sit: vt cogites, quod sit hominis officium. Alterum intuere, ne lædaris; alterum, ne lædas. Commodis omnium læteris, mouearis incommodis: & memineris quæ præstare debeas, quæ cauere. Sic viuendo quid consequeris? non, vt ne noceant; sed ne fallant. Quantum autem potes, in philosophiam secede. [6] illa te sinu suo proteget: in huius sacrario eris aut tutus, aut tutior. Non arietant inter se, nisi in eodem ambulantes. [7] Quod autem ipsam philosophiam, non debebis iactare. multis fuit periculi caussa, insolenter tractata, & contumaciter. Vitia tibi detrahat, non alij exprobret: [8] non abhorreat à publicis moribus; nec hoc agat, vt quidquid non facit, damnare videatur. Licet sapere sine pompa, sine inuidia.

I. LIPSIVS.

1. QVid ista circumspicis.] *Sunt qui laciniam superioris epistolæ putent, eique annectendam. Non idem ego.*

2. Rari sunt casus.] *Veteres,* Pares sunt casus : *Pincianus editum illud restituit, puto vere.*

3. Ab homine homini.] *Nota in Plauto parœmia* : Homo homini lupus. *Et assidet illud Anacharsidis Scythæ, qui interrogatus, τί ὂν τὸ πολέμιον ἀνθρώποις, Αὐτοὶ, ἔφη, ἑαυτοῖς* : Quid hominibus maxime infestum esset? Ipsi, inquit, sibiipsis.

4. Hominum effigies, animos ferarum.] *Prorsus idem Lycurgus, poëta vetus :*

Senec.

Φεῦ, πῶς πονηρόν ἐστιν ἀνθρώπου φύσις
Τὸ σύνολον· οὐ γὰρ ἄν ποτ' ἐδεῖτο νόμου.
Οἴει τι τῶν ἄλλων διαφέρειν θηρίων
Ἄνθρωπον, οὐδὲ μικρὸν, ἀλλὰ σχήματι.
Πλάγι' ἐστὶ τἄλλα, τοῦτο δ' ὀρθὸν θηρίον.
Heu quam mala, atque deprauata prorsus est,
Natura nostra! neque aliter lege erat opus.
Putasne tu interesse inter hominem, & feram?
Nec paullulum, nisi in figura corporis.
Curuantur aliæ, in ambulat recta hæc fera.

Sed & Epictetus distincte, quosdam hominum lupis similes esse, infidos, insidiatores, noxios; alios leonibus agrestes, feroces, immanes; plerosque vulpeculis, detractores & fraudulentos. *Vide* 1. *Dissert. cap.* III.

5. Primus incursus, quos.] *Legerim*, primis. *Qui primi se dant obuios, nec fuga locum relinquunt, nocent.*

6. Illa te sinu suo.] *Libri prisci*, visu suo, *vel* nisu: *atque illud est ab Erasmo, tamen probum. nisi quis vellet*, vi sua.

7. Quod autem ipsam.] *Sic antiqua lectio, vel* Quid. *Forte:* Quod attinet ipsam.

8. Non abhorreat à publicis mot.] *Tale Ciceronis inter fragmenta, ad Marcum filium:* Philosophiæ quidem præcepta noscenda, viuendum autem ciuiliter.

PINCIANVS.

IN cidentium dico ruinam. aliqua nobis incidunt, non insidiantur.] *Scribendum puto*, Incendium dico, ruinam, alia quæ nobis incidunt, non insidiantur.

Pares sunt casus, & si graues,] *Opinor legendum.* Rari sunt casus, & si graues. *quia sequitur:* Ab homine homini quotidianum periculum. *Rarum autem cotidiano opponitur.*

Quos transire non quærunt.] *Scribe*, Quos transire, non quærunt. *ex exemplari Franciscano.*

Ad nocendum nisi necessitas misit.] *Omnis vetus lectio* inijcit *agnoscit, non* misit.

Non arietant inter se senes vt eodem ambulantes.] *Corrige*, Non arietant inter se, in eodem ambulantes, *ex emendatiore lectione scripta.*

Insolenter tractata,] *Lego* iactata *potius quam* tractata *& si omnia exemplaria reclament, quia præcessit*, Quid? philosophiam non debebis iactare?

Nec ita agat vt quicquid non facit.] *Scribe*, nec hoc agat, vt quicquid non facit, *ex vetere lectione.*

OPSOPOEVS.

I*Dem epist.* 17. *lib.* 4. *scribit*, quam transire non queunt: *& statim*, necessitas inigit. *quod valet, adigit, denique:* Hæ. aut fame: *non* autem.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

DE inualetudine sua, de cura & caritate in se vxoris. Locum se mutasse, vt recrearetur: & hinc de Peregrinatione pulcherrima dissertatio. Non esse eam à se vtilem, nisi animo talis efficitur. Ille emendetur, affectus recidantur: omnia tunc loca & status iucunda. Peregrinatio etiam alia pulcherrima, ad priscos & magnos viros ire, illos cogitatione intueri atque imitari. Hoc vitia tollit, virtutes inserit: atque istuc Lucilium vocat.

EPIST. CIV.

IN Nomentanum meum fugi, quid putas? vrbem? imo febrem, & quidem surrepentem. Iam manum mihi iniecerat: protinus itaque parari vehiculum iussi, Paullina mea retinente. Medicus initia esse dicebat, motis venis, sed incertis, & naturalem turbantibus modum. Exire perseueraui. Illud mihi in ore erat [2] domini mei Gallionis: qui cum in Achaia febrem habere cœpisset, protinus nauem adscendit, clamitans non corporis esse, sed loci morbum. Hoc ego Paullinæ meæ dixi, quæ mihi valetudinem meam commendat. Nam cum sciam spiritum illius in meo verti: incipio, vt illi consulam, mihi consulere: & cum me fortiorem senectus ad multa reddiderit, hoc beneficiũ ætatis amitto. Venit enim mihi in mentem, in hoc sene & adolescentem esse, cui parcitur. Itaque quoniam ego ab illa non impetro, [3] vt me fortius amet: impetrat illa à me, vt me diligentius amem. Indulgendum est enim honestis affectibus: & interdũ etiam si premunt caussæ, spiritus in honorem suorum vel cum tormento reuocandus, & in ipso ore retinendus est: cum bono viro viuendum sit, non quamdiu iuuat, sed [4] quamdiu oportet. Ille qui non vxorem, non amicum tanti putat, vt diutius in vita commoretur, qui perseuerat mori, delicatus est. Hoc quoque imperet sibi animus, vbi vtilitas suorum exigit: nec tantum si vult mori, sed si cœpit, intermittat, & suis se commodet. Ingentis animi est, aliena caussa ad vitam reuerti: quod magni viri sæpe fecerunt. Sed hoc

hoc quoque ſummæ humanitatis exiſtimo, ſenectutem ſuam, cuius maximus fructus eſt, ſecurior ſui tutela, & vitæ vſus animoſior, attentius conſeruare, ſi ſcias alicui tuorum eſſe dulce, vtile, optabile. Habet præterea in ſe non mediocre iſta res gaudium, & mercedem, quid enim iucundius, quàm vxori tam carum eſſe, vt propter hoc tibi carior fias? Poteſt itaque Paullina mea non tantum [5] ſuum mihi timorē imputare, ſed etiā meum. Quæris ergo, quomodo mihi conſilium profectionis ceſſerit? Vt primum grauitatem vrbis exceſſi, & illum odorem culinarum fumantiū, quæ motæ quidquid peſtiferi vaporis obruerant, cum puluere effundunt, protinus mutatam valetudinē ſenſi. Quantum deinde adiectum putas viribus, [6] poſtquam vineas attigi? in paſcuū emiſſus, cibum meum inuaſi. [7] Repetiui ergo iam me. non permanſit marcor ille corporis dubij, & [8] male cogitantis: incipio toto animo ſtudere. Non multum ad hoc locus confert, niſi ſe ſibi præſtet animus, qui ſecretum & in occupationibus mediis, ſi volet, habebit. At ille qui regiones eligit, & otium captat, vbique quo diſtringatur inueniet. Nam Socratem quærenti cuidam, quod nihil ſibi peregrinationes profuiſſent, reſpōdiſſe ferunt: *Non immeritò hoc tibi euenit: tecum enim peregrinabaris.* O quam bene cum quibuſdam ageretur, ſi à ſe aberrarent! Nunc primi ſeipſos ſollicitant, corrumpunt, territant. Quid prodeſt mare traiicere, & vrbes mutare? ſi vis iſta, quibus vrgeris, effugere, non alibi ſis oportet, ſed alius. Puta veniſſe te Athenas, puta Rhodon: elige arbitrio tuo ciuitatem: quid ad rem pertinet, quos illa mores habeat? tuos adferes. Diuitias iudicabis bonum: torquebit te paupertas, & (quod eſt miſerrimum) falſa. Quamuis enim multum poſſideas, tamen quia aliquis plus habet, tanto tibi videberis defici, quanto vinceris. Honores iudicas bonum? male te habebit ille conſul factus, ille etiam refectus: ringeris, quoties aliquem in faſtis ſæpius legeris. Tantus erit ambitionis furor, vt nemo tibi poſt te videatur, ſi aliquis ante te fuerit. Maximum malum iudicabis mortē: cum in illa nihil ſit mali, niſi, quod [9] ante ipſam eſt, timeri. Exterrebunt te non tantum pericula, ſed ſuſpiciones: vanis ſemper agitaberis. Quid enim proderit,

---euaſiſſe tot vrbes
Argolicas, medioſque fugam tenuiſſe per hoſtes?

Ipſa pax timores ſubminiſtrabit. ne tutis quidem habebitur fides, conſternata ſemel mente: quæ vbi conſuetudinem pauoris improuidi fecit. etiam ad tutelam ſalutis ſuæ inhabilis eſt. Non enim vitat, ſed fugit: magis autem periculis patemus auerſi. Grauiſſimum iudicabis malum, aliquem ex his quos amabis amittere: cum interim hoc tam ineptum erit, quàm flere, quod arboribus amœnis & domum tuam ornantibus decidant folia. [10] Quidquid te delectat, æque viget, vt videras dum vireret. vtique, aliud alio die caſus excutiet. ſed quemadmodum frondium iactura facilis eſt, quia renaſcuntur: ſic iſtorum quos amas, quoſque oblectamenta vitæ putas eſſe, damnum: [11] quia reparantur, etiam ſi non renaſcantur. Sed non erunt ijdem. Ne tu quidem idem eris. omnis dies, omnis hora te mutat: ſed in aliis rapina facilius apparet: hic latet, quia non ex aperto fit. Alij auferuntur: at ipſi nobis furto ſubducimur. Horum nihil cogitabis, nec remedia vulneribus appones, ſed ipſe tibi ſeres ſollicitudinum cauſſas, alia ſperando, alia deſperando? Si ſapis, alterum alteri miſceas: nec ſperaueris ſine deſperatione, nec deſperaueris ſine ſpe. Quid per ſe prodeſſe peregrinatio cuiquam potuit? Non voluptates illa temperauit, non cupiditates refrænauit, non iras repreſſit, non indomitos amoris impetus fregit, nulla denique animo mala eduxit, non iudicium dedit, non excuſſit errorem: ſed vt puerum ignota mirantem, ad breue tempus rerum aliqua nouitate detinuit. Ceterum inconſtantiā mentis, quæ cum maxime ægra eſt, [12] laceſſit, mobiliorem leuioremque reddit ipſa iactatio. Itaque quæ petierant cupidiſſime loca, cupidius deſerunt, & auium modo tranſuolant, citiuſque quàm venerant, abeunt. Peregrinatio notitiam dabit gentium, nouas tibi montium formas oſtendet, inuiſitata ſpatia camporum, & irriguas perennibus aquis valles, & alicuius fluminis ſub obſeruatione naturam: ſiue, vt Nilus, æſtiuo incremento tumet; ſiue, vt Tigris, eripitur ex oculis, & acto per occulta curſu, integræ magnitudini redditur; ſiue, vt Mæander, poëtarum omnium exercitatio & ludus, implicatur crebris anfractibus, & ſæpe in vicinum alueo ſuo admotus, antequam ſibi influat, flectitur: ceterum neque meliorem faciet, neque ſaniorem. Inter ſtudia verſandum eſt, & inter auctores ſapientiæ, vt quæſita diſcamus, nondum inuenta quæramus. Sic eximendus animus ex miſerrima ſeruitute: in libertatem aſſeritur. Quamdiu quidem neſcieris, quid fugiendum, quid petendum, quid neceſſarium, quid ſuperuacuum, quid iuſtum, quid honeſtum ſit: non erit hoc peregrinari, ſed errare. Nullam tibi opem feret iſte diſcurſus: peregrinaris

enim cum affectibus tuis,& mala te tua sequuntur. Vtinam quidem sequerentur: longius abessent: nunc fers illa, non ducis. Itaque vbique te premunt, & paribus incommodis vrunt. Medicina ægro, non regio, quærenda est. Fregit aliquis crus,aut extorsit articulum? non vehiculum nauemque conscendit sed aduocat medicum, vt fracta pars iungatur,vt luxata in locum reponatur. Quid ergo animum,tot locis fractum & extortum, credis locorum mutatione posse sanari? maius est istud malum, [13] quàm vt gestatione curetur. Peregrinatio non facit medicum, non oratorem: nulla ars loco discitur. Quid ergo? Sapientia rerum omnium maxima in itinere colligetur? nullum, mihi crede, iter est, quod te extra cupiditates, extra iras, extra metus sistat: aut si quod esset, agmine facto, gens illuc humana pergeret. Tamdiu ista vrgebunt mala, macerabuntque per terras ac maria vagum, quamdiu malorum gestaris caussas. Fugam tibi non prodesse miraris? tecum sunt quæ fugis. Te igitur emenda, onera tibi detrahe & desideria: saltem intra modum contine. Omnem ex animo erade nequitiam. si vis peregrinationes habere iucundas, tuum comitem sana. Hærebit tibi auaritia, quamdiu auaro sordidoque conuixeris: hærebit tumor, quamdiu cum superbo conuersaberis: numquam sæuitiam in tortoris contubernio pones: incendent libidines tuas adulterorum sodalitia. Si velis vitiis exui, longe à vitiorum exemplis recedendum est. Auarus, corruptor, sæuus, fraudulentus, multum nocituri si propè à te fuissent, intra te sunt. Ad meliores transi. cum Catonibus viue, cum Lælio, cum Tuberone: quod si conuiuere etiam Græcis iuuat, cum Socrate, cum Zenone versare. Alter te docebit mori, si necesse erit: [14] alter, antequam necesse erit. Viue cum Chrysippo, cum Posidonio. Hi tibi tradent diuinorum humanorumque notitiam. hi iubebunt in opere esse: nec tantum scite loqui,& in oblectationem audientium verba iactare, sed animũ indurare, & aduersus minas erigere. Vnus est enim huius vitæ fluctuantis & turbidæ portus, euentura contemnere, stare [15] fidenter, aperte tela fortunæ aduerso pectore excipere, non latitantem, nec tergiuersantem. Magnanimos nos natura produxit: & vt quibusdam animalibus ferum dedit, quibusdam subdolum, quibusdam pauidum, ita nobis gloriosum & excelsum spiritum, quærentem vbi honestissimè, non vbi tutissime viuat; [16] simillimum mundo: quem quantum mortalibus passibus licet, sequitur æmulaturque. Profert se, laudari & [17] adspici credit. Dominus omnium est, supra omnia est. itaque nulli se rei submittit: nihil illi videtur graue, nihil asperum, quod virum incuruet.

Terribiles visu formæ, letumque Labosque?

minime quidem, si quis rectis oculis intueri illa possit, & tenebras perrumpere. Multa per noctem habita terrori, dies vertit ad risum.

Terribiles visu formæ, letumque labosque,

egregie Virgilius noster. Non re dixit terribiles esse, sed visu: id est, videri non esse. Quid, inquam, in istis est tam formidabile, quàm fama vulgauit? Quid est, obsecro te. Lucili, cur timeat laborem vir, mortem homo? Totiens mihi occurrunt isti, qui non putant fieri posse quidquid facere non possunt, & aiunt nos loqui maiora, quàm quæ natura humana sustineat. At quanto ego de illis melius existimo? ipsi quoque hæc possunt facere, sed nolunt, Denique quẽ vmquam ista destituere tentantẽ? cui non faciliora apparuere in actu? Non quia difficilia sunt, non audemus: sed quia nõ audemus, difficilia sunt. Si tamen exẽplum desideratis, accipite Socratẽ [18] perpessiciũ senem, per omnia aspera iactatum, inuictum tamen & paupertate, quam grauiorem illi domestica onera faciebant; & laboribus, quos militares quoque pertulit, & quibus ille domi exercitus, siue vxorem eius spectes moribus feram, lingua petulantem; siue liberos indociles, & matri quàm patri similiores. Sic fere aut in bello fuit, aut in tyrannide, aut in libertate, bellis ac tyrannis sæuiore. [19] Viginti & septem annis pugnatum est: post finita arma, [20] triginta tyrannis noxæ dedita est ciuitas, ex quibus plerique inimici erãt. Nouissima dãnatio est [21] sub grauissimis hominibus impleta. obiecta est & religionum violatio, & [22] iuuentutis corruptela, quam immittere in deos, in patres, in remp. dictus est: post hæc carcer, & venenum. Hæc vsque eo animum Socratis non mouerunt, vt ne vultum quidem mouerint. Illam mirabilem laudem, & singularem, vsque ad extremum seruauit: non hilariorem quisquam, non tristiorem Socratẽ vidit: æqualis fuit in tanta inæqualitate fortunæ. Vis alterum exemplum? accipe hunc M. Catonem recentiorẽ, cum quo & infestius fortuna egit, & pertinacius. Cui cũ omnibus locis obstitisset, nouissime & in morte: ostendit tamen virum fortem posse inuita fortuna viuere, inuita mori. Tota illi ætas aut in armis est exacta ciuilibus, aut in ætate concipiente iam ciuile

ciuile bellum. Et hunc licet dicas non minus, quàm Socratem, in seruitute vixisse: nisi forte Cn. Pompeium, & Cæsarem, & Crassum, putas libertatis socios fuisse. Nemo mutatum Catonem, toties mutata Rep. vidit: eumdem se in omni statu præstitit. In prætura, in repulsa, in accusatione, in prouincia, in concione, in exercitu, in morte, denique in illa Reip. trepidatione, cum illinc Cæsar esset decem legionibus pugnacissimis subnixus, tot externarum gentium præsidiis, hinc Cn. Pompeius, satis vnus aduersus omnia. Cum alij ad Cæsarem inclinarent, alij ad Pompeium, solus Cato fecit aliquas & Reip. partes. Si animo complecti volueris illius imaginem temporis, videbis [23] illinc plebem & omnem erectum ad res nouas vulgum: [24] hinc optimates & equestrem ordinem, quidquid erat in ciuitate sancti & lecti: duos in medio relictos, Remp. & Catonem. Miraberis, inquam, cum animaduerteris

Atridem, Priamumque, & sæuum ambobus Achillem.

Vtrumque enim improbat, vtrumque exarmat. Hanc fert de vtroque sententiam. Ait se, *si Cæsar vicerit, moriturum: si Pompeius, exsulaturum.* Quid habebat quod timeret, qui ea sibi & victo & victori constituerat, quæ constituta esse ab hostibus iratissimis poterant? Periit itaque ex decreto suo. Vides posse homines labores pati? [25] per medias Africæ solitudines pedes duxit exercitum. Vides posse tolerare sitim? & in collibus arentibus, sine vllis impedimentis victi exercitus reliquias trahens, inopiam humoris loricatus tulit, & quoties aquæ fuerat occasio, [26] nouissimus bibit. Vides honorem & notam posse contemni? eodem quo repulsus est die, in comitio [27] pila lusit. Vides posse non timeri potentiam superiorum? & Pompeium & Cæsarem, quorum nemo alterum offendere audebat, nisi vt alterum demereretur, simul prouocauit. Vides tam mortem posse contemni quàm exsilium? & exsilium sibi indixit & mortem, & interim bellum. Possumus itaque aduersus ista tantum habere animi: libeat modo subducere iugo collum. In primis autem despuendæ sunt voluptates: eneruant, & effeminant, & multum petunt. multum autem à fortuna petendum est. Deinde spernendæ opes: [28] auctoramenta sunt seruitutum. Aurum & argentum, & quidquid aliud felices domos onerat, relinquatur. non potest gratis constare libertas. Hanc si magno æstimas, omnia paruo æstimanda sunt.

I. LIPSIVS.

1. IN Nomentanum.] *Vbi prædium eius, & vinea. Infra Epist.* CX. *& Columella* III. *cap.* III.

2. Domini mei Gallionis.] *Patres, atque etiam fratres (sed puto natu grandiores) Dominos per honorem & blanditias vocabant, sicut & vxores Dominas. Notaui ad* II *Annal. Taciti.*

3. Vt me fortius amet.] *Optimè habet; nec Pincianus aut alij debebant mouere. Fortiter amat, qui non indulget, qui seuero quodam amore, vt patres liberos, vt Deus bonos viros. Quæ ipsa phrasis, De Prouidentia, cap.* 2. *ibi vide. Dicit nunc igitur, Nimis tenere (hoc opponitur) & indulgenter illa me amat, nec impetro vt robustius: ad omnia mala mea collabitur: ergo ego mihi impero, vt me magis curem atque amem, ne illam affligam.*

4. Quamdiu oportet.] *Seneca De Benef.* II. *cap.* XVIII. Sapientes, quidquid oportet, iuuat. *Id est quidquid opportunum & εὔκαιρον est. nam Cicero ita videtur reddere, vbi Cato Stoicus apud eum* III. *De Finibus disserit:* Sæpe officium esse sapientis, desciscere à vita, cum sit beatissimus, si id opportune facere possit. *Et paullo ante,* Rectam effectionem, siue *τὸ κατόρθωμα, ponit in* opportunitate. sic enim appellare se dicit *εὐκαιρίαν*.

5. Suum mihi timorem.] *Acute potest non solum hoc in expensis mihi ferre, quod pro me timeat? sed & quod ego. Nam eius timor meum trahit, imo gignit.*

6. Postquam vineas attigi.] *Quas colere, imo & fodere solebat* III. *Quæst. Natur. cap.* VII.

7. Repetiui ergo iam me.] *Recuperaui, & repperi quasi amissum. Sum, qui ante fui.*

8 Male cogitantis.] *Bene. meditabatur & minabatur febrim, sed nondum erat.*

9 Ante ipsam est, timeri.] *Non enim mors malum, sed eius timor.*

10. Quidquid te delectat.] *Vt edidi, recta hac habeo, certe adfinis scripturæ veteri. Sensus: Arbores quæ delectant, tam vigent & viuunt viduatæ foliis, quam cum virerent. Simile in amicis, qui alibi, etsi inconspicui, viuunt.*

11. Quia reparantur.] *Iterum in vitam venient post ἀποκατάστασιν.*

12. Lacessit mobiliorem.] *Pincianus,* lacessitam, *velit: ego copula è fine educta,* lacessit, & mobiliorem.

13. Quam vt gestatione.] *In essedo succussione, quæ sollenniter olim vsurpata, humoribus detrahendis, meatibus referandis, calore excitando. Scripsi epistolam ad Ortelium super eà tota re, Centur. Misc.* III. *epist.* XI.

14. Alter antequam necesse.] *Nam Zeno sine morbo, sibi manus intulit: & id fas vsque Sapienti esse, inter dogmata prodiderat. Vide Manud.* III. *Dissert.* XXII.

15. Fidenter, aperte.] *Ita Pincianus, sed non satisfacit illud,* aperte. *Vetus omnis nostra lectio,* ad portum. *An* ad portam: *quasi paratum egredi? an potius,* ac promptum?

16. Simillimum mundo.] *Id est, cælo atqueætheri. Nam & hoc Mundus: & è cælo noster Spiritus; vt Stoici.*

17. Adspici credit.] *Pincianus,* gestit: *Gruterus,* quærit, *cui assentior.*

18. Perpessicium senem.] *Eadem vox in epist.* LIII. *Vide.*

19. Viginti & septem.] *Tot annos, & aliquot menses, durauit bellum Peloponnesiacum. Thucydides. atque alij.*

20. Triginta tyrannis.] *Quos Lysander Athenis imposuit. Adde De Tranquill. cap. III.*

21. Sub grauissimis hominibus.] *Muretus edidit,* criminibus: *pronum erat & verum,* nominibus.

22. Iuuentutis corruptela.] *Tertullianus Apolog. I.* Lego partem sententiæ Atticæ in Socratem, corruptorem adolescentium, pronunciatam. *Plato in Apolog. Laërtius, alij.*

23. Illinc plebem.] *A Cæsare.*

24. Hinc optimates.] *A Pompeio.*

25. Per medias Africæ solit.] *A Cyrenis in Mauritaniam contendit. Plutarchus, & maxime Lucanus graphice iter, atque eius incommoda, exsequitur.*

26. Nouissimus bibit.] *Idem Lucanus.*

Vltimus haustor aquæ; cum tandem fonte repetto.
Indiga conatur latices potare iuuentus,
Star, dum lixa bibat.

27. Pila lusit.] *Vide epist. LXXI.*

28. Auctoramenta sunt.] *Id est, præmia, quibus vendimus libertatem, imus in seruitutem.*

MVRETVS.

CVm Catonibus viue, cum Lælio, cum Tuberone.] *Sumptum est hoc præceptum ex eo quod Zenoni quærenti quomodo optime victurus esset, responsum oraculo dicitur: ει συγχρωτίζοιτο τοῖς νεκροῖς quo ille accepto totum se ad legendos veterum libros contulit.*

PINCIANVS.

NAm cum scias spiritum illius in meo verti:] *Vetus lectio,* Nam cum sciam spiritum, *&c. Sed cum non omnes codices hanc lectionem agnoscant, bona enim eorum pars habet,* Nam cum scias spiritum illius, *&c. fit vt putem legendum esse.* Nam conscius spiritum illius, *&c.*

Etiam quum me fortiorem senectus ad multa reddiderit.] *Scribe per maiorem.* Et cum me fortiorem senectus. *&c. ex eadem.*

Vt me fortius amet:] *Castigandum arbitror,* vt se fortius amet. *alias sensus non procederet.*

Sed si cœperit, intermittat. & suis se commodet.] *Exemplar familiare rectius,* & suis se concedat.

Et illum odorem culinarum fumātium, quæ in ora quicquid pestiferi vaporis obruerit, cum puluere effundunt.] *Scribendum,* & illum nidorem culinarum fumigantium, quæ motæ quicquid pestiferi vaporis obtinent, cùm puluere effundunt, *ex vetere lectione. Sunt tamen exemplaria, in quibus* obruerant *habeatur, non* obtinent.

Vbique quod stringatur inueniet.] *Ita prior editio, Emendo,* vbique quo distringatur inueniet, *Exemplar Franciscanum,* quo distrahatur, *Meum,* quomodo distringatur.

Putes venisse te Athenas.] Puta, *non* putes, *vetus lectio.*

Tanto tibi videris defici, quanto vinceris.] *Lege,* tanto tibi videris deficere, quanto aliquis plus habet, *ex emaculatioribus codicibus. Non tamen desunt codices qui* defici, *non* deficere *habeant. Item puto scribendum* videberis, *non* videris.

Ringeris quotiens aliquem in fastis] *In meo familiari codice non* tingeris *habetur, sed* inuidebis.

Exterrebunt te non tantum pericula, sed suspiciones. Vanis semper agitaberis.] *Codex Franciscanus non* Vanis *habet, sed* vanæ, *vt prioribus adiungatur. Posset etiam legi non absurde,* sed suspicionibus vanis semper agitaberis.

Quicquid te delectat, æque videt vt videras dum viretet. Vtinam. Alium alio die casus excutiet.] *Vitiosissimus locus, & nodus Deo dignus vindice. In codicibus fere omnibus,* vide, *non* videt: *&* viret, *non* vireret: *& pro* vtinam, vter *aut* vtrum. *Itaque coniectura ductus, suspicor Senecam ita scriptum reliquisse:* Quicquid te delectat, æque viret. Viuunt dum virent. Vtique alium alio die casus excutiet.

Horum nihil cogitabis, ab his nec remedia vulneribus oppones.] *Duo illa verba* ab his, *in nullo scriptorum exemplarium habentur: &* appones *probarem magis quàm* oppones.

Si satis alterum alteri misceas.] *Legendum puto,* Si sapis, alterum alteri misceas.

Quæ maxime ægra est, lacessit, mobiliorem leuioremque reddit ipsa tractatio.] *Legendum opinor* lacessitam, *non* lacessit.

Citiusque quàm venerant, abeunt.] *Codex Franciscanus* ocyus *legit, non* citius.

In libertatem asseritur.] In libertatem erigitur, *codex idem.*

Medicina ergo nō regio quærēda est.] *Scribe,* Medicina ægro, nō regio quęrēda est, *ex vetere lectione.*

In itinere colligitur?] *Exemplar Facundi & Primitiui,* non itinere colligitur, *vt puto recte. nec est hic vlla interrogatio.*

Et emenda desideria. Intra saltem modum contine.] *Codex Scholarum,* & emenda desideria tua. Intra salutem modum contine. *Exemplar meum rectius,* & emenda desideria, intra modum saltem contine *Scribendum arbitror,* aut amanda desideria aut intra modum saltem contine: *vt sit* amanda, *pro* abige, expelle. *Nam verbo illo* emenda, *mox ante vsus fuerat.*

Multum nocituri si prope à te fuissent.] *Scribendum,* si prope te fuissent. *ex exemplari Franciscano.*

Hi videbuntur in opere esse.] *Vetus lectio partim,* si videbunt in opere esse, *partim,* Hi videbunt in opere esse: *partim,* Hi iubebunt in opere esse. *recte.*

Nec tantum scire loqui.] *Eadem* eloqui, *non* loqui, *& forte* scite *quàm* scire, *rectius legeres, quandoquidem exemplaria quædam* sic te *præferant, non* scire.

Stare fidenter ad portum.] *Castiga.* stare fidenter aperte, *ex codice Francis. in quo vno tantum sic emendate legebatur, reliquis vitiatis. Nam sequens verbum* latitantem, *planissimum facit, scribendum esse* aperte, *non* ad portum.

Profert se, laudari & aspici credit.] *Legendum puto,* Profert se. Laudari & aspici gestit.

Omnium est supra omnia est.] *Scribe,* Dominus omnium est. supra omnia est *ex meo familiari codice.*

Nihil

Nihil quod virum incuruet.] *Dictio* virum, *in quibusdam codicibus non habetur. In meo illo vetusto exemplari sic legas:* Nihil asperum quod virum incuruet.

Minime quidem si rectis oculis intueri illa possis.] *Legendum*, minime quidem, si quis rectis oculis intueri illa possit, *ex vetere lectione.*

Egregie Virgilius noster iure dixit terribiles, sed visu.] Egregie Virgilius noster non re dixit terribiles esse, sed visu, *ex vetere lectione. Codex meus*, Egregie Virgilius noster in re dixit terribiles non esse sed visu.

Inuictum tamen & paupertatem.] *Exemplar Franciscanum castigatius*, inuictum fame & paupertate.

Et labores quos militares quoque pertulit.] Laboribus, *non* labores, *idem codex.*

Quibus ille domuit exercitus.] Domi *scribe, non* domuit, *ex eodem.*

Vsque eo animum Socratis non mouerãt.] *Lege.* Hæc vsque eo animum Socratis non mouerunt, *ex vetere lectione.*

Illam mirabilem laudem & singularem vsque ad extremum, non hilariorem quisquam, non tristiorem Socratem vidit.] *Eadem.* Illam mirabilem laudem & singularem vsque ad extremum seruauit. Nec hilariorem quisquam, nec tristiorem Socratem vidit.

Totis externarum gentium præsidiis, hinc Cn. Pompeium.] *Opinor inuerso dictionum ordine scribendum.* Hinc Cn. Pompeius totis externarum gentium præsidiis.

Satis vnus aduersus omnia.] *Sunt codices in quibus* omnes, *non* omnia, *habetur. In meo exemplari*, satis aduersus omnia tutus.

Solus Cato fecit aliquas & Reipublicæ partes.] *Sic omnia exemplaria, præter domesticum, in quo legitur:* Solus Cato fecit aliquas sui, & reipublicæ partes. *Cui lectioni videtur suffragari quod subijcit*, duos in medio relictos, Rempub. & Catonem.

Quæ constituta esse ab hostibus iratissimis poterant.] *Agnoscitur hæc lectio ab omnibus codicibus, præter Scholarum codicem, in quo ita leges:* quæ constituta esse ab hostibus iratissimis vix filiis Atrei poterant. *& ante paulo*, qui ea sibi *scribe, non* quid sibi, *ex domestico codice.*

ERASMVS.

QVicquid te delectat, æque videt, vt videris, dum videret.] *Alij aliud habebant, sed in totum non placuit. Vide num sic legendum*, Quicquid te delectat, æque viget, vt videras, dum viveret. *Vtinam videtur adiectum. Sentit enim nobis viuere quicquid delectat. At delectat etiam memoria rerum bonarum.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

QVam vt gestatione curetur.] *Proprie dicebantur* gestati *cum succollantibus seruis valetudinis voluptatisve causa ferebantur. l. 12. ff. de vsu & habit. l. 7. ff. de man. vind. l. 16. §. 1. ff. quod vi aut clam. sed vt hic videmus, ad alia etiam omnia commode transfertur, etiam ad nauem. Ipsa etiam loca arboribus densis opaca per quæ gestari solebant*, gestationes *dictas probat ex l. 17. ff. de vsufr. item Plinio lib. 2. Epist. ad Can. & lib. 2. ad Gallum. Brissonius li. 7. de verb. sign.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

BREVIA, sed vtilia, præcepta ad Securitatem. Lege, & vsurpa.

EPIST. CV.

QVÆ obseruanda tibi sint, vt tutior viuas, dicam. Tu tamen sic audias censeo ista præcepta, quomodo si tibi præciperem, quâ ratione bonã valetudinem [1] in Ardeatino tuereris. Considera, quæ sint quæ hominem in perniciẽ hominis instigent: inuenies spem, inuidiã, odium, metum, contemptum. Ex omnibus istis, adeo leuissimum est contemptus, vt [2] multi in illo remedij caussa delituerint. Quem quis cõtemnit, calcat sine dubio, sed transit. Nemo homini contempto, pertinaciter, nemo diligẽter nocet. Etiam in acie iacens præteritur: cum stante pugnatur. Spem improborũ vitabis si nihil habueris quod cupiditatẽ alienam [3] & improbam irritet, si nihil insigne possederis. Concupiscuntur enim insignia, etiam si parum nota sunt. Sic vero inuidiam effugies, si te non ingesseris oculis, si bona tua non iactaueris, si scieris in sinu gaudere. Odium autem ex offensa sic vitabis, neminẽ lacessendo gratuito: à quo te sensus communis tuebitur. fuit enim hoc multis periculosum. Quidam odiũ habuerunt, nec inimicum. Illud ne timearis, præstabit tibi & fortunæ mediocritas, & ingenij lenitas: cum te esse homines scient, quem offendere sine periculo possint. Reconciliatio tua & facilis sit, & certa. Timeri autem tam domi molestũ est, quàm foris: tam à seruis, quàm à liberis. Nulli non ad nocendum satis virium est. Adiice nunc, quod qui timetur, timet. nemo potuit terribilis esse securè. Contẽptus superest: cuius modũ in sua potestate haber, qui illũ sibi adiunxit: qui cõtemnitur, quia voluit, non quia debuit. Huius incõmodum & artes bonæ discutiunt, & amicitiæ eorũ, qui apud aliquem potentem potentes sunt. quibus applicari expediet, non implicari: ne pluris remedium, quàm periculum constet. Nihil tamen æquè proderit, quàm quiescere, & minimũ cum aliis loqui, plurimum secum. Est quædam dulcedo sermonis, quæ irrepit, & blanditur, & non aliter quàm ebrietas aut amor secreta producit. Nemo quod audierit, tacebit: nemo quantũ audierit, loquetur. Qui rem non tacuerit, non tacebit auctorem. Habet vnusquisque

aliquem cui tantum credit, quantum ipsi creditum est: vt garrulitatem suam custodiat & contentus sit vnius auribus, [4] populum faciet. Sic quod modo secretum erat, rumor est. Securitatis magna portio est, nihil iniqui facere. Confusam vitam & perturbatam impotentes agunt: tantum metuunt, quantum nocent: nec vllo tempore vacant. Trepidant enim cum fecerunt, hærent, conscientia aliud agere non patitur, ac subinde respicere ad se cogit. Dat pœnas, quisquis exspectat: quisquis autem meruit, exspectat. [5] Tutum aliqua res in mala conscientia præstat, nulla securum. putat enim se, etiam si non deprehenditur, posse deprehendi: & inter somnos mouetur, & quoties alicuius scelus loquitur, de suo cogitat. Non satis illi oblitteratum videtur, non satis tectum. Nocens habuit aliquando latendi fortunam, numquam fiduciam.

I. LIPSIVS.

1. IN Ardeatino.] *In illo igitur tractu Latij aër, vt apparet, non bonus aut saluber: neque nunc puto esse.*
2. Multi in illo remedij caussa.] *Vt olim ille Brutus, liberator vrbis. de quo Liuius:* Neque in animo suo quidquam regi timendum, neque in fortuna concupiscendum relinquere statuit, contemptuque tutus esse, vbi in iure parum præsidij esset.
3. Et improbam irritet.] *Vellem,* improbitatem.
4. Populum faciet.] *Id est, etiamsi vni rem dixerit: ille porro vni, hic alteri, alterique: & ita populus sciet. Ipsam rem dicit, mihi claram: & demiror, quid ita corrigi,* poculum, *Pincianus voluerit.*
5. Tutum aliqua res.] *Totidem fere verbis Seneca Tragicus:*

Tutum aliqua scelus, at nulla securum tulit.

PINCIANVS.

SI nihil humeris quod cupiditatem alienam & improbam irritet] *Castiga*, si nihil habueris, quod cupiditatem alienam & intemperiem irritet, *ex exemplari Franciscano.*

Neminem lacessendo aut gratificando] *Corrige*, neminem lacessendo gratuito, *Ex vetere lectione.*

Qui apud aliquem potentem, potentes sunt:] *Exemplar diuæ Mariæ*, qui apud aliquem impotentem potentes sunt.

Dulcedo sermonis qui irrepit & blanditur,] *Vetus lectio,* Dulcedo sermonis quæ irrepit & eblanditur.

Secreta producit.] *Veram & genuinam lectionem arbitramur,* secreta prodit.

Vt garrulitatem suam custodiat, & contentus sit vnius auribus, populum faciet.] *Sic quæcumque legi exemplaria agnoscunt, vnius literę deprauatione, adumbrato perspicuó sensu, Puto enim scribendum* poculum, *non* populum. *Nam meminisse oportet verborum quæ non ante multo præcesserunt*, & non aliter quam ebrietas aut amor secreta prodit. *Erit ergo sensus, pro modo & capacitate poculi custodire aliquem garrulitatem suam, aut non custodire, & esse contentum vnius auribus, aut plurium.*

Trepidant enim cum fecerunt. Hæret conscientia, aliud agere non patitur.] *Corrige*, Trepidant enim cum fecerunt. Conscientia aliud agere non patitur. *ex vetere lectione.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

TENVIS & Chrysippæa quæstio, An Bonum sit corpus? In extremo aliquid contra argutias.

EPIST. CVI.

TARDIVS rescribo ad epistolas tuas, non quia districtus occupationibus sum: hanc excusationem caue audias: vaco, & omnes qui volunt, vacant. Neminem res sequuntur: ipsi illas amplexantur, & argumentum esse felicitatis occupationem putant. Quid ergo fuit, quare non protinus rescriberem tibi, de quo quærebas? Veniebat in contextum operis mei: [1] scis enim me moralem philosophiam velle complecti, & omnes ad eam pertinentes quæstiones explicare. Itaque dubitaui vtrum differrem te, an, donec suus isti rei veniret locus, ius tibi extra ordinem dicerem: humanius visum est, [2] tam longe venientem non detinere. Itaque & hoc ex illa serie rerum cohærentium excerpam, & si qua erunt huiusmodi, non quærenti tibi vltro mittam. Quæ sint hæc, interrogas? Quæ scire magis iuuat, quam prodest: sicut hoc de quo quæris, an bonum corpus sit. Bonum prodest: facit enim: quod facit, corpus est: bonum, agitat animum, & quodammodo format & continet: quæ ergo propria sunt corporis, ea corporis bona sunt: corpora ergo sunt, & quæ animi sunt. nam & hic corpus est. Bonum hominis necesse est corpus sit, cum ipse corporalis. Mentior, nisi & quæ alunt illud, & quæ valetudinem eius, vel custodiunt, vel restituunt, corpora sunt: ergo & bonum eius corpus est. Non puto te dubitaturum, an affectus corpora sint, vt aliud quoque de quo non quæris, infulciam: tamquam

quam ira, amor, tristitia. si dubitas, vide an vultum nobis mutent, an frontem adstringant, an faciem diffundant, an ruborem euocent, an fugent sanguinem. Quid ergo? tam manifestas corpori notas credis imprimi, nisi à corpore? Si affectus corpora sunt, & morbi animorum, & auaritia, crudelitas, indurata vitia, & in statum inemendabilem adducta: ergo & malitia, & species eius omnes, malignitas, inuidia, superbia. Ergo & bona. primum quia contraria istis sunt: deinde, quia eadem tibi indicia præstabunt. An non vides, quantum oculis det vigorem fortitudo? quantam intentionem prudentia? quantam modestiam & quietem reuerentia? quantam serenitatem letitia? quantum rigorem seueritas? quantam remissionem veritas? Corpora ergo sunt, quæ colorem habitúmque corporum mutant, quæ in illis regnum suum exercent. Omnes autem quas retuli virtutes, bona sunt, & quidquid ex illis est. Numquid est dubium, an id quo quid tangi potest, corpus sit?

Tangere enim & tangi, nisi corpus, nulla potest res, vt ait Lucretius.

Omnia autem ista quæ dixi, non mutarent corpus, nisi tangerent: ergo corpora sunt. Etiamnum, cui tanta vis est, vt impellat & cogat & retineat & iubeat, corpus est. Quid ergo? Non timor retinet? non audacia impellit? non fortitudo immittit, & impetum dat? non moderatio refrænat ac reuocat? non gaudium extollit? non tristitia adducit? Denique quidquid facimus, aut malitiæ, aut virtutis gerimus imperio: quod imperat corpori, corpus est: quod vim corpori affert, corpus. Bonum corporis corporale est: bonum hominis, & corporis bonum est: itaque corporale est. Quoniam, vt voluisti, morem gessi tibi, nunc ipse dicam mihi, quod dicturum esse te video. Latrunculis ludimus: in superuacuis subtilitas teritur. non faciunt bonos ista, sed doctos. Apertior res est, sapere: imo simplicior. paucis opus est ad mentem bonam litteris. Sed nos vt cetera in superuacuum diffundimus, ita philosophiam ipsam. Quemadmodum omnium rerum, sic litterarum quoque intemperantia laboramus: non vitæ, sed cholæ discimus.

I. LIPSIVS.

1. Scis enim me moralem.] *Scripsit libros eo titulo: heu, vbi sunt? Lactantius nominat, & dixi in Vita.*

2. Tam longe venientem.] *E Sicilia scribentem.*

3. Remissionem veritas.] *Animus simplex & apertus, non se custodiens. Muretus*, hilaritas, *fecerat contra omnes libros: & certe præiuit iam* lætitia.

ERASMVS.

Tardius rescribo.] *Stoicorum multa graues sententiæ erant: multa etiam insigniter fatua. Huius secundi generis est ea quæ hic à Seneca molli, vt aiunt, brachio tractatur: Bonum omne esse corpus. Id ita se probare putabant. Quicquid agit, tangendo agit. Tangere autem, aut tangi nisi corpus non potest. Quidquid igitur agit, corpus est. Bonum autem, & in corpus & in animum agit. Bonum igitur quicquid est corpus est. Nam & animus ipse quodam corporis genere continetur. Ab hoc principio profecti, vt, vbi falsi aliquid pro vero positum est, necessario multa consimilia consequuntur, eo progrediebantur, vt & virtutes & vitia, & omnes animi motus non corpora modo, sed & animalia esse dicerent. De qua stultitia plena opinione plura dicentur epist.* 113.

PINCIANVS.

Qvare non protinus rescriberem ei de quo quærebas.] *Ita agnoscit maior codicum pars, sed in scholastico* tibi *legas, non* ei.

Ergo & corpus est bonum eius.] *Præposterè scripta verba. Lege*, Ergo & bonum eius corpus est, *ex vetere lectione.*

An ruborem euocent, an fugientem sanguinem.] *Scribe*, An ruborem euocent, an fugent sanguinem, *ex exemplari Franciscano.*

Ergo & malitia & species omnis malignitatis. Inuidia, superbia.] *Corrige*, Ergo & malitia & species eius omnes, malignitas, inuidia, superbia, *ex vetere lectione.*

Omnes autem virtutes quas retuli bonæ sunt.] Bona *potius quàm* bonæ *legendum arbitror.*

Non tristitia adducit?] Abducit, *non* adducit, *exemplar Pincianum. Castigandum puto* obducit. *vnde frons obducta apud Iuuenalem.*

Laterunculis ludimus.] Latrunculis ludimus, *in emendatioribus codicibus.*

Aperrior res est, sapere: imo simplicior.] *Scribe*, imo simplicior est. *multum enim addit neruorum orationi verbum substantiuum in fine locatum, iterátumque. & sic legitur in exemplari Franciscano.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

SOLATVR Lucilium & erigit, & in fuga seruorum. Ista & alia in vitam incidere: ideoque non inopinata esse debere. Patere igitur, quod non emendas. Bona & sapiens Epistola.

EPIST. XCV.

VBI illa prudentia tua? vbi in dispiciendis rebus subtilitas? vbi magnitudo? Tam pusilla te angunt? serui occupationes tuas, occasionem fugæ putauerunt. Si amici deciperent, ([1] habeant enim sane nomen, quod illis [2] Epicurus noster imposuit, & ita vocentur) [3] quo turpius non sint omnibus rebus tuis. Desine illi, qui & operam tuam conterebant, & te aliis [4] molestum esse credebant. Nihil horum insolitum, nihil inexspectatum est. Offendi rebus istis tam ridiculum est, quam queri, quod spargaris in publico, aut inquineris in luto. Eadem vitæ conditio est, quæ balnei, turbæ, itineris: [5] quædam intermittentur, quædam incident. Non est delicata res, viuere. Longam viam ingressus es: & labaris oportet, & arietes, & cadas, & lasseris, & exclames: [6] O mors, id est, mentiaris. Alio loco comitem relinques, alio efferes, alio timebis. Per eiusmodi offensas emetiendum est confragosum hoc iter. Mori me vult? præparetur animus cōtra omnia. Sciat se venisse [7] vbi patiatur fulmen? sciat se venisse, vbi

Luctus & vltrices posuere cubilia curæ,
Pallentésque habitant morbi, tristísque senectus.

In hoc contubernio vita degenda est. Effugere ista non potes, contemnere potes: contemnes autem, si sæpe cogitaueris, & futura præsumpseris. Nemo non fortius ad id cui se diu composuerat, accessit, & duris quoque, si præmeditata erant, obstitit. At contra imparatus, etiam leuissima expauit. Id agendum est, ne quid nobis inopinatum sit: & quia omnia nouitate grauiora sunt, hæc cogitatio assidua præstabit, vt nulli sis malo tyro. Serui te reliquerunt. Alium compilauerunt, alium accusauerunt, alium occiderunt, alium prodiderunt, alium calcauerunt, alium veneno, alium criminatione petierunt. Quidquid dixeris, multis [8] accidit. Deinceps quæ multa & varia sunt in nos diriguntur. [9] Quædam in nos fixa sunt, quædam vibrant, & cum maxime veniunt, quædam ad alios peruentura, [10] nos stringunt. Nihil miremur eorum ad quæ nati sumus: quæ ideo nulli quærenda, quia paria sunt omnibus. Ita dico paria suut. nam etiam quod effugit aliquis, pati potuit. Æquum autem ius est, non quo omnes vsi sunt, sed quod omnibus latum est. Imperetur æquitas animo, & sine querela mortalitatis tributa pendamus. Hiems frigora adducit: algendum est. æstas calores refert: æstuandum est. intemperies cæli valetudinem tentat: ægrotandum est. Et fera nobis loco occurret, & homo perniciosior feris omnibus. Aliud aqua, aliud ignis eripiet. Hanc rerum conditionem murare non possumus: id possumus, magnum sumere animum, & viro bono dignum, quo fortiter fortuita patiamur, & naturæ consentiamus. Natura autem hoc, quod vides, regnum mutationibus temperat. Nubilo serena succedunt: turbantur maria, cum quieuerunt: flant inuicem venti: noctem dies sequitur: pars cæli consurgit, pars mergitur: contrariis rerum æternitas constat. Ad hanc legem animus noster aptandus est: hanc sequatur, huic pareat: & quæcumque fiunt, debuisse fieri putet: nec velit obiurgare naturam. Optimum est pati, quod emendare non possis: & [11] Deum, quo auctore cuncta proueniunt, sine murmuratione comitari. Malus miles est, qui imperatorem gemens sequitur. Quare impigri atque alacres excipiamus imperia, nec deseramus hunc operis pulcherrimi cursum, cui quidquid patimur, intextum est: & sic alloquamur Iouem, cuius gubernaculo moles ista dirigitur, quemadmodum Cleanthes noster versibus disertissimis alloquitur. quos mihi in nostrum sermonem mutare permittitur, Ciceronis viri disertissimi exemplo. Si placuerint, boni consules: si displicuerint, scies me in hoc sequutum [13] Ciceronis exemplum.

[14] *Duc me parens, celsique dominator poli,*
Quocunque placuit. nulla parendi mora est.
Assum impiger. fac nolle. comitabor gemens:
[15] *Ducunt volentem fata, nolentem trahunt.*
Malusque patiar, quod pati licuit bono.

Sic viuamus, sic loquamur. paratos nos inueniat atque impigros fatum. Hic est ma-

gnus animus, qui ſe Deo tradidit: at contra ille puſillus ac degener, qui obluctatur, & de ordine mundi male exiſtimat, & [16] emendare mauult deos, quam ſe.

I. LIPSIVS.

1. HAbeant enim ſane nomen.] *Nam Stoici aliter, qui volunt ſolos Sapientes inter ſe amicos eſſe; reliquos, magis* Socios, *& vtilitate aliqua iunctos, quam Amicos.*

2. Epicurus noſter.] *Ideo*, noſter, *quia ad Lucilium ſcribit: quem ſupra etiam notabamus in ſecta illa fuiſſe. Epicurus autem Amicos ſola vtilitate cenſet, & parari vult* διὰ τὴν χρείαν: ob vſus: ſicut & terram ſerimus ob fructus. *Laertius: & adde ſupra, epiſt.* IX.

3. Quo turpius non Sint.] *Valde hæc confuſa. Fortaſſe*: quid? turbandiſne ſint omnibus rebus tuis: *Non dico ſi ſerui fugiant, ſed ſi Amici illi vulgares (veri non poſſunt) deſerant: ideone angare, & res tuas turbatas ratiené ſque putes? Pincianus aut Muretus faciebant*: quota pars abeſſet rebus tuis?

4. Moleſtum eſſe credebant.] *Sic omnes libri: at Muretus*, moleſtum reddebant. *Haud male, pro ſenſus vero putem*, te alijs moleſtum & ſe reddebant. *Ipſi importuni, & te faciebant: dum protrahi & commendari volunt, & ſpes ſuas te iuuante impleri.*

5. Quædam intermittantur.] *Fallor, aut*, immittentur, *verius: ſiue*, in te mittentur. *Alij conſilio lædent, & te petent? alij & alia caſu.*

6. O mors, id eſt, mentiaris.] *Argute hoc Muretus. Nam optant mortem, ſed ore: mens abhorret, & fugit aduentantem. Libri tamen quidam*, metiaris: *nec male, ſi*: id eſt, emetiaris. *Hic finis & meta erit viæ, & mortem clamabis, & habebis. Certe hic viæ minimum imago.*

7. Tbi patiatur fulmen.] *Ita mei & plures ſcripti. at alij*: vbi tonat fulmen. *E quibus Iac. Lectius acute*: vbi tonat, & fulminat. *Equidem è priore illa lectione nihil concinno, niſi placet*: vbi glaciat, vbi fulminat.

8. Accidit. Deinceps.] *Corrupta. Forte*, accidit, & accidet deinceps. Quam multa & varia in nos diriguntur? *Vel*, varia ſunt, quæ in nos.

9. Quædam in nos fixa.] *Legam*, in oſſibus fixa: *vel certe*, in nobis.

10. Nos ſtringunt.] *Libant nos leuiter, ſed alibi ſedent & feriunt. Per noſtrum latus, alius læditur.*

11. Non quo omnes vſi ſunt.] *Mallem*, vſuri ſunt.

12. Deum, quo auctore.] *Hoc enim Stoici capitale dogma habebant, & finem ſtatuebant, Naturam, id eſt Deum ſequi. Vide Manuduct.* II. *Diſſert.* XIX.

13. Ciceronis exemplum.] *Quem eloquentia ſua (ait Seneca pater) in carminibus deſtituit. Præfat. libri* III. *Contron.*

14. Duc me parens.] *Quidam*, Duc ô parens. *Ipſi Græci verſus ſunt in Epicteti Enchiridio, in fine; ſane egregij & pij, & Cleanthe illo digni.*

Ἄγου δέ μ' ὦ Ζεῦ, καὶ σύ γ' ἡ πεπρωμένη,
Ὅποι ποθ' ὑμῖν εἰμὶ διατεταγμένος·
Ὡς ἕψομαί γ' ἄοκνος. ἢν δὲ μὴ θέλω,
Κακὸς γενόμενος οὐδὲν ἧττον ἕψομαι.

15. Ducunt volentem fata.] *Non eſt in Græcis hic verſus: & puto inſiticium eſſe, atque alibi lectum.*

16. Emendare mauult.] *Carpit diuina & prouidentiam; alia illa eſſe velit magis, quam ſe alium.*

PINCIANVS.

TAm puſilla tangunt.] *Exemplar diuæ Mariæ*, Tam puſilla te res angit.

Si amici deciperent,] *Veriorem lectionem duco*, ſi amici deceperunt.

Habeant ſane nomen, quod illis Epicurus noſter impoſuit, & vocentur quo turpius non omnibus ſit rebus tuis. Deſunt illi,] *Vetus lectio*, quo turpius non ſit omnibus rebus tuis, *cætera. Minus vitioſe legetur totus hic locus, vt ego credo, ſi ſic legatur*: Habeant enim ſane nomen quod illis Epicurus noſter impoſuit. Ita vocentur. Quota pars non eſt, ſi ex omnibus rebus tuis deſunt illi qui & operam tuam conterebant, *&c.*

Et te omnibus moleſtum eſſe credebant.] *Fideliorem lectionem exiſtimo*, & te omnibus moleſtum reddebant.

Aut inquineris luto.] *Lege*. Aut inquineris in luto, *ex vetere lectione.*

Eadem vitæ conditio eſt quæ balnei. Turbæ itineris quædam intermittentur, quædam incident.] *Error eſt in diſputatione verborum. Legendum*, Eadem vitæ conditio eſt, quæ balnei, turbæ, itineris. Quædam intermittentur, quædam incident.

Et labaris oportet, & arietes, & cadas,] *Non* arietes *Exemplar antiquum, ſed* erigaris *legit.*

Idem mentiaris.] *Corrupta in omnibus exemplaribus verba. Forte legendum*, iter emetiris: *quia ſubijcit paulo poſt*. per eiuſmodi offenſas emetiendum eſt confragoſum hoc iter.

Sciat ſe veniſſe tonat vbi fulmen.] *Hæc verba in quibuſdam exemplaribus non habentur. In alijs ſic leguntur*, Sciat ſe veniſſe vbi patiatur fulmen.

Deinceps quæ multa & varia ſunt, in nos diriguntur.] *Correctiorem exiſtimamus lectionem?* Deinde quum multa & varia ſint, quæ in nos diriguntur.

Alium aqua, alium ignis eripiet.] Aliud *non* alium, *vtrobique vetus lectio.*

Quam Cleanthes noſter.] *Familiare exemplar*, quomodo Cleanthes noſter.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

QVOMODO philosophi legendi, vel audiendi sint? Cum dilectu, & ea maxime excerpenda & imbibenda, quæ faciunt vita. Oblectamenta qui quærunt, frustra sunt: tu emendationem. Nec id difficile; Natura enim ipsa vocat ad Honestum. Semina eius & fomites in animo nostro sunt: surgunt & excitantur, cum dolor & irritator accessit. A suo exemplo, cum, apud Attalum disceret. Ostendit deinde, vario fine atque animo ad auctores legendos veniri: nos autem debere illo Philosophi. Pareamus: & legite atque audite vos ô Philologi.

EPIST. CVIII.

ID de quo quæris, ex his est, quæ scire tantum eo, vt scias, pertinet. Sed nihilominus quia pertinet, pertinaciter properas, nec vis exspectare libros, quos cum maxime ordino continentes totam moralem philosophiæ partem, statim expediam. Illud tamen prius scribam, quemadmodum tibi ista cupiditas discendi, qua flagrare te video, dirigenda sit, ne ipsa se impediat. Nec passim carpenda sunt, nec auide inuadenda vniuersa: per partes peruenitur ad totum. Aptari onus viribus debet: nec plus occupari, quam cui sufficere possumus. Non quantum vis, sed quantum capis, hauriendum est. bonum tantum habe animum: capies, quantum voles. Quo plus recipit animus, hoc se magis laxat. Hæc nobis præcipere [1] Attalum memini, cum scholam eius obsideremus, & primi veniremus, & nouissimi exiremus: ambulantem quoque illum ad aliquas disputationes euocaremus, non tantum paratum discentibus, sed obuium. [2] Idem, inquit, & docenti & discenti debet esse propositum: vt ille prodesse velit, hic proficere. Qui ad philosophorum scholas venit, quotidie secum aliquid boni ferat: aut sanior domum redeat, aut sanabilior. Redibit autem. ea enim philosophiæ vis est, vt non solum studentes, sed etiam conuersantes iuuet. Qui in solem venit, licet non in hoc venerit, colorabitur: qui in vnguentaria taberna resederunt, & paullo diutius commorati sunt, odorem secum loci ferunt: & qui apud philosophum fuerunt, traxerint aliquid necesse est, quod prodesset etiam negligentibus. Attende quid dicam: negligentibus, non repugnantibus. Quid ergo? non nouimus. quosdam, qui multis apud philosophum annis persederint? & ne colorem quidem duxerint? Quid ni nouerim? pertinacissimos quidem, & assiduos: quos ego non discipulos philosophorum, sed inquilinos voco. Quidam veniunt vt audiant, non vt discant: sicut in theatrum voluptatis causa ad delectandas aures, oratione, vel voce, vel fabulis ducimur. Magnam hanc auditorum partem videbis, cui philosophi schola diuersorium otij sit. Non id agunt vt aliqua illic vitia deponant, vt aliquam legem vitæ accipiant, ad quam mores suos exigant, sed vt oblectamento aurium perfruantur. Aliqui tamen & [5] cum pugillaribus veniunt, non vt res excipiant, sed verba: quæ tam sine profectu alieno discant, quam sine suo audiant. Quidam ad magnificas voces excitantur, & transeunt in affectum dicentium, alacres vultu & animo: nec aliter concitantur, quam solent [6] Phrigij tibicinis sono [7] semiuiri, & [8] ex imperio furentes. Rapit illos instigátque rerum pulchritudo, non verborum inanium sonitus. Si quid acriter contra mortem dictum est, si quid contra fortunam contumaciter, iuuat protinus quæ audias facere. Afficiuntur illi: & sint quales iubentur, si illa animo forma permaneat, si non. impetum insignem protinus populus honesti dissuasor excipiat. Pauci illam, quam conceperant, mentem domum perferre potuerunt. Facile est auditorem concitare ad cupiditatem recti. [9] Omnibus enim natura fundamenta dedit, semenque virtutum: omnes ad omnia ista nati sumus: cum irritator accessit, tunc illa animi bona velut sopita excitantur. Non vides quemadmodum theatra consonent, quoties aliqua dicta sunt, quæ publice agnoscimus, & consensu vera esse testamur?

Desunt inopiæ multa, auaritiæ omnia.

In nullum auarus bonus est, in se pessimus.

Ad hos versus ille sordidissimus plaudit, & vitiis suis fieri conuicium gaudet. Quanto magis hoc iudicas euenire, cum à philosopho ista dicuntur: cum salutaribus præceptis versus inseruntur, efficatius eadem illa demissuri in animum imperitorum? Nam ([10] vt dicebat Cleanthes) quemadmodum spiritus noster clariorem sonum reddit, cum illum tuba per longi canalis angustias tractum, patentiore nouissime exitu effudit

effudit: ſic ſenſus noſtros clariores carminis arcta neceſſitas efficit. Eadem negligentius audiuntur, minuſque percutiunt, quamdiu ſoluta oratione dicuntur: vbi acceſſere numeri, & egregium ſenſum adſtrinxere certi pedes, eadem illa ſententia velut lacerto excuſſa torquetur. De contemptu pecuniæ multa dicuntur, & longiſſimis orationibus hoc præcipitur, vt homines in animo, non in patrimonio putent eſſe diuitias: eum eſſe locupletem, qui " paupertati ſuæ aptus eſt, & paruo ſe diuitem fecit: magis tamen feriuntur animi, cum carmine eiuſmodi dicta ſunt.

Is minimo eget mortalis, qui minimum cupit.

Quod vult habet, qui velle quod ſatis eſt poteſt.

Cum hæc atque eiuſmodi audimus, ad confeſſionẽ veritatis adducimur. Illi enim quibus nihil ſatis eſt, admirantur, acclamant, odium pecuniæ indicunt. Hunc illorum affectum vbi videris, vrge, hoc preme, hoc onera, relictis ambiguitatibus, & ſyllogiſmis, & cauillationibus, & ceteris acuminis irriti ludicris. Dic in auaritiam, dic in luxuriam. cum profeciſſe te videris, & animos audientium affeceris, inſta vehementius. Veriſimile non eſt, quantum proficiat talis oratio remedio intenta, & tota in bonum audientium verſa. Facillime enim tenera conciliantur ingenia ad honeſti rectique amorem. Adhuc docilibus leuiterque corruptis iniicit manum veritas, ſi aduocatum idoneum nacta eſt. Ego certe, cum Attalum audirem, in vitia, in errores, in mala vitæ perorantem, ſæpe miſertus ſum generis humani, & illum ſublimem altioremque humano faſtigio credidi. " Ipſe regem ſe eſſe dicebat: ſed plus quam regnare mihi videbatur, cui liceret cenſuram agere regnantium. Cum vero commendare paupertatem cœperat, & oſtendere, quam quidquid vſum excederet, pondus eſſet ſuperuacuum & graue ferenti: ſæpe exire è ſchola pauperi libuit. Cum cœperat voluptates noſtras traducere, laudare caſtum corpus, ſobriam menſam, puram mentem non tantum ab illicitis voluptatibus, ſed etiam ſuperuacuis: libebat circumſcribere gulam & ventrem. Inde mihi quædam permanſere, Lucili. Magno enim in omnia impetu veneram: deinde ad ciuitatis vitam reductus, ex bene cœptis pauca ſeruaui. Inde oſtreis boletiſque in omnem vitam renunciatum eſt. Hæc enim non cibi, ſed oblectamenta ſunt, ad edendum ſaturos cogentia: quod gratiſſimum eſt edacibus, & ſe vltra quam capiunt farcientibus, facile deſcenſura, facile reditura. Inde in omnem vitam vnguento abſtinemus: quoniam optimus odor in corpore eſt nullus. Inde vino caret ſtomachus: inde in omnem vitam balneum fugimus. " Decoquere corpus, atque exinanire ſudoribus, inutile ſimul delicatumque credimus. Cetera proiecta redierunt: ita tamen, vt quorum abſtinentiam interrupi, modum ſeruem, & quidem abſtinentiæ proximiorem. neſcio an difficiliorem: quoniam quædam abſcinduntur facilius animo, quam temperantur. Quoniam cœpi tibi exponere, quantum maiori impetu ad philoſophiam iuuenis acceſſerim, quam ſenex pergam, non pudebit fateri, quem mihi amorem Pythagoræ " iniecerit Sotion. Docebat, " quare ille animalibus abſtinuiſſet, quare poſtea Sextius. Diſſimilis vtrique cauſſa erat, ſed vtraque magnifica. Hic homini ſatis alimentorum citra ſanguinem eſſe credebat, & crudelitatis conſuetudinem fieri, vbi in voluptatem eſſet adducta laceratio. Adiiciebat, contrahendam materiam eſſe luxuriæ: colligebat, bonæ valetudini contraria eſſe alimenta varia, & noſtris aliena corporibus. At Pythagoras " omnium inter omnia cognationem eſſe dicebat, & aliorum commercium in alias atque alias formas tranſeuntium. Nulla (ſi illi credas) anima interit, nec ceſſat quidem, niſi tempore exiguo, dum in aliud corpus transfunditur. Viderimus per quas temporum vices, & quando pererratis pluribus domiciliis, in hominem reuertatur: interim ſceleris hominibus ac parricidij metum fecit, cum poſſint in parentis animam inſcij incurrere, & ferro morſu ve violare, in quo cognatus aliquis ſpiritus hoſpitaretur. Hæc cum expoſuiſſet Sotion, & impleſſet argumentis ſuis, Non credis, inquit, animas in alia corpora " atque alia deſcribi; & migrationem eſſe, quam dicimus eſſe mortem? Non credis in his pecudibus feriſue, " aut aqua merſis, illum quondam hominis animum morari? Non credis nihil perire in hoc mundo, ſed mutare regionem? nec tantum cæleſtia per certos circuitus verti, ſed animalia quoque per vices ire, & animos per orbem agi? Magni iſta crediderunt viri. itaque iudicium quidem tuum ſuſtine: ceterum omnia tibi integra ſerua. Si vera ſunt iſta, abſtinuiſſe animalibus innocentia eſt: ſi falſa, frugalitas eſt. " Quod iſtic crudelitatis tuæ damnum eſt? Alimenta tibi leonum & vulturum eripio. His inſtinctus, abſtinere animalibus cœpi: & anno peracto non tantum facilis erat mihi conſuetudo, ſed dulcis. "° Agiliorem mihi animum eſſe

Sanec.

credebam: nec tibi hodie affirmauerim, an fuerit. Quæris, quomodo desierim? in Tiberij Cæsaris principatum iuuentæ tempus inciderat: [22] alienigenarum sacra mouebantur: sed inter argumenta superstitionis ponebatur, [23] quorumdam animalium abstinentia. Patre itaque meo rogante, qui non calumniam timebat, sed [21] philosophiam oderat, ad pristinam consuetudinem redij: nec difficulter mihi, vt inciperem melius cænare, persuasit. Laudare solebat Attalus culcitram, quæ resisteret corpori: tali vtor etiam senex, in qua vestigium apparere non possit. Hæc retuli, vt probarem tibi, quam vehementes haberent tirunculi impetus primos ad optima quæque, si quis exhortaretur illos, si quis impelleret. Sed aliquid præcipientium vitio peccatur, qui nos docent disputare, non viuere: aliquid discentium, qui propositum adferunt ad præceptores suos, non animum excolendi, sed ingenium. Itaque quæ philosophia fuit, facta philologia est. Multum autem ad rem pertinet, quod proposito ad quam rem accedas. Qui grammaticus futurus, Virgilium scrutatur, non hoc animo legit illud egregium,

——Fugit irreparabile tempus.

Vigilandum est: nisi properamus, relinquimur. agit nos, agitúrque velox dies: inscij rapimur. omnia in futurum disponimus, & inter præcipitia lenti sumus. Sed vt obseruet, quoties Virgilius de celeritate temporum dicit, hoc vti verbo illum, FVGIT.

Optima quæque dies miseris mortalibus æui
Prima fugit. subeunt morbi, tristísque senectus,
Et labor, & dura rapit inclementia mortis.

Ille qui ad philosophiam spectat, hæc eadem quo debet, abducit. Numquam Virgilius, inquit, dies dicit ire, sed fugere, quod currendi genus concitatissimum est: & optimos quosque primos rapi. Quid ergo cessamus nos ipsi concitare, vt velocitatem rapidissimæ rei possimus æquare? Meliora prætereuolant, deteriora succedunt. [24] Quemadmodum ex amphora primum quod est sincerissimum effluit, grauissimum quodque turbidúmque subsidit: sic in ætate nostra, quod optimum, [25] in primo est. Id exhauriri in aliis potius patimur, vt nobis fæcem reseruemus. Inhæreat istud animo, & tamquam missum oraculo placeat:

Optima quæque dies miseris mortalibus æui
Prima fugit.——

Quare optima? quia restat quod incertum est. Quare optima? quia iuuenes possumus discere, possumus facilem animum, & adhuc tractabilem, ad meliora conuertere quia hoc tempus idoneum est laboribus, idoneum agitandis per studia ingenijs, & exercendis per opera corporibus. Quod superest, segnius & languidius est, & propius à fine. Itaque toto hoc agamus animo, & omissis ad quæ diuertimus, in rem vnam laboremus: ne hanc temporis pernicissimi celeritatem, quam retinere non possumus relicti demũ intelligamus. Primus quisque tamquam optimus dies placeat, & [26] redigatur in nostrum. quod fugit, occupandum est. Hoc non cogitat ille, qui grammatici oculis carmen istud legit. ideo optimum quemque primum esse diem, quia subeunt morbi, quia senectus premit, & adhuc adolescentiam cogitantibus supra caput est: sed ait, Virgilium semper vna ponere morbos & senectutem, non mehercule immerito. senectus enim insanabilis morbus est. Præterea, inquit, hoc senectuti cognomen imposuit, tristem illam vocat:

——subeunt morbi, tristísque senectus.

Non est quod mireris, ex eadem materia suis quemque studijs apta colligere. In eodem prato bos herbam quærit, canis leporem, ciconia lacertum. Cum Ciceronis libros de Rep. prehendit hinc philologus aliquis, hinc grammaticus, hinc philosophiæ deditus: alius alio curam suam mittit. Philosophus admiratur, contra iustitiam dici tam multa potuisse. Cum ad hanc eamdem lectionem philologus accessit, hoc subnotat, duos Romanos reges esse, quorum alter patrem non habet, alter matrem. Nam de Seruij matre dubitatur: [27] Anci pater nullus, Numæ nepos dicitur. præterea notat eum quem nos dictatorem dicimus, & in historiis ita nominari legimus, apud antiquos magistrum populi vocatum. Hodiéque id extat in Auguralibus libris: & testimonium est, quod qui ab illo nominarur magister equitum est. Æquæ notat, Romulum perisse solis defectione. Prouocationem ad populum etiam à regibus fuisse. Id ita in Pontificalibus libris aliqui putant, & Fenestella. Eosdem libros cum grammaticus explicuit, primum REAPSE dici ab Cicerone, id est, reipsa, in commentarium refert? nec minus SEPSE, id est se ipse. Deinde transit ad ea, quæ consuetudo

conſuetudo ſæculi mutauit: tamquam quod ait Cicero, *Quoniam ſumus ab ipſa calce, eius interpellatione reuocati*: hanc quam nunc [28] in circo cretam vocamus, calcem antiqui dicebant. Deinde Ennianos colligit verſus, & in primis illos de Africano ſcriptos:

—Cui nemo ciuis neque hoſtis
Quiuit pro factis reddere [29] opræpretium.

Ex eo ſe ait intelligere, apud antiquos [30] non tantum auxilium ſignificaſſe operam, ſed opera. ait enim neminem potuiſſe Scipioni neque ciuem, neque hoſtem reddere operæpretium. Felicem deinde ſe putat, quod inuenerit, vnde viſum ſit Virgilio dicere:

—Quem ſuper ingens
Porta tonat cæli.

[31] Ennium hoc ait Homero ſurripuiſſe; Ennio Virgilium. Eſt enim apud Ciceronem in his ipſis de Rep. hoc epigramma:

Si fas endo plagas cæleſtum aſcendere cuiquam.
Mi ſoli cæli maxima porta patet.

Sed ne & ipſe, dum aliud ago, in philologum aut grammaticum dilabar, illud admoneo, auditionem philoſophorum, lectionémque ad propoſitum beatæ vitæ trahendam: non vt verba priſca aut ficta captemus, & tranſlationes improbas figuraſque dicendi, ſed vt profutura præcepta, & magnificas voces, & animoſas, quæ mox in rem transferantur. Sic iſta diſcamus, vt quæ fuerunt verba, ſint opera. Nullos autem peius mereri de omnibus mortalibus iudico, quàm qui philoſophiam velut aliquod artificium vænale didicerunt: qui aliter viuunt, quàm viuendum eſſe præcipiunt. Exempla enim ſeipſos inutilis diſciplinæ circumferunt, nulli non vitio quod inſequuntur, obnoxij. Non magis mihi poteſt quiſquam talis prodeſſe præceptor, quàm gubernator in tempeſtate nauſeabundus. Tenendum eſt, rapiente fluctu, gubernaculum, luctandum cum ipſo mari, eripienda ſunt vento vela: quid me poteſt adiuuare rector nauigij attonitus & vomitans? Quanto maiore putas vitam tempeſtate iactari, quàm vllam ratem? non eſt loquendum, ſed gubernandum. Omnia quæ dicunt, quæ turba audiente iactant, aliena ſunt. dixit illa Plato, dixit Zeno, dixit Chryſippus, & Poſidonius, & ingens agmen tot ac talium. Quomodo probare poſſint ſua eſſe, monſtrabo: faciant quę dixerint. Quoniam quæ volueram ad te perferri, iam dixi, nunc deſiderio tuo ſatisfaciam. & in alteram epiſtolam integrum quod exegeras transferam: ne ad ſpinoſam, & auribus erectis curioſiſque audiendam, laſſus accedas.

I. LIPSIVS.

1. ATtalum memini.] *De quo pater in Suaſoria* II. Attalus Stoicus, qui ſolum vertit à Seiano circumſcriptus, magnæ vir eloquentiæ: ex philoſophis, quos noſtra ætas vidit, longè & ſubtiliſſimus & facundiſſimus. *Alibi noſter nominat, laudátque.*

2. Idem, inquit, & docenti.] *Imo non* idem, *ſed* id *verius legas.*

3. Qui in ſolem venit.] *Memini in Ciceronis alibi (niſi fallor, De Oratore Dialogis) hanc ſimilitudinem eſſe.*

4. Sed inquilinos voco.] *Qui velut habitent ibi, ſed in alieno: & ideo nec afficiuntur, nec proficiunt.*

5. Cum pugillaribus.] *At mira edictio, & cui tamen ſua ratio, Zenonis Stoici:* τὸν ἀκούοντα οὕτω περὶ τοῖς λεγομένοις γίνεσθαι δεῖν, ὥστε μὴ λαμβάνειν σχολὴν εἰς τὸ ἐπισημαίνεσθαι: Auditorem philoſophi ſic affici debere, & dictis intentum eſſe, vt nec otium habeat ad excerpta aut ſubnotationes.

6. Phrygij tibicinis ſono.] *Lucianus in Nigrino:* ὥσπερ γὰρ οἱ τοῦ Φρυγίου αὐλοῦ ἀκούοντες, οὐ πάντες μαίνονται, ἀλλ' ὁπόσοι αὐτῶν τῇ Ῥέᾳ λαμβάνονται, οὗτοι δὲ πρὸς τὸ μέλος ἀναμιμνήσκονται τοῦ πάθους: Sicut Phrygiæ tibiæ ſonum qui audiunt, non omnes furorem aguntur; ſed qui Rheæ ſacrati addictique ſunt, illi reminiſcuntur eo ſigno affectus.

7. Semiuiri:] *Galli.*

8. Ex imperio furentes.] *Imperio Archigalli, & qui ſignum iubet dari.*

9. Omnibus natura dedit.] *Explico in Manud.* II. *Diſſert.* X.

10. Vt dicebat Cleanthes.] *Merito ille, qui verſibus pleraque ſcripſit: & ſuum igitur factum commendabat.*

11. Paupertati ſuæ aptus eſt.] *Ad eam ſe accommodat, & aptat. non vltra modum vireſque eius cupit, aut ſumit.*

12. Ipſe regem ſe.] *Stoico paradoxo. de quo Manud.* III. *Diſſert.* XIII.

13. Decoquere corpus.] *In balneis, & præſertim Laconicis: ad quæ ſpectant ſequentia.*

14. Iniecerit Sotion.] *Senecæ præceptor, de quo in Epiſt.* XLIX. *& ego in Manud.* I. *Diſſert.* XII.

15. Quare animalibus.] *Exſtant diſſertationes duæ Plutarchi,* De eſu carnium, *pro Pythagoræ ſenſu, ſane quàm argutæ. In altera etiam Stoico: tangit, qui cum delicias ſpernant & reijciant, non item hanc cibi immanitatem. Vide ſodes.*

16. Omnium inter omnia cognat:] *Ob illam animarum, etiam in bruta corpora, migrationem. Decantata rem etiam poetis.*

Senec. R 5

17. Atque alia describi.] *Id est, distribui.*

18. Aut aqua mersis.] *Id est, piscibus. nam & iis vel maxime abstinebant: Plutarchus.*

19. Quod istic crudel.] *Sententia esset. quod ita crudelitas tua hęc damna & stragem facit? Sed parum pro mente Senecæ: & magis fuerit.* Quod istic, nisi crudelitati tuæ, damnum est? *Coërcetur sæuitia tua in hac abstinentia: quid aliud amittis? Possis, &* credulitatis, *legi.*

20. Agiliorem mihi animum.] *Tecum sentiam: & assidua hæc κρεωφαγία, nimis Europæis vsurpata, brutos facit.*

21. Alienigenarum sacra.] *Sine, vt ego olim,* alienigena tum sacra. *Nam vox,* gentium, *infarcta est preter libros. Iudæi autem & Ægyptij, sub Tiberio, vrbe pulsi, & aliquot millia in Sardiniam ablegata. Tacitus, 11. Annal. atque ego ibi.*

22. Quorumdam animalium abstinentia.] *Vt suis.*

23. Philosophiam oderat.] *Hunc ipsum patris auersum ab ea animum ostendit & tangit, Consol. ad Heluiam cap. XVI. Tamen aliter ipse pater in Præfatione lib. II. Controu. vbi hortatur Melam filium ad hoc studium, & quietem. Et sanè aperta & indecora sit patris hæc insectatio. Itaque ambigo cum Iac. Lectio, an non verius:* qui non philosophiam odetat, sed calumniam timebat.

24. Quemadmodum ex amphora,] *Talia in epist. I. vide,*

25. In primo est,] *Nec male,* in prima.

26. Redigatur in nostrum.] *Vsurpemus & fruamur. Dies enim ita fiunt nostri (poeta vetus:* Hic meus est dixere, dies: *alieni & nihil ad nos, qui elabuntur.*

27. Aoci pater nullus.] *Non quin reipsa fuerit, sed famæ traditus non exstat. Obscurauit eum Numæ claritas: atque ita* Numæ nepotem *Liuius & Dionysius dicunt.*

28. In circo cretam.] *Ab ipsa re, quia, vt Plinius ait,* creta circum prædicere solent, ad victoriæ notam: *id est, metam ea signare, vt conspicua esset. Idipsum calce factum: & inde etiam nomen. Lucretius.*

——præscripta ad candida calcis.

29. Opræpretium.] *Pro* operæ: *vt* pöplus, poelum, *antiqui, extritis litteris mediis: nec in carmine solum, sed vulgo.*

30. Non tantum auxilium.] *Vt in Comœdiis sæpe, Da mihi hanc operam.*

31. Ennium hoc ait Homero.] *Apud quem domus Olympi est, & portas suas habet. vt Iliad. Θ.*

Πρώτῃσι δ' πύλῃσι πολυπτύχου Οὐλύμποιο:

In portis primis sese replicantis Olympi.

MVRETVS.

IN Tiberij Cæsaris principatum.] *Vel vnus hic locus manifesto conuincit, non esse eundem Senecam qui epistolas scripsit, & qui declamationes. Nam hic adolescens erat Tiberio imperante ille, alter narrat audiri à se potuisse Ciceronem, Sed declamatorem illum huius, qui nunc in manibus est, patrem fuisse, & lippis iam, vt aiunt, & tonsoribus notum est.*

Prouocationem ad populum etiam à regibus fuisse.] *Hac de re ita M. Fabius apud Liuium libro octauo* Videro, cessurus ne prouocationi sis, cui rex Romanus Tullus Hostilius cessit.

Reapse.] *Totus hic locus mirandum in modum in aliis libris deprauatus legebatur. Sed quid ego me in talibus quæ innumerabilia sunt, venditem? Emendatio ad legentium vtilitatem pertinet. putida eorum quæ emendata sunt enumeratio ad scribentium ostentationem. Mihi autem alienæ vtilitati seruire consilium est: ostentationem illis relinquo, qui cum vnam aut alteram litterulam corrigunt prædicant εὐστοχίαν suam, Musarum fidem implorant, seque tam perspicaces fuisse mirantur.*

Hanc quam nunc in circo metam.] *Cum in vno libro vetere ita scriptum reperissem, notarã illam varietatem ad marginem libri mei, non tamen vt eam probarem. At postea incuria quadam (fatendum enim est) mea factum est, vt expuncta vetere, noua hæc in illius se locum insinuauerit. Omnino tamen iudico rectius esse* Cretam, *quam* Metam. *Creta enim notabatur circus ad victoria notam. Plinius libro 35. capite 17.* Est & vilissima *(de creta loquitur)* qua circum prædicere ad victoriæ notam, pedésque venalium trans mare aduectorum denotare instituerunt maiores. *Isidorus libro 18. originum cap. 34.* Septem spatia quadrigæ currunt, quorum finis est creta.

PINCIANVS.

QVia pertinet properas.] *Sunt codices qui legunt,* quia pertinaciter properas.

Ne ipsa impediar.] *Lege,* ne ipsa se impediat, *ex vetere lectione. Legitur & in aliis codicibus,* ne te ipsa impediat.

Qui multis apud philosophiam annis persederint.] *Corrige,* qui multis apud philosophum annis persederunt, *ex eadem.*

Vt aliqua illi vitia depinnant.] *Ita prior editio. Puto scribendum* illic, *non* illi.

Quam Phrygij solent tibicinis sono semiuiri.] *Emenda,* quam solent Phrygij tibicinis sono semiuiri, *ex vetere lectione.*

Afficiuntur illi sunt quales iubentur. Si illi animo forma permanserit.] *Eadem,* afficiuntur illis & sunt quales iubentur. Si illa animo forma permaneat. *Puto sinceriorem lectionem esse,* Afficiuntur illis. Essent quales iubentur, *&c.*

Tunc illa animi bona velut soluta excitantur.] *Quædam exemplaria,* velut ad solita excitantur. *Codex diui Francisci,* tunc illa anima bona velut sollicitatur. *Scribendum reor,* tunc ad illa animi bona velut sollicitantur. *vel sic,* tunc ad illa animi bona velut solita excitantur.

Cum illum tuba per longi canalis angustias tractum patenti ore nouissime exitu effudit.] *In quibusdam exemplaribus, dictio illa* tractum *non habetur: & coniunctim* patentiore *legendum, non* patenti ore: *ex omnibus antiquis codicibus. In quorum nonnullis* effundit *legitur, non* effudit.

3. Qui

Qui paupertati ſuæ aptus eſt.] *Scribe*, qui paupertati ſuæ aptatus eſt, *ex vetere lectione.*

Facillime enim tenera conciliantur ingenia.] Reconciliantur *aliqua exemplaria agnoſcunt*, *non* conciliantur.

Et adhuc docibilibus leuiterque corruptis.] Docilibus *præferunt duo antiqua exemplaria*, *non* docibilibus *correctius.*

Cui liceret cenſuram agere regnantium.] *Exemplar familiare*, gentium *habet*, *non* regnantium.

Hæc enim non cibi, ſed oblectamenta ſunt.] *Caſtiga.* Nec enim cibi, ſed oblectamenta ſunt, *ex vetere lectione.*

Quem obtinemus odor in corpore eſt. Nullo inde vino caret ſtomachus.] *Exemplar Franciſcanum*, quoniam optimus odor in corpore eſt nullus. Inde vino carens ſtomachus. *Adſtipulatur & alter eiuſdem bibliothecæ codex.*

Quem mihi amorem Pythagoras iniecerit. At Socion dicebat, quare ille animalibus abſtinuiſſet.] *Puto corrigendum*, quem mihi amorem Pythagoræ iniecerit Socion dicebat, quare ille animalibus abſtinuiſſet. *Sed expende an legendum ſit pro* Dicebat, Docebat, *ſiue* Diſſerebat. *Nam ſequitur infra*, Hæc cum expoſuiſſet Socion.

Omnia tibi in integro ſerua.] *Exemplar familiare*, omnia tibi integra ſeruas.

Quod iſtic crudelitatibus tuis damnum eſt.] *Sic in omnibus fere habetur exemplaribus. ſed in promptu erat correctio*, Quod iſtius crudelitatis tuæ damnum eſt. *Nec deſunt codices qui hanc etiam lectionem agnoſcant.*

Alienigenarum gentium ſacra mouebantur.] *Nullus ſcriptus codex habet verbum* gentium.

Sed inter argumenta ſuperſtitionis ponebatur quorumdam animalium abſtinentia.] *Puto inuertendas eſſe dictiones, & legendum*, Sed inter argumenta ſuperſtitionis, quorundam ponebatur animalium abſtinentia.

Si quis exhortaretur illos, ſi quis impenderet.] *Scribendum forte* impelleret, *non* impenderet.

Et omiſſis ad quæ diuertimur.] *Vetus lectio*, diuertimus.

Qui grammatici oculis carmen iſtud legit.] *Exemplar Franciſcanum* grammaticis *legit*, *non* grammatici, *quod non minus placet.*

Anci pater Martius Numæ nepos dicitur.] *Idem exemplar*, Anci pater nullus, Numæ nepos dicitur. *Alius codex*, Numæ nepos fuit.

Id ita in Pontificalibus libris aliqui putant. Et Feneſtella eoſdem libros cum grammaticis explicuit.] *Legendum reor:* Id eſſe in Pontificalibus libris, & alij putant, & Feneſtella. Eoſdem libros cum grammaticus explicuit, *&c.*

Primum verba expreſſa ab ſe, dici à Cicerone. Idem re ipſa in commentarium refert.] *Verba hæc vitiatiſſima, & Cimmeriis, quod aiunt, inuoluta tenebris, ſic reſtituenda coniecto:* Primum verbum priſcum, reabſe, dici à Cicerone, id eſt reipſa, in commentarium refert. *Vt dictionem* priſcum *reponam, admonent me ea quæ infra ſequuntur:* non vt verba priſca aut ficta captemus. *Exemplar Facundi & Primitiui ſic legit*, Primum enim verba expreſſa ab ſe, *cætera. Vt forte ſcribendum ſit.* Primum Ennij verbum priſcum reabſe, dici, à Cicerone, *cætera.*

Nec minus ſeſe idem ſeipſe] *Caſtiga*, Nec minus ſeſe, id eſt, ſeipſe, *ex vetere lectione.*

Hanc quam nunc in circo cretam vocamus, calcem antiqui dicebant.] *Corrigendum puto:* Hãc quam nunc in circo meram vocamus, *cætera. De metis in circo, Suetonius, & complures alij.*

Deinde inanes colligit verſus,] *Lego*, Deinde Ennianos colligit verſus, *vt liquet ex ſequentib.*

Cui nemo ciuis atque hoſtis qui vult pro factis reddere operæ pretium.] *Vetus lectio*, cui nemo ciuis neque hoſtis, *cætera. Sed ego opinor*, *non* qui vult *legendum. ſed* quibit, *hoc eſt poterit. Nam ſequitur*, neminem potuiſſe Scipioni, neque ciuem, neque hoſtem reddere operæ pretium. *Iam verbum* eſt, *quod in fine clauſulæ adiectum eſt, à nullo neque antiquo neque recentiore codice agnoſcitur.*

Non tantum auxilium ſignificaſſe operam, ait opera eius neminem potuiſſe Scipionem neque ciuem. *Vetus lectio depravata etiam, ſed manum nonnihil emendaturo porrigit, quæ ſic habet:* non tantum auxilium ſignificaſſe, ſed operam, ait, opera enim eius neminem potuiſſe Scipioni, *Conſidera igitur, an in integrum reſtitui poſſit locus hic permutato dictionum ordine, hoc pacto:* non tantum auxilium ſignificaſſe operam, ſed alicuius opera, ait enim, neminem potuiſſe Scipioni.

Ennius hoc ait, Homero ſe ſurripuiſſe: Ennio Virgilius.] *Scribe*, Ennium hoc ait Homero ſurripuiſſe: Ennio Virgilium.

Eſſe enim apud Ciceronem in his ipſis de R. P. hoc epigramma:] *Puto contra omnia exemplaria ſcribendum hoc pacto:* Eſt Ennij apud Ciceronem in his ipſis de R. P. hoc epigramma. *Alioquin ſi* enim *legas*, *non* Ennij *vitioſa eſſet confirmatio, afferre epigramma librorum Ciceronis ad confirmandum, Ennium imitatione Homeri portas cæli appellaſſe. Quod autem Ennij poëtæ ſit hoc epigramma, docet Lactantius Firmianus lib. 1. cap. 18. his verbis:* Ille autem qui infinita hominum millia trucidauerit, cruore campos inundauerit, flumina infecerit, non modo in templum, ſed etiam in cœlum admittitur. Apud Ennium ſic loquitur Africanus.

Si fas cædendo celeſtia ſcandere cuiquam eſt.
Mi ſoli cœli maxima porta patet.

Si fas eſt plagas cœleſtium aſcendere cuiquam:] *Prior editio minus corrupte.* Ni faciendo plagas cœleſtum aſcendere cuiquam. *Lege*, Si fas cædendo cœleſtia ſcandere cuiquam eſt, *vt mox ante ex Lactantio apparuit.*

In philologum aut grammaticum delabar] *Correcte magis exemplar meum* dilabat.

Velut aliquod artificium venale didicerunt.] *Reclament licet exemplaria omnia, contenderim legendum eſſe* docuerunt, *non* didicerunt. *Sequitur enim*, quam viuendum eſſe præcipiunt. *& rurſus:* Non magis mihi poteſt quiſquam talis prodeſſe præceptor.

Et ingens agmen. non tamen talium.] *Sic prior editio, Exemplar Franciſcanum*, & ingens agmen, tot

ac talium. *Quod si hæc verba* Non tamen talium, *adiectitia sunt glossema, videlicet; studiosi cuiuspiam, qui ingens agmen interpretabatur esse* non talium, *quales fuerunt Zeno, Chrysippus, Posidonius.*

OPSOPOEVS.

B*Rodeus Miscell. cap. 13 lib. 5. Per semiuiros, Gallos, matris deum sacerdotes, haud obscure innuit, qui audito Phrygio tibicine statim in furorem aguntur. id quod alijs itidem hominibus vsu non venit. Lucianus in Nigrino:* ὥσπερ γὰρ οἱ τοῦ φρυγίου αὐλοῦ ἀκούοντες, οὐ πάντες μαίνονται, ἀλλ' ὁπόσοι αὐτῶν τῇ Ῥέᾳ λαμβάνονται. οὗτοι δὲ πρὸς τὸ μέλος ἀναμιμνήσκονται τοῦ πάθους. *Philostratus:* οἱ τελούμενοι τῇ Ῥέᾳ μαίνονται ταραχθέντες τὰ ὦτα κτύποις ὀργάνων.

GRVTERVS ET IVRETVS.

ALienigenarum gentium sacra mouebantur] *Lipsius ad lib. 2. Ann. Taciti laudat* alienigenatam sacra, *interpretaturque de sacris Ægyptijs Iudaicisque, cum vide.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

QVÆSTIVNCVLA, An sapiens sapienti, & quomodo prosit? Caussa dubitandi, quia, omnia summa in sapiente, nec adiectioni locus. Respondet tamen prodesse, & distincte exsequitur. In fine detestatur argutias inutiles.

EPIST. CIX.

AN sapiens sapienti prosit, scire desideras. Dicimus plenũ omni bono esse sapientem, & summa adeptum: quomodo prodesse aliquis possit summũ bonũ habenti, quæritur. Prosunt inter se boni: exercent enim virtutes, & sapientiam in suo statu continent. desiderat vterque aliquem, cum quo conferat, cum quo quærat. Peritos luctandi, vsus exercet: musicum, qui paria didicit, monet. Opus est & sapienti, agitatione virtutum. Ita quemadmodum ipse se mouet, sic mouetur ab alio sapiente. Quid sapiens sapienti proderit? impetum illi dabit, occasiones actionum honestarum commonstrabit. Præter hæc, aliquas suas cogitationes exprimet, docebit quæ inuenerit. Semper enim sapienti restabit quod inueniat, & quo animus eius excurrat. Malus malo nocet: facit peiorem, iram, metum incitando, tristitiæ assentiendo, voluptates laudando: & tunc maxime laborant mali, vbi plurium vitia miscuere, & in vnum collata nequitia est: ergo ex contrario, bonus bono proderit. Quomodo inquis? Gaudium illi afferet, fiduciam confirmabit, ex conspectu mutuæ tranquillitatis crescet vtriusque lætitia. Præterea, quarumdam illi rerum noticiam tradet. non enim omnia sapiens scit: etiamsi sciret, breuiores vias rerum aliquis excogitare possit, & has indicare, per quas facilius totum opus circumfertur. Proderit sapienti sapiens: non scilicet tantum suis viribus, sed ipsius quem adiuuat. Potest quidem ille etiam relictus sibi, explicare partes suas. Vtetur propria velocitate: sed nihilominus adiuuat etiam, qui currentem hortatur. Non prodest tantum sapiens sapienti, sed sibiipsi. Obiicies. Detrahe illi vim propriam, & ille nihil agit. Isto modo dicas licet, non esse in melle dulcedinem. [1] Nam ipse ille qui est, esse debet ita aptatus lingua palatóque ad huiusmodi gustum, vt ille tali sapore capiatur, non offendatur. Sunt enim quidam, quibus morbi vitio mel amarum videatur. Oportet vtrumque talem esse, vt & ille prodesse possit, & huic profecturo idonea materia sit. In summum, inquit, producto calorem calefieri superuacuum est: & in summum producto bonum superuacuum est, quod prosit. Numquid instructus omnibus rebus agricola, ab alio instrui quærit? Numquid armatus miles quantum in aciem exituro satis est, amplius arma desiderat? Ergo nec sapiens. satis enim vitæ instructus, satis armatus est. Qui in summo est calore, ei non opus est adiecto, vt summum teneat. Ipse se, inquit, calor continet. Ad hæc respondeo. Primum multum interest inter ista, quæ comparas. Calor enim vnus est: prodesse varium est. Deinde calor non adiuuatur adiectione caloris, vt caleat: sapiens non potest in habitu suæ mentis stare, nisi amicos aliquos similes sui admisit, cum quibus virtutes suas communicet. Adiice nunc, quod omnibus inter se virtutibus amicitia est. Itaque prodest, qui [2] virtutes alicuius pares suis amat, amandásque inuicem præstat. Similia delectant: vtique vbi honesta sunt, & probare ac probari sciunt. Etiamnum. Sapientis animum perite mouere nemo alius potest, nisi sapiens: sicut hominem mouere rationaliter non potest, nisi homo. Quomodo ergo ad rationem mouendam ratione opus est: sic vt moueatur ratio perfecta, opus est ratione perfecta.

Prodeſſe dicuntur, & qui media nobis largiuntur, pecuniam, gratiam, incolumitatem, alia in vſus vitæ cara aut neceſſaria: in his dicetur etiam ſtultus ſapienti prodeſſe. Prodeſſe autem eſt, animum ſecundum naturam mouere virtute ſua, aut eius qui mouebitur. Hoc non ſine ipſius quoque qui proderit, bono fiet. neceſſe eſt enim, alienam virtutem exercendo, exerceat & ſuam. Sed vt remoueas iſta; quæ aut ſumma bona ſunt, aut [3] ſummorum efficientia, nihilominus prodeſſe inter ſe ſapientes poſſunt. Inuenire enim ſapientem, ſapienti per ſe res petenda eſt: quia natura bonum omne carum eſt bono: & ſic quiſque conciliatur bono, quemadmodum ſibi. Neceſſe eſt, ex hac quæſtione, argumenti cauſſa, in alteram tranſeam. Quæritur enim, an deliberaturus ſit ſapiens: an in conſilium aliquem aduocaturus: quod facere illi neceſſarium eſt, cum ad hæc ciuilia & domeſtica venitur, & (vt ita dicam) mortalia. In his ſic illi opus eſt alieno conſilio, quomodo medico, quomodo gubernatori, quomodo aduocato, & litis ordinatori. Proderit ergo ſapiens aliquando ſapienti: ſuadebit enim: ſed in illis quoque magnis ac diuinis, vt diximus, communiter honeſta tractando: & animos cogitationeſque miſcendo, vtilis erit. Præterea ſecundum naturam eſt & amicos complecti, & amicorum actu, vt ſuo proprióque lætari. Nam ſi hoc non fecerimus, ne virtus quidem nobis permanebit, quæ in exercendo ſe, vſu valet. Virtus autem ſuadet præſentia bene collocare, in futurum conſulere & deliberare, & intendere animum: facilius intendet explicabitque qui aliquem ſibi aſſumpſerit. Quærit itaque aut perfectum virum, aut proficientem, vicinúmque perfecto. Proderit autem ille perfectus, ſi conſilium communi prudentia iuuerit. Aiunt homines plus in alieno negotio videre, quàm in ſuo: hoc illis euenit, quos amor ſui excæcat, quibuſque diſpectũ vtilitatis timor in periculis excutit. Incipiet ſapere ſecurior, & extra metum poſitus. Sed nihilominus quædam ſunt, quæ etiam ſapientes in alio, quàm in ſe, diligentius vident. Præterea illud quod dulciſſimum honeſtiſſimúmque eſt, idem velle atque idem nolle, ſapiens ſapienti præſtabit. Egregium opus pari iugo ducet. Perſolui quod exegeras, quamquam in ordine rerum erat, quas moralis philoſophiæ voluminibus complectimur. Cogita, quod ſoleo frequenter tibi dicere: In iſtis nos nihil aliud quam acumen exercere. Toties enim illo reuertor: Quid iſta me res iuuat? fortiorẽ faciet, iuſtiorem, temperatiorem? Nondum exerceri vacat: adhuc medico mihi opus eſt. Quid me doces ſcientiam inutilem? magna promiſiſti: exigua video. Dicebas intrepidum fore, etiamſi circa me gladij micarent, etiamſi mucro tangeret iugulum: dicebas ſecurum fore, etiamſi circa me flagrarent incẽdia, etiamſi ſubitus turbo toto nauem meam mari raperet. [4] Hæc mihi præſta tu, vt voluptatem, vt gloriam contemnam: poſtea docebis implicita ſoluere, ambigua diſtinguere, obſcura perſpicere: nunc doce, quod neceſſe eſt.

I. LIPSIVS.

1. NAm ipſe ille qui eſt.] *Valet, qui edit.*

2. Virtutes alicuius pares ſuis.] *Nam Stoicum dogma erat, & Virtutes inter ſe pares, & omnes item Sapientes: neminem alterum excellere. Vide Manud. II. Differt.* XIX.

3. Summorum efficientia.] *Nota de bonis* Efficientibus: *qua explico Manud.* II. *Diſſ.* XXII.

4. Hæc mihi præſta tu, vt volupt.] *Putarem:* Hæc mihi præſta: tum vt vol.

MVRETVS.

AN ſapiens.] *Prodeſſe dicitur, qui bene alicui facit. Videtur igitur nemo prodeſſe poſſe ei qui bona, in ſe habet omnia. Talis autem eſt ſapiens. Sapienti ergo non magis prodeſſe quiſquam poteſt, quam ignem calefacere. Et Stoici tamen Sapientem alium alij prodeſſe dicebant. Hunc igitur nodum, à Lucillo rogatus, hac epiſtola ſoluit & expedit Seneca.*

Obiicies.] *Alij,* Hoc ſcias. *Liquere omnibus puto, vtra verior ſcriptura ſit: vt & paulo infra hunc locum, melius legatur.* Vno modo, *an, vt nos,* Iſto modo.

Nam ille ipſe qui eſt.] *qui melle veſcitur, qui mel comeſt. Alij, detracto verbo* eſt, *mancam & mutilam ſententiam reddiderant. Id autem quod ſequitur, plane peruerterant, cum legerent,* vt ille tali ſapore non capiatur, ſed offendatur. *Cum legendum ſit, vt nos emendauimus,* capiatur, non offendatur. *Sed diſcedo à conſuetudine mea. Non enim is ſum qui velim agitandis aut reprehendendis alijs creſcere. Itaque talia, quamlibet multa, ſciens omitto.*

Ad hæc reſpondeo.] *Hæc verba locum mutauerant, ſeque altius, quàm par erat, ſuſtulerant. Nos ea in ſuum locum repoſuimus.*

PINCIANVS.

PRæter hæc aliquis cogitationes ſuas exprimet.] Aliquas, *non* aliquis, *omnis habet vetus lectio.*

Vno modo dicas licet non eſſe in melle dulcedinem.] *Legendum reor.* iſto modo dicas licet, *&c.*

Quibus morbi vitio vel amarum eſſe videatur.] *Scribe,* quibus morbi vitio mel amarum eſſe videatur, *ex omni vetere lectione.*

Et huic profuturo idonea materia fit.] Profecturo, *non profuturo, eadem.*

In fummum, inquit, producto calorem.] Perducto, *non producto, eadem, eadem emenda paulo post.*

Vti amplius arma defiderat?] Armis *lege, non* arma, *ex eadem.*

Itaque prodeft qui virtutes alieuius partes fui amat.] *Scribendum puto contra omnia exemplaria,* pares fuis, *non* partes fui.

Etiam nunc fapientis animum perire mouere nemo alius poteft, nifi fapiens:] *Scribe,* Etiam nūc fapientis animum perite mouere nemo alius poteft, quàm fapiens: ficut hominem mouere rationaliter non poteft, nifi homo, *ex omnibus fcriptis codicibus.*

An deliberaturus fit fapiens, an in confilium aliquem aduoeaturus.] *Caftigatiorem exiftimamus lectionem,* An deliberaturus fapiens fit, aliquem in eonfilium aduoeaturus.

Et animo eogitationes mifeendo.] *Scribe,* & animos cogitationes quæ mifeendo, *ex vetere lectione.*

Quæ in exereendo fenfu valet.] *Exemplar Scholafticum,* quæ in exereendo fe vfu valet.

Aiunt homines plus in alieno negocio videre. Vitio hoe illis euenit.] *Lege,* aiunt homines plus in alieno negotio videre quam in fuo. Hoe illis euenit. *ex emaculatioribus codicibus.*

Etiamfi contra me gladij micarent.] Circa *legendum, non* contra, *ex omni fcripta lectione. vt mox ftatim,* Etiamfi eirca me flagrarent ineendia.

Etiamfi fubitus turbo totam nauem meam mari raperet.] *Exemplar Francifcanū* toto *legit, non* totam *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

Hanc mihi præftaturum voluptatem, vt gloriam contemnam:] *Sic prior editio. Puto legendum,* Hanc mihi præfta tu, vt voluptatem, vt gloriam contemnam.

GRVTERVS ET IVRETVS.

QVomodo gubernatori, quomodo aduocato & litis ordinatori.] *Ad perfectam huius loci explanationem vtiliter confules Cuiacium lib. 18. cap. 23. Obferuat.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

GENIOS fingulis datos: quos fauentes habet, qui Bonam mentem habet. Vota noftra & iudicia improba effe, res non ex verò æftimantium. Vana optari, vana timeri. Remedium vtrifque à Philofophia: quo nos vocat, fpretis fuperuacuis. Luxum denique producit, & caftigat, Attali egregia oratione.

EPIST. CX.

EX Nomentano meo te faluto, & iubeo te habere mentem bonam, [1] hoc eft, propitios deos omnes: quos habet placatos & fauentes, quifquis [2] fibi fe propitiauit. Sepone in præfentia, quæ quibufdam placent: [3] Vnicuique noftrum pædagogum dari Deum, non quidem ordinarium, fed hunc inferioris notæ, ex eorum numero quos Ouidius ait, *de plebe deos.* Ita tamen hoc feponas volo, vt memineris maiores noftros qui crediderunt hoc, Stoicos fuiffe: fingulis enim [4] & Genium & Iunonem dederunt. Poftea videbimus, an tantum diis vacet, vt priuatorum negotia procurent: interim illud fcito, [5] fiue affignati fumus, [6] fiue neglecti, & fortunæ dati, nulli te poffe imprecari quidquam grauius, quam fi imprecatus fueris, vt fe habeat iratum. Sed non eft, quare cuiquam, quem dignum pœna putaueris, optes, vt infeftos deos habeat: habet, inquam, etiamfi videtur eorum cura & fauore produci. Adhibe diligentiam tuam, & intuere, quid fint res noftræ, non quid vocentur: & fcies plura mala [7] contingere nobis, quàm accidere. Quoties enim felicitatis cauffa, & initium fuit, quod calamitas vocabatur? Quoties magna gratulatione excepta res gradum fibi ftruxit in præceps, & aliquem iam eminentem alleuauit etiamnum, tanquam ibi adhuc ftaret, vnde tuto caderet? fed ipfum illud cadere non habet in fe mali quidquam, fi exitum fpectes, vltra quem natura neminem deiicit. Prope eft rerum omnium terminus, prope eft, inquam, & illud vnde [8] felix eiicitur, & illud vnde [9] infelix emittitur. Nos vtraque extendimus, & longa fpe ac metu facimus. Sed fi fapis, omnia humana [10] conditione metire: fimul & quod gaudes, & quod times contrahe. Eft tanti, diu nihil gaudere, ne quid diu timeas. Sed quare iftuc malum adftringo? non eft quod quidquam timendum putes. Vana funt ifta quæ nos mouent, quæ attonitos habent. Nemo noftrum quid veri effet, excuffit, fed metum alter alteri tradidit. Nemo aufus eft ad id quo perturbatur accedere, & naturam ac bonum timoris fui noffe. Itaque res falfa & inanis habet adhuc fidem, quia non coarguitur. Tanti putemus oculos intendere: iam apparebit, quàm breuia, quàm incerta, quàm tuta timeantur. Talis eft animorum noftrorum confufio, qualis Lucretio vifa eft:

Nam veluti pueri trepidant, atque omnia cæcis
In tenebris metuunt: ita nos in luce timemus,

Quid

Quid ergo? Non omni puero stultiores sumus, qui in luce timemus? Sed falsum est, Lucreti: non timemus in luce. omnia nobis fecimus tenebras: nihil videmus, nec quid noceat, nec quid expediat. tota vita incursitamus, nec ob hoc resistimus, aut circumspectius pedem ponimus. Vides autem quam sit furiosa res, in tenebris impetus. At mehercule id agimus, vt longius reuocandi simus: & cum ignoremus quo feramur, velociter tamen illo quo intendimus, ire perseueramus. Sed lucescere, si velimus, potest. Vno autem modo potest, si quis hanc humanorum diuinorumque notitiam acceperit: si illa se non perfuderit, sed infecerit: si eadem quamuis sciat, retractauerit, & ad se sæpe retulerit: si quæsierit quæ sint bona, quæ sint mala; quibus hoc sit falso nomen adscriptum: si quæsierit de honestis, de turpibus, de prouidentia. Nec intra hæc humani ingenij sagacitas sistitur. prospicere & [11] vltra mundum libet quo [12] feratur, [13] vnde surrexerit, in quem exitum tanta rerum velocitas properet. Ab hac diuina contemplatione abductum animum in sordida & humilia pertraximus, vt auaritiæ seruiret, vt relicto mundo terminisque eius & dominis cuncta versantibus, terram rimaretur, & quæreret quid ex illa mali effoderet, non contentus oblatis. Quidquid nobis bono futurum erat, Deus & parens noster in proximo posuit. Non expectauit inquisitionem nostram: vltro dedit: nocitura altissime pressit. Nihil nisi de nobis queri possumus. ea quibus periremus, nolente rerum natura & abscondente, protulimus. Addiximus animum voluptati: cui indulgere, initium omnium malorum est. Tradidimus ambitioni & famæ, ceteris æque vanis & inanibus. Quid ergo nunc te hortor vt facias? nihil noui: nec enim nouis malis remedia quæruntur: sed hoc primum, vt tecum ipse dispicias, quid sit necessarium, quid superuacuum. Necessaria tibi vbique occurrent: superuacua & semper, & toto animo [14] quærenda sunt. Non est autem quod te nimis laudes, si contempseris aureos lectos, & gemmeam supellectilem: quæ est enim virtus, superuacua contemnere? tunc te admirare; cum contempseris necessaria. Non magnam rem facis, quod viuere sine regio apparatu potes: quod non desideras [15] milliarios apros, nec [16] linguas phœnicopterorum, & alia portenra luxuriæ iam tota animalia fastidientis, & certa membra ex singulis eligentis. Tunc te admirabor, si non contempseris etiam sordidum panem: sed tibi persuaseris, herbas, vbi necesse est, non pecori tantum, sed homini nasci: si scieris cacumina arborum explementum esse ventris, in quem sic pretiosa congerimus, tamquam recepta seruantem. sine fastidio implendus est. Quid enim ad rem pertinet, quid accipiat, perditurus quidquid acceperit? Delectant te disposita, quæ terra marique capiuntur, alia eo gratiora, si recentia perferuntur ad mensam: alia, si diu pasta & coacta pinguescere, fluunt, ac vix saginam conrinent suam. Delectat te nidor horum, arte quæsitus. At mehercule ista sollicite scrutata, varieque condita, cum subierint ventrem, vna atque eadem fœditas occupabit. Vis ciborum voluptatem contemnere? exitum specta. Attalum memini cum magna admiratione omnium hæc dicere: Diu mihi, inquit, imposuere diuitiæ. stupebam, vbi aliquid ex illis alio atque alio loco fulserat: existimabam similia esse quæ laterent, his quæ ostenderentur. Sed [17] in quodam apparatu vidi totas opes vrbis, cælatas ex auro & argento, & his quæ pretium auri argentique vicerunt, exquisitos colores, & vestes vltra non tantum nostrum, sed vltra finem hostium aduectas. Hinc puerorum perspicuos cultu atque forma greges, hinc fœminarum, & alia quę res suas recognoscens summi imperij fortuna protulerat. Quid hoc est, inquam, aliud quam irritare cupiditates hominum per se incitatas? Quid sibi vult ista pecuniæ pompa? ad discendam auaritiam conuenimus. At mehercules minus cupiditatis istinc effero, quam attuleram. Contempsi diuitias, non quia superuacuæ, sed quia pusillæ sunt. Vidistine, quam intra paucas horas ille ordo, quamuis lentus dispositusque, transierit? hoc totam vitam nostram occupabit, quod totum diem occupare non potuit? Accessit illud quoque. tam superuacuæ mihi visæ sunt habentibus, quam fuerant spectantibus. Hoc itaque ipsi mihi dico, quoties tale aliquid præstrinxerit oculos meos, quoties occurrit domus splendida, [18] cohors culta seruorum, [19] lectica formosis imposita calonibus: Quid miraris? quid stupes? pompa est. Ostenduntur istæ res, non possidentur: & dum placent, transeunt. Ad veras potius te conuerte diuitias: disce paruo esse contentus: & illam vocem magnus atque animosus exclama: [20] *Habeamus aquam, habeamus polentam, Ioui ipsi de felicitate cōtrouersiam faciamus.* Faciamus, oro te, etiam si ista defuerint. Turpe est, beatam vitam in auro & argento reponere: æque turpe est in aqua & polenta. Quid ergo faciam, si ista non fuerint? Quæris, quod sit remedium inopiæ? [21] famem fames finit. Alioqui quid inte-

reſt, magna ſint, an exigua, quæ ſeruire te cogunt? quid refert quantum ſit, quod tibi poſſit negare fortuna? Hæc ipſa aqua & polenta in alienum arbitrium cadit: liber eſt autem, non in quem parum licet fortunæ, ſed in quem nihil. Ita eſt: nihil deſideres oportet, ſi vis Iouem prouocare, nihil deſiderantem. Hæc nobis Attalus dixit: natura omnibus edixit. Quæ ſi voles frequenter cogitare, id ages, vt ſis felix, non vt videaris: & vt tibi videaris, non aliis.

I. LIPSIVS.

1. HOc eſt, propitios deos.] *Imo bonus & beatus non aliud eſt, quam εὐδαίμων Græcis, id eſt εὖ τὸν δαίμονα ἔχων*, bonum Deum Geniumque habens. *in Manuduct. II. Diſſert. XIX.*

2. Sibi ſe propitiauit.] *Quod bonus fecit, qui in tranquillo & pacato ſemper eſt, non ſibi non aliis infeſtus. Vtrumque iſtud, mali.*

3. Vnicuique noſtrum pedagogum.] *Viæ & vitæ huius ducem. Ita in tabula Cebetis* Senex ſuperne ſtat, chartam manu tenens vna, & altera neſcio quid monſtrans: atque is eſt Genius. Mandat autem in vitam ingredientibus, quid faciendum ſit, & cui viæ ſe committere debeant, ſi velint eſſe ſalui. *Ecce Pædagogum, & plura ego ex profeſſo Phyſiol. I. Diſſert. XIX.*

4. Et Genium & Iunonem.] *Hoc ita accipe, non vt ſinguli vtrumque habuerint, ſed vt alterum: & clarius eſſet* aut Genium, aut Iunonem. *Nam viris Genij attribuebantur, fœminis Iunones. Itaque mulieres Iunonem inuocabant, aut aduocabant. vt illa apud Petronium:* Iunonem meam iratam habeam. *In Tibullo, amator ad ſuam:* Hæc per ſancta tuæ Iunonis numina iuro. *In Satyrico:* Et per Iunonem domini iurante miniſtro: *ſcilicet illo molli & pathico, qui fœminam ſe ferret & exhiberet.*

5. Siue aſſignati ſumus.] *Suo quiſque Deo, ſicut* Aſſignare ſeruum aut libertum,] *in Iuris libris.*

6. Siue neglecti.] *Vt nemo curam noſtri gerat, Prouidentia non ſit.*

7. Contingere nobis.] *Ex voto & optato.*

8. Felix eiicitur.] *Inuitus & reluctans abit.*

9. Infelix emittitur.] *A miſeriis liberandus.*

10. Conditione metire.] *Si licebit, ſi longum erit, ſi eueniet. Nihil tibi promitte in alterutra ſorte.*

11. Vltra mundum libet.] *Vbi vacuum eſt.*

12. Quo feratur.] *Illo ipſo Vacuo, in quo voluitur. Niſi accipis,* quo *& ad quem finem feratur: nullum, quia in ſe redit.*

13. Vnde ſurrexerit.] *A quibus principiis.*

14. Quærenda ſunt.] *Vt longe poſita, nec oblata.*

15. Miliarios apros.] *Saginatos, grandes, mille librarum. In Poliorceticis de hoc luxu affatim dixi.*

16. Linguas phœnicopterorum.] *Apicio indice eximij ſaporis. Vide Martialis epigramma LXXI. lib. XIII. Suetonium Vitellio, cap. XIII.*

17. In quodam apparatu.] *Circenſi, vt apparet ex ſequentibus: nam &* Ordinem, *&* Pompam *nominat.*

18. Cohors culta Seruorum.] *Ad multitudinem reſpicit. & bene item* cohors, *quia militari habitu erant. vt in epiſt. XLVII.*

19. Lecta formoſis.] *Nam & ſeruos lecticarios eligebant proceros, pulchros. Electorum meorum I. cap. XIX.*

20. Habeamus aquam.] *Sunt Epicuri verba, apud Stobæum iſta:* Ἐπίκουρος ὁ Γαργήττιος ἐκεκράγει λέγων· ᾧ ὀλίγον οὐχ ἱκανόν, τούτῳ γε οὐδὲν ἱκανόν· ἔλεγε δ' ἑτοίμως ἔχειν καὶ τῷ Διὶ ὑπὲρ εὐδαιμονίας ἀγωνίζεσθαι, μᾶζαν ἔχων καὶ ὕδωρ: Epicurus Gargettius exclamat dicens: Cui parum non ſufficit, ei nihil ſufficit. Additque, Paratum ſe cum Ioue de felicitate certare, ſi polentam habeat & aquam. *Clemens Alexandrinus adſpexit libro II. Strom.* Ἐπίκουρος ἐν τῷ μὴ πεινῆν, μηδὲ διψῆν, μήτε ῥιγοῦν τὴν εὐδαιμονίαν τιθέμενος, τὴν ἰσόθεον ἐπιφώνησιν φωνὴν, ἀσεβῶς εἰπών, ἐν τούτοις κἂν Διὶ περὶ μάχεσθαι: Epicurus in non famendo, non ſitiendo, non frigẽdo felicitatem ponens, vocem illam Deo æqualem emiſit, impie dicens, In iſtis ſe vel cum Ioue certaturum. *Adde Ælianum Var. Hiſt. IV. cap. XIII. noſtrum Senecam epiſt. XXV.*

21. Famem fames finit.] *Nam mors ſuperuenit.*

MVRETVS.

VNicuique noſtrum pædagogum.] *Extant & Menandri verſus qui eandem ſententiam continent: vnicuique noſtrum naſcenti genium dari totius vitæ ducem. Inde illud in comœdia:*

Memini relinqui me deo irato meo.

Illos autem & natiuos & mortales eſſe putabant. Horatius:

Scit genius, natale deus qui temperat aſtrum,
Naturæ deus humanæ, mortalis in vnum
Quodque caput.

Et genium & Iunonem.] *Magis tamen genium viris, Iunonem mulieribus. Itaque apud Tibullum mulier amatorem alloquens:*

Perque tuos *inquit*, oculos, per geniumque rogo. *Ille contra,* Hæc per ſancta tuæ Iunonis numina iuro. *& turpis muliercula apud Petronium:* Iunonem meam iratam habeam, ſi me vnquam virginem fuiſſe memini.

Adſignati] *Verbum iuris, De adſignandis libertis.*

Miliarios apros.] *mille librarum.*

Linguas phœnicopterorum.] *Quarum præcipuum ſaporem eſſe gula & nequitiæ magiſter docuerat Apicius.*

PINCIANVS.

PINCIANVS.

VT meminerís maiores noſtros,qui crediderunt hos Stoicos fuiſſe] *Legẽdum puto,non* hos,*ſed* hoc: Quotiens enim calamitas felicitatis eſt cauſa& vitium fuit,quod calamitas vocabatur.) *Caſtigatius & breuius vetus lectio.* Quotiens enim felicitatis cauſa & initium fuit quod calamitas vocabatur?

Eſt autem tanti diu nihil gaudere.] *Scribe inuerſis dictionibus*, Eſt autem tanti nihil diu gaudere, *ex eadem.*

Nec inter hæc humani ingenij ſagacitas ſiſtitur.] *Corrige*, Nec intra hæc humani, *&c. ex eadem.*

Quo feratur, vnde ſurrexerit,] *Eadem*, Quomodo feratur, vnde ſurrexerit.

Si contempſeris etiam ſordidum panem:] *Corrige*, Si non contempſeris etiam ſordidum panem, *ex exemplari Pinciano.*

In quem ſi precioſa congerimus,] *Scribe*, in quem ſic pretioſa congerimus, *ex vetere lectione.*

Alia ergo gratiora ſi recentiora perſeruntu, ad menſam:] Eo *legendum, non* ergo, *ex eadem.*

Alia, ſi diu paſta & coacta pingueſcere,] *Verbum* ſi *eradendum, ex omnibus ſcriptis codicibus. In quorum vno* dure paſta *habetur pro* diu paſta: *vt forte legendum ſit*, diu repaſta.

Delectat te nitor horum,] Nidor *lege, non* nitor, *ex eiſdem.*

Hinc puerorum proſpicuos cultu atque forma greges,] perſpicuos *lege, non* proſpicuos, *ex eiſdem.*

Hæc nobis Attalus dixit natura dixit omnibus.] *Scribe*, Hæc nobis Attalus dixit. Natura omnibus dixit. *ex exemplari Facundi & Pintiani. Ex cuius fide lege paulo ante per commutationem verborum*, in alienum cadit arbitrium.

OPSOPOEVS.

L *Ipſius de calonibus lecticariis cap. 19. Electorum. 1.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

ET Genium & Iunonem dederunt] *Sciendum hanc Stoicorum opinionem eſſe vnam ex iis, quæ omnium ferè aſſenſu recepta poſtea fuerunt, præſertimque poetarum, vnde legimus apud Horatium:*

Scit Genius natale comes qui temperat aſtrum,
Naturæ Deus humanæ, mortalis in vnum-Quodque caput.

Fortaſſe autem ea quæ Socrates de ſuo dæmonio dicere ſolitus erat, huic opinioni originem dederunt. hac Stephanus prood. lib. 1. cap. 3.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

CAVILLOS, vanam & humilem philoſophiam eſſe: veram illam de moribus, firmam, altam. Huc eundum.

EPIST. CXI.

QVid vocentur Latine ſophiſmata, quæſiſti à me. Multi tentauerunt illis nomen imponere, nullum hæſit: videlicet quia res ipſa non recipiebatur à nobis, nec in vſu erat, nomini quoque repugnatum eſt. Aptiſſimum tamen videtur mihi, quo Cicero vſus eſt: 'Cauillationes vocat. quibus quiſquis ſe tradidit, quæſtiunculas quidem vafras nectit: ceterum ad vitam nihil proficit, neque fortior fit, neque temperantior, neque elatior. At ille qui philoſophiam in remedium ſuum exercuit, ingens fit animo, plenus fiduciæ, inexuperabilis, & maior adeunti. Quod in magnis euenit montibus, quorum proceritas minus apparet longe intuentibus, cum acceſſeris, tunc manifeſtum fit, quam in arduo ſumma ſint: talis eſt, mi Lucili, verus & rebus, non artificiis, philoſophus. In edito ſtat admirabilis, celſus, magnitudinis veræ. Non exſurgit in plantas, nec ſummis ambulat digitis, eorum more qui mendacio ſtaturam adiuuant, longioreſque quam ſunt, videri volunt: contentus eſt magnitudine ſua. Quid ni contentus ſit eouſque creuiſſe, quo manum fortuna non porrigit? ergo & ſupra humana eſt. Par ſibi in omni ſtatu rerum, ſiue ſecundo curſu vita procedit, ſiue fluctuatur per aduerſa ac difficilia. Hanc conſtantiam cauillationes iſtæ, de quibus paullo ante loquebar, præſtare non poſſunt. Ludit iſtis animus, non proficit: & philoſophiam à faſtigio deducit in planum. Nec te prohibuerim aliquando iſta agere, ſed tunc cum voles nihil agere. Hoc tamen habent in ſe peſſimum, dulcedinem quandam ſui faciunt, & animum ſpecie ſubtilitatis inductum tenent, ac remorantur: cum tanta rerum moles vacet, cum vix tota vita ſufficiat, vt hoc vnum diſcas, vitam contemnere. Quid regere? inquis. ſecundum opus eſt. Nam nemo illam bene rexit, niſi qui contempſerat.

Senec.

I. LIPSIVS.

1. Cauillationes vocat.] *Vox quidem in Cicerone, sed vix pro isto sensu: magis pro dicteriis, & argutiis. Potest in aliis libris, qui fuerunt.*

MVRETVS.

Cauillationes vocat:] *In aliquo videlicet libro eorum qui desiderantur, nam in iis qui extant, numquam ita cauillationis nomen accipi puto. Ita eo vsus est Callistratus in l. ea est natura, D. de diuersis regulis iuris antiqui.*

PINCIANVS.

Qvibus quisque se tradidit quæstiunculas quidem vafras.] *Vetus lectio*, quibus quisquis se tradidit, quæstiunculas quidem varias nectit. *Placet tamen magis, vt* vafras, *legatur, quam* varias.

Nec in summis ambulat digitis,] *Præpositio* in *superuacanea est, ex eadem.*

Siue fluctuatur & per aduersa & difficilia.] *Superflua coniunctio* &, *ex eadem.*

Et animum specie subtilitatis inductum tentant, morantur.] *Corrige, &* animum specie subtilitatis inductum tenent ac remorantur, *ex eadem.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

DESPERAT de amico reformando, vetere annorum & vitiorum.

EPIST. CXII.

Cvpio mehercule amicum tuum formari, vt desideras, & institui: sed valde durus capitur, imo potius, quod est molestius, valde mollis capitur, & consuetudine mala ac diutina fractus. Volo tibi [1] ex nostro artificio exemplum referre. Non quælibet insitionem vitis patitur. si vetus & exesa est, si infirma gracilisque: aut non recipiet surculum, aut non alet, nec applicabit sibi, nec in qualitatem eius naturamque transibit. Itaque solemus supra terram præcidere: vt, si non responderit, [2] tentari possit secunda fortuna, & iterum repetita infra terram inseratur. Hic de quo scribis & mandas, non habet vires. indulsit vitiis simul & emarcuit, & induruit. Nō potest recipere rationē, nō potest nutrire. At cupit ipse. Noli credere. non dico illum mentiri tibi: putat se cupere. Stomachum illi fecit luxuria: cito tamen cum illa redibit in gratiam. Sed dicit se offendi vita sua. Non negauerim. quis enim non offenditur? homines vitam suam & amant simul, & oderunt. Tunc itaque de illo feremus sententiam, cum fidem nobis fecerit, inuisam iam sibi esse luxuriam. nunc illis male conuenit.

I. LIPSIVS.

1. Ex nostro artificio.] *Nam ipse cultor horti, & vinearum eximie. Supra epist. CIV.*

PINCIANVS.

Cito tamen redibit in gratiam.] *Scribe,* cito tamen cum illa redibit in gratiam, *ex codicibus sincerioribus.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

QVÆSTIO, An virtutes sint Animalia? Stoicæ asserit esse: itemque Vitia, & Affectus. Post ridendam nobis hodie disputatiunculam, à talibus auocat, ad vtilia vitæ vocat.

EPIST. CXIII.

Desideras tibi scribi à me, quid sentiam de hac quæstione iactata apud nostros: An iustitia, an fortitudo, prudentia, ceteræque virtutes, animalia sint. Hac subtilitate efficimus, Lucili carissime, vt exercere ingeniū inter irrita videamur, & disputationibus nihil profuturis otium terere. Faciam quod desideras, & quid nostris videatur, exponam Sed me in alia sententia profiteor esse, Puto quædam esse, [1] quæ decent phæcasiatum palliatumque. Quæ sint ergo quæ antiquos mouerint, dicam. Animum constat animal esse: cum ipse efficiat, vt simus animalia, & cum ab illo animalia nomen hoc traxerint. Virtus autem nihil aliud est, quam [2] animus quodammodo se habens: ergo animal est. Deinde: Virtus agit aliquid: agi autem nihil sine impetu potest: si impetum habet, qui nulli est, nisi animali: animal est. Si animal est, inquit, virtus, [3] habet ipsam virtutem. Quid ni habet seipsam. Quomodo sapiens omnia per virtutem gerit, sic virtus per

per se. Ergo, inquit, & omnes artes animalia sunt, & omnia quæ cogitamus, quæque mente complectimur. Sequitur, vt multa animalium millia habitent in his angustiis pectoris, & singuli multa simus animalia, aut multa habeamus animalia. Quæris, quid aduersus ista respondeatur? Vnaquæque res ex istis animal erit, multa animalia non erunt. Quare? dicam, si mihi accõmodaueris subtilitatẽ & intentionem tuã. Singula animalia singulas debent habere substantias: ista omnia vnum animum habent. Itaque singula esse possunt, multa esse non possunt. Ego & animal sum & homo, non tamen duos esse dices. Quare? quia separati esse debent. Ita dico, alter ab altero debet esse diductus, vt duo sint.[4] Quidquid vnum multiplex est, sub vnam cadit naturam: itaque vnum est. Et animus meus animal est, & ego animal sum, duo tamen non sumus. quare? quia animus mei pars est. Tunc aliquid per se numerabitur, cũ per se stabit: vbi vero alterius membrum erit, non poterit videri aliud. Quare? dicam: quia quod aliud est, suum oportet esse, & proprium, & totum, & intra se absolutum. Ego in alia esse me sententia professus sum. Non enim tantum virtutes animalia erunt, si hoc recipitur: sed opposita quoque illis vitia & affectus, tamquam ira, timor, luctus, suspicio. Vltra res ista procedet, omnes sententiæ, omnes cogitationes animalia erunt: quod nullo modo recipiendum est. Non enim quidquid ab homine fit, homo est. Iustitia quid est? inquit. Animus quodammodo se habens. Itaque si animus animal est, & iustitia. Minime. hæc enim habitus animi est, & quædam vis. Idem animus in varias figuras conuertitur, & non toties animal aliud est, quoties aliud facit: nec illud quod fit ab animo, animal est. Si iustitia animal est, si fortitudo, si cæteræ virtutes: vtrum desinunt animalia esse subinde, ac rursus incipiunt, an semper sunt? Desinere virtutes non possunt: ergo multa animalia, imo innumerabilia in hoc animo versantur. Non sunt, inquit, multa: quia ex vno religata sunt, & partes vnius ac membra sunt. Talem ergo faciem animi nobis proponimus, qualis est Hydræ, multa habẽtis capita, quorum vnumquodque per se pugnet, per se noceat. Atqui nullum ex illis capitibus animal est, sed animalis caput: cęterũ ipsa vnum animal est. Nemo in Chimæra leonem esse animal dixit, aut draconem: hæ partes erant eius: partes non sunt animalia. Quid est, quo colligas iustitiam animal esse? Agit, inquit, aliquid, & prodest: quod autem agit aliquid, & prodest, impetum habet: quod autem impetum habet, animal est. Verum est, si suum impetum habet: suum autem non habet, sed animi. Omne animal donec moriatur, id est quod cœpit: homo donec moriatur, homo est: equus item, & canis: transire enim in aliud non possunt. Iustitia, id est, animus quodammodo se habens, animal est. Credamus. Deinde animal est fortitudo, id est, animus quodammodo se habens. Quis animus? Ille qui modo iustitia erat; tenetur in priore animali: in aliud animal ei transire non licet. In eo illi, in quo primum esse cœpit, perseuerandum est. Præterea vnus animus duorum animalium esse non potest, multo minus plurium. Si iustitia, fortitudo, temperantia, ceteræque virtutes animalia sunt: quomodo vnum animum habebunt? Singulos habeant oportet, aut non sunt animalia. Non potest vnum corpus plurium animalium esse: hoc & ipsi fatentur. Iustitiæ quod est corpus? animus. Fortitudinis quod est corpus? idem animus. Atqui vnum corpus esse duorum animalium non potest. Sed idem animus, inquit, iustitiæ habitum induit, & fortitudinis, & temperantiæ. Hoc fieri posset, si quo tempore iustitia esset, fortitudo non esset: quo tempore fortitudo esset, temperantia non esset. Nunc vero omnes virtutes simul sunt. Ita quomodo erunt singula animalia, cum vnus animus sit, qui plus quam vnum animal non potest facere? Denique nullum animal pars est alterius animalis: iustitia autem pars est animi: non est ergo animal. Videor mihi in re confessa perdere operam. Magis enim indignandum de isto, quam disputandum est. Nullum animal alterius pars est. Circumspice omnium corpora: nulli non & color proprius est, & figura sua, & magnitudo.[5] Inter cetera, propter quæ mirabile diuini artificis ingenium est, hoc quoque existimo; quod in tanta copia rerum numquam in idem incidit: etiam quæ similia videntur, cum contuleris, diuersa sunt. Tot fecit genera foliorum, nullum non sua proprietate signatum. tot animalia:[6] nulli similitudo cum altero conuenit. Vtique aliquid interest. Exegit à se, vt quæ alia erant, & dissimilia essent, & imparia. Virtutes, vt dicitis, omnes pares sunt: ergo non sunt animalia. Nullum non animal per se aliquid agit. Virtus autem per se nihil agit, sed cum homine. Omnia animalia aut rationalia sunt, vt homines, vt dij; aut irrationalia, vt pecora. Virtutes vtique rationales sunt: atqui nec homines sunt, nec dij: ergo non sunt animalia. Omne rationale animal nihil agit, nisi primum specie alicuius rei irritatum est, deinde impetum cepit, deinde

Senec.

assentio confirmauit hunc impetum. Quid sit assentio, dicam. Oportet me ambulare. tunc demum ambulo, cum hoc mihi dixi, & approbaui hanc opinionem meam. oportet me sedere: tunc demum sedeo. hæc assensio in virtute non est. Puta enim prudentiam animal esse: quomodo assentietur: Oportet me ambulare? hoc natura non recipit: prudentia enim ei cuius est prospicit, non sibi. Nam nec ambulare potest, nec sedere: ergo assensionem non habet: quod assentionem non habet, rationale animal non est. Virtus si animal est rationale est: rationale autem non est, ergo nec animal. Si virtus animal est: virtus autem bonum est: omne bonum animal est. Hoc nostri fatentur. Patrem seruare, bonum est: & sententiam prudenter in senatu dicere, bonum est: & iuste decernere, bonum est. Ergo & patrem seruare, animal est: & prudenter dicere, animal est. eousque res excedet, vt risum tenere non possis. Prudenter tacere: & cænare bene, bonum est: ita & tacere & cænare, animal est. Ego mehercule titillare non desinam, & ludos mihi ex istis subtilibus ineptiis facere. Iustitia & fortitudo si animalia sunt, certe terrestria sunt. Omne animal terrestre alget, esurit, sitit: ergo iustitia alget, fortitudo esurit, clementia sitit. Quid porro non interrogabo illos, quam figuram habeant ista animalia, hominis, an equi, an feræ? Si rotumdam illis, qualem Deo, dederint formam: quæram, an & auaritia, & luxuria, & dementia æquè rotundæ sint? sunt enim & ipsæ animalia. Si has quoque corrotundauerint: etiamnum interrogabo, an prudens ambulatio animal sit, nec ne? confiteantur necesse est. Deinde dicant, ambulationem esse animal, & quidem rotundum. Ne putes autem me primum ex nostris, non ex præscripto loqui, sed meæ sententiæ esse: inter Cleanthem, & discipulum eius Chrysippum, non conuenit quid sit ambulatio. Cleanthes ait, spiritum esse à principali vsque in pedes permissum: Chrysippus, ipsum principale. Quid est ergo cur non ipsius Chrysippi exemplo sibi quisque se vindicet, & ista tot animalia, quot mundus ipse non potest capere, desideat? Non sunt, inquit, virtutes multa animalia, & tamen animalia sunt. Nam quemadmodum aliquis & poëta est & orator, & tamen vnus: sic virtutes istæ animalia sunt, sed multa non sunt. Idem est animus & iustus, & prudens, & fortis, ad singulas virtutes quodammodo se habens. Sublata est quæstio: conuenit nobis. Nam & ego interim fateor, animum animal esse: postea visurus, quam de ista re sententiam feram. Actiones eius, animalia esse nego. Alioquin & omnia verba erunt animalia, & omnes versus. Nam si sermo prudens, bonum est: bonum autem omne animal est: sermo ergo animal est. Prudens versus, bonum est: bonum autem omne animal est: versus ergo animal est. Itaque,

Arma virumq; cano,

animal est: quod non possunt rotundum dicere, cum sex pedes habeat. Textorium, inquis, totum mehercule istud est, quód cum maxime agitur. dissilio risu, cũ mihi propono solœcismum animal esse, & barbarismum, & syllogismum, & aptas illis facies, tãquam pictor, assigno. Hæc disputamus, attractis superciliis, fronte rugosa. Non possum hoc loco dicere illud Cæcilianum: *O tristes ineptias!* ridiculæ sunt. Quin itaque potius aliquid vtile nobis ac salutare tractamus, & quærimus quomodo ad virtutes venire possimus, quæ nos ad illas via adducat. Doce me, non an fortitudo animal sit: sed nullum animal felix esse sine fortitudine. nisi contra fortuita conualuit, & omnes casus antequam exciperet, meditãdo prædomuit. Quid est fortitudo? munimentum humanæ imbecillitatis inexpugnabile: quod qui circumdedit sibi, securus in hac vitæ obsidione perdurat. Vtitur enim suis viribus, suis telis. Hoc loco tibi Posidonij nostri sententiam referre volo: *Non est quod vmquã fortuna armis putes esse te tutum: tuis pugna cõtra ipsam fortuita non armant.* Itaque cõtra hostes instructi, contra ipsam inermes sunt. Alexander quidem Persas, & Hyrcanos, & Indos, & quidquid gentium vsque in Oceanum extendit Oriens, vastabat, fugabátque: sed ipse modo occiso amico, modo amisso, iacebat in tenebris, alias scelus, alias desiderium suum mœrẽs, victor tot regum atque populorum, iræ tristitiæque succubuit. Id enim egerat, vt omnia potios haberet in potestate, quam affectus. O quam magnis homines erroribus tenẽtur, qui ius dominandi trans maria cupiunt mittere: felicissimósque se iudicant, si multas per milites prouincias obtinent, & nouas veteribus adiungunt, ignari quod sit illud ingens paratúmque regnum: Imperare sibi, maximum imperium est. Doceat me, quam sacra res sit iustitia, alienum bonum spectans, nihil ex se petens, nisi vsum sui. Nihil sit illi cum ambitione famáque: sibi placeat. Hoc ante omnia sibi quisque persuadeat. Me iustum esse gratis oportet. Parum est. adhuc illud persuadeat sibi, Me in hanc pulcherrimam

virtutem

virtutem vltro etiam impendere iuuet: vt tota cogitatio à priuatis commodis quam longiſſime auerſa ſit. Non eſt quod ſpectes, quod ſit iuſtæ rei præmium maius, quam iuſtum eſſe. Illud adhuc tibi affige, quod paullo ante dicebam: nihil ad rem pertinet, quam multi æquitatem tuam nouerint. Qui virtutem ſuam publicari vult, non virtuti laborat, ſed gloriæ. Non vis eſſe iuſtus ſine gloria? at mehercules ſæpe iuſtus eſſe debebis cum infamia. Et tunc, ſi ſapis, mala opinio bene parta delectat.

I. LIPSIVS.

1. QVæ decent phæcaſiarum.] *Id eſt Græcum cuiuſ[...]ntis, Phæcaſia, & Pallium; vt Romanorum, Calcei & Toga. Vide De Benefic. VII. cap. XXI. Alij hic deeſſe ſuſpicantur, non mihi viſum. Continuo ſententiam: Ego aliud ſentio, nec Græcis illis Stoicis aſſentio. quare? decore quædam illi, homines conceſſu omnium arguti & ſcholaſtici; quæ nos minime, Romani & grauce, & ſerio philoſophi.*

2. Animus Quodammodo ſe habens.] *Stoicorum hoc crebrum, in compendio ſit tangere potius, quam ponere. Vt: Quid eſt* Animus? Spiritus quodammodo ſe habens: *& plura, quæ occurrent. Quia ſcilicet locus hic non eſt definiendi, & tantum exempli gratia tale ponitur.*

3. Habet ipſam virtutem.] *Neſcio an,* ipſa virtute. *Id eſt, Si virtus animal, per virtutem eſt animal. Quod fatetur, & reſpondet. Ita ſtatim legas:* habet ſeipſa.

4. Quidquid vnum multiplex.] *Alij,* in vnum: *vnde haud male,* in vno.

5. Inter cetera, proptérque.] *Pulcherrima nota. & certe mira diuini artificis vis & ingenium, qui tot varia, & ipſa paria diſparia fecit. Inter tot millies mille nos homines, qui duo vultu vndique adſimilant? tale in alijs, mirandum ſtupendum, diuinum.*

6. Nulli ſimilitudo.] *Omnes fere ſcripti,* nullius magnitudo. *Fuerit:* nullius imagini, puto, cum altero conuenit.

7. Hoc natura non recipit.] *Priſci,* non præcipit. *Forte;* hoc natura non præcipit? *cum interrogatione, quæ aſſerendi vim habeat. Non enim hoc prudentia iubet aut curat, ſed ipſa Natura ad id facta.*

8. Rotundam illis, qualem deo.] *Mundo, qui Stoicorum ſecundarius Deus.*

9. Ipſum principale.] *Nam in ea parte, vt Laërtius ait, Stoicis* αἵ τε φαντασίαι καὶ ὁρμαὶ γίγνονται: & phantaſiæ, & appetitiones ſiue impetus, gignuntur. *Cum Cleanthe faciat, quod Seneca* Mouendi vim *inter* partes miniſtras *recenſet, epiſt.* XCII. *Hæc illuſtranda ex* III. *Phyſiolog. Diſſert.* XVII. *&* XVIII.

10. Quid eſt ergo cur.] *Alij diſtinguunt & legunt:* ipſum principale quod eſt ergo cur. *Si placet, tum malim:* ipſum principale quid eſſe.

11. Omnia verba.] *Quæ ſunt ijs Corpora, ſicut ipſa Vox: ſed non Animalia.*

12. Textorium, inquis.] *Quod texas, retexas: implices, & ſoluas. It res in orbem. Vide an non diſtinguendum:* Textorium, inquis, totum. Mehercule iſtud eſt. *Nam illa Lucilio tribuuntur obiectanti: Seneca reſpondet, & probat.*

13. Illud Cæcilianum.] *Ecomœdia veteri: etſi meus & alij libri,* illud Cæliani. *vt putes,* Cælianum, *fuiſſe, à noto illo oratore.*

14. Occiſo amico.] *Clyto.*

15. Modo amiſſo.] *Hephæſtione.*

16. Ingens paratúmque regnum.] *Meus & plerique ſcripti,* ingens parquetis regnum. *Optime in quibuſdam:* parque dus regnum.

MVRETVS.

DEſideras] *Niſi certa & manifeſta veterum teſtimonia extarent, vix crederemus ſententiam, quæ hic à Seneca confutatur & irridetur, cuiquam excordi ac deliræ aniculæ in mentem venire potuiſſe. Quid enim abſurdius aut magis ridiculum cogitari poteſt, quam, non modo animum ipſum animal eſſe, quod ſi eſt, certe animum alium habet, quo ſit vt ſit animal: atque ille rurſus animus alium: neque res vnquam exitum repertura eſt: non enim tantum igitur, ſed & omnes virtutes, omnia vitia, omnes motus animorum, ipſas denique cogitationes noſtras eſſe animalia? Et hoc tamen ſeueri illi Stoicæ diſciplinæ principes, illi barbati magiſtri, illa ſapientiæ columina pro vero ac ſerio tradiderunt. Neque vero hic ſubſtiterunt: ſed eo progreſſi ſunt amentiæ, vt & qualitatem, & magnitudinem, & figuram & omnia denique accidentia (quid ni enim vtamur verbo in ſcholis vſitato, cum melius non ſuppetat) corpora eſſe contenderent. Et hi ſunt, qui ſe communes notiones in animis noſtris à natura impreſſas defendere, neque ab eis latum vnguem diſcedere profitebantur. Huius igitur opinionis ſtultitiam hac epiſtola exagitat Seneca: & poſtremo addit, tempus in talibus ineptiis conterendum non eſſe. Extat & commentariolus inter* [illegible] *Galeni, quo hæc ipſa opinio irridetur & refutatur. Eius inſcriptio eſt:* ὅτι αἱ ποιότητες ἀσώματοι.

O triſtes ineptias,] *Martialis:*
Turpe eſt difficiles habere nugas:
Et ſtultus labor eſt ineptiarum.

PINCIANVS.

VT exercere ingenium inter irrita videremur,] *Legendum eſſe* videamur, *non* videremur, *& ſenſus monſtrat, & exemplar ſcholaſticum. Item correctiorem ducerem lectionem* intra *quam* inter.

Sed me in alia ſententia profiteor] *Deeſt verbum* eſſe, *vt ſit* profiteor eſſe, *ex vetere lectione.*

Non tamen duos eſſe dices nos.] *Pronomen* non *expungendum, ex exemplari Francíſ.*

Quare quia ſeparatim eſſe bebent.] *In eodem dicto* Quare *non habetur.* Et ſeparati, *non* ſeparatim, *omnis agnoſcit antiqua lectio.*

Iuſtitia animal eſt, fortitudo. Sic cæteræ virtutes.] *Scribe*, Si iuſtitia animal eſt, fortitudo, *&c. ex eadem.*

Ac rurſus incipiunt,] *Corrige*, vt rurſus incipiant. *ex eadem.*

Agit inquit, aliquid & prodeſt. Impetum habet.] *Exemplar diuæ Mariæ, & item familiare*, Agit, inquit aliquid, & prodeſt. Quod autem agit aliquid, & prodeſt, impetum habet.

Omne animal donec moriarur hoc eſt idem quod cœpit.] *Corrige*, Omne animal donec moriatur, id eſt quod cœpit, *ex vetere lectione.*

Equus, canis tranſire in aliud non poteſt] *Lege*, Equus equus, Canis canis. Tranſire in aliud non poſſunt. *Ex eadem.*

Iſta quomodo erunt ſingula animalia, cum vnus animus ſit,] *Scribe*, Itaque, *non* iſta *ex vetere lectione. Exemplar diui Franciſci*, Ita quomodo ſingulæ animalia erunt, *&c.*

Hoc quoque exiſtimo & quod in tanta copia rerum] *Legendum reor*, Hoc quoque exiſtimo eſſe quod in tanta copia rerum.

Nulli ſimilitudo cum altero conuenit.] *Corrige*, Nullius magnitudo cum altero conuenit, *ex vetere lectione.*

Aut irrationalia aut pecora. Virtutes quoque rationales ſunt.] *Legendum*, aut irrationalia, vt feræ, vt pecora. Virtutes vtique rationales ſunt, atqui nec homines ſunt, *&c. ex correctioribus codicibus. Sed quia non multo poſt negat virtutes rationales eſſe, crediderim legendum hic potius* ſint *quam* ſunt, *vt concedat aduerſariis quod ipſe non ſenſit.*

Specie alicuius rei irritatum eſt:] *Exemplar Franciſcanum magis præferre videtur* incitatum, *quam* irritatum.

Puta enim prudentiam eſſe.] *Scribendum arbitror*, Puta animal prudentiam eſſe.

Hoc natura non præcipit.] *Scribe* recipit, *non* præcipit, *ex melioribus codicibus.*

Prudentet tacere & cœnare bonum eſt. Ita & tacere & cœnare animal eſt.] *Caſtiga*, Prudenter tacere, bonum eſt. Cœnare bene, bonum eſt. Ita & tacere, & cœnare, animal eſt. *ex vetere lectione.*

Quæram, an & auaritia, & luxuria, & clementia] *Scribe* dementia, *non* clementia. *ex eadem.*

Sunt enim & ipſa animalia.] Ipſæ, *non* ipſa, *legito ex eadem.*

Si has quoque rotundauerint,] *Eadem*, ſi has quoque corrotundauerint.

Ne putes autem primum ex noſtris,] *Lege*, Ne putes autem me primum ex noſtris, *ex eadem.*

Ergo cur non ipſius Chryſippi exemplo] *Muta verborum ordinem*, Cur ergo non ipſius, *ex eadem.*

Idem eſt animus & iuſtus & prudens, & fortis. At ſingulæ virtutes quodammodo ſe habent.] *Corrige*, Idem eſt animus: & animus iuſtus, & prudens, & fortis, ad ſingulas virtutes quodammodo ſe habens, *ex meo familiari codice.*

Et aptans illis facies tanquam pictor aſſigno.] Aptas, *non* aptans, *omnis vetus lectio.*

Non poſſunt hoc loco dicere] Poſſum *Lege, non* Poſſunt. *ex eadem.*

Tuis pugna contra ipſam fortunam, non armat itaque contra hoſtes, inſtructi contra illam inermes ſunt.] *Hunc locum in omnibus exemplaribus corruptum deprehendi. Corrigendum hoc pacto cenſeo:* Tuis pugna. Contra ipſam fortunam non armant illa quæ contra hoſtes. Inſtructi contra illam inermes ſunt.

Priuatis commodis quam longiſſime auerſa ſit.] *Deeſt præpoſitio* à, *vt ſit*, à priuatis commodis quam long. aut ſit, *ex domeſtico exemplari.*

Non eſt quod ſpectes, quod ſi iuſtæ rei præmium maius iniuſto eſt,] *Caſtigo*, Non eſt quod exſpectes, quod ſit iuſtæ rei præmium maius quam iuſtum eſſe, *Ex eadem. Exemplar tamen Scholaſticum* quam iuſtam eſſe *legit, non* quam iuſtum eſſe.

ERASMVS.

INgens parúmque regnum.] *Sic editio ſuperior. In aliis erat*, par cœlis regnum. *quod ab eruditulo quodam ſubmiſſum apparet. In aliis*, parque regi regnum. *In aliis aliud.* ἀδιάγνωστα. *Tolerabilis erit lectio*, ingens paruumque regnum. Paruum, *quia vnius in vnum*: ingens, *quia difficile ac præclarum.*

Perſuadeat ſibi me in hanc pulcherrimam virtutem vltro etiam impendere iubentur.] *In aliis erat* iubet. Si me *vertas in* vt, *ac mox* vt *in* vt, *erit commoda lectio:* Adhuc illud perſuadeat ſibi, vt in hanc pulcherrimam virtutem vltro etiam impendere iuuet, vt tota cogitatio, *&c.*

OPSOPOEVS.

I*Dem lib. 4. ep. 17. reſtituit*, patriúmque regnum

GRVT. & IVRETVS.

QVod non poſſis rotundũ dicere &c.] *videtur Seneca iocari in Stoicos ſuos, quibus mundus erat & animal & Deus, de quo Varro.* Quomodo poteſt, *inquit*, rotundus eſſe ſine capite, ſine præputio? *hæc enim duo intelligit in corpore humano Varro maxime rotunda & quaſi tornata. Sed Platoni etiam mundus animal eſt & Deus: quem tamen propterea carere auribus & oculis & manibus & pedibus in Timæo ſcribit, quod nihil ei huiuſmodi inſtrumentis opus ſit, omnia ſuo complexu arcenti & continenti. vt huc potius reſpexiſſe Senecam & Varronem putem. hæc Gentilis lib. 2. Parerg.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

ELOQVENTIAM alias aliam esse, & placere: vti mores publici sunt, seueri, soluti, fracti. Ab animo colorem illam sumere: idque exemplo Mecænatis docet. Illum igitur curandum & formandum esse: à quo sensus & verba deinde recta. Obiter contra luxuriam.

EPIST. CXIV.

QVare quibusdam temporibus prouenerit corrupti generis oratio, quæris: & quomodo in quædam vitia inclinatio ingeniorum facta sit, vt aliquando inflata explicatio vigeret, aliquãdo infracta, & in morem cantici ducta. Quare alias sensus audaces, & fidem egressi placuerint, alias abruptæ sententiæ, & suspiciosæ, in quibus plus intelligendum est, quam audiendum: quare aliqua ætas fuerit, quæ translationis iure vteretur inuerecunde. Hoc quod audire vulgo soles, quod apud Græcos in prouerbium cessit, [1] talis hominibus fuit oratio, qualis vita. Quemadmodum autem vniuscuiusq; actio dicenti similis est, sic genus dicendi aliquando imitatur publicos mores. Si disciplina ciuitatis laborauit, & se in delicias dedit, argumentũ est luxuriæ publicæ, orationis lasciuia: si modo non in vno aut in altero fuit, sed approbata est, & recepta. Non potest alius esse ingenio, alius animo color. Si ille sanus est, si compositus, grauis, temperans, ingenium quoque siccum ac sobrium est: illo vitiato, hoc quoque afflatur. Non vides, si animus languet, trahi membra, & pigre moueri pedes? si ille effæminatus est, in ipso incessu apparere mollitiem? si ille acer est & velox, concitari gradũ? si furit, aut (quod furori simile est) irascitur, turbatũ esse corporis motũ, nec ire, sed ferri? Quãto hoc magis accidere ingenio putas, quod totum animo permixtum est? ab illo fingitur, illi paret, inde legem petit. Quomodo Mecænas vixerit, notius est, quam vt narrari nunc debeat: quomodo ambulauerit, quam delicatus fuerit, quam cupierit videri, quam vitia sua latere noluerit. Quid ergo? non oratio eius æque soluta est, quam ipse discinctus? non tam insignita illius verba sunt, quam cultus, quam comitatus, quam domus, quam vxor? Magni ingenij vir fuerat, si illud egisset via rectiore, si non vitasset intelligi, si non etiam in oratione difflueret. Videbis itaque eloquentiam ebrij hominis inuolutam, & errantem, & licentiæ plenam. [2] Mecænas in cultu suo. [3] *Quid turpius amne, siluisque ripa comantibus? Vide vt alueum* [4] *lintribus arent, versoque vado* [5] *remittãt hortos. Quid si quis fæmina* [6] *cirro crispata, & labris* [7] *columbatur? Incipitque suspirans,* [8] *vt ceruice laxa feratur.* [9] *nemo* [10] *tyranni, irremediabilis factio rimantur, epulis, lagenaque tentãt domos, & sæpe mortem exigunt.* [11] *Genium festo vix suo testem,* [12] *tenuis cerei fila & crepacem molam. focum mater aut vxor* [13] *inuestiunt.* Non statim hæc cum legeris, hoc tibi occurret, hunc esse qui [14] solutis tunicis in vrbe semper incesserit? Nam etiam cum absentis partibus Cæsaris fungeretur, signum à discincto petebatur. Hunc esse qui in tribunali, in rostris, in omni publico cœtu sic apparuerit, vt [15] pallio velaretur caput, exclusis vtrimque auribus, non aliter quam in Mimo [16] diuites fugitiui solent? Hunc esse cui, cũ maxime ciuilibus bellis strepentibus, & solicita vrbe & armata, comitatus hic fuerit in publico: spadones duo, magis tamen viri quam ipse? Hũc esse, qui [17] vxorem millies duxit, cum vnam habuerit? Hæc verba tam improbe structa, tam negligenter abiecta, tam contra consuetudinem omnium posita, ostendunt mores quoqne non minus nouos & prauos, & singulares fuisse. Maxima laus illi tribuitur mansuetudinis: pepercit gladio, sanguine abstinuit: nec vlla alia re, quid posset, quam licentia ostendit: Hãc ipsam laudẽ suam corrupit, istis orationis portentosissimæ deliciis. Apparet enim mollem fuisse, non mitem. Hoc istæ ambages compositionis, hoc verba trãsuersa, hoc sensus magni quidem sæpe, sed eneruati dum exeunt, cuius manifestum facient, motum illi felicitate nimia caput: quod vitiũ hominis esse interdum, interdum temporis solet. Vbi luxuriã late felicitas fudit, cultus primum corporum esse diligentior incipit; deinde supellectili laboratur; deinde in ipsas domos impenditur cura, vt in laxitatem ruris excurrant, vt parietes aduectis trans maria marmoribus fulgeant, vt tecta varientur auro, vt lacunaribus pauimentorum respondeat nitor; deinde ad cænas lautitia transfertur, & illic commendatio ex nouitate, & soliti ordinis cõmutatione captatur. vt ea [18] quæ claudere cænã solent, prima ponantur; vt quæ aduenientibus dabantur, exeuntibus dentur. Cum assueuit animus fastidire quæ ex more sunt, & illi pro sordidis solita

ſunt;etiã[in oratione quod nouum eſt, quærit: & modo antiqua verba atq; exoleta reuocat & profert:modo fingit,& ignota deflectit: modo id quod nuper increbuit, pro cultu habetur, audax tranſlatio, ac frequens. Sunt qui ſenſus præcidãt,& hinc gratiam ſperent, ſi ſententia pependerit,& audienti ſuſpicionem ſui fecerit: ſunt qui illos detineant, & porrigant: ſunt qui non vſque ad vitium accedãt(neceſſe eſt enim hoc facere, aliquid grande tentanti) ſed qui ipſum vitium ament. Itaque vbicumque videris orationem corruptã placere, ibi mores quoq; à recto deſciuiſſe, nõ erit dubium. Quomodo conuiuiorum luxuria, quomodo veſtium, ægræ ciuitatis indicia ſunt: ſic orationis licentia(ſi modo frequens eſt) oſtẽdit animos quoque, à quibus verba exeunt, procidiſſe. Mirari quidem non debes corrupta excipi, non tantum à [19] corona ſordidiore, ſed ab hac [20] turba quoque cultiore. Togis enim inter ſe iſti, non iudiciis diſtant. Hoc magis mirari potes, quod non tantum vitioſa, ſed & vitia laudantur. Nam illud ſemper factum eſt: nullum ſine venia placuit ingenium. Da mihi quemcumque vis magni nominis virum. dicam, quid illi ætas ſua ignouerit, quid in illo ſciens diſſimulauerit. Multos dabo, quibus vitia non nocuerint: quoſdam, quibus profuerint. Dabo, inquam, maxime famæ, & inter miranda propoſitos: quos ſi quis corrigit, delet. Sic enim vitia virtutibus immixta ſunt, vt illas ſecum tractura ſint. Adiice nuuc, quod oratio certam regulam non habet. Conſuetudo illam ciuitatis, quæ numquam in eodem diu ſtetit, verſat. Multi ex alieno ſæculo petunt verba: duodecim tabulas loquuntur: Gracchus illis, & Craſſus, & Curio, nimis culti & recentes ſunt: ad Appium vſque, & ad Coruncanum redeunt. Quidam contra, dum nihil niſi tritum & vſitatum volunr, in ſordes incidunt. Vtrumq; diuerſo genere corruptũ eſt, tam mehercules, quam ſi vellent ſplendidis vti, ac ſonantibus, & poëticis, neceſſaria, & in vſu poſita vitare: tam hunc dicam peccare, quam illum. Alter ſe iuſto plus colit, alter ſe iuſto plus negligit. [21] ille & crura, [22] hic nec alas quidem vellit. Ad compoſitionem tranſeamus. quor genera tibi dabo in hac, quibus peccetur? Quidam præfractam & aſperam probant; diſturbant de induſtria, ſi quid placidius effluxit; nolunt ſine ſalebra eſſe iuncturam; virilem putant & fortem, quæ aurem inæqualitate percutiat. Quorumdam non eſt compoſitio: modulatio eſt: adeo blanditur, & molliter labitur. Quid de illa loquar, in qua verba differuntur, & diu exſpectata vix ad clauſulas redduntur? Quid de illa in exitu lenta, qualis Ciceronis eſt, deuexa, & molliter deſinens, nec aliter quam ſolet, ad morem ſuum pedemque reſpondens? Non tantum in genere ſententiarum vitium eſt, ſi aut puſillæ ſunt & pueriles, aut improbæ, & plus auſæ quam pudore ſaluo licet: ſed ſi floridæ ſunt, & nimis dulces, ſi in vanum exeunt, & ſine effectu, nihil amplius quam ſonant. Hæc vitia vnus aliquis inducit, ſub quo tunc eloquentia eſt: ceteri imitantur, & alter alteri tradunt. Sic Salluſtio vigẽte, amputatæ ſententiæ, & verba ante expectatũ cadentia, & obſcura breuitas, fuere pro cultu. Arruntius vir raræ frugalitatis, qui hiſtorias belli Punici ſcripſit, fuit Salluſtianus, & in illud genus nitens. Eſt apud Salluſtium: *Exercitum argento fecit:* id eſt, pecunia parauit. Hoc Arruntius amare cœpit: poſuit illud omnibus paginis. Dicit quodam loco: *Fugam noſtris fecere*. Alio loco, *Hiero rex Syracuſanorum, bellum facit.* Et alio loco: *Quæ audita Panormitanos dedere Romanis fecere.* Guſtum tibi dare volui. Totus his contexitur liber. Quæ apud Salluſtium rara fuerunt, apud hunc crebra ſunt, & pæne continua, nec ſine cauſſa. ille enim in hæc incidebat: at hic illa quærebat. Vides autem quid ſequatur, vbi alicui vitium pro exemplo eſt. Dixit Salluſtius: [23] *Aquis hiemantibus.* Atruntius in primo libro belli Punici ait; *Repente hiemauit tempeſtas.* Et alio loco, cum dicere vellet frigidum annum fuiſſe, ait: *Totus hiemauit annus.* Et alio loco: *Inde ſexaginta onerarias, leues præter militẽ & neceſſarios nautarum, hiemante Aquilone miſit.* Nõ deſinit omnibus locis hoc verbum infulcire. Quodam loco Salluſtius dicit: *Inter arma ciuilia æqui boni famas petit.* Arruntius non temperauit, quominus primo ſtatim libro poneret: *Ingentes eſſe famas de Regulo.* Hæc ergo & huiuſmodi vitia, quæ alicui impreſſit imitatio, non ſunt indicia luxuriæ, nec animi corrupti. Propria enim eſſe debent, & ex ipſo nata, ex quibus tu æſtimes alicuius affectus. Iracundi hominis iracunda oratio eſt: commoti nimis incitata, delicati tenera & fluxa. Quod vides iſtos ſequi, qui [24] aut vellunt barbam, [25] aut interuellunt: qui labra preſſius tondent & abradunt, ſeruata & [26] ſubmiſſa cetera parte: qui [27] lacernas coloris improbi ſumunt, qui [28] perlucentem togam, qui nolunt facere quidquam, quod hominum oculis tranſire liceat. Irritant illos, & in ſe aduertunt: volunt vel reprehendi, dum conſpiciantur. Talis eſt oratio Mecænatis, omniumq; aliorum, qui non caſu errant, ſed ſcientes volenteſque. Hoc à magno animi malo oritur. Quomodo in vino non ante lingua titubat, quam

mens

mens cessit oneri, & inclinata [9] vel perdita est: ita ista oratio (quid aliud quam ebrietas?) nulli molesta est, nisi animus labat. Ideo ille curetur: ab illo sensus, ab illo verba exeunt, ab illo nobis est habitus, vultus, incessus. Illo sano ac valente, oratio quoque robusta, fortis, virilis est: si ille procubuit, & cetera sequuntur ruinam.

---- --- Rege incolumi, mens omnibus vna est.
Amisso, rupere fidem.

Rex noster est animus hoc incolumi, cetera manent in officio, parent & obtemperant: cum ille paullum vacillauit, [10] simul nutant. Cum vero cessit voluptati, artes quoque eius, actusque marcēt, & omnis ex languido fluxoque conatus est. Quoniam hac similitudine vsus sum, perseuerabo. Animus noster modo rex est, modo tyrannus. rex, cum honesta intuetur, salutem sibi cōmissi corporis curat, & nihil imperat turpe, nihil sordidum: vbi vero impotens, cupidus, delicatus est, transit in nomen detestabile ac dirum, & fit tyrannus. Tunc illum excipiunt affectus impotentes, instantque: qui initio quidem gaudet, vt solet populus largitione nocitura frustra plenus, & quæ non potest haurire, contrectat. Cum vero magis ac magis vires morbus exedit, & in medullas neruosque descendere deliciæ: conspectu eorū, quibus se nimia auiditate inutilem reddidit, lætus, pro suis voluptatibus habet spectaculum, alienarum subministrator libidinum, testisque, quarum sibi vsum ingerendo abstulit. nec illi tam gratum est abundare iucundis, quam acerbum, quod non omnem illum apparatum per gulam ventremq; transmittit: non cū omni exoletorum fæminarumq; turba conuolutatur: mæretque, quod magna pars suæ felicitatis exclusa corporis angustiis, cessat. Numquid enim, mi Lucili, hic furor est, quod nemo nostrū mortalem se cogitat? quod nemo imbecillum? imo quod nemo nostrū vnum esse se cogitat? Adspice culinas nostras, & concursantes inter tot ignes coquos nostros: vnū videri putas ventrem, cui tanto tumultu comparatur cibus? Adspice [11] veteraria nostra, & plena multorum sæculorum vindemiis horrea: vnum putas videri ventrem, cui tot consulum regionumque vina conduntur? Adspice quot locis vertatur terra, [12] quot millia colonorum arent, fodiant: vnum putas videri ventrem, cui & in Sicilia, & in Africa seritur? Sani erimus, & modica concupiscemus, si vnusquisque se numeret: metiatur simul corpus, sciatq; nec multū capere, nec diu posse. Nihil tamen æque tibi profuerit ad temperantiam omniū rerum, quam frequens cogitatio breuis æui, & huius incerti. Quidquid facies, respice ad mortem.

I. LIPSIVS.

1. TAlis hominibus oratio.] *Solonis dictum vetus:* τὸν λόγον εἴδωλον εἶναι τῶν ἔργων: Sermonem imaginem factorum esse. *Platonis* Οἷος ὁ λόγος, τοιοῦτος ὁ τρόπος: Qualis oratio, talis vita.

2. Mecænas in cultu suo.] *Libri*, de cultu suo.

3. Quid turpius.] *Fecerat Muretus*, Quid pucius, *sensum credo secutus, sed aduersis omnibus libris: qui præferunt quod vulgaui. Forsasse*, Mecænatis in cultu suo quid turpius? *tum versus:*

Amne siluisque ripa comantibus.

Sunt enim versiculi fere (quod obserues) vndecim Syllabarum.

4. Lintribus arent.] *Vt Virgilius:*

—— vastum maris æquor arandum est.

5. Remittant hortos,] *Scaliger ille eximius faciebat*, remigant hortos: *vt dicat quod Virgilius*, —viridesque secat placido æquore siluas.

Sed versus vacillet: & legam ego, remulciant hortos. *Videsne, inquit, vt arent alueum tenuem inter hortos, & remis sublatis hortos ipsos verberent?*

6. Cirro crispatæ.] *Cuius cirri penduli crispentur, & annulati sint à calamistro.*

7. Columbatur.] *Recte, & nota oscula columbina: tamen in meo palam*, colubratur. *quod non abhorreat à Mecænatis sermone, & scimus bestias illas arcte iungi, & Plauti verbo, limari. Quin & duplex lingua est colubrorum, & idem Plautus alibi lusit.* Pac me proserpentem bestiam, duplicem linguam vt habeam.

8. Vt ceruice laxa feratur.] *Scaliger*, ferantur. *Sed hoc verbi nusquam in scriptis, qui proferunt omnes*, sanantur, *aut quidam* fanatur. *Quod postremum arripio, nouatore illo dignum: atque à* Fano *deriuo & interpretor Furere atque insanire. Nonne ab eo* Fanatici? *Lego tamen singulari numero*, fanatur, *ex sensu: & paullo ante*, & ceruice lapsa, *quod item nonnulli libri. nam labi & iactari ceruix solet in furore.*

9. Nemo tyranni.] *Prisci libri*, nemorė, *quidam* ne mori, *alij* ue more: *quod vltimum probem, sed cum prioribus iungam, vt vltra morem bacchetur.*

10. Tyranni irremediabilis.] Irremediabilem, ἀνίατον, *implacabilem atque insanabilem capimus: sed in sententia reliqua hæremus. Scaliger putat, direptionem domus describi, cum à tyranno milites immissi omnia esculenta ac poculenta prædam suam faciunt. Mihi videbantur describi satellites, aut ministri togatæ tyrannidis. qui in conuiuiis & poculis insidiantur, verba ibi liberiora captant, & exitum inde struunt. Hæc factitata, vel è Tacito liquet, & ipso Seneca De Beneficijs. Sane verba illuc eunt.*

11. Genium festo.] *Deparcum hominem describit, qui nec Genium Genij festo placat.*

12. Tenuis cerei.] *Mihi rectum. lumen ibi tenue, cereus vix ceratus. Magnus ille vir*, tenuis Cereris, *& ad farinam refert.*

13. Inuestiunt.] *Idem interpretatur,* fouent & calfaciunt, *vultque à* Vesta *ambitiose formatum. Ego censebam, à* Veste *potius: & significari in auari illius ædibus, ipso Genij festo, exiguum focum, quem aßiderent & cingerent mater aut vxor: & demissa, vt solent, vestibus tegerent. Hæc in partibus ipsos versus ordinatos (pro meo indicio) dabo: præfatus, non continuos fuisse, sed particulas electas a Seneca, in quibus nouitas vel affectatio eminerent. Itaque argumenta palam dißident, nec hærent. Fateor tamen ex longiore vno carmine esse, cui titulus* De cultu suo.
Commation vnum, de Cymbis inter hortos:

Amne, siluisque ripa * comantibus,
Vides vt alueum lintribus arent,
Versoque vado remi iciant hortos!

Commation alterum, Venereum:

Quid, si quis fæminæ cirro-crispatæ
Labris colubratur?

Tertium, de Bacchabunda:

—— incipitque su-
Spirans, & ceruice lapsa fanatur,
* Nec more.

Quartum, super tyrannide:

Tyranni irremediabilis factio
Rimantur epulis, lagenaque tentant
Domos, & sæpe mortem exigunt.

Quintum:

Geniumque festo vix suo testem.
Tenuis cerei fila, & crepacem molam.
Focum mater aut vxor inuestiunt.

Sed quid aliud agimus? in Seneca pergamus.

14. Solutis tunicis.] *Notum & decantatum est. Poëta de illo:*

Improbe, quid tandem tunicæ nocuere solutæ?
Aut tibi ventosi quid nocuere sinus?

Vbi & de toga laxa fatetur.

15. Pallio velaretur caput.] *Quod imbecilli aut delicatuli solent. Nam reliqui capite intecto. Docui in Amphitheatro, cap.* XX. *atque ibi de ipso hoc loco.*

16. Diuites fugitiui.] *Imo diuites non fugiunt, sed eorum serui.* Scribo, Diuitis, *igitur: aut* Diuite, *vt is titulus fuerit Mimi.*

17. Vxorem millies duxit.] *Terentiam suam. cum qua aßidua iurgia, diuortia, iterumque coniugia. Vide De Prouid. cap.* III.

18. Quæ claudere cænam.] *Non lactuca tantum, de quibus Martialis:*

Claudere quæ cænas lactuca solebat auorum,
Dic mihi cur nostras incohet illa dapes?

Sed de alijs etiam delicijs noster intelligit. quas aperit Plutarchus VIII. *Conuiual. Quæst. cap.* IX. *vbi notat,* ordinem quoque ciborum caussam morbis dedisse. Quippe mensæ, *inquit*, quæ prius appellabantur frigidæ: ostreorum, echinorum, crudorum olerum (*inter quæ lactuca*) ab vltimo agmine ad frõtem traductæ, locum nunc obtinent primum.

19. Corona sordidiore.] *Pullata plebe.*

20. Turba quoque cultiore.] *Nitida & splendenti: Senatore & Equite.*

21. Ille & crura.] *Quod effæminati solent.*

22. Hic nec alas.] *Atque ita hircum olet.*

23. Aquis hiemantibus.] *De mari est, & tale hoc Horatij:* —— & atrum
Defendens pisces hiemat mare.

24. Aut vellunt barbam.] *De Breuit. vit. cap.* XII.

25. Aut interuellunt.] *Tertullianus De cultu. fæm. cap.* VIII. Proprias præstigias formæ & hic sexus (*virilis*) sibi agnoscit, barbam acris cædere, interuellere.

26. Submissa cetera parte.] *Puto magis,* certa parte: *nempe extrema, & quam μύσαχα vocamus.*

27. Lacernas coloris improbi.] *Purpurei aut coccinei. Ideo autem* improbus, *quia nondum tritus, & impudentiæ vel audaciæ aliquid habebat.*

28. Perlucentem togam.] *Sericam aut bombycinam, fæminarum exemplo.*

29. Vel perdita est.] *Amisisse enim mentem dicitur, qui eius vsum. Atque hoc melius quam,* prodita: *vt alij.*

30. Simul nutant.] *Libri omnes,* dubitant. *Legerem,* titubant.

31. Veteraria nostra.] *Alij,* veterana. *quomodo in Scholiaste Horatij:* Iocculariter amphoram, quam habebat in veterano, alloquitur. *Veterana igitur, vbi vina vetera, aut vt veterascerent, reponebant: Apothecas alio nomine, aut & Horrea dicta. Horatius:*

Parcis deripere horreo
Cessantem Bibuli consulis amphoram.

32. Quot millia colonorum.] *Deus bone, nota opes vnius priuati hominis: & addesis quæ in Admirandis lib.* II. *dixi.*

MVRETVS.

MVRETVS.

QVare quibuſdam temporibus] *E corrupta ratione viuendi corruptum dicendi genus plerunque & publice & priuatim prouenire. eſſe etiam nonnullos quos ſtultum imitandi ſtudium eodem perducat.*

Vt ea quæ cludere cœnam ſolent, prima ponantur,] *Hoc lactuca euenisse ſcribit Martialis:*

Claudere quæ menſas lactuca ſolebat auorum,
Dic mihi, cur noſtras inchoat illa dapes?

Plutarchus quoque inter cauſas, è quibus noua morborum genera exorta ſunt, & hanc non in poſtremis eſſe ait, quod quæ claudere cœnam ſolebant, ad principium illius tralata ſint. Sed Plutarchi verba vulgo male leguntur, hoc modo: τὴν δὲ τάξιν αὐτῶν ἐδεσμάτων καὶ μετακοσμουμένων ἡ μεγάλην ἔχειν διαφοράν. *vbi pro* αὐτῶν *legendum eſt* αὐτῶν. *Sequitur:* αἱ γὰρ καλούμεναι ψυχραὶ τράπεζαι πρότερον ὄρθρον ἔχειν ὠμῶν λαχάνων. *Legendum,* πρότερον ὀστρέων, ἐχίνων, ὠῶν, λαχάνων. *Sequitur:* ὥσπερ ἐλαφρῶν ὁ Πλάτων ἀπ᾽ οὐρᾶς εἰς στόμα μετενεχθεῖσαι, τὴν πρώτην ἀντὶ τῆς ἐσχάτης τάξιν ἔχουσιν. *Sed magnum fecerit qui repererit, quid illic inter oua & olera faciat Plato. Legendum autem* ὥσπερ ἐλαφρῶν ὀπλῶν. *Hæc & eiuſdem generis alia plurima iam pridem in Plutarcho emendaui: quæ, ſi Deus volet, ſuo tempore edentur.*

PINCIANVS.

SI approbata eſt & recepta.] *Scribe,* ſed apptobata eſt & recepta, *ex vetere lectione.*

Mæcenas in cultu ſuo.] De cultu ſuo *eadem, non* in cultu ſuo *& paulo ante* ire, *non* Iri: *& nunc non* tunc.

Vide vt alueum lintribus aret, verſoque vado remittat bortos.] *Exemplar familiare:* Vide vt alueum lintribus arent, verſoſque vado remittant hortos.

Quid ſi quis fœminæ cirro criſpat, & labris columbatur?] *Vetus lectio,* Quid ſi quis fœminæ cirro criſpatæ labris columbatur?

Vt ceruice laſſa fanantur.] *Idem exemplar,* vt ceruice laxa feratur.

Ne mori tyranni irremediabilis factio] Nemo tyranni, *&c. idem exemplar.*

Tum tam negligentem abiecta, *Particula* tum *tollenda, ex eadem.*

Quod vitium hominis eſſe, interdum corporis ſolet.] *Corrige,* quod vitium hominis eſſe interdum, interdum temporis ſolet, *ex exemplari Facundi & Pruniani.*

Vt ea quæ cludere ſolet cœna prima ponantur,] *Emendo,* vt ea quæ includere cœnam ſolent, prima ponantur, *ex vetere lectione.*

Et illi & pro ſordidis ſolita ſunt,] *Ex duabus coniunctionibus poſterior expungenda ex eadem.*

Modo fingit & ignota deflectit,] *Eadem,* modo fingit ignota et deflectit.

Et hoc gratiam ſperent, ſi ſententia pependerit,] Hinc, *non* hoc, *eadem, & paulo poſt* amet, *non* amet.

Ad Appium & vſque ad Coruncanum redeunt.] *Corrigendum,* Ad Appium vſque & Coruncanum redeunt. *ex eadem.*

Quam ſi nollent ſplendidis vti,] *In quibuſdam codicibus excerptum in margine, lege ſcribendum* vellent, *non,* nollent.

Deo blanditur & molliter labitur.] *Scribe,* adeo blanditur, *&c. ex vetere lectione.*

Vix ad clauſulas redduntur.] Redeunt, *non* redduntur, *eadem.*

Quid illa in exitu lenta,] *Caſtigandum reor,* Quid de illa in exitu lenta.

Quæ audita Panormitanos debere Romanis fecere.] Dedere, *non* debere, *lege ex vetere lectione. & paulo ante,* fugam fecere, *non* facere.

Irritant illos, & in ſe aduertunt.] *Scribe,* auertunt, *non* aduertunt, *ex eadem.*

Nulli moleſta eſt, niſi animus labatur.] *Eadem* labat, *non* labatur.

Simul dubitant,] *Legendum puto,* ſimul nutant.

Non cum omni exoletorum] *Scribe,* Quod non cum omni exoletorum, *ex vetere lectione.*

Nunquid enim, mi Lucili, hic furor eſt,] *Ex ſcriptis exemplaribus quædam ſic legunt,* Nunquid enim, mi Lucili, in hoc furor eſt. *Alia negationem addunt,* Nunquid enim mi Lucili, in hoc furor non eſt.

In illo quod nemo noſtrum] *Exemplar Scholaſticum,* In illo etiam quod nemo. *Exemplar Franciſcanũ,* Imo in illo quod nemo noſtrum. *quam lectionem magis probo.*

Cui tanto tumultu comparatur cibus?] *Vetus lectio,* Cui tantorum cultu comparatur cibus.

Aſpice veteraria noſtra,] Veterana, *non* veteraria, *exemplar Franciſcanum.*

Tot conſulum regionumque vina cluduntur.] *Exemplar Scholaſticum,* tot climatum regionumque vina conduntur.

Nihil tam æque tibi profuerit] Tamen, *non* tam, *vetus lectio.*

OPSOPOEVS.

L*itteratorum lumen* 101. *Scaliger comm. in catalect. Virg. Non ſolum cultum Mæcenatis molle & diſſolutum, ſed & orationem quoque* τρυφῶσαν *fuiſſe annotat Seneca: vt etiam eius* μυροβρεχεῖς καὶ βοστρύχους *orationis cauilletur Auguſtus. Sed melius ex hominis oratione noueris: vt illa,* Amne ſiluiſque ripa commantibus vide vt alueum lintribus arant, verſoſque vado remigant bortos. *Voluit enim dicere quod Virgilius.*

Virideſque ſecant placido æquore ſiluas.

Sane non minus ambitioſe hic de aqua quam de aere apud Ariſtophanem ὄρνεις

Ἀλίμυον αἰθέρος αὔλακα τέμνων.

Senec.

Item, Fœminæ cirrocrispatæ labris columbatur: incipitque suspirans, vti ceruice laxa ferantur. *Tamē columbatim serere basia dixit Cn. Mart. & ἀσκερὰ εἶδος φιλήματος apud Græcos. Item de domo, quæ diripe-retur*: Tyranni irremediabilis factio rimantur epulis, lagœnaque tentant domos, & sæpe mortem exigunt. *Nam tyranni irremediabilis gracissat ambitiose, τυράννε ἀνηκέστου. pro quo optimus poeta.* implacabilis, implacatus. Rimari *autem* domos lagœna, *aut* epulis *in direptione, quum milites omnia ἄνω κάτω ferunt agūt-que vt quicquid esculenti, aut poculenti inuenerint, diripiant. Illud vero*, mortem exigunt: *cum etiam interficiunt, nec, vti alij, pecuniam exigunt. Item tenuitatem familiæ quum describit:* Genium festo vix suo testem, tenuisque Cereris fila, & crepacem molam Focum mater aut timor inuestiunt. *Magna sane hyperbole, vt Genius à tam tenui familia absit in suo festo, sine quo festum esse non potest: & farinam in molendino per fistulam manantem vocant fila tenuis Cereris, quod tenuis eius ductus, vt fili. Deinde* inuestire focum, *pro fouere, & calfacere ambitiose nimis à Vesta vocauit: & melius legeretur*, inuestant, *quam* inuestiunt. *Hact. Scaliger.*

Antea, in numero diuites fugitiui solent. *Lipsius epist. 23. lib. 3. Vide & ride errorem. Scripserat Seneca*, in mimo fugitiui solent. *At ij qui* nummo *legebant, vocem* diuites *addiderunt. acute. nummi enim certe diuitibus conueniunt. Nisi tamen placet*, in mimo, diuitiis fugitiui. *In Comedijs autem & mimis serunli fugitiui coniecto in humeros pallio & capite velato exprimebantur. eiusque rei exempla in Plauto. Item & delicati, quo tangit Comicus Curculione*, Tum isti Græci palliati capite operto qui ambulant. *Id faciebant, credo, vitandi solis: cum pillei vsus ijs non esset.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

QVam in Mimo diuites fugitiui solent] *Lipsius lib. 3. Epist. quæst. 23. arbitratur scripsisse Senecam*, quam in mimo fugitiui solent. *vt ij, inquit, qui* nummo *legebant, vocem* diuites *addiderunt acute. nūmi enim diuitibus conueniunt. nisi tamen placet*, in mimo, Diuitijs fugitiui. *In Comœdijs autem & mimis serunli fugitiui coniecto in humeros pallio & capite velato exprimebantur. hæc Lipsius ibidem, & in libro de Amphit. cap. 20. magis est vt legat*, non aliter quam in mimo diuite fugitiui solēt. *Ad rem ipsam quod attinet, delicatorum fuisse aut imbecillium capite incedere palliato, haurimus etiam ex Plutarcho, vbi superbiam Pompeiani liberti Demetrij taxans*, Domino stante ipsius, *inquit*, accumbebat *δι᾽ ὤτων κατὰ τῆς κεφαλῆς τὸ ἱμάτιον. qui locus bene allucet illi Senecæ sicut & huic Petronij describentis accubitum mollissimi omnium Malchionum:* Pallio coxino adrasum incluserat caput. *& Plauti versum ausim illuc trahere:*

Tum isti Græci palliati capite operto qui ambulant.

Scænice enim tangit delicatos & molles istos, quod etiam alias solet per occasionem. vide d. c. 20. Lipsij.

Ad Aprium vsque & ad Coruncanum redeunt] *Huc facit Symmachi locus lib. 3. c. 44.* Si tibi vetustatis tantus est amor, pari studio in verba prisca redeamus, quibus Salij canunt, & Augures aues consulunt, & Decemuiri tabulas condiderunt. Iamdudum his renunciatum est, & successio temporum placita priora mutauit, *vide ad hunc locum Iuretum.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

CONTRA nimis sermonis aut stili anxios: & minuti hoc animi esse. Cum fiducia scribendum loquendūque, sine quæsito ornatu. Quem in animo potius specta. O qualis ille, vbi Virtutes eum excoluerunt? omnes in amorem rapiat, si conspici possit. At externus iste splendor falsus, aut nihili est: item aurum omne & pecunia, quæ miramur. Non faciunt hæc felices, aut securos: imo & miseros, & miserandos.

EPIST. CXV.

NImis anxium esse te circa verba & compositionem, mi Lucili, nolo: habeo maiora quæ cures. Quære quid scribas, non quemadmodum: & hoc ipsum, non vt scribas, sed vt sentias: vt illa quæ senseris, magis applices tibi, ' & veluti signes. Cuiuscumque orationem videris solicitam & politam, scito animum quoque non minus esse pusillis occupatum. Magnus ille remissius loquitur, & securius: quæcūque dicit, plus habent fiduciæ, quam curæ. Nosti complures iuuenes, barba & coma nitidos, [a] de capsula totos: nihil ab illis speraueris forte, nihil solidum. Oratio vultus animi est: ' si circumtonsa est, & fucata, & manufacta, ostendit illum quoque non esse sincerum, & habere aliquid fracti. Non est ornamentum virile, concinnitas. Si nobis animum boni viri liceret inspicere, ô quam pulchram faciem, quam sanctam quam ex magnifico placidoque fulgentem videremus? hinc iustitia, illinc fortitudine, hinc temperantia, prudentiaque lucentibus. Præter has frugalitas, & continētia, & tolerantia, & libertas, comitasque, & (quis credat?) in homine rarum humanitas bonum, splendorem illi suum affunderent. Tum prouidentia, tum elegantia, & ex istis magnanimitas eminentissima, quantum, dij boni, decoris illi, quantum ponderis, grauitatisque adderent? quanta esset cum gratia auctoritas? Nemo illum amabilem, qui non simul venerabilem diceret. Si quis viderit hanc faciem altiorem fulgentioremque, quam cerni inter humana consueuit,

fueuit, nonne velut numinis occurſu obſtupefactus reſiſtat, & [4] vt fas ſit vidiſſe, tacitus precetur? Tum aduocante ipſum vultus benignitate productus, adoret ac ſupplicet: & diu contemplatus multum exſtantem, ſupraque menſuram ſolitorum inter nos adſpici, elatam, oculis miti quidem, ſed nihilominus viuido igni flagrantibus, tunc demum illam Virgilij noſtri vocem verens atque attonitus emittat:

O quam te memorem virgo? namque haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem ſonat. ----
Sis felix, noſtrumque leues quacumque laborem.

Aderit, leuabitque, ſi colere eam voluerimus. Colitur autẽ non taurorum opimis corporibus contrucidatis, nec [5] auro argentoq; ſuſpẽſo, nec in theſauros [6] ſtipe infuſa, ſed pia & recta voluntate. Nemo, inquam, non amore eius arderet, ſi nobis illã videre contingeret. Nunc enim multa [7] obſtrigillant, & aciem noſtram aut ſplendore nimio repercutiunt, aut obſcuro retinent. Sed quemadmodum viſus oculorum quibuſdã medicamentis acui ſolet, & repurgari: ſic & nos, ſi aciem animi liberare impedimentis voluerimus, poterimus perſpicere virtutem, etiam obrutã corpore, etiam paupertate oppoſita, & humilitate & infamia obiacentibus. Cernemus, inquam, pulchritudinem illam, quamuis ſordido obtectam. Rurſus æque malitiam, & ærumnoſi animi veternum perſpiciemus: quamuis multus circa diuitiarum radiantium ſplendor impediat, & intuẽtem, hinc honorum, illinc magnarum poteſtatum falſa lux verberet. Tunc intelligere nobis licebit, quam contemnenda miremur, ſimillimi pueris, quibus omne ludicrum in pretio eſt. Parẽtibus quippe, nec minus fratribus, præferunt paruo ære empta monilia. Quid ergo inter nos & illos intereſt, [8] vt Ariſto ait, niſi quod nos circa tabulas & ſtatuas inſanimus, carius inepti? Illos reperti in littore calculi leues, & aliquid habentes varietatis, delectant; nos ingentiũ maculæ columnarum: ſiue ex Ægyptijs arenis, ſiue ex Africæ ſolitudinibus aduectæ, porticum aliquam vel capacem populi cænationẽ ferunt. Miramur parietes tenui marmore inductos: cum ſciamus quale ſit, quod abſconditur. oculis noſtris imponimus. Et cum [9] auro tecta perfundimus, quid aliud quam mendacio gaudemus? ſcimus enim ſub illo auro fœda ligna latitare. Nec tãtum parietibus aut lacunaribus ornamentum tenue prætẽditur: omnium iſtorum quos incedere altos vides, [10] bracteata felicitas eſt. Inſpice, & diſces [11] ſub iſta tenui membrana dignitatis, quantum mali lateat. Hæc ipſa res tot magiſtratus, [12] tot iudices detinet, quæ magiſtratus & [13] iudices facit, pecunia; quæ ex quo in honore eſſe cœpit, verus rerum honor cecidit: mercatoreſque & venales inuicem facti, quærimus, nõ quale ſit quid, ſed quanti. Ad mercedem pij ſumus, ad mercedem impij. Honeſta, quamdiu aliquid illis ſpes ineſt, ſequimur: in contrarium trãſituri, ſi plus ſcelera promittant. Admirationem nobis parentes auri argentique fecerunt: & teneris infuſa cupiditas altius ſedit, creuitque nobiſcum. Deinde totus populus in alia diſcors, in hoc conuenit: hoc ſuſpiciunt, hoc ſuis optant, hoc Dijs velut rerum humanarum maximum, cum grati videri volunt, conſecrant. Denique eo mores redacti ſunt, vt paupertas maledicto probroque ſit, contempta diuitibus, inuiſa pauperibus. Accedunt deinde carmina poëtarum, quæ affectibus noſtris facem ſubdant, quibus diuitiæ velut vnicum vitæ decus ornamentumque laudantur. Nihil illis melius nec dare videntur Dij immortales poſſe, nec habere.

Regia ſolis erat ſublimibus alta columnis,
Clara micante auro.

Eiuſdem currum adſpice.

Aureus axis erat, temo aureus, aurea ſumma
Curuatura rotæ, radiorum argenteus ordo.

Denique quod optimum videri volunt ſæculum, aureum appellant. Nec apud tragicos deſunt, qui lucro innocentiam, [14] ſalutem, opinionem bonam mutant.

[15] *Sine me vocari peſſimum, vt diues vocer.*
An diues, omnes quærimus: nemo, an bonus.
[16] *Non quare, & vnde: quid habeas, tantum rogant.*
[17] *Vbique tanti quiſque, quantum habuit, fuit.*
Quid habere nobis turpe ſit, quæris? nihil.
Aut diues opto viuere, aut pauper mori.
Bene moritur, qui, dum moritur, lucrum facit.

[18] *Pecunia ingens generis humani bonum,*

Senec,

Cui non voluptas matris, aut blandæ poteſt
Par eſſe prolis, non ſacer meritis parens.
Tam dulce ſi quid Veneris in vultu micat,
Merito illa amores cælitum atque hominum mouet.

Cum hi nouiſſimi verſus in tragœdia Euripidis pronunciati eſſent, totus populus ad eijciendum & actorē & carmen conſurrexit vno impetu: donec Euripides in medium ipſe proſiluit, pꝛtens, vt exſpectarent, viderentque quem admirator auri exitum faceret. Dabat in illa fabula [19] pœnas Bellerophontes, quas in ſua quiſque dat. Nulla enim auaritia ſine pœna eſt, quamuis ſatis ſit ipſa pœnarum. O quantum lacrimarum ô quantum laborum exigit: quam miſera deſideratis, quam miſera partis eſt! Adijce quotidianas ſolicitudines, quæ pro modo habendi quemque diſcruciant. Maiore tormento pecunia poſſidetur, quam quæritur. Quantum damnis ingemiſcunt, quæ & magna incidunt, & maiora videntur! denique vt nihil illis fortuna detrahat, quidquid non acquiritur, damnum eſt. At felicem illum homines, & diuitém vocant, & conſequi optant, quantum ille poſſidet. Fateor. Quid ergo? tu vllos eſſe condicionis peioris exiſtimas, quam qui habent & miſeriam, & inuidiam? Vtinam qui diuitias appetituri eſſent, cum diuitibus deliberarent: vtinam honores petituri, cum ambitioſis, & ſummum adeptis dignitatis ſtatum! profecto vota mutaſſent: cum interim illi noua ſuſcipiunt, [20] qui priora damnauerant. Nemo enim eſt cui felicitas ſua, etiamſi curſu venit, ſatisfaciat. Queruntur & de conſilijs, & de proceſſibus ſuis: maluntque ſemper, quæ reliquerunt. Itaque hoc tibi philoſophia præſtabit, quo equidem nihil maius exiſtimo: numquam te pœnitebit tui. Ad hanc tam ſolidam felicitatem, quam tempeſtas nulla concutiat, non perducent te apte verba contexta, & oratio fluens leniter. Eant vt volent; dum animo compoſitio ſua conſtet, dum ſit magnus, [21] & opinionum ſecurus, & ob ipſa quæ alijs diſplicent, ſibi placens: qui profectum ſuum vita æſtimet, & [22] tantum ſcire ſe iudicet, quantum non cupit, quantum non timet.

I. LIPSIVS.

1. ET veluti ſignes.] *Signo impreſſo munias, ne elabantur, ne eripiantur. Metaphora à vaſis, quæ ſignare ſolemus cuſtodiæ.*

2. De capſula totos.] *Mihi placeat. & eſt ipſum, quod noſter ſermo habet,* De arcula prodire. *Scilicet veſtes, & quæ munda haberi volumus, capſa aut arca clauduntur: toti ab ea ſunt, quorum habitus ſic politus, vt prodire ſe recenter clamet. Adde De Tranquill. cap. 1. Doctiſſimus tamen Scaliger* deſcapulatos *legit: eoſq; accipit,*
Effluit effuſo quis toga laxa ſinu.

3. Si circumtonſa eſt.] *Perpolita, curioſe reciſa, & velut rotundata. Nam ſic in coma ſolent. Varro in Fragmentis* Alij ſunt circumtonſi, & totti atque vnctuli, vt mangonis videantur eſſe ſerui.

4. Vt fas ſit vidiſſe.] *Sollennis in occurſu Deorum precatio. Apud Liuium lib. 1. Proculus conſpecto Romulo,* venerabundus adſtitit, precibus petens, vt contra intueri fas eſſet. *Et L. Vitellius in Dione, cum Caligula rogaſſet,* Ecquid cum Luna congredientem ſe vidiſſet? abiectis in terram oculis, Nam vobis Dijs Domine, inquit, ſolis inter vos licet videre.

5. Auro argentoque ſuſpenſo.] *Inter donaria.*

6. Stipe infuſa.] *Varro:* Dijs, cum theſauris aſſem dant, ſtipem dicunt. *Adde noſtrum De beneſic. VII. cap. IV.*

7. Obſtrigillant.] *Obſtant, ſe opponunt. Vide Nonium Marcellum in eo verbo.*

8. Vt Ariſto ait.] *Ariſto ille Chius, Zenonis diſcipulus.*

9. Auro tecta perfundimus.] *Interiora tecta, id eſt lacunaria, è ſequentibus: & ſi ſuperiora etiam ſolent, & tegulas ipſas inaurare.*

10. Bracteata felicitas.] *Manet in imagine. ſicut illic auri tenuis bractea, ſiue lamina, inducitur: ſic in noſtra iſta felicitate ſolidum non eſt, ſpecies tantum & velut cruſta.*

11. Sub iſta tenui membrana.] *Alluſum videatur ad dictum Antigoni regis, qui mulierculæ admiranti felicitatem eius dixit:* O mulier ſi ſcias quantum mali ſub faſcia iſta (*diademate*) lateat, nec humi iacentem tollas.

21. Tot iudices detinet.] *In litibus cognoſcendis & finiendis.*

13. Iudices facit.] *Non tangit ambitum, aut quod emerunt dignitatem: ſed ſignificat ex cenſu & opibus fieri. quod Romæ obtinebat.*

14. Salutem, opinionem.] *Retineo* ſalutem, *& ſi libri vacillant. Nam ſequentia verba dicunt, etiam vitam & ſalutem ſperni præ lucro. Quid verba? res ipſa cottidie.*

15. Sine me vocari.] *Non ſunt vnius poëtæ, ſed plurium, hi verſus: extremi autem Euripidis, vt dicam.*

16. Non quære & vnde.] *Satyricus:* Vnde habeas quærit nemo, ſed oportet habere.

17. Vbique tanti.] *Idem:*
—— tanti, quanti habeas, ſis.

18. Pecunia ingens.] *Hæc ex Euripide ſiue ipſe, ſiue alius. Græci quidem in Stobæi. Ser. LXXXIX.*

ὦ χρυσὲ

Ω χρυσὲ, δεξίωμα κάλλιστον βροτοῖς.
Ως οὐδὲ μήτηρ ἡδονὰς τοίας ἔχει.
Οὐ παῖδες ἀνθρώποισιν, οὐ φίλος πατήρ.
Εἰ δ᾽ ἡ κύπρις τοιοῦτον ὀφθαλμοῖς ὁρᾷ,
Οὐ θαῦμ᾽,ἔρωτας μυρίους αὐτὴν τρέφειν᾽

Vertit liberius ,ſed elegantiſſime, & puto,ipſe. Moneo, Græcis etiam in IV *libro Athenæi legi, & verſu auctiores: ſed quem Seneca hic neglexit.*

19.Pœnas Bellerophontes.] *Si poëtarum eſt ille Bellerophontes,neſcio quid illi cum auro. Ambitione an ſuperbia cælum affectaſſe lego,& Pegaſo iam ſubuolantem, excuſſum à Ioue & occiſum: de auaritia, quæ hic tangitur, quærendum eſt.*

20.Qui priora damnauerant.] *Alias,*cum priora.*Sed ego arbitror fuiſſe,*quos priora. *Nam homines damnantur votorum,cum eorum compotes ſunt, & debent exſoluere. Sane hoc dicit Seneca. adeo non pœnitet ambitionis, vt qui votis ad honorem talem venerit,alia ſuſcipiat vt iterum perueniat,altiuſque adſcendat. At vulgata lectio pœnitentiam priorum inducit,minime hic pro auctoris mente.*

21.Et opinionum ſecurus.] *Quid alij de illo opinentur. Editi tamen olim, & quidam ſcripti,* opinionum ſuarum ſecurus: *quod plane diuerſum eſſet,ſignaretque firmum & certum decretorum.*

22.Tantum ſcire ſe.] *Id eſt, Scientiam omnem factis & profectu æſtimet: valde aut minus doctum, prout timet, cupit; non timet,non cupit.*

MVRETVS.

ET veluti ſignes.] *Veluti ſigna quædam eorum in animo tuo imprimas,ne deleantur. Sic & Græci dicunt* ἐνσημαίνειν. *Baſilius.* ἀμετάστατα πέφυκεν εἶναι τὰ τῶν τοιούτων μαθήματα δι᾽ ἁπαλότητα τῶν ψυχῶν εἰς βάθος ἐνσημαινόμενα. *Latini, ponere ſigna. Horatius:*

—non eſt mihi tempus aueni.
Ponere ſigna nouis præceptis.

Vt fas ſit vidiſſe,] *Fuit hæc vetus omnium gentium opinio, fas homini non eſſe,deum videre: & qui vidiſſet, præſens ei mortis periculum imminere.*

Obſtrigillent,*Obſtant remorantur. vide Nonium.*

Ad mercedem impij.] *Inepte in aliis,*Ad miſericordiam impij. *Hoc enim dicit,nos & mercede adduci ad ea quæ honeſta ſunt,& ad turpia. Nam neque fere quiſquam gratis honeſtatem colit: & nihil tam impium eſt quod non interdum homines mercede adducti ſuſcipiant.*

Sine me vocari] *Horum Euripideorum verſuum extremi leguntur apud Stobæum:*

Ω χρυσὲ δεξίωμα κάλλιστον βροτοῖς.
Ως οὐδὲ μήτηρ ἡδονὰς τοίας ἔχει,
Οὐ παῖδες ἀνθρώπειον, οὐ φίλος πατήρ·
Εἰ δ᾽ ἡ Κύπρις τοιοῦτον ὀφθαλμοῖς ὁρᾷ,
Οὐ θαῦμ᾽ ἔρωτας μυρίους αὐτὴν τρέφειν.

Sunt autem à Seneca liberius illi quidem conuerſi. ſed ita,vt ne Græcis quidem elegantia cedere videantur.

Et ſummum adeptis dignitatis ſtatum.] *Hæc verba in locum ſuum reſtitui,quo temere ab aliis mota erant.*

PINCIANVS.

HAbeo maiora quæ cures quam quæ ſcribas.] *Poſtremę tres dictiones* quam quæ ſcribas, *in omnibus vetuſtis exemplaribus deſiderantur.*

Barba & coma nitidos,de capſula tortos.] Diſcapſulatos, *pleraque exemplaria,non* de capſula tortos. *Codex Franciſcanus.* de capſula totos.

Si circumtunſa eſt,] *Vetus lectio,*ſi circumtonſa eſt.

Et quod credas in homine rarum humanitatis bonum,] *Scribe,*& (quis credat?) in homine rarum humanitatis boum, *ex eadem.*

Splendoremque illi ſuum affunderent.] *Dictiuncula* que *ſuperuacanea eſt,ex eadem.*

Tunc prouidentia,cum elegantia,] Tum *legendum,non* Tunc,*ex eadem.*

Nemo illum amabilem.] *Lege* illam,*non* illum, *de facie enim loquitur. ex eadem.*

Nemo non,inquam,amore eius ardefer,] *Corrige*, Nemo, inquam, non amore eius arderet. *ex eadem.*

Nunc enim multa obtigillant.] *Codices quidam,*obſugillant. *Alij minus deprauate* obſtigillant. *Lego* obſtrigillant. *Cuius verbi ſignificationem legito apud Marcellum.*

Et aciem noſtram aut ſplendore nimio repercutiunt,aut obſcure retinent] *Scribendum reor,*obſcuritate,*non* obſcure: *vt ſplendori opponatur obſcuritas.*

Quamuis multus circa diuitiarum radiantium ſplendor impediat,] *Exemplar familiare* impendeat *non* impediat.

Nos ingentium maculæ columnarum ſiue ex Ægyptiis arenis] *Quid ſi legas? eremis,non* arenis, *Nam ſolitudinum Ægypti & Hieronymus & alij meminerunt. & ſequitur ſtatim:* ſiue ex Africæ ſolitudinibus.

Miramur parietes tenui marmore inductos:] *Codices quidam* indutos *non* inductos.

Quantum mali iaceat.] *Emendat us quædam exemplaria* lateat, *non* iaceat. *quam lectionem confirmant quæ paulo ante præceſſerunt,*ſub illo auro fœda ligna latitare.

Hæc ipſa res tot magiſtratus] *Scribe,*Hæc ipſa res quæ tot magiſtratus. *& dictio ſequens* Pecunia, *per minorem ſcribi debet & precedentibus annecti,ex vetere lectione.*

Quærimus non quale ſit quid, ſed quanti.] *Scribe,* quærimus non quale ſit quidque, ſed quanti, *ex eadem.*

Senec.

Et honesta quamdiu spes inest, sequimur: in contrarium transituri, si plus sceletata promitterent.] *Eadem*, Honesta quamdiu aliqua illis spes inest, sequimur: in contrarium transituri, si plus scelera promittant.

Qui lucro innocentiam, salute opinionem bonam mutant.] *Lege*, Qui lucro, innocentiam, salutem opinionem bonam mutent, *ex eadem*.

Sine me vocari pessimum, vt diues vocer.] *Adijcit eadem verbum* simul. Sine me vocari pessimum, simul vt diues vocer.

An diues, an bonus nemo, omnes quærunt.] *Castiga*: An diues sit, omnes quærimus: nemo, an bonus, *ex eadem*.

Vtinam honores petituri eum ambitiosis. Vtinam qui diuitias optaturi essent, cum diuitibus deliberarent & summum.] *Mutandus ordo verborum & scribendum ex eadem sic*: Vtinam qui diuitias appetituri essent, cum diuitibus deliberarent. Vtinam honores petituri, cum ambitiosis summum, &c.

Cum priora damnauerint.] *Exemplar familiare*, qui priora damnauerant.

Et opinionum suarum securus.] *Verbum* suarum *expungendum, ex vetere lectione*.

OPSOPOEVS.

E*Ruditissimus Scaliger* de scapulatos *legit Castig. in Tibul. lib. 1.*

Tunc procul absit is quisquis colit arte capillos,
Effluit effuso cui rota laxa sinu.

Horatius: Malthinus tunicis demissis ambulat.

Ab eo descapulatos iuuenes appellant Seneca.

Turnebus Aduers. lib. 30. cap. 3. Seneca perelegantes & insigniter obsigillare *epist. 115. posuit pro occludere: quod quadam occlusa etiam obsignabantur, vt reor.* Nunc enim, *inquit*, multa obsigillant, & aciem, &c. *Sic in lege Mæuia, sigillare oculos, quod obsigillare valet, & occludere: Varro apud Non.* Contra lex Mæuia est in pietate, ne filij patribus luci elato sigillent oculos. *Solebant autem propinqui hoc officium suis morientibus præstare. Hæc Turnebus. Hodie recte m. ss. & Nonio legitur* obstrigillant.

GRVTERVS ET IVRETVS.

BRacteata felicitas est] *veteres glossæ*, brateam *siue* bracteam, *tenuem auri argentique laminam interpretantur. inde* bracteari*j in l. 1. cod. de exc. artif. quos* bracteatores *vocat Firmicus lib. Matth. apud Plinium lib. 16. cap. 44.* bracteas ligni *legimus. &* bractearum lacunar *apud Sidonium lib. 2. Epist. 10. & lib. 8. Epist. 8.* gestatorias bracteatas. *apud Prudentium Hymno* 10. fulgorem bractealem. *apud Martianum Capellam lib. 1.* comas bracteatas. *sed & Plinius in Panegyr.* mentis aureæ dictum bracteatum vocat. *Iuretus ad lib. 1. Epist. 26. Symmachi.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

CONTRA Peripateticos, exscindendos Affectus, non temperandos esse: neque à Natura induci. A mollitie sententiam aduersam nasci.

EPIST. CXVI.

VTrum satius sit, modicos habere affectus, an nullos, sæpe quæsitum est. Nostri illos expellunt, Peripatetici temperant. Ego non video, quomodo salubris esse aut vtilis possit vlla mediocritas morbi. Noli timere. nihil eorum. quæ tibi non vis negari, eripio: facilem me, indulgentemque præbebo rebus, ad quas tendis, & quas aut vitæ necessarias, aut vtiles, aut iucundas putes: detraham vitiũ. Nam cum tibi cupere interdixero, ¹ velle permittam: vt eadem illa intrepidus facias, vt certiore consilio, vt voluptates illas magis sentias. Quid ni ad te magis peruenturæ sunt, si illis imperabis, quam si seruies. Sed naturale est, inquis, ut desiderio amici torquear: ² da tempus lacrimis tam iuste cadentibus. Naturale est opinionibus hominũ tangi, & aduersis contristari: quare non permittas mihi hunc tam honestum ³ malæ opinionis metum? Nullum vitium est sine patrocinio: nulli non initium est verecundum & exorabile, sed ob hoc latius funditur. Non obtinebis vt desinat, si incipere permiseris. Imbecillis est primo omnis affectus, deinde ipse se concitat, & vires dum procedit, parat: excluditur facilius, quam expellitur. Quis negat omnes affectus à quodam ¹ quasi naturali fluere principio? curam nobis nostri natura mandauit: sed huic vbi nimium indulseris, vitium est. Voluptatem natura necessarijs rebus admiscuit, non vt illã peteremus, sed vt ea sine quibus non possumus viuere, gratiora nobis illius faceret accessio: ⁴ si suo veniat iure, luxuria est. Ergo ⁵ intrantibus resistamus: quia facilius, vt dixi, non recipiuntur quam exeunt. Aliquatenus, inquis, dolere, aliquatenus timere permitte. sed illud aliquatenus longe producitur, nec vbi vis, accipit finem. Sapienti non solicite custodire se tutum est: & lacrimas suas & voluptates, vbi volet, sistet. Nobis quia non est regredi facile, optimum est omnino

est omnino non progredi. Eleganter mihi videtur Panætius respondisse adolescẽtulo cuidam quærenti, *An sapiens amaturus esset? De sapiente* inquit, *videbimus: mihi & tibi, qui adhuc à sapiente longè absumus, non est committendum, vt incidamus in rem commotam, impotentem, alteri emancipatam, vilem sibi.* Siue enim nos respexit, humanitate eius irritamur; siue contempsit, superbia accendimur. Æquè facilitas amoris, quàm difficultas nocet: facilitate capimur, cum difficultate certamus. Itaque conscij nobis imbecillitatis nostræ quiescamus. Nec vino infirmum animum committamus, nec formæ, nec adulationi, nec vllis rebus blande trahentibus. Quod Panætius de amore quærenti respondit, hoc ego de omnibus dico, Quantum possumus nos, à lubrico recedamus: in sicco quoque parum fortiter stamus. Occurres hoc loco mihi illa publica contra Stoicos voce: Nimis magna promittitis, nimis dura præcipitis. nos homunciones sumus, omnia nobis negare non possumus, Dolebimus, sed parum: concupiscemus: sed temperate: irascemur, sed placabimur. Scis quare non possumus ista? quia nos posse non credimus. Imo mehercules, aliud est in re. Vitia nostra, quia amamus, defendimus. & malumus excusare illa, quàm excutere. Satis natura homini dedit roboris, si illo vtamur, si vires nostras colligamus, ac totas pro nobis, certe non contra nos concitemus. Nolle in caussa est: non posse prætenditur.

I. LIPSIVS.

1. VElle permittam.] *Voluntas enim Stoicis bona, & inter* εὐπαθείας *est, vt noto Manud.* III. *Dissert.* V.

2. Da tempus lacrimis.] *Editi & scripti,* Datus lacrimis: *mutauitque à se Muretus. Sed verius erat,* Da ius lacrimis: *quare? quia, vt sequitur, iusta.*

3. Quasi naturali.] *Non enim vere naturali: nam sic boni essent. Nos in Ethicis.*

4. Si suo veniat iure.] *Non vt accessoria, sed principalia: non vt ministra, sed domina.*

5. Intrantibus resistamus.] *Vide* I. *De Ira, cap.* VII. *&* VIII.

PINCIANVS.

NVllum enim vitium sine patrocinio. Nulli non vitium est verecundum.] *Castig.* Nullum est vitium sine patrocinio. Nulli non initium est verecundum, *ex eadem.*

Imbecillisque primo omnis affectus.] *eadem,* imbecillus est primo omnis affectus.

Nec vino infirmum animum committamus.] *In quibusdam exemplaribus* vitio *habetur, non* vino.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

QVAESTIVNCVLA, An cùm Sapientia bonum sit, etiam sapere? Stoici istud vulgo negant, alij asserunt, & ipse istis pronior. Denique amolitur hæc supernacua, & ad formationem morum serio vocat.

EPIST. CXVII.

MVltum mihi tibique negotium concinnabis, &, dum nescis, in magnam me litem ac molestiam impinges, qui mihi tales quæstiunculas ponis, in quibus ego nec dissentire à nostris salua gratia, nec consentire salua conscientia possum. Quæris, an verum sit, quod Stoicis placet, Sapientiam bonum esse, sapere bonum non esse? Primum exponam, quid Stoicis videatur: tum dicere sententiam audebo. Placet nostris, quod bonum est, esse corpus: quia quod bonum est, facit: quidquid facit, corpus est. Quod bonum est, prodest: faciat autem aliquid oportet, vt prosit: si facit, corpus est. Sapientiam bonum esse dicunt: sequitur, vt necesse sit illam corporalem quoque dicere. At sapere non putant eiusdem conditionis esse. Incorporale est & accidens alteri, id est, sapientiæ: itaque nec facit quidquam, nec prodest. Quid ergo, inquiunt, non dicimus, Bonum est sapere? dicimus, referentes ad id ex quo pendet, id est, ad ipsam sapientiam. Aduersus hos quid ab aliis respondeatur, audi, antequam ego [1] incipio secedere, & in alia parte considere. Isto modo, inquiunt, nec beate viuere bonum est. Velint nolint, respondendum est, beatam vitam bonum esse, & beate viuere bonum non esse. Etiamnum quoque nostris illud opponitur. Vultis sapere? ergo expetenda res est sapere: expetenda res est, bonum est. Coguntur nostri verba torquere, & vnam syllabam expetendo interponere, quam sermo noster inseri non sinit. Ego illam, si pateris, adiungam. Expetendum est, inquiunt, quod bonum est. [2] ad expetendum, quod bono contingit: quod, cum bonum consecuti sumus, non petitur tamquam bonum, sed petito bono accedit.

Ego non idē sentio, & nostros iudico in hoc descendere: quia iam primo vinculo tenentur, & mutare illis formulam non licet. Multum dare solemus [3] præsumptioni omnium hominum. Apud nos [4] veritatis argumentum est, aliquid omnibus videri: tamquam deos esse, inter alia sic colligimus, quod omnibus de diis opinio insita est? nec vlla gens vsquā est adeo extra leges moresque proiecta, vt nō aliquos deos credat. Cum de animarum æternitate disserimus, non leue momentum apud nos habet consensus hominum, [5] aut timētium inferos, [6] aut colentium. Vtor hac publica persuasione: neminē inuenies, qui non putet & sapientiā bonū, & sapere. Non faciā [7] quod victi solent, vt prouocē ad populum: nostris incipiemus armis cōfligere. Quod accidit alicui, vtrum extra id cui accidit, est? an in eo cui accidit Si in eo est cui accidit, tā corpus est, quā illud cui accidit. Nihil enim accidere sine tactu potest: quod tangit, corpus est. Si extra est, postquam acciderat, recessit: quod recessit, motum habet: quod motum habet, corpus est. Speres me dicturum, non esse aliud cursum, aliud currere: nec aliud calorem, aliud calere: nec aliud lucem, aliud lucere. Concedo ista alia esse, sed non sortis alterius. Si valetudo indifferens est, & valere indifferens est. Si forma indifferens est: & formosum esse indifferens est. Si iustitia bonum est: & iustum esse bonum est. Si turpitudo malum est: & turpem esse malum est. tam mehercules quam si lippitudo malum est, & lippire malum est. Hoc vt scias, neutrum esse sine altero potest. Quod sapit, sapiens est: quod sapiens est, sapit. Adeo non potest dubitari, an quale illud sit, tale hoc sit, vt quibusdam vtrumque vnum videatur atque idem. Sed illud libenter quæsierim: Cum omnia aut bona sint, aut mala, aut indifferentia, sapere in quo numero sit? Bonū negant esse. malum vtique non est: sequitur, vt medium sit. Id autem medium atque indifferens vocamus, quod tam malo contingere quàm bono potest: tamquam pecunia, forma, nobilitas. Hoc, vt sapiat, contingere nisi bono non potest. ergo indifferens non est. Atqui ne malum quidem est, quod contingere malo non potest: ergo bonum est. Quod nisi bonus non habet, bonum est: sapere non nisi bonus habet: ergo bonum est. Accidens est, inquit, sapientiæ. Hoc ergo quod vocas sapere, vtrum facit sapientiam, an patitur? siue facit illud, siue patitur, vtroque modo corpus est. Nam & [8] quod fit, & quod facit, corpus est. si corpus est, bonum est: vnum enim deerat illi, quo minus bonum esset, quod incorporale erat. Peripateticis placet, nihil interesse inter sapientiam & sapere, cum in vtrolibet eorum & alterum sit. Numquid enim quemquam existimas sapere, nisi qui sapientiam habet? Numquid quemquam qui sapiat, non putas habere sapientiam? Dialectici veteres ista distinguunt: ab illis diuisio vsque ad Stoicos venit. Qualis sit hæc, dicam. Aliud est ager, aliud agrum habere. Quid ni? cum habere agrum ad habentem, non ad agrum pertineat Sic aliud est sapientia, aliud sapere. Puto concedes duo esse hæc, id quod habetur, & eum qui babet: habetur sapientia: habet, qui sapit. Sapientia est mens perfecta, vel ad summum optimumque perducta: ars enim vitæ est. Sapere quid est? non possum dicere mens perfecta, sed id quod cōtingit perfectam mentem babenti. Ita alterum est, mens bona: alterum, quasi habere mentem bonam. Sunt, inquit, naturæ corporum: tamquam, hic homo est, bic equus: has deinde sequuntur motus animorum enunciatiui corporum. Hi habent proprium quiddam, & à corporibus seductum: tamquam, video Catonem ambulantem: hoc sensus ostendit, animus credit. Corpus est quod video, cui & oculos, & animū intendi. Dico deinde, Cato ambulat: [9] nō corpus quidem est quod nunc loquor, sed enunciatiuum quiddam de corpore: quod alij effatum vocant, alij enunciatum, alij edictum. Sic cum dicimus [10] sapientiam, incorporale quiddā intelligimus: cum dicimus, Sapit: de corpore loquimur. Plurimum autem interest, vtrum illud dicas, an de illo. Putemus in præsentia ista duo esse: nondum enim quid mihi videatur, pronuncio: quid prohibet, quo minus aliud quidem sit, sed nihilominus bonum? Dicebas paullo ante, aliud esse agrum, aliud habere agrum. Qui ni? in alia enim natura est qui habet, in alia quod habetur. illa terra est, hic homo est. At in hoc de quo agitur, eiusdem naturæ sunt vtraque, & qui habet sapientiam, & ipsa quæ habetur. Præterea illic aliud est quod babetur, alius qui habet: hic in eodem est, & quod habetur, & qui habet. Ager iure possidetur: sapientia natura. ille abalienari potest, & alteri tradi: hæc non discedit à domino. Non est itaque quod compares inter se dissimilia. Cœperam dicere, posse ista duo esse, & tamen vtraque bona. Sapientia, & sapiens duo sunt: & vtrumque bonum esse concedis. Quomodo nihil obstat, quo minus & sapientia bonum sit, & habens sapientiam: sic nihil obstat, quo minus & sapientia bonum sit, & habere sapientiam, id est, sapere. Ego in hoc volo sapiens esse, vt sapiam. Quid ergo? non est id bonū, sine quo nec

illud

illud bonum est? Vos certe dicitis, sapientiam, si sine vsu detur, accipiendam non esse. Quis est vsus sapientiæ? Sapere: hoc est in illa pretiosissimum: quo detracto, superuacua fit. Si tormenta mala sunt, torqueri malum est: adeo quidem, vt illa non sint mala si quod sequitur, detraxeris. Sapientia habitus perfectæ mentis est: sapere, vsus perfectæ mentis. Quomodo potest vsus eius bonum non esse, quæ sine vsu bonum non est? Interrogo te, an sapientia sit expetenda? fateris. Interrogo, an vsus sapientiæ sit expetẽdus. fateris. negas enim te illam recepturum, si vti ea prohibearis. quod expetendũ est, bonum est. Sapere, sapientiæ vsus est: quomodo eloquentiæ, loqui: quomodo oculorum, videre: ergo sapere, sapientiæ vsus est. vsus autem sapientiæ expetendus est: sapere ergo expetendum est: si expetendum est, bonum est. Olim ipse me damno, qui illos imitor dum accuso, & verba apertæ rei impendo. Cui enim dubium potest esse, quin si æstus malum est, & æstuare malum sit? si algor malum est, malum sit algere? si vita bonum est & viuere bonum est? Omnia ista circa sapientiam, non in ipsa sunt: at nobis in ipsa commorandum est. etiamsi quid euagari libet, amplos habet illa spatiososque secessus. De deorum natura quæramus, [11] desiderum alimento, de his tam varijs stellarum discursibus: an ad illarum motus nostra moueantur corpora, an corporibus omnium, animisque illinc impetus veniat. An & hæc quæ fortuita dicuntur, certa lege cõstricta sint, nihilque in hoc mundo repentinum, aut expers ordinis volutetur. Ista iã à formatione morum recesserunt: sed leuãt animum, & ad ipsarum quas tractant rerum magnitudinem attollunt. Hæc vero de quibus paullo ante dicebã, minuunt & deprimunt, nec vt putas exacuunt, sed extenuant. Obsecro vos, cur tam necessariam curam maioribus melioribusque debitã, in re nescio an falsa, certe inutili, terimus? Quid mihi profuturum est scire, an aliud sit sapientia, aliud sapere? quid mihi profuturũ est scire, illud bonum esse, hoc non esse? Temere me geram, subibo huius voti aleam. tibi sapientia, mihi sapere contingat: pares erimus. Potius id age, vt mihi viam monstres, qua ad ista perueniam. Dic mihi quid vitare debeam, quid appetere: quibus animum labantem studijs firmem: quemadmodum quæ me ex transuerso ferunt aguntque, procul à me repellam. Quomodo par esse tot malis possim: quomodo istas calamitates remoueam, [12] quæ ad me irruperunt: quomodo illas, [13] ad quas ego irrupi. Doce, quomodo feram ærumnam sine gemitu meo, felicitatem sine alieno: quomodo vltimum necessarium vitæ terminum non exspectem, sed ipsemet, cum visum erit, profugiam. Nihil mihi videtur turpius, quam optare mortem. Nam si vis viuere, quid optas mori? si non vis, quid deos rogas, quod tibi nascenti dederunt? Nam vt quandoque moriaris, etiam inuito positum est: vt cum voles, in tua manu est. Alterum tibi necesse est, alterum licet. Turpissimum his diebus principium diserti mehercules viri legi: *Ita*, inquit, *quamprimum moriar*. Homo demens, optas rem tuã. *Ita quamprimum moriar*. Fortasse inter has voces senex factus es. Alioqui quid in mora est? nemo te tenet euade qua visum est. Elige quamlibet rerum naturæ partem, qua tibi præberi exitum iubeas. Hęc nempe sunt elementa, quibus [14] hic mundus administratur: aqua, terra, [15] spiritus. Omnia ista tam caussa viuendi sunt, quam viæ mortis. *Ita quamprimum moriar*. Quamprimum istud, quod esse vis? quem illi diem ponis? citius fieri quam optas, potest. Imbecillæ mentis ista sunt, verba, & [16] hac detestatione misericordiã captantis. Non vult mori, qui optat. Deos vitam roga, & salutem: si mori placuit, hic mortis est fructus, optare desinere. Hæc, mi Lucili, tractemus, his formemus animum. Hæc est sapiẽtia, hoc est sapere, non disputatiunculis inanibus subtilitatem vanissimã agitare. Tot quæstiones tibi fortuna posuit. nondum illas soluisti: iam cauillaris. Quam stultum est, cũ signum pugnæ acceperis, [17] ventilare? remoue ista lusoria arma: [18] decretorijs opus est. Dic qua ratione nulla animũ tristitia, nulla formido perturbet: qua ratione hoc secretarum cupiditatum pondus effundam. Agatur aliquid. Sapientia bonum est, sapere non est bonum. Sic fit. negemus, sapere bonum esse: vt hoc totum studium irrideatur, tamquam operatum superuacuis. Quid si scires etiam illud quæri, an bonum sit futura sapientia? Quid enim dubij est, oro te, an nec messem futuram iam sentiãt horrea, nec futurã adolescentiã pueritia viribus aut vllo robore intelligat? Ægro interim nihil ventura sanitas prodest, non magis quam currentem luctantẽque, post multos secuturum sensus otium reficit. Quis nescit hoc ipso non esse bonum id quod futurum est, quia futurum est? nam quod bonum est, vtique prodest: nisi præsentia, prodesse nõ possunt. Si non prodest, bonum non est vtique: si prodest, iam est. Futurus sum sapiens: hoc bonũ erit, cum fuero: interim non est. Prius aliquid esse debet, deinde quale esse. Quomodo, oro te, quod adhuc nihil est, iam bonum est? Quomodo autem tibi magis

vis probati, non esse aliquid, quam si dixero, futurum est? nondum enim venisse apparet, quod venit. Ver secuturum est: scio nunc hiemem esse, æstas secutura est: scio æstatem non esse. Maximum argumẽtum habeo nondum præsentis, futurum esse. Sapiam, spero: sed interim non sapio. si illud bonum haberem, iam hoc carerem malo. Futurũ est, vt sapiam. ex hoc licet nondum me sapere intelligas. nõ possum simul & in illo bono, & in hoc malo esse. Duo ista nõ coeunt, nec apud eumdem sunt vna, bonum & malum. Transcurramus solertissimas nugas, & ad illa quæ nobis aliquam opem sunt latura, propetemus, Nemo qui obstetricẽ parturienti filiæ solicitus accersit, edictũ &[19] ludorum ordinem perlegit. nemo qui ad incendium domus suæ currit, tabulam[20] latruncularium perspicit, vt sciat quomodo[21] alligatus exeat calculus. At mehercules omnia tibi vndique nuntiantur, & incendium domus, & periculũ liberorum, & obsidium patriæ, & bonorum direptio: adijce istis naufragium, motusq; terrarum, & quidquid aliud timeri potest. Inter ista districtus, rebus, nihil aliud quam animum oblectãtibus, vacas? Quid inter sapientiam, & sapere intersit, inquiris? nodos nectis ac soluis, tanta mole impendente capiti tuo? Non tam benignum ac liberale tempus natura nobis dedit, vt aliquid ex illo vacet perdere: & vide, quam multa etiam diligentissimis pereant. Aliud valetudo sua cuique abstulit, aliud suorum: aliud necessaria negotia, aliud publica occupauerunt: vitam nobiscum diuidit somnus. Ex hoc tempore tam angusto, & rapido, & nos auferente, quid iuuat maiorem partem mittere in vanum? Adijce nunc, quod assuescit animus delectare se potius, quam sanare: & philosophiam oblectamentum facere, cum remedium sit. Inter sapiẽtiam, & sapere quid intersit, nescio: scio mea nõ interesse, sciam ista, an nesciam. Dic mihi, cum quid inter sapientiam & sapere intersit, didicero, sapiã? Cur ergo potius inter vocabula me sapientiæ detines, quam inter opera? Fac me fortiorem, fac me securiorem, fac fortunæ parem, fac superiorem. possum autem superior esse,[22] si fecero omne quod disco.

I. LIPSIVS.

1. INcipio secedere.] *A Senatu sumptum, vbi discessione à consule permissa, in hanc aut illam subselliorum partem ibant. Hoc erat, Pedibus in sententiam ire.*

2. Ad expetendum.] *Expetendum, est αἱρετόν; ad expetendum, προσαιρετόν.*

3. Præsumptioni.] *id est, præcepta opinioni. προλήψει.*

4. Veritatis argumentum.] *Merito. nam ipsa veritas Græcis dicta ἀλήθεια, ὡς τὸ μὴ λῆθον*: quod non lateat, *sitq; omnibus nota.*

5. Aut timentium inferos.] *Quasi pœnæ illic pendendæ: ergo animæ viuunt sentiuntq;.*

6. Aut colentium.] *Quia Deos manes illic ponebant, & venerabantur. Supersunt igitur.*

7. Quod victi solent.] *In arena & gladiatoriis pugnis. vbi qui succubuerat, populi opem & misericordiam implorabat. Ego in Saturnal. II. cap. XXII.*

8. Quod fit, & quod facit, corpus est.] *Vide Physiol. II. Dissert. IV.*

9. Non corpus quidem est.] *Hoc illud quod notat Empiricus lib. I. aduers. Mathem. cap. III.* Incorporeum aliquid apud Stoicos dici λεκτόν: *quod noster hic vertit* Effatum, Edictum, Enunciatum. *Vide Physiol. II. Dissert. V.*

10. Sapientiam, incorporale quidam intelligimus.] *O falsum! pro Stoicis quidem aut Seneca. Hæc omnia planissime ijs corpora, Scientia, Sapientia, Veritas: & docui in loco. Non dubie legendum,* corporale quiddam, *cum meis etiam libris: & puto in alijs sic fuisse. sed omiserunt dicere, quia inopinatus hic sensus.*

11. De siderum alimento] *Quod è mari & aquis Stoici attribuebant. Physiol. II. Diss. XIV.*

12. Quæ ad me irruperunt.] *Aliunde, à Deo aut Fato: non accersita.*

13. Ad quas ego irrupi.] *Ipse mihi struxi, in quas sponte me indui.*

14. Hic mundus.] *Nempe inferior: & ideo tria tantum nominat. quartum superioris Mundi est, siue Cæli, id est Ignis.*

15. Spiritus.] *Aer: sic passim ipse vocat.*

16. Hac detestatione.] *Significat hic Obtestationem, nec compositio minuit vim verbi simplicis, sed auget. Est enim precatio & votum.*

17. Ventilare.] *Proludere, & brachia atque arma in speciem ventumq; iactare. A theatris arenisque sumptum. Ego in Saturn. II. cap. XIX.*

18. Decretorijs opus est] *Veris armis, & quibus de victoria vitaq; cernatur. Supra, epist. CII.*

19. Ludorum ordinem.] *Libelli aut tabulæ proponi solent in publico, vbi apparatus omnis ludorum descriptura atque id mouendæ & alliciendæ plebi. Vide Saturnal. II. cap. XVIII. Adde De Benef. VI. cap. I.*

20 Latruncularium.] *De Breuit. vit. cap. XIII. De Tranquill. cap. XIV.*

21. Alligatus exeat.] *Pugna enim erat, & alterius coloris calculi alteros ad lineam vltimam vrgebant: artis, implexum vel obsessum euadere.*

22. Si fecero.] *Scripti & antiquitus cusi,* si dixero: *fuit,* si vixero.

MVRETVS.

MVRETVS.

MVltum mihi tibique.] *Hæc quoque epiſtola meras prope Stoicorum ineptias continet, niſi quod fere ſub medium, cum quærenti hæc Lucilio ſatis feciſſet, ipſe quoque talium rerum ſtudium damnat, oſtenditque alia potiora, quæ ex philoſophia petit debeant.*

Ad expetendum.] *Expetendum vocat* αἱρετὸν *: ad expetendum noua voce,* προσαιρετὸν, *id eſt quandam quaſi* προσθήκην τοῦ αἱρετοῦ. *Talia multa Stoici ſine vlla neceſſitate fingebant.*

Præſumptioni,] *Anticipatæ opinioni.* προλήψει.

Hac deteſtatione.] *Eſt qui legat* deſtinatione *Ego veterem librum meum ſequi malui.*

PINCIANVS.

MVltum mihi tibique negotium cocinnabis.] *Eadem,* Multum mihi negocij concinnabis, *& ſi in pleriſque codicibus* continuabis *legatur, non* concinnabis.

Deinde tunc dicere ſententiam audebo.] *In exemplari ſcholaſtico verbum* Deinde *non habetur.*

Quid ergo, inquiunt, cum dicimus bonum ſapere, dicimus referentes ad id de quo pendet.] *Vetuſta lectio,* Quid ergo inqoit? Non dicimus bonum eſt ſapere. Sapere dicimus referentes, ad id de quo pēdet. *Aliqui codices ſic,* Quid ergo inquit? Non dicimus bonū eſſe ſapere. Sapere dicimus referētes, *&c.*

Et in aliam partem conſidero.] *Lege,* & in alia parte conſidero, *ex eadem.*

Si expetenda res eſt, bona eſt.] *Eadem,* Si expetenda res eſt, bonum eſt.

Sed petito bono accedit.] *Exemplar Franciſcanum,* ſed petito bonum accedit.

Inter alia hinc colligimus,] *Vetus lectio,* Inter alia hoc colligimus.

Aut timentium inferos, aut colentium,] *Eadem,* aut timentium inferos, aut colentium æthera.

Tam corpus eſt quam ille cui accidit.] *Scribe* illud, *non* ille, *ex eadem.*

Si extra eſt, poſtquam acceſſerat, receſſit.] *Lege* acciderat, *non* acceſſerat, *ex eadem.*

An quale iſtud ſit tale hoc ſit,] *Scribendum* illud, *non* iſtud, *ex eadem.*

Vnum enim deerat illi quo minus bonum eſſet,] *Particula* enim *in quibuſdam exemplaribus non habetur. In alijs* ergo *habetur pro* enim.

Niſi quia ſapientiam habet.] *Lege,* niſi qui ſapientiam habet, *ex vetere lectione. Adſtipulantur & verba ſequentia,* Nunquid quenquam qui ſapiat, non putas habere ſapientiam?

Puto concedas duo eſſe hæc,] Puto concedes duo eſſe hæc, *ex eadem ſcribendum.*

Habitu ſapientiam habet qui ſapit.] *Caſtiga ex eadem,* Habetur ſapientia. Habet qui ſapit.

Noo corpus, inquit, eſt qood oune loquor,] *Quidam codices,* oon corpus eſt quidem quod nunc loquor.

Non enim quid mihi videatur pronuntio.] *Scribe,* nondum enim qoid mihi, *&c. ex vetere lectione.*

Quid prohibet, quominus aliud quidem, ſed nihilominus bonum?] *Puto legendum,* Quid prohibet, quominus alia quidem ſint nihilominus bona? *Nam paulo poſt ſubijcit,* Cœperam dicere poſſe iſta duo eſſe, & tamen vtraque bona.

Et ſapientiā & ſapientiam habere duo eſſe]. *Vetuſta lectio,* Et tanquam ſapientia & ſapiens duo ſint.

Nihil obſtat ergo, quominus & ſapientia bonum ſit,] *Caſtiga,* ſic nihil obſtat, quominus & ſapientia bonum ſit, *ex eadem.*

Olim me ipſum damno,] *Eadem,* Olim ipſe me damno.

Omnia iſta circa ſapientiam ſunt, non in ipſa ſapientia ſunt.] *Corrigendū,* Omnia iſta circa ſapientiam, non in ipſa ſunt, *ex eadem.*

De ſyderum elementis,] *Exemplaribus reliquis hoc loco depranatis Franciſcanum exemplar opem nobis tulit. In quo non* de ſyderum elementis *legitur, ſed* de ſyderum alimento, *rectiſſime.*

Quid mihi profuturū eſt ſcire aliud bonum eſſe] *Exemplar familiare, & paucioribus verbis & longe alijs,* Et ex his quid bonum ſit. *Sciendum eſt tamen notatum hoc haberi partim in margine, partim in contextu, quem vt apparet, deleuit ille qui ante me codicem poſſederat, quam recte, non auſim affirmare.*

Quibus animum labentem ſtudijs firmem:] Labantem, *non* labentem *ſcribendum & paulo poſt,* feriūt *non* ferunt *ex vetere lectione.*

Quæ ad me irrumpunt, quomodo illas ad quas irrupi.] Eruperunt *&* erupi *ſunt codices qui habeāt, non* irruperunt *&* irrupi.

Sed ipſe mecum quo viſum erit, profugiam.] *Caſtigo,* ſed ipſemet, cum viſum erit, profugiam, *ex vetere lectione.*

Siue non vis, quid deos rogas,] *Corrigendum arbitror,* ſi viuere non vis, quid deos rogas. *& ita notatum præfert domeſticum exemplar.*

Itaque, inquit, quam primum moriar.] *Legendum puto, non* Itaque, *ſed* Ita. *Nam videtur principium eſſe, à voto ſumtum hominis, qui ægritudini manus dederat. Nemo autem incipit à verbo* Itaque. *Idem vitium mox paulo bis caſtigandum.*

Tot quæſtiones tibi fortuna impoſuit.] *Lege.* poſuit, *non* impoſuit, *ex vetere lectione.*

Remoue iſta luxuriæ arma:] Luſoria *Exemplar Franciſcanum, non* luxuriæ.

Hoc ſecretarum cupiditatum pondus effundam.] *Lege,* Qua ratione hoc ſecretarum, &c. *ex eadē.*

Qua ratione agatur aliquid.] *Prima duo verba,* qua ratione, *deſiderantur in eadem.*

Sic ſit. Negemus ſapere bonum eſſe.] Fit, *non* ſit, *eadem.*

An bonum ſit ſapientia.] *Scribe,* an bonum ſit futura ſapientia, *ex Franciſcano exemplari.*

Quid enim dubium eſt, oro te.] Dubij, *non* dubium, *legendum ex eodem.*

Deinde quale eſſe.] *Vetus lectio,* deinde quale eſt.

Sapiam spero,sed interim non sapio.] *Castigo*, Vt sapiam' spero, sed interim non sapio, *ex correctioribus exemplaribus*.

Tabulam laterunculariam] Tabulam latrunculariam, *eadem*.

Et vnde quam multa] *Mallem legeres*,& vides quam multa. *Quædam exemplaria*,& vide quam multa.

Et hoc tempore tam angusto & rapido,] *Legendum reor*, Ex hoc tempore tam angusto & rapido.

Delectare potius quam sanare :] *Scribe*, delectare se potius quam sanare, *ex vetere lectione*.

Dic mihi,cum quid inter sapientiam & sapere intersit didicero,cur potius inter vocabula] *Desiderantur hic duo verba,verbum* sapiam,*& coniunctio* ergo, *ex codice Facundi ac Primitini. vt legendum sit per interrogationem ducentem ad negationem hoc pacto*: Dic mihi,cum quid inter sapientiam & sapere intersit,didicero sapiam? Cur ego potius inter vocabula.

Si dixero omne quod disco.] Direxero *non* dixero, *plerique codices*.

OPSOPOEVS.

T*Vrnebus Aduers. lib. & cap. eisdem: Ventilare gladiatores dicuntur, cum ante pugnam suos mouent gladios, & lusorys ictibus aerem ferientes præludunt certamini. Martialis lib. 5. Epigram. 32.*

—— & in toto ventilat arma boue.

Vide etiam Lipsium Saturnal. 11. cap. 19.

Magis probatur mihi priorum editionum lectio, Non tam benignum ac liberale tempus natura nobis dedit, vt aliquid ex illo vacet perdere. *Nam similiter dicit Seneca lib. de tranquill. animi, cap. 3.* Incipiemus male dispensare tempus,quod nobis natura consumendum dedit.

GRVTERVS ET IVRETVS.

EDictum & ludorum ordinem perlegit.] *recte. nā ante gladiatorū pugnas, moris erat, vt editor libellos proponeret, in quibus dies futuri muneris, item nomina & paria gladiatorū: scilicet alliciendæ plebi, & expectationi cōmouendæ. Id vocabant* Pronunciate munus. *Suetonius in Iulio*: Manus populi pronuntiauit in filiæ memoriam. *multa bis de rebus vide apud Lipsium lib. 2. cap. 18. Saturn. Serm. & P. Fabrum lib. 2. Semest. cap. 11.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

INANES epistolas nolle se scribere: potius monitorum vtilium vberes: & iam facit. Suadet sua, non aliena tractare; à Fortuna nihil petere, nec ab ea pendere. Verum bonum quærendum: & quid illud sit, definitum. Itemque quid ab Honesto differat. Omne Bonum, secundum Naturam esse: nec tamen quidquid secundum Naturam, Bonum.

EPIST. CXVIII.

EXigis à me frequentiores epistolas. Rationes conferamus: soluendo non eris. Conuenerat quidem, vt tua priora essent, tu scriberes, ego rescriberem: sed non ero difficilis. bene credi tibi scio: itaque [1] in antecessum dabo. Nec faciam, quod Cicero vir disertissimus facere Atticum iubet, vt etiam si rem nullam habebit, *quod in buccam venerit, scribat*. Numquam potest deesse quod scribam, vt omnia illa quæ [2] Ciceronis implent epistolas, transeam: quis candidatus laboret, quis alienis, quis suis viribus pugnet, quis consulatum fiducia Cæsaris, quis Pompeij, [3] quis aperte petat: quam durus sit fenerator Cecilius, à quo minoris centesimis propinqui nummum mouere non possunt. Sua satius est mala, quam aliena tractare: se excutere, & videre, quam [4] multarum rerum candidatus sit,& non suffragari. Hoc est, mi Lucili egregium, hoc securum ac liberum, nihil petere, & tota fortunæ comitia transire. Quam putas esse iucundum, tribubus vocatis, cum candidati [5] in templis suis pendeant, & alius nummos pronunciet; alius [6] per sequestrum agat; alius eorum [7] manus osculis conterat, quibus designatus contingēdam manum negaturus est; omnes attoniti, [8] vocem præconis exspectant, stare otiosum, & [9] spectare illas nundinas, nec ementem quidquam, nec vendentem? Quanto hic maiore gaudio fruitur, qui non prætoria, aut consularia comitia securus intuetur, [10] sed magna illa, in quibus [11] alij honores anniuersarios petunt, [12] alij perpetuas potestates, alij bellorū euētus prosperos triumphosque, alij diuitias, alij matrimonia ac liberos, alij salutem suam suorumque: Quanti animi res est, solum nihil petere, nulli supplicare, & dicere: Nihil mihi tecum fortuna: non facio mei tibi copiam. scio apud te Catones repelli, Vatinios fieri: nihil rogo. Hoc est [13] priuatam facere fortunam. Libet ergo hæc inuicem scribere, & hanc integram semper egerere materiam, circumspicientibus tot milia hominum inquieta: qui vt aliquid pestiferi consequantur, per mala nituntur in malum, petuntque mox fugienda, aut etiam fastidienda. Cui enim assecuto satis fuit, quod optanti nimium videbatur? Non est, vt existimant homines

nēs, auida felicitas, ſed puſilla. itaq; neminem ſatiat. Tu iſta credis excelſa, quia longe ab illis iaces: ei vero qui ad illa peruenit, humilia ſunt. Mentior, niſi adhuc quærit adſcendere. Iſtud quod tu ſummum putas, gradus eſt. Omnes autem male habet ignorantia veri. tamquam ad bona feruntur, decepti rumoribus. Deinde mala eſſe, aut inania, aut minora quam ſperauerint, adepti ac multa paſſi vident: maiorque pars miratur ex interuallo fallentia, & vulgo magna pro bonis ſunt. Hoc ne nobis quoque eueniat, quæramus [14] quid ſit bonū. Varia eius interpretatio fuit. Finiuit hoc alius alio modo, alius illud aliter expreſſit. Quidam ita finiunt: Bonum eſt, quod inuitat animos, quod ad ſe vocat. Huic ſtatim opponitur: Quid ſi inuitat quidem, ſed in perniciem? ſcis quam multa mala, blanda ſint. Verum, & veriſimile, inter ſe differunt ita: Quod bonū eſt, vero iungitur: non eſt enim bonum, niſi verum eſt. At quod inuitat ad ſe, & allicit facie, veriſimile eſt: ſubrepit, ſollicitat, attrahit. Quidam ita finierunt: Bonum eſt, quod appetitionem ſui mouet, vel quod impetum animi tendentis ad ſe mouet. Et huic idem opponitur: multa enim impetum animi mouent, quæ petuntur petentium malo. Melius illi qui ſic finierunt: Bonum eſt, quod ad ſe impetum animi ſecundum naturam mouet: & ita demum petendum eſt, cum cœpit eſſe expetendum. Iam & honeſtum eſt: hoc enim perfecte eſt petendum. Locus ipſe me admonet, vt quid interſit inter bonum honeſtumque, dicam. Aliquid inter ſe habent mixtum, & inſeparabile: nec poteſt bonum eſſe, niſi cui aliquid honeſti ineſt: & honeſtum vtique bonum eſt. Quid ergo inter duo intereſt? Honeſtum eſt perfectum bonum, quo beata vita cōpletur, cuius cuntactu alia quoque bona fiunt. Quod dico, tale eſt. Sunt quædam [15] neque bona, neque mala: tamquam militia, legatio, iuriſdictio. Hæc cum honeſte adminiſtrata ſunt, bona eſſe incipiunt, & ex dubio in bonū tranſeunt. Bonum ſocietate honeſti fit, honeſtum per ſe bonum eſt. Bonum ex honeſto fluit, honeſtū ex ſe eſt. Quod bonum eſt. malum eſſe potuit: quod honeſtum eſt, niſi bonum eſſe non potuit. Hanc quidam finitionem reddiderunt: Bonum eſt, quod ſecundum naturam eſt. Attende quid dicam. Quod bonum eſt, & ſecundum naturam eſt: non protinus quod ſecundum naturam eſt, & bonum eſt. Multa quidem naturæ conſentiunt, ſed tam puſilla ſunt, vt non conueniat illis boni nomen. Leuia enim ſunt, & contemnenda: nullum nec minimum contemnendum bonum. Nam quamdiu exiguum eſt, bonum non eſt: cum bonū eſſe cœpit, non exiguum eſt. Vnde aliquid cognoſcitur bonum? ſi perfecte ſecundum naturam eſt. Fateris, inquis, quod bonum eſt ſecundum naturam eſſe: hæc eius proprietas eſt. Fateris & alia ſecundum naturam quidem eſſe; ſed bona non eſſe. Quomodo ergo illud bonum eſt, cum hæc non ſint? quomodo ad aliam proprietatem peruenit, cum vtrique præcipuum illud cōmune ſit, ſecundum naturam eſſe? ipſa ſcilicet magnitudine. Nec hoc nouum eſt, quædam creſcendo mutari. Infans fuit, factus eſt pubes; alia eius proprietas fit: ille irrationalis eſt, hic rationalis. Quædam incremēto non tantū in maius exeunt, ſed in aliud. Non fit, inquit, aliud quod maius fit. Vtrum lagenam an dolium impleas vino, nihil refert: in vtroque proprietas vini eſt. Exiguum mellis pondus, & magnum, ſapore nō differt. Diuerſa ponis exempla. in iſtis enim eadem qualitas eſt: quamuis augeantur, manent. Quædam amplificata in ſuo genere, in ſua proprietate perdurant: quædam poſt multa incrementa, vltima demū vertit adiectio, & nouam illis, aliamque quam in qua fuerant, conditionem imprimit. Vnus lapis fecit fornicem, ille qui latera inclinata cuneauit, & interuentu ſuo vinxit. Summa adiectio quare plurimum facit, vel exigua? quia non auget, ſed implet. Quædam proceſſu priorem exuunt formam, & in nouam tranſeunt. Vbi animus aliquid diu protulit, & magnitudinem eius ſequendo laſſatus eſt, infinitum cœpit vocari; quod longe aliud factum eſt quam fuit, cum magnum videretur, ſed finitum. Eodem modo aliquid difficulter ſecari cogitauimus: nouiſſime creſcente difficultate, inſecabile inuentum eſt. Sic ab eo quod vix & ægrè mouebatur, proceſſimus ad immobile. Eadem ratione aliquid ſecundum naturam fuit: hoc in aliam proprietatem magnitudo ſua tranſtulit, & bonum fecit.

I. LIPSIVS.

1. IN anteceſſum.] *Fori verbum aut argentariorum. valet, ſoluere priuſquam dies ceſſerit. Vide De Benef. IV. cap. XXXII.*

2. Ciceronis implent epiſt.] *Ad Atticum pleraque iſta libro.* I.

3. Quis aperte petat.] *Alij libri,* quis arte; *meus & quidam,* apte. *An forte,* abs ſe?

4. Multarum rerum candidatus.] *Externarum, & inanium: quas adſpernetur iudicio & ratione, & ſi opinio & inclinatio eo vocent.* Non *igitur* ſuffragatur: *id eſt, petitioni ſuæ tali non ſubſcribit.*

5. In templis suis.] Editio Mureti, intenti suis: sanequam licenter. Nam libri omnes, vt edidi. & capere licet vel templum, id est tabernaculum candidati, vbi contra solem tecti exspectabant: si tamen illud inauguratum, & templum fuit. Scio quidem Consulem, & qui præerat comitijs tale Tabernaculum habuisse, ab Auguribus captum, & religione atque obseruatione quadam sua: haud memini legere, de Candidatis. nisi hactenus, quo in campo, vt dixi, tabernacula aliqua. vsi ad inumbrandum. Varro De re rust. III. ca. II. Vis potius villæ publicæ vtamur vmbra, quā priuati candidati tabella (vel magis, vmbella) domificemus nobis? Ita hæc legenda putem: & de more liquet. Sed nondum de Templo. An ergo magis est, Seneca æuo, cum iam totus ille Campus Martius templis ædificijsque publicis infessus; Candidatos non sibi priuatim vmbracula parasse, sed ad propinqua Templa diuertisse, ibi euentum comitiorum exspectantes? Et aude quidem: atque hoc est, quod pependisse eos scribit.

6. Per sequestrem.] Non pronunciet solum & promittat, sed nummos deponat & apud alium, fidei caussa, cōsignet.

7. Manus osculis conterat.] Vide, & seruile. Nam illi Dominis sic solent. Electa nostra altera vide, cap. de Osculis.

8. Vocem præconis.] Qui designatos renunciet.

9. Spectare illas nundinas.] Vetus hoc est. vitam esse vt Panegyrim aut nundinas: quo alij veniant vendendi, alij emendi caussa; honestissimus quisque spectandi tantum: noster palam aptat.

10. Sed magna illa.] Totius mundi comitia, præside Fortuna.

11. Alij honores anniuersarios.] Tribunatus, Præturas, Consulatus.

12. Alij perpetuas potest.] Regna & Principatus.

13. Priuatam facere fort.] Id est, redigere in ordinem.

14. Quid sit bonum.] Vide Manud. II. Dissert. XXII.

15. Neque bona, neque mala.] Ea sunt, Media.

PINCIANVS.

VT scriberes, ego rescriberem.] Vetus lectio, Tu scriberes, ego rescriberem.

Quis aperte petat.] In quibusdam codicibus, arte legitur, non aperte.

Propinquis numinus moueri non possit.] Corrige, propinqui nummum mouere non possunt, ex vetere lectione.

In templis suis pendant,] Scribe pendeant, non pendant, ex exemplari Facundi & Primitini.

Qui vt aliquid pestiferi consequantur, per mala nituntur in malum.] Diuersus est verborum ordo in vetere lectione, Qui vt aliquid pestiferi per mala consequantur, nituntur in malum. & paulo post optanti non optandi, scribendum.

Verum & verisimile inter se differunt. Itaque quod bonum est vero iungitur. Non est enim bonū nisi verum est. Ad quod inuitat ad se & allicere facit verisimile est.] Legendum puto hoc pacto, Verum & verisimile inter se differunt ita. Quod bonum est, vero iungitur. Non est bonum, nisi verum est. At quod inuitat ad se, & allicit facie, verisimile est. Nam & scholasticum exemplar ita, non itaque habet. & in Franciscano codice coniunctio enim non habetur.

Surripit, sollicitat, attrahit.] Exēplar Franciscanū minus deprauate Subripit, non surripit. Lego subrepit.

Iam & honestum est:] Superfluit verbum est, ex vetere lectione. Legendaque hæc verba, vt puto, per consequētiam cum præcedentibus, nulla distinctione.

Hæc cum honeste ministrara sunt,] Eadem administrata agnoscit, non ministrata.

Leuia enim sunt contemnēda.] Superuacaneum est verbū sunt, ex eadem. In familiari codice, Leuia enim sunt & coutemneuda.

Nullum enim miuimum contemnendum bonum.] Eadem non habet coniunctionem enim. In meo domestico exemplari aliter, Nullum etiam miuimum contemnendum bonum.

Vnde aliquid cognoscitur bonum?] Codices quidam, Vnde agnoscitur bonum?

Hæc eius proprietas] Deest in fine verbum est, ex vetere lectione.

Quomodo ad illam proprietatem peruenit,] Aliam, non illam, eadem.

Ille irrationabilis est, hic rationabilis.] Castiga, ille enim irrationalis est, hic rationalis, ex eadem.

Et exiguum mellis pondus.] Legendum sine coniunctione, Exiguum mellis pondus, ex eadem.

Vbi animus aliquid diu protulit, & in magnitudinem eius sequendo lassatus est, infinitum cœpit vocari, quod longe aliud factum est quam fuit, cum magnum videretur. Sed finitum eodem modo.] Verba hæc vitiosissime habentur in omnibus & priscis & neotericis codicibus, nullo vel minimo apparente vestigio antiquæ sinceraque lectionis. Promam nihilo secius sententiam meam: cui quantum tribui debeat, aliorum esto iudiciū. Certe facilius ea lectione, quam coniectio, Seneca meus percipietur. Ad hunc ego modum scribendum existimo: Vbi humus aliquid diu protulit, qui in magnitudine eius secanda lassatus est, infinitum cœpit vocare, quod longe aliud factum est, quam fuit cum magnum videretur, sed finitum. Eodem modo, &c. Quidam codices adijciunt coniunctionem: &: sed & finitum.

Nouissime crescente ad difficultatem,] Castiga, nouissime crescente hac difficultate, ex omni vetere lectione.

OPSOPOEVS.

TVrnebus ibidem, Dare in antecessum, est antequam & prius quam quis debeat dare. Centesimas propinquas ibidem Seneca vocat, quæ propinquis Calendis aut idibus soluuntur: non tertiis, aut quartis, aut quintis Calendis. itaque illæ centesimæ propinquæ duriorem & iniquiorem habent fœnoris conditionem. Quam, inquit, durus sit fœnerator Cæcilius, à quo minoris centesimis propinquis, nummus moueri non possit.

ARGVMEN-

ARGVMENTVM I. LIPSI.

DIVITIAS à nobis peti poſſe, & accipi, nil ſuperuacuum petendo. Finem omnium rerum ſpectandum, qui Naturam non excedit: Satis ea habere, non multum, quærit. Oſtendit deinde diuites vulgo, omnes pauperes eſſe. Pulchra, & (Deus bone!) vera ſunt.

EPIST. CXIX.

QVoties aliquid inueni, non exſpecto donec dicas, [1] *In commune*: ipſe mihi dico. Quid ſit quod inuenerim, quæris? ſinum laxa, merum lucrum eſt. Docebo quomodo fieri diues celerrime poſſis, quod valde cupis audire. Nec immerito: ad maximas te diuitias compendiaria ducam. [2] Opus erit tamen tibi creditore. vt negotiari poſſis æs alienum facias oportet: ſed nolo per interceſſorem mutueris, [3] nolo proxenetæ nomen tuũ iactent. Paratum tibi creditorem dabo, [4] Catonianum illud: à te mutuum ſumes. *Quantulumcumque eſt, ſatis erit, ſi quidquid deerit, id à nobis petierimus.* Nihil enim, mi Lucili, intereſt, vtrum non deſideres, an habeas. Summa rei in vtroque eſt eadem: non torquеberis. Nec illud præcipio, vt aliquid naturæ neges: contumax eſt, non poteſt vinci, ſuum poſcit: ſed vt quidquid naturam excedit, ſcias precarium eſſe, non neceſſarium. Eſurio: edendum eſt. vtrum hic panis ſit plebeius, an ſiligineus, ad naturam nihil pertinet. Illa ventrem non delectari vult, ſed impleri. Sitio. vtrum hæc aqua ſit [5] ex lacu proximo excepta, an ea quam [6] multa niue cluſero, vt rigore refrigeretur alieno, ad naturam nihil pertinet. Illa hoc vnum iubet, ſitim exſtingui. Vtrum ſit aureum poculum, an cryſtallinum, an murrhinum, an [7] Tiburtinus calix, an manus concaua, nihil refert. Finem omnium rerum ſpecta, & ſuperuacua dimittes. Fames me appellat: ad proxima quæque tendatur manus: ipſa mihi commendabit, quodcunque cõprehendero. Nihil contemnit eſuriens. [8] Quid ſit ergo, quod me delectauerit, quæris? Videtur mihi egregie dictum: *Sapiens, diuitiarum naturalium eſt quæſitor acerrimus.* Inani me, inquis, lance muneras. [9] Quid eſt illud inane? Iam ego [10] parabam fiſcos: circumſpiciebam in quod me mare negotiaturus immitterem, [11] quod publicum agitarem, quas accerſerem merces. Decipere eſt iſtud, docere paupertatem, cum diuitias promiſeris. Ita tu pauperem iudicas, cui nihil deeſt? Suo, inquis, & patientiæ ſuæ beneficio, non fortunæ. Ideo ergo illũ non iudicas diuitem, quia diuitiæ eius deſinere non poſſunt? Vtrum malis habere multum, an ſatis? qui multum habet, plus cupit; quod eſt argumentum, nondum illum ſatis habere: qui ſatis habet, conſecutus eſt, quod numquam diuiti contingit, finem. An has ideo non putas eſſe diuitias, quia propter illas nemo proſcriptus eſt? quia propter illas nulli venenum filius, nulli vxor impegit? quia in bello tutæ ſunt? quia in pace otioſæ? Quia nec habere illas periculoſum eſt, nec operoſum diſponere? An parum habet, qui tantum non alget, non eſurit, non ſitit? plus Iupiter non habet. Numquam parum eſt, quod ſatis eſt: numquam multum eſt, quod ſatis non eſt. Poſt Darium & Indos pauper eſt Alexander Macedo: quærit quod ſuum faciat, ſcrutatur maria ignota, in Oceanum claſſes mittit nouas, &, vt ita dicam, mundi clauſtra perrumpit. Quod naturæ ſatis eſt, homini non eſt. Inuentus eſt qui cõcupiſceret aliquid poſt omnia. Tanta eſt cæcitas mentium, & tanta initiorum ſuorum vnicuique, cum proceſſit, obliuio. Ille modo [12] ignobilis anguli non ſine controuerſia dominus, [13] de tanto fine terrarum per ſuum rediturus orbem triſtis eſt. Neminem pecunia diuitem fecit: imo contra, nulli non maiorem ſui cupiditatem incuſſit. Quæris, quæ ſit huius rei cauſſa? plus incipit habere poſſe, qui plus habet. Ad ſummam, quem voles mihi ex his quorum nomina [14] cum Craſſo Licinoque numerantur, in medium licet protrahas: afferat cenſum, & quidquid habet, & quidquid ſperat, ſimul computet: iſte, ſi mihi credis, pauper eſt; ſi tibi, poteſt eſſe. At hic qui ſe ad id quod natura exigit, compoſuit, non tantum extra ſenſum eſt paupertatis, ſed extra metum. Sed vt ſcias, quam difficile ſit res ſuas ad naturalem modum coarctare, hic ipſe quem circa naturam diximus, quem tu vocas pauperem, habet aliquid & ſuperuacui. At excæcant populum, & in ſe conuertunt opes, ſi numerati multum ex aliqua domo effertur, ſi multum auri tecto quoque eius illinitur, ſi familia aut corporibus electa, aut ſpectabilis cultu eſt. Omnium iſtorũ felicitas in publicum ſpectat: ille quem nos & populo & fortunæ ſubduximus, beatus introrſum eſt. Nam quod ad illos pertinet, apud quos falſo diuitiarum nomen inuaſit occupata paupertas: ſic diuitias habent, quomodo habere dicimur febrem, cum illa nos habeat. E contrario dicere debemus: Febris illũ tenet. eodem modo dicendum eſt, Diuitiæ illum tenent. Nihil ergo monuiſſe te malim, quam hoc,

Senec.

quod nemo monetur satis: vt omnia naturalibus desideriis metiaris, quibus aut gratis satis fiat, aut paruo. Tantum miscere vitia desideriis noli. Quæris quali mensa, quali argento, [15] quam paribus ministeriis, [16] & leuibus, afferatur cibus? nihil præter cibum natura desiderat.

Num tibi, cum fauces vrit sitis, aurea quæris
Pocula? num esuriens fastidis omnia, præter
Pauonem rhombumque?

Ambitiosa non est fames: contenta desinere est: quo desinat, non nimis curat. Infelicis luxuriæ ista tormenta sunt. quærit quemadmodum post saturitatem quoque esuriat; quemadmodum non impleat ventrem, sed farciat; quemadmodum sitim prima potione sedatam reuocet. Egregie itaque Horatius negat ad sitim pertinere, quo poculo aqua, aut quam elegāti manu ministretur. Nam si pertinere ad te iudicas, [17] quam crinitus puer, & quam perlucidum tibi poculum porrigat, non sitis. Inter reliqua, hoc nobis natura præstitit præcipuum, quod necessitati fastidium excussit. Recipiunt superuacua delectum. Hoc parum decens, illud [18] parum lautum, oculos hos meos lædit. Id actum est ab illo mundi conditore, qui nobis viuendi iura descripsit, vt salui essemus, non delicati. Ad salutem omnia parata sunt, & in promptu: deliciis omnia misere ac solicite comparantur. Vtamur ergo hoc naturæ beneficio inter magna numerando: & cogitemus, nullo nomine melius illam meruisse de nobis, quam quia quidquid ex necessitate desideratur, sine fastidio sumitur.

I. LIPSIVS.

1. IN commune.] *Græcorum erat prouerbium, in re quam in via forte inuenissent, κοινὸς ἑρμῆς* Cōmunis Mercurius: *quasi dicerent, & mihi pars esto. Phurnutus, de Mercurio:* Siquis aliquid in itinere inuenerit, moris est profari, Communi Mercurio: qui certe rei inuentæ conscius est, vt qui in viis versetur.

2. Opus erit tamen creditore.] *Quæ ipso te, vt argutando subdit.*

3. Nolo proxenetæ.] *Græco nomine προξενητὴς, qui est velut pararius, conciliator, & interpres: qui partes contracturas medius ipse iungit.*

4. Catonianum illud.] *Malim,* Hecatonianum, *cum Pinciano: & significatur sequens gnome,* Quantulumcumque, *& quæ sequuntur.*

5. Ex lacu proximo.] *Propertius.*

Ipsa petita lacu nunc mihi dulcis aqua est.

6. Multa niue clusero.] *Teneri potest. nam & aqua in vase circumdari niue solet, vt frigus capiat, niuis ipsius & vitij expers. Hodie etiam faciunt. Tamen alij,* elisero.

7. Tiburtinus calix.] *Fictilis.*

8. Quid sit ergo.] *De quo initio dixi,* In commune *debere proferri.*

9. Quid est illud inane?] *Improba vox,* Inane: *& faciam,* In commune: *vt ad ea verba alludat. Si tamen non superuacua: & certe in meo est,* Quid est istud? iamne ego.

10. Paraueram fiscos.] *In quos pecuniam conicerem.*

11. Quod publicum.] *Nam vectigalium redempturis prompta sæpe ad opes via.*

12. Ignobilis anguli.] *Macedoniæ cui prima claritas à Philippo.*

13. De tanto fine terrarum.] *Diuinet aliquis,* detect.

14. Cum Crasso Licinoque.] *De Crasso notum, nec de Licino ignotum. Iungit vtrumque & Persius.*

Nunc Licini in campos, nunc Crassi mittit in ædes.

Fuit Augusti prædiues libertus, de quo Dio lib. LIV. *& si Δικίννιον, siue* Licinium *vocat: Iuuenalis Sat.* I. *& Scholiastes, Sidonius epist.* VII. *libri* V. *Carmen de eo epitaphium:*

Marmoreo hoc tumulo Licinus iacet, at Cato nullo.
Pompeius paruo. credimus esse Deos?

Nominat iterum noster in epist. seq.

15. Quam paribus ministeriis.] *Ætate, aut colore paribus. De Breuit. vit. cap.* XII. *& alibi in his Epistolis.*

16. Et leuibus.] *Glabris, vt alibi vocat, & sine pilis.*

17. Quam crinitus puer.] *Qui à poculis, muliebri plerumque habitu erant, capillitio fluente & longo. Imo & alij Pædagogiani fere pueri. Vnde Martialis:* Crinite, Line, pædagoge turbæ.

Horatius de tali mollicello:

Discrimen obscurum solutis
Crinibus, ambiguoque vultu.

18. Parum lautum.] *Olim correxi: nam libri,* laudatum.

MVRETVS.

IN commune.] *Ita dicebant, cum è pluribus qui vna iter facerent, vnus boni aliquid in via iacens repererat: cum significarent id cum ceteris quoque commune esse debere. Græci pro eodem dicebant κοινὸς ἑρμῆς. Nam Mercurius & vijs præesse putabatur & lucro & insperantibus obiecta lucra vocabant ἕρμαια.*

PINCIANVS.

AD maximas te diuitias compendiario ducam.] *Quidam codices* compendiarie *legunt, non* compendiario. *Sed rectius exemplar diui Francisci* compendiaria, *vt subintelligatur* via.

Catonianum illud: à te mutuum sumes.] *Corrigendum credo,* Hecatonianū illud: à te mutuum sumes: *Nam Hecatonis testimonium frequens est in Seneca.*

Summa

Summa res in vtroque est eadem :] *Corrige*, Summa rei in vtroque eadem est, *ex eadem.*

Vtrum hæc aqua sit ex lacu proximo excepta, an ea quam multa niue clusero,] *In eadem aliter,* Vtrum hæc aqua ex lacu proximo excepero. an ea quam multa niue elisero.

Et superuacanea deuires.] Dimitres, *non* deuites, *eadem.*

Ad proxima quæque porrigatur manus. Ipsa mihi commendabit quodcunque comprehendero.] *Scribe,* Ad proxima quæque porrigantur manus. En ipsa mihi commendauit, *&c. ex eadem.*

Inanima, inquis, lance numeras.] *Corrige ex meo familiari exemplari,* Inani me inquis, lance numeras, *& paulo ante* quæsitor, *non* quæstor, *habent nonnulla exemplaria.*

Nam ego parateram fiscos.] *Vetus lectio,* Ego iam parateram fiscos.

Consecuturus est, quod nunquam diuitiis contigit, finem,] *Scribe,* consecutus est, quod nunquam diuiti contigit, finem, *ex eadem.*

Qui tantum non alget, non esurit, non sitit.] *Puto legẽdum,* qui tantũ non alget, *hoc est, qui fere nõ alget.*

Nunquam satis est, quod multum. *Vetus omnis lectio.* Nunquam multum est, quod satis non est.

Post Darium & Indos pauper est Alexander Macedo : quærit quod suum faciat.] *Exemplar Franciscanum non* Macedo, *agnoscit, sed* Mentior *vt sit obiectio.*

Tanto fine terrarum per suum rediturus orbem tristis.] *Scribe*, de tanto fine terrarum per suum rediturus orbem tristis est, *ex exemplari Facundi & Primitius, & si codex Franciscanus non* tanto *habeat, sed* roto *vt forte legendum sit* tot, *non* roto.

Quorum nomina cum Crœso Licinioque numerantur,] *Quædam exemplaria* Crasso *agnoscunt, non* Crœso, *rectius. Nam Cræsus cum Licinio male committitur, cum Crasso bene, vt illud Persii:*

Nunc Licini in campos, nunc Crassi mittit in ædes :

Iste, si mihi credis, pauper est : si tibi, potest esse.] *Corrige,* iste, mihi crede, pauper est, si potest esse, *ex omni scripta lectione.*

Hic ipse quem circa naturam diximus,] *Exemplar Scholasticum* hic ipse quem circa naturã dicimus. *Exemplar familiarẽ,* hic ipse de quo circa naturam dicimus.

E contrario dicere solemus,] *Castigandum reor,* è contrario dicere debemus.

Quam paribus ministeriis & leuibus offeratur cibus.] *Lege,* quam paribus ministris & læuibus afferrur cibus, *ex vetere lectione.*

In prima potione sedatam] *Superflua præpositio* in, *ex eadem.*

Oculos meos lædit. Id actum est.] *Eadem,* Oculos hoc meos lædit. Id pactum est.

Vtamur ergo in hoc naturæ beneficio] *Præpositio* in *superuacanea est, ex eadem.*

OPSOPOEVS.

IDem lib.26.cap.4. *Ex hoc Seneca loco apparet, vt Græci cum quid inuentum erat, dicere solebant κοινὸς ἑρμῆς. quo dicto, inuenti partem petebant, sic & Latinos dicere solitos esse,* In commune: *hinc illa loquendi formula,* in cõmune quærere *sed &*, In medium quærere : *quæ hac erit fortasse hominibus admonitiuncula notior. Eleganter eadem epistola,* sinum laxa, *est sinum vestis extende & expande, vt cum lucro compleas. Sed audiendus coram ipse Seneca est,* Sinum laxa, merum lucrum est. *Secus in Flacco sinus laxus illius esse dicitur, qui sinum non adstringit: ideoque quæ in eo gerit, effluere & excidere sinit & perdit. Flaccus lib. II. Sat. 3.*

Ferre sinu laxo, donare & ludere vidi.

Sed oblitam quibusdam locis hanc epistolam luto, tergeamus. Vtrum hæc aqua sit ex lacu : *nitidum erit & extersum. Eodem modo,* An crystallinum, an murreum. *Murreum autem, & vt Propertius appellat, murrinum.* Inani inquis lance numeras. *hodie* inanima *legitur, oratione quadam exanimata & frigida. Lanx autem inanis dicitur, in qua nihil est, quæque vacua est. Lego,* Qui satis habet, consequutus est. *Lego etiam,* Nunquam quod satis non est, multum est.

GRVTERVS ET IVRETVS.

NOlo Proxenetæ nomen tuum iactent.] Proxeneta *intercessor est, cuius interuentu negocia conciliantur, quique nominis faciendi vel cuiuslibet alterius negotij gerendi causa operam suam accomodat l. 2. & l. vlt. ff. de Proxen. inde* proxeneticum solarium *id dicitur, quod pro huiusmodi opera datur. l. 1. ff. de proxen. hæc Brissonius lib. 14. de verb. signi. vide etiam Reuardum ad l. 47. de reg. iuris.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

BONI notitia quomodo ad nos venerit? obseruatione, & collatione : Natura etiam ducẽte. Venit & ex contrario : id est, vitij detestatione. Describit Sapientem, & vulgo petenda aut timenda calcantem, etiam ipsam mortem. Denique vnum semper, & sibi constantem.

EPIST. CXX.

EPistola tua per plures quæstiunculas vagata est, sed in vna cõstitit, & hanc expediri desiderat: Quomodo ad nos boni honestique prima notitia peruenerit. Hæc duo apud alios diuersa sunt, [b] apud nos tantum diuisa. Quid sit hoc, dicam. Bonum putant esse aliqui, quod vtile est. itaque hoc & diuitis, & equo, & vino, & calceo nomen imponunt: tanta est apud illos boni vilitas, & adeo vsque ad sordida descendit. Honestum putãt, cui ratio recti officij constat: tamquam pie curatam patris senectutem, adiutam amici paupertatẽ, fortem expeditionem, prudentem moderatãque sententiam. [a] Ista duo quidẽ facimus, sed ex vno. Nihil est bonum, nisi quod honestum est: quod honestum est, vtique bonum. Superuacuum iudico adiicere, quid inter ista discriminis sit,

cum sæpe dixerim. Hoc vnum dicam: Nihil nobis bonum videri, quo quis & male vti potest. Vides autem, diuitiis, nobilitate, viribus quam multi male vtantur. Nunc ergo ad id reuertor, de quo desideras dici. Quomodo ad nos prima boni honestique notitia peruenerit Hoc nos docere natura non potuit: semina nobis scientiæ dedit, scientiam nō dedit. Quidam aiunt nos in notitiam incidisse: quod est incredibile, virtutis alicui speciem casu occurrisse. Nobis videtur obseruatio collegisse, & rerum sæpe factarum inter se collatio, per analogiam nostro intellectu & honestum & bonum iudicante. Hoc verbum cum Latini grammatici ciuitate donauerint, ego damnandū non puto, nec in ciuitatem suam redigendum. Vtar ergo illo non tantum tamquam recepto, sed tamquam vsitato. Quæ sit hæc analogia, dicam. Noueramus corporis sanitatē: ex hac collegimus esse aliquam & animi. noueramus corporis vires: ex his collegimus esse & animi robur. Aliqua benigna facta, aliqua humana, aliqua fortia, nos obstupefecerant hæc cæpimus tamquam perfecta mirari. Suberāt illis multa vitia, quæ species alicuius conspicui facti fulgorque celabat: hæc dissimulauimus. Natura iubet augere laudanda: nemo non gloriam vltra verum tulit. Ex his ergo speciem ingentis boni traximus. Fabricius Pyrrhi regis aurum repulit, maiusque regno iudicauit, regias opes posse cōtemnere. Idem, medico Pyrrhi promittēte venenum se regi daturū, monuit Pyrrhum, caueret insidias. Eiusdē animi fuit, auro non vinci, veneno nō vincere. Admirati sumus ingētem virum, quem non regē, non cōtra regē promissa flexissent, boni exempli tenacem: quod difficillimū est, in bello innocētem: qui aliquod esse crederet etiam in hoste nefas: qui in summa paupertate, qua sibi decus fecerat, non aliter refugit diuitias quā venenū. Viue, inquit, beneficio meo Pyrrhe, & gaude, quod adhuc dolebas Fabricium nō posse corrumpi. Horatius Cocles solus impleuit pōtis angustias, adimique à tergo sibi reditum, dūmodo iter hosti auferretur, iussit: & tam diu restitit premētibus, donec reuulsa ingēti ruina tigna sonuerunt. Postquā respexit, & extra periculum esse patriam periculo suo sēsit: *Veniat si quis vult* inquit, *sic euntē sequi*: deditque se in præceps: & non minus solicitus in illo rapido alueo fluminis,[3] vt armatus, quā vt saluus exiret, retento armorum victricium decore, tam tutus rediit,[4] quā si pōte venisset. Hæc & huiusmodi facta imaginē nobis ostēdere virtutis. Adiiciā quod mirū fortasse videatur: mala interdum speciē honesti obtulerūt, & optimum ex cōtrario nituit. Sūt enim, vt scis, virtutibus vitia cōfinia, & perditis quoque ac turpibus recti similitudo est. Sic mentitur prodigus liberalē: cum plurimum intersit, vtrum quis dare sciat, an seruare nesciat. Multi, inquam, sunt, Lucili, qui non donant, sed proiiciunt. nō voco ego liberalem, pecuniæ suæ iratum. Imitatur negligentia facilitatem, temeritas fortitudinē. Hæc nos similitudo coegit attēdere, & distinguere speciē quidem vicina, re autem plurimū inter se dissidentia. Dum obseruamus eos, quos insignes egregium opus fecerat, cœpimus annotare, quis rem aliquā generoso animo fecisset & magno impetu, sed semel. Hunc vidimus in bello fortē, in foro timidum, animose paupertatē ferentem, humiliter infamiā: factum laudauimus, contempsimus virū. Alium vidimus aduersus amicos benignum, aduersus inimicos temperatum, & publica & priuata sancte ac religiose administrantem: non deesse ei, & in his quæ toleranda erant, patientiam, & in his quæ agenda, prudentiam. Vidimus vbi tribuendum esset, plena manu dantem: vbi laborandum,[5] pertinacem & obnoxium, & lassitudinem corporis animo subleuantem. Præterea idem erat semper, & in omni actu par sibi, iam non consilio bonus, sed[6] more eo perductus, vt non tantum recte facere posset, sed nisi facere non posset. Intelleximus in illo perfectam esse virtutem: hanc in partes diuisimus. Oportebat cupiditates refrænari, metus comprimi, facienda prouideri, reddenda distribui: comprehendimus temperantiam, fortitudinem, prudentiam, iustitiam, & suum cuique dedimus officium Ex quo ergo virtutem intelleximus? Ostendit illam nobis ordo eius, & decor, & constantia, & omnium inter se actionum concordia, & magnitudo super omnia efferens sese. Hinc intellecta est illa beata vita,[7] secundo defluens cursu, arbitrij sui tota. Quomodo ergo hoc ipsum nobis apparuit? dicam. Numquam vir ille perfectus adeptusque virtutem, fortunæ maledixit: numquam accidentia tristis excepit, ciuem esse se vniuersi & militem credens, labores velut imperatos subiit. Quidquid inciderat, non tanquam malum aspernatus est, & in se casu delatum, sed quasi delegatum sibi. Hoc qualecūque est, inquit, meum est. asperum est, durū est: in ipso nauemus operā. Necessario itaque magnus apparuit, qui numquā malis ingemuit, numquam de fato suo questus est, fecit multis intellectum sui, & non aliter quam in tenebris lumen effulsit: aduertitque in se omnium animos, cum esset placidus & lenis, & humanis

& humanis diuiniſque rebus pariter æquus. Habebat perfectum animum, ad ſummam ſui adductus, ſupra quam nihil eſt niſi mens Dei, [8] ex qua pars & in hoc pectus mortale defluxit: quod numquam magis diuinum eſt, quam vbi mortalitatem ſuam cogitat, & ſcit in hoc natum hominem, vt vita defungeretur: nec demum eſſe hoc corpus, ſed hoſpitium, & quidem breue hoſpitium: quod relinquendum eſt, vbi te grauem eſſe hoſpiti videas. Maximum, inquam, mi Lucili, argumentum eſt animi ab altiori venientis ſede, ſi hæc in quibus verſatur, humilia iudicat, & anguſta, ſi exire non metuit. Scit enim quo exiturus ſit, qui vnde venerit, meminit. Non videmus, quàm multa nos incommoda exagitant, quam male nobis conueniat hoc corpus? Nunc de ventre, nunc de capite, nunc de pectore ac faucibus querimur: alias nerui nos, alias pedes vexant: nunc deiectio, nunc deſtillatio: aliquando ſupereſt ſanguis, aliquando deeſt: hinc atque illinc tentamur, & expellimur. Hoc euenire ſolet in alieno habitantibus. At nos corpus tam putre ſortiti, nihilominus æterna proponimus, & in quantum poteſt ætas humana protendi, tantum ſpe occupamus, nulla contenti pecunia, nulla potentia. Quid hac re fieri impudentius, quid ſtultius poteſt? Nihil ſatis eſt morituris, imo morientibus. quotidie enim propius ab vltimo ſtamus, & illo vnde nobis cadendum eſt, hora nos omnis impellit. Vide in quanta cæcitate mens noſtra ſit! Hocquod futurum dico, cum maxime fit, & pars eius magna iam facta eſt. nam quod viximus tempus, eo loco eſt, quo erat antequam viximus. Erramus autem, qui vltimum timemus diem: cum tantumdem in mortem ſinguli conferant. Non ille gradus laſſitudinem facit, in quo deficimus, ſed ille profitetur. Ad mortem dies extremus peruenit, accedit omnis. [9] Carpit nos illa, non corripit. Ideo magnus animus, conſcius ſibi melioris naturæ, dat quidem operam, vt in hac ſtatione, qua poſitus eſt, honeſte ſe atque induſtrie gerat: ceterum nihil horum quæ circa ipſum ſunt, ſuum iudicat, ſed vt commodatis vtitur, peregrinus & properans. Cum aliquem huius videremus conſtantiæ, quidni ſubiret nos ſpecies non vſitatæ indolis? vtique ſi hanc: vt dixi, magnitudinem veram eſſe oſtendebat. Qualitatis veræ tenor permanet, falſa non durant. Quidam alternis Vatinij, alternis Catones ſunt: & modo parum illis ſeuerus eſt Curius, parum pauper Fabricius, parum frugi & contentus vili Tubero: modo Licinum diuitiis, Apicium cænis, Mecænatem deliciis prouocant. Maximum indicium eſt malæ mentis, fluctuatio, & inter ſimulationem virtutum, amoremque vitiorum, aſſidua iactatio.

——habebat ſæpe ducentos,
Sæpe decem ſeruos: modo reges atque tetrarchas,
Omnia magna loquens: modo, ſit mihi menſa tripes, &
Concha ſalis puri, & toga quæ defendere frigus,
Quamuis craſſa, queat. decies centena dediſſes
Huic parco paucis contento: quinque diebus,
Nil erat in loculis.

Omnes iſti tales ſunt, qualem hunc deſcribit Horatius: numquam eumdem, nec ſimilem quidem ſibi. adeo in diuerſum aberrat. Multos dixi, prope eſt vt omnes ſint. Nemo non quotidie & conſilium mutat, & votum. modo vxorem vult habere, modo amicam: modo regnare vult; modo id agit, ne quis ſit officioſior ſeruus, modo dilatat ſe vſque ad inuidiam, modo ſubſidit, & contrahitur infra humilitatem vere iacentium: nunc pecuniam ſpargit, nunc rapit. Sic maxime coarguitur animus imprudens. alius prodit atque alius, & (quo turpius nihil iudico) impar ſibi eſt. Magnam rem puta, [10] vnum hominem agere. Præter ſapientem autem nemo vnum agit: ceteri multiformes ſumus. Modo frugi tibi videbimur & graues, modo prodigi & vani. Mutamus ſubinde perſonam, & contrariam ei ſumimus, quam exuimus. Hoc ergo à te exige, vt qualem inſtitueris præſtare te, talem vſque ad exitum ſerues. Effice vt poſſis laudari: ſi minus, vt agnoſci. De aliquo, quem vidiſti heri, merito dici poteſt: Hic quis eſt? tanta mutatio eſt.

I. LIPSIVS.

1. Apud nos tantum diuiſa.] *Quomodo, & quatenus, Epiſt.* CXVIII. *circa medium, copioſe.*
2. Iſta duo quidem facimus.] *Nempe nos Stoici.*
3. Vt armatus.] *Ex lege militari, ne quis arma abiiceret aut amitteret.*
4. Quam ſi ponte.] *Tam tuto per aquam, quam ſi per pontem. Male, qui legunt,* ſi è ponte.
5. Pertinacem & obuoxium.] *Volunt,* obnoxium: *ego non mutem. Nam & obnoxius eſt, qui laborem ſubit ſuſcipitque: & ſe dat.*
6. More eo perductus.] *Cui in habitum ſcientia inerat.*
7. Secundo defluens curſu.] *Eſt Stoicorum* εὔροια.

Senec. Vv

8. Ex qua pars & in hoc.] *Stoicorum opinio, animos nostros ex illo diuino delibatos esse. Physiol.* III. *Dissert.* VIII.
9. Carpit nos illa.] *Paullatim mors ad se ducit, non impetu rapit.*
10. Vnum hominem agere.] *Qui finis est Zenonius, Vita conueniens. Vide Manud.* II. *Disser.* XV. *At Mureti etiam nota hic opportuna. Nam quod in Sacris de Iobo scribitur,* Fuit vnus vir: *id ita Hieronymus interpretatur.* Non per diuersa mobilis & instabilis ferebatur, sed firmus atque incoocussus persistens, erat vir vnus. *Est plane Zenonium.*

MVRETVS.

EPistola tua.] *Veri boni cognitionem ad homines per analogiam, id est collatione rationis, peruenisse ait: idque ipsum dilucide explicat. Eadem de re Cato apud Ciceronem libro tertio de finibus. Cumque rerum notiones in animis fiāt, si aut vsu cognitum sit, aut coniunctione, aut similitudine, aut collatione rationis: hoc quarto, quod extremum posui, bonorum notitia, facta est. Quinque autem modis fieri rerum notitias dicebat Zeno, vt est apud Laertium, κατὰ περίπτωσιν, καθ' ὁμοιότητα, κατ' ἀναλογίαν, κατὰ σύνθεσιν, καὶ κατ' ἐναντίωσιν.*

Magnam rem puta, vnum hominem agere.] *Id est, constare sibi, neque mutari ac fluctuare. Itaque de Helcana patre Samuelis, principio Regum dicitur,* Fuit vous vir. *Et hoc ita interpretatur S. Hieronymus principio commētariorum in Iob:* Fuit vnus vir. Non enim per diuersa mobilis & instabilis ferebatur, sed firmus atque inconcussus persistens, vir vnus erat.

PINCIANVS.

QVomodo ad nos booi honestique notitia peruenerit.] *Vetus lectio.* Quomodo ad oos boni honestique prima notitia peruenerit.

Per analogiam nostri intellectum & honestum & bonum iudicant.] *Corrigendum reor,* per analogiam nostro intellectu & honestum & bonum iudicante, *Patet sic esse legendum ex sequentibus.*

Nemo non gloriam vltra rectum tulit.] *Scribendum,* Nemo oon gloriam vltra verum tulit, *ex vetere lectione.*

Quam si sponte venisset.] *Exemplar Facundi & Primitiui,* quam si sponte venisset, *Castigo,* quam si è ponte venisset.

Sed semel hunc vidimus in bello fortem.] *Prima duo verba,* sed semel, *ad præcedentia pertinent. Tum sequitur per maiorem litteram,* Hunc vidimus in bello fortem, *ex vetere lectione.*

Sed hospitium, & breue hospitium:] *Scribe,* sed hospitium, & quidem breue hospitium, *ex eadem.*

Vbi te grauem esse hospitem videas.] Hospiti. *non* hospitem, *ex eadem.*

At nos corpus tam turpe sortiti, nihilominus alterna proponimus.] *Scribe.* At nos corpus tam putte sortiti nihilominus æterna proponimus. *Nam vetus lectio* putte, *non* turpe, *habet. & exemplar Franciscanum* aterna *præfert corrupte pro* æterna.

Hoc quod futurum dico, nunc maxime fit.] *Lego.* Hoc quod futurum dico, cum maxime fit: *ex omni vetere lectione.*

Modo Lucium Crassum diuitiis.] *Corrige.* Modo Licinium diuitiis, *tum ex præcedentibus, tum ex vetere omni lect. in qua dictio* Crassum *non habetur.*

Et inter simulationem virtutis amoremque vtilium assidua iactatio.] *Corrige,* & intra simulationem virtutum amoremque vitiorum assidua iactatio, *ex eadem.*

Modo pecuniam spargit, nunc rapit.] *Scribe,* nunc pecuniam spargit, nunc rapit. *ex eadem.*

Sic maxime coarguitur animus imprudens, alius prodit atque alius.] *Quædam exemplaria,* Sic maxime coarguitur animus impudens. Prodit alius, proditque alius.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

ALIQVID pro argutis prætendit: sum proponit, An omnibus animalibus constitutionis suæ sensus? id est, sponte & natura eant, quo debent & sunt facta. Dicit esse, & exemplis rationibusque variè docet.

EPIST. CXXI.

LItigabis, ego video: cùm tibi hodiernam quæstiunculam, in qua satis diu hæsimus exposuero. Iterum enim clamabis, Hoc quid ad mores? Sed exclama, dum tibi primum alios opponam, cum quibus litiges, Posidonium & [1] Archidemum. [2] Hi iudicium accipient, deinde dicam. [3] Non quidquid morale est, bonos mores facit. Aliud ad hominem alendum pertinet, aliud ad exercendum, aliud ad vestiendum, aliud ad docendum, aliud ad delectandum. Omnia tamen ad hominem pertinent, etiamsi non omnia meliorem eum faciunt. Mores alia aliter attingunt. Quædam illos corrigunt & ordinant, quædam naturam eorum & originem scrutantur. Cum quæritur, quare hominem natura produxerit, quare prætulerit animalibus ceteris, longe me iudicas mores reliquisse? falsum est. Quomodo enim scies, qui habendi sint, nisi quid homini sit optimum, inueneris? nisi naturam eius inspexeris? Tunc demum intelliges, quid faciendum tibi, quid vitandum sit, cum didiceris quid naturæ tuæ debeas. Ego, inquis, volo discere, quomodo minus cupiam, minus timeam. Superstitionem mihi excute, doce leue esse vanumque hoc, quod felicitas dicitur: [4] vnam illi syllabam facillime accedere. Desiderio tuo satisfaciā, & ad virtutes exhortabor, & vitia conuerberabo, licet

aliquis

aliquis nimium immoderatúmque in hac parte me iudicet, non desistam persequi nequitiam, & affectus efferatissimos inhibere, & voluptates ituras in dolorem compescere, & votis obstrepere. Quidni? cum maxima malorum optauerimus, & ex gratulatione natum sit quidquid obloquimur. Interim permitte mihi ea quæ paullo remotiora videntur, excutere. Quærebamus, an esset omnibus animalibus constitutionis suæ sensus? Sensum autem esse ex eo maxime apparet, quod membra apte & expedite mouent, non aliter quàm in hoc erudita. Nulli non partium suarum agilitas est. Artifex instrumenta sua tractat ex facili rector nauis scit gubernaculum flectere: pictor colores quos ad reddendam similitudinem multos variosque ante se posuit, celerrime denotat, & inter ceram opusque facili vultu ac manu commeat. Sic animal in omnem vsum sui mobile. Mirari solemus scænæ peritos, quod in omnem significationem rerum & effectuum parata illorum est manus, & verborum velocitatem gestus assequitur. Quod illis ars præstat, his natura. Nemo ægre molitur artus suos, nemo in vsu sui hæsit ad hoc edita, protinus faciunt. Cum hac scientia prodeunt, instituta nascuntur. Ideo, inquit, partes suas animalia apte mouebunt: quia si aliter mouerint, dolorem sensura sunt. Ita, vt vos dicitis, coguntur metusque illa in rectum, non voluntas mouet: quod est falsum. Tarda enim sunt, quæ necessitate impelluntur. Agilitas, spontaneus motus est. Adeo autem non adigit illa ad hoc doloris timor, vt in naturalem motum etiam dolore prohibente nitantur. Sic infans qui stare meditatur, & ferre se assuescit, simul tentare vires suas cœpit, cadit: & cum fletu toties resurgit, donec se per dolorem ad id quod natura poscit, exercuit. Animalia quædam tergi durioris inuersa tamdiu se torquent, ac pedes exserunt, & obliquant, donec ad locum reponantur. Nullũ tormentum sentit supinata testudo. inquieta est tamen desiderio naturalis status: nec ante desinit niti, quatere se, quàm in pedes constitit. Ergo omnibus constitutionis suæ sensus est, & inde membrorum tam expedita tractatio: nec vllum maius indicium habemus, cum hac illa ad viuendum venire notitia, quam quod nullum animal ad vsum sui rude est. Constitutio est, inquit, vt vos dicitis, principale animi quodam modo se habens erga corpus. Hoc tam perplexum & subtile, & vobis quoque vix enarrabile, quomodo infans intelligit? Omnia animalia dialectica nasci oporteret, vt istam finitionem magnæ parti togatorum obscuram intelligant. Verum erat quod opponis, si ego ab animalibus constitutionis finitionem intelligi dicerem. Nam ipsa constitutio facilius natura intelligitur, quàm enarratur. Itaque infans ille, quid sit constitutio, non nouit: constitutionem suam nouit & quid sit animal nescit, animal esse se sentit. Præterea ipsam constitutionem suam crasse intelligit, & summatim, & obscure. Nos quoque animum habere nos scimus? quid sit animus, vbi sit qualis sit, & vnde, nescimus. Qualis ad nos peruenit animi nostri sensus, quamuis naturam eius ignoremus, ac sedem, talis ad omnia animalia constitutionis suæ sensus. Necesse est enim id sentiant, per quod alia quoque sentiunt: necesse est sensum eius habeant, cui parent, à quo reguntur. Nemo non ex nobis intelligit esse aliquid, quod impetus suos moueat: quid sit illud, ignorat. & conatum sibi esse scit: quid sit, aut vnde sit, nescit. Sicut infantibus, sic quoque animalibus, principalis partis suæ sensus est, non satis dilucidus, non expressus. Dicitis, inquit, omne animal primum constitutioni suæ conciliari: hominis autem constitutionem rationalem esse: & ideo conciliari hominem sibi, non tanquam animali, sed tanquam rationali. Ea enim parte sibi carus est homo, qua homo est. Quomodo ergo infans conciliari constitutioni rationali potest, cum rationalis nondum sit? Vnicuique ætati sua constitutio est: alia infanti, alia puero, alia seni. Omnes enim constitutioni conciliantur, in qua sunt. Infans sine dentibus est: huic constitutioni suæ conciliatur. enati sunt dentes: huic constitutioni conciliatur. Nam & illa herba, quæ in segetem frugémque ventura est, alienam constitutionem habet tenera, & vix eminens sulco: aliam cum conualuit, & molli quidem culmo, sed qui ferat onus suum, constitit: aliam cũ flauescit, & ad aream spectat, & spica eius induruit: in quamcumque constitutionem venit, eam tuetur, in eam componitur. Alia est ætas infantis, pueri, adolescentis, senis: ego tamen idem sum, qui & infans fui, & puer, & adolescens Sic quamuis alia atque alia cuique constitutio sit, conciliatio constitutionis suæ eadem est. Non enim puerum mihi aut iuuenem, aut senem, sed me natura commendat Ergo infans ei constitutioni suæ conciliatur, quæ tunc infanti est, non quæ futura iuueni est. Neque enim si aliquid illi maius, in quo transeat, restat, non hoc quoque in quo nascitur, secundum naturam est. Primum sibiipsi conciliatur animal: debet enim aliquid esse, ad quod alia referantur. Voluptatem peto. cui? mihi. ergo mei curam ago.

Dolorem refugio. pro quo? pro me.ergo mei curam ago. Si omnia propter curam mei facio, ante omnia est mei cura. Hæc animalibus inest cũctis: nec inseritur, sed innascitur. Producit fœtus suos natura, non abiicit: & quia tutela certissima ex proximo est, sibi quisque cõmissus est. Itaque vt in prioribus dixi, tenera quoque animalia è materno vtero vel quoquo modo effusa, quid sit infestum ipsis, protinus norunt, & mortifera deuitant: vmbram quoque transuolantium reformidant, obnoxia auibus rapto viuentibus. Nullum animal ad vitam prodit sine metu mortis. Quemadmodum, inquit, editum animal intellectum habere, aut salutaris aut mortiferæ rei potest? Primum quæritur, an intelligat, non quemadmodum intelligat. Esse autem illis intellectum, ex eo apparet, quod nihil amplius, si intellexerint, faciant. Quid est quare pauonem, quare anserem gallina non refugiat, cum tanto minorem, & ne notum quidem sibi, accipitrem fugiat? quare pulli felem timent, canem non timẽt? Apparet illis inesse scientiam nocituri, non experimento collectam. nam antequam possint experiri, cauent. Deinde, ne hoc casu existimes fieri, nec metuunt alia quàm debẽt, nec vnquam obliuiscuntur huius tutelæ & diligentiæ. æqualis est illis à pernicioso fuga. Præterea, non fiunt timidiora viuendo. Ex quo quidem apparet, non vsu illa ad hoc peruenire, sed naturali amore salutis suæ. Et tardum est & varium, quod vsus docet: quidquid natura tradit, & æquale est omnibus, & statim. Si tamen exigis, dicam quomodo omne animal perniciosa intelligere conetur. Sentit se carne constare: itaque sentit, quid sit, quo secari caro, quo vri, quo obteri possit. Quæ sunt animalia armata ad nocendum, horum speciem tradit inimicam & hostilem. Inter se ista coniuncta sunt. Simul enim conciliatur saluti suæ quidque: & quę iuuant, illa petit; læsura formidat. Naturales à contrariis aspernationes sunt. sine vlla cogitatione, sine cõsilio fit, quidquid natura præcipit. Non vides, quanta subtilitas sit apibus ad fingenda domicilia? quanta '' diuidui laboris obeundi concordia? Non vides quàm nulli mortalium imitabilis sit, illa araneæ textura? quanti operis sit, fila disponere? alia in rectum immissa firmamenti loco, alia in orbem currentia ex denso rara, quæ minora animalia, in quorum perniciem illa tenduntur, velut retibus implicata teneant. Nascitur ars ista, non discitur. Itaque nullum est animal altero doctius. Videbis aranearum pares telas, par '' in fauis angulorum omnium foramen. Incertum est & inæquale, quidquid ars tradit: ex æquo venit, quod natura distribuit. Hæc nihil magis, quàm tutelam sui, & eius peritiam tradidit: ideóque etiam simul incipiunt, & discere & viuere. Nec est mirum, cum eo nasci illa, sine quo frustra nascerentur. Primum hoc instrumentum illis natura contulit, ad permanendum in conciliatione & caritate sui. Non poterant salua esse, ni vellent. Nec hoc per se profuturum erat: sed sine hoc nulla res profuisset. Sed in nullo deprehendes '' vilitatem sui, ne negligentiam quidem. Tacitis quoque & brutis, quamuis, in cetera torpeant, ad viuendum solertia est. Videbis quæ aliis inutilia sunt, sibi ipsa non deesse.

I. LIPSIVS.

1. ARchidemum.] *Inter primores Stoicos fuit, etsi hodie minus, olim maxime in fama. Vide in Manuduct. 1. Dissert.* XII.

2. Hi iudicium accipient.] *Non diffugient, litem tecum contestabuntur.*

3. Non quidquid morale.] *Melius interrogatione hoc efferas, & claudas, vt sit affirmantis. Nam ex sequela hoc velle dicas: Moralia etiam esse, quæ si non aperte & statim, flexu vel subsidio aliquo ducunt ad bonos mores. Tale istud.*

4. Vnam illi Syllabam.] *Vt fiat.* Infelicitas.

5. Ex gratulatione natum.] *Ex eo quod votorum compotes facti, gratulationes excepérimus, quasi rebus bonis, at malæ illæ erant.*

6. Constitutionis suæ sensus.] *Ipsum hoc Stoicum verbum, & scitum, Laërtius breuiter ex Chrysippo: πρῶτον οἰκεῖον εἶναι παντὶ ζῴῳ τὴν αὑτοῦ σύστασιν, καὶ τὴν ταύτης συνείδησιν:* Primum cognatum esse omni animali, suam ipsius constitutionem & eius cognitionem ac sensum, *Cicero, in Catonis persona, III. de finibus:* Placet ijs (*Stoicis*) quorum ratio mihi probatur, simul atque natum sit animal, ipsum sibi conciliari & commẽdari ad se conseruandum, & ad suum statum (*ita dicit σύστασιν, siue* Constitutionem) & ad ea quæ conseruantia sunt eius status diligenda. *Tractat eumdem locum V. de Finibus: & erat creber in eorum scriptis, quia Finem ex eo ducebant. Quomodo, Laërtius tibi dicet in Zenone, initio partis Ethicæ.*

7. Inter ceram opusque.] *Turnebus notat,* ceram *esse fucum siue picturam: quia veteres ceris pingere solebãt. Ceris dico, varie coloratis. Varro:* Pictores loculatas magnas habent arculas, vbi discolores sunt ceræ.

8. Scænæ peritos.] *Scripti,* satiat peritos. *ex quo idem ille doctissimus optimusque Turnebus,* saltationis. *Et vero ad Pantomimos, quorum saltatio erat, hæc proprie pertinent: qui gestibus solis historias fabulasque scite exprimebant & agebant.*

9. Magnæ parti togatorum.] *Id est, primorum ciuium, nam hoc ipso, quod* Togatos *dicit,* Tunicatæ *plebi opponit. Illi autem primores, fere docti.*

10. Ad

10. Ad aream ſpectat.] *Quo trituræ gratia ſolent deportari.*
11. Diuidi laboris.] *Nam partiuntur inter ſe munera.*
12. In fauis angulorum.] *Alij libri, in filiis, quod in Araneis probem.*
13. Vilitatem ſui.] *Vt ſe contemnat, vile habeat.*

MVRETVS.

Litigabis.] *Eſſe vnicuique animali conſtitutionis ſuæ ſenſum: eamque eſſe primam naturæ conciliationem. Laërtius:* τὴν δὲ πρώτην ὁρμήν φασι τὸ ζῷον ἴσχειν ἐπὶ τὸ τηρεῖν ἑαυτό, οἰκειούσης αὐτὸ ἑαυτῷ τῆς φύσεως ἀπ' ἀρχῆς, καθά φησιν ὁ Χρύσιππος ἐν τῷ πρώτῳ περὶ τελῶν, πρῶτον λέγων εἶναι παντὶ ζῴῳ τὴν αὐτοῦ σύστασιν, καὶ τὴν ταύτης συνείδησιν. *Huc ſunt illa Ciceronis è primo de officiis.* Principio generi animantium omni eſt à natura tributum, vt ſe, vitam corpuſque tueatur: *& quæ ſequuntur. & illa Catonis è tertio de finibus:* Placet iis, *inquit*, quorum ratio mihi probatur, ſimul atque natum ſit animal, ipſum ſibi conciliari & commendari ad ſe conſeruandum, & ad ſuum ſtatum, & ad ea quæ conſeruantia ſunt eius ſtatus diligenda. *Sed in quinto de finibus idem locus à Piſone tractatur, & ſæpe alias.*

Iudicium accipient.] *Litem tecum conteſtabuntur.*

Senſum autem eſſe.] *Vnumquodque animal ſentire vim ſuam probat ex eo, quod ſuapte ſponte, etiam cum adhuc tenerum & infirmum eſt, ſecundum naturam mouetur. Qua de re ita Cicero:* Serpere anguiculos, nare anaticulas, euolare merulas, cornibus vti videmus boues, veſpas, aculeis: ſuam denique cuique naturam eſſe ad viuendum ducem.

Omnia animalia dialectica.] *Qui conſtitutioni ſuæ ſenſum ineſſe à natura in animalibus à primo ſatu negabant, hoc argumento utebantur. Ne homines quidem, niſi per quam pauci, quidnam illa conſtitutio ſit, intelligunt. Multo minus igitur beſtiæ. Reſpondet Seneca, id tum demum proceſſurum, ſi de exquiſita illius cognitione loqueremur. Nunc de craſſa quadam & confuſa cognitione ſermo eſt, qualis etiam in beſtias cadit. Nam ſi nullius rei notitiam habere diceremur, niſi cuius vim ac naturam definiendo explicare poſſemus, non multarum ſane rerum cognitione gloriari nobis liceret. Equidem quid lapis ſit, quid aurum, quid argentum, quid equus, quid bos, ſcire vtcumque videor: quorum tamen vt aliarum innumerabilium rerum in quotidiano vſu poſitarum, ſi quis à me definitionem requirat, tempus mihi ad cogitandum poſtulabo: fortaſſis etiam, cum bene ac diu cogitaro, non habebo quid reſpondeam. Ne bene quidem valere aut ægrotare me ſentiam: cum inter ipſos quoque medicos de ſanitatis ac morbi definitione ambigatur. Obmuteſcendum nobis fuerit, ait Galenus, ſi ea tantum noſſe dicamur, quorum definitiones tenemus. Hac de re operæ fuerit videre, quæ is quem modo laudaui, medicus ſcripſit, in commentario, quo reſpondet ad ea, quæ in Aphoriſmis Hippocratis reprehenderat Iulianus.*

PINCIANVS.

INterim enim clamabis hoc, quod clamare ſoles.] *Exemplar Franciſcanum*, Iterum enim exclamabis, *cætera ſuperfluunt, ex eadem.*

Sed ad exclamandum tibi. Primum alios opponam.] *Præpoſitio* ad *eradenda ex vetere lectione, ſcribendumque per maiorem*, Primum alios opponam. *In exemplari Facundi & Primitiui*, Sed exclamāti tibi, *reliqua.*

Et virtutes exhortabor.] *Melius*, ad virtutes exhortabor.

Et affectus efferatiſſimos.] *Lege*, & affectus effrenatiſſimos, *ex vetere lectione.*

Nemo ægre molitur actus ſuos.] Artus *lege, non* actos, *ex eadem.*

Nullum tormentum ſentit ſupina teſtudo.] Supinata, *non* ſupina, *correctiora exemplaria.*

Ergo omnibus conſtitutionibus ſuus ſenſus eſt.] *Legendum*, Ergo omnibus conſtitutionis ſuæ ſenſus eſt, *ex vetere lectione.*

Neceſſe eſt enim id ſeotiant, per quod animalia quoque ſentiunt.] *Exemplar Franciſcanum*, Neceſſe eſt eoim adſentiant, per quod animalia quoque ſentiuot. *Vt forte legendum ſit:* Neceſſe eſt ei adſentiant, per quod animalia quoque ſentiuntur. *Sic enim pleraque exemplaria habēt. non* ſentiunt. *Addit codex ſcholarum Salmanticenſium verbum* ferri: Neceſſe eſt enim id ferri ſentiant, per quod, *cætera. vt rurſus legi poſſit:* Neceſſe eſt enim id fieri ſentiant, per quod animalia quoque ſunt, *vel ſic*, per quod animalia quoque ſentiuntur.

Et quod ſibi eſſe ſcit:] *Corrige*, & conatum ſibi eſſe ſcit, *ex omni vetere lectione.*

Enati ſunt dentes:] *Exemplar Franciſcanum*, Ei nati ſoot dentes.

In quam conſtitutionem cum venit, eam tuetur.] *Corrige*, In quamcumque conſtitutionem venit, eam tuetur, *ex vetere lectione.*

Quod nihil amplius, ſi intellexerint, faciant.] *Lego* facient, *non* faciant, *ex eadem: etſi ſint codices, in quibus habeatur*, quod nihil amplius quàm intellexerint faciāt, *vt exiſtimem legendum, non* quam, *ſed* quum.

Simul enim conciliatur ſaluti ſuæ quicque, & quæ iuoant, illa petit.] *Corrige*, ſimul enim conciliatur ſaluti ſuæ: quæcumque iuuant, illa petit: *Ex exemplari Franciſcano.*

Quanta diurni laboris.] *Omnis ſcripta lectio*, quanta diuidui laboris.

In quorum precium illa tenduntur.] *Legendum reor contra omnia exemplaria*, perniciem, *non* precium.

Æquo venit quod natura diſtribuit.] Ex æquo *lege, non* æquo, *ex vetere lectione.*

Tacitis quoque & brutis quamuis in cætera torpeant.] *Scribendum puto*, Tacitis namque & brutis.

OPSOPOEVS.

I*Dem lib. 24. cap. 17. Cera fucus eſt & pictura, propterea quod ceris pingere antiqui ſolebant. Seneca hac Epiſtola. Varro lib. 3. de re ruſt. cap. 17.* Nam vt Pauſias & ceteri pictores eiuſdem generis loculatas magnas habent arculas, vbi diſcolores ſunt ceræ.

Idem Turnebus lib. 26. cap. 20. Hodie edunt, Mirari ſolemus ſcenæ peritos, *&c. vbi in antiquis pro* ſcenæ ſentiant *reperio: ex quo* ſaltationis *facio. Pantomimi enim & ſaltatores manus geſticulatione omnia exprimunt & ſignificat. Et lib. 30. cap. 3. Quidni legam:* mirari ſolemus ſaltationis peritos, quod in omnē ſignificationem

cerum & affectuum parata est illorum manus. *Nec me mouet præiudicata quorundam auctoritas* scenæ peritos, *pro inquinamento veterum librorum, in quibus vitiose exaratum est* faciant peritos, *legentium.*

Idem lib. 26. cap. 20. Eleganter & insigniter fruges maturatè ad aream spectare dicuntur, quod flaua segetes demessa ad aream terendi gratia deportari soleant.

GRVTERVS ET IVRETVS.

VNam illi syllabam facillime accedere,] *Eam ego esse dico: ita enim fieri* infelicitatem ex felicitate. *adiungitur enim acceditque quod priori rei superuenit, nec ibi prius fuit. vnde apposite ad hunc locum Tertullianus li. 4. aduersus Marcionem cap. 13.* quia & creator Abrahæ & Saræ & Ausex nomina reformauit, hunc vocando *Iesum.* illis syllabam adiiciendo, *At I.C. vnus tanquam pro aris & focis pugnat, vnam illam syllabam esse fel. qui locus, inquit, argumento est scribendum esse fel sine diphthongo, quod & Aldus Manutius multis probat in sua Orthographiæ epitome: probat, inquam, ex lapidibus & nummis, hunc tamen locum omisit. sic ille. quod demi eius natum, quilibet videt, adeo subtile est & quauis acutius arista. Grut.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

INGENIVM luxuriæ, aduersa moribus facere. Aliter cœnare, bibere, dormire, surgere: & tales aliquot Antipodas facete describit.

EPIST. CXXII.

DEtrimentum iam dies sensit: resiliuit aliquantulum: ita tamen, vt liberale adhuc spatium sit, si quis cum ipso, vt ita dicam, die surgat, officiosior, meliorque, quam si quis illum exspectat, [1] vt luce prima exeat. Turpis, qui alto sole semisomnis iacet, cuius vigilia medio die incipit: & adhuc multis hoc antelucanum est. Sunt qui officia lucis noctisque peruertunt: nec ante diducunt oculos hesterna graues crapula, quàm appetere nox cœpit. Qualis illorum conditio dicitur, quos natura (vt ait Virgilius) pedibus nostris subditos econtrario posuit,

Nosque vbi primus equis oriens afflauit anhelis,
Illis sera rubens accendit lumina vesper:

talis horum contraria omnibus non regio, sed vita est. Sunt quidam in eadem vrbe antipodes, qui, [2] vt M. Cato ait, *nec orientem vmquam solem viderunt, nec occidentem.* Hos tu existimas scire, quemadmodum viuendum sit, qui nesciunt quando? & hi mortem timent, in quam se viui condiderunt: tam infausti ominis, quam nocturnæ aues sunt? Licet in vino vnguentoque tenebras suas exigant, licet epulis, & in multa quidem fercula distinctis, totum peruersæ vigiliæ tempus diducant: non conuiuantur, sed [3] iusta sibi faciunt. Mortuis certe interdiu parentatur. At mehercules nullus agenti dies longus est. Extendamus vitam: huius & officium, & argumentum, actus est. circumscribatur nox, & aliquid ex illa in diem transferatur. Aues: quæ conuiuiis comparantur, vt immotæ facile pinguescant, in obscuro continentur: ita sine vlla exercitatione iacentibus, tumor pigrum corpus inuadit, [4] & super membra iners sagina succrescit. Ita istorum corpora, qui se tenebris dicauerunt, fœda visuntur. Quippe non speciosior illis, quàm morbo pallentibus, color est: languidi, & euanidi albent, & in viuis caro morticina est. Hoc tamen minimum in illis malorum dixerim: quãto plus tenebrarũ in animo est? ille in se stupet, ille caligat, inuidet cæcis. Quis vmquam oculos tenebrarum caussa habuit? Interrogas, quomodo hæc animo prauitas fiat, auersandi diem, & totam vitam in noctem transferendi? Omnia vitia contra naturam pugnant: omnia debitum ordinem deserunt. hoc est luxuriæ propositum, gaudere peruersis: nec tantum discedere à recto, sed quam longissime abire: deinde etiam ecõtrario stare. Isti non videntur tibi contra naturam viuere, [5] qui ieiuni bibunt, qui vinum recipiũt inanibus venis, & ad cibum ebrij transeunt? Atqui frequẽs hoc adolescentiũ vitium est, qui vires excolunt. [6] in ipso pœne balnei limine, inter nudos bibunt, imo potant: vt sudorem, quem mouerunt potionibus crebris ac feruentibus, [7] subinde distringant. Post prandium aut cœnã bibere, vulgare est: hoc patres-familiæ rustici faciunt, & veræ voluptatis ignari. Merũ illud delectat, quod non innatat cibo, quod libere penetrat ad neruos: illa ebrietas iuuat, quæ in vacuum venit. Non videtur tibi cõtra naturã viuere, qui [8] commutant cum fœminis vestem? Non viuunt contra naturam, [9] qui exspectant, vt pueritia splendeat tempore alieno? Quid fieri vel crudelius, vel miserius potest? numquam vir erit, vt diu virum pati possit: & cum illum contumeliæ sexus eripuisse debuerat, ne ætas quidem eripiet? non viuunt contra naturam, qui hieme concupiscunt rosam? fomentoque aquarum calentium, & calorum [10] apta mutatione, bruma lilium, florem vernum, exprimunt? Non viuunt contra naturam, qui [11] pomaria in summis turribus serunt? quorum

quorum siluæ in tectis domorum ac fastigiis nutant, inde ortis radicibus, quo improbe cacumina egissent? Non viuunt contra naturam, qui fundamenta [13] thermarum in mare iaciunt: nec delicate natare ipsi sibi videntur, nisi calentia stagna fluctu ac tempestate feriantur? Cum instituerunt omnia contra naturæ consuetudinem velle, nouissime in totum ab illa desciscunt. [13] Lucet: somni tempus est. quies est: nunc exerceamur, nunc gestemur, nunc prandeamus. Iam lux propius accedit: tempus est cænæ. Non oportet id facere, quod populus: res sordida est, trita ac vulgari via viuere. Dies publicus relinquatur. proprium nobis ac peculiare mane fiat. Isti vero mihi defunctorum loco sunt. quantulum enim à funere absunt, & quidem acerbo, qui [14] ad faces & cereos viuunt? Hanc vitam agere eodem tempore multos meminimus: inter quos & Atilium Butam prætorium, cui post patrimonium ingens consumptum Tiberius paupertatem confitenti: *Sero*, inquit, *experrectus es.* Recitabat Montanus Iulius carmen, [15] tolerabilis poëta, & [16] amicitia Tiberij notus, & frigore. Ortus & occasus libentissime inserebat. itaque cum indignaretur quidam illum tota die recitasse, & negaret accedendum ad recitationes eius, [17] Natta Pinarius ait: *Numquid liberalius possum agere? Paratus sum illum audire ab ortu ad occasum.* Cum vos versus recitasset.

Incipit ardentes Phœbus producere flammas,
Spargere se rubicunda dies, iam tristis hirundo
Argutis reditura cibos immittere nidis
Incipit, & molli partitos ore ministrat:

Varus eques Romanus L. Vinicij comes, cænarũ bonarũ assectator, quas improbitate linguæ merebatur, exclamauit: *Incipit Buta dormire.* Deinde cum subinde recitasset:

Iam sua pastores stabulis armenta locarunt,
Iam dare sopitis nox nigra silentia terris
Incipit:

Idem Varus inquit: *Quid dicit? iam nox est: ibo, & Butam salutabo.* Nihil erat notius hac eius vita in contrarium circumacta: quam, vt dixi, multi eodem tempore egerunt. Caussa autem est ita viuendi quibusdam, non quia aliquid existiment noctem ipsam habere iucundius, sed quia nihil iuuat obuium, & grauis malæ conscientiæ lux est: & omnia concupiscenti aut contemnenti, prout magno aut paruo empta sunt, fastidio est lumen gratuitum. Præterea, luxuriosi vitam suam esse in sermonibus, dum viuunt, volunt. nam si tacetur, perdere se putant operam. Itaque male habent, quoties non faciunt, quod excitet famam. Multi bona comedunt, multi amicas habent: vt inter istos nomen inuenias, opus est non tantum luxuriosam rem, sed notabilem facere. In tam occupata ciuitate, fabulas vulgaris nequitia non inuenit. [18] Pedonem Albinouanum narrantem audieramus (erat autem fabulator elegantissimus) habitasse se supra domum Sp. Papinij. is erat ex hac turba lucifugarum. Audio, inquit, circa horam tertiam noctis, [19] flagellorum sonos: quæro, quid faciat? Dicitur rationes accipere. Audio, circa horam sextam noctis, clamorem concitatum: quæro, quid sit? Dicitur vocem exercere. Quæro circa octauam horam noctis, quis sit ille [20] sonus rotarum? velle gestari dicitur. Circa lucem discurritur, pueri vocantur, cellarij, coqui tumultuantur. Quæro quid sit? Dicitur [21] mulsum & alicam poposcisse, à balneo exisse. Excedebat, inquit, cæna eius diem? minime. valde enim frugaliter viuebat, nihil consumebat nisi noctem. Itaque crebro dicentibus illum quibusdam auarum, & sordidum: *Vos*, inquit, *illum &* [22] *lychnobium dicetis.* Non debes admirari, si tantas inuenis vitiorum proprietates: varia sunt, & innumerabiles habent facies: comprehendi eorum genera non possunt. Simplex recti cura est; multiplex praui, & quantumuis nouas declinationes capit. Idem moribus euenit. naturam sequentium, faciles sunt, soluti sunt, exiguas differentias habent: ab his distorti plurimum, & omnibus & inter se dissident. Caussa tamen præcipua mihi videtur huius morbi, vitæ communis fastidium. Quomodo cultu se à ceteris distinguunt, quomodo elegantia cænarum, mundiciis vehiculorum, sic volunt separare etiam temporum dispositione. nolunt solita peccare, quibus [23] peccandi præmium infamia est. Hanc petunt omnes isti, qui, vt ita dicam, retro viuunt. Ideo, Lucili, tenenda nobis via est, quam natura præscripsit, nec ab illa declinandum. illam sequentibus, omnia facilia & expedita sunt: contra illam nitentibus, non alia vita est, quam contra aquam remigantibus.

I. LIPSIVS.

1. VT luce prima exeat.] *Hæc vera habeo, & pro Romano more scripta. Satis notum, salutatores cum prima luce, sæpe ante, exire solitos & discurrere: qui Officiosi dicebantur, & res ipsa Officium. Ait nunc Seneca,*

Dies quidem minuit, & tardior lux est: tamen vel sic satis longus, si quis cum luce surgat, sed melioris officij caussa, quam vt salutatum alios eat. Cuius? vt se curet, & saluum velit faciatque.

2. Vt M. Cato ait.] *Vbi Cato, scire non licet: Ciceronem dixisse, II. de Finibus, & item Pisoni obiecisse legimus. Oratione in ipsum. Sicut & Græcos tale vsurpasse: sed in epulis aut poculis deditos, qui ante occasum Solem in mensa sunt, post ortum stertunt. De ijsdem Catonem dixisse opinandum est: neque tunc adhuc peruersi isti Senecæ Antipodes.*

3. Iusta sibi faciunt.] *Vide in epist.* XII.

4. Et super membra.] *Libri alij*, & sub ipsa vmbra: *bono item sensu.*

5. Qui ieiuni bibunt.] *Ante de istis dictum. & dignus adscribi Nouatiani locus, qui & suo æuo durasse ostendit, in Epistola de cibis Iudaicis:* Nec desunt, qui cum sibi Christiani vocem induerint, exempla præbeât intemperantiæ & magisteria. quorum vsque eo vitia venerunt, vt & ieiuni matutino tempore bibant: non putantes Christianum esse potare post cibum, nisi in vacuas & inanes adhuc venas infusa statim per (*lego*, post) somnum vina descenderint. *Et addit elegantissime:* Videas ergo tales nouo genere adhuc ieiunos, & iam ebrios, non ad popinam currentes, sed popinam secum circõferentes: quorum quisquis salutat, non osculum dat, sed propinat. *Plutarchus hoc inter caussas morborum habet, Quæstion. Conuiu. 8. cap. 9.* Nec minimum, *inquit*, momentum habent ea quæ Propomata vocantur (*potus qui prælibuntur.*) Veteres enim ante cibum ne aquam quidem sumebant: nunc ieiuni prius onerant se vino, tum cibum gustant, corpore madido & perfuso.

6. In ipso pæne balnei.] *Arnobius ostendit factitasse, post insolationem & vnctionem, lib. I.* Numquid ideo dicenda sunt nubila inimica obductione pendere, quia libidini non permittitur, otiose rutillare se flammis, & caussas potionibus præparare?

7. Subinde distringant.] *Ad Strigiles adspectum, quibus sordes & sudorem defricabant, & linteis deinde tergebant. Græcis est ἀποξύειν.*

8. Commutant cum fæminis.] *Magis placeat, cum aliis libris*, communicant. *Fæminæ autem Sericis Coisque vtebantur. & quidam è viris.*

9. Qui expectant.] *Alias*, spectant: *sed cur non*, expetunt? *Nam quæ expectatio hic sit nescio, sed meditatio & cura. Intelligit porro diuites, qui glabros suos vltra ætatem retinebant: & ita epistola* XLVII. *scripsit*, vini ministrum, cum ætate luctari. *Velle videri iuuenem ac puerum, cum iam non esset.*

10. Apta mutatione.] *Imo vero*, imitatione, *vt quidam libri. Imitantur calores æstiuos aut vernos, qui à natura.*

11. Pomaria in summis.] *Horti & siluæ in tectis aut summis ædibus. vt nos quoque vidimus in vrbe regia Bruxella. Sed in tectis scilicet planis, & sine fastigio: vbi terra super trabes, siue & fornices latericios, aggerebatur. Seneca I. De Ira cap. vlt. appellat*, Nemora suspendere. *Alter Seneca tangit, in Thyeste:*

—nulla culminibus meis
Imposita nutat silua.

Et siluæ in tecta scandunt, *apud Plinium lib.* XV. *cap.* XIIII. *Denique apud Senecam patrem Controu.* V. *lib.* V. Alunt in summis culminibus mentita nemora, & nauigabilium piscinarum freta.

12. Thermarum in mare.] *Quod Baijs, aut illo tractu, fiebat crebro.*

13. Lucet somni tempus.] *De his peruersis hominibus, etiam Horatius.*

—noctes vigilabat ad ipsum
Mane diem totum stertebat.

Lampridius de Heliogabalo: Traiecit & dierum actus noctibus, & nocturnos diebus, æstimans hoc inter instrumenta luxuriæ: ita vt sero de somno surgeret, & salutari inciperet, mane autem dormire inceptaret. *Tacitus de C. Petronio:* Namq; illi dies per somnũ, nox officijs & oblectamẽtis vitæ trãsigebatur.

14. Ad faces & cereos.] *Ad quos pueri solent efferri. Vide De Breu. vit. in fine.*

15. Tolerabilis poëta.] *Seneca pater de illo, in Controu. I. lib.* VII. Montanus Iulius, qui comis fuit, quique egregius poëta: *paullo honestius sentit. Scripsit heroicos & elegos. Ideóque Ouidius lib. 4. de Ponto:*

Quique vel imparibus numeris, Montane, vel æquis
Sufficis, & gemino carmine nomen habes.

16. Amicitia Tib. notus & frigore.] *Quem & amauit valde Tiberius, & postea fastidiuit. Calor enim amor est: frigus, remissio & neglectus. Exemplis affirmaui Animaduers. in Paterculum, lib. II.*

17. Natta Pinarius.] *Nominatur iste Tacito, inter Seiani clientes, libro* V. *si tamen iste.*

18. Pedonem Albinouanum.] *Qui item poëta.*

19. Flagellorum sonos.] *Nam diurna ante balneum videntur accepisse: & tum serui sæpe vapulabant. Docet Iuuenalis, de fæminis Sat.* VI.

—longi relegit transuersa diurni,
Et cædit, donec lassis cædentibus, Exi,
Intonat horrendum.

20. Sonus rotarum.] *Palam de essedo, in quo gestandus erat.*

21. Mulsum & alicam.] *Hæc Promulsis, siue Gustus erat: & sumebant sub ipsam cœnam. Iungit & Martialis hæc duo:*

Nos alicam, mulsum poterit tibi mittere diues. *Alica autem (ait Plinius)* res Romana est, nec pridem excogitata. alioqui non ptisanæ potius laudes scripsissent Græci. Esse autem eximie vtilem nemo dubitat, siue eluta detur ex aqua mulsa, siue in sorbitiones decocta, siue in pultem. *Triplicem modum sumendi notes. Fuit autem optimi tritici pollen, & flos ipse.*

22. Lychnobium diceris.] *Qui ad lucernam viuit. & assentior Pinciano, allusum esse simul ad* lychnobium, *quasi cupediarium & catillonem.*

23. Peccandi præmium, infamia est.] *Non muto, & ita habet: qui ad vltima vitiorum venerunt, gaudent ipsa infamia, & illa iactant. Tacitus egregie, de Messallina:* Nomen tamen matrimonij concupiuit, ob magnitudinem infamiæ: cuius, apud prodigos, nouissima voluptas est.

MVRETVS.

ET amicitia Tiberij notus & frigore.] *Quod cum apud Tiberium aliquando plurimum potuisset, ab eo post ea neglectus est. Ita dixit* Frigore *vt Horatius,*

———& maiorum nequis amicus
Frigore te feriat.——

Sic Terentius: Nimirum hicce homines frigent.

PINCIANVS.

ITa tamen vt liberale adhuc spatium sit.] *In codice meo non sic habetur, sed* superest.

Et lucem primam exuit. *Legendum arbitror,* luce prima exiuit *Nam Franciscanus codex* exiuit. *Praefert non* exuit *aut lege sic,* vt luce prima exeat.

Cuius vigilia in medio die incipit,] *Redundat praepositio in ex vetere lectione.*

Sunt quidem eadem vrbe antipodes,] Quidam, *Legendum ex eadem.*

Tam infausti homines quam nocturnæ aues sunt.] *Exemplar Franciscanum* noctuæ *agnoscit pro* nocturnæ. *& crediderim legendum esse* omnis, *non* homines.

Totum peruersum vigiliæ tempus deducant,] Peruersæ *palam est scribendum esse, non* peruersum, *agnoscente etiam id vetere lectione, & max ante* districtis, *non* discoctis, *eadem praefert. Et* diducāt *scribo, non* deducāt.

Non conuiuentur, sed iusta sibi faciunt.] Busta, *non* iusta, *vetus lectio.*

Et superbam vmbram iners sagina succrescit.] *Maior pars exemplarium,* superba membra, *non* superbam vmbram. *Et* subrexit *forte, non* succrescit.

At istorum corpora qui se tenebris dicauerunt,] *Corrigendum puto,* ista istorum corpora qui se tenebris dicauerunt.

Quippe non speciosior illis, quam morbo pallentibus color est.] *Exemplar Franciscanum,* Quippe suspectior illis, quasi morbo pallentibus color.

Deinde etiam isti è contrario non videntur sibi contra naturam viuere. Ieiuni bibunt,] *Scribe,* Deinde etiam è contrario isti non videntur tibi contra naturam viuere qui ieiuni bibunt: *ex vetere lectione.*

Atque frequens hoc adulescentum vitium est,] Atqui *non* Atque, *legendum est, ex eadem.*

Merum illud delectat, non quod innatat cibo, quod libere penetrat ad neruos.] *Castiga,* Merum illud delectat, non innatat cibo, quod libere penetrat ad neruos: *ex eadem.*

Qui spectant vt pueritia splendeat] *Scribendum* expectant, *non* spectant, *ex eadem.*

Et calorum apta imitatione brumalium florem vernum exprimunt?] Mutatione, *non* imitatione *eadem agnoscit. & forte commodior esset lectio* bruma lilium *quam* brumalium.

Quorum syluæ in tectis domuum.] *Scribe* domorum *non* domuum *ex eadem.*

Et delicate natare ipsi videntur, vbi caleotia stagna.] *In eadem sic habetur, &* delicate natare sibiipsi videntur. nisi calentia stagna. *vt forte legendum sit,* nec delicate natare ipsi sibi videntur, nisi calentia stagna.

Lucet, somni tempus quies est] *Correctiores codices,* Focus lucet, somni tempus est, quies est.

Nunc exerceamur, nunc gestemur, nunc prandeamus,] *Exemplar diuæ Mariæ non* prandeamus *legit, sed* pendeamus, *quod non ita displicet. Nam Cornelius Celsus lib. 2. inter gestationum genera ponit lectis suspensionem.*

Et frigore, ortus & occasus libentissime inserebat.] *Exemplar familiare non* frigore *agnoscit, sed* frequenter. *Est & in quibusdam exemplaribus* licentissime, *non* libentissime.

Nunquam liberalius possum agere.] *Scribe per interrogationem,* Nunquid liberalius possum agere? *ex vetere lectione.*

Argutis redit vsa cibos immittere nidis] *Lege,* Arguris reditura cibos immittere nidis, *ex eadem.*

Varus eques Romanus vicini comes,] *Scribendum,* Varus eques Romanus, L. Vinitij comes, *ex exemplari Franciscano. Fuit. hic L. Vinitius praestans orator, Augusti temporibus, tam praestantaneo in agendis causis ingenio, vt quicquid longa cogitatio alijs praestitura erat, praesto illi adesset prima animi duntaxat intentione. Itaque eleganter de illo Augustus, ingenium in numerato habere dixit. Auctor Seneca libro Declamationum secundo.*

Itaque aliquotiens faciunt quod excitet famam.] Itaque male habent, quotiens faciunt quod excedat famam: *exemplar familiare. Puto deesse negationem, legendumque hoc pacto:* Itaque male habent, quotiens non faciunt quod excitet famam.

Habitasse se supra domum Spanij.] *Quaedam exemplaria,* Spapinij, *habent, non* Spanij. *Alia,* Spupanij. *Forte legendum,* Sub. Papinij.

Clamorem enciratum:] *Legendum reor,* clamorem concinantium: *siue,* clamorem cantuum.

Quid sit ille sonus, rotarum? velle gestari dicitur.] *vetus lectio,* quid sibi ille sonus rotarum vellet, gestari dicitur.

A balneo exisse.] *Exemplar Franciscanum,* ab alueo exisse. *quod non displicet. Nam solium in balneo etiam alueus dicebatur. Quia in significatione vtitur praeter alios Cicero, quarto Rhetoricorum ad Herennium, siue quis alius fuerit pro Cicerone eius compositionis scriptor:* Deinde, *inquit* vbi visum est. vt in alueum descenderet. Ecce ibi iste de transuerso. *caetera.*

Excedebat, inquit, cœna, cuius diem minime.] *Vetus lectio inuersis dictionibus:* Excedebat, inquit, cuius diem cœna minime. *Scribendum fortasse,* Excedebat, inquit, eius in diem cœna? Minime.

Itaque credo dicentibus illum quibusdam auarum & sordidum: Vos, inquit, & lychnobium dicetis.] *Sic prior editio. Scribendum reor* Pedo, *non* credo. *vt referatur dicterium sequens ad Pedonem Albinouanum, cuius erant priora verba. Item* lichnobium *per* i, *non per* y *legendum: vt ludat in ambigua verbi significatione. Designat enim & hominem ad lucernam viuentem, & bellnonem ac voracem prout hoc vel illo modo scribitur.*

His distorti.] *Exemplar diuæ Mariæ,* Ab his distorti.

Senec.

Quibus peccandi præmium infamia est.] *Commodior erit, mea sententia, lectio,* Quibus peccandi præmium in fama est: *siue sine præpositione,* quibus peccandi præmium fama est: *vt liquet ex superioribus.*

Qui, vt ita dicam, recto viuunt.] *Corrigendum arbitror,* qui, vt ita dicam, retro viuunt.

OPSOPOEVS.

IDem ibidem: Lego officiosior meliórque si quis illum expectat, & lucem primum exuit. *edunt* quam si quis *peruersissime. dicit enim eum esse officiosiorem, qui ante lucem surgit, lucémque præuenit anteluceana vigilia, eam nudat & aperit videtque,*

Veteres editiones, & superbam vmbram iners sagina succrescit. *Hanc orationem (scribit Turnebus loco iam citato.) nemo patiedtibus auribus feret, sed eam accusabit, quicumque blaterantem fœda scribiligine audiet. Ego igitur sic emendandum reor,* sub vmbra iners sagina succrescit.

Ibidem: Destringere, est sudorem strigilibus siccare & detergere. vt hic, & apud Plinium lib. 34. cap. 8. se distringentem, *est* ἀποξυόμενος, *qui strigilibus se defricat, & sudorem sordesque deterget.*

Lipsius comm. ad 3. Annal. Taciti, corrigit expetunt, *pro* exspectant.

Idem ad 16. Annal. Lucet? somni tempus Quies est? (*pro nocte, quietem dixit: atque ita locum interpretor ac distinguo*) nunc exetceamur, &c. iam lux propius accedit? tempus est cœnæ.

Fuit hic Pinarius Natta, Seiani cliens, accusator Cremutij Cords. Tacitus lib. 4. Annal.

GRVTERVS ET IVRETVS.

QVi commutat cum fœminis vestem.] *P. Faber lib. 1. Semest. cap. 15. videtur hunc locum sic capere, vt insectetur eos autor noster qui ad mollitiem & luxum in cœnis veste vtebantur mulebri: ex quibus fuit & Senator ille de quo Pomponius in d. l. inter vestem ff. de auro & argento legato.* Quintius Mutius ait, scire se quẽdam Senatorẽ muliebribus cœnatoriis vti solitum: *ex quibus fuit etiam Cornelius Fronto, qui Adriano Imperatore celeberrimus causarum patronus fuit. hic enim, vt apud Dionem legimus, à cœna nocteque iam intempesta & silenti, Turbonem præfectum prætorio tanquam indicaturum mulebri cœnatoria indutus atque amictus, & amico suo adfuturus adiit. verum videatur elegans ille Faber. Lipsius tamen meus comment. ad lib. 3. Ann. Taciti, intelligi putat Sericas vestes Coasque, quibus non abstinebant viri, cum ea tamen propria mulierum. vnde & Plinius:* Non puduit has vestes (*de Cois loquitur*) vsurpare etiam viros, leuitatem propter æstiuam. in tantum à lorica gerenda discessere mores, vt oneri sint etiam vestes. *plura petenda è Clemente Alexandrino lib. 3. Pedag. cap. 3. nam ego præceptori meo hic adhæserim, quam Fabro, videatur & Langlæus lib. 1. cap. 5. Ocij Semestris.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

TENVEM aut vilem victum decreto animi, & fame, bonum optandumque fieri. Hoc vsurpandum etiam diuitibus: quis scit an non opus habituris? Consuetudo, & alieni mores, ne abducant. Sperne & iudicia aut voces alienas.

EPIST. CXXIII.

ITinere confectus incommodo magis, quàm longo, in Albanum meum nocte multa perueni. Nihil habeo paratum, nisi me. Itaque in lecto lassitudinem pono: hanc coqui, hanc pistoris moram boniconsulo. Mecum enim de hoc ipso loquor, quam nihil sit graue, quod leuiter excipias: quam indignandum nihil, nisi ipse indignãdo adstruas. Non habet panem meus pistor: sed habet villicus, sed habet atriensis, sed habet colonus. Malum panem, inquis. Exspecta, bonus fiet: etiam illum tenerum tibi & siligineum fames reddet. Ideo non est ante edendum, quam illa imperet. Exspectabo ergo: nec ante edam, quam aut bonum panem habere cœpero, aut malum fastidire desiero. Necessarium est, paruo assuescere. Multæ difficultates locorum, multæ temporum etiam locupletibus & instructis à diis optantem prohibent & occurrunt. Quidquid vult, habere nemo potest: illud potest, nolle quod non habet: rebus oblatis hilaris vti. Magna pars libertatis est, benemoratus venter, & contumeliæ patiens. Æstimari non potest, quãtam voluptatem capiam ex eo, quod lassitudo mea sibi ipsi acquiescit. Non vnctiones, non balneum, nõ vllum aliud remedium quam temporis quæro. Nam quod labor contraxit, quies tollit: hæc qualiscumque cœna adiciali iucundior erit. Aliquando enim experimentum animi sumpsit subitum: hoc est, simplicius & verius. nam vbi se præparauit, & indixit sibi patientiam, non æque apparet, quantum habeat veræ firmitatis. Illa sunt certissima argumenta, quæ ex tempore dedit, si non tãtum æquus molesta, sed placidus adspexit: si non excanduit, non litigauit, si quod dari deberet, ipse sibi non desiderãdo suppleuit, & cogitauit, aliquid consuetudini suæ, sibi nihil deesse. Multa quam superuacua essent, non intelleximus, nisi cũ deesse ceperunt. Vtebamur enim illis, non quia debebamus, sed quia habebamus. Quam multa autem paramus, quia alij parauerunt? quia apud plerosque sunt? Inter caussas malorum nostrorum est, quod viuimus ad exempla: nec ratione componimur, sed consuetudine abducimur. Quod, si pauci facerent, nollemus imitari: cum plures facere cœperunt, quasi honestius sit, quia frequentius, sequimur: & recti apud nos locum tenet error, vbi publicus factus est.

eſt. Omnes iam ſic peregrinantur, vt illos [3] Numidarum præcurrat equitatus, vt agmen curſorum antecedat. turpe eſt, nullos eſſe, qui occurrentes via deiciāt, qui honeſtum hominem venire magno puluere oſtendant. [4] Omnes iam mulos habent, qui cryſtallina & murrhina, & cælata magnorum artificum manu, portent. turpe eſt, videri, eas te habere ſarcinas, quæ tuto concuti poſſint. Omnium pædagia [5] oblita facie vehuntur, ne ſol, ne frigus teneram cutem lædat. turpe eſt, neminem eſſe in comitatu puerorum, cuius ſana facies [6] medicamentum deſideret. Horum omnium ſermo vitandus eſt. hi ſunt, qui vitia tradunt, & alio aliunde transferunt. Peſſimum genus hominum videbatur, [7] qui verba geſtarent: ſunt quidam qui [8] vitia geſtant. Horum ſermo multum nocet. nam etiamſi non ſtatim officit: ſemina in animo relinquit, ſequitúrque nos etiam cum ab illis diſceſſerimus, reſurrecturum poſtea malum. Quemadmodum qui audierunt ſymphoniam, ferunt ſecum in auribus modulationem illam ac dulcedinem cātus, quæ cogitationes impedit, nec ad ſeria patitur intendi: ſic adulatorum, & praua laudantium ſermo, diutius hæret quam auditur: nec facile eſt, animo dulcem ſonum excutere. proſequitur & durat, & ex interuallo recurrit. Ideo claudendæ ſunt aures malis vocibus, & quidem primis. Nam cum initium fecerunt, admiſſæque ſunt, plus audent. Inde ad hæc peruenitur verba: Virtus & philoſophia, & iuſtitia, verborum inanium crepitus eſt. Vna felicitas eſt, bona vita: [9] facere omnia libere, frui patrimonio. hoc eſt viuere, hoc eſt ſe mortalem eſſe meminiſſe. Fluunt dies, & irreparabilis vita decurrit. Dubitamus [10] quod iuuat facere, & ætati non ſemper voluptates decerpturæ, interim dum poteſt, dū poſcit, ingerere? Quid iuuat frugalitate vltro mortem præcurrere, & quidquid illa ablatura eſt, iam ſibi interdicere? Non amicam habes, non puerū, qui amicæ moueat inuidiam. quotidie ſobrius prodis: ſic cænas, [11] tamquam ephemeridem patri approbaturus. Non eſt iſtud viuere, ſed alienæ vitæ intereſſe. Quanta dementia eſt, heredi ſuo procurare, & ſibi negare omnia, vt tibi ex amico inimicum magna faciat hereditas? Plus enim gaudebit tua morte, quo plus acceperit. Iſtos triſtes & ſuperciliosos alienæ vitæ cenſores, ſuæ hoſtes, publicos pædagogos, aſſis ne feceris: nec dubitaueris, bonam vitam, quam opinionem bonam malle. Hæ voces non aliter fugiendæ ſunt, quam illæ, quas Vlyxes niſi alligatus, præteruehi noluit. Idem poſſunt: abducunt à patria, à parentibus, ab amicis, à virtutibus, & in turpem vitā miſeros turpius illidunt. Quanto ſatius eſt, rectum ſequi limitem, & eo ſe perducere, vt ea demum ſint tibi iucunda, quæ honeſta? Quod aſſequi poterimus, ſi ſecerimus duo eſſe genera rerum, quæ nos aut inuitent, aut fugent. Inuitent; vt diuitiæ, voluptates, forma, ambitio, cetera blanda & arridentia. Fugent; labor, mors, dolor, ignominia, victus aſtrictior. Debemus itaque exerceri, ne hæc timeamus, ne illa cupiamus. In contrarium pugnemus, & ab inuitantibus recedamus, [12] aduerſus petentia concitemur. Non vides, quam diuerſus ſit aſcendentium habitus, & deſcendentium? qui per pronum eunt, reſupinant corpora: qui in arduum, incumbunt. Nam ſi deſcendas, pondus ſuum in priorem partem dare: ſi aſcendas, retro abducere, cum vitio, Lucili, conſentire eſt. In voluptates deſcenditur: in res aſperas & duras, ſubeundum eſt. hic impellamus corpora, illic refrænemus. Hoc nunc me exiſtimas dicere, eos tantum pernicioſos eſſe auribus noſtris, qui voluptatem laudant, qui doloris metum, per ſe formidabilis rei, incutiunt? Illos quoque nocere nobis exiſtimo, qui nos ſub ſpecie Stoicæ ſectæ hortātur ad vitia. Hoc enim iactant: ſolum [13] ſapientem & doctum, eſſe amatorem, [14] ſolus apte ad hanc artem, æque combibendi & conuiuandi, ſapiens eſt peritiſſimus. Quæramus, ad quam vſque ætatem iuuenes amandi ſint. Hæc Græcæ conſuetudini data ſint: nos ad illa potius aures dirigamus: Nemo eſt caſu bonus: diſcenda virtus eſt. Voluptas humilis res & puſilla eſt, & in medio habēda pretio, communis cum mutis animalibus, ad quam minima & contemptiſſima aduolant. Gloria vanum & volatile quiddam eſt, auráque mobilius. Paupertas nulli malum eſt, niſi repugnanti. Mors malum non eſt: quid quereris? ſola ius æquum eſt generis humani. Superſtitio error inſanus eſt: amādos timet, [15] quos colit, violat. Quid enim intereſt, vtrum deos neges, an infames? Hæc diſcenda, imo ediſcenda ſunt. non debet excuſationes vitio philoſophia ſuggerere. Nullam habet ſpem ſalutis æger, quem ad intemperantiam medicus hortatur.

I. LIPSIVS.

1. A Dijs optantem.] *Corrupta ſunt. libri variant: meus*, locupletibus cum inſtructis duobus optātem *alij* à diebus optantem. *Occurrebat mihi*, à diu optatis: *ſiquis ſagacior, promat. Nam Muretus hic obtinebat*: inſtructis ac regibus octauam prohibent: *videtúrque ad horam cænæ referre, de qua non eſt ſermo.*

Senec.

2. Adijciali.] *Siue* Adiciali, *de qua supra epist.* xcv. *E libris tamen magis est vt legas*, Diali: *& capias Iouis epulum, in Capitolio.*

3. Numidarum præcurrat.] *Supra epist.* LXXXVII. Cursores & Numidas, & multum ante se pulueris agentem. *Nam praua ambitione scilicet, ob famam veterem Numidici equitatus, tales in itinere adesse sibi diuites isti volebant, & agmen ducebant. Notaui, & firmaui exemplis ad* II. *Hist. Taciti.*

4. Omnes iam mulos Habent.] *Alij*, multos. *nec male Pincianus*, famulos.

5. Oblita facile.] *Succo, aut offa, siue alio contra solem medicamento: ne tenera cutis scilicet læderetur, aut nigresceret.*

6. Medicamentum.] *Sic appellat & Iuuenalis, de fœminis:*

Sed quæ mutatis inducitur atque fouetur
Tot medicaminibus, coctæque siliginis offas
Accipit, & madidæ, facies dicetur, an vlcus?

Tertullianus de Virgin. velandis: Et faciem morosiorem lauacro macerant, forsitan & aliquo eam medicamento interpolant.

7. Qui verba gestarent.] *Accipio de calumniatoribus, susurronibus, lingulacis. qui ab alijs accepta seruant, & velut ad alios ferunt, & deponunt. Non enim patiuntur perire verba, sed ea tollunt & gestant.*

8. Vitia gestant.] *Transferenda in alios.*

9. Facere omnia libere.] *Pincianus vellet è suis*, facere, esse, bibere. *vt* Facere *res Venereas notaret, essetque illud S·rdanapali*, Lude, ede, bibe: *& sane nostri etiam libri illuc eunt. Sed tum ego malim*, Vna felicitas est, bonam vitam facere: esse, bibere, frui. *Felicitas est, inquit, agere bonam vitam: quam illam? edere, bibere, & quæ sequuntur. Ita post aliquot lineas* Bonam vitam *appellat, hodierno etiam idiotismo nostro.*

10. Qood iuuat facere.] *Forte*, Quoad.

11. Tamquam ephemeridem.] *Diarium tuum, & rationes.*

12. Aduersus petentia.] *Scripti libri*, potentia: *fortassis*, impotentia: *superba, dura, minantia. Sententiam tale poscere, clarum est. Gruterus* impetentia, *nec male.*

13. Sapientem & doctum.] *Sic distinxi, & iungi illa duo velim: nam* Doctus, *Stoica lingua est Sapiens, vt monui Manuduct.* II. *Dissert.* I. *Neque enim audio, qui Doctum ad* Amatorem *referunt, & coniungunt.*

14. Solus apte.] *Corrupta sunt. fortassis*, Solus æque ad hanc artem combibendi: *vt sequens illud*, æque *tollatur.*

15. Quos colit, violat.] *De Clem.* II. *cap.* v.

Religio Deos colit, Superstitio violat.

MVRETVS.

OCtauam prohibent,] *Non sinunt eos hora octaua cœnare. Ab illa enim incipiebant, qui genio liberius indulgebant. Hæc erant, quæ vocabant tempestiua conuiuia: quod de die fierent, & tempestiuius quam frugi homines epulandi causa discumbere solerent. Catullus.*

Vos conuiuia sumptuosiora
De die facitis *Iuuenalis.*
Exol ab octaua Marius bibit, & fruitur dijs
Iratis: at tu victrix prouincia ploras.

Plerumque tamen expectabant nonam. Cicero: Accubueram hora nona. *Martialis.*

Imperat extructos frangere nona thoros.

In sequentibus multa, vt & in superioribus, emendaui, quæ ex collatione cognosci ac dijudicari, quàm à me appendi annumerarique malo.

PINCIANVS.

ITaque in lecto lassitudinem pono. hanc coci ac pistoris moram boni consulo.] *Scribe*, ita in lectulo lassitudinem pono. Hanc coci, hanc pistoris moram boni consulo. *ex vetere lectione.*

Quod indignandum nihil.] *Puto legendum*, Quam indignandum nihil.

Etiam locupletibus & instructis, à nobis optantem prohibent, & occurrent.] *Ita prior editio. Quæ in lectione exemplaria omnia deprauata comperi, præter vnum illud meum familiare, in quo sinceram scripturam deprehendi ad hunc modum*: Etiam locupletibus, & instructis aciebus optatum prohibentes occurrent *Suffragatur nonnihil exemplar Scholarum, legens* à diebus, *non* à nobis.

Hæc qualiscumque cœna Diali iucundior erit. *Exemplar Facundi & Primitini*, Hæc qualiscunque cœna Attali iucundior erit. *De Attalo philosopho supra.*

Si non tantum æquus molestiam, sed placidus aspexit,] *Nonnulli codices*, molestia, *Lego* molesta.

Sed quod dari deberet,] *Vetus lectio*, si quod dari deberet.

Vtebamur illis, non quia debebamus,] *Adde coniunctionem* enim. Vtebamur enim illis, &c. *ex eadem.*

Quam multa ante parabamus, quia alij parauerunt.] Autem *eadem agnoscit, non* ante. *& puto castigatiorem esse lectionem* paramus, *quam* parabamus.

Vt qui honestum hominem venire.] *Verbum vt superuacaneum existimo.*

Omnes iam multos habent, qui chrystalina,] *Bona exemplarium pars* mulos *legit, non* multos: *Quid si legas* famulos, *non* multos, *siue* mulos: *quod magis videtur sensus exposcere.*

Horum omnium sermo vitandus est.] *Scribe*, hominum, *non* omnium, *ex exemplari domestico, vt paulo post*, pessimum genus horum hominum videbatur.

Hi sunt qui vitia tradent, & alio aliunde transferent.] *Scribe*, Hi sunt qui vitia tradũt, & alio aliunde transferunt, *ex vetere lectione.*

Nam etiam si non statim proficit,] Officit *lege, non* proficit, *ex exemplari diuæ Mariæ.*

Ferũt secom in auribus modulationem illa ad dulcedinẽ cantúmque cogitationes.] *Castiga*, ferunt secum in auribus modulationẽ illam ac dulcedinẽ cantus quę cogitationes impedit: *ex vetere lectione.*

Facere

Facere omnia libere.] *Eadem.* facere, eſſe, bibere. *Vt forte accipiat* facere, *pro* venereis vti. *In qua significatione & apud Plautum inuenitur, & vulgo vſurpatur.*

Dubitamus quod iuuat ſapere.] Dubitamus quod iuuat facere, *quædam agnoſcunt exemplaria.*

Et ætati voluptates non ſemper deceptura. Interim dum poteſt dũ poſſit ingerere?] *Caſtigo*, & ætati non ſemper voluptates recepturæ, interim dum poteſt, dum poſſit, ingerere: *ex codice Franciſcano.*

Quanta dementia eſt hæredi ſuo procurare.] *Scribo*, Quanta dementia eſt hæredis ſui res procurare, *ex omni vetere lectione.*

Alienæ vitæ cenſores ſiue hoſtes,] *Scribe*, alienæ vitæ cenſores, ſuæ hoſtes, *ex eadem.*

Et in turpem vitam ac miſeram vbi turpius illudunt.] *Breuius & ſincerius exemplar familiare*, & in turpem vitam miſeros illidunt.

Aduerſus petentia concitemur.] Potentia, *non* petentia, *omnis ſcripta lectio. Quid ſi legas?* prementia, *Nam ſupra duo dixit eſſe genera rerum quæ nos inuitent aut fugent, vt dicat hic* prementia, *quæ nos fugant.*

In res aſperas & duras ſubeundum eſt.] *Eadem*, In aſpera & dura ſubeundum eſt.

Qui dolores, metus per ſe formidabiles res incutiunt.] *Scribendum puto*, Qui doloris metus per ſe formidabilis rei incutiunt, *Videntur fauere huic lectioni verba epiſtolæ ſequentis:* Quibus nimium voluptas placet, quibuſque ſummus eſt doloris timor. *& paulo poſt:* & improbamus illos, qui nihil viriliter auſuri ſunt doloris metu.

Combibendi & conuiuendi.] *Vetus lectio*, combibendi & conuiuandi.

Gloria vanum & volatile quiddam eſt.] *Eadem*, Gloria vanum & volubile quiddam eſt.

Quid quæris? Sola in æquo eſt generis humani.] *Eadem*, Quid ſit quæris? Sola vis æquum eſt generis humani. *Exemplar familiare*, Sola ius generis humani æquat.

Superſtitio error inſanus eſt.] *Exemplar Franciſcanum*, Superſtitio error infantis eſt.

ERASMVS.

A Nobis optantem prohibent.] *In alijs erat*, à diebus, *legendum arbitror*, à diis. *Quamquam abeſſe videtur pronomen*, quæ: quæ à diis. *In alijs erat*, inſtructis nobis optatum prohibent & occurrunt.

OPSOPOEVS.

T*Vrnebus lib.26.cap.10. Vbi* cœna Diali *legimus*, cœna Attali *reperimus dilucide planèque ſcriptum. P. Faber Semeſt. lib.1.cap.6. Corrupte quidem & peruerſe* Attali *legunt, cum tamen ſic Dialis cœna dicatur, vt apud Tacitum Dialia ſacra, & Flamen dialis, vt apud Apuleium dialis via, & diale fulmen. Cœna autem intelligitur ea, quæ ante Iouis cellam in Capitolio fiebat: eratque publica, vt ex duobus eiuſdem Senecæ locis epiſt.95. & 98. colligitur: exque eo quod Valerius Maximus ita ſcribit*, Iouis epulo ipſe in lectulum, Iuno & Minerua in cellas ad cœnam inuitabantur: quod genus ſeueritatis ætas noſtra diligentius in Capitolio quam in ſuis domibus ſeruat, *&c. quæ ibi ſequuntur.*

Turnebus aduerſ. lib. 26.cap.10. Lego, omnium pædagogia velata facie vehuntur, *ſic autem vocantur pueri qui in delicijs habentur, eorumque multitudo; quorum facies ne ſole fuſcaretur iter facientium, operiebatur, &c. vt ait, velabatur. De pædagogijs vide plura apud Lipſium comm. ad 15. Annal. Taciti.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

ILlos Numidarum præcurrat equitatus,] *ſcilicet olim receptum vt viris lautioribus ditioribuſque Aſii aut Numidæ equites eſſent ad iter. Martialis,*

Cum cathedralitios portet tibi rheda miniſtros.
Et lybis in longo puluere ſudet equus. *Plura Lipſius notis ad lib.1. Hiſtoriarum Taciti, item Turnebus lib.30.cap.3. Aduerſ. necnon Douſa lib.1. cap.13. Præcidan. ad Arbitrum.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

CONTRA Epicureos, in Ratione, non Senſu, Bonum eſſe. Itaque infantes nondum eius capaces: neque plenum eſt, niſi vbi plena Ratio. Quomodo intelligam in me eſſe? ſi extra me nihil quæram.

EPIST. CXXIIII.

P*OSSVM multa tibi veterum præcepta referre,*
Ni refugis, tenuiſque piget cognoſcere curas.

Non refugis autem, nec vlla te ſubtilitas abigit. Non eſt elegantiæ tuæ, tantum magna ſectari. Sicut illud probo, quod omnia ad aliquem profectum redigis, & tunc tantum offenderis, vbi ſumma ſubtilitate nihil agitur: quod ne nunc quidem fieri laborabo. Quæritur, vtrum ſenſu an intellectu comprehendatur bonum. Huic adiunctum eſt, in mutis animalibus & infantibus non eſſe. Quicumque voluptatem in ſummo ponunt, ſenſibile iudicant bonum: nos contra intelligibile, qui illud animo da-

mus. Si de bono sensus iudicarent, nullam voluptatem reiiceremus: nulla enim non inuitat, nulla non delectat. Et econtrario nullum dolorem volentes subiremus: nullus enim non offendit sensum. Præterea, non essent digni reprehensione, quibus nimium voluptas placet, quibusque summus est doloris timor. Atqui improbamus gulæ ac libidini addictos, & contemnimus illos qui nihil viriliter ausuri sunt doloris metu. Quid autem peccant, si sensibus, id est, iudicibus boni ac mali, parent? his enim tradidistis appetitionis & fugæ arbitrium. Sed videlicet ratio isti rei præposita est, quemadmodum debeat de vita, quemadmodum de virtute, de honesto, sic & de bono maloque constitui. Nam apud istos vilissimæ parti datur de meliore sententia, vt de bono pronunciet sensus, obtusa res & hebes, & in homine quàm in aliis animalibus tardior. Quid si quis velit non oculis, sed tactu minuta discernere? subtilior ad hoc nulla acies, quam oculorum, & intentior daretur, bonum malumque dignoscere. Vides in quanta ignorantia veritatis versetur, & quàm humi sublimia ac diuina proiecerit, apud quem de summo bono maloque iudicat tactus. Quemadmodum, inquit, omnis scientia atque ars aliquid debet habere manifestum, sensu comprehensum, ex quo oriatur & crescat: sic beata vita fundamentum & initium à manifestis ducit, & eo quod sub sensum cadit. Nempe vos à manifestis beatam vitam sui initium capere dicitis. Dicimus beata esse, quæ secundum naturam sunt: quid autem secundum naturam sit, palam & protinus apparet, sicut quid sit integrum. Quid est secundum naturam? quod contingit & protinus nato, non dico bonum, sed initium boni. Tu summum bonum voluptatem infantiæ donas, vt inde incipiat nascens, quo consummatus homo peruenit. Cacumen radicis loco ponis. Si quis diceret illum in materno vtero iacentem vixque inceptum, tenerum, & imperfectum, & informem, iam in aliquo bono esse, aperte videretur errare. Atqui quantulum interest inter eum qui cum maxime vitam accipit, & illum qui maternorum viscerum latens onus est? Vterque, quantum ad intellectum boni ac mali, æque maturus est: & non magis infans adhuc boni capax est, quàm arbor, aut mutum aliquod animal. Quare autem bonum in arbore animalique muto non est? quia nec ratio. ob hoc in infante quoque non est: nam & huic deest. Tunc ad bonum perueniet, cum ad rationem peruenerit. Est aliquod irrationale animal: est aliquod nondum rationale: est rationale, sed imperfectum. In nullo horum bonum: ratio illud secum affert. Quid ergo inter ista, quæ retuli, distat? Numquam erit bonum in eo quod irrationale est: in eo quod nondum rationale est, tunc esse bonum non potest. in imperfecto iam potest esse bonum, sed non est. Ita dico, Lucili, bonum non in quolibet corpore, non in qualibet ætate inuenitur: & tantum abest ab infantia, quantum à primo vltimum, quantum ab initio perfectum. ergo nec in tenero modo coalescente corpusculo est. Quid ni non sit? non magis quàm in semine. Vt si dicas, aliquod arboris, aut sati bonum: hoc non est in prima fronde, quæ emissa cum maxime solum rumpit. Est aliquod bonum tritici: hoc nondum est in herba lactente: nec cum folliculo se exserit spica mollis, sed cum frumentum æstas & debita maturitas coxit. Quemadmodum omnis natura bonum suum nisi consummata non profert: ita hominis bonum non est in homine, nisi cum in illo ratio perfecta est. Quod autem hoc sit bonum, dicam. Liber animus est ac rectus, alia subiiciens sibi, se nulli. Hoc bonum adeo non recipit infantia, vt pueritia non speret, adolescentia improbe speret. Bene agitur cum senectute, si illuc longo studio intentoque peruenit: vbi hoc & bonum, & intelligibile est. Dixisti, inquit, aliquod bonum esse arboris, aliquod herbæ: potest ergo esse aliquod & infantis. Verum bonum nec in arboribus, nec in mutis animalibus est: hoc quod in illis bonum est, precario bonum dicitur. Quod est? inquis. hoc quod secũdum naturam cuiusque est. Bonum quidem cadere in mutum animal, nullo modo potest: felicioris meliorisque naturæ est. Nisi vbi rationi locus est, bonum non est. Quattuor hæ naturæ sunt, arboris, animalis, hominis, & Dei. Hæc duo quæ irrationalia sunt eamdem naturam habent: illa diuersa sunt, quod alterum immortale, alterum mortale est. Ex his ergo vnius bonum natura perficit, Dei scilicet: alterius cura, hominis. Cætera in sua natura perfecta sunt, non verè perfecta, à quibus abest ratio. Hoc enim demum perfectum est, quod secundum vniuersam naturam perfectum est: vniuersa autem natura rationalis est: cetera possunt in suo genere perfecta esse. In quo non potest beata vita esse, nec id potest quo beata vita efficitur: beata autem vita bonis efficitur: in muto animali non est quo beata vita efficitur: ergo in muto animali bonum non est. Mutum animal sensu comprehendit præsentia: præteritorum reminiscitur, cum id incidit, quo sensus admonetur: tamquam

equus

equus reminiſcitur viæ, cum ad initiũ eius admotus eſt. In ſtabulo quidem nulla viæ, quamuis ſæpe calcatæ, memoria eſt. Tertium vero tempus, id eſt, futurum, ad muta non pertinet. Quomodo ergo poteſt eorũ videri perfecta natura, quibus vſus perfecti temporis non eſt? Tẽpus enim tribus partibus conſtat: præterito, præſente, & futuro. Animalibus tantum quod breuiſſimum eſt in tranſcurſu datum, præſens: præteriti rara memoria eſt, nec vnquam reuocatur, niſi præſentiũ occurſu. Non poteſt ergo perfectæ naturæ bonum in imperfecta eſſe natura. Aut ſi natura habet, hoc habet, quod habent & ſata. Nec illud nego, ad ea quæ videntur ſecundum naturam, magnos eſſe mutis animalibus impetus & concitatos, ſed inordinatos ac turbidos. Numquam autem aut inordinatum eſt bonum, aut turbidum. Quid ergo, inquis, muta animalia perturbate & indiſpoſite mouentur? Dicerem illa perturbate & indiſpoſite moueri, ſi natura illorum ordinem caperet: nunc mouentur ſecundum naturã ſuam. Perturbatum enim id eſt, quod eſſe aliquando & non perturbatum poteſt. Sollicitum eſt, quod poteſt eſſe ſecurum. Nulli vitium eſt, niſi cui virtus poteſt eſſe. Mutis animalibus talis ex ſua natura motus eſt. Sed ne te diu teneam, aliquod erit bonum in muto animali, erit aliqua virtus, erit aliquid perfectum: ſed quale? nec bonum abſolute, nec virtus, nec perfectum. Hæc enim rationalibus ſolis contingunt, quibus datum eſt ſcire, quare, quatenus, quemadmodum. Ita bonum in nullo eſt, niſi in quo ratio. Quo nunc pertineat iſta diſputatio, quæris, & quid animo tuo profutura ſit? dico. & exercet illum, & acuit, & vtique aliquid acturum occupatione honeſta tenet. Prodeſt autem, & quod moratur ad praua properantem. Sed illud dico, nullo modo prodeſſe tibi poſſum magis, quàm ſi tibi bonum tuum oſtendo, ſi te à mutis animalibus ſeparo, ſi cum Deo pono. Quid, inquam, vires corporis alis & exerces? pecudibus iſtas maiores feriſque natura conceſſit. Quid excolis formam? cum omnia feceris, à multis animalibus decore vinceris. Quid capillum ingenti diligentia comis? cum illum vel effuderis more Parthorum, vel [2] Germanorum nodo vinxeris, vel vt Scythæ ſolent, ſparſeris: in quolibet equo denſior iactabitur iuba, horrebit in leonum ceruice formoſior. Cum te ad velocitatem parateris, par lepuſculo non eris. Vis tu, relictis in quibus vinci te neceſſe eſt, dum in aliena niteris, ad bonum reuerti tuum? Quod hoc eſt? animus ſcilicet emendatus ac purus, æmulator Dei, ſuper humana ſe extollens, nihil extra ſe ſui ponens. Rationale animal es. quod ergo in te bonum eſt? perfecta ratio. Hanc tu ad ſummũ finem euoca, in quantum poteſt plurimum creſcere. Tunc beatum eſſe te indica, cum tibi ex te gaudium omne naſcetur. cum in his quæ [3] homines eripiunt, optant, cuſtodiunt, nihil inueneris, non dico quod malis, ſed quod velis. Breuem tibi formulam dabo, qua te metiaris, qua perfectum eſſe iam ſentias: Bonum tunc habebis tuum, cum intelliges infeliciſſimos eſſe felices.

I. LIPSIVS.

1. Secundum vniuerſam naturam.] *Id eſt, communem: de qua primo Phyſiologiæ.*
2. Germanorum nodo.] *De Ira* III. *cap.* XXVI. *& nos ad Germaniam Taciti.*
3. Homines eripiunt.] *Ego iam olim,* cupiunt.

PINCIANVS.

Non eſt elegantiæ tuæ tam magna ſectari.] *Legendum puto* tantum, *non* tam.

Daretur, bonum malumque dignoſcere.] *Vetus lectio, partim* daret, *partim* deberet: *non* daretur

Sicut quid ſit integrum, quod contingit protinus nato.] *Scribe*, ſicut quid ſit integrum. Quid eſt ſecundum naturam? quod contingit protinus nato.

Et illum qui maternorum viſcerum latens onus eſt.] *Exemplar familiare*, & illum qui maternorum viſcerum latens vermis eſt.

Et non magis infans ad hoc boni capax eſt.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Quia non magis infans ad hoc boni capax eſt. *Videtur mihi legendum* adhuc, *non* ad hoc.

Ob hoc infantiæ quoque non eſt. *Scribendum per maiorem legendumque*, Ob hoc in infante quoque non eſt: *ex omni vetere lectione.*

Ratio illud ſecum affert.] *Scribe rurſus per maiorem.* Ratio illud ſecum, affert *ex eadem, hoc eſt, bonum ſine ratione eſſe nequit, & bonum comitatur.*

Non quod erit bonum in eo quod irrationabile eſt, In eo quod nondum rationale eſt, tunc eſſe bonum non poteſt, ſed imperfectum iam poteſt bonum, ſed non eſt.] *Caſtigo ex lectione diuerſorum exẽplarum. nam in vno veram ſcripturam inuenire non potui.* In eo quod irrationale eſt, nunquam erit bonum. In eo quod nondum rationale eſt tunc eſſe bonũ non poteſt. In imperfecto iam poteſt bonum eſſe, ſed non eſt.

Ergo nec in tenero modo caleſcente corpuſculo eſt.] *Scribe*, ergo nec in vtero modo coaleſcente corpuſculo eſt, *ex codice meo familiari.*

Non magis quam in femine hoc. Si dicas aliquod arboris aut fatis bonum nouimus.] *Castiga*, Nō magis quam in femine. Hæc si dicas: Aliquod arboris ac fati bonum nouimus. *ex vetere lectione.*

Hoc nondum est in herba latente.] *Puto mendum esse in verbo* latente, *legendumque* lactante: *vt Virgilius lactantia frumenta in Georgicis appellauit.*

Quod autem hoc bonum dicam.] *Legendum*, Quod autem hoc sit bonum, dicam, *ex vetere lectione.*

Si hoc & bonum & intelligibile est.] *In eadem habetur*, vbi hoc & bonum & intelligibile est.

Hoc quod in illis bonum est, prædicatione bonum dicitur.] *Lege* precario, *non* prædicatione, *ex correctioribus codicibus.*

Bonum autem cadere in mutum animal] *Vetus lectio*, Bonum quidem cadere in mutum animal.

Alterius cura, hominis.] *Deest dictio* scilicet, *vt sit*, alterius cura hominis scilicet, *ex eadem.*

Cætera tamen in sua natura perfecta sunt.] *Verbum* tamen *superuacaneum est: ex eadem.*

In muto animali beata vita non efficitur.] *Castiga*, in muto animali non est quo beata vita efficitur. *ex codice Scholastico.*

In muto animali bonum non est.] *Deest verbum* ergo. In muto ergo animali bonum non est, *ex eadem.*

Mutum animal sensu comprehendit præsentia. Præteritorum reminiscitur, cū id incidit, quo sensus admonetur: tanquam equus reminiscitur viæ, cum ad initium eius admotus est.] *Multa ex his verbis in exemplari Franciscano non habentur. Sic enim in eo legitur.* Mutum animal sensu comprehēdit præsentia. Præteritorum reminiscitur. Reminiscitur viæ, cum ad initium eius admotum, *reliqua desiderātur.*

In stabulo quidem nullius viæ est quamuis sæpe calcatæ memoria est.] *Corrigo*, In stabulo quidam nulla illi viæ, quamuis sæpe calcatæ, memoria est, *ex vetere lectione.*

Aut si natura habet, hoc habet, quod habent & sata.] *Codices Franciscanus & diuæ Mariæ, breuius*, Aut si natura habet, hoc habent & sata.

Sed quale nec bonum absolue, nec virtus.] *Verbum* quale *non agnoscitur à vetere lectione.*

Nullo modo prodesse magis possum.] *Scribe*, Nullo modo prodesse tibi magis possum, *ex eadem.*

Vel Germanorum modo vinxeris.] *Verbum* modo *expungendum, ex eadem. & si non absurde pro eo substitui posset* nodo, *vt illud:*

Crinibus in nodum tortis venere Sicambri.

Cum tibi gaudium omne nascetur.] *Scribe*, cum tibi ex te gaudium omne nascetur, *ex eadem.*

Tunc habebis bonum tuum.] *Aptior lectio domestici exemplaris.* Bonum tunc habebis tuum. *In exemplari tamen Franciscano desideratur dictio* Bonum.

ERASMVS.

SExtus quoque inceptum.] *Sic prior editio, alius habebat*, Sextus quoque incerti: *alius*, Sexuque conceptum. *Legendum arbitror*, vixque inceptum.

OPSOPOEVS.

T*Vrnebus: Bonum precario dicit, quod non plane vereque bonum est, sed quodam tanquam beneficio & indulgentia, quodam concessu & permissu.*

Lipsius epist. 23. lib. 3. legit, quæ homines cupiunt, optant.

L.

L. ANNÆI SENECÆ DE PROVIDENTIA.

siue

QVARE BONIS VIRIS MALA ACCIDANT, CVM SIT PROVIDENTIA.

LIBER VNVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

VREVS hic libellus est, & scriptum post Caligulam video ex Cap.iv. Ego mirmillonem, *inquit*, sub C. Cæsare audiui de raritate munerum querentem. *In præterito loquitur, ac de homine ac tempore, quod fuit. Puto igitur sub Claudio, statim à reditu: imo quid si hæc philosophica quædam in exsilio? nam diu ibi hæsit, annos circiter octo, & iustè hoc elegerit, sibi solando. Argumentum enim est, Prouidētiam esse: nec obstare, quod bonis mala quædam, sed externa, obueniant. Primò igitur vniuersè illam asserit, à mundi motu, ordine, constantiâ: quæ omnia rectorem clamāt. Deinde ad Quæsitum propriè, Quare ergo mala bonis? Ait primò, Deum amare bonos; nec immittere igitur iis mala. Instar parentis enim castigare, & coercere. Deinde, non videri ea mala bonis, nec vinci iis, sed exerceri, & per aspera indurari. Deum velut agonothetā esse, & robustis his athletis suis delectari. Hæc ita communiter, & velut præparans, ad Cap.ii. Ab eo magis distinctè quinque rationes, cur eueniant, exsequi pergit. Primò, pro ipsis esse, quibus accidunt: secundo, pro vniuersis: tertio, volentibus euenire: quarto, euenire fato & æterna lege. Primam rationem tractat Cap.iii.iiii. docétque pro ipsis esse, sicut medicina pro ægris. Indurantur etiam sic à Deo, qui se dignos producit in pugnam; alios viliores, in otio & vmbra habet. Secundam tractat. Cap.v. pro omnibus esse. vt viri boni, sic habiti, clament aliis & ostendāt non esse Bona aut Mala, quæ vulgus putet. Ad vera igitur illa spectent, & illa petant, hæc fugiant. Ibidem tertiam nectit, Volentes excipere: nam præbent se Deo & Fato. Quarta excipit, Fatum esse, & ab æterno constitutum, quid gaudeas doleásque. Denique repetit, mala hæc non esse: & Deum inducit pulcherrimè adhortantem, & ad robur excitantem. Stoicè in fine, Si piget & ferre tædet, quis tenet? patet ianua, exi.*

CAPVT PRIMVM.

VÆSISTI à me, Lucili, quid ita, si Prouidentia mundus ageretur, multa [1] bonis viris acciderent mala? Hoc commodius in [2] contextu operis redderetur, cum præesse [3] vniuersis prouidentiam probaremus, & interesse nobis Deum: sed quoniam à toto particulam reuelli placet, & vnam contradictionem [4] manente lite integra soluere: faciam rem non difficilem, caussam deorum agam. Superuacuum est in præsentia ostendere, non sine aliquo custode tantum opus stare, nec hunc siderum certum discursum [5] fortuiti impetus esse, & quæ casus incitat, sæpe turbari & [6] citò arietare: hanc inoffensam velocitatem procedere [7] æternæ legis imperio, [8] tantum rerum terra marique gestantem, tantum clarissimorum luminum & ex dispositione lucentium: non esse [9] materiæ errantis hunc ordinem: neque quæ temere coierunt, tanta arte pendere, vt terrarum gra-

uissimum pondus sedeat immotum, & circa se properantis cæli fugam spectet, vt infusa vallibus maria [10] molliant terras, nec [11] vllum incrementum fluminum sentiant, vt ex minimis [12] seminibus nascantur ingentia. Ne illa quidem quæ videntur confusa & incerta, pluuias dico nubésque, & elisorum fulminum iactus, & incendia ruptis montium verticibus effusa tremores labantis soli, & alia quæ tumultuosa pars rerum circa terras mouet, sine ratione, quamuis subita sint accidunt: sed suas & illa caussas habent non minus, quàm quæ alienis locis conspecta miraculo sunt, vt in mediis fluctibus [14] calentes aquæ, & [15] noua insularum in vasto exsilientium mari spatia. Iam vero si quis obseruauerit nudari litora pelago in se recedente, eademque intra exiguum tempus operiri, credet cæca quadam volutatione modo contrahi vndas, & introrsum agi, modo erumpere, & magno cursu repetere sedem suam: cum illæ interim portionibus crescunt, & ad horam ac diem subeũt, ampliores minorésque, prout illas [16] lunare sidus elicuit, ad cuius arbitrium oceanus exundat. Suo ista tempori reseruentur: eo quidem magis, quod tu non dubitas de prouidentia, sed quereris. In gratiam te reducam cum diis, aduersus optimos optimis. Neque enim natura patitur, vt bona bonis noceant. Inter bonos viros ac Deum [17] amicitia est, conciliante virtute. amicitiam dico? imo etiam [18] necessitudo & [19] similitudo: quoniam quidem bonus ipse [20] tempore tantum à Deo differt, [21] discipulus eius, [22] æmulatorque, & [23] vera progenies: quem parens ille magnificus, virtutum non lenis exactor, sicut seueri patres, durius educat. Itaque cum videris bonos viros acceptosque diis, laborare, sudare, per arduum ascendere, malos autem lasciuire, & voluptatibus fluere: cogita filiorum nos modestia delectari, [24] vernularum licentia: illos disciplina tristiori contineri, horum ali audaciam. Idem tibi de Deo liqueat. bonum virum [25] in deliciis non habet: experitur, indurat, [26] sibi illum præparat.

II. Quare multa bonis viris aduersa eueniunt? nihil accidere bono viro [27] mali potest. Non miscentur contraria. Quemadmodum tot amnes, tantum supernè deiectorum imbrium, tanta [28] medicatorum vis fontium, non mutant saporem maris, nec remittunt quidem: ita aduersarum impetus rerum viri fortis non vertit animum. Manet [29] in statu, & quicquid euenit, in [30] suum colorem trahit. Est enim omnibus externis potentior: nec hoc dico, [31] non sentit illa: sed vincit, & alioquin quietus placidusque, contra incurrentia attollitur. Omnia aduersa, [32] exercitationes putat. Quis autem, vir modo, & erectus ad honesta, non est laboris appetens iusti, & ad officia cum periculo promptus? cui non industrioso otium pœna est? Athletas videmus, quibus virium cura est, cum fortissimis quibusque confligere, & exigere ab his, per quos certamini præparantur, vt totis contra ipsos viribus vtantur. cædi se vexarique patiuntur: & si non inueniunt singulos pares, pluribus simul obiiciuntur. Marcet sine aduersario virtus. tunc apparet quanta sit, quantum valeat, polleátque, cum quid possit, patientia ostendit. Scias licet, idem viris bonis esse faciendum, vt dura ac difficilia non reformident, nec de fato querantur. quicquid accidit, boni consulant, in bonum vertant. Non quid, sed quemadmodum feras, interest. Non vides, quanto aliter patres, [33] aliter matres indulgeant? illi excitari iubent liberos, ad studia obeunda mature, feriatis quoque diebus non patiuntur esse otiosos, & sudorem illis, & interdum lacrimas, excutiunt: at matres fouere in sinu, continere in vmbra volunt; numquam flere, numquam tristari, numquam laborare. Patrium habet Deus aduersus bonos viros animum, & illos [34] fortiter amat: &, Operibus, inquit, doloribus, ac damnis exagitentur, vt verum colligant robur. Languent per inertiam saginata: nec labore tantum, sed [35] mole, & ipso sui onere deficiunt. Non fert vllum ictum illæsa felicitas. at vbi assidua fuit cum incommodis suis rixa, callum per iniurias ducit, nec vlli malo cedit: sed etiam si ceciderit, [36] de genu pugnat. Miraris tu, si Deus ille bonorum amantissimus, qui illos quàm optimos esse atque excellentissimos vult, fortunam illis cum qua exerceantur, assignat? Ego vero non miror, si quando impetum capiunt [37] spectandi magnos viros, colluctantes cum aliqua calamitate. Nobis interdum voluptati est, si adolescens constantis animi irruentem feram venabulo excepit, si leonis incursum interritus pertulit: tantoque spectaculum est gratius, quanto id [38] honestior fecit. Non fuit ista, quæ possunt deorum in se vultum conuertere, sed puerilia, & humanæ oblectamenta leuitatis. Ecce spectaculum dignum, ad quod respiciat intentus [39] operi suo Deus: ecce par Deo dignum, vir fortis cum mala fortuna compositus, vtique si & prouocauit. Non video, inquam, quid habeat in terris Iupiter pulchrius, si conuertere animum velit, quàm vt spectet Catonem, iam partibus [40] non semel fractis stantem,

nihilominus

nihil ominus inter [41] ruinas publicas rectum. Licet, inquit, omnia in vnius ditionem concesserint, custodiantur legionibus terræ, classibus maria, Cæsarianus [42] portas miles obsideat: Cato, qua exeat, habet. Vna manu latam [43] libertati viam faciet. ferrum istud, etiam ciuili bello purum & innoxium, bonas tandem ac nobiles edet operas. libertatem, quam patriæ non potuit, Catoni dabit. Aggredere anime diu meditatum opus, eripe te rebus humanis. Iam Petreius & Iuba concurrerunt, [44] iacentque [45] alter alterius manu cæsi. Fortis & egregia [46] fati conuentio: sed quæ non deceat magnitudinem nostram. tam turpe est Catoni, mortem ab vllo petere, quam vitam. Liquet mihi, cum magno spectasse gaudio deos, cum iam ille vir, acerrimus [47] sui vindex, alienæ saluti consulit, & instruit discedentium fugam: dum etiam [48] studia nocte vltima tractat, dum gladium sacro pectori infigit, dum viscera spargit, & illam sanctissimam animam, indignamque quæ ferro contaminaretur, manu educit. Inde crediderim fuisse parum certum & efficax vulnus. non fuit Diis immortalibus satis, spectare Catonem semel: retenta ac [49] reuocata virtus est, vt in [50] difficiliori parte se ostenderet. Non enim tam magno animo mors initur, quam repetitur. Quidni libenter spectarent alumnum suum, tam claro ac memorabili exitu euadentem? mors illos consecrat, quorum exitum & qui timent, laudant.

IIII Sed iam procedente [51] oratione ostendam, quam non sint quæ videntur, mala. nunc illud dico, ista quæ tu vocas aspera, quæ aduersa & abominanda, primum pro ipsis esse, quibus accidunt; deinde pro vniuersis: quorum maior diis cura est, quam singulorum. Post hæc volentibus accidere, ac dignos malo esse, si nolint. His adiiciam, fato ista fieri, & recte eadem lege bonis euenire, [52] qua sunt boni: [53] persuadebo inde tibi, ne vmquam boni viri miserearis. potest enim miser dici, non potest esse. Difficillimum, ex omnibus quæ proposui, videtur quod primum dixi: pro ipsis esse quibus eueniunt ista, quæ horremus ac tremimus. Pro ipsis est, inquis, in exsilium proiici, in egestatem deduci, liberos, coniugem efferre, ignominia affici, debilitari? Si miraris, hoc pro aliquo esse, miraberis quosdam [54] ferro & igne curari, nec minus fame ac siti. Sed si cogitaueris tecum, remedij caussa quibusdam & [55] radi ossa & [56] legi, & [57] extrahi venas, & quædam amputari membra, quæ sine totius pernicie corporis hærere non poterant: hoc quoque patieris probari tibi, quædam incommoda pro his esse, quibus accidunt. tam mehercules, quam quædam quæ laudantur atque appetuntur, contra eos esse, quos delectauerunt: simillima cruditatibus, ebrietatibusque, & ceteris quæ necant per voluptatem. Inter multa magnifica [58] Demetrij nostri, & hæc vox est, à qua recens sum. sonat adhuc, & vibrat in auribus meis: *Nihil*, inquit, *mihi videtur [59] infelicius eo, cui nihil vmquam euenit aduersi*. Non licuit enim illi se experiri. Vt ex voto illi fluxerint omnia, vt ante votum: male tamen de illo dij iudicauerunt. indignus visus est, à quo vinceretur aliquando fortuna, quæ ignauissimum quemque refugit. quasi dicat: Quid ego istum mihi aduersarium assumam? statim [60] arma submittet. non opus est in illum tota potentia mea: leui comminatione pelletur. non potest sustinere vultum meum. Alius circumspiciatur, cum quo conferre possimus manum: pudet congredi cum homine vinci parato. Ignominiam iudicat gladiator, cum inferiore componi: & scit eum sine gloria vinci, qui sine periculo vincitur. Idem facit fortuna, fortissimos sibi pares quærit, quosdam fastidio transit. Contumacissimum quemque & rectissimum aggreditur, aduersus quem vim suam intendat. Ignem experitur [61] in Mucio, paupertatem in Fabricio, exsilium in Rutilio, tormenta in Regulo, venenum in Socrate, mortem in Catone. Magnum exemplum, nisi mala fortuna, non inuenit. Infelix est Mucius, quod dextera ignes hostium [62] premit, & ipse à se exigit erroris sui pœnas? quod Regē, quem armata manu non potuit, exusta fugat? Quid ergo? felicior esset, si in sinu amicæ foueret manum? Infelix est Fabricius, quod rus suum, quantum à repub. vacauit, fodit? quod bellum tam cum Pyrrho, quàm [63] cum diuitijs gerit? quod ad focum cœnat illas ipsas [64] radices, & herbas, quas in agro [65] repurgando [66] triumphalis senex vulsit? Quid ergo? felicior esset, si in ventrem suum longinqui littoris pisces, & peregrina [67] aucupia congereret? si cōchyliis superi atque inferi maris, pigritiā stomachi nauseātis [68] erigeret? si ingēti [69] pomorū strue cingeret [70] primæ formæ feras, captas multa cæde venantium? Infelix est Rutilius, quod qui illum [71] damnauerunt, [72] caussam dicēt omnibus sæculis? quod æquiore animo passus est se patriæ eripi, quam [73] sibi exsilium? quod Sullæ dictatori [74] solus aliquid negauit, & reuocatus non tantum [75] retro cessit, sed longius fugit? Viderint, inquit, hoc isti, quos Romæ deprehendit felicitas tua. videant largum in foro sanguinem, & supra [76] Seruilium lacum (id enim proscriptionis

Sullanæ [77] spoliarium est senatorum capita, & passim vagantes per vrbem percussorum greges: & [78] multa millia ciuium Romanorum, vno loco [79] post fidem, imo [80] per ipsam fidem; trucidata. Videant, ista qui exsulare non possunt. Quid ergo felix est L. Sulla, quod illi descendenti ad forum [81] gladio submouetur, quod capita consularium virorum patitur [82] appendi, & [83] pretium cædis per quæstorem ac [84] tabulas publicas numerat? & hæc omnia facit ille qui legem [85] Corneliam [86] tulit. Veniamus ad Regulum. quid illi fortuna nocuit, quod illum documentum fidei, documentum patientiæ fecit? Figunt cutem [87] claui, & quocũque fatigatũ corpus reclinauit, vulneri incumbit, & in perpetuã vigiliam [88] suspensa sunt lumina. Quãto plus tormenti tanto plus erit gloriç. Vis scire, quam non pæniteat hoc pretio æstimasse virtutẽ? Refice tu illum, & mitte in senatum: [89] eamdem sententiam dicet. Feliciorem ergo tu Mæcenatem putas, cui [90] amoribus anxio, & morosæ vxoris [91] quotidiana repudia deflenti; somnus per symphoniarum cantum, ex longinquo lene resonantium, quæritur? Mero se licet sopiat, & [92] aquarum fragoribus auocet, & mille voluptatibus mentem anxiam fallat: tam vigilabit in pluma, quam ille [93] in cruce. Sed illi solatium est, pro honesto dura tollerare, & ad caussam à patientia respicit: hunc voluptatibus marcidum, & felicitate nimia laborantem, magis his quæ patitur vexat caussa patiendi. Non vsque eo in possessionem generis humani vitia venerunt, vt dubium sit, an electione fati data, plures Reguli nasci, quam Mæcenates, velint. Aut si quis fuerit, qui audeat dicere, Mæcenatem se quam Regulum nasci maluisse: idem iste, taceat licet, nasci se [94] Terentiam maluit. Male tractatum Socratem iudicas, quod illam potionem publice mixtam, non aliter quam medicamentum immortalitatis obduxit, & de morte disputauit vsque ad ipsam? male cum illo actum est, quod gelatus est sanguis, ac [95] paullatim frigore inducto venarum vigor constitit? Quanto magis huic inuidendum est, quam illis quibus [96] gemma ministratur, quibus exoletus omnia pati doctus, [97] suspensam auro niuem diluit? Hi quicquid biberint, [98] vomitu remetientur tristes, & bilem suam regustantes: at ille, venenum lætus & libens hauriet. Quod ad Catonem pertinet, satis dictum est: summamque illi felicitatem contigisse, consensus hominum fatebitur. quem sibi [99] rerum natura delegit, cum quo metuenda colliderer. Inimicitiæ potentum graues sunt? opponatur simul Pompeio, Cesari & Crasso. Graue est, à deterioribus honore anteiri? [100] Vatinio postferatur. Graue est ciuilibus bellis interesse? toto terrarum orbe pro caussa bona tam infeliciter, quam pertinaciter, militet. Graue est, sibi manus afferre? faciat. Quid per hoc [101] consequar? vt omnes sciant, non esse hæc mala, quibus ego dignum Catonem putaui.

IV. Prospera in plebem ac vilia ingenia deueniunt: at calamitates terroresque mortalium sub iugum mittere, proprium magni viri est. Semper vero esse felicem, & sine morsu animi transire vitam, ignorare est rerum naturæ [102] alteram partem. Magnus es vir: sed vnde scio, si tibi fortuna non dat facultatem exhibendæ virtutis? Descendisti ad Olympia: sed nemo præter te. [103] coronam habes, victoriam non habes. Non gratulor tamquam viro forti, sed tamquam consulatum præturam ve adepto. honore [104] auctus es. Idem dicere & bono viro possum, si illi nullam occasionem difficilior casus dedit, in qua [105] vna vim sui animi ostenderet. Miserum te iudico, quod numquam fuisti miser. transisti sine aduersario vitam. Nemo sciet, quid potueris: ne tu quidem ipse. Opus est enim ad notitiam sui, experimento. quid quisque posset, nisi tentando non didicit. Itaque quidam vltro se cessantibus malis obtulerunt, & virtuti ituræ in obscurum occasionem, per quam enitesceret, quæsierunt. [106] Gaudent, inquam, magni viri aliquando rebus aduersis, non aliter quam fortes [107] milites bellis. Ego [108] Mirmillonem sub C. Cæsare de raritate munerum audiui querentem: *Quam bella*, inquit, *ætas perit!* [109] Auida est periculi virtus, & quo tendat, non quid passura sit, cogitat: quoniam & quod passura est, gloriæ pars est. Militares viri gloriantur vulneribus, læti fluentem [110] meliori casu sanguinem ostentant. Idem licet fecerint qui integri reuertuntur ex acie, magis spectatur qui saucius redit. Ipsis inquam Deus consulit, quos esse quam honestissimos cupit, quoties illis materiam præbet aliquid animose fortiterque faciendi: ad quam rem opus est aliqua rerum difficultate. Gubernatorem in tempestate, in acie militem intelligas. Vnde possum scire, quantum aduersus paupertatem tibi animi sit, si diuitiis diffluis? vnde possum scire, quantum aduersus ignominiam & infamiam, odiumque populare, constantiæ habeas, si inter plausus senescis? [111] si te inexpugnabilis, & inclinatione quadam [112] mentium pronus fauor sequitur? vnde scio, quam æquo animo laturus sis orbitatem, si quoscumque

que

que sustulisti, vides? Audiui te cum alios consolareris: tunc conspexissem, si te ipse consolatus esses, si te ipse dolere vetuisses. Nolite, obsecro vos, expauescere ista, quæ dij immortales velut stimulos admouent animis. Calamitas, virtutis occasio est. Illos merito quis dixerit miseros, qui nimia felicitate torpescunt, quos velut in mari lento [113] tranquillitas iners detinet. Quicquid illis inciderit, nouum veniet. magis vrgent sæua inexpertos. graue est [114] teneræ ceruici iugum. Ad suspicionem vulneris tiro pallescit: audaciter veteranus cruorem suum spectat, qui scit se sæpe vicisse post sanguinem. Hos itaque Deus, quos probat, quos amat; indurat, recognoscit, exercet. eos autem quibus indulgere videtur, quibus parcere; molles venturis malis seruat. Erratis enim, si quem iudicatis exceptum: veniet ad illum diu felicem sua portio. Quisquis videtur dimissus esse, [115] dilatus est. Quare Deus optimum quemque aut mala valetudine, aut aliis incommodis, afficit? Quare in castris quoque periculosa fortissimis imperantur? Dux lectissimos mittit, qui nocturnis hostes aggrediantur insidiis, aut [116] explorent iter, aut præsidiũ loco deiiciant. Nemo eorum qui exeunt, dicit, *Male de me Imperator meruit*: sed, *Bene iudicauit*. Idem dicant quicũque iubentur pati, timidis ignauisque flebilia: *Digni visi sumus Deo, in quibus experiretur, quantum humana natura posset pati*. Fugite delicias. fugite [117] eneruatam felicitatem, qua animi [118] permadescunt, nisi aliquid interuenit, quod humanæ sortis admoneat, velut perpetua [119] ebrietate sopiti. Quem [120] specularia semper ab adflatu vindicarunt, cuius pedes [121] inter fomẽta subinde mutata tepuerunt, cuius cœnationes subditus & [122] parietibus circumfusus calor tẽperauit, hunc leuis aura non sine periculo stringet. Cum omnia, quæ [123] excesserunt modum, noceant; periculosissima felicitatis intemperantia est. Mouet cerebrum, in vanas mentem imagines euocat, multum inter falsum ac verum mediæ caliginis fundit. Quidni satius sit, perpetuam [124] infelicitatem quæ aduocat ad virtutem sustinere quam infinitis atque immodicis bonis rumpi? [125] Leuior iciuuo mors est: cruditate [126] dissiliunt. Hanc itaque rationem dij sequuntur in bonis viris, quam in discipulis suis præceptores: qui plus laboris ab his exigunt, in quibus certior spes est. Numquid tu inuisos esse Lacedæmoniis liberos suos credis, quorum experiuntur indolem [127] publice verberibus admotis? ipsi illos [128] patres adhortantur, vt ictus flagellorum fortiter perferant, & laceros ac semianimes rogant, perseuerent [129] vulnera præbere vulneribus. Quid mirum, si dure generosos spiritus Deus tentat? numquam virtutis molle documentum est. Verberat nos & lacerat fortuna? patiamur. non est sæuitia: certamen est. quo sæpius adierimus, fortiores erimus. [130] Solidissima pars est corporis, quam frequens vsus agitauit. Præbendi fortunæ sumus, vt contra ipsam ab ipsa duremur. Paulatim nos sibi pares faciat contemptum periculorum assiduitas periclitandi dabit. Sic sunt nauticis corpora, ferendo mari dura: agricolis, manus tritæ: ad [131] excutienda tela, militares lacerti valent: agilia sunt membra cursoribus. Id in quoque solidissimum est, quod exercuit. Ad contemnendam malorum potentiam, animus patientia peruenit: quæ quid in nobis efficere possit, scies, si adspexeris, quantum nationibus nudis & inopia fortioribus, labor præstet. Omnes considera gentes, in quibus Romana [132] pax desinit: Germanos dico, & quicquid circa [133] Istrum [134] vagarum gentiũ occursat. [135] Perpetua illos hiems, triste cælum præmit, maligne solum sterile sustentat, imbrem [136] culmo aut fronde defendunt, super durata glacie stagna persultant, in alimentum feras captant. Miseri tibi videntur? nihil miserum est, quod in naturam consuetudo perduxit. paullatim enim voluptati sunt, quæ necessitate cœperunt. [137] Nulla illis domicilia, nullæ sedes sunt, nisi quas lassitudo [138] in diem, posuit; vilis, & hic quærendus manu victus; horrenda iniquitas cæli, [139] intecta corpora: hoc quod tibi calamitas videtur, tot gentium vita est. Quid miraris bonos viros, vt confirmentur, concuti? Non est arbor solida, nec fortis nisi in quam frequens ventus incursat: ipsa enim vexatione constringitur, & radices certius figit. Fragiles sunt, quæ in aprica valle creuerunt. Pro ipsis ergo bonis viris est, vt esse interriti possint; multum inter formidolosa versari, & æquo animo ferre quæ non sunt mala, nisi male sustinenti.

Adiice nunc, quod [140] pro omnibus est, optimum quemque, vt ita dicam, milita-
re, & [141] edcre operas. Hoc est propositum Deo, quod sapienti viro, ostendere hæc v.
quæ vulgus appetit, quæ reformidat, nec bona esse nec mala: apparebũt autem bona
esse, si illa non nisi bonis viris tribuerit, & mala esse, si malis tantũ irrogauerit. Detesta-
bilis erit cæcitas, si nemo oculos perdiderit, nisi cui eruendi sunt. Itaque careant luce
[142] Appius & [143] Metellns. Non sunt diuitiæ bonum. Itaque habeat illas & [144] Ellius
leno: vt homines pecuniam cum [145] in templis consecrauerint, videant & in fornice.

Nullo modo magis potest Deus concupita [146] traducere, quã si illa ad turpissimos defert, ab optimis abigit. At iniquum est bonum virum debilitari, aut [147] constringi aut alligari, malos integris corporibus solutos ac delicatos incedere. Quid porro? non est iniquum, fortes viros arma sumere, & in castris pernoctare, & pro vallo obligatis stare vulneribus: interim in vrbe securos esse, [148] præcisos & professos impudicitiam? Quid porro? nõ est iniquũ, [149] nobilissimas virgines ad sacra faciẽda noctibus excitari, altissimo somno inquinatas frui? Labor optimos citat. Senatus per totum diẽ sæpe consulitur: cum illo tempore vilissimus quisque, aut in [150] campo otium suum oblectet, aut in popina lateat, aut tempus in aliquo [151] circulo terat. Idem in hac magna republica fit. boni viri laborant, [152] impendunt, [153] impenduntur, & [154] volentes quidem non trahuntur à fortuna, sequuntur illam, & æquant gradus. si scissent, antecessissent. Hanc quoque animosam Demetrij fortissimi viri vocem audisse me memini: *Hoc vnum*, inquit, *dy immortales, de vobis queri possum, quod non ante mihi voluntatem vestram notam fecistis. Prior enim ad ista venissem, ad quæ nunc vocatus adsum.* Vultis liberos sumere? illos vobis sustuli. Vultis aliquam partẽ corporis? sumite. Non magnam rem promitto. cito totum relinquam. Vultis spiritum? Quid ni? nullam moram faciam, quominus recipiatis, quod dedistis. à volente feretis, quicquid petieritis. Quid ergo est? maluissem offerre, quam tradere. Quid opus fuit auferre? accipere potuistis. sed ne nunc quidem auferetis: quia nihil eripitur, nisi retinenti. Nihil cogor, nihil patior inuitus: nec seruio Deo, sed assentio [155] eo quidem magis, quod scio omnia certa & in æternum dicta lege decurrere. Fata nos ducunt, & quantum [156] cuique restet, [157] prima nascentium hora disposuit. Caussa pendet ex caussa, priuata ac publica longus ordo rerum trahit. Ideo fortiter omne ferendum est: quia non, vt putamus, incidunt cuncta, sed veniunt. Olim constitutum est, quid gaudeas, quid fleas: & quamuis magna videatur varietate singulorum vita distingui, summa in vnum venit. accepimus peritura, perituri. Quid ita indignamur? quid querimur? ad hoc parati sumus. Vtatur, vt vult, suis natura corporibus: nos læti ad omnia & fortes cogitemus, nihil perire de nostro. Quid est boni viri? præbere se fato. Grande solatium est, cum vniuerso rapi. Quicquid est quod nos sic viuere iussit, sic mori: eadem necessitate & deos alligat. irreuocabilis humana pariter ac diuina cursus vehit. ille ipse omnium conditor ac rector [158] scripsit quidem fata. sed sequitur. semper paret, semel iussit. Quare tamen Deus tam iniquus in distributione fati fuit, vt bonis viris paupertatem, vulnera, & acerba funera adscriberet? Non potest [159] artifex [160] mutare materiam: [161] hæc passa est. Quædam separari à quibusdam non possunt, cohærent, indiuidua sunt. Languida ingenia, & in somnum itura, aut in vigiliam somno simillimam, [162] inertibus nectuntur elementis: vt efficiatur vir [163] cum cura dicendus, [164] fortiore fato opus est. Non erit illi planum iter: sursum oportet ac deorsum eat, fluctuetur, ac nauigium in turbido regat. contra fortunam illi tenendus est cursus. Multa accident dura, aspera, sed quæ molliat & complanet ipse. Ignis aurum probat, miseria fortes viros. Vide quam alte ascendere debeat virtus: scies illi non per secura vadendum esse.

Ardua prima via est, & qua vix mane recentes
Enituntur equi: medio est altissima cœlo:
Vnde mare & terras ipsi mihi sæpe videre
Fit timor, & pauida trepidat formidine pectus.
Vltima [165] prona via est, & eget moderamine certo.
Tunc etiam, quæ me subiectis excipit vndis,
Ne ferar in præceps, Thetis solet ipsa vereri.

Hæc cum audisset ille generosus adolescens: placet, inquit, via ascendo. [166] est tanti per ista ire casuro. Non desinit acrem animum metu territare:

Vtque viam teneas, nulloque errore traharis,
[167] *Per tamen aduersi gradieris cornua tauri,*
Æmoniosque arcus, violentique ora leonis

Post hæc ait: [168] *Iunge datos currus*. his quibus deterreri me putas, incitor: libet illic stare, vbi ipse sol trepidat. humilis & inertis est, tuta sectari: per alta virtus it.

Quare tamen bonis viris patitur
VI. aliquid mali Deus fieri? ille vero non patitur. [169] Omnia mala ab illis remouit, scelera & flagitia, & cogitationes improbas, & [170] auida consilia, & libidinem cæcam, & alieno imminentem auaritiam: ipsos tuetur ac vindicat. Numquid hoc quoque à Deo aliquis exigit, vt bonorum virorum [171] etiam sarcinas seruet? remittunt ipsi hanc Deo curã: externa contemnũt. Democritus diuitias [172] proiecit, [173] onus illas bonæ mentis existimans:

existimans: quid ergo miraris, si id Deus bono accidere patitur, quod vir bonus aliquando vult sibi accidere? Filios amittunt viri boni. quidni, cum aliquando & ipsi [174] occidant? In exsilium mittuntur. quidni, cum aliquando ipsi patriam non repetituri relinquant? Occiduntur. quidni, cum aliquando ipsi sibi manus afferant? Quare quædam dura patiuntur? vt etiam alios pati doceant. nati sunt in exemplar. Puta itaque Deum dicere: Quid habetis, quod de me queri possitis vos, quibus recta placuerunt? Aliis bona falsa circumdedi, & animos inanes, velut longo fallacique somnio lusi. auro illos, argento & ebore ornaui: intus boni nihil est. Isti, quos pro felicibus aspicitis, si non qua occurrunt, sed qua latent, videritis, miseri sunt, sordidi, turpes, ad similitudinem parietum suorum extrinsecus culti. Non est ista solida & sincera felicitas: [175] crusta est, & quidem tenuis. Itaque dum illis [176] licet stare, & ad arbitrium suum ostendi, nitent & imponunt: cum aliquid incidit, quod disturbet ac detegat, tunc apparet quantum altæ ac veræ fœditatis alienus splendor absconderit. Vobis dedi bona certa, mansura: quanto magis versaueritis, & vndique inspexeritis, meliora maioraque. Permisi vobis, metuenda contemnere, cupienda fastidire. non fulgetis extrinsecus: bona vestra introrsus obuersa sunt. Sic mundus [177] exteriora contempsit, spectaculo sui lætus. Intus omne posui bonum. non egere felicitate, felicitas vestra est. At multa incidunt tristia, horrenda, dura toleratu. Quia non poteram vos istis subducere, animos vestros aduersus omnia armaui. Ferte fortiter: hoc est, quo [178] Deum antecedatis. ille extra patientiam malorum est, vos supra patientiam. Contemnite paupertatem. nemo tam pauper viuit, quam natus est. Contemnite dolorem: aut soluetur, aut soluet. contemnite fortunam: nullum illi telum quo feriret animum, dedi. contemnite mortem: quæ vos [179] aut finit, [180] aut transfert. Ante omnia caui, ne quis vos [181] teneret inuitos, patet exitus. Si pugnare non vultis, licet [182] fugere. Ideoque ex omnibus rebus, quas esse vobis necessarias volui, nihil feci facilius, quam mori. Prono animam loco posui: [183] trahitur. Attendite modo, & videbitis, quam breuis [184] ad libertatem, & quam expedita, ducat via. Non tam longas in exitu vobis, quam intrantibus moras posui: alioqui magnum in vos regnum fortuna tenuisset, si homo tam tarde moreretur, quam nascitur. Omne tempus, omnis vos locus doceat quam facile sit [185] renuntiare naturæ, & munus suum illi [186] impingere. Inter ipsa altaria & sollemnes sacrificantium ritus, dum optatur vita, mortem condiscite. Corpora opima taurorum [187] exiguo concidunt vulnere, & [188] magnarum virium animalia humanæ manus ictus impellit. tenui ferro commissura ceruicis abrumpitur, & cum articulus ille, qui caput collumque committit, incisus est, tanta illa moles corruit. Non in alto latet spiritus, nec vtique ferro eruendus est: non sunt vulnere impresso scrutanda præcordia: [189] in proximo mors est. Non certum ad hos ictus destinaui locum: quacumque peruium est. Ipsum illud quod vocatur mori, quo anima discedit à corpore, breuius est, quam vt sentiri tanta velocitas possit. Siue fauces nodus elisit; siue spiramentum aqua præclusit; siue in caput lapsos subiacentis soli duritia comminuit; siue [190] haustus ignis cursum animæ remeantis interscidit: quicquid est, properat. Ecquid erubescitis? quod tam cito fit, [191] timetis diu?

COMMENTARII AD LIBRVM SENECÆ de Prouidentia.

I. LIPSIVS.

CAP. I. 1. Bonis viris.] *Perpetua querela, non solum quæstio: atque illinc finitio, aut Deum, aut certe Prouidentiam non esse. Poëta apud Ciceronem:*

Nam si curent, bonis bene sit, malis male
quod nunc abest.

Plautus ad Deos:

——— nam quid sibi habebunt igitur impij
Posthac, si ad hunc modum est innoxiis honor
Apud vos?

Muliercula in monumento veteri: PROCOPE MANVS LEVO CONTRA DEVM, QVI ME INNOCENTEM SVSTVLIT. *Symmachus:* Quæso custodes bonorum, valetudini tuæ medicas applicent manus, ne optimi Senatoris longua vexatio fidem faciat, nihil curare cælestes. *Et vbi non dicta aut scripta talia? Vide me Physiol. 1. Dissert. XVI.*

2. Contextu operis.] *Quod desideramus. siue seorsim de Prouidentia scripsit; siue magno* Moralium *operi inseruit, vbi à Deo & Prouidentia orsus, transiit ad Homines & Virtutes.*

Senec.

3. Vniuersis.] *Non parti, vt Aristoteles, qui eam cælo lunæ terminauit, cetera casui permisit. Stoici autem contra, vniuersis & singulis eam interuenire: de quo ego in Physiol. I. Dissert. XI.*

4. Manante lite.] *Quæstione primaria, An sit Prouidentia?*

5. Fortuiti impetus.] *Quod Epicuri delirium. Manilius reiiciens,*

— Mundum diuino numine verti,
Atque ipsum esse Deum: nec FORTE coisse
magistra,
Vt voluit credi, qui primus mœnia mundi
Seminibus struxit minimis, inque illa resoluit.

6. Cito arietare.] *Incurrere in se, & impedire.*

7. Æternæ legis.] *Quæ Prouidentia est, siue Fatum. Vide Physiol. I. Dissert. XII.*

8. Tantum rerum.] *Quomodo cursus aut velocitas illa res gestat? puto, quia includit, & siderum calorumque motu Fata dispensantur. Quæ aperta sententia Trismegisti est, non vno loco; & Stoici consentiunt consciscuntque. Nos in Physiol. lib. II. Dissert. XIIII. Tot ergo res gestant, quia includunt, & velut, grauida iis sunt, parturiuntque.*

9. Materiæ errantis.] *Atomorum, vt iam dictus Epicurus voluit.*

10. Molliant terras.] *Scabras per se asperasque. Itaque & mitigat infusus humor, & ligat diffluentes. Vide Physiol. II. Dissert. XVI.*

11. Vllum incrementum.] *Quia terra venis combibit identidem, atque attrahit.* qua ratione (*ait Plinius*) manifestum est, quare tot fluminum cottidiano accessu maria non crescant. *Adde & Solis eductiones.*

12. Seminibus.] *Frugum, arborumque. Pauca, sed pulcra & firma Prouidentiæ argumenta, si quis diducat.*

13. Tumultuosa pars.] *Nam supra quies & constantia, &* Pacem summa tenent.

14. Calentes aquæ.] *Plinius. II.* Vaporant & in mari ipso calentes aquæ, quæ Licinii Crassi fuerunt, mediosque inter fluctus ex istis aliquid valetudini salutare. *Philo Iudæus, De Somniis:* Εἰσὶ γὰρ μυρίαι πολλαχόθεν πηγαὶ ὕδωρ ζέον ἀναδιδοῦσαι, οὐ κατὰ γῆν, ἀλλὰ καὶ κατὰ θάλασσαν. ἤδη γ᾽ οὖν ἐφώρασαν φλέβας ἀναβλυζούσας ἐν μέσοις πελάγεσιν, ἃς ἡ τοσαύτη τῶν ἐν κύκλῳ πελαγῶν ἀνάχυσις ἐξ αἰῶνος ἐπικλύζουσα, οὐκ ἴσχυσε σβέσαι, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ἐπὶ ποσὸν ἀνεῖναι: Sunt enim mille passim fontes aquam calidam manantes, non in terra solum, sed ipso mari. Nunc certe deprehenduntur tales venæ in mediis maribus, quas ab æuo fluctuum in orbem inundatio non potuit extinguere, imo nec remittere.

15. Noua insularum.] *Plinium vide II. cap. LXXXVI. & seq. Liuium lib. XXXIX. in fine, Senecam Quæst. Nat. VI. cap. XXI.*

16. Lunare sidus.] *Aliquid noster III. Quæst. cap. XXVIII. plene Scaliger Exercit. LII.*

17. Amicitia est.] *Non tamen æqualitas, absit. Sed Christiano etiam sensu amat genus nostrum, & amari poscit.*

18. Necessitudo.] *Quidni? cum &* progenies eius, *vt addit, simus? Et trahunt quidem ista aliorsum Stoici: sed verba etiam nostra sunt, qui pietatem veram sectamur. De sensu illorum vide me Physiol. III. Dissert. VIII.*

19. Similitudo.] *Imago Dei sumus.*

20. Tempore tantum.] *Alta, imo superba, talia Stoici: de quibus ego Manuduct. lib. III. Dissertat. XIV.*

21. Discipulus.] *Vera iterum, & Christiana.*

22. Æmulatorque.] *Nonne & istud? & aut sumus certe, aut esse debeamus. Sacra nostra:* Imitatores eius estote. *Nos diffuse manud. II. Diss. XIX.*

23. Vera progenies.] *Epictetum hic audi:* Si Cæsar te adoptasset, quis supercilium tuum ferret? nunc cum Dei filius sis, non te æstimas & attollis? *Certe mi senex sumus: sed adoptione etiam sumus.*

24. Vernularum.] *Quorum procacitas propria, atque etiam dicacitas. Inde* Vernæ procaces. *Horatio;* Vernaculorum dicta *Martiali;* Vernilia dicta, *&* Vernilitas *Seneca ipsi, aliisque. At illud Martialis appositum:*

Vrbanus tibi, Cæcili, videris.
Non es crede mihi, quid ergo? verna es.

25. In deliciis.] *Eodem licet ducas. nam tales pueri,* Deliciæ *dicebantur.*

26. Sibi illum.] *Ipse Deus sibi, & suis oculis. quia magnus ille Editor hoc spectaculo maxime delectatur. Infra, Cap. seq.*

CAP. II. 27. Mali potest.] *Quasi respondeat, Aduersi aliquid, fateor: nihil mali. & in eo tu erras.*

28. Medicatorum.] *Gruterus bene è libris asseruit. Nam* Medicatum, *quod non est purum; mixtum redolet sapitque. Ita acida aqua, sulphurata, ferrata, tale genus omne, hoc nomine censentur. Plinius II. cap. C.* Terræ natura medicata aquas inficiat. *sic legendum: & alibi.*

29. In statu.] *A gladiatoria re aut militari. Dixi in Saturnal. lib. II.*

30. Suum colorem.] *Ipse bonus in bonum vertit, bene ferendo, bene interpretando. Vt guttas paucas albentes in vinum rubrum missas, ipsas suo colore tingit: ita hic.*

31. Non sentit.] *Nec enim apathia Stoicorum est (errant, qui adtribuunt) sed Stilponis schola, id est Megaricorum. Vide me III. Manud. Dissert. VII.*

32. Exercitationes.] *Simplicius in Epictetum, hæc omnia aut* Exercitia, *aut* Medicamenta *habet. Illa, si sanus animus, ad robur tuendum vel augendum; ista, si languidus, & deliciis aut voluptatibus demersus, ad recuperandum. Plane, vt in corporum cura solet.*

33. Officia.] *Publica ac priuata; patriæ, parentibus, amicis, singulis præstanda. Officium enim hic* τὸ καθῆκον.

34. Fortiter.] *Plinius Panegyrico:* Licet exclamare, Hunc nollo timidus est & bona sæculi sui parum nouit: illum volo, qui Cæsarem fortiter amat.

35. Mole.] *Libri aliquot scripti,* motu: *nec male. Adeo non labore solum, sed ipso motu suo deficiunt.*

36. De genu.] *Epist. LXVI.* Qui succisis poplitibus in genua se excepit, nec arma dimisit. *Saucii igitur aut valde fatigati sic pugnant. Quod ad phrasin, est illi similis epist. XXIX.* Nescio enim quid de gradu faciat.

37. Spectandi magn.] *Ipsum hoc Minutius Felix, eleganti libello, Aduersus gentes:* Quam pulchrum spe-

ctaculum

&iculum Deo, cum Christianis cum dolore congreditur? cum aduersus minas, & supplicia, & tormenta componitur? cum libertatem suam aduersus reges ac Principes erigit? Sed & Epictetus, in Dissertat. XXIV. libri I. ὅταν ἐμπέσῃ περίστασις, μέμνησο, ὅτι θεός σε, ὡς ἀλείπτης, τραχεῖ νεανίσκῳ συμβέβληκεν: Cum periculum ingruit, cogita, Deum te lanistæ instar aut gymnastæ, cum acri iuuene commisisse. Et plura ibi, toti huic argumento.

38. Honestior.] Etsi olim viles tantum, & captiui aut damnati ad bestias fere solent dari: tamen sub Principibus inualuit, etiam Equites, etiam Senatores committi. Seneca epist. C. Adspice illos iuuenes, quos ex nobilissimis domibus in arenam luxuria coniecit. Nam desperatio, & æs alienum, tales eò sæpe adigebat. Vide me in II. Sat. cap. III.

39. Operi suo.] Huic mundo, quem fecit, & tuetur intuendo.

40. non semel.] In Pharsalia, & in ipsa Africa.

41. Ruinas publ.] Est illud Horatianum: Si fractus illabatur orbis, Impauidum ferient ruinæ.

42. Portas miles.] Nam præmiserat Cæsar Vticam cum equitatu M. Messallam, ipse eodem iter faciens: Hirtius.

43. Libertati viam.] Consol. ad Marciã: Si domini pertæsum est, licet vno gradu ad libertatẽ trãsire.

44. Iacent.] Ergo facit eos perisse ante Catonem, quod & Dio & Florus ita narrant. At Liuius & Appianus aliter, & palam Hirtius: quibus, ex rerum temporumque serie, ego credam.

45. Alter alterius.] Ita & Dio scribit XLIII. ὁ Ἰόβας τῷ Πετρείῳ ἐμονομάχησεν, καὶ συναπέθανε: Iuba cum Petreio singulari certamine congressus, & commortuus est. Item Appianus: ἐπὶ τῷ δείπνῳ ξίφεσιν διεχρήσαντο ἀλλήλους: in cœnaculo se mutuo interfecerunt. Neque Hercules (quod Muretus prodidit) sententiam Hirtij Appianus sequitur, qui Petreium interfectum à Iuba, & hunc à seruo scripsit: si tamen ita scripsit, de quo alias in ipso.

46. Fati conuentio.] Pactum inter ipsos super fato. Ita De Ira, lib. III. cap. XXVI. Vna res nos facere potest quietos, mutuæ facilitatis conuentio.

47. Sui vindex.] Nescio an non aptius, certe acutius: suæ vindex, vt ad salutem referatur, hoc sensu. Qui alienæ saluti molliter consuluit, acriter suæ. Quomodo? fuga & discessu illis; sibi, morte. Itaque Vindex propriè hic, non Vltor, sed Assertor.

48. Studia.] Nam Platonis Dialogum qui Phœdo inscribitur, de anima & immortalitate dicitur legisse.

49. Reuocata.] Vt solet in spectaculis. vbi aliquis populo placuisset, reuocabatur, & iterum iterumque audiebatur, vel spectabatur. Sic Cicero de Diphilo tragœdo: Millies coactus est dicere. Simile in gladiatoribus, vel athletis.

50. Difficiliori parte.] Morte repetita. quia, vt mox addit, non sit facile redire ad eam, atque ire. An non tamen scripsit, pare, vel pari? vt sic quoque in re spectaculorum maneat? Suspicor. & qui inter gladiatores bene se dederat ac placuerat, mox cum altero robustiore, quo magis probaret, committebatur.

CAP. III. 51. Oratione.] Vel ex hoc verbo grandiore dixeris Epistolam hanc non esse, Librum esse.

52. Quæ sũt boni.] Quatenus sũt tales, nã adhærẽt hæc bonitati & virtuti: neque ea sũt sine incõmodis his externis.

53. Persuadebo.] Hæc pars in fine deest, temporum iniuria, non scriptoris incuria.

54. Ferro & igne.] Simplicius tale: Si corporum medicinam exercentem, eumque vrentem & secantem, atque ipsos carnifices imitantem, non malum sed bonum dicimus, atque adeo gratias agimus, & mercedem numeramus: cur in medicina Dei non acquiescimus? Nam vt Hieronymus in Ezechielem; quæ potatur pœna, medicina est.

55. Radi ossa.] Scalpello, dum purgantur.

56. Legi.] Vide de Benef. V. cap. XXIV. & Consol. ad Marciam. cap. XXII.

57. Extrahi venas.] Vir eruditus eo refert, quod in quibusdam morbis, vt Varricibus, vena exciditur aut aduritur. vt Celsus iubet VII. cap. XXXI. quod ipsum mox dicit eximi venam. At ego aptius verumque habeam, extrahi venas, id est sanguinem è venis. Metonymia vsitata, vti poculum obduci.

58. Demetrij.] Illius Cynici, quem passim attollit in his libris. Vide epist. LXIII. & De Benef. VII. cap. VII.

59. Infelicius eo.] Simili argutia Bias olim: Ἔλεγε ἀτυχῆ, τὸν ἀτυχίαν μὴ φέροντα: dixit infœlicem, qui infelicitatem non ferret.

60. Arma subm.] Vt victi & supplices solent. Est à gladiatoribus. vide nostra Saturnalia.

61. In Mucio.] Legit ista & sublegit alibi (sed decore) Minutius. Vos ipsi, inquit, calamitosos viros fertis ad cælum. Mutium Scæuolam, qui cum errasset in Rege, periisset in hostibus, nisi dexteram perdidisset.

62. Premit.] Quasi manu passa & panda flammam surgentem comprimeret.

63. Cum diuitiis.] Seneca epist. CXX. Fabricius Pyrrhi regis aurum reiecit, maiusque regno iudicauit regias opes posse contemnere.

64. Radices.] Rapa alij exprimunt. Etsi de hac cœna ad focum, & rapis, Cicero, Plinius, Plutarchus, alij, ad Curium. non Fabricium trahunt.

65. Repurgando.] Abest quibusdam libris, & velim. Cibos enim hæc, non purgamenta scimus fuisse.

66. Triumphalis.] Triumphauit de Samnitibus, Lucanis, Brutijs: anno CCCCLXXI.

67. Aucupia.] Pro auibus ipsis captis: vt Venatio, pro feris.

68. Erigeret.] Eadem phrasi IV. Quæst. Nat. cap. vltimo Stomachus ille solutus, & æstu suo languidus, quærit aliquid quo erigatur. Renouare hoc famem, Petronius dixit. & huic rei ipsa illa conchylia adhiberi ostendit:

——inde Lucrinis
Eruta littoribus vendunt conchylia cœnis,
Vt renouent per damna famem.

69. Pomorum strue.] Quæ mihi aut alijs visa, scripsi III. Poliorceticon, vbi abunde super Apris. Communis

autem sententia, pomis cingi solere: sicut asparagi Squillas. vt in Iuuenali:

Quæ fertur domino squilla, & quibus vndique cincta
Asparagis?

Et propius ad rem, in Horatio lib. II. Sat. V.

Inprimis Lucanus aper fuit. acria circum
Rapula, lactucæ, radices.

Sed tamen cum hic luxum merum aut delicias narret, quid eo poma faciant? Mihi vero placeat rescribi, opsoniorum strue. *Aper in medio, circum patinaria strues, vt Comicus appellat. At lectio etiam in meo libro ista*: cingeretur, primæ formæ feras c. m. c. venantium deglutiret? *quod & in vno Pinciani: vix tamen probem.*

70. Primæ formæ.] *Magnos illos &* milliarios (*sic vocabant*) Apros *intelligit: de quibus in Epist.* CX.

71. Damnauerunt.] *Equites Romani, conspiratione in eum publicanorum: quos grassari in Asia prohibuerat. Itaque in ipsam amicam Asiam damnatus redijt*; cui obuiam omnes ciuitates legatos miserunt, vt ad se diuerteret. *Valerius.*

72. Caussam dicent.] *Accusandi ab omnibus, & damnandi.*

73. Sibi exsilium.] *Quod tenuit & amplexus est contra Sullam, qui patriæ eum reddebat.*

74. Solus aliquid.] *Epistola* XXIV. Rutilius reditum suum Sullæ negauit, cui tunc nihil negabatur.

75. Retro cessit.] *Fortasse*, retro non cessit: *adeo non paruit, neque rediit, vt etiam longius fugerit. Quod Smyrna cum egisse Ouidius dicit:*

Et graue magnanimi robur mirare Rutili,
Non vsi reditus conditione dati.
Smyrna virum tenuit, non Pontus, & hostica tellus.

76. Seruilium.] *Cicero pro Roscio*: Te pugna Cannensis accusatorem sat bonum fecit. multos cæsos non ad Thrasimenum lacum, sed ad Seruilium vidimus. quis ibi non est vulneratus ferro Phrigio? *Lacus ab auctore sic dictus*, in principio Vici Iugarij, continens Basilicæ Iuliæ: *Festus. Ergo iuxta forum Rom. ad latus partemque Capitolij.*

77. Spoliarium.] *Sumit ab Amphitheatris & re gladiatoria. nam ibi* Spoliarium, *Arenæ adnexum, in quo exui gladiatores, Ipsi læsi aut cæsi trahi eodem solent. Quia igitur ad lacum Seruilium aut cæsi multi, aut capita ibi exposita; Spoliarium id Sullanum vocat. Vide me Saturnal.* I. *cap.* XVIII.

78. Multa millia.] *Septem millia. De Clem.* I. *cap.* XII. *Ibi plura.*

79. Post fidem.] *Nam deditiçij erant.*

80. Per fidem.] *Quia sic induxit, vt arma ponerent: alioqui cædi non ita faciles.*

81. Gladio subm.] *Non virga lictoris, vt solet, & scripsi in Electis. Indicat autem Satellitium habuisse Sullam & milites ante ac post comitantes, qui populum submouerent.*

82. Appendi.] *Supra Seruilium lacum affigi. Meus tamen & plerique scripti*, ostendi. *Quod verum etiam, & incusat Valerius*: Abscisa miserorum capita, modo non vultum ac spiritum retinentia, in conspectum suum adferri voluit, vt oculis illa, quoniam ore nefas erat, manderet. *lib.* IX. *cap.* 2.

83. Pretium cædis.] *Duo talenta in singulos, ait Plutarchus: quæ sunt nobis* mille ducenti Philippæi.

84. Tabulas publ.] *Valerius*: Quatuor millia (*verius fortasse*, duo millia, *ex alijs*) & septingentos diræ proscriptionis edicto iugulatos in tabulas publicas retulit. videlicet ne memoria tam præclarei dilueretur.

85. Corneliam.] *De Sicarijs, ipse eorum caput, nec auctor solum cædium, sed exactor.*

86. Tulit.] *Postea nempe, in Dictatura.*

87. Claui.] *De Tranquillit. cap.* XV. Ergo Regulum fleam, quod tot clauis configitur? *Clauis, qui in arca lignea vndique fixi, & exstantes: in quam ille coniectus. Seneca epist.* LXVII. In hac est Reguli arca, Rutilij exsilium. *Tubero apud Agellium lib.* VI. Armariom muricibus præfixum *vocat.*

88. Suspensa.] *Cicero in Pisonem*, Regulum in machina religatum *scribit*, & resectis palpebris vigilando enecatum.

89. Eamdem seut.] *De non permutandis captiuis: seque inter illos.*

90. Amoribus anxio.] *Vxoris, quam amabat, nec fortasse solus. Cæsarem Augustum ea suspicione aspergit Dio*; quod creditus Gallicanam peregrinationē suscepisse, vt liberius, & procul à vulgo sermonibusque, frueretur Terentia Mæcenatis: *libro.* LIV. *Itaque non iniuria anxius Mæcenas; sed & Cæsari, ob hanc caussam occulte infestus, quod idem scriptor libro* LV. *tangit in Mæcenatis obitu. Potest tamen augurem hunc, fateor, etiam alio referre, & ad nudum ipsum amorem qui semper querulus & anxius, præsertim vbi non respondetur.*

91. Cottidiana repud.] *Noster epist.* CXIV. Hunc esse (*Mæcenatem*) qui vxorem millies duxerit, cum vnam habuerit?

92. Aquarum fragor.] *Quas iam commenti in ipsis cubiculis erant. Vide epist.* C.

93. In cruce.] *Post enim illa tormenta Regulum in cruce obiisse, etiam Florus scripsit.*

94. Terentiam.] *Vxorem Mæcenatis. Ille ita mollis (facete inquit) vt nec virum se, sed Tiresia suffragante fœminam malit.*

95. Paullatim frigore.] *A pedibus ad summa, & cor ipsum. Platonem in Phædonis fine adi.*

96. Gemma ministr.] *Noster de Benef.* VII. *cap.* IX. Capacibus gemmis inter se propinarent. *Lucanus* X. gemmæque capaces Excepere merum. *Cicero in Verr.* IV. Exponit non pauca pocula ex auro, quæ vt mos est regibus, & maxime in Syria, gemmis erant distincta clarissimis. Erat etiam vas vinarium ex vna gemma prægrandi, trulla excauata, manubrio aureo. *Plinius de Pompeij triumpho*: Transtulit vasa ex auro & gemmis, abacorum nouem. *Erant igitur & gemmea vasa, erant & gemmata. Plinius lib.* XXIII. *initio*: Turba gemmarum potamus, & smaragdis teximus calices, ac temulentiæ caussa tenere Indiam iuuat, & aurum iam accessio est.

97. Suspen-

97. Suspensam auro.] *In manibus ministri, suspensum aurum tenentis. Liber autem meus:* Suspensa auro niue, *alio casu habet: quasi vinum ipsa nunc dilueretur, non contra. At pro vulgata, locus epist.* LXXVIII. O infelicem ægrum. Quare? quia non vino niuem diluit, quia non rigorem potionis suæ renouat fracta insuper glacie. *Sed & isto casu Drepanius in Panegyrico:* Nisi æstiuam in gemmis capacibus glaciem falerna fregissent. *De tota re dicendi magis locus* IV. *Quæst. Nat. cap. vlt.*

98. Vomitu temet.] *Iisdem verbis, de eadem re, epist.* XCV. Vinum omne vomitu remetiuntur.

99. Rerum natura.] *Id est, Deus.*

100. Vatinio postf.] *In petitione Præturæ.*

101. Consequar.] *Nempe ego Deus, siue Natura, quæ ad hæc vocaui.*

CAP. IIII. 102. Alteram part.] *Constat enim diuersis rerum naturæ, lætis, tristibus, commodis, incommodis: nescit altera, qui semper in alteris.*

103. Coronam.] *Ex olea.*

104. Auctus es.] *Meus,* augustus es.

105. Vna vim.] *An in vna tantum? Mei libri,* vnam: *& vellem ego,* viuam. *id est, vegetam & viuidam vim animæ exsereret.*

106. Gaudent.] *Vt ille Diogenes Cynicus,* qui cum in casus quosdam aduersos incidisset, exclamauit: *Εὖγε ὦ τύχη, ὅτι μοι ἀνδρείως προσφέρῃ:* Euge. ô Fortuna, quod viriliter me tractasti? Atque idem in eiusmodi rebus cantillare clara voce solebat: *Stobæus.*

107. Milites bellis.] *Auctiores voce alij omnes libri:* belli triumpho. *Quod Mureto displicuit haud iniuria, iniuria tamen erudit. Mutari melius, & legi:* bellis triumphant. *Milites, inquit, bellis gaudent & exsultant.*

108. Myrmillonem] *In Dissert. Epicteti, lib. I hoc ipsum: Ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς Καίσαρος μονομάχοις εἰσί τινες οἱ ἀγανακτοῦντες, ὅτι οὐδεὶς αὐτοὺς προάγει, ὅτι ζευγνύει:* At in Cæsaris gladiatoribus quidam sunt, qui indignantur & ægrescunt, quod nemo eos producat, & cum pari componat.

109. Auida.] *Mei libri,* audax.

110. Meliori casu.] *Non capio. magis, si,* caussa, *rescribamus.*

111. Si te inexpugnabilis.] *Duæ primæ voces meo libro absunt, & tertia scribitur,* inexpugnabiliter. *Neutrum satis conuenit, nec tamen nunc emendo.*

112. Mentium.] *Mei duo,* meritum. *Tunc esset,* immeritum: *sed nil muto.*

113. Tranquillitas iners.] *Malacia.*

114. Teneræ ceruici.] *Libri mei & plerique alij,* feræ, *pro* teneræ. *atque, omnino legendum,* feræ ceruici: *id est, non cicuri, non domitæ. Scimus tales impatientissime iugum ferre.*

115. Dilatus est.] *Vt in Arena aut munere. Missio hic non est, sed ad proximum diem dilatio.*

116. explorent iter.] *Duo mei libri,* explorent interdum: *ex quo pronum facere,* interdiu. *Opponit hoc nocturnis insidijs: & de die, inquit, mittuntur exploratum, quid hostis agat aut moliatur, fortissimi. Neque sane solum* iter exploratur.

117. Eneruatam.] *Meus,* eneruantia: *& ex eo placeret* eneruantem.

118. Permadescunt.] *Mollescunt, sicut dura humore soluuntur, aut remittunt. Pari metaphora Plautus Mostellaria, de Amore:* Is vsque in pectus permanauit, permadescit cor meum.

119. Ebrietate sopiti.] *Itaque felicitatem cum vino comparat Archytas Pythagoreus. Οὐ μὰν ἀλλά, inquit, νόσοι τε καὶ μείζονας ποιεῖν πολλοὶ ἀπὸ ... εὐτυχίας, ὥσπερ οἶνος ... τοῖς ἀγαθοῖς τὰν διάνοιαν:* Atqui maiores morbos gignere solet ea, quæ ab omnibus appellatur Felicitas, tanquam vinum inebrians etiam bonis viris mentem.

120. Specularia.] *De his dico, epist* XC. *Sunt lapides pellucentes, vt vitrum: eiusque vicem olim in fenestris.*

121. Inter fomenta.] *Meus,* segmenta: *ex quo aliquis* tegmenta. *Et idem, cum libro etiam altero, sequentes duas voces,* subinde mutata, *non agnoscunt. Inclino ad eos, & cum hoc ipsum nouum (prisco ritu) domi pedibus tectis esse: satis sit legi,* cuius pedes inter tegmenta tepuerunt. *Nam vulgo duntaxat* soleati *domi erant, id est imas plantas tecti: exituri autem calceos illos altiusculos sumebant.*

122. Parietibus circumf.] *Seneca epist.* XC. *inter ea quæ sua memoria prodierunt, habet,* tubos parietibus impressos, per quos circumfunderetur calor, qui summa & ima foueret æqualiter. *Apparent & nunc in Thermarum ruinis. Ab his* Tubis, *nescio an* Stubarum *nomen, quod medij æui scriptores, & hodiernus vsus, habent, quamquam & à nostrate* Fouendi *verbo dicta esse possint.*

123. Excesserunt modum.] *Euripides:*

Βροτοῖς τὰ μείζω τῶν μέτρων τίκτει νόσους:

Quod media superat, hominib. morbos parit.

Et Plautus Pœnulo, diffusius:

—modus omnibus in rebus, soror,
Optimu'st habitu. nimia omnia nimium exhibent
Negotium hominibus ex se.

124. Infelicitatem quæ.] *Libri, alij,* infelicitatem aduocata virtute: *alij,* aduocante virtute. *quod pæne est, vt probem, hoc sensu: Sis vel infelix, dummodo virtus tibi aduocet ac patrocinetur.*

125. Leuior ieiuno.] *Scripti,* ieiunio. *Ego litterula insita legam:* Leuior è ieiunio. *Nec enim aliud significat, quàm leuem mortem ex inedia siue abstinentia esse: quam & multi, & ille Atticus, olim vsurparunt.*

126. Disiliunt.] *Aspicere videatur quod præiuit,* Homines immodicis bonis rumpi. *Sed cruditate aliquem dissilire & findi. audacius aut vanius dictum: & scripti fere,* dissilit, *referunt. ex quo mihi subolet,* difficilis, *aut* dissimilis: *vt ad mortem referatur, atque illam ex cruditate natam grauem & torquentem esse.*

127. Publice verberibus.] *Ad aram Dianæ Orthiæ, de quo decantato ritu Plutarchus in Laconicis institutis: Pausanias lib.* III. *Cicero Tusculana* II. *his verbis:* Spartæ pueri ad aram sic verberibus accipiuntur, vt multus è

visceribus sanguis eaeat: nonnunquam etiam (vt cum ibi essem, aodiebam) ad necem. quorum non modo nemo eaclamauit vmquam, sed ne ingemuit quidem. *Vides ephebeorum hanc constantiam. quo ille, apud Petronium, allusit:* Tres plagas Spartana nobilitate concoai. *& Plautus Captiuis, qui Parasitos, alapis & contumeliis suetos,* Laconas plagipatidas *facete dixit.*

128. Patris adhort.] *Tertullianus ad Martyres:* Nam quod hodie (*nota etiam eius aeuo fuisse*) apud Lacedæmonios sollennitas maaima est διαμαστίγωσις, id est Flagellatio, non latet. In quo sacro, ante aram, nobiles quique adolescentes flagellis affligunrur, adstantibus parentibus & propinquis, & vti perseuerent adhortantibus. *Martialis vero etiam matres miscet, nec hortantes solum, sed iubentes:* Et non cæsus adhuc, matre iubente, Lacon.

129. Vulnera præb.] *Efficaciter dictum. id est, iam cutem laceram scissámque, præbere nouæ lacerationi.*

130. Solidissima pars.] *Hippocrates: Κίνησις τὰ κρατύνει, ἀργίη δὲ τήκει:* Motio enim roborat, otium tabefacit.

131. Eacutienda tela.] *Adeo excutiebant, & velut tormento torquebant veterani illi, vt hodie fidem res non inueniat apud ignaros. Cui lubet, Militiam nostram videto, de Pilis.*

132. Paa definit.] *Id est, quæ extra ditionem finésque Romanos sunt: & quod sequitur, extra pacem. De Clem. cap. 1.* Tot millia gladiatorum, quæ paa mea comprimit. *in Principis persona.*

133. Istrum.] *Inferiorem Danubij partem. nam ea plurimum* Istri *nomine venit.*

134. Vagarum.] *Certis sedibus aut domicilijs non colentium. vt sunt Scythæ, Sarmatæ, Hamaxobij, & id genus.*

135. Perpetua hiems.] *De Germanis hæc non ita vera, magis de Scythis. Et si de illis quoque Tacitus:* Germaniã informem terris, asperam cælo, tristem culru aspectúque, nisi si patria sit. *Iterúmque:* In vniuersum aut siluis horrida, aut paludibus fœda, frugiferarum arborum impatiens, pecorum fœcunda, eæque solæ & gratissimæ opes. *O quam nunc aliter! & Germania opidis, populis, ingenijs, artibus, opibus cum quauis terrarum contendit.*

136. Culmo.] *Significat ædium tecta, non imbrice aut tegulario lapide, sed straminum culmis, rudiore ritu (vnde &* Culmina) *siue arborum fronde constrata. Tacitus in Germania:* Ne cæmentorum quidem, aut tegularum, vsus.

137. Nulla illis domic.] *Nec id vere de Germanis. qui opida quidem non habebant, & nil præter informes vicos sed tamen domos. Seneca quidem & Taciti æuo. Nam vetustiores, nec ij satis certas sedes habebant, cum in annos eas vnaque agros, iussu magistratuum, mutarent. Cæsar lib. 4. de Sueuis. & vniuerse de Germanis in 6.*

138. In diem.] *Ad Sarmatas & Hamaxobios hæc refer, qui* in plaustro equoque viuunt, *vt ait Tacitus: & hoc signo colligit* Peucinos Fennósque Germanis potius adscribendos, quia domos figunt.

139. Intecta corpora.] *Cæsar de Germanis,* pellibus tegi: quarum propter eaiguitatem, magna pars est corporis aperta. *Et Tacitus:* Tegumen omnibus sagum fibula, aut si desit, spina (*mallem* pinna) consertum. cetera intecti agunt.

CAP. V. 140. Pro vnioersis.] *Secunda pars scripti, in qua ostendit alijs prodesse vel ad exemplum, vel ad indicium, incommoda bonis euenire.*

141. Edere operas.] *Supra cap. 11.* Ferrum istud nobiles edet operas. *Epistola* XXIX. Hoc enim ad edendas operas tempus sumpserat.

142. Appius.] *Claudius, cognomento* Cæcus, *Pyrrhi tempore.*

143 Metellus.] *L. Metellus Pontifex, bis Consul, Dictator, Triumphalis. de quo de Breuitate vitæ, cap. 13. Oculos igne amisit, cum Palladium raperet, ardente templo Vestæ. Vide Plinium, inter alios, diffusè super hoc viro lib. 7. cap. 43.*

144. Ellius.] *Alijs est,* Celius: *at meo libro,* Diris.

145 In templis consecr.] *An promente Diui Augustini, cui* Pecunia *palam Dea est, libro 4. de Ciuitate, cap. 21. Sed negat Iuuenalis in templis sacratam:*

——etsi funesta Pecunia templo.
Nondum habitas, nullas nummorum ereximus aras.

Nec id cum Augustino pugnat, vt censent qui imperitiæ poëtam accusant: quia potuit Dea censeri Pecunia, nec templo tamen coli. Neque enim omnes sane minuti & plebeij Dij honore illo dignati. Seneca, sed de Seneca verius sit eum dicere, Pecuniam in templis sacratam, *non vt Deam, sed donaria auri argentique ibi sacra, & ipsos Deos Deasque ex illo metallo.*

146. Traducere.] *Contemptui & ludibrio exponere. ab ijs qui traducebantur per fora aut theatra.*

147. Constringi.] *à Mureto est, opinor. nam nostri omnes libri,* configi. *Et sane* Constringi, *non idem est quod* Alligari? *Ergo,* configi, *teneamus: spectetque ad eos qui in cruce vel clauis* configuntur, *vel funibus* alligantur.

148. Præcisos.] *Exsectos & castratos capiunt quidam, vt in Lampridio:* Iactauit caput inter præcisos fanaticos. *At verius fortasse ad fædos illos referri, de quibus Martialis:* Præcidi gaudes, præcisus Papile ploras. *etsi tum* percidi. *&* percisos *scribi magis probem.*

149. Nobilissimas virgines.] *Vestales.*

150. Campo.] *Martio.*

151. Circulo.] *Orbe, quem collatis capitibus faciunt confabulantes.*

152. Impendunt.] *Abest à meo, sed retineo, & explico: operam, curas, ingenium impendunt.*

153. Impendontur.] *Argute. non solum sua, sed se impendunt: hoc enim est, ipsi* impenduntur, *pereunt, occiduntur. Noster Consol. ad Heluiã, cap. 16.* Quanto iustius sit te illi seruari, quàm mihi impendi. *Tertullianus de Spect. c.* XIX. Homo tam nocens factus est, vt tam crudeliter impendatur. *Idem Apologetici c.* XLIIII. illam iniuriã ciuitatis nemo expẽdit, cũ tot iusti impendimur, tot innocẽtes erogamur. *De Christianis, qui publicè occidebantur. Et nota mihi* Erogandi *verbũ sensu simili, à caussa simili. Impendere enim vel Erogare, eadẽ:*

& quia

& quia pecunia sic abit à nobis, peritque & absumitur, inde μεταφορικῶς pro perdere *dixerunt. Idem* Dependi, *in Tertulliano aduersus Gnostic. cap.* VI.

154. Volentes quidem.] *Pars tertia, quæ erat* volentibus accidere:*cui res vide sis paria, in Epicteti Dissertatione* X. *libri* II.

155. Eo quidem magis.] *Pars quarta,* Fato ista fieri.

156. Cuique restet.] *Vox intersita meo libro,* cuique temporis restet.

157. Prima nascentium hora.] *Interpretatur illud Manilianum:*

Nascentes morimur, finisque ab origine pendet.

158. Scripsit.] *Ex opinione, qua censebant Iouem dictare: &* Parcas (*verba Capellæ*) scribas Iouis, quod eius decreta in æreas tabulas referrent.

159. Artifex.] *Id est Deus, siue Ratio: caussa efficiens. Stoici* Artificem *appellant, quia volunt.* Naturam vim esse, sine ratione cientem motus, in corporibus necessarios: *sed contra,* participem rationis atque ordinis. *item:* ignem artificiosum: *&,* artis maxime proprium esse creare & gignere. *Quæ cum alibi, tum in Cicerone* II. *de Natura, ex ijs sumpta legas. Sic* artifex diuinus *Seneca, epist.* CXIII.

160. Mutare materiem.] *Stoicum dogma, originem malorum in materia esse. quod & Arnobius amplecti videtur lib.*I. Quid enim si materies prima, quæ in rerum quattuor elemēta digesta est, miseriarum omnium caussas suis continet in rationibus inuolutas? *Ego de tota re, in Physiol.* I. *Dissert.* XIV.

161. Hæc passa est.] *Diogenes in Zenone:* Ἀρχὰς εἶναι τῶν ὅλων δύο, τὸ ποιοῦν, καὶ τὸ πάσχον. τὸ μὲν οὖν πάσχον εἶναι τὴν ἄποιον οὐσίαν, τὴν ὕλην. τὸ δὲ ποιοῦν, τὸν ἐν αὐτῇ λόγον τὸν θεόν. Principia duo esse, Faciens Patiensque. Et patiens quidem, esse substantiam qualitatis expertem, Materiem dictam. Faciens vero, Rationem diuinam in ea existentem. *Vide epist.* LXV. *& me in Physiol.*

162. Inertibus elementis.] *Vult ecce materiem caussam esse talium affectuum vel euentuum, & ab ignaua illa ignauos gigni, & vitam pariter sortémque totam talem.*

163. Cum cura.] *Sallustiana phrasis est: lib.* IV. *De Benef. cap.* I.

164. Fortiore fato.] *Quod nascatur scilicet ex materie non inerti nec iacente, acrioribúsque elementis.*

165. Prona via.] *Deuergens & inclinata, cum Sol est in occasu.*

166. Est tanti.] *Hoc pretio, emam vel cadere.*

167. Per tamen aduersi.] *Mira astrologia, per distantia hæc Zodiaci signa vno die (ita argumentum est) Solem transire. At vnumquódque eorum mensem vnum tenet. Sed à poetis quis hæc exigit? speciose & vulgariter ea dici, satis est.*

168. Iunge datos.] *Hæc omnia, pessimo sane exemplo, omiserat Muretus. qua caussa? quia aliter nempe in Ouidio, nec ius scilicet nostro mutare leuiter & sua rei aptare. In quo etiam ingenij laus est, adeo non culpa. In poeta erat.* Finge datos currus: *& à Sole pronunciabatur. noster mutat, siue data opera (quod puto) siue obliuione, & Phaëtonti adscribit. Age pater, inquit, currus quos das & cedis, iunge: lubet statim conscendere.*

CAP. VI. 169. Omnia mala.] *Id est, omnia vere mala, atque hæc melior reiectio, quam illa de materie.*

170. Auida consilia.] *Quæ? nam de* auaritia *iam sequitur. Ergo ad ambitionem & eiusmodi cupidines refer.*

171. Etiam sarcinas.] *Vt loco calonis seruulique sit.*

172. Proiecit.] *Fratribus reliquit, cum pars eius esset* cētum talentorum, *siue* LX. milliū Philippicorum.

173. Onus bonæ.] *Apuleius:* Prorsus ad viuendum, vt ad natandum, ille melior, qui onere liberior.

174. Occidant.] *Brutus, imperiosus, Fuluius, alij.*

175. Crusta est.] *Quæ in parietibus, è vario marmore, splendebat.*

176. Licet stare.] *Sic Demosthenes, de Philippo:* Ἀλλ', οἶμαι, νῦν μὲν ἐπισκοτεῖ τούτοις τὸ κατορθοῦν. αἱ γὰρ εὐπραξίαι δειναὶ συγκρύψαι καὶ συσκιάσαι τὰ τοιαῦτα ὀνείδη. εἰ δέ τι πταίσει, τότε ἀκριβῶς αὐτοῦ ταῦτ' ἐξετασθήσεται: Sed, opinor, nunc obstat his & tenebras facit eius prosperitas. nam felices successus, mirum quàm potentes sint occultare & quasi inumbrare talia dedecora. Cum autē aliquid offenderit, tum in omnia eius acriter ab omnibus inquiretur.

177. Exteriora cont.] *Vbi vacuum infinitum.*

178. Deum antecedatis.] *Superbe, an stulte? Si discerni nos ita à Deo dixisset, recte: at illum anteiri, impie. Et sunt istæ voces Stoicæ μεγαληγορίας, quas me volente abstinuissent. Vide Manuduct.* III. *Diss.* XIII.

179. Aut finit.] *Si pereunt animæ.*

180. Aut transfert] *Si manent, & ad sidera sua eunt.*

181. Teneret inuitos.] *Auctor Thebaidos, diuini poëmatis:*

—optime hoc cauit Deus,
Eripere nemo vitam non homini potest,
At nemo mortem. mille ad hanc aditus patent.

182. Fugere.] *Deserere hanc militiam, id est, vitam.*

183. Trahitur.] *Si probum verbum, acumen in eo, quod animam prono & decliui loco esse velit, lapsuram sponte, nisi identidem trahatur. Nónne hoc fit, cum reciprocamus? nam alioqui abeat, & emaneat. Dubitaui tamen, an non* traditur. *vti dicat, non pellenda est, sed duntaxat mittēda & tradenda. Et ita sane loquimur,* tradere animam ac spiritum. *Noster De Ira* III. *cap.* XIX. *An etiam,* truditur? *videant sagaciores Critici.*

184. Ad libertatem.] *Adde De Ira* III. *cap.* XV.

185. Renunciare.] *Nuncium naturæ mittere, qui significet te conditione aut munere eius non vltra vti.*

186. Impingere.] *Quod fit, cum velut indignantes abimus, & vitam proijcimus.*

187. Exigoo conc.] *Securi percussa, vel etiam malleo. Securi, in ipso collo, vbi capiti nectitur. Ouid.*

—veluti qui candida tauri
Rumpere sacrifica molitur colla securi.

Etiam malleo, incusso temporibus, vt attonita caderent, & cultro dein supposito iugularentur. Idem alibi.

Lactentis vituli, dextra libratus ab aure.
Tempora discussit, claro, caua, malleus ictu.

188. Magnarum virium.] *Puto alterum exemplum, & inter punctiuncula separandum, vt feci. Elephantes enim intellegit, quod & verba ea mox dicunt,* tanta illa moles. *Hos subito interficere inuentum ab Asdrubale, illo magni ducis fratre. quia videbat auxilium, sed anceps esse: & sæpe consternatione aliqua in suos sæuire. Huic rei remedium repperit, tale.* Magister fabrile (*verba Liuij, lib. 28.*) scalprum habebat cum malleo. inter aures positum, ipsa in compage qua iungitur capiti ceruix, quanto maximo poterat ictu adigebat. Ea celerrima via mortis in tantæ mollis bellua. *Ammianus idem factitatum à Persis memorat, libro* XXV. Post hos elephanti. quibus insidentes magistri, manubriatos cultros (*sunt* scalpra *Liuij*) dextris manibus illigatos gestabant: & si ferociens animal vires exsuperasset regentis, ne reuersum per suos, collisam sterneret, plebem, vertebram, quæ caput à ceruice disterminat, ictu maximo terebrabant.

189. In proximos.] *Vbique mors est, ait alius. in vena aliqua, in funiculo, aqua, lapide: denique in ipso aëre, ne admitte illum, & abis.*

190. Haustus ignis.] *Quod Porcia Bruti vxor fecit.*

191. Timetis diu.] *Superest dicenda vltima pars, de miseratione: nec ea virum bonum dignum esse. Ita enim diuiserat, supra cap. III. Ergo desunt aliqua, neque tamen censeo huc assuendum aut subnectendum libellum,* De constantia sapientis: *quod quidam volunt, moniti à libris scriptis, qui sic ordinant. Profectò diuersum argumentum est: & id quod hic deest, si suppleri placet, fiat è libro de Tranquillitate, cap. 15. vbi paria tractat. Quod ad scriptos, sæpe talia confundunt.*

MVRETVS.

CAP. I. VERA *huius libri inscriptio hac est:* QVARE BONIS VIRIS MVLTA MALA ACCIDANT, CVM SIT PROVIDENTIA. *Ea non tantum in libro Siculo totidem litteris legitur, sed, quod plus est, apud Lactantium in libro de iustitia.*

Quid ita, si prouidentia.] *Ita impius quidam philosophus apud Plutarchum (si is liber Plutarchi est, quod non credo: neque me à sententia aut Stobæi aut Eusebij demouet auctoritas) libro primo* περὶ τῶν ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις. Πῶς δέ, εἴπερ ὁ θεός ἐστι, καὶ τῇ τούτου φροντίδι τὰ τῶν ἀνθρώπων οἰκονομεῖται, τὸ μὲν κίβδηλον εὐτυχεῖ, τὸ δὲ ἀστεῖον τἀναντία πάσχει. Ἀγαμέμνων τε γάρ,

Ἀμφότερον, βασιλεύς τ' ἀγαθὸς, κρατερός τ' αἰχμητὴς,

ὑπὸ μοιχοῦ καὶ μοιχαλίδος ἐνεδρευθεὶς ἐδολοφονήθη. καὶ ὁ τούτου δὲ συγγενὴς Ἡρακλῆς πολλὰ τῶν λυμαινομένων τὸν ἀνθρώπινον βίον καθάρας, ὑπὸ Δηϊανείρας φαρμακευθεὶς ἐδολοφονήθη. *Et Cyniscus Iouem alloquens,* Διὸς ἐλεγχομένῳ. Οὐκοῦν μηδ' ἐκεῖνο ὑμᾶς ἔρωμαι, οὔτε καὶ τὴν πρόνοιαν, καὶ τὴν εἱμαρμένην, τί δή ποτε Φωκίων μὲν ὀχηρὸς ἐν τοσαύτῃ πενίᾳ καὶ ἀπορίᾳ τῶν ἀναγκαίων ἀπέθανε, καὶ Ἀριστείδης πρὸ αὐτοῦ. Καλλίας δὲ καὶ Ἀλκιβιάδης, ἀκόλαστα μειράκια, ὑπερεπλούτουν, καὶ Μειδίας ὁ ὑβριστὴς, καὶ Χάροψ ὁ Αἰγινήτης, κίναιδος ἄνθρωπος, τὴν μητέρα λιμῷ ἀποκτείνας. καὶ πάλιν Σωκράτης μὲν παρεδόθη τοῖς ἕνδεκα. Μέλητος δὲ οὐ παρεδόθη. καὶ Σαρδανάπαλος μὲν ἐβασίλευσε, θῆλυς ὤν, Περσῶν δὲ τοσοῦτοι καλοὶ κἀγαθοὶ ἄνδρες ἀνεσκολοπίζοντο πρὸς αὐτοῦ διότι μὴ ἠρέσκοντο τοῖς γιγνομένοις. ἵνα ὑμῖν μηδὲ τὰ νῦν λέγω, καθ' ἕκαστον ἐπεξιὼν τοὺς μὲν πονηροὺς εὐδαιμονοῦντας, καὶ τοὺς πλεονέκτας, ἀγομένους δὲ καὶ φερομένους τοὺς χρηστοὺς, ἐν πενίᾳ καὶ νόσοις καὶ μυρίοις κακοῖς πιεζομένους.

Si prouidentia.] *Pronœan aut prouidentiam cum dicebant Stoici, nullo addito, diuinam prouidentiam intellegebant. Cicero II. de natura deorum:* Vt si quis dicat, Atheniensium remp. concilio regi: desit illud, Ariopagi: Sic cum dicimus, prouidentia mundum administrari, deesse arbitrator, deorum plane autem & perfecte sic dici existimato, prouidentia deorum mundum administrari.

In contextu operis.] *Quod non extat. Significat autem magnum illud opus, quo vniuersam moralem philosophiam complexus erat: cuius crebra in epistolis mentio.*

Manente lite integra.] *De prouidentia: non quidem tecum, sed cum ijs qui eam negant.*

Superuacuum est.] *Tum quia per se notum est; tum quia tu id non negas. Breuiter tamen tangit, quasi prætereiens, multa argumenta quibus, diuinum esse aliquod numen, quod huic rerum vniuersitati præsideat, intelligatur. quorum primum est, mundi ipsius magnitudo, quæ carere custode non potest. Sic apud Ciceronem Balbus,* An vero, *inquit,* Si domum magnam pulchrámque videris, non possis adduci, vt, etsi dominum non videas, muribus illam & mustelis ædificatam putes: tantum vero ornatum mundi, tantam varietatem pulchritudinémque rerum cælestium, tantam vim & magnitudinem maris atque terrarum, si tuum, ac non deorum immortalium domicilium putes, non plane desipere videare? *Sed hæc argumenta & in secundo de natura deorum, & à Lactantio in libro de ira Dei, & à Theodoreto, decem aureolis orationibus diuinitus explicata sunt.*

Et quæ casus.] *In ijs quæ casu aguntur, nullus ordo, nulla constantia est. In mundo omnia ordinatim constantérque fiunt. Non igitur casu aguntur. Quod si est, sequitur. vt mente ac consilio regantur.*

Æternæ legis.] *Ita vocabant mentem ac consilium diuinum: siue, vt Cicero libro II. de legibus loquitur, rationem rectam summi Iouis. Et eo sensu dixerat Pindarus,* νόμον εἶναι πάντων βασιλέα θνητῶν τε καὶ ἀθανάτων, *vt est apud Platonem in Gorgia. quod etiam à Pindaro sumptum posuerat Chrysippus libro primo* περὶ νόμου *vt est in l. secunda D. de legibus. Et apud Euripidem Hecuba ait, legibus etiam deos parere ac subesse.*

Ἡμεῖς μὲν οὖν δοῦλοί τε κἀσθενεῖς ἴσως
Ἀλλ' οἱ θεοὶ σθένουσι, χ' ὠ κείνων κρατῶν Νόμος.

Fortasse etiam fatalem quandam necessitatem, qua somniabant & homines & deos teneri: de qua alio loco dicturi sumus.

Non esse materiæ errantis hunc ordinem.] *Aduersus Epicureos, qui hæc omnia temerario atomorũ concursu fieri ac constare dicebant.*

Molliant

Molliant terras.] *Suapte sponte aridissimas, ideoque durissimas.*

Nec vllum incrementum.] Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat. *Ecclesiastæ capite primo.*

Ex minimis seminibus.] *Cicero:* Seminis enim vim esse tantam, vt id quamquam sit perexiguum, tamen, si inciderit in concipientem comprehendentemque naturam, nactumque sit materiam, qua ali augerique possit, ita fingat & efficiat in suo quidque genere. *Vtitur eodem argumento ad ostendendam prouidentiam & simplicius in Epictetum.*

Ne illa quidem.] *Non tantum ea quæ ita certa sunt & composita, vt in eis manifesto vis consilij & rationis appareat, sed ea etiam quæ videntur incerta & temeraria, certo tamen consilio administrantur.*

Noua insularum in vasto exilientium mari spatia.] *Exemplum huius rei est apud Liuium ad finem libri* XXXIX. *Vide Plinium capite* XCVII. *libri secundi.*

Vt bona bonis noceant.] *Hac de re copiose dixi libro secundo commentariorum in libros Platonis de rep.*

Inter bonos viros ac Deum amicitia est.] *Vnde colligebat Diogenes Cynicus, omnia bonorum virorum esse: quod & deorum omnia essent, & amicis omnia inter ipsos communia.*

Conciliante virtute.] *Quam eandem esse dicebant in homine & in Deo. Cicero primo de legibus.*

Bonus ipse tempore tantum à Deo differt.] *Itaque dicebant, hominem esse mortalem Deum, Deum vero hominem immortalem. Sed hoc multo quam par est, audacius ac superbius dictum est.*

Discipulus eius.] ἐστὶ μιμητὴς θεοδίδακτος.

Æmulatorque.] *Estote imitatores Dei.*

Et vera progenies.] *Erunt filij Dei. Dicas interdum hunc hominem litteras sacras attigisse ac degustasse.*

Nec hoc dico, non sentit illa:] *Nam* ἀναισθησία *vitium potius esset. Notum est quid Plato dixerit in Diogenem: cum is, ostentandæ patientiæ causa, columnam marmoream nudus media hieme amplecteretur. Si sentis, stulte facis: si non sentis, nihil magni facis.*

Exercitationes.] *Recte: sunt enim aut* καθαρτικαὶ ἰατρεῖαι, *aut* ὑγιαστικαὶ γυμνασίαι. *Simplicius in Epictetum.*

Ecce par Deo dignum.] *Vsitato in gladiatoribus verbo vsus est, vt & statim*, Compositus. *Lucilius:* Cum Placideiano hic componitur. *& in hoc ipso libro*, Ignominiam iudicat gladiator cum inferiore componi.

Iam Petreius & Iuba concurrerunt, iacentque alter alterius manu cæsi.] *Mirabilis in horum morte narranda historicorum dissentio est. Hic noster ait eos mutuis vulneribus cæsos; idque factum Catone nondum mortuo. At Hirtius in libro de bello Africano*, Rex interim Iuba, *inquit*, ab omnibus ciuitatibus exclusus, desperata salute, cum omnia conatus esset, cum Petreio, vt per virtutem interfecti esse viderentur, ferro inter se depugnant. Firmior, imbecilliorem Iuba Petreium facile ferro consumpsit. Deinde ipse sibi, cum conaretur gladio traijcere pectus, nec posset, precibus à seruo suo impetrauit, vt se interficeret, idque obtinuit. *Sed hoc Catone iam mortuo factum esse dicit. Huius igitur testimonio, valentior fuit Iuba. At Florus libro quarto, hoc modo:* Iuba cum se recepisset in regiam, magnifice epulatus cum Petreio fugæ comite; super mensas & pocula, interficiendum se ei præbuit. ille & regi suffecit & sibi. *En ibi valentiorem Petreium. In hoc autem consentit Florus cum Seneca, quod id factum narrat, antequam manus sibi adferret Cato. Liuius, quantum ex epitoma libri* CXIV. *colligitur, de Petreio cum Floro facit: de tempore dissentit. Prius enim narrat mortem Catonis. Dio libro* XLIII. *idem sentire videtur, quod Seneca. Appianus Hirtij sententiam sequitur. Quid in hac varietate facias? Quid, nisi vt dormites potius, quam in his, quibus neque melior quisquam, neque sapientior fit, subtiliter conquirendis otium conteras?*

Si miraris hoc pro aliquo esse,] *Hoc ipsum argumentum exposuit Simplicius:* Εἰ οὖν τὴν τῶν σωμάτων ἰατρικὴν γυμνάζουσαν καὶ καίουσαν, καὶ κατατέμνουσαν, καὶ μέρη ἀποκόπτουσαν, καὶ τὰ αὐτὰ τοῖς ἀφειδῶς κολαζομένοις ἀνθρώποις ποιοῦσαν, οὐ κακὴν λέγομεν, ἀλλ' ἀγαθὴν καὶ χάριν καὶ μισθὸν τελοῦμεν τοῖς ἰατρεύουσι, διὰ τί τὴν τοῦ θεοῦ ἰατρείαν οὐκ ἀγαπῶμεν:

Et radi ossa & legi, & extrahi venas.] *Legebantur ossa mortuis. Homerus:*

Ἠῶθεν δή τοι λέγομεν ὀστέ' Ἀχιλλεῦ.

Virgilius: Ossaque lecta cado texit Corinæus aheno. *Propertius:*

Ossaque legisti, non illa ætate legenda

Patris. *Hic noster libro secundo de ira:* Dignus fuit, cui permitteret à conuiuio ad ossa filij legenda discedere. *Atque hoc quamlibet multis veterum testimonijs confirmari potest. Sed & in curandis vlceribus non raduntur modo, sed & exciduntur: vt videre est apud Celsum libro octauo. quibus autem exciduntur, ijs etiam viuis leguntur. Vena etiam noxia, vt in varicibus, aut aduruntur, aut exciduntur, & eximuntur. Vide Celsum libri septimi capite* XXXI.

Longinqui littoris pisces] *Vt Murænas & anguillas Siculas, ostrea Lucrina, coracinos Niliacos, lupos ex Timauo, acipenseres Rhodios. Horatius:*

Sed non omne mare est generosæ fertile testæ:
Murice Baiano melior Lucrina peloris.
Ostrea Circeis, Miseno oriuntur echini.
Pectinibus patulis iactat se molle Tarentum.

Talia multa collegerat Varro περὶ ἐδεσμάτων. *Vide Agellium libri* VII. *capite* XVI. *Scripserat & Ennius eodem argumento* ὀψαρτυτικὰ, *ex quibus versus aliquot leguntur apud Apuleium apologia prima, sed valde corrupti. Scripserant & Antiphanes & Hermippus: quorum multa extant apud Athenæum. Vide & Macrobium libro tertio Saturnaliorum, & Clementem libro secundo pædagogi.*

Peregrina aucupia.] *Vt attagenas Ionicas. Martialis:*

Inter sapores fertur alitum primus,
Ionicarum gustus attagenarum.

Phœnicopteros: quorum etiam linguis patinas implebant: vt & in superioribus diximus. Idem:

Senec. Yy iiij

Dat mihi penna rubens nomeo. sed lingua gulosis
Nostra sapit.

Phasianos, gallinas Numidicas, porphyriones, pauones Samios. & similia.

Pigritiam stomachi nauseantis.] *In eum enim vsum illa sumebant.* *Horatius:*

Tostis marcentem squillis recreabis & Afra
Potorem cochlea. *Idem.*
Languidus in cubitum cum se conuiua repooit.

Itaque quod alij cibum capiunt, vt esurire desinant: illi eo capiebant, vt pleni ac distenti denuo esurirent.

Ingenti pomorum strue.] *Ita enim apponebant aprum, vt indicarent, cum talem pomorum quasi stragem edere solitum esse. Sic squillas cingebant asparagis.* *Iuuenalis.*

Aspice, quam longo distendat pectore lancem,
Quæ fertur domino squilla, & quibus vndique cincta
Asparagis, qua despiciat conuiuia cauda,
Cum venit, excelsi manibus sublata ministri.

Feras,] *vt apros. Iuuenalis.*

quanta est gula. quæ sibi totos
Ponit apros, animal propter conuiuia natum. *Martialis:*
Spumens in longa cuspide fumat aper. *Idem:*
Qui Diomedeis metuendus setiger agris,
Ætola cecidit cuspide, talis erat.

Mirum est autem tantopere illis placuisse vastos illos & immanes apros, cum tenellos constet esse suauiores: nisi forte qui minore periculo capiebantur, minus placebant.

Oryces Martialis:

Matutinarum non vltima præda ferarum,
Sæuus oryx, constat quot mihi morte canum.

Onagros, lalisiones, dorcadas, ceruos, eiusdemque generis alia.

Sullæ dictatori.] *Petenti vt Romam rediret.*

Supra Seruilium lacum.] *Cicero pro Sex. Roscio Amerino:* Multos cæsos, non ad Transimenum lacum. sed ad Seruilium vidimus.

Spoliarium.] *Pannicularia sunt ea, quæ in custodiam receptus secum adtulit: Spolia, quibus indutus est, cum ad supplicium ducitur. L. Diuus Hadrianus, D. de bonis damnatorum. Ea milites plærumque inter se diuidebant, Inde Spoliarium locus vbi exui solebant. Seneca:* Nunquid aliquem tam cupidum esse vitæ putas, vt iugulari in spoliario quam in arena malit? *Plinius in Panegyrico,* Nunc templum, non spoliarium ciuium, cruentarumque prædarum sæuum receptaculum. *Lampridius in Commodo:* Gladiatoris cadauer trahatur: gladiatoris cadauer in spoliario pooatur.

Vomitu remetientur.] *Frequens erat apud veteres vomendi consuetudo. Iuuenalis:* Bibit & vomit. *Idem:* Crudum pauonem in balnea portas. *Suetonius de Vitellio:* Nec temere vnquam triclinio abcessit, nisi distentus ac madens: & vt statim supino ac per somnum hianti pinna in os inderetur ad exonerandum stomachum. *Sed & Cæsarem vomere solitum ostendunt illa ex oratione pro Deiotaro:* Cum te post cœnam vomere velle dixisses. *Et puto eum, diem sibi vnum solitum deligere ex mense, quo cœnaret copiosius, vt postea vomeret. Cicero de eo ita scribit libro XIII. ad Atticum:* Vnctus est, accubuit, ΕΜΕΤΙΚΗΝ agebat. Itaque & edit & bibit ΑΔΕΩΣ, & iucunde, opipare sane & apparate. *In illo autem ἐμετικὴν, puto intelligendum, ἡμέραν. S. Hieronymus libro secundo aduersus Iouinianum:* Multi impatientiam gulæ vomitu remetiuntur, (*male vulgo legitur,* remediantur) & quod turpiter ingesserunt, turpius egerunt. *Adhibebant eius rei causa drimyphagian. id est, esum acrium, & salsorum, sumebantque omotarichum raphanum, erucam, salsamentum vetus, origanum viridem, capas, porrum, & talia. Auctores Dioscorides libro primo, Paulus Egineta libro primo, & libro quarto. Atque hoc commendat Galenus libro quinto de vsu partium: & laudat veteres medicos, qui tales vomitiones imperarent aut semel aut etiam bis quot mensibus. At Plinius lib. XI. cap. LIII. ait eis frigidiora effici corpora, oculosque ac dentes insigniter lædi. Plutarchus quoque in libro de valetudine tuenda, vomitum & purgationem alui per medicamenta vocat turpia redundantia remedia: & damnat.*

Qua animi permadescunt.] *Ita hoc verbo vsus est & Plautus:*

Contiouo pro imbre amor aduenit in cor meum.
Is vsque in pectus permanauit: permadefecit cor meum.

Non est arbor solida,] *Κίνησις γὰρ κρατύνει, ἀργίη δὲ τήκει, ait Hippocrates.*

Fata nos ducunt:] *Sic alibi:* Ducunt volentem fata, nolentem trahunt.

& Manilius,

Fata regunt orbem, certa stant omnia lege.
Nascentes morimur: finisque ab origine pendet. *& Seneca tragicus:*
Fatis agimur. cedite fatis:

Fatum vocabant antiquissimi consilium Iouis: quo regerentur omnia. Itaque apud Homerum cum legerent: Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή, fatum intelligebant. Eandem αἶσαν vocabant, quum ait Homerus vnicuique hominum nascenti nere id quod ipsi euenturum. Iuno Iliados υ de Ænea loquens,

Ὕστερον αὖτε τὰ πείσεται ἅσσα οἱ αἶσα
Γεινομένῳ ἐπένησε λίνῳ, ὅτε μιν τέκε μήτηρ.

Eandem, τὸν τοῦ παντὸς λόγον, id est mentem & animum mundi. &, Ζῆνα, tanquam τὸ ζῆν αἴτιον. & εἱμαρμένην: tanquam εἱρμόν τινα omnium quæ fierent. & Δία, ὅτι πάντα δι' αὐτοῦ. πεπρωμένην, quod certa ac definita esset. eandem Plato libro X. de rep. vocat ἀδραστείας νόμον. His autem omnibus nihil aliud significabant,

bant, quam Deum vt præclare disputatur ad finem ψευδαριστοτελείου libelli de mundo ad Alexandrum, & apud Ciceronem in Academicis. Hic si substitissent, ferri poterant. Sed progressi sunt vlterius, vt dicerent, esse ordinem quendam necessarium in rebus omnibus ex omni æternitate constitutum: cui non inferiora modo hæc, sed & Deus ipse seruiret: ita vt eum mutare non posset. Hunc ita definiebat Chrysippus, vt diceret, fatum esse sempiternum & indeclinabilem seriem rerum & catenam, quæ semet ipsa volueret, & implicaret per æternos consequentiæ ordines, ex quibus apta connexaque esset. Ergo Iupiter ipse Iliados π dolet se Sarpedona morti eripere non posse, quod ei fatale esset tunc à Patroclo interfici:

Ὤ μοι ἐγὼν, ὅτι μοι Σαρπηδόνα φίλτατον ἀνδρῶν
Μοῖρ' ὑπὸ Πατρόκλοιο Μενοιτιάδαο δαμῆναι.

& inde est illud Simonidis: ἀνάγκῃ οὐδὲ θεοὶ μάχονται. *& veteris eiusdem poëtæ apud Ciceronem,*

Quod fore paratum est, id summum exuperat Iouem.

In quo insaniebant. In Deo enim libera & absoluta rerum omnium potestas est: necessitas nulla. Hoc tamen diligentissime obseruabant, ne Deum mali auctorem facerent. Itaque in illa oratione Lacheseos, quæ Necessitatis filia dicitur, libro decimo de rep. ita scriptum est. ἀρετὴ δὲ ἀδέσποτον, ἣν τιμῶν καὶ ἀτιμάζων, πλέον καὶ ἔλαττον αὐτῆς ἕκαστος ἕξει. αἰτία ἑλομένου. θεὸς ἀναίτιος. *Et apud Homerum libro primo Odyssea, Iupiter ait desipere homines, cum malorum causam referunt in deos, in quæ ipsi sua se stultitia coniiciant:*

Ὢ πόποι, οἷον δή νυ θεοὺς βροτοὶ αἰτιόωνται.
Ἐξ ἡμέων γάρ φασι κάκ' ἔμμεναι. οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ
Σφῇσιν ἀτασθαλίῃσιν ὑπὲρ μόρον ἄλγε' ἔχουσιν.

Nobis Christianis satius est, vt fortuna, ita fati nomine abstinere. Quod si quis cum fato omnia regi ait, diuinum consilium à se fati nomine intelligi dicit. sententiam, vt ait S. Augustinus, teneat, linguam corrigat. Vulgo enim fati nomine accipiunt commenticiam quandam necessitatem. quæ ex sideribus pendeat. quæ merum somnium est. Absit, ait S. Gregorius, à fidelium cordibus, vt fatum esse aliquid dicant. Vt à tam impiarum opinionum fœditate longissime abesse, ita omnes voces quæ illarum suspicionem mouere aliquam possint, studiosissime vitare debemus. Si Christiani sumus, vtamur & moribus & vocibus Christianis.

Non potest artifex mutare materiam.] *Stulta & hæc opinio de origine malorum: Materiam continuisse in se malorum omnium semina: eam autem à Deo non potuisse mutari. Tangit hanc Arnobius libro primo aduersus gentes, his verbis:* Quid enim si prima materies, quæ in rerum quattuor elementa digesta est, miseriarum omnium causas suis continet rotationibus inuolutas? *Non cogitabant videlicet, vt cetera omnia, sic materiam ipsam à Deo conditam esse.* Vidit autem Deus omnia quæ fecerat: & erant valde bona, *Itaque malorum origo aliunde repetenda & aliter explicanda est.*

Ferte fortiter, hoc est quo Deum antecedatis.] *Hæc verò intoleranda Stoicorum arrogantia est, Parum putarunt, sapientem suum cum Deo conferre: etiam antepofuerunt. Hæc monstra opinionum perterrefacere nos debent, ne vnquam ingenio nostro confisi, quidquam de rebus diuinis temere aut statuere aut pronuntiare audeamus.*

PINCIANVS.

QVid ita si diuina prouidentia mundus ageretur,] *Verbum* diuina *vetus lectio non agnoscit.*

Cum præesse vniuersis prouidentiam probaremus,] *Castigandum censeo,* quo præesse vniuersis prouidentiam probamus. *Existimamus enim fieri hoc loco à Seneca mentionem operis alterius de prouidentia, quod citatur à Lactantio Firmiano, & aliis.*

Sæpe turbari, & cito arietare:] *Duo illa verba* & cito, *desiderantur in exemplari domestico.*

Vt infusa vallibus maria molliant terras,] *Quid si non legas,* molliant: *sed* moueant. *siue* commoueant? *nam in quibusdam codicibus* commoliant *habetur. vnde & à poëtis* ἐννοσίγαιος *appellatur Neptunus, hoc est terram quatiens.*

Sed & illa causas habent.] *Scribe,* sed suas & illa causas habent, *ex vetere lectione.*

Quam quæ alienis locis conspecta miracula sunt,] *Lege* miraculo, *non* miracula, *ex eadem.*

Aduersus optimos optimus sis.] *Scribendum,* aduersus optimos optimis, *legendaque ea verba per consequentiam cum præcedentibus: ex eadem.*

Neque enim natura patitur, vt vnquam bona bonis noceant.] *Scribe,* Neque enim rerum natura patitur, vt bona bonis noceant: *ex eadem.*

Quoniam quidem bonus tempore.] *Lege ex eadem* qoandoquidem, *non* quoniam quidem.

Cogita filiorum nos molestia delectari,] *Scribe,* cogita filiorum hos modestia delectari, *ex eadem.*

Tantum superne deiectorum imbrium,] *Sunt codices quibus legitur,* tot supernæ deiectiones imbrium.

Est enim omnibus externis potentior:] *Exemplaria aliqua,* Est enim omnibus casibus potientior.

Per quos certamini præparantur,] *Alij Codices,* per quos certamen præparatur? *vt significet illos, quos Græci vocant agonothetas.*

Cædi, vexarique patiuntur. Et si non inueniunt singulos pares, pluribus simul obiiciuntur.] *Scribendum reor,* cædi vexarique patientur. Et si non inueniant singulos pares, pluribus simul obiiciant. *vt referatur ad agonothetas.*

Quantumque valeat, polleatque,] *Vetus lectio,* quantumque polleat: *reliqua desiderantur.*

Si aliquando impetum capiunt. Spectant Dij magnos viros.] *Castigandum arbitror,* si quando impetum capiunt spectandi magnos viros.

Sed puerilia & oblectamenta humanæ leuitatis.] *Vetus lectio,* puerilia & humanæ oblectamenta leuitatis. *& paulo post* rectum, *non* erectum.

Ferrum istud in ciuili bello purum.] *Scribe,* ferrum istud etiam ciuili bello purum. *ex eadem.*

Retenta ac reuocata virtus est,] Renouata *quidam codices, non* reuocata.

Senes,

III. Eos dignos malo esse, si nolint.] *Lege.* ac dignos malo. *reliqua desiderantur: ex vetere lectione.*

Et radi ossa & lædi,] *Scribendum,* & tadi ossa & legi, *ex eadem.*

Vbi ex voto illi fluxerunt omnia. vt ante votum:] *Eadem,* Vt ex voto illi fluxerunt omnia, immo & vt ante votum.

Ignemque experitur in Mucio,] *Particula* que *delenda, ex eadem.*

Magnum exemplū nisi mala fortuna non iouenit.] *In quibusdam exemplaribus* magna *legitur,* nō mala.

Quas in agro triumphalis seuex euulsit,] *Scribe*: Quas in tepurgando agro triumphalis senex euulsit: *ex vetere lectione.*

Si ingenti pomorum strue augetet,] *Lege,* augetotur, *non* augeret, *ex eadem.*

Primæ formæ feras captas multa cæde venantium:] *Deest verbum* deglutire, *reponendum in fine horum verborum, ex exemplari Franciscano.*

Viderint, inquit, hoc isti quos Romæ deprehendit felicitas tua.] *Vetus lectio non agnoscit verbum* hoc. *Item* ista *lego, non* isti: *vt paulo post,* Videant ista qui exulare non possunt.

Id enim proscriptionis spoliatium est.] *Scribe*, id enim proscriprionis Syllanæ spoliarium est, *ex eadem.*

Male tu natum Socratem iudicas,] *Prior editio,* Male tu natum Socratem iudicas. *Scribo,* Male tractatum Socratem iudicas, *ex eadem.*

Male cum illo actum est? Congelatus est sanguis.] *Lego,* Male cum illo actum est, quod gelatus est sanguis: *ex eadem.*

Suamque illi felicitatem contigisse.] Summam, *non* Suam, *eadem habet.*

Opponatur simul Pompeio, Cæsari, & Crasso.] *Remone coniunctionem* &, *ex eadem.*

IV. Descendisti ad Olympia, sed nemo præter te. victoriam non habes, Olympiam cotonam habes.] *Corrige,* Descendisti ad Olympia. Si nemo præter te, coronam habes, victoriam non habes, *ex eadem.*

Quid quidem quisque posset, nisi tentando non didicit.] *Eadem non agnoscit verbum* quidem.

Er virtuti itet in occasionem per quam enitescerent, quæsierunt.] *Castigandum,* & virtuti ituræ in obscurum occasionem per quam enitescerent, quæsierunt: *ex eadem.*

Quoniam & quod passura est, gloriæ pars est.] Quanquam, *non* quoniam, *eadem agnosrit.*

Quam æquo animo passurus sis orbitarem filiorum.] *Verbum* filiorum *non habetur in eadem.*

Tranquillitas irineris detinet.] *Castiga,* tranquillitas iners detinet, *ex eadem.*

Graue est ferte ceruicibus iugum.] *Sic prior editio, in qua desiderabatur verbum* teneris: *Legendum itaque,* Graue est ferre teneris ceruicibus iugum, *ex eadem.*

Sed veniet ad illum diu felicem sua portio.] *Coniunctio* Sed *redundat, ex eadem.*

Quare in castris quoque periculosa fortissimis imperantur; dux lectissimos.] *Castiga,* Quia in castris quoque periculosa fortissimis imperat dux. Lectissimos, *&c ex eadem.*

In vatias mentem imagines euocat,] Vanas, *non* varias, *eadem.*

Publice uerberibus admotis.] *Eadem,* admotos, *agnoscit, non* admotis.

Quam frequens vsus agitauit.] Exagitauit, *non* agitauit. *profert eadem.*

Vt contra illam ab ipsa daremur.] *Corrige,* vt contra ipsam ab ipsa duremur, *ex domestico exemplari.*

Sic sunt nautica corpora ferendo mari dura:] Nautis *profert omnis antiqua lectio, non* nautica. *&* extritæ *paulo post, non.* tritæ.

Ad contemnendam malorum potentiam.] Patientiam, *non* potentiam, *eadem.*

Supet durata glacie stagna petsultant,] *In quibusdam exemplaribus verbum* stagna *non habetur.*

Hoc est propositum Deo, sapienti viro ostendere.] *Scribe,* Hoc est ptopositum Deo, quod sapienti viro ostendere, *ex vetere lectione.*

Debilitari aut confringi,] *Eadem* configi *habet, non* confringi.

Idem in hac te magna publica fit.] *Lege vniuersis dictionibus*, Idem in hac magna tepublica fit, *ex eadem.*

Sed sequuntut illam, & æquo gradu si scissent, antecessissent.] *Scribo,* Sequuntur illam, & æquant gradus. Si scissent, antecessissent. *ex eadem.*

Quid est quod nos sic viuere, sic moti iussit.] *Scribendum*, Quicquid est quod nos sic viuere iussit, sic mori iussit. *ex eadem. nec est hic vlla interrogatio.*

Vt efficiatut vir cum cura dicendus.] *Quid si legas.* ducendus, *non* dicendus?

Scies illi non per secura vadendum esse.] *Scribendum reos per maiorem,* Scies illi, &c.

Post hæc ait: Finge datos cutrus.] Iunge, *non* finge, *habetur in omni vetere lectione. Videntur enim verba esse adulescentis. Alioqui si* Finge *legas, verba erunt solis:* Finge datos cutrus. Quid ages? Poteris ne rotatis Obuius ire polis, *cætera. sed ratio non procedit.*

VI. Quidni cum aliquando & occidant?] *Exemplar Franciscanum,* Quidni cum aliquando ipsi occidēt?

Qui etiam quædam duta patiuntut.] *Scribe per interrogationem*, Quare quædam dura patiuntur? *ex vetere lectione.*

Quanto magis vetsaueritis & vndique inspexeritis meliora maioraque permisi vobis.] *Castiga ex Exemplari Franciscano,* Quanto magis versauerit aliquis & vndique inspexerit, tanto videbit meliora, maioraque permisi vobis.

Contemnite dolorem. quia aut soluetur, aut soluet. Contemnite fottunam:] *Scribe ex vetere lectione,* Contemnite dolotem. Aut soluetut, aut soluet. Contemnite mortem. Aut finit, aut ttansfert vos. Contemnite fortunam, *&c*

Quacunque vi peruium est. Ipsum illud quod vocatur mori,] *Corrige ex eadem*, Quacunque peruium est ipsum illud quod vocatur mori.

Siue corpus lapsum subiacētis soli duritia cōminuit.] *Emēda,* Siue in caput lapsos subiacentis, *&c.* ex exem-

ex exemplari Facundi & Primitiui. Nec est vllum scriptum exemplar in quo corpus *legatur. Omnia* caput *habent, non* corpus. *Sciendum autem, in omni vetere lectione post hunc priorem de prouidentia librum sequi & alterum eiusdem materiæ, cuius initium est:* Tantum inter Stoicos, Serene & ceteros sapientiam professos *reliqua qui liber in impressis codicibus secundus de tranquillitate animæ inscriptus est.*

GRVTERVS ET IVRETVS.
EX CAP. I.

VErnularum licentia.] Recte. iis enim impunissime in dominos iocularia funditare ius erat, sicut & morionibus quoque cinædisque, ac mancipiis denique eum in vsum prædestinatis conciliatisque: vnde Horatius, *—— Vernasque procaces Pasco libatis dapibus.* necnon Tibullus.

Consuescet numerare pecus, consuescet amantis
Garrulus in domini ludere verna sinu.

Multa de iis vide apud Dousam in Præcidan. ad Arbitrum.

EX CAP. III.

Et peregrina aucupia congereret.] Notat ad hunc locum Langlæus lib. 6. Ocij Semest. cap. 1. *aucupij* nomine significari, non *auium captionem*, sed *aues captas*; idemque etiam de *venatione* dici posse, vt eo intelligas non tantum *ferarum inquisitionem*, sed etiam effectum & propositum venationis, *prædam* nempe *captam* sic sane Liuius belli Punici secundi lib. 5. *conuenerat autem, vt Philomenes per vulgata assueta venat onem inferens armatos induceret.* nam quod Grammatici quidam *venationis* nomine apparatum aut comitatum venatorum intelligant, ridiculum est; cum de ferina id capiendum sequentia apertissime doceant, vti prolixius idem Langlæus d. loco.

EX CAP. V.

Præcisos & professos impudicitiam.] *Præcisos* id est castratos, quibusque excisa genitalia. iidem enim molles & impudici. vnde & factum putat Turnebus lib. 30. cap. 16. Aduers. vt *præcisus* pro impudico & muliebria passo caperetur, videatur de eis Brissonius lib. 2. cap. 13. Select. antiq. Interea sciendum mss. meos quart. legere *procisos*, non *præcisos*. nam Ort. exibet, *interim securos esse procos & professos impudicitiam*. Grut.

OPSOPOEVS.

TAnta mediterraneorum vis fontium.] Franc. Iuretus dubitat num probari possit hæc lectio v. e. *tanta medicatorum vis fontium.* CAP. II.

Non quid, sed quemadmodum.] Cur Romani *dum* interseruerint, non video. Purior mihi est lectio aliorum, *Non quid, sed quemadmodum feras, interest.* Sic pæne lib. III. de ira, cap. XI. *Non quemadmodum facta sit iniuria refert, sed quemadmodum lata.*

L. ANNÆI SENECÆ DE IRA AD NOVATVM,

LIBER PRIMVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

IBRI De Ira *scripti inter Philosophiæ primos videntur, certè inter eos quos habemus. Suspicamur ex verbis Senecæ, lib.* III. *cap.* XVIII. Modò C. Cæsar Sex. Papinium, cui pater erat consularis, Belienum Bassum Quæstorem suum, flagellis cecidit. *Ait,* modò: *iamnunc recenti facto. Imo ipso Caligula viuo, è cap. sequenti:* Quod tanto opere admiraris, isti belluæ cottidianum est: ad hoc viuit, ad hoc vigilat, ad hoc lucubrat. *Sane hæc omnia de homine qui est, non qui fuit. Scripsit tunc igitur: sed non edidit (melior illi mens) & si statim, opinor, ab eius morte.*

Argumentum *est, quod titulus præfert, De Ira noscenda, & deinde fugienda. Primus liber habet itaque descriptionem eius, & fœdum habitum iratorum ac faciem. tum definitiones; tum quæstiones, An in solum hominem cadat? asserit. An secundum naturam sit? negat, cum Stoicis. An vtilis sit, præsertim temperata? id quoque negat, & contra Peripateticos varie disputat. non acui animum ab ea aut robur: ne malis quidem irascendum esse, nec in cæde patris, raptu matris: tuendum tamen, & vindicandum. Denique non magni, sed imbecillis animi hanc notam esse. Libri in partibus pulchri & eminentes sunt, in toto parum distincti, & repetitionibus aut digestione confusi.*

CAPVT PRIMVM.

XEGISTI à me, [1] Nouate, vt scriberem quemadmodum posset ira leniri: nec immerito mihi videris hunc præcipuè affectum pertimuisse, maxime ex omnibus tætrum ac rabidum. Cæteris enim aliquid quieti placidique inest; hic totus concitatus, & in impetu doloris est: armorum, sanguinis, suppliciorum, minime humana [2] feruens cupiditate: dum alteri noceat, sui negligens; in ipsa irruens tela, & vltionis secum [3] multa tracturæ auidus. Quidam itaque è sapientibus viris iram dixerunt [4] breuem insaniam, æque enim impotens sui est, decoris oblita, necessitudinum immemor, in quod cœpit pertinax & intenta, rationi consiliisque præclusa, vanis agitata caussis, ad dispectum æqui verique inhabilis, ruinis simillima, quæ super id quod oppressere, franguntur. Vt autem scias non esse sanos, quos ira possedit, ipsum illorum [5] habitum intuere. Nam vt furentium certa indicia sunt, audax & minax vultus, tristis frons, torua facies, citatus gradus, inquietæ manus, color versus, crebra & vehementius acta suspiria: ita irascentium eadem signa sunt. Flagrant, & [6] micant oculi, multus ore toto rubor, exæstuante ab imis præcordiis sanguine; labia quatiuntur, dentes comprimuntur, horrent ac subriguntur capilli, spiritus coactus ac stridens, [7] articulorum seipsos torquentium sonus, gemitus mugitúsque, & parum explanatis vocibus sermo præruptus, & complosæ sæpius manus, & pulsata humus pedibus, & totum concitum corpus, [8] magnasque minas agens, fœda visu & horrenda facies deprauantium se, atque intumescentium. Nescias, vtrum magis detestabile vitium sit, an deforme. Cetera licet abscondere, & in abdito alere: ira se profert, & in faciem exit: quantoque maior est, hoc effer-

hoc efferuescit manifestius. Non vides, vt omnium animalium, simul ad nocendum
insurrexerunt, procurrant notæ, ac tota corpora solitum quietumque egrediãtur ha-
bitum, & feritatem suam exasperent? Spumant apris ora, dentes acuuntur attritu: tau-
rorum cornua iactantur in vacuum, & arena pulsu pedum spargitur: leones fremunt,
inflantur iratis colla serpentibus, rabidarum canum tristis aspectus est. Nullum est ani-
mal tam horrendum, tamque perniciosum natura, vt non appareat in illo, vbi ira in-
uasit, noua feritatis accessio. Nec ignoro, ceteros quoque affectus vix occultari, libidi-
nem, metumque, & audaciam dare sui signa, & posse prænosci. neque enim vlla vehe-
mentior intra cogitatio est, quæ nihil moueat in vultu. Quid ergo interest? quod alij
affectus apparent, hic eminet. Iam vero si effectus eius damnaque intueri velis, II.
nulla pestis humano generi pluris stetit. Videbis cædes ac venena, & reorum [9] mutuas
sordes, & vrbium clades, & totarum exitia gentium, & principum sub [10] ciuili hasta
capita venalia, & subiectas tectis faces, nec intra mœnia coërcitos ignes, sed ingentia
spatia regionum hostili flamma relucentia. Aspice nobilissimarum ciuitatum funda-
menta vix notabilia: has ira deiecit. aspice solitudines per multa millia sine habitatio-
ne desertas: has ira exhausit. aspice tot memoriæ proditos duces, mali exẽpla fati. aliũ
ira in cubili suo confodit; alium inter sacra mensæ ira percussit; alium [11] inter leges ce-
lebrisque spectaculum fori lãcinauit; alium filij parricidio dare sanguinem iussit; alium
seruili manu regalem aperire iugulum; alium in cruces membra [12] diuidere. Et adhuc
singulorum supplicia narro. quin si tibi libuerit, relictis in quos ira viritim exarsit, as-
picere [13] cæsas gladio conciones, & plebem immisso milite contrucidatam, & in per-
niciem promiscuam [14] totos populos capitis damna passos, [15] tanquam aut curam no-
stram [16] deserentibus, aut auctoritatem contemnentibus. Quid [17] gladiatoribus, quare
populus irascitur, & tam inique, vt iniuriam putet, quod non libenter [18] pereunt? con-
temni se iudicat, & vultu, gestu, ardore, de spectatore in aduersarium vertitur. Quic-
quid est, certe non est ira, sed quasi ira: sicut puerorum, qui si ceciderunt, terram ver-
berari volunt, & sæpe nesciunt quidem, cui irascantur, sed tantum irascuntur sine
caussa & sine iniuria, non tamen sine aliqua iniuriæ specie, nec sine aliqua pœnæ cupi-
ditate. Deluditur itaque imitatione plagarum, & simulatis deprecãtium lacrymis pla-
cãtur, & falsa vltione falsus dolor tollitur. Irascimur, inquit, sæpe nõ illis qui læse- III.
runt, sed his qui [19] læsuri sunt. vt scias iram non tãtũ ex iniuria nasci. Verũ est, irasci nos
læsuris: sed ipsa cogitatione nos lædunt, & iniuriã qui facturus est, iam facit. Vt scias, in-
quit, non esse iram [20] pænæ cupiditatem, infirmissimi sæpe [21] potentissimis irascuntur:
nec pœnam concupiscunt, quam non sperant. Primum [22] diximus, iram cupiditatem
esse pœnæ exigendæ, non facultatem: concupiscunt autem homines, & quæ non pos-
sunt. Deinde nemo tam humilis est, qui pœnam vel summi hominis sperare non pos-
sit. ad nocendum potentes sumus. [23] Aristotelis [24] finitio non multum à nostra abest.
ait enim, Iram esse cupiditatem doloris [25] reponendi. Quid inter nostram & hanc fi-
nitionem intersit, exsequi longum est. contra vtramque dicitur, feras irasci, nec iniu-
ria irritatas, nec pœnæ dolorisve alieni caussa. Nam etiãsi hoc efficiunt, non hoc [26] pe-
tunt. Sed dicendum est, feras [27] ira carere, & omnia præter hominem. Nam cum sit
inimica rationi, nusquam tamen nascitur, nisi vbi rationi locus est. Impetus habent fe-
ræ, rabiem, feritatem, incursum: iram quidem non magis, quam luxuriam. Et in
quasdam voluptates intemperantiores homine sunt. Non est quod credas illi qui
dicit,

Non aper irasci meminit, non fidere cursu
Cerua, nec armentis incurrere fortibus vrsi.

Irasci dicit, incitari, impingi. Irasci quidem non magis sciunt, quã ignoscere. Muta ani-
malia humanis affectibus carent: habent autẽ similes illis quosdam impulsus. Alioqui
si amor in illis esset, & odium esset, si amicitia, & simultas; si dissensio, & cõcordia; quo-
rum aliqua in illis quoque exstant vestigia: ceterum, humanorum pectorum propria
bona malaque sunt. Nulli nisi homini concessa prudentia est, diligentia, cogitatio: nec
tantum virtutibus humanis animalia, sed etiam vitiis prohibita sunt. Tota illorum vt
extra, ita intra, forma humanæ dissimilis est. [28] Regium illud & principale parum sub-
tile, parum exactum: vt vox est quidem, sed non explanabilis, perturbata, & inefficax:
vt lingua, sed deuincta, nec in motus varios soluta. Capit ergo [29] visus speciesque rerũ,
quibus ad impetus euocetur, sed turbidas, & confusas. Ex eo procursus illarum tumul-
tusque vehementes sunt: metus autem, solicitudinesque, & tristitia, & ira non sunt,
sed his quædam similia. Ideo cito cadunt, mutantur in contrarium, & cum acerrimè

fæuierunt, expauerúntque, pascuntur: & ex fremitu decursúque vesano statim quies
IIII. soporque sequitur. Quid esset ira, satis explicatum est: quo distet [19] ab iracundia, apparet: quo ebrius ab ebrioso, & timens à timido. Iratus potest non esse iracũdus: iracundus potest aliquando iratus non esse. Cetera, quæ pluribus [31] apud Græcos nominibus in species iram distinguunt, quia apud nos vocabula sua nõ habẽt, prætoribo: etiã si [32] amarũ nos, acerbũque dicimus, nec minus [33] stomachosum, rabiosum, clamosum [34] difficilẽ, asperum: quæ omnia irarũ differentiæ sunt. Inter hos morosum ponas licet, [35] delicatum iracundiæ genus. Quædam enim sunt iræ, quæ [36] intra clamorem [37] considant; quædam non minus pertinaces, quàm frequentes; quædam [38] sæuæ manu, verbis parciores; quædam in verborum maledictorumque amaritudinẽ effusæ; quædam vltra querelas & [39] auersationes non exeunt; quædam [40] altæ grauesque sunt, [41] &
V. introrsus versæ. Mille aliæ species sunt mali multiplicis. [42] Quid esset ira, quæsitum est: an in vllum aliud animal, quàm in hominem caderet: quo ab iracundia distaret, & quæ eius species sint, nunc quæramus, an ira [43] secũdum naturam sit, & an vtilis, atque ex aliqua parte retinenda. An secundum naturam sit, manifestum erit, si hominem inspexerimus: quo quid est mitius, dum in recto animi habitu est? quid autem ira crudelius est? Homine quid aliorum amantius? quid ira infestius? Homo in adiutoriũ mutuum generatus est: ira in exitium. Hic congregari vult, illa discedere: hic prodesse, illa nocere: hic etiam ignotis succurrere, illa etiam clarissimos petere: hic aliorum commodis vel [44] impendere se paratus est: ira in periculum, dummodo deducat, descendere. Quis ergo magis naturam rerum ignorat, quàm qui [45] optimo eius operi & commendatissimo, hoc ferum ac perniciosum vitium assignat? Ira, vt diximus, auida pœnæ est: cuius cupidinem inesse pacatissimo hominis pectori, minime secundum eius naturam est. Beneficiis enim humana vita consistit, & concordia: nec terrore, sed mutuo amore, in fœdus auxiliumque commune constringitur. Quid ergo? non aliquando castigatio necessaria est? Quid. ni? sed hæc [46] sincera, cum ratione. non enim nocet, sed medetur specie nocendi. Quemadmodum quædam hastilia detorta, vt corrigamus, adurimus, & adactis cuneis, non vt frangamus, sed vt explicemus, elidimus: sic ingenia vitio praua, dolore corporis animique corrigimus. Nẽpe medicus primo in leuibus vitiis tentat non multũ ex quotidiana consuetudine inflectere, & cibis, potionibus, exercitationibus ordinẽ ponere, ac valetudine tãtum mutata vitæ dispositione, firmare: [47] proximum est, vt modus proficiat. Si modus & ordo non proficit, subducit aliqua, & circumcidit. si ne adhuc quidem respondet; interdicit cibis, & abstinentia corpus exonerat. si frustra molliora cesserunt, ferit venam, membrisque, si adhærentia nocent, & morbum diffundunt, manus affert: nec vlla dura videtur curatio, cuius salutaris effectus est. Ita legum præsidẽ, ciuitatisque rectorem decet quamdiu potest, verbis, & his mollioribus, ingenia curare, vt facienda suadeat, cupiditatemque honesti & æqui conciliet animis, faciatque vitiorum odium, pretium virtutum: transeat deinde ad tristiorem orationem, qua moneat adhuc & exprobret: nouissime ad pœnas, & has adhuc leues & reuocabiles decurrat: vltima supplicia sceleribus vltimis ponat, vt ne-
VI. mo pereat, nisi quem perire etiam [48] pereuntis intersit. Hoc vno medentibus erit dissimilis; quod illi quibus vitam non potuerunt largiri, [49] facilem exitum præstant: hic, damnatum cum dedecore & [50] traductione, vitã exigit. non quia delectetur vllius pœna (procul est enim à sapiente tam inhumana feritas: sed vt documentũ omnium sint; & qui viui noluerunt prodesse, morte certe eorum respublica vtatur. Non est ergo natura hominis pœnæ appetens: & ideo nec ira quidem secundum naturam hominis, quia pœnæ appetens est. Et [51] Platonis argumentum adferam: quid enim prohibet alienis vti, ex parte qua [52] nostra sunt? Vir bonus inquit, non lædit. pœna lædit. bono ergo pœna non conuenit: ob hoc nec ira: quia pœna iræ conuenit. Si vir bonus pœna non gaudet: non gaudebit nec eo quidem affectu, cui pœna voluptati est: ergo non est naturalis ira.
VII. Numquid, quamuis non sit naturalis ira, assumenda est, quia [53] vtilis sæpe fuit? Extollit animos, & incitat: nec quicquam sine illa magnificum in bello fortitudo gerit, nisi [54] hinc flãma subdita est, & hic stimulus peragitauit, misitque in pericula audaces. optimum itaque quidam putant, [55] temperare iram, non tollere: eoque detracto quod exundat, ad salutarem modum cogere: id vero retinere, sine quo languebit actio, & vis, ac vigor animi resoluetur. Primum, facilius est excludere perniciosa, quàm regere: & non admittere, quàm admissa moderari: nam cum se in possessione posuerũt, potentiora rectore sunt, nec recidi se minuive patiuntur. Deinde, ratio ipsa, cui fræni

traduntur,

traduntur, tamdiu potens est, quamdiu diducta est ab affectibus: si miscuit se illis, &
inquinauit, non potest cōtinere, quos submouere potuisset. Commota enim semel &
concussa mens, ei seruit, à quo impellitur. Quarumdam rerum initia in nostra potesta-
te sunt: vlteriora nos sua vi rapiunt; nec regressum relinquunt. Vt[56] in præceps datis
corporibus nullum sui arbitriū est, nec resistere morarive deiecta potuerunt, sed con-
silium omne & pœnitentiam irreuocabilis præcipitatio abscidit, & non licet eo non
peruenire, quo non ire licuisset: ita animus, si in iram, amorem, aliosque se proiecit af-
fectus, non permittitur reprimere impetum. rapiat illum oportet, & ad imum agat
suum pondus, & vitiorum natura procliuis. Optimum est, primum irritamen- VIII.
tum iræ protinus spernere, ipsisque repugnare [57] seminibus, & dare operam ne inci-
damus in iram. nam si cœperit ferre transuersos, difficilis ad salutem recursus est. Quo-
niam nihil rationis est, vbi semel affectus inductus est, iusque illi aliquod voluntate
nostra datum est. faciet de cetero quantum volet, non quantum permiseris. In primis,
inquam, finibus hostis arcendus est. nam cum[58] intrauit, & portis se intulit, modum
à captiuis non accipit. Neque enim sepositus est animus, & extrinsecus speculatur af-
fectus, vt illos non patiatur vltrà quàm oportet procedere, sed in affectum ipse muta-
tur: ideoque non potest vtilem illam vim & salutarem, proditam iam infirmatamque,
reuocare. Non enim, vt dixi, separatas ista sedes suas, diductásque habent: [59] sed affe-
ctus & ratio in melius peiusque mutatio animi est. Quomodo ergo ratio occupata &
oppressa vitiis resurget, quæ iræ cessit? aut quemadmodum à confusione se libera-
bit, in qua peiorum mixtura præualuit? Sed quidam, inquit, in ira se continent.
Vtrum ergo ita, nihil vt faciant eorum quæ ira dictat, an vt aliquid? [60] Si ni-
hil faciunt, apparet non esse ad actiones rerum necessariam iram: quam vos, quasi
fortius aliquid ratione haberet, aduocabatis. Denique interrogo, valentior est
quam ratio, an infirmior? Si valentior? quomodo illi modum ratio poterit impo-
nere, cum parere nisi imbecilliora non soleant? [61] Si infirmior est: sine hac per se
ad rerum effectus sufficit ratio, nec desiderat imbecillioris auxilium. At irati quidam
constant sibi, & se continent. Quomodo? cum iam ira euanescit, & sua sponte decedit,
non cum in ipso feruore est: tunc enim potentior est. Quid ergo? non aliquando in ira
quoque & dimittunt incolumes intactosque quos oderunt, & à nocendo abstinent?
faciunt. Quomodo?[62] cum affectus repercussit affectum, aut metus, aut cupiditas ali-
quid imperauit. non rationis tūc beneficio quieuit, sed affectuum infida & mala pace.
Denique nihil habet in se vtile, nec acuit animum ad res bellicas. Nunquam
enim virtus vitio adiuuanda est, se contenta. Quoties impetu opus est, non irascitur, IX.
sed exurgit, & in quantū putauit opus esse, cōcitatur remittiturque: non aliter, quàm
quæ [63] tormentis exprimuntur tela, in potestate mittentis sunt, in quantum torquean-
tur. Ira, [64] inquit Aristoteles, necessaria est: nec quicquam sine illa expugnari potest,
nisi illa impleat animum, & spiritum accendat. Vtendum autem illa est, non vt duce,
sed [65] vt milite. quod est falsum. Nam si exaudit rationem, & sequitur qua ducitur, iam
non est ira: cuius proprium est contumacia. Si vero repugnat, & non vbi iussa est quie-
scit, sed libidine ferociaque prouehitur: tam inutilis animi minister est, quam miles,
qui [66] signum receptui negligit. Itaque si modum adhiberi sibi patitur, [67] alio nomine
appellanda est: desinit ira esse, quam effrænatam indomitamque intelligo. si non pa-
titur; perniciosa est, nec inter auxilia numeranda. Ita aut ira nō est, aut inutilis est. Nā
si quis pœnā exigit, non ipsius pœnæ auidus, sed quia oportet; non est annumerandus
iratis. Hic erit vtilis miles, qui scit parere cōsilio: affectus quidē tam mali ministri, quā
duces sunt. Ideo numquā assumet ratio in adiutoriū improuidos & violentos impetus,
apud quos nihil ipsa auctoritatis habeat: quos numquam cōprimere possit, [68] nisi pares
illis similesque opposuerit: vt iræ metum, inertiæ iram, timori cupiditatem. Absit X.
hoc à virtute malum, vt vnquā ratio [69] ad vitia cōfugiat. Non potest hic animus fidele
otiū capere: quatiatur necesse est, fluctueturque, qui malis suis tutus est: qui fortis esse,
nisi irascitur, non potest; industrius, nisi cupit; quietus, nisi timet: in tyrannide illi vi-
uendum est, in alicuius affectus venienti seruitutem. Non pudet virtutes in clientelā
vitiorum demittere? Deinde desinit quicquā ratio posse, si nihil potest sine affectu, &
incipit par illi similisque esse. Quid enim interest, si æque affectus incōsulta res est sine
ratione, quam ratio sine affectu inefficax? par vtrūque est, vbi esse alterū sine altero non
potest. Quis autem sustineat, affectum exæquari rationi? Ira, inquit, vtilis affectus est, si
modicus est. Imo si natura vtilis est; sed si [70] impatiens imperij rationisque est, hoc dū-
taxat moderatione consequetur, vt quo minor fuerit, minus noceat. Ergo modicus

XI. affectus, nihil aliud quàm malum modicum est. Sed aduersus hostes, inquit, necessaria est ira. Nusquam minus: vbi nos effusos esse oportet impetus, sed temperatos & obedientes. Quid enim est aliud, quod Barbaros tanto robustiores corporibus, tanto patientiores laborum comminuat,[71] nisi ira infestissima sibi? Gladiatores quoque ars tuetur, ira denudat. Deinde quid opus est ira, cum idem perficiat ratio? An tu putas venatorem irasci feris, vel cum & fugientes persequitur, & venientes[72] excipit? omnia illa sine ira facit ratio. Quid Cimbrorum, Theutonorumque [73] tot millia superfusa Alpibus ita sustulit, vt tantæ cladis notitiam ad suos non nuntius, sed fama pertulerit, nisi quod erat illis ira pro virtute? quæ vt aliquãdo perculit, strauitque obuia, ita sæpius sibi exitio est. [74] Germanis quid est animosius? quid ad incursum acrius? quid armorum cupidius? quibus innascuntur innutriunturque: quorum vnica illis cura est, in alia negligentibus. Quid induratius ad omnem patientiã? vt quibus magna ex parte[75] non tegumenta corporum prouisa sunt, [76] non suffugia aduersus perpetuũ cæli rigorem. Hos tamen Hispani Gallique, & [77] Asiæ Syriæque molles bello viri, [78] antequam legio visatur, cædunt: ob nullam rem aliam [79] opportunos, quam ob iracundiam. Agedum, illis [80] corporibus, illis animis delicias, luxum, [81] opes ignorantibus, da rationem, da disciplinam: vt nihil amplius dicam, necesse erit nobis certe mores Romanos [82] repetere. Quo alio [83] Fabius [84] affectas imperij vires recreauit, quam quod cunctari, & trahere, & morari sciuit, quæ omnia irati nesciunt? Perierat imperium, quod tunc in extremo stabat, si Fabius [85] tantum ausus esset, quantum ira suadebat. Habuit in consilio [86] fortunam publicam, & æstimatis viribus, ex quibus iam perire nihil sine vniuerso poterat, dolorem vltionemque seposuit, in vnam vtilitatem [87] occasionis intentus, iram antevicit, quam Hannibalem. Quid Scipio? nonne relicto Hannibale, Punico exercitu, omnibusque quibus irascendum erat, bellum in Africam transtulit, [88] tam lentus, vt opinionem luxuriæ segnitiæque malignis daret? Quid alter Scipio? non circa Numantiam [89] multum diuque sedit, & hunc suum [90] publicumque dolorem æquo animo tulit, diutius Numantiam quam Carthaginem vinci? quam dum [91] circumuallat, & includit hostem, eo compulit, vt ferro ipsi suo [92] caderent. Non est itaque vtilis, nec in prœliis quidem aut in bellis ira.
XII. In temeritatem enim prona est: & [93] pericula dum inferre vult, non cauet. Illa certissima est virtus, quæ se diu multumque circumspexit & rexit, & ex lento ac destinato [94] prouexit. Quid ergo? inquit, vir bonus non irascetur, si cædi patrem suum viderit, si rapi matrem? Non irascetur: sed vindicabit, sed tuebitur. Quid autem times, ne parum illi magnus stimulus, etiam sine ira, pietas sit? Aut dic eodem modo: Quid ergo, cum viderit secari patrem suum, filium ve, vir bonus non flebit, nec linquetur animo? quæ accidere feminis videmus, quoties illas leuis periculi suspicio perculit. Officia sua vir bonus exsequitur inconfusus, intrepidus: & sic bono viro digna faciet, vt nihil faciat viro indignũ. Pater cædetur? defendã. cæsus est? [95] exsequar: quia oportet, non quia dolet. Cum hoc dicis Theophraste, quæris inuidiam [96] præceptis fortioribus, & relicto iudice,[97] ad coronam venis. quia vnusquisque in eiusmodi suorum casu irascitur, putas iudicaturos homines id fieri debere, quod faciunt. Fere enim iustum quisque affectum iudicat, quem agnoscit. Irascuntur boni viri pro suorum iniuriis? sed [98] idem faciunt, si [99] calida non bene præbeatur, si [100] vitrum fractum est, si calceus luto [101] sparsus est. Nõ pietas illã iram, sed infirmitas mouet: sicut [102] pueri, qui tam parentibus amissis flebunt, quàm nucibus. Irasci pro suis, non est pij animi, sed infirmi. Illud pulchrum dignumque, parẽtibus, liberis, amicis, ciuibus prodire defensorem, ipso officio ducente: volentem, iudicantem, prouidẽtem, non impulsum & rabidũ. Nullus enim affectus vindicãdi cupidior est, quàm ira: & ob id ipsum ad vindicandum inhabilis, præ rapida & amens: vt omnis ferè cupiditas ipsa sibi in id, in quod properat, [103] opponitur. Itaque nec in pace, nec in bello, vnquam bona fuit. Pacẽ enim similẽ belli efficit: in armis vero obliuiscitur Martem esse communem, venitque in alienam potestatem, dum [104] in sua non est. Deinde non ideo vitia in vsum recipiẽda sunt, quia aliquando aliquid boni effecerunt. [105] nam & febres quædam [106] genera valetudinis leuant: nec ideo non ex toto illis caruisse melius est. Abominandum remedij genus est, sanitatem debere morbo. Simili modo ira, etiam si aliquando, vt venenum, & præcipitatio, & naufragium, ex inopinato profuit, non ideo salutaris omnino iudicãda est. sæ-
XIII. pe enim saluti fuere pestifera. Deinde quæ habẽda sunt in bonis, quo maiora, eo meliora & optabiliora sunt. Si iustitia bonum est, nemo dicet meliorem futurã, si quid [107] detractum ex ea fuerit: si fortitudo bonum est, nemo illam desiderabit ex aliqua

parte

parte deminui: ergo & ira quo maior, hoc melior. quis enim vllius boni accessionem recusauerit? atqui augeri illam inutile est: ergo & esse. Nō est bonum, quod incremento malum fit. Vtilis, inquit, ira est, quia [108] pugnaciores facit. Isto modo & ebrietas. facit enim proteruos & audaces: multique meliores ad ferrum fuêre male sobrij. Isto modo, dic & phrenesim & insaniam viribus necessariā: quia sæpe validiores furor reddit. Quid? non aliquoties metus è contrario fecit audacē? & mortis timor etiam inertissimos excitauit in prælium? Sed ira, ebrietas, timor, aliaque eiusmodi, fœda & caduca irritamenta sunt: nec virtutem instruunt, quæ nihil vitiis eget, sed segnem aliquando animum & ignauum paululum alleuant. Nemo irascendo fit fortior, nisi qui fortis sine ira non esset. Ira non in adiutorium virtutis venit, sed in vicem. Quid quod, si bonum esset ira, perfectissimum quémque sequeretur? atqui iracundissimi, [109] infantes, [110] senesque, & ægri [111] sunt, & [112] inualidum omne natura querulum est. Non potest, inquit Theophrastus fieri, vt ne bonus vir [113] irascatur malis. Isto modo, quo melior quisque, hoc iracundior erit? vide ne contra placidior, solutúsque affectibus, & cui nemo odio sit. Peccantes vero quid habet cur oderit, cum [114] error illos in huiusmodi delicta compellat? non est autem prudentis, errantes odisse: alioquin ipse sibi odio erit. Cogitet quam multa contra bonum morem faciat, quam multa ex his quæ egit, [115] veniam desiderent: iam irascetur etiam sibi. Neque enim æquus iudex aliam de sua, aliam de aliena caussa, sententiam fert. Nemo, inquam, inuenitur, qui se possit absoluere: & innocentem quisque se dicit, [116] respiciens testem, non conscientiam. Quanto humanius, [117] mitem & pacatum animum præstare peccantibus: & illos non persequi, sed reuocare? Errantem per agros ignorantia viæ, melius est ad rectum iter admouere, quam expellere. Corrigendus est itaque qui peccat, & admonitione, & vi, & molliter, & aspere: meliórque tam sibi quàm aliis faciendus, non sine castigatione, sed sine ira. quis enim cui medetur, irascitur? At corrigi nequeunt, nihilque in illis spei bonæ capax est. Tollantur è cœtu mortalium, facturi peiora [118], quæ contingunt: & quo [119] vno modo possunt, desinant mali esse: sed hoc sine odio. Quid enim est cur oderim eum, cui tum maxime prosum, cum illum [120] sibi eripio? Numquis membra sua odit, tunc cum abscindit? non est illa ira, sed misera curatio. Rabidos effligimus canes, trucem atque immansuetum bouem cædimus, & morbidis pecoribus, ne gregem polluant, ferrum demittimus, portentosos fœtus extinguimus, liberos quoque, [121] si debiles monstrósique editi sunt, mergimus. Non ira, sed ratio est, à sanis inutilia secernere. Nil minus quàm irasci punientem decet: cum eo magis ad emendationem pœna proficiat, si iudicio lata est. Inde est, quod [122] Socrates seruo ait: *Cæderem te, nisi irascerer.* Admonitionem serui in tempus sanius distulit, illo tempore se admonuit. Cuius erit temperatus affectus, cum Socrates non sit ausus se iræ cōmittere? Ergo ad coërcitionem errantium, sceleratorúmque, irato castigatore non opus est. Nam cum ira delictum animi sit, non oportet peccata corrigere peccantem. Quid ergo? non irascar latroni? non irascar venefico? Non. neque enim mihi irascor, cum sanguinem mitto. Omne pœnæ genus, remedij loco admoueo. Tu adhuc in prima parte versaris errorum, nec grauiter laberis, sed frequenter: obiurgatio te primum secreta, deinde publica emendare tentabit. Tu longius iam processisti, quam vt possis verbis sanari: ignominia [123] non contineberis. Tibi fortius aliquid, & quod sentias, inurendum est: in exilium & loca ignota mitteris. In te duriora remedia, iam solida nequitia desiderat: & vincula publica, & carcer adhibebitur. Tibi insanabilis animus est, & sceleribus scelera contexens: & iam non caussis, quæ nunquam malo defuturæ sunt, impelleris, sed satis tibi est magna ad peccandum [124] caussa, peccare. perbibisti nequitiam, & ita visceribus immiscuisti, vt nisi cum ipsis exire non possit: olim miser [125] mori quæris. bene de te merebimur: auferemus tibi istam, qua vexaris, insaniam, & per tua alienaque volutato supplicia, id, quod [126] vnum bonum tibi superest, repræsentabimus, mortem. Quare irascar, cui cum maxime prosum? interim optimum misericordiæ genus est, occidere. Si intrassem valetudinarium exercitatus & sciens, [128] aut domum diuitis, non idem imperassem omnibus, per diuersa ægrotantibus. Varia in tot animis vitia video, & ciuitati curandæ adhibitus sum: pro cuiusque morbo medicina quæratur. Hunc sanet verecundia, hunc peregrinatio, hunc dolor, hunc egestas, hunc ferrum. Itaque etsi [129] peruersa induenda magistratui vestis, & conuocanda [130] classico concio est: procedam [131] in tribunal, non furens, nec infestus, sed [132] vultu legis: & illa [133] solennia verba, [134] seuera magis grauique, quam rabida voce concipiam, & [135] agi iubebo non iratus, sed seuerus. Et cùm

XIV. XV. XVI.

ceruicem noxio præcidi imperabo,&cum [136] parricidam insuam [137] culleo,& cum mittam in supplicium [138] militare,& cum [139] Tarpeio proditorem hostemve publicum imponam, sine ira, eo vultu animóque ero, quo serpentes & animalia venenata percutio. Iracundia opus est ad puniendum. Quid tibi videtur lex irasci his quos non nouit, quos non vidit, quos non futuros sperat? illius itaque sumendus est animus, quæ non irascitur, sed constituit. Nam si bono viro ob mala facinora irasci conuenit, & ob secundas res malorum hominum inuidere conueniet. Quid enim est indignius, quàm florere quosdam, & eos indulgentia fortunæ abuti, quibus nulla potest satis mala inueniri fortuna? Sed tam commoda illorum sine inuidia videbit, quàm scelera sine ira. Bonus iudex damnat improbanda, non odit. Quid ergo; non cum eiusmodi aliquid sapiens habebit in manibus, tangetur animus eius, eritque solito commotior? Fateor. sentiet leuem quemdam, tenuémque motum. nam, vt dixit Zeno, in sapientis quoque animo, etiam cum [140] vulnus sanatũ est, [141] cicatrix manet. sentiet itaque suspitiones quasdam,& vmbras affectuum: ipsis quidem carebit. Aristoteles ait, affectus quosdam, si quis illis bene vtatur, pro armis esse. Quod verum foret, si velut bellica instrumenta sumi deponique possent, induentis arbitrio. Hæc arma quæ Aristoteles virtuti dat, ipsa per se pugnant, non exspectant manum. habent,& non habentur. Nil alijs instrumentis opus est: satis nos instruxit ratione natura. Hæc dedit telum, firmum, perpetuum, obsequens, nec anceps, nec quod in dominum remitti posset. Non ad prouidendum, tantum, sed ad res gerendas satis est per se ipsa ratio. Etenim quid est stultius, quàm hanc ab iracundia petere præsidium: rem stabilem ab incerta, fidelem ab infida, sanam ab ægra? Quid, quod ad actiones quoque, in quibus solis opera iracundiæ videtur necessaria, multo per se ratio fortior est? Nam cum iudicauit aliquid faciendum, in eo perseuerat. nihil enim melius inuentura est seipsa, quo mutetur: ideo stat semel cõstitutis. Iram sæpe misericordia [142] retro egit. habet enim nõ solidũ robur, sed vanum tumorem: violentisque principiis vtitur. non aliter quàm qui à terra venti surgunt,& fluminibus paludibusque [143] concepti. [144] sine pertinacia vehementes sunt. Incipit magno impetu, deinde, deficit ante tempus fatigata: & quæ nihil aliud quã crudelitatem ac noua genera pœnarum versauerat, cum animaduertendum est, iam [145] infracta, lenisque est. Affectus cito cadit: æqualis est ratio. Ceterum etiam vbi perseuerauerit ira, nonnunquam si plures sunt, qui perire meruerunt, post duorum trium ve sanguinem, occidere desinit. Primi eius ictus acres sunt, sicut serpentium venena à cubili repentium nocent: innoxij [146] dentes sunt, cum illos frequens morsus exhausit. Ergo non paria patiuntur, qui paria commiserant: & sæpe qui minus commisit, plus patitur: quia recentiori iræ obiectus est,&, in totũ inæqualis est. modo vltra quam oporret, excurrit, modo [147]. citerius debito resistit. Sibi enim indulget, ex libidine iudicat, & audire non vult, & patrocinio non relinquit locum, & ea tenet quæ inuasit, & eripi sibi iudicium suum, etiam si prauum est, non sinit. Ratio vtrique parti locum dat, & tempus dat. Deinde [148] aduocationem etiam sibi petit, vt excutiendæ spatium veritati habeat ira festinat. Ratio id iudicari vult, quod æquum est: ira id æquũ videri vult, quod iudicauit. Ratio nihil præter ipsum, de quo agitur, spectat: ira vanis & extra caussam obseruantibus commouetur. Vultus illam [149] securior, vox clarior, sermo liberior, cultus delicatior, [150] aduocatio [151] ambitiosior, [152] fauor popularis exasperat. Sæpe infesta patrono reum damnat: etiam si ingeritur oculis veritas, amat & tuetur errorem: coargui non vult: & in male cœptis, honestior illi pertinacia videtur, quàm pœnitentia. [153] Cn. Piso fuit memoria nostra, vir à multis vitiis integer, sed [154] prauus,& cui placebat pro constantia rigor. Is cum iratus [155] duci iussisset eum, qui [156] ex commeatu sine commilitone redierat, quasi interfecisset, quem non [157] exhibebat, roganti tempus aliquod ad conquirendum, non dedit. damnatus [158] extra vallum ductus est, & iam [159] ceruicem porrigebat, cum subito apparuit ille commilito, qui occisus videbatur. Tunc [160] centurio supplicio [161] præpositus, condere gladium [162] speculatorem iubet: damnatum ad Pisonem reducit, redditurus Pisoni [163] innocentiam. nam [164] militem fortuna reddiderat. Ingenti concursu deducuntur, complexi alter alterum, cum magno gaudio castrorum, commilitones: Conscendit tribunal furens Piso, ac iubet duci vtrumque & eum militem qui non [166] occiderat, & eum qui non [166] perierat. Quid hoc indignius? quia vnus innocens apparuerat, duo peribant: Piso adiecit & tertium. Nam ipsum [167] centurionem, qui damnatum reduxerat, duci iussit. Constituti sunt in eodem illo loco perituri tres, ob vnius innocentiam. O quàm solers est iracundia, ad fingendas caussas furoris: *Te*, inquit, *duci iubeo, quia damnatus es: te, quia caussa*

damnationis

damnationis commilitoni fuisti: te, quia iussus occidere, imperatori non paruisti. Excogitauit quemadmodum tria crimina faceret, quia nullum inuenerat. Habet, inquam, iracundia hoc mali, non vult regi. Irascitur veritati ipsi, si contra voluntatem suam apparuerit: clamore, & tumultu, & totius corporis iactatione, quos destinauit, insequitur, adiectis conuiciis maledictisque. Hoc non facit ratio: sed si ita opus est, silens quietaque, totas domos funditus tollit, & familias Reipublicæ pestilentes cum coniugibus ac liberis perdit,[168] tecta ipsa diruit, & solo exæquat, & inimica libertati [169] nomina exstirpat. Hæc non frendens, nec caput quassans, nec quicquam indecorum iudici faciens, cuius tum maxime placidus esse debet & in statu vultus, cum magna pronunciat. Quid opus est, inquit Hieronymus, cum velis cædere aliquem, prius tua labia mordere? Quid si ille vidisset, desilientem de tribunali proconsulem, & fasces lictori auferentem, & sua vestimenta [170] scindentem, quia tardius [171] scindebantur aliena? Quid opus est mensam euertere? quid pocula [172] affligere? quid se [173] in columnas impingere? quid capillos euellere? [174] femur pectusque percutere? Quantam iram putas, quæ quia non tam cito in alium quam vult, erumpit, in se reuertitur? Tenetur itaque à proximis, & rogatur, vt ipse sibi placetur: quorum nihil facit, quisquis vacuus ira, meritam cuique pœnam iniungit. Dimittit sæpe eum, cuius peccatum deprehendit, si pænitentia facti spem bonam pollicetur? si intelligit non ex alto venire nequitiam, sed [175] summo, quod aiunt, animo inhærere. Dabit impunitatem, nec accipientibus nocituram, nec dantibus. Nonnunquam magna scelera leuius, quam minora compescet: si illa lapsu, non crudelitate commissa sunt? his inest latens, & operta, & inueterata calliditas. Idem delictum in duobus non eodem modo [176] afficiet, si alter per negligentiam admisit; alter curauit vt nocens esset. Hoc semper [177] in omni animaduersione seruabit, vt sciat alteram adhiberi, vt emendet malos: alteram, vt tollat. In vtroque non præterita, sed futura intuebitur. Nam, [178] vt Plato ait, NEMO prudens punit, quia peccatum est. sed ne peccetur. Reuocari enim præterita non possunt: futura prohibentur. & quos volet nequitiæ male cedentis exempla fieri, palam occidet: [179] non tantum vt pereant ipsi, sed vt alios pereundo deterreant. Hæc cui expendenda, æstimandaque sunt; vides quam debeat omni perturbatione liber accedere ad rem summa diligentia tractandam, potestatem vitæ necisque. Male irato ferrum committitur. Ne illud quidem iudicandum est, aliquid iram ad magnitudinem animi conferre. Non est enim illa magnitudo, tumor est: nec corporibus copia vitiosi humoris intensis, morbus incrementum est, sed pestilens abundantia. Omnes quos væcors animus supra cogitationes extollit humanas, altum quidem & sublime spirare se credunt: ceterum nihil sulidi subest, sed in ruinam prona sunt, quæ sine fundamentis creuere. Non habet ira cui insistat. non ex firmo mansuroque oritur, sed ventosa & inanis est: tantumque abest à magnitudine animi, quantum à fortitudine audacia, à fiducia insolentia, ab austeritate [180] tristitia, à seueritate crudelitas. Multum, inquam, interest inter sublimem animum, & superbum. Iracundia nihil amplum decorumque molitur. Contra; mihi videtur [181] veternosi & infelicis animi, imbecillitatis sibi conscij, sæpe indolescere. Vt exulcerata & ægra corpora ad ictus leuissimos gemunt; ita muliebre maxime & puerile vitium est. At incidit & in viros. nam viris quoque puerilia ac muliebria ingenia sunt. Quid ergo? non aliquæ voces ab iratis emittuntur, quæ magno emissæ videantur animo, veram ignorantibus magnitudinem? qualis illa dira & abominanda: *Oderint, dum metuant.* [182] Sullano scias sæculo scriptam. Nescio vtrum sibi peius optauerit, vt odio esset, an vt timori. *Oderint.* Occurrit illi futurum, vt execrentur, insidientur, opprimant. Quid adiicit? Dij illi malefaciant, adeo reperit dignum odio remedium. *Oderint.* Quid? dum pareant? non. dum probent? non. Quid ergo? *dum timeant.* Sic [183] nec amari quidem vellem. Magno hoc dictum spiritu putas? falleris. nec enim magnitudo ista est, sed immanitas. Non est quod credas irascentium verbis: quorum strepitus magni, minaces sunt, intus mens pauidissima. Non est quod existimes verum esse, quod apud disertissimum virum Liuium dicitur, *Vir ingenij magni* [184] *quam boni.* Non potest illud separari: aut magnum & bonum erit, aut nec magnum. quia magnitudinem animi inconcussam intelligo, & introrsus solidam, ab imo parem firmamque: qualis inesse malis ingeniis non potest. Terribilia enim esse, & tumultuosa, & exitiosa possunt: magnitudinem quidem, cuius firmamentum roburque bonitas est, non habebunt. ceterum sermone, conatu, & omni extra paratu facient magnitudinis fidem. Eloquentur aliquid, quod tu magni putes: sicut C. Cæsar. qui iratus cælo quod [185] ob-

ſtreperet pantomimis, quos imitabatur ſtudioſius quam ſpectabat, quoque [186] comeſſatio ſua fulminibus terreretur, prorſus [187] parum certis [188] ad pugnam vocauit Iouem, & quidem ſine [189] miſſione, Homericum illum exclamans verſum:

ἤ μ' ἀνάειρ', ἢ ἐγὼ σε.

Quanta dementia fuit? putauit, aut ſibi noceri ne à Ioue quidem poſſe, aut ſe nocere etiam Ioui poſſe. Non puto parum momenti hanc eius vocem ad incitandum coniuratorum animos addidiſſe. vltimæ enim patientiæ viſum eſt, eum ferre, qui Iouem non ferret. Nihil ergo in ira, ne cum videtur quidem vehemens, deos hominesque deſpiciens, magnum, nihil nobile eſt: aut ſi videtur alicui magnum animum ira producere, videatur & luxuria. Ebore [190] ſuſtineri vult, purpura veſtiri, [191] auro tegi, terras [192] transferre, maria [193] concludere, flumina [194] præcipitare, nemora [195] ſuſpendere. Videatur & auaritia magni animi. aceruis auri argentique incubat, & [196] prouinciarum nominibus agros colit, & ſub ſingulis villicis latiores habet fines, quam quos conſules ſortiebantur. Videatur & libido magni animi. tranſnatat freta, puerorum greges caſtrat, [197] ſub gladium mariti venit vxor, morte contempta. Videatur & ambitio magni animi. non eſt contenta honoribus annuis: ſi fieri poteſt, [198] vno nomine occupare faſtos vult, per omnem orbem [199] titulos diſponere. Omnia iſta non refert, in quantum procedant, extendantque ſe: anguſta ſunt, miſera, depreſſa. Sola ſublimis & excelſa virtus eſt: nec quicquam magnum eſt, niſi quod ſimul & placidum.

COMMENTARII AD LIBRVM I. SENECÆ, de Ira.

I. LIPSIVS.

CAP. I. 1. Nouate.] *Frater eius fuit, qui poſtea* Iunius Gallio *per adoptionem. Et hoc quoque argumentum aliquod maturæ ſcriptionis.*

2. Feruens.] *Scripti,* furens.

3. Multa tract.] *Mureti hoc eſt, nec ſpernam, niſi libri voce inſerta ſcribant:* multam rem tractare. *ex quo velim:* ſecum vltima rerum tracturæ. *ipſam mortem, ſuam vel alienam.*

4. Breuem inſan.] *Definit ita Themiſtius,* ὀργὴν, *μανίαν ὀλιγοχρόνιον. Cato Priſcus ea mente,* Iratum ab inſano non, niſi tempore, diſtare. *Philemon Poëta.*

Μαινόμεθα πάντες, ὁπόταν ὀργιζόμεθα:

Inſania omnes nos habet, cum iraſcimur.

Quid alius Græcus? ἢ ὀξυθυμίας τὸ ἄνθος, μανίαν:

Iræ florem, inſaniam.

5. Habitum.] *Hic deſcribit, iteratque lib.* II. *cap.* XXXV. *lib.* III. *cap.* III. *&* IIII. *vbique diffuſe, & cur toties?*

6. Micant.] *Ne muta. Lucretius, de irato:* & ex oculis micat acribus ardor. *Homerus, de Agamemnone:* ——ὄσσε δέ οἱ πυρὶ λαμπετόωντι ἐΐκτην: ——rutilam referebant lumina flammam. *Cauſſa huius ardoris in Ariſtot. Probl. Sectione* XXXI.

7. Articulorum.] *Petronius:* Manibus inter ſe, vſque ad articulorum ſtrepitum, contritis: *Adde infra lib.* III. *cap.* IV.

8. Magnaſque minas.] *Libri veteres:* magnaſque iræ minas. *An,* magnaſque intra minas;

CAP. II. 9. Mutuas ſordes.] *Qui accuſant inuicem, & accuſantur.*

10. Ciuili haſta.] *Sullæ, & Triumuirorum.*

11. Inter leges.] *Neſcio an ad Aſellionem Prætorem adſpectum, quem ius non pro ipſis dicentem, fæneratores in foro occiderunt. Appianus* I. *Ciuil.*

12. Diuidere.] *Alij* diffindere: *meus,* diſtendere. *Placeat, ſed ita vt* in cruce *tum legam.*

13. Cæſas glad.] *Ad Sullanam ſæuitiam, qui legiones inermes ita cecidit: vel ad tribunicios furores.*

14. Totos populos.] *Vt Sulla Prænestinos, Spoletinos, inter amnates, & municipia plura damnauit.*

15. Tamquam aut.] *Non hærent prioribus, & lacuna eſt ingens. Fuere hic definitiones Iræ, quas ita explicat, vt quæ opponi ſolerent, adducat. Nam eo hæc & ſequentia ſpectant. Reſarcire in parte fas è Lactantij de Ira Dei:* Definitiones, *inquit,* Iræ Seneca enumerauit in libris, quos De Ira compoſuit. Ira eſt, inquit, cupiditas vlciſcendæ iniuriæ. Alij, vt Poſidonius, cupiditas puniendi eius, à quo te inique putes læſum. Quidam ita definierunt, Ira eſt incitatio animi ad nocendum ei, qui aut nocuit, aut nocere voluit. *Iſta ipſa hic fuere, ſed & plura.*

16. Deſerentibus.] *Scripti voce immiſſa* diis deſerentibus. *& recte, ſi de Prouidentia hîc dictum. Quod tamen non opinor, & magis reſponſum obiectiunculis, quæ aduerſus illam partem erant, de* iniuria *aut* læſione. *Nam aiebant, ſi ab iniuria ira: quid ita hiſtrioni aut ludio iraſcimur negligentius agenti? cur gladiatori, tarde pereunti aut perdenti? Aiebat, ſpeciem hic iniuriæ eſſe, quia tales aut* curam noſtram *& intentionem* deſerunt vel contemnunt auctoritatem. *Sed quod ad ipſas finitiones? ſunt Stoicæ, & in Zenone Diogenes totidem fere verbis:* Ὀργὴ, ἐπιθυμία τιμωρίας τοῦ δοκοῦντος ἠδικηκέναι οὐ προσηκόντως: *Cicero vertit* IV. *Tuſcul.* Ira eſt libido puniendi eius, qui læſiſſe videatur iniuria.

17. Gladia-

17. Gladiatoribus.] *Super hoc affectu Senecã vide epist. VII. itẽ de trãquil. cap. XI. nostra Saturnalia, lib. II. c. XXII.*

18. Peteunt.] *Meus, perimunt & reatum vtrumuis. Lactantius:* Irascuntur etiam pugnantibus, nisi vel eriter è duobus alter occisus est.

CAP. III. 19. Læsuri sunt.] *Contra illam Posidonij definitionis partem,* à quo te putes læsum.

20. Pœnæ cupid.] *Contra eamdem, primis verbis.*

21. Potentissimis.] *Negat Aristoteles, aut temperat, I. Rhetor. ad Theod. cap. XI. Vide.*

22. Diximus.] *Nempe in ijs, quæ è Lactantio reponimus.*

23. Aristotelis.] *Hæc ipsa transscripsit idem ille Lactantius, libro dicto.*

24. Finitio.] *Quam habes I. De anima, cap. I.* Physicus, *inquit,* Iram definiet, ὄρεξιν ἀντιλυπήσεως: cupidinem doloris reponendi. *Sed hoc ibi obiter, & in alieno argumento; ex professo I. Rhet. ad Theod. cap. II.* ἔστω δὴ ὀργὴ, ὄρεξις μετὰ λύπης τιμωρίας φαινομένης διὰ φαινομένην ὀλιγωρίαν τῶν εἰς αὐτὸν, ἢ εἰς αὐτοῦ τινὰ, μὴ προσηκόντων: Esto Ira cupiditas cum dolore apparentis vltionis, propter apparentem in se vel in suos contemptum.

25. Reponendi.] *In Lactantio legitur,* rependendi.

26. Petunt.] *Finis earum non est, vt ego doleam puniarve.*

27. Ira carere.] *Stoici affectus amouent à feris, & relinquunt quasi affectus.* πάθος *enim, esse auersionem à ratione: vbi ergo non ea, proprie nec illud. Quin tamen impetus habeant affectuum similes, non negant. Vide Manuduct. III. Diss. VII.*

28. Regium.] τὸ ἡγεμονικὸν, *vt Græci dicunt.*

29. Visus spec.] φαντασίας.

CAP. IIII. 30. Ab iracundia.] *Suetonius Claudij cap.* XXXVIII. Iræ atque Iracundiæ conscius sibi, vtramque excusauit edicto, distinxitque: pollicitus, alteram quidem (*Iram*) breuem & innoxiam, alteram (*Iracundiam*) non iniustam fore. *Paullo aliter quam Seneca & alij,* Iracundiam *longam iram facit, & quasi Odium. Nam ita hæc duo Valerius discriminat, lib.* IX. Ira quoque & odium in pectoribus humanis magnos fluctus excitant: procursu celerior illa, nocendi cupidine hoc pertinacius. *Et ira inueterata, est Odium. Omnino tamen proprie,* Iracundia *est* ὀργιλότης, *id est, propensio & habitus quidam ad iram: vt hic Seneca, & Cicero* IV. *Tusculana:* In aliis Iracundia dicitur, quæ ab Ira differt, vt Anxietas ab Angore. Neque enim omnes sunt anxij, qui anguntur aliquando: neque anxij semper anguntur. vt inter Ebrietatem & Ebriositatem interest, aliudque est esse Amatorem, aliud Amantem. *Hæc ille. at ego opportune è Stoicis ipsis species & discrimina dixerim huius affectus. Distinguunt igitur* ὀργὴν, μῖσος, μῆνιν, φιλονεικίας, θυμόν. Ὀργὴ *siue* Ira, *iam supra definita est: at* μῖσος *siue* Odium *est ijs,* ἐπιθυμία τις τοῦ κακῶς εἶναι τινὶ, μετὰ προκοπῆς τινος, καὶ παρατάσεως: cupiditas quædam vt male sit alteri, cum progressu aliquo & incremento. μῆνις *siue* Iracundia (*exemplo Claudij: nam Latinum nomen non suppetit aliud*) ὀργὴ πεπαλαιωμένη καὶ ἔπικοτος, ἐπιτηρητικὴ δέ; est ira inueterata & plena odij, obseruans vltionis tempus. *Iam* φιλονεικία *siue* Contentio, ἐπιθυμία τις περὶ αἱρέσεων: cupiditas quædam circa opiniones tuendas. *Denique* θυμὸς, Excandescentia, ἐστὶν ὀργὴ ἀρχομένη: est ira incipiens & nascens. *Sed ad Senecam iterum: & sit hæc satis rei explicandæ.*

31. Apud Græcos.] *In Aristotele* IV. *Et hic. Nicom. cap.* V. *quædam exstant.*

32. Amarum.] *Quem Græci* πικρὸν. *Describuntur ab Aristotele:* οἱ δὲ πικροὶ δυσδιάλυτοι, καὶ πολὺν χρόνον ὀργίζονται, κατέχουσι γὰρ τὸν θυμόν. παῦλα δὲ γίνεται, ὅταν ἀνταποδιδῶσιν: Amari vel acerbi dicuntur, quorum ira solui difficilis, & diu irascuntur, atque eam continent. Fit autem pausa, cum reposuerint, fuerintque vlti.

33. Stomachosum.] *Cadit in genus, quos* Ἀκροχόλους *idem ille Philosophus dicit, & describit.* ὑπερβολῇ δὲ εἰσὶν οἱ ἀκρόχολοι ὀξεῖς, καὶ πρὸς πᾶν ὀργίλοι, καὶ ἐπὶ παντί, ὅθεν καὶ τοὔνομα: In excessu sunt ad iram mobiles, qui Acrocholi dicuntur, in omnia, in omnibus. vnde & ab extremitate iis nomen.

34. Difficilem.] *Ipso Græco verbo,* χαλεπὸν *Aristoteles. Describit:* Χαλεποὺς δὲ λέγομεν τοὺς ἐφ' οἷς τε μὴ δεῖ χαλεπαίνοντας καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ πλείω χρόνον, καὶ μὴ διαλλαττομένους ἄνευ τιμωρίας ἢ καὶ κολάσεως: Difficiles dicimus, qui nec ob quæ oportet, & plus quam oportet, & diutius exasperantur: neque mitigantur sine vltione aut pœna.

35. Delicatum.] *Nam morosi sunt, qui exacte nimis omnia fieri, dici exposcunt: quibusque ægre est placere & satisfacere, Proprie* δυσάρεστοι.

36. Intra clam.] *Non vltra exeunt. statim incalescunt, statim refrigerantur & desinunt.* Ὀργίλους *Aristoteles appellat. Horatius talem se fatetur,*

Irasci facilem, tamen vt placabilis esset.

37. Considant.] *Alias,* concidant: *pariter bene.*

38. Sæuæ manu.] *Ad rem citius, quam ad verba veniunt. Nec mutemus: & si meus tamen,* quædam sine motu. *Quod esset, placida & tacita quædam ira, intra animi penetralia clausa.*

39. Auersationes.] *Scripti,* aduersationes: *bono etiam sensu. Litigant, & aliquid aduersantur: tum placantur.*

40. Altæ grauesque.] *Illæ vero pessimæ. Lente concipiunt ignem, lente seruant: & idem ille sub cinere tectus fallit, nec comparet nisi cum adurit. Viris naturisque grauibus sæpe talis affectus. quem Liuius in Romanis expressit, lib.* XXI. Quo lenius agunt, segnius incipiunt, eo cum cœperint, vereor vt perseuerantius sæuiant. *Arrianus de iisdem.* μεγαλόθυμοι πρᾴως ὄντες, ἡσυχῇ καὶ οἷον ἀοργήτως πράττοντες, ἅπερ καὶ οἱ σφόδρα τῷ θυμῷ φερόμενοι. φυλακτέον δὲ καὶ τὸ τούτων ἀβλέπτημα, ὡς πολὺ χεῖρον ὂν τοῦ διαπρεπῶς ὀργίζεσθαι, οὗτοι μὲν γὰρ, ταχὺ κόρον τῆς τιμωρίας λαμβάνουσιν, οἱ δὲ, εἰς μακρὸν παρατείνουσιν, ὡς οἱ λεῖως πυρέττοντες: Sunt quidam leniter magnanimi, placide & tamquam sine ira omnia facientes, quæ etiam maxime excandescentes solent. Obseruanda igitur & cauenda hæc istorum remissio. vt quæ multo deterior sit, quam ira magno nisu intensa: Ista enim statim vltione aliqua sa-

Senec.

ciantur;at illa in longum extenditur,non aliter quam ij qui lenta febricula vexantur.

41. Et introrsus.] *Qui, vt Tacitus ait de Domitiano,* secreto suo satiati, reponunt odia. *quorum* ita quo obscurior, eo irreuocabilior. *Talis illa Vlysis in Melanthium, apud Homerum, Odyss. γ*

Ἀλλ' ἀκέων κίνησε κάρη, κακὰ βυσσοδομεύων:

Sed tacitus mouit caput, & mala mente parabat.

Talis Tiberij, de quo Tacitus IIII. Annal. In animo reuoluente iras, etiamsi impetus offensionis elanguerat valebat memoria.

CAP. V. 42. Quid esset.] *Ego miror hanc praeproperam ἀνακεφαλαίωσιν & dictorum repetitionem: sane praeter rem, & Senecæ morem. Paucis lineis hæc dicta, aut perstricta potius: quid recolligis, quasi ex materia larga & late sparsa? Falli possum, sed incidit, mutilata hæc esse, & in partibus parum plena.*

43. Secundum nat.] *Quæ Aristotelis est clara sententia, lib. VII. Ethic. Nicom. cap. VI. Asserit ibi,* Incontinentiam iræ minus fœdam malamque esse, quam aliarum cupiditatum. *& argumentum, vt firmum, capit, quod Ira inter ὀρέξεις φυσικὰς,* appetitiones naturales sit, & magis talis, quam ceteræ: eoque venia magis digna. *Hunc igitur, & asseclas, nunc refutat.*

44. Impendere.] *Totum se dare, atque adeo perdere.*

45. Optimo.] *Homini.*

46. Sincera.] *Cui cupiditas non immixta.*

47. Proximum est.] *Verba subobscura, & quæ quibusdam visa (quinque dico proxima) superfluere. At examinanti mihi, aliter. Dicit primum opus medici esse ordinem cibi, potus, exercitij leuiter disponere, & ad horas suas aptare: si nec id proficit, in modo mutare, id est, qualitate & genere istorum tales cibos, tales potus præscribere. Tertium subducere & minuere in cibis: quartum etiam ieiunium inducere, & eo corpus deplere. Quintum denique, sectio. Hæc ipsa mox ita ordine accomodat, in altera similitudinis & sequenti parte.*

48. Pereuntis.] *Ne in nequitia diutius hæreat, &* quo vno modo potest, desinat malus esse.

CAP. VI. 49. Facilem exitum.] *Vno verbo, εὐθανασίαν.*

50. Traductione.] *Publica ostensione: ad exemplum scilicet, quo supplicia spectant. Per theatra, per fora traduci solent & dixi de Benef.*

51. Platonis.] *Vbi hoc nescio.*

52. Nostra sunt.] *Nobiscum faciunt. dogmata nostra asserunt.*

CAP. VII. 53. Vtilis.] *Et hæc pars contra Aristotelem, sed & Platon: qui vbique Iram laudant, vt fortitudini administram. Plato II. de Rep. Custodem suum, quem tueri patriam vult,* corpore robustum esse, animo iracundum *cupit. atque addit:* πῶς δ' ἄν, ἀνδρεῖος δὲ εἶναι ἆρα ἐθελήσει ὁ μὴ θυμοειδής, εἴτε ἵππος εἴτε κύων, ἢ ἄλλο ὁτιοῦν ζῶον, ἢ οὐκ ἐννενόηκας, ὡς ἄμαχόν τε καὶ ἀνίκητον θυμός, οὗ παρόντος, ψυχὴ πᾶσα πρὸς πάντα ἄφοβός τε καὶ ἀήττητος: Et quomodo non? fortisne erit vnquā non iracundus, siue equus, siue canis, siue aliud quodcumque animal? aut non obseruasti, quam inuictum quiddam atque insuperabile sit Ira? quæ cum adest, omnis animus ad omnia intrepidus est, & vinci nescius. *Sed & alibi laudat: Aristoteles quid? vt alia omittam, III. Ethic. Nicom. cap. VIII. sunt ista.* Ἀνδρεῖοι γὰρ εἶναι δοκοῦσι καὶ οἱ διὰ θυμόν, ὥσπερ τὰ θηρία ἐπὶ τοὺς τρώσαντας, φερόμενοι. ὅτι καὶ οἱ ἀνδρεῖοι θυμοειδεῖς. ὁρμητικώτατον γὰρ ὁ θυμὸς πρὸς τοὺς κινδύνους. ὅθεν καὶ Ὅμηρος, σθένος ἔμβαλε θυμῷ: Fortes enim videntur, & qui per iram, sicut feræ in eos qui læserunt, feruntur: quoniam & fortes sunt iracundi. Res enim concitatissima est ad pericula, Ira. Ex quo & Homerus, Robur iniecit animo. *Et plura ibi atque alibi ille Sophus. Vide me Manuduct. III. Dissert. VII.*

54. Hinc flamma.] *Si retines, tum & mox scribe,* hinc stimulos. *Et adspicit fone ad gladiatores, qui flamma & flagellis agebantur in mutuas cædes. Sed Magis placeat legi* hæc flamma, *&* hic stimulus: *quia ad solam Iram referuntur. Flammam autem iuste appellat. quia reuera cum calore ea est, imo ex calore* & igne (*vt Aristoteles loquitur XIII. Probl.*) *originem habet. Quin & aqua frigida large infusa, ea sedatur.*

55. Temperare.] *Hoc omnes peripatetici. & audiamus vnum Plutarchum:* Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπιμελείας εἰς αὐτὰ δεῖ καὶ μελέτης· ἣ καὶ μάλιστα ἁλίσκονται κατόπιν οἱ παραδεξάμενοι τὸν θυμὸν ὡς σύμμαχον ἀρετῆς, ἀπολαύοντες ὅσον αὐτοῦ χρήσιμόν ἐστιν, ἔν τε πολέμῳ, καὶ τὰ δία ἐν πολιτείαις· καὶ τὸ πολὺ δὲ αὐτοῦ, καὶ τὸ ὑπερπίπτον ἐκκρίνειν καὶ ἐκβάλλειν τῆς ψυχῆς, ὅπερ ὀργή τε καὶ πικρία δι' ὀξυθυμίαν λέγεται: At enim cura & industria adversus ista opus est. quæ vel summa deprehenditur in iis qui Excandescentiam, tanquam commilitonem Virtutis sumunt, fruentes vtentesque quod in ea vtile est, & in bello & in ipsa republica. Oportet autem secernere & eiicere animo, quod in ea nimium & redundans est, quod Ira & Acerbitas nominatur. *Scripsit & Themistius* De moderatione affectuum: *cuius egregium huic rei locum in Stobæi Sermone I. vide. Adde Agellium lib. XIX. cap. XII. ipsum Aristotelem II. Ethic Nicom. & III. sparsim.*

56. In præceps.] *In hac materie plusculа Aristoteles III. Ethic. cap.* V. quædam initio in nostra potestate esse, quæ postea non sint. vt lapidem quem proieci, recipere & reuocare mihi non licet, at licebat non iacere.

CAP. VIII. 57. Seminibus.] *Alias* sensibus: *sed illud præualet. Intelligit primos ortus iræ, & cum ea surgit: ac tunc resistendum.*

58. Intrauit.] *Simili imagine Hyperides:* Ἀρχομένων δεῖ τῶν ἀδικημάτων ἐμφράττειν τὰς ὁδούς. ὅταν δ' ἅπαξ ῥιζωθῇ κακία, καὶ πάλαια γένηται, καθάπερ χρόνιος ἀρρωστία, χαλεπὸν αὐτὴν κατασβέσαι: Incipientibus vitiis obstruendæ sunt viæ. cum vero semel malitia radices egerit, & inueterauerit, sicut coalita ægritudo, difficilis est exstinctu.

59. Sed affectus.] *Libri scripti, & meus ita præferunt: recte, si tamen disiungendi particula,* peiosve, *scribamus. Sententia est. non seorsum habitant affectus & animus, neque item ratio: sed animus hæc duo velut hospes excipit, modo rationi mancipatus, modo affectui. Mutatur cum illis: in melius, si ratio; in peius mollius que, si affectus*

occupauit

accupauit. Vide Manuduct. III. *Differt.* VII.

60. Si nihil.] *Alterum membrum omittit. & profecto calumniari eum Peripatetici possint dicere. Nam illi fatentur aliquid agere atque impetum & vires dare; sed modificanda à ratione. Sicut puer qui vocem tollit, aliquid agit; sed modos à pausario accipit: sic in affectu, & ratione.*

61. Si infirmior.] *Nec hoc argumentum firmum. multa imbecilla in auxilium fortioris aduocantur: imo pleraque auxilia (vel exemplo à militia) sunt talia.*

62. Cum affectus.] *Et hoc suggillem, ac fateor me in hac parte non esse Stoicum. Quid affectus? imo ratio & melior mens creberrime vincit affectum: & sine beneficio contrarij affectus. Si diducere libeat, res clara fiet: nec nisi in contentione neganda.*

CAP. IX. 63. Tormentis.] *Ballistis, aut Catapultis. quæ, vt arcus, intenduntur ac remittuntur, pro arbitrio dirigentis.*

64. Inquit Aristot.] *Credo sequentia ex Aristotele ipso esse: in hodierno tamen alius quærat.*

65. Vt milite.] *Proba comparatio, pro nostris Ambulonibus: & si in Aristotele aliam reperio, nec minus aptam. Nam is iram cum* Ministro *comparat, aut* Cane. *quorum ille, priusquam mandatum domini plene audierit, excurrit ad peragendum; iste, priusquam consideret si amicus sit, quicumque pulsauerit ostium, latrat: talis, inquit, ira, quæ rationem, sed non plene semper audit.* VII. *Nicomach. cap.* VI.

66. Signum rec.] *Ex libris hoc est. & phrasis nota sicut Vestis indutui, & plura.*

67. Alio nomine.] *Est verum. à modo transit in virtutem: sed affectus tamen fuit.*

68. Nisi pares.] *Negabunt, & iure, Aristotelei.*

CAP. X. 69. Ad vitia conf.] *Non dicunt hoc illi, sed affectus ad aliquem vsum insitos volunt à Deo & Natura: is autem à Ratione indagatur, & eo deinde ducuntur. Sicut plantæ siluestres cultu meliores fiunt, sicut animalia quæ cicurantur & docentur: tale in istis.*

70. Impatiens.] *Nobiscum ita lege. Ita, inquit, si per naturam vtilis: sed si per eam asper, & impatiens melioris imperij est; non est vtilis dicendus, sed dumtaxat modo imposito, minus noxius.*

CAP. XI. 71. Nisi ira.] *Imo altera caussa, inopia Disciplinæ.*

72. Excipit.] *Venabulo. est venatorium verbum, & notat expectare, subsistere, ferire. Curtius:* Feram non excepit modo, sed etiam vno vulnere occidit. *Spartianus in Caracalla:* Excepit apros frequenter, contra leonem etiam stetit.

73. Tot millia.] *Circiter trecenta.*

74. Germanis.] *Notent in suam laudem, sed & in cautionem.*

75. Non tegum.] *Ita & Tacitus de ijs:* Nudi, aut sagulo leues.

76. Non suffugia.] *Sunt sane hodie, & caldariæ illæ cellæ emolliunt asperam indolem, sed & minuunt virtutem. At de voce,* suffragia *libri plerique scripti habent: quod omnino probum. Suffragia, sunt auxilia, subsidia quæ nobis commodant. sicut ij qui vocem & punctum. Valerius:* Læta negotia diuina suffragatione fouentur. *Ammianus:* Suffragantes absolutionem lectiones. Suffragium ætatis, Suffragium temporis *in legum libris. Suffragatores, commendatores. Capitolinus:* Suffragatoribus non cito credidit.

77. Asiæ Syr.] *Non quod in ijs locis belligerent Germani; sed quod isti iam, sub Principibus, inter Romana auxilia: quæ ex omnibus prouincijs colligebant, & in castris habebant.*

78. Antequam legio.] *Nam ita tunc moris, vt auxilia ordirentur fere pugnam:* ingens victoriæ decus, citra Romanum sanguinem bellantibus, *ait Tacitus.*

79. Opportunos.] *Obnoxios, cædi vincique faciles.*

80. Corporibus.] *Tam magnis.*

81. Opes ignor.] *Olim, olim. nam imperij reliquijs in eam gentem translatis; mox & opes, & vitia.*

82. Repetere.] *O pulchre. quasi amissos igitur, in toga & sago. Ac vere perierant, nec nisi mole sua & fato aliquandiu hoc corpus stetit.*

83. Fabius.] *Ille cunctator.*

84. Affectas.] *Languidas, ægras: imo pæne ab Annibale confectas.*

85. Tantum ausus.] *Concurrere videlicet, & pugnando vlcisci.*

86. Fortunam publ.] *Id est, cum ea communicauit: & vidit Deus & fata tunc Romanis non æqua. Aliter aspexit in consilio capiendo, tristem fortunam & sæpe aduersam, per quam vires exhaustæ; nec vltra iacturam vel leuem patiebantur, sine corporis totius interitu.*

87. Occasionis.] *Ita ex meo libro. Seposuit, inquit, vltionis cogitationes, vertit se tantum & intendit in fructum qui ex occasione dari poterat: carpere agmen opportune, commeatu prohibere, & siquid tale.*

88. Tam Lentus.] *Præter ingenium ira. Sed vbi lentus? in Sicilia desedit, cum pallio crepidisque in gymnasio obambulans: & quæ in Senatu ei obiecta, apud Liuium libro* XXIX.

89. Multum diuque.] *Annum fere & tres menses. Velleius.*

90. Publicumque.] *Tamquam indignum Romano nomine & magnitudine, tam lentum cum vna vrbe bellum.*

91. Circumuallat.] *Ambitu circiter* quinquaginta stadiorum (*sex milliarium amplius*) *vallo & fossa clausit.*

92. Caderent.] *Plerique omnes.* virum quidem vnum superfuisse *negat Florus: Appianus paucculos.*

CAP. XII. 93. Pericula.] *Democritus:* φιλονεικίη πᾶσα ἀνόητος. τὸ γὰρ κατὰ τοῦ δυσμενέος βλαβερὸν θεωρέουσα, τὸ ἴδιον συμφέρον οὐ βλέπει: Contentio omnis imprudens. dum enim in hostis sui noxam intenta est, proprium commodum non videt.

94. Prouexit.] *Longius iuit, sed consilio; non impetu.*

95. Exsequar.] *Id est, vindicabo, vlciscar. Ita loquitur* De const. sapient. *cap.* X. *atque ibi ego.*

96. Præceptis fort.] *Id est, verbis istis popularibus, vocas in inuidiam Stoica & robusta nostra præcepta.*

97. Ad coronam.] *A iudicijs publicis sumptum. vbi orator sæpe à iudice ad circumstantem populum se vertebat, cum*

Senec.

grata aut volentia illis diceret. Significat igitur, Theophrastum & Peripateticos, popularia ferere: & vulgum, quam sapientes, iudicem malle.

98. Idem faciunt.] *Irridet Theophrastum. Quid tu ais? irasci eos in suorum iniuriis? dabo tibi qui etiam in rebus minimis, & per delicias, irascantur.*

99. Calida.] *Inter epulas. solent enim aquam calfactam interponere, aut & cum vino miscere. Dixi abunde* I. *Elector. cap.* IIII.

100. Vitrum.] *A ministro mensali.*

101. Sparsus.] *Nam calceis altiusculis vsi veteres: atque ij inmunduli, aspergebantur interdum ab aliquo improuide transeunte.*

102. Pueri.] *Aut potius*, pueris.

103. Opponitur.] *Ipsa sibi obstat properando aut cadit, aut se tardat.*

104. In sua non est.] *Cicero* IIII. *Tusc.* Quid est enim, quo non progrediatur ira: eodem, quo furor. Itaque iratos proprie dicimus exisse de potestate: id est de consilio, de ratione, de mente. Horum enim potestas in totum animum esse debet.

105. Nam & febres.] *Plutarchus de febre etiam aliquid ad Iram aptat, sed paullo aliter: egregie tamen dictum. ponendum est.* Iratus qui est, eodem modo fortis & strenuus dicitur quo is qui febricitat, calidus. sic animus eius pulsu, tumore, atque agitatione distenditur. *Belle, sed plane pro Stoicis. & sicut calor in febri, sed malus est; sic robur in ira, sed improbum. Plutarchus hæc in Coriolano.*

106. Genera val.] *Lentos morbos soluunt, aut grauioribus superuenientes alleuant.*

CAP. XIII. 107. Detractum.] *Meus liber*, defectum. *Ferri potest magisque* defectum.

108. Pugnatiores.] *Dictum aute, sed addatur & Tully istud è* IIII. *Academ.* Iracundiam ipsam, fortitudinis quasi cotem esse (*veteres Academici*) dicebant. *Quid Liuius? ab hac parte est, lib.* XXXIII. *de pugna cum Boys*: Ibi quantam vim ad stimulandos animos ira haberet, apparuit. Nam ita cædis magis, quam victoriæ auidi pugnarunt Romani, vt vix nuntium cladis hosti relinquerent.

109. Infantes.] *Bono argumento ostendit, Iram fortium non esse: imo contra. De infantibus, Plato* IIII. *de Rep. dum docet distinctum à* Rationali *siue* λογικοῦ τὸ ἐπιθυμητικὸν *siue* Concupiscibile *esse*. Καὶ γὰρ ἐν τοῖς παιδίοις, *inquit*, τοῦτό γε ἄν τις ἴδοι, ὅτι θυμοῦ μὲν, εὐθὺς γενόμενα, μεστά ἐστι λογισμοῦ δὲ ἔνιοι μὲν ἔμοιγε δοκοῦσιν οὐδέποτε μεταλαμβάνειν, οἱ δὲ πολλοὶ ὀψέ ποτε: Nam & in pueris hoc aliquis videat. qui, statim atque nati sunt, ira quidem pleni apparent; ratiocinatiouis vero, meo iudicio, quidam numquam compotes fiunt, plerique autem bene sero.

110. Senesque.] *De his infra, lib.* II. *cap.* XIX.

111. Ægri.] *Ibidem, vide.*

112. Inualidum.] *Caussa infra reddetur. Menander porro in ipsam hanc sententiam:*

Τὸ δ' ὀξύθυμον τοῦτο, καὶ λίαν πικρὸν,
Δεῖγμ' ἐστὶν εὐθὺς πᾶσι μικροψυχίας:
At feruidum istud atque exasperans nimis,
Infirmitatis omnibus statim nota est.

CAP. XIV. 113. Irascatur malis.] *Hoc Peripatetici senserunt, vitiis vitiosisque irascendum esse: & vtilem hunc affectum ad correctionem. Christiani doctores in eadem parte. & Lactantij Caput* XVIII. *est libro.* De ira Dei, Sine ira peccatum non corrigi: *vbi & Stoicos refutat. D. Ambrosius* I. *De officijs*: Irascimini vbi est culpa. cui irasci debeatis. non potest enim fieri, vt non rerum indignitate moueatur: alioqui non virtus, sed lentitudo & remissio iudicatur. *Bernardus in Epist.* Non irasci vbi irascendum est, & nolle emendare peccatum, peccatum est. Plus vero irasci, quam irascendum est, peccatum peccato addere est.

114. Error.] *Stoicum est. quorum istud dogma*: Εἶναι δὲ αἰτίας τῆς κακίας, τὰς ἀγνοίας ὧν αἱ ἀρεταὶ ἐπιστῆμαι: Esse peccata ignorantiam illarum rerum, quarum scientia virtus est. *Itaque & virtutes*, Scientias *definiunt: & iis præditos*, Eruditos; *appetentes*, Studiosos: *appellant. Contra, in Vitijs.*

115. Veniam des.] *Ita Plutarchus quoque hanc iram coercet*: Si illud Platonis, *inquit*, cottidie in aure nobis sonet, Annon ego sum talis? atque ita ab externis cogitationem intro flectat, & criminationibus metum misceat: nō admodum improbitatis nomine alios oderit, cum venia sibi opus esse cognoscat.

116. Respiciens testem.] *Id est hactenus se innocentem potest dicere, si clam & in secreto peccauit. quasi noxa non sint, quarum numen est conscium: & satis, homines nescire aut falli.*

117. Mitem & pac.] *At Plato ecce vtrumque adfectum miscet, & Iram & Mansuetudinem. De Legibus.* V. θυμοειδῆ μὲν χρὴ πάντα ἄνδρα εἶναι, πρᾶον δὲ ὅτι μάλιστα. τὰ γὰρ τῶν ἄλλων χαλεπὰ καὶ δυσίατα, ἢ τοπαράπαν ἀνίατα ἀδικήματα, οὐκ ἔστιν ἄλλως ἐκφυγεῖν, ἢ μαχόμενον καὶ ἀμυνόμενον νικῶντα, καὶ τῷ μηδὲν ἀνιέναι κολάζοντα. τοῦτο δὲ ἄνευ θυμοῦ γενναίου ψυχὴ πᾶσα ἀδύνατος δρᾶν. *Deinde paulo post.* Ἐλεεινὸς δὲ ὁ μὲν ἰάσιμα ἔχοντα ἀδικεῖ, καὶ ἀνέχεσθαι τὸν θυμὸν πραΰνοντα, καὶ μὴ ἀκριχολοῦντα γυναικείως, πικραινόμενον διατελεῖν. τῷ δὲ ἀκράτως, καὶ ἀπαραμυθήτως πλημμελεῖ καὶ κακῷ, ἐφιέναι δεῖ τὴν ὀργήν. διὸ δὴ θυμοειδῆ πρέπειν, καὶ πρᾶον ἑκάστοτε φαμὲν εἶναι δεῖν τὸν ἀγαθόν. Oportet iracundum quemuis virum esse, & maxime etiam mitem. Aliorum enim peccata grauia & curatu difficilia, aut prorsus insanabilia, non aliter licet vitare aut tollere, quam pugnando, resistendoque vincere, & sine remissione punire. Hoc autē sine generosa quadam ira, nullus animus fecerit. *Et mox*: At contra misereri eius ius fasque est, qui sanabilia habet; & cohibentem iram, mansuetius agere, nec muliebriter ad extremam illam insurgere, atque in ea acerbe perseuerare. Qui autem sine modo & remedio prauus malusque est, in eum iram licet liberius laxare. Propterea dixi, & iracundum & mitem varie virum bonum esse debere. *Hæc plusculâ transscripsi, quia ad totam materiem hanc faciunt, & veteris Academiæ sensum reuelant: quem noster varie tangit.*

CAP. XV. 118. Quæ contingunt.] *Id est, contagione nocituri, malitiam in alios transfusuri.*

119. Vno modo pos. Ex Eusebio philosopho Stobæus ad[fert]: Ἀγνοεῖ δὲ τὸ μέγιστον, ὅτι καὶ ὁ θάνατος αὐτοὺς παρὰ τῶν πρώτων διαταξαμένων, ὡς δέ τι κακὸν ἐπιτεθείη, ἀλλ' ὡς ἔσχατον, καὶ ἐν φαρμάκου λόγῳ, κατὰ τῶν ἀδυνατούντων κακίας ἀπαλλαγῆναι. ἵνα, ἐπειδὴ οὐκ ἔστι τι ἄλλο ἔτι, τοῦτο γοῦν τῷ τρόπῳ ἀπολυθέντες τῶν ἐνταῦθα δεσμῶν, αὐτὴν φεύγωσι: Ignorat vero quod maximum est, quod nec ipsa mors ab iis qui primi iura constituerunt, quasi malum aliquod impositum decretumque sit: sed vt extremum, & in medicinæ loco, aduersus eos qui liberari à malitia non possent. Vt quoniam alia ratio non esset, hac via saltem, absoluti vinculis, eam effugerent. Quæ pulchra, & gemma istius sunt, itemque mox legendis.

120. Sibi eripio.] Circumfert se, prauum & pestilentem: eripio talem animum cum ipsa anima, & corpus vacuum relinquo.

121. Si debiles.] Satis hoc crudum, sed commune & receptum. neque monstra tantum, vt præmisit; sed debiles, imo & qui iam inuisi aut meri parentibus essent, abiiciebant siue exponebant. Itaque non superflua hæc verba sunt, aut falsa, vt quidam censent: tantum pro mergimus, videndum an non verius, abiicimus. Certe libri quidam, abigimus, habent. Vide Centur. 1. ad Belg. Epist. LXXXV.

122. Socrates.] Lactantius Architæ, tribuit, De ira Dei, cap. XVIII. Idem Hieronymus in Ioelem. Recte illud laudatur Archytæ, Tarentini, qui cum villico suo iratus esset, Iam te, inquit, cæderem nisi iratus essem.

CAP. XVI. 123. Non contineb.] Imo vero legendum sine negatione (Grutero quoque visum) consensu librorum. Distingue autem: sanari: ignominia continceberis. Tibi fortius, &c. Seneca sex gradus facit coercendi, Admonitionem priuatam, Publicam, Ignominiam, Exsilium, Carcerem, Mortem, De ignominia, notum satis Romano ritu, Censores ea notasse, & ordine mouisse.

124. Caussa peccare.] Quos non voluptas tantum aut illecebræ peccati, sed ipsum & infamia eius, delectant.

125. Moris quæris.] Hæc illustrant ista Iamblichi, partis sententiæ: καθάπερ τῷ ὑπούλῳ βέλτιον τὸ τμηθῆναι ἢ διαμένειν, οὕτω καὶ τῷ μοχθηρῷ τὸ τεθνάναι τοῦ ζῆν: Sicut suppurato melius est vri, quam sic manere; ita improbo mori, quam viuere.

126. Vnum bonum.] Boethius in Consolatione: Feliciores esse improbos supplicia luentes, quam si nulla eos iustitiæ pœna coerceat.

127. Occidere.] Stoico, sed & Romano sensu. si quis in summis miseriis, siue spe euadendi, si hostis impotens instat, & moriendum alieno arbitrio, vel ludibrio, seruus, cliens, amicus manum commodat, & per miserationem tollit. Valet autem hic Interim, Interdum.

18. Aut domum diuitis.] Miror à Mureto omissa. neque enim superfluunt, & libri omnes hic ponunt. Aspectus est ad numerum seruorum, qui in domo diuitum illo æuo: neque cohortes solum erant, sed legiones, vt Plinius loquitur: ergo in tali numero multi & varie ægri, nec immerito cum Valetudinario iungit.

129. Peruersa] Interpretatur Muretus, Magistratus cum ciuem condemnaturi essent, prætextam posuisse, eamque peruersam induisse, id est, partem eius floridiorem (ita loquitur) ac nitidiorem introrsus ad se vertisse, maioris significandi gratia. Hæreo an assentiar; etsi acutè, ad vocem aspicienti & adhærenti. Sed puto simplicius veriusque, Prætorem & qui iudicio præsidebat, iam sententiam laturum posuisse prætextam: & in tunica sententiam tulisse, vel etiam in alia toga, sordida & pullata. Valerius, de C. Mario, lib. IX. Cum M. Ciceronem, qui id iudicium cogebat, ponentem prætextam vidisset, misit ad eum qui diceret, se non damnatum, sed reum periisse. ac protinus sudario, ore & faucibus coarctatis, incluso spiritu, pœnam, morte præcurrit. Et sane Peruersus, non est, Inuersus simpliciter, sed male & præpostere versus, immutatus. Itaque peruersa vestis, indecens, aliena magistratui: qualis est seruilis aut funesta. Enim vero sollemne in luctu Senatoribus latum clauum deponere, magistratibus prætextam. Tacitus, in Germanici funere: Sine insignibus magistratus. Lucanus, in Iustitio:

—— nullos comitata est purpura fasces.

130. Classis.] Ita factum quoque, veteri admodum more, vbi ciuis in capitis discrimen vocabatur. Classicum ante eius ostium, in arce, intra & circa muros canebat: vt populus conueniret, & tristi spectaculo atque exemplo interesset. Ego in Com. ad Tacit. II. Ann.

131. In tribunal.] Hæc adspexit Lactantius, cum refutans Stoicos, fatetur tamen iudicem posse sub cuius oculis facinus non admittitur, immotum sententiam dicere: non idem in aliis, præsertim à quorum domesticis aut subditis peccatur. Vide c. XVIII.

132. Vultu legis.] Reiiciunt alij, & vultu leni, substituunt. At cum meus & scripti teneant: non moueo. atque adeo Seneca firmare mihi videtur, in verbis mox sequentibus: Quid enim? videtur lex irasci his quos non nouit; illius itaque sumendus est animus. Sicut hic animum legis sumi vult, ita illic vultum. Et quid hoc est? de lege & iustitia quasi re animata, & vt graui seueraque virgine, loquuntur aut scribunt: maneat hæc imago, & facilis interpretatio.

133. Solennia verba.] Quibus sententia concipitur, & quæ de tabella pronunciat, Legitima verba appellantur Controu. II. libri IX. Possunt etiam referri ad hæc sequentia, Lege age.

134. Seuera.] Nulli scripti habent, sed leni: cur maternus, non video. nam vult mixtum aliquid in voce esse, neque minax & asperum, sed leniter seuerum.

135. Agi iubebo.] Plena verba, Lege age lictor: Liuius, Seneca, alij. Sed & cōpendio, Age lictor. quæ post sententiam recitatam pronunciabantur: & tristibus abstinentes, non dicebant, Cæde, Occide, Affige: sed Lege age, siue, vt in Valerio, Iure age. quod est, secundum legis scita, hunc tolle, hunc verbera, suspende.

136. Parricidam.] Meus addit, parricidam per iudices in suam. non probo.

137. Culleo.] Sacco coriaceo. Vide de Clem. I. cap. XXIII.

138. Militare.] Quod illud? Fustuarium? an & Gladium intellegit? Nam quamquam præcessit de ceruice præcidenda, tamen hoc ad Securim potius referatur: & pœna gladij, militaris omnino erat. Docui ad XV. Annal. Taciti. Attamen ego, ex filo sermonis hic legi mallem, militarem. Siue noxium, parricidam, militaris loci hominem, siue proditorem occidi iubebo: in varijs supplicijs, idem ego, seuerus sine ira, lenis sine remissione.

139. Tarpeio.] *Quod veteri magis republica, quam Principum imperio receptum: tamen neque tunc omnino deſitum, Tacitus docet in P. Pituanio Mathematico, & Sexto Mario inceſti damnato: quorum vterque ſaxo deiectus. Porro ad hæc Senecæ, Claudiani locus aptus, in Panegyrico Malliano:*

Seruat inoffenſam diuina modeſtia vocem,
Temperiem ſeruant oculi, nec lumina feruor
Aſperat, aut rabidas diffundit ſanguine venas
Nullaque mutati tempeſtas proditur oris.
Quinetiam ſontes expulſa corrigis ira.
Et placidus delicta domas nec dentibus vnquam
Inſtrepis horrendum, fremitu nec verbera poſcis.
Qui fruitur pœna, ferus eſt, legumque videtur
Vindictam præſtare ſibi. cum viſcera felle
Canduerint, ardet ſtimulis, ferturque nocendi
Prodigus, ignarus cauſſæ. Dis proximus ille eſt,
Quem ratio, non ira mouet. qui facta rependens
Conſilio punire poteſt.

Vbi nota, legum vindictam *dici: adſpectu ad vocem*, Age lege. *Qui autem, inquit,* fruitur, *id eſt delectatur pœna (nam Frui eſt, cum gaudio vti) is vindictam ſibi præſtare, & ſua cauſſa, non legum punire videtur.*

140. Vulnus ſanatum.] *Ipſe affectus domitus, & pars ea conſanuit.*

141. Cicatrix.] *Primi affectuum motus, & irritamenta. Videſis Manuduct. II. Diſſer. VII.*

142. Retro egit.] *Mutare propoſitum & quaſi curſum fecit.*

143. Concepti.] *Ita legendum ex libris, & ipſa re: non* excepti. *Duo genera ventorum Ariſteteles, ſiue auctor libelli* De mundo, *facit: quæ reddam, Apuleio vertente:* Ventorum binæ ſunt ſpecies. Qui facti è telluris halitu conſtant, Terrigenæ nuncupãtur: at illi qui excuriuntur è ſinibus, Encolpiæ Græce nominati. Conſimiles his haberi oportet eos, qui de fluminibus, lacubus, & ſtagnis. *De iiſdem fuſe noſter V. Quaſt. Natur. ca.* VIII. *&* XIV. *Ergo concipiuntur gignunturque ex aquis.*

144. Sine pertinacia.] *Impetum habent, ſed breuem nec duraturum. Seneca dicto cap.* VIII. *notat hos Aquaticos ventos, nocte concipi, circa lucem erumpere, ſed vix vltra matutinum flare. Nam, inquit,* omnis illorum vis conſpectu ſolis extinguitur: etiam ſi vehementiores flauere, circa medium tamen diem relangueſcent, nec vnquam vſque in meridiem aura producitur.

145. Infracta.] *Ita ſeri, cum ſcripti & antica editi haberent,* ira fracta.

146. Dentes.] *Aſpidi & ſerpentibus (ait Plinius)* duo dentes in ſupera parte, dextra læuaque, longiſſimi, tenui fiſtula perforati, vt ſcorpionum aculei, venenum infundentes. Non aliud hoc eſſe, quàm fel ſerpentium, & inde venis ſub ſpina ad os peruenire, diligentiſſimi auctores ſcribunt.

147. Citerius.] *Interius, citra metam.*

148. Aduocationem,] *Phraſis crebra in Seneca,* Dare, *aut* petere aduocationem: *ſignificat moram, & tempus deliberandi. Dico, Conſol. ad Marc. cap.* X.

149. Securior.] *In reo. quem & ſequentes notæ ſpectant.*

150. Aduocatio.] *Aduocati, qui amico præſentiam operamque commodant.*

151. Ambitioſior.] *Splendidior, frequentior.*

152. Fauor pop.] *In reum.*

153. Cn. Piſo.] *Credo ipſum eſſe, qui Syriæ præfuit ſub Tiberio, & cauſſa mortis putatur Germanico fuiſſe. Nota, quæ hic Seneca inſignuit,* prauum & rigidum *fuiſſe; conuenit cum iis, quæ Tac.* II. *An.* Cn. Piſonem, ingenio violentum, & obſequij ignarum, inſita ferocia à patre Piſone.

154. Prauus.] *Proprie, non rectus, diſtortus.*

155. Duci] *Ad ſupplicium. ita enim ἁπλῶς loquuntur.*

156. Ex commeatu.] *Commeatus, eſt facultas tempuſque præſcriptum commeandi & remeandi. Plerumque in militia vſurpatur, vt hic. Vide Epiſt.* LIV. *initio.*

157. Exhibebat.] *Iuriſconſultus:* Exhibet, qui præſtat eius rei, quã de agitur, præſentiam.

158. Extra vallum.] *Sicut in vrbibus, extra portas damnati ducebantur.*

159. Ceruicem.] *Vides militare ſupplicium, de quo paullo ante.*

160. Centurio.] *Iſti ſuppliciis præerant: & ſi Romæ, & in prætoriis cohortibus, ſæpe Tribuni.*

161. Præpoſitus.] *Supplicij exactor Tacito.*

162. Speculatorem.] *Genus militum, quod iterum nominat De Benefic.* III. *cap.* XXV. *Milites autem rem pœnalem fere adminiſtrabant: ac vide, ſi vis, de Speculatoribus quæ ſcripſi ad* I. *Hiſtor.*

163. Innocentiam.] *Quam amiſerat, innocentem damnando.*

164. Militem.] *Ita meus, commodo ſenſu. At Pinciani & Gruteri codices plerique,* militi: *quod pæne eſt, vt præferam, Militi, damnato nempe, qui videbatur nocens, nec erat.*

155. Occiderat.] *Non occiſus erat à ſpeculatore.*

166. Perierat.] *Vt putabatur, in commeatu.*

167. Centurionem.] *Mirum & prauum exemplum. tamen notetur ſerio, etiam tunc Diſciplinam illam ſic rigidam caſtrorum fuiſſe, & ob minima delicta, mortem in pœna.*

168. Tecta.] *Vt in Sp. Melio, aliiſque factum.*

169. Nomina.] *Vt in Manlij Capitolini prænomine, quod poſteri vetiti ferre.*

170 Scindentem.] *Vi adhibita frangentem, quod ſolet in dolore, aut ira.*

171. Scindebantur.] *Nempe damnatorum. Iis quippe lictor veſtimenta contemptim & rapide auferebat, lacerabat, & ſic verberabat. Liuius* VIII. Fabius fidem militum implorans, lacerantibus veſtem lictoribus, ad

triarios

triarios se recepit. *Valerius de eadem re*: Rutilianum scissa veste, spoliatoque corpore. *Tacitus*: Protractum è tentorio, scissa veste, verberant.

172. Affligere.] *In terram iacere, ac frangere.*

173. In columnas.] *Hoc quoque iratorum, & indecore se gerentium. vt Capitolinus de Maximino*: Iaciebat se in parietes, nonnumquam terræ se prosternebat. *Item*: Incurrere in parietes, vestem scindere videbatur. *Suetonius de Augusto, in clade Variana*: Adeo namque consternatum ferunt, vt caput interdum foribus illideret.

174. Femur.] *Item in indignatione. Cicero in Bruto*: Non frons percussa, non femur. *Fabius inter gestus oratorios recenset.*

175. Summo animo.] *In extrema quasi eius cute. non insedit, aut penetrauit.*

176. Afficiet.] *Ipsum afficiet, aut mouebit. Quidam tamen libri,* malo afficiet: *quod esset, pœna & damno, Comicorum sermone.*

177. In omni.] *E Platone hæc sumpta, IX. De Legib.* Οὐ γὰρ ἐπὶ κακῷ δίκη γίγνεται οὐδεμία γιγνομένη κατὰ νόμον, δυοῖν δὲ θάτερον ἀπεργάζεται σχεδόν. ἢ γὰρ βελτίονα, ἢ μοχθηρότερον ἧττον ἐξειργάσατο τὸν τὴν δίκην παρασχόντα: Non enim mali inferendi caussa supplicium vllum est, quod leges quidem instituerunt; sed è duobus alterum efficit, vel meliorem, vel minus prauum eum, qui pœnas dedit. *Addit & de morte deinde, in desperatis & insanabilibus*: δίκη δὲ τούτοις θάνατος, ἐλάχιστον τῶν κακῶν: Pœna talibus mors esto minimum malorum.

178. Vt Plato ait.] *Ipsa hæc verba & sententiam Lactantius vsurpat,* De ira Dei, *cap. XVIII. Adspicit autem certo ad Platonis hunc locum, è libro XI. De Legib.* Δίκην δὲ ἑκάστου ἑκάστῳ τῷ κακουργήματι σωφρονισμοῦ ἕνεκα ξυνεπομένην μεγαλοπρεπῶς. *& paulo post*: οὐχ ἕνεκα τοῦ κακουργῆσαι διδοὺς τὴν δίκην (οὐ γὰρ τὸ γεγονὸς ἀγένητον ἔσται ποτέ) τοῦ δὲ εἰς τὸν αὖθις ἕνεκα χρόνον ἢ τὸ παράπαν μισῆσαι τὴν ἀδικίαν αὐτόν τε καὶ τοὺς ἰδόντας αὐτὸν δικαιούμενον, ἢ λωφῆσαι μέρη πολλὰ τῆς τοιαύτης ξυμφορᾶς. Pœnam cuique maleficio, quisque luat, & sciat emendationis gratia adhærere. *Et mox*: Non enim perpetrari mali caussa pœnas dat (quippe factū infectum neutiquam reddetur:) sed vt in futurum tempus & ille ipse qui deliquit, & ij qui pœnas dantem spectarunt, in totum iniustitiam oderint; aut certe leuentur minuanturque mali huius partes. *Hæc Senecam in mente habere, verba consequentia docent,* Reuocari enim præterita non possunt: *quæ ipsa hic in Platone.*

179. Non tantum.] *Fortasse,* Non tam.

180. Tristitia.] *Sic appellat tetricum illud & asperum in vultu gestuque. Vide Nonium.*

181. Veternosi.] *Alias,* ventosi: *sed illud fideliores libri habent. Veternosi igitur, victi, vetustate aut veterno ægri. De ipsa re, vide lib. II. cap. XIX.*

182. Sullano sæc.] *A quo autem scriptum? Cicero aliquoties ipsa verba citat, auctorem non laudat. Vidi qui Ennio tribueret: sed sanè vetustior ille sæculo Sullano. Puto Attij esse, qui sub hoc auum vixit, & Atreum Tragœdiam dedit. Ab eo autem hæc pronunciata, Cicero ostendit I. De Offic.* Vt si Æacus aut Minos diceret, Oderint dum metuant, indecorum videretur, quod eos fuisse iustos accepimus: at Atreo dicente, plausus excitantur.

183. Nec amati.] *Cum metu comite.*

184. Magis.] *La vocula scripto meo abest. & certum, veteres sæpe omisisse, & intellectam voluisse. In nostro Seneca vel viginti exempla.*

185. Obstreperet.] *Tonaret.*

186. Comessatio.] *Haud muto. suggero tamen, nec male* Commissio *lectum iri. Nam de spectaculis & Pantomimis ag tur: ac sæpe ista vox in alteram mutauit.*

187. Parum certis.] *Quia ipsum illud scelestum caput non tangerent.*

188. Ad pugnam.] *Dio Cassius scribit,* eum machinam excogitasse, qua tonitribus obstreperet, ac contra fulmina fulminaret: ac quoties ea decidissent, lapidem vicissim eiaculabatur, & in cælum emittebat, cum voce, *quæ hîc sequitur.*

189. Missione.] *Ita alij: & Muretus ad gladiatores refert, quasi vellet* pugnam hanc non habere missionem: *id est, vt alter eorum caderet. Acute. & omnino firmat ipse Homericus versus,* Tolle me, aut ego te: *quanquam alia paullo sententia pronunciatur ab Aiace ad Vlyssem, Iliad. Ψ. versu 724. Vide. Meus tamen codex,* sine omissione: *recte, si refers ad vocem ipsam dictumque assidue iteratum.*

190. Sustineri] *In lectis, sellis, vehiculis, an & in pauimento talis?*

191. Auro tegi.] *In lacunaribus, atque etiam tectis.*

192. Transferre.] *E montibus plana, è planis montes facere. Item, vbi terra fuerant, aucctis iis translatisque, maria inducere.*

193. Concludere.] *Ad piscinas.*

194. Præcipitare.] *Alibi sistere, & ex alto dein demittere, vt strepitum murmurque gratum redderent.*

195. Suspendere.] *In admin tectis: vbi iam viridaria disponebant. Vide Epist.* CXXII.

196. Prouinciatum.] *Id est, agros tam latos finesque habet, vt prædia eius, prouinciæ sint. Vel ita varie sparsos, vt prouinciatim possideat: & nominibus ita Prouinciarum, Villas suas distinguat. Nam sequitur de* latis finibus, sub singulis Villicis. *Vide* Admiranda *nostra lib. II. cap. XV.*

197. Sub glad.] *Ita insanit libidine vxor, vt mariti gladium contemnat, & excipiat deprehensa.*

198. Vno nomine.] *Vt singulis annis Consul sit aut magistratus gerat, nec locum aliis relinquat. Plinius, de Domitiano*: Qui continuis Consulatibus fecerat longum quemdam & sine discrimine annum.

199. Titulos.] *Statuas, inscriptionesque.*

MVRETVS.

Cap. I. HI libri *vt pleraque huius scriptoris, ita mutili decurtatique sunt, vt iusta prope causa fuerit grauiter ijs irascendi, quorum id negligentia contigit, nisi ipsimet irasci nos vetarent. Feramus hanc quoque iacturam æquo animo: & ex ijs quæ supersunt, quæ nobis vsui sint, studiose colligamus. Nouatum hunc Senecæ fratrem fuisse, sunt qui suspicentur: & ego ab eorum sententia non abhorreo.*

Feruens cupiditate:] *Ita melius puto, quàm, vt in alijs,* fruens.

Vltionis secum multa tracturæ:] *Magnas strages, magnas ruinas datura. Hic quoque coniectura aliquid datum est. Alij enim libri habebant* tractare.

Iram dixerunt breuem insaniam.] *μανίαν ὀλιγοχρόνιον. Horatius:* Ira furor breuis est.

In quod cœpit pertinax.] *ἐμμένειν ὅττι ὁρμήσαι. vt Timon in Sillis de Anaxarcho dixerat.*

II. Iam vero.] *Hucusque docuit, quam fœda ac turpis sit ira: nunc, quæ damna hominum generi importet.*

Tanquam aut curam.] *Non est dubium, quin hoc loco multa desint. In quibus, quantum è sequentibus manifesto perspicitur, definierat iram exigendæ pœnæ cupiditatem. Deinde argumentatus erat aduersus eam definitionem: & inter cetera argumenta illud quoque posuerat, quod populus interdum gladiatoribus ignaue se gerentibus irascitur: à quibus tamen nullam iniuriam accepit, vt propterea pœnam ab eis exigi velit. Respondet autem Seneca, illam non esse veram iram, sed tantum quandam inanem iræ similitudinem. Hæc ipsa de re ita Cicero pro Milone.* Etenim si in gladiatoriis pugnis & in infimi generis hominum condicione atque fortuna timidos & supplices, &, vt viuere liceat, obsecrantes, etiam odisse solemus: fortes & animosos, & se acriter ipsi morti offerentes seruare cupimus: eorumque nos magis miseret, qui nostram misericordiam non requirunt, quã qui illam efflagitant: quanto hoc magis in fortissimis ciuibus facere debemus?

III. Irascimur, inquit.] *Alterum argumentum aduersus eandem finitionem. Pœnam exigere non cupimus ab iis qui nos læsuri sunt, sed ab ijs tantum qui læserunt. Irascimur autem etiam ijs qui de nobis lædendis cogitant, quamuis nondum læserint. Non est igitur ira cupiditas pœnæ exigendæ. Respondet, eos qui lædere nos cupiunt, animo iam & cogitatione lædere.*

Vt scias, inquit.] *Tertium argumentum. Nemo vsque eo infirmus est, vt vel potentissimo non irascatur. Neque tamen sperat, nisi plane desipiat, se ab eo pœnas exacturum. Aliud igitur est irasci, aliud pœnam concupiscere. Duplex hic responsio est. Nam & multa cupimus quæ non speramus: & in tanta rerum humanarum inconstantia sperare pœnam etiam infirmissimus à potentissimo potest.*

Primum diximus.] *Vbi dixit, si nihil deest? Sed iam supra monui, multa desiderari.*

Concupiscunt autem homines & quæ non possunt.] *Quæri potest, verum ne sit quod hic dicitur, concupiscere homines etiam ea quæ non possunt, an id sanæ mentis hominibus vsu venire non possit. Aristoteles quidem libro secundo rhetoricorum videtur aliter sentire, quàm Seneca. negat enim quenquam cupere ea quæ se consequi non posse opinetur. Verba ipsius hæc sunt. Οὐδεὶς δὲ τῶν φαινομένων ἀδυνάτων, ἐφίεται αὐτῷ. At Aristoteles loquitur non simpliciter περὶ τῶν ἀδυνάτων, sed περὶ τῶν φαινομένων ἀδυνάτων αὐτῷ. Fieri autem potest, vt iratus quis concupiscat ea quorum compos effici non potest: cum tamen ipse ira occæcatus aliter opinetur: aut certo interea non cogitet, fieri illa possint an minus. Non pugnant autem hæc: neminem cupere ea quæ se nullo modo putet consequi posse: & multos cupere ea quæ consequi non possint, cum aut ipsi errore ducti aliter de ijs iudicent, aut interea non cogitent talia esse. Sed nónne plena vita exemplorum est, multa cupere homines, quæ sciunt nullo modo fieri posse?*

Nunc ego Triptolemi cuperem conscendere currus,

ait Ouidius: & alio loco,

O vtinam subito fieri mea munera possem.

Ita igitur excors erat, vt id putaret posse fieri? Quin etiam grauissimus philosophorum Plato, in quibusdam versibus, ait se cupere fieri cœlum: vt pluribus oculis intueretur in eum quem libenter videbat. Et Anacreontis aliorumque poetarum multa consimilia vota sunt. Sed animaduertendum est in primis ipsum loquendi genus, quo in talibus vtimur. Nemo enim sanus ita dicit, Cupio volare; aut Cupio fieri annulus: sed Cuperem volare, Cuperem hoc aut illud fieri. qua oratione non id significatur, eum qui id dicit, simpliciter cupere, sed quod cupere, si id quod dicit, fieri posset. Vellem, dij immortales fecissent, ait Cicero in deploranda Sulpicij morte, vt viuo potius Ser. Sulpicio gratias ageremus, quàm honores mortuo quæreremus. Muta: vbi est vellem, *vt sit* volo, *ceteraque huic verbo consequenter. Insani hominis oratio videbitur: quæ nunc pietatis humanitatisque plenissima est. Intelligendum est illud quoque, verbo cupiendi aut concupiscendi nonnunquam significari simplicem quandam animi, sine vllo conatu, motionem: vt, cum dicimus, Cuperem ita esse: aut, Vtinam ita esset: atque hoc modo cupere dicimur etiam ea quæ fieri non queunt: & inde ait Aristoteles tertio ethicorum, voluntatem esse etiam τῶν ἀδυνάτων: Interdum ad significari eo verbo etiam conatum quendam & studiũ ac contentionem animi ad efficiendum id quod concupiscitur, & hoc sensu nemo vnquam sanus ea quæ se nullo modo præstare ac consequi posse intelligeret, concupiuit.*

Cupiditatem doloris reponendi.] *τὸ ἀντιλυπῆσαι.*

Sed dicendum est feras ita carere, & omnia præter hominem.] *Est & hęc vna de admirabilibus illis Stoicorum sententiis, feras non irasci, sed tanquam irasci, non metuere, sed tanquam metuere: nullum denique esse in eis animi πάθος, sed tantum impetus quosdam eorum similes. πάθος enim esse auersionem quandam à ratione. quare in quibus ratio non esset, in eis ne pathos quidem esse posse. Disputantur quędam aduersus hanc sententiam à Galeno in libris de decretis Hippocratis & Platonis.*

Regium enim illud.] *τὸ ἡγεμονικόν. quod statim vocat principale.*

IIII. Apud Græcos.] *Alij enim dicuntur proprie ὀργίλοι qui cito irascuntur, cito placantur: alij ἀκρόχολοι, alij πικροί, alij χαλεποί. Vide Aristotelem quarto Ethicorum.*

Quadam

Quædam sæuæ manu, verbis parciores.] Inepte in alijs libris, quædam sede manent, Hæc emendatio, vt aliæ pleræque, ex optimo & vetustissimo libro Siculo est.

Quarundam rerum initia.] Hac de re vide Aristotelem capite quinto libri tertij ethicorum. VII.

Phrenesim.] Scio Græce dici φρενῖτιν, sed in omnibus cuiusque generis Latinis veteribus libris scriptũ video phrenesim, & phreneticus, non phreniticus. Et tamen olim quidam plane phreneticus, siue, vt ipse dici malebat, phreniticus, cum quendam Varronis versum ita edidissem, vt repereram, XIII.

Phrenetici, septem trionum filij:

clamabat, omnes qui ita scriberent, & Græci & Latini sermonis imperitos esse: in me, quasi primus ita scripsissem inuehebatur: ridente me, & cum homine ad conuiciandum exercitatissimo certamen refugiente. Non debet autem cuiquam aut mirum aut nouum videri, in voce peregrina, quam veteres Latini sibi vtendam sumerent, vnam litteram mutatam esse. Illi, quæ erat apud Græcos ὕλη, non syluam, aut suluam, sed siluam fecerunt: idem littera η in diphthongum mutata, scænam dixerunt, quæ illis fuerat σκηνή neque tropæum, sed trophæum, neque hyemem, quamuis erat ab ὕω, sed hiemem vocarunt. Nilum, Melonem, Ganymedem, Catamitum, Odyssea, Vlyxem, Æanta, Aiacem, nominarunt: & talantum noluerunt, quod erat τάλαντον: talentum maluerunt. Sed apud insanos, & in eo quod semel dixerunt obstinatos nihil momenta rationum valent.

Metus ex pauido fecit audacem.] Ouidius de Anna sorore Didonis loquens:

—— audacem fecerat ipse timor.

Inualidum omne natura querulum est.] Idem docet Aristoteles secundo rethoricorum.

Quis enim cui medetur, irascitur?] Valde huc pertinere mihi videtur id quod de Demonacte memoriæ proditum est, eum nunquam visum esse clamantem, aut immodica contentione vtentem, aut indignantem, ne tum quidem cum obiurgandus aliquis erat. Sed peccata quidem acerbe reprehendere, ijs autem qui peccassent, ignoscere solitum: cum diceret, se id medicorum exemplo facere, qui morbis quidem medentur, ira autem aduersus eos qui ægrotant, non vtuntur.

Et per tua alienaque volutato supplicia.] Ita in Siculo: nisi quod pro volutato erat volutate. Alij libri misere hic deprauati erant.

Peruersa induenda magistratui vestis.] Prætextati, vt notum est, incedebant magistratus sed cum ciuem quempiam capitis damnaturi erant, ponebant prætextam, eamque peruersam induebant, id est, partem illius floridiorem ac nitidiorem introrsus ad se vertebant; mœroris significandi gratia. Valerius Maximus de C. Macro: Dum sententiæ dicerentur, in mœnianum cōscēdit; indidem cum M. Ciceronem qui id iudicium cogebat, prætextam ponentem vidisset, misit ad eum qui diceret, se non damnatum, sed reum periisse: nec sua bona hastæ posse subiici. Ac protinus sudario quod forte in manu habebat, ore & faucibus coarctatis incluso spiritu, pœnam morte præcurrit. Ponentem videlicet prætextam, vt eam peruersam indueret quod signum erat imminentis damnationis.

Et conuocanda classico concio est:] Ad incutiendum terrorem. Seneca pater: Ascendit prætor tribunal, inspectante prouincia. Noxiæ post terga ligantur manus. Statim intento ac tristi omnium vultu, fit à præcone silentium. Adhibentur deinde legitima verba. Canitur ex altera parte classicum. Tacitus libro secundo annalium ab excessu D. Augusti: In P. Marcium consules extra portam Exquilinam, cum classicum canere iussissent, more prisco animaduertere.

Et agi iubebo.] Sumptum à victimario, qui sæpe iterabat, Agon? neque percutiebat victimam donec agere iussus esset. Ouidius:

Semper, agat ne, rogat: nec nisi iussus agit.

Ita igitur agendi, aut lege agendi, verbum sumebant & in supplicijs. Seneca pater: Etiam quibus animaduertere in damnatos necesse est, non dicunt, occide non, morere: sed, lege age. Crudelitatem imperij verbo mitiore subducunt.

Sine ira.] Congruit cum dicto Demonactis, quem cum quidam, qui ab Imperatore exercitui & prouinciæ præpositus erat, interrogasset, quomodo optime imperare posset: Si ira carebis, inquit: & si pauca loqueris, multa audies.

Aduocatio ambitiosior.] Aduocationem vocabant, tempus, quod interdum dabatur à iudice, ijs qui ad causam suam tuendam non satis instructi erant, aduocandorum amicorum causa, quorum consilio & auxilio vterentur. Cicero: Omnibus vnde petitur, hoc consilij dederim, vt binas aduocationes postulent. Hic noster libro sequenti: Vtrique parti dares aduocationem, dares tempus, nec semel audires, Ita enim legendum, non, vt vulgo, actionem. Idem tertio horum librorum: Si in hoc petita erit aduocatio apparebit, iudicium esse, non irã. & paulo post: Dum conspicimus. dum nostri sumus aduocemus.

Nemo prudens] Platonicum. Si certo constare posset, neque eos qui peccarunt, neque alios eorum impunitate permotos, postea peccaturos esse, pœna cessaret.

Sine missione.] Ea lege, vt alter cadat. Apuleius. Hodierna pugna non habet missionem.

ΗΜ' ΑΝΑΕΙΡ', Η ΕΓΩ ΣΕ.] Amisi sunt amplius triginta, cum hic locus ita à me restitutus est. In libro autem Siculo ita plane omnibus litteris scriptum est. Legitur & eodem modo apud Dionem.

PINCIANVS.

AD conspectum æqui verique inhabilis.] Dispectum Scribendum, non conspectũ, ex vetere lectione. CAP. I.

Flagrant & micant oculi.] Eadem, flagrant, emicant oculi.

Alium inter sacra mensæ ira percussit:] Exemplar Facundi & Primitiui, & plerique alij codices, iura legunt, non ira. II.

Celebrisque spectaculum fori.] Mallem legeretur, celebrisve spectaculum fori.

Tanquam aut curam nostram deserentibus, aut auctoritatem contemnentibus.] Desideratur verbũ dijs, ex antiquis exemplaribus, vt sit, tanquam diis aut curam, &c. Ego vero etiam deesse opinor dictionẽ suam

ad complementum sententiæ, vt totum legendum sit, tanquam diis curam nostri deserentibus, aut auctoritatem suam contemnentibus.

Quod de gladiatoribus, quare populus irascitur.] *particula* de *non habetur in exemplari Pinciani.*

Et sæpe nesciunt quid est cui irascantur.] *Corrige,* & sæpe nec sciunt quidem cui irascantur, *ex eodē exemplari.*

III. Verum etiam irasci nos læsuris.] *Scribe per maiorem.* Verum est irasci nos læsuris. *ex vetere lectione.*

Non magis quàm luxuriam, vel iniuriam.] *Duo postrema verba,* vel iniuriam, *non habentur in eadem.*

Et in quasdam voluptates intemperatiores homines sunt.] Homine, *non* homines, *eadem præfert.*

Prudentia est, prouidentia, diligentia, cognitio:] *Omnia exemplaria* cogitatio *habent, non* cognitio. *& in plerisque illorum verbum* prouidentia *desideratur.*

Regium enim illud & principale aliter dicunt.] *Quidam codices,* Regum autem illud & principale aliter dicunt. *Codex Pinciani,* Regium est illud & principale alte ductum.

IIII. Caput ergo visus speciesque rerum.] *Scribendum reor,* Capit eorum visus species rerum.

Decursuque vesano.] Discursuque vesano, *omnis fere vetus lectio.*

Quædam sede manent.] *Eadem.* Quædam sine motu.

Quædam in verborum dictorumque amaritudine effusæ:] Maledictorum *legendum, non* dictorum *ex eadem.*

V. Homine quid amantius?] *Eadem.* Quid homine aliorum amantius?

Ille congregari vult, illa discedere:] *Scribendum.* Hic congregari vult, illa dispergi, *ex eadem.*

Commendatissimo eius operi.] Emendatissimo *quidam codices, non* commendatissimo.

Beneficiis autem humana vita constat.] *Vetus lectio.* Beneficiis enim humana vita consistit.

Transeat deinde ad tristiorem orationem.] *Codex Franciscanus castigatus,* Trāseat deinde ad strictiorem orationem *frequens hoc, & fere familiare mendum in hoc auctore.*

VI. Non quia delectetur illius pœna.] Vllius, *non* illius, *vetus lectio.*

Non gaudebit ne in eo quidem affectu.] *Particula* in *non habetur in vlla scripta lectione.*

Numquid quamuis non sit naturalis ira.] *Exemplaria quædam.* Quid? quamuis, *cætera.*

VII. Et excussa mens.] Concussa, *non* excussa, *omnis antiqua lectio.*

VIII. Primum irritamentum iræ protinus spernere.] *Mallem legeres* aspernari *quàm* spernere, *vt in 2. libro* ad quosdam tactus aspernatio.

Sed etiam affectum ipse imitatur.] *Exemplar Facundi & Primitiui,* sed in affectum ipse mutatur.

Peiusque in melius mutatio animi est.] *Corrige,* in melius peiusque mutatio animi est, *ex omni scripta lectione.*

IX. Non rationis beneficio quieuit.] *Exemplar Pincianum,* Non rationis tunc beneficio quieuit.

Quotiens impetui est locus.] *Scribe,* Quotiens impetu opus est, *ex vetere lectione.*

Cui proprium est contumacia.] Cuius, *non* cui. *eadem.*

X. Ita, inquit, vtilis affectus est.] *Scribe,* Ira, inquit, vtilis affectus, *ex eadem.*

XI. Quid Cimbrorum Theutonicorumque tot milia.] Teutonorum *Exemplar Facundi & Primitiui, non* Theutonicorum.

Quæ vt aliquando perculit strauitque omnia.] *Castiga,* Quæ vt aliquando propulit strauitque obuia, *ex vetere lectione.*

Non suffragia aduersus perpetem cœli riguorem.] *Legendum reor* suffugia, *non* suffragia.

Affectu imperij vires.] *Corrige,* affectas imperij vires, *ex vetere lectione.*

Quam dum circumuallat: & includit hostem.] *Verbum* quam *non habetur in eadem.*

Non cauet.] Non præcauet, *quædam exemplaria.*

XII. Quid ergo? vir bonus non irascitur, inquit.] *Scribe ex scripta lectione.* Quid ergo, inquit? Vir bonus non irascitur?

Nec liquetur animo.] *Corrige,* nec linquetur animo, *ex eadem.*

Si calceus luto sparsus est.] *Eadem,* aspersus, *non* sparsus.

Prærabidus & amēs, & omnis fere cupiditas.] *Eadē.* prærabida & amens, vt omnis fere cupiditas.

Obliuiscitur mortem esse communem.] Martem, *non* mortem, *eadem.*

XIIII. Errantes per agros ignorantes viæ.] Ignorantia, *non* ignorantes, *scribendum ex eadem.*

XV. Immansuetum bouem cædimus.] Occidimus, *non* cædimus, *eadem.*

Ferrum demittimus.] Ferrum apponimus, *exemplar Facundi & primitiui.*

Portentuosos fœtus extrahimus.] *Exemplar Franciscanum aliter & pluribus verbis.* Portentosos fœtus extinguimus, liberos quoque si debiles monstrosique editi sunt, abigimus.

In illo tempore se admonuit.] *Vetus lectio,* illo tempore se admonuit.

Ad coërtionem errantium, sceleratorumque.] Correctionem *quædam exemplaria, non* coërtionem.

XVI. Quid ergo? non irascar latroni?] *Codex Franciscanus,* Quid ergo? non irascar latroni? Non.

Primum secreta, deinde publicata.] *Exemplar Facundi & Primitiui* publica, *non* publicata.

Ignominia contineberis:] *Deesse negationem existimo, vt sit,* Ignominia non contineberis.

Iam solida nequitia.] *Quidam codices,* iam solita nequitia. *Quid si legas?* insolita nequitia.

Tibi insanabilis animus.] *Scribe,* Tibi insanabilis animus est, *ex vetere lectione.*

Et perpetua alienaque voluptate supplicia id quod vnum bonum tibi superest.] *Corrige,* & per tuā alienamque voluptatem supplicium id quod vnum bonum tibi superest: *ex eadem.*

Sed vultu legis, & illa sollennia verba, leni magis, grauique quàm rabida voce concipiā, & agi iubebo.] *Præpostere scripta verba totum sensum obnubilant. Corrigendum arbitror:* sed vultu leni & magis graui quàm rabida voce illa sollennia verba legis cōcipiam, & agi iubebo. *Posset etiam legi, & forte aptius:* Illa

sollennia

sollennia verba concipiam, & lege agi iubebo.

Et cum Tarpeiæ proditorem.] Tarpeio, *non* Tarpeiæ, *omnis vetus lectio*.

Quid enim videtur lex irasci his quos non nouit.] *Eadem*, Quid tibi lex videtur, *&c. ex eadem*.

Sentiet itaque suspirationes quibusdã,] Suspitiones *Exemplar Facũdi & Primitiui, non* suspiratioues.

Quam hoc ab iracundia petere præsidium,] Hanc *legendum, non* hoc, *ex eodem*.

Non solum in solidum robur,] *Verbum* solum *non habetur in eadem, &* solidum *legitur, non* insolidũ.

Et fluminibus paludibusque excepti,] *Eadem* concepti *legit, non* excepti.

Modo citius debito resistit.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, modo citerius debito resistit.

Et ea tenet quæ inuasit.] *Duo exemplaria Franciscanum & Pincianum mutato verborum ordine legunt, &* ea quæ inuasit tenet.

Nam militem fortuna reddiderat.] Militi *vetus lectio, non* militem.

Quid ergo indignius?] *Scribe*, Quid hoc indignius? *eadem*.

Non eodem malo afficiet,] *Eadem*, non eodem modo afficiet.

Hæc cuique expendenda æstimandaque sunt. Vides quantum debeat.] *Corrige*, Hæc cui expendenda æstimandaque sunt, vides quam debeat, *ex eadem*.

Altum quidem & sublime spirare se credunt :] *Lege*, altum quiddam & sublime, *&c. ex eadem*.

Ventosi & infelicis animi imbecillitas sibi conscij indolescere.] *Eadem*, Veternosi & infelicis animi, imbecillitatis sibi conscij sæpe indolescere.

Quæ ad tactus leuissimos.] Ictus, *non* tactus, *Exemplar Facundi & Primitiui*.

Quæ magno videantur animo,] *Vetus lectio*, quæ magno emissæ videantur animo.

Etiam bonum erit, aut nec magnum :] *Eadem*, aut & bonum erit, autnec magnum.

Qualis inesse malis ingeniis non potest.] *Codex Fac. & Primit*. qualis esse in malis ingeniis nõ solet.

Et quidem sine intermissione,] *Omnis scripta lectio*, & quidem sine missione. *sed in codice Facundi & Primitiui, non habentur omnino hæc verba*.

ERASMVS.

V*Enena, & eorum mutuas sordes*.] Rodolphus recte annotarat, *& reorum mutuas sordes*. sentit enim mutuas accusationes. Nam olim rei sordidati veniebant in iudicium. 1 ſi

IOANNES OBSOPOEVS.

F*Eruens cupiditate*.] Priores edit. *humana fruens cupiditate*. Muretus reposuit. *feruens*. Franc. Iuretus vir eruditiss. reperit in v. c. *furens*. Ex quo etiam quæ sequuntur, deprompta sunt eiusdem Iureti labore & diligentia. Cap. 3.

Eadem pag. V. c. *labra quatiuntur*, vt infra hoc lib. I. cap. XVI.

Priscæ edit. *si ira inuasit*. v. c. *simul ira inuasit*. & de super adscriptum erat in eodem v. c. *si, id est postquã*.

Eadem pag. V. c. *ciuitatium*. pro *ciuitatum*. & mox, *sine habitatore desertas*.

Priores edit. *in cruces membra diffundere*. v. c. *deffundere*.

Et inefficax.] Additur in v. c. *& verborum inefficax*. Et Mox v. c. *genitus est*. Mox repone ex v. c. *C. illa in periculum*. Cap. 4.

Quid enim prohibet alienis vti.] V. c. *quid enim nocet alienis vti* paulo post. v. c. *& excusa mens*. Pincianus. *concussa* ex antiqua lectione. Illa tamen scriptura stabilitur sequentibus verbis, *à quo expellitur* Mox v. c. *aut cupiditas aliquid impetrauit*.

Sed si patiens Imperij.] V. c. *sed si impatiens imperij rationisque est*. Cap. 10.

Quam ob iracundiam.] Iuretus in sua scheda : *ob* deest recte in v. c. nam ex superioribus otiose hic repetitur. Cap. 11.

Si calida.] V. c. *si calda non bene præbeatur*. recte. Sic apud Martialem: Cap. 12.

Frigida non deerit, non deerit calda petenti.

Prærapida.] Bene v. c. *prærapidus*. scilicet affectus.

Metus expauido.] Bene. v. c. *metus ex contrario fecit audacem* & lin. 25. *sed segnem alioqui animum*.

Mitem & pacatum.] Vet. edit. *mitem & paternum animum*. v. c. *patrium*.

Cuius erit temperatus affectus.] V. c. *Cuius erit tam temperatus affectus*, &c.

Sed tantum tumorem.] Iuretus reponit ex v. c. *sed vanum tumorem*. optime. Cap. 16.

Tua labia mordere.] V. c. *tua labra mordere*. vt supra hoc lib. I. cap. I.

Non est quod existimes verum esse quod apud disertissimum virum Liuium dicitur.] Vel hinc maxime elucet innatum Senecæ contradicendi studium. Arguit Liuianam laudandi formulam quam tamen ipse in consol. ad Marciam vsurpat. *Ti. Gracchum* (ait cap. XVI.) *& Caium, quos etiam qui bonos viros negauerit, magnos fatebitur, & occisos vidit & insepultos*.

GRVTERVS ET IVRETVS.

EX CAP. I.

B*Reuem insaniam*.] sic enim Themistius orat. 4. ἡ ὀργὴ μανία ὀλιγοχρόνιος. multa ad hanc rem vtiliter aduocabis à P. Fabro ad l. 48. de reg. iuris.

EX CAP. II.

Quod non libenter pereunt.] Vide Senecam de hoc ipso Epist. 7. item lib. de tranquillitate animi cap. II. proditque hanc sæuitiam Cicero quoque pro Milone: *Et enim si in gladiatorijs pugnis timidos & supplices*.

ces, & vt viuere liceat obsecrantes, etiam odisse solemus: fortes & animosos, & se acriter ipsi morti offerentes, seruari cupimus, &c. item lib. 6. Lactantius: *Quæro an possint pij & iusti homines esse, qui constitutos sub ictu mortis ac misericordiam deprecantes, non tantum patientur occidi, sed efflagitant.* plura petantur à P. Fabro lib. 2. Semestr. cap 11. Fran. Iureto notis ad lib. 2. Epist. Symmachi. Lipsio lib. 2. Satur. c. 22. & Stephano lib. 2. Prood. c. 9.

EX CAP. X.

Sed si patiens imperij rationisque est hoc &c.] sic quidem Erasmus, sed minus vere, si fides manuscriptis & argumentationi Senecæ. nam Pal. sec *sed Si impatiens imperij rationisque hoc.* neque aliter Col. nisi quod & ei adsit verbum *est.* tert. *sed si impatiens imperij rationis eius est, hoc, &c.* quart. *sed si impatiens imperij rationis est, &c.* quam postremam lectionem amplector tanquam auctoris mere germanam. quippe iram non pati imperium rationis vbique suggerit noster.

EX CAP. XII.

Quanto vocatus adest calida gelidaque minister.] Non solum in vsu Romanis ad mensam *aqua calida*, vti probatur etiam ex nostro lib. 2. de ira cap. 25. sed quod miremur, in deliciis fuit, quod quidem quāplurimis locis confirmat Lipsius lib. 1. cap. 4. Elect. quem vide.

EX CAP. XVI.

Si intrassem valetudinarium.] Huius loci mentio etiam apud auctorem de claris Oratoribus, item, Columellam lib. 11. c. 1. & lib. 12. c. 3. & 7. Sciendum autem Romæ ægrotos decumbere solitos in insula Tyberina, vbi ædes erant Æsculapij: sed nec Romæ tantum detenti in tēplis ægroti, in Epidauro Coa insula & trica Æsculapij fuisse ædes, in quibus magna ægrotorum copia nutriebatur (testatur in 8. Georg. lib.) tabellæ quæ cum curationum inscriptionibus pendebant. An vero idem vel quid simile fuerit *valetudinarium*, certe affirmare nō audeo. Puto autem fuisse peculiarem locum in vnaquaque domo priuata, vbi serui tantum infirmi curabantur & detinebantur, eo pacto quo hodie in Monachorum cœnobiis simili muneri peculiaris locus dicatus conspicitur. de iis vide Mercurialem lib. 1. cap. 13. Variar. lect.

Peruersa induenda magistratui vestis.] Magistratus Romani non modo in luctu plebeiam vestem assumebant, verum etiam cum reum quempiam capitali supplicio damnaturi essent (tamquam eius vicem quodammodo lugerent) prætextam ponebant, peruersam vestem induebant: quod etiam probatur ex Val. Maximi lib. 9. cap. 12. de iis plura suggeret P. Faber. lib. 2. Semest. cap. 10.

Tarpeio proditorem hostemue.] Non solos proditores hostesue è saxo Tarpeio olim Romæ deiectos sed ordinarium & legitimum fuisse pœnæ genus, multis probat P. Faber lib. 1. Semest. cap. 18.

Et sua vestimenta scindentem, quia tardius scindebantur aliena]. nempe perituris ita detractam vestem, vt vi adhibita dilaniaretur ac scinderetur, ex Plutarcho in Publicola, Liuio lib. 8. Val. Max lib. 2. cap. 2. Tacito li. 10. & aliis asserit P. Faber lib. 2. Semest. cap. 10.

L. ANNÆI

L. ANNÆI SENECÆ DE IRA AD NOVATVM, LIBER SECVNDVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

VAS partes habet. prior, Quæstiunculas de Ira, altera, aduersus hanc Remedia. Prior quæstio, An ira à solo impetu sit? negat, & animum iudiciumque mox accedere. Itaque rationem audit, & coerceri potest: non futurum, si ab illo solo, & natura, esset. Discriminat obiter Stoicè Motus, & affectus. Hæc vsque ad Cap. IIII. inclusum. Quæstio deinde altera. An crudelitas & sæuitia sit ab Ira? negat, & alium Affectum esse: initium tamen aut alimentum à crebra Ira sæpe habere. Cap. deinde VI. An vir bonus peccatis aut peccantibus irascatur? abnuit, & toto affectu isto liberat sapientem, vsque ad Cap. XI. Ab eo quærit, An vtilis sit Ira, quia à contemptu vindicat. & malos terret? Non admittit, & timeri fatetur: quod non est bonum aut optabile bono. Nam & feræ, & morbi timentur. Hæc ad Cap. XIII. in eo fatetur, simulari à sapiente Iram posse, non tamen vsurpari. Neque simplicis aut generosi eam animi esse, quia liberæ & indomitæ gentes habeant: imo feroces, & à doctrina aut ratione inculti. Denique Cap. XVIII. vtiliter ad Remedia Iræ transit. Duo ea porrigit, Ne irascamur: & Ne in ira peccemus. Ne incidamus, Educatio talis & talis iuuat: deinde pugna contra primas Iræ caussas, & aduocatione semper ac tempore vti. Tum Suspiciones pellendæ; Luxus vitandus. Tum rebus sine sensu, hominibus exiguo sensu, iis quæ natura, vel bono nostro fiunt, non irasci. Culpas nostras videre & agnoscere, æquiores ita alienis futuros. Non temere credere: & credita, examinare ab animo facientis. Præcipuè Fastus ponendus, & æstimatio sui: quæ iracundos & vindices facit. Pati potius, aut dissimulare: & à fœdo affectu abstinere, cuius deformitas in animo ac vultu expressa. Hæc vtilia: legantur, imbibantur.

CAPVT PRIMVM.

RIMVS liber, Nouate, [1] benigniorem habuit materiam. facilis enim in procliua vitiorum decursus est. nunc ad exiliora veniẽdum est. Quærimus enim, vtrum ira iudicio, an impetu incipiat: id est, vtrum sua sponte moueatur, an quemadmodum pleraque, quæ intra nos insciis nobis oriuntur. Debet autem in hæc se demittere disputatio, vt ad illa quoque altiora possit exsurgere. Nam & in corpore nostro ossa, nerui que & articuli, firmamenta totius, & vitalia, minime speciosa visu, prius ordinantur: deinde hæc, ex quibus omnis in faciem aspectũque decor est: post hæc omnia, qui maxime oculos rapit color, vltimus perfecto iam corpore affunditur. Iram quin [2] species oblata iniuriæ moueat, non est dubium: sed vtrum speciem ipsam statim sequatur, & non accedente animo excurrat, an illo assentiente moueatur, quærimus. Nobis placet, nil ipsam per se audere, sed animo approbante. Nam speciem capere acceptæ iniuriæ, & vltionem eius concupiscere, & vtrumque coniungere, nec lædi se debuisse, & vindicari debere, non est eius impetus, qui sine voluntate nostra concitetur. [3] Ille simplex est: hic compositus, & plura continens. Intellexit aliquid, indignatus est, damnauit, vlciscitur.

CAP. II. hæc non possunt fieri, nisi animus eius qui tangebatur, assensus est. Quorsus, inquis, hæc quæstio pertinet? vt sciamus,[4] quid sit ira. Nam si inuitis nobis nascitur, nunquam rationi succumbet. Omnes enim motus, qui non voluntate nostra fiunt, inuicti & ineuitabiles sunt: vt horror frigida aspersis, ad quosdam [5] ictus aspernatio, ad peiores nuntios subriguntur pili, & rubor ad [6] improba verba suffunditur, sequiturque [7] vertigo prærupta cernentes. Quorum quia nihil in nostra potestate est, nulla, quo minus fiant, ratio persuadet: ira præceptis fugatur. Est enim voluntarium animi vitium, non ex his quæ condicione quadam humanæ sortis eueniunt; ideoque etiam sapientissimis accidunt. Inter quæ & [8] primus ille ictus animi ponendus est, qui nos post opinionem iniuriæ mouet. Hic subit etiam inter ludicra scenæ spectacula, & lectiones rerum vetustarum. sæpe Clodio Ciceronem expellenti, & Antonio occidenti, videmur irasci. Quis non contra Marij arma, & contra Sullæ proscriptionem concitatur? Quis non Theodoto & Achillæ, & ipsi [9] puero, [10] non puerile auso facinus, infestus est? Cantus nos nonnunquam & concitata modulatio instigat: [12] Martius quoque ille tubarum sonus mouet mentes, & atrox pictura, & iustissimorum suppliciorum tristis aspectus. Inde est, quod arridemus arridentibus, & contristat nos turba mærentium, & efferuescimus [12] ad aliena certamina: quæ non sunt iræ, non magis quam tristitia est, quæ ad conspectum [13] inimici naufragi contrahit frontem: non magis quam timor, qui Hannibale post Cannas mœnia circumsidente, lectoris percutit animum: sed omnia ista motus sunt animorum moueri volentium, nec affectus, sed principia prældentia affectibus. Sic enim militaris viri, in media pace iam [14] togati, aures tuba suscitat, equosque castrenses erigit crepitus armorum.

III. Alexandrum aiunt, [15] Xenophanto canente, manum ad arma misisse. Nihil ex his quæ animum fortuitu impellunt, affectus vocari debet. Ista, vt ita dicam, patitur magis animus, quam facit Ergo affectus est, non ad oblatas rerum species moueri, sed permittere se illis: & hunc [16] fortuitum motum persequi. Nam si quis pallorem, & lacrimas procidentes, & irritationem humoris obscœni, altum ve suspirium, & oculos subito acriores, aut quid his simile, indicium affectus, animique signum putat; fallitur, nec intelligit hos corporis esse pulsus. Itaque & fortissimus plerumque vir, dum armatur, expalluit: & signo pugnæ dato, ferocissimo militi paululum genua tremuerunt; & magno imperatori, antequam inter se acies [17] arietarent, cor exiluit: & oratori eloquentissimo, dum ad dicendum componitur, [18] summa riguerunt. Ira non moueri tantum, sed excurrere debet. est enim impetus. nunquam autem [19] impetus sine assensu mentis est: neque enim fieri potest, vt de vltione & pœna agatur, animo nesciente. Putauit se aliquis læsum, voluit vlcisci: dissuadente aliqua caussa, statim resedit. hanc iram non voco, sed motum animi, rationi parentem. Illa est ira, quæ rationem transilit, quæ secum rapit. Ergo illa prima agitatio animi, quam species iniuriæ incussit, non magis ira est, quam ipsa iniuriæ species: sed ille sequens impetus, qui speciem iniuriæ non tantum accepit, sed approbauit. Ira est concitatio animi, ad vltionem voluntate [20] & iudicio pergentis. Nunquid dubium est, quin timor [21] fugam habeat, ira impetum; vide ergo, an putes aliquid sine assensu mentis

IIII. aut peti posse, aut caueri. Et vt scias, quemadmodum [22] incipiant affectus, aut crescant, aut efferantur; est primus motus non voluntarius quasi præparatio affectus, & quædam comminatio. alter cum voluntate non contumaci, tanquam oporteat me vindicari, cum læsus sim: aut oporteat hunc pœnas dare, cum scelus fecerit. tertius motus est iam impotens, qui non, si oportet, vlcisci vult: sed vtique, qui rationem euicit. primum illum animi ictum effugere ratione non possumus: sicut ne illa quidem, quæ diximus accidere corporibus, ne nos [23] oscitatio aliena solicitet, ne oculi ad intentionem subitam digitorum [24] comprimantur. Ista non potest ratio vincere: consuetudo fortasse, & assidua obseruatio extenuat. Alter ille motus, qui iudicio nascitur, iudicio tollitur.

V. [25] Illud etiamnum quærendum est. Hi qui vulgo sæuiunt, & sanguine humano gaudent, an irascantur, cum eos occidunt, à quibus nec acceperunt iniuriam, nec accepisse se existimant; qualis fuit [26] Apollodorus, aut Phalaris. Hæc non est ira: feritas est. non enim quia accepit iniuriam, nocet: sed parata est dum noceat [27] velle accipere. nec illi verbera lacerationesque in vltionem petuntur, sed in voluptatem. Quid ergo? origo huius mali ab ira est: quæ vbi frequenti exercitatione & satietate in obliuionem clementiæ venit, & omne fœdus humanum eiecit animo, nouissime in crudelitatem transit. Rident itaque, gaudentque, & voluptate multa perfruuntur, plurimumque ab iratorum vultu absunt,

[28] per

[28] per otium sæui, Hannibalem aiunt dixisse, cum fossam sanguine humano plenam vidisset: *O formosum spectaculum!* Quanto pulchrius illi visum esset, si flumen aliquod lacumque complesset? Quid mirum, si hoc maxime spectaculo caperis innatus sanguini, & [29] ab infante cædibus admotus? sequetur te fortuna crudelitatis tuæ [30] per viginti annos secunda, dabitque oculis tuis gratum vbique spectaculum: videbis istud & circa Trasimenum, & circa Cannas, & nouissime circa [31] Carthaginem tuam. [32] Volesus nuper sub diuo Augusto proconsul Asiæ, cum ccc. vna die securi percussisset, incedens inter cadauera vultu superbo, quasi magnificum quiddam conspiciendumque fecisset, Græce proclamauit: [33] *O rem regiam!* Quid hic rex fecisset? non fuit hæc ira, sed maius malum, & insanabile. [34] Virtus, inquit, vt honestis rebus propitia est, ita turpibus irata esse debet. VI.
Quid si dicatur, virtutem & humilem & magnam esse debere? at qui hæc dicit, [35] illam extolli vult, & deprimi. quoniam lætitia ob recte factum, clara magnificaque est; ira ob alienum peccatum, sordida & angusti pectoris est: nec vnquam committet virtus, vt vitia, dum compescit, imitetur. ipsam iram castigandam habet, quæ nihilo melior est, sæpe etiam peior his delictis quibus irascitur. Gaudere lætarique, [36] proprium & naturale virtutis est: irasci non est ex dignitate eius, non magis quam mærere. Atqui iracundiæ tristitia comes est: & in hanc omnis ira vel post pœnitentiam, vel post [37] repulsam reuoluitur. Et si sapientis est, peccatis irasci, magis irascetur maioribus, & sæpe irascetur. sequitur, vt non tantum iratus sit sapiens, sed iracundus. Atqui si nec magnam iram, nec frequentem, in animo sapientis locum habere credimus: quid est, quare non ex toto hoc affectu illum liberemus? modus inquam esse non potest, si pro facto cuiusque irascendum est. Nam aut iniquus erit, si æqualiter irascetur delictis inæqualibus: aut iracundissimus, si toties excanduerit, quoties iram scelera meruerint. Et quid indignius, quam sapientis affectum ex aliena pendere nequitia? desinet ille Socrates posse [38] eundem vultum domum referre, quem domo extulerat. Atqui si irasci sapiens debet turpiter factis, & concitari tristarique ob scelera, nihil est ærumnosius sapiente. omnis illi per VII.
iracundiam mæroremque vita transibit. Quod enim momentum erit, quo non improbanda videat? quoties processerit domo, per sceleratos illi, auarosque, & prodigos, & impudentes, & ob ista felices, incedendum erit: nusquam oculi eius flectentur, vt non quod indignentur, inueniant. Deficiet, si toties à se iram, quoties caussa poscet, exegerit. Hæc [39] tot millia ad forum prima luce properantia, quam turpes lites, [40] quanto turpiores aduocatos [41] habent? [42] Alius iudicia patris accusat, quæ mereri satius fuit: alius cum matre [43] consistit: alius delator venit eius criminis, cuius manifestior reus est. & iudex damnaturus quæ fecit, eligitur: & [44] corona pro mala caussa, bona patroni voce corrupta. Quid singula persequor? cum videris forum multitudine refertum, & [45] Septa concursu omnis frequentiæ plena, & illum Circum, in quo maximam sui partem populus ostendit: hoc scito, istic tantumdem esse vitiorum, quantum hominum. Inter istos quos [46] togatos vides, nulla pax est: alter in alterius exitium leui compendio ducitur. Nulli nisi ex alterius damno quæstus est: felicem oderunt, infelicem contemnunt: [47] maiore grauantur, minori graues sunt: diuersis stimulantur cupiditatibus: omnia perdita ob leuem voluptatem prædamque cupiunt. Non alia quam [48] in ludo gladiatorio vita est, cum iisdem viuentium pugnantiumque. Ferarum iste conuentus est: nisi quod illæ [49] inter se placidæ sunt, morsuque similium abstinent, hi mutua laceratione satiantur. [50] Hoc vno ab animalibus mutis differunt: quod illa mansuescunt alentibus, horum rabies [51] ipsos à quibus est nutrita, depascitur. [52] Nunquam irasci desinet sapiens, si semel cœperit, omnia sceleribus ac vitiis plena sunt. plus committitur, quam quod possit coërcitione sanari. Certatur ingenti quodam nequitiæ certamine: maior quotidie peccandi cupiditas, minor verecundia est. Expulso melioris æquiorisque respectu, quocumque visum est, libido se impingit. nec furtiua iam scelera sunt: [53] præter oculos eunt. adeoque in publicum missa nequitia est, & in omnium pectoribus eualuit, vt innocentia non rara, sed nulla sit. Numquid enim singuli aut pauci rupere legem? vndique, velut [54] signo dato, ad fas nefasque miscendum coorti sunt. VIII.

—Non hospes ab hospite tutus,
Non socer à genero. fratrum quoque gratia rara est,
Imminet exitio vir coniugis, illa mariti.
Lurida terribiles miscent aconita nouercæ.
Filius ante diem patrios inquirit in annos.

Senec.

[55] Et quota pars ista scelerum est? non descripsit castra [56] ex vna parte contraria, [57] pa-
rentum liberorúmque sacramenta diuersa, subiectam patriæ [58] ciuis manu flammam,
& agmina infestorum equitum ad conquirendas [59] proscriptorum latebras circum-
uolitantia, & violatos [60] fontes venenis, & pestilentiam [61] manu factam, & præductam
obsessis parentibus fossam, plenos carceres, & incendia totas vrbes concrementia, do-
minationésque funestas, [62] & regnorum publicorúmque exitiorum clandestina con-
silia: & pro gloria habita, quæ quamdiu [63] opprimi possunt, scelera sunt, raptus ac stu-
IX. pra, & [64] ne os quidem libidini exceptum. Adde nunc publica periuria gen-
tium, & rupta fœdera, & in prædam validioris quicquid [65] non resistebat, abductum;
circumscriptiones, furta, fraudes, [66] infitiationes, quibus [67] trina non sufficiunt fora.
Si tantum irasci vis sapientem, quantum scelerum indignitas exigit: non irascendum
illi, sed [68] insaniendum est. Illud potius cogitabis, non esse irascendum erroribus. quid
enim si quis irascatur in tenebris parum vestigia certa ponentibus? quid si quis surdis,
imperia non exaudientibus? quid si pueris, quod neglecto dispectu officiorum, ad lu-
sus & ineptos æqualium iocos spectent? quid si illis irasci velis, qui ægrotant, senes-
cunt, fatigantur? Inter cetera mortalitatis incommoda, & hæc est [69] caligo mentium:
nec tantum necessitas errandi, sed errorum amor. Ne singulis irascaris, vniuersis igno-
scendum: generi humano venia tribuenda est. Si irasceris iuuenibus senibusque, quod
peccant: irascere infantibus, quod peccaturi sunt. Num quis irascitur pueris: quo-
rum ætas nondum nouit rerum discrimina? maior est excusatio & iustior, hominem
esse quam puerum. Hac conditione nati sumus, animalia obnoxia non paucioribus
animi, quam corporis morbis: non quidem obtusa, nec tarda, sed acumine nostro
X. male vtentia, alter alteri vitiorum [70] exempla. Quisque sequitur priores, male iter in-
gressos. quid ni habeant excusationem, cum publica via errauerint? In singu-
los seueritas imperatoris distringitur: at necessaria venia est, vbi totus [71] deseruit exer-
citus. Quid tollit iram sapientis? turba peccantium. Intelligit quam iniquum sit, &
periculosum, irasci publico vitio. [72] Heraclitus quoties prodierat, & tantum circa se
male viuentium, imo male pereuntium viderat, flebat, miserebatur omnium qui sibi
læti felicesque occurrebant, miti animo, sed nimis imbecillo: & ipse inter deploran-
dos erat. Democritum contra aiunt, nunquam sine risu in publico fuisse. adeo nihil il-
li [73] videbatur serium eorum, quæ serio gerebantur. Vbi istic iræ locus est? aut ridenda
omnia, aut flenda sunt. Non irascetur sapiens peccantibus. Quare? quia scit neminem
nasci sapientem, sed fieri. scit [74] paucissimos omni æuo sapientes euadere: quia con-
ditionem humanæ vitæ perspectam habet: nemo autem naturæ sanus irascitur. Quid
enim si mirari velit, non in siluestribus dumis poma pendere? quid si miretur spineta
sentesque non vtili aliqua fruge compleri? nemo irascitur, vbi vitium natura defendit.
Placidus itaque sapiens & æquus erroribus, non hostis, sed correptor peccantium,
hoc quotidie procedit animo. Multi mihi occurrent vino dediti, multi libidinosi,
multi ingrati, multi auari, multi furiis ambitionis agitati; Omnia ista tam propitius [75]
aspiciet, quam ægros suos medicus. Nunquid ille cuius nauigium multam, vndique
laxatis compagibus, aquam trahit, nautis ipsique nauigio irascitur? occurrit potius, &
aliam excludit vndam, aliam egerit, manifesta foramina præcludit, latentibus & ex
XI. occulto sentinam ducentibus labore continuo resistit: nec ideo intermittit, quia
quantum exhaustum est, subnascitur. Lento adiutorio opus est, contra mala continua
& fœcunda, non vt desinant, sed ne vincant. Vtilis est, inquit, ira: quia con-
temptum effugit, quia malos terret. Primum, ira si quantum minatur, valet; ob hoc
ipsum quia terribilis est, & inuisa est. [76] Periculosius est autem timeri, quam despici.
Si vero [77] sine viribus est, magis exposita contemptui est, & derisum non effugit. quid
enim est iracundia in superuacuum tumultuante frigidius? Deinde non ideo quæ-
dam, quia terribiliora, potiora sunt: nec hoc sapientis dici velim, quod [78] feræ quo-
que telum est, timeri. Quid? non timetur febris, prodagra, hulcus malum? numquid
ideo quidquam in istis boni est? an contra, omnia despecta, & fœda, & turpia, [79] ipso
quo timentur, sunt? Ita per se deformis est, & minime metuenda: at timetur à pluri-
bus, sicut [80] deformis persona ab infantibus. Quid, quod semper inauctores redun-
dat timor, nec quisquam metuitur, ipse securus? Occurrat hoc loco tibi Laberianus
ille versus, qui [81] medio ciuili bello in theatro dictus, totum in se populum non aliter
conuertit, quam si missa esset vox [82] publici affectus:

Necesse est multos timeat, quem multi timent.

Ita natura constituit, vt quod alieno metu magnum est, à suo non vacet. Leoni quam
pauida

pauida ſunt ad leuiſſimos ſtrepitus pectora? acerrimas feras [83] vmbra, vox, & odor inſolitus exagitat. quicquid terret, & trepidat. Non eſt ergo quare concupiſcat quiſquam ſapiens, timeri.

XII. Nec ideo iram magnum quiſquam putet, quia formidini eſt: quoniam quædam etiam contemptiſſima timentur: venena, & [84] offa mortifera, & morſus. Nec eſt mirum, cum maximos ferarum greges, [85] linea pennis diſtincta cõtineat, & in inſidias agat: [86] ab ipſo effectu dicta formido. Vanis enim vana terrori ſunt. [87] Curriculi motus, rotarúmque verſata facies, leones redigit [88] in caueam: elephantes [89] porcina vox terret. Sic itaque ira metuitur, quomodo [90] vmbra ab infantibus, à feris [91] rubens pinna. non ipſa in ſe quicquam habet firmum aut forte, ſed vanos animos mouet. Nequitia, inquit, de rerum natura tollenda eſt, ſi velis iram tollere: neutrum autem poteſt fieri. Primum, poteſt aliquis non algere, quamuis ex rerum natura hiems ſit: & non æſtuare, quamuis menſes æſtiui ſint. aut loci beneficio aduerſus intemperiem anni tutus eſt, aut patientia corpòris ſenſum vtriuſque peruincit. Deinde verte iſtud. neceſſe eſt prius virtutem ex animo tollas, quam iracundiam recipias: quoniam cum virtutibus vitia non coëunt. Nec magis quiſquam eodem tempore & iratus poteſt eſſe, & vir bonus, quam æger & ſanus. Non poteſt, inquit, omnis ex animo ira tolli: nec hoc hominis natura patitur. Atqui nihil eſt tam difficile & arduum, quod non humana mens vincat, & in familiaritatem perducat aſſidua meditatio: nullique ſunt tam feri & [92] ſui iuris affectus, vt non diſciplina perdomentur. Quodcumque ſibi imperauit animus, obtinuit. Quidam ne vnquam [93] riderent, conſecuti ſunt: vino quidam, alij Venere, quidam [94] omni humore interdixere corporibus. Alius contentus breui ſomno, [95] vigiliam indefatigabilem extendit: didicerunt alij tenuiſſimis & aduerſis [96] funibus currere, & ingentia, vixque humanis toleranda viribus onera portare, & in immenſam altitudinem [97] mergi, ac ſine vlla reſpirandi vice perpeti maria.

XIII. Mille ſunt alia, in quibus pertinacia impedimentum omne tranſcendit, oſtenditque nihil eſſe difficile, cuius ſibi ipſa mens patientiam [98] indiceret. Iſtis, quos paullo ante retuli, aut nulla tam pertinacis ſtudij, aut non digna merces fuit. Quid enim magnificum conſequitur ille, qui meditatus eſt per intenſos funes ire? qui ſarcinæ ingenti ceruices ſupponere? qui ſomno non ſubmittere oculos, qui penetrare in imum mare? & tamen ad finem operis, non magno [99] auctoramento, labor peruenit. Nos non aduocabimus patientiam, quos tantum præmium exſpectat, felicis animi immota tranquillitas? Quantum eſt effugere maximum malum iram, & cum illa rabiem, ſæuitiam, crudelitatem, furorem, & alios comites eius affectus? Non eſt quod patrocinium nobis quæramus, & excuſatam licentiam, dicentes, aut vtile id eſſe, aut ineuitabile. cui enim tandem vitio aduocatus defuit? Non eſt quod dicas, excidi non poſſe. ſanabilibus ægrotamus malis: ipſáque nos in rectum genitos natura, ſi emendari velimus, iuuat. Nec, vt quibuſdam [100] dictum eſt, arduum in virtutes & aſperum iter eſt: plano adeuntur. Non vanæ vobis auctor rei venio. facilis eſt ad beatam vitam via: inite modo [101] bonis auſpiciis, ipſiſque dijs bene iuuantibus. Multo difficilius eſt, facere iſta quæ facitis. quid enim quiète otioſius animi, quid ira laborioſius? quid clementia remiſſius, quid crudelitate negotioſius? Vacat pudicitia, libido occupatiſſima eſt. omnium denique virtutum tutela facilior eſt: vitia magno coluntur. Debet ira remoueri? hoc ex parte fatentur etiam, qui dicunt eſſe minuendam. Tota dimittatur: nihil profutura eſt. ſine illa facilius rectiuſque ſcelera tollentur: mali punientur, & traducentur in melius.

XIIII. Omnia, quæ debet ſapiens, ſine vllius malæ rei miniſterio efficiet: nihilque admiſcebit, cuius modum ſolicitus obſeruet. Nunquam itaque iracundia admittenda eſt: aliquando ſimulanda, ſi ſegnes audientium animi concitandi ſunt. ſicut tarde cõſurgentes ad curſum equos ſtimulis, [102] facibuſque ſubditis, excitamus. Aliquando incutiendus eſt his metus, apud quos ratio non proficit. Iraſci quidem non magis vtile eſt, quam mœrere, quam metuere. Quid ergo? non incidunt cauſſæ, quæ iram laceſſant? Sed tunc maxime illi opponendæ manus ſunt: nec eſt difficile, vincere animum: cum athletæ, quoque in [103] viliſſima ſui parte occupati, tamen ictus doloréſque patiantur, vt vires cædentis exhauriant, nec cum ira ſuadet, feriunt, ſed cum occaſio. [104] Pyrrhum maximum præceptorem certaminis gymnici, ſolitum aiunt his quos exercebat, præcipere, ne iraſcerentur. Ira enim perturbat artem: & qua noceat tantum, non qua caueat, aſpicit. Sæpe itaque ratio patientiam ſuadet, ira vindictam: & qui primis defungi malis potuimus, in maiora deuoluimur. Quoſdam vnius verbi contumelia, non æquo animo lata, in exilium proiecit: & qui leuem iniuriam ſilentio ferre noluerant, grauiſſimis malis obruti ſunt, indignatique aliquid ex

XV. plenissima libertate diminui, seruile in sese attraxerunt iugum. Vt scias, inquit,
iram habere in se generosi aliquid, liberas videbis gentes quæ iracundissimæ sunt: vt
Germanos & Scythas. Quod euenit, quia fortiora solidáque natura ingenia, antequam
disciplina molliantur, prona in iram sunt. Quædam enim non nisi melioribus inna-
scuntur ingeniis, sicut valida arbusta & læta, quamuis neglecta tellus creat: alia fœcun-
di soli [105] silua est. Itaque & ingenia natura fortia iracundiam ferunt, nihilque tenue
& exile capiunt, ignea & feruida: sed imperfectus ille vigor est, vt omnibus quæ sine
arte, ipsius tantum naturæ bono, exsurgunt. sed nisi cito domita sunt, quæ fortitudi-
ni apta erant, audaciæ temeritatique consuescunt. Quid? non mitioribus animis vitia
leniora coniuncta sunt? vt misericordia, amor & verecundia. Itaque tibi sæpe bonam
indolem [106] in malis quoque ostendam, sed non ideo vitia non sunt, si naturæ melio-
ris indicia sunt. Deinde omnes istæ feritate liberæ gentes, leonum luporúmque ritu,
vt seruire non possunt, ita nec imperare. Non enim humani vim ingenij, sed feri &
intractabilis habent. nemo autem [107] regere potest, nisi qui & regi. Fere itaque
XVI. imperia penes eos fuere populos, qui mitiore cælo vtuntur: in frigora Septentrionémque vergentibus immansueta ingenia sunt, vt ait poëta,

—Suoq; [108] simillima cælo.

Animalia, inquit, generosissima habentur, quibus multum inest iræ. Errat, qui ea in exẽplum hominis adducit, quibus pro ratione est impetus: homini pro impetu, ratio est.
Sed nec illis quidem omnibus idem prodest. Iracundia leones adiuuat, pauor ceruos,
accipitrem impetus, columbam fuga. Quid, quod ne illud quidem verum est, optima
animalia esse iracundissima? Ferásne putem, quibus ex raptu alimenta sunt, meliores,
quo iratiores? Patientiam laudauerim boum, & equorum frenos sequẽtium. Quid autem est, cur hominem ad tam infelicia exẽpla reuoces: cum habeas mundũ, [109] Deúmque, quem ex omnibus animalibus, vt solus imitetur, solus intelligit? [110] Simplicissimi,
inquit, omnium habentur iracundi. Fraudulentis enim & versutis cõparantur: & simplices videntur, quia expositi sunt. quos quidem non simplices dixerim, sed incautos.
Stultis, luxuriosis, nepotibúsque hoc nomen imponimus, & omnibus vitijs parum cal-
XVII. lidis. Orator, inquit, iratus aliquando melior est. Imo imitatus iratum. nam &
[111] histriones in pronuntiando non irati populum mouent, sed iratum bene agentes. Et
apud iudices itaque, & in concione, & vbicunque alieni animi ad nostrum arbitrium
agendi sunt, modo iram, modo metum, modo misericordiam, vt aliis incutiamus, ipsi
simulabimus: & sæpe id quod veri affectus non effecissent, effecit imitatio affectuum.
Languidus, inquit, animus est, qui ira caret. Verum est, si nihil habet ira valentius. Nec
latronem oportet esse, nec [112] prædam: nec misericordem, nec crudelem. illius nimis
mollis animus, huius nimis durus est. Temperatus sit sapiens: & ad res fortius agendas
XVIII. non iram, sed vim adhibeat. Quoniam quæ de ira quæruntur, tractauimus, accedamus ad remedia eius. Duo autem, vt opinor, sunt: ne incidamus in iram, & ne in
ira [113] peccemus. Vt in corporum cura, alia de tuenda valetudine, alia de restituenda,
præcepta sunt: ita aliter iram debemus repellere, aliter compescere, vt [114] vincamus.
Quædam ad vniuersam vitam pertinentia præcipientur: ea in educationem, & in [115] sequentia tempora diuidentur. Educatio maximam diligentiam, plurimumq; profuturam desiderat. facile est enim, teneros adhuc animos componere: difficulter reciduntur
vitia: quæ nobiscum creuerunt. Opportunissima ad iracundiam feruidi animi natura
est. nam cum elementa sint quattuor, ignis, aqua, aër, & terra potestates pares his sunt,
[116] frigida, feruida, arida, atque humida. Et locorum itaque, & animalium, & corporum, & morum varietates, mixtura elementorum facit, & proinde [117] in aliquos magis
incumbunt [118] ingenia, prout alicuius elementi maior vis abundauit. Inde quasdam
humidas vocamus, aridásque regiones, & calidas, & frigidas. Eadem animalium & ho-
XIX. minum discrimina sunt. Refert quantum quisque humidi in se calidique contineat. cuius in illo elementi portio præualebit, inde mores erunt. Iracundos [119] feruidi
mistura faciet: est enim actuosus & pertinax ignis. Frigidi mistura [110] frigidos facit: pigrum est enim contractúmque frigus. Volunt itaque quidam [120] ex nostris iram [121] in
pectore moueri, [122] efferuescente circa cor sanguine. Caussa cur hic potissimum assignetur iræ locus, non alia est, quam quod in toto corpore calidissimum pectus est. Quibus
humidi plus inest, eorum paulatim crescit ira: quia non est paratus illis calor, sed motu
acquiritur. Itaque puerorum feminarúmque iræ acres magis, quam graues sunt, leuioresque dum incipiunt: siccis ætatibus vehemens robustáque ira est, sed sine incremento, non multum sibi adijciens. quia inclinatũ calorem frigus insequitur. [123] Senes

difficiles

difficiles & queruli sunt, vt [124] ægri & conualescentes, & quorum aut lassitudine, aut
detractione sanguinis exhaustus est calor. In eadem caussa sunt siti fameque rabidi, &
quibus exangue corpus est, maligneque alitur & deficit. Vinum incendit iram: quia
calorem auget pro cuiusque natura. Quidam ebrij efferuescunt, [125] quidam sic- XX.
ci. Neque vlla alia caussa est, cur iracundissimi sint [126] flaui [127] rubentesque: quibus ta-
lis natura color est, qualis fieri ceteris inter iram solet. mobilis enim illis agitatusque
sanguis est. Sed quemadmodum natura quosdam procliuos in iram facit: ita multæ
incidunt caussæ, quæ idem possint quod natura. Alios morbus aut iniuria corporum
in hoc perduxit, [128] alios labor, & continua peruigilia, noctesque solicitæ, & desideria,
amoresque: & quicquid aliud aut corpori nocuit aut animo, ægram mentem in quere-
las parat. Sed ista omnia initia causæque sunt, plurimumque potest consuetudo: quæ
si [129] grauis est, alit vitium. Naturam quidem mutare, difficile est: nec licet semel mix-
ta nascentium elementa conuertere. Sed in hoc nosse [130] profuit, vt calentibus inge-
nüs subtrahatur vinum: quod pueris [131] Plato negandum putat, & ignem vetat igne
incitari. Nec cibis quidem implendi sunt. distendentur enim corpora, & animi cum
corpore [132] tumescent. Labor illos citra lassitudinem exerceat: [133] vt minuatur, non
vt consumatur calor, nimiusque ille feruor [134] despumet. Lusus quoque proderunt.
modica enim voluptas laxat animos, & temperat. Humidioribus, [135] siccioribus & fri-
gidis non est ab ira periculum: sed maiora vitia metuenda sunt, pauor, difficultas, &
desperatio, & suspiciones. Mollienda itaque, fouendaque talia ingenia, & in XXI.
lætitiam euocanda sunt. Et quia aliis contra iram, aliis contra tristitiam remedijs vten-
dum est, nec dissimilibus tantum ista, sed contrariis curanda sunt, semper ei occurre-
mus, quod increuerit. Plurimum, inquam, proderit pueros statim salubriter institui.
Difficile autem regimen est: quia dare debemus operam, ne aut iram in illis nutria-
mus, aut indolem retundamus. Diligenti obseruatione res indiget. Vtrumque enim
& quod [136] extollendum, & quod [137] deprimendum est, similibus alitur. facile autem
etiam attendentem similia decipiunt. Crescit licentia spiritus, seruitute comminui-
tur. assurgit, [138] si laudatur, & in spem sui bonam adducitur: sed eadem ista insolen-
tiam & iracundiam generant. Sic itaque inter vtrumque regendus est, vt modo fre-
nis vtamur, modo stimulis: nihil humile, nihil seruile patiatur. Nunquam illi neces-
se sit rogare suppliciter: nec prosit rogasse. potius [139] caussæ suæ, & [140] prioribus fa-
ctis, & bonis in futurum [141] promissis donetur. In certaminibus æqualium nec vinci il-
lum patiamur, nec irasci. demus operam, vt familiaris sit his, cum quibus contendere
solet: vt in certamine assuescat non nocere velle, sed vincere. Quoties superauerit, &
dignum aliquid laude fecerit, attolli, non [142] gestire patiamur. gaudium enim exul-
tatio, exultationem tumor, & nimia æstimatio sui sequitur. Dabimus aliquod laxa-
mentum: in desidiam vero otiumque non resoluemus, & procul à contactu delicia-
rum retinebimus. Nihil enim magis facit iracundos, quam [143] educatio mollis & blan-
da. ideo vnicis quo plus indulgetur, pupillisque quo plus licet, corruptior animus est.
Non resistet offensis, cui nihil vnquam negatum est, cui lacrimas solicita semper ma-
ter abstersit, cui [144] de pædagogo satisfactum est. Non vides, vt maiorem quamque
fortunam maior ira comitetur? In diuitibus nobilibusque & magistratibus præcipue
apparet, cum quicquid leue & inane in animo, erat, secunda se aura sustulit. Felicitas
iracundiam nutrit, vbi aures superbas assentatorum turba circumstetit. *Tibi enim ille
respondeat? Non pro fastigio te tuo metiris: ipse te proycis*: & alia, quibus vix sanæ, & ab ini-
tio bene fundatæ mentes, restiterint. Longe itaque ab assentatione pueritia remouen-
da est. audiat verum, [145] & timeat: interim vereatur, semper maioribus assurgat. nihil
per iracundiam exoret. Quod flenti negatum fuerat, quieto offeratur. & diuitias pa-
rentum [146] in conspectu habeat, non in vsu. exprobrentur illi perperam facta.

Pertinebit ad rem, præceptores [147] pædagogosque pueris placidos dari. Proximis XXII.
[148] applicatur omne quod tenerum est, & in eorum similitudinem crescit. nutricum
& pædagogorũ retulere mox in adolescentiam mores. Apud Platonem educatus puer,
cum ad parentes relatus, vociferantem videret patrem; *Nunquam*, inquit, *hoc apud Pla-
tonem vidi*. Non dubito quin citius patrem imitatus sit, quàm Platonem. Tenuis ante
omnia sit victus, & non pretiosa vestis: & similis cultus cum æqualibus. Non irascetur
aliquem sibi comparari, quem ab initio multis parẽ feceris. Sed hæc ad liberos nostros
pertinent. In nobis siquidem [149] sors nascendi & [150] educatio nec [151] vitij locum, nec
iam [152] præcepti habet: [153] sequentia ordinanda sunt. Contra primas itaque caussas pu-
gnare debemus. caussa autem iracundiæ, opinio iniuriæ est, cui non facile credendum

est, nec apertis quidem manifestisque statim accedendum. Quædam enim falsa, veri speciem ferunt. Dandum semper est tempus: [154] veritatem dies aperit. Ne sint aures criminantibus faciles. hoc humanæ naturæ vitium suspectum, notumque nobis sit: quod quæ [155] inuiti audimus, libenter credimus: & antequam iudicemus, irascimur.

XXIII. Quid quod non criminationibus tantum, sed suspicionibus impellimur, & ex vultu risuque alieno peiora interpretati, innocentibus irascimur? Itaque agenda est contra se caussa absentis, & in suspenso ira retinenda. Potest enim pœna dilata exigi, non potest exacta reuocari. Notus est ille [156] tyrannicida, qui imperfecto opere comprehensus, & ab [157] Hippia tortus, vt conscios indicaret, circumstantes amicos tyranni nominauit, quibus quam maxime caram salutem eius sciebat. Et cum ille singulos, vt nominati erant, occidi iussisset, interrogauit, *Ecquis superesset? Tu*, inquit, *solus: neminem enim alium, cui carus esses, reliqui.* Effecit ira, vt tyrannus tyrannicidæ manus commodaret, & præsidia sua gladio suo cæderet. Quanto animosius Alexander? qui cum legisset [158] epistolam matris, qua admonebatur, vt à veneno Philippi medici caueret, acceptam potionem non deterritus bibit. Plus sibi de amico suo credidit. dignus fuit qui innocentem haberet, dignus [159] qui faceret. Hoc eo magis in Alexandro laudo, quia nemo tam obnoxius iræ fuit. quo rarior autem moderatio in regibus, hoc [160] laudanda magis est. Fecit hoc & C. Cæsar, ille qui victoria ciuili clementissime vsus est. cum [161] scrinia deprehēdisset epistolarum ad Pompeium missarum ab iis, qui videbantur aut in aduersis, aut in neutris fuisse partibus, combussit: quamuis enim moderatè soleret irasci, maluit tamen non posse. Gratissimum putauit genus veniæ, nescire quid quisque peccasset. Plurimum mali credulitas facit. sæpe ne audiendum quidem est:

XXIV. quoniam in quibusdam rebus satius est decipi, quam diffidere. Tollenda ex animo [162] suspicio & coniectura, fallacissima irritamenta. *Ille me parum humane salutauit, ille [163] osculo meo non adhæsit, ille inchoatum sermonem [164] cito abrupit, ille ad cœnam non vocauit, illius vultus auersior visus est.* Non deerit suspicioni argumentatio: simplicitate opus est, & benigna rerum æstimatione. Nihil nisi quod in oculos incurret, manifestumque erit, credamus: & quoties suspicio nostra vana apparuerit, obiurgemus credulitatem. Hæc enim castigatio consuetudinem efficiet non facile credendi. Inde & illud

XXV. sequitur, vt minimis sordidisque rebus non exacerbemur. Parum [165] agilis est puer, aut [166] tepidior [167] aqua potui, aut [168] turbatus torus, aut mensa negligentius posita. Ad ista concitari, insania est. æger & infelicis valetudinis est, quem leuis aura [169] contraxit: affecti oculi, quos [170] candida vestis obturbat: dissolutus deliciis, cuius latus alieno labore condoluit. [171] Mindyridem aiunt fuisse ex Sybaritarum ciuitate: qui cum vidisset fodientem, & altius [172] rastrum alleuantem lassum se fieri questus, vetuit illum opus in conspectu suo facere. [173] idem sæpius questus est, quod foliis rosæ duplicatis incubuisset. Vbi animum simul & corpus voluptates corrupere, nihil tolerabile videtur: non quia dura, sed quia molles patimur. Quid enim est cur [174] tussis alicuius, aut sternutamentum, aut [175] musca parum curiosè fugata, nos in rabiem agat, aut [176] versus calix, aut [177] clauis negligentis serui manibus elapsa? Feret iste æquo animo ciuile conuicium, & ingesta in concione [178] curiáve maledicta, cuius aures [179] tracti subsellij stridor offendit? Perpetietur hic famem, & æstiuæ expeditionis sitim, qui puero malè [180] diluenti niuem, irascitur. Nulla itaque res magis iracundiam alit, quàm

XXVI. luxuria intemperans & impatiens: dure tractandus animus est, vt ictum non sentiat, nisi grauem. Irascimur aut his à quibus nec accipere iniuriam potuimus, aut his à quibus accipere potuimus. Ex prioribus quædam sine sensu sunt: [181] vt librum, quem minutioribus litteris scriptum sæpe proiecimus, & mendosum lacerauimus: vt vestimenta, quæ quia displicebant, scidimus. His irasci quàm stultum est: quæ iram nostram nec meruerunt, nec sentiunt? Sed nos offendunt videlicet, qui illa fecerunt. Primum sæpe antequam hoc apud nos distinguamus, irascimur: deinde fortasse ipsi quoque artifices excusationes iustas afferent. Alius non potuit melius facere, quam fecit: nec ad tuam contumeliam parum didicit, alius non in hoc, vt te offenderet, fecit. Ad vltimum, quid est dementius, quam bilem in homines collectam, in res effundere? Atqui vt his irasci dementis est, quæ anima carent, sic & [182] mutis animalibus: [183] quia nulla est iniuria, nisi à consilio profecta. Nocere itaque nobis possunt, vt ferrum, aut lapis: iniuriam quidem facere non possunt. Atqui contemni se quidam putant, vbi equi iidem obsequentes alteri equiti, alteri contumaces sunt: tanquam iudicio, non consuetudine, & arte tractandi, quædam quibusdam subiectiora

XXVII. sint. Atqui vt his irasci stultum est, ita pueris, & non multum à puerorum prudentia

prudentia distantibus. Omnia enim ista peccata, apud æquum iudicem, [184] pro innocentia habent imprudentiam. Quædam sunt, quæ nocere non possunt, nullamque vim nisi beneficam & salutarem habent: vt dij immortales, qui [185] nec volunt obesse, nec possunt Natura enim illis mitis & placida est, tam longe remota ab aliena iniuria, quam [186] à sua. Dementes itaque & ignari veritatis, illis imputant sæuitiam maris, immodicos imbres, pertinaciam hiemis: cum interim nihil horum, quæ nobis nocent prosuntve, ad nos [187] proprie dirigatur. [188] Non enim nos caussa mundo sumus, hiemem æstatemque referendi. suas ista leges habent, quibus diuina exercentur. nimis nos suspicimus, si digni nobis videmur, propter quos tanta moueantur. Nihil ergo horum in nostram iniuriam fit: imo contra, nihil non ad salutem. Quædam esse diximus, quæ nocere non possunt: quædam, quæ nolunt. In his erunt boni magistratus, parentesque, & præceptores, & iudices: quorum castigatio sic accipienda est, quomodo [189] scalpellum, & [190] abstinentia, & alia quæ profutura torquent. Affecti sumus pœna? succurrat non tantum quid patiamur, sed quid fecerimus: [191] in consilium de vita nostra mittamur. Si verum ipsi dicere nobis voluerimus, [192] pluris litem nostram æstimabimus. Si volumus æqui omnium rerum iudices esse, hoc primum nobis suadeamus, neminem nostrum esse sine culpa. Hinc enim maxima indignatio oritur. *Nihil peccaui, nihil feci*: imo nihil fateris. Indignamur aliqua admonitione aut coërcitione nos castigatos. cum illo ipso tempore peccemus, quo [193] adiicimus malefactis arrogantiam & contumaciam. Quis est iste, qui se profitetur omnibus legibus innocentem? Vt hoc ita sit, quàm angusta innocentia est, [194] ad legem bonum esse? quanto latius [195] officiorum patet, quam iuris regula? quam multa pietas, humanitas, liberalitas, iustitia, fides exigunt quæ omnia extra [196] publicas tabulas sunt?

xxviii. Sed ne ad illam quidem [197] arctissimam innocẽtiæ formulam [198] præstare nos possumus. Alia fecimus, alia cogitauimus, alia optauimus, aliis fauimus: in quibusdam innocentes sumus, quia non successit. Hoc cogitantes, æquiores simus delinquentibus, cedamus obiurgantibus: vtique nobis ne irascamur (cui enim non, si nobis quoque?) minimè diis. Non enim illorum, sed [199] lege mortalitatis patimur, quicquid incommodi accidit. At morbi doloresque incurrunt. Vtique [200] aliqua fugiendum est, domicilium putæ sortitis. Dicetur aliquis male de te locutus. cogita an prior feceris, cogita de quam multis loquaris. Cogitemus, inquam, alios non facere iniuriam, sed reponere: alios [201] pronos facere, alios coactos facere, alios ignorantes: etiam eos qui volentes scientesque faciunt, ex iniuria nostra [202] non ipsam iniuriam petere. Aut [203] dulcedine vrbanitatis prolapsus est, aut fecit aliquid, non vt nobis obesset, sed quia consequi ipse non poterat, nisi nos repulisset. Sæpe [204] adulatio, dum blanditur, offendit. Quisquis ad se retulerit, quotiens ipse in suspicionem falsam inciderit, quàm multis [205] officiis suis fortuna speciem iniuriæ induerit, quàm multos post odium amare cœperit, poterit non statim irasci: vtique si sibi tacitus ad singula quibus offenditur, dixerit, *Hæc & ipse commisi*. Sed vbi tam æquum iudicem inuenies? Is qui nullius non vxorem concupiscit, & satis iustam causam putat amandi, quod aliena est, idem vxorem suam aspici non vult: & fidei acerrimus exactor, est perfidus: & mendacia persequitur, ipse periurus: & litem sibi inferri ægerrime [206] calumniator patitur. Pudicitiam seruulorum suorum attẽtari non vult, qui non pepercit suæ. Aliena vitia in oculis habemus: [207] à tergo nostra sunt. Inde est, quod [208] tempestiua filij conuiuia pater deterior filio castigat. [209] Nihil alienæ luxuriæ ignoscit, qui nihil suæ negauit: & homicidæ [210] tyrannus irascitur: & punit furta sacrilegus. Magna pars hominum est, quæ non peccatis irascitur, sed peccantibus. Faciet nos moderatiores respectus nostri, si consuluerimus nos: Nunquid & ipsi aliquid tale commisimus? Nunquid sic errauimus? Expeditne nobis ista damnari? Maximum remedium est iræ [211] mora. Nec ab illa pete initio, vt ignoscat, sed vt iudicet. desinet, si exspectat: nec vniuersam illam tentaueris tollere. graues habet impetus primos: tota vincetur dum partibus carpitur.

xxix. Ex his quæ nos offendunt, alia renuntiantur nobis, alia ipsi audimus aut videmus. His quæ narrata sunt, non debemus cito credere. multi ementiuntur, vt decipiant: multi, quia decepti sunt. alius criminatione gratiam captat, & fingit iniuriam, vt videatur doluisse factã. est aliquis malignus, & qui amicitias cohærẽtes diducere velit: [212] est suspicax, & qui spectare ludos cupiat, vt ex lõginquo tutoque speculetur, quos collisit. De paruula summa iudicaturo, tibi res sine teste nõ probaretur; testis, sine iureiurãdo non valeret. vtrique parti dares [213] aduocationem, dares tempus, nec semel audires. magis enim veritas elucet, quo sæpius [214] ad manum venit: amicum cõdemnas [215]. de præsentibus,

antequam audias, antequam interroges? illi, antequam aut accusatorem suum nosse liceat, aut crimen, irasceris? Iam enim iam, quid vtrinque diceretur, audisti. Hic ipse qui ad te detulit, desinet dicere, si probare debuerit. *Non est*, inquit, *quod me protrahas. ego productus negabo. Alioqui nihil vnquam tibi dicam.* Eodem tempore & instigat, & ipse se certamini & pugnæ subtrahit. Qui dicere tibi nisi clam non vult, [216] pæne non dicit.

XXX. Quid est iniquius, quàm secreto credere, palam irasci? Quorundam ipsi testes sumus: in his naturam excutiemus, voluntatemque facientium. Puer est? ætati donetur: nescit, an peccet. Pater est? aut tantum profuit, vt illi etiam iniuriæ [217] ius sit: aut fortassis ipsum hoc meritum eius est, quo offendimur. Mulier est? errat. Iussus est? necessitati quis, nisi iniquus, succenset? Læsus est? non est iniuria, pati quod prior feceris. Iudex est? plus illius credas sententiæ, quam tuæ. [218] Rex est? si nocentem punit, cede iustitiæ: si innocentem, cede fortunæ. Mutum animal est, aut simile muto? [219] imitaris illud, si irasceris. Morbus est, aut calamitas? leuius transiliet sustinentem. Deus est? tam perdis operam cum illi irasceris, quàm cum illum alteri precaris iratum. Bonus vir est, qui iniuriam fecit? noli credere. Malus? noli mirari. Dabit pœnas alteri, quas debet tibi: & iam [220] sibi dedit, qui peccauit. Duo sunt, vt dixi, quæ iracundiam concitant. primum, si iniuriam videmur accepisse: de hoc satis dictum est. deinde, si inique accepisse: de hoc dicendum est. Iniqua quædam iudicant homines, quia pati non debuerint: quædam, quia non sperauerint. Indigna putamus, quæ inopinata sunt. Itaque maxime commouent, quæ contra spem exspectationemque euenerunt. nec aliud est quare in [221] domesticis minima offendant: in amicis, iniuriam

XXXI. vocemus negligentiam. Quomodo ergo, inquit, inimicorum nos iniuriæ mouent? quia non exspectauimus illas, aut certe non tantas. Hoc efficit amor nostri nimius: inuiolatos nos etiam inimicis iudicamus esse debere. [222] Regis quisque intra se animum habet, vt licentiam sibi dari velit, in se nolit. Aut ignorantia nos itaque rerum, aut insolentia iracundos facit. Ignorantia. quid enim mirum est, malos mala facinora edere? Quid noui est, si inimicus nocet, amicus offendit, filius labitur, seruus peccat? Turpissimam aiebat [223] Fabius Imperatori excusationem esse, NON PVTAVI: ego turpissimam homini puto. Omnia puta, exspecta. etiam in bonis moribus aliquid existet asperius. Fert humana natura insidiosos amicos, fert ingratos, fert cupidos, fert impios. Cùm de moribus vnius iudicabis, de publicis cogita. vbi maxime gaudebis, maxime metues: vbi tranquilla tibi omnia videntur, ibi nocitura non desunt, sed quiescunt. semper futurum aliquid, quod te offendat, existima. Gubernator nunquam ita totos [224] sinus explicuit securus, vt non expedita ad contrahendum armamenta disponeret. Illud ante omnia cogita, fœdam esse & execrabilem vim nocendi, & alienissimam homini, cuius beneficio etiam sæua mansuescunt. Aspice elephantorum [225] iugo colla submissa, [226] taurorum pueris pariter ac feminis persultantibus terga impune calcata, & repentes inter [227] pocula sinusque innoxio lapsu dracones, & intra domum vrsorum leonumque ora placida tractantibus, adulantesque dominum feras: pudebit [228] cum animalibus permutasse mores. Nefas est nocere patriæ: ergo ciui quoque. nam hic pars patriæ est. Sanctæ partes sunt, si vniuersum venerabile est: ergo & homo homini. nam hic in [229] maiore tibi vrbe ciuis est. Quid si nocere velint manus pedibus? manibus oculi? Vt omnia inter se membra consentiunt, quia singula seruari, totius interest: ita homines singulis parcent, quia [230] ad cœtum geniti sumus. salua autem esse societas nisi amore & custodia partium non potest. Ne viperas quidem & [231] natrices, & si qua morsu aut ictu nocent, effligeremus, si vt reliqua mansuefacere possemus, aut efficere, ne nobis aliisve periculo essent. Ergo ne homini quidem nocebimus, quia peccauit, sed ne peccet: nec vnquam ad præteritum, sed ad futurum pœna referetur. nõ enim irascitur, sed cauet. Nã si puniendus est, cuicunque prauum maleficumque ingenium est, pœna neminẽ excipiet. At enim ira habet aliquam

XXXII. [232] voluptatem: & dulce est, [233] dolorem reddere. Minime. non enim vt in beneficiis honestũ est, merita meritis repensare: ita [234] iniurias iniuriis. illic, vinci turpe est: hic, vincere. [235] Inhumanum verbum est, & quidem pro iusto receptum, [236] Vltio: & à contumelia non differt nisi ordine. Qui dolorem regerit, tantum excusatius peccat. M. Catonem [237] in balneo quidam percussit imprudens. quis enim illi sciens faceret iniuriam? postea [238] satisfacienti Cato, *Non memini*, inquit, *percussum me*. Melius putauit, non agnoscere, quam [239] vindicare. Nihil, inquis, post tantam petulantiam mali factũ estimo multum boni. cœpit Catonem nosse. Magni animi est, iniurias despicere. vltionis contumeliosissimum genus est, non esse visum dignum, ex quo peteretur vltio.

Multi

Multi leues iniurias altius [240] ſibi demiſere, dum vindicant: ille magnus & nobilis eſt,
qui more magnæ feræ, latratus minutorum canum ſecurus exaudit. Minus, inquit,
contemnemur, ſi vindicauerimus iniuriam. Si tanquam ad remedium venimus, ſine
ira veniamus: non quaſi dulce ſit vindicari, ſed quaſi vtile. Sæpe autem ſatius fuit diſ-
ſimulare, quam vlciſci. Potentiorum iniuriæ hilari vultu, non patienter tan- XXXIII.
tum ferendæ ſunt. Facient iterum, ſi ſeſeciſſe crediderint. Hoc habent peſſimum
animi magna fortuna inſolentes, [241] quos læſerunt, & oderunt. [242] Notiſſima vox eſt
eius, qui in cultu regum conſenuerat. cum illum quidam interrogaret, *Quomodo rariſ-
ſimam rem in aula conſecutus eſſet, ſenectutem? Iniurias*, inquit, *accipiendo, & gratias agendo.*
Sæpe adeo iniuriam vindicare non expedit, vt ne fateri quidem expediat. C. Cæſar
Paſtoris ſplendidi equitis Romani filium cum in cuſtodia habuiſſet, [243] munditiis eius
& cultioribus capillis offenſus. rogante patre, vt ſalutem ſibi filij concederet, quaſi
de ſupplicio eius admonitus, duci protinus iuſſit. Ne tamen omnia inhumane faceret
aduerſum patrē, [244] ad cœnā illū inuitauit eo die. venit Paſtor, nihil vultu exprobran-
te. Propinauit illi Cæſar [245] heminā & poſuit illi cuſtodē. perdurauit miſer, non aliter
quam ſi filij ſanguinē biberet. [246] Vnguētum & coronas miſit, & [247] obſeruare iuſſit an
ſumeret. ſumpſit eo die, quo filium extulerat. imo quo nō [248] extulerat. Iacebat cōuiua
centeſimus, & potiones vix honeſtas natalibus liberorū, podagricus ſenex hauriebat:
cum interim non lacrimas emiſit, nec dolorem aliquo ſigno erumpere paſſus eſt. Cœ-
nauit, tāquam pro filio exoraſſet. Quæris, quare? [249] habebat alterū. Quid ille [250] Pria-
mus? non diſſimulauit iram, & [251] regis genua complexus eſt? funeſtam perfuſamque
cruore filij manum, ad os ſuum retulit, & cœnauit, ſed tamen ſine vnguento, ſine co-
ronis: & illum hoſtis ſæuiſſimus multis ſolatiis, vt cibum caperet, hortatus eſt, non vt
pocula ingentia, ſuper caput poſito cuſtode, ſiccaret. Contempſiſſet [252] Paſtorem, ſi
ſibi timuiſſet: nunc iram compeſcuit [253] pietas. Dignus fuit, cui permitteret à conui-
uio ad [254] oſſa filij legenda diſcedere. Ne hoc quidem permiſit: benignus interim &
comis [255] adoleſcens propinationibus ſenem crebris, vt cura [256] leniretur, laceſſebat:
contra ille ſe lætum, & oblitum quid eo eſſet actum die, præſtitit. Perierat alter filius,
ſi carnifici conuiua non placuiſſet. Ergo ira abſtinendum eſt, ſiue par eſt qui la- XXXIV.
ceſſendus eſt, ſiue ſuperior, ſiue inferior. Nam cum pare contendere, [257] anceps eſt:
cum ſuperiore, [258] furioſum: cum inferiore, [259] ſordidum. [260] Puſilli hominis & miſeri
eſt, repetere mordentem. mures & formicæ, ſi manum admoueris, ora conuertunt:
imbecillia ſe lædi putant, ſi tanguntur. Faciet nos mitiores, ſi cogitauerimus, quid
aliquando nobis profuerit ille, cui iraſcimur, & meritis offenſa redimetur. Illud quo-
que occurrat, quantum commendationis nobis allatura ſit clementiæ fama, & quam
multos venia amicos vtiles fecerit. [261] Ne iraſcamur inimicorum & hoſtium libe-
ris. Inter Syllanæ crudelitatis exempla eſt, quod à rep. [262] liberos proſcriptorum ſub-
mouit. Nihil eſt iniquius, quam aliquem heredem paterni odij fieri. [263] Cogitemus,
quotiens ad ignoſcendum difficiles erimus, an expediat omnes nobis inexorabiles eſ-
ſe. Quam ſæpe veniā qui negauit, petit? quam ſæpe pedibus eius aduolutus eſt, quem
à ſuis repulit? Quid eſt glorioſius, quam iram amicitia mutare? Quos Populus R. fide-
liores habet ſocios, quam quos habuit [264] pertinaciſſimos hoſtes? quod hodie eſſet [265]
imperium, niſi ſalubris prouidentia victos permiſcuiſſet victoribus? Iraſcetur aliquis?
tu contra beneficiis prouoca. Cadit ſtatim ſimultas, ab altera parte deſerta. [266] niſi par
non pugnat. Si vtrinque certabitur, ille eſt melior, qui prior pedem retulit: victus eſt,
qui vicit. Percuſſit te? recede. referiendo enim, & occaſionem ſæpius feriendi dabis, &
excuſationem. non poteris reuelli, cum voles. Nunquid velit quiſquam tam grauiter
hoſtem ferire, vt relinquat manum in vulnere, & ſe ab ictu reuocare non poſſit? atqui
tale ira telum eſt, vix retrahitur. Arma nobis expedita proſpicimus, gladium XXXV.
commodum & habilem: non vitabimus impetus animi, [267] his graues magis, furioſos
& irreuocabiles? Ea demum velocitas placet, quæ vbi iuſſa eſt, veſtigium ſiſtit, nec vl-
tra deſtinata procurrit, & quæ flecti, & à curſu [268] ad gradum reduci poteſt. Ægros ſci-
mus neruos eſſe, vbi inuitis nobis mouentur. ſenex, aut infirmi corporis eſt, qui cum
ambulare vult, currit. animi motus eos putemus ſaniſſimos validiſſimoſque, qui no-
ſtro arbitrio ibunt, non ſuo ferentur. Nihil tamen æque profuit, quam primum in-
tueri deformitatem rei, deinde periculum. Non eſt vllius affectus [269] facies turbatior.
pulcherrima ora fœdauit, toruos vultus ex tranquilliſſimis reddidit. Liquit decor
omnis iratos: & ſiue amictus illius compoſitus ſit ad legem, attrahet veſtem, omnem-
que curam ſui effundet. Si capillorum natura vel arte iacentium non informis eſt ha-

bitus; cum animo inhorrescunt, tumescunt venæ, concutitur crebro spiritu pectus, rabida vocis eruptio colla distendit. tunc artus trepidi, inquietæ manus, totius corporis fluctuatio. Qualem intra putas esse animum, cuius extra imago tam fœda est? quanto illi intra pectus terribilior vultus, acrior spiritus est, intensior impetus, rupturus se nisi eruperit? Quales sunt hostium, vel ferarum cæde madentium, aut ad cædem euntium aspectus; qualia Poetæ [270] inferna monstra finxere, succincta serpentibus, & igneo flatu; [271] quales ad bella excitanda, discordiamque in populos diuidendam, pacemque lacerandam, tæterrimæ inferum exeunt [272] Furiæ: talem nobis iram figuremus, flamma lumina ardentia, sibilo mugituque & gemitu & stridore, & si qua his inuisior vox est, perstrepentem, tela manu vtraque quatientem. neque enim illi tegere se, cura est. toruam, cruentamque, & cicatricosam, & verberibus suis liuidam, incessibus vesanis, offusam multa caligine, incursitantem, vastantem, fugantemque: & omnium odio laborantem, sui maxime: si aliter nocere non possit, terras, maria, cælum ruere cupientem, infestam pariter, inuisamque. Vel, si videtur, sit qualis apud vates nostros est:

Sanguineum quatiens dextra Bellona flagellum,
Aut scissa gaudens vadit Discordia palla.

XXXVI. Aut si qua magis dira facies excogitari diri affectus potest. Quibusdam, vt ait Sextius, iratis profuit aspexisse [273] speculum, perturbauit illos tanta mutatio sui: velut in rem præsentem adducti non agnouerunt se & quantulum ex vera deformitate imago illa speculo repercussa reddebat; animus si ostendi, & si in vlla materia perlucere posset, intuentes nos confunderet, ater maculosusque, æstuans, & distortus, & tumidus. Nunc quoque tanta deformitas eius est per ossa carnesque, & tot impedimenta effluentis: quid si nudus ostenderetur? Speculo equidem neminem deterritum ab ira [274] credo. quid ergo? qui ad speculum venerat, vt se mutaret, [275] iam mutauerat. Iratis quidem nulla est formosior effigies, quam atrox & horrida, qualesque esse, etiam videri volunt. Magis illud videndum est, quam multis ira per se nocuerit. Alij nimio feruore rupere venas, & sanguinem supra vires elatus clamor egessit, & luminum suffudit aciem in oculos vehementius [276] humor egestus, & in morbos ægri recidere. nulla celerior ad insaniam via est. Multi itaque continuauerunt iræ furorem; nec quam expulerant mentem, vnquam receperunt. [277] Aiacem in mortem egit furor, in furorem ira. Mortem liberis, egestatem sibi, ruinam domui imprecantur: & irasci se negant, non minus quam insanire, furiosi. Amicissimis hostes, vitandique [278] carissimis: legum, nisi qua nocent, immemores, ad minima mobiles. non sermone, non officio, aditu faciles, Omnia per vim gerunt, gladiis & pugnare parati, & [279] incumbere. Maximum enim malum illos cœpit, & omnia exuperans vitia. Alia paullatim intrant: repentina & vniuersa vis huius est. omnes denique alios affectus sibi subiicit: amorem ardentissimum vincit. Transfoderunt itaque amata corpora, & in eorum quos occiderant, iacuere complexibus. Auaritiam durissimum malum, minimumque flexibile ira calcauit; adacta opes suas spargere, & domui, rebusque in vnum collatis iniicere ignem. Quid? non ambitiosus magno æstimata proiecit [280] insignia, honoremque delatum repulit? nullus affectus est, in quem non ira dominetur.

COMMENTARII AD LIBRVM II. SENECÆ, de Ira.

I. LIPSIVS.

CAP. I. 1. Benigniorem.] *Faciliorem, quæ melius & vberius se daret.*

2. Species.] *Aristoteles v. Ethic.* Ἐπὶ φαινομένῃ γὰρ ἀδικίᾳ ἡ ὀργή ἐστιν: Ob apparentem enim iniuriam est Ira. *neque necessum est, veram esse.*

13. Ille Simplex.] *Primus ille impetus, & motus. Nam duos eos facit (distingue, aut Senecam parum capies hoc & sequenti Capite, imo dices sibi aduersari)* Simplicem, *id est cui nondum assensus: & alterum* Compositum, *qui cum assensu est, & de vltione & pœna (in re proposita) cum animo agit.* Impetus *autem appellat, Stoica lingua,* Perturbationes. *nam illi definiunt* τὸ πάθος, ὁρμὴν πλεονάζουσαν: Perturbationem, impetum immodicum & abundantem.

CAP. II. 4. Quid sit.] *Muretus vellet,* Quid possit ira. *neque enim definitio eius hic quæritur (priore libro factum) sed de vi agitur & quid iam in occupato animo possit. Aliter puto. & contextus me docet, quæri & præmitti hæc minuta, vt serio intellegamus* Quid sit ira? *id est, naturam eius omnem & formam norimus, initia, progressus; & quomodo sedari tollique possit.*

5. Ictus.]

5. Ictus.] *An cum minatur aliquis ferire, quod caput & corpus subducimus? An verius legi,* tactus, *cum librisque & aspernatio in ijs est, vt cum latera aut alæ titillantur: siue magis, in vlcere aut vulnere, cui manum admoues.*

6. Improba.] *Impudica, aut impudentia.*

7. Vertigo.] *Seneca epist.* LVII. Quædam sunt, quæ nulla virtus effugere potest. Itaque & vultum adducet ad tristitiam, & inhorrescet ad subita, & caligabit si vastam altitudinem, in crepidine eius constitutus, despexerit.

8. Primus ille ict.] *Siue primus ille motus. quem licet* Cogitationis motum *appellare; alterum* Assensus. *Vide Manud.* III. *Diss.* VII.

9. Pueto.] *Ptolomæo regi Ægypti.*

10. Non puerile.] *Mortem magni Pompeij, duobus illis consultoribus.*

11. Mattius ille.] *Classicum.*

12. Ad aliena.] *Cum currentes pugnantesve alios, in Circo aut Amphitheatro videmus. Inde sponsiones apud Romanos, cum huic aut illi parti fauerent; rixa, pugnæ.*

13. Inimici nauer.] *Quem cum timet perire, tamen ipse rei turbidæ aspectus turbat. At non vera ea tristitia est. Neque tamen asperner Gruteri acutam coniecturam,* inimici naufragij.] *Nam & incendia, & ruinas, & naufragia ludebant in scænis.*

14. Togati.] *Non vltra* sagati: *& per vestem notat iam emeritum & militia missum.*

15. Xenophanto canente.] *Dorium & bellicum. Diogenes autem hic scite,* Meliorem eum sibi Musicum fore, si cantus caneret, quibus Alexander ardens & furens reprimeretur.

CAP. III. 16. Fortuitum.] *Ita loquitur & appellat, quod non consilio & proposito venit. Alioqui fortuna nullum, sed naturæ hic opus. Fortuitum igitur, id est temerarium, inexspectatum.*

17. Arietarent.] *Verbum, quo vti amat. id est, concurrerent, cum impetu & incursu coirent.*

18. Summa.] *Extremæ partes: manus, pedes, labia.*

19. Impetus fine.] *Imo tuipse impetum à consilio distinxisti, initio libri. Sed intelligit hic* impetum compositum, *de quo dixi: & frustra verba alij consumunt. Habent & feræ impetus, sed simplices, & quos semper (quantum in ipsis est) sequuntur. Senecam attente iam nunc lege & adiunge, nihil tenebrosum.*

20. Et iudicio.] *Hic quoque est qui argutetur. quomodo iudicio Ira, inquit, si extra se est. si nihil ei cum sanitate commune? Respondeo, Iudicio, sed deprauato: iudicio, quod contra impetum initio libri Seneca opposuit, id est deliberatione & assensu.*

21. Fugam.] *Puto rectum, etsi scripti plerique* finem. *Sed ea mens, timorem vitare & fugere; iram contra, petere & sequi, nempe vltionem. E sequenti linea clarum: vbi* Peti *ad* Iram: Caueti *ad* Timorem *aptat.*

CAP. IV. 22. Incipiant.] *Pulchra hæc, & vsui notanda, de triplici discrimine in Affectibus: qui gradatim nascuntur, adolescunt, maturescunt. Vide Manud.* III. *Diss.* VII.

23. Oscitatio.] *Nam sympathia occulta, oscitamus ad visum oscitantem.*

24. Comprimantur.] *Conniueant. quod tanti est, vt Plinius notet inter omnes gladiatores Caligulæ, non nisi duos fuisse, qui hoc emicissent, vt oculis inconniuus essent. lib.* 21. *cap.* 37.

CAP. V. 25.* Illud etiamnum.] *Ruinam & hiatum hic agnosco. nam vbi de* tertio motu, *quod proposuerat? Neque item quæstio aut res cohæret apte.*

26. Apollodorus.] *Libro* VII. *de Benef.* c. XIX. *hos item duos coniungit, vt eximios in sæuitie & cæde:* Quid, inquit, si non tantum malus factus est, sed ferus, sed immanis, qualis Apollodorus aut Phalaris? *Et Phalaris quidem notus est; minus alter, nisi quod Plutarchus Suidasque inter tyrannos nominant, sed nominant tantum. Estne ille, quem* Cassandreæ tyrannum *fuisse Pausanias in Messenicis prodit? Estne item, cuius mortem tragicam, & condignam vita, Plutarchus* De tarda Dei vindicta *tangit & indicat? Verba:* Οἷον φασὶν ἀπολλόδωρόν ποτε κτ᾽ τοὺς ὕπνους ὁρᾶν ἐκδερόμενον ἑαυτὸν ὑπὸ σκυθῶν, εἶτα καθεψόμενον. τὴν δὲ καρδίαν ἐκ τοῦ λέβητος ὑποφθεγγομένην καὶ λέγουσαν, ἐγώ σοι τούτων αἰτία. καὶ πάλιν τὰς θυγατέρας διαπύρους, καὶ φλεγομένας τοῖς σώμασι κύκλῳ περὶ αὐτὸν τρεχούσας: Sicut aiunt Apollodorum aliquādo per somnium vidisse, seipsum excoriari à Scythis, deinde elixari. Cor autem è lebete vocem emittere ac dicere, Ego horum tibi caussa sum. Item & filias flagrantibus corporibus in orbem circa ipsum currere. *Sane animus mihi quoque loquitur, hunc nostrum tyrannum esse. Sed quomodo à* Scythis *excoriatus? quid eis rei in Græcia? aut si apud Scythas iste, vnde ea res Græcis sic innotuit? Puto scribendum,* ὑπὸ σκυτῶν: à coriarijs, à cerdonibus. *& ij vero solent pelles detrahere. Ceterũ* Cassandrea, *Macedoniæ an Thraciæ vrbs est: quæ ante* Potidæa.

27. Velle.] *Scribam,* vel accipere.

28. Per otium.] *Quietu ipsi, & sine motu. imo & per delicias sæui.*

29. Ab infante.] *Quæ forma item Latini,* A pueto. *Porro Annibal nouem annos natus patri, vt comes in Hispaniam esset, vltionem de Romanis ad aram iurauerat. Non ergo prorsus* infans.

30. Per viginti.] *Partim in Hispania, maxime in Italia, res gerentem. In ista per annos.* 17.

31. Carthaginem.] *Vbi tu victus.*

32. Volesus.] *Esse Volesum Messallam, de quo Tacitus* III. *Annal. & qui sub Augusto Proconsul Asiæ fuit, dixi ad Tacitum, à quo colligas, damnatum ab Augusto.*

33. O rem regiam!] ὦ πρᾶγμα βασιλικόν.

CAP. VI. 34.* Virtus inquit.] *Neque hæc cohærere, aut plena esse, quiuis post admonitionem dicet.*

35. Illam eat.] *Scripti omnes,* qui illam. *An igitur,* quin illam: *vel* quidni, *cum interrogatione finali?*

36. Proprium.] *Nam sapiens in perpetuo gaudio, & animi tranquillitate. Vide Manud.* III. *Diss.* V.

37. Repulsam.] *Id est, cum vltionem peragere non potuit. Post* Pœnitentiam *autem tristitia, cum peregit scilicet, & factoriam nollet.*

38. Eundem vult.] *Quod in eximijs laudibus viri eius merito ponunt. Plinius:* Ferunt Socratem clarum sapientia, eodem semper visum vultu, nec aut hilaro magis aut turbato.

Senec.

CAP. VII. 39. Tot millia.] *Obseruare licet ad multitudinem ciuium, qui Romæ.*

40. Quanto turpiores.] *Quare turpiores? quia gnari scientésque praua aut iniusta defendunt: quia fidem & vocem venalia in fas & nefas habent. Addo etiam, quia ipsi omni face criminum maculosi.*

41. Habent.] *Meus & quidam,* consciscunt: *quod admittam.*

42. Alius iudicia.] *Hæc proba lectio. spectat ad filios ingratos & improbos, qui querelam de Testamento inofficioso aduersus patrem instituebant.* Iudicia *enim appellant, supremam illam voluntatem & decreta: cum mens pæne libera ab affectibus, puriter solet iudicare. Itaque* incorruptum iudicem *illum dicit noster, De Benef.* IV. *cap* XI. *vbi plusculа huius rei. Atquin, inquit, satius erat decentiúsque, meruisse indicia illa, & per beniuolentiam* & *gratiam impetrasse; quam legibus vindicasse.*

43. Consistit.] *Forense verbum. & dicunt* Consistere aduersus aliquem, *aut* Cum aliquo, *cum qui congreditur iudicio & experitur: ab ipsa re. quia stabant. Quintilianus Declamat.* CCCXVII. Quantopere his post libertatem satisfecerim, videlicet hac contumelia, qua mecum coosistunt, æque manifestum: *De libertis qui petebant & agebant. Idem Declam.* CCCXXXIII. Vsum loquendi perdidisse maloeram, quam cum homine optime de me merito iam bis consisterem. *Tertullianus sine alia additione* Consistere *dixit, vt in Apolog. cap. 4. De Idololatria, cap. 13. & sæpius.* De hoc primo consistam, *inquit: id est, iudicio agam, & tecum experiar.*

44. Corona.] *Audientium.*

45. Septa.] *Tria loca nominat, in quibus frequentia assidua populi,* Forum, Septa, Circum. *Duo illa nota:* Septa, *autem, alio nomine* Ouilia, *in campo Martio, vbi suffragia ferri solent. quæ è ligneis M. Agrippa marmorea fecit. Locus amplus, & vacuus: ideoque extra illud comitiale tempus, vagorum aut curiosorum ibi multitudo. Eo magis, quod merces omnifariæ exposita, & pleræque rariores. Martialis libro* IX.

In Septis Mamurra diu multúmque vagatus,
Hic vbi Roma suas aurea vexat opes.

46. Togatos.] *Pacis habitu; & ideo tali ingenio speres.*

CAP. VIII. 47. Maiore.] *Vellem,* maiorem. *Est grauate & ægre ferunt.*

48. In ludo.] *Gladiatores enim vna habitant, comedunt: mox pugnant, & mutuo sese cadunt. Vide de his* Ludis *Saturnalia nostra lib. 1. cap. 16.*

49. Inter se plac.] *Exprobrat Horatius Romanis, ciuili bello se lacerantibus:*

Neque hic lupis mos, nec fuit leonibus
Vnquam, nisi in dispar, feris.

50. Hoc vno.] *Vno? atquin alterum discrimen præiuit. Legam cum meo libro,* imo.

51. Ipsos à quibus.] *Socratis dictum: κακοὺς ποιῶν εὖ, θρέψαι κύνας:* Malis bene faciens, nutri lupos.

52. Numquam irasci.] *Demosthenis simile. qui dictabat, ὡς πολλάκις ὅτιν αὐτῷ ἐπῆλθε τοὺς πονηροὺς ἀπαλλάξαι, φοβεῖτο μὴ ἔρημον ἀφῇ ἐκ τῆς ὀργῆς ποιήσῃ τὴν πόλιν:* quod cum sæpe ei incidisset perniciem imprecari malis; veritus esset, ne eo voto plane desolatam ciuitatem redderet.

53. Præter oculos.] *Id est, ante oculos & ora nostra se ostendunt. Cicero in Verrem:* Præter oculos Lollij hæc omnia ferebant.

54. Signo dato.] *A Circensibus, quibus ad currule certamen signum mappa Prætor dat: ac tunc, vt ille ait,*

—carceribus sese effudere quadrigæ.

Tertullianus simili sensu, Velut mappa missa.

55. Et quota.] *Iuuenalis:*

Hæc quota pars scelerum, quæ custos Gallicus vrbis
Vsque à Lucifero, donec nox occidat, audit?

56. Ex vna parte.] *Id est, vnius gentis partísque bina & aduersa castra.*

57. Parentum.] *Lucanus* VII.

—videre parentes
Frontibus aduersis, fraternáque cominus arma.

58. Ciuis manu.] *Ad Sullam. qui primo reditu, cum sex legionibus irrupit per portam Esquilinam.* Cumque ciues è tectis lapidibus & tegulis repellerent, nec progredi posset, clamauit vt ædificia succenderent: sumptáque ardenti face, primus ipse flammam subiecit. *Plutarchus.*

59. Proscriptorum.] *Ad eundem, & discipulos eius Triumuiros.*

60. Fontes ven.] *Florus* II. *cap. vlt.* M. Aquilius Asiatici belli reliquias conficit, mixtis (*nefas*) veneno fontibus, ad deditionem quarumdam vrbium. qui contra fas deum, morésque maiorum, medicaminibus impuris, in id tempus sacrosancta Romana arma violauit.

61. Manu factam.] *Fraude item, & venenis aut maleficijs arcessitam. De hac phrasi Consol. ad Martiam, cap.* XIX.

62. Et regnorum.] *Cæsarem atque istos tangit, qui regnum moliti, libertatem oppresserunt.*

63. Opprimi poss.] *Acute. Vult dictum, quod Seneca alius:* - felix scelus, Virtus vocatur. *Catilina scelestus & parricida, quia conatus opprimere patriam, ipse oppressus: Cæsar felix, & pater patriæ, quia perfecit.*

64. Ne os quidem.] *Quod dicunt aliter,* nec capiti quidem parcere.

CAP. IX. 65. Non resist.] *Resistendo non erat. sine effectu resistebat.*

66. Infitiationes.] *Aeris accepti, depositi, aut talium.*

67. Trina.] *Nam tribus foris, illo æuo, ius dicebatur. Martialis:*

Atque erit in triplici par mihi nemo foro.

Hæc erant, Romanum, Cæsaris, Augusti: *quibus & alia post adiecta. vt dixi in Admir. lib.* III.

68. Insaniendum.] *Nam* insania, flos iræ, *vt suprà.*

69. Caligo mentium.] *Quam vtinam agnoscamus! sed vt quisque hodie aliquid legisse, vidisse, vsu didicisse visus*

fus est: sumit animos, & velut in clara luce, aliorum errores ridet.

70. Exempla.] *Nam tra dimus & transfundimus vitia, & capimus haurimusque vicissim.*

CAP. X. 71. Deseruit exerc.] *Suppositum est, scripti libri,* dæseuit: *meus* deleuit. *Credo proxime ad verum: & fuerit* deliuit, *neglecta litterula vnde ille scriptor* deleuit, *cum verum esset* deliquit. *De re ipsa, plures tuto peccare, & cum venia; etiam Lucanus, de ipsis militibus, scripsit:*

—Quippe ipsa metus exsoluerat audax
Turba suos, quidquid multis peccatur, inultum est.

72. Heraclitus.] *Hæc vero sumpsit noster à Sotione, (an illo præceptore suo?) qui* Sermones de Ira *scripsit, aliquoties Stobæo citatos, in quo hoc ipsum fragmentum:* Τοῖς δὲ σοφοῖς ἀντὶ ὀργῆς, Ἡρακλείτῳ μὲν δάκρυα, Δημοκρίτῳ δὲ γέλως ἐπῄει: Sapientibus iræ loco, Heracliro quidem lacrimæ, Democrito vero risus oboriebatur.

73. Videbatur.] *Idem huic homini, Democrite, habes animo affectam.*

74. Paucissimos.] *Tam raros, quam Phœnices.*

75. Aspiciet.] *Videntur ex sermone sapientis esse: ergo,* aspiciam.

CAP. XI. 76. Periculosius.] *Ennius:* Quem metuunt oderunt. quem quisque odit, periisse expetit.

77. Sine virib.] *Trito illo, & Liuiano dicto:*

Vanam sine viribus iram esse.

78. Feræ quoque.] *Libri plerique, & meus, inserta voce,* feræ sapientis quoque. *An superflua & repetita est inepta certe. an mutamus,* sæuientis?

79. Ipso quo tim.] *Nihil enim bonum pulchrumque timetur.*

80. Deformis pers.] *μορμολυκεῖον.*

81. Medio eiu.] *Cæsaris Iulij ludis, atque ipso spectante, audiente. Nec obscure hic versus in eum dirigebatur, vel Macrobio auctore: quem vide,* II. Sat. cap. VII.

82. Publici aff.] *Quasi eius ore omnes hunc sensum interiorem suum exprimerent,*

83. Vmbra.] *Adde huic res infra, lib.* III. *c.* XXX.

CAP. XII. 84. Offa.] *Est à Mureto, nec damnes. Libri enim omnes,* ossa. *An non ora? tamen &* ossa *quædam mortifera, vt in Pastinaca pisce, alisque.*

85. Linea.] *Explico lib.* I. *de Clemen. cap.* XII.

86. Ab ipso est.] *Quia formidinem feris adfert.*

87. Curriculi.] *Plinius lib.* VIII. Hoc tale tamquam sæuum animal, rotarum orbes circumacti, currusque inanes, & gallinaceorum cristæ, cantusque etiam magis terrent: sed maxime ignes. *Isidorus:* Rotarum timent strepitus, sed ignes magis.

88. In caueam.] *E qua ad pugnam egressi. De his scripsi libello* De Amphith. *cap.* IX.

89. Porcina vox.] *Ælianus hoc notat lib.* XVI. *cap.* XXXVI. *Et Plutarchus,* De Inuidia & Odio, *caussam huius metus reddit:* εἰκότως δὲ καὶ τῷ λέοντι πρὸς τὸν ἀλεκτρυόνα, καὶ τῷ ἐλέφαντι πρὸς τὴν ὗν μόνος ἐμφύεν ἐγγεννᾶσθαι τὸν φόβον. ὃ γὰρ δεδίασι, καὶ μισεῖν ἐοίκασιν: Merito etiam leoni in gallum, elephanti in suem (*male* aprum *verterunt*) odium procreasse ab iis metum. Nam quod timent, & oderunt.

90. Vmbra ab inf.] *Nempe mortualis. nam & Manes,* Vmbras *vocant.*

91. Rubens pin.] *Formido dicta.*

92. Sui iuris.] *Indomiti, liberi, nulli subiecti.*

93. Riderent.] *Vt ille Crassus, ἀγέλαστος Græcis.*

94. Omni humore.] *In metu aquæ intercutis: atque hodie sunt exempla.*

95. Vigiliam.] *Plinius de C. Mæcenate, patrono illo Musarum;* triennio supremo, nullo horæ momento somnum contigisse: *id est, numquam horam totam dormisse.*

96. Funibus.] *Funambulos intellegit.*

97. Mergi.] *Vrinatores. His talibus exemplis, in idem argumentum, Musonius vtitur secta eiusdem Stoica, & fere qui, cum nostro:* Οἱ μὲν ἄρα θαυματοποιοὶ δύσκολα οὕτως ὑφίστανται πράγματα, καὶ τὴν ζωὴν περιβάλλοντες τὴν ἑαυτῶν. οἱ μὲν εἰς μαχαίρας κυβιστῶντες, οἱ δὲ ἐπὶ κάλων μετέωροι βαδίζοντες, οἱ δ' ὥσπερ ὄρνεα πετόμενοι διὰ τοῦ ἀέρος, ὧν τὸ σφάλμα θάνατός ἐστι. καὶ ταῦτα πάντα δρῶσι, μικροῦ χάριν μισθοῦ. ἡμεῖς δὲ οὐκ ἀνεξόμεθα ταλαιπωρεῖν ὑπὲρ εὐδαιμονίας ὅλης. Mirifici quidam & præstigiatores, difficiles res subeunt & suscipiunt, ac vitam ipsam suam in discrimen proiiciunt, alij quidem super gladios in caput se iactantes & saltantes; alij sublimes in funibus incedentes; alij tanquam aues per aërem volantes: quorum omnium error, mors est. atque ista tamen exiguæ mercedis aut stirpis caussa subeunt: nos vero non sustinebimus laborare, pro tota simul beatitudine? *Iunge cum sequentibus Seneca: sunt gemina.*

CAP. XIII. 98. Indicetet.] *Non alius imperaret, sed nos ipsi nobis.*

99. Auctoramento.] *Cum non magna proposita merces, tamen labore magno hæc pararunt.*

100. Dictum.] *Ita mei libri, non* visum: *& adspicit haud dubie Hesiodum illud dictum,*

Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν
Ἀθάνατοι· μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτήν·
Ac virtuti Dij sudorem proposuere,
Et via difficilis, atque aspera ducit ad illam.

101. Bonis ausp.] *Bene precantium verba.*

CAP. XIV. 102. Facibusque.] *Nescio cur spreuerint, quod in scriptis & quibusdam editis est,* calcibusque. *Nonne calcibus subditis, vel nudis, vel quos ferrata calcaria armant, equum incitamus? At de* Facibus *haud temere legas, nisi forte in certamine curruli: atque id raro.*

103. Vilissima.] *Corpore.*

Senec.

104. Pyrrhum.] *An regem illum nobilem; an potius alium huius artis, à quo & Phyrrhica saltatio nomen habet.*

CAP. XV. 105. Sylua est.] *Arborum mitium & fructiferarum.*

106. In malis.] *Meus*, bonam indolem à malis quoque suis: *& alij libri fere accedunt. Illi nostri, vera puto, hoc sensu: Bonam indolem coniicimus & deprehendimus, etiam à vitiis quibusdam & malis: vt à verecundia, amore, misericordia. Recte enim cum prioribus.*

107. Regere potest.] *Aristoteles: οὐκ ἔστιν εὖ ἄρξαι τὸν μὴ ἀρχθέντα*: Non est vt recte imperet, cui non imperatum.

CAP. XVI. 108. Simillima cælo.] *Quod vt ille canit.*

—vitamque ac fata ministrat
Genribus, ac proprios pet singula corpora mores.

Et alius Poeta.

—emollit gentes clementia cæli.

Tacitus de Mattiacis: Nisi quod ipso adhuc terræ suæ solo ac cælo aetius animantur.

109. Deumque.] *Et hunc fine ira, vt Stoici.*

110. Simplicissimi.] *Qui iram in promptu habent, sed non seruant aut recondunt. Tacitus de Agricola suo:* Ceterum ex iracundia nihil supeterat. secretum & silentium eius non timeres. honestius putabat offendere, quam odisse.

CAP. XVII. 111. Histriones.] *Hoc quoque ex Sotion, Serm. II. de Ira: ὑποκριταῖς μὲν οὖν καὶ μὴ ὀργιζομένοις, ὑποκρινομένοις δ' ὀργὴν συμφέρει, οἱ δὲ σπουδαῖοι ἄνδρες, οὐδ' ἐὰν ὡς ἀληθῶς ὀργίζωνται, οὕτω χρῶνται τῷ σχήματι:* Histrionibus etsi non iratis, iram tamen simulantibus, conducit & confert, at viri boni, nec vere etiam irati, hac facie & gestu vtuntur.

112. Prædam.] *Ita ille dicitur, & illa quæ prædo inuadit.*

CAP. XVIII. 113. Peccemus.] *Vt refrenemus, & inhibeamus, quam partem ex sequitur ab initio libri tertij: Etsi quidam scripti hic ordiuntur* tertium, *isto inquam Cap. XVIII. nec male fortasse: & idem* quartum *statuunt, qui tertius est nobis.*

114. Vincamus.] *Meus & quidam*, vitemus.

115. Sequentia temp.] *Id est, reliquam ætatem, post illam puerilem & primam, quæ est sub educatoribus & magistris.*

116. Frigida, feruida.] *Vide Physiol. II. Dissert. XIV.*

117. In aliquos.] *More scilicet. An* aliquas *verius esset, vel* potestates, *vel* varietates? *vtraque ea vox præiuit.*

118. Ingenia.] *Est in nostris libris & vulgatis: spreuit tamen editio Romana. & potest, fateor, abesse, vt communiter referas ad loca, animalia, corpora.*

CAP. XIX. 119. Feruidi Mist.] *Libri nostri*, feruidi animi natura: *sed & Gruteri fere consentiunt. Legerim*, feruida nimis natura.

119. Frigidos.] *Omnino melius quidam libri*, timidos.

120. Ex nostris.] *Stoicis.*

121. In pectore.] *Claudianus:*

Iram sanguinei regio sub pectore cordis
Protegit, imbutam flammis, auidamque nocendi.

122. Efferuescente.] *Vide, quæ supra ex Aristotele addnxi, ad cap. III. libri I. Adde hanc Damasceni finitionem. Θυμός ἐστι ζέσις τοῦ περὶ καρδίαν αἵματος, ἐξ ἀναθυμιάσεως τῆς χολῆς ἢ ἀναθολώσεως γινομένη* Ira est feruot sanguinis circa cor, ex euaporatione, aut commotione bilis natus.

123. Senes diff.] *Hæc omnia ita iunctim fere in Ammiano Marcellino, vbi de Valentiniani ira loquitur libro XXVII.* Hanc esse animi vlcus diuturnum, interdumque perpetuum, prudentes definiunt: nasci ex mentis mollitie consuetum. id adserentes argumento probabili, quod iracundiores sunt incolumibus languidi, & fœminæ maribus, & iuuenibus senes, & felicibus ærumnosi. *Quæ mihi videtur à Plutarcho palam mutuatus, qui libello περὶ ἀοργησίας,* De non irascendo: *ὡς γὰρ οἴδημα μεγάλης ἐστὶν ἐν σαρκὶ πληγῆς πάθος, οὕτως ἐν ταῖς μαλακωτάταις ψυχαῖς, ἡ πρὸς τὸ λυπῆσαι ἔνδοσις ἐκφέρει μείζονα θυμὸν ἀπὸ μείζονος ἀσθενείας. διὸ καὶ γυναῖκες ἀνδρῶν ὀργιλώτεραι, καὶ νοσοῦντες ὑγιαινόντων, καὶ γέροντες ἀκμαζόντων, καὶ κακῶς πράττοντες εὐτυχούντων:* Vt enim vlcus aut tumor affectus est plagæ alicuius magnæ in carnẽ inflictæ, sic in mollissimis animis inclinatio ad dolendum, exprimit & effert maiorem iram à maiore imbecillitate. Ideoque & fœminæ maribus iracundiores sunt, & incolumibus languidi, & iuuenibus senes, & felicibus ærumnosi. *Conuenienter itaque Plutarcho nisi quod Iram* definiri *dicit* Vlcus animi: *quod non ita in eo est, sed componi & assimilari.*

124. Ægri & conu.] *Aristoteles de his omnibus II. Rhetor. cap. II. Et caussam dat, quia Ira ex dolore est, dolor ex cupiditate rei negata. διὸ, inquit, κάμνοντες, πενόμενοι, ἐρῶντες, διψῶντες, ὅλως ἐπιθυμοῦντες, καὶ μὴ κατορθοῦντες, ὀργίλοι εἰσὶ καὶ εὐπαρόρμητοι* Ideoque fessi aut ægri, egentes, amantes, sitientes, vniuerse dictum, cupientes & non assequentes, iracundi sunt & moueri faciles. *Plura ibi, si voles. & adde Problem. Sect. X. Quæst.* XXXVI. *vbi hoc commune effatum, ὅτι ἡ ἀφαίρεσις, ὥσπερ καὶ ἰσχνότης, ποιεῖ διὰ τὴν ἕξιν τὴν ὀργήν:* quod ablatio, sicut & extenuatio, iram ratione habitus moueat. *Quæ caussa Senecæ nostro tacita;* maligne alitur & deficit. *Dixit & supra lib. I. cap.* XIII. Inualidum omne, natura querulum esse.

CAP. XX. 125. Quidam sicci.] *Mureti, non Senecæ. nam libri omnes*, quidam saucij. *Puto sententiam, quosdam ebrios plene & madidos efferuescere; alios leniter saucios flore Liberi, & tactos. Sed libri meliores, verbum etiam addunt*, saucij sunt. *Quid dissimulo? defectus est, & sequentia certe non hærent. Itaque meo iudicio, nota sic ponatur* efferuescunt, quidam * saucij sunt.

126. Flaui.] *Bile suffusi.*

127. Rubentesque.] *Sanguine pleni, atque eo mobili.*

128. Alios

128. Alios labor.] *Repete quæ ex Aristotele, paullo ante.*

129. Grauis est.] *Haud nimis placet. mallem,* Praua est: *sed dispice. An* grauem *vult* consuetudinem, *id est conuersationem molestam, fastidij plenam?*

130. Profuit.] *Sine magis,* profuerit.

131. Plato.] *Cuius verba sunt, in parte hic expressa, II. De Legib.* *Ἆρ' οὐ νομοθετήσομεν, τοὺς παῖδας μέχρις ἐτῶν ὀκτωκαίδεκα τὸ παράπαν οἴνου μὴ γεύεσθαι, διδάσκοντες, ὡς οὐ χρὴ πῦρ ἐπὶ πῦρ ὀχετεύειν εἴς τε τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν, πρὶν ἐπὶ τοὺς πόνους ἐγχειρεῖν πορεύεσθαι. τὴν ἐμμανῆ εὐλαβούμενοι ἕξιν τῶν νέων:* Nónne igitur legem feremus, ne pueri ante annum XVIII. omnino vinum gustent? Docentes, quod non oporteat ignem igni addere & infundere tam in animum, quam in corpus, priusquam ad labores suscipiendos apri paresque sint. Prouidentes etiam, ne furiosam reddamus iuuenum naturam. *Aristoteles pariter,* nec pueris nec nutricibus vinum *censet* conducere.

132. Tumescent.] *Ira autem tumor quidam est.*

133. Vt minuatur.] *Exhalando, & per laxatos poros spirando.*

134. Despumet.] *A vino nouo metaphora, quod spumat, dum feruet & bullit; despumat, cum desinit, & subsidit.*

135. Siccioribus.] *Caue seiungas. nam* siccioribus *vel maximum periculum ab ira: ideoque aptius mei,* siccioribusque, *cum copula repræsentant. Nam nectendum cum sequenti qualitate. siue vt ipse appellat, potestate: siccis simul & frigidis, (qui sunt melancholici) non esse periculum ab ira tam promptum,*

CAP. XXI. 136. Extollendum.] *Indoles.*

137. Deprimendum.] *Ira*

138. Si laudatur.] *Fabij votum est:* Mihi ille detur puer, quem laus excitet, quem gloria iuuet, qui victus fleat.

139. Caussæ suæ.] *Tanquam innocens sit.*

140. Prioribus fact.] *In gratiam anteactorum, gratia fiat.*

141. Promissis.] *De emendatione, vt solet.*

142. Gestire.] *Efferri, voce & gestu iubilare.*

143. Educatio mollis.] *Fabius:* Mollis illa educatio, quam Indulgentiam vocamus, neruos omnes & mentis & corporis frangit.

144. De pædag. satis.] *Quem cum pædagogus offendit castigando, aut fortasse verberando; parentes placarunt, & purgare se tantummon Pædagogus & satisfacere debuit.*

145. Et timeat.] *Quo sensu? timeat verum audire? imo amet potius, & id discat. Distingue:* Audiat verum, & timeat interim, vereatur semper; maioribus assurgat; nihil p. ir. *Membratim ita præcipit. puer vera, nō blanda audiat interdum timeat, vereatur semper. Plus est* Timere, *quam* Vereri: *& illud seruorum magis, hoc liberorum. Interdum tamen & illud vsurpandum, acrius asperiusque castigando.*

146. In conspectu.] *Mirus hic scriptor. si consideras, paucis lineis, & aliud agens, totam institutionem puerilem format, & præit: solidis mehercle vtilissimisque præceptis.*

CAP. XXII. 147. Pædagogosque.] *Distincti à Præceptoribus, antiquo illo more. Nam isti, nihil nisi assecla erant, & vt puerorum progressus, actiones, mores obseruarent aut formarent. At Præceptores docebant, & artes scientiasque infundebant.*

148. Applicatur.] *A fruticibus vel herbis sumptum, quæ ad stipites se acclinant, & assurgunt.*

149. Sors nascendi.] *Ad temperiem elementorum, de qua cap.* XVIII. *&* XIX.

150. Educatio.] *De qua iam dictum.*

151. Vitii.] *Non enim in nostra manu est, quales nascamur.*

152. Præcepti.] *Quia serum, & iam adulti sumus.*

153. Sequentia.] *Ipsum verbum repetit. quo in partitione vsus, cap.* XVIII. Ea in educationem, & in sequentia tempora diuidentur.

154. Veritatem dies.] *Sophocles:*

> *Ἅπανθ' ὁ μακρὸς κ' ἀναρίθμητος χρόνος*
> *Φαίνει τ' ἄδηλα, καὶ φανέντα κρύπτεται:*
> Hæc cuncta voluens ordo longi temporis,
> Occulta prodit, atque prodita occulit.

155. Inuiti.] *Cur hoc mutant? nonne in amore, & alia vehementi cupidine ita est? solicitudo adhæret, vna cum credulitate si quis tristiora adfert. vt,* Amicus tibi detraxit: Amica fidem fregit, *& hæc plura.*

CAP. XXIII. 156. Tyrannicida.] *Zenon Eleates. de quo Diogenes in eius vita, Valerius lib.* III. *Cicero Tuscul.* II.

157. Hippia.] *At Valerius* Phalarim, Agrigenti tyrannum, *appellat: Diogenes: ambigue,* Nearchum, *vel* Diomedontem.

158. Epistolam matris.] *Plerique omnes,* Parmenionis *epistolam, non matris produnt: Arrianus, Plutarchus Valerius, Iustinus. Diodorus in hac re silet; at sub idem tempus accusatum à matre* Alexandrum Lyncestis *facit.*

159. Qui faceret.] *Credendo, an potius conualescendo? nam si fato ablatus fuisset, quis Deus Philippum purgasset?*

160. Laudanda magis.] *Certe. nam periculosa in magnis ira. Publius:*

> Fulmen est, vbi cum potestate habitat iracundia.

161. Scriuia.] *Plinius de ea re, lib.* VII. Illa fuit vera & incomparabilis inuicti animi sublimitas, captis apud Pharsalum Pompei Magni scriniis epistolarum, iterumque Thapsum Scipionis, ea optima concremasse fide, atque non legisse. *Adde Dionem Cassium, extremo libro* XLI.

CAP. XXIV. 162. Suspicio.] *Imo & inquisitio. ac Plutarchus scite monet:* minutam inquisitionem & sedulitatem, in vxorem, filium, seruum, iras gignere multas & cottidianas. Sicut subtiles literæ

visum turbant, si intendis: sic tes exiles mentem.

163. Osculo meo.] *Pro more tunc communi, in salutando, osculo se excipiebant. Ille, inquit, frigide me osculatus, & vix libato, se auellit. ergo fastidit, aut odit.*

164. Cito abr.] *Item quasi auersans, nec delectatus.*

CAP. XXV. 165. Agilis.] *Ad ministeria.*

166. Tepidior.] *Nam calidam bibebant. Docui abunde* I. *Elect. cap.* IV. *Ammianus libro* XXVIII. *de sui æui moribus:* Ita autem pauci sunt inter eos seueri vindices delictorum, vt si aquam calidam tardius attulerit seruus, trecentis adfligi verberibus iubeatur. *Adde Epictetum* I. *Dissert.* XIII.

167. Aqua potui.] *Additum in aliis,* potui erogata. *Sed profecto additum: & libri prisci spernunt. Aqua potui, vt Vestis indutui, Signum receptui.*

168. Turbatus.] *Parum compositus, impresso vestigio fractus. Alij,* turpatus: *nec omnino male. Intelligit autem torum conuiualem, qui sterni splendide & in pompam solet.*

169. Contraxit.] *Strinxit, membra eius (vt in frigore solet) adduxit.*

170. Candida.] *Splendens, nitida. qui color infestus oculis.*

171. Mindyridem.] *Græci omnes,* Smindyridem. *Nominat Herodotus lib.* VI. *& venisse Sicyonem, ad nuptias Agaristæ, Clisthenis filiæ, ambiendas: atque addit,* ad extrema deliciarum hunc venisse. *Athenæus libro* VI. *&* XII. *hoc itinere* aucupes, piscatores, & coquos mille secum duxisse, ad domesticum luxum. *Idem iste iactare solitus, quasi felicitatis insignem notam,* Se à viginti annis, solem nec orientem nec occidentem vidisse: *assidue scilicet in mensa, aut in lecto. Meminit & Ælianus libro* IX. *cap.* XXIV. *& lib.* XII. *Variæ Hist.*

172. Rastrum alleu.] *Attollentem in sublime. Est enim Latinis* Rastrum, *quod δίκελλα Græcis, siue* Bidens *Id terræ, sublatum manibus, impetu impingitur: à radendo dictum.*

173. Idem sæpius.] *At meus inserit:* Idem, bilem habere sæpius. *& germanum credam. Bile aut febricula se laborare, quia rosæ folijs parum æqualiter substratis incubuisset.*

174. Tussis.] *Similis locus epist.* XLVII. Virga murmur omne compescitur; & ne fortuita quidē verberibus excepta sunt, tussis, sternutamentum, singultus. magno malo vlla voce interpellatum silentium luitur.

175. Musca.] *Nam huic rei puer aut pueri, qui flabello pauonino, muscas & culices fugarent, à cibis, à conuiuatoribus.* Muscarium, *ab vsu vocabant. etiam concubinæ huic rei. Martialis:*

Et æstuanti tenue ventilat frigus
Supina prasino concobina flabello.

Per viam vtebantur. Ammianus: Vbi si inter aurata flabella laciniis sericis insiderint muscæ, vel per foramen vmbraculi pensilis radiolus irruperit solis, quæruntur quod non sunt apud Cimmerios nati. *De hoc ritu apud Gregorium Nazianzenum pulchra: sed parco.*

176. Versus cal.] *A Pinciano est. at libri mei aliique consensu,* obuersatus canis. *Neque id damnem. nam scæuum putabant, canem obuersari aut irrumpere.*

177. Clauis.] *Quæ casu suo strepitum faceret.*

178. Curiaue.] *Crebra ibi in altercationibus conuicia, & pæne præter grauitatem Senatoriam: quod vel Ciceronis orationes dicent.*

179. Tracti subs.] *Non autem translati, & transportati sine strepitu.*

180. Diluenti niu.] *Epistola* LXXVIII. *circa finem:* Quia non vino niuem diluit. *Ibi vide.*

CAP. XXVI. 181. Vt librum.] *D. Augustinus ipsum hoc notat:* Irascimur, *inquit,* non hominibus tantum, sed calamo in scribendo, eumque collidimus atque frangimus; & aleatores tesseris, & pictores penicillis, & cuicumque instrumento quilibet, ex quo difficultatem se pati arbitratur.

182. Mutis anim.] *Ita Vlpianus, de pauperie quadrupedum:* Pauperiem esse damnum, *definit,* sine iniuria facientis datum. *nec enim dici posse animal iniuriam fecisse, quod sensu caret.*

183. Quia nulla.] *Sententia non peccat, verba à veris abeunt. nam libri mirifice variant. Meus:* quæ nullam iniuriam que ita consilio profecta faciunt. Lego: quæ nullam iniuriam, quasi à consilio profectam, faciunt. *Vide Aristotelem* V. *Ethic. cap.* IX.

CAP. XXVII. 184. Pro innocentia.] *Id est, loco innocentiæ est ijs imprudentia. Nocent quidem, sed imprudentes & parum sanæ mentis: hoc efficiat, quasi nec nocuerint.*

185. Nec volunt ob.] *Stoicum est, & sæpius in nostro occurrit. Vide Physiol.* I. *Dissert.* X.

186. A sua.] *Qui nec inferre magis iniuriam possint, quam ipsi pati.*

187. Proprie dirig.] *Hoc explicat, De Benef. lib.* VI. *cap.* XX. Isto, inquit, modo nec Soli nec Lunæ quidquam debes. Non enim propter te mouentur. *Responsio.* Sed cum in hoc moueantur, vt vniuersa conseruent, & pro me mouentur. Vniuersorum enim pars sum.

188. Non enim nos.] *Nos soli: alioqui & nos. Nam Stoicorum dogma:* Mundum deorum & hominum caussa conditum esse. *Ita in Zenone Diogenes: & si Lactantius* sententiam Stoicorum *asserit,* nostra caussa mundum esse creatum: *De Ira Dei, cap.* XIII. *& lib.* VII. *Diuinar. Inst. cap.* IV. *Sed hoc moderandum est: sicut & ista Senecæ, satis abscise dicta. Nam alibi aduersari videtur, vt de Benef.* IV. *cap.* XIII. Mundus in quid vices suas absoluit? in quid sol diem extendit & contrahit? Omnia ista beneficia sunt. fiunt enim, nobis profutura. *Sed solutio est, quam tetigi: & Senecæ item posita, De Benef.* VI. *cap.* XXIII. Itaque non possunt videri (*cælestia*) sua tantum caussa decurrere, & explicare opus suum: quia pars operis & nos sumus. *Et mox:* Quia etiamsi potiora illis sunt in quæ oriuntur, nos tamen in maiora ituri iuuant. *Iterumque:* Is ordo mundo datus, vt appareat curam nostri non inter vltima habitam. *Adde Physiol.* II. *Dissert.* VIII.

189. Scalpellum.] *Secandæ aut resecandæ carni à medico adhibitum.*

190. Abstinentia.] *Item à medico indicta.*

191. In

191. In consilium.] *Sententiam de nobis dicturi. A foro & iudiciis. vbi in* consilium iudices mitti *dicuntur cum caussa audita & cognita, potestate à Quæsitore facta, deliberant, & tabellis acceptis finiunt.*

192. Pluris.] *Manet in allusione. maiore pœna aut mulcta nosipsi taxabimus.* Æstimari lis *vel* caussa *dicitur, cum iudex damnum datum socius, siue singulis, definit & summa sua concipit.*

193. Adiicimus male f.] *Nam, vt Fabius:* culpam admissam excusare, altera culpa est.

194. Ad legem.] *Hactenus bonum, vt ne lex aut iudex te deprehendat. At tuus domesticus & internus iudex, quid? illi te proba, & sero es probus.*

195. Officiorum.] *Quæ tanti fecere Stoici, vt singularem iis locum & partem in diuisione Ethices dederint. Vide Diogenem in Zenone.* Officium *autem* appellant Stoici (*ait Cicero*) quod ratione factum sit. *Ipsa Græca definitio:* τὸ καθῆκον φασὶν εἶναι, ὃ πραχθὲν εὔλογον ἴσχει ἀπολογισμόν: Officium dicunt, quod productum factumque probabilem habet rationis expositionem. *Ergo officium valde latius, quam Lex patet: & adstringit ad omnia, ad quæ Ratio.*

196. Publicas tab.] *Legum tabulas, in ære publice propositas & affixas.*

CAP. XXVIII. 197. Arctissimam.] *Ipsam legum regulam, quæ minime late patet. Sed verum forte,* non arctissimam.

198. Præstare.] *Tales exhibere.*

199. Lege mort.] *Quæ mortalibus omnibus dicta est.*

200. Aliqua fug.] *Meus,* ad aliquid: *alij,* aliquo. *Ego vellem* aliqua defug.

201. Pronos.) *Erasmus,* per nos. *fortasse,* post nos: *et si illud* pronos *ferri potest, quasi inclinatos & volentes, sed parum pro sententia.*

202. Non ipsam iniur.] *Id est, finem & scopum non habere iniuriam nostram aut læsionem.*

203. Dulcedine verb.] *Ne dictum ei periret: quod ægre in ore tenetur conceptum.*

204. Adulatio.] *Exemplum in Cælio oratore lib.* III. *cap.* VIII.

205. Officiis suis.] *A bona mente & caussa profectis: quæ casus aliquis, aut praua mens, cui deferebantur, corrupit.*

206. Calumniator.] *Qui alios circumuenit, & ex vitæ instituto defert.*

207. A tergo.] Sed non videmus manticæ quod in tergo est, *vt ait Catullus.* Αἴσωπος ἔφη δύο πήρας ἕκαστον ἡμῶν φέρειν, τὴν μὲν ἔμπροσθεν, τὴν δὲ ὄπισθεν. καὶ εἰς μὲν τὴν ἔμπροσθεν ἀποτιθέναι τὰ τῶν ἄλλων ἁμαρτήματα, εἰς δὲ τὴν ὄπισθεν τὰ ἑαυτῶν: Æsopus dictitabat, duas peras quemquam nostrum gestare, anticam vnam, & posticam alteram. & in anticam aliorum peccata immitti & reponi; in posticam, nostra ipsorum.

208. Tempestiua.] *In vitio habita, sicut & Intempestiua. Vide, si lubet, quæ fuse notaui ad lib.* XIV. *Ann. Taciti.*

209. Nihil alienæ.] *Victor de Augusto.* Cum esset luxuriæ seruiens, erat tamen eiusdem vitij seuerissimus vltor. more hominum, qui in vlciscendis vitiis, quibus ipsi indulgent, acres sunt. *Plinius lib.* VIII. *epist.* Nostine hos, qui omnium libidinum serui, sic aliorum vitiis irascuntur, vt quasi inuideant?

210. Tyrannus.] *Qui ipse in cottidianis cædibus.*

211. Mora.] Ἐν αὐτῷ γὰρ πέψαι τὴν ὀργὴν, χρόνου δεῖ, *ait Aristoteles:* Ad ipsum vt ira concoquatur, tempore opus est. *Nec aliud salubrius remedium.*

CAP. XXIX. 212. Est suspicax.] *Ea vox nihil ad sequentem affectum, quem exprimit. Puto fuisse,* subprocax: *petulanti & audaci ingenio,* λοιδορὸς, θρασύς. *Et sunt sane tales, qui alienis dissidiis iurgiisque pascuntur. quos egregie notauit Socrates: cum Xantippe eius clamante & iurgante, quidam hortarentur vt resisteret, & impudentem inuaderet:* Nempe, *inquit,* vt vos spectantes acclametis, Eia Xantippe, Eia Socrates.

213. Aduocationem.] *Moram, vt sæpe.*

214. Ad manum.] *Magis in manus sumitur, & tractatur.*

215. De præsentibus.] *Suspectum mihi. nisi placet distinctione corrigere,* Amicum condemnas, de præsentibus antequam audias. *quod est: antequam ab iis qui præsentes fuere, rem inquiras. Siue etiam,* de præsenti. *id esset, ab ipso præsente priusquam exquiras.*

216. Pœne non dic.] *Simile illi,* Quod nemine sciente fit, pœne non fit.

CAP. XXX. 217. Ius sit.] *Inter tot beneficia, possit vel iniuriam vnam facere impune.*

218. Rex est?] *Ita Medea apud nostrum, in cognomine Tragœdia:* Si iudicas, cognosce: sin regnas, iube. *ad Creontem.*

219. Imitaris.] *Impetum assumendo, rationem abiiciendo.*

220. Sibi dedit.] *Quia in ipsa culpa, pœna est: & animus sibi conscius se torquet. Epictetus:* Οὐδεὶς δίχα ἀπωλείας καὶ ζημίας κακός ἐστι: Nemo sine damno & pœna malus est.

221. Domesticis.] *Familiaribus nostris, quos putamus volentes esse debere, & obnoxios. Eadem ratio, cur odia fratrum aut propinquorum (Aristoteli obseruatum lib.* VII. *Politic. cap.* VII.) *sint acerbissima,* καὶ οἱ τι λίαν στέρξαντες, οἱ δὲ καὶ λίαν μισοῦσιν: Et qui valde aliquid amant, iidem idem valde oderunt.

CAP. XXXI. 222. Regis quisque.] *Epist.* XLVII. Regum uobis induimus animos. *Adde epist.* XLII.

223. Fabius.] *Aliquis Scipioni tribuit, ad Numantiam.*

224. Sinus.] *Propertius:* Velorum plenos subtrahis ipse sinus.

225. Iugo colla.] *Satis crebrum Romæ, elephantos currum trahere, siue Deorum in pompa Circensi, siue & triumphalem. Leones item, in Plinio; aliæque feræ in Martiale, per ludos:*

Picto quod iuga delicata collo
Pardus sustinet; improbæque tigres.
Indulgent patientiam flagello;
Mordent aurea quod lupata cerui;
Quod frænis Lybici domantur vrsi,
Et quantum Calydon tulisse fertur.

Senec. Ccc ij

Paret purpureis aper capistris;
Turpes esseda quod trahunt bisontes:
Quis spectacula non putet deorum?

226. Taurorum pueris.] *Item exhibita hæc in ludis. Martialis:*

Aspice, quàm placidis insultet turba iuuencis,
Et sua quàm facilis pondera taurus amet.
Cornibus hic pendet summis; vagus ille per armos
Currit, & in toto ventilat arma boue.
At feritas immota riget. non esset arena
Tutior, & possent fallere plana magis.
Nec trepidant gressus: sed de discrimine palmæ
Securus puer est, sollicitumque pecus.

227. Pocula sinusque.] *Haud abnuam in mensa etiam repsisse. Quidam tamen libri* ocula: *ex quo aliquis* oscula. *Porro dracones istos fœminæ in delicijs habebant, apud eumdem Martialem:* Sic gelidum collo nectit Gratilla draconem: *& hodie fit in Italia.*

228. Cum animalib.] *Ita & Epictetus increpat istos iracundos.* Εἰ δ' ἀντὶ ἀνθρώπου, ἡμέρου ζώου, καὶ κοινωνικοῦ, θηρίον γέγονας βλαβερὸν, ἐπίβουλον, δηκτικὸν, οὐδὲν ἀπολώλεκας; Si verò pro homine, qui est placidum animal & sociale, transieris in feram noxiam, insidiosam, mordacem, nihilne amisisti? *Nempe teipsum.*

229. Maiore vrbe.] *Ipso mundo, magna illa patria.*

230. Ad cœtum.] *Sociale animal.*

231. Natrices.] *In Glossario,* Natrix boa *est: serpentis genus Plinio notum.*

CAP. XXXII. 232. Voluptatem.] *Hoc ante alios Homerus dixit Iliad. Σ. in Achillis persona.*

Ὡς ἔρις ἔκ τε θεῶν ἔκ τ' ἀνθρώπων ἀπόλοιτο,
Καὶ χόλος, ὅς τ' ἐφέηκε πολύφρονά περ χαλεπῆναι.
Ὅς τε πολὺ γλυκίων μέλιτος καταλειβομένοιο
Ἀνδρῶν ἐν στήθεσσιν ἀέξεται, ἠΰτε καπνός:
Ah pereat diuum atque hominum Contentio, & Ira,
Quæ sapientem etiam interdum sæuire coëgit.
Dulcior hæc melle atque fauo liquidum stillante,
Pectoribus sese insinuans, crescit quasi fumus.

Plato in Philebo, mixtionem voluptatis & doloris in ira esse vult, *testimonio isto Homeri vsus: & scite comparat* cum iis, qui tragœdias spectant quos videas vno tempore gaudentes & flentes. *Aristoteles autem, & ipse vsus Homericis versibus, caussam iucunditatis in ira dicit,* ex spe futuræ vltionis. Quam si tollis, nec Ira quidem est: sicut nemo potentibus irascitur, quos nec speret vlcisci. *Vide Rhetor. 1. cap. 11. Sed pulchre etiam Homerus de* Fumo: *& quid similius? Aristoteles & hoc alibi vsurpauit:* ὥσπερ ὁ καπνὸς ἐπιδάκνων τὰς ὄψεις, οὐκ ἐᾷ βλέπειν τὸ κείμενον ἐν τοῖς ποσίν. οὕτως ὁ θυμὸς ἐπεγειρόμενος, τῷ λογισμῷ ἐπισκοτεῖ. Sicut fumus, oculos mordicans, non sinit vel id quod ante pedes est videre: sic ira exurgens obtenebrat rationem.

233. Dolorem reddere,] *Vlcisci. consentit in caussa, cum Aristotele. Adeo autem hoc dulce, vt etiam in morte delectet: sicut ille apud Pacuuium effert.*

Dij me etsi perdunt, tamen esse adiutum expetunt,
Quod priusquam intereo, spatium vlciscendi danunt.

234. Iniurias iniur.] *Epictetus:* τί οὖν, ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἑαυτὸν ἔβλαψε, πρὸς ἐμέ τι ἄδικον ποιήσας, ἐγὼ ἐμαυτὸν μὴ βλάψω, πρὸς ἐκεῖνον ἄδικόν τι ποιήσας; Quid ergo? num quia ille sibi nocuit, dum iniuria me afficit, ego non dabo operam ne noceam, illum vicissim afficiendo? *Plato in Critone:* Οὐδαμῶς ἄρα δεῖ ἀδικεῖν, οὐδὲ ἀδικούμενον ἄρα ἀνταδικεῖν (ὡς οἱ πολλοὶ οἴονται) ἐπειδή γε οὐδαμῶς δεῖ ἀδικεῖν, οὔτε κακῶς ποιεῖν οὐδένα ἀνθρώπων, οὐδ' ἂν ὁτιοῦν πάσχῃ ὑπ' αὐτῶν. Nullo modo igitur iniuriam oportet facere, sed nec læsum iterum lædere (vt plerique existimant:) quoniam numquam iniuria facienda, nec quisquam mortalium damno mulctandus, etsi vel ab ipso mulctaris.

235. Inhumanum.] *Et ad barbaros relegandum, cum Quinctiliano, Declamat.* XIII. Barbarorum mos est populorum, quos procul omnis iuris humani societate, proxima belluis natura efferauit. Nos ideo magistratus legesque à maioribus accepimus, ne sui quisque doloris vindex sit: & assiduæ scelerum caussæ se refellant, si vltio crimen imitabitur.

236. Vltio & a.] *Liber meus, & plures.* Vltio & Talio, non multum differt. *Ego putem:* Vltio, & alioqui non multum differt. *Differt, ab Iniuria. nam hæc præcedit.*

237. In balneo.] *Libri omnes vocem addunt,* in balneo ignorans. *Atqui sequitur mox,* imprudens. *mutauerim igitur,* in ore: *& ita fuit. Non percussit solum Catonem, sed in ore & facie.*

238. Satisfacienti.] *Deprecanti, pœnitenti.*

239. Vindicare.] *Ita consensu libri scripti & editi: Muretus tamen,* ignoscere. *bellè & ingeniose, sed quo tam belle?*

240. Sibi demis.] *Quasi ferrum, impressere.*

CAP. XXXIII. 241. Quos læs.] *Tacitus in Agricola:* Proprium humani ingenij est, odisse quem læseris.

242. Notissima vox.] *Cuius, aut vbi, ignoro.*

243. Munditus.] *Caius enim* pulcros omnes & comatos oderat. *Sueton. cap.* XXXV. *Porro in Hispania* Pastores *isti fuisse videntur. Lapis ibi:* DOMITIO PASTORI. VETERANO LEG. SEPT. GEM.

244. Ad cænam.] *Suetonius de hoc intellexit cap.* XXVII. Parentes supplicio filiorum interesse cogebat. quorum vni valetudinē excusanti, lecticam misit: alium è spectaculo pœnæ epulis statim adhibuit,

atque

atque omni comitate ad hilaritatem & iocos prouocauit. *Vt appareat spectatorem etiam supplicij fuisse, quod tamen Seneca non dixit.*

245. Heminam.] *Vncias nouem vini, siue dimidium Sextarium.*

246. Vngentum.] *Receptum in conuiuiis latioribus, vngi & floribus coronari.*

247. Obseruare.] *Per custodem, quem posuerat. Non ergo ipse videre poterat? nescio? grande triclinium erat, & iacebat conuiua* centesimos, *vt mox addit. Procul ergo à Caio, & inter imos.*

248. Non extulerat.] *Nec enim iusta ei fecerat, nec sollenni ritu cadauer elatum.*

249. Habebat alt.] *Vt hunc saltem seruaret: ne & illum Caius iratus tolleret. Pulchre & aptè Panegyricus scriptor ad Theodosium, hos affectus exprimit sub tyrannis:* Cum interim miseri, vetabamur agere miseros, imo omnes cogebamur mentiri beatos: & cum domi atque secreto, solis côiugibus ac liberis credidissemus furtiuum dolorem, procedebamus in publicum nô nostræ fortunæ vultu. Audires enim dicere delatorem. quid ita ille tristis incedit? an quia pauper est ex diuite? non enim se viuere gratulatur? Quid ita publicum atratus incestat? luget credo fratrem? sed habet filium. Ita flere non licebat amissa, metu reliquorum.

250. Priamus.] *Apud Homerum, Iliad. Ω.*

251. Regis genua.] *Achilles. Homerus:*

Χερσὶν ἀχιλῆος λάβε γούνατα, καὶ κύσε χεῖρας;
Δεινὰς, ἀνδροφόνους,

Quæ vertit hîc ex professo noster.

252. Pastorem.] *Audax & hæc mutatio Mureti. nam libri omnes,* Contempsisset Romanum patrem: *ex quo Pincianus,* Contempsissem R. p. *quod etsi melius illo extraneo: tamen mihi verius,* Contempsisset & Romanus pater. *Ille, inquit, Græcus non bibit pocula magna, non vnxit: quæ nec gente & animo Romanus noster fecisset, nisi non suæ vitæ, sed alterius filij timuisset.*

253. Pietas.] *In filium superstitem.*

254. Ossa filij.] *De more. cadauere combusto, eligebant ossa, & reposita in vrnam sepeliebant.*

255. Adolescens.] *Ipse iuuenis Princeps, Caius.*

256. Leniretur.] *Meus addit,* leniretur admouere lacessebat. *Alij* leniretur admouens: *Scribe & distingue:* vt cura leniretur, admonens, lacessebat. *Caius identidem propinãdo admonebat,* leniendæ curæ *hoc esse. Aut ipsis verbis,* Leni curam.

CAP. XXXIV. 257. Anceps est.] *Vinci potes.*

258. Furiosum.] *Vinci debes.*

259. Sordidum.] *Vincere inglorium.*

260. Pusilli.] *Iuuenalis:*---- quippe minuti Semper, & infirmi est animi, exigoique voluptas. Vltio.

261. * Ne irascamur.] *Mihi abrupta hæc videntur, nec prioribus nexa.*

262. Liberos proscr.] *Ne ad honores venirent. Hoc appellat à* rep. submouere, *quia ad eam gerendam non admittuntur.*

263. Cogitemus.] *Ad intermissa redit. emblemate illo de* liberis hostium, *nescio qua occasione, inserto.*

264. Pertinaciss. hostes.] *Latinos, Samnites.*

265. Imperium, nisi.] *Tacitus* XI. *Annal. oratione Claudij:* Tunc solida domi quies, & aduersos externa floruimus; cum specie deductarum per orbem terræ legionum, additis prouincialium validissimis, fesso imperio subuentum est. *Plura mihi vnus rei.*

266. Nisi par.] *Libri scripti,* nisi pariter. *& deinde,* pugnant. *Fortasse,* nisi paria.

CAP. XXXV. 267. His graues.] *In meo hæc ita:* animi impetus? hi graues, funetosi, & irreuocabiles. *Legerem:* animi impetus, si graues, furiosi & irreuocabiles?

268. Ad gradum.] *Ad leniorem & lentiorem passum.*

269. Facies turb.] *Iterum Iræ descriptio, qualis lib. 1. cap. 1.*

270. Inferna monstra.] *Furias Eumenidas.*

271. Quales ad.] *Meus voce auctior:* quales motus ad bella. *Puto,* quales ad motus, ad bella.

272. Furiæ.] *Vox meo abest: & ante,* deterrimi. *Itaque esset* deterrimi, *vel* teterrimi inferum: *id est, pessimi infernalium Geniorum. Nam de Furiis sane iam tactum, & triplex est comparatio.*

CAP. XXXVI. 273. Speculum.] *Plutarchus:* Ἐμοὶ δ' ἂν εἴ τις ἐμμελὴς καὶ κομψὸς ἀκόλουθος ἦν, οὐκ ἂν ἠχθόμην αὐτῷ προσφέροντος ἐπὶ τῆς ὀργῆς κάτοπτρον ὥσπερ ἐνίοις προσφέρουσι λουσαμένοις ἐπ' οὐδενὶ χρησίμῳ. τὸ δ' αὑτὸν ἰδεῖν παρὰ φύσιν ἔχοντα καὶ συντεταραγμένον, οὐ μικρόν ἐστιν εἰς διαβολὴν τοῦ πάθους? Mihi vero si quis scitus & elegans sit comes vel assecla, non ægrè feram, si in ira proferret mihi speculum, sicut quibusdam iam lotis comptisque solet sine vllo bono fructu. At seipsum ita videre, præter naturam constitutum, & vndique turbatum, non parum conferat ad affectus huius damnationem.

274. Credo.] *Libri,* credis. *tamen hoc Pinciani coniectaneum probum videtur.*

275. Iam mutauerat.] *Habebat enim animum se compescendi. rationem audiebat, medicinam quærebat.*

276. Humor.] *Biliosus. & icterum genuit.*

277. Aiacem.] *Victum, armorum iudicio, ab Vlysse.*

278. Carissimis.] *Quidam libri* luminis; *alius,* & litteris: *ex quo non inscite,* vitandique & liberis: *siue ex priore illa,* alumnis.

279. Incumbere.] *Seipsos interficere, vt ille Aiax.*

280. Insignia.] *Magistratuum, aut dignitatum. Prætextam, latum clauum, & talia.*

MVRETVS.

Cap. I. BEnigniorem.] *Faciliorem ad tractandum, & in qua liberius excurrere posset oratio. Mela libro primo.* Quem persequi longa est magis quam benigna materia.

Species oblatæ iniuriæ.] *Hoc est, quod Aristoteles dicit, iram existere ἐπὶ φαινομένῃ ἀδικίᾳ.*

II. Quid si ira.] *Sed nonne priore libro, profligata iam hæc quæstio est? Neque hoc tam quæritur, quid sit ira, quàm quas animo semel occupato, vires habeat. Fortassis igitur legendum,* Quid possit ira.

Ipsi puero.] *Ptolemæo, cuius iussu Pompeius interfectus est.*

Manum ad arma misisse.] *Cum Diogenes diceret, meliorem sibi eum musicum visum iri, si eos cantus reperisset, quibus Alexander incitatus & furens cohiberi ac reprimi posset. Facile est enim eo quemque impellere, quo suapte sponte propensus est.*

VII. Iudicia patris.] *Agit de inofficioso.*

Septa.] *In campo Martio: quæ alio nomine ouilia vocabantur.*

IX. Infitiationes.] *Vt eorum qui mutuum aut depositum abnegant. Martialis:*

In ius ô fallax atque infitiator eamus.

XII. Formido.] *Huius meminit & libro primo de clementia. Virgilius:*

Puniceaque agitant pauidos formidine pennæ. *Hanc Gratius ita describit:*
Sunt quibus immundo decerptæ vulture plumæ
Instrumentum operis fuit, & non parua facultas.
Tantum inter niuei iungantur vellera Cygni.
Et satis armorum est. hæ clara luce coruscant.
Terribiles species. ab vulture dirus auaro
Turbat odor siluas, meliusque alterna valet res. *Nemesianus:*
Linea quinetiam, magnos circundare saltus
Quæ possit, volucresque metu concludere prædas,
Digerat innexas non vna ex alite pinnas,
Namque vrsos, magnosque sues, ceruosque fugaces
Terrificant, linique vetant transcendere septum. *Seneca tragicus:*
Picta rubenti linea pinna.
Vano claudat terrore feras.

XIII. Nec vt quibusdam visum.] *Aduersus nobilem & omnium sermone celebratam Hesiodi sententiam, qua virtutem in arduo, nequitiam in procliui esse dicit.*

Inite modo.] *Verbum vsitatum etiam in formulis.* Vtrisque superstitibus præsentibus hanc viam dico. Inite viam. *Quidem tamen qui recta corrigebat, deprauata magis etiam distorquebat, mutare hoc apud Ciceronem voluit.*

Nec prædam.] *Male antea,* nec prædonem.

XVII. Refert quantum quisque.] *Vide Galeni libellum, ὅτι τὰ τῆς ψυχῆς ἤθη τοῖς τοῦ σώματος κράσεσιν ἕπεται.*

XIX. Quod pueris Plato negandum putat.] *Plato libro secundo de legibus: πρῶτον μὲν τοὺς παῖδας μέχρις ἐτῶν*
XX. *ὀκτὼ καὶ δέκα παντάπασιν οἴνου μὴ γεύεσθαι. διδάσκοντες ὡς οὐ χρὴ πῦρ ὀχετεύειν εἴς τε τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν πρὶν ἐπὶ τοὺς πόνους ἐγχειρεῖν πορεύεσθαι, τὴν ἐμμανῆ εὐλαβουμένους ἕξιν τῶν νέων.*

Quod flenti negatum fuerat, quieto offeratur:] *Expressit vocem vsitatam olim nutricibus ad pueros flentes: Desine flere, & accipies. Μὴ κλαῖε, καὶ λήψῃ. Plutarchus. περὶ ἀοργησίας.*

XXI. Ille tyrannicida.] *Zenonem Eleaten dicit. de quo vide Valerium libri tertij capite tertio: & Laërtium in vita ipsius.*

XXIII. Ab Hippia.] *Ita plane liber Siculus, sed hunc tyrannum alij Phalarim, Nearchum, alij Diomedontem vocant.*

Vbi animum simul & corpus.] *Hac de re Plutarchus: οὐδὲ γὰρ ἀρχὰς ἔχει μεγάλας ἀεὶ καὶ ἰσχυρὰς ἀλλὰ καὶ*
XXV. *σκῶμμα, καὶ παιδιά, καὶ τὸ γελάσαι ποτέ, καὶ διανεῦσαι, καὶ πολλὰ τοιαῦτα πολλοὺς εἰς ὀργὴν καθίστησιν.*

PINCIANVS.

ET vt alia minime speciosa visu.] *Sic prior editio. Corrigendum puto,* & vitalia minime speciosa visu.

Cap. I. Perfecto iam corpore effunditur.] Affunditur, *non* effunditur, *legunt pleraque exemplaria.*

Nisi animus, qui tangebatur, assensus est.] *Quidam codices,* nisi animus eis, qui tangebatur, accensus est. *Alij:* nisi animus eius quibus tangebatur, *&c.*

Quorsus, inquit, hoc non pertinet?] *Corrige,* Quorsus, inquis, hæc quæstio pertinet, *ex vetere lectione.*

II. Ad quosdam ictus aspernatio.] Tactus, *non* ictus, *eadem habet.*

Cantus nos nonnunquam & concitata modulatio instigat.] *Quidam codices,* Cantus nos nonnunquamque citata modulatio instigat.

Animorum moueri volentium.] *Scribendum reor,* nolentium.

Alexandrum aiunt Zenophanto canente.] Xenophanto *lege, siue* Xenophante, *ex vetere lectione, non* Zenophanto.

Voluntaris iudicio pergentis.] *Scribe,* voluntate & iudicio pergentis, *ex eadem.*

III. Incedens intra cadauera.] *Exemplar duorum Facundi & Primitiui,* incedens supra cadauera. *Alij codices*
V. incedens inter cadauera.

Quid hæc rex fecisset?] *Corrige,* Quid hic rex fecisset? *ex duobus codicibus, Pinciano & Facundi ac Primit.*

Itasci

Irasci non ex dignitate eius.] *Scribendum,* Irasci non est ex dignitate eius, *ex vetere lectione.* VI.

Et in homine omnis ita.] *Corrige,* & in hanc omnis ira, *ex eadem.*

Si profecto cuique irascendum est.] *Castiga,* si pro facto cuiusque irascendum est, *ex eadem.*

Desinet Socrates.] *Eadem,* Desinet ille Socrates.

Quanto turpiores aduocatos habent?] *Quidam codices,* quanto turpiores aduocatos consciscunt. VII.

Alius iudicia patris accusat, quem mereri satis fuit. Alius cum matre consistit.] *Hæc verba in nonnullis exemplaribus desiderantur. Alioqui sic, ni fallor, legenda fuere:* Alius iudicio patrem accusat, quem demereri satius fuit, *&c. Nam & exemplar Facundi & Primitiui,* satius, *non* satis, *legit.*

Nunquam irasci desinet, semel si sapiens cœperit.] *Scribe inuerso verborum ordine.* Nunquam irasci desinet sapiens, si semel cœperit, *ex vetere lectione.* VIII.

Plus committitur quam quod possit coërtione sanari.] *Verbum* quod *superfluit, ex eadem.*

Certatur ingenti quidem nequitiæ certamine:] *Scribendum reor* quodam, *non* quidem.

Ad fas nefásque miscendum coorti sunt.] *Exemplar Facundi & Primitiui,* ad fas nefásque miscēdum coiere.

Et parentum liberorúmque sacramenta diuersa,] *Idem exemplar singularitatis numero,* sacramentum diuersum.

Et ne hoc quidem libidini exceptum.] *Exemplar idem minus corrupte,* & ne eos quidem libidini exceptum. *Exemplaria duo, Pincianum & diuæ Mariæ,* & ne os quidem libidini exemptum, *rectißime.*

Quicquid non resistebat adductum.] *Legendum puto* abductum, *non* adductum.

Quid si illis irasci velis vel qui ægrotant.] *Particula* vel *non habetur in vetere lectione.* IX.

Inter cetera mortalitatis incommoda, & hæc est.] *Scribe,* & hoc est, *ex eadem.*

Vniuersis ignoscendum & indulgēdum est:] *Duo illa verba,* & indulgendum, *supernacanea sunt, ex ead.*

Intelligit quam est iniquū & periculosum.] *Eadem,* intelligit quā & iniquum sit & periculosum. X.

Vbi isti hiccine locus est?] *Castigandum reor,* Vbi isthic iræ locus est?

Lento adiutorio opus est.] *Exemplar Facundi & Primitiui,* Non lento adiutorio opus est.

Nec hoc sapienti dici velim, quod fere quoq; telum timeri.] *Vetus omnis lectio,* Nec hoc sapientiam dici velim, quod fere sapiētis quoque telum est timeri. *Sed in hac parte magis ab impressa lectione isto modo emaculetur. Exsistimo enim legendum:* Nec hoc sapientis dici velim, quod feræ quoque telum est, timeri. *Nam verbum* est, *omnis antiqua lectio agnoscit.* XI.

Aut contra, omnia despecta, & fœda, & turpia, ipso quo timentur, sunt] *Exemplar Pincianum:* At contra omnia despecta, fœdáque, turpia, *&c. Exemplar Facundi & Primitiui,* At contra omnia despecta, fœdáque, & turpia timentur, *reliqua desiderantur.*

Ira per se deformis est.] *Idem exēplar,* Sic ira per se deformis est. *& paulo post* dictus *legendū, non* ductus?

Pauida sunt ad leuissimos strepitus pectora.] *Exemplar diui Francisci,* Pauida sunt ad leuissimos pectora sonos. *Exemplar Facundi & Primitiui,* Pauida sunt ad leuissimos tactus pectora. *Quid si legas* ictus *potius quam* tactus?

Quia formidandum est. Quoniam quidem etiam contemptissima timentur:] *Corrige,* quia formidini est. Quando quidem, *&c. ex vetere lectione.* XII.

Et ossa mortifera, & morsus.] *Castigandum puto,* & ossa mortifera morsu.

Linea penois distincta contineat.] *Exemplar Facundi & Primitiui* conterreat, *non* contineat.

Curriculi motúsque totarum versata facies leonem redegit in caueam.] *Castiga,* curriculi motus, rotarúmque versata facies leonem redigit in caueam, *ex vetere lectione.*

Vigiliam indefatigabilē extendit.] *Exemplar Facundi & Primitiui,* vigilia se indefatigabilem ostēdit.

Didicerūt tenuissimis & aduersis funibus currere.] *Exēplar Pincianum,* didicerūt alij tenuissimis, *&c.*

Aut nulla causa pertinacis studij, aut indigna merces fuit.] *Vetus lectio,* aut nulla tam pertinacis studij, aut non digna merces fuit. XIII.

Non est quod in patrocinium nobis quæramus etiam excusatam licentiam.] *In codice Pinciano desideratur verbum* etiam. *Exemplar Facundi & Primitiui,* Non est quod patrocinium nobis quæramus & excusatam licentiam.

Non vanæ nobis auctor rei venit.] *Vetus lectio,* Non vanæ vobis auctor rei venio.

Rectiusque scelera tollentur:] Potiusque scelera tollentur, *codex Facundi & Primitiui. Quid si legas?* ocyus, *non* potius?

Cuius causa domū sollicitus obseruet.] *Verbum* causa *in nullo scripto exemplari inuenies. Et puto legendum* modum, *non* domum. XIIII.

Et qua noceat, tantū aspicit:] *Exemplar diui Francisci,* & qua noceat tantū, non qua caueat aspicit.

In exemplum hominis adduxit.] Adducit *vetus lectio, non* adduxit.

Quid autem cur hominem.] *Eadem,* Quid autem est cur hominem. XVI.

Cum habeas mundum denique deúmque.] *Verbum* denique *non habetur in eadem.*

Simplicissimi, inquit, omnium habentur.] *Eadem,* Simplicissimi, inquit, hominum habentur, *& si exemplar Facundi & Primitiui alter legat.* Simplicissimi, inquit, omnium sunt.

Stultis, luxuriosis, nepotibúsque.] *Duo postrema verba* nepotibúsque, *desiderantur in eadem.*

Imo imitatus iratum.] *Omnes fere scripti codices habent,* imo irritatur.

Nec latronem oportet esse, nec prædonem.] *Legendum forte* prædem, *non* prædonem. *vt sicut in verbis sequentibus,* nec misericordem, nec crudelem, *ita & in his duo opponantur contraria.* XVII.

Scilicet ne incidamus in iram.] *Verbum* scilicet *nulla vetus lectio agnoscit.*

Iracundos feruida animi natura faciet.] *Exemplar Pincianum* feruidi *præfert, non* feruida. *Vt putem scribendū contra omnia exēplaria,* Iracūdos feruidi mixtura faciet. *Quam lectionē approbāt hæc quæ subijcio verba,* XVIII. XIX.

Frigida mixtura frigidos facit.] *Corrige*, Frigidi mixtura timidos facit: *ex correctioribus exemplaribus, Pinciano, Facundi & Primitiui, meo domestico Gallicana littera scripto.*

Frigus insequetur.] Frigus insequitur, *scribe ex eisdem.*

xx. Quidam saucij.] *Exemplaria Pincianum & Franciscanum*, quidam saucij sunt. *Exemplar Facundi & Primitiui* quidam faturi.

Plurimúmque potest consuetudo: quæ si grauis est, aliud vitium alit.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Plurimum potest consuetudo: quæ si grauis est, aliud initium est.

Vt minuatur, & non vt consumatur calor,] *Coniunctio* & *non habetur in vlla vetere lectione.*

Lusus quoque proderunt.] Ludi, *non* Lusus, *eadem agnoscit.*

xxi. Facile autem etiam attendentem similia decipiunt.] *Verbum* etiam *superfluum est, ex exemplari Facundi & Primitiui.*

Vt modo frenis vtatur.] *Scribe*, vt modo frenis vtamur, *ex vetere lectione.*

Nunquam illi necesse sit rogare simpliciter, nec prosit rogasse:] *Eadem*, Nunquam illi necesse sit rogare simpliciter, nec prosit rogare.

Quin citius patrem quam Platonem imitatus sit.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, quin citius Platonem quam patrem imitatus sit. *Alij codices*, quin citius patrem quam Platonem comitatus sit.

xxii. In nobis quidem sors nascendi.] *In eadem*, In nobis siquidem sors nascendi.

xxiii. Et ab ipso tortus.] *Vetus lectio*, & ab Hippia tortus. *Nota est historia.*

Qui cum legisset epistolam matris.] *Dissentiunt à Seneca quinque præstantissimi scriptores: Curtius libro 4. Valerius Max. 3. Trogus 11. Arrianus 2. Plutarchus in Alexandro. Omnes produnt hanc epistolam à Parmenione missam, non ab Alexandri matre.*

Non veritus bibit.] *Scribe*, non deterritus bibit, *ex vetere lectione. siue, vt quidam præferunt codices*, non territus bibit.

Hoc ergo magis in Alexandro laudo.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, hoc ego magis in Alexandro laudo. *Exemplar Pincianum, & item meum castigatum*, Hoc eo magis, *&c.*

Quo maior autem moderatio in regibus.] *Scribendum puto* rarior, *non* maior. *Nam si* maior *legas, inepta erit sententia. non enim in regibus tantum, sed & in plebeijs hominibus maior moderatio magis laudanda est.*

Aut in diuersis, aut in neutris fuisse partibus.] Aduersis *legendum puto contra omnia exemplaria, non* diuersis.

xxv. Gratissimum putant genus veniæ.] *Lege* putauit, *non* putant *ex vetere lectione.*

Aut tepidior aqua potui erogata.] *Quædam exemplaria*, aut tepidior aqua poturo. *Alia*, aut tepidiore aqua potus ero. *Alia*, aut tepidior aqua potaturo.

Vt ægræ & infelicis valetudinis est.] *Scribe*, ægræ & infelicis valetudinis est, *ex vetere lectione.*

Miridem aiunt fuisse.] Mindyridem, *non* Miridem, *eadem.*

Vetuit illud opus in conspectu suo facere.] *Exemplar Pincianum* illum *legit, non* illud.

xxvi. Aut obuersatus canis.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, aut obuersatus calix.

Sine consensu sunt:] Sine sensu sunt, *vetus lectio.*

Sic & mutis animalibus, quia nulla iniuria nisi à concilio profecta faciunt.] *Exemplaria duo, Franciscanum & Facundi & Primitiui, hunc locum sic legunt:* sic & multis animalibus, quæ nullam iniuriam nobis faciunt, quia velle non possunt. Non est enim iniuria, nisi à consilio profecta.

xxviii. Alios per nos facere.] *Vetus lectio*, Alios pronos facere.

Et eos qui volentes scientésqoe faciunt.] *Scribe*, Etiam eos qui volentes, *&c. ex eadem.*

Ad singula quibus offenditur dixerit. Is qui nullius non vxorem.] *Castiga*, Ad singula quibus offenditur dixerit, Hæc & ipse commisi. Sed vbi tam æquum iudicem inuenies? Is qui nullius non vxorem *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

Pudicitiam seruorum suorum attentari non vult.] Seruulorum, *non* seruorum, *vetus lectio.*

Tempestiua filij conuiuia.] Vitia, *non* conuiuia, *eadem.*

Hæc ab illo pœnæ initio non vt ignoscat.] *Corrige*, Hoc ab illa pete initiũ, non vt ignoscat: *ex ead.*

xxix. His quæ narrata sunt.] *Omnis scripta lectio*, De his quæ narrata sunt.

Vt videatur diluisse factam.] Doluisse, *non* diluisse, *eadem.*

Quo sæpius ad manum venerit.] Quo sæpius ad manum venit, *eadem.*

Iam verum iámque.] *Eadem*, Iam enim iam.

xxx. Alioquin nunquam tibi dicam.] *Scribe ex eadem*, Alioquin nihil vnquam tibi dicam.

Vt illi donanda iniuria eius sit:] *Omnis antiqua lectio*, vt illi etiam iniuria eius sit: *Corrigendum reor:* vt illius iam iniuria ius sit.

Mulier est, errat.] *Emendandum arbitror:* Mulier est, errat. *vt sit sensus: Muliebrem errorem ignoscendum esse Erat enim mulier, hoc est, sexus in errores proni.*

Quædam quæ non superauerint.] *Scribe*, quædam, quia non sperauerint, *& mox statim*, putamus *non* putauimus, *ex vetere lectione.*

xxxi. In se nolit alteri.] *Verbum* alteri *superuacuum est, ex eadem.*

Aut ignorantia nos itaque.] *Scribe*, Aut ignorantia nos itaqoe rerum, *ex eadem.*

Insidiosos amicos.] Insidiosos animos, *exemplar Facũdi & Primitiui.* Insidos amicos, *codex diuæ Mariæ.*

Adulantibúsque. Non ergo feras pudebit cum animalibus permutasse mentes.] *Magna pars codicum aliter hunc locum legit*, adulantésque domino feras. Pudebit cum animalibus permutasse mores.

Ergo & homines.] *Scribendum reor*, ergo & homo vnus.

xxxii. Et si qua morsu aut ictu noceant, effugerimus.] *Castiga*, & si qua morsu aut ictu nocent, affligeremus, *ex codice Facundi & Primitiui.*

In humanum verbũ eſt, & quidem pro iuſto receptum vltio & talio, non multum differt niſi ordine.] *Idem exemplar duorum tantum verborum locum commutat, hoc pacto:* Inhumanum verbum eſt, & quidem pro iuſto receptum, vltio & talio, multum non differt niſi ordine. *Corrigendum reor:* Inhumanum verbum eſt, & quidem pro iuſto receptum, vltio: & à contumelia non differt, niſi ordine.

Si tanquam ad remedium ſine ira veniamus.] *Scribe*, ſi tanquam ad remedium venimus, ſine ira veniamus: *ex vetere lectione.*

Quos læſerunt, & oderunt.] *Exemplar Facundi & Primitini addit particulam* quod, *vt ſit* quod quos læſerunt, & oderunt. XXXIII.

Et gratias agendo de ipſis.] *Poſtrema duo verba* de ipſis. *non habentur in vllo ſcripto exemplari.*

Immunditiis eius & incultioribus capillis offenſus.] *Vetus lectio è contrario,* immunditiis eius & cultioribus capillis offenſus.

Contempſiſſet Romanum patrem.] *Legendum puto,* contempſiſſem Romanum patrem.

Ad quas ſi manum admoueris, ora conuertunt.] *Exemplar Facundi & Primitini*, quas ſi manu amoueris, ora conuertunt. *& paulo ante dictio* vt *ſuperfluit, ex exemplari Franciſcano, in quo legitur:* Mures & formicæ, &c. *Sed conſiderandum, an ordine verborum erratum ſit. Forte enim Seneca ſic ſcriptum reliquit:* Imbecilla ſe lædi putant, ſi tangantur, vt mures & formicæ: quas ſi manu amoueris, ora conuertunt. *Aut ſic.* ad quas ſi manum admoueris, ora conuertunt. *Poſſet etiam aliter legi:* Mures formicæque, ſi manu amoueris, ora conuertunt. Imbecilla ſe lædi putant, ſi tanguntur. *Nam & in exemplari Facundi & Primitini præpoſitio* ad *non habetur. Sic enim præfert:* Mures, formicæ. quas ſi manu amoueris, ora conuertunt. XXXIV.

An expediat omnes nobis inexorabiles.] *Idem exemplar,* an expediat nobis omnes inexorabiles eſſe. *Scribendum forte* homines, *non* omnes. *In exemplari tamen Pinciano non habetur omnino ea dictio.*

Quam ſæpe hic pedibus eius aduolutus eſt quem à ſuis repulit?] *Vetus lectio,* Quam ſæpe eius pedibus aduolutus eſt, quem à ſuis repulit.

Quos populus R. feliciores habet ſocios fidelioreſque.] *Lege,* quos populus R. fideliores habet ſocios, *reliqua ſuperfluunt. ex eadem.*

Niſi pariter non pugnat, ſed ſi vtrinque certabit, ira concurritur.] *Eadem,* Niſi pariter non pugnant, Si vtrimque certabitur, ira cõcurritur. *Vide an hæc lectio magis arrideat,* Niſi par non pugnat, *&c.*

Numquam velit quiſquam.] *Corrige.* Nunquid velit quiſquam, *ex eadem.*

Vt vix retrahatur.] *Eadem,* vix retrahitur.

Nihil tam æque profuit.] *Scribe*, Nil tamen æque profuit, *ex eadem.* XXXV.

Etiamſi amictus illius compoſitus ſit ad legem, retrahet veſtem.] *Exemplar Facundi & Primitini*, & ſiue amictus illius compoſitus ſit ad legem, trahet veſtem.

Et tumeſcunt venæ.] *Vetus lectio,* Tumeſcunt venæ.

Deterrimæ inferum exeunt furiæ:] *Scribe* teterrimæ, *non* deterrimæ, *ex eadem.*

Inceſſu veſano effuſam.] *Exemplar Facundi & Primitini,* ſua ſanie offuſam.

Vel, ſi videtur, qualis ſit apud vates noſtros eſt:] *Sic prior editio. Scribendum,* Vel, ſi videtur, ſit qualis apud vates noſtros eſt, *ex eadem.*

Sanguineum quatiens dextra læuaque flagellum.] *Omnis ſcripta lectio*. ſanguineum quatiens dextra Bellona flagellum.

Speculo qui neminem deterritum ab ira credit.] *Duo exemplaria, Franciſcanum & Pincianum,* Speculo quidem neminem deterritum ab ira credis. *ſed conſiderandum an legendum ſit potius* credo, *quam* credis. XXXVI.

Repentina & vniuerſa vis eius eſt:] Huius, *non* eius, *vetus lectio.*

Magno æſtimata ira proiecit inſignia.] *Verbum* ira *ſuperuacaneum eſt, ex eadem.*

ERASMVS.

V*Bi iſti hiccine locus* eſt.] Alius habebat, *vni iſti hoccine locus eſt?* Rodulphus addiuinarat, *vni iſti hoc omne locus eſt.* Forte melius, *vbi hic iræ locus eſt?* Nam ſequitur: *aut ridenda omnia, aut flenda ſunt.* Nuſquam igitur iræ locus. X.

Nec hoc ſapientis dici velim, quod feræ quoque telum timeri.] Sic noſtra prior. Quidam habebat, *Nec hoc ſapienti malim, quod fere quoque ſapienti telum eſt timeri.* Rodulphus annotarat; *Nec hoc ſerpentem malim, quod fere ſapientis quoque telum eſt timeri.* Noſtra minori negocio reſtituetur, addita literula: *Nec hoc ſapientis dici velim, quod fera quoque telum eſt, timeri.* Sentit enim, feras terrore tutas eſſe: quod negat conuenire ſapienti. XI.

OPSOPOEVS.

OMnes edit. *qua ad conſpectum inimici naufragij contrahit frontem.* Sic quidem paſſim (ſcribit Iuretus in exerptis ſuis) legitur in excuſis, nec memini alios hactenus obſeruaſſe latitare hic vitium. Et tamen quiſquis oculos acutos habet. videt mentem Senecæ aliud quid poſtulare quam vulgata verba ſonant. Emendandum igitur audacter dico ex fide vetuſti codicis, *ad conſpectum mimici naufragij.* vbi auctor mimicum naufragium appellat fictum & adumbratum, qualia ſunt quæ mimi in ſcenis agunt. Verba hæc, *mimus, & mimicus,* ſæpe corrupta fuerunt in libris veterum. qua de re prolatis exemplis iampridem egit doctiſſimus Pithœus aduerſat. lib. I. cap. XVII. & nos etiam diximus ad Symmachum lib. 6. epiſt. LXXIX. CAP. I.

Quibus trina non ſufficiunt fora.] Brodæus Miſcell. lib. II. cap. XVIII. Cum multiplicia eſſent Romæ fora, de tribus intelligit Seneca, in quibus cauſas orarent: quorum primum, Romanum nuncupatur: ſecundum, Caij Cæſaris: tertium, Auguſti. quod hæc duo poſtrema ab his imperatoribus conſtructa eſſent. Martialis: IX.

Senec.

Atque erit in triplici par mihi nemo foro.

XII *Quidquid terret & trepidat.*] Iureti v. c. *quicquid deterret, & trepidat.*

XXXIII. *Cum ſarcinam depreh.*] Vidi exemplar manuſcriptum, in quo *ſcrinia deprehẽdiſſet epiſtolarum*, legebatur. Paulo poſt in Rom. editione locum τῆ *credulitas*, inuaſerat *crudelitas*.

Mindiridem.] Brodæus Miſcell. lib. v. cap. XIII. Corrige *Smindyridem*. Ariſtoteles ἰδὼν ἐνδημοῦν ἀ. ὅτι Σαρδανάπαλον μακαρίζοντες ἢ Σμινδυρίδην. Is porro in eorum grege primas tenet, qui nunquam orientem, neque occidentem ſolem vidiſſe memorantur.

Obſequentes.] In v. c. *equi ydem poſt ſequentes alteri.*

XXVII. *Primum nobis ſuadeamus.*] Repone ex v. c. *primum nobis perſuadeamus.*

XXVIII. V. c. *quam m. o. ſ. ſ. ſpeciem friuole induerit.*] Vox *iniuria* plane deeſt. Forte legendum. *ſpeciem friuoli.* Hæc Iuretus.

Quod te mpeſtina.] De tempeſtiuis conuiuijs vide quæ doctiſſime congeſſit Lipſius initio comm. ad XIV. Ann. Taciti.

Vtrique parti dares aduocationem, dares tempus.] Idem eſſe videtur: ſiquidem aduocatio tempus ſignificat ad veritatis inquiſitionem & reſponſionem conceſſum. Iterum, ſed excuſatius coniunxit lib. 1. de ira, cap. 49. *Ratio vtrique parti locum dat & tempus. deinde aduocationem etiam ſibi petit, vt excutiendæ ſpatium veritati habeat.*

Vt illius iam iniuria ius.] Bongarſius Notis in Iuſtinum: Cum in libris m. ſſ. ſit. *vt illi etiam iniuria eius ſit*, nemo non doctiſſimo viro, Nic. Fabro aſſentiatur, leg. *iniuriæ ius ſit*, Et v. 36. v. c. *quia ad cætum geniti ſunt.*

Minutorum canum ſecurus.] Iuretus in Eclogis ſuis: Placet valde mihi lectio v. c. qui habet, *minutorum ciuium ſecurus.* idque mens auctoris poſtular. Et ſane vox *canum* ocioſa eſt. nam latratus iam caninum quidpiam ſonat.

Vt cura leniretur, laceſſebat.] v. c. *vt cura leniretur admonens laceſſebat.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

Ex Cap. XII.

E*Lephantos porcina vox terret.*] Nota hiſtoria eſt Megarenſium, qui ab Antipatro afflicti, cum extreme premerentur, vtereturque ille elephantorum robore, excogitarint porcos pice oblitos, & iniecto mox igne flammatos in elephantorum gregem immiſerint: quo facto validiſſimum Regis conatum, negotio minimo irritum reddidere, victoria per ingenium ſibi comparata. Vide Pierium lib. 2. & lib. 8. Hieroglyph.

Ex Cap. XIIII.

Ne iraſcerentur.] Propterea iræ frenos luctantem Herculem adhibuiſſe ex Philoſtrato diſcimus. Latius hac de re videſis P. Fabrum lib. 1. cap. 13. 14. 15. Agoniſt.

Ex Cap. XVI.

Quibus pro ratione eſt impetus.] Declarat id ipſum ſuo more, hoc eſt circumſpecte, P. Faber lib. 2. cap 1. Semeſt.

Ex Cap. XXVIII.

Tempeſtiuus filij conuiuis.] De tempeſtiuis & legitimis conuiuiorum horis vide Lipſium ad lib. 14. Ann. Taciti.

Ex Cap. XXXIII.

Vnguentum & coronas miſit.] In cœnis veteres vnguentis & caput & pectus perfudiſſe ex malobathro Syrio nardo, roſa, alioue aliquo florum odoratorum ſucco expreſſis docet ex Athenæo lib. 15. Deipnoſoph. cap. 14. Plutarcho lib. 1. Sympoſ. quæſt. 1. & quam plurimis alijs P. Faber lib. 1. cap. 6. Semeſt.

Ad oſſa filij legenda.] Fuiſſe hoc maxime propiuquorum munus ſcribit Gruterus lib. 16. Suſpic. cap. 6. & Ræuardus lib. de leg. XII. tab.

L. ANNÆI

L. ANNÆI SENECÆ DE IRA AD NOVATVM,

LIBER TERTIVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

XSEQVITVR alteram partem Remedij, priore medio libro positam, sed dilatam, Ne in Ira peccemus: id est, refrænemus eam & cohibeamus. Id varie fit: sed semper statimque faciendũ in Affectu præcipiti & incitato. Quem Aristoteles excusat: sed ipse eum accusat, & fœditatem iterum iræ ostendit. Hæc ad Cap. vsque IIII. Tum partitur, tria se dicturum primum. Quemadmodum non irascamur; deinde, Quemadmodum ab ira liberemur; tertiò, Quemadmodum alium irascentem sistamus placemúsque. Hæc, & si alibi cum repetitione priorum, tamen pulcherrime & vtilissime ad finem libri exsequitur: & ar sine ætherea habebis monita & dicta.

CAPVT PRIMVM.

VOD maxime desiderasti, Nouate, nũc facere tentabimus, irã excidero animis, aut certe [1] refrænare, & impetus eius inhibere. Id aliquando palam aperteque faciendum est, vbi minor vis mali patitur: aliquando ex occulto, vbi nimium ardet, omnique impedimento exasperatur & crescit. Refert, quantas vires, quamque integras habeat. vtrumne verberanda & agenda retro sit, an cedere ei debeamus, dum tempestas prima desæuit, ne remedia ipsa secum ferat: consilium pro moribus cuiusque capiendum erit. Quosdam enim preces vincunt: quidam insultant, instantque submissis. Quosdam terrendo placabimus: alios [2] obiurgatio, alios [3] confessio, alios [4] pudor cœpto deiecit: alios mora, lentum præcipitis mali remedium, ad quod nouissimè descendendum est. Ceteri enim affectus dilationem recipiunt, & curari tardius possunt: huius incitata, & se ipsa rapiens violentia, non paullatim procedit, sed dum incipit, tota est. Nec aliorum more vitiorum solicitat animos, sed abducit: & impotentes sui, cupidosque vel [5] communis mali, exagitat: nec in ea tantum, in quæ destinauit, sed in [6] occurrentia obiter furit. Cetera vitia impellunt animos ira, præcipitat. Ceteris etiam si resistere contra affectus suos non licet, at certe affectibus ipsis licet stare: hæc non secus quam fulmina procellæque, & si qua alia irreuocabilia sunt, quia non eunt, sed cadunt, vim suam magis ac magis tendit. Alia vitia à ratione, hæc [7] à sanitate desciscit. alia accessus lenes habent, & incrementa fallentia: in ira [8] deiectus animorum est. Nulla itaque res vrget magis attonita, & in vires suas [9] prona. & siue successit, superba; siue frustratur, insana; ne repulsa quidem in tædium acta, vbi aduersarium fortuna subduxit, in seipsam morsus suos vertit: nec refert, quantũ sit, [10] ex quo surrexit. Ex leuissimis enim in maxima euadit.

Nullam transit ætatem: nullum hominum genus excipit. 11.
Quædam gentès beneficio egestatis non nouere luxuriam. quædam, quia exercitæ & [11] vagæ sunt, effugere pigritiam. quibus [12] incultus mos, agrestis vita est, circumscriptio ignota est, & fraus, & quodcunque in foro malum nascitur: nulla gens est, quam non ira instiget, tam inter Graios quam barbaros potens: non minus perniciosa leges metuentibus, quam quibus iura distinguit modus virium. Denique cetera singulos corripiunt: hic vnus affectus est, qui interdum publice concipitur. Numquam vniuersus populus vnius feminæ amorè flagrauit: nec in pecuniam aut lucrum tota ciuitas spem suam misit. ambitio viritim singulos occupat. Impotentia non est malum publicum: sæpe in iram vno agmine itum est. viri, feminæ, senes, pueri, prin-

cipes, vulgusque consensere: & tota multitudo paucissimis verbis concitata, ipsum concitatorem manteceßit. Ad arma protinus ignesque discursum est, & indicta finitimis bella, aut gesta cum ciuibus. Totæ cum stirpe omni crematæ domus: & modo eloquio fauorabilis habitus, in medio honore, iram suæ concionis excepit: [13] in Imperatorem suum legiones pila torserunt. Dissedit plebs tota cum patribus: publicum consilium, senatus, non expectatis dilectibus, nec nominato Imperatore, [14] subitos iræ suæ duces legit: ac per tecta vrbis, nobiles consectatus viros, supplicium [15] manu sumpsit. [16] Violauit legationes rupto iure gentium, rabiesque infanda ciuitatem tulit: nec datum tempus, quo resideret tumor publicus: sed deductæ protinus classes, & oneratæ tumultuario milite. Sine more, [17] sine auspiciis, populus ductu [18] iræ suæ egressus, fortuita raptaque pro armis gessit: deinde magna clade temeritatem auda-
III. cis iræ luit. Hic barbaris [19] forte ruentibus in bella exitus est. cum mobiles animos species iniuriæ perculit; aguntur statim: & qua dolor traxit, [20] ruinæ modo regionibus incidunt incompositi, interriti, incauti, pericula appetentes sua: gaudent feriri, & instare ferro, & tela corpore vrgere, & [21] per suum vulnus exire. Non est, inquis, dubium, quin magna ista & pestifera sit vis: ideo quemadmodum sanari debeat, monstra. Atqui, vt in prioribus libris dixi, stat Aristoteles defensor iræ, & vetat illam nobis exsecari. Calcar ait esse virtutis: hac erepta, inermem animum & ad conatus magnos pigrum, inertemque fieri. Necessarium est itaque fœditatem eius ac feritatem coarguere, & ante oculos ponere quantum monstri sit, homo in hominem furens; quantoque impetu ruat, non sine pernicie sua perniciosus, & ea deprimens, quæ mergi nisi cum mergente non possunt. Quid ergo? sanum hunc aliquis vocat, qui, velut tempestate correptus, non it, sed agitur, & furenti malo seruit? nec mandat vltionem suam, sed ipse eius exactor, animo simul ac manu sæuit, carissimorum, eorumque quos mox amissos fleturus est, carnifex? Hunc aliquis affectum virtuti adiutorem comitemque dat; consilia sine quibus virtus gerit nihil obturbantem? Caducæ sinistræque sunt vires, & in malum suum validæ, in quas ægrum morbus & accessio erexit. Non est ergo, quod me putes tempus in superuacuis consumere, quod iram, quasi dubiæ apud homines opinionis sit, infamem: cum aliquis sit, & quidem de illustribus philosophis, qui illi [22] indicat operas, & tanquam vtilem ac spiritus subministrantem in prœlia, in actus rerum, ad omne quodcumque calore aliquo gerendum est, vocet. Ne quem fallat, tanquam aliquo tempore, aliquo loco profutura, ostendenda est rabies eius effrænata & attonita: apparatusque illi reddendus est suus, [23] eculei, & [24] fidiculæ, & [25] ergastula, & cruces & circumdati [26] defixis corporibus ignes, & cadauera quoque trahens [27] vncus, varia vinculorum genera, varia pœnarum, [28] lacerationes membrorum, [29] inscriptiones frontis, & bestiarum immanium [30] caueæ: Inter hæc instrumenta collocetur ira, dirum quiddam atque horridum stridens, omnibus per
IV. quæ furit tætrior. Vt de ceteris dubium sit, nulli certe affectui peior est vultus, quem [31] in prioribus libris descripsimus, asperum & acrem, & nunc subito retrorsum sanguine fugato, [32] pallentem, nunc in os omni calore ac spiritu verso, subrubicundum, & similem cruento, venis tumentibus, oculis nunc trepidis & exsilientibus, nunc in vno obtutu defixis & hærentibus. Adiice dentium inter se arietatorum, & aliquem [13] esse cupientium; non alium sonum, quam est apris, [14] tela sua attritu acuentibus. Adiice [15] articulorum crepitum, cum se ipsæ manus frangunt, & pulsatum sæpius pectus, anhelitus crebros, tractosque altius gemitus, instabile corpus, incerta verba subitis [16] exclamationibus, trementia labra, interdumque [17] compressa, & dirum quiddam exsibilantia. Ferarum, mehercules, siue illas fames exagitat, siue infixum visceribus ferrum, minus tætra facies est, etiam cum venatorem suum semianimes morsu vltimo petunt, quàm hominis ira flagrantis. Age, si exaudire voces ac minas vacet, qualia excarnificati animi verba sunt? nónne reuocare se quisque ab ira volet, cum intellexerit illam à [18] suo primum malo incipere; Non vis ergo admoneam eos qui iram in summa potentia exercent, & argumentum virium existimant, & in magnis magnæ fortunæ bonis ponunt paratam vltionem, quam non sit potens, imo nec liber quidem dici possit, [19] ira captus? Non vis admoneam, quo diligentior quisque sit, vt ipse se circumspiciat: alia animi mala ad pessimos quosque pertinere, iracundiam etiam [40] eruditis hominibus, & in alia sanis, irrepere? adeo vt quidam simplicitatis indicium iracundiam dicant, & vulgo credatur facillimus quisque huic ob-
V. noxius. Quorsus, inquis, hoc pertinet? Vt nemo se iudicet tutum ab illa: cum lentos quoque natura, & placidos, in sæuitiam ac violentiam euocet. Quemadmodum ad-

dum aduersus pestilentiam nihil prodest firmitas corporis, & diligens valetudinis cura, promiscuè enim imbecilla robustaque inuadit: ita ab ira tam inquietis moribus periculum est, quam compositis & remissis. quibus eo turpior ac periculosior est, quo plus in illis mutat. Sed cum primum sit, non irasci, secundum, [41] retinere, tertium, alienæ iræ mederi: dicam primum, quemadmodum in iram non incidamus; deinde quemadmodum ab illa liberemur; nouissime, quemadmodum irascentem retineamus placemusque, & ad sanitatem reducamus. Ne irascamur, præstabimus, si omnia vitia iræ nobis subinde proposuerimus, & illam bene æstimauerimus. Accusanda est apud nos, damnanda: perscrutanda eius mala, & in medium protrahenda sunt: vt qualis sit appareat, comparanda cum pessimis est. Auaritia acquirit, & contrahit, quo [42] aliquis melior vtatur: ira [43] impendit: [44] paucis gratuita est. Iracundus dominus quosdam in fugam seruos egit, quosdam in mortem: quanto plus irascendo, quàm id erat propter quod irascebatur, amisit? Ira patri [45] luctum, marito diuortium attulit, magistratui odium, candidato repulsam. Peior est etiam, quam luxuria: quoniam illa sua voluptate fruitur, hæc alieno dolore. Vincit malignitatem & inuidiam. illæ enim infelicem fieri volunt, hæc facere. illæ [46] fortuitis malis delectantur: hæc non potest expectare fortunam. nocere ei quem odit, non noceri vult. Nihil est simultatibus grauius has ira conciliat. nihil est bello funestius: in hoc potentium ira prorumpit. ceterum etiam illa plebeia ira & priuata, inerme, & sine viribus bellum est. Præterea ira, vt seponamus quæ mox secutura sunt damna, insidias, perpetuam ex certaminibus mutuis solicitudinem, dat pœnas dum exigit: naturam hominis [47] mutat. Illa in amorem hortatur, hæc in odium: illa prodesse iubet, hæc nocere. Adiice, quod cum indignatio eius à nimio sui suspectu veniat, & animosa videatur, pusilla est & angusta, nemo enim non eo, à quo se contemptum iudicat, minor est. At ille ingens animus, & verus æstimator sui, non vindicat iniuriam, quia non sentit. [48] Vt tela à duro resiliunt, & cum dolore cedentis solida feriuntur: ita nulla magnum animum iniuria ad sensum sui adducit, fragilior eo quod petit. Quanto pulchrius est, velut nulli penetrabilem telo, omnes iniurias contumeliasque respuere? Vltio, doloris confessio est. non est magnus animus, quem incuruat iniuria. Aut potentior te, aut imbecillior læsit. si imbecillior, parce illi: si potentior, tibi.

VI. Nullum est argumentum magnitudinis certius quam nihil posse, quo instigeris, accidere. [49] Pars superior mundi & ordinatior, ac propinqua sideribus, nec in nubem cogitur, nec in tempestatem impellitur, nec versatur in turbinem: omni tumultu caret. inferiora fulminant. Eodem modo sublimis animus, quietus semper, & in statione tranquilla collocatus, [50] intra se premens quibus ira contrahitur, modestus & venerabilis est & compositus: quorum nihil inuenies in irato. Quis enim traditus dolori & furens, non primam reiecit verecundiam? quis impetu turbidus, & in aliquem ruens, non quicquid in se [51] verecundi habuit, abiecit? cui officiorum [52] numerus aut ordo constitit incitato? quis linguæ temperauit? quis vllam partem corporis tenuit? quis se regere potuit? [53] In immensum proderit nobis illud Democriti salutare præceptum, quo monstratur tranquillitas, si [54] *neque priuatim, neque publice multa, aut maiora viribus nostris egerimus.* Nunquam tam feliciter in multa discurrenti negotia dies transit, vt non aut ex homine, aut ex re offensa nascatur, quæ animum in iras paret. Quemadmodum per frequentia vrbis loca properanti in multos incursitandum est, & alicubi labi necesse est, alicubi retineri, alicubi [55] respergi: ita in hoc vitæ actu dissipato & vago, multa impedimenta, multæ querelæ incidunt. Alius spem nostram fefellit, alius distulit, alius [56] intercepit: non ex destinato proposita fluxerunt. [57] nulli fortuna tam dedita est, vt multa tentanti vbique respondeat, sequitur ergo, vt is cui contra quam proposuerat, aliqua cesserunt, impatiens hominum rerumque fit: ex leuissimis caussis irascatur, nunc personæ, nunc negotio, nunc loco, nunc fortunæ, nunc sibi. Itaque vt quietus possit esse animus, non est iactandus, nec multarum, vt dixi, rerum actu fatigandus, nec magnarum, [58] supraque vires appetitarum. Facile est, leuia aptare ceruicibus, & in hanc aut in illam partem transferre sine lapsu: at quæ alienis in nos manibus imposita ægre sustinemus, victi in proximos effundimus, & dum stamus sub sarcina, impares oneri vacillamus.

VII. Idem accidere in rebus ciuilibus ac domesticis, scias. negotia expedita & habilia sequuntur [59] actorem: ingentia, & supra mensuram agentis, nec dant se facile, & si occupata sunt, premunt atque [60] adducunt administrantem, tenerique iam visa, cum ipso cadunt. Itaque fit, vt frequenter irrita sit eius voluntas, qui non quæ facilia sunt, aggreditur, sed

vult facilia esse, quæ aggressus est. [61] Quotiens aliquid conaberis, te simul & ea quæ
paras, quibusque pararis, ipse metire. Faciet enim te asperum pœnitentia operis in-
fecti. Hic interest, vtrum quis feruidi sit ingenij, an frigidi, atque humilis. [62] genero-
so repulsa iram exprimet, [63] languido inertique tristitiam. Ergo actiones nostræ nec
[64] prauæ sint, nec audaces, nec improbæ. [65] in vicinum spes exeat. nihil conemur,
VIII. quod mox adepti quoque successisse [66] miremur. Demus operam, nec accipia-
mus iniuriam, quam ferre nescimus. Cum placidissimo & facillimo, & minime [67] an-
xio morosoque viuendum est. Sumuntur à conuersantibus mores: & vt quædam [68]
in contactos corporis vitia transiliunt, ita animus mala sua proximis tradit. Ebriosus
conuictores in amorem vini traxit: impudicorum cœtus fortem quoque & [69] siliceu
virum emollit: auaritia in proximos virus suum transtulit. Eadem ex diuerso ratio
virtutum est, vt omne quod [70] secum habent, mitigent. nec tam valetudini profuit
vtilis regio & salubrius cælum; quàm animis parum firmis, in turba meliorum versa-
ri. Quæ res quantum possit, intelliges, si videris feras quoque conuictu nostro man-
suescere: nullique immani bestiæ vim suam permanere, si hominis contubernium diu
passa est. Retunditur omnis asperitas, paulatimque inter placida dediscitur. Accedit
huc, quod non tantum exemplo melior fit, quicum quietis hominibus viuit: sed
quod caussas irascendi non inuenit, nec vitium suum exercet. Fugere itaque debebit
omnes, quos irritaturos iracundiam sciet. Qui sunt, inquis, isti? multi ex variis caussis
[71] idem facturi. Offendet te superbus contemptu, diues contumelia, petulans iniuria,
liuidus malignitate, pugnax contentione, ventosus & mendax vanitate. non feres à
suspicioso timeri, à pertinace vinci, à delicato fastidiri. Elige simplices, faciles, mo-
deratos, qui iram tuam nec euocent, & ferant. Magis adhuc proderunt submissi &
humani, & dulces, non tamen vsque in adulationem. nam iracundos nimia assentatio
offendit. Erat certe amicus noster, vir bonus, sed iræ paratioris, cui non magis erat
tutum blandiri, quam maledicere. [72] Cælium oratorem fuisse iracundissimum con-
stat. cum quo, vt aiunt, cœnabat in cubiculo [73] lectæ patientiæ cliens: sed difficile
erat illi in [74] crapulam coniecto, rixam eius cum quo edebat, effugere. Optimum iu-
dicauit quicquid dixisset sequi, & [75] secundas agere. Non tulit Cælius assentientem,
sed exclamauit: *Dic aliquid contra*, [76] *vt duo simus*. Sed ille quoque, quod non irascere-
tur, iratus, cito sine aduersario desiit. Eligamus ergo vel hos potius, si conscij nobis
iracundiæ sumus, qui [77] vultum nostrum ac sermonem sequantur. faciant quidem
nos delicatos, & in malam consuetudinem inducent, nihil contra voluntatem au-
diendi: sed proderit, vitio suo interuallum & quietem dare. Difficilis quoque & in-
domita natura, blandientem feret: & nihil asperum tætrumque palpanti est. Quo-
tiens disputatio longior & pugnacior erit, in prima resistamus, antequam robur ac-
cipiat. Alit seipsam contentio: [79] demissos altius tenet. Facilius est se à certamine ab-
IX. stinere, quam abducere. Studia quoque grauiora iracundis omittenda sunt,
aut certè citra lassitudinem exercenda: & animus non inter plura versandus, sed arti-
bus amœnis tradendus. Lectio illum carminum obleniat, & historia [79] fabulis deti-
neat: mollius delicatiusque tractetur. [80] Pythagoras perturbationes animi lyra com-
ponebat. quis autem ignorat, lituos & tubas concitamenta esse; sicut quosdam can-
tus blandimenta, quibus mens resoluatur? Confusis oculis prosunt virentia, & qui-
busdam coloribus infirma acies acquiescit, quorundam splendore præstringitur: sic
mentes ægras studia læta permulcent. Forum, aduocationes, iudicia, fugere debe-
mus; omnia quæ exulcerant vitium: æque cauere lassitudinem corporis. consumit
enim, quicquid in nobis mite placidumque est, & acria concitat. Ideo quibus stoma-
chus suspectus est, processuri ad res agendas maioris negotij, bilem cibo temperant.
quam maxime mouet fatigatio: siue quia calorem inedia compellit, & nocet san-
guini, cursumque eius, venis [81] laborantibus, sistit: siue quia corpus attenua-
tum & infirmum [82] incumbit animo. certè ob eandem caussam iracundiores sunt
[83] valetudine aut ætate fessi. Fames quoque & sitis, & ex eisdem caussis, vitanda est:
X. exasperat enim & incendit animos. Vetus dictum est, [84] *A lasso rixam quæ-
ri*. æquè autem & ab [85] esuriente, & à sitiente; & ab omni homine quem aliqua res
[86] vrit. Nam vt vlcera ad leuem tactum, deinde etiam ad suspicionem tactus condo-
lescunt: ita animus affectus, minimis offenditur. adeo vt quosdam [87] salutatio,
epistola, oratio & interrogatio in litem euocent. Nunquam sine querela ægra tan-
guntur. Optimum est itaque, ad primum mali sensum mederi sibi: tum verbis quo-
que suis minimum libertatis dare, & inhibere impetum. Facile est autem, affectus suos
eum

cum primum oriuntur, deprehendere. morbum signa præcurrunt. Quemadmodum
tempestatis ac pluuiæ ante ipsas notæ veniunt: ita iræ, amoris, omniumque istarum
procellarum animos vexantium, sunt quædam [88] prænuntia. Qui [89] comitiali vitio so-
lent corripi, iam aduentare valetudinem intelligunt, si calor [90] summa deseruit: & [91]
incertum lumen, neruorumque trepidatio est, si memoria sublabitur, caputque ver-
satur. Solitis itaque remediis [92] incipientem casum occupant, & odore gustuque, [93]
quicquid est quod alienat animos, repellitur: aut fomentis contra frigus rigoremque
pugnatur: aut si parum medicina profecit, vitauerunt turbam, & [94] sine teste cecide-
runt. Proderit morbum suum nosse, & vires eius antequam [95] spatientur, opprimere.
Videamus quid sit, quod nos maxime concitet. Alium [96] verborum, alium [97] rerum
contumeliæ mouent. hic vult nobilitati suæ, [98] hic formæ suæ parci. ille [99] elegantissi-
mus haberi cupit, ille doctissimus, hic [100] superbiæ impatiens est, hic contumaciæ. ille
seruos non putat dignos quibus irascatur: hic [101] intra domum sæuus est, foris mitis. il-
le rogari, [102] inuidiam iudicat: hic, non rogari, [103] contumeliam. Non omnes ab eadem
parte feriuntur. Scire itaque oportet, quid in te imbecillum sit, vt id maxime XI.
protegas. Non expedit omnia videre, omnia audire, multæ nos iniuriæ transeant: ex
quibus plerasque non accipit, qui nescit. Non vis esse iracundus? ne sis curiosus. Qui
inquirit quid in se dictum sit, qui malignos sermones etiamsi secreto habiti sint, eruit,
se ipse inquietat. Quædam [104] interpretatio eo perducit, vt videantur iniuriæ. Itaque
alia differenda sunt, alia deridenda, alia donanda. Circumscribenda multis modis ira
est. pleraque in lusum iocumque vertantur. [105] Socratem aiunt, colapho percussum ni-
hil amplius dixisse, quàm *Molestum esse, quod nescirent homines quando cum galea prodire
deberent*. Non quemadmodum facta sit iniuria refert, sed quemadmodum lata. Nec vi-
deo quare difficilis sit moderatio, cum sciam tyrannorum quoque, tumida & fortuna
& licentia ingenia, familiarem sibi sæuitiam repressisse. Pisistratum certe, Athenien-
sium [106] tyrannum, memoriæ proditur, cum multa in crudelitatem eius [107] ebrius con-
uiua dixisset, [108] nec deessent qui vellent manus ei commodare, & alius hinc, alius illinc
faces subderent; placido animo tulisse, & hoc irritantibus respondisse, *Non magis illi se
succensere, quam si quis* [109] *obligatis oculis in se incurrisset*. Magna pars querelas [110] manu
fecit, aut falsa suspicando, aut leuia aggrauando.

Sæpe ad nos ira venit, sæpius nos ad illam. quæ nunquam accersenda est: etiam cum XII.
incidit, reiiciatur. Nemo dicit sibi: *Hoc propter quod irascor, aut feci, aut fecisse potui*. Ne-
mo animum facientis, sed ipsum æstimat factum. atqui ille intuendus est, an volue-
rit, an [111] inciderit: coactus sit, an deceptus: odium secutus sit, an [112] præmium: sibi
morem gesserit, an [113] manum alteri commodauerit. Aliquid peccantis ætas facit, ali-
quid fortuna: vt ferre ac pati, aut [114] humanum, aut [115] humile sit. [116] Eo loco nos
constituamus, quo ille est cui irascimur. nunc facit iracundos iniqua nostri æstimatio:
& quæ facere vellemus, pati nolumus. Nemo se [117] differt. atqui maximum reme-
dium iræ, [118] dilatio est: vt primus eius feruor relanguescat, & caligo quæ premit men-
tem, aut resideat, aut [119] minus densa sit. Quædam ex his quæ te præcipitem ferebant,
hora, non tantum dies, molliet: quædam ex toto euanescent. [120] Si in hoc erit [121] pe-
tita aduocatio, apparebit iam iudicium esse, non iram. Quicquid voles quale sit scire,
[122] tempori trade. nihil diligenter [123] in fluctu cernitur. Non potuit impetrare Plato à
se tempus, cum seruo suo irasceretur, sed ponere illum statim tunicam, & præbere sca-
pulas verberibus iussit, sua manu ipse percussurus. Postquam intellexit irasci se, sicut
sustulerat manum suspensam detinebat, & stabat percussuro similis. Interrogatus de-
inde ab amico, qui forte interuenerat, quid ageret? *Exigo*, inquit, *pœnas ab homine
iracundo*. velut stupens, gestum illum sæuituri deformem sapienti viro seruabat, obli-
tus iam serui: quia alium quem potius castigaret, inuenerat. Itaque abstulit sibi in
suos potestatem, & ob peccatum quoddam commotior: *Tu* inquit, [124] *Speusippe ser-
uulum istum verberibus obiurga: nam ego irascor*. [125] Ob hoc non cecidit, propter quod
alius cecidisset. Irascor, inquit: plus faciam quàm oportet: libentius faciam. non
sit iste seruus in eius potestate, qui in sua non est. Aliquis vult irato committi
vltionem, cum Plato sibi ipse imperium abrogauerit? Nihil tibi liceat, dum ira-
sceris. quare? quia vis omnia licere. Pugna tecum ipse. si iram vincere non potes,
illa te incipit vincere. Si absconditur, si illi exitus non datur, signa eius obruamus:
& illam, quantum fieri potest, occultam secretamque teneamus. Cum ma-
gna id nostra molestia fiet. Cupit enim exilire, & incendere oculos, & mutare faciem: XIII.
sed si eminere illi extra nos licuit, supra nos est. In imo pectoris secessu recondatur,

[126] feraturque, non ferat: imo in contrarium omnia eius indicia flectamus. Vultus remittatur, vox lenior sit, gradus lentior: paullatim cum exterioribus interiora formentur. [127] In Socrate iræ signum erat, vocem submittere, loqui parcius. apparebat tunc illum sibi obstare. Deprehendebatur itaque à familiaribus & coarguebatur: nec erat illi exprobratio [128] latitantis iræ ingrata. Quid ni gauderet, quod iram suam multi intelligerent, nemo sentiret? sensisset autem, nisi ius amicis obiurgandi se dedisset, sicut ipse sibi in amicos sumpserat. Quanto magis hoc nobis faciendum est? rogemus amicissimum quemque, vt tunc maxime aduersus nos libertate vtatur, cum minime illam pati poterimus: nec assentiatur iræ nostræ. Contra potens malum, & apud nos gratiosum, dum [129] conspicimus, dum nostri sumus, [130] aduocemus.

XIV. Qui vinum male ferunt, & ebrietatis suæ temeritatem ac petulantiam metuunt, mandant suis, vt è conuiuio auferantur. Intemperantiam in morbo suam experti, parere sibi in aduersa valetudine vetant. Optimum est, notis vitiis impedimenta prospicere, & ante omnia ita componere animum, vt & grauissimis rebus subitisque concussus iram aut non sentiat, aut magnitudine inopinatæ iniuriæ exortam in altum retrahat, nec dolorem suum profiteatur. Id fieri posse apparebit, si pauca ex ingenti turba exempla protulero: ex quibus vtrumque discere licet, quantum mali habeat ira, vbi hominum præpotentum potestate tota vtitur: quantum sibi imperare possit, vbi metu maiore compressa est. Cambysen regem nimis deditum vino, [131] Præxaspes vnus ex carissimis monebat, vt parcius biberet: *Turpem esse* dicens *ebrietatem in rege, quem oculi omnium auresque sequerentur*. At hoc ille: *Vt scias*, inquit, *quemadmodum nunquam* [132] *excidam mihi, approbabo iam, & oculos post vinum in officio esse, & manus*. Bibit deinde liberalius quam alias, capacioribus scyphis: & iam grauis, & temulentus, obiurgatoris sui filium procedere vltra limen iubet, alleuataque super caput sinistra manu stare. Tunc intendit arcum, & ipsum cor adolescentis (id enim se petere dixerat) figit, recisoque pectore hærens in ipso corde spiculum ostendit: ac respiciens patrem, *An satis certam haberet manum?* At ille negauit *Apollinem potuisse certius dimittere*. Dij illum male perdant, animo magis conditione mancipium. Eius rei laudator fuit, cuius nimis erat spectatorem fuisse. Occasionem blanditiarum putauit, pectus filij in duas partes diductum, & cor sub vulnere palpitans. Controuersiam illi facere de gloria debuit, & reuocare [133] iactum, vt regi liberet in ipso patre certiorem manum ostendere. O Regem cruentum, ô dignum in quem omnium suorum arcus verterentur! Cùm execrati fuerimus illum, conuiuia suppliciis funeribusque soluentem, tamen scelerarius telum illud laudatum est, quam missum. [134] Videbimus quomodo se pater gerere debuerit, stans super cadauer filij sui, cædemque illam, cuius & testis fuerat & caussa: id de quo nunc agitur patet, iram supprimi posse. Non maledixit regi, nullum emisit ne calamitosi quidem verbum, cum æque cor suum, quam filij, transfixum videret. Potest dici, merito [135] deuorasse verba. nam si quid tanquam iratus dixisset, nihil [136] tanquam pater facere potuisset. Potest, inquam, videri sapientius se in illo casu gessisse, quàm cum de potandi modo præciperet: quem satius erat vinum quam sanguinem bibere, cuius manus poculis occupari [137] pax erat. Accessit itaque ad numerum eorum, qui magnis cladibus ostenderunt, quanti constarent regum amicis bona consilia.

XV. Non dubito, quin Harpagus quoque [138] tale aliquid regi suo Persarumque suaserit, quo offensus, [139] liberos illi epulandos apposuit, & subinde quæsiit, *An placeret conditura?* Deinde vt satis illum plenum malis suis vidit, afferri [140] capita illorum iussit, & [141] *Quomodo esset acceptus*, interrogauit. Non defuerunt misero verba, non os concurrit: *Apud regem*, inquit, [142] *omnis cœna iucunda est*. Quid hac adulatione profecit? ne [143] ad reliquias inuitaretur. Non veto patrem damnare regis sui factum, non veto quærere dignam tam truci portento pœnam: sed hoc interim intelligo, posse etiam ex ingentibus malis nascentem iram abscondi, & ad verba contraria sibi cogi. Necessaria est ista doloris refrænatio, vtique hoc sortitis vitæ genus, & ad regiam adhibitis mensam. Sic estur apud illos, sic bibitur, sic respondetur: funeribus suis arridendum est. An tanti sit vita, videbimus: alia ista quæstio est. Non consolabimur tam triste [144] ergastulum, non adhortabimur ferre imperia carnificum, ostendemus in omni seruitute apertam libertati viam. Si æger animus, & [145] suo vitio miser est, huic miserias [146] finire secum licet. Dicam & illi qui in regem incidit, sagittis pectora amicorum petentem, & illi cuius dominus liberorum visceribus patres saturat: Quid gemis demens, quid exspectas, vt te aut hostis aliquis per exitium gentis tuæ vindicet, aut rex à longinquo potẽs

aduolet

aduolet? Quocunque respexeris, ibi malorum finis est.[147] Vides illum præcipitem lo-
cum? illac [148] ad libertatem descenditur. Vides illud mare, vides illud flumen, illum pu-
teum? libertas illic in imo sedet. Vides illam arborem, [149] breuem, retorridam, [150] in-
felicem? [151] pendet inde libertas. Vides iugulum tuum, guttur tuum, cor tuum? [152] effu-
gia seruituris sunt. Nimis mihi operosos exitus monstras, & multum animi ac roboris
exigentes. Quæris, quod sit ad libertatem iter? quælibet in corpore tuo [153] vena.

Quamdiu quidem nihil tam intolerabile nobis videtur, vt nos expellat è vita, XVI.
iram in quocunque erimus statu, remoueamus. Perniciosa est seruientibus. omnis
enim indignatio in tormentum suum proficit, & imperia [154] grauiora sentit, quo con-
tumacius patitur. Sic [155] laqueos fera dum iactat, astringit; sic aues viscum, dum trepi-
dantes excutiunt, plumis omnibus illinunt. Nullum tam arctum est iugum, quod
non minus lædat ducentem, quam repugnantem. Vnum est leuamentum malorum
ingentium, pati, & [155] necessitatibus suis obsequi. Sed cum vtilis sit seruientibus, effe-
ctuum suorum, & huius præcipuè rabidi atque effrænis continentia, vtilior est regi-
bus. Perierunt omnia, vbi quantum suadet ira, fortuna permittit: nec diu potest, quæ
multorum malo exercetur, potentia stare. Periclitantur enim, vbi eos qui separatim
gemunt, [156] communis metus iunxit. Plerosque itaque modo singuli mactauerunt,
modo vniuersi, cum illos conferre in vnum iras publicus dolor coegisset. Atqui ple-
rique sic iram, quasi insigne regium, exercuerunt. sicut Darius, qui primus, post abla-
tum Mago imperium, Persas & magnam partem Orientis obtinuit. Nam cum bellum
Scythis indixisset, [157] Orientem cingentibus, rogatus ab [158] Oebazo nobili sene, vt ex
tribus liberis vnum in solatium patri relinqueret, duorum opera vteretur: plus quàm
rogabatur pollicitus, omnes se illi dixit remissurum: & occisos in conspectu parentis
abiecit, crudelis futurus, si omnes abduxisset. At quanto Xerxes facilior? qui XVII.
Pythio, quinque filiorum patri, [159] vnius vacationem petenti, quem vellet, eligere
permisit: deinde quem elegerat, in partes duas distractum ab vtroque viæ latere posuit,
& hac victima lustrauit exercitum. Habuit itaque quem debuit exitum. victus, & la-
te longéque fusus, ac stratam vbique ruinam suam cernens, medius inter suorum ca-
dauera incessit. Hæc barbaris regibus feritas in ira fuit quos nulla eruditio, nullus lit-
terarum cultus imbuerat: dabo tibi ex Aristotelis sinu regem Alexandrum, qui Cli-
tum carissimum sibi & vna educatum, inter epulas transfodit, & manu quidem sua, pa-
rum adulantem, & pigre ex Macedone ac libero in Persicam seruitutem transeuntem.
Nam Lysimachum, æque familiarem sibi, [160] leoni obiecit. Nunquid ergo hic Lysima-
chus, felicitate quadam dentibus leonis elapsus, ob hoc cum ipse regnaret, mitior fuit?
Nam [161] Telesphorum Rhodium amicum suum vndique decurtatum, cum aures illi
nasumque abscidisset, in cauea velut nouum animal aliquod & inusitatum diu pauit:
cum oris detruncati mutilatique deformitas humanam faciem perdidisset. Accede-
bat fames & squalor & illuuies corporis, in stercore suo [162] destituti, callosis super hæc
genibus manibusque, quas in vsum pedum angustiæ loci cogebant. lateribus vero at-
tritu exulceratis, non minus fœda quam terribilis erat forma eius visentibus: factus-
que pœna sua monstrum, [163] misericordiam quoque amiserat. tamen cum dissimillimus
esset homini, qui illa patiebatur; dissimilior erat, qui faciebat.

Vtinam ista sæuitia intra peregrina mansisset exempla, nec in Romanos mores cum XVIII.
aliis aduenticiis vitiis, & suppliciorum irarumque barbaria transisset? M. Mario, [164] cui
vicatim populus statuas posuerat, cui [165] thure & vino [166] Romanus populus supplica-
bat, L. Sylla [167] perfringi crura, erui oculos, amputari manus iussit; & quasi totiens occi-
deret, quotiens vulnerabat, paulatim & per singulos artus lacerauit. Quis erat huius
imperij minister? quis, nisi Catilina, iam in omne facinus manus exercens? hic illum [168]
ante bustum Q. Catuli carpebat, [169] grauissimus mitissimi viri cineribus: supra quos vir
mali exempli, popularis tamen, & [170] non tam immerito quam nimis amatus, per stil-
licidia sanguinem dabat. Dignus erat Marius qui illa pateretur, Sylla qui iuberet, Ca-
tilina qui faceret: sed indigna Resp. quæ in corpus suum pariter [171] & hostium & [172] ci-
uium gladios reciperet. Quid antiqua perscrutor? modo C. Cæsar Sextum Papinium,
cui pater erat [173] consularis [174] Belienum Bassum quæstorem suum Procuratoris sui fi-
lium, alios Senatores & equites Romanos, vno die [175] flagellis cecidit, torsit, [176] nō quæ-
stionis, sed [177] animi caussa, Deinde adeo impatiens fuit differendæ voluptatis, quàm
[178] ingens crudelitas sine dilatione poscebat, vt [179] in xysto maternorum hortorum, qui
[180] porticum à ripa separat, inambulans, quosdam ex illis [181] cum matronis atque aliis

ſenatoribus ad lucernam decollaret. Quid inſtabat? quod periculum, aut priuatum,
aut publicum vna nox minabatur? quantulum fuit, lucem exſpectare? denique ne ſe-
XIX. natores populi Romani [182] ſoleatus occideret. Quam ſuperbæ fuerit crudeli-
tatis, ad rem pertinet ſcire. quanquam aberrare alio poſſumus videri, & in deuium
exire: ſed hoc ipſum pars erit iræ, ſuper ſolita ſæuientis. Ceciderat flagellis ſenatores:
ipſe effecit, vt dici poſſet, ſolet fieri. torſerat per omnia, quæ in rerum natura triſtiſſi-
ma ſunt, fidiculis, [183] tabularibus, eculeo, [184] igne, [185] vultu ſuo. Et hoc loco reſponde-
bitur, magnam rem! ſi tres ſenatores, quaſi nequam mancipia, [186] inter verbera & flam-
mas diuiſit, homo qui [187] de toto ſenatu trucidando cogitabat: qui optabat, vt popu-
lus Romanus vnam ceruicem haberet, vt ſcelera ſua tot locis ac temporibus diducta,
in [188] vnum ictum & vnum diem cogeret. Quid tam inauditum, quam nocturnum ſup-
plicium? cum latrocinium tenebris abſcondi ſoleat; animaduerſiones, quo notiores
ſunt, plus ad exemplum emendationemque proficiunt. Et hoc loco reſpondebitur
mihi: Quod tantopere admiraris, iſti beluæ quotidianum eſt, [189] ad hoc viuit, ad hoc
vigilat, [190] ad hoc lucubrat. Nemo certe inuenietur alius qui imperauerit his, in quos
animaduerti iubebat, [191] os inſerta ſpongia includi, ne vocis emittendæ haberent fa-
cultatem. Cui vnquam morituro non eſt relictum, quà gemeret? timuit, ne quam li-
beriorem vocem extremus dolor mitteret: ne quid, quod nollet, audiret, ſciebat autem
innumerabilia eſſe, quæ obiicere illi nemo, [192] niſi periturus, auderet. Cum ſpongiæ,
non inuenirentur, ſcindi veſtimenta miſerorum, & in os farciri pannos imperauit.
Quæ iſta ſæuitia eſt? liceat vltimum ſpiritum [193] trahere: da exituræ animæ locum? li-
XX. ceat illam [194] non per vulnus emittere. Adiicere his longum eſt, [195] quot pa-
tres quoque occiſorum eadem nocte, dimiſſis per domos centurionibus, confecit: id
eſt, homo miſericors luctu liberauit. Non enim Caij ſæuitiam, ſed iræ malum propo-
ſitum eſt ſcribere: quæ non tantum viritim furit, ſed gentes totas lancinat, ſed vrbes,
ſed flumina, & tuta ab omni ſenſu doloris conuerberat. Sicut [196] rex Perſarum, totius
populi nares recidit [197] in Syria: inde [198] Rhinocolura loci nomen eſt. Peperciſſe illum
iudicas, quod non tota capita præcidit? nouo genere pœnæ delectatus eſt. Tale aliquid
paſſi forent Æthiopes, qui ob longiſſimum vitæ ſpatium [199] Macrobij appellantur. in
hos enim, quia non [200] ſupinis manibus exceperant ſeruitutem, [201] miſſiſque legatis
[202] libera reſponſa dederant, quæ contumelioſa reges vocant, Cambyſes fremebat: &
non prouiſis commeatibus, non exploratis itineribus, per inuia, per arentia trahebat
omnem bello vtilem turbam: cui [203] intra primum iter deerant neceſſaria, nec quic-
quam ſubminiſtrabat ſterilis & inculta humanoque ignota veſtigio regio. Suſtinebant
famem primo tenerrima frondium, & cacumina arborum, tum coria igne mollita, &
quicquid neceſſitas cibum fecerat: poſtquam inter harenas radices quoque & herbæ
defecerant, apparuitque inops etiam animalium ſolitudo, decimum quemque ſorti-
ti, alimentum habuerunt fame ſæuius. Agebat adhuc ira regem præcipitem, cum par-
tem exercitus amiſiſſet, partem comediſſet: donec timuit, ne & ipſe vocaretur ad ſor-
tem. tum demum ſignum receptui dedit. Seruabantur interim illi generoſæ aues, &
inſtrumenta epularum camelis vehebantur: cum ſortirentur milites eius, quis [204] ma-
lè periret, quis [205] peius viueret. Hic iratus fuit genti, & ignotæ, & immeritæ,
XXI. ſenſuræ tamen: Cyrus flumini. Nam cum Babylonem oppugnaturus [206] feſtinaret ad
bellum, cuius maxima momenta in occaſionibus ſunt, [207] Gynden latè fuſum amnem
vado tranſire tentauit: quod vix tutum eſt etiam cum ſenſit æſtatem, & ad minimum
deductus eſt. Ibi vnus [208] ex his equis, qui trahere regium currum albi ſolebant,
abreptus, vehementer commouit regem. iurauit itaque amnem illum [209] regiis equis
meatum auferentem, eo ſe redacturum, vt tranſiri calcarique etiam à fœminis poſſet.
Huc deinde omnem tranſtulit belli apparatum, & tamdiu aſſedit operi, donec c. &
LXXX. [210] cuniculis diuiſum alueum in CCC. & LX. riuos diſpergeret, & ſiccum relin-
queret in diuerſum fluentibus aquis. Periit itaque & tempus, magna [211] in vanis rebus
iactura, & militum ardor, quem inutilis labor fregit, & occaſio aggrediendi imparatos,
dum ille bellum indictum hoſti cum flumine gerit. Hic furor (quid
XXII. enim aliud voces?) Romanos quoque contigit. C. enim Cæſar villam [212] in Hercu-
lanenſi pulcherrimam, quia mater ſua aliquando in illa [213] cuſtodita erat, diruit,
fecitque eius per hoc notabilem fortunam. ſtantem enim prænauigabamus: nunc
cauſa dirutæ quæritur. Et tam hæc cogitanda ſunt exempla, quæ vites, quam illa è con-
trario, quæ ſequaris, moderata, lenia: quibus nec ad iraſcendum cauſſa defuit, nec ad
vlciſcendum

vlciſcendum poteſtas. Quid enim facilius fuit Antigono, quam duos manipulares
duci iubere, [214] qui incumbentes regio tabernaculo faciebant, quod homines & peri-
culoſiſſime & libentiſſime faciunt, [215] de rege ſuo male exiſtimant? Audierat omnia
Antigonus, vtpote cum inter dicentes & audientem [216] palla intereſſet: quam ille le-
uiter commouit, &, [217] *Longius*, inquit, *diſcedite, ne vos rex audiat.* Idem quadam nocte,
cum quoſdam ex militibus ſuis exaudiſſet, omnia mala imprecantes regi, qui ipſos
in illud iter & inextricabile lutũ [218] deduxiſſet, acceſſit ad eos qui maxime laborabant:
& cum ignorãtes à quo adiuuarẽtur, explicuiſſet: *Nunc*, inquit, *maledicite Antigono, cuius
vitio in has miſerias incidiſtis: ei autẽ bene optate, qui vos ex hac voragine eduxit.* Idem tam
miti animo hoſtium ſuorum maledicta, quam ciuium tulit. Itaque cum in paruulo
quodam caſtello Græci obſiderentur, & fiducia loci contemnentes hoſtem multa
in deformitatem Antigoni iocarentur, & nunc ſtaturam humilem, nunc colliſum na-
ſum deriderent: *Gaudeo*, inquit, *& aliquid boni ſpero: ſi in caſtris meis* [219] *Silenum habeo.*
Cum hos dicaces fame domuiſſet, [220] captis ſic vſus eſt, vt eos qui militiæ vtiles erant,
in cohortes deſcriberet, ceteros præconi ſubijceret: id quoque ſe negauit facturum
fuiſſe, niſi expediret his [221] dominum habere, qui tam malam haberent linguam. [222]
Huius nepos fuit Alexander, qui lanceam in conuiuas ſuos torquebat, qui ex duobus
amicis quos paullo ante retuli, [223] alterum feræ obiecit, [224] alterum ſibi. Ex his duobus
tamen, qui leoni obiectus eſt, vixit. Nam habuit hoc auitum ille vitium, XXIII.
ne paternum quidem. nam ſi qua alia in Philippo virtus, fuit & contumeliarum pa-
tientia, ingens inſtrumentum ad tutelam regni. Demochares ad illum, Parrheſiaſtes
ob nimiam & procacem linguam appellatus, inter alios Athenienſium legatos vene-
rat: audita benigne legatione, Philippus, *Dicite*, inquit, *mihi, facere quid poſſum, quod ſit
Athenienſibus gratum?* Excepit Demochares: *Te*, inquit, *ſuſpendere.* Indignatio circum-
ſtantium ad tam inhumanum reſponſum exorta eſt: quos Philippus cõticeſcere iuſſit,
& Therſitam illum ſaluum incolumémque dimittere. *At vos*, inquit, *ceteri legati nun-
ciate Athenienſibus, multo ſuperbiores eſſe, qui iſta dicunt, quã qui impune dicta audiunt.* Mul-
ta & diuus Auguſtus digna memoria fecit, dixitque: quibus appareat illi iram non
imperaſſe. [225] Timagenes hiſtoriarum ſcriptor, quædam in ipſum, quædam in vxorem
eius & in totam domum dixerat, nec perdiderat dicta. magis enim circumfertur, &
in ore hominum eſt, temeraria vrbanitas. Sæpe illum Cæſar monuit, vt moderatius
linguã vteretur: perſeueranti, [226] domo ſua interdixit. Poſtea Timagenes in contu-
bernio Pollionis Aſinij conſenuit, [227] ac tota ciuitate dilectus eſt. nullum illi limen
præcluſa Cæſaris domus abſtulit. Hiſtorias poſtea quas ſcripſerat, recitauit, & com-
buſſit, & libros acta Cæſaris Auguſti continentes in ignem poſuit. inimicitias geſſit
cũ Cæſare. Nemo amicitiam eius extimuit, nemo [228] quaſi fulguritũ refugit: fuit qui
præberet tam alte cadenti [229] ſinum. Tulit hoc vt dixi, Cæſar patienter, ne eo quidem
motus, quod laudibus ſuis, rebúſque geſtis [230] manus attulerat. Nunquam cum hoſ-
pite inimici ſui queſtus eſt: hoc duntaxat Pollioni Aſinio dixit, [231] θηριοτροφεῖς. Paranti de-
inum excuſationem, obſtitit. *Fruere*, inquit, *mi Pollio, fruere.* Et cũ Pollio diceret: *ſi iubes
Cæſar, ſtatim illi domo mea interdicam. Hoc me*, inquit, *putas facturũ, cum, ego vos in gratiam
reduxerim?* Fuerat enim aliquando Timageni Pollio iratus: nec vllam aliam habue-
rat cauſam deſinendi, quam quod [232] Cæſar cœperat. Dicat itaque quiſque XXIV.
ſibi, quoties laceſſitur: Nunquid potentior ſum Philippo? illi tamen impune maledi-
ctum eſt. Nunquid in domo mea plus poſſum, quam toto orbe terrarum diuus Augu-
ſtus potuit? ille tamen contentus fuit, à conuiciatore ſuo ſecedere. Quid eſt quare
ego ſerui mei [233] hilarius reſponſum, & contumaciorem vultum, & non peruenientem
vſque ad me murmurationem, flagellis & compedibus expiem? quis ſum, cuius aures
lædi nefas ſit? Ignouerunt multi hoſtibus: ego non ignoſcam pigris, negligentibus,
garrulis? Puerum ætas excuſet, feminam ſexus, extraneum [234] libertas, domeſticum
familiaritas. [235] Nunc primum offendit? cogitemus quamdiu placuerit. ſæpe & alias
offendit? feramus quod diu tulimus. Amicus eſt? fecit [236] quod noluit. inimicus eſt?
fecit quod debuit. Prudentiori [237] cedamus? ſtultiori remittamus. pro quocunque illud
reſpondeamus nobis, [238] ſapientiſſimos quoque viros multa delinquere: neminem
eſſe tam circumſpectum, cuius non diligentia aliquando ſibi ipſi [239] excidat: neminem
tam maturum, cuius non grauitatem in aliquod feruidius factum caſus impingat: ne-
minem tam timidum offenſarum, qui non in illas, dum vitat, incidat. Quomodo XXV.
homini puſillo ſolatium in malis fuit, etiam magnorum virorum titubare fortunam,
& æquiore animo filium in angulo fleuit, qui vidit [240] acerba funera etiam ex regia

duci: ſic animo æquiore feret ab aliquo lædi, ab aliquo contemni, cuicumque venit in mentem, nullam eſſe tantam potentiam, in quam non incurrat iniuria. Quod ſi etiam prudentiſſimi peccant, cuius non error [241] bonam cauſſam habet? Reſpiciamus, quoties adoleſcentia noſtra in officio parum diligens fuerit, in ſermone parum modeſta, in vino parum temperans. Si iratus eſt: demus illi ſpatium, quo diſpicere quid fecerit, poſſit. ſe ipſe caſtigabit. Denique [242] dabit pœnas. non eſt quod cum illo [243] paria faciamus. Illud non venit in dubium, quin ſe exemerit turbæ, & altius ſteterit, quiſquis deſpexit laceſſentes. proprium eſt magnitudinis veræ, non ſe ſentire percuſſum. Sic immanis fera ad latratum canum lenta reſpexit: ſic irritus ingenti ſcopulo fluctus aſſultat. Qui non iraſcitur, inconcuſſus iniuria perſtitit: qui iraſcitur, motus eſt. At ille quem modo altiorem omni incommodo poſui, tenet [244] quodam amplexu ſummum bonum. nec homini tantum, ſed ipſi fortunæ reſpondet: Omnia licet facias, minor es, quam vt ſerenitatem meam obducas. Vetat hoc ratio, cui vitam regendam dedi. plus mihi nocitura eſt ira, quam iniuria. Quid ni plus? illius modus
XXVI. certus eſt: iſta quouſque me latura ſit, incertum eſt. Non poſſum, inquis, pati. graue eſt, iniuriam ſuſtinere. Mentiris. quis enim iniuriam non poteſt ferre, qui [245] poteſt iram? Adijce nunc, quod id agis vt & iram feras, & iniuriam. Quare fers ægri rabiem, & phrenetici verba? puerorum proteruas manus? nempe quia videntur neſcire, quid faciant. Quid intereſt, quo quiſque vitio fiat imprudens? imprudentia par in omnibus patrocinium eſt. Quid ergo? inquis. impune illi erit? puta te velle: tamen non erit. Maxima eſt enim factæ iniuriæ pœna, feciſſe: nec quiſquam grauius afficitur, quam qui ad ſupplicium [246] pænitentiæ traditur. Denique ad conditionem rerum humanarum reſpiciendum eſt, vt omnium accidentium æqui iudices ſimus: iniquus autem eſt, qui commune vitium ſingulis obiecit. Non eſt Æthiopis inter ſuos inſignitus color: nec [247] Ruffus crinis & coactus [248] in nodum apud Germanos. [249] vtrumque decet. Nihil in vno iudicabis notabile aut fœdum, quod genti ſuæ publicum eſt. At iſta quæ retuli, vnius regionis atque anguli conſuetudo defendit: vide nunc quanto in his iuſtior venia ſit, quæ per totum genus humanum vulgata ſunt. Omnes inconſulti & improuidi ſumus, omnes incerti, queruli, ambitioſi. Quid lenioribus verbis hulcus publicum abſcondo? omnes mali ſumus. Quicquid itaque in alio reprehenditur, id vnuſquiſque in ſuo ſinu inueniet. Quid illius pallorem, illius maciem notas? [250] peſtilentia eſt. Placidiores itaque inuicem ſimus. mali inter malos viuimus. Vna res nos facere poteſt quietos, mutuæ facilitatis [251] conuentio. Ille mihi iam nocuit: ego illi nondum. ſed iam aliquem fortaſſe læſiſti: ſed
XXVII. lædes. Noli æſtimare hanc horam, aut hunc diem: totum inſpice mentis tuæ habitum. etiam nihil mali feciſti, potes facere. Quanto ſatius eſt, ſanari iniuriam, quam vlciſci? Multum temporis vltio abſumit. multis ſe iniuriis obijcit, dum vna dolet. Diutius iraſcimur omnes, quam lædimur. quanto melius eſt, abire in diuerſum, nec vitia vitiis componere? Num quis ſatis conſtare ſibi videatur, [252] ſi mulam calcibus repetat, & canem morſu? Iſta, inquis, peccare ſe neſciunt. Primum, quam iniquus eſt, apud quem hominem eſſe, ad impetrandam veniam nocet? deinde, ſi cetera animalia iræ tuæ ſubducit, quod conſilio carent: eo loco tibi ſit, quiſquis conſilio caret. Quid enim refert, an alia mutis diſſimilia habeat, ſi quod in omni peccato muta defendit, ſimilem habet caliginem mentis? Peccauit. [253] hoc enim primum, hoc enim extremũ. Non eſt quod illi credas, etiam ſi dixit: Iterum non faciã. Et iſte peccabit, & in iſtum alius, & tota vita inter errores volutabitur. Manſuete immanſueta tractanda ſunt. Quod in luctu dici ſolet, efficaciſſime & in ira dicetur: Vtrum aliquando deſines, an nunquam? ſi aliquando; ſatius eſt iram relinquere, quam ab ira relinqui. Sin ſemper hæc cogitatio durabit; vides quam impacatam tibi denunties vitam. qualis
XXVIII. enim erit ſemper [254] tumentis? Adijce nunc, quod niſi bene te ipſe ſuccenderis, & ſubinde cauſſas quibus ſtimuleris, renouaueris, ſua ſponte ira diſcedet, & vires illi dies ſubtrahet. quanto ſatius eſt à te illam vinci, quam à ſe? Huic iraſceris, deinde illi: ſeruis, deinde libertis: parentibus, deinde liberis: notis, deinde ignotis. Vbique enim cauſſæ ſuperſunt, niſi deprecator animus acceſſit. Hinc te illo furor rapiet, & illinc alio: & nouis ſubinde irritamentis orientibus, cõtinuabitur rabies. Age infelix, & quando amabis? O quam bonum tempus in re mala perdis! Quanto nũc ſatius erat, amicos parare, inimicos mitigare, Rẽp. adminiſtrare, transferre in res domeſticas operam: quam circumſpicere quid alicui poſſis facere mali? quod aut dignitati eius, aut patrimonio, aut corpori vulnus infligas? cũ id tibi contingere ſine certamine ac periculo

non

non poſſit, etiam ſi cum inferiore concurſes. Vinctum licet accipias, & ad arbitrium
tuum omni patientiæ expoſitum: ſæpe nimia vis cædentis aut articulum loco mouit,
aut neruum in his quos fregerat, dentibus fixit. Multos iracundia mancos, multos
debiles fecit, etiam vbi patientiæ eſt nacta materiam. Adijce nunc, quod nihil tam im-
becille natum eſt, vt ſine elidentis periculo pereat. imbecillos valentiſſimis alias do-
lor, alias caſus exæquat. Quid, quod pleráque eorum, propter quæ iraſcimur, offen-
dunt nos magis, quam lædunt? multum autem intereſt, vtrum aliquis voluptati meæ
[255] obſtet, an [256] deſit: eripiat, an non det. Atqui in æquo ponimus, vtrum aliquis aufe-
rat, an neget: vtrum ſpem noſtram præcidat, an differat: vtrum contra nos faciat, an
pro ſe: amore alterius, an odio noſtri. Quidam vero non tantum iuſtas cauſſas [257] ſtan-
di contra nos, ſed etiam honeſtas habent. Alius patrem tuetur, alius fratrem, alius pa-
truum, alius amicum. his tamen non ignoſcimus id facientibus: quod niſi facerent,
improbaremus. imo, quod eſt incredibile, ſæpe de facto bene exiſtimamus, de faciente
male. At mehercules vir magnus ac iuſtus, fortiſſimum quemque ex hoſtibus XXIX.
ſuis, & pro libertate ac ſalute patriæ pertinaciſſimum ſuſpicit, & talem ſibi ciuem, ta-
lem militem contingere optat. Turpe eſt, odiſſe quem laudes: quanto vero turpius,
ob id aliquem odiſſe, propter quod miſericordia dignus eſt? Si captiuus in ſeruitutem
ſubito depreſſus reliquias libertatis tenet, nec ad ſordida ac laborioſa miniſteria agilis
occurrit, ſi ex otio piger equum vehiculúmque domini curſu non exæquat, ſi inter
quotidianas vigilias feſſum ſomnus oppreſſit, ſi ruſticum laborem recuſat, aut non
fortiter obit, à ſeruitute vrbana & feriata tranſlatus ad durum opus. Diſtinguamus,
vtrum aliquis non poſſit, an nolit. multos abſoluemus, ſi cœperimus ante iudicare,
quam iraſci. Nunc autem primum impetum ſequimur. deinde quamuis vana nos con-
citauerint, perſeueramus, ne videamur cœpiſſe ſine cauſſa: & quod iniquiſſimum eſt,
pertinaciores nos facit iniquitas iræ. [258] Retinemus enim illam, & augemus: quaſi ar-
gumentũ ſit iuſte iraſcendi, grauiter iraſci. Quanto melius eſt, initia ipſa perſpicere,
quam leuia ſint, quam innoxia? Quod accidere vides in animalibus mutis, idem in ho-
mine deprehendes: friuolis turbamur, & inanibus. [259] Taurum color rubi- XXX.
cundus excitat, [260] ad vmbram aſpis [261] exurgit, vrſos leonéſque [262] mappa prorritat.
Omnia, quæ natura fera ac rabida ſunt, conſternantur [263] ad vana. Idem inquietis &
ſtolidis ingeniis euenit: rerum ſuſpicione feriuntur. adeo quidem, vt interdum iniu-
rias vocent modica beneficia: in quibus frequentiſſima, certe acerbiſſima iracundiæ
materia eſt. Cariſſimis enim iraſcimur, quod minora nobis præſtiterint, quam mente
concepimus, quam quæ alij tulerint: cum vtriuſque rei paratum remedium ſit. Ma-
gis alteri indulſit? noſtra nos ſine comparatione delectent. nunquam erit felix, quem
torquebit felicior. Minus habeo quam ſperaui? ſed fortaſſe plus ſperaui, quam debui.
Hæc pars maxime metuenda eſt: hinc pernicioſiſſimæ iræ naſcuntur, & ſanctiſſima
quæque inuaſiiræ. Diuum Iulium plures amici confecerunt, quam inimici, quorum
non expleuerat ſpes inexplebiles. Voluit quidem ille: neque enim quiſquam libera-
lius victoria vſus eſt, ex qua nihil ſibi vindicauit, niſi diſpẽſandi poteſtatem: ſed quem-
admodum ſufficere tam improbis deſideriis poſſet, cum tantum omnes concupiſ-
cerent, quantum poterat vnus? Vidit itaque ſtrictis circa [264] ſellam ſuam gladiis com-
militones ſuos, Cimbrum Tillium acerrimum paullo ante ſuarum partium defenſo-
rem, alioſque [265] poſt Pompeium demum Pompeianos. Hæc res ſua in reges XXXI.
arma conuertit, fidiſſimóſque eo compulit, vt de morte eorum cogitarent, pro quibus
& ante quos mori, votum habuerant. Nulli ad aliena reſpicienti, ſua placent. Inde diis
quoque iraſcimur, quod aliquis nos antecedat, obliti [266] quantum ſequatur à tergo
ingentis inuidiæ. Tanta tamen importunitas hominum eſt, vt quamuis multum ac-
ceperint, iniuriæ loco ſit, plus accipere potuiſſe. Dedit mihi præturam? ſed conſula-
tum ſperaueram. Dedit duodecim faſces? ſed non fecit [267] ordinarium conſulem. A
me [268] numerari voluit annum? ſed deeſt mihi [269] ad ſacerdotium. Cooptatus in colle-
gium ſuum? ſed [270] cur in vnum? [271] Cõſummauit dignitatem meam? ſed patrimonio
nihil contulit. Ea dedit mihi, quæ [272] debebat alicui dare: de ſuo nihil protulit. Age
potius gratias, pro his quæ accepiſti: reliqua expecta, & nondum plenum te eſſe
gaude. Inter voluptates eſt, ſupereſſe quod ſperes. Omnes viciſti? primum te eſſe in
animo amici tui lætare. multi te vincunt? conſidera, quanto antecedas plures, quam
ſequaris. Quod ſit in te maximum vitium, quæris? falſas rationes conficis: XXXII.
data magno æſtimas, accepta paruo. Aliud in alio nos deterreat. quibuſdam [273]
timeamus iraſci, quibuſdam [274] vereamur, quibuſdam [275] faſtidiamus [276] Magnam

Senec.

rem ſine dubio fecerimus, ſi ſeruulum infelicem in ergaſtulum miſerimus. Quid properamus verberare ſtatim, [177] crura protinus frangere? non peribit poteſtas iſta, ſi differetur. ſine id tempus veniat, quo ipſi iubeamus: nunc ex imperio iræ loquimur. eum illa abierit, tunc videbimus, quanti ſit [178] iſta lis æſtimanda. In hoc enim præcipue fallimur. ad ferrum venimus, ad capitalia ſupplicia: & vinculis, carcere, fame, vindicamus rem, caſtigandam flagris leuioribus. Quomodo, inquis, nos iubes intueri, quam omnia per quæ lædi videmur, exigua, miſera, puerilia ſint? Ego vero nihil magis ſuaſerim, quam ſumere ingentem animum, & hæc propter quæ litigamus, diſcurrimus, anhelamus, videre quam humilia & abiecta ſint, nulli qui altum quiddam aut magnificum cogitat, reſpicienda. [179] Circa pecuniam plurimum vociferationis eſt: hæc fora defatigat, patres liberóſque [180] committit, venena miſcet, gladios tam percuſſoribus quam legionibus tradit. hæc eſt ſanguine noſtro delibura. propter hanc vxorum maritorúmque noctes ſtrepunt litibus, & tribunalia magiſtratuum premit turba: reges ſæuiunt, rapiúntque, & ciuitates longo ſæculorum labore conſtructas euertunt, vt
XXXIII. aurum argentúmque in cinere vrbium ſcrutentur. Libet intueri [181] fiſcos in angulo iacentes. Hi ſunt, propter quos oculi [182] clamore exprimuntur: fremitu iudiciorum [183] baſilicæ reſonant: [184] euocati ex longinquis regionibus iudices ſedent, iudicaturi, vtrius iuſtior auaritia ſit. Quid ſi ne propter fiſcum quidem, ſed pugnum æris, aut [185] imputatum à ſeruo denarium, ſenex ſine herede moriturus ſtomacho dirumpitur? Quid ſi propter vſuram [186] haut milleſimam, valetudinarius fenerator diſtortis pedibus, & manibus [187] ad computandum modo relictis, clamat, ac per vadimonia aſſes ſuos in ipſis morbi acceſſionibus vindicat? Si totam mihi ex omnibus metallis, quæ cummaxime depromimus, pecuniam proferas, ſi in medium projcias quicquid theſauri tegunt, auaritia [188] iterum ſub terras referente, quæ male egeſſerat; omnem iſtam congeriem dignam non putem, quæ [189] frontem viri boni contrahat. Quanto riſu proſe-
XXXIV. quenda ſunt, quæ nobis lacrimas educunt? Cedo nunc, perſequere cetera, cibos, potiones, horúmque cauſſa [190] paratam ambitionem, [191] munditias, verba, contumelias, & motus corporum parum honorificos, & ſuſpiciones, & contumacia iumenta, & pigra mancipia, interpretationes malignas vocis alienæ: quibus efficitur, vt inter [192] iniurias naturæ numeretur ſermo homini datus. Crede mihi, leuia ſunt: propter quæ non leuiter excandeſcimus, qualia [193] quæ pueros in rixam & iurgium concitant. Nihil ex his, quæ tam triſtes agimus, ſerium eſt, nihil magnum. Inde, inquam, vobis ira & inſania eſt, quod exigua magno æſtimatis. Auferre hic mihi hereditatem voluit: hic me diu [194] ſpe ſuprema captatum criminatus eſt: hic ſcortum meum cõcupiuit. Quod
XXXV. vinculum amoris eſſe debebat, ſeditionis atque odij cauſſa eſt, [195] idem velle. Iter anguſtum rixas tranſeuntium concitat: diffuſa & late patens via ne populos quidem collidit. Iſta quæ appetitis, quia exigua ſunt, nec poſſunt ad alterum, niſi alteri erepta, transferri: eadem affectantibus pugnam & iurgia excitant. [196] Reſpondiſſe tibi indignaris libertum, & vxorem & clientem: deinde idem de Rep. libertatem ſublatam quereris, quam domi ſuſtuliſti. Rurſus ſi tacuit interrogatus, contumaciam voeas. Et loquatur, & taceat, & rideat. coram domino? inquis. imo eoram patrefamilias. Quid clamas? quid vociferaris? quid flagella media cœna petis, quod ſerui loquuntur, quod non eodem loco [197] turba concionis eſt, & [198] ſilentium ſolitudinis? In hoc [199] habes aures, vt niſi [200] modulata tantum & mollia, & ex dulci tracta compoſitaque accipiant? Et riſum audias oportet, & fletum, & blanditias, & lites, & proſpera, & triſtia, & hominum voces, & fremitus animalium latratuſque. Quid miſer expaueſcis ad clamorem ſerui, ad [201] tinnitum æris, ad ianuæ impulſum? cum tam delicatus fueris, tonitrua audienda ſunt. Hoc quod de auribus dictum eſt, transfer ad oculos: qui non minus faſtidio laborant, ſi male inſtituti ſunt. macula offenduntur & ſordibus, & argento parum ſplendido, & [202] ſtagno non ad ſolem perlucente. Hi nempe oculi, qui non ferunt niſi varium, ac recenti cura nitens marmor, qui menſam niſi crebris diſtinctam [203] næuis, qui nolunt domi niſi auro pretioſa [204] calcare: æquiſſimo animo foris & ſcabras lutoſaſque ſemitas ſpectant, & maiorem partem occurrentium [205]
XXXVI. ſqualidam, parietes [206] inſularum exeſos, ruinoſos, inæquales. Quid ergo aliud eſt quod illos in publico non offendat, domi moueat, quam opinio illic æqua & patiens, domi moroſa & querula? Omnes ſenſus perducendi ſunt ad firmitatem. natura patientes ſunt, ſi animus illos [207] deſinat corrumpere: qui quotidie ad rationem reddendam vocandus eſt. Faciebat hoc Sextius, vt conſummato die eum ſe ad nocturnam quietem recepiſſet, interrogaret animum ſuum. Quod hodie malum tuum

sanasti? cui vitio obstitisti? qua parte melior es? Desinet ira, & erit moderatior, quæ sciet sibi quotidie ad iudicem esse veniendum. Quid ergo pulchrius hac consuetudine excutiendi totum diem? qualis ille somnus post recognitionem sui sequitur? quam tranquillus, altus ac liber, cum aut laudatus est animus, aut admonitus, & speculator sui censorque secretus cognoscit de moribus suis? Vtor hac potestate, & quotidie apud me caussam dico. [108] cum sublatum è conspectu lumen est, & conticuit vxor moris iam mei conscia, totum diem mecum scrutor, facta ac dicta mea remetior. Nihil mihi ipse abscondo, nihil transeo: quare enim quicquam ex erroribus meis timeam, cum possim dicere: Vide ne istud amplius facias, nunc tibi ignosco. In illa disputatione pugnacius locutus es: noli postea congredi cum imperitis. nolunt discere, qui nunquam didicerunt. Illum liberius admonuisti, quam debebas: itaque non emendasti, sed offendisti. de cetero vide, non tantum an verum sit quod dicis, sed an ille cui dicitur, [109] veri patiens sit. Admoneri bonus gaudet: pessimus quisque XXXVII. correptorem asperrime patitur. In conuiuio quorundam te sales, & [110] in dolorem tuum iacta verba tetigerunt: vitare vulgarem conuictum memento. [111] solutior est post vinum licentia, quia ne sobriis quidem pudor est. Iratum vidisti amicum tuum ostiario causidici alicuius, [112] aut diuitis, quod intrantem submouerat: & ipse pro illo iratus [113] extremo mancipio fuisti. Irasceris ergo [114] cathenario cani? & hic cum multum latrauit, obiecto cibo mansuescit. recede longius, & ride. Nunc iste aliquem se putat, quod custodit litigatorum turba limen obsessum. nunc ille qui intra iacet, felix fortunatúsque est: & beati hominis ac potentis iudicat indicium, difficilem ianuam. nescit durissimum esse ostium carceris. Præsume animo, multa esse tibi patienda. Numquis se hieme algere miratur? numquis in mari nauseare, in via concuti? Fortis est animus, ad quæ præparatus venit. Minus honorato loco positus, irasci cœpisti conuiuatori, vocatori, ipsi qui tibi præferebatur. Demens, quid interest, quam lecti premas [115] partem? honestiorem te, aut turpiorem, potest facere [116] puluinus? Non æquis quendam oculis vidisti, quia de ingenio tuo male locutus est. Recipis hanc legem? ergo te Ennius, quo non delectaris, odisset: & [117] Hortensius simultates tibi indiceret: & Cicero, si derideres [118] carmina eius, inimicus esset. [119] Vis tu æquo animo XXXVIII. pati [120] candidatus suffragia? Contumeliam tibi fecit aliquis. numquid maiorem quam [121] Diogeni, philosopho Stoico? cui de ira cummaxime disserenti, adolescens proteruus inspuit. tulit hoc ille leniter ac sapienter. *Non quidem*, inquit, *irascor: sed dubito tamen, an irasci oporteat.* Cato noster melius. cui cum caussam agenti, in frontem mediam, quantum poterat attracta pinguí saliua, inspuisset [122] Lentulus, ille patrum nostrorum memoria factiosus & impotens, abstersit faciem, &, *Affirmabo*, inquit, *omnibus, Lentule, falli eos, qui te* [123] *negant os habere.* Contigit iam nobis, Nouate, XXXIX. bene componere animum, si aut non sentit iracundiam, [124] aut superior est: videamus quomodo [125] alienam iram leniamus. nec enim sani esse tantum volumus, sed sanare. Primam iram non audebimus oratione mulcere, surda est & amens: dabimus illi spatium. remedia [126] in remissionibus prosunt: nec oculos tumentes tentabimus, vim rigentem mouendo incitaturi, nec cetera vitia dum feruent. Initia morborum [127] quies curat. Quantulum, inquis, prodest remedium tuum, si sua sponte desinentem iram placat? Primum, vt citius desinat, efficit: deinde custodiet, ne recidat: ipsum quoque impetum, quem non audet lenire, fallet. Remouebit omnia vltionis instrumenta. [128] simulabit iram, vt tanquam adiutor & doloris comes [129] plus auctoritatis in consiliis habeat. moras nectet: & dum maiorem quærit pœnam, præsentem differet. omni arte requiem furori dabit. Si vehementior erit; aut pudorem illi cui non resistat, incutiet, aut metum. Si infirmior; sermones inferet, vel gratos, vel nouos, & cupiditate cognoscendi auocabit. Medicum aiunt cum regis filiam curare deberet, nec sine ferro posset, dum tumentem mammam leniter fouet, scalpellum spongia tectum induxisse. Repugnasset puella remedio palam admoto: eadem, quia non exspectauit, dolorem tulit. Quædam non nisi decepta sanantur. Alteri di- XL. ces: Vide ne inimicis iracundia tua voluptati sit. Alteri: Vide ne magnitudo animi tui, creditúmque apud plerósque robur, cadat. Indignor mehercule, & non inuenio dolendi modum: sed tempus expectandum est. dabit pœnas. Serua istud in animo tuo. cum potueris, & pro mora reddes. Castigare vero irascentem, & vltro obuiam ire ei, incitare est. Varie aggredieris, blandéque: nisi forte tanta persona erit, vt possis iram comminuere: quemadmodum fecit diuus Augustus, cum cœnaret apud [130] Vedium Pollionem. Fregerat vnus ex seruis eius crystallinum.

Senec.

rapi eum Vedius iussit, nec vulgari quidem periturum morte: murænis obijci iubebatur, quas ingens piscina continebat. Quis non hoc illum putaret [131] luxuriæ caussa facere? sæuitia erat. Euasit [132] è manibus puer, & confugit ad Cæsaris pedes: nihil aliud petiturus, quam vt aliter periret, nec [133] esca fieret. Motus est nouitate crudelitatis. Cæsar, & illum quidem mitti, crystallina autem omnia coram se [134] frangi iussit, [135] complerique piscinam. Fuit Cæsari sic castigandus amicus: bene [136] vsus est viribus suis. E conuiuio rapi homines [137] imperas, & noui generis pœnis lancinari? si calix tuus fractus est, viscera hominis distrahentur? tantum tibi placebis, vt ibi aliquem

XLI. duci iubeas [138] vbi Cæsar est? Sic [139] instandum potentiæ est, vt iram ex superiori loco aggredi possit, [140] male tractabilem, ac talem dumtaxat, qualem modo retuli, feram, immanem, sanguinariam, quæ iam insanabilis est, nisi maius aliquid extimuit. [141]* Pacem demus animo, quam dabit præceptorum salutarium assidua meditatio, actúsque rerum boni, & intenta mens ad vnius honesti cupiditatem. [142] Conscientiæ satis fiat. nil in famam laboremus: sequatur vel mala, dum bene [143] merearis. At vulgus animosa miratur, & audaces in honore sunt: placidi pro inertibus habentur. Primo forsitan aspectu, sed simulac æqualitas vitæ fidem facit, non segnitiem illam animi esse, sed [144] pacem, veneratur idem illos populus, colitque. Nihil ergo habet in se vtile teter ille & hostilis affectus; at omnia è contrario mala, ferrum, ignes: pudore calcato, cædibus inquinauit manus, [145] membra liberorum dispersit. Nihil vacuum reliquit à scelere, non gloriæ memor, non infamiæ metuens, inemen-

XLII. dabilis cum ex ira in odium occalluit. Careamus hoc malo, purgemúsque mentem, & extirpemus radicitus ea vitia, quæ quamuis tenuia vndecunque [146] hæserint, renascentur: & iram non temperemus, sed ex toto remoueamus. Quod enim malæ rei temperamentum est? poterimus autem, adnitamur modo. Nec vlla res magis proderit, quam cogitatio mortalitatis. sibi quisque vt alteri dicat: Quid iuuat, tanquam in æternum genitos [147] iras indicere, & breuissimam ætatem dissipare? quid iuuat, dies quos in voluptatem honestam impendere licet, in dolorem alicuius tormentúmque transferre? Non capiunt [148] res istæ iacturam, nec tempus vacat perdere. Quid ruimus in pugnam? quid certamina nobis accersimus? quid imbecillitatis obliti, ingentia odia suscipimus, & ad frangendum fragiles consurgimus? Iam istas inimicitias, quas implacabili gerimus animo, febris aut aliud malum corporis vetabit geri, iam par acerrimum media [149] mors dirimet. Quid tumultuamur, & vitam seditiosi conturbamus? stat super caput fatum, & pereuntis [150] dies imputat, propiúsque ac propius accedit. Istud tempus, quod alienæ destinas morti, fortasse [151] citra

XLIII. tuam est. Quin potius vitam breuem [152] colligis, placidámque & tibi & ceteris præstas? quin potius amabilem te, dum viuis, omnibus: desiderabilem, cum excesseris, reddis? Et quid illũ, nimis [153] ex alto tecum agentem, detrahere cupis? quid illum ob latrantẽ tibi, humilem quidem & conteptum, sed superioribus acidum ac molestũ, exterere viribus tuis tentas? Quid seruo? quid domino, quid Regi, quid clienti tuo irasceris? sustine paulum. venit ecce mors, quæ nos pares faciat. Ridere solemus inter [154] matutina harenæ spectacula, tauri & vrsi pugnam inter se [155] colligatorum: quos, cum alter alterum [156] vexarit, [157] suus confector expectat. Idem facimus. aliquem nobiscum alligatum lacessimus: cum victo victorique finis [158] æque maturus immineat. Quieti potius pacatique, quantulumcumque superest, exigamus. nulli cadauer nostrum iaceat inuisum. Sæpe rixam conclamatum in vicino incendium soluit: & interuentus feræ latronem viatorémque diducit. Colluctari cum minoribus malis non vacat, vbi metus maior apparuit. Quid nobis cum dimicatione & insidiis? numquid amplius isti cui irasceris, quam mortem optas? etiam te quiescente morietur. perdis operam: facere vis, quod futurum est. Nolo, inquis, vtique occidere, sed exsilio, sed ignominia, sed damno afficere. Magis ignosco ei, qui vulnus inimici, quam qui [159] pusulam concupiscit. hic enim non tantum mali animi est, sed pusilli. Siue de vltimis suppliciis cogitas, siue de leuioribus, quantulum est temporis, quo aut ille pœna sua torqueatur, aut tu malum gaudium ex aliena percipias? Iam ipsum spiritum [196] expuimus, interim dum trahimus. Dum inter homines sumus, colamus humanitatem: non timori cuiquam, non periculo simus: detrimenta, iniurias, conuicia, vellicationes contemnamus, & magno animo breuia feramus incommoda. Dum respicimus, quod aiunt, versamúsque nos, iam mortalitas aderit.

COMMEN-

COMMENTARII AD LIBRVM III. SENECÆ, de Ira.

I. LIPSIVS.

CAP. I. 1. Refrænare.] Suprà, II. c. XVIII. pars hæc argumenti posita, Remedia iræ. Ea duplicia. Ne incidamus, & Ne in ea peccemus: id est, quod hoc libro agitur, refrenemus & sistamus.

2. Obiurgatio.] Meticulosos.

3. Confessio.] Generosos.

4. Pudor.] Bona & ambitiosa indolis.

5. Communis mali.] Quod in lædentem, & sese veniat.

6. Occurrentia.] Quidquid obsistit, aut moratur. Sunt imagines, & tota fere descriptio, à torrente: altiloqua, numerosa, sonans, vt amat noster.

7. A sanitate.] Ea caussa cur veteres Morbosos eos dixerint: Cicero 4. Tusc. Bene igitur nostri, cum omnia essent in morbis vitia, quod nullum erat iracundia fœdus, iracundos solos Morbosos nominauerũt. Postea tamen in communi vsu, Morbosi, Pathici.

8. Deiectus.] Prosternuntur, ab alto cadunt.

9. Prona.] Tota se vrgens & præcipitans, sibi instans & imminens.

10. Ex quo surrexit.] Veteres, ex quo resurrexerit. Puto verum, ex quóve surrexerit.

CAP. II. 11. Vagæ sunt.] Vt Scythæ, & Hamaxobij.

12. Incultus mos.] Notetur res ita habet, vbi cultus animorum & vita ordinatior, malum hoc litium agnascitur, & deriuatur ab ipso legum fonte. Beati autem, quibus, cum Statio,

Nulla foro rabies, aut strictæ iurgia litis:
Morum iura viris, solum, & sine fascibus, æquum.

13. Imperatorem.] Exemplar in Valerio habes, lib. 9. cap. 7.

14. Subitos.] Vt in Gracchana seditione, Nasica pro duce.

15. Manu sumpsit.] Meus liber, manu suppressit. An manu sua præcessit, an aliud? vide. Alioqui vulgatam interpretere, Supplicium non lege aut iure, sed vi & manu exactum.

16. Violauit leg.] Ad Carthaginienses hæc pertinere videntur. qui talia quædam tertio bello suo patrarunt. Appianum vide.

17. Sine ausp.] Sine summo imperio, quod auspicato dabatur. Romanus mos & sermo, de quo ad Tacitum.

18. Iræ suæ.] Codex noster, ductu iræ suóque: pulchrè, id est, ducibus Ira, & Seipso, vsus.

CAP. III. 19. Forte.] Et non consilio. quibus impetus pro ratione est, & temeritas pro audacia.

20. Ruinæ modo.] Simili imagine Florus, & ipse ex Annæi nostri gente, de Cimbris: Tridentinis iugis in Italiam prouoluti, ruina descenderant.

21. Per suum vul.] In hostem ire ac petere, per ipsam hastam quæ vulnus fecit, & quam obnixus aduersarius tenet. Feræ hoc solent & apri, vt scimus.

22. Indicat.] Vocet ad operas, easq; imperet. In legũ libris, ipsa hac phrasi. Indicit operas liberto patronus.

23. Eculei.] Quibus impositi, extendebantur & longiores fiebant, ait Seneca Epist. 67.

24. Fidiculæ.] Nerui & chordæ, ad ipsum illum finem: siue etiam ad membra arctanda.

25. Ergastula.] Carceres rustici aut domestici, in quos serui ad compedes & opus damnabantur. Scripsi II. Elect. proprio Capite.

26. Defixis corp.] Iuuenalis:

——tæda lucebis in illa
Qua stantes ardent, qui fixo gutture fumant.

Tacitus XV. Annal. Crucibus affixi, aut flammandi: & in Actis martyrum plus semel legas, crucibus siue stipitibus affixos, igne consumptos. Tamen vetus omnis hic lectio, defossis corporibus. quid? solentne defodere leuiter inferne, atque ita vstulare? vt flamma scilicet magis coërceretur, & corpori applicaretur? Iuuenalis versus sic legi capique possit:

Et latus mediam sulcus diducet arenam:

qui iam dictis illis subnexus. Sulcus, pro ipsa tali fossa, & illo fine.

27. Vncus.] Romanus mos, per ignominiam, damnatorum corpora in Gemonias scalas vnco trahere, deinde in Tiberim præcipitare. Festus in Hamotrahones, Cicero in Philip. & alij.

28. Lacerationes.] Cum vngulis latera sulcabant. Licet ad virgas, flagella, scorpiones etiam referre.

29. Inscriptiones.] Cum stigmate notabant, & litteras inurebant. Dixi II. Elect. cap. De Ergastulis.

30. Caueæ.] Cauernæ meus, & quidam. Et fuere specus ac cauernæ in Amphitheatris, vnde bestiæ in damnatos emitterentur. Sed & idem è Caueis. Huc igitur, & ad ferales ludos spectat? an quod homines in caueam coniecerint, & circumtulerint, instar bestiarum? Quod Lysimachus Telesphoro fecit infrà, cap. 17. Sed & Caligula multos bestiarum more quadrupedes, caueis coërcuit. Sueton. cap. 27.

CAP. IV. 31. In prior libr.] Certe, & plus semel: cur repetis? an quia vis hoc imprimere, & contra Peripateticos vt firmum habes, schematis hanc fœditatem?

32. Pallentem] Qui mali, & metuendi. recondita ira.

33. Esse cup.] Id est, edisse & deuorasse aliquem cupientium. Itaque malim etiam, vt aliquem: vel, & vt aliq.

34. Tela sua.] Dentes, quibus pugnat.

35. Articulorum.] Lib. I. cap. I.

36. Exclamationibus.] *Et quidem voce acuta. cuius caussam Aristoteles, siue auctor libri* De Physiognomonia, *tradit.*

37. Compressa.] *Meus,* complexa. *malim.*

38. Suo primum.] *Nam se torquet, & distorquet.*

39. Ira captus.] *Meus liber,* iræ suæ captus, *quod & in Gruteri quibusdam. Omnino faciendum,* iræ suæ captiuus. *Non est liber, inquit. quid ergo? captiuus. cuius? suæ Iræ.*

40. Eruditis.] *Imo ingeniosi & celeres, ad iram maxime proni. quod Plato notauit in Theateto:* ἀλλ' οἵ τε ὀξεῖς, καὶ ἀγχίνοι καὶ μνήμονες, ὡς τὰ πολλὰ, καὶ πρὸς τὰς ὀργὰς ὀξύρροποί εἰσι, καὶ ἄττοντες φέρονται, ὥσπερ τὰ ἀνερμάτιστα πλοῖα, καὶ μανικώτεροι ἢ ἀνδρειότεροι φύονται: At vero sagaces, & ingeniosi, & memoriosi, vt plurimum, etiam ad iras propensi magis sunt; & subsilientes feruntur, vt naues non saburratæ; & furiosi magis quam fortes sunt nati. *Sed & fatuos Aristoteles habet, qui nusquam irascuntur. Igitur hîc Seneca,* Eruditi *voce, Stoicum in morem & sensum, vtitur. qui sic appellant bonos, aut boni studiosos.*

CAP. V. 41. Retinere.] *Frænare, inhibere, vt suprà, cap. I. Nam ad eamdem partitionem respicit. Tamen meus, & scripti alij consensu,* detinere: *ex quo rectè fecerim,* detumere: *tumorem & iram deponere.*

42. Aliquis melior.] *Non enim ipsa vtitur. & alijs quærit ac comparcit.*

43. Impendit.] *Optime hoc Muretus, etsi libri omnes,* incendit. *Nam comparat Iram cum Auaritia, & hac parte postponit, quod auarus quærat saltem aliquid alteri; at Ira consumit & impendit.*

44. Paucis grat.] *Explico. apud paucos Ira fine malo & damno subsedit: quos occupauit, mercedem ab ijs abstulit, Quomodo? è sequentibus deinde. serui fuga aut morte amissi, vasa fracta, & eiusmodi pluria.*

45. Luctum.] *Fuga item aut morte filij.*

46. Fortuitis.] *A deo aut casu immissis.*

47. Mutat.] *In alienos homini mores transferendo. ita in meis repperi. at alij,* vitiat, *vel* euitat, *quidam* iurat, *ex quo acutè Gruterus,* eiurat.

48. Vt tela.] *Huius sententiæ plura, in* De Const. sap. *cap.* III.

CAP. VI. 49. Pars superior.] *Epist.* LIX. Talis est sapientis animus, qualis mundi status super Lunam. Semper illic serenum est. *Lucanus hæc ipsa:*

Fulminibus propior terræ succenditur aër,
Imáque telluris ventos tractúsque coruscos
Flammarum accipiunt: nubes excedit Olympus,
Lege Deum, minimas rerum discordia turbat,
Pacem summa tenent.

50. Intra se.] *Continens & deuorans illa, siue vincens, quibus ira soles contrahi. Nihil turbidum extra se ostendens.*

51. Verecundi.] *Ergo bis idem dicit? nam suum membrum iam fuit de Verecundia abiecta. Omnino legendum,* verendi. *Nam ecce tria posuit in tranquillo animo & pacato;* Verecundum *fecit,* Venerabilem, Compositum. *Ordine hæc ipsa exsequitur, & ostendit contra in Irato esse.*

52. Numerus.] *Non proprie,* ἀριθμός, *sed* ῥυθμός, *modus, concinnitas.*

53. In immensum.] *Libri alij,* Quis se regere potuit immissum? Proderit. *Id esset, iam præcipitem, iam in casum ex alto datum. Siue etiam, in cursu iam medio; ab aurigis equisve. Si tamen vulgata magis ridet, tum cum Grutero fiat:* Immensum proderit. *At ne quid celem, mihi inconnexa hæc videntur, & suspicio defectum est.*

54. Neque priuatim.] *Vide de Tranquill. cap.* XII.

55. Respergi.] *Sordibus inquinari.*

56. Intercepit.] *Fraude in se transtulit. ipse re, sperata nobis, potitus est.*

57. Nulli fortuna.] *De Tranquill. cap.* XIII. Nam qui multa agit, sæpe fortunæ potestatem sui facit: quam tutissimum est raro experiri.

58. Supráque vires.] *De Tranquill. cap.* V. Æstimanda sunt deinde ipsa, quæ aggredimur, & vires nostræ cum rebus. quas tentaturi sumus, comparandæ. Debet enim semper plus esse virium in latore, quàm in onere. Necesse est opprimant onera, quæ ferente maiora sunt.

CAP. VII. 59. Actorem.] *Ita libri, etsi Romana editio* auctorem. *Sed illud asserit ipse noster, dum adiungit,* supra mensuram agentis.

60. Adducunt.] *Contrahunt, incurrunt.*

61. Quotiens aliq.] *Idem præceptum de Tranquill. cap.* IV. Inspicere debemus primum nosmetipsos, deinde quæ aggredimur negotia, deinde eos quorum caussa, aut cum quibus, agendum est.

62. Generoso.] *Qui feruido atque igneo ingenio.*

63. Languido.] *Qui frigido humilique.*

64. Prauæ.] *Pincianus ita. sed libri melius.* paruæ. *Vult enim nec viles minutásque actiones nostras, nec altas nimis & audaces. Media sequamur.*

65. In vicinum.] *Ipse interpres de Tranquill. c.* X. Prope posita, speique nostræ alludentia sequamur.

66. Miremur.] *Quasi supra vota, aut fata nostra.*

CAP. VIII. 67. Anxio.] *Quidam* obnixo. *nec male.*

68. In contactos.] *Aliquot exemplaria,* ad contactos. *Vtrumuis rectè.* Vuaque cōtacta liuorem ducit ab vua.

69. Siliceum.] *Coniectura Pinciani est. etenim scripti:* si liceat. *id est, nisi peruertatur, si per molles liceat, virum. Nam vir, Impudico opponitur; qui in alterum sexum transit. Alioqui* Siliceus *vir, durus fit vt poeta:* scopulis durior Icari. *Cassiodorus:* Non credentium corda omnino lapidea sunt, & vere silicibus comparanda.

70. Secum habent.] *Apud se, quod adhæret & conuersatur.*

71. Idem

71. Idem facturi.] *Euocaturi iracundiam.*

72. Cælium.] *M. Cælium, ad quem Ciceronis epistolæ, & eius ad Ciceronem exstant, dignissima quæ cum illis (pæne dicam, ante illas) legantur.*

73. Lectæ pat.] *Quæsita, edecumata.*

74. Crapulam.] *Tenui, etsi non probaui. In meo, & quibusdam alijs,* in copulam contecto, i.e. c. quo hærebat, effugere. *Nihil verius. non agitur de crapula, nec talis iste vir. sed natura ita iracundus, vt si cum altero iunctus copulatusque esset, id est si comitem paullo diutius adhærentem haberet, necessum esset à sermone ad rixam venire.*

75. Secundas agere.] *Meus, &* res secundas. *Vulgatum amplector, significatque sermone quodam adagiali, sequi, obsequi, præeunti ancillari. Sumptum ab histrionibus, in quibus primarum partium alij, alij secundarum. Atque isti submittunt, & patiuntur illos excellere: ideoque* secundas agere, *demittere, & blandiri. Plautus:* Nunc secunda (*an* secundas) mihi facis. *Etsi ibi Lambinus, ad succidaneas hostias refert: &* secunda hostia *mihi* facis, *id est sacrificas, interpretatur. Porro* secundas agere, *compendio intellegebant,* partes. *Horatius:*

—aut mimum partes tractare secundas.

76. Vt duo simus.] *Cælio dignum dictum. Vnus vir videbatur vterque, quia eiusdem sensus & sermonis. Tu igitur, inquit, oppone aliquid aut dissenti, vt Cælius non videatur cum Cælio cœnare.*

77. Vultum.] *Eo ipso læti, tristes, probantes, improbantes, quæ nos ipsi.*

78. Demissos altius.] *Alij libri,* dimissos: *sed meus,* admissos. *optime. A cursu sumptum. Resiste, inquit, in prima via aut carceribus: quod si te admiseris, & ad cursum dissertationis incitaueris, non disiungeris,* Admitti equus *dicitur, cui frena laxamus. Legam etiam:* arctius tenet.

CAP. IX. 79. Fabulis.] *Fabula in historia malim,* fabularis. *Suetonius Tiberij, cap.* LXX. Maxime curauit notitiam historiæ fabularis, *μυθολογίας.*

80. Pythagoras.] *Quod cum alij, tum Plutarchus de eo, in Commentariolo* De virtute morali *tradit. Imo inter præcepta eius erat, ᾠδαῖς χρῆσθαι πρὸς λύραν:* cantibus ad lyram vti. *Atque adeo censebat τὴν τ' ἀρετὴν, ἁρμονίαν εἶναι, καὶ τὴν ὑγίειαν, καὶ τὸ ἀγαθὸν ἅπαν, καὶ τὸν θεόν:* & Virtutem esse Harmoniam, & Valetudinem, & omne Bonum, & ipsum Deum.

81. Laborantibus.] *Vide an non* labentibus. *Ita de Benef.* III. *cap.* IX. Cadentes venas vino refecisse. *& epist.* XCV. Vino fulcire venas cadentes. *Quod totum ad hanc inediam pertinet: in qua venæ detument, & quasi subsidunt. Sic autem collapsæ, & velut clausæ, cursum sanguinis sistunt, vt hic ait. Sed ratio & origo à Spiritibus, qui absumpti, & minus intendunt venas, & vehiculum sanguini non præbent. Haud dispar illud Suetonij, de Augusto* malas labentes corrigi sibi præcepit. *Labuntur vero sub mortem, vt & tempora. Seneca Tragicus:*

—lapsæ genæ Lucem recusant.

82. Incumbit animo.] *Quasi onus eum premit. se non sustinet, in animum reclinat.*

83. Valetudine aut.] *De his caussis dictum lib.* II. *cap.* XIX.

CAP. X. 84. A lasso.] *Plinius lib.* XXII. *cap.* XXIV. Sic & in lassitudine proniores esse ad iracundiam & in siti.

85. Esuriente.] *Plautus Amphitruone:* Vetus adagium est, Fames & mora bilem in nasum conciunt. *Et mulercula in Theocrito, de marito suo iracundo:*

—μισαντι γε μηδὲ ποτ' ἔνθῃς:

—Esurienti haud obuius esto.

86. Vrit.] *Vbicumque inopia aut solicitudo. Supra dictum, repete.*

87. Salutatio.] *Parum tempestiua, aut honorifica. Simile in sequentibus.*

88. Prænuncia.] *Aliàs* prognostica *etiam legitur: sed interpretamentum est.*

89. Comitiali.] *Morbo sacro, Herculaneo, Maiore, Caduco, ἐπιληψίᾳ. Appellat ipse* Vitium comitiale *scitè, quia Comitia (prisca superstitione) vitiabat. Serenus:*

Est etiam morbi species, cui nomen ab illo,
Quod fieri nobis suffragia iusta recusat.

90. Summa deser.] *Summas corporis extremásque partes, an & caput? Vtrumque enim solere, è Celso discas lib.* II. *cap.* VII. Optimum est à manibus pedibusve initium fieri: deinde à lateribus: pessimum inter hæc, à capite.

91. Incertum lumen.] *Oculi tenebrescunt. de quo alijsque signis, & eorum caussis, proprio libello Hippocrates, De morbo sacro.*

92. Incipientem casum.] *Probes nisi libri abducant. quorum alij* caussam, *alij (vt meus)* curam. *Reficerem,* incipientem cura occupant. *Morbum cum incipere sentiunt, cura præueniunt. quâ etiam addit, de odore, gustu.*

93. Quidquid est.] *Hippocrates pituitam frigidam & crassam censet, illapsam in venas: quæ meatus claudit, sanguinem sistit, officia omnia turbat. Fernelius venenati aliquid spiritus inficit: nec male, si quis occulti aliquid & diuini, quod in morbis quibusdam & Hippocrates agnoscit.*

94. Sine teste.] *Ad vitandam infamiam*

95. Spatientur.] *Liberè se diffundant, & exserant.*

96. Verborum.] *Generosos.*

97. Rerum.] *Viliores.*

98. Hic formæ.] *Meus,* famæ.

99. Elegantissimus.] *Non ad formam (nam de ea præcessit in vulgatis quidem) sed ad φιλοκαλίαν elegantiam morum habitúsque refer.*

100. Superbiæ.] *Aliena.*

101. Intra domum.] *Qualis apud Satyricum.*

—Antiphates trepidi laris, ac Polyphemus.

102. Inuidiam.] *Quasi graue fortunæ suæ & inuidiosum, quemquam sibi supplicare.*

103. Contumeliam.] *Quasi superbe contemnatur.*

CAP. XI. 104. Interpretatio.] *Id est, scrutatio, ruminatio, pro suo sensu explicatio. Tacitus:* Viso conspectoquè Agricola, quærerent famam, pauci interpretarentur.

105. Socratem aiunt.] *Imo id Diogeni Cynico Diogenes Laërtius adscribit:* Ἐπεὶ ἐπάταξεν αὐτὸν κόνδυλον τινὲ, Ἡράκλεις, ἔφη, οἷόν με χρῆμα ἐλάνθανε, τὸ μετὰ περικεφαλαίας περιπατεῖν: Pugno ab aliquo percussus, Iupiter, inquit, quàm me fugit cum galea inambulare?

106. Tyrannum.] *Nomine, at re optimum (in multis quidem) Principem.*

107. Ebrius conuiua.] *Thrasippus quidam, ex amicis eius. Valerium vide, libro* v. *cap.* 1.

108. Nec deessent.] *Ipsi etiam filij duo,* violatæ patris maiestati subuenire cupientes. *Valerius.*

109. Obligatis oculis.] *Ad ebrietatem hoc referens, & excusans mentem vino sauciam & cæcam.*

110. Manu fecit.] *Sponte. ipsi fabricati sunt, & sibi inuenerunt. Vide super hac phrasi, Consol. ad Marc. c.* XIX.

CAP. XII. 111. An inciderit.] *Casu, non voluntate & decreto fecerit.*

112. Præmium.] *Non vt te læderet, sed sibi bene faceret.*

113. Manum alteri.] *Non à se, sed instinctu alieno læserit.*

114. Humanum.] *Si puer, mulier, miser, afflictus.*

115. Humile.] *Si vir, & æqualis, si superbus, procax, contemptor, inimicus.*

116. Eo loco.] *Vt videamus, an non ipsi tale peccaturi & peccato, an sic succenseri vellemus.*

117. Differt.] *Properat statim vlcisci: nec inquirit, nec cognoscit.*

118. Dilatio est.] *Itaque Athenodorus Stoicus belle & opportune Augusto, cum missionem ab eo peteret domum rediturus, atque ille monitum etiam aliquod & sapientiæ monumentum vltimum vellet:* Vt, *inquit,* quoties irasceris, nihil dicere aut facere tentes, priusquam XXIV. litteras tecum recitaueris. *Intellexit & arripuit optimus Princeps, & simul manum Athenodoro iniciens,* Mihi vero tua præsentia, *inquit,* etiam est opus. Manedum. *Exigua morula videatur, in tot ijs litteris: sed flamma vel maxima iracundiæ subsidet, & in se labetur, per illam.*

119. Minus densa.] *A sole rationis paullatim dispulsa. Hæc quoque similitudo in Plutarcho:* Nemo, *inquit,* vindicat in seruum, quod decimo aut quinto die iamante admiserit, neque tunc eum flagellat, quod pulmentum adusserit, mensam euerterit, segnius audierit. Atqui ea sunt, quibus admissis tumultuamur, & placari nō possumus. Enimuero vt per nebulam corpora, sic res per iram apparēt grādiores.

120. Si in hoc.] *Ita ex Rudolfi Agricolæ sensu, Erasmus. At libri scripti,* Si nihil erit. *Retineam, sed sic legam & ordinem:* Si nihil erit, petita aduocatione apparebit. *Sensus, si non dies mollibet, aut tollet: tamen mora interposita, hoc facies lucri, vt iudicare videaris, non impetu & ira ferri.*

121. Petita adu.] *Mora & dilatio, vt iam sæpe.*

122. Tempori trade.] *Quod omnia reuelat: vt suprà lib.* II. *cap.* XXII.

123. In fluctu.] *In motu & transitu: sæpe ita Lucretius, Arnobius, alij.*

124. Speusippe.] *Imo Xenocrates, vt Diogenes tradidit.* Εἰσελθόντος ποτὲ Ξενοκράτους, εἶπε μαστιγῶσαι τὸν παῖδα· αὐτὸς γὰρ μὴ δύνασθαι, διὰ τὸ ὀργίζεσθαι: Xenocrate aliquando intrante, Verbera, inquit, hunc puerum. Nam ego non possum, quia iratus sum. *Sed & in Stobæo:* Πλάτων ὀργιζόμενος ποτὲ τῷ οἰκέτῃ, ἐπιστάντος Ξενοκράτους, λαβὼν, ἔφη, τοῦτον μαστίγωσον. ἐγὼ γὰρ ὀργίζομαι. *Denique Plutarchus De lib. educ. & Valerius lib.* IIII. *item de* Xenocrate: *vt memorialis error in Seneca videatur, vt sæpe.*

125. Ob hoc.] *Ob iram.*

CAP. XIII. 126. Feraturque.] *Nos eius compotes simus, non ipsa nostri.*

127. In Socrate.] *Plutarchus, De non irascendo:* ὁ Σωκράτης ὁσάκις αἴσθοιτο κινούμενον τραχύτερον αὐτὸν πρός τινα τῶν φίλων, πρὸ χειμῶνος ὥσπερ ποτίαν ἄκραν συλλαμβάνων, ἐνεδίδου τε τῇ φωνῇ καὶ διεμειδία τῷ προσώπῳ, καὶ τὸ βλέμμα πρᾳότερον παρεῖχε. τῷ μᾶλλον ἐπὶ θάτερα, καὶ πρὸς τοὐναντίον ἀντικλίνειν τῷ πάθει, διαφυλάττων ἑαυτὸν ἄπτωτον καὶ ἀήττητον: Socrates quoties sentiebat se asperius moueri erga aliquem amicorum, huic fluctui quasi marinam crepidinem opponens, vocem submittebat, & vultu subridebat, & aspectu blandiore erat. atque ita vergendo in alia, & in contrarium affectui motum se torquendo, seipse sine lapsu seruabat, & inuictum.

128. Latitantis.] *Meus* laudantis. *sed illud palàm verum: nisi quis vellet,* labantis.

129. Conspicimus.] *Nondum ab ira cæcati plane.*

130. Aduocemus.] *Aduocationem amicorum petamus. patronos & adsistentes, qui obiurgent, teneant.* Aduocare *autem* contra malum: *vt* I. *De Cle.* Aduocare contra Cæsarem.

CAP. XIV. 131. Præxaspes.] *De quo Herodotus, lib.* III.

132. Excidam mihi.] *Apud me maneam.* φρεσὶν ἔμπεδος, mente immotus, *cum Homero.*

133. Iactum.] *Puto* ictum. *tale enim in sagitta: nec iaculi res fuit.*

134. Videbimus.] *Malim,* Viderimus.

135. Deuorasse.] *Tertullianus de Resurr. carnis, cap.* LIV. Quasi non bilem & dolorem dicamur deuorare, id est abscondere, ac tegere, & intra nosmetipsos continere.

136. Tanquam pater.] *Id est, sepelire, iusta filio facere.*

137. Pax erat.] *Sæuitia autem & cædes, si cessaret à potu.*

CAP. XV. 138. Tale aliquid.] *Minime vero. sed caussa huius sæuitiæ fuit, quod Harpagus iussus Cyrum Mandanes filium exponere in deserto monte per alium id executus, alium successum habuit: vixitque puer, & sciuit postea Astyages, & pressa ira, sic in cœna est vltus. Fuse omnia Herodotus lib.* I.

139. Liberos.] *Vnum tantum,* XIII. *annos natum. Tamen & statim noster* capita illorum *nominat: quasi plures vellet.*

140. Capita.] *Et manus, & pedes, ex Herodoto.*

141. Quomodo esset.] *Verba fuere,* Nunquid agnosceret, cuius feræ carne pastus esset?

142. Omnis cæna.] *Herodotus extulit:* Sibi, quicquid rex faceret, placere.

143. Ad reliquias.] *Ad liberos nempe reliquos, si quos habebat. Est simile illi suprà, II. cap. XXXIII. de Pastore:* Perierat alter filius, si carnifici conuiua non placuisset.

144. Ergastulum.] *Aulicum carcerem. an & ipsos, qui in ergastulo, intellegit? Catenis ibi aureis, & vinculis purpureis detinentur.*

146 Suo vitio.] *Non alieno. qui ipse se cruciat, non dominus aut tyrannus.*

146 Finire secum.] *Sine alia vltione, aut destinatione. ipse pereat, & cum eo mala.*

147. Vides illum.] *Similia, in diuina illa Thebaide:*

Hic alta rupes arduo surgit iugo,
Spectatque longe spatia subiecti maris:
Vis hanc petamus? nudus hic pendet silex,
Hic scissa tellus faucibus ruptis hiat,
Vis hanc petamus? hic rapax torrens cadit,
Partesque lapsi montis exesas rotat:
In hunc ruamus.

Et plura, quæ altissimi oris & pectoris poëta intonat: quem mihi numquam legere est, sine impulsu & motu.

148. Ad Libertatem.] *Ad mortem. quæ finit, & à malis liberat. Vide Manud. III. Diss. XXII.*

149. Breuem.] *Modo vt hominem superet.*

150. Infelicem.] *Sine fructu.*

151. Pendet inde.] *Si te suspendis.*

152. Effugia serui.] *Si gladio illa petis.*

153. Vena.] *Vel leui scalpello aperta.*

CAP. XVI. 154. Grauiora.] *Hegesippus lib. II.* Nihil tam exasperat feruorem vulneris, quam ferendi impatientia.

155. Laqueos feta.] *Idem ille:* Impensius in agrestibus feris arctissima vincula, si se excitent, imprimuntur: si quiescant, relaxantur.

155. Necessitatibus.] *Quod necessario faciendum sit, sponte & volentem facere, aut pati.*

156. Communis metus.] *Noster de Clem. I. cap. XXV.* Leuis enim & priuata pernicies non totas vrbes mouet: quod late furere cœpit, & omnes appetit, vndique configitur. *Et plura ibi hunc sententiæ.*

157. Orientem cing.] *Ita ex descriptione veterum. Scythæ à Thracia & supra Byzantium incipiunt: inde toto litore ad Tanaim fusi, flexu iterum ad Alanos montes, & Imaum, & vicina colunt, vsque ad Seras producti. Itaque vere cingunt magnam partem Orientis, id est Asiæ totius.*

158. Oebazo.] *Libri fere,* Orobazo. *& omnino est* Oeobazo. *Nam Herodotus* Οἰόβαζον *appellat. Eum de hac historia vide, lib. IV.*

CAP. XVIII. 159. Vnius vacat.] *Maximi natu. Vide eundem Herodotum in VII.*

160. Leoni obiect.] *De ea re, I. De Clem. cap. XXV.*

161. Telesphorum.] *Historiola hæc apud Plutarchum quoque, libello* De exsilio.

162. Destituti.] *Proprie, positi & relicti.*

163. Misericordiam.] *In cuius locum horror successerat.*

CAP. XVIII. 164. Cui vicatim.] *Cicero III. De offic.* Ne noster quidem Marius Gratidianus officio viri boni functus est tunc, cum Prætor esset, collegiumque Prætorum Tribuni plebis adhibuissent, vt res nummaria de communi sententia constitueretur: conscripserunt communiter edictum, cum pœna & iudicio. constitueruntque vt omnes simul in Rostra post meridiem descenderent. at Marius à subselliis in Rostra recta, idque quod communiter compositum fuerat, solus edixit. Et ea res ei magno honori fuit. omnibus vicis statuæ, ad eas thus & cerei quid multa? nemo vnquam multitudini fuit carior. *Vocat hic* suum: *paullo ante,* propinquum suum. *quia scilicet Cicero ex cognatione Marij: & hic illius frater, vt Florus scripsit. Frater, opinor, adoptione: quod cognomen* Gratidiani *euincit, transisse è* Gratidiis. *Prætor iam fuerat, vt hic Cicero. & male igitur scribitur in Valerio, lib. IX. cap. II. tunc cum interfectus:* Quàm porro crudeliter se in M. Mario Prætore gessit? *Imo* Prætorio, *vel ex Firmico, lib. I. qui* Prætorium virum *dicit: eundémque* Marium minorem: *fratrem scilicet, non filium, ne erres.*

165. Thure & vino.] *E Cicerone vidisti & sollenne ita supplicare (proprio verbo) apud minores Deos, aut heroas. Apud Plautum, lar familiaris loquitur:*

——ea mihi cottidie
Aut thure aut vino, aut alicui semper supplicat.

Sallustij fragmentum, de Metello: Tum venienti thure, quasi Deo, supplicabatur. *In tabula Narbonensi:* ADI SVPPLICANDVM. NVMINI. EIVS (*Augusti*) THVS. ET. VINVM. DE. SVO. EA. DIE. PRÆSTENT.

166. Romanus pop.] *Alij scripti turbant, meus:* R. N. P. *An non est,* Romanus noster populus? *credo.*

167. Perfringi.] *Valerius:* Singulas corporis partes confringeret. *Orosius;* Effossis oculis, membrisque minutatim desectis, vel etiam fractis. *Q. Cicero, De Petitione Consul. Firmicus, & alij. Florus hic mutilus est, in tempore à nobis sanandus.*

168. Ante bustum.] *Trans Tiberim.*

169. Grauissimus.] *Vocem meus addit,* grauissimus liuor. *Fuitne,* grauissimus liquor: *vel potius,* grauissimo liquore? *Et allusum ad liquorem & vinum* Respersum, *quo sepulchra solent spargere. Possit & εὐμενῶς, grato scilicet liquore. Sane adiungit mox de* stillicidiis, *quod ad liquorem hunc facit.*

170. Non tam immerito.] *Nihil ambigendum. pulchre, & pro re dictum. Cum caussa amatum, sed sine modo, significat.*

171. Et hoſtium.] *Quos illi ſic appellabant & habebant, nempe Marianorum.*

172. Cium.] *Mureti coniectura, quam præ libris ſperno; qui* vindicum. *Iſti dicebant (Sullani) ſe vindicare & aſſerere oppreſſam Remp. in libertatem.*

173. Conſularis.] *Sub Tiberio Conſul legitur, anno ante eius mortem.*

174. Belienum.] *Vix eſt Romani nominis facies. libri ſcripti,* Bethienum, Bethenum, Bidienum.

175. Flagellis.] *Seruilem in modum, nam liberi virgis.*

176. Non quæſtionis.] *Innoxij enim. nec erat, quod inquireret.*

177. Animi cauſſa.] *In voluptatem ſuam, per remiſſionem & ludum.*

178. Ingens crudelit.] *Haud diſplicet quod Gruterus ſuggerit,* inquies crudelitas. *Meo tamen eſt:* quam ingentem crudelitatis eius ſine dilat. *& tueri, imo tenere, poſſis. Voluptatem ingentem eius crudelitatis, quam iam animo deformarat, capturus erat.*

179. In Xyſto.] *Etſi libri quidam, vt in rariore voce, titubant: nihil ego, nec audio eruditum virum, qui in* crypta *legit.* Xyſti *paſſim in villis & hortis. Suetonius de Auguſto:* Prætoria ſua, non tam ſtatuarum tabularumque ornatu, quam Xyſtis & nemoribus excoluit. *Quid autem Xyſtus, clare ſatis Vitruuius lib.* v. *cap.* xi. *& lib.* vi. *cap.* x.

180. Porticum à ripa.] *Quam porticum? nam & ipſe Xyſtus, Porticus certi generis erat. Vellem legi,* qua porticum. *id eſſet, ea parte qua Porticum (aliam aliquam, tunc notam) ſeparat interpoſitus Xyſtus à ripa: qua illa? Tiberis, niſi fallor. Certè in vrbe, vel ad vrbem, iſti horti. Placuit olim,* Euripo: *nec abſurde. quia & aquæ & ſtagna varie hortos ſecabant. ſed nunc mallem eo ſenſu,* Euripi ſeparant. *nam & libri plures* ſeparant *numero plurium habent. Legerem, inquam:* qua porticum Euripi ſeparant: *& omnino ſedeat (nam & ita Epiſt.* LV. Platanona medio riuo, Euripi modo, diuidi:) *niſi Colonienſis priſca editio in ſe vocet atque intendat,* quæ porticum Agrippæ *præfert. Quidni autem in vicino* Porticus Agrippæ *aliqua? de qua & Horatius lib.* I. *Ep.* VI.

Porticus Agrippæ & via te conſpexerit Appi.

Itaque tum eſſet, Xyſtum hunc ſeparare & diuidere, Porticum Agrippæ *ab hortis.*

181. Cum matronis.] *Vt ne ipſæ vna decollauerit? non præmiſit de illis: & vero magis exprimeret, ac dilataret. Senſus potior, quod ipſe ibi* cum matronis & aliis Senatoribus *(aliis, non occidendis) ſpectator fuerit: cum iis inquam, cum quibus in cœna fuerat, vt ex diei tempore apparet. Itaque tranſpoſita verba videantur:* quoſdam ex illis, inambulans cum m.a.

182. Soleatus.] *Vt à conuiuio recens. Vibius Rufus lib.* IX. *Contr.* II. *ſimile in Flaminio accuſat:* Prætor ad occidendum hominem ſoleas popoſcit, *Nempe vt è conuiuali lecto ſurgens, eas ſumeret.*

CAP. XIX. 183. Tabularibus.] *Omnis vetus lectio: niſi quod vnus Pincianus,* tribularibus. *Prius ſi tenemus, explicari poteſt, Tabulas admotas inter tormenta fuiſſe: quibus adſtrictis actatiſque homo comprimeretur, & pæne elideretur. Quidni tale in extenuando, præter naturam; ſicut Eculeo, in extendendo? Enimuero in Feſto lego,* Clitellas, tormenti genus *ſic appellatum. quod quid, aliud ſuſpicer, quam eiuſcemodi tabulas, velut clitellas aſino impoſitas, & compreſſas? Si* Tribularia *eligis: à* Tribulis *prompta ratio eſt, qua fiunt (ait Varro)* è tabula lapidibus aut ferro aſperata. *Et talis fere* Arca ferrata *illa, in quam Regulus coniectus. At Muretus tamen* Talaribus *fidenter hic edidit, nec verbo firmauit vel explicauit. Placuit H. Stephano, & πεδοπέδας Synesij interpretatur. Ego (ſi vera hæc ſcriptio) caperem* Talaria *magis* flagella, *ſiue Græcorum ἀστραγαλωτὰς μάστιγας, quibus ad ſanguinem & necem homines verberarent. Sed vix inducor, Senecæ hoc verbum eſſe.*

184. Igne,] *Quem variè admouebant teneriori cuique parti: etiam, nouo more, obſcænis Domitianus.*

185. Vultu ſuo.] *Belle. quaſi Ianus ac maxime ille vultus, inter tormenta, & quidem maxima, eſſet. In Controuerſia* v. *libri* II. Veniunt in domum crudeliſſimi carnifices, in quorum vultibus erant tormenta. *Simile de Breuit. cap.* XVIII. Saxa, ferrum, ignem, Caium excepturi.

186. Inter verb.] *Seruile vtrumque hoc dicit, Romano ritu. quia liberi nec flagris, nec tormentis, temere ſubijciebantur: quanto minus Senatores? Diuiſit autem illos inter verbera & flammas: id eſt, modo & alternis flagellauit, modo igne torſit. Adſpectum etiam ad Gladiatores, Beſtiarios, & hæc arenæ mancipia: quæ verberibus & flammis in necem agebantur.*

187. De toto Senatu.] *Hæc & ſequentia in Suetonio lege, Caligula cap.* XXXIV. *&* XLIX.

188. Vnum ictum.] *Tacitus Agricola:* Illud tempus, quo Domitianus, non iam per interualla ac ſpiramenta temporum, ſed continuo, & velut vno ictu, Remp. exhauſit.

189. Ad hoc viuit.] *Ergò ſe tunc viuus, cum hæc ſcripſit: dicas certe. Et potuit ſcripſiſſe, ſed non edidiſſe: imo arcte preſſiſſe, vt ſtatus illorum temporum erat.*

190. Ad hoc lucubrat.] *Hæ tres voces perperam omiſſæ aliis. Sunt in veteribus libris. & plus eſt quàm* vigilare *Nam ſignificat, cum cura & ſtudio vigilare.*

191. Os inſerta ſp.] *Aut linguam ipſam exſecari. vt in quodam equite Romano. quem* obiectum feris, cum ſe innocentem proclamaſſet, reduxit: abſciſſâque lingua, rurſus induxit.

182. Niſi periturus.] *Apte Philotas apud Curtium, lib.* VI. Nemo parcit morituro, nec quiquã moriturus.

193. Trahere.] *Nullus vigor in hoc verbo. An* tradere? *efflatum deponere, & reddere Naturæ ſuum ſpiritum.*

194. Non per vulnus.] *Quod ceruix inciſa facit. Per os enim emitti ſpiritum, communis lex eſt: atque ideo emiſſo, ſolet manibus claudi.*

CAP. XX. Quot patres.] *Ne ſic augeamus: verius,* quod patres.

196. Rex Perſarum.] *Non hoc Herodotus, quod ſciam. ſed & Diodorus Siculus Æthiopum regi adſcribit* Altiſani: *idque à diuerſa valde cauſſa. Benignitas enim & miſeratio fuit. Narrat lib.* I. *regem dictum veniſſe, Ægyptum, viciſſe, ſubieciſſe, Initio autem regni multa latrocinia, vt fit, fuiſſe: atque hunc operam dediſſe, vt paullatim caperet: & iam captis, graue indicaſſe omnes interficere, cum grandi numero eſſent; iniuſtum item impunes dimittere. Ita ergo mediam viam legiſſe, & reſectis naribus, quo nobiles eſſent, in deſertis Ægypti finibus colere iuſſiſſe, vrbe ibi ſtructa, cui à re & facie nomen eſſet.*

197. In Syria.] *Omnino. nec Diodorus dicit (improuide quibusdam traditum) in Ægypto esse; sed diserte* in confinio Ægypti Syriæque. *Res sic habet: & Strabo eam locat haud procul litore, iuxta* Raphiam & Gazam:

198. Rhinocoluta.] *Græci ῥῖνα* nasum *dicunt, κολούειν* curtatum.

199. Macrobij.] *Essent Latinis*, Longæui. *Habitant Africam ad Australe mare: vt Herodotus.*

200. Supinis man.] *Prouerbij vice, de animo & affectu libenti. à gestu eorum, qui munera, aurum, aut res caras suscipiunt, manibus sic prolatis.*

201. Missique legat.] *Quos ipse Cambyses miserat ex Ichtyopagis, gnaros Æthiopica linguæ.*

202. Libera resp.] *Compendio hæc:* Venisse eos, non vt legatos, sed exploratores: & ab homine iniusto missos, vt qui aliena cuperet, & captaret. Vos autem ei (*addidit Rex*) hunc arcum vicissim date: cum hoc meo consilio. Quando Persæ hunc talem arcum trahere & inflectere poterunt, tum cum multo maximis copiis aduersus Macrobios veniunto. Interea, dijs gratias agat, quod Æthiopibus mentem non det aliena inuadendi. *Herodotus lib.* III.

203. Intra primum iter.] *Herodotus*, intra quintam itineris partem.

204. Male periret.] *Qui ederetur.*

205. Peius viueret.] *Qui ederet.*

CAP. XXI. 206. Festinaret.] *E Perside mouens.*

207. Gyndem.] *Quem Herodotus in* Matienis montibus *oriri facit: Ammianus in Media ponit. Ambigitur quis sit, nec Ptolomæus locauit. quod mirum, cum Orosius* secundæ magnitudinis Post Eufratem *faciat. Tacito quoque* Gindes *nominatur, sed qui* Dahas Ariosque disterminat, XI. *Annalium: igitur diuersus ab isto. De hoc nostro Tibullus certo, ad Messallam:*

——aut rapidus Cyri dementia Gyndes.

Nam & Cyri insaniam in eo taxat. Probabile, minus in fama aut notitia fuisse postea: quia Cyrus nempe sic debilitauit & exhausit.

208. Ex equis,] *Sacros eos appellat Herodotus, & vulgo sic dicebantur.*

209. Regiis equis meatum.] *Mutare licebat, & fortean oportebat. Nam est à sola coniectura Pinciani. Scripti & editi antiquitus, alij,* regiis commeatus auferentem; *alij, vt meus,* regis commeatum. *Vera scriptura:* regi commeatum. *id est, auferentem Regi commeandi facultatem. Nam id hic Commeatus. Tacitus, de Londinio:* Sed copia negotiatorum, & commeatu, maxime celebre. *Ita* commeatus viæ publicæ, *in legum libris & sæpius.*

210. Cuniculis.] *Hærent hic Critici, & Erasmus* canaliculis *legi vellet: quidam libri* curriculis *habent. At quid promptius verusque, quam* foniculis *ex Herodoto?* Diuisit, *inquit*, copias in duas partes. *Καὶ κατέτεινε σχοινοτενέας ὑποδέξας διώρυχας ὀγδώκοντα ἢ ἑκατὸν, παρ' ἑκάτερον τὸ χεῖλος τοῦ γύνδεω τετραμμένας πάντα τρόπον:* Et signauit ad funiculos extensos fossas centum octoginta, ad vtrumque labrum fluminis, quaquauersus. *Mens eadem Senecæ, diuisum funiculis alueum: & ad ea signa in his totidem riuos subductum.*

211. In vanis.] *Libri plerique omnes*, in magnis. *quod interpretetur aliquis, magnam iacturam, & quidem in magnis rebus. Nam vbi tale aliquid molitus, temporis præcipue ducenda ratio. Diuersa sententia in vulgatis: nempe perdidisse eum tempus in re inutili nec magna. Nam fluuium diducere, non magnum sane, præsertim sine alio, quam vltionis fatuæ, fructu.*

CAP. XXII. 212. In Herculanensi.] *Fæcundissima & pulcherrima Campaniæ ora. Nam* Herculanium *siue* Heraclea *ibi oppidum, incendio Vesuuij montis, sub Tito, postea penitus obrutum siue haustum, populo in theatro sedente. Dio Cassius.*

213. Custodita.] *Sub Tiberio. cum fraudibus Seiani periJt. Tacitum vide.*

214. Qui incumbentes.] *Imo vero* excubantes, *cum Pinciano.*

215. De rege.] *Libri alij*, Qui de rege. *& addendum videtur, aut certe in fine legendum*, existimantes.

216. Palla inter.] *Ita vnus Pinciani liber, & certe etiam meus: alij* palam, *vel* paullum. *Ex quo ego olim*, aulæum interesset. *Nam in fragmento Polibij apud Suidam: ἀκούων ταῦτα πάντα διὰ τῆς αὐλαίας ὁ βασιλεὺς ἐγέλασε:* Audiens hæc omnia per aulæum rex, risit. *Et res ita fuit. sed vox etiam* Pallæ *videndum, an non valeat in hunc sensum. Certe in optimis Glossis est*, Palla, *μίτρα, πέπλος, περιπέτασμα*: mitra, peplum, velum siue aulæum.

217. Longius, inquit.] *Plutarchus de hac re: παπαὶ εἶπεν, οὐ πορρωτέρω ποι προσελθόντες κακῶς ἐρεῖτε ἡμᾶς;* Papæ, an non longius hinc abeontes nobis maledicetis?

218. Deduxisset.] *Meus*, dedisset.

219. Silenum.] *Bacchi comitem Deum. Seniores autem Satyros*, Silenos *dici, Pausanias tradit. Allusum ad fœditatem Satyrorum.*

220. Captis sic.] *Meus liber*, captis sicut mox suggestum est regi vt eos.

221. Dominum habere.] *Plutarchus paullo aliter:* Posthac se apud dominos eorum conquesturum, si pergerent maledicere.

222. Huius nepos.] *Vah, quam aliud agis Seneca! Nam iste Antigonus, de quo hæc & pluscula Plutarchus, inter successores Alexandri fuit, Demetrij pater. Nihil tertius. Quis etiam alius Antigonus, auus Alexandri? nusquam leges: & consensu* Amyntam *Philippi patrem faciunt. Demiror, qui hactenus in Senecam, de re tam illustri & cognoscibili non monuisse. Sed ex his & talibus liqueat, Senecam in rebus & sensibus deditum, sæpicule in historia aut nominibus sublabi.*

223. Alterum feræ.] *Lysimachum.*

224. Alterum Sibi.] *Clytum, quem sua manu occidit.*

CAP. XXIII. 225. Timagenes.] *Quem Plinius in Indice suo citat, inter eos ex quibus Geographica hausit. Sed & Ammianus lib.* XV. Timagenes & diligentia Græcus, & lingua: *atque ostendit Gallias etiam descripsisse.*

In Suida est: Timagenes historicus, Periplum totius maris scripsit in quinque voluminibus. *Fuit & alius Timagenes Ægyptius, qui Romæ sub idem hoc tempus docuit, sed ob libertatem schola excidit. Vide, si lubet, & super eo Suidam: sed cum* Historiarum *scriptorem noster appellet, credo alterum illum esse. Nominat iterum, ep. xci. cum elogio,* Felicitatis vrbis inimicus.

226. Domo sua.] *Tacitus lib.* vi. Morem fuisse maioribus, quoties dirimerent amicitias, interdicere domo, eumque finem gratiæ ponere. *Plura ego, ad eundem scriptorem lib. ii. De ipso autem Timagene nostro, Plutarchus libro, De Adulatoris & Amici discrimine: Timagenem amicitia* Cæsaris excidisse, non quod liberam vocem apud ipsum emisisset, sed quod in conuiuiis & circulis calumniatus assidue aut criminatus esset.

227. Ac tota.] *Meus,* à tota: *& statim,* directus *est, non* dilectus. *Gruterus* direptus *facit, recte. Vide De Breuit. vit. cap.* vii.

228. Quasi Fulguritum.] *Probo. etsi in libris* fulguris ictum, *aut* fulgure ictum. *Crebrum autem, vt fulmine tacti dicantur, qui à potentioribus illis læsi. quos comparant scilicet cum Ioue. Nota parœmia:* πόῤῥω Διός τε καὶ κεραυνοῦ: Procul à Ioue & fulmine. *& vt poëta.*

Sæuum prælustri fulmen ab arce venit.

Alia autem hic etiam allusio. quia fulgure tactos sacros putabant, & Bidental faciebant, & vitabant, Vide i. De Clem. cap. vii.

229. Sinum.] *Qui exciperet, vt molliter caderet, Nemo autem libenter se supponit ab alto cadēti, ne ipse opprimatur.*

230. Manus attulerat.] *Eas quasi interfecerat.*

231. Ὀφιοτροφεῖς.] *Serpentem nutris. Simile apud Græcos,* ὄφιν θάλπεις: Serpentem foues. *Notum de rustico, qui torpentem frigore sinu fouit, refecitque: atque is pro gratia momordit & occidit.*

232. Cæsar cœp.] *Notat & in hoc libertatem Asinij, an contentionem cum Cæsare. Odit, cum ille amauit; amare cœpit, cum ille odisse. quasi ex professo in alia omnia iens.*

CAP. XXIV. 233. Hilarius.] *Libri quidam, & meus,* clarius, *alij,* elatius. *quod non displiceat. Sed &* clarius, *suo sensu bonum. altius, & voce quoque animosum.*

234. Libertas.] *Quia nihil illi mecum. non est addictus, aut obnoxius.*

235. Nunc primum.] *Quidam libri,* coniux primum. *& certe haud improbe: descendere ad magis distincta videtur, & mox etiam de amico adiungit.*

236. Quod noluit.] *Nec enim amicus quærit offendere, sed demereri. An* voluit *potius? quia libertas amicorum propria.*

237. Cedamus.] *Meus, & plures,* credamus.

238. Sapientissimos.] *Versus ita Phœbæa veritatis:* Ἁμαρτάνει δὲ καὶ σοφῶν σοφώτερος: Errátque sapientissimus sapientium.

239. Excidat.] *Veluti se perdat.*

CAP. XXV. 240. Acerba.] *Immatura, in ætate adhuc virescente.*

241. Bonam caussam.] *Agi defendique facilem.*

242. Dabit.] *Meus,* debet. *eleganter more Græco.* [illegible]

243. Paria fac.] *Id est, nihil opus reponere statim, & retaxando paria facere: alius pro nobis.*

244. Quodam ampl.] *Alij,* amplexu quodam: *& nonnulli,* quoddam. *Ego vellem,* quodammodo. *Non enim plane & plene ideo summi boni potens, sed in parte: & Tranquillitate illa videtur frui, quæ ex Summo bono manat.*

CAP. XXVI. 245. Potest iram.] *Quæ magis torquet, rapit, aufert.*

246. Pœnitentiæ.] *Plutarchus,* de Tranquillitate: Τὸ γὰρ συνειδὸς, οἷον ἕλκος ἐν σαρκὶ τῆς ψυχῆς μεταμέλειαν ἀεὶ αἱμάσσουσαν καὶ νύσσουσαν ἐναπολείπει. τὰς μὲν γὰρ ἄλλας ἀναιρεῖ λύπας ὁ λόγος. τὴν δὲ μετάνοιαν αὐτὸς ἐργάζεται, δακνομένην σὺν αἰσχύνῃ, καὶ κολαζομένην ὑφ' αὑτῆς: Nam facinorũ conscientia, sicut vlcus in carne, in animo pœnitentiam relinquit, assidue lancinantem & pungentem. Et alias quidem curas dolorésque Ratio aufert; ipsam pœnitentiam creat, morsicantem cum Pudore, & à seipsa punitam. *Sunt aurea, & quæ noster hic atque alibi dicit,*

247. Ruffus crinis.] *Martialis.*

—ruffi persona Batauj. *Iuuenalis:*

Cærula quis stupuit Germani lumina, flauam Cæsariem?

Nam flauum siue ruffum, τὸ ξανθόν. *Vide quæ ad Taciti Germaniam scripsi.*

248. In nodum.] *Noster, epistola vltima:* Cum capillum vel effuderis, more Parthorum; vel Germanorum, nodo vinxeris.

249. Vtrumque dec.] *Libri variant. & ex eorum vestigijs Gruterus:* apud Germanos virum decet. *Ibi, inquit, non est muliebre, vt apud nos, comam in nodum stringi.*

250. Pestilent.] *Publicus morbus & mortalitas.*

251. Conuentio.] *Quasi pactum, vt mutuo faciles simus in ignoscendo. Sic* de Prouidentia, *cap.* ii. *de Iuba & Petreio inuicem cæsis:* Fortis & egregia fati conuentio. *In ipsa autem re, talis Iunonia illa conuentio, in Homero, cum suo Ioue:*

Ἀλλ' ἤτοι μὲν ταῦθ' ὑποείξομεν ἀλλήλοισι,
Σοὶ μὲν ἐγὼ, σὺ δ' ἐμοί.

CAP. XXVII. 252. Si mulam.] *Plutarchus, De non irascendo:* Canes, equos, mulos puniendos putant. sicut Pancratiastes ille Ctesipho, qui mulam petere calcibus inuicem solebat.

253. Hoc enim.] *Meus & alij quidam,* Hoc est *probo & statim etiam legam,* hoc erit extremum? *interrogando.*

254. Tumentis.] *Voce meus auctior. & alio item ordine:* Qualis enim semper tumentis erit animus? *vere.*

CAP.

CAP. XXVIII. 255. Obstet.] *Inimici animo.*
256. Desit.] *Negligentis.*
257. Standi contra.] *In iudicio.*
CAP. XXIX. 258. Retinemus enim.] *Meus*, Retinemus modo. *fecerim*, non modo illam, sed.
CAP. XXX. 259. Taurum col.] *Plutarchus, in* Connubialibus Monitis: *Οἱ προσιόντες ἐλέφασιν ἐσθῆτα λαμπρὰν οὐ λαμβάνουσιν, οὐδὲ φοινικίδας οἱ ταύροις, διαγριαίνεται γὰρ ὑπὸ τῶν χρωμάτων τούτων μάλιστα τὰ ζῷα*: Qui ad elephantes accedunt, vestem candidam non sumunt; qui ad tauros, puniceam. nam hæc animalia his coloribus maxime exasperantur. *Ouidius in Metam.*

Haud secus exarsit, Circo quam taurus aperto,
Cum sua terribili petit irritamina cornu,
Puniceas vestes: elusaque vulnera sentit.

Itaque rubra vestes obiiciebantur, imo hominum forma, in tali colore. Pilas dicebant, vel ab illo taurorum repercussu, quasi pilis ludentium? vel quod prisci laneas hominum effigies in Compitalibus, Pilas *dicebant. Vide Festum. Cicero in Corneliana* Homines fæneos *appellat, &* proiici in medium Circum *solere. Ibi Asconius*: Simulacra effigiesque hominum ex fæno fieri solebant, quibus obiectis ad spectaculum præbendum tauri irritarentur. *Ipse* obiectis *ait, & Cicero* proiici: *at Martialis* imponi.

Iactat vt impositas taurus in astra pilas.

Malim ibi: oppositas: *nisi si & cornibus eius aut capitis imposita & innexa. In Glossis*: Pilæ, *ταυρομάχαι. Atqui si è fæno, quomodo rubræ? intellege, veste tali obducto.*
260. Ad vmbram.] *Panno aut alia re factam, nec sine motu, vt opinor. Huc adspiciebat supra, lib. II. cap. XII.* Acerrimas feras vmbra exagitat.
261. Exsurgit.] *Nescio quid meus velit,* exercit *scribendo.*
262. Mappa pror.] *Vir perdoctus sic capit, vt non Mappæ ipsius color, sed curriculi Circensis strepitus & motus bestias illas irritauerit. nam ita ante Seneca*: Curriculi motus, rotarumque versata facies leonem redigit in caueam. *Non accedo. nec tam flexuosa dictio Senecæ fuerit, vt Mappam pro Curru. Simpliciter verum censeo; Mappam, quæ candicat, motam & reciprocatam irritasse. Quidni enim pluribus exstimulentur? Sic elephantes etiam vino & thure: sic tauri flammis, & ferro ignito.*
263. Ad vana.] *Bene, si libri consentiant: qui plerique* ima, *& meus* yma. *Fortasse,* minima.
264. Sellam.] *In Curia.*
265. Post Pompeium.] *Cum ille iam non esset, partes eius amplexos. Irridet. Pompeiani erant, nec iam erat Pompeius.*
CAP. XXXI. 266. Quantum seq.] *Meus liber*: quanti sequatur à tergo spiculis ingentis inuidiæ sauciati. *Puto vera, si* sequantur *modo rescribas.* Quanti, *valet, quam multi. Sententia igitur: Irascimur ab aliquo praire; nec cogitamus sequi nos alios multos, quos & ipsos inuidia ingens premit: quanto magis nos? Coloniensis editio*: quantum hominum retro sit, & paucis inuidētem quantum sequatur à tergo ingentis inuidiæ. *Qualiacumque, lucem tamen vulgata dant, si hanc teneas.*
267. Ordinatium.] *Nam duplices Consules ab Augusto, Suffecti & Ordinarij. Isti dignissimi, qui initio anni inibant, & Fastis prænotabantur, & instrumentis, & vbicumque annorum ratio erat. At alij per menses tres aut duos sufficiebantur, potestate pari, non dignitate.*
268. Numerari vol.] *Id est, fecit me Ordinarium consulem. Adde De Benef. II. cap. XXVII.*
269. Ad sacerdot.] *Cumulus honorum erat & quasi clausula, Sacerdotium. atque ea olim honoratis senibus dari solita, postea passim & iuuenibus.*
270. Cur in vnum?] *Semel sacerdos sum, vt exempli caussa, Pontifex: cur non & Salius, & Curio, & Quindecimuir? Nam id quoque de more, vt in pluribus collegiis simul essent.*
271. Consummauit.] *Summam & apicem imposuit. Age, iam sum in pluribus collegiis: dignitati nihil adiici potest potest patrimonio.*
272. Debebat alicui.] *Nec enim ipse Princeps honores omnes capit, aut honeste etiam cupit.*
CAP. XXXII. 273. Timeamus.] *Potentioribus.*
274. Vereamur.] *Parentibus & amicis.*
275. Fastidiamus.] *Minoribus.*
276. Magnam rem.] *Εἰρωνικῶς· imo non magnam.*
277. Crura frang.] *Inter pœnas seruiles, Crurifragium. Docui in libellis* De Cruce.
278. Ista lis æst.] *A iudicus translatum, videbimus, qua pœna aut mulcta dignus seruulus.*
279. Circa pecuniam.] *Multa in hanc sententiam passim. Propertij hæc tamen eximia:*

Ergo sollicitæ tu caussa pecunia vitæ es,
Per te immaturæ mortis adimus iter.
Tu vitiis hominum crudelia pabula præbes,
Semina curarum de capite orta tuo.

Adde Fabiani: Hæc est quæ auget discordiam, vrbes & terrarum orbem in bellum agitat, humanum genus cognatum natura, in fraudes & scelera mutua instigat.
280. Committit.] *In pugnam & litem, inter se, dat.*
CAP. XXXIII. 281. Fiscos.] *Sportas, in quibus pecuniæ: quas nota in angulis conclauis alicuius solere deponi.*
282. Clamore exp.] *Meus liber,* calore. *At quidam longius abeunt*: propter quos venæ clamore tumescunt. *Quæ etsi vera, non tamen germana censeam: & edita placent. quia reipsa oculi, vbi animus tumet & feruet, ipsi tument & exiliunt. Noster supra, cap. III.* Oculis nunc trepidis & exsilientibus, nunc in vno obtutu defixis. *Cicero in Vatinium*: Oculis eminentibus, inflato collo, tumidis ceruicibus.
283. Basilicæ.] *Quæ de industria circa Fora, vt in iis sole seruido, aut aëre alias confuso, iudicia exercerentur.*

Senec.

184. Euocati.] Qui equestris ordinis: honestiores erant, in Decurias iudicum conniciebantur: idque ex omnibus prouinciis. sed cum Plinianæ hac restrictione: Iudicum quoque nonnisi quattuor decuriæ fuere primo, vixque singula millia in decuriis inuenta sunt, nondum prouinciis ad hoc munus admissis. seruatumque in hodiernum est, nequis è nouis ciuibus in iis iudicaret. Notentur ista, & vide euocatos quidem è prouinciis, sed veteres ciues, id est qui è coloniis ibi Romanis. De hac euocatione iterum Plinius: Inquisitio per partes agitur, & qui de nummo indicet, à Gadibus columnisque Herculis arcessitur.

185. Imputatum.] Assentior Pinciano, amputatum scribenti: recisum per fraudem, & surreptum.

186. Haud millesi.] Ea sane exigua, cum millesimo mense sors æquabatur. Haud longe est ab Vnciali vsura: cui miror hoc æuo, & tam feruida auaritia, fuisse locum. An hoc non vult, sed ob partem vix millesimam vsuræ, disruptum? Meus liber: aut millesi.

187. Ad computandum.] Est à Pinciano ingeniose excogitatum. Nam libri omnes, ad comparendum non relictis: aut certe comparandum. Ego verecundius fecerim, ad comparcendum modo. Manus chiragra laborantes & contracta, nulli vsui sunt, nisi vt teneat, adstringat, parcat. & allusum ad clausas in eo morbo manus, quæ tales in asseruando; aperte in donando.

188. Iterum sub.] Hunc orbicularem lusum, an insaniam, scite exagitat & irridet Democritus, in epistola, si non Hippocratis, at eo digna. Terram fodientes, inquit, argentum quærunt: reperto, terram emere & agros volunt: emptis, fructus vendere, atque iterum argẽtum recipere. In quot mutationibus versantur? Sed bellissime addatur, quod hic Seneca: finem denique esse, vt iterum sub terram suam redeat.

189. Frontem.] Adeo non animum contristet aut irritet, vix vt frontem leuiter corruget.

CAP. XXXIV. 290. Patatam ambit.] Nescio quid turbant. scripti vt meus, qui refert: ortumque caussæ paratam ambitionem. alij, ortum atam ambitionem. quidam, ortumque causa, per iram ambit. denique alij, horumque tam patatam ambitionem. Ego si quid video, legendum: horumque caussa iratam ambitionem: vel vt vestigia legam mei codicis, horumque caussa sæpe iratam. in rem attende. videbis cum leues caussas irarum referre velle, & refellere. vt ecce, inquit, cibos & potus, & ob ea ambitiosos istos iratos.

291. Munditias.] Audio meum librum, qui immunditias. Nam quis munditiis irascitur vulgo? sequentia etiam eo ducunt, verba, contumeliæ: in malam & vrentem scilicet partem.

292. Iniurias naturæ.] Tanquam in malum & noxam nostram sermonem dedisset.

293. Quæ pueros.] Tali & nuces.

294. Spe soprema.] Parum sententia aut liquet, aut constat. Meus, spem supremam captatus: & plerique etiam alij. Legam: hic me diu spe in suprema captatũ. Opponit hæc duo: alius auferre mihi captanti hereditatem voluit, & intercipere; alius, cum me captasset, alibi est criminatus. Spes suprema, est hereditas & fructus supremæ illius voluntatis. Placuit aliquando. hic me diu spem supremam captantem: atque etiamnunc placeat, nisi conuenire cum priori commatio videretur.

295 Idem velle.] Argute. vinculum & firmamentum amoris est, idem, velle & nolle: isti cum eadem velint, hereditatem, pecuniam, puerum: dissentiunt ob ipsum hunc consensum.

CAP. XXXV. 296. Respondisse.] Nempe liberius, verba tecum mutasse.

297. Turba concionis.] Et hic obserua multitudinem non seruorum tantum, sed mensæ ministrantium.

298. Silentium solit.] Epistola XLVII. Virga murmur omne compescitur: magno malo interpellatum vlla voce silentium luitur.

299. Habes aures.] Præcipua materies iræ in iis, quæ auribus percipiuntur. Nam etsi oculi & alij sensus quædam fastidienda vel indignanda obiiciunt, plura tamen aures. & caussa est, quia à iudiciis alienis plerique pendemus, iisque attollimur aut deprimimur: iudicia autem sermone se produnt: sermo auribus hauritur. Ideo Xerxes apud Herodotum vere effatus, Animum in hominum habitare auribus. qui cum bona per illas audierit, voluptate perfunditur; cum his contraria, ita intumescit.

300. Modulata.] Puto alludit ad symphonias mensarum. de quibus Petronius, & ipse noster aliquid Epist. XI.

301. Tinnitum æris.] An vel tintinnabula ianuis appensa intellegit?

302. Stagno.] Stanno, ego puto verum. nam caussa non videtur, cur aliquis stagno irascatur; & hic etiam de instrumento domestico aut mensali sermo. Munditia quæruntur,

——ne non, & cantharus, & lanx

Ostendant tibi te.

Possit etiam: tantum non ad solem: de ipso argento, vt instar solis luceat.

303. Næuis.] De mensis citreis intellegit. quibus nauim pretio, siue nodi, vt de Benef. VII. cap. IX. appellat. Ibi vide. Libri autem mei, & alij, vinis referunt: ex quo Erasmus fecit, venis. Plinius XIII. Mensis præcipua dos in venas crispis, vel in vortices variis.

304. Calcare.] Obserua & pauimenta igitur aurata, non solum lacunaria.

305. Squalidam.] Sordidatam, pullatam: non autem, vt diuites aut honestiores, candidatam.

306. Insularum.] Ædes vulgarias sic appellant, vt alibi diximus: honestiores, Domus.

CAP. XXXVI. 307. Desinat.] Meus desit: quod & Gruterus in quibusdam fatetur repperisse. Religio sit mutare, cum è mero & puro Latio, an Græcia, sit petitum. Deest corrumpere, deest pendere. Propertius.

Et mihi non desunt molles pendere corollæ.

Tacitus IV. Hist. Nec deerat ipse, stipatus armatis, vim Principis complecti, nomen remittere. Lib. III. Nec deerat ipse vultu, voce, lacrimis misericordiam elicere. Hirtius, de bello Hispaniensi: Vt nullo tempore legiones populi R. in hac prouincia desint haberi. Ipse Seneca, vt iterum emendo, De Constant. sap. cap. XVII. Vide.

308. Cum sublatum.] Sine admiratione hoc numquam legi, homini tot negotiis, tot studiis, & bella ac nobili vxore etiam districto, hanc tam arctam & cottidianam inquisitionem fuisse? Nos de tota re, Manud. III. Dissert. vlt.

309. Veri patiens.] Quod nulli, nisi auditurо, dicendum est. epist. XXIX.

CAP.

CAP. XXXVII. 310. In dolorem.] *Nempe, vt tu doleas. vt ægre tibi facerent.*

311. Solutior.] *Et inde* Lyæus *Græcis quia soluit;* Liber *Latinis, ab hac quoque libertate.*

312. Aut diuitis.] *Ita Muretus. cum in libris esset*, aut vidisti. *Quæ verba alij delent, mihi Muretianum illud placet.*

313. Extremo.] *Nam vilissimi ad hoc munus.*

314. Catenario.] *Ad ipsum Ianitorem referri potest: qui more veteri in cathena. Ouidius:*

Ianitor indigne dura religate catena.

Suetonius de Claris Rhetor. Seruisse dicitur, atque etiam hostiarius, veteri more, in cathena fuisse. *Poëta vetus.*

Ianitoris tintinnire impedimenta audio:

Commouentis se & vementis cathenam. Potest tamen etiam proprie ad ipsum canem, qui ostium asseruabat. Petronius in Trimalcionis domo: Ad sinistram enim intrantibus, non longe ab ostiarij cella, canis ingens cathena vinctus, in pariete erat pictus, superque scriptum, Caue, caue, canem. *Pictus erat, sed reipsa etiam erat: & illud tantum, vt imagine moniti à vino illo, & vero canerant. Suetonius Vitellio:* Confugit in cellulam ianitoris, religato pro foribus cane.

315. Partem.] *Nam in vno lecto plures, tres, quatuor; prout numerus conuiuarum erat. Qui summus, honestus: honestior medius, minime, imus. Quid autem referi, inquit, in qua parte lecti iaceas? Nos in Antiquis Lect. super istis conuiniorum ritibus.*

316. Puluinus.] *Alij,* puluinar. *Vtrumuis recte: nisi quod hoc posterius, sonet quiddam augustius, &* Puluinar *fere est deorum. Puluinum autem lectum ipsum accipe, non puluinos qui substerni tergo aut cubitis iacentium solent. Ita & Consol. ad Martiam, cap. XVI.* Exprobrat iuuenibus nostris puluinum ascendentibus. *Lectulum dicit, in lectica.*

317. Hortensius.] *Apparet nec eius scripta in pretio tunc fuisse; & plus decori in actione, quam cura in sermone habuisse. quod & Cicero indicauit.*

318. Carmina eius.] *Vulgo tunc derisa. Satyricus:*

——ridenda poemata malo,
Quam te conspicuæ diuina Philippica famæ.

CAP. XXXVIII. 319. Vis tu.] *Vellem ego,* Non vis tu.

320. Candidatus] *Petitor. nam qui in hanc aleam comitiorum se dat, optare potest prosperum iactum. quemcumque debet ferre. Qui autem scribunt, edunt: ij quoque candidati quidam Famæ videntur, ideoque iudicia æquiter audire.*

321. Diogeni.] *Est ille, qui in Stobæo sæpicule citatur, & fragmenta ostendunt mentem & neruos habuisse. Alibi degenerauit eius nomen in* Diotogenis, *Vide Mannd. 1. Dissert. XI.*

322. Lentulus ille.] *Intelligit, mea opinione, Cn. Cornelium Lentulum Clodianum, qui Consul fuit anno Vrbis.* DCLXXXI. *De eius ingenio proterno & improbo Sallustius in fragmento, apud Agellium in Noct. lib. XVIII. cap. IV.* Cn. Lentulus, cui cognomentum Clodiano fuit, perincertum stolidior an vanior.

323. Negant os.] *Iocose. vulgo dicunt te sine fronte & ore esse (ob insignem impudentiam:) ego patronus veniam in hac parte, & affirmabo expertus te os habere. è quo scilicet tam fœde expuis.*

CAP. XXXIX. 324. Aut superior.] *Aut cum sensit, vicit.*

325. Alienam iram.] *Vltimum membrum ex diuisione, cap. V. Vide.*

326. In remissionibus.] *Medicorum scito. qui negant in accessionibus medendum.*

327. Quies. curat.] *Vt æger quiescat.*

328. Simulabit iram.] *Sic Otho (1. Hist. Taciti) Marium Celsum,* simulatione iræ vinciri iussum, & maiores pœnas daturum affirmans, præsenti exitio subtraxit.

329. Plus auctor.] *Tacitus II. Hist. de Spurinna:* Fit alienæ temeritatis comes Spurinna, primo coactus, mox velle simulans, quo plus auctoritatis consiliis esset, si seditio mitesceret.

CAP. XL. 330. Vedium Poli.] *Nomen restituit Pincianus. & Plinij locum facientem adduxit, è libro IX.* Inuenit in hoc animali (*murena*) documenta sæuitiæ Vedius Pollio, eques R. ex amicis D. Augusti viuariis earum immergens damnata mancipia. *Narrat idem Dio Cassius libro LIV. & mortuum hunc Vedium, anno vrbis* DCCXXXIX. *Heredem ex plurima parte reliquit Augustum, cui & piscinas. ex Seneca apud Plinium lib. IX. cap. LIII.* In Cæsaris piscinis, à Pollione Vedio coniectum piscem, sexagesimum post annum spirasse, scribit Annæus Seneca. *Piscinæ istæ apud Pausilypum, vbi & villam habuit, fuisse videntur, ex Dione: Est hic vir, cuius nomine Augustus male audiit, vt in luxu proiecto amicorum conniuens aut indulgens. Tacitus 1. Annal.*

331. Luxuriæ.] *Vt pisces magni tunc pretij ad manum semper haberet.*

332. E manibus.] *Conseruorum abducentium.*

333. Esca. *Piscibus, qui lento morsu arrodebant aut sugillabant.*

334. Frangi iussit.] *Ne vltra materies iræ essent, & eiusmodi sæuitiæ Plutarchus salutare hic præceptum inseratur* Temperãdum esse illis, qui iracundo sunt ingenio, ab raris & exquisitis poculis, signis, gemmis pretiosis. Hæc enim deiiciunt de statu animum, si perierunt: non item illa quæ parabilia sunt & vulgata. Itaque cum Nero tabernaculum quoddam octangulum, eminenti specie & splendore comparasset: Seneca ad eum, Ostendisti teipsum, inquit, pauperẽ. si enim hoc perdideris, simile non recuperabis. *Et dictio Senecæ vera. paullo enim post naufragio tabernaculum hoc periit.*

335. Compleri ique.] *Non fragmentis ipsis crystallinorum, opinor. vnde enim ea tam multa? &* ingens piscina *erat, vt premunt: sed simpliciter compleri, terra alioque aggere.*

336. Vsus viribus.] *Petronius:* Intentans in oculos Tryphenæ manus, vsurum me viribus meis clamaui. *Significat pro summo iure & potentia facere, & vti suo bono.*

337. Imperas.] *Meus,* viperas. *Audacter scribo,* viperis: *vel,* ad viperas. *& Senecam in suffragium aduoco* Senec.

De Clem. I. cap. XVIII. de ipso hoc Vedio: Seruos, qui se aliquid offenderāt, in viuarium, quid aliud, quam serpentibus obiiei iubebat. Et sunt Murenæ, vt anguillæ, in speciem colubrini generis.

338. Vbi Cæsar.] Ad cuius occursum, etiam noxij dimittebantur, iam puniendi. In Dione alibi legi: & hoc reuerentiæ, ab exemplo Vestalium, datum.

CAP. XLI. 339. Instandum pot.] Sic instare & vrgere ipsa potentia debet.

340. Male tractab.] Ex meo & quibusdam, & male tractare: at talem dumt.

341. * Pacem demus.] Defecta & hiulca sunt: at non aliena omnia deinceps ab hoc loco, vt elegans ille vir censet. Conueniunt vero, & apte in fine monita hæc communiter contra iram aut repetit, aut addit. Aliquid igitur dumtaxat intercidit, & deiunctio cum prioribus.

342. Conscientiæ.] At contra Plinius effatur: Mulros famam, conseientiam paucos vereri.

343. Merearis.] Alij meritis, & meus merentis. rectißime: valetque merentes.

344. Pacem.] Animi introrsum compositi & æquabilis tranquillitatem.

345. Membra.] Vt Medea.

CAP. XLII. 246. Hæserint.] Si hoc rectum, dicendum erat, vbicumque hæserint. At libri exierint: quod probandum. Vndecumque ex reliqua radice leuiter se ostenderint, renascentur & exsurgent in arborem.

347. Iras indicere.] Prisco & prauo more, denunciabant inimicitias, & indicebant: sic, vti publice, bellum. Notaui exempla ad II. Annal. Taciti, ad verba: Epistolas componit, quis amicitiam ei renunciabat.

348. Res istæ.] Quæ ista res? valde infinite dictum. Pinciani quædam exemplaria, res gestæ. At meo animo verum & bellum, res angustæ. In re laxa & vbere, licet aliquid prodigere, & stultitiam patiuntur opes: at in tenui & angusta, omnis iactura nocet. Accommodat ad tempus, quod angusto orbe voluitur.

349. Mors dir.] Meus, media pars. an Parca?

350. Dies imputat.] Quos labi aut excidere tristibus & prauis curis patimur; eos fatum colligit tamen, & in Expensi tabulis ponit.

351. Citra tuam.] Hoc esset intra tuam mortem: quod attendenti hic non facit: immo contra vult dictum: vltra tuam est. Itaque reducam mei & veterum aliquot librorum scriptum, circa tuam.

CAP. XLIII. 352. Colligis.] Opponit Dissipandi verbo, quo vsus ante. Colligit vitam, qui nihil perire ex ea patitur, qui dies disponit & impendit: qui contra, dissipat, perdit.

353. Ex alto.] In fortuna & loco altiore.

354. Matutina.] Cum ferarum spectacula & certamina dabantur. Sic Epist. LXX. In ludo bestiariorum, vnus è Germanis, cum ad matutina spectacula pararetur. Plura ibi.

355. Colligatorum.] Mos notetur. solent bestias inter sese colligatas dare: an vt impetus minor esset, & mutuo sese dumtaxat vexarent? Apparet ex his quæ addit: tum & ex alio loco, De Breuitate vitæ. cap. XIII. Primus Sulla leones in Circo solutos dedit. Antea ergo ligatos. & vt minus libera pugnandi aut sæuiendi facultas esset. Contra est, quod lego homines per sæuitiam simul ligatos: & vt sese necessario interficerent. Dio in Commodo: Quosdam, quod cunctarentur aduersarios interficere, vna cum eis ligari, atque ita simul omnes pugnare iussit.

356. Vexarit.] Hoc est quod dixi, per lusum hæc facta videri, non in legitimam pugnam.

357. Sus confector.] Viri docti hoc suggerunt. & valde asserunt. quid dicam? bardum me, qui non satis capio de hac sue confectrice. Aprum aliquem in eos immissum? legi. Libri mei & alij, suus confector: quidam, finis confector. Sed suus, mihi verißimum. nempe post lusoriam pugnam, vterque feram init & taurus & vrsus: in quos? in bestiarios, qui occidunt: ideoque communi & trita voce Confectores dicuntur. Suetonius Augusto: In Circo aurigas, cursoresque, & confectores ferarum produxit. In Nerone: Ex eisdem ordinibus confectores ferarum, & varia arenæ ministeria.

358. Æque maturus.] Meus & meliores alij, finis & quidem matutinus, Vellem finis & quidem maturus, immineat. Non diu protellemur: confectrix illa mors vtrique imminet. Sunt qui matutinus teneant; & quia non vltra horas matutinas ille lusus, ad spectum ad eam breuitatem.

359. Pusulam.] Credo verißime hoc Muretum, siue quis alius inuentor. In vulgatis, punctiunculam: in scriptis, insulam: in meo, perinsulam, sed ita vt illud p. lineola traiectum sit, nec per integre scriptum. Quocumque me verti, nihil melius Pusula. quam vel Pustulam scabiemque accipe; vel, vt in Columella, Erysipelas, siue sacrum ignem. quem hodieque imprecari mos est. Alij tamen Insulam hic legunt, & de exsilio siue relegatione capiunt: longinquo aut duro sermone.

360. Expuimus interim.] Malim ex distinguitiam ipsum spiritum expuimus. Interim, dum trahimus, dum inter homines sumus, colamus humanitatem. Faciamus. & nos quoque qui litteras humaniores colimus, à liuore, à morsu remoti, imprimis illam.

MVRETVS.

IRa impendit:] Est quidem in libris veteribus: incendit: sed impendit legendum, & præcedentia & sequentia manifesto declarant.

Si neque priuatim, neque publice.] Hoc est, quod Epicurus sapientis esse dicebat, τὰ ἑαυτοῦ πράττειν. Cicero. negotium suum agere: Verba Democriti ita leguntur apud Plutarchum: μὴ πολλὰ πράττειν, μήτε ἰδίῃ, μήτε κοινῇ. Conuertit autem ea Seneca etiam in libro de tranquillitate vitæ.

Et secundas agere.] Horatius.

Vt puerum sæuo credas dictata magistro
Reddere, vel partes mimum tractare secundas.

Qui comitiali vitio.] Plutarchus Ἀπεχθῶν ἂν κράτιστον, ὃ σιγᾶν, καὶ ἀπαγγύστον, καὶ παιδαρίζειν ἑαυτὸν εἰς ἡσυχίαν, ὥσπερ ἐπιληψίας ἀρχομένης συναισθανόμενον.

Ne sis

Ne sis curiosus.] *Sophocles: τὰ πλεῖστα φωρῶν, αἰσχρὰ φωράσεις βροτῶν.* XI.

In Socrate.] *Plutarchus: Σωκράτης ὁπότε αἴσθοιτο κινούμενον τραχύτερον αὐτὸν πρός τινα τῶν φίλων, ὥσπερ κύματος ὥς τινα πολίας ἄκραν συλλαβόμενος, ἐνεδίδου τε τῇ φωνῇ, καὶ διεμειδία τῷ προσώπῳ, καὶ τὸ βλέμμα πραότερον παρεῖχε.* XIII.

Et occisos in conspectu parentis abiecit.] *Alij scripserant* otiosos. *Altum sane & pingue illud otium fuit. At alio loco, vbi erat* iuuenum otiosorum, *fecerant* occisorum. XVI.

Et hostium & ciuium.] *Non dubitaui coniectura fretus ita scribere: cum librorum partim haberent* iudicium; *partim* vindicum. XVIII.

Gyndem late fusum amnem.] *Hoc ipsum ita narrat Freculphus episcopus Lexouiensis:* Cyrus cunctis aduersum quos ierat perdomitis, Assyrios & Babyloniam petit gẽtem, vrbemque tunc cunctis opulẽtiorem. sed impetum eius Gyndes fluuius secũdæ post Euphratẽ magnitudinis intercepit nam vnum regiorum equorum, candore formaque excellentem, transmeandi fiducia persuasum, qua per rapacem alueum offensi vado vertices attollebãtur, arreptum præcipitatumque inserferunt. Rex iratus, vlcisci in amnem statuit, contestans, eum, qui nunc præclarum equitem vorauisset, feminis, vix genua vndis attingentibus, permeabilem relinquendum. hæc peragendo segnior, totis copiis perpeti anno, Gyndem fluuium per magnas concisum diductumque fossas, in CCCLX. alueos comminuit. XXI.

Antigonus.] *Narrantur & hæc prope eodem modo à Plutarcho.* XXII.

Hoc enim est primum, hoc extremum.] *Ironia est. Significat enim neque primum, neque extremum peccatum esse.* XXVII.

Euocati ex longinquis regionibus.] *Ad diiudicandas potentiorum controuersias interdum è prouinciis homines spectatæ fides & prudentiæ euocabantur, qui neque gratia neque odio permoti, verius ac sincerius iudicarent. Hoc primum à Græcis institutum fuisse narrat Plutarchus. ἔκκλητοι κρίσεις καὶ ξενικῶν δικαστηρίων ἀγωγαὶ τοῖς Ἕλλησι τὸ πρῶτον ἀπ' ἀρχῆς τῷ πρὸς ἀλλήλους ἀπιστεῖν, ἀλλοτρίας δικαιοσύνης, ὥσπερ ἑτέρου τινὸς τῶν ἀναγκαίων, μὴ φυομένης παρ' αὐτοῖς δικαίου.* XXXIII.

Pacem demus animo.] *Male huc assuta sunt omnia vsque ad finem libri; neque cohærent cum superioribus, sed pertinent ad illum locum vbi quæritur, num ira habeat aliquid vtile: & moderanda ne, an penitus tollenda sit.* XLI.

Ridere solemus.] *Inepte antea,* videre: *& paulo post,* suus confector, *cum legendum est,* sus confector. XLIII.

PINCIANVS.

HÆc incitata & seipsam rapiens violentia.] *Corrige,* Huius incitata, *&c. ex vetere lectione.* CAP. I.

Quia non eunt, sed cadunt.] *Exemplar Facundi & Primitiui,* quia non eunt, sed casu ruunt.

In ira deiectus animorum est.] *Exemplar Facundi & Primitiui,* in ira deiectus etiam animorum est. *& mox paulo.* Nec refert quantum sit.

Tam inter Graios quàm barbaros] *Sunt exemplaria in quibus* Græcos, *non* Graios, *scriptum est.* II.

Nunquam vniuersus populus fœminæ amore flagrauit.] *Duo exemplaria, proprium & diua Maria,* Nunquam vniuersus populus vnius fœminæ amore flagrauit.

Et modo eloquio fauorabilis habitus in multo honore, *&c.*] Fauorabilior, *non* fauorabilis, *codex Pincianus. Item perpende, an malis legere* in medio honore, *quàm* in multo honore.

Pigrum inermemque fieri.] *Superuacanea sunt duo verba illa* inermemque, *ex vetere lectione, & recte, nam mox ante præcesserant.* III.

Quasi dubiæ apud homines opinionis sic infamem.] *Scribe* sit, *non* sic, *ex eadem.*

Eculeus & fidiculæ.] *Eadem* Eculei, *non* Eculeus.

De fossis corporibus ignes.] *Corrigendum arbitror contra omnia exemplaria,* defixis corporibus ignes. *vt illud Iuuenalis:*

Qua stantes ardent qui fixo gutture fumãnt.

Et bestiarum immanium cauernæ.] *Scribe* caueæ, *non* cauernæ, *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

Omnibus per quæ furit deterior.] *Lege* tetrior, *non* deterior, *ex vetere lectione. vt non multo post,* ferarum mehercule minus tetra facies est.

Adiice nunc dentium inter se arietatorum.] *Nullus scriptus codex agnoscit particulam* nunc. IV.

Vel infixum visceribus ferrum.] *Legendum ex scripta lectione,* siue infixum visceribus ferrum.

Nihil potest firmitas corporis.] *Lege,* nihil prodest firmitas corporis, *ex eadem.* V.

Quemadmodum ab illa liberemur:] *Rectius eadem,* quemadmodum nos ab illa liberemus.

Potior est inquam luxuria:] *Corrige,* Peior est etiam quàm luxuria, *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

Hæc alieno dolore vincit malignitatem & inuidiam.] *Scribendum ea distinctione, vt verba illa* hæc alieno dolore *ad superiora pertineant.*

Ad sensum sui adducit.] *Lege* abducit, *non* adducit, *ex vetere lectione.*

Quem incurrit iniuria.] *Eadem,* quem incuruat iniuria.

Inferiora fulminantur] *Omnis scripta lectio,* inferiora fulminant. VI.

Et venerabilis est & dispositus] *Eadem* depositus *agnoscit, non* dispositus.

Ex leuissimis causis irascitur.] *Corrige,* & leuissimis causis irascatur, *ex eadem.*

Atqui alienis in nos manibus imposita.] *Legendum reor contra omnia exẽplaria.* At quæ alienis in nos, *& cetera.*

Premunt atque adducunt administrantem qui non quæ facilia sunt aggreditur.] *Restituenda huic loco sunt complusculα verba ex fide Exemplaris Facundi & Primitiui. Legendum igitur sic,* Premunt atque abducunt administrantem, tenerique iam visa, cum ipso cadunt. Itaque fit, vt frequenter irrita sit eius voluntas, qui non quæ facilia sunt aggreditur. VII.

Hoc interest vtrum quis, *&c.*] Hic, *non* hoc, *idem exemplar.*

Nec paruæ sint, nec audaces.] Prauæ *legendum reor, non* paruæ.

Quam ferre nescimus.] Quia ferre nescimus, *vetus lectio.*

Et minime obnoxio morosoque viuendum est.] *Eadem* anxio *agnoscit, non* obnoxio.

In contactos corpore vitia transiliunt.] *Exemplar Franciscanũ, & item exemplar Facundi ac Primitiui,* ad contactus corporis *legunt non* in contactos corpore.

Fortemque & si liceat virum emollit.] *Legendum reor,* fortem quoque & siliceum virũ emollit. *Vetus etiam lectio non nihil adiuuat.*

VIII. Nec euocent & ferant.] *Exemplar Facundi & Primitiui,* non euocent, sed ferant. *Codex Franciscanus.* nec euocent, neque ferant.

Vitio suo interuallum:] *Verbum* suo *non habetur in nonnullis codicibus.*

Et dimissos altius tenet.] *Particula & superuacanea est ex codice Facundi & Primitiui. Fideliorem quoque lectionem arbitramur* demissos, *quam* dimissos.

IX. Et acria concitantur.] *Scribe,* & acria concitat, *ex omni scripta lectione.*

Siue quia calorem inedia compellit, & nocet sanguini.] *Non caret hic locus vitio, ni fallor. Proinde perpende, an sit legendum,* siue quia calor in inediam compellit, ea nocet sanguini.

X. —Sunt quædam prænuncia.] Prognostica *in exemplari Facundi & Primitiui, non* prænuncia. *habetur.*

Incipientem casum occupant.] *Vetus lectio* causam, *non* casum. *Sunt tamen exemplaria quæ* curam *habeant non* casum, *aut* causam.

XI. Etiam si secreto habiti sunt, euerrit,] *Eadem partim* eruerit, *partim* eruit, *partim* quærit, *non* euerrit.

Quædam interpretatio eo producit.] *Scribe* perducit, *non* producit, *ex eadem.*

Tumida fortunata & licentia ingenia.] *Legendum puto* fortuna, *non* fortunata.

Non magis illi se succensere.] *Exemplar Facundi & Primitiui,* non magis illis se succendi. *rectius quia præcessit,* faces subderent.

XII. Aut ferre, aut pati.] *Clarius nihil quàm duo illa posteriora verba* aut pati, *glossema esse, siue annotationem diuersæ lectionis esse. Idem enim est ferre quod pati.*

Aut humanum, aut humile sit.] *Exemplar Facundi & Primitiui mutato verborum ordine,* aut humanum sit, aut humile, *commodius.*

Apparebit iudicium non esse iram.] *Quidam codices,* apparebit iudicium, non iram esse, *Alij,* Apparebit iudicium esse, non iram.

Et stabat percussori similis.] Percussuro *scribe non* percussori, *ex vetere lectione. & quod mox ante præcessit,* sua manu ipse percussurus.

Ob hoc non cæcidi propter quod, *&c.*] *Legendum per maiorem.* Ob hoc non cæcidi proptet quod, *&c. ex exemplari Facundi & Primitiui.*

Et mutare faciem:] *Aptius idem exemplar,* & immutare faciem.

XIII. Cum exterioribus interiora formentur.] *Vetus lectio* formentur, *non* formantur.

Nec illi exprobratio, *&c.*] *Exemplaria Franciscanum & Pincianum,* Nec erat illi exprobratio.

XIV. Trahexauspes vnus è carissimis.] *Scribe* Præxaspes, *non* Trahexauspes, *ex Herodoti tertio.*

Et iam grauis, & vinolentus, ac violentus.] *Duæ postremæ dictiones* ac violentus, *desiderantur in vetere lectione.*

Hærens in ipso spiculum ostendit:] *Deest verbum* corde, hærens in ipso corde spiculum ostendit, *ex eadem.*

Omnium suorum arcus vertantur.] Verterentur *eadem agnoscit, non* vertantur.

Videmus quomodo se pater gerere debuerit.] *Castiga,* Videbimus quomodo pater se gerere debuit, *ex eadem.*

XV. Quem satius erat.] *Omnis scripta lectio,* quam satius erat.

Non dubito, quin Harpalus quoque.] *Legendũ* Harpagus, *non* Harpalus, *ex Herodoto, Trogo, & ceteris.*

Regi suo Persarum suaserit.] *Vetus lectio,* regi suo Persarumque suaserit.

Etiam exigentibus malis nascentem iram abscondi.] *Scribe,* etiam ex ingentibus malis, *&c. ex eadẽ.*

Vides illam arborem breuem, horridam, infelicem?] *Corrigendum reor,* Vides illam arborem retorridam, infelicem? *Nam si breuis erat, quomodo poterat libertas ab illa suspendio peti?*

XVI. Vnum est leuamentum malorum ingentium, pati.] *Verbum* ingentium *non habetur in exemplari Facundi & Primitiui.*

Post ablatum magorum imperium.] *Vetus lectio* mago, *non* magorum.

Rogatus ab Oraborto nobili sene.] *Quidam codices* Orabasio *legunt, non* Oraborto. *Alij minus vitiose* Orobazo. *Lege* Oebazo, *ex Herodoti quarto.*

XVII. Qui Pirhio qu[illegible]ue filiorum patri.] *Scribe per y,* Pythio, *ex eiusdem septimo.*

XVIII. Nec in Romanos mores cum alijs aduentitiis vitiis, suppliciorum irarumque barbariæ transissent.] *Exemplar Pincianum,* nec inter Romanos mores cum aliis aduentitiis vitiis, etiam suppliciorum irarumque in barbariem transissent.

Iam omne facinus in Mario exercens.] *Exemplar Facundi & Primitiui,* in omne facinus manus exercens. *Codex Franciscanus,* Iam omne facinus manu exercens.

Et non tam immerito quam nimis amatus.] *Exemplar Franciscanum,* merito *legit, non* immerito, *Pincianum* meritus.

Hostium & iudicum gladios reciperet.] *Scribendum* vindicum, *non* iudicum, *ex vetere lectione.*

Bethemum Bassum.] *Exemplar Facundi & Primitiui,* Bedienum Bassum, *minus, vt puto, corruptè.*

Quam ingentem crudelitas sine dilatione poscebat.] *Scribe,* quam ingens crudelitas eius sine dilatione poscebat, *ex eodem exemplari.*

Vt in cyrra maternorum hortorum.] *Corrige*, Vt in xisto maternorum hortorum, *ex omni vetere lectione, & continuo*, qui porticum, *non* quæ porticum.

Quanquam aberrare aliquando possimus videri, & in deuium exire:] *Exemplar Facundi & Primitiui breuius:* alioqui possemus videri in deuium exire. *Exemplar Pincianum*, quanquam aberrare alio possimus videri, & in deuium exire. xix.

Fidiculis tabularibus.] *Exemplar Gallicanæ litteræ quo vtor familiariter*, tribularibus *legit, non* tabularibus

Inter vesperam & flammas.] Verbera, *non* vesperam, *vetus lectio.*

Qui imperauerit silentium his in quos animaduerti volebat, iubebat os inserta spongia includi.] *Duo verba expungenda*, silentium, & volebat, *ex eadem.*

Quo gemeret?] Qua gemeret, *eadem. & paulo post* farciri, *non* farcire.

Liceat vltimum spiritum trahere.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, obice vltimum spiritū trahere.

Liceat animum non per vulnus emittere.] Liceat illam non per vulnus emittere, *vetus lectio.*

Quos partes occisorum.] *Corrige*, quot patres quoque occisorum, *ex eadem.*

Quæ non tantum in vnum furit.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, quæ non tantum virium fudit. *Legendum puto*, quæ non tantum viritim furit. xx.

Inter primum iter deerant necessaria.] Intra *legendum, non* inter, *ex vetere lectione.*

Nam cum Babyloniam oppugnaturus festinaret.] *Scribe*, Babylonem, *non* Babyloniam, *ex eadem.* xxi.

Nando transire tentauit:] *Eadem* vado *agnoscit, non* nando.

Qui trahere regium currum albi solebant.] *Lego* albi *non* alibi, *ex Herodoti primo.*

Regis commeatus auferentem.] *Quid si legas?* regiis equis meatum auferentem.

Perit itaque tempus & magna in magnis rebus iactura, & militum ardor.] *Scribendum puto mutato coniunctionis loco*, Perit itaque & tempus, magna in magnis rebus, *&c.*

De rege suo male existimant?] *Lege*, qui de rege suo male existimant, *ex vetere lectione. Et expende, an pro verbo quod paulo ante habetur* incumbentes, *reponendum sit* excubantes. xxii.

Cum inter dicentem & audientem.] *Legendum puto* dicentes, *non* dicentem. *Duo enim erant manipulares milites.*

Paulum interesset, quem ille leuiter commouit, & longius, inquit, discedite, ne vos rex exaodiat.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Palla interesset, quam ille leuiter commouit, & longios, inquit, discedite, ne vos rex audiat.

Et aliquid boni spero, in castris meis Silenum habeo.] *Vetus lectio*, & boni spero, si in castris meis Silenum habeo. *Scribendum reor*, & bene spero, si in castris meis, *&c.*

Captis sicut mos est.] *Eadem*, captis sic vsus est.

Præconio subiiceret.] Præconi subiiceret. *eadem.*

Parrhesiastes.] *Exemplar Franciscanum & Pincianum*, Parrhesiades, *præferunt, non* Parrhesiastes. xxiii.

Te, inquit, suspendere.] *Deest coniunctio, & ex exemplari Facundi & Primitiui. Legendumque*, &, Te, inquit, suspendere.

Historias quas postea scripserat, recitauit.] *Vetus lectio*, historias postea quas scripserat, recitauit.

Quasi fulguris ictum.] *Malim legere*, quasi fulgure ictum.

Paranti demum excusationem obstirit, fruere, inquit, millio, fruere.] *Exemplar Facundi & Primitiui, & Pincianum:* Paranti deinde excusationem obstitit, & fruere, & inquit, *&c.*

Si iubes Cæsar, statim illi domum meam interdicam.] *Eadem exemplaria*, Si iubes Cæsar, domo mea interdicam.

Hilarius responsum.] *Quidam codices* clarius, *non* hilarius. *Alij* elatius. xxiv.

Prudentiori credamus:] Cedamus, *non* credamus, *legendum, ex vetere lectione.*

Etiam ex regia duci:] *Exemplar Facundi & Primitiui*, etiam ex regia domo duci. xxv.

Ad latratum canum.] *Scribendum alterutro modo, aut* ad latratus canum, *aut* ad latratum canis *vt præfert exemplar Pincianum.*

Inconcussus in iniuria perstitit:] *Superfluit particula* in, *ex vetere lectione.* xxvi.

Imprudentia par in omnibus patrocinium est.] *Aut legendum* imprudentiæ, *non* imprudentia, *aut supervacaneæ sunt duæ illæ dictiones*, patrocinium est, *vt quidam ostentant codices.*

Nec ruffus crinis & coactus in nodum apud Germanos vtrumque decet.] *Quædam exemplaria* Virum dum decet, *vt forte legendum sit*, viritim dedecet. *In codice diui Francisci:* Nec ruffus crinis & in nodum coactus apud Germanos dum decet. *pro quo existimo, vt dixi legendum*, apud Germanos dedecet.

Nihil in vno iudicabis.] *Exemplar Facundi & Primitiui*. Nec in vno iudicabis.

Quod genti suæ publicum est.] Gentis, *non* genti, *vetus lectio.*

Sed iam aliqua fortasse læsisti.] Aliquem, *non* aliqua, *eadem.*

Quanto melius est abire in vniuersum, nec vitia vitiis componere.] *Exemplar Facundi & Primitiui* Quanto melius est ire indulsum, nec vitia vitiis opponere. *Præter citatum exemplar, alia quoque exemplaria* opponere *habent*, non cōponere. *Sūt etiā codices qui legant*, Quanto melius est abire in diuersum, *&c.* xxvii.

Quam iniquus est.] *Scribe*, quam iniquus es, *ex vetere lectione.*

Hac peccauit. Hoc enim primom, hoc extremū.] *Eadē*. Peccauit, hoc est primū, hoc est extremū.

Inter errores suos volurabitur.] *Expungenda dictio* suos, *ex eadem.*

An semper hæc cogitatio durabit.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Si semper hæc cogitatio permanebit.

Nisi bene te ipse succenderis, & subinde causas quibus stimuleris reuocaueris.] *Idem exēplar*, cum bene te ipse succenderis, & subinde causas quibus stimuleris, reuocaueris. xxviii.

Victum liceat accipias.] *Corrige*, vinctum licet accipias, *ex eodem exemplari.*

XXX. Conſternantur ad ima.] *Sic in omnibus exemplaribus legitur. Conſidera an* inania, *non* ima, *aut vt alij volunt,* minima. *ſcribendum ſit. Nam paulo ante dixerat,* friuolis turbamur & inanibus.

XXXI. Obliti quantum ſequatur à tergo ingentis inuidiæ.] *Exemplar Franciſcanum & Pincianum*, obliti quantum ſequatur à tergo ſpiculis ingentis inuidiæ ſauciati. *Exemplar Facundi & Primitiui multo aliter*, obliti quantum hominum retro ſit, & paucis indigentes, quantum ſequatur à tergo ingentis inuidentiæ.

Sed deeſt mihi ad ſacerdotium.] *Vetus lectio*, ſed deeſſe mihi ad ſacerdotium.

Et dedit mihi.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Ea dedir mihi.

XXXII. Quod properamus verberare ſtatim.] *Legendum exiſtimo*, Quid properamus verberare ſtatim.

Caſtigandum flagris leuioribus.] Flagellis, *non* flagris, *vetus lectio*.

XXXIII. Hi ſunt propter quos oculi clamare exprimantur:] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Hi ſunt propter quos venæ clamore tumeſcunt.

Euocati qui longinquis regionibus iudices ſedeant.] *Idem exemplar*, euocati ex longinquis regionibus aduolant.

Aut imputatum à ſeruo denarium.] Amputatum *fortaſſe non* imputatum, *ſcribendum*.

Ad comparandum non relictis.] *Quid ſi legas* ad computandum modo relictis.

XXXIV. Horumque cauſa paratam ambitionem.] *Superflumt verba hæc ex codice Facundi & Primitiui: quorum loco habetur vnica tantum dictio*, ambitiones.

Qualia quæ pueros.] Qualia quoque pueros, *exemplar Facundi & Primitiui.* qualiaque pueros, *exemplar Franciſcanum.* qualia pueros, *exemplar meum.*

Nihil ex his quæ tam triſtes agimus.] *Scribe* ſerium eſt, *non* ſæuum eſt: *ex exemplari Facundi & Primitiui. Sunt etiam codices in quibus habetur* tanti gerimus. *non* tam triſtes agimus. *Quid ſi legas?* Nihil ex his quæ tanquam feria agimus, ſerium eſt, *vt quod ſtatim ſubijcit:* Inde, inquam, vobis ira & inſania eſt, quod exigua magna exiſtimatis.

Dum ſpe ſuprema captus eſt, criminatur.] *Exemplaria quædam minus, ni fallor, corrupte:* Diu ſpe ſuprema captatus criminatus eſt.

XXXV. Et ad clamorem ſerui, & ad tinnitum æris aut ianuæ impulſum?] *Exemplar Facundi & Primitiui ſine vlla coniunctione,* ad clamorem ſerui, ad tinnitum æris, ad lamine impulſum.

Quod de auribus dictum eſt, transferunt ad oculos:] *Vetus lectio*, Hoc quod de auribus dictum eſt, transfer ad oculos.

XXXVII. Quia nunc ne ſobriis quidem pudor eſt.] *Particula* nunc *non habetur in vetere lectione.*

Honeſtiorem te aut turpiorem poteſt facere puluinum?] *Eadem*, puluinar *agnoſcit; non* puluinum.

Cato videtur melius:] *Scribe*, Cato noſter melius, *ex exemplari Franciſcano.*

XL. Diuus Auguſtus, cum cœnaret apud Atedium Pollionem.] *Prior editio minus corrupte*, apud Nedium Pollionem. *Lego* Vedium Pollionem. *Plin. l. 9. hiſtor. natur. cap. 23.* Inuenit, inquit, in hoc animali documenta ſæuitiæ Vedius Pollio, eques Romanus, ex amicis diui Auguſti, viuariis earum immergens damnata mancipia. *& cap. 53.* In Cæſaris piſcinis à Pollione Vedio conjectum piſcem ſexageſimum poſt annum ſpiraſſe ſcribit Annæus Seneca. *Meminit & alio loco Seneca. Corrigendus paulo poſt idem error.*

Fregerat vnus cryſtallinum ex ſeruis.] *Vetus lectio*, Fregerat vnus ex ſeruis eius cryſtallinum.

Quas ingens piſcina continebat.] *Eadem partim*, quas ingentes in piſcina continebat: *partim*, quas ingenti in piſcina continebat.

Et cryſtallina ante omnia coram ſe frangi iuſſit.] *Caſtigo ex eadem*, cryſtallina autem omnia coram ſe frangi iuſſit.

Et noui generis poenis lacerari?] Lancinari *eadem*, *non* lacerari.

XLI. Vbi iram ex ſuperiori loco aggredi poſſit, male tractabilem, ac talem dumtaxat, &c.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, vt ira ex ſuperiori loco aggredi non poſſit, male tractet. At talem dumtaxat.

Sequatur vel mala de bene meritis.] *Omnis vetus lectio*, ſequatur vel mala, dum bene merearis.

XLII. Vndecumque hæſerint renaſcentur:] Exierint *eadem*, *non* hæſerint.

Non capiunt res iſtæ iacturam.] *Sunt exemplaria quæ habeant* geſtæ, *non* iſtæ.

Fortaſſe citra tuam eſt.] Circa, *non* citra, *vetus lectio*.

XLIV. Suus confector ſpectat.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, finis confector exſpectat. *Cui lectioni ſuffragantur verba hæc quæ mox paulo ſequuntur.*

Cum victo victori finis æque maturus.] *Magna pars ſcriptorum codicum legit*, & quidem matutinus, æque maturus.

Conclamatum in vicino incendium.] *Fidelior mihi videtur lectio* vicinia *quàm* vicino.

Vbi metus maior apparuit.] Maiorem, *non* maior, *vetus lectio*.

Nolo, inquis, vtique occidere.] *Verbum* vtique *non habetur in exemplari Facundi & Primitiui.*

Vellicationes contemnamus.] *Quidam codices*, vellicationes, contemptus.

Immortalitas aderit.] *Corrigendum reor*, iam mortalitas aderit, *vt ſupra.* Nec vlla res magis prodeſit quàm cogitatio mortalitatis.

OPSOPOEVS.

OBSOPOEVS.

S*Ine more.*] Faber Semest. II. cap. XVIII. *Sine more* dixit Seneca, pro *contra morem*, vel *præter morem*. Sic ipsum imitatus eodémque forsitan aspiciens. Tacitus XVII. Annal. *Raptastatim arma sine more & ordine militiæ*, & quæ sequuntur. II.

Iureto placet magis lectio v.c. *quot in fugam seruos egit, quot in mortem.* V.

Idem reponit ex v.c. *omnia intra se premens.*

Nullique immani.] V. c. *nullique etiam immani bestiæ*, &c. VIII.

Iuretus probat lectionem v.c. in quo est, *dicax contumelia.* nam sic ipsemet Seneca infra hoc lib. III. cap. XXII. illos qui Antigonum deridebant, dicaces appellat: *Cum hos dicaces* (ait) *fames domuisset, &c.*

Periclitantur.] Recte v.c. *Periclitatur.* potentia nimirum quæ multorum malo exercetur. XVI.

Lipsius epist. XIII. lib. I. putat leg. *porticum Euripo separat.* nam Euripi & Nili in ædificiis diuitum istorum crebri.

P. Faber Semestr. l. II. cap. IX. sic distinguit interpunctionibus locum hunc: *quantulum fuit, lucem expectare denique, ne senatores pop. Rom. soleatus occideret?* XVIII.

Bene v.c. *latrocinia.* nam statim seqnitur plurali numero, *animaduersiones.* XIX.

Ad hoc viuit.] V. c. addit, *ad hoc vigilat, ad hoc lucubrat.*

Hadrianus Iunius Animad. l. v. cap. III. Locum sanatum puto, si legas, *in Syria, inde Rhinocolura loci nomen est.* nisi & *Rhinicorura* cum Stephano ethnographo legere mauis. Est autem Rhinocolura siue Rhinocorura, & Rhinocera Diodoro Ægypti vrbs, Plinio etiam Palestinæ adnumerata, cuius incolæ omnes trunci & mutilati naribus fuere: ex talibus namque deducta fuit colonia ab Æthiopũ rege Artisane, aut quod Seneca maluit, Persarum rege, qui mitiore pœna in sontes animaduertere putans non gentem totam succidere, sed ad iniuriam superstitem viuere voluit. Euentui attestatur nominis etymon. Græci enim ῥῖνα nasum vocant, κόλουρον quicquid mutilum est, & parte truncatum. quod si *Rhinocorura* legas, ἀπὸ τῆς τῶν ῥινῶν κουρᾶς: sin *Rhinocera*, ἀπὸ τοῦ τὰς ῥῖνας κείρειν: vtrobique à demessis truncatisque naribus, nominis rationem elicias. XX.

Male existimant.] Supra epist. LXVIII. *Quid autem loquaris? Quod homines de alijs libentissime faciunt. De te apud te male existimare.* XXII.

Priores editiones, *& audientem paulum interesset.* Lipsius epist. XIII. lib. I. Emendo, *& audientem aulæum interesset, quod ille.* Antigonus in tabernaculo erat: milites in excubiis, velo discreti. Scriptum neglegenter, *aulum*: inde alius *paulum*. Polybius, nisi fallor, de hac ipsa re, apud Suidam: ἀκούων ταῦτα πάντα διὰ τῆς αὐλαίας ὁ βασιλεύς, ἔφη.

Semper tumentis.] Basileenses editiones, *semper ira tumentis?* XXVII.

Inter quotidianas vigilias.] Iuretus iubet reponi ex eodem vetusto codice verbum priscum & elegãs, quod hic perperam corruptum fuit, *inter cotidiana peruigilia fessum.* XXIX.

Nauis.] Idem in schedis suis: In ora quorundam excussorum additur, forte legendum *venis*, pro *nauis*, recte. nam & ita reperi scriptum in c. Mox placet lectio v.c. qui habet *rimosos*, pro quo vulgo *ruinosos.* XXXV.

GRVTERVS ET IVRETVS.

EX ANIMADV. AD LIB. III. DE IRA.

Ex Cap. x.

A*Lasso rixam quæri.*] Huc pertinet quod scribit Plinius lib. 22. c. 24. *sic in lassitudine proniores esse ad iracundiam & insiti.*

Ex Cap. xii.

Apparebit iudiciũ esse non iram.] Non male hæc enucleat P. Faber ad l. 48. de reg. iur. quæ habet: *Quicquid in calore iracundiæ vel fit vel dicitur, non prius ratum est, quam si perseuerantia apparuerit iudicium animi esse.*

Ex Cap. xvii.

Lysimachum leoni obiecit.] Idem repetit exaggeratque lib. I. cap. 25. de Clement. verum si scire aues lector, quam varie auctores de hoc ipso facto loquantur, adi Pausaniam in Atticis. Curtium lib. 8. Plinium lib. 8. cap. 16. Iustinum lib. 15. Valer. Maximum, Plutarchum, & Arrianum.

Ex Cap. xviii.

Quantulum fuit lucem expectare? Denique ne Senatores pop. R. soleatus occideret.] Male affectus locus. Sanabitur si ad istam distinguatur faciem; *quant. f. l. expectare denique, ne sen. P. R. sol. occideret?* atque ita interpungebat P. Faber lib. I. Semest. cap. 9. cui fauent Colonienses membranæ.

Soleatus occideret.] Respexit forte ad illud Vibij Rufi, cuius meminit Seneca pater libro nono Cõtrouer. secunda, vbi agitur de Flaminio qui inter cœnam reum punierat: *Prætor ad occidendum hominem soleas poposcit.*

Ex Cap. xix.

Quid tam inauditum quam nocturnum supplicium?] Interdiu non etiam noctu sumptum Romæ supplicium discimus ex hoc loco. quod & pluribus aliis confirmat P. Faber lib. 2. Semest. cap. 9.

Ex Cap. xx.

Inde Rhinocolura loco nomen est.] Rhinocolura siue Rhinocurara & Rhinocera est Diodoro Ægypti vrbs, Plinio Palestinæ, cuius incolæ trunci omnes & mutilatis naribus fuere. de eis vide Hadr. Iunium lib. 4. c. 3. Animadu.

Ex Cap. xxvi.

Et in nodum coactus apud Germanos.] idem Epist. 125. *Quid capillum ingenti diligentia comis? cum illum vel effuderis more Parthorum, vel nodo Germanorum vinxeris &c.* Plura de *hoc nodo* Hadr. Iunius cap. 3. Commentatio de Coma: & Lipsius notis ad Cornelij Germaniam.

Ex Cap. xxx.

Taurum color rubicundus excitat.] Ad eam rem alludit Cicero lib. 2. de Diuin. *Tu vero quid habes, quare putes si paulo ante cor fuerit in tauro opimo, subito idem ipsa immolatione interijsse, an, quod aspexit vestitu purpureo excordem Cæsarem, ipse corde privatus est?* Locus præclarus est, quem ex hoc loco intellexi. quærit enim an taurus is, cuius cor non est inuentum in sacrificio, conspecta Cæsaris purpura sic expauerit, vt cor amitteret. hæc consultissimus ille Hotomanus ad lib. 3. Inst. tit. de oblig. quæ ex del. nas. §. Interdum. Videatur & Ludouicus Cælius lib. 16. cap. 11. lect. antiq.

Ex Cap. xxxi.

Sed non fecit ordinarium consulem.] Turnebus lib. 5. Aduers. c. 10. docet *ordinarium* dici *consulem* ex cuius nomine anni supputatio ordinabatur, id est, cuius nomen in litteris & instrumẽtis & in fastis scribebatur, qui denique Kal Ianuarijs honorem inibat. nam ætate Imperatorum, annus in multos diuidebatur *consules*; sed soli qui anni initio inibant honorem, *ordinarij* censebantur, honoratioresque erant. id à Dione lib. 43. etiam scribitur. Suetonius cap. 2. Domitiani: *In sex consulatibus non nisi vnum ordinarium gessit.*

Ex Cap. xxxvi.

Irasceris ergo catenario cani?] Contra Brodæum, videtur hic Seneca intelligere veram *canem*, non autem hominem ostiarium. Antiquitus enim æque cathenæ alligata *canis*, atque ostio custos. aperte Petronius, *Ceterum dum ego omnia stupeo, pene resupinatus, crura mea fregi: ad sinistram enim intrantibus non longe ab ostiarij cella, canis ingens catena vinctus, in pariete erat pictus, superque quadrata littera scriptum : caue caue canem.* ideo enim cautionem præferebat paries, ne homines se propius admouerent, inciderentque in canem viuam, quæ ibidem in cella serui ianitoris sub custos. Ex edicto enim Ædiliũ canem mordacem ita habere, vt cuiquam nocere vel damnum dare posset, non licebat l. si enim cum seqq. ff. de Ædil. edict. hue allusit meo animo Plautus in Truculento, vbi citatur ex Dimarcho amatore Phronesium:

Num tibi nam amabo, ianua est mordax mea,
Quo introire metuas mea voluptas? vise si libet Torrentij Comment. in Suetonij Vitellium. cap. 16. & Dousæ præcidanea pro Tibullo cap. 2.

L. ANNÆI

L. ANNÆI SENECÆ AD NERONEM CÆSAREM DE CLEMENTIA,

LIBER PRIMVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

I libri scripti initio Principatus Neronis, quod ipse lib. I. cap. IX. palàm indicat, cum scribit eum ingressum annum decimumnonũ. Et verò digni Principe libri, ac materies: atque vtinam legãt, & mites simul magnosque animos ab ijs sumant! Exordium est à laude Neronis, nec falsa, vt initia illa erant. Deinde Cap III. diuidit scripum in tres partes, vnam Manuductionis, alteram, quæ naturam Clementiæ explicet; tertiam, quæ ad eam perducat, & firmet. In prima, primus totus liber absumitur: & præmittit de Vtilitate Clementiæ, & Regibus maxime conuenire. Decoram illis, quia capita reip. sunt, nos velut corpus & membra: atqui corpori quis non parcit & indulget? Necessariam etiam esse, in copia peccantium: quos si punis semper, solitudinem facis. Ab exemplo Deorum, qui nobis parcunt: itẽ à Fama, quia omnia Regum patent, & minima sæuitia protrahitur. A Securitate. Nã ita imperantes, tutiores: adiungitque facta quædam Augusti. Contra in Tyrannis, qui per sæuitiam odia, pericula, exitia sibi gignunt. At Princeps igitur raro punit, & molliter aut modicè, animo atque exemplo parentum. Atque ea moderatio in scholis, militia, animalibus, seruis, cum fructu adhibetur. Etiam à Natura adhibetur, ab apum imagine: quarum Rex aculei est expers. Iam Princeps aut Sua, aut Aliena caussa punit, cum punit. Non debet rigidè in Sua, quia vltionis solatio non eget in tam alta fortuna. Non in Aliena, nisi (ad instar Legis) vt aut emendet, aut alios faciat meliores, siue tutiores. Hæc autem omnia magis raritas animaduersionum præstabit: quæ crebræ vilescunt, & spernuntur. In clausula, detestatio Sæuitiæ, & mala ab ea atque exitia.

CAPVT PRIMVM.

CRIBERE de Clementia, Nero Cæsar, institui: vt quodammodo speculi vice fungerer, & [1] te tibi ostenderem, peruenturum ad voluptatem maximam omnium. Quamuis enim rectè factorum verus [2] fructus sit fecisse, nec vllum virtutum pretium dignum illis extra ipsas sit: iuuat tamen inspicere & circuire bonam conscientiam, tum immittere oculos in hanc immẽsam multitudinem, discordem, seditiosam, impotentem, in perniciem alienam suamque pariter exsultaturam, si [3] hoc iugum fregerit, & ita loqui secum: Ego ex omnibus mortalibus placui, electusque sum, qui in terris deorum vice fungerer: ego vitæ necisque gentibus arbiter. qualem quisque sortem, statumque habeat, in manu mea positum est. Quid cuique mortalium fortuna datum velit, [4] meo ore pronunciat: ex nostro responso lætitiæ caussas, populi vrbesque concipiunt. Nulla pars vsquam, nisi [5] volente propitioque me, floret. Hæc tot [6] millia gladiorum, quæ [7] pars mea comprimit, ad nutum meum stringentur: quas nationes funditus exscindi, quas [8] transportari, quibus [9] libertatem dari, quibus eripi, quos reges mancipia fieri, quorumque capiti regium [10] circumdari decus oporteat, quæ ruant vrbes, quæ oriantur, mea iurisdictio

eſt. In hac tanta facultate rerum, non ira me ad iniqua ſupplicia compulit, non iuuenilis impetus, non temeritas hominum & contumacia, quæ ſæpe tranquilliſſimis pectoribus quoque patientiam extorſit: non ipſa oſtentandæ per terrores potentiæ dira, ſed frequens magnis imperiis, gloria. Conditum, imo conſtrictum apud me ferrum eſt. ſumma parſimonia etiam viliſſimi ſanguinis. nemo non, cui alia deſint, hominis nomine apud me gratioſius eſt. Seueritatem abditam, clementiam [11] in procinctu habeo. ſic me cuſtodio, [12] tamquam legibus, quas ex abdito ac tenebris in lucem euocaui, rationem redditurus ſim. Alterius ætate prima motus ſum, alterius vltima; alium dignitati donaui, alium humilitati: quoties nullam inueneram miſericordiæ cauſſam, mihi peperci. Hodie diis immortalibus, ſi à me rationem repetant, annumerare genus humanum paratus ſum. Potes hoc Cæſar prædicare audacter, omniũ quæ in fidem tutelãque tuã venerunt, nihil per te, neque vi, neque clam [13] Reip. ereptum. Rariſſimam laudem, & nulli adhuc Principum conceſſam concupiſti, innocentiam. Non perdis operam: nec bonitas iſta tua ſingularis, ingratos aut malignos æſtimatores nacta eſt. refertur tibi gratia. Nemo vnus homo, vni homini, tam carus vmquam fuit; quam tu populo Romano, magnum longumque eius bonum. Sed ingens tibi onus impoſuiſti. nemo iam diuum Auguſtum, nec Tiberij Cæſaris [14] prima tempora loquitur: nemo quod te imitari velit exemplar extra te quærit. Principatus tuus [15] ad guſtum exigitur. Difficile hoc fuiſſet, ſi non naturalis tibi iſta bonitas eſſet, ſed ad tempus ſumpta. nemo enim poteſt perſonam diu ferre. [16] Ficta, cito in naturam ſuam recidunt: quibus veritas ſubeſt, quæque (vt ita dicam) ex ſolido enaſcuntur, tempore ipſo in maius meliuſque procedunt. Magnam adibat aleam populus Romanus, cum incertum eſſet, quo ſe ſtatim [17] nobilis indoles daret: iam vota publica [18] in tuto ſunt. nec enim periculum eſt, ne te ſubita tui capiat obliuio. Facit quidem auidos nimia felicitas: nec tam temperatæ cupiditates ſunt vmquam, vt in eo quod contigit, deſinant. gradus à magnis ad maiora fit: & ſpes improbiſſimas complectuntur, inſperata aſſecuti. Omnibus tamen nunc ciuibus tuis & hæc confeſſio exprimitur, eſſe felices: & illa, nihil iam his accedere bonis poſſe, niſi vt perpetua ſint. Multa illos cogunt ad hanc confeſſionem, qua nulla in homine tardior eſt: ſecuritas alta, affluens: ius ſupra omnem iniuriam poſitum. Obuerſatur oculis [19] lætiſſima forma Reip. cui ad ſummam libertatem nihil deeſt, niſi [20] pereundi licentia. Præcipue tamen æqualis ad maximos imoſque peruenit clementiæ tuæ admiratio. Cætera enim bona, proportione fortunæ ſuæ, quiſque ſentit aut exſpectat, maiora minoraque: ex clementia omnes idem ſperant. Nec eſt quiſquam, cui tam valde innocentia ſua placeat, vt non ſtare in

II. conſpectu clementiam, paratam humanis erroribus, gaudeat. Eſſe autem aliquos ſcio, qui clementia peſſimum quemque putent ſuſtineri: quoniam niſi poſt crimen ſuperuacua eſt, & ſola hæc virtus inter innocentes ceſſat. Sed primum omnium, ſicut medicinæ apud ægros vſus, etiam apud ſanos honor eſt: ita clementiam quamuis pœna digni inuocent, etiam innocentes colunt. Deinde, habet clementia in perſona quoque innocentium locum: quia interim fortuna pro culpa eſt: nec innocentiæ tantum clementia ſuccurrit, ſed ſæpe virtuti: quoniam quidem condicione temporum incidunt quædam, quæ poſſint laudata puniri. [21] Adiice, quod magna pars hominum eſt, quæ reuerti ad innocentiam poſſit. Sed non tamen vulgo ignoſcere decet. nam vbi diſcrimen inter malos bonoſque ſublatum eſt, confuſio ſequitur, & vitiorum eruptio. Itaque adhibenda eſt moderatio, quæ ſanabilia ingenia diſtinguere à deploratis ſciat. Nec promiſcuam habere ac vulgarem clementiam oportet, nec abſciſſam. nam tam omnibus ignoſcere crudelitas eſt, quam nulli. Modum tenere debemus: ſed quia difficile eſt temperamentum, quidquid æquo plus futurum eſt in [22] partem hu-

III. maniorem præponderet. Sed hæc [23] ſuo loco melius dicentur: nunc in tres partes omnem hanc materiam diuidam. Prima erit [24] manumiſſionis: [25] ſecunda quæ naturam clementiæ habitumque demonſtret. nam cum ſint vitia quædam virtutes imitantia, non poſſunt ſecerni, niſi ſigna quibus dignoſcantur impreſſeris. [26] tertio loco quæremus, quomodo ad hanc virtutem perducatur animus, quomodo confirmet eam, & vſu ſuam faciat. Nullam vero ex omnibus virtutibus magis homini conuenire, cum ſit nulla humanior, conſtet neceſſe eſt: non ſolum [27] inter nos, qui hominem [28] ſociale animal, [29] communi bono genitum videri volumus: ſed etiam [30] inter illos, qui hominem voluptati [31] donant, quorum omnia dicta factaque ad vtilitatem ſuam ſpectant. nam [32] ſi quietem petit & otium, hanc virtutem naturæ ſuæ nactus eſt, quæ pacem amat, & manus retinet. Nullum tamen clementia ex omnibus magis,

quam

quam regem aut Principem decet. Ita enim [33] virtutes magnis viris decori gloriæque
sunt, si illis salutaris potentia est, nam pestifera vis est, valere ad nocendum. Illius de-
mum magnitudo stabilis fundataque est, quem omnes tam supra se esse, quam pro se
sciunt; cuius curam [34] excubare pro salute singulorum atque vniuersorum quotidie
experiuntur; quo procedente, non tamquam malum aliquod aut noxium animal è
cubili prosilierit, diffugiunt, sed tamquam ad clarum ac beneficum sidus certatim
aduolant, obiicere se pro illo mucronibus insidiantium paratissimi, & substernere
corpora sua, si per stragem illi humanam, iter ad salutem struendum sit. Somnum eius
nocturnis excubiis muniunt: latera obiecti circumfusique defendunt: incurrentibus
periculis se opponũt. Non hic est sine ratione populis vrbibusque cõsensus, sic prote-
gendi amandique reges, & se suaque iactandi, quocũque desiderauerit imperantis sa-
lus. Nec hæc [35] vilitas sui est, aut dementia, pro vno capite tot millia excipere ferrũ, ac
multis mortibus vnam animam redimere, nonnumquam senis & inualidi. Quemad-
modum totum corpus animo deseruit, & cum hoc tanto maius tantoque speciosius
sit, ille in occulto maneat tenuis, & in qua sede latitet incertus: tamen manus, pedes,
oculi negotium illi gerunt; illum hæc cutis munit, illius iussu iacemus, aut inquieti
discurrimus; cum ille imperauit. siue auarus dominus est, mare lucri caussa scruta-
mur; siue ambitiosus, iamdudum [36] dexteram flammis obiecimus, aut voluntarie [37]
subsiluimus: sic hæc immensa multitudo, [38] vnius animæ circumdata, illius spiritu re-
gitur, illius ratione flectitur, pressura se ac fractura viribus suis, nisi consilio sustinere-
tur. Suam itaque incolumitatem amant, cum pro vno homine [39] denas legio- IV.
nes in aciem deducunt, cum in prima fronte procurrunt, & aduersa vulneribus pe-
ctora ferunt, ne Imperatoris sui signa vertantur. Ille est enim vinculum, per quod
Resp. cohæret: ille [40] spiritus vitalis, quem hæc tot millia trahunt: nihil ipsa per se fu-
tura, nisi onus & præda, si mens illa imperij subtrahatur:

——[41] Rege incolumi mens omnibus vna.
Amisso rupere fidem.——

Hic casus Romanæ pacis exitium erit, hic tanti fortunam populi in ruinas aget. Tã-
diu ab isto periculo aberit [42] hic populus, quamdiu sciet ferre frænos: quos si quando
abruperit, vel aliquo casu discussos reponi sibi passus non erit, hæc vnitas & hic maxi-
mi imperij contextus in partes multas dissiliet: idemque huic vrbi dominandi finis
erit, qui parendi fuerit. Ideo Principes regesque, & quocumque alio nomine sunt tu-
tores status publici, non est mirum amari vltra priuatas etiam necessitudines. Nam si
sanis hominibus publica priuatis potiora sunt: sequitur, vt is quoque carior sit, in
quem se Resp. conuertit. [43] Olim enim ita se induit Reip. Cæsar, vt diduci alterum
non possit, sine vtriusque pernicie. nam vt illi viribus opus est, ita & huic capite.

Longius videtur recessisse à proposito oratio mea: at mehercules rem ipsam pre- VI.
mit. Nam si, quod adhuc colligitur, animus Reip. tu es, illa corpus tuum: vides, vt
puto, quam necessaria clementia sit. tibi enim parcis, cum videris alteri parcere. Par-
cendum itaque est etiam improbandis ciuibus, non aliter quam membris languenti-
bus: & si quando [44] misso sanguine opus est, sustinendum est, ne vltra quam necesse
sit incidas. Est ergo, vt dicebam, clementia omnibus quidem hominibus secundum
naturam, maxime tamen decora Imperatoribus: quanto plus habet apud illos quod
seruet, quantoque in maiore materia apparet. Quantulum enim nocet priuata cru-
delitas? Principum sæuitia, bellum est. Cum autem virtutibus inter se sit concordia,
nec vlla altera [45] melior aut honestior sit: quædam tamen quibusdam personis aptior
est. Decet magnanimitas quemlibet mortalem, etiam illum infra quem nihil est. Quid
enim maius, aut fortius, quam malam fortunam retundere? Hæc tamen magnani-
mitas in bona fortuna latiorem locum habet, meliusque [47] in tribunali, quam [47] in
plano conspicitur. Clemẽtia in quamcumque domum peruenerit, eam felicem tran-
quillamque præstabit; sed in regia quo rarior, eo mirabilior. Quid enim est mira-
bilius, quam eum cuius iræ nihil obstat, cuius grauiori sententiæ ipsi qui pe-
reunt assentiuntur, quem nemo [48] interrogaturus est, imo si vehementius ex-
canduit, nec deprecaturus quidem, ipsum sibi manum iniicere, & potestate
sua in melius placidiusque vti? hoc ipsum cogitantem: Occidere contra legem
nemo non potest: seruare nemo, præter me. Magnam fortunam magnus ani-
mus decet: qui nisi se ad illam extulit, & altior stetit, illam quoque [49] infra terram
deducit. Magni autem animi est proprium, placidum esse, tranquillumque, & iniu-
rias atque offensiones superne despicere. Muliebre est, furere in ira: ferarum vero,

nec generosarum quidem,[50] præmordere & vrgere proiectos. Elephantes [51] leones-
que transeunt, quæ impulerunt: ignobilis bestiæ pertinacia est. Non decet regem sæ-
ua, & inexorabilis ira: non multum enim supra eum eminet, cui se irascendo exæquat:
at si dat vitā, si dat dignitatē periclitātibus & meritis amittere, facit quod nulli nisi re-
rum potienti licet. Vita enim etiam superiori eripitur, numquam nisi inferiori datur.
Seruare, proprium est excellentis fortunæ: quæ numquam magis suspici debet, quam
cum illi contingit idem posse quod diis, quorum beneficio in lucem edimur, tam bo-
ni quam mali. Deorum itaque sibi animum asserens Princeps, alios ex ciuibus suis,
quia vtiles bonique sunt, libens videat, alios [52] in numerum relinquat: quosdam esse
VI. gaudeat quosdam patiatur. [53] Cogitate in hac ciuitate, in qua turba per latissi-
ma itinera sine intermissione defluens eliditur, quotiens aliquid obstitit, quod cur-
sum eius velut torrentis rapidi moraretur: in qua tribus eodem tempore theatris [54]
viæ postulantur: in qua consumitur, quidquid [55] terris omnibus aratur: quanta soli-
tudo & vastitas futura sit, si nihil relinquitur, nisi quod iudex seuerus absoluerit. Quo-
tus quisque ex [56] quæstoribus est, qui non [57] eapsa lege teneatur, qua quærit? Quotus
quisque accusator vacat culpa? & nescio, an nemo ad dandam veniam difficilior sit,
quam qui illam petere sæpius meruit. Peccauimus omnes: alij grauia, alij leuiora, alij
ex destinato, alij forte impulsi, aut aliena nequitia ablati: alij in bonis consiliis parum
fortiter stetimus, & innocentiam inuiti ac renitentes perdidimus Nec [58] delinquimus
tantum, sed vsque ad extremum æui delinquemus. Etiam si quis tam bene purgauit
animum, vt nihil obturbare eum amplius possit ac fallere, ad innocentiam tamen pec-
VII. cando peruenit. Quoniam deorum feci mentionem, optime hoc exemplum
Principi constituam, ad quod formetur, vt se talem esse ciuibus, quales sibi deos velit.
Expedit ergo habere inexorabilia peccatis atque erroribus numina? expedit vsque
ad vltimam infesta perniciem? Ecquis regum erit tutus, cuius non membra [59] aruspi-
ces colligant? Quod si dij placabiles, & æqui delicta potentium non statim fulmini-
bus persequuntur: quanto æquius est, hominem hominibus præpositum, miti animo
exercere imperium, & cogitare, vtrum mundi status gratior oculis pulchriorque sit
sereno & puro die, an cum fragoribus crebris omnia quatiuntur, & ignes hinc atque
illinc micant? Atqui non alia facies est quieti moderatique imperij, quam sereni cæli
& nitentis. Crudele regnum, turbidum, tenebrisque obscurum est, inter trementes
& ad repentinum sonitum expauescētes, nec eo quidem qui omnia turbat inconcus-
so. Facilius priuatis ignoscitur, pertinaciter se vindicantibus. possunt enim lædi, do-
lorque eorum ab iniuria venit. timent præterea contemptum: & non retulisse læ-
dentibus [60] gratiam, infirmitas videtur, non clementia. At cui vltio in facili est, is
omissa ea, certam laudem mansuetudinis consequitur. Humili loco positis [61] exerere
manum, litigare, in rixam procurrere, ac morem iræ suæ gerere, liberius est: leues in-
ter paria ictus sunt: regi vociferatio quoque, verborumque intemperantia, non ex
VIII. maiestate est. Graue putas, eripi loquendi arbitrium regibus, quod humillimi
habent? Ista, inquis, seruitus est, non imperium. Quid tu, non experiris istud nobis
esse, [62] non tibi seruitutem? Alia condicio est eorum qui in turba, quam non exce-
dunt, latent: quorum & virtutes vt appareant, diu luctantur, & vitia tenebras habent.
[63] Vestra facta dictaque rumor excipit: & ideo nullis magis cauendum est, qualem fa-
mam habeant, quam qui qualemcumque meruerint, magnam habituri sunt. Quam
multa tibi non licent, quæ nobis beneficio tuo licent? Possum in qualibet parte vrbis
solus incedere, sine timore, quamuis nullus sequatur comes, nullus sit domi, nullus
ad latus gladius: tibi in [64] tua pace [65] armato viuendum est. Aberrare à fortuna tua
non potes: obsidet te, & quocumque descendis, magno apparatu sequitur. Et hæc
summa magnitudinis seruitus est, non posse fieri minorem; sed cum diis tibi commu-
nis ista necessitas est. nam illos quoque cælum [66] alligatos tenet: nec magis illis des-
cendere, datum est, quam [67] tibi tutum. Fastigio tuo affixus es. Nostros motus pauci
sentiunt. prodire nobis, ac recedere, & mutare habitum sine sensu publico licet: tibi
non magis, quam Soli, latere contingit. Multa [68] contra te lux est, omnium in istam
conuersi oculi sunt. Prodire te putas? [69] oriris: loqui non potes, nisi vt vocem tuam,
quæ vbique sunt gentes, excipiant. irasci non potes, nisi vt omnia tremant. sic nemi-
nem potes affligere, nisi vt quidquid circa fuerit, quatiatur. Vt fulmina paucorum
periculo cadunt, omnium metu; sic animaduersiones magnarum potestatum terrent
latius, quam nocent: non sine caussa. Non enim quantum fecerit, sed quantum fa-
cturus sit, cogitatur in eo qui omnia potest. Adiice nunc, quod priuatos homines ad
accipiendas

accipiendas iniurias opportuniores,[70] acceptarum patientia facit: regibus certior est
ex mansuetudine securitas. Quia frequens vindicta paucorum odium reprimit, om-
nium irritat. voluntas oportet ante sæuiendi, quam caussa deficiat. Alioquin quemad-
modum præcisæ arbores plurimis ramis repullulant, & multa satorum genera vt den-
siora surgant, reciduntur: ita regia crudelitas auget inimicorum numerum, tollen-
do. Parentes enim liberique eorum, qui interfecti sunt, & propinqui, & amici, in lo-
cum singulorum succedunt. Hoc quam verum sit, admonere te exemplo [71] do- lx.
mestico volo. Diuus Augustus fuit mitis Princeps, si quis illum à [72] principatu suo
æstimare incipiat: [73] in communi quidem Rep. [74] gladium mouit. Cum hoc ætatis
esset, quod tu nunc es, duodeuicesimum egressus annum, iam pugiones [75] in sinu ami-
corum absconderat, iam insidiis M. Antonij consulis latus petierat, iam fuerat colle-
ga proscriptionis: sed cum annum [76] quadragesimũ transisset, & [77] in Gallia morare-
tur, delatum est ad eum indicium,[78] L. Cinnam, stolidi ingenii virum, insidias ei strue-
re: Dictum est & vbi, & quando, & quemadmodũ aggredi vellet. vnus ex consciis de-
ferebat. Constituit se ab eo vindicare: consilium amicorum aduocari iussit. Nox illi
inquieta erat, cum cogitaret adolescentem nobilem, hoc detracto, integrum, Cn. [79]
Pompeij nepotem damnandum. Iam vnum hominem occidere non poterat: [80] cum
M. Antonio proscriptionis edictum inter cœnam dictarat. Gemens subinde voces
emittebat varias, & inter se contrarias: Quid ergo? ego percussorem meum securum
ambulare patiar, me solicito? Ergo non dabit pœnas, qui tot ciuilibus bellis frustra
petitum caput, tot naualibus, tot pedestribus prœliis incolume, postquam terra ma-
rique pax parta est, non occidere constituit, sed [81] immolare? nam sacrificantem pla-
cuerat adoriri. Rursus silentio interposito, maiore multo voce, sibi, quam Cinnæ,
irascebatur: Quid viuis, si perire te tam multorum interest? quis finis erit supplicio-
rum? quis sanguinis? Ego sum nobilibus adolescentulis expositum caput, in quod
mucrones acuant. Non est tanti vita, si vt ego non peream, [82] tam multa perdenda
sunt. Interpellauit tandem illum [83] Liuia vxor: &, Admittis, inquit, muliebre consi-
lium? Fac quod medici solent: qui vbi vsitata remedia non procedunt, tentant con-
traria. Seueritate nihil adhuc profecisti: [84] Saluidienum Lepidus secutus est, Lepi-
dum Muræna, Murenam Cæpio, Cæpionem Egnatius, vt alios taceam, quos [85] tan-
tum ausos pudet? nunc tenta, quomodo tibi cedat clementia. Ignosce L. Cinnæ. de-
prehensus est: iam nocere tibi non potest, prodesse famæ tuæ potest. Gauisus sibi,
quod aduocatum [86] inuenerat, vxori quidem gratias egit, renunciari autem extem-
plo amicis, quos in consilium rogauerat, imperauit, & Cinnam vnum ad se accersit:
dimissisque omnibus è cubiculo, cum alteram Cinnæ poni cathedram iussisset: Hoc,
inquit, primum à te peto, ne me loquentem interpelles, [87] ne meo sermone medio
proclames: dabitur tibi loquendi liberum tempus. Ego te, Cinna, cum in [88] hostium
castris inuenissem, non factum tantum mihi inimicum, [89] sed natum, seruaui, patri-
monium tibi omne concessi. Hodie tam felix es, & [90] tam diues, vt victo victores in-
uideant. Sacerdotium tibi petenti, præteritis compluribus, quorum parentes mecum
militauerant, dedi. Cum sic de te meruerim, occidere me constituisti. Cum ad hanc
vocem exclamasset, procul hanc ab se abesse dementiam: Non præstas, inquit, fidem,
Cinna: conuenerat, ne interloquereris. Occidere, inquam, me paras. adiecit locum,
socios, diem, ordinem insidiarum, cui commissum esset [91] ferrum. Et cum defixum
videret, nec ex conuentione iam, sed ex conscientia tacentem: Quo: inquit, hoc
animo facis? Vt ipse sis princeps? male mehercule [92] cum Republica agitur, si tibi ad
imperandum nihil præter me obstat.[93] Domum tueri tuam non potes. nuper [94] liber-
tini hominis gratia, in priuato iudicio superatus es. Adeo nihil facilius potes, quam
contra Cæsarem [95] aduocare? [96] Cedo, si spes tuas solus impedio. [97] Paullusne te, & [98]
Fabius Maximus, & [99] Cossi, & [100] Seruilij ferent, tantumque agmen nobilium, non
[101] inania nomina præferentium, sed eorum qui imaginibus suis decori sunt? Ne to-
tam eius orationem repetendo, magnam partem voluminis occupem: diutius enim
quam duabus horis locutum esse constat, cum [102] hanc pœnam, qua sola erat conten-
tus futurus, extenderet; Vitam tibi, inquit, Cinna, iterum do, prius hosti, nunc insi-
diatori ac [103] parricidæ. Ex hodierno die inter nos amicitia incipiat: contendamus,
vtrum ego [104] meliore fide vitam tibi dederim, an [105] tu debeas. [106] Post hæc detulit
vltro consulatum, questus, quod non auderet petere: amicissimum fidelissimumque
habuit, heres solus fuit illi: nullis amplius insidiis [107] ab illo petitus est. Ignouit x.
[108] abauus tuus victis. nam si non ignouisset, quibus imperasset? [109] Sallustium, &

[110] Cocceios, & [111] Duillios, & totam cohortem [112] primam admissionis, ex aduersariorum castris conscripsit Iam [113] Domitios, [114] Messallas, Asinios, [115] Cicerones, & quidquid floris in ciuitate erat, clementiæ suæ debebat. Ipsum Lepidum quamdiu [116] mori passus non est? Per [117] multos annos tulit [118] ornamenta principis retinentẽ: & pontificatum maximum, non nisi [119] mortuo illo, transferri in se passus est. maluit enim illum honorem vocari, quam spolium. Hæc eum clementia ad salutem securitatemque perduxit; hæc gratum ac fauorabilem reddidit; quamuis nondum subactis [120] Reipub. ceruicibus [121] manum imposuisset; hæc hodieque præstat illi famam, quæ [122] vix viuis principibus seruit. Deum esse, non [123] tanquam iussi [124] credimus. Bonum principem Augustum, & bene illi conuenisse [125] parentis nomen, fatemur: ob nullam aliam caussam, quam quod contumelias quoque suas, quæ [126] acerbiores principibus solent esse, quam iniuriæ, nulla crudelitate exsequebatur: quod probrosis in se dictis arrisit: quod dare illum pœnas apparebat, cum exigeret: quod quoscumque ob adulterium [127] filiæ suæ damnauerat, adeo [128] non occidit, vt [129] dimissis, quo tutiores essent, [130] diplomata daret. Hoc est ignoscere, cum scias multos futuros qui pro te irascantur, & tibi alieno sanguine gratificentur, non dare tantum salutem, [131] sed præstare. Hæc
XI. Augustus senex, aut iam in senectutem annis vergentibus: in adolescentia caluit, arsit ira, multa fecit, ad quæ inuitus oculos retorquebat. Comparare nemo mansuetudini tuæ audebit diuum Augustum, etiam si in certamen iuuenilium annorum deduxerit senectutem plus quam maturam. Fuerit moderatus & clemens: nempe post mare Actiacum Romano cruore infectum, nempe post fractas in Sicilia classes, [132] & suas [133] & alienas: nempe post [134] Perusinas aras, & proscriptiones. Ego vero clementiam non voco, lassam crudelitatem. Hæc est, Cæsar, clementia vera, quam tu præstas, quæ non sæuitiæ pœnitentia cœpit: nullam habere maculam. nunquam ciuilem sanguinem fudisse. Hæc est in maxima potestate, verissima animi temperantia, & humani generis [135] incomprehensibilis amor, non cupiditate aliqua, non temeritate incendi, non [136] priorum principum exemplis corruptum, quantum in ciues suos liceat, experiendo tentare, sed hebetare aciem imperij sui. Præstitisti, Cæsar, ciuitatem incruentã & hoc quod magno animo [137] gloriatus es, *Nullam te toto orbe stillam cruoris humani misisse*· eo maius est mirabiliusque, quod nulli vmquam citius [138] gladius commissus est. Clementia ergo non tantum honestiores, sed tutiores præstat: ornamentumque imperiorum est, simul certissima salus cum reges consenuerint, liberisque ac nepotibus tradiderint regna, tyrannorum exsecrabilis ac breuis potestas est. Quid interest
XII. inter tyrannum & regem? species enim ipsa fortunæ ac licentia par est, nisi quod tyranni voluptate sæuiunt, reges non nisi ex caussa ac necessitate. Quid ergo? non reges quoque occidere solent? sed quoties id fieri publica vtilitas persuadet: tyrannis sæuitia cordi est. Tyrannus autem à rege distat factis, non nomine. Nam & Dionysius maior iure meritoque præferri multis regibus potest: & L. Sullam appellari tyrannum quid prohibet, cui occidendi finem fecit inopia hostium? [139] Descenderit licet Dictatura sua, & se [140] togæ reddiderit: quis tamen vmquam tyrannus tam auide humanum sanguinem bibit, quam ille, qui [141] septem millia ciuium Romanorum, contrucidari iussit? Et cum [142] in vicino, ad [143] ædem Bellonæ [144] sedens, exaudisset conclamationem tot millium sub gladio gementium, exterrito senatu: [145] *Hoc agamus*, inquit, *P. C. seditiosi pauculi meo iussu occiduntur*. Hoc non est mentitus: pauci, Sullæ videbantur. Sed mox [146] de Sulla consequemur, quomodo hostibus irascendum sit: vtique si in hostile nomen ciues, & ex eodem corpore abrupti, transierint. Interim hoc quod dicebam, clementia efficit, vt magnum inter regem tyrannumque discrimen sit: vterque licet non minus armis valletur. sed alter arma habet, quibus in munimentum pacis vtitur; alter vt magno timore magna odia compescat. Nec illas ipsas manus, quibus se commisit, securus adspicit: [147] contrariis in contraria agitur. nam & inuisus est, quia timetur, & timeri vult, quia inuisus est: & illo [148] execrabili versu, qui multos dedit præcipites, vtitur.

Oderint dum metuant.

Ignarus quanta rabies oriatur, vbi supra modum odia creuerunt. Temperatus enim timor cohibet animos: assiduus vero & acer, & extrema admouens, in audaciam iacentes excitat, & omnia experiri suadet. Sic feras [149] lineis & pinna clusas contineas: easdem à tergo eques telis incessat: tentabunt fugam per ipsa quæ fugerant, proculcabuntque [150] formidinem. Acerrima virtus est, quam vltima necessitas extundit. Relinquat oportet securi aliquid metus, multoque plus spei, quam periculorum, ostentet: alio-

tet: alioquin vbi quiescenti paria metuuntur, incurrere in pericula iuuat, & [151] alie-
na anima abuti. Placido tranquillóque regi fida sunt auxilia sua, quibus ad commu-
nem salutem vtatur: gloriosúsque miles (publicæ enim securitati dare operam vide-
tur) omnem laborem libens patitur, vt parentis custos. At illum acerbum & sangui-
narium, necesse est grauentur stipatores sui. Non potest habere quisquam bo- XIII.
næ ac fidæ voluntatis ministros quibus in tormentis, & eculeo, & ferramentis ad mor-
tem paratis vtitur, quibus non aliter quam bestiis homines obiectat: omnibus [152] reis
noxior ac solicitior, vt qui homines deósque testes ac vindices facinorum timeat, eo
perductus, vt non liceat illi mutare mores. Hoc enim, inter cetera, vel pessimum ha-
bet crudelitas: quod perseuerandum est, nec ad meliora patet regressus. [153] Scelera
enim sceleribus tuenda sunt. quid autem eo infelicius, cui iam esse malo necesse est?
O miserabilem illum, sibi certe: nam ceteris misereri eius nefas sit, qui cædibus ac ra-
pinis potentiam exercuit, qui suspecta sibi cuncta reddidit. tam externa quam do-
mestica: cum arma metuat, ad arma confugiens: non amicorum fidei credens,
non liberorum pietati. Qui vbi circumspexit quæque fecit, quæque facturus est, &
conscientiam suam plenam sceleribus ac tormentis adaperuit: sæpe mortem timet,
sæpius optat, inuisior sibi quàm seruientibus. E contrario, is cui curæ sunt vniuersa,
quamquam alia magis, alia minus tuetur, nullam non Reip. partem tamquam sui nu-
trit, inclinatus ad mitiora; etiam si ex vsu est animaduertere, ostendens quam inui-
tus aspero remedio manus admoueat; in cuius animo nihil hostile, nihil efferum est.
Qui potentiam suam placide ac salutariter exercet, approbare imperia sua ciuibus
cupiens: felix abunde sibi visus, si fortunam suam [154] publicauerit: sermone affabilis,
accessúque facilis, vultu, qui maxime populos demeretur, amabilis, æquis desideriis
propensus, [155] & iniquis acerbus, à tota ciuitate amatur, defenditur, colitur. Eadem
de illo homines secreto loquuntur, quæ palam. [156] Tollere filios cupiunt, & publicis
malis sterilitas indicta recluditur: bene se meriturum de liberis suis quisque non du-
bitat, quibus tale seculum ostenderit. Hic Princeps suo beneficio tutus, nihil præsi-
diis eget: [157] arma ornamenti caussa habet. Quod ergo officium eius est? quod XIV.
bonorum parentum: qui obiurgare liberos nonnunquam blandè, nonnunquam mi-
naciter solent, aliquando [158] admonere etiam verberibus. Numquid aliquis sanus fi-
lium, [159] ad primam offensam, exheredat? nisi magnæ & multæ iniuriæ patientiam
euicerint, nisi plus est [160] quod timet, quam quod damnat, non accedit ad [161] decre-
torium stilum. Multa ante tentat, quibus dubiam indolem, & [162] peiore loco iam po-
sitam, reuocet: simul deplorata est, vltima expertur. Nemo ad supplicia exigenda,
peruenit, nisi qui remedia consumpsit. Hoc quod parenti, etiam Principi faciendum
est: quem appellauimus [163] *Patrem patriæ*, non adulatione vana adducti. Cetera enim
cognomina honori data sunt. [164] *Magnos* & [165] *Felices* & *Augustos* diximus, & ambitiosæ
maiestati quidquid potuimus titulorum congessimus, illis hoc tribuentes: *Patrem*
quidem *patriæ* appellauimus, vt sciret datam sibi potestatem [166] patriam: quæ est tem-
peratissima, liberis consulens, suáque post illos ponens. Tardè sibi pater membra sua
abscindat: etiam cum absciderit, reponere cupiat: & in abscindendo gemat, [167] cun-
ctatus multum diuque. Prope enim est vt libenter damnet, qui cito: propè vt ini-
que puniat, [168] qui nimis. [169] Erixonem equitem Romanum memoria nostra, quia
filium suum flagellis [170] occiderat, populus in foro [171] graphiis [172] confodit. Vix illum
Augusti Cæsaris auctoritas, infestis tam patrum quam filiorum manibus eripuit.

[173] T. Arium, qui filium deprehensum in parricidio, exsilio damnauit, caussa XV.
cognita, nemo non suspexit, quod contentus exsilio, & exsilio [174] delegato Massiliæ
parricidam [175] continuit, & [176] annua illi præstitit, quanta præstare integro solebat.
Hæc liberalitas effecit, vt in qua ciuitate numquam deest patronus peioribus, ne-
mo dubitaret, quin reus merito damnatus esset, quem is pater damnare potuisset, qui
odisse non poterat. Hoc ipso exemplo dabo, quem cõpares bono patri bonum Prin-
cipem. Cogniturus de filio T. Arius, aduocauit [177] in consilium Cæsarem Augustum.
venit in priuatos penates, assedit, [178] pars alieni consilij fuit. Non dixit: Imo in meam
domum veniat. Quod si factum esset, Cæsaris futura erat cognitio, non patris. Au-
dita caussa, excussisque omnibus, & his quæ adolescens pro se dixerat, & his quibus
arguebatur, [179] petit, vt sententiam suam quisque scriberet, ne ea omnium fieret,
quæ Cæsaris fuisset. Deinde priusquam aperirentur [180] codicilli, iurauit se T. Arij ho-
minis locupletis [181] hereditatem non aditurum. Dicet aliquis, [182] pusillo animo. ti-
muit, ne videretur locum spei suæ aperire velle, filij damnatione. Ego contra sentio,

Quilibet nostrum debuisset aduersus opiniones malignas satis fiduciæ habere in bona conscientia: Principes multa debent etiam [183] famæ dare. Iurauit se non aditurum hereditatem. Arius quidem eodem die [184] & alterum heredem perdidit, sed Cæsar libertatem sententiæ suæ redemit: & postquam approbauit [185] gratuitam esse seueritatem suam, quod principi semper curandum est, dixit, relegandum quo patri videretur. [186] Non culleum, non serpentes, non carcerem decreuit,: memor [187] non de quo censeret, sed cui in consilio esset. Mollissimo genere pœnæ contentum esse debere patrem dixit, in filio adolescentulo, impulso in id scelus, in quo se, quod proximum erat ab innocentia, [188] timide gessisset: debere illum ab vrbe & à

XVI. parentis oculis submoueri. O dignum, quem in consilium patres aduocarent: ô dignum quem cohæredem innocentibus liberis scriberent: Hæc clementia Principem decet, vt quocumque venerit, mansuetiora omnia faciat. Nemo regi tam vilis sit, vt illum perire non sentiat, qualiscunque, pars imperij est. In magna [189] imperia ex minoribus petamus exemplum. Non est vnum imperandi genus. imperat Princeps ciuibus suis, pater liberis, præceptor discentibus, tribunus vel centurio militibus. Nónne pessimus pater videbitur, qui assiduis plagis liberos, etiam ex leuissimis caussis, compescet? Vter autem præceptor liberalibus studijs dignior, qui excarnificat discipulos, si memoria illis non constiterit, aut si parum agilis in legendo oculus hæserit: an qui [190] monitionibus, & verecundia, emendare ac docere malit? Tribunum centurionémque da sæuum: desertores faciet, [191] quibus tamen ignoscitur. Numquidnam æquum est, grauius homini & durius imperari, quàm imperatur animalibus mutis? atqui equum non crebris verberibus exterret, domandi peritus magister. Fiet enim formidolosus & contumax, nisi eum tactu blandiente permulseris. Idem facit venator, qui instituit catulos vestigia sequi, quique iam exercitatis vtitur [192] ad excitandas, vel persequendas feras. Nec crebro illis minatur: contunditur enim animus, & quidquid est indolis, comminuitur trepidatione degeneri: nec licentiam vagandi errandique passim concedit. Adijcias his licet, [193] tardiora agentes iumenta: quæ cum ad contumelias & miserias nata sint, nimia sæuitia coguntur iugum detre-

XVII. ctare. Nullum animal morosius est, nullum maiore arte tractandum, quàm homo: nulli magis parcendum. Quid enim stultius, quàm [illegible] iumentis quidem & canibus erubescere iram exercere, pessima autem conditione [194] hominem esse? Morbis medemur, nec irascimur: atqui & hic morbus animi mollem medicinam desiderat, ipsúmque medentem minime infestum ægro. Mali medici est, desperare, nec curet. Idem in his, quorum animus affectus est, facere debebit, cui credita salus omnium est: non cito spem proijcere, nec [195] mortifera signa pronunciare. Luctetur cum vitijs, resistat; alijs morbum suum exprobret; quosdam molli curatione decipiat, citius meliúsque sanaturus remedijs fallentibus. Agat Princeps curam, non tantum salutis, sed etiam honestæ [196] cicatricis. Nulla regi gloria est ex sæua animaduersione. quis enim dubitat posse? at contra maxima, si vim suam continet, si multos iræ alie-

XVIII. næ eripuit, neminem suæ impendit. Seruis imperare moderate, laus est: & in mancipio cogitandum est, non quantum illud impune pati possit, sed quantum tibi permittat æqui bonique natura: quæ parcere etiam captiuis, & pretio paratis, iubet. Quanto iustius hominibus liberis, ingenuis, honestis, non vt mancipijs abuti, sed his quos gradu antecedas, quorúmque tibi non tradita seruitus sit, sed tutela? Seruis [197] ad statuam licet confugere. cùm in seruum omnia liceant, est aliquid, quod in hominem licere commune ius animantum vetet: [198] quia eiusdem naturæ est, cuius tu. Quis non [199] Vedium Pollionem peius oderat, quàm serui sui, quod murænas sanguine humano saginabat: & eos qui se aliquid offenderant, in [200] viuarium, quid aliud quam [201] serpentibus, obijci iubebat? O hominem mille mortibus dignum! siue deuorandos seruos obijciebat murænis, quas esurus erat, siue [202] in hoc tantum illas alebat, vt sic aleret. Quemadmodum domini crudeles tota ciuitate commonstrantur, inuisique & detestabiles sunt: ita regum & iniuria latius patet, & infamia, atque odium

XIX. sæculis traditur. Quanto autem non nasci melius fuit, quam numerari inter [203] publico malo natos? Excogitare nemo quicquam poterit, quod magis decorum regenti sit quã clementia: quncunque modo is, & quocunque iure præpositus ceteris erit. Eo scilicet formosius id esse, magnificentiusque fatebimur, quo in maiori præstabitur potestate: quam non oportet noxiam esse, si ad naturæ legem componitur. Natura enim commenta est regem: quod & ex alijs animalibus licet cognoscere, & ex apibus: quarum regi [204] amplissimum cubile est, [205] medióque ac tutissimo loco. Præterea

[206] onere

[206] onere vacat, exactor alienorum operum: & [207] amisso rege, totum dilabitur exa-
men, nec vnquam [208] plus vnum patiuntur, melioremque pugna quærunt. Præterea
insignis regi forma est, dissimilisque ceteris, [209] tum magnitudine, [210] tum nitore: hoc
tamen maxime distinguitur. Iracundissimæ, ac pro corporis captu pugnacissimæ
sunt apes, & aculeos in vulnere relinquunt: [211] rex ipse sine aculeo est. Noluit illum
natura nec sæuum esse, nec vltionem [212] magno constaturam petere: telumque de-
traxit, & iram eius inermen reliquit. Exemplar hoc magnis regibus ingens est. Est
enim illi mos, exerere se in paruis, & ingentium rerum documenta [213] minima age-
re. Pudeat ab exiguis animalibus non trahere mores: cum tanto hominum modera-
tior esse animus debeat, quanto vehementius nocet. Vtinam quidem eadem homini
lex esset: & ira cum telo suo frangeretur: nec sæpius liceret nocere quam semel, nec
[214] alienis viribus exercere odia? facile enim lassaretur furor, si [215] per se sibi satisface-
ret. & si mortis periculo vim suam effunderet. Sed ne nunc quidem illi cursus tutus
est. Tantum enim necesse est [216] timeat, quantum timeri voluit: & manus omnium
obseruet, & eo quoque tempore quo non captatur, peti se iudicet, nullumque mo-
mentum immune à metu habeat. Hanc aliquis [217] ægram vitam sustinet: cum liceat
innoxium, atque ob hoc securum, salutare potentiæ ius, lætis omnibus, tractare? Errat
enim, si quis existimat tutum esse ibi regem, vbi nihil à rege tutum est. Securitas se-
curitate mutua paciscenda est. Non opus est instruere in altum editas arces, nec in
adscensum arduos colles emunire, nec latera montium abscindere, multiplicibus se
muris turribusque sepire? saluum regem in aperto clementia præstabit. Vnum est
[219] inexpugnabile munimentum, amor ciuium. Quid pulchrius est, quàm viuere
optantibus cunctis, & vota non [220] sub custode nuncupantibus? si paullum valetudo
titubauit, non spem hominum excitari, sed metum? nihil esse cuiquam tam pretio-
sum, quod non pro salute præsidis sui commutatum velit? omne quod illi contin-
git, sibi quoque euenire deputet? [221] In hoc assiduis bonitatis argumentis probauit,
non Remp. suam esse, sed se Reipublicæ. Quis huic audeat struere aliquod pericu-
lum? quis ab hoc non, si possit, fortunam quoque auertere velit, sub quo iustitia, pax,
pudicitia, securitas, dignitas florent? sub quo opulenta ciuitas copia bonorum om-
nium abundat? Nec alio animo rectorem suum intuetur, quam si [222] dij immortales
potestatem visendi sui faciant: [221] intueremur venerantes colentesque. Quid autem?
non proximum illis locum tenet is, qui se ex deorum natura gerit, beneficus ac lar-
gus; & in melius potens? Hæc affectare, hæc imitari decet: maximum ita haberi, vt
optimus simul [224] habeatur. Duabus de caussis punire princeps solet, si aut se x x.
vindicat, aut alium. Prius de parte disseram, quæ ipsum contingit. difficilius est enim
moderari, vbi [225] dolori debetur vltio, quàm vbi [226] exemplo. Superuacuum est hoc
loco admonere, ne facile credat, vt verum excutiat, vt innocentiæ faueat, [227] vt ap-
pareat, non minus rem agi periclitantis, quam iudicis: hoc ad iustitiam, non ad cle-
mentiam pertinet. Nunc illum hortamur, vt manifestè læsus, animum in potestate ha-
beat: & pœnam si tuto poterit, donet: sin minus, temperet, longéque sit in suis, quam
in alienis, exorabilior iniuriis. Nam quemadmodum non est magni animi, qui de alie-
no liberalis est, sed ille qui quod alteri donat, sibi detrahit: ita clementem vocabo, non
in alieno dolore facilem, sed eum qui cum suis stimulis exagitetur, non prosilit: qui
intelligit magni animi esse, iniurias in summa potentia pati, nec quicquam esse glo-
riosius, principe impune læso. Vltio duas res præstare solet: aut [228] solatium xxi.
affert ei qui accipit iniuriam, aut in reliquum securitatem. Principis maior est fortu-
na, quam vt tali solatio egeat: manifestiorque vis, quam vt [229] alieno malo opinio-
nem sibi virium quærat. Hoc dico, cum ab inferioribus petitus violatusque est. nam
si quos pares aliquando habuit, [230] infra se videt, satis vindicatus est. Regem & seruus
occidit, & serpens, & sagitta; seruauit quidem nemo, nisi maior eo quem seruauit.
Vti itaque animose debet tanto munere deorum, dandi auferendique vitam potens:
in his præsertim, quos scit aliquando [231] suo fastigio obstitisse: hoc arbitrium adeptus
vltionem impleuit, perfecitque quantum veræ pœnæ satis erat. Perdidit enim vi-
tam, qui debet: & quisquis ex alto ad inimici pedes abiectus, alienam de capite suo
[232] regiamque sententiam exspectauit, in seruatoris sui gloriam viuet, plusque nomini
eius conferet incolumis: quàm si ex oculis ablatus esset. Assiduum enim spectaculum
alienæ virtutis est: in triumpho cito transisset. Si vero regnum quoque suum tuto re-
linqui apud eum potuit, reponique eo vnde deciderat: ingenti incremento surgit
laus eius, qui contentus fuit, ex rege victo nihil, præter gloriam, sumere. Hoc est etiam

ex victoria sua triumphare, testarique, nihil se quod dignum esset victore, apud victos inuenisse. Cum ciuibus, & ignotis, atque humilibus, eo moderatius agendum est, quo minoris est afflixisse eos. Quibusdam libenter parcas: à quibusdam te vindicare fastidias, & non aliter quam in animalibus paruis & obterentem inquinantibus, reducenda manus est: at in iis qui in ore ciuitatis seruati punitique erunt, occasione notæ clementiæ vtendum est.

XXII. Transeamus ad alienas iniurias: in quibus vindicandis [233] hæc tria lex secuta est, quæ Princeps quoque sequi debet: aut vt eum quem punit, emendet; aut vt pœna eius ceteros meliores reddat; aut vt sublatis malis securiores ceteri viuant. Ipsos facilius emendabis minore pœna: diligentius enim viuit, cui aliquid integri superest. Nemo dignitati perditæ parcit. impunitatis genus est iam non habere pœnæ locum. Ciuitatis autem mores magis corrigit parcitas animaduersionum. facit enim consuetudinem peccandi, [234] multitudo peccantium: & minus grauis nota est, quam turba damnatorum leuat: & seueritas, quod maximum remedium habet, assiduitate amittit, auctoritatem. Constituit bonos mores ciuitati Princeps, & vitia eius felicius compescit, si [235] patiens eorum est, non tanquam, probet, sed tanquam inuitus, & cum magno tormento ad castigandum veniat: Verecundiam peccandi facit ipsa clementia regentis. Grauior multo pœna videtur, quæ à miti viro constituitur.

XXIII. Præterea videbis ea sæpe committi, quæ sæpe vindicantur. [236] Pater tuus plures [237] intra quinquennium [238] culleo insuit, quàm omnibus sæculis insutos accepimus. multo minus audebant liberi nefas vltimum admittere, quandiu sine lege crimen fuit. Summa enim prudentia [239] altissimi viri, & rerum naturæ peritissimi maluerunt, velut incredibile scelus, & vltra audaciam positũ præterire, quam dũ vindicant, ostendere posse fieri. Itaque parricidæ cum [240] lege cœperunt, & illis facinus pœna monstrauit. pessimo loco pietas fuit, postquam [241] sæpius culleos vidimus, quàm cruces. In qua ciuitate raro homines puniuntur, in ea consensus fit innocentiæ, & indulgetur velut publico bono. Putet se innocentem esse ciuitas, erit. magis irascitur à communi frugalitate desciscentibus, si paucos eos esse viderit. Periculosum est, mihi crede, ostendere ciuitati, quanto plures mali sint.

XXIV. [242] In Senatu dicta est aliquando sententia, vt seruos à liberis [243] cultus distingueret: deinde apparuit, quantum periculum immineret, si serui nostri [244] numerare nos cœpissent. Idem scito metuendum esse, si nulli ignoscitur: cito apparebit, pars ciuitatis deterior quanto prægrauet. Non minus Principi turpia sunt multa supplicia, quàm medico multa funera. Remissius imperanti, melius paretur. Natura contumax est humanus animus, & in contrarium atque arduum nitens, sequiturque facilius, quàm ducitur. Et vt generosi atque nobiles equi, melius facili fræno reguntur: ita clementiam voluntaria innocentia impetu suo sequitur, & dignam putat ciuitas, quam seruet sibi. plus itaque hac via proficitur. Crudelitas minime humanum malum est, indignum tam miti animo, Ferina ista rabies est, sanguine gaudere ac vulneribus: & abiecto homine, in siluestre animal transire.

XXV. Quid enim interest, oro te Alexander, [245] leoni Lysimachum obiicias, an ipse laceres dentibus tuis? tuum illud os est, tua illa feritas. O quàm cuperes tibi potius vngues esse, tibi rictum illum edendorum hominum capacem! Non exigimus à te, vt manus ista, exitium familiarium certissimum, vlli salutaris sit: vt iste animus ferox, insatiabile gentium malum, citra sanguinem cædemque satietur, clementia vocetur, si ad occidendum amicum, carnifex inter homines eligitur. Hoc est, quare vel maxime abominanda sit sæuitia, quod excedit fines, primum solitos, deinde humanos. Noua supplicia conquirit, ingenium aduocat, instrumenta excogitat, per quæ varietur atque extendatur dolor, & delectatur malis hominum. Tunc ille dirus animi morbus ad insaniam peruenit vltimam, cum crudelitas versa est in voluptatem: & iam occidere hominem iuuat. Nam talem virum à tergo sequitur euersio, odia, venena, gladij tam multis periculis petitur, quam multorum ipse periculum est: priuatisque nonnumquam consiliis, alias vero consternatione publica circumuenitur. Leuis enim & priuata pernicies, non totas vrbes mouet: quod latè furere cœpit, & omnes appetit, vndique configitur. Serpentes paruulæ fallunt, nec publice [246] consequuntur: vbi aliqua solitam mensuram transiit, & in monstrum excreuit, vbi fontes potu infecit, & [247] sufflatu deurit obteritque quacumque incessit, [248] balistis petitur. Possunt [249] verba dare, & euadere pusilla mala: ingentibus obuiam itur. Sic vnus æger nec domum quidem perturbat: at vbi crebris mortibus pestilentiam esse apparuit, conclamatio ciuitatis, ac fuga est, & diis ipsis [250] manus intenduntur. Sub vno aliquo tecto flamma apparuit: familia

familia vicinique aquam ingerunt: at incendium vastum, & multas iam domos depastum, parte vrbis obruitur. Crudelitatem priuatorum seruiles quoque manus, XXVI.
sub certo [251] crucis periculo, vltæ sunt: tyrannorum, gentes populique, & quorum erat malum, & hi quibus imminebat, exscindere aggressi sunt. Aliquando sua præsidia in ipsos consurrexerunt, perfidiámque, & [252] impietatem, & feritatem, & quidquid ab illis didicerant, in ipsos exercuerunt. Quid enim potest ab eo quisquam sperare, quem malum esse docuit? non diu [253] paret nequitia, nec quantum iubetur, peccat. Sed puta tutam esse crudelitatem: quale eius regnum est? non aliud, quam captarum vrbium forma, & terribiles facies publici metus. Omnia mæsta, turbida, & confusa: voluptates ipsæ timentur. Non conuiuia secura ineunt, in quibus lingua solicitè [254] etiam ebriis custodienda est: non [255] spectacula, ex quibus materia criminis ac periculi quæritur. Apparentur licet magna impensa, & regiis opibus, & [256] artificum exquisitis nominibus: quem tamen [257] è ludo in carcerem ire iuuet? Quod istud, dij boni, malum est, occidere, sæuire, delectari sono cathenarum, & ciuium capita [258] decidere, quocunque ventum est multum sanguinis fundere, aspectu suo terrere ac fugare? Quæ alia vita esset, si leones vrsique regnarent? si serpentibus in nos, ac [259] noxiissimo cuique animali daretur potestas? Illa rationis expertia, & à nobis immanitatis crimine damnata, abstinent suis, & tuta est etiam [260] inter feras similitudo: apud homines tantum, nec à [261] necessarijs quidem rabies temperat sibi, sed externa suáque in æquo habet, quo possit exercitatior à singulorum cædibus, deinde in exitia gentium serpere. Et inijcere tectis ignem, [262] aratrum vetustis vrbibus inducere, potentiam putat: & vnum occidi iubere aut alterum parum imperatorium credit: nisi eodem tempore grex miserorum [263] subiectus stetit, crudelitatem suam [264] in ordinem coactam putat. Felicitas illa, multis salutem dare, & ad vitam ab ipsa morte reuocare, & mereri clementia [265] ciuicam. Nullum ornamentum Principis fastigio dignius pulchriusque est, quàm [266] illa corona OB. CIVES. SERVATOS. Non hostilia arma detracta victis, non currus barbarorum sanguine cruenti, non parta bello spolia. Hæc diuina potentia est, gregatim ac publice seruare: multos autem occidere, & indiscretos, incendij ac ruinæ potentia est.

COMMENTARII AD LIBRVM II. SENECÆ, de Clementia.

I. LIPSIVS.

A P. I. 1. Te tibi ostend.] *Nempe in clementia exprimenda te exprimam, qui sic eam refers. Quod ad phrasim, simile in Horatio:*

—ne non & cantharus & lanx
Ostendant tibi te.

2. Fructus fecisse.] *Sparsim hoc dogma toto libro IV. De Beneficijs; & est Stoicorum proprium, qui* honesta non in mercedem colunt. *Claudian.*

Ipsa quidem virtus pretium sibi, solaque latè
Fortunæ secura nitet.

3. Hoc iugum.] *Imperij, quo continetur.*

4. Meo ore.] *Fata cuiusque per me dispensantur. Diuina consulta aut decreta enuncio.*

5. Volente prop.] *Quasi de numine, nam ea formula vetus in precando,* Vti volens propitiusque sis.

6. Millia gladior.] *Ad legiones & auxilia refer, quæ à Principe temperabantur.*

7. Pax mea.] *Toto enim orbe Romano tunc fere pax, & conditi enses. De Prouid. cap.* 4. Gentes, in quibus Romana pax desinit.

8. Transportari.] *Vt factum in* Sugambris, Sueuis, *alijsque gentibus.*

9. Libertatem.] *Nam liberæ gentes atque oppida erant, id est suis legibus agentia, sine Præside Romano, quæ tamen maiestatem illam imperij respiciebant, & comiter colebant. At hæc libertas sæpe pro meritis data, vel adempta: vt* Rhodiis, Achæis, *alijs.*

10. Circumdari.] *Diadema exprimit, siue tenuem albam fasciam, quæ caput cingebat.*

11. In procinctu.] *Promptam paratamque ad procurrendum, vt solent milites iam accincti. Nam ab ijs sumptum: Festus in* Procincta classis.

12. Tamquam legibus.] *Etsi Princeps supra leges. Plinius Panegyrico:* Ipse te legibus subiecisti, legibus, quas nemo Principi scripsit.

13. Reip. ereptum.] *Meus,* ademptum reipublicæ.

14. Prima tempora.] *Cum viuo Germanico adhuc, bonus laudatusque. nam postea flexit.*

15. Ad gustum.] *Possis explicare, ad gustum quem iam dedisti. volunt reliqua eius bonitatis, & vt sic dicam, saporis esse. At liber meus fidus, & plerique melioris notæ omnes,* ad Augustū, *referunt, quod quibusdam retinere visum*

quasi ad Augustæum imperium Nero vocaretur: alienissimum Seneca, qui disertim scripsit, Neminem iam Augustum loqui: *& vultsanè victos à Nerone omnes primores. Quid ergo est? quod olim * diuinaui, & nunc sedet:* ad anni gustum. *Annum iam in Principatu Nero fuerat, laudatissime egerat. itaque non alio nec ad alios, inquit, sed ad te vocaris, & ad vnius illius anni gustum. De anno verum esse, docet ipse infra cap.* IX. Diuus Augustus, cum esset id ætatis, quod tu nunc es, duodeuicesimum egressus annum. *Atqui decimoseptimo, aut ineunte octauo, Nero imperium cepit, si iam decimumoctauum egressus, paullo plus anno in imperio egit. Non sileo tamen in vno meo veteri scriptum,* ad iugitatem exigitur: *sicut in Gruteriano vno,* ad iugum.

* Lib II. Elect. c IX.

16. Ficta cito.] *Cicero* II. *de Offic.* Ficta omnia celeriter, tamquam flosculi, decidunt: nec simulatum quidquam potest esse diuturnum.

17. Nobilis ind.] *Quæ ferè ad magna bona, aut magna mala, declinat.*

18. In tuto sunt.] *Non nimis ô Seneca: spes tua de alumno irrita. cuius primum quinquennium, te monitore & doctore, ita laudabile. vt Traiani celebre dictum fuerit,* Procul distare cunctos Principes Neronis quinquennio: *sed media & finis præcipitarunt.*

19. Lætissima forma.] *Alij* lectissima, *aut* beatissima. *Quiduis eorum bonum, capiendumque de Principatu.*

20. Pereundi lic.] *Quam Princeps hactenus coërcet & frænat, vt immodica libertate (id est licentia) non pereat.*

CAP. II. 21. Adijce quod.] *Omnino hîc defectus est. fuitque disputatiuncula de Clementiæ vsu & fructu: atque inter alios, quod illa dum ignoscit, ad virtutem seruat, & multos ad eam ducit.*

22. Partem humanior.] *Clementiam.*

CAP. III. 23. Suo loco.] *Dixerat lib.* II. qualis sit Clementia, & quos fines habeat (*ita enim proponit, cap.* III.) *sed ea tota pars perijt.*

24. Manumissionis.] *Corruptum. quid enim hic manumissio?* Manuductionis *olim volui, quod esset* χειραγωγίας, εἰσαγωγῆς, præparationis & inductionis: *sed nec omnino placet. Prima sane pars est tota in commendanda Clementia, necessitate & fructu eius ostendendo: quod facit hoc libro* I. *Itaque ego non corruptelam solum, sed defectum arbitror, nec vna voce totum hoc expressum.*

25. Secunda.] *Quam orditur libro* II. *cap.* III.

26. Tertio loco.] *Ea pars tota perijt.*

27. Inter nos.] *Stoicos.*

28. Sociale.] *Nam eorum dogma:* ὅτι οὐκ ἐν ἐρημίᾳ βιώσεται ὁ σπουδαῖος, κοινωνικὸς γὰρ φύσει, καὶ πρακτικός: Non in solitudine viuet sapiens: natura enim socialis est, & actuosus.

29. Communi.] *Idem noster alibi:* Homo in adiutorium mutuum generatus est. *Lucanus, de Catone,*

Nec sibi, sed toti genitum se credere mundo.

30. Inter illos.] *Epicuræos.*

31. Donant.] *Mancipant, addicunt. Quidni? qui omnia eius caussa fieri & suscipi volunt, sine alio vel alieno aspectu.*

32. Si Quietem.] *Vt nempe illapsi ab Epicuro.*

33. Virtutes.] *Inquinatum est, & depures è libris:* Ita enim magnæ vires decori.

34. Excubare pro.] *Plutarchus, Ad Principem indoctum:* καὶ οὗτός ἐστιν ὁ φόβος τοῦ ἄρχοντος φιλάνθρωπος καὶ οὐκ ἀγεννὴς ὑπὲρ τῶν ἀρχομένων δεδιέναι, μὴ λάθωσι βλαβέντες. ὡς δὲ κύνες περὶ μῆλα δυσωρήσονται ἐν αὐλῇ, θηρὸς ἀκούσαντες κρατερόφρονος, οὐχ ὑπὲρ αὐτῶν, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν φυλαττομένων: Ille est benignus & generosus Principis metus, timere subditis ne lædantur ignaro ipso. Sicut canes in vestibulo sedulo excubant & laborant, cum feram trucem audierint, non pro se, sed pro ouibus, quas custodiunt. *Plura in hanc sententiam * ego, consensu & auditorio procerum hic Louanij, cum* PRINCIPES NN. ALBERTVS *&* ISABELLA AVSTRIACI *imperium auspicarentur; & subito iussus dicere, hunc Senecæ locum in rem præsentem aptassem & dilatassem.*

* Extat Dissertatiuncula.

35. Vilitas sui.] *Contemptus & despicientia. Noster epist.* CXXII. In nullo deprehendes vilitatem sui, ne negligentiam quidem. *Curtius lib.* V. Tædio laboris ad vilitatem sui compelluntur ignaui.

36. Dexteram flammis.] *Vt Mucius.*

37. Subsiluimus.] *Vt Curtius. Sed an non ille magis desiluit, vel insiluit? Itaque mallem,* sub solum iuimus. *Nisi tectius vlcus, & fuit;* aut voluptarius, *etsi cetera non emendo.*

38. Vnius animæ.] *Lucanus, de Cæsare:*

Cum tot in hac anima populorum vita salusque
Pendeat.

Tacitus: Vnum esse reip. corpus, atque vnius animo regendum.

CAP. IV. 39. Denas leg:] *Imo vel tricenas, si opus.*

40. Spiritus vitalis.] *Curtius lib.* IX. *de Alexandro ægroto:* Armatus exercitus regiam obsedit, confessus omnes vnius spiritu viuere.

41. Rege in col.] *E Virgilio sumpta, de apibus.*

42. Hic populus.] *Superfluunt eæ voces.*

43. Olim enim.] *A Iulio Cæsare, vel potius Augusto: qui Principatum inseruit & miscuit cum libertate.*

CAP. V. 44. Misso sanguine.] *Tali allegoria Lucanus vsus:*

Sulla quoque immensis accessit cladibus vltor.
Ille, quod exiguum restabat sanguinis vrbi,
Hausit, dúmque nimis iam putrida membra recidit,
Excessit medicina modum: nimiúmque secuta est,
Qua morbi duxere, manus.

45. Melior aut.] *Ad Stoicum illud dogma, Virtutes inter se pares esse.*

46. In tribunali.] *In edito. quasi dicat, in homine alto & exposito.*

47. In

47. In plano.] *In loco ac viro humili.*
47. Iotertogaturus.] *Cur ita fecerit? nedum vt accusaturus.*
49 Infra terram.]*Est ne aliquid infra terram? fuerit potius*, in terram: *vel* iofra, ad tertam.
50. Præmordere.] *Imo* remordere, *vel* permordere.
51. Leonesque.] *Quinctilianus Declamator:* Feræ mehercules geuerosiores iacentes transeũt. *Claudianus ad Principem.*

Obuia prosternas, prostrataque, more leonum.
Despicias.

Poetæ alij: sed pulcherrime Statius,

Vt leo Massyli cum lux stetit obuia ferri,
Tunc iras, tunc arma citat, si decidat hostis,
Ire super satis est, vitamque relinquere victo.

52. In numerum.] *Sine nomine, sine magno vsu: tantum vt turbam faciant. Lucanus.*

In numerum pars magna perit, rapoitque cruentus
Victor ab ignota vultus ceruice recisos.

Horatius: Nos numerus sumus.

CAP. VI. 53. Cogitate.] *Nonne ad Neronem omnis sermo? ergo,* Cogita tu.
54 Viæ postul.] *Non capio, nec sincerum habeo. Tria sane theatra Romæ, Balbi, Marcelli, Pompeij: sed quid est in iis* vias postulari? *An forte, nec tria theatra sufficere capiendo populo, & vias vicosque deposci, vt in iis etiam fint ludi? Ita enim* vicatim *aliquotiens præbitos eos legimus. An fuit,* mimi postulantur? *Alius melius, cui Deus inferet.*
55. Terris omnibus.] *Mire, si demittis in animum: & vna numerum copiamque Romani populi. Ego deduxi, & docui in Magnitud. Rom. lib.* III. *cap.* III.
56. Quæstoribus.] *Sine Quæsitoribus, qui iudicio præsunt.*
57. Ea ipsa.] *Scripti consensu,* ex ipsa. *forte,* & ipsa.
58. Delinquimus.] *Puto,* delinquemus.

CAP. VII. 59. Aruspices colligant?] *Id est, qui non fulmine feriantur? Nam talium membra, si disiecta (vt interdum) aruspices colligebant, atque ipsas reliquias aut vestigia fulminis; & ibidem sepulchro condebant transferre enim nefas. Eum locum deinde sepiebant cespite, sacrum & inaccessum habebant: & quia bidente hostia sacrificabant, dicebant,* bidental, *Lucanus* I.

---- dispersos fulminis ignes.
Colligit, & terræ mæsto cum murmure condit.

Sidonius Carmine IX.

Nec quæ fulmine Thoscus expiato,
Septum numina quærit ad bidental.

Scholiastes Iuuenalis, in illud:

Arque aliquis senior, qui publica fulgura condit.

Condi fulgura dicuntur, quotiescumque Pontifex dispersos ignes in vnum redigit, & quadã tacita ignorata prece locum aggestione cõsecrat. *Nota hic &* Aggestionem. *Ideoque in Apuleio* I. *Florido:* Colliculus sepimine consecratus. *Collem siue aggestum, & sepimen notat. Cur & istud? quia loca eiusmodi inaccessa, & calcare nefas. Plutarchus Pyrrhi somnium refert, Spartam obsidentis, qui visus* fulminibos iactis petere vrbem, atque eam incendere. Narrat amicis; interpretatur lætum in euentũ, assentiuntur: excepto Lysimacho, qui vereri se ait, μὴ καθάπερ τὰ βαλλόμενα τοῖς κεραυνοῖς ἄβατα μένει χωρία, καὶ τὸ πόλιν προσημαίνει τὸ θεῖον ἀνεπίβατον ἔσεσθαι τῷ Πύρρῳ: ne sicut loca fulgurita manent inaccessa, ita Deus Pyrrho significarit, non intrandam ei vrbem. *Sacra igitur ea loca. & Lucanus* VII.

Inclusum Tosco venerantur cespite fulmen.

Artemidorus II. *cap.* VIII. Οὐδεὶς γὰρ κεραυνωθεὶς ἄτιμός ἐστιν, ὅθεν καὶ ὡς θεὸς τιμᾶται: Nemo enim fulguritus infamis est, itaque vt Deus colitur. *Adde Festum in* Bidental, Occisum. Fulguritum. *Quinctilianum Declamat.* CCLXXIV. *Persium Sat.* II. *& ibi scholiastem, Pollucem* IX. *vbi hoc* Bidental ἐνηλύσια *vocat, explicatque.*
60. Gratiam.] *In malam partem, talionem.*
61. Exerere.] *Omnes scripti,* exercere. *Si primum illud tenes est* intendere manum, *Quod Tacitus dixit, & in tergis comminusque solet. Sin alterum; valebit iactare manum, huc illuc ferre, quod item in calore iurgandi.*

CAP. VIII. 62. Non tibi seru.] *Meo aliisque priscis non est negatio, & produnt:* istud nobis esse, tibi seruitutem. *Recte. Reuera enim imperium, seruitus. Senecam Consol. ad Polib. cap.* XXVI. *vide. Adde hoc Salustij* In maxima fortuna minima licentia est.
63. Vestra facta.] *Pedo, ad Liuiam:*

Adde oculos aurésque trahis. tua facta notamus,
Nec vox missa potest Principis ore tegi.

64. Tua pace.] *Quam orbi & nobis præstas.*
65. Armato.] *Quia & in vrbe cohortes, & satellitium habes.*
66. Alligatos.] *Ad sidera refer, Quæ Stoici deos censent.*
97. Tibi tutum.] *Obmiserant alij hoc* turum: *at libri meliores reposcunt. Sententia est. Dij non descendunt, per naturam: non tu, ob securitatem. Noster de Breuit. vitæ, cap.* IV. Cupiant interim (*Principes*) ex illo fastigio suo, si toto liceat, descendere. *Solonis vox:* Καλὸν μὲν εἶναι τὴν τυραννίδα χωρίον, ἀλλ' ἀπόβασιν οὐκ ἔχειν: Bellam quidem arcem esse Principatum, sed descensum non habere.
68. Contra te.] *Possit &,* circa te. *Claudianus.*

—nam lux altissima fati
Occultum nihil esse sinit, latebrasque per omnes
Intrat, & angustos explorat fama recessus.

69. Oriris.] *Instar Solis, qui videt omnia, & videtur.*

70. Acceptarum pat.] *Mimi dicto:* Veterem ferendo iniuriam, inuitas nouam.

CAP. IX. 71. Domestico.] *Quia per matrem Augustum tangis.*

72. Principatu suo.] *Cum solus iam rerum arbiter.*

73. In communi.] *In triumuiratu nempe, cum diuisa in tres Respublica.*

74. Gladium mouit.] *Hæc verba cur loco mouerunt? cum libris teneo, & explico: In suo Principatu mitis fuit, & ferrum conditum adstrictumque habuit: in communi, mouit & exeruit.*

75. In sinu.] *Subornauerat amicos, cum occultis in sinu gladiis. Spectas ad illa cum Antonio dissidia, atque adeo insidias & submissos percussores. Vide Appian. v. Ciuil. In sinu autem toga scilicet, vel etiam sub alis: quia optime ibi celabantur. Inde* Sinum excutere, *in Scrutiniis.*

76. Quadragesimum.] *Hoc in Gallia contigisse vult Seneca: quo profectum reperio anno Vrbis* DCCXXXVIII. *Itaque bene dicit* transisse. *nam ipse natus anno* DCXC. *atque ita agebas nunc annum quadragesimum octauum.*

77. In Gallia.] *Dio dissentit, qui hoc factum confert in annum Vrbis* DCCLII. *& diffuse narrat libro* LV. *Asquin Augustus tunc in Vrbe, non in Gallia; nec quadragesimum modo, sed sexagesimum annum excedebat. ita quedissensus hic in loco & tempore, non tamen in re, notetur.*

78. L. Cinnam.] *Dioni est* Cn. Cinna.

79. Pompeij nepotem.] *Ex filia, ait Dio. Quæ nempe nupta Cornelio Fausto, Sullæ dictatoris filio, vt in Appiano habes, & Hirtio sub finem libri de bello Africo. Ex ea igitur coniunctione, hic Cornelius Cinna genitus, aut Pompeio.*

80. Cum M. Antonio.] *Vellem,* qui M.

81. Immolare.] *Quod fœdius, quasi victimam aut piaculum.*

82. Tam multa.] *Magis,* multi, *& mox,* perdendi.

83. Liuia vxor.] *Non ex fictione, sed ex facto: neque aliter Dio narrat, & consimilem orationem feminæ adscribit.*

84. Saluidienum.] *De his omnibus Suetonius Aug. cap. XIX. atque ibi interpretes.*

85. Tantum ausos.] *Viles nempe &* infimæ sortis homines *(nam nec eorum conspiratione caruit, vt ait Suetonius) quos pudor sit tantam rem ausos esse. Possis & capere: Qui ausi cogitare & velle, nec vltra, Sed prius præfero.*

86. Inuenerat.] *Vltro oblatum. nam alios rogari iusserat.*

87. Ne meo.] *Malim,* neu meo.: *etsi vox* meo *abest aliquot libris: nec requiram.*

88. Hostium castris,] *An Bruti & Cassij? opinor. Nam pater periit in Africa, post prælium ad Thapsum.*

89. Sed natum.] *Ex Pompeij filia, vt dixi.*

90. Tam diues.] *Laudat hoc in Augusto Ouidius:*

Diuitiis etiam multos & honoribus auctos
Vidi, qui tulerant in caput arma tuum.

91. Ferrum.] *Qui gladium seruaret occultum. Cinnæ porro traditurus, an ipse percussurus?*

92. Cum rep.] *Alias,* populo Romano: *nec id male. Sententia est, Infelicem Remp. si non alij digniores in ea imperare, quam Cinna: & si solus Augustus vota eius moraretur.*

93. Domum tueri.] *Adeo imbecilli ingenio, aut tepida gratia es. & quomodo par sis reipublicæ?*

94. Libertini.] *Ne nobilis quidem.*

95. Aduocare.] *Adesse, caussam agere. nam manet in re illa iudiciali.*

96. Cedo.] *Vincor, locum do. etsi possis interrogando acuere,* Cedo, *dic vtrum solus spes tuas moror?*

97. Paullusne.] *Notat L. Æmilium Paullum, qui Consul postea anno* DCCLIII

98. Fabius Maximus.] *Duo tunc illustres,* Paullus Fabius Maximus, *& alter* Q. Fabius Maximus Africanus.

99. Cossi.] *Corneliorum prænomen, & item cognomen. Fuit tunc* Cossus Cornelius. Lentulus, *Consul* DCCLI.

100. M. Seruilij.] Seruilius Geminus, *Consul* DCCLIV.

101. Inania nomina.] *Cicero in Verrem:* Proponit inania mihi nobilitatis, id est hominum arrogantium, nomina.

102. Hanc pœnam.] *Vt exprobraret ei, & obiiceret.*

103. Parricidæ.] *Vel quia in seruatorē & alterum parentem surrexerat; vel quia in Principem, communem patrem.*

104. Meliore fide.] *Obliuiscendo, nec puniendo.*

105 Tu debeas.] *Agnoscendo, & fauendo.*

106. Post hæc.] *Multis quidem annis post, ex Senecę narratione. nā Consulem reperio anno* DCCLVIII. *Quod esset tamen, ex Dionis narratione, ipso anno statim post factum. De isto autem Consule, etiam Seneca tangit De Benef. IV. cap. XXX.*

107. Ab illo.] *Haud miror, sed maius veriusque,* ab vllo.

CAP. X. 108. Abauus tuus.] *Per matrem. Nam Agrippina, alterius Agrippinę filia, & hæc Iulia, atque ea Augusti.*

109. Salustium.] *Qui ex sorore nepos Salustij nostri historici. Is in arcana apud Augustum Tiberiumque gratia: de quo Tacitus, Annalium IV. Quomodo autem iste in hostium castris? nam auunculus certe Iulianus fuit. Per patrem igitur; aut & ipse Bruto & libertati militarit.*

110. Cocceios.] *Est* M. Cocceius Nerua, *Antonio & Augusto amicus: a quo inter proauos Neruę postea Principis.*

111. Duillios.] *In meo est,* Dueillos. *sed olim ad Tacitum monemus,* Deillios, *siue* Dellios *scribendum. Videsis nostra ad lib. 1. Anal.*

112. Primam.

112. Primam admis.] Ita meus & meliores codices. alij infarcta voce, primam interioris ad. Sunt qui primæ legant: ego non muto, & accipio primam cohortem exemplo militiæ dictam, quia vt ea dignissima, sic isti proximi Principi, & semper admittendi.

113. Domitios.] Cn. quidem ipse Domitius, qui ab Antonio transfugit, paullo post obijt: sed filium reliquit auum Neronis, & Augusti gratia vigentem. Hunc igitur intellegit, non hostem, sed tamen ex hoste.

114. Messallas, Asinios.] In Bruti partibus Messalla Coruinus fuit, seruatus à Cæsare: in Antonij Asinius Pollio, sed Brundisina pace facta continuit se in Italia, nec vltra mouit. Velleius, Plutarchus, Dio.

115. Cicerones.] Oratoris nostri filium intellegit, sed nomine tantum. In re & ingenio, quid tam dissimile? Is quoque in Bruti castris tantum viuo patre, & postea cum ipso Augusto Consul.

116. Mori passus.] Sic legimus, cum libris fidis. Sententia. ipsum Lepidum, qui olim Triumuir sociusque potentiæ, & ideo timendum; tamen non occidit, sed lenta morte absumi in exsilio passus est, Circeios relegatum.

117. Multos annos.] Vigintitres circiter, quos exul vixit.

118. Ornamenta Pr.] Nempe titulum Pontificis Maximi, qui inter sollennes Principum.

119. Mortuo.] Ex more quidem, nec enim viuo solet adimi.

120. Reip. ceruic.] Scripti, populi Romani. Similis allegoria illa Horatiana: Nondum subacta ferre iugum valet Ceruice.

121. Manum.] Ad domandum scilicet, & vt sub iugum mitteret.

122. Vix viuis.] Vbi adulationis pretium.

123. Tamquam iussi.] Decreto Senatus, & publica apotheosi.

124. Credimus.] Ipsi inclinantes, & sponte. Plinius Panegyrico: Tu sideribus patrem intulisti, quia deum credis.

125. Parentis.] Nam Pater patriæ dictus ipse, & secuti.

126. Acerbiores Princip.] Nam contumelia cum contemptu est, & inde dicta. Vide Senecam De constant. sap. cap. IV.

127. Filiæ suæ.] Quidam libri, familiæ: & placeat. nec enim sola Iulia mater adulterauit, sed & filia eius, Augusti neptis: & vtriusque admissarios vltum iuit.

128. Non occidit.] Imo vero quosdam, vt Iulum Antonium, aliosque, morte multauit. Tacitus, & Dio.

129. Dimissis.] Relegatis.

130. Diplomata.] Litteras cursus publici, vt iussu Principis transueherentur.

131. Sed præstare.] Bona fide implere & re ipsa, quod verbis dictum datúmque est.

CAP. XI. 132. Et suas.] Quas naufragio, vel & hostili vi amisit, diu eo bello infelix.

133. Et alienas.] Hostiles, Sexti Pompeij.

134. Perusinas aras.] Ad quas trecenti è deditiijs, hostiarum more, mactati. Suetonius: & Dio, qui tamen quadringentos.

135. Incomprehensibilis.] Est à Rudolfo, non à Seneca. Libri prisci, comprehendit te sibi: alij, comprehensibilis. An forte, communis parentis similis?

136. Priorum Principum.] Tiberij, Caligulæ, Claudij.

137. Gloriatus es.] Opinor in Senatu, oratione aliqua. Nam, vt Tacitus ait, Nero clementiam suam crebris orationibus obstrinxit, quas Seneca, testificando quam honesta præciperet, vel iactandi ingenij, voce principis vulgabat. libro XIII.

138. Gladius.] Imperium, ius vitæ necisque.

CAP. XII. 139. Descenderit.] E tribunali, & dignitate.

140. Togæ reddiderit.] Dictator ergo in sago, qui rei gerendæ caussa creatus. Notum de Sulla, quod vltro & inopinantibus cunctis, dictaturam deponens, priuato ciuilique habitu in foro obambulauerit, lictoribus aliaque pompa dimissis. Simili phrasi & sensu apud Lucanum Cæsar:

Ipse ego priuatæ cupidus me reddere vitæ,
Plebeiaque toga modicum componere ciuem;

etsi nimis, heu, falso.

141. Septem millia.] Valde dissentiunt in numero. Alij ad quatuor millia tradunt: vt Florus, vt Dionysius Halicarnassæus (fidus auctor) fine libri V. Credo & Valerium sic scripsisse: in quo tamen falso quatuor legiones legas, libro IX. cap. II. Panegyricus Constantino dictus non abit, qui deditam exarmatamque legionem trucidatam scribit. At noster libro de Benefic. V. cap. XVI. legiones duas dicit, conuenienter cum hoc septem millium numero. quem & Firmicus firmat lib. I. Septem millia ciuium, in medio sinu vrbis, Sullana animaduersione ceciderunt. Liuius autem in Epitome, VIII. millia: Plutarchus: sex. quem omnino vide, ipsa ista Senecæ verbatim pæne exprimentem.

142. In vicino.] Vbi igitur signate? in Ouili, siue in Septis, Lucanus dicit: - & miseræ maculauit ouilia Romæ. Alibi: Septorumque nefas, clausi prælia campi. Florus autem, Liuius, Valerius, Panegyristes, Augustinus, omnes in Villa publica. Quid Plutarchus? ἐν ἱπποδρόμῳ, quod reddunt in circo maximo: male, cum ille abiunctus sit, intellegitque Circum Flaminium. Tria enim hæc loca dicta, assident Bellonæ ædi.

143. Ædem Bellonæ.] Vbi Senatum extra vrbem habebat.

144. Sedens.] Lucanus: ——sedit securus ab alto Spectator sceleris.

145. Hoc agamus.] Formula attentionem captantis, & in præsentem intendentis.

146. De Sulla conseq.] Corrupta censeo. An glossematium est, depurandumque, Sed mox consequemur, quomodo? vt verba illa ex marginali nota irrepserint. An magis, mox de Sulla, cum loquemur: vt in secundo libro tale aliquid fuerit, quod nunc perijt?

147. Contrariis in cont.] Obscuriusculum, sed à priore pendet. Ad metum remouendum, arma satellitum habet: & ecce ab ipsis metum habet. Ita securitas ei in terrorem vertit. Thyestes, in Seneca tragico: dum celsus steti,

Senec.

Numquam pauere destiti, atque ipsum mei
Ferrum timere lateris.

id est, satellitum qui mihi ad latus.

148. Execrabili versu.] De quo vide I. De Ira, sub finem.

149. Lineis & pinna.] Funiculi extensi, quos Lineas appellant. & iis intextæ variarum auium pinnæ ad feras terrendas & coercendas, vt in retia agerentur, in veterum vsu fuere. Id totum Formido, à re vocabatur, quia feris eam dabat. Hanc Lineam μήρινθον Oppianus appellat, funiculum. IV. Halieutic. Μηρίνθῳ σείραντες ἅπαν δρύος, ἀμφὶ δὲ κούφων Ὀρνίθων δήσαντο θοὰ πτερά. Funiculo cingunt siluam omnem, circáque nectunt Alituum leuium pinnas. Nemesianus describit.

Linea quinetiam magnos circumdare saltus.
Quæ possit, volucresque metu concludere prædas.
Digerat innexas non vna ex alite pinnas.
Namque vrsos, magnosque sues, ceruósque fugaces
Terrificant, linique vetant transscendere septum.

Gratius è cygni & vulturis plumis maxime format: & addit: ab vulture dirus auaro
Turbat odor siluas.

Quæ caussa à Lucano scriptum:

——sic dum pauidos Formidine ceruos.
Claudat, odoratæ, metuentes aëra pinnæ.

Quamquam & tingi hæ pinnæ sandice aut rubro solent. vnde Virgilius:

Puniceæve agitant pauidos formidine pinnæ.

Seneca Tragicus: Picta rubenti linea pinna, Vano claudat terrore feras. Noster De Ira II. cap. XII. Rubēs pinna. Multi ad hanc Formidinem alludunt, pulchre Epictetus apud Arrianum II. Dissert. cap. I. κοινὸν ἡμῖν τὸ τῶν ἐλάφων πάσχομεν, ὅτι φοβοῦνται φεύγουσαι αἱ ἔλαφοι τὰ πτερά, ποῦ τρέπονται, καὶ πρὸς τίνα ἀναχωροῦσιν ὡς ἀσφαλῆ, πρὸς τὰ δίκτυα, καὶ οὕτως ἀπόλλυνται, ἀνταλλάξασαι τὰ φοβερὰ καὶ τὰ θαρραλέα: Ceterum nos idem quod cerui facimus: qui dum exterriti fugiunt pinnas, alio se vertunt & quasi ad secura loca in ipsa retia concedunt; atque ita pereunt, permutantes timenda non timendis. Ita hæc vertenda: interpres meus fecerat, fugiunt volucrum insectationem.

150. Formidinem.] Adde De Ira II. cap. XII.

151. Aliena anima.] Eius quem timent. in illum potius ruere.

CAP. XIII. 152. Reis noxior.] Meus & prisci, rebus noxior. ex quo facile factu, reis obnoxior: quod omnino verum est.

153. Scelera enim.] Seneca in Agamemnone: Per scelera sæpe sceleribus tutum est iter.

154. Publicauerit.] Felicitatem suam communicauerit, in publicum deriuarit.

155. Et iniquis.] Pro hac benignitate magis esset, nec iniquis acerbus.

156. Tollere filios.] Plinius Panegyrico: Super omnia est tamen, quod talis es, vt sub te liberos tollere libeat & expediat. nemo iam parens filio nisi fragilitatis humanæ vices horret, nec inter insanabiles morbos Principis ira numeratur.

157. Arma ornamenti.] Mamertinus in laudatione Iuliani: Arma igitur & iuuenes cum gladiis atque pilis, non custodiæ corporis sunt, sed quidam Imperatoriæ maiestatis sollennis ornatus. Quid enim istis opus est, cum sis firmissimo muro ciuici amoris obseptus?

CAP. XIV. 158. Admonere.] Nempe Officij sui.

159. Ad primam off.] Cicero pro Roscio: Magna oportet esse vitia atque peccata filij, quibus incensus parens potuerit animum inducere, vt naturam ipsam vinceret, vt amorem illum penitus insitum eijceret ex animo, vt denique se patrem esse obliuisceretur.

160. Quod timet.] Nisi extremum aliquod scelus, & parricidium metuat.

161. Decretorium.] Id est, vltimum & quo sententiam in filium Abdicationis siue exheredationis scribit. Decretorium enim, iudiciale, κριτικόν. Vide epist. CII. & Saturnalia nostra, lib. II. cap. XIX.

162. Peiore loco.] In præcipiti, & in lapsu.

163. Patrem patriæ.] Consentienti animo plebs ac Senatus. Vide Suetonium, Aug. cap. 58. Nam ab illo titulus adhæsit aliis; in illum venit ab exemplo Ciceronis, qui primus ita dictus.

164. Magnos.] Vt Pompeium.

165. Felices.] Vt Sullam.

166. Patriam.] Non dominicam.

167. Cunctatus.] Iuuenalis: Nulla vmquam de morte hominis cunctatio longa est.

168. Qui nimis.] Imo semper & certo inique, qui nimis. Sed hoc intellegit, videri iniuste & sine caussa punire, qui modum excedit. Potest igitur æquitas esse in caussa: iniquitas in modo.

169. Erixonem.] Meus & alij, Trixonem. magis Romanum esset, Trichonem, siue Triconem. Vtroque enim modo credo scriptitasse.

170. Occiderat.] Recte. nec accedo iis qui ceciderat, contra libros, supponunt. Ignominiosum sane & seruile flagellis cædi: scimus. sed patri hoc ita inuidiæ odioque fuisset, cui plura & vltima in filium licent? Non opinor: sed hoc odium merito habuit, quod impetu & sæuitia, ipse suis manibus, filium flagris neci dedisset.

171. Graphijs.] Nec enim telis aut pugionibus vulgo tunc accincti. Itaque in subita ira, ad hæc quæ prompta erant, confugiebant, graphia dico, quæ cum pugillaribus secum ferebant. Nam Graphium (Græcanica voce) stilus ferreus, acutus. quo & Cæsar Iulius Cascæ brachium traiecit: & Caligula Senatorem quemdam graphijs confossum, lacerandum ceteris tradidit. Suetonius in vita vtriusque.

172. Confodit.] At non occidit. nam Cæsar eripuit, vt sequitur.

CAP.

CAP. XV. 173. T. Atium.] *Sic Muretus, at libri nostri* Tarium *iunctim præferunt. Et vero* L. Tarius Rufus, *ipso Augusti imperio, Consul fuit, anno* DCCXXXVII. *Vide Fastos.*

174. Delegato.] *Omnino,* delicato, *malim. nam talis in otiosa & maritima vrbe illa sedes. Innotuit Milonis iocus, in Ciceronem*: Tu si ita dixisses, non hic Massiliæ tales mullos ederem: *in Dionis* XL.

175. Continuit.] *Clausit, & eo loco circumscripsit. Ergo relegatio proprie, non exsilium fuit.*

176. Annua.] *Pandectarum titulus,* De annuis legatis: *& intelliguntur pecuniæ ad alimenta. Glossa*: Annum, *τὸ ἐνιαύσιον σιτηρέσιον*, alimentum annuum. *Suetonius Tiberij cap.* L. Peculio concesso à patre, præbitisque annuis fraudauit.

177. In consilium.] *De more. nam pater filio priuatus iudex & censor: atque ita velut iudicio cogniturus, cognatos, adfines, amicos interiores [illegible] uocabat, de quorum consilio statueret. In Valerio, lib.* V. *cap.* VIII. *atque alibi exempla.*

178. Pars alieni.] [illegible] *aput. quæ omnia ad modestiam Augusti, & in amicos benignitatem.*

179. Petit.] *Ipse Cæsar, non pater. Bona autem ratio, ad libertatem sententiis & veritatem dandam: de qua nos in Politicis.*

180. Codicilli.] *In quibus sententiæ scriptæ.*

181. Hereditatem non ad.] *Ergo iam heres institutus erat, & sciebat? minime. sed potuisset institui, & ex more eius æui crebrum erat, eos aut qui beneficia à Cæsaribus haberent, mori illis heredibus siue ex asse, siue ex parte. Augustus igitur præcauit & rem & suspicionem hoc facto, & sententiam suam spei aut affectus immunem ostendit.*

182. Pusillo animo.] *Quia excusat, in quo nemo accusat: atque ita seipse pæne accusat.*

183. Fame dare.] *Debent certe. & Taciti nostri scitum est,* Principibus præcipua rerum ad famam dirigenda. *O ament eam, & huius amore virtutem! Vere ab eodem scriptum*: Contemptu famæ, contemni virtutes.

184. Et alterum.] *Nam filium perdidit sua abdicatione: Cæsarem, eius Abiuratione.*

185. Gratuitam esse.] *Spei aut præmio non obnoxiam.*

186. Non culleum.] *Infra, cap.* XXXIII. *Porro similis clementiæ in eodem Augusto exemplum Suetonius refert in ipso, cap.* XXXIII.

187. Non de quo.] *Qui ipse meritus erat. quippe animo & conatu parricida.*

188. Timide gessit.] *Acute. aggressus quidem scelus, sed parum destinato aut forti animo, & quem pietas adhuc coërceret. Ita excusat factum, quod patris fatum & Deus interpellarunt.*

CAP. XVI. 189. Imperia.] *Velim abesse hanc vocem.*

190. Monitionibus.] *Sic oportet. nam, vt Fabius,* Si cui est mens tam illiberalis, vt obiurgatione non corrigatur, is etiam ad plagas, vt pessima quæque mancipia, durabitur.

191. Quibus tamen.] *Praua distinctio, quis enim Desertoribus ignoscat, quos leges puniunt? Tu interpunge*: desertores faciet. Quibus tamen ignoscitur? numquid nam æquum est gr. *Sententia aperta. Ignosci volumus, & quibus? hominibus. Atqui & brutis ignoscitur, & molliter habentur: cur non magis illis?*

192. Ad excitandas.] *Quod faciunt sagaces canes, qui in cubilis deprehensas excitant, & venatoriis canibus tradunt.*

193. Tardiora.] *Boues, equos, asinos.*

CAP. XVII. 194. Hominem esse.] *Scripti* sub homine esse. *Voculam insere,* sub homine hominẽ esse.

195. Mortifera.] *Vt in desperatione, medici.*

196. Cicatricis.] *Vt nec infamiæ quidem appareat.*

CAP. XVIII. 197. Ad statuam.] *Sub Impp. ille mos. & serui iniuria affecti aut afficiendi, non ad templa solum, sed ad statuam quamcumque Principis confugiebant (multæ autem in foris, vicis, viis passim:) atque eas amplexi à vi tuti erant. Exemplis satis hoc firmaui & docui ad* III. *Annalem Taciti.*

198. Quia eiusdem.] *Sex hæc verba inserui auctore meo libro, nec extranea mihi videntur.*

199. Vedium Polli.] *De quo homine an monstro, De Ira* III. *cap.* XL.

200. Viuarium.] *Quicumque locus, vbi viuæ animantes aluntur, feræ, aues, pisces.*

201. Serpentibus.] *Nam forma vix dissident. De hac re Plinius lib.* IX. *cap.* XXIII. Inuenit in hoc animali documenta sæuitiæ Vedius Pollio, eques Rom. ex amicis D. Augusti, viuariis earum immergens damnata mancipia: non tamquam ad hoc feris terrarum non sufficientibus, sed quia in alio genere totum hominem pariter distrahi spectare non poterat.

202. In hoc tantum.] *Oblectamento suæ sæuitiæ. non vt pasceretur iis, sed vt pasceret.*

203. Publico malo.] *Sicut aduersa formula in bonis Principibus,* Bono publico natos. *Suetonius Neronis cap.* VI. Præsagio fuit Domitij patris vox, negantis quidquam ex se & Agrippina nisi detestabile, & malo publico, nasci potuisse.

CAP. XIX. 204. Amplissimum cubile.] *Plinius*: Regias Imperatoribus futuris in ima parte aluei extruunt amplas, magnificas, separatas, tuberculo eminentes.

205. Medioque.] *Quomodo, si tam ex Plinio* in ima parte aluei *locauimus? etsi vulgo tamen in Plinio* vna parte, *nimis indefinite legunt. Sed sciendum, apes primum suas cellas struere; tum in imis ceras regum; tum denique & fucorum. Ita rex in medio simul, & imo: eaque mente Hyginus,* In fine cerarum; *Columella* in extremis fauis *ponit. At Aristoteles rem aperit,* IX. *Histor. Animal. cap.* XL. *πλάττουσι δὲ, inquit, τὰ τῶν βασιλέων πρὸς τοῖς αὐτῶν (μικρὰ δ' ἐστὶ ταῦτα) τὰ δὲ κηφήνια πρὸς αὐτά*: Fingunt (cellas) regum iuxta suas, Minores autem istæ sunt: & iuxta has fuci. *Plura in eo vide.*

206. Onere vacat.] *Plinius,* Cum populus in labore est, ipse opera intus circuit, similis exhortanti, solus immunis.

207. Amisso rege.] *Idem Plinius?* Duce prehenso, totum tenetur agmen, amisso dilabitur. *Sunt ipsa verba quæ in Seneca: si meum quidem manuscriptum audis (nam alij variant) in quo est*: totum dilabitur agmen.

208. Plus vnum.] *Nam* plures quidem incohantur (*Plinius*) sed ex his, soboles cum adulta esse cœpit concordi suffragio deterrimos necant, ne distrahant agmina.

Senec.

209. Tum magnit.] *Idem naturæ mystes*: Regibus forma semper egregia, & duplo quam ceteris maior, in fronte macula, quodam diademate candicans.

210. Tum nitore.] *Idem*: Multum etiam nitore à vulgo differunt.

211. Rex sine acul.] *Hoc controuertit Plinius*: Non constat inter auctores, rex nullumne solus habeat aculeum maiestate tantum armatus; an dederit quidem eum natura, sed vsum eius illi tantum negauerit. *Aristoteles contra Senecam profert, lib. v. Histor. cap. xxi.* λέγεται δ' οἱ βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνες ἔχουσι μέν, ἀλλ' οὐ τύπτουσι. διὸ ἔνιοι οὐκ οἴονται ἔχειν αὐτούς· Aculeum reges & duces habent quidem, sed eo non pungunt. qua re quidam nec habere eos censent.

212. Magno constaturam.] *Ipsa anima. Virgilius*: ——animasque in v[illegible]ere ponunt.

213. Minima.] *Crederem, minima, auferendi casu capiendum. Minima re,ngentium* [illegible] *on documenta agit. Etsi non nollem etiam*, minimis.

214. Alienis vir.] *Nam Principes potentesque per alios, & ad ministros, nocent.*

215. Per se sibi.] *Suis manibus viribusque, non alienis, vt præstant.*

216. Timeat.] *Noto illo versu*: Timet timentes, metus in auctorem redit. *Sed & Plutarchus pulchre,* Ad indoctum Principem: Τῷ γὰρ ὄντι, δεδίασιν, οἱ βασιλεῖς ὑπὲρ τῶν ἀρχομένων, οἱ δὲ τύραννοι τοὺς ἀρχομένους. διὸ τῇ δυνάμει τὸ δέος συναύξουσι, πλειόνων γὰρ ἄρχοντες, πλείονας φοβοῦνται: Reuera enim reges pro subditis timent, at tyranni subditos: quorum potentia si crescit, etiam metus. Pluribus enim cum imperant, plures etiam timent.

217. Ægram.] *Gruterus*, agere.

219. Inexpugnabile.] *Plinius Panegyrico*: Discimus experimento, fidissimam esse custodiam Principis, ipsius innocentiam. Hæc arx inaccessa, hoc inexpugnabile munimentum, munimēto non egere.

220. Sub custode.] *Id est palam, & securus siquis obseruet non obseruet. Cupiunt vouentque illum saluum, toto animo, tota voce. At sub custode, alia vota palam, alia in pectore suscipiuntur. quod Plinius in Laudatione Traiani ostendit*: Remouerent à custodia tui oculos, teque relinquerent votis, quæ non palam concipiuntur. *Idem, in eadem*: Queri libet, quod in secreta nostra non inquirant Principes, nisi quos odimus: *& alia quæ adiungit, e quibus vides nec libera, nec vera vota fuisse sub tyrannis. Brissonius tamen hæc Seneca trahit & apponit ad Plinij locum libri* xxviii. *cap.* ii. In precationibus, nequid verborum prætereatur, de scripto præire aliquem, rursusque alium custodem dari qui attendat. *At mihi diuersus ille ritus.*

221. In hoc.] *Fortasse*, Is hoc: *vel*, qui: *si tamen non aliquis hic defectus.*

222. Dij immortales.] *Est Homericum illud*:

> Ἐρχόμενον δ' ἀνὰ ἄστυ, θεὸν ὥς, εἰσορόωσιν.
>
> Vadentemque per vrbem, adspectant numinis instar.

223. Intueremur vener.] *Distinguam*: faciant, intueremur vener. *Quidam libri*, intueamur: *item recte.*

224. Habeatur.] *Quibusdam*, habeare: *bene, ad Neronem.*

CAP. XX. 225. Dolori.] *Cum se vindicat.*

226. Exemplo.] *Cum alium, & nequis temere iniurius sit aut lædat.*

227. Vt appareat.] *Hæc ex melioribus libris legenda putem*: faueat & appareat, vt non minorem agi rem periclitantis, quàm iudicis, sciat. *Appareat, id est, adsit præstoque sit ad tuendum. Vocula autem*, sciat, *à libris additur.*

CAP. XXI. 228. Solatium affert.] *Nam* dulce est, dolorem reddere: *lib.* ii. *De Ira cap.* xxxii. *Et apud Pacuuium aliquis*:

> Dij me etsi perdunt, tamen esse adiutam expetunt.
>
> Quod priusquam intereo, spatium vlciscendi danunt.

229. Alieno malo.] *Noxa ac læsione alterius.*

230. Infra se.] *Claudianus*: ——ignoscere pulchrum

> Iam misero, pœnæque genus, vidisse precantem.

231. Suo fastigio.] *Meus*, sibi fastigium obtinuisse; *nec longe ab eo Pinciam. Cui assentior emendanti*: quos scit aliquando simile fastigium obtinuisse.

232. Regiamque.] *Displicuit Mureto, & eiecit. At libri asserunt. nisi quod quidam* regioque. *Ex quo ego*, regnoque *fecerim.*

CAP. XXII. 233. Hæc tria.] *Agellius libro* vi. *cap.* xiv. *& ipse puniendi tres caussas siue genera ponit, sed leui dissensu. Vide.*

234. Multitudo.] *Idem de Benef.* iii. *cap.* xvi. Pudorem rei tollit multitudo peccantium, & desinit esse probri loco commune maledictum.

235. Si patiens] *Nam, vt Latinus Paccatus in Panegyrico*, quiescentibus legum minis, subiit quemque priuatim sui pœnitentia: *& vt Plinius*, castigauerunt vitia sua ipsi, qui castigari merebantur. *Duc eodem hoc quoque Plinij*: Nescio an plus moribus conferat Princeps, qui bonos esse patitur, quam qui cogit.

CAP. XXIII. 236. Pater tuus.] *Claudius, qui Neronem malo suo & publico adoptauit.*

237. Intra quinquennium.] *Vltimum, opinor.*

238. Culleo.] *Res iam nota parricidę damnati statim caput & os obuoluebantur, & inde in carcerem ducti, tum culleo (id est sacco coriaceo) insuti in mare deferebantur. Auctor ad Herennium lib.* i. Ei damnato, statim folliculo lupino os obuolutum est, & in carcerem ductus est. *Vide Festum in* Obuoluere. *Quinctilianum Declamat.* cccxiii. *Senecam De Ira,* i. *cap.* xvi. *Supra hoc libro, cap.* xv. Non culleum, non serpentes. *Glossarium vetus.* Fuit lex, vt qui parricidium fecisset, publice in culleo missus insueretur, cum vipera, & cane, & simia, & gallo, impiis animalibus, impius homo: & super plaustrum, iunctis nigris bobus, deferretur in mare.

239. Altissimi viri.] *Solonem intellegit, de quo Cicero pro Roscio*: Solon cum interrogaretur, cur nullum supplicium constituisset in eum qui parentem necasset? respondit, se id neminem facturum putasse.

Sapienter

Sapienter fecisse dicitur, cum de eo nihil sanxerit, quod antea commissum nõ erat, ne non tam prohibere, quam admonere videretur.

240. Lege cœperunt.] *Fortasse*, cum legem cœperunt.

241. Sæpius culeos.] *Sub Claudio. de quo Suetonius, hoc ipsum tangens, cap.* XXXIV. Pœnas parricidarum repræsentabat exigebatque coram.

CAP. XXIV. 242. In senatu.] *Meus & plerique scripti*, Indicta est aliquando à Senatu sententia. *Quidam*, Inducta. *Fortasse*, Indicata. *vt significet positam tantum, non probatam vel admissam.*

243. Cultus disting.] *Non ergo ante? non ita vulgo. Nam etsi toga ciuium proprie erat; tamen plerique tenuiorum tunicati cursitabant, id est veste serուli. Rara inquam tunc, nisi honestioribus, toga. adeo vt in Glossis legas*, Συγκλητικὸν φόρημα, Toga: *id est*, Vestis Senatoria, toga? *quasi Senatorum ea tantum. At in Dione crebro*, Equestris habitus, *pro eadem: de quo alibi dicendum. Sed adde etiam, Senecam vniuerse loqui de* liberis, *non de* ciuibus *modo: itaque horum sententia quærebat notam seruis dandam, qua à toto illo genere diuiderentur. Tale Alexander Seuerus Imp.* in animo habuit, omnibus officiis genus vestium proprium dare, & omnibus seruis, vt in populo possint agnosci. *Lampridius.*

244. Numerare nos.] *Perpaucos scilicet pro sua copia atque ita periculum imminebat, ne animos & manus tollerent in heros.*

CAP. XXV. 245. Leoni Lysimachum.] *Idem libro* III. *De Ira, cap.* XVII. Plinius VIII. *cap.* XVI. inclusum cum leone, Alexandri iussu, eumque strangulatum ab eo *scribit: cui fere assentitur Pausanias in Atticis. Adde & Iustinum libro* XV. *& Curtium libro* VIII. *qui tamen inclinat fabellam esse.*

246. Consequuntur.] *Patiendi notione. Vnus tamen scriptus*, consequiuntur: *è quo*, conquiruntur, *facias.*

247. Sufflatu.] *Scripti*, si afflauit. *Puto*, suo afflatu.

248. Ballistis petitur.] *Vt illa in Africa, quam Regulus occidit: quo allusum.*

249. Verba dare.] *Fallere & latere.*

250. Manus intenduntur.] *Per iram, & vt in iurgio. queruli scilicet, quod dij ita sæuiant.*

CAP. XXVI. 251. Crucis.] *Quæ seruilis pœna, vt docui De Cruce.*

252. Impietatem. *Pro inclementia. vt contra* Pietas, *illius æui scriptoribus, pro Clementia.*

253. Paret.] *Scripti*, apparet: *nec displicet, quia de apparitoribus sermo.*

254. Etiam ebriis.] *Exemplum de Benef.* III. *cap.* XXVII.

255. Spectacula.] *Ad Caligulam hoc spectat, qui* infensus turbæ aduersus studium suum fauenti, exclamauit. Vtinam populus Rom. vnam ceruicem haberet! *è plebe multos, etiam ex honestioribus quosdam, ob tales caussas, bestiis aut gladiis obiecit. Similia Domitianus postea*, & quemdam patremfamilias, detractum è spectaculis in arenam, canibus obiecit: *quia Thracibus fauebat. Hæc Suetonius: & eadem de re Plinius, Laudatione*: Nemo spectator spectaculum factus (*vt nempe sub tyrannis*) miseras voluptates vnco & ignibus expiauit.

256. Artificum.] *Scenicorum, siue Histrionum.*

257. E ludo in carc.] *Imo in arenam aut mortem hercle, non in carcerem. Itaque videsis mei, & quorumdam Gruteri librorum, scriptionem*: quem tamen ludi in carcere iuuent? *Alij*, ludere in carcerem. *Nostrum illud placet, hoc sensu: At quem iuuent ludi, velut in carcere, editi? quia Amphitheatrum illud ibi clausus habebat (nec vel exitus securus erat, ne spernere videreris) & exspectantes quam mox, ad nutum Principis, abriperentur ad mortem.*

258. Decidere.] *Agendi notione, abscindere, amputare.*

259. Noxiissimo.] *Ita supra* obnoxior: *&* idoneor, industrior, *ac plura alibi, præter tritum vsum. Tamen in plerisque scriptis est*, noxiosissimo: *nec id male.*

260. Inter feras.] *Plinius lib.* VII. Leonum feritas inter se non dimicat, serpentium morsus non petit serpentes: nec maris quidem belluæ ac pisces, nisi in diuersa genera, sæuiunt. *Horatius.*

Nec hic lupis mos, nec fuit leonibus.
 Vmquam, nisi in dispar, feris.

261. Necessariis.] *Cognatis, affinibus.*

262. Aratrum.] *Mos in euertendis vrbibus olim, & sicut aratro condebantur, ita eodem significabant exscindi. Modestinus Ictus*: Si vsusfructus ciuitati legatus, & aratrum in eam inducitur, ciuitas esse desinit, vt passa est Carthago. ideoque, quasi morte, desinit habere vsumfructum. *Horatius.*

——& altis vrbibus vltimæ
Stetere caussæ, cur perirent
Funditus, imprimeretque muris
Hostile aratrum exercitus insolens.

263. Subiectus stetit.] *Velim cum Grutero*, sub ictu. *Quæ locutio De Benef.* II. *cap.* XXIX. *& Consol. ad Marc. cap.* IX.

264. In ordinem.] *Leges sibi datas, liberum & suum ius ereptum.*

265. Ciuicam.] *Intellige, coronam.*

266. Illa corona.] *Quæ in vestibulo Cæsarem, iaminde ab Augusto. Nam Senatus, inter alios honores, Consulatu eius sexto decreuit*, Καὶ τὰς δάφνας πρὸ τῶν βασιλείων αὐτοῦ προτίθεσθαι, καὶ τὸν στέφανον τὸν δρύϊνον ὑπὲρ αὐτῶν ἀρτᾶσθαι, τότε οἱ ὡς καὶ ἀεὶ τούς τε πολεμίους νικῶντι, καὶ τοὺς πολίτας σώζοντι, ἐψηφίσθη: Laurus ante regiam eius siue Palatium poni, & coronam querceam super eas aptari. quod ideo decretum scilicet, quod & perpetuus hostium victor esset, & ciuium seruator. *Ita Dio libro* LIII. *mactus anni* DCCXXVI. *Laureatæ igitur fores (in Consol. ad Polyb. cap.* XXXV.*) in signum victoriæ; Ciuica super eas corona, in clementiæ, & ob ciues bellis internis seruatos. Tiberius successor, quasi per modestiam (Suetonius cap.* XXVI.*)*

Ciuicam in vestibulo coronam recusauit. *At Claudius* (*idem,cap.* XVII.) naualem coronam, fastigio Palatinæ domus, iuxta Ciuicam fixit. *Valerius* II. *cap.* VIII. Ceterum ad quercum pronæ manus porriguntur, vbi OB CIVES SERVATOS corona danda est. qua postes Augustæ domus sempiterna gloria triumphant. *Sed & spolia ibi affixa simul. Ouidius* III. *Tristium*:

——video fulgentibus armis
Conspicuos postes, tectáque digna Deo:
Et Iouis hæc, dixi, domus est. quod vt esse putarem
Augurium menti querna corona dabat.

Et mox:

Caussa superpositæ scripto testata coronæ,
SERVATOS CIVES indicat huius ope.

Plura ibi, & de lauro. Adde Fastorum lib. IV. *in fine: itémque Numos priscos, in quibus & corona hæc, & inscriptio. Allusit Martialis lib.* IX. *epig. vlt.*

MVRETVS.

NEmo sub initia imperij Nerone clementior visus: siue illa naturalis ingenij bonitas, siue simulatio fuit. At postea vel deprauata, vel retecta natura, & foras erumpente sæuitia, ita se gessit, vt nomen Neronis, non iam hominis, sed crudelitatis ac feritatis nomen esse videatur. Ad eum adhuc adolescentulum Seneca hos libros scripsit, vel vt eum in proposito confirmaret; vel, quod magis puto, verens ac prospiciens id quod postea contigit, vt ex clementiæ pulchritudinem, crudelitatis turpitudinem ostenderet. Sed vt agri, sic ingenia quædam sunt, quæ nullo vnquam cultu mitescunt.

I. Et te tibi ostenderem.] *Hoc enim speculi munus est. Genus loquendi Horatianum est.*

Hæc ego procurare, & idoneus imperor, & non
Inuitus. ne turpe toral, ne sordida mappa
Corruget narres: ne non & cantharus & lanx
Ostendat tibi te.

VI. Quæ pax mea comprimit.] *Male in aliis* pars mea. *Sic infra*: Tibi in tua pace armato vivendum est.

VII. Quæstoribus.] *Ita nunc vocat quæsitores, id est, eos qui publica iudicia exercent.*

Cuius non membra haruspices colligant.] *Fulguritorum membra haruspices colligebant, & eo ipso in loco sepeliebant, vbi quis de cœlo tactus erat. Ab aliis sepeliri eos, aut alium in locum transferri, nefas putabatur.*

XV. Mollissimo genere pœnæ contentum esse debere patrem dixit.] *Terentianum.*

Pro peccato magno paulum supplicij satis est patri.

XXII. Hæc tria lex secuta est.] *De his tribus puniendi causis quædam non indigna scitu disputantur libro sexto noctium Atticarum capite* XIV.

XXIII. Pater tuus.] *Claudium dicit, qui Neronem adoptauerat.*

Altissimi viri.] *Solonem intelligit.*

XXIV. Dicta est aliquando.] *Male alij* indicta. *neque enim* sententiam indicere *Latinè dicitur.*

Vt seruos à liberis cultus distingueret.] *Nunquid igitur Romæ antiquis temporibus idem liberorum ac seruorum cultus fuit? Hæc quidem Senecæ verba ita id aperte videntur ostendere, vt nullus dubitationi supersit locus. At ciues Romani togam ferebant. Seruis autem certa togæ ius non fuit. Præterea principio belli ciuilis inter Cæsarem & Pompeium Tribuni ex vrbe ad Cæsarem profugisse dicuntur, θεραπόντων ἐσθῆτα ἐνδύντες, id est seruili veste: ne agnoscerentur. quænam autem est hæc seruilis vestis, si inter liberorum & seruorum cultum nihil intererat? Sed certe ne tenuiores quidem è populo togam ferre soliti erant; tunicati fere incedebant. Horatius*:

Vilia vendentem tunicato scruta popello.

Togam fere non sumebant, nisi cum obituri erant officia. adeoque Martialis raram togam numerat inter partes felicitatis. & idem significatur illo epigrammate.

Denarijs tribus inuita, & mane togatum
Obseruare iubes limina Basse tua.

Tunicati autem incedebant & serui.

Ob ciues seruatos.] *Multa vidi vetera nomismata, quorum in altera parte facies erat alicuius imperatoris, in altera corona querna cum his litteris*, OB CIVES SERVATOS.

PINCIANVS.

I. ITa loqui secum.] *Exemplar Pincianum*, & ita loqui secum.

Apud me gratiosus.] *Adde verbum* est, apud me gratiosus est, *ex vetere lectione.*

Omnia in fida tutela haberi, nihil per te, neque vi, neque clam à te R.P. ereptum.] *Exemplaria Franciscanum & Pincianum*: Omnia quæ in fidem tutelamque tuam venerunt, nihil per te, neque vi, neque clam Reipublicæ ereptum. *Scribendum reor* omnium, *non* omnia.

Nemo vnus homo.] *Quidam codices*, Nec vnus homo. *Alij*, Non vnus homo.

Nec quod te imitari velit.] *Corrige*, Nemo qui te imitari velit, *ex vetere lectione.*

Lætissima forma reip.] Lectissima, *non* lætissima, *exemplar Franciscanum.*

Nisi pereundi licentia.] *Prior editio*, nisi pereat licentia. *Codex modo citatus*, nisi peremnis diligentia.

Proportione fortunæ suæ.] Portione fortunæ suæ, *emendatiora exemplaria.*

III. Qui hominem voluptati donant.] *Quidam codices* dant *legunt, non* donant.

IV. Vt deduci alterum non posset.] *Vetus lectio*, vt seduci alterum non posset. *Legendum videtur* diduci *potius quàm* seduci, *aut* deduci.

Nam

Nam si quid adhuc colligitur.] Nam si quid adhuc colligis : *eadem.* v.

Ne vltra quam necesse sit incidat.] *Quædam exemplaria* insidas *legunt, non* incidat. *Legendum reor* incidas. *& post* crudelitas *scribe, non* crudelitate.

Quid enim maius aut fortius.] *Quidam codices.* Quid enim maius infortuniis.

In bona fortuna latiorem locum habet.] Laxiorem, *non* latiorem, *vetus lectio. Item dictionem* magnanimitas *adiectitiam esse opinor.*

Quid enim est memorabilius.] *Vetus lectio.* Quid enim est mirabilius.

Nec deprecaturus est quidem.] *Verbum* est *superfluit, ex eadem.*

Transeunt quem impulerunt.] Transeunt quæ impulerunt, *ex eadem.*

Qui non ex ipsa lege teneatur quæ quæritur.] *Eadem* quærit, *non* quæritur. vi.

Et quis regum erit tutus.] *Puto legendum,* Ecquis regum erit tutus? vii.

Quod si dij placabiles sunt & æque delicta, *&c.*] *Corrige,* Quod si dij placabiles & æque delicta, *&c. ex vetere lectione.*

Facilius priuatis ignoscitur.] *Legendum puto,* Difficilius priuatis ignoscitur. *Alias non video quis sensus elici possit.*

Ista quidem seruitus est.] *Corrige.* Ista, inquis, seruitus est, *ex exemplari Pinciano.* viii.

Non tibi seruitutem?] *Negatio* non *superuacanea est, ex vetere lectione.*

Iam fuerat collega proscriptoris.] *Eadem* proscriptionis. *agnoscit, non* proscriptoris. ix.

Cum M. Antonius proscriptionis edictum inter cœnam dictaret.] *Legendum arbitror,* Cum M. Antonio proscriptionis edictum inter cœnam dictarat.

Saluidenum Lepidus secutus est.] *Sic quidem præfert vetus lectio. sed legendum* Saluidienum, *non* Saluidenum, *ex Velleio Paterculo, secundo.*

Gauisus sibi quod aduocatum inuenerat.] *Verbum* sibi *non habetur in vetere lectione.*

Dimissisque omnibus egressus est è cubiculo.] *Eadem,* dimissisque omnibus è cubiculo, *reliqua redundant.*

Ne meo sermone medio proclames.] *Exemplar diui Pauli ordine verso,* ne medio sermone meo proclames. *in alijs non habetur verbum* meo.

Et Dueillios.] *Legendum* Duillios non Dueillios, *tum ex vetere lectione. tum ex vulgata apud historicos nomenclatura.* x.

Eius pontificatum maximum.] *Vetus lectio,* & pontificatum maximum.

Adeo non odit.] *Sunt codices qui habeant,* adeo non occidit.

Senectutem plusquam maturam.] *Exemplar Franciscanum,* senectutem potius quam maturam. xi.

In voluptate sæuiunt.] *Quidam codices,* in voluptatem sæuiunt.

Hic non est mentitus.] *Scribe.* Hoc non est mentitus, *ex vetere lectione.* xii.

Nam vt inuisus sit quia timetur.] *Corrigendum reor.* Nam vt inuisum se scit, quia timetur. *Posset etiam scribi* inuisus fit, *non* inuisus sit.

Sic feras lineis & pinna conclusas contine.] *Castiga,* Sic feras lineæ & pinnæ clausas continent *ex vetere lectione.*

Fidæ ac bonæ voluntatis ministros.] *Scribe permutato verborum ordine.* Bonæ ac fidæ voluntatis ministros, *ex eadem.* xiii.

Hoc enim vel pessimum habet crudelitas. Perseuerandum est.] *Eadem.* Hoc enim vel pessimum habet crudelitas, quod perseuerandum est.

Qui à tota ciuitate amatur.] *Verbum* qui *superfluit, ex eadem.*

Pro prima offensa exhæredat?] *Eadem,* ad primam offensam exhæredat. xiv.

Vt sciret datam sibi potestatem patriæ.] *Scribendum puto contra omnia exemplaria,* potestatem patris, *non* potestatem patriæ.

Exilio damnauit.] Consilio, *non* exilio, *veteres codices. Cui lectioni suffragantur verba quæ mox paulo sequuntur:* aduocauit in consilium Cæsarem Augustum. *& legendum infra* effecit, *non* efficit. xv.

Gratuitam esse seueritatem suam.] Sententiam, *non* seueritatem, *vetus lectio.*

Contundet enim amicos, & quidquid est indolis, comminuetur.] *Emenda,* Contunditur enim animus & quicquid est indolis, comminuitur, *ex eadem.* xvi.

Cui tradita salus omnium est.] *Quidam codices* credita *legunt, non* tradita.

Quosdam morbi curatio decipiat.] *Scribe.* Quosdam molli curatione decipiat, *ex vetere lectione.* xvii.

Quid aliud quam serpentibus obijci iubebar?] *Scribe,* quid aliud quam serpentiũ abijci iubebat, *& mox paulo* abijciebat, *non* obijciebat, *ex eadem.* xviii.

Si ad naturæ legem componitor.] *Quædam exemplaria,* sed ad naturæ legem compositam.

Hoc tamen maxime distinguitur.] *Variant hic exemplaria. Sunt enim quæ habeant.* Hoc cum maxime distinguitur. xix.

Nullúmque momentum immone amet. Habeat hanc aliquis ægram vitam sustinet, cum liceat innoxium. Aliis ob hoc securum salutatem potentiam eius.] *Sic prior editio. Corrigendum.* Nullúmque momentum immune à metu habeat. Sed quis hanc vitam ægram sustinet? cum liceat innoxium aliis, & ob hoc securum salutarem potentiam eius, *ex vetere lectione.*

Intueamur venerantes colentesque.] *Legendum reor per minorem cum superioribus,* intueremur venerantes colentésque, *& paulo ante* intuetur *lege, non* intuentur.

Quas scit aliquando sibi fastidio obtinuisse.] *Locus vitiatissimus. Veteres codices* fastigium *legunt, non* fastidio, *vt putem hunc locum restituendum sic:* quos scit aliquando par sibi fastigium obtinuisse: *aut sic,* quos aliquando simile fastigium obtinuisse. xxi.

Alienam de capite ſuo regiamque ſententiam expectauit.] *Caſtiga ex exemplari ſcholarum Salmãticenſium*, alienam de capite regio ſententiam expectauit.

Quod dignum eſſe victoria, apud victos inueniſſe.] *Scribe* victore, *non* victoria, *ex vetere lectione.*

Aut ſublatis malis.] *Lege*, aut vt ſublatis malis, *ex eadem.*

xxii. Et vitia eius compeſcit.] *Maior pars exemplarium*, & vitia eius facilius reprimit.

Cum magno tormento.] *Scribe*, & cum magno tormento, *ex vetere lectione.*

xxv. Clementia inuocatus ad occidendum amicum.] *Sic prior editio. Scribendum puto.* Leo etiam inuocatur ad occidendum amicum. *Veteres enim omnes codices* inuocatur *præferunt.*

Tunc ille diri animi morbus.] Dirus, *non* diri, *iidem.*

Odio, veneno, gladiis.] Odia, venena, gladij, *exemplar Pincianum.*

Tam multis periculis petitur.] Patitur, *non* petitur, *plerique omnes codices. Quid ſi legas?* patet.

Quoque ſeruiles manus.] *Inuerte dictiones, & ſcribe*, ſeruiles quoque manus.

xxvi. Et impietatem, & feritatem.] *Quædam exemplaria* impunitatem, *non* impietatem.

Nec quantum videtur, peccat.] *Exemplar Pincianum*, nec quantum videtur, tantum peccat.

Noxioſiſſimo cuique animali.] Noxiſſimo *vetus lectio, non* noxioſiſſimo: *vt à* pius, piiſſimus, *quod in antiquis legitur monumentis: etſi in Philippicis Cicero reclamet.*

Et tuta eſt inter feras.] Et tuta eſt etiam inter feras, *eadem.*

Apud homines tamen.] *Eadem.* Apud homines autem.

A ſingulorum deinde cædibus in exitia gentium ſerpere.] *Scribendum inuerſo ordine*, à ſingulorum cædibus, deinde in exitia gentium ſerpere, *ex eadem.*

Barbarorum ſanguine cruenti.] Cruentati *eadem non* cruenti.

ERASMVS.

viii. Q*Vid tu non experieris iſtud nobis eſſe vbi ſeruitutem.*] Ita prior editio. Rodolphus annotarat: *Quod iſtud non experiris, iſtud non eſſe tibi ſeruitutem.*

ix. *Seruatum ſeruaui.*] In aliis erat, *ſed natum*: vt referatur ad *factum*. erat enim in hoſtium caſtris natus, aut hoſtium filius.

xi. *Comprehenſibilis amor.*] Rodolphus legit, *incomprehenſibilis*. Tolerabilis erat prior lectio, *ſi incomprehenſibilis* accipiatur actiue.

xiv. *Tarde ſibi pater membra ſua abſcindat:*] Rodolphus legit, *tarde ſibi pater mẽbra ſua abſcindat.* Sentit principi bono omnia facienda, priuſquam veniat ad extrema ſupplicia: eo quod omnes ſubditos pro ſuis membris ducat.

xxi. *Clementia inuocatus, ad occidendum amicum carnifex inter homines eligitur.*] Non dubium eſt quin legẽdum ſit, *clementia vocatur, ſi ad occidendum*, &c. Notat enim principum crudelitatem, qui amicos obiiciunt beſtiis: iuxta illud Maronis: *Si pereo, manibus hominum periiſſe iuuabit.*

OPSOPOEVS.

i. C*Lementiam in promptu habeo.*] Membranæ duæ, Puteani, & Modij Epiſt. xlix. referunt, *clementiam in procinctu habeo.* Eandem ſcripturam exprimit ſcriptus codex clariſſ. viri Petri Delbenij, poſt ſuperiora iam excuſa ad nos allatus.

Mox Puteani membranæ, *quas ex ſitu ex tenebris.*

Modius ibidem ex ver. libro *ſuſcepiſti* legit pro *venerunt* & *abraſum* pro *ereptum.*

Priores editiones *nemo qui te imitari velit, exemplar extra te quærit. Principatus tuus ad guſtum exigitur.* Verbis & ſententia (vt docet Lipſius Elect. 2. cap. 9.) corruptis. Quid enim aliud in extremo, exigi ad guſtum? quod libri quoque veteres, ſpernunt & ingerunt plerique ad Auguſtum. Male illi ipſi. Adeo enim Seneca principatum Neronis ad Auguſtum non exigit, vt præponat longe, nec vane prorſus, vt hæc initia erant, negetque quemquam iam de Auguſto aut Tiberij temporibus primis loqui, ſed à libris tamen iis adiuti commode legimus: *Principatus tuus ad anni guſtum exigitur*, & paulo ante *nemo quod te imitari velit*, veriſſime, hæc enim Senecæ mẽs & ſcriptio. Age Nero, inquit, perge in hac virtutis & gloriæ via quam inſiſtis, ardua tibi certe quia optima & maxima omnes de te ſperant, nemo iam Auguſtum tibi proponit quem imitere, nemo Tiberij laudata primordia omnes te tibi principatus inquam tuus ad guſtum & exemplar vnius anni illius exigitur quem in imperio laudatiſſime tranſegiſti. Hæc ſenſit, hæc ſcripſit: ad rem vere & ad tempus. De re conſtat tyrocinium illud imperij tam probum fuiſſe vt Traianus identidem iterare ſolitus: *Omnes bonos principes procul abeſſe à primo quinquennio Neronis.* de tempore ecce, hic liber ſiue libri de clementia ſcripti ſub primũ ſtatim Neroniani imperij annum, haurio ex ipſis & lego lib. 1. cap. 9. *Diuus Auguſtus cum eſſet id ætatis quod tu nunc es duodeuiceſimum egreſſus annum.* Nero igitur ſi cõpari ætate cum Auguſto tunc expleuerit decimum octauum annum, atqui imperiũ decimoſeptimo ſuſcepit, bene igitur & vere quod ad tempus emẽdaui de anni guſtu. Hæc Lipſius. Puteani membranæ plane, vt hæc editio *nec quod te imitari velit exemplar, &c.* Deinde vero *principatus tuus ad auguſtum exigitur* prope à Lipſij coniectura.

ii. *Deinde habet clementia in perſona.*] Puteani, & Delbenij mẽbranæ, *Deinde habet hæc in perſona, &c.* recte deinde verſu 4. *quæ poſſint laudate puniri.*

Prima erit manumiſſionis.] Lipſius Epiſt. 13. lib. 1. Ridicula lectio & nuſquam gentium hic Seneca de manumiſſione ſcripſerat, cum vniuerſum opus partiretur. *Prima erit manuductionis.* Manuductio

xnea-

χειρεργία ἰατρικὴ. Et sic Cicero eam vocem vsus. At boni viri *manumissionis* maluerunt: qui eiusmodi emblemata plura Senecæ addiderunt.

Modius epist. XLIX. Virtutes numquam non cuicui etiam infimo decori gloriæque sunt, neqoe vllis aut potentiæ viribus, aut paupertatis cõtemtui subiiciũtur. quare rectam opinor lectionem scriptam: *Ita enim magnæ vires decori gloriaque sunt, si illis salutaris potentia est.* sequitur certe: *Nam pestifera vis est valere ad nocendum. Illius demum magnitudo stabilis fundataque est, quam,* &c. Ita Modius. nec aliter Puteani & P. Delbenij codices. Ambo hi mox. *cum in primam frontem procurrunt.* III.

Modius ibidem: Illud *in ruinas*, in libro scripto nullum erat, & videtur sane ab eo profectum, qui vim verbi *ago* non satis intelligeret. At in nostris nihil deficit. IV.

Quid enim est mirabilius.] Puteani, Delbenij & Modij membranæ. *Quid enim est memorabilius.* sed *mirabilius* qooque è vetere lectione est, teste Pinciano. V.

Quem nemo interrogaturus est.] Puteani codex. *interpellaturus est, immo si vehementius incanduit,* &c.

Semper despicere.] Certo certius est, *superne despicere*, ex antiquis libris omnibus: *superne* dixit, (vt exponit Modius) tanquam ex arce aliqua virtutum & sapientiæ.

Rerum potenti.] Puteani & Delbenij codices, *rerum potenti.* quod probat Modius Epist. XLIX.

Nulli magis cauendum est.] Duo illi iterum consentiunt in hac scriptura, *nulles magis curandum est.*

Et hæc summa magnitudinis.] Certior m.ss. duorum lectio. *Est hæc summæ magnitudinis seruitus, non* &c. Idem mox, *quam tibi tutum.* IX.

Lipsius Epist. XVII. lib. IV. Sospicor illud, *ne me sermone medio proclames*, glossam esse ad vocem *interpelles.* Sunt enim ista ex oratione ad Cinnam. aliter, næ me tam ineptæ repetitionis, ipsius Augusti causa pænitet.

Cum Republica.] M.ss. duo, *cum p.r. agitur*, id est populo Romano. vt etiam sequenti pagina *subactis p. r. ceruicibus.*

Tantumque agmen nobilium.] Modius Epist. XLIX. Vox *nobilium* abest à Dominicanorum scripto codice, videturque sane æque commode in omnibus abesse posse. Abest item à Nicotiano codice: sed adest in ceteris.

Duillios.] Lipsius comm. ad I. Annal. Taciti: Cedo, quis in Seneca Duillius? Falsus. scribendumque *Dellios* siue *Dellius.* Dellius à Seneca patre dicitur, in Suasoria: *Bellissimam tamen rem Dellius dixit, quem Messalla Coruinus desertorem bellorum ciuilium vocat: qui à Dolabella ad Cassiũ, à Cassio deinde transiuit ad Antonium, nouissime ab Antonio transfugit ad Cæsarem. Hic est Dellius cuius epistolæ lasciuæ ad Cleopatram feruntur.* Græcis tamen est Dellius Plutarcho Dionique. Item Horatio, in scriptione odes tertiæ libro II. vbi temere interpretes *Gellium* sufficiunt. Plutarchos eum historias quoque scripsisse ostendit: πολλοὺς, inquit, καὶ τῶν ἄλλων φίλων οἱ Κλεοπάτρας κόλακες ἐξέβαλον, τὰς μεθοινίας καὶ βωμολοχίας οὐχ ὑπομένοντας. ὧν καὶ Μάρκος ἦν Σιλανὸς, καὶ Δέλλιος ὁ ἱστορικός. Eadem Dio, quinquagesimo libro. Hæc Lipsios. X.

Eadem linea, Puteani & Delbenij. *& totam cohortem primam admissionis.* omissa voce *interioris.* quam Modius quoque in scripto suo deesse deprehendit: & hinc coniectura sumpta legit, *& totam cohortem prima admissionis*, forsan non vana. quamuis retractet eam, & vulgatam lectionem approbet: hac ratione ductus, quod plures fuerint amicorum cohortes, & quasi gradus, etiam solius interioris admissionis. De glossemate certe mihi suspicionem mouet omissa dictio *interioris.* Explicãdi causa forte à quodam scriptum, *primæ, interioris.* Testes quidem locupletes sunt de primis, secundis, tertiis tum amicis, tum admissionibus, de quibus vide annot. Lipsij doctissimas ad VI. Annal. at de pluribus harum cohortibus, nullus quem sciam, si hunc de quo controuersia est locum exceperis. Iudicent alij, nihil ego affirmatum volo.

Nam Domitios.] M.ss. *Iam Domitios.* ita & Modij Ep. LXIX. qui de sequentibus hæc: Quod inducta voce vocari, scripsi, *Maluit enim honorem illum quam spolium:* in eo & membranis dicto audiens fui, & Latio consului neque enim aliter optimus quisque scriptor loquitur, & in eis nominatim Sallustius, Tacitus, Curtius. Nam ista, *Ipsum Lepidum quamdiu passus est?* ita scribenda, maleque addito verbo *mori*, & negatiua à sciolis fuisse interpolata, tum ipsa facile probabũt, tum gemina germina ea apud Terentium Phormione locutio: *Ego te complureis aduersum ingenium meum menses tuls Pollicitantem*, &c. Hact. Modius.

Hæc est in maxima potestate.] M.ss. Puteani longe aliter, *Hæc est, inquam, in maxima tempestate, magna animi temperantia, & humani generis certa securitas, non cupiditate,* &c. XI.

Salus cum Reges.] Interpunctio probior, *salus, cum reg. c. l. q. ac nep. tr. regna Tyrannorum,* &c. Videtur tamen hiare locus. m.ss. habent: *Quid enim est cum reg cons. l. q. ac nep. tr. regna? tyrannorum,* &c.

Nam & inuisus est, quia.] M.ss. duo. *Nam cum inuisus sit, quia timetur: timeri vult*, &c. Delbenij codex; *Nam vt inuisus sit,* &c. Cl. Puteanus dictauit mihi legendum, *Nam inuisus sit, quia timetur: timeri vult, quia inuisus est.*

Quibus ad communem.] Vetus Puteani membrana, *vt quibus ad communem*, &c. XII.

Eleganter eadem, *cui iam esse malo necesse est.* Sic. cap. XXXI. lib. II. de benef. *nisi & excussis manibus esse grato licet.* XIII.

Nulli Regi gloria.] Scribe ex eadem, *Nulla regi gloria est.* opponontur enim nulla gloria, & maxima. XVII.

Quam serpentibus.] Delbenij, Poteani, & Nicotij membranæ approbant Pinciani lectionem, *in viuarium, quid aliud quam serpentium, abijci iub.* XVIII.

Insignis regis forma est.] M.ss. duo, *insignis regi forma.* Quod sequitur de inermi apom rege, inter aoctores non cõstare, tradit Plinius lib. XI. cap. XVII. his verbis: *Ecce in re parua, villisque nostris annexa, cuius assidua copia est, nõ constat inter auctores: rex nullũne solus habeat aculeum, maiestate tantũ armatus: an dederit eũ quidẽ*

natura, sed vsum eius illi tantum negauerit. Illud constat, imperatorem aculeo non vti. Columella lib. IX. negat: *Apum reges sine pilo, sine spiculo*: Basilius affirmat homilia VIII. *ἔστι μὲν κέντρον τῷ βασιλεῖ, ἀλλ' οὐ χρῆται τούτῳ πρὸς ἄμυναν.*

XIX. Sincerior veteris Put. membranæ lectio. *Hanc aliquis agere vitam sustinet: cum liceat innoxium, alijs ob hoc securum, salutare potentiæ ius, læte omnibus tractare?* modo *innoxium alijs, & ob hoc* scribas.

Modius epist. XXI. Videtur commodius scriprum iri ex libro membranaceo scripto Dominicanorum Vvirzeburgensium, *nec in ascensum arduo colle munire*. præcipuum enim munimẽrum artium in edito exstructarum difficilis ad eas, & vndique præceps, atque angustus aditus. eoque pertinet illud, *nec latera montium abscindere.* alioquin si vulgatam lectionem sequimur, bis quodammodo idem dicer, quid enim est aliud, instrucre in altum editas arces, quam colles emunire?

XXI. *Vt tali solatio egeat.*] Dictio *tali* desideratur in scriptis libris.

Modij eodem loco, & Nicotij membranæ, *alienam de capite regnoque sententiam*, &c. mox, *viuit, plusque nominis et confert incolumis.*

Secura ineunt.] Membranæ veteres, *securi in eunt.* & v. 55. *Illa rationis inexperta.* Tacitus XVI. Ann. *Qui*

XXVI. *per longas prouincias lasciuia inexperti officio legationum, aut priuata vtilitate aduenerant.*

Et vnum occidi & alterum.] Eadem, *& vnum occidi iubere, aut alterum*, &c.

GRVTERVS ET IVRETVS.

EX ANIMADVERSIONIBVS AD LIB. I. DE CLEMENTIA.

Ex Cap. I.

QVæ pars mea comprimit.] Bene Muretus restituit, *pax mea*, nam & ita loquitur ipsemet Seneca hoc eodem lib. c. 8. *tibi in tua pace armato viuendum est.* Obseruaui Imperatores pariter locutos in l. 4. de hæreticis Cod. Th. Ecclesijs (aiunt) *quas nostra pax obtinet.* Tale est eiusdem Senecæ lib. de prouid. *Omnes considera gentes in quibus Romana pax desinit.* Iur.

In lucem euocam.] Vnus v. c. *reuocaui.*

Alterius ætate prima motus sum, alterius vltima, alium dignitati donaui, alium humilitati.] v. c. Iureti habet *Alterius in ætate prima miseratus sum, alterius in vltima, Alium dignitate donari, alium humilitate.*

Rarissimam laudem.] v. c. *clarissimam.*

Principatus tuus ad eum gustum quem dedisti exigitur.] Magna hercle hic audacia Mureti à quo manauit hæc lectio: commodius mulro Lipsius. *Principatus tuus, ad anni gustum exigitur.* hæc enim Senecæ mens & scriptio: Age Nero, inquit, perge in hac virtutis & gloriæ via quam insistis: ardua tibi certe quia optima & maxima omnes de te sperant. nemo iam Augustum tibi proponit, quem imitere; nemo Tiberij laudata primordia, omnes te tibi: Principatus, inquam, tuus ad gustum & exẽplar vnius anni illius exigitur, quem in imperio laudatissime transegisti. hæc sensit, hæc scripsit ad rem vere, & ad tempus. de re, constat tyrocinium illud imperij tam probum fuisse: vt Traianus identidẽ iterare solitus; *Omnes bonos principes procul abesse à primo quinquẽnio Neronis.* de tempore; hic liber siue libri de Clementia scripti sub primum statim Neroniani imperij annum, vt probat Lipsius lib. a. cap. 9. Elect.

Personam diu ferre. Ficta cito in naturam suam recidunt.] Aliter habet vnus v. c. *personam diu ferre fictam. Cito in naturam suam reflexa recidunt.*

Spes improbissimas complectuntur.] v. c. *spes improbissimas concipiunt.*

Omnibus tamen nunc ciuibus tuis & hæc confessio exprimitur, esse se felices.] Malim legere ex v. c. *Omnibus tamen ciuibus tuis hæc confessio exprimitur. nunc esse felices.* Iuretus.

Ad maximos imosque.] Vox *imosque*, plane abest à v. c.

Ex Cap. III.

E cubili prosiliret.] v. c. *è cubili salierit.*

Ex Cap. IIII.

Imperij subtrahatur.] bene v. c. Iureti, *Imperio.*

Ex Cap. VII.

Quieti moderatique imperij. Amplector & reduco scripturam v. c. in qua legi. *quieti moratique imperij.* Simili enim modo Cicero dixit, *moratam & liberam ciuitatem*, in Orat. pro Milone & lib. 1. de Orat. *ciuitates nec esse nec bene morata esse possunt.* Iur.

Ex Cap. IX.

Cum M. Antonio.] vnus v. c. *Antonij.*

Quod aduocatum inuenerat.] v. c. *quod ad votum inuen.* & fortasse non reiicienda lectio, vt votum hîc pro desiderio capiatur: id enim erat in votis Augusto, vt aliquis vir primarius Cinnam periculo eximi precaretur Iur.

Cum Rep. agitur.] v. c. *cum populo Romano agitur.*

Futurus extenderet.] v. c. *ostenderet.*

Prius hosti v. c.] *primum hosti.*

Ex hodierno die.] forte illud, *die*, ex glosa fluxit. Iur.

Posthac detulit.] bene v. c *posthoc.* similia exempla notaui sup. ad Epist. 81.

Amicissimum fidelissimumque habuit.] Ea nempe recõciliationis est vis, vt gratiam farciat, & simultatem sempiterna deleat obliuione, vt de P. Africano ac Tib. Graccho, M. Æmilio Lepido & Fuluio Flacco Cæl. Ruf. & Q. Pompeio Cicero orat. de Prouinc. Consul. Valeriusque lib. 4. cõmemorant

Hac,

Hac de re vide Langlæum lib. 3. cap. 5. Otij Semestris. Non omittendum tamen in v. Iureti vocem addi hoc loco, legique. *Exinde amicissimum.*

EX CAP. X.

Et totam cohortem primam interioris admissionis.] De *admissionibus* legenda sunt multa apud Torrentium in Suetonij Vespasianum cap. 12. Lipsium ad lib. 6. Annal. Taciti, & Brissonium in Appendice librorum de verb. signif.

EX CAP. XI.

Nulli unquam citius gladius commissus est.] P. Faber gladium hic accipit pro summo illo imperio. nam inquit, quod gladiū Imperatores & gerebant ipsi nonnunquam, & asseruandum suis Præfectis dabant, eo merum imperium & ius vitæ ac necis ciuium ipsis tributum fuisse constitit, cuius nota & signum est gladius. vide d. Fabrum lib. 1. cap. 3. Semest.

Certissima salus.] In vno v. c. *lux*, pro, *salus*, legitur.

EX CAP. XII.

Si feras.] V. c. *fit*. quomodo habent omnes veteres libri aliorum. quare falsi sunt qui in recentioribus editionibus mutarunt: non enim hic obseruarunt vsum particulæ, *fit*, quæ valet, exempli gratia. Iur.

EX CAP. XIIII.

Non accedit ad decretorium stilum.] Nempe cum in gladiatorio munere prælusio quædam legitimo præmitteretur certamini, eaque fieret in hastis, rudibus atque armis; videntur ea appellata *exercitoria & lusoria tela*, vt è contra, vera & acuta tela, *decretoria*. noster Epist. 117. *Quam stultum est cum signum pugnæ acceperis, ventilare. remouc ista lusoria arma. decretorijs opus est.* Iur. ad lib. 3. Epist. 75. Symmachi, notat Senecam hic dixisse *stilum decretorium* quem Tullius pro Cluentio *censorium* vocat. eum consulat curiosus lector.

EX CAP. XV.

Vt sententiam suam quisque scriberet.] Eadem ratione olim in Areopago tacitas & per tabellas sententias editas fuisse sunt qui tradant, ne ex maioris auctoritatis aut eruditionis viri qui prior sententiam dixisset, præiudicio, ab opinione sua alij discederent, aut idem responderent. vide de iis Langlæum lib. 7. cap. 7. Ocii Semestris.

EX CAP. XVI.

Causis compescat.] V. c. *compescit.*

EX CAP. XVIII.

Seruis ad statuam licet confugere.] Sub Impp. inualuit vt non templa solum, sed *statuæ* eorum imaginesque perfugium essent seruis. Multas hac de re pete auctoritates ex Connano lib. 2. c. 2. comment. iur. ciu. Hotomano ad l. 1. Instit. tit. 8. §. 3. Lipsio ad lib. 1. Ann. Taciti.

Commune ius vetet.] In vno v. c. *communis natura vetet.*

Quid aliud quam serpentibus obyci.] Legit Iuretus ex v. c. *quid aliud quam serpentium obyci.*

EX CAP. XIX.

Et ingentium rerum documenta minima agere.] Variant aliorum libri, mihi videtur apertior esse scriptura. quam reperi in v. c. *documenta de minimis agere.* Iur.

Salute præsidis sui.] Reduco scripturam meliorem, quæ extat in v. c. *præsidy sui*: sic Horatius lib. 1. Ode 1. de Mæcenate loquens, vocat, *præsidium suum*. Iur.

Sub quo opulenta ciuitas.] Placet quod habet v. c. Iureti, *sub quo opulentia ciuitatis.*

EX CAP. XXIII.

Quam dum vindicant.] V. c. *vindicarent.*

Cum lege cœperunt &c.] V. c. Iureti, *cum à lege puniri cœperunt.* Particula vero, *&*, deest in illo.

EX CAP. XXIIII.

Vt seruos à liberis cultus distingueret.] An idem liberis cultus qui seruis, docebit te Faber lib. 1. Semest. cap. 10.

EX CAP. XXVI.

Sub certo crucis periculo.] De hoc grauissimo seruorum supplicio multa eleganter P. Faber lib. 2. cap. 8. Semest.

EX CAP. XXVII.

Illa rationis expertia.] V. c. *inexpertia.*

L. ANNÆI SENECÆ AD NERONEM CÆSAREM DE CLEMENTIA, LIBER SECVNDVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

I*TERVM Neronis laudatio, & generosæ eius vocis. Tum ad secundam partem transit, Naturam Clementiæ, ipsamque definit. Magis aperit à vitio contrario, & Crudelitatem producit ac describit. Fines deinde suos Clementiæ dat, quam à Misericordia vult remotam: nam hanc Stoicis vitium esse. Neque Ignoscere etiam, aut Veniam dare concedit: sed Parcere, Consulere, & quæ verbis magis, quàm rebus, illi distinguũt. Hic libri finis, sed non Materiæ: & ex diuisione liquet multa abesse, temporum vitio sublata. Dolendum in tam pulchra tractatione: nec secundus hic liber, opinor, primo cesserit.*

CAPVT PRIMVM.

VT [1] de clementia scriberem, Nero Cæsar, vna me vox tua maximè compulit: quam ego non sine admiratione, & cum diceretur, audisse memini, & deinde aliis narrasse. Vocem generosam, magni animi, magnæ lenitatis: quæ non composita, nec alienis auribus [2] data, subito erupit; sed bonitatem tuam [3] cum fortuna tua litigantem in medium adduxit. Animaduersurus in [4] latrones duos Burrus præfectus tuus, vir egregius, & tibi Principi [5] natus, exigebat à te, [6] scriberes, in quos & [7] ex qua caussa animaduerti velles. hoc sæpe dilatum, vt aliquando fieret, instabat. Inuitus inuito cum chartam protulisset, traderetque, exclamasti: [8] *Vellem nescire litteras.* O dignam vocẽ, quam audirent omnes gentes, quæ Romanum imperium incolunt, quæque iuxta iacent [9] dubiæ libertatis, quæque [10] se contra viribus aut animis attollunt! O vocem, in concionem omnium mortalium mittendam, in cuius verba Principes [11] regesque iurent! O vocem publica generis humani innocentia [12] dignam, cui redderetur [13] antiquum illud sæculum! Nunc profectò consentire decebat ad æquum bonumque, expulsa alieni cupiditate, ex qua omne animi malum oritur: pietatem integritatemque, cum fide ac modestia, surgere: & vi-
II. tia diuturno abusa regno, tandem felici ac puro sæculo dare locum. Futurum hoc, Cæsar, ex magna parte sperare & [14] confiteri libet. tradetur ista animi tui mansuetudo, diffundeturque paullatim per omne imperij corpus, & cuncta in similitudinem tui formabuntur. A capite bona valetudo. inde omnia vegeta sunt atque erecta, aut languore demissa: prout animus eorum viget, aut marcet. Et erunt ciues, erunt socij digni hac bonitate: & in totum orbem recti mores reuertentur. parcetur vbique [15] manibus. Diutius me morari hic patere, non vt blandiar auribus tuis: [16] nec enim mihi hic mos est. maluerim veris offendere, quam placere adulando. quid ergo est, [17] propter quod bene factis dictisque tuis quam familiarissimum esse te cupio? vt quod nunc natura & impetus est, [18] fiat iudicium. Illud mecum considero, multas voces magnas, sed detestabiles, in vitam humanam peruenisse, celebresque vulgo ferri: vt illam, [19] *Oderint, dum metuant.* Cui Græcus [20] versus similis est, qui *se mortuo terram misceri ignibus* iubet: & alia huius notæ. Ac nescio quomodo, ingenia [21] immania & inuisa, materia fœcundiori expresserunt sensus vehementes & concitatos. Nullam adhuc vocem audiui ex bono lenique [22] animosam. Quid ergo est? vt raro, inuitus, &

cum

cum magna cunctatione, ita aliquando scribas necesse est istud, quod tibi in odium
litteras adduxit, sed, sicut facis, cum magna cunctatione, cum multis dilationibus.

Et ne forte decipiat nos speciosum clementiæ nomen aliquando, & in contrarium III.
abducat: videamus quid sit clementia, qualisque sit, & quos fines habeat. Clemen-
tia est temperantia animi, in potestate vlciscendi: vel lenitas superioris aduersus infe-
riorem in constituendis pœnis. Plures proponere, est tutius; ne vna definitio parum
rem comprehendat; &, vt ita dicam, [21] formula excidat. Itaque dici potest, & incli-
natio animi ad lenitatem in pœna exigẽda. Illa finitio cõtradictiones inueniet, quam-
uis maxime ad verum accedat, si dixerimus, clementiam esse moderationem aliquid
ex merita ac debita pœna remittentem: reclamabitur, nullam virtutem quicquam [24]
minus debito facere. Atqui hoc omnes intelligunt, clementiam esse, quæ se flectit
citra id, quod [25] merito constitui posset. Huic contrariam imperiti putant seuerita-
tem; sed nulla virtus virtuti contraria est. Quid ergo opponitur clementiæ? IIII.
Crudelitas, quæ nihil aliud est, quam atrocitas animi in exigendis pœnis. Sed quidam
non exigunt pœnas, crudeles tamen sunt: tanquam, qui ignotos homines & obuios
non in compendium, sed occidendi caussa occidunt. Nec interficere contenti, sæ-
uiunt; vt [26] Sinis ille & [27] Procrustes, & piratæ, qui captos verberant, & in ignem vi-
uos imponunt. Hæc crudelitas quidem: sed quia nec vltionem sequitur (non enim
læsa est) nec peccato alicui irascitur (nullum enim antecessit crimen) extra finitio-
nem nostram cadit: quæ finitio continebat in exigendis pœnis intemperantiam ani-
mi. Possumus dicere, non esse hanc crudelitatem, sed feritatem, cui voluptati sæui-
tia est: possumus insaniam vocare. nam varia sunt genera eius, & nullum certius,
quam quod in cædes hominum & laniationes peruenit. Illos ergo crudeles vocabo,
qui puniendi caussam habent, modum non habent. Sicut in Phalari, quem aiunt non
quidem in homines innocentes, sed super humanum ac probabilem modum sæuisse.
Possumus effugere cauillationem, & ita finire, vt sit crudelitas, inclinatio animi ad
asperiora. Hanc clementia repellit longius à se: nam seueritatem illi [28] conuenire, cer-
tum est. Ad rem pertinet, quærere hoc loco, quid sit misericordia. Plerique enim vt
virtutem eam laudant, & bonum hominem vocant misericordem: hæc autem vitium
animi est. [29] Vtraque circa seueritatem, circáque clementiam posita sunt: quæ vitare
debemus, ne per speciem seueritatis in crudelitatem, neve per speciem clementiæ in
misericordiam incidamus. In hoc, leuiore periculo erratur, sed par error est à vero
recedentium. Ergo quemadmodum religio deos colit, superstitio [30] violat: ita V.
clementiam mansuetudinémque omnes boni præstabunt, misericordiam autem vi-
tabunt. Est enim vitium pusilli animi, ad speciem alienorum malorum succidentis.
Itaque pessimo cuique familiarissima est. Anus & mulierculæ sunt, quæ lacrimis no-
centissimorum mouentur, quæ si liceret, carcerem effringerent. Misericordia non
caussam, sed fortunam spectat; clementia rationi accedit. Scio male audire apud im-
peritos sectam Stoicorum tanquam nimis duram, & minime principibus regibusque
bonum daturam consilium. Obijcitur enim illi, quod sapientem [31] negat misereri, ne-
gat ignoscere. Hæc si per se ponantur, inuisa sunt. videntur enim nullam spem relin-
quere humanis erroribus, sed omnia delicta ad pœnam deducere. Quod si est, [32] quid
hac secta durius, quæ dediscere humanitatem iubet. portúmque aduersus fortunam
certissimum [33] mutuo auxilio cludit? Sed nulla secta benignior leniorque est, nulla
amantior hominum, & [34] communibus bonis attentior: vt propositum sit vsui esse
aut auxilio, nec sibi tantum, sed vniuersis singulisque consulere. Misericordia est
ægritudo animi, ob alienarum miseriarum speciem: aut, tristitia ex alienis malis [35]
concepta, quæ accidere immerentibus credit. Ægritudo autem in sapientem virum
non cadit: serena eius mens est, nec quidquam incidere potest quod illam obducat.
Nihil æque hominem, quam magnus animus decet: non potest autem magnus esse
idem, si metus & mæror confundit, si mentem obducit & contrahit. Hoc sapienti ne
in suis quidem accidet calamitatibus, sed omnem fortunæ iram reuerberabit, [36] & an-
te se franget. eandem semper faciem seruabit, placidam & inconcussam: quod face-
re non posset, si tristitiam reciperet. Adijce, quod sapiens prouidet, & in expedito
consilium habet: nunquam autem liquidum sincerúmque ex turbido venit. Tristitia
enim inhabilis est ad dispiciendas res, vtilia excogitanda, periculosa vitanda, [37] æqua
æstimanda. Ergo non miseretur, quia & sine miseria animi non fit. [38] ceterum om-
nia, quæ qui miserentur, dolentes facerent: hic libens & alacri animo faciet. VI.
Succurret alienis lacrimis, non accedet: dabit [39] manum naufrago, exsuli hospi-

Senec.

tium, egenti ſtipem, non hanc contumelioſam, qua pars maior horum qui ſe miſericordes videri volunt, abiicit & faſtidit quos adiuuat, contingique ab his timet: ſed vt homo homini, [40] ex communi dabit. Donabit lacrimis maternis filium, & cathenas ſolui iubebit, & [41] ludo eximet, & cadauer etiam noxium ſepeliet. At faciet iſta tranquilla mente, vultu ſuo. Ergo non miſerebitur ſapiens, ſed ſuccurret, ſed proderit, in commune auxilium natus, ac publicum bonum, ex quo dabit cuique partem: etiam ad calamitoſos, proportione, improbandos & emendandos, bonitatem ſuam permittet. Afflictis vero, & [42] fortius laborantibus, multo libentius ſubueniet. Quotiens poterit, fortunæ [43] intercedet. vbi enim opibus potius vtetur, aut viribus, quam ad reſtituenda quæ caſus impulit? Vultum quidem non deiiciet, nec animum, [44] ad æruſcantis ciuis aut pannoſi aridam [45] faciē & [46] obnixam baculo ſenectutem: ceterum omnibus dignis proderit, & deorum more, calamitoſos [47] propicius reſpiciet. Miſericordia vicina eſt miſeriæ: habet enim aliquid, trahitque ex ea. Imbecilles oculos eſſe ſcias, qui ad alienam lippitudinem & ipſi ſuffunduntur: tam mehercule, quam morbum eſſe, non hilaritatem, ſemper arridere ridentibus, & ad omnium [48] oſcitationem ipſum quoque os diducere. Miſericordia vitium eſt animorum, nimis miſeriæ fauentium: quam ſi quis à ſapiente exigit, prope eſt, vt lamentationem exigat, & in alienis funeribus gemitus. At quare [49] non ignoſcat, [50] dicam.

VII. Conſtituamus nunc quoque quid ſit venia, vt ſciamus dari illam à ſapiente non debere. Venia eſt pœnæ meritæ remiſſio. Hanc ſapiens quare non debeat dare, reddunt rationem diutius, quibus hoc propoſitum eſt. Ego vt breuiter, tamquam [51] in alieno iudicio dicam: ei ignoſcitur qui puniri debuit: ſapiens autem nihil facit quod non debet, nihil prætermittit quod debet. itaque pœnam quam exigere debet, non donat: ſed illud quod ex venia conſequi vis, [52] honeſtiore tibi via tribuit. Parcit enim ſapiens, conſulit & corrigit. Idem facit, quod ſi ignoſceret, nec ignoſcit: quoniam qui ignoſcit, fatetur aliquid ſe, quod fieri debuit, omiſiſſe. Aliquem verbis tantum admonebit, pœna non afficiet, [53] ætatem eius emendabilem intuens: aliquem [54] inuidia criminis manifeſte laborantem, iubebit incolumen eſſe: quia deceptus eſt, quia per vinum lapſus. Hoſtes dimittet ſaluos, aliquando etiam laudatos, ſi honeſtis cauſſis pro fide, pro fœdere, pro libertate in bellum accincti ſunt. Hæc omnia non veniæ, ſed clementiæ opera ſunt. Clemētia [55] liberum arbitrium habet: non [56] ſub formula, ſed ex æquo & bono iudicat. & abſoluere illi licet, & quanti vult, [57] taxare litem. Nihil ex his facit, tamquam iuſto minus fecerit, ſed tamquam id quod conſtituit, iuſtiſſimum ſit. Ignoſcere autem eſt, quæ iudicas punienda, nō punire. Venia, debitæ pœnæ remiſſio eſt: clementia hoc primū præſtat, vt quos dimittit, nihil aliud illos pati debuiſſe pronuntiet. Plenior eſt ergo, quam venia, & honeſtior. De verbo (vt mea fert opinio) controuerſia eſt, de re quidem conuenit. Sapiens multa remittet, multos parum ſani, ſed ſanabilis ingenij, ſeruabit. Agricolas bonos imitabitur, qui non tantum rectas proceraſque arbores colunt: ſed illis quoque quas aliqua deprauauit cauſſa, adminicula quibus regantur, applicant. Alias circumcidunt, ne proceritatem rami premant: quaſdam infirmas vitio loci, nutriunt: quibuſdam, aliena vmbra laborantibus, cælum aperiunt. Secundū hæc, videbit perfectus ſapiens, quod ingenium qua ratione tractandum ſit, quo modo in rectum praua flectantur. * *Multa deſunt.*

COMMENTARII AD LIBRVM II. SENECÆ, de Clementia.

I. LIPSIVS.

AP. I. 1. Vt de clementia.] *Miror dubitari, an pars ſit ſuperioris libri nam quid clarius? ſed & quæ propoſuit dicenda ſupra, cap. III. eorum pars in hoc libri fragmento. At enim orditur. quid ad rem? ipſe & alij ita ſolent, nec indecore, quaſi poſt quietem ſpiritu recepto; & item excitandi lectoris.*

2. Data ſubito.] *Meus liber,* ſubito data crepuit.

3. Cum fortuna.] *Quæ iuſtitiam à Principe exercere volebat; illa negabat.*

4. Latrones.] *Si in communes aliquos latrones, neſcio an hoc ius vel animaduerſio Præfecti Prætorio: ſi in latrones, id eſt ſtipatores, ſiue ſimpliciter graſſatores milites, recte. Cogitandum eſt. enimuero illi de grege latrones, ad Præfectum vrbis potius ſpectabant, ſi tamen in vrbe aut iuxta facinus: at militares, ad iſtum.*

5. Natus.] *Ita Muretus, & arguta ſententia. quaſi ille Præfectus optimus, dignus optimo Principe eſſet; & in id aut à Deo datus. Libri tamen ſcripti,* notus: *quod eſt dilutius.*

6. Scriberes.] *Meus,* vt ſcriberes. *vellem,* ſubſcriberes.

7. Ex

7. Ex qua caussa.] Elogium siue titulus igitur criminis subscribi à Principe solet, etiam tunc cum essent damnati. Singularis huic ritui locus in Ammiani xxx. de Valentiniani sæuore natura: Et ita erat effusior ad nocendum, vt nullum aliquando damnatorum capitis, eriperet morte, subscriptionis elogio leni: cum id etiam Principes interdum fecerint sæuissimi. Itaque subscribere solent, & id cum damnati essent, ac mitiore titulo interdum tollere aut temperare pœnam.

8. Vellem nescite.] Similis effectus in Biante olim. qui damnaturus aliquem, lacrimas emisit vbertim & dicente quodam, Quid ita idem ille & damnas, & fles? Quia, inquit, naturæ affectum dare, necessarium est; legi autem, sententiam: Stobæus, de Magistratu. Porro dictum ipsum Neronis, totidem verbis, & narratione simili in Suetonio cap. x. nisi quod ille acrius effert vocula addita, Quam vellem n. l.

9. Dubiæ libert.] Limitaneæ gentes, & quæ, vt potentior ingruit, huc illuc in seruitium eunt.

10. Se contra.] Quæ manifesto hostes.

11. Regésque iurent.] Meus & plerique scripti, iuramentum faciant. Quod puriter Latine non dici, vere Muretus monuit; ideóque alteram vocem ablegauit, & hanc recidit. At ego fecerim, iurent, & faciant. quod est, iurent in ea verba; nec id tantũ, sed ita faciant seruentque. Vult autem Seneca iurari in ea verba, non vt Reges ἁπλῶς & simpliciter litteras nesciant: sed vt eo fine damnandi nesciant, & scribant subscribántque clementiæ proniores.

12. Dignam, cui.] Vellem insita particula, & cui, Muretus, præter libros, hæc mutauerat.

13. Antiquum.] Saturnium.

—cum vindice nullo,
Sponte sua sine lege fidem rectúmque colebant.

CAP. II. 14. Confiteri.] An magis, confidere?

15. Manibus.] Scripti omnes, manibus tuis, voce addita. Prior lectio & sententia bona est: nusquam vis, cædes, raptus regnabunt. nec posterior inepta: non opus erit manus te monere ad coercendum, aut puniendum. Sine alter, defuncti sui manibus nemo insultabit: etsi hoc suffrigidum.

16. Nec enim mihi.] Ita idem Seneca (in Taciti xv. Annali) in mandatis ad Neronem vltimis: Nec sibi prõptum in adulationes ingenium. idque nulli magis gnarum, quam Neroni, qui sæpius libertatem Senecæ, quam seruitium expertus esset. O bonum apud Principem ingenium! facite vos qui in Aula, & pro fortuna eius, non enim fortuna, loquimini.

17. Propter Quod.] Meus & quidam, præter id quod. Tunc sit periodus sic concinnanda: Quid ergo est? præter id, quod benef. d. t. q. f. esse te cupio, vt q. n. n. e. fiat iudicium: illud mecum considero. Sed à vulgata vix abeo.

18. Fiat iudicium.] Quod bonitate naturæ impulsus fecisti; ratione & iudicio, cum sic laudabile id vides, vsurpes atque iteres.

19. Oderint.] De Ira lib. 1. cap. vlt.

20. Versus similis.] Quem idem hic Nero (ah, quæ mutatio!) in deterius etiam vertit. Nam dicente quodam in sermone communi, * Ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί: Imo, inquit, * Ἐμοῦ δὲ ζῶντος. Atque ita fecit, Phaëthon orbis terræ. Porro & Cicero de Finibus III. hunc versum tangit: Illa vox sceletata atque inhumana eorum, qui negant se recusare, quo minus ipsis mortuis, terrarum omnium deflagratio cõsequatur: quod vulgari quodam versu Græco pronuntiare solent. Atque idem hic creuit in ore Tiberij sui, vt Dio libro LVII. scribit.

*Me terra functo misceatur ignibus

*Me vero viuo.

21. Immania.] Fero & tapis; nec scio tamen an non potius scripserit, nescio quomodo ingenia, immani & inusa materia, fœcundiori ore expresserunt s. v. Considera.

22. Animosam.] Quid mirum? nam bonitas placida est, & iacens: nec impetum in verbis, cum in animo non habeat, capit.

CAP. III. 23. Formula exc.] Iuris verbum. qui in ordinario iudicio agebant petebántque, conceptis verbis faciebant: si plus minusve dixissent, caussa & formula cadebant. Vide epist. XLVIII.

24. Minus debito.] Nam in modo est virtus nec vltra aut citra stat.

25. Merito posset.] Respondet. potuisse merito fieri; & non potuisse. vtrumque cum modo, & sine culpa. Illud, Seueritas fuisset; at hoc Clementia.

CAP. IV. 26. Sinis ille.] Famosus in Isthmo latro, qui homines arboribus flexis curuatisque alligabat, & sic dabat distrahendos. Inde πιτυοκάμπτης cognomento dictus, curuator pinorum. Plutarchus in Theseo, Apollodorus III. Biblioth. Pausanias in suo lib. II. poetæ passim. Libri tamen quidam, vt meus, Busiris, quod refuto, quia iungi Sinin cum Procruste qui sequitur, melius.

27. Procrustes.] Ab eodem Theseo occisus in Attica, ad Cephissum amnem. Pausanias lib. 1. Plutarchus in Theseo, poetæ.

28. Conuenire.] Meus & alij scripti voce incerta conuenire. adesse, certum est. Pertinet. Quidam pro adesse, habent ad rem: ex quo Erasmi hæc lectio manauit. nec damno. Cur tamen illa scripta displiceat? Conuenit & semper ei adest. Si tenes, tum Pertinet quærere, erit vt in libris legam, Pertinet scire, quæri, & plura.

29. Vtraque.] Crudelitas, & Misericordia.

CAP. V. 30. Violat.] Seneca ep. vlt. Superstitio error insanus est, amandos timet, quos colit violat.

31. Negat misereri.] Dogma illorum: Ἐλεήμονάς τε μὴ εἶναι (τὸν σοφὸν) συγγνώμην τε ἔχειν μηδενί. μὴ γὰρ παριέναι τὰς ἐκ τοῦ νόμου ἐπιβαλλούσας κολάσεις: Misericordes non esse sapientes, neque veniam cuiquam dare. non enim omittere pœnas legibus constitutas. Refutat Augustinus lib. IX. & lib. XIV. de Ciuit. Vide me Manud. III. Dissert. XIX.

32. Quid hac secta.] Ista ab alia manu & notitia sunt: veteres scripti, Quidni hac scientia, quæ didiscere. Meus pariter, nisi quod huius pro hac, vel hæc, vt quidam. Profecto legendum, Quod si est, quidni huic succenseas, quæ.

33. Multo aux.] Meus Seneca posuit. mutuum auxilium, vel certe mutui auxilij. Potest tamen & vulgatum

Senec. (sic capere

34. Communibus.] *Amicus emendat, ductu quorumdam librorum,* communis boni: *& id magis Latinum putat. Ego, cum* Attendo tibi, *&* tuis *dicamus hoc quoque arbitror posse.*
35. Concepta.] *Scripti,* contra: *ex quo recte Gruterus,* contracta. *Occurrebat etiam,* coorta.
36. Et ante se.] *Fallor, aut fuit:* & stante se franget. *Ipse stans & rectus ea deijciet, conteretque.*
37. Æqua.] *Omnino,* æque, *vt scripti: id est, æquiter & iuste res & pericula taxanda.*
38. Ceterum omnia.] *Mira & hic diuersitas in scriptis. quorum meliores:* Cetera omnia quæque miseretur volo facere, libens & alius omnino faciet. *Ita meus, nec valde diuertunt Gruteriani: quos, si lubet, vide. Ego faciebam:* Cetera omnia, quæ qui miseretur solet facere, libens & alius animo faciet. *vel potius,* altus animo.
CAP. VI. 39. Manum.] *Vnus aliquis liber,* naulum *ingerit: non hic opportune.*
40. Ex communi.] *Quia communia hæc bona, à natura. lex diuisit.*
41. Ludo eximer.] *Bestiario vel gladiatorio, vbi publica vel priuata seruitute attinebantur.*
42. Fortius.] *Pincianus pulchre & vere,* fortuitis. *Præiuit de* improbandis vel emendandis, *id est quos culpa sua premit: at nunc de ijs, quos fortuna. & his promptius subuenīri, æquum est.*
43. Interceder.] *Impediet eius vim & cursum. frenum aut moram, vt Tribunus, decreto eius dabit.*
44. Ad æruscantis.] *Optime ista idem optimus Censor (Pincianum dico) ductu librorum. Meus quidem vix vna littera aliter:* obcoruscantis ciuis. Æruscator, *&* Æsculator (*in glossis*) χαλκολόγος. *quia æra minuta rogant & colligunt.*
45. Faciem.] *Scripti,* maciem.
46. Obnixam.] *Meus,* obnoxiam *quod seruem.*
47. Propitius.] *Ex formula qua dij rogabantur,* Volentes & propitij esse.
48. Oscitationem.] *Quod vitium,* Oscedo *dictum.*
49. Non ignoscat.] *Stoicum hoc dogma pluribus in Stobæo (incerto auctore) explicatur, Serm. De magistratu. Et eo facit Sophocles, germanus in plerisque Stoicus:*

Οὐ τῶν κακῶν γὰρ οἶκτος, ἀλλὰ τῆς δίκης:
Non improborum, at iuris est miseratio.

Euripides autem contra, hoc dogma suggillat.

Ἔνεστ' δ' οἶκτος ἀμαθίᾳ μὲν οὐδαμοῦ,
Σοφοῖσι δ' ἀνδρῶν.
Miseratio imperitiæ numquam insita est,
Sed mentibus sapientium.

50. Dicam.] *Mirum omnes scripti,* vacuam: *atque illud substituit, an restituit, primus Pincianus. Eruebam:* vis dicam.
CAP. VII. 51. In alieno.] *Quia non ad hanc rem proprie, de qua agitur: interuenit & intercurrit.*
52. Honestiore.] *Verbis alijs, re eadem, vt sæpe Stoici. λογομαχία est.*
53. Ætatem.] *Iuuenilem, quæ flecti potest.*
54. Inuidia crim.] *Quod attollunt & augent inimici. ipsum intuentur, non occasionem, aut caussam.*
55. Liberum arbitr.] *Atque id discrimen inter Arbitrum & Iudicem; quod ille quantum* equius melius *definit: iste, rigide, vt petitum est, & directe. Vide de Benef.* III. *cap.* VII. *Brisson.* III. *Formular.*
56. Sub formula.] *Qua agitur, petitur ve. Supra cap.* III. *Et Fabius:* Deprecatio rara est, & apud eos solos iudices, qui nulla certa pronunciandi forma tenentur.
57. Taxare.] *Æstimare quanti res sit, quæ in iudicium venit.*

MVRETVS.

1. H*IC non tam liber est, quam ἀπομνημόνευμα quoddam libri. Itaque quod quædam cohærere cum superioribus non videntur, non Seneca culpa est, sed librariorum.*
Tibi principi natus.] *Multo hoc melius, quam, vt in alijs,* notus.
Principes regésque iurent.] Iurare in verba, *Latine & eleganter dicitur.* Iuramentum facere in verba, *barbarum est. In libro vetere non erat* faciant, *& pro* iuramentum *erat* iurament. *Deleui duas litteras, & feci* iurent, *fortaßis legi poterit,* iurarent.

PINCIANVS.

1. ET, cum diceretur, audisse memini.] *Exemplar scholasticum,* & cum diceretur, audisse me memini
Et bonitatem tuam cum fortuna vt litigantem.] *Legendum arbitror,* sed bonitatem, *&c.*
Vellem nescirem litteras.] *Vetus lectio,* Vellem nescire litteras.
Quæ Rom. imperium colunt,] *Eadem* incolunt, *non* colunt.
O vocem publica generis humani innocentia dignam, cui redderetur antiquum illud seculum.] *Scribendum dispungendúmque ad hunc modum arbitror,* O vocem priscæ generis humani innocentiæ, dignam cui redderetur, *&c.*
Pietatem, integritatem.] *Vetus lectio,* pietatem integritatémque.
II. Et cuncta in similitudinem sui formabuntur.] *Quædam exemplaria* tui, *non* sui, *Alia* tuam *agnoscunt.*
A capite bona valetudo, ea transibit in omnes. Vegetata sunt.] *Prima duo verba,* à capite, *superioribus adiungenda sunt. Quæ succedunt, sic scribe ex plerisque antiquis codicibus:* Bona valitudo in omnes vegeta est. *reliqua superfluunt, ex omni scripta lectione. & mox paulo* viuit *substitue pro* iuuit.

Quid ergo

Quid ergo eſt, proptet quod bene actis dictiſque tuis.] *Legendum.* Quid ergo eſt prætet id quod, *&c. vt prior editio habebat.*

Mateтia ſecundiore exprelſſerunt ſenſus vehementes.] *Lego* fœcundiore, *non* ſecundiore, *ex exemplari Pinciano.*

Quid ergo eſt vt rato inuitus, & cum magna cunctatioue, cum multis dilationibus. Et ne forte decipiat nos ſpecioſum clementiæ nomen.] *Scribe ex omni antiqua lectione.* Quid ergo eſt? Vt raro, inuitus, & cum magna cunctatione, ita aliquando ſcribas neceſſe eſt iſtud quod tibi in odium litteras adduxit, ſed ſicut facit. cum magna cunctatione, cum multis dilationibus. Ne forte decipiat, *&c.*

Specioſum clementiæ nomen aliquando.] *Verbum* aliquando *redundat, ex eadem.* III.

Plura proponere eſt tutius.] *Mallem legeretur* Plures *quam* Plura.

Nullam vittutem cuiquam minus debito facete.] *Legendum puto* quicquam, *non* cuiquam.

Vt Buſiris ille & procruſtes.] *Exemplar academiæ,* Oſiris ille & procluites. *Exemplar Franciſcanum,* Siris ille & procuſtes. *Lego,* Sinis ille & Procruſtes, *Plutarcho, Ouidio, & pleriſque aliis.* IIII.

Hanc clementia repellit longius ſtare à ſe.] *Sic prior editio. Exemplar Pincianum,* Hanc clementia repellit, longiuſque ſtare à ſe facit.

Ne per ſpeciem clementiæ in miſericordiam incidamus.] *Pleraque verba quæ hic deſiderantur, reſtitue ex exemplari Pinciano hoc pacto,* ne pet ſpeciem ſeueritatis in crudelitatem, ne pet ſpeciem clementiæ in miſericordiam incidamus.

Quod ſi eſt quid in hac ſcientia.] *Vetus lectio.* Quod ſi eſt, quidni hæc ſcientia. V.

Æque æſtimanda.] *Scribendum* æqua, *non* æque, *ex eadem.*

Cætera omnia quæque miſetentur. Volo facere libens, & alius animo faciet.] *Ita prior editio. Quæ verba vitioſiſſime ſcripta ad hunc modum caſtiganda exiſtimo.* Cæterum omnia quæ ſi miſeretur, nolens faceret, libens & alacri animi faciet.

Et fortius laborantibus.] Fortuitis, *non* fortius, *legendum puto, vt ſequentia indicant.* VI.

Vultum quidem non deijciet, nec animum. *Sciendum multa hic verba deeſſe, ſed quæ in ſcriptis exemplaribus variè leguntur. Modo ſic:* Vultum quidem non deiiciet, neç animom ad cortuſcantis ciuis aut pannoſi aridam faciem, & obnoxiam baculo ſenectutem. *Modo ſic:* Vultum quidem non deiiciet, nec animum obtruſit cauſa rerum in pannoſam faciem, & in obnoxiam baculo ſenectutem. *Vt forte corrigendum ſit:* Vultum quidem non deiiciet, nec animum ad æruſcantis ciuis, aut pannoſi aridam faciem, & obnoxiam baculo ſenectutem.

At quare non ignoſcet vacuam.] *Sic prior editio. Scribendum puto* dicam, *non* vacuam. & *paulo poſt* debitæ *non* meritæ, *ex vetere lectione: ſicuti etiam patet circa finem libri repetitis eiſdem verbis.*

Inuidia criminis manifeſte laborantem.] *Exemplar Pincianum,* inuidiæ crimine manifeſte laborantem. VII.

Sed & quanti vult æſtimare litem.] Taxare, *non* æſtimare, *vetus lectio.*

Secundum hæc videbit perfectus ſapiens, quod ingeoium qua ratione tractandum ſit, donec in tectum praua flectantur.] *Eadem.* Videbit, quod ingenium qua ratione tractandum ſit, quomodo in tectum praua flectantur. *reliqua ſuperfluunt.*

ERASMVS.

SEcundus hic liber non videtur eſſe pars operis ſoperioris, ſed initium alterius: nec apparet eſſe perfectum, niſi quod in Seneca docti deſiderant ordinem & connexionem.

A capite bona valetudo.] Et locus hic obſcutus eſt, adiectione verborum aliquot. Primom hæc verba, *ea tranſibit.* non erant in vetuſto codice: quanquam totum hoc, *à capite bona valetudo in omnes,* ſatis apparet eſſe annotationem ſtudioſi cuiuſpiam. Quin & *formabuntur* verbum adiecticium videtur. His igitur ſoblatis, pulchre conſtabit lectio hunc in modum: *& cuncta in ſimilitudinem tui, vegeta ſunt atque erecta, aut languore demiſſa, prout animus eorum viget aut marcet.* Aut ſi non placet tantum verborum abijcere, hæc erit tolerabilis lectio, cuius occaſionem vnus codex dedit: *& cuncti in ſimilitudinem tui formabuntur. A capite bona valetudo: inde omnia vegeta ſunt atque erecta, &c.* vt in *omnes* quod habebat etiam vetuſtiſſimus Codex, vertas, in *inde omnia.* II.

OPSOPOEVS.

SEd *bonitatem tuam cum fortuna litigantem.*] Veteres membranæ, *& bonitatem tuam quam fortuna litigantem.* I.

Eædem cum prioribus edit. *Exigebat à te, vt ſcriberes.* Ita cap. II. poſtea, *aliquando ſcribas neceſſe eſt iſtud.*

Quia eſt ſine miſeria.] M. ſſ. duo, *quia & ſine animi miſeria non ſit.* Modius epiſt. XXI. ex ſuis membranis, *quia id ſine miſeria non ſit.* V.

Et quanti vult æſtimare litem.] M. ſſ. cum Pinciano, *& quanti vult, taxare litem.* VII.

GRVTERVS ET IVRETVS.

EX ANIMADVERSIONIBVS AD LIB. II. DE CLEMENTIA.

Ex Cap. II.

IN medium adduxit.] v. c. *medio* de hac locutione sup. Iuretus ad lib.3. de benef. cap. 37.

Exigebat à te, scriberes.] v. c. *exigebat vt scriberes.*

Chartam protulisset.] v. c. *pratul.sset.*

Vellem nescire litteras.] v. c. *nesc.ssem.*

Imperium incolunt.] v. c. *colunt.*

In concionem mittendum.] v. c. *concione*, quæ locutio familiaris Senecæ, vt notatum à Iureto sup. ad lib. 3. de benef. cap. 37.

O vocem priscæ generis humani innocentiæ.] v. c. *O vocem publica g. h. innocentia.*

Ex Cap. V.

Anus & ‥ uliercula sunt quæ lachrymis nocentissimorum mouentur.] Scriptura quam offendi in v. c. suspicione mouet latitare hic vitium. Itaque illam bona fide proponam, vt acutiores verum inde eruant: *Anus & aster mulierculæ lachrymis n. m.* Iuretus.

Nihil æque hominem quàm.] v. c. *Nihil æque sapientem quam.*

Ex Cap. VIII.

Clementia liberum arbitrium habet.] hoc nomine Cicero pro Roscio com. Iudicium ab arbitrio ita distinguit. *Iudicium est certa pecunia, Arbitrium incerta. Ad iudicium, &c.* quæ videre licet lectori. item Hotomanum ad lib. 4. Instit. tit. de Act. §. Actionum autem quædam bonæ. & Brissonium lib. 5. de formulis.

L. ANNÆI

L. ANNÆI SENECÆ DE VITA BEATA AD GALLIONEM FRATREM, LIBER VNVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

SENEX hunc libellum scripsit, & velut Defensionem præscripsit contra calumniatores, qui Opes & Vitam obiectabant. Beatam vitam in Virtute esse: sed hanc externa non spernere, si accedat. Sublime scriptum est, pulcherrimum in partibus, & quod monita sensusque aureos habet. Partes eius duæ sunt: Quid sit Beata vita? & Quomodo eo perueniatur? De priore, negat in Opinione aut More quærendam: per trita si itur, longius ab ea abitur. Ratio sola audienda est. ea dicit, Beatã vitam esse conuenientem naturæ suæ: id est, positam in Virtute. Non in voluptate, cum Epicuro? minime, & diffuse hunc & asseclas refellit. Vsque eo, vt nec iungi cum Virtute Voluptatem velit, & totum hoc nomen repudiet. Hæc ad Cap. xvj. Inde pars altera, Ad perueniendum igitur sola Virtus amplectenda, cetera spernenda? Negat; admitti quidem externa posse, sed non vt finem. Imo ijs qui in via adhuc sunt, & Proficientium numero, opus esse aliqua indulgentia Fortunæ. Hic priuatam suam caussam calide iam & robuste agit, & obijcientem inducit, Cur tu de virtute sic locutus, alia etiam habes? cur seruos? nummos, villas, supellectilem? Varie respondet: ac primo Sapientem se non esse, sed conari esse. Deinde alijs summatibus viris, Platoni, Zenoni, Aristoteli iam olim hæc obiecta. Atqui omnes isti non quomodo viuerent, sed viuendum esset, docebant. Ardua res Virtus. Suspiciendi, etiam qui conantur ascendere, etsi decidunt interim, aut hærent. Tum de Opibus ex professo, an habendæ Sapienti à Cap. xxj. Et asserit haberi, etsi non amari: quæsitas tamen honeste, & benigne emittendas aut emissas. Insurgit deinde in istos blacterones, & mucronem stili, Socrate inducto, stringit: sed finis deficit, & quæ vulgo attexuntur, alterius scripti sunt atque argumenti.

CAPVT PRIMVM.

VIVERE, ' Gallio frater, omnes beate volunt: sed ad peruidendum, quid sit quod beatam vitam efficiat, caligant. Adeóque non est facile consequi beatam vitam, vt ab ea quisque eo longius recedat, quo ad illam citatius fertur, si via lapsus est: quæ vbi in contrarium ducit, ipsa velocitas maioris interualli caussa fit. Proponendum est itaque primum, quid sit quod petamus: tunc circumspiciendũ est, qua contendere illo celerrime possimus: intellecturi in ipso itinere, si modo rectũ erit, quantum quotidie ² profligetur, quantóq; propius ab eo simus, ad quod nos cupiditas naturalis impellit. Quamdiu quidem passim vagamur, non ducem secuti, sed fremitũ & clamorem dissonum in diuersa vocantium, conteritur vita inter errores, breuis, etiam si dies noctésque bonæ menti laboremus. Decernatur itaque & quo tendamus, & qua: non sine perito aliquo, cui explorata sint ea, in quæ procedimus. Quoniam quidem non eadem hîc, quæ in ceteris peregrinationibus, condicio est. In illis comprehensus aliquis limes, & interrogati

incolæ, non patiuntur errare: at hic tritissima quæque via, & celeberrima, maxime decipit. Nihil ergo magis præstandum est, quàm ne, [3] pecorum ritu, sequamur antecedentium gregem, pergentes non qua eundum est, sed qua itur. Atqui nulla res nos maioribus malis implicat, quã quod ad rumorem cõponimur; optima rati ea, quæ magno assensu recepta sunt, quorúmque exempla nobis multa sunt: nec ad rationem, sed ad similitudinem viuimus. Inde ista tanta coaceruatio aliorum supra alios ruentium. Quod in strage hominum magna euenit, cum ipse se populus premit, nemo ita cadit, vt non alium in se attrahat: primi exitio sequentibus sunt: hoc in omni vita accidere, videas licet: nemo sibi tãtum errat, sed alij erroris caussa & auctor est. Nocet enim applicari antecedentibus: & dum vnusquisque mauult credere, quàm iudicare, numquam de vita iudicatur, semper creditur: versátque nos & præcipitat traditus per manus error, alienisque perimus exemplis. Sanabimur, si modo separemur à cœtu: nunc vero stat contra rationem, defensor mali sui, populus. Itaque idem euenit, quod in comitijs, in quibus eos factos prætores ijdem qui fecere mirantur, cum se mobilis fauor [4] circũegit. Eadem probamus, eadem reprehendimus. hic exitus est omnis iudicij, in quo lis

II. secundum plures datur. Cum de beata vita agitur, non est quod mihi illud [5] discessionum more respondeas: [6] *Hæc pars maior esse videtur.* ideo enim [7] peior est. Non tam bene cum rebus humanis agitur, vt meliora pluribus placeant: argumẽtum pessimi, turba est. Quæramus quid optime factum sit, non quid vsitatissimum: & quid nos in possessione felicitatis æternæ constituat, non quid vulgo, veritatis pessimo interpreti, probatum sit. Vulgum autem [8] tam clamydatos, quam coronam voco. Non enim colorem vestium, quibus prætexta corpora sunt, adspicio: [9] oculis de homine non credo. habeo melius certiúsque lumen, quo à falsis vera diiudicem. Animi bonum, animus inueniat. Hic, si vmquam illi respirare & recedere in se vacauerit; ô quam sibi ipse verum, tortus à se, fatebitur, ac dicet: Quidquid feci adhuc, infectum esse mallem: quidquid dixi, cum recogito, in multis [10] video: quidquid [11] optaui, inimicorum exsecrationem puto: quidquid timui, dij boni, quanto [12] melius fuit, quàm quod concupiui? Cum multis inimicitias gessi, & in gratiam ex odio ([13] si modo vlla inter malos gratia est) redij: mihi ipsi nondum amicus sum. Omnem operam dedi, vt me multitudini educerem, & aliqua dote notabilem facerẽ: quid aliud quàm telis me opposui, & maleuolentiæ quod morderet ostendi? Vides tu istos, qui eloquentiã laudant, qui opes sequuntur, qui gratiæ adulantur, qui potentiam extollunt? omnes aut sunt hostes, aut (quod in æquo est) [14] esse possunt. Quam magnus mirantiũ, tam magnus inuidentium

III. populus est. Quin potius quæro aliquid vsu bonum, quod [15] sentiam, non quod [16] ostendam: ista quæ spectantur, ad quæ consistitur, quæ alter alteri stupens mõstrat, foris nitent, introrsus misera sunt. Quæramus aliquid non in speciem bonum, sed solidum & æquabile, & à secretiore parte formosius. Hoc eruamus. nec longe positum est, [17] inuenietur: scire tantum opus est, quo manum porrigas. Nunc velut in tenebris vicina transimus, offensantes in ipsa, quæ desideramus. Sed ne te per circuitus traham, aliorum quidem opiniones præteribo: nam & enumerare illas longum est, & coarguere: nostram accipe. Nostram vero cum dico, [18] non alligo me ad vnum aliquem ex Stoicis proceribus: est & mihi [19] censendi ius. Itaque aliquem sequar, aliquem iubebo sententiam [20] diuidere: fortasse & post omnes citatus, nihil improbabo ex his quæ priores decreuerint, & dicam: [21] *Hoc amplius censeo.* Interim, quod inter omnes Stoicos conuenit, [22] rerum naturæ assentior ab illa non deerrare, & ad illius legem exemplúmque formari, sapientia est. Beata est ergo vita, [23] conueniens naturæ suæ: quæ non aliter contingere potest, quam si primum sana mens est, & in perpetua possessione sanitatis suæ. Deinde, si fortis ac vehemens, tum pulcherrima & patiens, apta temporibus, corporis sui pertinentiúmque ad id curiosa; non anxie tamen: rerum quæ vitam instruunt, diligens, [24] sine admiratione cuiusquam: vsura fortunæ muneribus, non seruitura. Intelligis, etiam si non adijciam, sequi perpetuam [25] tranquillitatem, libertatem: depulsis his, quæ aut irritant nos, aut territant. Nam pro voluptatibus, & pro illis quæ parua ac fragilia sunt, & in ipsis flagitiis noxia, ingens gaudium subit, inconcussum, & æquabile: tum pax & concordia animi, & magnitudo cum mansuetudine. Omnis enim ex infirmitate feritas est.

IIII. Potest aliter quoque definiri bonum nostrum, id est, eadem sententia, non iisdem comprehendi verbis. Quemadmodum idem exercitus modo latius panditur, modo in angustum coarctatur, & aut in cornua, [26] sinuata media parte, curuatur, aut recta fronte explicatur: vis illi, vtcumque ordinatus est, eadem est, & voluntas pro eisdem

partis

partibus standi: ita definitio summi boni alias diffundi potest & exporrigi, aliàs colligi, & in se cogi. Idem itaque erit, si dixero: Summum bonum est, animus fortuita despiciens, virtute lætus: aut, Inuicta vis animi, perita rerum, placida in actu, cum humanitate multa, & [27] conuersantium cura. Libet & ita definire, vt beatum dicamus hominem eum, cui nullum bonum malúmque sit, nisi bonus malúsque animus: honesti cultor, virtute contentus, quem nec extollant fortuita, nec frangant: qui nullum maius bonum eo, quod sibi ipse dare potest, nouerit, cui vera voluptas erit, voluptatum contemptio. Licet, si euagari velis, idem in aliam atque aliam faciem, salua & integra potestate, transferre. Quid enim prohibet nos beatam vitam dicere, liberum animum, & erectum, & [28] interritum ac stabilem, extra metum, extra cupiditatem positum? cui vnum bonum honestas, vnũ malum turpitudo? Cetera [29] vilis turba rerum, nec detrahens quicquam beatæ vitæ, nec adijciens, sine auctu ac detrimento summi boni veniens ac recedens. Hunc ita fundatum necesse est, velit nolit, sequatur hilaritas continua, & lætitia alta atque ex alto veniens, vt quæ suis gaudeat, nec maiora domesticis cupiat. Quid ni ista penset bene cum minutis, & friuolis, & non perseuerantibus corpusculi motibus? quo die infra voluptatem fuerit, & infra dolorem erit. Vides autem, quam malam & noxiam seruitutem seruiturus sit, quem voluptates doloréſque, incertissima [30] dominia, impotentissimáque, alternis possidebunt. V.

Ergo exeundum ad libertatem est: hanc non alia res tribuit, quam fortunæ negligentia. Tum illud orietur inæstimabile bonum, quies mentis in tuto collocatæ, & sublimitas: expulsisque terroribus, ex cognitione veri gaudium grande & immotum, comitásque & [31] diffusio animi: quibus delectabitur non vt bonis, sed vt ex bono suo ortis. Quoniam liberaliter agere cœpi, potest beatus dici, qui nec cupit, nec timet, beneficio rationis. Quoniam & saxa timore & tristitia carent, nec minus pecudes: non ideo tamen quisquam felicia dixerit, quibus non est felicitatis intellectus. Eodem loco pone homines, quos in numerum pecorum & animalium redegit hebes natura, & ignoratio sui. Nihil interest inter hos, & illa: quoniam illis nulla ratio est, his praua, & malo suo atque in peruersum solers. Beatus enim nemo dici potest, extra veritatem proiectus: beata ergo vita est, in recto certóque iudicio stabilita, & immutabilis. Tunc enim pura mens est, & soluta omnibus malis, cum non tantum lacerationes, sed etiam vellicationes effugerit: statura semper vbi constitit, ac sedem suam etiam irata & infestante fortuna vindicatura. Nam quod ad voluptatem pertinet, licet circumfundatur vndique, per [32] omnes vias influat, animúmque blandimentis suis leniat, aliáque ex aliis admoueat, quibus totos partésque nostri sollicitet: quis mortalium, cui vllum supereſt hominis vestigium, per diem noctémque titillari velit, & deserto animo, corpori operam dare?

Sed & animus quoque, [33] inquit, voluptates habebit suas. Habeat sanè, sedeátque luxuriæ & voluptatum arbiter, impleat se omnibus eis, quæ oblectare sensus solent: deinde [34] præterita respiciat, & exoletarum voluptatum memor exsultet prioribus, futurísque iam immineat, ac spes ordinet suas, & dum corpus in præsenti sagina iacet, cogitationes ad [35] futura præmittat. hoc mihi videtur miserior, quoniam mala pro bonis legere, dementia est. Nec sine sanitate quisquam beatus est: nec sanus, cui offutura pro optimis appetuntur. Beatus est ergo iudicij rectus: beatus est præsentibus, qualiacumque sunt contentus, amicúsque rebus suis: beatus is, cui omnem habitum rerum suarum ratio commendat. Vident & illi, qui summũ bonum voluptatem dixerunt, quàm turpi illud loco posuerint. Itaque negant posse voluptatem à virtute diduci, & aiunt, nec honestè quenquam viuere, vt non iucundè; nec iucundè, vt non honestè viuat. Non video, quomodo ista tam diuersa in eamdem copulam coniiciantur. Quid est, oro vos, cur separari voluptas à virtute non possit? videlicet, quod omne boni ex virtute principium est: ex huius radicibus etiam ea, quæ vos & amatis & expetitis, oriuntur. Sed si ista indiscreta essent, non videremus quædam iucunda, sed non honesta: quædam vero honestissima, sed aspera, & per dolores exigenda. VI.

Adde nunc, quod voluptas etiam ad vitam turpissimam venit: at virtus malam vitam non admittit. & infelices quidam non sine voluptate, imo ob ipsam voluptatem sunt: quod non eueniret, si virtuti se voluptas immiscuisset, qua virtus sæpe caret, nunquam indiget. Quid dissimilia, imo diuersa componitis? Altum quiddam est virtus, excelsum, regale, inuictum, infatigabile: voluptas, humile, seruile, imbecillum, caducum, cuius statio ac domicilium fornices & popinæ sunt. Virtutem in templo inuenies, in foro, in curia, pro muris stantem, puluerulentam, coloratam, callosas habentem manus: voluptatem latitantem sæpius, VII.

ac tenebras captantem; circa balnea ac sudatoria, ac loca [16] ædilem metuentia; mollem, eneruem, mero atque vnguento madentem, pallidam, fucatam, & medicamentis pollutam. Summum bonum immortale est, [17] nescit exire: nec satietatem habet, nec pœnitentiam. numquam enim recta mens vertitur: nec sibi odio est, nec quidquam mutauit [18] optima. at voluptas tunc cum maximè delectat, exstinguitur. Nec multum loci habet. itaque cito implet: & tædio est, & post primum impetum marcet. Nec id vmquam certum est, cuius in motu natura est. ita ne potest quidem vlla eius esse substantia, quod venit transitve celerrime, in ipso vsu sui periturum. Eo enim
VIII. peruenit, vbi desinat: & dum incipit, spectat ad finem. Quid, quod tam bonis, quàm malis, voluptas inest? nec minus turpes dedecus suum, quam honestos egregia delectant. Ideoque præceperunt veteres, optimam sequi vitam, non iucundissimam: vt rectæ ac bonæ voluntatis non dux, sed comes voluptas sit. Natura enim duce vtendum est: hanc ratio obseruat, hanc consulit. Idem est ergo beate viuere, & secundum naturam. Hoc quid sit iam aperiam. Si corporis dotes, & apta naturæ, conseruabimus diligenter & impauide, tamquam in diem data & fugacia; si non subierimus eorum seruitutem, nec nos aliena possederint, si corpori grata & aduenticia eo nobis loco fuerint, quo sunt in castris auxilia, & armaturæ leues. Seruiant ista, non imperent: ita demum vtilia sunt menti. Incorruptus vir sit externis, & insuperabilis, miratorque tantum sui; fidens animi, atque [39] in vtrumque paratus, [40] artifex vitæ. Fiducia eius non sine scientia sit, non sine constantia: maneant illi semel placita, nec vlla in decretis eius [41] litura sit. Intelligitur, etiam si non adiecero, compositum ordinatúmque fore talem virum, & in his quæ aget cum comitate magnificum. Erit [42] vera ratio [43] sensibus insita, & capiens inde principia. nec enim habet aliud vnde conetur, aut vnde ad verum impetum capiat, & in se reuertatur. Nam mundus quoque cuncta complectens, [44] rectorque vniuersi Deus. [45] in exteriora quidem tendit, sed tamen in totum vndique in se redit. Idem nostra mens faciat: cum secuta sensus suos, per illos se ad externa porrexerit; & illorum & sui porens sit, & (vt ita dicam) deuinciat summũ bonum. Hoc modo vna efficietur vis ac potestas, concors sibi: & ratio illa certa nascetur, non dissidens nec hæsitans in opinionibus comprehensionibusque, nec in sua persuasione. Quæ cum se disposuit, & partibus suis consensit, & (vt ita dicam) concinuit, summum bonum tetigit. Nihil enim praui, nihil lubrici superest: nihil in quo [46] arietet, aut labet. Omnia faciet ex imperio suo, nihilque inopinatum accidet: sed quidquid aget, in bonum exibit, facile & parate, & sine tergiuersatione agentis. Nam pigritia & hæsitatio, pugnam & inconstantiam ostendit. Quare audacter licet profitearis, summum bonum esse, animi concordiam. Virtutes enim ibi esse debebunt, vbi
IX. consensus atque vnitas erit: dissident vitia. Sed tu quoque, inquit, virtutem non ob aliud colis, quàm quia aliquam ex illa speras voluptatem. Primum, non si voluptatem præstatura virtus est, ideo propter hanc petitur. non enim hanc præstat, sed & hanc: nec huic laborat, sed labor eius quamuis aliud petet, hoc quoque assequetur. Sicut in aruo, quod segeti proscissum est, aliqui flores internascuntur, non tamen huic herbulæ, quamuis delectet oculos, tantum operis insumptum est: aliud fuit serenti propositum, hoc superuenit: sic voluptas non est merces, nec caussa virtutis, sed accessio: nec quia delectat, placet; sed quia placet, delectat. Summum bonum in ipso iudicio est, & habitu optimæ mentis: quæ cum suum [47] habitum impleuit, & finibus se suis cinxit, consummatum est summum bonum, nec quidquam amplius desiderat. Nihil enim extra totum est, non magis quàm vltra finem. Itaque erras, cum interrogas, quid sit illud propter quod virtutem petam? quæris enim aliquid supra summum. Interrogas, quid petam ex virtute? ipsam. nihil enim est melius: ipsa pretium sui est. An hoc parum magnum est? Cum tibi dicam, summum bonum est, infragilis animi rigor & prouidentia, & [48] subtilitas, & sanitas, & libertas, concordia & decor: aliquid etiamnum exigis maius, ad quod ista referantur? Quid mihi voluptatem nominas? Hominis bonum quæro, non ventris, qui pecudibus ac beluis
X. laxior est. Dissimulas, inquit, quid à me dicatur. Ego enim nego quemquam posse iucundè viuere, nisi simul [49] & honeste viuat: quod non potest mutis contingere animalibus, nec bonum suum cibo metientibus. Clare, inquam, ac palam restor hanc vitam, quam ego iucundam voco, non sine adiecta virtute contingere. At quis ignorat, plenissimos esse voluptatibus vestris stultissimos quosque? & nequitiam abundare iucundis, animúmque ipsum non tantum genera voluptatis praua, sed multa suggerere? In primis insolentiam & nimiam æstimationem sui,

tumorémque

tumoremque elatum supra ceteros, & amorem rerum suarum cæcum & improui-
dum; delitias fluentes, ex minimis ac puerilibus caussis exsultationem; iamdicacita-
tem, & superbiam contumeliis gaudentem; desidiam, dissolutionemque segnis ani-
mi [50] indormientis sibi. Hæc omnia virtus discutit, & [51] aurem peruellit, & volupta-
tes æstimat, antequam admittat nec quas probauit, magni pendit (vtique enim ad-
mittit) nec vsu earum, sed temperantia læta est. temperantia autem cum voluptates
minuat, summi boni [52] iniuria est. Tu voluptatem complecteris: ego compesco. tu
voluptate frueris: [53] ego vtor. tu illam summum bonum putas: ego nec bonum. tu om-
nia voluptatis caussa facis: ego nihil. Cum dico me nihil voluptatis caussa facere, [54]
de illo loquor sapiente, cui soli concedis voluptatem. Non voco autem sapien- XI
tem, supra quem quidquam est, nedum voluptas. Atqui ab hac occupatus, quomodo
resistet labori, ac periculo, egestati, & tot humanam vitam circumstrepentibus mi-
nis? quomodo conspectum mortis, quomodo doloris feret? quomodo mundi frago-
res, & tantum acerrimorum hostium, tam molli aduersario victus? Quidquid volu-
ptas suaserit, faciet. Age, non vides quam multa suasura sit? Nihil, inquis, poterit
suadere turpiter, quia adiuncta virtuti est. Non tu vides iterum, quale sit summum
bonum, cui custode opus est, vt bonum sit? Virtus autem quomodo [55] voluptatem
reget, quam sequitur: cum sequi parentis sit, regere imperantis? à tergo ponitis, quod
imperat. Egregium autem virtutis apud vos officium, voluptates [56] prægustare. Sed
videbimus, an apud quos tam contumeliose tractata virtus est, adhuc virtus sit: quæ
habere nomen suum non potest, si [57] loco cessit. interim de quo agitur, multos osten-
dam voluptatibus obsessos, in quos fortuna omnia munera sua effudit, quos fatearis
necesse est malos. Adspice [58] Nomentanum & [59] Apicium, terrarum ac maris (vt isti
vocant) bona conquirentes, & super mensam recognoscentes [60] omnium gentium
animalia. Vide hos eosdem [61] è lectis suis spectantes popinam suam, aures vocum so-
no, [62] spectaculis oculos, saporibus palatum suum delectantes. Mollibus lenibusque
[64] fomentis totum lacessitur eorum corpus: & ne nares interim cessent, [65] odoribus
variis inficitur locus ipse, in quo luxuriæ [66] parentatur. Hos esse in voluptatibus di-
ces: nec tamen illis bene erit, quia non bono gaudent. Male, inquit, illis erit: XII
quia multa interueniunt, quæ perturbant animum, & opiniones inter se contrariæ
mentem inquietabunt. Quod ita esse concedo. sed nihilominus illi ipsi stulti, & [67]
inæquales, & [68] sub ictu pœnitentiæ positi, magnas percipiunt voluptates: vt faten-
dum sit, tam longe tum illos ab omni molestia abesse, quam à bona mente: & (quod
plerisque contingit) [69] hilarem insaniam insanire, ac per risum furere. At contra sa-
pientium remissæ voluptates & modestæ, ac pæne languidæ sunt, compressæque, &
vix notabiles: vt quæ neque arcessitæ veniant, nec quamuis per se accesserint, in ho-
nore sint, neque vllo gaudio percipientium exceptæ. Miscent enim illas, & interpo-
nunt vitæ, vt ludum iocumque inter seria. Desinant ergo inconuenientia iungere, &
virtuti voluptatem implicare, per quod vitium pessimis quibusque adulantur. Ille
effusus in voluptates, [70] reptabundus semper atque ebrius, quia scit se cum voluptate
viuere, credit & cum virtute: audit enim voluptatem à virtute separari non posse: de-
inde vitiis suis sapientiam [71] inscribit, & abscondenda [72] profitetur. Ita non ab Epicu-
ro impulsi luxuriantur, sed vitiis dediti, luxuriam suam in philosophiæ sinu abscon-
dunt: & eo concurrunt, vbi audiunt laudari voluptatem. Nec æstimatur voluptas
illa Epicuri (ita enim mehercules sentio) quam sobria ac sicca sit: sed ad nomen ip-
sum aduolant, quærentes libidinibus suis patrocinium aliquod ac velamentum. Ita-
que quod vnum habebant in malis bonum, perdunt, peccandi verecundiam. Lau-
dant enim ea quibus erubescebant, & vitio gloriantur: ideoque ne resurgere quidem
adolescentiæ licet, cum honestus turpi desidiæ titulus accessit. Hoc est cur ista XIII
voluptatis laudatio perniciosa sit, quia honesta præcepta [73] intra latent: quod [74] cor-
rumpit, apparet. Mea quidem ista sententia est (inuitis hoc nostris [75] popularibus di-
cam) [76] sancta Epicurum & recta præcipere, & si propius accesseris, tristia: voluptas
enim illa ad paruum & exile reuocatur: & quam [77] nos virtuti legem dicimus, eam
ille dicit voluptati. Iubet illam [78] parere naturæ: parum est autem luxuriæ, quod
naturæ satis est. Quid ergo est? ille qui desidiosum otium, & gulæ ac libidinis [79] vices
felicitatem vocat, [80] bonum malæ rei quærit auctorem: & dum illo venit, blando
nomine inductus, sequitur voluptatem, non quam [81] audit, sed quam attulit: & vitia
sua cum cœpit putare similia præceptis, indulget illis, non timide, nec obscure: lu-
xuriatur etiam [82] inoperto capite. Itaque non dico quod plerique nostrorum, sectam

Epicuri flagitiorum magiſtram eſſe : ſed illud dico, male audit, infamis : & imme-
rito. Nec hoc ſcire quiſquam poteſt, niſi interius fuerit admiſſus: [83] frons ipſa dat lo-
cum fabulæ, & ad malam ſpem inuitat. Hoc tale eſt, quale vir fortis [84] ſtola indutus.
Conſtante tibi pudicitia, [85] virtus ſalua eſt: nulli corpus tuum [86] patientiæ vacat, ſed
in manu [87] tympanum eſt. Titulus itaque honeſtus eligatur, & inſcriptio ipſa excitans
aoimum ad ea repellenda quæ [88] ſtatim eneruant, cum venerint, vitia. Quiſquis ad
virtutem acceſſit, dedit generoſæ indolis ſpem : qui voluptatem ſequitur, videtur
eneruis, fractus, degenerans vir, perueoturus in turpia: niſi aliquis diſtinxerit illi vo-
luptates, vt ſciat, quæ ex eis intra naturale deſiderium ſiſtant, quæ præceps ferantur,
infinitæque ſint, & quo magis implentur, eo magis inexplebiles. Agedum, virtus an-
tecedat: tutum erit omne veſtigium. Voluptas nocet nimia: in virtute non eſt ve-
rendum, ne quid nimium ſit: quia [89] in ipſa eſt modus. Non eſt bonum, quod [90] ma-
XIV. gnitudine laborat ſua. Ratiooabilem porro ſortitis naturam, quæ melius res,
quam ratio proponitur? & ſi placet illa iunctura, [91] ſi hoc placet ad beatam vitam ire
comitatum? virtus antecedat, comitetur voluptas, & circa corpus, vt membra verſe-
tur. Virtutem quidem excelſiſſimam omnium voluptati tradere ancillam, nihil ma-
gnum animo capientis eſt. Prima virtus ſit, hæc ferat ſigna: habebimus nihilominus
voluptatem, ſed domini eius & temperatores erimus. aliquid nos exorabit, nihil co-
get. At hi qui voluptati tradidere [92] principia, vtroque caruere. virtutem enim amit-
tunt: ceterum non ipſi voluptatem, ſed ipſos voluptas habet cuius aut inopia tor-
quentur, aut copia ſtrangulantur. Miſeri, ſi deſeruntur ab illa: miſeriores, ſi obruun-
tur: ſicut deprehenſi io mari Syrtico, modo in ſicco relinquuntur, modo torrente
vnda fluctuantur. Euenit autem hoc nimia intemperantia, & amore cæco rei. oam
mala pro boois petenti, periculoſum eſt aſſequi. vt feras cum labore periculoque
venamur, & captarum quoque illarum ſolicita poſſeſſio eſt: ſæpe enim laniant do-
minos: ita habentes magnas voluptates. in magnum malum euaſere, captæque cepe-
re. Quæ quo plures maioreſque ſunt, eo ille minor, ac plurium ſeruus eſt, quem fe-
licem vulgus appellat. Permanere libet in hac etiamnon huius rei imagine. quemad-
modum qui beſtiarum cubilia indagat, & ----- *laqueo captare feras* magno æſtimat, &
---- *magnos canibus circumdare ſaltus*, vt illarum veſtigia premat, potiora deſerit, multiſ-
que officiis renunciat: ita qui ſectatur voluptatem, omnia poſtponit: & primam li-
bertatem negligit, ac [93] pro ventre dependit: nec voluptates ſibi emit, ſed ſe volupta-
XV. tibus vendit. Quid tamen, inquit, prohibet in vnum virtutem voluptatemque
confundi, & ita effici ſummum bonum, vt idem & honeſtum & iucundum ſit? Quia
pars honeſti non poteſt eſſe, niſi honeſtum: nec ſummum bonum habebit ſincerita-
tem ſuam, ſi aliquid in ſe viderit diſſimile meliori. Nec [94] gaudium quidem quod ex
virtute oritur, quamuis bonum ſit, abſoluti tamen booi pars eſt: ooo magis quam
lætitia & tranquillitas, quamuis ex pulcherrimis cauſſis naſcantur. Sunt enim iſta bo-
oa, ſed conſequentia ſummum bonum, non conſummantia. Qui vero voluptatis
virtutiſque ſocietatem facit, & ne [95] ex æquo quidem, fragilitate alterius boni, quid-
quid in altero vigoris eſt, hebetat: libertatemque illam [96] ita demum, ſi nihil ſe pre-
tioſius nouit, inuictam, ſub iugum mittit. Nam (quæ maxima ſeruitus eſt) incipit illi
opus eſſe fortuna: ſequitur vita anxia, ſuſpicioſa, trepida, caſuum pauens, temporum-
que ſuſpenſa momentis. Non das virtuti fundamentum graue, immobile, ſed iubes
illam in loco volubili ſtare. Quid autem tam volubile eſt, quam fortuitorum exſpe-
ctatio: & corporis, rerumque corpus afficientium varietas? Quomodo hic poteſt
Deo parere, & quidquid euenit, booo animo excipere nec de fato queri, caſuum ſuo-
rum benignus interpres, ſi ad voluptatum dolorumque puoctiunculas concutitur?
Sed nec patriæ quidem bonus tutor aut vindex eſt, nec amicorum propugnator, ſi ad
voluptates vergit. Illo ergo ſummum bonum aſcendit, vnde nulla vi detrahitur: quo
neque dolori, neque ſpei, neque timori ſit aditus, nec vlli rei quæ deterius ſummi bo-
ni ius faciat. Aſcendere autem illo ſola virtus poteſt: illius gradu cliuus iſte [97] fran-
gendus eſt: illa fortiter ſtabit, & quidquid euenerit, feret: non patiens tantum, ſed
etiam volens: omnemque temporum difficultatem, ſciet [98] legem eſſe naturæ. Et vt
bonus miles, feret vulnera, enumerabit cicatrices, & tranſverberatus telis, moriens
amabit eum, pro quo cadet, imperatorem: habebit in animo [99] illud vetus præce-
ptum: DEVM SEQVERE Quiſquis autem queritur, & [100] plorat, & gemit: impera-
ta facere vi cogitur, & inuitus rapitur ad iuſſa nihilominus. quæ autem dementia eſt,
potius trahi quam ſequi? tam mehercule, quam ſtultitia & ignorantia conditionis
ſuæ,

ſuæ, dolere, quod aliquid tibi incidit durius: aut mirari, aut indigne ferre ea, ,quæ
tam bonis accidunt quam malis. morbos dico, funera, debilitates, & cetera [101] ex tranſ-
uerſo in vitam humanam incurrentia. Quidquid [102] ex vniuerſi conſtitutione patien-
dum eſt, magno [103] excipiatur animo. ad hoc [104] ſacramentũ adacti ſumus, ferre mor-
talia: nec perturbari his, quæ vitare noſtræ poteſtatis non eſt. [105] In regno nati ſumus:
[106] Deo parere, libertas eſt. Ergo in virtute poſita eſt vera felicitas. Quid hæc XVI.
tibi ſuadebit? nequid aut bonum, aut malum exiſtimes, quod nec virtute, nec mali-
tia continget, deinde, vt ſis immobilis contra malum ex bono, vt, qua fas eſt, Deum
effingas. Quid tibi pro hac expeditione promittitur? ingentia & æqua diuinis. Nihil
cogeris: nullo indigebis: liber eris, tutus indemnis: nihil fruſtra tentabis, nihil pro-
hibeberis. Omnia tibi ex ſententia cedent: nihil aduerſum accidet, nihil contra opi-
nionem ac voluntatem. Quid ergo? virtus ad viuendum beate ſufficit, perfecta illa
[107] & diuina? Quid ni ſufficiat? imo ſuperfluit. Quid enim deeſſe poteſt extra deſide-
rium omnium poſito? quid extrinſecus opus eſt, ei qui omnia ſua in ſe collegit? Sed ei
qui ad virtutem [108] tendit, etiam ſi multum proceſſit, opus eſt tamen aliqua fortunæ
indulgentia, adhuc inter humana luctanti, dum nodum illum exſoluit, & omne vin-
culum mortale. Quid ergo intereſt? quod alij [109] alligati ſunt, alij adſtricti, alij diſtri-
cti quoque. Hic qui ad ſuperiora progreſſus eſt, & ſe altius extulit. laxam cathenam
trahit, nondum liber, iam tamen pro libero. Si quis itaque ex iſtis qui philoſo- XVII.
phiam [110] conlatrant, quod ſolent, dixerit: Quare ergo tu fortius loqueris quam viuis?
Quare ſuperiori verba ſummittis; & pecuniam neceſſarium tibi inſtrumentum exi-
ſtimas, & damno moueris; & lacrimas, audita coniugis aut amici morte, dimittis; &
reſpicis famam, & malignis ſermonibus tangeris? Quare [111] cultius rus tibi eſt, quam
[112] naturalis vſus deſiderat? cur non ad præſcriptum tuum [113] cænas? cur tibi [114] nitidior
ſuppellex eſt? cur apud te vinum ætate tua [115] vetuſtius bibitur? cur autem [116] domus
diſponitur? cur arbores, [117] præter vmbram nihil daturæ, conſeruntur? quare [118] vxor
tua locupletis domus [119] cenſum auribus gerit? quare [120] pædagogium [121] pretioſa ve-
ſte ſuccingitur? quare ars eſt apud te, [122] miniſtrare: nec temere, & vt libet, [123] collo-
catur argentum, ſed perite [124] ſeruitur, & eſt aliquis [125] ſcindendi obſonij magiſter?
Adiice, ſi vis, cur [126] trans mare poſſides? cur plura, [127] quam noſti, poſſides? turpiter
aut tam negligens es, vt non noueris pauculos ſeruos, aut tam luxurioſus, [128] vt plu-
res habeas, quam quorum notitiæ memoria ſufficiat. Adiuuabo poſtmodum conui-
cia, & plura mihi quam putas, obiiciam: nunc hoc reſpondebo tibi. Non ſum ſa-
piens, &, vt maleuolentiam tuam paſcam, nec ero. Exigo itaque à me, non vt opti-
mis par ſim, ſed vt malis melior. hoc mihi ſatis eſt, quotidie aliquid ex vitiis meis de-
mere, & errores meos [129] obiurgare. Non perueni ad ſanitatem, nc perueniam qui-
dem: delinimenta magis quam remedia podagræ meæ compono, contentus ſi ra-
rius accedit, & ſi minus [130] verminatur. Veſtris quidem pedibus comparatus, [131] de-
bilis curſor ſum. Hæc non pro me loquor: ego enim in alto vitiorum omnium XVIII.
ſum: ſed pro illo, cui aliquid [132] acti eſt. Aliter, inquit, loqueris: aliter viuis. Hoc
[133] per malignissima capita: & optimo cuique inimiciſſima, Platoni obiectum eſt, ob-
iectum Epicuro, obiectum Zenoni. Omnes enim iſti dicebant, non quemadmo-
dum ipſi viuerent, ſed quemadmodum viuendum eſſet. De virtute, non de me lo-
quor: & cum vitiis conuicium facio, in primis meis facio. cum potuero, viuam quo-
modo oportet. Nec malignitas me iſta multo veneno tincta deterrebit ab optimis.
ne virus quidem iſtud, quo alios ſpargitis, [134] vos necatis, me impediet, quo minus
perſeuerem laudare vitam. non quam ago, ſed quam agendam ſcio: quo minus vir-
tutem adorem, & ex interuallo ingenti reptabundus ſequar. Expectabo ſcilicet, vt
quidquam maliuolentiæ inuolatum ſit, cui ſacer nec Rutilius fuit, nec Cato? Cur
& aliquis non iſtis diues nimis videatur, quibus [135] Demetrius Cynicus parum pau-
per eſt? O virum acerrimum, & contra omnia naturæ deſideria pugnantem! hoc
pauperiorem, quam ceteri Cynici, quod cum ſibi interdixerint habere interdixit [136] &
poſcere. Negant ſatis egere. [137] Vides enim? non virtutis ſcientiam, [138] ſed egeſtatis
profeſſus eſt. Diodorum Epicureum philoſophum, qui intra paucos dies fi- XIX.
nem vitæ ſuæ manu ſua impoſuit, negant ex decreto Epicuri feciſſe, quod ſibi gulam
præſecuit. alij dementiam videri volunt factum hoc eius, alij temeritatem. Ille inte-
rim beatus, ac plenus bona conſcientia, reddidit ſibi teſtimonium vita excedens, lau-
dauitque ætatis in portu, & [139] ad ancoram actæ quietem: & dixit, quod vos inuiti au-
diſtis, quaſi vobis quoque faciendum ſit:

Senec.

Vixi, & quem dederat cursum fortuna, peregi.

De alterius vita, de alterius morte disputatis: & ad nomen magnorum ob aliquam eximiam laudem virorum, sicut ad occursum ignotorum hominum minuti canes, latratis. Expedit enim vobis, neminem videri bonum: quasi aliena virtus, exprobratio delictorum vestrorum sit. Inuiti splendida cum sordibus vestris confertis, nec intelligitis quanto id vestro detrimento audeatis. Nam si illi qui virtutem sequuntur, auari, libidinosi, ambitiosique sunt: quid vos estis, quibus ipsum nomen virtutis odio est? Negatis quemquam præstare quæ loquitur, nec ad exemplar orationis suæ viuere. Quid mirum? cum loquantur fortia, ingentia, omnes humanas tempestates euadẽtia? cum [140] refigere se crucibus conentur, in quas vnusquisque vestrum clauos suos ipse [141] adigit? ad supplicium tamen acti, [142] stipitibus singulis pendent. Hi [143] qui in seipsos animaduertunt, quot cupiditatibus, tot crucibus distrahuntur: & maledici in alienam contumeliam venusti sunt. Crederẽ illis, nisi quidã ex patibulo suos spectatores [144] cõ-

XX. spuerent. Non præstanr philosophi quæ loquuntur, multũ tamen præstãt, quod loquuntur, quod honesta mente concipiunt. Nã si & paria dictis agerent, quid esset illis beatius? interim nõ est, quod contẽnas bona verba, & bonis cogitationibus plena præcordia. Studiorum salutarium, etiam [145] citra effectũ, laudãda tractatio est. Quid mirũ, si non ascendunt in altum ardua aggressi? [146] sed viros suspice, etiam si decidũt, magna conantes. Generosa res est, respicientem non ad suas, sed ad naturæ suæ vires, conari alta, tentare, & mente maiora concipere, quam quæ etiam ingenti animo adornatis effici possint. Qui sibi hoc proposuit: Ego mortem eodem vultu audiam, quo [147] videbo. ego laboribus, quanticumque illi erunt, parebo, animo fulciens corpus. ego diuitias & præsentes & absentes æque contemnam: nec si aliubi iacebunt, tristior; nec si circa me fulgebunt, [148] animosior. ego fortunam nec venientem sentiam, nec recedentem. ego terras omnes tamquam meas videbo, meas tanquam omnium. ego sic viuam, quasi sciam aliis me natum: & naturæ rerum hoc nomine gratias agam. Quo enim melius genere negotium meum agere potuit? vnum me donauit omnibus? vni mihi omnes. Quidquid habebo, nec sordide custodiam, nec prodige spargam. nihil magis possidere me credam, quam bene donata: non numero, nec pondere beneficia, nec vlla, nisi accipientis æstimatione, pendam. Nunquam id mihi multum erit, quod dignus accipiet. [149] Nihil opinionis caussa, omnia conscientiæ faciam: [150] populo teste fieri credam, quidquid me nescio faciam. Edendi erit bibendique finis, desideria naturæ restinguere, non implere aluum, & exinanire. Ego amicis iucundus. inimicis mitis & facilis, exorabor antequam roger, honestis precibus occurram. Patriam meam esse mundum sciam: & præsides deos supra me, circaque me stare, factorum dictorumque censores. Quandocumque autem natura spiritum repetet, aut [151] ratio dimittet, testatus exibo, [152] bonam me conscientiam amasse, bona studia: nullius per me libertatem imminutam, [153] minime meam. Qui hoc facere propo-

XXI. net, volet, tentabit, ad deos iter faciet: næ ille, etiam si non tenuerit, *magnis tamen excidet ausis.* Vos quidem, qui virturem cultoremque eius odistis, nihil noui facitis. nam & solem lumina ægra formidant, & auersantur diem splendidum nocturna animalia, quæ ad primum eius ortum stupent, & latibula sua passim petunt, abduntur in aliquas rimas timida lucis. Gemite, & infelicem linguam bonorum exercete conuicio. instate, commordete: citius multo frangetis dentes, quam imprimetis. Quare ille philosophiæ studiosus est, & tam diues vitam agit? quare opes contemnendas dicit, & habet? vitam contemnendam putat, & tamen viuit? valetudinem contemnendam, & tamen illam diligentissime tuetur, atque optimam mauult? Et exsilium nomen vanum putat, & ait, Quid est enim mali, mutare regiones? & tamen si licet, senescit in patria? & inter longius tempus & breuius nihil interesse iudicat: tamen si nihil prohibet, extendit ætatem, & in multa senectute placidus viret? Ait ista debere contemni: non, ne habeat, sed ne solicitus habeat. [154] non abiget illa à se: sed abeuntia securus prosequetur. Diuitias quidem vbi tutius fortuna deponet, quam ibi, vnde sine querela reddentis receptura est? M. Cato cum laudaret [155] Curium & [156] Coruncanium, & sæculum illud in quo [157] censorium crimen erat, paucæ argenti [158] lamellæ, possidebat ipse [159] quadragies sestertium: minus sine dubio quam Crassus, plus tamen quam censorius Cato. Maiore spatio, si comparentur, proauum vicerat, quam à Crasso vinceretur. Et si maiores illi obuenissent opes, non spreuisset. nec enim se sapiens indignum vllis muneribus fortuitis putat. Non amat diuitias, sed [160] mauult: non in animum illas, sed in domum recipit: nec respuit possessas, sed continet, &

maio-

maiorem virtuti suæ materiam subministrari vult. Quid autem dubij est, quin XXII.
maior [161] materia sapienti viro sit, animum explicandi suum in diuitiis, quam in paupertate cum in hac vnum genus virtutis sit, non inclinari, nec deprimi: in diuitiis, & temperantia, & liberalitas, & [162] diligentia, & dispositio, & magnificentia, campum habeat patentem. Non contemnet se sapiens, etiam si fuerit minimæ staturæ: esse tamen se procerum volet. & exilis corpore, ac amisso oculo valebit: mallet tamen sibi esse corporis robur. Et hæc ita, vt sciat esse aliud in se valentius. malam valetudinem tolerabit, bonam optabit. [163] Quædam enim, etiam si in summam rei parua sunt, vt & subduci sine ruina principalis boni possint: adiciunt tamen aliquid ad perpetuam lætitiam, & [164] ex virtute nascentem. Sic illum afficiunt diuitiæ, & exhilarant, vt nauigantem secundus & [165] ferens ventus, vt dies bonus, [166] vt in bruma ac frigore [167] apricus locus. Quis porro sapientum, nostrorum dico, quibus vnum est bonum virtus, negat etiam hæc quæ indiferentia vocamus, habere in se aliquid pretij, & [168] alia aliis esse potiora? Quibusdam ex his tribuitur aliquid [169] honoris, quibusdam multum. Ne erres itaque, inter potiora diuitiæ sunt. Quid ergo, inquis, me derides, cum eundem apud te locum habeant, quem apud me? Vis scire, quam non habeant eundem locum? mihi diuitiæ si effluxerint, nihil auferent, nisi semetipsas: tu stupebis, & videberis tibi [170] sine te relictus, si illæ à te recesserint. apud me diuitiæ aliquem locum habent: apud te, summum. ad postremum, diuitiæ [171] meæ sunt: tu diuitiarum es. Desine ergo philosophis pecunia interdicere: nemo sapien- XXIII.
tiam paupertate damnauit. [172] Habebit philosophus amplas opes: sed nulli detractas, nec alieno [173] sanguine cruentas, sine cuiusquam iniuria partas, sine sordidis quæstibus, quarum tam honestus sit exitus quam introitus, quibus nemo ingemiscat, nisi malignus. In quantum vis, exaggera illas, honestæ sunt: in quibus cum multa sint quæ quisque sua dici velit, nihil est quod quisquam suum possit dicere. Ille vero fortunæ benignitatem à se non submouebit, & patrimonio per honesta quæsito nec gloriabitur, nec erubescet. Habebit tamen etiam quo glorietur, si aperta domo, & admissa in res suas ciuitate, poterit dicere: Quod quisque suum agnouerit, tollat. O magnum virum, [174] optime diuitem, si opus ad hanc vocem consonet: si post hanc [175] vocem tantundem habuerit? ita dico, si tutus & securus scrutationem populo præbuerit: si nihil quisquam apud illum inuenerit, quo [176] manus iniiciat: audacter & propalam erit diues. Sicut sapiens nullum denarium intra limen suum admittet, male intrantem: ita & magnas opes, munus fortunæ, fructumque virtutis, non repudiabit, nec excludet. Quid enim est, quare illis bonum locum inuideat? veniant, hospitentur. Nec iactabit illas, nec abscondet: alterum [177] infruniti animi est, alterum timidi & pusilli, velut magnum bonum intra [178] sinum continentis. Nec, vt dixi, eiciet illas è domo. Quid enim dicet? vtrumne, Inutiles estis; an, Ego vti diuitiis nescio? Quemadmodum etiam si pedibus suis poterit iter conficere, ascendere tamen vehiculum malet: sic si poterit esse diues, volet: & habebit vtique opes, sed tamquam leues & auolaturas: nec vlli alij, nec sibi graues esse patietur. Donabit. Quid erexistis aures? quid expeditis sinum? Donabit, [179] aut bonis, aut eis quos facere poterit bonos. Donabit cum summo consilio, dignissimos eligens: vt qui meminerit, tam expensorum quam acceptorum rationem esse reddendam. Donabit ex recta & probabili caussa. nam inter turpes iacturas malum munus est. Habebit sinum facilem, non perforatum: ex quo multa [181] exeant, nihil excidat. Errat, si quis existimat facilem rem esse XXIV.
donare. Plurimum ista res habet difficultatis, si modo consilio tribuitur, non casu & impetu spargitur. Hunc [182] promereor, illi reddo: huic succurro, huius misereor. illum [183] instruo, dignum quem non [184] diducat paupertas, nec occupatum teneat. Quibusdam non dabo, quamuis desit: quia etiam si dedero, erit defuturum. quibusdam offeram, quibusdam etiam [185] inculcabo. Non possum in hac re esse negligens, numquam magis [186] nomina facio, quam cum dono. Quid? tu, inquis, recepturus donas? imo non [187] perditurus. Eo loco sit donatio, vnde repeti non debeat, reddi possit. Beneficium collocetur, quemadmodum thesaurus alte obrutus: quem non eruas, nisi fuerit necesse. Quid [188] domus ipsa diuitis viri, quantam habet benefaciendi materiam? Quis enim liberalitatem tantum ad [189] rogatos vocat? hominibus prodesse natura iubet: serui liberine sint, ingenui an libertini, [190] iustæ libertatis, an [191] inter amicos datæ, quid refert? vbicumque homo est, ibi beneficio locus est. Potest etiam pecuniam suam intra limen suum diffundere, & liberalitatem exercere: quæ non quia liberis debetur, sed quia à [192] libero animo proficiscitur, ita nominata est.

Hæc apud sapiëtem nec vnquam in turpes indignosque impingitur, nec vnquam ita defatigata erit, vt non quotiens dignum inuenerit, quasi ex pleno fluat. Non est ergo quod perperam exaudiatis, quæ honeste, fortiter, animose, à studiosis sapientiæ dicuntur: & hoc primum attendite. [193] Aliud est, studiosus sapientiæ: aliud, iam adeptus sapientiam. Ille tibi dicet: Optime loquor, sed adhuc inter mala volutor plurima. Non est, quod me [194] ad formulam meam exigas: cummaxime facio me [195] & formo, & ad exemplar ingens attollo, si processero, quantum proposui, exige, vt dictis facta respondeant. Assecutus vero humani boni summam, aliter tecum aget, & dicet: Primum, non est, quod tibi permittas de melioribus ferre sententiam. mihi iam quod argumentum est recti contigit, malis displicere. Sed vt tibi rationem reddam, quam nulli mortalium inuideo, audi quid promittam, & quanti quæque æstimem. Diuitias nego bonum esse: nam si essent, [196] bonos facerent. nunc quoniam quod apud malos deprehenditur, dici bonum non potest; hoc illis nomen nego. ceterum

XXV. & habendas esse, & [197] vtiles, & magna commoda adferentes, fateor. Quid ergo sit, quare illas non in bonis numerem, & quid in illis præstem aliud, quam vos, quoniam inter vtrusque conuenit habendas, audite. Pone in opulentissima me domo, pone aurum argentumque in promiscuo vsu sit: non suspiciam me ob ista, quæ etiam si apud me, extra me tamen sunt. In [198] sublicium pontem me transfer, & inter egentes abige: non ideo tamen me despiciam, quod in illorum numero consideo, qui manum ad stipem porrigunt. quid enim ad rem, an frustum panis desit, cui non deest mori posse? Quid ergo est? domum illam splendidam malo, quam pontem. Pone [199] in instrumentis splendentibus, & delicato apparatu: nihilo me feliciorem credam, quod mihi [200] molle erit amiculum, quod [201] purpura conuiuis meis substernetur. Nihilo miserior ero, si lassa ceruix mea in manipulo fœni acquiescet, si super Circense [202] tomentum, per suturas veteris lintei effluens, incubabo. Quid ergo est? malo quid mihi animi sit ostendere, [203] prætextatus & [204] candidatus, quam nudis scapulis [205] & fœtentibus. Vt omnes mihi dies ex voto cedant, nouæ gratulationes prioribus subtexantur: non ob hoc mihi placebo. Muta in contrarium hanc indulgentiam temporis: hinc illinc percutiatur animus, damno, luctu, incursionibus varis, nulla hora sine aliqua querela sit: non ideo me dicam inter miserrima miserum, non ideo aliquem execrabor diem [206] prouisum est enim à me, ne quis mihi ater dies esset. Quid ergo est? malo gaudia temperare, quam dolores compescere. Hoc tibi ille Socrates dicet: Fac me victorem vniuersarum gentium: [207] delicatus ille Liberi currus triumphantem vsque [208] ad Thebas à solis ortu vehat: iura reges [209] Persarum perant: me hominem esse tum maxime cogitabo, [210] cum Deus vndique consalutabor. Huic tam sublimi fastigio coniunge protinus præcipitem mutationem: in alienum imponar [211] ferculum exornaturus victoris superbi ac feri pompam: non humilior sub [212] alieno curru agar, quam in meo steteram. Quid ergo est? vincere tamen, quam capi malo. Totum fortunæ regnum despiciam: sed ex illo, si dabitur electio, molliora sumam. Quidquid ad me venerit, bonum fiet: sed malo faciliora ac iucundiora veniant, & minus vexatura tractantem. Non est enim quod vllam existimes esse sine labore virtutem: sed quædam virtutes [213] stimulis, quædam [214] frænis egent. Quemadmodum corpus in [215] procliuo retineri debet, in ardua impelli: ita quædam virtutes in procliui sunt, quædam cliuum subeunt. An dubium sit, quin ascendat, niratur, obluctetur patientia, fortitudo, perseuerantia, & quæcumque alia duris opposita virtus est, & fortunam subigit? Quid ergo? non æque manifestum est per deuexum ire libertatem, temperantiam, mansuetudinem? In his continemus animum, ne prolabatur: in illis exortamur, incitamusque. Acerrimas ergo paupertati adhibebimus, illas quæ [216] pugnare sciunt, fortiores: diuitiis illas diligentiores, quæ suspensum gradum ponunt, & [217] pondus suum sustinent. Cum hoc ita diuisum sit, malo has in vsu mihi esse, quæ exercendæ tranquillius sint, quam eas quarum experimentum sanguis & sudor est. Ergo non ego, inquit sapiens, aliter viuo quam loquor, sed vos aliter auditis. Sonus tantummodo verborum ad aures vestras peruenit: quid significet, non quæritis. Quid ergo inter me stultum, &, te sapientem interest, si vterque habere volumus? plurimum [218] Diuitiæ enim apud sapientem virum in seruitute sunt: apud stultum in imperio. sapiens diuitiis nihil permittit: vobis diuitiæ omnia. Vos, tamquam aliquis vobis æternam possessionem earum promiserit, assuescitis illis, & cohæretis: sapiens tunc maxime paupertatem meditatur, cum in mediis diuitiis constitit. Numquam imperator ita paci credit, vt non se præparet bello: quod [219] etiamsi non geritur

XXVI.

indictum

indictum est. Vos domus formosa, tamquam nec ardere nec ruere possit, insolentes: vos opes, tamquam periculum omne transcenderint, maioresque sint quam quibus consumendis satis virium habeat fortuna, obstupefaciunt. Otiosi diuitiis luditis, nec prouidetis illarum periculum. sicut [220] barbari plerumque inclusi, & [221] ignari machinarum, segnes laborem obsidentium spectant, nec quo illa pertineant, quæ ex longinquo instruuntur, intelligunt. Idem vobis euenit. marcetis in vestris rebus: nec cogitatis, quot casus vndique immineant, iamiamque pretiosa spolia [222] laturi. Sapienti quisquis abstulerit diuitias, omnia illi sua relinquet: viuit enim [223] præsentibus lætus, futuri securus. Nihil magis, Socrates inquit, aut aliquis alius, cui idem ius aduersus humana atque eadem potestas est, persuasi mihi, quam ne ad opiniones vestras [224] actum vitæ meæ flecterem. Solita conferte vndique verba: non conuiciari vos putabo, sed vagire velut infantes miserrimos. Hæc dicet ille, cui sapientia contigit: quem animus vitiorum immunis increpare alios, non quia odit, sed in remedium, iubet. Adiiciet his illa: Existimatio me vestra non meo nomine, sed vestro mouet. odisse, & lacessere virtutem, bonæ spei [225] eiuratio est. Nullam mihi iniuriam facitis. sicut [226] ne diis quidem hi, qui aras euertunt: sed malum propositum apparet, malumque consilium, etiam vbi nocere non potuit. Sic vestras hallucinationes fero, quemadmodum Iupiter optimus maximus ineptias poëtarum: quorum alius illi [227] alas imposuit, alius [228] cornua: alius adulterum illum induxit, & [229] abnoctantem: alius sæuum [230] in deos, alius iniquum in homines: alius raptorem ingenuorum, corruptoremque, & [231] cognatorum quidem: alius [232] parricidam, & regni alieni paternique expugnatorem. Quibus nihil aliud actum est, quam vt pudor hominibus peccandi demeretur, si tales deos credidissent. Sed quamquam ista me nihil lædant, vestra tamen vos moneo caussa: suspicite virtutem. Credite his, qui illam diu secuti, magnum quiddam ipsos, & quod in dies maius appareat, sequi clamant. Et ipsam vt deos, & professores eius vt antistites colite: & quotiens mentio sacra litterarum interuenerit, [233] fauete linguis. Hoc verbum non, vt plerique existimant, [234] à fauore trahitur: sed imperatur silentium, vt rite peragi possit sacrum, nulla voce mala obstrepente.

XXVII. Quod multo magis necessarium est imperari vobis, vt quotiens aliquid ex illo proferetur oraculo, intenti & compressa voce audiatis. Cum [235] sistrum aliquis concutiens ex imperio mentitur, cum aliquis [236] secandi lacertos suos artifex, brachia atque humeros [237] suspensa manu cruentat; cum aliqua [238] genibus per viam repens [239] vlulat, [240] laurumque [241] linteatus senex, & medio [242] lucernam die præferens, conclamat, iratum aliquem deorum; concurritis & auditis, & [243] diuinum esse cum, inuicem mutuum alentes stuporem, adfirmatis. Ecce Socrates ex illo carcere, quem intrando purgauit, omnique honestiorem curia reddidit, proclamat: Quis iste furor? quæ ista inimica diis hominibusque natura est? infamare virtutes, & malignis sermonibus sancta violare? Si potestis, bonos laudate: si minus, transite. Quod si vobis exercere tætram istam licentiam placet, alter in alterum incursitate. nam cum [244] in cælum insanitis, non dico sacrilegium facitis, sed operam perditis. Præbui ego aliquando [245] Aristophani materiam iocorum: tota illa comicorum poëtarum manus in me venenatos sales suos effudit. Illustrata est virtus mea, per ea ipsa, per quæ petebatur. [246] produci enim illi & tentari expedit: nec vlli magis intelligunt quanta sit, quam qui vires eius lacessendo senserunt. Duritia silicis nulli magis, quàm ferientibus, nota est. Præbeo me non aliter, quam rupes aliqua in [247] vadoso mari destituta, quam fluctus non desinunt vndecumque moti sunt verberare: nec ideo aut loco eam mouent, aut per tot ætates crebro incursu suo consumunt. Assilite, facite impetum: ferendo vos vincam. In ea, quæ firma & insuperabilia sunt, quidquid incurrit, [248] malo suo vim suam exercet. Proinde quærite aliquam mollem cedentemque materiam, in quam tela vestra figantur. Vobis autem vacat aliena scrutari mala, & sententias ferre de quoquam? Quare hic philosophus laxius habitat? quare hic lautius cænat? [249] Papulas obseruatis alienas, ipsi obsiti plurimis vlceribus. Hoc tale est, quale si quis pulcherrimorum corporum næuos aut verrucas derideat, quem fœda scabies depascitur. Obiicite Platoni, quod [250] petierit pecuniam: Aristoteli, quod [251] acceperit: Democrito, quod [252] neglexerit: Epicuro, quod [253] consumpserit: [254] mihi ipsi [255] Alcibiadem & Phædrum obiectate. O vos [256] vsu maxime felices, cum primum vobis imitari vitia nostra contigerit! Quin potius mala vestra circumspicitis, quæ vos ab omni parte confodiunt, alia grassantia extrinsecus, alia in visceribus ipsis ardentia? Non eo loco res

humanæ sunt, etiam si statum vestrum parum nostis, vt vobis tantum otij supersit, vt
XXVIII. in probra meliorum agitare linguam vacet. Hoc vos non intelligitis, & alienum fortunæ vestræ vultum geritis: sicut plurimi, quibus in circo aut in theatro desidentibus, iam funesta domus est, nec annunciatum malum. At Ego ex alto prospiciens, video quæ tempestates aut immineant vobis, paullo tardius rupturæ nimbum suum, aut iam vicinæ, vos ac vestra rapturæ, propius accesserint. Quid porro, nónne nunc quoque (etiam si parum sentitis) turbo quidam animos vestros rotat, & inuoluit, fugientes, petentesque eadem, & nunc in sublime alleuatos, nunc in infima allisos [417] rapit?

COMMENTARII AD LIBRVM SENECÆ,

de vita beata.

I. LIPSIVS.

CAP. I. 1. Gallio.] *Est is, qui antea Nouatus. Adoptatus fuit à Iunio Gallione Oratore haud ignobili, quem Seneca pater sæpicule citat, &* nostrum *appellat: id est, amicum & popularem. Ne confunde igitur cum isto. quem noster iterum* fratrem *vocat Præfat. Quæst. Nat. lib.* IV.

2. Profligetur.] *Libris hoc credamus. nam alij* proficiamus *substituerunt, insolentia eius significati. Atqui (Agellius reclamet licet, lib.* XV. *cap.* V.) *rectum est, & Augustæo æuo vsurpatum. Liuius* XXI. Ita fortasse decuit, deos ipsos committere ac profligare bellum, nos autem commissum ac profligatum conficere. *Ipse Augustus in lapide:* Cœpta profligatáque opera à patre meo. *Tacitus, atque alij, sæpe. Est igitur Profligare, afficere & aliquousque perducere, etsi non ad finem. Ita hic.*

3. Pecorum ritu.] *Pulchra imago. quæ Catoni seniori placita in populum. Nam aiebat (Plutarchus auctor)* Similem esse populum Rom. gregi pecorum. quæ singulæ non parent, sed vniuersa ductorem aliquem vnum sequuntur: ita vos, inquit, quorum consilio priuatim nemo vtatur, hos, in concionem cœtumque coacti, sequimini.

4. Circumegit.] *Vel à ventis, aut velis, aut equis.*

CAP. II. 5. Discessionum.] *Sententiæ in Senatu, voce, discessione, manu. Primum, vbi dicebant interrogati, Assentio: alterum, vbi duabus pluribusve diuersis sententijs dictis, Consul compendij caussa Discessionem permittebat: id est, singuli conferrent se ad subsellia, in quibus auctores sententiarum sedebant. Id erat,* pedibus in sententiam ire. *Tertium, vbi sublata manu significabant se assentiri, sedibus suis manentes.*

6. Hæc pars.] *Solennia verba, quæ Consul numeratis in quaque parte Senatoribus, pronunciabat. Prudentius:*

Seruemus leges patrias, infirma minoris
Vox cedat numeri, paruaque in parte silescat.

7. Peior est.] *Seneca alibi:* Quid præstat philosophia? vt malis tibi placere, quàm populo: vt æstimes iudicia, non vt numeres.

8. Tam chlamydatos.] *Non intellego, nec pro more hoc Romano est. Maneo in veteri mea coniectura:* tam candidatos, quàm coloratos. *Nam honestiores, & qui non è vulgo, in veste candida erant: ipsum vulgus, pullati, sordidati, id est colorati. Sane etiam Veneta editio vetus* coloratos *habet. De* candidatis *autem, alter locus Senecæ firmat hoc libro cap 25. Quid, quod ipse hic subiungit,* Non enim colorem vestium adspicio? *ergo palam eo refert. Vide, sodes, Electa nostra, lib. 1. cap.* XIII.

9. Oculis.] *Qui ad interiorem hominem, id est verum, non penetrant.*

10. Video.] *Quo sensu? ego non elicio. Vellem,* rideo, *vel* rubeo. *Ipsa verba mea cum recogito, ridicula vel erubescenda sunt. At Gruterus argutè,* muris inuideo: *quasi siluisse mallem. & mutus fuisse.*

11. Optaui.] *Iuuenalis:*

Euertere domos totas, optantibus ipsis.
Dij Faciles.

12. Melius.] *Meus & quidam,* leuius.

13. Si modo.] *Corrigit, quia infidi & insidiosi mali inter sese. Sallustius:* Inter bonos amicitia, inter malos factio est.

14. Esse possunt.] *Ideo Chilonis hoc monitum:* Ita ames, tãquam osurus, ita oderis, tamquam amaturus

CAP. III. 15. Sentiam.] *In animo.*

16. Ostendam.] *In apparatu, & pompa.*

17. Inuenietur.] *Meus,* inuenire. *Distinguam:* nec longe positum est inuenire. *phrasi Græcissante, de qua alibi.*

18. Non alligo.] *Idem epist.* XLV. Non enim cuiquam me mancipaui, nullius notam fero. multum magnorum virorum iudicio eredo, aliquid & meo vindico.

19. Censendi.] *Verbum Senatorum:* De ea re ita censeo.

20. Diuidere.] *Manet in ista re Curiæ. Cum igitur vna sententia plura complectebatur, quorum vnum probarem, aliud minime, verbo recepto dicebam,* Diuide: *id est, de singulis seorsum referatur. Seneca epist.* XXI. Cum censuit aliquis, quod ex parte mihi placeat, iubeo illum diuidere sententiam, & sequor.

Hoc amplius.] *Item formula Senatoria. vt in Cicerone, Philipp.* XIII. C. Seruilio assentior, & hoc amplius

amplius censeo. *Seneca III. Quæst. Natur. cap.* XV. Quædam ex istis sunt, quibus assentiri possum, sed hoc amplius censeo.

22. Rerum naturæ.] *Miror esse, qui hæc suspecta habeant, nam ipsum caput doctrinæ Stoicæ, Naturam sequi: id est Deum. Ideo noster eum additione,* Naturam rerum *dixit. Vide me in Manud.* II. *Dissert.* XVI.

23. Conuenient.] *Nam summum bonum & Finem hominis Stoici in eo ponunt. Chrysippus,* τὸ τέλος εἶναι ἀκολούθως τῇ φύσει ζῆν: Finem esse, conuenienter naturæ viuere. *Nos diffuse* II. *Manud. Dissert.* XIV.

24. Sine admiratione.] *Damnat? Aristoteles approbat:* Διὰ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι, καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον, ἤρξαντο φιλοσοφεῖν: Admiratione moti homines, & nunc & olim, cœperunt philosophari. *Atque hæc bona est, quæ res causasque inquirit: aliam damnat, quæ humana & externa æstimat, afficitque, mirari. Noster iterum epist.* XLV. Beatum esse, cui omne bonum in animo est, erectum, excelsum, mirabilia calcantem. *Mirabilia nempe vulgo. Horatianum istuc facit:* Nil admirari.

25. Tranquillitatem.] *Annexum ei fructum. Imo epist.* XCII. Quid est beata vita? securitas & perpetua tranquillitas: *quæ descriptio ab effectu est.*

CAP. IV. 26. Sinuata.] *In Luna crescentis faciem.*

27. Conuersantium.] *Quia sapiens est in commune bonus, vt poëta: & vt noster, De clem.* I. *cap.* 3. Homo, sociale animal, communi bono genitus. *Vide ibi.*

28. Interritum.] *Cicero* V. Tuscul. Volumus eum, qui beatus sit, tutum esse, inexpugnabilem, septum atque munitum: non vt paruo metu præditus sit, sed vt nullo.

29. Vilis turba.] *Statius:*

—nos vilis turba, caducis.
Deseruire bonis, semperque optare parati,
Spargimur in casus.

CAP. V. 30. Dominia.] *Pro dominis ipsis, vt Seruitia. Malim etiam* inertissima, *ad voluptatem.*

31. Diffusio.] Διάχυσις ψυχῆς: dilatatio. *Latina vox ad* Serenitatem *etiam valet.*

32. Omnes vias.] *Sensuum.*

CAP. VI. 33. Inquit.] *Ab Epicuro aliquis: & tota hæc disputatio in illum est, diffusa, nimis.*

34. Præterita.] *Epicuri dogma, Ciceroni tactum* II. *de Finib.* Sapientem & præsentibus voluptatibus frui, & recordari præteritas, & cogitatione præcipere futuras.

35. Futura.] *An* futuram.

CAP. VII. 36. Ædilem metuentia.] *Nam Ædilibus cura popinarum, fornicum, & eorum quæ ad libidines, luxum, aleam spectabant. Notaui ad* II. *Annal. Taciti, sub finem. Adde Martialem* V. *epigram. vlt.* Arcana modo raptus è popina, Ædilem rogat, vdus aleator. *&* XIV. *epigr.* I.

37. Nescit exire.] *Meus,* escire. *potest* Exire *esse pro* Perire: *vnde* Exitium.

38. Optima.] *Ipsa optima, nihil mutauit: quia non videt melius.*

CAP. VIII. 39. In vtrumq.] *Mori aut viuere.*

40. Artifex.] *Qui formare sibi vitam possit, & omnem suauem reddere.*

41. Litura fit.] *Nihil deleat, aut pœnitentia mutet.*

42. Vera ratio.] *Nostra, non illa communis* Recta ratio.

43. Sensibus insita.] *Vt per eos, non secundum eos, agat. Initium à sensibus capit, (quod ad nos quidem attinet) non in iis sistit aut desinit. Vide quædam epist. vlt.*

44. Rectorque vniuersi.] *Etiámne Deus in exteriora tendit, sed corporeus nempe ille Deus, &* rector vniuersi (*vt hic*) *id est* τὸ ἡγεμονικὸν, *sive Principale. Quod alii Stoicorum (variant enim heutri)* Cælum *ipsum dicunt, alii* Solem, *Chrysippus* purissimam ætheris partem.

45. In exteriora.] *Quæ? Stoico sensu.* Vacuum. *Nam* Mundus & Vniuersum (κόσμος καὶ τὸ πᾶν) differunt. τὸ γὰρ πᾶν λέγεται, τό, τε σὺν τῷ κόσμῳ, καὶ τὸ ἔξωθεν κενὸν, σῶμα: Vniuersum dicitur, id quod ex Mundo, & exteriore Vacuo, simul constat. *Itaque videtur Mundus cum mouetur in extima tendere, sed orbe suo in se redit, aut potius manendo manet.*

46. Arietet.] *In prauo:* LABET, *in lubrico.*

CAP. IX. 47. Habitum impleuit.] *Ita in meo opt. libro, nec Muretus supposuit, vt censent. Videtur dicere, Virtutem quidem in animo, & habitum esse: sed cum vsus accessit, & tum se exseruit, plenam censeri. Cicero tale* I. *Academ.* Zeno aiebat, non vsum modo virtutis, sed habitum ipsum per se esse præclarum. nec tamen virtutem cuiquam adesse, quin ea semper vteretur. *Alii tamen libri*, quæ cum sinum impleuit: *alii*, cum sinum. *Nec male è sequentibus*, quæ cum sinum ambitum. *Vide me* III. *Manud. Dissert.* III.

48. Subtilitas.] *Muretus eicerat, sed libri omnes reuocant. Haud aptum est, fateor: sed facendum puto,* sublimitas. *Supra cap.*4. Tunc orietur illud inæstimabile bonum, quies mentis, & sublimitas.

CAP. X. 49. Et honeste.] *Ipsa verba Epicuri, in epistola ad Menœceum:* οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν, ἄνευ τοῦ φρονίμως, καὶ καλῶς καὶ δικαίως ἄνευ τοῦ ἡδέως. συμπεφύκασι γὰρ αἱ ἀρεταὶ τῷ ζῆν ἡδέως, καὶ τὸ ζῆν ἡδέως τούτων ἐστὶν ἀχώριστον: Non est iucunde viuere, nisi simul prudenter & honeste: neque iuste, nisi iucunde. Cognatæ enim iunctæque virtutes sunt iucundæ vitæ, & ipsa hæc separari ab illis non potest.

50. Indormientis sibi.] *Vni sibi vacantis, publica & aliena spernentis.*

51. Aurem peru.] *Id est, admonet, excitat, serio cogitare iubet.*

52. Iniuria est.] *Ex vestro Epicureorum sensu, qui Bonum in voluptate ponitis. Si hanc minuit, ergo ipsum.*

53. Ego vtor.] *Eo discrimine Florus lib.* II. *de Annibale, post Cannensem pugnam:* Cũ victoria posset vti, frui maluit, relictaque Roma Campaniam Tarentũque peragrare. *Augustinus,* Deo nos frui, alus vti *dixit.*

54. De illo.] *Non de me, qui nondum eo veni.*

CAP. XI. 55. Voluptatem reget.] *Vide in hanc sententiam* IV. *De Benef. cap.* II.

56. Prægustare.] *Qui ipsi fungi officio prægustatoris, & explorare an innoxia sint. Cleanthis huic rei imago in Cice-*

rone II. *De Finib.* Iubebat eos, qui audiebant, secum ipsos cogitare pictam in tabula Voluptatem, pulcherrimo vestitu & ornatu regali, in solio sedentem: præsto esse virtutes, vt ancillulas, quæ nihil aliud agerent, nullum suum officium ducerent, nisi vt voluptati ministrarent, & eam ad aurem admonerent, nequid imprudens perficeret, è quo oriretur aliquis dolor.

57. Loco cessit.] *Primo illo & summo.*

58. Nomentanum.] *Gulonem sub Augusto notum: de quo Horatius sæpicule.*

59. Apicium.] *Scientiam popinæ professum. Noster Consol. ad Helu. cap. X. ego ad Annal. Taciti.*

60. Omnium gentium.] *Cum pisces & volucres ab omni orbe peterent. Seneca ad Helu. cap. IX.* Omnes regiones peruagantur, maria traijciunt, & cum famem exiguo possint sedare, magno irritant.

61. Electis.] *Valde variant libri, & suppositum est. Meus:* eosdem esuccessores exspectantes. *Alij,* eosdem esuros exspect. *Alij,* eosdem esuccensuros exp. *denique alij,* eosdem successuros, *sine* esu tessurós. *Quid hæc monstra portendunt? an,* esu censores spectantes? *vt iocose formet & appellet censores quosdam in edendo: cum fastidio & dilectu omnia inspicientes. An vates alius magis vera?*

62. Vocum.] *Symphonia mensali.*

63. Spectaculis.] *Nam mimos, citharœdos, psaltrias, & id genus adhibebant.*

64. Fomentis.] *Ad vestes, aut strata, & puluillos? an magis ad tractatores hoc refers, de quibus epist. 66. in fine?*

65. Odoribus.] *Plautus:* Sternite lectos, incendite odores *Apud Athenæum, pueri ad mensam στεφάνους, καὶ μύρα, καὶ θυμιάματα,* coronas, vnguenta, & odores *apportant.*

66. Parentatur.] *Videntur enim sepulchrales epulæ, quia velut mortui efferuntur. Epist. 122.* Non conuiuátur, sed iusta sibi faciunt. *epist. 12.* Cum se funereis illis epulis sepelisset, quasi sibi parentaret.

CAP. XII. 67. Inæquales.] *Modo in gaudio, modo tristitia, nunc depressi, nunc elati.*

68. Sub ictu.] *Quos pœnitentia statim tanget. De Benef. II. cap. XXIX. & alibi.*

69. Hilarem in san.] *Epist.* XXIX. Gaudebo, tamquam in malis, quod illi genus insaniæ hilaræ contigerit.

70. Reptabundus.] *A Pinciani coniectura est. meus & alij scripti,* raptabundus; *ego vellem,* ructabundus.

71. Inscribit.] *Titulum imponit, & Epicureum se facit.*

72. Profitetur.] *Iactat & vltro profert, vt laudanda. Amo voluptatem & sequor: quidni? Epicuro summũ bonũ.*

CAP. XIII. 73. Intra latent.] *In penetralibus doctrina eorum quærenda.*

74. Corrumpit.] *Ipsum Voluptatis nomen, & laudatio.*

75. Popularibus.] *Stoicis. Populares sunt, eiusdem populi, factionis, sectæ, Sallustius:* Catilina cum ad insurandum populares sceleris sui adigeret. *Iterum:* Quod factum populares coniurationis concusserat.

76. Sancta Epic.] *Epistolam* XXXIII. *vide, & sæpius.*

77. Nos virturi.] *Nam Stoicorum est, Ad naturam viuere.*

78. Parere nat.] *Vide epist.* IV. *sub finem.*

79. Vices.] *Alternis ventri & peni vacare.*

80. Bonum.] *Philosophum.*

81. Audit.] *Ab illis discit.*

82. Inoperto.] *Nam qui pudent, caput fere operiunt, vt fallant. Plautus Curcul.* Tum isti Græci palliati, capite operto qui ambulant.

83. Frons ipsa.] *Primus aditus & adspectus.*

84. Stola.] *Quod muliebre vestimentum, ad talos demissum. Cinadi autem vti solent tunicis demissitijs.*

85. Virtus salua.] *Manuscripti omnes,* veritas. *Lego,* veritas salua esto. *Cum pudicus sis, inquit, ne da locum mendacio aut infamiæ, externo gestu.*

86. Patientiæ.] *Alij,* impudicitiæ, *sed interpretamentum est. Patientes, pathici.*

87. Tympanum.] *Molles gestabant, & Galli matris deûm. Plautus Pœnulo:* Cur non adhibuisti, dum istæc loquereris, tympanum? Nam te cinædum magis arbitror esse, quam virum. *Idem Trucul.* Mœchum malacum, cincinnatum, tympanotribam. *Virgil. 9.*

Tympana vos buxusque vocat Berecynthia matris. Idææ.

88. Statim eneruant.] *Meus breuior:* quæ statim venerunt vitia. *itemque aliquot alij scripti. Interpolata hæc agnosco.*

89. In ipsa.] *Malim deleta vocula,* quia ipsa est modus. *Vide Senec epist. 67.*

90. Magnitudine.] *Liuianum:* Res Romana ab exiguis profecta initiis, eo creuit, vt iam magnitudine laboret sua. *Lucanus:*

Nec se Roma ferens.

CAP. XIV. 91. Si hoc placet.] *Glossematium censet Pincianus, vsque ad verbum* Virtus.

92. Principia.] *A militia est. qui eam in prima acie posuerunt, inter ductores.*

93. Pro ventre.] *Cibi caussa alteri se mancipat: vt parasiti, & id genus.*

CAP. XV. 94. Gaudium.] *Quod, ex Stoicorum sensu & sermone, soli sapienti conuenit: at non voluptas. Vide Manud.* III. *Dissert.* V.

95. Ex æquo.] *Sic legendum, nempe, vt Voluptas praeat, pro Epicuri mente, & nec pari quidem passu cum Virtute incedat.*

96. Ita demum.] *Id est, ea lege & hactenus inuicta est Virtus, si nihil ei anteponitur: si aliquid, iacet.*

97. Frangendus.] *Minuendus. quod fit, dum scanditur; & vbi superaueris, definit cliuus esse.*

98. Legem esse.] *Deum & fata vnmisisse.*

99. Illud vetus.] *Quod Pythagora Boëthius asserit,* I. *de Consol. Prosa* 4. Instillabas auribus cogitationibúsque cottidie meis Pythagoricum illud, Ἕπου θεῷ. *Plutarchus, itemque Cicero, alicui è* VII. *Sapientibus tribuunt. ifr* 4. *de Finib.* Quæque sunt vetera præcepta sapientum, qui iubent Tempori parere, & Sequi deum,

deum,& Se noscere, & Nihil nimis. *Non dubiè hæc antiqua, & à capite Sapientiæ, id est ipso Deo, insita. Stoici interdum sic locuti, vt hoc ipsum dicerent hominis Bonum siue Finem esse. Arrianus 1. Dissert. cap. XX.* Τί δὲ ἐχρῆν μακρὸν εἰπεῖν, ὅτι τέλος ἐστὶ τὸ ἕπεσθαι θεοῖς; Quid longum est dicere, finem esse, sequi Deos? *Hoc ex doctrina Zenonis: quid Zenonis? etiam Moysis, vt ait Philo, de Migratione Abrah:* τέλος οὖν ἐστὶ κατὰ τὸν ἱερώτατον Μωϋσῆν, τὸ ἕπεσθαι θεῷ Finis secundum sanctissimum Moysem, Sequi Deum.

100. Plorat.] *Vide similia in Arriani Dissert. II. cap. XVI. sub finem.*

101. Ex transuerso.] *A deo & fato, non à culpa aut consilio.*

102. Ex vniuersi.] *Occultum dogma Stoicum. omnia inter se nexa, & serie occulta caussarum prodire, euenire: nec remedium ijs, nisi ferre.*

103. Excipiatur.] *Placet. tamen libri aliter:* magno visu eripiatur, *vel* nisu. *Forte,* magno nobis excipiatur.

104. Sacramentum , *A militia. vt illi adacti sequi signa, & Imperatori obsequi: ita hic iuratur, ferre quæ homini eueniunt.*

105. In regno] *Fortunæ, aut verius fati.*

106. Deo parere.] *Dictum aureum. cui Philo consonat (de Regno)* τὸ δουλεύειν θεῷ, οὐκ ἐλευθερίας μόνον, ἀλλὰ καὶ βασιλείας ἄμεινον: Deo parere non libertate solum, sed regno præstantius est.

CAP. XVI. 107. Et diuina?] *Velim distingui:* beate sufficit? perfecta illa & diuina quidni sufficiat? imo superfluat.

108. Tendit.] *Nondum sapienti, sed* τῷ προκόπτοντι, *siue* proficienti.

109. Alligati.] *Nota discrimina, inter* Alligari, Adstringi, Distringi. *Primum, mollius; istud, arctius: tertium, varie & non vno vinclo.*

CAP. XVII. 110. Conlatrant.] *Canicula & dicaces, vt multi hodie: & iudicia me tardant aut sistunt, cum scribo.*

111. Cultius rus.] *Hæc omnia in se, & mox pro se, noster. De rure autem & agris, ipse apud Tacitum, libro* XV. Vbi est animus ille modicis contentus? tales hortos instruit, & per hæc suburbana incedit, & tantis agrorum spatiis, tam lato fœnore exuberat?

112. Naturalis.] *Contra dogma tuum Stoicum, quod iubet Naturam sequi.*

113. Cœnas?] *Ipse tamen sobrius, sed conuiuis & mori se dabat.*

114. Nitidior.] *Tot mensæ citreæ, si vera Dio.*

115. Vetustius.] *Opimianum aliquod, & centum annorum.*

116. Domus.] *Ea vox abest à meo atque optimis libris: scribuntque,* cur autem disponitur? *& licet ad vinum referre, quod in Apothecis ordine annorum disponebatur.*

117. Præter vmbram.] *Vt sunt lauri, platani, cupressi. Plinius* 12. Sed quis non miretur, arborem vmbræ gratia tantum, ex alieno orbe peti? *Habebant autem passim isti diuites in ædibus* Daphnonas, platanonas, & aërias cyparissos.

118. Vxor tua.] *Nobilis Paullina.*

119. Censum.] *Propertius:*

Matrona incedit census induta nepotum.

Tertullianus: Graciles aurium cutes Kalendarium expendunt. *Vide 7. De Benef. cap. 9.*

120. Pædagogium.] *Pueri pædagogiani, & molliculi: de quibus abunde ad* XVI. Annal. *Taciti. Adde Sen. De Tranq. cap. 1.*

121. Pretiosa.] *Tunica auro distincta.*

122. Ministrare.] *Vasa ad ministerium mensæ apta, in Delphica collocare.*

123. Collocatur.] *In abaco, vt tergi, an & in ipsa mensa, dum infertur?*

124. Seruitur.] *Meus & scripti fere,* seruatur: *ex quo Cracconus (inter summos Criticos, nisi summus dies occupasset)* feriatur; *at Muretus,* seruitur. *Ego olim,* struitur: *& vix muto. De Breu. vitæ cap. 12.* Quàm sollicitè argentum ordinent.

125. Scindendi.] *Captor. de quo munere nos in II. Saturn. cap. II. & ad epist.* XLVII.

126. Trans mare.] *In Britannia, & alibi, ex Dione, & aut eius more.*

127. Quam nosti.] *Ad seruos refer, siue etiam ad agros.*

128. Vt plures.] *Cohortes enim, imo legiones (vt Plinius) seruorum tunc habebant. Ego in Admirandis.*

129. Obiurgare.] *Verbis scriptisque conuicium ijs facere, & sic reprimere.*

130. Verminatur.] *Minus se mouet, & quasi verminum vellicatione vexat. epist.* LXXIX. *item de podagra:* Omnium istorum prima verminatio vexat. *epist.* XCV. Verminationes cerebri æstuantis. *Plinius:* Iumentorum verminationes. *Pomponius poëta vetus, de fœtu:* Decimo mense demum turgens, verminatur, parturit.

131. Debilis.] *Curro, non eo: etsi debiliter & infirme. Suspectum tamen hoc habeo: & fortasse,* debilibus, cursor sum.

CAP. XVIII. 132. Acti est.] *Qui promouit, & processus suos videt.*

133. Per maligniss.] *Illud,* per, *abest omnibus scriptis. in meo hac ita:* Hoc malignissimum capitulum, & o. c. inimicissimum. *Bene appellat ipsum, qui obloquitur: & ò tu, inquit, malignum capitulum o. c.*

134. Vos necatis.] *Inuidia venenum suum ipsa bibit.*

135. Demetrius.] *Seneca de Benef.* VII. *cap.* VII. *& epist.* LXIII. *Vsque ad Domitiani æuum venit.*

136. Et Poscere.] *In eo calumnia, quod hic quidem Cynicus, sed non inter mendicos aut poscinummios fuit. Itaque aiebant opes habere.*

137. Vides enim?] *Ironicos hæc dicuntur: & non obscura sunt, etsi alijs varie corrupta.*

138. Sed egestatis.] *Quasi dicat. quid vos inepti? Demetrius quid professus est, nisi ad virtutem ire? non hercules ad egestatem, nisi quatenus opes officiunt bonæ menti. Nec tamen male, sensu isto,* egestatem: *vt in meo libro.*

CAP. XIX. 139. An Ancoram.] *In quiete sua & priuato otio vixit: non immisit se in reip. fluctus.* Felix, mediæ quisquis turbæ. Parte quietus, aura stringit Litora tuta: timidusque mari Credere cymbam remo terras Propiore legit: *similis imagine dixit alter Seneca.*

140. Refigere.] *Resoluere & se liberare à crucibus, quas cupidines & affectus sui cuique struunt.*

141. Adigit.] *Bene Muretus. adeo vos clauos non reuellitis, vt magis magisque infigatis.*

142. Stipitibus sing.] *Id est, isti, sapientiæ studiosi, non pluribus crucibus districti, vt vos: sed vno simplici ligno pendent, vna aliaque cupidine retenti. eoque facilius liberandi.*

143. Qui in se ipsos.] *Pars altera sententiæ est. illi vno ligno, isti maledici pluribus distrahuntur: ideoque legerim,* Hi qui in ipsos:] *ipsos, nempe studiosos illos & sapientiæ cupidos. Aliter, sententiam non explices.*

144. Conspuerent.] *Dum diu illic pendent, & indignantes atque illudentes moriuntur.*

CAP. XX. 145. Citra effectum.] *Apuleius*: Omnibus bonis in rebus conatus in laude, effectus in casu est.

146. Sed viros.] *Hæc omnia concinnaui turbata, duce maxime meo libro: in quo cetera, vt edidi, nisi quod,* viros *haberet.*

147. Videbo.] *Nempe meam. Sententia est. audita aliena mors non magis me afficiet, quam adstans & visa mea. Est familiare illud Senecæ hyperbaton: non visa magis mouebit, quam audita. Hoc enim voluit.*

148. Animosior.] *Scripti,* animo ducor. *Facerem,* animo edicior. *vel,* diductior.

149. Nihil opinionis.] *Noster de Ira* III. *cap.* XLI. Conscientiæ satisfiat, nihil in famam laboremus.

150. Populo teste.] *Alibi:* Si honesta sunt quæ facis, omnes sciant: si turpia, quid refert neminem scire, cum tu scias?

151. Ratio dimittet.] *Id est, aut ego ratione motus præueniam, & mortem manu faciam.*

152. Bonam me.] *Velim & timeo tecum hac, ô Seneca, profari: sed animo facio.*

153. Minime meam.] *Tenui libertatem, quam Deus & natura dederunt, nec seruiliter alteri submisi. At libri alij,* à nemine meam: *quod esset, nulli in me ius fuit. Animo mansi erectus & liber.*

CAP. XXI. 154. Non abiget.] *Nam, vt alter Seneca,* Quis influentis dona fortunæ abnuat?

155. Curium.] *M. Curium, bello Pyrrhi notæ paupertatis. Valerius 4. cap. 3. Cicero in Catone, Athenæus lib. x.*

156. Coruncanium.] *Prænomine Tiberium. sub idem tempus Consul fuit, Dictator, Triumphalis.*

157. Censorium.] *A Censore notandum. Historia innuitur de* Cornelio Ruffino, bis consule, quem Fabricius censor Senatu mouit, quod decem pondo argentea vasa haberet. *Valerius* II. *cap.* IX. *Liuij epist.* XIV. *Plutarchus, in Sulla. August. epist.* CCLIV. *Ipse Cato apud Liuium, libro* XXXIV. Cautum erat, quo ne plus auri & argenti facti, quo ne plus signati argenti & æris domi haberemus.

158. Lamellæ.] *Ouidius:*

Et leuis argenti lamina, crimen erat.

159. Quadragies.] *Ea essent nobis* centum millia *Philippicum: modica, vel exigua potius, summæ in Catonis Vticensis illo auo. Libri scripti,* quadragesies: *sed verissimum,* quadringenties: *id est,* decies centena millia, *Philippum. Atque id comparatio subsequens euincit, cum addit magis victum ab eo proauum Catonem, quàm à Crasso ipsum. Atqui Crassus* bis millies *possedit, id est quinquies tantum. Disserui super hac re, in Admirandis lib.* II. *c. vlt.*

160. Mauult.] *Quia sunt inter προηγμένα siue* producta, *quæ à sapiente etiam eliguntur, & cadit in ea ὁρμή,* appetitio.

CAP. XXII. 161. Materia.] *Solus enim sapiens vtitur opibus, stulti abutuntur. Apuleius, de Philosophia Platonis:* Solus etiam sapiens quia opes potest in vsibus necessariis regere, videri ditissimus debet. Nam ceteri quamuis sint opibus affluentes, tamen quod vel vsum earum nesciant, vel deducant eas ad pessimas partes, inopes videntur.

126. Diligentia.] *Statius pleraque hæc exprimat.*

Idem auri facilis contemptor, & optimus idem
Condere diuitias, opibusque immittere lucem.

Diligentia *igitur, in quærendo & tuendo:* Dispositio, *pariter in collocando, & administrando.*

163. Quædam enim.] *Hæc* Adiaphora, quæ nec ad felicitatem, nec ad infelicitatem conferunt: vt sunt diuitiæ, sanitas, vires, & id genus. *Inter Zenonia scita, Diogenes.*

164. Ex virtute.] *Nam ita Stoici, ἐπιγεννήματα τῆς ἀρετῆς, τήν τε χαρὰν καὶ τὴν εὐφροσύνην εἶναι;* agnata virtutis, & quasi soboles esse, gaudium & serenitatem mentis.

165. Ferens.] *Ventus, qui à pupe. οὔριος. Virgil.*

Exspectet facilémque fugam, ventósque ferentes.

Plinius Panegyrico: Venti ferentes, & breuis cursus, optentur. *Est Græcanicum. Homerus:*

Ἰλιόθεν με φέρων ἄνεμος Κικόνεσσι πέλασσεν.

Idem:

Αἰγύπτῳ ἐπίλαιοι φέρον ἄνεμός τε καὶ ὕδωρ.

Vide & epist. 22.

166. Vt in bruma.] *Malim,* vt dies bonus in bruma, ac frigore apricus locus. *Bruma, τροπὴ χειμερινὴ,* Solstitium hibernum: *ferè nimbosum aut turbidum; & dies qui circa, sic appellantur.*

167. Apricus.] *Soli expositus, ἀνέφελος.*

168. Alia alijs.] *Stoicorum hæc diuisio. Alia* Bona, *alia* Mala *sunt, alia* Indifferentia. *Sola virtus, bonum: sola malitia, malum. Indifferentia, per se nec bona, nec mala; vsus dat ijs nomen, siue cum Virtus, siue cum Malitia accessit, Eorum alia sunt* Producta, *alia* Abducta. *Producta, quæ æstimationem, & appetitionem habent: Abducta, quæ de æstimationem & fugam. Sed ipsa Producta, iterum triplicia,* Animi, Corporis, Externa. *Animi, vt ingenium, ars, scientia: Corporis, vt sanitas, vires: Externa, vt opes, gloria, nobilitas. Ex his mens Senecæ liquet, Adiaphoris* habere aliquid pretij, *id est ἀξίαν, vt illi loquuntur, siue æstimationem. Item* alia alijs potiora. *vt illa animi, corporeis,*

corporea externis. Sed & inter singula ipsa, gradus. Vide me in Manud. II. Dissert. XXI. & XXII.

169. Honoris.] Vertit ἀξίαν.

170. Sine te.] Nam in quosdam hoc conuenit:

Ἀργύριόν ἐστιν αἷμα καὶ ψυχὴ βροτοῖς:

Pecunia, anima & sanguis est mortalibus.

171. Meæ sunt.] Ego vtor, & impero: ipsa tibi. & mancipium earum es. Non possides, sed possideris. Vide epist. VIII.

CAP. XXIII. 172. Habebit.] Habere poterit.

173. Sanguine.] Non spolium aut prædam, è damnatione aliorum. Hæc autem omnia de se, & pro se, Seneca.

174. Optime.] Vellem iterari, O optime.

175. Vocem tantumdem.] Illud, vocem, redundat.

176. Manus iniiciar.] Vt in re sua vindicanda. Poëta:

Et dicam, meus est, iniiciamque manus.

177. Infruniti.] Meus scribit, infroniti. Festus: Fruniscor, & Frunitum dixit Cato. nosque cum adhuc dicimus Infrunitum, certum est antiquos dixisse Frunitum. Agellius IV. cap. IX. Verba infrunita & obtundentia. Noster de Benef. III. cap. XVI. Infrunita est & antiquaria. In Sacris: Animo irreuerenti & infrunito. Concilium Matisconense II. can. XIX. Cognouimus quosdam clericos infrunitos, ad ferales reorum sententias frequenter accedere. Est quasi ἄφρων, vel infrons: & in Glossis explicatur, Ἀπειρόκαλος, infrunitus, insolens.

178. Sinum.] Ad accipiendum scilicet.

179. Aut bonis.] Qui vos non estis, isti improbi & columniantes.

180. Exeant.] Consilio.

181. Excidat.] Casu aut leuitate.

CAP. XXIV. 182. Promereor.] Vltro deuincio, & beneficiis ad me duco.

183. Instruo.] Lautiorem ampliorem que facio.

184. Diducat.] Abstrahat & auellat à grauioribus. Scripti tamen fere, deducat: & paupertas nimirum deprimit detrahitque ad alta conantes. Hæc autem omnia in sua persona: & reuera liberalis fuit. Iuuenalis:

Nemo petit, modicis quæ mittebantur amicis A Seneca.

Martialis.

Pisones Senecasque, Memmiosque
Et Crispos mihi redde, sed priores.

185. Inculcabo.] Obtrudam, & quasi inuitis donabo: nempe verecundis & molliori fronte.

186. Nomina facio.] Pecuniam occupo, colloco. Fænerari est, dare in loco.

187. Perditurus.] Vt prodigi. Tacitus, de Othone: Perdere iste sciet, donare nesciet.

188. Domus ipsa.] Familia illa magna, & tot serui.

189. Togatos.] Ciues & liberos.

190. Iustæ libert.] Plenæ & legitimæ: quæ Vindicta, censu, Testamento parabatur. Cicero in Topic. Vlpianus Instit. Tit. I.

191. Inter amicos.] Quæ non iusta aut plena: & hi tales (verba Taciti) vinculo aliquo seruitutis attinebantur. Dari ea minus sollenniter solet, Inter amicos, In conuiuio, Per epistolam. Videsis nostra ad XIII. Annal.

191. Libero.] Non coacto, nec adstricto: tota voluntaria est. Sed & libero homine digna.

193. Aliud studiosius.] Qui iam proficit, & est in paranda sapientia. Stoici in his vocibus crebri. nam Virtus apud eos Scientia est; Vitium, Ignorantia. Itaque Studiosus fine σπουδαῖος, qui dat operam: πεπαιδευμένος siue Eruditus, qui iam peruenit, & est adeptus. Ego in II. Manud. Diss. I.

194. Ad formulam.] Ad præscriptum & legem. quam sequor & mihi dixi.

195. Et formo.] Hoc etiam verbo vtebantur. atque ita in Arriani Dissertat. II. cap. XIV. ὁ πλαττόμενος, καὶ ὁ πεπλασμένος: qui formatur, & qui iam factus. vt iamnunc, Studiosus, & Eruditus.

196. Bonos facerent.] Nam aiebant Stoici, Boni est proprium semper prodesse & iuuare: sicut caloris, calfacere. Quod igitur non semper facit, non bonum. Addebant: Quo bene & male vti licet; non est bonum: tale, opes & sanitas: non ergo bona. Diogenes in Zenone.

197. Vtiles.] Inter εὔχρηστα.

CAP. XXV. 198. Sublicium.] In pontibus, & vbi commeatus creber ac transitus, vulgo mendici. Iuuenalis:

Inuitatus ad hæc aliquis de ponte, negabit. † Vide I. Elector. cap. XIII.

Ibi Scholiastes: Quia mendici in pontis itinere sedent. Iterum Iuuenalis:

——dirusque à ponte satelles:

& Scholiastes: De numero mendicorum. Sed & tertium: Nulla crepido vacat, nusquam pons?

199. In instrumentis.] In lectis ipsis aureis, vel auratis; stragulis purpureis. Licet & laxe capere, triclinii mensaque instructum & ornamenta. Pincianus legebat, in stramentis: capiebatque ipsa illa pretiosa strata.

200. Molle erit.] Cœnatoria vestis. Molle autem vt, Plautus: pro lorica malacum capiam pallium: vbi item de conuiuio. Erant è meliore lana, & sæpe purpureæ: ideo molles, an & quia molliunt?

201. Purpura.] Cicero Philipp. II. Conchyliatis Cn. Pompeii peristromatis seruorum lectos in cellis stratos videres. Virgilius:

——stratoque super discumbitur ostro.

Martialis,

Cubitisque trudit hinc & inde conuiuas
Effultus ostro sericisque puluillis.

Senec.

Triclinaria, *hac strata appellat Plinius, & e dibapha Tyria iam vulgo facta ostendit lib.* IX. *capite* XXXVI.

202. Tomentum.] *Culcitæ infarctam, e villis lanisve breuibus: sed & e paleis aut sectis stramentis. Hoc postremum genus vilissimum, & Circense dictum, quia venale illic, an quia inibi pauperes indormiebant. Martialis:*

Tomentum, concisa palus, Circense vocatur.

De hoc tali, Tacitus V. *Annal.* Drusus extinguitur, cum se miserandis alimentis, mandendo è cubili tomento, nonum ad diem sustentasset. *Alunt nempe se arundinibus illis, aut cartilagines calamis ibi insertis.*

203. Prætextatus.] *In veste magistratus. Malim tamen*, pexatus: *& est in vett.* prætaxatus.

204. Candidatus.] *Veste ac colore honestiorum: supra, cap.* XI. *Mei libri*, clamidatus: *alij* causeatus, *vel* camisatus: *Muretus, ut ait*, canusinatus. *quod probat: quia Canusina lana bona & molles. Fateor. sed vix scio an honestioribus in usu, ob colorem, qui aut suscus erat, aut ruffus. Vide Martialem epig.* CXXVII. *&* CXXIX. *libri* XIV. *Ille idem* Lecticarios *facit* canusinatos, *&* pueros: *ideo non hic admittam. Magis, quod in quibusdam*, gausapatos. *Nam* Penulæ Gausapinæ *usu, contra frigus: & in Petronio etiam* coccinæ. *Vide Martial. epigram.* CXXV. *libri* XIV. *&* LIX. *libri* VI. *Si autem hoc, tum legam* petasatus: *ut hac ad itineraria tegmina referantur.*

205. Et fœrantibus.] *à Mureto est: & sane mei libri consonant, in quibus*, aut ferentibus. *Tamen cur hic de fœtore? dubito: & alij libri*, aut fenteoriis; *alij*, aut assentieotes; *quidam*, aut furis. *Pollucum est: quis purgat? è meis conabar*, aut verendis: *ea essent τὰ αἰδοῖα. Ex aliis, vellem* aut femitectis.

206. Prouisum.] *Nam eatus & sapientia, bona mihi omnia & candida facient, mea interpretatione. Aut bonum veniet, aut bonum fiet.*

207. Delicatus.] *Hedera vitis ornatus, gemmeus aureusque.*

208. Ad Thebas.] *Ea patria Bacchi, & domitis Indis triumphans huc venit.*

209. Persarum.] *Aptum videtur, nam ij potentissimi in Oriente. Tamen scripti mei*, penatum. *alij*, peoarum *Nihil melius elicio.*

210. Cum Deus.] *Sic olim restitui, Elector.* II. *cap.* IX.

211. Ferculum.] *Nota, imponi solere ipsos captiuos in ferculum, magis sic conspectui & ostentui. Iosephus, triumpho Vespasianorum:* Impositus erat in quoque ferculo dux vrbis captæ. *Seneca Tragicus.*

Non captiua dabit brachia iocolis,
Nec pompæ veniet nobile ferculum.

212. Alieno curru.] *Idem mihi animus triumphato, qui triumphanti.*

213. Stimulis.] *Vt in aduersis.*

214. Frænis.] *In prosperis. Adde huic rei epist.* LXVI. *sub finem.*

215. Procliuo.] *In prono & inclinato:* deuexum *ipse mox reddit.*

216. Pugnare sciunt.] *Erasmus*, quæ impognatæ fiunt: *sed libri meliores ab hac lectione. Dubito tamen an non* pugnare sunt fortiores.

217. Poodus suum.] *Id est, suffulaminant se, nec patiuntur per prona delabi.*

CAP. XXVI. 218. Diuitiæ enim.] *Similia supra, cap.* XXII. *in fine.*

219. Etiam si ooo.] *Etsi nondum in manu est, tamen præ manu est. Alludit ad bella, quæ sollenniter indici per Fetiales solent.*

220. Barbari.] *Ita Cæsar, de Gallis, Comment.* II. Vbi vineis actis, aggere structo, turrim constitui procul viderunt, primum irridere ex muro atque increpitare verbis, quo tanta machinatio, ex tanto spatio, exstrueretur? Vbi vero moueri, & appropinquare mœnibus viderunt, noua atque inusitata specie commoti, legatos ad Cæsarem de pace miserunt.

221. Ignari machin.] *Tacitus* XII. *Annal.* Nihil tam ignarum barbaris, quam machinamenta, & astus oppugnationum.

222. Laturi.] *Nempe cassus illi, qui velut hostes imminent. Posset &*, daturi.

223. Præsentibus.] *Horatianum est.*

Lætus in præsens animus, quod vltra est
Oderit curare.

224. Actum vitæ.] *Epistola* XC. Natura omnibus animalibus facilem actum vitæ daret: *uti & vulgo* Agere vitam.

225. Eiuratio.] *Festus:* Eioratio significat, non posse id, quod desideretur, præstari. *Sic noster de Benef.* VI. *cap.* IV. Eiurare ius fasque: *Plancus*, Eiurare militiam: *Cicero*, bonam copiam: *quo noster videtur alludere. Eiurare igitur* bonam spem, *est iuramento eam à se remouere & abdicare: adeo virtutem non habere, ut nec eius spem tenere unquam. Vno verbo, desperati homines sunt, qui lacessunt virtutem.*

226. Ne diis quidem.] *Similia, De Constant. sup. cap.* IV. *De Benef.* VII. *cap.* VII.

227. Alas impos.] *Cygnum fecit, cum adulteravit Ledam.*

228. Cornua.] *Taurum, cum Europam.*

229. Abnoctantem.] *A Iunone sua noctibus emanentem. In Pandectis:* Ne præses extra prouinciam abnoctet. *Scripti tamen*, oboodantem.

230. In deos.] *Saturnum, quem exsecuit: Vulcanum, quem præcipitauit: Iunonem, quam de cælo pedibus suspendit.*

231. Cognatorum.] *Ganymedis, qui Trois filius, at Tros ab Assaraco & Ione.*

232. Parricidam.] *Deiecto pulsoque Saturno.*

233. Fauete.] *In rebus diuinis, cum fierent, de more hoc imperabatur: Brissonium in Formulis vide.*

234. A fauore.] *Quidni trahatur? certe tam hoc à fauore ducitur, quam calere à calore. Sed puto fuisse*, ad fauorem trahitur: *sine etiam*, trahit. *& sententia ita poscit. Ambigebatur super prisci dicti mente. alij censebant fauentiam imperari, alij silentium: & his Seneca accedit. Donatus:* In sacris, ore fauere, est silentium accommodare, *Festus:* Pascito linguam. id est coërceto: *à quo simplicius*, compescito. *Sic Græci:* εὐφημεῖτε *Quidam hoc totum glossema faciunt: non ausim, & belle ad mentem Senecæ facit. Non hoc volo, inquit, ut*

fantatis bonis (vos tam dissimiles non potestis) sed vt de iis sileatis.

CAP. XXVII. 235. Sistrum.] *Crepitaculum aeneum, quo Isidis sacerdotes vsi. Apuleius :* Æreis, & argenteis & aureis sistris argutum tinnitum coostrepentes. *Describit idem libro xi. & apparet in monumentis.*

236. Secandi.] *Vt Bellonarij, Galli, & id genus.*

237. Suspensa.] *Irridet : quasi dicat, non serio nimis secant, sed manu altum elata, molliter impressa. Ideo Commodus* Bellonæ seruientes, vere exsecare brachium præcepit, studio crudelitatis. *Lampridius.*

238. Genibus.] *Templa versus, opinor. Tibull.*

Non ego tellurem genibus perrepere supplex.

239. Vlulat.] *Tristi voce inclamat, aut minatur.*

240. Laurumque.] *Vaticinij signum, vel lustrationis.*

241. Linteatus.] *Ægyptiorum sacerdotum ritu.*

242. Lucernam.] *Quare? an vt quasi præsens numen esse testaretur? an quia sic ad templum ibat? De Lucernis porro ad festa aut sacra, scripsi I. Elect. cap. 11.*

243. Diuinum.] *Entheum, deo plenum; siue etiam, vatem & præsagum.*

244. In cœlom.] *Homines istos cælestes.*

245. Aristophani.] *Hodieque sales illi leguntur, præsertim in fabula* Nubibus.

246. Produci.] *In campum & in arenam. à gladiatoribus, aut athletis.*

247. Vadoso.] *Mallem,* vndoso.

248. Malo suo.] *Qui verberat, vapulat; qui petit, læditur. vt si manum in silicem impingas.*

249. Papulas.] *Tubercula, pustulas : vnde & papilla.*

250. Petierit.] *Dum nauigat in Siciliam, ad Dionysium & Dionem.*

251. Acceperit.] *Ab Alexandro suo, & sæpius.*

252. Neglexerit.] *Cum hæreditatem haberet* centum talentorum: *quam fratribus reliquerit? pauxillo ad peregrinationem retento.*

253. Consumpserit.] *Vt quidam obiecerunt,* minam cottidie in cibos impendit. *Pete à Diogene hæc talia.*

254. Mihiipsi.] *Cur? Seneca volunt viri doctissimi : & ad eum sequentia referenda. Quod mihi nullo modo videtur. vbi enim Socratici sermonis pausa vel abruptio? continuo omnia filo hærent : & addo, quod sequentia ne possint quidem decore à Seneca dici. Vt,* O vos maxime felices, cum primum vobis vitia nostra imitari contigerit! *Hocne ille de se, tam superbum? Item:* At ego ex alto prospiciens, video quæ tempestates, *&c. quasi ipse ille sit in edito, & Sapientiæ arce : quod supra (cap. XXIII.) valde ambitus est, & negauit. Ergo mihi verum, ista Socratis etiam esse. Sed quomodo, inquiunt, possunt, cum tempora dissentiant? Ecce de* Aristotele *præiuit,* pecuniam accepisse : *quomodo id autem Socrates scire potuerit, cum Aristoteles iuuenis admodum, & vix viginti annos natus, cum ille obijt? & tunc certe dynastis nullis notus aut gratus. De* Epicuro, *magis etiam vrget. nam ille annis circiter LX. in lucem venit, postquam Socrates luce exiuit. Quæ igitur hæc diuinatio? dicam. Socratem excitat Seneca ab inferis, sed quasi in isto æuo & re præsenti locuturum. Ponit illum quidem, aut potius reponit, in carcere : quia id tribunal videbatur decere hanc concionem. Nonne sic oratores, & nominatim Cicero Ap. Claudium Cæcum è mortuis aduocat, & apposita facit dicere illi æuo similis Prosopopœia hic est: aut si aliter etiam, quid magni mali? Ipse Plato, in Dialogis, hanc in personis temporibusque inconuenientiam sæpe peccat : vt exacte Athenæo notatum libro v. Calor aut intentio scribentium talia excusat.*

255. Alcibiadem.] *Hæc ijdem illi tollunt? aut mutent, ne ad Socratem ducant. Itaque è libris conijciunt,* assem & prædium. *Obijcite mihi, aut Seneca opes meas duplices, vel in fœnore & pecunia, vel in agris, Neque vero libros quosdam præferre:* alicubi ad se & Phædrum; *alios* alicubi assem & pedrum; *alios denique,* assem & pedum. *Sed tamen vulgatam ego teneo & tueor: etsi affectus valde ad te (vir magne quem hic intellego) trahit. Nam primum, de diuitijs signate non hic sermo : & si esset, non ad meum gustum hæc dictio,* assem & prædium, *singulariter sic, in amplis diuitijs, efferendi. Quin magis* asses & prædia? *aut potius,* æs & prædia, *vniuerse Deinde, nihil de Seneca, vt prædixi : ipsius Socrates est, qui loquitur, & scimus* Alcibiadem. *illi & amores obiectos. Vt alios omittam, Petronius, Lucianus, Theodoretus dicent. Iam de* Phædro, *eadem suspicio ex Symposio Platonis, vbi amatoria colloquia, & παιδεραστία : sed & ex Dialogo qui* Phædrus *inscribitur,* περὶ καλοῦ *siue* De pulchro. *Hæc ita habent : at non omitto mei optimi libri scripturam,* mihiipsi aliquid fœdum obiectare. *Quæ valde placeat, si in Senecæ persona hæc scripta. Quod illud fœdum?* corrupisse cubicula principum fœminarum, *vt apud Tacitum Suillius obiecit, Sed non inducor : quisque pro se censeto.*

256. Vsu.] *Muretus eiecerat, inuitis libris : mutare malim,* ô vos isti.

CAP. XXVIII. 257. Rapit.] *Abest à meis. & vero hic lacuna ingens, & reliqua desunt huius libri. Quæ continenter vulgo leguntur, aliena à toto argumento sunt, & merito abiunxi.*

MVRETVS.

DE beata vita.] *Ita vocant Latini auctore Cicerone, quam Græci εὐδαιμονίαν.*

CAP. I. Quantum profligetur :] *Ita veteres libri : & ita plane legendum. Nam scriptor quidem noctium Atticarum non nauci habendus, qui profligandi verbũ Latine ita accipi negat. Liuius libri* XXI. Sed ita fortassis decuit, cum fœderum ruptore duce ac populo deos ipsos sine vlla humana ope committere ac profligare bellum, nos autem, qoi secundum eos violati sumus, commissum ac profligatum conficere. *Sed & Tacitus, & Cicero ipse ita sæpe accipiunt. Tale est, quod idem grammaticus tradit de verbo* superesse, *libri primi capite* XXII. *Nam eo verbo & Tacitus, & Plinius in epistolis, non paulo vterque melior latinæ linguæ auctor, quam hic μεμψιμοιρότατος, ita sæpe vtuntur, vt ipse vtendum negat.*

Cum se mobilis fauor circumegit] *Cum recepit se : cum ad se rediji, & quid egerit, sero iam, re peracta, attentius considerauit.*

II. Discessionum more.] *Cum senatusconsulta per discessionem fiunt.*

Cum rebus humanis agitur.] *Ita veteres libri: non, vt in vulgatis,* geritur.

Quicquid optaui.] *Hoc est quod dicit Iuuenalis:*

Euertere domos totas, optantibus ipsis
Di faciles.

Neque quidquam euenire stultis deterius potest, quam si eorum vota Deus audiat, vt grauissime disputatur in Alcibiade secundo.

III. Nec longe positum est.] *Quod de vitio Hesiodus dixerat,* μάλα δ' ἐγγύθι ναίει, *id hic noster ad virtutem elegantissime transtulit.*

V. Et diffusio animi.] *Sic & διάχυσιν ψυχῆς veteres Stoici dicebant. Opponitur ei συστολὴ ψυχῆς contractio.*

VI. Deinde præterita respiciat.] *Turpis hæc opinio Epicureorum fuit, Sapientem & præsentibus voluptatibus gaudere & recordantem præteritarum, & cogitatione percipientem futuras. Eam eleganter exagitat Cicero libro secundo de finibus.*

Vident & illi.] *Male in aliis,* Vide autem & in illis. *Sed hæc & talia cum prætermittere decreuerim, nescio quomodo me interdum abripi patior.*

VII. Pollinctam.] *Vnctam, delibutam. Vetus verbum ab aliis temere eiectum, in meis libris, omnibus litteris scriptum visitur.*

Nec quicquam mutauit optima.] *Quod optimum est, mutari non potest. Nam quicquid mutatur, aut ab alio mutatur, aut à semetipso. Optimum non mutatur ab alio. Oporteret enim aliquid esse optimo potentius: cum à quocunque externo aliud mutatur, potentius necessario sit eo quod mutatur. Ne à se ipso quidem. mutaretur enim à se in deterius. quod à natura abhorret. Ita disputantur hæc à Platone, libro secundo de rep. vbi de immutabilitate Dei disputatur. Idem hic & Seneca dicit quod qui non intellexerant, aliquot voces minime necessarias interiecerant: Eas vetustis libris auctoribus sustuli.*

VIII. Ideoque præceperunt veteres.] *Socratis hoc præceptum est apud Xenophontem.*

IX. Voluptates prægustare.] *προγεύειν. Ita in vetustis libris meis, multo sine dubio melius & elegantius, quam vt in aliis,* præstare.

XVII. Et si minus verminatur.] *Liber vetus* ferminatur. *vnde fecerant* fera minatur. *Erroris origo omnibus vt opinor: in promptu est, Sic quodam loco ex* veritate *fecerant* feritatem.

XIX. Crucibus.] *Omnes qui tollebantur in crucem, clauis suffigebantur & quod latrones, qui cum* CHRISTO *domino ac deo nostro in crucem acti sunt, multis locis ita videmus expressos, quasi funibus: tantum alligati fuerint, pictorum at statuariorum error est. Docet id primum verbum ipsum, quo Græci vtuntur, προσηλοῦν. Sed & Latino verbo, suffigendi idem plane indicatur. Et cum crux domini tanto sanctissimæ fœminæ studio quæsita at reperta est, facile statim agnita esset, si ex tribus quæ effossæ sunt, in vna tantum vestigia clauorũ fuissent. Quomodo autem mortui essent, nisi forte longa fame, si funibus tantum reuincti pependissent? At nunc adactis per singulas manus, ac singulos pedes singulis clauis, & venis, & neruis abruptis, defluente ingenti copia sanguinis, incredibili cruciatu eos intra horas aliquot mori necesse erat. Quod si serius fieret, effringebantur eis crura ad accelerandam mortem. Illud quidem de clauis manifesto ostendunt multa veterum loca. Vt quod hic scribitur à Seneca:* Cum refigere se crucibus conentur, in quas vnusquisque vestrum clauos ipse suos adigit. *Demosthenes κατὰ Μειδίου, Καὶ ἐφ' αἵματι φεύγειν, ἢ μονονοὺ προσηλῶσθαι. quod Vlpianus ita exponit: τῷ σταυρῷ προσηλῶσθαι τοῖς ἥλοις.*

Si quis cum seruum, patinam qui tollere iussus,
Semesos pisces, tepidumque ligurierit ius,
In cruce suffigat. *Non dixit,* religet, *aut* reuinciat *sed,* suffigat.

Plinius lib. XXVIII. *cap.* IIII. Item in quartanis, fragmentum claui à cruce, inuolutum lana collo subnectunt. *Plutarchus: ἀλλὰ εἰς σταυρὸν καθηλώσεις, ἢ σκόλοπι πήξεις. Apuleius:* Hic nates & digiti: illic carnosi claui pendentium. *Sed plura congerere, nihil necesse est.*

Crederem illis, nisi quidam.] *Vetus librarius scripserat:* crederem illis hoc, nisi quidam. *deinde cum animaduertisset, vocem* hoc *redundare, adscripserat minutiori charactere,* vacat. *delere enim, etiam si quid perperam scripserant, non solebant: ne libros suos minus venales facerent. At secuti alij, geminato errore, non id quod vacabat sustulerunt: sed vtroque recepto, scripserunt,* crederem illi hoc vacare. *Leuiculum hoc est, fateor. sed quia sæpe in eo genere peccatum est, semel monere, non alienum esse duxi.*

XXI. Non ne habeat, sed ne sollicitus habeat.] *Hoc est, quod Plutarchus ait, fortuna dicturum esse sapientem.*

Ἡδὺ ἄν τι φέρῃς, ὀλίγον δ' ἄγος, οὐ ἀπολείπω.

Paucæ argenti lamellæ.] *Ita vetus liber. Videtur autem respexisse ad illud Ouidij:*

Et leuis argenti lamina crimen erat.

XXIII. Ingemescat.] *Ne quis putet librariorum erratum esse: ita est in libro Siculo, & sæpe in veteribus libris memini legere* gemesco, tremesco, *& talia, per secundam vocalem, non per tertiam. Sed quia negligemus, si hæc iam non negligimus?*

Insruniti.] *De hac voce dixi in superioribus.*

XXIV. Ad togatos.] *Ad eos qui limina potentiorum obseruant, vt eos salutent, deducant, ac reducant.*

Iustæ libertatis, an inter amicos datæ.] *Iustam libertatem vocat plenam vt eorum qui vindicta liberabantur, at inter amicos liberati, Latini tantum fiebant.*

XXV. Prætextatus & Canusinatus.] *Ita scriptum est in libro Siculo, melius, vt puto, quam, vt antea legebatur,* candidatus. *Sed vocis insolentia factum est, vt moueretur loco. Canusinæ lanæ in optimis & pulcherrimis erant. Plinius libro* VIII. *cap.* XLVIII. Circa Tarentum Canusiumque summam nobilitatem habent. *Athenæus libro tertio χλανίδας [illegible] Canusinatus igitur est mollis & delicata veste indutus, quales è lana Canusina contexebantur.*

Quam nudis scapulis.] *Libri veteres* quam nudis scapulis aferentibus. *puto legendum,* ac fœtentibus.

Obsqua-

ob *squalorem videlicet & illuuiem. At alij ex illo* afferentibus, *fecerunt*, vt sententiæ *non sane εὐσχημον*.

Me hominem maxime cogitabo, cum diis vndique consultabo.] *Sic alij. At quanto melius, quod à me ex libro Siculo erutum est.* Me hominem esse tum maxime cogitabo, cum deus vndique consalutabot.] *Hæc emendare satis erat: ostentare nihil necesse erat. Sed me amicorum quorundam studia ingenio meo indulgere non sinunt.*

Fauete linguis.] *ὅσια πᾶς ἴσω λαός. εὐφημεῖν χρή. Ita hoc Græci. & locus mihi diligenter notandus videtur.* XXVI.

Papnlas.] *In quibusdam veteribus libris*, pusulas : *quod & ipsum recte legi potest.* XXVII.

Ipsi obsiti.] *Liber Siculus*, ibsi obsiti. *Alij putarunt*, ibsi obsi, *per errorem à librariis scriptum.*

Circi nobis.] *Alij*, cur nobis. *Sed illud verius, & veterum librorum auctoritate nitatur Sæpe autem dicit ludos circenses, aliaque eius generis spectacula, multorum vitiorum fomitem esse. Ego autem quæ ab hoc loco vsque ad finem huius libri scripta sunt, puto aliunde assuta esse, & pertinere ad librum aliquem, quo quæreretur, deberet ne sapiens ad remp. accedere. Ea re fit, vt quibusdam insulsis hominibus Senecæ scripta parum interdum inter se cohærere videantur. Non Aristotelis scripta, in quo omnia alia ex aliis apta & connexa sunt, inter se cohæserint, si quis ad hunc modum ea dilaniauerit.* XXVIII.

Præterea tria genera sunt.] *Aristoteleum est è primo Ethicorum ad Nicomachum.* XXIX.

PINCIANVS.

QVæ in contrarium ducit.] *Vetus lectio*, quæ vbi in contrarium ducit.

Quantum cotidie proficiamos.] *Eadem*, Quantum cotidie profligetur. Cap. I.

Quodque exempla, pro bonis multa sunt.] *Exemplar Pincianum & Facundi ac Primitiui*, quodque exēpla boni multa sunt. *Reliqua quæ legerim omnia per defectum illorum duorum verborum* pro boni, *sic habent*: quodque exempla multa sunt. *vt corrigendum arbitrer*, quotumque exempla multa sunt.

Quid optime factum sit.] *Exemplar Facundi ac Primitiui*, quid optimum factu sit. II.

Quanto leuius fuit quam quod concupiui?] *Idem exemplar* melius *præfert*, *non* leuius.

Cum multis amicitias gessi.] *Omnis antiqua lectio* inimicitias *agnoscit*, *non* amicitias.

Et aliquam dotem ootabilem facerem.] *Corrige*, & aliqua dote notabilem facerem, *ex eadem*.

Non in specie bonum, sed solidum & æquale.] *Eadem*, non in speciem bonum, sed in solidum & æquale. III.

Deinde sit fortis ac vehemens.] *verbum* sit *superuacaneum est*, *ex eadem. Alioqui* si *legendum erat*, *non* sit.

Sine admiratione cuiuscumque :] *Eadem* sine admiratione cuiusque, *melius* cuiusquam.

Eo quod sibi ipsi dare potest.] Ipse *scribendum*, *non* ipsi, *ex eadem*. IV.

Quid enim prohiber nos beatam dicere.] *Eadem*, Quid enim prohibet nos beatam vitam dicere.

Nec detrahens quicquam beatæ vitæ.] Detraher, *non* detrahens, *Exemplar Facundi & Primitiui.*

Expulsis terroribus.] *Quidam codices* doloribus. *non* terroribus. *Legendum forte* erroribus. V.

Aliaque ex aliis admoueat, quibus totas quoque partes nostri sollicitet :] *Vetus lectio*, aliaque ex aliis admoueat, quibus totos partesque nostri sollicitet.

Vide autem & in illis qui summum bonum voluptatem dixerint.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Videant qui in his summum bonom dixerunt. VI.

Et à virtute deduci.] *Coniunctio* & *superuacanea est*, *ex vetere lectione.* & diduci *reor scribendum*, *non* deduci.

Vt non iucunde.] *Lege*, vt non iuconde viuat, *ex eadem*.

Videlicet quod omne bonis ex virtute principium est.] *Legendum*, videlicet quia omne boni ex virtute principium est, *ex codice Facundi & Primitiui.*

Immo ab ipsa voluptate.] *Idem codex*, immo ob ipsam voluptatem. VII.

Pallidam ac fucatam.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, pallidam aut fucatam.

Quod venit transito celerrime.] *Vetus lectio*, quod venir transit ve celerrime.

Nec minus turpes dedecus.] *Addenda est dictio* suum. Nec minns torpes dedecus suum. *ex eadem.* VIII.

Quo suut in castris auxilia & armatura leuis.] *Pluralitatis numero*, armaturæ leues, *eadem*.

In exteriora quidem tendit & tedit.] *Eadem*, In exteriora quidem tendit, sed ramen in totum vndique io se redit.

Ad externa porrexit, & illotum & sui potens sit.] *Exemplar Franciscanum post hæc verba adijcit*, &, vt ita dicam, deuinciat summum bonum. *Item* potrexerit *agnoscit*, *non* porrexit.

Non diffidens nec hæsitans.] Dissidens *legendum*, *non* diffidens, *ex vetere lectione.*

Nihil enim praui, nihil subiti superest.] Lubrici *legendum*, *non* lubiti, *ex eadem. quam lectionem arguunt veram verba statim sequentia*: nihil in quo arietet, aut labet. arietet *refertur ad* praui, labet *ad* lubrici. *Solet enim Seneca libenter eandem sententiam alijs verbis repetere.*

Non enim hanc præstat, sed nec huic laborat. Sed labot eius.] *Correctiora exemplaria*, Non enim hanc præstat, sed & hanc. Nec huic laborat, sed labor eius. IX.

Quæ cum sinum impleuit.] *Exemplar domesticum*, quæ cum suum impleuit. *Exemplar Facundi & Primitiui*, quem cum impleuit.

Quæris enim aliquid supra summum. Interrogas quid petam.] *Vetus lectio*, Quæris enim aliquid supra summum bonum, interrogans quid petam.

Clare, inquam, ac palam testor.] Inquit *legunt*, *non* inquam, *Exemplar Franciscanum, & Facundi ac Primitiui.* X.

Iam dicacitatem & loquacitatem.] *Duo postrema verba* & loquacitatem, *in vetere lectione desiderantur.*

Nec quas probauit, magni pēdit: vtiq; enim admittit.] *Hæc verba in codice Frãciscano nõ habētur omnino.*

XI. Egregium autem virtutis apud vos officium, voluptates præstare.] *Exemplar idem, & item Facundi ac Primitiui.* Egregium autem habet virtus apud vos officium, voluptates prægustare.

Omnium generum animalia.] Gentium, *non* generum. *eadem præfert.*

XII. Tam longioquum illos ab omni molestia abesse. *Corrigendum* tam longe tum illos, *&c. ex exemplari Facundi & Primitiui.*

Ac vagabundus semper atque ebrius.] *Antiqua omnia exemplaria non* vagabundus, *habent, sed* raptabundus. scribendum puto *reptabundus vt infra* quominus virtutem adorem & ex interuallo ingenti reptabundus sequar.

Ita non ab Epicuro repulsi luxuriantur.] Impulsi *legendum, non* repulsi, *ex eisdem.*

Nec æstimabitur voluptas illa Epicuri. Ita mehercules enim sentio.] Æstimatur, *no* æstimabitur, *eadem præferunt. & coniunctio* enim *in castigatioribus codicibus non habetur.*

XIII. Ad pronum & exile.] *Vetus omnis lectio* paruum, *non* pronum.

Et dum ille venit, blando nomine inductus,] Illo *legendum, non* ille, *ex eadem.*

Quæ non statim venerint vitia.] *Sic prior editio. Exemplar Pincianũ,* quæ statura venerunt vitia. *Exemplar Facundi ac Primitiui,* quæ statim eneruant, cum venerunt, vitia. *quæ lectio confirmatur verbis statim sequentibus:* Qui voluptatem sequitur, videtur eneruis, fractus, *&c.*

Vir peruenturus in turpia.] *Prior editio* vix, *non* vir. *Quid si legas?* mox, *non* vix. *Exemplar Facundi & Primitiui,* vt peruenturus in turpia *vt forte scribi possit,* & peruenturus in turpia.

XIV. Quæ in præceps ferantur.] *Corrige,* quæ in præceps ferant, *ex vetere lectione.*

Et voluptas nocet nimia:] *Scribe, sine coniunctione* &, *per mancum,* Voluptas nocet nimia, *ex eadem.*

Si hoc placet scilicet ad beatam vitam ire comitatum.] *Puto verba hæc Senecæ non esse, sed studiosi alicuius Senecæ sensum exponentis.*

Virtutem quidam excellentissimam omnium voluptati tradidere ancillam. Nihil magnum animo capientis est.] *Exemplar Franciscanum & domesticum,* virtutem quidem excellentissimam omnium, voluptati tradere ancillam, nihil magnum animo capientis est.

Ita habentis magnæ voluptates.] *Corrige,* ita habentes magnas voluptates, *ex vetere lectione.*

XV. Permanere licet in hac.] Liber, *non* licet, *ex eadem scribendum.*

Quia pars honesti non potest esse, nisi honestum & iucundum sit.] *Postrema tria verba,* & iucundum sit. *non habentur in eadem.*

Et ne ex æquo quidem, fragilitate alterius boni quicquid in altero vigoris est, vetat.] *Emẽdo ex eadem,* & ne exæquat quidem, fragilitate alterius boni quicquid vigoris in altero est, hebetat.

Libertatemque illam voluptas ista demum, si nihil se preciosius nouit, in vitam subiugum mittit:] *Scribe,* libertatemque illam ista demum, si nihil se preciosius nouit, inuictam, subiugum mittit, *ex eadem.*

Namque quod maxima seruitus est.] *Lege,* Nam quæ maxima seruitus est, *ex eadem.*

Trepida, casum patiens.] *Castiga,* trepida, casum pauens, *ex eadem. Exemplar tamen Facundi & Primitiui,* trepida, casum timens, *legit.*

Temporum suspensa momenta.] *Verbum* momenta *non habetur in codice domestico.*

Illo ergo summum bonum ascendat.] *Codex Pincianus* ascendit, *non* ascendat. *recte: quia sequitur statim compar verbum* detrahitur, *non* detrahatur.

Illa virtus fortiter stabit.] *Verbum* virtus *aduentitium est, ex omni scripta lectione.*

Quisquis autem cogitur, queritur, & plorat.] *Expungendum verbum* cogitur, *ex eadem.*

Aut æque mirari, vel indigne ferre.] *Scribendum,* aut mirari, aut indigne ferre, *ex eadem.*

Ex vniuersa constitutione.] *Exemplar Facundi & Primitiui,* vniuersi *legit, non* vniuersa.

XVI. Quid hæc tibi virtus suadebit?] *Dictionem,* virtus, *cum paulo ante præcesserit, putamus adiectitiam esse.*

XVII. Quod nec virtute, nec malitia contingeret.] *Scribendum* continget, *non* cõtingeret, *ex vetere lectione.*

Cur autem domus disponitur? *In maiore veterum exemplarium parte verba hæc desiderantur. In nonnullis verbum* domus *tantum. Et expende, an* laute *legendum sit, vbi* autem *legimr.*

Et aliquis est scindenti obsonij magister?] *Vetus lectio ordine mutato,* & est aliquis scindendi obsonij magister.

Cur plura quam nostri, possides? Turpiter.] *Exemplar Facundi & Primitiui:* Cur plura quam nosti? *reliqua superfluunt.*

Non tamquam sapiens, sed solum vt maliuolentiam tuam pascam. Nec ero.] *Idem exemplar:* Non sum sapiens, &, maliuolentiam tuam pascam, nec ero.

Vt non optimis par sim.] *Corrige ex exemplari domestico,* non vt optimis par sim.

Et si minus fera minatur.] Irata, *non* fera, *bona pars exemplarium.*

XVIII. Cui aliquid apti est.] Acti, *non* apti, *plærique codices. Exemplar Facundi & Primitiui* actum *castigatius.*

Hoc per malignissima capita.] *Particula* per *superuacanea est, ex vetere lectione.*

O virum acerrimum.] *Aduerbium* ô *expungendum ex eadem.*

Hoc pauperiorem quam cæteros cynicos.] *Scribe,* hoc pauperiorem quam cæteri cynici. *ex eadẽ.*

Vides enim non virtutis scientiam, *&c.*] *Expende an legendum sit* Vix, *non* Vides.

XIX. Reddidit sibi testimonium præcedentis vitæ laudabilisque eius ætatis in portu, & ad anchoram vitæ actæ quies.] *Exemplar Facundi & Primitiui,* reddidit sibi testimonium vita excedens, laudauitque ætatis in portu ad anchoram vitæ actæ quietem.

Dicit quod vos inuiti audistis.] *Vetus lectio,* Et dixit quod vos inuidi audistis,

Quibus ipsum nomen virtutis odio est?] *Adde ex omnibus antiquis exemplaribus verba hæc:* Negatis quemquam præstare quæ loquitur, nec ad exemplar orationis suæ viuere.

Nisi quidam ex patibulo suos spectatores conspuerent.] *Eadem,* Nisi quod quidam ex patibulo suos spe-

ſuos ſpectatnres conſpuerunt.

Laudanda tractatio eſt :] Laudanda oratio eſt, *vetus lectio.*

Quis ſibi propoſuit hæc ?] *Eadem*, qui ſibi hæc propoſuit, *vt ordo ſit*, ingenti animo qui ſibi hæc propoſuit. XX.

Ego mortem eodem vultu audiam, quo iubebo & videbo.] *Exemplar Facundi & Primitini*, Ego mortem eodem vultu videbo, quo audiam. *reliquâ ſuperuacanea ſunt.*

Et præſentes & abſentes æque contemnam:] Poſteras *legit exemplar domeſticum, non* abſentes.

Nec ſi aliubi iacebunt, triſtior :] Triſtor *legendum, non* triſtior : *ex vetere lectione.*

A nemine meam.] *Eadem*, minime meam.

Hoc ille etiam ſi non tenuerit, magnis tamen excidit cauſis.] *Prior editio*, Nec ille etiam ſi non tenuerit *& reliqua. Caſtigo*, Ne ille, etiam ſi non tenuerit, magnis tamen excidet auſis, *ex Phaethontis epitaphio apud Ouidium.* XXI.

Paucæ argentia millæ.] *Codex Franciſcanus, & nonnulli alij* laminæ *præferunt, non* armillæ. *Codex Facundi & Primitini* lamellæ, *rectius, vt ſentio.*

Non in animum illam gazam, ſed in domum recipit.] *Omnis ſcripta lectio.* Non in animum illas, ſed in domum recipit.

Nec reſpuit poſſeſſas diuitias, ſed contemnit.] *Eadem.* Nec reſpuit poſſeſſas, ſed continet.

Et maiorem virtutis ſuæ materiam ſubminiſtrari vult.] *Scribe* virtuti, *non* virtutis, *ex eadem.*

Vt dies bonus & in pruina ac frigore apricus locus.] *Exemplar Facundi & Primitini*, vt dies bonus in pruina & frigore apricus locus. *Exemplar Pincianum caſtigatius, vt reor*, vt dies bonus, in bruma & frigore apricus locus. XXII.

Nemo ſapientem paupertate damnauit.] Sapientiam, *non* ſapientem, *vetus lectio.* XXIII.

O magnum virum optime diuitem.] *Adde poſt hæc verba ex exemplari Facundi & Primitini*, Si opus ad hanc vocem conſonet.

Quid donabit? erexiſtis aures. Quid expeditis ſinum. *Legendum puto ordine præpoſtero*: Donabit. Quid? Erexiſtis aures? Quid? Expediris ſinum ?

Illi credo. Huic ſuccurro. Huic miſereor.] *Corrige*, Illi reddo. Huic ſuccurro. Huius miſereor, *ex vetere lectione. Poteſt tamen legi* credo. XXIV.

Erit defecturum. Erit defuturum, *eadem.*

Si proceſſero, quantum propoſui] *Eadem*, Quantumcumque, *non* quantum *agnoſcit.*

Et quanti quemquam æſtimem.] *Exemplar Facundi & Primitini*, & quanti quæque æſtimem.

Domum illam ſplendidam malo quàm putentem.] *Codices quidam* petentem *habent, non* putentem. *Alij* potentem. *Lego*, pontem. *Nam duæ res comparantur, domus ſplendida & pons ſublicius.* XXV.

Pone in inſtrumentis ſplendentibus.] *Corrige.* Pone in ſtramentis ſplendentibus, *ex exemplari Facundi & Primitini.*

Si lapſa ceruix mea.] *Vetus lectio* laſſa, *non* lapſa.

Prætextatus & candidatus.] *Variant hoc loco exemplaria. Alia legunt* prætextatus & chlamydatus. *Alia* prætextatus & cauſearus.

Vt omnes mihi ex voto cedãt.] *Veteres quidam codices*, aut fetentibus. Omnes mihi ex voto decidãt. *Alij*, aut aſſentientes mihi omnes ex voto diſcedant. *Corrigendum arbitror*, Fac ſententiæ omnium mihi ex voto cedant.

Nulla homo hora ſine querela ſit:] *Exemplar Facundi & Primitini.* Nullus homo ſine querela aliqua ſit.

Iura reges Perſarum petant.] *Prior editio*, Iura reges penatum petant. *Exemplar modo citatum*, Iura regnis imponam.

Cum diis vndique conſultabo.] *In varijs exemplaribus varia lectio, in nullo ſincera. Quadam legunt*, cum Deo vtique conſcientia luctabor. *Alia*, cùm Deus vndique quæ ſunt requirat.

Quæ exercendæ tranquillius ſint.] *Codex Facundi & Primitini*, quæ exercendo tranquillæ ſunt.

Quid inter me ſtultom & te ſapientem intereſt, ſi vterque habere volumus plurimum?] *Exemplar Pincianum & diuorum Facundi & Primitini.* Quid ergo inter me ſtultum & te ſapientem virum intereſt, ſi vterque habere volumus? Plurimum. diuitiæ enim, &c. XXVI.

Diuitiæ apud ſapiẽtem virum in ſeruitute ſunt.] *Exemplar Franciſcanum*, Diuitiæ cum apud ſapientem virum ſunt, in ſeruiture ſunt.

Nec quo illa pertingant quæ ex longinquo inſtruuntur, intelligunt.] *Scribendum*, nec quo illa pereineant quæ ex longinquo ſtruuntur, intelligunt, *ex vetere lectione.*

Iam iamque precioſa ſpolia laturi. *Pro commodiore lectione duxerim* daturi *quàm* laturi.

Quia calamitas eſt odiſſe, & laceſſere virtutem, bonæ ſpei euitatio eſt.] *Vetus lectio*, quia calamitates odiſſe, & laceſſere virtutem, bonæ ſpei eiuratio eſt.

Sed ne diis quidem.] *Vide an ſit fidelior lectio*, ſicut ne diis quidem.

Adulterum illum induxit & abnoctantem.] Obnoctantem, *non* abnoctantem, *ſcripta lectio.*

Alius raptorem ingenuorum, corruptorem, & cognatorum quidem.] *Verbum* raptorem *deſideratur in exemplari Facundi & Primitini.*

Veſtra tamen vos moneo cauſa.] *In eodem.* Veſtra tamen nos mouet cauſa.

Mentio ſacrarum litterarum interuenerit.] Sacra, *non* ſacrarum, *legendum ex vetere lectione.*

Et medio lucernam die proferens.] Præferens *eadem*, *non* proferens. XXVII.

Illuſtrata eſt manus mea per ea ipſa, *&c.*] *Codex Facundi ac Primitini*, virtus mea *legit, non* manus mea.

Quare hic philoſophus latius habitat ?] Laxius, *non* larios, *omnis ſcripta lectio.*

Quem vera ſcabies depaſcitur.] *Exemplar Facundi ac Primitiui*, fera *legit, non* vera. *Exemplar Pincianum*, fœda: *vetus. vt in libro de tranquillitate animi*: Vt vlcera quædam nocituras manus appetūt, & tactu gaudent & fœdam corporum ſcabiem delectat quicquid exaſperat.

Vt vobis tantum ocij ſuperſit.] *Scribendum* & vobis, *non* vt vobis, *ex vetere lectione*.

XXVIII. Aut iam vicinæ, vt vos ac veſtra rapturæ propius acceſſerint.] *Corrige*, aut iam vicinæ, vos ac veſtra tracturæ, propius acceſſerint, *ex eadem*.

Nunc in infima alliſos rapit? Cur nobis magno conſenſu vitia cōmendant?] *Exēplar Facundi ac Primitiui*, nunc in infima alliſos magno vos conſenſu in vitia rapit. *Quod ſi legas non* conſenſu, ſed cōcuſſu?

Proderit tamen primo io ſeipſum ſecedere.] *Exemplar Pincianum & Gallicanum domeſticum*, proderit tamen poſſe ipſum ſecedere.

Ad quod vitam dirigamus, licet admonitio nota ſit.] *Sic prior editio. Caſtiga*, ad qood vitam dirigamus, licet quod in ocio non ſit: *ex vetere lectione*.

Certe Stoici noſtri dicunt:] Certe Stoici veſtri dicunt, *codex Facundi ac Primitiui. & paulo poſt* vaca-

XXIX. tionem, *non* vacationes.

XXX. Nunc probo tibi non deſciſcere me.] *Scribendum* probabo, *non* probo, *ex eodem*.

Vtinam quidem iam tenentur omnia.] *Corrige ex eadem*, Vtinam quidam iam tenerentur omnia.

Cauſa autem late illa patet.] *Scribendum mutato dictionum ordine*. Cauſa autem illa late patet, *ex omni ſcripta lectione*.

Quoniam qui ſe deteriorem facit.] *Codex Facundi ac Primitiui*. Quomodo qui ſe deteriorem facit: *Et paulo poſt*, ſic ſi quis bene de ſe meretur *legendum*, *non* Sed ſi quis, *&c*.

XXXI. Non ad hunc angulum reſpicimus aut illum.] *Corrigendum*: non ad hunc angulum reſpicimus, aut ad illum, *ex omni ſcripta lectione*.

Aut Carthaginenſium erit.] *Verbum* erit *eradendum, ex eadem*.

Hunc maiori R.P.] Minori, *non* maiori *Exemplaria Franciſcanum & Pincianum*.

Quod maria terraſque & mari ac terris inſerta complectitur:] *Corrigendum reor contra omnia exemplaria*. Quod mari terras, & maria terris inſerta complectitor.

Immobilis ſit mundus.] *Caſtiga*. immortalis ſit mundus. *ex vetere lectione*.

Natura ad vtrumque genuit & contemplationi rerum & actioni.] *Exemplar Franciſcanum*, Natura ad vtrumque genuit, & contemplationem rerum, & actionem.

XXXII. Sed etiam ad contemplationem factum.] Factura, *non* factum, *maior pars ſcriptorum codicum*.

Et vultum ſuum circumferre cum toto corpore.] *Verbum* corpore *non habetur in eodem exemplari, nec item in Gallicano meo, vt per dictionem* toto, *accipiamus* mundo ipſo.

Sublime fecit illi caput.] *Exemplar Facundi ac Primitiui*, ſublimius *præfert, non* ſublime.

Sena per noctem ſigna perlucent, nullā non partem ſui explicuit:] *Vetus lectio*, produceret *agnoſcit, non* perlucent. *vt forte legendum ſit*, ſena per noctem ſigna produxit, & nullā non partem ſui explicuit.

An propter ipſum pondus corporum.] Præter, *non* propter, *eadem*.

Quod à me probatur homines diuini ſpiritus eſſe partē.] *Legendū*, quo maxime probatur, *non* quod à me probatur, *ex eadem. & verbum illud* partem *ſequentibus adiungendum eſt, non præcedentibus*.

In terras diſiluiſſe, atque ex alieno loco exiſſe.] *Scribe*, in terram reſiluiſſe, atque extraneo loco hæſiſſe: *ex eadem*.

Ad hæc quærenda natus æſtima.] *Legendum ex eadem*. Ad hæc quærenda natus exiſtimat.

Ego ſecundum naturam viuo] *Scribendum* Ergo, *non* ego, *ex eadem*.

Quoniam ne contemplatio quidē ſine actione eſt.] *Exemplar Facundi ac Primitiui*. quoniam ne contemplationi quidem intendere poſſum ſine actione.

Nec vnquam ſumas illud tempus.] Vllum, *non* illud, *vetus lectio*.

Nec ille qui ſe contemplationi inſeruit.] *Codex Facundi ac Primitiui*, nec ille qui contemplationem elegit.

Sed eam qua ratione efficit firmam ſibi.] *Sic prior editio. Idem codex* quam *agnoſcit, non* qua.

Nobis ſtatio eſt, non portus hæc.] *Lege inuerſis dictionibus*, Nobis ſtatio hæc, non portus eſt: *ex vetere lectione*.

Adiice nunc huc.] Adiice nunc hoc, *exemplar Facundi & Primitiui*.

Quod è lege Chryſippi.] *Vetus lectio*, quod de lege Chryſippi.

Negabis mihi acceſſurū in hāc R.P.] Ad hanc Remp. *Exēplar Facundi & Primitiui, non* in hanc R.P.

Et hanc fugiet.] *Scribe*, & hanc fugiet ſapiens. *ex eodem exemplari*.

Quum laudet nauigationem.] *Exemplar idem & Pincianum*, antequam laudet nauigationem *Scribendum puto per tranſpoſitionem dictionum*, quum ante laudaret nauigationem.

ERASMVS.

II. NOn eſt quod mihi illud diſſenſionum more reſpondeas, Hæc pars maior eſſe videtur.] Rodulphus recte notarat, *diſceſſionum*. Indicat enim conſultationis genus, quo pedibus itur in ſententiam. Et in hoc numerantur ſuffragia, non expenduntor.

III. *Tum pulcherrima & patiens*.] Rodolphi codex habebat *patiens anxij*. hoc quid ſibi velit neſcio, niſi forte pro *anxij*, ſcriptum erat *auxilij*.

XIII. *Vix peruenturus in turpia*.] Quoddam exemplar habebat *vir*. Prior lectio videtur argutior.

OPSOPOEVS.

OBSOPOEVS.

V*Vlgum autem tam chlamidatos.*] Lipsius Elect.1.cap.XIII. Apollo fatidice, qui isti chlamidati aut coronati; Impune dixerim, eximie emendauimus, *Vulgus autem tam candidatos, quam coloratos voco.* Diserta enim Senecæ allusio ad vestiũ colorem: vel ipso teste, qui subiunxit, *Non enim colorem vestium aspicio.* Coloratos vocat, Pullatos: vt alibi voluptatem pallidam, virtutem puluerulentam & coloratam, id est fuscam. Vulgaram lectionem nunquam erit vt explicent omnes. Quindecimuiri fataliũ librorum. Auctor huic emendationi meæ Senecæ locus alter, hoc eodem lib.cap.XXV. *Nihilo miserior ero, si lassa ceruix mea in fœni manipulo acquiescet, si super Circense tormentum per futuras veteris lintei effluens incubabo. quid ergo est: malo quid mihi animi sit ostendere prætextatus & candidatus quam nudis scapulis.* At vulgo etiam hic ad oram notarunt, *chlamydatus.* credo, quasi emendantes. II.

Loca Ædilem metuentia.] Ædilitiæ potestatis erat, popinis & ganea ciuibus interdicere, ac insontes vindicare, thermarum curam habere, ne quid in his flagitij committeretur, locorum quæ populũ receptabant, exigere munditias, vtque pro sua quisque dignitate ludos spectaret prouidere. VII.

Perite seruitur.] Lipsius lib, II. Satur. cap. II. rescribit, *perite struitur.* quod qui fercula puerorum manibus allata commode disponerent & collocarent, Structores veteribus nominarentur. Iuuenalis: XVII.

Structorem interea, nequa indignatio desit,
Saltantem spectas.

Petronius: *Proprium conuenientemque materiæ structor imposuerat cibum.*

Ita Lipsius. Sed rectissime *seruitur* emendauit Muretus, & ita plane reperit in v.c. Franc. Iuretus.

Hotomanus in lib. de re nummar. notat loco *quadragies* H-S. restituendum & legendum *quadringenties.* H·S. vt sit aliquod argumentum inducendæ comparationis opum. XXI.

In instrumentis splendentibus.] Arbitror omnino legendum *in vestimentis splendentibus.* innuit lectorum magnificum apparatum, & vestes ponderibus aut tormentis splendere cogentibus pressas, Epist. LXXVIII. *& in vestimentis vir fortis apparet,* id est in lecto. XXV.

Iuturas.] Repone, vt in prioribus editionibus. *futuras.* Romana perperam, *luturas.*

Prætextatus.] Lipsius Elect.1. cap.XIII. Quod ait, *prætextatus,* vide ne scribendum *pexatus.* Simile est enim illi Persiano, —— *pexusque, togaque recenti.*
& lautiores homines, in candida toga & pexa. Martialis:

Pexatus pulchre rides mea Zoile trita.

GRVTERVS ET IVRETVS.

Ex Cap. II.

M*Ihi illud discessionum more.*] quædam hac de re Iur. ad lib. 2. Epist. 36. Symmachi.

Tam chlamydatos quam coronam vocat.] Lipsius lib. 1. Elect. cap. 13. emend ait, *tam candidatos quam coloratos voco.* diserte enim (inquit) Senecæ allusio ad hũc vestium colorẽ, ipso teste qui subiunxit, *Non enim colorem vestium accipio. Coloratos* vocat pullatos, hoc est de plebe homines, vt alibi *Voluptatem pallidam* describit, *Virtutem puluerulentam & coloratam,* id est fuscam. vide eundem, d. loco.

Ex Cap. VII.

Fornices.] Nẽpe meretrices Romanæ sub *fornicibus* prostabãt, inde illud Horatij lib. 1. Sat. 2. secũda.

Contra alius nullam, nisi olenti in fornice stantem.

Lege multa de iis apud Brissonium lib. de iure connubiorum.

Circa balnea ac sudatoria.] De diuersis balneorum generibus videndus est Vitruuius lib. 5. cap. 10.

Loca Ædilem metuentia.] nempe ædilitiæ potestatis erat popinis & ganeis interdicere, ac insontes vindicare, thermarum curam habere, ne quid in his flagitij committeretur, vtque pro sua quisque dignitate ludos spectaret, prouidere. vide Cuiacium Paratit. in lib. 3. Cod. tit. 43. de aleæ lusu & aleatoribus.

Ex Cap. XI.

Aures vocum sono, spectaculis oculos.] nimirum inter cœnandum, acroamata omnis generis adhibebantur. nam aut symphonia personabat triclinium, aũt instrumenta organaque varia concinebant, aut tragœdiæ, comœdiæ, mimique agebantur: incendebantur & odores naribus gratissimi. hoc pluribus auctoritatibus tibi confirmabit P. Ciacconius lib. de Triclinio.

Ex Cap. XVII.

Et est aliquis scindendi obsonij magister.] Antiquis illis magna curiositas circa mensam, & doctores fuisse qui scindendi obsonij profiterentur docerentque scientiam, & demonstratum est abunde ad Epist 47. ex Dousali. 1. cap. 16. Præcid. ad Arbitrum, quibus addantur quæ habet Lipsius lib. & cap. 2. Saturn.

Ex Cap. XXIV.

Iustæ libertatis, an inter amicos datæ.] *Libertas* duplex, *iusta, non iusta. Iusta,* quæ vindicta, censu, testamento data. *non iusta.* quæ inter amicos, in conuiuio, per epistolam de quibus plene videatur Brissonius lib. 9. de verb. signi, P. Faber ad tit. de orig. iu. Lipsius ad 13. Ann. Taciti.

Ex Cap. XXV.

Super Circense tomentum.] ita Colon. meus. male Pall. tres & Ort. *tormentum* nam *tormenti* meminit & Isidorus lib. 19. cap 17. Orig. atque appellatum, quod aut in filo, aut in tela tumeat, nec subtilitatem habeat. plura pete ex P. Fabro lib. 1. cap. 11. Semest.

L. ANNÆI SENECÆ AD SERENVM DE TRANQVILLITATE ANIMI LIBER.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

ET hic libellus inter vtiles, & materie ac tractatu insignes. Scriptus est initio reditus sui ab exsilio, cum ad Aulam, & Neroni instituendo, admotus fuit. Hoc apparet ex Capitis I. verbis: Circumfudit me ex longo frugalitatis situ venientem multo splendore luxuria, & vndique circũsonuit. *Luxuriam in Aula tangit, ignotam sibi antea & inuisam. Ordo in scripto confusus est, imo vix est: & traiectio, aut defectus; nisi fallor, in multis apparet. Summarium tamen hoc est. Occasio scribendi à sua inconstantia, & quod animi semper pendeat, parum firmi in alterutra parte, aut quieti. Hoc ait illorum esse, qui in via sunt ad Sapientiam; sed nondum peruenerunt, nec fructum eius gustãt, Tranquillitatẽ. O magnum bonum! & quid ea est? describit. Quomodo perueniam? Inconstantiã fugiẽdo. Quid igitur ea? & hanc graphice describit. Ea pellitur varijs remedijs. primum. Occupatione: eaque vel Publica, si tempora & indoles tua ferent; vel Priuata, vt in optimis studijs meditationibusque versere. Non tamen subito à Rep. fugiendũ: multas eius partes esse, & vnam aliquam licere amplecti. Hæc vsque ad Cap.* IIII. *Tum addit, Si ad negotia imus, tria consideranda: Nosipsos, Negotium, Homines quorum caussa, aut cum quibus, actitamus. In Nobis, æstimandas Vires, quid & quatenus possimus, neque vltra tendamus. In Negotijs, an nos ijs pares; item an non catena[illegible] sit, & longius ducent. regressus semper liberos habendos. In Hominibus, an digni illi labore nostro, & tẽporis impendio? non sunt autem Vani, Ambitiosi, nec in seria vlla re occupati. Deinde Cap.* VII. *parum cohærenter addit, Amicũ imprimis fidũ tranquillitati & oblectamento facere: sed qui ingenio tristi nõ sit, & omnia accusanti. Iterum non optimus textus, & Cap.* VIII. *de Patrimoniorum modo. ea nec magna, nec nulla Tranquillitati apta, sed media: & quæ parcimonia producantur. Luxus autem vitandus, etiam in vtilibus vitæ instrumentis, vt Bibliotheca & libris. Post hæc etiam saltus Cap.* X. *& Molestias in omni vita interuenire: sed Consuetudine molliri, tum Aspectu alienæ sortis, quæ sæpe deterior. Item Cupiditates non longe mittendas, sed ad propinqua, aut facilia prehendi. Atque hæc Proficienti & tyroni præcipit: nam Sapiẽti non opus, qui pugnat, imo vincit omnem fortunam. Quam talem & talem præcogitat, & ipsa præuisione mollit aut frangit. Hæc adusque Cap.* XII. *Ab eo alia tractatiuncula, Non esse in Superuacuis laborandũ, neque (quantum potest) in Alienis. Democriti cæleste præceptum inculcat:* Nec priuatim, nec publice, multa agi. *Iam Cap.* XIV. *à Leuitate arcet, itemque Pertinacia: id est, neque assiduè in vita mutare, nec si male elegis, præfractè inhærere. Omnia autem æquo, ac pœne hilari oculo adspicere. Quid enim vita, nisi mimus? Postremo Simulatio (Cap.* XVI.*) fugienda, & anxia sui compositio, simplicitas assumatur, & interdũ hilaritas, atque etiam cõuiuia aut liberalior potus. Mergit hoc curas, & animũ liberat atque attollit. In fine claudit, dixisse se,* Quæ Tueri Tranquillitatem possint, quæ Restituere, *ex quibus videas partitionẽ quæ fuit, sed mehercules nunc non exstat. Itaque, vt multa Senecæ, in partibus laudatũ opusculum est; ordo vniuersi labat. atque id iniuria temporum, aut certe exscriptorum.*

CAPVT PRIMVM.

INQVIRENTI mihi in me, [1] Serene, quædam vitia apparebãt retecta, in aperto posita, quæ [2] manu prenderem, quædam obscuriora, & [3] in recessu, quædam non continua, sed ex interuallis redeuntia. quæ vel molestissima dixerim, vt [4] hostes vagos, & ex occasionibus assilientes, per quos neutrum licet, nec tamquam in bello paratum esse, nec tamquam in pace securum. Illum tamen habitum in me maxime deprehendo (quare enim non verum vt medico [5] fatear?) me nec bona fide liberatum us, quæ timebam & oderam, nec [6] rursus obnoxium. In statu vt non pessimo, ita maxime querulo & moroso positus sum: [7] nec ægroto, nec valeo. Non est quod dicas, omnium virtutum tenera esse principia, tempore ipsis duramentum & robur accedere. Non ignoro, etiam quæ [8] in speciem laborant, dignitatem dico, & eloquentiæ famam, & quidquid [9] ad alienum suffragium venit, mora conualescere: & quæ [10] veras vires parant, & quæ ad placendum fuco quodam subornantur, expectant annos, donec paullatim colorem diuturnitas ducat: sed ego vereor, ne [11] consuetudo, quæ rebus affert constantiam, [12] hoc vitium in me altius figat. Tam bonorum, quam malorum, longa conuersatio [13] amorem inducit. Hæc animi inter vtrumque dubij, nec ad recta fortiter, nec ad praua vergentis, infirmitas qualis sit, non tam semel tibi possum, quam per partes ostendere. Dicam quæ accidant mihi: tu morbo nomen inuenies. Tenet me summus [14] amor parcimoniæ, fateor. placet non in ambitionem [15] cubile compositum, non [16] ex arcula prolata vestis, non [17] mille ponderibus aut tormentis splendere cogentibus pressa: [18] sed domestica, & vilis, nec seruata, nec sumenda sollicite. Placet [19] cibus, quem [20] nec parent familiæ, [21] nec spectent: non [22] ante multos paratus dies, nec multorum manibus ministratus, sed parabilis facilisque, nihil habens accersiti pretiosive, vbilibet non defuturus, nec patrimonio grauis, nec corpori, nec rediturus [23] qua intrauerat. Placet minister [24] incultus & [25] rudis vernula, [26] argentum graue [27] rustici patris, sine vllo opere & nomine artificis; & mensa non varietate [28] macularum conspicua, nec per multas elegantium dominorum [29] successiones ciuitati nota: sed in vsum posita, quæ nullius conuiuæ oculos nec voluptate moretur, nec accendat inuidia. Cum bene ista placuerunt, præstringit animum apparatus alicuius [30] pædagogij, diligentius quam iam [31] intra priuatum larem vestita, & auro culta mancipia, & agmen seruorum nitentium. Iam domus etiam [32] qua calcatur pretiosa, & diuitiis per omnes angulos dissipatis, [33] tecta ipsa fulgentia, & [34] assectator comesque patrimoniorum pereuntium populus. Quid perlucentes ad imum aquas, & [35] circumfluentes ipsa conuiuia? quid epulas loquar, [36] scæna sua dignas? Circumfudit me ex longo [37] frugalitatis situ venientem, multo splendore luxuria, & vndique circumsonuit. Paullum titubat acies: facilius aduersus illam animum, [38] quam oculos attollo. Recedo itaque non peior, sed tristior: nec inter illa [39] friuola mea tam lætus incedo, tacitusque morsus subit, & dubitatio, numquid illa meliora sint. nihil horum me mutat, nihil tamen non concutit. Placet [40] vim præceptorum sequi, & [41] in mediam ire Rempublicam: placet honores fascesque, non purpura aut [42] aureis virgis [43] adductũ capessere, sed vt amicis propinquisque, & omnibus ciuibus, omnibus deinde mortalibus paratior vtiliorque sim, [44] propius positus. Sequor Zenonem, Cleanthem, Chrysippum: quorum tamen nemo ad Rempub. accessit, nemo [45] non misit. [46] Ad quam cum animum insolitum [47] arietari permisi, vbi aliquid occurrit, aut [48] indignum (vt in omni vita humana multa sunt) aut parum [49] ex facili fluens, aut multum temporis res non magno æstimandæ poposcerunt, [50] ad otium conuertor. & quemadmodum pecoribus, fatigatis quoque, velocior [51] domum gradus est: placet intra parietes suos vitam coërcere. Nemo vllum auferat diem, nihil dignum [52] tanto impendio redditurus. Sibi ipse animus hæreat, se colat, nihil alieni agat, nihil quod [53] ad iudicem spectet: [54] ametur expers publicæ priuatæque curæ tranquillitas. Sed vbi lectio fortior erexit animum, & aculeos subdiderunt [55] exempla nobilia: prosilire libet in forum, commodare alteri [56] vocem alteri [57] operam, etsi nihil profuturam, tamen conaturam prodesse: alterius coërcere in foro superbiam, male secundis rebus elati. [58] * In studiis puto mehercule melius esse res ipsas intueri, & harum caussa loqui: ceterum [59] verba rebus permittere, vt qua duxerint, hac inelaborata sequatur oratio. Quid opus est sæculis duratura

componere? Vis tu [60] non id agere, ne te posteri taceant? morti natus es: minus molestiarum habet funus [61] tacitum. Itaque occupandi temporis caussa, in vsum tuum, non in præconium, aliquid simplici stilo scribe. minore labore opus est studentibus [62] in diem. Rursus vbi se animus cogitationis magnitudine leuauit, ambitiosus in verba est, altiusque vt spirare, ita eloqui gestit, & ad dignitatem rerum [63] exit oratio: oblitus tum legis pressiorisque iudicij, sublimis feror, & [64] ore iam non meo. Ne singula diutius persequar, in omnibus rebus hæc me sequitur bonæ mentis infirmitas: [65] cui ne paullatim defluam vereor, aut quod est solicitius, ne sempet casuro similis pendeam, & plus fortasse sit, quàm quod ipse prouideo. Familiariter enim domestica aspicimus, & semper iudicio fauor officit. [66] Puto multos potuisse ad sapientiam peruenire, nisi putassent se peruenisse: nisi quædam in se dissimulassent, quædam [67] apertis oculis transilissent. Non est enim quod nos magis aliena iudices [68] adulatione perire, quam nostra. Quis sibi verum dicere ausus est? quis non inter laudantium blandientiumque positus greges, plurimum tamen sibi ipse assentatus est? Rogo itaque, si quod habes remediũ, quo hãc fluctuationem meam sistas, dignũ putes me, qui tibi tranquillitatẽ debeã. Non esse periculosos motus animi, nec quicquam tumultuosi afferentes, scio. vt vera tibi similitudine id de quo queror exprimã, non tẽpestate vexor, sed nausea. Detrahe ergo quidquid hoc est mali, & succurre in conspectu terrarum laboranti.

II. Quæro mehercule iamdudum, Serene, ipse tacitus, cui talem affectum animi similem putem. [69] nec vllius propius admoneor exemplo, quàm eorum qui ex longa & graui valetudine expliciti, motiunculis, leuibusque interim offensis perstringuntur, & cum reliquias effugerint, suspicionibus tamen inquietantur, medicisque iam sani manum porrigunt, & omnem [70] calorem corporis sui calumniantur. Horum, Serene, non parum sanum est corpus, sed sanitati parum assueuit: sicut est [71] quidam tremor etiam tranquilli maris, aut lacus, cum ex tempestate requieuit. Opus est itaque non illis durioribus, [72] quæ etiam transcurrimus, vt alicubi obstes tibi, alicubi irascaris, alicubi instes grauius, [73] sed illud quod vltimum venit, vt fidem tibi habeas, & recta ire via te credas, nihil auocatus transuersis multorum vestigiis passim discurrentium, & quorumdam circa ipsam errantium viam. Quod desideras autem, magnum & summum est, Deoque vicinum, non concuti. Hanc [74] stabilem animi sedem Græci Εὐθυμίαν vocant, de qua Democriti [75] volumen egregium est: ego Tranquillitatem voco. nec enim imitari, & transferre verba, ad illorum formam necesse est: res ipsa, de qua agitur, aliquo signanda nomine est, quod appellationis Græcæ vim debet habere, non faciem. Ergo quærimus, quomodo [76] animus semper [77] æqualis, secundóque cursu eat, [78] propitiusque sibi sit, & sua lætus adspiciat: & hoc gaudium non interrumpat, sed placido statu maneat, [79] nec attollens se vmquam, nec deprimens. Id Tranquillitas erit. Quomodo ad hanc perueniri possit, in vniuersum quæramus: sumes tu ex publico remedio, quantum voles. Totum interim vitium in medium protrahendum est, ex quo agnoscet quisque partem suam: [80] simul tu intelliges, quanto minus negotij habeas cum fastidio tui, quam hi quos ad [81] professionem speciosam alligatos, & sub [82] ingenti titulo laborantes, in sua [83] simulatione pudor magis, quàm voluntas tenet. Omnes in eadem caussa sunt, & hi qui leuitate vexantur, ac tædio, assiduaque mutatione propositi, quibus semper magis placet [84] quod reliquerunt: & illi, qui marcent & oscitant. Adiice illos, qui non aliter, quàm quibus difficilis somnus est, versant se, & hoc atque illo modo componunt, donec quietem lassitudine inueniant, statum vitæ suæ formando subinde, in eo nouissime manent, in quo illos non mutandi odium, sed senectus ad nouandum pigra deprehendit. Adiice & illos, qui [85] non inconstantiæ vitio parum leues sunt, sed inertia. Viuunt, non quomodo volunt, sed quomodo cœperunt. Innumerabiles deinceps proprietates sunt, sed vnus effectus vitij, displicere sibi. Hoc oritur ab intemperie animi, & cupiditatibus timidis, aut parum prosperis, vbi aut non audent, quantum concupiscunt, aut non consequuntur, & in spem toti prominent, semper instabiles mobilesque. quod necesse est accidere pendentibus. Omni vita [86] pendent, & inhonesta se ac difficilia docent, coguntque: & vbi sine præmio labor est, torquet illos irritum dedecus, nec dolent praua, sed frustra voluisse. Tunc illos & pœnitentia cœpti tenet, & incipiendi timor, subrepitque illa iactatio animi, non inuenientis exitum, quia nec cupiditatibus suis imperare, nec obsequi possunt, & cunctatio vitæ parum se explicantis, & inter [87] destituta vota torpentis animi situs. Quæ omnia grauiora sunt, vbi odio infelicitatis operosæ ad otiũ profugerũt, & ad secreta studia: quæ [88] pati non

potest

potest animus ad ciuilia erectus, agendique cupidus, & natura inquietus, parum scilicet in se solatiorum habens: ideoque detractis oblectationibus, quas ipsæ occupationes discurrentibus præbent, domum, solitudinem, parietes non fert, inuitus adspicit se sibi relictus. Hinc illud est tædium, & displicentia sui, & nusquam residentis animi volutatio, & otij sui tristis atque ægra patientia: vtique vbi causas fateri pudet, [89] tormenta introrsus egit verecundia, in angusto inclusæ cupiditates, sine exitu, se ipsæ strangulant. Inde mæror marcorque, & mille fluctus mentis incertæ, quam inchoata habent suspensam, deplorata tristem: inde ille affectus otium suum detestantium, quærentiumque nihil ipsos habere quod agant, & alienis incrementis inimicissima inuidia. Alit enim liuorem infelix inertia: & omnes destrui cupiunt, quia se non potuerunt prouehere: & ex hac deinde auersatione alienorum processuum, & suorum desperatione, obirascens fortunæ animus, & de sæculo querens, & in angulos se retrahens, & pœnæ incubans suæ, dum tædet sui, pigetque. Natura enim humanus animus agilis est, & pronus ad motus. grata omnis illi excitandi se abstrahendique materia est; gratior quibusque pessimis ingeniis, quæ occupationibus libenter deteruntur. Vt vlcera quædam nocituras manus appetunt, & tactu gaudent, & fœdam corporum scabiem delectat, quicquid exasperat: non aliter dixerim his mentibus, [90] in quas cupiditates velut mala vlcera eruperunt, voluptati esse laborem vexationemque. Sunt enim quædam, quæ corpus quoque nostrum cum quodam dolore delectant: vt versare se, & mutare nondum fessum latus, & alio, atque alio [91] positum ventilari. Qualis ille [92] Homericus Achilles est, modo pronus, modo supinus, in varios habitus se ipse componens. quod proprium ægri est, nihil diu pati, & mutationibus vt remediis vti. Inde peregrinationes suscipiuntur vagæ, & littora pererrantur, & modo mari se, modo terra experitur semper præsentibus infesta leuitas. Nunc Campaniam petamus. iam [93] delicata fastidio sunt: inculta videantur. Bruttios & Lucanos saltus persequamur. Aliquid tamen inter deserta amœni requiratur, in quo luxuriosi oculi longo locorum horrentium squallore releuentur. Tarentum petatur, [94] laudatusque portus, & hiberna cæli mitioris, & tecta vel [95] antiquæ satis opulenta turbæ. Iã flectamus cursum ad vrbem. nimis diu [96] à plausu & [97] fragore aures vacauerunt: iuuat iam & humano sanguine frui. Aliud ex alio suscipitur, & spectacula spectaculis mutantur? vt ait Lucretius,

Hoc se quisque modo [98] *semper fugit.*

Sed quid prodest, si non effugit? sequitur se ipse, & vrget grauissimus comes. Itaque scire debemus, non locorum vitium esse quo laboramus, sed nostrum. Infirmi sumus ad omne tolerandum, nec laboris patientes, nec voluptatis, [99] nec nostræ, nec vllius rei diutius. Hoc quosdam egit ad mortem, quod proposita sæpe mutando, in eadem reuoluebantur, & non reliquerant nouitati locum. Fastidio illis esse cœpit vita, & ipse mundus: & [100] subit illud rabidarum deliciarum: [101] *Quousque eadem?* Aduersus hoc tædium quo auxilio putem vtendum, quæris? Optimum erat (vt ait [102] Athenodorus) actione rerum & Reip. tractatione, & officiis ciuilibus se detinere. nam vt quidam sole, & exercitatione, & cura corporis, diem ducunt, athletisque vtilissimum est, lacertos suos, roburque cui se vni dicauerunt, maiore temporis parte nutrire: ita nobis animum ad rerum ciuilium certamen parantibus, in opere esse, non longe pulcherrimum est? Nam cum vtilem se efficere ciuibus mortalibusque propositum habeat, simul & exercetur & proficit, qui in mediis se officiis posuit, communia priuataque pro facultate administrans. Sed quia in hac, inquit, tam insana hominum ambitione, tot calumniatoribus in deterius recta torquentibus, parum tuta simplicitas est, & plus futurũ semper est quod obstet, quam quod succedat, [103] à foro quidem & publico recedendum est: sed habet, vbi se etiam in priuato lare explicet magnus animus. nec vt leonum animaliumque impetus caueis coercetur: sic hominum, quorum [104] maxime in seductu actiones sunt. Ita tamen delituerit, vt vbicumque otium suum absconderit, prodesse velit & singulis & vniuersis, ingenio, voce, consilio. Nec enim is solus Reip. prodest, qui [105] candidatos extrahit, & tuetur reos, & de pace belloque censet: sed qui iuuentutẽ exhortatur, qui in tanta bonorum præceptorum inopia, virtute instruit animos, qui ad pecuniam luxuriamque cursu ruentes prensat ac retrahit, & si nihil aliud, certe moratur, in priuato publicum negotium agit. An ille plus præstat, qui [106] inter peregrinos & ciues, aut Vrbanus prætor adeuntibus [107] assessoris verba pronunciat: quam [108] qui docet quid sit iustitia, quid pietas, quid patientia, quid fortitudo, quid mortis contemptus, quid deorum in-

tellectus, [109] quantum bonum sit bona conscientia? Ergo si tempus in studia conferas, quod subduxeris officiis, [110] non deserueris, nec munus detractaueris. Neque enim ille solus militat, qui in acie stat, & [111] cornu dextrum læuumque defendit: sed & qui portas tuetur, & statione minus periculosa, non otiosa tamen fungitur, vigiliasque seruat, & armamentario præest. quæ ministeria quamuis incruenta sint, [112] in numerum stipendiorum veniunt. Si te ad studia reuocaueris, omne vitæ fastidium effugeris: nec noctem fieri optabis tædio lucis, nec tibi grauis eris, nec aliis superuacuus: multos in amicitiam attrahes, affluetque ad te optimus quisque. Numquam enim [113] quãuis obscura virtus latet, sed [114] mittit sui signa. quisquis dignus fuerit, vestigiis illam colliget. Nam si omnem conuersationem tollimus, & generi humano renunciamus, viuimusque in nos tantum conuersi: sequetur hanc solitudinem, omni studio carentem, inopia rerum agendarum. Incipiemus ædificia alia ponere, alia subuertere, & mare submouere, & aquas contra difficultates locorum ducere, & male dispensare tempus, quod nobis natura consumendum dedit. Alij parce illo vtimur, alij prodige: alij sic impendimus, vt possimus rationem reddere: alij, vt nullas habeamus [115] reliquias. Quare nihil turpius est, quam grandis natu senex, qui nullum aliud habet argumentum, quo se probet diu vixisse, præter ætatem. [116] Mihi, carissime Serene, nimis videtur submisisse temporibus se Athenodorus, nimis cito refugisse. Nec ego negauerim aliquando cedendum: sed sensim relato gradu, & saluis signis, salua militari dignitate. Sanctiores tutioresque sunt hostibus suis, qui in fidem cum armis veniunt. Hoc puto virtuti faciendum, studiosoque virtutis. si præualebit fortuna, & præcidet agendi facultatem; non statim auersus inermisque fugiat, latebras quærens, quasi vllus locus sit, quo non possit fortuna persequi: sed parcius se inserat officiis, & cum dilectu inueniat aliquid, in quo vtilis ciuitati sit. Militare non licet? honores spectet. priuato viuendum est? sit orator. silentium indictum est? tacita aduocatione ciues iuuet. periculosum etiam ingressu forum est? in domibus, in spectaculis, in conuiuiis bonum contubernalem, amicum fidelem, temperantem conuiuam agat. Officia si ciuis amiserit, hominis exerceat. Ideo magno animo nos [117] non vnius vrbis mœnibus clausimus, sed in totius orbis commercium emisimus; patriamque nobis mundum professi sumus: vt liceret latiorem virtuti campum dare. Præclusum tibi tribunal est, & rostris prohiberis, aut comitiis? respice post te, quantum latissimarum regionum pateat, quantum populorum. numquam tibi ita magna pars obstruetur, vt non maior relinquatur. Sed vide, ne totum istud vitium tuum sit. non vis enim nisi consul, aut [118] prytanes, aut [119] ceryx, aut [120] sufes administrare Remp. Quid si militare nolis, nisi imperator, aut tribunus? etiam si alij [121] primam frontem tenebunt, te sors inter [122] triarios posuit: inde voce, adhortatione, exemplo, animo milita. Præcisis quoque manibus ille in prœlio inuenit, quod partibus conferat, qui stat tantum, & clamore iuuat. Tale quiddam facies, si à prima te Reip. parte fortuna submouerit; stes tamen, clamore iuues: si quis fauces oppresserit; stes tamen, & silentio iuues. Numquam inutilis est opera ciuis boni. auditu enim, visu, vultu, nutu, obstinatione tacita, incessuque ipso prodest. Vt salutaria quædam, citra gustum [123] tactumque, odore proficiunt: ita virtus vtilitatem etiam ex longinquo & latens fundit, siue exspatiatur & fruitur suo iure; siue precarios habet accessus, cogiturque vela contrahere; siue otiosa mutaque est, & angusto circumscripta, siue adaperta: in quocumque habitu est, prodest. Quid? tu parum vtile putas exemplum bene quiescentis? [124] Longe, inquam, optimum est miscere otium rebus, quotiens actuosa vita impedimentis fortuitis, aut ciuitatis conditione prohibetur. Numquam enim vsque eo interclusa sunt omnia, vt nulli actioni honestæ locus sit. Numquid potes inuenire vrbem miseriorem, quam Atheniensium fuit, cum illam triginta tyranni diuellerent? mille [125] trecentos ciues, optimum quemque, occiderant: nec finem ideo faciebat, sed irritabat se ipsa sæuitia. In qua ciuitate erat ariopagos, religiosissimum iudicium, in qua senatus populusque senatui similis: coibat quotidie carnificum triste collegium, & infelix curia tyrannis angusta. Poteratne illa ciuitas conquiescere, in qua tot tyranni, [126] quot satellites erant? Ne spes quidem vlla recipiendæ libertatis animis poterat offerri: nec vlli remedio locus apparebat, contra tantam vim malorum. vnde enim miseræ ciuitati tot [127] Harmodios? Socrates tamen [128] in medio erat, & lugentes patres consolabatur, & desperantes de Rep. exhortabatur, & diuitibus opes suas [129] metuẽtibus exprobrabat [130] seram periculosæ auaritiæ pœnitentiam; & imitari volentibus magnum circumferebat exemplar, cum inter triginta dominos liber incederet. Hunc tamen Athenæ ipsæ in carcere occiderunt;

ciderunt: & qui tuto insultauerat agmini tyrannorum, eius libertatem libera ciuitas
non tulit: vt scias & in afflicta Rep. esse occasionem sapienti viro ad se proferendum,
& in florenti ac beata, [131] pecuniam, inuidiam, mille alia vitia [132] inermia regnare. Vt-
cumque ergo se Resp. dabit, vt cũque fortuna permittet, ita aut [133] explicabimus nos,
aut contrahemus: vtique mouebimus, nec alligati metu torpebimus. Imo ille vir fue-
rit, qui periculis vndique imminentibus, armis circa & cathenis frementibus, non [134]
alliserit virtutem, nec [135] absconderit. [136] Non enim debet seruantem se obruere. Vt
opinor, Curius Dentatus aiebat, *Malle esse se mortuum,* [137] *quam viuere.* Vltimum ma-
lorum est, ex viuorum numero exire, antequam moriaris. Sed faciendum erit, si
in Reip. tempus minus tractabile incideris, vt plus otio ac litteris vindices: nec
aliter quam in periculosa nauigatione, subinde portum petas: nec expectes do-
nec res te dimittant, sed ab illis te ipse disiungas. Inspicere autem debe- IV.
mus primum [138] nosmetipsos, deinde quæ aggredimur negotia, deinde eos quorum
caussa, aut cum quibus agendum est. Ante omnia, necesse est seipsum æstimare: quia
fere plus nobis videmur posse, quam possumus. Alius eloquentiæ fiducia prolabitur,
alius patrimonio suo plus imperauit, quam ferre possit: alius infirmum corpus labo-
rioso oppressit officio. Quorumdam parum idonea est verecundia rebus ciuilibus,
quæ [139] firmam frontem desiderant: quorumdam [140] contumacia non facit ad aulam.
quidam non habent iram in potestate: & illos ad temeraria verba quælibet indigna-
tio effert. quidam vrbanitatem nesciunt continere, nec periculosis abstinent salibus.
Omnibus his vtilior negotio quies est. ferox impatiensque natura, irritamenta noci-
turæ libertatis euitet. Æstimanda sunt deinde ipsa, quæ aggredimur, & vires V.
nostræ [141] cum rebus, quas tentaturi sumus, comparandæ. Debet enim semper plus
esse virium in latore, quam in onere, necesse est [142] opprimãt onera, quæ ferente ma-
iora sunt. Quædam præterea non tam magna sunt negotia, quam fœcunda, multum-
que negotiorum ferunt. & hæc refugienda sunt, ex quibus noua occupatio multi-
plexque nascetur. Nec accedendum eo, vnde liber regressus non sit: his admouenda
manus est, quorum finem aut facere, aut certe sperare possis. Relinquenda, quæ la-
tius actu procedunt, nec vbi proposueris, desinunt. Hominum vtique delectus VI.
habendus est, an digni sint, quibus partem vitæ nostræ impendamus, an ad illos tem-
poris nostri iactura perueniat. Quidam vltro officia nostra [143] nobis imputant. Athe-
nodorus ait, ne ad cœnam quidem se iturum ad eum, qui sibi nil pro hoc debiturus
sit. Puto intelligis, multo minus ad eos iturum, qui cum amicorum officiis [144] paria in
mensa faciunt, qui fercula pro congiariis numerant: quasi in alienum honorem intem-
perantes sint. Deme illis testes spectatoresque, non delectabit popina secreta. [145]
Considerandum est, vtrum [146] natura tua agendis rebus, an otioso studio contempla-
tionique [147] aptior sit: & eo inclinandum, quo te vis ingenij defert. Isocrates Epho-
rum iniecta manu à foro subduxit, vtiliorem componendis monumentis historiarum
ratus. Male enim respondent [148] coacta ingenia. reluctante natura, irritus labor est.
[149] Nihil tamen æque oblectauerit animum, quam amicitia fidelis & dulcis. VII.
Quantum bonum est, vbi sunt præparata pectora, in quæ tuto secretum omne des-
cendat, quorum conscientiam minus quam tuam timeas, quorum sermo solicitudi-
nem leniat, sententia consilium expediat, hilaritas tristitiam dissipet, [150] conspectus
ipse delectet? Quos scilicet vacuos, quantum fieri poterit, à cupiditatibus, eligemus.
Serpunt enim vitia, & in proximum quemque transiliunt, & contactu nocent. Ita-
que, vt in pestilentia, cauendum est, ne [151] corruptis iam corporibus & morbo flagran-
tibus assideamus, quia pericula trahemus, afflatuque ipso laborabimus: ita in amico-
rum legendis ingeniis dabimus operam, vt quam minime inquinatos assumamus. Ini-
tium morbi est, ægris [152] sana miscere. Nec hoc præceperim tibi, vt neminem nisi sa-
pientem sequaris, aut atrahas. vbi enim istum inuenies, quem tot sæculis quærimus?
pro optimo est, minime malus. Vix tibi esset facultas [153] delectus felicioris, si inter
Platonas & Xenophontas, & illum Socratici fœtus prouentum bonos quæreres: aut
si tibi potestas Catonianæ fieret ætatis, quæ plerosque dignos tulit, qui Catonis sæcu-
lo nascerentur, sicut multos peiores, quam vmquam alias, maximorumque molitores
scelerum. Vtraque enim turba opus erat, vt Cato posset intelligi. habere debuit &
bonos, quibus se approbaret: & malos, [154] in quibus vim suam experiretur. Nunc ve-
ro in tanta bonorum egestate, minus fastidiosa fiat electio. Præcipue tamen vitentur
tristes, & omnia deplorantes, quibus nulla non caussa in querelas placet. Constet illi
licet fides & beneuolentia, [155] tranquillitati tamen inimicus est comes perturbatus, &

VIII. omnia gemens. Transeamus ad patrimonia, maximam humanarum ærumnarum materiam. Nam si omnia alia quibus angimur, cõpares, mortes, ægrotationes, metus, desideria, dolorũ laborumque patientiam, cũ iis quæ nobis mala pecunia nostra exibet; hæc pars multum prægrauabit. Itaque cogitandum est, quanto leuior dolor sit, non habere, quam perdere: & intelligemus, paupertati co minorem tormentorum, quo minorem damnorum esse materiam. Erras enim, si putas animosius detrimenta diuites ferre. maximis minimisque corporibus par est dolor vulneris. Bion eleganter ait, *Non minus molestum esse* [156] *caluis, quam comatis, pilos velli.* Idem scias licet de pauperibus locupletibusque, par illis esse tormentum. vtriusque enim pecunia sua obhæsit, [157] nec sine sensu auelli potest. Tolerabilius autem est, vt dixi, faciliusque, non acquirere, quam amittere: ideoque lætiores videbis, quos numquam fortuna [158] respexit, quam quos deseruit. Vidit hoc Diogenes, vir ingentis animi, & effecit ne quid sibi eripi posset. Tu istud paupertatem, inopiam, egestatem voca, & quam voles ignominiosum securitati nomen impone: putabo hunc non esse felicem, si quem mihi alium inueneris, cui nihil pereat. Aut ego fallor, aut regnum est, inter auaros, circumscriptores, latrones, plagiarios, vnum esse, cui noceri non possit. Si quis de felicitate Diogenis dubitat, potest idem dubitare & de deorum immortalium statu, an parum beate degant: quod illis non prædia, nec horti sint, nec [159] alieno colono rura pretiosa, nec grande in foro fœnus. Non te puder, quisquis diuitiis adstupes? respice agedum [160] mundum: nudos videbis [161] deos, omnia dantes, nihil habentes. Hunc tu pauperem putas, an diis immortalibus similem, qui se fortuitis omnibus exuit? Feliciorem tu [162] Demetrium Pompeianum vocas, quem non puduit locupletiorem esse Pompeio? [163] Numerus illi quotidie seruorum, [164] velut Imperatori exercitus, referebatur: cui iamdudum [165] diuitiæ esse debuerant, [166] duo vicarij, & [167] cella laxior. At Diogeni seruus vnicus fugit, nec eum reducere, cum monstraretur, tanti putauit. *Turpe est*, inquit, *Manem sine Diogene posse viuere, Diogenem sine Mane non posse.* Videtur mihi dixisse: Age tuum negotium fortuna. nihil apud Diogenem iam tuum est Fugit mihi seruus? imo liber abiit. Familia [168] vestiarium petit, victumque: tot ventres auidissimorum animalium tuendi sunt: emenda vestis, & custodiendæ rapacissimæ manus, & flentium detestantiumque ministeriis vtendum. Quanto ille felicior, qui nihil [169] vlli debet, nisi, cui facillime negat, sibi? Sed quoniam non est tantum roboris nobis, angustanda certe sunt patrimonia, vt minus ad iniurias fortunæ simus expositi. Habiliora sunt corpora [170] pusilla, quæ in arma sua [171] contrahi possunt, quam quæ superfunduntur, & vndique magnitudo sua vulneribus obiecit. Optimus [172] pecuniæ modus est, qui nec in paupertatem cadit, nec procul à paupertate discedit.

IX. Placebit autem hæc nobis mensura, si prius parcimonia placuerit: sine qua nec vllæ opes sufficiunt, nec vllæ non satis patent: præsertim cum in vicino remedium sit, & possit ipsa paupertas in diuitias se, aduocata frugalitate, conuertere. Assuescamus à nobis remouere pompam, & [173] vsu rerum ornamenta metiri. Cibus famem domet, potio sitim, libido qua necesse est fluat. Discamus membris [174] nostris inniti: cultum victumque non ad noua exempla componere, sed vt maiorum suadent mores. Discamus continentiam augere, luxuriam coërcere, [175] gulam temperare, iracundiam lenire, paupertatem æquis oculis adspicere, frugalitatem colere [176] etiam si nos pudebit desideriis naturalibus paruo parata remedia adhibere: spes effrænatas, & animum in futura eminentem velut sub vinculis habere, id agere, vt diuitias [177] à nobis potius quam à fortuna petamus. Non potest, inquam, tanta varietas & iniquitas casuum ita depelli, vt non multum procellarum irruat [178] magna armamenta pandentibus: cogendæ in arctum res sunt, vt tela in vanum cadant. Ideoque exsilia interdum calamitatesque in remedium cessere, & leuioribus incommodis grauiora sanata sunt, vbi parum audit præcepta animus, nec curari mollius potest. Quidni consulitur, si & paupertas & ignominia, & rerum euersio adhibetur? malo malum opponitur. Assuescamus ergo cœnare posse [179] sine populo, & seruis paucioribus seruiri, & vestes parare in quod inuentæ sunt, habitare contractius. Non in cursu tantum circique certamine, sed in his spatiis vitæ [180] interius flectendum est. Studiorum quoque, quæ liberalissima impensa est, tamdiu rationem habebo, quamdiu modum. Quo mihi innumerabiles libros & bibliothecas, quarum dominus vix tota vita sua indices perlegit? Onerat discentem turba, non instruit: multoque satius est [181] paucis te auctoribus tradere, quam errare per multos [182] Quadringenta millia librorum Alexandriæ arserunt, pulcherrimum regiæ opulentiæ monumentum. alius laudauerit, sicut [183]

Liuius,

Liuius, qui *elegantiæ regum curæque egregium id opus* ait fuisse. Non fuit elegantia illud, aut cura, sed studiosa luxuria: imo ne studiosa quidem, quoniam non in studium, sed in spectaculum comparauerant: sicut plerisque ignaris etiam [184] seruilium litterarum, libri non studiorum instrumenta, sed cœnationum ornamenta sunt. Paretur itaque librorum quantum satis sit, nihil in apparatum. Honestius, inquis, in hos impensas, quam in [185] Corinthia pictasque tabulas effuderim. Vitiosum est vbique, quod nimium est. Quid habes [186] cur minus ignoscas nomen marmore atque ebore captanti, quam [187] opera conquirenti aut ignotorum auctorum, aut improbatorum, & inter tot millia librorum oscitanti? cui voluminum suorum [188] frontes maxime placent, titulique? Apud desidiosissimos ergo videbis, quidquid orationum historiarumque est, & tecto tenus exstructa loculamenta. iam enim inter [189] balnearia & thermas, bibliotheca quoque, vt necessarium domus ornamentum expolitur. Ignoscerem plane, si è studiorum nimia cupidine oriretur: nunc ista exquisita, & [190] cum imaginibus suis descripta sacrorum opera ingeniorum, in speciem & cultum parietum comparantur.

At in aliquod genus vitæ difficile incidisti, & tibi ignoranti vel publica fortuna, vel priuata laqueum impegit, quem nec soluere possis, nec abrumpere. Cogita compeditos primo ægre ferre onera, & impedimenta crurum [191]. deinde vbi non indignari illa, sed pati proposuerunt, necessitas fortiter ferre docet, consuetudo facile. Inuenies in quolibet genere vitæ oblectamenta, & remissiones, & voluptates, [192] si nolueris malam putare vitam potius, quã inuidiosam [193] facere. Nullo melius nomine de nobis natura meruit, quam quod cum sciret, quibus ærumnis nasceremur, calamitatum mollimentum consuetudinem inuenit, cito in familiaritatem grauissima adducens. Nemo duraret, si rerum aduersarum eamdem vim assiduitas haberet, quam primus ictus. Omnes cum fortuna [194] copulati sumus. aliorum [195] aurea cathena est, & laxa: aliorum arcta & sordida. Sed quid refert? eadem custodia vniuersos circumdedit: [196] alligatique sunt etiam qui alligauerunt. nisi tu forte leuiorem in sinistra cathenam putas. Alium honores, alium opes vinciunt: quosdam nobilitas, quosdam humilitas premit: quibusdam aliena supra caput imperia sunt, [197] quibusdam sua: quosdam exsilia [198] vno loco tenent, quosdam [199] sacerdotia. Omnis vita seruitium est. Assuescendum itaque conditioni suæ, & quamminimum de illa querendum: & quidquid habet circa se commodi, apprehendendum est. Nihil tam acerbum est, in quo non æquus animus solatium inueniat. Exiguæ sæpe areæ in multos vsus [200] describentis arte patuere, & quamuis angustum [201] pedem dispositio fecit habitabilem. Adhibe rationem difficultatibus: possunt & dura molliri, & angusta laxari, & grauia scite ferentes minus premere. Non sunt præterea cupiditates in longinquum mittendæ, sed in vicinum illis egredi permittamus, quoniam includi ex toto non patiuntur. Relictis his, quæ aut non possunt fieri, aut difficulter possunt, [202] prope posita, speique nostræ [203] alludentia sequamur: sed sciamus, omnia æque leuia esse, extrinsecus diuersas facies habentia, introrsus pariter vana. Nec inuideamus altius stantibus: quæ excelsa videntur, prærupta sunt. Illi rursus, quos sors iniqua in ancipiti posuit, tutiores erunt superbiam detrahendo rebus per se superbis, & fortunam suam quammaxime poterunt, [204] in planum deferendo. Multi quidem sunt, quibus necessario hærendum sit in fastigio suo, ex quo non possunt, [205] nisi cadendo descendere: sed hoc ipso testentur, maximum onus suum esse, quod aliis graues esse cogantur, nec subleuatos se, sed [206] suffixos: iustitia, mansuetudine, [207] humana lege, & benigna manu, præparent multa ad [208] sequentes casus præsidia, quorum spe securius pendeant. Nihil tamen æque hos ab his animi fluctibus vindicauerit, quam semper aliquem incrementis terminum figere: nec fortunæ arbitrium desinendi dare, sed seipsos, multo quidem citra extrema, hortentur consistere. Sic & aliquæ cupiditates animum acuent, sed finitæ: non in immensum incertumque producent. [209] Ad imperfectos & mediocres, & male sanos, hic meus sermo pertinet, non ad sapientem. Huic non timide, nec pedetentim ambulandum est. tanta enim fiducia sui est, vt obuiam fortunæ ire non dubitet, nec vmquam loco illi cessurus sit; nec habet vbi illam timeat: quia non mancipia tantum, possessionesque, & dignitatem, sed corpus quoque suum, & oculos, & manum, & quidquid est cariorem vitam facturum, seque ipsum inter [210] precaria numerat, viuitque vt commodatus sibi, & reposcentibus sine tristitia redditurus. Nec ideo est vilis sibi, quia scit se suum non esse: sed omnia tam diligenter faciet, tam circumspecte, quam religiosus homo sanctusque solet tueri [211] fidei commissa. Quandocumque autem reddere iubebitur, non queretur cum fortuna: sed dicet: Gratias ago pro eo

Senec.

quod possedi, habuique. [212] Magna quidem res tuas mercede colui: sed quia imperas, cedo gratus libensque. si quid habere me tu volueris, etiam nunc seruabo: si aliud placet, ego vero [213] factum signatumque argentum, domum, familiamque meam reddo, restituo. Appellauerit natura, quæ prior nobis credidit. & huic dicemus, Recipe animum [214] meliorem quam dedisti: non tergiuersor, nec refugio, paratum habes à volente, quod non sentienti dedisti. auser. Reuerti [215] vnde veneris, quid graue est? male viuet, quisquis nesciet bene mori. Huic itaque primum rei pretium detrahendum est, & spiritus [216] inter seruitia numerandus. *Gladiatores* ([217] ait Cicero) [218] *inuisos habemus si omni modo vitam impetrare cupiunt: fauemus, si contemptum eius præseferunt:* idem euenire nobis scias. Sæpe enim caussa moriẽdi est, timide mori. Fortuna illa quæ ludos sibi facit, Quo, inquit, te reseruẽ, malum & trepidum animal? eo magis conuulneraberis & confodieris, quia nescis præbere iugulum. At tu & viues diutius, & morieris expeditius, qui ferrum non subducta ceruice, nec manibus oppositis, sed animose recipis. Qui mortem timebit, nihil vmquam pro homine [219] viuo faciet. at qui scit, hoc sibi cum conciperetur, [220] statim condictũ, viuet ad formulam: & simul illud quoque eodem animi robore præstabit, ne quid ex his quæ eueniũt, subitum sit. [221] Quidquid enim fieri potest, quasi futurum prospiciendo, malorum omnium impetus molliet. qui ad præparatos exspectantesque nihil afferunt noui: securis, & beata tantum spectantibus, graues eueniunt. Morbus enim, captiuitas, ruina, ignis nihil horum repentinum est. Sciebam in quam tumultuosum me [222] contubernium natura clusisset. totiens in vicinia mea [223] conclamatum est, totiens præter limen immaturas exsequias [224] fax cereusque præcessit: sæpe altius ruẽtis ædificij fragor sonuit: multos ex his quos forum, curia, sermo, mecum contraxerat, nox abstulit, & vinctas ad sodalitium manus [225] copulatas intercidit. Mirer aliquando ad me pericula accessisse, quæ circa me semper errauerunt? Magna pars hominum est, quæ nauigatura, [226] de tempestate non cogitat. Numquam me in bona re mali pudebit auctoris. [227] Publius tragicis comicisque vehementior ingeniis, quotiens mimicas ineptias, & verba ad [228] summam caueam spectantia reliquit, inter multa alia [229] cothurno, non tantum [230] sipario, fortiora, & hoc ait:

[231] *Cuiuis potest accidere, quod cuiquam potest.*

Hoc si quis in medullas demiserit, & omnia aliena mala, quorum ingens quotidie copia est, sic adspexerit, tamquam illis liberum & ad se iter sit: multo ante se armabit, quam petatur. Sero animus ad periculorum patientiam, post pericula, instruitur. Non putaui hoc futurum, numquam hoc euenturum credidissem. Quare autem non? Quæ sunt diuitiæ, quas non egestas, & fames, & mendicitas à tergo sequatur? Quæ dignitas, cuius non prætextam, [232] augurale, & [233] lora patricia, & sordes comitentur, & [234] exportatio, & notæ, & mille maculæ, & extrema contemptio? Quod regnum est, cui non parata sit ruina, & proculcatio, & dominus, & carnifex? nec magnis ista interuallis diuisa, sed horæ momentum interest [235] inter solium, & aliena [236] genua. Scito ergo, omnem condicionem versabilem esse: & quidquid in vllum incurrit, posse in te quoque incurrere. Locuples es? numquid ditior [237] Pompeio? cui cum Caius vetus cognatus, hospes nouus, [238] aperuisset Cæsaris domum, [239] vt suam cluderet, defuit panis & aqua? cum [240] tot flumina possideret in suo orientia, & in suo cadentia, mẽdicauit stillicidia: [241] fame ac siti periit, in palatio cognati, dũ illi [242] hæres [243] publicũ funus esurienti locat. Honoribus summis functus es? nũquid aut tam magnis, aut tam insperatis, aut tam vniuersis, quam Seianus? [244] Quo die illum senatus deduxerat, populus [245] in frusta diuisit: in quem quidquid congeri poterat, dij hominesque contulerant; ex eo nihil superfuit, quod carnifex [246] traheret. Rex es? non ad Crœsum te mittam, qui rogum suum & [247] ascendit iussus, & extingui vidit, factus non regno tantum, sed etiam [248] morti suæ superstes: non ad Iugurtham, quem populus Romanus [249] intra annum quam timuerat, spectauit. Ptolemæum Africæ regem, Armeniæ Mithridatem, inter Caianas custodias vidimus. [250] alter in exilium missus est: [251] alter vt [252] meliori fide mitteretur, optabat. In tãta rerum, sursum ac deorsum euntium, versatione, si non quidquid fieri potest, pro futuro habes, das in te vires rebus aduersis: quas infregit, quisquis prior vidit. Proximum ab his erit, ne aut in superuacuis, aut [253] ex superuacuo laboremus: id est, ne aut quæ non possumus consequi, concupiscamus: aut adepti, cupiditatum vanitatem nostrarum sero, post multum pudorem, intelligamus. id est, ne aut labor irritus sine effectu sit, aut effectus labore indignus. Fe-
xii. re enim ex his tristitia sequitur, si aut non successit, aut successus pudet. Circumcidenda

cumcidenda est concursatio, qualis est magnæ parti hominum, domos, & theatra, &
fora pererrantium. Alienis se negotiis offerunt, semper aliquid [254] agentibus similes.
Horum si aliquem exeuntem domo interrogaueris: *Quo tu? quid cogitas?* respondebit
tibi: *Non mehercule scio: sed aliquos videbo, aliquid agam.* Sine proposito vagantur, quæ-
rentes negotia: nec quæ destinauerunt, agunt, sed in quæ incurrerunt. Inconsultus
illis vanusque cursus est qualis formicis, per arbusta repentibus: quæ in summum ca-
cumen, deinde in imum inanes aguntur. His plerique similem vitam agunt, quo-
rum non immerito quis [255] inquietam inertiam dixerit. Quorundam, quasi ad incen-
dium currentium, misereberis: vsque eo impellunt obuios & se aliósque præcipi-
tant: cum interim cucurrerint, aut salutaturi aliquem non resalutaturum, aut funus
ignoti hominis prosecuturi, [256] aut iudicium sæpe litigantis, aut sponsalia sæpe nu-
bentis, & lecticam assectati, quibusdam locis & [257] ipsi tulerint. deinde domum cum
superuacua redeuntes lassitudine, iurãt nescisse seipsos, quare exierint, vbi fuerint, po-
stero die erraturi per eadem illa vestigia. Omnis itaque labor aliquo referatur, aliquo
respiciat. [258] Non industria inquietos, & insanos, sed falsæ rerum imagines agitant.
nam ne illi quidem sine aliqua spe mouentur, prontat illos alicuius rei species, cuius
vanitatem capta mens non coarguit Eodem modo vnumquemque ex his, qui ad au-
gendam turbam exeunt, inanes & leues caussæ per vrbem circumducunt, nihilque
habentem in quo laboret, [259] lux orta expellit: & cum multorum frustra liminibus
[260] illisus nomenclator persalutauit, à multis exclusus, neminem ex omnibus diffi-
cilius domi, quam se, conuenit. Ex hoc malo dependet illud tæterrimum vitium, au-
scultatio, & publicorum secretorumque inquisitio, & multarum rerum scientia, [261]
quæ nec tuto narrantur, nec tuto audiuntur. Hoc secutum puto Democritum, [262] ita
cœpisse: *Qui trãquille volet viuere, nec priuatim agat multa, nec publice:* ad superuacua sci-
licet referentem. Nam si necessaria sunt, & priuatim & publice, non tantum multa,
sed innumerabilia agenda sunt: vbi vero nullum officium solemne nos citat inhiben-
dæ actiones sunt. Nam qui multa agit, sæpe fortunæ potestatem sui facit: quam XIII.
tutissimum est raro experiri, ceterum semper de illa cogitare, & sibi nihil de fide eius
promittere. Nauigabo, nisi si quid inciderit: & prætor fiam, nisi si quid obstiterit: &
negotiatio mihi respondebit, nisi si quid interuenerit. Hoc est, quare sapienti nihil
contra opinionem dicamus accidere. non illum casibus hominum excepimus, sed er-
roribus: nec illi omnia vt voluit cedunt, sed vt cogitauit. in primis autem cogitauit,
aliquid posse propositis suis resistere. Necesse est autem leuius ad animum peruenire
destitutæ cupiditatis dolorem, cui successum non vtique promiseris. Faciles XIV.
etiam nos facere debemus, ne nimis destinatis rebus indulgeamus. [263] transeamus in
ea, in quæ nos casus deduxerit: nec mutationes aut consilij aut status pertimescamus:
dummodo nos leuitas, inimicissimum quieti vitium, non excipiat. Nam & pertinacia
necesse est anxia & misera sit, cui fortuna sæpe aliquid extorquet: & leuitas multo
grauior, nusquam se continens. Vtrumque infestum est tranquillitati, & nihil mu-
tare posse, & nihil pati. Vtique animus ab omnibus externis in se reuocandus est. sibi
confidat, se gaudeat, sua suspiciat: recedat, quantum potest ab alienis, & se sibi appli-
cet, damna non sentiat, etiam aduersa benigne interpretetur. Nuntiato [264] naufragio,
Zeno noster, cum omnia sua audiret submersa: [265] *Iubet*, inquit, *me fortuna expeditius
philosophari.* Minabatur [266] Theodoro philosopho [267] tyrannus mortem, & quidem in-
sepultã. *Habes*, inquit, *cur tibi placeas:* [268] *hemina sanguinis in tua potestate est. nam quod ad
sepulturam pertinet, ô te ineptum, si putas interesse,* [269] *supra terram, an infra putrescam.* [270] Ca-
nius Iulns, vir in primis magnus, cuius admirationi ne hoc quidem obstat, quod [271]
nostro sæculo natus est, cum Caio diu altercatus, postquam abeunti [272] Falaris ille di-
xit, *Ne forte inepta spe tibi blãdiaris,* [273] *duci te iussi: Gratias*, inquit, *ago optime princeps.* Quid
senserit, dubito: multa enim occurrunt mihi. Contumeliosus esse voluit, & ostende-
re quanta crudelitas esset, in qua [274] mors beneficium erat? An exprobrauit illi quo-
tidianam dementiam? agebant enim grarias, & [275] quorum liberi occisi, & quorum
bona ablata erant. An tamquam [276] libertatem libenter accepit: Quidquid est, magno
animo respondit. Dicet aliquis: Potuit post hæc iubere illi si Caius viuere. Non timuit
hoc Canius. nota erar Caij in talibus imperijs [277] fides. Credisne illum, [278] decem me-
dios vsque ad supplicium dies, sine vlla sollicitudine exegisse? verisimile non est, quæ
vir ille dixerit, quæ fecerit, quã in tranquillo fuerit. Ludebat [279] latrunculis, cum cen-
turio agmen periturorum trahens, & illum quoque citari iubet. Vocatus, numerauit

calculo, & ſodali ſuo, *Vide*, inquit, *ne poſt mortem meam mentiaris te vieiſſe.* Tum annuens centurioni: *Teſtis*, inquit, *eris, vno me antecedere.* Luſiſſe tu Canium illa tabula putas? illuſit. Triſtes erant amici, talem amiſſuri virum. *Quid mæſti*, inquit, *eſtis? Vos quæritis, an immortales animæ ſint: ego iam ſciam.* nec deſiit, in ipſo veritatem fine ſcrutari, & ex more ſuo quæſtionem habere. Proſequebatur illum [280] philoſophus ſuus: nec iam procul erat [281] tumulus, in quo Cæſari [282] Deo noſtro fiebat quotidianum ſacrum. *Quid*, inquit, *Cani nunc cogitas? aut quæ tibi mens eſt? Obſeruare*, inquit Canius, *propoſui illo velociſſimo momento, an ſenſurus ſit animus, exire ſe.* promiſitque, ſi quid exploraſſet, circumiturum amicos, & indicaturum quis eſſet animarum ſtatus. Ecce in media tempeſtate tranquillitas: ecce animus æternitate dignus, qui fatum ſuum in argumentum veri vocat: qui in vltimo illo gradu poſitus, exeuntem animam percontatur: nec vſque ad mortem tantum, ſed aliquid etiam ex ipſa morte diſcit. Nemo diutius philoſophatus. ſed [283] non raptim relinquetur magnus vir, & [284] cum cura dicendus. [285] dabimus te in omnem memoriam, clariſſimum caput, Caianæ cladis [286] magna portio.

xv. Sed nihil prodeſt priuatæ triſtitiæ cauſſas abieciſſe. Occupat enim nonnunquam [287] odium generis humani, & occurrit tot ſcelerum felicium turba cum cogitaueris, quàm ſit rara ſimplicitas, quam ignota innocentia, & vix vnquam, niſi cum expedit, fides, & [288] libidinis lucra [289] damnaque pariter inuiſa, & ambitio vſque eo iam ſe ſuis non continens terminis, vt [290] per turpitudinem ſplendeat. Agitur animus [291] in noctem, & velut euerſis virtutibus, quas nec [292] ſperare licet, nec [293] habere prodeſt, tenebræ oboriuntur. In hoc itaque flectendi ſumus, vt omnia vulgi vitia non inuiſa nobis, ſed ridicula videantur: & [294] Democritum potius imitemur, quàm Heraclitum. Hic enim quoties in publicum proceſſerat, flebat: ille ridebat. huic omnia quæ agimus, miſeriæ; illi ineptiæ videbantur. Eleuanda ergo omnia, & facili animo ferenda. humanius eſt deridere vitam, quam deplorare. Adiice, quod de humano quoque genere melius meretur qui ridet illud, quàm qui luget. Ille ſpei bonæ aliquid relinquit: hic tamen ſtulte deflet, quæ corrigi poſſe deſperat. & [295] vniuerſa contemplatus, maioris animi eſt, qui riſum non tenet, quàm qui lacrimas. quando leuiſſimum affectum animi mouet, & nihil magnum, nihil ſeuerum, nec ſerium quidem, ex tanto apparatu putat. Singula, propter quæ læti ac triſtes ſumus. ſibi quiſque proponat, & ſciat verum eſſe quod Bion dixit, *Omnia hominum negotia ſimilia* [296] *initijs eſſe, nec vitam illorum magis ſanctam aut ſeueram eſſe,* [297] *quam conceptus inchoatos.* Sed ſatius eſt, publicos mores & humana vitia placide accipere, nec in riſum, nec in lacrymas excidere. Nam alienis malis torqueri, æterna miſeria eſt: alienis delectari malis, voluptas inhumana. ſicut illa inutilis humanitas, flere, quia aliquis filium efferat, & frontem ſuam fingere. In tuis quoque malis id agere te oportet, vt dolori tantum des quantum poſcit, non quantum conſuetudo. Plerique enim lacrimas fundunt, vt oſtendant: & toties ſiccos oculos habent, quoties [298] ſpectator defuit: turpe iudicantes, non flere, cum omnes faciant. Adeo penitus hoc ſe malum fixit, ex aliena opinione pendere, vt in ſimulationem etiam ſimpliciſſima res, dolor veniat. Sequitur pars, quæ ſolet non immerito contriſtare, & in ſolitudinem deducere, vbi bonorum exitus mali ſunt. Vt, Socrates cogitur in carcere mori, [299] Rutilius in exſilio viuere, Pompeius & Cicero [300] clientibus ſuis præbere ceruicem: Cato ille, virtutum viua imago, incumbens gladio, ſimul de ſe ac de Repub. [301] palam facere. Neceſſe eſt torqueri, tam iniqua præmia fortunam perſoluere. & quid ſibi quiſque nunc ſperet, cum videat peſſima optimos pati? Quid ergo eſt? vide quomodo quiſque illorum tulerit: & ſi fortes fuerunt, ipſorum animos deſidera? ſi muliebriter & ignaue periere, nihil periit. Aut digni ſunt, quorum virtus tibi placeat: aut indigni, quorum deſideretur ignauia. Quid enim eſt turpius, quàm ſi maximi viri timidos fortiter moriendo faciunt? Laudemus toties dignum laudibus, & dicamus: [302] *Tanto fortior, tanto felicior!* humanos effugiſti caſus, liuorem, morbum: exiſti ex cuſtodia: non tu dignus mala fortuna Diis viſus es, ſed indignus in quem iam aliquid fortuna poſſet. Subducentibus vero ſe, & in ipſa morte ad vitam reſpectantibus, [303] manus iniiciendæ ſunt. Neminem flebo lætum, neminem [304] flentem. ille lacrimas meas ipſe abſterſit, hic ſuis lacrimis efficit, ne vllis dignus ſit. Ego Herculem fleam, quod viuus vritur: aut Regulum, quod [305] tot clauis configitur: aut Catonem, quod [306] vulnera ſua fortiter tulit? Omnes iſti leui temporis impenſa inuenerunt quomodo æterni fierent: ad immortalitatem moriendo venerunt. [307] Eſt & illa ſolicitudinum non mediocris materia, ſi te anxiè componas, nec vlli ſimpliciter oſtendas:

ostendas: qualis multorum [108] vita est, ficta, & ostentationi parata. Torquet enim assidua obseruatio sui, & deprehendi aliter, quàm solet, metuit: nec vmquam cura soluimur, vbi toties nos æstimari putamus, quoties aspici. Nam & multa incidunt, quæ inuitos denudent: & vt bene cedat tanta sui diligentia, non tamen iucunda vita; aut secura est, semper [109] sub persona viuentium. At illa quantum habet voluptatis, [110] sincera & per se ornata simplicitas, nihil obtendens moribus suis? Subit tamen & hæc vita contemptus periculum, si omnia omnibus patent. sunt enim qui fastidiant, quidquid propius adierunt. Sed nec virtuti periculum est, ne admota oculis reuilescat: & satius est simplicitate contemni, quam perpetua simulatione torqueri. Modum tamen rei adhibeamus. multum interest, simpliciter viuas, an negligenter. [111] Multum in se recedendum est. conuersatio enim dissimilium, bene composita disturbat, & renouat affectus, & quidquid imbecillum in animo, nec percuratum est, exulcerat. Miscenda tamen ista & alternanda sunt, solitudo & frequentia. Illa nobis faciet hominum desiderium, hæc nostri: & erit altera alterius remedium. odium turbæ sanabit solitudo, tædium solitudinis turba. Nec in eadem intentione æqualiter retinenda mens est, sed ad iocos reuocanda. Cum pueris [112] Socrates ludere non erubescebat: & [113] Cato vino laxabat animum, curis publicis fatigatum: & Scipio triumphale illud & militare corpus mouit [114] ad numeros. non molliter se infringens, vt [115] nunc mos est, etiam [116] incessu ipso vltra muliebrem mollitiem fluentibus, sed vt illi antiqui viri solebant, [117] inter lusum ac festa tempora, virilem in modum tripudiare, non facturi detrimentum, etiam si ab hostibus suis spectarentur. Danda est remissio animis: [118] meliores acrioresque requieti surgent. Vt fertilibus agris non est imperandum: cito enim exhauriet illos numquam intermissa fœcunditas: ita animorum impetus assiduus labor frangit. [119] Vires recipient paullum resoluti, & remissi. Nascitur ex assiduitate laborum, animorum hebetatio quædam, & lãgor: nec ad hoc tanta hominum cupiditas tenderet, nisi naturaleu quamdam voluptatem haberet lusus iocusque: quorum frequens vsus, omne animis pondus, omnemque vim eripiet. Nam & somnus refectioni necessarius est: hunc tamen si per diem noctemque continues [120] mors erit. Multum interest, [121] remittas aliquid, an soluas. Legum conditores festos instituerunt dies, vt ad hilaritatem homines publice cogerentur: tanquam necessarium laboribus interponentes temperamentum. Et magni, [122] vt dixi, viri quidam sibi [123] menstruas certis diebus ferias dabant: quidam nullum non diem, inter & otium & curas, diuidebant. qualem Pollionem Asinium, [124] oratorem magnum, [125] meminimus: quem nulla res vltra [126] decimam retinuit. [127] ne epistolas quidem post eam horam legebat, ne quid nouæ curæ nasceretur: sed totius diei lassitudinem duabus illis horis ponebat. Quidam medio die [128] interiunxerunt, & in postmeridianas horas aliquid leuioris operæ distulerunt. Maiores quoque nostri [129] nouam relationem, post horam decimam, in senatu fieri vetabant. Miles [130] vigilias diuidit, & nox [131] immunis est ab expeditione redeuntium. Indulgendum est animo: dandumque subinde otium, quod alimenti ac virium loco sit: & in ambulationibus apertis vagandum, vt cælo libero & multo spiritu augeat attollatque se animus. Aliquando vectatio iterque, & mutata regio, vigorem dabunt: conuictusque & liberalior potio: nonnunquam & vsque ad ebrietatem veniendum, non vt mergat nos, sed vt [132] deprimat. Eluit enim curas, & ab imo animum mouet: & vt [133] morbus quibusdam, ita tristitiæ medetur: Liberque non [134] ob licentiam linguæ dictus est inuentor vini, sed quia liberat [135] seruitio curarum animum, & asserit, [136] vegetioremque & [137] audaciorem in omnes conatus facit. sed vt libertatis, ita vini salubris moderatio est. Et Solonem, [138] Arcesilaumque indulsisse vino credunt. Catoni ebrietas obiecta est: at facilius efficiet, quisquis obiecerit, hoc [139] crimen honestum, quàm turpem Catonem. Sed [140], nec sæpe faciendum est, ne animus malam consuetudinem ducat: & aliquando tamen in exsultationem libertatemque extrahendus, tristisque sobrietas remouenda paullisper. Nam, siue [141] Græco poëtæ credimus, aliquando & insanire iucundum est: siue [142] Platoni, frustra poëticas fores compos sui pepulit: siue [143] Aristoteli, nullum magnum ingenium sine mixtura dementiæ fuit. Non potest grande aliquid & supra ceteros loqui, nisi mota mens. Cùm vulgaria & solita contempsit, instinctuque sacro surrexit excelsior, tunc demum aliquid cecinit grandius ore mortali. Non potest sublime quicquam & in arduo positum contingere, quamdiu apud se est. Desciscat oportet à solito, & efferatur, & [144] mordeat frænos, & rectorem rapiat suum: eoque

ferat, quo per se timuisset escendere. Habes, Serene carissime, quæ possint tranquillitatem tueri, quæ restituere, quæ surrepentibus vitiis resistant. Illud tamen scito, nihil horum satis esse validum, rem imbecillam seruantibus, nisi intenta & assidua cura circumeat animum labentem.

COMMENTARII AD LIBRVM SENECÆ, de Tranquillitate animi.

I. LIPSIVS.

CAP. I. 1. Serene.] *Ad hunc scripsit. & est, opinor,* Annæus Serenus, *quem* Præfectum vigilum Neronis, *interemptum cum toto conuiuio, esu fungorum, Plinius scribit, li.* XXII. *Certè inter amicos interiores Senecæ fuit, & Tacitus ita memorat Annali* XIII. *vbi de Acte liberta. Ante Senecam obijt, & fatetur ipse mortem eius immodice se fleuisse. Epist.* LXIII. *Tamen quidam libri hic non* Serene, *sed* Seneca *præferunt, quasi hæc omnia verba & sermo Sereni sint, vsque ad* II. *Cap. Quod mihi minime videtur: sed est familiare Senecæ, mejquam sine occasionem scripti interdum figurate proponere, & dilatare, atque ita ad rem venire.*

2. Manu prend.] *Prouerbiale, de claris apertisque. De Benef.* VI. *cap.* XLII. Soleo notare hunc in te affectum, & quasi manu prendere.

3. In recessu.] *Non in fronte & propalam posita.*

4. Hostes vagos.] *Vt Scythas aliquos, aut Numidas.*

5. Fateat.] *Bene. nam vt idem Epist.* LIII. vitia sua confiteri, sanitatis indicium est. *Iterumque:* Morbi ad sanitatem tunc inclinant, cum ex abdito erumpunt.

6. Rursus obnox.] *Possis &* prorsus *legere: sed non muto.* Obnoxium *autem, morigerum, subiectum. Sallustius:* Minari interdum ferro, ni sibi obnoxia foret. *Vide A. Gell. lib.* VII. *cap.* XVII.

7. Nec ægroto.] *Plerique incipientium aut proficientium sic affecti. Sed vt Seneca (epist.* XX.) vitium est hæc diuersitas, & signum vacillantis animi, & nondum habentis tenorem suum.

8. In speciem.] *Quod minime virtus facit, quæ se contenta. Sed in Speciem laborat Ambitio, vt* Dignitatem *(ita hic appellat) consequatur, eloquentia, vt* Famam.

9. Ad alien. suff.] *Nam hæc talia ab aliorum iudiciis suspensa.*

10. Veras vires.] *Vt virtus, & quidquid solidum petit.*

11. Consuetudo.] *Ouidius:* Quod male fers, assuesce, feres bene. multa vetustas Lenit.

12. Hoc vitium.] *Animi labantis & inconstantis.*

13. Amorem.] *Lucretius:*

— Consuetudo concinnat amorem.

14. Amor parcim.] *Vel hæc & sequentia palam doceant, Senecam de se & in sua persona loqui.*

15. Cubile composit.] *Alto toro, purpurea atque aurata veste instratum, lecto argenteis, eburneis, aureis pedibus.*

16. Ex arcula.] *In quam deponere vestes solent: & vt niterent, ac pexæ essent, pondere imposito premere. Erãt igitur Arculæ, sed vicem etiam præli aut torcularis. Seneca epist.* XCIII. Quis vmquam vestimenta æstimauit arcula? *Columella:* Quales sunt arculæ, in quibus vestimenta forensia conduntur. *Noster epist.* XCVI. De capsula totos, *hos mundulos fortasse (vide ibi) appellat: vt hodie dicimus,* Ex arcula aliquem prodire.

17. Mille ponder.] *Vides quod de prælis dixi: ac sic appellant. Martialis:*

Sic tua suppositis pellucent præla lacernis,
Et micat innumeris arcula synthesibus.

Miror probari erudito viro ibi, prata lacernis: *longinqua imagine, & inepta. Res clara est. & ita Statius:*

— Prælisque solutæ,
Mira Dionææ sumit velamina telæ.

Ammianus Pressoria *dixit lib.* XXVIII. Solitis (*lego* solutis, *vt in Statio*) pressoriis vestes, luce nitentes arbitra, diligenter explorant. *Iterum Martialis:*

De Pallatinis dominæ quod serica prælis.

18. Sed domestica.] *An domi, & à meis, facta? hoc puto, non peregrina. an qua domi solemus vti, obsoletiore & minus splendente? Nam lautiores duplicem eam habebant,* Domesticam *&* Forensem. *Ammianus* XXXI. *de Hunnis, facete:* Nec est alia illis Domestica vestis, alia Forensis: *vt scilicet his Romanis. Cicero* II. *de Finib.* Aut vt vestitum sic sententiam habeam, aliam Domesticam, aliam Forensem. *Adde Sueton. Augusti cap.* LXXIII. *Vitellij cap.* IX.

19. Cibus quem.] *Nam in magnis opibus mira viri frugalitas, an quo nomine appellem? Vide epist.* LIX. *&* LXXX.

20. Nec pareut.] *Id est, in quo parando non multi occupentur.*

21. Nec spectent.] *Nec grex puerorum mensæ adstet, inhians atque imminens in lautiorem cibum.*

22. Ante multos.] *Atqui nec probetur cibus diu ante coctus, & spernant delicati.* Paratus: *ergo, quæsitus & emptus: vt solent peregrina aucupia aut pisces. Tamen alij libri,* imperatus: *recte de nimia cura & dispositione.*

23. Qua intrau.] *Per os, enomitione.*

24. Incultus.] *Non auratus, aut canusinatus, nec Pædagogij in morem cultus.*

25. Rudis vernula.] *Dominatus.* Non Phryx, aut Lycius, non à mangone petitus.

26. Argentum graue.] *In quo nihil præter pondus æstimandum: non cælatum. Plinio id* Purum *dicitur, lib.* III. *Epist.*

Epist. 1. Apponitur cœna non minus nitida quam frugi, in argento puro & antiquo. *Iuuenalis.*

—argenti vascula puri.

27. Rustici patris.] *Non in vrbe nati, sed domo Cordub. Seneca apud Tacitum lib.* 14. Egóne equestri & prouinciali loco ortus proceribus ciuitatis annumeror?

28. Macularum.] *De Benefic.* VII. *cap.* IX. Eo pretiosius (*lignum hoc citri*) quo illud in plures nodos arboris infelicitas torsit. *Nam hæ sunt illæ* maculæ *amatæ & æstimatæ olim: de quibus & Plinius,* 13. *cap.* 15. Præcipua dos in venam crispis, vel in vortices variis. Illud, oblongo euenit discursu, ideóque Tigrinum appellatur: hoc, intorto, & ideo tales Pantherinæ. Sunt & vndatim crispæ, maiore gratia, si pauonũ caudæ oculos imitentur. *Mox:* Iuuant plura quoque in vna mensa vitia. *Et ante:* Quod tanti emitur, arborum vitium est. *quæ respondent illis Senecæ de* arborum infelicitate. *De his mensis, Lucanus:*

Dentibus his niueis sectos Atlantide silua
Imposuere orbes.

Nam ligneæ istæ mensæ ebore sustinebantur. Iuuenalis:

—latos nisi sustinet orbes
Grande ebur, & magno sublimis pardus hiatu.

Vide plura de Benefic. loco iam citato.

29. Successiones.] *Vt Plinij auo illa M. Tullij, & Asinij Pollionis, & Iubæ regis, aliaque.*

30. Pædagogij.] *Puerorum, qui sub pædagogo. qui erant, vt nostri isti Honorarij pueri, quos* Paigios (*nescio an inclinata illinc voce*) *vocamus. Vide me ad Annalem* XV. *Taciti.*

31. Intra priuatum.] *Vox* priuatum, *in nullo veterum exstat. quorum alij* intra latus; *meus,* intra lacum; *Pinciani,* intra larem. *Haud male hoc vltimum: sic tamen vt priora leuiter immutes,* diligentiúsque iam intra. *vt explicet hoc de* apparatu pædagogij, *& dicat mancipia intra larem & domi, domini aut conuiuarum oculis, sic vestiri, sic coli. An placeat,* diligentius quàm intra larem? *& explicemus, diligentius quàm deceat priuatam domum. Palatinum & aulæ in morem, ministri coluntur. Enimuero aliquid Aulæ opponi, vel ex eo videtur: quod in ibi mancipia* aurata. *Lampridius in Alexandro:* Auratam vestem ministrorum nullus, vel in publico conuiuio habuit. *Et de Pædagogianis istis Ammianus* XXVI. Tunica auro distincta, vt regius minister, indutus, à calce ad pubem, in Pædagogiani pueri speciem. *Plinius allusit, vbi de auro:* Honestius viri pædagogiis (id damus

32. Qua calcatur.] *Solum & pauimentum, è marmore, auro & gemmis etiam mixtis.*

33. Tecta.] *Item auro vel ebore laqueata.*

34. Assectator.] *Vt semper. nec desunt* stultorum diuitum arrosores, & quod sequitur, arrisores, *vt noster alibi.*

35. Circumfluentes.] *Epist.* C. Concisura aquarum cubiculis interfluentium. *Plura ibi.*

36. Scena sua.] *Cum domus, & cœnatio, & ministri tam culti sint: quidnì epulæ, quæ in hoc velut theatro exhibentur?*

37. Frugalitatis situ.] *Hæc clamant omnino à Seneca, & de Seneca ista dici. Veniebat vir optimus ab exsilio (vt veterem eius frugalitatem omittam) & ab illis tenebris in hanc Aulæ lucem. itaque merito trepidat & exclamat,* circumfundi se nouo splendore luxuriæ.

38. Quam oculos.] *Ad me apto. & lectori ingenuè aperio, animo quam vultu, ad omnia externa, fortiorem esse.*

39. Friuola.] *Tenuem vilemque supellectilem, & instrumentum. Glossæ:* Friuola, vasa fictilia. *Idem Isidorus, lib.* IX. Friuola vocantur proprie, vasa fictilia inutilia. *Proprie, sed longius producunt. Iuuenalis;*

—iam friuola transfert Vcalegon.

Seneca III. *Controuer.* Ego illos in friuola mea inuitaui.

40. Vim præceptorum.] *Intellegit præcepta Stoica, qui ad remp. mittebant.*

41. In mediam.] *Vt ille apud Horatium, viæ anceps:*

Nunc agilis fio, & mersor ciuilibus vndis,
Nunc in Aristippi furtim præcepta relabor.

42. Aureis virgis.] *Putaui olim,* laureis: *vt ad triumphorum spem alludat. Sed magis nunc adhæserim libris, qui totum hoc verbi spernunt.* Virgis adductum, *lictorum scilicet, qui virgas manu tenebant iisque submouebant: siue & ipsas fasces vis interpretari. In Apuleij Milesiaca* 1. Lixas, & virgas, & habitum prorsus magistratui conuenientem in te video. *Sed hoc in colonia. vbi loco fascium, bacillis soli aut virgæ. Est qui* aureas virgas *hic tenet, & ad auratos fasces refert. Sciat, inferioris æui, & Principum modo fuisse.*

43. Adductum.] *Id est, non insignibus illis honoris, aut honore ipso motum.*

44. Propius positus.] *Reip. iam admotus: non domi, & in otio latitans. Libri tamen scripti fere,* compositus. *quod nec improbem, quasi in arenam certaménque iam venerim, commissus cum rebus.*

45. Non misit.] *Alios præceptis suis iubent accedere, ipsi absistunt. De caussa ista, in fine libri De vita beata.*

46. Ad quam.] *Scripti quidam longè aliter (fortasse germanius:)* Vbi aliquid animam insolitam arietari percussit. *si tamen facias,* aliquis animum insolitum.

47. Arietari.] *Percuti, incurri. frequens nostro verbum.*

48. Indignum.] *Cum indignitate coniunctum.*

49. Ex facili.] *De Benef.* III. *cap.* VIII. Qui beneficium ex facili largitus est.

50. Ad otium.] *Rempublicam omitto.*

51. Domum gradus.] *Sic mihi ad me & mea, relictis publicis. Eo enim comparatio spectat.*

52. Tanto impendio.] *Nam reuera, veteri dicto:* μέγιστον ἀνάλωμα χρόνος Maximum impendium, tẽpus.

53. Ad iudicem.] *Quod ab alieno iudicio pendeat. Deo & sibi placeat.*

54. Ametur expers.] *Ametur, ametur, cum poeta,*

Et secura quies, & nescia fallere vita.

55. Exempla nob.] *Eorum qui remp. animose tractarunt.*

56. Vocem] *Patroni vice.*

57. Operam.] *Aduocati vice.*

58. * In ſtudijs.] *Ego hic defectum aut confuſionem odorari videbar: nec ſatis, meo animo, iſta contexta.*

59. Verba rebus.] *Ad illud Horatianum:*

Verbáque præuiſam rem non inuita ſequentur.

60. Non id agere.] *Plane ſcribendum,* nunc id.] *In ea vocula emphaſis.tu nunc mortalis, & breuis æui, capere animo vis poſteritatem?*

61. Tacitum.] *Quietum & ſilens,non illud publicum; in quo præco, deſignator, imagines, ludi, pompa. Sed & aliter* Funus tacitum, *hominis ignoti,& de quo nec ſermo. Tale optat alter Seneca:* Ætas per tacitum fluat. Sic cum tranſierint mei Nullo cum ſtrepitu dies, Plebeius moriar ſenex.

62. In diem.] *Non annos aut æuum: vt ij qui æuum cogitant.*

63. Exit oratio.] *Ita libri omnes: at Muretus,* exſurgit. *Si quid mutandum, fecerim* exilit, *ſiue* exſilit.

64. Ore iam.] *Et hic variant. alij,* ore tantum modo: *alij, vt meus,* ore tamen meo. *Atque hoc ſane ad vulgatum illud accedit. videturque alludi ad Sibyllam Virgilianam, quæ Deo plena*--maiórque videri, Nil mortale ſonans. *Probat ipſe in fine libelli:* Tunc denique aliquid cecinit grandius ore mortali.

65. Cui ne.] *Parum hæret: ſed nec vulgatum alijs,*cum ne. *mihi placebat,* quin ne.

66. Puro multos.] *Ego tecum, ô Annæe. Quot experimenta cepi in iuuentute huius * δοξοσοφίας, vt Plato appellat? & quam primum in via pedem poſuerunt, viſi tum habere in meta. Itaque recte Bion, τὴν οἴησιν ἔλεγε, προκοπῆς ἐγκοπήν:* Opinionem aiebat, profectus impedimentum, ſiue (*Græco ipſo verbo*) inciſionem eſſe. *Cui Fabius conſonat:* Magnos quoque profectus frequenter perdit, arrogans de ſe perſuaſio.

67. Apertis.] *Mallem,* opertis, *clauſiſque Videntes videre noluerunt.*

68. Adulatione perire.] *Veteris ſcriptoris verbum in Io. Saliſberienſi:* Omnis Romanus adulatione corrũpitur aut corrumpit. *Et de ſui æui moribus Seneca epiſt.* LX. Non ſumus modica adulatione cõtenti. quidquid in nos adulatio ſine pudore congeſſit, tanquam debitum prendimus. *Iterum de Beneficijs 6. cap. 30.* Adulandi certamen eſt, & vnum amicorũ omnium officium, vna contentio, quis blandiſſime fallat.

CAP. II. 69. Nec vllius.] *E meo & Pinciani libris,* nec vlli propius admouerim exemplo: *id eſt, non alij rei aptius, magiſque vicine comparauerim.*

70. Calorem.] *Quem Febrim ſtatim interpretatur.*

71. Quidam tremor.] *Idem de Breuit. vit. cap. 11.* Velut in profundo mari, in quo poſt ventum quoque volutatio eſt. *Lucanus:*

——ſed vt timidus, Boreæ poſt flamina, pontus
Rauca gemit.

Statius:

Vt ſi quando ruit debellatáſque reliquit
Eurus aquas, pax ipſa tumet, pontúmque iacentem
Exanimis iam voluit hiems.

Claudianus: ——ceu murmurat alti
Impacata quies pelagi, cum flamine fractu
Durat adhuc ſæuitque tumor.

72. Quæ etiam tranſc.] *Videtur dicere. quæ nos iam peruaſimus, à quibus liberi ſumus. Si tamen lectio ſincera: & pleraque in his aliquot clauſulis anterioribus (iam ab illis verbis* * In ſtudijs) *diluta, impura, aut ſuſpecta ſunt. Poſſis etiam interpretari,* Quæ tranſcurrimus, *quæ leuiter libamus & tangimus; quia iam ſuperuacua.*

73. Sed illud.] *Si quid video,* illo *legendum. Opus non illis durioribus, ſed iſto leniore.*

74. Stabilem.] *Alludit ad Democriti vocem, qui Tranquillitatem εὐεστὼ vocauit:* Stabilitatem animi, & Cõſtantiam. *Imo & volumen eo titulo ſeorſim ſcripſit, præter illud περὶ εὐθυμίας, ſiue* de Tranquillitate. *Nam iſtud ad Senecæ æuum peruenit, quod iam oſtendit: illud prius perijt, quod clare Diogenes ſcribit: οὐ γὰρ Εὐεστὼ οὐχ εὑρίσκεται inquit,* Nam Conſtantia eius non reperitur.

75. Volumen egregium.] *Laudas, & moues deſiderium: fruſtrà. fuit, vt multa alia præclara. Sed &* Panetij *Stoici eadem inſcriptione liber; item* Hipparchi Pythagorici: *denique &* Plutarchi Chæronei, *qui exſtat.*

76. Animus ſemper.] *Deſcriptio eſt* Tranquillitatis *vberior. quam ipſam ita Democritus efformabat: Καθ' ἣν γαληνῶς καὶ εὐσταθῶς ἡ ψυχὴ διάγει, ὑπὸ μηδενὸς ταραττομένη φόβου, ἢ δεισιδαιμονίας, ἢ ἄλλου τινὸς πάθους:* Per quam tranquille & conſtanter animus agit, nullo metu perturbatus, vel ſuperſtitionis, vel alterius affectus.

77. Æqualis.] *Forte,* æquali ſecundóque. *Eſt Stoicorum εὔροια.*

78. Propitiúſque ſibi.] *Volens & benignus. non ſibi aut fortunæ ſuæ iratus.*

79. Nec attollens.] *Plane qualis ille Cotta apud Salluſtium:* Bonæ ſecundæque res, opes non ingenium mihi mutabant. *Enimuero mutari ad hæc interna & externa, vt Epictetus loquitur, ἰδιώτου στάσις καὶ χαρακτήρ:* imperiti conſtitutio eſt, & character.

80. Simul tu.] *Hæc verba videantur pro ijs, qui priorem totam partem & querelam* Sereni *eſſe volunt interrogantis. Sed, vt rem dicam, hic libellus ſatis confuſus eſt: à ſcriptore, an ab æuo: ſed confuſus.*

81. Profeſſionem.] *Ad Philoſophos falſos hoc refert? an ad eos, qui in luce publica, magiſtratus & rectores? vtrouis poteſt.*

82. Ingenti titulo.] *Sub præſcriptione honeſta. ſiue ſapientiæ, vt philoſophi; ſiue curæ publicæ & tutelæ, vt alij.*

81. Simulatione.] *Qua præferunt ſibi bene & beate, eſſe iucunde & tranquille viuere.*

84. Quod reliquerunt.] *Vt viduis muliercul is defuncti mariti.*

85. Non inconſtantiæ.] *Veteres,* conſtantiæ. *ex quo Pincianus,* qui non conſtãria, in vitio. *Aſſentior, ſed*

hoc

hoc amplius, in vita *legi vellem.*

86. Pendent.] *Parum suauiter repetitur, nam praiuit* pendentibus, *sed passim hic interpolatio.*

87. Destituta vota.] *A successu & Fortuna.*

88. Pati non potest.] *Nec mirum.* nam primum argumentum est (*noster epist.* II.) compositæ mentis, posse consistere, & secum morari. *Horatius in istos:*

Non horam tecum esse potes, non otia recte
Ponere, teque ipsum vitas fugitiuus & erro.

89. Tormenta.] *Cum articulo scriberem,* & tormenta.

90. In quas.] *Forte,* in quis, *id est, quibus.*

91. Positum.] *Gruterus,* positu.

92. Hometicus Achil.] *Versus quos tangit, in iliad. ω.*

Ἄλλοτ' ἐπὶ πλευρῆς κατακείμενος, ἄλλοτε δ' αὖτε
Ὕπτιος, ἄλλοτε δὲ πρηνὴς, τότε δ' ὀρθὸς ἀναστάς:
Nunc lateri incumbens, iterum post paullo supinus
Corpore, tum pronus, tum surgens, denique rectus.

Quos & Iuuenalis adspexit, aut vertit:

——noctem patitur lugentis amicum
Pelidæ, cubat in faciem, mox deinde supinus.

93. Delicata.] *Ad ipsam Campaniam refer, quæ nihil nisi cæli solique deliciæ: præsertim vt tunc culta.*

94. Laudatusque portus.] *Liuio descriptus, libro* XXV. *& Floro,* 2. *cap.* XVIII.

95. Vel antiquæ.] *Sententia est, Tecta etiamnunc tam multa & lata, vt vel antiquam turbam (id est, quæ olim fuit) possint capere. Nam Tarentum, Croton, Metapontus, magna illa & florentissima olim opida (ita vices rerum sunt) tunc deserta. Nominatim hoc de Tarento, Strabo:* Vetus murus ambitum habet magnum, nunc autem maior vrbis pars, ad Isthmum sita, deserta est. *Dio Chrysostomus in Tarsico primo:* Nonne Sybaris, quæ maxime luxuriata est, maxime periit? nonne Croton & Thurij, & Metapontus, & Tarentum? quæ olim sic florentes & potentes, qua vrbe non sunt nunc desertiores? *Tamen suspecta lectio.*

96. A plausu.] *Theatrali.*

97. Fragore.] *Circensi. Iuuenalis:*

——& fragor aurem Percutit. euentum viridis quo colligo panni. *Neque nego in theatris potuisse & fragorem esse populi incitati: sed magis in Circo, victoria illo euentu, inter factiones & sponsiones.*

98. Semper fugit.] *Illud,* semper. *non est in Lucretio, & versus respuit. At locus eius, huic compar, insignis est, & merito adscribendus, lib.* III.

——vt nunc plerumque videmus,
Quid sibi quisque velit, nescire & quærere semper:
Commutare locum, quasi onus deponere possit.
Exit sæpe foras magnis ex ædibus ille,
Esse domi quem pertæsum est, subitoque reuertit:
Quippe foris nihilo melius qui sentiat esse.
Currit agens mannos ad villam hic præcipitanter,
Auxilium tectis quasi ferre ardentibus instet:
Oscitat extemplo tetigit cum limina villæ,
Aut abit in somnum grauis, atque obliuia quærit.
Aut etiam properans vrbem petit, atque reuisit.
Hoc se quisque modo fugit. at, quod scilicet vt fit,
Effugere haud potis est, ingratis hæret, & angit.

99. Nec nostræ.] *Phrasis cum alibi, tum in Liuio crebra. Lib.* III. Patres suarum rerum erant, amissa publica. *Et* XXIII. Plebs nouarum rerum & Annibalis tota esse.

100. Subit illud.] *Magis,* subiit. *& nescio an statim* tabidarum, *pro* rabidarum. *Si hoc tenes? sententia erit, delitias acres, efferas, & infrenes eo prorumpere, vt mortem ament, se oderint. Si quod subiicio, delicias languentes, deficientes (vt solet à nimio vsu) tædio ire ad mortem.*

101. Quousque eadem?] *Dormire, surgere, ingerere, egerere, libidinari, satiscere, & omnia in orbem. Lucretius, in contemptu vitæ:*

Præterea, versamur ibidem, atque insumus vsque,
Nec noua viuendo procuditur vlla voluptas.

CAP. III. 102. Athenodorus.] *Aliquot isto nomine, & quidem secta Stoica fuerunt. Vide Manud. Dissert.* 12.

103. A foro quidem.] *Ita idem, suadet & probat, epist.* XXVIII. Si liceat disponere se, conspectum quoque fori & viciniam procul fugiam. *Plura ibi vide.*

104. Maxime.] *Imo,* maximæ.

105. Candidatos extrahit.] *Producit ad petendum, suffragator est. Nam ita in comitiis illis Senatoris (hoc Principum æuo) fiebat. Vide Plinij epistolam* XX. *libri* III. *& eiusdem Panegyricum. Adde & epist.* VIII. *nostri Senecæ, sententia consimili:* Non videor tibi plus prodesse, quam cum ad vadimonium aduocatus descenderem, aut tabulis testamenti anulum imprimerem; aut in Senatu candidato vocem & manum commodarem? *Alioqui & legi poterat,* qui candidatus extrahit & tuetur reos. *Nam aduocati & honestiores, in tali veste.*

106. Inter peregrinos.] *Primus Prætor in vrbe ius, & inter ciues dixit, creatus anno Vrbis* CCCXCVIII. *atque is* Vrbanus *ideo dictus. Postea, non sufficiente eo, & multitudine peregrinorum influente in vrbem, alter additus, qui ius diceret inter ciues & Peregrinos. Id factum anno* DX.

107. Adſeſſoris verba.] *Quæ ille peritus iuris dictaſſet, quibus ſententiam concepiſſet. Notum Adſeſſura hoc munus, atque ita emendauit hunc locum Iac. Cuiacius* XXIII. *Obſeru. cap.* XL. *Etſi nec littera minus meus laudatus ille codex.*

108. Qui docet.] *Abſunt hęc duo verba omnibus libris, tamen apta & tenenda.*

109. Quantum bonum.] *Ita Eraſmus vulgauerat, tenuit que. Muretus. At Pinciani codices,* quam gratuitum bonum ſit bona conſ. *Quidam Gruteri, & meus,* quantum grauidorum hominum ſit bona conſ. *Adhæream Pinciani, & explicem :* Gratuitum bonum, *quod reliqua pretio aut labore; hoc vltro, & voluntate ſola, paretur.*

110. Non deſerueris.] *Meus,* te non deſerueris. *nec male. Illud tamen à militia, aptius videtur.*

111 Cornu dextrum.] *Acies in duo cornua plurimum diuidi ſolet, quod notum. putarem tamen commodius legi,* cornu dextro læuove. *Neque enim vnus vir totum cornu defendit.*

112. In numerum.] *Id eſt, ſtipendiis accenſentur: æs & nomen militare capiunt. Non audio qui corrigit,* in numerorum ſtipendia, *id eſt, cohortium, inquit. Apage. vulgata nihil melius aut clarius.*

113. Quamuis obſcura.] *Etſi non in luce & publico poſita. etſi in priuato paruoque lare.*

114. Mittit ſui ſigna.] *Lumen & radios ſpargit. An à feris magis ſumptum, quæ odorem & veſtigia relinquunt, iis veſtiganda?*

115. Reliquias.] *Nihil appareat, nihil facti operis exſtet.*

116. Mihi cariſſime.] *Hactenus Athenodori ſententia: nunc Seneca, qui aliquid diſtinguit, aut mutat.*

117. Non vnius vrbis.] *Vide de Vita beata, cap.* XXXI.

118. Prytanes.] *Athenienſium magiſtratus, apud quos, eiectis triginta tyrannis, decem à Thraſybulo reip. præpoſiti, mox iis quoque à Pauſania ſpretis, quinquaginta iſti* Prytanes *inſtituti. de quibus Demoſthenes* II. *Philipp. atque alibi, Pollux libro* VIII. *& Harpocration his verbis:* πρυτάνεις πεντήκοντα ἄνδρες ἀπὸ μιᾶς φυλῆς, οἱ διοικοῦντες πάντα τὰ ὑπὸ τῆς βουλῆς ψηφιζόμενα: Prytanes, quinquaginta viri ex vna tribu electi, qui omnia adminiſtrant à Senatu decreta. *Idem ſummi magiſtratus nomen & Rhodiis fuit, apud Liuium* XLII. *Plutarchum in Politicis, Appianum* IV. *Ciuil.*

119. Ceryx.] *Libri, vt in ignotiore voce, vacillant, & meus* tenyr *præfert. Sed vulgatum, verum: eſtque,* Ceryx, præco legatus: *etiam qui ſacra Cereris tractabat.* Ceryx, *vel ad diſcrimen* ἱεροκῆρυξ: *de quibus Athenæus aliquid lib.* XIV. *& Plutarchus in Alcibiade.*

120. Sufes.] *Pœnorum ſupremus Dictator, in Liuio. Vide Feſtum, ea voce.*

121. Primam frontem.] *Hoc eſt, quod ipſe De Conſtantia ſap. cap. vlt. ſcribit,* in prima acie altos ordines ſtare. *Vide Militiam noſtram.*

122. Triarios.] *Qui tertij in acie, vltimique.*

123. Tactumque.] *Quidam libri,* citra guſtum, tactu, odore *: neque id male, etſi vulgatum præfero.*

124. Longe, inquam.] *Haud ſatis hærere cum prioribus videtur: niſi refers ad illa contra Athenodorum dicta.*

125. Tercentos.] *Alij* quingentos *tradunt.*

126. Quot ſatell.] *Meus, & alij ſcripti,* tot tyranni erãt, quot ſatellites eſſent? *Puto verum, ſi vocula educatur latens:* quot ſatellites eſſent. *Erant enim triginta tyranni: atqui ſatis erat, inquit, tot vel ſatellites tyrannidis eſſe. De tyrannide autem iſta, noſter epiſt.* CIV.

127. Harmodios.] *Tyrannicidas. Vide lib.* VII. *De Benef. cap.* XIV.

128. In medio] *Cicero ad Atticum,* VIII. Quaſi locupletior mihi quærendus ſit auctor, quam Socrates, qui cum XXX. tyranni Athenis eſſent, pedem porta non extulit.

129. Metuentibus.] *Quia diuites maxime periclitantur ſub tyrannis.*

130. Seram.] *Ante enim opes exponendæ pro patria, contra Lacedæmonios; & priuſquam eo deciderent.*

131. Pecuniam.] *Ita ſane libri: etſi Muretus,* impotentiam, *quæ Pinciani nuda coniectura eſt. An* pecuniam *retinemus, & auaritiam, ſiue potius corruptelas à pecunia explicamus? an* petulantiam, *ſiue* proteruiam *places ſubſtitui?*

132. Inermia.] *Togata, & tyrannidi armatæ opponit.*

133. Explicabimus nos.] *Salutare præceptum & ſimul politicum, vt rebus temporibuſque, virtute ſalua, aptemur. Socratis dictum huc facit:* ὁ βίος, ὥσπερ ὄργανον, ἀνέσει καὶ ἐπιτάσει ἁρμοζόμενος, ἡδίων γίνεται: Vita, velut organum, intentione & remiſſione aptata, iucundior redditur: *etſi alio hoc etiam ducas, ad quietem ſcilicet labore temperatam. Lucanus ad Piſonem:*

Temporibus ſeruire decet. qui tempora certis
Ponderibus penſabit, eum ſi bella vocabunt,
Miles erit: ſi pax, poſitis toga veſtiet armis.

134. Alliſerit.] *Id eſt, nec pervicacia aut ambitione præpoſtera, ſe vitamque fregerit: quaſi in ſcopulum nauem vltro miſerit.*

135. Abſconderit.] *Turpiter ſe ſubduxerit, latuerit. Vult medium teneri. qualem ſuum Agricolam Tacitus facit,* peritum obſequi, eruditumque vtilia honeſtis miſcere. *Eundem,* non contumacia, neque inani iactatione libertatis, famam fatumque prouocaſſe: *ſed* obſequium & modeſtiam, cui induſtria tamen & vigor adeſſent, *prætuliſſe. Idem, de M. Lepido:* Hunc ego, temporibus illis, grauem & ſapientem virum fuiſſe comperior. nam pleraque ab ſæuis adulationibus aliorum in melius deflexit: neque tamen temperamenti egebat, cum æquabili auctoritate & gratia apud Tiberium viguerit.

136. Non enim.] *Ita Eraſmi editio, & ex ea vulgata. Muretus,* Non eſt enim ſeruare ſe, obruere: *viderit quo auctore, non certe libris. Quorum alij,* Non enim debet ſeruare ſe, vel obruere: *alij vt meus,* Non enim ſeruare ſe voluit, nec obruere *Ego eliciebam:* Non enim cernuare ſe volt. nec obruere. *Neutrum, inquit, ſapiens facit. nec cernuat ſe, & abiicit pronum ac præcipitem; nec item obruit, & abſcondit. Plane reſpondent priori clauſulæ, eamque explicant:* nec allidet virtutem, nec abſcondet. Cernuo *autem ſiue &* Cernullo,

veteris

veteris & medij æui probum solensque verbum est. Ipse noster, epist. VIII. Non euertit eos Fortuna, sed cernullat & illidit. *Et notes ibi quoque iungi & pariari cum verbo* Allidendi.

137. Quam viuere.] *Repetendum commune verbum*, mortuum. *Sententia est, malle se reuera esse mortuum, quam mortuum inter viuos agere. Lucretius in hoc genus:*

Mortua cui vita est prope iam viuo atque videnti.

Seneca alibi: Otium sine litteris, mors est, & viui hominis sepultura. *Et de Ignauo illo:* Vatias hic situs est. *Quid Plato?* Ὅστις τῇ ψυχῇ μὴ ἐπίσταται χρῆσθαι, τούτῳ τὸ ἄγειν ἡσυχίαν τῇ ψυχῇ καὶ μὴ ζῆν κρεῖττον ἢ ζῆν πράττοντι καθ' αὑτόν: Quisquis anima & vita vti nescit, huic quiescere anima, nec vltra viuere melius, quam sic viuere apud sese. *Est ipsa sententia Cariana.*

CAP. IIII. 138. Nosmetipsos.] *De Ira* III. *cap.* VII. *hæc sic parcite:* Quotiens aliquid conaberis, te simul, & ea quæ paras, quibusque pararis, ipse metire. *Etsi ibi fortasse verius*, quibusque parabis: *id est, quorum caussa & gratia, vt hoc sequitur.*

139. Firmam frontem.] *Bene. at libri omnes prisci, & meus:* primam frontem. *Quod interpretari possit, aut eximiam & notabilem in duritie: aut primo & ante omnia assumendam talem frontem.*

140. Contumacia.] *Nam Aula vult obsequentes. Tacitus:* Labeo incorrupta libertate, & ob id fama celebratior; Capitonis obsequium dominantibus magis probabatur.

CAP. V. 141. Cum rebus.] *Eadem lege iit. De Ira cap.* VI. *extremo, &* VII. *primo.*

142. Opprimant.] *Propertius:*

Turpe est, quod nequeas, capiti committere pondus,
Et pressum inflexo mox dare terga genu.

CAP. VI. 143. Nobis imputant.] *Id est, cum ipsi pro ijs debeant, debere nos putant. quasi quos dignos habuerint, vt obsequia præstaremus.* Imputare *autem, in rationibus alicuius ponere, inscribere. Suetonius Tiberij cap.* 53. Imputauit etiam, quod, non laqueo strangulatam abiecerit. *Plinius, de Medicis.* Stertinius imputauit Principibus, quod quingenis HS. contentus esset. *Statius:* Lucanum potes imputare terris. *Seneca de Benef.* II. Superbi & imputatores.

144. Paria in mensa.] *Ita meus liber. & sententia liquet. Tamen alij*, parem mensam; *aut*, pares mensas, *possis igitur*, paria mensa faciunt. *De quo genere Iuuenalis:*

Fructus amicitiæ magnæ cibus. imputat hunc rex:
Et quamuis rarum, tamen imputat. *Iterum:*
Primo fige loco, quod cum discumbere iussus,
Mercedem solidam veterum capis officiorum.

Ammianus copiose & iocose lib. XIV.

145. Considerandum.] *Nescio an hæc satis apta, & non sit hiatus.*

146. Natura tua.] *Nam, vt ipse alibi*, tenenda nobis vita est, quam natura præscripsit, nec ab illa declinandum. Illam sequentibus, omnia facilia & expedita sunt: contra illam nitentibus, non alia vita est, quam contra aquam nauigantibus.

147. Aptior sit.] *Socrates eo monitum facit:* Ὁ βίος ἁρμόζων, ἄλυπος: Vita conueniens & apta, minus molesta.

148. Coacta ingenia.] *Quo spectat Latinorum verbum*, Nequid inuita Minerua.

CAP. VII. 149. * Nihil tamen.] *Neque hæc prioribus satis connexa, & suspicor hiulca esse.*

150. Conspectus ipse.] *Euripides.*

——εἴ τι τυγχάνει κακόν,
Εἰς ὄμματ' εὔνου φωτὸς ἐμβλέψαι γλυκύ:
——si quid accidit mali,
Vel os amici suaue contuerier.

151. Corruptis iam.] *Siue placet*, correptis.

152. Sana miscere.] *Vidi qui vellet*, ægris se admiscere.

153. Delectus feliciotis.] *Excidisse puto voculam*, dilectus huius felic. *Magis id pro mente Senecæ, ac vero*

154. In quibus.] *Quos frangeret, & quibus resisteret.*

155. Tranquillitati.] *Serenitatem animi turbat nubilus ille vultus, & semper, vt ita dicam, pluuius.*

CAP. VIII. 156. Caluis quam.] *Hysterologia est, perfrequens in Seneca. Nam dictum vult; non minus molestum comatis (id est diuitibus) quam caluis (pauperibus) pilos opesque euelli. Exempla huius inuersæ locutionis notarunt plura Petrus Faber* I. *Semestr. cap.* 23. *Furnerius ad legem* 8. *De verb. signif.*

157. Nec sine sensu.] *Est quod Antiphon scribit de auaris:* Ἀναιροῦνται δὲ καὶ χρώμενοι, ἀλγοῦσιν, ὥσπερ ἀπὸ τῶν σαρκῶν ἀφαιρούμενοι: Cum aliquid tollunt & vtuntur è pecunia, dolent haud aliter quam si de carnibus suis tollant. *Nonne hoc est* obhærescere pecuniam, *cum in partem quasi nostri transit?*

158. Respexit.] *Benigniore nempe oculo. Nam hoc est* Respicere. *Plautus:* Respice. idem Deos credo facturos tibi. *Inde & publice culta* Fortuna, *cognomento* Respiciens.

159. Alieno colono.] *Sub ergastulariis. Lucanus:*

Longa sub ignotis extendere rura colonis.

160. Mundum.] *Cælum ipsum.*

161. Deos.] *Stoicos. id est, sidera.*

162. Demetrium.] *Pompeij Magni libertum. de quo Plutarchi faceta narratiuncula, in Catone Vticensi.* Hic Antiochiam ibat, & videt extra portam, in vtroque viæ margine, composite stantes viros, iuuenes, pueros, cum discrimine ætatum, in festo omnes habitu & veste: magistratus præterea candidatos, sacerdotes etiam ipsos, coronatos. Cato stomachari, & putare sui honoris caussa factum, & succensere ijs quos præmiserat, tanquam indicassent. Itaque iam propior, descendit vehiculo, & suos idem fa-

Senec.

cere ac pedibus ire iussit : tamquam salutandus, & pompa illa deducendus. At ecce senex quidam, corona & virga insignis (dissignatoris erat) ne salute quidem dicta rogauit. Vbi Demetrium reliquissent? & quando venturus? Demetrius is erat Pompeij libertus, & multum apud illum poterat, in quem omnes mortales tunc oculos habebant coniectos. Itaque hic comites Catonis & indignari, & risu emori : Cato nihil aliud prolocutus quam, O miseram ciuitatem! in eam ingredi. *Hic ergo ille Demetrius.*

163. Numerus illi.] *Vide quam multos habuerit. qui scire ex scripto & discere cottidie debuit, qui abessent, qui perissent, qui accessissent.*

164. Velut Imperatori.] *Nota militarem morem, qui in Appiani Ciuilium quarto :* L. Antonius (*ad Perusiam*) misit Tribunos ad Cæsarem, qui signum ab eo peterent. Hi autem & numerum ei militum retulerunt : sicut & nunc moris est, Tribunum petentem signum dare Principi codicillum, continentem numerum copiarum.

165. Diuitiæ esse.] *Aspectu nimirum seruilis conditionis.*

166. Duo vicarij.] *Lautiores serui, alios quasi subseruos habebant, & qui vices eorum gererent : inde* Vicarios *dictos. Glossarium :* Vicarius, δοῦλου δοῦλος. *Martialis :*

Esse sat est seruum, iam nolo vicarius esse.

A Iustiniano describitur, seruus inferioris notæ, & ipsius ordinarij serui seruus.

167. Cella laxior.] *Seruis minutæ cellæ, vt hodie nostris Monachis ; & nomen apud eos mansit. Quidni minutæ, cum tanta copia mille, bis mille, & vltra, sub vno tecto essent ; Itaque honestioris serui nota & votum, transferri in paullo laxiorem. Scripsi de his* Cellis, *Saturn.1.cap.14.*

168. Vestiarium.] *Pecuniam ad vestem. vt Salarium, Vasarium, Calceatium, Congiarium, ad salem, vasa, calceos, congios. Vide de Benef. III.cap.XXI.*

169. Vlli debet] *Id est, qui seruos & familiam non habet, quibus hac & illa præbeat. Sibi vni debet, se tueri & alere: & legem sibi, quam vult, dicit.*

170. Pusilla.] *Pleráque scripta lectio,* imbecilla. *quædam,* in bello. *& assentior Pinciano* in bella *corrigenti. Aptiores sunt ad militiam, non prægrandes illi & fluidi, sed modici magis & stricti.*

171. Contrahi.] *Virgilius :*

——bellis acer Halesus
Tendit in aduersum, seque in sua colligit arma.

172. Pecuniæ modus.] *Seneca epist.11.* Quis sit pecuniarum modus, quæris? primus, habere quod necesse est : proximus quod sat est. *Plato interrogatus,* πόσον δεῖ οὐσίαν ἔχειν, εἶπεν, ὅσον ἔχων οὔτ᾽ ἐπιβουλευθήσῃ, οὔτε τῶν ἀναγκαίων ἀπορήσεις : quantas opes habere oporteret? Tantas, inquit, vt nec insidiis exponare, nec rursum necessariis destituare. *At Epictetus,* modum opum, *statuit* corpus esse. sicut pedem calcei. Vt hic non debet maior esse, ita non ille amplior naturalibus corporis desideriis.

CAP. IX. 173. Vsu rerum.] *Inspicere & æstimare, quod ad vsum facit, non ad ornatum.*

174. Nostris inniti.] *Non alienis humeris in lectica ferri, seruis succollantibus.*

175. Gulam temp.] *Quidam libri,* gloriam : *vt meus.*

176. Etiamsi nos.] *E veteri variante lectione cum Pinciano faciam :* etiamsi similes nos pudebit esse populo.

177. A nobis potius.] *Ab animo. Noster :* Quæ sunt maxime diuitiæ? non desiderare diuitias. Quis plurimum habet? qui minimum cupit. *Ausonius.*

Ex animo rem stare, æquum puto ; non animum ex re.
Cuncta cupit Crœsus, Diogenes nihilum.

178. Magna armamenta.] *Pulchre hoc à nauibus. quod idem rotunde Apuleius :* Immodicæ diuitiæ, velut ingentia & enormia gubernacula, facilius mergunt quam regunt. *Idem & alia imagine :* Fortunam.. velut tunicam, concinnam magis probare, quam longam. *Quod ante eum Damocrates :* Αἱ μὲν ποδήρεις ἐσθῆτες τὰ σώματα, αἱ δ᾽ ὑπέρμετροι οὐσίαι τὰς ψυχὰς ἐμποδίζουσι : Longæ vestes corpora, & immodicæ diuitiæ animum impediunt.

179. Sine populo.] *Multitudine conuiuarum.*

180. Interius flect.] *Citerius, non vlterius. Nam artis in Circo, currum introrsum flectere ad ipsas metas, nec tamen impingere aut euertere. Statius :*

Sperauit flexæ circum compendia metæ,
Interius ductis Phœbeius augur habenis,
Anticipasse viam.

Virgilius in nauali certamine:——dum proram ad saxa suburget Interior. *vbi Seruius explicat,* Sinisterior: *quia nempe ad sinistram hic flexus. Sed sæpe, vt dixi, impingebant. ideo Cicero :* In illo flexu ætatis, hæsit ad metam. *Et Horatius in laude:*——metáque feruidis Euitata rotis. *Ergo sententia Senecæ, in omni vita non laxe decurrendum, nec exspatiandum esse : sed res contrahendas, & adductis habenis metam stringendam.*

181. Paucis te auct.] *Salubria præcepta : sed qua vberius & ex professo noster ingerit, epist.11.*

182. Quadringenta.] *Imo alij amplius. nam Agellius. lib.* VI. *cap. vlt.* A Ptolomæis regibus ad millia voluminum septingenta, *collecta tradit. Vide nos in Syntagmate. De Bibliothecis, cap.11.*

183. Liuius.] *Qui hoc dixit haud dubie, vbi de eius conflagratione, ciuili Pompeiano bello.*

184. Seruilium litt.] *Quas vel serui sciunt, vt legere, scribere, & quæ communis vsus, requirit. Viri aliquot docti retulerunt ad* stigmata & notas seruis inustas : *quasi nec eas possent legere : mihi non recte.* Seruiles litteras, *non nisi* Liberalibus, *id est libero dignis, & interioribus illis elegantioribusque palam opponit.*

185. Corinthia.] *Vasa ex illo ære laudato, contra vel supra aurum caro.*

186. Cur minus ignos.] *Valde aliter ista prisci libri. Quidam,* cur ignoscas homini armario atque

ebore

ebore captanti corpora conquirenti Alÿ (vt bonus ille meus) cur ignoscas homini armarium cedro atque ebore captanti, corpora. Ex quo bellißime lego. Quid est, cur ignoscas homini armarium (siue armaria) cedro atque ebore aptanti, corpora conquirenti, &c. Ad instructum Bibliothecæ veteris facit hac ns lego, & fero: de quo nos, in opere iam dicto, Cap. IX.

187. Opera] Veteres, corpora: nec reuciam, vt figurate & translatione sic appellet totos ipsos libros & scripta.

188. Frontes titulique.] Nam hac polìebant, & ornabant. Martialis: Et frontis gemino decens honore. Ouidius: Candida nec nigra cornua fronte geras. Quod autem ad Titulos, minio aut cocco notabant. Idem Ouidius: Nec titolus minio, nec cedro charta notetur. Et Martialis: Et cocco rubeat superbus index.

189. Balnearia.] Ipsas balneas. Nota autem, in locis secessuum aut exercitationum, etiam Bibliothecas fuisse, ne vsquam operari non esset Musis. Nisi tamen sententia, æque ac balneas, strui iam Bibliothecas.

190. Cum imaginibus.] Plinius XXXV. Non est prætereundum & nouitium inuentum. si quidē non solum ex auro argentove, aut certe ex ære, in bibliothecis dicantur illi, quorum immortales animæ in iisdem locis loquuntur: quinimo etiam, quæ non sunt, finguntur, pariuntque desideria non traditi vultus. sicut in Homero euenit. Asinij Pollionis hoc Romæ inuentum, qui primus bibliothecā dicando, ingenia hominum rem publicam fecit. Ego adfatim in De Bibliothecis.

CAP. X. 191. Deinde vbi.] Poëta: Crura sonant ferro, sed canit inter opus.

192. Si nolueris.] Ego fateor me hac non capere. Faciebam, si nolueris malam putare vitam, potiusque inuidiosam facere. Si non putabis & statues tecum vitam hanc malam, nec miserationi eam, sed inuidiæ expones. Quid enim aliud in miserrima ea (pro vulgi sensu) fecit Diogenes? Et meus quidem codex à vulgata non abit, nisi quod viam pro vitam scribat. Alÿ aliter. vnus apud me, si volueris male (supra, mala) te puta potius quam inuidiosa facere. Pinciani: si volueris malam putare potius vitam, quam inuidiosam facere. Gruteri haud longe ab istis; nec lubet referre.

193. Facere.] Potes hoc verbū capere pro illo, Agere. atque ita sensus sit, Si nolueris putare te malam vitam agere, sed potius inuidiosam. Verbo Faciendi ita Alfenus vsus: Is seruus fugerat, & annum in fuga fecerat. Papinianus: Ne sibi computarentur dies, quos in custodia fecisset. Inscriptio vetus: Cum marito fecit menses V. Et Græci ita suum ποιεῖν.

194. Copulati sumus.] Imago à custodia militari. in qua rei aut noxÿ ligabantur cathena ad brachium sinistrum in latus custodis, ipsi adstrictum dextro.

195. Aurea.] Puta regum, Principum, diuitum.

196. Alligatique sunt.] Idem epist. V. Quemadmodum eadem catena & custodiam (id est reum, qui custoditur) & militem copulat; sic ista, quæ tam dissimilia sunt, pariter incedunt. Plura ego ad III. Annal. Taciti.

197. Quibusdam sua.] Potest duplex esse sententia. Siue, alÿ aliis seruiunt; quidam sibi, & affectibus suis. Siue etiam, alÿ premuntur alieno imperio; quidam grauantur suo, vt Principes & magistratus, quibus ipsi honores onera & sarcinæ sunt.

198. Vno loco.] Quod proprie de relegatis in certum locum, eoque clausis, verum.

199. Sacerdotia.] Nam Flamini Diali (exempli caussa) noctem vnam manere extra vrbem nefas. Simile in Flamine Martiali, Quirinali, olim: nec licitum iis extra Italiam ire, ne sacra desererentur. Apud Græcos aliosque Barbaros talia.

206. Describentis.] Et distribuentis.

201. Pedem.] Pedaturam, πόδισμόν. An pedem etiam pro solo & area capimus? quia id ædificÿ & corporis scilicet imum, & cui stat innixum.

202. Prope posita.] De ira, III. cap. VII. In vicinum spes exeat. adde.

203. Alludentia.] Quæ velut se offerunt blande, & ostentant.

204. In planum.] Ex alto, in humile & æquum.

205. Nisi cadendo.] De Clement. I. cap. VIII.

206. Suffixos.] Vt Prometheus ille in rupe: vt cruciarius aliquis in ligno.

207. Humana lege.] Vox legis parum conuenit. libri, humana large. Fuerit, humanitate, larga & benigna manu.

208. Sequentes.] Id est, sequiores tristioresque, Libri tamen scripti secundos: nec spernam omnino. Vt sequens, & secundarius panis. opponuntur primariis.

CAP. XI. 209. Ad imperfectos.] Alÿ libri, imperitos: at meus vtrumque iungit. Ad imperitos, imperfectos, & mediocres. Tamen alterum redundat: & imperiti, ἀπαίδευτοι, Stoica lingua sunt plebeÿ nec sapientes.

210. Precaria.] Habet inter res non proprias, sed vsu datas. Nam definiunt, Precarium esse, quod precibus vtendum datur, quamdiu is qui concedit patitur.

211 Fidei commissa.] Quæ non ciuilibus verbis (aiunt IC.ti) sed precatiue relinquuntur: pendentque ex fide & pudore heredum. A te heres peto. fideique tuæ committo, vt hereditatem reddas restituas illi, atque illi.

212. Magna mercede.] Magna mea impensa & cura. tempus triui, ingenium & sensus in iis occupaui.

213. Factum.] Opere & arte factum. Opponitur Rudi. Verba ex formula videntur.

214. Meliorem.] Virtute & sapientia factum.

215. Vnde Veneris.] In cælum & astra, quorum pars (Stoico dogmate) animus.

216. Intra seruitia.] Omnes scripti, & bonus ille meus: in seruitia. Facinus, inter vilia.

217. Ait Cicero.] In ea pro Milone.

218. Inuisos habemus.] Vide me Saturn. II. cap. XXII.

219. Viuo] Vnus è meis vilius: ne displiceat ex eo, viuus. Pro homine, esset dignum homine.

Senec.

210. Statim.] *Forte, statum. ex veteri formula*: Status, condictus cum hoste dies.

221. Quidquid enim fieri.] *Dogma perutile, & vtinam mentibus firmiter inserendum! Socrates aiebat:* ὥσπερ οἱ ἐν εὐδίᾳ πλέοντες, καὶ τὰ πρὸς τὸν χειμῶνα ἔχουσιν ἕτοιμα. οὕτως οἱ ἐν εὐτυχίᾳ φρονοῦντες, καὶ τὰ πρὸς τὴν ἀτυχίαν ἑτοιμάζουσι βοηθήματα: Sicut ij qui in tranquillo & sereno nauigant, parata etiam instrumenta habent, quæ in tempestate sint vsui: sic qui in bona fortuna sapiunt, contra aduersam auxilia expediunt.

222. Contubernium.] *In domum me clausum, in qua luctus, cura, miseria cohabitarent.*

223. Conclamatum est.] *Super mortuo & funere.*

224. Fax cereusque.] *Scribo ad cap. vltimum De Breuitate vitæ.*

225. Copulatas.] *Melius* Copulatasque, *pro hac quidem lectione. Repperi in ora vnius libri,* Capulus: *nempe ille feralis & funebris. At ego ex lectione veteri eruam:* & vincta ad sodalitium manu, copulatus intercidit. *Cum quo manus vinxisti ad ambulandum, sine & quicum amicitiam dates dextris iunxisti; ille deseruit, & subita morte cecidit.*

226. De tempestate.] *Est imago, quam iam è Socrate protuli.*

227. Publius.] Syrus, *patriæ cognomento: cuius paucæ sententiæ, sed probæ, exstant.*

228. Summam caueam.] *Ad minutam plebem: cuius in theatris ibi locus. Nos in Amphitheatro.*

229. Cothurno.] *Tragœdiis.*

230. Sipario.] *Festus*: Siparium, genus veli mimicum. *Iuuenalis*; --vocem Damasippe locasti Sipario. *Apuleius*: Aulæum tragicum remoueto, & siparium scænicum complicato. *Tertullianus contra Valentin. cap. I. & XIV.*

231. Cuiuis potest.] *Simillime Xenophon*: πάντα ἄνθρωπον δεῖ προσδοκᾶν ἅπαντα: Quemque hominem quæcumque exspectare conuenit. *Phocylides*:

Κοινὰ πάθη πάντων. ὁ βίος, τροχός, ἄστατος ὄλβος:

Communes casus; vita, orbis; & instabilis sors.

232. Augurale.] *Quid vocis aut rei, nescio. An* Auguralem, *& vestem purpuramque sacerdotum capimus? An lituum accipimus, Augurum insigne?*

233. Lora patricia.] *Mulleos, siue lunatos patriciorum calceos. Statius*:

Patriciaque pueri signat vestigia Luna.

Si tamen & hæc lectio certa. Sunt qui de Bulla *capiant: male. ingenuorum enim ea, non tantum patriciorum. Denique ex auro (excipio libertinos) non loro. Tria videtur iungere, Magistratus, Sacerdotes, Nobiles.*

234. Exportatio.] *In insulas, quæ* Deportatio *magis dicta. Suspicabar &* Exputatio, *contemptus extremi signum.*

235. Inter solium.] *Thronum regium, sublimem sedem. Virgilius*:

Præfatus diuos, solio rex infit ab alto.

236. Genua.] *Sententiæ. Horæ spatio hæc verti ita possunt, vt qui in alto sedisti vitæ arbiter, cuius genua supplices tangebant; idem deiectus, aduoluare aliena genua. Plinius*: Hæc (*genua*) supplices tangunt, ad hæc manus tendunt, hæc vt aras adorant.

237. Pompeio.] *Muretus* Ptolomæo *vellet. Et vero opum caussa interfectum eum Dio & Zonaras notant: sed* interfectum (ἀπέκτεινε *vox Græca est*) *non inedia & simulatione beniuolentiæ sublatum. Adde, quod de hoc Ptolomæo mox nominatim: neque verisimile, bis eumdem hominem iteratum. Denique ordine suo de* Diuitibus *tantum hic præmittit; mox de* Dignitate *præditis; tum de* Regibus, *vt in monitis iam posuerat. Itaque* Pompeium *aliquem intelligi, ciuem Rom. & Senatorem verius: an filium* Sexti *illius* Pompeij, *qui Consul cum* Sex. Apuleio, *vltimo Augusti anno fuit? Nam hic dicitur,* cognatus Caij *fuisse: atquin & ille* cognatus Augusti, *Dioni. Ita enim libro* LVI. *cum istos nominasset*: ἐκεῖνοι γὰρ συγγενεῖς τε τοῦ Καίσαρος Αὐγούστου ὄντες ἦρχον: Nam illi, cognati cum essent Cæsaris Augusti, magistratum gerebant. *Itaque hoc de* cognatione *conueniat: & de filio, quam de ipso potius, qui mortuus videtur in Tiberij adhuc Principatu. Colliges ex Valerij libro IV. cap. VII.*

238. Aperuisset.] *In Palatium suum, velut per honorem, recepisset: vt contubernalis ei esset.*

239. Vt suam.] *Meus*, & suam. *Vtrouis modo*, suam *valet* eius. *Sententia est, Ideo recepit in suam domum, vt tamquam heres domum eius clauderet & obsignaret.*

240. Tot flumina.] *Si de rege, nihil miri: imo & plura addidisset. Sed est de priuati hominis opibus, quę olim tantę, Noster epist.* LXXXIX. Ager vni domino, qui populum cepit, angustus est. Quousque arationes vestras porrigetis, ne PROVINCIARVM quidem satione contenti circum scribere prædiorum modum? Illustrium FLVMINVM per priuatum decursus, & AMNES MAGNI, magnarumque gentium termini, VSQVE AD OSTIVM A FONTE, vestri sunt. Hoc quoque parum est, nisi latifundijs MARIA CINXISTIS, nisi trans Hadriaticum, & Ionium, & Ægeum, vester villicus regnet. *Adde De Benef. III. cap. VIII. item Admiranda nostra, lib. II.*

241. Fame ac siti.] *Non ergo proprie interfectus, aut* percussus: *quo verbo Suetonius in illo Ptolomæo vsus, cap.* XXXV.

242. Heres.] *Caius.*

243. Publicum Funus.] *Per honorem. Ita enim ludebat hic homo (si ita appellandus) & mori eum coëgit, se herede: & publicis deinde exsequiis, quasi fato suo functum, honestauit. Mirum in Suetonio aut Dione hanc rem non tangi: sed quis omnia eius monstri scelera?*

244. Quo die] *Nam putabatur Tribunicia potestate, id est, consortio & successione imperij donandus (Dionem vide:) atque ita lętus, & magno comitatu, in Senatum venit. ibi retentus, & in vincula mox datus.*

245. In frusta.] *Cadauer eius in Gemonias abiectum, totum triduum iacuit, & populus illusit.*

246. Traheret.] *Vnco, vlterius in Tiberim.*

247. Escendit.

247. Escendit iussus.] *Ex quibusdam libris scribam:* rogum suum & accendi, rursus & exstingui. *Nec displiceat alia lectio:* & accendi viuus & exstingui. *Vtrumque horum ad historiam, quam in Herodoti 1. habes.*

248. Morti superst.] *Superfuit non regno solum, cum id sibi perisset: sed paene morti, quam certam decretamque effugit.*

249. Intra annum.] *Haud ita vere. imo quinto denique anno, quam coeptum bellari cum eo, debellatum est: & ipse à C. Mario triumphatus.*

250. Alter in exsil.] *Nempe Mithridates, Tacitus XI. Annalium:* Mithridates, quem imperitasse Armeniis, & ad praesentiam C. Caesaris vectum vinctumque memoraui (*in libris, qui perierunt:*) monente Claudio, in regnum remeauit. *Idem in Dionis LX.*

251. Alter.] *Ptolomaeus, Iubae F. & M. Antonij ex Selena filia nepos: ideoque Caio consobrinus. Suetonius Calig. cap. XXVI. Dio. LX.*

252. Meliori fide.] *Apparet ergo damnatum quidem exsilio, sed per viam interfectum. Itaque optabat mitti in exsilium, sed bona fide.*

253. Ex superuacuo.] *In vanum, & vbi non opus. Liuius lib. II.* Ad praecauendum vel ex superuacuo.

CAP. XII. 254. Ageribus similes.] *Qui sunt* εἰκαιοφιλόπονοι μᾶλλον, ἢ πολυπράγμονες negotia amantes potius, quam agentes: *vt Graeci eleganter dicunt. Noster alibi* Satagios *ad genus appellat.*

255. Inquietam inert.] *Ita Horatius:* Strenua nos exercet inertia.

256. Aut indicium.] *Dictiunculà inserta legam,* aut ad iudicium.

257. Ipsi tulerint.] *Ita solent officiosi isti: vbi turba, & arcta siue & sordida via. Martialis.*

Lecticam sellamque sequar? nec ferre recuso.
Per medium properas sed prior ire lutum.

258. Non industria.] *Pincianus ex coniectura:* Inanis industria inquietos, vt insanos, falsae rer. imag.

259. Lux orta.] *Nam primo die salutabant. Martialis:*

Prima salutantes atque altera continet hora.

260. Illisus nomenclator.] *Tamquam ipse salutator Nomenclatoris vice fungatur, & nomine tantum dicto* (Haue Marce) *abeat. Sed scripta lectio* nomenculatores *praefert. quasi nec Dominos quidem viderit, exclusus, & saltem salutarit Nomenclatores. Mihi videbatur,* illisum nomēclator resalutauit. *Dominus non resalutauit, mutus adstitit, sed eius vice Nomenclator. Sue & voce, Nomenclator resalutat ore domini, cui verbum indit.*

261. Quae nec ruro.] *Vt de regibus, de Principibus.*

262. Ita coepisse.] *Initium fecisse libri sui* περὶ εὐθυμίας, *siue De tranquillitate. Ipsa porro Graeca sunt in Stobaei Serm. de Felicitate:* τὸν εὐθυμεῖσθαι μέλλοντα, χρὴ μὴ πολλὰ πρήσσειν, μήτε ἰδίῃ, μήτε ξυνῇ μηδ' ἅσσ' ἂν πρήσσῃ ὑπέρ τε δύναμιν αἱρέεσθαι τὴν ἑωυτοῦ καὶ φύσιν: Qui tranquille victurus est, eum nec priuatim nec publice multa oportet agere: sed nec quae adsunt & se dant, supra vires aut naturam tollere. *Claudit pulcherrime:* ἡ γὰρ εὐογκίη, ἀσφαλέστερον τῆς μεγαλογκίης: Parua enim moles aut sarcina, tutior semper magna & rumente. *Euripides consonat:*

Τὸ πολλὰ πράσσειν, οὐκ ἐν ἀσφαλεῖ βίου.
Res agere multas, tuta vitae haud est via.

Iterumque:

Ὅστις δὲ πράσσει πολλά, μὴ πράσσειν παρόν,
Μωρός, παρὸν ζῆν ἡδέως ἀπράγμονα:
Qui multa agit, cum non agere ea liberum,
Est stultus; in quiete viuere cui fiet.

At Plutarchus tamen in libello De tranquillitate hanc Democriti gnomen carpit: Ὁ μὲν εἰπὼν, ὅτι δεῖ τὸν εὐθυμεῖσθαι μέλλοντα, μὴ πολλὰ πρήσσειν, μήτε ἰδίῃ μήτε ξυνῇ, πρῶτον μὲν ἡμῖν πολυτελῆ τὴν εὐθυμίαν καθίστησι γινομένην ὤνιον ἀπραξίας: Qui dixit, tranquillum futurum, non multa agere debere nec priuatim nec publice; primum is Tranquillitatem magno vaenalem proponit, vtpote inertia patabilem. *Carpat: mihi immota & sancta est: ac Seneca noster satis interpretatur. Adde eumdem De Ira II. c. VI.*

CAP. XIV. 263. Transeamus in ea.] Ἀριστοτέλης ἔφη, ἐπειδὴ μὴ γίνεται τὰ πράγματα ὡς βουλόμεθα, δεῖ βούλεσθαι ὡς γίνεται: Aristoteles aiebat. Quandoquidem res non succedunt, vt volumus: at nos velimus, vt succedunt. *Aristonymi scitū:* Κυβερνήτου μὲν ἔργον ἀγαθοῦ, εἰς τὰς τῶν πνευμάτων μεταβολὰς ἁρμόσασθαι, ἀνδρὸς δὲ σοφοῦ, πρὸς τὰς τῆς τύχης: Gubernatoris boni officium, ad ventorum mutationes se aptare, viri autem sapientis, ad fortunae.

264. Naufragio.] *Cum purpuram Tyro vaenalem adueheret in Graeciam, iuxta Pyraeeum nauim fregit: atque annos natus XXX. ad Cratetem se applicauit.*

265. Iubet me.] *Diogenes Laertius effert:* Εὖ γε ποιεῖ ἡ τύχη, προσελαύνουσα ἡμᾶς φιλοσοφίᾳ: Bene Fortuna egit, quae impulit me philosophari. *Et iterum:* Νῦν εὐπλόηκα, ὅτε νεναυάγηκα: Nunc bene vectus sum, cum nauem fregi.

266. Theodoro.] *Cyrenaica secta, & qui diis illudens Atheus cognominatus est.*

267. Tyrannus.] *Lysimachus rex.*

268. Hemina.] *Belle dictum. & reuera eo modulo sanguinis educto, vita potest educi. Alij tamen libri,* vena sanguinis. *At Cicero v. Tuscul. & ex eo Valerius lib. VI. cap. II. aliter efferunt:* Enim vero magnifica res tibi contigit, quia Cantharidis vim assecutus es.

269. Supra terram.] *In cruce, siue insepultus,* ἰκέσθαι χθονός.

270. Canius.] *Libri scripti* Canus, *aut* Kanus: *& ita appellandus. Nam Iulius ei nomen fuit, Canus cognomen: quod tamen praeponit Seneca, vt Tacitus, Plinius, Suetonius crebro, more illius aeui. Meminit huius viri Boetius Consolat. Philos. I. Prosa IV.* Respondissem Cani verbo, qui cum à C. Caesare (*nempe Caligula*) Germanici F. conscius contra se factae coniurationis diceretur, Si ego, inquit, scissem, tu nescisses. *Forte & argutē*

dictum. Ego si inter eos. ad rem citius. non ad verbu issem. Et caussam vna carceris eius mortisque disce, Coniurationis crimen; illius, nisi fallor, Lepidiana: de qua Suetonius in Caio, cap. XXIV. *& Dio* LIX. *Est & alius* Canius *Martiali, Hieronymo, alijsque, sed diuersus ab isto, & in poetarum classe.*

271. Nostro sæculo.] *Nam vetera miramur tantum: & magna virtute opus est, qua præsentis inuidia nebulas perrumpat.*

272. Falaris.] *Bene, comparat Romanum tyrannum cum illo Siculo, & nomine eius signat. Vulgati tamen libri,* Falleris: *at vtrumque spreuerat Muretus.*

273. Duci.] *Ad supplicium.*

274. Mors beoefic.] *Itaque gratias agebat, quasi iam absolutus, nec inter lentas illas mortes tractus. Sic Tiberius cuidam mortem petenti,* Nondum tecum in gratiam redij, *inquit.*

275. Quorum liberi.] *Nam vt Panegyricus, in simili sæuitia, ait:* Fleri non licebat amissa, metu reliquorum. Serenos ergo nubilis mentibus vultus induebamus. & ad illorum vicem, qui degustato Sardorum graminum succo feruntur in morte ridere, imitabamur lætos mærentes.

276. Libertatem.] *Hoc opinor, & dignum philosopho erat.*

277. Fides.] *Non solet reuocare sententias mortiferas, nec mitigare.*

278. Decem medios.] *Ex Scto Tiberiano. de quo Suetonius in Tib. cap.* LXXV. Senatusconsulto cautum erat, vt pœna damnatorũ in decimũ diem semper differretur. *Caussa in Dione lib.* LVII. *quia damnatio tũc ferè à Senatu: & Princeps sibi ius aliquod & cognitionem seruari etiam volebat. Vide nostra ad Taciti Annalem* III.

279. Latrunculis.] *Martialis:*

Insidiosorum si ludis bella latronum.

Vide in Epist. XCVIII.

280 Philosophus suus.] *Fortè,* vnus. *Et si proceribus domi etiam Philosophi.*

281. Tumulus.] *An* Ager Tarquinij? *an extra vrbem potius locus, in quo Caius supplicia sumebat?*

282. Deo nostro.] *Ludit amare. nam Deus audire & haberi Caius volebat, atque adeo hostias sibi immolari. En inquit, hostias nostri Saturni, humanas.*

283. Non raptim.] *Suspectum. etsi sententia videtur: non esse raptim & in transcursu dicendum magnum virũ. At verba examinata huc non faciunt.*

284. Cum cura] *Sallustiana dictio, alibi iam notata.*

285. Dabimus.] *Dedisti per te quoque Canium nouimus, & noscemus, quamdiu litteris Romanis honos aut vita erit.*

286. Magna portio.] *Ingentium damnorum, quæ orbi intulit, tu vnus magna pars.*

CAP. XV. 287. Odium.] *Vt in Timone aliquo μισανθρώπῳ.*

288. Libidinis lucra.] *Cum homines vides, qui per libidinem ditantur.* —— qui testamenta merentur Noctibus.

289. Damnaque.] *Alios contra, qui in amica sinum sua & se egerunt.*

290. Per turpit.] *Famam in dedecore quærat, iactet se in ambitu & corruptela.*

291. In noctem.] *Id est, caligo oboritur, & mæstitia, fuga & odium rerum hominumque.*

292. Sperare licet.] *In alijs, aut ab alijs.*

293. Habere.] *In ipso se. non est ijs pretium.*

294. Democritum potius.] *Adde De Ira,* II. *cap.* X.

295. Vniuersa contempl.] *Nec male,* vniuerse contemplanti, *nempe alteri alicui: vel,* vniuerse contemplatus.

296 Initiis.] *Ita plerique scripti, & meus. assentior plane Pinciano,* mimicis, *ex eo facienti. Negotia hominum sunt vt mimica:* nihil magnum, nihil seuerum, ac ne serium quidem ex tanto apparatu, *vt ante dixit. Poeta Græcus:*

Σκηνὴ πᾶς ὁ βίος καὶ παίγνιον:

Scena omnis vita est & iocus.

& communis adagio, Vita mimus. *Vide epistolam* LXXVII. *Alij tamen libri,* nuptiis, *ex quo aliquis,* nundinis *diuinet. Sane Pythagoras dictabat τὸν βίον ἐοικέναι πανηγύρει* vitam adsimilẽ nundinis esse. ad quas alij certaturi venirent; alij negotiaturi; optimi quique spectaturi tantum. *Quod ex eo etiam alibi Menander.*

297. Quam conceptus.] *Scripti fere,* conceptus nichilo natos: *aut (vt meus)* conceptum nihilo natũ. *Diuinabat Pincianus.* quam concubitus in his actos. *Nec placet, nec melius video, & sileo.*

298. Spectator.] *Martialis in quamdam:*

Amissum non flet, cum sola est Gellia, patrem:
Siquis adest, iussæ prosiliunt lacrimæ.
Non dolet hic, quisquis laudari Gellia quærit.
Ille dolet vere, qui sine teste dolet.

299. Rutilius.] *Vide Senecam De Prouident. cap.* III. *atque alibi.*

300. Clientibus.] *Pompeius Septimio, qui olim ordines sub eo duxerat: Cicero Popillio, quem defenderat.*

301. Palam fac.] *Vtrumque perijsse vno tempore. Nam solus Cato pro Republica: alij, pro alio. Epistola* CIV. Videbis illic plebem, hinc optimates, duos in medio relictos, Rempublicam; & Catonem. *Quod ad phrasim porro,* Palam factum, *vsurpant in funere iam certo & conclamato. Cicero, ad Quirites post reditum:* Nondum palam factum erat concidisse remp. *Vide me, si lubet.* I. *Elector. cap.* X.

302. Tanto fortior. *Laudandi & exhortandi formula, de qua in Epist.* LXXI.

303. Manus iniiciendæ.] *Vel vt vapulent; vel vt compellantur abire.*

304. Flentem.] *Quem cum Lucretio increpem potius:* Aufer abhinc lacrimas balathro, & compesce querelas.

305. Tot

305. Tot clauis.] *In arca lignea exstantibus, in quam coniectus. De Prouid. cap. III.*
306. Vulnera sua] *Hæc scriptorum, & editorum fere lectio. At Muretus,* quod vulnus suum iterauerit? *sed merum coniectaneum. Cui si locus, faciam,* quod vulnera sibi fortiter intulit?
307. Est & illa.] *Parum nexa: vt plura in hoc libello.*
308. Vita est ficta.] *Lucilliano versu,*

Pergula pictorum, veri nihil, omnia ficta.

309. Sub persona.] *Ritu histrionum.*
310. Sincera.] *Meus liber,* sui caussa. *quod caue damnes.*
311. Multum in se.] *Distinxerim,* an neglegenter: multum. In se recedendum est. *Vt adfirmandi caussa; bis repetatur illud* Multum.
312. Socrates.] *Et quidem in arundine equitando. Vide Valerium* VIII. *cap.* VIII.
313. Cato.] *Horatius:* Narratur & prisci Catonis Sæpe mero caluisse virtus. *Etsi hoc ad alium referri, & priorem, potest: sed de isto Vticensi, Plutarchus:* Iam maturiorem totas noctes in mensa egisse; *sed fine eodem, quem Seneca dixit. Itaque bene Cicero, cum Memmius Catoni obiiceret* Totas noctes potare: & Cur non addis, *inquit,* Totos dies aleam ludere?
314. Ad numeros.] *Ad modulos. Persius:*

—— ad numeros satyri moueare Bathylli.

315. Nunc mos est.] *Seneca pater:* Cantandi saltandique obscæna studia effæminatos tenent, & mollitie corporis certare cum fæminis, nostrorum adolescentium specimen est.
316. Incessu ipso.] *Seneca:* Tenero & molli ingressu viri suspendimus gradum, non ambulamus, sed incedimus.
317. Inter lusum.] *Quidam script.* ludos, *nec id male. Per tempora festa, & ludis feriisque destinata.*
318. Meliores.] *Dio Chrysostomus:* Αἱ γὰρ ἀνέσεις παρασκευαστικαὶ πόνων εἰσί. καὶ τόξον, καὶ λύρα, καὶ ἄνθρωπος ἀκμάζει δι' ἀναπαύσεως: Remissiones, præparamenta ad labores sunt. & arcus, & lyra, & homo, vegetantur quiete.
319. Vires recip.] *Statius:* -- Vires instillat alitque Tempestiua quies.
320. Mors erit.] *Plato,* VII. *De Legib.* Ὕπνος γὰρ δὴ πολὺς, οὔτε τοῖς σώμασιν, οὔτε ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, οὔτε ταῖς πράξεσι ταῖς περὶ ταῦτα ἁρμόττων ἐστὶ κατὰ φύσιν. Καθεύδων γὰρ οὐδεὶς οὐδενὸς ἄξιος, οὐδὲν μᾶλλον τοῦ μὴ ζῶντος: Somnus multus, neque corporibus, neque animis nostris, sed nec actionibus vtrorumque conuenit per naturam. Nam qui dormit, nullius pretij reique est, haud magis quam si non viuat.
321. Remittas.] *Valerius;* Otiũ industriæ subnecti debet, nõ quo euanescit virtus, sed quo recreatur.
322. Vt dixi.] *Non dixisti. lego,* didici, *accepi.*
323. Menstruas.] *An* menstruis *potius?*
324. Oratorem.] *De quo Horatius:* Insigne mæstis præsidium reis, Et consulenti Pollio Curiæ. *Adde Plin.* VII. *cap.* XXX. *Valerium* VIII. *cap.* XII. *Senecam patrem, Præfat. libri* IV. *Controu.*
325. Meminimus.] *Pueri vidimus sub Augusto.*
326. Decimam.] *Cenæ & curæ corporis destinatam.*
327. Ne epistolas.] *Quod Archiæ tyranno Thebarum vsurpatum, male cessit. Nam super conuiuium allata epistola, quæ indicium coniurationis haberet, reiecit, cum voce,* Εἰς αὔριον τὰ σπουδαῖα: In crastinum seria. *Sed crastinum non vidit. Plutarch. in Pelopide.*
328. Interiunxerunt.] *Ab aurigis metaphora, qui* Interiungere *dicuntur, cum quiescunt leuiter & pausant:* Abiungere, *cum plane. Martialis:*

—— hora lassos Interiungit equos meridiana.

Idem: Et cum currere debeas Bouillas, Interiungere quæris ad Camœnas. *Seneca Epist.* LXXXIII. Breuissimo somno vtor, & quasi interiungo. *Significat autem, eos in meridie aliquid cibo, & dein somno dedisse: mox rediisse ad operas, sed leuiores. Plutarchus in Quæst. Rom.* ἡ μεσημβρία πέρας ἐστὶ τοῖς πολλοῖς τῶν τὰ δημόσια καὶ σπουδαῖα πράττειν: Meridies multis finem facit publica & seria tractandi.
329. Nouam relationem.] *Vt noua res deliberanda à Consule proponeretur. Hoc ideo, vel vt corpora curarent; vel quia* Sctum post occasum solem factum, nec ratum quidem erat: *Agellius* XIV. *cap.* VII. *Et sane si tam sero noua relatio, priusquam perrogatæ sententiæ, eo ventum fuisset.*
330. Vigilias diuid.] *In quaternas: & eas singulas, trium horarum. Nos abunde in Militia.*
331. Immunis.] *Excusantur à vigilijs, qui de die in expeditione, & contra hostem, alibi fuerunt.*
332. Deprimat.] *Abducat & deducat nonnihil animos, in altioribus curis intentos & erectos.*
333. Morbis.] *Melancholicis (nos experti sumus) aut frigidis.*
334. Ob licentiam.] *Varro:* Liber à libendo, quod lubrica mens ebrij, quo libet, prolabatur.
335. Seruitio cur.] *Homerus:*

Οἶνόν τοι Μενέλαε θεοὶ ποίησαν ἄριστον,
Θνητοῖς ἀνθρώποισιν ἀποσκεδάσαι μελεδώνας:
O Menelae, dij vinum fecere beati,
Vt curas animi pellat mortalibus acres.

336. Vegetioremque.] *Quidam libri* vegetque. *probe etiam, vide Nonium. Antiphanes poeta suaui imagine arborum ad hanc rem vtitur, quæ iuxta fluenta assitæ, & semper irrigatæ optime crescunt.*
337. Audaciorem.] *Horat.* Post te neque iratos timentem Regum apices, neque militum arma.
338. Arcesilaum.] *Qui ob lautitias & cenas, dictus est* alter Aristippus: *Diogenes in eius vita. Sed hic Academicus: at nec Zeno ille Stoicorum princeps abhorruit, qui natura seuerus,* in conuiuio rogatus cur hilaresceret? Et lupini, *inquit,* amari, vbi maduerint, dulcescunt. *Sed & idem aiebat:* κρεῖττον εἶναι τοῖς ποσὶν ὀλισθεῖν, ἢ τῇ γλώττῃ: Melius pedibus lapsare, quam lingua: *in ebrietatis excusationem.*

339. Crimen honestum.] *Quia in Catone scilicet,* viua imagine virtutum, *nihil inhonestum.*

340. Nec sæpe.] *Horat.* Misce stultitiam consilijs breuem.

341. Græco.] *Anacreonti, cuius illud exstat:* θέλω, θέλω μανῆναι: Volo, volo insanire.

342. Platoni.] *Pluries tale aliquid Plato: sed Seneca nunc certo locum adspicit hunc in Phædro:* Ὃς δ' ἂν ἄνευ μανίας Μουσῶν ἐπὶ ποιητικὰς θύρας ἀφίκηται, πεισθεὶς ὡς ἄρα ἐκ τέχνης ἱκανὸς ποιητὴς ἐσόμενος, ἀτελὴς αὐτός τε καὶ ἡ ποίησις ἠφανίσθη: Quisquis sine furore fores poeticas pepulit, persuasus quod arte sola poeta possit euadere; is conatus sui irritus, & item poesis eius, abeunt siue pereunt. *Ideo & à vino poetam iuuari percrebuit, quia mentem suscitat ac mouet. Cratinus:*

> Οἶνος τοι χαρίεντι μέγας πέλει ἵππος ἀοιδῷ:
>
> Vinum est instar equi. gestat tollitque poetam.

343. Aristoteli.] *Non hæc ipsa verba hodie in Aristotele: sed Problematis Sect. XXX. quæstio prima est:* Cur homines qui ingenio claruerunt, vel in studiis Philosophiæ; vel in republica, vel carmine pangendo, melancholici omnes fuerunt? *Quo Cicero 1. Tuscul. adspexit:* Aristoteles quidem ait, omnes ingeniosos melancholicos esse. *Fortasse & nunc Seneca: quia Melancholiæ dementia assidet.*

344. Mordeat.] *Vt equi feroces, & indomiti.*

MVRETVS.

CAP. I. Vera *huius libri inscriptio est,* De tranquillitate animi, *non quæ vulgo inoleuit,* De tranquillitate vitæ, *quod & veteres libri confirmant: & certe* εὐθυμία *Democriti, quam illi alio nomine vocabant* εὐεστώ, *animi tranquillitas melius vertitur, quàm tranquillitas vitæ. Sed & Cicero ipse nomen* εὐθυμίας *ita interpretatur.*

Inquirenti mihi in me.] *Totum hoc principium, vsque ad eam partem.* Quæro mehercule, *videtur cuiusdam esse, qui Senecam consulat, ab eoque petat, vt sibi rationes tradat secure tranquilleque viuendi. Atque hoc ita esse in quibusdam veteribus libris annotatum est: in quibus etiam, quod vulgo legitur.* Quædam vitia apparebant Serene, *ita scriptum videas,* Quædam vitia apparebant Seneca. *Genus tamen ipsum dictionis plane Senecam olet. At in libro Siculo neque* Serene, *scriptum est, neque* Seneca: *sed,* Quædam vitia apparebant retecta. *Hoc igitur totum quale sit alij indicabunt.*

Longa conuersatio amorem inducit.] *Hoc est quod ait Lucretius.*

> Consuetudo concinnat amorem.

& Aristoteles in Rhetoricis, inter ea quæ iucunda sunt, numerat ea quibus assueuimus.

Parabilis facilisque.] *Horatianum:*

> Namque parabilem amo Venerem facilemque.

Cum bene ista placuerunt.] *Ouidius:*

> Iuraui quoties rediturum ad limina nunquam?
>
> Cum bene iuraui, pes tamen ipse redit.

Intet illa friuola mea.] *Ita vocabant vtensilia. & supellectilem non magni pretij. Iuuenalis:*

> Iam friuola transfert Vcalegum.

Tantusque morsus.] *Coniectura ductus legendum putaui.* Tacitusque morsus.

Non purpura aut aureis virgis.] *Num virgatas auro vestes, & segmentis ornatas intelligit? An fasces, qui magistratibus præferebantur? Sed illi certe aurei non erant. Vetera exemplaria variant, & alia habent vocem* aureis, *alia non habent.*

Quæro mehercule.] *Hinc quidam existimant. vt dixi, incipere Senecam ex persona sua loqui.*

Homericus Achilles.] Ἄλλοτ' ἐπὶ πλευρὰς κατακείμενος, ἄλλοτε δ' αὖτε

> Ὕπτιος, ἄλλοτε δὲ πρηνὴς, τότε δ' ὀρθὸς ἀναστάς. *Iliad* ω.

III. Malle esse se quam viuere mortuum.] *Dictum elegantissimum alij, traiectis vocibus, corruperant. Qui mortuus est, ei obijci nihil potest, cur quiescat. At mortui viuere dicuntur, qui, cum viuant ac spirent, nihilo tamen plus agunt, quàm si mortui essent.*

IX. Interius flectendum est.] *Agitatores exercitati in ludis circensibus, introrsum, quantum poterant, flectebant, vt breuiorem cursum conficerent: ea modo cautione adhibita, vt ne ad metam offenderent, atque arietarent. Sic igitur etiam in vita ait contrahenda esse vela.*

Quadraginta millia librorum.] *Septingenta fuisse ait scriptor noctium Atticarum, capite vltimo libri sexti.*

XI. Fax cereusque præcessit.] *Immaturas exequias fax & cereus præcedere solebant. Cuius consuetudinis mentio fit etiam in libro de breuitate vitæ, in extremo.*

Ad summam caueam.] *Ad plebem, quæ ex summa cauea spectare ludos solebat.*

Et lora patricia.] *Quæ tandem lora patricia esse dicemus? Vox* lora *abest à plerisque veteribus libris, qua deleta non male fortassis interpretabimur patricia, quos Plutarchus* περὶ εὐθυμίας *πατρικίους his verbis* κλαίων ὅτι μὴ φορεῖ πατρικίους. *Budeus vertit Senatoria. significare, quantum opinor, voluit lunatos calceos. quos & Philostratus calceos patricios vocat: vt notauit vir eruditissimus Ianus Parrhasius in Ciceronis Milonianam.*

Numquid ditior Pompeio?] *Quis iste Pompeius est tam diues, qui tamen fame ac siti, miserrimo, vt ait Homerus, mortis genere, in palatio cognati perierit? Equidem non* Pompeio, *sed* Ptolemæo, *legendum arbitror: vt Iubæ regis filium intelligamus. quem Suetonius Caligulæ consobrinum fuisse testatur. Eum Caligula non sane συγγενικῶς, Romam euocatum interfecit. Dio:* Γάϊος δὲ ἐν τούτῳ τόν τε Πτολεμαῖον τὸν τοῦ Ἰόβα παῖδα μεταπεμψάμενος καὶ μαθὼν ὅτι πλουτεῖ, ἀπέκτεινε καὶ ἄλλους πολλοὺς μετ' αὐτοῦ. *Zonaras.* ὁ δὲ καὶ τὸν Πτολεμαῖον τὸν τοῦ Ἰόβα παῖδα μεταπεμψάμενος, ὡς πλουτοῦντα, κἀκεῖνον ἀπέκτεινε. *Certius fortassis ab alijs aliquid reperietur. Ego quod potui præstiti.*

XII. Alienis se negotiis offerunt.] *Vt ille Horatianus,*

> —— aliena negotia curo,

Excussus propriis.——

Qui tranquille volet viuere.] *Graeca ipsa Democriti verba supra posui.* XIV.

Decem medios vsque ad supplicium dies.] *Qui dabantur damnatis ex S. C. quod sub Tiberio factum erat. Auctor Tacitus.*

Vsque ad ebrietatem.] *Ita quidem suadet Plato libro primo de legibus.* XV.

Catooi ebrietas.] *Horatius:*

Narratur & magni Catonis
Saepe mero caluisse virtus.

Graeco poetae.] *Anacreonti: ex quo illud vertit Horatius:*

Dulce est desipere in loco.

Poeticas fores.] *Locus est Platonis in Phaedro.*

Siue Aristoteli.] *Cicero primo Tusculanarum:* Aristoteles quidem ait, omnes ingeniosos melancholicos esse. *Locus Aristotelis est in problematis. τμήματι λ'.*

PINCIANVS.

Quae manu praeciderem.] *Quidam codices,* quae manu penderem. *Exemplar Facundi & Primitiui,* quae manu penderem, *recte.* CAP. I.

Quem nec parent familiae, nec spectent.] *Pro meliore lectione duxerim* expectent, *quam* spectent: *quam approbant verba haec statim succedentia.*

Noo ante multos paratus dies.] *Quaedam exemplaria,* nec in multos paratus dies. *Alia,* nec ante multos imparatus dies. *Quid si legas?* nec multos ante paratus dies.

Nihil habeat accersiti precio, sed habilibus ooo defuturus.] *Vetus lectio,* nihil habens accersiti preciosiue vbi licet non defuturus. *Scribe,* nihil habens accersiti preciosiue. Vbi libet non defuturus.

Sine vllo opere & nomine artificis.] *Eadem,* sine vllo nomine artificis. *Reliqua non agnoscit.*

Diligentius quam iam intra latus vestita & auro culta maocipia.] *Eadem*, diligentius quàm intra larem vestita, *&c. vt forte legi possit,* diligentius quàm in priuato lare vestita. *vt hoc ipso libro infra:* Sed habet vbi se etiam in priuato lare explicet magnus animus. *Verba autem statim ante praecedentia, de luxuria perditorum, non habentur in vllo vetere exemplari.*

Iam domus etiam quae calcatur preciosa.] *Scribe* qua calcatur, *non* quae calcatur, *ex eadem.*

Et assentator comesque patrimooiorum.] Affectator *lege, non* assentator, *ex eadem.*

Tantusque morsus subit.] Tacitus *lege, non* tantus, *ex eadem.*

Aut aureis virgis adductum capescere.] *In quibusdam codicibus verbum* aureis *non habetur. In alijs* abductum, *non* addoctum. *&* compescere, *non* capessere.

Promptus compositus.] *Scribe,* propius positus, *& adiunge superioribus, ex antiqua lectione.*

Et nemo non omisit. Ad quam cum animum insolitum arietari permisi.] *Corrige,* & nemo non misit. Vbi aliquid animam insolitam arietari percussit, *ex eadem.*

Alterius coërcere in foro superbiam.] Alicuius, *non* alterius, *omnes scripti codices praeferunt.*

Cogitationis magnitudine leuauit.] *Idem* cogitationum, *non* cogitationis, *rectius.*

Altiusque vt spirare, ita eloqui gestit.] Sperare *in eisdem habetur, non* spirare.

Et ad dignitatem rerum exit oratio.] *Exemplar Facundi & Primitiui,* & ad dignitatem rerum exigitur oratio.

Oblitus tum lenis pressiorisque iudicij sublimis feror.] Legis, *non* lenis: *&* sublimius, *non* sublimis *scripta lectio.*

Nec vllius propius admoneri exemplo.] *Eadem.* Nec vlli propius admouerim exemplo. II.

Non parum est corpus sanum.] *Scribe inuerso ordine,* non parum sanum est corpus, *ex eadem.*

Alicubi instes grauis.] Grauius *legendum, non* grauis. *ex eadem.*

Ego eam tranquillitatem voco.] *Verbum* eam *supernacaneum est, ex eadem.*

Et illi qui marcent & oscitant.] *Pro eo dictio* oscitantur, *non* oscitant. *pro quo* ociantur *legit Exemplar Facundi & Primitiui.*

Quàm quibus difficilis somnus.] Quàm quibus difficilis somous est, *ex vetere lectione scribendum.*

Qui non inconstantiae vitio.] *Quaedam exemplaria,* qui non constantiae vitio. *Quid si legas?* qui non constantia in vitio.

Hoc oritur ab intemperantia animi.] Intemperie *exemplar diuae Mariae, non* intemperantia.

Nec dolent se praua frustra voluisse.] *Sic prior editio. Exemplar Facundi & Primitiui,* Nec dolent praoa se frustra voluisse, *minus corrupte. Codex Franciscanus:* Nec dolent praua, sed frustra voluisse. *rectissime.*

Ad secreta stodia.] *Scribe,* & ad secreta studia, *ex vetere lectione.*

Se ipsas strangulant.] Se ipsae strangulant, *eadem.*

Et ille fluctus mentis incertae.] Mille, *non* ille, *eadem.*

Et ex hac deinde versatione alienorum processuum.] *Sic prior editio. Legendum per minorem cum superioribus,* & ex hac deinde auersatione alienorum processuum, *ex eadem.*

Gratior quibusdam pessimis ingeniis.] *Lege,* gratior pessimis quibusque ingeniis, *ex eadem. Quaedam exemplaria,* gratiorque pessimis quibusque ingeniis.

Et mutare nondum fessum latus.] *Quid si legas* motare, *non* mutare? *vt alludat ad Virgilianum illud.*

Et fessum quoties motat latus.

Et tecta vel antiquae satis opulenta turbae.] *Verba haec in exemplaribus, Pinciano & Franciscano desiderantur.*

Aliud ex alio suscipitur.] *Lege.* Aliud ex alio iter suscipitur, *ex vetere lectione.*

Omnes itaque scire debemus.] *Expungendum verbum* omnes, *ex eadem.*

III. Curam corporis educunt.] *Scribe*, & cura corporis diem educunt, *ex eadem.*

Ad rerum ciuilium tutamen.] Certamen, *in eadem, non* tutamen *habetur.*

Ita tamen delituerit, vt vbicunque ocium suum absconderit, prodesse velit.] *Corrige*, itamen delituerint, vt vbicunque ocium suum absconderint, prodesse velint, *ex eadem.*

Virtute instruit animos, qui ad pecuniam luxuriámque cursu ruentes prensat ac retrahit.] *Eadem*, virtute instruit, qui animos ad pecuniam luxuriámque cursu ruentes prensat ac retrahit.

Qui inter peregrinos & ciues, aut vrbanus prætor adeuntibus assessoribus verba pronuntiat.] *Emendandum puto*, qui inter peregrinos & ciues, aut vrbanus prætor adeuntibus, aut assessor aëris verba pronunciat. *vt pro* æris, *accipias* legis in ære incisæ: vt illud,

—Nec verba minantia fixo

Ære ligabantur.—

Quam qui docet quid sit iustitia, quid pietas, quid sapientia, quid fortitudo, quid mortis cōtemptus, quid deorum intellectus, quantum bonum sit bona conscientia?] *Vetus lectio*, quam qui quid sit iustitia, quid pietas, quid patientia, quid fortitudo, quid mortis contemptus, quid deorum intellectus, quam gratuitum bonum sit bona conscientia, declarat.

Quod subduxeris officiis, non deserueris, nec munus detrectaueris.] *In exemplari Pinciano vltima verba.* nec munus detrectaueris, *non habentur. Legendúmque ex eadem*, non te deserueris. *In codice Facundi ac Primitiui*, quod de officiis subduxeris, *&c.*

Contra difficultates locorum educere.] *Vetus lectio* ducere *præfert non* educere.

Quod nobis natura consumendum dedit.] Consummādum, *non* consumendum, *Exemplar Facundi & Primitiui.*

Quare nihil turpius est.] *Deest verbum* sæpe, *ex omni antiqua lectione.* Quare nihil turpius est sæpe.

Sed parcius se inserat officiis.] Inferat, *non* inserat, *quidam codices. posset legi* ingerat.

Officia si ciuis amiserit.] Officia ciuis amisit, *vetus lectio.*

Et fors inter gregarios posuit.] Triarios, *non* gregarios, *in eadem habetur.*

Stes tamen, clamore iuues, si quis fauces oppressisset.] *Corrige*, Stes tamen, clames. Si quis fauces oppresserit. *ex eadem.*

Siue patiatur & sentitur iure suo.] *Sic prior editio. Legendum*, siue exspatiatur. & vtitur suo iure, *ex exemplari Facundi ac Primitiui.*

In quocunque habitu est, prosit.] *Scribe*, in quocunque habitu est, prodest, *ex eadem.*

Longe itaque optimum miscere ocium rebus.] *Lege ex eadem.* Longe, inquam, optimum est miscere ocium rebus.

Vt nulli actioni locus honestæ sit.] *Scribendum ordine inuerso*, vt nulli actioni honestæ locus sit, *ex eadem.*

In qua tot tyranni, quot satellites erant?] *Expende an contrario legendum sit*, in qua quot tyranni, tot satellites erant.

Et diuitibus opes suas mœrentibus.] *Omnis scripta lectio* metuentibus *agnoscit, non* mœrentibus.

Et in florenti ac beata, pecuniam, inuidiam.] *Exemplar Franciscanum*, & in florenti ac beatam peciam inuidiam. *Vt legendum putem*, & in florenti ac beata, impotentiam, inuidiam.

Malle esse se mortuum quam viuere.] *Sic prior editio. Legendum reor, mutato verborum ordine.* malle esse se quam viuere mortuum. *Sequitur confestim.*

Ex virorum numero exire.] Viuorum, *scribendum puto, non* virorum.

Nec aliter quam periculosa nauigatione submersus portum petas:] *Scribe*, nec aliter quàm in periculosa nauigatione subinde portum petas, *ex vetere lectione.*

IIII. Deinde eos quorum causa, aut cum quibus.] *Eadem*, deinde eos quorum causa, aut cum quibus agendum est.

Laborioso oppressit officio.] Pressit, *non* oppressit, *eadem.*

Irritamenta nocitura libertati euitet.] *Eadem*, irritamenta nociturae libertatis euitet.

V. In actore quam in pondere.] *Quid si legas?* in latore quam in pondere. *quia sequitur mox paulo, quæ* ferente maiora sunt.

Necesse vt opprimant onera.] *Particula* vt *superuacanea est, ex vetere lectione.*

VI. Hominum vtique namque delectus habendus est.] *Ita prior editio. Lege*, Hominum vtique delectus habendus est, *ex eadem.*

Qui cum amicorum officiis paria in mensa faciunt.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, qui cum amicorum officiis pares mensas faciunt.

Deinde illi sint testes.] *Corrige*, De me illis testes, *ex vetere lectione.*

An ocio, studio, contemplationique aptior sit.] *Lege*, an ocioso studio, contemplationique aptior sit, *ex eadem.*

VII. Afflatúque ipso in proximo laborabimus.] *Duo verba* in proximo, *non habentur in eadem.*

Vbi enim istud inuenies quod tot sæculis quærimus?] *Scribendum*, vbi enim istum inuenies, quem tot sæculis quærimus, *ex eadem.*

VIII. Vtrique enim pecunia sua adhæsit.] Vtrisque enim pecunia sua obhæsit. *eadem.*

Potest ipse, dubitare.] Idem *legendum, non* ipse, *ex eadem.*

Non pudet.] *Eadem*, Non te pudet.

Nihil apud Diogenem iam tui est.] *Eadem* tutum *agnoscit, non* tui. *Lego* tuum.

Habiliora

Habiliora sunt corpora pusilla.] *Prior editio*, Habiliora sunt corpora imbecilla. *Exemplar Facundi & Primitiui*, imbecillo *legit, non* imbecilla. *Corrigendum puto* in bello, siue in bella.

Placebit autem nobis mensura.] *Scribe*, Placebit autem hæc nobis mensura, *ex vetere lectione.* ix.

Et visu rerum ornamenta metiri.] *Eadem*, Et visus rerum, non ornamenta metiri.

Libidoque qua necesse est effluat:] *Dictiuncula* que *superfluit, ex eadem.*

Discamus membris nostris inuitis cultum victumque non ad noua exempla cõponere.] *Eadem*, Discamus membris nostris inniti. Cultum victumque, *&c.*

Etiam si hos pudebit.] *Variant hoc loco insigniter exemplaria. Quædam sic habent*: Etiam simul aut pudebit. *Alia sic*: Etiam simules nos pudebit ei plus. *Alia*: Etiam simules nos pudebit esse populo. *Legendum reor*, Etiam si milies nos pudebit, *Aut sic*: Etiam similes nos pudebit esse populo.

Nec curari mollius potest.] Melius *in vetere habetur lectione, non* mollius. *etsi exemplaria quædam* mollibus *præferant.*

Quidni durius enim consulitur, etsi paupertas, & ignominiosa rerum euersio adhibetur, malo malum opponitur.] *Corrige*, Quidni consulitur? si & paupertas, & ignominia, & rerum euersio adhibetur. Malo malum opprimitur. *ex eadem.*

Sed in spatiis vitæ.] Sed in his spaciis vitæ, *eadem.*

Studiorum quoque quæ liberalissima impensa est, tandiu rationem habet.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Studiorum quoque liberalissima impensa est: tamen tandiu ratiooem habent. *Legendum puto* habebo, *non* habent, *quia sequitur*, Quo mihi innumerabiles libros.

Quadraginta milia librorum Alexandriæ arserunt.] *Legendum videtur* Quadringenta *potius, quam* quadraginta, *Cæterum Gellius lib. 6. cap. vltimo, septingenta prodit fuisse librorum milia.*

Honestius, inquis, in hos impensas, quam in Corinthia pictasque tabulas effuderim.] *Exemplar Facundi & Primitiui*: Honestius, inquis, in hos impensum esse, quod in Cotiothia pictasque tabulas effuderint.

Et inter tot millia librorum oscitanti.] *In quibusdam codicibus non habetur coniunctio* &. *In aliis habetur, & desideratur* tot.

Deinde vbi non indignari illa sed pati proposuerunt.] *Exemplar Pincianum*, Deinde vbi non dedignari illa, *&c.*

Et voluptatem si volueris malam putare vitam potius quam inuidiosam facere.] *Vetus lectio*, & vo- x.
luptates, si volueris malam putare potius vitam quam inuidiosam facere.

Quam cum sciret qoibus ærumnis nasceremor, calamitatum mollimentum consuetudine inuenit.] *Corrigendum arbitror*, quam quod sciens quibus ærumnis nasceremur, calamitatum mollimentum consuetudinem inuenerit. *Nam & in codice Pinciano* consuetudinem *habetur, non* consuetudine.

Aliorum aurea catena est, aliorum laxa: *Exemplar Facundi & Primitiui*, Aliorum aurea catena est & laxa, *rectissime.*

Et quamuis angustum pedem.] *Legendum reor*, quamuis angustum pedem.

Et fortunam suam quam maxime potuerunt in planum deferendo.] Poterunt, *non* potuerunt, *scribendum ex vetere lectione.*

Sed hoc ipsum testentur.] *Lege*, Sed hoc ipso testantur, *ex eadem.*

Large & benigna manu.] *Sic prior editio. Legendum* larga, *ex eadem.*

Ad secundos casus præsidia.] *Forte* sequentes, *non* secundos, *commodius legeretur.*

Et finitæ, non immensum, *&c.*] *Exemplar Facundi & Primitiui*, sed finitæ non in immensum.

Solet intueri fidei commissa.] Tueri *lege, non* intueri, *ex Exemplari Facundi & Primitiui.* xi.

Recipe animo meliore quam dedisti.] *Omnis scripta lectio*, Recipe animũ meliorem quam dedisti.

Viues diutius, & morieris expeditius.] *Scribe*, At to etiam viues diutius, *&c. ex eadem.*

Morbus & captiuitas, ruina, ignis.] *Lege*, Morbus enim, captiuitas, ruina, ignis, *ex eadem.*

Sciebam in quam tumultuosum me contubernium natura duxisset.] Clusisset, *non* duxisset, *eadẽ.*

Totiens prope limen immaturas exequias fax cereusque pressit.] *Corrigendum*, Totiens præter limen immaturas exequias fax cereusque præcessit, *ex eadem.*

Multos ex his quorum forum, curia, sermo, mecum contraxerat.] *In eadem*, Multos ex his quos forum, curia, sermo, mecum contraxerat.

Miror aliquando ad me pericula accessisse.] Mirer *eadem præfert, non* miror. *& paulo post* sipario, *non* siparij.

Inter solum & aulam ingenuam.] *Scribe*, inter solium & aliena genua, *ex eadem.*

Cui cum Granius vetus cognatus.] Caius, *non* Granius, *ex eadem.*

Perit in palatio cognata.] Cognati *lege, non* cognata, *ex eadem.*

Qui in rogum suum descendit iussus & extingui vidit.] *Eadem*, Qui rogum suum, & descendit iussus, & extingui vidit. *Corrigendum reor*, qui rogum suum & incendi vious & extingui vidit, *ex Herodoto primo.*

Id est ne aut labor irritus.] *Verbum* id est *eradendum, ex eadem.*

Horum & si aliquem, *&c. Dele coniunctionem* &, *ex eadem.*

Quid cogitas? Respondebit tibi:] *Legendum sine interpolatione cum nota interrogationis in fine*, Qoid co- xii.
gitas respondebit tibi? *ex eadem.*

Cum interim concurrerunt.] *Legendum per minorem*, cum interim cucurrerunt, *ex exemplari Franciscano.*

Ad iudicium sæpe litigantis. ad sponsalia sæpe nubentis.] *Corrige*, Sæpe aut iudicium litigantis, tua

ſponſalia nubentis, *ex codice Facundi & Primitiui.*

Non induſtria inquietos, ſed inſanos falſæ rerum imagines agitant.] *Scribe per maiorem*, Non induſtria iuquietos & inſanos: ſed falſæ rerum imagines agitant, *ex exemplari Franciſcano. Exemplar tamen Facundi & Primitiui* inquietes *præfert, non* inquietos, *Sed puto veriorem eſſe lectionem, etſi nullo ſuffragante exemplari, ad hunc modum*: Inanis induſtria inquietes, vt inſanos falſæ rerum imagines agitant.

Inanes & leues etiam cauſæ.] *Verbum* etiam *delendum ex vetere lectione.*

XIII. Nomenclator perſalutauit.] *Eadem*, nomenculatores perſalutauit.

Nec publice ad ſuperuacua ſe ferat.] *Caſtiga*, ad ſuperuacua ſcilicet referens, *ex eadem.*

Semper de illa cogitare, & ſibi nihil de fide eius promittere.] *Exemplar Pincianum & Franciſcanum*, ſemper de illa cogitare debemus, & nihil ſibi de fide eius promittere.

XIV. Ne nimis deſtinatis rebus indulgeamus, tranſeamus in ea quæ nos caſus deduxerit:] *Vetus omnis lectio*, ne minus deſtinatis rebus indulgeamus, tranſeamuſque in ea, *&c. ſed placet prior lectio.*

Hemina ſanguinis in tua poteſtate eſt.] *Corrige ex eadem*, En vena ſanguinis. In tua poteſtate eſt.

Falleris ille dixit.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Phalaris *habet, non* Falleris.

Cum centurio agmen periturum trahens, & illum quoque citari iuberet.] *In vetere lectione*, cum centurio agmen periturorum trahens, illum quoque excitari iuberet.

Quid mœſti, inquit, eſtis vos? Quæritis, an immortales animæ ſint.] *Caſtigandum puto ſic*: Quid mœſti, inquit, eſtis? Vos quæritis, *&c.*

Iam non procul erat tumultus.] *Scribe*, Nec iam procul erat tumultus, *ex vetere lectione.*

Inquit. Quid Cani nunc cogitas?] *Inuerſo ordine legendum*, Quid, inquit, Cani, nunc cogitas? *ex eadem: vt mox ante*, Quid mœſti, inquit, eſtis vos?

Nemo diutius philoſophatus: *Eadem*, Nemo diutius philoſophatur.

XV. Priuatæ triſtitiæ cauſas abieciſſe.] *Quædam exemplaria* adieciſſe *legunt, non* abieciſſe.

Et circumcurrit tot ſcelerum felicium turba.] *Scripta lectio* occurrit, *non* circumcurrit.

Vt vix vnquam eſt niſi cum expedit fides, ſed libidinis lucra damnaqua pariter inuiſa.] *Eadem*, Et vix vnquam niſi cum expedit fides & libidinis, *&c.*

Quas non ſperare licet, non habere poteſt.] *Scribe*, quas nec ſperare licet, nec habere prodeſt. *ex eadem.*

Ille & ſpei bonæ aliquid relinquit:] *Coniunctio & expungenda, ex exemplari Pinciano.*

Omnia hominum negocia ſimilia nuptiis eſſe. *Exemplaria nonnulla* initiis *præferunt, non* nuptiis *Alia* miciis. *Corrigendum reor* mimis, *ſiue* mimicis. *Nam & vetus eſt adagium, mimum eſſe vitam. & Auguſtus, auctore Tranquillo, paulo ante obitum amicos percunctatus eſt, ecquid his videretur mimum vitæ commode tranſegiſſe.*

Quam conceptus inchoatos.] *Quid ſi ſcribas?* quam concubitus in his actos.

Nec in riſum, nec in lacrymas excidere.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, excitari, *habet, non* excidere *ſed non diſplicet impreſſa lectio.*

Quia aliquis filium ſuum efferat.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, ſi quis filium efferat.

Vt in ſimulatione etiam ſimpliciſſima dolor eueniat.] *Scribe*, vt in ſimulatione etiam ſimpliciſſima res dolor veniat. *ex vetere lectione.*

Sequitur pars quæ ſolet non immerito cõtriſtari, & in ſollicitudinem deduci, vbi dolorum exitus mali ſunt. Vbi Soctates cogitur in carcere mori.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, ſequitur pars quæ ſolet non immerito contriſtare, & in ſollicitudinem adducere. Vt bonorum exitus mali ſunt. Vt Socrates cogitur, *&c.*

Ipſorum animos deſidera.] *Idem exemplar*, tu talis fieri deſidera.

Quorum deſiderio virtus tibi placeat.] *Verbum* deſiderio *delendum, ex vetere lectione.*

Non tu dignus mala fortuna. Diis viſus es. Indignus in quem iam aliquid fortuna poſſet.] *Eadem*, Non tu dignus mala fortuna diis viſus es, ſed indignus, *&c.*

Aut Regulum, quod tot clauis configitur, aut Catonem, quod vulnera ſua fortiter tulerit?] *Exemplar Facundi & Primitiui*, aut Regulum, quod tot clauis transfigitur, aut Catonis vulnus iteratum. *rectiſſime.*

Aut illa quantum haberet voluptatis.] Habet *legendum eſt, non* haberet, *ex vetere lectione.*

Nec perduratum eſt.] *Quidam codices*, percuratum. *Alij*, procuratum.

Inter luſum ac feſta ipſa tempora.] *Exemplaria aliquot* intra ludos *legunt, non* inter luſum, *& in omni antiqua lectione deſideratur verbum* tempora.

Naſcitur ex aſſiduitate laborum animorum hebetatio.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, animo *præfert, non* animorum.

Nec ad tanta hominum cupiditas tenderet.] *Scribe*, Nec ad hoc tanta hominum cupiditas tenderet, *ex vetere lectione.*

Oratorem magnum meminimus, quem nulla hora vltra decimam retinuit.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, oratorem magnum meminit noſtra ætas, quem nulla res vltra decimam retinuit.

Vt cœlo libero & multo ſpiritu.] *Feſtiuior lectio exemplaris Facundi & Primitiui*, vt cœlo libero, vt multo ſpiritu.

Sed vt deprimat curas.] *Verbum* curas *expungendum ex vetere lectione.*

Trudit enim curas.] Eluit enim curas, *eadem.*

Et aſſerit, vegetioremque & audaciorem in omnes conatus facit.] *Scribe*, Et aſſerit, vegetatque & audaciorem, *&c. ex eadem.*

At facilius efficiet quiſquis obiecerit crimẽ honeſtum quam turpem Catonem.] *Eadem*, Facilius

efficiet

efficiet quiſquis obiiciet hoc, crimen honeſtum, quam turpem Catonem. *& paulo poſt* perpulit, *ve* compulit *non* pepulit.

Decidat oportet à ſolito, & efferatur.] Deſciſcat, *non* decidat, *exemplaria diui Franciſci & Facundi ac Primitiui, & perpende an ſit correctior lectio* efferetur, *quam* efferatur.

Et rectorem capiat ſuum, eoque feratur quo per ſe timuiſſet aſcendere.] *Corrige*, & rectorem rapiat ſuum, eoque ferat quo per ſe timuiſſet accedere, *ex Exemplari Facundi ac Primitiui.*

Surrepentibus vitiis.] *Quidam codices*, repentibus vitijs. *Alij*, ſemper repentibus vitiis.

ERASMVS.

N*On enim debet ſeruare ſe, nec obruere, vt opinor.*] Rodolphi codex pro *nec*, habebat *vel*. Id ille vertit in *velo*, & ex *ſeruare* fecit *ſeruantem*. Forte ſic erat legendum: *Non enim debet celare ſe, nec obruere.* III.

Inter ſolum & aulam ingenuam.] Lectio videtur tolerabilis Significat enim ædes magnificas ſolo æquatas. Rodolphus tamen ita mutarat, diuinationem, vt opinor, ſequutus, *inter ſolum & aliena genua.* XII.

OPSOPOEVS.

LIpſius Elect. I. cap. XXVI. Nihil ambigo quin iſta, *non ante multos paratus dies: nec multorum manibus miniſtratus*, interpretamentum ſint ad ea verba paulo breuius & concinnius dicta, *quem nec parent familiæ, nec ſpectent.* I.

Quem iam intra priuatum Larem veſtiat.] Franc. Iuretus probat lectionem v.c. *alicuius pædagogij, diligentius quam in tralatu veſtita.*

Aureis virgis.] Lipſius Elect. I. cap. XXIII. Mendo manifeſto ſcriptum *aureis*. Nam aureas eiuſmodi virgas fuiſſe, nemo dixit, ſcripſit, pinxit. Aſſentior libris aliquot qui legunt eiecta ea voce, *aut virgis adductum*. Poterat etiam ſcribi littera addita, *laureis virgis*: vt neget Seneca magiſtratum cupiendum aut capiendum, per ambitionem & deſiderio triumphi. Nam in triumpho laurus in faſcibus: ac laureæ virgæ in manibus militum & triumphantis.

Animum inſolitum arietare.] Iuretus in ſchedis ſuis: Melior lectio v. c. *vbi aliquid animum inſolitum arietari, percuſſit, vbi aliquid*, &c. Verba autem illa, *Ad quam*, plane ſuperflua ſunt, & ſenſui repugnantia: nec ad rempublicam referenda ſunt, de qua paulo ante agit. nam ſtatim ſubiungit Seneca, ſe ad otium conuertere, & intra parietes vitam coercere.

Et tecta vel antiquæ ſatis.] Lipſius Elect. I. cap. X. Hæc fœde interpolata ſunt: in parte ſanare poſſum, *tecta Veliæ Antiquæ*. Duo ea loca inter amœnos & ſalubres receſſus habita. Reliqua ſanabitis cui ego do herbam. II.

Prætor adeuntibus.] Romana editio ita emendauerat, *prætor præeuntibus aſſeſſoribus tria verba pronuntiat.* ſed præter ſcriptorum fidem. At hæc eam expreſſit lectionem quam è vetuſtiſſimo libro Cuiacius Obſeruat. lib. XXIII. cap. XL. publicauit.

V. c. quo Iuretus vſus eſt, bene. *Non poteſt vmquam tanta*, &c. VIII.

Idem in ſchedis ſuis ita ſcribit: Expendenda videtur lectio v.c. in quo legitur.] *Quid habes cur minus ignoſcas homini armario, citro atque ebore captanti.* Forte ex veſtigiis reponendum, *ignoſcas nomen marmore, citro atque ebore*, &c.

Si quid habere me tu volueris.] Bene v.c. *Si quid habere me tui volueris.* X.

Et in ſolitudinem deducere.] Probabilior aliarum editionum ſcriptura, *& in ſollicitudinem deducere.* XVI.

De ſe ac de Rep. palam facere.] Lipſius Elect. I. lib. cap. X. Nō ſemel moleſtus mihi locus. quid ſi legas, *de ſe & de rep. aleam iacere?* id eſt, prouerbiali quodam ſermone, in extremum diſcrimen adducere. Tamen deliberandum eſt: & neſcio quid ſimile in Suetonij Nerone legi, *Septemdecim natus annos, vt de Claudio palam factum eſt.* In eiuſdem Tiberio, *Exceſſum Auguſti non prius palam fecit.* Vtrum ergo hoc dicit, eum in ſuo funere palam feciſſe funus reip. vna extinctæ?

GRVTERVS ET IVRETVS.

Ex Cap. I.

E*T auro culta mancipia.*] Auratæ enim veſtes fuiſſe videntur Imperatoriis ſeruis. Lampridius in Alexandro, *Auratam veſtem miniſtrorum nullus ve in publico conuiuio habuit.* & in tunicis hoc aurum. Ammianus lib. 26. Stetit itaque ſubtabidus, nuſquam reperto paludamento, tunica auro diſtincta, vt regius miniſter. Lipſius cap. 25. lib. I. Elect.

Funus tacitum.] Id eſt ſine pompa, ſine deſignatoribus, ſine ludis, præcone, indictione, ſilens & quietum, opponiturque publico, hoc eſt quod denunciatur, & indicitur publicitus per præconem. de hoc plura vide apud Lipſium ad lib. 4. Ann. Taciti.

Ex Cap. II.

Aut vrbanus Prætor præeuntibus aſſeſſoribus tria verba pronuntiat.] Cuiacius, *adeuntibus adſeſſoris verba pronunciat.* nam quidquid decernebat Prætor, id conſilio adſeſſoris faciebat, ipſo etiam adſeſſore ſuggerente verba, quod colligi poteſt ex Pauli tertio ad Edictum l. 2. ff. quod quiſque iuris. vide Iuriſconſultorum illum celeberrimum lib. 23. cap. 40. Obſeru.

Senec.

Ex Cap. VIII.

Numerus ille quotidie seruorum.] Numerum seruorum Romanis eum reperimus qui non facile fidem inueniat moribus nostris. Tacitus lib. 14. Ann. Pedanio. Costæ tribuit *quadringentos.* Plinius Cæcilio cuidam Isidoro *quinquies mille.* & hi nihil dicunt præ Atheoæo, cuius hæc verba l. 6. cap. 7. *Post hæc reuersus Laurentius ait: At Romanorum vnus aliquis quanto plures possideat seruos, tu nosti optime Masuri. nam ad decem & viginti millia, imo plures etiam multi habuerunt, nec tamen vt quæstum ex iis faciant, sicut Græcorum ditissimus ille Nicias, sed plerique Romani ante ambulones eos habent comitesque maxima ex parte.* Vnde non iniurie queritur & culpat Plinius *mancipiorum legiones, & in domo turbam externam, & seruorum quoque causa nomenclatorem adhibendum.* Vide Lipsium lib. 1. c. 14. Satur. serm.

Ex Cap. X.

Alligatique sunt etiam alligauerunt.] Nimirũ triplex ratio in vrbe asseruandi captiuos. aut enim in *carcere* habebant, locoque concluso, sine vllo milite, vt fere seruitia & capita viliora: aut in *custodia militari*: aut in *adibus magistratuum.* Custodia militaris frequentissima & Romæ & in Prouinciis, eiusque modus, vt is qui in noxa esset, *cathenam* manui dextræ alligatam haberet, quæ eadẽ militis sinistram vinciret custodiæ eius præfecti. Satis aperte noster hic, item Epist. 5. *Quemadmodum eadem catena & custodiam & militem copulat, sic ista quæ tam dissimilia sunt, pariter incedunt.* vide Lipsium ad lib. 3. Ann. Taciti, & P. Fabrum ad l. 115. de reg. iuris.

Ex Cap. XI.

Et verba ad summam caueam spectantia.] Id est vilia, & ad gustum minutæ plebis. oš cum populi Romani prisca diuisio in Senatum, Equitem, Plebem, his etiã discreta in spectaculis sua loca & gradus, Popularibus summa cauea, ima Senatui & equiti vacabat. de quibus vide Lipsiũ lib. de Amphitheatro cap. 14. Torrentium ad Suetonij Augustum cap. 44. & Fabrum lib. 2. cap. 1. Agonist.

Ex Cap. XIII.

Decem medios vsque ad supplicium dies.] Auctor eius dilationis videtur fuisse Tiberius, vt probatur ex Dionis lib. 57. vide Langlæum lib. 11. cap. 2. Ocij Semestris.

L. ANNÆI

L. ANNÆI SENECÆ DE CONSTANTIA SAPIENTIS,

siue

QVOD IN SAPIENTEM NON CADIT INIVRIA.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

AGNI animi, magni ingenij, atque etiam eloquij hoc scriptũ: vno verbo, inter optima. Editum sub tempus prioris illius puto, de Tranquillitate: cui vulgo etiam iungunt, male. Diuersum argumentum est, & tali serie. Orditur à Stoicorum laude, quorum Paradoxum tractat, Sapientem non affici iniuria. Quid ergo? aiebat Serenus: non Cato contumelijs affectus, verberibus, & sputis? Ab hac obiectione ingreditur in materiem: & Non est tamen iniurijs, inquit: fuit enim Sapiens, atqui in Sapientem iniuria non cadit. Quod tamen ea mente dici ait, non vt non fiat, sed vt non admittat. Tangi potest iniuria, sed non lædi: à te esse, in illo non esse. Hæc pulcherrime exsequitur ad Cap. IV. *Diuidit deinde dicẽda in duas partes idque à discrimine Iniuriæ & Contumeliæ. Priore, negat illam cadere in Sapientem; posteriore, nec istam. De Iniuria, hæc sunt argumenta. Sapiens nullius mali patiens: at malum est Iniuria. Secundũ, Iniuria detrahit & deminuit: sapienti nihil eripitur. habet in se vno omnia reposita, & firmiter, vt Stilpo Tertiũ, Fortis ab infirmo non læditur: non ergo à Malitia Virus. Hic obiicitur, Atqui Socrates nonne iniuria damnatus; Ita, sed fine sua iniuria. Illi intulerunt, ipse non accepit: sed sapientia reiecit. Sicut venenum mihi das, ego antidoto vim eius infringo: scelus tu facis, ego non patior Quartũ argumentũ, Iniuria cum Iniustitia mixta est, non hæc cadit in Sapientem: minime ergo illa. Quintum, sapienti nemo prodest: ergo nec lædit. Sextum, Iniuria à Spe aut Metu est: Sapiens neutro eorum tangitur. Septimum vltimumque, Iniuriam nemo immotus accepit: non mouetur Sapiẽs. Atque hic conclusio prioris partis, & adhortatio ad dogma animis accipiendũ. Altera erat de Contumelia, quam explicat. Cap.* X. *quid proprie sit; & tum à Sapiẽte arcet. Primo, quia Sapiens magnitudinem suam nouit: non ergo contumelia ad eum pertinet; quæ nomen & rem habet à contemptu. Secundo, Superbi & insolentes inferunt contumeliã: ipse tales spernit: itaque & ab ijs istam. Tertio, Nemo maiorem melioremque contemnit: is est Sapiens. Ergo in se dicta ridet, vt in conuiuiis ioculos puerorum. Sed quid? fert igitur hæc omnia Sapiens? non castigat aut compescit? imo facit interdum: sicut illos ipsos pueros solemus: non quia malũ ille acceperit, sed quia hi fecerũt. Atque hactenus (ad Cap.* XIV.*) insolã Contumeliã, aut Iniuriam: iam mixtim vtramque refutat. Hoc argumento. Securitas propria est Sapientis: non est, si alterutram accipit, aut potest accipere. Simile & Epicurei dicunt: & si minus fortiter. Denique leuia pleraque, quibus vulgus offenditur: suadet reiicere, & ridere ne ridearis. Conclusio, Quomodo eunti ad Sapientiam, Quomodo qui peruenit,*

ferendæ iniuriæ? Illi, cum morsu aliquo animi, & adhuc pugna; huic, sine alterutro, & victoriam agit ante se vtramque, & triũphat. Ego itero, magni animi scriptum est: robur ab eo, in temporum hac hominumque cottidiana malitia, capiamus.

CAPVT PRIMVM.

TANTVM inter Stoicos, Serene, & [1] ceteros sapientiam professos interesse, quantum inter [2] fœminas & mares, non immerito dixerim: cum vtraque turba ad vitæ societatem tantundem conferat; sed altera pars ad obsequendum, altera imperio nata sit. Ceteri sapientes molliter & blande, vt fere [3] domestici & familiares medici, ægris corporibus, non qua optimum & celerrimum est medentur, sed qua [4] licet: Stoici [5] virilem ingressi viam, non vt amœna ineuntibus videatur curæ habent, sed vt quamprimum nos eripiant, & in illum [6] editum verticem educant, qui adeo extra omnem teli iactum surrexit, vt supra fortunam emineat. At ardua per quæ vocamur & confragosa sunt. Quid enim [7] plano aditur excelsum? Sed ne tam abrupta quidem sunt, quam quidam putant prima tantum pars saxa rupesque habet, & inuij speciem: sicut pleraque ex longinquo speculantibus abscissa & connexa [8] videri solent, cum aciem longinquitas fallat. Deinde propius adeuntibus eadem illa, quæ in vnum congesserat error oculorum, paullatim adaperiuntur: tum illis, quæ præcipitia ex interuallo apparebant, redit [9] lene fastigium. Nuper cum incidisset mentio M. Catonis, indigne ferebas (sicut es iniquitatis impatiens) quod Catonem [10] ætas sua parum [11] intellexisset, quod supra Pompeios & Cæsares [12] surgentem, infra [13] Vatinios posuisset: tibi indignum videbatur, quod illi dissuasuro [14] legem, toga in foro esset erepta, quodque [15] à Rostris, vsque [16] ad arcum Fabianum, per seditiosæ factionis manus tractus, voces improbas, & sputa, & omnes alias insanæ multitudinis contumelias pertulisset. Tunc ego respondi, habere te quod Reipublicæ nomine mouereris, quam hinc P. Clodius, hinc Vatinius, ac pessimus quisque vænundabat: & cæca cupiditate corrupti, non intelligebant, se, dum vendunt, etiam [17] vænire. Pro ipso quidem Catone securum te esse iussi. Nullum

II. enim sapientem nec iniuriam accipere, nec contumeliam posse: Catonem autem [18] certius exemplar sapientis viri nobis deos immortales dedisse, quam [19] Vlixem & [20] Herculem prioribus sæculis. Hos enim Stoici nostri sapientes pronuntiauerunt, inuictos laboribus, & contẽptores voluptatis, & victores omnium [21] terrarum. Cato cum feris manus non contulit, quas consectari venatoris [22] agrestisque est: nec monstra [23] igne ac ferro persecutus est, nec in ea tempora incidit, quibus credi posset cælum [24] vnius humeris inniti, excussa iam antiqua credulitate, & sæculo [25] ad summam perducto solertiam. Cum ambitu congressus, multiformi malo, & cum potentiæ immensa cupiditate, quam totus orbis [26] in tres diuisus [27] satiare non poterat, aduersus vitia ciuitatis degenerantis, & pessum sua mole [28], sidentis, stetit solus, & cadentem Rempublicam, quantum modo [29] vna retrahi manu poterat, retinuit: donec vel abreptus, vel abstractus, comitem se diu sustentatæ ruinæ dedit: simulque exstincta sunt, quæ nefas erat diuidi. Neque enim Cato post libertatem vixit, nec libertas post Catonem. Huic tu putas iniuriam fieri potuisse à populo, quod aut præturam illi detraxit, aut [30] togam? quod sacrum illud caput purgamentis oris aspersit? Tutus est sapiens, nec vlla

III. affici aut iniuria, aut contumelia potest. Videor mihi intueri animum tuum incensum, & efferuescentem. paras acclamare: Hæc sunt quæ auctoritatem [31] præceptis vestris detrahant. [32] magna promittitis, & quæ ne optari quidem, nedum credi possint: deinde ingentia locuti, cum [33] pauperem negastis esse sapientem, non negatis solere illi & seruum, & vestem, & tectum, & cibum deesse; cum sapientem [34] negastis insanire, non negatis & alienari, & parum sana verba emittere, & quicquid vis morbi cogit, audere; cum sapientem negastis [35] seruum esse, iidem non itis infitias, & vænum iturum, & imperata facturum, & domino suo seruilia præstiturum ministeria. Ita, sublato alte supercilio, [36] in eadem quæ ceteri, descenditis, mutatis rerum nominibus. Tale itaque aliquid & in hoc esse suspicor, quod prima specie pulchrum atque magnificum est: nec iniuriam, nec contumeliam accepturum esse sapientem. Multum autem interest, vtrum sapientem [37]. extra indignationem, an extra iniuriam ponas. Si dicis illum æquo animo laturum; nullum habet priuilegium. contigit illi res vulgaris, & quæ disci-

& quæ discitur ipsa iniuriarum assiduitate, patientia. Si negas accepturum iniuriam, id est, neminem illi tentaturum facere; omnibus relictis negotiis Stoicus fio. [39]. Ego vero sapientē non [40] imaginario honore verborum exornare constitui, sed eo loco ponere, quo nulla [41] permittatur iniuria. Quid ergo? nemo erit qui lacessat, qui tentet? Nihil in rerum natura tam sacrum est, quod sacrilegum non inueniat: sed non ideo diuina minus in sublimi sunt, si exsistunt, qui magnitudinem, multum vltra se positam, non icturi petant. Inuulnerabile est, non quod non feritur, sed quod non læditur. [42]. Ex hac tibi nota sapientem exhibeo. Nunquid dubium est, quin certius robur sit, quod non vincitur, quam quod non lacessitur? cum dubiæ sint vires inexpertæ: at merito certissima firmitas habeatur, quæ omnes incursus respuit. Sic tu sapientem melioris scito esse naturæ, si nullius illi iniuria nocet, quam si nulla fit. Et illum fortem virum dicam, quem bella non subigunt, nec admota vis hostilis exterret: non cui pingue otium est, inter desides populos. Huiusmodi igitur, sapientem nulli esse iniuriæ obnoxium. Itaque non refert, quàm multa in illum [43] coniiciantur tela, cum sit nulli penetrabilis. Quomodo quorundam lapidum inexpugnabilis ferro duritia est, nec [44] secari adamas aut cædi, [46] vel deteri potest, sed incurrentia vltro retundit: quemadmodum quædam non possunt igne consumi; sed flamma circumfusa, rigorem suum habitumque conseruant: quemadmodum proiecti in altum [47] scopuli mare frangunt, nec ipsi vlla sæuitiæ vestigia, tot verberati sæculis, ostentant: ita sapientis animus solidus est, & id roboris collegit, vt tam tutus sit ab iniuria, quàm illa quæ
retuli. Quid igitur? non erit aliquis qui sapienti facere tentet iniuriam? ten- IV.
tabit, sed non peruenturam ad eum. Maiore enim interuallo à contactu inferiorum abductus est quàm vt vlla vis noxia vsque ad illum vires suas perferat. Etiam cum potentes, & imperio editi, & [48] consensu seruientium validi, nocere ei tentent: tam citra sapientem omnes eorum impetus deficient, quam quæ [49] neruo tormentisue in altum exprimuntur, cum extra visum exsilierunt, citra cælum tamen flectuntur.
Quid tu putas, cum stolidus [50] ille rex multitudine telorum diem obscurasset, vllam sagittam in Solem incidisse? aut demissis in profundum cathenis [51] Neptunum potuisse contingi? Vt cælestia humanas manus effugiunt, & ab his qui templa diruunt, aut simulacra conflant, nihil diuinitati nocetur: ita quicquid fit in sapientem proteruè, petulanter, superbè, frustra tentatur. At satius erat, neminem esse qui facere vellet. Rem difficilem optas humano generi, innocentiam. At non fieri, eorum interest, qui facturi sunt, non eius qui pati, ne si fiat quidem, non potest. Imo nescio, an magis vires sapientia ostendat tranquilla inter lacessentia: sicut maximum argumentum est imperatoris armis virisque pollentis, tuta securitas & in hostium terra. Diuidamus si tibi videtur, Serene, iniuriam à contumelia. Prior illa [52] natura grauior est: hæc leuior, & tantum delicatis grauis: qua non læduntur, sed offenduntur. Tanta est tamen animorum dissolutio & vanitas, vt quidam [53] nihil acerbius putent. Sic inuenies seruum, qui flagellis [54] quàm colaphis cædi malit, & qui mortem ac verbera tolerabiliora credat, quam contumeliosa verba. Ad tantas ineptias peruentum est, vt non dolore tantum, sed doloris opinione vexemur: more puerorum, quibus metus incutit vmbra, & personarum deformitas, & deprauata facies; lacrimas vero euocant nomina parum grata auribus, & digitorum motus, & alia, quæ impetu quodam erroris im-
prouidi refugiunt. Iniuria propositum hoc habet, aliquem malo afficere: ma- V.
lo autem sapientia non relinquit locum. Vnum enim malum illi est turpitudo: quæ introire eo, vbi iam virtus honestumque est, non potest: iniuria ergo ad sapientem non peruenit. Nam si iniuria alicuius mali patientia est, sapiens autem nullius mali est patiens, nulla ad sapientem iniuria pertinet. Omnis iniuria deminutio eius est, in quem incurrit. nec potest aliquis iniuriam accipere sine aliquo [55] detrimento, vel dignitatis, vel corporis, vel rerū extra nos positarū: sapiens autē nihil perdere potest, omnia in se reposuit, nihil fortunæ credit, bona sua in solido habet, contentus virtute, quæ fortuitis non indiget. Ideoque nec augeri, nec minui potest. nam in summum perducta, incrementi non habent locum. Nihil eripit fortuna, nisi quod dedit: [56] virtutem autem non dat: ideo nec detrahit. Libera, est inuiolabilis, immota, inconcussa, sic contra casus indurata, vt nec inclinari quidem, nedum vinci possit. Aduersus apparatus terribilium, [57] rectos oculos tenet, nihil ex vultu mutat, siue illi dura, siue secunda ostentantur. Itaque nihil perdet, quod perire sensurus sit. Vnius enim in possessione virtutis est, ex qua depelli nunquam potest: ceteris [58] precario vtitur. quis autem iactura mouetur alieni? Quod si iniuria nihil lædere potest ex

his, quæ propria sapientis sunt, quia virtute sua [59] salua sunt: iniuria sapienti non potest fieri. [60]. Megara Demetrius ceperat, cui cognomen Poliorcetes fuit, ab hoc Stilpon philosophus interrogatus, numquid perdidisset, *Nihil*, inquit: [61] *omnia namque mea mecum sunt.* Atqui & patrimonium eius in prædam cesserat, & [62] filias rapuerat hostis, & patriam. At ille victoriam illi excussit: & se, vrbe capta, non inuictum tantum, sed indemnem esse testatus est. habebat enim secū vera bona, in quæ non est [63] manus iniectio. At ea quæ dissipata & direpta ferebantur, non iudicabat sua, sed aduentitia, & nutum fortunæ sequentia: ideo non vt propria dilexerat. Omnium enim extrinsecus affluentium lubrica & incerta possessio est. Cogita nunc, an huic fur, an calumniator, aut vicinus potens, aut diues aliquis [64] regnum orbæ senectutis exercens, facere iniuriam possit, cui bellum & hostis ille, egregiam [65] artem quassandarum vrbium professus, eripere nihil potuit. Inter micantes vbique gladios, & militarem in rapinam tumultum, inter flammas & sanguinem stragémque impulsæ ciuitatis, inter fragorem templorum super deos suos cadentium, vni homini pax fuit. Non est itaque quod audax iudices promissum: cuius tibi, si parum fidei habeo, sponsorem dabo. Vix enim credis tantum firmitatis in hominem, aut tantam animi magnitudinem,
VI. cadere. sed si prodit in medium, qui dicat: Non est quod dubites, an attollere se homo natus supra humana possit, an dolores, damna, vlcerationes, vulnera, magnos motus rerum circa se frementium securus adspiciat, & dura placidè ferat, & secunda moderatè; nec illis cedens, nec his fretus, vnus idémque inter diuersa sit, nec quicquam suum, nisi se putet esse, [66] ea quoque parte qua melior est. Assum hoc vobis probaturus, sub isto tot ciuitatum euersore, munimenta incursu arietis labefieri, & [67] turrium altitudinem cuniculis ac latentibus fossis repentè residere, & æquaturum editissimas arces aggerem crescere: at nulla machinamenta posse reperiri, quæ benè fundatum animum agitent. Erepsi modo è ruinis domus, & incendiis vndique relucentibus, per flammas, per sanguinem fugi. Filias meas qui casus habeat, [68] an peior publico, nescio. Solus, & senior, & hostilia circa me omnia videns, tamen integrum incolumémque esse censum meum profiteor, teneo, habeo quicquid mei habui. Non est quod me victum, victorem te credas. vicit fortuna tua fortunam meam. Caduca illa, & dominum mutantia, vbi sint nescio: quod ad res meas pertinet, mecum sunt, mecum erunt. Perdiderunt isti diuites patrimonia; libidinosi amores suos, & magno pudoris impendio dilecta scorta; ambitiosi curiam & forū. & [69] loca exercendis in publico vitiis destinata; fœneratores perdiderunt [70] tabellas suas, quibus auaritia falsò læta, diuitias imaginatur: ego quidem omnia integra illibatáque habeo. Proinde istos interroga qui flent, qui lamentantur, strictis gladiis nuda pro pecunia corpora opponunt, qui hostem onerato sinu fugiunt. Ergo ita habe, Serene, perfectum illum virum, humanis diuinisque virtutibus plenum, nihil perdere. Bona eius solidis & inexsuperabilibus munimentis præcincta sunt. Non Babylonis illi muros contuleris, quos Alexander intrauit: non Carthaginis aut Numantiæ mœnia, [71], vna manu capta: non [72] Capitolium, arcémve. [73] habent ista hostile vestigium. Illa quæ sapientem tuentur, à flamma & ab incursu tuta sunt: nullum introitum præbent, excelsa, inexpugnabilia, [74] diis æqua. Non est quod dicas, ita vt soles,
VII. hunc sapientem nostrum nusquam inueniri. Non fingimus istud humani ingenij vanum decus, nec ingentem imaginem falsæ rei concipimus, sed qualem confirmamus exhibuimus, & exhibebimus. [75]. Raro forsitan, magnísque ætatum interuallis inuenitur. neque enim magna, & excedentia solitum ac vulgarem modū, crebro gignuntur: ceterum hic ipse M. Cato, à cuius mentione hæc disputatio processit, vereor, ne [76] supra nostrum exemplar sit. [77] Denique validius debet esse quod lædit, eo quod læditur: non est autem fortior nequitia virtute. non potest ergo lædi sapiens. Iniuria in bonos non tentatur nisi à malis? bonis [78] inter se pax est. Quod si lædi nisi infirmior non potest: malus autem bono infirmior est: nec iniuria bonis, nisi à dispari, verenda est: iniuria in sapientem virum non cadit. Illud enim iam non es admonendus, neminem bonum esse, nisi sapientem. Sed iniustè, inquis, Socrates damnatus est, iniuriam accepit. Hoc loco intelligere nos oportet, posse euenire, vt faciat aliquis iniuriam mihi, & ego non accipiam: tanquam si quis rem cum è villa mea surripuit, in domo mea ponat: ille furtum fecerit, ego nihil perdiderim. Potest aliquis nocens fieri, quamuis non nocuerit. Si quis cum vxore, tanquam cum aliena concumbat, adulter erit, quamuis illa adultera non sit. Aliquis mihi venenum dedit, sed vim suam [79] remixtum cibo perdidit: venenū illud dando, scelere se obligauit, etiam si non-

nocuit

nocuit. Non minus latro est, cuius telum[80] opposita veste elusum est.[81] Omnia scelera etiam ante effectum operis, quantum culpæ satis est, perfecta sunt. Quædam eius condicionis sunt, & hac vice copulantur, vt alterum sine altero esse non possit. Quod dico, conabor facere manifestum. Possum pedes mouere, vt non curram: currere non possum, vt pedes non moueam. possum, quamuis in aqua sim, non natare: si nato, non possum in aqua non esse. Ex hac sorte & hoc est, de quo agitur. si iniuriam accepi, necesse est factam esse: si est facta, non est necesse accepisse me. Multa enim incidere possunt, quæ submoueant iniuriam. Vt, intentam manum deiicere casus potest, & emissa tela declinare: ita iniurias qualescumque potest aliqua res depellere, & in medio intercipere, vt & factæ sint, nec acceptæ. Præterea, nihil iniustum iustitia pati potest: quia non coëunt contraria: iniuria autem non potest fieri non iniuste: ergo sapienti iniuria non potest fieri. Nec est quod mireris, si nemo potest illi iniuriam facere,[82] nec prodesse quidem quisquam potest. & sapienti nihil deest, quod accipere possit loco muneris: & malus nihil potest tribuere sapienti. Habere enim prius debet, quam dare: nihil autem habet, quod ad se transferri sapiens gauisurus sit. Non potest ergo quisquam aut nocere sapienti, aut prodesse, quemadmodum diuina nec iuuari desiderant, nec lædi possunt. sapiens autem vicinus proximusque diis consistit,[83] excepta mortalitate, similis Deo. Ad illa nitens pergénsque excelsa, ordinata, intrepida, æquali & concordi cursu fluentia, secura, benigna,[84] bono publico natus, & sibi & aliis salutaris, nihil humile concupiscet, nihil flebit, qui rationi innixus, per humanos casus diuino incedet animo. Non habet vnde accipiat iniuriam. ab homine me tantum dicere putas? nec à fortuna quidem: quæ quotiens cum virtute congressa est, nunquam par recessit. Si maximum illud, vltra quod nihil habent iratæ leges, aut sæuissimi domini, quod minentur; in quo imperium suum fortuna consumit; æquo placidoque animo accipimus, & scimus mortem malum non esse, ob hoc ne iniuriam quidem: multo facilius alia tolerabimus, damna, dolores, ignominias, locorum commutationes, orbitates, discidia. quæ sapientem, etiam si vniuersa circumueniant, non mergunt; nedum ad singulorum impulsus mæreat, Et si fortunæ iniurias moderate fert. quanto magis hominum potentium, quos scit fortunæ manus esse? Omnia itaque sic patitur,[85] vt hiemis rigorem, vt intemperantiam cæli, vt feruores morbosque, & cetera forte accidentia. Nec de quoquā tam bene iudicat, vt illum quicquam putet consilio fecisse:[86] quod in vno sapiente est. aliorum omnium non consilia, sed fraudes, & insidiæ, & motus animorum inconditi sunt: quos casibus adnumerat. Omne autem fortuitum citra nos sæuit,[87] & iniuriatur. Illud quoque cogita, iniuriarum latissime patere materiam illis, per quæ periculum nobis quæsitum est: vt accusatore submisso, aut criminatione falsa, aut irritatis in nos potentiorum motibus, quæque alia[88] inter togatos latrocinia sunt. Est & illa iniuria frequens, si lucrum alicui excussum est, aut præmium diu captatum; si magno labore affectata hereditas auersa est; & quæstuosæ domus gratia erepta. hæc effugit sapiens, qui nescit nec in spe, nec in metu viuere. Adiice nunc; quod iniuriam nemo immota mente accipit, sed ad sensum eius perturbatur: caret autem perturbatione vir erectus: moderator sui, altæ quietis & placidæ. Nam si illum tangit iniuria;[89] & mouet, & impedit. caret autem ira sapiens, quam excitat iniuriæ species: nec aliter careret ira, nisi & iniuria, quam scit sibi non posse fieri. Inde tam erectus lætusque est, inde continuo gaudio elatus, adeo ad offensiones rerum hominumque non contrahitur. vt ipsa illa iniuria vsui sit, per quam experimentum sui capit, & virtutem tentat. Faueamus, obsecro vos, huic proposito, æquisque & animis & auribus assimus, dum sapiens iniuriæ excipitur: nec quicquam ideo petulantiæ nostræ, aut rapacissimis cupiditatibus, aut temeritati superbiæque detrahitur. Saluis vitiis vestris, hæc sapienti libertas quæritur. non vt vobis facere non liceat iniuriam, agimus: sed vt ille omnes iniurias[90] in altum dimittat, patientiaque se ac magnitudine animi defendat. Sic in[91] certaminibus sacris,[92] plerique vicere, cædentium manus obstinata patientia fatigando. Ex hoc puta genere sapientem eorum, qui exercitatione longa ac fideli, robur perpetiendi lassandique omnem inimicam vim consecuti sunt. Quoniam priorem partem percurrimus, ad alteram transeamus: in qua quibusdam propriis, plerisque vero communibus contumeliam refutabimus. Contumelia est minor iniuria, quam queri magis[93] quā exsequi possumus, quam leges quoque nulla dignam vindicta putauerunt. Hunc affectum mouet humilitas animi, contrahentis se, ob factum dictumque inhonórificum. Ille me hodie non admisit, cum alios admitteret: sermonem

VIII. (margin, beside "Præterea, nihil iniustum iustitia pati potest")

IX. (margin, beside "Omnia itaque sic patitur")

X. (margin, beside "Quoniam priorem partem")

meum aut ſuperbè auerſatus eſt, aut palam riſit: & non in [94] medio me loco, ſed imo
collocauit: & alia huius notæ. Quæ quid vocem, niſi querelas nauſeantis animi, in
quas ferè delicati & felices incidunt? non vacat enim hæc notare, cui peiora inſtant.
Nimio otio, ingenia natura infirma & muliebria, & inopia veræ iniuriæ laſciuientia,
his commouentur: quorum pars maior conſtat [95] vitio interpretantis. Itaque nec
prudentiæ quicquam in ſe eſſe, nec fiduciæ oſtendit, qui contumelia afficitur. non
dubiè enim contemptum ſe iudicat: & hic morſus non ſine quadam humilitate ani-
mi euenit, ſupprimentis ſe ac deſcendentis. Sapiens autẽ à nullo contemnitur, magni-
tudinem ſuam nouit: nullique tantum de ſe licere, [96] renunciat ſibi: & omnes has
quas non miſerias animorum, ſed moleſtias dixerim, non vincit, ſed ne ſentit quidem.
Alia ſunt quæ ſapientem feriunt, etiam ſi non peruertunt: vt dolor corporis, & de-
bilitas, aut amicorum liberorumque amiſſio, & patriæ bello flagrantis calamitas. Hæc
non nego ſentire ſapientem, nec enim lapidis illi duritiam ferrive aſſerimus. nulla vir-
XI. tus eſt, [97] quæ non ſentias, perpeti. Quid ergo eſt? Quoſdam ictus recipit: ſed
receptos euincit, ſanat, & comprimit. hæc vero minora ne ſentit quidem; nec aduer-
ſus ea ſolita illa virtute vtitur dura tolerandi: ſed aut non annotat, aut digna riſu pu-
tat. Præterea, cum magnam partem contumeliarum ſuperbi inſolenteſque faciant, &
male felicitatem ferentes: habet quo illum affectum inflatum reſpuat, pulcherrimam
virtutem omnium, [98] animi ſanitatem, magnitudinemque. illa, quicquid huiuſmodi
eſt, tranſcurrit, vt vanas ſomniorum ſpecies, viſuſque nocturnos, nihil habentes ſoli-
di, neque veri. Simul illud cogitat, omnes inferiores eſſe, quàm vt illis audacia ſit,
tanto excelſiora deſpicere. Contumelia à contemptu dicta eſt: quia nemo, niſi quem
contempſit, tali iniuria notat. nemo autem maiorem melioremque contemnit, etiam
ſi facit aliquid quod contemnentes ſolent. Nam & pueri os parentum feriunt, & cri-
nes matris turbauit laceratque infans, & ſputo aſperſit, aut nudauit in conſpectu
ſuorum tegenda, & verbis obſcœnioribus non pepercit: & nihil horum contume-
liam dicimus. quare? quia qui fecit, contemnere non poteſt. Eadem cauſſa eſt, cur
nos [99] mancipiorum noſtrorum vrbanitas, in dominos contumelioſa, delectet: quo-
rum audacia ita demum ſibi [100] in conuiuas ius facit, ſi cœpit à domino. Vt quiſquis
contemptiſſimus, & vt maxime ludibrio eſt, ita ſolutiſſimæ linguæ eſt. [101] Pueros qui-
dem in hoc mercantur procaces, & eorum impudentiam acuunt, & ſub magiſtro
habent, qui probra meditate effundant: nec has contumelias vocamus, ſed argu-
XII. tias. Quanta autem dementia eſt, iiſdem modo delectari, modo offendi: &
rem ab amico dictam, maledictum vocare, à ſeruulo, ioculare conuicium? Quem
animum nos aduerſus pueros habemus, hunc ſapiens aduerſus omnes, quibus
etiam poſt iuuentam canoſque [102] puerilitas eſt. An quicquam iſti profecerunt,
quibus animi mala ſunt, auctique in maius errores, qui à pueris magnitudine tan-
tum formaque corporum differunt: ceterum non minus vagi incertique, volupta-
tem ſine delectu appetentes, trepidi, & non ingenio, ſed formidine quieti? Non
ideo quicquam, inter illos pueroſque, intereſſe quis dixerit, quod [103] illis talo-
rum nucumque & æris minuti auaritia eſt; his auri argentique & vrbium: quod
illi inter ipſos magiſtratus gerunt, & prætextam [104] faceſque ac tribunal imitantur;
hi eadem in campo foroque & in curia ludunt. illi in littoribus arena congeſta ſi-
mulacra domuum excitant; hi vt magnum aliquid agentes, in lapidibus ac parietibus,
& tectis moliendis occupati, ad tutelam corporum inuenta, [105] in periculum verte-
runt. Ergo par pueris, longiuſque progreſſis, ſed in alia maioraque error eſt. Non
immerito itaque horum contumelias ſapiens, vt iocos, accipit: & aliquando illos,
tamquam pueros, malo pœnaque admonet, & afficit: non quia accepit iniuriam, ſed
quia fecerunt, & vt deſinant facere. Sic enim & pecora verbere domantur: nec iraſ-
cimur illis, cum ſeſſorem recuſauerint: ſed compeſcimus, vt dolor contumaciam
vincat. Ergo & illud ſolutum ſcies, quod nobis opponitur, Quare ſi non accepit in-
iuriam nec contumeliam ſapiens, punit eos qui fecerunt? non enim ſe vlciſcitur, ſed
XIII. illos emendat. Quid eſt autem, quare hanc animi firmitatem non credas in
virum ſapientem cadere, cum tibi in aliis idem notare, ſed non ex eadem cauſſa li-
ceat? Quis enim phrenetico medicus iraſcitur? quis febricitantis, & frigida prohibiti
maledicta, in malam partem accipit? Hunc affectum aduerſus omnes habet ſapiens,
quem aduerſus ægros ſuos medicus: quorum nec obſcœna, ſi remedio egent, con-
trectare, nec [106] reliquias & [107] effuſa intueri dedignatur, nec per furorem ſæuien-
tium excipere conuicia. Scit ſapiens, omnes hos qui [108] togati purpuratique incedunt,
[109] valen-

[109] valentes coloratosque, male sanos esse: quos non aliter videt, quam ægros intempe-
rantes. Itaque ne succenset quidem, si quid in morbo petulantius ausi sunt aduersus
medentem: & quo animo honores eorum nihilo æstimat, eodem parum honorifice
facta. Quemadmodum non placet sibi, si illum mendicus coluerit, nec contumeliam
iudicabit, si illi homo plebis vltimæ salutanti mutuam salutationem non reddiderit:
sic nec se suspiciet quidem, si illum multi diuites suspexerint. scit enim illos nihil à
mendicis differre, imo miseriores esse. illi enim exiguo, hi multo egent. Et rursus non
tangetur, si illum rex Medorum, [110] Attalusve Asiæ, salutantem silentio ac vultu arro-
ganti transierit. scit statum eius non magis habere quicquam inuidendum, quam eius
cui in magna familia cura obtigit, egros insanosque compescere. Num moleste feram,
si mihi non reddiderit nomen aliquis ex his, qui [111] ad Castoris negotiantur, nequam
mancipia ementes vendentesque, quorum tabernæ pessimorum seruorum turba re-
fertæ sunt? non, vt puto. quid enim is boni habet, sub quo nemo nisi malus est? Ergo
vt huius humanitatem inhumanitatemque negligit, ita & regis. Habes sub te Parthos,
Medos, & Bactrianos: sed quos metu contines, sed propter quos [112] remittere arcum
tibi non contingit, sed postremos, sed vænales, sed nouum aucupantes dominum,
Nullius ergo mouebitur contumelia. Omnes enim inter se differunt. sapiens quidem.
pares illos, ob æqualem stultitiam, omnes putat. Iam si semel se demiserit eo, vt aut
iniuria moueatur, aut contumelia; non poterit vnquam esse securus: securitas autem
proprium bonum sapientis est. Nec committet, vt vindicando sibi contumeliam fa-
ctam, honorem habeat ei qui fecit. necesse est enim, à quo quisque contemni mole-
ste fert, suspici gaudeat. Tanta quosdam dementia tenet, vt contumeliam sibi XIV.
posse fieri putent à muliere. Quid refert, quantum habeat, [113] quot lecticarios, quam
[114] onetatas aures, quam [115] laxam sellam? æque [116] impudens animal est, & nisi scien-
tia accessit ac [117] multa eruditio, [118] ferum, cupiditatum incontinens. Quidam se [119] à
ciuerario impulsos moleste ferunt, & contumeliam vocant ostiarij [120] difficultatem,
nomenculatoris [121] superbiam, [122] cubicularij supercilium. O quantus inter ista risus
tollendus est, quanta voluptate implendus animus, ex alienorum errorum tumultu,
contemplanti quietem suam: Quid ergo? sapiens non accedet ad fores, quas durus
ianitor obsidet? Ille vero, si res necessaria vocabit, experietur, & illum, quisquis erit,
[123] tamquam canem acrem, obiecto cibo leniet: nec indignabitur aliquid impendere,
vt limen transeat, cogitans & [124] in pontibus quibusdam pro transitu dari. Itaque illi
quoque, quisquis erit, qui hoc [125] salutationum publicum exercet, donabit: scit emere
venalia. Ille pusilli animi est, qui sibi placet, quod ostiario libere respondit, quod [126]
virgam eius fregit: quod ad dominum accessit, [127] & petiit corium. [128] Facit se aduersa-
rium qui contendit, & vt vincat, par fuit. At sapiens colaphis percussus, quid faciet?
quod Cato, cum il[l]os percussum esset: non excanduit, non vindicauit iniuriam: ne
remisit quidem, sed [129] factam negauit. Maiore animo non agnouit, quam ignouisset.
Non diu in hoc hærebimus. quis enim nescit, nihil ex his quæ creduntur bona aut
mala, ita videri sapienti, vt omnibus? Non respicit quid homines turpe iudicent, aut
miserum: non it qua populus: sed [130] vt sidera contrarium mundo iter intendunt,
ita hic aduersus opinionem omnium vadit. Desinite itaque dicere: Non acci- XV.
piet ergo sapiens iniuriam, si cædetur? si oculus illi eruetur? non accipiet contume-
liam, si obscœnorum vocibus improbis per forum agetur? si in [131] conuiuio regis, re-
cumbere infra mensam, vescique [132] cum seruis ignominiosa officia sortitis iubebitur?
si quid aliud ferre cogetur eorum, quæ excogitari pudori ingenuo molesta possunt?
In quantumcumque ista vel numero, vel magnitudine creuerint, eiusdem naturæ
erunt. Si non tangent illum parua, ne maiora quidem: si non tangent pauca, ne plura
quidem. Sed ex imbecillitate vestra coniecturam capitis ingentis animi: & cum cogi-
tastis, quãtum putetis vos pati posse, sapientis patientiæ paullo vlteriorem terminum
ponitis. At illum in aliis mundi finibus sua virtus collocauit, nihil vobiscum com-
mune habentem. Quare etsi aspera, & quantumcumque toleratu grauia sint, auditu-
que & visu refugienda, nõ obruetur eorum cœtu: & qualis singulis, talis vniuersis ob-
sistet. Qui dicit illud tolerabile sapienti, illud intolerabile, & animi magnitudinem in-
tra certos fines tenet: male agit, vincit nos fortuua, nisi tota vincatur. Nec putes istam
Stoicam esse duritiam: Epicurus, quem vos patronũ inertiæ vestræ assumitis, putatis-
que mollia ac desidiosa præcipere, & ad voluptates ducentia: [133] *Raro*, inquit, *sapiẽti in-
teruenit fortuna.* Quam pæne emisit viri vocem! Vis tu fortius loqui, & illam ex toto

submouere? Domus hæc sapientis angusta, sine cultu, sine strepitu, sine apparatu, nullis obseruatur ianitoribus, turbam [134] vænali fastidio digerentibus: sed per hoc limen vacuum, & ab ostiariis liberum, fortuna non transit. scit [135] non esse illic sibi locum, vbi sui nihil est. Quod si Epicurus quoque, qui corpori plurimum indulsit, aduersus iniurias exsurgit quid apud nos incredibile videri potest, aut supra humanæ naturæ mensuram? Ille ait iniurias tolerabiles esse sapienti, nos iniurias non esse.

XVI. Nec est, quod dicas hoc naturæ repugnare. Non negamus [136] rem incommodam esse, verberari & impelli, & aliquo membro carere: sed omnia ista negamus iniurias esse. non sensum illis doloris detrahimus: sed nomen iniuriæ, quod non potest recipi virtute salua. Vter verius dicat, videbimus: ad contemptum quidem iniuriæ vterque consentit. Quæris quid inter duos intersit? Quod inter gladiatores fortissimos. quorum alter premit vulnus, & stat [137] in gradu; alter respiciens ad clamantem populum, significat nihil esse, & [138] intercedi non patitur. Non est, quod putes magnum, quo dissidemus. [139] Illud quidem agitur, quod vnum ad nos pertinet, vtraque exempla hortantur contemnere: & iniurias, & quas iniuriarum vmbras ac suspiciones dixerim, contumelias. ad quas despiciendas non sapienti opus est viro, sed tantum conspiciente, qui sibi possit dicere: Vtrum merito mihi ista accidunt, an immerito? Si merito, non est contumelia, iudicium est. si immerito: illi qui iniusta facit, erubescendum est. Et quid est illud, quod contumelia dicitur? in capitis mei [140] leuitatem iocatus est, & in oculorum valetudinem, & in crurum gracilitatem, & in staturam. Quæ contumelia est, [141] quod apparet audire? Coram vno aliquid dictum ridemus, coram pluribus indignamur: & eorum aliis libertatem non relinquimus, quæ ipsi in nos dicere assueuimus. Iocis temperatis delectamur, immodicis irascimur.

XVII. Chrysippus ait quemdam indignatum, quod illum aliquis [142] *Veruecem marinum* dixerat. In senatu flentem vidimus Fidum Cornelium, [143] Nasonis generum, cum illum Corbulo [144] *Struthiocamelum* [145] *depilatum* dixisset. Aduersus alia maledicta, mores & vitam conuulnerantia, frontis illi firmitas constitit: aduersus hoc tam absurdum lacrimæ prociderunt. tanta animorum imbecillitas est, vbi ratio discessit. Quid quod offendimur, si quis sermonem nostrum imitatur, si quis incessum, si quis vitium aliquod corporis aut linguæ exprimit? quasi notiora illa fiant alio imitante, quam nobis facientibus. Senectutem quidam inuiti audiunt, & canos, & alia ad quæ voto peruenitur. Paupertatis maledictum quosdam perussit: quam [146] sibi obiecit, quisquis abscondit. Itaque materia petulantibus, & per contumeliam vrbanis detrahitur, si vltro illam & prior occupes, nemo aliis risum præbuit, qui ex se cepit. Vatinium hominem natum & [147] ad risum. & ad odium, scurram fuisse venustum ac dicacem, memoriæ proditum est. in [148] pedes suos ipse plurima dicebat, & in [149] fauces concisas: sic inimicorum, [150] quos plures habebat quam morbos, & in primis Ciceronis vrbanitatem effugit. Si ille hoc potuit duritia oris, qui assiduis conuiciis depudere didicerat: cur is non possit, qui studiis liberalibus, & sapientiæ cultu, ad aliquem profectum peruenerit? Adiice, quod genus vltionis est, eripere ei qui fecit contumeliæ voluptatem. Solent dicere: *Miserum me, puto non intellexit!* adeo [151] fructus contumeliæ in sensu, & indignatione patientis est. Deinde non deerit illi [152] aliquando par: inuenietur, qui te quoque vindicet.

XVIII. C. Cæsar inter cetera vitia, quibus abundabat, contumeliosus mirabiliter ferebatur [153] omnes aliqua nota ferendi, ipse materia risus benignissima. Tanta illi [154] palloris [155] insaniam testantis fœditas erat, tanta oculorum sub [156] fronte anili latentium toruitas, tanta capitis destituti, & [157] emendicatis capillis aspersi deformitas. adiice obsessam setis ceruicem, & exilitatem crurum, & enormitatem pedum. Immensum est, si velim singula referre, per quæ [158] in patres [159] auosque suos contumeliosus fuit, per quæ in vniuersos ordines: ea referam, quæ illum exitio dederunt. [160] Asiaticum Valerium [161] in primis amicis habebat, ferocem virum, & vix æquo animo alienas contumelias laturum. Huic in conuiuio, [162] item in concione, voce clarissima, [163] qualis in concubitu esset vxor eius, obiecit. Dij boni, hoc virum audire, Principem scire, & vsque eo licentiam peruenisse, vt non dico consulari, non dico amico, sed tantum marito Princeps & adulterium suum narret, & fastidium? Chæreæ [164] tribuno militum, sermo [165] non pro manu erat, [166] languidus sono, & [167] infracta voce suspectior. Huic Caius [168] signum petenti modo *Veneris*, modo *Priapi* dabat: [169] aliter atque aliter exprobrans armato mollitiem. Hæc ipse [170] perlucidus, [171] crepidatus, [172] armillatus. Coëgit itaque illum vti ferro, ne sæpius signum peteret. Ille primus inter coniuratos manum sustulit: ille ceruicem mediam vno ictu [173] decidit:

dit: plurimum deinde vndique publicas ac priuatas iniurias vlciscentium gladiorum ingestum est. sed primus vir fuit, qui minime visus est. At idem Caius omnia contumelias putabat, & sicut ferendarum impatiens, faciendarum cupidissimus. Iratus fuit Herennio Macro, quod illum [74] *Caium* salutauerat: nec impune cessit primipilario, quod *Caligulam* dixerat. Hoc enim in castris natus, & alumnus legionum vocari solebat, nullo nomine militibus familiarior vmqnam factus: sed iam Caligulam conuicium & probrum iudicabat [75] cothurnatus. Ergo hoc ipsum solatio erit, etiam si nostra facilitas vltionem omiserit, futurum aliquem, qui pœnas exigat à procace, & superbo, & iniurioso: quæ vitia numquam in vno homine, & in vna contumelia consumuntur. Respiciamus eorum exempla, quorum laudamus patientiam, vt Socratis, qui comœdiarum publicatos in se, & spectatos sales, in partem bonam accepit, risitque non minus, quam cum ab vxore Xanthippe immunda aqua perfunderetur. [76] At Iphicrates, cui mater barbara & Thressa obiiciebatur, respondit, *& deorũ matrem Idæam esse.* Non est in rixam colluctationemque veniendum. procul auferendi pedes 112
sunt: & quidquid horum ab imprudentioribus fiet (fieri autem nisi ab imprudentibus non potest) negligendum. Et honores & iniuriæ vulgi, in promiscuo habendi sunt: nec his dolendum, nec illis gaudendum. Alioquin multa, timore contumeliarum aut tædio, necessaria omittemus: & publicis priuatisque officiis, aliquando etiam salutaribus, non occurremus, dum muliebris nos cura angit, aliquid contra animum audiendi: aliquando etiam obirati potentibus, detegemus hunc affectum intemperanti libertate. Non est autem libertas, nihil pati. Fallimur. libertas est, animum [77] opponere iniuriis, & eum facere se, ex quo solo sibi gaudenda veniant: exteriora deducere à se, ne inquieta agenda sit vita, omnium risus, omnium linguas timenti. Quis est enim, qui non possit contumeliam facere, [78] si quisquam potest? Diuerso autem remedio vtetur sapiẽs, affectatorque sapientiæ. Imperfectis enim, & ad hunc ad publicum se iudicium dirigentibus, hoc proponendum est, inter iniurias ipsos contumeliasque debere versari. Omnia leuiora accidunt exspectantibus. quo quisque honestior genere, fama, patrimonio est, hoc se fortius gerat: memor, [79] in prima acie altos ordines stare: contumelias & verba probrosa, & ignominias, & cetera dehonestamenta, velut clamorem hostium ferat, & longinqua tela, & saxa sine vulnere circa galeas crepitantia. Iniurias vero, vt vulnera, [80] alia armis, alia [81] pectori infixa, non deiectus, ne motus quidem gradu, sustineat. Etiam si premeris, & infesta vi vrgeris, cedere turpe est: assignatum à natura locum tuere. Quæris quis hic sit locus? viri. Sapienti aliud auxilium est huic contrarium. Vos enim rem geritis: illi parta victoria est. Ne repugnate vestro bono, & hanc spem, dum ad verum peruenitis, alite in animis: libenterque meliora excipite, & opinione ac voto iuuate. Esse aliquem inuictum, esse aliquem in quem nihil fortuna possit, è Republica humani generis est.

COMMENTARII AD LIBRVM SENEÇÆ de Constantia Sapientis.

I. LIPSIVS.

CAP. I. 1. Ceteros.] *Cynicos certe excipe. qui duritie & robore super ipsos Stoicos: & si dogmata tamen fere conueniebant.*

2. Fæminas.] *De Epicureis, haud abnuam: licenter dictum in alios.*

3. Domestici.] *Diuites, illo æuo, medicos domi habebant: atque eos fere è seruis aut libertis.*

4. Licet.] *Per mollitiem agri, cui se attemperant.*

5. Virilem.] *Ideo mares, ideo fortes. Noster epist.* LXXVII. Amicus noster Stoicus, homo egregius, & vt verbis illum, quibus laudari dignus est, laudem, vir fortis ac strenuus. *Ecce tamquam de viro, imo de milite. In epist.* LXXXIV. Zenon huius sanctissimæ fortissimæque sectæ conditor. *Et ita me Deus (pauca excipio) talis fuit.*

6. Editum verticem.] —— Sapientum templa serena.
Despicere vnde queas alios, passimque videre.
Errare, atque viam palantes quærere vitæ.

7. Plano.] *Per planum. Si ad excelsa tendis, scandendum connitendumque est per arecta, & sæpe aspera*

8. Videri solent.] *Nobis plane (nam memini) cum in Italiam ituri, primo vidimus Alpes.*

9. Lene Fastigium.] *Quod media valles faciunt, & per cliuos in cliuos adscensus.*

10. Ætas sua.] *Quid mirum?* Et sua riserunt sæcula Mæoniden. *Inuidia hæc est nobis insita, &* Naturaliter (*ait Velleius*) audita visis laudamus libentius, & præsentia inuidia, præterita veneratione prose-

quimur: & his nos obrui, illis instrui credimus.

11. Intellexisset.] *Interpretata virtutes eius, vt decebat, esse: atque easdem deinde æstimasset.*

12. Surgentem.] *Et attollendum ab omnibus, si merita pendantur.*

13. Vatinios.] *Vatinius, inter probra sui æui, ore atque animo iuxta fœdus. Sed Cato tamen ei in petitione Præturæ posthabitus.*

14. Legem.] *An Metelli Tribuni, qui Pompeium in Italiam cum copijs vocabat? an Cæsaris, de agro Campano diuidendo? Vtrique enim animose Cato se opposuit, & per contumelias, probra, violentiam reiectus. Plutarchum & Dionem vide, & Senecam ipsum epist.* XIV.

15. A Rostris.] *Vbi lex ferebatur. quæ ipse ad impediendum conscenderat.*

16. Ad arcum.] *Qui erat in prima Sacra via, haud procul templo Faustinæ. Trebellium in Salonino vide, Ciceronem pro Plancio. Asconius* II. *in Verrem ita, ad hæc verba Tullij,* Fornicem Fabianum: Arcus est iuxta Regiam, in Sacra via, à Fabio Censore constructus. qui à deuictis Allobrogibus, Allobrox cognominatus est: ibique statua eius posita propterea est.

17. Vænire.] *Nam & ipsorum libertas, atque adeo ipsi, cum republica peribant.*

CAP. II. 18. Certius exemplar.] *In veteri Florido:*

Quippe malo vnum Catonem, quam trecentos Socrates:

Inuidenda laude.

19. Vlixem.] *Homeri scriptis notum, qui eum sane, non patientem solum, sed ἀπαθῆ pæne facit. vt in illo vxoris suæ primo adspectu, à viginti annis: cum ea ignorans illum, ad Vlyssis sui nomen collacrumasset; ipse nihil mouetur, nec vel leuiter tenerescit. sed, vt poëta ait,*

Ὀφθαλμοὶ δ' ὡσεὶ κέρα ἕστασαν, ἠὲ σίδηρος:

Illi oculi stabant, vt ferrum, aut cornua dura.

Profecto Stoicus fuit: quid ipse? imo & Homerus, vt Stoici (magni eius miratores) volebant.

20. Herculem.] *Quem Cynici exemplar habebant roboris, & perpessionis. Diogenes ille, nobilis canis, dicere solitus,* τὸν αὐτὸν χαρακτῆρα τοῦ βίου διεξάγειν, ὅνπερ καὶ Ἡρακλῆς: eamdem vitæ formam & tenorem se exsequi, quem Hercules. *Et ab isto sane Philosophorum ille, in sollemni habitu, baculus, qui clauæ eius respondebat: ab Vlysse* Pera. *cui scilicet Minerua, vt peregrino mendico, circumposuit* ἀεικέα πήρην, sordidam & indecoram peram.

21. Terrarum.] *Ego* terrorum *puto. Nam illud sane falsum, præsertim in Vlysse.*

22. Agrestisque est.] *Nec Romani nobiles in hoc studio.*

23. Igne ac.] *Ausonius in* XII. *laboribus Herculis.*

—— Lernæam ferro ac face contudit Hydram.

24. Vnius.] *Siue Atlantis, siue Herculis qui ei succollando ei successit.*

25. Ad summam.] *De nostro idem dixerim. vtinam cum antiqua simplicitate, nec antiqua virtus excussa.*

26. In tres.] *Cæsarem, Pompeium, Crassum. Lucanus:* Facta tribus dominis communis Roma.

27. Satiare.] *Imo nec duos deinde (sublato Crasso) satiauit.*

—— populique potentis,
Quæ mare, quæ terras, quæ totum possidet orbem,
Non cepit Fortuna duos.

28. Sidentis.] *Vt grauia & magna ædificia, fundamentis lapsantibus. Liuius in eadem re, eodem verbo:* Velut desidentes primo mores sequatur animo, deinde vt magis magisque lapsi sint.

29. Vna manu.] *Quæ prouerbio asseritur infirma. Euripide:* —— μιᾶς γὰρ χειρὸς ἀσθενὴς μάχη:

—— vnius robur infirmum manus.

30. Simul exstincta.] *Ergo vel hinc interpretemur De Tranquill. cap.* XV. Cogitur simul de se ac de rep. palam facere: *vtriusque sinus simul aperire.*

31. Togam.] *Dum trahit, trudit, vellicat.*

CAP. III. 32. Præceptis vestris.] *Stoicis.*

33. Magna promittitis.] *Ipse ita Chrysippus:* Διὸ καὶ διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦτε μεγέθους, καὶ τοῦ κάλλους, πλάσμασι δοκοῦμεν ὅμοια λέγειν, καὶ οὐ κατὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν: Quare ob excellentiam magnitudinis & pulchritudinis, videmur fabulis similia dicere, nec pro homine omnino vel humana natura.

34. Pauperem negastis.] *Illi vero negant, imo solum diuitem, solum regem esse sapientem. Sed quo sensu? quem apud me videre est. Manud.* III. *Dissert.* III.

35. Negastis insanire.] *Nam soli & omnes stulti insaniunt, ex Stoico dogmate: sapiens minime. Horatius:*

Quem mala stultitia, & quæcumque inscitia veri,
Cæcum agit; insanum Chrysippi Porticus & grex
Autumat. hæc populos, hæc magnos formula reges,
EXCEPTO SAPIENTE, tenet.

Atqui alienatur, *vt sequitur in Seneca. Respondent, quod verbis Stoicorum dicam.* Τὸν σοφὸν οὐ μανήσεσθαι. προσπίπτειν μέντοι ποτὲ αὐτῷ φαντασίας ἀλλοκότους, διὰ μελαγχολίαν ἢ λήρησιν, οὐ κατὰ τὸν τῶν αἱρετῶν λόγον, ἀλλὰ παρὰ φύσιν: Sapientem insania affectum non iri. Accidere tamen illi interim & euenire imaginationes absurdas, à bile atra vel aberratione mentis; non autem à deflexu rationis in eligendo, sed præter naturam. *Plura in Manuduct.* III. *Dissert.* XVIII.

36. Seruum esse.] *Imo ille solus liber. sed hæc & talia omnia ad animum referuntur & decreta sapientis, quæ nulla vis aut fortuna eripit: & si in corpore, & quæ circa illud, mutat.*

37. In eadem.] *Ipse iterum De Benefic.* II. *cap.* XXXV. A consuetudine quædam, quæ dicimus, abhorrent: deinde alia via ad consuetudinem redeunt. *Et est hoc in omnibus Stoicorum* Inopinatis: *quæ magnifice dicta,*

dicta, vt animos attollant, nihil à natura aut bono more discedunt. Interpretatione mitigantur, quod ridet tamen Plutarchus Aduersus Stoicos, *& cum Archilochio illo comparat:* τῇ μὲν ὕδωρ ἐφόρει δολοφρονέουσα χειρί, τῇ δὲ πῦρ ἀσ-τεῖ γέλως: Vna manu aquam subdola fert, ignem altera.

38. Extra indignationem.] *Id est, vtrum dicas eum non æstimare iniuriam, an non habere.*

39. Ego vero.] *Hactenus Serenus, respondet Seneca.*

40. Imaginario.] *Assimulato, non vero.* Imaginarij contractus *(in iure)* in quibus fides facti simulatur, non intercedente veritate. *Et Seneca* Imaginaria paupertas, *epist.* XXVIII.

41. Permittatur.] *Sisenna:* Multi præmissis armis, ex summo se permitterent. *Liuius:* Concitant equos, permittuntque in hostes. *Seneca* II. *De Clem.* Etiam ad calamitosos bonitatem suam permittere. *De ipso autem Paradoxi sensu, nos in Manud.* III. *Dissert.* XVIII.

42. Ex hac nota.] *Huius commatis & generis. Apuleius, pro tota sententia, De Philosophia:* Non enim sapiens eam contumeliam putat, quam improbus faciat; sed eam non putat, quam patientia firmiter toleret.

43. Coniiciantur tela.] *Idem De Ira,* III. *cap.* V. At ille ingens animus, & verus æstimator sui, non vindicat iniuriam, quia non sentit. Vt tela à duro resiliunt, & cum dolore cædentis solida feriuntur: ita nulla magnum animum iniuria ad sensum sui ducit, fragilior eo quod petit.

44. Secari adamas.] *Plinius* XXXVII. *cap.* IV. Quippe duritia enarrabilis est, igniumque etiam victrix natura. Vnde & nomen indomita vis Græca interpretatione accepit.

46. Vel deteri.] *Olim creditum, falsum ait Garcias Hispanus, aliquot experimentis; Nam* & in scrobem malleolo redigi, & in mortario teri pistillo ferreo.

47. Scopuli.] *Eadem imago De Vita beata, cap.* XXVII.

CAP. IIII. 48. Consensu seru.] *Liuius:* Imperij vires in consensu obedientium suot.

49. Neruo tormentisue.] *Catapultis, aut ballistis.*

50. Ille rex.] *Xerxes.*

51. Neptunum.] *Valerius:* Grauem illum & mari & terræ Xerxem, nec hominibus tantum terribilem, sed Neptuno quoque compedes, & cælo tenebras minitantem. *Iuuenalis:*

Ipsum compedibus qui vinxerat Ennosigæum. *Herodotum vide lib.* VII.

52. Natura grauior.] *Re ipsa, quia damnum & læsionem affert, Cap. sequenti.*

53. Nihil acerbius.] *Imo generosi animi putatur ille affectus, non tantum (vt ipse autumat) delicati. Ita apud Pacuuium quispiam:*

Patior facile iniuriam, si est vacua à contumelia.

Alius apud Cæcilium, gradatione:

Facile ærumnam ferre possum, si inde abest iniuria:
Etiamque iniuriam, nisi contra constat contumelia.

Adeo illud contemnu offendit, à quo contumelia, Vide mox Cap. X.

54. Quam colaphis.] *Nam flagella recepta in castigatione seruorum: at colaphis ludibrium & irrisio inesse videntur, quamquam hi leniores. Demosthenes tali affectu:* Οὐδὲ γὰρ τὸ τύπτεσθαι τοῖς ἐλευθέροις δεινόν, καίπερ ὂν δεινόν, ἀλλὰ τὸ ἐφ' ὕβρει: Non enim verberari liberis hominibus tam graue, etsi graue; quam quod per contumeliam.

CAP. V. 55. Detrimento vel.] *Ita Iurisconsulti definiunt Iniuriam,* damnum culpa datum.

56. Virtutem non dat.] *Est illud Attij, apud Nonium:*

-- nam si à me regnum fortuna atque opes
Eripere quiuit, at virtutem non quit.

57. Rectos oculos.] *Confidentiæ notam. Suetonius Augusti, cap.* XVI. Eum nec rectis oculis adspicere potuisse instructam aciem. *Hierax apud Stobæum:* Τοὺς δὲ ὑπ' ἐλευθερίας ἐλέγχοντας, οὔτ' ἰδεῖν ὀρθοῖς τοῖς ὀφθαλμοῖς ἀνέχεται. Qui vero per libertatem redarguunt, eos nec rectis oculis adspicere sustinet. *Theocritus:*

——ἄχθομαι, εἰ τύ με τολμῇς
Ὄμμασι τοῖς ὀρθοῖσι ποτιβλέπειν:
——indignor, si mihi contra
Vel rectis oculis ausis obsistere.

58. Precario.] *At Precarij lex, vti quamdiu is patitur, qui dedit.*

59. Salua sunt.] *Quid si,* salua absuot? *magis pro re & sensu.*

60. Megara Demetrius.] *Bis ea vrbs capta, haud multum diuerso tempore; & semper cum monumento constantiæ huius in Stilpone. Prior ceperat Ptolomæus Soter, & Stilponem pro magno ducens abducere, pecuniam & preces obtulit vt secum in Ægyptum iret: quod renuit, & in afflicta patria mansit. Iterum deinde iste Demetrius. & cum ei quoque notitia & cura huius viri esset, domum illi seruari, & res omnes restitui iussit. Monitus igitur, vt scripto complecteretur, nobilem hanc vocem edidit;* μηδὲν τῶν οἰκείων ἀπολωλέναι· παιδείαν γὰρ μηδένα ἐξενηνοχέναι, τὸν τε λόγον ἔχειν καὶ τὴν ἐπιστήμην: Nihil suum amisisse. eruditionem enim neminem abstulisse, & rationem sibi scientiamque relictam. *Ita enim hæc à Diogene efferuntur. Stilpo autem, cum alia magnus, tum hoc nomine quod Cratetem & Zenonem habuerit in sua disciplina.*

61. Omnia namque.] *Hoc Biantis dicto magis conuenit, qui Priene sua capta, cum alius aliud fugiens auferret;* Tu nihil? Nihil, *inquit,* nam omnia mea mecum porto.

62. Filias rapuerat.] *Vnius filiæ Diogenes meminit, atque eius parum pudicæ.*

63. Manus iniectio.] *Dominij & vindicationis signũ. In legibus* XXII. Post deinde manus endoiectio esto; *Noster consol. ad Helu. cap.* XI. Animus ipse sacer & æternus, cui non possit iniici manus. *Seruius in hoc Virgilij:* Iniecere manus Parcæ. Vsus est sermone iuris, nam manus iniectio dicitur, quotiens non ex-

Senec.

pectata auctoritate iudicis, rem nobis debitam vindicamus.

64 Regnum orbæ] Nam orbi isti gratiosi, vno imperiosi, & potentes obsequentium potentia. Captatores vndique imminebant, & subseruiebant. Ammianus: Vile esse, quidquid extra pomœrium vrbis nascitur, existimant, præter orbos & cælibes: nec credi potest, qua obsequiorum diuersitate colantur homines sine liberis. Iuuenalis:

—dominus tamen, & domini rex
Si vis tu fieri, nullus tibi paruulus aula
Luserit Æneas.

Cicero in Paradoxis: Hereditatis spes, quid iniquitatis seruiendo non suscipit? quem nutum locupletis orbi senis non obseruat? Adde Senecam Consol. ad Marciam, cap. XIX.

65. Artem quassand.] Ideo Poliorcetes Græcis, siue Vrbicapus dictus: & machinæ aliquot, & decantata illa Helepolis, ipsius inuenti fuerunt.

CAP. VI. 66. Ea quoque parte.] Id est, nec se quidem totum pro suo habet; sed animum, quo proprie est homo.

67. Turrium altit.] Hæc & sequentia in Poliorceticis explicauimus.

68. An peior publico.] Quomodo peior, si patria diruta & incensa? An quia illa renasci potuit, homini, cum semel occidit, negatum? An publicum ad vulgus aliosque refert: qui honeste perierunt, ista cum dedecore aut post illud viuant?

69. Loca exercendis.] Nam in curia, comitio, foro, ambitio, auaritia, fraudes habitant; ac specie etiam honesti.

70. Tabellas.] Contractuum, & cautionum. Glossæ: Tabularius, φυλακεὺς τῶν συμβολαίων: custos contractuum. Nam tales etiam priuatim apud diuites erant. vt in epist. LXXXVIII. Cuius patrimonium tabularios lassat.

71. Vna manu.] Scipionis posterioris Africani.

72. Capitolium, arcemne.] Ergo hæc diuersa, etsi in vno Saturnio monte. Nam pars extrema, Arcem regum tempore habuit, & postea etiam sic dicta. Cicero in Catilinam: Vobis arcem & Capitolium commendat. Liuius: Serui Capitolium atque arcem occupauere. Eam ἄκραν Dionysius plus semel nominat; additque libro X. Τῷ καπιτωλίῳ εἶναι προσεχῆ: contiguam Capitolio esse. Spectabat in eam partem, vbi postea theatrum Marcelli fuit.

73. Habent ista.] Ne muteinus, licet, inquit, ibi notare hostium vestigia; & capta fuere aliquando. Nonne à Tatio Sabino, & ab Ap. Herdonio duce seruorum? Itaque habent, non tantum pauent, vt mihi aliquando visum fuit, moto dubitatione aliorum.

74. Diis æqua.] In sorte deorum, qui tuti & inaccessi.

CAP. VII. 75. Raro forsitan.] Nimis raro. atque vt ipse (epist. XLII.) tamquam Phœnix, semel anno quingentesimo. Vide Manud. II. Dissert. VIII.

76. Supra nostrum.] Non sapientis illius, sed super communem nostram sortem. Vir eximius fuit, & proximus vero sapienti, aut ipse.

77. Denique validius.] Asterisco insigniri volunt, & defectum esse. Dubito. videtur potius à digressiuncula & exemplo ad dissertandum iterum redire.

78. Inter se pax.] Atque amicitia etiam: quæ inter malos numquam, sed factio tantum.

79. Remixtum cibo.] Qui vim & acrimoniam eius infregit: siue stomacho materiem reiiciendi dedit. At ieiunis venena sumpta, mortifera sunt certissimo, & in venas statim eunt.

80. Opposita veste.] Est Catulli illud:

Quare nos tela ista tua euitamus amictu:

Quod pulchra imagine dictum, nolim mutari. Vestis oppansa, etiam grauia tela eludit: Poliorcetica nostra dicent.

81. Omnia scelera.] Ita est, vbicumque assensus, & magis si conatus, accessit; culpa contrahitur, sæpe etiam pœna. Apuleius IV Floridor. In maleficiis, cogitata etiam scelera, non adhuc perfecta, vindicantur, cruenta mente, pura manu. Noster De Benefic. V. cap. XIV. Latro est, etiam antequam manus inquinet, qui ad occidendum iam armatus est, & habet spoliandi atque interficiendi voluntatem. Exercetur atque aperitur opere nequitia, non incipit. Sed non confuse tamen pœna: dumtaxat in grauioribus, atque vt Apuleius dixit maleficiis, vbi boni publici interest etiam conatus infringi. Alioqui Catonis Censorij illud verum (apud Agellium VII. cap. III.) Ecquis est tandem nostrum, qui quod ad sese attinet, æquum censeat, quemquam pœnas dare ob eam rem, quod arguatur male facere voluisse? nemo opinor. Quid nunc, ecqua lex tam acerba est, quæ dicat, Siquis illud facere voluerit, mille nummi, dimidium familiæ, mulcta esto? Et Iurisconsultus l. XVIII. De pœnis: Cogitationis nemo pœnam luit. Item Triphonius l. CCXXV. De verb. sig. Seruum, qui consilium fugiendi habeat, non esse fugitiuum. item furem, adulterum, aleatorem: atque oportere hæc crimina adsumpto actu intelligi. Quæ vera sunt in minoribus, vel vbi tentatio accessit: in grauioribus minime, & pœnam trahunt. si tamen conatus deprehensus, & foras suo indicio proditus. Ita in Adulterijs, Sulla puniuit voluntatem, siquis tentasset. Idem pro sicario habet, siquis cum telo, hominis occidendi caussa, ambulasset. Sed & in Ambitu, Arcadius & Honorius Imperatores, pari sorte scelus, quã sceleris puniunt voluntatem. Magis in parricidijs, veneno, talibus. Quinctilianus Declam. CCLXXI. Non enim tibi proderit dixisse, Non feci. Nunquam mens exitu æstimanda est: satis est, probare animum parricidæ. Vide Maximum Tyrium in hac tota re, Serm. II. Addo, Theologos quosdam sic distinguere, vt quattuor faciant gradus in culpa: Obiectum, siue primum Motum; Luctam; Assensum; & Actum. Duo priora extra culpam esse. altera, in culpa, atque etiam pœna, apud Deum quidem, Theodorus Balsamo, in Can. IV. Concilij Neocæsariensis. Hæc ad ista Senecæ haud importune dicta vberius sunto.

CAP. VIII 82. Nec prodesse.] Omnia enim sunt sapientis, Stoico scito. item, Seipso contentus est ad beate viuendum. &, Nulla re eget. Vide autem de hac re ex professo VII. De Benefic. cap. IIII. & sequentibus, An sapiens beneficium possit accipere? fatetur communi modo & sensu, proprie negat. Vide.

83. Excepta

83. Excepta mortalitate.] O superbe! Sed sic Stoici, & noster alibi: Solo tempore sapiens à deo differt. Et Cicero eorum mente & verbis, De Nat. deor. II. E virtutibus vita beata exsistit, par & similis deorum, nulla re, nisi immortalitate, cedens cælestibus. Vide epist. LIII. & LIX.

84. Bono publico.] Hac olim nos correximus, & est formula in Principum laudem crebra in lapideis monumentis. Notant primis literis: B.P.N. vel B.R.P.N. quod valet, Bono reip. natus. Velim & priora legi: securus, benignus.

CAP. IX. 85. Vt hiemis.] Apud Tacitum Cerealis, ad nostros Gallos: Quomodo sterilitatem, aut nimios imbres, & cetera naturæ mala; sic luxum vel auaritiam dominantium tolerare. Cicero apud Dionem lib. XLIV. Quæ euenerunt, tanquam nimios imbres aut grandines euenisse rati, obliuioni mandate.

86. Quod in vno.] Stoico. nam ceteri omnes stulti, & insaniunt.

87. Et iniuriatur.] Displicuit Mureto, & totum recidat: quis probet? Scripti, & inuitia vel iniuria, habent: ego legam, citra nos sæuit, etiam iniuria. Argumentatur dicam, an argutatur? Sapiens fortuita fert, & quidquid non consilio euenit: ergo & iniuriam, quia ea à stultis, quibus non est consilij copia.

88. Inter togatos.] Lites, fraudes, calumniæ, quibus fortuna aut vita petitur, in foro exercentur, vel in aula: idque ab inermibus & togatis, solo lingua telo.

89. Et mouet.] Ratiocinatio obscurior, sed ista: Iniuria ad quem venit, eum mouet; sapiens non mouetur; ergo non ad eum. Noster de Ira III. cap. XXV. Qui non irascitur, inconcussus iniuria perstitit: qui irascitur, motus est.

90. In altum] Quomodo? vt in pectus recondat, & asseruet? non conuenit. Meus liber, in altu. Et posset in alto. legi: quasi ipse in alto & sublimis, dimittat iniurias spernatque. sed verius, inultus, vna voce. Non timete, inquit, vos procaces & iniuriosi: non accipit iniurias, nec agnoscit quidem, & sine vindicta transit.

91. Certaminibus sacris.] Ita dicti Græcia agones, quia dijs vel heroibus sacrati. Ausonius:

Quattuor antiquos celebrauit Achaia ludos,
Cælicolum duo sunt, & duo festa hominum.
Sacra Iouis, Phœbique, Palæmonis, Archemorique.
Serta quibus pinus, malus, oliua apium.

92. Plerique.] Pugiles nempe, quorum celebre ibi spectamen.

CAP. X. 93. Quam exsequi] Vindicare, vlcisci. Suetonius Iulij cap. LXVII. Vespasiani XIIII. Seneca de Ira cap. XII. & plures.

94. Medio me loco] Qui honestissimus, in ambulando, sedendo, accubando. Alij libri, lecto: vt & meus ille bonus. Ac sane medius lectus honestissimus item fuit, ex Plutarchi Quæst. Conuiual. lib. I. Quæst. III. quem vide. Si non eo refers, lege: medio me lecti.

95. Vitio interpretantis.] Qui in contemptum scilicet & deteriorem partem trahimus: boni in meliorem. vt Aristippus ille, Dionysio se in imo locanti: Hunc, inquit, locum ô rex illustrem & honestum deinceps vis reddere.

96. Renunciat sibi.] Sibi dicit. Consol. ad Polyb. Potest ista res à luctu te prohibere, si renunciaueris tibi, nihil horum quæ facis posse subduci. Fabius lib. XII. Sed ij primum renuncient sibi, quanta sit ingenij humani vis. Terentius: Id ego iamnunc tibi here renuntio futurum.

97. Quæ non sentias.] Ea mente Plato Diogeni Cynico, in frigore statuam marmoream nudo corpori applicanti, Nunquid sentis? & negante illo, Quid ergo magnum facis?

CAP. XI. 98. Animi sanitatem.] Propriam sapientis, cum alij scilicet stulti, id est insani. Quid autem ea est? recta decreta animi, duce Ratione.

99. Mancipiorum.] Quo in genere Copriæ, vt in Suetonij Tiberio cap. LXI. Claudij, cap. VIII. qui Suidæ κόπριοι ἄνδρες, & Aristophani, initio Irenes, κοπρολόγοι. Vbi Scholiastes vult Rhetoras notari, ὡς μωμητὰς καὶ λοιδόρους: vt fœdos & conuiciatores.

100. In conuiuas.] Nam hoc genus in mensis. Plinius lib. IX. epist. XVII. Scurræ, cinædi, moriones mensis inerrabant. Lucius XXXIII. Cum in publico epulatus domum reuerteretur, prosequentibus mollibus viris qui ioci caussa conuiuio celebri interfuerant.

101. Pueros quidem.] Statius:

Non ego mercatus Pharia de puppe loquaces
Delicias, doctumque sui CONVICIA Nili
Infantem, LINGVAQVE simul SALIBVSQVE PROTERVVM.

Imo & conuiuas tenuiores, sportulæ largitione quasi emebãt vt ij ferrent. Lucanus, siue quis auctor carminis ad Pisonem:

Sed miserum, (clientem) parua stipe munerat, vt pudibundos
Exercere sales inter conuiuia possit.

CAP. XII. 102. Puerilitas est.] Seneca epist. IV. Maius gaudium expecta, cum te philosophia in viros transscripserit. Adhuc enim non pueritia in nobis, sed, quod est grauius, puerilitas remanet.

103. Illis talorum.] Noster epist. CXV. Quid interest? nisi quod nos circa statuas & tabulas insanimus, carius inepti? Illos reperti in litore calculi delectant: nos ingentium maculæ columnarum.

104. Fascesque ac trib.] Spartianus in Seuero: In prima pueritia, nullum alium ludum, nisi ad Iudices exercuit: cum ipse prælatis fascibus ac securibus, ordine puerorum circumstante, iudicaret. Plutarchus in Catone: Ludus erat, iudicia, accusationes, damnatorum abductiones.

105. In periculum.] Ob ruinas crebras, ex mole & altitudine.

CAP. XIII. 106. Reliquias.] Alui excrementa.

107. Effusa.] Vesicæ.

108. Togati purpuratique.] Non quia Toga è purpura, sed quia purpura prætexta, in magistratibus quidem. Alter etiam purpurati, quia ditiores Lacernas sumebãt improbi coloris, vt ipse alibi appellat: id est purpura totas.

Martialis. Illas purpureas & arrogantes.
Iussit surgere Lectius lacernas.
Satyricus: ---cui circum humeros hyacinthina læna est.

109. Valentes coloratosque.] *Muretus aliter, atque alio sensu, vocem* valentes *eicit. (etsi ea in priscis sane libris) & legit:* inter coloratos maleque sanos esse. *Itaque illud* Coloratos *ad palorem, lurorem, aut morbi notas duxit. Nostra lectio & sensus (meo sensu) melior: Hi quos vides, inquit, facie valentes & bene tinctos, colore fortuna: isti omnes male sani sunt & ægri. Nempe à corpore valent, ab animo ægrotant. Ita Seneca, De Vita beat. cap.* VII. Virtus puluerulenta, colorata, *robusta est:* Voluptas *contra,* eneruis, pallida, fucata. *Verba igitur Senecæ, sic exaudienda quasi esset,* valentes coloratique: *& possis ita legere, etsi altera ordinatio item proba.*

110. Attalusue Asiæ] *Reges Pergami primo, & postea in parte minoris Asiæ, plerique* Attali *dicti. Itaque quasi nomen commune, & imperij illius, inualuit: quasi dicam,* Ptolomæus Ægypti, Antiochus Syriæ.

111. Ad Castoris.] *Alij,* ad castra. *& scio equidem mangones secutos etiam castra, quia plerumque ibi mancipia vaualia è præda. Sed hic de ipsa vrbe sermo: & rectè* ad Castoris, *id est templum. quod in Romano foro fuit. & iuxta, vt hinc discimus, tabernę venalium seruorum. Sic enim accepetim, & de Mangonibus ipsis, qui nequam seruos vendunt emuntve. At alij tamen, quasi de Seruis ipsis, qui officinæ præfecti vendunt aut emunt. Verba sequentia damnant.*

112. Remittere arcum.] *Quidam,* animum: *male. Nam ad morem Parthorum regum respicit. quibus pro insigni Arcus, & simul ad terrorem. Dio libro* XLIX. *legatos Antonij à Phraate auditos scribit:* cum ipse in aurea sella sederet, neruum arcus pulsans. multisque verbis in Romanos inuectus. *Statius, de nouo rege, eiusque insignibus.*

Sumete tunc ARCVS, ipsumque onerare veretur
Patris equum, visusque sibi nec sceptra capaci
Sustentare manu, nec adhuc implere tiaram.

Sed & Turcici reges tale. ac Busbequius olim noster, de Solymanno: Sedebat in solio humili, in strato, iuxta autem arcus & sagittæ.

CAP. XIV. 113. Quot lecticarios.] *Nam diuites, viri fœminaque,* hexaphoro vel octophoro *vehebantur. id est gestamine sex vel octo baiulorum. At tenuiores, vel duobus contenti erant. Nos* 1. *Elector. cap. de* Lectica.

114. Oneratas aures,] *Lucanus:*

——colloque, comisque
Diuitias Cleopatra gerit, cultuque laborat.

Seneca, De Benefic. VII. *cap.* IX. Video vniones, non singulos singulis auribus comparatos: iam enim exercitatæ aures, oneri ferendo sunt. *Claudianus:* ——collo monili.
Circuit, & baccis onerat candentibus aures. *Horatius.*
Nec sit marita, quæ rotundioribus
Onusta baccis ambulet.

115. Laxam sellam.] *In qua feratur. Diuites enim ea patentiore: vt in Martiali:*
Laxior hexaphoris tua sit lectica licebit.

116. Impudens animal.] *Itane de fœminis, ô Annae, & Paullina tua hæc leges? Legat, res dicenda est. quam tecum & Cato, apud Liuium lib.* XXXIV. Impotens natura, & indomitum animal. *Ante omnes Homerus:*

ὣς οὐκ αἰνότερον, ὁ κύντερον ἄλλο γυναικός:
Nil grauius, nil improbius, quam fœmina, viuit.

117. Multa eruditio.] *Vis tu igitur doctam & sciolam esse? Poëta & ratio negant: nec literis ad virtutem, sed ad libidines & fraudes vti. At Seneca mens de* eruditione, *Stoico sermone & sensu: id est, vt Philosophia imbuatur, & seuerioribus illis studiis, non amœnioribus formetur. Ita & vellet suam matrem* sapientiæ studiis imbutam: *Consol. ad Heluiam, cap.* XVI.

118. Ferum.] *Alius Seneca.*
——nulla non melior fera est.

119. A cinerario.] *Glossæ:* Cinerarius, δοῦλος ἑταίρας: amicæ seruus. *Idem est, qui* Cinislo, *& explicatur* γυναικῶν κοσμητὴς. ornator mulierum, *Itaque isti proximi Dominæ, & sectabantur. Horatius;*
Custodes, lectica, cinislones, parasiti.

Tertullianus lib. II. *ad Vxor.* Vnde, nisi à Diabolo, maritum petant, bonum exhibendæ sellæ, & mulabus, & cinerariis peregrinæ proceritatis? *Impulsos igitur ab iis significat, dum viam dominæ faciunt, velut priuati apparitores.*

120. Difficultatem.] *Non admittentis.*

121. Superbiam.] *Nomen tuum suggerere dedignantis, aut non resalutantis.*

122. Cubicularij.] *Serui à cubiculo & admissionibus interioribus.*

123. Tamquam canem.] *Bona allusio. nam & ianitores canem alligatum iuxta ostium habebant, ad suscitandum: & ipsi catena adstricti, vt canes.*

124. In pontibus.] *Vectigalis genus, de quo in Admirandis nostris aliquid, lib.* II. *cap.* 2.

125. Salutationum.] *Ita & meus optimus liber: alij plerique,* salutatorium, *etiam bene, & eodem sensu.* Publicum exercere *dicuntur, qui vectigalia publica redimunt, inde* Publicani. *Nam* Publicum, *ipsa,* τελωνία *in Glossis. Seneca epist.* CXI. Qui ad publica quoque accesserat. *Epist.* CXX. Quod agitarem publicum. *Plautus:* Illa, non ego habuit publicum. *Facete autem sic appellat, quia pro admissione ad salutandum, pecunia dabatur. Iuuenalis:* ——quid das, vt Cossum aliquando salutes? Publicum *igitur:* salutationum: *vt* publicum salis, vini. *quod* exercet *is, qui conduxit, & præest.*

126. Virgam eius.] *Hanc gestabant, ad amoliendum aut submouendum indignos, vel importunos. Arundinem plurimum fuisse Petronius indicat:* Et arundinem ab ostio rapuit, iterumque nil respondentem mulcauit.
Propertius

Nec:

Nec crepuit fissa, me propter, arundine custos.

127. Et petiit corium.] Id est, ait Muretus, petijt vt Hostiarius vapulet, & sibi de corio eius satis fiat. Sensum non improbo, phrasim quis è Latio mihi præstat? Ego olim volebam: petiit lorum. Nam loris siue flagellis serui vapulabant, atque ea hoc fine petebant. Plautus: Ite istuc, atque efferte lora. Neque nunc melius habeo: etsi libri aliter. e quibus meus, accessit petens corium: quidam, accessit petitorium: alij, petiit tornum, ex quo nunc mo torum. quasi esset. recta accessit ad dominum decumbentem.

128. Facit se adu.] Id est, Quisquis opponit se, idem & componit: & quamuis superet, in æquo cum eo stetit.

129. Factam negauit.] Hoc tale fuit. Percussit aliquis Catonem in balneo insciens. Excusanti, & satisfacienti; Cato, Non memini, inquit, me percussum.

130. Vt sidera.] Planetæ, vel errones.

CAP. XV. 131. Conuiuio regis.] Ita appellabant, potentem aliquem, & quem colebant ac sectabantur. An ad Caligulæ etiam factum allusum, qui Pomponium Secundum, tunc Consulem, publico epulo ad pedes suos sedere iussit, ibique cibum capere?

132. Cum seruis.] Qui non in lecto, sed in subsellio iuxta lectum, sedentes solent vesci. Donatus in vita Terentij: Iussus ante Cæcilio recitare, ad cœnantem cum venisset quod erat contemptiore vestitu, subsellio iuxta lectulum residens legisse dicitur. post paucos vero versus, inuitatus vt accumberet, cœnasse vna. Apud Plautum, serui, in Sticho:

Potius in subselliis Cynicè accipiemur, quam in lecto.

Apud eumdem Parasitus:

Non postulo equidem med in lecto accumbere,
Scis tu med esse imi subsellij virum.

133. Raro sapienti.] Id est, non sæpe eum interpellat, mutat, aut ius in eum habet.

134. Venali fastidio.] Quidam libri, studio. sed illud placet. Intellegit disponi ab ijs intrantes, & cum fastu ac fastidio eligi, vt quisque dedit aut daturus speratur. Venale. igitur, quia pro pecunia ponunt aut sumunt. Sunt illi canes, qui obiecta offa placantur, cap. superiore.

135. Non esse.] Eius sensu, qui non admittit.

CAP. XVI. 136. Rem incommodam.] Inter Stoicorum ἀποπροηγμένα. Nam προηγμένα. Commoda dicuntur.

137. In gradu.] Non fugit, non item deijcit se aut submittit.

138. Intercedi.] A populo. qui solet in fauorabili gladiatore preces interponere apud editorem, atque eum liberare. Vide Saturnal. nostra, lib. II. cap. XXII.

139. Illud quidem.] Alij libri, Illud quoque. Tu lege: Illud quo de agitur, quod vnum ad nos pertinet, vtraque exempla hortantur.

140. Leuitatem.] Id est, caluitium. Tibullus:

——cui leuia fulgent.
Ora, nec amplexus hispida barba terit.

141. Quod apparet.] Quod in oculis est, & ab omnibus conspicitur.

CAP. XVII. 142. Veruecem marinum.] Veruex, in stupidos & fatuos conuicium. In Plauto? O veruex! & alibi, Veruecium caput. Sed cur marinus? nugari displicet nescio. Sunt vituli, canes, porci marini, an & oues? Sed si oues: vnde sectus illic veruex? Itaque absurdus iocus est, & in hominem fatuum ipse fatuus.

143. Nasonis generum.] Ouidij, quæ vox ipsa in meo & quibusdam libris addita. Filiam autem habuit, & quidem in Africa, tunc cum relegatus est. Ipse I. Trist.

Nata procul Libycis aberat diuersa sub oris,
Nec poterat fati certior esse mei.

An cum hoc suo marito?

144. Struthiocamelum.] Hominem oblongum fuisse opinor, collo cruribusque gracilem: vt hodie id genus Ardeas vocamus.

145. Depilatum.] An quia toto corpore nulli huic homini pili? & obiter notat inter molles vulsosque fuisse? Struthiocamelo quidem in capite caluities. de qua Plinius: Quædam animalium naturaliter caluent, sicut Struthiocameli.

146. Sibi obiecit.] Qui dissimulare eam & tegere vult, ipse conspicuam magis facit, & materiem sermonum. Siue & hoc sensu: ipse eius se arguit, qui obiectam abnuit & sedulo negat. Nam diuites, in tali conuicio rideant, aliter sibi conscij: isti ringuntur, & eo ipso agnoscunt.

147. Ad risum.] Ex alijs capiendum. nam sequitur, venustum fuisse. Possis tamen & aliter: vt natus fuerit rideri, ob faciem & habitum; odio haberi, ob mores & vitia.

148. Pedes suos.] Podagra enim laborabat.

149. Fauces concissas.] Strumis sæpius exsectis.

150. Quos plures.] Cicero in eum. Odio enim tui, etsi omnes superare propter tuum in me scelus debeo, tamen ab omnibus fere vincor.

151. Fructus contumel.] Tertullianus, de Patientia, cap. 8. Nempe iccirco quis te lædit, vt doleas: quia fructus omnis lædentis in dolore læsi est. Ergo cum fructum eius euerteris non dolendo, ipse doleat necesse est amissione fructus sui.

152. Aliquando par.] Meus optimus: non deerit illi aliquando parem inuenire. Quæ germana est & elegans scriptura: ac vide quæ de hac phrasi III. De Ira, cap. XXXVI.

CAP. XVIII. 153. Omnes aliqua.] Si tenes, lege: feriendo: Sed libri meliores: Omnibus aliqua nota feriendis.

154. Palloris.] Suetonius: Statura fuit eminenti, pallido colore.

155. Insaniam test.] *Quia fœdus pallor, & ab atra bile.*

156. Fronte anili.] *Quidni fortasse rugosa? etsi libri variant: & meus hausi; alij, simul referunt. Ex quo ego olim sima, id esset depressa & iacente: sed nunc verius habeo*, sub fronte simili: *Oculi, inquit, torui, & frons similis. Suetonius hoc approbat apertè*: Fronte lata & torua. *Nam si anilis etiam aut rugosa fuisset, cur silcat?*

157. Emendicatis.] *Puto verum esse, & adscititios externósque crines tangi. An & ideo* emendicatis, *quia à loco ad locum quasi precario traducti & dispositi, ad implendum? Quidam tamen libri*, medicatis, *quod esset fuco tinctis: at meus*, capitis destituti, & enudati, totis cap. *Suetonius*: Capillo raro, & circa verticem nullo.

158. In patres.] *Omnes libri. non displiceat tamen cum Mureto*, parentes. *Certè & in matrem contumeliosus fuit: quam prædicabat ex incesto natam*, quod cum Iulia filia Augustus commisisset: *Suetonius*.

159. Auósque.] *Agrippam. cuius* se neporem neque credi, neque dici, ob ignobilitatem eius volebat. *Idem.*

160. Asiaticum.] *De quo Tacitus* XI. *Annal.* (*& nos ibi*) *quemque* præcipuum auctorem interficiendi C. Cæsaris *adfirmat.*

161. In primis amicis.] *Nam classes erant amicorum, prima, secunda, tertia.*

162. Item in concione.] *Credámne? etsi enim omnia fœda conueniunt in hoc monstrum; vix tamen ea impudentia, vt in concione populi narrauerit adulteria. Et qua occasio fuisset? aut si factum, cur non alius tam insigne hoc scripsit? Libri meus & alij*: idem in concione. *Fecerim, id est in conc. Senecæ enim hoc schema & auxesis est, interpretantis. In conuiuio, inquit, obiecit: quanto minus, quàm in concione? Nam multi in Principum mensa conuiua, & sermones illi per populum statim diuulgati. Placebat etiam aliquando*, item in cognitione: *sed omitto.*

163. Qualis in conc.] *Non grata, non id quod nolo dicere. Nam vitium obiecisse, ex eo apparet quod sequitur*, de fastidio.

164. Tribuno.] *Meus*, contribuoo.

165. Non pro manu.] *Mollis & languidus: cum manus prompta & virilis.*

166. Languidus sono.] *Alij*, somoo. *sed ad ipsum sermonem si refers, illud teneas: & vero tenendum est.*

167. Infracta voce.] *Vacillant libri. alij*, infecta noxe, infacta nocens: *meus*, infacta noxe. *Muretus ex Siculo*: ni facta nosses. *& probat, hoc sensu Suspectior esse poterat, nisi facta nosses, qua ab omni mollitie dissidebant. Mihi incidebat, è meo*: in facta vxoria: *vt pathicum honestè notet. Alioqui*, infracta vox, *probo etiam sensu, atque ea parum viros & eunuchos prodit.*

168. Signum petenti.] *More militia, & vt Tribuno. Vide Suetonium, cap.* 56.

169. Aliter atque aliter.] *Cum Venerem ei signum daret, vt fœmina*; Priapum, *vt qui virum quæreret.*

170. Pellucidus.] *Mollium vestis, aut fœminarum. Iuuenalis:*

Acer & indomitus, libertatísque magister,
Cretice pelluces.

Vide Senecam, epist. CXV. *atque alibi.*

171. Crepidatus.] *In soleis, item fœmineum.*

172. Armillatus.] *A Pinciani coniectura est, cui fulcrum hoc Suetonij*: Manuleatus & armillatus in publicum processit. *Liber tamen meus, & plerique*, auratus. *quod autem mulierum: vt in Propertio*, Hæc nunc aurata cyclade verrit humum. *De Armillis tamen, quis etiam abnuat? & cultus ille inter parum viriles.*

173. Decidit.] *Ita libri. sed mallet Pincianus* discidit. *Vide Suetonium.*

174. Caium.] *Proprio nomine* (*etsi ita tunc solet:*) *non autem Imperatorem, aut Cæsarem.*

175. Cothurnatus.] *Est à Pinciano diuinante, sed rem profectò tangente. Nam libri*, conturbatus. *Suetonius*: Modo in crepidis, vel cothurnis, modo speculatoria caliga conspectus est.

176. At Iphicrates.] *Vix videtur. quia patrem ei sutorem, & ignobile id genus tribuunt: at non de matre, quod sciam. Neque libri eo ducunt, qui meliores* Antisthenii mater barbara, *habent. Sic ergo legatur, Pinciano etiam indice: & Diogene, in vita Antisthenis, auctore.* Ἐλέγετο δὲ οὐκ εἶναι ἰθαγενής. ὅθεν πρὸς τὸν ὀνειδίζοντα εἶπεν, ἡ δὲ μήτηρ ἡ θεῶν φρυγία ἐστι. ἐδόκει γὰρ εἶναι Θρᾴττης μητρός: Dicebatur non esse legitimus ciuis Atheniensis. quod cum obijceretur, reposuit, Et deorum mater Phrygia fuit. Opinio enim erat Thressa matre natum esse. *Tribuit eidem & Plutarchus, in extremo De exsil.*

CAP. XIX. 177. Opponere iniuriis.] *Meus & quidam*, supponere: *alij*, superponere. *Neque illud prius male fortasse. quia non tam vult nos opponi, & resistere iniurijs; quàm subijci, & patiendo vincere.*

178. Si quisquam.] *Est ex Publiano illo imitatum*: Cuiuis potest accidere, quod cuiquam potest. *Sensus: Nemo tam vilis, tam impotens, qui iniuriam non possit facere; si admittimus, quemquam posse. Omnes, si vnus. Alij tamen rescribunt*, si quidquam, *me non fauente.*

179. In prima acie.] *Nam ibi Centuriones, & militum primi. Vide militiam nostram lib.* III.

180. Alia armis.] *Allegorice, rebus & opibus, qua nos ambiunt.*

181. Pectori.] *Ipsis nobis, corpori.*

MVRETVS.

HOC quod inter admirabilia Stoicorum numerarit aliquis, sapientem nulli iniuria patere, plane Socraticum est. Nam cum iniuriam accipere non dicatur, nisi qui ab alio læditur: Sapiens autem lædi non queat: consequens est, eum extra iniuriam esse. Siquidem is demum læditur, qui deterior fit ad obeundum munus suum: vt si equus ad cursum, bos ad culturam agri deterior fiat. At id sapienti vsuenire non potest: nisi quis ei sapientiam, iustitiam, aliam ve quam virtutem auferat: qua bona firmiora & stabiliora sunt, quàm vt eripi possint. Quibus positis, efficitur id, quod hoc libro docetur: posse quidem aliquem multa conari, vt iniuriam sapienti faciat: sed iniuriam ad sapientem non peruenire. Hac à Socrate & in apologia, & libro primo De Rep. in hanc fere sententiam disputantur.

Cato

Cato cum feris manus non contulit.] *Hæc comparatio Catonis cum Hercule simul quiddam habere videtur cum comparatione Herculis & Epicuri, quæ legitur apud Lucretium libro quinto.* Cap.I.

Animum tuum inclusum.] *Melius è libro Siculo* incensum, *& statim,* Paras acclamare, *melius, quàm, vt vulgo,* paratum acclamare. III.

Ex hac tibi nota.] ἐκ τούτου σοὶ τῷ κομματι. IV.

Tamen delicatis grauis :] *Rectior Siculi libri scriptura :* Et tantum delicatis grauis. *Sed quid agit? Si hæc singillatim annumerare voluero, ad molem libri addetur aliquid : ad legentium vtilitatem nihil. Definamus ergo κεφαλαιοῦν.*

Quod si lædi nisi infirmior non potest :] ὁ δὲ σπουδαῖος ἀμείνων ὢν χείρονος βλάπτεσθαι. VII.

Malus autem bono infirmior est.] *Nam si iniustitia, morbus est animi, iustitia, sanitas, quis ægrotum valente firmiorem dixerit? Itaque ne iniustitia quidem turri se fine ulla ope iustitiæ potest.*

Renuntiat sibi :] *Pessime alij,* quam sibi, *aut* quantum sibi. *Renuntiare sibi, est admonere se, subijcere sibi, reuocare sibi in animum & in memoriam. Sic in consolatione ad Polybium :* Potest illa res à luctu re prohibere nimio, si tibi ipsi renuntiaueris, nihil horum quæ facis posse subduci. *Quintilianus lib. XII. cap. XI.* Sed ij primum renuntient sibi quanta sit humani ingenij vis. X.

Quibus animi mala sunt, auctique in maius errores.] *Inepta scriptura, & ex qua nullam idoneam sententiam elicueris. Lego.* Quibus animi mala sunt, vtique in maius errores. *Sic paulo inferius :* Ergo par pueris longiusque progressis, sed in alia maioraque error est. XI.

Qui salutatorium publicum exercear.] *Fœde deprauatus locus : quem è libro Siculo ita restitue,* Qui hoc salutationum publicum exercet. *neque quidquam magis ex consuetudine Seneca, id est, vrbanis & elegantius dici potest. Publica exercent, qui ex eo publicam vocantur : vt publicum pecoris, publicum salis, vini, ceterarumque mercium pro quibus portorium exigitur. Ita igitur dicit eos salutationum publicum exercere, qui admissionibus præsunt, & ad principes salutandos admittunt eos, quibus, eis conuentu opus est : mercedesque ab eis eo nomine non exiguas exigunt.* XIII.

Et petit corium.] *Ita legitur in veteribus libris : melius quam, quod quidam substituere voluit,* lorum. *Petere autem corium, est, petere, vt ostiarius vapulet : vt sibi de eius corio satisfiat.*

Tanta oculorum sub fronte anili latentium toruitas.] *Non displiceret coniectura eorum qui legendum putant,* sub fronte sima : *nisi magis me moueret consensus librorum veterum in quibus aperte ac perspicue legitur,* sub fronte anili. XIV.

De Chærea tribuno militum sermo promanauerat.] *Incredibile dictu est, quanto mihi Siculi libri scriptura verior esse videatur. quæ hæc est,* Sermo non pro manu erat. *Hoc enim significat sermonem non fuisse conuenientem manui : cum Chærea sermone quidem mollis & infractus videretur : at manu fortis esset ac strenuus.*

Languidus somno, & infracta voce suspectior.] *Hic quoque locus mirifice ex eodem libro restitutus est, hoc modo :* Languidus, &c, ni facta nosses, suspectior. *Poterat esse suspectus mollitie ni facta nosses, sed facta ipsius nullum ei suspicioni locum relinquebant.*

Modo Veneris, modo Priapi dabat :] *Ita & apud Suetonium legitur : at apud Dionem & Xiphilinum, in latina quidem interpretatione,* Cupidinis aut Veneris. *Sed homini eruditissimo, qui eos scriptores interpretatus est, fraudi fuere Græca exemplaria, in quibus vitiose legitur,* πόθον, *cum legendum sit* πέος.

PINCIANVS.

Lucij Annæi Senecæ ad Serenum liber secundus.] *Verbum* secundus *in correctioribus exemplaribus non habetur.* CAP.I.

Quam primũ nos eripiant, & in illum editum verticem educant.] *Legendum singularitatis numero,* eripiat *&* educat, *ex vetere lectione.*

Et ardua ad quæ vocamur.] *Exemplar Facundi & Primitiui,* At ardua per quæ vocamur.

Supra Pompeios & Cæsares surgentem.] *Lege,* quod supra, *&c. & paulo ante pro* Catonis, *substitue* M. Catonis, *ex vetere lectione.*

Et tacita cupiditate corrupti non intelligebant, se, dum vendunt, & venire.] *Scribendum,* & cæca cupiditate correpti non intelligebant, se, dum vendunt, etiam venire, *ex eadem.*

In tres diuisus partes.] *Verbum* partes *redundat, ex eadem. Significari autem Cæsarem, Pompeium, Crassum, euidens est.* II.

In eadem quæ cæteri descendistis.] *Lege* incidistis, *non* descendistis, *ex eadem.*

Quo nulla permittatur iniuria.] Perueniatur *crediderim scribendum, non* permittatur.

Quod sacrilegium non inueniat.] *Castigatior puto lectio erit* sacrilegum, *quam* sacrilegium, *quam confirmant verba statim sequentia,* si existunt qui magnitudinem, *&c.* III.

Non icturi petat.] *Omnis scripta lectio* appetat, *nõ* petat, *agnoscit, & mox paulo* habeatur, *non* habebatur Quam si nulla fit.] Quam si nulla fit, *eadem.*

Vel teri potest.] Vel deteri potest. *eadem.*

Tot verberati procellis.] *Eadem,* Tot verberati seculis.

Cum potentes imperio editi.] *Eadem,* Etiam cum potentes & imperio editi. IV.

Aut dimissis in profundum cathenis Neptunum potuisse contingi?] Demissis, *non* dimissis, *eadem habet : & videtur* constringi *legendum esse potius, quam* contingi.

Vnum malum enim illi est turpitudo.] *Permuta verborum ordinem,* Vnum enim illi malum est turpitudo, *ex eadem.*

Bona sua in solidum habet.] *Scribendum,* bona sua in solido habet, *ex eadem, & paulo post* perducta, *non* producta, *in eadem habetur.* V.

Libera est, inuiolabilis, immota.] *Scribe*, Libera est, inuiolabilis, immota, inconcussa, *ex eadem.*
Sic contra casus indurat.] *Scribendum reor*, Sic contra casus indurata: *aut*, Sic cōtra casus indurauit.
Quia virtute sui salua sunt.] Sua *vt legatur, non* sui, *& grammatica ratio poscit, & exemplaria scripta confirmant.*
Megaram Demetrius ceperit.] *Corrige* Megara *neutro genere, tam nota re, vt prodi non debeat.*
Et patriam violauerat. Ille illi victoriam excussit.] *Vetus lectio*, & patriam. At ille victoriam illi excussit.
Non victum tantum.] *Scribe*, non inuictum tantum, *ex eadem.*
Aut vicinus potens.] *Corrige*, aut vicinus impotens, *ex eadem.*
Inter nutantes vbique gladios.] Micantes, *non* nutantes. *Exemplar Facundi & Primitiui.*
Si parum fidei habeo.] Habes *legendum, non* habeo, *ex vetere lectione.*
VI. An tollere se homo natus supra humana possit.] *In eadem* attollere *habetur, non* tollere.
Tandem assum hoc vobis probaturus.] *Scribendum*, En adsum hoc vobis probaturus, *ex eadem.*
Eripimus erumnis domos.] *Castiga.* Erepsi modo é ruinis domus, *ex exemplari Facundi & Primitiui.*
Habent ista hostile vestigium.] *Quid si legas?* Patent ista hostili vestigio.
Nullum introitum habent nec probent.] *Lege*, nullum introitum præbēt, *reliqua superuacanea sunt, ex vetere lectione.*
VII. Quam mali inter se.] *Dictio* mali *tollenda è medio, ex eadem.*
Quod si lædi nisi infirmior non potest, nec iniuria bonis, nisi à dispari, verenda est:] *Scribe*, Quod si lædi nisi infirmior non potest: malus autem infirmior bono, nec iniuria bonis, nisi à dispari, inferenda est, *ex eadem.*
Sed iniuste, inquis, Socrates damnatus est. Iniuriam accepit.] *Legendum absque illa distinctione, expuncto verbo* est. Sed iniuste, inquis, Socrates damnatus iniuriam accepit. *ex eadem.*
Cum in villa mea surripuit.] *Scribe*, cum è villa mea surripuit, *ex eadem.*
Opposita veste elusum est.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, apposita veste elusum est. *sed magis placet prior lectio.*
Vt alterum sine altero esse non possit.] *Scribe*, vt alterum sine altero esse possit, alterum sine altero non possit, *ex eodem exemplari.*
Iniuria autem non potest fieri nisi iniuste. Non est quod mireris.] *Corrige*, iniuria autem non potest fieri nisi iniuste, Ergo sapienti iniuria non potest fieri. Nec est quod mireris. *ex vetere lectione.*
VIII. Nec prodesse quidem quisquam potest.] *Eadem.* Nec prodesse vero quisquam potest.
Et maius nihil potest tribuere sapienti.] *Exemplar Pincianum*, & inanis nihil potest tribuere sapiens. *Astipulatur & codex Franciscanus.*
Quod ad se transferri sapiens gauisurus sit.] *Duo paulo ante citata exemplaria*, quod à se transferri *legunt, non* quod ad se transferri.
Ad illa nitens petensque excelsa.] *Pergens, non* petens, *vetus lectio.*
Non habet vbi accipiat iniuriam.] *Mallem legeres*, vnde acciperet, *quam* vbi acciperet.
Vltra quod nihil habent iratæ leges ac sæuissimi domini minantur.] *Scribendum reor*: vltrà quod nihil habent iratæ leges ac sæuissimi domini quod minentur.
IX. Multo facilius alia tolerabimus. Damnum & dolores & ignominias.] *Vetus lectio*, multo fortius alia tolerabimus, damna, dolores, ignominias.
Cætera sorte accidentia.] Forte, *non* sorte, *legendum ex eadem.*
Circa nos sæuit.] *Expende, an* citra nos *scribi debeat, non* circa nos.
Quæque alia intra togatos latrocinia sunt.] Inter *non* intra, *legendum ex vetere lectione.*
Est & alia iniuria frequens.] Illa, *non* alia, *eadem præfert.*
Hæc effugiet sapiens.] Effugit, *in eadem habetur.*
Nam si illum tangit iniuria, & mouet, & impedit. Caret autem ira sapiens.] *Eadem*, Etiamsi illum tangit iniuria, & mouet, & impedit, habet iram. Caret autem ira sapiens.
Inde continuo gaudio elatus. Adeo autem ad offensiones rerum hominumque non contrahitur, vt illa ipsi iniuria vsui sit.] *Corrige*, Inde cōtinuo gaudio elatus, adeo ad offensiones rerum hominumque non contrahitur, vt ipsa illi iniuria vsui sit, *ex eadem.*
Ex hoc puta genere patientiam & sapientiam.] *Eadem*, Ex hoc puta generè sapientem.
X. Plerisque non communibus.] *Corrige*, Plerisque vero communibus, *ex eadem. Totus autem hic locus sic forte aptius legetur*: Quum iam quibusdam propriis, plerisque vero communibus contumeliam refutauerimus, est minor iniuria, *&c.*
Et non in medio me loco.] *Maior pars exemplarium* lecto *agnoscit, non* loco.
Nullique tantum de se licere nunciat quam sibi:] *Quædam exemplaria* quantum *legunt, non* quam. *Alia non agnoscunt omnino eam particulam.*
XI. Quantum illis audaciæ sit, tanto audaciora despicere.] *Corrige*, quam vt illis audacia sit tanto celsiora despicere, *ex vetere lectione.*
Mancipiorum nostrorum vrbanitas.] *Verbum* nostrorum *superfluit, ex eadem.*
In conuiuiis ius facit.] In conuiuas ius facit, *eadem.*
Qui probra meditatæ effundant.] *Eadem*, Qui probra immeditata effundunt.
XII. Hi autem in campo foroque serio ludunt.] *Eadem*, Hi eodem in campo, *&c. legendum puto* eadem *non* eodem.
Ergo par pueris, sed longius progressus.] *Corrige*, Ergo par pueris longiusque progressis, *ex eadem, & mox paulo* malo, *non* mala, *scribendum.*

Quem-

Quemadmodum aduersus ægros suos medicus :] *Scribendum*, quem aduersus ægros suos medicus, *ex eadem.* XIII.

Quam ægros intemperatos.] Quàm ægros intemperantes, *eadem.*

Quo animo honores eorum.] *Lege*, & quo animo honores eorum, *ex eadem.*

Ex his qui ad castra negociantur.] *Emenda*, ex his qui ad Castoris negociantur: *vt subaudias* tẽplum, *Attice. Fuisse autem Castoris templum in foro, Papinius in syluis, Catullus, & multi alij ex poëtis historicisque passim testantur astipulante etiam omni scripta lectione.*

Ergo vt hoiusmodi humanitatem, inhumanitatémque.] Huius *eadem agnoscit, non* huiusmodi.

Habentis sub se Parthos, Medos, & Bactrianos.] *Corrige*, Habes sub te Parthos, Medos, & Bactrianos, *ex eadem.*

Sed propter quos remittere arcum non tibi contingit.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, sed per quos remittere arcum tibi non contingit. *Posset etiam legi, & fortasse sincerius*, remittere animum, *non* remittere arcum.

Nouum aucupantes dominum.] *Omnis scripta lectio* dominium *agnoscit, non* dominum.

Nam si semel te dimiserit eo.] *Corrigendum puto* demiserit, *pro* dimiserit.

Vt io iudicando sibi contumeliam factam.] *Particula* in *non habetur in vetere lectione.*

Et illum quem quærit, tanquam canem acrem obiecto cibo leniet.] *Castiga*, & illum quisquis erit, tanquam canem acrem *&c. ex eadem,* XIIII.

Et petit tornum.] *Exemplar domesticum*, petens toruum. *Exemplar Facundi & Primitiui*, petens tronum *rectius.*

Si quis oculos illi eruet ?] *Corrige*, si oculus illi eruetur, *ex eadem.* XV.

Coniecturam non capitis iugentis animi :] *Negatio* non *delenda, ex eadem.*

Quare & aspera & quæcunque toleratu grauia sunt.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Quare & si aspera, *&c. Corrigendum reor*, Quare & si aspera & quantumcunque toleratu grauia sint.

Eum non obruent cum eorum cœtu.] *Vetus lectio*, non obruetur eorum cœtu.

Et animi magnitudinem intra certos fines tenet.] *Scribe* teneri, *non* tenet, *ex eadem.*

Nisi tota vincatur. Nec putes istam Stoicam esse duritiam.] *In eadem.* nisi tota vincitur. Ne putes istam, *&c.*

Et illum ex toto summouere ?] Illam, *non* illum, *Exemplar Pincianum.*

Venali fastidio.] *Quædam exemplaria* studio, *non* fastidio.

Equidem illud contumelia dicitur.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, & quibus illud quod contumelia dicitur. *Corrigendum puto*, è quibus illud est quod contumelia dicitur ? XVI.

Quæ ipsi dicere assueuimus.] *Scribe.* Quæ ipsi in nos dicere assueuimus, *ex vetere lectione.*

Quod illum veruecem aliquis maximum dixerat.] *Eadem*, quod illum aliquis veruecem marinum dixerat. XVII.

Cum illum Corbula struthiocamelum depilatum dixisset.] *Castiga*, Cum illum Corbulo struthiocamelum depilatum dixisset, *ex eadem.*

Tanto animorum imbecillitas est, vbi ratio discessit, offenditur. Si quis sermonem nostrum imitatur.] *Corrige*, Tanta animorum imbecillitas est, vbi ratio discessit. Quid ? quod offendimur, si quis sermonem nostrum imitatur, *ex eadem.*

Et propter contumeliam vrbanis.] *Emendandum*, & per contumeliam vrbanis, *ex eadem, & mox paulo quædam exemplaria* illa *legunt, non* illam.

Qui ex se cœperit.] Qui ex se cœpit, *in eadem habetur.*

Depudere didicerat.] *Omnia scripta exemplaria* pudere *agnoscunt, non* depudere. *Expende itaque an per transpositionem syllabarum placeat legi*, podere dedidicerat.

Sub fronte simul latentium.] *Eadem*, sub fronte anili latentium. XVIII.

Et enudatis capillis aspersi.] *Exemplar facundi & Primitiui*, & emendicatis capillis aspersi. *Quid si legas* medicatis, *non* emendicatis ?

Asiaticum Valerium in primis ferocem habebat virum.] *Corrige*, Asiaticum Valeriom in primis amicis habebat, ferocem virum, *ex vetere lectione.*

Huic in conuiuio, in contione.] *Scribe per maiorem*, Huic in conuiuio, item in contione, *ex eadem.*

De Chærea tribuno militum sermo promanauerat, languidus sonno & infracta voce suspectior.] *Corrige*, Chæreæ tribuno militum sermo non pro manu erat. quod languidus sono & infracta voce suspectior, *ex eadem.*

Crepidatus, auratus.] *Eadem*, crepidatus ac iratus. *Castigandum, reor*, crepidatus, armillatus, *ex Suetonio in eius vita.*

Ceruicem mediam vno ictu decidit:] *Scribendum arbitror* discidit, *non* decidit, *ex eodem Suetonio.*

Hac idem Caius omnia contumelias putat.] *Legendum forte*, Hic idem Caius omnis contumeliæ putens.

Et fuit ferendarum impatiens, faciendarúmque copidissimus.] *Corrige ex vetere lectione*, & sicut ferendarum impatiens, faciendarum copidissimus.

Qui illum Caium salutauerat.] *Lege*, quod illum, *&c. ex eadem.*

Hic enim castris natus, & alumnus legionum vocari solebat.] *Scripta omnis lectio* Hoc *præfert, non* Hic, *vt sit Græcanicus dicendi modus:* Hoc ille vocabatur, *pro* Hoc nomine ille vocabatur.

Sed iam Caligulam conuicium & probrum putabat. Conturbatus ergo.] *Verbum* conturbatus, *ad superiora pertinebat in priore editione. Quapropter corrigendum reor*, sed iam caligã conuicium & probrum putabat cothurnatus, *ex Suetonio*: Sæpe, *inquit*, depictas gemmatásque indutus penulas manuleatus & ar-

millatus in publicum processit. Aliquando sericatus & cycladatus: ac modo in crepidis vel cothurnis, modo in speculatoria caliga, nonnunquam socco muliebri.

Et in vna contumelia consumuntur.] Confirmantur *sunt nonnulla exemplaria quæ habeant, non* consumuntur.

At Iphicrates, cui mater barbara & Thræssa obijciebatur.] *Prior editio:* Antiopéque mater barbara & Thræssa obijciebatur. *Nonnulla exemplaria scripta:* Antiphoni mater barbara, *&c. Exemplar Facundi ac Primitiui,* Antisthem mater barbara & Thræssa obijciebatur: *rectissime ex Diogene Laertio in vita Antisthenis.*

XIX. Ex publicis & priuatis officiis. Aliquando etiam salutantibus non occurremus.] *Vetus lectio,* publiciásque & priuatis officiis, aliquando etiam salutaribus, non occurremus.

Aliquando etiam oberati potentibus detegemus hunc affectum.] *Exemplar Facundi & Primitiui* obiratis *legit, non* oberati.

Ne inquieta agenda sit vita.] *Verbum* agenda *non habetur in exemplaribus Pinciano & Franciscano.*

Quis omnium est.] *Scribe.* Quis enim est, *ex vetere lectione.*

Quoque honestior est, genere, fama, patrimonióque, hoc se fortius gerat:] *Eadem,* Quo quisque honestior, genere, fama, patrimonio est, hoc se fortius stare faciat.

Quæris quis sit locus? viri sapientis? Aliud auxilium est.] *Exemplar Pincianum, Facundi & Primitiui.* Quæris quis hic locus? viri. Sapienti aliud auxilium est.

Esse, aliquem in quem fortuna non possit, ex republica est, humani generis est.] *Scribe,* esse aliquid inuictum, esse aliquem in quem nihil fortuna possit, è republica est, generis humani est, *ex eadem. & si existimo redundare alterutrum è duobus verbis illis substantiuis* est, *aut prius, aut posterius.*

ERASMVS.

X. Q*Voniam quibusdam proprijs, plerisque communibus contumeliam refutauimus.*] Quoddam exemplar habebat, *quoniam quibusdam proprijsque contumeliam refutauimus.* Vtraque lectio non vacat mendo: nisi *proprijsque,* dictum est pro *proprijs quoque:* & pro *quoniam,* malim *qua iam.* Nam Rodolphus legit *refutabimus.* Sentit enim se speciatim demonstraturum, quod in genere tractauit.

OPSOPOEVS.

XII. E*T venum iturum.*] Iuretus ex v. c. legit *seruum esse, non itis inficias & venturum:* & mox, *præstaturum.* Loco horum verborum *Huiusmodi igitur sapientem,* legitur in v. c. *hoc ergo duo, sapientem.*

IIII. *Nocere ei tentent.*] Recte v. c. *nocere eum tendent.*

V. *In cursu arietis.*] v. c. *munimenta incussu arietis.* & mox, *repente desidere.*

Per flammas.] Non displicet Iureto v. c. lectio quæ ita habet, *flammas per sanguinem fugi.*

VI. Lipsius antiquar. lect. lib. v. cap. VI. Emendant alij. *Patent ista hostili vestigio.* ego puto fuisse. *Pauent ista hostile vest.* frequenti errore, *Pabent, b* pro *u.*

VII. *Ætatum.*] v. c. *ætatium.* recte, nam eodem exemplo in vetustis libris legimus, *hereditatium, parentium, ciuitatium,* &c.

Cum vxore.] Additur bene in v. c. *cum vxore sua.* & post v. c. *reuinctum cibo.*

Intentam manum deijcere.] Non male v. c. *vt intentata manu deijcere,* &c.

VIII. *Non mergunt.*] Recte suppletur in v. c. *nedum vt ad sing. impulsus mareat.*

Aliæ editiones, *aut certe temeritati,* v. c. *aut cacæ temeritati.*

X. *Medio me loco.*] In schedis Iureti, rectius è v. c. *Medio me lecto.*

XIV. *Et petijt corium.*] Vulgo, *& petijt thronum.* Lipsius epist. XIII. lib. I. Aliàs, *petijt thorum.* Scribo, *lorum.* Nam seruis puniendis lora poscebantur. Plenæ comœdiæ. Plautus Captiueis:

——Colaphe, Cordalio, Corax,
Ite istuc, atque efferte lora LOR. *num ligatum mittimur?*

Hæc Lipsius. At *corium* Mureti stat fide manuscriptorum. Adstipulatur item v. c. Iureti, qui eo refert prouerbium. *De alieno ludis corio,* apud Erasmum chil. II. prou. LXXXVIII.

XV. & XVII. V. c. *nullis adseruatur tanitoribus.* & mox. *Nasonis Ouidij generum.*

XVIII. Lipsius Ant. lect. lib. v. cap. VI. Est qui legat. *sub fronte arida latentium.* Rectam lectionem arbitror, *sub fronte sima latentium.* id est turpiter depressa, & vt capellarum nares, iacente.

In concione.] Idem initio commentarij ad XI. Ann. Taciti: Forte *in cognitione,* cum videlicet adsessor ei consiliantíque Asiaticus esset. Nam de concione, vix est vt habeat fidem.

Priores editiones, *aliquando etiam oberatis potentibus.* v. c. *obiratis.* quod propius accedit quàm simplex *irati.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

Ex Cap. VI.

E*T loca exercendis in publico vitiis destinata.*] de curia & foro intelligendum. nam ita sane ipse noster clamat lib. 2. cap. 7. de Ira. *Cum videris forum multitudine refertum, & septa concursu omnis frequentiæ plena, & illum Circum, in quo maximam sui partem populus ostendit, hoc scito, illic tantumdem esse vitiorum quantum hominum, &c.*

Quum

EX CAP. XIIII.

Quam oneratus aureo.] Solebant enim veteres foratis auribus gemmas & lapillos inserere. Claudianus in 6. Consulatu Honorij.

Substringitque comam gemmis, & colla monili.
Circuit, & baccis onerat candentibus aures.

Plura de his P. Faber lib. 1. Semest. cap. 16.

Quam laxam sellam.] Notat hic Lipsius, *laxam sellam* potentiorum fuisse, vt & apud Martialem:

Laxior hexaphoris tua sit lectica licebit &c. contra *minutam & arctam* tenuiorum quam facile ferrent homines duo. ita Procurator Bargates apud Petronium, *à duobus lecticarijs in mediam rixam perfertur.* nec alia sententia versuum Iuuenalis est, cum inter vota sua ponit,

------ *& duo fortes*
De grege Mæsorum, qui me ceruice locata
Securum iubeant clamoso insistere circo.

Nam cellis deferebãtur in circum vel in theatrum, & in iis persedebant. Suetonius in Nerone cap. 26. *Interdiu quoque gestatoria sella clam delatus in theatrum, seditionibus Pantomimorum, ex parte prosceniј superiore, signifer simul ac spectator aderat, &c.*

Petijt Cerum.] Confirmatur loco eiusdem Senecæ in procemio lib. 10. Contr. *Debuit*, inquit, *de cerro eius nobis satisfieri.* & lib. Suasor in fin. *Afferri protinus flagra iussit, & Ciceroni vt opertum, de corio Sestij satisfecit* Iuretus.

EX CAP. XVI.

Et intercedi non patitur.] Nempe populi in arena præcipuum ius, & ad eius voluntatem Domini ludorum plerumque se conformabant. itaque *intercedebat*, pro victis læsisque. Martialis:

Nuper cum Myrino peteretur missio læso.

De eo plura Lipsius lib. 2. cap. 22. Satur. Ser.

Hunc Caius signum petenti.] Semper militiæ more tribunis excubantibus signum dabatur, vti probat Lipsius ad lib. 13. Ann. Taciti, necnon Brissonius lib. 4. de formulis.

L. ANNÆI SENECÆ AD PAVLLINVM

DE BREVITATE VITÆ LIBER VNVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

E tempore huius scripti, haud nimis cōstat (nisi quod post Caium:) admodum de bonitate. O pulchri, ò vtilis argumēti! tractemus, & imbibamus. Hypothesis est, Vitam non esse breuem, sed à nobis fieri: vel non vtendo, vel male, aut vane, vtendo. Hæc sic diducit. Primum vitiis mancipamur, quibus æuum absumitur & perit. Secundo, Inutiliter occupamur, in parum seriis, & quæ Officia vocamus. Tertio, Opinione aut præsumptione peccamus, & hoc breuem facit, quod longam vitam censemus. Præsentia spernimus, futura disponimus, tamquā in magna & certa copia. Et plerique ad vana; aut aliena, labimur, & perdimus vitam quasi per lusum. Hæc talia ad Cap. vsque x. Inde partitur in tria omne Tēpus, Præteritum, Præsens, Futurum: & quam male aut inepte nos in singulis geramus, docet. Inuehitur in occupationes futiles, in delicias, in luxus, ignaua otia, etiam superflua litterarum studia. Hic aliquid sistit, & vtinam hodiernos etiam Philologos trahat aut mutet! Solum tempus bene poni, quod Sapientiæ studiis impenditur: per quam vita vere fit longa. Contra vulgus, æstimat eam à Fortuna: vt hæc læta aut tristis obuenit, sic vitam æstimat breuem aut longam. In tristibus mortem appetunt, in lætis timent. Adhortatio in fine ad Paullinū: quid ad illum? ad se quisque, ducat, vt mature sapiat, in portum vitæ & honestū otium secedat. Mihi voueo, & nitor.

CAPVT PRIMVM.

Aior pars mortalium, [1] Paulline, de naturæ malignitate conqueritur, quod in exiguum æui gignimur, quod hæc tam velociter, tam rapide dati nobis temporis spatia decurrant: adeo vt, exceptis admodum paucis, ceteros in ipso vitæ apparatu vita destituat. Nec huic publico, vt opinantur, malo, turba tantum & imprudens vulgus ingemuit: clarorum quoque virorum hic affectus querelas euocauit. Inde illa [2] maximi medicorum exclamatio est, [3] *Vitam breuem esse, longam artem*. Inde [4] Aristoteli cum rerum natura [5] exigenti, minime conueniēs sapienti viro lis est: *illam animalibus tantum indulsisse, vt* [6] *quina aut dena secula* [7] *edurent, homini in tam multa ac magna genito,* [8] *tanto citeriorē terminum stare.* Non exiguum temporis habemus, sed multum perdimus, [9] Satis longa vita, & in maximarum rerum consummationem large data est, si tota bene collocaretur. Sed vbi [10] per luxum ac negligentiam defluit, vbi nulli rei bonæ impenditur; vltima demū necessitate cogente, quam ire non intelleximus, transisse sentimus. Ita est. non accepimus breuem vitam, sed fecimus: nec inopes eius, sed prodigi sumus. Sicut amplæ & regiæ opes vbi ad malum dominum peruenerunt, momento dissipantur: at quamuis modicæ, si bono custodi traditæ sunt, vsu crescunt: ita ætas nostra, bene disponenti, multum patet.
11. Quid de rerum natura querimur? illa se benigne gessit, vita, si scias vti, longa est. Alium insatiabilis tenet auaritia: alium in superuacuis laboribus operosa sedulitas: alius vino madet: alius inertia torpet: alium defatigat ex alienis iudiciis

ciis

ciis suspensa semper ambitio: alium mercandi præceps cupiditas circa omnes terras, omnia maria, spe lucri ducit. Quosdam torquet cupido militiæ, numquam non aut alienis periculis intentos, aut suis anxios: sunt quos [11] ingratus superiorum cultus voluntaria seruitute consumat. Multos aut affectatio [12] alienæ fortunæ, aut [13] suæ odium detinuit: plerósque nihil certum sequentes, vaga & inconstans, & sibi displicens, leuitas, per noua consilia iactauit. Quibusdam nihil quo cursum dirigant, placet, sed marcentes oscitantésque fata deprehendunt: adeo vt quod apud [14] maximum poëtarum, more oraculi dictum est, verum esse non dubitem:

Exigua pars est vitæ, quam nos viuimus.

Ceterum quidem omne spatium, non vita, sed tempus est. Vrgentia circumstant vitia vndique: nec resurgere, aut in dispectum veri attollere oculos sinunt, sed mersos, & in cupiditatibus infixos premunt. Numquam illis recurrere ad se licet: sed si quando aliqua quies fortuito contigit, velut in profundo mari, in quo [15] post ventum quoque volutatio est, fluctuantur, nec vnquam illis à cupiditatibus suis otium instat. De istis me putas disserere, quorum in confesso mala sunt? aspice illos, ad quorum felicitatem concurritur: bonis suis effocantur. Quam multis graues sunt diuitiæ? quam multorum eloquentia, quotidiano ostentandi ingenij [16] spatio, [17] sanguinem educit? quam multi continuis voluptatibus pallent? quam multis nihil liberi relinquit circumfusus clientium [18] populus? Omnes denique istos, ab infimis vsque ad summos, pererra: hic aduocat, hic adest: ille periclitatur, ille defendit, ille iudicat. Nemo se sibi vindicat: alius in alium [19] consumimur. Interroga de istis, quorum [20] nomina ediscuntur: his illos dignosci videbis notis: Hic illius cultor est, ille illius, suus nemo. Deinde dementissima quorumdam indignatio est. queruntur de superiorum fastidio, quod ipsis adire volentibus non vacauerint. Audet quisquam de alterius superbia queri, qui sibi ipse numquam vacat? Ille tamen, quisquis est, insolenti quidem vultu, sed aliquando [21] respexit: ille aures suas ad tua verba demisit; ille te [22] ad latus suum recepit. tu non inspicere te vmquam, non audire dignatus es. Non est itaque III.
quod ista officia cuiquam imputes: quoniam quidem cum illa faceres, non esse cum aliquo volebas, sed tecum esse non poteras. Omnia licet quæ vmquam ingenia fulserunt, in hoc vnum consentiant, numquam satis hanc humanarum mentium caliginem mirabuntur. Prædia sua occupari à nullo patiuntur: & si exigua contentio est de modo finium, ad lapides & arma discurrunt: in vitam suam incedere alios sinunt, imo vero ipsi etiam possessores eius futuros inducunt. Nemo inuenitur, qui pecuniam suam diuidere velit: vitam vnusquisque quam multis distribuit? Adstricti sunt in continendo patrimonio: simul ad temporis iacturam ventum est, profusissimi in eo, cuius vnius honesta auaritia est. Libet itaque ex seniorum turba comprehendere aliquem. Peruenisse te ad vltimum ætatis humanæ videmus: centesimus tibi, vel supra, premitur annus. agedum, ad computationem ætatem tuam reuoca. Dic quantum ex isto tempore creditor, quantum amica, [23] quantum reus, quantum cliens abstulerit: quantum lis vxoria, quantum seruorum coërcitio, quantum officiosa per vrbem discursatio. Adijce morbos quos [24] manu fecimus: adiice, quod & sine vsu iacuit: videbis te pauciores annos habere, quam numeras. Repete memoria tecum, quando certus consilij fueris, quotus quisque dies vt destinaueras recesserit; qui tibi vsus tui fuerit; quando in statu suo vultus, quando animus intrepidus; quid tibi in tam longo æuo facti operis sit; quam multi vitam tuam diripuerint, te non sentiente quid perderes; quantum vanus dolor, stulta lætitia, auida cupiditas, blanda conuersatio abstulerit; quàm exiguum tibi de tuo relictum sit: intelliges, te immaturum mori. IV.

Quid ergo est in caussa? Tanquam semper victuri viuitis: numquam vobis fragilitas vestra succurrit. Non obseruatis quantum temporis transierit. velut ex pleno & abundanti perditis: cum interim fortasse ille ipse, alicui vel homini vel rei donatus, vltimus dies sit. Omnia, tanquam mortales, timetis: omnia, tanquam immortales, concupiscitis. Audies plerósque dicentes: [25] *A quinquagesimo in otium secedam:* [26] *sexagesimus annus* [27] *ab officijs me dimittet.* Et quem tandem longioris vitæ prædem accipis? quis ista, sicuti disponis, ire patietur? Non pudet te reliquias vitæ tibi reseruare, & id solum tempus bonæ menti destinare, quod in nullam rem conferri possit? Quam serum est, tunc viuere incipere, cum desinendum est? quæ tam stulta mortalitatis obliuio, in quinquagesimum & sexagesimum annum differre sana consilia: & inde velle vitam inchoare, quo pauci perduxerunt? Potentissimis, & in altum sublatis hominibus, excidere voces videbis, quibus otium optent, laudent, omnibus bonis suis præferant,

Senec.

Cupiunt interim ex illo fastigio suo, [28] si tuto liceat, descendere. nam vt nihil extra
V. lacessat aut quatiat; in se ipsa fortuna ruit. Diuus Augustus, cui dij plura quam
vlli præstiterunt, [29] non desijt quietem sibi precari, vacationem à Rep. petere. Omnis
eius sermo ad hoc semper reuolutus est, vt sibi speraret otium. Hoc labores suos, etiam
si falso, dulci tamen oblectabat solatio, aliquando se victurum sibi. In quadam ad sena-
tum missa epistola, cum requiem suam non vacuam fore dignitatis, nec à priore glo-
ria discrepantem, pollicitus esset, hæc verba inueni: *Sed ista fieri speciosius, quam promitti*
possunt. Me tamen cupido temporis optatissimi mihi, prouexit. vt quoniam rerum lætitia mora-
tur adhuc, præciperem aliquid voluptatis ex verborum dulcedine. [30] Tanta visa est res otium,
vt illam, quia vsu non poterat, cogitatione præsumeret. Qui omnia videbat ex se vno
pendentia, qui hominibus gentibúsque fortunam dabat, illum diem lætissimus cogi-
tabat, quo magnitudinem suam exueret. Expertus erat, quantum illa bona, per om-
nes terras fulgentia, sudoris exprimerent, quantum occultarum solicitudinum tege-
rent: [31] cum ciuibus primum, deinde cum [32] collegis, nouissime cum [33] affinibus, coa-
ctus armis decernere, mari terráque sanguinem fudit: per Macedoniam, Siciliam,
Ægyptum, [34] Syriam, Asiámque, & omnes prope oras bello circumactus, Romana
cæde lassos exercitus ad externa bella conuertit. Dum Alpes pacat, immixtósque [35]
mediæ paci & imperio hostes perdomat, dum [36] vltra Rhenum, [37] Euphratem & [38] Da-
nubium terminos mouet, in ipsa vrbe, [39] Murenæ, Cæpionis, Lepidi, Egnatiorum in
eum mucrones acuebantur. Nondum horum effugerat insidias: filia, & tot nobiles
iuuenes adulterio [40] velut sacramento adacti, iam [41] infractam ætatem territabant:
postquam & iterum timenda [42] cum Antonio mulier. Hæc [43] vlcera cum ipsis [44] mem-
bris absciderat: alia subnascebantur: velut cum graue multo sanguine est corpus,
partes semper aliquæ rumpebantur. Itaque otium optabat: in huius spe & cogitatio-
ne labores eius residebant: hoc votum erat eius, qui voti compotes facere poterat.
Marcus Cicero inter Catilinas Clodiósque iactatus, Pompeiósque & Crassos, partim
manifestos inimicos, partim dubios amicos, dum fluctuatur cum republica, & illam
pessum euntem [45] tenet, nouissime abductus, [46] nec secundis rebus quietus, nec ad-
uersarum patiens, quotiens illum ipsum consulatum suum non sine caussa, sed sine
fine laudatum, detestatur? quam flebiles voces exprimit in quadam [47] ad Atticum
epistola, iam victo patre Pompeio, adhuc filio in Hispania fracta arma refouente?
Quid agam inquit *hic quæris? moror in Tusculano meo semiliber.* Alia deinceps adijcit, qui-
bus & priorem ætatem complorat, & de præsenti queritur, & de futura desperat. *Se-*
miliberum se dixit Cicero. at mehercules numquam sapiens in tam humile nomen
procedet, numquam semiliber erit: integræ semper libertatis & solidæ, solutus, & sui
iuris, altior ceteris. Quid enim supra eum potest esse, qui supra fortunam est?
VI. Liuius Drusus, vir acer & vehemens, cum [48] leges nouas [49] & mala Gracchana
mouisset, stipatus ingenti totius Italiæ cœtu, exitum rerum [50] non prouidens, quas
nec agere licebat, nec iam liberum erat semel inchoatas relinquere, exsecratus in-
quietam à primordiis vitam, dicitur dixisse, *Vni sibi, nec puero quidem, vmquam ferias*
contigisse. Ausus est enim & pupillus adhuc, & prætextatus, iudicibus reos commen-
dare, & gratiam suam interponere tam efficaciter, vt quædam iudicia constet ab illo [51]
rapta. Quo non irrumperet tam immatura ambitio? scires in malum ingens, & priuatū,
& publicū, euasuram illam tam præcoquem audaciam. Sero itaque querebatur, nullas
sibi ferias contigisse: à pueto seditiosus, & foro grauis. Disputatur, an ipse sibi manus
attulerit. subito enim vulnere per inguen accepto, collapsus est: aliquo dubitante, an
mors voluntaria esset; [52] nullo, an tempestiua. Superuacuum est commemorare plu-
res: qui cum alijs felicissimi viderentur, ipsi in se verum testimonium dixerunt, [53] pe-
rosi omnem actum annorum suorum. Sed his querelis nec alios mutauerunt, nec sei-
psos. Nam cum verba erumperent, affectus ad consuetudinem relabebantur. Ve-
stra mehercule vita, licet supra mille annos exeat, in arctissimum contrahetur. Ista
vitia nullum non sæculum deuorabunt: hoc vero spatium, quod, quamuis natura
currit, ratio dilatat, cito vos effugiat necesse est. Non enim apprehenditis, nec reti-
netis, nec velocissimæ omnium rei moram facitis, sed abire vt rem superuacuam ac
reparabilem finitis. In primis autem & illos numero, qui nulli rei, nisi vino ac libidi-
ni vacant. nulli enim turpius occupati sunt: ceteri, etiam si vana gloriæ imagine te-
neantur, speciose tamen errant. Licet auaros mihi, licet vel iracundos enumeres, vel
odia exercentes iniusta, vel bella: omnes isti virilius peccant. in Venerem ac libidi-
nem proiectorum inhonesta [54] labes est. Omnia istorum tempora excute. adspice
quamdiu

quamdiu cõputent, quãdiu insidientur, quãdiu timeãt, quãdiu colant, quamdiu colan-
tur, quantum vadimonia sua atque aliena occupent, quantum cõuiuia, quæ iam ipsa [55]
officia sunt: videbis, quemadmodum illos respirare non sinant vel mala sua, vel bona.
Denique inter omnes conuenit, nullam rem bene exerceri posse ab homine occupa-
to: non eloquentiam, non liberales disciplinas: quando districtus animus nihil altius
recipit, sed omnia velut inculcata respuit. Nihil minus est hominis occupati, quam
viuere: nullius rei difficilior est scientia. Professores aliarum artium vulgo VII.
multique sunt. quasdam vero ex his [56] pueri admodum ita percepisse visi sunt, vt etiam
præcipere possent: viuere tota vita discendum est: & quod magis fortasse miraberis,
tota vita [57] discendum est mori. Tot maximi viri, relictis omnibus impedimentis, cum
diuitijs, officijs, voluptatibus renunciassent, hoc vnum in extremam vsque ætatem
egerunt, vt viuere scirent: plures tamen ex his nondum se scire confessi, è vitâ abie-
runt, nedum vt isti sciant. Magni, mihi crede, & supra humanos errores eminentis viri
est, nihil ex suo tempore delibari sinere: & ideo vita eius longissima est, cui quantum-
cumque patuit, totum ipsi vacauit. Nihil inde incultum otiosumque iacuit: nihil sub
alio fuit. neque enim quidquam reperit dignum, quod cum tempore suo permutaret,
custos eius parcissimus. Itaque satis illi fuit. his vero necesse est defuisse, ex quorum
vita multum populus tulit. Nec est quod putes, hinc illos non intelligere damnum
suum. plerosque certe audies ex his quos magna felicitas grauat, inter clientium gre-
ges, aut caussarum actiones, aut ceteras honestas miserias exclamare interdum, *Mihi
viuere non licet*. Quidni non liceat? [58] omnes illi qui te sibi aduocant, tibi abducunt. Ille
reus quot dies abstulit? quot ille candidatus? quot illa anus, efferendis heredibus las-
sa? quot ille ad irritandam auaritiam captantium simulatus æger? quot ille potentior
amicus, qui vos non in amicitia, sed in apparatu habet? [59] Dispunge, inquam, ac re-
cense vitæ tuæ dies: videbis paucos admodum & [60] reiiculos apud te residisse. Asse-
cutus ille quos optauerat fasces, cupit ponere, & subinde dicit: *Quando hic annus præte-
ribit?* Facit ille ludos, quorum [61] sortem sibi obtingere magno æstimauit: *Quando*, in-
quit, *istos effugiam?* [62] Diripitur ille toto foro patronus, & magno concursu omnia,
vltra quam audiri potest, complet: *Quando*, inquit, *res* [63] *proferentur!* Præcipitat quis-
que vitam suam, & [64] futuri desiderio laborat, præsentium tædio. At ille, qui nullum
non tempus in vsus suos confert, qui omnes dies [65] tamquam vitam ordinat, nec op-
tat crastinum, nec timet. Quid enim est, quod iam vlla hora [66] nouæ voluptatis possit
afferre? Omnia nota, omnia ad satietatem percepta sunt: de cetero, fors fortuna vt
volet ordinet: vita iam in tuto est. Huic adici potest, detrahi nihil: & adiici sic, quem-
admodum saturo iam & pleno aliquid cibi; quod nec desiderat, [67] nec capit.

Non est itaque quod quemquam, propter canos aut rugas, putes diu vixisse, non VIII.
enim ille diu vixit, sed [68] diu fuit. Quid enim? si illum multum putes nauigauisse, quem
sæua tempestas à portu exceptum huc & illuc tulit, ac viribus ventorum ex diuerso
furentium per eadem spatia in orbem egit? non ille multum nauigauit, sed multum
iactatus est. Mirari soleo, cum video aliquos [69] tempus petere, & eos qui rogãtur facil-
limos. Illud vterque spectat, propter quod tempus petitum est: ipsum quidem neu-
ter. Quasi nihil petitur, quasi nihil datur. re omnium pretiosissima luditur. Fallit au-
tem illos, quia res incorporalis est, quia sub oculos non venit: ideoque vilissima æsti-
matur, imo pæne nullum pretium eius est. [70] Annua congiaria homines [71] clarissimi ac-
cipiunt, [72] & his aut laborem, aut operam, aut diligentiam suam locant: nemo æsti-
mat tempus. vtuntur illo laxius, quasi gratuito. At eosdem [73] ægros vide, si mortis pe-
riculum admotum est propius, medicorum genua tangentes: si metuunt capitale sup-
plium, omnia sua, vt viuant, paratos impendere. tanta in illis discordia affectuum
est. Quod si posset, quemadmodum præteritorum [74] annorum cuiusque numerus
proponi, sic futurorum: quomodo illi, qui paucos viderent superesse, trepidarent,
quomodo illis parcerent? Atqui facile est, quamuis exiguum dispensare, quod cer-
tum est, id debet seruari diligentius, quod nescias quando deficiat. Nec est tamen,
quod ignorare putes illos, quam cara res sit. [75] Dicere solent eis quos validissime dili-
gunt, paratos se partem annorum suorum dare. Dant, nec intelligunt: dant autem
ita, vt sine illorum incremento sibi detrahant: sed hoc ipsum an detrahant, nesciunt:
ideo tolerabilis est illis iactura detrimenti latentis. Nemo restituet annos, nemo
iterum te tibi reddet. Ibit qua cœpit ætas, nec cursum suum aut reuocabit aut suppri-
met: nihil tumultuabitur, nihil admonebit velocitatis suæ, tacita labetur. Non illa
se regis imperio, non fauore populi longius proferet. [76] sicut iussa est à primo die

curret: nusquam remorabitur. Quid fiet? tu occupatus es, vita festinat: mors interim
IX. aderit, cui, velis nolis, vacandum est. [77] Potestne quisquam, dico hominum eorum qui prudentiam iactant, & operosius occupati sunt, quam vt [78] melius possint viuere? [79] Impendio vitæ vitam instruunt, cogitationes suas in longum ordinant: maxima porro vitæ iactura, dilatio est. Illa primum quemque extrahit diem, illa eripit præsentia, dum vlteriora promittit. Maximum viuendi impedimentum est, exspectatio, quæ [80] pendet ex crastino. Perdis hodiernum. quod in manu fortunæ positum est, disponis: quod in tua, dimittis. Quo spectas, quo te extendis? omnia quæ ventura sunt, in incerto iacent [81] protinus viue. Clamat ecce maximus vates, & velut diuino furore instinctus salutare carmen canit:

> [82] *Optima quæque dies miseris mortalibus æui*
> *Prima fugit.*

Quid cunctaris, inquit, quid cessas? Nisi occupas, fugit: cum occupaueris, tamen fugiet. Itaque cum celeritate temporis, vtendi velocitate certandum est. velut ex torrẽte rapido, nec semper [83] casuro, cito hauriendum est. Hoc quoque pulcherrime ad exprobrandam infinitam cogitationem, quod non optimam quamque ætatem, sed diem dicit. Quid securus, & in tanta temporum fuga lentus, menses tibi, & annos, & longam seriem, vt cumque auiditati tuæ visum est, exporrigis? de die tecum loquitur, & de hoc ipso fugiente. Non dubium est ergo, quin prima quæque optima dies fugiat mortalibus miseris, id est, occupatis: quorum [84] pueriles adhuc animos senectus opprimit, ad quam imparati inermesque veniunt. Nihil enim prouisum est: subito in illam, nec opinantes inciderunt: accedere eam [85] cottidie non sentiebant. Quemadmodũ quos aut sermo, lectio, aut aliqua interior cogitatio iter facientes decipit, peruenisse se antesciunt, quam appropinquasse: ita hoc iter vitæ assiduum & citatissimum, quod dormientes vigilantesque eodem gradu facimus, occupatis non apparet, nisi in fine. Quod proposui, si in partes velim & argumenta diducere, multa mihi occurrent, per quæ probem breuissimam esse occupatorum vitam. Solebat dicere [86] Fabianus, non ex his [87] cathedrariis philosophis, sed ex veris & antiquis, contra affectus impetu, non subtilitate pugnandum, nec minutis vulneribus, sed incursu auertendam aciem. [88] Sugillationem enim retundi debere, non vellicari. Tamen vt illis error exprobretur suus, docendi, non tantum deplorandi sunt. In tria tempora vita diuiditur: quod est, quod fuit, & quod futurum est. Ex his quod agimus, breue est: quod acturi sumus dubium: quod egimus, certum. Hoc est enim, in quod fortuna [89] ius perdidit, quod in nullius arbitrium reduci potest. Hoc amittunt occupati: nec enim illis vacat præterita respicere: & si vacet, iniucunda est pœnitendæ rei recordatio. Inuiti namque ad tempora male exacta animum reuocant, nec audent ea retentare, quorum vitia etiam, quæ aliquo præsentis voluptatis lenocinio subripiebantur, retractando patescunt. Nemo, nisi à quo omnia acta sunt sub [90] censura sua, quæ numquam fallitur, libenter se in præteritum retorquet. Ille qui multa ambitiose concupiit, superbe contempsit, [91] impotenter vicit, insidiose decepit, auare rapuit, prodige effudit, necesse est memoriam suam timeat. Atqui hæc est pars temporis nostri [92] sacra ac dedicata, omnes humanos casus supergressa, extra regnum fortunæ subducta: quam non inopia, non metus, non morborum incursus exagitat. Hæc nec turbari, [93] nec eripi potest: perpetua eius & intrepida possessio est. Singuli tantum dies, & hi per momenta præsentes sunt: at præteriti temporis omnes, cum iusseris, aderunt, ad arbitrium tuum se inspici ac detineri patientur: quod facere occupatis non vacat. Securæ & quietæ mentis est, in omnes vitæ suæ partes discurrere: occupatorum animi velut [94] sub iugo sunt, flectere se ac respicere non possunt. Abiit igitur vita eorum in profundum, & vt nihil prodest, quantumlibet ingeras, si non subest quod excipiat, ac seruet: sic nihil refert, quantum temporis detur, si non est vbi subsidat per [95] quassos foratosque animos transmittitur. Præsens tempus breuissimum est, adeo quidem, vt quibusdam [96] nullum videatur: in cursu enim semper est. fluit & præcipitatur: ante desinit esse, quam venit: nec magis moram patitur, quam [97] mundus, aut sidera, quorum irrequieta semper agitatio, numquam in eodem vestigio manet. Solum igitur ad
XI. occupatos præsens pertinet tempus: quod tam breue est, vt arripi non possit, & idipsum illis, districtis in multa, subducitur. Denique vis scire, quam non diu viuant? vide quam cupiant diu viuere. Decrepiti senes paucorum annorum accessionem votis mendicant. minores natu seipsos esse fingunt: mendacio sibi blandiuntur: & tam libenter fallunt, quam si [98] fata vna decipiant. Iam vero cum illos aliqua imbecillitas

cillitas mortalitatis admonuit, quemadmodum pauentes moriuntur, non tanquam exeant de vita, sed tamquam extrahantur? [99] stultos se fuisse, quod non vixerint, clamitant, & si modo euaserint ex illa valetudine, in otio victuros. Tunc quam frustra parauerint, quibus non fruerentur, quam incassum omnis labor ceciderit, cogitant. At quibus vita procul ab omni negotio agitur, quid ni spatiosa sit? nihil ex illa [100] delegatur, nihil alio atque alio spargitur, nihil inde [101] fortunæ traditur, nihil negligentia interit, nihil largitione detrahitur, nihil superuacuum est: tota (vt ita dicam) [102] in reditu est. Quantulacunque itaque abunde sufficit: & ideo quandocunque vltimus dies venerit, non cunctabitur vir sapiens ire ad mortem certo gradu. Quæris forte, quos occupatos vocem? non est quod me solos putes dicere, quos [103] à basilica immissi demum [104] canes eiiciunt; quos aut in [105] sua vides turba speciosius elidi, aut [106] in aliena contemptius, quos officia domibus suis euocant, vt alienis foribus illidant, quos [107] hasta [108] prætoris [109] infami lucro, & quandoque [110] suppuraturo, exercet. Quorumdam otium occupatum est: in villa, aut in lecto suo, in media solitudine, quamuis ab omnibus recesserunt, sibi ipsi molesti sunt quorumdam non otiosa vita est dicenda, sed desidiosa occupatio. Illum tu otiosum vocas, qui Corinthia pau- xii.
corum furore pretiosa, [111] anxia subtilitate concinnat, & maiorem dierum partem in æruginosis lamellis consumit? qui in [112] ceromate (nam, proh facinus, ne Romanis quidem vitiis laboramus) spectator puerorum rixantium sedet? qui [113] vinctorum suorum greges [114] in ætatū & colorū paria diducit? qui athletas [115] nouissimos pascit? Quid? illos otiosos vocas, quibus apud tonsorem multæ horæ transmittuntur, dum [116] decerpitur, si quid proxima nocte succreuit, dum de singulis capillis [117] in consilium itur, dum aut disiecta coma restituitur, aut deficiens hinc atque illinc [118] in frontem compellitur? Quomodo irascuntur, si tonsor paullo negligentior fuit? [119] tamquam virum tonderet. Quomodo excandescunt, si quid [120] ex iuba sua decisum est, si quid extra ordinem iacuit, nisi omnia [121] in anulos suos reciderunt? Quis est istorum, qui non malit rempublicam turbari, quam comam suam? qui non solicitior sit de capitis sui decore, quàm de salute? qui non comptior esse malit, quàm honestior? Hos tu otiosos vocas, inter pectinem speculumque occupatos? Quid illi, qui in componendis, audiendis, discendis canticis operati sunt: dum vocem cuius rectum cursum natura & optimum & simplicissimum fecit, inflexu modulationis inertissimæ torquent? Quorum digiti aliquod inter se carmen metientes semper [122] sonant: quorum cum ad res serias, sæpe & tristes, adhibiti sunt, exauditur tacita modulatio? non habent isti otiū, sed iners negotium. Conuiuia mehercule horum non posuerim inter vacantia tempora, cum videam quam soliciti [123] argentum ordinent, quam diligenter exoletorum suorum tunicas [124] succingant, quàm suspensi sint, quomodo [125] aper à coco exeat: quanta celeritate, [126] signo dato, [127] glabri ad ministeria discurrant. [128] quanta arte scindātur aues in frusta non enormia: quàm curiosè infelices pueruli ebriorum [129] sputa detergeant. Ex his elegantiæ lautitiæque fama captatur, & vsque eo in omnes vitæ [130] successus mala sua illos sequuntur, vt nec bibant sine ambitione, nec edant. Nec illos quidem inter otiosos numeraueris, qui sella & lectica huc & illuc ferunt, & ad gestationum suarum, quasi deserere illas non liceat, horas occurrunt: quos, quando lauari debeant, quando [131] natare, quando cœnare, alius admonet: & vsque eo nimio delicati animi languore soluuntur, vt per se scire non possint, an esuriant. Audio quendam ex delicatis (si modo deliciæ vocandæ sunt, vitam & consuetudinem humanam dediscere) cum ex balneo inter manus elatus, & in sella positus esset, dixisse interrogando, [132] *Iam sedeo?* Hunc tu ignorantem an sedeat, putas scire an viuat, an videat, an otiosus sit? Non facile dixerim, vtrum magis miserear, si hoc ignorauit, an si se ignorare finxit. Multarum quidem rerum obliuionem sentiunt, sed multarum & imitantur: quædam vitia illos, quasi felicitatis argumenta, delectant. Nimis humilis & contempti hominis esse videtur, scire quid faciat. I nunc, & mimos multa mentiri ad exprobrandam luxuriam puta. Plura mehercule prætereunt quam fingunt: & tanta incredibilium vitiorum copia, ingenioso in hoc vnum sæculo, processit, vt iam mimorum [133] arguere possimus negligentiam, [134] Esse aliquem, qui vsque eo deliciis interierit, vt an sedeat, alteri credat? Non est xiii.
ergo otiosus hic: aliud nomen imponas. æger est, imo mortuus est, ille otiosus est, cui otij sui sensus est: hic vero semiuiuus, cui ad intelligendos corporis sui habitus indice opus est: quomodo potest hic alicuius temporis dominus esse? Persequi singulos longum est: quorum aut [135] latrunculi, aut pila, aut [136] excoquendi in sole corporis

cura, consumpsere vitam. Non sunt otiosi, quorum voluptates multum negotium habent. Nam de illis nemo dubitabit, quin operosè nihil agant, qui in litterarum [137] inutilium studiis detinentur: quæ iam apud Romanos quoque magna manus est. Græcorum iste morbus fuit, quærere quem numerum [138] remigum Vlixes habuisset: [139] prior scripta esset Ilias, an Odyssea: præterea an [140] eiusdem esset auctoris. Alia deinceps huius notæ: quæ siue contineas, nihil tacitam conscientiam iuuant, siue proferas, [141] non doctior videberis, sed molestior. Ecce [142] Romanos quoque inuasit inane studium [143] superuacua discendi. His diebus audiui quemdam sapientem referentem, quæ primus quisque ex Romanis ducibus fecisset. [144] Primus nauali prælio Duillius vicit primus Curius dentatus in triumpho duxit, [145] elephantos. Etiamnum ista, & si ad veram gloriam non tendunt, circa ciuilium tamen operum exempla versantur. Non est profutura talis scientia: est tamen quæ nos speciosa rerum vanitate detineat. Hoc quoque quærentibus remittamus, quis Romanis primus persuasit nauem conscendere? Claudius is fuit: [146] Caudex ob hoc ipsum appellatus, [147] quia plurium tabularum contextus, caudex apud antiquos vocabatur: vnde publicæ tabulæ, codices dicuntur: & naues, [148] nunc quoque, quæ ex antiqua consuetudine per Tiberim commeatus subuehunt, caudicariæ vocantur. Sane & hoc ad rem pertineat, quod Valerius, [149] Coruinus primus Messanam vicit, & [150] primus ex familia Valeriorum, vrbis captæ in se translato nomine Messana appellatus est, paullatimque vulgo permutãte litteras, Messala dictus est. Num & hoc quẽquam curare permittas, quod primus L. Sulla in circo [151] leones solutos dedit, cum alioquin alligati darentur, ad conficiendos eos missis à rege Boccho iaculatoribus? & hoc sanè remittatur. Num & Põpeium primum in circo elephantorum, [152] duodeniginti pugnam edidisse, commissis more prœlij, [153] noxiis hominibus, ad vllam rem bonam pertinet? Princeps ciuitatis, & inter antiquos princeps, vt fama tradidit, bonitatis eximiæ, memorabile putauit spectaculi genus, nouo more perdere homines. Depugnant? parum est, lancinantur? parum est: ingenti mole animalium obterantur. Satius erat ista in obliuionem ire, ne quis postea potens disceret, inuideretque rei minime humanæ.

XIV. O quantum caliginis mentibus humanis obiicit magna felicitas! Ille se supra rerum naturam esse tum credidit, cum tot miserorum hominum cateruas, [154] sub alio cælo natis beluis obiiceret, cum bellum inter tam disparia animalia committeret, cum in conspectu populi Romani multum sanguinis funderet; mox plus ipsum fundere coacturus. At idem postea Alexandrina perfidia deceptus, vltimo mancipio transfodiendum se prębuit, tum demum intellecta inani iactatione cognominis sui. Sed vt illo reuertar, vnde decessi, & in alia materia ostendam superuacuam quorumdam diligentiam: idem narrabat, Metellum victis in Sicilia Pœnis, triumphantem, vnum omnium Romanorum ante currum [155] centum & viginti captiuos elephantos duxisse: [156] Sullam vltimum Romanorum protulisse pomœrium, quod numquam prouinciali, sed [157] Italico agro acquisito mos proferre apud antiquos fuit. Hoc scire magis prodest, quàm [158] Auentinum montem extra pomœrium [159] esse, vt ille affirmabat, propter alteram ex duabus caussis: aut quod plebs eo secessisset, aut quod Remo auspicante illo loco aues non addixissent. Alia deinceps innumerabilia, quæ aut ficta sunt, aut mendacij similia. Nam vt concedas omnia eos fide bona dicere, vt [160] ad præstationẽ scribant: tamen cuius ista errores minuent? cuius cupiditates prement? quem fortiorem, quẽ iustiorẽ, quem liberaliorem facient? dubitare se interim Fabianus noster aiebat, an satius esset nullis studiis admoueri, quàm his implicari. Soli omnium otiosi sunt, qui sapientiæ vacant: soli viuunt, nec enim suam tantum ætatem bene tuentur: omne æuum suo adiiciunt. Quidquid annorum ante illos actum est, illis acquisitum est. Nisi ingratissimi sumus, illi clarissimi sacrarum opinionum conditores, nobis nati sunt, [161] nobis vitam præparauerunt. Ad res pulcherrimas, ex tenebris ad lucem erutas, alieno labore deducimur: [162] nullo nobis sæculo interdictum est: in omnia admittimur: & si magnitudine animi egredi humanæ imbecillitatis angustias libet, multum per quod spatiemur temporis est. [163] Disputare cum Socrate licet, [164] dubitare cum Carneade, cum Epicuro [165] quiescere, hominis [166] naturam cum Stoicis vincere, cum Cynicis [167] excedere, cum rerum natura [168] in consortium omnis æui [169] pariter incedere. Quidni ab hoc exiguo & caduco temporis transitu, in illa nos toto demus animo, quæ immensa, quæ æterna sunt, quæ cum melioribus communia? Isti qui per officia discursant, qui se aliosque inquietant, cum bene insanierint, cum omnium limina quotidie perambulauerint, nec vllas apertas fores præterierint,

cum

cum per diuersas domos [170] meritoriam salutationem circumtulerint: quotumquem-
que ex tam [171] immensa, & variis cupiditatibus districta, vrbe poterunt videre? quam
multi erunt, quorum illos aut somnus, aut luxuria, aut inhumanitas submoueat? quam
multi, qui illos, cum diu torserint, simulata festinatione transcurrant? quàm multi
per refertum clientibus atrium prodire vitabunt, & per obscuros ædium aditus pro-
fugient? quasi non inhumanius sit decipere, quàm excludere. quam multi hesterna
crapula semisomnes & graues, illis miseris [172] somnum suum rumpentibus, vt alie-
num [173] exspectent, vix alleuatis labiis [174] insusurratum millies nomen, oscitatione su-
perbissima reddent? Hos in [175] veris officijs morari licet dicamus, qui Zenonem, qui
Pythagoram quotidie, & Democritum, ceterosque antistites bonarum artium, qui
Aristotelem & Theophrastum volent habere quam familiarissimos. nemo horum
non vacabit, nemo non venientem ad se beatiorem, amantioremque sui dimittet, ne-
mo quemquam vacuis à se manibus abire patietur. Nocte conueniri, & interdiu, ab
omnibus mortalibus possunt. Horum te [176] mori nemo coget, omnes docebunt: ho-
rum nemo annos tuos conteret, suos tibi contribuet: nullius ex his sermo periculo-
sus erit, nullius [177] amicitia capitalis, nullius [178] sumptuosa obseruatio.

Feres XV.
ex his, quidquid voles: per illos non stabit, quo minus quantum plurimum ceperis,
haurias. Quæ illum felicitas, quam pulchra senectus manet; qui se in horum cliente-
lam contulit; habebit cum quibus de minimis maximisque rebus deliberet, quos de
se quotidie consulat, à quibus audiat verum sine contumelia, laudetur sine adulatio-
ne, ad quorum se similitudinem effingat. Solemus dicere, non fuisse [179] in nostra po-
testate, quos sortiremur parentes: [180] sorte nobis datos. nobis vero ad nostrum arbi-
trium [181] nasci licet. Nobilissimorum ingeniorum [182] familiæ sunt. elige in quam adsci-
sci velis: non in nomen tantum adoptaberis, sed in ipsa bona. quæ non erunt sordidè
nec malignè custodienda: maiora fient, quo illa pluribus diuiseris. Hi tibi dabunt ad
æternitatem iter, & te in illum locum, ex quo nemo eiiciet, subleuabunt: hæc vna
ratio est extendendæ mortalitatis, imo in immortalitatem vertendæ. Honores; mo-
numenta, quidquid aut [183] decretis ambitio [184] iussit, aut operibus exstruxit, cito sub-
ruitur: nihil non longa demolitur vetustas, [185] & mouet ocius, quod consecrauit.
Sapientiæ noceri non potest. nulla delebit ætas præsens, nulla diminuet sequens, ac
deinde semper vlterior aliquid ad venerationem conferet. quoniam quidem [186] in vi-
cino versatur inuidia: simplicius longe posita miramur. Sapientis ergo multum pa-
tet vita: non idem illum qui ceteros terminus includit. solus generis humani legibus
soluitur: omnia illi sæcula, vt Deo seruiunt. Transiuit tempus aliquod? hoc recorda-
tione comprehendit. instat? hoc vtitur. venturum est? hoc præcipit. Longam illi vi-
tam facit, omnium temporum in vnum collatio. Illorum breuissima ac solicitissima
ætas est, qui præteritorum obliuiscuntur, præsentia negligunt, de futuro timent: cum
ad extrema venerint, sero intelligunt miseri, tamdiu se, dum nihil agunt, occupatos
fuisse.

Nec est quod hoc argumento probari putes, longam illos agere vitam, XVI.
quia interdum [187] mortem inuocant. Vexat illos imprudentia incertis affectibus, &
incurrentibus in ipsa quæ metuunt. mortem sæpe ideò optant, [188] quia timent. Illud
quoque argumentum non est, quod putes diu viuentium, quod sæpe illis longus vi-
detur dies: quod dum veniat condictum tempus cœnæ tardè ire horas queruntur.
nam si quando illos deserunt occupationes, in otio relicti æstuant, nec quomodo id
disponant, aut extrahant, sciunt. Itaque ad occupationem aliquam tendunt, & quod
interiacet, omne tempus graue est: tam mehercules, quam cum dies muneris, gladia-
torij edictus est, aut cum alicuius alterius vel spectaculi vel voluptatis exspectatur [189]
constitutum, transilire medios dies volunt. Omnis illis speratæ rei longa dilatio est.
At illud tempus, quod amant, breue est, & præceps, breuiusque multo fit suo vitio:
aliunde enim alio transfugiunt, & consistere in vna cupiditate non possunt. non sunt
illis longi dies, sed inuisi. At contra, quam exiguæ noctes videntur, quas in complexu
scortorum, aut vino exigunt? Inde etiam poëtarum furor, fabulis humanos errores
alentium, quibus visus est Iupiter, voluptate concubitus delenitus, [190] duplicasse no-
ctem. Quid aliud est vitia incendere, quàm auctores illis inscribere deos, & [191] dare
morbo, exemplo [192] diuinitatis, excusatam licentiam? Possunt istis non breuissimæ vi-
deri noctes, quas tam carè mercantur? diem noctis exspectatione perdunt, noctem [193]
lucis metu. Ipsæ voluptates eorũ trepidæ, & variis terroribus inquietæ sunt, subitque
eum maximè exsultãtes sollicita cogitatio: *Hæc quam diu?* Ab hoc affectu reges suã fle-
uere potentiam: nec illos magnitudo fortunæ suæ delectauit, sed venturus aliquando

finis extertuit. Cum per magna camporum spatia porrigeret exercitũ, nec numerum
eius, sed [194] mensurã comprehẽderet Persarũ rex insolentissimus, lacrimas fudit. quod
intra centum annos nemo ex tanta iuuentute superfuturus esset. At illis erat admotu-
rus fatum ille ipse, qui flebat, perditurusque alios in terra, alios in mari, alios in præ-
lio, alios in fuga: & intra exiguum tempus consumpturus illos, quibus centesimum
XVII. annum timebat. Quid, quod gaudia quoque eorum trepida sunt? non enim
solidis caussis innituntur, sed eadem qua oriuntur, vanitate turbantur. Qualia autem
putes tempora esse, etiam ipsorum confessione misera. cum hæc quoque, quibus se
attollunt, & supra hominem efferunt, parum sincera sint? [195] Maxima quæque bona
sollicita sunt: nec vlli fortunæ minus bene, quàm optimæ, creditur. Alia felicitate ad
tuendam felicitatem opus est: & pro ipsis, quæ successerunt votis, vota facienda sunt
Omne enim, quod fortuito euenit, instabile est: quo altius surrexit, vergit pronius
in occasum. neminem porro casura delectant. Miserrimam ergo necesse est, non tan-
tum breuissimam, vitam eorum esse, qui magno parant labore, quod maiore possi-
deant: operose assequuntur quæ volunt, anxij tenent quæ assecuti sunt. Nulla inte-
rim numquam amplius redituri temporis est ratio. Nouæ occupationes veteribus
substituuntur, spes spem excitat, ambitionem ambitio: miseriarum non finis quæri-
tur, sed materia mutatur. Nostri nos honores torserunt? plus temporis alieni aufe-
runt. Candidati laborare desiuimus? suffragatores incipimus. [196] Accusandi deposui-
mus molestiam? iudicandi nanciscimur. Iudex desiit esse? quæsitor est. Alienorum bo-
norum mercenaria procuratione consenuit? suis opibus detinetur. Marium [197] cali-
ga dimisit? consulatus exercet. Quintius dictaturam properat euadere? ab aratro re-
uocabitur. Ibit in Pœnos nondum tantæ [198] maturus rei Scipio, victor Hannibalis, vi-
ctor Antiochi, [199] sui consulatus decus, fraterni [200] sponsor: ni per ipsum mora sit [201]
cum Ioue reponetur? [202] ciuiles seruatorem agitabunt seditiones, & post fastiditos à
iuuene diis æquos honores, iam senem contumacis [203] exsilij delectabit ambitio.
Numquam deerunt vel felices, vel miseræ solicitudinis caussæ: per occupationes
[204] intercludetur otium: numquam agetur, semper optabitur. Excerpe ita-
XVIII. que te vulgo, Paulline carissime, & in tranquilliorem portum, [205] non pro ætatis spa-
tio iactatus, tandem recede. Cogita quot fluctus subieris, quot tempestates partim
priuatas sustinueris, partim publicas [206] in te conuerteris. Satis iam per laboriosa &
inquieta documenta exhibita virtus est: experire quid in otio faciat. Maior pars æta-
tis, certè [207] melior, Reip. data sit: aliquid temporis tui sume etiam tibi. Nec te ad se-
gnem aut inertem quietem voco: non vt somno, & caris turbæ voluptatibus, quid-
quid est in te indolis viuæ, demergas. Non est istud quiescere. inuenies maiora omni-
bus adhuc strenue tractatis operibus, quæ repositus & securus agites. Tu quidem [208]
orbis terrarum rationes administras, tam abstinenter quam alienas, tam diligenter
quam tuas, tam religiose quam publicas. in officio amorem consequeris, in quo [209]
odium vitare difficile est: sed tamen, mihi crede, satius est vitæ suæ rationes, quam
frumenti publici nosse. Istum animi vigorem, rerum maximarum capacissimum, à
ministerio [210] honorifico quidem, sed parum ad beatam vitam apto, ad te reuoca: &
cogita, non id egisse te ab ætate prima, omni cultu studiorum liberalium, vt tibi mul-
ta millia [211] frumenti committerentur. maius quiddam & altius de te promiseras. Non
deerunt & frugalitatis exactæ homines, & laboriosæ operæ. Tanto aptiora exportan-
dis oneribus tarda iumenta sunt, quam nobiles equi: quorum generosam pernicita-
tem quis vnquam graui sarcina pressit? Cogita præterea, quantum sollicitudinis sit,
ad tantam te molem obiicere. [212] cum ventre humano tibi negotium est: nec rationem
patitur, nec æquitate mitigatur, nec vlla prece flectitur populus esuriens. Modo in-
tra paucos illos dies, quibus C. Cæsar periit, si quis inferis sensus est, hoc grauissime
ferens, quod [213] decedebat populo Romano superstite, septem aut octo certè dierum
cibaria [214] superesse, dum ille [215] pontes [216] nauibus iungit, & viribus imperij [217] ludit,
aderat [218] vltimum malorum obsessis quoque, alimentorum egestas. Exitio pænè ac
fame constitit, & quæ famem sequitur rerum omnium ruina, furiosi & externi, & in-
feliciter [219] superbi regis imitatio. Quem tunc animum [220] habuerunt illi, quibus erat
mandata frumenti publici cura? ferrum, [221] saxa, ignes, [222] Caium excepturi, summa
dissimulatione tantum inter viscera latentis mali tegebant: cum ratione scilicet.
Quædam enim ignorantibus ægris curanda sunt. caussa multis moriendi fuit, mor-
XIX. bum suum nosse. Recipe te ad hæc tranquilliora, tutiora, maiora. Simile tu pu-
tas esse, vtrum cures, vt incorruptum à [223] fraude aduehentium & [224] negligentia
frumentum

frumentum transfundantur in [225] horrea, ne concepto humore vitietur, & concalefcat, vt ad menfuram pondufque refpondeat: an ad hæc facra & fublimia accedas, fciturus [226] quæ natura fit diis, quæ [227] voluntas, quæ [228] conditio, quæ [229] forma? quis animum tuum cafus expectet, [230] vbi nos à corporibus dimiffos natura componat? quid fit, quod huius mundi grauiffima quæque in medio fuftineat, fupra leuia fufpendat, in fummum ignem ferat, fidera [231] curfibus fuis excitet? Cetera deinceps ingentibus plena miraculis. Vis tu, relicto folo mente ad ifta refpicere? nunc dum calet fanguis, vigentibus ad meliora eumdum eft. Exfpectat te in hoc genere vitæ multum bonarum artium, amor virtutum atque vfus, cupiditatum obliuio, viuendi atque moriendi fcientia, alta rerum quies. Omnium quidem occupatorum conditio mifera eft: eorum tamen miferrima, qui ne fuis quidem occupationibus laborant, ad alienum dormiunt fomnum, ad alienum ambulant gradum, ad alienum comedunt appetitum, amare & odiffe, [232] res omnium liberrimas, iubentur. Hi fi velint fcire, quam breuis ipforum vita fit, cogitent, ex quota parte fua fit. Cum videris itaque [233] prætextam fæpe iam fumptam, cum celebre in foro nomen, non inuideris. ifta vitæ damno parantur: vt vnus ab illis [234] numeretur annus, omnes annos fuos conterent. Quofdam, cum in fummum ambitionis eniterentur, inter prima luctantes, ætas reliquit: quofdam cum in confummationem diuinitatis per mille indignitates erepfiffent, mifera fubiit cogitatio, ipfos laboraffe [235] in titulum fepulcri: quorumdam vltima fenectus, dum in nouas fpes vt iuuenta difponitur, inter conatus magnos & improbos, inualida defecit. Fœdus ille, quem in iudicio pro ignotiffimis litigatoribus grandem natu, & imperitæ coronæ affentationes captantem, fpiritus liquit, XX. turpis ille, qui viuendo laffus citius quam laborando, inter ipfa officia collapfus eft. turpis, quem accipiendis immorientem rationibus, [236] diu tractus rifit heres. Præterire quod mihi occurrit exemplum, non poffum. [237] Turannius fuit exactæ diligentiæ fenex: qui poft annum nonagefimum, cum vacationem procurationis à C. Cæfare vltro accepiffet, componi fe in lecto, & velut exanimem à circumftante familia plangi iuffit. Lugebat domus otium domini fenis, nec finiuit ante triftitiam, quàm labor illi fuus reftitutus eft. Adeone iuuat occupatum mori? Idem plerifque animus eft: diutius cupiditas illis laboris, quam facultas eft: cum imbecillitate corporis pugnant: fenectutem ipfam nullo alio nomine grauem iudicant, quam quod illos feponit. Lex [238] à quinquagefimo anno militem non cogit, [239] à fexagefimo fenatorem non citat: difficilius homines à fe otium impetrant, quàm à lege. Interim dũ [240] rapiuntur & rapiunt, dum alter alterius quietẽ rumpit, dum mutuo funt miferi, vita eft fine fructu, fine voluptate, fine vllo profectu animi: nemo in confpicuo mortem habet, nemo non procul fpes intendit. Quidam vero difponunt etiam illa quæ vltra vitam funt, moles magnas fepulcrorum, & [241] operum publicorum dedicationes, & ad rogum [242] munera & ambitiofas exfequias. At mehercule iftorum funera, tanquam minimum vixerint, [243] ad faces & ad cereos ducenda funt.

COMMENTARII AD LIBRVM SENECÆ, de Breuitare vitæ.

I. LIPSIVS.

CAP. I. 1. Pauline.] *Seneca vxor Paullina. Ergone fratri, aut patri eius infcribit? illi potius, ex ætate, de qua cap.* XIX.

2. Maximi.] *Hippocratis. qui iure vindicat hoc elogium.*

3. Vitam.] *Verba initio Aphorifmorum :* Ὁ βίος βραχύς· ἡ δὲ τέχνη μακρή.

4. Ariftoteli.] *Itane? atqui Theophrafto Tullius in Tufculanis adfcribit.* Theophraftus moriens, *inquit*, accufaffe naturam dicitur quod ceruis & cornicibus vitam diuturnam, hominibus tam exiguam dediffet. *Et vero Ariftoteles aliter* v. *De generat. anima. cap.* x. Homo plus temporis viuit, quàm quoduis animal, excepto vno elephante: quod quidem experientia adhuc fide digna fit cognitum.

5. Exigenti.] *Quafi dicas, Expoftulanti. Epift.* XXVII. Mecum exigo. *hoc ipfo fenfu.*

6. Quina aut dena.] *Imo & plura, ex Aufonij Eidullio De ætatib. animal. quod lege.*

7. Edurent.] *Bene, at fcripti tamen* educerent.

8. Tanto citeriorem.] *Breuiorem, nec fic productum. Querela hæc poëtis etiam vfurpata. vt Pedoni, in obitu Mufageta illius Mæcenatis.*

Redditur arboribus florens reuirentibus ætas:
Ergo non homini, quod fuit ante, manet?
Viuacesque magis ceruos decet esse parentes,
Si quotum in torua cornua fronte rigent?
Viuere cornices multos dicuntur in annos:
Cur nos angusta conditione sumus?

Adde Moschum, in Epicedio Bionis.

9. Satis longa.] *Cum eo Sallustius:* Falso queritur de natura sua genus humanum, quod imbecilla atque æui breuis, forte potius quàm virtute regatur. Nam contra reputando, neque maius aliud neque præstabilius reperias, magisque naturæ industriam hominis, quam vim aut tempus deesse. *Sunt istis pares, & Seneca adspexerit.*

10. Per luxum:] *Ista vero palam à Sallustio:* Vbi per secordiam vires, tempus, ingenium defluxere, naturæ infirmitas accusatur.

CAP. II. 11. Ingratus.] *Qui gratiam non reddit.*

12. Alienæ.] *Cui pares esse nituntur, & sæpe frustra.*

13. Suæ.] *In qua sibi displicent, tristes & Timonas.*

14. Maximum.] *Virgilium putes, sed versus abnuit. An Publium igitur Mimographum capis, quem sensuum & sapientiæ sæpe miratur noster? atque adeo alibi,* vehementiorem tragicis comicisque ingeniis, *facit. An & Ennium, non dignitate quidem aut præstantia* maximum, *sed ætate? Nam quod Muretus acutè sufficiebat,* apud Actium poëtam: *vereor vt suffecerit, in nulla vacillatione librorum.*

15. Post ventum.] *Noster De tranquill. cap.* II. Sicut est quidam tremor etiam tranquilli maris aut lacus, cum ex tempestate requieuit. *Imago ea & apud poëtas, vt ibi dixi.*

16. Spatio.] *Certo statoque diei tempore. ita enim declamatores illi solent. Displicet tamen quibusdam: si & tibi,* studio *licet legas.*

17. Sanguinem.] *Rupta, vt solet, vena.*

18. Populus] *Multitudo.*

19. Consumimur.] *In gratiam fructumque alter alterius impendimur: ipsi & ætas, vicissitudine officiorum perimus.*

Nomina edise.] *Qui isti? an patroni & clari oratores? de quibus in libello De causs. corrupt. eloq.* Quorum nomina prius parentes liberis suis ingerunt? quos sæpius vulgus & tunicatus hic populus nomine vocat, & digito demonstrat? *Sed intendenti aliud sedeat, censeatque Senecam de Clientibus & salutatoribus loqui: quorum nomina satis notum est edidicisse nomenclatores. Nam sententia tota est: Interroga de omni hoc officioso populo; occurret audire, Hic illum colit, alius alium, sese nemo.*

21. Respexit.] *Iuuenalis:*

Vt te respiciat clauso Veiento labello.

22. Ad latus.] *Per honorem ex anteambulone comitem fecit.*

CAP. III. 23. Quantum reus.] *Meus,* rex: *& de Cliente sequitur. scimusque vulgo ita dictos, quos colebant. Plautus:* Nunc postquam meus rex est potitus hostium. *Horatius:*

—— equus me portet, alat rex.

24. Manu fecimus.] *Ipsi luxu aut vitio nostro arcessinimus. Crebrum in Seneca, & alibi exemplis affirmatum.*

CAP. IV. 25: A quinquagesimo.] *Exemplo militiæ, à qua tunc vacatio.*

26. Sexagesimus.] *Exemplo Senatorum, de quo in fine libelli vide.*

27. Ab officijs.] *Publicisne muneribus? an potius illis priuatis officijs salutandi, deducendi? nam in his Roma suos tenebat, atque terebat.*

28. Si tuto.] *Noster De Clem. I. cap.* VIII. Et hæc est summæ magnitudinis seruitus, non posse fieri minorem. *Plura ibi.*

CAP. V. 29. Non desiit.] *Totiesne igitur? atqui Suetonius, in eo, cap.* XXVIII. De reddenda rep. bis cogitauit. Primo post oppressum statim Antonium: ac rursus tædio diuturnæ valetudinis. *Quod posterius, fuit in Consulatu eius* VII. *vt notat Dio. lib.* LIII. *initio, vbi & oratio eius in Senatu dicta. Sed nempe serio bis hoc egit & prodidit: sæpius tamen vouit, & iniecit, vt hic in Epistola ad Senatum missa.*

30. Tanta visa.] *Et mihi. qui cum Socrate appellem σχολὴν, κάλλιστον κτημάτων:* otium, optimum rerum. *Plinius Traiano:* Cum otium à te, tamquam res optima, & petatur, & detur.

31. Cum ciuibus.] *Nempe in bello & acie Philippensi.*

32. Collegis.] *M. Lepido, quem Triumuiratu, copiis, & libertate spoliauit. Sed & M. Antonius iungi potest, cum quo sæpius dissedit, & bellum adeo Perusinum cum fratre & vxore eius, quanto minus ipso? gessit.*

33. Affinibus.] *Latiore numero, vnum Antonium intellegit, bello Actiaco iam adfinem & fratrem, per vxorem Octauiam.*

34. Syriam Asiamque.] *An & ibi sedes ciuilium tunc bellorum? non, sed tamen transitus. Suetonius de Augusto, cap.* XVII. *victo iam ad Actium Antonio:* Asiæ Syriæque circuitu Ægyptum petit.

35. Mediæ paci.] *Ad situm Alpium, qui Galliam & Italiam interiecti. Hæc autem olim pacata: & ipse recenter* domuit Rætiam, Vindelicos, Salassos, gentes Inalpinas. *Suetonius.*

36. Vltra Rhenum.] *Duce Druso.*

37. Euphratem.] *Duce C. Cæsare filio, qui ius in Armenia vindicauit.*

38. Danubium.] *Varijs ducibus circa eum bella: nec vltra tamen fines mouit. Itaque quod hic est,* mouet: *cape, mouere conatur & sperat.*

39. Murenæ.] *Vide de his omnibus, Senecam I. De Clem. cap.* IX. *Suetonium,* XXI. *Tacitum,* I. *Annalium.*

40. Velut

40. Velut sacram.] *Sententia est. Iuliæ adulterio sic auctorati & deuincti, vt milites sacramento solent. Mulier habebat ad fas & nefas paratos.*

41. Infractam.] *Ita. nam agebat Augustus, sub tempus istud pulsæ Iuliæ, annum* LVIII *circiter.*

42. Cum Antonio.] *Pulchra allusio Cleopatra cum M. Antonio terruerat sane Augustum & rem Romanam: ecce iterum & secundo, inquit, alia mulier, alius Antonius. Hic autem iste, filius est M. Antonij ex Fuluia*, Iulus Antonius. *dictus, & ad Consulatum ab Augusto euectus. Diximus ad Taciti Annalem* I.

43. Vlcera.] *Ipses adulteros*, *ἀλλοχρεωκῶς*.

44. Membris.] *Filia sua, & nepte. quas vtrasque relegauit & seposuit, & velut à corpore suo recidit.*

45. Tenet.] *Aufidius Bassus, de Cicerone:* Vir natus ad reip. salutem. quæ diu defensa & administrata; in senectute demum è manibus eius elabitur.

46. Nec secundi.] *Verissime. Asinius Pollio:* Vtinam moderatius secundas res, & fortius aduersas ferre potuisset! namque vtræque cum venerant, immutari eas non posse rebatur.

47. Ad Atticũ.] *Dubito. hodie nescio an legatur: hoc tantum simile notam lib.* XIII. Obsecro, abijciamus ista, & semiliberi saltem simus. quod assequemur & tacẽdo & latendo. *Sane meus liber*, ad Actium: *ex quo promptum*, ad Actium. *Nam & is inter familiares Tullij, & ad eum edita epistola. Citat inter alios Suetonius Iul. cap.* IX:

CAP. VI. 48. Leges nouas.] *De iudicijs inter Senatum & equitem communicandis: item De socijs ciuitate donandis.*

49. Et mala.] *Legem Gracchi rettulit, de colonis deducendis, plebi conciliandæ. Appianus de istis* I. *Ciuil. Florus.* III. *cap.* XVII. *Suetonius Tiber. cap.* III.

50. Non prouidens.] *Sine malis*, peruidens.

51. Rapta.] *Sententias ab eo extortas.*

52. Nullo an.] *Ita scripti aliquot, recte. Sententia est: potuit dubitare aliquis, an spontanea morte obisset, nemo qui non opportuna. Florus*: Imparem Drusum, ægrumque rerum temere motarum, matura, vt in tali discrimine, mors abstulit.

53. Perosi] *Scripti*, perdentes, *aut* prodentes. *Veritas*, perodientes.

54. Labes est.] *Quidam, nec male*, tabes.

55. Officia sunt.] *Quasi ex officio danda, & adeunda.*

CAP. VII. 56. Pueri admodum.] *Mirum, sed exempla affirmant. In lapide Romæ:* L. Valerio L.F. Pudenti. Hic cum esset annorum XIII. Romæ, certamine sacro Iouis Capitolini, lustro VI. claritate ingenij coronatus est inter poëtas Latinos, omnibus sentẽtiis iudicũ. *Item Antipoli:* D. M. pueri Septẽtrionis, qui annorũ XII. Antipoli in theatro biduo saltauit & placuit. *Iterum Romæ:* Eucharis Liciniæ L. docta, erodita omnes artes virgo. Vixit annos XIV. *Et adde porro lepidum, si vis, carmen & pro genio vetustatis. In scænicis hæc talia exempla hauries è Plinij* VII. *Hist. natur. cap.* XLVIII. *item aliquid Suetonij Domitiano, cap.* X. *vbi Paris quidam Pantomimus* impubes. *Hæc autem, ob præmia, huic generi crebra & certa.*

57. Discendum est mori.] *Nam philosophia, μελέτη θανάτου*, meditatio mortis. *Apuleius*: Philosophum nihil oportet sic agere, quam vt semper studeat animam consortio corporis separare, & ideo existimandum, philosophiam esse mortis affectum, consuetudinemque moriendi.

58. Omnes illi.] *Vide similis sententia apud Plinium* I. *epist.* IX.

59. Dispunge.] *Papinianus:* Dispungere, est cooferre accepta & data *Seneca* IV. *De Benefic. cap.* XXXI.

60. Reuculos.] *Recte, Varroniano etiam verbo: etsi scripti*, ridiculos.

61. Sortem.] *Nam inter Prætores, sors aut ludos aut iurisdictionem dabat.*

62. Diripitur.] *Huc illuc trahitur, rapiturque à clientibus De Ira* III. *cap.* XXIII. *& hocce libro infra', cap. vlt.* Dum rapiuntur & rapiunt, dum alter alterius quietem rumpit. *Quidam tamen hic maucliunt*, Dirumpitur, *à contentione vocis.*

63. Proferentur.] *Quod ferijs fiebat, cessante actu rerum. In carmine ad Pisonem:*

——si quando iudice fesso,
Turbida prolatis tacuerunt iurgia rebus.

64. Foturi desid.] *Epist.* XV. Stulti vita ingrata est, trepida est, tota in futurum fertur.

65. Tamquam vitam.] *Id est, tamquam ille modo futurus sit. Epist.* 15. Ecce hic vltimus dies vt non sit prope ab vltimo est.

66. Nouæ volup.] *Lucretius*:

Præterea versamur ibidem atque insumus vsque,
Nec noua viuendo proculditur vlla voluptas.

67. Nec capit.] *Negatio abest veteribus. in scribe.* quod oec desiderans capit. *Sicut stomacho pleno, amici gratia aliquid accipio, non appeto: ita in eo, qui vita est satur.*

CAP. VIII. 68. Diu fuit.] *Ea mente Similis, qui semper in officijs, & à Præfectura denique Prætorij dimissus, vere septem annos vixit, sepulchro insculpsit.* Hic situs est Similis, qui tot annos fuit, sed septem vixit. *Varro:* Non illos optime viuere, qui diutissime, sed qui modestissime.

69. Tempus petere.] *Tacitus* XIV. *Annal.* Seneca criminantiũ non ignarus, tempus sermoni orat, & accepto, ita incipit.

70. Annua cong.] *Ita moris: & Principes, sed & proceres è Senatu dabant. Suetonius Nerone, cap.* X. Senatorum nobilissimo cuique, sed à re familiari destituto, annua salaria, & quibusdam quingena cõstituit.

71. Clarissimi.] *Senatores, vt iam dixi: sed libri fere*, carissimi. *An* rarissimi? *pro sententia recte: an* carissime? *id esset, in magno habent, care æstimant.*

72. Et his.] *Meus*, & in his. *Lego:* & ij his. *qui accipiunt, ij locant datoribus laborem aut operam.*

73. Ægros vide.] *Epictetus:* Siquis senex viuat, deos accusat quod tam diu fatigetur, cũ mori iamdiu debuerit. At si mors aduenit, vitam desiderat, medicũ accersit, & orat submisse nihil omittere

industriæ in medendo.

74. Annorum cuiusque.] *Malim*, cuique

75. Dicere solent.] *In Plauto amator:*

Ego te? quam si intellegam deficere vita, iam ipse
Vitam meam tibi largiar, & de mea ad tuam addam.

Tibullus:

Viue diu mi dulcis anus. proprios ego tecum,
Sit modo fas, annos contribuisse velim.

In Statio:

Pars animæ victura meæ. cui linquere possim
O vtinam, quos dura mihi rapit Atropos, annos.

Populus, acclamatione ad Principem:

De nostris annis tibi Iupiter augeat annos.

76. Sicut iussa.] *Scripti quidam,* missa: *metaphora à Circensibus, vbi currus mittuntur: & statim* decurret, *pro* die curret.

CAP. IX. 77 Potestne.] *Hac ita edidi è meo scripto, vulgo confusa. Sensus è priore pendet. Velis nolis, morti vacandum est. potestne id quisquam istorum, qui sic occupati?*

78. Melius.] *Vellem abesse.*

79. Impendio vitæ.] *Id est, vera vitæ iactura, vanam vitam ornant; ei vtilia & apta colligunt.*

80. Pendet ex.] *Noster 1. epist.* Ita fac, mi Lucili, omnes horas complectere. sic fiet, vt minus ex crastino pendeas, si hodierno manum inieceris. Dum differtur vita, transcurrit.

81. Protinus.] *Statim, iamnunc. Glossæ:* Protinus, *παραχρῆμα, αὐτίκα.*

82. Optima.] *Adde epist. CVIII. vbi de his versibus. paria.*

83. Casuro.] *Meus,* laturo: *alij,* labituro, *vel,* aufuturo. *è quo postremo fecerim* haustuto: *tibi nempe.*

84. Pueriles adhuc.] *Epist.* XXII. Nemo non ita exit è vita, tanquā modo intrauerit: *& adde pluscula.*

85. Cottidie.] *Epist.* I. Quem mihi dabis, qui diem æstimet? qui intelligat cottidie se mori? *vide sequentia.*

CAP. X. 86. Fabianus.] *De quo epist. XL. &c. & alibi.*

87. Cathedrariis.] *Scholasticis. nam cathedra, professorum. Ausonius in Professoribus:*

Et te quem cathedram temere vsurpasse loquuntur: *pluriesque ibi. Sidonius lib. VII.* Vxos illi de Palladiorum stirpe, qui aut litterarum, aut altarium cathedras tenuerunt: *id est, aut Professores aut Episcopi fuere. Significat ergo Seneca, Fabianum re philosophatum, non lingua tantum: vt solent isti à scholis.*

88. Sugillationem.] *Falsa, obscura. Libri vett.* auertendam aciem non probam. Cauillationē enim. *Lego:* auertendam aciem. Non probam cauillationem esse, retundi debere, *&c. vere, & clare.*

89. Ius perdidit.] *Plinius lib. II. cap. VII.* Ne Deum quidem omnia posse, nullumque habere in præterita ius, præterquam obliuionis.

90. Censura sua.] *Recta rationis.*

91. Impotenter.] *Meus,* impudenter euicit.

92. Sacra ac dedic.] *Memoria & Æuo tradita quæ iam finem habet absoluti operis: violari non potest.*

93. Nec eripi.] *Martialis:* Et solum hoc ducas, quod fuit, esse tuum. *Noster de Benefic. III. cap. IV. De Vit. Beat. cap. VI.*

94. Sub iugo.] *Quod è ligno colla boum coërcet, nec respicere patitur.*

95. Quassos.] *Siue potius,* cassos.

96. Nullum videatur.] *Plutarcho, inter ceteros, fine libelli De dictione Ei apud Delphos.*

97. Mundus.] *Cælum.*

CAP. XI. 98. Fata voa.] *Martialis in tales.*

Non omnes fallis, scit te Proserpina canum.
Personam capiti detrahet illa tuo.

99. Stultos se.] *Ideo apud Euripidem Iphigenia conqueritur, in Supplicibus:*

Οἴμοι· τί δὴ βροτοῖσιν οὐκ ἔστιν τόδε,
Νέους δὶς εἶναι, καὶ γέροντας αὖ πάλιν,
Ἀλλ' ἐν δόμοις μὲν ἤν τι μὴ καλῶς ἔχῃ,
Γνώμαισιν ὑστέραισιν ἐξορθούμεθα.
Αἰῶνα δ' οὐκ ἔξεστιν. εἰ δ' ἦμεν νέοι
Δίς, καὶ γέροντες, εἴ τις ἐξαμάρτανεν,
Διπλοῦ βίου λαχόντες, ἐξορθούμεθ' ἄν:

Cur à Deo hoc hominibus haud conceditur,
Bis vt iuuentam, bis senectam ætatem agant?
Namque ecce siquid in domibus haud recte habet,
Sequente cura postea emendes licet;
At vero vitam non licet. quod si senes,
Iuuenesque bis fiamus; id quod sequius
Factum esset, emendare nobis tunc fiet.

100. Delegatur.] *Alteri traditur, aut assignatur. à re nummaria, vbi nomina delegantur.*

101. Fortunæ.] *Nam sapiens consilio, non casu, viuit.*

102. In reditu.] *A pecunia, quæ occupatur, & in fænore est. nihil hic otiosi.*

103. A basilica.] *In quibus iudicia exerceri solita.*

104. Canes.] *Quos custodes & ædituí, sub noctem soluebant, aut & immittebant in morantes. Nam publica priuataque loca etiam canes, adiuncti ianitoribus, tuebantur. Suetonius Vitell. cap. XVI. Seneca De Ira, III. cap. XXXVII. Petronius in Satyrico. Significat igitur, quosdam ita æstuosos, & in caussis deditos, vt vltimi egrederentur, & vix cum claudenda Basilica essent, canesque iam soluti immitterentur.*

105. Sua turba.] *Cum ipsi deducuntur.*

106. In aliena.] *Cum deducunt, vt clientes.*

107. Hasta.] *Cui subiiciebantur, quæ publice veniebant. Etiam vectigalia sic locata. Ouidius IV. de Ponto,*

Aut populi reditus positam componet ad hastam,
Et minui magnæ non sinet vrbis opes.

108. Prætoris.] *Alij* Præconis. *non probo.*

109. Infami.] *Nam inuidiam aut odium eæ venditiones fere habent, addo, quod famam alienam lædunt. Tacitus de Corbulone Prætorio, cura viarum Præfecto* Quod exitiosum multis, in quorum pecuniam atque famam damnationibus & hasta sæuiebat.

110. Suppuraturo.] *Ab vlcere occulto, quod tempore in pus & saniem vertit. Talia hæc lucra, inquit. quia interdum mutatio rerum, & rescinduntur quæ sic gesta. puta si in tyrannide, aut si inique. Alij legunt,* supputatio, *frigide.*

CAP. XII. 111. Anxia subtilit.] *Ad diiudicandum, germanane essent, an adulterina. Plinius eapsa voce, lib. XXXIV. cap. II.* At mihi maior pars elegantiorum simulare eam scientiam videtur *(dignoscendi Corinthia)* ad segregandos se à ceteris, magis quam intelligere aliquid subtilius.

112. Ceromate.] *Loco gymnasii, vbi se vnguento eo linebant. Plinius:* Palæstras athletarum imaginibus, & ceromata sua exornant. *Hieronymus:* Bonem mittere ad ceroma. *Porro de* Pueris, *quod adiungit: capio ephebos, more Graeco, certantes luctantesque. Talem* Glauciam Melioris *describit Statius,* II. Silu.

113. Vinctorum.] *In ergastulis. sed mirabor, si ea diligentia & discretio ætatum colorumque ibi obseruata. Nisi quis velit pro locis, quo mittendi, item pro opere cui admouendi, sic disparatos à domino fuisse qui alij alibi aptiores. famuores, diuturniores. Puto tamen magis,* vietorum, *hic scribendum: & libri sane,* victorum *fere habent. Itaque litterula mutetur.* Vietus, *est μαραςμώδης: iocose & contemptim pro* Exoleto. *Sane ita est. diuites isti occupati, vt exoletos suos disponerent, & per ætates coloresque ordinarent.*

114. In ætatum.] *Ita meus liber palam. De re, Tacitus* XV. *Annal.* Decora seruitia, & pari ætate habebat *Ammianus* XIV. Postrema multitudo spadonum, à senibus in pueros desinens. *Vides per ætatum gradus distingui. quod idem doceat Lucan.* X.

Tunc famulæ numerus turbæ, populusque minister.
Discolor hos sanguis, alios distinxerat ætas:
Hæc Libycos, pars iam flauos gerit altera crines.

Ipse Seneca epist XCV. Agmina exoletorum, per colores nationesque distincta.

115. Nouissimos.] *An* notissimos? *an* nouitios? *Sed hæc mihi suspecta. si vulgatum tenes,* poscit *legam: id est, postremos istos aduocat, & se oblectat. Pasci tamen & saginari athletæ solent, scio: sed sententiola tota caliginosa est, nec instituto apta.*

116. Decerpitur.] *Volsellis.*

117. In consilium.] *Iocose, iudiciali verbo. Iuuenalis, de fœmina capillos disponente:*

Est in consilio materna, admotaque lanis,
Emerita quæ cessat acu sententia prima
Huius erit, post hanc ætate atque arte minores
Censebunt.

118. In frontem.] *Nempe si deficit, vt ait, & caluaster esse incipit. Alijs placet, formæ caussa factum. vt in Horatio:*

Insignem tenui fronte Lycorida:

Et fœminæ sic volebant, nescio an viri.

119. Tamquam virum.] *Quos cultus neglectus decet. Notat & obiter mollitiem. In tota re similia vide apud Musonium, in Stobai Serm.* VI.

120. Ex iuba.] *Anulis pendulis, cincinnisque, instar iubæ. Seneca epist.* VLt. Quid capillum ingenti diligentia comis? in quolibet equo densior iactabitur iuba,

121. In anulos.] *Martialis:*

Vnus de toto peccauerat orbe comarum
Anulus, incerta non bene fixus acu.

Iuuenalis:

—— pectitque comas, & voluit in orbem.

Fœminarum erat, sed & molles isti vsurpabant. Artemidorus II. *Onirocr. cap.* VI. *πλέκεσθαι δὲ, γυναιξὶ μὲν συμφέρει καὶ ἀνδρῶν τοῖς ἔθος ἔχουσι:* Capillos videri in somnio flecti in orbem, solis fœminis conducit, & virorum iis qui assuerunt. *Fabius lib.* I. Velli & comam in gradus frangere, quamlibet hæc inuaserint ciuitatem, non erit consuetudo. *Idem* XII. Ne intonsum caput, non in gradus atque anulos comptum. *De hac plicatura, adi Martianum Capellam lib.* IV. *initio.*

122. Sonant.] *At digiti in ea mensione vix sonant: igitur fortasse,* sunt.

123. Argentum.] *Mensæ ministerium, in abaco siue Delfica disponant.*

124. Succingant.] *Horatius:*

Præcincti vt recte pueri comptique ministrent.

Homerus, de Eumæo:

Ὣς εἰπὼν, ζωςῆρι θοῶς συνέεργε χιτῶνα.

125. Aper à coco.] *An in tempore assus, & in ἀκμῇ sua ac vigore. Alij libri,* à coco cæsus exeat: *quod in*

Senec.

terpretatus sum Poliorceticon lib. IIII. *Dialog.* I. *Editum tamen magis nunc probo, & teneo? quia meliores sic libri.*

126. Signo dato.] *Astructore, vel Domino. Noster in Epist.* XCV. Traoseo ministratorum turbam, per qoos, signo dato, ad auferandam cœnam discurritur. *Trimalcio ille Petronianus* symphonia signum *hoc dari curabat.*

127. Glabri.] *Paullo ante* Exoleti: *& vides* Vietos *istos, vt supra dixi in ministerijs fere fuisse.*

128. Quanta arte.] *Epist.* XLVII. Alius pretiosas aues scindit, pectus & clunes, certis ductibus circũferens eruditã manũ, in frusta excutit. *De vita beat. cap.* XVII. Et est aliquis scindendi obsonij magister.

129. Sputa deterg.] *Vide epist.* XLVII.

130. Succellus.] *An* secessus? *non in publico solum ambitiosi & in pompam compositi sunt, sed domi & interiore vita.*

131. Natare.] *Meus* pernoctare? *alij*, noctare. *ex quo Pincianus*, vectare. *Atqui iam præiuit de Gestatione: nescio igitur an*, vnctare, *pro vngere. Vulgatam explices*, natare *in piscina.*

132. Iam sedeo?] *Simile, quod in Stobæi Serm.* XXIX. *legitur, etsi ab alia caussa.* Νικίας δὲ οὕτως ἦν φιλόπονος, ὥστε πολλάκις ἐρωτᾶν τοὺς οἰκέτας, εἰ λέλουκε, καὶ εἰ ἠρίστηκεν; Nicias autem ita in labore deditus, vt sæpe seruos interrogaret an lauisset? an pransus esset?

133. Arguere.] *Meus voce auget*, arguere minime possimus: *an*, mimice?

134. Esse aliquem.] *Recte, & indignanter. meus tamen*, putas esse. *ex quo vellem*, Pudor! esse aliqoem.

CAP. XIII. 135. Latrunculi.] *Vide De Tranquill. cap.* XIV. *Epist.* CXVII.

136. Excoquendi] *De Tranquill. cap* III. Quidam sole, & exercitatione corporis diem docunt. *Insolabant se, & vngebant, & per plurimum sæpe diem. Persij Scholiastes, ad illud* -- assiduo curata cuticula sole. Curata scilicet à chromatiariis. nam chromatiarij dicũtur colorarij, qui toto die in arena vel in sole.

137. Inutilium.] *Vtinam ne hodie! sed illud oraculum sedeat:*

Ὁ χρήσιμ' εἰδὼς, οὐχ ὁ πόλλ' εἰδὼς, σοφός·

Qui fructuosa, non qui multa scit, sapit.

138. Remigum.] *Non enim expressit Homerus, sed per argumenta captabant: vt quod Alcinous eidem Vlyssi nauem dedit, & in ea* LII. *viros: & quæ talia notabant.*

139. Prior scripta.] *Eustathius:* Ἐζήτησαν ἄλλοι περὶ ἀκριβείας, ἐὰν ἡ Ἰλιὰς τῆς Ὀδυσσείας πρωτεύουσα, ἢ καὶ ἀνάπαλιν: Quæsiuerunt curiose alij, an prior Vlyssæa Ilias scripta esset, an contra. *Caussa dubitandi, quia multa in Iliade, quæ intellegi sine Vlyssæa non possunt; & quasi ibi dicta omittit. Nugæ. Mente deformauerat totum opus vir diuinus: ideo alia alibi dicit, aut differt.*

140. Eiusdem auct.] *Quis ille qui dubitat? non legi, & fatuus qui fecit. Hoc tantum, plagij accusatum eum à quibusdam, quasi mulier quædam* Phantasia *nomine, scripsisset hos libros, & in templo Vulcani deposuisset, apud Memphi Homerum venientem in Ægyptum repperisse, abstulisse, vindicasse. O vanissimam vanitatem!*

141. Non doctior] *Scite hoc Aristippus*: Sicut non qui plurimum comedunt aut exercentur, melius valẽt his qui necessaria adsumunt: sic non qui plurima, sed qui vtilia legerunt habendi sunt eruditi.

142. Romanos.] *Tiberio, vel inter primos, auctor Suetonius cap.* LXX. Maxime curauit notitiã historiæ fabularis, vsque ad ineptias & derisom Nam & Grammaticos eiusmodi fere quæstionibus experiebatur: Quæ mater Hecubæ? quod Achilli nomẽ inter virgines fuisset? quid Sirenes cãtare sint solitæ.

143. Superuacua.] *Et quæ scire tantum, eo vt scias, pertinet: vt ait noster alibi.*

144. Primus Duillius.] *In lapide, ab illo auo*: Rem nauebous marid consol primus gessit. *Tamen ante eum C. Mænius classe, vel classicula, Antiates vicit: & inde Rostra illa in foro. Florus* I. *cap.* XI.

145. Elephantos] *Plinium vide* VIII. *cap.* VI. *Florum* I. *cap.* XVIII.

146 Caudex.] *Suetonius Tib. cap.* II *Polybius* I. *qui nauibus Locrensium, Tarentinorum, Neapolitanorum vsum scribit, ad traiectum. Auctor de viris illustribus*: App Claudius Caudex Cæci frater fuit. primo, ad explorandos hostes, fretum piscatoria naue traiecit. *Et ab ea naui ego dictum malim, quam quod iusserit conscendere naues, vt noster. Nam minores illas, sic appellant. Ausonius:*

Nauita caudiceo fluitans super æquora lembo.

Nonius: Codicarias naues etiamnunc consuetodo appellat, eo qood (*lego* eas. qoæ) in fluminibus sint vsui, *Sallustius* IV. *Hist.* Contendit ad flumen Eufratem. & quanqoam ad id naues codicariæ, occulte per hiemem fabricatæ aderant. *Adde in ea voce Festum.* Caudicarij. *sunt ipsi nautæ qui Tiberi annonam subuehunt. Cod. Theodos. l.* I. De canone frumentario vrbis Romæ. *l.* IX. *De Suarijs. Inscriptio vetus, in Smetio fol.* LXX MENSOREXSPORTVENSES, QVIBVS VETVS FVIT CVM CAVDICARIIS DIVTVRNVMQVE CERTAMEN.

147. Quia plurium.] *Ex Varrone, apud Nonium.* Quod antiqui plures tabulas coniunctas, Codices dicebant: à quo in Tiberi naues Codicarias appellamus.

148. Nonc quoque quæ.] *Malim transponi leniter*: nũc quoque ex antiqua cõsoetudine, quæ per Tib.

149 Coruinus.] *Frr. t. habuit cognomen* Maximi. *Fasti Capitolini*: M. Valerius, M. F. M. N. Maximus, qui in hoc honore Messalla appellatos est *Id factum anno V.* CDXC. *Macrobius* I *Satur.* Valerius Maximus, postquam Messanam vrbem nobilissimam Siciliæ cepit, Messalla cognominatus est.

150. Primus ex.] *Bene additum, ex ea familia: nam ex alijs, ante eum adepti hunc honorem. vt Marcus Coriolanus, Sergius Fidenas.*

151. Leones solutos.] *Rem satis notabilem, miror non notatam alijs esse. At Liuij in hac parte scripta desiderantur: Plinius silet. qui hoc dumtaxat*, L. Sullam centom iubatorum leonum pugnam, primum omnium, in Prætura dedisse. *Caute lege, nec ad numerum solum, sed ad tales, id est iubatos adstringe: alioqui assertio lababit. Sed nihil ipse aut alij de* solutis: *id est, qui cathenis aut vinclis non alligarentur, & pleno impetu ac robore vti possent. Obserua, siquis res Venationis Romanæ.*

152. Duodeuigioti.] *Plinius*: Pompeij quoque altero Consulatu, dedicatione templi Veneris Victricis,

ctricis, pugnauere in Circo xx. aut vt quidam tradunt xiix elephāti Gætuli ex aduerso iaculātibus.

153. Noxiis.] *Ita vulgo fiebat, & Seneca non nimis intentus scripsit. At Plinius iam dixit*, Gætulos *cum iis commixtos: quos nox damnatos non opinor.*

CAP. XIV. 154. Sub alio.] *Ergo non de Getulis cum Plinio & re gesta, censet: sed, vt dixi, populariter scripsit.*

155. Centum & xx.] *Ita & Liuii epitoma* XIX. *At Orosius, Eutropius, Florus, variant in numero; tamen accedunt. Plinius vniuerse effert:* L. Metellus, qui plurimos (*ita lege*) elephantos primo bello Punico duxit in triumpho. *Sidonius, Panegyrico ad Anthemium*, elephanta frequentem *pariter dixit, sed non adnumerauit.*

156. Sullam vltimum.] *Assertio falsa, nisi* Romanos *intellegit in libertate: quomodo* Cassius & Brutus, vltimi Romanorum, *alias dicti. Nam certe post eum Iulius & Augustus Cæsares: qua de re ad Annalem* XII. *Taciti scripsi. Ipsum ibi Tacitum vide, vide, & Vopiscum in Aureliano.*

157. Italico agro.] *Miror. & quæ ratio est?*

158. Auentinum.] *De tota re, adi Agellium libro* XIII. *cap.* XIV.

159. Esse.] *Ego hoc interrogatione acuam.*

160. Ad præstationem.] *Id est, vt ipsi scripti dictique periculum suscipiant: & nisi ita sit, luant.*

161. Nobis vitam.] *Velim*, vtam.

162. Nulli nobis læc.] *Omnia tempora, omnis orbis, patet & reclusus est. O rem pulchram, ô magnam si quis considerat!*

163. Disputare.] *Nam hoc eius proprium, & semper ille διαλογιστὴς & inquisitor.*

164. Dubitare.] *Quod Academiæ proprium, quæ varie deinde secta.*

165. Quiescere.] *Qui finis Epicuro, vacare perturbationibus, & in tranquillo esse.*

166. Naturam.] *Hanc corruptam & effrenem. Alioqui finis, iuxta Stoicos, viuere secundum naturam.*

167. Excedere.] *Ita videbantur; sed recta interpretatione, vt Diogenes aiebat*, μιμεῖσθαι τοὺς χοροδιδασκάλους· καὶ γὰρ ἐκείνους ὑπὲρ τὸν τόνον ἐνδιδόναι, ἕνεκα τοῦ τοὺς λοιποὺς ἅψασθαι τοῦ προσήκοντος τόνου: imitari magistros chori. nam & illos aliquid super tonum excedere, vt alij ad iustum & consonum eum accedant: *Laërtius.*

168. In consortium.] *Id est, cum Natura illa æterna, & rerum parente, omnia præterita, & præsentia videre, ac nosse. Natura autem illa Deus.*

169. Pariter.] *Meus*, patiatur.

170. Meritoriam.] *Quæ aliquid meretur, aut exspectat. Non enim gratuita est. Ita* meritoria vehicula, equi, cubicula.

171. Immensa.] *Spectat ad magnitudinem Romæ, satis à me alibi assertam.*

172. Somnum suum.] *Iuuenalis.*

—— habet Trebius, propter quod rumpere somnum
Debeat, & ligulas dimittere, sollicitus ne
Tota salutatrix iam turba peregerit orbem.

173. Exspectent.] Donec Bithyno libeat vigilare tyranno.

174. Insusurratum.] *A nomenclatoribus, qui ideo* Farctores *dicti* (*ait Festus*) quod clam velut infarcirent nomina salutatorum in aurem.

175. Veris officiis.] *Vere officiosos esse, & vtiliter alios colere.*

176. Mori nemo.] *Tibi ô Seneca factum. Cole Neronem tuum, forma, doce: quo præmio? mortis.*

177. Amicitia capitalis.] *Vt in Seiano, ac talibus: quos coluisse, fraudi fuit.*

178. Sumptuosa.] *Nam munera & ipsis dabant, suis illis patronis siue, vt appellabant, regibus (in Natali, in Opere nouo, in Nuptijs, aliaque occasione: & item seruis eorum admissionalibus, aut qui ad limen. Iuuenalis:*

—— quid das, vt Cossum aliquando salutes?

Idem: —— præstare tributa clientes
Cogimur, & cultis augere peculia seruis.

CAP. XV. 179. In nostra potest.] *Arrianus* I. *Dissertat. cap.* XII. Me miserum! patrem habeo talē, & matrem. Quid ergo? tibi nascituro potestasne data eligendi, & dicendi: Iste cum ista, istac hora congrediatur, vt ego nascar? non est data.

180. Sorte nobis.] *Ita est, sed tamen offendit repetitio, & præcessit*, quos sortiremur: *ac possint tres ea voculæ abesse.*

181. Nasci.] *Animis sortiri parentes, quos libet.*

182. Familiæ.] *Cicero* III. *De Orat.* A Socrate proseminatæ sunt quasi familiæ, dissentientes inter se, & multum disiunctæ. *Idem* II. *De Diuinat.* Peripateticorum familia? *id est, secta, & doctrina.*

183. Decretis.] *De aliquo honorando.*

184. Iussit.] *Aliena ambitio iussit, & nobis adblandiens. sciuit, & hoc fieri.*

185. Et mouet ocius.] *Ex librorum vestigijs, hic vacillantium, legas:* At manet otium, quod consecrauit sapientia: ei nocere non potest. *Siue etiam:* & mouet. At iis quos consecrauit sapientia, noceri non potest.

186. In vicino.] *Velleius Paterculus:* Præsentia inuidia, præterita veneratione prosequimur: & his nos obrui, illis instrui credimus.

CAP. XVI. 187. Mortem inuocant.] *Democritus?* Ἀνοήμονες τὸ ζῆν στυγέοντες, ζῆν ἐθέλουσι δείματι ἀΐδεω: Stulti, vitam odientes, viuere cupiunt mortis metu.

188. Quia timent.] *Idem sapiens:* Ἄνθρωποι τὸν θάνατον φεύγοντες, διώκουσιν: Homines mortem fugientes, appetunt.

189. Constitutum.] *Dies tempusue statutum, & dictum. Varro de R. R.* II. Cum alius conuiciatus esset,

Senec.

qui tam sero venisset ad constitutum.

190. Duplicasse.] *Passim poëta,* triplicasse: *ut ideo tamen hic rescribam. Nam alij alter. ut Diuus Hieronymus*: Duas noctes Iupiter copulauit, vt magnæ fortitudinis Hercules nasceretur. *Statius IV. Silu.*

O bona nox, iunctaque vtinam Tyrinthia Luna!

191. Dare morbo.] *Vitio, affectui: Stoico sermone. Inde Sani, & Insani.*

192. Diuinitatis.] *Nam vt Ion ille apud Euripidem, Phœbi libidines accusans:*

—— ἀλλ' ἀνθρώπους κακῶς
λέγειν δίκαιον, εἰ τὰ τῶν θεῶν κακὰ
μιμούμεθ' ἀλλὰ τοὺς διδάξαντας τάδε:
—— hominibus haud nunc amplius
Fas est male loqui aut carpere, ipsi cum Deum
Imitamur acta; sed Deos, hæc qui docent.

Seneca De Vit. beat. cap. XXVI. Quibus nihil aliud actum est, quam vt pudor hominibus peccandi demeretur, si tales deos credidissent.

193. Lucis metu.] *Dum trepide ea fruuntur, cogitatione venturæ mox lucis.*

194. Mensuram.] *Herodotus VII. connumeratos ita ait, ut* decem millia simul in vnum locum venirent iisque sepem circumdarent vmbilico tenus; tum iterum alia dena, & sic de inceps. *De Xerxe sunt ista.*

CAP. XVII. 195. Maxima quæque.] *Æschylus, in Septem ad Thebas*: φεύγουσα δ' ὠκέως φέρει ἀνδρῶν ἀλφηστῶν ὄλβον ἄγαν παχυνθέντ': Cito casum minatur & affert virorum felicium fortuna nimis pinguis.

196. Accusandi.] *Communius esset,* actitandi.

197. Caliga.] *Desiit gregarius miles esse.*

198. Maturus.] *Annos natus* XXIV.

199. Sui consulatus.] *Duos gessit. vide Fastos.*

200. Sponsor.] *Nam diffidebant L. Scipioni, nec temere ei Consuli bellum Antiochi credebant. Ipse intercessit, & legatum se fratri iturum promisit. Ita quasi de successu spopondit.*

201. Cum Ioue.] *Ex Valerio interpretare, lib. IV. cap. I.* Voluerunt illi (*Africano*) statuas in comitio, in rostris, in curia, in ipsa denique Iouis opt. max. cella ponere; voluerunt imaginem eius, triūphali ornatu indutam, puluinaribus Capitolinis applicare; voluerunt continuum Consulatum. quorū nullom sibi neque plebiscito dari neque S^c^to decerni patiendo, pæne tantum in honoribus recusandis gessit, quantum in emerendis. *Adde eumdem* VIII. *cap. XV.*

202. Ciuiles.] *Tribunitia, & in toga. Ista autem accusationes, ob pecuniam Asiaticam non ex fide (ita aiebant) administratam.*

203. Exsilij.] *Quod Linterni egit, ibi mortuus. Seneca, epist.* LXXXVI. *Liuius* XXXVIII. *diffuse. Valerius* V. *cap.* III.

204. Intercluditur.] *Meus,* vitæ: *bene, si distinguis*: per occupationes vitæ, otium numquam agetur.

CAP. XVIII. 205. Non pro ætatis.] *Id est, plus diutinisque iactatus, quam ætas tua ferre videbatur. Apparet iuuenem, aut certe viridem ad hoc munus venisse: ut & mox,* Maior pars ætatis, certe melior reip. data sit. *Et cap. seq.* Nunc dum calet sanguis.

206. In te conuert.] *Fidem eius obiter laudat, & quod inimicitias aut odia, vsu i publico susceperit, licitum vitare.*

207. Melior.] *Viridis & integra.*

208. Orbis terrarum.] *Omnino præfectus annonæ fuit, nec audio qui Vectigalibus præponunt. Nam diu in isto munere fuit: in illo, non potuit. Quod autem ait* orbis terrarum: *quid miri? nam & si ex Africa & Ægypto plurimum: tamen & è prouincijs alijs aduehebatur, decumarum titulo, aut interdum emptionis.*

209. Odium vitare.] *Sine quia arduum tot millibus hominum satisfacere. his dare, his negare; hos admittere ad tesseras in locum mortuorum, hos repellere: siue vniuersè odiosa res, cum ventre agere nunc non satis, nec tempore, non bonum frumentum metiri? ut sunt interpretantes.*

210. Honorifico quidem.] *Sed mutauit postea. Boetius in consol. lib.* III. Siquis quondam populi curasset annonam, magnus habebatur: nunc ea Præfectura quid adiectius? *Nec mirum, quia nec talis distributio: longe aberat. At olim, secundus ille à præfecto vrbis.*

211. Frumenti.] *Vett. voce addita,* bene committetentur: *at meus,* vere, *ex quo ego,* viro *vellem.*

212. Cum ventre.] *Homerus Odyss. ρ. vers.* CCLXXXVI.

Γαστέρα δ' οὔπως ἔστιν ἀποκρύψαι μεμαυῖαν
Οὐλομένην, ἣ πολλὰ κακ' ἀνθρώποισι δίδωσι:
Ventrem fallere non fas, aut differre latrantem,
Exitiosum, qui mala dat mortalibus ægris.

Et plura, quæ addit.

213. Decedebat.] *Libri* dicebat: *sed puto Pincianum optime sic correxisse. Notum enim odium eius in vniuersum populum, voce ea palam testatum*: Vtinam vnam ceruicem haberetis!

214. Superesse.] *Legendum,* superessent.

215. Pontes.] *Inter puteolos & Baulas, stupendo opere, maria consternens. Dio videatur, & Suetonius Calig. c.* XIX.

216. Nauibus.] *Et eas quoque trabis & tenet, quæ frumentum adferrent.*

217. Ludit.] *An* illudit.

218. Vltimum malorum.] *Homerus Od. μ.*

Πάντες μὲν στυγεροὶ θάνατοι δειλοῖσι βροτοῖσι,
Λιμῷ δ' οἴκτιστον θανέειν καὶ πότμον ἐπισπεῖν:
Dura quidem miseris mors est mortalibus omnis:
Sed periisse fame, res vna miserrima longe.

Liuius

Liuius xxi. Licuit ad Erycem clausos vltimo supplicio humanorum, fame interficere.

219. Superbi regis.] *Xerxis. Alia caussa in Suetonio.*

220. Habuerunt illi.] *Et Præfectus, & Curatores alij. Sed nonne ipse Paullinus tunc erat? opinor. nam multos annos gessisse, indicamus. Tamen non ad ipsum dirigit, quia plures inclusit.*

221. Saxa, ignes.] *Vt in seditione solet. Virgilius:* Iamque faces & saxa volant. *Ergo* ignes, *hic faces. Possunt & trahi ad ignes, quos domibus immabantur eorum, quos petebant.*

222. Caium except.] *Alij*, gladium. *Illud firmes & explices è* III. *de Ira, cap.* XIX. Torserat fidiculis, eculeo, igne, vultu suo. *Quasi Caij vultus & ira super omnia tormenta, aut tela.*

CAP. XIX. 223. Fraude.] *Ne quid minus.*

224. Neglegentia.] *Ne corruptum.*

225. Horrea.] *Publica, quæ per singulas regiones vrbis (ab Augusto, opinor) structa huic fini erant, sanè multa. Circiter* CCCVI. *credo P. victorem, descriptione vrbis, adnumerasse.*

226. Quæ natura.] *Mens & alij prisci,* quæ materia sit dei. *Dei, nempe totius mundi, ex Stoicorum scito. Illi definiunt Deum,* σῶμα νοερὸν, καὶ νοῦν ἐν ὕλῃ: Corpus intellegens, & mentem in materia. *Plura alibi de hac sententia: sed hic igitur vult quæri, de materia cui hæc Mens immixta.*

227. Voluntas.] *Semper bona. At meus aliique libri,* voluptas. *Nempe delectatur ipse se, & opere suo.*

228. Condicio.] *Ionis vnius æterna, ceteri* ἐκπυρώσει *pereunt: Stoicis dico.*

229. Forma.] *Iisdem, rotunda. Epist,* CXIII. *& in Menippea, de Claudio.*

230. Vbi nos] *Vide epist.* LXIV. *in fine.*

231. Cursibus.] *Meus, & plures:* ciuibus. *Fuerit,* vicibus: *& ad Solem Lunamque, sed & planetas, refert.*

232. Res omnium lib.] *Plinius Panegyrico:* Neque enim vt alia subiectis, ita amor imperatur: neque est vllus affectus tam erectus & liber, & dominationis impatiens, quique magis vices exigat.

233. Prætextam.] *Magistratum iteratum.*

234. Numeretur.] *Vt Consules ordinarij fiant. De Ira* III. *cap* XXX.

235. In titulum.] *Vno fincto, vt sepulchro honores inscriberentur. Ita enim sollenne poëta:*

—titulo res digna sepulchri.

CAP. XX. 236. Diu tractus.] *Longa eius vita. diu sperauit, tandem compos.*

237. Turannius.] *Fuit hoc nomine Præfectus annonæ sub Tiberio & Augusto: sed is non potest esse. quare? quia ipse Paullinus tamdiu hoc munus habuerat: quod non potuit, si sub Caligula iam ille. Deinde Seneca ait,* vacationē Procurationis accepisse. *ergo potius Procurator aut Rationalis Principis fuit.*

238. A quinquagesimo.] *Veteri iure, vacabant post id tempus. Nos in Militia, lib.* I.

239. A sexagesimo] *An* sexagesimoquinto? *Ita Seneca patre legitur Contron. vltima, libri primi.* Et mihi *maturè nimis mitti Senator videatur, in auo, quod Prudentiæ maximè factum.*

240. Rapiuntur.] *Trahuntur, prensantur.*

241. Operum.] *Quæ patriæ, & memoriæ suæ dicant.*

242. Munera.] *Gladiatorios & funebres ludos. Ego in Saturnal.*

243. Ad faces.] *Apparet pueros, & acerba funera, ad faces elata, sed cereis immixtis. Ita noster De Tranquill. cap.* XI. *& in Epist.* CXXII. *Imo nec ij combusti, sed conditi. Iuuenalis:*

—terra clauditur infans,
Et minor igne rogi.

Plinius: hominem, priusquam edito dente, non cremari. *Plutarchus, Epistola solatoria ad vxorem:* τοῖς γὰρ νηπίοις ἀποθανοῦσιν οὔτε χοὰς ἐπιφέρουσιν, οὔτ' ἄλλα δρῶσιν περὶ αὐτὰ, οἷα εἰκὸς περὶ θανόντων ποιεῖν: Pueris defunctis neque inferias dant, neque alia sollennia vsurpant, quæ in mortuis recepta.

MVRETVS.

PAullinus, *ad quem liber hic scriptus est, socer, vt puto, Senecæ fuit.* Cap. I.

Maximi medicorum.] *Locus Hippocratis notus est, è principio definitionum:* Ὁ βίος βραχὺς, ἡ δὲ τέχνη μακρά.

Inde Aristoteli.] *Querela hæc in libris Aristotelis non extat. Theophrastum hac ipsa de re conquestum esse morientem, narrat Cicero libro tertio Tusculanarum.*

Apud maximum poetarum.] *Quis tandem iste est maximus poetarum? Libri veteres partim habent,* apud maximum poëtam, *partim,* apud Axium poëtam. *Legendum fortasse sit,* apud Attium poëtam. *aut simpliciter* apud Attium *vt illud* poëtam *addiderit aliquis, qui declarare vellet, quis fuisset Attius.* II.

Dicere solent eis quos valdissime diligunt.] *Sic habent veteres libri mei.* valdissime *inquam, non* validissime. *De hoc autem antiquo genere blandiendi scripsi quædam capite primo libri noni Variarum lectionum.* VIII.

Quam si fata vna decipiant.] *Eleganter Martialis in eum qui capillum sibi tingebat, vt minus senex videretur:* XI.

Non omnes fallis. Scit te Proserpina canum.
Personam capiti detrahet illa tuo.

Qui vicorum suorum greges metatur, & colonorum paria deducit.] *Fœde contaminatus locus, quem ope libri Scilensis ita restitui:* Qui vinctorum suorum greges in ætatum & colorum varia diducit. *neque meo quidem animo, verius aut rectius quidquam excogitari potest.* XII.

Discendis canticis operati sunt.] *id est, occupati. Lucretius:*

Et quibus in rebus consuerunt esse operati. *Horatius:*
In cute curanda plus æquo operata iuuentus.

Quin operose nihil agāt, qui in litterarum inutilium studiis detinentur.] *Locus summa animaduersione dignus. Nam nostra quoque ætas eodem, aut etiam grauiore morbo laborat. Multi sunt, qui quo naso, quibus oculis hic* XIII.

an ille ex veteribus fuerit, quomodo vestitus, nudis pedibus an calceatis incesserit. Marco an Manio ei nomen fuerit, vbi habitauerit, diligentius ac sollicitius quærant, quam quid ij qui magnam sapientiæ opinionem habuerunt, de virtute atque officio senserint, quam optimam reip. formam indicarint, quod iter ad sapientiam maxime compendiarium censuerint. Ita in superuacanea curiosi, ad profutura negligentes sumus. Ego autem existimo, quæ in studiis nimiam diligentiam, si male collocetur, ac nimiam negligentiam nocere. Videant, obsecro, quanto leuiora atque inaniora sint ea, in quibus multi liberalis doctrinæ magnam partem positam esse contendunt, ijs quæ hoc Seneca meritissimo irridet.

XV. Quominus quantum plurimum ceperis, haurias.] *Libri veteres partim* ceperis, *partim* cupieris. *Neutrum damno. Sed capere est* χωρεῖν *quod huic loco accommodatius videtur. Itaque* ceperis *malo.*

XX. Tyrannus fuit exactæ diligentiæ senex:] *Hic tyrannus in alienum locum, non inusitata tyrãnis consuetudine, inuaserat. In libro Siculo est* Tyrannius: *quod, non dubito, quin verum sit. Sed quod hic de Turannio dicitur, simile quiddam, me puero, narrabatur de mercatore quodam Parisiensi, ceteroqui viro bono, sed qui tota vita nihil vnquam vacui temporis à litibus forensibus habuisset: etiamque tunc capularis senex fora omnia quotidie peruagaretur. Quod cũ ad Franciscum primum Galliarum regem, elegantissimi hominem ingenij, perlatum esset, quietis se aliquid misero homini confecturum, & cum omnibus, tum qui quid ab ipso peterent, tum à quibus ipse peteret, bonis & æquis condicionibus transacturum recepit. At infelix senex ad regem accurrit, prouolutusque ad illius genua, supplex orat, vt sibi vna saltem ac altera lis, in qua se exerceret, relinqueretur: vitam sibi, adempta illa exercitatione, iniucundam & insuauem fore. Risit rex: & homini qui quiescere nisi inquietus non posset, lites suas, vbi se arbitratu suo defatigaret, reliquit.*

PINCIANVS.

CAP. I. Aiunt animalibus tantum indulsisse.] *Exemplar Facundi & Primitiui.* Illam scilicet iam animalibus tantum indulsisse.

II. Quibusdam nihil in quo cursum dirigant, placet.] *Præpositio* in *delenda, ex vetere lectione.*

Exigua pars est vita qua nos viuimus.] *Verbum* nos *non habetur in eadem. Legendum reor,* Exigua pars est vitæ quam viuimus.

Vrgentes circumstant vitia.] Surgentes, *non* Vrgentes, *Exemplar Facundi & Primitiui,* Vrgentia, *Exemplar Franciscanum.*

Et emersos & in cupiditate infixos premunt.] Cupiditatibus, *non* cupiditate, *vetus lectio. Legendum autem reor,* sed mersos & in cupiditatibus infixos premunt.

Ille iudicat.] *Exemplar Franciscanum,* Ille iudicat, nec se sibi vendicat.

Hic illius cultor est. Ille illius, suus nemo est.] *Codex Facundi & Primitiui,* Ille istius cultor est, iste illius, suus nemo.

Quod ipsis adire volentibus non vacuerit,] *Vetus lectio,* quod ipsos adire volentibus non vacauerint.

III. Quoniam quidem cum illa faceres.] *Exemplar Facundi & Primitiui,* quæ quidem cum ipse faceres.

In vitam suam incedere alios sinunt. Imo vero ipsi etiam possessores eius futuros inducũt.] *Exemplar idem longe aliter,* & in aliorum cædem suæque vitæ dispendium properant. *vt vehementer mirandum sit, vnde tanta in exemplaribus diuersitas oriatur.*

Quantum respu.] *Quidam codices, non* respu. *legunt, sed* rex. *Alij* reus.

Qui tibi vsus tui fuerit.] *Exemplar scholarum Salmant.* Quando tibi vsus tui fuerit, *adstipulante etiam codice Facundi & Primitiui.*

IV. Ad reliquias vitæ reseruare.] *Lege,* reliquias vitæ tibi reseruare, *ex vetere lectione.*

Ad quinquagesimum annum differre sana cõsilia, & inde velle vitam inchoare in quod pauci perduxerunt.] *Corrige ex eadem,* in quinquagesimum & sexagesimum annum diferre sana consilia, & inde velle vitam inchoare quo pauci perduxerunt.

In te ipsa fortuna ruit.] *Scribendum puto,* in se ipsam fortuna ruit, *vt illud* in se magna ruunt.

V. Hic labores suos etiam si falso, dulci tamen oblectabar solatio.] *Scribe* hoc, *non* hic, *ex vetere lectione.*

Vt quanquam rerum lætitia moratur adhuc.] *Emendandum reor,* vt quum rerum lætitia moretur adhuc. *& statim ante* perduxit, *non* prouexir, *habet exemplar Facundi & Primitiui.*

Iam infractam ætatem territabant:] *Aliter idem exemplar,* iam fractam ætatem irritabant.

Partes semper aliquæ rumpebantur.] *Quidam codices,* corrumpebantur *agnoscunt, non* rumpebantur.

Qui voti compotes tacere facere poterat.] *Verbum* tacere *superuacaneum est, ex vetere lectione.*

Et illam pereuntem tenet.] *Eadem,* & illam pessum euntem tenet.

VI. Nec iam liberum erat inchoatas relinquere.] *Deest Verbum* semel, *vt sit,* nec iam liberum erat semel inchoatas relinquere, *ex eadem.*

Et gratiam suam interponere.] *Lege,* & gratiam suam foro interponere, *ex eadem.*

Tam efficacirer.] *Deest hic quoque verbum* quidem, *ex eadem.* Tam efficaciter quidem.

Tam festinaram audaciam.] *Maior scriptorum codicum pars,* tam præcocem audaciam. *Exemplar Facundi & Primitiui,* tam festinam audaciam.

An mors voluntaria esset in illo, an tempestiua.] *Emenda,* an mors voluntaria esset nullo, an tempestiua, *ex Exemplari Facundi & Primitiui.*

Verum testimonium dixerunt.] *Adijce his verbis, ex omni vetere lectione.* perosi omnem actum annorum suorum.

Nostra mehercule vita.] Vestra *legendum esse, non* Nostra, *verba quæ infra mox sequuntur, ostendunt, adstipulante etiam vetere lectione.*

Ista omnia nullum non seculum deuorabunt.] *Corrige,* Ista vitia nullum non, *&c. ex eadem.*

Quamuis

Quamuis natura currit, ratio dilatat, cito nos effugiat necesse est.] Eadem, quod quamuis natura currit, ratio dilatat, cito vos effugiat necesse.

Vel bellatores.] Exemplaria Franciscanũ & Facundi ac Primitiui, vel odia exercentes iniusta vel bella.

Inhonesta labes est.] Tabes, non labes, correctiores codices.

Quandiu colant.] Exemplar Pincianum & Facundi au Primitiui, qoandiu colant, quamdiu colantur.

Quæ iam ipsa officia sunt.] Officiosa, non officia, codices Pinciani Facundi & Primitiui.

Viuere in tota vita discendum est. Quod magis mirandũ est in tota vita discẽdum est mori.] scripta lectio, viuere tota vita discendũ est, & quod magis fortasse miraberis, tota vita discendum est mori. VII.

Nihil inde incultum ociosumque vacauit.] Exemplar Facundi & Primitiui, nihil inde ioculturn ociumque vocauit. In exemplari Pinciano non habentur omnino hæc verba.

Interdum mihi viuere non licet.] Inter hæc mihi viuere non licet, exemplar Facundi & Primitiui.

Omnia vota ad satietatem percepta sunt.] Idem exemplar, Omoia nota. Omnia ad satietatem percepta sunt.

Huic potest detrahi nihil, adiici sic, sient aliquis ventre quoque admodum saturo iam, non pleno aliquid cibi quod nec desiderat capit.] Exemplar idem breuius & castigatius: Huic adiici potest, detrahi nihil, & adiici sic, quemadmodum saturo iam & pleno aliquid cibi adiicitur.

Ac viribus ventorum è diuerso furentium.] Vicibus, non viribus, exemplar Facundi & Primitiui. VIII.

Per eadem vestigia in orbem egit?] Per eadem spacia in orbem egit, idem exemplar & pleraque alia.

Ipsum tempus quidem neutri quasi nihil petitur.] Vetus lectio, ipsum quidem neuter. Quasi nihil petitur.

Si mortis periculum admotum est propius.] Lege præpostero ordine, si mortis periculum propius admotum est, ex eadem.

Nihil autem tumultuabitur.] Verbum autem superuacaneum est, ex eadem.

Non illa se regis imperio, non fauore populi loogius proferet.] Exemplar Facundi & Primitiui, Non illa regitur imperio, non fauore populi longius procedet. & mox paulo dioertet scribe, non deuertet.

Cui, velis nolis, vacandum est.] Exemplar statim ante citatum, Ibi, velis nolis, vacandum est. IX.

Operosius occupari sibi.] Operosius occupati sunt, vetus lectio.

Velut diuino ore instinctus. Et velut diuino ore instinctus, eadem.

Nec semper casuro.] Hæc verba in exemplari Facundi & Primitiui non habentur, in Franciscano & scholarum Salmant. habentur. sed laturo in eis, non casuro, legitur.

In tanta temporum fuga lentus.] Deest coniunctio &. vt sit, & in taota temporum fuga lentus, ex vetere lectione.

Misetis & occupatis.] Eadem, miseris, id est occupatis.

Peruenisse ante sciunt.] Et peruenisse ante sciuot, eadem.

Contra affectus impetum non subtilitate pugnandum.] Impetu legendum non impetum, ex eadem. X.

Hoc est enim in qoo fortuna perdidit.] Verbum enim in plerisque codicibus non habetur, in quibus etiam quod legitur, non quo.

Iniucunda est præteritæ rei recordatio.] Codex Franciscanus & Academia Salmanticensis, & nonnulli alij, certe iniucunda est pœnitendæ rei recordatio.

Nec audent ea retractare.] Retentare quidam correctiores codices, non retractare.

Etiam quæ aliquo præseutis voluptatis lenocinio surrepebat.] Vetus lectio; etiam si aliquo præsentis voluptatis lenocinio surripiebantur.

Libenter se in præteritum torqoet.] Eadem, retorquet, non torquet.

Et impotenter vincit.] Coniunctio & tollenda, ex eadem.

Occupatorum animi cum velut sub iugo sunt.] Particula cum desideratur in eadem.

Abiit igitur vita eorum in profundum.] Eadem. Abit ergo vita eorum in profundum.

Quod excipiat ac ferat:] Prior editio feruet, non ferat, agnoscit. Scribendum seruet, ex eadem.

Iam ergo cum aliqua imbecillitas.] In eadem. Iam vero cum illos aliqua imbecillitas. XI.

Tota (vt ita dicam) in reditu est.] Eadem in reditum habet, non in reditu.

Et inde quandocunque vltimus dies.] Ideo, non inde, legendum.

Immissi deinde canes eiiciunt.] Corrige, immissi demum canes eiiciũt: hoc est, cancelli, vnde canea dicta aut è contrario, ex eadem.

Speciosius elidi, aut in aliena contemptus.] Expende, an arrideat magis hæc lectio: Spaciosius elidi, an in aliena contractius.

Quos hasta prætoris infami lucro laborant locus, & quæ neque fuperatior exercet.] Sic prior editio. Corrigendum, quos hasta prætoris infami lucro & quandoqoe suppuraturo exercet. reliqua superuacanea sunt ex vetere lectione.

Quorum noo ociosa vita est.] Legendum arbitror Quorundam, non Quorum.

Vicorum suorum gregis metatur.] Quidam codices vioctorum, non vicorum. Alij victorum.

Et colorum paria deducit.] Scribendum videtur, & io colorum paria diducit, suffragantibus etiam exemplaribus, Pinciano, Franciscano, & Scholarum Salmanticensium. XII.

Inflexu modulationis ineptissimæ.] Inertissimæ, non ineptissimæ, vetus lectio.

Quando pernoctare.] Maior codicum pars noctare agnoscit, non pernoctare. Legendum puto, vectari. nam post balneum gestari consueuerunt: vt ex multis locis obseruare poteris.

Sed imitantur.] Prior editio, sed multarum imitantur. Scribe, sed multarum mentiuntur, ex codice Facundi & Primitiui. quam lectionem confirmant verba sequentia: Non facile dixerim, vtrum magis miserear, si hoc ignorauit, an si se ignorare finxit.

XIII. Quod primus nauali prælio Duillius vicit.] *Lege*, quæ primus quisque ex Romanis ducibus fecisset. Primus nauali prælio Duillius vicit, *ex exempl. r Facundi & Primitiui.*

Etiam si nunc ista ad veram gloriam non tendunt.] *Scribendum*, Etiamnum ista etsi ad veram gloriam non tendunt, *ex vetere lectione.*

Vnde tabulæ codices dicuntur:] *Lege*, vnde publicæ tabulæ codices dicuntur, *ex eadem.*

Quæ ex antiqua consuetudine commeatus subuehunt, caudicatæ vocātur.] *Legendum*, quæ ex antiqua consuetudine per Tiberim commeatus subuehunt, caudicariæ vocantur, *ex eadem, M. Varrone, & alijs.*

Cum alioqui alligati tunc darentur.] *Particula* tunc *expungenda, ex eadem.*

Ingenti mole animalium obterantur.] *Prior editio* exterrantur *præfert, non* obterantur. *Legendum arbitror contra omnia exemplaria* exenterantur. *In codice Facundi & Primitiui*, conteruntur.

XIV. Vnde decessi, & in alia materia ostendam.] *Corrigendum*, vnde recessi, & in eadem materia ostendam, *ex vetere lectione.*

Idem enarrabat.] *Scribe* narrabat, *non* enarrabat, *ex eadem.*

Centum & viginti captiuos elephantes duxisse:] *Et hoc loco, & supra, vbi dixit*, Curius Dentatus in triumpho duxit elephantes: *in exemplari Facundi & Primitiui*, elephantos *legitur, secunda inflexione: non* elephantes, *tertia, & sic fere accuratiores proferunt. De numero autem horum elephantorum magna inter auctores dissensio: vt diximus in Plinianis obseruationibus.*

Ex hesterna crapula semisomnes.] *Particula* ex *tollenda, ex vetere lectione.*

Excitatione superbissima reddent.] Oscitatione, *legendum, non* excitatione, *ex eadem.*

Nullius amici capitalis sumptuosa obseruatio.] *In exemplari Facundi & Primitiui*, inimici *legitur, non* amici.

XV. Quæ non sunt sordide nec maligne custodienda maiora quo illa à pluribus diuiseris.] *Vetus lectio*, quæ non erunt sordide, nec maligne custodienda: maiora fient, quo illa pluribus diuiseris.

Honores & monumenta.] *Eadem* Honorum monumenta.

Quod consecrauit. Sapientiæ noceri non potest. Nulla delebit ætas præsens, & nulla diminuet sequens.] *Exemplar Facundi & Primitiui*: Quæ consecrauit sapientia, perire non possunt Nulla abolebit ætas. Nulla diminuet. Sequens, *&c. & mox paulo* conferet *scribendum, non* confert, *ex eodem.*

XVI. Quod putes diu victuros.] *Vetus lectio*, quod putes diu viuentium.

Nec quomodo disponant.] Nec quomodo id disponant, *eadem.*

Quam quando dies muneris gladiatorij eductus est, aut cum alicuius alterius vel spectaculi vel voluptatis expectatur constitutum.] *Exemplar & Facundi ac Primitiui*, quàm cum dies muneris gladiatorij eductus est, aut alicuius alterius vel spectaculi vel voluptatis expectato constituto.

Voluptate concubitus clementer duplicasse noctem.] *Sic legit prior editio. Scribendum reor*, voluptate concubitus Alcmenæ triplicasse noctem.] *Nota est fabula. Illud sciendum, in omnibus scriptis exemplaribus* delinitus duplicasse *legi, non* clementer duplicasse: *sed perperam.*

Quid aliud est vitia incendere, quàm auctores in illis inscribere deos.] *Honestior reddetur sensus, si permutato loco illius particulæ* quàm, *legatur ad hunc modum*: Quid aliud est quàm vitia nostra incendere, auctores illis inscribere deos. *Nam in omni antiqua lectione habetur verbum* nostra.

Subitque cum maxima exultatione sollicita cogitatio:] *Corrige.* subitque cum maxime exultantes sollicita cogitatio, *ex exemplaribus Franciscano, & scholarum Salmanticensium.*

Nec numerum eius, nec mensuram comprehenderet.] *Exemplar Pincianum*, nec numerum eius, sed nec mensuram comprehenderet.] *Exemplar Facundi ac Primitiui*, nec numerum eius, sed mēsuram comprehenderet, *recte, vt arbitror, ex historia lustrati exercitus apud Herodotum.*

Ille qui flebat.] *Vetus lectio*, ipse qui flebat, *& paulo ante* profundit, *non* fudit.

Illos centesimum annum timebat.] *Scribe*, illos quibus centesimum annum timebat, *ex eadem.*

XVII. Quod fortuito euenit, instabile est: quod altius surrexit, opportunum est in occasum.] *Legendum* quod fortuito obuenit, instabile est: quod altius surrexerit, vergit pronius in occasum, *ex exemplari Facundi & Primitiui: & si scripti alij codices cum impressa lectione consentiant.*

Candidati laborem destituimus, suffragationes incipimus.] *Vetus lectio* desinimus *agnoscit, non* destituimus. *& legendum reor* suffragatoris, *non* suffragationes.

Suis opibus detinetur.] *Exemplaria Franciscanum & scholasticum*, suis operibus destinetur. *Exemplar Facundi & Primitiui*, suis opibus destiruetur.

Nun tantæ maturus rei Scipio.] *Scribe*, nondum tantæ maturus rei Scipio, *ex vetere lectione.*

Et post fastiditos à iuuene æquos honores.] *Scribendum*, & post fastiditos à iuuene diis æquos honores.

Per occupationes intercludetur ocium: nunquā agetur, semper optabitur.] *Eadem*, Per occupationes vitæ redditur ocium. Nūquam agetur, semper optabitur *Quid si legas?* Per occupationes vita eludetur ocium: Nunquā, agetur, semper optabitur. *Aut sic*: Per occupationes vitæ eludetur ocium: [Nunquam, *&c.*

XVIII. Pauline clarissime.] *Eadem*, Pauline carissime.

Et charis turbæ voluptatibus.] Carnis, *non* charis, *exemplar Facundi & Primitiui*: *vt forte pro illa dictione* turbæ, *reponendum sit* turpibus.

Omnibus adhuc tractatis operibus.] *Lege*, omnibus adhuc strenue tractatis operibus, *ex vetere lectione.*

Istum autem animi vigorem.] *Verbum* autem *tollendum, ex eadem. & paulo ante* administras *legendum, non* administrans.

Quod dicebat populo Rom. superstiti.] *Corrigendum puto*, quod decedebat populo Rom. superstite.

ſtite. *Nam omnis ſcripta lectio* ſuperſtite *legit*, non ſuperſtiti.

Ferrum, ſaxa, ignes gladium excepturi.] *Cum ferrum dixiſſet, quid attinebat gladium adiungere? Quapropter fideliſſimam duco lectionem exemplaris Facundi & Primitini: in quo non* gladium *habetur, ſed* Caium, *quaſi velit dicere: Caium ipſum imperatorem excepturi, omni ferro, ſaxis, ignibus terribiliorem.* xix.

Summa diſſimulatione tantum inter viſcera latentis mali tegebant cum ratione. *Corrigendum vero* ſumma diſſimulatione tamen intra viſcera latentis mali tegebant curationem.

Quæ voluptas, quæ conditio, quæ fortuna,] *Vetus lectio*, quæ voluntas, quæ conditio, quæ forma.

Sydera curſibus ſuis excitet.] *Exemplar ſcholarum* orbibus *legit, non* curſibus. *Exemplar Facundi & Primitini*, motibus.

Mulrarum bonarum artium amor virtutom atque vſus.] *Corrige*, multus bonarum artium amor, virtutumque vſus, *ex vetere lectione.*

Cum videris itaque prætextam. Arti ſæpe ſumptam.] *Eadem*, Cum videris itaque prætextam ſæpe iam ſumptam.

Pet mille indignationes erupiſſent.] *Eadem*, per mille indignitates erupiſſent. *Cæterum perpende an ſic verior lectio* erepſiſſent, *quam* erupiſſent.

Et imperitæ coronæ aſſenſiones captantem.] Aſſentationes, *non* aſſenſiones. *Exemplar Facundi & Primitini*, xxi

In accipiendis immorientem rationibus.] *Particula* in *redundat, ex eodem exemplari.*

Tyrannus fuit exactæ diligentiæ.] *Fidelior lectio*, Tirianos, *aut alia huiuſmodi, quã* Tyrannus *Poſſet non abſurde legi*, Turannius *Præfectus is fuit annonæ, Tiberio Principe, peruenitque vſque ad tempora Claudij, potiſſimus inter eius amicos: autore Cornelio Tacito, libro primo & vndecimo.*

Et ad rogum munera.] Et ad rogum munia, *Exemplar Facundi & Primitini.*

Tanquam nimium vixerint, ad faces & cereos ducenda ſunt.] *Scribendum puto*, tanquam minimũ vixerint, non ad faces, ſed ad cereos deducenda ſunt. *Pueros enim non ad faces efferri ſolere, ſed ad cereos ſiue candelas, auctor eſt poeta Perſius*: Hinc tuba candelæ, *&c. & veteres codices* deducenda *legunt, non* ducenda.

ERASMVS.

Auctor damnatus.

IN *ſe verum teſtimonium dixerunt, prodentes omnem actum annorum ſuorum.*] Alius habebat, *per oſtentionem actuum animorum ipſorum.* Rodulphus recte animaduertit, hunc ſermonem eſſe interpretis, non Senecæ: eoque ſubmouimus, ne quis requirat. vi.

Paucos admodum & ridiculos.] Opinor legendum, *& reiculos*, hoc eſt deteriores: videlicet ſenectutis. vii.

Cauillationes enim contundi debere.] Quidam habebat *contendi*. ſed mendoſe. Vide num legendum ſit, *cauillatione*. nam Rodulphus pro hoc notauit *ſuggillatione*: vt accipias, impetus affectuum non debere vellicari, ſed cum ignominia contundi. x.

Qui vicorum ſuorum greges metatur.] Alius habebat. *Qui victorum ſuorum greges mercantium.* Prior magis probatur: quanquam neutra in totum ſincera eſt. xii.

Aut deficiens hinc atque hinc.] Pro *deficiens*, malim *diffluens.*

Tanquam virum tonderet.] Forte, *tanquam viuum tonderet.* aut, *tanquam non viuum tonderet*, Decet enim virum neglectius curari.

OPSOPOEVS.

C*Vm aliquo volebas.*] V.c. *cum alio volebas*, non *aliquo*. Poſtea Lipſios comm. ad i. Ann. Taciti, de Iulio Antonio Triumuiri filio locum interpretatur. Apparet enim (ſcribit) hũc Iulum arcanum aliquod ſcelus (cui proximus ab adulterio gradus eſt) cum Iulia in Auguſtũm concepiſſe: vt olim cum Cleopatra eius pater. Cap. II.

Pluſque & iterum.] Aliæ edit. *poſtquam iterum*, &c. Lipſius ibidem melius dicit, *poſtque iterum*, &c. v.

Feſtinatam, obtinet nariuæ dictionis locum, quam v.c. exhibet, nempe *præcocem.* vi.

Delibare] Iuretus e.v.c. *nihil ex ſuo tempore delibari ſinere: & ideo*, &c. vii.

P. Faber Semeſt. ii. cap. xv. *Haſta præconis*, non *prætoris*, legendum. Infamia vero lucra nominat, quas Horatius paruas mercedes, vbi de præcone coactoreque argentario: quorum vterque auctionibus & haſtæ operas dabant, cum ille pecunias cogeret, hic emptores & licitatores præalta voce citaret. xi.

Et colorum paria diducit.] Lipſius ex parte emendauerat hunc locũ. Elect. ii. cap. xv. Fid. (ait) & priſci libri referunt, *& in colorum paria deducit.* quos equidem audio, & interpretor diuidi greges illos & cohortes vinctorum (incredibilis enim multitudo, vtique apud illos locupletes) ſecernique per nationes ac colores ſolere. Puta qui Orientales & fuſci, in tali villa, & agro: quia frigidiore axe, & albi, in illa habeantur, & illo, vt valetudo, vt loca ſuadere videbantur, vt domini libido & voluntas. Hoc in aliis quoque & quidem domeſticis ſeruis factum, idem meus Seneca me docet epiſt. xcvi. *Tranſeo*, inquit, *exoletorum agmina, per nationes coloreſque deſcripta.* vbi à coloribus clarum vides diſcrimen. xii.

Dixiſſe interrog.] Idem epiſt xvii lib. iv. Vox *interrogando* ableganda, non à Seneca, ſed interprete adſuta: leg. que, *dixiſſe iam ſedeo?* xiii.

Ibidem Leg. & diſt. *hic vero ſeminir cuia. i. e. ſ. h. i opus eſt, quomodo poteſt alicuius d. eſſe?*

Lipſius cap. vii. lib. iv. antiq. lect. Totum locum ad hiſtoriæ fidem ſic emendandum cenſeo? *hoc grauiſſime ferens, q. d. p. r. ſ. ſ. a. o. c d. cibaria ſuperſtrueve. Dum ille pontes nauibus iungit, & viribus imperij illudit*, &c. Citra controuerſiam enim Seneca factum illud inſanum C. Caligulæ in mente habuit. qui ad exemplum Xerxis inter Puteolos & Baulos pontem nauibus inædificauit ſpatio iii. ∞ paſſuum. In quo opere dum vniuerſa claſſis occupatur, Romæ capitalis pæne fames coorta. Vide Xiphilinum in Caligula. xviii.

XX. *Lex à 50.*] De hac lege, paulo alitet à Seneca patre lib. II. Contr. vltima, allegata, vide Cuiacium ad Tit. Pandect. de excusationibus, L. II. & Lipsium comm. ad I. Ann. Taciti, pag. 14.

Munera.] Lipsius Saturn. I. cap. VIII. Munera ad rogum, gladiatores sunt: rideo, qui *munia* subiiciunt. Et comm. ad III. Ann. Tac. sequentia ita legit: *At mehercule istorum funera, tanquam nimium vixerint, ad faces, &c.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

Ex Cap. II.

Q*Vam multorum eloquentiæ quotidiano ostentandi ingenij spatio, sanguinem educit?*] Non frustra monuit Gruterus suspectum esse locum. nam reuera parum latine hæc dicta sunt. Sed nemo rationem emendandi aperuit. Suspicor castigandum: *Quam multorum eloquentia quotidiano, ostentandi ingenij specie, sanguinem educit. Quotidiano* aduerbialiter positum, cum adiectiuum putarent vt substantiuo componeretur, *spatio*, confinxerunt. Iuretus.

Ex Cap. IIII.

Omnia tanquam mortales timetis.] Inepta, meo animo, lectio. scripserim, *tanquam mortales tenetis*, id est rebus omnibus quæ adsunt ita abutimini tanquam statim morituri, & simile quid alibi eum dixisse memini. Grut.

Ex Cap. V.

Plusque iterum timenda cum Antonio mulier.] Lipsius ad lib. I. Ann. Taciti, *postque iterum tim.* legit, & intelligi vult Iulum Antoniũ Triumuiri filium, ad quem Horatij Oda. Cognomen ei *Africanus*. quod male adhæsit *Fabio*, cum quo Cõsul fuit, apud Suetonium in Claudio cap. 2. *Paulo* enim *Fabio* cognomen *Maximi* fuit. & sunt duæ ex ordine Horatianæ odæ, libri quarti prima & secunda, ad hos nõ dubie Consules, perque eam occasionem coniunctim scriptæ. Ex isto autem Senecæ loco apparet Iulũ hunc arcanum aliquod scelus cum Iulia in Augustum concepisse, vti olim cum Cleopatra eius pater. interfectum tandem habemus ex lib. I. Taciti: *interfectos Romæ Varrones, Ignatios, Iulos, &c.*

Ex Cap. VI.

Et pupillus adhuc & prætextatus.] Ad postulandum non ante vidẽtur fuisse admissi Romani iuuenes, quam exuta *prætexta bullaque* posita induissent *virilem togam*. tamdiu enim consilio alterius sic regebãtur, vt in forum non prodirẽt. idque testatur & noster Epist. 4. *Tene igitur memoria quantum senseris gaudij, cum prætexta posita sumpsisti virilem togam, & in forum deductus es.* vide Ræuardum ad l. 29. Impubes ff. de diu. reg. iuris, apud quem huius generis plura.

Ex Cap. VII.

Quando inquit, res proferentur?] Notat hic Cuiacius li. 7. cap. 16. Obseru. significare Senecã *rebus prolatis* cessare patronos, quod &, inquit, de Iurisconsultis M. Tullius scribit in orat. pro Muræna. quod ipsum toto capite 23. lib. 6. Paretg. Alciatus pessime exposuit, sunt enim *res prolatæ* feriæ iudiciorũ & litium, quarum aliæ *solemnes*, vt dies cultui diuino dedicati, vt messes & vindemiæ, quibus deputati postea menses duo, l. 6. Cod. de feriis, aliæ sunt *repentinæ*, veluti ob res prospere gestas. de iis plura pete ex Pithoeo lib. 2. c. 20. Aduet. subci. item Cuiacio Paratit. l. in lib. 3. Cod. tit. de feriis.

Ex Cap. VIII.

Medicorum genua tangentes.] Nempe moris erat per *genua* obsecrare & rogare. eoque modo Plautinus Dinarchus Truculenti act. 4. sc. 3. veniam à Callicle deprecatur:

—— per tua obsecro genua
Vt tu istbuc insipienter factum, sapienter feras, mihique ignoscas.
Quod animi impos vini vitio fecerim.

Supplices sane genua tangebant, & ad hæc manus tendebant: ideo Seruius ad l. 6. Æneidos genua misericordiæ esse consecrata dixit. videatur Brissonius lib. 8. de formulis.

Ex Cap. XII.

Qui vinctorum suorum greges in ætatum & colorum paria diducit] Lipsius li. 2. c. 15. Electorum legit ex mẽbranis quibusdam, *qui vinctorum suorum greges metatur, & incolorum paria diducit.* & interpretatur diuidi greges illos & cohortes vinctorum (incredibilis enim, inquit, multitudo, vtique apud illos locupletes) secernique *per nationes* ac colores solere. puta qui Oriẽtales & fusci in tali villa & agro, qui à frigidiore axe & alibi, in illa habeantur & illo: vt loca suadere videbantur, vt domini libido & voluntas. hæc Lipsius d. loco, vbi de his vinctis plura.

In annulos suos reciderunt.] Torrẽtius ad Sueton. cap. 51. Neronis, putat ita appellari Senecæ flexus illos cincinnorum, qui *gradus* ibidem vocãtur, cuius sententiæ accedo. videtur enim tortuosa illa flexura exterior, *graduum* occupasse nomen interior, annulorum: vnde vtramque coniungit Quintilianus lib. 12. cap. 10. *Do tempori ne crassa toga sit, non serica, ne intonsum caput, non in gradus atque annulos totum comptum:* de *gradibus* his plura Iac. Durantius lib. 2. cap. 5. Variarum.

Ex Cap. XIV.

Aues non addixissent.] huius loci elucidationem pete è Brissonio lib. 1. de formulis.

Ex Cap. XX.

Lex à quinquagesimo anno militem non cogit.] Idem quoque traditum à Liuio lib. 42. *Nec vlli qui non maior annis quinquaginta esset, vacationem militiæ esse.* quod notandum. nam aliud prius obtinuit, vti testatur Gellius lib. 10. cap. 28. vide Lipsium ad lib. 1. Ann. Taciti.

L. ANNÆI

